

Briefwisseling J. Greshoff - A.A.M. Stols

Jan Greshoff en A.A.M. Stols

bezorgd door Salma Chen en S.A.J. van Faassen

bron

Salma Chen en S.A.J. van Faassen (eds.), *Briefwisseling J. Greshoff - A.A.M. Stols* (drie delen).
Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag 1990-1992

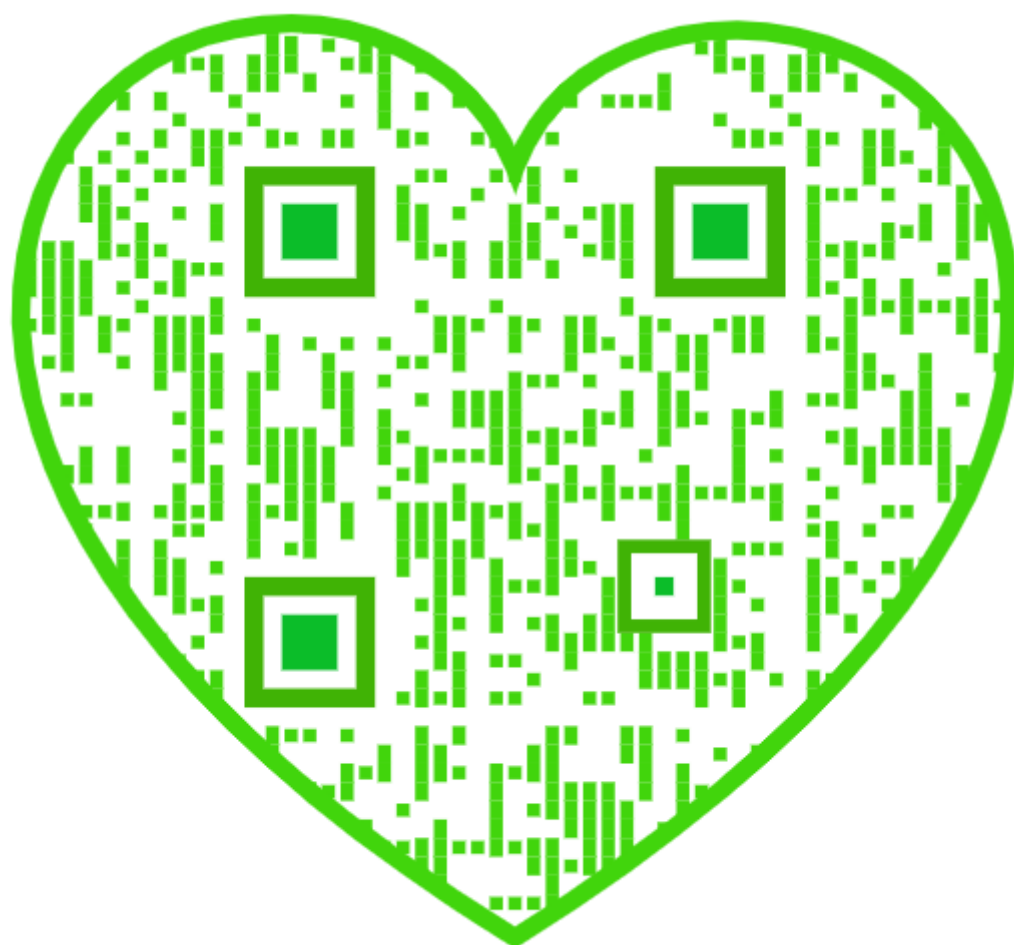
Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/gres002svan02_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m.

[Deel 1, 1922-1941 'Beste Sander, Do it now!']

Inleiding

Over zijn vriendschap met Stols heeft Greshoff nooit erg uitgebreid geschreven. Natuurlijk hier en daar wel een passage in een van zijn talloze memoire-achtige artikelen of boeken en af en toe een korte inleiding op een catalogus van Stols' fonds, maar in Greshoffs autobiografie, *Afscheid van Europa* (1969), wordt, om een voorbeeld te geven, geen bijzondere aandacht aan Stols besteed. Nu deelt Stols dit lot met een aantal van Greshoffs andere vrienden, maar de reden dat de laatsten niet in *Afscheid van Europa* vereeuwigd werden, is dat Greshoff over zijn vriendschap met hen in autobiografische bundels als *Volière* (1956) en *Menagerie* (1958) had geschreven. Stols echter werd ook in deze bundels nauwelijks ter sprake gebracht.

Weliswaar bekent Greshoff in *Afscheid van Europa* dat een portret van Stols zijn werktafel siert, maar aan het einde van deze herinneringen, als Greshoff een opsomming geeft van wat hij zijn 'kleine gemeente' noemt, zoek je de naam van Stols vergeefs. Een bevredigende verklaring hiervoor is niet te geven. De correspondentie, voorzover die bewaard is gebleven, kent een toon van warme, hartelijke vriendschap. Uiteraard stijgt er wel eens een wanklank uit op en de correspondentie heeft mogelijk een wat utilitair karakter, maar toch wordt ze gekenmerkt door een grote wederzijdse waardering.

Greshoff heeft niet alleen als auteur veel voor het fonds van Stols betekend; dat belang deelt hij met enkele anderen als Jan van Nijlen, E. du Perron, A. Roland Holst en Arthur van Schendel.

Zijn grootste waarde voor Stols en diens fonds lag vanaf het prille begin in 1922 in het niet-aflatende enthousiasme waarmee hij Stols overstelpde. Hij bestookte Stols met plannen. Hij verstreekte hem adviezen over te kiezen teksten en de typografische verzorging, bandontwerpen of mogelijke illustraties. Hij wijdde besprekingen aan de door Stols uitgegeven boeken. Hij bemoeide zich met Stols' poëzietijdschrift *Helikon* (1931-1939). Hij trad op als redacteur van het door Stols nieuw leven ingeblazen tijdschrift *De Witte Mier* (1924-1926). Hij was verantwoordelijk voor de keuze van de teksten van hun bibliothele reeks *Ursa Minor* (1936-1940). Er waren, kortom, maar weinig terreinen waarop Stols niet van Greshoffs ervaring en kundigheden gebruik kon maken.

Du Perron is de enige die Greshoffs belang als adviseur voor Stols' fonds in dit opzicht enigszins evenaart,¹ terwijl Ed. Hoorniks rol met betrekking tot *Helikon* - toen dat eind 1939 van een tijdschrift in een reeks afzonderlijke bundels werd omgezet - van bescheidener aard geacht moet worden.

Voor een belangrijk deel dank zij Greshoff heeft Stols het fonds kunnen opbouwen waarmee hij de literatuurgeschiedenis van vooral het interbellum mede gestalte heeft

VIII

gegeven. Stols zelf zei daarover ooit: ‘Niemand wellicht meer dan Greshoff heeft met diepere belangstelling elk boek dat verscheen in mijn fonds gevolgd. Ik heb als uitgever én als vriend heel veel aan Greshoff te danken. De contacten die hij met een groot aantal auteurs voor mij heeft gelegd zijn voor mij van onschatbare waarde gebleken.’²

Jan Greshoff (1888-1971) koos na een mislukte HBS-opleiding in 1908 voor de journalistiek. In Den Haag, waar hij aanvankelijk in een ondergeschikte functie werkzaam was bij het Dagblad voor Zuid-Holland en 's-Gravenhage en omstreeks 1910 bij het weekblad De Hofstad en een aantal andere Haagse periodieken, ontmoette hij de boekhandelaarsdochter Agatha Christina Brunt (1887-1987), met wie hij in 1917 in het huwelijk zou treden. In Den Haag raakte hij bevriend met P.N. van Eyck en J.C. Bloem. Met de laatste richtte Greshoff eind 1909 of begin 1910 de bibliotheek reeks De Zilverdistel op, bij welke reeks al spoedig Van Eyck betrokken werd. In 1912 lieten Bloem en Greshoff deze reeks aan Van Eyck over.

In 1910 was Greshoff korte tijd redacteur geweest van het Vlaamse literaire tijdschrift Ontwaking en Nieuw Leven. Vanaf dat jaar zou Greshoff ook gedurende een reeks van jaren Het Jaar der Dichters redigeren, een jaarlijks verschijnende publikatie waarin Greshoff een overzicht gaf van de in dat jaar verschenen poëzie van voornamelijk zijn generatiegenoten.

Greshoff was in 1909 gedebuteerd met *Lumen* (een bewerking in verzen van een balletscenario), kort daarop gevolgd door de bundel *Aan den verlaten vijver* en in 1911 door de bundel *Door mijn open venster*. Greshoff zowel als Aty Brunt, die werkzaam was bij de Arts and Crafts-winkel op de Kneuterdijk in Den Haag, schreef in deze tijd veel stukken over beeldende kunst, interieurkunst en toegepaste kunst. Een aantal van deze artikelen bundelde Greshoff in 1911 in *Het gevoeliend glas*.

In mei van datzelfde jaar richtte Greshoff een tijdschrift ‘voor de vrienden van het boek’ getiteld De Witte Mier op, dat tot en met november 1913 zou bestaan. Dit tijdschriftje gaf door de aandacht die het besteedde aan de bedroevende toestand van de toenmalige boekverzorging een belangrijke impuls aan de typografie van het Nederlandse drukwerk.

Vanaf 1916 was Greshoff werkzaam op de kunstredactie van De Telegraaf. In januari 1920 werd Greshoff hoofdredacteur van de Nieuwe Arnhemsche Courant; hij zou dat tot april 1923 blijven. Daarna deed hij voornamelijk free-lance journalistiek werk en was hij adviseur van het Vereenigd Rotterdamsch-Hofstad Tooneel. Hij woonde toen in de Burg. Weertsstraat 45 te Arnhem. In Arnhem had Greshoff een grote vriendschaar om zich heen, met onder meer Albert Besnard, S. Hijman Jzn., Bernard Verhoeven en Jan de Vries.

Het is in dit verband belangrijk te vermelden dat hij sedert februari 1920 te zamen met Bloem en Jan van Nijlen de redactie van de bibliotheek reeks Palladium vormde.

Greshoffs zwager Jan van Krimpen, die deze reeks in 1917 gestart was, was verantwoordelijk voor de typografische verzorging.

Toen Greshoff in februari 1922 voor de eerste maal Stols benaderde, was hij vierendertig jaar, twaalf jaar ouder dan Stols. Hij moet op dat moment, door zijn bemoeienissen met *De Zilverdistel*, *De Witte Mier* en *Palladium*, een zeker gezag hebben gehad bij diegenen die zich interesseerden voor boekverzorging.

Alexander Alphonse Marius Stols (1900-1973) was afkomstig uit Maastricht, waar zijn vader firmant was van de drukkerij Boosten & Stols. Stols' broer Alphonse Auguste Jean (1901-1985), die in Delft had gestudeerd, was sinds het afsluiten van zijn studie in 1921 werkzaam op de drukkerij van zijn vader, zijn jongste broer Clemens Marie (1903-1980) zou dat vanaf 1925 eveneens zijn. Fons voerde de technische leiding over het bedrijf, Clemens leidde de uitgeverij. Tussen 1927 en 1932, toen Stols in Brussel woonde, trad Clemens voor Stols' fonds in Nederland op. Met name Fons heeft voor de vormgeving van Stols' fonds een niet te onderschatten, ten onrechte wat onderbelichte rol gespeeld.

Sedert 1918 had de drukkerij ook een afdeling speciaal voor het vervaardigen van luxe-uitgaven. Stols zou weliswaar bijna al zijn eigen uitgaven bij Boosten & Stols laten drukken, maar in tegenstelling tot zijn beide broers zou hij nooit toetreden tot de firma, al beweerde hij later dat in 1919 een literaire uitgeverij aan de drukkerij werd verbonden, die onder zijn leiding stond.³

Stols studeerde, op het moment dat Greshoff contact met hem zocht, met gering succes rechten aan de Universiteit van Amsterdam; hij was toen woonachtig op het Singel 428. In Amsterdam was hij lid van de artistensociëteit Het Honk, de voorganger van De Kring, waar hij in contact kwam met talrijke schrijvers, schilders en toneelspelers.⁴ Eind 1922 zette hij met even weinig succes zijn studie voort aan de Rijksuniversiteit van Leiden en ging in Den Haag bij zijn tantes in huis wonen.

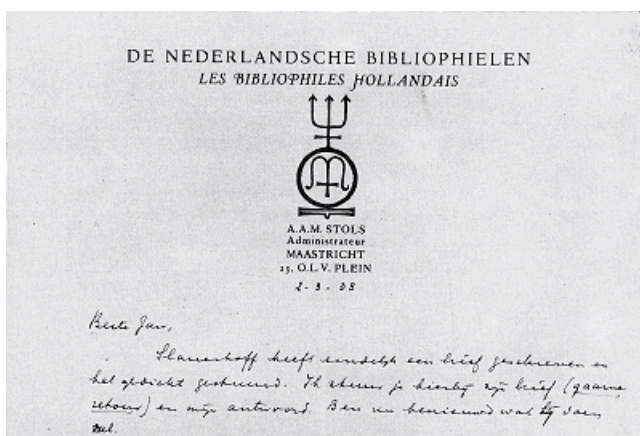
Zowel Fons als Sander Stols had kritiek op het werk dat de drukkerij van hun vader, vooral na 1918, leverde. 'Deze critiek, die opbouwend was bedoeld, werd noch door de leiding noch door het personeel zóó maar aanvaard en het was niet zoo gemakkelijk als zoons van den vader tegen de langzaam gegroeide toestanden in te roeien. Al werd eerst met het aanwezige lettermateriaal getracht door andere vormgeving verbetering in het drukwerk aan te brengen, spoedig bleek dat het ook noodzakelijk was tot vernieuwing van letters en machines over te gaan. Geleidelijk werden letters in series aangeschaft, iets dat voorheen in onze drukkerij een onbekend begrip was. [...] Om het niet bij theorie te laten, gingen wij in de vacantes zelf aan het zetten en drukken. Een en ander werd ernstig opgenomen en op een goeden dag vatte mijn broer het plan op om zelf eenige boekjes te gaan uitgeven onder den naam "Trajectum ad Mosam" [...],' schreef Alphonse Stols in een terugblik. 'In de Kerstvacantie van 1921 werd het boekje met de hand gezet [...] en in proef aan belangstellende vrienden getoond. Tot die vrienden behoorden Charles Nypels, die in de titel-pagina nog een

J. Greshoff, Leipzig juni 1914.

Greshoffs werkkamer bij de Nieuwe Arnhemsche Courant.

Stols aan Greshoff op briefpapier van De Nederlandsche Bibliophielen, 2 maart 1933.

wijziging voorstelde, en Henri Jonas, die het vignetje ter versiering in hout sneed.⁵ Greshoff noemde, toen hij Stols' ontwikkeling als typograaf en uitgever enige jaren had kunnen volgen, de eersteling van Trajectum ad Mosam een 'bescheiden debuut'.⁶ Niettemin vormde dit bescheiden debuut - de in januari 1922 verschenen uitgave van Joost van den Vondels *Aenleidinge ter Nederduitsche dichtkunste* - voor hem aanleiding met Stols contact te zoeken. Hoewel Vondels *Aenleidinge ter Nederduitsche dichtkunste* beschouwd wordt als het 'officiële' debuut van Stols, had hij al eerder enkele uitgaven verzorgd. Zo had hij enige typografische bemoeienis gehad met de novellenbundel *Zeven boomen* van Mathias Kemp die in 1918 bij Boosten & Stols en F. Schmitz te Maastricht was verschenen.⁷ Hij zou in 1920 ook de typografie verzorgd hebben van T. Da Cunha's *Deux princesses*, een gelegenhedsuitgave waarvan de druk was toevertrouwd aan Boosten & Stols, maar deze uitgave is uit de pas in 1930 geïntroduceerde Romulus van Van Krimpen gezet, zodat het jaartal op de titelpagina niet kán kloppen.⁸

De boekhandel van F. Schmitz, de mede-uitgever van Kemps *Zeven boomen*, op het Vrijthof te Maastricht is voor de vorming van Stols van enig belang geweest; hij schreef daarover in een autobiografisch stuk: 'De zaak was in tweeën verdeeld, de moderne boekhandel en het antiquariaat. De moderne sector was door de zorgen van Jean Schmitz en zijn broer Joseph vrij goed voorzien. Het antiquariaat, dat door de oude heer gedreven werd, bezat veel fraaie werken, in hoofdzaak over Limburg en Maastricht, maar ook (post) incunabelen en andere oude drukken, die in die tijd minder hoog gewaardeerd werden dan nu. Al pluizende en zoekende heb ik daar in die tijd een kleine bibliotheek gevormd en het spreekt vanzelf dat mijn keuze beïnvloed werd door Charles Nypels, die in die tijd stage liep bij de Lettergieterij Amsterdam, maar zo nu en dan naar Maastricht kwam en daar met zijn levendigheid, zijn lange verhalen en geestige opmerkingen steeds het centrum was van de gezelligheid in de achterwinkel van de oude heer Schmitz.'⁹

Stols kwam al vroeg, rond zijn achttiende, in contact met verschillende beeldende kunstenaars. 'Bij Charles Nypels ontmoette hij Limburgse schilders, waarvan Henri Jonas en Charles Eyck de bekendste zijn [...]', schreef, in de derde persoon, hijzelf.¹⁰ Over die bijeenkomsten bij Nypels thuis in Maastricht, vertelde Stols later: 'Er was een grote zitruimte waar de vrienden bij elkaar kwamen om eindeloze gesprekken te houden over kunst en literatuur, vooral Franse literatuur, gesprekken zoals men alleen voert als men jong is. Behalve Lousbergh en de schilders Jonas en Jelinger was er ook de opvallende figuur Jan Bakhoven [...].'¹¹ Stols behoorde tot 'De Bende': een groep jongeren die - in de periode 1920-1927 - regelmatig bijeen kwam aan één van de stamtafels van café Suisse aan het Vrijthof. De twee centrale figuren van deze groep waren de al genoemde Nypels en Jonas. Edmond Bellefroid, Jules Brouwers, Robert Graafland, Han Jelinger, Hubert Levigne en Charles Vos zijn enkele andere namen die je tegenkomt in Mathias Kemps herinneringen *'De Suisse', Maastricht, cul-*

tureel centrum, die hij begin 1959 schreef. Kemp beschreef in deze herinneringen het culturele klimaat in het Maastricht uit de jaren twintig, enkele hoofdrolspelers en de conflicten die er ontstonden: ‘In de Suisse zetelde de toenmalige Limburgsche Kunstkring. Graafland was de prominent van deze vereniging, doch de jongeren, waartoe we ook Jonas dienen te rekenen - zelf van ongeveer gelijke leeftijd als zijn leermeester - begonnen zich meer en meer te doen gelden. Dit leidde natuurlijk tot conflicten, die soms ruzies leken. [...] De geestelijke achtergrond van deze ruzietjes lag wel eens in verschil van levenshouding [...].’¹² Stols zou voor zijn uitgaven dikwijls samenwerken met bevriende Limburgse beeldend kunstenaars, al beperkte hij zich niet tot hen alleen. Jonas maakte illustraties of vignetten bij bijvoorbeeld Vondels *Aenleidinge ter Nederduitsche dichtkunste* (1922) en *Het lof der zee-vaart* (1923), Charles Eyck bij Louïze Labés *De sonnetten* (1924) en Levigne maakte onder meer prenten bij François Mauriacs *Het leven van Jezus* (1936).

Stols gebruikte voor zijn eerste eigen uitgave de Hollandsche Mediaeval van S.H. de Roos. Deze in 1912 geïntroduceerde letter had ook Greshoff gekozen voor de door hem bezorgde Zilverdistel-editie van Baudelaires *Les fleurs du mal* (1913), omdat ‘de oude letters ons begonnen te vervelen en ik, jong en ondernemend maar dom, met mijn tijd mee wilde gaan’.¹³ Voor zijn tweede uitgave, de *Sonnets* van Shakespeare, maakte Stols gebruik van de Caslon, die Van Krimpen vanaf 1920 voor zijn Palladium-uitgaven benutte. Stols zelf zei ooit over de invloed van Van Krimpen op zijn werk: ‘Een der exemplaren van Shakespeare's “Sonnets” bracht Stols naar J. van Krimpen [...]. Dit eerste bezoek vormde het begin van een samenwerking, welke vele jaren heeft geduurd. Groot was de invloed, welke Van Krimpen op Stols kreeg.’¹⁴

Stols zou echter wel gebruik blijven maken van De Roos' letters, en na de introductie eind 1922 zelfs bij voorkeur van diens Erasmus Mediaeval. Deze voorkeur moet hij niet alleen gehad hebben omdat de letters van De Roos aanwezig waren in de drukkerij van zijn vader, want hij zelf had een zware, zo al niet doorslaggevende stem bij de aankoop van lettermateriaal. Stols' waardering voor De Roos' letters zou ook blijken uit het boek dat hij in 1942 aan De Roos en zijn werk wijdde. Weliswaar is dit boek voor een groot deel gedictieerd door De Roos zelf, de oordelen die er in te lezen zijn over De Roos' letters zullen toch zeker de mening van Stols zelf weerspiegelen.¹⁵

De Roos richtte in augustus 1927 te zamen met onder meer de antiquaar Menno Hertzberger de bibliotheek drukkerij De Heuvelpers op, waarvoor hij speciaal de letter Meidoorn tekende. Nadat De Heuvelpers wegens financiële moeilijkheden in 1935 moest worden geliquideerd, ging de letter in eigendom over aan de Boek-, Kunst en Handelsdrukkerij v/h J.F. Duwaer & Zonen te Amsterdam, bij wie Stols later wel eens prijsopgave voor delen uit de serie Ursa Minor zou vragen. Stols was zeer lovend over deze letter en heeft nog gepoogd de letter voor zijn vaders drukkerij te bemachtigen, maar had te beperkte financiële mogelijkheden. In augustus 1936 moest De Roos

hem schrijven: ‘Veel liever had ik jelui de Meidoorn verkocht, maar ik had er al eens op gezinspeeld en dacht je niet bereid, terwijl Duwaer flink uit de hoek kwam met een bedrag van fl 2.000 [...].’¹⁶

In 1929 schreef Stols over het lettermateriaal van zijn vaders drukkerij dat de handzetterij, behalve de letters van De Roos en bij voorbeeld een oudere letter als de Caslon, als enige naast de firma Joh. Enschedé & Zoon de Lutetia en de Romanée van Van Krimpen bezat.¹⁷

In een prospectus die Palladium in januari 1922 verspreidde, staan enkele opmerkelijke passages, opmerkelijk omdat er een zekere relativering van het streven naar bibliofoon uitgegeven boeken uit sprak: ‘Palladium wil de uitgave bezorgen van boeken, waarvan de vorm degelijk is en de inhoud belangstelling verdient [...]. Een degelijk boek noemen wij een boek dat met zorg is gedrukt op goed papier met een mooie letter [...]. Een goed boek is een boek dat den goeden smaak van den lezer niet kwetst en het zuiver geestelijk genot dat de tekst hem verschaft niet verstoort. Het is dus niet noodig - en zelfs niet wenschelijk - dat wie een boek ter hand neemt getroffen wordt door de esthetische bedoeling die vele luxe-edities kenmerkt. Want dan is de harmonie verbroken; en een goed boek is in de eerste plaats een harmonieus geheel en dus iets eenvoudigs [...].’ Er is op gewezen dat de praktijk van Jan van Krimpen bij het vorm geven van opschriften, titels en initialen in de delen van de Palladium-reeks enigszins in tegenspraak lijkt met het in de prospectus beleden beginsel.¹⁸ Het moet betwijfeld worden of deze observatie Van Krimpen wel helemaal recht doet; hij zelf was ongetwijfeld een andere mening toegedaan. Zo schreef hij in december 1927 aan Stols naar aanleiding van een uitgave van William Blakes *The marriage of heaven and hell* die Stols voorbereidde, en waarover Van Krimpen en Van Eyck elkaar het typografisch primaat betwistten: ‘Wat jij logica - in tegenstelling tot aesthetica (een begrip waarvan ik heel weinig verstand heb!) - noemt noem ik litteratuur in de typographie [...]. Je zult toch met mij eens zijn dat die heele Bruiloft geen oortje waard zou zijn wanneer Blake inderdaad initialen van zijn vilder Van Eyck nóódig had? (Van Eyck, een brave man voor de rest 'schoon overdreven opgewonden, is nl. een litterair vilder: hij brengt het meermalen zoo ver dat een dichter zijn eigen kinderlijk eenvoudige poemata niet meer begrijpt [...]). Typographie is, volgens mij, te beter naarmate ze minder duidelijk is. Ik zal nooit, in mijn eigen oogen, zoo'n goed boek gemaakt hebben als dat waarvan de kenners zeggen dat het prachtig is & de leeken dat ze er niets aan zien dan dat ze het gemakkelijk kunnen lezen. Adieu aesthetica & mooie pagina's! Adieu kleuren! Adieu titels & initialen! Adieu de heele bliksemsche boel!’¹⁹

De tekst van de prospectus van Palladium weerspiegelde in ieder geval ook de mening van Greshoff, die bij herhaling de in de prospectus weergegeven opinies verkondigd heeft, bij voorbeeld in *Over den omgang met boeken* (1929) of in zijn artikel *Bibliofoon*

en vergankelijkheid, opgenomen in *Spijkers met koppen* (1931). Ook in de inleiding die Greshoff in 1928 voor een catalogus van Stols' franstalige publikaties schreef, wees hij, sprekend over de uitgave van Vondels *Aenleidinge ter Nederduitsche dichtkunste*, op de noodzaak van een boekverzorging die hand in hand behoort te gaan met de keuze voor goede teksten: 'Bien que la personnalité du jeune typographe ne pouvait encore s'y exprimer complètement, les connaisseurs y découvrirent immédiatement deux qualités capitales: une compréhension précise de l'équilibre typographique et l'amour d'un bon texte d'une valeur durable.' Stols erkende dit gecombineerde streven later ook als belangrijke verdienste van Greshoff: 'Het Schoone Boek heeft van zijn jeugd af zijn liefde gehad. Maar niet heeft een boek zijn liefde als het alléén schoon gedrukt is. De lezer, de criticus in hem eischen echter, terecht, dat de inhoud prevaleert. Slechts boeken die het *waard* zijn gedrukt te worden - en hoe weinige zijn dit *au fond* - zijn waard goed, dus schoon, gedrukt te worden. Hierop steeds weer te hebben gewezen is een van Greshoff's verdiensten.'²⁰

Ondanks het ontzag dat Stols in zijn jonge jaren voor Nypels had, moet de invloed van De Roos en Van Krimpen groter worden geacht dan die van Nypels, met wie Stols al snel een wat moeizame verhouding kreeg.²¹ Nypels maakte een exuberanter soort uitgaven, vooral toen hij na 1927 veel uitgaven voor De Gemeenschap verzorgde.²² Toegespitst op de keuze wie de meeste invloed heeft gehad, De Roos of Van Krimpen, moet toch, vanwege het soberder en onversierder karakter van Van Krimpens letters en typografie, de balans diens richting uitslaan.

Binnen welk kader was Stols nu in 1922 zijn uitgeefactiviteiten begonnen? Met de verzorging van boeken was het in Nederland treurig gesteld; dat was indertijd voor Greshoff ook de reden geweest eerst De Zilverdistel en later De Witte Mier op te richten. Aan het eind van de negentiende eeuw was er een opleving te bespeuren geweest, maar de nadruk lag toen op de boekversiering. Een wending naar een betere typografische verzorging kwam pas rond de eeuwwisseling door Berend Modderman (directeur van drukkerij Ipenbuur en Van Seldam te Amsterdam) en vooral De Roos, die een niet te onderschatten invloed op jongere boekverzoekers als Greshoff, Van Eyck, Van Royen en Van Krimpen zou uitoefenen.²³

Toen Stols zijn eerste uitgaven verzorgde, had Greshoff alleen nog directe bemoeienis met Palladium, maar die bemoeienis strekte zich nauwelijks uit tot de typografische verzorging van de delen uit de reeks; dat was het prerogatief van Van Krimpen. In 1919 was de laatste editie van De Zilverdistel verschenen; Zilverdistel-redacteur Van Royen zou pas in 1923 de eerste uitgave van zijn eigen *Kunera Pers* het licht doen zien. Van Eyck had door zijn verblijf in Italië geen directe bemoeienis met de verzorging van boeken meer, al zou hij later nog wel Stols adviseren over Duitse en Italiaanse teksten voor de *Halcyonreeks*.²⁴ Verder waren er nog enkelingen als P.C. Boutens (aan wiens activiteiten Stols later waarderende woorden wijdde²⁵) en

Laurens van der Waals met zijn kleine uitgeverij De Waelburgh. Ten slotte waren er enkele grotere uitgevers die enige aandacht aan de vorm van hun uitgaven besteedden, zoals W.L. & J. Brusse's Uitgevers Maatschappij te Rotterdam, C.A.J. van Dishoeck te Bussum, S.L. van Looy te Amsterdam, Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam en H.D. Tjeenk Willink te Haarlem.²⁶

Stols' stadsgenoot Charles Nypels had in 1920 zijn eerste uitgave gepubliceerd. De ruim vier jaar oudere Nypels was, zoals Stols zelf erkende, een voorbeeld waartegen hij opzag. Stols en Nypels hebben in 1923 zelfs nog overwogen om met Palladium een vertegenwoordiger, die hun uitgaven bij de boekhandel aanbood, te delen.

Stols, Nypels en, later, De Gemeenschap namen een tussenpositie in tussen 'private presses' als die van Van Krimpen, Palladium, de Kunera Pers en dergelijke - bij wie de aandacht voor de verzorging van hun boeken boven alles ging - en de grotere, commerciële uitgevers. Dat gaf hun bedrijfsvoering een wat wankelende basis, omdat ze enerzijds natuurlijk wel de beperkingen kenden van hun geringe financiële mogelijkheden, maar anderzijds toch vaak in de ogen van uitgevers die hun zaken bedrijfsmatiger aanpakten te grote financiële risico's namen bij de keuze en de vormgeving van hun uitgaven. Slechts doordat de drukkers van hun boeken hun onverantwoord hoge kredieten toestonden, slaagden ze er lange tijd in hun uitgeverijen zo goed en kwaad als dat ging draaiende te houden. Nypels, sinds 1930 directeur van de familiedrukkerij Leiter-Nypels te Maastricht, zou door zijn onzakelijke instelling begin jaren dertig eerst onder curatele geplaatst worden van zijn broer George en vervolgens worden ontslagen vanwege de enorme bedragen die Leiter-Nypels door Nypels' toedoen van diverse uitgeverijen tegoed had.²⁷ Eén van die schuldenaren was uitgeverij De Gemeenschap, wier pad eveneens bezaaid was met financiële perikelen.²⁸

Het moet gezegd worden dat ook Stols zijn deel kreeg van dit soort problemen, maar dat hij er wonderwel in slaagde zijn zaak draaiende te houden. Dat ging niet zonder horten en stoten.

Op grond van een voorlopige peiling is betoogd dat Nypels' uitgaven in de periode 1927-29 het fonds van Stols in grootte overtrof, en dat de hoogtepunten van Stols' fonds in de jaren 1925-27 en na 1930 gezocht moeten worden.²⁹ De retorische vraag die daarbij gesteld werd of dit toeval mocht heten - waarvan de suggestie uitgaat dat door Nypels' activiteiten die van Stols op een lager pitje kwamen te staan - houdt geen stand wanneer je de gegeven cijfers van bovengenoemde peiling legt naast die uit de voorlopige bibliografie van Stols. Dan blijkt dat Stols, na zijn beginuitgave uit 1922, in 1923 zeven, in 1924 vijftien, in 1925 tweeëntwintig, in 1926 zevenenzestig, in 1927 twintig, in 1928 tweeënveertig en in 1929 zesentwintig boeken heeft uitgegeven of voor Boosten & Stols heeft verzorgd.³⁰

Al spoedig na het eerste contact begon Greshoff Stols met adviezen en plannen te

bestoken. Het is echter onduidelijk of Stols aanvankelijk in Greshoff meer dan een nuttig raadsman zag. Afgaande op de bundels van Greshoff die in Stols' fonds verschenen, moet je enerzijds constateren dat Greshoffs werk - op het in 1924 in de reeks *To the Happy Few* verschenen *Schaduw* en de bij Boosten & Stols uitgegeven *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* na - pas na 1925 voluit in het fonds van Stols verschijnt. Anderzijds moet eerlijkheidshalve vermeld worden dat Greshoff, op de Palladium-uitgave van *De ceder* (1924) na, in deze periode ook niet elders publiceerde. De plannen uit 1923 voor de nooit in die vorm verschenen bundel *Rijmoefeningen* zijn misschien tekenend voor de impasse waarin Greshoff met zijn werk verkeerde. Wat wel succes had, was het plan om *De Witte Mier* nieuw leven in te blazen. Van 1924 tot en met 1926 zou de nieuwe reeks van dit tijdschrift bij Boosten & Stols verschijnen. Was de eerste reeks van *De Witte Mier* (1912-1913) vooral gericht op typografie, in de tweede reeks had het tijdschrift een meer literaire invalshoek, al werd de typografie en alles wat daarmee verband kon houden niet verwaarloosd. In mei 1923 begon Greshoff zijn medewerking aan het door Hollandia-Drukkerij te Baarn uitgegeven tijdschrift *Den Gulden Winckel*, Maandblad voor Boekenvrienden; van januari 1925 tot eind 1928 zou hij redacteur van dit tijdschrift zijn. Het tijdschrift bevatte recensies, interviews, artikelen over typografie, korte berichten e.d., en leek dus bijzonder op *De Witte Mier*. Het is niet ondenkbaar dat dit redacteurschap uiteindelijk het einde van *De Witte Mier* heeft bespoedigd. Tijdens de voorbereidingsfase van *De Witte Mier*, in een brief van 2 augustus 1923 aan Stols, pleitte Greshoff al voor 'een soort *veredelde Gulden Winckel*', waaraan hij de voorkeur gaf boven een 'uitsluitend Bibliofielen orgaantje'.

In 1924 zou eveneens bij Boosten & Stols de reeks *De Schatkamer* het licht zien, die onder redactie stond van Greshoff. Niet duidelijk uit de correspondentie wordt wie het initiatief tot deze reeks nam. Een aantal van Greshoffs plannen zou in deze reeks gerealiseerd kunnen worden. In de eerste tien nummers van de reeks verschenen onder andere delen van Arthur van Schendel, Bernard Verhoeven, Jan de Vries, J.W.F. Werumeus Buning en de dichters van het Vlaamse tijdschrift 't Fonteintje (Reimond Herreman, Karel Leroux, Richard Minne en Maurice Roelants), allen schrijvers van Greshoffs eigen generatie of van de generatie voor hem. Pas na 1932 zou Greshoff bij Stols als intermediair optreden voor de na hem komende generatie. Mogelijk dat zijn redacteurschap van Groot Nederland daarmee van doen had. De uitgeverij van Stols' vader moet weinig succes met *De Schatkamer* hebben gehad. (Van het eerste deel werden er bij aanbidding in Amsterdam slechts vier exemplaren verkocht.) De serie stierf dan ook een stille dood, op een moment dat Greshoff nog bruiste van plannen voor de serie. Op 19 maart 1926 schreef Clemens aan zijn broer Sander: 'De Schatkamer is geen lucratieve uitgave geweest als er voor ieder ex 50 ct. honorarium af moet. Wat blijft er dan nog voor ons over?'³¹

Ook wat de serie *Trajectum ad Mosam* betrof, verliepen de zaken niet bepaald floris-

sant. Op 4 maart 1925 schreef Clemens aan Stols: 'B en S kan zich voor Trajectum niet dieper in de schuld steken dan ze al gedaan heeft. Er wordt van Trajectum niets verkocht. Pa zegt dat je de uitgaven van Trajectum voorloopig maar staken moet totdat er wat meer schot in de andere uitgaven is.' In dezelfde brief deelde Clemens aan Stols ook mee dat hij zonder toestemming geen papier e.d. meer voor zijn uitgaven mocht bestellen. Na 1930 zouden er geen delen meer in de reeks verschijnen.

Ondanks deze moeilijkheden ging Stols niet in op het in januari 1926 via Joris Vriamont gedane aanbod op gemakkelijke voorwaarden de Brusselse uitgeverij annex luxe-boekhandel L'Oiseau Bleu over te nemen, hoewel hij wel zijn ouders polste over eventuele financiële hulp bij de overname. Of hem die hulp geweigerd werd, of dat hij toch zelfstandigheid verkoos is niet duidelijk.

De wrijving tussen Boosten & Stols en Stols was mogelijk niet alleen van financiële aard; er speelde misschien ook mee dat Clemens zich enigszins achtergesteld voelde. Dat kan blijken uit enkele andere brieven van Clemens aan Sander. Zo schreef hij op 28 april 1926: 'Wij verzoeken je ons in het vervolg meer uitgebreide aanwijzingen te geven daar wij je telkens omdat je de dingen niet duidelijk aangeeft over alles weer moeten schrijven. [...] Het is zoo wel prettig werken moet ik zeggen. Onze uitgeverij beteekent niets meer. Jij trekt je er niets meer van aan, en wij moeten nu maar alles voor jou uitvoeren [...]. Wel krijgen wij telkens opgaven van je van menschen aan wie wij de Witte Mier gratis moeten zenden. Daar verdienen wij zeker wat aan. Verder verzoeken wij je in het vervolg niet 5 werken tegelijk onder handen te nemen, doch eerst eens een en ander af te werken.' Was dit nog een zakelijk verwijt, uit het vervolg van de brief blijkt dat Clemens Sander ook zijn vrijheid misgunde: '[...] wil je in Parijs niet eens informeeren bij den een of ander of ik daar niet ergens een tijdje kan komen want ik zou zoo langzamerhand ook wel eens iets anders willen zien om me meer te bekwamen. Was jij maar klaar met je studie. Pa zegt dat het *niet* noodig is dat ik er eens uitga. Ik zie er nog niets van komen nu Phonse ook al klaar is.'

In 1927 verhuisde Greshoff naar Brussel; Stols die sedert begin 1926 in Bussum woonde, zou Greshoff in datzelfde jaar naar Brussel volgen. Hij gaf zijn rechtenstudie er aan en zou zich uitsluitend nog aan zijn uitgeverij wijden. In 1928 trad hij in het huwelijk met Margaretha Wilhelmina Kroesen (geb. 1908).

In 1927 startte Stols The Halcyon Press, later uitgebreid met een aantal nationale varianten, waaronder De Halcyon Pers.³² Het zou een van Stols' mooiste en waardevolste reeksen worden. Stols omschreef het uitgangspunt voor deze reeks in een interview uit juli 1927 als 'het verlangen om heel bijzondere dingen te geven in een gewaad waarin op niets bezuinigd behoeft te worden, waarvan de prijs bijzaak wordt'.³³

Op een enkele uitzondering na zou al Greshoffs werk in de volgende jaren bij Stols of bij Boosten & Stols verschijnen. De uitgaven van Greshoff bij Stols vormen een indrukwekkende lijst. In bijna elke serie van Stols verscheen wel een boek van hem, ter-

wijl er ook buiten serieverband en bij Boosten & Stols de nodige uitgaven verschenen.³⁴ Als de maar twee deeltjes tellende reeks De Onvindbaren buiten beschouwing wordt gelaten, heeft Greshoff alleen in de prestigieuze reeks De Halcyon Pers en in zijn eigen reeks Ursa Minor geen boekuitgaven.

Het feit dat Greshoff niet in de reeks Ursa Minor vertegenwoordigd was, heeft een logische verklaring. Vanuit Zuid-Afrika kondigde Greshoff in februari 1940 aan dat hij zijn kopij voor Ursa Minor deel 10 gereed had. Door het uitbreken van de oorlog is de kopij nooit in Nederland aangekomen.

Dat hij niet in de reeks De Halcyon Pers vertegenwoordigd was, moet Greshoff gestoken hebben. Een boekje als *Janus Bifrons*, dat door Stols in 1932 in honderd exemplaren werd uitgegeven, moet in Greshoffs ogen zeker enige geschiktheid voor de reeks hebben gehad. Toen in 1935 door Stols een uitgebreide herdruk gemaakt zou worden van de aanvankelijk bij L.J.C. Boucher te 's-Gravenhage in de reeks Folemprijs uitgegeven *Gedichten 1907-1934* van Greshoff, wilde Greshoff tegelijkertijd twee bundels, n.l. *Voces mundi* en *Columbus zonder Amerika*, in een beperkte oplage bij Stols uitgeven. Greshoff noemde een uitvoering gelijk aan die van *Janus Bifrons*, maar misschien hoopte hij diep in zijn hart dat Stols nu wel voor een uitgave bij zijn Halcyon Pers zou opteren. Pas in een brief van 1 oktober 1937, tijdens de voorbereidingen voor de bundel *Ikaros bekeerd*, stelde Stols voor deze bundel eerst in de Halcyon-reeks in een oplage van 20 of 25 exemplaren uit te geven en er vervolgens een handelseditie van te maken. Van dit voornemen werd later echter niet meer gerept. Het moet Greshoff verdriet hebben, dat Van Nijlen en Roland Holst wel vertegenwoordigd waren in de reeks (de laatste maar liefst met zes boeken!), en dat zelfs jongere schrijvers als Maurits Mok en Ed. Hoornik een plaats in deze eregalerij werd waardig gekeurd.

Over de samenstelling van zijn bundels laat de bewaard gebleven correspondentie maar weinig los; dat is natuurlijk niet verwonderlijk, aangezien Greshoff en Stols elkaar zowat dagelijks ontmoetten. Gedurende enige tijd woonden zij zelfs bijna naast elkaar op de August Reyerslaan, Greshoff op nummer 130, Stols op nummer 134. Wat Greshoffs activiteiten voor Stols verder inhielden, laat zich om dezelfde reden maar moeilijk achterhalen.

Stols schreef later: 'Dank zij Greshoff ben ik er in de loop der jaren in geslaagd een fonds op te bouwen, waarin de hedendaagsche Nederlandsche poëzie op haar best vertegenwoordigd is.'³⁵ De basis daarvoor is in de periode 1922-1932 gelegd, de uitbouw volgde in de jaren daarna.

Stols wees ook wel door Greshoff aangeboden boeken af. Op 30 april 1932 vroeg Greshoff hem het manuscript van *Mengelstoffen II* terug te zenden, dat al jaren bij Boosten & Stols ter beoordeling lag. Bij diezelfde gelegenheid bood hij Stols de uitgave van zijn *Rebuten* aan. Stols moest daarvan afzien, zodat dit boek uiteindelijk in 1936 in Bouchers reeks Folemprijs verscheen.

Greshoff zou in Brussel veel journalistiek werk doen, o.m. als redacteur van Het Vaderland en als correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche Courant; verder schreef hij ‘ook in de onmogelijkste publikaties over de onmogelijkste onderwerpen als herenmode [...] over grammofoonplaten [...] en over nog veel meer waar ik geen verstand van had [...]’, herinnerde hij zich in zijn autobiografie. ‘Het was toen goedkoop leven in België, maar desondanks moest er heel wat werk gedaan worden om een gezin met twee schoolgaande jongens op een enigszins redelijke wijze in stand te houden. Het beroep van vrij lancier brengt vele moeilijkheden en onzekerheden met zich mee [...]’.³⁶ Weliswaar beschikte Greshoff in zijn Brusselse tijd over een stoet van elkaar opvolgende hulpjes als Victor Varangot, Cajus van Rossum, Arthur van Rantwijk, Adriaan van der Veen en Pierre H. Dubois, maar dat neemt niet weg dat het grootste deel van zijn tijd, anders of in elk geval op een andere manier dan voorheen, in beslag genomen werd door de dagelijkse strijd om het bestaan. Niettemin beschouwde Greshoff deze periode als de meest vruchtbare in zijn leven: ‘Hoeveel ik nadien ook beleefd heb, gezien, ondernomen en gelezen heb, mijn tijdperk van 1927 tot 1939 heeft mij niet alleen het meeste aan omgang met mensen, aan velerlei kunstgenot geschonken, het heeft, wat voor mij veel groter waarde vertegenwoordigde, de belangrijkste mogelijkheden in mij los en beweeglijk gemaakt.’³⁷ In november 1931 verscheen de eerste aflevering van het tijdschrift Forum, bij de oprichting waarvan Greshoff wel betrokken was, maar in de redactie waarvan hij geen zitting nam. In 1932 zou hij wél redacteur worden van Groot Nederland, vroeger een toonaangevend tijdschrift, maar op dat moment wat ingedut. Greshoff werd door de uitgevers van het tijdschrift in de redactie gehaald om daarin verandering te brengen. Dat lukte, mede door de geringe tijd die Greshoff aanvankelijk aan het tijdschrift besteedde, maar moeizaam, maar vanaf 1935 deed toch een nieuw élan z'n intree in het tijdschrift. Na De Witte Mier was dat de eerste organisatorische activiteit van Greshoff waarin hij zich als een vis in het water voelde. Van 1934 tot en met 1939 zou Greshoff redacteur van Het Hollandsche Weekblad zijn. Binnen de periode dat hij in Brussel vertoefde waren met name de jaren 1936 tot en met 1939 de jaren waarnaar Greshoff later met weemoed en heimwee terugkeek. In een brief aan Dubois schreef hij in 1956: ‘Wat mijzelf aangaat: de eenige tijd waarin ik het gevoel van doelbewuste samenwerking met een groep geestverwanten had, was van 1936-1939, toen ik mij met Groot Nederland bezighield. Daarvoor had ik een aantal letterkundige vrienden (die ik nog heb) maar onze verhouding was een strikt persoonlijke en berustte nooit in een gezamenlijk ópgaan in één ideaal.’³⁸ Anders dan deze opmerking suggereert, was Groot Nederland een breed opgezet, anthologisch tijdschrift. Het zou wel na de opheffing van Forum in 1935 de verzamelplaats van de Forum-generatie worden, maar het werd nooit een programmatisch tijdschrift zoals Forum geweest was.

Het is de vraag of Greshoff Stols, die toen al niet meer in Brussel woonachtig was en met wie hij dus het dagelijkse contact had verloren, op dat moment rekende tot de

geestverwanten met wie hij 'één ideaal' deelde. Greshoffs belangrijkste boekpublicaties uit deze periode - *In alle ernst* (1938) en *Steenen voor brood* (1939) - zouden niet bij Stols maar respectievelijk bij Em. Querido's Uitgeversmaatschappij en bij P.N. van Kampen & Zoon verschijnen. Het wordt uit hun correspondentie niet duidelijk, of Greshoff deze boeken eerst aan Stols had aangeboden. Toch moet ook Stols medeverantwoordelijk gesteld worden voor het aanboren van wat Greshoff zijn 'belangrijkste mogelijkheden' noemde.

Tot 1932 woonde en werkte Stols in Brussel. In dat jaar verplaatste hij, om op de kleinste posten te kunnen bezuinigen, zijn kantoor naar Maastricht. Door de economische crisis waren zijn verkopen ernstig gekelderd. Stols vertelde bij voorbeeld dat hij omstreeks 1929 gedwongen werd het aantal exemplaren dat hij van elk deel van The Halcyon Press oplegde, te beperken en dat hij na de beursval uit Amerika ongeopende kisten boeken terug ontving. In Duitsland zou enkele jaren later de politieke situatie voor een terugval in de verkopen zorgen.³⁹

De hele drukkers- en uitgeverswereld had met dit probleem te kampen. Vanaf 1921 waren veel drukorders naar Duitsland verdwenen. Na 1923 herstelde de bedrijfstak zich wel enigermate, maar de wereldcrisis na 1929 zorgde dat de grafische industrie in 1935 een dieptepunt bereikte.⁴⁰

In augustus 1931 had Stols al eens overwogen zijn kantoor te verplaatsen naar zijn huisadres in Brussel: 'dat spaart 10.000 frs. aan huur, de kosten van een telefoonabonnement, verwarming, verlichting en schoonmaak. M'n schoonvader springt gelukkig bij in de kosten van het gezin', schreef hij aan John Buckland Wright, die hij ook mismoedig toevertrouwde ernstig overwogen te hebben met uitgeven te stoppen.⁴¹ In dit jaar stichtte hij echter nog wel met Greshoff de vereniging De Nederlandsche Bibliophielen (Les Bibliophiles Hollandais), voor welke vereniging Stols fraai briefpapier drukte, maar die slechts één uitgave verzorgde. De beraadslagingen over deze vereniging moeten mondeling hebben plaatsgevonden, want in de correspondentie is er geen spoor van terug te vinden.

Na Stols' verhuizing naar Maastricht, werd zijn kantoor in Brussel voortaan beheerd door Angèle Manteau, die al vanaf 1930 bij Stols in dienst was. Zij stichtte de Nederlandsche Algemeene Importboekhandel, en importeerde, naast de uitgaven van Stols en Boosten & Stols, het fonds van H.P. Leopold's Uitgevers Maatschappij en dat van J.M. Meulenhoff. In 1938 begon zij met steun van Leopold een eigen uitgeverij.

Vanaf half mei 1934 was in de Groote Looiersstraat 28 te Maastricht Kunstzaal De Gulden Roos gevestigd. 'Ik heb het erg druk, vooral ook omdat ik van 15 dezer af met Bas van Pelt hier een lokaal (naast mijn huis) gehuurd heb, waar wij een kunstzaal beginnen (meubels, schilderijen, plastiek, boeken, prenten; lezingen, concerten

enz.)', schreef Stols op 16 mei 1934 aan Greshoff. 'Alles om te probeeren om Maastricht een beetje leven in te blazen.' Stols was samen met de binnenhuisarchitect en meubelontwerper Bas van Pelt firmant. De Gulden Roos was een filiaal van de in 1908 opgerichte My Home Woning Inrichting te Den Haag, die Van Pelt in 1931 van Corn. van der Sluys had overgenomen.⁴² Stols verdeelde zijn aandacht aanvankelijk tussen uitgeverij en kunstzaal: 's Morgens kunt U mij in den regel vinden op het kantoor der uitgeverij, O.L. Vrouweplein 23 en 's middags in den Kunstzaal "De Gulden Roos", Groote Looiersstraat 28', schreef Stols op 18 oktober 1934 aan F. Brunklaus.⁴³ Omstreeks 19 november zou Stols het kantoor van zijn uitgeverij naar de Groote Looiersstraat verplaatsen. Evenals de winkel aan de Haagse Lange Houtstraat, hield de Maastrichtse kunstzaal zich bezig met de verkoop van interieur-artikelen, maar ook met het organiseren van tentoonstellingen van, vooral, Limburgse kunst. Al meteen in het eerste jaar van de oprichting viel er een expositie *Limburgsche Kunstnijverheid* te bewonderen, in latere jaren gevolgd door tentoonstellingen van werk van o.a. de schilders Bellefroid, Jelinger en Levigne.⁴⁴ Stols zou in augustus 1938 zijn aandeel in De Gulden Roos aan Van Pelt verkopen.

Stols' aanvullende activiteiten mochten niet veel baten. Bij de firma Joh. Enschedé & Zoon te Haarlem liepen zijn schulden op. Op 26 februari 1935 schreef A. Ditmar Huijsman, die in 1934 in de directie van Enschedé was opgenomen, aan Stols: 'Het is nu al bijna een jaar geleden, dat wij correspondeerden over de betaling van het nog in onze boeken openstaande bedrag groot fl 1503,30.'⁴⁵ Dergelijke schulden, gevoegd bij wat hij de drukkerij van zijn vader en zijn broers schuldig moest blijven, noopten hem naar andere financieringsmogelijkheden uit te kijken. Zijn schoonvader sprong regelmatig bij, maar dat was niet voldoende. Zulke problemen waren niet nieuw, want op 4 mei 1932 had Du Perron hem bij voorbeeld geschreven: '[...] veel succes met de schuldeischers-problemen. Ik wou dat je uit deze impasse kwam; ik wensch je dat werkelijk van ganser harte. Als jij het niet verdient, welke uitgever dan wel?'⁴⁶ In 1936 zouden Greshoff en M.B.B. Nijkerk de reeks *Ursa Minor* beginnen. Deze reeks was bedoeld als opvolger van *Palladium*, maar kreeg, achteraf bezien, toch een ander, meer publieksgericht karakter. Stols verzorgde de typografie van deze reeks, Greshoff was verantwoordelijk voor de keuze van de teksten, terwijl de reeks werd gefinancierd door Nijkerk, een in Brussel woonachtige Nederlandse zakenman, die bijzondere belangstelling had voor goed-verzorgde boeken. Hij kocht in 1936, toen Stols gedwongen was een deel van zijn bibliotheek via Menno Hertzberger in Amsterdam te laten veilen, een groot aantal boeken ondershands rechtstreeks van Stols.

Vanaf 1934 was R.W. Haentjens Dekker bij Stols werkzaam. Tot februari 1936 had hij een bedrag van ca. fl 25.000 in Stols' uitgeverij gestopt.⁴⁷ Eind 1936 achtten Haentjens Dekker en Stols de tijd rijp om de tot dan toe wat losse verbintenis om te zetten in een formeel compagnonschap en besloten zij een naamloze vennootschap op te richten.

Op 13 oktober schreef J.H. Wallien, commissaris van A.A.M. Stols' Uitgevers Maatschappij NV i.o., aan Boosten & Stols: 'Bij het aangaan der combinatie door de Heeren A.A.M. Stols en R.W. Haentjens Dekker stond in de boeken van den Heer Stols als te betalen aan U open een bedrag van fl 7591.58. Hierop is door gemelde combinatie afbetaald [...] fl 743.- Zoodat er door den Heer Stols te betalen overblijft fl 6848.58. Dit bedrag is niet voor rekening van de combinatie Stols-Haentjens Dekker. Wel heeft de nieuwe combinatie de verplichting op zich genomen dezen post af te wikkelen, naar gelang het door de nieuwe combinatie in consignatie genomen oude fonds A.A.M. Stols verkocht zal worden [...].'⁴⁸ De samenwerking werd geen groot succes, en Stols zocht dan ook een uitweg. Al in oktober 1937 schreef Stols aan Greshoff kans te maken directeur te worden bij uitgeverij J.M. Meulenhoff te Amsterdam.

31 december 1937 werd de vennootschap met Haentjens Dekker ontbonden, waardoor Stols begin 1938 met hem strijd moest leveren over de verdeling van hun fonds. Een groot aantal delen uit de Kaleidoscoopserie en het merendeel van de vertalingen viel aan Haentjens Dekker toe; Stols slaagde er met hulp van zijn schoonvader in het werk van de auteurs met wie hij zich het meeste verbonden voelde te bemachtigen. 'Je begrijpt natuurlijk dat er 3 relaties zijn die ik met alle geweld wil hebben: jij, Jany en van Schendel [...]. Ik beloof je dat ik voor je Gedichten zal bieden wat menselijkerwijs mogelijk is, ik wil gaan tot 50% van den verkoopprijs (ik kan er dus niet meer op verdienen, doch dat laat ik gaarne schieten ten gerieve van onze relatie)', schreef hij op 6 januari aan Greshoff. Stols slaagde er bovendien in zijn goodwill en zijn lettermateriaal te behouden. Met de opbrengst van dat deel van het fonds dat hij had weten te bemachtigen, hoopte Stols, zoals hij Greshoff op 24 februari schreef, een schuld van fl 7500,- bij Boosten & Stols die hem restte, te kunnen aflossen.

Haentjens Dekker zou tot mei 1938 nog in Maastricht als zelfstandig uitgever gevestigd blijven; van mei 1938 tot mei 1939 dreef hij onder de naam CV Uitgeverij De Windroos in Amsterdam een uitgeverij; op de laatste datum deed hij zijn voorraden over aan W.L. Salm & Co te Amsterdam, die met name van de delen uit de Kaleidoscoop-reeks titeluitgaven op de markt bracht, met een wat knullige versie van het door Buckland Wright voor de reeks ontworpen vignet op de voorzijde. Haentjens Dekker zou zijn uitgeefactiviteiten van 1940 tot 1942 voortzetten als uitgever van De Veste, de uitgeverij van Arnold Meijers Nationaal Front.

In januari 1938 schreef Stols aan Greshoff: '[...] het is mijn bedoeling om alles, behalve het reizen weer te gaan doen zonder personeel, om zooveel mogelijk onkosten te besparen.' Dat viel hem zwaar, want op 13 april moest hij aan Greshoff bekennen: 'Het is geen leven zonder bediende; veel tijd gaat verloren aan prutswerkjes en correspondentie, die ik anders dicteerde.' De financiële last drukte zwaar op hem en hij probeerde in dit jaar op alle mogelijke manieren zijn bestaan een solider basis te ge-

ven door her en der te solliciteren. Hij was daarbij zelfs bereid zijn uitgeverij op te doeken. Hoe serieus Stols' pogingen genomen moeten worden, wordt niet helemaal duidelijk, want zijn streven bleef zonder succes en ook Stols' drang om elders aan een uitgeverij verbonden te worden, ebde langzaam weg.

In maart solliciteerde Stols als adjunct-directeur bij De Arbeiderspers te Amsterdam, in juni als directiesecretaris bij uitgeverij E.J. Brill te Leiden (waartoe een jaarsalaris van fl 5.000 hem verlokte), terwijl hij vanaf mei hemel en aarde bewoog om tot consul van België te Maastricht te worden benoemd.

Stols ontwikkelde onderwijs ook activiteiten in de journalistiek als promotor van de Limburgse kunst en cultuur. Deze pogingen werden hem overigens voornamelijk door geldgebrek ingegeven. Hij probeerde onder meer artikelen over Limburgse literatuur geplaatst te krijgen in het Haagse dagblad Het Vaderland: 'Mijn toekomst, met een zuiver litterair fondsje, is nu onzekerder dan ooit', klaagde hij op 12 september 1938 in een brief aan Greshoff. 'Ik lan [*lees*: kan] die artikelen vanwege de kleine daaraan verbonden diensten absoluut niet missen; ik moet zelfs naar meer mogelijkheden in de gelegenheidsjournalistiek zoeken.' Hij deed Greshoff zelf in diens hoedanigheid van redacteur van Het Hollandsche Weekblad en van de Kroniek voor Kunst en Cultuur ook meteen een volgend voorstel: 'Ik wend me nu ook weer tot jou als machtig man in het Holl. Wbl. Jullie hebt natuurlijk onder de in België wonende lezers heel veel oud-Limburgers. Ik heb nu gedacht dat deze mensen, die als geen andere aan hun provincie hangen, maar om de vrij hoge kosten geen limburgsch blad kunnen lezen, misschien belang zouden stellen in een wekelijkschen brief uit hun landstreek. Mocht het Holl. Wbl. iets in dit voorstel zien, dan wil ik me gaarne, tegen een vast bedrag per week of per maand, met het schrijven van een dergelijk artikel belasten. [...] Mocht je verder elders mogelijkheden voor me zien, dan sta ik gereed. Weet je ook of de Kroniek voor K. en K. honorarium betaalt? Dat zou dan misschien ook iets zijn. Er staat nooit iets over de Limburgsche kunstenaars in.' Deze voorstellen boden, hoewel ze gedeeltelijk gehonoreerd werden, Stols geen van alle het verwachte soelaas.

Enkele weken later beklemtoonde hij bij Greshoff nog eens de noodzaak van bijverdiensten, 'want, al heeft mijn uitgeverij voor het eerst sedert jaren over de periode Januari tot en met Augustus geen verlies opgeleverd (en ik hoop, dat dit over het laatste kwartaal ook niet het geval zal zijn), aan een overschot dat voor privé gebruikt zou kunnen worden is nog geen denken. Al jaren is er geen cent privé door mij uit de zaak genomen, alles is gebruikt voor het maken van nieuwe uitgaven en het delgen van kosten en verlies. Dáárom zou het zoo wenschelijk zijn als er een bijbaantje voor me los kon komen [...]. Ik kan mij dan in iets mindere mate als steuntrekker gaan beschouwen. Want ik verzeker je dat het een beroerd gevoel is.'

Stols' positie binnen de uitgeverswereld was in dit opzicht niet uniek. Er is al gewe-

zen op soortgelijke moeilijkheden die Nypels en De Gemeenschap ondervonden, maar ook andere uitgeverijen hadden afzetproblemen. De markt van het algemene boek was in handen van een relatief hoog aantal aanbieders waarvan het grootste deel in Amsterdam was gevestigd. De boekhandels waren ruim verspreid over vrijwel het gehele land, onafhankelijk van de uitgeverijen, maar kochten in beginsel vooral die boeken in, waarvan de verwachting bestond dat ze snel verkocht konden worden. Hoewel Stols' fonds zich in deze jaren nadrukkelijk tot een groter publiek dan voorheen richtte, behoorden zijn uitgaven in het algemeen niet tot die categorie. Het aantal boekhandels was 400 à 500. Er waren een kleine zeventig uitgeverijen, met een vaak bescheiden omzet en een personeelsbestand dat zelden uitging boven de tien personen; het merendeel van de uitgeverijen was echter een éénmanszaak.

Op basis van gegevens uit onderzoek naar de Nederlandse boekenmarkt in 1938 kan voorzichtig geconcludeerd worden dat Stols op een vijftiende plaats kwam met een bruto-omzet van fl 45.000,-. De totaalomzet aan boeken is voor dat jaar becijferd op twaalf miljoen gulden, waarvan vier miljoen voor rekening kwam van uitgevers van publieksboeken zoals Stols.⁴⁹

Begin januari 1939 verscheen bij Manteau de eerste aflevering van het tijdschrift *Werk*. Greshoff, die voortdurend een overstelpende hoeveelheid kopij van jongere schrijvers voor Groot Nederland kreeg toegestuurd, had min of meer aan de wieg van dit tijdschrift gestaan.⁵⁰ In de redactie zaten Johan Daisne, Ed. Hoornik, Jan Schepens en Adriaan van der Veen. Gezien Greshoffs vaderschap en deze redactionele samenstelling - drie van de auteurs gaven bij Stols uit - moet het verwonderlijk heten dat Stols het tijdschrift niet uitgaf. *Werk* bestond slechts één jaar, maar ook bij de belangrijker opvolger *Criterium* - weer met Hoornik in de redactie - miste Stols de boot. Dit tijdschrift zou door Meulenhoff worden gepubliceerd.

In 1939 maakte Stols plannen een tijdschrift voor bibliofielen op te richten. Met financiële ondersteuning van G.H. Bührmann's Papiergroothandel te Amsterdam slaagde Stols er in mei 1940 het eerste nummer uit te geven.⁵¹ Greshoff vroeg hij om een bijdrage over de geschiedenis van *De Zilverdistel*; die is mogelijk wel geschreven, maar niet in Halcyon gepubliceerd.

Het beeld dat er uiteindelijk uit dit deel van de correspondentie oprijst, is er een van een vriendschap die voornamelijk bestond uit een gedeelde liefde voor het goedverzorgde boek. Enerzijds was Greshoff van onschatbare waarde voor Stols door zijn vele contacten en ideeën, anderzijds kan de vraag gesteld worden of Greshoff zoveel van zijn bundels had kunnen publiceren bij andere uitgevers dan Stols. In een bijdrage aan het niet-gepubliceerde *liber amicorum* dat Stols in 1947 bij zijn vijftienvijftigjarig uitgeversjubileum zou worden aangeboden, schreef Greshoff: 'Ik heb gelegenheid gekregen om Stols, geheel buiten het vak om te leren kennen als een offervaar-

dig vriend. [...] De waren vriendschap wordt door moeilijkheden en botsingen niet aangetast, doch gelouterd. En ik gevoel mij aan Stols verbonden, niet alleen door onze gemeenschappelijke bewonderingen en onze gedeelde geestdrift voor het boek en de boeken, doch ook door onze verschillen van meening en opvatting. Twee mensen, die elkander oprecht waardeeren behoeven geen tegenstellingen te vreezen, wetende dat hun genegenheid ze alle overbrugt. Er bestaat nu eenmaal een onverbrekkelijk verband tusschen de mensch en zijn werk. En Stols zou nooit in staat geweest zijn om een zoo rijk en geschakeerd levenswerk op te bouwen, indien hij niet over groote menschelijke hoedanigheden beschikte.⁵² Zelfs al trek je van deze hooggestemde uitspraken de voor een dergelijke gelegenheid gebruikelijke overdrijving af, dan nog stemt deze passage wonderwel overeen met het aan het begin van de inleiding geciteerde beeld dat Stols van zijn relatie met Greshoff gaf.

Eindnoten:

- 1 Vgl. G.W.F. Janssen, *Stols en Du Perron: 'Zo gratis mogelijk'...*, in *Spektator* 10 (1980-1981)2, p. 97-110.
- 2 [A.A.M. Stols], *Jan Greshoff, gangmaker en bemiddelaar* (ed. C. van Dijk), Haarlem 1979, ongepag.
- 3 A.A.M. Stols, *Kort overzicht van de geschiedenis der boekdrukkunst in Maastricht van 1551-1929*, Maastricht 1929, p. 36-37.
- 4 C. van Dijk, *Alexander A.M. Stols over zichzelf*, in *Boeken verzamelen. Opstellen aangeboden aan mr. J.R. de Groot [...]*, Leiden 1983, p. 123-124.
- 5 Alphonse Stols, *Een debuut*, in *Nederlandse Bibliografie* 90 (1947)1, p. 8.
- 6 J. Greshoff, *Over den omgang met boeken*, 's-Gravenhage 1929, p. 27.
- 7 C. van Dijk, *Alexander A.M. Stols over zichzelf*, p. 117.
- 8 Zie cat. veiling J.L. Beijers (Utrecht) 15 maart 1988, nr.489. (Dit exemplaar was afkomstig uit de bibliotheek van M.B.B. Nijkerk.)
- 9 C. van Dijk, *De jeugd van Alexander A.M. Stols*, in *De Boekenwereld* 4 (1987-1988)4, p. 116.
- 10 C. van Dijk, *Alexander A.M. Stols over zichzelf*, p. 117.
- 11 C. van Dijk, *De jeugd van Alexander A.M. Stols*, p. 116.
- 12 Math. Kemp, *'De Suisse', Maastricht, cultureel centrum (2)*, in *De Nieuwe Limburger*, 17 januari 1959.
- 13 J. Greshoff, *Schrijven, lezen en prentjeskijken*, in *De Gids* 122 (1959)8, p. 89.
- 14 C. van Dijk, *Alexander A.M. Stols over zichzelf*, p. 118-119.
- 15 A.A.M. Stols, *Het werk van S.H. de Roos. Een bijdrage tot de geschiedenis van de herleving der Nederlandsche boekdrukkunst*, Amsterdam 1942, m.n. p. 23 en p. 40.
- 16 Geciteerd naar C. van Dijk, *S.H. de Roos en zijn(?) Heuvelpers*, in *Boek, bibliotheek en geesteswetenschappen. Opstellen door vrienden en collega's van dr. C. Reedijk geschreven [...]*, Hilversum 1986, p. 94.
- 17 A.A.M. Stols, *Kort overzicht van de geschiedenis der boekdrukkunst in Maastricht van 1551-1929*, p. 37.
- 18 A.L. Sötemann, *J.C. Bloem en Jan van Krimpen*, in zijn *Vier opstellen over J.C. Bloem*, Amsterdam 1979, p. 135-136.
- 19 Zie S.A.J. van Faassen, *'Een weldoordacht uitgaaffe'. P.N. van Eyck, Jan van Krimpen en de uitgave van William Blakes The marriage of heaven and hell door A.A.M. Stols in 1928*, in *Optima* 21 (winter 1988/1989), p. 317-318.
- 20 A.A.M. Stols, *Greshoff en het schoone boek*, in *Standpunte* 4 (1949)1, p. 47.
- 21 Zie hierna, br.23 n.5.
- 22 Zie daarvoor bijv. Th.A.P. Bijvoet et al., *De Gemeenschap 1925-1941*, 's-Gravenhage 1986.

- 23 M.R. Radermacher Schorer, *Bijdrage tot de geschiedenis van de renaissance der Nederlandse boekdrukkunst*, Utrecht 1951, p. 38.
- 24 G.H. 's-Gravesande, *Al pratende met...*, 's-Gravenhage 1980, p. 100.
- 25 A.A.M. Stols, *P.C. Boutens als uitgever*, in *Halcyon* 11-12 (herfst 1942 [= juli 1944]).
- 26 Vgl. G.H. Pannekoek Jr., *De herleving van de Nederlandsche boekdrukkunst sedert 1910*, Maastricht 1925, p. 13-14, en A.A.M. Stols, *Het schoone boek*, Rotterdam 1935, p. 65-71.
- 27 Jo van Rosmalen, *Uit een oud Maastrichts drukkersgeslacht*, in cat.tent. *Charles Nypels, meesterdrukker*, Maastricht (Gouvernement) 4 november-9 december 1986, p. 29 en p. 34.
- 28 Th.A.P. Bijvoet, *Over de geschiedenis van uitgeverij De Gemeenschap*, in *Teruggedaan. Eenenvijftig bijdragen voor Harry G.M. Prick* (red. Th.A.P. Bijvoet et al.), 's-Gravenhage 1988, p. 36-44.
- 29 Ernst Braches, *Nypels en de boekkunst in de jaren twintig*, in cat. tent. *Charles Nypels, meesterdrukker*, p. 33-34.
- 30 C. van Dijk, *Bibliografie van A.A.M. Stols*, [Oosterhesselen 1988].
- 31 Stadsbibliotheek Haarlem (archief-Stols, omslag Boosten & Stols, 1925-1926), evenals de hierna te citeren brieven van Clemens aan Sander Stols.
- 32 Vgl. A.A.M. Stols, *A short history of The Halcyon Press*, in *The Private Library* 5 (zomer 1972), p. 69-83.
- 33 G.H. 's-Gravesande, *Al pratende met...*, p. 100.
- 34 Zie Bijlage I voor een overzicht van Greshoffs publikaties in het fonds van Stols en in dat van Boosten & Stols.
- 35 A.A.M. Stols, *Greshoff en het schoone boek*, p. 46.
- 36 J. Greshoff, *Afscheid van Europa*, 's-Gravenhage-Rotterdam [1969], p. 198.
- 37 Id., p. 218-219.
- 38 Pierre H. Dubois, *De Brusselse jaren van Jan Greshoff*, in *Ons Erfdeel* 23 (1980)1, p. 88-89.
- 39 A.A.M. Stols, *A short history of The Halcyon Press*, p. 70 en p. 71.
- 40 W.J. Wieringa, *Ten dienste van bedrijf en gemeenschap. Vijftig jaar boekdrukkersorganisatie*, Amsterdam 1959, p. 101-103.
- 41 Geciteerd naar C. van Dijk, *John Buckland Wright en Alexander A.M. Stols*, in *De Boekenwereld* 4 (1987-1988)5, p. 160.
- 42 Peter Fuhring/Rudolphine Eggink, *Binnenhuis-architectuur in Nederland 1900-1981. Een geschiedenis van de interieurarchitectuur*, Den Haag 1981, p. 81-90.
- 43 Stadsbibliotheek Haarlem (archief-Stols, omslag Boosten & Stols, 1925-1926).
- 44 Zie voor Stols' rol in het Limburgse kunstleven: Salma Chen, *A.A.M. Stols als promotor van de Limburgse kunst*, in *Teruggedaan. Eenenvijftig bijdragen voor Harry G.M. Prick*, p. 81-87.
- 45 Stadsbibliotheek Haarlem (archief-Stols, omslag Joh. Enschedé & Zoon, 11).
- 46 E. du Perron, *Brieven*, dl.3 (ed. Piet Delen et al.), Amsterdam 1978, p. 285-286.
- 47 Stadsbibliotheek Haarlem (archief-Stols, omslag R.W. Haentjens Dekker).
- 48 Idem (omslag Haentjens Dekker).
- 49 R.E.M. van den Brink, *Informatie over informatie. Handboek van de informatiemedia in Nederland 1938-1985, in het bijzonder over de uitgeverij*, Leiden-Antwerpen 1987, p. 69-70 en p. 408.
- 50 Hans Renders, *De harde romantiek van Werk*, in *Optima* 14(lente 1987), p. 59-81.
- 51 Cees van Dijk, *The magazine Halcyon*, in *Hellinga Festschrift/Feestbundel/Mélanges*, Amsterdam 1980, p. 159-167.
- 52 Stadsbibliotheek Haarlem (archief-Stols, omslag Liber Amicorum 1947).

Lijst van vaak voorkomende afkortingen

A.	Arthur van Schendel
A.A.M.S.	A.A.M. Stols
aant., aantek.	aantekening(en)
Adelfonsus	Alfons Stols
adv., advert.	advertentie
Aia, Aja	Den Haag
Alfons	Alfons Stols
Angèle	Angèle Manteau
antw.	antwoord, antwoorden
art.	artikel
Arth., Arthur	Arthur van Schendel
A.v.S., A.v.Sch.	Arthur van Schendel
Aty, Atie	Aty Greshoff-Brunt
t.B.	Menno ter Braak
B. & S.	Boosten & Stols
bibl.	bibliografie
Bob, Bob N.	Bob Nijkerk
boekh.	boekhandel
B.N.	Bob Nijkerk
briefk.	briefkaart
Br., Brux.	Brussel
de Chef	Jan van Nijlen
Clem, Clim	Clemens Stols
corr., corresp.	correspondentie
D.G.W.	Den Gulden Winckel
dw.	dienstwillig(e)
ed.	editie, édition, etc.

Eddy	E.du Perron
Emiel, Emile	E.van der Borch van Verwolde
Eng.	Engels
E.d.P.	E.du Perron
Eva	Eva Stols
ex., exx.	exemplaar, exemplaren
fa.	firma
Fons	Alfons Stols
Fr.	Frans, Frankrijk
G.N.	Groot Nederland
geb.	gebonden
ged.	gedicht(en)
gen.	genummerd
's-Gr., 's-Grav.	G.H. 's-Gravesande
Greet, Greta	Greet Stols-Kroesen
Gr. Ned., enz.	Groot Nederland
G.W.	De Gulden Winckel
hart.	hartelijk(e)
H.D.	R.W. Haentjens Dekker
Hein, Hein P.	G.H. 's-Gravesande
Henny	H. Marsman
Holl.	Hollandsch papier
Holl. Wkbl.	Het Hollandsche Weekblad
hon., honor.	honorarium
ing.	ingenaaid
Jacques	J.C. Bloem
Jan, Jantje	Jan Greshoff Jr.
Jan v.N.	Jan van Nijlen
Jany, Jani	A. Roland Holst

XXVII

J.C.B.	J.C. Bloem
J.Gr.	J. Greshoff
J.v.Kr.	Jan van Krimpen
J.v.N.	Jan van Nijlen
John	John Buckland Wright
J.d.V., J.d.Vr.	Jan de Vries
Kees	Kees Greshoff
K.v.d.W.	Karel van de Woestijne
M., Maastr.	Maastricht
Marcel	Marcel Stobbaerts
Margaretha	Greet Stols-Kroesen
Maurice	Maurice Roelants
M.t.B.	Menno ter Braak
Menno	M. ter Braak
ms, M.S.	manuscript
n°	nummer
nat.	natuurlijk
Nederl.	Nederland(s)
Nini	Nini Brunt
NRC	Nieuwe Rotterdamsche Courant
ontv.	ontvangst, ontvang(en)
p.	punt(s)
part.	particulier
Phons	Alfons Stols
pros., prosp.	prospectus(sen)
rec.	recensie
red.	redactie

S

v.S., v.Sch.

Slau

Sliva

St., Stobb.

vac.

vert.

v.h.t.h.

volg.

uitg.

U.M.

W., v.d.W., v.d.Woest.

W.M.

Stols

Arthur van Schendel

J. Slauerhoff

Milos Sliva

Marcel Stobbaerts

vacantie

vertaling(en)

van huis tot huis

volgend(e)

uitgave

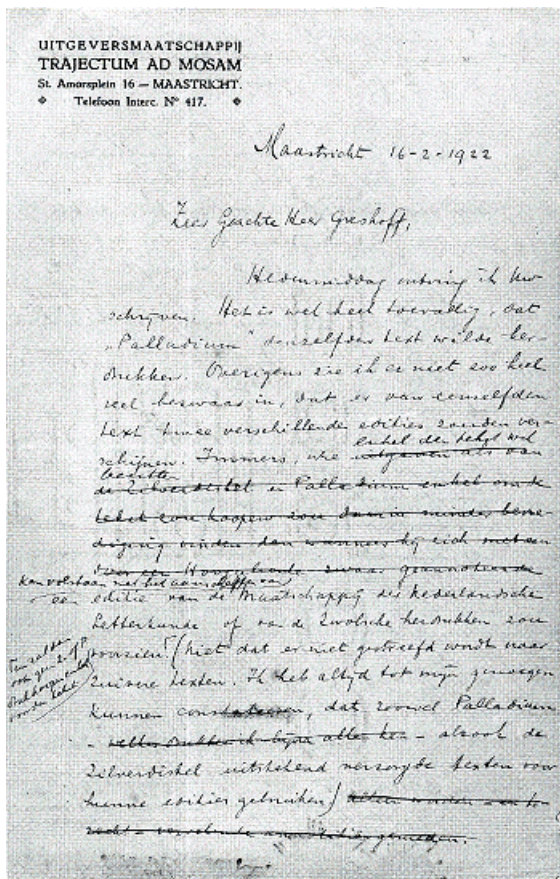
Ursa Minor

Karel van de Woestijne

Witte Mier

Titelpagina van de deels door Stols verzorgde bundel *Zeven boomen* (1918).

Stols aan Greshoff op briefpapier van Trajectum ad Mosam, 16 februari 1922.

A.A.M. Stols, 1919.

Brieven

1. J. Greshoff aan Trajectum ad Mosam, 15 februari 1922¹

Arnhem, 15 Febr. 1922.

Weledelgeboren Heeren,

Met belangstelling en genoegen zag ik uw Vondel-drukje.² Het geeft mij overigens aanleiding u te vragen of u bereid bent naar aanleiding van de keuze der teksten overleg met ons te plegen. Door *heel toevallige* omstandigheden is dit niet gebeurd, anders hadden wij waarschijnlijk juist verleden maand *dezelfde* text herdrukt!³ Om in ons kleine land volkomen onnoodige coïncidentie's op dit gebied te voorkomen, zou ik gaarne met u in nader contact treden, gelijk wij dat hebben met 'De Zilverdistel', die nu 12 jaar geleden, door mij, is opgericht⁴ en geleid wordt [+ door] Mrs. v.Eyck⁵ en v.Royen.⁶

Er is keuze genoeg! Wij behoeven elkander dus niet in het vaarwater te komen; maar overleg is nodig. Het liefste zou ik eens spreken; maar de afstand schrikt mij af!

Gaarne eenig bericht afwachtend.

Met onderscheiding gaarne uw dw.

J. Greshoff

'Palladium'

adres: J. Greshoff

Burg. Weertsstr. 45

Arnhem

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de hoofdredactie van de Nieuwe Arnhemsche Courant.
- 2 *Aenleidinge ter Nederduitsche dichtkunste* (1650) van Joost van den Vondel (1587-1679) was in januari 1922 als eerste uitgave van Trajectum ad Mosam verschenen. Het was gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 90 exemplaren. Henri Jonas had het vignet voor de titelpagina van deze uitgave getekend.
- 3 Noch uit de briefwisseling tussen Greshoff en Jan van Nijlen, noch uit de brieven van J.C. Bloem aan Greshoff of die van Jan van Krimpen aan Van Nijlen - voorzover bekend - blijkt ergens dat de door de vier genoemden gevormde redactie van Palladium zich had voorgenomen een tekst van Vondel in hun reeks op te nemen.
- 4 Eind 1909 of begin 1910 stichtten J.C. Bloem en Greshoff de bibliothele reeks De Zilverdistel. Nog voor er een deel uit de reeks het licht had gezien, voegde P.N. van Eyck zich bij hen. Zijn bundel *Worstelingen* zou in 1910 als eerste uitgave van De Zilverdistel verschijnen. In 1912 trokken Bloem en Greshoff zich uit de reeks terug. Van Eyck liet zich na het terugtrekken van zijn mede-redacteuren ter zijde staan door J.F. van Royen; aanvankelijk alleen met typografische adviezen, maar in 1913 trad Van Royen toe tot de redactie. In 1919 was de laatste uitgave van De Zilverdistel verschenen. (Zie voor nadere gegevens: G.H. 's-Gravesande, *P.N. van Eyck en De Zilverdistel*, in *Folium* 4 (1954), p. 171-188 (ook in *Vergeten en gebleven. Literaire*

- beschouwingen*, Den Haag 1982, p. 79-94); en A.M. Hammacher, *Jean François van Royen, 1878-1942*, Den Haag 1947, p. 72-121. Beide bronnen bieden echter een wat de feitelijke gegevens betreft niet geheel betrouwbaar beeld van de geschiedenis van De Zilverdistel.)
- 5 Met Pieter Nicolaas van Eyck (1887-1954) was Greshoff bevriend sedert 1909, het jaar waarin Van Eyck met de bundel *De getooide doolhof* debuteerde. Van Eyck was sedert 1919 correspondent voor de Nieuwe Rotterdamsche Courant te Londen. (Zie H.A. Wage, *De vriend van zijn jeugd. Van Eyck en Greshoff*, in Tirade 191 (november 1973), p. 583-589.)
 - 6 Jean François van Royen (1878-1942), als jurist werkzaam bij de PTT, had in mei 1912 een geruchtmakend artikel over *De typographie van 's Rijks drukwerk* bijgedragen aan het door Greshoff geredigeerde tijdschrift De Witte Mier. Na de opheffing van De Zilverdistel in 1919 zette Van Royen zijn activiteiten onder de imprint Kunera Pers nog tot 1942 voort. Van Royen was de drijvende kracht achter de in 1916 opgerichte bibliothele Vereeniging Joan Blaeu en was sedert 1922 voorzitter van de Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst (VANK).

2. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 16 februari 1922¹

Maastricht 16-2-1922

Zeer Geachte Heer Greshoff,

Hedenmiddag ontving ik Uw schrijven. Het is wel heel toevallig, dat 'Palladium' denzelfden text wilde herdrukken. Overigens zie ik er niet zoo heel veel bezwaar in, dat er van eenzelfde text twee verschillende edities zouden verschijnen.

Immers, wie <-uitgaven als van de Zilverdistel en Palladium enkel om de tekst

zou koopen zou daarin minder bevrediging vinden dan wanneer hij zich met een door een Hooggeleerde zwaar geannoteerde> / enkel den tekst wil bezitten kan volstaan met het aanschaffen van een/ editie van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde² of van de Zwolsche herdrukken³ zou voorzien/ en zal dan ook geen Z.[ilverdistel] of P.[alladium] druk koopen enkel voor den tekst/. (Niet dat er niet gestreefd wordt naar zuivere texten. Ik heb altijd tot mijn genoegen kunnen constateeren, dat zoowel Palladium <- - welker drukken ik bijna allen ken -> alsook de Zilverdistel uitstekend verzorgde texten voor hunne edities gebruiken.) <-Alleen worden - en terecht - vervelende annotitiën[sic] gemeden.> Evenwel is toch ook het typografisch verzorgen van het boek een taak die zoowel P. als Z of T[rajectum ad Mosam] zich gesteld hebben

<-Dit ben ik dan ook met mijne edities van plan. Maar wat toch zeker naast de gesoigneerde text de hoofdzaak is, dat is het gesoigneerde uiterlijk.> En <-is> het/ is/ <-niet> zeer goed mogelijk, dat er verschillende opvattingen over het in druk geven van een zulk een tekst bestaan <-?> / gelukkig!/ Het *toevallig*/ tegelijk of kort na elkaar/ verschijnen van zulk een text in twee uitvoeringen zou ik niet erg vinden. <-Maar> onaangenamer zou <-het worden, als er>/ Ik ben het met U eens dat het niet prettig zou zijn. even als/ een noodelooze naijver over het verzorgen van denzelfden tekst <-zou ontstaan> / onaangenaam zou zijn/. <-Dit wil ik U wel verklaren,> / Natuurlijk/ ben ik/ dan ook/ niet van plan./ om te probeeren en[*lees:een*] anderen uitgave van door P. gedrukte boeken te maken/

<-Ik voel evenwel iets om 'onnoodige coïncidenties' te voorkomen, en wil gaarne vernemen, hoe 'Palladium' zich een contract dienaangaande met 'Trajectum ad Mosam' voorstelt.> Heel <-zeker wil ik U niet in Uw vaarwater zitten>./ Of overleg dan noodig is? U ziet deze kwestie wellicht anders dan ik.// Gaarne zie ik dan ook uw voorstellen tegemoet// liefhebberij// adres A'dam/ Ik kan U mededeelen, dat op het oogenblik ter perse is: '*Shakespeares Sonnets*' in den oertekst[;]⁴ '*Beatrijs*' - Het Haagsche Handschrift⁵ - met houtsneden van een <-xxx> jonge Limburgsche Schilder,⁶ wordt nu gezet. Verder bereid ik voor *Flaubert: La Légende de St. Julien l'Hospitalier*⁷ en id. *Bibliomanie*.⁸ Ik hoop dat U niet hetzelfde voorbereidt.

Gaarne <-zie ik Uw antwoord tegemoet> nadere berichten over ons[?] voorst.[el] vernemend.

Met de meeste Hoogachting

Uw dw.

A. Stols Jr.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Uitgeversmaatschappij Trajectum ad Mosam, St. Amorsplein 16, Maastricht.
Minuut, waarvan het niet zeker is of de inhoud overeenstemt met de uiteindelijk verzonden brief. Uit br.3 blijkt echter wel dat Greshoff een brief met deze of een overeenkomstige inhoud ontvangen heeft.

Naast de in de ‘Verantwoording’ genoemde, zijn bij het weergeven van deze minuut de volgende diacritische tekens gebruikt: <-uitgaven> betekent ‘uitgaven’ is doorgehaald; enkel/betekent ‘enkel’ is later toegevoegd.

- 2 Onder auspiciën van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden werd door uitgeverij A. Oosthoek te Utrecht een reeks Herdrukken uitgegeven. Als eerste deel in deze serie was in 1915 een door G.J. Hoogerwerff bezorgde en geannoteerde editie van het *Journal ofte gedenckwaerdige beschrijvinghe van de Oost-Indische reijse van Bontekoe* (1646) verschenen, in 1920 gevolgd door het tweede deel in de serie, een door N.B. Tenhaeff bezorgde uitgave van *Bisschop David van Bourgondië en zijn stad* (1698). Pas in 1924 zou een derde deel in de reeks verschijnen.
- 3 De reeks Zwolsche Herdrukken stond onder redactie van F. Buitendijk Hettema en J.H. van den Bosch en werd uitgegeven door W.E.J. Tjeenk Willink te Zwolle. In 1922 verschenen in deze reeks onder meer een door Hettema bezorgde editie van Jacob Cats' *Spaens heydinnetje* (1637), door Van den Bosch bezorgde edities van P.C. Hoofts *Granida* (1615) en Isaac da Costa's *Poëzie* (1821-1822), en een door N.A. Cramer opnieuw bezorgde editie van Joost van den Vondels *Lucifer* (1654).
- 4 *Shake-speares Sonnets* (1609) zou in januari 1923 als tweede uitgave van The Trajectum ad Mosam Press verschijnen. Het werd door Stols gedrukt op de pers van Boosten & Stols in een oplage van 200 exemplaren. De tekstverzorging was in handen van F.J.H. Lousberg en Stols te zamen. A.A.J. (Fons) Stols tekende het monogram voor de omslag en de titelpagina van deze uitgave.
- 5 Een editie van de Middelnederlandse legende *Beatrijs* is nooit door Stols uitgegeven. Wel zou ze als zijnde in voorbereiding nog aangekondigd staan in een, van eind 1924 daterend prospectus voor Stols' uitgave van *Reden van de waerdicheit der poesie* van P.C. Hooft. Het zgn. ‘Haagse handschrift’ van de *Beatrijs* uit 1374 berust in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag.
- 5 [Errata] Eind 1937 zou bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel de uitgave *Beatrijs. Een middeleeuwsche legende* met houtsneden van V. Stuyvaert verschijnen. De uitgave kreeg een toelichting van de hand van Stols, gedateerd ‘November 1937’. Het boek werd gedrukt door Boosten & Stols.
- 6 Mogelijk is bedoeld de schilder Henri Charles Jonas (1878-1944), die het vignet voor Stols' eerste uitgave had getekend. (Zie br. 1 n.2.) Jonas behoorde met Stols tot de kring die regelmatig ten huize van Charles Nypels in Maastricht bijeenkwam om over literatuur en boekverzorging te praten.
- 7 Gustave Flaubert, *La légende de Saint-Julien l'hospitalier*, een novelle uit de bundel *Trois contes* (1877) is niet door Stols uitgegeven. Wel werd het boek als vierde uitgave van Trajectum ad Mosam aangekondigd in een prospectus voor de ‘Uitgaven van de Trajectum ad Mosam Pers’ van januari 1923. Mogelijk heeft Stols van zijn voornemen afgezien omdat in 1924 twee uitgaven (resp. bij Eugène Fasquelle en bij Librairie de France te Parijs) van *Trois contes* verschenen, en in 1925 nog eens een (bij Lardanchet te Lyon).
- 8 *Bibliomanie* (1836) van Gustave Flaubert (1821-1880) zou in 1926 als zevende deel in de reeks Les Livrets du Bibliophile bij Éditions A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen. Het boekje werd onder leiding van Stols gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 350 exemplaren. J.P. Franken Pzn maakte een houtsnede voor de omslag. In het impressum staat Claude Aveline (43 rue Madame, Paris) vermeld als Parijse dépositaire.

3. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 februari 1922¹

[Arnhem] 23 Febr. 1922.

Zeer Geachte Heer Schols[sic],

Mijn dank voor uw aangename brief. Ik ben blij dat er op deze wijze eenig contact tusschen ons ontstaan is. Want afgescheiden van onze gemeenschappelijke ‘belangen’, vind ik het prettig de (veel te zeldzame) vrienden van het boek wat nader te leeren kennen. Mocht u dus eens in deze streek komen, verzuim dan niet aan te komen.

Ik zie verder dat gij mooie plannen hebt voor buitenlandsche texten. Op dat gebied zullen wij elkander al zeker niet in de wielen rijden. Want wij denken er voorloopig niet aan andere dan Nederlandsche texten te kiezen.

Wij, mijn vrienden Bloem, van Nijlen en ik, zijn het er echter niet over eens wát praedomineeren moet: het classieke of het moderne. Juist over deze quaestie zullen wij 4 Maart a.s. beraadslagen op een bijeenkomst te Rotterdam.² Eerst wanneer die quaestie is opgelost kunnen wij verder ons programma opmaken. In *elk* geval geven wij drie bundels van tijdgenooten: van Aart v.d. Leeuw,³ J.v Nijlen⁴ en Marie Cremers.⁵

Wat gij zegt over tegelijk of kort na elkander verschijnen van twee uitgaven van dezelfde text acht ik onjuist: er wordt in Nederland zóó slecht, zoo sporadisch gekocht dat noodzakelijker wijs één van de twee éditie's er aan te kort moet komen. Wanneer u eenige ervaring heeft, zult u zien dat niets zoo moeilijk is als het aan den man brengen van een mooi en dus niet al te goedkoop boek!

Heeft u onze twee kleine boekjes van Karel van de Woestijne⁶ en Arthur van Schendel⁷ gezien?

Een plaque van onzen vriend van Eyck is in proef en zal nog in Maart gereed komen.⁸

Zoodra ik definitief iets meer weet zal ik u berichten.

Ik kocht uw Vondel-drukje door middel van den boekhandel M. Nijhoff;⁹ om u echter onnoodige korting-aftrek te besparen verzoek ik u de ‘Sonnets’ direct voor mijn rekening aan mijn adres te willen leveren.

Mocht ik in Amsterdam komen dan zal ik u berichten, opdat wij de gelegenheid vinden eens samen te praten over onze gemeenschappelijke hobby!

Met vr. gr. en onderscheiding
J. Greshoff.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium, Secretaris J. Greshoff, Burgem. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Op zaterdag 4 maart zou de redactie van Palladium, met inbegrip van Jan van Krimpen, 's avonds om half acht bijeen komen ten huize van Bloem, Schiedamsche Singel 41^a te Rotterdam. Over de bij die gelegenheid al dan niet gevoerde discussie over de voorkeur voor ‘classieke’ danwel ‘moderne’ teksten voor Palladium is niet meer bekend dan het uiteindelijke keuzelijstje dat het resultaat van deze bijeenkomst was. (Zie n.3.)

Op 9 mei 1920 had G.H. Pannekoek Jr. echter in een artikel *Over boekdrukkunst* in Het Vaderland (Ocht.) de toenmalige plannen van Palladium onthuld. Hij noemde in dat artikel onder meer edities van Heiman Dullaert, Jacobus Revijs, Joannes Stalpart van der Wiele, Jan Luykens *Duitsche lier*, en Joan Brune de Oude als te verschijnen bij Palladium; geen van deze auteurs of teksten is opgenomen in de reeks. Wel zou Greshoff later buiten het verband van Palladium teksten van Dullaert uitgeven. (Zie br.21 n.9.)

- 3 Al op 15 juli 1920 kondigde Jan van Krimpen aan Jan van Nijlen de nieuwe bundel van Aart van der Leeuw (1876-1931) in de Palladium-reeks aan. Op de achterzijde van een briefkaart van J.C. Bloem aan Greshoff van 3 maart 1922 staan in Greshoffs handschrift de, kennelijk tijdens de bijeenkomst van de redactie van Palladium op 4 maart te Rotterdam, gekozen teksten voor de nieuwe delen in de Palladium-reeks opgesomd. Als 'definitief' worden op dat lijstje onder meer de uitgave van bundels van Van der Leeuw, Van Nijlen en een verder niet gespecificeerde 'klassieke' bundel vermeld. Onder dit lijstje plaatsten de vier redacteuren als teken van hun instemming met deze keuze hun initialen. Op 4 april 1922 schreef Van Krimpen echter aan Van Nijlen: 'De bundel van Aart van der Leeuw & jij zijn nog niet rijp', om daar op 16 april aan toe te voegen: 'De bundel van Aart van der Leeuw is voorlopig weer van de baan: die is ook te groot [...]. Jacques, die er over moet onderhandelen, zegt dat niet aan Van der Leeuw kan worden voorgesteld om hem kleiner te maken. Hij wil dus gelden zien te verzamelen voor de uitgave maar dat gelukt natuurlijk niet.' Blijkens de brieven van Bloem aan Van der Leeuw heeft Bloem de genoemde onderhandelingen inderdaad niet gevoerd. (Zie *De brieven van J.C. Bloem aan Aart van der Leeuw* (ed. A. Kets-Vree), 's-Gravenhage 1979; en Johan Polak, *Drie brieven van Aart van der Leeuw*, in Juffrouw Idastraat II 5 (1979) 2, p. 1-5.) In de brieven van Van der Leeuw aan Greshoff zou nog tot 6 augustus 1922 sprake zijn van een uitgave bij Palladium. De bundel, *Opvluchten*, zou uiteindelijk in 1922 verschijnen bij C.A. Mees te Santpoort. Voor Bloem, die meende dat Van Krimpen zich niet aan zijn afspraken had gehouden en de bundel van Van der Leeuw had gesaboteerd, was dit aanleiding zich uit de redactie van Palladium terug te trekken. (Vgl. A.L. Sötemann, *J.C. Bloem en Jan van Krimpen*, in diens *Vier opstellen over J.C. Bloem*, Amsterdam 1979, p. 137-138.)

- 4 De bundel *Het aangezicht der aarde* van Palladium-redacteur Jan van Nijlen zou in 1923 voor Palladium onder leiding van Jan van Krimpen gedrukt worden bij G.J. van Amerongen & Co te Amersfoort in een oplage van 150 exemplaren. De bundel werd in de handel gebracht door Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem.

Greshoff had Joannes Joannes-Baptista Maria Ignatius van Nijlen (1884-1965) waarschijnlijk voor het eerst in 1909 via Ary Delen ontmoet. Van Nijlen was in 1906 met *Verzen* gedebuteerd. De door P.N. van Eyck bezorgde bundel *Naar 't geluk* van Van Nijlen was in 1911 in de toen nog mede door Greshoff geredigeerde reeks De Zilverdistel verschenen. Van Nijlen was redactielid geweest van De Vlaamsche Arbeid en zou vanaf 1934 tot en met 1943 redacteur van Groot Nederland zijn. In 1923 werd zijn werk bekroond met de Staatsprijs voor de Vlaamse Letterkunde. (Zie Clem. Bittremieux, *Jan van Nijlen via Jan Greshoff*, in Tirade 191 (november 1973), p. 553-566.)

- 5 Op 26 mei 1920 had Jan van Krimpen aan Jan van Nijlen een bundel van Marie Cremers in de Palladium-reeks aangekondigd. Omdat de schrijfster, volgens Greshoff, 'te haastig gebakerd' was, zou de uitgave bij Palladium geen doorgang vinden (zie br.4); de bundel, *Nieuwe loten*, verscheen daarentegen in april 1923 als derde uitgave van De Trajectum-ad-Mosam Pers. Hij werd onder leiding van Stols gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 200 exemplaren. A.A.J. Stols tekende de titel en de vignetten voor deze uitgave. Uit correspondentie blijkt dat Cremers in december 1922 voor het eerst Stols over haar bundel had benaderd. In een prospectus voor de 'Uitgaven van de Trajectum ad Mosam Pers' van januari 1923 kondigde Stols als zevende uitgave van Trajectum ad Mosam bovendien Cremers' bundel *Bonte beelden* aan. Deze bundel is nooit verschenen; wel zou Boosten & Stols in 1925 Cremers' verzamelde gedichten uitgeven onder de titel *Weerlichten*.

De schrijfster en schilderes Maria Elisabeth Cremers (1874-1960) behoorde tot de dichters rond het tijdschrift De Beweging van Albert Verwey. Zij had in 1916 de bundel *Verzen* gepubliceerd.

- 6 *Laethemische brieven over de lente aan Adolf Herckenrath* van Karel van de Woestijne was eind 1921 voor Palladium onder leiding van Jan van Krimpen gedrukt bij G.J. van Amerongen & Co te Amersfoort in een oplage van 200 exemplaren. De bundel was in de handel gebracht door Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem. Speciaal voor deze editie schreef Van de Woestijne een inleiding; Van de Woestijnes tekst was eerder afzonderlijk in 1904 uitgegeven. Op 24 september 1921 had Van de Woestijne aan Jan van Nijlen advies gevraagd

over het voorstel van Greshoff om deze tekst in Palladium uit te geven. (Vgl. cat.tent. *Karel van de Woestijne 1878-1929*, Brussel (Kon. Bibliotheek Albert I) 16 juni-22 augustus 1979, nrs.128 en 361).

Karel Peter Eduard Marie van de Woestijne (1878-1929) was in 1903 met de symbolistische bundel *Het vader-huis* gedebuteerd. In 1920 was met de bundel *De modderen man* een nieuwe periode in zijn werk ingetreden. Van 1906 tot aan zijn dood was hij Belgisch correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche Courant. Zijn werk zou in 1924 met de Staatsprijs voor Vlaamse Poëzie bekroond worden.

- 7 Arthur van Schendel, *Safja* was begin 1922 voor Palladium onder leiding van Jan van Krimpen gedrukt bij G.J. van Amerongen & Co te Amersfoort in een oplage van 200 exemplaren. Het boekje was in de handel gebracht door Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem. Greshoff had Arthur François Emile van Schendel (1874-1946) door bemiddeling van A. Roland Holst in 1916 voor het eerst ontmoet en was sedertdien nauw met hem bevriend. Van Schendel was in 1896 gedebuteerd met het verhaal *Drogon*, maar had vooral naam gemaakt met *Een zwerver verliefd* (1904) en *Een zwerver verdwaald* (1907). Greshoff wijdde drie afzonderlijke publikaties aan Van Schendel, t.w. *Arthur van Schendel. Aanteekeningen over 'Jan Compagnie' en 'De Waterman'* (1934), *Arthur van Schendel* (1934) en een als afzonderlijke aflevering van het tijdschrift De Stoep (juli 1942) uitgegeven rede *Arthur van Schendel*.
- 8 P.N. van Eyck, *Inkeer* zou in 1922 voor Palladium onder leiding van Jan van Krimpen gedrukt worden bij G.J. van Amerongen & Co te Amersfoort in een oplage van 150 exemplaren. De bundel werd in de handel gebracht door Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem.
- 9 Martinus Nijhoff's Boekhandel en Uitgevers Maatschappij was in 1853 opgericht; sedert 1910 was zij op het Lange Voorhout 9 te Den Haag gevestigd. Directeur was Wouter Nijhoff Mzn.; van 1911 tot 1946 stond de boekhandel onder beheer van Henri Mayer. (Vgl. M.J. Visser, *De Haagse boekhandel 1900-1961*, in Jaarboek Die Haghe (1962), p. 1, 13 en 17.)

4. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 januari 1923

Rapallo, 26 Jan. 1923.

Hooggeachte Heer Stols,

Zooeven ontving ik met groot genoegen uw twee[*lees: tweede*] prospectus.¹ Ik was al bang dat u het bijltje erbij neer gelegd had. Maar gelukkig is dat niet waar. Ik heb *dadelijk* mijne bestelling opgegeven bij mijn boekverkooper. Ik zou het zeker direct bij u gedaan hebben indien ik in Nederland geweest ware. Maar het is zoo lastig van hier geld te zenden. En ik kan absoluut niet zeggen wanneer ik terug kom. Zonder *in het minst* er op aan te dringen en zonder mij ook maar eenigszins in uw plannen te willen mengen zou ik u *misschien* van dienst kunnen zijn. ‘Palladium’ heeft verleden jaar ‘Safya’ van Arthur van Schendel uitgegeven en heeft daarvan veel plezier gehad.² Nu heeft v. S. nog één vertelling daarna geschreven die ik zelf boven ‘Safya’ prefereer: ‘Angiolino en de Lente’. Hier van zou een *charmante* klein boekje van een pagina of 24 te maken zijn.³ Dit stuk heeft nog een voordeel: ‘Safja’ verschijnt in een bundel vertellingen die dit voorjaar bij Meulenhof moet uitkomen en ‘Angiolino’ *niet*.⁴

Ik heb er met géén woord bij v.S. overgerept dat ik u hierover schrijven zou, omdat ik eerst moest weten of u van mijn interventie gediend zou zijn. Indien u het echter wenscht, wil ik de zaak gaarne verder voor u in orde maken. Schrijft u dus even.

Tot mijn genoegen ook zag ik dat u de verzen van Mej. Marie Cremers gaat uitgeven.⁵ Het is een mooi, gaaf en zuiver boekje. Wij hadden het gaarne in onze Palladium-reeks gegeven. Maar de schrijfster was te haastig gebakerd tot onzen spijt. Noteert u mij voor een ex. *Wanneer* komt het?

In afwachting van uw vriendelijk antwoord, met de verzekering van mijn groote hoogachting

dw.

J. Greshoff

voorloopig adres: J. Greshoff

p.a. Arthur van Schendel

Villa ‘Rossi’

Via Monti

Rapallo

Eindnoten:

1 Waarschijnlijk de prospectus ‘Uitgaven van de Trajectum ad Mosam Pers’ van januari. Van *Shake-speares Sonnets* en *Nieuwe loten* van Marie Cremers zijn echter ook afzonderlijke prospectussen verschenen; het is mogelijk dat Greshoff op deze, ongedateerde, prospectussen doelde.

2 Zie br.3 n.7.

3 Arthur van Schendel, *Angiolino en de lente* was eerder gepubliceerd in De Gids 86 (1922) 2 (februari), p. 214-226. De novelle zou als vierde uitgave van De Trajectum ad Mosam Pers

verschijnen. Het boekje werd door Stols in juli gedrukt op de pers van Boosten & Stols in een oplage van 188 exemplaren. Titel en beginletters waren getekend door A.A.J. Stols. Het boekje telt 30 pagina's.

- 4 Arthur van Schendel, *Blanke gestalten* zou in 1923 bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam verschijnen. Naast *Safija* omvatte deze bundel de verhalen *Bonna*, *Magda*, *Ravila*, *Blanchette*, *Mechtilt* en *Felicia*.
- 5 *Nieuwe loten*.

5. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 4 februari 1923

Rapallo, 4 Febr. 1923

Hooggeachte Heer Stols,

Juist had ik mijn zwager van Krimpen¹ verzocht om een ex. Shakespeare bij Nijhoff te koopen voor mij, toen ik uw vriendelijke geschenksending ontving. Ik betuig u hiervoor mijn oprecht-hartelijken dank.

Ik hoor dat u in den Haag woont.² Het zal mij veel genoegen doen u daar zoodra ik in Nederland terug ben eens te ontmoeten.

Met mijn erkentelijkheid en hoogachting

gaarne uw dw.

J. Greshoff

p/a Arthur v. Schendel. Villa Rossi Rapallo

Eindnoten:

- 1 Jan van Krimpen (1892-1958) was sinds 1917 getrouwd met Maria Paulina (Nini) Brunt (1891-1984), de jongere zuster van Aty Brunt, Greshoffs echtgenote. Het huwelijk werd in 1929 ontbonden.
- 2 In december 1922 had Stols zijn, naar eigen zeggen in 1919 aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam begonnen, rechtenstudie voortgezet aan de Rijksuniversiteit te Leiden. De precieze datum van inschrijving aan de Universiteit van Amsterdam is niet te achterhalen; Stols was in de jaren 1921 en 1922 lid van het Amsterdamsch Studenten Corps. In Amsterdam woonde hij op het Singel 428. De reden waarom hij Amsterdam voor Leiden verruilde, is onbekend. Vanaf mei 1923 woonde hij bij zijn tantes G.J. en H.G. Fermin op het adres Pijnboomstraat 16 te Den Haag; Stols is nooit officieel ingeschreven geweest op dit adres.

6. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 februari 1923

Rapallo, 15 Febr. 1923

Zeer Geachte Heer Stols,

Het deed mij genoegen zoo'n lange brief van u te ontvangen. Ik merk uit brieven van mijn zwager dat hij u nog al eens spreekt.¹ En ik hoop u spoedig ook eens te ontmoeten.

Mijn vriend v.S. is juist voor eenige dagen naar Nederland, maar hij komt waarschijnlijk Zaterdag a.s. thuis. Dan zal ik de zaak dadelijk met hem bespreken. Finantieel is de zaak het beste te regelen op geheel dezelfde wijze als Palladium dat gaarne doet. Wij berekenen n.l. wat een boekje in den handel zou moeten kosten zonder honorarium. Dat bedrag is b.v. f5. Welnu dan verkoopen wij de boekjes voor f5.75. Zijnde 75 cts per verkocht ex. voor den auteur. Zoodat, zonder éenige risico voor den uitgever, het publiek des schrijvers honorarium betaalt.

Op deze éénige voorwaarde 75 cts per verkocht ex. zal v.S. u zeker het recht om een oplage van ten hoogste 250 ex te drukken afstaan. Laat u de zaak maar aan mij over. Ik zal het wel in orde maken!

Zou het niet mogelijk zijn om voor dit kleine boekje van A.v.S. de 12 p. Erasmus te gebruiken?² Dat zou fraai zijn. Ik heb gisteren avond ‘Angiolino’ uitgeteld het zou *precies gedrukt* als ‘Safya’ in Palladium juist 39 pags text beslaan; dus met titel etc een 3 vel. klein formaat.

Het zou wel aardig zijn als u juist als bij de Sh. Sonnetten op den titel zoo'n groote roode A.v.S. liet maken.³ Als ik het hem vraag of u doet het - zeggende dat ik u daartoe heb op gezet! - dan doet J.v.Kr. dat met liefde voor u.

De Lucifer van Nypels heb ik gezien.⁴ Ik ben er maar zeer matig door bekoord. De Kemp van hem zou ik graag willen hebben, maar die is mij werkelijk te duur.⁵ Hoe het ook zij: het streven alleen reeds is schoon, in een land als het onze waar men zoo weinig aandacht en liefhebberij voor boeken heeft. Ik hoop dus ook van ganscher harte dat Nijpels in staat zal zijn door te gaan.⁶ Waarschijnlijk vindt hij [xxx] een reeks min of meer gelukkige expériménten ten slotte wel een mooie eigen vorm.

Wij moeten elkaar allen met alle mogelijke middelen helpen, want anders kunnen wij heelemaal niet tegen de moeilijkheden op. En iedere zweem van een gedachte aan 'concurrentie' is uit den booze.

U ziet trouwens dat een der Zilverdistelaars dr. P.N. van Eyck, een boekje in Palladium heeft uitgegeven!⁷ Zoo hoort het.

Ik heb het plan om eens te schrijven over de eigen-persen en bibliofielen uitgaven in Nederl. En dan eens uitvoerig de oprichting van de 'Zilverdistel' door mr. J.C. Bloem en mij en van 'Palladium' door J.v.Kr. en mij vertellen. Ik kan dan bij die gelegenheid van uw uitnemend pogen en van Nypels gewag maken.⁸

Weest u intusschen overtuigd van mijn aller hartelijkste belangstelling in uw werk en aarzel niet om mij te schrijven, zoo gij meent, dat ik u met het een of ander kan ter wille zijn.

Met vr. en bel[eefde] gr.

gaarne uw

J. Greshoff

Eindnoten:

- 1 De brief van Stols aan Greshoff is verloren gegaan; brieven van Jan van Krimpen aan Greshoff uit deze periode zijn evenmin bewaard gebleven. Het ligt voor de hand dat Stols Van Krimpen regelmatig ontmoette in Den Haag, waar beiden woonden.
- 2 Arthur van Schendel, *Angiolino en de lente* werd gezet uit de 12 punts Erasmus Mediaeval van S.H. de Roos, welke eind 1922 in de kerstbijlage van het Drukkersweekblad was aangekondigd. Jan van Krimpen zou over deze letter in De Telegraaf van 23 februari 1923 schrijven: 'Het opener en lichter voorkomen dan van de Hollandsche Mediaeval zal haar op den duur, en ook na eenige slijtage, aantrekkelijker dan deze maken, zelfs voor het allerbijzonderste drukwerk.' (Zie Dick Dooijes, *Over de drukletter-ontwerpen van Sjoerd H. de Roos*, Zutphen 1987, p. 42-43 voor een beeld van de Erasmus.)
- 3 Voor de omslag van Stols' uitgave van *Shake-speares Sonnets*, die in januari was verschenen, had A.A.J. Stols een monogram getekend; overigens was niet het monogram maar de titel *Sonnets* in rood gedrukt. Voor de omslag van Arthur van Schendels *Angiolino en de lente* tekende Jan van Krimpen een monogram, dat ook voor andere delen in de reeks Trajectum ad Mosam als merk benut zou worden. *Angiolino en de lente* telde 40 pagina's en mat 13 × 18 cm.
- 4 Joost van den Vondel, *Lucifer* (1654) was in het najaar van 1922 bij Leiter-Nypels te Maastricht verschenen. Het was gedrukt onder leiding van Charles Nypels.

- 5 *De zeven broeders* van Mathias Hubertus Kemp (1890-1964) was in de zomer van 1921 bij Leiter-Nypels te Maastricht verschenen. Het was gedrukt onder leiding van Charles Nypels. Het gedicht was oorspronkelijk gepubliceerd in het bundeltje *Het wijnroode uur; De zeven broeders, De droomer. Drie gedichten* dat in 1916 door de Maastr. Boek- en Handelsdrukkerij was gedrukt en dat niet in de handel was gebracht. De toenmalige prijs van de door de schrijver en versierder gewaarmerkte 25 exemplaren bedroeg fl 20,-. In een prospectus van Leiter-Nypels uit 1925 werd eveneens een prijs van fl 20,- genoemd. De niet gewaarmerkte exemplaren zouden in een prospectus uit 1927 van La Connaissance te Parijs voor 24 Ffr worden aangeboden.
- 6 Zie Marianne en Karel van Laar, *Bibliografie van Charles Nypels*, in cat.tent. *Charles Nypels, meester-drukker*, Maastricht (Gouvernement) 4 november-9 december 1986, p. 70-94; deze bibliografie beslaat de periode 1920 tot en met 1951 en omvat in totaal 218 nummers. Charles Nypels (1895-1952) was net als Stols uit Maastricht afkomstig. Zijn vader was directeur van de drukkerij Leiter-Nypels te Maastricht. In 1914 werd Nypels volontair bij de Lettergieterij te Amsterdam, waar hij onder leiding van S.H. de Roos zijn opleiding kreeg. In januari 1917 kwam hij bij zijn vaders drukkerij in dienst, waar hij in 1920 zijn eerste eigen uitgave drukte, F.J.H. Lousberghs *Verzen en fragmenten*.
- 7 *Inkeer*.
- 8 Aan dit voornemen heeft Greshoff geen uitvoering gegeven.

7. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 april 1923¹

[Arnhem] 9 April 1923

Waarde Vriend,

Zie ik je nu spoedig in Arnhem? Schrijf mij vooral eenige dagen van te voren, opdat ik niet juist uit zij.

Ik verheug mij zeer op je komst.

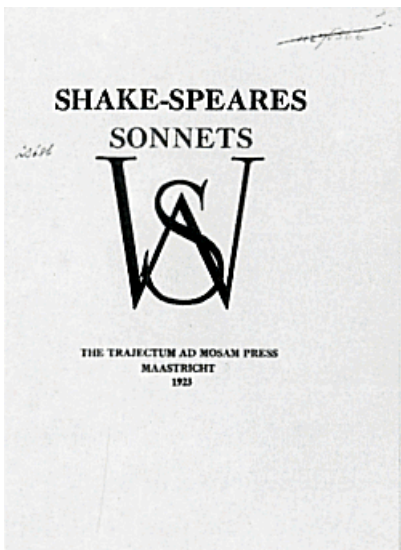
Met vr.gr.

tt

J. Greshoff

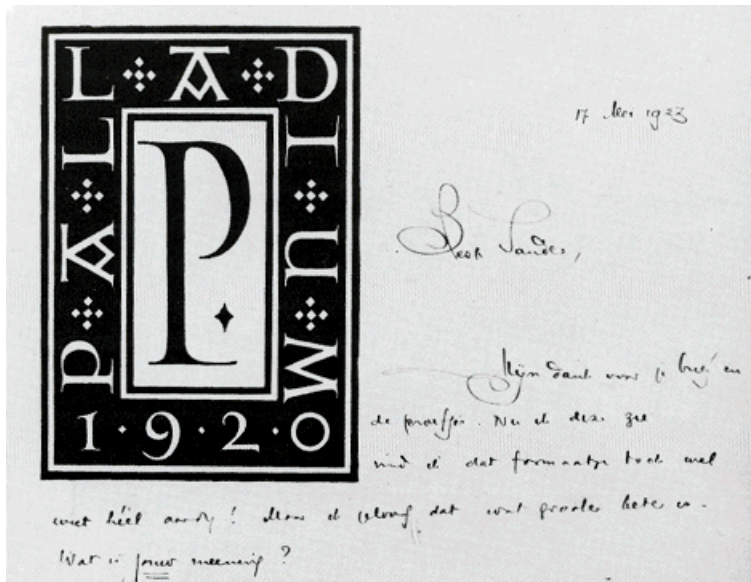
J. Greshoff, Rapallo maart 1923.

Titelpagina van *Shakespeares Sonnets* (1923) met initialen door A.A.J. Stols.

Uitgeversmerk voor Trajectum ad Mosam van Jan van Krimpen, 1923.

Greshoff aan Stols op briefpapier van Palladium, 17 mei 1923.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium, Secretaris J. Greshoff, Burgem. Weertsstraat 45, Arnhem.

8. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 april 1923¹

[Arnhem] 14 April 1923.

Brave,

Dank voor je brief. Je kunt een Maurras van mij krijgen.² Breng Marie C. (d.w.z. haar boekje mede)³ en kom gauw!

Ik ga morgen even naar Leiden, maar ben Woensdag weer thuis en blijf thuis.

Hart.gr.

je

Jan Gr.

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van Palladium, Secretaris J. Greshoff, Burgem. Weertsstraat 45, Arnhem.

2 Er kan niet met zekerheid worden vastgesteld welke uitgave van Charles Maurras Greshoff bedoelde.

In augustus 1922 was als deel 99 van *Les Maîtres du Livre* bij Les Editions G. Crès et Cie te Parijs een door Ad. van Bever bezorgde editie van *Anthinéa. D'Athènes à Florence* verschenen, met illustraties door Léon Schulz. Bovendien was in 1923 bij Le Divan van Henri Martineau te Parijs een editie verschenen van Maurras' *Poètes*.

Greshoff is geruime tijd beïnvloed geweest door de ideeën van Charles Marie Photius Maurras (1868-1952) en het door hem in 1908 gestichte conservatief-royalistische dagblad *L'Action Française*, waaraan Greshoff incidenteel meewerkte. Maurras, een volgeling van Jean Moréas, was secretaris geweest van Anatole France; aan deze beide schrijvers heeft ook Greshoff bewonderende aandacht gewijd. (Zie P. Brachin, *Jan Greshoffs politieke houding, speciaal m.b.t. de 'Action Française'*, in *Spiegel der Letteren* 20 (1978) 3, p. 178-186.)

3 Marie Cremers, *Nieuwe loten*.

9. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 april 1923

25 April 1923

Beste Sander,

Het was stil toen je weg was. Mijn vrouw en ik vonden je bezoek *erg* gezellig en wij beiden dringen er op aan dat je het spoedig eens herhalen zult: zoo spoedig mogelijk na je examen!

Wat al drie jaar is aangekondigd is thans gebeurd: het verzamelen van mijn rijmproeven.¹ Ik ben nu blij dat het gebeurd is! De no.s VIII. XXIV. XXVI. XXXII en XXXV ontbreken in het M.S. maar ik zal die spoedig zenden.²

Wil aan de zetter eenige algemeene instructies geven.

a. *nergens* wit tusschen de strophen.

b. tusschen de laatste regel van een gedicht en het latijnsche cijfer boven het volgende *I* regel wit.

- c. tussen het lat.[ijnsche] cijfer en de eerste regel géén wit.
- d. niet interliniëren
- e. pagina's van 28 of 32 regels altijd[?] vol.
- f. *dus alles achter elkaar drukken*
- g. de eerste woorden (onderstreept) kapitaal[*lees:kapitaal*].
vooral 8 p.

J.v.Kr. schijnt in Haarlem benoemd te zijn. volgens het Alg Hbl.³

Het is laat.

Veel allerbeste groeten

je

Jan.⁴

Eindnoten:

- 1 In mei 1920 was, onder meer in het artikel *Over boekdrukkunst* van G.H. Pannekoek Jr. (zie br.3 n.2), in de Palladium-reeks de bundel *Zwervenden* van Greshoff aangekondigd. Hoe de samenstelling van deze bundel zou zijn geweest, is niet meer te achterhalen. Welke bundel hij Stols op dit moment aanbood, is evenmin te achterhalen. In de correspondentie is aanvankelijk sprake van een bundel die afwisselend *Rijmoefeningen* of *Dichtoefeningen* genoemd wordt. In De Witte Mier 1 (1924) 1 (15 januari), p. 40 zou de uitgave van Greshoffs bundel nog onder de titel *Rijmoefeningen* aangekondigd staan. In zijn brief van 12 augustus 1924 (br.134) bood Greshoff aan Stols de bundel *Het keerpunt* aan voor de reeks To the Happy Few en schreef een bundel met de titel *Schaduw* voor Palladium gereed te hebben. Vermoedelijk komt de aanvankelijk *Het keerpunt* getitelde bundel echter overeen met de in de zomer van 1924 onder de titel *De ceder* bij Palladium verschenen bundel. Bij Stols zou de aan Th.E.C. Keuchenius opgedragen bundel *Schaduw* als derde deeltje in de reeks To the Happy Few worden gepubliceerd. Hij werd in oktober 1924 door A.A.M. Stols te 's-Gravenhage in een oplage van 50 exemplaren gedrukt. Een aantal van de in br.11 met name genoemde gedichten, die voor de bundel *Rijmoefeningen* bestemd waren, zou in *Schaduw* een plaats vinden.
- 2 Zie voor de nummers XXIV, XXVI, XXXII en XXXV br.11 n.6 t/m 9. Welk gedicht Greshoff als nummer VIII had gewenst, is niet te achterhalen, omdat de bundel *Schaduw* uiteindelijk een geheel andere samenstelling heeft gekregen dan de nooit verschenen bundel *Rijmoefeningen*. (Zie ook n.1.)
- 3 Voor het zilveren jubileum van koningin Wilhelmina op 6 september had W.A. van Konijnenburg twee series postzegels getekend; de belettering van deze zegels was op instigatie van J.F. van Royen aan Jan van Krimpen toevertrouwd. De zegels werden gedrukt bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem. Enige tijd later, tijdens de opening van de tentoonstelling ter viering van de vijfhonderdste verjaardag van de uitvinding van de boekdrukkunst op 10 november te Haarlem, ontmoette Van Krimpen Joh. Enschedé (1879-1938) die hem vroeg een nieuwe letter voor zijn drukkerij te ontwerpen. Pas omstreeks augustus 1925 trad Van Krimpen bij de firma Enschedé in vaste dienst. Over geen van beide opdrachten aan Van Krimpen is een bericht in het Algemeen Handelsblad achterhaald. (Zie ook John Dreyfus, *The work of Jan van Krimpen*, Haarlem-Utrecht 1952, p. 6-7; en [Jan van Krimpen], *Het huis Enschedé 1703-1953*, Haarlem 1953, p. L.)
- 4 Op deze brief is bijgeschreven: 'Deze brief graag terug! Fons', en '10 × 8p = ± 3 cm'.

10. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 april 1923¹

[Arnhem] 28 April 1923

Beste Sander,

Heden ochtend kreeg ik de zending van je vriend Nijpels met een alleraardigst briefje.² Ik heb hem dadelijk terug geschreven. Nog iets: je zeide mij dat je wel eens een ex. over had voor waarachtige knauwers die geen centen hebben. Denk dan eens (voor Marie Cremers)³ aan onze derde Palladijn J.v. Nijlen (Berken-daelstr.16 Ukkel-Brussel), arm (zéér arm) maar groot liefhebber!

Mijn dank voor je vriendelijke bemiddeling bij Nypels.

Ons beider beste groeten

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burgemeester Weertsstraat 45, Arnhem.

2 Deze brief van Charles Nypels aan Greshoff is niet bewaard gebleven.

3 *Nieuwe loten*. Stols heeft Jan van Nijlen een exemplaar gestuurd voorzien van de handgeschreven opdracht: 'Voor den Paladijn den Heer Jan van Nijlen [...].' (Zie prijscat. Antiquariaat Schuhmacher (Amsterdam), nr.220 (november 1989), p. 34, nr.224/3.)

11. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, tussen 28 april en 10 mei 1923^{1, 2}

[Arnhem]

Beste Sander,

Besten dank voor je briefje. J.v.Kr. schreef mij reeds dat hij goed geslaagd was met je werk.³ Ik ben er zeer benieuwd naar.

Wat verschrikkelijk dat je er in geslaagd bent om die twee jeugdzonden van mij te achterhalen. 'Edelsmid' is zeer zeldzaam en zeldzaam-ridicuul!⁴

Doe mij een groot plezier om in elk geval een proefje in 8 p. te laten maken. Ik droom nu eenmaal van een leuk *klein* boekje.⁵

N° XXIV is te vinden in Groot-Nederland, wanneer weet ik begod niet, J.v.Kr. misschien. Het heet daar op een 'bronsje in het Bardo'.⁶ XXVI is in het op één na laatste Jaar der dichters (in het bezit v jvkr) en heet 'Het Laatste Lied'.⁷

XXXV 'In den Tuin' (Groot-Nederland, wanneer?)⁸

XXXII 'Texel' (in de Groene (1916))⁹

Ik dacht eerst alles achter elkaar, maar met dat kleine formaatje zou ik liever toch, achteraf bezien, ieder n^o op een nieuwe pag. hebben.¹⁰

Houd je voorloopig aan 8 p!!

Ik vind het *erg* aardig van je, dat [+ je] J.v.N., de arme knauwer, wilt bedenken.¹¹

Ik zal Hijman (die wat traag in zijn bewegingen is) nog eens om de vooruitzichten porren.¹²

Als je hebt stuur mij dan eens een proefpag v Angiolino om te zien hoe het doet.

Maak de text voor een briefkaartje.¹³ Dan stuur ik spoedig de adressen.

Werk vooral om van dat examen, door welslagen, af te komen!

Veel liefs van Atie en de kijers

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de opmerking over de zending aan Jan van Nijlen, waarom Greshoff in br.10 had gevraagd.
- 2 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burgemeester Weertsstraat 45, Arnhem.
- 3 Er zijn uit deze periode geen brieven van Jan van Krimpen aan Greshoff bewaard gebleven. Van Krimpen ontwierp in 1923 een uitgeversmerk voor Stols' uitgave van *Angiolino en de lente* van Arthur van Schendel en tekende in datzelfde jaar de bandstempels voor de door Boosten & Stols te Maastricht uitgegeven *Sproken en legenden* en *Verzen* van Marie Koenen. (Het uitgeversmerk noch de beide bandontwerpen worden vermeld in Dora van Velden, *Notes to early work by Jan van Krimpen*, in *Quaerendo* 4 (1974), p. 317-329.)
- 4 J. Greshoff, *Edelsmid (Over G.H. Lantman)* was in 1910 bij Victor Ressler te Antwerpen verschenen. Het was opgedragen aan J.H. Valckenier Kips. De oplage werd later door Greshoff vernietigd, zodat er nog slechts circa 12 exemplaren van bestonden. Mogelijk is de tweede 'jeugdzonde' Greshoffs debuut *Lumen* geweest. Deze 'bewerking in verzen van een ballet-scenario van Lili Green' was in 1909 bij Drukkerij Luctor et Emergo te 's-Gravenhage verschenen.
- 5 Van *Rijmoefeningen* is slechts een proef van de titelpagina bewaard gebleven. Op deze drukproef luidt de volledige titel 'Riimoeffeningen, dat zijn veelderhande uitgekijpte gedichten, in de jaren Mcmviij tot Mcmxxj geschreven door den Puik-Autheur J. Greshoff, en nu door hem opnieuw bewerkt en overgezien, onder de zinspreuk Oud is beproefd.' Op de proef staat als verschijningsjaar 1923 vermeld. Op deze proef is de tekst uit een 12 punts letter gezet. (Zie ill. p. 21.)
- 6 *Op een Bronsje in het Bardo* was verschenen in *Groot Nederland* 15 (1917) 10 (oktober), p. 404-406. Het gedicht kreeg een plaats in de aan Th.E.C. Keuchenius opgedragen bundel *Oud zeer*. Deze bundel zou in 1926 verschijnen in een oplage van 30 exemplaren bij de Hollandia-Drukkerij te Baarn; in 1928 zou door Boosten & Stols een tweede druk van deze bundel worden uitgegeven.
- 7 *Het laatste lied* (met beginregel 'Het is weer zulk een zoele nacht') was anoniem verschenen in het door Greshoff samengestelde jaarboek *Het Jaar der Dichters* 1914, dat in 1913 door S.L. van Looy te Amsterdam was uitgegeven. Het gedicht is door Greshoff nooit gebundeld.
- 8 *In den tuin* was verschenen in *Groot Nederland* 16 (1918) 10 (oktober), p. 394. Het werd gewijzigd opgenomen in *Schaduw*.
- 9 Mogelijk het gedicht *Winternacht op Texel* ('Het land ligt naast het harde pad'), dat zou worden opgenomen in *Schaduw* na *In den tuin*. Een eerste publikatie van dit gedicht in *De Nieuwe Amsterdammer* is niet achterhaald.
- 10 Vanwege het ontbreken van de proef van *Rijmoefeningen* is niet na te gaan of aan Greshoffs wens gevolg zou zijn gegeven.
- 11 Zie br.10 n.3.
- 12 Simon Hijman Jzn. (1871-1944) had in 1895 te Arnhem een boekhandel annex kunstzaal geopend. In 1919 had hij boekhandel Stenfert Kroese & Van der Zande gekocht en aan zijn firma toegevoegd. Door zijn ontmoeting in 1920 met Greshoff was hij ook met het uitgeven van boeken begonnen. (Zie *Plaats van ontmoetingen. Uit de geschiedenis van Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande, boekverkopers te Arnhem*, Arnhem 1956.)

12. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 mei 1923¹

[Arnhem] 10 Mei 1923

Brave Broeder in Bibliofilia,

Op gevaar af van te worden beschouwd als een grillige gek, waag ik het je voor te stellen het kleine farmaatje voor mijne 'Dichtoefeningen' te laten vervallen en zoo iets als Marie Cremers te adopteeren²

Redenen:

- a. voor zoo'n klein boekjen kàn ik *niet* b.v. f5. vragen. hetgeen noodig is om uit te komen.
- b. vind ik het wat bibelot-achtig, wat uitzinnig[?] en aanstellerig.
- c. kan ik nu de Erasmus krijgen, waarop ik toch wel zeer gesteld ben.

Wil je dat doen? Ga je er mede accoord. Stel dan precies het formaat vast opdat ik mijn abjecten zwager³ vrage het woordjen Dichtoefeningen en de daarbij behorende jaartallen te teekenen.

Ik heb de heer Hijman over Mari[sic] Cremers gesproken. Dat is een vergissing. Hij wil van de C.⁴ en in het vervolg van *al* je uitgaven één ex. vast. Mocht hij er méér noodig hebben, dan zal hij je dat bij tijds opgeven.

Jan de Vries⁵ teekende in op Arthur.⁶

Schrijf mij eens wat je van die adressen *binnen* hebt gekregen. Ik ben daar zéér benieuwd naar!

Van Piet van Eyck kreeg ik de ZilverdistelKloos ten geschenke, zeer ten mijnen genooge, als te begrijpen is.⁷ Ik schreef Nijpels, zooals ik je zeide, en deed hem daarin een ruil-voorstel.⁸ Maar vernam *niets van ZEd*. Is hij altijd zoo lui met de pen.

Laat spoedig iets hooren. Ben je trouw aan het Recht.

Veel hart. groeten ook van Aty

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burgemeester Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Het formaat van *Nieuwe loten* van Marie Cremers bedroeg 16,5 × 22,5 cm. De proef van de titelpagina van *Rijmoefeningen* heeft een formaat van 13 × 21 cm.
- 3 De proef van het titelblad van *Rijmoefeningen* (zie br.11 n.5) is niet getekend door Jan van Krimpen, maar is uit de Erasmus Mediaeval gezet.
- 4 *Nieuwe loten*.
- 5 Jan Pieter Marie Laurens de Vries (1890-1964) was sedert 1919 leraar Nederlands aan de gemeentelijke HBS te Arnhem. Hij had in Amsterdam Nederlands en germanistiek gestudeerd en was in 1915 gepromoveerd op *Studiën over Faerörsche balladen*. Zowel zijn proefschrift als het in 1923 verschenen *De wikingen in de lage landen bij de zee* was uitgegeven door H.D. Tjeenk Willink & Zoon te Haarlem. In 1926 zou De Vries hoogleraar in Oud-Germaanse talen en vergelijkende taalwetenschap aan de Rijksuniversiteit te Leiden worden.
- 6 Arthur van Schendel, *Angiolino en de lente*.

- 7 Eind 1919, mogelijk begin 1920 was als laatste uitgave van De Zilverdistel een door P.N. van Eyck bezorgde editie van Willem Kloos' *Verzen uit de jaren 1880-1890* verschenen.
- 8 Greshoffs brief is niet bewaard gebleven. In mei antwoordde Nypels op het voorstel de uitgaven van Palladium voor die van hemzelf te ruilen: 'Het doet mij natuurlijk genoeg dat de Zeven Broeders een belangstellend tehuis hebben gevonden. Bijgaande zending moet dan de collectie completeren met deDecker als laatste [...]. Met de prozagedichten van R.[oland] H.[olst] zult u mij om meer dan één reden groot genoeg kunnen doen! Ook Hoofts Sonnetten liggen mij na aan 't typographisch en letterlievend hart! [...]. Daarom ook voel ik alles voor een nauw contact in alle opzichten [...].'

13. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 mei 1923¹

17 Mei 1923

Beste Sander,

Mijn dank voor je brief en de proefjes.² Nu ik deze zie vind ik dat formaatje toch wel weer héél aardig! Maar ik geloof dat wat groter beter is. Wat is *jouw* meening? Wat betreft het Jaar der Dichters kan ik niets doen voor je in principie besloten bent het uit te geven.³ Want ik kan moeilijk bijdragen aan letterkundigen en xylographen vragen en dan later weer zeggen dat de zaak, wegens gebrek aan belangstelling niet dóór gaat!

Ik denk na Pinkster in den Haag te moeten zijn. Wij kunnen dan spijkers met koppen slaan. Heb je nog aan een of andre Haex geschreven?⁴ Het zou prettig zijn als je ook daarvan iets wist opdat wij de Herstelde Witte Mier dan meteen konden bespreken⁵

Dus tot spoedig,
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 De brief van Stols is niet teruggevonden. Zie br.11 n.5 voor de bewaard gebleven drukproef van het titelblad van *Rijmoefeningen*.
- 3 Voor de jaren 1911 tot en met 1915 was, telkens in het voorafgaande jaar en bij wisselende uitgevers, het door Greshoff geredigeerde jaarboek Het Jaar der Dichters verschenen, waarin hij een keuze uit de in het voorgaande jaar verschenen poëzie opnam. Waarom de uitgave na Het Jaar der Dichters voor het jaar 1915 gestaakt werd, is niet geheel duidelijk. Mogelijk had dat te maken met Greshoffs verblijf in 1914 vanaf het voorjaar tot oktober in Duitsland; in januari 1916 was Greshoff redacteur van De Telegraaf geworden.
Stols zou vanaf 1931 het geheel aan poëzie gewijde tijdschrift Helikon uitgeven.
- 4 Niet nader geïdentificeerd.
- 5 Van mei 1912 tot en met november 1913 was bij C.M.B. Dixon te Apeldoorn, verdeeld over drie jaargangen, het door Greshoff geredigeerde tijdschrift De Witte Mier verschenen. In het laatste jaar werd de redactie wegens verblijf buitenslands van Greshoff overgenomen door F.A. Beunke.
In november 1913 was in een door uitgever en redacteur gezamenlijk ondertekende circulaire de abonnees meegedeeld dat niet het gebrek aan belangstelling, maar 'herhaalde ongesteldheden van den redacteur en vermeerderde werkzaamheden van den uitgever in samenwerking met andere factoren' er de oorzaak van waren dat de uitgave van het tijdschrift werd gestaakt. In een ingezonden mededeling die onder meer in het Algemeen Handelsblad van 7 december 1913 werd opgenomen, liet Greshoff vervolgens weten dat deze circulaire geheel zonder zijn 'voorkennis, medeweten en toestemming' verspreid was en dat het tijdschrift zou blijven bestaan, maar niet meer door Dixon zou worden uitgegeven. Na november zijn er echter geen afleveringen meer verschenen.

14. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 mei 1923¹

[Arnhem 18.v 1923]

Beste Sander,

De heer C.R. Goedeljee, Amsterd.weg 8, Arnhem, wenscht een ex. van 'Angiolino'. Hij zeide het mij zooeven. Stuur hem, voor de goede orde nog even een kaart, opdat hij teekene. Heb je een kaart gestuurd naar dr. Giacomo Prampolini, Via Pallavicino 3 Arenzano (prov. di Genova) en een naar Z.Ex. Baron van Heemstra, Gouverneur van Suriname, Paramaribo (v.S. kent hem n.l. zeer speciaal); den heer J.W.A.

Zoestbergen, Jansstr. 7 Arnhem, D^r. L.J. Lans, Parkstr. 10 Arnhem, H.M.D.

Crombach, Eusebiusbinnensingel 1 Arnhem, dr. H. Braat Zypendaalscheweg, Arnhem;

A.P.A.A. Besnard, Karel van Gelderstr 10, Arnhem, dr. N.J. Beversen Leiden, dr.

C. Serrurier, Zoeterw. Singel Leiden, Mej. Philipse, Weg langs 't Hazegrietje, Arnhem;

aan de Bibliothecalesse van de Openb. Leeszaal te Arnhem: Mej. M.S.U. Hoogeveen;

Mevr. van Erven Dorens, Utr. weg 40 Arnhem; mr. dr. J.B.A. Kipp, onderlangs 6

Arnhem (zwager van Aart v.d. Leeuw); mr. Aart van der Leeuw, Westeinde Voorburg

(Z-H); Bernard Verhoeven, Dijkstr 16 Arnhem; mej. Tony de Ridder, Annastr. 21

Oosterbeek; mevr. Baukema-Philip-

se, Pelsrijckenstr 26 Arnhem; den heer J.C. de Joode, leeraar M.O., van Nispenstr. Arnhem; dr. Albert Verwey, Noordwijk; C.A. Mees, Santpoort; H.P. Bremmer, Trompstr. s Gravenhage.

B. Varenhorst, Jacob Gillesstr 35 s Gravenhage, dr. M.A. van Weel, leeraar M.O. sGravenhage.

Zie zoo, ziehier nog wat adressen. Ik vergeet je niet; het is nu maar te hopen dat het wat oplevert.

Hart. groeten,

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Palladium.

15. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 mei 1923¹

Arnhem, 18 Mei 1923

Beste Sander,

Opeens valt mij iets in. Zou je niet *dadelijk na* Arthur² en *vóór* mijn boekje³ willen drukken een pamphletje van *één* vel: 'De Bloei en enkele andere Gedichten' door Albert Besnard.⁴ In heel weinig exx. (60 à 75) Succes absoluut safe. Hierbij het grootste deel van de copij. Antwoord mij *per omgaande* met een zegeltje voor 'bestellen op Zondag'.

Ik verlang er naar weer eens duchtig te knaauwen met jou en Jan.⁵

Veel liefs van Aty,

geheel je

Jan

Ik zou het erg aardig vinden.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 Arthur van Schendel, *Angiolino en de lente*.
- 3 *Rijmoefeningen*.
- 4 *De bloei en enkele andere gedichten* van Albert Besnard zou in 1923 onder leiding van Jan van Krimpen voor Palladium gedrukt worden bij G.J. van Amerongen & Co te Amersfoort in een oplage van 150 exemplaren. De bundel werd in de handel gebracht door Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem. Stols zou eerst begin 1925 Besnards *Opstand en wroeging* uitgeven; deze bundel omvatte onder meer een herdruk van *De bloei en enkele andere gedichten*.

Albert Pierre Adolphe Aloyse Besnard (1887-1966) was onder Greshoff redacteur van de Nieuwe Arnhemsche Courant geweest; na Greshoffs vertrek werd Besnard leider van de redactie en schreef hij de hoofdartikelen in dit dagblad.

5 Jan van Krimpen.

16. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 27 mei 1923*¹

Arnhem, 27 Mei 1923

Beste Sandor,

Bij mijn thuiskomst lag er een groot pak + brief, allerhartelijkst, van je vriend Nijpels, die met bronchitis te bed gelegen heeft. De boeken waren 2 Vondels Hol-

landsch.² Adam is beter dan Lucifer, De Nerval³ en een zeer aardige Jeremias de Decker⁴ in de Erasmus. Por eens om de proef-pag. van mij in Erasmus: ik ben er plotseling zeer bestorven op!⁵ Ik heb heden nog maals aan Arthur v.S. geschreven om bericht voor jou en mij.

Ik vond het echt gezellig je weer gezien en gesproken te hebben.

Hoe was het *Zaterdag-avond*? Is er nog[?] gekocht.⁶ Hooge prijzen?

Schrijf eens

Veel hart groeten,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 Joost van den Vondel, *Adam in ballingschap* (1664) was in 1922 bij Leiter-Nypels te Maastricht verschenen. Het was gedrukt onder leiding van Charles Nypels. Dit boek en Vondels *Lucifer* waren beide gezet uit de Hollandsche Mediaeval van S.H. de Roos. Beide boeken waren in een oplage van 580 exemplaren gedrukt, waarvan 80 exemplaren op handgeschept papier.
- 3 *Poésies* van Gérard de Nerval (ps. van Gérard Labrunie, 1808-1855) was in 1920 bij Leiter-Nypels te Maastricht verschenen. Het boek was gedrukt onder leiding van Charles Nypels.
- 4 *Goede Vrijdag* van Jeremias de Decker (1609-1666) was in 1923 bij Leiter-Nypels te Maastricht verschenen. Het boek was gezet uit de Erasmus Mediaeval en gedrukt onder leiding van Charles Nypels.
- 5 Bedoeld is de eind 1922 geïntroduceerde letter Erasmus Mediaeval van S.H. de Roos. (Zie br.6 n.2.)
De bewaard gebleven proef van het titelblad van *Rijmoefeningen* is gezet uit de Erasmus.
- 6 Op zaterdag 26 mei vond een boekenveiling bij Van Stockum's Antiquariaat te Den Haag plaats. Stols schafte zich op deze veiling onder meer eerste drukken van Arthur van Schendels *Een zwerver verliefd* (1904) en *Een zwerver verdwaald* (1907) aan.

17. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 mei 1923¹

[Arnhem 28.v 1923]

Beste Sander

Alvorens op Schalekamp in te gaan, wacht mijn nader bericht hierover.²

adjuus, in haast

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Palladium. De briefkaart is geadresseerd aan J. van Krimpen, Fahrenheitstraat 519, 's-Gravenhage.
- 2 Waarschijnlijk is bedoeld Schalekamp, Van de Grampel & Bakker NV te Amsterdam. Deze in 1772 opgerichte boekhandel, die sinds 1917 onder directie van C.A. Adriaansen stond, vervulde een belangrijke rol bij de distributie van boeken, en deed daardoor het in 1871 opgerichte Bestelhuis van den Boekhandel concurrentie aan. Mogelijk had deze firma Stols benaderd over de distributie van zijn uitgaven. In 1924 zou de eigenaresse, M.L. Bakker, de firma ter overname aanbieden aan de Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels; per 1 januari 1926 kreeg deze overname haar beslag en werden het Bestelhuis van den Boekhandel en de firma Schalekamp, Van de Grampel & Bakker samengevoegd tot Centraal Boekhuis. (Zie A. Loosjes, *Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels 1915-1940*, Amsterdam 1940, p. 86-87.)

18. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 juni 1923¹

[Arnhem] 1 Juni 1923

Beste Sandor,

Spreek ik UEd. Zaterdagavond in de Stoep[?]² Ik verheug mij er op.
Hart. gr. ook van Aty
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Palladium.
- 2 Er is niet achterhaald waarop deze naam betrekking heeft.

19. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 juni 1923¹

8 Juni 1923

Beste Sandor,

Hartelijk dank voor je brief. Ja de Hooft is een fraai stukje werk van onzen zwager.²

Ik zal je stukje naar 'De Tel.' zenden.³ Als het niet geschikt is, stemt ge dan toe in de plaatsing in den Gulden Winckel, voor welk abject periodiekje ik mij, met een bepaalde reden, op het oogenblik interesseer.⁴

Ik verheug mij er op om je in de rok van H.M. te zien en zou bereid zijn ervoor naar Breda te gaan.⁵

Ik reken op uwe aanwezigheid Dingesdagavond[sic] om 8 uur in het koffyhuys van Worger[?], alwaar ik met mijn zwijn en Jan de Vries aanwezig zal zijn.⁶

Met hartelijke groeten,
geheel je
Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 *P.C. Hoofts Sonnetten* waren voor Palladium in 1923 onder leiding van Jan van Krimpen gedrukt bij G.J. van Amerongen & Co te Amersfoort in een oplage van 150 exemplaren. Het boek werd in de handel gebracht door Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem.
- 3 Op 8 juni schreef Greshoff aan Charles Nypels: 'Ik vind je werk interessant en je Decker bepaald zéér mooi. Sander Stols schreef er een stukje over, dat ik voor hem naar de Telegraaf zond, waaraan ik sedert Maandag j.l. als redacteur verbonden ben.' (Nypels-archief, De Bilt, doos XIV.)
Stols' artikel over Nypels' uitgave van *Goede Vrijdag* van Jeremias de Decker verscheen onder de titel *De kunst van het boek* in Den Gulden Winckel 22 (1923) 7 (15 juli), p. 99-101. Naast *Goede Vrijdag* besprak hij in hetzelfde artikel ook Nypels' uitgave van *Adam in ballingschap* en de uitgave van Hoofts *Sonnetten* van Jan van Krimpen. Naast lof had Stols ook kritiek op de uitgave van *Goede Vrijdag*: 'Het groote formaat van het boek is een bezwaar, de marges zijn véél te breed; de bladspiegel [...] lijkt nu te ijl. De roode kleur had beter kunnen dekken.' Stols noemde ook Van Krimpens uitgave 'belangrijker'.
Nypels schreef in juni aan Greshoff: 'Wanneer u in Septemb. komt, geef ik u wel een beter ex. deDecker, met feillooze roode regel en kunt u uw ex. naar wensch verbannen.' (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff.)
- 4 Greshoff was in mei zijn medewerking aan het tijdschrift Den Gulden Winckel begonnen met het artikel *Over Fransche tijdschriften*. Op 1 januari 1925 zou Greshoff naast Gerard van Eckeren in de redactie komen; tot 1926 zou hij een maandelijks poëziekronek aan het tijdschrift leveren. Den Gulden Winckel werd tot 1929 uitgegeven door de Hollandia-Drukkerij te Baarn; de redactie werd eind 1929 door de nieuwe uitgevers A.J.G. Strengholt en Allert de Lange vervangen door W.A. Kramers. (Zie W.A. Kramers, *Greshoff en Den Gulden Winckel*, in Het Boek van Nu 1 (1958-9) 4 (december 1958), p. 62-65.)
- 5 Stols vervulde op dat moment zijn dienstplicht bij het 13e Regiment Infanterie en werd opgeleid op de School voor Verlofs officieren in de Kloosterkazerne te Breda. Of Greshoff hem daar ooit bezocht heeft, is onbekend.
- 6 Welk koffiehuis bedoeld is, is niet achterhaald. Of Stols dinsdagavond 12 juni inderdaad een ontmoeting met Greshoff, Jan van Krimpen en Jan de Vries heeft gehad, is niet bekend.

20. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 juli 1923¹

[Arnhem] 30 July 1923

Beste Sanderke,

De 'A.e.d.L' heb ik gezien bij Hijman, dat was een trap op mijn hart! Maar... het is een verrukkelijk boekje. Ik ben er dol op. Het is een juweel. Mijn complimenten, hoor. Ook voor den broeder een pluim!²

Wanneer krijg ik mijn exx.?

Waar zit je?

Wat doe je?

Ik ben schandelijk in gebreke gebleven met mijn correspondentie. Je wéét, uit ervaring, dat ik nog al vlug met de pen ben, maar met die eindex.³ heb ik alles laten rusten (vooral wegens oververhitting!) en nu zit ik tegen een berg achterstallige brieven op te turen!

Ik ben echt blij dat je door dat ex.[amen] gekomen bent.⁴ Dat maakt een degelijke indruk, gelijk een knaauwer betaamd.

Ons huis staat voor je open en we verlangen naar je komst. Is daar geen kans op?? Ik hoorde vaag iets van het Letterknaauwersmaandschrift, waarvoor den heer Stols S^r. zich zoude interesseeren?⁵ Ik zou hierover *gaarne naders* vernemen. Véél nad[:er]s.

Vergeldt kwaad met goed en schrijf een lange brief aan je verknochte makker Jan.

Veel hartelijke groeten van Aty.

Veel hartelijke groeten aan Nypels.

Begint ge nu aan mijn rijmen te zetten?⁶

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Arthur van Schendels *Angiolino en de lente* was in juli gedrukt; A.A.J. Stols had de titel en de beginletters getekend. (Zie verder br.4 n.3.)
- 3 Greshoff was gedurende vele jaren geëngageerd bij de eindexamens van de HBS.
- 4 Er is niet achterhaald welk examen van Stols' rechtenstudie hij omstreeks deze tijd gedaan heeft.
- 5 De vader van Stols, Ludovicus Hubertus Alexander Stols (1870-1942), overwoog het uitgeven van een tijdschrift. Uiteindelijk zou Greshoffs tijdschrift *De Witte Mier* (waarvan de eerste reeks van 1912 tot en met 1913 verscheen) nieuw leven worden ingeblazen; aanvankelijk echter zou dat tijdschrift *Trajectum ad Mosam* gaan heten, zoals blijkt uit de minuut van een op 28 februari 1924 begonnen, maar eerst op 8 april vervolgde brief van Charles Nypels aan Greshoff. (Nypels-archief, De Bilt, doos v.)
- 6 Een bundel met de titel *Rijmoefeningen* zou nooit verschijnen. *Schaduw*, waarin een aantal voor *Rijmoefeningen* bestemde gedichten werd opgenomen, zou pas in oktober 1924 gedrukt worden.

21. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 2 augustus 1923¹

[Arnhem] 2 Augustus 1923

Beste Sander,

Je schriftuur deed mij veel genoeg.

Laat ik beginnen met je te zeggen dat het feit, dat ik - door bijzondere omstandigheden - niet vlug met het antwoorden ben (dat zal misschien nog wel eens méér gebeuren, hoewel het mijn gewoonte niet is!) *absoluut niet* beteekent dat ik mijn vrienden ontrouw ben geworden. Je veronderstelling van 'uit-zijn' was rede-loos. Wanneer ik eenmaal een genegenheid heb opgevat, i.c. voor Uwes, dan moet er al héél wat gebeuren om daar in ook maar een rimpeltje te brengen. Trek dus nooit weer zulke voorbarige conclusies.

Proef Dichtoefeningen ontving ik. Ik zal de zelfden per keerende retourneren. Stols Père is, al klinkt het wat oneerbiedig, een adelborst.

Maar voor af moet je *duidelijk* uitspreken wat je bedoeling is:

's.v.p. doorhalen wat niet verlangd wordt'

a. een tijdschrift in den geest van 'Das Litt. Echo'² (hierbij gaande) of 'Vient de Paraître';³ m.a.w. een *veredelde* Gulden Winckel.⁴

b. een uitsluitend Bibliofielen orgaantje + typografieën etc. etc.

a. lijkt mij persoonlijk *veel* interessanter. Hierover straks.

Verder moet je ook direct precies vaststellen de verantwoordelijkheden.

Ik heb mijn leven lang zóó veel verdriet gehad van onjuiste of onvolledige afspraken dat ik daarvoor doodsbang ben. Ik bedoel: *wie* neemt de leiding en hoe wordt onze verhouding tot den leider. Of zoo je de leiding aan meer dan een geeft, hoe wordt die dan onderling geregeld.

Ik heb juist een heele corresp. met van Eckeren gehad en heb gisteren een dag bij hem gelogeed, om hem te spreken.⁵ Ik ben n.l. in een moeilijke periode; ik heb jaren lang gelezen, gewerkt, nagedacht en heb daardoor een rijke voorraad aan materiaal verzameld. Nu eerst vind ik den tijd om die[*lees:dit*] materiaal te verwer-

ken. Ik schrijf dus *véél*. Maar.... ik heb geen gelegenheid om geregeld te publiceeren. Dat is mij *daarom* zoo onaangenaam, omdat ik méén dat ik over de Fr. Lett. een aantal nuttige en vrij belangrijke mededeelingen te doen heb.⁶

Ik wil niet een artikeltje hier en een artikeltje dáár schrijven. Dat heeft zoo weinig zin en er zit nooit eenig systeem in.

Ik stuurde aan v.E.[ckeren] copy, maar hij kan het niet verzwelgen, ondanks zijn goede wil, omdat hij aan tal van rotkerels, oude medewerkers, gebonden is. Hij verzekerde mij nu 6 kol. per maand. Dat is mij lang niet *genoeg*

Ik wil nu geregeld en volledig voor één bepaald tijdschrift dus voor een bepaald publiek mijn zaakje luchten.

Kunt gij mij dat geven? Dan bewijs je mij de grootste dienst, die men mij *ooit* bewezen heeft. Verder heb ik de overtuiging, dat mits behoorlijk aangepakt zulk een blaadje *kans* van slagen heeft.

Is het niet te gek dat ik eigenlijk aan de *grond* zit bij gebrek aan orgaan??

Van Jan de Vries kunt ge je ook *verzekerd* houden.

Nu de leiding:

Als je mijn *opinie* vraagt dan zeg ik:

Hou jij de leiding *zelf, alleen* in handen. D.w.z.: het alléén is hier hoofdzaak. Hoe goede verhouding er ook onderling bestaan moge: het is *altijd* beter om een samenbotsing van 3 of 5 verschillende willen en inzichten te voorkomen.

Voor al met een *beperkt* aantal medewerkers lijkt mij de zaak niet te overstelpend voor één man, vooral wanneer hij verzekerd is van de steun en volkomen toewijding van eenige vrienden. En daarvan kun je verzekerd zijn.

Ander punt:

De brave Vader *moet* bij zijn calculatie honorarium in sluiten. Anders is er *onmogelijk* iets goeds van te maken. Daarover hebben wij het al gehad.

Ander punt:

De exploitatie zou ik - als ik jou was - in handen geven van een gewiekste uitgever als b.v. Meulenhoff.⁷ Dan zou de heer S. S^r eens moeten gaan praten. Want de *ervaring* heeft mij geleerd dat *niemand* zoo goed expl.[oiteren] kan als iemand die er speciaal op *ingericht* is. i.c. een uitgever. Die heeft ook meer kans om eenige advert. contr.[acten] af te sluiten.

Ander punt

Mijn lievelingsformaat zou ongeveer als bijgaand 'Resumé Mensuel'⁸ zijn maar dan in 2 kol gedr.[ukt]. En ongeveer - als het een *maan*[+ d]bl.[ad] wordt - van denzelfde omvang of om de veertien dagen 12 pags. Omslag met advert.

Als je 1 Jan. wil verschijnen: moeten wij zoo spoedig mogelijk spijkers met koppen slaan.

Procédons par ordre.

1° bepaal de aard van je tijdschrift

- 2° bepaal in verb.[and] daarmede de periodiciteit (2 w.-1 m-2 m[aa]ndelijks?)
 3° bepaal in verb. daarmede het formaat en omvang
 4° laat een *nauwkeurige* typogr. calculatie maken met inbegrip van papier (voor clichédruk geschikt, lijkt mij, wat plaatjes verhoogt *zeer* kans op succes) en aantal exx. op 'beter' pampier; alsmede van gekl.[eurd] omslag, berekend op smout, advert.druk.
 5° maak een *nauwk.* honorarium berekening. Ik kan hierover niets zeggen als ik het formaat niet weet. (b.v. formaat: Resumé in twee kol) f2. per kol. gemiddeld.
 6° en, wanneer de 5 punten *precies* vaststaan roep je een kleine vergadering bijeen. met ZEd. S. S^r

Laat de dienst je niet weerhouden deze zaak spoedig in dezen zin af te wikkelen. En nu, Sandertje moet ik aan het verdere werk. Ik verlang naar berichten van je.

Veel liefs van Aty,

Geheel je

Jan

*Als N. me in de steek laat met de Beaumont kom ik bij jou bedelen!*⁹

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Das Litterarische Echo, Halbmonatsschrift für Literaturfreunde was in 1898 opgericht. Het tijdschrift werd uitgegeven door de Deutsche Verlags-Anstalt te Stuttgart en Berlijn. Naast artikelen over literatuur en boekbesprekingen bevatte het tijdschrift de zogenaamde Echo's zoals de 'Echo der Zeitungen', 'Echo der Zeitschriften' en 'Echo des Auslands'.
- 3 Vient de Paraitre, Bulletin Bibliographique Mensuel, Courier de la Vie Intellectuelle et Artistique was in 1921 opgericht en zou tot 1931 bestaan. Vanaf 1923 was in het tijdschrift opgenomen de Revue du Mois Scientifique. Directeur was René Gas. Medewerkers voor literatuur waren onder anderen Fernand Divoire, Charles Grolleau, René Lalou en Frédéric Lefèvre. Het tijdschrift kende rubrieken als 'Lettres Italiennes', 'Les Livres du Mois', 'Les Nouveautés et les Nouvelles Littéraires Critiques' en 'L'Art du Livre et Livre d'Art'.
- 4 Den Gulden Winckel, Maandschrift voor Boekenvrienden was in 1902 opgericht. Het bevatte voornamelijk recensies en daarnaast interviews, korte berichten over boeken, tijdschriften en uitgevers, en artikelen over boekbanden, illustraties en typografie
- 5 De criticus en romanschrijver Gerard van Eckeren (ps. van Maurits Esser, 1876-1951), was van 1907 tot 1929 redacteur van Den Gulden Winckel. Hij was medewerker van Groot Nederland. In 1900 was hij gedebuteerd met de psychologisch-realistische roman *Ontwijding*. Greshoff kende hem ongetwijfeld uit de periode dat Esser werkzaam was bij boekhandel G. Vormer aan de Prinsessegracht te Den Haag.
- 6 Greshoff had in 1918 bij A.W. Sijthoff's Uitgevers-Maatschappij te Leiden een bundel opstellen en aantekeningen over Franse literatuur gepubliceerd onder de titel *Latijnsche lente*. De bundel was als vijfde deel verschenen in de reeks Fransche Kunst die onder redactie van P. Valkhoff stond. In 1924 zou Greshoff bij Boosten & Stols in de door hemzelf geredigeerde reeks De Schatkamer de bundel *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* publiceren. Een tweede deel *Mengelstoffen*, waarvan de kopij tot in 1932 ter beoordeling bij Boosten & Stols heeft gelegen, is niet verschenen. (Zie br.200 n.3.)

In een met Greshoffs hulp door P.H. Muller vervaardigde bibliografie van Greshoffs werk uit juni 1928 (*Opwaartsche Wegen* 6 (1928-1929) 4 (juni), p. 158) staan onder de uitgaven in voorbereiding tien deeltjes *Literatuur in Frankrijk* vermeld; geen van deze deeltjes is verschenen. (Zie ook P. Brachin, *Jan Greshoff, de francofiel*, in *Tijdschrift van de Vrije Universiteit Brussel* 16 (1973-1974) 1-2, p. 1-20.)

- 7 In 1895 had Johannes Marinus Meulenhoff (1869-1939) te Amsterdam een importboekhandel gesticht. In 1903 werd aan deze boekhandel een algemene uitgeverij toegevoegd, in 1905 gevolgd door een uitgeverij van schoolboeken. In 1916 werden de importactiviteiten voortgezet onder de naam Meulenhoff & Co, terwijl de uitgeverij verderging als J.M. Meulenhoff. Meulenhoff gaf al sinds 1896 het tijdschrift Meulenhoff's Halfmaandelijksche Bibliographie uit. Meulenhoff was voorts uitgever van de succesvolle reeks Nederlandsche Historische Bibliotheek en vanaf 1913 van De Meulenhoff Editie. (Zie *Meulenhoff & Co. Korte schets van de historische ontwikkeling en de huidige activiteiten van een Amsterdamse uitgeverij*, Amsterdam 1985.)
- 8 Een periodiek met de titel Resumé Mensuel is niet achterhaald.
- 9 Op 27 mei had Greshoff aan Charles Nypels geschreven: 'Ik heb zo goed als klaar een studie over Simon van Beaumont (1574-1654), met zijn lyrische gedichten samen uit te geven ($\pm$ 64 pags.) Mijn vrienden vinden mijn inleiding geslaagd [...]. Zou het mogelijk zijn daarvan een pendant van de De Decker te maken.' Greshoff voegde daar op 8 juni aan toe: 'Zodra ik de Beaumont heelemaal klaar heb zend ik hem. Waarschijnlijk niet voor 15 Augs.' (Nypels-archief, De Bilt, resp. doos V en doos XIV.) Begin juni had Nypels met instemming op Greshoffs aanbod gereageerd: 'Op uw royaal en loyaal aanbod van van Beaumont, is maar één antwoord: natuurlijk! Zoo gauw uw werk geëindigd is, stuurt u de copy maar en indien mogelijk ga ik dadelijk aan 't werk.' (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff). Een door Greshoff bezorgde uitgave van gedichten van Beaumont is bij Nypels noch bij Stols verschenen; kennelijk lag de oorzaak daarvan niet bij Nypels. Mogelijk resulteerde Greshoffs plan in de door hem gekozen Keurbundels uit het Nederlandsche Lierdicht, van welke reeks drie delen - gewijd aan Heiman Dullaert, P.C. Hooft en A.C.W. Staring - in 1923 bij Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem verschenen. Van Dullaert zou, op aanraden van Geerten Gossaert (ps. van F.C. Gerretson) aanvankelijk een uitgave bij Palladium verschenen zijn. (Zie br.3 n.2.) Beaumont behoorde ook tot de auteurs van wie Palladium een tekst had willen uitgeven; die editie zou evenmin door Greshoff, maar door Jan van Krimpen bezorgd worden, zoals hij op 12 februari 1922 aan Jan van Nijlen aangekondigd had. Een aantal gedichten van Beaumont was in 1920 opgenomen in het tweede deel van de door Greshoffs vriend Th.E.C. Keuchenius te zamen met D.C. Tinbergen bezorgde bloemlezing *Nederlandsche lyriek vanaf de dertiende eeuw tot 1880*. De vierdelige bloemlezing was verschenen bij A.W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij te Leiden.

22. J. Greshoff/J. van Krimpen aan A.A.M. Stols, 12 augustus 1923¹

[Arnhem] 12.8.23

Beste Sander,

J.v.K. en ik moeten Donderdag a.s. in Maastricht zijn. Hij gaat [:da]n n.l. met Zijne gade² en Zuster³ naar Brussel en ik h[:aal] Huiberecht⁴ op om dezelfde mede naar Arnhem te voeren. Ik heb $\pm$ 3½ u. den tijd in die fraaie stad en stel mij voor den Weled Heer Stols S^r. op zijne werkplaats te bezoeken. Zoude ZEd mij dan niet euvel duiden? Zoo gij denkt van ja, schrijf mij dan dadelijk even.

Veel liefs van Aty,
geheel je
Jan

Het is inderdaad buitengewoon spijtig dat gij niet in het ouderlijk huis zijt & dat wij U deswegens niet zullen gemoeten. Daarom zullen wij het zelve schuwen: ni[:et]

wegens algemeene bezwaren maar omdat wij het niet voor het eerst buiten Uw tegenwoordigheid willen betreden.

Salut.

Thaast niet.

[Jan van Krimpen]

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Palladium.
- 2 Nini Brunt.
- 3 Aty Brunt.
- 4 Huibrecht van Krimpen (geb. 1917), de zoon van Nini Brunt en Jan van Krimpen.

23. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 augustus 1923¹

[Arnhem] 14.8.23

Beste Alexander,

Er zijn veranderingen gekomen! Nini² is plotseling, met Huib,³ naar Arnhem gekomen om gezondheidsredenen. Zoodat wij nu, helaas, *niet* naar Tr.[ajectum] ad M.[osam] gaan. Wij zullen er nu niet komen voor het congres.⁴

Je begrijpt zeker wel dat ingeval van conflict met 'N.' jij van onze steun, solidariteit etc etc etc. *volkomen* verzekerd kunt zijn.⁵

Schrijf a.u.b. spoedig en nauwkeurig antwoord op mijn brief, want de zaak van het tijdschrift ligt mij *zeer* na aan het [:har]te.

Met mijne hartelijke groeten aan Mevr. de Wed Bols,
geheel je getrouwe
Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefkaart van Palladium.

2 Nini Brunt.

3 Huib van Krimpen.

4 Mogelijk woonde Greshoff op 9 september te Antwerpen het Tweede Kongres van de Vlaamse Vereniging van Bibliothecarissen en Bibliotheekbeambten bij, en deed hij op de heen- of terugtocht Maastricht aan.

5 Volgens C. van Dijk bekoelde de vriendschap tussen Charles Nypels en Stols toen de laatste bevriend raakte met Jan van Krimpen en Greshoff, op wie Nypels gebeten zou zijn. (Zie C. van Dijk, *Alexander A.M. Stols over zichzelf*, in *Boeken verzamelen. Opstellen aangeboden aan mr. J.R. de Groot [...]*, Leiden 1983, p. 120.)

Voor wat Greshoff betreft, blijkt uit bewaard gebleven brieven van Nypels aan hem duidelijk dat hiervan niet of nauwelijks sprake is. Op 23 januari 1924 schreef Nypels b.v.: 'Gaarne had ik u reeds geantwoord op uw vriendelijke brief, zoo midden in de Mstrchse "crisis" dankbaar ontvangen.' (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff). En in een drietal gedeeltelijk ongedateerde minuten uit de eerste helft van 1924 schreef Nypels onder meer: 'Rondom de onaangename kwestie valt gelukkig weinig meer te melden: het onvermijdelijke misverstand zal ook hier wel een geen geringe rol spelen. Er is dan allereerst een voortdurend on-collegiaal en on-amicaal doen en laten van Sander [...]. Details hierover doen niet ter zake [...]. Door allerlei begrijpelijks, heb ik gemeend dat Sanders steeds hechter samengaan met jou een verder gepast afzijdig houden mijnerzijds niet ongewenscht maakte.' Uit deze minuten blijkt bovendien dat daarnaast mogelijk Greshoffs gemankeerde plan een bloemlezing uit de verzen van Simon van Beaumont bij Nypels uit te geven een rol speelde, en ten slotte dat Nypels zich bij de herleving van De Witte Mier buitengesloten voelde. (Nypels-archief, De Bilt, doos v.)

24. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 augustus 1923¹

20 Augustus 1923.

Beste Sander,

Je brief kwam hier aan om 1.05 en nu is het 1.10. Ik laat er dus geen gras over groeien om te antwoorden.

Ik stem met je opzet in groote trekken in. En ik ben overtuigd dat wij iets aardigs en iets goeds kunnen maken. Je inlichtingen zijn uitvoerig maar niet volledig want je spreekt niet over den *omvang*.

- a. Wat zou je denken van een jaarlijksche reeks van 10 nummers van 3 vel? *Schrijf* dit nog even.
- b. Titel: 'Hamilcar'.² Deze door diverse menschen zeer aardig geoordeeld. Zooals jij weet was Hamilcar, ['] le prince somnolent de la cité des livres' in 'Le Crime de Sylvester Bonnard'.³ Alle geletterden begrijpen deze naam en het vuill[*sic*] der straten *niet*. Groot voordeel: Prikkelt de nieuwsgierigheid en trekt den aandacht. *Schrijf* je oordeel.
- c. Prijs f6. per reeks van 10 n.o.s.? Schrijf je oordeel
- d. Honorarium *door elkaar* f2.00 per pag.
reken per aflevering 2 vel te betalen want er blijft natuurlijk altijd boekennieuws etc. = f64. per jaar f640.-. zeg: f650.-.
Is, als het bepaald *moet*, wel tot f500.- te reduceeren.
Schrijf je oordeel

- e. Verder zou je naar mijne meening een *gedeelte* met de 10 p Erasmus moeten zetten: *n.l.* alle korte berichten, mededeelingen en bibliografien[*sic*]. Dit is in 12 p. werkelijk niet te doen.
Schrijf je oordeel.

Dit *zeer* voorloopig en in der haast over de medewerkers

Leider: J.Gr.

Redactie: J.v.Kr.[,] A.A.M.S.

medewerkers:

1 J.v. Nijlen ⁴	4 P.N.v Eyck ⁷
2 J. de Vries ⁵	5 Frits Hopman ⁸
3 J.Wer. Buning ⁶	6 dr. Geers ⁹
- A. Roland Holst ¹⁰	- dr M. Sabbe ¹¹
- R.N. Roland Holst ¹²	- A. Delen ¹³
- Arthur v Schendel ¹⁴	- S.H. de Roos ¹⁵
- J.C. Bloem ¹⁶	- J.F. van Royen ¹⁷
- P.H. v Moerkerken ¹⁸	- Fr. Erens ¹⁹
- H.W.J.M. Keuls ²⁰	- L. Ronner ²¹

etc.

de met een - voorziene ex. zijn voor zoo nu en dan eens! want op die kun je niet *rekenen* de zes bovenste moeten met ons drieën het vaste contingent vormen.

Verder voel ik véél voor enkele buitenl.[andsche] medewerkers n.l. Lucien Dubech,²² Giacomo Prampolini,²³ Harold Monroe,²⁴ etc. etc.

maar met mate, omdat je die *niet* met f2. per pag kunt afschepen en m.i. f5. moet geven, gezien de in hunne landen geldige honoraria.

Buning, weer aan aan[*sic*] de Tel. *terug*, was gisteren bij mij.²⁵ Hoopte zéér op het totstandkomen en was tot activiteit bereid!

Maak je niet ongerust. Wij maken iets moois!

Maar:

wanneer wij het ééns zijn en we willen (voor St Nicolaas) dus 1 Nov. een proefnummer laten verschijnen, om 1 Jan. met de geregelde verschijning aan te vangen

dan - dan - dan:

moet

ik nu definitief kunnen *beginnen*.

Wanneer je dus na het lezen van deze brief je beschlachte besluit genomen hebt en je de verantwoordelijkheid aandurft, en je zoo niet de zekerheid dan toch de groote waarschijnlijkheid [+ hebt] om het tenminste 2 jaar uit te houden, dan moet je mij daarvan *dadelijk* bericht zenden.

Ik kom dan *over* om alles nog eens degelijk te bespreken en daarna schriftelijk met je vast te stellen.

Heusch, geloof mij,

4 mnd om zulk een zaak *goed* voor te bereiden is niet te veel!

Ik kan er nat. *niet* van maken - en dat is misschien beter - wat ik wilde n.l. een volledige vergaarbak voor mijn Fr. litt.²⁶

Dus: wanneer jij kan[*lees*:kans] ziet *1* vel per 14 dgn te verkoopen[?] met mijn proza etc. *dan* vervul je het [xxx] van mijn verlangen!!

Denk erover. Ik popel van verlangen naar je bericht hierover.

Als de beide plannen doorgaan, dan ben ik waar ik wezen wil! Je bent een Aartsengel!

Veel liefs van Aty

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 Het tijdschrift zou uiteindelijk De Witte Mier als titel krijgen. (Zie ook br.13 n.5 en br.20 n.5.) Deze 'Nieuwe Reeks' zou, te beginnen in 1924, drie jaargangen beleven. Er zouden tien nummers per jaar verschijnen.
- 3 *Le crime de Sylvestre Bonnard, membre de l'Institut* van Anatole France (ps. van Jacques Anatole François Thibault, 1844-1924). Deze roman verscheen voor het eerst in 1881 bij uitgeverij Calmann-Lévy te Parijs.
Hamilcar is de naam van de kat die in de roman voorkomt. Greshoff wilde niet alleen de naam van het nieuwe tijdschrift aan France's roman ontleen, ook gebruikte hij de kat bij zijn ontwerpschets voor een beeldmerk van het tijdschrift. (Zie ill. p. 21.)
- 4 Jan van Nijlen zou in 1924 vier en in 1925 drie bijdragen aan De Witte Mier leveren.
- 7 P.N. van Eyck zou alleen in 1925 met twee bijdragen aan De Witte Mier meewerken.
- 5 Jan de Vries zou in 1924 vijftien, in 1925 tien en in 1926 één bijdrage aan De Witte Mier leveren.
- 8 Frederik Jan Hopman (1877-1932) was onder meer leraar Engels in Arnhem en Apeldoorn geweest. Hij genoot in kleine kring een grote faam als criticus; in 1927 zou hij literatuurredacteur van de Nieuwe Rotterdamsche Courant worden.
Hopman zou geen enkele bijdrage leveren aan De Witte Mier; hij zou ook niet in de colofon van De Witte Mier bij de medewerkers vermeld staan.
- 6 Johan Willem Frederik Werumeus Buning (1891-1958) was sedert december 1915 als redacteur aan De Telegraaf verbonden; Greshoff leerde hem daar kennen toen hij zelf in 1916 redacteur werd. Buning was in 1921 bij Palladium met de bundel *In memoriam* gedebuteerd. Hij was een regelmatige medewerker aan De Gids (van welk tijdschrift hij in 1934 redacteur zou worden) en was in 1924 en van 1927 tot en met 1928 redacteur van De Vrije Bladen.
Buning zou zowel in 1924 als in 1925 één bijdrage aan De Witte Mier leveren.
- 9 Gerardus Johannes Geers (1891-1965) schreef sedert 1918 over Spaanse literatuur in de Nieuwe Rotterdamsche Courant. In 1920 was hij leraar Nederlands in Enschede geworden.
Geers zou in 1924 twee bijdragen leveren aan De Witte Mier.
- 10 Met de dichter Adrianus Roland Holst (1888-1976) was Greshoff sedert 1906 bevriend. Door bemiddeling van Greshoff en P.N. van Eyck was Holsts debuutbundel *Verzen* in 1911 bij C.A.J. van Dishoeck te Bussum verschenen; op zijn beurt zorgde Holst er in 1916 voor dat Greshoff aan De Telegraaf verbonden werd. In 1920 was Holst redacteur van De Gids geworden. (Zie voor de relatie van Stols en Holst, die elkaar pas in 1925 zouden ontmoeten: C. van Dijk, *De tweede schoonheid. Alexander Stols en Adriaan Roland Holst*, Voorburg 1988.) Holst werkte in 1925 met twee bijdragen aan De Witte Mier mee.

- 11 De Belgische schrijver Maurits Karel Maria Willem Sabbe (1873-1938) was sinds 1914 conservator van het Museum Plantin-Moretus te Antwerpen; in deze functie was hij de directe superior van Greshoff vriend Ary Delen. (Zie n.13.)
Sabbe zou niet aan De Witte Mier meewerken. Hij zou wel tot in 1926 in de colofon van De Witte Mier bij de medewerkers vermeld staan.
- 12 De schilder en graficus Richard Nicolaüs Roland Holst (1868-1938) was sedert 1918 hoogleraar aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam; in 1926 zou hij directeur van deze Academie worden. In datzelfde jaar zou hij ook tot de redactie van De Gids toetreden. Zijn enige bijdrage aan De Witte Mier was na de redactionele inleiding in 1924 de openingsbijdrage in de eerste aflevering.
- 13 Ary Delen (1883-1960) was adjunct-directeur van het Museum Plantin-Moretus te Antwerpen. Greshoff had hem omstreeks 1909 ontmoet toen Greshoff redacteur was van het Haagse weekblad De Hofstad, waaraan Delen als Belgisch correspondent verbonden was. In 1910 was Delen gedebuteerd met de novellen-bundel *Prinskensdag*.
Delen was in 1913 Belgisch redacteur van de eerste reeks van De Witte Mier geweest. Hij zou niet aan de tweede reeks van De Witte Mier meewerken, maar zou nog wel tot in 1926 in de colofon bij de medewerkers vermeld staan.
- 14 Arthur van Schendel zou geen bijdrage aan De Witte Mier leveren, maar zou nog wel tot in 1926 in de colofon van De Witte Mier bij de medewerkers vermeld staan.
- 15 Sjoerd Hendrik de Roos (1877-1962) was sedert 1907 in dienst bij de NV Lettergieterij Amsterdam v/h N. Tetterode. De Roos was o.m. de ontwerper van de letters Hollandsche Mediaeval (1912) en Erasmus Mediaeval (1922).
Aan het werk van De Roos zou Stols in 1942 een monografie wijden.
De Roos zou slechts in 1924 één bijdrage aan De Witte Mier afstaan.
- 16 J.C. Bloem zou in 1924 één en in 1925 drie bijdragen aan De Witte Mier leveren.
- 17 J.F. van Royen zou in het geheel niet aan De Witte Mier meewerken. Wel zou hij nog tot in 1926 in de colofon van De Witte Mier bij de medewerkers vermeld staan.
- 18 Pieter Hendrik van Moerkerken (1877-1951) was, naast leraar aan een HBS te Haarlem, buitengewoon hoogleraar in de iconografie en symboliek aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam; in 1926 zou dit hoogleraarschap worden omgezet in een ordinariaat in de cultuurgeschiedenis. Als schrijver was hij in 1899 gedebuteerd met *Dit is de legende van het kerkhof van Sint Ian by Laren*; als romanschrijver had hij enige faam gekregen met het onder pseudoniem verschenen *Gijsbert en Ada* (1911) en met *De bevrijders* (1914). In 1918 was het eerste deel van de cyclus 'De Gedachte der Tijden' verschenen; Greshoff zou voor de herdruk van deze cyclus, die in 1948 bij G.A. van Oorschot te Amsterdam zou verschijnen, een inleiding schrijven.
Van Moerkerken zou geen bijdrage aan De Witte Mier leveren, maar zou nog wel tot in 1926 in de colofon van De Witte Mier bij de medewerkers vermeld staan.
- 19 Maria Joseph Franciscus Peter Hubertus (Frans) Erens (1957-1935) was in 1893 gedebuteerd met *Dansen en rhythm*. Erens werkte regelmatig mee aan De Gids en aan De Nieuwe Gids. Erens was bevriend met een aantal door Greshoff bewonderde Franse schrijvers, zoals Jean Moréas en Maurice Barrès, aan welke laatste hij in 1924 zijn enige bijdrage aan De Witte Mier zou wijden.
- 20 Henricus Wijbrandus Jacobus Maria Keuls (1883-1968) was in 1920 bij Palladium gedebuteerd met de bundel *In den stroom*.
Hij zou alleen in 1925 één maal meewerken aan De Witte Mier.
- 21 De boekbinder Lolke Ronner (1877-1951) was directeur van de Amsterdamsche Grafische School. Hij publiceerde regelmatig over boekbanden en aanverwante onderwerpen. Hij zou niet aan De Witte Mier meewerken; hij werd ook niet in de colofon van De Witte Mier bij de medewerkers vermeld.
- 22 Lucien Dubech (1882-1940) was toneelcriticus van de Revue Universelle en van L'Action Française.
Dubech droeg zowel in 1925 als in 1926 één artikel aan De Witte Mier bij.
- 23 Giacomo Prampolini (1898-1975) wijdde zich na een rechtenstudie geheel aan de literatuur. Hij zou in 1928 debuten met de bundel *Dall'alto silenzio*. Hij werkte mee aan Italiaanse tijdschriften als Convegno, Lo Spettatore en Giornale di Poesie. Hij vertaalde veel Nederlandse literatuur, onder meer boeken van Van Schendel, met wie hij bevriend was. Greshoff had hem in het najaar van 1921 te Milaan ontmoet. Prampolini werkte zowel in 1924 als in 1925 met één bijdrage aan De Witte Mier mee.

- 24 Harold Edward Monro (1879-1932) dreef van 1913 tot aan zijn dood in Londen (35 Devonshire Street) The Poetry Bookshop. In een ander verband zou Greshoff in december 1923 over Monro's boekhandel schrijven: 'Ik weet niet of deze nog bestaat of nog in dien aardigen primitieven vorm bestaat. Ik weet alleen dat ik in 1913 buitengewoon bekoord was van den opzet en de uitvoering.' (Den Gulden Winckel 22 (1923) 12, p. 178-180.) Monro zou geen bijdrage leveren aan De Witte Mier.
Waarschijnlijk verwarde Greshoff bij het neerschrijven Monro's naam met die van Harriet Monroe (1860-1936), die in Chicago vanaf 1912 het tijdschrift Poetry, A Magazine of Verse uitgaf.
- 25 Buning was tot 1944 onafgebroken aan De Telegraaf verbonden; het is mogelijk dat hij tijdelijk in militaire dienst was geweest. (Zie P. Hijmans, *Johan Willem Frederik Werumeus Buning, 4 mei 1896-16 november 1958*, Groningen 1969, p. 46-49.)
- 26 Zie br.21 n.6. Greshoffs bijdragen aan Den Gulden Winckel handelden grotendeels over Franse tijdschriften en Franse literatuur.
Van een afzonderlijk tijdschrift over Franse literatuur is verder niets bekend, of een prijsopgave van Drukkerij G.W. van der Wiel & Co te Arnhem (zie br.63 n.3) moet hiermee te maken hebben.
Er bestond al het tijdschrift Het Fransche Boek, het orgaan van de Vereeniging ter Bevordering der Studie van het Fransch en van het Genootschap Nederland-Frankrijk, waarin veel Frans boekennieuws werd opgenomen. Dit tijdschrift stond onder redactie van M.J. Premssela, die onder meer goed met Claude Aveline bevriend was.

25. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 augustus of 1 september 1923^{1, 2}

[Arnhem] Zaterdagavond,

Brave Sandor,

Zooeven je brief ontvangen. Deze deed mij *veel* genoeg.

Zakelijk.

Volgens kenners is f6.- te weinig

moet zijn f7.50 voor serie van *10 nos*

10 p lijkt mij voor korte berichten, bibliografie, aantekeningen etc *noodzakelijk*.

Als ik in Br. [+ kom] zal het *niet* op een Zaterdag zijn waarschijnlijk.

Ik kom *zoodra* je bericht van S. S^r hebt om de zaak krachtig en spoedig aan te vatten.

Het andere geschriftje is van *later zorg*.³

Fr. steun (Legatie) lang niet uitgesloten.⁴

Ik zend je hierbij boekje Brusse dat juist 3 vel is en dus vrijwel een aflevering van 'Hamilcar'⁵ voorstelt. Deze vorm van omslag (niet de rottekening)⁶ lijkt mij fraai.

Op de 1^e omslag binnenzijde de uitgaven T.[rajectum] ad M.[osam] op de 2^e inhoud n^o.

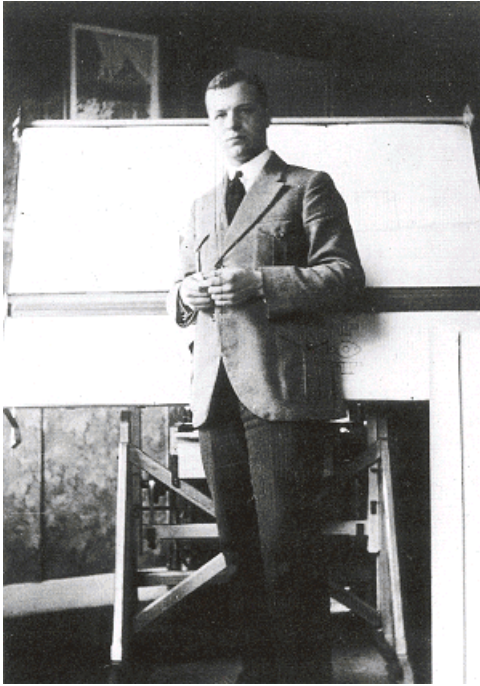
Ziehier ontwerp omslag voor en achterzijde.

Verzen Lousbergh⁷ zal ik *gaarne* aan Jany Holst (Gids)⁸ of Coenen (Gr. Nederl)⁹ voor je aanbieden. Ik ga juist half Sept bij Jany in Bergen, waar dan ook P.N v E.[yck] is, *logeeren* en kan de zaak entameeren.

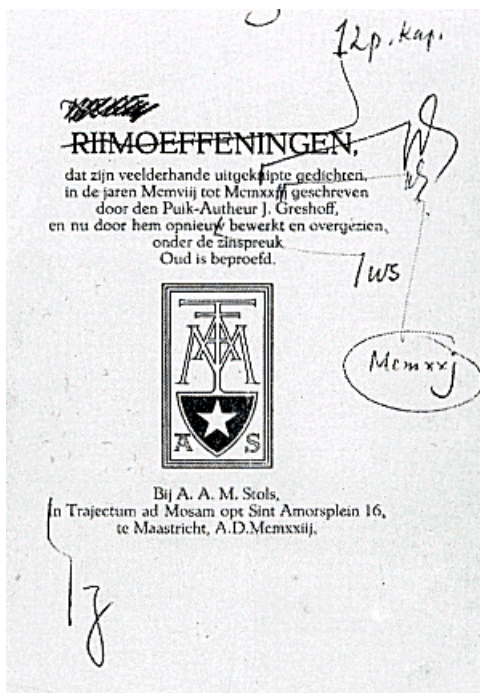
Ik zal de drukkerij B. en S. overal waar ik kan aanbevelen.

Schrijf *vooral gauw*, zoodra je bericht v den edelen S S^r hebt, ik kom dan dadelijk & maak een schriftelijk afspraakje met je.

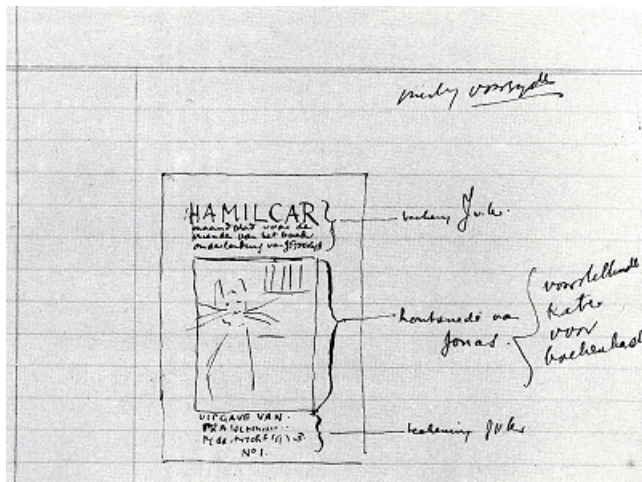
In alle haaste

A.A.J. Stols, ca. 1920.

Drukproef van de titelpagina van de nooit verschenen bundel *Rijmoefeningen* (1923).

Omslagontwerp voor Hamilcar door Greshoff.

JvKr heeft JvN. gesproken.

Deze is *zeer* enthousiast en zal krachtdadig medewerken.

J.d.Vr. dito dito.

Ik verkeer in zeer moeilijke omstandigheden. Heb een zeer beroerde ervaring opgedaan en ben zeer nerveus en ziek.

Steeds geheel als altijd je

Jan

In dien je iemand weet om nog een Lionel des R. te koopen ad *60 cts* [:da]n *gaarne*.¹⁰

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud van br.24 en op grond van de dagaanduiding boven de brief. 25 augustus en 1 september 1923 vielen beide op een zaterdag.
- 2 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding Burgemeester Weertsstraat 45, Arnhem.
- 3 Zie br.24 n.26.
- 4 Mogelijk had Stols bedacht voor het opzetten van het door Greshoff op 20 augustus (br.24) voorgestelde tijdschrift over Franse literatuur financiële steun te vragen aan de Franse overheid.
- 5 Bedoeld is De Witte Mier. (Zie ill. p. 21.)
- 6 Er is niet achterhaald op welke prospectus van W.L. & J. Brusse's Uitgeversmaatschappij te Rotterdam dit betrekking heeft.
- 7 De Limburgse dichter Franciscus Josephus Hubertus (Frans) Lousberg (1891-1965) was verantwoordelijk geweest voor de tekstverzorging van *Shakes-peares Sonnets*.
- 8 A. Roland Holst was sedert 1919 redacteur van De Gids; hij was met name verantwoordelijk voor poëzie. Zijn bewegingsvrijheid daarbij was echter gelimiteerd. (Zie Remieg Aerts et al., *De Gids sinds 1837*, 's-Gravenhage-Amsterdam 1987, p. 125-128.)
In deze jaren zijn er geen bijdragen van Lousberg in De Gids verschenen.
Er is geen correspondentie tussen Greshoff en Roland Holst over verzen van Lousberg bewaard gebleven.
- 9 Er zijn geen brieven van Greshoff aan Frans Coenen, de redacteur van Groot Nederland, uit deze periode bewaard gebleven. In de wel bewaard gebleven brieven van Coenen aan Greshoff komen de gedichten van F.J.H. Lousberg niet ter sprake.
- 10 J. Greshoff, *Lionel des Rieux 1870-1915* was in 1923 bij Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem verschenen, ter gelegenheid van de opvoering in september 1923 in Den Haag van Rieux' *Guillaume d'Orange* (1915). (Zie ook br.28 n.2.)
Lionel des Rieux was een schrijver uit de school van Charles Maurras.

26. J. Greshoff Jan van Nijlen, Jan van Krimpen en J.W.F. Werumeus Buning aan A.A.M. Stols, wschl. augustus 1923^{1, 2}

J van Nijlen

J. Greshoff

J. van Krimpen

J W F Wer. Buning

Eindnoten:

- ¹ Gedateerd op grond van de adressering: 2^e School der Verlofsofficieren, Kloosterkazerne Breda. Deze is dezelfde als bij Stols' brieven van 12 augustus (br.22) en 14 augustus (br.23).
- ² Geschreven op prentbriefkaart voorstellende een panorama van het Duivelsboschje te Bergen (NH).

27. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 september 1923¹

[Arnhem] 3.9.23.

Brave Sandorins,

Ik kon niet komen. Dat speet mij zoo. Maar ik heb groote moeilijkheden, waarvan ik je mondelings tot in details (zoo je dat verkiest) zal op de hoogte brengen.²

Ik *moet* je spreken; bovendien heb ik je in al te lang niet gezien.

Ga dus *muurvast* in [+ op] dit voorstel.

Ik kom Zaterdag in den namiddag in den Bosch. Jij komt daar ook. Wij praten en eten samen en zullen, zoo mogelijk, vroolijk wezen.

Ik kom zeer waarschijnlijk om 12.49 in den Bosch (anders 3.07) en zal je geduldig wachten.

Stel mij niet te leur en vraag aan Hare Majesteit de permissie om in mijn vriendenarmen te komen vallen.

Veel liefs van Aty,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adres-aanduiding Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- ² Op 1 april had Greshoff ontslag genomen als hoofdredacteur van de Nieuwe Arnhemsche Courant, omdat hij op principiële gronden weigerde zijn functie als hoofdredacteur te combineren met die van directeur van dit dagblad.
In juni had Greshoff aan Nypels aangekondigd als redacteur aan De Telegraaf verbonden te zijn. (Zie br.19 n.3.)
Vermoedelijk bedoelde hij het nieuwe dagblad De Dag, met als hoofdredacteur Willem Broekhuijs, waarvan De Telegraaf begin mei de stichting ter hand nam. Ook Greshoffs vrienden Matthijs Vermeulen en J.W.F. Werumeus Buning zouden aan De Dag worden verbonden. In juli werd echter bekend dat de oprichting van De Dag van de baan was. (Zie Christian van der Meulen, *Matthijs Vermeulen. Zijn leven, zijn muziek, zijn proza*, Nieuwkoop 1982, p. 167-170.)
In oktober zou Greshoff een aanbod krijgen om hoofdredacteur van waarschijnlijk het Indische dagblad De Locomotief te worden. (Zie br.37 n.4.)
Mogelijk houden de moeilijkheden, waarvan in deze brief sprake is, verband met het ontslag bij de Nieuwe Arnhemsche Courant, het mislukte avontuur met De Dag en het Indische aanbod.

28. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 6 september 1923¹

6.9.23

Beste Sanderke,

Het allerbeste met je Moeder. Wij wenschen Haar een spoedig en volledig herstel.

Laten wij zoo *spoedig* mogelijk te samenkomen. Deze samenkomst is te nuttiger thans waar je met den heer S. S^r hebt gesproken.

Ik heb echter geen idée van je ‘vrij’

Het beste schikt mij Zaterdag over een week; ik ga dan dóór om Guillaume d'Orange te zien in den Haag.²

Veel liefs van Aty,

geheel je

Jan

Schrijf spoedig een woordjen.

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van Palladium.

2 Het toneelstuk *Guillaume d'Orange* (1915) van Lionel des Rieux werd op 17 september onder auspiciën van de afdeling Den Haag van de Alliance Française door leden van de Comédie Française in de Koninklijke Schouwburg te Den Haag opgevoerd ter gelegenheid van het vijfentwintigjarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. (Zie ook br.25 n.10.)

29. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 7 september 1923¹

Arnhem, 7.9.23

Beste Sandor,

Weet je nog dat je mij voor het ‘aanbrengen’ een ex. Angiolino extra beloofd hebt?

Een mogelijk klantje is

Den Hoogedelgeboren Heer

Nobile Romano Guarnieri²

Oosteinde 20 Amsterdam

Stuur hem een prospectus.

Hij is in *elk geval* abonné op de eventueele Hamilcar. Noteer vast!

Het allerbeste thuis; mijne beste wenschen en respecten voor je Moeder,
veel liefs van hier

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 De Italiaanse letterkundige Romano Guarnieri (1883-1955) was in 1907 naar Nederland gekomen en had in 1914 de eerste Nederlandse afdeling van de culturele vereniging Dante Alighieri opgericht.
Hij was privaat-docent Italiaanse taal- en letterkunde aan de universiteit van Amsterdam.

30. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 september 1923*¹

10.9.23

Alderbeste Sander,

Ik ga Vrijdag naar Amsterdam, Vrijdagavond naar den Haag. Ik zou je willen voorstellen Zaterdag of Zondag bijeen te komen te Dordrecht of Zwijndrecht ('Het Witte Paard').²

Antwoord overhaastig.

Geheel je

Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 Deze ontmoeting heeft waarschijnlijk noch in Dordrecht noch in Zwijndrecht plaatsgevonden, maar in Den Haag. (Zie br.33 en br.34.) Het Witte Paard was een befaamd restaurant in Zwijndrecht, waar Greshoff met Jan van Krimpen regelmatig dineerde.

31. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 september 1923*¹

[Arnhem] 11.9.23

Beste Sander,

Hierbij twee fraaie M.S. voor je collectie.²

Geef spoedigst asum!

Hart. gegroet

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding Burgemeester Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Het is niet te achterhalen welke manuscripten Greshoff aan Stols cadeau deed.

32. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 september 1923*¹

12.9.23

Beste Sandertje,

Ik belde zoeven Maastricht op om te hooren of je daar nog was, en hoorde van je Vader dat je Dinsdag voor eenigen tijd naar M. gaat.

Zorg dan dat wij elkaar *vóór* dien tijd ontmoeten: dien Zaterdag of Zondag in Zwijndrecht.

Het is noodig. Ik zal blij zijn je weer eens te zien.

Hoor ik ik[*sic*] wat?

Ik zou Vrijdag vroeg naar A'dam.

Schrijf dus desnoods p.a. Joan of Crimp Fahr.[enheitstraat] 519

In haaste,
geheel je
Jan

Ik hoorde dat je Moeder heden iets beter ging. Gelukkig!

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.

33. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 september 1923¹

13.9.23

Brave Sander,

Uitstekend! Ik ben dien Zaterdag en Zondag in Aia. Meld aan Fahrenheitstr uur van samenkomst.²

In haast
Dag.
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
2 Op het adres Fahrenheitstraat 519 te Den Haag woonde Jan van Krimpen van 16 juni 1919 tot 24 augustus 1925.

34. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 september 1923¹

20.9.23

Beste Sander,

Is het *werkelijk* niet te lastig, wanneer ik Maandag kom? Ik heb al verschillende serieuze toezeggingen.

Maar vóór wij verder gaan moet ik je nog één opmerking maken. Op de tentoonstelling voor letterk.² zei je iets, waaruit ik concludeerde, dat wij nog niet precies gelijk over de leiding van de W.M. denken!

Sprekende over dr. G. Brom³ zei je: 'die wil ik er *niet* in hebben'. Nu komt het toevallig best uit dat ik de heer dr. G.B. *ook* niet prima vind. Maar afgescheiden

daarvan, en zuiver principieel gesproken, beslis *ik* wie er al of niet aan de W.M. zullen medewerken. Het is niet goed dat enig misverstand mogelijk zij: ik heb op jouw verzoek de leiding van de W.M. op mij genomen En ik heb te veel ervaring om niet te weten, dat dat alléén mogelijk is, wanneer men een volkomen onafhankelijkheid bewaart.

Ik heb je dit in den Haag ook nog eens gezegd, maak je dus goed vertrouwd met dat idee.

In de *praktijk* komt het natuurlijk neer op gemeenschappelijk overleg. Maar waar het eventueel nóódig mocht zijn, daar gaat mijn opvatting voor.

Ik verheug mij *zeer* op de komst in Maastricht.

Hoe gaat het met je Mama? Mijn beste wensen voor een spoedig en volkomen herstel. De proeven zend ik vanavond: er is nog wat aan te doen.

Met allerhart. groeten,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 Ter gelegenheid van het zilveren regeringsjubileum van koningin Wilhelmina werd, in het toenmalig stadhuis van Den Haag aan de Javastraat 26, een ‘Tentoonstelling voor Letterkunde’ ingericht, die officieel was geopend op zaterdag 25 augustus.
De tentoonstelling gaf een overzicht van de Nederlandse literatuur uit de periode 1813 tot 1923 met behulp van boeken, handschriften en portretten van auteurs. In oktober zou de tentoonstelling in het Stedelijk Museum te Amsterdam te bezichtigen zijn.
- 3 Gerardus Bartholomeus Brom (1882-1959) was hoogleraar in de schoonheidsleer en de kunstgeschiedenis aan de pas opgerichte RK Universiteit van Nijmegen. Na zijn studie Nederlandse letteren, promoveerde hij in 1907 op een studie getiteld *Vondels bekering*. Voor zijn benoeming in Nijmegen was hij leraar geweest in o.m. Haarlem en Apeldoorn, en secretaris van de Unie van Katholieke Studentenverenigingen. Brom speelde een grote rol in de rooms-katholieke emancipatiebeweging; bij zijn literaire en andere activiteiten was hem een zeker zelotisme niet vreemd.
Brom was medewerker geweest van het tijdschrift Van Onzen Tijd, en had in 1916 het tijdschrift De Beiaard opgericht, dat tot 1925 zou bestaan.

35. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 september 1923¹

[Arnhem,] 28 September [19]23

Beste Sander,

Zeer voldaan ben ik terug gekomen van mijn bezoek aan Maastricht en omstreken.

1°. Hierbij een brief van Jany.² Stuur hem terug. Hij is wat crû, laat hem *niet* aan den jonkman lezen,³ daar *reken* ik op.

2° als postpakket[*sic*] kreeg je copij van mijn opstellen.⁴

3° als drukwerk kreeg je ‘Lijmen’⁵

[4°] J.v.N. zal er over denken of hij zijn proza belangrijk genoeg[?] vindt om te bundelen.⁶

5° de briefk. van Rik heb je gezien. Ik heb hem geschreven dat hij spoedig het stukje moet schrijven en het plaatje moet sturen.⁷

6° mijn moeder⁸ is plotseling - voor het eerst na haar ziekte in Arnhem gekomen - zoodat je later eens een weekendje moet komen logeeren.

7° de adressenlijst van J. de Vries voor prosp. W.M. krijg je spoedig.

Ik kan je niet zeggen hoe blij ik ben met de uitgave van de W.M. Een van mijn harte wenschen is in vervulling gegaan dank zij jou. Je hebt mij een grooten dienst bewezen.

Veel liefs van Atie,
geheel je
Jan.

N.B.

Hoe breeder de kring van belangstellenden, hoe meer kans op welslagen. zet dus op de omslag

De W.M.
Een maandschrift voor de vrienden
van *boek* en *prent*⁹

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven bij Boosten & Stols te Maastricht.
- 2 Deze brief van A. Roland Holst aan Greshoff is niet bewaard gebleven.
- 3 Op wie Greshoff doelde, is door het ontbreken van A. Roland Holsts brief (zie n.2) niet te achterhalen.
- 4 J. Greshoff, *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* zou in maart 1924 als deel 3 in de reeks De Schatkamer bij Boosten & Stols te Maastricht verschijnen in een oplage van 1000 exemplaren.
- 5 *Lijmen* van Willem Elsschot was in drie afleveringen in De Vlaamsche Gids 11 (1922-1923) verschenen, resp. afl.4 (april-mei 1923), p. 289-324, 5 (juni-juli 1923), p. 385-425 en 6 (augustus-september 1923), p. 481-532; de roman zou pas in juni 1924 bij L.J. Janssens & Zonen te Antwerpen verschijnen.
Waarschijnlijk stuurde Greshoff de afleveringen van De Vlaamsche Gids aan Stols toe; het is ook mogelijk dat Ary Delen Greshoff het manuscript van *Lijmen* ter beoordeling toegezonden had. Of Stols de uitgave in boekvorm heeft overwogen, en zo ja waarom hij dan van de uitgave heeft afgezien, is onbekend. Later zou hij wel pogingen doen via Greshoff en Delen in contact met Elsschot te komen. (Zie br.40 n.3.)
- 6 In 1918 had Jan van Nijlen in de reeks Fransche Kunst, die onder redactie van P. Valkhoff stond, bij A.W. Sijthoff's Uitgevers-Maatschappij te Leiden de studie met bloemlezing *Francis Jammes* uitgegeven, in 1919 in dezelfde reeks gevolgd door een studie over *Charles Péguy*. Bijdragen over Franse literatuur van Van Nijlen verschenen onder meer in Groot Nederland. Tot een bundeling is het nooit gekomen.
- 7 Bij *Avonturen met Ariël*, een bijdrage van R.N. Roland Holst aan De Witte Mier 1 (1924) 1 (15 januari), p. 4-7, werden twee illustraties door de Engelse schilder Edward Calvert geplaatst, n.l. de ets *Landschap* en de houtsnede *De bruidskamer*. Holsts bijdrage is gedateerd november 1923.
Op 24 september had Holst Greshoff geschreven: 'Ik zou een aardig onderwerp weten voor een stukje voor de Witte Mier, maar dan zou er één reproductie bij moeten naar een houtsnootje, een prachtig ding 100 jaar geleden gemaakt, dat niet grooter is dan de helft van deze briefkaart. Kan dat?'
Brieven aan R.N. Roland Holst zijn niet bewaard gebleven.
- 8 Petronella Jacoba Maria Greshoff-Buijs (1860-1950).
- 9 Op de omslag zou slechts De Witte Mier komen te staan, de kop van het tijdschrift zou luiden: De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent. (Zie ill. p. 43.)

36. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, mogelijk september 1923^{1, 2}

[Arnhem]

Braven Sander,

Ik ga morgen met dr. J de Vries naar den Belgiek

Op terugreis doe ik Breda aan³

Zeer waarschijnlijk Zondag of Maandag na 6 uur n.m. om UEd te zien.

Hierbij drie briefk. toevallig gevonden

Wellicht iets voor een curiositeitenverzamelaar als UEd.

In dien tijd, P.N.v E. in Apeldo[orn] logeerende, is zijne toetreding tot de Zilverdistel tot stand gekomen.⁴

Wat denkt gij van de *Bibliotheekgids*?!?!?? zie N.R.C. zaterdagavond.⁵

Zoo gij mij nog iets te melden [+ hebt]

p/a J.v.N.

Berkendaelstr. 16

Uckel Br -

Veel liefs van Atie

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 De brief dateert vermoedelijk uit augustus-september, omdat in deze periode Stols te Breda was gelegerd. (Vgl. br.26 n.1.)
- 2 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding Burgemeester Weertsstraat 45, Arnhem.
- 3 Niet achterhaald is of Greshoff Stols in Breda heeft bezocht.
- 4 Vóór het eerste deel in de door Greshoff en J.C. Bloem eind 1909 of begin 1910 opgerichte reeks De Zilverdistel verschenen was, had zich bij hen P.N. van Eyck gevoegd. Diens bundel *Worstelingen* zou als eerste deel in de reeks verschijnen. Greshoffs moeder dreef, sinds de dood van zijn vader in 1900, een pension op het adres Bosweg 9 in Apeldoorn. (Vgl. over deze periode: J.C. Bloem, *Het debuut*, in Standpunte 4 (1949) 1, p. 8-12, m.n. p. 10-11.) Welke de door Greshoff gestuurde briefkaarten waren, is niet meer na te gaan.
- 5 De Bibliotheekgids voor Nederland, Tijdschrift voor Letterkundige Kritiek en Bibliotheekwezen was in 1922 opgericht en werd uitgegeven door C.A. Mees te Santpoort. Naast boekaankondigingen uit binnen- en buitenland bevatte het tijdschrift artikelen door medewerkers als Albert Verwey, P.N. van Eyck, P. Geyl en J.C. Bloem. Bij de aflevering van 1 oktober van De Bibliotheekgids was een prospectus gevoegd, waarin voor nieuwe abonnees gratis alle nog tot 1 januari 1924 verschijnende nummers als premie werd geboden. Mogelijk zag Greshoff dit als een bedreiging voor het abonnee-aantal van De Witte Mier dat in januari 1924 voor de eerste maal zou verschijnen.

37. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 oktober 1923¹

[Arnhem,] 1 Oct [19]23

Brave Sandor,

Mijn hartelijken dank voor je prachtig Lof.² Het is en gaaf mooi boek. Ik ben er oprecht blij mede.

Goed nieuws: Aart v d Leeuw schrijft in de Witte Mier over Angiolino, dat hij erg goed vindt.³

Ik was gisteren in Aia, omdat ik plotseling een zeer schitterende aanbieding kreeg als hoofdredacteur van een der grootste Indische dagbladen.⁴ Dewelke echter après tout afgeslagen, om tal van redenen, je mondeling nader uit een te zeggen.

Heb je de boeken van Nypels al!!!⁵

Je bent niet vlug met de pen, oude!

Mijne respecten en beste wenschen voor Mevr. Stols,

Hartelijke groeten aan je gastvrije familie,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven bij Boosten & Stols te Maastricht.
- 2 Joost van den Vondel, *Het lof der zee-vaart* (1623) verscheen als vijfde uitgave van Trajectum ad Mosam. Het boekje werd onder leiding van Stols gedrukt op de pers van Boosten & Stols, in een oplage van 200 exemplaren. A.A.J. Stols tekende de titel en Henri Jonas maakte de houtsnede.
- 3 *Over Van Schendel's Angiolino en de lente* van Aart van der Leeuw zou worden opgenomen in De Witte Mier 1 (1924) 1 (15 januari), p. 14-16. Op 1 oktober had Van der Leeuw aan Greshoff geschreven: 'Gelukgewenscht met de herleving van je gezellige tijdschrift. Heel graag wil ik een stukje over Angelino voor je schrijven [...].'
- 4 In 1923 kwam zowel de post van hoofdredacteur van het te Semarang verschijnende dagblad De Locomotief als die van het te Batavia verschijnende dagblad Nieuws van den Dag vrij. Op de eerste post werd W.G.N. de Keizer - die onder Greshoff redacteur van de Nieuwe Arnhemsche Courant was geweest - benoemd, op de tweede post E.J. van Lidth de Jeude. Mogelijk was een van beide posten Greshoff aangeboden. Van De Locomotief zou hij later lange tijd medewerker zijn.
- 5 Het is niet duidelijk op welke uitgaven van Charles Nypels Greshoff doelde. In 1923 liet hij naast *Goede Vrijdag* van Jeremias de Decker twee uitgaven het licht zien: Paul G. Bauduin, *Gedichten* en *La prophétie de Ioël*. Volgens de bibliografie in de cat.tent. *Charles Nypels, meesterdrukker*, Maastricht (Gouvernement) 4 november-9 december 1986, nr.9 zou ook Frans Erens' *Dansen en rhytmen* in 1923 zijn verschenen; de Mededelingen van de Documentatiedienst van het Letterkundig Museum geven echter oktober 1924 als verschijningsdatum van deze uitgave.

38. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 2 oktober 1923¹

[Arnhem,] 2 October [19]23

Beste Sandertje,

Je brief heeft mij in een grooten Schrik gezet.

Door mijn trage correctie heb ik [+ je] allerlei moeite en kosten bezorgd. Wanneer je nu liever van mijn Rijmoeffeningen afziet, zeg het dan eerlijk.² Er is nu gelegenheid voor. Je weet dat ik anders nog al vlug en vlot met allerlei zaken ben. Maar ik ben voor mijn poëzie een beetje bang! En ik kan er niet toe komen om ze te corrigeeren. Vindt je het héél erg? Ik vind het echt beroerd. En ik hoop dat je het mij niet te zeer euvel zult duiden.

De proefpagina is zeer naar mijn smaak. ik zend alles naar J.v.Kr.

Reserveer je een ex. van het R.K. Universiteits boekje voor den gesousigneerde.³

Hierbij bericht van S.H. de Roos.⁴

Zend mij dit prompt terug voor het archief.

P.N.v Eyck enthousiast; doet mee!

Reken de opstellen uit *precies* volgens formaat, aantal regels per blz, papier omslag etc van Marie Koenen; in machinezetsel en in *drie* deeltjes.⁵

Grootelijks dank voor prosp. Bernouard⁶

Het is laat. je brief is gedateerd 2 Oct. deze ook, vlugger kan het niet!

Pers er nog 15 min. af voor een briefje aan je getrouwe Jan.

Mijne respecten aan je familie en mijne goede wenschen voor Mevr. Stols.

Ik kreeg Zondag een aanbieding om als hoofdredacteur van een der grootste dagbladen naar Java te gaan. Sloeg dit af.⁷

Het is zoo warm en zoo ver! Ik had ook serieusere reden, die ik je spoedig schrijf of vertel.

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven bij Boosten & Stols te Maastricht.

2 Van *Rijmoeffeningen* is alleen een drukproef van de titelpagina bewaard. (Zie br.11 n.5.) Een deel van de voor deze bundel bestemde gedichten zou een plaats krijgen in de bundel *Schaduw*, die pas in oktober 1924 door Stols zou worden uitgegeven. Noch Stols' brief van 2 oktober, noch een reactie van Stols op deze opmerking van Greshoff is bewaard gebleven.

3 Bedoeld is de rede *Eigen kultuur* van Joseph Charles François Hubert Schrijnen die hij als rector magnificus op 17 oktober bij de opening van de zopas opgerichte Roomsche Katholieke Universiteit te Nijmegen zou uitspreken.

De rede zou in oktober worden uitgegeven door NV Dekker & Van der Vegt en J.W. van Leeuwen te Nijmegen. Het boekje werd in een oplage van 1110 exemplaren onder leiding van Stols gedrukt bij Boosten & Stols. A.A.J. Stols tekende de titel en beginletter.

4 De reactie van S.H. de Roos is niet bewaard gebleven.

- 5 De tweede druk van *Sproken en legenden* van de Limburgse schrijfster Maria Hubertina Jacoba Isabella Koenen (1879-1959) was in 1923 door Boosten & Stols uitgegeven. Het boek had een formaat van 15,5 × 21 cm, telde 29 tekstregels per bladzijde, en had op de omslag een bandtekening door Jan van Krimpen. Greshoffs *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* zou een formaat van 15,5 × 21,5 cm krijgen, telde 32 regels per bladzijde en zou in half linnen, met een etiket op het voorplat, gebonden worden. Van *Mengelstoffen* zou slechts één deel verschijnen, al was er tot in 1932 sprake van de uitgave van een tweede deel. (Zie br.200 n.3.) In een door P.H. Muller met gegevens van Greshoff zelf vervaardigde bibliografie van Greshoff zouden tien deeltjes *Literatuur in Frankrijk* worden aangekondigd. (Zie Opwaartsche Wegen 6 (1928-1929) 4 (juni), p. 158.)
- 6 De dichter en typograaf François Bernouard (1884-1949) dreef aanvankelijk in de rue des Saint-Pères, later in de rue de l'Abbaye te Parijs een drukkerij annex uitgeverij, La Belle Édition. Na een vierjarige samenwerking met Paul Iribé, die in 1905 het tijdschrift Le Témoin had gesticht, vestigde Bernouard zich in 1909 zelfstandig als typograaf. Bernouard had in juli *Les Tristes* van Maurice du Plessys gedrukt; mogelijk dat Greshoff op een prospectus voor deze uitgave doelde. In De Witte Mier 1 (1924) 1 (15 januari), p. 43 zou Greshoff de aandacht op deze uitgave vestigen.
- 7 Zie br.37 n.4.

39. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 oktober 1923¹

[Arnhem] 3 oktober 1923

Beste Sander,

Hierbij zend ik je de lijst van medewerkers zoover ik hem heb. Van tal van anderen ben ik antwoord wachtende.

Erens zal ik schrijven.² Het adres van Kruitwagen³ heb ik gevraagd. Het is een *goed* lijstje namen, vindt je niet? Als je nog knapen weet die je er graag bij zoudt zien schrijf mij hunne namen dan.

Verder zou ik graag wat briefkaarten hebben volgens bijgevoegden text. Denk je om de storting der cinquante peguliri?

Zoodra ik meerder nieuws heb schrijf ik je

J.C. Blöm zit in Parijs!

Veel liefs van huis tot huis,

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding Burgemeester Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Greshoffs brief aan F. Erens is niet bewaard gebleven. (Zie ook br.47 n.3.)
- 3 Franciscus Josephus Kruitwagen (1874-1954), die als kloosternaam Bonaventura had aangenomen, had in 1892 zijn intrede in het klooster der Minderbroeders Le Wijchen gedaan en was in 1899 tot priester gewijd. Hij was in zijn orde lector in de liturgie en kerkgeschiedenis en publiceerde op het gebied van o.a. handschriften en incunabelen. Kruitwagen zou geen bijdrage leveren aan De Witte Mier.

40. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 4 oktober 1923¹

[Arnhem] 4.10.23

Beste Sander,

Hierbij alderhande curiosa voor je collectiën! Ik vind dezelve bij het opruimen. Als de Witte Mier nog eens zoo geïnstalleerd wordt als 'Il Convegno' te Milaan!!!²

Wat 'Lijmen' betreft schreef ik om het adres des auteurs. de heer Willem Elschot[*sic*] = Alfons de Ridder, advertentie-makelaar te Antwerpen.³ Zoodra ik het wéét, precies zal ik je schrijven.

Schrijf op het lijstje der medewerkers S.H. de Roos bij

Je brief zond ik door aan Judocus v. Krimpen.

Verder geene nieuwsdeelen,

Veel liefs van huis tot huis

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding Burgemeester Weertsstraat 45, Arnhem.

- 2 Convegno, Rivista di Letteratura et di Arte was in 1920 te Milaan opgericht door Enzo Ferrierie. Naast het tijdschrift had Ferrierie ook een boekhandel gesticht en organiseerde hij lezingen. Aanvankelijk gevestigd in een bescheiden onderkomen, verhuisde Convegno naar de benedenzalen van het paleis van de hertog Gallarati Scotti en breidde uit met een tijdschriftenzaal en een leesbibliotheek.
In Den Gulden Winckel 22 (1923) 12 (15 december), p. 178-182 zou Greshoff *Een centrum van beschaving en schoonheid te Milaan. Het levenswerk van dr. E. Ferrierie* publiceren.
- 3 De brieven van Greshoff aan Delen zijn niet bewaard gebleven. Op 27 oktober antwoordde Delen: '[...] Schreef aan de Ridder... maakte hem voorstel over... wacht.' Op 17 december voegde hij daaraan toe: 'Wat Elsschot's *Lijmen* betreft, ik deed al wat ik kon. Maar die man is zoo slordig, dat er geen bepaald antwoord van hem te krijgen is. - Schrijf hem zelf eens [...].'
- Greshoff zelf schreef dat hij Willem Elsschot (ps. van Alphonsus Josephus de Ridder, 1882-1960) vlak na de Eerste Wereldoorlog voor het eerst ontmoet had (J. Greshoff, *Alfons de Ridder alias Willem Elsschot*, in *De Gids* 120 (1957) 4 (april), p. 228), Elsschots biograaf beweerde dat de eerste kennismaking pas omstreeks 1932 heeft plaatsgevonden (Frans Smits, *Willem Elsschot*, Utrecht 1976², p. 15). Niet onwaarschijnlijk is dat deze ontmoeting al rond 1910 via Ary Delen heeft plaatsgevonden. Greshoff was toen redacteur van het Vlaamse literaire tijdschrift *Ontwaking en Nieuw Leven*, en zowel Greshoff als Delen waren in die tijd verbonden aan *De Hofstad* en bezochten elkaar over en weer regelmatig. Greshoff heeft bij die gelegenheden ongetwijfeld kennisgemaakt met de vriendenkring van Delen, waartoe ook Elsschot behoorde.
- Elsschot dreef vanaf de Eerste Wereldoorlog tot 1931 te zamen met Léonce Leclercq en, sedert 1925, Lodewijk Daniël de Haas de firma *La Propagande Commerciale* te Antwerpen en Brussel; na 1931 zette Elsschot zijn reclameactiviteiten alleen voort.
- Brieven van Greshoff aan Elsschot zijn niet weergevonden; pas na 1933 zijn brieven van Elsschot aan Greshoff bewaard.

41. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 oktober 1923¹

[Arnhem] 20 Oct. 1923

Beste Sander,

Je brief kreeg ik hedenochtend, ik zal er morgen, Zondag, uitvoerig op antwoorden. Maar eerst dit:

Hijman kan krijgen 2 exx. van het fraaie Stendhalnummer van de revue 'Tentati-

ves' uit Chambéry.² Wil jij er een hebben meldt het dan *dadelijk* (prijs frcs. 10.)
 Ik schreef aan Talvart over de Fiches³
 Van de firma B. en S. kreeg ik mijn kopij van de opstellen, maar *geen* postwissel.⁴
 J. Boon is gisteren gearriveerd.⁵
 Met mijn allerbeste groeten
 geheel je
 Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Palladium.
- 2 Het januarinumnummer uit 1924 van het tijdschrift *Tentatives, Cahiers Trimestriels d'Art et de Littérature* zou geheel gewijd zijn aan Stendhal. Het tijdschrift verscheen niet in Chambéry maar in Grenoble.
- 3 Hector Talvart stelde de bibliografische publikatie *La Fiche Bibliographique Française* samen, welke uitgegeven werd door Éditions F. Pijollet te La Rochelle.
 Greshoff zou deze bibliografie bespreken in *Den Gulden Winckel* 22 (1923) 11 (15 november), p. 164-165.
 Stols zou in 1925 als uitgever voor Nederland optreden voor de *Bibliographie des auteurs modernes de langue française (1801-1925)*, die Talvart samen met Joseph Place had samengesteld.
- 4 Zie br.38 n.5 en br.39.
- 5 Jan Boon (1882-1975) had Greshoff omstreeks 1910, toen hij in Rijswijk woonde, leren kennen en had Greshoff ingewijd in een aantal grafische technieken (*Afscheid van Europa*, p. 118-119).

42. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 oktober 1923¹

[Arnhem 23.X 1923]

Beste Sander,

Ik lig te bed met een verschrikkelijke spit, zodat ik mij niet verroeren kan zonder het uittegillen v.d. [:p]ijn.

Verder een soort uiterst kriebelige roos op de keel.

De brief. krijg je spoedigst

geheel je

Jan

Maandag.

Verwittig Krimpens Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Palladium.

43. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 oktober 1923¹

[Arnhem,] 26 October '23

Beste Sander

Ik ben nog steeds te bedde vandaar dat ik Aty's hand leen. Ter zake

I Postwissel in dank ontvangen

II Omslag zeer fraai, had ze graag Jan de Vries getoond maar deze is nog niet hier geweest. Laat bij de verandering ook Dr. weg.²

III Ampele bespreking met den heer Hijman gevoerd. Deze acht het absoluut af te raden en verkeerd om de Ibsen van J.d.V. in twee deeltjes te laten verschijnen³ Een deeltje dat gerust 3.90 desnoods 4.20 mag kosten. Deze laatste prijs lijkt mij geschikt. Ben druk bezig een lijstje definitief vast te stellen behelzende de eerste 10

uitgaves en ik hoop je dit spoedig te kunnen voorleggen om advies

iv Zijn de contracten al terug van Papa. Zoo ja, zendt ze dan spoedig door.⁴

v Hierbij je stukje, waarin ik een ding veranderd heb⁵ Benevens de tekst voor een prospectus Ibsen.⁶

Ik zou het zooo prettig vinden wanneer je het omslag van de serie nam van de zelfde stof als het omslag Witte Mier maar dan in het licht rood om wat sprekends in de etalage te krijgen.⁷

Het is zeker de bedoeling dat op het omslag de titel in het midden rood wordt.

Denk er om dat cliché zoo te laten maken dat we als we willen en er mocht behoefte aan zijn, het ook kunnen gebruiken voor bandstempel hetgeen voordeelig omdat alleen het kleine midden stempeltje wisselt

Ten slotte nog dit: Hoe staat het met het omslag van de Witte Mier?

Dezer dagen zend ik je de definitieve lijst van de medewerkers.

Laat eens iets hooren

Hartelijke groeten

[Jan]

N.B. Jan Boon maakt vast een houtsnode exclusievelijk voor d.W.M en waarschijnlijk m'n portret in hout voor de rijmoefeningen⁸ Geef zoo spoedig mogelijk de resp. bladspiegels in centimeters op.⁹

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Op de omslag van *Henrik Ibsen. Zes voordrachten* door Jan de Vries is diens academische titel gehandhaafd.
- 3 Jan de Vries, *Henrik Ibsen* zou in december in één band in een oplage van 1080 exemplaren worden gedrukt en uitgegeven door Boosten & Stols te Maastricht als deel 1-2 in de reeks De Schatkamer. Aan het boek lagen in de winter van 1922-1923 gehouden lezingen voor de Volks-universiteit te Arnhem ten grondslag.
- 4 Op 5 november werd een contract tussen Greshoff enerzijds en H. Boosten en L.H.A. Stols anderzijds gesloten, waarin onder meer werd overeengekomen: 'De uitgevers zullen voor eigen rekening en risico uitgeven en exploiteeren onder den verzameltitel "De Schatkamer" een serie, zoo oorspronkelijke als vertaalde werken van letterkundigen, historischen of filosofischen aard. Deze serie zal bestaan uit perioden van telkens 10 boeken', 'De redacteur belast zich met de keuze der boeken, verschaft, waar noodig, gegevens betreffende het vertalingsrecht, zoekt de voor de vertaling geschikte personen en voert verder alle correspondentie in het belang voor het welslagen van de onderneming noodig. Hij maakt ook alle geschriften, welke voor de goede exploitatie en de propaganda van de serie vereischt worden zooals prospectus, communiqués aan de pers enz.' en 'In deze serie kunnen door de uitgevers geen werken worden opgenomen zonder toestemming en goedkeuring door den redacteur. De uitgevers houden het recht om op moreele of financiële gronden de uitgave van een werk te weigeren'. Afzonderlijke contracten met Jan de Vries voor *Henrik Ibsen* of met Greshoff voor *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* zijn niet bewaard gebleven.
- 5 Mogelijk een bijdrage van Stols voor een van de rubrieken in De Witte Mier.

- 6 Naast gegevens over de prijs voor Jan de Vries' *Henrik Ibsen* en over de abonnementsprijs van De Schatkamer, bevatte dit prospectus een korte wervende tekst voor De Vries' boek en een aankondiging van Greshoffs *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde*.
- 7 Het omslag van de afleveringen van de eerste jaargang van De Witte Mier is vaalroze, dat van de delen in de reeks De Schatkamer vaalblauw.
- 8 In De Witte Mier 1 (1924) 9 (15 november), p. 440 zou een houtsnede door Jan Boon worden opgenomen.
Er is in de collectie van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te Den Haag een getekend portret van Greshoff door Jan Boon uit 1923 bewaard gebleven. (Zie ill. p. 32.)
In de bundel *Schaduw*, die mogelijk in de plaats kwam van de bundel *Rijmoefeningen*, zou geen portret van Greshoff door Jan Boon worden opgenomen.
- 9 De bladspiegel van De Witte Mier meet 10 × 15,5 cm, die van *Rijmoefeningen* is niet bekend.

44. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 oktober 1923¹

[Arnhem,] 28 October 1923

Beste Sander,

Gisterenavond kreeg ik je briefje en hedenochtend je briefkaart. Ik ben heden, hoewel nog pijnlijk in den rug, voor het eerst weer op de been.

en mijn eerste werk heden en morgen zal zijn alles in orde te maken

ad. prospectus De Witte Mier.²

1.

ad. mijn kopij voor N^o1. De W.M.³

2.

ad. prospectus Mengelstoffen.⁴

3.

ad. prospectus. Schatkamer.⁵

4.

1.2.3. zal je waarschijnlijk Dinsdag in je bezit hebben

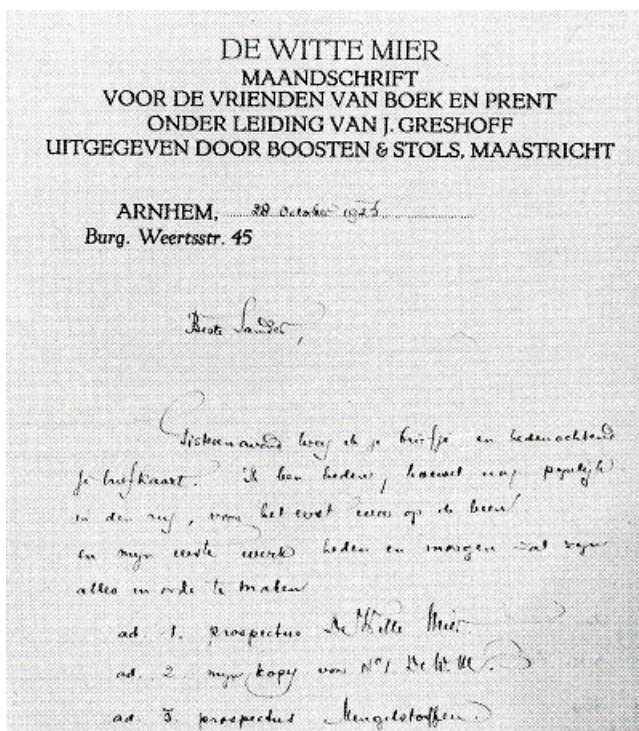
4. eisch[sic] iet[sic] meer tijd. en voorbereiding.

Ik heb Ary Delen persoonlijk op Elschot[sic] afgestuurd. en verwacht iederen dag zijn antwoord.⁶

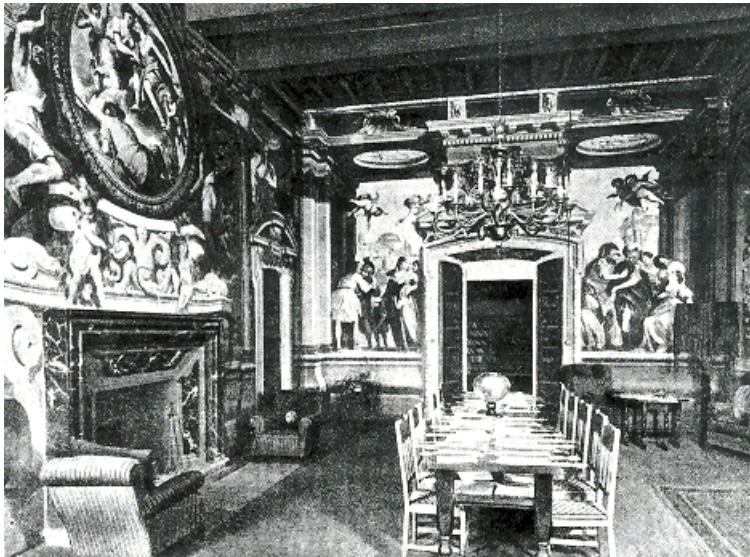
Hierbij drie stukjes van het boek v.J. de Vries met *voorstellen* tot verandering;

Portrettekening door Jan Boon van Greshoff, 1923 (collectie Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag).

Greshoff aan Stols op briefpapier van De Witte Mier, 28 oktober 1923.

Tijdschriftenzaal van Il Convegno te Milaan.

maar, laat ik duidelijk zijn, jij moet het ten slotte weten, aangezien jij de typografie bedrijft.

Verder: komt het in één deel. of in twee. één is aan te bevelen.

Zoo ja denk er dan om dat op omslag en titel komt te staan No 1 & 2 en als je twee deelen neemt denk er *dan* om dat op omslag en titel komt te staan deel I deel II.⁷

Dus *of* de ééne *òf* de andere verandering is noodzakelijk.

Nu, ten slotte...

Je zult het hoop ik met mij eens zijn dat het onze uitstekende en hartelijke vriendschappelijke verhouding slechts ten goede kan komen, wanneer ik dingen die mij hinderen, rondweg uitspreek.

Ziehier.

Van den aanvang af, van de *allereerste* nog vage plannen af, heb ik twee dingen gezegd: Dat herinner je je nog wel:

- 1° zonder honorarium is het niet mogelijk een goed tijdschriftje te maken (bovendien is het onjuist, principieel, om geen honorarium te betalen)
- 2° heb ik tallooze malen gezegd: overwéég wèl wat de firma B. en S. begint, opdat men niet achteraf spijt krijgje.

Thans nodig je mij uit om eigenlijk gezegd géén honorarium te geven: alléén in dringende absoluut noodzakelijke gevallen!

Dit had mij *dadelijk* gezegd moeten worden dan had ik kunnen overwegen of ik onder die omstandigheden het geval aandurfde. Nu is de zaak eenmaal aan het rollen, nu kan ik niet meer terug en nu overvalt gij mij met deze aanmaning rauwelings op den maag!

Wanneer men een huis of zaak gaat inrichten dan betaal je toch ook de schilder en glazenmaker niet alléén wanneer de zaak marcheert!

Ik kan niet inzien waarom Nederl. auteurs gratis moeten werken en nog wel op *uitnoodiging*!

Ik spreek *niet* voor mij zelf. Ik zie gaarne van *ieder* honorarium *af*. En ik geloof dat ik door mijn persoonlijke relaties wel van de *meeste* medewerkers hun gratis medewerking gedaan kan krijgen.

Ik zal dus doen wat je vraagt. Laat hierover geen misverstand komen. ik protesteer alleen maar principieel! En ik vind het ongenaam [*lees: onaangenaam*] dat je daarmee achter af komt.

Ik hoor zoo juist van vriend Jan Boon, dat de heer H de Marez Oyens zich in het uitgevers vak denkt te begeven. Zou het ook soms iets zijn en zou dat in de bedoeling liggen van de f. B en S., wanneer hij (gefortuneerd) zich in de fa. afd. Uitgeverij interesseerde? Zoo ja dan kan ik wel heel discreet en geheel 'vrijblijvend' de onderhandelingen openen en jou met de M.O. in contact brengen.⁸

Welnu, beste brave Sander, Schrijf mij *omgaand* retour en laat deze brief aan J.v.Kr. lezen anders is J. Boon weg!

veel liefs van Aty,
geheel je
Jan

over Valck Kips, die ik persoonlijk heel goed gekend heb, zal ik je eerst eens spreken.⁹
Ik kom waarschijnlijk spoedig even in Aja.

Dàg

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Er bestaat een ongedateerd en niet-ondertekend prospectus van De Witte Mier, waarvan de tekst luidt: 'In de jaren na den oorlog valt een verheugende vermeerdering van de belangstelling in alles wat het boek, de litteratuur en de grafische kunsten betreft, waar te nemen. Daarmee is tevens ontstaan de behoefte aan goede, dat is betrouwbare en onpartijdige voorlichting. Niet alles wat tot[*sic*] het buitenland tot ons komt is belangrijk en niet al het belangrijke komt uit het buitenland tot ons. Ook voor de binnenlandsche productie is critische schifting noodzakelijk. Wij achten thans het oogenblik gekomen, "*De Witte Mier*", die alle liefhebbers van het boek zich nog zullen herinneren uit de jaren 1911 en 1912, te doen herleven in een uitgebreider en verbeterde vorm, in de overtuiging dat wij nu meer dan ooit mogen rekenen op de belangstelling en de steun der ware lettervrienden. Ons doel is voorlichting. Wij willen ons tijdschrift zoo inrichten, dat allen, en voornamelijk zij die genoodzaakt zijn ver van onze intellectuele centra te wonen, daarin een aanleiding vinden voor eigen lectuur en eigen studie. Zij zullen daarin aantreffen aankondigingen van het beste en het schoonste wat hier en elders in het licht komt, zoodat het hun licht zal vallen een keuze te doen uit de overrijke voortbrenging van dezen tijd. De keuze der medewerkers geeft een waarborg, dat aan alle goede richtingen recht geschiedt. Bovendien zullen wij de litteratuur van meer volken binnen onzen gezichtskring brengen, dan dit tot nu toe het geval was. Wij zijn er van overtuigd, dat wij met onze lijst van medewerkers datgene bereiken, wat wij het liefste bereiken willen: vertrouwen wekken. Ten slotte zullen wij niet alleen schrijven over litteratuur en grafische kunsten, maar ook over ethische en sociale problemen, welke daarmede verband houden.' Na deze tekst volgt een lijst van auteurs die toegezegd hebben mee te werken en de abonnementsvoorwaarden. De ondertitel Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent komt op dit prospectus nog niet voor.
- 3 Greshoff begon in De Witte Mier 1 (1924) 1 (15 januari), p. 35-40 zijn rubriek 'Personen en Data' (later 'Mensen, Daden & Data'); in deze aflevering besteedde hij aandacht aan de dood van Maurice Barrès, aan Lucien Fabre die de Prix Goncourt 1923 had gewonnen, en aan de door het dagblad L'Éclair ingestelde 'prijs voor den Miskende' waarvoor Greshoff Henri Fèvre in aanmerking vond komen. Naar alle waarschijnlijkheid is ook de inleiding op het tijdschrift van Greshoffs hand. Voorts zal hij bijgedragen hebben aan de rubriek 'Boeken en Tijdschriften'.
- 4 Dit prospectus voor *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* is niet achterhaald. (Zie voor een later prospectus br.120 n.6.)
- 5 Een prospectus voor de reeks De Schatkamer is niet achterhaald.
- 6 Zie br.40 n.3.
- 7 *Henrik Ibsen* van Jan de Vries verscheen in één band. Op de omslag, op de titelpagina en in de colofon staat vermeld dat het de nummers 1 en 2 van de reeks De Schatkamer betreft.
- 8 Hendrik Jan de Marez Oijens (1889-1953) was docent klassieke talen in Den Haag. In 1926 zou hij zich te Baarn vestigen. Van enigerlei activiteit van hem als uitgever is niets bekend.

Mogelijk is bedoeld G.H. de Marez Oyens, die een belangrijke aandeelhouder van de Mij. tot Verspreiding van Goede en Goedkoope Lectuur (de Wereldbibliotheek) te Amsterdam was.

- 9 Jan Hendrik Valckenier Kips (1862-1942) was van 1895 tot 1909 hoofdredacteur van het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad geweest. Vanaf mei 1909 was hij hoogleraar in het staats-, handels- en administratief recht te Delft. Van 1910 tot 1919 was hij hoofdredacteur van het conservatieve maandblad De Tijdspiegel, waaraan Greshoff incidenteel heeft meegewerkt. Kips was een vroeg en vurig propagandist van het fascisme. Greshoffs *Edelsmid (Over G.H. Lantman)* (1911) was opgedragen aan Kips. Vermoedelijk door Kips' Duitsgezindheid is hun contact na de Eerste Wereldoorlog verflauwd. Omstreeks 1923 publiceerde Kips sporadisch in het Haagsch Maandblad.

Mogelijk had Stols voorgesteld Kips als medewerker voor De Witte Mier te werven.

45. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 oktober 1923¹

[Arnhem] 30 oct 1923

Beste S.

Je moet nog een dagje wachten. Dat verdomde pozeeren voor J.B. neemt mij geheel in beslag.² En hij wil nu doorwerken om klaar te komen. Dat kan ik me wel begrijpen.

Het prosp. W.M. mag - als je ten minste waarde hecht aan het boekverk.[oopers]oordeel van den heer S. Hijman - *niet* vóór N° 1 bij de boekh. zijn. Hij achtte het het allerbeste wanneer ruim[?] prosp. en gratis n^o den 3de *jan* in de boekh. waren, zoodat deze tot 15 Febr [xxx] kan werken.

Mijn allerbeste groeten,
geheel je
Jan

je krijgt een reproductie van mijn portret door J. Boon.

Eindnoten:

1 Geschreven op briefkaart van Palladium.

2 Zie br.43 n.8.

46. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 oktober 1923¹

[Arnhem,] 31 Oct 1923

Alderbeste Sandre,

Hierbij tital[?] Ik vind *Henrik Ibsen* wat klein en jij?²

Dezer dagen ontvang je de keurbundels.³

Zeer goed uitziende.

Veel hartelijke groeten

van geheel je

Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 De titel op de titelpagina van *Henrik Ibsen* van Jan de Vries is gezet met een 12 punts letter; op de omslag is de titel gezet met een 9 punts letter.
- 3 Bij Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem verscheen de door Greshoff geredigeerde reeks Keurbundels uit het Nederlandsche Lierdicht.
In totaal verschenen er drie deeltjes in de reeks: *Enkele gedichten van P.C. Hooft* (gekozen door Jan van Krimpen), *Enkele gedichten van Heiman Dullaert* (hoewel niet in de bundel vermeld, waarschijnlijk gekozen door Greshoff) en *Enkele gedichten van A.C.W. Staring* (gekozen door Greshoff). De drie deeltjes verschenen gelijktijdig in 1923.

47. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 november 1923^{1, 2}

[Arnhem,] 1 Nov

GelZander,

Je brief deed mij *veel* genoeg. Wij zijn het dus *ééns*. En bespreken later de *zaken* nog wel eens amper. Ik geloof dat je mij verkeerd begreep: ik schreef niet uit dépit of zoo dat ik geen hon. wensch: *alléén* omdat ik *graag*, bij *voorkeur*, con amore werk. Ik begrijp *niet* wat je in mijn brief niet beviel. Ik was openhartig en vriendschappelijk. En dat is de eenige manier om verschillen van meening hartelijk op te lossen

Waar is de brief van Erens??³

Zal aan zaak de M.O. werken⁴

Veel liefs je

Jan

Eindnoten:

- 1 In 1923 geplaatst op grond van de inhoud.
- 2 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 3 Op 28 oktober had Frans Erens aan Stols onder meer geschreven: 'Bij mijne thuiskomst verleden week [...] vond ik uw brief en uwe (laatste) Vondel-uitgave [...]. Wegens de verslechtering der Post in Nederland kan men niets anders doen dan geen opzending naar een ander adres (dat tijdelijk is) te verzoeken en zoo laat ik bij afwezigheid maar alles bij elkaar komen [...]. Gaarne ben ik bereid U een tiental kritieken om uittegeven af te staan. Ik zal alleen die uitzoeken, die mij voldoen, opdat het iets presentabeler worde, m.a.w. iets waarin eigen meeningen worden verkondigd o.a. over Dostojewski, Balzac, Flaubert, Anna Katharina Emmerich. Deze zijn in de N. Gids en andere periodieken verschenen. Eén opstel zal ik aan den bundel toevoegen, dat nog nergens is gepubliceerd. Het zal maar een kleine bundel zijn, doch iets waaraan door mij zorg is besteed. Bij gelegenheid verneem ik wel van U of U zoo iets van mij zoudt willen publiceeren en op welke condities.' De brief is geadresseerd aan St. Amorsplein 16 te Maastricht en daar op 29 oktober afgestempeld; vervolgens werd ze echter doorgezonden naar het adres Pijnboomstraat 16 te 's-Gravenhage.
- 4 Zie br.44 n.8.

48. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, wschl. november 1923¹

Zondagochtend

Beste Sandertje,

Eindelijk!

Ik ben niet erg goed en heb allerlei besognes. JvKr. heeft je de Utrechtse geschiedenis wel verteld.² Waarschijnlijk wordt ik in 1924 je Haagsche stadgenoot.³ Gezellig vind ik dat.

De beide prosp. heb ik, omdat ik zoo beef J.dVr. gedictieerd.⁴ Ik heb ze *met opzet* zeer kort (lange léést men niet) en sober (weg met alle opschepperij) gehouden.

Maar ik geloof dat *alles* wat gezegd moest worden gezegd is.
JdVr. stuurt prosp. Mengelstoffen. Ik vind het zeer moeilijk en onkiesch over
eigen verdienste te schrijven!
JdVr. zal de proeven zien.
Morgen ga ik naar het breinloosuitgespatte Lutetia.⁵
alwaar 25 courant mijne Gade mij rejoigneeren zal. Ik zal je mijn adres schrijven.
JdVr (en ik) vragen: hoe staat het met contract.?!?!
Ik ben en blijf je getrouwe en toegewijde makker
Jan

Eindnoten:

- 1 Gezien de inhoud van br.49 is deze brief kort voor 21 november te dateren.
- 2 Het is niet duidelijk waarop Greshoff doelde. Mogelijk dat Greshoff en Jan van Krimpen de veiling van antiquariaat J.L. Beijers te Utrecht, die van 30 oktober-3 november was gehouden, hadden bijgewoond.
Het is ook niet ondenkbaar dat Greshoff, op zoek naar een nieuwe betrekking na zijn ontslagname bij de Nieuwe Arnhemsche Courant, gegadigde was voor de overname van A.J. van Huffel's Antiquariaat te Utrecht, dat in 1923 door H.G. van Huffel werd overgedragen. (Zie G.A. Evers & P.H. Ritter Jr., *Honderd jaar A.J. van Huffels Antiquariaat in Utrecht 1849-1949*, Utrecht 1949, p. 8.)
Het is voorts mogelijk dat deze passage betrekking heeft op Greshoffs contact met het Utrechtsch Dagblad. (Zie n.3.)
- 3 In deze periode was er sprake van dat Greshoff vanaf 1924 de parlementair verslaggever voor het Utrechtsch Dagblad zou worden. Greshoffs vriend P.H. Ritter Jr. was hoofdredacteur van het Utrechtsch Dagblad.
- 4 Zie br.44 n.2 en n.5.
- 5 Bedoeld is Parijs.

49. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 november 1923¹

[Paris] 21.11.23.

Braafste aller Xanderen,

Ik heb het overdruk met bezoeken en boeken! Er existieren hier allerzalgste boetiken, geloof mij vrij. Ter zake: heb je een stel drukproeven of de Gids kopy van Angiolino,² hetwelk ik waarschijnlijk in een Fr. tijdsch. kan krijgen, met biogr. notitie, hetwelk Arthur plezier.³

Schuif en *stuur* per keerende pos.

Geheel je

Jan.

Hotel du bon La Fontaine

Rue des St. Pères. 66

vl^{mc}

Als ik iets voor je doen kan zoo meld het onverwijld.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Palladium.
- 2 Arthur van Schendel, *Angiolino en de lente* was in 1923 gedrukt; het was eerder in februari 1922 in De Gids verschenen. (Zie br.4 n.3.)
- 3 Met welk Frans tijdschrift Greshoff contact had over een vertaling van *Angiolino en de lente* is niet bekend; de vertaling is niet verschenen.

50. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 november 1923¹

[Paris, 28.11 [19]23]

Beste Sander

Ik heb *iets* voor je gevonden.² Het meeste is archiuitverkocht!!

Houd er de moed maar in. En denk eens aan je getrouwe

Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van L'Action Française, Journal Quotidien. Rédaction. 14, Rue de Rome, Paris.
- 2 Het is niet te achterhalen naar welke publikaties Greshoff voor Stols in Parijs heeft moeten uitkijken en welke hij gevonden had.

51. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 december 1923¹

[Arnhem,] 14 Dec 1923

Beste Sander,

Ik ben goed thuis gekomen en zeer voldaan over mijn Maastrichtsch bezoek.² Wil nog eens je Mama en je Vader bedanken voor de hartelijke gastvrijheid.

Zie hier zakelijks:

Stukje over Lucien Fabre (10 p) staat, *onder* de driestarren, Thierry Sandre (1.) *de noot* wordt:

(1) ps.[eudoniem] voor Charles Moulié, geboren 19 mei 1890 te Bayonne (Basses-Pyr.) Uitnemend minnaar en kenner der oude talen. Hij bracht o.a. in het Fransch over de Basia van onzen Secundus (ed. Malfère, Amiens 1922) en, onder den titel [']Les Amours de Faustine', de latynsche poëzie van Joachim Du Bellay (ed. Malfère, Amiens 1923).³

Verder staat in dat *zelfde* stukje

Larbaud: 'Beauté mon beau Souci'.

Dat *moet worden*

Larbaud: 'Amants, heureux Amants'⁴

de daarbij passende *noot* (over Malherbe)

vervalt.⁵

Waak, bidde ik UEd, persoonlijk over deze koreksje.

Nu ga ik aan R.N. over W. van D.⁶

over [xxx]

e.a.

schrijven.

Tot spoedig bericht

geheel je

Jan.

Noteer (ook voor toezenden drukproeven) dat het adres v.V.H. is.

Prof. dr. A.G. van Hamel

Pr. Hendriklaan 19

Utrecht⁷

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Wanneer en voor hoelang Greshoff Maastricht bezocht heeft, is niet achterhaald.
- 3 In de rubriek 'Personen en Data' in De Witte Mier 1 (1924) 1 (januari), p. 36-39 besteedde Greshoff aandacht aan de Prix Goncourt 1923 voor Lucien Fabre (1889-1953). In 1926 zou bij de Hollandia-Drukkerij te Baarn een vertaling van *Rabevel* door Marie van Doorne verschijnen, waarvoor Greshoff een voorrede schreef. Na zijn oordeel over Fabre's winnende roman *Rabevel* te hebben gegeven, ging Greshoff - van het voorgaande stukje gescheiden door drie sterretjes - in op de verliezende romans, waaronder *Mienne* van Thierry Sandre (1890-?). De door Greshoff in deze brief opgegeven noot bij zijn stukje over Sandre is op enkele komma's en een enkele drukfout na ongewijzigd in De Witte Mier overgenomen.
- 4 Greshoff vermeldde in zijn stukje over de Prix Goncourt 1923 dat Lucien Fabre zelf onder meer *Amants, heureux amants* van Valéry Larbaud als een van 'zijn waardigste mededingers' beschouwde. De Franse schrijver Valéry Larbaud (1881-1957) onderhield hartelijke betrekkingen met onder meer E. du Perron en Stols. Een belangrijk deel van zijn werk zou door Stols worden uitgegeven. Stols was de Nederlandse depothouder van het tijdschrift Commerce (1924-1932), waarvan Larbaud te zamen met Paul Valéry en Léon-Paul Fargue de redactie vormde. (Zie Valéry Larbaud/ A.A.M. Stols, *Correspondance 1925-1951* (ed. Christiane & Marc Kopylov), Paris

1986; en J.H.W. Veenstra, *Valery Larbaud et Eddy du Perron*, in *Septentrion* 7 (1978) 3, p. 52-63.)

- 5 Wat de inhoud van de oorspronkelijk bij de vermelding van Larbauds *Amants, heureux amants* geplaatste noot over François de Malherbe (ca.1555-1628) was, is niet meer na te gaan.
- 6 In de reeks De Schatkamer wilde Greshoff graag de verzamelde opstellen van zijn in 1915 overleden vriend Walter van Dienenhoven opnemen.
Walter van Dienenhoven (1886-1915) zou aanvankelijk samen met Greshoff en Ary Delen de redactie gevormd hebben van De Boekenwurm, dat later onder redactie van Greshoff alleen als de eerste reeks van De Witte Mier zou verschijnen.
- 7 Anton Gerardus van Hamel (1886-1945) was onder meer van 1921 tot 1923 bibliothecaris van het Vredespaleis te Den Haag geweest. In 1923 zou hij hoogleraar Oud-Germaans aan de Rijksuniversiteit van Utrecht worden.
In De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari), p. 59-64 zou hij een bijdrage wijden aan de Ierse schrijver Yan Kalloc'h.

52. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 december 1923¹

[Arnhem,] 15 Dec 1923

Edele Schildknaap van Muze Typografia,

Hierbij een *brief*-circulaire voor de boekhandel opgesteld door de heer Hijman.²

De proef van ½ vel 3 zond ik reeds aan J.v.Kr. Gij ontvingt toch de *noot*.³

Jammer van Coenen.⁴ Maar daaraan is niets te doen. Tot zeer spoedig.

Veel liefs.

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Deze circulaire is niet achterhaald.
- 3 Zie br.51 n.3.
- 4 Mogelijk was Frans Coenen benaderd voor een bijdrage aan de reeks De Schatkamer. In 1924 zou Coenen zijn *Studiën van de Tachtiger beweging* publiceren, die tussen 1918 en 1923 in Groot Nederland waren gepubliceerd.
De schrijver en criticus Frans Coenen Jr. (1866-1936) was conservator van de kunstverzameling Willet-Holthuysen te Amsterdam en sinds 1914 redacteur van Groot Nederland. Er is geen correspondentie bewaard tussen Coenen en Stols.

53. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 december 1923¹

[Arnhem,] 16 Dec. 1923

Edele Sandorowitz,

Ziehier resultaten:

I R.N.R.H. voelt *in principe alles* voor een bundel van W.v.D. Hij is bereid tot voorrede en alles verder te doen wat nuttig is.

Maar eerst moet even worden nagegaan of v.D. 's geschriften genoeg in omvang en kwaliteit zijn om een bundel te maken.²

Rik heeft nagelezen een artikel over het Vredespaleis ('13) en hij vond dat ook *nu nog heel* goed.³

Wie zou zich kunnen belasten met in de K.[oninklijke] B.[ibliotheek] die zaken *bijeen* te zoeken?

II Het grootste gedeelte van Verhoeven's kopy is in mijn bezit.⁴⁴ Ik schreef heden aan Feber over voorrede⁵ *en* over zijn twee (zéér bijzondere, naar verluid) stukken 'Holofernes' en 'David'.⁶

Voor W.M. II een alderliefst stuk van Lucien Dubech, over 'Het Boek'!⁷

Zie hier het nieuws. Niet slecht, hè

Met mijne allerbeste groeten, aan je gastvrije familie,
geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Van Walter van Dienenhoven zou Stols geen bundel uitbrengen. R.N. Roland Holst zou zijn in 1923 verschijnende bundel *Over kunst en kunstenaars* opdragen aan Van Dienenhoven, en openen met het in memoriam dat hij op 12 december 1915 aan Van Dienenhoven wijdde in het weekblad Architectura.
- 3 In De Amsterdammer, Weekblad voor Nederland van 28 september 1913 had Walter van Dienenhoven het artikel *Het Vredespaleis als verzamelplaats der decoratieve kunsten en der kunstnijverheid* gepubliceerd.
- 4 Bernard Verhoeven, *De pelgrim* zou in oktober 1924 in een oplage van 383 exemplaren worden gedrukt en uitgegeven door Boosten & Stols als deel 8 in de reeks De Schatkamer. Op 6 januari 1924 zou Verhoeven aan Greshoff schrijven: 'Na lang en vruchteloos nadenken over een geschikten titel zou ik voor wil[+ len] stellen het bundelt[+ j]e te doopen "*De Pelgrim*". Ik meen, dat hiermee de innerlijke gang der verzen vrijwel wordt gekenschetst.' De journalist Bernardus Johannes Verhoeven (1897-1925) was redacteur kunst en letteren van het weekblad De Nieuwe Eeuw en criticus bij het dagblad Het Centrum.
- 4 [Errata] Het jaar van overlijden van Bernard Verhoeven is: 1965.
- 5 Louis Jean Marie Feber (1885-1965) was na een studie in Delft als civiel ingenieur in 1908 naar Indië vertrokken; in 1920 was hij in Nederland teruggekeerd, waar hij van 1922-1925 en van 1928-1936 voor de Rooms-Katholieke Staatspartij in de Tweede Kamer zitting had. Hij was Indisch correspondent voor De Maasbode geweest en publiceerde letterkundig werk in Van Onzen Tijd.

Bernard Verhoeven, *De pelgrim* zou worden voorafgegaan door een omvangrijke inleiding van de hand van Feber.

- 6 L.J.M. Feber, *Israël, Twee treurspelen* zou in mei 1924 in een oplage van 1040 exemplaren worden gedrukt en uitgegeven door Boosten & Stols als deel 5 van de reeks De Schatkamer. *Israël* bevat de toneelspelen *Holofernes* en *David*.
- 7 Lucien Dubech, *Boeken* zou worden opgenomen in De Witte Mier 2 (1925) 1 (15 januari), p. 34-39.

54. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 december 1923¹

[Arnhem,] 17 Dec 23

Beste Sandortje,

I Wil je bij de medewerkers buitenland nog zetten Claude Aveline (Parijs)²

II hierbij prop. voor op te nemen in je *Notities* van boekenliefhebber (een pietsie uitvoerig zoo mogelijk)³

III Wij stelden $3 \times \frac{1}{4}$ pag. op voor *buitenl.[andsche]* uitgever. zet dat op de laatste *vierde* (bovenaan a.u.b)

iets in den aard

Editions de Luxe Claude Aveline

Paris, II Rue du Depart

Prochainement: Anatole France

‘Alfred de Vigny’

édition revue et corrigée par l'auteur.⁴

Portret d'Anatole France par Bourdelle⁵ bois de L. Perrichon⁶

25 japon 900

25 Whatman 600

400 velin du Marais 200 frs

iv ik schreef Salverda de Grave om artikel over 'Xavier'⁷

ben benieuwd of hij het doet!!

v schreef Jolles over artikel over R.N.R. Holst

ben ook benieuwd!⁸⁸

vi Schreef Aveline over art. over Steinlen voor N° 2⁹

In gloeiende haaste, wegens ijverig werk aan articuul voor W.M. 2 of 3: 'Koninklijk Proza' (over het proza v Lod. 14)¹⁰

Heel veel liefs ook van Aty

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, ander leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Claude Aveline (ps. van Eugène Avtsin, geb. 1901) was van 1920 tot 1922 secretaris van de bibliograaf Ad. van Bever, de oprichter van Les Maîtres du Livre, geweest; in 1922 vestigde hij zich zelfstandig als uitgever. Vanaf oktober 1927 zou hij vast medewerker van het tijdschrift Het Fransche Boek worden.
Van 1922 tot 1930 dreef Aveline zijn uitgeverij Éditions d'Art te Parijs, eerst op het adres 11 rue du Départ, na 1925 op het adres 43 rue Madame.
Op het prospectus van De Witte Mier komt de naam van Aveline niet voor, wel in de colofon op de binnenflap van de eerste aflevering.
Op 27 november had Greshoff in Parijs bij Aveline gedineerd. Bij die gelegenheid zegde Aveline zijn medewerking aan De Witte Mier toe.
- 3 Mogelijk een prospectus of een folder ter verwerking in de rubriek 'Boeken en Tijdschriften' waarmee iedere aflevering van De Witte Mier sloot.
Wat Greshoffs eigen uitgaven betreft: in De Witte Mier 1 (1924) 1 (januari), p. 40 staan nieuwe uitgaven van Palladium vermeld, op p. 41 wordt aandacht besteed aan de reeks Keurbundels uit het Nederlandsche Lierdicht onder redactie van Greshoff en op dezelfde pagina wordt ook De Schatkamer aangekondigd.
- 4 Op de eerste bladzijde van de vier pagina's tellende advertentie sectie in De Witte Mier 1 (1924) 1 (januari) staat onder meer aangekondigd Anatole France, *Alfred de Vigny*, 'édition décorée d'un portret d'Anatole France par Antoine Bourdelle & des bois par J.L. Perrichon'; de verdeling van de oplage is niet uit Greshoffs brief overgenomen, wel de prijzen voor de onderscheiden edities.
- 5 Van Émile Antoine Bourdelle (1861-1929) zou Stols in 1925 als nummer 5 in de reeks To the Happy Few *Trente journées du grand travail. Anatole France* uitgeven; deze tekst werd gevolgd door 'Notes sur Antoine Bourdelle' van Claude Aveline.
- 6 De Franse schilder en houtsnijder Jules Léon Perrichon (1866-?) was in deze jaren een bekend en veelgevraagd illustrator.
- 7 In De Witte Mier 1 (1924) 3 (15 maart), p. 108-113 zou J.J. Salverda de Grave onder de titel *Spraakunst-onderwijs langs wegen van fluweel* een bespreking publiceren van Abel Hermant, *Xavier ou les entretiens sur la grammaire* dat in 1923 bij Le Livre te Parijs was verschenen.

Jean Jacques Salverda de Grave (1863-1947) was in 1921 hoogleraar Frans aan de Universiteit van Amsterdam geworden; daarvoor bekleedde hij dezelfde functie te Groningen.

- 8 André Jolles, *R.N. Roland Holst als bramenzoeker* zou opgenomen worden in *De Witte Mier* 1 (1924) 4 (15 april), p. 156-160.

André Jolles (1874-1946) was medewerker van *De Kroniek* en *De Amsterdammer* geweest. Na een verblijf in Duitsland vanaf 1902, was hij in 1916 hoogleraar aan de vervlaamste Hogeschool te Gent geweest, vervolgens directeur van het Insel Verlag te Leipzig en vanaf 1919 hoogleraar Nederlands te Leipzig. In 1923 publiceerde hij de essaybundel *Bezieling en vorm*.

- 8 [Errata] André Jolles is nooit bij de Insel-Verlag te Leipzig werkzaam geweest, maar was bevriend met de directeur, Anton Kippenberg.
- 9 De graficus Théophile Alexandre Steinlen (1859-1923) was op 12 december overleden. Claude Aveline, *De dood van Steinlen* zou worden opgenomen in de rubriek 'Menschen, Daden & Data' in *De Witte Mier* 1 (1924) 2 (15 februari), p. 81-85. Het artikel is gedateerd 'Kerstmis 1923'.

Op 26 december zou Aveline aan Greshoff schrijven: '[...] j'ai trouvé votre bonne lettre et votre carte. J'ai aussitôt commandé le cliché d'un très beau dessin de Steinlen[,] j'ai fait réduire ce dessin (qui est grand) exactement à la justification de votre page (une pauvre femme tenant dans ses bras un enfant et poussée par la tempête) - j'ai redemandé le cliché de "Molène" que j'avais prêté à Floréal (lequel ne l'a d'ailleurs pas encore publié). J'espère pouvoir vous envoyer ces deux clichés samedi. Pour l'article, le voici: n'est-il pas trop long et vous plait-il? C'est difficile de parler d'un grand ami qu'on vient de perdre. Les plus rudes émotions ne sont pas toujours celles qui se laissent se mieux partager. Sur ces deux pages aussi j'attends avec impatience votre avis.'

- 10 Een artikel over het proza van Lodewijk XIV (1638-1715) heeft Greshoff niet gepubliceerd in *De Witte Mier*.

55. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 december 1923¹

[Arnhem,] 18, Dinsdagavond, Dec. '23

Beste Sander,

1° briefk. Coenen *niet* terug!²

2° zie ik nog laatste 8 pag vel 3?

3. voeg op omslag bij Claude Aveline³ en bij de Nederl Joh. Huyts.⁴

4. geen nieuws van S. de Gr⁵
J.⁶

Av etc.⁷

kan ook haast nog niet
vooral benieuwd naar *Feber*!⁸

5 hierbij brief boekverkoopers en proef terug.⁹

6. maak *Aveline's* Anatole France dan in elk geval voor n° 2.¹⁰

7 spoedig krijg je via J.v.Kr. stuk van *Lucien Dubech* om N° 2 te openen.¹¹
bijzonder fraai.

8. voor Schatkamer
Jean Viollis 'Harteken'
vertaald door A.J.J. Delen
voorrede van J. Greshoff
kopij zal Delen mij dezer dagen sturen.¹²

9. aanbieding voor de Schatkamer
Caudel's 'L'Echange'
vertaald door Jan Eelen¹³
voorrede J.Gr.
is wel *mooi*
een vertaling is wel gewettigd omdat Claudel verduiveld moeilijk is voor de meesten¹⁴
10. Ik heb het adres van Alfons de Ridder en zal hem, op raad van Delen, nog eens *zelf* schrijven.¹⁵
11. Ik lag vandaag te bedde. Vandaar dit kort-zakelijk relaas.
12. ten slotte,
zou het niet wenschelijk zijn, dat ik zoodra het N° 1. klaar en afgedrukt nog even bij je kwam om te assisteeren bij verzending aan de pers, aan diverse personen en aan de boekh. etc etc etc.
Er zal genoeg te doen zijn!
Ik zal voor de pers een kleine brief opstellen. of liever 2
 - 1 om te zeggen wat de W.M. wil¹⁶
 - 2 om te zeggen wat de Schak wil.¹⁷

Veel liefs voor al de uwen,
geheel je
Jan

Circulaire Hymans is m.i. wel geslaagd!¹⁸

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Uit deze periode is geen briefkaart door Frans Coenen aan Greshoff bewaard gebleven.
- 3 Zie br.54 n.2.
- 4 De journalist en dichter Johan Louis Victor Anton Huijts (geb. 1897), die sinds 1919 buitenlandredacteur bij de Nieuwe Rotterdamsche Courant was.
Op het prospectus van De Witte Mier komt de naam van Huijts niet voor, wel in de colofon op de binnenflap van de eerste aflevering. Huijts zou in 1924 drie, in 1925 zes en in 1926 één bijdrage aan De Witte Mier leveren
- 5 J.J. Salverda de Grave was gevraagd een boekbespreking over *Xavier ou les entretiens sur la grammaire* van Abel Hermant aan De Witte Mier bij te dragen. (Zie br.54 n.7.)
- 6 André Jolles zou voor De Witte Mier een artikel schrijven over *Overpeinzingen van een bramenzoeker* van R.N. Roland Holst. (Zie br.54 n.8.)
- 7 Claude Aveline zou een kort in memoriam over Th. Steinlen voor De Witte Mier schrijven. (Zie br.54 n.9.)
- 8 L.J.M. Feber zou een voorwoord schrijven voor Bernard Verhoevens *De pelgrim*. Hij zou zelf in de reeks De Schatkamer twee treurspelen onder de titel *Israël* publiceren. (Zie br.53 n.5 en n.6.)

- 9 Van januari tot en met mei 1924 zou Boosten & Stols maandelijks een propaganda-uitgave getiteld Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel onder de Nederlandse boekhandelaren verspreiden.
- 10 De advertentie voor Claude Avelines uitgave van *Alfred de Vigny* van Anatole France is opgenomen in aflevering 1 van De Witte Mier. (Zie br.54 n.4.)
- 11 Lucien Dubech zou zijn eerste bijdrage pas leveren aan De Witte Mier 2 (1925) 1 (15 januari), p. 34-38.
De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari) opende met een dialoog van Greshoff getiteld *Critiek* (p. 49-51).
- 12 *Harteken* van Jean Viollis (ps. van Jean Henri d'Ardenne de Tizac, 1877-1932) was onder de titel *Petit-coeur* oorspronkelijk in 1903 bij Société du Mercure de France te Parijs verschenen. Een door Ary Delen vervaardigde vertaling was gepubliceerd in Europa.
Op 17 december had Delen aan Greshoff geschreven: 'Ik zie er heelemaal geen bezwaar in dat je mijn vertaling van Viollis' *Petit Coeur* zoudt opnemen in je "Schatkamer". Maar... 1° je moet me dan tijd laten dat ding te herlezen: 't is zoo lang geleden. 2° je moet je omtrent de condities verstaan met Jean Viollis. Hij zal je zeker toelating geven, maar hij zal moeten betaald worden. Reeds toen de vertaling in "Europa" verscheen, eischte hij de helft van mijn honorarium, dat toen meen ik diep in de 40 fr. bedroeg!!!'
Een vertaling van *Harteken* zou niet in de reeks De Schatkamer worden opgenomen. In Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel 3 (15 februari 1924) werd nog een aankondiging van *Harteken* opgenomen.
Als deel 9 in deze reeks zou in 1925 in een oplage van 570 exemplaren *Tooneel en dans, kronieken en kritieken* door J.W.F. Werumeus Buning bij Boosten & Stols te Maastricht verschijnen.
- 13 *L'Échange*, het z.g. 'Amerikaanse' drama van Louis Charles Marie (Paul) Claudel (1868-1955), was voor de eerste maal in boekvorm verschenen in diens *L'Arbre*, dat in 1901 gepubliceerd was bij Mercure de France te Parijs. In 1911 werd het opgenomen in deel 3 van Claudels *Théâtre. Première Série*, dat eveneens door Mercure de France werd uitgegeven. Er is geen vertaling van dit boek in De Schatkamer verschenen.
De suggestie de vertaling in De Schatkamer op te nemen was van Ary Delen afkomstig. Op 17 december had Delen Greshoff er op gewezen dat zijn vriend Jan Eelen (1877-1970) Claudels boek vertaald had. Eelens vertaling is niet gepubliceerd. In Eelens archief, dat berust in het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven te Antwerpen, bevinden zich diverse vertalingen van Eelen in handschrift, onder meer van Claudel, met wie hij een drukke correspondentie voerde. (Zie Wim van Rooy, *De enigmatische Jan Eelen*, in Dietsche Warande & Belfort 122 (1977) 1, p. 52.)
- 14 Greshoff had in 1921 bij Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem *Inleiding tot Claudel's Maria Boodschap* gepubliceerd. Een inleiding tot *L'Échange* is niet bewaard gebleven.
- 15 Brieven van Greshoff aan Willem Elsschot zijn niet bewaard gebleven.
- 16 Dit persbericht voor De Witte Mier is niet achterhaald.
- 17 Dit persbericht voor de reeks De Schatkamer is niet achterhaald.
- 18 Zie br.52 n.2.

56. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 19 december 1923¹

[Arnhem,] 19 Dec 1923

Beste Sandoro,

In dank ontving ik de prosp. W.M., die er goed uitzien, maar waarop één ding ontbreekt: de naam des redactoriertsjen!² Hij zelf is daarover niet gebelgd, want hij zelf heeft het prosp. opgesteld en hij zelf heeft het verzuim op zijn geweten en van groot belang voor de werfkracht is het ook niet!

Hierbij brief ter begeleiding der recensie ex.

+ biljet 'De Schatkamer'.³

Kreegt gij reeds advert. Hyman?

Ik heb er nog eens met J de Vr. overgesproken. Het *beste* is dat jij dwz de firma een circ.[ulaire] voor advert. naar Tj.W. stuurt, met briefje of je in dat eerste N^o, dat

een belangrijk art. van dr J. de V. bevat, niet een advert. van Tj.W. 's uitgave mag zetten.⁴ Breng op ongezochte wijze ook mijn naam te pas.

id. aan Meulenhoff⁵

dat een art v Aart v.d.L. over Arth. in N° 1 komt.⁶ Dat het van groot belang zou zijn zijn van Schendel te adverteeren.

Schrijf ook pers.[oonlijk] aan Henri Mayer.⁷

Zou *Boucher* niet willen?⁸

de Groot & Dijkhofz.⁹

Nu, edele, breng mijne respecten over aan je Mama en je familie, en geloof mij je onwankelbare

Jan

abonné dr G.J. Geers Boddenkampsingel 134 Enschedé.

Laat a.u.b. dadelijk een *pakje* (± 20) prosp. sturen aan dr Jan de Vries Steynstr. II Arnhem

mr. J.W.J. Hoog. Nicolaes Maesstr. 49^{boven} Amsterdam¹⁰

Laat (dit is van veel belang) een compleet ex. J. de Vries 'Henrik Ibsen' in *losse vellen* zenden aan den Hoog gel. [eerde] Heer Prof. dr. A.G. van Hamel Prins Hendrikl. 19 Utrecht die zal er in de *W.M.* over schrijven.¹¹

ik heb hem deze zending al *aangekondigd*, vergeet het niet!

Dag.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Nergens op de prospectus voor De Witte Mier is de naam van Greshoff vermeld.
- 3 Waarschijnlijk werd het afzonderlijke prospectus voor Jan de Vries' *Henrik Ibsen* bedoeld. (Zie br.43 n.6.)
Een raambiljet voor deze uitgave is niet bekend.
- 4 In De Witte Mier 1 (1924) 1 (15 januari), p. 16-21 publiceerde Jan de Vries de eerste aflevering van zijn artikelenreeks *Toevallige ontmoetingen in de litteratuur*; deze eerste aflevering was getiteld *Het toeval der ontmoetingen*.
In de eerste aflevering van De Witte Mier is geen advertentie van H.D. Tjeenk Willink & Zoon te Haarlem opgenomen. Bij deze uitgever had De Vries een aantal van zijn wetenschappelijke werken gepubliceerd.
- 5 In de eerste aflevering van De Witte Mier is geen advertentie van J.M. Meulenhoff te Amsterdam opgenomen. Bij deze uitgeverij zou in 1923 Arthur van Schendels *Blanke gestalten* verschijnen.
- 6 In De Witte Mier 1 (1924) 1 (15 januari), p. 14-16 publiceerde Aart van der Leeuw het artikel *Over Arthur van Schendel's Angiolino en de lente*.
- 7 De boekhandelsafdeling van Martinus Nijhoff's Boekhandel en Uitgevers Maatschappij NV te Den Haag stond sedert 1911 onder leiding van Henri Han Frederik George Mayer (1880-1958). Nijhoff plaatste geen advertentie in de eerste aflevering van De Witte Mier. In latere afleveringen zou Nijhoff adverteren voor het tijdschrift Nijhoff's Index.
Er zijn geen brieven van Stols aan Henri Mayer uit 1923 achterhaald.

- 8 De Boek-, Papier- en Kunsthandel L.J.C. Boucher was sedert 1921 op het Noordeinde 39^a te Den Haag gevestigd; de firma stond onder leiding van Willem Johannes Boucher (1877-1962). In 1920 had Boucher de klanten van boekhandel J. Brunt & Zoon te Den Haag, de boekhandel van Aty Greshoffs vader, overgenomen. Pas in 1932 werd aan de boekhandel een uitgeverij toegevoegd. (Zie M.J. Visser, *De Haagse boekhandel 1900-1961*, in *Jaarboek Die Haghe* (1962), p. 32.)
Boucher plaatste geen advertentie in de eerste aflevering van *De Witte Mier*.
- 9 In 1903 hadden G.J. de Groot en zijn zwager Marinus Dijkhoffz (1873-1960) boekhandel Van Hoogstraten op de Plaats te Den Haag overgenomen en voortgezet onder de naam De Groot & Dijkhoffz. In 1915 was De Groot uit de firma getreden en zette Dijkhoffz de zaak onder zijn eigen naam voort. Dijkhoffz had eerst gewerkt bij de eveneens op de Plaats gevestigde kunsthandel Goupil & Comp. (Zie Th. Wink, *1777-1813, N.V. boekhandel M. Dijkhoffz voorheen A. van Hoogstraten & Zoon, 1903-1953*, 's-Gravenhage [1953].)
Dijkhoffz, waar de dichter Dop Bles winkelchef was, plaatste geen advertentie in de eerste aflevering van *De Witte Mier*.
- 10 Niet nader geïdentificeerd.
- 11 In *De Witte Mier* 2 (1925) 3 (15 maart), p. 137-140 zou A.G. van Hamel in de rubriek 'Boeken en Tijdschriften' Jan de Vries' *Henrik Ibsen* bespreken.

57. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 december 1923¹

[Arnhem] 20.12.23

B.S.

Bernard Verhoeven, die een wekelijksche, zeer behoorlijke litteraire kroniek in *Het Centrum* schrijft² zou gaarne de 2 Koenens³ en de Rutten ontvangen.⁴ Ik beloofde hem je er over te schrijven hetgeen ik bij dezen doe. Het lijkt mij wel van belang. Ik heb een nieuw idee-Schatkamer. Een nieuwe uitgave van de kinderliedjes van Hyr. van Alphen, met inleiding van dr. H. Pomes.⁵

Ik schreef Dubech uitvoerig over de druk van zijn stuk.⁶ Hijman heeft een prosp. ontvangen. ZEd. was daarover zeer te spreken en hij is over het welslagen (langzaam aan) optimist. Hij rekent voor hem op ± 10 ab.[onnees] dadelijk. Dat lijkt mij niet kwaad.

Met aller hartelijkste groeten
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Palladium.
- 2 Bernard Verhoeven was, behalve aan *De Nieuwe Eeuw*, verbonden aan het rooms-katholieke dagblad *Het Centrum*, dat te Utrecht verscheen.
- 3 In 1923 had Boosten & Stols te Maastricht *Sproken en legenden* en *Verzen* van de Limburgse schrijfster Maria Hubertina Jacoba Isabella (Marie) Koenen (1879-1959) gepubliceerd. Voor beide boeken had Jan van Krimpen een bandstempel getekend.
In *Het Centrum* van 2 februari 1924 zou Bernard Verhoeven in de rubriek 'Litteratuur en Leven (CXII)' onder de titel *Katholieke dichtkunst* Koenens *Verzen* te zamen met *Vader, onze Vader* van Jos. van Wely O.P. bespreken.
In de 'Fondscatalogus Winter 1925-'26' van Boosten & Stols werd ter aanprijzing een citaat uit Verhoevens bespreking opgenomen.

- 4 In oktober had Boosten & Stols te Maastricht *De verzonken tuin* van de Limburgse schrijver Felix Jean Joseph Rutten (1882-1971) gepubliceerd.
In Het Centrum van 16 februari 1924 zou Bernard Verhoeven in de rubriek 'Litteratuur en Leven (CXIV)' onder de titel *Twee dichters* dit werk te zamen met *Deining* van Herluf van Merlet bespreken.
- 5 *Proeve van kleine gedigte voor kinderen* van Hieronymus van Alphen (1746-1803) was in 1778 voor de eerste maal verschenen.
Hendrikus Pomes was in 1908 te Leiden gepromoveerd op het proefschrift *Over van Alphen's kindergedichtjes. Bijdrage tot de kennis van de opvoeding hier te lande in de 18^e eeuw*.
Of Stols een uitgave van de gedichtjes met een inleiding van Pomes heeft overwogen, is niet bekend. Een editie van Van Alphens kinderliedjes is niet in de reeks De Schatkamer verschenen.
- 6 Lucien Dubechs artikel *Boeken* zou pas in januari 1925 in De Witte Mier worden opgenomen.
Brieven van Greshoff aan Dubech zijn niet achterhaald.

58. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 december 1923¹

[Arnhem,] 21 Dec 1923

Xandria,

Hierbij de brief van Nijpels! Iemand die zóó slecht zijn depot weet te maskeeren is noch een beschaafd, noch een intelligent man!²

Het artikel van Aveline over Steinlen komt vóór 1 Januari met een portret en één volkomen ongepubliceerde tekening van St.³

Ik gaf J.v.Kr. een volledige inhoud voor N° 2. Ik zou daarover nog eens willen spreken als wij in M. [+ zijn], zoodat dat N^o. vlot van stapel kan loopen.

Gij ontvingt nu toch zeker mijn brief voor de pers?⁴

Het *liefs*te kom ik je helpen tusschen Kerstmis & Nieuwjaar. bijv. - 27, 28, 29 Dec a.s. Maar schikt je dat bepaald *niet*, dan is mij een andere tijd ook wel goed.⁵

Vel 1 in vreugde, om de fraaiheid, ontvangen. Dank hebt.

Ik zit *voortdurend* achter de Schatk.[amer] aan. Maar je kan het niet forceeren.

Schreef heden ochtend juist aan Mevr. de Bazel om de verzamelde geschriften van de Bazel (met inleiding v Berlage!)⁶ Ik ben er dus als de kippen bij!

Verlang erg naar brief Dubech over publicatie van zijn boekje in Trajectum enz.⁷

Nu Sandertje, ik ga vandaag weer, na 3 dagen beds en 1 dag thuis, *uit*. Die Niero's die niero's!

Met heel veel liefs van Aty

als altijd je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Er is geen brief van Charles Nypels aan Greshoff uit deze periode bewaard gebleven.
- 3 *De dood van Steinlen* van Claude Aveline zou gepubliceerd worden in De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari), p. 81-85. Als illustratie bij het artikel werd een portrettekening van Th. Steinlen door Julian H. Green afgebeeld, en twee tekeningen van Steinlen zelf. De eerste, niet-getitelde was afkomstig uit de collectie van Aveline en werd voor de eerste maal gereproduceerd.
- 4 Zie br.55 n.16.
- 5 Zie br.59.
- 6 De architect en sierkunstenaar Karel Petrus Cornelis de Bazel (1869-1923) was kort tevoren overleden. In 1923 zou door de Nederlandsche Vereeniging van Ambachts- en Nijverheidskunst een herdenkingsbundel aan hem worden gewijd. Noch bij Boosten & Stols noch bij Stols zelf verschenen de verzamelde opstellen van De Bazel.
Hendrik Petrus Berlage (1856-1934) zou na De Bazels dood verscheidene publikaties aan hem wijden. (Zie Sergio Polano, *Hendrik Petrus Berlage. Het complete werk*, Alphen aan den Rijn 1988, p. 255.)
Correspondentie tussen Greshoff en Maria Wilhelmina Gesina Bazel-Oosschot is niet bekend.
- 7 Van Lucien Dubech is noch een publikatie in de reeks Trajectum ad Mosam noch in een andere vorm bij Stols verschenen.

59. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 december 1923¹

[Arnhem,] 22 December 1923

B. Sander

Hierbij de definitieve opgave van N° 2. (een mooi nummer naar mijne bescheiden meening.)

Ik begin nu te werken voor 3. Het is van kapitaal belang dat alles vlot loopt.

Zou je (natuurlijk als het niet te duur is) mij niet het groote genoegen kunnen doen een winkelbiljet te maken volgens bijgaand model.² Moet *tegelijk* met ieder [+nummer] naar de boekh. gezonden worden.

Het geheel wordt gedrukt voor een heel jaar. b.v. rood. of zwart. en iedere maand voor dan in een 100tal. de inhoud van die maand gedrukt in zwart of rood. formaat $\pm 25 \times 40$ of 30×50 c.M.

Eerste aflevering van De Witte Mier met door Jan van Krimpen getekend omslag, januari 1924.

S. Hijman Jzn., ca. 1920.

voor de vrienden van Boek en Prent
onder leiding van J. Greshoff

[illegible]

PRIJS:
per jaargang van 10 nummers f 7.50
losse nos. f1.—.

Abonnementen worden HIER aangenomen.

Jan Greshoff en A.A.M. Stols, *Briefwisseling J. Greshoff - A.A.M. Stols*

Dit lijkt mij (en deskundigen) van veel belang.

Verder *niets* nieuws. Het is op[*less:of*] de post staakt met de sneeuw!

Ik kom of Woensdagavond laat of Donderdag. En wil in elk geval voor Zaterdag weer thuis zijn.

Schikt dat je Mama?

I stuur nog eenige prosp. (± 20)

aan Egregio Signor

Giacomo Conte Antonini

Villa 'Silva'

Heelsum³

ZEd zal wèrken!

II aan J.v.N.

Berkendaelstr 16

Ukkel-Br.

III aan M. Roelants⁴

Prudent Bolslaan 49

Br.

En aan mij een *advert*-prosp.

Als immer, gansch en al,

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Voor de eerste aflevering van De Witte Mier werd een raambiljet vervaardigd. (Zie ill. p. 43.) Er berusten bij de Bibliotheek van de Vereniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels te Amsterdam (omslag Boosten & Stols, Maastricht) voorts nog raambiljetten voor aflevering 2 en aflevering 6 uit 1924.
- 3 Graaf Jacob Antonio (Giacomo) Antonini (1901-1983) was in 1914 met zijn Nederlandse moeder naar Nederland verhuisd. Hij studeerde Italiaans bij Romano Guarnieri te Amsterdam, via wie hij in 1922 kennismaakte met Greshoff. Antonini zou meewerken aan De Witte Mier, en zou later ook bijdragen leveren aan Den Gulden Winckel, Groot Nederland en de Kroniek voor Hedendaagsche Kunst en Cultuur. In 1925 zou hij correspondent voor het Algemeen Handelsblad in Rome worden, in 1936 correspondent voor Het Vaderland in Parijs. Evenals Greshoff zou hij aan het eind van de jaren dertig over Franse literatuur in De Groene Amsterdammer schrijven.
- 4 De Vlaamse schrijver Mauritius Adolphus Roelants (1895-1966) behoorde tot de vriendenkring van Jan van Nijlen. Roelants was redacteur van 't Fonteintje (1921-1924). Roelants zou redacteur worden van Forum.

60. J. Greshoff/Jan van Krimpen aan A.A.M. Stols, ná 25 december 1923¹

Beste Sandertje,

Ik lig weer te bedde met nier en blaasmaalheurs, g.v.d.!

I Hierbij: de *juiste* correctie van de strook, *die welke ik den heer Boosten gaf vervalt*

Proef aan je getrouwe ondergeteekende

II Hierbij correctie advertentien.

III Jolles schreef een aardige brief.

Zijn stuk volgt.²

IV Vraag portret v Erens.

Ik zal hem ook schrijven.³

v Hierbij kostelijk materiaal voor de rubriek

vooral *niet* vergeten dat over de familie de Gourmont.⁴

Mijn allerhartelijkste groeten,

als immer ganschelijk je

Jan

Groeten van den dorstigen

JvK

Eindnoten:

1 Gedateerd op grond van een brief door André Jolles aan Greshoff van 25 december. (Zie n.2.)

2 Op 25 december had André Jolles aan Greshoff geschreven graag een bijdrage voor De Witte Mier over R.N. Roland Holsts *Overpeinzingen van een bramenzoeker* (1923) te zullen schrijven en had hij Greshoff verzocht hem dat boek toe te sturen. Zijn artikel, *R.N. Roland Holst als bramenzoeker*, zou Jolles op 31 januari 1924 inzenden.

3 Noch Erens' bijdrage *Het debuut van Barrès* in de rubriek 'Menschen, Daden & Data' in De Witte Mier 1 (1924) 4 (15 april), p. 191, noch zijn in augustus 1924 in de reeks De Schatkamer te verschijnen *Litteraire overwegingen* is geïllustreerd.

In het advertentiegedeelte van De Witte Mier werd echter in iedere aflevering een advertentie van De Schatkamer opgenomen met portretten van de auteurs.

4 In de rubriek 'Menschen, Daden & Data' in De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari), p. 98 zou, naar aanleiding van het overlijden van diens zuster Marie in december 1923, een kort berichtje worden opgenomen over de familiebetrekkingen van de Franse schrijver Rémy de Gourmont (1858-1915).

61. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 december 1923¹

[Arnhem,] 31 Dec 1923

Beste Sandricourt,

Hierbij fraay knibzulwerk.

Er is véél *belangrijks* bij. o.a. over *Barrès* (zet die bij elkaar)²

Krijg ik nog een *proef* je van je aantekeningen voor namen etc..

Veel liefs ook van Aty voor het Nieuwe Jaar

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 In de rubriek 'Menschen, Daden & Data' in De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari), p. 95-97 zou een viertal korte berichten over de Franse schrijver Maurice Barrès bijeen worden geplaatst. Het eerste handelde over de vroege receptie van Barrès' werk in Frankrijk, het tweede over de schriftelijke nalatenschap van Barrès, in het derde werd uit een brief van Barrès geciteerd en in het vierde ten slotte werden enkele anekdotes over Barrès naverteld.

62. J. van Krimpen en J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 december 1923¹

[Arnhem,] 31 December 1923

Beste Sander,

Mijn zwager² vraagt mij je mede te deelen dat hij

1. op de missive van den Edelmogenden Feber zal antwoorden op huden.³

2. dat hij die missive gaarne terug zal ontvangen.

D.W.M. is fraaist &c. Je hebt er inderdaad alle eer van.

Gijlieden zijt volmaakte adelborsten op voorwaarde dat gij voor een

Gueuze-Lambic teedere zorg draagt & eene partij bij mij of A.J.G. Verster (abonné

D.W.M.) in huis werkt.⁴

Hadieu!

Uw

J.C.

Ik schreef Feber: dat ik gaarne copy zoo spoedig mogelijk zal ontvangen. en dat jij - persoonlijk - na 15 Jan. met hem over de zakelijke regeling komt spreken. Dat is dan mede gereede aanleiding om ZEd. te bezoeken en met ZEd. aan te pappen

Ben zeer blijde

[J. Greshoff]

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Er is uit deze periode geen correspondentie tussen Jan van Krimpen en Greshoff bekend.
- 3 Bedoeld is 'heden'.
De aangekondigde brief aan L.J.M. Feber is niet bewaard gebleven.
- 4 Met de koopman Arnoldus Johan George Verster (1888-?) was Greshoff in Den Haag bevriend geraakt. Ze frequenteerden beiden het café L'Espérance aldaar. (Zie Otto P. Reys [= J. Greshoff], *Dichters in het koffijhuis*, Baarn 1925, p. 76-89.)
Verster was naast zijn dagelijkse werk een deskundige op het gebied van tinnen voorwerpen. Bij Boosten & Stols publiceerde hij in 1924 over dat onderwerp de studie *Oud tin*; in hetzelfde jaar zou Boosten & Stols al een tweede druk van deze studie opleggen.

63. J. Greshoff aan A.A.M. Stols^{1, 2}

[Arnhem]

Beste Sander,

Hierbij de prijsopgave van v.d. Wiel.³ Hierbij is te rekenen f20 honorarium per vel gemiddeld = $30 \times 20 = f600.-$ correspondentiekosten etc. f400.- Met de drukkersrekening globaal f3000.-

Ik ben blij dat je de zaak ernstig ter hand neemt. Wat zou het heerlijk zijn als het eens lukte!

Met de beste groeten van Aty,
geheel je
Jan

Brief v.d. Wiel terug na gebruik a.u.b.

Eindnoten:

- 1 Gezien het gebruikte briefpapier is het niet onmogelijk dat deze brief uit begin 1923 dateert.
- 2 Geschreven op briefpapier van Palladium. Secretaris J. Greshoff, Burgem. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 3 Drukkerij G.W. van der Wiel & Co te Arnhem had indertijd een aantal delen voor De Zilverdistel gedrukt. Met welk doel aan deze drukkerij een prijsopgave was gevraagd, is niet na te gaan. Het is mogelijk dat de prijsopgave betrekking had op het door Greshoff begeerde tijdschrift gewijd aan Franse literatuur, dat hij Stols had voorgesteld. (Zie br.24 n.26.) De Witte Mier, dat in januari 1924 zou beginnen te verschijnen, zou door Boosten & Stols worden gedrukt en uitgegeven. Er zijn geen brieven van G.W. van der Wiel & Co aan Greshoff bewaard gebleven; het archief van de firma, dat zich bevindt in het Rijksarchief in Gelderland, is niet toegankelijk.

64. J. Greshoff aan A.A.M. Stols¹

Br. Sander,

Ik moet morgen vroeg weg

Zal ik vanavond het genoegen hebben je vanavond[sic] Fahrenheitstr 519 te zien???

Do it now. d.w.z. kom *spoedig*.

Ik heb vandaag weer veel pijn en ga dus van avond niet uit.

Als je wat leuks hebt, breng het dan mee.

Tot straks,

t.t.

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de inhoud van de brief.

65. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 januari 1924.*¹

[Arnhem,] 1 Januari 1923 [*lees*:1924]

Sandeman's Porto.

Stuur *géén* ex.² (reeds geschied) aan

Arth.v.Sch.

Giacomo Pramp.[olini]

Cl. Aveline

L. Dubech

N. Litt.³

Intran.⁴

Martineau⁵

Stuur mij a.u.b. een postpakketten met 20 exx. liefst spoedig.

Stuur een ex. met bestelkaart etc. etc. aan den heer J. de Goejen

Huize Angerensteijn.

Arnhem.

Ter kennismaking.

Want Hijman mag hem op uitdrukkelijk verzoek géén zichtzendingen sturen.

Ik ontving artikel Aveline + clichés.⁶ Zal het UEd dezer dagen zenden.

Wanneer je het te druk hebt om je rubriek 'Aant.' met zorg te doen zeg het dan, dan zal ik je helpen. Maar ik hecht aan die rubriek *grootte* waarde.⁷

Veel liefs van huis tot huis

Gansch je

Jan

Groeten & vele van J.v.Kr. & Riemsdijk⁸

Hierbij bij de vorige zending twee vergeten stukjes.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 De eerste aflevering van De Witte Mier.
- 3 In Les Nouvelles Littéraires Artistiques et Scientifiques is geen kritiek achterhaald over de eerste aflevering van De Witte Mier. In het nummer van 12 juli van Les Nouvelles Littéraires zou wel in de rubriek 'Bref.....' het volgende bericht verschijnen: 'M. Raoul Simonson, qui a écrit, pour Les Amis d'Edouard, une bibliographie de Gide, va publier, dans le periodique hollandais de Witte Mier, luxueusement édité par M. Greshoff, une bibliographie plus complète du même écrivain'.
- 4 L'Intransigeant et le Journal de Paris verscheen van 1880 tot 1944 te Parijs. Het stond onder redactie van Fernand Divoire. Greshoff werkte incidenteel aan dit blad mee. Of er een recensie over De Witte Mier in dit dagblad is verschenen, is niet achterhaald.
- 5 Henri Martineau (1882-1958) dreef vanaf 1908 in de rue Bonaparte (hoek rue de l'Abbaye) te Parijs de boekhandel Le Divan, en was redacteur van het tijdschrift Le Divan, Revue de Littérature et d'Art. Martineau was de voornaamste uitgever van Stendhaliana; hij gaf onder meer de eerste verzameleditie van diens werk uit.
- 6 *De dood van Steinlen*. (Zie br.58 n.3.)
- 7 Naast de rubrieken 'Mensen, Daden & Data', 'Bibliographieën' en 'Boeken & Tijdschriften' kende De Witte Mier ook een onregelmatig verschijnende rubriek 'Aanteekeningen' waarin korte berichten over schrijvers en boeken werden opgenomen. Tussen de diverse rubrieken was weinig onderscheid.
- 8 Mogelijk de Haarlemse toneelschrijver jhr. Adriaan Willem Gerrit van Riemsdijk (1878-1930). Van Riemsdijk was sinds 1910 hoofdredacteur van de Oprechte Haarlemsche Courant en was sedert 1914 voorzitter van het Nederlandsch Tooneelverbond. Hij was ook redacteur geweest

van het maandblad Op de Hoogte, in welk tijdschrift Greshoff artikelen over beeldende kunst had gepubliceerd.

66. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 2 januari 1924.¹

[Arnhem,] 2 Januari 1923[*lees*:1924]

Beste Sandertje,

Ik zend heden 2 clichés voor het stukje van Aveline.²

het nieuwe is voor ons gemaakt

het oude is te leen.

Kosten van *maken* + porti: *14 frs.60* (fransch) (is dat niet véél goedkooper dan hier?)

Mag ik er op *rekenen* dat

1° de f^a B & S. *dadelijk* dat geld zend aan

M. Claude Aveline

éditeur

II, Rue du Depart

Paris (14e)

2° dat de f^a B & S. *dadelijk* na gebruik het *geleende* cliché terug zend aan hetzelfde adres.

Het, zeer aardige artikeltje, is *gratis*.

Is vel 1 N° 2 al af.

en vel 2 N° 2?

Hijman vind[*sic*] n° 1 W.M. zéér goed en iets bijzonders. Hij rekent op een bescheiden maar *zeker* succes. Het zij zoo!

Antwoord even op deze brief. n.l. of 1° gebeurd is?

J.v.Kr. vertrokken. ZEd was zeer hbsch, opgewekt en waardeerend. Het was heel gezellig.

Nog steeds geen nieuws van Mevr. de Bazel!³

Heel veel liefs van hier,

geheel je

Jan

Ik schreef Gallimard.⁴

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 *De dood van Steinlen*. Eén van de drie illustraties bij Avelines artikel was nooit eerder gereproduceerd. (Zie br.58 n.3.)
- 3 Zie br.58 n.6.
- 4 Brieven van Greshoff aan Gaston Gallimard of diens Éditions de la Nouvelle Revue Française zijn niet bewaard gebleven.
Op 21 januari schreef Claude Aveline aan Greshoff: 'J'ai reçu samedi soir la lettre où vous me demandiez de passer chez Gallimard. Je m'y suis donc rendu ce matin: les deux ouvrages de Fagus étaient déjà vendu, il ne restait que celui de Primoli. Je l'ai acquis et vous l'expédierai demain, en même temps que l'oeuvre de Louis Marcel.'

67. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 januari 1924¹

3 Januari 1924.

Beste Sander,

Wanneer je meent dat die titels eenige beteekenis hebben laat ze dan gerust staan!

Voeg dan tusschen op de juiste plaats

prof. dr. André Jolles.

m^r. Frans Erens

prof dr. J.J. Salverda de Grave

H.J. Stratemeijer.²

Schrap dan:

Lucien Dubech (Parijs)

de reden hiervan is dat ik nog geen antw. van hem heb en ik liever geen medewerkers op neem zonder *definitieve* toezegging. Hij kan er dan later wel weer eens bij gezet worden³

En verander Grau in Gran.⁴

Dus recapituleerende

4 namen bijvoegen

1 schrappen

1 wijzigen.

In de zaak Nypels ben je gegaan tot de *uiterste* grenzen van welwillendheid en tegemoetkoming. Verder kùn je niet gaan. Maar, als ik in jouw plaats, ware geweest, zou ik Nypels bezocht hebben, zonder vrienden erbij en hem ronduit, op de man af, gevraagd hebben: ‘vertel nou eens *eerlijk*, hetgeen ik na zooveel jaren kameraad-schappelijken omgang van je verwachten mag, *wat* heb je tegen mij, de W.M. en verdere ondernemingen van mij en onze vrienden’.⁵

Dan zat ZEd of met een mond vol tanden of hij kwam met zijn grieven en vermeende grieven op de proppen.

Ik zend je dezer dagen alles voor N° 3. opdat je voor je vertrek alles kunt regelen.
 Veel liefs van allen; mijne respecten aan Mevrouw Stols en je vader,
 geheel je
 Jan⁶

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 In de colofon aan de binnenzijde van de tweede aflevering van De Witte Mier zijn de namen van Jolles, Erens en Salverda de Grave inclusief hun titulatuur tussengevoegd; Stratemeijer was inmiddels overleden.
- 3 In de colofon aan de binnenzijde van de eerste aflevering van De Witte Mier werd Lucien Dubech genoemd. Vanaf de tweede aflevering is zijn naam uit de colofon geschrapt om daarin niet meer terug te keren.
- 4 In de colofon aan de binnenzijde van de eerste aflevering en in de prospectus van De Witte Mier was de naam van de Deen Gerhard Gran als Gerhard Grau gespeld; met ingang van de tweede aflevering werd deze fout hersteld.
- 5 Deze passage is niet geheel in overeenstemming met de vriendschappelijke toon van Nypels' brieven aan Greshoff. Op 23 januari zou Nypels aan Greshoff schrijven: ‘Gaarne had ik u reeds geantwoord op uw vriendelijke brief, zoo midden in de Mstrsche “crisis” dankbaar ontvangen. Ik zie echter geen kans om dit nu à tête reposée te doen [...] vandaar dit korte berichtje van mijn uiterste geneigdheid om de goede verstandhouding te handhaven of zo noodig te herstellen.’ (Vgl. br.23 n.5.)
- 6 Op deze brief is een aan de colofon van De Witte Mier ontleende strook geplakt met wijzigingen van de bestaande tekst: ‘Adres <-voor> /van de/ redactie <-aangelegenheden, waar ook alle recensieexemplaren heen gezonden moeten worden is /:/
 Burg <-emeester> /./ Weertsstraat 45, Arnhem. Mededeelingen betreffende de administratie en publiciteit aan de firma Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht’.

68. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 januari 1924¹

[Arnhem] 3.1.24

B.S.

Denk je er om dat ik in elk geval revisie van ‘Critiek’ (W.M. II) moet hebben.²

Zijn de proeven van Maas Geestranus³ en v Hamel⁴ al terug? Dan kan vel 1 worden opgemaakt en afgedrukt. En hoe staat het met zetten vel 2?

Wil je *a.u.b.*, een n^o ter kennismaking zenden aan dr. H. Sparnaay, Piersonlaan, Amersfoort. Er is haast bij met het volgende briefje: *zie bijlage*.⁵ (Deze heer is n.l. voorzitter van de Ver.[eeniging] v Leeraren in Levende Talen en is bereid op a.s. bestuursvergadering de W.M. *aan te bevelen*) Düs zeer belangrijk.

In haaste.

Veel liefs van

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Palladium. Hyman, Stenfert Kroese & van der Zande. Arnhem.
- 2 De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari) opende met een dialoog getiteld *Critiek* door Greshoff (p. 49-51). Een proef hiervan is niet bewaard gebleven.
- 3 In De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari), p. 52-58 zou het artikel '*Janus*' een *latijnsch tijdschrift* van H.G.J. Maas Geesteranus worden opgenomen. Het tijdschrift was een uitgave van Les Belles Lettres te Parijs.
- 4 Zie br.51 n.7.
- 5 Het als bijlage meegezonden briefje is niet bewaard gebleven.

69. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 4 januari 1924¹

[Arnhem] 4 Januari 1924.

Beste Sander.

Hierbij *voorbeeld* en *text* voor een tweemaandelijksche correspondentie van B & S. met den Boekhandel.²

Dit is een *prima* propagandamiddel en tot mijn verbazing nog niet toegepast.

Breng *alle* gewenschte verbeteringen en aanvullingen aan! En schrijf zelf over Koenen en Rutten eenige woorden.³

Laat het op de machine zetten: heel gewoon. zooals het blaadje van Michel.⁴

Oplage: ? Hoeveel adressen (behoorlijke) geeft het adresboek? ± 500?

Het is natuurlijk *uitsluitend* voor de Boekhandel bestemd.

Je ziet ik denk en werk altijd voor je!

Met veel liefs van Aty

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Van januari tot en met mei 1924 zou Boosten & Stols de periodiek Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel verspreiden. Er zouden vijf afleveringen van het tijdschriftje verschijnen, resp. in januari, op 1[= 8] februari, 15[= 20] februari, 1[= 19] maart en in mei 1924. Latere afleveringen zijn niet bekend.
Het eerste nummer bevatte onder meer een aankondiging van De Witte Mier en een van Jan de Vries' *Henrik Ibsen*.
- 3 Het eerste nummer van Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel bevatte voorts aankondigingen van *Sproken en legenden* en *Verzen* van Marie Koenen en van *De verzonken tuin* van Felix Rutten.
- 4 Waarschijnlijk een reclameblaadje van de Parijse uitgever Albin Michel.

70. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 januari 1924¹

[Arnhem] 8/1 24

Beste Sander,

Ik moest voor ernstig medisch onderzoek naar Ajà. Vandaar dat je eenige dagen zonder bericht bleef

Hierbij copij

Let wel.

Dubech vervalt voor N° 2.²

In de plaats

Curiosa I door J.Gr.³

Reden: Ik kreeg nog *geen toestemming* van D. Ik krijg die *zeker*, maar wij *mogen* niet voorbarig publiceeren.

Vergeef deze knoeierwinkel ik ben wat gehaast, ik kom zóó van den trein.

Ik zend tevens

Curiosa II⁴

Dialogo IV⁵

dr. P.N.v.E. schrijft 1° dat hij zich abonneert en verder:

Het is een interessant, zeer geslaagd nummer dat een groote sprong vooruit bij de vorige was. Wanneer je het zoo kunt houden zal het een interessant tijdschriftje worden.⁶

Bierens de Haan⁷ en Arthur v.S. *zээр* te spreken over De W.M., id. B. Verhoeven (heeft zich geabonneerd)

Morgen méér à tête reposée.

Veel liefs van geheel je

Jan.

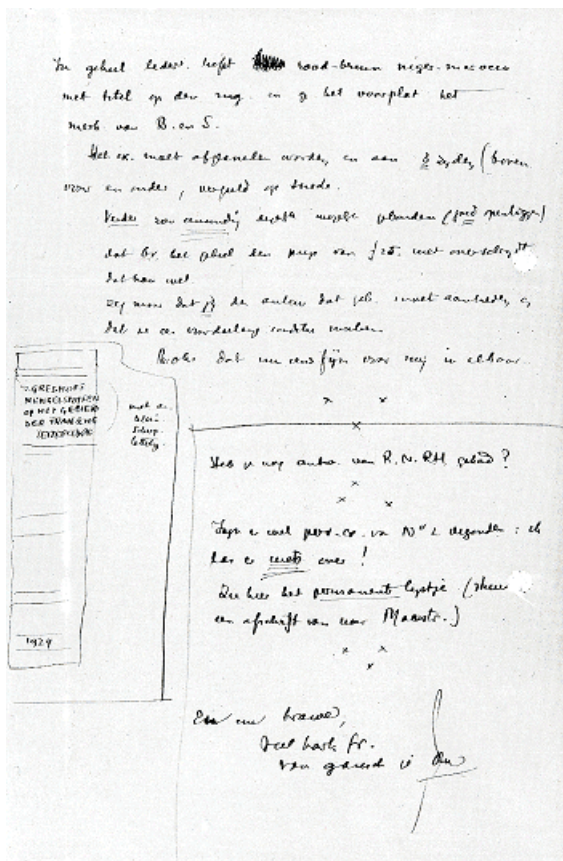
Ik zend morgen eenige regels over mijn vriend Stratemeyer† voor N° 2 op⁸

Eerste aflevering van Boosten & Stols' Correspondentie met den Boekhandel

Titelpagina *Mengelstoffen* (1924) in de reeks De Schatkamer.

Fragment van de brief van Greshoff aan Stols met rug-ontwerp voor *Mengelstoffen*, 19 februari 1924.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 *Boeken* door Lucien Dubech zou pas verschijnen in januari 1925. (Zie br.53 n.7.)
- 3 In De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari), p. 76-81 zou Greshoff het eerste deel van het artikel *Curiositeiten* publiceren. Dit deel was gewijd aan de bloemlezing *Les ironiques* van Jean-Marie Lacombe. Het tweede en laatste deel zou in september verschijnen. (Zie n.4.)
- 4 In De Witte Mier 1 (1924) 7 (1 september), p. 308-316 zou het tweede en laatste deel van Greshoffs artikel *Curiositeiten* worden gepubliceerd. Het was gewijd aan *Les épines ont les roses* van Louis Marcel.
- 5 Elke aflevering in 1924 opende met een bijdrage in dialoogvorm van Greshoff. De *Inleiding* in aflevering 1 was gevolgd door *Critiek* (afl.2) en *Moraal* (afl.3). In De Witte Mier 1 (1924) 4 (15 april), p. 153-155 zou *Duimkruid* worden gepubliceerd. Deze vierde dialoog zou nog worden gevolgd door *Vrijheid* (afl.5), *Anastasia* (afl.6), *Nieuw* (afl.7), *Profeten* (afl.8), *Oud en jong* (afl.9) en het aan Jan van Nijlen gewijde *Chef* (afl.10).
- 6 P.N. van Eyck had op 7 januari aan Greshoff onder meer geschreven: '[...] hart. dank voor De Witte Mier, waarop ik mij gaarne abonneer. Laat het s.v.p. vooral behoorlijk verpakt zenden. Het is een interessant, zeer geslaagd nummer dat een groote sprong vooruit bij de vorige was. Wanneer je het zoo kunt houden zal het een interessant tijdschriftje worden.'
- 7 De Utrechtse psychiater Pieter Bierens de Haan (1869-1941), bij wie Greshoff begin jaren twintig onder behandeling was geweest. Hij had onder meer tot de medewerkers aan Albert Verweys De xx^e Eeuw behoord.
- 8 In de rubriek 'Mensen, Daden & Data' in De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari), p. 86-87 publiceerde Greshoff een in memoriam H.J. Stratemeijer (1856-1924), die als journalist aan

De Avondpost verbonden was geweest. Greshoff had met hem kennis gemaakt toen hij zelf aan deze krant werkte in de jaren 1910-1914.

71. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 januari 1924¹

[Arnhem] 9 Januari 1924

Beste Zandre,

Hedenuchtend uw briefjes! Gij zijt een ongeduldig knaapjen. Gij kunt u toch *waarlijk* niet beklagen over mijne activiteit! Ik droom s'nachts van B. en S.!

Geliefde vriend: zie hier:

- 1° eenige stukken en bescheiden met mijne opmerkingen daarbij
- 2° een text voor pag 3 omslag.² Het is nuttig om de inhoud van N° 1 daar te vermelden, om hen die bij toeval alleen N° 2 in handen krijgen in te lichten.
- 3° een zeer nette advert. voor Ibsen.³
- 4° de toezegging voor eenige nadere advertentiën over in aanbouw zijnde boeken die ik *morgen* in orde zal maken, tegelijk met een lijstje van de eerste serie Schatkamer.⁴
- 5° portret J. de Vries⁵

Verder: denk om dat stukje facsimilé van Laurids Bruun!⁶

wat een *alleraardigst* stukje in de Telegraaf.⁷ Las Papa het?

laat mij *vooral* proeven sturen ook van de advertentiën.

vergeet niet mijn notitie over H.J. Stratemeyer te ondertekenen⁸

vergeet niet mij te melden hoe je staat met de aantekeningen.⁹ Ik laat het aan jouw inzicht en beleid over het voornaamste er uit te pikken.

Ik heb het druk met een Tentoonstel. vh Nederl. Boek in Parijs, die men mij gevraagd heeft in elkaar te steken.¹⁰

In haaste.

heel veel liefs van Aty en de kinderen

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 In 1924 werd op de binnenzijde van het achterplat van De Witte Mier een opsomming gegeven van in de voorgaande aflevering opgenomen en in de komende afleveringen te verwachten artikelen.
- 3 Voor *Henrik Ibsen* van Jan de Vries werd in iedere aflevering van De Witte Mier afzonderlijk geadverteerd.
- 4 Ieder deel uit de reeks De Schatkamer werd in iedere aflevering van De Witte Mier met een afzonderlijke advertentie aangekondigd; op dit moment stond Jean Viollis' *Harteken* nog als deel 9 genoemd.
- 5 In de advertentie voor Jan de Vries' *Henrik Ibsen* (zie n.3) werd, evenals op de prospectus voor dit boek (zie br.56 n.3) een portretfoto van hem afgedrukt.

- 6 In De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari), p. 67-75 publiceerde Jan de Vries het tweede deel van zijn *Toevallige ontmoetingen in de literatuur*. Dit artikel handelde over de Deense schrijver Laurids Valdemar Bruun (1864-1935) en diens verhouding tot Paul Gauguin. Op p. 71 van De Vries' artikel werd het facsimile van een fragment van een brief van Bruun afgedrukt.
- 7 In De Telegraaf van woensdag 9 januari (Av.) verscheen in de rubriek 'Kunst en Letteren' onder het kopje 'Tijdschriften' een bespreking van De Witte Mier die als volgt eindigde: 'Opstellen van G. Prampolini over "Soviet-literatuur" en van J. Paludan over "Deensche dichters van dezen tijd" herinneren er aan, dat men hier ook over minder bekende literaturen wil inlichten en de uitvoerige rubriek "Personen, data, boeken en tijdschriften", die het tijdschriftje besluit, vormt dan eigenlijk de ware schatkamer met nieuws voor de snuffelaars en boekenvrienden die, hopen wij, dit kleine, aangename tijdschrift met genoegen zullen zien herleven, dat door zijn karakter een eigen plaats kan innemen'.
- 8 Het in memoriam voor H.J. Stratemeijer (zie br.70 n.8) werd ondertekend met J. Gr.
- 9 Zie br.65 n.7.
- 10 Uit onvrede met het toelatingsbeleid en de jurering bij de toekenning van de jaarlijkse prijzen bij de Salon de Mai, die geleid werd door de Société des Artistes Français, werd in 1884 in Parijs door een groep geweigerde kunstenaars de Salon des Indépendants opgericht. Er is ons geen catalogus van de Salon des Indépendants uit 1925 bekend, zodat niet viel na te gaan of en welke uitgeverijen voor deze tentoonstelling hebben ingezonden.

72. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 januari 1924¹

[Arnhem,] 10 Januari [19]24

Beste Xandria,

Je aantekeningen zijn *héél goed*!² Hartelijk dank. Voeg er a.u.b. de terug gestuurde nog bij.

Maakt met een star een afscheiding tusschen personen en boeken.

Vel 1 = Dialogoog³

Maas.⁴

vHamel⁵

Roelants⁶

Vel 2: de Vries II⁷

J.Gr. 1⁸

en dan dadelijk 10 p.⁹

Ik hebben *geen* bezwaar tegen uitstel van oplage Noorsche Boeken¹⁰

Leg dat dus op zijde.

Ik schreef JvKr. om spoedige zending.¹¹

Ik ontving nog *géén proef* van Aveline Dood v Steinlen.

Krijg ik die nu??

Plaats *Bollery heel achterin*¹²

Dus *na* je Aanteekeningen, die dan precies op een halve pag moeten afgehakt worden volgt

Bladzijden ½ pag 1 sonnet

laatste pag. 2 sonnetten¹³

Hier mede *sluit* de aflevering, die niet minder is dan N° 1 gelukkig Stuur mij vooral proeven, Sandertje, daarmee doe je mij veel genoeg van

advertentien

omslag

strook.

etc. etc.

Hierbij nog advertentiën: proef a.u.b.

Schatkamer.

N° 9. alleen als B. & S. *ackoord* gaat met voorwaarden¹⁴

N° 10 gereserveerd voor A.v.S.¹⁵

Vergeet niet Winkelbiljet 11.¹⁶

Moet ik nog verder bewijzen dat ik van ganscher harte je dienstw. dienaar ben?

Beste vriend, het allerliefste van ons allen,

je

Jan

Stuur N° 1 (met briefk.)

1 aan Jhr. E.J. van Lidth de Jeude

Hoofdred. Nieuws vd Dag voor Ned. Indie

Kali Besar w.z

Batavia¹⁷

2 Herman Salomonson

Hoofdred. Java-Bode

Batava[*sic*]¹⁸

- 3 den Heer en Mevr. v Batenburg
Directie Arnh. Schoolvereniging Arnhem
- 4) Mej. Lientje Fellenga
Verhulststr.
s. Gravenhage
- 5) De heer S. Baukema
Pels Ryckenstr
Arnhem.
- 6) Jan Boon Traunkirchen am Trauensee
Niederösterreich.

Meld *omgaand* goed[+ e] ontvangst en je oordeel over een en ander na ernstige lezing!!
Dag!

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven bij Boosten & Stols te Maastricht.
- 2 In De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari), p. 95-103 publiceerde Stols een aantal aantekeningen. Die over Maurice Barrès waren hem eerder door Greshoff gestuurd. (Zie br.61 n.2.) Een aantal aantekeningen in de rubriek was verzorgd door de Deense medewerker Jacob Paludan.
- 3 Greshoffs dialoog *Critiek*. (Zie br.68 n.2 en ook br.70 n.5.)
- 4 H.G.J. Maas Geesteranus, '*Janus*' een latijnsch tijdschrift. (Zie br.68 n.3.)
- 5 A.G. van Hamel, *Yan Kalloc'h*. (Zie br.51 n.7.)
- 6 In De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari), p. 64-66 zou het tweede deel van Maurice Roelants' *Herinneringen aan Prosper van Langendonck* worden gepubliceerd. Het eerste deel was gepubliceerd in de januari-aflevering (p. 7-11); in de maart-aflevering zou het derde deel worden opgenomen (p. 120-124).
- 7 J. de Vries, *Toevallige ontmoetingen in de literatuur*. (Zie br.71 n.6.)
- 8 Greshoff, *Curiositeiten I*. (Zie br.70 n.3.)
- 9 In tegenstelling tot de artikelen in De Witte Mier, die uit een 12 punts letter werden gezet, werden de vaste rubrieken met bio- en bibliografische aantekeningen, als 'Menschen, Daden & Data' enz., uit een 10 punts letter gezet.
- 10 Een bijdrage in de rubriek 'Aantekeningen' over de oplage van Noorse boeken is niet gepubliceerd.
- 11 Greshoffs brief aan Jan van Krimpen is niet bewaard gebleven.
- 12 De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari) sluit af met *Drie sonnetten* van Joseph Bolléry (1890-?), n.l. *A Léon Bloy* (p. 103), *A Arthur Rimbaud* en *A Villiers de l'Isle Adam* (p. 104).
- 13 De door Greshoff gewenste indeling is aangehouden.
- 14 Als deel 9 in de reeks De Schatkamer had Greshoff een vertaling door Ary Delen van Jean Viollis' *Petit coeur* voorgesteld. (Zie br.55 n.12.) Welke de door Viollis gestelde voorwaarden waren, is niet meer na te gaan. Kennelijk waren ze niet acceptabel, want uiteindelijk zou J.W.F. Werumeus Bunings *Tooneel en dans, kronieken en kritieken* in 1925 als deel 9 in de reeks verschijnen. In Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel 3 (15 februari 1924) werd nog een aankondiging van *Harteken* opgenomen.
- 15 Als deel 10 in de reeks De Schatkamer zou Arthur van Schendels *Oude Italiaansche steden* verschijnen. Het boek werd in november gedrukt en uitgegeven door Boosten & Stols in een oplage van 1085 exemplaren.

- 16 Winkelbiljet no. 2 van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent onder leiding van J. Greshoff.
Dit winkelbiljet gaf, naast een inhoudsopgave van nummer 2 dat 15 februari zou verschijnen, de volgende informatie: ‘Uitgegeven bij Boosten & Stols, Maastricht. Prijs per jaargang van 10 nummers f 7.50 losse nos. f 1.-. Abonnementen worden *hier* aangenomen.’
- 17 Jhr. Everhard Johannes van Lidth de Jeude (1890-1932) was van 1920 tot 1923 redacteur van het tijdschrift Nederland geweest. Hij had in 1914, toen hij in Blaricum woonachtig was, kennis gemaakt met Greshoff. In januari 1923 was hij hoofdredacteur van het Nieuws van den Dag van Nederlandsch-Indië geworden. Midden 1926 keerde hij naar Nederland terug om redacteur binnenland van De Telegraaf te worden. Hij zou van najaar 1928 tot herfst 1930 te Brussel verblijven. Daarna keerde hij terug naar Nederland om opnieuw redacteur binnenland van De Telegraaf te worden.
- 18 De journalist en romanschrijver Herman Salomonson (1892-1942), die later directeur van het persagentschap Aneta-Batavia en Aneta-Holland zou worden.

73. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 januari 1924¹

Arnhem, 11 Janvief 1924

Edele Uitgever,

Zooeven ontvang ik de berichtenis dat het boekjen ‘oude Italiaansche steden’ in de Schatkamer verschijnen zal.² Hoera! Zet het dus dâalik op de lijst.

Wilt gij mij wat postpampier Witte Mier zenden? ‘Witte Mier’ iets grooter liefst en voor de goedkoopte in / koleur.

en géén B. Weertsstr 45 want als ik eens verhuis!

Zoudt gij ook eenig pampier willen aanvaardigen met opdruk

J. Greshoff

BurgWeertsstr 45

Arnhem.

niet *vée*l

Wat zou je denken van de prachtige Jeugd Herinneringen van Lod vDeyssel voor de Schatk?³

Ik hunker naar bericht

geheel je

Jan

reist gij over Arnhem?

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 Op 8 januari had Arthur van Schendel aan Greshoff geschreven: ‘Van Meulenhoff bericht dat er geen bezwaar is. Maar nog niet met zetten beginnen, want als de opstellen klaar zijn is er mogelijk in de eerste iets te veranderen.’
- 3 In de reeks De Schatkamer is geen werk van Lodewijk van Deyssel verschenen. Mogelijk doelde Greshoff op de *Gedenkschriften* van Lodewijk van Deyssel (ps. van Karel Joan Lodewijk Alberdingk Thijm, 1864-1952), waarvan fragmenten in De Gids, Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift en andere periodieken waren gepubliceerd. *Gedenkschriften* zou in september 1924 bij Em. Querido te Amsterdam verschijnen.

In oktober 1926 zou als vijftiende uitgave van Trajectum ad Mosam Van Deyssels *Kleinigheden* verschijnen. Het boekje werd gedrukt door Boosten & Stols in een oplage van 200 exemplaren. A.A.J. Stols tekende de initialen.

74. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 januari 1924¹

[Arnhem] 11-1-24.

B.X,

Ik zend hierbij Barrès,² volgend na Loti.³ Ik corrigeer morgenochtend. Krijg ik revisie vel 1? En proeven Aveline W.M.⁴

Veel hart. gr.

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Palladium. Hyman, Stenfert Kroese & Van der Zande. Arnhem.
- 2 In aflevering 2 van De Witte Mier zouden een aantal aantekeningen over Maurice Barrès geplaatst worden. (Zie br.61 n.2.)
- 3 Aan het overlijden van Pierre Loti werd in De Witte Mier geen aandacht besteed. Wel had Greshoff in juli 1923 in Den Gulden Winckel een artikel aan hem gewijd. (Zie br.80 n.12.) De zeeofficier Loti (ps. van Julien Viaud, 1850-1923) is vooral bekend geworden door zijn roman over het Bretonse vissersleven *Pêcheur d'Islande* (1886); hij schreef daarnaast romans die spelen in de exotische wereld van de Polynesische eilanden.
- 4 *De dood van Steinlen*.

75 J. Greshoff aan A.A.M. Stols, wschl. 12 januari 1924¹

Mio caro Alessandro,

Sono molto in collera che no ho ricevuto una lettera.

Dus... gord u aan en schrijf aan uw versmachtende slaaf en redacteur

Jan

drukpr.[oef] Aveline etc.²

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Greshoff in deze brief evenals in br.74 om de drukproef van het artikel van Claude Aveline vraagt.
- 2 *De dood van Steinlen*.

76. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 januari 1924¹

13./1 '24

Beste X,

Je brief kreeg ik gisterenavond. Ik stuur hem hierbij terug dan kan je punt voor punt het antwoord volgen.

1. ja, ik zie graag even proeven en het is een kleine moeite
2. id.
3. gezien, dank.
4. Las Nieuwe Eeuw. *Niet anti* (want hij maakt er veel werk van door te citeeren en hij herkent de Goede Stem in mijn Barrès) Máár... hij kan niet veel anders doen dat[*lees:dan*] zijn theoretisch standpunt even laten door schemeren.² Ik sprak gisteren Bernard Verhoeven en die vond het ook een ‘goede critiek’. Maasbode niet gezien.³
N.R.C. is weer erg ‘bescheten’ (benepen, armelijk, pesterig, kleingeestig etc)⁴
Maar de Telegraaf is aardig.⁵

5. Zet a.u.b. ook de oordelen over S. ik ben daar *zéér* op gesteld.⁶ Ik schreef je al laat N° 2 dan 4 of 8 pag groter worden. Ik geef mijn heiligste verzekering dat de 10 *nos* het 30-tal vel *niet* zal overschreiden[*sic*].⁷ Maar ik vind het wel prettig een beetje speling te hebben. Geef dus èn de oordelen over die brave Str. èn alle aant.⁸
N° 2 moet net zoo fraay worden als 1.
6. zal gaarne nog eenige aantek. ontvangen.
7. kreeg verzoek van Bernouard⁹ de zaak in elkaar te zetten, met mededeeling dat hij reeds persoonlijk uitnoodiging gericht had tot v Dish,¹⁰ Meulenh,¹¹ Hooge Brug,¹² Brusse¹³ en v Royen.¹⁴ Verder stuurde hij tal van inschrijvingsbiljetten etc. etc. Ik *begon* met een brief te schrijven aan deze heeren meldende mijn opdracht en de meening dat *alléén* en *uitsluitend* een collectieve inzending kans op succes èn goede verzorging heeft. En dat Pall.[adium] alléén aan een collectieve inzending zal medewerken.¹⁵
Ik wacht nu hun antwoord.
Wil jij in *elk* geval exposeeren dan kan ik je inschrijvings biljetten sturen. Maar ik raad het je af.¹⁶
8. Proef Steinlen graag.¹⁷
9. best
10. id.
11. goed
12. proeven corrigeer ik morgen Maandagochtend aangezien thands mr JCBlöm ten mijnent.¹⁸
Maar *let er op* dat Bibliografie Dubech voor N° 2 *vervalt*.
en bewaart[*sic*] moet worden als je dat schikt tòt plaatsing van zijn stuk.¹⁹
13. Wilmink *niet* ontvankelijk.
antwoord hem dat je de brief aan de red. hebt doorgezonden méér niet.²⁰
Verder: om te bepalen of ik de heer Wilm. al of niet tot medewerker wensch heb ik JvKr. niet noodig. Ik kan mijn eigen broek wel ophalen.
14. dank.
15. zal geschieden. was ik vergeten. ik zal er heden Verhoeven over in den arm nemen.
16. ja. het is met v.d.W. als met v.S. het zijn *gearriveerde* auteurs! Wat is daar aan te doen èn... neem het ze eens kwalijk. Ik vind het heel *schappelijk*.²¹
17. alleraardigst.
Wil je mijn raad?
Geef dan de brieven van Barrès met interview (in het Fransch) natuurlijk *zoo spoedig* mogelijk.²²
liever heden dan morgen
nù is de belangstelling voor Barrès op zijn felst. profiteer daarvan en zorg voor een depositaire

Aveline²³ [+ of] Le Divan²⁴

wil ik schrijven aan een van twee?

Zoo ja meld dan groote[sic] v/d oplaag en ongeveere prijs

Kan je 280 exx. dont 200 pour la France plaatsen dan kan het wat goedkooper worden

200 v Fr

50 v Ned

30 v. *present* en *pers*

Misschien is 180 eigenlijk beter.

Maar ga *niet* boven de 50 frs.

liever *minder*

Antwoord mij dus op

- 1° moet ik naar Parijs schrijven en met welke zakelijke gegevens.
- 2° heeft Erens dat vervelende en detoneerende stukje Aanteekening (o.a. over J. Reyneke v Stuwel!) wèg gelaten.²⁵
3. Wàs E. al bezig aan zijn mémoires??²⁶ Ook toevallig dat ik juist op het idee kwam hem te vragen!²⁷
- 4 Ruusbr lijkt mij prijma.²⁸
Denk aan de Augustinus v V Looy²⁹
Th à K. v V Looy³⁰
2e en 3e drukken
máár dan een prijma verzorging van de uitstalling[?] in luxen band (zie die v L. 's uitg.)³¹
- 5 aardig [xxx] Trajectum. Heb je de kopy al binnen³²
6. hoe staat het met Boutens³³
- 7 hoe staat het met zetten van de W M? n.l. *de Vries Toev. ontm*³⁴
*J.Gr. Curiosa I?*³⁵
8. ik stuurde je Correspondentie 2. maar kreeg hierop géén antwoord? Wèswwege?
Het [xxx] nog een heele schrijverij, ook de advertentien.³⁶
9. Ik stuur *begin* volg. week waarsch. dinsdag Corresp. 3.³⁷ Wat je heb dat heb je.
ik houd van voorraad, ben ik dan eens uit de stad dan heb ik geen zorg.
10. hoeveel abonne's?
de W.M. verscheen Zaterdags.
Woensdag schreef je mij: een kleine vijftig
Hijman vind dat resultaat in zoo korten tijd fenomenaal.
- 11 wanneer ga je naar Holland? en via welk centrum Br of A[ntwerpen]? en wanneer ga je dan naar Amsterdam?
12. met v.S. is nu 10 *nos* Sch. vol. en fraay vol.³⁸

Ik ben benieuwd naar eenig bericht.

Mijn hart. dank voor je lange brief, je proeve en al je goede zorgen, met mijne respecten aan de heer en Mevrouw Stols, met vr. groeten voor Clim.

Geheel je

Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 In het rooms-katholieke weekblad *De Nieuwe Eeuw* van 10 januari besprak Pieter van der Meer de Walcheren de eerste aflevering van *De Witte Mier*. Van der Meer haalde uitvoerig Maurice Roelants' bijdrage over Prosper van Langendonck aan en citeerde met instemming Greshoffs artikel over Maurice Barrès, waaruit volgens Van der Meer een zuiver inzicht in de Franse literatuur sprak. Hij schreef verder onder meer: 'Het belooft een tijdschrift te worden van geraffineerden smaak; uitvoering, sobere omslag en lettertype zijn een oogenlust - en inhoud zijn zeer verzorgd, zooals we dat verwachten mogen van deze redactie en deze uitgevers. Of dit maandschrift echter méer zal zijn dan een eclectische showroom van verfijnde en edel-smakende kunstzinnigheden voor ernstige levensdilettanten, moet de toekomst uitwijzen. Ik hoop het, doch meen het te moeten betwijfelen.'
- 3 In het rooms-katholieke dagblad *De Maasbode* van donderdag 10 januari (Av.) verscheen een recensie van de eerste aflevering van *De Witte Mier* waarin o.a. het volgende geschreven werd: '[...] Het spreekt vanzelf, dat wij, katholieken, voor dergelijke voorlichting andere eischen moeten stellen dan waaraan *De Witte Mier* denkt te voldoen. Al worden onder de medewerkers enkele katholieken genoemd (L.J.M. Feber en Bernard Verhoeven), daarmee is natuurlijk allerminst vast komen te staan dat de "rustige, beminlijke en veelzijdige voorlichting" die het tijdschrift belooft, katholieken zal bevredigen. Het leeuwendeel der medewerkers zal schrijven in vrijzinnigen geest.'
- 4 In de rubriek 'Uit de Tijdschriften' van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van zaterdag 12 januari (Av. A) verscheen een kritiek op de *Witte Mier* die als volgt begon: 'De *Witte Mier*. Zoo heette een tijdschriftje vóór den oorlog. 't Is bij de h.h. Boosten en Stols te Maastricht herleefd: een "maandschrift voor de vrienden van boek en prent onder leiding van J. Greshoff". 't Zal 10 maal in de 12 maanden verschijnen. De inleiding heeft den vorm van een dialoog.'
- 5 Zie br.71 n.7.
- 6 Volgend op het in memoriam van H.J. Stratemeijer door Greshoff in *De Witte Mier* 1 (1924) 2 (15 februari), p. 86-87 werden reacties op Stratemeijers overlijden uit *De Avondpost*, het *Algemeen Handelsblad*, *Het Vaderland*, en de *Arnhemsche Courant* weergegeven (p. 87-89).
- 7 Jaargang 1924 van *De Witte Mier* telde 489 pagina's, dus 12 $\frac{3}{4}$ vel.
- 8 Welke aantekeningen voor aflevering 2 van *De Witte Mier* waren bedoeld, is niet meer na te gaan. Uit het feit dat bijv. de aantekening over het overlijden van Pierre Loti (zie br.74 n.3) weggevalen is, moet afgeleid worden dat niet alle gezonden aantekeningen in *De Witte Mier* zijn opgenomen.
- 9 De bibiofiele uitgever François Bernouard coördineerde de inzending voor het gedeelte dat aan boeken gewijd was van de *Salon des Indépendants* (1925) te Parijs, waarvoor Greshoff gevraagd was de Nederlandse inzending voor zijn rekening te nemen. (Zie br.71 n.10.)
- 10 Cornelis Anthony Jacobus van Dishoeck (1863-1932) was sinds 1898 als uitgever te Bussum gevestigd. Hij was onder meer uitgever geweest van het tijdschrift *De Arbeid* (1898-1902) en van *Vlaanderen* (1903-1907). Zijn fonds had een voornamelijk literair karakter. Tot de auteurs in zijn fonds behoorden P.C. Boutens, P.N. van Eyck, Martinus Nijhoff en A. Roland Holst, terwijl Van Dishoeck bovendien veel Vlaamse auteurs als Herman Teirlinck, August Vermeylen en Karel van de Woestijne uitgaf. Behalve Herman Teirlinck verzorgde Jan van Krimpen een aantal van Van Dishoecks uitgaven. (Zie Marloes van Buuren/Marije de Jong, *C.A.J. van Dishoeck, mercator en mecenas. De geschiedenis van uitgeverij Van Dishoeck, 1898-1931*, Amsterdam 1985.) Er is geen correspondentie tussen Van Dishoeck en Greshoff bewaard over de deelname van Van Dishoeck aan de *Salon des Indépendants*. (Zie ook n.13.)
- 11 Er is geen correspondentie tussen Uitgeverij J.M. Meulenhoff te Amsterdam en Greshoff bewaard over de deelname van Meulenhoff aan de *Salon des Indépendants*. (Zie ook n.13.)
- 12 Uitgeversmaatschappij *De Hooze Brug* te Amsterdam had onder meer van 1918 tot 1920 het modernistische tijdschrift *Het Getij* uitgegeven. Directeur van deze uitgeverij was de hoofdredacteur van *De Nieuwe Amsterdammer*, Henri Wiessing, die deze uitgeverij in 1914 met name had opgericht ten behoeve van de uitgave van zijn weekblad. (Zie ook n.13.)
- 13 W.L. & J. Brusse Uitgeversmaatschappij NV was sedert 1903 te Rotterdam gevestigd. De uitgeverij stond onder leiding van Willem Lucas Brusse (1879-1937) en Johan Christiaan Brusse (1868-1949). Naast literatuur, gaf Brusse veel boeken over toegepaste kunst uit. Tijdens de Eerste Wereldoorlog had Jan van Krimpen een aantal bandontwerpen voor Brusse gemaakt, maar het was vooral de vormgeving van S.H. de Roos die gezichtsbepalend was voor het fonds

van Brusse. (Zie Reinold Kuipers, *Twee broers, twee pioniers*, in cat. tent. *Uitgeverij W.L. & J. Brusse en haar werk*, 's-Gravenhage (Rijksmuseum Meermanno-Westreenianum) 18 september-15 november 1980.)

Er is in Greshoffs correspondentie met Brusse een op 12 januari gedateerd rondschrijven aan een aantal uitgevers bewaard gebleven, waarin Greshoff schreef: 'Mijn vriend Bernouard vraagt mij mij te belasten met de Nederlandsche inzendingen op de "Indépendants" Hij meldt mij tevens dat hij U reeds direct een uitnodiging zond. Naar mijn meenig is het alleen mogelijk om een goede Nederlandsche sectie te verkrijgen indien de Nederl. uitgevers zich onderling verstaan en een keurcollectie *en bloc* naar Parijs zenden. Dit is bovendien besparing en geeft eenige meerdere waarborg voor goede expositie en zorgvuldige behandeling der boeken. Ik zou willen dat de collectie werd verzonden aan een Parijsch vertrouwensman, welke dan voor goede terugzending kan zorgen. Ik denk bijv. aan een uitgever Claude Aveline [...] die ik persoonlijk als een accuraat en betrouwbaar man ken. Wanneer er niet op deze wijze een combinatie gevormd wordt, gevoelt "Palladium" persoonlijk niets voor deze expositie.'

Na Brusses antwoord schreef Greshoff hen op 16 januari: 'Ik ben U zeer dankbaar voor Uw brief. Maar van verschillende uitgevers ontving ik bericht dat zij reeds ingezonden hadden. Van een combinatie kan dus moeilijk meer sprake zijn! Ik begrijp mij overigens niet dat men zoo in den blinde weg maar kostbare boeken naar het buitenland zend, zonder éenige waarborg voor goede behandeling en goede expositie! Wanneer Palladium en Trajectum ad Mosam nu inzenden zouden, dan doen zij dat alléén door middel van een vertrouwensman in Parijs, die *persoonlijk* zorg draagt voor de boeken en zorgt voor een goede en smakelijke uitstalling. Zoo als het nu gaat lijkt het naar *niets* en van een eenigszins representatief geheel kan geen sprake zijn.'

- 14 J.F. van Royen had na de opheffing van De Zilverdistel in 1919 De Kunera Pers opgericht, van welke pers in september 1923 de eerste uitgave was aangekondigd. Dit boek, J.H. Leopolds bundel *Oostersch*, was begin januari 1924 verschenen, maar was door Leopold al in 1920 aan Van Royen ter publikatie in de reeks De Zilverdistel aangeboden. (Zie J.H. Leopold, *Gedichten I. De tijdens het leven van de dichter gepubliceerde poëzie* (ed. A.L. Sötemann en H.T.M. van Vliet), dl.2, Amsterdam 1983, p. 210-223.) (Zie ook n.13.)
- 15 Het is niet bekend of danwel welke publikaties Palladium voor de Salon des Indépendants heeft ingezonden. (Zie br.71 n.10.)
- 16 Het is niet bekend of danwel welke publikaties Stols voor de Salon des Indépendants heeft ingezonden. (Zie br.71 n.10.)
- 17 Claude Aveline, *De dood van Steinlen*.
- 18 Hoelang het bezoek van J.C. Bloem duurde, is niet achterhaald.
- 19 Lucien Dubechs artikel *Boeken* zou pas in 1925 in De Witte Mier worden gepubliceerd (zie br.53 n.7 en br.57 n.6); bij die gelegenheid werd geen bibliografie van zijn werk opgenomen.
- 20 Mogelijk is bedoeld de schilder Albert Carel Willink (1900-1983) die kort tevoren uit Duitsland in Nederland was teruggekeerd en die meewerkte aan het avantgardistische tijdschrift Het Overzicht.
- 21 Uit een bewaard gebleven contract tussen Arthur van Schendel en Boosten & Stols betreffende *Angiolino en de lente* van 1 juli 1925 is bekend dat Van Schendel voor de tweede druk een royaltie-percentage van 10% zou ontvangen, voor de derde druk een percentage van 15% en voor eventuele volgende drukken een percentage van 20%; de overeengekomen oplage van elke druk bedroeg 1000 exemplaren.
Gegevens over het royaltie-percentage van Karel van de Woestijne zijn niet achterhaald.
- 22 Het is niet duidelijk op welke mogelijke uitgave van Maurice Barrès (1862-1923) Greshoff doelde.
- 23 De boekhandel annex uitgeverij van Claude Aveline was in de rue du Départ te Parijs gevestigd. In zijn brieven aan Greshoff is niets terug te vinden over een uitgave van Maurice Barrès. Claude Aveline zou van november 1924 tot november 1926 Stols' fonds te Parijs vertegenwoordigen. Op 17 november 1924 zou Aveline Stols schrijven: 'C'est avec grand plaisir que je travaillerais avec vous. Dans quelles conditions pourrions nous le faire? Je crois que le meilleur moyen serait que je sois à Paris le dépositaire de certaines de vos éditions susceptibles d'intéresser les bibliophiles français. [...] Il ne m'est pas possible, malheureusement, de vous proposer une participation aux frais d'établissement de ces ouvrages: toutes mes disponibilités sont engagées dans mes propres éditions. Voyez ce que nous pourrions faire - je crois que la forme du dépôt général et la meilleure.' In november 1926 deed Aveline de exploitatie van zijn eigen fonds over aan de boekhandel André Delpeuch, gevestigd in de rue de Babylone te Parijs.
- 24 Le Divan was de boekhandel/uitgeverij die Henri Martineau in de rue Bonaparte te Parijs dreef.

- 25 Greshoff doelde op Frans Erens' *Litteraire overwegingen*, dat in augustus als deel 7 in de door hem geredigeerde reeks De Schatkamer bij Boosten & Stols zou verschijnen. In deze bundel werden opstellen opgenomen over Honoré de Balzac, Maurice Barrès, F. Dostojewski, Gustave Flaubert, Gérard de Nerval e.a. Het is mogelijk dat Erens in deze bundel ook een artikel over Jeanne Henriette Reine Kloos-Reyneke van Stuwe (1874-1951) had willen opnemen. Dat is echter niet gebeurd.
- 26 Bedoeld is waarschijnlijk de in 1938 onder de titel *Vervlogen jaren* bij het Thijmfonds te Den Haag verschenen mémoires van Frans Erens. In De Nieuwe Gids van september 1928 zou Erens zijn *Parijsche heugenis* publiceren, in september 1929 zou Erens in het tijdschrift Nu onder de titel *Eigen historie* deze mémoires voortzetten; de publikatie kreeg eerst in 1930 in het dagblad De Tijd een vervolg, en daarna in 1931 onder de titel *Vervlogen jaren* in het dagblad De Maasbode.
- 27 Tussen Greshoff en Frans Erens, noch tussen Stols en Erens is correspondentie bewaard gebleven over Erens' *Vervlogen jaren* of anderszins over de publikatie van diens herinneringen.
- 28 In het najaar van 1917 was bij de Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur te Amsterdam een door Frans Erens in hedendaagse taal overgebrachte uitgave van *Het sieraad der geestelijke bruiloft* door Johannes Ruusbroec (1293-1381) verschenen. Het is mogelijk dat Stols overwoog van deze vertaling een tweede druk uit te geven. (Zie ook n.29 en n.30.)
- 29 Frans Erens' vertaling van *Aurelius' Augustinus Belijdenissen in XIII boeken* was in 1903 bij S.L. van Looy te Amsterdam gepubliceerd, met versieringen door P.H. van Moerkerken. De derde druk van deze vertaling was in 1919 verschenen. Omstreeks juli 1924 zou bij dezelfde uitgever een vierde druk van Erens' vertaling verschijnen.
- 30 Frans Erens' vertaling van *De navolging Christi* door Thomas à Kempis was in 1907 bij S.L. van Looy te Amsterdam verschenen. Het boek was gedrukt door Ipenbuur & Van Seldam te Amsterdam. De tweede druk van deze vertaling was in 1919 verschenen.
- 31 De band van Frans Erens' vertaling van *Aurelius' Augustinus Belijdenissen in XIII boeken* was ontworpen door P.H. van Moerkerken. (Zie Fons van der Linden, *In linnen gebonden. Nederlandse uitgeversbanden van 1840 tot 1940*, Veenendaal 1987, p. 139, nr.178.) De ontwerper van de band van Erens' vertaling van *De navolging Christi* door Thomas à Kempis is niet bekend.
- 32 Mogelijk doelde Greshoff hier op de voorgenomen uitgave van de *Sonnets* van Louïze Labé, die in januari als deel 6 in de reeks Trajectum ad Mosam door Stols zou worden uitgegeven. Het boek werd in een oplage van 150 exemplaren door Boosten & Stols gedrukt en was verlucht met een door Charles Eyck getekend portret.
- 33 In april zou een vertaling door Pieter Cornelis Boutens (1870-1943) van *De sonnetten van Louïze Labé* door Stols als deel 7 in de reeks Trajectum ad Mosam worden uitgegeven. Deze tweetalige editie zou in een oplage van 215 exemplaren worden gedrukt door Boosten & Stols en werd evenals de oorspronkelijke editie (zie n.32) verlucht met een portret door Charles Eyck.
- 34 In de februari-aflevering van De Witte Mier zou de tweede aflevering van Jan de Vries' *Toevallige ontmoetingen in de literatuur* worden opgenomen. (Zie br.71 n.6.)
- 35 Bedoeld is *Curiositeiten*. (Zie br.70 n.3.)
- 36 Het op 1 februari gedateerde nummer 2 van Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel zou op 8 februari verschijnen. In deze aflevering werd aandacht besteed aan De Witte Mier en aan de in de reeks De Schatkamer te verschijnen boeken van Jan de Vries, Greshoff en L.J.M. Feber. Gedurende 1924 werd in bijna elke aflevering van De Witte Mier aan elk deel uit de reeks De Schatkamer een paginagrote advertentie gewijd.
- 37 Nummer 3 van Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel is gedateerd 15 februari, maar zou verschijnen op 26 februari. Deze aflevering is bijna geheel gewijd aan De Witte Mier. Op de laatste pagina wordt een overzicht gegeven van de delen die voor de reeks De Schatkamer in voorbereiding zijn.
- 38 Zie Bijlage II voor een overzicht van de in de reeks De Schatkamer gepubliceerde delen.

77. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 januari 1924^{1, 2}

Arnhem, 12[*lees*:13] Januari 1924

Beste Zander,

Hierbij nog een oordeel over Str.³ Ik *hecht* er *alles* aan dat die er in komen. Jij hebt de man niet gekend. Maar het is voor mij de plicht van dankbaarheid en piëteit.

Dus daarop *reken* ik. Maak de afl.[evering] maar 52 pags. in stede van 48. Dat haal ik in N° 4 in. en vergeet niet dat de bibliografie van Dubech uitvalt voor N° 2

Het zou gezellig geweest zijn als je er gisteren bij waart geweest; de Bock Halle was herschapen in een prijma litterair café!⁴

aanwezig: mr J.C. Bl.[oem], dr J. de V., Alb. Besn[ard], Bern Verhoeven, Giacomo Antonini en de soussigné.

Het is nu na den middag (zondag) maar Blöm tukt nog!

Van morgen gaf ik je antwoord op al je vragen en misschien corrigeer ik van middag nog wat.

Heel veel liefs.

als altijd je

Jan

Eindnoten:

- 1 Datering op grond van de zinsnede: 'Vandaag gaf ik je antwoord op al je vragen...', die verwijst naar br.76 van 13 januari.
- 2 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 3 Er is niet achterhaald welke reactie op het overlijden van H.J. Stratemeijer bij deze gelegenheid door Greshoff werd gestuurd. Als laatste werd in De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 Februari), p. 89 een citaat uit de Arnhemsche Courant weergegeven. (Zie br.76 n.6.)
- 4 Café Bock-Halle was gevestigd in de Menthenstraat 7 te Arnhem.

78. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 januari 1924^{1, 2}

Maandagmorgen.

Beste Sander,

Gij stelt, op den vroegen ochtend, mijn zachtmoedigheid op een zware proef!

Maar mijne vriendschappelijke gevoelens voor UEd, doen mij aanvaarden, wat mij van ieder ander komende, reden tot ontstemming en boosheid in geschrifte zou hebben gegeven!

Ik heb n.l. zoo uitzonderlijk de pest aan eigenwijzigheid.

Ik zit mij te sappel te maken om uwe belangen zoo goed mogelijk te dienen (en ik doe dat met liefde en plezier) en gij verandert dan die dingen gehéél op *eigen houtje* en zonder mij even daarin te kennen.

Ik *wil niet* dat die advertentie over Mengelstoffen met die *dwaze opsomming* van aardrijkskundige en litteraire namen in de W.M. komt.³

Ik gaf die op voor het *besloten* blaadje dat B. en S. correspondentie is; maar *niet* voor een openbaar geschrift.

Waarom liet gij niet staan wat ik schreef?

Enfin, gij zijt lastig, verdomd lastig, maar niet te min, gelijk ik schreef, is mijn ziel voor[?] teederheid ten uwen opzichte.

Veel liefs van huis tot huis

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud van br.80 waarin Greshoff spreekt over 'potlooden berisping'. Deze brief is met potlood geschreven. 14 januari viel op een maandag.
- 2 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 3 In Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel 2 (1 februari 1924) werd onder meer *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* aangekondigd. Als biografie van Greshoff stond daar de volgende tekst te lezen:
'J. Greshoff werd geboren te Nieuw-Helvoet, 15 December 1888, was dagbladschrijver in binnen- en buitenland, herhaald verblijf te Parijs en Italië, reizen in Frankrijk, Algiers, Tunis, Oostenrijk, Duitschland, Engeland, België, Portugal, Zwisterland; oudhoofdredacteur van de Nieuwe Arnhemsche Courant; bijdragen in De Gids, Groot-Nederland, Elsevier, De Gulden Winckel, De Amsterdammer, De Nieuwe Rotterd. Courant, De Telegraaf, het Vaderland, L'Intransigeant; woont thans, als letterkundige, te Arnhem.'
Een advertentie met een dergelijke tekst werd niet opgenomen in De Witte Mier.

79. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 januari 1924¹

[Arnhem, 14.1.1924]

Beste Sander,

Heden, Maandag, 14 Jan. 1924 om 12 u. 30.

zend ik aan J.v.Kr

revisie pag 1-12 Mengelstoffen

proef pag 12-35 Mengelstoffen

Zend mij zoo mogelijk titel pag.

Veel liefs je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Palladium. Hyman, Stenfert Kroese & Van der Zande. Arnhem.

80. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 januari 1924¹

15 Januari 1924

Beste Zandro,

Zooeven je prettige, veel nieuws bevattende briefkaart ontvangen. Hart. dank. Gezegde ‘potlooden berisping’ was niet erg en après tout is het sop de kool niet waard! Dat is het nadeel van mijn methode om zoo veel mogelijk brieven *dadelijk* te beantwoorden. Men reageert dan dikwijls te snel op een eerste indruk.

- I Vond je mijn biografie[?] niet fraai? Ik had hem met plezier gedrukt.² Waarom zullen de brave zielen toch altijd zoo ernstig zijn!
- II Ik zal *vDeyssel* eens schrijven.³ Is hij te dúúr, dan kunnen wij nog altijd zeggen: dank u beleef.
- III Het zou mij aangenamer zijn indien Erens die aantekeningen gehéél schrapte. Ik vind tusschen Dostojevski, Flaubert etc. Jeanne R.v.S. nog al redelijk misplaatst!⁴ Maar après tout moet een auteur zijn *eigen* boek samenstellen. Zal ik hem eens hierover schrijven, voorzichtigjes en met de noodige deferentie?

- IV als vel 1 afgedrukt is krijg ik het dan?
- V hart. dank voor de postpapieren, aangekondigd. Wil ook je Papa bedanken. Ik moet zeggen dat B. en S. tegenover mij allerhubst en aangenaam is; ik heb nog zelden met een uitgever zulke aangename relaties gehad. De snelheid waarmede aan dit verzoek werd voldaan heeft mij zeer getoucheerd.
- VI kreeg juist bericht van Aveline dat zijn stukje over Lebesgue over een dag of drie verzonden wordt, dan is N° 3 dus complèt.⁵
- VII heb je Corresp III ontvangen⁶
 Als je deze blaadjes soms *anders* geredigeerd wil hebben, zeg het dan *gerust*, hoor.
 Maar mij leek die eenvoudige ‘correspondentie’-toon, als causeerend per brief, de beste.
- VIII ik schrijf nog hedenavond aan Martineau over je Labé, geheel en al zonder iets te binden[?], alleen om *inlichtingen* en *raad*[.] zal je dadelijk met zijn antwoord in kennis brengen.⁷
- IX vind je de Curiositeiten heel niet aardig (door de zonderbare[?] *onderwerpen*) voor de W.M., dat zijn verschijnselen die niemand kent.⁸
- X ontving nog

1 art JvN.⁹

1 art A.G. van Hamel¹⁰

voor volgende n^{os}

Welnu, edele knaauwer,
 mijne respecten aan je familie,
 zelf het allerliefste van ons beiden,
 je
 Jan

Bis

Let vooral als je proeven Mengelstoffen terugkrijgt dat Bij den Dood v. *Barrès*¹¹ volgt *direct na* Bij den Dood v Loti.¹²
 en dat de verdere pagineering dus verloopt!

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van Palladium.

2 Zie br.78 n.3.

3 Uit het jaar 1924 zijn geen brieven van Greshoff aan Lodewijk van Deyssel bewaard gebleven.

4 Zie br.76 n.25.

5 *Philéas Lebesgue* door Claude Aveline zou pas in De Witte Mier 2 (1925) 2 (15 februari), p. 62-65 worden gepubliceerd. Het zou worden gevolgd door een vertaald fragment van Lebesgue (1869-1958) (p. 65-68).

6 Boosten & Stols Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel nummer 3, gedateerd 15 februari 1924, zou op 26 februari verschijnen.

- 7 Aannemelijk is dat Greshoff bemiddelde om de *Sonnets* van Louise Labé bij Henri Martineaus boekhandel Le Divan te Parijs in depot te zenden. Een eventueel antwoord van Martineau aan Greshoff is niet bewaard gebleven.
- 8 Er verschenen slechts twee afleveringen van Greshoffs *Curiositeiten*. (Zie br.70 n.3 en n.4.)
- 9 In de rubriek 'Boeken en Tijdschriften' in De Witte Mier 1 (1924) 3 (15 maart), p. 138-140 besprak Jan van Nijlen *Blanke gestalten* van Arthur van Schendel.
- 10 In De Witte Mier 1 (1924) 5 (15 mei), p. 218-221 publiceerde A.G. van Hamel onder de titel *De geschiedenis van Bretagne* een bespreking van *Histoire de notre Bretagne* door C. Danio.
- 11 In *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* zou *Bij den dood van Maurice Barrès* (p. 44-48) volgen op het artikel over Pierre Loti. *Bij den dood van Maurice Barrès* was oorspronkelijk gepubliceerd in Den Gulden Winckel 22 (1923) 12 (15 december), p. 191-193.
- 12 In *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* zou *Bij den dood van Pierre Loti* (p. 39-43) voorafgaan aan het artikel over Maurice Barrès. *Bij den dood van Pierre Loti* was oorspronkelijk gepubliceerd in Den Gulden Winckel 22 (1923) 7 (15 juli), p. 97-99.

81. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 januari 1924¹

Beste X,

hierbij *alles* terug

Dinsdag. 15 Jan 1924

ontvangen 1.10 n m

teruggest[uurd] 1.40 n.m

corr[ectie] Ruzie proefschrift aan JvKr gezonde[+ n]²

corr.[ectie] Mengelstoffen id. -

Zondt heden juist Corresp. III!

Waak zelf even over correctie inhoud met het oog op de omzetting der volgorde in Mensche[+ n], dade[+ n] en data

Een fraai n^o vind je niet?

Ik krijg nog wel proeven *aanteek.*

in haast,

veel liefs

je getrouwe

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud van de brief.
- 2 In de rubriek 'Menschen, Daden & Data' in De Witte Mier 1 (1924) 2 (15 februari), p. 90-93 publiceerde Greshoff onder de titel *Ruzie over een proefschrift* een artikel over de dissertatie die Eric Dawson had gewijd aan Henry Becque (1837-1899). Deze dissertatie was door zijn promotor André le Breton afgekeurd, maar niettemin verscheen er een handelseditie van bij Payot te Parijs.

82. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 januari 1924¹

16-1-24

Beste Sander,

Ik zal Rik nog een[*lees: eens*] schrijven.² Ofschoon ik juist een heel onaangename quaestie met hem heb! Maar ik zal doen wat ik kan.

Proef Mengelstoffen doorgezonden naar JvKr.

Proef W.M. id.

Maar vergeet niet (met het oog op de pagineering) dat Bij den Dood v Barrès direct volgt op *Loti*

Veel liefs, in haast,

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 Brieven door Greshoff gericht aan R.N. Roland Holst zijn niet bewaard gebleven.

83. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 januari 1924¹

17 Jan. 1924

Beste Sander,

Het pakje in goede orde ontvangen: ik stond juist op het punt om op Beaulieu te gaan dineeren.² Maar ik zend je dezen avond nog alles.

a. stuur mij eenige correspond I voor mijn archief.³

b. schreef Roelants reeds over III slot⁴

kreeg v Aveline bericht dat zijn kopij dezer dagen kwam
 portret Marcel volgt spoedigst.⁵
 Hart. dank voor je goede zorgen.
 In haaste
 geheel je
 Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 Op het adres Beaulieustraat 1 te Arnhem woonde C.J.A. Spiering. Greshoff was zowel met Spiering als met diens beide dochters Ada en Mary bevriend. Spiering was substituutgriffier van de Arrondissementsrechtbank.
- 3 Bedoeld is Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel, waarvan nummer 1 in januari 1924 was verschenen.
- 4 In De Witte Mier 1 (1924) 3 (15 maart), p. 120-124 verscheen de derde en laatste afleveringen van Maurice Roelants' *Herinneringen aan Prosper van Langendonck*. De eerste twee afleveringen waren resp. in De Witte Mier van januari en februari verschenen.
- 5 In De Witte Mier 1 (1924) 7 (1 september), p. 316-321 zou Claude Aveline het verslag publiceren van *Twee bezoeken aan de Papeterie Vasset* die hij op 28 en 29 januari had gebracht. Deze boekhandel was gevestigd op 13 rue de la Pépinière te Parijs en werd gedreven door de dichteres Louis Marcel (ps. van mevrouw Vasset) en haar dochter. Tegenover p. 317 zou een portret van Louis Marcel door Pierre Serrus afgedrukt worden.

84. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, mogelijk 20 januari 1924^{1, 2}

Bokhalle Zondagavond

Beste Sander,

Toen ik Rik schreef over jou, schreef ik hem meteen over die zotte houding van Prepel[?].³

Toen die brief weg was en verstuurd dacht ik nog eens na en ik zei tot me zelf: dat is toch g.v.d. te gek. Ik schreef daarna, [xxx], een uitvoerige brief aan den[?] Prepel[?].⁴

Ik nam copy voor jou en wou je die sturen, als verrassing[?], met zijn antw. Intusschen a[ntw] Rik dat hij die quaestie met den P. in het reine wou brengen. Dus zond ik *hem* de copy. Zoodra ik hem terug heb krijg jij hem.

Het zou aangenaam zijn indien er tusschen jou en P. een oplossing kwam. Máár jij bent beleedigde partij. Pas op je waardigheid en kom hem tegemoet, *maar* niet te veel.

In haaste
 Geheel & al
 je getrouwe
 Jan

Du Plessys] stuk voor N° 3⁵

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud van br.82, waarin Greshoff schreef dat hij R.N. Roland Holst zou schrijven. 20 januari viel op een zondag.
- 2 Geschreven op visitekaartje van H.C. Knaap. Handel in Brandstoffen. Schoolstraat 14, Arnhem.
- 3 Niet geïdentificeerd.
- 4 Zie n.3.
- 5 In de rubriek 'Mensen, Daden & Data' in De Witte Mier 1 (1924) 3 (15 maart), p. 129-135 publiceerde Greshoff een in memoriam voor Maurice du Plessys. Op p. 142-145 zou een bibliografie van Du Plessys worden opgenomen.

85. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 januari 1924¹

25-1-24

Geliefde Zandre,

Ik weer op de been, maar nog niet naar mijn zin. En veel achterstalligheid!

Hierbij colofoon.²

Ik denk Zondag met de ochtendtrein in Maastricht te komen en Maandag om 3½ weer te vertrekken.³ Ik moet, vooral nu je weg gaat, tal van dingen regelen en bespreken, opdat alles *vlot* blijft lopen.

Ben zeer benieuwd naar bulletin-Nypels!⁴

Heel veel liefs van h.t.h.

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Mogelijk de colofon voor *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* dat in maart gedrukt zou worden.
- 3 Greshoff zou zaterdagavond in Maastricht arriveren en zondagmiddag weer vertrekken, zoals hij achteraf op 29 januari aan Charles Nypels schreef. (Nypels-archief, De Bilt, doos XIV.)
- 4 Waarschijnlijk doelde Greshoff op een reactie van Charles Nypels op zijn bemiddelingspoging in de verkoelde verhouding tussen Stols en Nypels. Uit begin 1924 dateert een drietal gedeeltelijk ongedateerde minuten van Nypels aan Greshoff over deze kwestie. (Nypels-archief, De Bilt, doos v.) (Zie ook br.23 n.5.) Nypels had op 23 januari aan Greshoff geschreven: 'Gaarne had ik reeds geantwoord op uw vriendelijke brief, zoo midden in de Mstrsche "crisis" dankbaar ontvangen. Ik zie er echter geen kans toe om dit nu à tête reposée te doen: overdag mijn werk, 's avonds vrienden of logé's etc. etc., vandaar dit korte berichtje van uiterste geneigdheid om de goede verstandhouding te handhaven of zoo noodig te herstellen. U hoort dus heel spoedig van me.' (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Nypels, sign. N 494 B I.) Op 29 januari zou Greshoff vervolgens aan Nypels schrijven: 'Ik ben dezer dagen even voor zaken in Maastricht geweest, maar, tot mijn overgroote spijt, heb ik u niet kunnen opzoeken [...]. Met verlangen zie ik uit naar uw beloofde brief.' (Nypels-archief, De Bilt, doos XIV.)

86. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 januari 1924¹

Arnhem, 28 Januari 1924

Beste Sandor,

Het eerste wat je bij je aankomst in 's Gravenhage vinde, zij mijn allerhartelijkste en oprechte wensen ter gelegenheid van je verjaring.

Ik hoop en reken op nog vele jaren van vriendschap en harmonische samenwerking.

Vertel mij eens ietwat van je Brusselsche wederwaardigheden en schrijf spoëdigst je juiste adres.²

Met veel liefs ook van Aty,

geheel je

Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Stols is nooit officieel ingeschreven geweest in de gemeente 's-Gravenhage. Uit zijn correspondentie is bekend dat hij in februari op het adres Thomsonplein 5 woonde.

87. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 januari 1924¹

30.1-24

Beste Zandre,

Hierbij breve Prof. R.N. per keerende *retour*²

Je schijnt zijn hart gestolen te hebben.

Stuur mij a.u.b. eveneens per keerende het stukje van Aveline.³

je oude getrouwe

Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Op 30 januari schreef R.N. Roland Holst aan Greshoff: 'Ik heb 't erg druk gehad en heb 't nog druk, want behalve mijn werk heb ik allerlei gedonder aan mijn kop. Daardoor keek ik de stukken van Walter [van Diedenhoven] onvoldoende en ongedisponeerd in. Ik stel mij voor nà half Febr., als ik 't rustiger krijg naar ik hoop, alles aandachtig te lezen. Misschien heb je 't tegen dien tijd ook geheel compleet. [...] Ik had 't in Maastricht aardig, Stols vind ik erg sympathiek [...]. Toen ik met Nypels over 't incident met jou begon zei hij: "Neen maar dat zal ik in orde maken".'
- 3 Zie br.83 n.5. Deze bijdrage verscheen echter pas in de septemberaflevering van De Witte Mier. Het is daarom ook mogelijk dat het hier om de bijdrage *De verjaardag van Anatole France* gaat, die Claude Aveline en Jacques le Lorrain in De Witte Mier 1 (1924) 4 (15 april), p. 191-193 zouden publiceren.

88. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 januari 1924¹

Arnhem, 30-1-24

Beste Zandre,

Zooeven ontvang ik N° 2 prijma, zeer naar den zin.²

In N° 3 komt, door allerlei, wijziging.

Hierbij K.v.d.W.³

Schreef reeds over M.du Pl.,⁴ en het viel[?] mij[?] [xxx] goed uit.

Met veel gr.

je

Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 De tweede aflevering van De Witte Mier.
- 3 Waarschijnlijk de kopij voor *Zon in den rug*.
- 4 Zie br.84 n.5.

89. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 januari 1924¹

Arnhem, 31 Jan. 24

Beste X,

Dat N° 3 heeft mij veel hoofdbrekens gekost, maar is nu *geheel* in elkaar. *Alle* kopij is aanwezig (ook *biobl.* du Plessys en aantek.[.]) (ditmaal veel Duitsch ter afwisseling)² behalve Roelants, de vuillak, bah!

Stuur voor aantek. wat je nog hebt voor *Traj.[ectum]* of *B. & S.*

Ik zond alle kopij naar M. Dring aan op *spoedig* doorzetten a.u.b.

Veel braafs van UEd's

slaafs.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 In de aantekeningenrubriek van De Witte Mier 1 (1924) 3 (15 maart) lag, naast Franse schrijvers en boeken, de nadruk op Engelse publikaties; in deze aflevering werd wat Duitse uitgaven betreft alleen aandacht besteed aan enkele uitgaven van C.F. Meyer door het H. Haessel Verlag te Leipzig (p. 152).

Pas in De Witte Mier 1 (1924) 4 (15 april), p. 198-199 zou onder meer aandacht besteed worden aan uitgaven van het Euphorion Verlag, het Propylän Verlag en de uitgever J. Bard, alle te Berlijn, en aan uitgaven van Alfred Kubin, Richard Braungart en Houston Stewart Chamberlain.

90. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 5 februari 1924¹

[Arnhem] 5 Februarij 1924

Mio caro Alessandro,

1° Heden ontving èn verzond ik revisie Mengelstofjes tot 102. Bij nader inzien geloof ik niet dat een naam-register in een boek als dit nut heeft en ik zou die moeite en kosten liever besparen. Een goede inhoud is voldoende.²

2° Maandagochtend verzond ik copy N° 3 12 p, uitgezonderd Roelants, wiens stukje ik dezer dagen krijg.

- 3° Voor N° 4 twee *fraaye* stukje[*lees*:stukjes] van: prof. dr. A. Jolles³ & van d^r Albert Verwey!⁴ alsmede een aardig interview met Pichon; wien ik heden schreef om clichés in bruikleen.⁵
- 4° Ik schreef aan de f^a B & S. om *dubbele* proeven te trekken
1 voor den auteur
1 aan mij: ik noteer dan het aantal pag's en zend ze dadelijk door aan jullie
- 5° Hans Keuls wil *graag* zijn verzen aan B en S. geven. Voorwaarden: 500 ex. in den handel. 25 cts per *verkocht* ex. (omvang ± 100 blz)
Schrijf hem: Linnaeusstr 45 Amsterdam.⁶
Zonder mij met je zaken te bemoeien, adviseer ik voor zulke bundels formaat en [xxx] Rutten te adopteren (eenheid in de boeken: het publiek moet *dadelijk* zien dat het een boek van B en S. is); alsook voor Besnard.⁷
- 6° Zonder je achter je broek te willen rijden (je hebt zeker genoeg te doen, zoo pas na terugkeer) mag ik je wel herinneren aan:
Feber
Rouma⁸
de Bussy
de Marez Oyens
circlr. v.d. Woestijne.
- 7° nog *niks* van den pijpelnijpel!⁹
- 8° ik heb het druk, met alderhande.

laat eens iets hooren

Als altijd en tot in lengte van dagen
je getrouwe
Jan.

Vergeet *vooral* niet zoo spoedig mogelijk een portret v Feber te krijgen. Ik maak voor N°. 3 de advert. betreffende Feber, v.d. Woestijne en het Fontijntje in orde¹⁰
Als je geen gelegenheid hebt Aveline te vertalen stuur het dan even *terug*!¹¹

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* zou geen register krijgen.
- 3 *R.N. Roland Holst als bramenzoeker* door André Jolles werd opgenomen in De Witte Mier 1 (1924) 4 (15 april), p. 156-160.
- 4 Van Albert Verwey (1865-1937) is geen bijdrage in de vierde aflevering van De Witte Mier opgenomen.
In De Witte Mier 1 (1924) 3 (15 maart), p. 125 werd een korte, uit oktober 1920 daterende *Hulde aan Prosper van Langendonck* van zijn hand opgenomen. Mogelijk dat hij voor aflevering 4 een bijdrage had toegezegd over de in februari 1924 overleden dichter W.L. Penning, aan wie in De Witte Mier een aantal bijdragen werd gewijd. Deze verscheen echter onder de titel *Willem Levinus Penning* † in De Nieuwe Gids 39 (1924) 4 (april), p. 397-399.

- 5 In De Witte Mier 1 (1924) 5 (15 mei), p. 234-238 zou in de rubriek 'Menschen, Daden & Data' een interview worden opgenomen door Marie de Rovanno met de Franse bibliotheek uitgever Léon Pichon, die gevestigd was in de rue Christine te Parijs. Op p. 239-246 in dezelfde aflevering werden een achttal facsimile's uit enkele van Pichons uitgaven afgebeeld. Pichon was lid van het bibliotheek genootschap Les Exemplaires en had in 1924 *The new book-illustration in France* gepubliceerd. Stols vertegenwoordigde Pichons fonds voor Nederland. In januari 1925 zou in het Museum Plantin-Moretus te Antwerpen een tentoonstelling aan zijn werk worden gewijd, gevolgd in december 1925 door een door Stols ingerichte tentoonstelling van Pichons uitgaven in Arti & Amicitiae te Amsterdam. (Zie br.92 voor het antwoord van Pichon aan Greshoff.)
- 6 H.W.J.M. Keuls, *Om de stilte* zou in de herfst bij Boosten & Stols te Maastricht in een oplage van 560 exemplaren worden uitgegeven. Het had een formaat van 15,5 × 23,5 cm. Stols schreef op 14 maart aan Keuls; deze brief is niet bewaard. Keuls accepteerde Stols' voorstel op 19 maart.
- 7 Albert Besnard, *Opstand en wroeging* zou in begin 1925 bij Boosten & Stols te Maastricht verschijnen in een oplage van 565 exemplaren. De bundel zou, evenals Felix Ruttens *De verzonken tuin*, een formaat van 16 × 23,5 cm krijgen.
- 8 Algemeen Advertentiebureau Rouma & Co was gevestigd op de Heerengracht 226 te Amsterdam. Mogelijk verzorgde dit bureau de advertentie-acquisitie voor De Witte Mier.
- 9 Charles Nypels.
- 10 In september zou als deel 6 in de reeks De Schatkamer de bloemlezing *De dichters van 't Fonteintje* verschijnen bij Boosten & Stols in een oplage van 415 exemplaren. Karel van de Woestijnes *Zon in den rug* en L.J.M. Febers *Israël* zouden resp. als deel 4 en 5 in juli en mei verschijnen. Voor deze drie delen werden afzonderlijke aankondigingen in het advertentiegedeelte van De Witte Mier opgenomen.
- 11 *De dood van Steinlen*.

91. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 februari 1924¹

[Arnhem] 8.2.24

Geliefde Zandro!

Hedenavond verzond ik kopij Fonteyntje naar Maastricht.

Ik zou het graag uit de vette C. gezet hebben, als de Sh. Sonnets.² Dat staat *veel* beter op een wat groter formaat.

Er zijn zéér *fraaye*, geestige dingen in.

Leroux is de zwakste³

Dubbele proef.

1 aan Maurice Roelants P.Bl. 49

1 aan JvN.

Hij stuurt later zijn voorrede,⁴ die dan met romeinsche cijfer [*lees: cijfers*] genummerd wordt.

Schrijf jij er even over naar Maastricht?

Ik ben niet wel, zeer verkouden, griepig, koortsig en te bedde.

Kus je hospita van me.

Heel veel liefs,

geheel je

Jan

Wanneer gaat N° 11 in zee?

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 De tekst van *De dichters van 't Fonteintje* zou evenals *Shake-speares Sonnets* uit de vette Caslon gezet worden.
- 3 't Fonteintje was een Vlaams letterkundig tijdschrift dat van juni 1921 tot en met 1924 aanvankelijk driemaandelijks, vanaf maart 1922 tweemaandelijks verscheen. De bloemlezing *De dichters van 't Fonteintje* bevatte gedichten van de vier redacteurs van het tijdschrift: Karel Leroux (1895-1969), Raymond-Arthur Herreman (1896-1971), Richard Jules Minne (1891-1965) en Maurice Roelants.
- 4 De bloemlezing uit de poëzie uit 't Fonteintje bevatte een inleiding door Jan van Nijlen, die in de normale paginering werd opgenomen.

92. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 februari 1924¹

[Arnhem] 8.2.24

Beste Sandre,

Wes zoo zwijgend?

Hierbij breve Pichon, met goede tijding, clichés voor 4! Terug aub.

Voor Schatkamer eventueel *prijma*

‘De Verzamelde Geschriften van Prof. A Derkinderen’.²

Ik denk toch ook over een bundel van

Prof. dr. P. Valkhoff (eventueel).³

Ontv Corresp. B & S II⁴

Vel 1 Mengelstoffen afgedrukt

revisie tot 149.

In haaste.

Ik ben *snip*verkouden
groet alle magen en vrienden
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Antonius Johannes Derkinderen (1859-1925) was sinds 1907 directeur van de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam. Naast zijn aandeel in de vernieuwing van de monumentale kunst heeft hij grote betekenis gehad voor de boekversieringskunst. Op deze gebieden liggen ook zijn publikaties, welke voornamelijk verschenen in tijdschriften als *De Gids*, *De xx^e Eeuw* en *De Amsterdammer*. Het merendeel van zijn publikaties is nooit in boekvorm verschenen.
Mogelijk dat door het overlijden van Derkinderen op 1 juli 1925 of door het na tien delen beëindigen van de reeks *De Schatkamer Greshoffs* plan om Derkinderens publikaties in een verzameleditie uit te geven, geen doorgang vond.
- 3 Aan *De Witte Mier* 1 (1924) 4 (15 april), p. 160-163 zou P. Valkhoff een artikel over *Anatole France* bijdragen.
Pieter Valkhoff (1875-1942) was sedert 1918 privaatdocent Franse letterkunde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. In 1924 zou hij bijzonder hoogleraar aan deze universiteit worden, welke functie hij combineerde met het leraarschap aan de HBS te Hilversum. Valkhoff was oprichter van het Genootschap Nederland-Frankrijk. Hij was redacteur geweest van de door A.W. Sijthoff's Uitgevers-Maatschappij te Leiden uitgegeven reeks *Fransche Kunst*, waarin in 1917 zijn *De Fransche geest in Frankrijks letterkunde* was verschenen. In 1924 zou bij Valkhoff & Co te Amersfoort zijn *Over Fransche letterkunde* verschijnen, waarvan zijn bijdrage over Anatole France uit *De Witte Mier* deel uitmaakte. Valkhoff schreef incidenteel over Franse letterkunde in *De Gids* en in *Groot Nederland*, en was vast medewerker van *De Telegraaf*.
Mogelijk dat door het na tien delen beëindigen van de reeks *De Schatkamer Greshoffs* plan om een bundel van Valkhoff uit te geven, geen doorgang vond.
- 4 Aflevering 2 van *Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel*, gedateerd 1 februari 1924, was op 8 februari verschenen.

93. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 februari 1924¹

[Arnhem] 10 Febr 1924

Beste Z^{te}

Ik zou in het programma van De Schatkamer 'Harteken' willen vervangen door 'De Afspraak' van A. Roland Holst, precies 60 pags.²

mr. M. Nijhoff vindt het het grootst proza werk van den modernen tijd.³ Dat is overdreven.

J.v. Nijlen, Wer. Buning, Hans Keuls, en ik zelf vinden het wèl een zéér mooi, zeer belangrijk stuk. En de verkoop is safe, als het, natuurlijk, gezien de omvang, beneden de f3 blijft.⁴

Zoodra ik je antw. heb schrijf ik Yany.⁵ De kopij heb ik.

Kopij Karel v d W. *ingezien zeer fraaye* fragmenten zag ik reeds bij vluchtige beschouwing.⁶ Zende hem door naar B & S.

Oók met de Shakespeare-Sonnets letter te zetten.⁷

Alles loopt nu bèst!

Zorgt B & S nu voor geld v.d.W.!!!

Ik maak dezer dagen

prosp. en advert: W.M. van Fontijntje[,] v.d.W. oestijne en als ik de kopij heb gezien Feber⁸ (portret zorg voor a.u.b.)

Ik ben geen mensch meer: slechts een vat snot.

Ganschelijk je

Jan.

Hierbij twee zeer aardige reclame stukjes, men heeft slechts de etiketten Schatkamer op gegomd papier te drukken om ze ook te hebben.

Dàg.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 A. Roland Holst, *De afspraak* zou in juli 1925 als elfde uitgave van Trajectum ad Mosam worden uitgegeven. Het werd door Stols in een oplage van 190 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. A.A.J. Stols tekende de titel en de initialen.
- 3 Het oordeel van Martinus Nijhoff over *De afspraak* van A. Roland Holst moet Greshoff mondeling zijn meegedeeld, want noch in Nijhoffs correspondentie noch in een van zijn publikaties heeft hij een mening over *De afspraak* gegeven.
Martinus Nijhoff (1894-1952) was de zoon van boekhandelaar en uitgever Wouter Nijhoff. Nijhoff, die vanaf zijn schooltijd bevriend was met Victor E. van Vriesland, debuteerde in 1916 met de bundel *De wandelaar*. Van 1924 tot en met 1927 was hij literair criticus bij de Nieuwe Rotterdamsche Courant. Hij was medewerker aan De Stem en vanaf 1926 tot en met 1933 (en later van 1941 tot en met 1946) zou hij redacteur van De Gids zijn.
- 4 De verkoopprijs van A. Roland Holsts *De afspraak* zou fl 6,30 bij intekening en fl 7,50 na verschijnen bedragen. In juni 1926 verscheen reeds een tweede druk van *De afspraak* bij C.A.J. van Dishoeck te Bussum.

5 Uit deze periode is geen correspondentie tussen Greshoff en A. Roland Holst bewaard gebleven.

6 *Zon in den rug*.

7 Karel van de Woestijnes *Zon in den rug* zou worden gezet uit de vette Caslon.

8 Op 8 februari had L.J.M. Feber aan Greshoff over *Israël* geschreven: 'Hierbij bericht ik U dat de copy voor mijn bundel in de Schatkamer persklaar is. Ik zal dus den uitgever gaarne ten mijnen ontvangen.'

Op 17 maart zou Feber aan Greshoff een fotoportret van zichzelf sturen.

94. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 februari 1924¹

[Arnhem 11.11 1924]

B.S.

Heden ontving ik vel 1 W.M. III hetwelk ik per omg.[aande] aan J.v.Kr. toezond.

Dat gaat dus best. Roelants III (slot) is ook binnen.² Het N^o is nu compleet en, op de aantekeningen na, *in* Maastricht. Die aantEEK. houd ik hier tot ik weet hoe veel ruimte ik er voor over heb.

Ik ga nu advert. en prosp. maken voor v d Woest³ en Fonteintje⁴ en voor Feber,⁵ zoodra ik de kopij binnen heb. Als A.R.H. nu er een beetje mee voortmaakt dan is de serie zeer vlot in elkaar gekomen,⁶ en, naar mijne meening, goèd. Heb je Erens nog geschreven om zijn kopij⁷ te sturen?

In de bundel v. K.v.d.W. zitten *prachtige stukken*.

Laat eens ietwat hooren!

Veel liefs, ook v Aty, geheel je

Jan.

Schreeft gij B & S. over hon. v.d.W.?

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Palladium. Hyman, Stenfert Kroese & Van der Zande. Arnhem.
- 2 In De Witte Mier 1 (1924) 3 (15 maart), p. 120-124 zou het derde deel van Maurice Roelants' *Herinneringen aan Prosper van Langendonck* worden gepubliceerd. Het eerste deel was gepubliceerd in de januari-aflevering (p. 7-11), het tweede deel in de februari-aflevering (p. 64-66).
Het eerste gedeelte van zijn herinneringen aan Van Langendonck had Roelants in november 1923 aan Greshoff gezonden; na de zending van het tweede gedeelte had hij op 24 december 1923 aan Greshoff geschreven: 'Ik hoop u thans wat spoediger een derde en wellicht laatste stukje over V. Langendonck te sturen, - als ge met het tweede uw buik nog niet vol hebt, wel te verstaan.'
- 3 *Zon in den rug*.
- 4 *De dichters van 't Fonteintje*.
- 5 *Israël*.
- 6 De eerste, en enige, serie van De Schatkamer zou uit tien delen bestaan. (Zie Bijlage II.)
- 7 Op 7 februari 1924 had Frans Erens aan Stols geschreven dat hij de kopij voor *Litteraire overwegingen* had gezonden.

95. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 februari 1924¹

12. 2.24

Beste Jongentje Xavierius Hozenwater.

1. Karel v.d.W is niet alleen compleet, maar bovendien zeer fraai.² Maak de zaak af!
2. Valkhoff is prijma. zijn boek bij Sijthoff was *binnen het jaar uit* verkocht en de 2e druk zijn ze ook al welhaast door heen. Zijn profesoraat geeft hem poids. zijn studie over Anatole France is zéér goed en degelijk. Hij mist een beetje muziek in zijn buikje.³
3. Feber gewóón contract 25 per verk.[ocht] exx.
heb echter nog *niets* afgesproken of zelfs maar genoemd: ik schreef hem: op nader overeen te komen voorwaarden
zorg dat je het in elk geval eens wordt!⁴

4. Erens ontvangen, terug geschreven, zal copy heden nog naar Maast. sturen
5. zal voor Corresp. zorgen.
6. Arthur moet nog even wachten.⁵
- 7 volgorde:⁶
 - 1.2. de Vries
 3. Gresh.
 - 4 Woestijne
 - 5 Feber
 6. Verhoeven
 - 7 A Roland Holst
 8. Erens
 - 9 Fonteintje
 - 10 v Sch.

8. voor Serie II⁷ (hieraan *doe* ik voorloopig nog *niets* (eerst resultaten zien van I)[¹])
ik *dènk* er alléén vast eens over:
Derkinderen
Valkhoff.
Elsschot.
Viollis
Diedenhoven-Holst.
9. is de heer J v Krimpen plotseling overleden. Het zou mij in menig opzicht
spijten. Ik ontving echter geen aankondiging?

Ik ben en blijf je
getrouwe
Janus Crocussie.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 *Zon in den rug*.
- 3 Zie br.92 n.3.
- 4 Er is geen contract voor *Israël* bewaard gebleven. Op 27 februari had L.J.M. Feber aan Stols geschreven: 'Hierbij zend ik U 1^e het door mij geteekend contract[,] 2^e de copy voor "Israël".'
- 5 *Oude Italiaansche steden*. (Zie br.73 n.2.)
- 6 Zie Bijlage II.
A. Roland Holsts *De afspraak* zou niet in de reeks De Schatkamer, maar bij Trajectum ad Mosam verschijnen, terwijl bovendien de uiteindelijke volgorde van de delen af zou wijken van deze opsomming.
- 7 Een tweede serie van De Schatkamer is nooit verschenen.

96. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 februari 1924^{1, 2}

[Arnhem]

Beste Xaverius Dooglever,

Hierbij de advertensjes voor N° 111

portret v.d.W. is onderweegs

portret Erens heb ik gevraagd

portret Feber moet jij vragen.

Ter zetterij zijn nu: v.d.W.³

Fonteintje⁴

Erens.⁵

Schrijf even.

Ga jij naar de begrafenis van die eene Van Krimpen?

Ik heb géén uitnoodiging ontvangen.

Heb je ook gehoord of zijn weduwe hertrouwen gaat?
Geheel en al je
Olibet Olybrios.

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud.
- 2 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 3 *Zon in den rug* zou in juli verschijnen.
- 4 *De dichters van 't Fonteintje* zou in augustus verschijnen.
- 5 *Litteraire overwegingen* zou in augustus verschijnen.

97. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, mogelijk 13 februari 1924^{1, 2}

Fij, Fij,

Ik krijg, Xaverius Pijpekop, zeer slechte berichten over uw moreel. Ik hoor dat
gij,

door booze duivelen bezeten, u overgeeft aan de Kapitale zonde der onmatigheid en dat gij met de Weduwe Bols wat al te vaak tusschen de dekens kruipt.

Ik ween over U. Heb ik u niet altijd een voorbeeld gegeven van kuischheid, kieschheid en kieskeurigheid; van maat en tucht? En thans slaat gij mijne wenken en woorden in den winden.

Mijn berichtgever doet mij een treurig verslag van uwe ongetoemde driften.

Ik ben zeer droevig over zóóveel slechts in zoo jong en aardig[?] een knaap als gij zijt.

Ik wacht bericht, ik de arbeidende slaaf van een sybariet als jij, over A.R.H.: ‘De Afspraak’ voor De Schatkamer.

Stuurt gij de adverdensjes *daalik* door naar Maestrecht. Het 12 p. gedeelte is nu op Geers na klaar.

Aanbieding-Corresp. met vermelding van Walch is ter drukkerij van St Amor.³ *zorgt gij* voor de bijtijdsche gezending van *uwe* advertentien voor No 3.

Ik verwonder mij over de zwijgzaamheid van uw broeder Adelfons.

Van die Van Krimpè heb ik eenig bericht ZEd schijnt *niet* dood te zijn

Ik groet u liefallig, ondanks uw verachtelijke levenswandel, want ik heb een christelijk herte

uw

Johannes de Zedige

B.X.Z.D.R.

Hierbij twee advert.

Ik zal van Sijthoff een contract *loswerken zoodra* No 1 Lantjuweel uitkomt, dat lukt *absoluut*.⁴ Deze is ten mijnen bate en plezier.

Wilt gij ruilen met *Holl. Drukkerij* (G.W.)

Zal ik dat *in orde* maken en voor 15 Mrt G.W. de advert van *Walch* opgeven?⁵

Antw. aub

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud, i.h.b. de mededelingen over *De afspraak* van A. Roland Holst.
- 2 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 3 In Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel 4 (1[= 19] maart 1924) werd *Het leven van een heilige (St. Franciscus van Assisi). Een gedramatiseerde legende* door Jan Walch aangekondigd. Dit toneelstuk zou in februari bij Boosten & Stols te Maastricht in een oplage van 1025 exemplaren verschijnen. Johannes Lodewijk Walch (1879-1946) was van 1909 tot 1916 redacteur toneel en letteren van Het Vaderland geweest. In 1918 was hij privatdocent in de geschiedenis van drama en toneel aan de Rijksuniversiteit van Leiden geworden. Na een korte periode in 1925 als leraar aan een HBS in Den Haag, zou hij in 1926 hoogleraar Nederlands aan de Sorbonne te Parijs worden. Walch was redacteur geweest van het Tijdschrift van de N.V. Het Schouwtooneel dat van 1922 tot 1924 als bijblad bij Het Getij verschenen was; hij behoorde daarnaast tot de vaste medewerkers van Groot Nederland.

- 4 Op 24 mei 1923 was tussen Greshoff en A.W. Frentzen, de directeur van A.W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij te Leiden een contract afgesloten voor de serie Het Lantjuweel, waarin 'vertaalde romans, benevens een enkelen Nederlanschen roman, indien de gelegenheid zich daarvoor aanbiedt' zouden verschijnen. Greshoff was belast met de keuze van de romans, met de keuze van de vertalers en met de 'uiterlijke verzorging [...] zooals teekening voor band en omslag en eventueel voor de titelpagina'. In deze reeks is geen enkel deel verschenen.
- 5 In het door de Hollandia-Drukkerij te Baarn uitgegeven tijdschrift Den Gulden Winckel verscheen in een aantal afleveringen een advertentie voor Jan Walch, *Hel leven van een heilige (St. Franciscus van Assisi)*. In de afleveringen van De Witte Mier verscheen een advertentie van een halve pagina voor Den Gulden Winckel.

98. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 februari 1924¹

[Arnhem] 14.2.24

Gel. Z.

Ik schrijf je dadelijk nog maar even.

Laten wij nu verstandig zijn en een werk niet op zij zetten om dat het niet al te omvangrijk is. Het geldt hier een van de *mooiste* stukken proza van dezen tijd, daarover is ieder het eens.

Maar maak er dan een aparte editie van!² Als het er fraai uitziet is het succes zoo *zeker* als van de Br. zoeker.³

Heb je het eigenlijk wel ooit gelezen!

Dat zou een fout in je opvoeding zijn.

Ik stuur het je, maar ik moet het *spoedigst terug* hè.

Veel liefs van ons allen

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 *De afspraak* van A. Roland Holst zou niet, zoals oorspronkelijk het voorstel van Greshoff was, als deel 9 in de reeks *De Schatkamer* verschijnen, maar als elfde uitgave van Trajectum ad Mosam. In deze uitgave telde *De afspraak* 78 pagina's; *Overpeinzingen van een bramenzoeker* van R.N. Roland Holst (zie n.3) telde 122 pagina's.
- 3 In november 1923 was bij Palladium *Overpeinzingen van een bramenzoeker* door R.N. Roland Holst verschenen. Het boekje was in een oplage van 150 exemplaren onder leiding van J. van Krimpen gedrukt bij G.J. van Amerongen & Co te Amersfoort. In elk geval in 1925, maar wellicht eerder was het boekje uitverkocht. (Vgl. G.H. Pannekoek Jr., *De herleving van de Nederlandsche boekdrukkunst sedert 1910*, Maastricht 1925, p. 33.)

99. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 februari 1924¹

[Arnhem] 15 Febr. 1924

Beste A.A.M. Bey.

Heden zond ik de aantekeningen naar Maastricht. Waarmede dus N° 111 compleet.

Wanneer vel I afgedrukt is en gedistribueerd zend ik kopij voor vel I van VI.

Hierbij een briefje voor de Nederl. uitgevers.² Kan dat even op machine gezet worden? En per bestelh. [uis] verstuurd?

Van Adelfons een aardige brief, die mij veel genoegen deed.

Portret Erens/v d W naar Maastricht voor advert Sch.[atkamer].

Portret Feber? Aan u. om dat los te peuten. Hoeveel abt. zouden er nu zijn. Heb je bericht van Clim?

Hijman heeft er 11 (elf) en voorspelt dat hij de 20 haalt.

Wanneer gaat R.v.L. weg.³

Laat hem vooral bij mij komen als hij hier eens [+ is], om eens te praten & kennis te maken.

Wan gaat gij Amstelodamunensibuswaarts

volgens H. moet, wanneer hij *net* zoo goed zijn best gedaan heeft, in verhouding tot omzet en publiek

Sch. en Holk er 40⁴

Nijhoff er 40⁵

Swets er 30 hebben!⁶

maar ik denk dat de firmas een punt kunnen zuigen aan den heer H.
De groote drawback is de laxheid de luiheid, de loomheid, de lauwheid, de lulligheid in de boekh.
Ik ben wat zuf van veel arbeids.
Ik groet UEd. duizendmalen en bent van UEd de doortraptvriendschappelijke penny a liner
Johannes Gr.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Deze niet bewaard gebleven circulaire voor de Nederlandse uitgevers is waarschijnlijk verwerkt in Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel 3 (15 februari 1924) dat bijna geheel aan De Witte Mier gewijd was. Deze aflevering verscheen op 20 februari.
- 3 Roeters van Lennep was de reiziger van de firma Boosten & Stols. Aflevering 4 van Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel, gedateerd 1 maart, begon met de zinsnede: 'Onze reiziger [...] u welbekend, is zijn tournee begonnen, met goeden moed, in het vertrouwen dat de Nederlandsche Boekhandel genoeg kennis van zaken en genoeg flair heeft om het *werkelijk goede* en *blijvende* te onderscheiden van de overproductie.'
- 4 Scheltema & Holkema's Boekhandel was gevestigd op het Rokin 74-76 te Amsterdam. De directie werd gevormd door K. Groesbeek en Paul Nijhoff.
- 5 Martinus Nijhoff's Boekhandel en Uitgeversmaatschappij te Den Haag.
- 6 Boekhandel en antiquariaat Swets & Zeitlinger, in 1917 samengegaan met boekhandel H. Eisenschath, was gevestigd op de Keizersgracht 471 te Amsterdam. De directie werd gevoerd door A. Swets.

100. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 februari 1924^{1, 2}

Beste Sander,

De heer Hijman, die van plan is wat met 'Ibsen'³ te doen, waarschuwt mij dat B. en S. *niet* moeten afleveren t[us]sens de reis, zoodat b.v. het boek *wel* in Amsterdam en *niet* in Arnhem of Groningen verkrijgbaar is.

Wanneer je toch vroeger wilt afleveren dan moet je *commissie*zenden aan de beste zaken, b.v. waar aan je ook de W.M. hebt gezonden.

Dit is zoo kapitaal belangrijk voor het welslagen dat ik hierop gaarne een gerustellend[*sic*] antwoord van je krijg.

Dàg.

Heel veel liefs ook v Aty (die wat influenzaachtig is) van geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud, die een vervolg is op br.99 van 15 februari.
- 2 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 3 *Henrik Ibsen* van Jan de Vries.

101. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 februari 1924¹

[Arnhem] 16/2 '24

Beste Zandros,

Ik was blij met je breve.

1. Inh. en coloph. Mengelstoffen zijn in Maestricht met verzoek jou proef te zenden.
2. houd Feber aan portret er is *eenige* haast bij. Clichés v.d.W/Erens naar Maastr
Hij beloofde *zelf*veel er voor te doen: houd ZEd wakker.
3. Schrijf dadelijk Amsterd resultaten
4. Schrijf [xxx] Valkhoff
5. zal Jany² schrijven over de afspraak
6. schrijf morgen ook Gulden Winckel met kopij-Walch.
- 7 inhoud W.M. 3 en 4 *morgen*
- 8 lijstje uitgevers volgt.
9. doe het v/d *Kuyl* om *mij* plezier te doen.³
10. ik verlang er naar je weer eens te zien.

In haast, want 9.55 gaat de post, het is 9.45

Heel veel liefs

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Er is uit deze periode geen brief van Greshoff aan A. Roland Holst over *De afspraak* bewaard gebleven.
- 3 Waarschijnlijk Henricus Pieter Nicolaas van der Kuil (1884-1971), de hoofdredacteur van de Nieuwe Arnhemsche Courant. Welke dienst Stols hem ten gerieve van Greshoff moest doen, is niet bekend.

102. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 februari 1924^{1, 2}

Zaterdagmiddag.

Beste Sandro,

De post bracht mij zooveen de fraaie verrassing: twee L.L.'Abbé's³

Je verwent mij. Ik ben erg, oprecht dankbaar voor die twee mooie boekjes.

Ik schrijf je morgen à tête reposée over de exploitatie in Parijs met alle noodige gegevens en begeleidende schrijvens!

Veel liefs, nogmaals dank.

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de aankondiging van een brief over 'de exploitatie in Parijs'. Bedoelde brief (br.103) is gedateerd 18 februari 1924. 16 februari 1924 viel op een zaterdag.
- 2 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 3 In januari was *Sonnets* van de Lyonese dichteres Louïze Labé (ca. 1525-1566) als zesde uitgave van Trajectum ad Mosam verschenen. Het boek was in een oplage van 150 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. De titel en de initialen waren door A.A.J. Stols getekend, en het boek was verlucht met een door Charles Eyck getekend portret. In april zou *De sonnetten* van Louïze Labé verschijnen als zevende uitgave van Trajectum ad Mosam. Ook deze uitgave was gedrukt bij Boosten & Stols, en had titels en initialen door A.A.J. Stols en een door Charles Eyck getekend portret. Deze editie gaf de oorspronkelijke tekst naast een vertaling door P.C. Boutens. De oplage van de tweetalige editie was 215 exemplaren. Greshoff ontving kennelijk een voorexemplaar.

103. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 februari 1924¹

18.2.24

Beste Xadorius,

Het zou wel héél wenschelijk zijn indien je om de Sch. K. een schutomslog liet maken (ook m. [et] het oog op commissie exx en uit oogp.[unt] van reclame, n.l. als etalage object[.]).²

Hierbij text voor alle deelen Schatk.

titel en B en S. flink vet te zetten

Let er vooral op dat er *niet* afgeleverd wordt tijdens de reis, daarmee breng je het succes van de geheele serie in *groot gevaar*

dat begrijp je wel:

een klant van Hijman b.v. komt in Amsterd ziet het boek bij Sch[eltema] en H.[olkema] liggen. gaat naar Hijman en zegt: hè heb U dat nog niet?

Daardoor lijkt H., tegenover zijn klanten 'niet-bij' en hij zegt terecht bārst als reiziger, na een week of twee, bij hem komt aanzetten.

Over deze quaestie is in de Boekh. al zóóveel herrie geweest, dat *geen uitgever* het meer aandurft en *terecht*

Denk er dus in Godsnaam om.

Nu over Louise Labé.

Er zijn *twee* mogelijkheden.

- a.* dat je alsnog een depositaire général zoekt. Deze betaalt jou 10 frs per ex. en hij kan zelf de verkoopprijs vast stellen.
- b.* dat je aan *eenige* zaken in commissie stuurt dan moet *jij* natuurlijk de ver-

koopsprajs uniform vaststellen. en wel op frs. 25.- (naar mijn meening)

ga je over tot

- a. schrijf dan Huart bijgaand briefje I³
- b. schrijf dan aan de boekhandelaren van lijste A, bijgaand briefje II⁴

Stuur recensie exx aan

1. M. Fernand Divoire
Secr. de la Redaction de l'Intransigeant⁵
Rue du Croissant 12.
Paris II
2. M. Frédéric Lefèvre
Redacteur en Chef des Nouvelles Littéraires⁶
Rue de Milan (zie N.L.)
Paris
3. M. Eugène Marsan
Red. à l'Action française⁷
Rue Poussin IIbis
Paris XVI
4. M. Léon Treich
Red. à l'Eclair⁸
Rue du Faub. Montmartre
Paris
5. Fernand Vandérem
Directeur de Bulletin du Bibliophile⁹
(adres: jij hebt het n^o van mij) stuur dat eens terug!!!)
6. Editor of the Times Literary Supplement¹⁰
Times Building
Printing House Square
London.

met bijgaand briefje III (*behalve* voor N° 6)¹¹

Stuur met bijgaand kaartje een ex. voor *mijn* rekening (met korting a.u.b.!!) aan
M. Claude Aveline Avenue Bosquet 63 Paris VII¹²
[Jan]

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Er zijn ons geen delen uit de reeks De Schatkamer bekend met een schutomslag.
- 3 De firma Huart was te zamen met de firma's Chaix, Durey, Saling en Marcou in 1921 verenigd tot de Fonderie Typographique Française. Het is niet bekend, maar gezien Stols' relaties met

Claude Aveline en Henri Martineau onwaarschijnlijk, of Stols Huart voor een depot van zijn uitgaven heeft benaderd.

- 4 Lijst A en het bijbehorende briefje aan Parijse boekhandels, die volgens Greshoff in aanmerking kwamen Louïze Labés *Sonnets* in commissie te ontvangen, is niet bewaard gebleven.
- 5 Een bespreking van Louize Labés *Sonnets* in het door Fernand Divoire (1883-1951) geredigeerde L'Intransigeant is niet achterhaald.
- 6 In het door Eugène Marsan (1882-1936) geredigeerde L'Action Française is geen bespreking van Louize Labés *Sonnets* achterhaald.
- 7 In Nouvelles Littéraires dat onder redactie van Frédéric Lefèvre (1889-?) stond, is geen bespreking van Louize Labés *Sonnets* verschenen.
- 8 Een bespreking van Louize Labés *Sonnets* in het door Léon Treich (1889-?) geleide l'Éclair is niet achterhaald.
- 9 In het Bulletin du Bibliophile is Louize Labés *Sonnets* niet besproken.
- 10 In Times Literary Supplement is geen bespreking van Louize Labés *Sonnets* opgenomen.
- 11 De franstalige brief waarmee recensie-exemplaren van Louïze Labés *Sonnets* aan de in deze brief genoemde periodieken zou moeten worden gezonden, is niet bewaard gebleven.
- 12 Bij de laatste zin van de brief staat 'gezonden' bijgeschreven.

104. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 februari 1924¹

18 Februari 1924.

Beste Sander,

Ik verzond heden, wat laat, maar ik heb nog al wat te doen, alle bescheiden betreffende de Lovize Labé. Ik hoop dat het zoo naar je zin is.

Je vroeg mij wijders de inhoud van N° 3, waarvan alle dobbelde proeven naar den Krimpmens zijn gezonden door den gesoussigneerde. Die inhoud gaat hier neffens.

Alles is gezet
geexpteerd

- a. dr G.J. Geers²
- b. aantekeningen[*sic*].
- a. in veronderstel dat er wat letter in den lyoneeschen dichtkunst³ vastzit zoodat eerste vel 1 afgedrukt mot seine alvorens men aan Geers kan beginnen.
- b. deze aantek: heb ik gezonden toen proef bibl. binnen was, dus j.l. Wrijdag. die proeven komen dus nog

advert. Schatkamer gecorrigeerd

omslag gecorrigeerd

wacht dus nog verder adverdenzieën.

Het lijkt mij een mooi gevarieerd n^o

tegelijkertijd zend ik je

de *voorloopige* indeeling van N° 4 ter kennismaking⁴

Heel veel liefs van je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 In De Witte Mier 1 (1924) 3 (15 maart), p. 125-129 publiceerde G.J. Geers het eerste deel van een artikel over *Ramón Gómez de la Serna*. Het tweede en laatste deel van dit artikel zou in aflevering 4 verschijnen (p. 180-183).
- 3 Louïze Labés *Sonnets* en *De sonnetten* waren beide, evenals De Witte Mier, gezet uit de Erasmus Mediaeval.
Het eerste vel van aflevering 3 van De Witte Mier omvatte p. 105-120.
- 4 Aflevering 4 van De Witte Mier zou, naast de vaste rubrieken, de dialoog *Duimkruid* door Greshoff, een bespreking van R.N. Roland Holsts *Overpeinzingen van een bramenzoeker* door André Jolles, een bijdrage over Anatole France door P. Valkhoff, een bespreking van Lucien Fabres *Rabevel* door Gerard van Eckeren, een bijdrage over R.M. Rilkes *Sonnette an Orpheus* door Chr. de Graaff, de derde aflevering van *Toevallige ontmoetingen in de litteratuur* door Jan de Vries, en het slot van G.J. Geers' artikel over Ramón Gómez bevatten.

105. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 februari 1924¹

[Arnhem] 18.2.24

Beste Sander,

Alain Gerbault die *alléén* in een bootje van Amerika naar Europa gezeild is en die binnenkort voor een tocht om de wereld uitgeilt publiceert in Le Petit Journal, een werkelijk passionneerend verhaal van zijn tocht. Dat is een *prachtige* uitgave.²

Máár... er zal wat voor *betaald* moeten worden.

De vertaling van dit boekje dat mooi en ‘sportief’ is, bovendien actueel, is een uitgave als goud

Ik heb er jou eerst over willen spreken, om je de kans te geven. Wil je er niet aan dan vraag ik Sijthoff,³ antwoord dus, om mij te plezier[+ en], *per omgaande*

Zoo jà dan vraag ik Aveline om het vertaal recht zoo goedkoop mogelijk te zien te krijgen.

Met heel beste groeten
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 *Seul à travers l'Atlantique* van Alain Gerbault (1893-1941) was in 1924 bij Bernard Grasset te Parijs verschenen.
Op 22 februari schreef Claude Aveline aan Greshoff: 'J'ai écrit à Alain Gerbault, après avoir téléphoné au Petit Parisien qui ne possède pas les droits de reproduction. J'attends la réponse et vous la ferai suivre aussitôt.'
- 3 Alain Gerbault, *Met mijn zeilboot de aardbol rond. Veertig duizend mijlen alleen op zee* zou in 1929 in een vertaling van Arthur Tervoorden verschijnen bij Scheltens & Giltay te Amsterdam. Er is in het archief van Stols een concept van een brief aan uitgeverij Grasset bewaard gebleven, welke Greshoff voor Stols heeft opgesteld: 'M. Greshoff m'a fait parvenir votre réponse à M. Claude Aveline concernant la traduction neerlandaise de Gerbault: "Seul A travers L'Atlantique". Je tiens à vous donner des précisions sur nos projets. M. Greshoff avait l'intention de publier cette traduction dans une serie, qu'il dirige et que vous pouvez comparer en quelque sorte avec Les Cahiers Verts. Il s'agit alors d'une édition strictement *limité* à mille exemplaires, une nombre, bien restreinte, laquelle nous a été imposé pas les possibilités, aussi restreintes, d'un petit pays comme le nôtre. [...].' (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign, G 785 H 3.)

106. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 19 februari 1924¹

[Arnhem] 19.2.24

Beste Alexander de Groote,

Je wou zei je laatst een *prosp. W.M.* in alle exx. van de Schatkamer en andere uitg. [+ van] B & S. leggen. Hierbij gaat de text. En een derg.[elijk] *prosp.* van de Schatkamer, om in je andere uitgaven te leggen geef ik ook hierbij. Op een papiertje als *prosp.* Vondel (kranten papier!)²

Wil je mij een *groot* genoeg doen?

Let goed op:

Zoodra die druk van de Mengelstoffen compleet is, een ex. *op Holl.* papier, *met ½ vel blanco vóór en een ½ vel blanco achter*, ongebonden, dus in losse vellen van M. naar Brand laten sturen. Dat ex. daar laten binden.

Jij krijgt n.l., zegt JvKr, behoorlijke korting van die firma.

Ik vergoed je dan natuurlijk de onkosten.

Binden aldus:

In geheel leder liefst rood-bruin niger-marocco met titel op den rug en op het voorplat het merk van B. en S.

Het ex. moet afgesneden worden en aan 3 zijden (boven voor en onder[]), verguld op snede.

Verder zoo eenvoudig degelijk mogelijk gebonden (*goed* openliggen) dat b.v. het geheel een prijs van f25. niet overschrij[:dt] dat kan wel.

zeg maar dat *jij* den auteur dat geb. moet aanbieden en dat ze een voordeelige conditie maken.

Boks dat nu eens fijn voor mij in elkaar.³

Heb je nog antw. van R.N.R. H. gehad?⁴

Zijn er wel pers-ex. van N° 2 verzonden: ik las er *niets* over!

Zie hier het *permanente* lijstje (stuur [:er] een afschrift van naar Maastr.)

En nu brave, veel hart.gr.

van gansch je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Van Vondels *Aanleidinge ter Nederduitsche dichtkunste* bestaat alleen een prospectus op geschept papier; van Vondels *Het lof der zee-vaert* bestaat zowel een prospectus op geschept papier als een op 'gewoon' papier; dit laatste is ons niet bekend, maar wellicht doelde Greshoff op dit prospectus. (Zie G.H. Pannekoek Jr., *De herleving van de Nederlandsche boekdrukkunst sedert 1910*, Maastricht 1925, p. 46.)
Een dergelijk prospectus voor De Witte Mier is niet bewaard gebleven; of het in de overige uitgaven van Stols en Boosten & Stols is gelegd, is onbekend.
- 3 In de veiling bij J.L. Beijers te Utrecht van 23 juni 1981, tijdens welke onder meer een deel van de bibliotheek van Greshoff werd geveild, werd als nr.319 het uit Greshoffs bezit afkomstige exemplaar op geschept papier van *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* verkocht. De omschrijving van de band luidde: 'Bruin marokijn, goudfilet op platten, rug rijk verguld, verguld op snee'.
De boekbinderij J. Brandt & Zoon te Amsterdam stond sinds 1907 onder leiding van F.C. Proost, die zijn opleiding bij Douglas Cockerell te Londen had genoten en contact had met T.J. Cobden Sanderson en zijn Doves-Bindery te Hammersmith. Het handvergulden gebeurde bij Brandt door Proosts medewerker F. Fey. (Zie *Twee eeuwen Brandt en Proost. Een bijdrage tot de geschiedenis van de boekbinderij, de uitgeverij van bijbels en kerkboeken en de papierhandel in Nederland*, Amsterdam 1942, p. 178-179.)
- 4 Brieven van R.N. Roland Holst aan Stols zijn niet bewaard gebleven. Mogelijk doelde Greshoff op een reactie betreffende de bundeling van Walter van Dienenhovens artikelen voor De Schatkamer.

107. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 februari 1924¹

20.2.24

Beste Zandre,

Heden, zoo juist, ontvang ik.... ja raad eens.... nou... wat dan.... je raad het nooit.... en wat[?] is waar.... het is werkelijk ongelooflijk.... maar ik zweer je dat het wáár is.... echt wáár.... waarachtig waar.... je raait het in geen tien... je zou het eigenlijk met eigen oogen moeten zien.... het is een phenomeen... een natuurverschijnsel.... een openbaring.... ja het betreft een van je uitgaven... maar je raad het toch *nooit*.... nu zal ik het maar zeggen... ik ontving... van.. nog één keer raden... weet je het niet.... ik ontving..... de voorrede voor de bundel *Opstand en Wroeging* door Albert Besnard van mr. J.C. Blöm!!!!² èn een áárdige voorrede.

Wat zeg je me daar van?

Je antwoordde mij niet omdrend de tocht over de Atl. Oceaan.³

Veel liefs

je

Jan

ik stuur hem je zoodra Albert⁴ 'm gelezen het.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Albert Besnards *Opstand en wroeging*, dat begin 1925 bij Boosten & Stols te Maastricht zou verschijnen, was voorzien van een 3 ½ pagina's tellende voorrede door J.C. Bloem. Op 20 februari had Bloem de inleiding aan Greshoff gestuurd; hij schreef bij die gelegenheid: 'Ik vraag er geen 500 gulden voor, zooals je Walsche[sic] vrienden plegen, maar verbind aan 't publicadje deze uitdrukkelijken voorwaarde: dat ik zelf proef krijg.'
- 3 Zie br.105 n.2.
- 4 Albert Besnard.

108. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 februari 1924¹

[Arnhem] 20.2.24

Beste Sander,

Ik ben verduveld boos. Nu moet je niet zeggen 'dat is hij wel eens meer, dat zal wel los lopen'. Ik doe alles wat ik kan om B. & S ter wille te zijn en aan mijn verzoeken (hoe redelijk ook) wordt niet voldaan!

Aveline gaf:

1° *gratis* artikel over Steinlen

2° *gratis* cliché Molène

3° *gratis* cliché arme vrouw bezorgde

4° tekening Steinlen

5° *gratis* artikel Lebèsque

6° [xxx] [xxx] (inédit Lebesgue)

7° artikel Anatole France

8° foto's Anatole France

Die man staat altijd *belangeloos* klaar voor de W.M.

Maar hij vroeg 6 exx N° 2, dat is al!

En niet voor hem maar voor familie Steinlen en de teekenaar Green

Ik schreef dat naar Maastricht en in stede daarvan stuurt men, op eigen houtje, 3 exx. Moet ik soms die overige 3 exx. uit mijn eigen zak betalen?

Je bent nu toch wijs genoeg om te weten dat zulke dingen mij *hinderen moeten!*

Heb je iets op mijn vriendschappelijke medewerking aan te merken? Welnu dan.

Ik meen dan 6 exx. geen hoog honorarium voor de diensten door Aveline gepresteerd.

Ik stuur hem nu nog 4 exx van mijn *eigen* voorraad en ik hoop dat B & S. zoo vriendelijk zal zijn mij die spoedig, naar Arnhem terug te sturen.

Hierbij briefje van Jany.² Antwoord hem dadelijk: dat wordt een *prima*-Trajectum.

Hierbij mede een briefje van Prof. Valkhoff

Voor N° 4 komt dus een art. van ZEd.³

Ik meen dat B. & S. met mijne relatiën nog al gebaat is. Maar het blijkt niet dat men er prijs op stelt.

Stuur deze brieven terug a.u.b.

Ik verheug mij zéér op de komst[*sic*] van Adelfonsus Zaterdag a.s.

ZEd stuurde mij een bandteekening zéér naar mijn zin.⁴

Hierbij een *advert. W.M. òf prospectus* of hoe je het gebruiken wilt.

Met veel liefs

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Op 19 februari had A. Roland Holst aan Greshoff over *De afspraak* geschreven: 'Ik vind het een uitstekend plan, en als ik met de uitgevers tot overeenstemming kom, wat zeker wel zoo zijn zal, hoop ik dat er zoo gauw mogelijk iets van komt. Wil jij dit den heer Stols dus melden?'
- 3 In De Witte Mier 1 (1924) 4 (15 april), p. 160-163 zou een geïllustreerd artikel door P. Valkhoff over *Anatole France* ter gelegenheid van diens tachtigste verjaardag worden opgenomen. Er is geen correspondentie tussen Valkhoff en Greshoff over dit artikel bewaard.
- 4 Waarschijnlijk de bandtekening door A.A.J. Stols voor Greshoffs bundel *Rijmoefeningen*, waarvoor later de bundel *Schaduw*, die in oktober zou verschijnen, in de plaats kwam.

109. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 februari 1924¹

[Arnhem] 21/2 '24

Gel. Zandre,

Hierbij de Breve (aller beminnelijkst) van den braven Browezzon[?] terug.²

- 1°. het is een pak van mijn hart dat ik er op *rekenen* kan dat de Schatkamer niet ontijdig wordt afgeleverd.
2. Schrijf *dadelijk* Zaterdag resultaten bezoek Rouma & de Bussy.³
3. krijg ik proef van schutomslagen etc
4. wat doet mij dat genoeg dat de L.L. zoo fraai gaat⁴ Ik ben verheugd dat de ‘afpraak’ nog sneller gaat dan Angiolino
5. dan *geen* portret Du Plessys, niets aan te doen.

6. vergeet ex. Aveline *niet*, hoor, do it now!

Dat is alles.

Heel veel liefs, ook van Aty,
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Niet geïdentificeerd.
- 3 Drukkerij en Uitgeverij J.H. de Bussy was gevestigd op het Rokin 60-62 en in de Rusten-burgerstraat 148 te Amsterdam. De directie werd gevoerd door C.L. Cosquino de Bussy en J. Ritterhaus.
Gezien de combinatie met Algemeen Advertentiebureau Rouma & Co ging het hier wellicht om het verkrijgen van een advertentie-opdracht voor De Witte Mier. (Zie br.90 n.8.)
- 4 De oplage van 150 exemplaren van de *Sonnets* van Louïze Labé was begin 1925 uitverkocht; hiervan waren 100 exemplaren voor Frankrijk bestemd en 50 romeins genummerde exemplaren voor Nederland. *De sonnetten* van Labé, die in een oplage van 215 exemplaren was opgelegd, was begin 1925 nog verkrijgbaar. (Zie G.H. Pannekoek Jr., *De herleving van de Nederlandsche boekdrukkunst sedert 1910*, Maastricht 1925, p. 44.)

110. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 februari 1924^{1, 2}

Vrijdag.

Gel X,

Neen, je vergist je: op de kòp 3 vel = 48 blz!³
Veel succes in Amsterdam
Hijman 12 abonnés en 2 nieuwe op komst
laat Sch.[eltema] en Holkema
Sw[ets] en Zeitl.[inger] daar [xxx] een voorbeeld aan nemen
Dank je voor je vriendelijke brief.
Ja het zal een vergissing zijn. Maar ik schreef duidelijk *zes*.
Ik laat alles via jou lopen.
Dag brave
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud, die gedeeltelijk verwijst naar br.108 van 20 februari en de dagaanduiding boven de brief. 22 februari 1924 viel op een vrijdag.

- 2 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 3 De maartaflevering van De Witte Mier bevatte 48 pagina's aan katernen van 16 pagina's elk (p. 105-152).

111. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 februari 1924¹

22/2 '24

Beste Xaverius,

In gevolge je machtiging ben ik overeen gekomen $\frac{1}{2}$ pag W.M. met $\frac{1}{4}$ G.W. te ruilen (dat is redelijk gezien formaat en oplage W.M. in verh.[ouding] tot G W)²

De G.W. stuur[+ t] text.

Wil je die naar Maastricht zenden.

en ik maakte deze (het leek mij beter om de W.M. te advert. voor de eerste keer)

De text mag je zelf als je dat wilt veranderen; en de G.W. natuurlijk harerzijds ook haar W.M.-adv.

Wil je die text naar Baarn zenden?

Ik kreeg een *echt mooi* artikel van Van Eckeren over Rabevel!³ Leuk hè.
 Heel veel liefs van
 je getrouwe
 Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 De Witte Mier had een formaat van 16 × 24 cm, Den Gulden Winckel een van 18,5 × 25,5 cm. Oplagecijfers en abonnee-aantallen zijn van geen van beide tijdschriften bekend.
- 3 Gerard van Eckeren, *Lucien Fabre's Rabevel* zou worden opgenomen in De Witte Mier 1 (1924) 4 (15 april), p. 163-169.
 Van Eckeren was redacteur van het tijdschrift Den Gulden Winckel. Bij de Hollandia-Drukkerij te Baarn, de uitgever van Den Gulden Winckel, zou in 1926 een vertaling door Marie van Doorne van Fabres roman verschijnen, met een voorrede door Greshoff.

112. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 februari 1924¹

22/2 '24

Beste Xanrof,

Hart. dank voor je aardige brief en voor de zending aan Avelijn!

Wel ja, ik ben wat ongeduldig, maar dat komt zoo als je alléén zit en erg medeleeft met vrienden. Dat begrijp je. Ik zou eigenlijk het onmogelijke willen en het antwoord al willen hebben als de brief gepost is! Ik vind correspondentie maar een slecht surrogaat voor een vertrouwelijk lulpraatje

Ik verheug mij zeer op de komst van Fons.

Schrijf je van Rouma?

Heel veel liefs

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.

113. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 maart 1924¹

18/3 24

Beste Broeder Sander,

Ik ben geheel gedemonteerd!

Toen ik je lijstje kreeg belde ik Hijman op.

ik: hoeveel Ibsen denk[+ t] u dat er op de de[sic] Hollandsche lijn verkocht zijn?

H: moet ik hoog of laag raden

ik: laag!

H: drie honderd

ik: vier

H: dat valt dan wonder mede!

Hij dacht 400!

Ik vind dit lijstje zóó dun dat hij zegt (terecht) dit is absoluut geen maatstaf voor

het al of niet slagen van de uitgaven.

Van Ibsen

vSch.

Feber

moeten in Nederl. (dan maar buiten de boekhandel om) 500 exx van ieder te verkoopen zijn.

De fout ligt in dezen *niet* bij de f^a Stols of bij de uitgave, maar bij de boekhandel die blijkbaar totaal gedesorganiseerd is.

H. zelf was van plan te nemen 5 stel *plus* 10 extra vSch, 10 extra de Vries, eenige extra Greshoff, vdW. [+ en] Fonteintje.

Ik ben zelf ook erg in de put, maar ik geloof dat wij niet mogen versagen of ontmoedigen. H. zegt terecht er is nog niets verloren: als de pers goed is en het publiek vráágt dan *moet* de boekh. wel komen.

Laten we dus trachten de moed er in te houden hoe moeilijk het zij.

Bovendien heeft b.v. Feber geschreven dat *hijzelf* zich met de verspreiding zal bemoeien. Dus...

Spoedig meer. Ik moet eerst even bekomen!

Stuur mij werk Fabricius Jr.²

Heel veel liefs v Aty,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Johan Johannes Fabricius (1899-1981), de zoon van de toneelschrijver Jan Fabricius (1871-1964), had tot op dat moment slechts kinderboeken gepubliceerd bij de Gebr. Kluitman te Alkmaar en bij H.P. Leopold's Uitgeversmaatschappij te 's-Gravenhage. Zijn eerste publikatie voor volwassenen, de novelle *Nagtegael* zou in 1925 bij Leopold, die tot het eind van zijn leven zijn vaste uitgever zou blijven, verschijnen.
Er is geen correspondentie tussen Stols en Fabricius Jr. bewaard gebleven.

114. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 27 maart 1924¹

27-3-24

Beste Xandertje,

'k Lig al van Zondag af te bedde. Vandaar mijn weinige schrijfschheid.

Er zit in deze lijst iets meer tekening. Ik verbaas mij het *meest* over v.Schendel.

Dat is mij een *raadsel*.

Verhoeven & Feber gaan weg langs achterwegen: n.l. Vereenigingen[,]

Kloosterboekh.[,] R.K. Leergangen etc. etc.²

Ik vind de zaak moeilijk, door de tegenwerking van de boekh, maar er is wel een beetje goede pers, *niets* verloren.

Het werk met prosp. & *persoonlijk* door de schrijver begint nog pas.

W.M. IV is *afgezet* (mooi n^o)³

Kopij W.M. V *ligt gereed* ter verzending naar Maastricht.⁴

Ik zal met advertentie reiziger lijst van firma's opmaken.

Als er *ruimte* noodig is kan dunkt mij deze maand pag 1 van de advert (*Dixon* etc.)
 en *Pall.* wel vervallen.⁵
 De reiziger zag er wel iets in.
 Vergeef slordig pootje.
 Ik hoop vandaag op te staan want ik moet morgen naar den doctoer in Uiter.
 Heel veel liefs
 geheel je
 Jan

Zeg mijn zwijntje⁶ dat ik alleen wegens ongesteldheid zeer weinig schreef

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Zowel Bernard Verhoeven als L.J.M. Feber waren vooraanstaande roomskatholieken, met vele bindingen binnen de roomse zuil. Verhoeven was redacteur van het dagblad Het Centrum, Feber was lid van de Tweede Kamer voor de Rooms-Katholieke Staatspartij.
- 3 Aflevering 4 van De Witte Mier zou op 15 april verschijnen. (Zie voor de inhoud van deze aflevering br.104 n.4.)
- 4 Aflevering 5 van De Witte Mier zou, naast de vaste rubriecken, de dialoog *Vrijheid* door Greshoff, *Het jonge Vlaanderen* door Reimond Herreman, *De roman van traditie en erfelijkheid* door Charles Maurras, *De geschiedenis van Bretagne* door A.G. van Hamel, *Hamlet's irrelevantie* door Johan Huijts en *Een meester niet genoeg bekend* (*Over een nieuw boek van Hans E. Kinck*) door Jan de Vries bevatten.
- 5 De adwerentie voor Palladium zou in aflevering 7 van De Witte Mier gehandhaafd blijven, die van C.M.B. Dixon zou komen te vervallen.
- 6 Jan van Krimpen.

115. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, wschl. ná 27 maart 1924^{1, 2}

Beste Xandre,
 In haaste.
 Dinsdagochtend a.s. tusschen 9½ en 11 komt de reiziger voor *advertenties* bij je afspreken.
Betrouwbare fatsoenlijke goede[?] man.
 Zorg er te zijn.
 Veel liefs van hier
 geheel je
 Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud, die mogelijk verwijst naar br.114 van 27 maart.
- 2 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.

116. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 april 1924¹

29 April 1924

Beste Zandri,

Ik zit tot over de ooren in het werk. En ik heb een achterstallige correspondentie! Daarbij ben ik nog al in depressie, zoodat ik niet zoo hard opschiet als ik wel wenschte.

Hierbij *iets* zeer fraaïs.

N.l. een *absoluut complete* bibliografie van Gide, door Raoul Simonson, voor de Witte Mier.²

Hij stelt voor er 150 overdrukken op goed papier van in den handel te brengen.

Ik zou dit in [+ de] Trajectum-serie geven als ik jou was.³ De inleiding van R.S.

die in de W.M. in het Hollandsch komt, kun je dan in het overdrukje in het *Fransch* geven. Gezien de *enorme* liefhebberij van Gide is Trajectum met deze uitgave ineens bekend.

b.v.

150 exx. in den handel (b.v. frs. 15.-)

25 exx voor de pers.

20 exx voor den auteur

30 exx voor A.A.M.S.

In overleg met Simonson geef ik de bibliografie in het *Fransch*.

Er staat maar weinig text in en alleen den Gide kenners lullen genoeg Fransch.

Simonson wil ook adverteeren in de W.M.⁴ Ziehier [xxx].

Spoedigst meer.

Geheel je getrouwe

Jan

Hoe staat het met 'De Lokstem'⁵ ik ben er zeer benieuwd naar

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 In De Witte Mier 1 (1924) 6 (1 juli), p. 281-295 verscheen het eerste gedeelte van de *Bibliographie de l'oeuvre de M. André Gide* samengesteld door de Brusselse boekhandelaar Raoul Simonson (1896-1965). Deze bibliografie werd in De Witte Mier 1 (1924) 7 (1 september), p. 348-352 voortgezet en afgesloten in De Witte Mier 1 (1924) 8 (15 oktober), p. 397-408. Het eerste gedeelte van deze bibliografie werd voorafgegaan door een nederlandstalige *Inleiding* van Simonson (p. 261-263).
- 3 De bibliografie van André Gide door Raoul Simonson zou niet als uitgave van Trajectum ad Mosam gepubliceerd worden, maar zou in 1924 verschijnen bij Boosten & Stols te Maastricht in een oplage van 250 exemplaren. Blijkens de imprint van deze uitgave traden Simonson zelf en Librairie Gallimard te Parijs als mede-uitgevers op. De boekuitgave werd vervaardigd van staand zetsel van De Witte Mier. (Zie n.2.)
- 4 Na verschijnen zouden advertenties van een kwart pagina voor Raoul Simonsons bibliografie van André Gide in de afleveringen van De Witte Mier worden opgenomen.
- 5 Jan van Nijlen, *De lokstem en andere gedichten* zou in april als eerste deel van To the Happy Few verschijnen. Het boekje werd in een oplage van 50 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. In oktober 1925 zou onder dezelfde titel een bundel van Van Nijlen als twaalfde uitgave van Trajectum ad Mosam verschijnen in een oplage van 200 exemplaren. Deze bundel bevatte tweede drukken van *De lokstem en andere gedichten* en de in januari 1925 in een oplage van 25 exemplaren bij Stols te verschijnen bundel *Zeven gedichten*.

117. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 2 mei 1924¹.

2 Mei 1924

Beste Zander,

Dadelijk zakelijk antwoord. Ik werk dag en nacht en ben in een (zeldzame) periode van groote productie (± 12 à 15 blz. proza per dag).² Ik moet hiervan dus profiteeren!!

Wil je *a.u.b.* alle reproductie's *bij elkaar* zetten dadelijk *na* het stuk van de Vries en dus voor het stuk van de Rovanno.³ Dat is *veel* aardiger, overzichtelijker, beter.

Ik zend je hierbij de onderschriften, zooals J.v.Kr. zich die gedacht heeft. Het is wel goed om met een kadertje de blz. aan te geven. Ziet wat je *doet*. Ik laat het aan *jouw* smaak en zorg geheel over: Maar plaats ze *bijelkaar*.

Je hebt gelijk wat betreft Simonson en Trajectum, het is een uitgave speciaal voor Fr. en België. Hier is er geen belangstelling genoeg. Maar de uitgave in elk geval verzekerd als je 150 ex. in de handel brengt. Maar dan op Hollandsch en *genummerd*. Schrijf er Simonson maar eens over Ik denk dat je een kleine misrekening hebt gemaakt met de *omvang* van N° 6. Want ik heb er op gerekend en maar 22 pags. 12 p text gegeven.⁴ Gaat het niet dan maar in tweeën. Ziet wederom wat je doet.

Verhoeven⁵

Simonson

Aveline⁶

volgen *zoodra* ik ze binnen heb.

Mijn *allerbeste* wensen (wil die ook aan je ouders overbrengen) voor het spoedig en volledig herstel van je zusje.

Tot heel spoedig

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 In het voorjaar van 1925 zou bij Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem een door Greshoff en J. de Vries gezamenlijk geschreven *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* verschijnen.
- 3 Aflevering 5 van De Witte Mier bevatte onder meer een interview met Léon Pichon door de Nederlandse schrijfster Marie de Rovanno. De bij dit interview behorende facsimile's werden bij elkaar op de pagina's volgend op dit interview afgebeeld. (Zie br.90 n.5.)
- 4 Aflevering 6 van De Witte Mier zou 27 pagina's tekst buiten de aantekeningenrubriek bevatten. De aflevering omvatte in totaal 50 pagina's.
- 5 Bernard Verhoeven, *Guido Gezelle voor geloovigen* zou worden gepubliceerd in De Witte Mier 1 (1924) 6 (1 juli), p. 251-255.
- 6 Claude Aveline, *Twee bezoeken aan de Papeterie Vasset* zou pas in aflevering 7 worden opgenomen.
Op 28 januari had Aveline aan Greshoff al het verslag van zijn eerste bezoek gezonden; het verslag van zijn tweede bezoek is niet bewaard gebleven.

118. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 mei 1924¹

10 Mei

Beste Zandertje,

Ik ben mij van mijn schuld bewust, ik heb berouw. Is daarmee de zonde met $\frac{3}{4}$ geboet?

Ik ben n.l. als een paard aan de gang met groot werk. Mijn geschiedenis van de Nederl. Letterk.² Vergeet niet dat dit mijn eerste groote werk is. En dat ik mij daaraan met al mijn toewijding geef. Ik werk een 10 uur per dag. Schrijf $\pm$ 8 pags. (formaat W.M. 10 p!) per dag. Ik heb nu van mijn gedeelte $\pm$ 80 pags af. Tegelijkertijd maakte ik mijn bloemlezing over Fransche lierdicht (het eerste v/d 4 deeltjes) voor N. & v Ditmar klaar.³

Dus zodoende! Je weet dat ik altijd klaar sta. Maar er zijn wel eens omstandigheden, waarin ik mijn verplichtingen als correspondent iets moet opschorten, om een werkdrang (die ik helaas te veel *niet* heb) niet te onderbreken.

Ik zal nu alles afdoen.

1° de stukken v Fabricius Jr. Ik zeide je al. De uitgave lijkt mij mogelijk mits à la Holkema & Warendorf Rack[xxx] aangepakt. Het geen ik niet adviseeren zou te doen⁴

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud, waar sprake is van Greshoff's *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* (vgl. br.117).
- 2 De *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* die Greshoff te zamen met Jan de Vries voorbereidde.
- 3 In 1925 zou bij De Waelburgh te Blaricum de door Greshoff bezorgde en ingeleide bloemlezing *La lyre française. De l'École Romane à la Nouvelle Pléiade* verschijnen. Dit zou het enige deeltje van de vier in deze brief aangekondigde blijven.
Directeur van de kleine uitgeverij De Waelburgh was Laurens van der Waals, die tevens redacteur van Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam was.
- 4 Arthur Rackham (1867-1939) was een in deze tijd zeer bekende Britse illustrator van vooral sprookjes. Op welke uitgave van Van Holkema & Warendorf te Amsterdam met tekeningen van hem Greshoff doelde is niet bekend. Mogelijk wees hij Stols op de toneelstukken van Johan Fabricius. *Hans de klokkenluider, of de duivel in den toren* (1922) was onder regie van Cor Ruys en Fabricius gezamenlijk in 1923 in de Princessestheater in Den Haag opgevoerd; *Dole Wapper* door Oscar de Geyter in de Nederlandsche Schouwburg te Antwerpen.

119. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 mei 1924

[Arnhem] 12 Mei 1924

Beste X.

Hoe staat het met N° 5 van ons lieve blanke insect?¹ Zijn de proeven Herreman ge-

komen.² Ik krijg of hoor niets. Laten wij niet te laat komen. Ik zend de copy toch altijd keurig op tijd.

Ik ben gansch

je

Jan

Eindnoten:

1 Aflevering 5 van De Witte Mier zou 15 mei verschijnen.

2 Reimond Herreman, *Het jonge Vlaanderen* zou verschijnen in De Witte Mier 1 (1924) 5 (15 mei), p. 203-209.

Brieven uit deze periode van Herreman aan Stols zijn niet bewaard gebleven, zodat niet is na te gaan wanneer hij de drukproef van zijn artikel retourneerde.

120. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 mei 1924¹

12 Mei 1924

Beste Zandor,

Het spijt mij wel een zoo fraai en zorgvuldig werkstuk als dat van Raoul Simonszoon te schenden;² en ik deel je bezwaren niet ten volle. Maar, waar wij in het leven zijn, om elkander te verstaan en te gemoet te komen, en er geen principieele quaesties mede gemoeid zijn, zeg ik volgaarne: ga je gang en doe het zoo als jij het het beste dunkt. Ik heb volledig vertrouwen in de ernst en de zorg waarmede je de bekorting zult bewerkstelligen.

Schrijf jij S. zoon er even over, want je moet tóch met hem correspondeeren over oplaag, en depositaire te Parijs.³ Laat hem daarover schrijven met Ronald Davies⁴ of met Aveline of een ander. De uitgave is natuurlijk, gezien de positie van Gide en de compleetheid der biografie[*lees*:bibliografie], zoo safe als een Lips.

Verder eenige zaken nog:

1. Hierbij een bespreking van Mengelstoffen.⁵ Het is niet mogelijk over dit boekje *beter* en met juister begrip te schrijven. Al is men niet ijdel, toch mag men niet ontveinzen [xxx] het innig plezier doet zóó juist begrepen te worden.

Wilt gij - desnoods voor *mijn* rekening - maar in elk geval, zoo spoedig mogelijk - een prospectus er van laten maken (op dat krantenpapier van de prosp. van Het Lof der Zeevaart)⁶

2° Hierbij text voor N° 5 B en S. correspondentie. (N° 4 ontving ik *nooit*)⁷

3° Verhoeven met voorrede Feber zijn ter zetterij.

4° Hijman vroeg nog een 10tal Ibsen in commissie.

5° Stuur *jij* J.v. Nijlen een *Holl.* ex. Mengelstoffen. Zoo niet; laat dan, aub. dadelijk een ex. voor *mijn rekening* naar hem zenden.

6° Hoe staat het met:

The Happy Few.⁸

Boutens?⁹

7° Ik gaf van mijn pers. ex. een de Vries en Gr. aan Verhoeven voor het Centrum.¹⁰
Laat mij die a.u.b. bij gelegenheid eens terug zenden!

Ik ben geheel & al
je getrouwe
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 De *Bibliographie de l'oeuvre de M. André Gide* door Raoul Simonson zou uiteindelijk verspreid over drie afleveringen van De Witte Mier worden gepubliceerd.
- 3 Als mede-uitgever zou blijken de imprint van de boekuitgave van Raoul Simonsons *Bibliographie de l'oeuvre de André Gide* Librairie Gallimard te Parijs optreden.
- 4 Ronald Davis dreef te Parijs een boekhandel op het adres 60 rue Faubourg St. Honoré. Hij voerde vanaf 1925 tot herfst 1926 de administratie voor het tijdschrift Commerce, van welk tijdschrift Stols de Nederlandse depothouder was. Samen met Raoul Simonson publiceerde Davis een *Bibliographie des oeuvres de Paul Valéry*. Mogelijk verwarde Greshoff bij het neerschrijven Davis' naam met die van Peter Davies die te London een 'private press' dreef.
- 5 In Het Centrum van 10 mei had Bernard Verhoeven in de rubriek 'Litteratuur en Leven (CXXV)' een bespreking aan Greshoffs *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* gewijd. In de 'Fondscatalogus Winter 1925-'26' van Boosten & Stols werd ter aanprijzing een citaat uit Verhoevens bespreking opgenomen.
- 6 Van *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* bestaat een afzonderlijk prospectus op grauw-geel, houthoudend papier. De tekst van dit prospectus is ontleend aan de bespreking die Bernard Verhoeven in Het Centrum aan Greshoffs boek had gewijd. (Zie voor de prospectussen van Vondels *Lof der zee-vaart* br.106 n.2.)
- 7 Aflevering 4 van Boosten & Stols' Correspondentie met den Nederlandschen Boekhandel was op 19 maart verschenen. Aflevering 5 zou in mei verschijnen.
- 8 Pas in oktober zou een volgend deel in de reeks To the Happy Few verschijnen, n.l. Greshoffs *Schaduw* dat deel 3 vormde. Deel 2, J.C. Bloems *Het verlangen*, zou in november verschijnen. (Zie Bijlage II.)
- 9 Waarschijnlijk de vertaling door P.C. Boutens van *De sonnetten* van Louïze Labé die in april bij Trajectum ad Mosam was verschenen. Pas in oktober 1926 zou Boutens' bundel *Oud-Perzische kwatrijnen* bij Stols verschijnen.
- 10 *Henrik Ibsen* door Jan de Vries werd op 19 en 26 juli en op 2 augustus door Bernard Verhoeven in Het Centrum besproken. In de 'Fondscatalogus Winter 1925-'26' van Boosten & Stols werd ter aanprijzing een citaat uit Verhoevens bespreking opgenomen.

121. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 mei 1924¹

13 Mei

Beste Sandertje

Laat deze brief aub door B & S getypt op brief met hoofd der f^a naar de Nieuw Rott Crt.

Redactie K.[unst] en Letter[en]

Witte DeWithstr.

Rotterdam [xxx]

zenden.

Wedden dat-ie N° 5 dan *wèl* bespreekt!²

In de Telegraaf een *aardig* stukje.³

Hoe slaat eigenlijk de Boutens van T.[rajectum] a.[d] M.[osam] [+ aan]?

Heb je nog de Holl Meng. naar Br.⁴ gestuurd?

Ik lees: Querido bah hoe vrwl.⁵

Ik lees: Hertog bah hoe vrwl.⁶

Ik lees: vdVijgh bah hoe vrwl.⁷

Ik lees: Wasch bah hoe vrwl.⁸

voor mijn historie.

Ik kom van de week toe aan Blöm etc!⁹

Heb je soms een ex. Walch

Heb je soms 1e afl. [xxx] voor mij over?¹⁰

Van mijn geschiedenis¹¹ komt enkel exx op Holl. ook voor UEd.

Groet God.

Heil je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud van de brief, waarin sprake is van aflevering 5 van De Witte Mier, die op 14 mei verscheen. (Zie br.122.)
- 2 In de Nieuwe Rotterdamsche Courant (Av. A) zou op 17 mei in de rubriek 'Uit de Tijdschriften' een anoniem bericht verschijnen over de afleveringen van De Witte Mier van maart, april en mei. Het bericht behelsde voornamelijk een opsomming van de verschillende medewerkers en de onderwerpen waarover zij schreven.
- 3 Dit bericht is niet achterhaald.
- 4 Zie br.120.
- 5 Israël Querido (1872-1932) zou onder de noemer 'Andere romanschrijvers' in het hoofdstuk 'De Beweging van Tachtig in de *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* van Greshoff en J. de Vries kort ter sprake worden gebracht. Over hem heette het: 'Israël Querido, na als Theo Reeder gedebuteerd te zijn met namaak-verzen, verwierf zich een zekere reputatie als levendig, wat al te uitvoerig beschrijver van het bestaan der Amsterdamsche achterbuurten [...]; later schreef hij enkele historische verhalen, zonder dramatische spanning, in een stijl, welke aan het klassiek décor van stoomcaroussels herinnert.' (p. 245.) Verder werd Querido nog genoemd in een appendix over 'De dagbladen en de letterkunde' (p. 417).

- 6 Waarschijnlijk bedoelde Greshoff de naturalistische schrijver Henri Hartog (1869-1904). Hartogs naam zou uiteindelijk in de *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* van Greshoff en J. de Vries niet genoemd worden.
- 7 De naam van de naturalistische schrijver Samuel Gijsbert van der Vijgh (1876-1899) zou uiteindelijk in de *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* van Greshoff en J. de Vries niet genoemd worden.
- 8 Karel Johan Hendrik Wasch (1886-1967) zou in de *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* van Greshoff en J. de Vries in het gedeelte over 'Het geslacht van 1905' onder de noemer 'De prozaschrijvers. Roman en tooneel' slechts in het voorbijgaan vermeld worden (p. 347). Wasch was onder meer medewerker van het tijdschrift Het Getij.
- 9 Aan J.C. Bloem, P.N. van Eyck, Geerten Gossaert (ps. van F.C. Gerretson) en A. Roland Holst werd in de *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* een aparte paragraaf gewijd. Albert Besnard, J.W.F. Werumeus Buning en H.W.J.M. Keuls werden, net als François Pauwels, Jan Prins (ps. van C.L. Schepp) en J.Jac. Thomson, samen in een paragraaf behandeld.
- 10 Mogelijk vroeg Greshoff een exemplaar van de eerste aflevering van De Witte Mier.
- 11 *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*.

122. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 mei 1924^{1, 2}

14 Mei.

Beste Zander,

Keurig op tijd, heden ochtend, kreeg ik N° 5. - Het ziet er weer best uit. Ik ben blijde.

Ik wou je nog wat vragen.

^{1o} krijgt mijn moeder, Mevr. P.J.M. Gr-Buys Statenlaan 62 's Gravenhage de W.M.

Ik geloof het niet; zoo niet dan alsnog a.u.b. N° 3.4.5.

- 2° kan ik nog 1 N° 3 krijgen aub. (gewoon pap[ier])
 3° hierbij de lijst der exemplaren.
 4° wil aan de recensie ex. Schatkamer nog toevoegen
 C. van Son Red. Morks Magzijn Dordrecht³
 5° van 1 Juni - 28 Juni ben ik in Kijkduin⁴
 van 28 Juni - 25 Julij ben ik [+ in]
 Hoorn
 Purmerend
 Helder
 Enkhuizen⁵
 tegen 30 Julij weer in Arnhem
 6° N° 6 is nu compleet.⁶
 tenzij de bibliografie erg klein wordt.
 dan zal ik er nog wat bij zenden aan copij
 kun je mij de omvang van de biblio Gide (bekort) niet opgeven?
 7° ik kocht bij G Quint een Perk 1° druk (Sneek 1883) voor f4,-⁷

Heel veel hartelijke groeten
 van geheel je
 Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud van de brief, waarin sprake is van aflevering 5 van De Witte Mier, die zopas was verschenen.
- 2 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 3 Caspert van Son (1867-1943) was hoofdredacteur van Morks' Magazijn, waaraan Greshoff regelmatig meewerkte.
- 4 Het is niet bekend waar, bij wie en welke periode Greshoff in Kijkduin verbleef.
- 5 In deze periode woonde Greshoff als geëngageerde de mondelinge eindexamens voor de HBS bij.
- 6 Aflevering 6 van De Witte Mier zou, buiten de vaste aantekeningenrubriek en het eerste deel van de bibliografie van André Gide, de dialoog *Anastasia* door Greshoff, *Guido Gezelle voor de geloovigen* door Bernard Verhoeven, *Iersche lente* door A.G. van Hamel, *Inleiding tot een bibliographie van André Gide* door Raoul Simonson, *Benito Mussolini als schrijver* door Giacomo Antonini, de vierde aflevering van *Toevallige ontmoetingen in de litteratuur* door Jan de Vries en *Een Franschman over journalistiek* door wijlen H.J. Stratemeijer bevatten.
- 7 In 1883 is geen editie van de *Gedichten* van Jacques Fabrice Herman Perk (1859-1881) verschenen. Wel was eind 1882 bij H. Pijtersen Tz te Sneek de eerste druk van Jacques Perks *Gedichten*, met een voorrede door C. Vosmaer en een inleiding van Willem Kloos, verschenen. De tweede druk zou in 1897 bij S.L. van Looy te Amsterdam verschijnen. Het antiquariaat en veilingbedrijf P. Gouda Quint was te Arnhem gevestigd. Directeur was S. Gouda Quint (1872-1943).

123. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 mei 1924¹

15 Mei Donderdagavond

Beste Sander,

Je lange brief met vreugde begroet! Ik zend J.v.K. morgen een Holl. ex. van de Mengelstoffen.

Wat een goede critiek van Verhoeven hè.²

Nu de vragen en antwoorden.

1. Mijn Aanleiding tot de Nederl. Letterk. wordt *niet* geïllustreerd.³
2. Wensch Phons vast geluk. Ik heb ook nog *niets* van Sijthoff.⁴ Ik [+ zal] hem dezer dagen schrijven.
3. *Hoe groot* is de *complete* bibl. Gide?? Als het meer dan een vel is, schrik [+ ik] er toch een beetje voor
Maar terecht merk je op dat ik hem kan publiceeren als een *voorbeeld*. Ik zal een stukje in die geest schrijven en je toezenden.⁵
4. Merk het Centrum
rood voor correspondentie
blauw voor prospectus

5. Zal de besprek[ing] v Ibsen in 7 onderbrengen.⁶
6. over Walch zal ik met Verhoeven spreken.⁷
7. dank voor beloofde ex. Walch [xxx] [xxx].
8. W.M. prachtig op tijd[?].
9. ben van 25 Mei-1 Juli in Keikduin met gezin en moet voor dien tijd nog veel afdoen.
10. Hoe is men in Maestricht te spreken over de uitgaven en het verloop????

Veel hartelijke groeten
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud en de dagaanduiding boven de brief. 15 mei 1924 viel op een donderdag.
- 2 Zie br.120 n.5.
- 3 De *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* van Greshoff en J. de Vries is inderdaad zonder illustraties verschenen.
- 4 In 1924 zou een gewijzigde herdruk van *Latynsche lente* verschijnen bij A.W. Sijthoff te Leiden, die de druk van dit boek had toevertrouwd aan Boosten & Stols.
- 5 In De Witte Mier 1 (1924) 6 (1 juli), p. 280, voorafgaand aan het eerste gedeelte van de *Bibliographie de l'oeuvre de M. André Gide* door Raoul Simonson, schreef Greshoff: 'Toen de heer Raoul Simonson, de jonge schrijver, die te Brussel met een onvergelykelijke kennis van het vak en een hartelijke liefde voor de litteratuur, het boekverkoopersbedrijf uitoefent, mij aanbod zijn Bibliographie van André Gide in "De Witte Mier" te publiceeren, heb ik geen oogenblik gearzeld om dit voorstel te aanvaarden. Ik maak mij geen overdreven illusie omtrent de verspreiding van Gide's oeuvre in de Nederlanden, noch over de liefhebberij voor zeldzame Fransche edities ten onzent, maa'r ik zag in dit werk een *voorbeeld*. Wij zijn slecht bedeed met bibliographisch materiaal. Wanneer het groote belang daarvan zou worden ingezien, wanneer men zich, hier, aan het inventariseeren van onzen boekenschat zal gaan wijden, dan moet men, wanneer men zich bekommert om *goed* werk, ter schole gaan bij een man als Simonson, die met zijn bibliographisch essay, hier gepubliceerd, een meesterstukje van nauwkeurigheid, zorg en logische indeeling gegeven heeft. Wie bezorgt ons, naar dit *voorbeeld*, een *volledige, gedetailleerde, overzichtelijke* bibliographie van: dr. Albert Verwey, Willem Kloos, dr. P.C. Boutens of Lodewijk van Deyssel? De eenige poging in die richting gedaan, een bibliographie van Louis Couperus, is onvolledig en niet nauwkeurig. Wie?'
- 6 Jan de Vries' *Henrik Ibsen* zou worden besproken door A.G. van Hamel in De Witte Mier 2 (1925) 3 (15 maart), p. 137-140.
- 7 Bernard Verhoeven had al *Het leven van een heilige* van Jan Walch, te zamen met Kees Meekels *Innocentius*, besproken in Het Centrum van 3 mei in de rubriek 'Litteratuur en Leven (CXXIV)' onder de titel *Litteraire vermommingen van St. Franciscus II (Slot)*.

124. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 mei 1924¹

18.5.24

Beste X,

Zou je van deze prosp. (ingesloten) niet flink wat aan Hijman laten sturen?²
 Kunt gij voor N° 6
 De advert. rubriek niet doen wijzigen. En er dit *mooie* stuk over Feber opnemen
 op 2 à 3 pags. Laat dan die groten buitenl. advert. en Palladium er eens *uit*.³
 [:E]nfin je ziet maar.
 Copij N° 7 gaat van de week ter zetterij.⁴
 Proeve[+ n] N° 6 schieten goed op. Ik kreeg al
 I Anastasia⁵
 II Guido Gezelle door Verhoeven⁶
 III Iersche lente door vHamel⁷
 IV Gide door Simonson
 V Mussolini door Antonini⁸
 moet nog hebben
 VI Toevallige ontm. door J. de Vr.⁹
 VII Fr journ door H.J. Stratemeijer¹⁰
 VIII Adama v Scheltema door Verhoeven¹¹
 en de bibliografie van Gide
 Dàg.
 Veel liefs van je
 Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 Mogelijk doelde Greshoff hier op een prospectus voor zijn reeks De Schatkamer of voor *Israël* van L.J.M. Feber; geen van beide prospectussen is achterhaald.
- 3 De adwerentie voor Palladium kwam in de juni-aflevering van deze jaargang van De Witte Mier voor.
- 4 Aflevering 7 van De Witte Mier zou, naast de gebruikelijke aantekeningenrubriek en het tweede gedeelte van de bibliografie van André Gide door Raoul Simonson, de dialoog *Nieuw van Greshoff, Alex. Frederik de Savornin Lohman als schrijver* door H. van Malsen, *Cursiositeiten II, Twee bezoeken aan de Papeterie Vasset* door Claude Aveline, *Duitsche litteratuur in vogelvlucht* door Laurens van der Waals en *Bij het portret van Alfredo Panzini* door Giacomo Antonini bevatten.
- 5 J. Greshoff, *Anastasia* zou verschijnen in De Witte Mier 1 (1924) 6 (1 juli), p. 249-251.
- 6 Bernard Verhoeven, *Guido Gezelle voor de geloovigen*, een bespreking van een drietal publikaties over Gezelle door pater Osc. Monstrey, zou verschijnen in De Witte Mier 1 (1924) 6 (1 juli), p. 251-255.
- 7 A.G. van Hamel, *Iersche lente*, over *An crann géagach (De vertakte boom)* van Pádraig O'Conaire, zou verschijnen in De Witte Mier 1 (1924) 6 (1 juli), p. 255-260.
- 8 *Benito Mussolini als schrijver* door Giacomo Antonini zou verschijnen in De Witte Mier 1 (1924) 6 (1 juli), p. 263-265.
- 9 Jan de Vries, *Toevallige ontmoetingen in de litteratuur IV. Hoogten en diepten van het zieleleven* zou verschijnen in De Witte Mier 1 (1924) 6 (1 juli), p. 266-272.
- 10 H.J. Stratemeijer, *Een Franschman over journalistiek*, een bespreking van *Le journalisme en vingt leçons* door Robert de Jouvenel, zou verschijnen in De Witte Mier 1 (1924) 6 (1 juli), p. 273-276.
- 11 Een in memoriam van C.S. Adama van Scheltema door Bernard Verhoeven zou verschijnen in de rubriek 'Menschen, Daden & Data' in De Witte Mier 1 (1924) 6 (1 juli), p. 277-278.

125. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 19 mei 1924

[Arnhem 19.v 1924]

Beste Sander,

Of de brief aan de N.R.C. ook geholpen heeft!!!¹ Is er al aan de bibliographie v Gide gezet? Ik zag nog géén duplo proef.

Dàg

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Zie br.121 n.2.

126. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 mei 1924

21/5 24

Beste Xdre

I Heden N° 7 compleet verzonden naar Maastricht. Hierbij inhoud.

II *alle* corr.[ecties] N° 6 naar JvKr

III corr.[ectie] correspond. B & S naar Maastricht.

IV ik kom Zaterdag a.s. in Aja en ben blij je vriendelijke aanschijn te begroeten

Dàg

geheel je

Jan

127. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, ná 21 mei 1924^{1, 2}

Beste Sander,

1. Hierbij 10 p. voor 7³
2. Stuur je 6 zoodra afgedrukt!
3. J.v.N. *hunkert* naar zijn Lokstem, schrijft hij.
4. ik hunker naar mijn poezie-kopy⁴
èn
5. naar een enkele woordje van je.

Lat. Lente is uit.

Zoodra ik de Holl. Ex heb stuur ik het je⁵

Heel veel liefs van ons allen

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud.
- 2 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem.
- 3 De met een 10 punts letter gezette aantekeningenrubriek in aflevering 7 van De Witte Mier zou onder meer artikelen bevatten naar aanleiding van het overlijden van Jacob Israël de Haan en Pierre Broodcoorens door Greshoff, van Joseph Conrad door zowel J.W.F. Werumeus Buning als door H.R. Lenormand, van Franz Kafka en prins Alexander von Hohenlohe-Schillingsfürst door Nico Rost, en van Adolfo Albertazzi door Cesare Angelini.
- 4 *Rijmoefeningen*, waarvoor later de bundel *Schaduw* in de plaats kwam.
- 5 Hoewel contractueel vastgelegd, zou A.W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij verzuimen exemplaren op geschept Hollands papier van de tweede druk van *Latynsche lente* aan te maken.

128. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 juni 1924¹

21 Juny 1924

Beste Sandertje,

Ik had je gisteren willen schrijven, maar in verband met kwade noten betreffende de Houten Lepel, zijn wij daarheen dadelijk vertrokken om onze maatregelen te nemen.² Wij kwamen gisteren moede terug. Heden ben ik weer in Kijkduin om Zondag en Maandag in Brussel door te brengen in verband met onze eventuele Maurras.³

1. Fons was zoo vriendelijk vast twee brieven door te zenden. Ik moet (overigens tot mijn spijt) Hammacher⁴ laten liggen om het actuele stuk over Lohman als schrijver te kunnen plaatsen.⁵ Enfin je bent nu zelf ter plaatse. Kijk eens of het niet te veel wordt als ze *beide* er inkomen en bijv. v.d. Waals⁶ vervalt en Antonini vervalt.⁷ Reken voor het stuk over Lohman dan *6 pags*.
2. mag ik er op *rekenen* dat Pichon zijn eigendommen terug krijgt.⁸
3. Hierbij nog een actueel 10 p. stukje (Menschen, daden, data) op mijn verzoek geschreven door mijn tijdelijken buurman, die, mijn genre *niet* zijnde (bijlange niet!) toch zeer beleefd en vriendelijk is.⁹
4. Ik ben bezig v.d. Lugt te bewegen tot het opvoeren van Feber,¹⁰ *prima* verband verkoop boekje:
Laat *dadelijk* of afgedrukte vellen of volledige proef zenden aan Den Heer C. van der Lugt Melsert
Hotel de Roskam
Gorssel bij Deventer
Wil je dat doen?
5. De firma Sijthoff heeft de contractueel vastgestelde 12 exx op Hollandsch van Lat Lente.... *vergeten*!¹¹ Fraai! Vandaar dat ik je een gewoon ex. moest zenden. Jammer hè.
6. 1 Sept. JGr: letterkundig raadsman Hofst. Tooneel te Rotterd.¹²
7. Nu geliefde Zander, je zult het wel druk hebben. Maar als het kan schrijf dan eens een pietsie.

Veel liefs van ons allen,
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.
- 2 De 'Houten Lepel' was Greshoffs vakantiehuis in Hollandsche Rading.
- 3 Er is geen uitgave van Charles Maurras bij Stols verschenen. Welke tekst Greshoff en Stols van plan waren uit te geven, is niet bekend.

- 4 *Gebroken kunst* door de kunsthistoricus Abraham Marie Wilhelmus Jacobus Hammacher (geb.1897) zou verschijnen in De Witte Mier 1 (1924) 9 (15 november), p. 412-419. Hammacher was kunstcriticus van het Utrechtsch Dagblad, later van de Nieuwe Rotterdamsche Courant, en redacteur van Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift.
- 5 In De Witte Mier 1 (1924) 7 (1 september), p. 299-308 werd *Alex. Frederik de Savornin Lohman als schrijver* door H. van Malsen opgenomen. De leider van de Christelijk-Historische Unie was op 11 juni overleden.
- 6 *Duitsche litteratuur in vogelvlucht* door Laurens van der Waals zou in De Witte Mier 1 (1924) 7 (1 september), p. 321-324 worden opgenomen. Laurens Theodoor van der Waals (1885-1968) was directeur van de kleine uitgeverij De Waelburgh te Blaricum en tevens redacteur van Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam.
- 7 *Bij het portret van Alfredo Panzini* door Giacomo Antonini zou in De Witte Mier 1 (1924) 7 (1 september), p. 324-326 worden opgenomen.
- 8 Bij het interview door Marie de Rovanno met Léon Pichon in aflevering 5 van De Witte Mier was een achttal facsimile's afgedrukt. (Zie br.90 n.5.)
- 9 Waarschijnlijk H.R. Lenormand wiens bijdrage *Met den zeevaarder Joseph Conrad op Corsica* in De Witte Mier 1 (1924) 7 (1 september), p. 332-334 zou worden gepubliceerd. Op dit moment verbleef Greshoff te Kijkduin.
- 10 Cornelis Dirk van der Lugt Melsert (1882-1969) was directeur van het Vereenigd Rotterdamsch-Hofstadtooneel te Den Haag. L.J. Febers *Israël* is niet door dit gezelschap opgevoerd.
- 11 Zie br.127 n.5.
- 12 Greshoff was vanaf 1 september 1924 letterkundig adviseur bij het Vereenigd Rotterdamsch-Hofstadtooneel, tot 1938 de vaste bespeler van de Koninklijke Schouwburg te Den Haag, dat onder leiding van Cor van der Lugt Melsert stond. Dit gezelschap was in 1922/23 ontstaan uit een fusie van het Rotterdamsch Tooneel met Melserts Hofstad Tooneel. Tot 1925 maakte ook Frits Tartaud van de leiding van het gezelschap deel uit.

129. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 juni 1924^{1, 2}

Beste Sandertje

Een klein, maar vervelende weglating.

In de proef stond *duidelijk*, door JvKr, geschreven onder de bibliografie van Gide: *à suivre*

Nu staat er *niet* boven 1 en niets onder. Kun je geen apart papiertje inleggen: De bibliogr v Gide door R.S. wordt in N° 7 voltooid³

Veel besten dank voor K.v.d.W.⁴ en verdere zendingen.

Ik ben Zondag en Maandag (tot 2 u) in Brussel bij Simonson. Als je nog iets voor hem hebt schrijf mij dan *dadelijk*

Veel *liefs* ook van Aty

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Greshoff meldt dat hij zondag en maandag, d.w.z. 22 en 23 juni in Brussel door zal brengen. (Zie ook br.128.)
- 2 Geschreven op briefpapier van de De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.
- 3 Bij publikatie van het eerste gedeelte van de *Bibliographie de l'oeuvre de M. André Gide* van Raoul Simonson in aflevering 6 van De Witte Mier is, voorzover is na te gaan, geen inlegvel bijgevoegd. Het tweede gedeelte in aflevering 7 zou worden afgesloten met de mededeling 'Suite et fin au prochain numéro'; in de kop van het tweede en derde gedeelte zou beide keren '(suite)' toegevoegd worden.
- 4 *Zon in den rug*, dat officieel pas in juli zou verschijnen.

130. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 24 juni 1924¹

[Arnhem] 24 Junij 1924

Beste Brave Zander,

Ik ben Zondag naar Br. gegaan & gisteren, Maandag, terug gekomen. Ik heb lang geconfereerd met Simonson, bij hem thuis, over een Maurras van Palladium en ik geloof wel dat het lukken zal.

Wij spraken ook over de bibliografie van Gide, waaraan hij *zes* nos moet toevoegen, zijnde er in twee maanden zes éditions van Gide verschenen!² Hij wil dat de bibl.[iografie] *feilloos* zij en hij was geloof ik een beetje bang dat jij hem overhaasten zou, omdat er in dat éérste stuk nog een editie van 'Corydon' in 12 exx. bij moet.³ Schrijf hem dus even. Hij vond 200 exx. uitstekend. Hij wou wat meer Holl. exx. in den handel brengen⁴

De gewone prijs frs 15.-

De Holl. prijs frs 40.-

met 40% korting a/d boekhandel.
Hij wou graag op het omslag alléén
Editions Boosten & St.
En op de titel *onder* Ed. B & S
se trouve à Paris chez
Ronald Davies, libraire Rue du Faubourg St Honoré 160
se trouve à Bruxelles chez

Raoul Simonson, libraire, Rue de la Montagne 86
 en dus *niet* met een streepje in het midden⁵
 Hij heeft dadelijk Davies geschreven en zal je bericht zenden of hij het goed vindt.
 Het is de *beste* Gideaansche boekh. ter wereld.
 Hij wou[?] graag nog een proef nu hebben van de titel.
 Hij verkoopt in Br. van de bibl een 50 à 70 exx.
 Dan Deschenne nog.⁶
 En Parijs!
 Er valt dus een centje te verdienen.
 Ten slotte vroeg hij om je uitgeversmerk met rood te drukken.⁷
 Lees dit alles goed na en antwoord hem zakelijk op alles. Mijn commissie is
 afgelopen.
 J.v.N. ontving géén W.M. 5 Holl.
 R.S.[imonson] wou graag W.M. 5 gewoon
 Noteer verder het nieuwe adres van
 Maurice Roelants
 Merchtemsche Steenweg
Wemmel bij Brussel.
 De Fonteiners vragen revisie.⁸
 Voorrede JvN volgt nog *deze* week.
 Stuur verder J.v.N. zijn Holl. Zon in den Rug.⁹
 En verder voor *mijn rekening* (dus met 33½% vermeerderd met Porti)
 1 gew. Zon in den Rug aan
 Joris Vriamont
 Prudent Bolslaan 90
 Laeken
 1 gew. Mengelstoffen
 M. Roelants
 zie boven.
 Er ligt bij J.v Kr. een ex. van De Substrata voor je
 leelijk!¹⁰
 Hierbij zeer deftig artikel om direct na de driestar N° 7 mede te openen.¹¹
 Nu nog ten slotte een vervelende geschiedenis die mij zéér hindert.
 Ik krijg van Defresne bericht dat jij hem geschreven had dat er geen kans bestaat
 zijn Woonschuit in De Schatkamer te krijgen aangezien deze tot 1925 vol was.¹² Je
 weet heel goed dat de tweede serie nog bij mij in studie is en dat er plaats genoeg is.
 Wanneer je om de een of andere reden bezwaar hebt tegen Defresne dan vindt[*sic*]
 ik dat wij daar samen even over spreken of schrijven moet[+ en] en dan zullen wij
 niet mankeeren het broederlijk eens te worden. Ik vind het echter niet in den haak
 en verdomd vervelend, wanneer jij *op je eigen houtje* werken voor een door *mij*
 geredigeerde serie afpoeiert.

‘De Woonschuit’ is verdomd interessant en belangrijk. Máár de verkoopbaarheid?? Dat lijkt mij een kwaad ding. Ik had dus ook wel geadviseerd tot afwijzing, maar dat wist jij niet. Je moet niet zoo raar doen soms, Sander. Ik ben toch tegen jou ook altijd correct.

Nu basta, hierover.

[J.v.] N. was *erg blij* met zijn Lokstem, dat hij een fraai boekje achtte

Ik vond bij Simonson [xxx] het eenige van de vier deelen ed.mon.[?] de Maurras, dat ik niet op Lafuma had, op Lafuma, dus gekocht.¹³ Verder niets. Hij heeft een fraaie particuliere bibliotheek. O! zoo fraai.¹⁴

Stuurde je Feber naar Gorssel¹⁵

Stuurde je cliché naar Pichon.

Hoe staat N° 6?

Wist je dat Roelants nog 30 frs. van je hebben moet? Hij en ik dachten dat het je totaal door het hoofd gegaan was. Het was natuurlijk heelemaal niet erg (het adres is [xxx]!) maar stuur ze hem bij gelegenheid eens.

Heb je het boekje over je vriend Huysmans door Thérive.¹⁶

Nu, geliefde vriend, je hebt het druk, dat weet ik, maar tracht een half uurtje te vinden om mij te verkwikken met antwoord op mijn brieven.

Ik blijf hier tot Zaterdag a.s.

Heb je Ton de Waal ontmoet?¹⁷

Veel liefs,

geheel je getr.[ouwe]

Jan

Wil je niet om Nijhoff te vriend te houden in N° 7, tegelijk met het artikel, een advert. van de geschriften van de Savornin Lohm opnemen? Schrijf daarover dan aan vHuff¹⁸

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.
- 2 In het laatste gedeelte van Raoul Simonsons *Bibliographie de l'oeuvre de M. André Gide* in aflevering 8 van De Witte Mier staan onder het jaartal 1924 edities van *Corydon*, *Souvenirs de la cour d'assises*, *Lafcadio* en *Fragment de Si le grain ne meurt* vermeld, en worden edities van *Journal sans date* en *Les faux-monnayeurs* als in voorbereiding genoemd.
- 3 In het eerste gedeelte van Raoul Simonsons bibliografie van André Gide is deze editie van *Corydon* niet tussengevoegd. Bij de vermelding in het laatste gedeelte van de bibliografie van een editie uit 1924 van *Corydon* werd echter de volgende aantekening opgenomen: ‘Une première édition (incomplète), parut en 1911 tirée à 12 ex. Une seconde édition hors-commerce fut publiée en 1920 à 21 ex. [...]’
In de door Stols uitgebrachte boekuitgave van deze bibliografie zijn deze edities evenmin te bestemder plekke ingevoegd, maar vermeld bij de editie uit 1924.
- 4 De *Bibliographie de l'oeuvre de André Gide (1891-1924)* door Raoul Simonson zou in een oplage van 250 exemplaren verschijnen, waarvan 50 exemplaren op Hollands papier.
- 5 Op de omslag van Simonsons bibliografie van André Gide zou worden vermeld: ‘En vente chez l'auteur, Bruxelles, et à la librairie Gallimard, Paris’.

- 6 Dechenne was een boekhandel in Brussel, die kleine kiosken op straathoeven exploiteerde. (Med. mevr. Angèle Manteau, Gooik.)
- 7 Op de *Bibliographie de l'oeuvre de André Gide (1891-1924)* komt het uitgeversmerk van Boosten & Stols in het rood voor.
- 8 Een revisieproef van *De dichters van 't Fonteintje*.
- 9 Van de oplage van Karel van de Woestijne *Zon in den rug* waren 1015 exemplaren op Engels papier gedrukt en 40 op Hollands.
Er is geen correspondentie tussen Jan van Nijlen en Stols uit deze periode bewaard gebleven waaruit blijkt dat Stols het gevraagde exemplaar gezonden heeft.
- 10 *Substrata* van Karel van de Woestijne, geschreven en verlucht door Leo Marfurt, was in mei bij De Sikkel te Antwerpen en C.A. Mees te Santpoort verschenen. Het boek was gedrukt bij de Sinte Catherina Pers te Brugge in een oplage van 215 exemplaren, waarvan 15 met de hand gekleurd op Japansch papier.
Van de Woestijne zelf was over de uitgave niet ontevreden, want hij schreef op 25 mei aan Eugène de Bock, de directeur van De Sikkel: 'Niet alleen is de productie verrassend-nieuw, maar zij overtreft in schoonheid al wat ik had durven hopen. De heer Leo Marfurt [...] heeft mij uitnemend begrepen: zijne beelden [...] hebben mij diep getroffen [...].' (Geciteerd naar cat.tent. *Karel van de Woestijne 1878-1929*, Brussel (Kon. Bibliotheek Albert I) 16 juni-22 augustus 1979, nr.379.)
- 11 Met de 'driestar', in de krantenwereld een niet ongebruikelijke term om het hoofdredactionele commentaar mee aan te duiden, bedoelde Greshoff wellicht zijn dialoog *Nieuw* waarmee aflevering 7 van De Witte Mier opende. Onmiddellijk daarop volgde het artikel van H. van Malsen over *Alex. Frederik de Savornin Lohman als schrijver*.
- 12 Het toneelstuk in drie bedrijven *De woonschuit* van Maria André Antoine August Defresne (1893-1961) zou in september bij Boosten & Stols verschijnen. Het stuk ging op 9 februari 1925 bij het Vereenigd Tooneel van Eduard Verkade te Amsterdam in première.
Defresne was souffleur geweest van de Maastrichtse toneelvereniging Kunst en Vermaak. (Zie Math. Kemp, 'De Suisse', *Maastricht, cultureel centrum*, in *De Nieuwe Limburger* 10 januari 1959.)
- 13 Mogelijk een van de delen van *Les conditions de la victoire* van Charles Maurras. Onder deze verzameltitel waren van 1916 tot 1918 vier delen artikelen uit L'Action Française verschenen uit de periode juli 1914 tot en met mei 1916, resp. met de titels *La France se sauve elle-même*, *Le parlement se réunit*, *Devant l'ennemi*. *Les conditions de la victoire*. *Ministère et parlement* en *La blessure intérieure*.
De delen waren uitgegeven door de Imprimerie Lahure pour la N.L.N.; ze waren gedrukt op zuiver linnen vergé papier van het soort Lafuma. Het eerste deel was in een oplage van 88 exemplaren gedrukt, de drie volgende delen in een oplage van 87 exemplaren; het merendeel van de exemplaren was op naam van de intekenaar gesteld.
- 14 Voorzover is na te gaan, bestaat er geen (veiling)catalogus van Raoul Simonsons particuliere bibliotheek. (Med. C. Degreef, Librairie Simonson, Brussel.)
- 15 Bedoeld is een exemplaar van L.J.M. Febers *Israël* ter beoordeling aan Cor van der Lugt Melsert.
- 16 Bedoeld is *J.-K. Huysmans. Son oeuvre, portrait et autographe. Document pour l'histoire de la littérature française* van André Thérive, dat in 1924 bij de Éditions de la Nouvelle Revue Critique te Parijs was verschenen.
- 17 Nadere gegevens over de Haagse Rabelais-kenner A.J.C. (Ton) de Waal zijn niet bekend.
- 18 Antonius Johannes van Huffel (1865-1947) was sinds de oprichting in september 1909 redacteur van de maandelijks verschijnende Nijhoff's Index op de Nederlandsche Periodieken van Algemeenen Inhoud. Op de omslag van de afleveringen van Nijhoff's Index stonden advertenties voor de in deze afleveringen gedepouilleerde tijdschriften; het is daarom niet ondenkbaar dat Van Huffel ook de zorg had voor de advertenties van de publikaties van zijn werkgever.
In aflevering 7 van De Witte Mier zou geen advertentie voor Nijhoffs uitgaven van De Savornin Lohmann worden opgenomen, wel voor Nijhoff's Index.

131. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 uni 1924¹

[Arnhem] 26 Junij 1924

Geliefde Xander

In zake Defresne heb je *gelijk* en *volkomen correct* gehandeld. Ik heb mij weer eens als opgewonden standje den mond voorbij gefulmineerd. Het zij der jeugd vergeven!

Hierbij alle bescheiden.

In tusschen heb ik de Woonschuit nog eens goed gelezen. Het is een stuk vol nuttelooze onwaarschijnlijkheden, vol gezwam en *toch*: suggestieve kracht en een *onmis-*

kenbaar, zeer curieus *talent*. De moeite van het drukken *zeer* waard.

Zijn de Febers naar *v der Lugt*. Ja, hoop ik, doe het anders *dadelijk*.. Mag ik er op rekenen. Lat. Lente is niet fraai!² Schrijf er eens over.

Adres tot 3 July

Hotel De Doelen Achterstr 1 *Hoorn*

daarna tot 16[?] July

Hotel Den Burg *Den Helder*

Is De *W. Mier* 6 afgedrukt

En is men aan zetten N° 7 begonnen?

Wat je schrijft over bibl. Gide is in hoofdzaak waar. maar die belangrijke, capitale (capitaal in de ontwikkeling v Gide) Corydon mag niet *op zijn plaats* ontbreken.

Enfin, je ziet maar.

Schrijf *Pichon* even over het geval

Rutten³ is een Meester *vergeleken* bij Reddingius.⁴ Hij is echter *zeer* ongelijk en niet zoo interessant als M. Koenen.⁵

Dag oude, vergeef het driftig hoofd van je getrouwe

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.
- 2 Bedoeld is de door A.W. Sijthoff's Uitgevers Maatschappij te Leiden uitgegeven tweede druk van *Latynsche lente*, die bij Boosten & Stols was gedrukt.
- 3 Felix Rutten van wie Boosten & Stols in 1923 *Verzonken tuin* had uitgegeven.
- 4 De Tachtiger epigoon Joannes Reddingius (1873-1944) schreef tamelijk simpele natuurlyriek. Hij had in 1923 de bundel *Licht* gepubliceerd en zou in 1926 *Egyptische zangen* laten verschijnen. Stols noch Boosten & Stols zou een bundel van hem uitgeven.
- 5 Marie Koenen van wie Boosten & Stols in 1923 *Sproken en legenden* had uitgegeven.

132. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, omstreeks 26 juni 1924^{1, 2}

B. Sander.

Wij hebben *Veelings boekjes* aangevraagd als curiosa.³ Is dat niets voor jou?

Kreeg J.v.N. N° 5 (Holl)

Kreeg R.Sim.[onson] N° 5 (gew.)

krijgt JvN. N° 6 *Holl*

krijgt Simonson N° 6 gewoon?

Dàg

[Jan]

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat de brief geschreven is na het verschijnen van aflevering 5 en voor het verschijnen van aflevering 6 van De Witte Mier.
- 2 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, Maastricht.
- 3 Er is niet achterhaald waarop Greshoff doelde.

133. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, ná 10 juli 1924*^{1, 2}

[Purmerend]

Beste Sander,

Ik heb het zeer druk dus alleen maar dit
 mr. H.J.W.M. Keuls Linnaeusstr. 45 Amsterdam abonneert zich op De W Mier
 via Swets & Zeitlinger
 Tot spoedig méér!
 Heel veel hart. gr.
 je
 Jan³

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud van br.131 van 26 juni, waarin Greshoff zijn logeeradressen tot 16 juli vermeldt.
- 2 Geschreven op briefpapier van Hotel 'Heeren-Logement', Purmerend.
- 3 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'Is hier voor gezorgd??'

134. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 augustus 1924*¹

[Arnhem] 12 Augustus 1924

Beste Sander,

Hij leeft nog, de oude Jan; al zou je het niet zeggen! Na mijn examentijd ben ik aldoor sukkelend.² Wat het is: nieren, maag of ingewanden? Het feit, het onaangename feit, bestáát, dat ik aldoor moe, apathisch, down en energieloos was. Ik begin iets op te kikkeren. Van deze opflikkering maak ik gebruik om je eenig leventeeken te zenden.

J.v.Kr. is [+ in] Rosendaal d.w.z. daar slaapt hij. Vrijdag is hij hier! 21 Aug. komt J.v. Nijlen in Arnhem en Zaterdag a.s. ga ik naar Bergen alwaar wij dan [+ met] alle *oude* vrienden ('De Haagsche School'!) bijeen zijn: P.N. van Eyck, A.R Holst, J.C. Blöm, H W J M Keuls, Jobs B. en ik!³ Aller gezelligst lijkt mij dat.

Hoe gaat het jou onder s Konings rok verborgen?⁴ En hoe gaat het met de booze driften, in verband nl met de algemeene gezondheidstoestand der Bredasche vrouwelijke jeugd?!

In mijn collectie vind ik deze rariteit in duplo. Ik veronderstel dat ik je er een genoeg mede doe, bied het boekje je aan en zend het hierbij.⁵

Ik heb van deze gelegenheid, nl dat half ziek thuis hangen, gebruik gemaakt om, met den fijnproever Keuchenius,⁶ die hier een weekje gelogeed heeft, mijn poëzie te bezien en te verzamelen. (de nog *nooit* gebundelde gedichten n.l.) Ik heb er nu *twee kleine* (2 vel) boekjes van gemaakt:

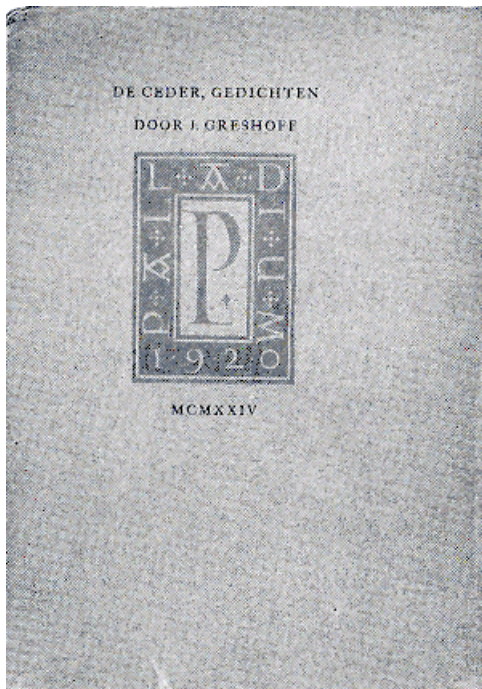
Het Keerpunt voor To the happy Few.⁷
Schaduw voor Palladium.⁸

Claude Aveline, ca. 1924.

Omslag van de bundel *Schaduw* (1924).

Omslag van de bundel *De ceder* (1924).

Drukkerij Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.

Als jij tenminste daarmee accoord gaat en als jij je vrienden op mijn rijmsel wilt vergasten! Zoodra je schrijft stuur ik de complete persklare kopij.

Verder heb ik *klaar* voor Traj.[ectum] ad M.[osam] (als jij het tenminste hebben wilt) een boekje ± 5 vel

La Gloire de Jean Moréas.

bevattende een kleine inleiding van mij over J.M. en een bloemlezing uit alle gedichten *op* Moréas gemaakt van een 12 tal dichters. De kopy is bij de type-inrichting. Als het klaar is, stuur ik het geheel naar Charles Maurras en vraag hem om een avant-propos.⁹

Als ik dat krijg is de uitgave dubbel-safe!

Heb je het tekstboekje van Middelburg met de verzen van Boutens???¹⁰

Wij wel. Ik heb desnoods nog wel een ex. voor jou over. Hoe staat het met je bibliografie van Boutens?¹¹

Kom je niet eens weekeinden bij ons met of zonder sKonings rok??

Je bent altijd hartelijk welkom dat weet je.

Die arme Fons! Ik hoop dat ik gauw goede berichten van Clem over hem krijg.

Schrijf tusschen dienst en vrijage een woordje aan je getrouwe

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstraat 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.
- 2 Gegevens over Greshoffs gezondheidstoestand uit deze periode zijn niet achterhaald.
- 3 Allusie op de Haagse School in de schilderkunst die kort na 1870 geformeerd was. Tot deze groep behoorden onder anderen Johannes Bosboom, Jozef Israëls, de gebroeders Maris, Anton Mauve en H.W. Mesdag; na 1885 voegde zich een aantal jongere schilders bij de Haagse School, zoals Louis Apol, Floris Arntzenius, David Artz, Greshoffs familielid B.J. Blommers, W.B. Tholen en Willem de Zwart.
De door Greshoff opgesomde dichters worden in de literatuurgeschiedenis gerekend tot de 'generatie van 1910'.
- 4 Stols verbleef op de School voor Verlofs officieren in de Kloosterkazerne te Breda.
- 5 Er is niet achterhaald welk boekje Greshoff aan Stols zond.
- 6 Nadere gegevens over Greshoffs vriend Th.E.C. (Eugène) Keuchenius zijn niet achterhaald.
- 7 In de reeks *To the Happy Few* zou in oktober Greshoffs bundel *Schaduw* verschijnen. De drukkerskopij is niet bewaard gebleven, zodat niet is na te gaan hoe de de bundel oorspronkelijk was samengesteld. Uit de inhoud van *Schaduw* blijkt echter dat deze bundel, althans voor een groot deel, overeenkomt met de voorgenomen inhoud van de nooit verschenen bundel *Rijmoefeningen*. Mogelijk doelde Greshoff echter op de in februari 1925 als negende uitgave van Trajectum ad Mosam te verschijnen bundel *Sparsa*. De gedichten in deze onder leiding van Stols bij Boosten & Stols in een oplage van 100 exemplaren gedrukte bundel zijn in tegenstelling tot de gedichten in *Schaduw* geschreven in 1924. A.A.J. Stols tekende de titel voor de bundel. Een bundel met de titel *Het keerpunt*, of *Op een keerpunt* zoals Greshoff de bundel later in augustus (br.137) zou noemen, is nooit verschenen.
- 8 De bundel *Schaduw* zou verschijnen in de reeks *To the Happy Few*. (Zie n.7.)
In de Palladium-reeks zou in 1924 de bundel *De ceder* verschijnen. De gedichten in *De ceder* zijn echter, blijkens het bewaard gebleven handschrift, tussen 26 en 31 augustus ontstaan.
- 9 De Franse dichter Jean Moréas (ps. van Ianis Papadiamantopoulos, 1856-1910) had aan de wieg van het symbolisme gestaan en behoorde later met onder meer Charles Maurras tot de zgn.

École Romane, die invloed had op de dichters van de Nederlandse ‘generatie van 1910’. In 1925 zou Greshoff de bloemlezing *La lyre française de l'École Romane à La Nouvelle Pléiade* uitgeven bij Éditions De Waelburgh te Blaricum. Of zijn in deze brief aangekondigde inleiding op het werk van Moréas overeenkomt met wat hij in de inleiding op zijn bloemlezing uit 1925 te berde bracht, is niet meer na te gaan.

Moréas' *La gloire* is niet door Stols uitgegeven.

- 10 Bedoeld is *Middelburg's overgang in 1574* van P.C. Boutens. Dit openluchtspel, waarvoor Boutens de reien had geschreven, was op 6 augustus ter viering van de driehonderdvijftigste herinneringsdag van Middelburgs overgang van Spaanse zijde naar die van Prins Willem opgevoerd. Bij de Electriscche Boek- en Steendrukkerij G.W. den Boer te Middelburg was in juni een tekstboekje voor de leden van de meewerkende zangkoren uitgegeven met uitsluitend de reien en de muziek door F.E.A. Koeberg, en in juli de complete tekst van het openluchtspel, ditmaal zonder de muziek.
- 11 In De Witte Mier 2 (1925) 2 (15 februari), p. 90-96 zou het eerste gedeelte van de door Stols samengestelde *Bibliographie van het werk van P.C. Boutens 1894-1925* worden gepubliceerd; de bibliografie werd vervolgd in De Witte Mier 2 (1925) 4 (15 april), p. 186-192 en in De Witte Mier 2 (1925) 9 (1 november), p. 432-436. In december 1925 zou van deze bibliografie door Boosten & Stols een afzonderlijke uitgave in een oplage van 230 exemplaren in de handel worden gebracht. In 1930 zou Boosten & Stols een eerste aanvulling over de periode december 1924 - februari 1930 uitgeven. Er zouden geen verdere aanvullingen meer verschijnen. Wel zou in het zevende deel van Boutens' *Verzamelde werken* (1953) een door Stols te zamen met G.H. 's-Gravesande samengestelde *Bibliografie van P.C. Boutens [...] bevattende zijn tot juli 1953 in boekvorm of als plano-druk verschenen oorspronkelijke werken en vertalingen in het Nederlandsch* worden opgenomen.

135. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 augustus 1924¹

[Arnhem] 15 Aug^s 1924

Beste Sandre,

Hierbij ‘Het Verlangen’ door mr. J.C. Bloem, dat ik je van harte aanbeval en nog eens aanbeveel voor De Gelukkige Weinigen.² Mr. J.C.B. staat het je gaarne af.

Het is een boekje van weinige pagina's: ik denk dat je met interlinies en kleine spiegel en ruim voorwerk tot 12 blz komt.

Dus juist een klein plaquetje, als je ze graag hebt.

En dat *zeker* geweldig gezocht zal worden later.

Met vele hart. groeten ook van Aty,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.
- 2 In november zou als tweede deeltje in de reeks To the Happy Few bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage het essay *Het verlangen* van J.C. Bloem verschijnen. Het werd in een oplage van 50 exemplaren gedrukt door Boosten & Stols.

136. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 augustus 1924.¹

[Arnhem] 15 Augs. 1924

Beste Sander

Hart. dank voor je lange brief. Hierbij het textboekje Middelburg dat ik je ten geschenke aanbied.²

Arthur *smeekt* om bericht betreffende 2^e druk Ang.³ Laat hem niet langer smachten. Zijn adres is Via Carlo Alberto 33 *Sestri Levante*

In haaste
gansch je
Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.

2 Zie br.134 n.10.

3 De tweede druk van *Angiolino en de lente* van Arthur van Schendel werd blijkens de colofon in februari 1925 gedrukt in een oplage van 1050 exemplaren bij Boosten & Stols. A.A.J. Stols maakte het bandontwerp. Op 10 april 1925 (br.148) zou Greshoff echter aan Stols schrijven: 'Is Angiolino nog niet zoover?'

Op 10 augustus had Van Schendel aan Greshoff, niet alleen over *Angiolino en de lente* maar ook over *Oude Italiaansche steden*, geschreven: 'Waarom verneem ik niets? Sedert je briefkaart uit Enkhuizen is er geen teken van je gekomen. [...] Tot twee keer toe vroeg ik je om bijzonderheden over het boek dat je wilt uitgeven. Ook van Stols hoor ik niets. Tegen het einde van Juni zond ik hem de copy, en in het begin van July, den 5^{en}, meen ik, het ontbrekende opstel, maar ik vernam niet dat het een of het ander hem bereikte. [...] Ongeveer twee maanden geleden schreef ik hem, uit Firenze, over den 2^{en} druk van "Angiolino", en daarop volgde eveneens geen antwoord.'

137. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, augustus 1924,^{1, 2}

[Arnhem]

Geliefde Broeder Xander,

Zijt gij weer beter?

Arthur schrijft heden:³

'Nog altijd niets van S. gehoord omtrent de copij. Ik begin zijn tempo wel wat àl te langzaam te vinden. Je moet weten dat hij ook Angiolino wil herdrukken. In April zond ik hem een conceptcontract. Na lang wachten ontving ik dit, maar zond het, wegens een vergissing mijnerzijds, veranderd terug. Ook daarop heb ik geen antwoord. De lust in dien herdruk, van nature niet groot, wordt bedenkelijk klein'. Beste vriend, ik weet dat je het eigenlijk al veel te druk hebt met je tijd verdeeld over Leiden, Maastricht en Breda; er klinkt dus geen spoor van verwijt in deze raad: Arthur is een

ouder man, daarbij ons aller meester, bovendien een alleraardigst mensch: behandel hem, zooals al zijn vrienden doen, met een beetje onderscheiding en voorkomendheid.

Schrijf hem een aardig briefje en de zaak is in orde. Zijn adres is Via Carlo Alberto 33 *Sestri Levante*. Maar zend *alles* aangeteekend.

Na vijf jaar zwijgens ben ik weer aan de poëzie verslingerd en ik werk aan een reeks gedichten van geheel anderen aard dan mijn vroeger werk.⁴

Ik ben bezig aan het overschrijven van 'Op een Keerpunt'.⁵ Dat overschrijven betekend 'öpwerken'!

Veel veel hart. gr. ook van Aty
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van een in deze brief gedeeltelijk aangehaalde brief van Arthur van Schendel aan Greshoff van 24 augustus.
- 2 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.
- 3 Zie n.1.
- 4 Bedoeld is de bundel *De ceder*, die tussen 26 en 31 augustus is ontstaan.
- 5 Met *Op een keerpunt* bedoelde Greshoff mogelijk de bundel *Sparsa*. (Zie br.134 n.7.)

138. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, vóór 15 oktober 1924^{1, 2}

Beste Xandertje

Vriamont schrijf[+ t] mij

Zooeven kom ik van Simonson

Nooit ontv. hij proef 2e stuk Gide. Hij schreef reeds 4x aan Stols.

Ik las bij hem een brief van *Gallimard* die de alleen verkoop van de bibliogr. in boekvorm wil hebben.³

S.[imonson] gaat a.s. naar Parijs en hij weet over het boek niets mede te deelen: aantal pags (± 40)

prijs (?)

datum v verschijning (15 oct)

Beste Sandertje

Schrijf *S. dadelijk*. Het is in je eige[*sic*] belang. Er zit wat te verdienen aan dat boekje en het is een mooie introductie in Parijs.

In haast

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 De door Greshoff aangehaalde brief van Georges Vriamont is wel bewaard gebleven, maar is eveneens ongedateerd. Plaatsing in de chronologie op grond van het feit dat het tweede gedeelte van de bibliografie van André Gide door Raoul Simonson, waarvan in deze brief sprake is, in de septemberaflevering van De Witte Mier verscheen.
- 2 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff.
- 3 Zie br.130 n.5.

139. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, najaar 1924^{1, 2}

Geliefde Xander,

Hierbij de completee kopy van een bundeltje.³ Het is uwer zoo gij wilt. Er zijn vrienden die het zeer fraai vinden. Is het te dik, dan kan Verschijning I II III vervallen.⁴ Desnoods ook Texel.⁵

10 exx. voor onder geteekende. Fons zal het woord Schaduw teekenen.⁶

Alleen - een vóórwaarde is het *niet* - een *wensch* om het *spoedig* op de machine te laten uitzetten.

Ik *kan* er niet toe komen poezie uit handen te geven. Maar doe ik het eenmaal dan *hunker* ik ook naar snelle afwikkeling tot boek!

Wees dus eens lief!

Hier veel werk. Wij waren JvKr en ik 2 dgn in Brussel.

Veel *heel hart gr.*

je

Jan

p/a J v Kr.
Fahrenheitstr 519
sGravenhage

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat *Schaduw* in oktober zou verschijnen en Greshoff in deze brief aandringt de kopij spoedig te laten zetten.
- 2 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent, onder leiding van J. Greshoff.
- 3 J. Greshoff, *Schaduw* zou in oktober verschijnen.
- 4 De gedichten *De verschijning I, II* en *III* werden in *Schaduw* opgenomen.
- 5 Het gedicht *Winternacht op Texel* werd in *Schaduw* opgenomen.
- 6 De omslagtitel van *Schaduw* is gezet uit de 10 punts Erasmus Mediaeval.

140. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, najaar 1924¹

Woensdagavond.

Beste Xandre,

Zooeven thuis komende vond ik 'Schaduw'. En met welk een genoegen. Het ziet er aldersmakelijkst uit. Het papier is zéér fraai. Dat randje op het omslag doet [+ het] goed. Mag ik je allerallerhartelijkst bedanken. Met deze uitgave heb je mij een dienst en een gróót genoegen gedaan.

De heer Hijman deelde mij mede dat hij de lett. gesch. bij B. en S. zou laten drukken.² Heeft hij je al geschreven?

B. Verh. gaat accoord met uitgave van Henriette R.H. alléén in formaat Angiolino.³

Wil je zoo lief zijn bijgaand onderschrift over te nemen:

Graaf Roselly de Lorgues

(welwillend afgestaan door de 'Cahiers Léon Bloy' directeur Joseph Bollery; La Rochelle.)⁴

Zou je niet 3 exx. J.v.N.-no. W.M.⁵⁵ willen sturen aan

Joris Vriamont 86,

Rue de la Montagne Bruxelles

en 1 aan Mr. Paul Mulder

Librairie 'L'Oiseau Bleu'

Rue de Namur

Bruxelles⁶

kregen de anderen: Herrem[an], Roelants, etc. hun nos?

Hoe staat het met je zelf. Is er licht? Laat eens iets hooren aan je getrouwe, dankbare Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat *Schaduw* in oktober verscheen.
- 2 De *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* van Greshoff en J. de Vries zou inderdaad bij Boosten & Stols gedrukt worden.
- 3 Bernard Verhoeven, *De zielegang van Henriëtte Roland Holst* zou in maart 1925 bij Boosten & Stols te Maastricht verschijnen. Het boek werd bij Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 560 exemplaren. Verhoevens boek kreeg een formaat van 15,5 × 22,5 cm.
- 4 In januari 1925 zou in De Witte Mier *Een voorganger van Léon Bloy: Graaf Roselly de Lorgues* van Hector Talvart verschijnen. Bij het bij dat artikel afgedrukte portret van De Lorgues zou inderdaad dit onderschrift geplaatst worden.
- 5 De Witte Mier 1 (1924) 10 (15 december) was geheel gewijd aan Jan van Nijlen. Het bevatte de bijdragen *Jan van Nijlen als voorbeeld* door Karel van de Woestijne, *Jan van Nijlen als dichter* door Maurice Roelants, *Jan van Nijlen als criticus* door Greshoff, *De mensch van Nijlen* door A.J.J. Delen, *Jan van Nijlen en de boeken* door Jan van Krimpen; getuigenissen over Van Nijlen door J.C. Bloem, Albert Besnard, Stols, Jan de Vries, Richard Minne, Joris Vriamont en Otto P. Reys; zeven gedichten door Van Nijlen; drie gedichten voor Van Nijlen door Greshoff, Karel Leroux en Reimond Herreman; en een bibliografie van het werk van Van Nijlen.

- 5 [Errata] De bijdrage *De mensch van Nijlen* door A.J.J. Delen in de aan Jan van Nijlen gewijde aflevering van *De Witte Mier* 1 (1924) 10 (15 december) staat uitsluitend in de inhoudsopgave vermeld, maar komt in de aflevering zelf niet voor.
- 6 De schrijver Joris Isidoor Jozef Vriamont (1896-1961) was werkzaam in de boekwinkel van Raoul Simonson. Hij behoorde tot de groep rond 't Fonteintje, en zou zich later zelfstandig vestigen als muziekuitgever en piano- en partiturenhandelaar.
Paul Mulder was de eigenaar van de boekhandel L'Oiseau Bleu.

141. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, najaar 1924^{1, 2}

Breussel's Maandagavond.

Beste Thierry Sandre,

Waarom hoorden wij niet iets van UEd.s Breussel'sche avonturen?³ Hebt gij u betamelijk en aangenaam gedragen?

Ik sprak R. Simonson, dewelke zéér over UEd te spreken, als vNijl en Vriamont.
Wil lief en goed zijn en:

1 ex Keuls⁴ aan JvN. zenden

1 ex De Pelgrim op Holl. aan JvN zenden

1 ex W. Mier N° 9 op Holl. aan JvN zenden

Hebt[sic] Verhoeven zijn pelgrims al?

Is er soms voor JGr. een Seinen??⁵

Ziehier het *lijstje*

K.v.dW. Hoftsraat 25 Oostende 2 exx.

M. Roelants Centrum 26B Wemmel (Brussel[]) 2 exx

K. Leroux vL. Homanlaan Wemmel (bij Br.) 2 exx

R. Herreman p/a. Vl.[aamsch] Volksblad Zandstraat Brussel 2 exx.

W. Paerels Alsebergse Steenweg 929 4 exx⁶

Vriamont p/a [xxx] Universelle Rue de la Montagne Bruss 2 exx

dr Jan de Vries Steynstr II Arnhem 2 exx

mr. J.C. Bloem Westerstr 6B Rotterdam 2 exx

A.P.A.A. Besnard Utr.weg 30 Arnhem 1 exx

Schikt het bezoek van Aty en mij op 13 of 14 Jan?

Laat eens ietwat hooren.

Hart.gr. [xxx] JvKr en JvN in de [xxx]

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Deze brief is in de chronologie geplaatst op grond van het feit dat in deze brief, geschreven na verschijning van de novemberaflevering van De Witte Mier, een opsomming wordt gegeven van een deel van de medewerkers aan de decemberaflevering. *De pelgrim* was in oktober verschenen.
- 2 Geschreven op briefpapier van Den Gulden Winckel, geïllustreerd Maandschrift voor Boekenvrienden. Onder leiding van Gerard van Eckeren en J. Greshoff.
- 3 Op welk bezoek van Stols aan Brussel Greshoff hier doelde, is niet bekend. Wellicht ging het om een bezoek aan Raoul Simonson ten behoeve van diens bibliografie van André Gide.
- 4 *Om de stilte*.
- 5 In de herfst was bij NV Dekker & Van der Vegt te Nijmegen en J.W. van Leeuwen te Utrecht *Seinen. Een bundel verzen* van Albert Kuyle (ps. van Louis Maria Albertus Kuitenbrouwer, 1903-1958) verschenen. Het boek was in een oplage van 360 exemplaren door Boosten & Stols gedrukt en was geïllustreerd met houtsneden door Joep Nicolas.
- 6 De schilder Willem Adrianus Paerels (1878-1962), was geboren te Delft, maar in 1894 naar Brussel verhuisd. In 1928 zou Hélène Moulaert zijn derde vrouw worden.

142. J. Greshoff aan A.A.M. Stols¹

Beste Sander,

ik voldoe gaarne aan je verzoek. 1° omdat ik je graag een genoeg doe; 2°. omdat het bedrag je van gods- en rechtswege toekomt. Ik verzoek je het even af te halen bij Henri Mayer.²

Maar zou de firma Boosten en Stols nu *ook* eens precies de Schatkamer met mij willen afrekenen³ - het is dood eenvoudig

aldus

aantal verkochte exx. x bedrag per ex. = totaal

dus:

N° 1 en 2 - b.v. 250 exx. bedrag per ex. 15c = *f*.....

N° 3 b.v. 100 exx. bedrag per ex. 35c = *f*.....

de bedragen per ex. zijn:

van N° 1 en 2 15C

van N° 3 35C

van 10 (vSch) 0c (*geen* cent)

van alle andere 10C

Van de totaalsom af te trekken hetgeen reeds door mij ontvangen - de rest over te maken.

Het is werk van een *kwartier*!

Mag ik daar nu op *rekenen*!!!!

Als alles goed blijft gaan mag ik over 14 [+ dagen] uit het ziekenhuis. Dan komt nog de nabehandeling. Het is heel erg. Ik kan er zeer slecht tegen!

Veel plezier verder en veel liefs van huis tot huis,
geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Greshoff bij zijn afrekening voor de verkochte exemplaren deel 10 van De Schatkamer betreft, dat in november 1924 verschenen was.
- 2 Een opgave van de schuld van Greshoff aan Stols is niet bewaard gebleven. De boekhandelaar Henri Mayer fungeerde vaker als kassier voor bijv. Greshoff en E. du Perron.
- 3 Art.4 van het contract dat Greshoff met Boosten & Stols voor De Schatkamer had afgesloten (zie br.43 n.4) luidde: 'Voor deze werkzaamheden ontvangt de redacteur van de uitgeverij een honorarium van 10 cents per *verkocht* deel (nummer van de serie) voor zoover het oorspronkelijk Nederlandsche werken, en 15 cents per verkocht deel, voorzoover het vertalingen betreft' en art.5 luidde: 'De eerste afrekening vindt plaats 1 Juli 1924 en verder ieder half jaar'. Er is geen afrekening uit 1924 bewaard gebleven.

143. J. Greshoff aan A.A.M. Stols¹

Beste Sander,

Zie hier een verdomd knap verhaal²

J.v. Nijlen heeft het ook gelezen met plezier

Zou er een mooi klein boekje (B. en S. geen Traj[ectum ad Mosam]) van te maken zijn met kans op een zelfde succes als Angiolino.

Stuur copy bij eventuele wijgering[*sic*] uwerzijds aan mij terug

auteur: J. Giebing (leerling v Arth v.S.)

eerste werk. (en reeds zoo knap).

Schrijf gansch je

Jan

Eindnoten:

- 1 In 1924 geplaatst op grond van de vermelding van de tekst van H.J. Giebing.
- 2 In 1925 zou in een oplage van 550 exemplaren bij Boosten & Stols te Maastricht *Liefde's spel* van H.J. Giebing verschijnen. De band van het boek was bedrukt met een bandstempel van A.A.J. Stols.

Giebing zou in 1925 een voorrede schrijven voor Stols' prospectus 'Boeken van Arthur van Schendel'.

144. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols*¹

A.

Ik heb *ZEd* geschreven
50 cts. per verkocht ex.
oplage *150* ex i/d *handel*
houdt je daar dus aan zoo mogelijk.
Schrijf hem per omgaande²
[Jan]

Eindnoten:

- 1 De plaatsing in 1924 is niet geheel zeker; ze is gebeurd op grond van het gebruikte briefpapier, de gebruikte kleur inkt en het handschrift.
- 2 Omdat onzeker is van wanneer deze brief dateert, is niet na te gaan op welke auteur en welke uitgave deze passage betrekking had.

145. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, begin 1925^{1, 2}

Beste Sander,

Wie er kwam Maandag, Sander niet. En geen bericht. Wil je a.u.b. *dadelijk* aan de

Holl. Drukkerij laten sturen

cliché *Herreman* (uit adv. Font.)

cliche *J.v. Nijlen* (met de *pijp*)³

jij krijgt cliché Besnard *van de H.D.*⁴

Stuurdet gij een 'Israel'⁵ aan Pannekoek⁶ Eikstr. 25?

Ik heb geen idee van wat er gezet is voor de W.M.

Laat, wat ik u bidden mag, van *al* het gezette een tweede proef aan mij zenden.

Krijg ik die dezer dagen.

Veel dank voor de vriendelijke bewilliging van ons beider bezoek door Mevr.

Stols.

Ons plan is om als het schikt 14 Jan. as in de namiddag te M. te arriveren.

Veel hart.gr. van Aty,

met mijne respecten aan je familie

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de vraag naar de clichés uit aflevering 10 van De Witte Mier en de aankondiging van een bezoek aan Maastricht op 14 januari.
- 2 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.
- 3 In Den Gulden Winckel 24 (1925) 1 (20 januari) wijdde Reimond Herreman aandacht aan de toekenning van de Driejaarlijkse Staatsprijs aan Jan van Nijlen voor de bij Stols verschenen bundel *De lokstem en andere gedichten*. Bij dit artikel werd een foto van Van Nijlen met pijp uit 1917 geplaatst, die eerder in De Witte Mier 1 (1924) 10 (15 december), t.o. p. 472 was gepubliceerd. In de 'Maandkroniek' in Den Gulden Winckel 24 (1925) 1 (20 januari), p. 19 besteedde Greshoff aandacht aan Jan van Nijlen en Reimond Herreman; van de laatste werd een portretfoto afgebeeld. Dezelfde foto werd ook afgebeeld in Greshoffs *Dichters in het koffijhuis* dat in 1925 bij de Hollandia-Drukkerij te Baarn zou verschijnen.
- 4 Op de voorzijde van het door de Hollandia-Drukkerij uitgegeven Den Gulden Winckel 24 (1925) 3 (20 maart) zou een portretfoto van Albert Besnard worden afgedrukt. Dezelfde foto zou benut worden voor de advertentie van Besnards bij Boosten & Stols te verschijnen bundel *Opstand en wroeging* in De Witte Mier.
- 5 L.J.M. Feber, *Israël*.
- 6 Goverdus Henricus Pannekoek (1882-1965), vanaf november 1928 officieel G.H. 's-Gravesande Pannekoek, was in 1904 als corrector en verslaggever bij Het Vaderland in dienst getreden. Als dichter was hij in 1911 gedebuteerd met de bundel *Uit mijn leven*. In 1926 zou Stols zijn onder het pseudoniem H.v.H. verschenen bundel *Enkele verzen* drukken in zes exemplaren.

146. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 5 januari 1925¹

Arnhem, 5 Januari 1925

Beste Sander,

Wil mij nog even schrijven of het Mevrouw Stols schikt dat wij komen: Dinsdag, 13 Januari, om 1.55. a.m. te Maastricht.

Dat wij dan blijven Dinsdag en Woensdag, en Donderdag met de *vroege* trein naar Brussel gaan, om Zaterdag weer in Maastricht terug te keeren. en Zondag naar Arnhem te gaan.

Indien hiertegen éénig bezwaar is, meld het dan vrijmoediglijk.

Wil zoo vriendelijk zijn om nog 3 exx. Jv. N-no te zenden aan Georges Vriamont 86 Rue de la Montagne 86 Bruxelles.

Als je *wilt* kun je in verbinding met Aveline uitgeven (in het *Fransch*) Vermeylen,

Le Juif errant met houtsneden van *Daragnès*!² Wend u dadelijk tot Vriamont om nadere inlichtingen

Stuurt gij mij dezer dagen een Schaduw en een ex vSch. It[aliaansche] Sted[en] op Holl.?

Wilt gij de clichés van Jv.N.-Willem Paerels en JvN. met mij in den tuin zenden

Gerard van Eckeren (rechts) en Greshoff, Laren 1926.

Eerste aflevering van Den Gulden Winckel nadat Greshoff in de redactie was opgenomen, januari 1925. Het nieuwe omslag was ontworpen door Jan van Krimpen.

V.I.n.r.: Stols, Reimond Herreman, Maurice Roelants, Marcelle Meyer (een met Darius Milhaud bevriende Franse pianiste), Karel Leroux en Greshoff, ca. 1928.

aan *Morks Magazijn* Dordrecht, voor een art. over J.v.N en over no.³ *Er is haast bij!*

Is Talvart al gezet?⁴

En, Sandertje lief, klaart de horizon al weer wat op?

Sterkte en het beste

Schrijf even per omgaande

Veel liefs ook v Aty

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 2 De schilder en illustrator Jean-Gabriel Daragnès (1886-1950) illustreerde veel bibliotheek Franse uitgaven. Hij drukte bovendien voor bibliotheek genootschappen als Le Cent-Une en Les Bibliophiles du Palais. In 1921 was hij met een aantal anderen een eigen pers begonnen onder de naam La Banderole.
Een Franse vertaling van August Vermeylens *De wandelende Jood* (1906) was in 1911 in de Mercure de France gepubliceerd; van deze vertaling was in het zelfde jaar een overdruk in een oplage van 100 exemplaren in de handel gebracht. In 1925 zou bij La Renaissance du Livre te Brussel een tweede Franse uitgave verschijnen. (Zie Rob. Roemans, *Het werk van prof. dr A. Vermeylen*, Amsterdam 1953, nrs.538 en 542.)
Claude Aveline zou noch alleen noch in verbinding met Stols een Franse editie van *De wandelende Jood* publiceren. (Zie de bibliografie in Gabriel Jacobs, *Claude Aveline: A publisher of fine editions in the Paris of the 1920s*, in Publishing History 12 (1982), p. 13-15.)
- 3 In De Witte Mier 1 (1924) 10 (15 december), t.o. p. 464 was een tekening door Willem Paerels van Jan van Nijlen uit 1924 gereproduceerd; t.o. p. 482 was in dezelfde aflevering een foto van Van Nijlen en Greshoff, genomen in de zomer van 1924 te Arnhem, afgedrukt.
In Morks' Magazijn zou geen artikel aan Jan van Nijlen worden gewijd.
- 4 In De Witte Mier 2 (1925) 1 (15 januari), p. 18-27 zou *Een voorganger van Léon Bloy: Graaf Roselly de Lorgues* van Hector Talvart verschijnen.

147. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 maart 1925¹

8 Maart 1925

Beste Sandricourt,

Er valt mij opeens iets op! Ik heb nog nergens ook maar het geringste aankondigingetje gezien van Arthur's It. Steden!² Dat kan toch niet. Heeft Clim soms vergeten om de exemplaren voor de pers te versturen???? Op de Holl.[andia]-Dr.[ukkerij] was nog geen ex. voor D.G.W. gekomen.³ Wil er vooral eens werk van maken. Want dat kunt ge tegenover een auteur als A. toch niet verantwoorden. Antwoord mij eens even op het volgende: heb je zin in de uitgave van Arthur's nieuwe bundeltje: 'Verdichtsel van Zomerdagen',⁴ dat zoolangzamerhand compleet begint te raken. Zoo ja dan moet je nu al beginnen met het opmaken van een concept-contract, want A. schreef mij al een paar maal da[:t] [:h]et hem bij een voorgaande gelegenheid niet vlot genoeg gegaan was, hetgeen niet geheel onjuist!

Wil je er niet aan, laat het dan vooral bijtijds weten; dan kan A. zich met een ander in verbinding stellen.

Schrijf mij daar even over. Want ik [+ ben] voorlooppig iedereen dag in Rotterdam.⁵
Verder geen nieuws, veel hartelijke groeten, ook van Aty;
gaarne geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.
- 2 *Oude Italiaansche steden* van Arthur van Schendel was in november 1924 verschenen. Er zijn uit deze periode geen besprekingen in dagbladen van dit boek achterhaald.
- 3 *Oude Italiaansche steden* van Arthur van Schendel werd niet besproken in Den Gulden Winckel.
- 4 De verhalen die werden opgenomen in *Verdichtsel van zomerdagen* had Arthur van Schendel in 1923 en 1924 geschreven. Op 27 december 1924 was het laatste van de voorgepubliceerde verhalen in De Telegraaf verschenen. In de boekuitgave die in oktober bij Boosten & Stols te Maastricht zou verschijnen, werden negen tot dan toe ongepubliceerde verhalen opgenomen. Het boek, dat in een oplage van 1070 exemplaren werd gedrukt, zou een bandontwerp van Jan van Krimpen krijgen.
- 5 Greshoff was vanaf 1 september 1924 letterkundig adviseur bij het Vereenigd Rotterdamsch-Hofstadtooneel.

148. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 april 1925¹

[Arnhem] Le 10 Avril 1925

Beste Sander,

Hartelijken dank voor de toezending van het werkjen van Giebing. Het ziet er keurig uit en je hebt weer alle eer van je werk. Is Angiolino nog niet zoover?² En de studie van Verhoeven?³ Daarnaar[sic] hunkert mijn ziele het meest! Met het afdrukken van de Literatuur-geschiedenis⁴ gaat het maar traag. Hoe komt dat toch? Ik heb dadelijk een felle brandbrief aan Slauerhoff geschreven.⁵ Dat zal nu wel in orde komen. Antwoord mij *per omgaande* even of je al bericht hebt over ‘Verdichtsel van Zomerdagen’. Ik stel daar het levendigste belang in; dat weet je.

Met mijn beleefde groeten aan je Familie,

blijf ik steeds je getrouwe

Jan

A. Roland Holst heeft twee ex. van *Sparsa*⁶ ontvangen

1 van B en Stols

1 van Nijhoff

!!!

De firma vHeeteren⁷ heeft nog eenige ex. *Sparsa* ‘af te geven’ en verzocht je om adressen van liefhebbers, *stuur die even*

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, B. Weertsstraat 45, Arnhem.

2 Zie br.136 n.3.

3 *De zielegang van Henriëtte Roland Holst* van Bernard Verhoeven.

4 *De Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* van Greshoff en Jan de Vries.

5 Deze brief is niet bewaard gebleven.

6 In februari was als negende uitgave van Trajectum ad Mosam de bundel *Sparsa. Enkele gedichten* van Greshoff verschenen. De bundel was in een oplage van 100 exemplaren onder leiding van Stols gedrukt bij Boosten & Stols.

7 Boekhandel J.H. en G. van Heeteren was gevestigd op het Rokin 44 te Amsterdam. In de colofon van *Sparsa* staat vermeld dat de bundel ‘uitsluitend voor de vaste intekenaren op de uitgaven van “Trajectum ad Mosam”, de vrienden van den auteur en van den uitgever’ was bestemd.

149. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 april 1925^{1, 2}Woensdag [15 April]³

Beste Sander,

Twee vragen!

1. Vergeet gij Uwe trouwe kameraden? Want ik mocht nog niet ontvangen:

- a. prospectus Du Bellay, door mij in de dagbla[+ den] aangekondigd gevonden.⁴
 - b. Besnard⁵
 - c. Verhoeven⁶
2. Is er werkstaking uitgebroken bij de firma Boosten & Stols? Na vel 16 ontving ik geen afgedrukte vellen meer; en dat is welhaast tien dagen geleden. De heer Hijman begint er telkenmale tegen mij over, alsof ik het helpen kan! Ook heeft hij herhaaldelijk geklaagd over het niet omtvangen[*lees:ontvangen*] van bestelde

Besnards. Wees eens lief en actief; en laat eens iets van je hooren.

Hoe [:s]taat het met Van Schendels nieuwe boek;⁷ is er een afspraak tot stand gekomen? Ik stel daarin het levendigste belang.

Met ons beider allerhartelijkste groeten,
als immer, geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Mede gedateerd op grond van de klacht over het uitblijven van de proeven voor *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*. (Zie ook n.3.) 15 april 1925 viel op een woensdag.
- 2 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.
- 3 Op de brief is in de hand van Stols de datum 15 april 1925 bijgeschreven.
- 4 Er bestaat een prospectus van *La deffence & illustration de la langue francoyse* van Ioachim du Bellay 'aux Éditions Traiectum ad Mosam [,] Maestricht & se vend chez Claude Aveline [,] 1, Rue du Départ [,] Paris [,] M.CM.XXV'. Het gevouwen dubbelblad bevat aan de binnenzijde een tekst door Claude Aveline, gedateerd 'Avril 1925' en een specimen van de tekst; op de achterzijde staan de verantwoording van de oplage en verdere zakelijke gegevens van deze uitgave vermeld.
- 5 *Opstand en wroeging*.
- 6 *De zielegang van Henriëtte Roland Holst*.
- 7 *Verdichtsel van zomerdagen*.

150. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 mei 1925¹

[Arnhem] 9 Mei, 1925

Beste Sander

Ik ontving je Du Bellay;² en ik haast mij je er allerhartelijkst voor te bedanken. Het is een prachtig boekje waar ik zéér blij mee ben. Ik brand van nieuwsgierigheid om eens iets van je Parijsche ervaringen te vernemen.³ Ben je tevreden over de praktische resultaten? Schrijf eens een enkel woordjen.

Laat er vooral geen misverstand ontstaan uit de vraag welke ik nu doen ga!!! Ik vind het heelemaal niet noodig dat je al je fraaie schatten aan mij geeft, al ben ik er zeer dankbaar voor; maar ik wil in elk geval een Angiolino op Hollandsch hebben. Wil je hem mij kaaadoooo doen dan zal ik je goedertierenheid tot in lengte van dagen prijzen; anders koopsgewijze. Laat hem mij in elk geval en hoe dan ook snelstens geworden! En Verhoeven-Holst⁴

Ik snak naar eenige goede en opgewekte berichten Uwerzijds,
veel liefs van ons beiden,
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, B. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 *La deffence & illustration de la langue françoise* van Joachim du Bellay was als tiende uitgave van Trajectum ad Mosam verschenen. Het boekje was gedrukt in een oplage van 380 exemplaren bij Boosten & Stols. Jan van Krimpen had de titel en de afgebeelde wapens getekend, A.A.J. Stols de initialen; bovendien was in het boekje een portret door J. Franken Pzn. van Du Bellay afgedrukt.
- 3 Mogelijk hield Stols' bezoek aan Parijs verband met zijn uitgave van de bibliografie van André Gide door Raoul Simonson, waarvoor Gallimard als depothouder zou optreden, of met de verkoop van zijn uitgave van Louise Labés *Sonnets*.
- 4 *De zielegang van Henriëtte Roland Holst*.

151. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 mei 1925¹

[Arnhem] 15 Mei, 1925

Beste Sander,

Het is wel heel aardig om in 'De Witte Mier' iets te hebben over Franken;² want ik vind het een van de allerbeste houtsnijders in ons land. Schrijf het stukje met zorg over en verzorg hier en daar je stijl nog wat. Maak echter in elk geval een andere slottirade; deze is al te prospectusachtig-banaal! Wij nemen het dan in nummertje zes, vindt je niet.

Ik ontving uit Maastricht Verhoeven en Van Schendel op Holl., hiervoor mijn allerhartelijksten dank.

Een tip: Verhoeven publiceert in 'De Gemeenschap' een uitnemend opstel,³ dat een aardige brochure in het formaat van zijn 'Zielegang' zou worden. Ik schat het geheel op een 48 pa[:gs]. Als je er wat voor voelt moet je er nu beslag opleggen, want ik weet dat een ander er oploert. Het is een kleinigheid, maar prima en safe.

Titel: 'De Weg naar God in de moderne Letterkunde'; een goede titel!

Veel hartelijke groeten,

gaarne en geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, B. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 In De Witte Mier 2 (1925) 6 (1 juli), p. 265-273 zou Stols een artikel publiceren over *De houtsneden van J. Franken Pzn*; aan dit artikel was een catalogus van Frankens werk toegevoegd. Stols' artikel zou worden geïllustreerd met een zestal houtsneden door Franken, waarvan er één, *Oude bootwerker*, speciaal voor De Witte Mier gesneden en van het oorspronkelijke blok gedrukt was. Van Stols' artikel verscheen in hetzelfde jaar een afzonderlijke uitgave. In Nederlandsche Bibliografie 90 (1947) 1, p. 4 schreef Franken dat hij eind 1924 voor het eerst met Stols kennismakte, toen Stols hem opzocht om te vragen een portret voor *Du Bellays La deffence & illustration de la langue françoise* te snijden.
- 3 Er waren tot dan toe twee afleveringen van *De weg naar God in de hedendaagsche litteratuur* van Bernard Verhoeven verschenen in De Gemeenschap 1 (1925) 4 (april), p. 113-119 resp. 5 (mei), p. 158-161. Het derde en afsluitende gedeelte zou worden opgenomen in afl.8-9 (augustus-september), p. 257-263. Er is geen afzonderlijke uitgave van dit essay verschenen.

152. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 mei 1925¹

[Arnhem] 16 Mei, 1925

Beste Sander,

Tusschen mijn rommel vind ik iets, dat je zeker zult kunnen gebruiken: de éénige bekende gedichten van Van Deyssel, met het sonnet: 'Ik ben in eenzaamheid niet meer alleen..', dat je in een der bundels proza kunt vinden.²² Een fijn, klein plaketje daarvan, zou iets voor de liefhebbers wezen

Met hartelijke groeten,

geheel je

Jan

Titel b.v *Zes gedichten van Lodewijk [+ van] Deyssel!*

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, B. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Het gedicht *Ik ben in eenzaamheid niet meer alleen* van Lodewijk van Deyssel, oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 1 (1885-1886) 2 (december), p. 310, was herdrukt in Van Deyssels *Zesde bundel verzamelde opstellen*, die in 1901 bij Scheltema en Holkema's Boekhandel te Amsterdam was verschenen (p. 72). Er is van dit gedicht geen uitgaafje bij Stols verschenen.
- 2 [Errata] Uit een brief van Lodewijk van Deyssel aan Stols van 7 juli is duidelijk geworden dat Greshoff, behalve op *Ik ben in eenzaamheid niet meer alleen*, op de vijf gedichten doelde die Van Deyssel had gepubliceerd in *De Gids* 87 (1923) 7 (juli), p. 31-35: *Oorlogsbegin*, *Augustus 1914*, - *België*, *Aan een meisje*, *Stadsochtend* en *Burgerhuisje*. Op 20 juni zou Lodewijk van Deyssel aan Stols schrijven: 'In het bezit van uw schrijven van 19 dezer, meld ik U gaarne uw voorstel te zullen aannemen indien U [...] ook proza-gedichten op deze wijze het licht doet zien.' Op 29 juni voegde hij daaraan toe: 'Mijn bedoeling zou zijn U niet de door U genoemde gedichten; maar alleen proza-gedichten te zenden, die in stijl beter bij elkaar passen, dan de door U genoemde gedichten en deze prozagedichten het zouden doen.' De onderhandelingen tussen Stols en Van Deyssel resulteerden uiteindelijk in de in oktober 1926 te verschijnen prozabundel *Kleinigheden*.

153. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 19 mei 1925¹

[Arnhem] 19 Mei, 1925

Beste Sander,

Het adres van den Heer K.J.L.Alb.[erdingk] Thym is mij onbekend Ik zal het dezer dagen eens vragen aan Esser,² die hier komt. Als je het gauw wilt weten bel dan die meneir Baaauwtins³ maar eens even op; die weet het zeker. Heb je nog overdrukjes laten maken van de bibl. van B?⁴ Wat een grootsche plannen.⁵⁵ Veel succes bij voorbaat. Gaat de Deffence⁶ naar 't zin? Ik vrees, dat ik voorloopig niet in

'sGravenhage zal komen. Ik zou het erg curieus vinden als je die Zes Gedichten Van Lodewijk van Deyssel kon geven. Hij zal het wel goed vinden denk ik; schrijf hem dadelijk als je zijn adres hebt!

Met heel veel hartelijke groeten van ons beiden,
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van J. Greshoff, B. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Maurits Esser, alias Gerard van Eckeren.
- 3 P.C. Boutens.
- 4 Zie br.134 n.11.
- 5 Mogelijk de plannen voor Stols' reeks Les Livrets du Bibliophile, waarin Franse teksten zouden worden opgenomen en waarvan in 1926 negen deeltjes zouden verschijnen.
- 5 [Errata] In de reeks Les Livrets du Bibliophile zijn tien deeltjes verschenen. (Zie daarvoor thans: C. van Dijk, *Alexandre A.M. Stols (1900-1973), uitgever-typograaf*, p. 519.)
- 6 *La deffence & illustration de la langue françoise* van Joachim du Bellay.

154. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 juni 1925¹

[Arnhem] 11 juni, 1925

Beste Sander,

Hartelijken dank voor je Buning.² Het is een uiterst vermakelijk werkjen. Ik dacht dat je wel een ex. van de litt. gesch.³ in Maastricht afgehouden zou hebben.⁴ De Holl. ex. waarvan ik [+ je] er een van mijn drie exx. toegedacht had is nog bij den binder. Die krijg je dus. Wat in het vat is verzuurt niet. Het adres van Thijm zal ik je bezorgen.

Ik kom Dinsdag even in den Haag en wilde je dan gemoeten, ten einde eenige dingen met je te bespreken. Kom daartoe tusschen 11,30 en 12 bij Riche;⁵ wil je?

Hier verder niets nieuws, helaas!

Veel liefs, gaarne je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, B. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 *Voorbarig berijmde ruzie* van J.W.F. Werumeus Buning zou in april als deel 4 van de reeks To the Happy Few te 's-Gravenhage verschijnen. Het boekje was in een oplage van 50 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols en was geïllustreerd met tekeningen van Buning zelf.
- 3 *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*.
- 4 *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* was uitgegeven door Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem, maar gedrukt bij Boosten & Stols.

155. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 augustus 1925¹

8 Augustus, 1925

Beste Sander,

Ik werd, op de aangenaamste wijze verrast met twee prachtige boekjes: de Holst² en de Pannekoek.³ Ik ben je daarvoor van harte dankbaar. Je hebt er mij een groot genoeg mede gedaan. Ze zien er beide voortreffelijk uit. Het boekje van Pannekoek trof mij natuurlijk bijzonder. Het is bovendien een buitengewoon makkelijk boekje omdat het zoo fraai volledig is.. Ik zond een gebonden ex. op Hollandsch van de Literatuurgeschiedenis,⁴ voor je particuliere bibliotheek bestemd naar Maastricht. Heb je dat ontvangen? Laat eens iets van je hooren, al begrijp ik heel goed, dat het gebonden dienstleven niet erg tot correspondentie uitlokt. Meldt mij ook even of Jan van *Nijlen* een ex. van de Pannekoek gekregen heeft. Ik wou hem

een ex. zenden, maar het is onnoodig om een duplicaat te versturen.

Je zoudt mij een groot, erg groot, genoeg doen met de uitgave van een lief klein werkje, waarvan ik je hier de copy zend. Het is zeer nauwkeurig proza, dat jaren geleden gedeeltelijk in Groot-Nederland gestaan heeft.⁵ Uitvoering gehéél zooals de tweede druk van Angiolino. Ik wensch natuurlijk geen honorarium En ik plaats natuurlijk weer mijn behoorlijke aantal in mijn omgeving Oplage laat ik geheel aan jou over. Mij dunkt 200 exx. is méér dan genoeg. Maar ik vind iedere andere beslissing óók goed. Als je mij dezen dienst wilt bewijzen, dan zou ik het wel bijzonder prettig vinden als je het *direct* ter zetterij stuurde.

Laat eens spoedig iets van je hooren.

Waar ga je wonen in Den Haag?⁶ Ik hoop je van de winter veel te zien. Ik hoop dat je me zult troosten en aangenaam zult bezig houden als ik stroomeloos rond zwalk in Aja!

Veel liefs, ook van Aty,
geheel je
Jan

adres *Camperduin* gem. Schoorl (N.-H.)⁷

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, B. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 *De afspraak*.
- 3 G.H. Pannekoek Jr., *De herleving van de Nederlandsche boekdrukkunst sedert 1910* dat zojuist bij Boosten & Stols was verschenen. Het boekje was in een oplage van 380 exemplaren onder leiding van Stols gedrukt.
- 4 Zie br.154 n.4.
- 5 *Uren*, dat in 1926 bij Boosten & Stols zou verschijnen in een oplage van 570 exemplaren. Geen van de stukken in deze bundel was eerder in Groot Nederland gepubliceerd. *Uren* bevat *Een morgen in Taormina, Aan den Taag, Nijinsky danst, Avond in Algiers, In en om de stad, De casbah, Le ruisseau des singes* en *Het verwoeste land*. *Nijinsky danst*, in de inhoudsopgave van *Uren* gedateerd 1914, maakte deel uit van Greshoffs bespreking van *Dessins sur les danses de Vaslav Nijinsky* door George Barbier, die Greshoff onder de titel *Uit het dagboek van een letterlievend journalist IV Nijinsky* publiceerde in De Witte Mier (Eerste Reeks) 3 (1913) 4 (augustus), p. 121-124. (Zie ook br.156 n.3.)
- 6 In februari 1924 woonde Stols op het adres Thomsonplein 5 te Den Haag. Later echter weer bij zijn tantes G.J. en H.G. Fermin in de Pijnboomstraat 16. Op geen van beide adressen is Stols officieel ingeschreven geweest. Jan van Krimpen was in augustus naar Heemstede verhuist.
- 7 Greshoff verbleef tussen 15 juli en 1 september in Camperduin.

156. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 augustus 1925¹

[Arnhem] 17 Augustus, 1925

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je lange gezellige brief, welke mij veel genoegen deed. Als je dat boekje² drukt dan krijg ik wel zes exx. Holl. en 4 gewoon. Moet het wachten tot de monotype klaar is; of kan het, net als de Angiolino en de Giebing op de gewoone machine? Dat zou ik wel aardig vinden, want die twee boekjes zien er naar mijn smaak allerkeurigst en alleraantrekkelijkst uit. Ik zou, met jouw instemming natuurlijk, het liefst precies dezelfde letter, indeeling, bladzijde en ornamentiek willen hebben als de Ang.³

Wil je voor mij noteeren een Pesquidoux van Pichon.⁴ Wanneer komt die? Ik ben er zeer benieuwd en zeer verlangend naar. Ik hoop je spoedig een Holl. ex. van de ‘Dichters in het Koffyhuis’ te kunnen zenden.⁵ Het is nu zoo goed als klaar.

Ik ben hier zéér lui.

Heel veel hartelijke groeten, ook van Aty,
geheel je
Jan

Schrijf eens wanneer je in Den Haag komt. voor goed!

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, B. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 De oplage van 570 exemplaren van *Uren* bestond uit 20 exemplaren op geschept Hollands papier genummerd I-XX en 550 op Brederopapier, genummerd 1-550, waarvan de nummers 1-50 niet in de handel kwamen.
- 3 *Uren* werd gezet uit de Garamond.
- 4 *Travaux et jeux rustiques* van Joseph de Pesquidoux zou in 1925 bij Léon Pichon te Parijs worden uitgegeven. De uitgave werd door Greshoff aangekondigd in de rubriek ‘Typo-Kritiek’ in *De Witte Mier* 2 (1925) 1 (15 januari), p. 46.
- 5 In augustus zou bij de Hollandia-Drukkerij te Baarn *Dichters in het koffyhuys* verschijnen, dat Greshoff onder het pseudoniem Otto P. Reys publiceerde. Het bevatte oorspronkelijk in *Den Gulden Winckel* verschenen artikelen over beroemde cafés in Leipzig, Parijs, Brussel, Arnhem, Bergen, Den Haag en in enkele Italiaanse steden.

157. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, ná september 1925',²

Woensdagavond

Beste Sander,

Juist zooveen ontving ik je lange brief, welke mij veel geneoegen[*lees:genoegen*] deed. In haaste eenig antwoord, want ik moet morgen weer de stad uit.

1. Die zaak met de vrienden zal ik dadelijk in orde maken. Ik zal er vrijdag Henri Mayer over spreken en een lijstje maken van namen. Ik zal je dat opsturen en jij kunt er dan in vertrouwen bijvoegen of schrappen. Het komt in elk geval in orde.³
2. Hartelijk dank voor de Doodsklok. Wat een uitvinding van die Houwink om de dedicatie op het titelblad aan te brengen!⁴
3. Ik zal Zondag Jan van Nijlen, die ik toch schrijven moet eens aanporren.⁵
4. Wanneer kom je in Den Haag. Daar kunnen wij dan elkaar in elk geval treffen. Dat is voor ons beiden het makkelijkst.
5. Ik vind het heerlijk van D.W.M. Ik schrijf er weinig in omdat ik steeds het idee heb, dat wat ik stuur veel interessanter is dan wat ik zelf zou kunnen maken. Elk nummer was tot nu toe, naar mijn smaak en meening, erg afwisselend en aardig. Zeg dat even tegen je Vader. Ik ben altijd zoo bang om in een eigen tijdschrift jezelf te pouseeren. In de nieuwe Jaargang begin ik weer een rubriek persoonlijk.⁶

Proeven 'Uren' zijn gecorrigeerd.⁷ Maar ik moet er in elk geval revisie van hebben. Kan ik daarop rekenen.

Het florilegium krijg je met twee bondeltjens poezie waarvan het laatste slechts in 25 exx. zal worden afgedrukt.⁸ Dus nog even geduld!

Kom dus maar gauw in Den Haag!

Mijne respecten en beste wenschen voor je Mama, harteleke groeten aan de verdere familie;

stevige hand, als altijd geheel je

Jan

Hoe is in shemelsnaam de quaestie met Van Eyck afgeloopen?????!!!!⁹

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat in september Roel Houwinks *Doodsklok* verscheen en in dezelfde maand in De Witte Mier P.N. van Eycks aanval op De Gids was gepubliceerd.
- 2 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.
- 3 Er is geen correspondentie tussen Greshoff en Henri Mayer uit deze periode bewaard gebleven, zodat niet is na te gaan waarop Greshoff doelde.
- 4 Roel Houwink, *Doodsklok* was in september als deel 6 van To the Happy Few te 's-Gravenhage gepubliceerd. Het boekje was in een oplage van 100 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols.

Roelof Martinus Frederik Houwink (1899-1987) was een jeugdvriend van H. Marsman en was redacteur van het tijdschrift *De Vrije Bladen*.

- 5 Greshoffs brief aan Jan van Nijlen is niet bewaard gebleven. Waarschijnlijk was het onderwerp van deze brief de uitgave van Van Nijlens bundeltje *De lokstem en andere gedichten* dat in oktober als twaalfde uitgave van Trajectum ad Mosam zou verschijnen.
- 6 Op 27 januari 1926 zou Stols aan Clemens schrijven: 'Hierbij zend ik je copy voor het eerste nummer van de Witte Mier van dit jaar. Om meer voortgang aan de zaak te maken komen van Krimpen en ik erbij in de redactie. Het redactie adres wordt dus voorlopig Pijnboomstraat 16.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Boosten & Stols, 1925-1926.)
In de tweede jaargang van *De Witte Mier* stonden slechts enkele bijdragen van Greshoff. Mogelijk dat hij met zijn rubriek in de derde jaargang de rubriek 'Typo-kritiek. Bibliophilie en Bibliomanie; Boekbespreking en Boekaankondiging' bedoelde, die, zonder ondertekening, in de eerste vijf afleveringen zou verschijnen.
- 7 *Uren* zou in 1926 verschijnen.
- 8 Waarschijnlijk doelde Greshoff op de door hem samengestelde bloemlezing *La lyre française de l'École Romane à La Nouvelle Pléiade* die in 1925 bij Éditions De Waelburgh te Blaricum verschijnen zou.
Met de 'twee bondeltjes poëzie' doelde hij wellicht op zijn bundels *Zeven gedichten*, die bij Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem zou verschijnen en *Oud zeer*, die bij de Hollandia-Drukkerij te Baarn zou verschijnen in een oplage van 30 exemplaren.
- 9 In *De Witte Mier* 2 (1925) 7 (1 september), p. 313-336 had P.N. van Eyck *De redactie van De Gids en haar kritikus voor poëzie* gepubliceerd. Van Eyck was van januari 1924 tot mei 1925 poëziecriticus van het tijdschrift *De Gids* geweest. Na een conflict over de plaatsing van Van Eycks eigen poëzie in dat tijdschrift, waarbij A. Roland Holst een in Van Eycks ogen kwalijke rol speelde, had de redactie Van Eyck meegedeeld niet langer prijs te stellen op voortzetting van zijn poëziechroniek. (Zie voor dit conflict *De briefwisseling tussen P.N. van Eyck en H. Marsman* (ed. A.P. Verburg), 's-Gravenhage 1968, p. 15-36 en p. 143-146.)

158. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 6 oktober 1925¹

6 October, 1925

Brave Xander,

Wanneer zie ik je nu toch eens! Ik moet je zoo noodig spreken! Reis je via Arnhem naar Den Haag, of zie ik je spoedig aldaar Laat dit eens omgaand hooren.

Wijders:

1. Krijg ik mijn exx. van Buning??²
2. Krijg ik een Zeiltocht??³
3. Geef je het stuk over Perk, dat een litt.[erair]-his[torisch] document van den eersten rang is, als brochur[+ e]⁴
4. Hoe staat het met de Van Nijlen.⁵

Wees eens gezellig en laat ietwat van je hooren. Ik kan natuurlijk ook wel even in Maastric[+ ht] komen in de volgende week, als je dat aangenamer is.

Een en ander tegemoetziende, met mijne respecten en vriendelijke groe[:te]n aan je ouders, zuster en gebroeders,

steeds je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Witte Mier, onder leiding van J. Greshoff, Burg. Weertsstr. 45, Arnhem. Uitgegeven door Boosten & Stols, St. Amorsplein 16, Maastricht.
- 2 *Voorbarig berijmde ruzie*.
- 3 *Zeiltocht* van Albert Kuyle was, in een soortgelijke uitvoering als Greshoffs *Uren*, in september bij Boosten & Stols in een oplage van 570 exemplaren verschenen. De band was ontworpen door Willem Maas.
- 4 In De Witte Mier 2 (1925) 8 (1 oktober), p. 341-357 was *Un souvenir d'enfance sur Jacques Perk* door Paul de Reul verschenen. Van dit artikel is een afzonderlijk gepagineerde overdruk verschenen.
- 5 De Trajectum ad Mosam-uitgave van *De lokstem en andere gedichten*.

159. A.A.M. Stols aan J. en A. Greshoff, 22 februari 1926

22 february 1926

Beste Aty en Jan,

Hierbij heb ik het genoegen jullie mijn verloving aan te kondigen met mejuffrouw M.W. Kroesen.¹

Onze verloving wordt 1 Maart gepubliceerd. Dus ik stuur jullie nog kaartjes.

Met hartelijke groeten, ook voor de jongens
steeds gaarne

jullie
Sander

Portrettekening door J. Franken Pzn van Stols, 1926 (collectie mevr. M.W. Stols-Kroesen, Tarragona).

V.l.n.r.: Stols, Jan van Krimpen en Greshoff, Laren 1926.

Greshoff, Arthur van Schendel en Giacomo Prampolini, Rapallo 1923.

Eindnoten:

- 1 Stols zou op 7 augustus 1928 met Margaretha Wilhelmina Kroesen in het huwelijk treden. Bij zijn correspondentie met Greshoff is geen verlovingskaartje aangetroffen.

160. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, tussen 26 februari en 1 maart 1926¹

Geliefde Sander,

Toch was ik niet dronken toen ik de afspraak voor Donderdag maakte! Ik wist n.l. dat ik dien dag *niet* kon, omdat ik met het [xxx] op reis moet. Ik vergat dat echter geheel. Mijn excuses.

Ontvang mijn gelukwensen schriftelijk niet minder hartelijk dat[*lees*: dan] mondeling.

Hierbij een kleine versiering.

2 artikelen zijn ter zetterij, waarvan 1 Fogazzarro door Antonini² gezet word, het andere niet.

Mijn copij volgt spoedig,³ nog deze week.

Ik laat dadelijk weer wat van mij hooren.

Gezellige dag!

Veel liefs van je

Jan

Hartelijke groeten van Aty.

Omslag 3^e jaarg. blauw.⁴

Onder redactie van J. Greshoff (litt.), J.v. Krimpen (techn.) en A.A.M. Stols (bibliogr., bibliofilie, grafische kunsten)⁵

Eindnoten:

- 1 Datering op grond van de opmerkingen over het omslag van de derde jaargang van De Witte Mier. De eerste aflevering verscheen op 1 maart. Aflevering 10 van de voorgaande jaargang was pas eind januari verschenen.
- 2 Giacomo Antonini, *Antonio Fogazaro* zou worden gepubliceerd in De Witte Mier 3 (1926) 1 (1 maart), p. 23-33.
- 3 In de eerste aflevering van De Witte Mier is geen ondertekende bijdrage van Greshoff opgenomen; waarschijnlijk doelde hij op de kopij voor de rubriek 'Typo-Kritiek. Bibliophilie en Bibliomanie; Boekbespreking en Boekaankondiging'.
- 4 De omslag van de derde jaargang van De Witte Mier was blauw.
- 5 De ondertitel van De Witte Mier zou deze jaargang luiden: 'Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent onder leiding van J. Greshoff, J. van Krimpen & A.A.M. Stols'. De door Greshoff gegeven onderverdeling is in het tijdschrift niet terug te vinden.

161. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, juni 1926^{1, 2}

[Haarlem]

Beste Sandor,

Bij Zwijn Van Krimpen zie ik een boekjen van Falderie Larbaud in de serie Tr. ad M.³

Ik heb heelemaal niet de pretentie al je mooie boekjes cadeau te ontvangen. Maar je was zoo vriendelijk ze mij tot nu toe te zenden, zoodat ik de serie compleet heb. Daar ik die graag compleet wil houden, verzoek ik je mij als abonné te boeken (en de Larbaud te zenden) en om mij dan geregeld van de nieuwe dingen in die serie op de hoogte te houden.

Heb jij de ‘Zeven Gedichten’⁴ en ‘Oud Zeer’⁵ ontvangen? Zoo niet dan liggen ze toch voor je klaar en zal ik ze voor 1 July zenden. Naar den Haag? of Maestriek?

Van 1 July-17 July ben ik te *Bussum* p/a Mevr. Godzen.⁶ Prins Mauritslaan.
telefoonnr. Als jij er in dien tijd komt bel mij dan eens op.

Vele hart.gr.
 geheel je
 Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de aankondiging van Greshoffs afwezigheid van 1 tot en met 17 juli.
- 2 Geschreven op briefpapier van J. van Krimpen, Tuinwijklaan 19, Haarlem.
- 3 In maart 1926 was als veertiende uitgave van Trajectum ad Mosam *Paris de France* van Valery Larbaud verschenen. Het boekje was in een oplage van 350 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. Het vignet en een initiaal was door J. Franken Pzn. getekend, de overige initialen door A.A.J. Stols. Jan van Krimpen had een stadswapen getekend.
- 4 In mei was Greshoffs bundel *Zeven gedichten* bij Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem verschenen. De bundel was gedrukt door G.J. van Amerongen te Amersfoort in een oplage van 126 exemplaren. De gedichten uit de bundel waren geschreven in 1925.
- 5 In mei was Greshoffs bundel *Oud zeer. Gedichten* bij de Hollandia-Drukkerij te Baarn verschenen in een oplage van 30 exemplaren, die niet in de handel kwamen.
- 6 J. Godzen was een nicht van Greshoff.

162. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 juni 1926^{1, 2}

[Arnhem]

Adelborst Xander,

Hartelijk dank voor Larbaud en Perkens,³ de welke J.v.N. uit Haarlem medebracht!

De Larbaud is een prachtig deftig boekje.

Ik vertrek morgen tot 17 July naar Bussum

p/a Mevr. J. Godzen

Prins Mauritslaan 17

(er is telefoon)

Zaterdag a.s. des avonds ga ik naar Laren dansen. Kom ook!!! Wees nu eens gezellig.

Nogmaals mijn hartelijke dank,

je getrouwe en erkentelijke

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Greshoff in br.161 meldde dat hij van 1 tot 17 juli in Bussum zou verblijven.
- 2 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, B. Weertsstraat 45, Arnhem.

3 Zie voor *Paris de France* van Valery Larbaud br.161 n.3.

Het boozige boekje van E. du Perron was in april onder toezicht van A.A.M. Stols voor rekening van Du Perron bij Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 50 exemplaren. Du Perron had tot 1925 gepubliceerd onder het pseudoniem Duco Perkens.

Stols had in november 1925 met Charles Edgar du Perron (1899-1940) kennis gemaakt via Raoul Simonson. Greshoff zou Du Perron in juli 1927 via A.A.M. Stols in Brussel persoonlijk leren kennen. (Zie voor de relatie tussen Stols en Du Perron: G.W.F. Janssen, *Stols en Du Perron: 'Zo gratis mogelijk'...*, in *Spektator* 10 (1980-1981) 2, p. 97-110; en Ad Hodinius, *E. du Perron en zijn uitgevers*, in *Optima* 14 (lente 1987), p. 90-112 en 15 ([zomer] 1987), p. 181-207; en voor die tussen Greshoff en Du Perron: S.A.J. van Faassen, *'Ik geloof dat Greshoff iemand is die meevalt in het gebruik'*. *Aspecten van de vriendschap tussen E. du Perron en J. Greshoff*, in *Bzzlletin* 125 (april 1985), p. 30-35.)

163. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, vóór 18 augustus 1926^{1, 2}

Beste Sandricourt,

Hierbij 12 exx. 'Het Voorbeeld',³ van de 24, wil deze aan eventueele liefhebbers van rariteiten *slijten*. Waar zit gij? Hoor ik iets? Ik ben lui. En gij? Dito, natuurlijk. Wat nieuws? Er bestaat geen nieuws op de wereld meer. De wereld is niet meer dan een flauwe, vooze komkommer.

Veel hart.gr. ook aan Greet, en mijne respecten aan de familie Kroesen.

Geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Gedateerd op grond van de toezending van *Het voorbeeld van Christiaan Rudolf de Wet* en de inhoud van br.164.

2 Geschreven op briefpapier van Den Gulden Winckel, Geïllustreerd Maandschrift voor Boekenvrienden, onder leiding van Gerard van Eckeren & J. Greshoff. Uitgegeven door de Hollandia-Drukkerij te Baarn.

3 In 1926 verscheen bij Boosten & Stols te Maastricht *Het voorbeeld van Christiaan Rudolf de Wet* in een oplage van 25 exemplaren.

De tekst hiervan was eerder gepubliceerd in *De Witte Mier* 3 (1926) 5 (15 juli), p. 193-209.

164. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 augustus 1926

[Domburg, 18.VIII.26]

Beste Xander,

Laat eens iets van je hooren op een pietsie aanzichtkaart! Heb je de boeken gekregen. Wat denk je over de waarde en de verkoopbaarheid? Hoe staat het met de Perz. Kwatraven?¹ Stuurde je een ex. Aardsch & Hemels aan de Kon. Bibl.² En zou je zoo vr. willen zijn er een aan Joris Vr.[iamont] te zenden; ik heb er geen meer.

Met veel liefs, ook voor Gr.[eet],
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 In oktober zou bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage de bundel *Oud-Perzische kwatrijnen* van P.C. Boutens verschijnen. Het boek was in een oplage van 125 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. J. Franken Pzn. had een portret voor de bundel gemaakt.
- 2 Het bundeltje *Aardsch & hemelsch* van Greshoff was omstreeks juni bij A.A.M. Stols te Maastricht verschenen. Het was in een oplage van 110 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. De Koninklijke Bibliotheek te Den Haag bezit een door Stols geschonken exemplaar van de eerste druk van *Aardsch & hemelsch* (sign. 166 C 37).

165. J. Greshoff aan A.A.M. Stols^{1, 2}

[Arnhem]

B.S.

Je kostelijke zending³ kwam terwijl ik uit de stad was. *Hartelijk, hartelijk* dank. Je hebt mij er zeer gelukkig mede gemaakt.

Spoedig meer, liefst mondeling.

In haast.

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de gebruikte briefkaart met voorbedrukte naam en adres en het feit dat de briefkaart blijkens het poststempel uit Arnhem is verzonden. De datum van het poststempel is onleesbaar. Het is niet onmogelijk dat de briefkaart uit begin 1927 dateert.
- 2 Geschreven op briefkaart van J. Greshoff, B. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 3 Er kon, vanwege het ontbreken van een precieze datering, niet achterhaald worden waaruit Stols' 'kostelijke zending' zou kunnen hebben bestaan.

166. J. Greshoff aan A.A.M. Stols^{1, 2}

Beste Sander,

Ik stond op het punt om de deur uit te gaan toen de post je prachtige cadeau, de Rilke, bracht.³ Heel veel dank. Je bent een royale adelborst.

Tot zaterdag. Schrijf even aan Ada Sp.[?] dat je het aanneemt.⁴

Heel veel liefs ook v Aty en voor Greet.

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de ontvangst van *Les roses* van R.M. Rilke.
- 2 Geschreven op briefpapier van J. Greshoff, B. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 3 *Les roses* van Rainer Maria Rilke (1875-1926) was omstreeks januari als eerste Franse uitgave van The Halcyon Press verschenen. Het boek was onder leiding van Jan van Krimpen gedrukt bij Joh. Enschedé & Zonen te Haarlem in een oplage van 330 exemplaren. Van Krimpen had ook de intitalen voor deze uitgave getekend.
Op 30 januari had Jan van Krimpen aan Stols geschreven: [...] waar blijven Rilke's Rozen? De papieren voor deze laatste zijn aanwezig; & op het merk der Meeuwepers na ook alle bijwerken. (We zouden dus stilaan kunnen drukken maar wachten is op het imprimatur van den grand éditeur d'art hollandais.' (Universiteitsbibliotheek, Leiden, sign. BPL 1886.)
- 4 Vermoedelijk Ada Catharina Spiering (1888-?). Greshoff was met haar, haar zuster Mary en haar vader C.J.A. Spiering bevriend. Ada Spiering was lerares Frans. Het is niet duidelijk waarop Stols geacht werd te reageren. Of dit onbekende voorstel met Ada Spierings beroep te maken had, is daarom niet bekend.

167. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 februari 1927¹

[Arnhem] 21 février 1927

Beste Sander,

Het was een aangename dag gisteren. Wil aan de familie Kroesen nog eens mijn dank overbrengen voor de vriendelijken ontvangst. Ik zond je vanmorgen twee boekjes.² Ook schreef ik mijn zwager over de rijmprint;³ in verband hiermede moet ik je dringend aanraden om als rijmprint te drukken die twee sonnetten van Besnard De Stad.⁴ Ze zijn er in ieder opzicht bijzonder geschikt voor: het is een boeiende text, die bekend en tegelijkertijd zéér illustratief is. Franken kan er iets echt moois bij maken.⁵ Zooals je misschien weet dweept Boutens, die niet makkelijk is op poëzie gebied, met deze twee gedichten.⁶ Ik heb er vanmorgen Besnard over gesproken en je kunt als je wilt ze krijgen voor je doel. Ik heb de oprechte overtuiging dat het een goede greep zal zijn.

Met vele hartelijke groeten en mijne respecten aan de Familie Kroesen
geheel je
Jan

excuse die ellendige machine!

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Agence Consulaire de France à Arnhem.
- 2 Het is niet duidelijk op welke boekjes Greshoff doelde. Mogelijk betrof het hier twee recente Palladium-deeltjes: *Het zatte hart* van Karel van de Woestijne, dat in 1926 als vijftiende uitgave was verschenen, en *Clair obscur* van J. Slauerhoff, dat in 1927 als zesentwintigste uitgave was verschenen.
- 3 In 1927 zou Stols als eerste van de reeks Rijmprinten & Planodrukken een rijmprint drukken van Greshoffs gedicht *De vaders*. Het gedicht werd verlucht met een houtsnede van J. Franken Pzn. Het was afkomstig uit de bundel *Zeven gedichten*. (Zie ill. p. 118.) De brief aan Jan van Krimpen is niet bewaard gebleven.
- 4 Van Albert Besnards gedichten *De stad I* ('Mijn God om heel dit wonderlijk gebeuren') en *De stad II* ('In 't bleek decor der helverlichte straten') is geen rijmprint verschenen. Beide gedichten waren opgenomen in Besnards bundel *Opstand en wroeging*.
- 5 Een houtsnede door J. Franken Pzn. bij Albert Besnards gedichten *De stad I* en *II* is niet bekend.
- 6 Er is geen bespreking door P.C. Boutens van Albert Besnards *Opstand en wroeging* achterhaald; hoe Greshoff op de hoogte was van Boutens' oordeel over de in die bundel voorkomende gedichten *De stad I* en *II* is niet bekend.

168. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 februari 1927¹

[Arnhem, 23-II-1927]

Beste Xander,

Mijn Zwager² schrijft: ‘Tegen het uitgeven door U van een rijmprent elders dan in mijn winkeltje heb ik geen schijne of schaduw van bezwaar!’ Je kunt dus je gang gaan met ‘De Vaders’.³ Stuur a.u.b. den text naar Franken of beter schrijf mij zijn adres dan zal ik hem een ex. van ‘Zeven Gedichten’ zenden. Ik zou je raden maak ze niet zoo *groot* als die van Enschedé⁴ en neem een *vetter* letter b.v. die van de Shakesp. Sonnets.⁵

DE VADERS

1 O grauwe en blinde rij Van mijn geslacht, verloren, dat Nochtans onsterfelijk leeft in mij; — O nooit verloren schaar Van onze duistere erfenis Onkenbaar en toch zielsgewis! Het waren boeren in Een land van schraal gewin; Als beesten in het juk Onder loodrechten druk Van een naijvrig God Volbrachten zij hun lot Geduldig en brutaal. Er bleef teken noch taal Van hun drift en bedrijf, Geen beeld van 't koomse lijf.	2 O donker stomme rij Gemarteld en verheerlijkt volk In 't onverbeeldbare voorbij; — O wilde weervolk Die, naar den dag, uit grondloos diep Mij stuwde toen mijn vorm mij riep! Verlaten in den schrik Van 't starlichte oogenblik Scherp tusschen slaap en dood, Schreit in zijn schellen nood 't Hart om herinnering Aan 't leven dat verging, Offer, in lust en pijn, Opdat ik hier zou zijn: In de eeuwigen stroom en val Een tijdelijk kristal.
3 O de onverbreekbare rij Van buiten ruimte en vóór den tijd, Ik ben in u, zij zij in mij; — O liefde, o zekerheid: Ik ben een boer en draag het zaad Voor de oogst die na mij binnen gaat!	

Gedichte van J. Greshoff - Uitgegeven van A.A.M. Stols, Maatschappij - Illustratie van J. Franken Pzn.
Rijnsdreef en Vlaanderen 100, 1.

De vaders (1927), met een houtsnede door J. Franken Pzn.

Zorg dat ik proef krijg! Vergeet Besnard de Stad I & II niet!!

Veel liefs v huis tot huis,
in haast je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van J. Greshoff, B. Weertsstraat 45, Arnhem.
- 2 Deze brief door Jan van Krimpen aan Greshoff is niet bewaard gebleven.
- 3 Het is niet bekend of Greshoff *De vaders* eerst ter publikatie aan Joh. Enschedé en Zonen, waar Jan van Krimpen werkzaam was, heeft aangeboden.
- 4 In 1927 zou bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem, waar Jan van Krimpen werkzaam was, een rijmprint van Greshoffs gedichten '*t Lieve leven...*' en '*...En de zoete dood*' worden gedrukt. Deze rijmprint was geïllustreerd met een houtsnede door Jan Boon. De gedichten waren afkomstig uit de bundel *Aardsch & hemelsch*. Deze rijmprint had het formaat 26,5 × 55 cm, *De vaders* zou een formaat van 31,5 × 38 cm krijgen.
- 5 Bedoeld is de letter Caslon. *De vaders* is inderdaad uit de vette Caslon gezet.

169. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 6 mei 1927¹

[Arnhem,] 6 Mei [192]7

Beste Sander,

Hierbij de proef² terug, zeer fraai! Ik heb er cyfertjes bij gezet, dat is veel duidelijker voor de lezer.

Ik ben er erg mede in mijn schik. Krijg ik een paar exx op Japansch?

Met veel liefs van huis tot huis.

In haaste

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Den Gulden Winckel, Geïllustreerd Maandschrift voor Boekenvrienden, onder leiding van Gerard van Eckeren & J. Greshoff. Uitgegeven door de Hollandia-Drukkerij te Baarn.
- 2 *De vaders*.

170. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 mei 1927¹

[Arnhem,] 9 Mei [192]7

Beste Sander,

Allereerst deel ik je mede dat wij, in verband met eenige journalistieke opdrachten, voorloopig voor een jaar op proef, naar Brussel verhuizen met 1 Sept a.s.² Zou je mij verder een *grootte* dienst willen bewijzen?

N.I. met in Maastricht te informeerden I. of de verkoop van mijn poëzie van dien aard is dat B. & S. in het najaar de definitieve editie van 'Vonken van het Vuur'³ zou willen uitgeven. *Absoluut* conform aan Keurdicht.⁴ De volledige kopij heb jij. Een 'zaak' is het niet, maar als het nu maar net uit kan, dan zou je mij er zoo'n gróóte dienst mede bewijzen. II. of de verkoop van Mengelstoffen de uitgave van een nieuw bundeltje essays over F. lett.⁵ mogelijk maakt dan in de vorm van 'Uren' ± 12 vel. Ook dit zou mij zeer te stade komen, om weer eens met aantek. over Fr. lett. voor de dag te treden. De kopij maak ik dan spoedig persklaar. Het is zoo'n ellende met de uitgeverij, dat ik al mijn hoop op de welwillendheid van B & S. gesteld heb. Ik hoop dat je een dwingende aanbeveling zult willen schrijven. Laat even iets hooren.

Heel veel liefs, ook aan de fam. Kr.[oesen],
mede van Aty & de jongen,
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Den Gulden Winckel, Geïllustreerd Maandschrift voor Boekenvrienden, onder leiding van Gerard van Eckeren & J. Greshoff. Uitgegeven door de Hollandia-Drukkerij te Baarn.
- 2 Greshoff zou in juni naar Brussel verhuizen. Hij woonde daar tot mei 1939 op het adres August Reyerslaan 130.
- 3 *Vonken van het vuur. Kleine gedichten* was in oktober 1925 uitgegeven door Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem. Het bundeltje was in een oplage van 160 exemplaren gedrukt bij Joh. Enschedé & Zonen te Haarlem.
Greshoffs bundel was de tweede praktische toepassing van de Lutetia van Jan van Krimpen, zoals Stols in zijn aankondiging van de letter in *De Witte Mier* 3 (1926) 2 (15 april), p. 83-85 mededeelde.
In maart 1928 zou bij Boosten & Stols te Maastricht in een oplage van 500 exemplaren een tweede druk van deze bundel verschijnen. Deze druk, die gezet werd uit de Garamond, kreeg een formaat van 9 × 13 cm.
- 4 Eind 1926 was bij Boosten & Stols te Maastricht de door Jan de Vries ingeleide bloemlezing uit Greshoffs werk *Keurdicht (1907-1927)* verschenen. *Keurdicht* had een formaat van 12,5 × 18,5 cm en was in een oplage van 500 exemplaren gedrukt, waarvan 30 op Hollands.
- 5 Tot in 1932 zou Greshoff proberen Boosten & Stols te interesseren voor een tweede deel *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde*. Op 30 april van dat jaar (br.200) zou hij de kopij voor deze bundel terugvragen.

171. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, tussen 9 en 31 mei 1927,²

Beste Sander,

7 July komt de verhuishwagen voor! We hebben een buitengewoon mooi huis gevonden en niet duur. Wij zijn de eerste bewoners.

130, Boulevard Auguste Reyers
Schaerbeek (Brux.)

Wij zijn er zéér blij mede.

Ik kom met de eindex.[amens] o.a. in Bussum en hoop je dan veel te zien.

Met het opruimen van mijn rommel - een ongelooflijk werk! - vond ik tal van stukken en documenten. Alles wordt verpakt en tegen volg. week aan je adres verzonden. Er is *héél* veel merkwaardigs bij.

Verder vond ik nog een ets of liever vernis mou van mij.³ In het geheel werden 6 exx. gedrukt. Ik wist niet dat het ding nog bestond. Hij is bij de lijstenmaker. Je krijgt hem dezer dagen.

What about the rimesheet?⁴ Nog niet afgedrukt Nog geen bericht v.B. & S. over de boekjes?⁵ Wat nieuws over je eigen uitgaven??? Wil je voor mij bestellen de nieuwe uitgave van *Pichon: [xxx] Rebell*.⁶ Zeêr interessant.

Tot spoedig, laat eens iets hooren.

Met mijne respecten aan de fam. Kroesen,
veel liefs je
Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van br.170 waarin Greshoff zijn verhuizing naar Brussel aankondigd en br.172 waarin Greshoff bericht van verhuizing geeft.
- 2 Geschreven op briefpapier van Palladium.
- 3 In tegenstelling tot een ets, waarbij de voorstelling met een naald in een koperen plaat wordt gekrast, wordt bij een vernis mou de voorstelling op een weke wasplaat gekrast en vervolgens afgedrukt.
- 4 *De vaders*.
- 5 De herdruk van *Vonken van het vuur* en een tweede deeltje *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde*.
- 6 Er is niet achterhaald op welke uitgave van Léon Pichon Greshoff doelde.

172. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 mei 1927¹

[Arnhem,] 1 juni 1927²

[Oud adres] J. Greshoff
 B. Weertsstraat 45
 Arnhem
 [Nieuw adres] J. Greshoff
 130, Boulevard Auguste Reyers
 Schaerbeek (Br.)
 [Datum van Ingang] 15 Juli 1927

Eindnoten:

- 1 Geschreven op een formulier voor adreswijziging met poststempel 31.v.1927.
- 2 Bij 'dagteekening' heeft Greshoff met een datumstempel 1 juni 1927 ingevuld.

173. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 juni 1927¹

Bergen.

Beste Sander,

Zooeven zat ik met Jany en Dé Essers² te praten over de rijmprenten. Jany wil geven: 'Van een Kindje' uit 'Vorbij de Wegen' met houtsnede v.E.³

Succes verzekerd!

Stuur een rijmprent: 'de Vaders' aan B. Essers *Bergen-Binnen* om eens te kijken en geef hem dan precies het formaat van het blok op. Dit kan naar mijn meening iets *groot*er zijn dan dat v. Franken, omdat de text van Jany *kleiner* is en omdat Essers wel een flink formaat nodig heeft.

Schrijf den heeren *dadelijk*; want Essers gaat 10 July naar Bretagne en wou het blokje vóór dien tijd af hebben.

Ik geloof dat ik je hier iets prima's bezorg.

Met vele hart.gr.

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Dag en maand in de datering zijn ontleend aan een bijschrijving in Stols' hand; het jaar is vastgesteld op grond van de inhoud van de brief.
- 2 De graficus Bernard Essers (1893-1945).

- 3 Greshoff bedoelde waarschijnlijk het gedicht *Het kindje* ('Waar het kindje slaapt') dat was opgenomen in A. Roland Holsts bundel *Voorbij de wegen* die in 1920 bij C.A.J. van Dishoeck te Bussum was verschenen. Het gedicht droeg bij eerste publikatie in 1917 in *De Gids* geen titel. Stols heeft geen rijmprent uitgegeven van dit gedicht.
- In juli zou Holst aan Greshoff schrijven: 'Dee Essers probeerde een houtsnede voor mijn gedichtje, maar kon 't niet krijgen zooals hij 't wou en gaf 't op; jammer. Ik zal 't Stols schrijven, dan kan hij 't een ander opdragen.'
- In 1929 zou Stols als vierde van de reeks Rijmprenten & Planodrukken een rijmprent van het gedicht *De stervende* van A. Roland Holst uitgeven met een tekening van W. Arondéus.

174. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 19 juli 1927

Bergen Binnen 19 July 1927

Beste Xandre,

Mag ik nog één nacht van je gastvrijheid profiteeren? N.l. van Vrijdag op Zaterdag nacht a.s. Als het niet kan zorg dan dat ik Woensdag daarover bericht heb p/a Jhr.

E.J. van Lidth de Jeude,¹ Regentesselaan 4 Hilversum.

Ik breng zéér waarschijnlijk een text voor je mede van Jany!² Kun je me Moréas Stances Nypels (vient de paraître) bezorgen?³

Met beleefde groeten aan de familie Kroesen en met veel liefs voor Greet en jou, geheel je
Jan.

Eindnoten:

- 1 Een dergelijk bericht van Stols is niet bewaard gebleven.
- 2 In 1928 zouden twee teksten van A. Roland Holst bij Stols verschijnen.
In februari zou bij A.A.M. Stols te Brussel *Shelley (Een afscheid)* verschijnen, dat voor het eerst in 1922 in De Gids was gepubliceerd. In december zou als tweede Nederlandse uitgave van The Halcyon Press *Het Elysisch verlangen* verschijnen, waarvan een deel voor het eerst in 1918 in Groot Nederland was verschenen.
- 3 In 1927 zou Charles Nypels voor La Connaissance te Parijs *Les stances* van Jean Moréas drukken in een oplage van 430 exemplaren. Het boek was verlucht met houtsneden door Bernard Essers.

175. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 augustus 1927

Domburg. 9 Augustus 1927

Beste Xander,

Leeft gij nog?? Gij belooft dat gij nog een keer in Laren zoudt komen; maar ik mocht geen levensteeken meer van UEd. ontvangen. Hebt gij het zonderlinge werkje, geïntituleerd: 'De Wieken van den Molen' in uw bezit gekregen?¹ En zoo ja, is het u bevallen?

Laat, in vrede, eens iet[sic] van u hooren? De zonderlingste geruchten doen over je de ronde. o.a. dat je de Grieksche Hertogen van Jany² aan het overtroeven bent met een Grieksche Koninklijke Hoogheid.³ Je begrijpt dat ik brand van nieuwsgierigheid om er meer van te hooren.

Van Esser hoorde ik dat je dingen voor mij bestemd aan zijn adres gestuurd hebt.

Ik zal vragen het door te zenden.

Als je mij een groote dienst wil bewijzen stuur dan een ex. van 'Aardsch & Hemelsch', met bijgaand kaartje, aan Prof.dr. August Vermeylen, lid van den Senaat Brussel.⁴

Wil B. & S. de herdruk van mijn ‘Vonken van het Vuur’ uitgeven? Het is niet ongewoon, dat ik daar wat nieuwsgierig naar ben.

Beste Sandre grijp je eens aan en schrijf per omgaande eenige opwekkende woorden aan je getrouwe

Jan

Vele hartelijke en eerbiedige groeten aan de lieve, Gastvrije familie Kroesen a.u.b.

Eindnoten:

- 1 In juni zou bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem Greshoffs *De wieken van den molen. Een bundel samenspraken over den lach, de deugd, den huwelijkschen slaat, de vrijheid, de beperking, de baat, de jongelingen, het geld, de critiek en over het nieuwe* verschijnen in een oplage van 150 exemplaren. Deze editie werd voorafgegaan door een ‘Brief aan den lezer’ van Jan van Nijlen.
- 2 Vanaf maart verbleef A. Roland Holst in het gezelschap van een adellijke Parijse vriendin, de hertogin M. de la Salle de Rochemaure, in Athene. (Zie Jan van der Vegt, *Adriaan Roland Holst. Een beknopte biografie*, Baarn 1988, p. 52.)
- 3 Mogelijk doelde Greshoff op de Amerikaanse Marguerite Gibert Chapin (1880-1963), die in 1911 was getrouwd met de Italiaan Roffredo Caetani, prins van Bassiano. Zij had in 1924 het tijdschrift *Commerce* opgericht, dat onder redactie stond van Léon-Paul Fargue, Valéry Larbaud en Paul Valéry. Stols was de Nederlandse vertegenwoordiger van het tijdschrift.
- 4 De Vlaamse schrijver August Vermeylen (1872-1945) had in 1890 tot de oprichters van het tijdschrift *Van Nu en Straks* behoord. In 1901 was hij hoogleraar in Brussel geworden en in 1923 hoogleraar in Gent. Vanaf 1925 doceerde hij daar kunstgeschiedenis.

176. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 augustus 1927

Domburg, 11 Augs. 1927

Beste Zandre,

Ik vergat het kaartje voor het boek van Vermeulen¹ in te sluiten. Ik doe het hierbij. Krijg ik even bericht wanneer het verstuurd is, dan kan ik hem daarna schrijven. Met vele vr.gr.

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Zie br.175 n.4.

177. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, augustus 1927¹

Beste Sander,

In mijn briefje vergat ik nog je te vragen hoe het staat met het postpampier dat je voor mij zoudt laten maken. Als ik het deze maand nog krijg dan kan ik het in mijn bagage van hier uit mede nemen. Anders komt er waarschijnlijk inkomende rechten bij. Je weet nog wel enkel het adres over de geheele breedte en daaronder dat

stempeltje² . (waarvan je ook bandstempel in twee grootten zou doen vervaardigen).

Hoor ik daar even iets over.

Verder is hier niets nieuws. Vrij goed weer en veel dansen in het Badpaviljoen.³ Dàg, is er niets nieuws van de Xanderpersen te wachten dezer dagen?, vele hart.gr.

je

Jan.

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat voor deze brief hetzelfde briefpapier is gebruikt als voor br.176 en br.178, die beide in Domburg geschreven zijn, en het feit dat in deze brief sprake is van het Badpaviljoen in Domburg.
- 2 Een dergelijk stempel komt op geen van Stols' uitgaven van Greshoff voor en evenmin op het door Stols gedrukte postpapier met het adres boulevard Auguste Reyers 130.
- 3 Het in 1889 gebouwde, op een duin gelegen Badpaviljoen behoorde bij het Domburgse Badhotel. Sinds J.Th. Toorop in 1898 voor het eerst in Domburg verblijf had gehouden, verbleven in het dorp in de zomermaanden veel kunstenaars die hun inspiratie gedeeltelijk in het Zeeuwse

landschap vonden, zoals M. Elout-Drabbe, Jacoba van Heemskerck, Piet Mondriaan, Kees Spoor.
(Zie Adriaan Venema, *Nederlandse schilders in Parijs 1900-1940*, Baarn 1980, p. 73-88.)

178. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 augustus 1927

Domburg, 18 Augs 1927

Beste Sandre,

Hartelijk, hartelijk dank voor je prachtige Keats!¹ Het is werkelijk heel, heel mooi geworden, dit boekje.

Zeg, van dat postpapier: zou ik dat in België niet veel ende veel goedkooper [+ kunnen] laten maken, denk je?

Onder ons gezegd en gezwegen!

Ja, dat is best, laten wij in Sept/Oct. eens afrekenen. Ik kom van 1 Sept-1 Mei geregeld om de 14 dgn in Nederl. En zal nog wel eens een keertje doorrijden naar Bussum!

Dat hoor je dan van te voren.

Wat een dubbelpesilent weer!

De Heer Hijman schreef mij dat hij met buitengewone belangstelling je uitst.[ekende?] interview gelezen had² en dat ZEd brandde van begeerte om er een en ander tegen in te brengen!³

Dat kan gebeuren. Ik zal G.H.P. J^r er op af sturen.⁴

Nu, Sandricourt, vele bel.[eefde] en hart. groeten aan de fam. Kroesen, de 5 van je dankbare

Jan

De fam. Verkade uit Zaandam⁵ is - volgens[?] er [xxx] - ook in Domburg.

Ik heb hier eenig verkeer met mr. C.P. van Rossum,⁶ dewelke ik, vroeger veel, thans in geen 12 jaar gezien had.

Eindnoten:

1 *Odes* van John Keats was in 1927 als eerste uitgave van The Halcyon Press verschenen. Het boek was bij Boosten & Stols in een oplage van 125 exemplaren gedrukt. Jan van Krimpen had voor de uitgaven van The Halcyon Press een drukkersmerk getekend dat hier voor de eerste maal gebruikt werd.

2 Deze brief van S. Hijman Jzn. is niet bewaard gebleven.

3 In Den Gulden Winckel 26 (1927) 7 (20 juli), p. 150-155 was een interview met Stols door G.H. Pannekoek Jr. opgenomen.

In dit interview liet Pannekoek Stols onder meer zeggen: 'Er kan toekomst zitten in bibliophiele uitgaven, mits ze, evenals in het buitenland, den steun krijgen van den boekhandel. Die ontbreekt nu te eenenmale. Tachtig procent van de boekhandelaren zijn niet voor hun taak berekend; zij weten niet wat zij verkoopen kunnen. Met evenveel of meer succes kunnen ze glazen knikkers of suikerballetjes verkoopen. Ze weten niet hoe een boek gemaakt wordt, en hebben veelal geen begrip welke eigenschappen boekverkoopers moeten hebben om boeken te verkoopen. Het aantal boekhandelaren, dat bibliophiele boeken kan verkoopen, komt op een 15-tal neer, maar is zeker tot 50 op te voeren, als hun aan het verstand gebracht kon worden, wat ze moesten doen. In de eerste plaats moeten ze boekenkopers kweeken, en om dat te bereiken is een eerste vereischte zelf liefhebberij voor en verstand van boeken te bezitten. Dat moet dus op een of andere manier worden aangekweekt. De boekhandelaren werpen zich alleen op romans met reuzenoplagen, bestsellers, en schoolboeken. De heele litteratuur kan hun geen steek schelen. Het feit, dat die menschen, als je een bundel verzen van f 3.90 aanbiedt, vragen, waarom dat boekje zoo duur moet zijn, bewijst, dat ze geen kijk hebben op de factoren, die meewerken op het ontstaan van een dergelijk werkje. Daar is niemand, die me wijs kan maken, dat er in ons land geen menschen zijn te vinden bij wie belangstelling voor het schoone boek gekweekt zou kunnen worden. Ik weet zeker, dat ze bestaan, veel ook. Maar de boekhandel schijnt met die menschen geen contact te hebben, want ik krijg dikwijls genoeg brieven van liefhebbers, die vragen op *ik* ze op de hoogte wil houden, omdat de boekhandel ze onwetend laat. Het feit is er, dat, als een boekhandelaar een boek koopt bij een uitgever, vooral een van de goedverzorgde boeken, hij voor dat boek zeker een koper kan vinden. Dan is hij er bij betrokken en doet er moeite voor het te plaatsen, eerder dan wanneer het in commissie gegeven is. Het leeuwendeel

van de winst komt in de zakken van den boekhandelaar terecht. Een boekhandelaar verdient al vóór de uitgever aan winst kan denken. De boekhandelaar is te veel bourgeois satisfait om zich met goede dingen bezig te houden. Ik sta dikwijls verbaasd over de geringe kennis, die de menschen er op na houden. [...] Onze aanbiedingscirculaires worden voor 75 pCt. genegeerd. Toch is er vooruitgang te constateeren, in den verkoop. Dat ligt niet aan de boekhandelaren maar aan de uitgevers, die de menschen naar den boekhandel toejagen. Ik stuur boekenkoopters naar de boekhandelaren toe, omdat ze de boeken niet van den uitgever, maar van de boekhandelaren moeten krijgen, waar ze in de winkels honderd andere dingen zien, die hun interesseeren. Wanneer nu zoo'n koper stuit op onwilligheid en onwetendheid van een boekhandelaar, dan blijft hij er vanzelf weg en komt hij bij een van de goede boekhandelaren terecht.' (p. 151)

In het interview antwoordde Stols op de vraag of er in Nederland boekhandelaren waren, die wel verstand van hun vak hadden: 'Ik heb er onvolprezen en zeer deskundige vrienden onder. Ja zeker, in Amsterdam, den Haag, Rotterdam, Utrecht, Arnhem en Groningen ken ik er.'

Daarbij doelde Stols ongetwijfeld op S. Hijman te Arnhem.

- 4 In Den Gulden Winckel 26 (1927) 10 (20 oktober), p. 217-220 zou G.H. Pannekoek Jr. een interview publiceren met S. Hijman Jz. van Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem. Hijman antwoordde op de hem door Pannekoek voorgelegde opmerkingen van Stols: 'Ja, die onbekwaamheid is een klacht, die moeilijk is tegen te spreken. Wél kan men van de onbekwaamheid van een bepaald persoon spreken, maar niet van het geheel. En dan komt in aanmerking de kwestie wat de boekhandel, die van onbekwaamheid beschuldigd wordt, is: 100% van de lijst enz. of de 2% die het inderdaad zijn. Wanneer je de 3000 namen van de lijst bekijkt, dan vindt je daar menschen op uit een milieu, waarin geen algemeene ontwikkeling verwacht kan worden en geen vakopleiding aangenomen. Dat die onbekwaam zijn, neem ik dadelijk aan. Voor de 300 anderen ligt de zaak anders. Daar zijn een aantal onder, die, op ouderwetsche wijze gezegd, het vak tot sieraad strekken. Als geheel genomen, de kern dus, acht ik den boekhandel voor zijn taak berekend, en die kern vervult alles naar behooren. In die behoorlijke uitoefening van hun taak worden de boekverkoopters echter tegengewerkt door de menschen, die hun grootste steun moesten zijn: de uitgevers. De samenwerking laat véél te wenschen over. Hoe komt dat? Dat ligt aan het feit dat de belangen der beide groepen niet meer in dezelfde richting gaan; het belang van den uitgever is het eenmaal uitgegevene zoo mogelijk tot het laatste exemplaar toe te verkoopen; het belang van den boekverkooper is zijn cliëntèle zoo goed mogelijk voor te lichten, haar goed te raden en zoo noodig te ontraden. De uitgevers hebben niet altijd een juisten kijk op de taak en den plicht van den boekverkooper; meenen dat deze daarin bestaat: al wat zij ter markt brengen "weg te werken"; beseffen niet dat de goede boekverkooper allereerst tot taak heeft zijn cliënten opmerkzaam te maken op datgene, wat naar zijn inzicht de aandacht van die cliënten verdient; de boekverkooper kiest en schift, opdat zijn cliëntèle op dat ontzaglijk groot terrein van de wereldliteratuur gemakkelijk den weg kan vinden. Dat hij bij dat kiezen en schiften zijn eigen smaak, eigen inzicht, eigen stokpaardjes desnoods, niet geheel het zwijgen kan opleggen mag hem niet als een grief worden aangerekend. Bovendien hebben de moderne zakenopvatting en exploitatiemethoden in de uitgeverswereld ten gevolge, vermoedelijk onbedoeld, dat veel debiet van den werkelijken boekhandel, vooral in de provincie, wordt weggezogen. Ik geloof dat ik nu wel voldoende heb aangetoond dat bij de openlijke besprekingen van den Boekhandel [...] onze stand [...] onverdiend grievend is bejegend, maar nu we toch aan het praten zijn is het misschien niet kwaad nog eens enkele punten aan te roeren die voor het publiek óók van belang zijn. Bijv. de wijze waarop een groot deel van de uitgevers de hun toevertrouwde geesteskinderen verzorgen. Op het oog lijken ze wat, maar als je een boek een paar keer op zicht gezonden hebt, ziet zoo'n boek er onoogelijk uit. Er wordt misleidend opdikkend papier gebruikt van slechte kwaliteit, en als je zoo'n boek in je leesbibliotheek hebt en het is tien keer gelezen, dan ligt het in puin. Het gevolg is dat zoo'n boek spoedig minder verkoopbaar is en veel afschrijving van den boekhandelaar vergt. Vooral bij midden-soort boeken is dit het geval. Het is zeer belemmerend voor het debiet van het boek waar de uitgevers geen aandacht aan schenken. Een andere, maar niet minder groote, fout van vele uitgevers is, dat ze dingen uitgeven, die niet verantwoord zijn. Het is speculatief, zooals ze te werk gaan; ze zoeken naar een "best-seller". Is een boek in Engeland goed verkocht, dan denken ze dat het hier ook wel zal gaan. Je moet als boekverkooper slikken wat ze je voorzetten, want er is kans dat het gevraagd wordt. Maar het geeft aan een boekwinkel het aanzien van banaliteit, omdat die dingen door hun talrijkheid en schreewende omslagen te veel naar voren springen. En dikwijls blijft de boekhandel er mee zitten. Op reis bezoeken de reizigers, laten

wij zeggen 1000 mensen. Ze probeeren zooveel mogelijk exemplaren te verkoopen, zeg doorelkaar 4 per firma. Dan zijn er 4000 exemplaren geplaatst en feitelijk verdient de uitgever dan al, en de boekhandelaar niet, want die moet wachten tot hij zijn exemplaren verkoopt. Wat Stols dus daarover zei, was niet juist. De wijze waarop het boek gepropageerd wordt laat ook veel te wenschen over; dat komt ook door het gemis aan samenwerking tusschen de beide groepen. Doordat de uitgevers elkaar al zoo lang verteld hebben dat “die boekhandel” tot niets in staat is, zijn ze het ten slotte gaan gelooven en maken zelf zoo goed en zoo kwaad als het gaat propaganda voor hun eigen boeken.’

In Den Gulden Winckel 26 (1927) 11 (20 november), p. 241-242 publiceerde Pannekoek nog een interview over Stols' uitslatingen met Henri Mayer van Martinus Nijhoff's Boekhandel te Den Haag. Het debat werd in dezelfde aflevering van Den Gulden Winckel afgesloten met Greshoffs bijdrage *Boeken koopen* (p. 242-244).

- 5 Welke leden van de uitgebreide familie Verkade van de Verkade Fabrieken uit Zaandam Greshoff in Domburg ontmoette, is niet achterhaald.
- 6 De journalist en toneelschrijver Cornelis Petrus van Rossem (1855-1934).

179. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 september 1927

[Schaerbeek 12.IX 1927]

Beste Sander,

Inderdaad aangenaam nieuws!¹

Er is hier in de buurt veel te huur en heel aardig. We zullen er met zijn drieën wel in slagen iets geschikts te vinden. Je bent onze gast op het slapen na (Oma Br[unt] is er)

Er is wel een goedk.[oope] kamer in een hotelletje te vinden En je luncht, eet etc. bij ons.

Schrijf even wanneer je komt!

In haast, veel liefs, ook v A.[ty]

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Eind 1927 zou Stols naar Brussel verhuizen, waar Greshoff sedert 15 juli op de Boulevard Auguste Reyers 130 woonde. Stols zou gedurende enige tijd op de Boulevard Auguste Reyers 128 wonen. (Zie ill. p. 133.)

180. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 september 1927

[Schaerbeek 15.IX 1927]

B. X-dr.

Het gunstigst gelegen voor ons is Hotel Joseph. Bd. Anspach 56. Kamers van frs.
20- af. *Keurig*. Lijn 27 & 28. tot ons huis.

Schrijf vooral. Maandag-Woensdag as ben ik in Den Haag.

Veel hart.gr.

geheel je

Jan

181. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 24 september 1927

[Schaerbeek, 24.IX 1927]

Beste Sander,

Hart. dank voor v Duinkerken.¹

Er staan *prachtige* dingen in (ook vreemdsoortige!) Wil je een ex. voor de
poezie-kroniek D.G.W. zenden aan R. Herreman,² rue de la Bascule 8 *Uccle*

Dag! Vele hart.gr.

je

Jan

Is het stuk over de Boekverkooper al verschenen?³

Eindnoten:

- 1 *Onder Gods ogen* van Anton van Duinkerken was in juli als tweeëntwintigste uitgave van Trajectum ad Mosam bij A.A.M. Stols te Maastricht verschenen. De bundel was bij Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 350 exemplaren.
Anton van Duinkerken (ps. van Wilhelmus Johannes Maria Antonius Asselbergs, 1903-1968) was redacteur van het tijdschrift Roeping. In 1929 zou hij tot de redactie van De Gemeenschap toetreden.
- 2 In de 'Kroniek der Poëzie' in Den Gulden Winckel 26 (1927) 11 (20 november), p. 257-258 zou Reimond Herreman *Onder Gods ogen* van Anton van Duinkerken te zamen met *Het aardsche paradijs* van Aart van der Leeuw bespreken.
- 3 Zie br.178 n.4.

182. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, vóór 5 november 1927

[Schaerbeek]

Beste Sander,

Ik verneem zoo juist dat je al vertrokken bent. Dat verbaasde mij, want ik dacht dat je nog wel even ‘gedag’ was komen knikxen!

Als je Pom nog noodig hebt: zijn adres is 207 B^d Raspail.²

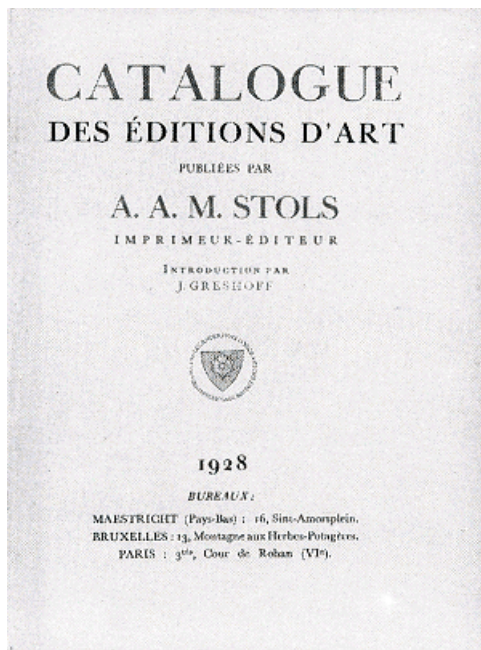
‘Gudrun’³ vroeg mij van morgen je deze zaak voor te leggen Hij heeft een ‘God aan Zee’⁴ noodig. Jij hebt hem daarvoor verwezen naar het Centraal Boekhuis.⁵

Willem Paerels, *Portret van de dichter Jan Greshoff*, 1929 (collectie Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag).

V.l.n.r.: Greshoff en Jan van Nijlen (rechts) bij het huwelijk van E. du Perron (midden) en Simone Sechez, Brussel 26 november 1928.

Catalogus van Stols' Franse uitgaven, met een inleiding door Greshoff, 1928.

Maar.... het Centraal Boekhuis rekent de gulden aan dagkoers, terwijl jij hem ad 10 frs de gld. berekent. Hoe moet dat nu? Problème!

V. der Leest wil het nat. koopen op de boekhandelaarsovereenkomst ad 10 de gld. Hoe *komt* hij er nu aan. Schrijf hem even een kaartje. Tusschen twee princessen door.

Er verschijnt een Luxe ed. van 'De Straat' bewerkt door J.v.Kr. op de persen van Joh.E.⁶ Ik heb prijs gevraagd. Het is een prachtige text. 100 ex. zal 5 Nov. in de handel komen.

Als je wat leuks ziet op tijdschrift gebied dat mij interesseeren kan, dan breng je wel een nummertje mede!

Met vr.gr. ook v. Aty

je

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat de luxe editie van *De straat* van Ina Boudier-Bakker op 5 november 1927 zou verschijnen.
- 2 Martinus Nijhoff verbleef vanaf half oktober tot en met half december op het adres 207 boulevard Raspail te Parijs.
Correspondentie uit deze periode tussen Nijhoff en Stols is niet bewaard gebleven.
- 3 Boek- en Muziekhandel Gudrun was gevestigd op de Em. Jacqumainlaan 98-100 te Brussel. De boekhandel werd gedreven door Jozef Vandeven en de Nederlander Jan van der Leest. De boekhandel werkte samen met Herman van den Eerenbeemt van de Amsterdamse uitgeverij Van Munsters Uitgevers Mij. (Zie Ludo Simons, *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen*, dl.2, Tielt 1987, p. 123-124.)
- 4 *God aan zee* van Karel van de Woestijne was begin 1927 bij A.A.M. Stols te Brussel verschenen als zestiende uitgave van Trajectum ad Mosam. De bundel was gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 300 exemplaren. Alphonse Stols had de titel en de initialen getekend.
- 5 In 1927 was het Centraal Boekhuis te Amsterdam gevestigd, waar uitgevers hun uitgaven in depot konden geven. (A. Loosjes, *Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels 1915-1940*, Amsterdam 1940, p. 87-88.)
- 6 De derde druk van *De straat* van Klazien (Ina) Boudier-Bakker (1875-1966) zou in 1927 door P.N. van Kampen te Amsterdam worden uitgegeven ter gelegenheid van het 25 jarig jubileum van Boudier-Bakker als schrijfster. Het boek werd gedrukt bij Joh. Enschedé & Zn te Haarlem in een oplage van 100 exemplaren. Het werd gezet uit de Lutetia van Jan van Krimpen, die ook de initialen en titel tekende.

183. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1927^{1, 2}

Maandagmiddag

Beste Sander,

Ik heb hedenochtend de groote chèque gehaald van 7000.- frs. Ik heb er 3000 bij

gelegd d.i.	10.000
-------------	--------

hierbij quitantie	9.300
-------------------	-------

en in papier

700

10.000

De andere chèque zal ik Woensdag als ik toch naar Antwerpen ga dáár halen.

Ik zend hierbij de twee quintanties, die je misschien nodig hebt aan de grens. Ik heb ze tenminste, voor alle zekerheid, aan de verhuizer medegegeven. Maar druk de man op [+ het] hart dat hij ze alle netjes terùg geeft!!

Waarom heb je die kerels van de S.B.I.[?]³ niet dadelijk een chèque gestuurd?

De registratie kosten komen *later*.

Voor vervoer wordt *gezorgd*. Met papier gewacht tot jouw keuze bepaald is.

Onkosten voor innen v/d chèques $2 \times 20 = 0.40$ frs.
cts.

+ zegel huurcontr[act] = 4.- frs.

4.40 frs. door mij voldaan

Van 6-14 Oct is Albert Besnard hier. Wij verheugen ons erop dat jij er dan ook zult zijn.

Ik heb nog eens nagedacht over de bloeml.[ezing?] met je tante.⁴

Ik zal je een volledig en precies plan voorleggen als het zoo ver is. Het lijkt mij zeer doenlijk en wat mij betreft bijzonder aangenaam.

Hierbij een kaart. Het boek is niet bijzonder fraai, maar toch *moet* je het hebben als proeve van *Streuvels'* drukkunst!⁵ Het is echter ook *niet* leelijk.

Als je iets nodig hebt schrijf dan maar!

Heel veel liefs ook van Aty

je

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat in deze brief sprake is van Stols' verhuizing naar Brussel, die eind 1927 plaats zou vinden.
- 2 Geschreven op briefpapier van Den Gulden Winckel, Geïllustreerd Maandschrift voor Boekenvrienden, onder leiding van Gerard van Eckeren & J. Greshoff. Uitgegeven door de Hollandia-Drukkerij te Baarn.
- 3 Mogelijk de firma die Stols' verhuizing regelde.
- 4 Mogelijk doelde Greshoff op een mede door hem samen te stellen bloemlezing met Stols' tante G.J. of H.G. Fermin, die beiden lerares Frans waren. Een dergelijk plan is niet uitgevoerd.
- 5 Mogelijk *De teleurgang van den waterhoek* van Stijn Streuvels (ps. van Franciscus Petrus Marie Lateur, 1871-1969) dat in november op de persen van Drukkerij Excelsior te Brugge was gedrukt in een oplage van 50 exemplaren. Het boek, waarvoor Paul Lateur het omslag had getekend, was gezet uit de 12 punts Garamond. Er is niet met zekerheid vast te stellen of deze uitgave door Streuvels zelf typografisch is vormgegeven. (Vgl. Rob. Roemans & Hilda van Assche, *Bibliografie van Stijn Streuvels*, Antwerpen-Utrecht 1972, nr.55.)
Er komen geen voorbeelden van Streuvels' drukkunst voor in cat. tent. *Vlaamse bibliofiele uitgaven 1830-1980*, Brussel (Kredietbank) 22 september-19 oktober 1980. Streuvels zou *Ervaringen van een schrijver die zijn boeken ook zelf drukte* publiceren in *Het Boek in Vlaanderen* (1930), p. 24-27.)

184. J. Greshoff aan A.A.M. Stols^{1, 2}

[Schaerbeek]

Beste Sandre,

Van Vermeylen krijg ik inlichting. De cursus in kunstgesch.[iedenis] duurt vier jaar. Er zijn drie examens: candidaat, licentiaat en doctoraal.³ Prof zijn o.a. Van Puyvelde,⁴ Hulin de Loo⁵ e.a.⁶ Ik heb ook erg veel zin er in om het te gaan doen. Vooral als jij dat dan ook doet. Samen is zoo iets veel amusanter.

Ik zal mij begin Sept. tot v P.[uyvelde] wenden om alles in orde te maken. Ik ken hem goed, dus dat zal gemakkelijk gaan.

Het is nog al zwaar. Maar toch niet zóó, dat je het niet bij je gewonen werk kunt waarnemen.

Met veel hart. [xxx] van ons allen voor jullie drietjes

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de inhoud en van het gebruikte briefpapier.
- 2 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding Boul^d. Auguste Reyers 130, Schaerbeek.
- 3 In het studiejaar 1928-1929 zou Greshoff aan de Rijksuniversiteit van Gent onder meer college volgen bij Karel van de Woestijne, die daar Nederlandse letterkunde doceerde. (Vgl. *J. Greshoff* (Schrijvers Prentenboek 3), 's-Gravenhage 1959, afb.33.)
Stols studeerde volgens eigen opgave kunstgeschiedenis aan het Institut de l'Histoire de l'Art et d'Archéologie te Brussel. (Zie *Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld*, Amsterdam 1938, p. 1423-1424.)
- 4 Leo van Puyvelde (1882-1965) was van 1910 tot en met 1927 hoogleraar te Gent.
- 5 Georges Hulin de Loo (1862-1945) was hoogleraar psychologie en logica aan de Rijksuniversiteit te Gent, en gaf ook inleidende colleges filosofie.
- 6 Zie voor de overige in deze periode aan de faculteit der Letteren en Wijsbegeerte verbonden docenten: *Rijksuniversiteit te Gent. Liber memorialis, 1913-1960* (ed. Th. Luykx), Gent 1960.

185. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols*^{1, 2}

[Schaerbeek]

Adelborst,

Wilt gij van dit cliché
twee mooie, extra gesoigneerde
vergrootingen laten maken
liefst extra-*glanzend*
Mijn dank is groot.

Het stelt voor C.J. Greshoff, mijn zoon, in een vliegmesien. Zijnde ZEd, tot zijn groote voldoening, opgestegen.

En hoop ik van u hetzelfde,
 een handkus voor Madame,
 een neuskus voor Beau Ro³
 een stevige poot voor Xandrowitz
 van
 Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het gebruikte briefpapier.
- 2 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding Boul^d. Auguste Reyers 130, Schaerbeek.
- 3 Beau Ro was de hond van Stols.

186. J. Greshoff aan A.A.M. Stols¹

[De Panne]

Beste Sander,

In de A.F. begint Léon D. een serie kostelijke artikelen over London.² Er zijn er al twee verschenen. Dat lijkt mij prima voor een uitgave. Vooral omdat er ook clientèle in Engeland voor is. Schrijf hem dadelijk voor er kapers op de kust komen.

Hetgeen niet missen kan, gezien het succes v/h Holl. boekje van ZEd.

Morgenochtend zijn wij weer thuis

Zaterdag (± 11 u).

Heel veel liefs v.h.t.h.

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Deze brief dateert in ieder geval van voor februari 1929, want er is sprake van een mogelijke uitgave van Léon Daudets *Notes d'un exilé*, waarvan een exemplaar blijkens de catalogus te zien was op de 'Tentoonstelling der Uitgaven van A.A.M. Stols, Drukker & Uitgever' die van 16 februari-9 maart te zien was in het Museum Plantin-Moretus te Antwerpen.
- 2 De artikelen van Léon Alphonse Marie Daudet (1867-1945) in het dagblad *Action Française* zouden in 1929 gebundeld onder de titel *Notes d'un exilé. (Londres et La Flandre)* bij A.A.M. Stols, Éditeur te Maastricht & Bruxelles verschijnen. (De copyright-vermelding in het boek geeft het jaartal 1928.) Het boek zou worden gedrukt bij Louis Desmet-Verteneuil te Brussel in een oplage van ten minste 2565 exemplaren. Marcel Stobbaerts illustreerde het boek. In februari 1928 was bij A.A.M. Stols te Maastricht als eerste deel in de reeks *Les Belles Heures Daudets* *Le balcon de l'Europe. Nouvelles impressions hollandaises* verschenen. Dit boek was in een oplage van 490 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols met een frontispice door Jan Boon.

187. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 augustus 1929

[Coxyde 10.VIII 1929]

B. Sanderman,

Zou je het zoo kunnen arrangeeren dat wij 27 en 28 in Maastr. zijn met ons allen?
Vergewis je dan dat

1 Eyk¹

2 Jonas²

3 de jongeren, wier namen mij onbekend.³

thuis zijn en werk te zien hebben.

Ik schrijf expres nu reeds de datum opdat je den tijd hebt alles te schikken.

Veel liefs van ons allen voor Tante Greet, neefje Bauraux⁴ en 2 × 5 van geheel je Jan.

Eindnoten:

1 De Limburgse schilder en glazenier Hubertus Charles Eyck (1897-1983) was een regelmatig medewerker van het tijdschrift *De Gemeenschap*. Hij verbleef in de periode 1928-1930 in Fontenay-aux-Roses in Frankrijk. In 1930 zou hij zich weer in Maastricht vestigen. (Zie Jules Kockelkoren, *De generatie van 1900 in Limburg*, Venlo 1980, p. 38.)

2 Henri Jonas.

3 Greshoff doelde waarschijnlijk op in of bij Maastricht wonende beeldende kunstenaars als Jan Bakhoven, Edmond Bellefroid, Jules Brouwers, Han Jelinger, Joep Nicolas, Jos Postmes en Charles Vos. (Vgl. Salma Chen, *A.A.M. Stols als promotor van de Limburgse kunst*, in *Teruggedaan. Eenenvijftig bijdragen voor Harry G.M. Prick [...]* (ed. Th.A.P. Bijvoet et al.), 's-Gravenhage 1988, p. 81-87.)

4 Zie br.185 n.3.

188. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 november 1929¹

22-11-29.

Beste Xander,

Wij treffen het zeer met het weer. Het is warm. De reis hebben wij goed volbracht. Schoon vermoeiend. Hier alles wel. Annie en Arthur best. Kennie, en ook Sjeu dito.² Thuis bij jou alles wel? Wij spraken Kobus³ in Milaan. ZEd. was vroolijk en klein.

Je moet van alle lieden zeer veel hartelijkste groeten hebben. -

In tegenstelling met mijn vorige bezoek aan Florence, doe ik thans druk aan museumbezoek.

Strijk eens met je hand over je hart en stuur mij een extra fraai ex. een gewóón heb ik. *Fratilamur* opdat ik dat door Arth. laat teekenen.⁴ Voor *jou* soms ook een exx??⁵ Dan breng ik het van opdrachten voorzien weer mee.

Laat het dan p/o zenden

p.a. A v.S

4 via Trento

Florence.

Met héél veel hartelijke groeten van ons allen,
heel vele handschuddingen

je

Jan

Je zoudt A v.S. zeker een groot plezier doen met Richard III⁶

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Sénat de Belgique.
- 2 Arthur van Schendel woonde, met zijn echtgenote Anna van Schendel-de Boers en zijn beide kinderen Corinna Francisca Anna Elisa van Schendel (1909-1985) en Arthur François Emile van Schendel Jr. (1910-1979), sinds 1920 in Italië. Vanaf 1923 was hij in Florence woonachtig.
- 3 Giacomo Prampolini.
- 4 Arthur van Schendel, *Fratilamur* was in april 1928 als zevenentwintigste uitgave van Trajectum ad Mosam bij A.A.M. Stols te Brussel & Maastricht verschenen. Het boek was gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 315 exemplaren. Naast de gewone oplage waren er 15 exemplaren op Japans papier gedrukt; bovendien zijn er buiten deze oplage nog ten minste 29 romeins genummerde exemplaren gedrukt. (Zie Mededelingen van de Documentatiedienst van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, sub. Van Schendel, Afzonderlijk Verschenen Werken VII.)
Greshoff bezat een exemplaar op Japans papier met opdracht, dat hij speciaal heeft laten inbinden in rood halfleer. (Zie prijskat. Antiquariaat Aiolo (Leiden) nr.8 (lente 1989), nr.54.)
- 5 Er is uit deze periode geen correspondentie tussen Arthur van Schendel en Stols bewaard gebleven, zodat niet is na te gaan of Van Schendel voor Stols een exemplaar van *Fratilamur* van een opdracht heeft voorzien.
- 6 William Shakespeare, *Richard III* was in een vertaling door A. Roland Holst in juli bij A.A.M. Stols te Brussel & Maastricht verschenen. Het boek was gedrukt bij Boosten & Stols. J. Franken Pzn, had een portret-vignet van Shakespeare voor deze uitgave getekend.

189. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 november 1929

Florence, 23-11-29

Beste Xander,

Gisteren vergat ik je te schrijven, dat Arthur met enthousiasme het plan om Angiolino in het Engelsch te vertalen heeft aanvaard.¹ *Schrijf* jij hem er over. Hij zou het prettig vinden iets van je te hooren. Niet slechts zakelijk, maar ook over gezellige huiselijke dingen, nieuws betreffende Margharetha en Eva.

Verder zou je eigenlijk

Pinocchio moeten laten vertalen door *Valery Larbaud*!,²

en laten illustreeren door Tytgat!³

Je zou ook een Eng. een D[uitsche] en Ned. ed moeten geven
succes verzekerd.

Nederl vert. door A.v.Sch!⁴

Het is een *heerlijk* boek zoowel voor groote menschen als voor kinderen.

Onvergankelijk en bestaat niet goed uitgegeven.

Het is bovendien niet al te omvangrijk.

Dit lijkt mij een prima 1^e klas tip!

Bestel een ex. en pols er deze en gene eens over in den eerste plaats Larbaud.

Nu, makker, vele groeten aan Marga, Eva ook van Yta

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Een Engelse vertaling van *Angiolino en de lente* is nooit verschenen.
- 2 *Pinocchio* van C. Collodi is niet door Valery Larbaud vertaald. Een dergelijke vertaling komt ook niet ter sprake in de correspondentie tussen Larbaud en Stols. (Zie Valery Larbaud/ A.A.M. Stols, *Correspondance 1925-1951* (ed. Christiane & Marc Kopylov), Paris 1986.)
- 3 De Belgische schilder Edgard Tytgat (1879-1957). Tytgat stond op dit moment onder contract bij galerie Le Centaure. Er zijn geen illustraties van hem bij Pinokkio bekend. Mogelijk kende Greshoff van hem zijn illustraties bij *Le petit chaperon rouge* van Perrault, waarvan de derde druk in 1921 bij C. van Oest te Brussel was verschenen.
- 4 Arthur van Schendel heeft geen Nederlandse vertaling van Pinokkio gepubliceerd.

190. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 november 1929¹

Siena, 28-11-29

Beste Gr. en Sander.

Hoe gaat het en hoe maakt de aanbeden Eva het? Laat eens iets hooren. Je bent zoo ontzettend gesloten ditmaal!

Adres: albergo Lido *Alassio* (Genova)

Heel veel liefs -

2 × 2 × de 5 v. Aty en

Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende het Piazza del Campo te Siena.

191. J. Greshoff aan A.A.M. Stols¹

Dinsd.

Beste Xandre,

Hartelijk dank voor je brief. -

Dat zou toch een slag zijn wanneer Germaine W.² de sleutel der velden nam. Maar er is niets onoverkomelijks in dit leven. Dus ook dat niet. Wat spijtig dat Boersje³ nu ook juist elders een plaats had. -

Verder hoor ik met schrik dat het tramverkeer nog verslechterd is. Dat was bijna niet mogelijk! De vertaling van Pinocchio (door Pekelteef van Everdingen)⁴ is, naar men mij verzekert, abominabel. -

Het is een onzalig werk.

Ik hoop dat mijn afgerotte⁵ in de drank gestikt is in Parigi!

Moge ook Hella⁶ een kwade ziekte krijgen. Wat een valsch leng[?]⁷! En dan maar den heelen dag aan mijn telefoon hangen!

Wil je mij het reuze[?] plezier doen om in M. een Holl. ex. der Flor. Verh.⁷ te vragen; liefst nat. à titre gracieux et si non, met een maximum van korting! Ik hoop het werkjen bij mijn terugkeer te vinden.

Je bent een Ange om mij prompt p.o. die Fratilamur te zenden. Arth. heeft ze beide van zijn signatuur voorzien.

Zijn nieuwe boek: 'Het Fregatschip Johanna-Christina'⁸ moet iets *geheel* anders zijn. -

Het komt Mrt-Apr. bij Meul.. Ik best.[el] bij ZEd een ex. op Holl. Van N. en v.Ditmar kreeg ik, à titre gratuit, een Holl. ex. van Ik en mijn Speelman.⁹ Dat zijn bijna zulke genten als UEd.

Ik lees met ongelooflijke spanning De Valsche Munters van die meneer Gide¹⁰ van Eddy.¹¹ Dat is ook geen kind. Het is typisch, wat men noemt een 'groot' boek.

Is mijn 'Plume Volante'¹² al ter drukkerij?

Ik verlang naar drukprövels. -

Arth. is begonnen a/d vert. van Angiolino.

Hij heeft ook [xxx] een zeer goede Duitsche voor je.¹³

Het is hier 'van zon en zomer'. En wij genieten volop. Toch zou het mij niet onaangenaam zijn eens gezellig met UEd te zwammen; gelijk wij dat plegen te doen. Als alles gaat zooals wij het nu vaststellen zijn wij Zondagavond laat in Parijs (Hotel Corneille rue Corneille) en Woensdag op soupertijd in Brux. Dan zijn wij juist 3 weken weg geweest. -

Mijn hart hunkert naar enkele nieuwe werkjes, meesterstukjes uit uw fabriekje: *vooral* Alexeieff⁴ en Buckland Recht!!¹⁵ En Parlando¹⁶ niet te vergeten.

Van Eddy een charmant schrijven ontvangen. ZEd zeer getoucheerd door de j.l. Spijkers!¹⁷ Er schijnen ook eenige heeren kwaad over geworden te zijn.

Nu, gezegende Makker, hou je taai in moeilijke tijden.

Vele alder hart. handdrukken van je

Jan

ook ik ben drukker dus; handdrukker.

Hierbij een breve van AgatHa aan Garetha.

Vergeet niet a.u.b. naar Maastr. p.o. te schrijven over Flor.[entijnsche]

Verh.[alen] Holl.

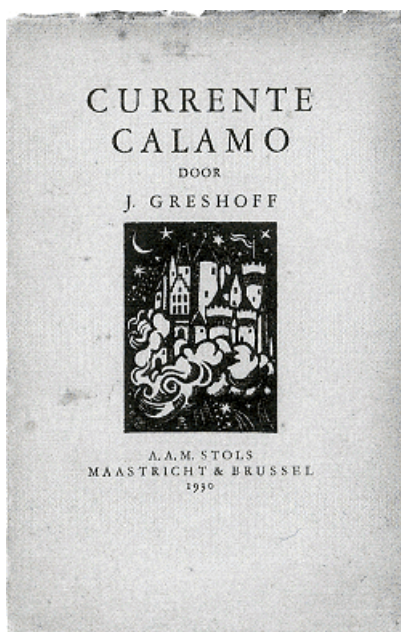
Boulevard Auguste Reyers; links woonde Greshoff, rechts Stols.

Greshoff met zijn zonen Kees (rechts) en Jan (links), Brussel 1930.

V.l.n.r.: E. van Lidth de Jeude, Stols, Greshoff en Aty Greshoff-Brunt op de kermis te Brussel, 1930.

Titelpagina van *Currente calamo* (1930), met een houtsnede door J. Franken Pzn.

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de inhoud van de brief, waarin sprake is van het exemplaar van *Fratilamur* waarom Greshoff in br.188 had gevraagd.
- 2 Germaine Wauters was de secretaresse van Stols. Zij zou in 1930 trouwen met de Franse schrijver Louis Chevasson, die als journalist te Brussel werkzaam was. Chevasson was bevriend met Stols en E. du Perron. Vanwege hun vertrek naar Parijs zegde Germaine Wauters na haar huwelijk haar dienstverband met Stols op.
- 3 Niet geïdentificeerd.
- 4 In 1927 was bij Uitgevers-Maatschappij W. de Haan te Utrecht een vertaling onder de titel *De avonturen van Pinokkio* door Louise J. van Everdingen verschenen.
- 5 Jan van Krimpen, die in 1929 was gescheiden van Nini Brunt.
- 6 Niet geïdentificeerd.
- 7 Arthur van Schendel, *Florentijnsche verhalen* was in 1929 bij Boosten & Stols te Maastricht verschenen in een oplage van 1080 exemplaren. W.J. Rozendaal had het bandontwerp voor deze bundel gemaakt.

- Greshoff bezat een van de 40 exemplaren op Hollands, dat hij speciaal in zwart linnen heeft laten inbinden. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.498.)
- 8 Arthur van Schendel, *Het fregatschip Johanna Maria* zou in 1930 bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam verschijnen met een bandtekening en stofomslagontwerp door P.A.H. Hofman. Er werden 20 exemplaren op Oud-Hollands van Van Gelder Zonen gedrukt.
Greshoff bezat een van een opdracht voorzien exemplaar op Oud-Hollands, dat hij speciaal in half marokijn heeft laten inbinden. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.500.)
 - 9 Aart van der Leeuw, *Ik en mijn speelman* was in 1927 bij Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam verschenen. Er werden 25 exemplaren op Simili Japon in een speciaal voor deze exemplaren ontworpen omslag vervaardigd, waarvan Greshoff er een bezat. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.393.)
 - 10 *Les faux-monnayeurs* door André Paul Guillaume Gide (1869-1951) was in 1926 bij Gallimard te Parijs verschenen. Een Nederlandse vertaling onder de titel *De valschemunters* van de hand van J.A. Sandfort zou pas in 1948 verschijnen. In 1929 zou Stols Gides *Moer. Narrenspel* in een vertaling van Martinus Nijhoff uitgeven.
 - 10 [Errata] André Gides *Moer* werd door Stols clandestien uitgegeven in 1944; op de titelpagina staat het jaartal 1929 vermeld.
 - 11 Op 20 november 1927 had E. du Perron over *Les faux-monnayeurs* van André Gide in zijn 'cahier van een lezer' genoteerd: 'Het boek is geen meesterwerk misschien [...], maar het is, voor ieder die zelf een beetje geest heeft, sprankelend van vernuft en van leven, het is in de hoogste mate interessant: omdat het uit Gide's handen komt, eenvoudigweg, omdat Gide een der intelligentste en misschien de gevarieerdste figuur is onder de levende Fransen; omdat het éénmaal meer de zéér grote, de onschatbare gave bewijst die Gide heeft: die van zich te vernieuwen; om vele andere redenen en niet het minst, tenslotte: om wat het heeft willen zijn.' (*Cahiers van een lezer* 1, [Brussel 1928], p. 39-40.) Op 24 november 1929 had hij aan Greshoff aangekondigd een artikel over Gide te gaan schrijven. Dat artikel, *André Gide en de Hollandsche kritiek* zou worden opgenomen in Den Gulden Winckel 29 (1930) 2 (februari), p. 43.
 - 12 De aan Maurice Roelants opgedragen essaybundel *Currente calamo* zou in maart 1930 als vijfde deel in de reeks Luchtkasteelen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschijnen. Het boek was in een oplage van 150 exemplaren onder leiding van Stols gedrukt bij Boosten & Stols. J. Franken Pzn. had een illustratie voor de titelpagina en het omslag gesneden. (Zie ill. p. 133.) In voorgaande delen van de reeks Luchtkasteelen stond *Currente calamo* onder de titel *Plume volante* aangekondigd.
 - 13 Een Duitse vertaling van *Angiolino en de lente* is nooit verschenen.
 - 14 De Russische tekenaar Alexandre Alexeïeff (eig. Aleksandr Alekseev, 1901-1982) had in 1921 Rusland verlaten en was in Parijs woonachtig. Hij zou in 1929 een Franstalige uitgave van E.A. Poe's *La chute de la maison Usher* illustreren voor uitgeverij Orion te Paris. In 1930 zouden dezelfde illustraties opgenomen worden in Stols' uitgave *The fall of the house of Usher*, dat als tiende uitgave van The Halcyon Press zou verschijnen. Deze editie werd in een oplage van 365 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols.
 - 15 In juni 1929 hadden Stols en de Nieuwzeelander John Buckland Wright (1897-1954) elkaar ontmoet, doordat Greshoff Stols attent had gemaakt op het werk van Wright dat te zien was op de tentoonstelling 'Les Xylographes Belges' in Brussel. Vanaf John Keats' *The collected sonnets*, die in 1930 als zevende uitgave van The Halcyon Press zou verschijnen, heeft Wright meer dan enige andere illustrator het gezicht van Stols' uitgaven mede bepaald. (Zie voor een overzicht van Wrights werkzaamheden voor Stols en voor hun relatie: Anthony Reid, *A checklist of the book illustrations of John Buckland Wright*, Pinner 1968; en C. van Dijk, *John Buckland Wright en Alexander A.M. Stols*, in De Boekenwereld 4 (1987-1988) 5, p. 154-166.)
 - 16 De bundel *Parlando* van E. du Perron zou in januari 1930 verschijnen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel als deel 4 in de serie Luchtkasteelen. Hij werd gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 150 exemplaren.
 - 17 In drie afleveringen van zijn rubriek 'Spijkers met Koppen' in Den Gulden Winckel 28 (1929) 11 (20 november), p. 298-299, p. 301-302 en p. 303-304 was Greshoff van leer getrokken tegen Maurits Dekker en diens opvatting van de taak van de kunstkriticus, Henri Borel en diens mening over J.H. Speenhoff, en Maurits Uylderts oordeel over de poëzie van J. Slauerhoff. E. du Perron schreef hem naar aanleiding van deze aflevering onder meer: 'De 3 spijkers vnl. verslonden. Bravo! bravo! Het stuk tegen Uyldert zal *menigeeen* oprecht genoeg doen; bereid je voor op nieuwe bewijzen van instemming. Het stuk over "de taak van den kritikus" zou haast als inleiding

boven mijn “cahiers” kunnen staan, als die in *D.G.W.* verschijnen.’ (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.1, Amsterdam 1977, p. 433.)

Een keuze uit Greshoffs rubriek zou door Stols worden gepubliceerd in *Spijkers met koppen*, dat in 1931 in de reeks Standpunten & Getuigenissen zou verschijnen, in 1932 in dezelfde reeks gevolgd door *Voetzoekers*.

192. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 februari 1930¹

[Schaerbeek] 21-2-30

Dear Xander,

Als je nu eens wist hoeveel genoeg je mij en de jongelui gedaan hebt met dat plaatje!² Hellens, etc iedereen is er enthousiast over. Niemand wist dat het bestond. Hartelijk dank. Ik vond het erg aardig van je. Nieuws is hier letterlijk niet. Ik heb een ontzettende hoofdpijn gehad, welke vier dagen duurde. En daarmee zat ik in de Kamer wegens Gent.³ Het was héél erg. Nu weer iets beter.

Kijk vooral goed naar de Ucello's! De Slag en het Portret.⁴ Overzalige werkjens!

Heb je die twee dingen nog voor mij gevonden in Parigi? Ik vrees; want anders had je ze wel in het pak gedaan dat de piccolo van het hotel juist toen ik op je bureau was bracht.

Amuseer je maar kostelijk, kerel. Laat het nu niet alléén een zaken, maar ook een ontspanningsreis voor je zijn.

Heel veel liefs van Aty en de kinderen,

je getrouwe

Jan

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d. Aug. Reyers 130, Schaerbeek.

² Welk plaatje Greshoff hier bedoelde is niet achterhaald.

³ Bij wet van 5 april 1930 zou de universiteit te Gent tot een geheel Nederlandstalige instelling worden omgevormd.

⁴ Paolo Uccello (eig. Paolo di Dono, 1397-1475) Italiaans schilder. Waar Stols het werk van deze schilder zou gaan bezichtigen is niet geheel duidelijk; mogelijk in Londen aangezien E. du Perron op 15 februari aan Stols schreef: 'Amuseer je in Londen!' (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.2, Amsterdam 1978, p. 75.) De National Gallery aldaar bezit een van de drie panelen van *De slag bij San Romano* en zijn *Vrouwenportret*, nu toegeschreven aan Baldovinetti.

193. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, juni of juli 1930^{1, 2}

[Schaerbeek]

Beste Xander,

Wil, wat ik u bidden moge, twee exx. Currente calamo - voor *mijne* rekening - zenden aan den heere Henri Mayer; p.a. f^a Nijhoff.

Met warm weer is examineeren een zéér slaapwekkende bezigheid. Is er niets gezelligs? Vergeet niet om het boek van van Schendel naar Kwaadlijf te doen expedieeren, ter in binding.³

Met veel thanks.

Kus de Uwen,
veelmaals de 5
van je
Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de vermelding van *Currente calamo* en de examenperiode.
- 2 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d. Aug. Reyers 130, Schaerbeek.
- 3 Louis Malcorps was een bekende handboekbinder in Brussel. (Zie ook br.191 n.7.)

194. J. Greshoff aan A.A.M. Stols¹

Beste Sander,

hoor eens: Maurice belde op, verheugd om de prijs en vroeg naar jou.² Hij wilde er iets aan 'doen'. Er bleken nog 5 exx. aanwezig te zijn van het Verzaken.³

Ik belde

1° Clim op. Hij zou nog eenige ex. zenden.

2° *kocht* Maurice 6 ex. voor 120 frs.

3° was ik zoo brutaal om in te grijpen en (na overleg met Clim) een aardig winkelbiljet⁴ te laten drukken met de prijs en met de Jazzspeler⁵ en Het verzaken er op.

Verder zou je, misschien, nu er geen exx. gen. Luchtkasteeditie⁶ meer 'op lager' zijn, order kunnen geven om de populaire uitgave te brocheeren, ten einde deze *klaar* te hebben, als [+ dat] nodig is. Enfin, je ziet wel. Je bent nu op de hoogte. Ik hoop in je geest gehandeld te hebben.

Met veel liefs voor allen van allen

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de toekenning van de Driejaarlijkse Belgische Staatsprijs voor Letterkunde aan Maurice Roelants. (Zie n.2.)
- 2 Maurice Roelants was onderscheiden met de Driejaarlijkse Belgische Staatsprijs voor Letterkunde voor zijn in 1927 bij Nijgh & Van Ditmar's Uitgevers-Mij te Rotterdam verschenen roman *Komen en gaan*.
- 3 De door E. du Perron samengestelde verzamelbundel *Het verzaken* van Maurice Roelants was in november als nummer 8 in de serie Luchtkasteelen verschenen. Hij werd gedrukt op de persen van Boosten & Stols in een oplage van 150 exemplaren.
- 4 Het winkelbiljet toonde een fotoportret van Maurice Roelants en droeg de tekst: 'De jongste Belgische Driejaarlijksche Staatsprijs voor letterkunde (10.000 Fr.) is toegekend aan Maurice Roelants[.] Bij A.A.M. Stols-Maastricht-Brussel verschenen van zijn hand: De jazzspeler (roman) - gl. 2,5 [.] Het verzaken (gedichten) - gl. 3 [.] Hier verkrijgbaar'.
- 5 *De jazzspeler. Kleine roman met één personnage en zeven instrumenten zijnde een volledige slagwerk-batterij* van Maurice Roelants was in oktober 1928 bij A.A.M. Stols te Brussel & Maastricht verschenen. Het boek was gedrukt bij F. van Bugghenhoudt te Brussel in een oplage van 541 exemplaren. Het was geïllustreerd met zes lithografieën van de Belgische schilder Ramah (ps. van Henri-Joseph Raemacker).
- 6 *Het verzaken*, dat als nummer 8 in de serie Luchtkasteelen was verschenen, was in deze vorm gedrukt in een oplage van 150 exemplaren. Eveneens in 1930 verscheen een tweede druk, blijkens deze brief een opbindpartij van de eerste druk.

195. A. en J. Greshoff aan M. en A.A.M. Stols, eind december 1930,^{1 2}

[Schaerbeek]

Beste Greet en Sander,

Met je Moeder, Vader, Zuster, Broeders - van ganscher harte gelukgewenscht met 1931; in de hoop op een pietsie minder crisis en een pietsie méér boekbelustheid!

Behalve met die zaak van Roelants, ben ik niet meer bij de meisjes op de Warmoesberg geweest.³ Mlle de K. is oud en wijs genoeg om - met respect en in het nette - zelf haar broek op te halen.

Heden sprak ik dr Baudet,⁴ die nog 10 Jazz-spelers⁵ ter verkoop in Den Haag kwam halen!!! Ook schijnt er een run op Ravenzwarten⁶ te zijn. Tant mieux. Eddy heeft het portret van Greet⁷ àf gezien en was getroffen door de indringende gelijkenis. Ik ben zeer benieuwd.

Wij vieren waarschijnlijk Oud en Nieuw met de Hellenzen bij Delgouffre⁸ n.l. als Jan en Kees er logeeren kunnen.

Er zijn hier dagelijks moorden en inbraken zoodat wij H.H. niet alléén durven laten. -

- 14 Vanaf januari 1931 zou bij Stols het aanvankelijk door hemzelf geredigeerde tijdschrift *Helikon*, *Maandschrift voor Poëzie* verschijnen. In 1935 werd de ondertitel gewijzigd in *Tijdschrift voor Poëzie* en werd de dichteres Jo Landheer aan de redactie toegevoegd; van 1936 tot en met 1939 zou Jo Landheer alleen de redactie voeren. In 1940 zou het tijdschrift worden omgevormd tot een boekreeks met de zelfde titel onder redactie van Ed. Hoornik; deze reeks bleef tot en met 1941 verschijnen.

196. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols*¹

Beste Sander,

In 'Rouge et Noir' las ik de redenen van Méral en Hellens.² Toch wel zeer aardig om die met die v Piérard³ (die hij opschrijft als het hem gevraagd wordt) in een klein boekje te geven.⁴ Misschien met een brief v de drie eerecomité leden: Maeterlinck,⁵ Valéry en Jaloux.⁶

Die rede v Hellens is een onmisbare aanvulling op *Documents Secrets*.⁷

Hier weinig nieuws. Ik heb eigenlijk aldoor thuis zitten schrijven aan een serie gedichten.⁸ Gisteren was ik even bij Chevasson.⁹ Van Chatterly verkoopt men gemiddeld *1500 exx. per dag*.¹⁰

Vol de Nuit is over de 80 mille heen.¹¹ Het goed koope boek blijft normaal gaan.

Ook wel de 15 fr. Maar dúúr... *niets*.

Schrijf eens even waar Jaïs¹² woont.

Nu, beste, houdt er de moed maar in!

Veel liefs v Greta zonder Garbo en hare kindertjes

je

Jan

Emile v/d B. arriveert dezer dagen ad Buckland Wrightam.

Omslag van de eerste aflevering van Helikon, januari 1931.

V.r.n.l.: Marcel Stobbaerts, Greshoff, L. Bonnet en twee onbekenden in de Taverne du Passage, Brussel ca. 1933.

V.l.n.r.: Stols, J.C. Bloem en E. du Perron, 1928.

A. A. M. STOLS ★ UITGEVER ★ BRUSSEL

BELANGRIJKE MEDEDELING

Aan den Boekhandel en het Publiek wordt hierbij medegedeeld dat ingaande 1 April 1932 het agentschap der uitgeverij A. A. M. STOLS is opgedragen aan

A. MANTEAU

Lid van de Vereniging ter Bevordering van het Vlaamsche Boekwezen.

Het kantoor blijft gevestigd:

13, WARMOESBERG - BRUSSEL
TELEFOON 12 01 47.

Op geregelde tijden zal M. A. MANTEAU den boekhandel met de nieuwe uitgaven bezoeken.

★

Het persoonlijk adres van den uitgever A. A. M. STOLS is vanaf 1 April a.s.: 23, O.L.-Vrouwplein, Maastricht, aan welk adres het hoofdkantoor der uitgeverij gevestigd blijft, en waarheen briefwisseling inzake uit te geven werken enz. moeten gericht worden.

★

Hierachter publiceeren wij de lijst der

NIEUWE PRIJZEN

onzer uitgaven, voor het meerendeel verlaagd.

U GELIEVE DIT NUMMER VAN „DE BOEKENKAST“ GOED TE BEWARJEN EN TE LEGGEN IN ONZEN CATALOGUS, WELKE ALLEEN DE PRIJZEN IN GULDENS AANGEEFT.

Onze nieuwe fonds-catalogus wordt op verzoek gaarne toegezonden.

Hoogachtend,

A. A. M. STOLS - 13 WARMOESBERG - BRUSSEL

Mededeling over de overdracht van het Brusselse kantoor van Stols' uitgeverij aan Angèle Manteau, maart 1932.

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat Greshoff klaarblijkelijk in Parijs verbleef.

- 2 In *Le Rouge et le Noir* van 16 maart was de toespraak die Paul Méral ter gelegenheid van Franz Hellens' vijftigste verjaardag had gehouden afgedrukt, evenals Hellens' antwoord.
- 3 Louis Piérard (1886-1951) was journalist en socialistisch parlementslid; hij maakte deel uit van het erecomité voor Franz Hellens' vijftigste verjaardag. Of hij bij de viering van Hellens' verjaardag een rede heeft gehouden, is niet achterhaald.
 Aty Greshoff had begin 1929 een geautoriseerde vertaling van Piérards *Vincent van Gogh. Een kunstenaarsleven* gepubliceerd bij Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem. Greshoff had voor deze vertaling een voorwoord geschreven.
- 4 Een plaquette met de toespraken van Paul Méral en Franz Hellens is niet verschenen. Op 15 april zou Hellens aan Stols schrijven: 'J'ai à te demander quelque chose. M. Van Loock, avec qui je travaille pour les éditions dont je t'a parlé, me propose de publier à ses frais, en une plaquette de luxe, les discours prononcés à ma manifestation. Je n'ai pas encore donné ma réponse, parce que je voudrais, au cas où ces discours paraîtraient en plaquette, que l'éditeur demande à quelque écrivains une lettre d'introduction. Je pense à Gide, Valéry, Jaloux par exemple. Je vous avoue que si j'hésite à accepter, c'est que je crains que cette plaquette imprimée en Belgique ne soit présentée médiocrement. D'autre part, Van Loock ayant son éditeur, ne voudra pas consentir, je pense, à faire imprimer cela en Hollande.'
- 5 De in Gent geboren franstalige schrijver Polydore Marie Bernard (Maurice) Maeterlinck (1862-1949) was voorzitter van het erecomité voor Franz Hellens' vijftigste verjaardag.
- 6 De schrijver en criticus Edmond Jaloux (1878-1949), die redacteur was van *Les Nouvelles Littéraires*, was, evenals Paul Valéry, vice-voorzitter van het erecomité voor Franz Hellens' vijftigste verjaardag.
 Van Jaloux had Stols in 1928 met illustraties door J. Franken Pzn. *Sur un air de Scarlatti* uitgegeven.
- 7 *Documents secrets 1905-1931* van Franz Hellens was in maart 1932 ter gelegenheid van Hellens' vijftigste verjaardag verschenen. In 1958 zou bij Albin Michel te Parijs Hellens' *Documents secrets (1905-1956). Histoire sentimentale de mes livres et de quelques amitiés* verschijnen.
- 8 In maart schreef Greshoff, ten tijde van een verblijf in Parijs ten huize van Arthur van Schendel te Bellevue, de tien gedichten omvattende cyclus *Janus Bifrons. Een debat in sonnetten*. De bundel zou in oktober door A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel in een oplage van 100 exemplaren worden uitgegeven. De bundel werd opgedragen aan A. Roland Holst.
- 9 De Franse schrijver Louis Chevasson (geb. 1900), die tot 1929 als journalist te Brussel werkzaam was geweest. Chevasson was bevriend met Stols en E. du Perron. In Parijs was Chevasson werkzaam bij uitgeverij Gallimard.
- 10 In 1929 was in Parijs bij de uitgeverij Nouvelle Revue Française/Gallimard een ongekuiste Franse vertaling van *Lady Chatterley's lover* van David Herbert Lawrence (1885-1930) verschenen. Ook E. du Perron zou in zijn artikel *D.H. Lawrence en de erotiek*, verschenen in *Forum* 1 (1932) 6, p. 366-379 een aantal van 1500 verkochte exemplaren per dag noemen.
- 11 Het bij Gallimard in 1931 uitgegeven *Vol de nuit* van Antoine de Saint-Exupéry (1900-1944) was bekroond met de Prix Fémina.
- 12 Lucien Jaïs was van 1928 tot 1934 Stols' vertegenwoordiger te Parijs. Zijn boekwinkel en antiquariaat La Tortue was gevestigd op het adres 60-62 rue François-1er. Samen met Stols en Gaston-Louis Vuitton had hij in 1932 La Compagnie Typographique opgericht; hij was bovendien secretaris van het bibliotheek genootschap Les Exemplaires.

197. J. Greshoff aan A.A.M. Stols¹

Zondag

Beste Sander,

Het is weer een week geleden, dat je weg bent! In het koffijhuis is een leegte.²

Ik liet je door Angèle Pourquoi Pas?³ zenden. Dat heb je zeker ontvangen.

Hierbij een prachtig gedicht van Dickinson voor het vertalingen nummer.⁴

Arthur is heden één dag hier. Morgen terug.

Ik bracht vrijdag Neel Doff naar Genck.⁵ Een heel[+ e] sjouw 7 uur boemelen heen en terug.

Delgouffre sprak ik, ik liet Angèle je daarover berichten. Hij beweert stokstijf dat hij 2000 fr. tot je beschikking heeft en voor een groot bedrag aan vorderingen. Is hij te goeder trouw? Ik vrees van niet. Maar als je hem hóórt...

Schrijf hem dat hij *onverwijld* die 2000 op je Br. giro n° stort! Dan kunnen we zien of hij fesoenlijk is.

Ik zag bij Angèle de DeHooghe's van Malcorps.⁶ Een kostelijk werk. Moge er eenige zegen op rusten.

Eddy bidt en smeekt je om 'Microchaos' ter hand te nemen en snel af te werken.⁷

Hij was gisteren bij ons met Simone, die in het oranje gekleed was, en 31 Aug is nog ver af!⁸

Nu, beste, veel liefs ook van Aty voor Greet, groet je familie hartelijk,

geheel je

Jan

Als *nóódig* nog meer vert. v Vestedijk ter beschikking

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de opmerkingen over Jean Delgouffre en Stols' vertrek uit Brussel. *Strofen en andere verzen uit de nalatensschap van Andries de Hoghe* was in april gereed gekomen, het in deze brief genoemde boek van E. du Perron zou in de loop van 1932 verschijnen.
- 2 Per 1 april zou Stols zijn uitgeverij verplaatsen naar Maastricht. Vanaf dat moment was zowel zijn persoonlijke adres als het adres van wat hij in een mededeling aan de boekhandel omschreef als 'het hoofdkantoor der uitgeverij' O.L. Vrouweplein 23 te Maastricht. Op 1 april werd het agentschap van zijn uitgeverij voor België opgedragen aan A. Manteau, die gevestigd bleef op het adres Warmoesberg 13 te Brussel.
Met het 'koffijhuis' werd waarschijnlijk bedoeld op de Taverne du Passage in de galerie de la Reine. Greshoff en Stols frequenteerden echter ook de café's La Lunette bij de Muntscouwburg en de Pourquoi Pas.
- 3 Pourquoi Pas? was een in Brussel verschijnend geïllustreerd weekblad op magazine-formaat.
- 4 In *Helikon* 2 (1932) 7 (september), p. 104 zou een vertaling door S. Vestedijk van het gedicht *Dit zijn de dagen...* van Emily Dickinson (1830-1886) worden gepubliceerd.
- 5 De in Nederland geboren schrijfster Cornelia Hubertina (Neel) Doff (1858-1942) had Greshoff ontmoet kort nadat hij zich in 1927 in Brussel vestigde. Zij was een trouwe gast van de

vrijdagavondsalon bij Franz Hellens, wiens buurvrouw zij was. Greshoff zou gedurende enige tijd bij haar thuis in de rue de Naples een kamer gebruiken om rustig te kunnen werken. In de lente en de zomer verbleef Neel Doff altijd in haar huis Villa des Houx in Genck in Belgisch Limburg.

- 6 Als vierde uitgave van *De Halcyon Pers* verscheen in april bij A.A.M. Stols te Maastricht *Strofen en andere verzen uit de nalatenschap van Andries de Hoghe*, bezorgd en ingeleid door P.C. Boutens. De bundel was in december 1931 door Stols in een oplage van 202 exemplaren gedrukt. Van deze oplage werden 17 exemplaren op Japans papier gedrukt; een van deze exemplaren was voor Boutens door de Brusselse boekbinder Louis Malcorps in leer gebonden. Op 21 april schreef Stols aan Boutens: 'De uitgave van Andries de Hoghe is gereed, en de enkele exx, die door den boekhandel vooruit besteld zijn, worden morgen verzonden. De U toekomende exx zend ik U heden per postpakket toe, op een japansch ex na, dat hetwelk in leer gebonden wordt, en dat U dezer dagen door mijn kantoor te Brussel zal worden toegezonden.' Het auteurschap van deze bundel kan aan Boutens worden toegeschreven, al heeft hij dit altijd ontkend. Of Greshoff van Boutens' auteurschap op de hoogte was, blijkt niet uit deze passage; Stols zelf heeft daaromtrent nooit volkomen zekerheid gehad. (Zie W. Blok, *P.C. Boutens en de nalatenschap van Andries de Hoghe*, Amsterdam 1983, p. 23-30.)
- 7 In september zou bij A.A.M. Stols te Brussel & Maastricht de bundel *Mikrochaos* van E. du Perron verschijnen. De bundel werd bij Boosten & Stols gedrukt. De bundel was verlucht met een tekening door A.C. Willink.
- 8 Simonne Elize Séchez was waarschijnlijk in 1925 als dienstbode bij de familie Du Perron komen inwonen. In 1926 werd een zoon van Simone Séchez en E. du Perron geboren. In november 1928 trouwde Du Perron met haar. Door Du Perrons ontmoeting in februari 1931 met Elisabeth de Roos had hij de beslissing genomen van Simone Séchez te scheiden. Op 9 maart 1932 was hun scheiding uitgesproken. Mogelijk doelde Greshoff met de opmerking over 31 augustus op de verhuizing in september van Du Perron en Elisabeth de Roos naar Parijs.

198. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, wschl. 20 april 1932¹

Woensdag

Beste Sander,

We waren erg blij met je brief. Alles is dus vlot en gunstig verlopen.

In zake de wijnhandelaar dit: schrijf Delgouffr.[e] dat je van mij gehoord hebt, dat hij 2000 fr. ter jouwer beschikking heeft en verzoek hem dringend die zoo spoedig mogelijk op postrekening N^o te storten.² Dan maar afwachten.

Aan de rust v. een stad als M. zal je moeten wènnen!³

Angèle wacht op reisex. Vermeylen.⁴ Zoodra ze dat heeft gaat ze op stap. Schrijf

nog maar eens naar die drukker⁵ om hem te prikkelen tot spoed.

Verder geen nieuws.

Gas kwam voor 150 frs. -

Heb je het reçu van je garantie???

Arthur van S. was hier twee dagen.

Verder geen nieuws

Hou je taai

Groet allen.

Aty schrijf hierbij aan Greet.⁶

Hart. hand van

Jan

Donderdag

B.S.

Eddy heeft ook *liever* het formaat voorbereiding.⁷ Maar hij zei en ik bedoelde dat hij a la rigueur tevreden was met formaat de Roos (van Jericho, bedoel ik).⁸ Hij hunkert naar en smeekt om proeven. Hij is tot *Dinsdag* a.s. in Gistoux.⁹ Weet je dat *De Marest* goede vertalingen gemaakt heeft? (Yeats b.v.)¹⁰

Voor Larbaud zal ik zorgen.¹¹

Dag! Veel liefs vthh

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de opmerking over Jean Delgouffre waar br.199 een vervolg van is, en op de datum van E. du Perrons vertrek uit Gistoux. (Zie n.9.)
20 april 1932 viel op een woensdag.
- 2 Een dergelijke brief van Stols aan Jean Delgouffre is niet achterhaald. Op 9 maart had Stols een rekening voor een bedrag van bijna Bfrs 15.000, - voor het drukken van Franz Hellens' *Documents secrets* aan het Comité Franz Hellens in de persoon van Jean Delgouffre gestuurd. Deze schreef Stols op 13 maart: 'J'ai bien reçu votre facture du 9 ct. - & je m'empresse de vous dire notre étonnement au sujet du montant que vous nous réclamez.- En revoyant votre lettre du 9 Juin 1931, puis celle du 28 Octobre, nous constatons que vous nous indiquez le coût total de Frs. 10.000 pour 250 exemplaires.- Notre budget a été basé sur ce chiffre, & Hellens vous a communiqué notre accord.' Op 15 maart specificerde Stols het gevraagde bedrag, er op wijzend dat er in overleg met Hellens voor een duurdere papiersoort gekozen was en dat er veel onvoorziene auteurscorrectie in de tekst had moeten worden aangebracht.
- 3 Op 1 april was Stols' uitgeverij verplaatst van Warmoesberg 13 te Brussel naar O.L. Vrouweplein 13 te Maastricht.
- 4 *Aphorismen* van August Vermeylen zou in april bij A.A.M. Stols te Brussel & Maastricht verschijnen. Vermeylens aforismen waren verzameld door Rob. Roemans die het boek ook van een inleiding voorzag.
- 5 August Vermeylen, *Aphorismen* werd gedrukt bij Vromant & Co te Brussel.
- 6 Deze brief is niet bewaard gebleven.

- 7 E. du Perrons *Een voorbereiding*, waarvan in juli 1931 bij A.A.M. Stols een omgewerkte tweede druk was verschenen, had een formaat van 13,5 × 20,5 cm.
- 8 Reimond Herremans *De roos van Jericho* was in mei 1931 bij A.A.M. Stols verschenen. Het boek was gedrukt bij NV Scheerders-Van Kerchove te St. Niklaas Waes. Herremans bundel had een formaat van 17 × 22,5 cm. *Mikrochaos* van E. du Perron zou een formaat van 13,5 × 21 cm krijgen.
- 9 Op maandag 25 april schreef E. du Perron uit Gistoux aan F.E.A. Batten: 'Ik ga morgen weg, en naar Bergen; van 27 tot 30 dezer is mijn adres: c/o A. Roland Holst, Nesdijk, Bergen-binnen (N.H.)' (Zie E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.3, Amsterdam 1978, p. 283.)
- 10 Van de in Brussel als ambtenaar werkzame Zeeuwse dichter Aimé de Marest (1898-1960) zouden van William Butler Yeats (1865-1939) noch van andere dichters vertalingen in Helikon worden opgenomen.
- 11 Mogelijk controleerde Greshoff Stols' bijdrage voor het vertalingennummer van Helikon. Stols' vertaling van Valéry Larbauds gedicht *Wensch des dichters* zou in Helikon 2 (1932) 7 (september), p. 101 worden opgenomen.

199. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 april 1932¹

[Schaerbeek] Donderdag 28

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je lange brief. En niet minder voor de Anedoten,² wat een heerlijk werkje. En vooral niet te distant, te hoog in zijn wapens. Het is echt een boek dat je lezen moet, dat je meeneemt. Kortom: het ideaal-boek. Ik ben er erg blij mee. -

Ik zal Stob je boodschap overbrengen.³ Het is druk aan den tafel. Dinsdag: Eddy, Vestdijk,⁴ Toussaint,⁵ Méral,⁶ Sliva, Barnel[?],⁷⁷ Stobb. en ik, gisteren: Barnel[?], Fontaine[?],⁸⁸ [xxx], St en ik.. Je moet maar weer eens gauw je opwachting in ons hoofdkwartier maken. Je zult er moeten zijn als dr Vermeylen verschijnt.⁹

Eddy zit tot 1 Mei bij Jany is daarna te bereiken via dr. E.de Roos 19 Kon. Wilhel-

minalaan Voorburg Z-H.¹⁰ Hij zal wel snakken naar zijn ex. van Anecdotes.

Naar Smit¹¹ ben ik zeer benieuwd. Maar zeker niet minder naar het werk van Jonas.¹² Als wij in Maestr. komen, *moet* ik dat zien! Er is misschien wel eens wat over te schrijven voor het Maandbl. v.B.K. van C. Veth¹³ -

Aty vertrekt heden naar Arnh. Lange Lize heeft (onder ons) een attaque gehad en er werd gevreesd dat hemelen niet uitgesloten was.¹⁴ Vandaar verzoek om overkomst. HEd komt Zondag weer terug.

Ik schreef prof. Rodrigues om inlichtingen over Portugal,¹⁵ waarop hij antwoordde met een invitatie om te komen logeeren, nieuwe slaapk., badk., T.S.F.!¹⁶ Bijzonder aardige lieden de Portugezen! Maar reisgeld stuur[+ t] hij er niet bij, helaas. Ik vrees dat we deze zomer wel géén zee zullen zien. Hetgeen niet zoo heel erg is. Wel erg is het 2 maanden die juniores over de vloer te hebben lanterfant en heibelmakend

Het meesterwerk Ces Messieurs de la Santé nadert zijn vertaaltoltooing.¹⁷ Godlof! Mijn Proust komt Mei in De Gids 24 blz.¹⁸ Ik stuur het je. Ze vroegen mij een nieuw stuk over Maurras.¹⁹

De Crapaulot 'Histoire de la Guerre' is *zeer* goed.²⁰ Zal ik Massardo vragen hem te zenden?

Verder kan ik je mededeelen dat ik mij met Mirande gebroeljeerd heb en ZEd heb medegedeeld dat ik noch mondeling noch schriftelijk meer *iets* met hem te maken wil hebben.²¹ Dit nadat ik zijn stompzinnigheden, zijn onbegrip, zijn gezanik, zijn kleinzieligheden met een ongelooflijk geduld gedragen had (ieder ander had allang gezegd barst [xxx] [xxx]!) Toen ZijnEd nu ook nog tweetongig en dubbelhartig bleek en in hooge mate onbetrouwbaar, heb ik er meteen een eind aan gemaakt. Schadepost f125,-! Maar er zijn grenzen! Toch vind ik zulke dingen beroerd. Ondanks mijn bezwaren tegen M. beschouwde ik hem toch als een kameraad. Maar hij van zijn kant.. homaar! - In verband met mijn bundel bij Enschedé²² kreeg ik een brief van mijn Ex-zwager aanvangende 'Beste Jan'.²³ Ik stond stijf v. verbazing en schrik. Wat moest ik doen? Ik zou (als ik hem het eerst had moeten schrijven) Amice gezet hebben, of 'W.[aarde] v.Kr.'. - Ik antw. toen, omdat ik 'Beste Jan' werkelijk niet uit mijn pen kon krijgen maar met de letters 'B.J.'! Het eenige wat ik niet begrijp is waarom Huub niet mag omgaan met een man (onderget.) aan wien zijn vader zulke poeslieve brieven schrijft!!

Heb je gezien de *enorme prijsverlaging* van Corneel?²⁴ Zou B. en S. op die manier niet wat kunnen wegduwen van Ariel²⁵ of zoo?! Vergeet niet om Clem te vragen aan Angèle een of eenige ex. 2e druk 'Oude Ital. Steden' en 'Flor. Verhalen' te zenden, en verder wat er is, en 'Verd. v Zomerdagen'.²⁶

Ik heb Arthur gevraagd. Hij is bezig aan een serie van een tiental kleine prozagedichten, waarvan er 3 of 4 in de Gids gestaan hebben.²⁷ De andere zijn nog niet kláár. Daar is dus voorloopig niets mee te doen.

Verder werkt hij aan een reeks Historische Verbeeldingen *niet klaar* voorloopig.²⁸

Het eenige wat er voor jou zou zijn heb ik bedacht is dit:

Hij schreef een verdomd mooi stukken over 'Binche' 7 blz. Gids Nov. 1931. Dit zou in het Fr. en het Nederl. (2 verschillende edities) en aardig geïllustreerd door Stobb. bijv. een bijzonder geschikt goedk. boekje kunnen worden.²⁹ Het lijkt mij wel iets. M.i. formaat 1e druk Tabarijn met een *grote* letter als Tabarijn.³⁰ En b.v. 2 goede groote [xxx]-bois van St. buiten en verschillende kleintjes in de text.³¹ Prijs 15 frs.b. *niet* duurder en eigenlijk liever 10!

Als je er wat voor voelt zal ik er A. over schrijven.

Ik ben nieuwsgierig naar Helykaaf N° 5,³² die nu weer op den dag zal verschijnen, hoop ik.

Als je pakhuis op orde is denk dan een[+ s] om die Scholte³³ om mijn collectie Trajectum te completeeren. Ik meen dat het van Karel v.d.W. weg geadministreerd is.³⁴

Ik hoop dat Greet's keukentje beeldig wordt!

Veel liefs voor HEd en HEd rejectouren.

Veel groeten aan allen, als altijd

Jan

Kom in elk geval voor half juni dan ga ik naar Utrecht

Bewaren a.u. b 10 exx

dr. Georges Bouché, 42 rue Africaine Ixelles.

Madame M.P. Brunt 42rood Hyacinthenlaan Haarlem

A.J.J. Delen 10 Heiliggeeststr Antwerpen

Fr. Hellens 10 rue de Naples Ixelles

H. Mayer 239, Van Aerssenstr. sGravenhage

J. van Nijlen 112, rue Rodenbach Forest-Bruxelles

A. van Schendel 25, Grande Rue Bellevue (S. [eine] et O[ise])

E. du Perron 24, rue-du-onze-nov-1918 Bellevue (S. et O)

Maurice Roelants 40, Av. Gribaumont Woluwé St. Pierre (Brux)

A. Roland Holst Nesdijk Bergen-Binnen (N-H)

pers. 4 exx

G.H. 's Gravesande Pannekoek (Vaderland) 110 Scheveningsche Laan

Loosduinen-Kijkduin

mr. J.C. Bloem (DGW) 114 Rijksstraatweg Breukelen Nijenrode

W.L.M.E. van Leeuwen³⁵ (Tubantia) 30 Joh.v. Reesstr. *Lonneker (O)*

dr. P.H. Ritter Jr.³⁶ (Prov. en Sted. Utr. Dagbl.) 23 Adm v Gentstr *Utrecht*

4 exx.

en indien niet onbescheiden 4 exx aan mijn adres

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de in de brief genoemde uitgaven van Stols.
- 2 In mei was *Anecdotes italiennes et françaises* van Stendhal (ps. van Marie Henri Beyle, 1783-1842) verschenen als eerste uitgave van Les Bibliophiles Hollandais. De tekst was bezorgd door E. du Perron. Het boek was in een oplage van 200 exemplaren gedrukt door Boosten & Stols. John Buckland Wright had een frontispice getekend.
Op 10 januari had Du Perron aan Stols geschreven: 'Je idee om "onze Stendhal" het 1^e nr. te maken voor een bibliophielencollectie juich ik zeer toe. Als je er op deze manier dan ook wat aan verdient!' (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.3, Amsterdam 1978, p. 247.) *Anecdotes italiennes et françaises* zou de enige uitgave van het door Stols te zamen met Greshoff opgerichte gezelschap Les Bibliophiles Hollandais/De Nederlandsche Bibliophielen blijven.
- 3 Mogelijk had deze boodschap betrekking op de tekeningen die Greshoffs vriend, de Vlaamse schilder Marcel Stobbaerts (1899-1947), zou maken voor het in juli bij Stols te verschijnen *Het boekje van de genever* van E. van Lidth de Jeude.
- 4 Simon Vestdijk (1898-1971) logeerde begin april bij E. du Perron op diens kasteel Gistoux bij Brussel. Bij die gelegenheid maakte Vestdijk kennis met Greshoff. (Zie Hans Visser, *Simon Vestdijk*, Utrecht 1987², p. 153.)
Blijkens brieven van Du Perron aan F.E.A. Batten van 25 april en aan Greshoff van 28 april zou Du Perron genoemde dinsdag 26 april uit België naar Nederland vertrokken zijn. (Zie E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.3, Amsterdam 1978, p. 283 en p. 284.)
- 5 De Vlaamse schrijver Ferdinand Victor Toussaint (1875-1947), die zich Toussaint van Boelaere noemde, was vertaler bij het ministerie van justitie en vanaf 1929 directeur van het Beknopt Verslag van de Senaat.
- 6 De Belgische schrijver en zakenman Paul Méral (ps. van Herman M.C. de Guchteneere, 1895-1946), een vriend van Franz Hellens en E. du Perron.
- 7 Niet geïdentificeerd.
- 7 [Errata] Mogelijk staat in de brief 'Purnal'. Het zou dan gaan om René Purnal (1898-1970), zich ook wel noemende Sacher Purnal, van wie Stols in 1928 de bundel *Sel de la terre* had uitgegeven.
- 8 Niet geïdentificeerd.
- 8 [Errata] Mogelijk de dichter en schrijver van thrillers Pierre Fontaine (1898-?).
- 9 Op 12 mei zou August Vermeylen zestig jaar worden. Bij die gelegenheid zou hem het *Gedenkboek A. Vermeylen* worden aangeboden, dat door een comité bestaande uit onder anderen F.V. Toussaint van Boelaere, Reimond Herremans, Karel Leroux en Maurice Roelants was voorbereid. In het omvangrijke ere-comité had Greshoff zitting.
- 10 Met Elisabeth Geertruida (Bep) de Roos (1903-1981) zou E. du Perron op 17 mei trouwen. Du Perron had haar in februari 1931 via Menno ter Braak ontmoet. Bep de Roos had aan de Universiteit van Amsterdam Frans gestudeerd en was in mei 1931 gepromoveerd op het proefschrift *Het essayistisch werk van Jacques Rivière*. Lang voor haar huwelijk met Du Perron was zij al bevriend met D.A.M. Binnendijk en Ter Braak.
Op 3 mei zou Du Perron zijn exemplaar van de door hem bezorgde *Anecdotes italiennes et françaises* van Stendhal ontvangen. (Zie E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.3, Amsterdam 1978, p. 284.)
- 11 *Requiem in memoriam matris* van Gabriel Wijnand Smit (1910-1981) zou in juli door A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel worden uitgegeven. De gedichtenbundel was door Stols gedrukt bij Boosten & Stols.
- 12 Voor *Requiem in memoriam matris* van Gabriël Smit zou Henri Jonas drie tekeningen maken.
- 13 Het Maandblad voor Beeldende Kunsten stond onder redactie van Anne Cornelis Veth (1880-1962). Greshoff zou in dit blad geen artikel aan Henri Jonas wijden.
- 14 De zuster van Greshoffs moeder, E.R.A. Buijs, die huisgenote was van C.J.A. Spiering.
- 15 Prof. José Julio Rodriguez was verbonden aan het Liceu Central de Joao de Deus te Faro; hij was directeur van het Gabinete de Ciências Biológicas e Geológicas. Rodriguez was een vriend van Franz Hellens.
- 16 In april had hij aan Greshoff geschreven: 'Nous avons une excellente T.S.F. qui nous donne toutes les soirées les operas de Rome ou de Milan et une excellente H.M.V.' H.M.V. staat voor His Masters Voice, dus een grammofoon; vermoedelijk staat T.S.F. voor een radio.
- 17 Het is onduidelijk waarop Greshoff doelde. Mogelijk bracht hij hier een voorgenomen vertaling ter sprake voor het vertalingennummer van Helikon, dat in september zou verschijnen. Aan deze aflevering zou Greshoff overigens uiteindelijk geen bijdrage leveren.

- 18 In De Gids 96 (1932) 5 (mei), p. 197-220 zou Greshoff *De brieven van Proust* publiceren. In dit artikel besprak hij de door Robert Proust en Paul Brach bezorgde uitgave van de *Correspondance générale* van Proust, waarvan de eerste twee delen in resp. 1920 en 1931 bij Librairie Plon te Parijs waren verschenen.
- 19 Er is geen bijdrage van Greshoff over Charles Maurras in De Gids verschenen.
- 20 Le Crapouillet was een maandelijks te Parijs verschijnende publikatie. De afleveringen van mei en augustus 1932 en die van januari 1933 waren gewijd aan de *Histoire de la guerre* en waren geschreven door Jean Galtier-Brossière in samenwerking met René Lefebvre.
- 20 [Errata] De naam van de publikatie luidt: Le Crapouillot; de naam van de oprichter en de auteur van *Histoire de la guerre* luidt: Jean-Galtier Boissière.
- 21 De leraar Anthonius Franciscus Mirande (1886-1950) was een vriend van Greshoff. Samen hadden zij in 1928 voor uitgeverij W.E.J. Tjeenk Willink te Zwolle een vierdelige bloemlezing *Lyriek* samengesteld.
Greshoffs brouille, waarvan aard en oorzaak niet in zijn correspondentie met Mirande is te achterhalen, is van korte duur geweest: tot in 1938 zou Mirande hem schrijven met de aanhef 'Beste Gres' en de ondertekening 'Je ouwe mier' of woorden van een dergelijke strekking. Op 8 november, de eerst bewaarde brief van hem aan Greshoff, zou Mirande schrijven: 'Je laatste brief heeft me blij gemaakt als ik in geen tijden kon wezen.' Mogelijk heeft Greshoffs brouille met Mirande tot op dit tijdstip geduurd.
- 22 In november zou bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem de gedichtenbundel *Mirliton* van Greshoff verschijnen. De typografie van deze bundel zou worden verzorgd door Jan van Krimpen.
- 23 Deze brief van Jan van Krimpen is niet bewaard. Greshoffs antwoord laat zich aflezen aan een brief van 16 november door Van Krimpen aan hem, waarin Van Krimpen hem zou aanspreken als 'B.J.' en, kennelijk in reactie op Greshoffs opmerkingen, zou schrijven: 'Je opmerking over het mengen van persoonlijke quaesties in onze zakelijke relaties heeft mij verwonderd. Ik ben mij er niet van bewust dit gedaan of er den schijn van aangenomen te hebben; en bovendien heeft ze mij verwonderd omdat ik eenigen tijd geleden - om het nauwkeurig te zeggen: toen ik je brief van 7 October ontvangen heb - den indruk heb gekregen dat jij het waart die dit deedt. Ik heb het gevoel dat je mij de vraag van dien brief niet gedaan zoudt hebben wanneer wij niet in de voorafgaande maanden zakelijk met elkander in aanraking waren gekomen. Ik wil hier graag bijzeggen dat die aanraking niet tot stand zou gekomen zijn zonder *zekere* persoonlijke gevoelens aan mijn kant. Op grond van iets dat mij ontgaat en dat, daar ben ik zeker van, je zelf niet kent heb je den 19den October getuigenis van tegengestelde gevoelens afgelegd. In de aanwezigheid van die tegengestelde gevoelens moet ik wel berusten. Maar ik vind de verhouding van auteur en uitgever zoodanig verschillend van die tusschen kooper en verkooper van een willekeurig artikel dat de heele geschiedenis mij eenigszins in de war brengt. Ook dat zal wel weer overgaan.'
- 24 Nadere gegevens over boekhandel Korneel of Corneel te Brussel bleken niet achterhaalbaar.
- 25 In 1926 was bij Boosten & Stols in een door Jo Otten gemaakte vertaling *Ariël. Het leven van Shelley* door André Maurois verschenen in een oplage van 1000 exemplaren. *Ariel ou La vie de Shelley* was oorspronkelijk in 1923 in de reeks Cahiers Verts van Bernard Grasset te Parijs verschenen.
- 26 In 1931 was bij Boosten & Stols een opbindpartij van de oorspronkelijk in 1924 in de reeks De Schatkamer gepubliceerde bundel *Oude Italiaansche steden* van Arthur van Schendel verschenen. Voor deze zgn. tweede druk had Edmond Bellefroid het bandontwerp, tevens het stofomslagontwerp, gemaakt. Op 29 mei 1933 zou Clemens Stols aan Greshoff schrijven: 'Van Oude Ital. Steden werden sinds 1926 nog geen 100 ex. verkocht hoewel wij in 1931 hiervoor in overleg met den heer van Schendel nog eens een nieuwe band lieten ontwerpen en opnieuw, thans als 2e druk, lieten aanbieden met veranderde titelpagina, doch met de oude vellen.'
Florentijnsche verhalen was in 1929 bij Boosten & Stols verschenen in een oplage van 1080 exemplaren.
Verdictsel van zomerdagen, ten slotte, was in oktober 1925 bij Boosten & Stols verschenen in een oplage van 1000 exemplaren.
- 27 In De Gids 95 (1931) 8 (augustus), p. 179-184 had Arthur van Schendel *Menuet* gepubliceerd, in dezelfde jaargang in aflevering 9 (september), p. 326-330 gevolgd door *Nachtmuziek* en in aflevering 10 (oktober), p. 34-37 door *Waterlelie*. Op deze prozastukken doelde Greshoff waarschijnlijk met de term 'kleine prozagedichten'. Een aantal zou worden opgenomen in de bundel *Nachtgedaanten* die in 1938 als uitgave van Ursa Minor bij Stols zou verschijnen.

- 28 Mogelijk doelde Greshoff op Arthur van Schendels *Avonturiers*, dat in 1936 als zevende deel in de reeks Folemprijs bij L.J.C. Boucher te 's-Gravenhage zou verschijnen.
Blijkens de drukgeschiedenis schreef Van Schendel dit boek tussen 1932 en 1935. (Zie Arthur van Schendel, *Verzameld werk* (ed. C. Bittremieux et al.), dl.5, Amsterdam [1977], p. 785-786.)
- 29 Arthur van Schendel, *De dans van Binche* was in De Gids 95 (1931) 11 (november), p. 186-192 verschenen. Er verscheen geen afzonderlijke uitgave van. Het verhaal werd gebundeld in *De zomerreis*, dat in 1938 als twaalfde deel in de reeks Folemprijs bij L.J.C. Boucher te 's-Gravenhage zou verschijnen.
- 30 In maart was als tiende deel in de reeks Luchtkasteelen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel de tweede druk van *De exploten van Tabarijn* door Joris Vriamont verschenen; deze tweede druk was gezet uit de Garamond. De bundel was gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 150 exemplaren. J. Franken Pzn had een vignet voor de uitgave getekend.
De eerste druk van *De exploten van Tabarijn* was in eigen beheer in 1927 in een oplage van 45 exemplaren verschenen en was gedrukt door Stols met de Lutetia.
- 31 Tekeningen door Marcel Stobbaerts bij Arthur van Schendels verhaal *De dans van Binche* zijn niet bekend.
- 32 Helikon 2 (1932) 5 (mei) bevatte gedichten door Martinus Nijhoff, Johan de Molenaar, S. Vestdijk, J. Slauerhoff, Jan H. Eekhout, Greshoff, Anthonie Donker, G.H. 's-Gravesande, Jan Vercammen en Han G. Hoekstra.
- 33 In mei 1927 was als twintigste uitgave van Trajectum ad Mosam *Intermezzo* van Hendrik Scholte (1903-1988) verschenen bij A.A.M. Stols te Bussum. De bundel was in een oplage van 200 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols.
- 34 De oplage van de boeken in de reeks Trajectum ad Mosam werd in het algemeen verdeeld over de vaste intekenaren van de reeks. Voor de vrije verkoop waren maar enkele exemplaren beschikbaar. Karel van de Woestijne behoorde tot de vaste intekenaren, maar was in augustus 1929 overleden. Mogelijk dat Stols na zijn dood de delen uit de Trajectum ad Mosam-reeks heeft willen terugnemen. De bibliotheek van Van de Woestijne is in het bezit van diens erven gebleven; in 1980 werd een deel ervan - waaronder een aantal uitgaven van Trajectum ad Mosam - overgedragen aan de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel.
- 35 Willem Lion Marinus Ernest van Leeuwen (1895-1974) was als literatuurcriticus verbonden aan het te Enschede verschijnende dagblad Tubantia. Half april had Greshoff met hem contact gezocht over zijn kritieken. (Zie W.L.M.E. van Leeuwen, *Avonden op Drienerwolde. Herinneringen en ontmoetingen*, Amsterdam [1966], p. 259.)
- 36 Pierre Henri Ritter Jr. (1882-1962) was sedert 1918 hoofdredacteur van het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad. Als criticus werkte hij onder meer mee aan De Gids, Den Gulden Winckel en Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift. In 1928 was hij bij de AVRO belast met de leiding van de letterkundige rubriek, waarin hij veel gastsprekers liet optreden. (Zie voor Greshoffs bezigheden voor deze rubriek *Al wat in boeken steekt. Dertig jaar radiowerk van dr. P.H. Ritter jr. bij de AVRO* (ed. Jan J. van Herpen), Zutphen [1982], p. 307.)

200. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 april 1932

[Schaerbeek] 30.4.32

Beste Sander,

Laten wij eerst het zakelijke behandelen.

Je krijgt een pakketje, waarin dingen, dewelke ik bij de ARU (algeheele radikale uitmesting) van mijn bureau en kasten en [xxx] vond en die ongetwijfeld jou moeten toe behooren. Ik vermoed zelfs niet hoè ik er aan kom en wat ze hier deden. 1 M.S. van wie? 1 M.S. van Otten???¹ 1 postzegelboekje. Verder een zeldzaam oorlogsblaadje. Voor uw collectie en anders de prullebak in! En 1 M.S. van een zekere v Leeuwen.²

Wil je dat voor mij aan het infecte individu Mirande 9 Klimophof sturen. Vergeet het niet. - Dat is dat.

Tusschenspel: je moet n.l. weten dat ik met gezegde M. *alle* mondelinge en schriftelijke relaties heb afgebroken. Dat heeft lang geduurd, zal je zeggen. En inderdaad: ik heb lang zijn ongeneeslijke bêteheid, zijn nabrouwen, zijn opgewonden schoolmeestersdrukte verdragen. En ik zou het nog lang gedaan hebben, omdat ik hem des ondanks au fond wel mocht. Maar... als hij me nou op de koop toe gaat pesten en... belazeren (op een kleine vieze manier) dan zeg ik: Hola met Zola! Aty is ook nog al erg van: vrede als het maar eenigszins kan. Maar hier was het niet mogelijk. De limiet was bereikt, daar waren A[ty] en ik het roerend over eens. Het scheelt mij bovendien nog heel wat in de portemonnaie, vrees ik! Affijn, aan het onvermijdelijke is toch niets te doen.

Verder zakelijk.

Wil jij terugzenden het M.S. van Mengelstoffen II, dat Clim bezit en niet uitgeeft (geef 'm eens òngelijk!) schoon hij het nooit (de politicus!) op de man af weigerde.³ Ik heb het nodig om orde op mijn nalatenschap te stellen! In ernst vergeet het niet!

Verder een vraag. Antw. ja of nee: *evengoede* vrienden. Is er *niets* te doen. Zou B. en S. (of zal A.A.M.S.) niet die 'Brieven' waar ieder zoo over uit was willen geven.⁴

Boekje: uitvoering, formaat omvang als Florentijnsche novellen.⁵ Honorarium zéro. Dus niets als drukkosten. Is het niet te probeeren? Ik zou zéér gelukkig zijn. Jij kent de stukken. Het zijn er een stuk of twaalf, waarvan de meeste nog al geslaagd zijn.

Maar, gelijk ik zeide, wij zijn geen kinderen. Wat niet kan, dat kan niet en daar is niets aan te doen. Dus geen doeken erom: ja (dan gráág), of néén (toch gelukkig) Morgen komt Aty uit Holland terug. Ik sprak gisteren op de vrijdagavond bij Hellens Delgouffre. Maar kon nat. niet dáár ter plaatse over de zaak beginnen. Heb je

de 2 *dui[zend]* nu, 'qui sont à son entière disposition'???

Méral, de swell, is ziek. Was er dus niet. Ook Stone[?]⁶ niet. Wel de twee Bouché's, Gérard⁷ en 3 onbek. grooth.

Gisteren ter Tavernetafel Verboom.⁸⁸ Een levendig mannetje niet dom voor den donder, maar wel erg leelijk.

Zijne gade zal mij Nooit tot overspel verlokken. Ik snij 'm nog liever af.

Je afw.[ezigheid] wordt in dat gebouw zeer betreurd. Geen dag gaat er voorbij en[?] er wordt over je gesproken: si Stols était ici, qu'en disais Stols. En dat eindigt altijd le pauvre Stols! Omdat ieder overtuigd is [+ dat] er leuker oorden op Gods aardbodem zijn, dan juist Maastricht.

Ik kreeg Helikaaf. Zeer goed: met Slau, Nijhoff en Donker. (Nijhoff naar mijn smaak zóó-zóó)⁹ en Donker niet slecht I lãng niet slecht in zijn soort (maar wat een sóórt: domineespoëzie!) II niet minder domineesachtig, maar wel minder goed.¹⁰

Hoekstra aardig.¹¹ Slau ook goed.¹² Kortom een afwisselend, aantrekkelijk n^o *Zakelijk*: ik kreeg géén *auteurs* ex.¹³ Wil dat alsnog zenden.

Nu, beste, *heel veel liefs* voor Greet Eva de A.S. J^r J^r

een hart: hand van je

Jan

dus: 1 copy Mengelstoffen 11 aan mij

2 M.S. van Leeuwen aan Mier, waar ik het mier aan heb

3 uitsluitel 'Brieven'

4 1 ex. Helikoon.

1000 Danken bij voorbaat!

Ik maakte prosp. Vermeylen.¹⁴

Eindnoten:

- 1 Van Johannes Franciscus Otten (1901-1940) was in begin 1929 als deel 10 in de serie Luchtkasteelen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel de novelle *Verloren vaderland* verschenen. Otten had in 1926 André Maurois' *Ariël* voor Stols vertaald, en had in 1930 en 1931 de tekst bezorgd van resp. John Keats *The collected sonnets* en *Letters of John Keats to Fanny Brawne*, die beide door The Halcyon Press waren uitgegeven. In 1932 zouden van Ottens hand bij A.A.M. Stols de studie *De moderne biographie* en twee novellen onder de titel *De zwarte vogel* verschijnen. Of Greshoff op manuscripten van een van deze werken doelde, is niet meer na te gaan.
- 2 Mogelijk Frederik (Freek) van Leeuwen (1905-1968). Stols zou in de Helikon-reeks in 1940 zijn bundel *Wederkomst* uitgeven.
- 3 Al vanaf 1924 bepleitte Greshoff met een zekere regelmaat de uitgave van een tweede bundel *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde*. Deze bundel, waarvan de samenstelling niet is te achterhalen, is nooit verschenen.
- 4 In maart 1936 zou als zesde deel in de reeks Folemprijs bij L.J.C. Boucher te 's-Gravenhage de aan M.B.B. Nijkerk opgedragen bundel *Rebuten* verschijnen. De tweede druk van deze bundel, die in 1937 in de reeks De Salamander van Em. Querido's Uitgevers-Maatschappij te Amsterdam verscheen, kreeg de ondertitel *Onbestelde brieven* mee.

Deze ‘brieven’ waren oorspronkelijk grotendeels vanaf maart 1930 in Den Gulden Winckel verschenen.

- 5 Arthur van Schendels *Florentijnsche verhalen* was in 1929 bij Boosten & Stols verschenen in een oplage van 1080 exemplaren. W.J. Rozendaal had voor dit boek een bandontwerp gemaakt. Het boek was gezet uit de Garamond, telde 168 bladzijden en had een formaat van 13 × 19 cm.
- 6 Niet geïdentificeerd.
- 7 Niet geïdentificeerd.
- 8 Niet geïdentificeerd.
- 8 [Errata] Bedoeld is de dichter René Verboom (1891-1955).
- 9 Van Martinus Nijhoff verscheen in *Helikon* 2 (1932) 5 (mei), p. 65 het gedicht *Fabriek en dorpsschool*.
- 10 Van Anthonie Donker (ps. van Nicolaas Anthony Donkersloot, 1902-1965) verschenen in *Helikon* 2 (1932) 5 (mei), p. 75-76 de gedichten *Het ree* en *Oordeel*.
- 11 Van Hendricus Gerard Hoekstra (1906-1988) verscheen in *Helikon* 2 (1932) 5 (mei), p. 79 het gedicht *Amoureuus eindspel*.
- 12 Van J. Slauerhoff verschenen in *Helikon* 2 (1932) 5 (mei), p. 67-70 vier *Chineesche gedichten*, n.l. *Op zijn kale kop*, *De oude*, *De wijze* en *De luiard*.
- 13 Van Greshoff waren in *Helikon* 2 (1932) 5 (mei), p. 72-74 onder de titel *Vergeelde papieren* drie uit de periode 1909 tot 1912 stammende gedichten verschenen, n.l. *Blijde inkomste*, *Een afscheid* en *Vroege ochtend in Timgad*.
- 14 Een prospectus voor August Vermeylens *Aphorismen* is niet achterhaald.

201. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 2 mei 1932

2-5-32

Beste Jan,

Je beide lange brieven heb ik ontvangen, en ik dank je er zeer hartelijk voor. Ik denk, dat ik Zaterdag naar Brussel kom, teneinde den dag daarna naar Vermeylens feest te gaan.¹ Kan ik een nacht op je divan slapen, of bren[+ gt] dat inconvenienten mee? Ik wil niet derangeeren, en kan denk ik wel bij Birnie onderdak,² hoewel dat nogal vervelend is.

Dat het met Mirande zoo zou loopen, was wel te voorzien; gemelde heer kan niets gewoon doen; Greet bestelde 1 kilo thee (hij is altijd heet om te verkoopen) maar hij

wil ons 3 kilo kado doen, waar we niet op gesteld zijn; hij wil altijd van ons thee-leurders maken.

Wil je bij Massardo voor mij bestellen: de nieuwe Romans in 2 dln,³³ ik ontvang ze dan wel in Brussel; ik moet weer wat actuele lectuur hebben.

Ik heb een strop van vele honderden, doordat Macy mij niet de banden voor de Musketiers laat leveren, ellendig.⁴⁴

Over den brief van je ex⁵ sta ik versteld; hij wil zeker toenadering. Ik hoor nooit iets van dien heer, hoewel ik hem de Hoghe,⁶ Stendhal⁷ en nog iets zond.

De prijsverlaging van Korneel⁸ Betr[+ e]ft alleen zeer oude boeken. Ik doe er nog niet aan mee.

Angèle krijgt van Clim diverse werken in depot.

Kun je me het stuk van Arthur over Binche⁹ ter lezing zenden. Ik voel niet meer zoo erg veel voor plaketjes, maar misschien is hier wel wat mee te doen.

Nu wat je tweede brief betreft:

Bij voorbaat dank voor den rommel; zal afwachten wat het is.

Zal ook het ms van leeuwen aan den mier zenden.¹⁰

Zal Clim het Ms Mengelstoffen vragen.

Ik zeg niet ja en ik zeg niet nee op de brieven, doch wil mij de copie even ter inzage zenden, en ik beloof je mijn best voor de uitgave te doen.

Van Delgouffre nog steeds niets, heb nu Hellens geschreven, dat als ik het geld deze week niet heb, ik er een advocaat over zal aanspreken; ik wilde eerst Hellens waarschuwen, waar zijn naam er toch min of meer aan verbonden is. Hoewel hij er verder natuurlijk buiten staat.

Ik zend je ook nog een Helikon 5

Hier heb ik het zeer druk, omdat ik voor alles alleen sta. En ik ben zoo verwend door dat dicteeren; nu schrijven en tikken. Verwacht dus geen lange brieven van mij; nieuws van hieruit is dan ook bijna nooit te verwachten.

Laat mij eens weten, hoe het Aty verging bij Lange Lieze,¹¹ en hoe het ermee gaat.

Dank voor het prospectus Vermeylen; moge ik daar althans iets van verkoopen.

Hier verkoop ik absoluut niets, het lijkt[+ t] wel, of alle boekhandels gesloten zijn.

En nog geen bestelling op de Hoghe, alleen een anonieme scheldbriefkaart van een idioot, om te zeggen dat hij geen geld had; zeker een pederast.

Thuis gaat alles goed; met de vrouw van Fons een ietsje beter.

Hartelijke groeten van ons allemaal, ook voor Aty en de jongens.

Als steeds je

[Sander]

Eindnoten:

1 Zie br.199 n.9.

2 Niet geïdentificeerd.

3 De eerste twee delen van de zevenentwintigdelige romancyclus *Les hommes de bonne volonté* van Jules Romans (ps. van Louis Figoule, 1885-1972) waren in 1932 verschenen.

3 [Errata] De werkelijke naam van Jules Romans luidt: Louis Farigoule.

4 George Macy was de oprichter van de Amerikaanse The Limited Editions Club.

Voor deze bibliotheek vereniging had Stols als twaalfde deel van The Halcyon Press een Amerikaanse vertaling door William Robson gedrukt van *The three musketeers* van Alexandre Dumas. Het boek was in een oplage van 1500 exemplaren door Boosten & Stols gedrukt. De illustraties in deze editie waren van de hand van Pierre Falké en het bandontwerp van Leroy H. Appleton.

- 4 [Errata] De leefjaren van George Macy zijn: 1900-1956.
- 5 Jan van Krimpen. (Zie br.199 n.23.)
- 6 P.C. Boutens, *Strofen en andere verzen uit de nalatenschap van Andries de Hoghe*.
- 7 Stendhal, *Anecdotes italiennes et françaises*.
- 8 Zie br.199 n.24.
- 9 Arthur van Schendel, *De dans van Binche*.
- 10 Zie br.200 n.2.
- 11 E.R.A. Buijs.

202. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 mei 1932

[Schaerbeek] 3.5.32

Beste Xandery

Nieuws is er niet veel. Ik schreef je reeds het meeste. Gisteren is Angèle voor het éérst op reis gegaan. En... met een aardig succesje! Alle begin is moeilijk. Maar het viel mij al mede.

Ik schreef een circulaire voor dr Vermeylen.¹ Deze is keurig, maar (vergeef me, dat ik me even met je zaken bemoei) véél te duur. Je zult van deze uitgave geloof ik minder plezier hebben dan je hoopte met die exorbitante prijs. 59 blz. maar! De mentaliteit hier is goedk. goedk. goedk.! Dat is het éénige wat men vraagt. frs. 12.- zou naar mijn leekenedee de prijs geweest zijn. Maar affijn, nu maar eens afwachten. Misschien ben ik pessimist. Zou je niet op de hulde (8 mei geloof ik) moeten aanwezig zijn??? Om je te laten zien en handen te schudden? Mij dunkt van wel. Nog iets: *pers* Vermeylen.

doe jij dat v Maastr. uit of zal ik hier aan Angèle de namen der Nederl. bladen en critici opgeven. Antw. hier even op. En ook wát je wilt: een beperkte recensiedienst (*alléén* de serieuze) of een uitgebreide.??

Er zijn altijd mensen die meer weten dan je zelf weet.

In de N.R.C. heeft men 'ik heb vele vrouwen in den droom bemind', al eens in een *bundel* zien staan!² Knap! Het heeft in een *gehéél* andere (veel rottre[?]) lezing in een verdwenen en verloren[?] bloemlezingje gestaan. Dit is de *éérste* definitieve lezing dewelke gepubliceerd wordt, ook van de twee andere. Men kan ook tè erudiet zijn!

Vic.E.v Vr is tòch opv van Hopman geworden.³ Dat doet mij veel plezier voor ZEd. en... voor ons ook. Want het is toch wel prettig om daar een bevriende mogendheid te hebben zitten! Je moet hem bij eventueel bezoek in Holland bepaald eens gaan groeten. Dat is *heus* de moeite waard. Slau loopt weer in Nederl. rond.⁴ Aty is terug. Lange Lieze⁵ heeft trombose in de hersenen. Niet veel aan te doen.

Nu, beste kerel, antw. over de service de Presse Vermeylen, waar m.i. haast bij is.

Véél liefs voor Margaretha, ook v Aty
een hartelijke hand van je
Jan

Eindnoten:

1 Zie br.200 n.14.

2 In de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 1 mei werd de mei-aflevering van Helikon kort aangekondigd. Over Greshoff staat in dit bericht te lezen: 'Niet ten onrechte noemt Greshoff zijn drie gedichten uit 1909, '10 en '12 Vergeelde Papieren: wij herkennen er met eenige verwondering verzen in, die reeds in zijn eerste bundels waren opgenomen. Na zoovele jaren lijkt een aangebrachte wijziging geen winst te brengen, al moge zij zeer karakteristiek heeten voor veranderde geestesgesteldheid en omstandigheden. Van den welluidenden regel: "Ik heb

veel vrouwen liefgehad, mijn kind” wordt thans deze lezing gegeven: “k Heb vele vrouwen in den droom bemind”. Hetgeen weer heel iets anders is.’

Het gedicht *Een afscheid*, met als beginregel ‘k Heb vele vrouwen in den droom bemind’ was met twee andere gedichten onder de verzameltitel *Vergeelde papieren* in *Helikon* 2 (1932) 5 (mei), p. 73 gepubliceerd. Het gedicht stamt blijkens de in *Helikon* geplaatste datering uit 1910. Een eerste, sterk afwijkende versie was openbaar gemaakt in *Het Jaar der Dichters* 1911, p. 97 onder de titel *Herdenken*. Het gedicht is nooit in een afzonderlijke bundel verschenen, maar werd, in de versie van 1932, in de afdeling ‘Oud zeer (1907-1917)’ van *Gedichten 1907-1934* opgenomen.

- 3 In 1931 volgde Victor E. van Vriesland Frits Hopman op als redacteur Letteren en Kunst van de Nieuwe Rotterdamsche Courant. Victor Emanuel van Vriesland (1892-1974) schreef sinds 1930 recensies in de NRC. Hij zou in 1934 en 1935 redacteur van *Forum* zijn. In 1938 werd hij eindredacteur van *De Groene Amsterdammer*.
- 4 In november 1931 was J. Slauerhoff naar Merano vertrokken om te genezen van zijn tuberculose. Eind april zou Slauerhoff weer in Nederland terugkeren.
- 5 E.R.A. Buijs.

203. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 mei 1932

[Schaerbeek] 3/5 '32

Beste Sander,

Dat is een goed gedacht uwerzijds. Kom Vrijdagavond dan zijn we Zaterdagochtend allen weer in de Taverne.¹ Dan kun je Zondag avond (als je wilt) huistoe gaan en is Maandag alles weer in het gareel. Divan is disponibel. We kunnen dan Vrijdag een cinematje knappen

Het stuk v Arth.² kun je hier lezen. Je krijgt van A. op het oogenblik toch geen dikke boeken los!

Dus als je iets v A wilt èn iets dat (door het onderwerp) kàns maakt, moet je dit plaketje wel nemen.

Voorals indien je het illustreert.

De copij Brieven* zal ik in elk geval rustig in orde maken.³ We kunnen dan zien.

Over L.L.L.⁴ schreef ik je al: tromboze in het benul.

Het *beste* met Fons' vrouw. Vergeet het niet hun veel liefs te wenschen.

Breng van alles en nog wat mee!

Tot Vrijdag dus.

Aty, de kinderen en ik zenden ontzettend veel liefs aan Marga.

Een poot van

Jan

Eindnoten:

1 De Taverne du Passage in de galerie de la Reine te Brussel.

2 *De dans van Binche*.

3 *Rebuten*, dat echter bij L.J.C. Boucher zou verschijnen. (Zie br.200 n.4.)

4 E.R.A. Buijs.

204. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 4 mei 1932

4-5-32

Beste Jan,

Dank voor je beide brieven van 3 dezer. Gelukkig, dat Angèle succes heeft met Vermeulen.¹

Het boekje kon niet goedkooper, er moet zooveel af voor den boekhandel en Angèle zelf. En het kost nog redelijk duur door dat ingewikkelde zetten.

Ik heb zelf reeds een deel der pers gedaan; doch heb je nog suggesties, dan gaarne; ik zend de ex dan van hieruit.

Aardig succes voor van Vriesland; het is ook wel goed voor ons.

Vanmorgen een briefje van Eddy, om trouwkaarten te bestellen.....²

* Zendbrieven aan de Farizeërs.

Beroerd geval met je tante Buys, dat zal wel niet veel meer geven.

Je suggestie om Vrijdag te komen, aanvaard ik gaarne. Bij Birnie hebben ze logees.

Ik vertrek hier dan om half twee, en ben om 4 uur in Brussel; dan ga ik naar kantoor, en vind je thuis of in de taveerne.

Bij jou zie ik dus de Brieven,³ en Binche.

Ben bezig een boekje van Paul Desmeth te drukken, dat dezer dagen gereed komt.⁴

Ga dan aan Rimbaud van den baron-wanbetaler⁵ beginnen. Dan de maquette van Racine voor de Compie Typogr. te Parijs.⁶

Met Pinkstren komen de schoonouders, de week daarop, hoop ik, de Wrights. En dan zal ik eind Mei wel even naar Parjs moeten, voor de Compie.

Dus in ieder geval tot Vrijdag.

Gab. Smit logeert bij Jonas; een jonge Slauerhoff om te zien, doch rein gewasschen, jong nog en druk.

Doch het geeft eenig vertier. En hij kocht wat boeken.

Heel veel liefs voor allemaal van ons allen,

als steeds je

[Sander]

Eindnoten:

1 *Aphorismen*.

2 Op 3 mei schreef E. du Perron aan Stols: '[...] zou je voor me willen laten drukken en *ten spoedigste* willen sturen [...] kaartjes van den volgenden inhoud: Elisabeth de Roos en E. du Perron geven hierbij kennis van hun huwelijk en vertrek naar het buitenland [...]. De "typografische schikking" laat ik aan jou over, maar kàn het in "gewone" uitvoering [...].' Als postscriptum voegde Du Perron er aan toe: 'Maak er geen dure bibliophiluitgave van'. (Zie E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.3, Amsterdam 1978, p. 284-285.)

3 *Rebuten*.

4 *Nord-Sud* van Paul Desmeth zou in september 1933 bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen. Het werd in een oplage van 75 exemplaren bij Boosten & Stols gedrukt.

5 In de zomer van 1932 zou Stols voor Willem Henrik Emile baron van der Borch van Verwolde (1910-1943) *Deux poèmes* van Arthur Rimbaud drukken in een oplage van 30 exemplaren. Stols drukte vanaf dit jaar een drietal boeken voor Van der Borch, die echter regelmatig verzuimde de drukkersrekening te voldoen. (Zie C. van Dijk, *Aux frais d'un amateur. Emile baron van der Borch van Verwolde en het boek*, in *Uit bibliotheektuin en informatieveld. Opstellen aangeboden aan dr. D. Grosheide [...]* (ed. H.F. Hofman et al.), Utrecht 1978, p. 270-288, en H. de la Fontaine Verwey, *Herinneringen van een bibliothecaris* (8). *Emile van der Borch van Verwolde*, in *De Boekenwereld* 3 (1986-1987) 4, p. 114-121.)

6 La Compagnie Typographique was in 1932 door Stols te zamen met Gaston-Louis Vuitton en Lucien Jaïs opgericht. (Vgl. Tony de Vibraye, *Alexandre Stols et 'La Compagnie Typographique'*, in cat. *Eretentoonstelling A.A.M. Stols*, Den Haag (Rijksmuseum Meermanno-Westreenianum) mei 1965, p. 16.) Voorzover is na te gaan, heeft Stols voor La Compagnie Typographique geen editie van enig werk van Jean Racine gemaakt.

205. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 mei 1932

[Brussel] 16/5 32

Beste Sander,

Goed thuis gekomen? Wij komen dus als er niets tusschenkomt 28 Mei Zaterdag met de Nijkerken¹ in Maastricht. Heel gezellig.

Verder niets nieuws. De jongens kampeeren, Angèle (die hard werkt) zit in Dinant. Wij hebben het heerlijk stil.

Ik was even in Arnhem Woensdag en Aty Donderdag - Vrijdag. Het is zonder hoop. Afwachten. Het kan direct afgelopen zijn, het kan nog weken duren. Het is een zielige geschiedenis.

Als ik kan breng ik die vertalingen v Larbaud mee.²

Hoe gaat het in Maastricht. Laat eens iets hooren.

Je hebt het stuk van Proust nu zeker ontvangen?³

Verder niets nieuws.

Liefste groeten van ons allen, veel groeten van de cafétafel

je

Jan

Zijn er geen heerlijke nieuwe boeken??? Ik lees met plezier Kelk's Jan Steen⁴ = 10
 × zoo goed als Rembr v De Vries⁵

Eindnoten:

- 1 Marinus Benjamin Barend Nijkerk (1894-1987) en Henriëtta Erna Nijkerk-van den Bergh (1901-1979). Nijkerk was in 1921 in Brussel komen wonen. (Zie over Nijkerk en zijn relatie met Greshoff en Stols: Cees van Dijk, *M.B.B. Nijkerk, book collector*, in *Theatrum orbis librorum. Liber amicorum presented to Nico Israel [...]* (ed. Ton Croiset van Uchelen et al.), Utrecht 1989, p. 394-401.)
- 2 *Wensch des dichters*. (Zie br.198 n.11.)
- 3 Zie br.199 n.18.
- 4 *Jan Steen* door Cornelis Jan Kelk (1901-1981) was begin 1932 bij De Spieghele te Amsterdam verschenen. *Jan Steen* zou in Groot Nederland 30 (1932) 10 (oktober), p. 381-382 worden besproken door Frans Coenen.
- 5 *Rembrandt* door Theunis Uilke de Vries (geb. 1907) was eind 1931 bij Van Loghum Slaterus Uitgevers-Maatschappij te Arnhem verschenen. *Rembrandt* zou in Groot Nederland 30 (1932) 8 (augustus), p. 188-189 worden besproken door Frans Coenen.

206. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 mei 1932

[Brussel] Vrijdag [20-v 1932]

Beste Sander,

Onze komst met de Nijkerks gaat dus niet door? Of ben je dan nog in Maastr??
 We zouden 28 komen - 29 vertrekken.

Na dien tijd kan het niet omdat Han N[ijkerk] dan in Zandvoort zit van 1 Juni - 1 July. Dus zodoende..

Kun je niet 30 gaan?

Lijmen is bij de W.B. verschenen: *monsterlijk* geïllustreerd door v Straeten.¹ -
 Wanneer komt het vertalingen n^o???² Ik wil ook wat maken.³ morgen zend ik een goed[+ e] vert. v. Emile (Nerval)⁴

Laat even wat hooren.

Kus al het kusbare bij je thuis
 verder hart. handen.

geheel je

Jan

Hierbij een *alleraardigst* gedicht v Emile.⁵

Eindnoten:

- 1 In mei was bij de Mij. tot Verspreiding van Goede en Goedkoope Lectuur te Amsterdam de tweede druk van Willem Elsschots *Lijmen* verschenen als deel 483 van de Wereldbibliotheek. *Lijmen* was geïllustreerd met 9 houtsneden door de Belgische tekenaar Henri van Straten (1892-1944?), die ook het bandontwerp had vervaardigd.
- 2 Het vertalingennummer van *Helikon* zou in september verschijnen.
- 3 Greshoff zou geen bijdrage aan het vertalingennummer van *Helikon* leveren.
- 4 Van Emile van der Borch zou in *Helikon* 2 (1932) 7 (september), p. 99 een vertaling van het gedicht *Epitaaf* van Gérard de Nerval worden opgenomen.
- 5 In *Helikon* 2 (1932) 6 (juni), p. 81 zou het gedicht *Een lied van ernst* door Emile van der Borch worden opgenomen.

207. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 23 mei 1932

23-5-32

Beste Jan,

Het is erg jammer, dat jullie nu Zondag niet kunt komen, maar ik *moet* naar Parijs voor de Racine en voor L'Or.¹ Als het lukt, ben ik alweer een stuk verder.

Door de gebeurtenissen der laatste dagen ben ik uit de correspondentie; Emiel wacht al eeuwen op een brief (maar ik op geld, dus dat komt gelijk uit).

Je stuk over Proust² heb ik inmiddels in dank ontvangen.

Zou je me de vertaling van Larbaud³ willen retourneren, dan is het vertalingen No gereed; als je nog copie voor 1 blz hebt, zend die dan omgaand in, dan laat ik er

nog een gedicht door Hendrik de Vries vertaald,⁴ uit.

Het vertalingen No zal dan toch pas in September verschijnen (Juli en Aug. vallen uit).

Overigens staat het vrijwel vast, dat Helikon in 1933 niet meer zal kunnen verschijnen.⁵

Wil je Angèle eens vragen, aan van de Voorde subsidie voor Helikon te vragen?⁶ Je weet, dat hij op het feest van Vermeylen naar mij toe is gekomen, om het bij te leggen;⁷ ik heb zijn excuses maar aanvaard.

En hij zal het nu wel uit zijn lijf laten, om me verder onaangenaam te zijn, want ik heb het hem eens goed verteld waar het op stond.

Hier als steeds veel werk, en weinig resultaat. Verkoopen doe ik niet meer; Angèle had ook een slechte week. Correspondentie bij de vleet, en op de drukkerij vooral werk met maquettes maken.

Ik hoop, dat de paar dagen in Parijs afwisseling zullen brengen. Misschien kom ik voor of na Parijs even naar je toe. Tot hoelang ben je nog in Brussel?

H.gr. van huis tot huis,

je

[Sander]

Eindnoten:

- 1 Mogelijk Charles d'Orléans' *Carole en latin* dat Stols eind 1933 zou drukken voor de leden van La Compagnie Typographique.
- 2 *De brieven van Proust*.
- 3 *Wensch des dichters*. (Zie br.198 n.11.)
- 4 In Helikon 2 (1932) 7 (september), p. 107-109 werden van Hendrik de Vries drie vertalingen uit het Spaans opgenomen.
De dichter en schilder Hendrik de Vries (1896-1989) was medewerker van de tijdschriften Het Getij en De Vrije Bladen. Hij debuteerde in 1917 met de in eigen beheer uitgegeven bundel *Het gat in Mars en het Milagrat*; in 1922 was zijn bundel *Vlamrood* verschenen. In 1928 was De Vries lid geworden van de Groningse schildersgroep De Ploeg.
- 5 Met ingang van 1933 zou Helikon niet langer door A.A.M. Stols maar door Boosten & Stols worden uitgegeven.
- 6 De Belgische criticus Urbain Pieter Maria van de Voorde (1893-1966) was werkzaam bij het ministerie van kunsten en wetenschappen.
- 7 Urbain van de Voorde maakte evenals Greshoff deel uit van het erecomité voor de huldiging van August Vermeylen op 12 mei.
Er is niet achterhaald waarover Stols en Van de Voorde ruzie zouden hebben gehad.

208. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 24 mei 1932

[Schaerbeek] Dinsdag [24-v 1932]

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je berichten. Als hij in Nederl. toegelaten wordt krijg je vanavond bezoek van Sliva.

Wat echt zonde en jammer v Helikon. Kan in Nederland dan *niets*?

Angèle gaat morgen of overmorgen naar het Varken van de Voorde. Heden is zij naar Oostende en Brugge.

Maurice heeft weer een prijs v 6000 frs.¹ Het bofbeest.

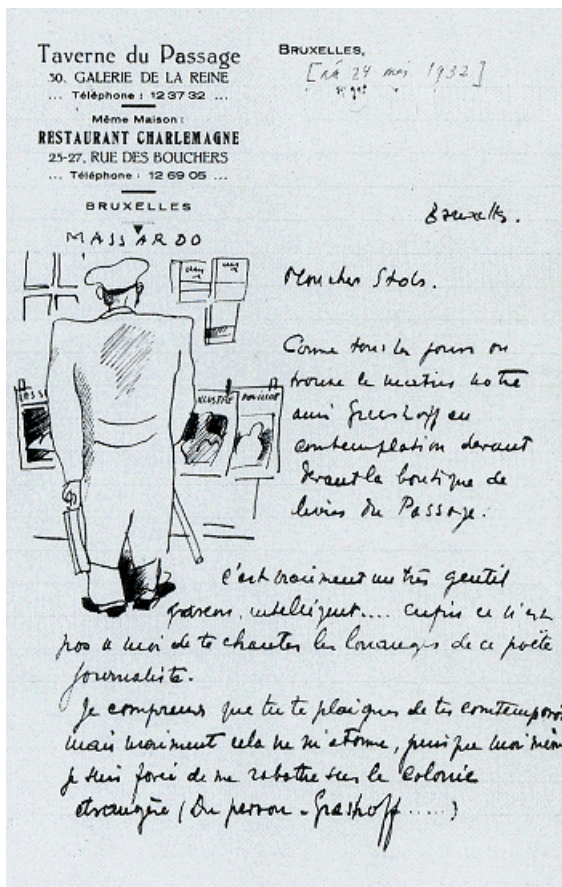
Aty zal Greet spoedig antw. op haar uitvoerig schrijven betreffende de goudvischteelt.

L.L.L. kan niet beter worden, het is een eindeloos wachten.² Ik was er verleden week even en trof haar toevallig nog al goed.

Ik vertrek van 20 Juni - 22 July naar Holland.

Groet *allen*. Veel liefs voor jullie vieren
geheel je

Jan

Door Stols genomen foto van Greshoff, Luxemburg oktober 1931.

Taverne du Passage

30, GALERIE DE LA REINE

... Téléphone : 12 37 32 ...

Même Maison :

RESTAURANT CHARLEMAGNE

25-27, RUE DES BOUCHIERS

... Téléphone : 12 69 05 ...

BRUXELLES

2) Reçois deux lettres, dont une qui m'a fait
faire une visite dans
une maison remplie de
barreaux.

Le cliché du dessin me semble très bien, je
dirai même qu'il est très bien. Les traits
ne sont pas euhémériques, il est net. Reste à
savoir si cela donnera des résultats propres.

J'ai vu Verboom, il est toujours d'accord
et promet un manuscrit (le manuscrit...) pour bientôt

LM 1932

Tityre et moi s'ont fait
d'accord et j'ai pu
occure pour le voir bientôt
admettre à la suite des libéraux
Verboom. Des Gendreau,
Tityre admettent Malinche
tous les points de leurs amis.
D'ailleurs aussi d'ailleurs.

Je te remercie d'avoir envoyé à moi pour l'exposition
d'aquarelle. En principe cela tient toujours.

J'attends la suite des épreuves sur le genre.
Je fais l'élaboration le dessin original, je le
commence pour enlever, l'épreuve ne suffit.

Je suis avec toi.

Stobbaerts

Stobbaerts

Stobbaerts dank voor de brief van Stols, voor de gift
die nu ben. Ik stuur je een brief, de aquarellen
die ik heb. Het liefst van het best, je weet dat
Chas Stols → een versierd boekje met aquarellen
van "Passage" en momenteel de aquarellen die
vrij. Je krijgt twee aquarellen, twee aquarellen
Marin. Het is een brief van Stols.

Brief van Greshoff, Marcel Stobbaerts en Jean Dess aan Stols, mei 1932, met tekeningen door Stobbaerts.

Groet Lousberg eens van me als je hem ziet

Lijmen bij de W B is uit.
 en *leelijk* geïllustreerd
 voor vertalingen [xxx] zorg ik dezer dagen.

Eindnoten:

1 Aan Maurice Roelants was de Driejaarlijkse Prijs der Vlaamsche Provinciën toegekend.

2 E.R.A. Buijs. (Zie br.202.)

209. Marcel Stobbaerts/J. Greshoff/Jean Dess aan A.A.M. Stols, na 24 mei 1932^{1, 2}

Bruxelles.

Mon cher Stols.

Comme tous les jours on trouve le matin notre ami Greshoff en contemplation devant devant[*sic*] la boutique de livres du Passage.³

C'est vraiment un très gentil garçon, intelligent.... enfin ce n'est pas a moi de te chanter les louages de ce poète journaliste.

Je comprends que tu te plains de tes contemporains mais vraiment cela ne m'étonne, puisque moi même je suis force de me rabattre[?] sur le colonie étrangère (Duperron-Greshoff.....)

Recu tes deux lettres, dont une qui m'a fait faire une visite dans une maison remplie de barreaux

Le cliché du dessin⁴ me semble tres bien, je dirai même qu'[']il est très, très, très bien. Les traits ne sont pas embrouillés, il est net. Reste a savoir ce que cela donnera sur un autre papier.

J'ai vu Verboom, il est toujours d'accord et promets un manuscrit⁵ (Le manuscrit.....) pour bientôt

Tityre⁶ est tout a fait d'accord (aussi) et pioche son beurre pour te voir bientôt admiré a la vitrine des librairies.

Verboom. Van Guidetael,⁷ Tityre assomment Maestricht sous le poids de leurs amities.

Toussaint⁸ aussi d'ailleurs

Je te remercie d'avoir songé a moi pour l'exposition d'aquarelle.⁹ En principe cela tient toujours

J'attends la suite des épreuves sur le genièvre¹⁰

Ne fait plus parvenir le dessin original, je le connais par coeur, l'épreuve me suffit.

Bien amicalement

Stobbaerts Marcel

Beste Sander

Hartelijk dank voor de Andries de Hoghe,¹¹ waar ik zéér blij mee ben. Ik stuur je dezer dagen de vertalingen terug v. Larbaud.¹² Veel liefs van huis tot huis,

Geheel je

Jan

Dit is Jean Dess¹³

Cher Ami -

Un hasard heureux m'amène au 'Passage'¹⁴ au moment où les amis t'achèvent. Je joins donc quelques bons compliments

Merci pour le volume et ton appreciation

Jean Dess

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de opmerkingen over de *Strofen en andere verzen uit de nalatenschap van Andries de Hoghe* en over de vertaling van Larbaud.
- 2 Geschreven op briefpapier van de Taverne du Passage, Galerie de la Reine 30, Bruxelles.
- 3 Boekhandel Massardo was gevestigd in de galerie de la Reine naast de Taverne du Passage.
- 4 Mogelijk doelde Marcel Stobbaerts op de illustraties die hij zou maken voor *Het boekje van de genever* van E. van Lidth de Jeude, dat in juli zou verschijnen. Het boekje werd gedrukt op houthoudend papier van slechte kwaliteit.
- 5 Niet geïdentificeerd.
- 6 Niet geïdentificeerd.
- 6 [Errata] Mogelijk is 'Tityre' een koosnaam voor Marcel Thiry (1897-1977). Stols zou in 1934 diens *Statue de la fatigue* voor de Luikse Éditions du Balancier drukken.
- 7 Niet geïdentificeerd.
- 7 [Errata] Mogelijk de schilder en kunstcriticus Roger van Gindertael (1899-?), die in 1927 door Valéry Larbaud aan Stols was aanbevolen. Van Gindertael had een vignet getekend voor de door Larbaud ingeleide dichtbundel *Géographies* van Mercedes Legrand die in 1928 bij Stols was verschenen.
- 8 F.V. Toussaint van Boelaere.
- 9 In mei had Marcel Stobbaerts in galerie Louis Manteau te Brussel een tentoonstelling gehouden.
- 10 De proeven van *Het boekje van de genever*.
- 11 P.C. Boutens, *Strofen en andere verzen uit de nalatenschap van Andries de Hoghe* dat in april was verschenen.
- 12 Zie br.198 n.11.
- 13 Jean Dess was de eigenaar van het café-restaurant Pourquoi Pas op de place de la Monnaie te Brussel.
- 14 Taverne du Passage te Brussel.

210. J. Greshoff aan A.A.M. Stols¹

[Schaerbeek]

Beste Sander,

Zoo juist sprak ik Delgouffre. Hij beloofde mij morgen of overmorgen in elk geval deze week 3000 frs op je rekening te storten. Verder zou hij zien om door bemiddeling van Pulings² betaling van het rijk en de koningin[?] te verkrijgen (soit frs 5000. -) welke eveneens direct op je rekening zouden gaan. Dat is dus $1000 + 3000 + 3000 + 5000 = 12.000$ frs. En dat begint er dan al aardig op te lijken. Hij zal je verder (beloofd hij vast) dezer dagen een nauwkeurig overzicht van de gestie der Hellensgelden geven. Zoodat je *precies* weet *wat* er ontvangen en uitgegeven en nog te ontvangen is.

ZEd was vooral zeer in zijn wiek geschoten omdat [+ je] 10 exx. die je bij inschrijving *voor je rekening* genomen had, nu plotseling terug wilt geven, hetgeen hem niet juist leek. En het misschien ook niet is, *wannéér* Delg. *wáárheid* spreekt!! Zou er met een beetje *geduld* niet méér uit te persen zijn?

In elk geval vraagt D. een termijn om die 5000 fr v/d staat binnen te krijgen. Is dat onredelijk?

Enfin, ik heb mijn plicht gedaan met zijn woorden over te brengen.

Je geliefde broeder Clim heeft een vreemd idee van zaken! Denkt hij dat men voor zijn plezier met boeken reist! Op de 20 Angiolino's verdient nauwkeurig juist berekend de reiziger(-ster) 5 frs = 25 centiemen per stuk of $3\frac{1}{4}$ *cent*!!! Aangezien daarin nog *niet* een deel der reiskosten verdisconteerd is, komt dat neer op een *verlies*!!! Ik

vraag me af als Nijhoff eens 20 exx. met 50% vroeg of B. en St. dat zou weigeren????

Mag ik Clim, via jou, een vriendsch.[appelijke] raad geven: als men iemand heeft die *ijver* toont, dan moet men die ijver *stimuleeren* en men kan geen ijver verwachten voor transacties, welke verlies opleveren!

Dit onder ons en alléén omdat ik zoo gráág zou zien dat er hier in België een aardige clientèle gevormd werd voor B. en S., zoo goed als voor jou. Ik wensch jullie allen het allerbeste. En als ik dus een gevaartje op de weg zie, is het mijn plicht om te waarschuwen. Ik heb Angèle natuurlijk op een gansch andere wijze toegesproken en er op gewezen dat het in de handel niet altijd alléén om de verdienste gaat, maar dat men ook wel eens iets moet offeren omder wille van de relaties! Maar je begrijpt dat gaat niet dikwijls op!!

Neem mij deze uitstap op een gebied dat mij eigenlijk niet aangaat niet kwalijk. Want eigenlijkèr gaat het me wel aan: het welzijn van onze kameraden is wel degelijk onze zaak!

Basta.

Zaterdag ben ik in Utrecht. Vrijdag in Aja. Zaterdagavond weer thuis.

Nieuws is er niet. Ik drink nog altijd yoghurt en Hollandsch[?] water!

Tot spoedig. Veel liefs voor *allen* van allen,
en een hand van geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de opmerkingen over Jean Delgouffre.
- 2 Mogelijk de Brusselse dichter Gaston Pulings (1885-1941). Pulings was hoofdredacteur van het toneeltijdschrift *La Scène* en van het tijdschrift *Nord*. Hij was verder correspondent te Brussel van *Les Nouvelles Littéraires* en *L'Art Vivant*.

211. J. Greshoff aan A.A.M. Stols¹

[Schaerbeek] Woensdag,

Beste Xr.

Je hebt mijn brief van gisteren wel goed begrepen? Toen Delgouffre, met wie ik officieel 'au mieux' ben, mij vroeg of ik je wilde schrijven kon ik hem dat moeilijk weigeren. Ik gaf dus eenvoudigweg weer wat hij zei. Wat *ik* er van dènk wéét je!! Die brief heeft dus geen andere waarde of beteekenis dan een soort communiqué van J. Delgouffre, dat hij je niet persoonlijk wilde sturen, omdat je hem beleedigd had!

Allemaal woorden! Als het zuivere koffij is moet hij met geld en met bewijsstukken op de proppen komen. Ik ben benieuwd of je morgen je 3000 pegels krijgt!

Wij gaan Donderdag naar Arnhem. Vrijdag om 11 uur wordt L.L.L.² begraven. Het is een zegen dat ze uit haar lijden is, voor de meisjes Spiering³ is het [+ een] slag en voor de oma's óók.

Denk je om dat patersboekje met gedichten.⁴ Clem kan het terugkrijgen als hij wil, als ik er maar even over schrijven mag.

Stuur mij ook gauw die Smit.⁵ Heb je geen jeu d'épreuves voor me?

Veel liefs voor vrouw en kroost van ons allen

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de opmerkingen over Jean Delgouffre en over het overlijden van E.R.A. Buijs.
- 2 E.R.A. Buijs was overleden op 7 juni.
- 3 Ada en Maria Wilhelmina (1892-?), de twee dochters van Greshoffs vriend C.J.A. Spiering, bij wie Greshoffs tante Buijs in huis woonde.
- 4 Er is niet achterhaald waarop Greshoff doelde.
- 5 Gabriël Smit, *Requiem in memoriam matris*.

212. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, wschl. 13 juni 1932¹

Maandag

Beste Sander

Hart. dank

a. voor je brief, welke mij veel genoeg deed.

b. voor de 3 Rimbaud's. Is dat een attentie van Emile om mij 3 exx te zenden??

Ik schreef hem heden.²

Ik ben Zondag doodmoe uit Arnh. terug gekomen. Mijn moeder die *zéér* onder den indruk van Lies' dood³ was is nu bij ons.

Helikon is aardig!⁴

Gedicht Emile prima.⁵ De N.R.C. wees er op.⁶ Curieus dat Bourbon mij een gedicht opdroeg⁷

Schrijf mij zijn adres.

a.u.b.

Alleen de jongere Armand Simoens = 65 jaar!!! Maar *als dichter* is het inderdaad een jongere.⁸

Eddy is op Gistoux na noodseinen van Mama!!!!⁹ L'Histoire se repète!

Simon Vestdijk *idem*.¹⁰

Heb je gezien dat de familie Mayer in de Almanach de Gotha komt!!!! Het schijnt een schat van een meisje te zijn, dat freuletje.¹¹

Wist je dat Sliva Pruim (de vrucht pruim) beteekent? Het is zoo. Hij heet dan ook altijd M. Prune tegenwoordig.

Ik ga

25 's morgens naar Holland
25-29 p.a. A.J.G. Verster Villa 'De Lantaren'
VCalcarlaan Wassenaar
29-20 July p/a J.C. Bloem
Villa 'De Zwaluw' Rijksstraatweg Breukelen
A.v.S. in Holland - A R H in Ascona, Slau in Spanje. Helman, met jaargeld N. en
v D. op de Balearen.¹²

Waarom kan je niet een proeffie van Smit sturen????¹³ De beide bondels v Nypels leende ik v Mayer.¹⁴

Nu, beste, *veel liefs* van gâ tot gâ.
met hart. gr. van allen
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van een brief door E. du Perron aan Greshoff van donderdag 9 juni, waarin hij Greshoff schreef op 10 juni naar Gistoux te vertrekken. (Zie n.9.)
13 juni 1932 viel op een maandag.
- 2 Omstreeks juni had Stols voor Emile van der Borch van Verwolde *Deux poèmes* van Jean Arthur Nicolas Rimbaud (1854-1891) gedrukt in een oplage van circa 30 exemplaren. Van der Borch was samen met Stols voor de typografie verantwoordelijk. J. Buckland Wright had houtgravures voor deze uitgave gemaakt.
De brief van Greshoff aan Van der Borch is niet bewaard gebleven. (Zie voor het ontstaan van deze uitgave C. van Dijk, *Aux frais d'un amateur. Emile baron van der Borch van Verwolde en het boek*, in *Uit bibliotheektuin en informatieveld. Opstellen aangeboden aan dr. D. Grosheide* [...] (ed. H.F. Hofman et al.), Utrecht 1978, p. 277-278.)
- 3 E.R.A. Buijs.
- 4 Het juni-nummer van *Helikon* was gewijd aan '12 jonge dichters', en bevatte gedichten van Emile van der Borch van Verwolde, Louis de Bourbon, Alex. Campaert, M.B. Frenkel, Theo ten Hooven, Muus Jacobse, Johan de Molenaar, Berten Schepens, Amand Simoens, F.C. Terborgh en S. Vestdijk.
- 5 *Een lied van ernst*.
- 6 In de aankondiging van het juni-nummer van *Helikon* in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 11 juni (Av.B) schreef de anonieme bespreker: "“Een lied van Ernst” is de minder gelukkige titel, en die associaties met Wilde's bekende toneelstuk opwekt, van een gedicht van Emile van der Borch, dat de aflevering opent. De volgorde der auteurs is ditmaal alfabetisch, maar deze verzen misstaan op de eerste bladzijde niet."
- 7 In *Helikon* 2 (1932) 6 (juni), p. 82 was het titelloze gedicht 'Wanneer mijn blik valt in de drukke straten', dat aan Greshoff was opgedragen, van Louis de Bourbon opgenomen.
De Bourbon publiceerde in dezelfde aflevering bovendien zijn gedicht *Avondlied* (p. 83).
Louis Jean Henri Charles Adelberth de Bourbon (1908-1975) was redacteur van het Nijmeegse jongeren tijdschrift *Het Venster* en was in 1931 gedebuteerd met de gedichtenbundel *Reisverhalen*.
- 8 Armand Jozef Simoens (1884-1963) was medewerker van *Vooruit* en had onder meer in 1909 het toneelstuk *Een verlosser* geschreven. Gedichten van hem waren al rond 1914 verschenen in de tijdschriften *Excelsior*, *Dietsche Warande & Belfort* en *Vlaamsch Leven*.
- 9 Op 9 juni, tijdens zijn huwelijksreis in Lugano, had E. du Perron aan Greshoff geschreven de volgende dag naar Gistoux te vertrekken wegens de ziekte van zijn moeder. (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.3, Amsterdam 1978, p. 316.) Op 14 februari was Du Perron ook al naar Gistoux teruggeroepen wegens de ziekte van zijn moeder, en ook in de tussenliggende periode verbleef hij om die reden herhaaldelijk op Gistoux.
- 10 Eind 1931 had S. Vestdijk in Den Haag kennisgemaakt met Simone Séchez. Tijdens zijn bezoek in april aan Gistoux kwam het tot een relatie met haar. Eind mei, nog voordat E. du Perron naar Gistoux werd teruggeroepen, was Vestdijk weer op Gistoux gearriveerd.
- 11 Henri Cornelis Mayer (1906-1935), de zoon van de boekhandelaar Henri Mayer, zou in januari 1934 in het huwelijk treden met Margaretha Marina barones van Höevell (geb. 1907).

- 12 Albert Helman (ps, van Lodewijk Alphonsus Maria Lichtveld, geb. 1903) was tot eind 1931 redacteur van het tijdschrift *De Gemeenschap* geweest. Nijgh & Van Ditmar was zijn vaste uitgever.
Helman was met een laag maandgeld als voorschot op te ontvangen royalties, aangevuld met honoraria voor free-lance werk voor Nederlandse periodieken, verhuisd naar S. Gugat del Vallez bij Barcelona. Vandaaruit bezocht hij regelmatig Mallorca om zijn vrienden A. Vigoleis Thelen en Arnold (Bob) Clerx op te zoeken.
- 13 Gabriël Smit, *Requiem in memoriam matris*.
- 14 Waarschijnlijk doelde Greshoff op de door Charles Nypels gedrukte bundels *Weerklank* door Gabriël Smit en *Verzen* door Theun de Vries.
Nypels zou in 1932 ook nog *Rembrandt de denker* van Goethe en *Peregrina* door F.M. Huebner uitgeven. Jan Engelmans *Tuin van Eros* dat in het imprint het jaartal 1932 draagt, is pas in 1933 verschenen.

213. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 juni 1932

23/6 '32

Beste Sander,

Hart. dank voor je brief, welke ik ontving juist voor mijn vertrek.

Ik heb inzage gehad van de volledige comptabiliteit van het Comité Hellens,¹ met de pièces justificatives. -

Van 'achteroverdrukken' door Jean D. is in elk geval *geen sprake*. Je hebt, geloof ik, deze zaak verkeerd ingezien. D.w.z. psychologisch. Er is te weinig geld en wat er komen moet komt te langzaam binnen, dat is wáár. Maar van iets wat ook maar in de verte op fraude lijkt is niets te ontdekken.

Ik ben *erg* benieuwd naar de bundel van Bourbon.² Die van Smit bij Nypels is maar zwakjes!³ Ja, probeer het maar eens met Eekhout.⁴ Het is niet zeer fraai.

Maar het [+ is] toch in elk geval op een behoorlijk peil en je onteert je niet met de uitgave van een text van ZEd. 750/1000 exx! Als het waar blijkt is het aardig.

In de bundel van Vestdijk ('Vrije Bladen VI') staan eenige *verdomd* mooie gedichten.⁵ Maar hij heeft nog veel betere in portefeuille.⁶

Wat doet [xxx] in Maastricht?????

Kees is dóór Maastricht gebusd, maar ze zijn er niet uitgestapt. en direct door naar Valkenburg gegaan. -

Er is nu weer haast een eind aan je weduwnaarschap.

Tot 20 July is mijn adres dus:

p.a. mr. J.C. Bloem

Villa 'De Zwaluw'

Rijksstraatweg

Breukelen a/d Vecht

Veel hartelijke groeten aan allen, van ons allen,
een hand van je

Jan

Eindnoten:

- 1 Omstreeks mei 1931 was het Comité Hellens opgericht ter gelegenheid van Franz Hellens' vijftigste verjaardag op 8 september 1931. Het Comité had het initiatief genomen tot de uitgave van Hellens' *Documents secrets 1905-1931* dat in maart door A.A.M. Stols, Éditeur te Bruxelles & Maastricht werd uitgegeven. Het boek, dat was opgedragen aan Greshoff en E. du Perron, was bij Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 185 exemplaren. A.A.J. Stols tekende de initialen voor deze uitgave.
Over de financiële afwikkeling van deze uitgave ontstond tussen Stols en het Comité Hellens in de persoon van Jean Delgouffre een verbitterde strijd, waarbij Greshoff sussend optrad.
- 2 In 1932 zou bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel de bundel *Zwerving* van Louis de Bourbon verschijnen. De gedichtenbundel werd gedrukt bij Boosten & Stols en Henri Jonas maakte voor de bundel een tekening.
- 3 In juni had Leiter-Nypels te Maastricht de gedichtenbundel *Weerklank* van Gabriël Smit uitgegeven. De bundel was door Charles Nypels gedrukt.
- 4 In september zou bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel de bundel *Doolagiën* door Jan H. Eekhout verschijnen. De bundel was door Stols bij Boosten & Stols gedrukt.
Jan Hendrik Eekhout (1900-1978) had eerder bundels gepubliceerd bij uitgeverij De Gemeenschap en zou hierna voornamelijk bij UM Holland publiceren, de uitgever van het tijdschrift *Opwaartsche Wegen* waarvan hij medewerker was.
- 5 In juni was als zesde schrift van de negende jaargang van *De Vrije Bladen* de bundel *Verzen* van S. Vestdijk bij Uitgeversbedrijf De Spieghel te Amsterdam verschenen.
- 6 S. Vestdijk zou in 1932 regelmatig meewerken aan *Helikon*. (Zie voor een overzicht van zijn bijdragen aan Stols' tijdschrift: Jean Brüll, *Overzicht van de bijdragen van en over S. Vestdijk in letterkundige- en algemeen kulturele tijdschriften uit de jaren 1930-1972*, dl.3, Utrecht 1979, p. 77-81.)

214. J. Greshoff aan A.A.M. Stols¹

Beste Sander,

Je bent ook een mooie! Je geeft mij een adres op onbekend te Arnhem bij de Burg. Stand. Nu kun je natuurlijk beweren dat de Bourbons niet van Burgerlijke Stand zijn!

Wil je deze blauwe enveloppe in een andere sluiten en van goed adres voorzien.

Hij kan dan zien dat ik hem al eerder schreef.

Mijn adres is tot 20 July p/a Mr. J.C. Bloem

Rijksstraatweg

Breukelen a/d Vecht

Met veel liefs v huis tot huis.

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de opmerkingen over Greshoffs verblijf bij J.C. Bloem tot 20 juli en over het adres van Louis de Bourbon, waarnaar Greshoff in br.212 gevraagd had.

215. J. Greshoff/Marcel Stobbaerts aan A.A.M. Stols, 28 juli 1932

[Schaerbeek] 28/7 '32

Beste Sander,

Dank voor je berichten. Aty heeft intusschen geschreven.

Stuur mij *a.u.b.* het werkje van Lidth¹ en Smit:²

J.Gr.

a.b.s. de Mme Sérigiers

Villa des Houx

Genck

Ik ben er *erg* verlangend naar.

Veel liefs voor *allen*

geheel je

Jan

Meilleurs amities - cher ami

Stobbaerts Marcel

Eindnoten:

- 1 *Het boekje van de genever* van E. van Lidth de Jeude was in juli verschenen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel. Het boekje was in een oplage van 18 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. Marcel Stobbaerts had tekeningen bij de tekst gemaakt.
- 2 Gabriël Smit, *Requiem in memoriam matris*.

216. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 juli 1932

[Schaerbeek] 29 Jul. 1932

Beste Sander,

Ik kan mij begrijpen dat jullie weer liever eens iets anders wilt zien. En Dusseldorp is inderdaad een allerliefst dorp.

Stuur mij het juiste adres van Bourbon *aub.* naar Genck. Indertijd schreef je Arnhem en het bleek een vergissing.

Krijg ik de boeke[+ n], waar mijn ziel naar hunkert naar Genck?!?!?

Dank Greet allerhartelijkst voor de brief.

Veel beste verjaarswensen voor je zoon.

Het allerbeste met je Vader's gezondheid.

Een hart. hant[*sic*] van

Jan

Sliva is terug: bruin en pratende over niets dan bier, overzalig br[ouwsel] van Peren.

Eddy: Hôtel Beauséjour *Spa*.

217. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 juli 1932

[Schaerbeek, 31-VII 1932]

B.S.

Hart. dank voor je berichten.

Neen, lacy, Woensdag ben ik niet in Brussel. Ik kom Zaterdag avond of Zondag ochtend thuis uit Genck.

Ik ben zéér benieuwd naar Zwerving van Bourbon.

De boeken vind ik straks in Genck. Bij voorbaat duizend danken!

Het beste met je Vader.

Veel liefs v allen voor allen

je

Jan.

In haaste

218. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 augustus 1932

Genck 1 Augs. 32

Beste Xander,

Hier vond ik de beide boekjes.¹ Ik ben er dol blij mede. Die teekeningen van Marcel St. zijn toch verduiveld geestig en vlot.² Maar.... waarom 18 exx. in een werkje dat in duizende[+ n] exx verkocht moet worden!?!?

Het is hier stil en zomersch. Net iets voor een oude man om weer wat bij te komen. Veel liefs van Aty en nogmaals 1000 danken.

Geheel je

Jan

Den zilver omslag is zéér mooi, maar besmettelijk.³ Je ziet er alles op.

Eindnoten:

1 Zie br.215 n.1 en n.2.

2 Marcel Stobbaerts had *Het boekje van de genever* van E. van Lidth de Jeude geïllustreerd.

3 *Requiem in memoriam matris* van Gabriël Smit had een zilver omslag. De meeste, ons bekende, exemplaren zijn inderdaad niet puntgaaf gebleven, maar vertonen alle zgn. 'foxing'.

219. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 augustus 1932

8 Aug. '32

Beste Sander.

1° *Hartelijk* dank voor Bourbon. Ik ben erg blij met dat boekje.

2° Tot mijn grooten spijt kunnen wij niet meekomen naar Maestricht want we zitten dan in Luxemburg. Maar in het najaar zullen we nog eens een tocht arrangeeren naar jullie toe.

3° Excuses. Excuses. Excuses. Ik was die vertaling v. Larbaud totaal *vergéten*. Ik raad je aan: 'Wensch der Dichter' te nemen.¹ Ik heb de Fr. text niet hier.

De jongens zijn gezond en blij uit Luxemb. teruggekomen. 16 dagen in de buitenlucht. Dat kampeeren is een heerlijk ding.

Hoe gaat het met je Vader? Mijn beste wenschen en groeten.

Is geboek van Emil al klaar.² Zoo ja geef dan *a.j.b.* een ex op Holl. in losse vellen en omslag voor me mee aan Nijkerk. Wil je?? Ik zou het *erg* prettig vinden.

Het vertalingenn^o wordt vast goed.

Heel veel liefs, ook namens Aty en de jongens, voor Greet en de kinderen, een hart. hand van

Jan

Eindnoten:

- 1 Zie br.198 n.11.
- 2 Arthur Rimbaud, *Deux poèmes*, dat Stols voor Emile van der Borch van Verwolde had gedrukt, was omstreeks juni verschenen. Greshoff had van deze editie al exemplaren ontvangen. (Zie br.212.)
Als tweede uitgave had Van der Borch Stols omstreeks januari opdracht gegeven *Dolores* van A.Ch. Swinburne te drukken. Dit boek zou echter pas in de loop van 1933 verschijnen. In de loop van 1932 zou Stols echter wel *La chanson du mal-aimé* van Guillaume Apollinaire voor Van der Borch drukken.

220. J. en A. Greshoff aan A.A.M. en M. Stols, 20 augustus 1932¹

[Remich, 20.8.32]

B.S. en Greet -

Na een autotocht door het Gr. hertogdom en 4 dagen in Luxemb. zijn we hier neer gezegen. Een godzalig oord: heerlijk uitzicht, zwembad, amusant hôtel, oud stadje.

Sander, je moet de hartelijke groeten hebben van Paul Weber² die wij nog al veel gezien hebben in L.

Schrijf eens hoe het jullie in Dusseldorp gevaren is. Een mooie stad vond ik het altijd.

Nu dag, veel liefs ook voor de kindertjes van

Aty en Jan

tot 25 aug Hotel Bellevue

Remich (Gr. Duché)

Eindnoten:

1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende een luchtfoto van Remich, genomen vanuit het vliegtuig Prince Jean de Luxembourg.

2 Niet geïdentificeerd.

221. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 september 1932

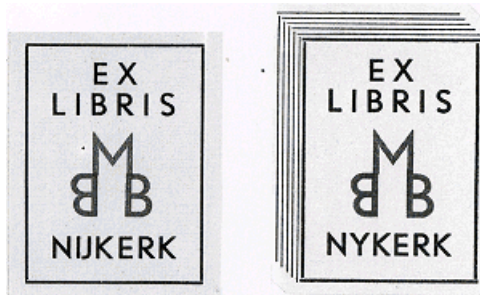
[Schaerbeek] 12 Sept. 1932

Beste Xander,

Ik had je allang moeten schrijven. Ik bleef schandalig in gebreke. Maar dat komt van het ongeregelde leven in de na-vacantie periode. In Remich heb ik alleen wat poëzie geschreven,¹ zoodat er bij mijn thuiskomst een dikke achterstand was. Verder veel bezoek: de Marslie,² Eddy (die veel hier is en hier logeert m.h.o. op zijn verhuizing),³ Ter Braak etc. etc.⁴ Ten slotte de jongelui nog niet naar school, hetgeen veel drukte geeft. Gezondheden zijn overigens goed. *En bij jullie??* Greet en kinderen goed? Hoe is het toch met Pa Stols. Weer hersteld? En met Mme Fons? Vermeld dat alles eens wanneer je antwoordt.

Het boekje van Bourbon heb ik met veel plezier geconsulteerd. Ik zal er in Gr-N. op gepaste wijze de lof van verkondigen.⁵ G. Smit ligt mij persoonlijk minder. Dat zilverpapier is wel verd. mooi, maar besmettelijk.⁶ Heb je nog bij het drankkapitaal iets ten bate van Lidth's boekje bereikt?⁷ Ben nu verder zeer benieuwd naar Eekhout.⁸ Eddy vertelde mij dat in Forum-Oct. een verduiveld fraai gedicht van ZEd kwam.⁹

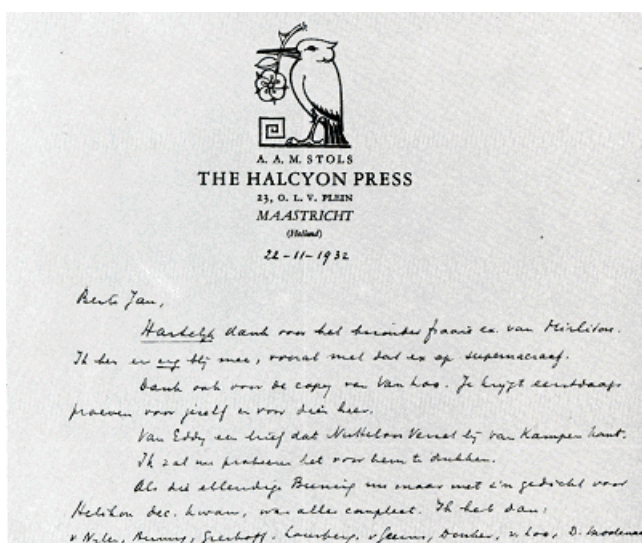
Hierbij zend ik je als pap. d'aff. die tien sonnetten voor Jany.¹⁰ Men vindt dat het

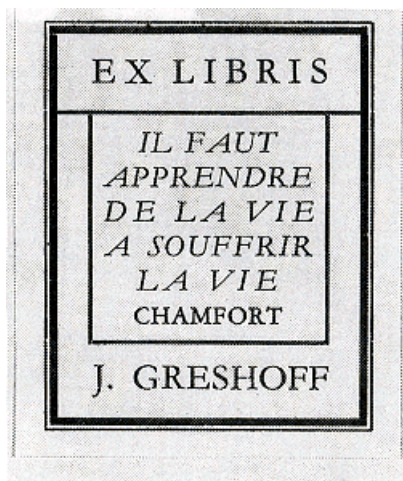
Door Stols voor M.B.B. Nijkerk ontworpen ex-librissen, 1932.

Portrettekening door Marcel Stobbaerts van Greshoff, 1934.

Stols aan Greshoff op briefpapier The Halcyon Press, 22 november 1932.

Door Stols voor Greshoff ontworpen ex-libris, 1932.

zinrijkste uit mijn laatste productie en het staat geheel apart zoodat het moeilijk in een bundel te voegen is. Zoo[*lees*:Zou] je er niet één vel druks van kunnen maken, liefst in het formaat (ongeveer) van Hijman's uitgave van 'Grenzen' 'Saturnus' etc;¹¹ de poëzie met een 16 p. letter (20 is er zeker niet). Kun je er niet iets moois en aparts van maken? Of liever... wil je het doen? Rijk worden zul je er *niet* van!

Maar wellicht haal je je kosten er uit en je[*sic*] text zal je fonds niet onteeren. Zoo ja, dan graag gauw, het is zoo weinig 140 regels! A.u.b. eventueel een *dik* pampier. Wat is dat kleine ex libris v. Nijkerk *alleraardigst*!¹² Eenvoudig, proper en volmaakt goed van smaak. Ook het formaat is prettig. Ik ben niet erg ex libris achtig aan mijn hart, maar zooiets lijkt mij toch wel heel aardig. Al die andere dingen (als ze niet verdòmd goed zijn) zijn zoo pretentieuus van de H.H. hout- en linoleumsnijders. Wat kosten nu een 500 van die postzegels? Affijn, doe maar geen moeite om te rekenen, want de bruin kan het toch niet trekken!

Zijne[*sic*] jullie naar Dusteldorp geweest? In Frankrijk verschijnt *niets* nieuws. Ik ga nu Jan Compagnie lezen, waarover ik 23 Oct. radieeren moet.¹³

Over je vertalingen n^o hoorde ik - terecht - veel goeds.¹⁴ Nog een idee voor Helikon. Vraag aan 12 bevriende dichters om een gedicht te maken over *éénzelfde* onderwerp: b.v. 'Revolutie'.¹⁵

Moet je nog niet eens in Brabant zijn. Hoe staat het met de musketiers?¹⁶ Als je de dagbladen gelooven mag is de crisis voorbij. Tant mieux. Dan komen misschien de gulden dagen ook voor de uitgeverij! Veel liefs van Aty en de jongens (Kees is een maître yo-yoteur) voor Greet en jullie nakomelingsschap, alsmede voor je familie Een hand van

Jan.

Ik snak, hunker, verteer van verlangen naar Microchaos.¹⁷ Ik zou zoo dolgr. een *geb.* gew. exx. van Gebrek Ernst¹⁸ en Micro ook willen bezitten. Kan dat. Tot alle wederziens bereid!

Dag!

Eindnoten:

- 1 In Remich had Greshoff de bundel *Pro domo* geschreven, die in Forum 1 (1932) 12 (december), p. 756-768 gepubliceerd zou worden.
- 2 H. Marsman en zijn vrouw R. Marsman-Barendregt.
- 3 In september zouden E. du Perron en Elisabeth de Roos zich op 24 rue du 11 Novembre 1918 te Bellevue-Meudon, nabij Parijs, vestigen.
- 4 Menno ter Braak (1902-1940) was, evenals E. du Perron, redacteur van het tijdschrift Forum. Greshoff had in 1930 via E. du Perron met hem kennisgemaakt. Op zondag 11 september was er ten huize van Greshoff een redactievergadering van het tijdschrift Forum gehouden.
- 5 *Zwerving* zou door Greshoff noch door iemand anders in Groot Nederland worden besproken. Greshoff zou de bundel wel ter sprake brengen in *Nederlandsche dichtkunst (oogst 1932)* in Nederland 87 (1933) 4 (april), p. 265-269, dat hij oorspronkelijk als radiolezing had uitgesproken. (Zie br.246 n.4.)
- 6 Zie br.218 n.3.

- 7 Voor een tweede druk van *Het boekje van de genever* van E. van Lidth de Jeude, dat in juli was verschenen, probeerde Stols financiële steun van brouwerijen en distilleerderijen te verkrijgen.
- 8 *Doolagiën*.
- 9 In Forum 1 (1932) 10 (oktober), p. 657 zou *De waanzinnige* van Jan H. Eekhout worden gepubliceerd.
- 10 *Janus Bifrons. Een debat in sonnetten*, dat was opgedragen aan A. Roland Holst.
- 11 *Grenzen* van Anthonie Donker was in de zomer van 1928 door Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem uitgegeven; in de zomer van het jaar daarop verscheen een tweede, uitgebreide druk van de bundel. De eerste druk had een formaat van 19,5 × 26 cm, de tweede druk 19,5 × 25,5 cm.
Saturnus van J. Slauerhoff was in januari 1930 door Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem uitgegeven. Het boek had een formaat van 19,5 × 26 cm.
Janus Bifrons zou een formaat van 18 × 25,5 cm krijgen en zou worden gezet uit een 16 punts letter.
- 12 Voor M.B.B. Nijkerk heeft Stols ten minste twee, bijna identieke, ex-librissen ontworpen. Beide staan afgebeeld in *Ex-libris ontworpen en gedrukt door A.A.M. Stols*, dat, voorzien van een voorrede door Johan Schwenke, in april 1936 bij A.A.M. Stols te Maastricht zou verschijnen als deel 8 in de reeks Het Nederlandsche Ex-Libris. (Zie ill. p. 160.)
- 13 Greshoff zou op zondagmiddag 23 oktober Arthur van Schendels *Jan Compagnie* voor de AVRO bespreken.
- 14 De septemberaflevering van *Helikon* bevatte uitsluitend vertalingen. Aan deze afleveringen werkten mee Emile van der Borch van Verwolde, Louis de Bourbon, P.C. Boutens, J.W.F. Werumeus Buning, Jan H. Eekhout, Johan de Molenaar, Jan Engelman, M. Nijhoff, Jan van Nijlen, E. du Perron, Stols, S. Vestdijk en Hendrik de Vries.
- 15 Dit idee is niet uitgevoerd.
- 16 *The three musketeers* van Alexandre Dumas. (Zie br.201 n.4.)
- 17 E. du Perron, *Mikrochaos* was op 6 september verschenen. Op 13 september schreef Du Perron aan Stols: 'Wil je mij zenden, naar Gistoux, nog: 2 exx. *Mikrochaos* op Hollandsch, in losse vellen met omslag [...] en Jan vraagt hetzelfde aan zijn adres.' Van de oplage waren 10 exemplaren op geschept papier gedrukt. De oplage van de gewone exemplaren is niet bekend. (Zie E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.3, Amsterdam 1978, p. 403.) (Zie ook br.222 n.1.)
- 18 In september verscheen bij A.A.M. Stols te Brussel & Maastricht de zgn. 'definitieve' druk van *Bij gebrek aan ernst* van E. du Perron. Greshoff bezat van dit boek een van de 10 exemplaren op geschept Hollands papier, dat hij te zamen met de in december 1933 bij P.N. van Kampen & Zoon te Amsterdam verschenen herziene druk van Du Perrons *Nutteloos verzet* in één chagrijnen band had laten binden. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.262.)

222. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 september 1932

[Schaerbeek] 16 Sept. 1932

Beste Xr,

Luister naar de woorden mijns monds: ik snak letterlijk naar Mikrochaos, want ik heb een gedicht er uit in Lyriek IV, dat in proef is.¹ En dat gedicht is door Eddy geheel *gewijzigd*.² Ik moet het dus in zijn nieuwe text geven.

Red mij uit deze nood.

Nog dit: Stobbaerts teekent een portret van me, wanneer je er toe besluit om ‘Janus Bifrons’ te drukken, om in lijncliché tegen over den titel te plaatsen.³ Dat is wel aardig.

Als je er toe overgaat en je schrijft me dat, schrijf me dan *meteen* het formaat dat je gekozen hebt.

Verder geen nieuws. Ik heb een nieraanval, met koorts (38.6) welke mij aan huis kluistert. Ik hoop Maandag weer gewoon te zijn.

Thuis alles goed?

Heel veel liefs voor allen van ons allen,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Op 16 september schreef E. du Perron aan Stols: ‘Heb je mijn briefkaart niet ontvangen, waarin ik je vroeg om 3 exx. (voor Jan en mij) op Hollandsch van *Mikrochaos*? [...] En Jan heeft het erg nodig voor zijn bloemlezing van de *Lyriek*’. (Zie E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.3, Amsterdam 1978, p. 403.) In 1933 verscheen de tweede, geheel omgewerkte druk van het deel *Lyriek IV* uit de reeks *Mozaïek*, Serie B, Nr. 6. Dit was een schoolbloemlezing die Greshoff in samenwerking met A.F. Mirande had samengesteld voor Uitgevers-Maatschappij W.E.J. Tjeenk Willink te Zwolle. Voor deze nieuwe druk had Jan van Krimpen een omslag getekend.
- 2 In de eerste, in 1928 verschenen, druk van *Lyriek [IV]* had Greshoff het op dat moment ongebundelde gedicht *Sonnet van burgerdeugd* van E. du Perron opgenomen (p. 289). Het gedicht werd door Du Perron opgenomen in zijn bundel *Parlando*, die in 1930 bij Stols was verschenen.
In de tweede druk van *Lyriek IV* was de eerste regel van de derde strofe, die oorspronkelijk ‘Straks 't koesterende donker; morgen lopen’ luidde, gewijzigd in ‘Straks 't balsemende donker, morgen lopen’ en de derde regel van deze strofe, die oorspronkelijk ‘Tragedie blijft tragedie, klein of groot.’ luidde, in ‘God levert de eierzucht en het daaglijks brood.’ De tweede druk van *Lyriek IV* volgde hiermee Du Perrons bundel *Mikrochaos*.
- 3 In *Janus Bifrons* zou geen portret van Greshoff door Marcel Stobbaerts worden afgedrukt. Er zijn twee getekende portretten door Stobbaerts van Greshoff bekend, deze dateren echter uit 1934 en waren mogelijk bestemd voor Greshoffs *Gedichten 1907-1934*. (Zie ill. p. 160 en br.302 n.6.)

223. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 september 1932

[Schaerbeek] 17 Sept. 1932

Beste Alex,

Hartelijk dank voor je berichten. Je begrijpt hoe vol spanning ik een bericht omtrent je mot met de ex tegemoet zie!¹ Het is heel goed dat je au mieux met De Roos bent, maar vertrouw hem nóóit.² Want hij zal altijd zich zelf in de eerste, tweede en derde plaats dienen en misschien is de vierde dan voor een ander vrij!

Het[*lees*:Heb] je het geneverboekje³ aan een van de vele stokers aangeboden???

Ik ben *erg* blij dat je Janus drukt. Heel veel danken. Maar... zonder je te háásten, zou je toch, zoodra er een oogenblikje is, die 140 regeltjes kunnen laten zetten. Wij, ongelukkige auteurs, zijn altijd zoo verlangend naar drukproeven! Ik zal Marcel om de teekening vragen.⁴

Met het oog op je komst dit:

Van 21-25 Oct. zijn we afwezig. D.w.z. waarschijnlijk beide[+ n], in *èlk* geval ik.

Ik lees 23 Oct. over Jan Compagnie voor de Avro.⁵ En we gaan dan met Han en Bob naar Nederland.⁶

Mik het dus zóó uit dat je óf voor 21 óf na 25 komt.

Mijne respecten aan ouders en schoonouders, voor jullie beide en de kinderen veel liefs van ons allen.

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Het is niet duidelijk waarop deze passage betrekking had.

Op 16 november zou Jan van Krimpen aan Greshoff schrijven: 'Ik weet niet dat ik hommeles met Stols heb. Maar hij schijnt, naar ik uit brieven aan verschillende anderen gezien heb, zeer boos op mij te zijn. Dat is zijn zaak.'

- 2 In De Hollandsche Revue 34 (1929), p. 550-556 was Adriaan van Heemerts *Nederlandsche exportkunst. De roem van onze typografie* gewijd aan Charles-Léon van Halsbekes *L'art typographique dans les Pays-Bas depuis 1892*; achter Van Halsbeke verschool zich Stols. In het artikel schetste Van Heemert de ontwikkeling van de typografie aan de hand van het viermanschap S.H. de Roos, Jan van Krimpen, Charles Nypels en Stols. Het artikel wekte de toorn op van Charles Nypels, die vond dat de rol van Stols overschat werd ten koste van die van De Roos. De Roos' werkgever, Lettergieterij Amsterdam v/h N. Tetterode te Amsterdam, aan wie Nypels zijn ongenoegen kenbaar had gemaakt, schreef hem op 26 juli 1929 ten antwoord: 'Geheel onbekend was het gepeuter van Stols, Gresshof[sic], van Krimpen en Pannekoek enz. ons niet, maar wij zijn het met U eens, dat dit toch niet overschat moet worden [...]. Onder onbevooroordeelde typografen en boekeliefhebbers, die den loop der dingen een beetje gevolgd hebben, zal en mag het niet onbekend zijn, dat de laatste 20 jaar *de Roos* het was, die den grooten stoot gegeven heeft om te trachten de boekkunst hiertelende weer op peil te brengen. Maar tegen lage intriges en gewurm als waarop zich vriend Stols verstaat, is weinig te doen. [...] Wij zijn het natuurlijk volmaakt met U eens, dat het bewuste artikel in de Hollandsche Revue meer dan vies en voor ons doorzichtig is [...]. Het gedoe doet ons, vooral voor den heer de Roos [...] bijzonder leed.' (Nypels-archief, De Bilt, doos XVI.) Stols zou in 1942, in nauwe samenwerking met De Roos zelf, een waarderende publikatie over De Roos en zijn werk voor NV Lettergieterij Amsterdam v/h n. Tetterode te Amsterdam schrijven, *Het werk van S.H. de Roos. Een bijdrage tot de geschiedenis van de herleving der Nederlandsche boekdrukkunst*.

- 3 De mogelijke tweede druk van *Het boekje van de genever*.

- 4 Zie br.222 n.3.

- 5 Zie br.221 n.13.

- 6 M.B.B. Nijkerk en H.E. Nijkerk-van den Bergh.

224. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 18 september 1932¹

18-9-1932

Beste Jan,

Zooals ik je reeds schreef zal ik, als je me niet haast, Janus bifrons gaarne uitgeven. Doch ik heb het nog zóó druk, dat ik aan particulier werk niet kan denken. Jammer dat je het mij in de voor-zomer niet hebt voorgesteld; ik zou dan jouw boekje liever hebben gemaakt dan menig ander.

Nu zit ik volop in het afwerken van de 3 Musketiers die dezen maand klaar moeten zijn.² Dan is er een boekje voor de Cie Typographique dat ook deze maand afmoet (een cadeau van mij aan de leden - jij krijgt een hors commerce).³

En verleden week kreeg ik de opdracht om Amants, Heureux Amants te drukken.⁴

Ik zit dus gelukkig nog al aardig in het werk dat betaald wordt; ook heb ik nog een opdrachtje van Dr. van Wijk⁵ en een van Jo Otten.⁶

En ik verwacht eerstdaags de bestelling op deel 1 van Molière,⁷ die is er nog steeds niet.

Einde deze maand verwacht ik ook de proeven van Mevr. Guiraldes terug voor afdrukken.⁸

Deze week kwam Poe van den binder.⁹ Het is een aardig boek geworden. Maar het zal wel niet verkoopen (fl 40.-)

Met het jeneverboekje zal het, denk ik, binnenkort wel tot een vergelijk komen met de fa. Rijnbende.¹⁰ De directeur is een zekere heer v.Moorsel, oom v.d. poet.¹¹

En het boekje van dien jongen heeft me in dezen toch nog gediend. Als ik dus de strop v.h. bundeltje er uit haal heb ik al weer gelijk gespeeld.

Wil je aan Stobbaerts zeggen dat er toch supplementaire hoofdstukken in komen, en dat hij er dus nog een paar tekeningetjes bij zal moeten fokken.¹²

Gaarne zal ik ook t.z.t. een typografisch ex-librisje voor je maken. Wil je me de tekst daarvoor opgeven, en de grootte ±?¹³

Wij zijn niet in Dusseldorf geweest, maar ik, om een advocaat Justizrat Bloem te consulteren die voor mij een proces voerde tegen Baedeker....¹⁴ en dien ik dus een hoog voorschot moest betalen, dat mij door Mr J.C. Bloem voor een deel werd betaald, want na lang aandringen heeft onze Jacques z'n rekening betaald.¹⁵

Jany schreef hem dat zijn Klara hem ontrouw is geworden en aan 't scheiden is,¹⁶ waarbij Jacques het kind van de rekening zal behouden.¹⁷ Het is droevig....

Voor Helikon kreeg ik van Ary Delen, L. Ali Cohen¹⁸ en Johan de Molenaar¹⁹ nieuwe abonnees. Of het voor 1933 nog lukken zal?

Voor je denkbeeld om een gedicht op bestelling voel ik niet veel. Liever nog eens een vertalingen n^r van één man (Rimbaud of wie ook).²⁰

Als de pegels van mijn opdrachten binnen komen hopen Greet en ik 3 dagen bij de

B[uckland] W[right]'s in Parijs te logeeren en over Brussel terug te komen. Maar dat zal wel laat in October worden. Dan zien we jullie, als je tenminste nu geen kans ziet om eens met Aty hier te komen.

De boeken van Eddy die juist Zaterdag gereed gekomen zijn zend ik je Maandag.²¹ Van Ary Delen hoorde ik dat het zoo beroerd gesteld was met Sofietje.²² Het is een ellendig geval. Is er werkelijk geen hoop meer?

Zeg Jan, zou je die teekening van Stobbaerts wel in Janus zetten? Typografisch wordt het een monster. En ik wil je afgerotte,²³ die ook mijn afgerotte is geworden, maar dan ook totaal, geen vat meer op me geven.

Met hartelijke groeten, ook voor Aty en de Jongens, mede namens Greet

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The Halcyon Press.
- 2 *The three musketeers* van Alexandre Dumas, die Stols voor The Limited Editions Club drukte.
- 3 In november zou Stols op de persen van Boosten & Stols voor La Compagnie Typographique te Parijs *Les chimères* van Gérard de Nerval drukken in een oplage van 99 exemplaren.
- 4 Omstreeks mei 1933 zou *Amants, heureux amants...* van Valéry Larbaud verschijnen. Het boekje was gedrukt bij Boosten & Stols voor het door Louis Vuitton in 1923 opgerichte bibliofiele gezelschap Les Exemplaires te Parijs in een oplage van 99 exemplaren. Het was versierd met kopergravures door J.-L. Boussignault.
Op 23 juli had Stols aan Larbaud geschreven: 'La société de bibliophiles Les Exemplaires vous demandera peut-être d'éditer pour ses membres une édition illustrée de *Amants, heureux Amants...* J'espère que cela marchera. M... Jean-Aubry vous en parlera, si le projet sera accepté par le Comité.' (Valéry Larbaud/A.A.M. Stols, *Correspondance 1925-1951* (ed. Christiane & Marc Kopylov), dl.1, Paris 1986, p. 260.)
- 5 Voor Walter Emile van Wijk (1887-1961), de directeur van het Schoolmuseum, drukte Stols voor rekening van de schrijver in oktober 1932 bij Boosten & Stols *De Gregoriaansche kalender. Een technischtijdrekenkundige studie*. Er zijn exemplaren van deze uitgave bekend met op de titelpagina een stookje 'Martinus Nijhoff, uitgever. 's-Gravenhage' geplakt.
- 6 Van Jo Otten gaf Stols in 1932 *De zwarte vogel* uit. Op 15 september had Otten aan Stols geschreven: 'Ik doe je het volgende concrete voorstel: jij geeft voor mij De Zwarte Vogel + Fascio Littorio onder de titel: Jo Otten, De Zwarte Vogel in hetzelfde formaat en letter, uitvoering enz. uit als Verloren Vaderland. Ik ontvang 40 à 50 present-exemplaren en betaal jou direct na het verschijnen fl 250 - Wat het boek opbrengt is geheel voor jou.'
- 7 Van 1935 tot 1937 zou Stols *Oeuvres complètes* van Molière uitgeven voor de Compagnie Typographique te Parijs in een oplage van officieel 88, maar in werkelijkheid 100 exemplaren. Blijkens de titelpagina zou het eerste deel in 1933 verschenen zijn, maar dit is onjuist: in werkelijkheid verscheen het eerste deel omstreeks maart 1935. In totaal zou de uitgave zes delen omvatten. Het laatste deel verscheen in 1937. De *Oeuvres complètes* werden uit de Lutetia van Jan van Krimpen gezet en gedrukt op met de hand geschept Barcham Green. (Vgl. Valéry Larbaud/A.A.M. Stols, *Correspondance 1925-1951* (ed. Christiane & Marc Kopylov), dl.1, Paris 1986, p. 308.)
- 8 Eind 1932 drukte Stols in een oplage van 150 exemplaren *El sendero. Notas sobre mi evolución espiritualista en vista de un futuro** van Ricardo Güiraldes (1886-1927). Het boek werd gedrukt in opdracht van Güiraldes echtgenote, Adelina del Carril de Güiraldes (1889-1967).
- 9 *The masque of the red death and other tales* van Edgar Allan Poe verscheen in november als twaalfde uitgave van The Halcyon Press in een oplage van 206 exemplaren. John Buckland

Wright had het bandstempel en de houtsneden ter illustratie vervaardigd. Voor de typografische verzorging van deze uitgave was Jan van Krimpen verantwoordelijk. Het boek was gebonden bij H. van Rymenam te Den Haag.

- 10 NV Distilleerderij v/h Simon Rynbende & Zonen te Schiedam. De culturele gevoeligheid van de firma Rynbende kan blijken uit het feit dat ze tussen 1928 en 1940 Rynbende, Blijmoedig Maandblad uitgaf, dat onder redactie stond van Herman de Man. Het tijdschrift werd typografisch vormgegeven door S.H. de Roos. Er werkten een groot aantal letterkundigen aan het blad mee, onder anderen J.C. Bloem, Jan Campert, Anthonie Donker, Albert Kuyle, H. Marsman en J. Slauerhoff. (Zie Diana van Dijk/Kees van der Wel, *Schrijvers in dienst van het drankkapitaal*, in Het Oog in 't Zeil 3 (1985-1986) 7, p. 1-8.)
- 11 Van de jurist A.J.M. van Moorsel (1904-1976) had Stols in september 1927 de bundel *De kinkhoorn* uitgegeven. Deze door J.Th. Toorop geïllustreerde uitgave was geheel door Van Moorsel gefinancierd. Zijn oom was lid van de Raad van Bestuur van de firma Rynbende.
- 12 Er is geen tweede druk van *Het boekje van de genever* van E. van Lidth de Jeude verschenen.
- 13 Het door Stols voor Greshoff ontworpen ex-libris staat afgebeeld in *Ex-libris ontworpen en gedrukt door A.A.M. Stols*, dat in april 1936 bij A.A.M. Stols te Maastricht zou verschijnen als deel 8 in de reeks Het Nederlandsche Ex-Libris.
Op het ex-libris staat een maxime van Nicolas-Sébastien Roch de Chamfort (1741-1794): 'Il faut apprendre de la vie à souffrir la vie'. (Zie ill. p. 160.)
- 14 Op 23 juli had Stols aan Valery Larbaud geschreven: 'J'ai passé deux jours à Düsseldorf à la poursuite d'un débiteur; j'ai donné l'affaire entre les mains d'un Justizrat.' (Valery Larbaud/A.A.M. Stols, *Correspondance 1925-1951* (ed. Christiane & Marc Kopylov, Paris 1986, p. 260.) Nadere gegevens zijn niet achterhaald.
- 15 J.C. Bloem had voortdurend bij velerlei boekhandelaren en uitgevers hoge boekenschulden.
- 16 Clara Hendrika Catharina Clementine Helène Eggink (geb. 1906) en J.C. Bloem waren in november 1926 getrouwd. In november 1932 zou hun scheiding worden uitgesproken.
- 17 Jacobus Willem Cornelis (Wim) Bloem (geb. 1927).
- 18 De advocaat en dichter Lodewijk Ali Cohen (1895-1970).
- 19 Johan de Molenaar (1894-1969).
- 20 Zie br.221 n.15. Ook het idee om een aflevering van Helikon te wijden aan vertalingen van het werk van één persoon is niet uitgevoerd.
- 21 *Mikrochaos* en *Bij gebrek aan ernst*.
- 22 Sophia Coleta van Nijlen (geb. 1916), de dochter van Jan van Nijlen.
- 23 Na diens scheiding van Nini Brunt was Greshoff gebrouilleerd niet Jan van Krimpen. (Zie ook br.223 n.1.)

225. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 september 1932

[Schaerbeek] 20 Sept. 1932

Beste Sander,

Dat was nu eens een gezellige, lange brief. Gelukkig dat ten minste het drukwerkwinkeltje nog kalanten[*sic*] heeft! Hart. dank voor de twee Perronen.¹ ZEd verhuist heden naar Parigi.

Eerst hôtel Galliéni *Bellevue S. et O.* dan 24 rue du 11 Nov. 1918 id.²

Dank ook voor de aank. van het cadeau (Comp^{ie} typographique). Ik ben benieuwd welke text je koos.

Wordt dat een dure 'Amants' of is het voor een gesloten gezelschap en dus onverkrijgbaar?³

Haast je met Stobb. want zeer waarschijnlijk gaat hij van 15 Oct - 15 Dec naar Marokko en is hij dus onbereikbaar.

Ex-Libris! Heerlijk. Net als Bob Nijkerk (formaat, papier, gelijmd) met er op: zie bijlage. 10.000 danken bij voorbaat

Zou die Justizrat niet méér kosten dan de heele rekening v Baedeker bedraagt???

Van J.C. Bloem en Klaartje⁴ sta ik te kijken.

Vertalingen n^o van 1 man is zeer goed maar Rimbaud is te bezwaarlijk dunkt me.

Wij smede[+ n] plannen om te komen weekenden. Zoodra de gasten weg zijn nu
nog A. en M. Spiering

dan 1 week oma Brunt

dan 1 week de dochter van mijn vriend De Waal⁵

Dus tot 8 Oct zijn wij bezet.

Daarna zie je ons op een mooie Zaterdag gevierden aanrollen.

Ten slotte je bezwaar tegen een portret (*faux*[?] *bois*) van Marcel begrijp ik niet. In die Gabriel Smit staat naast de titel [xxx] ook iets (v. Jonas)⁶

Geen tekening met *schaduw* etc! Een in het gewone genre v M.S. Enfin jij bent heer en meester over de typografie. Je ziet dus zelf maar. Mij lijkt het wel aardig Ik maakte gisteren kennis met Boucher J' een geschikte knaap.⁷ Sprak vol bewondering over UEd.

Sophie⁸ heeft t.b.c. aan beide longen, maar gaat dank zij goudinspuitingen goed vooruit. is bijna koortsvrij. Het wachten is op een plaatsje in het sanatorium v [xxx]. *Kan* (en zal zeer waarschijnlijk) *geheel beter worden*.

Heel veel liefs voor Greet en de kindertjes

2 × 5 van geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Op 12 september had Greshoff een exemplaar van *Mikrochaos* en een gebonden gewoon exemplaar van *Bij gebrek aan ernst*, beide van E. du Perron gevraagd.
- 2 Du Perron zou op 21 september naar rue du 11 Novembre 1918 te Bellevue (Seine et Oise) verhuizen.
- 3 Valéry Larbauds *Amants, heureux amants...* werd door Stols voor het bibliotheek genootschap Les Exemplaires gedrukt. Dit genootschap telde op dit moment 99 leden.
- 4 Clara Eggink. (Zie br.224 n.16.)
- 5 A.J.C. (Ton) de Waal.
- 6 In *Requiem in memoriam matris* van Gabriël Smit stond zowel tegenover als op de titelpagina en in de colofon een tekening door Henri Jonas.
- 7 Louis Jean Charles Boucher (1907-1987), die in 1932 in de firma L.J.C. Boucher was opgenomen. Hoewel hij pas in 1942 mede-firmant zou worden, slaagde hij er in in 1933 een uitgeverij aan de tot dan toe boek-, papier- en kunsthandel toe te voegen.
- 8 Sophie van Nijlen.

226. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 september 1932

[Schaerbeek] 22 Sept. 1932

Beste Xander,

Gaarne zal ik de zaak vereffenen. Maar laten wij verstandig zijn en de zaken niet noodeloos compliceeren. Reken jij eens uit wat mij toekomt sedert onze laatste afrekening, al heel lang geleden, over Feest. Gel.,¹ Conf.,² Current,³ Voetz,⁴ Spijkers,⁵ etc. Ik weet helaas, helaas wel dat ik geen de deur uitvliegend auteur ben, maar iets gaat er toch zoo nu en dan wel af! Kijk dus eens na wanneer (in 1931?) wij het laatst afrekenden en tel dan eens op. Ik zorg dan voor het overschot en wij komen dan snelstens op effen bojem. Anders zou jij mij weer terug moeten sturen.

Zoo is het het eenvoudigst.

Nieuws is er niet. Eddy is gisteren definitief naar het wufte Zuiden vertrokken zijn adres luidt.

24 Rue-du-Onze-Novembre-1918

Bellevue (S.[eine] et O. [ise])

France.

Veel liefs voor je lieve huisgezin,

een hart. hand van

Jan

Eindnoten:

- 1 *Bij feestelijke gelegenheden. Gedichten* was in 1928 in een oplage van 350 exemplaren bij A.A.M. Stols te Brussel & Maastricht verschenen. De bundel zou nog tot voorjaar 1940 op de fondslijst van Stols voorkomen. Na augustus 1940 werd deze fondslijst voorzien van een plakker met de mededeling: 'Deze catalogus bevat enkele uitgaven, die door de tijdsomstandigheden uit de circulatie zijn genomen', en werd een inlegvel toegevoegd waarop al Greshoffs titels als 'uitverkocht' aangemerkt stonden.
- 2 *Confetti. Kleine gedichten* was in 1928 in een oplage van 350 exemplaren bij A.A.M. Stols te Brussel & Maastricht verschenen. De bundel zou nog tot voorjaar 1940 op de Fondslijst van Stols voorkomen. (Zie verder n.1.)
- 3 *Currente calamo* was in 1930 in een oplage van 150 exemplaren in de reeks Luchtkasteelen verschenen. Het boek zou nog tot voorjaar 1940 op de fondslijst van Stols voorkomen. (Zie verder n.1.)
- 4 *Voetzoekers* was in 1931 in de reeks Standpunten & Getuigenissen verschenen. Het boek zou nog tot voorjaar 1940 op de fondslijst van Stols voorkomen. (Zie verder n.1.)
- 5 *Spijkers met koppen* was in 1932 in de reeks Standpunten & Getuigenissen verschenen. Het boek zou nog tot voorjaar 1940 op de fondslijst van Stols voorkomen. (Zie verder n.1.)

227. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 september 1932

[Schaerbeek] 23 Sept. 1932

B.S.

Hartelijk dank voor je briefk. Ja, hoeveel exlib.[rissen]? Alleen voor geb. en gecart boeken? Hoe gebruikt men zoo iets? Maak zelf maar uit. Ik bezit 250 geb. en gecart boeken. En 500 ing. Maar daar hoeft toch geloof ik geen Exlib in. Misschien alleen in de heel mooie ex ing. Affijns, je ziet maar. Vooral, als het kan, dat heerlijke postzegelformaat.

Ik ben *zeer* benieuwd naar dat mapje van je.¹ Ik zag alleen dat van Nijkerk. *Heel* goed. Heel wat gedistingeerder dan 90% der hochartistieke houtsneden. Wil je een voorrede voor dat mapje hebben² (gratis natuurlijk: échange de bons procédés!).

Het is wel aardig om ook op dit de lof der typografie te zingen. Zoo ja, laat het dan weten en zend mij een ex. van alle der Exlib. door UEd aangevaardigd.

Ik was hier geruime tijd samen met le fils Boucher uit het Noordeinde, een *aardige* jongen véél slimmer dan zijn vader. Hij wil wel goed. Zijn drukwerk moet gesoigneerd worden. Hij wil ook wel kleine plaketten aan zijn klanten geven etc. Voor een en ander UEd als drukker.³ Hij sprak zéér enth. over je werk en over je. Kan geen kwaad. Alle enthousiasmen moeten aangewakkerd worden.

Zal de bundel van V Houtte verschijnen?⁴ Het is goede poëzie in elk geval. Ik kreeg een brief v Jacques.⁵ Toch een zielige historie. Sliva is nog steeds in Tsjechoslov. Hij zit zeker! Ben weer sukkelend met te lage bloeddruk. Heel vervelend.

Machtig veel liefs voor *allen* inzonderheid Greet.

geheel je

Jan

Eindnoten:

- ¹ *Ex-libris ontworpen en gedrukt door A.A.M. Stols*, dat, voorzien van een voorrede door Johan Schwenke, pas in april 1936 bij A.A.M. Stols te Maastricht zou verschijnen als deel 8 in de reeks Het Nederlandsche Ex-Libris. De uitgave werd in november 1935 in een oplage van 225 exemplaren bij Boosten & Stols gedrukt.
- ² Greshoff zou voor de in n.1 genoemde uitgave geen voorrede schrijven, noch elders in geschrifte aandacht aan Stols' ex-libris besteden.
- ³ Boosten & Stols drukte een aantal delen van de reeks Folemprie, maar Boucher liet delen uit de reeks ook bij andere drukkers, zoals G.J. Thieme te Nijmegen of Mouton & Co te 's-Gravenhage, drukken.
- ⁴ *Hart en geest* van August Vanhoutte zou in november 1933 bij A.A.M. Stols te Brussel & Maastricht verschijnen. De bundel werd in een oplage van 360 exemplaren door Boosten & Stols gedrukt. John Buckland Wright tekende het vignet op het omslag van deze bundel. Vanhoutte (1889-1936) was een vriend van Karel van de Woestijne. In het aan Vanhoutte gewijde in-memoriam van Maurice Roelants schreef deze: 'Hebben alles bij elkaar meer dan vijf personen ooit inzage gehad in de stapels gedichten, die hij in volkomen afzondering schreef? Ik kan getuigen hoeveel moeite het heeft gekost hem te bewegen den bundel verzen Hart en Geest uit te geven.' (Groot Nederland 35 (1937) 8 (augustus), p. 243.)

- 5 Op 22 september had J.C. Bloem aan Greshoff geschreven: ‘Ja, het is wel naar: Claartje en ik gaan scheiden. Het is in vele opzichten ontzettend jammer, maar ten slotte onvermijdelijk. Ik ben op het oogenblik alleen in een huisje in Bergen (aan zee) en Claartje is met Wim in een woonschip op de Loosdrechtsche plassen.’

228. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 24 september 1932

[Schaerbeek] 24 Sept. 1932

Beste Sander,

Wat een prachtig boek!¹ Duizend danken. Ik ben erg[*lees:er*] ontzettend blij mee. En niemand wenscht oprechter en inniger dan ik, dat je er succes mee zult hebben. Je kunt toch nooit weten. Nogmaals mijn hartelijkste dank, veel liefs voor Gade en kroost en verdere familie, geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Mogelijk het voor de leden van Les Exemplaires gedrukte *Amants, heureux amants...* van Valery Larbaud.

229. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 27 september 1932¹

27-9-1932

Beste Jan,

De rekening zooals ik je die zond bevatte reeds in het saldo 1931 aftrek van de honoraria over dat jaar.² Laten we, nu het jaar al weer bijna om is, de zaak tot 31 dec. laten rusten, en dan over 1932 afrekenen.³ Laat mij alleen even weten, welke regeling wij inzake Voetz. en Sp. hebben,⁴ daar ik daarover niets vind.

Van Eddy reeds vele berichten, doch niets bijzonders.

Je exlibris is gezet: ik stuur je geen proef: moet verrassing blijven, hoewel ik in groote trekken je schetsje volgde. En je krijgt vele honderde[+ n] afdrukken.

Het mapje met mijn exlibris zal gewoon in de serie verschijnen met het gedirk van Schwenke.⁵ Daarom, als je een lyrische ontboezeming over typogr.[afie] e.[x] l.[ibris] zoudt willen toevoegen natuurlijk zéér gaarne.

De bundel van van Houtte is in proef. Ik ben van plan om in October enkele dagen bij ZED in Oostende door te brengen en dan op den terugweg Brussel met de vele vrienden en Antwerpen met Ary Delen te bezoeken.⁶

Janus Bifrons is gezet; ik heb een vluchtige correctie gedaan, enkele dingen in titel-pag - coloph. veranderd. Je krijgt dezer dagen dus proeven. Doch het formaat wilde ik $17\frac{1}{2} \times 25$ maken. Heb je er bezwaar tegen als ik het boekje druk op overschot papier Poe?⁷ Of op iets smaller formaat ook op handmade? Enfin dat laat je me zeker wel over. Ik kan er geen nieuw papier voor koopen.

Sliva probeert zeker leeuwen te vangen. Ze schijnen een enge gladden staart te hebben. En de Eikenkronen?⁸

Laat weer gauw iets hooren, ik verkommer hier letterlijk.

Eddy schreef dat hij essetee heeft met Nijgh en v.D. en Bouws⁹ inzake zijn Coster-boekjen.¹⁰

Hij wil het elders probeeren, en biedt het mij aan. Doch ik kan onmogelijk op eigen kosten. Ik verkoop niets meer. De aanbiedingsreis heeft voor, schrik niet, fl 4 gulden zes en vijftig cents opgeleverd. *Alle* overige kerels verdommen het om ook maar *iets* van de beide boeken van Eddy¹¹ en van de bundeltjes van de Bourbon¹² en Smit¹³ te verkoopen. En geen enkele Andries de Hoghe.¹⁴

Om de boel hier niet te laten verrotten ben ik bezig 100 commissiezendingen gereed te maken, die Zaterdag de deur uit moeten. Ik *stik* dus in het werk.

De Musketiers zijn afgedrukt, en deze week komen de gekleurde prenten ook gereed.¹⁵ Ik ben nu bezig met pakken: 20 groote kisten met vele etiketten en opschriften, nummers enz. Voor die kisten moet ik allerhande formaliteiten verrichten: consulaire facturen, cognossementen, polissen enz. En als je weet dat ik voor álles alleen sta kun je begrijpen dat ik wel eens het gevoel heb om krankzinnig te wor-

den. Maar ik kán niemand als hulp betalen, omdat ik nog nergens geld zie. En als het er zal komen verhuisd het direct naar Enschedé.¹⁶ Want ik wil zoo spoedig mogelijk van die gents af, en zal den afgerotten beroerling¹⁷ geen kans meer geven om me te negeren.

Hartelijke groeten, ook voor Aty en de jongens, mede van Greet
als steeds geheel je
Sander

Van Janus druk ik er maar 100, waarvan b.v. 80 of 85 in den handel.¹⁸ Commercieler kan ik het toch niet berekenen.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The Halcyon Press.
- 2 Deze rekening van Stols is niet bewaard gebleven.
- 3 De afrekening over 1932 van Greshoffs publikaties bij Stols is niet bewaard gebleven.
- 4 Noch van *Voetzoekers* noch van *Spijkers met koppen* is een contract bewaard gebleven.
- 5 Johannes Jacobus Schwenke (1887-1981) had in 1932 de Nederlandsche Exlibris-Kring opgericht. Over dit onderwerp publiceerde hij regelmatig in Den Gulden Winckel.
- 6 Uit de correspondentie tussen Stols en Ary Delen wordt niet duidelijk of dit bezoek daadwerkelijk heeft plaatsgevonden.
- 7 Van de oplage van Edgar Allen Poe's *The masque of the red death and other tales* waren 31 exemplaren op keizerlijk Japans gedrukt, en 175 exemplaren op met de hand geschept papier van J. Barcham Green & Son met een watermerk waarin de naam E.A. Poe verwerkt was. *Janus Bifrons* werd gedrukt op ditzelfde papier.
- 8 Waarschijnlijk is bedoeld een benoeming van Stols in de Orde van de Eikenkroon van Luxemburg. Er is niet achterhaald of Stols deze onderscheiding is toegekend.
- 9 Nijgh & Van Ditmar, van welke uitgeverij de redactiesecretaris van Forum Everard Bouws (1900-1978) adviseur was, weigerde E. du Perrons *Uren met Dirk Coster* (zie n.10) in boekvorm uit te geven. Op 1 oktober zou Menno ter Braak aan Du Perron schrijven: 'Er wordt opgericht (on-officieel natuurlijk): *N.V. tot Exploitatie van "Uren met Dirk Coster" in Boekvorm*. Het is te idioot, als door die fatsoenpsychose van Nederlandsche boekfabrikanten de uitgave in boekvorm wordt belet. De zaak wordt nu eenvoudig zoo: ik vraag nauwkeurige *prijsopgave* bij Zijlstra van het *afdrukken* en *brocheeren* van het aanwezige zetsel in b.v. 500 exemplaren (als het te duur wordt desnoods de helft). Met deze gegevens in de hand breng ik het geld *zeker* bij elkaar; ik zelf zal waarschijnlijk in de komende maanden f 50 kunnen missen, Bouws moet bloeden, Ant [ter Braak-Faber] heeft ook wel wat en aldus *komt het geld er persé*.' (Menno ter Braak/E. du Perron, *Briefwisseling 1930-1940* (ed. H. van Galen Last), dl. 1, Amsterdam 1962, p. 311). Op 20 november meldde Ter Braak aan Du Perron dat Van Kampen de exploitatie van *Uren met Dirk Coster* op zich zou nemen tegen tien procent kostenvergoeding. (Zie ook Ad Hodinius, *E. du Perron en zijn uitgevers (I)*, in *Optima* 14 (lente 1987). p. 90-112, m.n. p. 102-104.)
- 10 E. du Perron, *Uren met Dirk Coster* werd vanaf juli tot en met november 1932 in Forum gepubliceerd. Het boek zou in maart 1933 door P.N. van Kampen & Zoon te Amsterdam van het staand zetsel van Forum worden uitgegeven. Op 23 september had Du Perron aan Stols geschreven: 'Ik heb telkens het grootste gedonder met Bouws (en achter hem Zijlstra) over die uitgave van *Coster* als boek. [...] Ik heb zelfs groote lust om nù reeds naar de brouille toe te "vluchten", en te probeeren het boek elders uitgegeven te krijgen, bij Van Kampen of zoo, - wat zeker nog wel lukken zal. Maar alvorens dat te doen [...] wil ik jou toch eerst consulteren, omdat je vroeger dat boek hebben wou. [...] Maar haal er voor jezelf nu geen strop bij uit

vriendschap of zoo; die heb je nu genoeg gehad.' (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.3, Amsterdam 1978, p. 404-405.)

11 *Mikrochaos* en *Bij gebrek aan ernst*.

12 *Zwerving*.

13 *Requiem in memoriam matris*.

14 *Strofen en andere verzen uit de nalatenschap van Andries de Hoghe*.

15 Alexandre Dumas, *The three musketeers*, dat Stols voor de leden van The Limited Editions Club drukte.

16 Bij drukkerij Joh. Enschedé & Zoon te Haarlem had Stols een gestaag oplopende schuld. (Zie Inleiding, p. XIX.)

17 Jan van Krimpen, die sedert 1925 werkzaam was bij Joh. Enschedé & Zoon te Haarlem.

18 De oplage van *Janus Bifrons* zou 100 exemplaren tellen, die alle in de handel kwamen.

230. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 september 1932

[Schaerbeek] 29 Sept. 1932

B. Sander

Hartelijk dank voor je brief ondanks de drukte. Dat is dus in orde. Ik zal je een chèque sturen gedateerd op 2 Oct. a.s.

Mondelinge afspr. Voetz. en Sp. luidde: 'net als de anderen'.¹

Ik ben natuurlijk *zeer* benieuwd naar ex-libris!!! Dat begrijp je. Stuur mij als het afgedrukt is één ex. vooruit!

Ik zal *graag* over typ.[ografie] e.[x] l.[ibris] schrijven.² Stuur mij even in een enveloppie alle die je tot nu toe aanvaardigde. In elk geval kan ik er ook elders eens over schrijven.

Naar de bundel Van Houtte ben ik *zéér* benieuwd.

Ik zie of hoor wel wanneer je langs komt. Van 21-24 Oct. zijn we afwezig. (Radiolezing, gecombineerd met bezoek aan Nini's nieuwe woning)³

Als ik voor 'Janus' dat *heerlijke papier* en formaat van de Poe zou kunnen krijgen, zou ik de koning te rijk zijn.⁴ Ik laat alles aan je over.

Wat een sombere tonen betreffende de reis! Is het zóó volkomen dood?

Ik was gisteren juist bij Delen. Hij had mij gevraagd om te komen, omdat hij mij aan een neef wou voorstellen die verzen schreef.⁵ Ik hou daar niet van, maar het bleek een geschikt iemand te zijn, niet zoo heel jong meer (een 30 j.) en m.i. met heel veel talent.

Na deze samenkomst in het koffijhuis Ray genaamd,⁶ ging ik met Ary⁷ een boterhammetje thuis eten. Heel gezellig.

Mijn bundel van Enschedé kreeg ik geheel in proef en corrigeerde ik.⁸ Jij krijgt zeker geen ex. van hen! Wel van mij natuurl.! Verder is die ellendeling v een Miran-

de weer bezig het me, op een vuile manier, lastig te maken.

Die quaestie v Eddy is heel vervelend voor ZEd. en hij heeft hier in gelijk.⁹ Het is te omslachtig om het in details uit te leggen. Maar B. is daarin aan het bemoeien.

Als Menno echter voet bij stuk houdt kan alles in orde komen.¹⁰

Marcel gaat morgen voor een dag of 4 naar Parijs. Sliva 'zit' nog steeds in Praha.

Het moet een ernstig zedenmisdrijf zijn als je er zóó lang voor krijgt!¹¹

Hierbij een lijstje van de mannen die ik een ex. Janus dolgraag zou willen toezenden. Of laat jij het meteen doen als het niet te lastig is.

Met véél liefs v Aty voor jullie allen

hart. hand van

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Zie br.229 n.4.

2 Zie br.227 n.2.

3 Nini Brunt verhuisde van Overveen naar een goedkopere woning in de Hyacinthenlaan te Haarlem.

4 Zie br.229 n.7.

5 Bedoeld was Louis van Loo.

6 Nadere gegevens over dit café zijn niet achterhaald.

7 Ary Delen.

8 In november zou bij Joh. Enschedé & Zonen te Haarlem Greshoff's bundel *Mirliton* verschijnen.

9 Nijgh & Van Ditmar weigerde op advies van Everard Bouws E. du Perrons *Uren met Dirk Coster* in boekvorm uit te geven. (Zie br.229 n.9.)

10 Menno ter Braak stelde, na Nijgh & Van Ditmars weigering E. du Perrons *Uren met Dirk Coster* uit te geven, pogingen in het werk geld bijeen te krijgen om het boek elders uitgegeven te krijgen. (Zie br.229 n.9.)

11 Er is niet achterhaald waarop deze passage betrekking heeft.

231. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 september 1932

[Schaerbeek] 30 Sept. 1932

Beste Sander,

Zoojuist de proef gekregen.¹ Ik ben er erg blij mee. Het zal fraai worden!

Twee vragen:

1 Alles wordt toch zeker *geïnterlinieerd* gelijk blz 6. want dat staat véél mooier, dan zoo'n compacte blz.

2. Zou het motto van Larbaud niet aangenamer voor het oog *in het midden* staan?²

Het zijn *vragen*. De beslissing blijft aan den aartstypograaf.

De correcties betreffen vrijwel *uitsluitend* de interpunctie, welke ik vereenvoudigd heb.

Verder op blz 6 bij met y-grec
op blz 10 'één keer' in pl. v 'eenmaal'.
op blz. 11 'en' veranderd in 'voor'.
op blz 12 'kindren' in plaats van kinderen
op blz 13 'volle' in pl. van 'al zijn'

Wil je mij revisie geven, dan graag. Maar ik vertrouw het ook volgaarne verder aan jouw goede zorgen toe.

Ik ben er ontzettend benieuwd naar, want het is een gedicht waar ik zeer op gesteld ben. Ik ben je in elk geval hoogst dankbaar, dat je het zoo mooi hebt willen drukken.

Met het allerliefste van huis tot huis,
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 De proef van *Janus Bifrons* . De proef is niet bewaard gebleven, zodat niet is na te gaan welke vorm deze had.
- 2 *Janus Bifrons* droeg een motto van Valéry Larbaud: 'Ah, le cochon qui sent que/pourraient lui pousser deux/ailes d'ange!' .

232. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 oktober 1932

[Schaerbeek] 1 Oct. 1932

Beste Sander,

Ik vergat nog je te antwoorden op een onderdeel van je laatste brief n.l. op de quaestie Eddy 'Uren met Coster' Ik begrijp volkomen dat je geen lust hebt het op eigen kosten te doen! Maar in dit geval ligt de zaak toch anders. Je kunt immers *het heele zetsel* gratis cadeau krijgen.¹ Dan kost het je alleen papier, nieuw inslaan en drukken. Als je dan 15 ex. Holl. laat maken en de rest op Forum papier: dan kosten je 500 ex. een *schijntje* Je kunt desnoods het Forum *formaat* aanhouden. Dan moet alléén de pagineering veranderd worden en je titel pagina + colophon gezet.* Ik denk toch zoo dat je dat niet meer zal kosten dan 15 à 20 cts per ex: Verkoopprijs f1.50.

Het is heel royaal van Zijlstra² om dat aan te bieden. En ik geloof dat er geen bezwaar kan zijn om er op in te gaan.

Het is niet dat ik me bemoeien wil met dingen, die me niet aangaan, maar ik zou het zeer jammer vinden als de Coster niet in boekvorm verscheen, nu er zoo'n goedkoope kans op is. -

Het zetsel is 1 Nov volledig en vrij. Het kan dan 15 Nov. afgedrukt en klaar zijn, zeg 21 Nov. Zijlstra zal nat. ook graag zijn lood zoo gauw mogelijk vrij maken.

Nu, beste, tot kijk Ik hoor nog wel even wat. Ook hierover. Want dit boekje over Coster gaat mij zeer ter harte.

Veel liefs v gâ tot gâ
geheel je
Jan

N.B. Kijk eens na of Sonnetten (titelbl. v Janus) niet met 2 *nns* moet. er staat Sonetten en dat lijkt mij zoo kaal!

N.B. Sonnet is met 2 *nn* zie Coenen's Woordenb. van h *fransche sonnet* Wil dat dus om godswil *corrigeeren*. *Vergeet het niet!!!!*

Eindnoten:

- 1 De uiteindelijk bij P.N. van Kampen & Zoon te Amsterdam verschenen boekuitgave van E. du Perrons *Uren met Dirk Coster* werd gedrukt van het staand zetsel van Forum.
- 2 Doeke Zijlstra (1889-1940) was een van de directeurs van Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam, de uitgever van het tijdschrift Forum, waarin E. du Perrons *Uren met Dirk Coster* in afleveringen werd gepubliceerd.

* O ja en een aardig omslag.

233. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 5 oktober 1932

[Schaerbeek] 5 Oct. 1932

Beste X,

Marcel zal dezer dagen het portret nog eens probeeren.¹ Alle eerste schetsen waren mislukt. Maar laat de druk er *niet* (geen dag) door ophouden. Als de teek.[ening] er niet is, dan maar rustig *zonder* teekening. Doe dus gewoon volgens je programma en laat je door niets ophouden.

Echt jammer van de 'Coster'.² Maar er is niets aan te doen.

Hier niets bijzonders. Ik ben in een pestperiode. Weer te lage bloeddruk en dood-dood moe en lusteloos.

Eddy wenscht Den Doolaard te dooden.³

Sliva is nog steeds achter slot en grendel in de binnenlanden van Bohemen.

Hellens père is gestorven 82 jaar oud.

Speel je veel met je yo-yo. Dit is niet gemeen bedoeld. Wij zijn er hier dol op. Jan v Nijlen is er zeer bedreven in.

Groet *allen* hartelijkst.

Een goede hand van

Jan.

Eindnoten:

1 Zie br.222 n.3.

2 Zie br.229 n.9 en n.10.

3 Tijdens de publikatie in Forum van E. du Perrons *Uren met Dirk Coster* schreef A. den Doolaard (ps. van Cornelis Johannes George Spoelstra, geb. 1901) in De Gemeenschap 8 (1932) 8 (augustus), p. 480: 'Indien du Perron verder nog eens over "ethies kwijl" spreekt, kan hij van mij een gratis pak slaag krijgen, franco thuis'. (Zie ook Menno ter Braak/E. du Perron, *Briefwisseling 1930-1940* (ed. H. van Galen Last), dl.1, Amsterdam 1962, p. 294.)

234. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 oktober 1932

[Schaerbeek] Zaterdagavond 8 Oct. 1932

Beste!

Heel aardig vind je niet?

Denk om Schepenheuvel!!!¹

Veel hartelijks

geheel je

Jan.

Eindnoten:

- 1 Er is niet achterhaald waarop deze passage betrekking heeft.

235. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 oktober 1932

[Schaerbeek] Donderdag 13 Oct. 1932

Beste Sander,

Zoojuist de Bifrons (of zooals Bouws zegt Bifors) ontvangen.¹ Wat een heerlijk plaketje. Druk, papier; alles even kostelijk. Duizendmaal dank. Schrijf even de verkoopprijs. Op het lijstje dat ik je gaf staat toch zeker Ary Delen wel? Si non, zet 'm er dan nog op. -

Bob Nijkerk geef ik géén exx. Als die niet meer zou koopen, zou niemand meer koopen!

Wij zijn hier ziek van de snipverkoudheid.

Denk je om dat vuiligheidje van Nypels.²

Nu, beste, nog maals mijn oprechte hartelijken dank.

Veel liefs voor Greet en de kindertjes,

een stevige hand van

Jan

Eindnoten:

¹ *Janus Bifrons*.

² Het is onduidelijk waarop Greshoff doelde. Er zijn enkele mogelijkheden:

Ten eerste drukte Charles Nypels in 1932 ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Goethe in der Buchkunst der Welt' in opdracht van de Verein Deutscher Buchkünstler een plaquette van Goethes *Rembrandt de denker*. Het is niet ondenkbaar dat bij die gelegenheid Stols' uitgaven van *Die Leiden des jungen Werthers* en *West-östlicher Divan* van Goethe werden veronachtzaamd. *Die Leiden des jungen Werthers* was eind 1931 als vierde duitstalige uitgave van Die Halcyon Presse in een oplage van 140 exemplaren bij Boosten & Stols gedrukt; de uitgave was geïllustreerd met bij Maurice Vernant te Parijs gedrukte kopergravures van John Buckland Wright. De in oktober 1930 gereedgekomen editie van *West-östlicher Divan* was als eerste duitstalige uitgave van Die Halcyon Presse bij Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 125 exemplaren; de initialen in deze uitgave waren getekend door S.H. de Roos, het bandstempel was van de hand van John Buckland Wright en de uitgave was geïllustreerd met een kopergravure door Th. Levigne.

Ten tweede besprak in het Goethe-nummer van Den Gulden Winckel 31 (1932) 3 (maart) een zekere A. de Prins Stols' Goethe-uitgaven. De Prins, die verder nooit in Den Gulden Winckel publiceerde, schreef onder meer: 'Stols, die den moed heeft om het goede, het beste te geven, óók zonder de zekerheid van een materieel succes, publiceerde in 1929 een "West-Oestlicher Divan" [...]. In 1931 gaf Stols een Werther. Dit is een van zijn beste boeken. Een volledig welslagen als men slechts een paar keer in zijn loopbaan bereikt. Indeeling, druk, papierkeuze, alles is juist en zuiver in evenwicht gebracht. [...] Wanneer men Goethe herdenkt en huldigt, mag men niet vergeten, op welk een vorstelijke wijze een Nederlandsch uitgever de Goethe-schat verrijkte.' (p. 48). Wij vermoeden dat zich achter het mogelijke pseudoniem De Prins een bekende van Stols verschool en dat deze bespreking misschien enige animositeit bij Nypels wekte. Ten derde doelde Greshoff wellicht op een mogelijke weigering van Nypels in te zenden voor de tentoonstelling van Nederlandse boekkunst die in maart 1933 in Praag zou worden gehouden. (Vgl. G.H. 's-Gravesande, *De Nederlandsche boekkunst en de Nederlandsche pers*, in Den Gulden Winckel 32 (1933) 6 (juni), p. 115.)

236. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 november 1932

[Schaerbeek] 1 Nov. 1932

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief. Wacht met spanning op Eekhout¹ en Donker.²

Als er aan het genever boekje³ niet veel te doen is, dan doe ik het *met plezier* en gratis. Als er veel werk aan is, dan zullen we verder zien. Breng *in elk geval* alles mee als je de volg. week komt, dan kunnen we alles afspreken.

Breng ook *a.u.b.* de kopij van een 2^e bundel Mengelstoffen mede; ik stuurde die indertijd aan Clim. *Vergeet het niet.*

Met de boeken v Eddy is het [+ een] moeilijk geval.⁴ Het is er mee als met Stendhal. Over 100 jaar zal hij verslonden worden. Maar dan zijn we helaas allemaal dood.

Vraag aan Clim een Boender voor me,⁵ cadeau! En stuur die met de Eekhout en de Donker mede.

Nu, beste, ik ben moe. Een andere maal langer.

Heel veel liefs aan Greet en de kinderen

van ons allen

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 *Doolagiën*.

2 *De schichtige Pegasus. Critiek der poëzie omstreeks 1930* van Anthonie Donker zou in november in de reeks Standpunten & Getuigenissen bij A.A.M. Stols te Brussel verschijnen. Het boek was gedrukt bij Scheerders-Van Kerchove te Sint-Nicolaas (Waas).

3 De mogelijke tweede druk van E. van Lidth de Jeude, *Het boekje van de genever*.

4 Na de uitgave in 1931 van de tweede, omgewerkte druk van *Een voorbereiding* streefde E. du Perron naar een uniforme uitgave van zijn werk. In dezelfde vorm als *Een voorbereiding* wilde hij ook definitieve uitgaven van *Bij gebrek aan ernst* en *Nutteloos verzet* laten verschijnen. Bovendien wilde hij zijn poëzie bijeenbrengen in *Mikrochaos*. Een aantal van deze uitgaven zijn bij Stols gerealiseerd, maar eind 1932 was Du Perron in onderhandeling met P.N. van Kampen & Zoon over de herdruk van *Nutteloos verzet*. Stols bemoeilijkte deze herdruk, omdat hij bang was met zijn voorraad van de eerste druk te blijven zitten. Op 8 november zou Du Perron hem vragen alle oude, overigens door hem zelf gefinancierde, exemplaren van zijn werk te vernietigen. (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.3, Amsterdam 1978, p. 449.)

5 In 1927 was bij Boosten & Stols te Maastricht *Is. Querido en het begrip literatuur* van Jacobus Lambertus Boender (1897-1937) verschenen. Eind oktober had E. du Perron een artikel over het boek van Boender voor Forum geschreven; hij trok dat echter op aandringen van Stols terug, omdat deze bang was door Du Perron artikel drukorders van Em. Querido's Uitgeversmaatschappij mis te lopen.

237. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 november 1932

[Schaerbeek] 3 Nov. 1932

Beste Sander,

Zoo juist Donker en Eekh. ontv. *hartelijken dank*. Het lijkt mij toe dat er in E. een paar verd. goede verzen staan. Ik zal er over schrijven.¹

Ik zal de baron van Deurle² opvolgen als redacteur van GrootNederland.³

Tot spoedig. En nog véél oprechten dank. Veel liefs ook van Aty

voor Gretha en de kindertjes,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Greshoff zou *Doolagiën* van Jan H. Eekhout noch Anthonie Donkers *De schichtige Pegasus* in Groot Nederland bespreken.
- 2 Op 25 juli was Cyrillus Gustave Emile Buysse (1859-1932) overleden. Cyriel Buysse was sedert 1903 redacteur van het mede door hem opgerichte tijdschrift Groot Nederland geweest.
- 3 Van januari 1933 tot en met oktober 1941 zou Greshoff redacteur van Groot Nederland zijn.

238. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 november 1932

[Schaerbeek] 10 Nov. 1932

B.S.

De briefk. ontv. Ik zal ze verstandig en spoedig verzenden.

Over Eef's boekje¹ later bericht als alles bijelkaar is. *Ik zal niets* over Boender schrijven, dat zweer ik je.² J.v.K is iemand, die je altijd dwars zal zitten en Jobs is niet 24°.³

Minne is aangespoord om je p.o. te berichten.⁴ Je zult dus dezer dagen zijn brief wel krijgen. Er schijnt wel een kaper op de kust te zijn. Wie weet ik niet, want de H.H. Fonteiners zijn wat vaag en de heer Minne is een weinig actief en zakelijk man.

Ik stond op het punt naar Amst te vertrekken, toen Coenen het afseinde.⁵ De redactievergadering, de eerste! - is nu volg. week.

Veel liefs v. Greet ook van Aty.

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 De mogelijke tweede druk van E. van Lidth de Jeude, *Het boekje van de genever*.
- 2 Toen *Is. Querido en het begrip literatuur* van J.L. Boender verscheen, had men aangenomen dat zich achter dit pseudoniem een bekende schrijver verschool. Boender had onder meer onder het pseudoniem Koos van Dam gepubliceerd in *De Ware Jacob* en *De Tijdspiegel*. Pas na zijn dood onthulde G.H. 's-Gravesande nadere gegevens over Boender. (Zie *Groot Nederland* 35 (1937) 10 (oktober), p. 479-484.)
- 3 J.W.F. Werumeus Buning.
- 4 Van Richard Jules Minne (1891-1965) is geen uitgave bij Stols verschenen. Minne was redacteur van 't Fonteintje geweest. Hij was sinds 1930 redacteur van het dagblad *Vooruit*. In oktober was het eerste deel van zijn *Heineke Vos en zijn biograaf* Verschenen in *Forum* 1 (1932) 10, p. 609-626. Het tweede deel was verschenen in het novembernummer van *Forum* (p. 724-740) en het derde deel zou verschijnen in het decembernummer (p. 775-797). *Heineke Vos en zijn biograaf* zou in 1933 bij Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam verschijnen.
- 5 Op 9 november had Frans Coenen aan Greshoff geschreven: 'Dezen Donderdag middag kan ik werkelijk niet. Eigenlijk deze heele week slecht. Maandag of Dinsdag a.s. wel [...] En moet er bepaald met v.W.[arendorf] gedineerd worden? Doe jij dat liever in tête à tête. Ik heb niets met hem te bepraten.'

Groot Nederland was in 1903 door Cyriel Buysse, Louis Couperus en W.G. van Nouhuys opgericht. Het tijdschrift, dat tot 1936 de ondertitel *Maandblad voor den Nederlandschen Stam* zou dragen, werd uitgegeven bij Van Holkema & Warendorf te Amsterdam. Op dit moment bestond de redactie uit Frans Coenen en Elisabeth Couperus-Baud; Eva Raedt-de Canter was 2^e redactie-secretaresse, maar stond niet bij de redactie vermeld. Vanaf december zou Greshoff verantwoordelijk zijn voor de in *Groot Nederland* opgenomen poëzie. Vanaf januari 1933 zou de redactie van *Groot Nederland* worden gevormd door Coenen, Elisabeth Couperus en Greshoff.

239. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 november 1932

[Schaerbeek] 13 Nov. 1932

Beste Xandre,

Hierbij een deel der kaarten. Ik vind het prettiger als je [*lees:ze*] niet direct van mij komen.¹ Bovendien scheelt het meer dan 1 c. per kaart. Een aantal stuurde ik direct. Nijkerk heeft een ex. van je gekregen, maar stuur hem toch voor de grap die kaart maar.

Stuur mij *voor mijn rekening* nog drie exx. tusschen kartonnetjes.

Stuur mij tegelijk met Boender een Mikrochaos gewone ed *geb.* Ik zal er *uitvoerig* in Gr.Nederl overschrijven.² A.u.b.! Maak van alles een pakje.

Een andere keer meer. Ik verrek van de hoofdpijn en dat duurt altijd 3 dagen bij mij.

Veel liefs v huis tot huis,
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Voor *Janus Bifrons* is een prospectus in de vorm van een bestelkaart gemaakt. De tekst van dit prospectus luidde: ‘Bij mij zal binnenkort verschijnen: *Janus Bifrons*, Een Debat in Sonnetten, door J. Greshoff. “De Sonnetten hebben een Kloosiaanschen klank, breed en vol als in lang geen sonnetten hebben geklonken” schrijft “Het Vaderland”. Het boekje, formaat 17 × 25 werd gezet uit de “Lutetia” en gedrukt op met de hand geschept papier van J. Barcham Green & Son. De oplage bedraagt slechts 100 exemplaren. Niettegenstaande deze zeer kleine oplage en de kostbare uitvoering kon de prijs gesteld worden op slechts fl. 1.50 (ingenaaid). Het zal mij aangenaam zijn om Uw bestelling op de aangehechte kaart te mogen ontvangen. Hoogachtend, A.A.M. Stols.’
- 2 Greshoff zou *Mikrochaos* van E. du Perron niet in Groot Nederland bespreken. Hij zou de bundel wel ter sprake brengen in *Nederlandsche dichtkunst (oogst 1932)* in Nederland 87 (1933) 4 (april), p. 265-269, dat hij oorspronkelijk als radiolezing had uitgesproken. (Zie br.246 n.4.)

240. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 november 1932

[Schaerbeek] 16 Nov. 1932

Beste Sander,

Ik ben verrukt over de Nerval!¹ Wat een heerlijk werkjen. Ik weet niet genoeg hoe je te danken. Ik ben er dol, dolblij mee.

Ik zal v Holkema en Warendorf over de service spreken zoodra ik bij de HH kom.²

Ik heb het op mijn lijstje gezet van te bespreken onderwerpen.

Ik heb ook geen verder nieuws over Minne. Maurice was hier even, maar we spraken over journalistieke zaken.

Aty dankt Greet zeer voor haar brief.

Eddy komt morgen voor 2 dgn in Brussel. Ik zal hem natuurlijk zien. Mama woont nu plotseling niet op de boul-Lambermont, maar in een klein gribesachtig straatje bij de Chaussée de Louvain!³

Nogmaals veel dank voor de Nerval. En veel liefs van ons allen voor gij allen,
geheel je
Jan

Eindnoten:

1 *Les chimères*.

2 Van Holkema & Warendorf te Amsterdam waren de uitgevers van het tijdschrift Groot Nederland. Er zou in Groot Nederland geen advertentie van Stols worden opgenomen.

3 E. du Perron verbleef in deze periode in Le Roselier-en-Plérin in Frankrijk. Het is onwaarschijnlijk dat Du Perron in Brussel geweest is; op 20 november zou hij althans aan Greshoff schrijven: 'Ik begin me erg ongelukkig te voelen, zoover van je af! Hoe is de vergadering met Coenen afgelopen? Ik geloof dat ik op wel 2 brieven geen antwoord heb; het wordt onrustbarend. Misschien verbeeld ik me dit ook maar...' (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.3, Amsterdam 1978, p. 378.)

241. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 22 november 1932¹

[Maastricht] 22-11-1932

Beste Jan,

Hartelijk dank voor het bijzonder fraaie ex. van Mirliton. Ik ben er *erg* blij mee, vooral met dat ex op supernacraaf.²

Dank ook voor de copy van Van Loo.³ Je krijgt eerstdaags proeven voor jezelf en voor dien heer.

Van Eddy een brief dat Nutteloos Verzet bij Van Kampen komt.⁴

Ik zal nu probeeren het voor hem te drukken.

Als die ellenige Buning nu maar met z'n gedicht voor Helikon dec. kwam,⁵ was alles compleet. Ik heb dan: v.Nijlen,⁶ Buning, Greshoff,⁷ Lousberg,⁸ v Geuns,⁹ Donker,¹⁰ v.Loo, D. Moolenaar (dat gekke kerstboomgedicht!)¹¹ Campaert¹² en 2 onbekenderen: Carmiggelt¹³ en Ernest Michel.¹⁴ De inhoud moet ook nog gemaakt worden.

Ik probeer nu B & S. Helikon te laten uitgeven, en blijf dan alleen redacteur en administrateur.¹⁵

Gereed is nu *Otten*: De Zwarte Vogel,¹⁶ die ik je zend (2^e ex is voor J.v.N.). Afgedrukt, maar nog geen omslag: de beide Chineezers van *Slauerhoff*.¹⁷ Bezig af te drukken: *Leo v. Breen*: Lyriese Portretten (door ZEd betaald).¹⁸ Ga dan afdrukken *Muus Jacobse*: Programma (door ZEd betaald).¹⁹ En dan eindelijk *A. Roland Holst* - Tusschen Vuur en Maan, roman uit het Alkmaarsche nachtleven.²⁰

Tot mijn genoegen kan ik je melden, dat het met Janus Bifrons goed gaat (71 ex verkocht). Ik heb nog 28 ex over, waarvan Angèle er 5 in dépôt heeft. Waarschijnlijk heb ik 1 ex te veel ter recensie gestuurd of cadeau gegeven. Iedereen schreeuwt over 'een wonder van goedkoopte'! Dat zal je de donder halen: als altijd auteur en uitgever zonder winst werkten! Maar het is aardig als reclame voor ons beiden.

Morgen krijg ik bezoek v.e. klant, Mr Verbeek uit Erp.²¹

Heb je de *schitterende* recensie over Poe in de NRC van Zaterdag gelezen?²² Tot op heden nog geen aanvraag v.d. boekhandel, zelfs maar voor een prospectus.

Met mijn Amerikaan²³ de grootste mot: hij kan het boek in Amerika niet gebonden krijgen (ik had hem wel gewaarschuwd). Nu wil hij maar even fl 1750.- van de rekening afhouden. Ik houd m'n hart vast. Mijn winst + 1 jaar werk zouden juist naar de maan zijn!

Lousberg komt vanavond bij me om enkele duistere woorden uit je brief te laten lezen. Ik vind dat die man ineens bijzonder curieuze dingen maakt. Je zult 2 gedichten van hem in Helikon Dec. lezen.²⁴

Helikon Nov. is vandaag eindelijk de deur uitgegaan.

M.h.gr.
je
Sander

Nog steeds geen Maastrichtse plannen + Nijkerks?

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The Halcyon Press. A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht, Holland.
- 2 Van de bundel *Mirliton* waren twintig exemplaren op Japans papier gedrukt.
- 3 Louis van Loo publiceerde in *Helikon* 2 (1932) 10 (december), p. 153-154 het gedicht *De boemelaar*.
- 4 De herziene en vermeerderde druk van *Nutteloos verzet* van E. du Perron zou in november bij P.N. van Kampen & Zoon te Amsterdam verschijnen. Op 19 november had Du Perron aan Stols geschreven: '[...] ik zal hem dan zelf vragen of hij *Nutt. Verzet* niet bij jou wil laten drukken, om het uniform te hebben met de andere deelen. Als je niet dunder bent dan zijn gewone drukkerij zal hij er wel geen bezwaar tegen hebben.' (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.3, Amsterdam 1978, p. 462-463.) Het boek zou niet bij Boosten & Stols worden gedrukt.
- 5 J.W.F. Werumeus Buning publiceerde in *Helikon* 2 (1932) 10 (december), p. 146 het gedicht *Arabeske (Onweer)*.
- 6 Jan van Nijlen publiceerde in *Helikon* 2 (1932) 10 (december), p. 145 het gedicht *Kale troost*.
- 7 Greshoff publiceerde in *Helikon* 2 (1932) 10 (december), p. 147-148 het gedicht *Onweer (Fragment)*.
- 8 F.J.H. Lousberg publiceerde in *Helikon* 2 (1932) 10 (december), p. 149 de gedichten *Bekentenis van een kunstenaar* en *Bekentenis van een geloovige*.
- 9 Jan Jacob van Geuns (1893-1959) publiceerde in *Helikon* 2 (1932) 10 (december), p. 151 het gedicht *Vergankelijkheid*.
- 10 Anthonie Donker publiceerde in *Helikon* 2 (1932) 10 (december), p. 152 het gedicht *Laatste voorjaar*.
- 11 David Moolenaar (1884-1975) publiceerde in *Helikon* 2 (1932) 10 (december), p. 155-156 het gedicht *Teddy's kerstfeest*.
- 12 Alex Campaert (ps. van Henri Morel, 1898-?) publiceerde in *Helikon* 2 (1932) 10 (december), p. 157 het gedicht *Kustwacht*.
- 13 Simon Johannes Carmiggelt (1913-1987) publiceerde in *Helikon* 2 (1932) 10 (december), p. 158 het gedicht *De moordenaar*.
- 14 Ernest Michel (1899-1960) publiceerde in *Helikon* 2 (1932) 10 (december), p. 159-160 het gedicht *Holocaust*.
- 15 Vanaf januari 1933 zou *Helikon* worden uitgegeven door Boosten & Stols. Stols bleef de redactie voeren.
- 16 De verhalenbundel *De zwarte vogel* door Johannes Franciscus Otten (1901-1940) zou in november bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschijnen. Het boekje was gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 250 exemplaren.
- 17 De tweede, vermeerderde druk van verzenbundel *Yoeng poe tsjoeng* en de tweede, vermeerderde druk van *Het lente-eiland en andere verhalen* die beide in januari 1933 zouden verschijnen. De eerste druk van *Het lente-eiland en andere verhalen* was *Het lente-eiland (Kau-lung-seu)* getiteld.
- 18 *Lyrise portretten* van Leo van Breen (geb. 1906) zou in december bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschijnen. Het werd door Boosten & Stols gedrukt met een omslagtekening door Alb. Goethals.

In oktober had Van Breen aan Stols geschreven: 'U schreef er de vorige maal over, dat U geen nieuwe uitgaven meer aandurfde. Vraag is: zou U een verzenbundel van mij durven uitgeven, indien ik mij voor een deel van de kosten garant stelde, en zo ja, hoe groot moet dit bedrag dan zijn?'

- 19 *Programma* door Muus Jacobse (ps. van Klaas Hanzen Heeroma, 1909-1972) zou in december bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschijnen. De bundel was door Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 350 exemplaren. Op 12 november had Stols aan K. Heeroma de voorwaarden meegedeeld waaronder hij Heeroma's bundel *Programma* wilde uitgeven: 'Omvang totaal, met inbegrip van voorwerk en eventueel inhoud: 3 vel van 16 blz, dus in totaal 48 blz; boekformaat 14,5 × 22. Oplage 350 ex, waarvan 300 in den handel. Behoorlijk papier en normaal omslag; druk geheel in zwart. Prijs van den bundel in den boekhandel fl 1,80. Alleen ingenaaide, geen gebonden exx. Bij het teekenen van het contract wordt door U aan mij betaald een waarborgsom van een honderd en tachtig gulden (fl 180.-), waarvan U voor elk verkocht exemplaar zestig cents (fl 0,60) terugontvangt [...]. Ik verplicht mij dan het boek in den handel te brengen, ruim in commissie te zenden [...]. De netto opbrengst (d.i: het verschil tusschen de netto opbrengst der verkochte exx minus het aan U te resitueeren bedrag van 60 cts per verkocht exx) zal aan mij toekomen als uitgeverssalaris en tevens dienen ter dekking van de exploitatiekosten. Mocht door U buiten de terugbetaling der 60 cents per exx honorarium gewenscht worden, dan moet de verkoopprijs per ex verhoogd worden met drie maal het bedrag van het honorarium [...].' In zijn antwoord had Heeroma afgezien van honorarium en was hij accoord gegaan met Stols' condities.
- 20 A. Roland Holst, *Tusschen vuur en maan. Twee verhalen* zou in december verschijnen als deel 5 van De Halcyon Pers. Het boek werd gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 75 exemplaren en met 6 houtsneden en een omslag- en titelvignet door John Buckland Wright geïllustreerd. (Zie ill. p. 179.)
- 21 Niet nader geïdentificeerd.
- 22 In de 'Kroniek van het Proza' in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 19 november (Av.F) was Stols' uitgave van *The masque of the red death and other tales* door E.A. Poe uitgebreid en zeer lovend besproken. De recensie begon met de zinsnede: 'Eindelijk is dan de Poe van Stols, aan de voorbereiding waarvan meer dan twee jaar gewerkt is, verschenen. Deze uitgave betekent een ongewone verrijking van het vele, dat ons land aan bibliothele publicaties reeds heeft opgeleverd, een mijlpaal der Nederlandsche boekdrukkunst.'
- 23 George Macy, die voor The Limited Editions Club bij Stols *The three musketeers* van Alexandre Dumas had laten drukken in een oplage van 1500 exemplaren.
- 24 Zie n.8.

242. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 november 1932

[Schaerbeek] 22 Nov. 1932

Beste Sander,

Zeer veel dank voor je brief en de boeken. De Otten¹ zal J.v.N. spoedigst bereiken. Schrijf Buning nog eens. Zijn adres is 6 Andrieszkade, dat weet je toch zeker. Ernest Michel is niet onbekend.² Ik hoop dat B. en St. slaagt Helikon in stand te houden Ik snak naar de nieuwe Chineezers v Slau.³ En ben zéér benieuwd naar de Jany.⁴

Ging alles maar als Janus, het eenige verkoopbare boekje van onderget. Eh dan nog alléén omdat het zoo fraai en zoo mooi is uitgegeven.

Ik begrijp niets van die Amerikaan.⁵ Als hij geen binder vindt is dat toch jouw schuld niet en behoef jij er toch niet onder te lijden! Ik hoop dat het in orde komt. Bob heeft zoo veel ontzettende moeilijkheden in zijn werk (procuratiehouder en reiziger die weggelopen zijn en op eigen houtje begonnen) en is daar zoo van onder den indruk en heeft het daardoor zóó druk, dat er voor het oogenblik niet aan uitstapjes gedacht kan worden.

Jantje moet 3 maanden v school om wat aan te sterken. Hij is niet ziek, maar had geen reserves genoeg.

Thuis alles wel?

Vrijdag a.s. ga ik naar Amsterdam.

Sliva is bezig de Tsjechische expositie uit de onbevoegde handen v V der Mandere te werken.⁶ Er is een kans dat het lukt

Heel veel liefs v Aty en Nini [+ en] de jongens voor jullie allen,
geheel je

Jan

Eindnoten:

1 *De zwarte vogel*.

2 Ernest Michel gaf met Henri Bruning en Ernst Voorhoeve het fascistische weekblad *De Christophore* uit. Hij was samen met hen van 1930 tot en met 1931 redacteur geweest van het jong-katholieke, sterk polemische tijdschrift *De Paal*. In het december-nummer van *Forum* zou eveneens een gedicht van hem worden opgenomen.

3 *Yoeng poe tsjoeng* en *Het lente-eiland en andere verhalen*.

4 A. Roland Holst, *Tusschen vuur en maan*.

5 Zie br.241 n.23.

6 Door bemiddeling van de Vereeniging Nederland-Tsjechoslowakije zou in maart 1933 te Praag een tentoonstelling worden gehouden van Nederlandse boekkunst. Het plan voor de tentoonstelling was van Milos Sliva. (Zie br.264 n.1.)

Wat de aard van de bemoeienis van de journalist en letterkundige Henri Charles Claude Jacob van der Mandere (1883-1959) met deze tentoonstelling was, is niet bekend.

243. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 24 november 1932¹

[Maastricht] 24-11-32

Beste Jan,

Hoe het zal gaan met Helikon moet ik nog afwachten: veel zal afhangen van de opzeggingen.

Begin volgende week zal ik je wel een ex van Van Breen zenden (of meebrengen, als ik voor het Valéry-diner² soms mocht overkomen).

Van Janus zijn er nu 82 verkocht; ik heb er nog 11, Angèle 5 in dépôt. Dat is dus 98.

Ik heb er dus 2 teveel weggegeven. Ik weet niet of het nodig zal zijn, en of het zin zal hebben, maar mag ik anders dit boekje, geheel anders en kleiner, herdrukken tegen denzelfden prijs? Honorarium 10% per verkocht ex.³

Uit Amerika nog steeds geen nieuws of geld.

Wat een vervelende geschiedenis met Bob. Wat zijn er toch een ploerten in de wereld. Ik wou dat die reiziger en procuratiehouder levend gebraden konden worden.

Vervelend voor Jantje's school. Maar gezondheid vóór alles.

De Slau's zijn afgedrukt.⁴ Ik wacht nu op 't omslag en de bandjes. van Houtte ligt nu op de pers. En dan eindelijk Jany.⁵

Verder werk ik aan:

Amants van Larbaud

La Vie de M. D'Ablancourt door Patru, met een voorrede v. Larbaud⁶

Le Prince Roman, door Conrad, met 4 portretten in lichtdruk⁷

Muus Jacobse - Programma.

du Perron - Tegenonderzoek.⁸

De Molière wordt in 1933 gemaakt (deel 1). Het papier wordt nu besteld. De text wordt die van de éd. orig., van klaarblijkelijke drukfouten gezuiverd.⁹

Dit is een programma voor 3 maanden. En wat dan? Schoot Claes maar eens op met z'n geschiedenis!¹⁰

M.h.gr.

t.t.

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van The Halcyon Press. A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht, Holland.

2 Gegevens over een aan Paul Valéry aangeboden diner zijn niet achterhaald.

3 *Janus Bifrons* is nooit afzonderlijk herdrukt.

4 *Yoeng poe tsjoeng* en *Het lente-eiland en andere verhalen*.

5 *Tusschen vuur en maan*.

6 *La vie de Monsieur d'Ablancourt. Suivi du discours et des lettres de M. d'Ablancourt à Monsieur Patru* van Olivier Patru (1604-1681) zou in maart 1934 verschijnen. Valery Larbaud schreef een voorrede voor deze uitgave.

Op 20 juli 1932 had Larbaud aan Stols geschreven: '[...] que diriez vous d'une jolie édition stolsienne de la *Vie de Monsieur d'Ablancourt*.' Op 29 november zou Stols aan Larbaud schrijven dat hij op korte termijn proeven tegemoet kon zien. (Zie Valery Larbaud/A.A.M. Stols, *Correspondance 1925-1951* (ed. Christiane & Marc Kopylov), dl.1, Paris 1986, p. 258 en p. 265.) Het boek werd gedrukt door Boosten & Stols in een oplage van 256 exemplaren. Van deze oplage werden 35 exemplaren op Hollands (Van Gelder) papier gedrukt voor Les Amis des Beaux Livres, en 31 op Hollands (Pannekoek) papier voor een aantal leden van La Compagnie Typographique.

- 7 *Un héros polonais de Conrad: Le prince Roman* door Joseph Conrad (ps. van J.C. Korzeniowsky, 1857-1924) zou in 1933 bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen. Het boek werd in een oplage van 415 exemplaren gedrukt door Boosten & Stols. G. Jean-Aubry had de oorspronkelijk Engelse tekst in het Frans vertaald.
- 8 E. du Perron, *Tegenonderzoek. (Cahiers van een lezer 3)* zou in mei 1933 in de reeks Standpunten & Getuigenissen bij A.A.M. Stols te Brussel verschijnen. H. Marsman schreef een nawoord bij deze essaybundel. De beide eerste delen van de *Cahiers van een lezer; Voor kleine parochie* en *Vriend of vijand*, waren resp. in mei en oktober 1931 in Standpunten & Getuigenissen verschenen.
- 9 Het eerste deel van de *Oeuvres complètes* van Molière die Stols voor La Compagnie Typographique drukte zou pas omstreeks maart 1935 verschijnen. (Zie br.224 n.7.)
- 10 *Toen Ons-Lieve-Vrouwke heuren beeweg deed* van Andreas Ernestus Josephus (Ernest) Claes (1885-1968) zou in augustus 1933 bij A.A.M. Stols te Brussel & Maastricht verschijnen. Het boek werd in een oplage van 3000 exemplaren gedrukt bij Vromant & Co te Brussel en geïllustreerd met 21 houtsneden van Maurice Brocas.

244. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 november 1932

[Schaerbeek] 28 Nov. 1932

Beste Sander,

Vr. dank voor je brief. Dat is een heel programma. Ik ben zeer benieuwd en vind het altijd heerlijk om een pakje van je te krijgen. Ik hoop ten zeerste dat die Amerikaansche geschiedenis zich ten goede keert.

Die 'Amants' van Falderie¹ is zeker geen eigen uitgave (helaas!) maar een drukopdracht. Ik hoop het werkjen in alle gevallen eens te zien.

O ja, ik haalde bij Angèle een Halsbeke² weg ten behoeve en ten gebruike van Miloš Slíva. Hij had dit noodig bij zijn bestrijding van Henri van der Mandere. *Als* die tent. van v.d.M. doorgaat, wordt het een aanfluiting. Hij heeft eenvoudig weg aan de uitgeversbond gevraagd hem 'wat boeken' te sturen en de kisten (die hij niet eens opengemaakt heeft om te zien wat er [+ in] steekt) wil hij zóó doorzenden naar Praha. M.Sl.[íva] is bezig deze ramp te voorkomen. Zoodra ik iets naders weet meld ik het je.³

Vrijdag en Zaterdag was ik in Nederland. Zéér vermoeiend omdat men altijd veel moet afdoen in korten tijd.

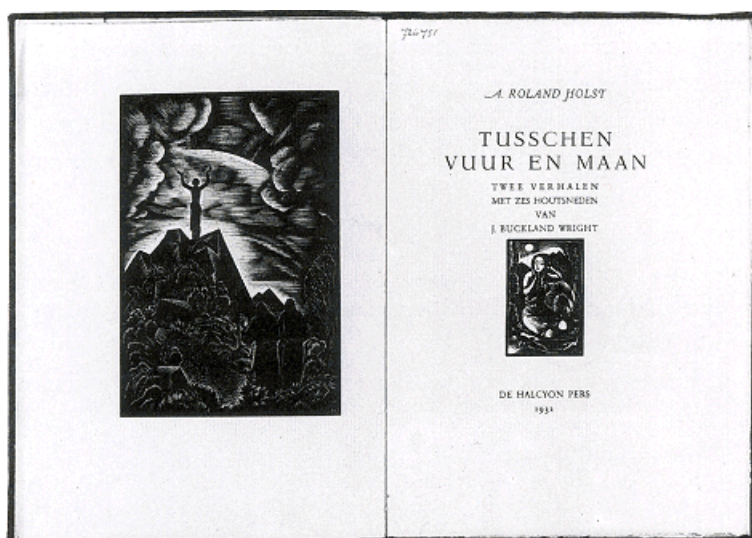
Zou jij mij een plezier willen doen, met p.o. een maquette* of eenige, te zenden van een nieuw omslag voor Groot Nederland.⁴ Zie bijlage.

Verder geen nieuws.

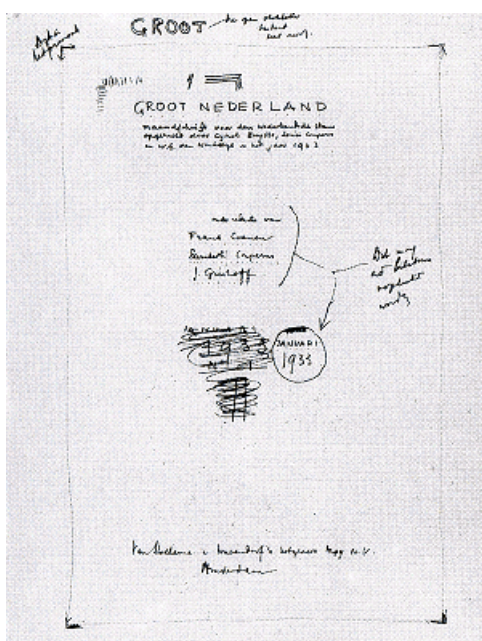
Met heel veel liefs van huisgezin tot huisgezin,
geheel je
Jan

vooral niet zoo *groot* van letter als het omslag van J.v.Kr. dat nu afgeschaft wordt⁵

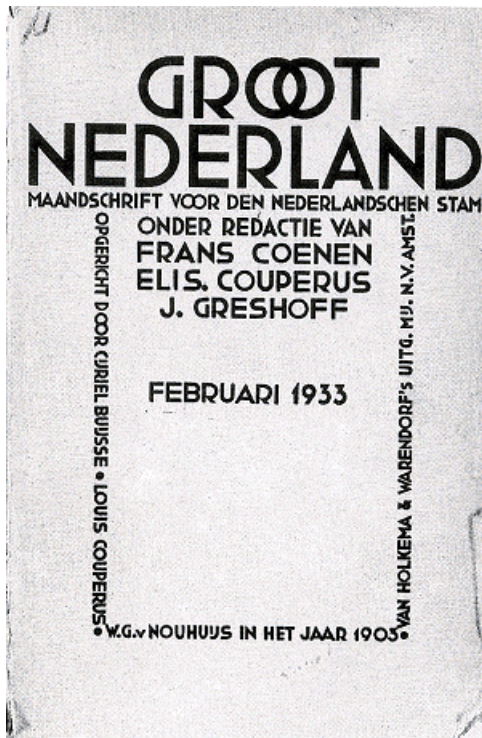
* ik weet niet welke letter de drukker heeft allicht een soortement v *Futura* of zoo iets moderns in *rand* b.v.

Titelpagina en frontispice van A. Roland Holst, *Tusschen vuur en maan* (1932), met houtsnedes door John Buckland Wright.

Ontwerp door Greshoff voor een nieuw omslag van Groot Nederland, eind 1932.

Aflevering van Groot Nederland, februari 1933. Het in januari in gebruik genomen nieuwe omslag was ontworpen door Stols.

Eindnoten:

- 1 Valéry Larbauds *Amants, heureux amants...* zou Stols voor Les Exemplaires drukken.
- 2 *L'art typographique dans les Pays-Bas depuis 1892* was in maart 1929 verschenen bij Éditions A.A.M. Stols te Maastricht & Bruxelles ter gelegenheid van de tentoonstelling van moderne Nederlandse typografie die in maart-april in het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel werd gehouden. Het was gedrukt door Stols bij Boosten & Stols in een oplage van 450 exemplaren. Het boek, dat naast een inleiding overzichten bevat van de belangrijkste Nederlandse bibliofiele drukkers, was samengesteld door Charles-Léon van Halsbeke, achter welk pseudoniem Stols zelf schuil ging.
- 3 Zie br.242 n.6.
- 4 Met ingang van 1933 zou Greshoff tot de redactie van Groot Nederland toetreden. Sinds 1920 had het tijdschrift een door Jan van Krimpen ontworpen omslag. (Het omslag wordt overigens niet vermeld in Dora van Velden, *Notes to early work by Jan van Krimpen*, in *Quaerendo* 4 (1974), p. 317-329.)
Greshoff zelf tekende de opzet van het nieuwe omslag. Het omslag dat vanaf januari 1933 Groot Nederland sierde, werd door Stols ontworpen. (Zie ill. p. 179.)
- 5 De titel op het door Jan van Krimpen ontworpen omslag dat vanaf 1920 Groot Nederland gesierd had, was gezet uit een 1,5 cm hoge letter.

245. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 november 1932

[Schaerbeek] 30 Nov. 1932

Beste Sander,

Ik zou mij best kunnen voorstellen, dat je geen tijd had voor die teekening v. Gr.N.¹ Even goede vrienden. Maar ik begrijp absoluut niet wat B. en S. daar mee te maken heeft!! Men neemt een stukje papier, een potlood, een lineaal in een punten maatje en klaar is kees. Als je geen gelegenheid of zin hebt om iets te verzinnen, zal ik het zelf probeeren. Maar ik heb liever een bevoegd persoon.

Jammer dat je niet via Valery² naar Amsterdam getogen bent.

Ik zal heden Sliva te pakken zien te krijgen voor dat ex. Daar schrijf ik bij gelegenheid nog wel over.

Voor de Breenen³ heb ik zeker toch bedankt, want ik doe zoo iets gemeenlijk p.o.

Er staan aardige dingen in.

Nieuws nihil. Snipverkouden ben ik met een geliquideerd stel hersenen. Ook dat juist voorbij.

Veel liefs v. vrouwen en kinderen,

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Zie br.244 n.4.

2 Zie br.243 n.2.

3 Leo van Breen, *Lyriese portretten* .

246. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 december 1932¹

13 Déc. 1932

Beste Sander,

Je uitstekende ontw. voor een omslag v Gr.N.² kreeg ik toen ik op sprong van vertrekken stond. Gisteren ben ik weer thuis gekomen en ik haast mij om je van harte voor je groote moeite dank te zeggen.

Ofschoon duidelijk was afgesproken, dat ik voor een nieuw omslag zou zorgen, is Coenen, naar hij mij schreef, ook bezig met iets. Ik houd mijn hart vast; want C. is een aller aardigste kerel en een uitmuntend criticus, maar in zijn grafische smaak heb ik weinig fidutie. Awijn, we zullen afwachten.

Verder dit: H. de Vries schreef me dat jij nog vertalingen had liggen van hem, die je niet voor je vertalingen n^o gebruikt hebt.³ Hij wou die nu bij mij hebben. Stuur je ze me even? Is het lot van ons lieve 'Helikon' nog niet beslist?

Wat nieuws verder? Heb je de copij van de zachtblonde Ernest Claes reeds ontvangen?

28 Febr. spreek ik in Hilversum over jonge dichters, waarbij verschillende uitgaven van UEd ter sprake zullen komen.⁴

Ik heb veel achterstallig werk; ik ga dus aan den slag. Laat eens hooren van alles en nog wat. Liefst goed nieuws!

B.v. dat Amerika⁵ je betaald heeft.

Heel veel liefs van en voor vrouw en kr.

een hand van je

Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.

2 Zie br.244 n.4 en ill. p. 179.

3 Hendrik de Vries had in Helikon 2 (1932) 7 (september), p. 107-109 drie vertalingen uit het Spaans gepubliceerd. Op 21 december zou Stols schrijven dat hij nog slechts een gedicht van De Vries had liggen. *De piraat* zou gepubliceerd worden in Helikon 3 (1933) 1 (januari), p. 7-10. In Groot Nederland zouden van De Vries in 1933 geen gedichten worden opgenomen.

4 Op maandag 30 januari 1933 zou Greshoff voor de AVRO spreken over *Nieuwe Noord- en Zuidnederlandse poëzie*. In zijn radiolezing zou hij onder meer aandacht besteden aan de bij Stols verschenen bundels *Mikrochaos* van E. du Perron en *Lyriese portretten* van Leo van Breen. Aanvankelijk zou Greshoff op maandag 27 februari 1933 spreken, maar door het uitvallen van een andere spreker op die dag had P.H. Ritter Jr., de redacteur van het AVRO-boekenprogramma, hem op 13 december verzocht de spreekbeurt van 30 januari voor zijn rekening te nemen. (Zie *Al wat in boeken steekt. Dertig jaar radiowerk van dr. P.H. Ritter Jr. bij de AVRO* (ed. Jan J. van Herpen), Zutphen 1978, p. 202.)

Greshoffs radiorede zou, gedeeltelijk, worden gepubliceerd onder de titel *Nederlandsche dichtkunst (oogst 1932)* in Nederland 87 (1933) 4 (april), p. 265-269.

5 Zie br.241 n.23. Op 16 januari 1933 (br.253) zou Stols Greshoff melden dat deze openstaande rekening voldaan was.

247. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 december 1932

[Schaerbeek] 14 Déc. 1932

Beste Alex,

Wees zoo verschrikkelijk vriendelijk en meld mij de adressen van:

Leo v Breen

G. Smit

Jo Landheer¹

Pierre Kemp.²

J.H. de Groot³

Muus Jacobse

Jan Eekhout. -

Wijders geen nieuwsen. Bij voorbaat veel dank en veel liefs v vrouw en kroost.

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Johanna Petronella Landheer (1900-1986) zou in 1935 redacteur van Helikon worden. Er verschenen geen gedichten van haar in Groot Nederland.
- 2 Petrus Johannes Kemp (1886-1967), was lid van de Limburgsche Kunstkring. Kemp was een regelmatige medewerker aan het tijdschrift De Gemeenschap. Er verschenen geen gedichten van hem in Groot Nederland.
- 3 Jan Hendrik de Groot (geb. 1901) was een regelmatige medewerker aan het tijdschrift Opwaartsche Wegen. Er verschenen geen gedichten van hem in Groot Nederland.

248. *A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 21 december 1932*¹

[Maastricht] 21-12-1932

Beste Jan,

Verleden week drie dagen op reis geweest, en sedert Zondag in miserie en drukte. Mijn moeder is zondagavond van de trap gevallen, voorover, is ernstig gewond en gekneusd. Nu gaat het wat beter. Sandertje heeft koorts door pokinenting, zoodat Greet niet naar Bussum kan voor Vrijdag als alles goed gaat. Ze had eerst gisteren zullen gaan.

Ik zend je per post:

Hart en Geest

Programma

de 2 herdrukken Slau.²

Schrijf eens wat je ervan denkt.

Van Hendrik de Vries heb ik nog 1 gedicht dat ik gaarne voor n° 1 Helikon wil behouden,³ als het doorgaat.

Ziehier de adressen:

v.Breen: Groote Markt 24, Goes

G. Smit: 39 Javalaan, Hilversum

Landheer: 51 Walenburgerweg R'dam

Kemp p/a boekh Veldeke,⁴ Maastricht

J.H. de Groot?

Muus Jacobse: 15 Rapenburg - Leiden

Jan Eekhout: 40^a Oude Ebbingestr - Groningen.

Zit nu heel druk in gereedmaken Slau,⁵ v Houtte⁶ enz. enz.

Mhg van huis tot huis

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The Halcyon Press. A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht, Holland.
- 2 In Groot Nederland 31 (1933) 7 (juli), p. 87-88 zou Greshoff de bundel *Programma* van Muus Jacobse bespreken. *Hart en geest* van August Vanhoutte, en *Yoeng poe tsjoeng* en *Het lente-eiland en andere verhalen* zou hij niet in Groot Nederland bespreken.
- 3 Zie br.246 n.3.
- 4 Boekhandel Veldeke te Maastricht werd gedreven door de broer van Pierre Kemp, Mathias Hubertus Kemp (1890-1964). Aan de boekhandel was ook een uitgeverij verbonden.
- 5 Greshoff had zgn. voorexemplaren van *Yoeng poe tsjoeng* en *Het lente-eiland en andere verhalen*; de rest van de oplage moest nog worden afgedrukt en gebrocheerd. Beide boeken zouden in feite pas in januari 1933 verschijnen.
- 6 *Hart en geest* van August Vanhoutte zou in feite pas in januari 1933 verschijnen, maar werd Greshoff al in december toegezonden.

249. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, wschl. 22 december 1932^{1, 2}

[Schaerbeek]

Beste Sander,

Wat een akelig ongeval. Wil niet vergeten je Moeder van onze hartelijke belangstelling te laten blijken. Het beste met Haar. En ook met je zoon.

Besten dank voor de adressen.

Ja, hou die de Vries maar. Hij stuurde mij een pak en zei dat ik jou moest vragen wat er nog lag.³ Maar als Helikon doorgaat, wat God geve, dan is dat iets goeds voor N° 1.

Ik *hunker* naar je aangekondigd pak met de Slauerhoven⁴ en Programma? En Hart en Geest? Wat zijn dat voor publicaties?⁵ Mijn nieuwsgierigheid is zeer groot.

Minny was hier. Ze heeft een heele dag op je zitten wachten, omdat je je bezoek had aangekondigd.⁶ Maar wie er kwam, geen Sander.

Hier heelemáál geen nieuws! Ik werk en zit in het koffij huis van 11½-12½. Verder *niets*. Het is stil.

Wanneer komt Helikon N° 10?⁷

Nu, beste Sander, hou je taai.
 Veel goeds en liefs voor allen,
 een hand van je
 Jan.

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Greshoff reageerde op de mededeling van Stols in br.248 over het ongeval van zijn moeder.
- 2 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d. Aug. Reyers 130, Schaerbeek.
- 3 Zie br.246 n.3.
- 4 *Yoeng poe tsjoeng* en *Het lente-eiland en andere verhalen*.
- 5 Zowel over *Programma* van Muus Jacobse als over *Hart en geest* van August Vanhoutte had Stols Greshoff bij herhaling ingelicht. Beide bundels bevatten gedichten.
- 6 Niet geïdentificeerd.
- 7 De precieze verschijningsdatum van het decembernummer van *Helikon* kon niet worden vastgesteld.

250. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 23 december 1932¹

[Maastricht,] 23-12-32

Beste Jan,

Met mijn moeder gaat alles gelukkig veel beter: de wonde geneest goed en haar hoofd wordt weer normaal.

Sandertje is koorts vrij, zoodat Greet morgen wel naar Bussum kan gaan. Het pakje met de boeken heb je nu zeker ontvangen?

Met dat wachten van Minny is het een raar geval: ik had haar geschreven dat ik Vrijdag 16 naar Den Haag zou komen om haar te spreken. Gelukkig typte ik den brief met doorslag, zoodat ik niet aan mijn brief kan twijfelen.² Ik belde haar huis op zonder resultaat. Rynbende heeft zich van 't boek afgemaakt!³ Beroerd genoeg. Ik stuur je dezer dagen een paar kerstkaarten die ik drukte.⁴ Heb mijn handen nog steeds vol werk en de kas leeg door uitblijven der dollars!

Genoegelijke kerstdagen. Veel groeten van huis tot huis
 je Sander

Johan de Molenaar, vriend van Jacques was gisteren hier. Hij zal voor Gr N. bij je inzenden.⁵ Aardig werk.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van The Halcyon Press. A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht.

- 2 Zie br.249 n.6.
- 3 Stols had aan de Distilleerderij v/h Simon Rynbende & Zonen te Schiedam financiële ondersteuning gevraagd voor een herdruk van *Het boekje van de genever* van E. van Lidth de Jeude.
- 4 Mogelijk doelde Stols op een kaart met de tekst: 'Een gelukkig jaar 1933 wordt u toegewenscht door A.A.M. Stols [,] Uitgever te Maastricht en Brussel'. De kaart was versierd met een houtsnede door John Buckland Wright.
In 1931 had Stols een folder verspreid voor door John Buckland Wright vervaardigde kerstkaarten. Wright had vijf of zes basisontwerpen gemaakt en bood aan aanvullende houtsneden of kopergavures te maken al naar gelang de wensen van hun klanten. Er werden ten minste 59 kaarten op die manier door Stols gedrukt. (Zie Anthony Reid, *A check-list of the book illustrations of John Buckland Wright*, Pinner 1968, p. 16.)
- 5 Johan de Molenaar zou in 1933 niet meewerken aan Groot Nederland. Hij publiceerde voornamelijk in Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift, Helikon en De Stem.

251. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 december 1932

[Schaerbeek] 23 Déc. 1932

Beste X,

Zoo juist de zending gekregen. 1000 danken. Ik ben er zéér blij mede en ga vandaag nog die bundels lezen. Ik zal er in Gr.N. over schrijven.¹

Nu, beste, ik moet aan de slag

Nogmaals mijn hartelijkste dank, veel liefs van huis tot huis,
geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Zie br.248 n.2.

252. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 januari 1933¹

14 Jan. 1933

Beste Sander,

Je hebt in lang niets van mij gehoord, maar dat heeft een goede reden. Wij vertalen ons blauw op haastwerk, o.a. 'Fanny' van Pagnol voor v/d Lugt.² Dan nog een viertal brochures.³ En ik moest mijn radiolezing⁴ 'vaardig stellen' etc. Er is hier niets nieuws. Eddy logeert hier om zijn zaken te regelen. Gaat Maandag weer Bellevuewaarts,⁵ bij Nijkerk was Bob begriep en de kinderen (vooral Kareltje) niet erg goed. Hier was Aty verkouden en ik een beetje onrustig. Affijn, je kent als ieder de kleine misères, welke niemand bespaard worden. Jantje hangt nog altijd thuis. Ook een bezoeking.

Met de schoone letteren heb ik weinig meer van doen, al mijn tijd gaat in broodschrijverij zitten.

Sliva heeft het beste schilderij van Marcel gekocht.⁶ Het Tsjechische boek over Plantijn⁷ verzond ik aan je adres via Angèle. Gisteren vertelde Sliva mij dat die leeuw⁸ nu eindelijk nederdalt voor je. Er zijn n.l. maar een beperkt aantal plaatsen, zoodat men altijd op dooden moet wachten en voor iedere vacature zijn vele sollicitanten! Affijn het schijnt nu godlof in orde te zijn.

1 Gaat Helikon door????

2 Bij A.A.M. of B. & S.???⁹

3 Heb je nog uitgeefprospecten?

Vertel verder eens hoe het staat met je perspectieven om naar Holland weg te komen?

'Les Loups' is een rotboek.¹⁰

Maar Céline 'Voyage au Bout de la Nuit' (Denoël & Steele) moet een mensch, naar ik hoor, gelezen hebben.¹¹ Het is het grootste boekhandel succes van de laatste 5 jaar en.... door de n.r.f. op advies v Crémieux *geweigerd*.¹² Of ze de smoor in hebben!

Hoe staat het met het jeneverboek. Er zijn toch nog *tientallen* stokers die er voor in aanmerking komen.¹³

Nu, beste Sander, groet een iegelijk, maar in het bijzonder de lieve Greet en jullie beider spruitjes.

Een hart. hand van

Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.

2 De Franse toneelschrijver Marcel Pagnol (1895-1974) had in 1932 het toneelstuk *Fanny* gepubliceerd, tweede deel van een trilogie. *Fanny* was in 1931 voor de eerste maal opgevoerd. Cor van der Lugt Melsert, de directeur van het toneelgezelschap Vereenigd Rotterdamsch-Hofstad Tooneel van wie Greshoff sinds september 1924 literair adviseur was, had Greshoff op 3 januari per telegram gevraagd hoe snel hij Pagnols stuk zou kunnen vertalen. In een brief van 4 januari

deelde Van der Lugt Greshoff mee dat hij zeventien dagen de tijd had om zijn vertaling te maken.

Op 24 april zou het stuk in de Koninklijke Schouwburg te Den Haag in première gaan.

- 3 Er is niet achterhaald op welke brochures Greshoff doelde.
- 4 Zie br.246 n.4.
- 5 De moeder van E. du Perron was op 2 januari overleden. Van 4 tot en met 7 januari was Du Perron met zijn vrouw in Brussel geweest om zijn moeders nalatenschap te regelen. Daarna verbleef hij tot en met 13 januari te Voorburg ten huize van zijn schoonvader, J.R.B. de Roos. Op 10 januari schreef hij aan Greshoff: 'Ik zal nog wel naar België komen - kan ik in dat geval bij jou terecht? Bep gaat meteen door naar Parijs.' (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.4, Amsterdam 1978, p. 13.) Op 17 januari was Du Perron weer in zijn woonplaats Bellevue nabij Parijs teruggekeerd.
- 6 Welk schilderij Milos Sliva van Marcel Stobbaerts had gekocht, is niet achterhaald.
- 7 Bedoeld was waarschijnlijk de monografie over de Belgische drukker Christoffel Plantijn door de Tsjech Rudolf Hála. Het boek was onder leiding van Hála zelf gedrukt in een oplage van 99 exemplaren en was geïllustreerd met 17 houtsneden door Václav Masek. Het was bij wijze van nieuwjaarsgroet voor het jaar 1933 toegezonden aan Hála's vrienden.
- 8 Waarschijnlijk een Tsjechische onderscheiding.
- 9 Helikon zou vanaf januari worden uitgegeven door Boosten & Stols. Stols behield tot 1935 de redactie. Helikon zou in wisselende vorm en met wisselende redactie tot 1941 blijven verschijnen.
- 10 De bij Gallimard te Parijs verschenen roman *Les loups* van Guy Mazeline (geb. 1901) was bekroond met de Prix Goncourt 1932, nadat lange tijd verwacht was dat *Voyage au bout de la nuit* van L.-F. Céline de prijs zou krijgen. Greshoff zou in Het Vaderland van 15 januari een artikel wijden aan de Prix Goncourt, waarbij hij als zijn mening gaf dat L.-F. Céline de prijs verdiend had.
- 11 Louis-Ferdinand Céline (ps. van Louis-Ferdinand Destouches, 1894-1961) was in 1932 gedebuteerd met de roman *Voyage au bout de la nuit*, die verschenen was bij Denoël & Steele te Parijs. Begin 1933 al probeerden de sedert 1931 voor de Nieuwe Rotterdamsche Courant in Parijs woonachtige filmcritica Mathilde Visser en de schrijver Nico Rost uitgeverij Van Loghum Slaterus te interesseren voor een Nederlandse vertaling (Nederlands Letterkundig Museum, sign. VLS/omslag Mathilde Visser). Een vertaling in het Nederlands zou echter pas in 1934 bij Mulder & Co te Amsterdam verschijnen; deze vertaling, van de hand van J.A. Sandfort, werd van een inleiding voorzien door P. Valkhoff.
- 12 *Voyage au bout de la nuit* van L.-F. Céline was zowel aan Denoël & Steele als aan Gallimard aangeboden. Gallimard wilde, vooral op advies van Benjamin Crémieux (1888-1944) - literair criticus van het gezaghebbende tijdschrift *Nouvelle Revue Française*, waarmee de gelijknamige uitgeverij van Gaston Gallimard was verbonden -, Célines roman slechts met omwerkingen en coupures uitgeven. Mede door de rel rond het niet-behalen van de Prix Goncourt (zie n.10) werden er in twee maanden tijd 50.000 exemplaren van *Voyage au bout de la nuit* verkocht. (Zie Pierre Assouline, *Gaston Gallimard. Un demi-siècle d'édition française*, Paris 1984, p. 201-203.)
Greshoff schreef onder de titel *Potverteeren* in de rubriek 'Panopticum' in *Forum* 2 (1933) 5 (mei), p. 411-412 een stukje over de Prix Goncourt 1932.
- 13 *Het boekje van de genever* van E. van Lidth de Jeude was in juli 1932 verschenen in een oplage van 18 exemplaren. Er is geen tweede druk van verschenen.

253. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 16 januari 1933¹

[Maastricht] 16-1-1933

Beste Jan,

Dank voor je eindelijk bericht. Hier dreig ik, in tegenstelling met veel werk te hebben weldra werkeloos te worden, en ik ga dan den boer op met m'n aanbieding. Verschenen zijn nu Tusschen Vuur en Maan van Jany. Hij antwoordt me niet, waarheen de exemplaren moeten. Ik vermoed dat er een voor jou bij is; zoo niet dan krijg je er een van mij. Maar met die heele kleine oplage moeten we zuinig zijn.²

Van jouw Janus heb ik nog 1 ex. (+ wat Manteau nog heeft). Zouden we datzelfde trucje nog eens uithalen met dat lange gedicht van je dat onlangs in Forum heeft gestaan?³ Het blijft natuurlijk voor mij geen zaak, maar voor jouw[sic] lijkt het me wel aardig als je werk onder de mensen komt.

El Sendero voor Mevr. Guiraldes is nu af en weg, gelukkig.⁴ Van den Amerikaan⁵ heb ik de pegels binnen en dezelve voor schulddelging gebruikt. Momenteel werk ik nu nog aan:

een boekje van Swinburne voor Emile en John,⁶

een boekje van Conrad in het fransch⁷

een letterproef⁸

een boekje voor een docter in Parijs (weinig gewin)⁹

een Nieuwe Geluiden der fransch-belgische dichters van Hellens & Norge¹⁰

een boekje van Patru met voorrede van Larbaud, in enkele exx.¹¹

een boekje van Stefan Zweig¹² voor de abonnés op Philobiblon.¹³

Helikon gaat door bij B. & S. Ik heb het ze aangeprezen, en ze willen het nog, niettegenstaande het geringe aantal abonnés, een jaar voortzetten. *Stuur vooral copie* daar ik weinig goeds meer heb (voor N° 1 gelukkig Boutens¹⁴ & Buning¹⁵).

Het tsjechische boek over Plantijn in dank ontvangen. Ja, van Sliva kreeg ik bericht dat het meenens is met den leeuw. Maar dat zeggen ze nu al een jaar lang!!

Ik ga in het voorjaar met 2 boeken op reis: de Claes, die ik hoop te kunnen verkoopen voor 32 fr,¹⁶ en de 2e druk van *Tusschen Vuur en Maan* die fl 2.50 ing. zal kosten.¹⁷ Ik wil het nu eens probeeren met *zelf* te reizen.

Wil je Massardo vragen om mij Céline¹⁸ te zenden (hoewel ik geen tijd heb om te lezen).

Het leven is hier rotter dan rot: ik verlang naar eenige afwisseling. Maar wanneer zal ik die hebben?

Hartelijke groeten ook voor Aty en de jongens van ons allemaal,

je

Sander

Groet ook de Nijkerks, Sliva en Stobbaerts.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The Halcyon Press. A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht. Holland.
- 2 De Halcyon-uitgave van A. Roland Holsts *Tusschen vuur en maan* was in een oplage van 75 exemplaren gedrukt. In de 'Eerste aanvulling van den Nederlandsche Fondscatalogus van A.A.M. Stols' uit oktober 1932 stond vermeld dat de oplage al was uitverkocht. Of Holst Greshoff een exemplaar heeft gestuurd, is niet bekend. Het komt niet voor bij de overige, van een opdracht aan Greshoff voorziene, Halcyon-uitgaven van Holst in de veilingcatalogus van Greshoffs bibliotheek. In elk geval zou Greshoff op 18 januari een exemplaar van Stols ontvangen (br.255). (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.467.)
- 3 De gedichtenreeks *Pro domo* was verschenen in Forum 1 (1932) 12 (december), p. 756-768. Greshoff had de gedichten uit *Pro domo* in augustus 1932 in Luxemburg geschreven, en had al op 12 september (br.221) in bedekte termen over deze gedichten aan Stols geschreven, zonder dat deze merkbaar reageerde.
In december 1932 had E. du Perron aan Menno ter Braak geschreven: '[...] zou je Zijlstra niet willen voorstellen om een serie brochures te publiceren, met overdrukken (van 40 tot 60 blzn.) uit *Forum*? (neen, 32 blzn., 2 vel, is het minimum). Een aardig omslagje, telkens met een andere kleur letters [...], en op goed papier gedrukt [...] en bv. alles in 250 exx. Dat zou men kunnen noemen: *Forum-schriften* of *Cahiers van Forum* of *Brochures van F.* of iets in dien geest, en het zou heel aardig kunnen gaan, en hem zoo goed als niets kosten. Als in ieder boekje een frontispiece[sic] kwam: een portret of een tekening, zou hij de boekjes duurder kunnen maken en ze zouden aardiger zijn. Ik dacht dan dit Revolutiestuk van mij bv. te geven, en de essays over poëzie van Vestdijk [...], eventueel iets van jou dat weer eens wat langer wordt [...]. Een lang gedicht als *Pro domo*, anders gezet: 1 strophe per blz. inpl. van 2, zou ook best gaan [...].' (Menno ter Braak/E. du Perron, *Briefwisseling 1930-1940* (ed. H. van Galen Last), dl.1, Amsterdam 1962, p. 396.)
Een afzonderlijke uitgave van dit gedicht van Greshoff zou in mei verschijnen bij De Waelburgh te Blaricum, de privé-uitgeverij van Laurens van der Waals, één der directeurs van Nijgh & Van Ditmar, waar het uitgaafje ook gedrukt werd.
- 4 ... *El sendero; notas sobre mi evolución espiritualista en vista de futuro* van Ricardo Güiraldes (1886-1927) was eind 1932 door A.A.M. Stols te Maastricht gedrukt.
- 5 Zie br.241 n.23.
- 6 Na een moeizame voorgeschiedenis, die haar beginpunt had in januari 1932, zou in de loop van 1933 een uitgave van *Dolores* van A.Ch. Swinburne (1837-1909) verschijnen in drie verschillende edities met een gezamenlijke oplage van 108 exemplaren die alle niet in de handel werden gebracht. De uitgave werd door Stols voor rekening en met hulp van Emile van der Borch van Verwolde gedrukt. (Zie C. van Dijk, *Aux frais d'un amateur: Emile baron van der Borch van Verwolde en het boek*, in *Uit bibliotheektuin en informatieveld. Opstellen aangeboden aan dr. D. Grosheide [...]* (ed. H.F. Hofman et al.), Utrecht 1978, p. 270-288, en H. de la Fontaine Verwey, *Herinneringen van een bibliothecaris* (8). *Emile van der Borch van Verwolde*, in *De Boekenwereld* 3 (1986-1987) 4, p. 114-121.)
- 7 *Un héros polonais de Conrad: Le prince Roman*.
- 8 Mogelijk doelde Stols op een letterproef van de matrijzen van de achttiende-eeuwse lettergraveur J.M. Fleischmann die hij in augustus 1932 op kosten van M.B.B. Nijkerk had aangeschaft.
- 9 Mogelijk *Le retour du Portugal* van Dr. Jean Bercher (1883-1963), dat in een oplage van 55 exemplaren 'Pour les amis de l'auteur' begin 1933 bij Boosten & Stols werd gedrukt.
- 10 De door Géo Norge (ps. van Georges Mogin, geb. 1898) samengestelde bloemlezing *Florilège de la nouvelle poésie française en Belgique* zou in november 1934 bij Éditions A.A.M. Stols te Bruxelles-Paris-Maastricht verschijnen. De bloemlezing zou op verzoek van Stols worden ingeleid door Franz Hellens. Ze werd gedrukt door Boosten & Stols in een oplage van 380 exemplaren.
- 11 *La vie de Monsieur d'Ablancourt, suivie du discours et des lettres de M. d'Ablancourt à M. Patru*.
- 12 *Die unsichtbare Sammlung* van Stefan Zweig (1881-1942) zou in augustus als vijfde uitgave van Die Halcyon-Presse bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen. Het boekje werd onder leiding van Stols bij Boosten & Stols gedrukt.
- 13 *Die unsichtbare Sammlung* zou voor de abonnees van het Weense tijdschrift Philobiblon, Eine Zeitschrift für Bücherfreunde in opdracht van het Verlag Herbert Reichner te Wenen worden gedrukt.

- 14 In Helikon 3 (1933) 1 (januari), p. 1-2 zou *Jeugd-portret* van P.C. Boutens worden gepubliceerd.
- 15 In Helikon 3 (1933) 1 (januari), p. 3-4 zou *Ballade (naar François Villon)* van J.W.F. Werumeus Buning worden gepubliceerd.
- 16 *Toen Ons-Lieve-Vrouwke heuren beeweg deed.*
- 17 In februari zou een tweede druk van *Tusschen vuur en maan* van A. Roland Holst als gewone uitgave van A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen. De eerste druk was in de Halcyon-reeks verschenen. De illustraties door John Buckland Wright waren voor de tweede druk gedrukt van galvanos naar de oorspronkelijke houtsneden.
- 18 Zie br.252 n.11.

254. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 januari 1933¹

17 Jan. 1933

Beste Xander,

Hartelijk dank voor je lange brief. Veel succes met je aanbieding. Eigen werk is *altijd* beter dan dat van een reiziger. Ik snak, hunker, etc. etc. naar het boekje v Jany! Emile had het in zijn hôtel en deze knaap was uit over de *dr k* van de houtsneden.

Goddank dat de Amerikaan² betaald heeft! Veel gelukwensen. Ik heb *geen letter* poëzie liggen voor ‘Helikon’. Maar zoodr  de boel gaat draaien stuur ik je het eerste product!³

Heb je de text v Claes al??⁴

Voor Celine⁵ wordt gezorgd. Uitstekende trein-lectuur als je op aanbieding bent!! Alle groeten breng ik over!

Dat ding in ‘Forum’⁶ drukt v/d Waals⁷ over (van het staande zetsel) Als ik het verloop van Janus had *kunnen* vermoeden, had ik het *v  l* ende *v  l* liever zeer fraai gedrukt gehad. Maar reeds bij inzending Ms. in Oct. bood hij mij 50 pegels, dewelke in dank aanvaard, gelijk te begrijpen en zijnde de tijden hard! Ik las met veel plezier het Dagboek van Johan Goeree bij Leopold verschenen.⁸

Verder studeer ik alsmaar Romains. Voor een artikel over de [xxx]roman.⁹ Ni  go .

Als er niets bijzonders tusschen komt vertrek ik 7 Febr. naar Bellevue tot   1 Mrt. bij A.v.S.

Eddy heeft veel zorgen en lasten. Hij is gisteren ook weer naar Bellevue vertrokken. Hou je vooral *taai*.

Veel liefs voor Greta,
een hartelijke hand van je
Jan

Sliva gaat morgen naar Prahaha.
tot Februahaha
ik van 25 - 1 Febr in Olland.

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.

2 Zie br.241 n.23.

3 In 1933 publiceerde Greshoff slechts de cyclus *Jean-Jacques in 1933* in Groot Nederland 31 (1933) 10 (oktober), p. 289-302, geschreven in augustus tijdens een verblijf te Sestri-Levante, en *Bruine liedjes* in Forum 2 (1933) 11 (november), p. 794-1796. Aan Helikon zou hij in dit jaar geen bijdrage leveren.

4 *Toen Ons-Lieve-Vrouwke heuren beeweg deed*.

5 Zie br.252 n.12 en br.253 n.18.

6 *Pro domo*. (Zie voorts br.253 n.3.)

- 7 *Pro domo* zou voor de uitgave door Laurens van der Waals' uitgeverij De Waelburgh niet opnieuw worden gezet, maar gedrukt worden van het zetsel dat gebruikt was voor de publikatie in Forum.
- 8 In december 1932 was bij H.P. Leopold's Uitg.-Mij. te 's-Gravenhage de tweede druk van *Uit een geheim dagboek (1918-1919)* door Johan Goeree d'Overflacquée verschenen. Achter dit pseudoniem verschool zich S.F. van Oss (1868-1949), de hoofdredacteur-eigenaar van de Haagsche Post.
- 9 Van de romancyclus *Les hommes de bonne volonté* van Jules Romain waren in 1932 vier delen verschenen. Een artikel van Greshoff over Romain is niet achterhaald. Wel wees hij terloops op de cyclus in zijn artikel *Fransche boeken* in Den Gulden Winckel 31 (1932) 7 (juli), p. 127-130, waarin hij onder meer een monografie over Romain door Madeleine Israël besprak. In Groot Nederland besprak Greshoff geen buitenlandse literatuur; in Den Gulden Winckel werd hij als literatuurcriticus voor Franse literatuur in 1934 opgevolgd door Giacomo Antonini, die in juni 1934 de inmiddels tot zes delen aangegroeide cyclus zou bespreken.

255. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 januari 1933¹

[Schaerbeek] 18 Jan. 1933

Beste Sander,

Hedenochtend kreeg ik de Holst.² Duizend Warme Danken!Het is een *prachtboek*.

geluk er mede.

Veel liefs voor allen,

een stevige hand van

Jan

Angèle heeft geen Janussen meer.

Verkocht gisteren de laatste.

Eindnoten:¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d. Aug. Reyers, Schaerbeek.² De Halcyon-uitgave van *Tusschen vuur en maan*.**256. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 19 januari 1933**

[Schaerbeek] 19 Jan. 1933

Beste Xandre,

Zaterdag is er bij ons niemand thuis, [:w]ijl feestvermaak binnen Antwerpen.¹ Bij de Nijkerks veel gedoe wegens Zaterdag - Zondag: S.H. de Roos en wethouder Boekman² ten hunnent, wegens gewichtige verhandelingen betreffende de schenking van Bob aan Typogr. Museum.³ -

Wat ongunstig de prijs v. Vriamont. Ik ben *zeer* benieuwd naar het boek, niet zoozeer om de text dan om de houtsnedes.⁴ -

Ik ga in Gr.N. te keer tegen een uitg. v je! Muus Jacobse.⁵ Zóó'n s.t.-rommel heb ik jaren niet gelezen

Leo v Breen komt morgen bij ons.⁶ Ik ben benieuwd wat voor man dat is! Dat is je *beste* ontdekking in 32/33-'s [xxx]

Nu, beste kerel, tot Zondag of Maandag dan.

Marcel is wèg van blokken John - Jany.⁷ Prachtig!

Nu, mijn beste, een hartelijke hand van geheel je

Jan

25-1 ik in Holland

radiolezing o.a. over

Microchaos

Lyriese Portretten
etc.⁸

Eindnoten:

- 1 Er is niet achterhaald waarop Greshoff doelde.
- 2 De socialist Emanuel Boekman (1889-1940) was sinds september 1931 tot april 1933 wethouder van onderwijs en kunstzaken in Amsterdam. Na 1935 zou hij deze post opnieuw bekleden.
- 3 In 1932 deed M.B.B. Nijkerk, door bemiddeling van S.H. de Roos en het Nederlandsch Verbond van Boekenvrienden in overleg met de toenmalige Amsterdamse wethouder van kunstzaken E. Boekman, een belangrijke schenking, gecombineerd met een omvangrijk bruikleen van bibliotheek publicaties uit de periode na 1890 aan het Stedelijk Museum te Amsterdam. (Zie cat.tent. *Boeken maken 1890-1940. De Collectie Nijkerk*, Amsterdam (Stedelijk Museum) 25 januari-16 maart 1975.)
- 4 In maart 1932 was bij Stols de tweede druk van Joris Vriamonts *De exploten van Tabarijn* verschenen in de reeks Luchtkasteelen; elk deel van de reeks Luchtkasteelen had een tekening op de omslag van J. Franken Pzn, die herhaald werd op de titelpagina.
Eind 1932 was, eveneens bij Stols, een derde, goedkope druk van *De exploten van Tabarijn* verschenen, waarvoor Marcel Stobbaerts een omslagtekening had gemaakt. De tweede noch de derde druk heeft buiten de omslag illustraties. De prijs van Stols' uitgave van *De exploten van Tabarijn* bedroeg fl 3,-.
- 5 In Groot Nederland 31 (1933) 7 (juli), p. 87-88 zou Greshoff de bundel *Programma* van Muus Jacobse bespreken.
- 6 Begin januari had Leo van Breen aan Greshoff geschreven op vrijdag 20 januari hem te bezoeken.
- 7 De illustraties van de hand van John Buckland Wright voor *Tussen vuur en maan*.
- 8 Naast aandacht aan Stols' uitgaven *Mikrochaos* van E. du Perron en *Lyriese portretten* van Leo van Breen, zou Greshoff in zijn radiolezing voor de AVRO onder meer ook aandacht besteden aan de debuutbundel *Verzen* van S. Vestdijk, 'die met ongewone stelligheid zijn plaats op de eerste rij komt opeisen'. (Zie verder br.246 n.4.)

257. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, ná 30 januari 1933^{1,2}

[Schaerbeek]

Beste Sander,

Ik heb een groote collectie verzen van L. Ali-Cohen gekregen, waar zeer goede bij zijn. Maar het is te veel. Wil je er niet een vijftal van over nemen?³ Zoo ja schrijf hem er dan over. Mr. [:L].Ali-Cohen, 13 Paviljoenslaan, Haarlem.

Verder is er bij mij en bij Forum en bij de dichter thuis een opstoopping[*sic*] van poezie van Vestdijk.⁴ En van die latere verzen is het eene al mooier en merkwaardiger dan het andere. Zou je niet eens een geheel Helikonnummer aan hem kunnen wijden, met een bladzijde inleiding van Henny.⁵ Dat zou goed zijn, want Vestdijk is the coming man. Als je er iets voor voelt, en ik kan het je niet hartelijk genoeg aanbevelen, schrijf de jongeling dan: S. Vestdijk. 18 Daal-en-Bergsche Laan 's-Gravenhage.

Ik ben doodmoe thuis gekomen gisterennacht van mijn vaderlandsche tournée.

Vandaar dat ik kort ben met de machine maar niet met het hart! Veel liefs voor je Grietje en haar tweetal.

Een hand van je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de mededeling van Greshoff dat hij 'gisterennacht van zijn vaderlandsche tournée' teruggekeerd was. In br.256 meldde Greshoff dat hij 25 januari in Holland zou zijn.
- 2 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d. Aug. Reyers 130, Schaerbeek.
- 3 Op 30 januari had Lodewijk Ali Cohen (1895-1970) Greshoff op diens uitdrukkelijk verzoek een aantal gedichten ter opname in Groot Nederland gezonden, maar desondanks zouden in 1933 geen verzen van Cohen in Groot Nederland worden gepubliceerd. Cohens gedicht *Europa*, dat deel uitmaakte van zijn zending aan Greshoff, werd opgenomen in Helikon 3 (1933) 2 (februari), p. 23-27. In Helikon 3 (1933) 6 (juli), p. 81-84 verschenen *Vier verzen voor de minderheid*, die hij echter niet aan Greshoff, maar op 21 april rechtstreeks aan Stols had ingezonden.
- 4 In Groot Nederland 31 (1933) 3 (maart), p. 198-200 zou Greshoff zes gedichten van S. Vestdijk opnemen, pas in april 1934 gevolgd door vier, in mei 1934 door één en in augustus 1934 door drie gedichten. Forum publiceerde in januari, maart en augustus 1933 verzen van Vestdijk. (Zie voor de bijdragen van Vestdijk aan Groot Nederland en Forum: Jean Brüll, *Overzicht van de bijdragen van en over S. Vestdijk [...]*, dl.3, Utrecht 1979, p. 39-58 resp. dl.1, Utrecht 1977, p. 34-41.)
- 5 Op 19 februari zou Vestdijk Stols de kopij zenden voor de bundel *Twaalf gedichten*, die als een afzonderlijke aflevering van Helikon 3 (1933) 4 (april) zou verschijnen. Op 22 maart schreef Vestdijk aan Greshoff: 'Ik kreeg al drukproeven van Stols; een van de aardigste verzen heb ik aan jou opgedragen.' Dit is het gedicht *Oud gerechtsgebouw (Stadhuis te Delft)*. H. Marsman zou geen inleiding voor *Twaalf gedichten* schrijven. Of Stols danwel Greshoff of Vestdijk hem dat wel hadden verzocht is niet achterhaald.

258. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 februari 1933

[Schaerbeek] 3 Fév. 1933

Beste Sander,

Dat gedicht van Leo v.Br. aan mij opgedragen neem ik liever niet in GN. Dat staat zoo erg dief en diefsjesmaat. Het is aardig Neem jij het!¹ Ik voeg er een aantal andere goede dingen van hem bij. Ik heb zooveel dat ik een heel Van Breennummer zou moeten maken!²

Vergeet niet aan Ali-Cohen te schrijven.

Ik heb bij Bob geïnformeerd. De Roos heeft zich over jou niet anders dan alleraangenaamst en vriendschappelijk uitgelaten.³ Dat is dus in orde. Over de ex was hij minder enthousiast.⁴

Ik maakte juist vandaag een bijdrage van Vestdijk voor GN persklaar.⁵ Het is gvd een kei! Binnen de twee drie jaar heeft hij alle tijdgenooten overvleugeld. Let op mijn woorden.

Ik hoor dat je een bundel Spaansche en Portugeesche Ged. van Slau gaat uitgeven

in twintig exx.⁶ Is daar voor de oude Jan een exje bij?

Heb je het boek van Engelman-Nypels gezien. Ik kreeg een ex. met charmant schrijven van Nypels.⁷

Jacques huurt villa's op Scheveningen,⁸ draagt swellige [:spi]ksplinternieuwe pakken en koopt koffergrammofoons. Nou jij weer. Ik zag hem even in Aja, maar ZEd. was als een kartouw en niet te beschreeuwen.

Nu, laat eens iets hooren. Veel liefs voor de gade van de gade,
een stevige 5 van je
Jan

Eindnoten:

- 1 Het aan Greshoff opgedragen gedicht *Donzen geluk* van Leo van Breen zou worden opgenomen in *Helikon* 3 (1933) 3 (maart), p. 47.
- 2 De november-aflevering van *Helikon* zou de bundel *De stroomlijn* van Van Breen bevatten.
- 3 Welke de door S.H. de Roos tegen M.B.B. Nijkerk geventileerde meningen over Stols en Jan van Krimpen waren, is niet bekend. Mogelijk hadden deze uitlatingen te maken met De Roos' mislukte pogingen in Amsterdam een Museum voor Toegepaste Kunst op te richten, waarin eveneens de Typografische Bibliotheek van NV Lettergieterij v/h N. Tetterode te Amsterdam, waarvan De Roos bibliothecaris was, zou worden ondergebracht. De Roos' verhouding met Van Krimpen was sinds 1925, toen De Roos gepasseerd werd ten gunste van Van Krimpen voor de verzorging van de begeleidende publikatie van de Nederlandse inzending voor de Exposition des Arts Décoratifs te Parijs, enigszins gespannen en afstandelijk geweest. Van Krimpen, die werkzaam was bij de directe concurrent van De Roos' werkgever, koos bovendien een van De Roos' praktijk afwijkende strikt-zakelijke typografie, waarin Stols hem min of meer volgde. (Zie G.W. Ovink, *S.H. de Roos en J. van Krimpen (II)*, in *Het Boek* 33 (1958-1959) 2, m.n. p. 76, en Dick Dooijes, *Sjoerd H. de Roos zoals ik mij hem herinner*, 's-Gravenhage 1976, p. 29-32.)
- 4 Jan van Krimpen. (Zie ook n.3.)
- 5 In *Groot Nederland* 31 (1933) 3 (maart), p. 198-200 verschenen onder de verzameltitle *Gedichten uit 'Berijmd palet'* van S. Vestdijk de gedichten *De heilige Jacobus Major*, *Hôtel du Grand Miroir*, *Perzisch tapijt*, *De deserteur*, *Het getemde dier* en *Het portret*.
- 6 De bundel *Soleares. Oorspronkelijk en vertaalde gedichten* van J. Slauerhoff zou in december bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen. Het boek was gedrukt bij Boosten & Stols op met de hand geschept antiek Hosho in een oplage van 15 exemplaren. Twee maanden later zou de tweede, gewijzigde druk bij Stols verschijnen in een oplage van 300 exemplaren.
- 7 In januari was de door Charles Nypels in december 1932 gedrukte bundel *Tuin van Eros* van Jan Engelman verschenen in de bibliotheek reeks *Centum Nec Plura*. Greshoff schreef op 31 januari aan Nypels: 'Ik vond [...] je Engelman [...]. Ik zal er een uitvoerige bespreking in "Gr.-N." aan wijden.' (Nypels-archief, De Bilt, doos v.) Deze bespreking is niet verschenen. Ook de uitgebreide heruitgave van deze bundel die in het najaar van 1934 onder de titel *Tuin van Eros en andere gedichten* bij Em. Querido's Uitg.-Mij te Amsterdam zou verschijnen, werd door Greshoff niet besproken.
- 8 Op 8 december 1932 had J.C. Bloem vanuit zijn woonplaats Breukelen aan de in Wassenaar wonende P.N. van Eyck geschreven: '[...] ik kan onmogelijk de tweede helft van Januari komen, dan verzuim ik te veel. Ik had eigenlijk wel vermoed, dat de bergingscapaciteiten van jelui huis niet groot genoeg zou zijn. Maar is er toch nog niet een mouw aan te passen? Kan ik niet - op mijn kosten natuurlijk, ergens een slaapkamertje huren voor 2 weken? Dat zal toch niet zoo erg duur zijn, dunkt mij, en het kan heel primitief zijn.' En op 30 januari schreef hij vanuit Scheveningen aan Van Eyck: 'Ik wilde nu de stad uit en kan dus vandaag niet meer komen.'

Ben je morgenochtend soms toch nog in de stad. Ik vrees, dat wij elkaar niet meer zullen zien, ditmaal.'

(J.C. Bloem, *Brieven aan P.N. van Eyck* (ed. G.J. Dorleijn et al.), 's-Gravenhage 1980, p. 414 en p. 417.)

259. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, tussen 15 en 20 februari 1933^{1, 2}

[Schaarbeek]

Beste Xander,

Welk een angstwekkende stilte uwerzijds ditmaal? Druk? Op reis? Zoo ja, dan ben ik benieuwd om je indrukken te vernemen. Gezondheden thuis goed? Ik was eenige dagen te Bellevue. Bij Eddy las ik toevallig een schendgedicht van Slau tegen jou. Het was voor Forum, maar wordt niet opgenomen.³ Wat heb je met die meneer Slauerhoff voor ruzie gemaakt, dat hij zoo vuil, op het ploertige af, tegen je uit zijn slof schiet? In elk geval is het geen vriend van je. Ik raad je aan om een beetje op je hoede te zijn. Vergeet vooral *niet*, dat je *niet* mag laten blijken, dat je van dat gedicht op de hoogte bent. Want inzendingen aan tijdschriften zijn vertrouwelijk en Slau zou terecht kunnen protesteeren tegen schending van het redactiegeheim. Ik schrijf het je alléén voor je *eigen* gebruik, om op je quivive te kunnen zijn. Ik heb je indertijd ook al eens tegen iemand gewaarschuwd en je hebt er niet op gelet, maar later had je daar spijt van! Ik *reken* op je discretie.

Verder geen nieuws. We werken alweer hard.

Laat eens iets hooren. Je hebt toch de verzen van Ali-Cohem[sic] wel gekregen.

Gaat het Helikaaf dóór????⁴

Veel liefs van huis tot huis,

hand op hand van je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Stols in br.260 van 20 februari bedankte voor de verzen van Cohen, naar de ontvangst waarvan Greshoff in deze brief informeerde.
- 2 Geschreven op briefpapier van Dagblad Het Vaderland, 's-Gravenhage. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Bd.Aug.Reyers 130, Schaarbeek.
- 3 Op 13 februari schreef E. du Perron aan Menno ter Braak: 'Slauerhoff stuurde een smaadvers in - tegen wie? - waar ik niets van begrijp'. (Menno ter Braak/E. du Perron, *Briefwisseling* (ed. H. van Galen Last), dl.1, Amsterdam 1962, p. 448.) Het spotdicht van J. Slauerhoff op Stols' benoeming tot het Legioen van Eer én op Greshoff zou niet in Forum worden opgenomen. In Slauerhoffs gedicht wordt gerefereerd aan het gedicht *Noodklok* ('Europa vernietig Japan!') van Jaap van Gelderen in Forum 1 (1932) 6 (juni), p. 361-365. Het gedicht van Slauerhoff dateert dus op zijn vroegst van juni 1932. Slauerhoff zou Stols uiteindelijk begin maart 1933 (zie br.265) een, op enkele handschriftelijke verbeteringen en aanvullingen na, getypt afschrift van zijn gedicht sturen. (Collectie K. Lekkerkerker, Amsterdam.) Het gedicht is getiteld *Komkommertijd* en luidt:

'Laat Cook een interpretor sturen
Om China voor ons af te huren

Laten wij er dan om loten
Wie zuipen zal op bloemenbooten

En wie in t nabije binnenland
Zijn heete zinnen zet in brand

Ja als dan China eenmaal ons is
Bedrijven wij er de grootste nonsens

Zoodat de heele regeering vlucht
En de westersche wereld zucht:

Goddank - goddank het geele gevaar
Was niets dan cantoneesch misbaar

Dat hadden onze diplomaten
In alle congressen niet in de gaten

En die lamlendige slampampers
Greshoff jan en stolles sanders

Moesten dat voor ons ontdekken
De heere prijzen, wat wijzen de gekken.

En dan stond er nog wel in Forum
Europa dat raakt in de lorum

En vernietig met snelle spoed Japan
En Rusland dan? en China dan?

Het zijn beste brave landen
Waar men 't eten aan laat branden

En de visch met suiker eet
En haaienvin braadt in varkenszweet

Dat kan voor Europa toch geen kwaam
Waar de pot zoolang te vuur al staat

Als weer een land gevaarlijk kijkt
Europa weer aan angst bezwijkt

Sturen wij Greshoff er op af
Met Stols als generale staf

Dat komt goedkoop, geen gratificatie
Hoeft men te geven als men de gratie

Verleent om zooveel uit te geven
Dat ze onder de bundels sneven

Trouwens het legioen van Eer
Heeft stols allang, wat wil hij meer?

Men kan toch poëten uitgevers spionnen
Niet ridderen! dat waar onbezonnen!

En het geven van een pensioen
Is duur, voordeeliger is t legioen

Van Frankrijk of een ander land
Dat komt dan ook nog in de krant

In t ochtendblad of t avondblad
Men zegt, Stols draagt het zelfs in t bad

Maar in Holland moet men de dichters
Onruststokers verwarringstichters

Verwekkers van zedelijkheidschandalen
Schrijvers van p'nopticumaannalen

Dadelijk zetten in de kast
Dat is t wat het beste hun past

Daar kunnen ze op hun gemak zich luizen
En rijmen zoeken op luizen, lui zijn....
etc.'

- 4 Helikon werd met ingang van 1933 uitgegeven door Boosten & Stols te Maastricht. Het januarinummer zou pas eind februari verschijnen.

260. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 20 februari 1933¹

[Maastricht] 20-2-33

Beste Jan,

Ja, drukte, maar nog niet de reis, lieten[sic] me weinig tijd voor correspondentie.

Dank voor de gedichten van v Breen en van Cohen. Dit laatste komt in 't

Febr.n^o.² Het aan jou gewijde gedicht van v.B. in Maart.³

Over wat je schrijft van Slau ben ik stomverbaasd: ik ben in zéér vriendschappelijke correspondentie met hem, en we gaan zelfs een bundel uitgeven. Hij zou met D.⁴ bij me komen logeeren, maar hij moest 't uitstellen. Een frisch heer die Slau.

Maar ik dank je voor je waarschuwing: ik zal zéér op mijn hoede zijn. Wat schreef hij in dat ploertige gedicht o.a.⁵ Dit alles natuurlijk zeer streng alleen tusschen ons.

Greet is al een dag of 10 weg (Bussum, Deventer); Eva is in Bussum. Ik hier + jongen. Heb zeer druk werk dat af moet voor ik in Maart op reis ga. Nieuws is er hier niet. Aan de Claes⁶ wordt gewerkt. Helikon 1 moet je ontvangen hebben.⁷ Nog geen poëzie (voor Maart N^o. s.v.p.⁸).

Ik ben nu door alle mogelijke decepties met 'vrienden' nu zoo ver, dat ik vrijwel tegenover iedereen wantrouwend ben. De illuzies krijgen wel klappen!

Hierbij sluit ik het prospectus in dat ik voor het boek van S. bezig ben te verspreiden.⁹ Als hij dat gedicht ooit ergens publiceert, gaat dat boek niet door en stuur ik de intekenaars hun geld terug, dat is zeker. En dat nog wel, terwijl is[*lees:ik*], hoewel nog lang niet noodig, zijn beide chineesche bundels herdrukt heb!¹⁰ In ieder geval zal ik streng op dien heer letten.

Ik heb nog enkele kleine opdrachten af te werken:

Amants, Heureux Amants

Faure Dujarric (1 vel)¹¹

de la Tour du Pin (8 vel)¹²

een duitsch boekje van Zweig, gratis (3 vel)¹³

en ik werk aan Tegenonderzoek¹⁴

Byron¹⁵

Conrad¹⁶

Verder niets leuks.

M.h.gr. ook voor Aty en jongens,

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van The Halcyon Press. A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht, Holland.

2 Zie br.257 n.3.

3 Zie br.258 n.1.

- 4 De Nederlandse danseres Maria Louise Frederika ('Darja') Collin (1902-1967) die van september 1930 tot 1935 met J. Slauerhoff was gehuwd.
- 5 Zie br.259 n.3.
- 6 *Toen Ons-Lieve-Vrouwke heuren beeweg deed*.
- 7 De januari-aflevering van *Helikon* was in februari verschenen.
- 8 Greshoff zou geen gedichten aan deze jaargang van *Helikon* bijdragen. (Zie br.254 n.3.)
- 9 In februari verspreidde Stols een prospectus voor *Soleares* van J. Slauerhoff. Op dit prospectus was nog de oorspronkelijke titel van de bundel, *Saudades*, vermeld.
- 10 Bedoeld zijn de tweede, vermeerderde druk van *Het lente-eiland (Kau-lung-seu)*, die onder de titel *Het lente-eiland en andere verhalen* herdrukt werd, en de tweede, eveneens vermeerderde herdruk van de dichtbundel *Yoeng poe tsjoeng*, die beide in januari bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschenen. Beide boeken waren in november 1932 door Stols bij Boosten & Stols gedrukt.
Beide boeken waren oorspronkelijk in januari 1930 in de reeks Luchtkasteelen verschenen in een oplage van 150 exemplaren.
- 11 *L'oeuvre* van Louis Faure-Dujarric zou voorzien van een voorwoord door Jacques de Lacretelle in het voorjaar in eigen beheer verschijnen. Het boek werd, door bemiddeling van Lucien Jaïs, in een oplage van 200 exemplaren bij Boosten & Stols gedrukt. A.A.J. Stols tekende de initialen.
- 12 *La quête de joie* van Patrice de la Tour du Pin (geb.1911) zou in begin 1933 bij La Tortue te Parijs verschijnen. Het boek werd bij Boosten & Stols in opdracht van Lucien Jaïs gedrukt.
- 13 *Die unsichtbare Sammlung*.
- 14 *Tegenonderzoek* van E. du Perron zou in mei verschijnen.
- 15 In april zou als deel 14 van The Halcyon Press te Maastricht de bundel *Lyrical poems* van Georg Gordon Noel Byron (1788-824) verschijnen. De tekstverzorging was in handen van E. du Perron. De bundel was versierd met houtsneden door John Buckland Wright. Het boek werd door Stols bij Boosten & Stols gedrukt in twee edities met een gezamenlijke oplage van 500 exemplaren.
- 16 *Un héros polonais*.

261. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, tussen 20 en 24 februari 1933^{1, 2}

[Schaerbeek]

Beste Sander,

Het gedicht van Slau bevatte allerlei echt zure en met de bedoeling om te kwetsen geschreven hatelijkheden op het Legioen in verband met [:j]ou.³ Men kan onder vrienden alles zeggen en het is heelemaal niet erg als we eens een beetje de gek met elkaar steken. We zijn geen onze-lieve-heeren, máár... de tóón, daar komt het op aan. Het moet spot blijven en geen gemeenheid worden. In dat overigens rotte gedicht van Slau voelde ik een akelige toon van nijd en verbittering.

Ik schreef ook aan Bouws in termen die geen twijfel aan mijn opinie overlieten over dit geval in de hoop dat het langs die weg bij Slau zal komen hoe ik over die 'grappen' denk.⁴ Het spijt mij dat ik je er over [:s]chreef, want later dacht ik: Slau is zoo'n rare, onbehouwen, onhandige, [:o]ngeciviliseerde kerel, dat hij het misschien niet eens zoo erg kwaad meent!! Want bij hem moet je daar ook nog rekening mee houden. Maar ik was zoo pijnlijk over dat gedicht, dat ik spontaan mijn afkeer ervan aan Bouws en mijn waarschuwing aan jou schreef.

Als ik jouw[sic] was zou ik aan Slau schrijven.⁵ 'Van Jan Gr. hoorde ik dat je een "humoristisch" gedicht op mij geschreven hebt. Aangezien ik ook van humor houd, zou je me met de toezending ervan een groot plezier doen.' Dat is de beste en royaalste manier. Hij kan het dan onmogelijk niet sturen en dan kun je zelf lezen. Misschien vindt[sic] je het niet zoo erg; misschien zou ik het bij herlezing ook niet meer zoo erg vinden. Het éénige wat ik zeker weet is dat het mij bij voorlezing door Eddy ten huize van Arthur (maar alléén in mijn tegenwoordigheid) zéér onaangenaam trof.

Doe het zooals ik je schrijf. Dan komt er meteen een oplossing; hetgeen altijd beter is, dan in stilte kankeren, gelijk ik nu doe. Schrijf mij vooral het resultaat van de operatie!

Stuur me vooral dadelijk een tegenonderzoek als het klaar is, wil je.⁶

Veel hartelijks van allen hier,

een hand van

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de mededelingen over de kwestie-Slauerhoff in br.260 en br.262.
- 2 Geschreven op briefpapier van Dagblad Het Vaderland 's-Gravenhage. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Bd. Aug. Reyers 130, Schaarbeek.
- 3 Zie br.259 n.3 (m.n. strofen 19 t/m 23).
- 4 In een ongedateerde brief vroeg Greshoff aan E. Bouws, een goede vriend van J. Slauerhoff en de redactiesecretaris van Forum, naar diens oordeel over Slauerhoffs spotvers. Greshoff schreef onder meer aan Bouws: '[...] daar schrijft hij mij een briefkaartje, du haut de sa grandeur, alsof hij de Agha Khan is en of het godslasterlijk is om te veronderstellen, dat hij iets kwaads zou hebben kunnen bedoelen. Affijn, een echte briefkaart van een gearriveerd groot man, die beledigd is, wanneer een aardworm zich vermeet om een aanmerking op zijn gedrag te maken.' De door Greshoff in zijn brief aan Bouws genoemde briefkaart van Slauerhoff is niet achterhaald.

- 5 Een dergelijke brief van Stols aan J. Slauerhoff is niet bewaard gebleven.
- 6 *Tegenonderzoek* van E. du Perron zou in mei verschijnen.

262. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 24 februari 1933

[Schaerbeek] 24 Fév. 1933

Beste Sander,

Ik heb van Slau zoo'n verwaten rotbrief gekregen op mijn vriendschappelijke opmerkingen over zijn houding tegenover jou, dat ik niet anders kon doen dan hem terugschrijven, dat hij dood kon vallen!¹ Ze[:lf]s al zou ik mij (te goeder trouw) in zijn gezindheid vergissen, dan is dat geen reden om zoo hoogverheven te doen, wanneer ik hem zoo loyaal mogelijk mijn bezwaren kenbaar maak. Waar moet het naar toe, als men onder vrinden niet meer mag zeggen wat men denkt, ook als[*lees:al*] denkt men iets dat onjuist zou zijn. Slau is mij in deze heele geschiedenis verdomd tegen gevallen.

Er zijn maar twee mogelijkheden:

- a. de bezwaren verbergen en in stilte kankeren
- b. de bezwaren duidelijk kenbaar maken, opdat een oplossing mogelijk wordt.

Als Slau de methode A. verkiest; ik nièt!

Basta, het is een vervelende historie, maar ik zie niet in dat ik anders had kùnnen handelen.

Nog steeds heb ik 'Helikon' niet ontvangen en het werd al een week geleden in Het Vaderland aangekondigd.²

Je hebt me nooit geantwoord op mijn idèe om een speciaal of extranummer aan onze groote coming man Vestdijk te wijden met een bladz. inleiding van Marsman.³

Ik geloof dat het een attractie zou zijn en er zou uitblijken dat Helikon de beteekenis van Vestdijk erkent.

Met veel liefs van huis tot huis,
een hand van je
Jan

Heeft Slau je het gedicht in quaestie nog gestuurd??

Eindnoten:

1 De brief van J. Slauerhoff aan Greshoff is niet bewaard gebleven. De inhoud ervan deelde Greshoff in februari aan E. Bouws mee. (Zie br.261 n.4.)

In een ongedateerde brief, als antwoord op een eveneens ongedateerde brief van J. Slauerhoff aan hem, had Greshoff aan Slauerhoff geschreven: 'Ik antwoord op je vragen, maar niet dan na je eerst gezegd te hebben, dat ik eigenlijk verdomd nijdig op je ben over dat meer dan infame gedicht tegen Stols, dat ik in Bellevue bij Eddy las. Tegen Stols doe je poeslief en achter zijn rug schrijf [+ je] zulke dingen! Het is me wat moois.' (Collectie K. Lekkerkerker, Amsterdam.) Het is onduidelijk of Greshoff deze brief bedoelde of dat hij een tweede, niet bewaarde brief aan Slauerhoff schreef waarin hij hem meedeelde 'dat hij dood kon vallen'. Uit br.259, 260 en 261 bleek niets van een eerdere brief aan Slauerhoff over deze kwestie; integendeel, br.261 wekte de suggestie dat Greshoff hoopte dat Slauerhoff door zijn brief aan E. Bouws van zijn bezwaren tegen diens spotvers zou horen.

Op 28 februari schreef E. du Perron aan Menno ter Braak: 'Jan heeft nu ruzie met Slau voor de variatie, omdat hij half-humoristisch boos op Slau geworden is over dat versje op Stols' legioen v. eer, dat ik Jan hier liet lezen. Slau heeft van Jan's humoristische toon niets gemerkt, denk ik, en is serieus boos geworden (wat verdomd begrijpelijk is, eenmaal gegeven het misverstand); ik krijg van beide kanten geklaag erover en moet lange brieven schrijven om de heeren te troosten, zoo mogelijk de boel weer goed te krijgen, enz.' (Zie Menno ter Braak/E. du Perron, *Briefwisseling 1930-1940* (ed. H. van Galen Last), dl.1, Amsterdam 1962, p. 469.)

De door Greshoff genoemde brief moet in elk geval na zijn bovenaangehaalde brief aan Slauerhoff geschreven zijn, en komt wellicht overeen met de 'tweede brief' die Slauerhoff in een brief aan Greshoff van 2 maart zou noemen: 'Je eerste brief was niet duidelijk, er stond werkelijk dat ik een soort huichelaar zou zijn: en ik geloof dat ik niet eens poeslief kan doen tegen iemand die ik veracht. De tweede brief was eigenlijk veel juister, ijdele rotkerels zijn we toch allemaal op zijn tijd!' (Collectie K. Lekkerkerker, Amsterdam.)

Niet onmogelijk is echter dat Slauerhoff hier doelde op de 'verzoenende' brief die Greshoff op 28 februari aan Slauerhoff zou schrijven. (Zie br.264 n.2.)

- 2 In Het Vaderland van 18 februari 1933 (Ocht. B) was in de rubriek 'Kunst en Letteren' onder het kopje 'Inhoud van Tijdschriften' de eerste aflevering van de derde jaargang van Helikon aangekondigd.

- 3 Zie br.257 n.5.

263. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 februari 1933¹

[Schaarbeek] 26 Fév. 1933

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief. Het verbaast mij dat Slau je het gedicht nog niet gezonden heeft. Ziehier een brief van Bouws over de quaestie.² welke ik gaarne *per omgaande terug* zou ontvangen.

Ik ben *erg* blij met de aankondiging van het Vestedijk-no.¹

Helikon is hier in goede orde aang[+ e]komen. Ik houd het abt. op Holl. natuurlijk, maar in de algemeene bezuiniging moest ik het duplicaatabt. laten vallen,⁴ hetgeen je zeker levendig begrijpen zult.

Wat zou daar achterzitten bij de Ex.????⁵ Want hij doet nooit iets zonder bedoelingen. Wees voorzichtig.

Een eigen huisje te Maastricht???⁶ En niet in het Hollandsche?

Nu, beste Sander, hou je taai.

Veel liefs van huis tot huis, geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Dagblad Het Vaderland, 's-Gravenhage. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Bd. Aug. Reyers 130, Schaarbeek.
- 2 Op 25 februari had Everard Bouws aan Greshoff geschreven: 'Ik zie Slau tegenwoordig maar weinig. Hertha heeft een uitgesproken antipathie voor hem en dus beperkt zich onze omgang tot schaarse ontmoetingen in de stad. Wat dit an sich geval betreft, het is naar mijn meening een kwestie van verschil in smaak. Er is een periode geweest (Eddy kan het bevestigen) dat ook ik Slau heb gezien als een au fond kleinhartige schoft, een sadistische ploert, een ijdele kleinburger. Ik heb daar [...] in de periode dat Darja [Collin], Hertha, Alexey [d'Ormesson], Slau en ik, het huis tegelijkertijd bewoonden ook wel grond voor gehad. De kwalificaties die ik hier boven gaf ontstonden uit de indruk welke ik kreeg van zijn optreden respectievelijk tegen Hertha, Darja en Alexey. Ik heb later echter leeren inzien, dat zijn onhebbelikheden eigenlijk tot onhandigheden, zijn grofheden tot een ietwat scheef gevoel voor humor terug te brengen zijn. En dat zijn "moeilijkheid" voortkomt uit de innerlijke onrust, veroorzaakt door het conflict tusschen dichter en kleinburger [...]. Eddy heeft het me eens gezegd en ik zeg het hem *nu* van ganser harte na: "Het is verdomd gemakkelijk om op Slau af te geven, hij doet niet anders dan zich voortdurend bloot geven." Ik vrees, Jan, dat het onmogelijk is hem in dit geval te overtuigen van het onjuiste in zijn houding tegenover jou, omdat het hier in de eerste plaats een gevoelskwestie is. Hij is geraakt omdat wij (d.w.z. Eddy, jij en ik) hem te kennen hebben gegeven, dat deze steek op Sander geen aardigheid maar een grofheid is. Wat ik hem kan (en ook zal) zeggen, is dat hij er wel heel verkeerd aan doet om het blijk van vriendschap, dat stak in het feit dat jij de moeite nam om hem over dit geval te schrijven, op deze wijze uit te leggen; dat hij integendeel zichzelf gelukkig moet prijzen met de genegenheid van een man als jij die het omzichtige smoesje schuwt.'
- 3 *Twaalf gedichten*, dat in april als aflevering van Helikon zou verschijnen.
- 4 Een abonnement op Helikon op gewoon papier kostte fl 4,-, een op Hollands papier fl 8,-. Aangenomen mag worden dat Greshoff het gewone exemplaar opgaf.
- 5 Mogelijk doelde Greshoff hier op contact tussen Stols en Jan van Krimpen over het drukken van de catalogus voor een tentoonstelling van Nederlandse boekkunst te Praag. Deze catalogus zou uiteindelijk door Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem worden gedrukt. Van Krimpen was aan deze drukkerij als typograaf verbonden. (Zie br.264 n.3.)
Op 17 februari had Stols in de Nieuwe Rotterdamsche Courant het artikel *De moderne boekdrukkunst in Tsjechoslowakije* gepubliceerd. In 1932 was Stols' brochure *Inleiding tot de hedendaagsche boekkunst in Tsjechoslowakije* bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschenen, voorzien van een voorwoord door Vladimir Slavik. Van deze brochure was bovendien in 1932 een Franse vertaling verschenen, eveneens bij A.A.M. Stols.
- 6 In mei zou Stols verhuizen naar het adres Groote Looiersstraat 28 te Maastricht.

264. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 maart 1933¹

[Schaarbeek] 1 Mars 1933

Beste Sander,

Ik heb Slau gisteren nog eens een brief geschreven.² In verzoenenden zin. Ben benieuwd hoe hij daar op reageeren zal. Heeft hij je nu al het stuk in quaestie gezonden?

Dit zonder mij ook maar in de verste verten met je zaken te willen bemoeien: waarom heb je de cat.-Praag niet willen drukken en geef je nu J.V.K. de gelegenheid om er te pronken met een staaltje van zijn drukunst?³ Je had het toch tegen kostende prijs kunnen doen. Zonder winste, maar ook zonder verlies.

Ben je boos, omdat de leeuw steeds maar in de verte blijft brullen en weigert om nader te komen en om zich in jouw heraldieken dierentuin te laten opsluiten? De beeldspraak is niet fraai, maar begrijpelijk. Heb je je met Masaryk gebrouilleerd? Heeft Benès een aanslag op je eerbaarheid gedaan?⁴

Verder niets nieuws. Ik leef als een kluizenaar. 11 & 12 is te mijnt Forumvergadering.⁵ Dat geeft weer eenige vertierlijkheden. Het leven is anders niet zoo leuk als het zou kunnen zijn, als wij het recht hadden om bankbiljetten uit te geven.

Met veel liefs van allen hier,
een hand van je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Dagblad Het Vaderland, 's-Gravenhage. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Bd. Aug. Reyers 130, Schaarbeek.
- 2 De brief van Greshoff aan J. Slauerhoff is niet bewaard. E. du Perron zou op 2 maart aan Greshoff over deze niet bewaard gebleven brief schrijven: 'Dit schrijven van jou aan hem is het intelligentste en verreweg aardigste wat in deze heele historie heeft plaatsgehad; gaat Slauerhoff daarop niet in, dan is hij inderdaad een ijdele (en verbitterde) idioot.' (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.4, Amsterdam 1978, p. 62.)
Eveneens op 2 maart antwoordde Slauerhoff aan Greshoff: 'Dank voor je brief het verheugt mij deze te ontvangen ik had zelf ook al in dien zin willen schrijven, maar zoo is t ook goed. Natuurlijk is het een dwaas geval maar ook leerzaam, veel gekibbel en veetes zouden vermeden worden als wij er niet zoo dadelijk op loshakten. Je eerste brief was niet duidelijk, er stond werkelijk dat ik een soort huichelaar zou zijn: en ik geloof dat ik niet eens poeslief kan doen tegen iemand die ik veracht. De tweede brief was eigenlijk veel juister, ijdele rotkerels zijn we toch allemaal op zijn tijd! Maar laten we verder niet analyseeren. en zeggen Schlus. Ik hoop niet dat Sander nu toch gekwetst zal zijn, dat ware zonde! [...] Sander is niet boos. maar deftig verontwaardigd en pleit voor jou, zooals jij voor hem. Dat is wel grappig en niet "pro domo"!' (Collectie K. Lekkerkerker, Amsterdam.)
- 3 Door bemiddeling van de Vereeniging Nederland-Tsjechoslowakije zou van 18 tot 31 maart in de universiteitsbibliotheek van het Clementinum te Praag een tentoonstelling worden gehouden van Nederlandse boekkunst. Het plan voor de ruim 200 boeken omvattende tentoonstelling was van Milos Sliva. Een comité bestaande uit J.F. Gouwe, G.H. 's-Gravesande, W.A. Kramers en Henri Mayer had de tentoonstelling samengesteld. De catalogus was typografisch verzorgd door Jan van Krimpen en werd bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem gedrukt.

- 4 Tomás Garrigue Masaryk (1850-1937) was in november 1918 president van de nieuwe staat Tsjechoslowakije geworden; in 1935 zou hij terugtreden. Edvard Benes (1884-1948) was onder Masaryk minister van buitenlandse zaken en volgde in december 1935 Masaryk als president op. Hij zou vanaf oktober 1938 in de Verenigde Staten de Tsjechoslowaakse regering in ballingschap leiden.
- 5 Deze redactievergadering van Forum heeft niet op 11 en 12 maart ten huize van Greshoff plaatsgevonden, maar op zaterdag 4 maart te Rotterdam. (Zie Menno ter Braak/E. du Perron, *Briefwisseling* (ed. H. van Galen Last), dl.1, Amsterdam 1962, p. 471.)
Zie voor de aanleiding van deze redactievergadering, welke er uiteindelijk toe zou leiden dat Du Perron aan het eind van 1933 de redactie verliet: *Forum. Brieven, citaten, documenten en knipsels* (ed. Willem Mooijman), 's-Gravenhage-Rotterdam 1969, p. 193-196.

265. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 2 maart 1933¹

[Maastricht] 2-3-33

Beste Jan,

Slauerhoff heeft eindelijk een brief geschreven en het gedicht gestuurd. Ik stuur je hierbij zijn brief (*gaarne retour*) en mijn antwoord.² Ben nu benieuwd wat hij doen zal.

De catalogus van Praag kon ik onmogelijk drukken, daar ik Zondag op aanbiedingsreis ga. Ik houd niet van haastwerk. Zooiets moet goed verzorgd worden. Het ging niet om 't geld: ik zou het voor 't beschikbare bedrag wel hebben gedaan.

Maar niet als haastwerk. Après tout zou een werkelijk actief man in die commissie toch wel gezorgd kunnen hebben dat hij een maand voor 15 febr wist welke boeken er geëxposeerd zouden worden. En dan was de catalogus gauw klaar. Gods molens malen langzaam, maar die van den Praagschen dierentuin nog langzamer. Ik heb daarover niet anders dan schik, omdat ik zelf ook graag voor alles den tijd neem. En laat de firma E. dat haastwerk nu maar opknappen.³

Met de carnavalsdagen heb ik mij, eindelijk voor het eerst te Maastricht eens geamuseerd. Greet is eerst gisteren thuis gekomen. Ik had schriftelijke toestemming tot overspel, waarvan dankbaar en veelvuldig gebruik gemaakt.

Vanmiddag gaan we naar een huisje kijken, helaas niet in Aya of Adam. Maar het zal toch een verbetering zijn.

Maandag gaat mijn abonnement in. Eigenlijk kan ik slecht weg, maar het moet. 't Zal een zeer vermoeiende maand worden.

Is Angèle al op reis?

M.h.gr.

t.t.

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van De Nederlandsche Bibliophielen. A.A.M. Stols, Administrateur, O.L.V. Plein 23, Maastricht.
- 2 Bedoelde brief van J. Slauerhoff aan Stols noch diens antwoord is bewaard gebleven. In zijn brief van 2 maart aan Greshoff zou Slauerhoff de inhoud van Stols' brief als volgt weergeven: 'Sander is niet boos, maar deftig verontwaardigd en pleit voor jou, zooals jij voor hem. Dat is wel grappig en niet "pro domo"!'. (Collectie K. Lekkerkerker, Amsterdam.)
- 3 Zie br.264 n.3.

266. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 maart 1933¹

[Schaarbeek] 3 Mars 1933

Beste Sander,

Dat lijkt me goed zoo. We moeten die zaak nu maar zoo snel liquideeren. Uit
aller[*lees:alles*] wat ik hoor, voel ik dat het weer een echte Slau'sche onhandigheid
is, maar dat hij zelf er niets kwaads mee bedoelt heeft en het een onschuldig grapje

vindt. Van zooveel belang is het dus weer niet. Ik heb er nog eindeloos over gecorrespondeerd met Eddy en ben er een beetje moe van!²

Veel succes op reis!

Met hartelijke groeten van allen hier,
geheel je
Jan

Dacht Slau nu heüsch dat Kramers dat op zou nemen?!³

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Dagblad Het Vaderland, 's-Gravenhage. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Bd. Aug. Reyers 130, Schaarbeek.
- 2 Op 25 februari, 1, 2 en 3 maart had E. du Perron omstandig commentaar geleverd op Greshoffs ruzie met J. Slauerhoff. (Zie E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.4, Amsterdam 1978, nrs. 1500, 1505, 1506, 1507 en 1508.)
- 3 Wijnand Kramers (1893-1975) was sedert eind 1929 redacteur van Den Gulden Winckel. Of J. Slauerhoff met hem contact over publikatie van zijn spotvers op Stols heeft gehad, is niet achterhaald.

267. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, april 1933¹

Vrijdag

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je berichten. Wij waren dolblij te vernemen, dat je reis zoo'n succes gehad heeft. De R. Holst viel mij zéér mee!² Proficiat! Wanneer zal ik de Claes zien.³ Zit er al eenige opschiet in? Ik heb geen nieuws. Zuinigheid dwingt mij om de [:oc]htendbijeenkomsten op te geven. Ik ben al in geen 6 weken in onze trouwe Taverne⁴ geweest.

Een groote verandering!!

Jan en Kees gaan 25 dezer intern naar het Atheneum van Morlanwelz, bij Charleroi, een moderne, liberale school. Angèle gaat ook weg. Wij zitten dan met zijn *twéé*-ën!

Met het werk vlot het niet. Alsmar journalistiek.

Stuur mij, als het niet indiscreet is, nog 2 exx. v/d Twaalf ged. v Vestdijk.⁵

Met héél veel liefs en hartelijks van vrouw & kinderen, voor vrouw & kinderen, een hand van je

Jan

Vele groeten aan John en Méry, die in Brussel niet lief tegen mij was! En mij slecht behandelde!!!

Dit is een grapje hoor!

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de opmerkingen over *Tusschen vuur en maan* van A. Roland Holst en *Toen Ons-Lieve-Vrouwke heuren beeweg deed* van Ernest Claes; *Twaalf gedichten* van S. Vestdijk verscheen bovendien in april.
- 2 De verkoopcijfers van de tweede druk van *Tusschen vuur en maan* zijn niet achterhaald.
- 3 *Toen Ons-Lieve-Vrouwke heuren beeweg deed* zou eind juli verschijnen.
- 4 Taverne du Passage te Brussel.
- 5 *Twaalf gedichten*.

268. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, mei 1933¹

Maandagochtend

Beste Sander,

Zooeven je Rabelais gekregen.² Hartelijk dank! Je begrijpt hoe doodstil het hier in huis is nu de jongens weg zijn. Niets prettig. Dat zal nog moeten wennen. Zij vinden het nogal prettig. Ik bezocht hen gisteren en vond ze gezond en opgewekt.

Morlanwelz is goed gelegen met veel bosch etc. Stuur ze eens een briefkaartje, dat is altijd vrolijk

Pensionnat de l'Athénée du Centre

Morlanwelz (Hainaut)

Veel succes met je Claes³ en Holst!⁴ Blijft er [:be]langstelling voor? Ja zeker.

Hoe gaat het Greetje met de kinderen. Ik heb geen nieuws. We zitten maar stil hier thuis te koekeloeren als twee oude mensen en zien heel weinig mensen.

Ter verzetting van de zinnen gaan wij dezer dagen even naar Luxemb. Ik kreeg voor Aty vrij reizen en we logeeren bij de Kutters.⁵ Want alles gaat goed behalve de portemonnaie. Vooral hu met de regeling van de kinderen, welke ook weer veel geld kost.

Nu, beste beiden,

heel veel liefs

je

Jan

Wanneer verhuis je.⁶ kon ik maar van mijn huur af! Dan ging [+ ik] op drie kamers hokken

Eindnoten:

1 Datering op grond van de inhoud.

2 *Pantagrueline prognostiation. Certaine, véritable et infaillible pour l'an MILDXXIII** van François Rabelais (ca. 1494-1553) verscheen eind april ter gelegenheid van het vierde eeuwfeest als zesde uitgave van de Enseigne de l'Alcyon te Maastricht. Het boek werd gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 150 exemplaren.

3 *Toen Ons-Lieve-Vrouwke heuren beeweg deed*.

4 *Tusschen vuur en maan*.

5 De Luxemburgse expressionistische schilder Joseph Kutter (1894-1941).

6 In mei zou Stols verhuizen naar Groote Looiersstraat 28 te Maastricht.

269. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, ná 10 mei 1933¹

Beste Xander,

Met de lieve Greet en haar kindertjens veel rust, geluk en voorspoed in de nieuwe woning!² Hoe zitten jullie daar? Naar je zin??? Gezellig geworden? Ja zeker. Heb je nog iets nieuws? Op het gebied van meubileering kunnen koopen?

Hier is alles zéér stil. Wij zijn twee oude mensen. Stuur eens een pietsie aanzichtkaart aan MM J. & C. Greshoff, Pensionnat de L'Athénée du Centre à *Morlanwelz* (Hainaut); dat zelle ze gezellig vinden.

En de boekjens???? Wordt er nog iets verkocht????

Jany³ en Claes⁴ lijken mij een aardig succesje, is het niet zoo?

Eddy kondigde mij al eenigen tijd geleden een holl. ex. van tegenonderzoek aan.⁵

Moet ik dat van hem of van jou ktiigen[*lees*: krijgen]? Ik ben er in elk geval zeer benieuwd naar. Ik ga onder in de journalistiek en doe niets vernuftigs meer.

Nu, old chap, veel liefs vaan [*lees*: van] ga tot ga,
een stevige hand voor jullie beiden van geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Datering op grond van de verhuizing van Stols.
- 2 Stols was van het O.L. Vrouwe Plein 23 naar Groote Looiersstraat 28 verhuisd. Het kantoor van zijn uitgeverij bleef bij Boosten & Stols op het O.L. Vrouwe Plein gevestigd.
- 3 *Tusschen vuur en maan*.
- 4 *Toen Ons-Lieve-Vrouwke heuren beeweg deed*.
- 5 Van de oplage van *Tegenonderzoek* van E. du Perron zouden 10 exemplaren op geschept papier gedrukt worden. Op 10 mei schreef Du Perron aan Greshoff: 'Tegenonderzoek is klaar. Heeft Sander je een ex. op Hollandsch gezonden? (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.4, Amsterdam 1978, p. 152.)
Greshoff bezat een van een opdracht voorzien exemplaar van *Tegenonderzoek* op geschept papier. Hij liet dit deel door Louis Malcorps te zamen met *Voor kleine parochie* en *Vriend of vijand* in één bruin marokijnen band inbinden. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.261.)

270. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 juli 1933¹

Brussel, 15 Juli, 1933.

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief. Dat is dus in orde. Het zou mij gespeten hebben, indien je die zaak verkeerd begrepen had, daar is nu gelukkig geen sprake van. Doe mij een plezier en schrijf mij even op een briefkaart het laatste adres van Prince Louis de Bourbon² Ik las met veel plezier het boek van Madol over zijn overgrootvader.³

Hartelijke groeten van huis tot huis,
steeds je
Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 Louis de Bourbon woonde op het adres Berg en Dalscheweg 365 te Nijmegen. De Bourbon verhuisde met een bijzonder grote frequentie.
- 3 Bedoeld was waarschijnlijk *L'ombre d'un roi. Louis XVII et les Naundorff-Bourbon* van Hans Roger Madol (geb. 1903) dat in 1933 bij de Éditions des Portiques te Parijs was verschenen. De oorspronkelijk Duitse versie was in 1928 bij het Insel-Verlag te Leipzig verschenen.

Louis de Bourbon waande zich pretendent van de Franse troon. (Zie Wim Wennekes, *Te mooi om niet waar te zijn*, in Engelbewaarder Winterboek (1979), p. 123-139.)

271. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 juli 1933¹

Brussel, 31 Juli, 1933.

Beste Sander,

Gisteren avond is Nijkerk bij ons gekomen om te zeggen dat het hem tot zijn spijt onmogelijk was om Zondag uit te gaan. Zijn neef is met vakantie en hij is nu door zaken gebonden.

Mijn gelukwensen met De Leeuw,² dat heeft lang geduurd, maar is gelukkig toch in orde gekomen.

Nieuws is hier verder niet.

Met vriendelijke groeten van huis tot huis,
steeds je,
Jan.

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.

2 Zie br.252 n.8.

272. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, juli 1933^{1, 2}

Maandag

Beste Sander,

Gisteren zijn wij, vermoeid, uit Nederl. hier teruggekomen. Aty heeft eerst nog al wat te doen gehad met de ziekte van oma Brunt, daarna met de verhuizing van de oma's, die nu 22^{rood} Hyacinthenlaan Haarlem wonen. Ik zelf examende en logeerde bij Binnendijk.³

Het speet ons dat wij niet in Brussel waren toen jullie daar een bezoek bracht. Ik meende uit eenige [:v]age uitlatingen hier op te maken, dat je een beetje [:b]ozig deed omdat wij nog steeds niet in Maastricht geweest zijn. Laat er geen misverstand ontstaan! Om dat te voorkomen begin ik met nadrukkelijk vast te stellen dat dit *niet* wijst of voortkomt uit onhartelijkheid onzerzijds. Het uitblijven van ons bezoek is te wijten aan samenlopen van omstandigheden en een zekere laksheid en luiheid, welke zich meer en meer van ons meester maakt. Met Nijkerk hebben wij reeds meer dan eens een afspraak gemaakt om naar M. te rijden. Maar telkens kwam er iets tusschen. Ook hebben Aty en ik het al eens over een treinweekend gehad, maar dan kwam gezegde luiheid weer ih het spel! Het is een schande; maar eenige bepaalde redenen is er *niet*. Wacht je dus voor onjuiste interpretaties, die kwaad bloed zouden kunnen zetten en die de werkelijk[*lees:werkelijkheid*] vervalschen.

Ben je tevreden over de Holst⁴ en de Claes?⁵

Iets nieuws op stapel?

Veel liefs ook van Aty en de jongens voor jullie allen,
een hart handdr.
geheel je
Jan.

Ik heb nu een vreeselijk drukke maand omdat ik 3 weken vac. wil nemen en ik dus daarom vooruit moet werken.

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de opmerking over het bijwonen van de HBS-examens en de aankondiging van zijn vakantie die blijkens een mededeling in br.273 van 7 augustus tot 1 september zou duren.
- 2 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 3 Op 4 mei had D.A.M. Binnendijk aan Greshoff geschreven: 'Wij vinden het alleraardigst, dat je je tent bij ons komt opslaan, als je hier de schoolvossen komt hinderen. Het schikt ons het best in de eerste week van je verblijf in A. Dus bijv. van 19-28 juni of zoo iets. Het komt natuurlijk niet op een dag aan. Hoofdzaak is dat het in Juli slecht gaat, omdat mijn vakantie altijd vroeg in die maand valt.'
- 4 *Tusschen vuur en maan*.
- 5 *Toen Ons-Lieve-Vrouwke heuren beeweg deed*.

273. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 7 augustus 1933*¹

Brussel, 7 Augustus, 1933.

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je bewijs van deelneming. Je begrijpt dat het voor den ouden man in de eerste plaats een verlossing is.²

Waarom schrijf je niet eens hoe het gaat? Ben je tevreden over Claes? Men vindt het algemeen een mooi boek naar ik hoor.³

Wij gaan nu eenige dagen gezamenlijk met vakantie. 1 September zijn wij weer terug. 15 September gaan de kinderen weer naar Morlanwelz.

Met hartelijke groeten voor Greet,

steeds gaarne je,

Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Dagblad Het Vaderland, 's-Gravenhage. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Bd. Aug. Reyers 130, Schaarbeek.
- 2 Op 27 juli was de vader van Aty Greshoff-Brunt in Zutphen overleden. Van 1900 tot 1920 had Cornelis Brunt (1851-1933) in de Gortstraat te Den Haag de in 1865 opgerichte boekhandel J. Brunt & Zoon gedreven. In 1920 al was de boekhandel wegens de ziekte van Aty Greshoffs vader opgeheven, en was het klantenbestand overgenomen door W.J. Boucher.
- 3 *Toen Ons-Lieve-Vrouwke heuren beeweg deed.*

274. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols*¹

Beste Sander,

Ziehier een aardig gedicht van Campert voor Helikaaf.²

Voor de laatste strophe is *goed*!

Je krijgt ook 3 ged v JvN³

Je krijgt ook 1 ged v Eddy⁴

als je ze nog niet hebt schrijf de chef er dan om.

In haaste.

Heel veel liefs v.h.t.h. van je

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de mededeling over de gedichten van J. Th. Campert, Jan van Nijlen en E. du Perron.

- 2 *Brief aan Jan Greshoff* van Jan Campert zou gepubliceerd worden in *Helikon* 3 (1933) 7 (september), p. 110. De laatste strofe van het gedicht luidt: 'In Schaerbeek en 's-Gravenhage/ gaat het leven op eendere wijs/en wie naar Oostland wil varen/blijft steken in Parijs'.
- Jan Remco Theodoor Campert (1902-1943) was als journalist verbonden aan *De Nieuwsbron*, *Algemeen Nederlandsch Dagblad*. Hij werkte als criticus mee aan onder meer *De Gids*, *Groot Nederland* en *De Tooneelspiegel*. In 1922 was hij gedebuteerd met de bundel *Refreinen* (in samenwerking met Henrik Scholte).
- 3 In *Helikon* 3 (1933) 7 (september), p. 97-99 zouden de gedichten *De merel*, *Winter* en *En de derde maal...?* van Jan van Nijlen worden opgenomen.
- 4 Het gedicht *De verloofde* van E. du Perron zou worden opgenomen in *Helikon* 3 (1933) 7 (juli), p. 100.

275. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 augustus 1933¹

9-8-33

Beste Sander,

Weet je dat er een nieuwe editie van 'Retour de Hollande' verschenen is. Bij Pierre Guastalla 27, rue Vittal Paris. (150 frf)²

In 'Het Vaderland' las ik een wat wonderlijk gesteld bericht over je. Dat is zeker in de afwezigheid van Hein P, door een plaatsvervanger geformuleerd. Men liet het

voorkomen alsof je Italiaansche boeken ging uitgeven, niet, gelijk dat ieder uitgever doet, in de hoop er een centje mee te verdienen, maar... uit bewondering voor Moes.! Alsof het een schande ware geld te verdienen.³

Je zou eigenlijk al zulke dingen zelf moeten opstellen en ze als communiqué-tje rondsturen, dan ben je voor zulke verrassingen gevrijwaard.

Ik hoop Vrijdag onze vriend John te zien, op mijn doorreis te Parijs zijnde.

Ben je in Rome geweest? Stond ook al in 'Het Vaderland'

Met veel liefs van ons allen voor Greet en de kindertjes,
een hand van je

Jan

adres van 11 Aug. - beg. Sept.:

chez M. Arthur van Schendel

4 Via Carlo Alberto

Sestri-Levante

Italië

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 In mei 1926 had Stols een editie van *Le retour de Hollande. Descartes et Rembrandt* van Paul Valéry uitgegeven.
- 3 In Het Vaderland van 8 augustus (Av. C) in de rubriek 'Kunst en Letteren' was het volgende bericht verschenen: 'De Maastrichtsche uitgever A.A.M. Stols, bekend om zijn prachtige uitgaven van Nederlandsche, Vlaamsche, Fransche, Engelsche, Spaansche, Grieksche en Latijnsche klassieken, heeft bij zijn bezoek aan de Tentoonstelling der Revolutie in Rome daar de verschillende uitgaven bewonderd, waaronder de editie van den Porto sepolto van Ungaretti, met voorwoord van den Duce. Uit vriendschap voor het nieuwe Italië en uit bewondering voor den arbeid van Mussolini, heeft Stols besloten aan zijn collecties een verzameling van Italiaansche klassieke werken toe te voegen, en als eerste hiervan te publiceeren een werk over Rome, dat verzen zal bevatten van Carducci, Pascoli en d'Annunzio, waarin de universeele idee van Rome wordt verheerlijkt. Als voorrede zal dit werk eenige gedachten bevatten, door Mussolini in zijn geschriften of in zijn redevoeringen over Rome uitgedrukt.' In 1934 zou Stols de bloemlezing *Roma nel pensiero e nel sentimento degli italiani da Dante a Mussolini* publiceren. In 1936 zou *Uit het leven van mijn broeder Arnaldo* van Benito Mussolini door Stols worden uitgegeven; het boek zou worden vertaald door Wouter Lutkie, die een belangrijke rol in fascistische kring speelde.

276. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 augustus 1933¹

14 Aug. 33. Sestri-Levante

Beste Sander,

Hartelijk dank voor de brief, welke ik hier vond. Ik hoop hier wat voor mezelf te kunnen werken. Het is stil en de jongens zijn nat. den geheelen dag op het strand en ik zit dan hier op een koele kamer.

Ik zal Angèle over de Claes spreken. Niet zoozeer om de text, dan wel om de plaatjes, welke toch wel zeer gedistingeerd en stijlvol zijn.²

Als je eens wist hoe het mij verheugde dat die onzinnige ruzie tusschen Eddy en jou zoo spoedig uit de wereld geruimd is.³ Ik had juist een corresp. met John, die ik de rol van bemiddelaar toebedeelde,⁴ toen jouw verdomd aardige brief aan Eddy kwam,⁵ waar alles mé[:e] door in orde kwam. Jullie zijn alle bei in een periode dat het noodlot je vervolgt en dat maakt de mensch prikkelbaar. Dat is heel begrijpelijk. Maar goddank, het heeft niet dóór gewerkt. Dus... zand er over.

Gaat thuis alles goed?

Met *héél* veel liefs van Aty en de jongens, van Annie, Arthur en Kenny⁶ voor jullie viertjes,

een hand van

Jan

Je weet dat Arthur Jr., aan het Rijksmuseum verbonden, in Amsterdam woont?⁷

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 *Toen Ons-Lieve-Vrouwke heuren beeweg deed* was met 21 houtsneden door de Vlaamse tekenaar Maurice Brocas (eigenlijk Maurice de Brocas de Lanauze, 1892-1948) geïllustreerd.
- 3 Op 4 augustus had E. du Perron in een brief aan Greshoff de tekst van een niet-bewaarde briefkaart aan Stols meegedeeld: 'Hieronder copy van mijn briefkaart aan Sander, die gelijk hiermee de deur uitgaat. [...] De tekst luidt aldus: "B.S. - Ik heb zeer genoten van je beleedigde waardigheid à la Oud-Maastreech. Lijkt het je niet beter om zoo gauw je kunt de verrekening tussen ons op te maken, en het er verder maar bij te laten? Of wil je eerst je eigen brief terughebben, ter bestudeering van deszelfs *chic*? E." Het gekke is dat wij gisteravond een heel gesprek over Sander hadden met de Buckland Wrights. Zij hebben hem even goed door als wij, en toch hebben zij hetzelfde gevoel van eigenlijk toch nooit kwaad op hem te zijn. [...] Ik wacht af wat hij doen zal: is hij echt boos en loopt het af, dan is het best. Draait hij bij en zegt hij dat ik verkeerd begrepen heb, dan geloof ik waarachtig dat ik nog in staat ben om dat ook goed te vinden.' (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.4, Amsterdam 1978, p. 245-246.)
Zie voor de context van de ruzie tussen Du Perron en Stols: Ad Hodinius, *E. du Perron en zijn uitgevers (I)*, in *Optima* 14 (lente 1987), p. 90-112, m.n. p. 104-106.
- 4 Van de hier bedoelde correspondentie tussen Greshoff en John Buckland Wright is uitsluitend een brief door Wright van 6 oktober bewaard gebleven, waarin hij een opsomming van het conflict tussen Stols en E. du Perron geeft. Hij zou daarin aan Greshoff schrijven: 'Merci pour tes deux lettres du 4 et 5. L'affaire dans laquelle tu veux que je fasse ce que je pourrai est en effet extrêmement delicate. Il y a trois jours qu'Eddy nous a raconté tous les details sauf le renvoi de sa lettre par Sander. Donc je suis dans une excellente position de juger sur cet petit contretemps mais pour reconcilier les deux combattants serait autre chose et lieu plus difficile. [...] Je suis dans la même position que toi, j'aime beaucoup Eddy et j'aime beaucoup Sander qui a toujours été extrêmement chic avec moi et qui s'est montré un vrai ami. Je n'ai pourtant aucune illusion sur son caractère et je connais très bien son "mauvais genie". Donc dans cette affaire je suis partisan ni de l'on ni de l'autre - je trouve seulement que c'est extrêmement regrettable. Mais je ferai ce que je pourrais. Je suis certain à la longue que Sander verra sa faute qui est d'autant plus grande vu la position actuelle d'Eddy.'
- 5 Stols' brief aan E. du Perron waarop Greshoff doelde, is niet bewaard gebleven.
- 6 Corinna van Schendel.

- 7 Arthur van Schendel Jr. werkte, na zijn studie kunstgeschiedenis aan de Sorbonne te Parijs, sinds 1933 als volontair bij de afdeling Schilderijen van het Rijksmuseum te Amsterdam. In 1936 zou hij benoemd worden tot wetenschappelijk assistent.

277. J. Greshoff aan A.A.M. Stols¹

Beste Xander

???

Waar blijft de tweeling?

Heb je er weer vanaf gezien?

Laat even iets hooren over Greet en Wilhelmina of Willem.

En jij. Alles wel.

Heel veel liefs v huis tot huis

een stevige hand van je

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat Greet Stols-Kroesen in september een baby verwachtte.

278. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 september 1933¹

12 sept. 33

Beste Sander,

Weet je wel zeker dat Greet gravida is? Zouden het geen watten zijn? Het aller beste met HEd. Ik hoop dat ik spoedig bericht krijg van een drieste drieling.

Hierbij het M.S.

Daar aan ontbreken

de gedichten van 1 Tapis Roulants Kijk die in je ex. van Mirliton na

alléén Laus Castitatis is *getikt* wèl aanwezig²

2. veertien sonnetten die in het Oct.no. van Gr.Nederl komen.³

bereken de voorrede van J.C. Bloem op 1 vel proza⁴

bereken de bibli. v. s-Gr. op 4. blz. proza⁵

portret tegen over de titel, blok van John.⁶

Ik hoop dat men nu maar spoedig met zetten begint.

Let wel: ik stelde Boucher één conditio sine qua non. Niet meer dan één gedicht per blz. dus 5 strophen v 4 regels gemiddeld. In géén geval de verzen achter & onder elkaar afdrukken als op de proef pagina.

Veel liefs v. Margaretha van Parma

een stevige hand van je

Jan

Van B[:re]en was 14 dgn hier in Br.

hij heeft heel aardig werk. Schrijf hem voor Helikon aan.⁷ adres Renesse (Schouwen)

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 In september 1934 zou als tweede uitgave van de serie Folemprijs van L.J.C. Boucher te 's-Gravenhage Greshoffs verzamelbundel *Gedichten 1907-1934* verschijnen. Het boek zou onder leiding van Stols worden gedrukt bij De Halcyon Pers te Maastricht in een oplage van 640 exemplaren. De bundel zou, naast een aantal tot dusverre ongebundelde gedichten, een keuze uit Greshoffs eerder verschenen bundels bevatten.
De cyclus *Tapis roulants* was oorspronkelijk gepubliceerd in de bundel *Mirliton*, die in 1932 bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem was verschenen. *Tapis roulants*, dat gedichten uit de periode 1925-1928 bevatte, zou in *Gedichten 1907-1934* tussen de in 1928 bij Stols verschenen bundels *Confetti* en *Bij feestelijke gelegenheden* worden geplaatst.
Het van de reeks *Tapis roulants* deel uitmakende gedicht *Laus castitatis* zou in *Gedichten 1907-1934* op cruciale punten afwijken van de versie in *Mirliton*. *Laus castitatis* was oorspronkelijk verschenen in Erts Almanak voor het jaar 1929, en was daar opgedragen aan E. du Perron. Vervolgens nam Du Perron het gedicht op in de in 1928 door hem uit Greshoffs werk bezorgde keuze *Ketelmuziek*.
- 3 De cyclus *Jean-Jacques in 1933*, die Greshoff in augustus tijdens zijn vakantie in Sestri Levante had geschreven, zou worden opgenomen in Groot Nederland 31 (1933) 10 (oktober), p. 289-302.
- 4 Greshoffs *Gedichten 1907-1934* zou worden voorafgegaan door een zestien pagina's omvattende 'Voorrede' van de hand van J.C. Bloem.
- 5 Aan *Gedichten 1907-1934* zou een zestien pagina's omvattende bibliografie door G.H. 's-Gravesande worden toegevoegd.
- 6 Als frontispice in *Gedichten 1907-1934* zou een portret van Greshoff door John Buckland Wright worden gesneden. Van dit portret bestaat, naast de versie die is opgenomen in *Gedichten 1907-1934*, nog een afgekeurde versie. (Zie ill. p. 211.)
- 7 Helikon 3 (1933) 9 (november) zou geheel gevuld worden met de bundel *De stroomlijn* van Leo van Breen.

279. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 13 september 1933¹

[Maastricht,] 13-9-33

Beste Jan,

Ja,??? nog steeds.

Stuur me spoedig het ms. van je volledige gedichten; Boucher schreef me weer over dit boek, en ik kan niets zuiver berekenen.²

M.h.gr. van huis tot huis

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefkaart van The Halcyon Press, A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht.

2 De kopij voor *Gedichten 1907-1934* had Greshoff op 12 september (br.278) aan Stols gezonden. L.J.C. Boucher, die de bundel in zijn serie Folemprie zou opnemen, liet het boek onder leiding van Stols bij De Halcyon Pers, achter welke weidse naam Boosten & Stols schuil ging, drukken. Op 11 september had Boucher aan Stols geschreven: 'Uw prijsopgave van 26.8.'33 is in mijn bezit. Ik zal achter elkaar even mijn bezwaren noemen, dan kunt U zien in hoeverre U mij daarin tegmoet kunt komen. a. Een gedicht per pagina. b. kleiner corps (is Romanée onmogelijk?) c. wit velijn papier (inplaats van dit gelig vergé.) d. en last, but not least *de prijs*! Bij een oplage van 600 ex à 16 vel speelt het papier bij wijze van spreken toch geen rol meer! Enfin Greshoff zondt U het m.s. en doet U mij eens het plezier om de zaak eens *nauwkeurig te bekijken*. U hebt tot Maart '34 de tijd met drukken, als alles doorgaat. Dit boek behoeft geen absoluut luxe drukwerk te worden. De bedoeling is een prettig, goed geproduceerd boek te maken, wat ik voor niet te veel geld kan verkopen [...].'

In zijn reactie van 15 september schreef Stols aan Boucher: 'Vandaag ontving ik het nog onvolledige manuscript van de gedichten van Greshoff, doch aan de hand van zijn aanduidingen heb ik thans een zeer scherpe berekening kunnen maken. [...] Indien U het boek uit de Lutetia wenscht, kan ik het alleen uit de 14 punt maken. Dit kan zeer goed en het zal een goed effect maken; neemt U een klein corps Lutetia, dan zal het boek er direct veel "goedkooper" uitzien. Ik heb er goede nota van genomen, dat U wit velijn inplaats van getint vergé wenscht. Ik heb nu een aardige, gewone soort gekozen, Scandi-velijn. [...] Resumeerende, kom ik nu tot de volgende opgave: Prijsopgave voor het zetten en drukken van de "Gedichten" van J. Greshoff, uit de 14 punts Lutetia, boekformaat 15 × 23 cm; pagina na pagina gezet volgens het door den auteur ingezonden manuscript; met een inleiding van 16 volle bladzijden uit hetzelfde corps en 4 blz Bibliografie, eveneens volle blz uit hetzelfde corps; inbegrepen het indrukken van de portrethoutsnode in het eerste vel tegenover de titelpagina; alles in zwart gedrukt; totale omvang negentien en een half vel; oplage 600 exx op Scandi-velijn mat, 14 Ko. + 25 exx op echt japansh papier, middensoort dikte; alles plano aan binder af te leveren, totale prijs Fl 686,20.'

(Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag L.J.C. Boucher.) (Zie ook br.282 n.5.)

280. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 september 1933¹

Brussel, 26 September, 1933.

Beste Sander,

Aty heeft je al geschreven naar aanleiding van de opkomst van de nieuwe lichting.² Laat ik er nog mijn hartelijke gelukwensen voor jullie beiden bijvoegen. Wanneer je tijd hebt schrijf dan eens hoe moeder en kind het maken. Wij stellen daar het levendigste belang in.

Ik zend je hierbij een alleraardigst gedicht van De Molenaar, origineel en merkwaardig. Ik kan het helaas niet in 'Groot Nederland' nemen waar hij het voor stuurde omdat het aan mij is opgedragen, dat strijdt nu eenmaal tegen de usances. Wanneer je het in je eerstvolgende Helikon een plaatsje zou willen geven, zou je daar de dichter en mij een plezier mee doen.³

Leo Van Breen was hier eenigen tijd. Hij vertelde mij dat je een heele reeks van hem ging publiceeren,⁴ het is curieus werk. Je meldde niet de ontvangst van mijn MS;⁵ ik veronderstel dat het goed is aangekomen. Heeft Boucher zijn prijsopgave al? Ik ga in geen geval accoord met meer dan één gedicht per bladzijde.

Hoe maakt onze brave Emile het? Is hij al gewend aan de overgang Parijs-Maastricht?⁶ Doe hem mijn hartelijke groeten. Zoodra Greet bezoekvaardig is kom ik week-enden. Laat eens iets hooren over alles en nog wat,

Veel hartelijke groeten, voor *allen*
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 Op 17 september 1933 was te Maastricht Stols' zoon Frans Jan geboren. Hij was het derde kind van het echtpaar Stols-Kroesen.
- 3 De oktoberaflevering van Helikon zou geheel gevuld worden met een bundel van Johan de Molenaar. (Zie br.282 n.2.)
In Helikon 4 (1934) 5 (mei), p. 66-69 zou het aan Greshoff opgedragen gedicht *De ivoren toren* van De Molenaar worden opgenomen.
- 4 Zie br.278 n.7.
- 5 *Gedichten 1907-1934*. (Zie ook br.279 n.2.)
- 6 Emile van der Borch van Verwolde was vanaf 1933 tot zomer 1935 als volontair bij Stols werkzaam.

281. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 6 oktober 1933¹

6 oct.'33

Beste Sander,

Dit is geen verwijt over het niet antwoorden op mijn laatste brief; ik blijf zelf óók wel eens in gebreke. Maar juist omdat je anders altijd zoo snel antwoordt zijn wij nu een beetje ongerust. Ik[*lees:ls*] er iets niet in orde of niet in den haak? De Jonge spruit is toch hoop ik goed, en zijn Mama eveneens. Geef eens, als je leeft, een levensteeken.

Zou je aan Hein Pannekoek. 113 Scheveningsche Laan te Loosduinen-Kijkduin een ex. van Tegenonderzoek willen zenden?² Ik heb het Eddy gevraagd; maar ZEd, ontving nog niks. Het is zoo[*lees:zoo'n*] geschikte kerel en hij zit er zoo verdomd slecht bij! Gelijk wij allen.

Beste, tot spoedig.

Heel veel liefs van Aty voor jullie allen,
geheel je
Jan

Niets nieuws op stapel????

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 Op 26 september had E. du Perron aan Greshoff geschreven dat hij Stols zou vragen een exemplaar van *Tegenonderzoek* naar G.H. 's-Gravesande te sturen. (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.4, Amsterdam 1978, p. 315.)
Stols zou G.H. 's-Gravesande een gewoon exemplaar van Du Perrons *Tegenonderzoek* zenden. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 31 maart-1 april 1966, nr.407.) 's-Gravesande zou onder het pseudoniem H. van Buitensorgh *Tegenonderzoek* te zamen met *Mikrochaos* bespreken in Het Vaderland van 29 oktober.

282. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 6 oktober 1933¹

[Maastricht] 6-10-33

Beste Jan,

Ik heb nu eindelijk maar eens besloten om een avond thuis gaan zitten brieven schrijven; op kantoor kan ik het werk nauwelijks af. En jij bent nu het eerste aan de beurt.

Nog wel bedankt voor je gelukwensen. Greet was gelukkig deze dag al weer op; alles gaat best.

Je hebt zeker gemerkt dat ik juist een geheel n^f. van Helikon aan de Molenaar gaf;² voorlopig komt er dus voor hem geen beurt. Het Nov.Nr. is geheel voor van

Breen,³ het Dec.Nr. wordt mixte, met, vermoedelijk, veel Slauerhoff.⁴

Boucher heeft de prijs tot op een cent na uitgemelkt;⁵ er zit niets meer in, behalve veel werk dat ik ervoor te doen zal hebben. Ik zal het dan ook graag doen, maar hij zou nu maar eens moeten beslissen.

Emile maakt het best; behalve met het loopende werk helpt hij al uitstekend met

zetten. Hij heeft er veel slag van, en zet nu o.a. geheel alleen de 3 Middeleeuwsche balladen die ik met ± 40 houtsneden van Stuyvaert ga uitgeven.⁶

Greet is dus, zooals ik je hierboven liet merken, bezoekvaardig, doch door meidengeschiedenissen (de oudste gaat weg binnenkort: te veel werk, te veel wasch, te veel logees) kunnen wij je geen slaap[-] doch wel alle eetgelegenheid aanbieden. Emile heeft evenwel bij zijn ploeterij een slaapkamer over, die voor je zal worden ingericht. Je ziet dus, dat, als je daarmee accoord gaat, de weg naar Maastricht voor je gebaad is. Stel je bezoek dus niet uit, vooral omdat ik zelf in Nov. weer afwezig zal zijn i.v.m. boekenbeurs Antwerpen.⁷ Stuur dus gauw even bericht.

Met hartelijke groeten van huis tot huis

t.t.

Sander

Je hoorde zeker al dat Menno t.B. waarsch. Borel zal opvolgen⁸ en dat Henri Mayer Jr. secr. v h. Ned. Landb. Inst. te Rome is geworden.⁹

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The Halcyon Press, A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht, Holland.
- 2 Helikon 3 (1933) 8 (oktober) werd geheel gevuld door de bundel *Enkele verzen* van Johan de Molenaar. De twaalf in *Enkele verzen* opgenomen gedichten waren ontnomen aan de op dat moment nog niet gepubliceerde bundels *Het spinet* en *Begeleidingen*.
- 3 *De stroomlijn*.
- 4 In Helikon 3 (1933) 10 (december), p. 145-150 werden zes gedichten van J. Slauerhoff opgenomen, t.w. *Salaz y Gomez*, *Andine*, *Amor*, *Amor de Dios*, *Aan een maagd* en *Odette*. Al deze gedichten waren ontnomen aan de bundel *Soleares*.
De overige gedichten in deze aflevering waren van de hand van D.A.M. Binnendijk, S. Herwin en de Zuidafrikaanse dichters Uys Krige en Mattheus Joubert.
- 5 In antwoord op Stols' prijsopgave voor het drukken van Greshoffs *Gedichten 1907-1934* (br.279 n.2) schreef Boucher op 27 september: 'Betreffende gedichten van Greshoff. Ik wil ze graag uitgeven en behoef niets te verdienen, maar zooals de prijs van aanmaak thans is, zie ik ettelijke honderden guldens bij voorbaat er bij inschieten. Dat doe ik liever niet. Is er geen mogelijkheid dat je participeert in den vorm van sterk verlaagde aanmaakkosten en het zoo te schikken dat het ons beide niets kost en wij de winst (als ze er is) met Greshoff[sic] deelen.' Stols antwoordde daarop op 28 september: 'Het is mij helaas niet anders dan als typograaf mogelijk om te participeeren in de uitgave van de Gedichten van Greshoff. Ik zal een deel van het werk, dat anders door werklieden gedaan zou worden op mij nemen, en zodoende de prijs drukken. Ook zal ik je gelegenheid geven, om zelf het papier bij te leveren, zoodat ik dan het reglementaire supplement niet behoef te berekenen. [...] Hier volgt dus een nieuwe prijsopgave, die je in alle opzichten voldoening zal geven. Het is de prijs die wij anders berekenen voor het drukken van een slordig romannetje van dien omvang...' De prijs waarop Stols vervolgens uitkwam, bedroeg fl 470,-. Er ontbreekt in de correspondentie klaarblijkelijk een brief waarin Stols meldde dat door de keuze voor de letter Bembo de prijs nog iets lager zou kunnen uitvallen, want op 16 oktober, ten slotte, reageerde Boucher als volgt: 'Ik [...] kan nu gelukkig definitief toezeggen dat de Gedichten van Greshoff doorgaan. In je laatste brief schrijf je dat 470 gulden de uiterste prijs is, tenzij we de Bembo gebruiken. Nu heb ik die nog liever dan de Lutetia, zooals ik in het begin ook al zei. Zondag a.s. komt Greshoff, meen ik definitieve afspraken maken over de indeeling.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag L.J.C. Boucher.)

- 6 *Middeleeuwsche liederen* zou, geïllustreerd met 40 houtsneden door de Vlaamse tekenaar Victor Stuyvaert (1897-1974), in 1935 bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschijnen. Het boek, dat gezet werd uit de Romanée, werd gedrukt bij Boosten & Stols.
- 7 Van 4 tot 12 november werd in de Stedelijke Feestzaal aan de Meir te Antwerpen de jaarlijkse Vlaamse boekbeurs gehouden. Op deze beurs waren naast Stols ook de uitgeverijen W.L. & J. Brusse, A.W. Sijthoff, C.A.J. van Dishoeck en J.M. Meulenhoff vertegenwoordigd.
- 8 Henri Jean François Borel (1869-1933) was op 31 augustus overleden; vanaf 1916 was hij als literair criticus aan Het Vaderland verbonden geweest.
Op 3 september had Menno ter Braak aan E. du Perron geschreven: '[...] ik heb naar het baantje van Borel gesolliciteerd, in voorloopige termen natuurlijk, want Borel is nog niet katholiek begraven. 's-Gravesande ried mij aan, het dadelijk te doen. Wat doe jij? Er zijn natuurlijk oneindig veel beroerde kanten aan zoo'n betrekking; maar [...] in jouw geval zou ik het zeker probeeren. En Greshoff, Slauerhoff? Overigens denk ik nu alweer, dat noch jij, noch ik kans zullen hebben; wij zijn niet bezadigd genoeg. Maar het is te probeeren.' Op 9 september voegde hij daaraan toe: 'Ik heb nog bij Pannekoek geïnformeerd, of ik Greshoff soms concurrentie aandeed; maar hij verzekerde mij, dat die om bepaalde redenen *geen* kans had, ook als ik niet meedong.' (Menno ter Braak/E. du Perron, *Briefwisseling 1930-1940* (ed. H. van Galen Last), dl.2, Amsterdam 1964, p. 141 resp. p. 147.) Over de opvolging van Borel ontstond een lange strijd tussen Ter Braak, gesteund door de hoofdredacteur van Het Vaderland, en de tegenkandidaat van de directie, Henrik Scholte. Op 6 november kon Ter Braak schrijven dat hij Borel was opgevolgd. Vanaf 12 november zouden Ter Braaks artikelen in Het Vaderland verschijnen. (Zie ook br.283 n.5.)
- 9 Henri Mayer Jr. zou werkzaam zijn bij het Institut International d'Agriculture in Rome.

283. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 oktober 1933¹

8 oct., '33

Beste Sander,

Hartelijk dank voor de gelukkig goede berichten. Ik wacht elk oogenblik bericht over een gaan naar Engeland.² Wanneer dat niet doorgaat zie je mij op een nader te bepalen dag tusschen 22-27 oct in Maastricht verschijnen. Dank Emile vast bij voorbaat voor zijn gastvrij onderdak. Ik ben zeer benieuwd om hem aan de zetkast te zien staan, gelijk ik, in 1913 bij Macdonald te Nijmegen, waar ik de Verzamelde Gedichten van Th.van Ameide zette.³

Ik zal Boucher aanporren.

De kans van het naar Engeland gaan is niet groot, zoodat je 75% kans hebt om nu[*lees:me*] op je dak te krijgen.

De opvolging van Borel is nog niet geregeld.⁴ Dat wacht op de terugkeer van Nijgh uit Amerika. Het gaat tusschen Henny Scholte en Menno. De eerste is de kandidaat van de directie, de tweede van de hoofdredactie.⁵ Als die twee grootmachten het niet ééns kunnen worden heb je alle kans dat een derde ermede strijken gaat. Dat zou hoogstwaarschijnlijk Ritter zijn.⁶ Zooals de situatie nu is, valt er nog *niets* met eenige zekerheid over de einduitslag te zeggen. Mayer jr. gaat dezer dagen naar Rome en komt dan Dec. weder om zijn Heuvel te beklimmen.⁷

Heel veel liefs van[*lees:voor*] Greet van ons allen, het beste met de kindertjes, speciaal de nieuwe aanwinst, hartelijke groeten aan Emile en alle bekenden,
een stevige hand van je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 Waarschijnlijk heeft Greshoff dit bericht over een verblijf in Engeland nooit ontvangen. Het is niet bekend wie of wat hij in Engeland zou willen bezoeken.
In zijn brief van 27 oktober (br.284) zou Greshoff Stols bedanken voor de gastvrijheid in Maastricht, een bezoek dat Greshoff, op voorwaarde dat zijn Engelse reis geen doorgang zou vinden, al aankondigde in deze brief.
- 3 *Verzamelde gedichten 1906-1912* van Th.van Ameide (ps. van Johan Hendrik Labberton, 1877-1955) was in 1912 bij C.M.B. Dixon & Co te Apeldoorn verschenen. De bundel was gedrukt bij F.E. MacDonald te Nijmegen; Greshoff had een deel van deze bundel gezet.
- 4 Zie br.282 n.8.
- 5 De kandidatuur van Ter Braak werd gesteund door C.M. Schilt (1878-1950), die vanaf 1924 hoofdredacteur van Het Vaderland was; de tegenkandidaat van Ter Braak was Henrik Scholte, die gesteund werd door E.A.L. de Lang (1880-1960), die vanaf 1916 directeur van Het Vaderland was.
Het Vaderland was eigendom van de Nieuwe Rotterdamsche Courant, van welke krant H. Nijgh directeur was.
- 6 P.H. Ritter Jr. was sedert 1918 hoofdredacteur van het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad. Daarnaast leidde hij de letterkundige rubriek van de AVRO. Eind 1933 verzochten de commissarissen van deze krant Ritter zijn nevenwerkzaamheden te beëindigen. Per 1 februari 1934 nam hij ontslag, al zou hij wel de letterkundige kroniek in het Utrechtsch Dagblad blijven verzorgen.
- 7 Henri Mayer Jr. zou in januari 1934 trouwen met M.M. barones van Höevell.

284. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 27 oktober 1933¹

Brussel, 27 October, 1933.

Beste Sander,

Wees met Greet hartelijk bedankt voor je gastvrijheid.

Ik heb een aangename tijd in Maastricht doorgebracht en ik hoop het binnen niet al te langen tijd nog eens te herhalen.

Groet Emile allerhartelijkst. Veel liefs voor allen,

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.

285. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 november 1933¹

8 nov. '33

Beste Sander,

Ik heb zoojuist nog eens aan Boucher geschreven omdat we toch weten moeten of hij accoord gaat met de uitvoering geheel als Byron. Verder verzocht ik hem om je spoedig zijn uitgeversmerk, de panter, te zenden.² Ik hoop dat de bibliografie niet lang meer op zich wachten laat.³ Dan is alles compleet. Ik zou het zoo godzalig vinden, wanneer je zoo spoedig als het je mogelijk is met het zetten begint. Zoo'n boek duurt toch altijd langer dan je denkt en berreekt[*sic*], eer het heelemaal àf is.

Nieuws is er natuurlijk niet in die ééne dag!

Heel veel liefs van vrouw tot vrouw, een hart. groet voor Emile,

een hand van

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 Als uitgeversmerk voor het voorplat van de delen van de reeks *Folemprise* gebruikte L.J.C. Boucher een panter.
Dit beeldmerk was mogelijk aan een 16e-eeuws Frans boek ontleend. (Zie Marieke van Delft, *Folemprise*, in KB Centraal, Huisorgaan van de Koninklijke Bibliotheek 16 (1987) 12, p. 2-3.)
- 3 Greshoff zou op 30 november de door G.H. 's-Gravesande van zijn werk gemaakte bibliografie ontvangen.

286. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 november 1933^{1, 2}

[Bruxelles,] 11 nov.

Beste X.

Zoojuist een brief van Boucher. Hij gaat *volkomen* accoord met de letter en het formaat van de Byron.

Alléén over het papier voor gewoon en luxe-ex. moet je nog met Boucher onderhandelen.³

Reken er op dat J.C. Blöm van Bröckelen nog wel wat in die voorrede veranderen zal,⁴ dat je die dus het eerst laat zetten, opdat hij den tijd hebbe! Je kent ZEd's tempo!

Hierbij een knipsel dat je interesseren zal.

Ik zend je spoedig de text voor een prosp. 4 blz. formaat - Byron met briefkaart.⁵
Dan kan ik deze spoedig verzenden.

Veel hart groeten aan Emilius van der Mussertborch.⁶

Veel liefs v. gade en kroost

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Greshoff een brief van Boucher had ontvangen over letter en formaat van zijn *Gedichten 1907-1934*. Dit was het antwoord op de door Greshoff gestuurde brief aan Boucher waarvan in br.285 van 8 november sprake was.
- 2 Geschreven op briefpapier van de Taverne du Passage, Galerie de la Reine 30, Bruxelles.
- 3 De oplage van *Gedichten 1907-1934* zou bestaan uit 600 exemplaren op Allura-papier en 25 exemplaren op handgeschept Ciconia-papier uit de molen van Miliani te Fabriano. Er is uit deze periode geen correspondentie tussen Stols en Boucher bewaard gebleven over de keuze van de papiersoort voor *Gedichten 1907-1934*.
- 4 Van de 'Voorrede' door J.C. Bloem voor *Gedichten 1907-1934* is noch een autograaf of typescript, noch een drukproef bewaard gebleven, zodat niet is na te gaan of Bloem inderdaad veranderingen heeft doorgevoerd.
- 5 Het prospectus voor *Gedichten 1907-1934* meet 13,5 × 20 cm. Het dubbelblad bevat op de voorzijde het vignet van de serie Folemprie en de tekst 'Folemprie MCMXXXIV', op de linker pagina aan de binnenzijde een portretfoto van Greshoff, op de rechterpagina een tekst door Jan van Nijlen en op de achterzijde de eigenlijke prospectustekst.
De tekst van Jan van Nijlen luidt: 'Nu de complete gedichten van J. Greshoff in één boekdeel verzameld worden - voor het meerendeel zijn de in beperkte oplagen afzonderlijk verschenen bundels uitverkocht - zal duidelijk blijken, welk een bijzonder interessante figuur deze dichter is. Hij heeft zich niet, zoals anderen, dadelijk aan de aandacht opgedrongen door een of ander schitterend jeugdwerk: hij heeft jaar na jaar zijn oeuvre opgebouwd en toen de dichter den rijpen leeftijd had bereikt, kon men constateeren, dat zijn invloed op de jongste generatie zeer groot was. De oorzaak van dien invloed is te vinden in den aard zelf van Greshoff's poëzie. Er is in Nederland geen gebrek aan welsprekende en lyrische poëzie, aan hartstochtelijke, wijze en landelijke poëzie. Maar de poëzie van Greshoff is toch nog iets anders. Zij brengt iets, dat in Nederland zoo niet geheel onbekend, dan toch vrij zeldzaam is: een kunstig gedoseerde mengeling van hartstochtelijke liefde voor het leven, van sarcasme voor het kleinburgerlijk bestaan, van vriendelijke ironie en teeder medelijden. Daardoor is zij eenigszins verwant aan de poëzie der Fransche Fantaisisten. Niets is menschelijker dan deze poëzie, waarin iedereen iets van de verborgenheden van zijn eigen ziel kan herkennen. Voor wie hem leest wordt deze dichter een vriend: hij heeft den beminnelijken toon die ontroert en tevens overtuigt. De dichter, die hier aan het woord is, is er een die spreekt van mensch tot mensch, en zelfs zijn sarcasme, dat nooit erg bitter is, heeft nog een vertrouwelijken toon. Hetgeen bovenal in deze gedichten bekoort is de kinderlijke gehechtheid aan het leven, de eenvoudige blijheid om de enkele schoonheden en vreugden van dit aardsch bestaan.'
- 6 Vanwege het gedeeltelijk ontbreken van de ledenadministratie van de NSB is het waarheidsgehalte van deze benoeming van Emile van der Borch door Greshoff niet na te gaan. (Med. Hans de Vries, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.)
Greshoff refereerde in zijn brieven van 9 januari (br.289) en 16 februari 1934 (br.295) ook wel aan Van der Borch als Hitlerjunge Emile. Van der Borch zou in 1943 gefusilleerd worden

vanwege zijn lidmaatschap van de Inlichtingendienst (ID), een geheime vanuit Londen geleide organisatie, die in Nederland gegevens verzamelde over Duitse activiteiten.

287. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 november 1933¹

Brussel, 22 November, 1933.

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief welke ik ontving toen ik juist op het punt stond om naar Amsterdam te vertrekken.

Zooals je gezien hebt is Menno toch benoemd, ook nodigde ik hem uit voor 'Groot Nederland' maar hij kon dit après tout niet aannemen omdat Zijlstra nu plotseling Forum toch laat doorbestaan.² Voor de opdracht zal ik zorgen. Ik zal je de voorwerpen dezer dagen per brief toezenden.

Verder is hier werkelijk geen nieuws en ik denk dat het ook in Maastricht kalm zal zijn.

Met hartelijke groeten ook voor Greet en Emile,
geheel je
Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van Dagblad Het Vaderland, 's-Gravenhage. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Bd.Aug.Reyers 130, Schaarbeek.

2 Aan het einde van de tweede jaargang van Forum in 1933 was er sprake van een reorganisatie, waarbij ten opzichte van elkaar autonome Vlaamse en Nederlandse redacties werden ingesteld. Vanwege de reorganisatie zouden eind 1933 E. du Perron en E. Bouws uit de redactie van Forum verdwijnen.

Er werd ter wille van de zuiverheid van de principes waarvoor Forum stond overwogen Groot Nederland om te vormen tot het orgaan van de Forum-groep. Aanvankelijk wilde Menno ter Braak - die per november tot redacteur van Het Vaderland was benoemd - het voorbeeld van Du Perron volgen, maar hij bedacht zich tot teleurstelling van Greshoff toen Zijlstra toch Forum bleek te willen voortzetten.

Op 21 oktober schreef Du Perron aan Ter Braak: 'Heeft Jan je geschreven van de reorganisatieplannen van *Gr. Nederland*? Als men werkelijk iets van dat tijdschrift maken kan, dan lijkt het mij niet 10 × maar 100 × verkieslijker dat jij met Jan in die redactie gaat [...]. Je kunt dan ook voor "ons" meer doen, dunkt mij.' Een dag later drong Du Perron daarop nog eens aan bij Ter Braak met de woorden dat hij in Ter Braaks plaats honderd maal liever met Greshoff samen in de redactie van Groot Nederland zou gaan zitten dan in Forum te blijven, omdat: '1° heb je daar veel belangrijker plaatsruimte, 2° [...] Jan en jij samen vormen daar dan de meerderheid. Het schijnt dat Holkema en Warendorf er heel veel voor voelen om van *Gr. Ned.* juist een "actueeler" literair blad te maken.' (Menno ter Braak/E. du Perron, *Briefwisseling 1930-1940* (ed. H. van Galen Last), dl.2, Amsterdam 1964, p. 193-194.)

Toen Greshoff hem het redacteurschap van Groot Nederland aanbood, weigerde hij. Greshoff voelde dat als verraad; Du Perron voelde dit met hem mee, want op 23 november schreef hij aan Ter Braak: 'Gisteravond thuisgekomen [...] vond ik een wanhopige brief van Jan over het gebeurde. Hij heeft alles gedaan om je in de red. van *Gr. Ned.* te krijgen en nu laat je hem in den steek? Hij vindt dat je hem een figuur laat slaan [...] en dat je "de onzen" het tegendeel van een dienst bewijst. Ik wacht nu op een brief van jou voor ik me hierover een opinie vorm, en in ieder geval weet ik één ding zeker: je hebt je natuurlijk nooit zoo verbonden gevoeld tegenover Jan, als hij het gevoeld heeft. Maar als het waar is dat hij je tot het laatste toe op de hoogte heeft

gehouden en dat jij hem tot het laatste toe gezegd hebt dat je er wel voor voelde, is de manier waarop je met hem omspringt toch wat kras [...] in ieder geval wisten wij allemaal toch dat Jan zich heelemaal toelegde op het nemen van jou in *Gr. Ned.*! Hij had een absoluut vertrouwen in je, en ik kan me voorstellen dat hij zich nu lamgeslagen voelt.’ (*Id.*, p. 232.)

Greshoff schreef later in een terugblik: ‘Ik heb Ter Braak niet één, maar tienmaal voorgehouden dat een compromis altijd en overal op een mislukking uitloopt, uit moest lopen, dat dus een conflict Zuid-Noord na korter of langer tijd onvermijdelijk zou zijn. Tenslotte besloot Ter Braak het voorstel van Groot Nederland af te wijzen [...]. Uit dit noodlottig besluit kwam Forum-tweede-formule tot stand. Vormde Forum gedurende de eerste jaren van zijn bestaan een eenheid, nu zou het in het vervolg gesplitst worden in een Nederlands en zogenaamd Vlaams gedeelte.’ (Het Vaderland, 14 mei 1965.)

Van Holkema & Warendorf, de uitgevers van Groot Nederland, hadden op 21 november al aan Greshoff bericht dat Ter Braak weigerde tot de redactie van Groot Nederland toe te treden, maar deelden mee dat ‘de heer Ter Braak veel lust gevoelde om het volgend jaar alsnog tot de redactie van Groot Nederland toe te treden’. Dat is niet gebeurd. (Zie voorts *Forum. Brieven, citaten, dokumenten en knipsels* (ed. Willem Mooijman), 's-Gravenhage-Rotterdam 1969, p. 193-199.)

288. A.A.M. Stols e.a. aan J. Greshoff, 2 december 1933¹

Amsterdam 2/XII 1933

[xxx]

C Nypels ex-Leiter²

Emiele van Kampen³

Henri Mayer Excommunio

[xxx]⁴

Bob

Stobbaerts Marcel

Sander

Dans 5 minutes ils seront saouls

Tu vois les amis qui ont tout simplement signé sans te dire des gentilleses! Ah, l'hypocrite!

Jenever is toch vloeibaar goud!

Eindnoten:

- 1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende de Old Dutch Inn, Rembrandtsplein 24 te Amsterdam
- 2 Charles Nypels was in 1932 bij drukkerij Leiter-Nypels te Maastricht ontslagen, en was thans te Amsterdam woonachtig waar hij in 1934 Uitgeverij Charles Nypels zou oprichten.
- 3 Waarschijnlijk een samentrekking van Emile van der Borch van Verwolde en Bob van Kampen.
- 4 Mogelijk Milos Sliva, die de initiatiefnemer was van de op 2 december in het Stedelijk Museum te Amsterdam geopende tentoonstelling van Tsjechische boekkunst. (Zie br.290 n.9.)

289. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 januari 1934¹

Brussel, 9 Januari, 1934.

Beste Sander,

Toen ik hoorde dat Eva roodvonk had heb ik direct geschreven om nadere inlichtingen, maar je hebt me nooit geantwoord. Ook op een volgende missive hoorde ik niets.

Wat is er toch? Heb je het zoo druk of maken de moeilijkheden des levens je lusteloos in de correspondentie.

Geef eens bericht omtrent je zelf, het huisgezin, Hitlerjunge Emile² en vertel me toch eindelijk eens wanneer ik de eerste drukproeven³ mag tegemoetzien.

Je nieuwjaarswensch was allerkeurigst.⁴ Mijn hartelijke dank er voor.

Met heel veel groeten van huis tot huis,
geheel je
Jan.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de hoofdredactie van het Hollandsch Weekblad voor België.
- 2 Zie br.286 n.6.
- 3 Op 15 februari (br.294) zou Greshoff een eerste gedeelte van de drukproef van *Gedichten 1907-1934* ontvangen, op 14 of 21 maart (br.302) gevolgd door het resterende gedeelte.

- 4 Stols verzond als nieuwjaarswens de plaquette *Carole en latin* van Charles d'Orleans, vergezeld van de gedrukte mededeling 'Avec mes meilleurs vœux pour 1934'. De plaquette werd gedrukt door Boosten & Stols en telde 4 pagina's. J. Buckland Wright maakte de houtgravure. Voor de leden van La Compagnie Typographique vervaardigde Stols een uitgaafje van deze tekst in een oplage van 88 exemplaren.

290. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 10 januari 1934¹

[Maastricht,] 10-1-1934

Beste Jan,

Ja, ik ben een lui schrijver geworden; het leven is heelemaal niet leuk meer, waarom zouden we dan bovendien nog brieven schrijven?

In ieder geval heb ik jou leeleijk[*sic*] laten zitten, maar ik kan je toch mededeelen, dat je Gedichten² geheel zijn afgetikt, en dat er, zoodra er lood vrij is (we gaan spoedig aan de Molière drukken)³ gegoten wordt.

Boucher wilde de uitgave tot het najaar uitstellen; ik schreef hem, dat wat mij be-

treft het zetten en drukken echter een normaal verloop moet hebben.

Van de Soleares van Slau heb ik helaas geen proeven; doch er verschijnt dit voorjaar een verkorte publieke uitgave,⁴ die je natuurlijk ontvangen zult Van de eerste uitgave (waarin enkele zacht erotische gedichten)⁵ werden 10 ex voor inteekenaren en 5 voor vrienden en begunstigers van Slau gedrukt.

Ik dank je nog voor je belangstelling met Eva's roodvonk. Het was gelukkig maar een heel lichte graad, doch de antisepsis die we moesten toepassen was erg vervelend. Ze is een tijdje goed geweest en zelfs weer naar school, doch gisteren kwan[*lees*.kwam] ze weer met een griepje thuis. Scholen zijn pestinstellingen. De beide andere peuters maken het best. Ik heb juist een verzekering ter fine van studie op den jongsten afgesloten, en ik moest daatroe[*sic*] heden middag bij een vreemden dokter eenige kunstjes, en naakt, uithalen, hetgeen me een flikkerachtig gevoel gaf.

Schrijf weer eens gauw, het is zoo leuk bij jullie, vooral met de politie en de justitie. Wat zal Jan van Nijlen een plezier hebben; heeft hij door die opruiming nog niet den graad van secretaris-generaal bereikt?⁶ En zit T.v.B. nog niet in de bak?⁷

Hier doe ik met Emile de gewone dagelijksche zaken af. Veel bizonders is er niet. Er gaat haast nites[*sic*] om, en door die heerlijke omzetbelasting die we hier gekregen hebben is iedere fabrikant (ook uitgever = fabrikant van boeken) agent van den fiscus geworden, hetgeen me verplicht tot het houden van registers, waarin ik, helaas, dit jaar nog geen letter heb behoeven te schrijven, zoo druk is het met de zaken.

Binnenkort zend ik je een boekje van de Bourbon (voor het verschijnen).⁸

Sliva heb ik 2 × gezien; een maal in Amsterdam, tezamen met Stobbaerts; we hadden er een beschonken feest, en ik zag op de tsjechische tentoonstelling⁹ zeker afgerot persoon,¹⁰ die ik heerlijk kon negeeren en die een scheiding draagt.

De tweede maal verraste hij me in Maastricht, en wel op Kerstmis.

Hoor je nog wel eens iets van Eddy?¹¹

Hartelijke groeten ook van Greet voor jullie beiden (en als ze er zijn, ook voor de jongens); groet a.i.j.b.m. ook Truyda¹² van mij.

Als steeds, je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Maastricht.

2 *Gedichten 1907-1934*.

3 Van 1935 tot 1937 zou Stols in zes delen de *Oeuvres complètes* van Molière uitgeven voor La Compagnie Typographique te Parijs. Het eerste deel zou aanvankelijk in 1933 verschenen zijn, maar in werkelijkheid verscheen het pas omstreeks maart 1935. Het laatste deel zou in 1937 verschijnen.

De *Oeuvres complètes* werden uit de Lutetia gezet. *Gedichten 1907-1934* zou worden gezet uit de Bembo.

4 De eerste druk van *Soleares* was in december 1933 bij Stols in een oplage van 15 exemplaren verschenen. In februari zou bij A.A.M. Stols te Maastricht een tweede, gewijzigde druk van deze bundel verschijnen. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 300 exemplaren.

- 5 Bedoelde gedichten van J. Slauerhoff zijn vanaf de tweede druk van *Soleares* weggelaten. De gedichten zijn herdrukt in de afdeling *Soleares* van de gelijknamige bundel in Slauerhoffs *Verzamelde werken*, dl.3, *Gedichten* (ed. K. Lekkerkerker), dl.3, Rotterdam 1941, p. 126-127.
- 6 Jan van Nijlen werkte vanaf 1919 bij de vertaaldienst van het Ministerie van Justitie te Brussel.
- 7 F.V. Toussaint van Boelaere was chef van de vertaaldienst van het Ministerie van Justitie te Brussel.
- 8 De roman *Het licht achter Golgotha* van Louis de Bourbon, die in januari 1934 bij A.A.M. Stols te Maastricht zou verschijnen. De roman was gedrukt bij Boosten & Stols en was geïllustreerd met tekeningen door Charles Eyck.
- 9 Van 2 tot en met 15 december 1933 was in het Stedelijk Museum te Amsterdam de tentoonstelling 'Het Tsjecho-Slowaaksche Schoone Boek' te bezichtigen geweest. De tentoonstelling was een vervolg op de tentoonstelling van Nederlandse boekkunst die in maart 1933 in Praag te zien was geweest. Deze tentoonstelling was eveneens op initiatief van Milos Sliva ingericht; al eerder had Sliva een tentoonstelling van Tsjechische boekkunst in Brussel ingericht. (Zie br.264 n.3.)
- 10 Jan van Krimpen.
- 11 Van 17 tot en met 20 december 1933 en op 3 en 4 januari had E. du Perron bij Greshoff gelogeerd. In de tussenliggende periode verbleef hij met Bep du Perron-de Roos in Voorburg. Op 5 januari reisde Du Perron terug naar Parijs. Du Perron had op 24 november 1933 een prentbriefkaart aan Stols gestuurd, en zou hem pas op 28 februari weer schrijven. Als excuus voor zijn stilzwijgen voerde hij aan dat hij het druk had met de vertaling van *La condition humaine* van André Malraux. (Zie E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.4, Amsterdam 1978, p. 470.) De verhouding tussen Stols en Du Perron stond echter in deze periode ook onder enige spanning. (Zie Ad Hodiñius, *E. du Perron en zijn uitgevers (I)*, in *Optima* 14 (lente 1987), m.n. p. 98-104.)
- 12 Geertruida ter Braak (1908-1981) was sinds oktober 1933 in Brussel werkzaam als privé-secretaresse van Maurice Roelants en had enige tijd bij Greshoff ingewoond. In maart zou zij bij Ada Spiering, die in deze periode eveneens in Brussel woonde, intrekken. In augustus 1935 zou zij trouwen met Victor Varangot, die tot februari van dat jaar secretaris van Greshoff was geweest.

291. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 januari 1934¹

Brussel, 11 Januari, 1934.

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief. Ga nog eens goed na of je niet ergens een vuile proef van dat boekje van Slau hebt.² Je bewaart toch zeker de correcties altijd een tijdje. Ik verlang erg naar proeven³ en ik hoor dan ook met genoeg dat de zaak afgetikt is.

Hartelijke groeten van allen voor allen, een stevige hand van
je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de hoofdredactie van het Hollandsch Weekblad voor België.
- 2 De eerste druk van *Soleares*, die in een oplage van 15 exemplaren was verschenen. (Zie br.290 n.5.)
- 3 De drukproef van *Gedichten 1907-1934*.

292. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 januari 1934¹

Brussel, 26 Januari, 1934.

Beste Sander,

Mag ik je allerhartelijkst dank zeggen voor de proeven van Slauerhoff die bijna zoo mooi zijn als het boekje zelf.²

Ik vind het verschrikkelijk aardig van je dat je me hiermede verrast hebt.

Nieuws kan ik je niet melden en ik verwacht ook niet dat Maastricht veel wereldschokkends zal opleveren. Maar ik slaak nog eens een zucht om proeven!

Nogmaals mijn allerhartelijkste dank. Heel veel liefs van huis tot huis en een stevige hand van

je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de hoofdredactie van het Hollandsche Weekblad voor België.
- 2 Zie br.291 n.2.

293. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 februari 1934¹

Brussel, 8 Februari, 1934.

Beste Sander,

Dit is een noodkreet! De oorspronkelijke bedoeling was dat het boek in Maart zou verschijnen.² Ik zei tegen Boucher; je moet op een maand of tien rekenen en ik zond hem de volledige copij verleden jaar Mei en thans heb ik nog niet het kleinste proefje.³

Eer dat alles gecorrigeerd en gerevideerd [+ is] duurt toch ook nog even en dan komt nog de afdruk. Laten we zeggen dat we de datum van Maart tot begin Mei verleggen. Maar dan wordt het toch heusch tijd dat ik nu iets ontvang.

Hoe gaat het thuis? Wat jammer dat je die Zondag niet met de Bemelmans meegekomen bent.⁴ Hier niets nieuws.

Heel veel liefs van ons beide voor Greet en de kinderen en voor jezelf een hartelijke hand, geheel

je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Dagblad Het Vaderland, 's-Gravenhage. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Bd.Aug.Reyers 130, Schaarbeek.
- 2 Uit de correspondentie tussen Greshoff en L.J.C. Boucher, voorzover die bewaard is gebleven, blijkt nergens dat Boucher Greshoff beloofd had *Gedichten 1907-1934* in maart te publiceren. Wel had Boucher in een brief aan Stols van 9 augustus 1933 er op aangedrongen dat Stols in zijn prijsopgave er rekening mee zou houden dat Greshoffs bundel in maart 1934 geleverd moest worden. (Zie br.279 n.2.)
- 3 Op 11 augustus 1933 had L.J.C. Boucher aan Stols geschreven: 'Ik zal hem [= Greshoff] schrijven U het getypte MS toe te zenden.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag L.J.C. Boucher.)
Het grootste gedeelte van de kopij voor *Gedichten 1907-1934* had Greshoff op 12 september 1933 (br.278) aan Stols gezonden. Uit de correspondentie tussen Greshoff en Boucher, voorzover die bewaard is gebleven, blijkt niet of Greshoff de kopij van deze bundel al in mei 1933 aan Boucher had gezonden.
Op 20 februari 1933 had Boucher nog aan Greshoff geschreven: 'Hebt U nog nieuwe gedichten geschreven? Lijkt het U iets om de gedichten die U nu nog gaat schrijven ook in de bundel op te nemen.'
- 4 Niet geïdentificeerd.

294. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 15 februari 1934¹

[Maastricht,] 15-2-34

Beste Jan,

Er is nu eindelijk iets gegoten (3 rollen); ik corrigeer vlug de eerste proeven;² jij krijgt er dus begin volgende week. In den Haag heb ik met Boucher geconfereerd; 15 Maart moet reisexemplaar klaar zijn. Maar daartoe moet ik het portret van John krijgen, desnoods het mislukte.³ Boucher heeft geen haast, ook niet toen ik er hem indertijd naar vroeg. Nu moeten, omdat we ze hebben aangenomen, eerst 6 romans afgegoten,⁴ en mijn boek over Rome.⁵

Mhgr van huis tot huis
je
Sander

Schrijf eens wat dat voor boek van J.v.N. is dat bij E. uitkomt!⁶

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van The Halcyon Press. A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht.
- 2 De drukproef van een gedeelte van *Gedichten 1907-1934*.
- 3 John Buckland Wright had het eerste portret van Greshoff dat hij gemaakte had, afgekeurd. (Zie ill. p. 211.)
- 4 Het betreft hier waarschijnlijk bij Boosten & Stols gedrukte romans van andere uitgevers.
- 5 *Roma nel pensiero e nel sentimento degli italiani da Dante a Mussolini* zou in april als eerste Italiaanse uitgave van de Stamperia Alcione te Maastricht verschijnen. De tekstverzorging was van Ettore Serra. S.H. de Roos tekende de titel en A.A.J. Stols de initialen. Het portret van Julius Cesar dat voorin was afgedrukt, werd getekend door K. Bouwer [= J. Buckland Wright]. Het boek werd door Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 350 exemplaren.
- 6 In november zou bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem de door Greshoff samengestelde en ingeleide bloemlezing *Gedichten van Jan van Nijlen* in een oplage van 125 exemplaren verschijnen. De gedichten werden gekozen uit zijn bundels *Verzen*, *Het licht*, *Naar 't geluk*, *Het aangezicht der aarde*, *De lokstem*, *De vogel Phoenix* en *Geheimschrift*. De bloemlezing verscheen ter gelegenheid van Van Nijlens vijftigste verjaardag op 10 november. In maart zou de bundel *Geheimschrift* bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem verschijnen. Gezien Greshoffs antwoord van 16 februari (br.295) bedoelde Stols echter de bloemlezing *Gedichten van Jan van Nijlen*. Greshoff was vanaf februari doende intekenaren voor de uitgave van de bloemlezing bijeen te brengen.

295. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 februari 1934¹

Brussel, 16 Februari, 1934.

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je briefkaart die mij pijnlijk trof. Toen ik in November in Maastricht was zei je: ik moet even de loopende dingen afdoen en dan laat ik dadelijk dat boek² gieten. Nu zijn we drie maanden verder en nu zijn er plotseling zes romans vóór mij geschoten. Enfin, beloof me dat je het nu zoo gauw mogelijk tusschen de druppeltjes door zult afgieten.

Afgekeurde houtsnede door John Buckland Wright voor *Gedichten 1907-1934* (1934) (collectie S.A.J. van Faassen, Den Haag).

Als frontispice in *Gedichten 1906-1934* (1934) opgenomen houtsnede door John Buckland Wright.

Drukkerij Boosten & Stols, O.L. Vrouweplein 23, Maastricht.

Als Boucher tegen jou zegt dat hij geen haast heeft, dan leid ik daaruit af dat hij mij lichtelijk bij de neus en aan het lijntje houdt. Het is nu juist anderhalf jaar geleden dat hij mij vroeg om hem die text af te staan.³ Het idee is niet van mij, maar van hem uitgegaan en tegen mij doet hij heel actief en tegen jou blijkbaar tegenovergesteld.

Het boek van Jan van Nijlen⁴ is een idee van het individu uit Haarlem⁵ die den chef vijf mille kan geven voor een kleine bloemlezing ui[+ t] zijn werk. Je begrijpt dat in de tegenwoordige omstandigheden een dergelijk aanbod niet afgeslagen mag worden, hoewel Jan van Nijlen voor het boek als zoodanig betrekkelijk weinig voelt. Je schrijft niet over thuis. Gaat het Greet en de kinderen goed? En Hitlerjunge Emil?⁶ Je was vroeger een heel wat trouwer en omstandiger correspondent dan tegenwoordig.

Hier niets nieuws. Het is nogal druk op het copiefabriekje, zoodat er weinig van uitgaan komt.

Met heel veel liefs van huis tot huis,
geheel je
Jan

Schrijf, heden nog, eens een vertrouwelijk briefje aan Barthou, dat hij mijn dossier, dat al bijna 2 jaar klaar ligt, met spoed afhandele!!⁷

Nù heb je de kans mij met één kort briefje te helpen.
Do it now!

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Dagblad Het Vaderland, 's-Gravenhage. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Bd.Aug.Reyers 130, Schaarbeek.
- 2 *Gedichten 1907-1934*.
- 3 Greshoff had op 19 september 1932 met L.J.C. Boucher kennis gemaakt. Op 23 september 1932 (br.226) had hij Stols geschreven dat Boucher 'kleine plaketten' wilde gaan uitgeven. Het is zeer de vraag of Boucher inderdaad al tijdens deze eerste ontmoeting aan Greshoff voorgesteld heeft een verzamelbundel van diens gedichten uit te geven. Begin 1933 is er in de correspondentie tussen Greshoff en Boucher, voorzover die bewaard is gebleven, voor het eerst sprake van een uitgave van Greshoffs gedichten.
- 4 *Gedichten van Jan van Nijlen*.
- 5 Jan van Krimpen.
- 6 Zie br.286 n.6.
- 7 Op welk, op hem betrekking hebbend, dossier van de Franse bibliofiel Jean Louis Firmin Barthou (1862-1934) Greshoff mogelijk doelde, is ons onbekend. Barthou was voorzitter geweest van het in 1903 opgerichte bibliofiele genootschap Le Livre Contemporain en was erevoorzitter van de in 1923 opgerichte Les Bibliophiles du Palais. In februari was hij, na vele andere overheidsfuncties (waaronder enkele ministersposten) bekleed te hebben, minister van buitenlandse zaken van Frankrijk, geworden. Mogelijk heeft het 'dossier' betrekking op een Franse onderscheiding voor Greshoff.

296. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 februari 1934

[Schaerbeek] Vrijdag. [16.11 1934]

B.S.

Hartelijk dank voor je brief. Ik had je juist [:ge]antwoord. Ik heb je die Tapis Roulants geloof ik zeker te weten al na gezonden.¹ Sinon, dan zal ik ze nog eens laten tikken.

Kijk het even na en schrijf.

Ik kom *zeker* kijken als je khuusthuijvers[?] bent. Veel succes wenschen we je en van ganscher harte.

Ga je naar Roma of komt Moes bij jou?²

Zoo ja, bezoek dan Henri Mayer fils.

Dr H.C. Mayer

Institut International d'Agriculturé Rome.

Heel veel liefs v.h.t.h.

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Op 12 september 1933 (br.278) had Greshoff het grootste gedeelte van de kopij voor zijn *Gedichten 1907-1934* aan Stols gezonden. Aan de kopij ontbrak op dat moment nog de cyclus *Tapis roulants*. Bij die gelegenheid had Greshoff aan Stols gevraagd de in 1932 bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem verschenen bundel *Mirliton*, waarin *Tapis roulants* was opgenomen, als kopij voor deze cyclus te benutten.
Op 14 of 21 maart (br.302) schreef Greshoff aan Stols de *Tapis roulants* te zullen laten overtikken. Kort daarop moet Stols de kopij hebben ontvangen.
Tapis roulants, dat gedichten uit de periode 1925-1928 bevatte, zou in *Gedichten 1907-1934* tussen de bundels *Confetti* en *Bij feestelijke gelegenheden* worden geplaatst.
- 2 Op 17 april zou Stols naar Rome vertrekken om daar het boek *Roma nel pensiero e nel sentimento degli italiani da Dante a Mussolini* persoonlijk aan Mussolini en enkele anderen aan te bieden. (Zie br.309.)

297. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 20 februari 1934¹

[Maastricht,] 20-2-34

Beste Jan,

Dank voor brief en briefkaart. Neen, ik heb Tapis Roulants niet. Stuur dus. Er zal nu voor en na aan je gedichten worden doorgezet. En druk JBW[right] op het hart om spoedig 't portret af te maken en vraag ook jij hem om het 1° blok althans voor 't reisex. af te staan. JBW voelt er niet voor doch 't is noodig.

Ik zal in verband met de drukte ten zijnent *nu* nog maar niet aan B^{ou}[cher] schrijven; beter is het even te wachten, temeer daar ik hem onlangs voor iemand anders in den arm nam;² hij zou me voor een trafiquant aanzien! Ik ga morgen met de belg. consul naar Brussel;³ of ik je zien zal zal van je werk afhangen. Misschien pleeg ik wel een aanslag op een divan bij je of een luide stoel.

M.h.gr. v.h.t.t.[sic]

je

S.

Ik stuur je morgen mijn 3 nieuwe uitgaven.⁴

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van The Halcyon Press, A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht.
- 2 Het wordt uit de correspondentie tussen Stols en L.J.C. Boucher niet duidelijk waarop Stols doelde. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag L.J.C. Boucher.)
Deel 3 van Bouchers reeks Folemprie bevatte Franz Hellens *La mort dans l'âme*; dit in 1935 verschenen boek werd echter gedrukt bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem. Het eerder, want in december 1934 verschenen deel 4 van Folemprie bevatte het door G. Knuttel Jr. bezorgde *De ondergang van de Cornelia* van zijn grootvader J.A.N. Schagen van Leeuwen; dit deel werd gedrukt bij Ruijgrok & Co te Haarlem.
- 3 Louis Theodore Augustin Robert (1879-1938), die sinds 1921 consul van België voor Limburg te Maastricht was, en zijn vrouw.
- 4 *Soleares* van J. Slauerhoff, *Het licht achter Golgotha* van Louis de Bourbon en *Geschiedenis van Tsjechoslowakije* van Kamil Krofta.

298. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, wschl. 23 februari 1934¹

[Schaerbeek] Vrijdag

B.S.

Vanmorgen het proefje van het portret² ter hand nemend zag ik ineens hoe het cliché nòg te verwenden zou zijn.

Druk van de prosp. zoo eens een aantal briefkaarten.³ Duur kàn dit niet zijn, als je het cliché toch hebt.

Doè het!
Veel liefs. Bezoek gezellig doch te kort.
Jan

Eindnoten:

- 1 Gedeeld op grond van het feit dat Stols in br.297 van 20 februari zijn komst te Brussel op woensdag 21 februari aankondigt.
- 2 Op het prospectus voor *Gedichten 1907-1934* zou een portretfoto van Greshoff gemaakt bij Massardo te Brussel worden afgedrukt, voorzien van het onderschrift: 'Dit is *niet* het portret uit het boek'.
- 3 Van de portretfoto van Greshoff (n.2) zijn geen briefkaarten vervaardigd. Een dergelijke briefkaart, met gebruikmaking van een andere portretfoto, zou pas in 1937 worden gemaakt. (Zie br.493 n.2.)

299. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 27 februari 1934¹

27-2-34

Beste Jan,

Nog hartelijk dank, ook voor Aty voor de gulle ontvangst en behulpzaamheid bij mijn kort verblijf in Brussel. Ik heb die zeer gewaardeerd.

Van je Gedichten zijn nu 148 blz + de inleiding gezet. Ik maak nu eerst alles klaar voor 't reis-ex. en zal je zal[sic] proeven sturen. Inmiddels wordt er met gieten doorgegaan.

Denk je erom mij Tapis Roulants te sturen? We zijn met zetten al verder.

De Robert's² waren vol waardeering over je bereidvaardigheid en vriendelijke ontvangst. Het zijn aardige mensen zoo voor den gewonen omgang.

Als je Hellens ziet, vraag hem dan eens of hij denkt dat er van de 4419 frs die ik nog van het Comité dat zijn naam draagt, nog iets terecht zal komen.³ Ik zou het erg prettig vinden als je er hem eens speciaal over ging spreken.

Thuis gaat het niet zoo best; Eva ligt nu al eenigen tijd met Angina en geregeld boven de 39 koorts. Het is een lamme geschiedenis, allemaal nog gevolgen van de roodvonk. Het arme kind is van den winter nog haast niet uit bed geweest.

De twee anderen en Greet maken het gelukkig goed.

Emile is zwaar gedallast⁴ en ikzelf ben sans le. Als ik nu dat verdomde geld uit Buenos Aires maar eens los kreeg.⁵ Ik wacht er nu al meer dan een jaar op.

Laat je spoedig iets van je hooren, en stuur je het tapijt?

M.h.gr. v.h.t.h.

t.t.

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The Halcyon Press.
- 2 Stols had op 21 februari in het gezelschap van de Belgische consul te Maastricht een bezoek aan Brussel gebracht.
- 3 Zie br.213 n.1.
- 4 Daartoe in staat gesteld door een legaat van zijn grootvader had Emile van der Borch van Verwolde vanaf 1931 op indrukwekkende schaal bibliothele uitgaven gekocht. Bovendien liet hij zijn aankopen vaak met de hand inbinden door Elias P. van Bommel te Amsterdam. Van der Borch drukte bij Stols voor eigen rekening ook een drietal bundels, waarbij kosten noch moeite werden gespaard. In de loop van 1932, tijdens het drukken van zijn uitgave van Swinburnes *Dolores*, was hij vanwege zijn hoog opgelopen schulden onder curatele gesteld. Zijn bibliotheek was op 9 en 10 mei 1933 bij Menno Hertzberger geveild. Met behulp van het hem door zijn moeder verstrekte maandgeld bracht hij echter verkwistende bohémien-achtige periodes in Parijs door. (Zie C. van Dijk, *Aux frais d'un amateur. Emile baron van der Borch van Verwolde en het boek*, in *Uit bibliotheektuin en informatieveld. Opstellen aangeboden aan dr. D. Grosheide [...]* (ed. H.F. Hofman et al.), Utrecht 1978, p. 270-288.)
- 5 Vermoedelijk de betaling voor ... *El sendero; notas sobre mi evolucion espiritualista en vista de futuro* van Ricardo Güiraldes dat eind 1932 door Stols in opdracht van mevrouw Güiraldes was gedrukt.

300. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 februari 1934'

[Bruxelles,] 28/2 '34.

Beste Sander,

Zoo even kreeg ik je brief, waarvoor hartelijk dank.

Wij wenschen Greet en jou het *allerbeste* met Eva'tje: een spoedig, geheel herstel.

Ik verlang *zeer* naar de proeven van 148 blz

Heb je iets van John² gehoord of gekregen.

Tapis volgen nog deze week.

Ik zal Vrijdagavond ten Hellense trekken en bericht je dadelijk. Ik vréés! Geld is

schaarsch! Het beroerdste is dat je ten slotte geld in Argentinië hebt liggen en dat je daar g.v.d. niet àn kan komen.

Groet de gefaucheerde Emile hartelijk en wensch hem sterkte in dalles.

Tot spoedig [xxx] nader bericht.

Ik ben nòg moe van de week dag en nacht werken! Dat is niets meer voor de overrijpe mannen waar ik toe behoor.

Ik kreeg de boekjes van Slau,³ Bourbo[:n]⁴ en Tsjecho Slovakije.⁵ *Hartelijk* dank. Met nogmaals het allerallerbeste met de lieve Eva, sterkte voor Greet en jou, een stevige hand van
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de Taverne du Passage, Galerie de la Reine 30, Bruxelles.
- 2 Het nieuwe portret van Greshoff dat John Buckland Wright voor *Gedichten 1907-1934* maakte, zou hij in maart sturen.
- 3 De tweede druk van *Soleares*.
- 4 *Het licht achter Golgotha*.
- 5 *Geschiedenis van Tsjechoslowakije* van Kamil Krofta was in februari bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschenen. Het boek was vertaald door Th.J.G. Locher en van een voorwoord voorzien door J. Huizinga en was gedrukt door Boosten & Stols in een oplage van 1000 exemplaren.

301. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 13 maart 1934¹

[Maastricht,] 13-3-1934

Beste Jan,

Vanmorgen kreeg ik van Boucher de opdracht om direct tot het afdrukken van het reisex over te gaan, zoodat ik dus niet op de proeven van het voorwerk, exclusief inleiding Bloem kon wachten.

Het reisex wordt 16 blz, zijnde voortitel, portret (moet ik wegens de fijnheid op japansch drukken) colophon, titelpag, en dan het eerste stuk van Oud Zeer.²

Boucher stuurde mij ook de proefbandjes van Wöhrmann;³ erg fraai vind ik ze niet, het zijn gewone buckram bandjes; ik vind het net een uitgave van Nijhoff... Hij bestelde voor de bandjes (Boucher bedoel ik) een schutomslag in engelschen stijl, met veel text erop in cursief.⁴ Maar wat is nu je plan met het omslag van Kutter?⁵ Als ik Boucher goed begrepen heb komen er geen gebrocheerde exx.⁶ Als papier stelde ik indertijd voor Antique de Luxe (zie mijn Byron), maar ik heb sindsdien ontdekt het Antique Ols[*sic*] Style (zie het je onlangs toegezonden ex van Patru, Vie d'Abblancourt). Vind je dit laatste papier ook niet fraaier?⁷

Nu nog iets over de typografische verzorging.

Indertijd is alles berekend op de volle pagina van Byron.⁸ Nu zijn je meeste gedichten korter. Doch de inleiding van Bloem en de Bibliographie zijn op die paginalengte aangehouden.

De zaak hinkt nu in zooverre op twee principes, dat *als* je gedichten langer zijn dan een volle blz van Byron, of zelfs als een gedicht best op één bladzijde kon, je toch in je manuscript die gedichten over twee blz verdeelde. Is dat nu strikt noodig, en vind je het niet een beetje tegen wat wij tot nu toe in de typografie deden?

Ik zou je willen voorstellen, dat we het boek geheel opnieuw opmaken, en wel zoo, dat we de paginas zooveel mogelijk vol maken.

Dat wil dus zeggen, dat we ieder gedicht op een nieuwe pagina beginnen, maar dat we, *als* een gedicht volledig op een bladzijde kan, we dat dan ook doen.

Ik wilde dan, als een gedicht over twee blz valt de tweede blz beginnen ter hoogte van den eersten regel van het gedicht, dus niet ter hoogte van den titelregel. Begrijp je wat ik bedoel, en ga je er mee accoord?⁹

Het boek zal dan natuurlijk wel heel wat dunner worden, maar is dat een bezwaar? Of moet het een dik boek worden? Dan moet het zoo blijven; doch typografisch zal het er niet regelmatig van constructie door worden.

Laat speodig[*sic*] eens iets hooren.

Thuis is gelukkig alles weer in orde.

Ik heb het erg druk; het is krankzinnig, hoe je soms door de menschen gehaast kunt worden.

Met hartelijke groeten van huis tot huis,

tt.

A. Stols

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Maastricht.
- 2 In de afdeling *Oud zeer* in *Gedichten 1907-1934* had Greshoff een aantal gedichten uit de periode 1907-1917 bijeengezet. De afdeling *Oud zeer* komt niet overeen met de beide gelijknamige bundels die Greshoff in 1926 en 1928 bij Stols had gepubliceerd. Een reismodel van *Gedichten 1907-1934* is niet achterhaald.
- 3 NV Boekbinderij v/h C.H.F. Wöhrmann & Zonen te Zutphen had een aantal proefbandjes voor *Gedichten 1907-1934* gemaakt. Op 13 maart schreef Stols aan Boucher: 'Dank voor [...] de bandjes. Ook ik geloof, dat je het roode moet nemen. Overigens vind ik die bandjes wel erg "austère".' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag L.J.C. Boucher.)
- 4 *Gedichten 1907-1934* kreeg een stofomslag, waarschijnlijk ontworpen door Boucher zelf. Op 12 maart schreef hij althans aan Stols: 'Lijkt je een omslag voor de étalage niet geschikt. Ik heb er maar iets bij gedaan. Mij lijkt het beste hiervoor een zeer dun perkamentachtig grijs papiertje te nemen en een typogr. bordure te maken. Tekst bijv. in groot cursiefschrift. Ik laat dat aan je over.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag L.J.C. Boucher.) Op de voorzijde van het beigeleurig omslag staat in een kaderrand, onder auteursnaam en titel, de cursief gezette tekst: 'Door den dichter zelf verzorgde volledige uitgave zijner gedichten met een inleiding van Mr. J.C. Bloem en een bibliographie door G.H. 's-Gravesande. John Buckland Wright graveerde voor deze editie een portret in hout. Er zijn 600 exemplaren gedrukt op zwaar wit velijn Allura, gebonden in buckram à fl. 4.90, en 15 exemplaren op Fabriano Ciconia Handmade, gebonden in geheel marokijn à fl. 25.-. Dit boek is het tweede in de serie Folemprijs.' Op de voorflap van het omslag werden gegevens over de reeks Folemprijs vermeld.
- 5 Er zijn geen exemplaren bekend van *Gedichten 1907-1934* met een omslag door de Luxemburgse schilder Joseph Kutter. Op 14 maart schreef Boucher aan Greshoff: 'Ik hoor toevallig van Stols dat U een omslag zou laten tekenen. Ik wist dat niet en heb er dus geen rekening mede gehouden [...]. Ik waarschuw dus even. Het zou jammer zijn als die Kutter voor niets werkte.'
- 6 Er is een onbekend aantal gebrocheerde exemplaren van *Gedichten 1907-1934* vervaardigd met eenzelfde omslag als het stofomslag voor de gebonden editie. (Zie n.4.) Het was bij Boosten & Stols niet ongebruikelijk dat, zodra een boek afgedrukt was, een aantal exemplaren in het bedrijf gebrocheerd werd als zichtexemplaren voor auteur en uitgever en als recensie-exemplaren, waardoor ze niet met extra bindkosten belast werden. (Med. Fons van der Linden, 's-Hertogenbosch.)

- 7 De gewone oplage van *Gedichten 1907-1934* zou worden gedrukt op wit velijn Allura, de luxe exemplaren op Fabriano Ciconia Handmade. Van Olivier Patru's *La vie de Monsieur d'Ablancourt* waren 175 exemplaren gedrukt op Antique Old Style.
- 8 *Lyrical poems* dat in 1933 als deel 14 van The Halcyon Press was verschenen. Het grootste aantal regels per bladzijde in deze bundel is 34; in Greshoffs *Gedichten 1907-1934* is het hoogste aantal per bladzijde 26 regels. In de Byron-editie beginnen, als een gedicht over twee of meer bladzijden loopt, de volgende bladzijden ter hoogte van de titel van het gedicht; in *Gedichten 1907-1934* beginnen de volgende bladzijden echter ter hoogte van de eerste regel van het gedicht.
- 9 In *Gedichten 1907-1934* begint ieder gedicht op een nieuwe pagina. Ook de verdere door Stols voorgestelde indeling is aangehouden.

302. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, wschl. 14 of 21 maart 1934^{1,2}

Woensdag

Beste Xander,

Zoo juist de proeven³ ontvangen.

Morgen laat ik de Tapis overtikken.

Het nieuwe portret v John vinden wij *alle* hier *uitstekend*.

1 Wil je van het afgekeurde eenige afdrukken laten maken om jouw en mijn ex. te truffeeren; dat van J.v.N. etc.

2 Wil je van het goede portret eenige afdr. maken.

voor mijn moeder, de jongens etc. Een stuk of 10. Kan dat? Is dat niet te lastig en dus te onbescheiden??

Ik corrigeer *dadelijk*

Geef het aan J.v.N.

daarna aan *Gravesande*⁴

Krijg ik nog een opgemaakte revisie in vellen?

Jà, hoop ik!

Hoe gaat het Eva'tje?

Veel liefs v. Greet en 't kroost.

Was je zéér beschonken toen je die oorkonde schreef?⁵ Wij hebben er veel plezier aan beleefd. Een goeie mop!

Met heel veel liefs en hartelijks vht.h.
geheel je
Jan

Dat portret v Stobbaerts komt *tegenover* de inleiding tot de bibliografie.⁶

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van de opmerkingen in de brief over *Gedichten 1907-1934* en op grond van de dagaanduiding boven de brief. Zowel 14 als 21 maart 1934 viel op een woensdag.
- 2 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 3 De drukproef van *Gedichten 1907-1934*.
- 4 G.H. 's-Gravesande corrigeerde voor Greshoff de proef van zijn *Gedichten 1907-1934*. Op 8 maart had Greshoff hem de proef van de bibliografie gezonden. Op 12 maart schreef hij hem: 'Je hebt zeker de proeven gekregen. De rest volgt geleidelijk. Stuur telkens wanneer je wat klaar hebt een pakje naar Stols.'
- 5 Er is niet achterhaald waarop dit betrekking heeft.
- 6 Aan het einde van *Gedichten 1907-1934* is de bibliografie van Greshoffs werk door G.H. 's-Gravesande geplaatst, voorafgegaan door een inleiding (p. 251-255). Hier is, hoewel uit brieven van Greshoff aan 's-Gravesande blijkt dat dat oorspronkelijk wel in de bedoeling heeft gelegen, geen portret van Greshoff door Marcel Stobbaerts geplaatst. Stobbaerts heeft in 1934 twee portretten van Greshoff getekend. (Zie ill. p. 160 voor één daarvan.)
Uit de bewaard gebleven brieven van Stobbaerts aan Greshoff blijkt niet of één van beide portrettekeningen voor *Gedichten 1907-1934* bestemd is geweest.

303. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 24 maart 1934¹

[Maastricht,] 24-3-34

Beste Jan,

Van je *Gedichten* heb ik nu alles terug behalve de Tapis Roulants. Waar zijn die proeven gebleven? Je hebt natuurlijk van Wöhrmann een reis-ex gekregen. Hoe vond je het? En wat moet er nu met het omslag gebeuren? Afdrukken van de blokken kun je krijgen, maar je moet geduld hebben, evenals met de 2e proef. B & S stikt in het werk; doch in April komen ze los. Ik heb nu je gedichten zóó verdeeld dat, als het kan, een gedicht op een blz. komt en niet *onnoodig* in tweeën wordt gehakt. Hoe vond je het papier van het reis-ex? Het is geen antique de Luxe, als van Byron, maar Antique Old Style als van Patru. Zouden we dat maar niet aanhouden? Het is mooier dan antique de luxe.

Ik werk hier nu met alle macht aan 'Roma',² dat 10 april afgedrukt moet zijn. Dan nog brocheeren en binden, en dan op de trein naar Rome. Moge ik tegen dien tijd

wat geld hebben. Heb je *Hellens* nog over de kwestie³ gesproken? Je zoudt mij daar een *gróót* genoeg mee doen.

M.h.gr. v.h.t.h.

t.t.

Sander

Na carnaval (4 dagen) ben ik met Greet niet meer op reis geweest!

Eindnoten:

1 Geschreven op briefkaart van The Halcyon Press, A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht.

2 *Roma nel pensiero e nel sentimento degli italiani da Dante a Mussolini.*

3 Zie br.299 n.3

304. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 maart 1934¹

25-3-34

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je berichten. De Tapijten zul je intusschen ook wel gekregen hebben. Met je wijze van opmaken ga ik natuurlijk accoord, dat zal wel keurig worden. Maar overschrijdt je niet de bladspiegel, welke bepaald wordt door het formaat van John's blok?² Het omslag is in de maak. Dat wordt een cliché naar een tekening van Kutter. Ik vind dat papier van Patru prachtig. Maar dikt het wel genoeg op? Je weet dat een boek van 3 gld dik moet zijn in Holland!!! Ik heb Hellens al in geen tijden gezien. Maar ik zal hem Woensdag as over die quaestie gaan spreken.

Hier is alles wel. De jongens zijn met vakantie en Ni ni logeert hier. Een huis vol mensen.

Heel veel liefs van allen voor allen, een hart. hand

je

Jan

Ik houd mij aanbevolen voor een stel mooie overdrukjes van de beide blokken,³ zoodra het jou schikt. Haast is er in geen deele bij.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 Het portret van Greshoff door John Buckland Wright heeft een formaat van 9 × 12 cm.
- 3 Naast de houtsnede die als frontispice in *Gedichten 1907-1934* zou worden opgenomen, had John Buckland Wright eerder een door hem afgekeurd portret van Greshoff gemaakt. (Zie ill. p. 211.)

305. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 april 1934¹

Brussel, 13 April, 1934.

Beste Sander,

Van Boucher hoorde ik dat er nu wat spoed achter gezet wordt; dat is een prettig bericht voor mij, maar ik moet in elk geval revisie hebben,² daar mag ik toch op rekenen, nietwaar?

Wanneer vertrek je en hoe lang denk je te blijven? Schrijf even een briefkaartje. Dank Emile voor zijn hartelijke brief waar ik de volgende week op antwoorden zal.³

Met heel veel liefs van huis tot huis, geheel

je

Jan

Stuur mij precies de *maat*

van de bladspiegel
voor cliché portret Stobbaerts.
Do it now!

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Het Vaderland. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Boulevard Auguste Reyers 130, Schaarbeek.
- 2 Revisieproef van *Gedichten 1907-1934*.
- 3 In zijn, ongedateerde, brief schreef Emile van der Borch van Verwolde aan Greshoff onder meer: 'Ik heb je lang niet geschreven, hoewel daartoe wel eenige aanleiding bestond na je vriendelijke plaatsing van mijn kritiekje in Gr. Nederland. Ik vind het verd. aardig dat je dit onberedeneerd subjectieve en - naar ik hoor - nogal pedant gestelde stukje hebt opgenomen; je kunt je zelf duizendmaal vele partipris en stokpaardjes toekennen, maar voor je vrienden sta je eerlijk open!' Bedoelde kritiek van Van der Borch was afgedrukt in de maartaflevering van Groot Nederland.

306. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 16 april 1934¹

[Maastricht,] 16-4-34

Beste Jan,

Er wordt nog steeds aan de Gedichten gecorrigeerd en opgemaakt, en je krijgt nieuwe proeven, maar onmogelijk in vellen opgemaakt, dat kost Boucher te duur. Het portret v. Stobbaerts moet nu *precies* zoo worden als formaat John² datje hebt. (9 × 12 cM).

Ik vertrek morgen naar Rome p/a. 'Augustea', 62 via del Gesù. Blijf denkelijk een week of 10 dagen weg. Boucher kan nog geen papier leveren. Doch dat komt wel. Laten we niet haasten maar goed werk maken.

Mhgr vh.th.

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefkaart van The Halcyon Press, A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht.

2 Zie br.302 n.6.

307. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 april 1934¹

29-4-'34

Beste Sander,

Laat eens iets horen over je verblijf in Roma! Ik ben zéér benieuwd naar eenige bijzonderheden. Heeft Moes je aan zijn ruige mannenborst gedrukt en, zoo jà, hoe was die sensatie?² Hoe is Henri Jr daar met zijn baronesse geïnstalleerd?³ Kortom er is véél te verhalen. Geef mij even een kort bericht om[:tr]ent het een en ander. Ik vertoefde eenige dagen in Nederland, om de schoonheden van Amsterdam aan Joseph Kutter te vertoonen. Ik moest daarvoor veel vooruit werken, zoodat een brief aan Emile in de pen bleef.⁴ Ik hoop spoedig gelegenheid te vinden om hem wat te laten hooren. Ik heb hoop, dat ik het in de toekoms[+ t] een beetje minder druk zal krijgen, omdat ik een uitnemende secretaris heb, Victor Varangot geheeten.⁵ Een eminent jonkman, wien ik voor eenige jaren te Amsterdam eindexamen afnam en die hier nu kunstgeschiedenis studeert.

Wanneer komen de revisies???⁶ Ik verlang er zéér naar. Denk er om ook van het voorwerk, omdat er een kleine wijziging komt in de naamlijst der medewerkers aan het boek.⁷

Met heel veel liefs voor Greet en de nakomelingen,
een hartelijke hand van

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 Zie br.269 n.2.
- 3 Henri Mayer Jr. was verbonden aan het Institut International d'Agriculture in Rome. Hij was getrouwd met M.M. barones van Höevell.
- 4 Zie br.305 n.3.
- 5 Victor Varangot (geb. 1912) was van eind 1933 tot februari 1935 secretaris van Greshoff. Vanaf 1935 was hij als free-lance journalist werkzaam te Brussel. Hij zou in augustus 1935 trouwen met Truida ter Braak. Zijn novelle *Virginia* zou, vanwege het erotische en antipapistische karakter, in februari 1935 tot een breuk tussen de Vlaamse en Nederlandse redactie van Forum leiden en daardoor mede verantwoordelijk zijn voor de opheffing van dat tijdschrift.
- 6 Zie br.305 n.2.
- 7 Op de versozijde van de titelpagina van *Gedichten 1907-1934* staan de namen van J. Buckland Wright, J.C. Bloem, G.H. 's-Gravesande en A.A.M. Stols als medewerker vermeld. Hierbij stonden aanvankelijk ook Joseph Kutter en Marcel Stobbaerts genoemd.

308. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 5 mei 1934¹

Brussel, 5 Mei, 1934.

Beste Sander,

Uit het uitblijven van bericht maak ik op dat je langer op reis bent gebleven dan oorspronkelijk de bedoeling was. Nu zal je wel zoo langzamerhand thuis zijn en ik zou het prettig vinden eens iets te vernemen omtrent je ervaringen.

Bovendien begin ik me nu toch werkelijk ongerust te maken over het uitblijven van de revisie.² Ik geloof dat je de volledige proeven twee maanden geleden terug ontving en er zat niet veel in te corrigeeren. Ik begrijp werkelijk niet waarom dat zoo lang moet duren en ik kan me niet voorstellen, dat met een beetje goede wil hier geen sneller tempo in te brengen zou zijn. Ten slotte nog iets. Je zoudt me zoo'n groot plezier doen, wanneer je me de drie deelen Du Perron 'Cahiers van een Lezer' zoudt willen laten toezenden.³ Ik kan er namelijk een niet onbelangrijk goed werk mee doen.

Verder is hier geen nieuws. Ik wacht met spanning op je Italiaansche reisherinneringen.

Met hartelijke groeten ook van huis tot huis, steeds gaarne

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Het Vaderland. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Boulevard Auguste Reyers 130, Schaarbeek.
- 2 Op 13 en 29 april had Greshoff eerder om een revisieproef van *Gedichten 1907-1934* verzocht.
- 3 In de reeks Standpunten & Getuigenissen waren drie delen 'Cahiers van een Lezer' van E. du Perron verschenen: in mei 1931 *Voor kleine parochie*, in oktober 1931 *Vriend of vijand* en in mei 1933 *Tegenonderzoek*.

309. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 11 mei 1934¹

[Maastricht] 11-5-34

Beste Jan,

Zondagavond ben ik hier na een uitnemende reis Rome-Florence-Genua-Zürich, die bijna 3 weken duurde hier[sic] weer teruggekomen. In Rome heb ik persoonlijk exemplaren van mijn eerste italiaansche uitgave² overhandigd aan Mussolini, den Koning, den Paus en den gouverneur van Rome. Hef boek komt nu ook dezer dagen in den handel, en dat geeft veel drukte, en correspondentie.

Bij terugkomst merkte ik dat je inmiddels de volledige 2° proef van je *Gedichten* hebt gekregen; ik hoop dat alles zoo naar je zin is. Schrijf er mij eens even over. Kun je niet eens, al is het maar voor 24 uren hier komen? Je zoudt er een aardig interview

voor het Vaderland uit kunnen halen;³ bovendien zal er nog over het drukvaardigmaken van je boek nog[*sic*] wel wat te bespreken zijn. Persoonlijk contact is toch altijd zeer gewenscht. Ik kan hier nu moeilijk weg. En jij hebt ongeveer vrij

reizen. Doe het dus. Breng Aty mee. Het huishouden is hier nog compleet tot 1 Juni. Dan vertrekt Greet naar Noordwijk, met de kinderen. Kom dus zoo spoedig mogelijk. Aty moet ons huis toch ook eens zien. En het weer is nu erg mooi.

Zou je me het *grootte* genoeg willen doen en Hellens nog eens vragen naar Documents Secrets en het geld dat ik daarvoor nog krijg?

Met h.gr. van huis tot huis

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The Halcyon Press, A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht, Holland.
- 2 *Roma nel pensiero e nel sentimento degli italiani da Dante a Mussolini*.
- 3 In Het Vaderland van 23 mei zou in de rubriek 'Kunst en Letteren' een bericht onder de titel *Italië en de Nederlandsche boekdrukkunst* verschijnen. Het bericht geeft enige informatie over het boek *Roma nel pensiero e nel sentimento degli italiani da Dante a Mussolini* en eindigt als volgt: 'De uitgever A.A.M. Stols, die in April een bijkantoor te Rome heeft geopend, heeft de gelegenheid gehad om in particuliere audiënties exemplaren aan te bieden aan Z.M. Koning Victor Emmanuel III, aan Mussolini en aan den Gouverneur van Rome. Ook ten Vaticane heeft hij exemplaren aangeboden aan Z.H. den Paus en aan kardinaal Pacelli. Van al deze persoonlijkheden mocht de heer Stols gelukwensen omtrent de uitvoering in ontvangst nemen.'

310. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 mei 1934¹

Brussel, 16 Mei, 1934.

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief. Je hebt, naar mij daaruit blijkt, veel genoten en vele belangrijke personages ontmoet. Ik verlang er naar om er wat naders over te hooren. Op het oogenblik is het mij onmogelijk om uit mijn werk te trekken. Ik schrijf nl. iedere dag een bladzijde of drie aan mijn roman² waarvan nu ongeveer vijftien vel persklaar zijn. Ik zal mij wel wachten om deze goede dispositie te onderbreken als het niet absoluut onvermijdelijk is. Er zijn toch altijd al zulke onvruchtbare periodes dat het zonde zou zijn om de vruchtbare te bekorten.

Wel is er een groote kans dat ik begin Juni je een bezoekje kom brengen. Nijkerk komt dan voor zaken naar Luik en Spa, zet mij dan af en ik kom een nachtje bij je logeeren.

De drukproeven³ krijg je morgen alle terug. Denk er om dat de bladzijden lang niet allemaal even groot zijn, wanneer wij vijfmaal vier regels als norm aannemen dan zijn er vele te kort. Zou je zoo vriendelijk willen zijn om dit nauwkeurig voor mij na te kijken. Jij weet beter precies hoe het moet als ik en ik laat het gerust gaarne aan jou over. Het eenigste waar en Boucher en ik naar snakken is een geregelde en snelle afwerking, vergeet niet, Sander, dat de kopie reeds meer dan een jaar geleden naar de zetterij ging. Het wordt een eindelooze lijdensgeschiedenis.

De datum van mijn komst kan ik nog niet zeggen, maar meld ik je bijtijds. Ik heb Hellens er reeds over gesproken, die zou er met Delgouffre over praten, maar hoorde verder niets meer. Ik zal hem alsnog opbellen.

Hartelijke groeten aan Greet wie wij een heerlijke vakantie wensen en een stevige hand van geheel

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Het Vaderland. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Boulevard Auguste Reyers 130, Schaarbeek.
- 2 Greshoffs niet-voltooide roman *Tien mei 1903*. Van deze roman zijn een aantal hoofdstukken verschenen: *Jeugd en deugd* in Groot Nederland 32 (1934) 6 (juni), p. 482-496; 7 (juli), p. 28-40; en 8 (augustus), p. 112-127. *Een kluizenaar begint zijn memoires te schrijven* in Forum 3 (1934) 9 (september), p. 786-800. *Zelfportret van een landjonker* ten slotte in Groot Nederland 33 (1935) 2 (februari), p. 168-178; 3 (maart), p. 297-306; en 4 (april), p. 411-423.
- 3 De drukproef van *Gedichten 1907-1934*.

311. *A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 16 mei 1934*¹

[Maastricht,] 16-5-1934

Beste Jan,

Boucher wil gaarne de *laatste* proef van je Gedichten zien vóór ze afgedrukt wordt. Wil je dus de voor afdrukken proeven via hem aan mij sturen?

Ik heb het erg druk, vooral ook omdat ik van 15 dezer af met Bas van Pelt² hier een lokaal (naast mijn huis) gehuurd heb, waar wij een kunstzaal beginnen (meubels, schilderijen, plastic, boeken, prenten; lezingen, concerten enz).³ Alles om te probeeren om Maastricht een beetje leven in te blazen. Verder het gewone werk, veel correspondentie, gecommiteerde examens Kunstnijverheid enz!⁴

Mhgr. van huis tot huis,
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van The Halcyon Press, A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht.
- 2 Bastiaan Johannes van Pelt (1901-1945) had zich in 1931 als binnenhuisarchitect te Den Haag gevestigd. In 1934 woonde hij in de Lange Houtstraat 15^b. In 1931 nam hij de firma My Home Woninginrichting over, die Corn. van der Sluys in 1908 had opgericht.
- 3 Kunstzaal De Gulden Roos was gevestigd in de Groote Looiersstraat 28 te Maastricht. De Maastrichtse kunstzaal hield zich bezig met de verkoop van interieurartikelen, maar ook met het organiseren van tentoonstellingen van, vooral, Limburgse kunst. Stols zou zich in 1938 uit De Gulden Roos terugtrekken. (Zie Inleiding, p. XIX.)
- 4 Welke rol Stols bij de examens van de kunstnijverheidsscholen speelde, is niet vastgesteld. In 1907 was er een wettelijke regeling voor het nijverheidsonderwijs gekomen; de kunstnijverheidsscholen waren tekenscholen voor de zgn. kunstambachten.

312. *A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 11 juni 1934*¹

[Maastricht,] 11-6-34

Beste Jan,

Het is niet altijd makkelijk om uit de aanwijzingen van Boucher wijs te worden. Ik wend me dus even tot jou.

I ° Het Voorwerk

Dit moet mijns inziens aldus worden ingedeeld

blz I: Voortitel (J. Greshoff: Gedichten)

blz II: Houtsnode (wordt dus tegen den voortitel gedrukt. Ik doe dat altijd en zie er het bezwaar nooit van in. Zie mijn Poe, Keats enz).²

blz III: Titelpagina, komt dus t.o. de houtsnode³

blz IV: Blanc

blz V: Tusschentitel 'Voorrede'

Angèle Manteau, 1935.

Greshoff met Aty Greshoff en Nini Brunt (rechts), Venetië 1934.

A.A.M. Stols.

Stols aan Greshoff, 13 maart 1934.

blz VI: begin Voorrede (dus tegen den voortitel aan gedrukt)

blz VII-XIV: vervolgtekst voorrede tot einde

Hiermee ga je toch zeker accoord? Boucher goochelt met witte bladzijden tusschen I en II!!

2° *Zetwijze Laus Castitatis*

Is een probleem. We hebben overal streng doorgevoerd dat we een bladzijde nooit afbreken middenin een *strofe*. Doch ik stel je voor om Laus Castitatis als *één lang, gedicht* te beschouwen, en dan alleen waar noodig een witregel te zetten.

Blz. 127 is dan goed, mits 1 witregel erbij en 4 regels van 128

Blz 128 vanaf 'Die Vent' tot en met 'Oogen en fluisterend' en 1 witregel na de regel 'Maar dat doet heelemaal geen zeer.'

Blz 129 vanaf 'Van Malacrida' tot en met 'Margot denk om 't gevaar', met 1 witregel na 'Vind je het gek'.

Blz 130 vanaf 'En God bewaar' tot en met 'Maar' met een witregel na 'Uit de Urinoir' en met een witregel na 'In het bijzonder'

Blz 131 krijgt dan de rest, vanaf 'Even hier' tot en met 'Ach lieve Heertje'.

Op de proef gaf ik het aan. Ik hoop dat je erm[:ee] accoord gaat. Stuur de proeven s.v.p *direct* terug. En kijk even na of de witregels die ik hierboven noem, er hooren. Ik ben nu op volle stoom. Antwoord dus gauw!

Mhgr.

tt.

Sander⁴

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Maastricht.
- 2 Mogelijk doelde Stols op *The masque of the red death and other tales* van Edgar Allan Poe dat in 1932 als deel 12 van The Halcyon Press verschenen was, op *Letters of John Keats to Fanny Brawne* dat in 1931 als deel 11 van The Halcyon Press was uitgegeven, of op de in 1930 als deel 7 van The Halcyon Press verschenen *The collected sonnets* van Keats. In alle drie deze uitgaven was tegenover de titelpagina een houtsnede van John Buckland Wright afgedrukt. In 1930 was als deel 10 van The Halcyon Press ook *The fall of the house of Usher* van Poe verschenen. Dit boek had tegenover de titelpagina een aquatint van Alexandre Alexeïeff. Keats' *Odes* dat in 1927 als deel 1 van The Halcyon Press was verschenen, is niet geïllustreerd.
- 3 Op de brief is bijgeschreven: 'Accoord'. De houtsnede met het door John Buckland Wright van Greshoff gemaakte portret werd inderdaad aan de versozijde van de franse titelpagina en dus tegenover de titelpagina afgedrukt.
- 4 Bijschrijving: zie n.3.

313. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 juni 1934¹

[Schaarbeek] 12-6-'34

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je goede zorgen. Met je indeeling van het voorwerk² ga ik volledig accoord.

Hierbij de gecasteerde luis³ terug. Het is één gedicht met *zeven* witte regels, welke aangeven[*lees*:aangegeven] zijn door zeven dikke blauwe strepen.

Ik zit krom van het werk omdat Maandag de examens beginnen en omdat ik tot 21 July, godbetert, daaraanvast zit.

Vandaar deze korthed. Heel veel liefs van huis tot huis, als immer geheel je Jan

Heb je het Holl. Weekbl. gekregen met bericht van je romeinsche avonturen?⁴
Dag!

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Het Vaderland. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Boulevard Auguste Reyers 130, Schaarbeek.
- 2 Zie br.312.
- 3 Het gedicht *Laus Castitatis* maakte deel uit van de cyclus *Tapis roulants*. Het gedicht was in 1932 gebundeld in Greshoffs *Mirliton*. Het was door Greshoff voor *Gedichten 1907-1934* ingrijpend herschreven.
- 4 In het Hollandsch Weekblad voor België van 2 juni was een anoniem bericht over *Stols te Rome* opgenomen.
In de na diens dood aan H. Marsman gewijde aflevering van het tijdschrift *Criterium* 1 (1940) 8-9, p. 540-543 beschreef Stols zijn *Laatste ontmoeting met H. Marsman. Te Rome (21-33 April 1934)*, waarbij hij refereerde aan het gezamenlijk bijwonen van een toespraak van Mussolini op 21 april.

314. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 13 juni 1934¹

[Maastricht,] 13/6/34

Beste Jan,

Dank voor terugzending Laus Castitatis. Maar, om een goede regelval te krijgen heb ik 'Utrillo' na de kopregel 'Monsieur Maurice' moeten laten vervallen. Ik zal wel 'Utrillo' in de inhoudsopgave zetten.² Er was ook geen plaats om Utrillo als voetnoot te zetten. Ik neem aan dat je met de weglating accoord gaat tenzij je *omgaand* schrijft.

Mhgr tt

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van The Halcyon Press. A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht.
- 2 Greshoffs cyclus *Monsieur Maurice* was in 1928 gebundeld in *Bij feestelijke gelegenheden*. In een noot achterin deze bundel staat: 'Monsieur Maurice is de naam die de bevolking van Montmartre algemeen gaf aan den ongelukkigen, grooten schilder Utrillo'. In *Gedichten 1907-1934* zijn de zeven, oorspronkelijk ieder uit twee strofen bestaande en van een romeins nummer voorziene gedichten van de cyclus tot één gedicht van veertien strofen samengesmolten (p. 154-156). De noot is daarbij komen te vervallen. Wel staat in de inhoudsopgave de titel van het gedicht vermeld als: 'Monsieur Maurice (Utrillo)'.

315. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 september 1934¹

[Schaerbeek] 12-9-'34

Beste Sander,

Wat hebben we al in langen tijd niets van elkaar gehoord! In Juni had ik veel schrijfwerk, in July moest ik eindex. afnemen. En toen het 1 Aug. werd, was ik doodop. Nu, na eenige rust genomen te hebben, gaat het weer als van ouds. Hier verder alles goed. Aty gezond. Jan en Kees vertrekken Zaterdag weer naar Morlanwelz.

En bij jou?? Hoe maakt Greet het, hoe de kindertjes, hoe je zelf? Gaat er iets om in uitgevers- en kunsthandszaken? Laat eens iets hooren! Heeft Haké[?] nog iets opgeleverd.² Heb je nog iets op stapel staan?

Is Emile nog in Maestricht? En hoe maakt hij het? En wat doet hij?

Wat een vragen! Grijp schrijftuig en beantwoord ze.

Met veel liefs van vrouw tot vrouw en een hartelijke hand van

je

Jan

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.
- ² Niet geïdentificeerd. Mogelijk kan bedoeld zijn J.K. Happé, die in 1924 het boek *Goed adverteeren* publiceerde, en die Stols van advies zou hebben kunnen dienen bij de exploitatie van zijn fonds.

316. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 september 1934¹

[Schaerbeek] 30-9-'34

Beste Sander,

Zijt gij, zonder kennisgeving, gepoot? Niemand hoort meer iets van UEd. Zweert gij het verleden af?

Laat eens iets hooren van allereerst je gade, je kindertjes, jezelf, dan je zaak, je kunsthandel, je plannen.

Coenen wou graag in Gr.N. een art. doen opnemen over E. du P. als criticus en ik wou dat natuurlijk nog grager. Zou je ons willen *helpen* door 'Voor kleine Parochie', 'Vriend of Vijand' en 'Tegenonderzoek' te zenden aan Victor Varangot, 125 rue Royale Bruxelles.²

Hoe vind je de 'Gedichten 1907-1934' er uit zien nu ze zoo voor je liggen?

Wat doet Emile?

Nu, beste, klim eens in je Remington en tik eenige woorden aan je Jan

Veel liefs v Aty, ook aan Greet.

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

² Victor Varangot zou in Groot Nederland geen artikel aan E. du Perron als criticus wijden. *Voor kleine parochie* en *Tegenonderzoek* waren al door Max Kijzer besproken in zijn artikel *Een markant lezer* in Groot Nederland 32 (1934) 4 (april), p. 361-368.

317. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 oktober 1934¹

[Schaerbeek] 13/10 '34

Beste Sander,

Wat was ik blij met eenig levensteeken van je! Het druk-hebben is niet erg. Als er maar wat verdiend wordt. Veel succes met alles. Nini snakt naar een vertaling. En ze doet het goed en zuiver, dat weet je. Zie: Juan in Amerika en Fontamara. (beide bij v H en Warendorf)²

Ik zou graag komen en ik doet[sic] het ook wel eens dezer dagen. Maar mijn leven is raar geworden: als ik uit ga ben ik dadelijk van streek! De oude dag! Voor een dag of 10 was ik voor Het Vaderland even in Luxemburg³ en ik was 3 dagen daarna nog niet weer in mijn gewone doen. Ik ben overigens al maanden lang hoofdpijnerig.

Ik zal de Eddy's⁴ aan Angèle vragen. Maar 'Tegenonderzoek' hééft zij niet meer.

Niet één ex. Stuur haar dus wat of direct aan Varangot (125 rue Royale) een ex. Bijvoorbaat hart. dank.

Veel liefs voor gade en kindertjes,
ook van Aty en Oma Gres, die hier logeert,
een hart. hand van je
Jan.

Je oude vriend Barthou is zielig aan mijn[*lees: zijn*] eind gekomen.⁵

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.
- ² *Juan in Amerika* van Eric Linklater was in juni in een vertaling van N. Brunt als deel 28 in de serie Meesterwerken der Buitenlandsche Roman-Litteratuur bij Van Holkema & Warendorf's Uitg.Mij. te Amsterdam verschenen. *Fontamara* van Ignazio Silone (ps. van Secondo Tranquilli) was in mei in een geautoriseerde vertaling van N. Brunt eveneens bij deze uitgeverij verschenen.
- ³ Omstreeks deze tijd zijn er geen berichten door Greshoff in Het Vaderland over Luxemburg achterhaald. Mogelijk hield zijn verblijf aldaar verband met de spanningen in het nabij Luxemburg gelegen Saargebied, dat sinds november 1918 onder Frans beheer viel, maar waar begin 1935 een volksstemming zou plaatsvinden, waarna het opnieuw bij Duitsland zou gaan behoren.
- ⁴ De drie delen 'Cahiers van een lezer' van E. du Perron: *Voor kleine parochie, Vriend of vijand en Tegenonderzoek*. (Zie br.316 n.2.)
- ⁵ De Franse minister van buitenlandse zaken en bibliofiel Louis Barthou was, in het gezelschap van koning Alexander III van Joegoslavië, op 9 oktober bij een aanslag in Marseille doodgeschoten.

318. A.A.M. Stols aan A. en J. Greshoff, wschl. december 1934^{1, 2}

[Maestricht]

Beste Aty en Jan,

Onze beste gelukwensen voor 1935, mede voor de jongens. We hebben in 1934 niet veel contact met elkaar gehad, doch we geven de hoop niet op jullie nog eens hier te zien. Thuis gaat alles best, met de zaken is het evenwel heel erg slapjes. Het is niet uitgesloten dat ik binnenkort wat vertaalwerk voor Nini heb; in ieder geval zal ik haar feuilleton uit Het Vaderland uitgeven.³ Is Nini nog bij jullie? Zooneen rappeleer me dan haar adres: ze zet het nooit op haar brieven en ik heb voor die adressen geen geheugen. Misschien kom ik binnenkort eens even overwippen; een kennis gaat nog al eens per auto naar Brussel.

Kan ik dan een nacht of zoo overblijven bij jullie? Als de jongens weg zijn natuurlijk.

Ik zal blij zijn dan weer eens wat bij te kunnen praten. Mijn uitgeverij zal worden omgezet in een N.V.,⁴ met het oog op het uitgeven van gewone boeken in groote oplage.

Met hartelijke groeten voor jullie allen, mede namens Greet,
t.t.
Sander

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Stols zijn wensen voor het jaar 1935 overbrengt.
- 2 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Imprimeur d'Art à l'Enseigne de l'Alcyon.
Gr.Looiersstraat 28, Maastricht.
- 3 Van 1 mei tot en met 11 juni was in vierendertig afleveringen *Het gevaar dat nadert* van Philip Macdonald vertaald door Nini Brunt in Het Vaderland verschenen.
In 1935 zou deze vertaling als deel 6 in de serie Kaleidoscoop verschijnen. Het boek werd gedrukt door Boosten & Stols.
- 4 Zie Inleiding p. XIX.

319. J. Greshoff aan A.A.M. en G. Stols, 3 Juni 1935

[Schaerb[EEK], 3.VI 1935]

B S. & Gr.

Dus tot a.s. Donderdag om ± 11 u.

Heel gezellig

Veel [:har]telijks

geheel je

Jan

320. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 juli 1935

[Sestri Levante] 31-7-'35

Beste Sander,

Hoe staat het met je bezoek aan Brussel. Laat me eens weten wat je plannen zijn met het oog op een andere aanvraag welke mij gewerd. Kies precies de tijd, welke je het beste conveniëert, want jij hebt de voorra[:ng] en de nestkeus. Hoe gaat het verder met jullie allen? Geef eens een klein gezondheidsbulletin af en laat meteen eens weten of je zwager weer geheel hersteld is. Wat een ongelooflijke slag is het sterven van de jonge Henri Mayer.¹ Wij zijn er nog steeds diep van onder de indruk. Zoo als je weet zouden we met de jongens naar Rome gaan; maar met het oog op de epidemie hebben we van die tocht afgezien en om de jongelui deze tegenvaller te vergoeden, maakten we een zeetochtje: Genua-Palma de Majorca-Barcelona-Genua. Met een reisgezelschap van de Gazzetta del Popolo, een vreemd gezelschap overigens, maar spotgoedkoop en de heeren hebben genoten, waar het toch maar om te doen was. Ik ben nu eenmaal geen zeeheld. Is de Mauriac al klaar?² Ik ben er zeer ben[:ie]uwd naar. Bestel dadelijk: Jacques Decrest (zijnde de heer Faure-Bréguet): 'Le Rendez-vous du Dimanche Soir' (nrf).³ Dit schijnt het type te zijn van de goede, goedgeschreven en psychologisch verantwoorde detectieve roman. Wat nieuws is er verder in het Limburgsche? Met veel liefs van ons allen voor jullie allen,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Op 12 juli was Henri Mayer Jr. ten gevolge van een tyfusepidemie te Rome overleden.
- 2 In september zou *Het einde van den nacht** van François Mauriac (1885-1970) als deel 8 in de reeks Kaleidoscoop bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen. De roman, oorspronkelijk in 1935 onder de titel *La fin de la nuit* bij B. Grasset te Parijs verschenen, was vertaald door M.W. Stols.
Als deel 7 in de reeks Kaleidoscoop, maar pas in oktober 1936, zou *Thérèse Desqueyroux** verschijnen. Deze roman, oorspronkelijk in 1927 bij Calmann-Lévy en B. Grasset te Parijs verschenen, was eveneens vertaald door Greet Stols.

- 3 *Le rendez-vous du dimanche-soir* van Jacques Decrest (ps. van Jacques Napoléon Faure-Biguet, geb. 1893) was in 1935 bij Gallimard te Parijs verschenen. Er verscheen geen Nederlandse vertaling van dit boek.

321. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 augustus 1935

[Sestri Levante] 8-8. '35

Beste Sander,

Hartelijk dank voor de brief. Je bent van ganscher harte welkom in ons huis Ik heb het Rantwijk¹ geschreven.

Denk je om de twee Mauriacen² ik zal er in Groene over schrijven.³

Ik ben in druk verkeer met de muze⁴

Dus báh.

Heel veel liefs van Aty en de jongens.

een hart hand,

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Arthur E. van Rantwijk (geb. 1910) was sinds februari secretaris van Greshoff als opvolger van Victor Varangot. Van Rantwijk zou die functie tot november 1936 uitoefenen. In die hoedanigheid hielp hij Greshoff ook bij het redigeren van Het Hollandsche Weekblad en Groot Nederland.

2 *Het einde van den nacht* en *Thérèse Desqueyroux*. (Zie br.320 n.2.)

3 *Thérèse Desqueyroux* zou pas in 1936 verschijnen. Over *Het einde van den nacht* is geen artikel van Greshoff in De Groene Amsterdammer achterhaald.

4 In 1935 werkte Greshoff aan de gedichten die in de afdeling *Een verloren zoon* van *Gedichten 1907-1934* zouden worden opgenomen.

Een verloren zoon omvat een drietal reeksen: *Columbus zonder Amerika*, voor het eerst gepubliceerd in Groot Nederland 34 (1936) 1 (januari), p. 24-29; *Aller et retour*, voor het eerst gepubliceerd in Groot Nederland 34 (1936) 2 (februari), p. 146-150; en *Tellurisch*, voor het eerst gepubliceerd in Groot Nederland 34 (1936) 3 (maart), p. 206-209.

Columbus zonder Amerika wilde Greshoff aanvankelijk buiten de herdruk van *Gedichten 1907-1934* houden en zou hij op 7 oktober (br.327), samen met de in 1934 geschreven bundel *Voces mundi*, ter afzonderlijke publikatie aan Stols aanbieden.

322. A.A.M. en G. Stols aan J. en A. Greshoff, 14 augustus 1935¹

Woensdag 14.

Beste Jan en Aty,

Maandagochtend zijn we in jullie huis gearriveerd; dank je zeer voor de welkomst-briefkaart.

Het weer is helaas ineens zeer regenachtig geworden, doch we genieten zéér van de kunsttentoonstellingen.²

Jammer is het dat de Nijkerks en de Birnie's uit de stad zijn, doch gisteren hadden we een zéér genoegelijke avond bij de Roelantsen met de Tytgats en de Gijzens.³

Leontine⁴ zorgt erg goed voor ons. We voelen ons zeer thuis (al is het dan maar van 24.00 - 10.00!)

Rantwijk zwoegt en puft. Wat een prachtige school voor dien jongen!

We laten voor de gastvrouw een klein cadeautje uit 'De Gulden Roos' achter.

Met hartelijke groeten, ook voor de van Schendels en je jongens,

Greet en Sander

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Stols schrijft dat hij en zijn vrouw gearriveerd zijn in het huis van Greshoff. In br.321 van 8 augustus zegt Greshoff dat Stols van harte welkom is in zijn huis. 14 augustus 1935 viel op een woensdag.
- 2 Op 27 april was in Brussel de Wereldtentoonstelling geopend.
- 3 Waarschijnlijk Marnix Gijsen en zijn echtgenote Julia de Bie (1889-1983).
De Vlaamse schrijver Marnix Gijsen (ps. van Joannes Alphonsus Albertus Goris, 1899-1973) was op dat moment kabinetschef van het Ministerie van Economische Zaken te Brussel. In 1925 was bij uitgeverij De Gemeenschap zijn bundel *Het huis* verschenen; van het gelijknamige tijdschrift zou hij in 1936 redacteur worden. Er verschenen in deze periode geen publikaties van zijn hand bij Stols.
Greshoff heeft Gijsen waarschijnlijk pas tijdens de tweede wereldoorlog in New York leren kennen. (Zie J. Greshoff, *De mens Goris*, in *De Gids* 122 (1959) 10, p. 215.)
In 1955 zou Greshoff in samenwerking met René Goris een monografie aan Gijsen wijden, die door Stols onder de titel *Marnix Gijsen* zou worden uitgegeven.
- 4 Leontine was de, niet nader geïdentificeerde, huishoudster van de familie Greshoff.

323. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 6 september 1935

Vrijdag, 6 September 1935

Beste Sander,

Wij zijn weer thuis vroeger dan wij verwacht hadden door de begrafenis van de Koningin.¹ We hebben een aangename tijd gehad. Maar op het laatst werd de invloed van de komende dingen wat al te merkbaar. Die oorlog² is verre van populair en wie je nu ook sprak was ontevreden met de gang van zaken. Tal van jongelui uit Sestri waren reeds met looden schoenen vertrokken. Dat alles verhoogt de stemming niet.

Ik hoor zoeven van Marcel, dat je bij de groothandel een Deeshond aangeschaft hebt. Laat daarover spoedig iets naders hooren. Is het een lief beestje???

Hoe gaat het jullie allen?

Verder dit. Ik ga voor de Groene een wekelijksche kroniek maken,³ uitsluitend over *vertaalde* boeken. Ik zou een van de eerste aan je twee Mauriakken willen wijden. Ik ontving er één (ingenaaid, terwijl ik de geheele verdere serie⁴ gebonden van je kreeg). Maar de andere is heelemaal niet gekomen. Heb je verder nog aardige dingen op stapel staan?

Ik zit natuurlijk, als altijd wanneer je van vakantie komt, met een groote achterstand van werk. En nu is bovendien Rantwijk met verlof tot 1 October.

Italië is zéér duur en wordt met den dag duurder. Spanje daarentegen is spotgoedkoop. Wij bezochten op Palma een Duitsch katholiek auteur A. Vogoleis[sic] Thelen, een neef van Monseigneur Van Galen, de prins-bisschop van Münster.⁵ Deze jonkman leeft mèt zijn gade héél behoorlijk voor vijftig gulden in de maand. Zijn huishuur bedraagt vijf gulden per maand!!!!

Heb je ooit nog wel eens iets gehoord van die vertegenwoordiger van je in Rome,⁶ die zich van den domme hield?

Er is veel te berichten. Klim in je machine en schrijf mij hoe je hondje heet, etc, etc.

Stuur mij gauw a.u.b. die Mauriak op zijn Hollandsch toebereid.

Met heel veel goeds en hartelijks van ons allen voor jullie allen,
gaarne als immer je

Jan

Eindnoten:

- 1 Koningin Astrid van België was op 29 augustus om het leven gekomen bij een auto-ongeluk in Zwitserland. Zij werd op 3 september begraven. Greshoff had de dag daarop over haar begrafenis in Het Vaderland bericht.
- 2 In december 1934 had bij de oase Wal Wal in de Ethiopische provincie Ogaden een gewapend incident plaatsgevonden tussen Italiaanse troepen uit het Italiaanse gedeelte van Somaliland en Ethiopische troepen, die een Brits-Ethiopische commissie escorteerde die de grens tussen Ethiopië en Brits-Somaliland moest vaststellen. In september 1935 werd een ultieme poging ondernomen door bemiddeling van de Volkenbond het conflict, waarbij naast Groot-Brittannië

- ook Frankrijk betrokken was, op te lossen. Op 2 oktober zouden Mussolini's troepen Ethiopië binnenvallen.
- 3 De redactie van het weekblad *De Groene Amsterdammer*, bestaande uit R. Dijkstra, IJge Foppema en Th. Moussault, was in april met P.H. Ritter Jr. en N.J.C.M. Kappeyne van de Coppello uitgebreid. De rubriek over Franse literatuur werd verzorgd door Jan van Nijlen, die echter ten gevolge van een oogkwaal zijn werkzaamheden moest opschorten. Op 20 april had E. du Perron aan Greshoff geschreven dat hij een verzoek van *De Groene Amsterdammer* had gekregen of hij Van Nijlens rubriek wilde overnemen. Du Perron had zich in principe daartoe bereid verklaard, maar trok zich terug toen hij vernam dat Greshoff al eerder met *De Groene Amsterdammer* in onderhandeling was getreden over deze vervanging. Greshoff was gevraagd een proefartikel in te sturen en had het gevoel dat de verschillende kandidaten tegen elkaar werden uitgespeeld. Op 26 april had Du Perron aan Greshoff geschreven: 'Ik schrijf nu aan *De Groene* om te zeggen dat ik zelf ervan afzie. [...] Ik denk dat er iemand is die jou best wil hebben (Moussault bv.) en dat een ander gezegd heeft dat ze mij moesten hebben [...] en dat daarom al dit gesling is.' Op 20 augustus schreef E. du Perron aan Greshoff: 'Een kroniek van fransche letteren in *De Groene* heb ik ten jouwen behoeve geweigerd.' (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.5, Amsterdam 1979, p. 309 en p. 424.)
Greshoff werkte al vanaf 18 mei regelmatig mee aan de rubriek 'Fransche Letteren'.
 - 4 Een aantal delen uit de reeks *Kaleidoscoop* werden zowel gebonden als gebrocheerd in de handel gebracht.
Zie br.320 n.2. voor beide boeken van François Mauriac.
 - 5 De Duitse schrijver Albert Vigoleis Thelen (1903-1989) was in 1931 met zijn echtgenote Beatrice Bruckner in Amsterdam komen wonen, waar hij met onder anderen Menno ter Braak, Greshoff, Ed. Hoornik en Victor E. van Vriesland kennis maakte. In hetzelfde jaar al vertrok hij naar Mallorca. Vanaf februari 1934 verzorgde Thelen onder het pseudoniem Leopold Fabrizious een kroniek over Duitse emigranten-literatuur in *Het Vaderland*. Samen met H. Marsman, die hij in februari 1934 ontmoette, vertaalde Thelen *Paulus, de dichter Gods* en *Hiëronymus, de dichter der vriendschap* van de Portugese schrijver Joaquin Teixeira de Pascoaes, die resp. in 1937 en 1939 bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam zouden verschijnen. Over zijn ontmoeting met Greshoff vertelde Thelen: 'Nu had ik op Mallorca Greshoff leren kennen [...] Hij zei tegen mij: "Als je een mysticus hebt ontdekt, dan komt er maar één uitgever voor in aanmerking, dat is de oude Meulenhoff, de vader van John Meulenhoff." Toen Henny mij vroeg, wie het zou uitgeven, vertelde ik hem, dat Greshoff Meulenhoff had aanbevolen. "Meulenhoff, uitstekend, schrijf aan Meulenhoff een briefkaart, dat Henny Marsman de vertaler is, de mede-vertaler".'
(Zie Hans Ester, *Gespräch mit Albert Vigoleis Thelen*, in *Duitse Kroniek* 37 (1987) 3-4, p. 13.)
 - 6 Stols werd in Rome vertegenwoordigd door Dott. Ettore Serra, 43 via XXIV Maggio.

324. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 september 1935*

[Brussel] 20-9-'35

Beste Sander,

Waarom hoor ik zoo weinig? Ik veronderstel, dat je op reis bent. Ik wou zoo graag de Mauriac's hebben, om er in De Groene over te schrijven.

Wat is dat voor een werk van den heer Hiegentlich & wie is de heer Hiegentlich?¹ Laat eens wat hooren. Het zijn sombere tijden en wij overwegen wat ons te doen staat. Ik zou ook als ik jou was mijn tuniek maar vast voor den dag halen om de mottengaten te laten stoppen door My Valet from London.² Hoe gaat het Margaretha en haar kindertjes? Schrijf! Veel hartelijks van huis tot huis,
steeds gaarne je
Jan

Eindnoten:

- 1 In december zou de novellenbundel *Het vochtige park* van Jacob Hiegentlich bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen. Het boek werd gedrukt bij Boosten & Stols. De Limburgse schrijver Jacob Hiegentlich (1907-1940) was leraar aan een lyceum te Naarden. Na 1935 zou hij zich uitsluitend aan zijn letterkundige werk wijden. Hij werkte mee aan De Nieuwe Gids.
- 2 My Valet from London was een keten van kleermakersbedrijfjes, die adverteerde met de tekst: 'Ons brevet voor beslist onzichtbare Stoppage is gewaarborgd'.

325. *A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 23 september 1935*

23-9-35

Beste Jan,

Het schandelijk laat uitgebleven antwoord op je brief en briefkaart hoop ik a.s. Woensdag te kunnen komen brengen. Kan ik je in de Taveerne¹ ontmoeten? 's Middags moet ik om 3 uur Rue de Namur zijn;² als het jelui schikt blijf ik Woensdag op Donderdag logeeren.

Met hartelijke groeten
van huis tot huis
t.t.
Sander

Eindnoten:

- 1 De Taverne du Passage te Brussel.

- 2 Het is niet met zekerheid bekend wie of wat Stols in de rue de Namur te Brussel bezocht. Op nr.62 van deze straat was de boekhandel L'Oiseau Bleu van Joris Vriamont en P. Castermans gevestigd.

**326. Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker) aan J. Greshoff,
3 oktober 1935**

Maastricht, 3 October 1935.

Zeer geachte Heer Greshoff,

Met gelijken post verzend ik een pakketje aan den Heer Stols, die naar ik vermoed bij U logeert. Mocht de heer Stols echter elders logeeren zoo verzoek ik U vriende-

lijk even het kantoor van mej. Manteau op te willen bellen en haar te berichten dat dit pakketje voor hem bij U ligt en haar te verzoeken dit aan den heer Stols te willen zeggen.

Ik teeken inmiddels, met bij voorbaat mijn dank en vriendelijke groeten,

Uw dw.

[R.W. Haentjens Dekker]¹

Eindnoten:

- 1 Op de brief komt als kenmerk voor: H.D.-M. Rijnardus Willem Haentjens Dekker (geb. 1906) was sedert 1934 bij Stols werkzaam. Hij zou een belangrijk aandeel hebben in de financiering van Stols' uitgeverij. Eind 1936 zou hij zich formeel met Stols associëren in A.A.M. Stols' Uitgevers Maatschappij NV. Deze vennootschap zou in begin 1938 worden ontbonden. (Zie verder Inleiding, p. XXXX.)

327. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 7 oktober 1935¹

[Schaerbeek] 7 October 1935.

Beste Sander,

In aansluiting met ons gesprek zou ik graag een definitieve afspraak met je willen maken. Jij geeft in de serie Kaleidoscoop uit mijn bundel gedichten 1907-1934.² Deze afspraak geldt voor 2000 exemplaren. te verdeelen in zooveel drukken als het jou goed dunk. Na 2000 exemplaren moet een nieuwe overeenkomst gemaakt worden. De auteur krijgt 15 cent per verkocht exemplaar, zonder eenige vooruitbetaling, volgens jaarlijksche afrekening, welke in de maand Januari gemaakt moet worden. Over de eerste 250 exemplaren is geen honorarium verschuldigd. De auteur krijgt 10 gebonden en 10 ingenaaide exemplaren. Ik zal aan Vestdijk vragen of hij zijn groote studie tot voorrede om wil werken zoodra ik je definitieve bericht heb. Verder bied ik je aan twee bundels, ieder van twee vel, getiteld 1. *Voces Mundi*³ 2. *Columbus zonder Amerika*.⁴ Hiervan een eerste oplage, uitvoering geheel als *Janus Bifrons*, in 112 exemplaren, waarvan 100 in den handel, zes voor den auteur en zes voor den uitgever en tegelijk daarmede een tweede druk in de serie Kaleidoscoop, afdeeling 60 cent. Van deze bundels krijgt de auteur 7½ cent per verkocht exemplaar. Aangezien het hier geen herdruk geldt, lijkt mij die marge van 250 exemplaren niet noodig. Voor de luxe-editie is geen honorarium verschuldigd. Wanneer je over deze zaak spoedig beslissen kunt, zou mij dat aangenaam zijn, want het lijkt mij verstandig om de bundel, welke thans nog steeds gevraagd wordt, niet al te lang uitverkocht te laten. Je weet hoe het publiek is. Je kunt dan direct beginnen met zetten, want het is een editio ne varietur, zoodat de tekst onveranderd blijft. Al[+ l]een de voorrede van Bloem en de bibliografie van 's Gravezande vervallen.⁵

Met heel veel hartelijk[+ e] groeten,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.
- ² In september 1934 was bij L.J.C. Boucher te Den Haag Greshoffs verzamelbundel *Gedichten 1907-1934* verschenen. Een uitgebreide herdruk zou onder de titel *Gedichten 1907-1936* in oktober 1936 als deel 18 in de reeks Kaleidoscoop bij A.A.M. Stols' Uitgevers-Mij NV te Maastricht & Brussel verschijnen. Blijkens Greshoffs brief van 13 november (br.336) zou deze herdruk aanvankelijk *Het gesproken woord* zijn getiteld. Onder deze titel werd de bundel nog aangekondigd in Stols' fondslijst van voorjaar 1936. In juli had Greshoff met Boucher onderhandeld over een herdruk van zijn gedichten onder de titel *Karavaan Greshoff*. Boucher schreef hem op 29 juli: 'Mijn vriend Niemeyer is op reis, daarom kan niets zekers zeggen [...]. Ik heb echter heden prijs aangevraagd voor een herdruk zonder portret, inleiding, zonder colophon en bibliographie en zonder kostbare eenpagina-gedichten-indeeling.' Op 7 augustus schreef Boucher vervolgens: 'Betr. goedk. uitgave "Gedichten" het volgende. Liefst niet per 1 November. Wij wilden gaarne het volgende. Dit najaar "Rebuten" uitgeven. Vroeg voorjaar "Nieuwe Gedichten" [= *Voces mundi*] en dan als "Gedichten 1907/34" onvindbaar zijn geworden de boekhandel polsen met een keurig dummy exemplaar.' Als Stols dan *Het gesproken woord* aankondigt, schrijft Boucher op 29 februari 1936 aan Greshoff: 'Ik [...] was teleurgesteld te zien dat deze goedkope herdruk, de oorspronkelijke definitieve, eenig volledige uitgave aanzienlijk overtreft. U houdt mij ten goede dat de Folemprijs uitgave zich er eerder toe leende fragmenten en onuitgegeven werk te bevatten als een populaire goedkope uitgave.' Op 4 maart 1936 zou Boucher ten slotte schrijven: 'Ten aanzien van de herdruk moet ik even iets recht zetten. Ik ben niet afgunstig op Stols en indien Uw onttrekking mij niet een gedefinieerde weigering heeft kunnen doen geven, deze ware waarschijnlijk uit commercieele oogpunten toch gevolgd. Ik zie zelfs de onderneming met eenig genoegen omdat nu het tastbare bewijs van ons goede of slechte inzicht geleverd wordt in de resultaten van Stols' exploitatie. Ik vond het alleen jammer dat de onuitgegeven gedichten en fragmenten, en bij nader inzien is dit wellicht toch weer beter, niet in de groote uitgave stonden.'
- ³ *Voces mundi* had Greshoff in augustus 1934 in Sestri-Levante geschreven; blijkens het nethandschrift was de bundel aanvankelijk *Stemmen in de straat* getiteld. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1.) *Voces mundi* was oorspronkelijk gepubliceerd in Groot Nederland 32 (1934) 10 (oktober), p. 317-332. De elf gedichten omvattende cyclus zou als zestiende afdeling worden opgenomen in *Gedichten 1907-1936* (p. 193-207). Greshoff had de uitgave van *Voces mundi* aanvankelijk aan L.J.C. Boucher willen toevertrouwen. Op 29 september 1934 had Boucher aan Greshoff geschreven: 'De "Voces Mundi" schrikken ons niet af. Een uitgever is gelukkig geen krant met een benepen principe en doodsangst voor zijn gepensioneerde kolonel clientèle.' Op 31 januari schreef Boucher vervolgens: '[...] wij kijken uit naar nieuwe werkzaamheden. Kunt U ons daarom alvast de copij van "Voces Mundi" sturen, wij zouden hiermee kunnen beginnen.' En nog op 29 februari 1936 schreef Boucher aan Greshoff, nadat Stols *Het gesproken woord* (de latere *Gedichten 1907-1936*) had aangekondigd: 's Gravesande dacht, dat ook "Voces Mundi" er in opgenomen zou worden [...]. Maar dat moet natuurlijk een vergissing zijn. Een jaar geleden ruim zegde U ons de uitgave daarvan toe.' Op 4 maart bekende Boucher een uitgave niet aan te durven.
- ⁴ *Columbus zonder Amerika* was door Greshoff in de zomer, tijdens zijn verblijf in Italië, geschreven. De zes gedichten omvattende reeks zou, onder de overkoepelende titel *Een verloren zoon*, te zamen met de reeksen *Aller et retour* (vanaf de vijfde druk *Heen en terug*) en *Tellurisch*, de zeventiende afdeling van *Gedichten 1907-1936* vormen (p. 209-219). Het is niet duidelijk of Greshoff uitsluitend de reeks *Columbus zonder Amerika* als bundel wilde uitgeven, of dat dit aanvankelijk de overkoepelende titel was voor de afdeling in *Gedichten 1907-1936* die later *Een verloren zoon* zou heten.
- ⁵ In Greshoffs *Gedichten 1907-1934* was een voorrede door J.C. Bloem (p. VI-XXIII) en een bibliografie door G.H. 's-Gravesande (p. 252-267) opgenomen.

328. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 8 oktober 1935

8 October 1935.

Beste Jan,

Hartelijk dank voor je brief. Ik zal zoo spoedig mogelijk de aangelegenheid met den heer Haentjens Dekker bespreken en ik kom dan dezer dagen definitief op je voorstel terug.

Inmiddels met hartelijke groeten van huis tot huis,

[Sander]

329. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 10 oktober 1935¹

[Maastricht,] 10-10-35

Beste Jan,

We voelen meer voor het volgende:

1° Zeer beperkte luxe-editietjes van je 2 nieuwe bundels²

2° De groote uitgave van je *Gedichten*, waarbij dan als onderverdeelingen XIV en XV je nieuwe bundels zouden komen.³

Voor uitgave van je nieuwe bundeltjes in kleine Kaleidoscoopdeeltjes valt onzerzijds niet veel te zeggen; dus liever alles in *een* deel. M.i. kan dan de heele bundel *Gedichten* op 136 blz plus de benoodigde blz voor de nieuwe bundels (46 regels per blz) zie de bloemlezing Eng.[elsche] dichters in *Albatross* bij Manteau.⁴ Zeg dus 10 vel + inleiding *Vestdijk*.⁵ Laat even iets weten.

M.h.gr.

t.t.

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 Noch van *Voces mundi*, noch van *Columbus zonder Amerika* of *Een verloren zoon* zouden afzonderlijke edities verschijnen.

3 Naast de afdelingen *Voces mundi* en, de reeks *Columbus zonder Amerika* omvattende, *Een verloren zoon*, zou de Kaleidoscoop-editie van Greshoffs verzamelde gedichten ten opzichte van de bij L.J.C. Boucher verschenen *Gedichten 1907-1934* vermeerderd worden met de afdeling *Voor de musschen*.

De zestien fragmenten van de als tweede afdeling in *Gedichten 1907-1936* (p. 61-64) opgenomen reeks *Voor de musschen* dateren uit de periode 1907-1917. De gedichten waaruit deze fragmenten stammen, waren slechts gedeeltelijk in eerdere bundels gepubliceerd.

4 Door bemiddeling van John Meulenhoff was de Algemeene Importboekhandel A. Manteau ook importeur van Engelse en Duitse boeken voor België geworden. (Zie Ludo Simons, *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen*, dl.2, Tielt 1987, p. 82.)

The *Albatross* was een sinds 1932 bestaande reeks Engelstalige boeken, die, los van de Engelse en Amerikaanse rechten, op het vasteland van Europa verspreid werden. De reeks had als

voorbeeld gediend voor de door Em. Querido's Uitgeversmaatschappij te Amsterdam sinds 1934 uitgegeven reeks De Salamander. (Zie Jan Kuijper, *1934-1984*, in C.J. Aarts et al., *Het Salamanderboek 1934-1984*, Amsterdam 1985, p. 22-23.)

- 5 Aan Greshoffs *Gedichten 1907-1936* zou S. Vestdijk een inleiding onder de titel *Hemelsche en aardsche poëzie* bijdragen (p. 8-40).

Vestdijks essay *Hemelsche en aardsche poëzie*, dat omvangrijker is dan de onder dezelfde titel in *Gedichten 1907-1936* opgenomen inleiding, was aanvankelijk in twee afleveringen gepubliceerd in resp. Forum 4 (1935) 11 (november), p. 1032-1048 en 12 (december), p. 1186-1203.

De inleiding op Greshoffs *Gedichten 1907-1936* komt overeen met het tweede deel van dit essay, dat een bespreking was van Greshoffs *Gedichten 1907-1934*. Dit gedeelte werd onder de titel *Over den dichter J. Greshoff* in 1939 opgenomen in Vestdijks bij Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam verschenen bundel *Lier en lancet* (p. 341-361).

Het eerste stuk van Vestdijks essay uit Forum is verwerkt in het hoofdstuk *Prolegomena eener aesthetiek* in de in 1946 bij F.G. Kroonder te Bussum verschenen bundel *De Poolsche ruiter* (p. 180-192).

330. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 oktober 1935¹

[Schaerbeek] 11 October 1935.

Beste Sander,

Zonder je voorstel zoo maar af te wijzen, moet ik je toch zeggen, dat ik tegen een onderdeel ervan bezwaren heb, n.l. tegen het opnemen van de nieuwe bundels in

de oude. Op de uitgave daarvan in Kaleidoscoop sta ik geenszins, al begrijp ik je motieven niet goed. Want vooral *Voces Mundi* lijkt mij en mij niet alleen uitstekend verkoopbaar in een goedkope editie. omdat ze zich tot een zeer speciaal publiek richten. Ik zend je er hierbij eenige van. Bewaar ze goed. want die kunnen dan verder als copie dienen.

Mijn nieuwe voorstel ziet er dan als volgt uit: Herdruk van de bundel van Boucher op de voorwaarden in mijn vorige brief vermeld.² Uitgave van twee bundeltjes in het genre van Janus Bifrons met een oplage van niet meer dan 100 ex. in den handel.³ Deze twee bundeltjes, met wat er verder nog gemaakt zal worden in de loop der volgende jaren, moeten dan een tweede deel van de verzamelde gedichten vormen.⁴ Dit is echter een kwestie van later zorg. Alles blijft dus ongeveer het zelfde. Alleen vervalt de Kaleidoscoopuitgave der bundels in mijn voorstel en het opnemen in de verzamelde gedichten daarvan in jouw voorstel. Als je hiermee accoord gaat, waaraan ik niet twijfel, lijkt het mij zeer gewenscht zoo spoedig mogelijk de verzamelde gedichten in de handel te brengen, opdat het boek niet vergeten zij voor de herdruk komt. Uitvoering laat ik natuurlijk geheel aan jou over, alleen moet je niet al te veel op een bladzijde drukken. waardoor de leesbaarheid ernstig geschaad wordt. Laat mij gauw eens hooren, wat je hiervan denkt.

Verder nog dit: 'Mérïdien 5' rekt op je voor een causerie over het Nederlandsche boek in de eerste helft van November op een nader met jou te bepalen datum.⁵ Bob maakt dan een kleine tentoonstelling van typographie.⁶ De enkele dingen, die hij niet mocht hebben, breng jij dan wel mee. Ook hierover nader.

Kom je nog eens met de grindkar? Er is ook voor Greet logies. Van 22 October tot 1 November is het huis echter gesloten wegens ambtsbezigheden in Parijs.

Met heel veel liefs van huis tot huis,
geheel je
Jan

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

² Zie br.327.

³ *Voces mundi* en *Columbus zonder Amerika*. (Zie br.327 resp. n.3 en n.4.)

⁴ Een tweede deel verzamelde gedichten van Greshoff is nooit verschenen.

Bij Stols zouden tot en met 1941 nog drie drukken van *Gedichten* verschijnen. (Zie echter Bijlage 1 n.2.) Vanaf de derde druk zou in genoemde edities alleen nog het sonnet *Le radeau de la Méduse* als achttiende afdeling, getiteld *Beshuit*, worden toegevoegd.

⁵ *Mérïdien 5* of de Belgisch-Nederlandsche Vereeniging De 5e Meridiaan te Brussel.

⁶ Op 20 december 1935 zou Stols voor De 5e Meridiaan in het Paleis van Schoone Kunsten te Brussel een lezing houden over bibliofiele Nederlandse uitgaven. Ter gelegenheid van Stols' lezing was er een kleine tentoonstelling uit de collectie van M.B.B. Nijkerk ingericht van boeken die representatief werden geacht voor de ontwikkelingsgeschiedenis van de recente typografie in Nederland.

331. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 14 oktober 1935

14 oct. 1935

Beste Jan,

Dank voor je brief van 11 dezer en Gr. Nederl.¹ Ik zou toch nog gaarne je bezwaren willen weerleggen om de beide nieuwe bundels² in 'Gedichten' op te nemen. We moeten een speciale attractie hebben voor dien bundel en die moet liggen in de *uitbreiding* ervan. Met de bundel zooals Boucher hem gaf, in 450 ex, is de markt, dat weet je ook wel, vrijwel vol. Met de uitbreiding erbij zal hij wéér gekocht worden, denk je niet?

Stuur me nog even bericht. En stuur copie der beide nieuwe bundels. We kunnen dan met een en ander laten beginnen. Doch reken op niets voor dezen winter wat verschijnen betreft. We moeten behoorlijk voorbereiden en aanbieden

M.h.gr. v.h.t.h.

t.t.

Sander

Eindnoten:

- 1 Waarschijnlijk de oktoberaflevering van Groot Nederland uit 1934, waarin Greshoffs *Voces mundi* was gepubliceerd.
- 2 *Voces Mundi* en *Columbus zonder Amerika*.

332. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 oktober 1935¹

[Schaerbeek] Dinsdag, 15 October 1935

Beste Sander,

Wij komen natuurlijk tot elkaar. Je wilt dus *Voces Mundi* en *Columbus zonder Amerika* eerst in een luxe-editie geven en daarna toevoegen aan de verzamelde gedichten. Goed! Ik zal verder Vestdijk schrijven over de inleiding en ik heb een prachtig portret van Leirens.² *Voces Mundi* is op drie stukken na compleet in de Groot Nederland.³ Twee daarvan wachten op overtikking en het derde eischt nog eenige schaverij. Amerika is ook op een drietal stukken na klaar.⁴ Maar ik wou het, onderwille van de finantieele smeer, eerst even in G.N. zetten[*lees:zetten*].

Bijvoorbeeld 1. Jan.

Je kunt natuurlijk vast beginnen met zetten, want er wordt niets in veranderd.

Misschien op verzoek van Eddy één woord!⁵

Het is erg prettig op je gemak te kunnen corrigeren etc.

Hartelijk dank voord[*sic*] de toezending van David de Jong.⁶ Het is een ideaal uitvoering. Ik hunker letterlijk naar Thérèse om er een stukje in De Groene over te kunnen schrijven.⁷

Geen grintvervoer in het zicht. Voor 23 dezer of na 3 Nov.

Veel liefs van ga tot ga etcetera,

een stevige hand van je

Jan

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

- 2 Een portretfoto van Greshoff door Charles Leirens is als frontispice afgedrukt in *Gedichten 1907-1936*
- 3 *Voces Mundi* was gedeeltelijk gepubliceerd in *Groot Nederland* 32 (1934) 10 (oktober), p. 317-332.
- 4 *Columbus zonder Amerika* zou worden gepubliceerd in *Groot Nederland* 34 (1936) 1 (januari), p. 24-29.
- 5 In de brieven van E. du Perron aan Greshoff is nergens sprake van *Columbus zonder Amerika*.
- 6 *De steenen doolhof** van David de Jong Jr. (1898-1963) was in 1935 bij A.A.M. Stols te Maastricht verschenen. J. Franken Pzn had de tekening voor de stofomslag vervaardigd.
- 7 *Thérèse Desqueyroux* van François Mauriac zou pas in oktober 1936 verschijnen. Een bespreking door Greshoff in *De Groene Amsterdammer* is niet achterhaald.

333. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, ná 15 oktober 1935^{1, 2}

[Schaerbeek] Vrijdag.

Beste Sander,

Je krijgt dezer dagen de text van Vestdijk³ toegezonden. Ik zal ook zien of er nog iets tusschen te voegen is en je die addenda snel zenden.

Hierbij een portret voor de bundel. Wil je het mij na clichémaking retourneren, zijnde het ons *éénig* ex.

Verder geen nieuws?

Veel liefs van huis tot huis,

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Gedateerd op grond van de inhoud, die een vervolg is op br.332 van 15 oktober.

2 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

3 *Hemelsche en aardsche poëzie*, de inleiding door S. Vestdijk op *Gedichten 1907-1936*. Op 16 oktober had Vestdijk aan Greshoff geschreven: 'Ik wil je graag dat artikel afstaan.' Hij voegde daar op 19 oktober nog aan toe: 'Ik heb Z.[ijlstra] gevraagd proeven te sturen aan jouw adres.

Het lijkt mij wenschelijk, dat je 't heele ding eerst even *leest*; blijf je er dan bij, dat 't i^e deel niet te zwaar is voor het gemiddelde poëzijminnend publiek, dan is het mij wel.'

334. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 oktober 1935¹

[Schaerbeek] Donderdag, 31 October 1935

Beste Sander,

Wij zijn weer thuis, dus je kunt weer terecht. Laat eens iets van je hooren. Meld ons in *elk* geval het adres van een goedkoop timmermannetje (niet Felix),² die voor je gewerkt moet hebben toen je nog alhier woonde. Do it now!!! Hoe staat het verder?? Druk?? Ik was even bij John.³ Mary was nogal ernstig ziek en moest het bed houden. John ging, naar het mij voorkwam, zeer gebukt onder het feit dat hij *niets* meer van je hoorde. Zelfs op de toezending van een Cupid's Pastime⁴ had hij niets vernomen. Klim eens in je Remmington! Het is toch zoo'n geschikte kerel. Verder niets nieuws. Hèt boek van het seizoen is 'Le Sang Noir' door Louis Gouilloux. Er wordt hard gewerkt om hem de Goncourt te bezorgen. Dat zou welverdiend zijn. (nrf)⁵

S. Vestdijk is togetreden tot de redactie van Groot Nederland.⁶

Wanneer ga je zetten aan mijn bundel?⁷

Kortom: geef eenige gezellige asem! Veel liefs voor ga en kroost van ons allen.

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.
- ² De Vlaamse schrijver Felix Timmermans (1886-1947).
- ³ Van 25 tot en met 30 oktober logeerde Greshoff bij E. du Perron in Parijs. Tijdens zijn verblijf in Parijs had hij onder meer John Buckland Wright opgezocht.
- ⁴ *Cupid's pastime* was in 1935 in 31 exemplaren gedrukt door Stols voor JBW-Editions. Het boekje was 'a private experiment in illustration and typography by the engraver of the plates'. John Buckland Wright had 6 kopergravures voor deze editie gemaakt. (Zie Anthony Reid, *A check-list of the book illustrations of John Buckland Wright*, Pinner 1968, nr.A19).
Stols bezat exemplaar nr.AA met losse afdrukken van de platen benevens afdrukken van twee ongebruikte platen, met een opdracht 'for Sander'. (Zie cat.tent. *John Buckland Wright 1897-1954, boekillustrator*, Den Haag (Rijksmuseum Meermanno Westreenianum) 14 juli-17 september 1988, p. 27.)
- ⁵ *Le sang noir* van Louis Guilloux was in oktober verschenen bij Gallimard te Parijs. Op grond waarvan Greshoff op dit moment een oordeel had over Guilloux' roman is niet geheel duidelijk; half november vroeg hij Du Perron nog om het beloofde exemplaar, omdat hij er nog geen van Guilloux ontvangen had.
De Prix Goncourt 1935 werd toegekend aan de roman *Sang et lumières* van Joseph Peyré. Greshoff zou deze bekroning gispen in zijn bespreking van *Le sang noir*, die hij onder de titel *Het boek dat de Prix Goncourt had moeten hebben* in Het Vaderland van 15 december publiceerde. Louis Guilloux (1899-1980) was een vriend van E. du Perron.
- ⁶ Met ingang van januari 1936 zou S. Vestedijk tot de redactie van Groot Nederland toetreden. Hij zou dat tot juli 1943 blijven.
- ⁷ *Gedichten 1907-1936*.

335. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 4 november 1935

4-11-35

Beste Jan,

Dank voor je brief. Het adres v.d. timmerman weet ik helaas niet meer, ik herinner me alleen vanderhaesen[?], cité ouvrière.¹

Stik op oogenblik in de drukte najaarsaanbieding. Er is erg slecht gekocht, en ik moet nu nog zien bij te spijkeren wat kan. Zoodra even tijd schrijf ik aan John,² begin ik ook met je bundel.³ Kun je copij der 2 nieuwe bundels⁴ gereed maken? Ook moet ik nog 2 dagen tijd voor Brussel zien te vinden.

M.h.gr. je

Sander

Eindnoten:

1 Niet geïdentificeerd.

2 Zie br.334 n.4.

3 *Gedichten 1907-1936*.

4 *Voces mundi* en *Columbus zonder Amerika*.

336. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 november 1935¹

[Schaerbeek] 13 nov.'35

Beste Sander,

Kom je op de Boekenbeurs?²

Ik zag de nieuwe Kaleidoskopen,³ maar nog *niet* de Valery⁴ en de Mauriac.⁵ Ik zit er op te springen voor mijn wekelijksche kroniek in De Groene.

Vergeet mij niet! Waarom geef je er Mijnheer Teste niet in??⁶

De titel van mijn bundel luidt:

J. Greshoff

Het gesproken woord

verzamelde gedichten

met een inleiding door

S. Vestedijk .

Er komen 3 nieuwe afdeelingen bij

1. Voor de Musschen

2. Voces Mundi

3 Columbus zonder Amerika

en enkele nieuwe bijdragen in de afdeelingen: Oud Zeer en Bij Feestelijke Gelegenheden. Het geheel vormt een editio ne varietur van mijn werk.

Vestdijk is red. v Gr Nederl. geworden.
Met veel hartelijks van huis tot huis,
een stevige hand van
Jan

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.
- ² Van 16 tot en met 23 november werd in Antwerpen de jaarlijkse Boekenbeurs gehouden.
- ³ Waarschijnlijk de derde druk van Karel van de Woestijnes *Laethemsche brieven*, de tweede druk van zijn *Het zatte hart* en het door E. du Perron vertaalde *Serena* van Walter Savage Landor, die als deel 11, 12 en 13 in de reeks Kaleidoscoop zouden verschijnen.
- ⁴ Van Paul Valéry is geen titel in de reeks Kaleidoscoop verschenen. Mogelijk bedoelde Greshoff *Fermina Marquez* van Valéry Larbaud, dat in december in een vertaling van de hand van E. du Perron als deel 9 zou verschijnen.
- ⁵ *Thérèse Desqueyroux* van François Mauriac zou pas in oktober 1936 verschijnen. Mauriacs *Het einde van den nacht* had Greshoff al op 6 september ontvangen. (Zie br.323.)
- ⁶ *De avond met den heer Teste* van Paul Valéry zou pas in 1939 door A.A.M. Stols te Maastricht worden uitgegeven in een vertaling door Stols zelf. Het boek zou in een oplage van 40 exemplaren worden gedrukt bij Boosten & Stols. Stols' vertaling was eerder verschenen in De Gids 91 (1927) 7 (juli), p. 131-153 en als Stols' bijdrage in *Hommages des écrivains étrangers à Paul Valéry*, welk hulde-album in 1927 bij A.A.M. Stols te Bussum was verschenen.

337. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 5 december 1935¹

5 dec '35

Beste Xander,

Hierbij het grootste deel van de ontbrekende kopij.²

Er volgt nu nog een aanvulling

2 ged. bij Feestelijke Gelegenheden

1 ged bij Romantiek in Miniatuur

1 ged. bij Confetti.

en afd. xv Voces Mundi (1934) heb je in hoofdszaak reeds bij je. Er ontbreken nog 3 stuks aan die ik je zenden zal met de plaats waar ze komen.

Ik zal alles zoo spoedig mogelijk afdoen, maar het is nog een héél werk.

Met veel liefs van huis,
een stevige hand van je

Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.

2 De drie nieuwe afdelingen *Voor de musschen*, een deel van *Voces mundi* en *Columbus zonder Amerika* (of *Een verloren zoon*) en een aanvulling op de bestaande afdeling *Oud zeer*. (Vgl. br.336.) Zie voor een precieze opgave van de aan de verschillende afdelingen van *Gedichten 1907-1936* toegevoegde gedichten: Louis Gillet, *Jan Greshoff. Zijn poëzie en poëtiëk*, Hasselt 1971, Bijlage III (B), p. 363-366.

338. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 december 1935¹

[Schaerbeek] 28-12-35

Beste Sander,

Heden Greets's brief en het pakketje ontvangen.² Hartelijk dank! Aty is weer beter. Jan is weer òp, maar nog bleek en mager.

Ik kreeg nu Hiegentlich³ en Larbaud;⁴ maar *niet* (à mon profond regret) Bourbon.⁵ Wil je dat niet nog even sturen?

Je hebt zeker een brief van Bob gekregen. Kan je niet eens komen *praten*. We willen met zijn drieën een reeks maken als wijlen Paladium[*sic*].⁶ Iets moois en apart. Jij typograaf, ik textverzorger. Zoek eens een *naam*. We willen de boel eenvoudig, maar goed op pooten zetten. Vandaar dat een bespreking noodig is en verder diligentie, om spoedig te kunnen beginnen.

Verder had ik dr. B. de Vries gisteren bij mij. Hij is ass.[istent] Rijksmuseum.⁷ Volgens hem is er voor een reeks *goede* monografiën zéér zeker een publiek te vinden.⁸

Vermeer (Martin)⁹

Rembrand (Sm. Degener)¹⁰

Fabritius.¹¹

De Hoogh¹²

Hals¹³

etc. ook enkele belangrijke minder bekenden.

Hij zou wel met Sjeu v Schendel zulk een reeks in elkaar kunnen zetten. Hij kent *alle* kunsthistorici persoonlijk en is zeer goed [+ met] alle.

Ga eens met hem en Sjeu op het Rijksmuseum praten; ze kunnen je dan meteen bij Smidt[*lees*:Schmidt] Degener brengen. Die heeft natuurlijk ook een kijk op de kansen. (Denk eens aan het overweldigende succes v/d Rembr. tent.)¹⁴

Laat eens gauw iets hooren.

Heel veel liefs van huis tot huis,

een hand van

Jan

Kom *vóór* je naar Parijs gaat hier!

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

² De brief van M.W. Stols-Kroesen is niet bewaard gebleven.

³ *Het vochtige park*.

⁴ *Fermina Marquez*.

⁵ De gedichtenbundel *In extremis* van Louis de Bourbon was in december verschenen bij A.A.M. Stols te Maastricht. De bundel was gedrukt bij Boosten & Stols.

⁶ Samen met M.B.B. Nijkerk had Greshoff het plan opgevat een op de bibliothele reeks Palladium gelijkende serie op te zetten. Dit zou de reeks Ursa Minor worden. Stols zou de boeken uit deze reeks typografisch vormgeven en drukken, Greshoff zou verantwoordelijk zijn voor de keuze van de teksten en Nijkerk zorgde voor de financiën. Op 26 december had Nijkerk in die zin aan Stols een voorstel gedaan.

⁷ Mogelijk Ary Bob de Vries (geb. 1905). De Vries zou in 1939 bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam *Jan Vermeer van Delft* publiceren in de Bibliotheek der Nederlandsche Kunst, die geredigeerd werd door W. Martin en A. Vermeylen.

⁸ Een dergelijke reeks zou pas in 1943 door Stols worden aangekondigd. In dat jaar zou hij een prospectus verspreiden voor de reeks Onbetreden Gebieden der Nederlandsche Kunstgeschiedenis. De reeks, uitgegeven onder auspiciën van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te Den Haag, stond onder redactie van J.G. van Gelder. Blijkens de prospectus zou de reeks 'critische studies omvatten over de schilderkunst der primitieven, der renaissance en van het maniërisme, alsmede over vergeten meesters der 17de en 18de eeuw. De bundeling van verschenen essays en critieken over laat-19e en -20ste eeuwsche kunst zal tevens de problemen van het impressionisme, symbolisme en expressionisme bevatten. Zij zijn geschreven door onze jonge kunsthistorici en critici.'

Naast de Bibliotheek der Nederlandsche Kunst die bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam onder redactie van W. Martin en A. Vermeylen verscheen, zou van het eind van de jaren dertig tot eind veertig door H.J.W. Becht te Amsterdam de Palet Serie, Een Reeks Monografieën over Hollandsche en Vlaamsche Schilders worden uitgegeven.

⁹ De kunsthistoricus Wilhelm Martin (1876-1954) was van 1909 tot 1945 directeur van het Mauritshuis. Vanaf 1907 tot 1943 was hij buitengewoon hoogleraar in de kunstgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Leiden, vanaf 1935 tevens directeur van het Prentenkabinet der Rijksuniversiteit. Martin had onder meer enkele studies over Jan Steen gepubliceerd, en publiceerde in de jaren 1935-1936 het tweedelige standaardwerk *De Hollandsche schilderkunst in de zeventiende eeuw*.

Een monografie over de zeventiende-eeuwse schilder Johannes Vermeer heeft Martin niet gepubliceerd.

- 10 De kunsthistoricus en letterkundige Frederik Schmidt Degener (1881-1941) was van 1921 tot 1941 hoofddirecteur van het Rijksmuseum. Voor zijn talloze publikaties over Rembrandt verleende de Universiteit van Amsterdam hem in 1932 een eredoctoraat. Geen van deze publikaties verscheen echter bij Stols. (Zie voor een overzicht van Schmidt Degeners publikaties over Rembrandt: W.M.C. Juynboll, *Systematische bibliografie van geschriften van F. Schmidt-Degener*, in *Verzamelde studiën en essays van Dr. F. Schmidt-Degener* (ed. A. van Schendel), dl.2, Amsterdam 1950, m.n. p. 183-186.)
- 11 Aan Carel Fabritius (1622-1654) zou door K.E. Schuurman in 1947 een beknopte monografie gewijd worden in de Palet Serie. (Zie n.8.)
- 12 Aan Pieter de Hoogh (1629-1684) zou door F. van Thienen een beknopte monografie gewijd worden in de Palet Serie. (Zie n.8.)
- 13 Aan Frans Hals (1580-1666) zou door Th. Luns in 1948 een beknopte monografie gewijd worden in de Palet Serie. (Zie n.8.)
- 14 Van 13 juli tot en met 13 oktober was in het Rijksmuseum een Rembrandt-tentoonstelling ter herdenking van de plechtige opening van het Rijksmuseum op 13 juli 1885 te zien geweest. Schmidt Degener had de catalogus voor deze tentoonstelling ingeleid met het essay *Rembrandt's tegenstrijdigheden*.

339. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 december 1935¹

[Schaerbeek] 28/12 '35

Beste Sander,

Zoojuist kreeg ik een pak drukproeven.² Ik zal er mij zoo spoedig mogelijk mee bezig houden.

Máár,....

ik zond je een pakje toe- en tusschenvoegingen.

deze zijn er niet bij gezet.

ik bezit ze niet in dubbel

ik weet niet precies waar ze staan moeten

Wil je zoo vriendelijk zijn mij dat pakje *p.o.* terug te sturen. Ik voeg ze dan op de proef in.

Dit it now.

Hoor ik spoedig wat over onze neopaladiumplannen[*sic*].³

Zalig uiteinde, goed begin.

Veel hartelijks van

Jan

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

² Drukproeven van *Gedichten 1907-1936*.

³ Bedoeld was de opzet voor de reeks Ursa Minor.

340. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 30 december 1935¹

Maastricht, 30 December '35

Beste Jan,

Ik dank je zeer voor je beide briefjes van 28 dezer. De bedoeling van de toegezonden proeven² is dat je deze tekst voorloopig corrigeert. Wat er tusschen moet zitten krijg je later in proef. Zooals je gemerkt zult hebben is er nog niet opgemaakt. Het opmaken van een goed boek kan pas na correctie geschieden. Je krijgt dus voor en na stukken ter correctie; doe mij het genoegen deze te corrigeeren zonder op de volgorde te letten.

Vandaag heb ik Bob Nijkerk een briefje geschreven over de nieuwe reeks.³ Hij zal je dien brief wel laten lezen. Gaarne kom ik begin Jan. over deze zaak praten.

'Larbaud'⁴ is je per vergissing toegezonden en 'de Bourbon'⁵ wordt heden naar je adres afgezonden.

Dank je zeer voor je inlichtingen betreffende de monografiën.⁶ Over de monografie van Vermeer zijn wij reeds in correspondentie.⁷ Martin heeft geen tijd, zoodat wij de door hem aangewezen Dr. Van Gelder⁸ zullen vragen. Rembrandt moeten wij voorloopig uitschakelen. Wij zullen daarna Fabritius en de Hoogh op ons programma zetten. Bij mijn bezoek praten wij er nog wel over.

Greet en ik wenschen je met de 'kinderen' een zalig uiteinde en een gelukkig nieuwjaar.

Tot spoedig dus, met hartelijke groeten,

ook voor Aty

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. i.o., Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Zie br.339 n.2.
- 3 Bedoelde brief aan M.B.B. Nijkerk over Ursa Minor bevindt zich niet bij de correspondentie tussen Stols en Nijkerk. (Med. K. Nijkerk, Amsterdam.)
- 4 Op 6 december vroeg E. du Perron aan Greshoff of hij al van Stols een exemplaar van zijn vertaling van *Fermina Marquez* had gekregen. Voorzover echter is na te gaan, stuurde Du Perron zelf geen exemplaar aan Greshoff. Mogelijk dat Stols al een recensie-exemplaar van *Fermina Marquez* voor Greshoff aan De Groene Amsterdammer had gezonden. Greshoff zou Du Perrons vertaling in dat weekblad op 11 januari 1936 bespreken.
- 5 *In extremis*.
- 6 Zie br.338 voor Greshoffs opzet van een reeks monografieën over zeventiende-eeuwse Nederlandse kunst.
- 7 Correspondentie van Stols met J.G. van Gelder is niet achterhaald.
- 8 De kunsthistoricus Jan Gerrit van Gelder (1903-1980) was conservator bij Museum Boymans te Rotterdam. In 1935 was hij toetreden tot de redactie van Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift.

Van Gelder zou in 1943 de redactie voeren van Stols' reeks Onbetreden Gebieden der Nederlandsche Kunstgeschiedenis. (Zie br.338 n.8.)

341. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 december 1935*¹

[Schaerbeek] 31/12 '35

Beste Sander,

Wat zonde, dat je mij geen doorslag gestuurd hebt.² Bob is uit en nu zal ik mijn nieuwsgierigheid nog dagen lang moeten beteugelen! Kom gauw praten, want we zouden er graag een béétje voortgang mee maken. En 20 jan ga ik al naar Lutetia.³ Marsman die hier zou komen van 1-8 jan, komt niet. Rien is ziek.⁴

Verder géén nieuws. De allerliefste wensen van en voor allen gaan hierbij retour. Gezondheid en een beetje succes!

De proeven⁵ gaan van mij naar Pannekoek, die ze direct aan jou terug stuurt. Dag!
 Veel hartelijks ook van ga tot ga
 geheel je
 Jan

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.
- ² Bedoeld was een doorslag van de brief die Stols op 30 december aan M.B.B. Nijkerk over de reeks Ursa Minor had gezonden. (Zie br.340 n.3.)
- ³ Van 20 januari tot 20 februari 1936 verbleven Jan en Aty Greshoff te Parijs.
- ⁴ Op 8 december had H. Marsman aan Greshoff geschreven van 1-7 januari 1936 te komen logeren. Op 30 december schreef hij echter: 'Ik heb geen goed nieuws: R.[ien] voelt zich al een week lang niet goed [...]. Wij kunnen dus Woensdag niet komen, helaas.' In de zomer van 1936 zou Marsman zich in het Belgische dorp Aubry in de nabijheid van Brussel vestigen.
- ⁵ De proeven van *Gedichten 1907-1936*. (Zie br.339 n.2.)

342. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 2 januari 1936¹

[Maastricht,] 2-1-1936

Beste Jan,

Dank voor je brief. Wil je me even laten weten wanneer Bob weer terug is? Ik ga dan via Brussel naar Parijs, en dan verder over Bern, Zürich naar Praag. In al deze steden hoop ik voor de uitgeverij iets te bereiken.

Schrijf je even?

M.h.gr.

Sander

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

343. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 3 januari 1936¹

[Maastricht,] 3-1-36

Beste Jan,

Achterin de dikke deelen Kaleidoscoop (ook in deel 10-15) staat een lijst der serie met een verkorte inhoud of algemeene omschrijving.

Zou je ervoor kunnen zorgen dat ik een dergelijke korte karakteristiek *omgaand* van je krijg? Een goede recensie op de bundel uitg L.J.C. Boucher kan ook dienen.² Do it now, want ik moet de tekst ook reeds afdrukken in deel 16 (*Zeemans Thuisvaart*)³ en 17 (*J.Pz.Coen*).⁴

M.h.gr.

t.t.

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 In de delen van de reeks Kaleidoscoop zou de volgende tekst over *Gedichten 1907-1936* worden afgedrukt: 'Dit werk is een herdruk van "Gedichten" van J. Greshoff, in 1934 in luxe-editie verschenen en spoedig daarna uitverkocht. In deze herdruk is de inleiding van Mr. J.C. Bloem vervangen door een studie van S. Vestdijk. Bovendien zijn drie onuitgegeven bundels in deze uitgave opgenomen; verschillende afdeelingen werden uitgebreid met ongepubliceerde gedichten. In dit deel vindt men dus het volledige dichterlijke werk van J. Greshoff tot aan het voorjaar 1936.'
- 3 Deel 16 in de reeks Kaleidoscoop, *Zeemans thuisvaart* van David Garnett, zou pas in 1937 verschijnen.
- 4 *Jan Pietersz. Coen. Drama in elftafereelen* van J. Slauerhoff zou in december als deel 17 in de reeks Kaleidoscoop verschijnen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel.

344. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 4 januari 1936

[Schaerbeek] 4/1 '36

B.S.

Bob is terug en popelt. Ik ben [:9]-10-11 dezer in Nederland, 12 in Morlanwelz 20 jan-20 febr. in Parijs. Overigens geheel tot je beschikking.

In haaste

Veel goeds geheel je

Jan

345. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 9 januari 1936¹

[Maastricht,] 9-1-36

Beste Jan,

Het leven is nu eenmaal niet zonder complicaties. Mijn Zwits. agente² is momenteel in Parijs, op weg (voor plezier) naar Afrika. Ik ga er dus direct morgen heen (naar Parijs bedoel ik) en ga dan ± 15 uiterlijk van Parijs naar Praag. Dus niet eerst naar Zwitserland.

Excuseer me bij Bob, vraag hem met opgave te wachten tot begin Februari. *Stuur me je adres in Parijs*. We kunnen dan toch corresponderen. En excuseer me bij Niny voor langer wachten geval Supervielle.³

M.h.gr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Stols' Zwitserse dépositaire was in 1935 gevestigd op Sulgenheimweg 21 te Bern. Omstreeks 1938 zou Stols vertegenwoordigd worden door de Librairie Française, Rämistrasse 5 te Zürich. Wie in 1936 Stols Zwitserse agente was, is niet achterhaald.
- 3 In 1934 was als uitgave van A l'Enseigne de l'Alcyon door Stols *Débarcadères* van Jules Supervielle (1884-1960) uitgegeven. Mogelijk heeft Stols overwogen een vertaling hiervan door Nini Brunt in de reeks Kaleidoscoop op te nemen. Een dergelijke vertaling is niet verschenen.

346. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker), 12 januari 1936¹

[Schaerbeek] 12/1 '36

Zeer geachte Heer H.D.,

Zoudt u zoo vriendelijk willen zijn te noteeren, dat mijn adres van 19 jan-20 febr.
luit:

Hôtel Valencia
9 rue de Valence

Paris (5me)

De nog ontbrekende kopij² zal ik u vóór mijn vertrek doen toekomen

Met vr.gr. en onderscheiding,

uw dw

J. Greshoff

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

² Zie br.349 n.2.

347. A.A.M. Stols e.a. aan J. Greshoff, 20 januari 1936¹

[Praha, 20.1.36]

[xxx]

Sander

Sliva

[xxx]²

Eindnoten:

¹ Geschreven op prentbriefkaart voorstellende het kasteel Hradcany te Praag.

² De handtekeningen van twee van de ondertekenaars zijn onleesbaar. (Zie br.348 voor de namen van enkele bekenden van Stols in Tsjechoslowakije.)

348. A.A.M. Stols e.a. aan J. Greshoff, 21 januari 1936¹

[Praha, 21.1.36]

[xxx] bon[?] souvenir! Masek V.²

R. Hála³

With compliments Arthur Novák⁴

[xxx]

Slíva

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende Brabecs pilsenerrestaurant 'U Pinkasu' te Praag.
- 2 De typograaf en houtgraveur Václav Masek (1893-?). Masek had de illustraties vervaardigd bij de monografie van Rudolf Hála over Christoffel Plantijn. In 1936 zou deze monografie in een Duitse vertaling verschijnen onder de titel *Christoph Plantin, aus der Blühezeit des Buchdruckes in Antwerpen*.
- 3 Met het werk van Rudolf Hála (1892-?) was Stols in elk geval al sedert begin 1933 bekend. Hála had bij wijze van nieuwjaarsgroet voor het jaar 1933 aan zijn vrienden een door hemzelf in een oplage van 99 exemplaren gedrukte monografie over Christoffel Plantijn toegezonden. Stols had een van deze exemplaren van Greshoff ontvangen. (Zie br.252 n.7.)
- 4 Arthur Novák (1876-?) had onder meer in 1926 een bundel opstellen over *Das tschechische Buch* geredigeerd. Aan deze uitgave had hij zelf een opstel over *Das tschechische Buchgraphik* bij gedragen.

349. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker), 25 januari 1936¹

[Paris] 25/1 36

Zeer geachte Heer H.D.

Hierbij de ontbrekende afdeeling.² Nu komen er nog een viertal gedichten en enkele fragmenten om tusschen te voegen.³ Die worden overgetikt. Dan is alles klaar Hoe staat het met de Voorrede?

Vestdijk vroeg mij onlangs om de proeven
 Zijn adres luidt
 S. Vestdijk, arts
 83 Nieuwe Gracht
 Utrecht
 Met vriendel[:ijke][:gr]oeten,
 steeds gaarne
 uw
 J. Greshoff

Paris 5me
 Hôtel Valencia 9 rue de Valence

Eindnoten:

- 1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende de kerk St-Germain-des-Prés te Parijs.
- 2 Wellicht het ontbrekende gedeelte van de afdeling *Voces mundi* van *Gedichten 1907-1936*. (Zie br.337.)
- 3 Zie br.337 voor de ontbrekende gedichten in de afdelingen *Bij feestelijke gelegenheden*, *Romantiek in miniatuur* en *Confetti* van *Gedichten 1907-1936*. De genoemde fragmenten waren mogelijk bestemd voor de nieuwe afdeling *Voor de musschen*. (Zie br.329 n.3.)

350. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 januari 1936¹

[Paris,] 31 janvier [19]36

Beste Sander,

De kopij is met bijgaande zending compleet.² Ik krijg nu nog proef van de afdeeling ‘Voces Mundi’ en van de nagezonden aanvullingen.

De groote moeite lijkt het mij om de toevoegingen op hun juiste plaats in het ensemble te brengen. Hoe moet ik dit aangeven vóór dat ik een opgemaakte revisie ontvang?

Wil jij bij het opmaken er voor waken, dat er géén strophen in tweeën gesneden worden!

Heb je de proeven van Hein al terug? Heeft Simon Vestdijk zijn proef al van de voorrede? Wannéér zou ik de opgemaakte revisie tegemoet kunnen zien?

Laat mij eens iets hooren.

Ook over je verblijf te Praha. Is er veel Praszdroj[?] verbruikt? Wat voor positie heeft Sliva daar onder zijn kornuiten?

Schrijf!!!!

Véél liefs voor je vrouwtje, je kindertjes, je hondjedes.

Een stevige hand van

geheel je

Jan

Als je bij mij wilt logeeren schrijf dan bijtijds aan Ini Bloem.³

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Hotel Valencia, rue de Valence 9, Paris.
- 2 Zie br.349 n.3.
- 3 Caroline Jeanette Constance (Ini) Bloem (1892-1965), de zuster van J.C. Bloem.

351. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 3 februari 1936¹

[Maastricht,] 3-2-36

Beste Jan,

dank voor brief en copij van 31 Jan. Ik moet me weer 'inwerken' in je boek.² Zoodra je van alles proef hebt gecorrigeerd zal ik je *alle* proeven zenden om ze in de goede volgorde te leggen. Daarna wordt alles opgemaakt. Ik heb het in Praag zeer goed gehad. Onze vriend³ is een wonderlijk persoon! Of ik er nu een betere kijk op heb? Vrijdag/Zaterdag was ik in Brussel. Morgen moet ik er weer heen. Van kantoorwerk komt er dan niet veel, doch laten we hopen op veel tsj.[echische] uitgaven!⁴

Met hartelijke groeten v.h.t.h.

t.t.

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 *Gedichten 1907-1936*.
- 3 Vermoedelijk Milos Sliva.
- 4 Stols zou in 1936 *World peace and Czechoslovakia, 1919-1934* door Karel Hoch, Jaromír Korcák, Emil Sobota en anderen uitgeven. Het boek werd ingeleid door Kamil Krofta, wiens *Geschiedenis van Tsjechoslowakije* Stols in 1934 in vertaling had uitgegeven. Het boek werd bij Boosten & Stols gedrukt. Krofta was in februari minister van buitenlandse zaken van Tsjechoslowakije geworden.
Dit is, naast *Bruselské toulky* van Milos Sliva de enige Tsjechische uitgave van Stols.

352. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 18 februari 1936¹

[Maastricht,] 18-2-1936

Beste Jan,

Je krijgt binnenkort de volledige revisie van je bundel. Maar nu is er het volgende: Ik wil je voorstellen om toch de titel Het Gesproken Woord *niet* te gebruiken. Mijn reizigers zeggen dat het een titel is die niet pakt. Ze zijn nu in diverse deelen des lands op reis en kunnen het weten. Mijn voorstel is dat je zet: *Gedichten 19.. - 1935 (of 36) - Tweede, vermeerderde druk*. Dan *weten* ze dat het een uitgebreide herdruk is van de uitgave Folemprise.² Het boek zal zoowat 230 blz bevatten.

Hoe heb je het gehad in Parijs? Laat eens wat hooren! Of ik je voor m'n 2° reis naar Praag nog zien zal weet ik niet. Greet gaat me[*lees*:mee]. We vertrekken in den nacht van 2 op 3 Maart, als alles goed gaat. Als het niet anders kan, kom ik zelf de eerste exemplaren van Bruselské Toulky van Slíva (herdruk met tekeningetjes van Marcel St) naar Brussel brengen.³ Dus misschien zie ik je toch nog.

Met hartelijke groeten ook voor Aty.
je
Sander

Greet en de kinderen zijn in Bussum.

Portrettekening door Marcel Stobbaerts van Milos Sliva, 1933.

J. Greshoff, Venetië 1934.

Mary en John Buckland Wright en Wendy Wright (voor), Parijs ca. 1932.

Stols aan Greshoff op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V., 30 december 1935.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Op de titelpagina van *Gedichten 1907-1936* staat vermeld 'Herziene en vermeerderde uitgave'.
- 3 De tweede druk van *Bruselské toulky. Bruxelles, la perle du Brabant* van Milos Sliva verscheen in februari bij A.A.M. Stols te Bruxelles & Maastricht in een oplage van 1025 exemplaren, waarvan 25 exemplaren werden genummerd van A tot en met Z. Het boekje werd ingeleid met teksten door Franz Hellens en J.B. Gibet en was versierd met speciaal voor deze tweede druk gemaakte tekeningen door Marcel Stobbaerts. De originelen van Stobbaerts' tekeningen werden bijgebonden in exemplaar A, dat speciaal door Louis Malcorps in leer werd gebonden. De eerste druk van Sliva's boekje was, verlucht met 6 etsen van Stobbaerts, maar zonder de inleiding van Hellens, in december 1933 in eigen beheer in de reeks Zilveren Zwanen uitgegeven. Deze eerste uitgave was onder leiding van Rudolf Hála gedrukt bij drukkerij Orbis te Praag. Van de oplage werd bij 41 exemplaren de titelpagina met de hand getekend, waarvan de nummers 1 tot en met 6 door Stobbaerts met de hand waren ingekleurd.

353. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 februari 1936¹

[Bruxelles,] 21/2 '36

Beste Sander

Accoord. Titel Gedichten 1907-1936²

Ik ben gisteravond thuis gekomen. En nog een beetje suf.

Wat ga je in Praag doen? Leuk voor Greet. Hoop je nog te zien.

Ik heb nog geen éérste *proef* gehad: Voces Mundi.

Heel veel liefs v.h.t.h.

een stevige hand

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van de Taverne du Passage, Galerie de la Reine 30, Bruxelles.

2 *Gedichten 1907-1936* zou oorspronkelijk *Het gesproken woord* zijn getiteld.**354. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker), 24 februari 1936¹**

24/2 36

Zeer Geachte Heer Haentjens Dekker,

Ik weet niet of Sander nog in Maastricht is, daarom wend ik mij tot u met een vriendelijk verzoek.

Hierbij gaan de eerste bladzijden van mijn boek.² Zou het mogelijk zijn p.o. even de *juiste* volgorde aan de stukken te geven.

Tegelijkertijd voeg ik er de juiste titelpagina en de inhoud bij.

Verder in de bundel zijn er geen omzettingen en fouten van eenig belang meer.

Alles kan dus spoedig aflopen, als ik deze stukken spoedig retour krijg.

Met dank bij voorbaat en vriendelijke groeten,

steeds gaarne uw dw

J.Gr.

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.

2 *Gedichten 1907-1936*.

355. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 27 februari 1936

27-2-36

Beste Jan,

Met gelijken post zend ik je de revisie¹ van voorwerk + Oud Zeer.

Let er goed op dat op een of andere manier het gedicht Nachtegalen van blz. 193 er nu uitgaat.² Het is zeker $2 \times$ gezonden en dus een fout bij den opmaak.

Ik vertrek Maandagnacht. Kun je er voor zorgen dat ik alles spoedig hier heb? Na terugkomst uit Praag zullen we spoedig afdrukken.

M.h.gr.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Naast franse titel, titelpagina en een pagina met een motto van Nicolaas Beets ('Geen orgeltoon/Maar uw persoon') dat ook voorafging aan *Gedichten 1907-1934*, bevatte het voorwerk van *Gedichten 1907-1936* de studie *Hemelsche en aardsche poëzie* door S. Vestdijk. De afdeling *Oud zeer*, bevattende gedichten uit de periode 1907-1917, zou de bundel openen.
- 2 Het gedicht *Nachtegalen* ('t Veldpad dat ons kent ligt open') maakt deel uit van de afdeling *Oud zeer* (p. 46-47). Het was oorspronkelijk verschenen in de bundel *Door mijn open venster* (1910) onder de titel *De nachtegalen*, maar maakte geen deel uit van de beide bundels *Oud zeer* (1926/1928) en was ook niet opgenomen in *Gedichten 1907-1934*.

356. Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker) aan J. Greshoff, 4 maart 1936¹

Maastricht, 4 Maart 1936.

Hooggeachte Heer Greshoff,

Ik klop bij U aan om eenige inlichtingen. Stols is op reis en zelf ben ik een week verhinderd geweest, door ongesteldheid, op kantoor te komen. Gisteren ontving ik een brief van onzen reiziger, die zeer enthousiast was over het feit dat wij een bundel gedichten van zijn vriend van Hattum zouden uitgeven.² Hedenmorgen ontving ik een brief van van Hattum zelf, die mij mededeelde dat hij van den heer S. Vestdijk,³ van Oorschot (dat is onze reiziger)⁴ en van U had gehoord dat wij een bundel gedichten van hem in luxe-editie van 100 exemplaren het licht zouden doen zien.⁵ Daar er mij hieromtrent niets, maar dan ook letterlijk niets, bekend is zoudt U mij zeer verplichten door mij even te willen schrijven wat U hiervan bekend is, en teken ik, met vriendelijken groet en de meeste hoogachting,

Uw dw

R.W. Haentjens Dekker

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

- 2 De brief van G.A. van Oorschot (zie n.4) is niet bewaard gebleven. Van Oorschot was met Jac. van Hattum bevriend.
- 3 Greshoff had via S. Vestdijk aan Jac. van Hattum om poëzie voor een bundel bij Stols gevraagd. Van Hattum had op 27 februari aan Greshoff geschreven: 'De heer Vestdijk is zo vriendelijk mij Uw verzoek om twee vel (32 pag.) poëzie door te geven. Ik voel mij zeer gelukkig met deze uitnodiging: mede te werken aan een bundel, of is het bedoeld, als bundeltje alleen? Dat kan ik niet uit het schrijven van den Heer Vestdijk opmaken.' Greshoff schreef hem vervolgens op 28 februari: 'Ik zal u precies vertellen hoe de vork in de steel zit. Met een vriend geef ik een serie fraai gedrukte boekjes uit, geheel voor ons plezier en voor dat van kenners, in ongeveer 100 exx. Daarvoor zoek ik teksten en dacht aan u. Ik hoorde echter dat er een dikke bundel van u verschijnen gaat en vreesde, dat u niets daarbuiten zou hebben liggen. Vestdijk verzekerde mij echter dat u véél schreef en ik verzocht hem u voor ons plannetje warm te maken. [...] Het liefst zou ik hebben dat u zelf een scherpe selectie maakt uit uw werk voor zoverre het *niet* in de bundel van Nijgh & Ditmar verschijnt.' De bundel die in 1936 verscheen bij Nijgh & Van Ditmar is de bundel *De pothoofdplant*.
Uit verdere correspondentie tussen Van Hattum enerzijds en Greshoff en Stols anderzijds blijkt dat Van Hattum weliswaar accoord ging met opname van zijn poëzie in Ursa Minor, maar dat hij toch ook graag voor een groter publiek een deeltje in de Kaleidoscoop-reeks zou vullen; dit is niet gebeurd.
- 4 Gerardus Adriaan van Oorschot (1909-1987) colporteerde waarschijnlijk sinds eind 1935 met de fondsen van Stols en enkele andere uitgeverijen. (Zie voor Van Oorschots werkzaamheid voor Stols: C. van Dijk, *Stols & Van Oorschot*, in *Optima* 16/17 ([maart 1988]), p. 375-382; het contact tussen Stols en Van Oorschot dateerde blijkens Stols' opmerking aan Greshoff van eerder dan Van Dijk aanneemt.)
In maart 1938 zou Stols aan R.W. Haentjens Dekker schrijven dat Van Oorschot niet meer voor hem hoefde te 'colporteren': '[...] hij blijft dus voor mij nog de enkele firma's bezoeken die voor mijn enkele uitgaven in aanmerking komen.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag R.W. Haentjens Dekker.) Begin 1935 was A. Klemann vertegenwoordiger voor Stols. Klemann vertegenwoordigde in die periode ook uitgeverij De Gemeenschap.
- 5 Als zevende uitgave van Ursa Minor zou in juli 1939 de bundel *Bilzenkruid* van Jacob van Hattum (1900-1981) verschijnen. Het boek zou in een oplage van 300 exemplaren door Stols bij Boosten & Stols gedrukt worden, waarvan 275 in de handel gebracht werden door A.A.M. Stols, Uitgever te Maastricht.
Jac. van Hattums bundel *Gedichten* zou Helikon 6 (1936) 2 ([april]) vullen. Helikon stond op dit moment onder redactie van Jo Landheer.

357. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker), 5 maart 1936¹

[Schaerbeek] 5-3-'36

Waarde Heer Haentjens Dekker,

Heeft U niet vernomen, dat mijn vriend Nijkerk en ik een reeks boekjes gaan uitgeven? De naam luidt: 'Ursa Minora'-reeks. Stols zal voor de typografische verzorging staan. We beginnen met een text van Vestdijk.² Verder zijn wij van plan een bundeltje van J. van Hattum te brengen. De geruchten welke u bereikten zijn

dus niet geheel waar, maar toch ook niet onwaar. Het is een ‘aardigheidje’ van Nijkerk en mij en iedere handelsgeest is ons vreemd.

Nu is u op de hoogte.

Met vriendelijke groeten en onderscheiding,

uw dw

J. Greshoff

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

² Als eerste uitgave van Ursa Minor zou in 1936 de bundel *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk verschijnen.

Welke tekst van S. Vestdijk dit zou zijn, is niet bekend. De bundel *Fabels met kleurkrijt* van S. Vestdijk zou in augustus 1938 als vijfde uitgave van Ursa Minor verschijnen. Het boek werd door Stols bij Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 175 exemplaren, waarvan 150 in de handel werden gebracht door A.A.M. Stols te Maastricht. De tekst van de bundel draagt echter de gedrukte datering ‘Najaar 1937’ achterin.

Uit deze periode zijn geen brieven van Greshoff aan Vestdijk bewaard gebleven; in de brieven van Vestdijk aan Greshoff wordt in deze periode niet van een bijdrage voor Ursa Minor gerept.

358. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 maart 1936¹

[Schaerbeek] Dertien Maart '36

Beste Sander,

Hierbij text voor een prospectus.² Het cliché is gemaakt en zeer mooi. Een nieuw portret door Jantje middels Leica aangevaardigd.³

Heeft Vestdijk proef en revisie gehad????⁴ Wil dat aub even nagaan.

Voor Ursa Minora zijn nu twee teksten klaar: Vestdijk [:en] Binnendijk.⁵ Met Van Hattum in correspondentie. John maakte op mijn verzoek en mijn aanwijzigingen een boekmerk,⁶ dat ik morgen krijgen zal. Er zit dus eenig schot in.

Hoe heb je het in Prahaha gehad? Heeft Greet genoten? Laat eens iets hooren. Wanneer kom je met de grintkar? Greet was ook nog even in Brussel. Ook met de grintkar??

Geef berichten af! Hartelijke groeten van allen,

je

Jan

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

² Prospectus voor *Gedichten 1907-1936*.

- 3 Op de voorzijde van het prospectus voor *Gedichten 1907-1936* is een portretfoto van Greshoff door Henri Grèce afgedrukt.
- 4 De studie *Hemelsche en aardsche poëzie* van S. Vestdijk zou de bundel *Gedichten 1907-1936* openen.
- 5 In september 1936 zou de bundel *Onvoltooid verleden. Gedichten* door D.A.M. Binnendijk als eerste uitgave van Ursa Minor verschijnen. Het boek werd door Stols bij Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 150 exemplaren, waarvan 125 in de handel werden gebracht door A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij te Maastricht.
Dirk Adrianus Michel Binnendijk (1902-1984) was van 1926 tot 1931 redacteur van De Vrije Bladen geweest. In 1927 was hij korte tijd redacteur van De Telegraaf geweest. Hij was van 1933 tot en met 1935 als kroniekschrijver verbonden aan Groot Nederland. (Zie over dit laatste: D.A.M. Binnendijk, *J. Greshoff als tijdschriftleider*, in *Criterium* 6 (1948) 11-12 (november-december), p. 711-715.)
- 6 Zie ill. p. 252.

359. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 13 maart 1936¹

[Maastricht,] 13-3-36

Beste Jan,

Gisteren met Greet uit Praag teruggekomen na een heerlijk verblijf.

Vanmorgen heb ik Bob geschreven omtrent prijs 150 inplaats van 100 ex. Zou je er bezwaar tegen hebben om de Vestdijk in de Lutetia 14 pt te maken inplaats van Romanée?² Want deze laatste staat vast in een ‘Adolphe’³ waarvan de tekst nog niet prima is, en het heele boek is gezet. De Lutetia komt ook beter uit omdat er kleiner corps en cursief in voorkomt. Dan kan *alles* Lutetia zijn, wat fraaier is.

Van je *Gedichten* heb ik van Pannekoek alleen terugontvangen blz 61 t/m 110. Waar zijn 1-60 en 111 - einde?

Laat eens gauw wat van je hooren. Ik wilde gaarne gauw met de kleine Beer beginnen.

Met hartelijke groeten van huis tot huis

je

Sander

Weet je dat mijn vader nu ook de O.N. gekregen heeft?⁴

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
 - 2 *Fabels met kleurkrijt* zou worden gezet uit de 14 punts Lutetia. Zowel de Lutetia als de Romanée zijn door Jan van Krimpen ontworpen letters uit resp. 1923-1924 en 1928. (Zie voor voorbeelden van deze letters: John Dreyfus, *The work of Jan van Krimpen*, Haarlem/Utrecht 1952, p. 23-28 en p. 31-35.)
 - 3 *Adolphe. Anecdote trouvée dans les papiers d'un inconnu* van Benjamin Constant werd door Stols pas in 1941 in een oplage van 88 exemplaren voor La Compagnie Typographique te Parijs gedrukt. Stols zelf voegde een bibliografische notitie aan deze editie toe. Ze is grotendeels gezet door Emile van der Borch van Verwolde, die in 1936 enige tijd als volontair bij Stols werkzaam was. (Zie C. van Dijk, *Aux frais d'un amateur. Emile baron van der Borch van Verwolde en het boek*, in *Uit bibliotheektuin en informatieveld. Opstellen aangeboden aan dr. D. Grosheide* [...] (red. H.F. Hofman et al.), Utrecht 1978, p. 285-286.) In 1942 zou Stols in een oplage van 125 exemplaren een heruitgave van deze tekst onder zijn eigen imprint uitgeven, in hetzelfde jaar gevolgd door een uitgave in 200 exemplaren voor de Éditions Académiques Panthéon te Amsterdam. Ieder van deze edities werd van hetzelfde zetsel gedrukt door Boosten & Stols. *Adolphe* is gezet uit de Romanée.
- In september 1938 probeerde Stols Greshoffs naderende vijftigste verjaardag aan te grijpen om *Adolphe* uit te kunnen geven. Op 22 september schreef hij aan Menno ter Braak: 'Eindelijk ben ik in het bezit van de nog nooit in boekvorm gepubliceerde inleiding voor den tweeden druk van "Adolphe". Het boek zou dus in den loop van dit najaar kunnen gereed gemaakt worden. Misschien heeft Pannekoek je al medegedeeld, dat de eigenlijke tekst van het boek al grotendeels gezet stond, en het wachten alleen op de inleiding van den tweeden druk was. Zoo kan deze uitgave dus een curieus boek worden; het wordt zoo beter dan Jan Greshoff ooit had kunnen hoopen. Als de zaak dus zoo doorgaat kunnen we Jan Greshoff op zijn verjaardag een mooi exemplaar, bv op supernacrépapier gedrukt en gebonden in heel marokijn aanbieden. [...] Wat nu het groepeeren van de vrienden van Jan betreft, die bereid zullen zijn bij te dragen, ik geloof, dat we daarbij niet mogen vergeten: Paerels, Henri Mayer, Binnendijk, de Bourbon, Mevr. van Dam van Isselt, P.N. van Eyck, J.C. Bloem, Toussaint van Boelaere, Querido, Boucher, de Hey, Lekkerkerker, van Leeuwen, van Nijlen, Piérard, Hellens, Tytgat, van Schendel, Hendrik de Vries, Vestdijk, Roland Holst, van Royen, van Vriesland, Wiegman (Matthieu), Alderwerelt[sic], die wel op een exemplaar van het boek zullen willen intekenen, en daardoor het tot stand brengen van de uitgave en het financieren van het ex. voor Jan zullen bevorderen [...]. Het bedrag dat met deze uitgave gemoeid is kan ik nog niet schatten, maar ik had gedacht dat wie fl 10.- bijdraagt een ex op holl papier krijgt en fl 25.- een ex op japansch. Ik zal zelf zooveel mogelijk risico nemen, maar een minimum zal er moeten zijn om de zaak niet perse een groote strop te laten worden.'
- 4 In februari werd L.A.H. Stols benoemd tot ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

360. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 maart 1936^{1, 2}

Zaterdag

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je kaart. Hierbij het merk,³ dat wij geadopteerd hebben. Bob en ik zijn er zéér blij mede. Het is echt geslaagd.

John zal het blok naar jou zenden.

Hein schreef mij dat hij alle proeven⁴ nu klaar had.

Van de afd *Voces Mundi* is *revisie* absoluut noodzakelijk[,] dit was trouwens de eerste proef.

Ik heb geen bezw.[aar] tegen Lut.[etia] en Bob vindt hem zelfs veel *mooier* dan de romanée (ik niet)

Je vader heb ik met de hoge onderscheiding geluk gewenscht.

Met heel veel liefs vht.h.

geheel je

Jan

In haaste ik moet uit.

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud en de dagaanduiding boven de brief. 14 maart 1936 viel op een zaterdag.
- 2 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 3 Het merk voor de uitgaven van Ursa Minor. (Zie ill. p. 252.)
- 4 Proeven van *Gedichten 1907-1936*.

361. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 maart 1936¹

Maandag 16/3 '36

Beste Sander,

Hierbij de complete text voor N° 1 (Binnendijk)² en N° 2 (Vestdijk)³ van de Ursa

Minora. We zouden 1 zoo graag vóór 1 *Juni* (Ni) kant en klaar hebben.

Ik had eerst gedacht proza in kleiner formaat. Net als Palladium. Maar bij nader inzien geloof ik tocht[*lees:toch*] dat *één* formaat het beste is

En dan iets *smaller* dan het groote Palladium.

Een mooi, hoog, smal formaat.⁴

Ik ga nu spoedig aan de gang voor de text van III⁵ en IV.⁶

Op iedere band komt de handteekening en de *titel* op de rug.

Hierbij de handteekening van Binnendijk.

Woensdag en donderdag ben ik in Luxemburg.

Zoodra ik terug ben zal ik je text voor 3 prosp. sturen:

1 Ursa Minora in het algemeen⁷

2 voor Binnendijk⁸

3 voor Vestdijk.⁹

Wat is er toch met je Thérèse gebeurd??? Is dat boekje nog steeds niet uit???¹⁰ Laat mij spoedig iets hooren.

Met veel liefs v.h.t.h.

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.

2 *Onvoltooid verleden*.

3 Als tweede uitgave van Ursa Minor zou in april 1937 *De doode die zich niet verhing* van F.V. Toussaint van Boelaere verschijnen. *Fabels met kleurkrijt* zou als vijfde uitgave verschijnen. Mogelijk gaat het hier echter over een andere tekst. (Zie br.357 n.2.) De beslissing om Vestdijk uit te stellen werd genomen op 17 april. Er is geen correspondentie tussen Vestdijk en Greshoff hierover bewaard gebleven.

4 De uitgaven van Ursa Minor hebben alle het formaat 15 × 23,5 cm.

5 Als derde uitgave van Ursa Minor zou in september 1937 de bundel *Atlantische balladen* van Hendrik de Vries verschijnen. Het is niet geheel duidelijk of er op dit moment al sprake was van *Atlantische balladen* van De Vries als uitgave van Ursa Minor. Op 15 en 17 april (br.369 n.3 en br.370 n.4) zou als mogelijke uitgave 'het boekje van Pannekoek' ter sprake komen, op 13 mei (br.379 n.7) 'een verhaal van Arondeus' en op 16 augustus (br.397 n.6) 'een werkjen in proza' van Greshoff. Pas in oktober is het eerste bewaard gebleven contact over De Vries' bijdrage aan Ursa Minor.

6 Als vierde uitgave van Ursa Minor zou in april 1938 *Mephistophelisch* van Menno ter Braak verschijnen. Aanvankelijk suggereerde Greshoff als uitgaven van Ursa Minor een tekst van G.H. 's-Gravesande, een verhaal van Willem Arondeus en een prozatekst van zichzelf (zie n.5), en in 1937 bundels van I.I. Brants en Herman van den Bergh. Pas op 4 november 1937 (br.515) is voor het eerst sprake van kopij van Menno ter Braak voor Ursa Minor.

Er is uit deze periode geen correspondentie tussen Greshoff en Ter Braak bewaard gebleven.

7 Er bestaat een prospectus 'Ursa Minor [...] Een reeks luxe-uitgaven welke verschijnt bij A.A.M. Stols' Uitgevers-Mij [...] Maastricht [...] Prospectus deel 1, 2 & 3'. Deze dateert echter van ná april 1937, want als tweede, inmiddels verschenen uitgave staat in dit prospectus *De doode die*

zich niet verhing van F.V. Toussaint van Boelaere vermeld, en als derde, te verschijnen uitgave *Atlantische balladen* door Hendrik de Vries.

- 8 Er is ons alleen een prospectus voor *Onvoltooid verleden* bekend die verschenen moet zijn na gereedkoming van de bundel. Deze prospectus behelst aanhalingen uit de kritieken die H. Marsman en Menno ter Braak over de bundel schreven in resp. *De Groene Amsterdammer* van 3 oktober en *Het Vaderland* van 6 oktober.

In de nalatenschap van D.A.M. Binnendijk bevindt zich een door Stols vervaardigd typescript van dit prospectus.

- 9 Er is geen prospectus gemaakt van *Fabels met kleurkrijt*.

- 10 Bedoeld is *Thérèse Desqueyroux* van François Mauriac, dat aanvankelijk in 1935 zou verschijnen. (Zie br.320 n.2.)

362. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 maart 1936

[Schaerbeek] 20/3 36

B. Sander,

Om te beginnen *hartelijk* dank voor de Mauriac's.¹ Hierbij een zeer goed gekozen text van s Gravesande voor dat prospectus.² Krijg ik proef van het geheel? Het cliché zal ik je zien te zenden.³

Heden, Vrijdagavond, kom ik samen met Bob om je brief te beantwoorden. Als dat geschied is kunnen wij van leer trekken

Krijg ik revisie van de afdeeling Voces Mundi? Als die gezien is, kan met afdrukken begonnen worden. Heeft Veldijk *revisie* gehad??⁴ Zijn adres is Villa Zonneduin[?] 15 Bachlaan *Bilthoven*.

[Uit]gerust van de wereldreis?

Geen nieuwe uitgave-plannen?

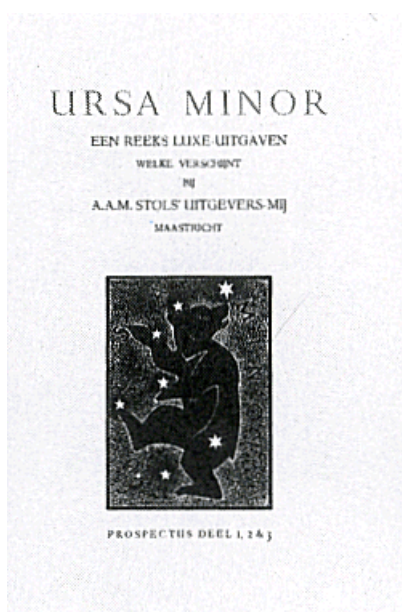
Met veel l.[iefs] v.h.th

geheel je

Jan.

Omslag van *Gedichten 1907-1936* (1936) met een vignet door John Buckland Wright.

Prospectus de reeks Ursa Minor met het beeldmerk door John Buckland Wright, 1936.

Huldiging F.V. Toussaint van Boelaere, Brussel 1935. August Vermeylen (staand, 2e v. links), Toussaint (zittend, 2e rij, uiterst links), Greshoff (zittend, midden voor), R. Herreman (zittend, rechts voor), mevr. S. Claes-Vetter (staand 6e v. links), Stols (staand 7e v. links), Maurice Roelants (staand, 8e v. links), Arthur van Schendel (staand, 9e v. links), Leo van Puyvelde (staand 10e v. links), Herman Teirlinck (staand, uiterst rechts), Franz de Backer (staand 11e v. links), Jan Grauls (staand 12e v. links), Antoon Coolen? (zittend, 2e rij, 2e v. rechts), Ernest Claes (zittend, 2e rij, uiterst rechts)

Eindnoten:

- 1 *Thérèse Desqueyroux* en *Het leven van Jezus*.
- 2 Er was op dit moment sprake van een viertal prospectussen: dat voor *Gedichten 1907-1936*, waarover Greshoff op 13 maart (br.358) aan Stols schreef: 'Hierbij text voor een prospectus', en die voor *Ursa Minor* en de uitgaven van D.A.M. Binnendijk en S. Vestdijk die Greshoff in zijn brief van 16 maart (br.361) toezegde.
Het feit dat Greshoff beloofde een cliché voor bedoeld prospectus te zenden, wijst in de richting van het prospectus voor *Gedichten 1907-1936*; op dit prospectus komt echter geen citaat van de hand van G.H. 's-Gravesande voor.
Op de prospectus voor de eerste drie delen van *Ursa Minor* of de afzonderlijke prospectus voor Binnendijks *Onvoltooid verleden* komt evenmin een citaat van de hand van 's-Gravesande voor. Voor *Fabels met kleurkrijt* van Vestdijk zou geen afzonderlijk prospectus worden vervaardigd.
- 3 De portretfoto van Greshoff door Jan Greshoff Jr. waarover Greshoff Stols op 13 maart (br.358) schreef.
Op de voorzijde van het prospectus voor *Gedichten 1907-1936* zou echter een portretfoto van Greshoff door Henri Grèce worden afgedrukt.
- 4 Revisie van de studie *Hemelsche en aardsche poëzie* die als inleiding op *Gedichten 1907-1936* werd opgenomen.

363. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 maart 1936

[Schaerbeek] 25/3 '36

B. Sander,

Weet je dat 4 April Angèle M. in den echt verbonden wordt met prof.dr. Fr. Closset?¹

Zeer in het geniep. Maar wel bleek mij dat Leopold² en Meulenhoff,³ de dag toch niet ongemerkt voorbij laten gaan.

Krijg ik *revisie* van de afd. Voces Mundi?

Heeft Vestdijk de voorrede gerevideerd

Je krijgt van Van Kampen een cliché voor het *prospectus* toegezonden...⁴

Krijg ik daar proef van.

Laat eens iets (liefst iets gezelligs en leuks) vernemen.

Met veel liefs vthh.

geheel je

Jan

Wordt er al aan de Kleine Beer gewerkt??

Eindnoten:

- 1 Angèle Manteau trad in april in het huwelijk met François Closset. François Closset (1900-1964) was leraar Duits en Engels, later hoogleraar Germaanse filologie in Luik. In 1935 had hij het Tijdschrift voor Levende Talen opgericht.
- 2 Angèle Manteau vertegenwoordigde in België naast het fonds van Stols en Boosten & Stols ook dat van H.P. Leopold's Uitgeversmaatschappij te Den Haag.
- 3 Angèle Manteau vertegenwoordigde in België naast het fonds van Stols en Boosten & Stols ook dat van J.M. Meulenhoff te Amsterdam.
- 4 Vermoedelijk de portretfoto van Greshoff door Henri Grèce die op de voorzijde van het prospectus voor *Gedichten 1907-1936* zou worden afgedrukt. Het is niet duidelijk om welke reden deze foto bij P.N. van Kampen & Zoon berustte.

364. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 maart 1936¹

[Schaerbeek] 28-3-'36

Beste Sander,

Je zult dezer dagen van de firma Van Kampen een cliché ontvangen, bestemd voor het prospectus, waar ik je de volledige kopij voor deed toekomen: krijg ik het na gebruik op de een of andere slinksche wijze van je terug?

Ontvang ik dezer dagen revisie van de afdeling: Voces Mundi? En las Vestdijk een revisie van zijn voorrede?

Met eenig bericht betreffende de stand van zaken zal je me een groot plezier doen. Ik hoor zoo erg weinig uit het Limburgsche!

Kom je niet eens met de grintkar overwippen, al ware het slechts op één dag heen en terug.

Ben je al begonnen met het zetten van de Binnendijk?²

Wat al vragen!

Hoe gaat het met ga en kroost?

Heel veel liefs van huis tot huis,

geheel je

Jan

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

² *Onvoltooid verleden* .

365. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 maart 1936

[Schaerbeek] 28/3 36

B.S.

Proeven zoo juist gekomen.¹

Hartelijk dank.

Je krijgt ze omgaand retour

In haaste

Veel liefs v.h.t.h.

geheel je

Jan

Eindnoten:1 Proeven van *Gedichten 1907-1936* .**366. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 6 april 1936¹**

[Maastricht] 6-4-36

Beste Jan,

Dank je zeer voor je bericht per bode-geilaard. Inderdaad loer ik al weken lang dagelijks op een gelegenheid naar jullie toe te komen. Maar steeds komt er iets vervloekts tusschenbeide. Het is hier met de zaak treurig: al ons geld zit vast, we zitten absoluut zonder contanten, wat een bedonderd gevoel is. Er wordt veel te weinig bij aanbidding gekocht; zelfs geen enkele der in 1935 gefabriceerde uitgave heeft ook zelfs maar haar geld opgebracht. Het is eenerzijds zéér deprimeerend; anderzijds geeft het meer werk dan anders: gecorrespondeer over postjes, incasso enz. enz. Kom ik, die nu al jaren in de rotzooi zit, er nog ooit eens uit.

Bepaald leuke boeken zelf maken kan ik niet meer; gelukkig zal de kleine beer weer wat fleur geven.

Ik had naar je toe willen komen (en misschien ben ik er toch nog vóór dezen brief) om diverse dingen met je te bepraten.

Die bundel van Binnendijk² met zijn ongelijke regels heeft mij grijze haren verschaft. Ik ben nu zoo ver dat ik een dragelijke proefpagina heb en het boekje zelf kan laten zetten. Nu staat dan ook het formaat vast. Het is toch de bedoeling dat ook Vestdijk³ het formaat van Binnendijk krijgt, nietwaar, en verder alle verdere boekjes?

Angèle heb ik Zaterdag getelegrafeerd. Ik wilde haar een cadeau geven in overleg met haarzelf.

Mijn reisindrukken naar Praag: dat alles lijkt al weer zoo lang geleden. Het is een voortreffelijk land. We praten er wel eens over.

Je Rebuten zag ik in een etalage hier. Succes ermee. Gaarne ontvang ik het fraaie exx.⁴

Voor je prospectus zal ik ook zorgen: het heeft nog even tijd, want éérs moet ik de 3 detectives nog afgedrukt krijgen,⁵ dan de nieuwe voorwerken voor de Garnett⁶ en de Slauerhoff-Coen⁷ (16 en 17 Kaleidoscoop) en dan komt 18: Gedichten.

Ik voel me zeer down. Of de beroerde dienstperiode in Venlo van 20 t/m 25 April mij helpen zal betwifel ik.⁸ Kon ik maar eens 14 dagen alleen in een zonnig land zitten. Maar er zou toch steeds onrust blijven, zorgen zouden me vervolgen. Als ik geweten had dat mijn associatie met H.D. me niet beter uit de ellende geholpen had zou ik er nooit mee begonnen zijn. Een jaar van betrekkelijke rust, doch werken voor twee (hij is ten deele natuurlijk incapabel) en nu zorgen waar hij geen idee van heeft.

Tot spoedig hoop ik.

Met hartelijke groeten ook voor Aty en de Greshoffs (Greet is in Bussum)

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. i.o. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 *Onvoltooid verleden* kreeg een formaat van 15 × 23,5 cm.
- 3 *Fabels met kleurkrijt* kreeg eenzelfde formaat als *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk, net als de overige uitgaven van Ursa Minor.
- 4 *Rebuten* was in februari als deel 6 in de reeks Folemprijs door L.J.C. Boucher te 's-Gravenhage uitgegeven. Het boek was gedrukt bij G.J. Thieme te Nijmegen in een oplage van 615 exemplaren, waarvan 15 exemplaren op groen Maillol. (Zie voor Greshoffs eigen exemplaar, veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.341.)
Op 30 april 1932 (br.200) had Greshoff aanvankelijk Stols de uitgave van deze bundel aangeboden.
- 5 In het voorjaar verschenen *De gestolen uitvinder* en *De jazzband des doods* van Frank King, en *De man zonder aangezicht* en *Het spook dreigt* van Gerald Verner. Op welke van deze vier detectives Stols doelde, is niet bekend.
Onder redactie van R.W. Haentjens Dekker verscheen in 1936 bij Stols één aflevering van het tijdschrift Mededeelingen van de Detective Club. Stols had aanvankelijk aan E. du Perron gevraagd de redactie van de detective-serie op zich te nemen, maar deze had daarvan wegens tijdgebrek moeten afzien. (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.6, Amsterdam 1980, p. 69.)
- 6 *Zeemans thuisvaart** van David Garnett (geb. 1892) zou in 1937 als deel 16 in de reeks Kaleidoscoop bij Stols verschijnen. Het oorspronkelijk in 1925 onder de titel *The sailors return* bij Chatto & Windus te Londen verschenen boek was vertaald door Nini Brunt.
- 7 *Jan Pietersz. Coen* van J. Slauerhoff.
- 8 Op 7 maart had Duitsland het Rijnland bezet. Om die reden bleef de winterlichting-'35 in Nederland onder de wapenen.

367. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 9 april 1936¹

[Maastricht] 9-4-36

Beste Jan,

Dank je zeer voor je brief van 7/4. Het is helaas erg jammer van die *Minora*. Weet je nog dat ik je er destijds al iets over zei bij Nijkerk? Maar je dacht dat het in orde was. Ik vrees dat het blokje (dat nog bij John is) zal moeten worden overgesneden. Het merkje voor de titelpagina heb ik nog niet.

Nog even dit: op den *band* van Binnendijk² komt toch zijn *handteekening* in goud, nietwaar? Ik liet er een stempel van maken. Uit een brief van Nijkerk meen ik te begrijpen dat hij iets anders ermee voorheeft. Maar wat?

Voor ex. op *Antique de Luxe* van je *Gedichten* wordt gezorgd.³³ Er was geen beter papier op 82×104 te krijgen! Maar het wordt toch mooi.

Dank je bij voorbaat voor de Rebuten. Ik hoor overal dat Boucher *woedend* is over de uitgave der *Gedichten* in de Kaleidoscoop. Waarom heeft *hij* het dan niet gedaan?⁴

Greet is nog tot morgen in Bussum, komt dan met mijn zwager Frans⁵ hier, die daarna naar Indië gaat. Eva en Sander⁶ zijn hier, Fransje⁷ bij zijn moeder.

Zeker iemand hier op kantoor⁸ probeert me ontzettend op de zenuwen te werken.

Welke booze geest heeft me aan *die* man gekoppeld? Het is om in een gesticht terecht te komen. Imbeciel, onpractisch en wat je maar wil.

Met hartelijk groeten ook voor Aty

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Grootte Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Op elk deel van de reeks Ursa Minor is op het voorplat de handtekening van de auteur van het betreffende deel geplaatst.
- 3 Buiten de gewone oplage van *Gedichten 1907-1936* heeft Stols enkele exemplaren op geschept papier laten drukken. (Zie voor Greshoffs eigen exemplaar, veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.340.)
- 3 [Errata] Op 22 september zou Stols aan F.V. Toussaint van Boelaere schrijven: 'Wij drukken geen luxe-exemplaren van deeltjes uit de Kaleidoscoop. Alleen voor Greshoff's *Gedichten* hebben wij er een vijftal opgelegd.'
- 4 In oktober 1935 had Greshoff overwogen geheel met L.J.C. Boucher te breken vanwege diens associatie met H.J. Bakker Niemeyer, 'een "eigenwijs stuk stront van een burgerman"' zoals E. du Perron hem na Greshoffs mededeling over de voorgenomen breuk in een brief noemde. (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.5, Amsterdam 1979, p. 442.) Niemeyer was mede-directeur van Bouchers uitgeverij van 1933 tot 1939. Mogelijk dat Bouchers woede met deze affaire te maken had.
Daarnaast had Boucher in juli 1935 zelf plannen voor een herdruk van *Gedichten 1907-1934* gehad. Overigens had Boucher in een brief van 26 februari aan Greshoff erkend dat Greshoff geheel vrij was deze herdruk elders te plaatsen. (Zie br.327 n.2.)
- 5 Frans Jan Kroesen (geb. 1914) was marine-officier en zou in juni naar Nederlands-Indië vertrekken, waar hij tot juli 1939 verbleef. (Tel. med. F.J. Kroesen.)
- 6 Alexander Lodewijk Hubertus Stols (geb. 1931).
- 7 Frans Jan Stols (geb. 1933).
- 8 Bedoeld is R.W. Haentjens Dekker.

368. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 april 1936

[Schaerbeek] 10/4/36

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief. Ik heb direct aan John geschreven, maar ontving tot heden geen antwoord: ik denk dat ZEd in Engeland zit. Op de band van alle boekjes komt een handtekening in goud. Dat is dus in orde. Ja, Boucher was eerst héél boos; nadat ik hem precies verteld had waar het op stond is hij erg bij betrokken. Het is ook te gek om los te lopen! Hou je taai!

Met hartelijke groeten van Aty,

steeds gaarne je

Jan

369. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 15 april 1936¹

[Maastricht] 15-4-36

Beste Jan,

We hebben het buitengewoon geapprecieerd, jullie bezoek verleden week zondag. Eigenlijk hebben wij geboft door het rotte weer!

Dank je zeer voor brief en Forum.² Van het boekje van Pannekoek is wel 2 vel te maken,³ desnoods uit de 16 pt inplaats van de 14. (zie b.v. Elysisch Verlangen).⁴ Aan Rost zal ik schrijven.⁵ Dank je zeer voor de ‘verbinding’.

Wil je in godsnaam voor mijn rekening een nieuw n^o Mercure⁶ koopen voor Nini; het ding is zoekgeraakt, vóór ik het gelezen had. Met excuses aan Ninij.

Hier de gewone r.[ot] z.[ooi] op kantoor.

De proefpags van Binnendijk⁷ heb je zeker al ontvangen. Kan ik met zetten doorgaan? Kan Vestdijk⁸ ook gezet worden? Wat moet er nu met de text van Hein?⁹ Nog geen bericht van John.

M.h.gr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Mogelijk Forum 2 (1933) 11 (november) waarin Greshoffs *Bruine liedjes* waren gepubliceerd (p. 794-796). De twee *Bruine liedjes*, ‘*Kleine S.A.-man, slaap zacht*’ en ‘*Ondanks uw gummistok en uniform*’, waren niet opgenomen in *Gedichten 1907-1934*, maar zouden voor het eerst gebundeld worden in *Gedichten 1907-1936*, resp. onder de titels *Wiegeliedje* en *Het nummer* (p. 182-184).
- 3 In Forum 3 (1934) 7 (juli) p. 620-632 was de novelle *De levende ring* van G.H. 's-Gravesande verschenen. Op 17 maart had hij aan Greshoff geschreven: ‘Vind je het héél gek, dat ik je vraag of mijn indertijd in Forum verschenen novelle in aanmerking kan komen voor een uitgave in de serie?’ Greshoff antwoordde hem de volgende dag: ‘Wat betreft je Forumnovelle dit: Bob Nijkerk en ik hebben daar dadelijk aan gedacht en reeds in den allereersten aanvang uitvoerig over gesproken. Wij waren het er over eens. Er is echter één groot bezwaar: de omvang. Ik denk niet dat Stols kans ziet er met goed fatsoen twee vel in een vrij groot formaat van te maken. Mochten we ertoe besluiten twee formaten te adopteren (als wijlen Palladium) dan zou de zaak opgelost zijn. Maar daar zijn we het nog niet over eens. We wachten op een bezoek van Sander.’
- 4 *Het Elysisch verlangen. Een beschouwing gevolgd door een Iersche sage De zeetocht van Bran, zoon van Febal* van A. Roland Holst was in december 1928 als tweede Nederlandse uitgave van The Halcyon Press door Stols in een oplage van 225 exemplaren uitgegeven. Het boekje telde 37 pagina's en was gezet uit de 16 punts Lutetia.
- 5 Op 15 april schreef Nico Rost op aanraden van Greshoff zelf aan Stols over een uitgave van zijn hand in de reeks Kaleidoscoop. De door hem aan Stols voorgelegde prozabundel *Zinneloozen gevraagd* is nooit verschenen. Brieven van Stols aan Rost zijn niet teruggevonden, maar uit latere brieven van Rost aan Stols blijkt dat deze niet onwelwillend tegenover Rosts voorstel stond. Nicolaas Rost (1896-1967) was een Nederlandse journalist, die te Brussel gevestigd was voor het dagblad Vooruit. In deze periode had Greshoff regelmatig contact met Rost over het later door Menno ter Braak en Jan Romein uitgewerkte initiatief van E. du Perron in Nederland een Comité van Waakzaamheid van anti-nationaalsocialistische intellectuelen op te richten. Na

1933 bemiddelde hij tussen uitgeweken Duitse schrijvers en Nederlandse uitgeverijen, met name het Querido Verlag te Amsterdam.

- 6 Waarschijnlijk ging het hier om de aflevering van 1 januari van *Mercure de France* waarin Jules Supervielles *La femme retrouvée* was opgenomen.

Het in 1890 gestichte Franse literaire tijdschrift *Mercure de France* stond onder redactie van Georges Duhamel en verscheen elke eerste en vijftiende van de maand.

- 7 Proefpagina's voor *Onvoltooid verleden* zijn niet bewaard gebleven.

- 8 Mogelijk *Fabels met kleurkrijt*. (Zie echter br.357 n.2.)

- 9 Zie n.3.

370. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 april 1936¹

[Schaerbeek] 17/4/36

Beste Sander,

Hartelijk dank voor de proefpagina en je berichten.² Ik haast me je te antwoorden. Met de Binnendijk kun je snel afwerken. We zouden dit boekje graag zoo gauw mogelijk klaar zien. De Vestdijk kan dan rustig aan van de zomer afgewerkt worden om in October te verschijnen.³ Over 's Gravesande is nog geen definitieve beslissing genomen.⁴ Daar hoor je dus nog nader van. De proefpagina van Binnendijk is een halve centimeter te smal, gelijk je uit bijgevoegd exemplaar blijkt. We moeten het formaat van God-aan-Zee⁵ houden; het proefje dat jij zond was, in verband met de letter, bepaald te smal. Wil je daar rekeing [*lees:rekening*] mee houden?

Nog steeds niets van John: tot mijn groote verbazing want hij is anders zéér vlug met antwoorden en zeer coorect. [*lees:correct*] Zal zker [*lees:zeker*] te Londen zijn. Zou je mijn Wieken van de Molen, zonder de voorrede, niet in Kaleidoscoop willen nemen?⁶ Eddy, Menno etc.; vinden het een aardig boekje en Niemand kent het. Misschien is er, nu ik wat bekender begin te worden, wel een zekere belangstelling voor te winnen. Je kunt de text gansch gratis krijgen, er zit niet veel zetwerk aan en je doet er mij een groot plezier mede. Alleen moet ik een korte inleiding, van 2 à 3 bld eraan toevoegen.

Het was heel gezellig in Maastricht en ik zou het graag nog eens spoedig herhalen. Maar Bob is niet altijd tot deze afstanden te bewegen!

Dank je nog wel voor al de kostelijke boekwerken, mij geschonken.

Heel veel liefs voor Greet & Kroost, ook van Aty en Nini. *Het Dees hondje is een Engeltje!*

Hoor ik iets? Liefst iets goeds! Met een hartelijke hand,
gaarne je
Jan

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

² De proefpagina's van *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk.

³ *Fabels met kleurkrijt* zou in augustus 1938 verschijnen. Mogelijk is hier sprake van een andere tekst. (Zie br.357 n.2.)

⁴ Zie br.369 n.3.

⁵ In 1926 had Stols als zestiende uitgave van Trajectum ad Mosam de bundel *God aan zee* van Karel van de Woestijne uitgegeven. Dit boek had een formaat van 15 × 23 cm.

⁶ In 1927 was bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem Greshoffs *De wieken van den molen* verschenen. Deze editie werd voorafgegaan door een 'Brief aan den lezer' van Jan van Nijlen. In mei 1937 zou als deel 21 van de reeks Kaleidoscoop bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel een tweede druk van dit boekje verschijnen onder de titel *De wieken van den molen. Een eenvoudig leesboekje voor beginnende twijfelaars*. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols. De inleiding door Van Nijlen werd in deze uitgave weggelaten. Waarschijnlijk omdat Greshoff

zowel als Van Nijlen te Brussel woonden, is hierover geen correspondentie tussen beiden bewaard gebleven.

Het oordeel van Du Perron over *De wieken van den molen* is niet bekend. Op 28 mei 1937 ontving hij een exemplaar van Greshoff van de tweede druk. Aan Menno ter Braak schreef hij daarop: 'Ik schreef Jan gisteravond en vanmorgen kreeg ik *de Wieken van den Molen* van hem [...]; als je hem dezen brief doorstuurt, dan leest hij hier mijn dank.' (Menno ter Braak/E. du Perron, *Briefwisseling 1930-1940* (ed. H. van Galen Last), dl.4, Amsterdam 1967, p. 137.) In Du Perrons brieven aan Greshoff uit deze periode komt hij op de toezending van *De wieken van den molen* niet terug. Du Perron zou geen bespreking wijden aan het boek. Het oordeel van Ter Braak is vervat in zijn bespreking van de bundel in *Het Vaderland* van 30 mei 1937. (Zie br.451 n.1.)

371. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 april 1936¹

[Schaerbeek] 26/4/36

Beste Sander,

Even meld ik je, dat John het blokje keurig in orde gemaakt heeft. Het is nu zonder A voor gebruik gereed en ik heb hem verzocht het je toe te zenden. Hoe staat het

met de Binnendijk???² Zijn ze mijn bundel al aan het afdrukken???³ Laat eens iets hooren over de stand van zaken!

Beverluis berichtte aan Rost, dat hij dolgraag met je in zee wil gaan.⁴ Hij stelt voor een definitieve bloemlezing uit al zijn achttien, voor het meerendeel onvindbare bundels samen te stellen [*lees:stellen*] met een inleiding betreffende zijn ontwikkelingsgang. Dat is, mits goedkoop, gesneden koek, gezien zijn enorme publiek. Rost zal je nog wel schrijven; en je kunt je dan verder met de man zelf in verbinding stellen.⁵

Denk erom: van Woensdag 29 April-Zaterdagavond 2 Mei zijne me in Holland. Het is maar dat je niet voor een gesloten deur komt.

Met veel hartelijks en goeds van huis tot huis,
geheel je
Jan

Telkens wanneer Verboom in het koffijhuis [*lees:koffijhuis*] komt vraagt hij naar jou, van wege enkele luttele frankjes, welke hij zoo goed zou kunnen gebruiken.⁶ Denk eens om de arme slokker!

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d. Aug. Reyers 130, Schaerbeek.

² *Onvoltooid verleden* zou in september verschijnen.

³ *Gedichten 1907-1936* zou in september/oktober verschijnen.

⁴ Op 19 mei zou Martien Beverluis aan Stols schrijven: 'Eenige weken geleden ontving ik een brief van den heer Nico Rost uit Brussel. Hij deelde mij mede dat de heer Greshoff bij hem was geweest. In den loop van hun gesprek was over mijn werk gesproken, waarbij de heer Greshoff heeft gezegd dat U zich waarschijnlijk interesseerde voor een bundeltje van mij. Ik schreef den heer Rost terug, dat ik bereid was een bloemlezing samen te stellen, van mijn werk uit verschillende perioden [...]. Bij dit werk zou ik een inleiding willen schrijven, die als een soort literair testament kan gelden en waarin ik zou willen medelen hoe ik sta tegenover de literaire stroomingen en hoe de literatuur der poezie zich verhoudt tegenover de politiek van heden. Ik heb tot heden geen antwoord en richt mij daarom tot U zelf.'

⁵ Er zijn geen brieven van Stols aan Martien Beverluis bewaard gebleven; uit de in n.4 aangehaalde brief zou kunnen worden afgeleid dat Stols ook geen contact gezocht heeft. Op 5 november zou Beverluis aan Stols schrijven: 'Ik hoorde laatst [...] dat u gezegd hadt met mij een conflict te hebben gehad. Ik weet niet of dit juist is: maar, ten einde vergissingen te voorkomen, wil ik u zeggen dat ik nog nimmer eenig verschil van meening met u meen gehad te hebben en ook niet geloof het te zullen krijgen. Het eenig contact dat ik met u had, was dit jaar toen ik u, middels Greshoff-Rost, uit welke combinatie mij werd meegedeeld dat u wel eens kennis wildet maken met mijn werk, een voorstel deed tot uitgave van een bloemlezing. Tot mijn verwondering heb ik noch van Rost noch van u eenig antwoord daarop ontvangen.' Stols zou geen bundel van Martien Beverluis uitgeven.

Martien Beverluis (1894-1966) bewoog zich in deze tijd in kringen rond het tijdschrift *Links Richten* en was eveneens betrokken bij de uitgeverij *Boekenvrienden Solidariteit*. Hij was in 1934 vanwege zijn lidmaatschap van de Communistische Partij Holland als medewerker bij de VARA ontslagen. In 1938 zou hij zich bij het fascistische Zwart Front aansluiten.

⁶ Niet geïdentificeerd.

372. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 27 april 1936¹

[Maastricht,] 27-4-36

Beste Jan,

Zou je zoo goed willen zijn om, waar ik De Wieken kwijt ben, een ex hierheen te zenden ter lezing voor den heer H.D.? Pom gaf ons Pierrot.²

Mijn vertegenwoordiger³ schrijft: 'Hoe zit het met die bundel van Gr.[eshoff] Met diverse boekhandelaren heb ik daar onaangenaamheden over. Zij beweren o.a.: er zou na de Boucher-editie geen 2^e uitgave meer het licht zien. Greshoff moet Boucher de *verzekering* gegeven hebben, geen 2^e editie bij een e.v. andere uitgever te doen drukken. Er zijn heeren onder die boekhandelaars die daar veel ophef van maken en door deze gang van zaken *weigeren te bestellen*. De heer Boucher moet o.a. den heer Ketel, Laan v.M. hebben medegedeeld dat de heer Greshoff de overeenkomst met Boucher verbroken heeft!

Ik zou gaarne van U vernemen, hoe ongeveer ik deze zaak moet toelichten.'

Zeg Jan, wil je me het genoeg doen om dat eens met Boucher voor elkaar te brengen, en laat ik uit een brief van hem nu eens precies kunnen zien hoe de zaak zit. Als we gesaboteerd worden via B. is de zaak erg vervelend. Hij kan als ●● veel kwaad doen bij de b.[oek]h.[andel].

M.h.gr.

t.t.

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 In oktober zou als deel 19 van de reeks Kaleidoscoop *Pierrot aan de lantaarn* van M. Nijhoff bij A.A.M. Stols' Uitgevers-Mij te Maastricht & Brussel verschijnen. De eerste druk van deze bundel was in 1919 als pre-Palladiumuitgave bij Jan van Krimpen te 's-Gravenhage verschenen in een oplage van 130 exemplaren.
- 3 Bedoelde brief van Geert van Oorschot is niet bewaard gebleven.

373. Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker) aan J. Greshoff, 27 april 1936¹

[Maastricht,] 27-4-1936.

Hooggeachte Heer Greshoff,

Ik dank U voor de zéér aangename uren die U mij verschaftte door de lezing van Uw 'Rebuten'.

Waren er maar meer dergelijke boeken!

Ik verblijf, met vriendelijke groeten en de meeste hoogachting

Uw dw

R.W. Haentjens Dekker

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van R.W. Haentjens Dekker, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

374. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 april 1936¹

[Schaarbeek] 28/4/36

Beste Sander,

Hierbij een duidelijke verklaring voor je reiziger.² Stuur hem die op. Ik zal er (und wie) met Boucher over spreken.³ Dit lijkt mij een vies geschiedenisje van ZEd., wanneer die verhalen ten minste uit zijn koker komen en van wie zouden ze anders afkomstig zijn? Het resultaat van die bespreking meld ik je dadelijk na terugkeer. Ik zal Bob vragen je de Wieken te zenden. Verder geen nieuws.

Met veel liefs van huis tot huis,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Het Vaderland. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Boulevard Auguste Reyers 130, Schaarbeek.
2 Zie br.372.
3 Zie br.327 n.2.

375. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 28 april 1936¹

[Maastricht] 28-4-36

Beste Jan,

Gisteren heb ik de eerste volledige proef van Binnendijk² vluchtig gecorrigeerd en gereedgemaakt voor opmaken. Je kunt de proeven nu spoedig tegemoetzien. Maar zorg dat ik voordien de blokjes voor titelpagina en colophon ontvang.

Over *Vestdijk*³ en *'s Gravesande*⁴ praten wij dus nog nader.

Mijn ex *Wieken v.d. Molen* heb ik teruggevonden. Het is nu bij den heer H.D. ter lezing. Zou je de inleiding van J.v.N. wel weglaten.⁵

Beversluis: liever had ik een oorspronkelijke bundel van hem gehad, maar als hij schappelijk is kan een bundel ± als die van jou in de Kaleidoscoop wel succes hebben.⁶

Rost: hoor ik nog wat naders van hem?

Dat is dat

Verboom: ik zit zelf op zwart zaad en heb helaas nog bijna alle ringen in voorraad. Maar alles komt terecht.

Met h.gr. v.h.t.h.

je

Sander

P.S. Heb je de circulaire betr. J.C.B. ontvangen?⁷

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 *Onvoltooid verleden*.
- 3 Mogelijk *Fabels met kleurkrijt*.
- 4 Zie br.369 n.3.
- 5 Zie br.370 n.6.
- 6 Zie br.371 n.4.
- 7 Mogelijk betrof het hier een niet-achterhaald prospectus voor een nieuwe bundeling van gedichten van J.C. Bloem. Vanaf juli zou Bloem over deze bundel met Jan van Krimpen onderhandelen. De bundel, *De nederlaag*, zou uiteindelijk in mei 1937 bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem verschijnen. (Zie A.L. Sötemann, *Over de dichter J.C. Bloem*, Amsterdam 1974, p. 50-51; en J.C. Bloem, *Gedichten* (ed. A.L. Sötemann/H.T.M. van Vliet), dl.2, Amsterdam 1979, p. 147-150.)

376. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 4 mei 1936¹

[Schaerbeek] 4/5/36

Beste Sander,

Ik heb op je verzoek met Boucher gesproken. Hij houdt vol dat niemand hunner ooit op eenigerlei wijze je uitgave² bij de boekhandel in discrediet gebracht heeft. Ook geeft hij toe, dat de mededeeling van 'niet herdrukken' uitsluitend op een nieuwe uitgave in die vorm slaat en dat hij er nooit over gedacht heeft, dat ik mijn verzen voortaan aan het publiek zou onttrekken.

Schrijf jij even aan John. Ik zal het ook heden nog even doen.

Stuur je de proef zoo spoedig mogelijk, zonder die blokjes, aan D.A.M. Binnendijk, 33^{III} Geleenstraat Amsterdam Zuid.³

Van je compagnon⁴ kreeg ik zoo'n allervriendelijkst schrijven over mijn Rebuten, dat ik niet kan aannemen, dat hij 'De Wieken', dien uit dezelfde ader gevloeid zijn, niet zou willen uitgeven. Ik voel niets voor de voorreee[*sic*] van de brave Chef.⁵ Krijg ik hier spoedig bericht over?

Ik geloof, dat de aanbieding van Beversluis niet gek is en je kan altijd een afspraak maken over zijn komende bundels.

Inderdaad heb ik de circulaire J.C.B. ontvangen en ik heb onder heftig protest aan Jany 10 gld. gestort. Maar alléén omdat het zoo'n oude vriend betreft. Niemand wil iets doen. Zelfs Henri Mayer verdomd het. Ik was in den Haag en heb vastgesteld, dat J.C.B. een verdomd slechte pers heeft!!!

Is mijn bondel[*sic*] al afgedrukt????

Verder niets nieuws. Ik heb het akelig druk door de afwezigheid van Rantwijk. Ik ben dan ook danig moe.

Hoor ik nog eens wat van je en van alles?

Met heel veel liefs van huis tot huis,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.
- ² Zie br.372 en br.374 n.3.
- ³ Op de bewaard gebleven proef van *Onvoltooid verleden* komen het beeldmerk op de titelpagina en het vignet in de colofon van John Buckland Wright nog niet voor.
- ⁴ Zie br.373.
- ⁵ In de herdruk van *De wieken van den molen* zou de inleiding van Jan van Nijlen niet worden opgenomen.

377. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 7 mei 1936¹

Maastricht, 7 Mei 1936.

Beste Jan,

Dank je zeer voor je verklaring inzake Boucher. Ik heb deze aan mijn reiziger² doorgezonden. Boucher liegt, dat staat vast, want de mededeeling van Boucher was door Boucher of door zijn reiziger³ gedaan bij de firma van Ketel in den Haag, die daarom niet bij ons wenschte te bestellen.

Van morgen heb ik van John het houtblokje ontvangen van 'Ursa Minor'.

Van morgen heb ik aan Binnendijk en aan jou een stel proeven van 'Onvoltooid Verleden' gezonden. Over de uitgaven[sic] van 'De Wieken' mogen wij momenteel nog geen besluit nemen; indien je er dus geen haast mee hebt laten wij er dan in het najaar eens over praten. Van Beversluis heb ik verder niets meer gehoord.

Je bundel⁴ is nu werkelijk spoedig aan de beurt met afdrukken.

Wij hebben het hier op het oogenblik erg druk met de administratie zoodat er voor andere zakelijke aangelegenheden geen tijd over is. Ik kom evenwel in de loop van deze maand met jou en Bob over de verdere deeltjes 'Ursa Minor' confereeren.

Kun je me de door jou te maken bloemlezing (40 gedichten) van van Hattum met je voorwoordje toezenden? Ik zal dan verder met van Hattum correspondeeren.⁵
Inmiddels met hartelijke groeten van huis tot huis,

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.v. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Geert van Oorschot.
- 3 Mogelijk H.J. Bakker Niemeyer.
Boekhandel P. van Ketel was gevestigd op de Laan van Meerdervoort 198^b te Den Haag.
- 4 *Gedichten 1907-1936*.
- 5 Op 5 maart (br.357) had Greshoff aan R.W. Haentjens Dekker geschreven dat de redactie van Ursa Minor van plan was een bundeltje van Jac. van Hattum uit te geven.
Van Hattum ijverde echter eveneens voor een goedkope bundel van zijn hand in Stols' fonds.
Op 18 april had Van Hattum aan Stols geschreven: 'U zult begrijpen, dat ik het buitengewoon op prijs stel, indien een bundeltje van mij à fl 0,60 ingenaaid in de Kaleidoscoop serie zou verschijnen. Met den Heer Van Oorschot heb ik over de door U gedane voorstellen gesproken en we kwamen tot de overeenkomst, dat we bij verschijning garant zouden staan voor 125 exemplaren. [...] De 10% honorarium behoeft mij niet te worden uitgekeerd, waardoor de exploitatie van het bundeltje voor U weer enigszins gemakkelijk wordt.' Van Hattum meende dat de bundel zou worden samengesteld door Greshoff, die echter zelf aan een bundel voor Ursa Minor dacht. Op 30 mei zou Van Hattum aan Greshoff schrijven: '[...] van Van Oorschot ontvang ik een schrijven, dat het bundeltje bij Stols *niet* doorgaat. Heer Stols vroeg garantie voor, meen ik, 400 ex., terwijl v.O. & ik 125 op ons hadden genomen.' (Zie ook br.356 n.2.)

**378. Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker) aan J. Greshoff,
12 mei 1936¹**

[Maastricht,] 12-5-'36

Hooggeachte Heer Greshoff,

Met veel genoegen heb ik Uw bundel 'De Wieken van den Molen' gelezen en als ik

U nu schrijf dat ik met een eenigszins bezwaard gevoel tot de uitgave hiervan in de Kaleidoscoop overga, dan is dit niet omdat ik het niet met U eens ben of om andere redenen van persoonlijken aard, mijzelf betreffende, maar om Uzelf. U geeft in de ‘Wieken van den Molen’ een zeer bijzondere kant van den mensch Jan Greshoff. Indien U ons dit boekje aanbood om in kleine oplage, zooals de oorspronkelijke éditie, uit te geven dan zou ik U slechts dankbaar zijn en mijzelf vereerd voelen voor dit blijk van vertrouwen.

Waar echter dit boekje in de Kaleidoscoop tegen lagen prijs voor het groote publiek is bestemd, komt wel eens twijfel bij mij op of de humor en de ironie, die er uit spreekt wel gewaardeerd zullen worden door allen, vooral een hoofdstukje als over den huwelijkschen staat.

Het is niet mijn wensch om mij tegenover U voor te doen als bekrompen, hypocriet of wat U maar wilt, doch zie ik een groot verschil tusschen Uw ‘Rebuten’ en de bundel waar ik U thans over schrijf; terwijl het eerste handelt over toestanden en zaken in de wereld, geeft het laatste zuiver de heer Greshoff zooals hij is, of zooals hij zich voordoet. En al zijn deze opstellen ook voortgekomen uit eenzelfde geestesgesteldheid zoo blijft toch dit groote verschil, dat ik daar juist noemde, bestaan.

Ik schrijf U dit alles uitvoerig omdat U mijn brief over ‘Rebuten’ blijkbaar op prijs stelt en U, volgens het zeggen van Sander, niet kon begrijpen wat ik dan tegen ‘De Wieken van den Molen’ kon hebben.

U zult misschien tegenwerpen dat hetzelfde bezwaar gemaakt zou kunnen worden tegen het uitgeven van Uw ‘Gedichten’, doch daar is het de andere vorm waarin Uw gedachten gegoten zijn die dit bezwaar opheffen.

Ik ben te allen tijde bereid om alles wat van Uw pen komt uit te geven, overtuigd als ik ben dat de uitgave verantwoord, belangrijk en nuttig is, en wanneer ik U nu vraag nogmaals zelf te overwegen of U wel tot de uitgave van ‘De Wieken van den Molen’ in een onbeperkte éditie wilt overgaan, dan is mijn reden hiervoor U een mogelijke teleurstelling te besparen. Uw voorwaarden toch zijn zoo généreus dat dit boekje voor ons nooit een ‘strop’ zal worden.

Ik teeken, met de meeste hoogachting,

Uw d.w.

R.W. Haentjens Dekker

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van R.W. Haentjens Dekker, Groote Looiersstraat 26, Maastricht.

379. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 mei 1936¹

[Schaarbeek] 13/5/36

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief. Er zijn weer eenige zaken te regelen. Hierbij een brief van Binnendijk.² Wil hem, zoo je dit mogelijk is, satisfactie geven. Maak de colophon vooral eenvoudiger en discreter.³ Verder is de indeeling uitstekend.

Ik geloof ook dat Boucher in deze aangelegenheid⁴ liegt. Maar daar is weinig aan te doen: ik moet mij bij zijn pertinente verklaringen neerleggen.

Nu moet er nog een blokje van John komen voor de titelpagina. Schrijf hem daarover. Want het zou wel prettig zijn wanneer de Binnendijk⁵ spoedig verschijnen kon. Behalve Vestdijk⁶ staat er voor de verdere deelen nog *niets* vast. Ik denk over een verhaal van Arondeus;⁷ stuur mij dat eens. Ik deed jou een bundel van een jonge Vlaming toekomen.⁸ Niet in den handel. Marsman schreef er plotseling in de NRC een delireerde kritiek over⁹ en inderdaad het is een merkwaardig boekje. Mij docht, dat dit iets fraais kon zijn voor de Kaleidoscoop, waar in Vlaanderen belangstelling voor bestaat. Het spijt mij nog altijd, dat je geen beslissing kunt nemen in zake Wieken-Molen.

Krijg ik, zodra je aan het afdrukken gaat een stel afgedrukte losse vellen, telkens als er een of een paar klaar zijn? Bij voorbaat hartelijk dank. Sta mij toe met van Hattum¹⁰ te wachten tot Rantwijk terug is, over een dag of tien, want ik heb nu tijd noch lust. te druk!!

Laat nog eens wat hooren! Veel liefs van huis tot huis,
geheel je
Jan

Je moet Beversluis Blaricum zelf even schrijven.¹¹

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Het Vaderland. Redacteur te Brussel: J. Greshoff, Boulevard Auguste Reyers 130, Schaarbeek.
- 2 Zie br.372.
- 3 De colofon van *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk luidt: ‘*Onvoltooid verleden* is het eerste deel in de reeks “Ursa Minor” welke tot stand komt door de samenwerking van J. Greshoff, M.B.B. Nijkerk en A.A.M. Stols’, daarop volgt het seriemark van John Buckland Wright, en vervolgens: ‘De oplage bedraagt 150 exemplaren waarvan 125 in den handel gebracht worden door A.A.M. Stols’ Uitgeversmaatschappij [..] Maastricht’. Op de bewaard gebleven proef zijn titel, auteursnaam, de vermelding van het deel en de reeksnaam geheel kapitaal gezet.
- 4 Zie br.372, 376 en 377.
- 5 *Onvoltooid verleden*.
- 6 Mogelijk *Fabels met kleurkrijt*.
- 7 Er is geen correspondentie tussen Willem Arondéus en Stols of Greshoff bewaard gebleven. Op 24 oktober 1935 had hij twee verhalen aan A. Roland Holst ter beoordeling gestuurd, nl. *Het geluid* en *De wonderlamp*. (Zie ook br.380 n.2.)

De beeldend kunstenaar en schrijver Willem Johan Cornelis Arondéus (1894-1943) had in 1928 de in Stols' reeks Rijmprenten & Planodrukken verschenen rijmprent *De stervende* van A. Roland Holst geïllustreerd. Na 1935 wijdde hij zich nog uitsluitend aan schrijven. Hij zou in 1938 debuten met de roman *Het uilenhuis*. Van zijn hand zouden geen publikaties bij Stols verschijnen.

8 *Het verleden van Columbus* van Maurice Gilliams was in 1933 in eigen beheer verschenen. Van de Vlaamse schrijver Maurice Guillaume Rosalie Gilliams (1900-1982) zou geen uitgave bij Stols verschijnen.

9 H. Marsman had in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 29 april *Het verleden van Columbus* van Maurice Gilliams besproken. Hij schreef daarin onder meer: 'Gilliams zal, voor zoover ik kan nagaan, onder de jonge Vlaamsche dichters, stellig een der belangrijkste zijn. [...] Extremistisch is Gilliams vrijwel nergens. Toch zet hij, in tegenstelling met verscheidene zijner ook Vlaamsche generatiegenooten [...] een, verstild, modernisme voort, dat plastisch vrij sterk is, meer aanschouwelijk dan muzikaal en rhythmisch en compositorisch nog te gering van draagkracht.'

10 Zie br.377 n.5.

11 Zie br.371 n.5.

380. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 18 mei 1936¹

[Maastricht] 18-5-36

Beste Jan,

Dank je zeer voor je brief van 13 Mei. Met de daarbij gevoegde brief van Binnendijk zal ik rekening houden. De colophon wordt herzien.

Met spanning wacht ik nu op het titelpagina-blokje van John.

Het verhaal van Arondeus is m.i. volkomen ongeschikt om ooit uitgegeven te wor-

den. Ik heb het met een brief in dien geest aan Jany teruggezonden.²

De toegezonden bundel van den jongen Vlaming³ zal ik eens bekijken. Voor het najaar zitten we praktisch alweer geheel vol.

Op van Rantwijk zal ik wachten voor van Hattum.⁴

Je bent dus met H.D. in correspondentie geweest over de Wieken. Dat zal dus ook in orde komen, denk ik wel.

Beverluis stel ik liever uit. Volgens van Oorschot is er met zijn werk niet veel meer te doen nu hij van S.D.A.P. naar C.P.H. is overgegaan.⁵

Ik hoop begin Juni eens een paar dagen bij jullie te logeeren als het je schikt en we hier door de drukte heen zijn.

Met hartelijke groeten v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groot Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Stols' brief aan A. Roland Holst is niet bewaard gebleven. Holst had hem op 5 april geschreven: 'Enkele dagen geleden schreef ik Coster, hem verzoekend, je het verhaal van Arondéus te sturen. Ik hoop, dat hij 't deed? Waarschijnlijk zie ik hem morgen in Amsterdam bij de inaugurele rede van Donkersloot. Heeft hij 't dan nog niet gestuurd, dan dring ik er nog wel eens stevig op aan.' (Zie ook br.379 n.7.)
In het tijdschrift *De Stem*, dat onder redactie van Dirk Coster stond, is geen verhaal van Willem Arondéus verschenen.
Eind 1936 zond Arondéus een roman ter publikatie in Groot Nederland in. Vestdijk schreef op 6 oktober aan zijn mederedacteur Greshoff: 'N.[ijhoff] gaf mij ook den roman van Arondeus [...]. *Beter* dan die novelle, maar erg uitgesponnen; eigenlijk te veel poespas (en in onverzwakten Jany-stijl) [...].'
- 3 *Het verleden van Columbus* van Maurice Gilliams.
- 4 Zie br.377 n.5 en br.379.
- 5 Zie br.371 n.5.

381. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 19 mei 1936¹

19/5 36

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je berichten.

John blijft in gebreke. Ik schrijf hem heden nog eens. Het[*lees: heeft*] je compagnon² je mijn brief niet laten lezen? Ik zou gaarne daar eenig bericht over hebben.

Verder zwijg je, tot mijn diep verdriet, mofsgewijs over mijn bondel.³ Drukt men? Neen, zeker, anders zou je mij wel bericht hebben. Is het prosp. al afgedrukt?

Denk je om de beloofde briefkaart.⁴

Je ben[+ t] begin Juni *van harte welkom*. Ik heb het vaste voornemen in M. te komen, wanneer oma Gres bij mij logeert en Aty dus gezelschap heeft.

18 juni vertrekt ik ad eindexaman.

Met veel goeds en liefs ga tot ga,

een hand van

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 De brief van Greshoff aan R.W. Haentjens Dekker, waarschijnlijk zijn antwoord op br.378, is niet achterhaald.
- 3 *Gedichten 1907-1936*.
- 4 Pas op 2 augustus 1937 zouden de gevraagde briefkaarten gereedkomen. (Zie br.493 n.2 en ill. p. 311.)

382. Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker) aan J. Greshoff, 19 mei 1936¹

Maastricht, 19 Mei 1936.

Zeer geachte Heer Greshoff,

Na ontvangst van Uw brief bestaat er geen enkel bezwaar meer tegen de uitgave van 'De Wieken van de Molen' in de Kaleidoscoop. Het boekje is bereids naar den zetter. Gaarne zien wij dan ook Uw inleiding zoo spoedig mogelijk tegemoet² en zouden tevens gaarne van U vernemen of het voorwoord dat Jan van Nijlen voor dit boekje schreef wederom in de nieuwe uitgave opgenomen dient te worden.

In Sanders's exemplaar bevindt zich nog het oorspronkelijke[*lees: oorspronkelijke*] bijzonder aardige prospectus. Zoudt U er iets voor voelen om iets dergelijks voor de nieuwe uitgave van dit boekje samen te stellen?³³

Met vriendelijke groeten en de meeste hoogachting teekent

Uw d.w.

R.W. Haentjens Dekker

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Grootte Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Aan de tweede druk van *De wieken van den molen* ging Greshoff's dialoog *Over de veelzijdigheid (Bij wijze van Inleiding)* vooraf. De dialoog is gedateerd: 'Schaerbeek, 1936'.
- 3 Een prospectus van de eerste druk van *De wieken van den molen* is niet achterhaald. Stols' exemplaar van de eerste druk met het prospectus bevond zich niet in een van de vijf verkopen van zijn bibliotheek. (Zie veilingcat. Internationaal Antiquariaat Menno Hertzberger (Amsterdam) 8-9 december 1936, 13-14 november 1962, 18-20 maart 1963, 21 juni 1966 en 13-14 december 1966.)
Voor de tweede druk van *De wieken van den molen* is geen afzonderlijk prospectus vervaardigd.
- 3 [Errata] De tekst prospectus die voor de in 1927 bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem verschenen eerste druk van *De wieken van den molen* verspreid is, luidt: '- Bij ons zal dezer dagen een boekje met samenspraken in proza, getiteld "De Wieken van den Molen", verschijnen. - Van wien? - Van Greshoff. - Dat is een hinderlijke grappenmaker. - Pardon mijnheer, de heer Greshoff is een ernstig man. - Dat kan niet waar zijn, want van een rustig en zedig man begrijpt men wat hij te zeggen heeft en het is een knappe jongen die uit kan maken waar uw auteur precies naar toe wil. - Wie zegt u dat hij ergens naar toe wil? - Dat is het net, mijnheer! Men behóórt ergens naar toe te willen, om aanspraak te kunnen maken op de achting van zijn medekiezers. - Al is het naar Veenhuizen? - Ik misprijs uw scherts, ik ben een rechtschapen Vaderlander, en ik wil haring of kuit. - De heer Greshoff wil haring en kuit. - Men moet weten te kiezen. - Kiezen is verliezen. - De kost gaat voor de baat uit; en een man met oprechte beginselen en een goed geweten vreest niet krachtig af te wijzen. - A priori? - Desnoods. - Kent gij het boekje van Greshoff? - Hoe zou ik het kennen; het is immers nog niet verschenen? - Welnu, dan bied ik het u hierbij te koop aan. Het is met zorg gezet uit de letter *Lutetia* en in twee kleuren gedrukt op Engelsch papier van *Batchelor*. - Hoe groot is de oplage? - Honderdsvijftig exemplaren, waarvan er honderdvijfentwintig in den handel komen. - Dan zal het wel weér peperduur zijn. - Integendeel: het kost gecartonneerd negen gulden. - Stuur het mij dan maar thuis; you never can tell..... - Wel bekomen het u; en vul dan even deze kaart in.'

383. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 20 mei 1936¹

[Maastricht,] 20-5-36

Beste Jan,

De revisie van Binnendijk² is gisteren naar hem toegegaan, behalve die van titel en colophon welke volgen.

Je bundel³ is ter perse, doch voorloopig zijn de vellen alleen aan 1 kant bedrukt, zoodat ik je nog niets zenden kan. Daarna drukken wij prospectus en briefkaart pas.

Greet vertrekt 28 dezer naar Noordwijk, doch ik blijf hier. Logies staat dus open. En ik kom ook gaarne voor 18 Juni, waarschijnlijk vanaf 1 of 2 Juni tot de 5^e.

Met hartelijke groeten v.h.t.h.

t.t.

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 *Onvoltooid verleden*.

3 *Gedichten 1907-1936*.

384. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 mei 1936

[Schaerbeek] Maandag [25.v 1936]

B. Sander,

Hedenochtend de vellen ontvangen.¹ Hartelijk dank. Nu nog het voorwerk en de laatste twee vellen, dan is alles klaar. Stuur je ze me dadelijk. Ik zal blij zijn alles bij elkaar te hebben.

H.D. schreef mij dat de Wieken naar de zetters waren. Zou ik proef krijgen voor ik op reis ga: 15 July. Dat zou me wel aangenaam zijn.

Hierbij de twee blz. Binnendijk terug. Het wachten is nu nog op het titel blokje van John. De rest kan afgedrukt worden.²

Tot spoedig meer.

Met heel veel hartelijks, ook van Aty,
geheel je
Jan

Eindnoten:

¹ Zie br.383 n.3.

² *Onvoltooid verleden* zou in augustus worden afgedrukt; op 22 augustus (br.398) meldde Stols Greshoff dat de bundel gereed was. In september verscheen de bundel officieel.

385. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 28 mei 1936¹

[Maastricht,] 28-5-36

[xxx]

[xxx] [:a]lle drukproeven van Binnendijk (op blz 35 na) [xxx] [:a]an hem terug.
Ook het kleine merkje van [xxx]

Laat me nu even weten of het boekje in [:zwar]t alleen of in zwart en een kleur gedrukt moet worden. En *welke* kleur? En *wat* in kleur? Of laat je dit aan *mij* over? Schrijf gauw, dan begin ik gauw.²

Wat een heerlijke historie in Den Haag!³

Dank voor Holl. Weekbl.⁴

Denk *niet* 1 Juni te kunnen komen (mej Terwindt gaat voor goed weg).⁵

M.h.gr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Behalve het seriemark op de titelpagina van *Onvoltooid verleden* dat in rood gedrukt is, is de bundel in zwart gedrukt.
- 3 Er is niet achterhaald waarop Greshoff doelde.
- 4 Het Hollandsche Weekblad verscheen van 1934 tot 11 mei 1940 te Brussel. Het was bestemd voor in België wonende Nederlanders.
Tot april 1935 was het voluit getiteld 'Hollandsch Weekblad voor België o.m. bevattend de Officieele Mededeelingen en Berichten v.d. Bond v. Nederl. Vereenigingen en Lichamen in België'; het werd uitgegeven door Leo Calff en J.C.A. Meischke van Drukkers- en Uitgeversbedrijf Calff & Meischke te Amsterdam. Vervolgens verscheen het tot november 1938 onder de naam 'Hollandsch Weekblad, waarin opgenomen Het Hollandsche Weekblad voor België'; vanaf april 1935 werd het blad uitgegeven door Uitg. Mij. 'Mundus' van S. Aldewereld Jr. te Brussel, die eveneens een kantoor te Amsterdam had. Abonnementen voor Nederland konden worden opgegeven bij P.N. van Kampen & Zoon te Amsterdam. Vanaf 5 november 1938 tot de opheffing in mei 1940 was het blad officieel getiteld 'Het Hollandsche Weekblad'.
Greshoff was vanaf het begin aan Het Hollandsche Weekblad verbonden als hoofdredacteur.
- 5 Niet geïdentificeerd; waarschijnlijk een employée van Stols.

386. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 juni 1936

[Schaerbeek] 3/6 '36

B.S.

Hartelijk dank voor de toezending der vellen op Hollandsch. Wanneer zou je een ex. kant en klaar ingen. hebben? Wanneer *verschijnt* het werkje?¹

Meld mij ook eens wanneer Binnendijk *uitkomt*.²

Hart.gr. van Marcel die hier bij mij is.

Veel liefs van huis tot huis

geheel je

Jan

Tot eind v d week.

Eindnoten:

1 Greshoff heeft zijn exemplaar van *Gedichten 1907-1936* door Louis Malcorps laten inbinden in rood marokijn. Van de bundel werden enkele exemplaren op geschept papier gedrukt. (Zie br.367 n.3.)

Op 4 juni (br.387) en 9 juni (br.388) zou Stols aan Greshoff voorstellen de bundel pas in het najaar resp. oktober te laten verschijnen. *Gedichten 1907-1936* verscheen officieel inderdaad pas in oktober.

2 *Onvoltooid verleden* zou eind augustus gereed zijn.

387. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 4 juni 1936¹

[Maastricht,] 4-6-36

Beste Jan,

Dank je zeer voor je briefkaart. Ik wilde je voorstellen om je bundel² eerst in het najaar te laten verschijnen want bij aanbidding zijn er slechts 125 ex verkocht! En nu is de tijd van lanceeren te slecht. Waarschijnlijk worden de omslagen volgende week gedrukt, B & S. stikken momenteel nog in gouvernements spoedwerk. En dan wordt ook *Binnendijk*³ afgedrukt.

Ik moet einde van de week naar Aken voor het inrichten der tentoonst. Limb. Kunst.⁴ *Kom dus na 8 Juni*.

M.h.gr.

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Kunstzaal 'De Gulden Roos'. Bas van Pelt & A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 *Gedichten 1907-1936*.
- 3 *Onvoltooid verleden*.
- 4 De door Stols ingerichte 'Tentoonstelling van Limburgsche Kunst/Ausstellung niederländischer-limburgischer Kunst' was van 7 tot en met 28 juni te zien in het Suermondt-Museum te Aken. Er was op de tentoonstelling werk te zien van de schilders Edmond Bellefroid, Charles Eyck, Henri Jonas, Harry Koolen, Paul Kromjong, Hubert Levigne, Judy Michiels van Kessenich, Joep Nicolas, Jef Scheffers, Harry Schoonbrood en Paul Windhausen, en van de beeldhouwers Suzanne Nicolas-Nys en Charles Vos.
De tentoonstelling is mogelijk daarna nog te zien geweest in Düsseldorf, Essen, Keulen, Münster en Wuppertal. (Zie Joseph Viegen, *Balans der moderne Limburgse wand- en glasschilderkunst*, Maastricht 1955, p. 75.)
De catalogus, waarvoor Stols de typografie verzorgde, werd gedrukt door Boosten & Stols.

388. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 9 juni 1936¹

[Maastricht] 9-6-36

Beste Jan,

In Binnendijk komt nu alleen het kleine merkje in rood, al de rest in zwart. Het

merkje heb ik toch nog anders geplaatst dan je aangaf.

Stuur mij nu ook prospectus Binnendijk.²

Vandaag heb ik je brief van zondag ontvangen. Inderdaad is het zéér aan te bevelen om zoowel jouw boek³ als dat van Binnendijk in October te laten verschijnen. Je kunt, zoodra gereed, vooruitkrijgen wat je wilt.

Ik heb het de laatste dagen krankzinnig druk gehad met de Limburgsche tentoonstelling in Aken. Deze is gelukkig een enorm succes geworden. Later wilde ik ze via de 5^e Meridiaan ergens in Brussel exposeeren.⁴

Kom je vóór 17 Juni nog hier? Ik zou het *erg* prettig vinden.

M.h.gr. ook voor Aty

je Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Zie br.361 n.8.
- 3 *Gedichten 1907-1936* verscheen officieel in oktober, hoewel Greshoff al in september een voorexemplaar van Stols ontving.
- 4 De tentoonstelling van Limburgse kunst in diverse plaatsen in het Duitse Rijnland (zie br.387 n.4) is waarschijnlijk niet bij het Belgisch-Nederlandsche Vereeniging De 5e Meridiaan te Brussel te zien geweest.

389. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 juni 1936¹

11/6/36

Beste Sander,

Laten we dan afspreken, dat de beide boeken, de Gr.² en de Binnendijk,³ tusschen 15 Sept. en 1 Oct. van dit jaar het licht zien. Je zendt dan aan D.A.M.B.[innendijk] een stel afgedrukte vellen aan mij drie exx. ingenaaid van mijn boekje.

Ik stuur je zoo gauw mogelijk:

- a. Text algemeen prosp. Ursa Minor⁴
- b. Text Prosp. Binnendijk⁵
- c. Voorreee[*sic*] herdruk Wieken van de Molen
- d. Text prosp. W. vd M.⁶

Nu iets anders: in het nummer van het Hollandsch Weekbl. van 11 Julij komt een groot stuk over Erasmus⁷ en wel, in verband met diens sterfdag, naar aanleiding van jouw Erasmus-uitgave,⁸ die er uitvoerig in genoemd en besproken wordt. Zou jij me niet een drietal clichés, drie portretten van Erasmus kunnen leenen. Ik sta voor directe en onbeschadigde terugzending borg. Zoo ja, laat ze dan zenden: Directie Hollandsch Weekblad, 204 rue Royale Bruxelles. Liefst zoo spoedig mogelijk. Ik leende om het

artikel te vervaardigen het superdelux ex. van Bob. Als je soms een exje voor mij over hebt, dan gaarne!

Ik moet nog in elk geval naat [*lees:naar*] Luik en wip dan waarschijnlijk even over. Ik zit tjokvol bezigheden met het oog op mijn as vertrek.

Heel veel goeds en vriendelijks van huis tot huis,
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 *Gedichten 1907-1936*.
- 3 *Onvoltooid verleden*.
- 4 Er bestaat een prospectus voor de eerste drie uitgaven van Ursa Minor, waarop *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk en *De doode die zich niet verhing* van F.V. Toussaint van Boelaere als reeds verschenen delen staan vermeld, en waarop *Atlantische balladen* van Hendrik de Vries wordt aangekondigd. Dit prospectus dateert echter van na april 1937. (Zie br.361 n.7.)
- 5 Zie br.361 n.8.
- 6 Er is geen afzonderlijk prospectus voor de tweede druk van *De wieken van den molen* bekend.
- 7 In het Hollandsch Weekblad van 11 juli waren twee anonieme artikelen over Erasmus opgenomen, het openingsartikel *Erasmus* (p. 3-4) en *Erasmus, homo pro se* (p. 4-6). Bij dit laatste artikel was een portret van Erasmus door Quinten Matsijs afgedrukt. Stols Erasmus-uitgave (zie n.8) werd in het tweede artikel slechts terloops vermeld.
- 8 *Triomf en tragiek van Erasmus van Rotterdam* door Stefan Zweig. Deze vertaling door Reinier P. Sterkenburg van *Triumph und Tragik des Erasmus von Rotterdam* was eind 1934 verschenen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel. Het boek was gedrukt bij Boosten & Stols. Buiten de gewone oplage werden 25 exemplaren gedrukt op Simili-Japon van Van Gelder Zonen, genummerd van 1 tot en met 25. Deze exemplaren waren door Zweig van zijn handtekening voorzien. Een dergelijk exemplaar bezat M.B.B. Nijkerk. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 15 maart 1988, nr.511.)

390. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 27 juni 1936

[Amsterdam] Zaterdag [27.vi 1936]

Beste Xander,

Ik zit midden in het examenwerk! Druk en drukkend. Is de Binnendijk¹ al afgedrukt: de auteur snakt naar vellen. Heb je al [:ee]n paar ex. ing. van mijn bondel?² Zoo ja, zend dan een en ander aan mijn adres:

p/a Mevr M.P. Brunt

151^{II} Stadhouderskade

Amsterdam Zuid.

Hoe gaat het???

Met heel veel liefs voor vr.[ouw] en kr.[oost]

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 *Onvoltooid verleden.*

2 *Gedichten 1907-1936*, waarvan zowel een gebrocheerde als een gebonden editie verscheen.

391. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 29 juni 1936¹

[Maastricht,] 29-6-36

Beste Jan,

Noch aan het omslag van je *Gedichten*, noch aan Binnendijk² heb ik iets kunnen doen.

We maken in Juli alles voor de reis gereed; zoodra ik de omslagen heb krijg je exx. Ik heb het druk, en dat met deze warmte.

M.h.gr. ook voor Niny

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 *Onvoltooid verleden.*

392. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 juni 1936¹

[Schaerbeek] 29/6/36

Beste Sander,

Red mij!!!! Daar ontdek ik in mijn bundel, welke doo[+ r] mezelf, Varangot en Pannekoek nagezien, is een zin- en rijmstorende drukfout. Mag ik er op bouwen

als op Gods woord, dat je vier bladzijden laat overmaken en bij het brocheeren en binden laat substitueeren. De kosten worden door mij vergoed. Het is *onmogelijk* dat deze definitieve uitgave van mijn werk door zulk een fout op een essentieel punt ontzind en ontsierd wordt.

Op bladzijde 197 in het gedicht Een Strijdbare Man, staat in de tweede strofe regel 5 & 6:

Verteeren zonder hoop op beter morgen,

Als dronken loeders godenzonen worden

Dit moet natuurlijk zijn:

Als dronken loeders godenzonen worden²

Nu ik dit eenmaal ontdekt heb, heeft het leven alle waarde voor mij verloren! En ik zal geen rust en geluk meer kennen, voor ik in het bezit ben van je nadrukkelijke verklaring, dat deze fout door herdruk van vier blz radikaal en definitief hersteld zal worden. Laar [*lees*:Laat] mij daaromtrent niet te lang in het onzekere en schrijf mij per omgaande!!!!

Met heel veel liefs voor Greet en haar alsmede jouw kindertjens, een hand van geheel je

Jan

Arthur van Schendel, die eenige dagen in Amsterdam was klaagde erover, dat hij niets meer van je vernomen had omtrent de herdruk van de *Florentijnsche Verhalen*.³³ Ik geloof, dat hij een verklaring van B&S wenscht, dat ze het recht van uitgave aan jou hebben overgedragen.

Het adres in A.[msterdam] is 69 Leidsche Kade (waar Sjeu en Ken wonen)⁴ schrijf daar per omgaande eve[+ n] heen.

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

² Bedoelde versregel in het gedicht *Een strijdbaar man* uit de afdeling *Voces mundi* luidt in *Gedichten 1907-1936* inderdaad 'Als dronken loeders godenzonen worden'. Deze regel luidde ook in de tijdschriftpublicatie in *Groot Nederland* 32 (1934) 10 (oktober), p. 319 zo. Deze lezing van de regel is conform die van Greshoffs autograaf.

³ In oktober verscheen als deel 22-23 van de reeks *Kaleidoscoop* de tweede druk van *Florentijnsche verhalen* van Arthur van Schendel bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel. In hetzelfde jaar verscheen onder dezelfde imprint ook de derde druk van deze bundel. Beide drukken werden vervaardigd bij Boosten & Stols.

De eerste druk van *Florentijnsche verhalen* was in 1929 bij Boosten & Stols verschenen in een oplage van 1080 exemplaren.

Correspondentie tussen Van Schendel en Stols uit deze periode is niet bewaard gebleven.

³ [Errata] Op 27 juli zou Clemens Stols namens de uitgeverij F^a Boosten & Stols aan Arthur van Schendel onder meer schrijven: 'van *Florentijnsche Verhalen* werden in 1935 slechts 5 ex. verkocht, zoodat U hierover een honorarium van 5 × 22½ ct. of fl. 1.13 toekomt. totaal waren 1 Jan. 1936 963 ex. verkocht. De eerste druk is hiermede uitverkocht. De rest der ex. zijn destijds verbruikt voor recensie ex. voor pers en radio alsmede de door U betrokken ex. [...] Verder deelen wij U mede dat wij ermede accoord gaan dat de herdruk van "*Florentijnsche Verhalen*" door den Heer A.A.M. Stols wordt uitgegeven.' Stols zou op zijn beurt op 12 augustus aan Van

Schendel schrijven: 'Het doet mij genoeg te vernemen dat U thans van de Firma Boosten & Stols bericht ontvangen hebt en dat wij dus de herdruk van "Florentijnsche Verhalen" dezen winter kunnen laten verschijnen. In afwijking van wat ik U eerder mededeelde wordt de prijs van het ingenaaide deeltje 95 ct en niet 90 ct. Aan Uw wenschen zijn wij, naar ik meen, in alle opzichten tegemoetgekomen, door het honorarium te stellen op 15% in plaats van op 10%.' (Olim Erven Arthur van Schendel, Amsterdam, correspondentiearchief-Arthur van Schendel, map 2/a/6/9; thans Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, archief-Van Schendel, sign. S 312 B 2, omslag Boosten & Stols, resp. omslag A.A.M. Stols.)

4 Arthur van Schendel Jr. en Corinna van Schendel.

393. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 30 juni 1936

Maastricht, 30 Juni 1936.

Beste Jan,

Hartelijk dank voor je brief van 29 Juni. De drukfout is inderdaad zeer vervelend en stoorend. Ik zal vanmorgen naar de drukkerij gaan en met Phons het overdrukken van een kwart vel in orde maken.¹

Aan Nini stuur ik vandaag de vier verschenen detectiveromans.²

Eenigen tijd geleden heb ik van van Schendel een brief ontvangen uit Sestri, betreffende 'Florentijnsche verhalen'. Hij schreef mij in principe accoord te gaan met een herdruk, zoodra hij afrekening van Boosten en Stols heeft ontvangen.³³ Ik heb

Clèm dus opgedragen voor die afrekening te zorgen. Meer kan ik momenteel niet doen.

Met hartelijke groeten, als steeds,
[Sander]

Eindnoten:

- 1 Zie br.392 n.2.
- 2 Waarschijnlijk *De gestolen uitvinder* en *De jazzband des doods* van Frank King, en *De man zonder aangezicht* en *Het spook dreigt* van Gerald Verner. (Zie Stols' 'Fondslijst Voorjaar 1936', p. 4.) *De jazzband des doods* was vertaald door Nini Brunt.
- 3 Zie br.392 n.3. Er is alleen een enveloppe van Boosten & Stols met een poststempel van 27 juli bewaard gebleven, waarin blijkens een handgeschreven aantekening een afrekening van augustus 1936 moet hebben gezeten. (Erven Arthur van Schendel, Amsterdam, correspondentiearchief-Arthur van Schendel, map 2/a/6.)
- 3 [Errata] Op 27 juli zou Clemens Stols namens de uitgeverij F^a Boosten & Stols aan Arthur van Schendel schrijven: 'Hierbij doen wij U de gevraagde opgaaf v.d. verkoop Uwer boeken in 1935 toekomen.
van *Oude Italiaansche Steden* werden in 1935 slechts 3 ex. verkocht. totaal waren 1 Jan. 1936 428 ex. verkocht. Het honorarium hierover werd U vooruit betaald.
van *Verdictsel van Zomerdagen* werden in 1935 slechts 4 ex. verkocht. Totaal waren 1 Jan. 1936 316 ex. verkocht. Het honorarium hierover werd U vooruit betaald. [...]
van *Angiolino en de Lente 3e druk* werden in 1935 125 ex. verkocht, zoodat U hierover een honorarium van 125 × 22½ ct. of fl. 28.12 toekomt. Totaal waren 1 Jan. 1936 498 ex. verkocht.' (Zie voor de afrekening van *Florentijnsche verhalen* de aanvulling op br.392 n.3.)

394. Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker) aan J. Greshoff, 6 juli 1936¹

[Maastricht] 6 Juli 1936

Zeer geachte Heer Greshoff,

Ingesloten stuur ik U een prospectus van onze Kaleidoscoop serie, dat binnenkort overgedrukt moet worden, daar er voor het najaar weer eenige titels meer in zullen worden opgenomen.

Daar U steeds zooveel belangstelling voor deze serie heeft getoond, wilden wij U vragen of U niet een korte inleiding zoudt willen geven ter lengte van een heele of halve bladzijde van de geheel[+ e] serie.²

Gaarne ontvingen wij hieromtrent spoedig bericht. Tevens wachten wij nog van U Uw inleiding voor de 'Wieken van de Molen' en ook een korte opsomming hiervan voor het prospectus.³ Tevens ontvingen wij gaarne het prospectus voor de Binnendijk⁴ evenals de tekst van de bundel van van Hattum.⁵

In de serie Kaleidoscoop verschijnen dit najaar van Nijhoff 'Pen op papier'⁶ en [']Pierrot aan de Lantaarn',⁷ en Uw twee bundels.⁸

Ik teeken, in afwachting van Uw antwoord met vriendelijken groet en de meeste
hoogachting
R.W. Haentjens Dekker

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Haentjens Dekker doelde waarschijnlijk op een herdruk van het in 1935 verschenen prospectus voor de delen 1 tot en met 15 van de serie Kaleidoscoop. Na oktober zou een prospectus voor de delen 1 tot en met 23 van de reeks verschijnen zonder voorwoord van Greshoff. (Bibliotheek van de Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels, Amsterdam, omslag Uitgeverij Stols/Barth 11.)
De reeks Kaleidoscoop werd eveneens als aparte rubriek in Stols' fondscatalogi opgenomen.
- 3 Achterin de delen van de Kaleidoscoop-reeks stond over *De wieken van den molen*: 'Dit boekje bevat een reeks samenspraken over den Lach, de Jeugd, Huwelijkschen Staat, de Vrijheid, de Beperking, de Baat, de Jongelingen, het Geld, de Critiek en het Nieuwe. Deze samenspraken laten ons den Greshoff zien, dien de burgerlijke Nederlander zoozeer vreest: den man die, zonder een overtoegen woord te gebruiken, precies zegt waar het op staat. Dat dit boekje, hetwelk men op een lijn mag stellen met "Rebuten" en "Currente Calamo" een herdruk mag beleven, is zeer zeker een verblijdend teeken.' (Zie ook br.382 n.2.)
- 4 Zie br.388 n.2.
- 5 Zie br.356 n.5 voor de bundel *Bilzenkruid* van Jac. van Hattum, die pas in 1939 zou verschijnen.
- 6 Als deel 20 in de reeks Kaleidoscoop zou in oktober de tweede druk van *De pen op papier* van M. Nijhoff verschijnen bij A.A.M. Stols te Maastricht. Het boek werd gedrukt bij Boosten & Stols.
De eerste druk was in maart 1927 verschenen bij Joh. Enschedé & Zonen te Haarlem in een oplage van 150 exemplaren.
- 7 Zie br.372 n.2.
- 8 *Gedichten 1907-1936* en *De wieken van den molen*. Het laatstgenoemde boek zou pas in mei 1937 verschijnen.

395. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker), 16 juli 1936¹

ab Baloeran 16/7 36

Hooggeachte Heer Haentjens Dekker,

Uw brief vond ik toen ik thuis kwam. Stols sprak mij er in Amsterdam ook al over. Ik zal graag een stukje voor de cat. van Kaleidoscoop schrijven zoodra ik [xxx] ben. U heeft het dan omtrent 1 Aug a.s.

Mijn adres is tot 26 Aug. Pensão Pargne[?]
Sao Martinho do Porto
 Portugal
 Met vriendelijke groeten en onderscheiding,
 uw dw
 J. Greshoff

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de Rotterdamsche Lloyd.

396. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 augustus 1936

15/8 São Martinho do Porto

B. Sander,

Aangezien door de Sp.[aansche] zaken de corresp. met Port.[ugal] vrijwel geheel stil ligt, heb ik zes weken in de grootste afzondering geleefd.

Wij weten ook heelemaal niet hoe het jullie allen gaat.

Wees dus eens actief en klauter stantepede in je Remmington om een gezellige brief te[?] schrijven[?] aan

J.Gr.

a/b s.s. Indrapoera

Rotterd. Lloyd

Harbour of *Southampton*

England

Deze brief moet daar 30 Aug zijn.

Ik heb [xxx] en hard gewerkt. Mooi land, m[:ooi] weer..

[Kre]eg plotseling *zeer* goede gedichten van Emile v/d B!¹ Zijn ook door J.v.N en S. Vestdijk geaccepteerd en reeds ter zetterij gezonden. Hij woont in *Rekken* (niet in de inrichting!) waar hij [xxx] en [xxx] werkt voor zijn cand.

Heel veel liefs van Aty en de jongens voor Greet en de kinderen

een stevige hand van

geheel je

Jan

Wanneer zien we je

Eindnoten:

- 1 Waarschijnlijk de cyclus *Zeven verzen voor mijn broer Paul* van Emile van der Borch van Verwolde, die in *Groot Nederland* 35 (1937) 2 (februari), p. 166-169 zou worden opgenomen.

397. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 augustus 1936

16/8 '36 São Martinho do Porto

Beste Sander,

Afgesloten van de wereld levend, wordt ik [:d]oor talloze vragen gekweld.

1° is dat vel overgedrukt?¹

2° is mijn bundel gebonden?²

3° is de Binnendijk gebonden?³

4° kunnen beide werkjens ± 15 Sept. verschijnen?

5° zijn mijn Wieken v/d Molen *gezet*?

6° kan ik drukproeven krijgen.

7° is prospectus Verz. Ged. afgedrukt⁴

Wees nu eens wild energiek en antwoord mij op dit alles aan mijn adres te Southampton. E.v.d.B. heb ik je geschreven.⁵ Nieuws is er verder niet. Ik schreef een werkjen in proza [xxx] [xxx] voor de kleine beer.⁶ ± 3 vel Groot N.

Hoe maak jij het

Hoe maakt Greet het

Hoe maken de kinderen het

Hoe maakt de familie het

Hoe maakt de zaak het?????

Thuisgekomen schrijf ik 1 prosp. voor Binnendijk

1 stukje over Kaleidoscoop

1 inleiding v/d Wieken v/d Molen.

Indien 7 zie boven met ja beantw wordt [,]

indien 2 met ja beantw wordt zend mij dan eenige één ex. naar South.[ampton]

adres JGr

a/b s.s. Baloeran

Rotterdam Lloyd

Harbour of *Southampton*

England

moet er 30 Aug zijn.

Kom je gauw?

Heel veel liefs voor vr.[ouw] en kroost

een stevige hand van ons allen.

Schrijf en stuur ontzettend veel naar Southampton om mijn zes vrijwel postloze weken een beetje goed te maken.

Ik reken op je! Dag! Dank!

Eindnoten:

- 1 Zie br.392 n.2 en br.393.
- 2 *Gedichten 1907-1936* .
- 3 *Onvoltooid verleden* .
- 4 Er bestaat een prospectus voor *Gedichten 1907-1936* met aan de voorzijde een fotoportret door Henri Grèce. Het prospectus telt acht bladzijden, en omvat een keuze uit de persreacties op *Gedichten 1907-1934*.
- 5 Zie br.396 n.1.
- 6 Bedoeld is waarschijnlijk *Met uitzicht op zee*, dat Greshoff blijkens de datering in de Groot Nederland-publikatie tussen 20 juli en 5 augustus 1936 in Portugal had geschreven. Het werd gepubliceerd in Groot Nederland 34 (1936) 12 (december), p. 537-557.
Met uitzicht op zee beslaat de eerste zes hoofdstukken van de gelijknamige afdeling in Greshoffs *In alle ernst. Overpeinzingen op reis*, dat in 1938 bij Em. Querido's Uitgeversmaatschappij te Amsterdam zou verschijnen. Het zevende hoofdstuk van de afdeling *Met uitzicht op zee* in *In alle ernst* werd gepubliceerd in Groot Nederland 34 (1936) 10 (oktober), p. 297-305 onder de titel *Tomar*. Het achtste hoofdstuk zou onder de titel *Portugeesche reisnotities* worden gepubliceerd in Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Kultuur 3 (1938) 5 (maart), p. 155-157.

398. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 22 augustus 1936¹

[Maastricht] 22-8-36

Beste Jan,

Hartelijk dank voor je briefkaart. Het is jammer dat het met de post zoo ongeregeld gaat.

Gisteren heb ik juist aan Bob geschreven dat het boekje van Binnendijk² klaar is. Ik wacht nu met spanning op zijn antwoord: het boekje moet gebonden *minimum* fl 4.- kosten (3.- boek 1.- band). Dan zit er geen cent winst aan voor Ursa, alleen voor den boekhandel en den reiziger. fl 4.- is natuurlijk in verhouding tot de oude Palladium boekjes en Trajectum-id niet duur. Als het fl 5.- kan zijn zou er een overschotje kunnen gevormd worden.

Ook is het boekje van Jany klaar.³ En we stoomen aan onze reisexemplaren (Leven van Jesus,⁴ 3 detectives,⁵ 2 Nijhoffs,⁶ Greshoff⁷ &z).

Emile v.d.B. kan mij doodvallen!

Wanneer ben je weer in Belgen?

Hartelijke groeten voor Aty en de jongens,

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Stols' brief aan M.B.B. Nijkerk over *Onvoltooid verleden* is niet bewaard gebleven.
- 3 In mei was door Stols *De pooltocht der verbeelding* van A. Roland Holst gedrukt in een oplage van 50 exemplaren. Het boekje verscheen in augustus als deel 2 in de reeks *De Onvindbaren*.
- 4 *Het leven van Jezus* van François Mauriac. Het boek was vertaald door Frans van Oldenburg Ermke en versierd met tekeningen van Hubert Levigne. Het werd gedrukt bij Boosten & Stols. Het was oorspronkelijk als *Vie de Jésus* verschenen bij Flammarion te Parijs. Greshoff zou de oorspronkelijke uitgave bespreken in *Het Vaderland* van 31 mei.
Er is een opgave door Stols aan Flammarion bewaard gebleven van de verkochte exemplaren; daaruit blijkt dat er per 16 februari 1938 1353 gewone en 3 luxe exemplaren waren verkocht. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, enveloppe Boekhandels en Uitgeverij 1, omslag F.)
- 5 Waarschijnlijk *De moord op het golfsterrein* van Agatha Christie, *President Roosevelt's detective-roman* en *Moord in haast* van Garnett Weston. (Zie Stols' 'Beknopte Fondscatalogus Winter 1936', p. 5.)
De moord op het golfsterrein was vertaald door Nini Brunt, *President Roosevelt's detective-roman* door Greet Stols.
- 6 *Pierrot aan de lantaarn* en *De pen op papier* van M. Nijhoff.
- 7 *Gedichten 1907-1936* en *De wieken van den molen*.

399. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 september 1936

[Schaerbeek] 3/9 36

B.S.

U.M I gezien. Druk *prima*. Band mislukt d[:oord]t Brand in plaats van in het midden, die handtekening [xxx] onderaan geplakt heeft. Hoe komt die firma daar nu in s hemelsnaam bij?¹

Stuur je mij *a.u.b.* eenige exx. (twee)

Reis bedorven door eindellende: *al* onze koffers (8 stuks) zijn van het dek van de Indrapoera verdwenen.

(Waarsch.) te Lissabon gegapt, *nadat* ze reeds (door ons *persoonlijk*) aan boord gebracht waren. *Al* onze kleeren (4 pers.) [xxx], manuscripten, boeken, *foto's* [:et]c wèg. Denk je dan [*lees:dat*] eens even in! We hadden aan boord *niets*: geen tandenborstel! Alles moeten koopen. Een verschrikkelijk ongeval.

Héél veel liefs voor Greet en de kinderen van ons allen

Stevige hand van

Jan

Nummer de exx. a.u.b. niet

Wanneer kom je eens hier?

Eindnoten:

- 1 De oplage van *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk, dat als eerste uitgave van Ursa Minor verscheen, was gebonden bij J. Brandt & Zoon te Amsterdam. De handtekening van de auteur, die het midden van het voorplat van ieder deel uit de reeks zou moeten sieren, was bij *Onvoltooid verleden* rechtsonder afgedrukt.

400. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 5 september 1936¹

[Maastricht] 5-9-36

Beste Jan,

Die geschiedenis met de koffers is werkelijk allerellendigst! Ik kan me jullie verblijf aan boord indenken... Had je een verzekering? En wat zegt de scheepvaart mij? Vreeselijke strop!!

Dank je zeer voor compliment Binnendijk. *Ik* heb de handteekening zoo laten plaatsen: zag dit op enkele amerikaansche luxe-uitgaven en vond het zeer goed. Enfin, volgende keer kan het in het midden. Doch alle ex. zijn reeds genummerd.² Ik wacht nu op:

1 ° algemeen prospectus U.M.

2 ° prospectus Binnendijk

3 ° bericht van Bob en jou inzake prijs Binnendijk. Ik heb die *direct* noodig want ik wacht erop met afdrukken van mijn najaarscatalogus en fondslijst.³ Antwoord dus direct

4 ° proeven van de *Wieken* die ik naar Pannekoek ter correctie zend

5 ° voorrede voor de *Wieken*.

Maandagavond moet ik naar het hooge noorden om Slau te bezoeken en de Jaarbeurs.⁴

Na 14 Sept (wellicht na 17) hoop ik een of 2 dagen in Brussel te kunnen komen. Met hartelijke groeten van huis tot huis

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 Zie br.399 n.1. De exemplaren van elke Ursa Minor-uitgave werden in principe alle genummerd. Van de meeste uitgaven is daarnaast echter een onbekend, maar waarschijnlijk klein aantal ongenummerde exemplaren in de handel gebracht.

3 In Stols' 'Beknopte Fondscatalogus' van winter 1936 stond als prijs voor *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk een bedrag van f 4,- vermeld.

4 Eind juni was de ernstig zieke J. Slauerhoff naar Hilversum overgebracht, waar hij verbleef in het rusthuis Villa Carla. Hij zou aldaar op 5 oktober overlijden. Op 8 september zou te Utrecht de vijfendertigste Nederlandsche Jaarbeurs worden geopend.

401. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 7 september 1936

[Schaerbeek] 7/9 36

B.S.

Koffers te Lissabon gevonden!
Hoera!
Dàg
Jan

402. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 10 september 1936¹

[Maastricht,] 10-9-36

Beste Jan,

Hartelijk gelukgewenscht met de koffers!! Hoop dat je ze spoedig in Brussel hebt. *Binnendijk*:² geef me op aan wie ik gratis ex. moet zenden; vergeet de kranten niet. Er zijn er nog 20 beschikbaar (Bob heeft er een, H.D. 1, Fons 1, ik 1). Ik stuur jou vandaag N° 138. Dus nog 20 gratis ex.

Stuur me verder tekst *alg. prosp.*

prosp. Binnendijk

De prijs wordt dus *fl* 4.-

¼ vel van je Gedichten is overgedrukt alles is nu bij den binder. Ik hoop je *spoedig* een ex. te zenden. Het kan het beste in Oct. verschijnen.

Slau zal je Zeemansgraf laten zenden.³ Hij woont: Villa Karla - Hilversum - Boschweg.

Heeft G.H.P.⁴ *jou* misschien de proeven van De Wieken gezonden, of is hij op reis? Ik hoop 14-15 Sept (dus Maandag) in Brussel te zijn.

M.h.gr.

t.t.

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 *Onvoltooid verleden*.

3 *Een eerlijk zeemansgraf* van J. Slauerhoff was in juni bij Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam verschenen. Bij de verkoping van Greshoffs bibliotheek bevond zich geen exemplaar van deze bundel. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981.)

4 Op 24 september zou G.H. 's-Gravesande aan Greshoff schrijven: 'Je drukproeven heb ik met belangstelling en het grootste vermaak (over sommige passages) gelezen. Vanmorgen zijn ze verzonden. Je krijgt zeker nog wel een proef en kunt dan zien wat ik verbeterd heb.'

403. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 september 1936

[Schaerbeek] 12/9 36

B.S.

Hartelijk dank voor je bericht. Ik heb de proeven van Hein ontvangen. Je krijgt ze met inleiding spoedig terug. Aan de 3 prosp. wordt gewerkt 1 Ursa Minor, 2°

Binnendijk,¹ 3 Wieken v.d.M.[olen]

Is het prosp. der Verz. Ged. al afgedrukt?²

Maandag tref je E.d.P. op weg naar Java te Brussel aan.³

Wat doet Greet, nu jij met Juliana verloofd bent?⁴ Ga je nog door met uitgeven?
Heel veel liefs v.h.t.h.
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 *Onvoltooid verleden.*
- 2 Zie br.397 n.4.
- 3 E. du Perron zou op 13 oktober vanuit Marseille vertrekken naar Nederlands-Indië, waar hij op 4 november arriveerde. Hij zou tot augustus 1939 in Indië verblijven.
- 4 In september zou prinses Juliana zich verloven. Mogelijk dat Stols in verband met de feestelijke viering van dat feit weer in militaire dienst was opgeroepen.

404. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 september 1936

[Schaerbeek] 13/9 36

B.S.

Ik heb mijn ex. naar D. Binnendijk gestuurd.¹ Hij was zoo ongelukkig, dat hij nog steeds geen ex. van zijn eigen boek had, dat ik hem heb willen helpen.

Stuur mij [xxx] [xxx] (liefst) twee nieuwe exx.

Tot spoedig,

heel veel liefs v.h.t.h.

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Greshoffs exemplaar van *Onvoltooid verleden*. Op 17 september zou Stols negen exemplaren aan D.A.M. Binnendijk zenden. (Zie br.407.)

405. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 september 1936

[Schaerbeek, 16.IX 1936]

B.S.

We hadden gedacht dat je nog op zoudt bellen. Je krijgt dezer dagen het lijstje der rec-exx.¹

Wil je *a.u.b.* zoo *spoedig* mogelijk om te beginnen 10 exx. aan B.[innendijk] z[:ende]n

33^{III} Geleenstr. Amst. Z.

Do it now

Met veel liefs v.h.t.h.

geheel je

Jan

Hij zit er op te springen

Stuur je ook onze U.M. ex 3 aan mij, 3 aan Bob.

Eindnoten:

- 1 Op 16 september schreef Greshoff aan D.A.M. Binnendijk: 'Geef eens de lijst der rec. ex. op. Ik dacht 1 N.R.C. 2 Tel. 3 Alg. Hbl. 4 Vaderland 5 Gids 6 G.N 7 N. Eeuw 8 Gr. Amst. 9 Cassandre (Brulez) 10 H. Post[.] Indien dit lijstje goed is, zorg ik wel voor de juiste adressen.' Binnendijk antwoordde een dag later met het lijstje accoord te gaan, maar gaf verder 'nog in overweging:

Het Volk, De Stem (Donker), Utr. Dagblad (Ritter) tevens A.V.R.O. en Elsevier en Gulden Winckel (Bloem).’ De oplage van *Onvoltooid verleden* bleek echter niet toereikend te zijn, want Binnendijk zou op 23 september aan Greshoff schrijven: ‘Ik zie uit je brief, dat je mij op de briefkaart, dato 16/9, een te gunstig beeld van de “situatie” hebt gegeven. Toen schreef je n.l.: 150 exx., 100 in den handel. Nu 125 in den handel. Dáárdoor loopt het dus met de recensie-exx. spaak. Je hebt dus in elk geval Het Vaderland, de NRC en het Critisch Bulletin bediend? Laten wij het 4e ex. dan reserveeren voor Jan *Engelman* (Nieuwe Eeuw). Ik zal dan van mij exx. er een geven aan Van Duinkerken (De Gids), aan Jobs [Buning] (Telegraaf).’

406. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 16 september 1936¹

[Maastricht] 16-9-36

Beste Jan,

De katholieke boekhandel is stapelgek geworden. Je kent het enthousiasme waarmee ik de vertaling van Mauriac's *Vie de Jésus* als uitgave begonnen ben.² Ik heb Levigne, een onzer beste illustratoren, prenten voor dat boek gevraagd.³ Zelf ben ik over die illustraties zéér te spreken. Maar de boekhandel (vooral Coebergh, Haarlem) en ook Henri Mayer (geen specialist voor moderne kunst) Boucher e.a. schreeuwen over de afschuwelijkheid van de illustraties.

M.i. heeft Levigne de Christusfiguur als *mensch* behandeld in een aanneembare omgeving en zelfs vrij naturalistisch.

Mijn vraag is nu: Hoe vind jij ze??

Zou je me terug willen schrijven in den vorm van een korte *recensie* die kan beginnen: In den Kunstzaal De Gulden Roos te Maastricht exposeert H. Levigne een twintigtal teekeningen bedoeld als illustraties voor 'Het Leven van Jesus' door François Mauriac.⁴

Ik ben, na de prettige dagen in Brussel redelijk kapot van de opmerkingen der boekhandelaren; tot nu toe heeft niemand, noch H.D., noch de vertaler,⁵ noch de censor,⁶ noch de priesters die de teekeningen zagen, ook maar één kleineerende opmerking over dat werk gemaakt.

Laat me nu eens weten of ik me wèrkelijk zoo vergist heb. Als je recensie gunstig uitvalt zal ik ze aan den reiziger⁷ meegeven. Ik vraag dan daarna nog het oordeel van Engelman,⁸ Viola⁹ e.a.

Met hartelijke groeten en dank bij voorbaat

je

Sander

Stuur mij s.v.p. het reisexemplaar weer terug met je antwoord.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Van Stols' enthousiasme had hij nog niet eerder blijk gegeven. Eerst in zijn brief van 22 augustus (br.398) had hij terloops van deze vertaling melding gemaakt. Wel waren twee eerdere vertalingen van werk van François Mauriac, *Het einde van den nacht* en *Thérèse Desqueyroux* vaker ter sprake gekomen.
Stols zou voor *Het leven van Jezus* een winkelbiljet laten maken. (Bibliotheek van de Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels, Amsterdam, omslag Uitgeverij Stols/Barth II.)
- 3 François Mauriacs *Het leven van Jezus* was geïllustreerd door Hubert Levigne. (Zie ill. p. 279.) De Maastrichtse graveur Nicolaas Jozef Hubertus Levigne (1905-1989) was een leerling van Henri Jonas.

- 4 Greshoff heeft geen artikel over het werk van Hubert Levigne gepubliceerd, hoewel hij nog op 30 oktober (br.419) zou schrijven er in de Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Kultuur aandacht aan zou besteden.
- 5 *Vie de Jésus* van François Mauriac was vertaald door F. van Oldenburg Ermke. F. van Oldenburg Ermke (ps. van Franciscus Antonius Brunklaus, 1900-1974) woonde in Maastricht. Hij was redacteur van Roeping en Bouwen, en redactiesecretaris van het Thijmfonds. In 1935 had hij bij L.C.G. Malmberg te 's-Hertogenbosch *Van Alberdingk Thijm tot Van Duinkerken en Kuyle. Een overzicht van de jonge katholieke letterkunde in Nederland* gepubliceerd.
- 6 *Het leven van Jezus* van François Mauriac had op 8 augustus het nihil obstat ontvangen van H. Beijersbergen S.J. Het boek was bovendien van verklarende aantekeningen voorzien door Nicodemes Sanders O.F.M.
- 7 Geert van Oorschot.
- 8 Het oordeel van Jan Engelman over *Het leven van Jezus* van François Mauriac en de illustraties daarbij van Hubert Levigne is niet achterhaald. Engelman verzorgde sedert 1926 de rubriek 'Kunst en Letteren' in het rooms-katholieke weekblad De Nieuwe Eeuw en was sinds 1933 kunstredacteur van het eveneens katholieke dagblad De Tijd. Hij was bovendien redacteur van het tijdschrift De Gemeenschap.
- 9 Het oordeel van Cornelia Johanna (Maria) Viola (1891-1951) over *Het leven van Jezus* van François Mauriac en de illustraties daarbij van Hubert Levigne is niet achterhaald. De dichter en essayiste Maria Viola, die redacteur was van het gezaghebbende rooms-katholieke tijdschrift Van Onzen Tijd, had een opleiding genoten aan de Academie van Beeldende Kunsten te Rotterdam.

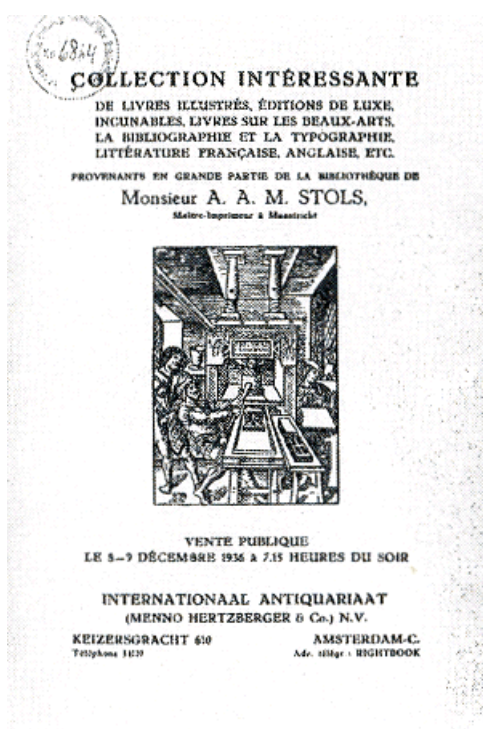
407. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 17 september 1936¹

[Maastricht,] 17-9-36

Beste Jan,

Vandaag gaan naar *Binnendijk* : 9 ex.²

Met het ex dat jij hem zond is dat dus 10 totaal

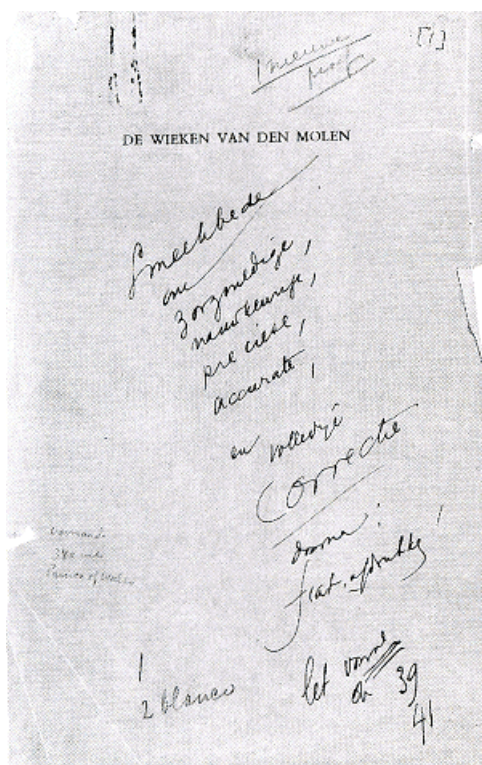
Catalogus van de veiling bij Menno Hertzberger van een deel van de bibliotheek van Stols, december 1936.

J. Greshoff, ca. 1936.

Illustratie door Hubert Levisse bij *Het leven van Jezus* van François Mauriac (1936).

Proef van de franse titelpagina van de tweede druk van *De wieken van den molen* (1937).

2° aan jou drie ex

3° aan Nijkerk twee ex (hij heeft er al een).

Ikzelf neem ook 3 ex en heb er 1 aan Fons en 1 aan H.D. gegeven. Moet ik nu nog ongenummerde ex. laten binden voor de pers? Want er zijn er nog maar 4 over. Of is dat genoeg? Stuurt Binnendijk er geen van ter recensie?

Denk om groot prospectus U.M.

M.h.gr.

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 *Onvoltooid verleden*.

408. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 september 1936

[Schaerbeek] 18/9 '36

B.S.

3 exx. Binnendijk + pakje prosp. ontvangen. Hartelijk dank. Nu moet Bob nog één ex. hebben, want het eerst gezonden ex. gaf ik aan Vestdijk om snel een recensie te krijgen. (Komt in het nov-no v G.N.)¹

De boekh. is gek. Ik vind de platen heel goed. Ik zal er een stukje over maken.² Je krijgt een duplicaat ervan met het reisex. terug.

Spoedig méér.

In haaste,

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 In Groot Nederland 34 (1936) 11 (november), p. 517-519 zou S. Vestdijk in de rubriek 'Kritische Aanteekeningen' de bundel *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk bespreken.

2 Zie br.406 n.4.

409. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 september 1936

[Schaerbeek] 23/9 36

B Sander,

Je zult de theemuts dezer dagen via Henri Mayer gegireerd krijgen.¹

Ik begin nu wat door mijn achterstand heen te komen.

Na Zondag krijg je wat je nodig hebt van me

Schrijf even

hoeveel ongenummerde ingenaaide pers ex. er beschikbaar zijn.

Do it now.

Er moeten in elk geval 4 geb. ex. (die nog beschikbaar zijn gezonden worden aan:

- a. Victor E. van Vriesland 32^b Leuvehaven R'dam²
 - b. dr. Menno ter Braak 22 Pomonaplein s Gravenh.³
 - c. prof.dr. N. Donkersloot 124^{III} Rijnstr Amsterdam.⁴
 - d. Jan Engelman Utrecht⁵
- Wil je zoo vriendelijk zijn daarvoor te zorgen
Met heel veel goeds en liefs van huis tot huis
geheel je
Jan⁶

Eindnoten:

- 1 Waarschijnlijk betrof dit een aankoop van Greshoff bij Stols' kunstzaal De Gulden Roos, waar ook interieurartikelen werden verkocht.
- 2 Op 17 maart 1937 zou Victor E. van Vriesland *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk in de Nieuwe Rotterdamsche Courant bespreken.
- 3 *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk zou, te zamen met *Voorteekens* van A. Roland Holst, door Menno ter Braak in Het Vaderland van 6 oktober worden besproken onder de titel *Het schoone boek*.
- 4 Een bespreking van *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk door N.A. Donkersloot in De Stem of het daarin opgenomen Critisch Bulletin is niet verschenen. Mogelijk dat de anonieme bespreking van de bundel in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 17 april 1937 van zijn hand is; deze bespreking is blijkens de bibliografie van S. Vestdijk, die sedert 1934 als poëziecriticus aan de NRC meewerkte, niet van Vestdijk. (Zie Jean Brüll, *Vestdijk op krantenpapier*, Utrecht 1984.)
- 5 Een bespreking van *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk door Jan Engelman in De Gemeenschap of De Nieuwe Eeuw is niet achterhaald. In De Tijd zou de bundel op 6 januari 1937 worden besproken door Anton van Duinkerken.
- 6 Op de brief is achter de naam Jan Engelman bijgeschreven: 'Oudegracht' en 'gez. 28/9/36'.

410. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 1 oktober 1936¹

Maastricht, 1 October 1936.

Beste Jan,

Gistermorgen ontving ik van Henri Meyers² het bedrag van de theemuts waarvoor hartelijk dank.

Tot mijn grooten schrik kreeg ik van de firma Brandt bericht dat er geen overex. meer zijn van *Onvoltooid verleden*.³ Indien er dus recensie ex. moeten gezonden worden stel ik voor dat Bob, jij en ik er ieder een afstaan.

De ex. naar van Vriesland, ter Braak, Donker en Engelamn [*less*: Engelman] zijn verzonden.

Ik ben lijdende aan gordelroos hetgeen buitengewoon pijnlijk is en mij slapelooze nachten bezorgt. Het treft in zooverre vervelend dat ik naar den haag moet voor de vergadering van den Nederlandschen Uitgeversbond.⁴

Stuurje me spoedig het groote prospectus voor Ursa Minor? Ik kan dan met het kleine prospectus er bij het boekje van Binnendijk gaan lanceeren.

Met hartelijke groeten
gedicteerd door Sander
geteekend door
R.W. Haentjens Dekker

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Bedoeld is Henri Mayer.
- 3 *Onvoltooid verleden* was gebonden bij de firma J. Brandt & Zoon te Amsterdam. Kennelijk had Stols alle afgedrukte vellen aan Brandt ter binding gezonden en had hij geen planovellen van Binnendijks bundel in Maastricht achtergehouden. (Zie ook br.399 n.1.)
- 4 De algemene vergadering van de Nederlandsche Uitgeversbond was op 30 september in de Dierentuin te Den Haag gehouden.

411. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 oktober 1936¹

9/10 36

Beste Sander,

Ik zit hier op mijn 'studio', een min. of 6 van mijn huis gelegen,²² met koude handen en een verkleumde ziel. Zoo zit ik hier iederen dag: volkomen machteloos. In Portugal heb ik niet slecht gewerkt. Op de thuisreis kregen wij die klap der verdwenen bagage en bij thuiskeer wachtte mij een mateloos gedonder met het Weekblad,³ nog gezwezen van de achterstand. Wat nu de oorzaak is weet ik niet, maar ik ben me daar in een depressie getuimeld! Een inzinking, als ik in jaren niet gekend heb. Het is me te veel een krant in te kijken. Ik ben volkomen afgestompt, reageer nauwelijks op de buitenwereld en vecht met een constante drang in huilen uit te barsten.

Ik zit nu zeker al veertien dagen aan de grond, heb heel veel te doen en doe veel te weinig, zoodat het werk zich op stapelt en mijn nervositeit, door de angst voor het onverrichte, steeds vermeerdert. Ik vrees dat ik Bouché-rijp ben.⁴

Ik zal zien met zijn hulp weer op de been te komen en dan probeeren uit de achterstand te raken. Gr.N. wacht op boekbesprekingen,⁵ Het Vaderland moppert,⁶ Haarlem's Dagblad is ontevreden.⁷ Tal van beloften blijven on vervuld. Het is in één woord een complete rotzooi met ondergeteekende, wiens humeur abominabel is!

Stuur je zoo *gauw* mogelijk de Binnendijks⁸ de deur uit. Er zijn al eenige besprekingen losgekomen.⁹

De kopij voor N° 2 is juist gisteren in ons bezit gekomen en berust bij Bob. Een novelle v Toussaint.¹⁰

Over N° 3 ben ik in bespreking.¹¹

Zie nu eens *gauw* wat Binnendijks te verkoopen, dat *animeert* zeer voor de uitbreiding der reeks.

Ik hoop dat jij ten minste niet zoo in de put zit als ik!

Hoe gaat het gade en kroost?

Hartelijk dank voor de 3 nieuwe Kaleidosjes.¹²

Wil je mij 3 geb. 3 ing. exx Gedichten zenden *aub*?

Hierbij een lijstje.

Met heel veel dank, heel veel goeds van huis tot huis,
heel veel handen van je

Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.

2 De schrijfster Neel Doff had, net als voor Franz Hellens wiens buurvrouw zij was, voor Greshoff in haar huis in de rue de Naples te Brussel-Elzene een kamer ingericht, waar hij 'afgesloten van het gedaver der dagen en het dagbladbedrijf, rustig kon werken.' (J. Greshoff, *Het boek der*

- vriendschap*, Amsterdam 1948, p. 199.) De rue de Naples was echter op aanzienlijk groter afstand dan zes minuten gelegen van Greshoffs huis op de boulevard Auguste Reyers te Schaarbeek. Mogelijk doelde hij daarom hier op het huis van M.B.B. Nijkerk op de boulevard Général Wahis, waar hij eveneens vaak werkte. Nijkerks huis was ook in Schaarbeek gelegen en bevond zich op ca. zes minuten van Greshoffs huis. (Med. K. Nijkerk, Amsterdam.)
- 2 [Errata] Een derde mogelijkheid is de door Greshoff gebruikte kamer in een huis aan de avenue Milcamps, dat hij gehuurd had voor zichzelf en zijn zoons om rustig te kunnen werken. Ook deze kamer bevond zich op loopafstand van Greshoffs huisadres. (Med. K. Lekkerkerker, Amsterdam.)
 - 3 Greshoff had voortdurend wrijvingen met de uitgever van Het Hollandsche Weekblad, S. Aldewereld Jr. In juni 1937 zou hij zelfs tijdelijk ontslag nemen. Op 18 juni 1937 zou Greshoff aan Arthur van Schendel schrijven: 'Ik voel mij de koning te rijk, dat ik van het Weekblad af ben [...].' (Erven Arthur van Schendel, Amsterdam, correspondentiearchief-Arthur van Schendel, map 2/a/2.)
 - 4 George Bouché was Greshoffs huisarts.
 - 5 Greshoff was sinds 1933 redacteur van Groot Nederland. In juni was zijn mederedacteur Frans Coenen overleden.
 - 6 Greshoff was sinds zijn komst naar Brussel in 1927 correspondent van onder andere Het Vaderland, in welke krant hij onder meer een rubriek over Franse literatuur verzorgde.
 - 7 Greshoff was sinds 1927 correspondent van het Haarlems Dagblad, voor welke krant hij ook Franse literatuur besprak.
 - 8 *Onvoltooid verleden*.
 - 9 Op 3 oktober was *Onvoltooid verleden* door H. Marsman in De Groene Amsterdammer besproken, en op 6 oktober door Menno ter Braak in Het Vaderland.
 - 10 Als tweede uitgave van Ursa Minor zou in april 1937 *De doode die zich niet verhing* van F.V. Toussaint van Boelaere verschijnen. Het boek werd gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 300 exemplaren, waarvan 275 in de handel werden gebracht door A.A.M. Stols' Uitgevers-Maatschappij te Maastricht.
 - 11 Als derde uitgave van Ursa Minor zou in september 1937 de bundel *Atlantische balladen* van Hendrik de Vries verschijnen. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 175 exemplaren, waarvan 150 in de handel werden gebracht door A.A.M. Stols' Uitgevers-Maatschappij te Maastricht.
Op 9 oktober zou Boucher aan Greshoff schrijven: 'Inderdaad stond Hendrik de Vries op de tinnen van ons luchtkasteel, maar wij geven graag de vrije hand aan Ursa Minor.'
De Vries had op 7 oktober aan Greshoff geschreven: 'Met gelijke post zend ik U het ms. + de ter inzage gezonden versbundel, die bij mijn vorig schrijven nog niet in mijn bezit was. Ik weet niet in hoeverre Uw plannen gebonden zijn aan de uniformiteit eener serie; zeker is dat het uiterlijk waarin deze bundel verscheen beter past voor Binnendijk dan voor mij. Ik schreef reeds over de kleur van het papier, die ik altijd gelig of ivoorachtig prefereer; ook de (lang niet kleine!) Beer is mij wat machtig; het zij met eerbied gezegd. Intusschen: laat ons niet over de huid twisten eer het dier is geschoten. Het kon wel zijn dat er in 't geheel geen bevredigende bundel van is te maken.'
 - 12 Het is niet zeker welke drie delen uit de reeks Kaleidoscoop Stols stuurde. Mogelijk *Thérèse Desqueyroux* van François Mauriac, *Jan Pietersz. Coen* van J. Slauerhoff (dat echter pas in december officieel zou verschijnen) en Greshoffs eigen *Gedichten 1907-1936*.
De beide titels van M. Nijhoff die deze maand in de reeks Kaleidoscoop verschenen, zou Stols op 12 oktober (br.413) aan Greshoff sturen. Naar *Florentijnsche verhalen* van Arthur van Schendel, dat eveneens eind 1936 zou verschijnen, vroeg Greshoff op 17 december (br.432) expliciet, waaruit zou kunnen blijken dat hij nog geen exemplaar ontving.
Andere delen zijn, voorzover bekend, niet in 1936 verschenen.

412. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 oktober 1936

[Schaerbeek] 10/10 '36

Beste Sander,

Ik krijg zoeven een *smeekbrief* van Bo[:uche]r om exx. Binnendijk,¹ dito van Hendrik Meier.²

Wil je deze heden verzenden?

Hoe *gaat* het met met[*sic*] je gezondheid???

Laat een[+ s] gauw iets hooren

Ben je weer *beter*.

Het *beste*.

Veel liefs vhth

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Op 9 oktober had L.J.C. Boucher aan Greshoff geschreven: 'Ik hoorde nog niets van mijn Ursa[*sic*] M 1 die ik bij Stols bestelde. Het is toch nog niet uitverkocht. G.H. 's-Gr. schreef er over en ik kan niets verkoopen. Vervelend!'
- 2 Een brief van Henri Mayer, of van Martinus Nijhoff's Boekhandel en Uitgevers Maatschappij over Ursa Minor is niet bewaard gebleven.

413. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 12 oktober 1936¹

Maastricht, 12 October 1936.

Beste Jan,

Het spijt mij te vernemen dat het met je werk, en wat daarmee in verband staat niet zoo erg best gaat.

Indien je dit van eenig nut kan zijn, bied ik je aan eens een tijdje naar Maastricht te komen waar ik een prettige zit-slaapkamer voor je kan inrichten. Wellicht kom je dan in deze andere omgeving eens geheel tot rust.

Ik zal nu maar niet lange[+ r] wachten op het groote prospectus voor Binnendijk,² en het kleine terstond voor afdrukken geven; doch ik doe dit dan ook maar in den vorm van een dubbele briefkaart, hetgeen practischer is.³

De gevraagde recensie-ex. van je Gedichten worden deze week verzonden,⁴ evenals de exemplaren die je mij voor eigen gebruik vroeg. Ik voeg er de twee nieuwe boekjes van Nijhoff⁵ aan toe en zit nu in spanning te wachten op de proeven met de nieuwe inleiding van *De wieken van de molen*, want ik wacht er op met het verschijnen van *De Florentijnsche verhalen*, en dit laatste is zeer belangrijk, dus laat mij niet lang wachten.

Ik zelf ben de laatste weken min of meer in de lappenmand geweest wegens gordelroos en heb daardoor ook niet kunnen gaan naar de begrafenis van Slauerhoff.⁶
Inmiddels, met hartelijke groeten van huis tot huis,
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Zie br.361 n.8.
- 3 Het enig bekende prospectus voor *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk is een dubbelgevouwen blad met een formaat van 14,5 × 22,5 cm (gevouwen). Een prospectus in de vorm van een dubbele briefkaart is niet achterhaald.
- 4 Met br.411 stuurde Greshoff aan Stols een niet bij de brief bewaard gebleven lijstje met recensie-exemplaren van *Gedichten 1907-1936* mee. Uit het archief van Stols is echter een lijstje in Greshoffs hand afkomstig, waarop de namen staan van degenen die hij vermoedelijk een gebonden danwel gebrocheerd exemplaar van *Gedichten 1907-1936* wilde laten sturen; mogelijk is dit het lijstje waarop in deze brief bedoeld wordt. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 3.)
Blijkens dit lijstje moest aan D.A.M. Binnendijk, Menno ter Braak (mede voor Het Vaderland), M.P. Brunt, Robert Peereboom, A. Roland Holst, Arthur van Schendel en J. de Sturler een gebonden exemplaar worden gezonden; aan het Algemeen Handelsblad, J.C. Bloem (voor Den Gulden Winckel), A.J.J. Delen, Jan Engelman (voor De Nieuwe Eeuw), de Haagsche Post, J.M. Haga, M. de Jong, M.S.B. Kritzinger, Charlotte Köhler, W.L.M.E. van Leeuwen (voor Tubantia), Johan de Maegt (voor Het Laatste Nieuws), de Nieuwe Rotterdamsche Courant, M. Nijhoff, A.E. van Rantwijk, Alfons de Ridder, P.H. Ritter Jr. (voor het Utrechtsch Dagblad), H.M. Sandberg (voor Morks Magazijn), Adriaan van der Veen, Het Volk en Hendrik de Vries moest een gebrocheerd exemplaar worden gezonden. S. Vestdijk, ten slotte, zou een gebonden en drie gebrocheerde exemplaren moeten ontvangen.
Hoewel boven Greshoffs lijstje 'ex. Gedichten aan' staat geschreven, doet het aantal, 'volgens afspraak', aan Vestdijk te zenden exemplaren vermoeden dat dit lijstje voor *Gedichten 1907-1936* bedoeld was. Hierin werd immers de inleiding van Vestdijk opgenomen.
- 5 *Pierrot aan de lantaarn* en *De pen op papier*.
- 6 J. Slauerhoff was op 5 oktober te Hilversum overleden. Hij werd op 8 oktober te Driehuis-Westerveld gecremeerd. In de aan de nagedachtenis van Slauerhoff gewijde novemberaflevering van Groot Nederland is een beknopt verslag van zijn crematie opgenomen (p. 477), waarin vermeld staat dat Stols door ziekte verhinderd was geweest de plechtigheid bij te wonen.

414. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 oktober 1936¹

13/10 '36

Beste Sander,

Je hartelijke brief deed mij oprecht goed. Ik ben, zonder bepaald 'ziek' te zijn, hangerig en down. Een echte najaarsinzinking. Ik zou wel zin hebben eens in Maastricht te komen, maar ik kan met het oog op het Weekblad² niet wéér weg! Stuur gauw de Binnendijk³ de deur uit!!

Hartelijk dank voor de exx. als voor de boekjens Nijhoffs.⁴

Ik vergat, hoe is het mogelijk, je Jan van Nijlen 112 Rodenbachstraat voor een geb. ex. op te geven.⁵ Ik doe het bij dezen.

Zoodrà ik een veer kan wegblazen ruim ik mijn achterstand op. Zeer waarschijnlijk begin volg. week.

Hoe gaat het met je Rose de Ceinture?

En met je gade

kinderen

honden

etc.?

Heel veel liefs voor allen

steeds geheel je

Jan⁶

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.

2 Het Hollandsch Weekblad, waarvan Greshoff hoofdredacteur was.

3 *Onvoltooid verleden*.

4 *Pierrot aan de lantaarn* en *De pen op papier*.

5 *Gedichten 1907-1936*. Op de brief is door Stols of een medewerker bij deze passage bijgeschreven: 'gez.[onden] 19/10/36'.

6 Bijschrijving: zie n.5.

415. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 oktober 1936

[Schaerbeek 14.X 1935]

B. Sander,

Staat Victor Varangot, die het boekje *gecorrigeerd* heeft op het lijstje voor de geb. ex. Gedichten?? Nieuw adres 91 A[:v.] [:F]ribaumont[?] Woluwé St. Lambert *Brux*.

Met veel dank

geheel je

Jan¹

Eindnoten:

- 1 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'gez.[onden] 16/10'.

416. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 oktober 1936¹

14/10 '36

Beste Sander,

Wil je bijgaande bibliografie *bijwerken*² zie potloodkruisjes en *dadelijk* per expr.[esse] naar Amsterdam zenden.

Bij voorbaat 100.000 danken.

Ik reken er op.

In groote haaste

veel liefs vthh

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 Vermoedelijk betrof het hier de *Bibliographie van Jan Jacob Slauerhoff* die G.H. 's-Gravesande zou bijdragen aan de Slauerhoff-aflevering van Groot Nederland 34 (1936) 11 (november), p. 453-455. Groot Nederland - dat onder redactie stond van Jan van Nijlen, S. Vestdijk en Greshoff - werd uitgegeven door Van Holkema & Warendorf te Amsterdam.

417. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 27 oktober 1936

[Schaerbeek] 27/10 '36

Beste Sander,

1. [:He]den verzond ik gecorr.[igeerde] proef + voorrede van De Wieken v.d. Molen. Gezegde voorrede gaarne in proef, alsmede proef van titelblz.
- 2 rest = prosp. Ursa Minor volgt
- 3 We dachten dat je allang bezig zou zijn met Toussaint. Het kan echter *niet* in Dec verschijnen, daar het stuk 1 Jan. in GrN komt.¹
Ik zal je zijn handteekening zenden voor het bandje.
- 4 Zou je mij *a.u.b.* een *geb.* Lente Eiland willen offreeren?² Bij voorbaat 1000 danken
- 5 Zijn de lijstjes van Binnendijks's relaties nu van dubb. briefk. voorzien? Zijn de exx. bij den boekhandel? Schrijf eens hoe het ermee staat³
- 6 Ik las de 'Gorter' van H. Marsman *prima*!! Geef je [:dat i]n de Kaleidoskoop??⁴
- 7 Zijn de recensie en vriendschap's exx. van Gedichten de deur uit?
- 8 Vooral dadelijk *Ter Braak*
Schrijf me
- 9 Hein P. kreeg een ex.
Was dat één op *Holl.* papier??⁵

behandel deze punten even puntsgewijs

Bij voorbaat 1000 danken.

Heel veel hart.gr. ook van Bob bij wie ik zit te pennen.

geheel je

Jan

- 10 Bob vraagt hem een *complete* verzameling van je *rijmprenten* te zenden.⁶ met alle eventuele curiosa op dat gebied⁷

Eindnoten:

- 1 In Groot Nederland 35 (1937) 1 (januari), p. 14-51 zou *De doode die zich niet verhing* van F.V. Toussaint van Boelaere verschijnen. De boekuitgave als tweede uitgave van Ursa Minor zou pas in april 1937 verschijnen.
- 2 In januari 1933 was bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel de tweede, vermeerderde druk van *Het lente-eiland en andere verhalen* van J. Slauerhoff verschenen. Het boek was gedrukt bij Boosten & Stols.
Er is in juli 1935 sprake geweest van een derde, opnieuw vermeerderde druk van deze bundel, maar deze is niet verschenen. (Zie de 'Verantwoording' in J. Slauerhoff, *Het lente-eiland en andere verhalen* (ed. K. Lekkerkerker), 's-Gravenhage 1982⁹, p. 73-74.)
- 3 Zie br.413 n.3.
- 4 H. Marsman woonde in deze periode vlakbij Greshoff in Schaerbeek. Zijn grote essay *Herman Gorter* zou worden gepubliceerd in De Gids 101 (1937) 1 (januari), p. 44-79. *Herman Gorter: Aanteekeningen bij zijn poëzie* zou in september bij Em. Querido's Uitgevers-Mij. te Amsterdam verschijnen.
Correspondentie over de boekuitgave tussen Stols en Marsman is niet bewaard.
- 5 Achter de vraagtekens is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'ja'. Van *Gedichten 1907-1936* is een onbekend aantal op Hollands papier gedrukt. G.H. 's Gravesande bezat één van deze exemplaren, dat hij door Louis Malcorps heeft laten inbinden in oranje en zwart marokijn. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 31 maart-1 april 1966, nr.506.)
- 6 Zie Bijlage II voor een overzicht van de reeks Rijmprenten & Planodrukken. M.B.B. Nijkerk bezat een volledige set van deze reeks. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 15 maart 1988, nr.322.)
- 7 Bijschrijving: zie n.5.

418. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 oktober 1936¹

29/10 36

Beste Sander,

Ik heb veel last en verdriet van de eerste Ursa Minor!² Aan wie de schuld: aan Binnendijk of UEd?? Eerst brief op brief met klachten, dat het boekje niet bij de boekhandel was; hu weer dat die 10 exx er nog niet zijn.

Zou je zoo vriendelijk willen zijn, mij nu eens precies te melden hoe het er nu mee staat? Is de boekhandel van commissie exx. voorzien? Hebben de kennissen van Binnendijk en jouw klanten een dubbele briefkaart thuis gekregen? Zijn de 10 exx verzonden?

En nu ik toch aan het vragen ben! Heeft Ter Braak een geb. Gedichten v J.Gr.
ontv. en G.H.s-Gr een *luxe-ex ing.*??

Stuur je een recensie-ex naar 'Het Volk' en naar 'Vooruit' p/a Nico Rost, 30 rue
de Brayer Uccle.³

Wat doe je, waar ben je mee bezig, wat vervult je? Wat bereid je voor?

Is thuis alles wel?

Schrijf eens!

Met veel liefs van gezin tot gezin

geheel je

Jan

Zijn ook de vriendschapsexx weg? Ik heb nog niet één bedankie binnen gekregen.⁴

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 D.A.M. Binnendijk, *Onvoltooid verleden*.
- 3 Besprekingen van *Gedichten 1907-1936* in Het Volk of in Vooruit door Nico Rost zijn niet achterhaald. Pas op 2 november 1937 zou door een anonymus de derde druk van Greshoffs *Gedichten* in Het Volk worden besproken. Bij deze passage in de brief heeft Stols of een medewerker bijgeschreven: 'gez.[onden] 6/11/36'.
- 4 Bijschrijving: zie n.3.

419. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 oktober 1936¹

30/10 '36

Beste Sandor,

Wil je mij het groote plezier doen een geb. ex. Ged. met inliggend kaartje naar E. Boekman,² Wethouder, Hendrik Jacobszstr. Amsterdam Zuid te zenden. Mag ik erop rekenen?

Ik ben bij Toussaint geweest hij beloofde voor spoedig zijn handtekening en een lijst met adressen van ev.[entueele] koopers. Ik zal er achter heen zitten.

Heb je de nieuwe Kaleidosk.[oop] al ter recensie gezonden. Zoo *niet*, zend dan Pierrot a/d L. *dadelijk* naar S. Vestdijk, arts, 12 Cycloamstr s Gravenh³ en De Pen op h Papier aan D.A.M. Binnendijk 33^{III} Geleenstr Amst. Zuid.⁴

Hoe gaat de serie?⁵ Ik hoor dat Mauriac nogal loopt.⁶ Succes ermede! Wat is er voor nieuws op komst dit najaar?

De illustraties van La Vie de Jesus *zijn zeer mooi*.⁷ Ik zal er over schrijven in de 'Kroniek'.⁸ Heb je eventueel een cliché ter beschikking?

Zou je niet eens aan v. Holkema vragen of je gratis een prosp. van mijn verz. Ged. in Gr.N. mag leggen?⁹

In het Jan^{nr} b.v. Ik zal het hem ook vragen, zodra ik weet of jij er iets voor voelt en genoeg exx. bezit van gezegd prosp.

Met heel veel liefs van huis tot huis

geheel je

Jan¹⁰

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 Met de Amsterdamse wethouder van kunstzaken E. Boekman was Greshoff in 1932 in contact gekomen toen M.B.B. Nijkerk een belangrijke schenking bibliothele boeken aan het Stedelijk Museum te Amsterdam deed. Op 25 november schreef Boekman aan Greshoff: 'Ik stel het bijzonder op prijs dat U mij Uw bundel "Gedichten" hebt willen doen zenden. Na eerst uit de gedichten te hebben gelezen, las ik de inleiding van Vestdijk. Desondanks waag ik het U te zeggen, dat Uw gedichten gelukkig ook nog door een gewoon mensch genoten kunnen worden.'
- 3 S. Vestdijk zou *Pierrot aan de lantaarn* van M. Nijhoff te zamen met een aantal bundels van anderen bespreken in zijn artikel *Over plastische poëzie* in Groot Nederland 35 (1937) 3 (maart), p. 303-308.
- 4 D.A.M. Binnendijk zou *De pen op papier* van M. Nijhoff onder de titel *Nijhoff's proza* bespreken in Groot Nederland 35 (1937) 3 (maart), p. 260-263.
- 5 De serie Kaleidoscoop.
- 6 Van François Mauriac waren twee delen in de reeks Kaleidoscoop verschenen: in 1935 *Het einde van den nacht* (nr.8) en in oktober 1936 *Thérèse Desqueyroux* (nr.7). Buiten serieverband was in 1936 bovendien nog *Het leven van Jezus* verschenen.
- 7 *Het leven van Jezus* was geïllustreerd door Hubert Levigne. (Zie br.406 n.3 en ill. p. 279.)
- 8 In de Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Cultuur verscheen geen bespreking door Greshoff van *Het leven van Jezus* van François Mauriac. (Zie br.406 n.4.)

Greshoff zou met ingang van de eerste aflevering van de tweede jaargang (november 1936) tot en met de laatste aflevering van de vierde jaargang (15 oktober 1939) redacteur van de *Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Kultuur* zijn. (In 1940 zou de titel van het tijdschrift veranderen in *Kroniek voor Kunst en Kultuur*.)

- 9 Het is niet vast te stellen of een prospectus van *Gedichten 1907-1936* als bijlage bij Groot Nederland is verstuurd.
- 10 Op de brief is door Stols of een medewerker bij de alinea over de nieuwe Kaleidoscoop bijgeschreven: 'gez.[onden] 14/11/36'.

420. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 november 1936¹

[Schaerbeek] 3/11 '36

Best Alexander,

De Ursa Minor bezorgt mij nachtmerriën!

Heden weer een brief van Binnendijk

1° zijn familie bestelde een ex bij een Haagsche boekverkooper en kreeg ten antwoord uitverkocht²

2° zijn kennissen en vrienden hebben nog steeds de dubbele prosp.briefkaart niet gekregen.

Antwoord mij eens even op mijn prentbriefkaart en op deze twee dingen. Tracht even een oogenblikje te vinden, toe!

De Mauriac schijnt een succes te worden, hè?³ Proficiat
 Met veel liefs van huis tot huis
 geheel je
 Jan

Zou je mij nog een *groot* plezier willen doen met 2 geb Gedichten?
 Is het indiscreet.
 Ik heb niet *één* ex. meer!

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 Zie br.421 n.2.
- 3 Waarschijnlijk is *Het leven van Jezus* bedoeld. Stols had in de reeks Kaleidoscoop in oktober ook *Thérèse Desqueyroux* van François Mauriac uitgegeven.

421. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 4 november 1936¹

[Maastricht] 4-11-36

Beste Jan,

Ik heb een rotperiode: zeer veel zorgen wegens de zaak enz. enz. Er wordt aan alles hard gewerkt doch we komen handen te kort.

Alle binnendijks die besteld worden worden afgeleverd.²

Voor het zenden van Cie moet ik even wachten tot de voor rekening aanbieding de deur uit is.

1. Binnendijk heeft zijn 2^e 10 tal Ursa
2. Alle recensie en vriendenex zijn verzonden
3. Prosp. worden afgedrukt. Briefkaart om in te leggen is klaar doch de drukkerij stikt in werk.
4. Ik zorg voor recensie ex Volk en Vooruit.³
5. Gaarne zal ik ex naar Boekman zenden, doch zend dan het kaartje ook om in te leggen⁴
6. Toussaint is ter zetterij⁵
7. Ik zend Pierrot naar Vestdijk⁶
 Ik zend de Pen naar Binnendijk⁷
8. Alle clichés Mauriac⁸ zijn tot je beschikking
9. aan v. Holkema vraag ik liever niets omdat ik moest weigeren in GrN. te adverteeren wegens geldgebrek. Als jij het hem vragen wil, dan gaarne
10. Laat de familie van Binnendijk me die boekhandel eens opgeven.
11. Ik zend je 2 ex geb Gedichten *zoodra er weer voorraad is* We hebben er 330 totaal verkocht. Binder moet bijwerken.
12. Voorrede Wieken krijg je spoedig in nette proef

13. Stuur Groot prospectus Ursa
14. Toussaint wordt dus voorjaar⁹

15. Ik stuur je lenteeiland.¹⁰
16. Waar zit Marsman? Waarin staat zijn Gorter?¹¹
17. Ik zorg voor rijmprenten Bob.¹² Vraag hem mij te antwoorden.
18. Ik heb mijn *hee*le bibl. naar Hertzberger gezonden en een deel vakbibl. (het curieuste) naar Bob.¹³ Ik ben er hard aan toe. Ellende. Zal het je wel eens vertellen of schrijven.

Hgr. v.h.t.h.

je

Sander¹⁴

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 D.A.M. Binnendijk had bij Greshoff geklaagd dat bestellers van zijn bundel *Onvoltooid verleden* te horen hadden gekregen dat de bundel uitverkocht zou zijn. (Zie br.420.)
- 3 Zie br.418 n.3.
- 4 Zie br.419 n.2.
- 5 *De doode die zich niet verhing*.
- 6 Zie br.419 n.3.
- 7 Zie br.419 n.4. Bij punt 7 is bijgeschreven: 'voor GN De Pen op Papier'.
- 8 Zie br.419 n.8.
- 9 *De doode die zich niet verhing* zou in april 1937 verschijnen.
- 10 Zie br.417 n.2.
- 11 Zie br.417 n.4.
- 12 Zie br.417 n.6.
- 13 8 en 9 december zou om kwart over vijf 's avonds bij het Internationaal Antiquariaat (Menno Hertzberger & Co) NV op de Keizersgracht 610 te Amsterdam een verkoping plaatsvinden van een gedeelte van de bibliotheek van Stols. (Zie veilingcat. *Collection intéressante de livres illustrés, éditions de luxe, incunables, livres sur les beaux-arts, la bibliographie et la typographie, littérature française, anglaise, etc. provenants en grande partie de la bibliothèque de Monsieur A.A.M. Stols, Maître-Imprimeur à Maastricht*, Amsterdam (Internationaal Antiquariaat) 8-9 december 1936.)
Emanuel Hertzberger (1897-1982) dreef sinds 1920 een antiquariaat, in deze periode gevestigd aan de Keizersgracht 610 te Amsterdam. Tezamen met S.H. de Roos en de bankier Paul May had Hertzberger van 1927 tot in 1935 de bibliotheek De Heuvelpers gedreven. Hertzberger was tot juni 1938 betrokken bij het Nederlandsch Verbond van Boekenvrienden, dat van februari 1925 tot 1942 heeft bestaan. In 1935 had Hertzberger de Nederlandsche Vereniging van Antiquaren opgericht.
Welk deel van Stols' bibliotheek rechtstreeks aan M.B.B. Nijkerk is verkocht, is niet na te gaan. Van geen van de boeken in de verkoping van een deel van Nijkerks bibliotheek blijkt de herkomst uit Stols' bezit. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 15 maart 1988.)
- 14 Op de brief is, waarschijnlijk door Greshoff, bijgeschreven: 'vertrouwelijk terug aub' en 'commissie exx.' (Zie ook n.7.)

422. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, ca. 4 november 1936¹

Beste Sander

Stuur hem die prospectus.² Dat is een prima reclame en gratis

Do it now

Laat even een pakje voor het bestelhuis maken

Hoor ik wat hierover?

Met veel hartelijks vth

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedeeld op grond van het feit dat deze brief is geschreven op een brief aan Greshoff door Van Holkema & Warendorf van 3 november.
- 2 Op 3 november schreef de uitgever van Groot Nederland, Van Holkema & Warendorf, aan Greshoff: 'Het prospectus van Uw gedichten zullen wij gaarne inleggen in Groot Nederland. Wilt U vragen of men ons 800 exemplaren doet toekomen? Mocht U ook een exemplaar willen leggen in het geringe aantal exemplaren dat per post wordt verzonden, dan zouden wij de extra porto daarvan in rekening moeten brengen; verder geschiedt het inleggen natuurlijk gratis.'

423. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 november 1936¹

8/11 '36

Beste Sander,

- 1 Binnendijk vroeg mij een ex. Ged. voor 'De Groene'.² Hoe kon ik zoo dom zijn die te vergeten! Wil je de fout a.u.b. *p.o.* herstellen voor me. 1000 danken
- 2 Wat *jammer* toch, dat er niet één ex. ing. op De Boekenbeurs aanwezig is.³ Ik zeg maar ieder verkocht ex. is er één.
- 3- Krijg ik een Jezus geb?⁴

Met veel liefs van huis tot huis

geheel je

Jan⁵

in haaste

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 Een bespreking van *Gedichten 1907-1936* door D.A.M. Binnendijk in De Groene Amsterdammer is niet achterhaald.
Bij dit punt in de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'aan', 'weg' en '1 Greshoff'.
- 3 Van 7 tot en met 15 november was er de jaarlijkse Boekenbeurs in Antwerpen. Stols was daar niet aanwezig met zijn fonds. Hoewel Angèle Manteau wel aanwezig zou zijn, waren de eveneens

door haar vertegenwoordigde fondsen van J.M. Meulenhoff en H.P. Leopold's Uitg.-Mij wel zelf aanwezig.

- 4 François Mauriac, *Het leven van Jezus*. Bij dit punt in de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'gez.' [onden]
- 5 Bijschrijvingen: zie n.2 en n.4.

424. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 november 1936

[Schaerbeek] 8/11 36

B.S.

A.v.Sch, die hier naast mij zit, zou erg gelukkig zijn met de twee Nijhoven in de Kaleidoskoop.¹

Zou je hem die willen zenden?

Zijn adres luidt:

69 Leidsche Kade.

Amsterdam

Met hart. dank bij voorbaat

Veel liefs van huis tot huis

geheel je

Jan²

Eindnoten:

1 *Pierrot aan de lantaarn* en *De pen op papier*.

2 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'gez.[onden] 11/11/36 Nijhoff-Pen Nijhoff-Pierrot'.

425. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 10 november 1936¹

[Maastricht] 10-11-36

Beste Jan,

1 ° aan De Groene is een ex gegaan. Heeft Binnendijk dat niet gekregen, dan is het mijn schuld niet. Moet hij nu toch nog een ex hebben?²

2 ° Ik vermoed dat *nu* toch wel je Gedichten ter Boekenbeurs zullen zijn. Door de lange lijst van gratis ex hadden wij er zelf geen meer verleden week. Er zijn in October 330 ex verkocht. Er zijn er nu bijgebonden.

3 ° Je krijgt een Leven van Jezus

4 ° Ingesloten briefje Dr. v.d. Hoogt (Prijs).³ Stuur het mij *terug!!!*

5 ° Stuur je visitekaartje voor *Boekman!*

6 ° Ik ga deze week op reis (A'dam-Haag-R'dam enz) voor zaken. Daarna naar Parijs (liquidatie oude luxe edities)

7 ° Mijn bibliotheek is nu bij Hertzberger en wordt December geveild.

8 ° Ik heb hier een kist boeken voor Bob gereserveerd. Vraag eens of hij me omgaand schrijft.

9 ° Misschien kan ik over Brussel naar Parijs gaan.

- 10 Ik ben er ellendig aan toe: aan handen en voeten gebonden, geheel afhankelijk
° van mijn raad van toezicht en zonder salaris.

Mhgr ook voor Aty

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Zie br.423 n.2.
- 3 In 1922 was door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden een jaarlijkse prijs van duizend gulden ingesteld ter aanmoediging van jonge auteurs. Het prijsbedrag werd gedurende drie jaar beschikbaar gesteld door De Haagsche Post. Daarna nam een van de leden van de Maatschappij, C.W. van der Hoogt, het bedrag van de prijs voor zijn rekening. In mei was H. Marsman de prijs voor zijn gehele oeuvre toegekend.

426. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 november 1936¹

11/11 36

Beste Sander

Ja, graag een ex. aan Binnendijk.²

Hierbij het kaartje voor Boekman

Jezus³ ontvangen: *hartelijk* dank, ziet er goed uit.

Briefje v.d. Hoogt is kostelijk!

Zal Bob vragen je te schrijven

Ja, zie over Brussel te komen: ik wil nu wel eens graag weten, wat er aan de hand is; maar ook zònder dat ik dat weet, heb ik innig met je te doen.

Veel liefs van huis tot huis

geheel je

Jan⁴**Eindnoten:**

1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.

2 Zie br.423 n.2 en br.425 n.2.

Achter 'Binnendijk' is op de brief door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'Greshoff Gedichten'.

3 Een gebonden exemplaar van *Het leven van Jezus*. (Zie br.423 n.4.)

4 Bijschrijving: zie n.2.

427. A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. aan J. Greshoff, 12 november 1936

12 Nov. 1936

Zeer geachte Heer Greshoff,

Ik maak er U op attent dat U verzuimde Uw kaartje in Uwen brief aan Sander dd. 30 Oct. in te sluiten.

Zoodra wij dit van U ontvangen zullen wij een ex. van Uw 'Gedichten' opsturen naar Wethouder Boekman.

Met vriendelijken groet en de meeste hoogachting

[R.W. Haentjens Dekker?]

428. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 november 1936¹

21/11 36

Beste Sander,

Ik had vast gedacht je, op je aangekondigde doorreis naar Parijs, hier te zien. Het heeft niet zoo mogen zijn en toch zou ik toch zoo dolgraag iets naders van je vernemen!

Van Dinsdag af ben ik in Den Haag, wegens opsporing eens nieuwen secretaris,²
Rantwijk aan de staf van Jan van Royen verbonden zijnde.³

Krijg ik proef inleiding Wieken?

Waarom geef je de ‘ter Braak’ van V.V. niet uit????⁴

Met veel liefs van huis tot huis

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van de Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Kultuur.
- 2 Arthur van Rantwijk werd als secretaris van Greshoff opgevolgd door Adriaan van der Veen. Adriaan van der Veen (geb. 1916) werd tevens als redacteur van het Hollandsch Weekblad. In januari 1939 zou hij zich verbinden aan Het Vaderland. Hij zou eind 1938 met Johan Daisne, Ed. Hoornik en Jan Schepens het jongerentijdschrift Werk oprichten.
- 3 Arthur van Rantwijk was werkzaam bij de hoofddirectie van de PTT als secretaris van J.F. van Royen.
- 4 Victor Varangot had op 1 juni een door hem geschreven monografie over Menno ter Braak aan Stols gezonden.
Op 7 juli had R.W. Haentjens Dekker aan Varangot een proef van diens monografie gezonden en op 19 augustus een revisie. Waarom de monografie uiteindelijk niet is uitgegeven, blijkt niet uit de correspondentie tussen Stols en Varangot. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Varangot.)

429. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 27 november 1936¹

[Maastricht] 27-11-36

Beste Jan,

Je hebt zeker de catalogus van Hertzberger voor mijn veiling gekregen; in ieder geval zend ik je er nog een toe. Lang niet alles uit de catalogus is van mij, doch wel al de mooie boeken.

Naar Parijs ben ik nog niet geweest; dat zal wel geschieden na de veiling. Of ik nog gelegenheid heb om eerst naar Brussel te komen? Ik heb het erg druk met mijn Nassau-boek (prosp. ingesloten).² Het is een nuttig en aardig werkje vooral voor een revolution. socialist als ik ben!

Overigens is hier de toestand nog even treurig! Ik schrijf er liever niet over. Zal je alles wel eens vertellen. Ik ben reeds 10 kilo magerder. Mocht wel. Doch zònder dieet. Zoodra ik tijd heb schrijf ik Bob. Zeg het hem als je wilt.

Met h.gr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 In januari 1937 zou bij A.A.M. Stols' Uitgevers-Maatschappij te Maastricht het door Stols te zamen met J.M. van de Venne vervaardigde *Geslachts-register van het vorstenhuis Nassau (Walramsche en Ottosche lijnen)*. Gevolgd door *genealogische en heraldische aantekeningen betreffende de geslachten Nassau, Mecklenburg, Lippe-Biesterfeld en Bourbon-Parma* door D. Alf, W. baron van Ittersum, R.T. Muschart en Th.R. Valck Lucassen verschijnen. Het boek werd in december in een oplage van 528 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols.

430. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 november 1936¹

29/11 36

Beste Sander,

Ik zend je heden correctie inleiding Wieken. Krijg ik p.o. *revisie*. De rest, bijna feilloos, zend ik morgen voor afdrukken.

Wil je twee cat. veil. zenden²

Nº 1 aan M. Capuano 129 Av de l'Armée Brux³

Nº 2 aan Maître Marcel Pinget rue de Régence Brux.⁴

Wat een sombere brieven. Ik hoop dat er spoedig betere tijden voor je zullen aanbreken.

Ik was bij Boucher. Hij zat zonder 'Gedichten' en had reeds lang bij besteld - zei hij - doch nog niet ontvangen.

Loopt Binnendijk⁵ een *beetje*. We moeten aan onze onkosten zien te komen. Als je Bob schrijft meld hem dan even de staat van zaken precies

Stuur mij a.u.b. brochure Jitta⁶ en Iependaal.⁷

Voor recensie ex. [xxx] Groot Nederland: S. Vestdijk 12 Cycloamstr 's Gravenhage⁸

Met veel liefs van huis tot huis,
geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van de redactie van Groot Nederland.
- 2 Bedoeld is de veilingcatalogus van Stols' bibliotheek bij Menno Hertzberger. (Zie br.421 n.13.)
- 3 Nadere gegevens over M. Capuano zijn niet achterhaald.
- 4 Nadere gegevens over Marcel Pinguet zijn niet achterhaald.
- 5 Van *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk waren blijkens een brief van Stols aan Greshoff van 13 januari 1937 (br.437) in 36 in totaal 38 exemplaren verkocht.
- 6 Eind 1936 was *Het Nederlandsch volkskarakter** van Abraham Carel Josephus Jitta (1887-1958) bij Stols te Maastricht verschenen. De brochure behelsde de tekst van een lezing die Jitta in september tijdens een lunch voor de Haagsche Academie van Internationaal Recht had gehouden.
- 7 In 1936 was *Tusschen kuil en achterdoek* van Willem van Iependaal (ps. van Willem van der Kulk, 1891-1970) bij A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij te Maastricht & Brussel verschenen. Albert Hahn Jr. had de omslagtekening voor deze uitgave vervaardigd.
- 8 S. Vestdijk heeft *Het Nederlandsch volkskarakter* van A.C. Josephus Jitta en *Tusschen kuil en achterdoek* van Willem van Iependaal in Groot Nederland noch elders besproken.

431. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 december 1936¹

[Schaerbeek] 16/12 36

Beste Sander,

Het deed ons allen veel plezier je weer eens gesproken te hebben. Laten we hopen, dat het niet wéér zoo lang duurt.

Mag ik je nog eens op het hart drukken de Binnendijk² te verzorgen: comm. exx aan de 10 serieuze boekverkoopers en nog wat dubbele briefkaarten, ook (pro memorie) aan de reeds gezonden adressen.

Hierbij de kopij van U.M. III.³ Wil je zoo spoedig mogelijk de prijsberekening maken. Ieder gedicht er zijn er 22 op een nieuwe blz. bovenaan beginnen.. inhoud maken op de beginregels.

Zoodra de prijsopgave binnen is, kan ik de zaak met Bob bespreken en dan kan er spoedig met zetten begonnen worden. Ik zou zoo graag T.v.B.⁴ omstreeks 15 Mrt, Hde Vr.⁵ omstreeks 15 Mei in den Handel willen brengen.

Laat spoedig iets hooren,
Met vriendelijke groeten van huis tot huis,
geheel je
Jan

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers, Schaerbeek.
- ² *Onvoltooid verleden* .
- ³ *Atlantische balladen* van Hendrik de Vries.
- ⁴ *De doode die zich niet verhing* zou in april 1937 verschijnen.
- ⁵ *Atlantische balladen* zou in september 1937 verschijnen.

432. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 december 1936

[Schaerbeek,] 17/12 '36

Beste Sander,

Zoojuist heb ik een lang gesprek met Angèle gehad. Wij zijn van plan om je binnenkort eens per Renault te komen opzoeken, ten einde je plan van het 'Biogr. Woordenboek' nader te bespreken¹

Ik zou *dolgraag* een bespreking van mijn gedichten in de *Mercure de France* hebben. Stuur a.u.b. een ex. aan

1. dr. Jan Schepens
Dampoortstraat
Sinte Kruis-Brugge, die geregeld de Nederl. litt. in dat tijdschrift behandelt.²
Verder zou de radio het werkje moeten bespreken, daarvoor een ex. aan
2. Raymond Brulez
secr. N.I.R.
Joë Englishpark
Sint Michiels-Brugge
tegelijk voor 'Cassandre'.³
ten slotte een ex. aan
3. Roger Avermaete
crit. litt. de l'Indépendance Belge
17 rue des Sables Bruxelles.⁴

Do it now!

10. 000 danken. Tot spoedig dus. Zijn de Flor. Verh. al uit.⁵

Veel liefs van huis tot huis

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Mogelijk is bedoeld *Onze letterkundigen. Bio- en bibliografisch woordenboek der Nederlandsche, Vlaamsche, Friesche, Zuid-Afrikaansche en dialectletterkundigen van 1880-1940* dat Dirk de Jong voor Stols zou samen stellen. Hoewel De Jong een groot aantal ingevulde vragenformulieren heeft verzameld en er in 1941 een prospectus voor deze uitgave gemaakt zou worden, is ze nooit verschenen.

Stols was later van plan een reeks soortgelijke biografische woordenboeken uit te geven, waaronder een over beeldende kunst, samen te stellen door Jac. P. Romijn. (Zie ook br.624 n.5 en 7.)

2 *Gedichten 1907-1936* van Greshoff zou niet worden besproken in *Mercure de France*. De Belgische schrijver Jan Norbert Octaaf Schepens (geb. 1909) was criticus voor Frans-Belgische literatuur bij de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* en verzorgde onder het pseudoniem Jean Baudoux in de periode 1935-1938 in het Franse tijdschrift *Mercure de France* de kroniek 'Lettres Néerlandaises'.

Schepens zou Greshoff in mei 1937 in Brugge ontmoeten. Schepens zou zijn herinneringen aan Greshoff in 1943 boekstaven in zijn *Letterkundig prentenboek, bevattende de avonturen van Don Quichote Greshoff en Sancho Panza Schepens in het Vlaamsche literatuurland*.

- 3 *Gedichten 1907-1936* zou op 20 februari 1937 in Cassandre worden besproken door Raymond Ferdinand Martijn Jacob Gustaaf Brulez (1895-1972), te zamen met S. Vestdijks *Meneer Visser's hellevaart* en A.M. de Jongs *De goede dood*.
- 4 *Gedichten 1907-1936* zou op 14 januari 1937 onder de titel *Quatre poètes flamands et un hollandais* in L'Indépendance Belge worden besproken door Roger Pieter Oscar Avermaete (1893-1988).
- 5 De derde druk van *Florentijnsche verhalen* van Arthur van Schendel zou in december verschijnen. De tweede druk was in oktober verschenen.

433. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 december 1936

[Schaerbeek] 29/12 36

B. Sander,

Om te beginnen: nogmaals mèt Gree[:t], hartelijk bedankt voor de alleraardigste ontvangst.

Hierbij de proeven van mij en Toussaint.¹ Wil jij vooral zien, dat de correcties in de Wieken nauwkeurig aangebracht worden.

Toussaint verlangt *revisie* mèt titel blad en colophon

Spoedig meer

Met veel liefs van huis tot huis

tt

je

Jan

Druk je van de Wiek[:en] eenige exx op luxepap[ier] voor Bob en mij?²

Let op: de handtekening v T.[oussaint] V.B.[oelaere] is er ook bij iets scheef plaatsen.

Eindnoten:

1 *De doode die zich niet verhing* .

2 Van *De wieken van den molen* zijn 15 exemplaren op geschept Hollands gedrukt.

434. *A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 30 december 1936*¹

[Maastricht,] 30-12-36

Beste Jan,

Het was buitengewoon gezellig en we hebben het buitengewoon geapprecieerd. Maar je vergat me de proeven van de Wieken te geven. Stuur ze even *p.o.* Gisteren naar den Haag op en neer.² Het was er druk, net braderie[?].

Veel geluk en zegen in 1937!

Hartelijke groeten v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 Mogelijk bezocht Stols in Den Haag H.E. van Gelder, de directeur van het Gemeentemuseum, waar van 30 oktober tot en met 12 december 1937 de tentoonstelling 'Hedendaagsche Limburgsche Kunst' te zien zou zijn. Deze tentoonstelling was, zoals Van Gelder in de inleiding op de catalogus schreef, een uitvloeisel van de door Stols in Aken georganiseerde tentoonstelling 'Limburgsche Kunst'.

Aan de tentoonstelling in Den Haag zou worden deelgenomen door de beeldende kunstenaars Edmond Bellefroid, Charles Eyck, Leo Franssen, Jan Gregoire, Jan Hul, Han Jelinger, Henri Jonas, Harry Koolen, Paul Kromjong, Hubert Levigne, Judy Michiels van Kessenich, Joep Nicolas, Suzanne Nicolas-Nys, Jules Rummens, Cor Sandifort, Jef Scheffers, Harry Schoonbrood, Cephas Stauthamer, Charles Vos, Gisèle Waterschoot van der Gracht en Paul Windhausen.

Van de architecten A.J.N. Boosten, F.P.J. Peutz en Joz. Wielders werden foto's van door hen ontworpen gebouwen tentoongesteld, terwijl er van Charles Nypels, J.W. Veltman en Stols bibliothele uitgaven te zien waren. De catalogus, waarvoor Stols de typografie verzorgde, zou worden gedrukt door Boosten & Stols.

435. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker)¹

[Schaerbeek]

Weledelgeb. Heer,

Zou ik van dit eerste vel a.u.b. spoedig een revisie in duplo mogen ontvangen?
Liefst opgemaakt en gevouwen.

Vel twee volgt dezer dagen.

Met dank bij voorbaat en onderscheiding,

Uw dw.

Greshoff.

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat in deze brief waarschijnlijk sprake is van de proef van *De wieken van den molen*, om welke Stols op 30 december (br.434) had verzocht.

436. J. Greshoff aan A.A.M. Stols¹

Woensdag

B. Sander,

Welk een afschuwelijk misverstand!

Ik miste de blz. 36-44, en nu stuurt de drukkerij mij *nog* eens 44 en volg. blz, die ik nu 3× heb!

Wil je mij

37

38

39

40

41

42

43

p.o. zenden.

Dan is alles klaar.

In haaste - Veel liefs vhth

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat in deze brief waarschijnlijk sprake is van een proef van *De wieken van den molen*.

437. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 13 januari 1937¹

[Maastricht] 13-1-37

Beste Jan,

Met gelijken post zend ik je de proeven voor Toussaint.² Mijn vraag is nu of we de oplage niet zouden verdubbelen, teneinde de prijs voor België niet te hoog te maken,³ en ik wilde vooral niet meer het akelige papier van Pannekoek nemen.⁴

Wat denk je van Haesbeek, of van een mooi dun Amerikaansch velijn of vergé (zie b.v. bij Bob het door mij gedrukte boek van Mussolini: *Leven van Arnaldo*).⁵

Het bandstempel is klaar. Welke kleur voor den band? Toch niet meer zwart? En moet stempel in het midden staan? Ronde Rug? Ziedaar mijn vragen.⁶

Kan Hendrik de Vries gezet worden?⁷ Omvang wordt ± als Binnendijk,⁸ dus ook de prijs.

Van Binnendijk waren per 31 Dec verkocht:

Sept	1 ex	4.-
Oct	29 ex	88.64
Nov	5 ex	14.-
Dec	3ex	9.85
1936:	38 ex	116.49

Dus totaal 38 ex, opbrengst fl 116.49.

De bijdrage van Bob bedroeg	272.50
	116.49
Er 'zit dus nog in' fl	156.01

Deze opbrengst zal ik dus aftrekken van den kostprijs van Toussaint; het verschil alleen behoeft dan betaald te worden. Het beste is dat we een rekening courant aanleggen waarop we aan de eene kant boeken wat Bob moet betalen, en aan de andere zijde wat de boeken opbrengen. Hopelijk komt er eens een schlager tusschen (ik heb veel fidutie in De Vries - en kun je eens een mooi verhaal van v.Schendel⁹ krijgen?-), dat maakt dan gauw de 'balans' gunstiger.

Je wilt dezen brief wel aan Bob laten lezen, nietwaar?

En antwoord me gauw.

Met hartelijke groeten

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van Editions A.A.M. Stols. Société Anonyme. Maastricht, Hollande.

2 *De doode die zich niet verhing* van F.V. Toussaint van Boelaere.

3 *De doode die zich niet verhing* zou worden gedrukt in een oplage van 300 exemplaren. De oplage van *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk, de eerste uitgave van Ursa Minor, was in totaal 150 exemplaren geweest.

De prijs voor België van *De doode die zich niet verhing* bedroeg 68 fr., evenals de prijs voor *Onvoltooid verleden*.

4 *De doode die zich niet verhing* zou worden gedrukt op geschept Haesbeek.

5 In 1936 was bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel *Uit het leven van mijn broeder Arnaldo* door Benito Mussolini verschenen in een vertaling van Wouter Lutkie. Het boek was in een oplage van 110 exemplaren bij Boosten & Stols gedrukt op Strathmore Reedmark.

Uit correspondentie tussen Stols en Lutkie blijkt dat deze uitgave voor een deel door Lutkie is gefinancierd. (Katholiek Documentatie Centrum, Nijmegen, archief-Lutkie, inv.nr.247.)

- 6 *De doode die zich niet verhing* van F.V. Toussaint van Boelaere zou worden gebonden in wijnrood linnen.
- 7 *Atlantische balladen*.
- 8 *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk telde 64, *Atlantische balladen* van Hendrik de Vries 46 bladzijden. De prijs van de bundel van Binnendijk was f 4,- evenals die van de bundel van De Vries.
- 9 Van Arthur van Schendel zou als zesde uitgave van Ursa Minor in 1938 de novellenbundel *Nachtgedaanten* verschijnen.

438. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 24 januari 1937¹

[Schaerbeek] 24/1 '37

Beste Sander,

Na ons bezoek aan Maastricht is ten onzent de griep duivel losgebroken.

Jan J^r kwam er op Oudejaar uit Amsterdam mee thuis en zijn vakantie bracht hij in bed door, daarna achtereenvolgens: Aty, ik, Rien,² Nini, Henny, Kees en ik ten tweeden male! Nini lag hier 10 dgn te bed. Henny was er erg aan toe op een gegeven oogenblik kwam de dokter 2 × p. dag. Ik moest begin deze week naar Den Haag en kwam weer zeer beroerd thuis, lag 2 dgn te bed en ben nog huiszittend. Het moest nu maar eens uit zijn met al die zieke mensen.

Nu eenige zakelijke zaken.

- 1° Angèle is gaarne bereid die zestig pop aan Henny te betalen. Nu staat het aan jou om uit te maken of je dat boekje over Gorter³ al of niet wenscht uit te geven. Neem nu je beslissing. Henny woont voorloopig 'Zonnegaarde' *Lunteren*

- 2° Na ampele informatie ben ik tot de conclusie gekomen dat voor een geb. boekje als dat van Fernand-Victor de Bommeleskonte 50 frs de prijs is. Hoe groot moet nu de oplage zijn. (Zoo klein mogelijk natuurlijk). Meldt dat even.⁴
- 3° Bob wou dolgraag een *andere* colophon. Ook mij bevalt deze niet. Zou je niet het blokje van John. op een aparte *even* blz. kunnen zetten. Dus tegen de achterzijde van de coloph.[on] aan.? Los dat probleem elegant op.⁵
- 4° Wacht nog even met Hendrik de Vries⁶
- 5° Papier laat ik aan jou over.
- 6° Heb je nog aan een tiental boekverk. Binnendijk⁷ in *commissie* gezonden.??
- 7° Wil je de revisie van De Wieken *aub* nauwkeurig doen overnemen dan kan het boekje gedrukt worden.

Ik ben nog te suf tot decoratieve praatjes: mijn hoofd is van binnen als een mispel
 Veel liefs voor Margaretha en haar kindertjes
 van ons allen, een st. hand van
 Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.
- 2 Rina Louisa Barendregt (1897-1953) was in 1929 met H. Marsman getrouwd.
- 3 Zie br.417 n.4.
- 4 Zie br.437 n.3.
- 5 Het beeldmerk van de reeks Ursa Minor was in de bundel *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk geplaatst tussen de gegevens over de bundel en de gegevens over de oplage. In de latere uitgaven van de reeks was het beeldmerk wel op dezelfde bladzijde als de colofon, maar aan het slot daarvan geplaatst.
- 6 *Atlantische balladen*.
- 7 *Onvoltooid verleden*.

439. A.A.M. Stols aan J. Greshoff en B. Nijkerk, 27 januari 1937¹

Maastricht, 27 Januari 1937

Beste Jan en Bob,

De berekening van Toussaint² heb ik gemaakt. Boven iedere oplage, die ik hieronder noem, worden 25 ex. buiten den handel gemaakt, welke dus in den prijs verdisconteerd zijn.

Als papier heb ik gekozen 'Haesbeek de Luxe', hetwelk meer lompen bevat dan 'Pannekoek' en aardiger van aspect is.

De colophon zal ik laten overzetten. Doch hij móét op één bladzijde komen, daar deze juist op blz 64 valt.

Wij hebben dus 4 vel druks + ½ vel wit, te verdeelen voor en achterin.

Band in de kwaliteit van Binnendijk, doch andere kleur. Hebben jullie al iets uitgezocht met Toussaint?

Ziehier nu de prijzen:

125 ex. à 2.20 275.-

175 ex. à 1.90 327.50

225 ex. à 1.66 375.-

275 ex. à 1.55 425.-

De verkoopprijs van het boekje is 50 frs. = fl. 3.-. Hieraf moet dus de korting voor Manteau (bespreken *jullie* die met haar, dan kan zij de exploitatie in België

doen) of de korting voor de hollandsche boekhandel = 33⅓% of fl. 1.- en fl. 0.30 voor den vertegenwoordiger. Reken dat er na aftrek van kleine kosten fl. 1.50 per exemplaar binnenkomt. Ik zou dan willen adviseeren om zeker de 275 exemplaren te laten drukken indien me de oplage niet te hoog leek. Kunnen we niet in Holland rekenen op fl. 4.- net als voor Binnendijk, en in België frs. 50.-? Wij hebben dan een beetje speling en zouden dan desnoods met de oplage van 175 ex. in den handel (dus totaal 200) er kunnen komen. Zoo nodig druk ik er 225, 200 in den handel + 25 ongebonden en ongenummerden voor pers en vrienden. Dat kost iets meer papier doch spaart banden.

Ik zal een nieuwe colophon laten zetten.

Stuur omgaand even bericht; Toussaint wil absoluut 15 Februari zijn exemplaren hebben. Het is dus kort dag en we verliezen 2 dagen met carnaval.

Inmiddels, met hartelijke groeten,
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 *De doode die zich niet verhing* zou in een oplage van 300 exemplaren worden gedrukt.

440. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 januari 1937*

[Schaerbeek] Donderdag [28.1 1937]

Beste Sander,

Hart. dank voor boek en brief. Ik antw. overmorgen. Maar in haast even dit: bepaalt Toussaint de verschijningsdatum van onze boeken??? Haast je *niet*. En stuur op je gemak een proef van de veranderde colophon.

Zou het beertje niet (cliché) verkleind kunnen worden?

Dàg. Veél hart. gr
geheel je
Jan

441. *A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 29 januari 1937*¹

Maastricht, 29 Januari 1937

Beste Jan,

Vandaag ontving ik het linnenmonster terug dat je uitgekozen hebt. Gisteren zond ik je de proeven van de colophon. Indien je daarmee accoord gaat laat mij dan de oplage weten en ik kan direct gaan drukken.²

Toussaint bepaalt nu wel niet de verschijningsdatum van ons boekje, doch hij had zoo dolgraag de drie ex. in losse vellen voor zijn verjaardag gereed en stel je zelf in het geval dat je dol nieuwsgierig bent naar een boekje waar je zelf op gesteld bent. Desgewenscht kan er natuurlijk een kleiner cliché worden gemaakt van het beertje. Aan de tien beste boekhandelaren van Nederland heb ik indertijd conform je wensch exemplaren van Binnendijk³ in commissie gezonden. Van Oorschot neemt het nu weer mee op reis en zal ook Toussaint aanbieden.

Inmiddels, met hartelijke groeten,
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Zie br.438 n.5 en br.437 n.3.
- 3 *Onvoltooid verleden.*

442. Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker) aan J. Greshoff, 23 februari 1937¹

Maastricht, 23 Februari 1937

Zeer geachte Heer Greshoff,

Zoo juist ontving ik een briefkaart van den heer F.V. Toussaint van Boelaere waarin hij ons mededeelt dat de exemplaren van *De Doode Die Zich Niet Verhing* door hem in goede orde werden ontvangen en waarin hij voorts schrijft dat U ons verder over het omslag zal schijven² [*lees*:schrijven].

Daar wij tot heden niets mochten ontvangen en wij erg om nadere gegevens verlegen zitten zou ik het erg prettig vinden als U ons p.o. wildet mededeelen welk papier U heeft uitgezocht.

De heer van Boelaere spreekt over japansch nacr . Ik hoop dat de keuze zal vallen op een goedkooper en makkelijker te verkrijgen soort papier.

Met vriendelijke groeten en de meeste hoogachting,
p/o R.W. Haentjens Dekker,
J Metz³

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij N.V. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Klaarblijkelijk had F.V. Toussaint van Boelaere exemplaren van zijn *De doode die zich niet verhing* in losse vellen ontvangen, zoals Greshoff op 29 januari (br.441) aan Stols had gevraagd.

Op 25 februari (br.443) zou Greshoff aan R.W. Haentjens Dekker over het omslag van *De doode die zich niet verhing* schrijven.

3 Over Stols' employé J. Metz zijn geen nadere gegevens achterhaald.

**443. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker),
25 februari 1937¹**

25/2 37

Zeer Geachte Heer H.D.

Wat zou u denken van Simili-Japon of Banzaï voor het omslag van Toussaint?²
Dat is eenvoudig en niet duur.

Is er al een ex. van mijn Wieken v.d. Molen afgedrukt? Zoo ja, wilt u mij dan een stel vellen laten sturen.

Waar zit Sander? Hij is zoo zwijgzaam.

Met vriendelijke groeten en hoogachting,

gaarne uw dw

J. Greshoff

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.

2 Van *De doode die zich niet verhing* zouden waarschijnlijk de 275 door Stols in de handel gebrachte exemplaren in linnen worden gebonden. Er zijn eveneens gebrocheerde exemplaren bekend; mogelijk zijn dit de overige 25 exemplaren, die vermoedelijk als present- en recensie-exemplaren bedoeld waren. (Zie ook br.469 n.2.)

444. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 15 maart 1937

Maastricht, 15 Maart 1937

Beste Jan,

De heele kwestie berust op een misverstand van de zijde van Manteau en door onduidelijkheid mijnerzijds. De oplage van 'De Doode die zich niet verhing' is geheel in orde en de verkoops prijs ing. voor België zal bedragen frs. 50.- geheel conform je brief van 13 Februari 1937. In Nederland is de prijs vastgesteld op fl. 4.-. Dit ook geheel conform bovengenoemde brief.

Mijn bedoeling gold alleen te weten wat de Belgische prijzen zouden moeten worden van Binnendijk¹ en van de Vries² omdat daarvoor nooit Belgische prijzen waren vastgesteld.

Voor de prijzen die Angele genoemd heeft kan ik natuurlijk niet instaan; ik zou deze trouwens nooit geaccepteerd hebben indien zij lager waren dan 50 frs + de prijs voor den band. Zooals je weet kosten Binnendijk, Toussaint en de Vries in Nederland fl. 4.- gebonden en wij rekenen de band hier à fl. 1.-. Misschien is het dan het beste om voor Binnendijk, [xxx] aan te nemen frs. 50 voor het boek + 16 frs. voor den band zoodat wij dan ook gebonde exemplaren van Toussaint kunnen verkoopen tegen $50 + 16 = 66$ frs.

Zooals je dus ziet treft mij in deze aangelegenheid geen blaam.

Ik wacht van Brandt³ dezer dagen de exemplaren van *De wieken van den molen* alsmede van *Het gesprek in tractoria*⁴ en *Mikrochaos*. Ik zal deze dan omgaand toezenden. Inmiddels met hartelijke groeten,

[A.A.M. Stols]

Eindnoten:

- 1 De prijs voor België van *Onvoltooid verleden* bedroeg 68 fr.
- 2 De prijs voor België van *Atlantische balladen* bedroeg 68 fr.
- 3 Boekbinderij J. Brandt & Zonen te Amsterdam.
- 4 In maart zou als deel 25 in de reeks Kaleidoscoop de tweede druk van *Het gesprek in Tractoria* van F.V. Toussaint van Boelaere verschijnen bij A.A.M. Stols' Uitgevers-Mij te Maastricht & Brussel. Het boek was gedrukt bij Boosten & Stols.
De eerste druk was in 1923 bij De Sikkels te Antwerpen en C.A. Mees te Santpoort verschenen in een oplage van 317 exemplaren. Deze eerste druk was geïllustreerd met houtsneden door Henri van Straten.

445. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 maart 1937¹

17/3 37

B. Sander,

Ik was even in Den Haag. Vandaar een dag vertraging. Hartelijk dank voor je explicatie, welke alles recht gezet heeft. Dat is dus kostelijk in orde.

In den Haag zag ik prosp. v.d.U.M.² Bob en ik hebben daar nimmer eenige exx. van ontvangen. Stuur je die even? Krijg ik ook een stel dupl.[icaat] revisie proeven van Hendrik de Vries?³

Ik ben *zeer* verlangend naar de 3 nieuwe Kaleidosc. Stuur ze dadelijk na aank.[omst] Van de wieken éénige exx. Ik zend je deze dagen de lijst van rec. en pres.[entie] ex.

In gr.[oote] haaste
tot spoedig
geheel je
Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.

2 Er bestaat een prospectus 'Ursa Minor [...] Een reeks luxe-uitgaven welke verschijnt bij A.A.M. Stols' Uitgevers-Mij [...] Maastricht [...] Prospectus deel 1, 2 & 3'. Het prospectus is verschenen ná april, want *De doode die zich niet verhing* van F.V. Toussaint van Boelaere was op dat moment al verschenen, en vóór september, want *Atlantische balladen* van Hendrik de Vries wordt in dit prospectus aangekondigd.

Voor *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk bestaat een afzonderlijk prospectus. Noch voor *De doode die zich niet verhing* noch voor *Atlantische balladen* is een afzonderlijk prospectus gemaakt.

3 *Atlantische balladen*.

446. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 maart 1937¹*Vertrouwelijk*

20/3 37

Beste Sander,

Naar ik verneem, uit goede bron, kan men het niet eens worden over de vd Hoogtprijs voor '37.² Er zijn eenige commissieleden, die tot géén prijs Vestedijk willen. Wil jij nu niet eens een ex. van mijn bundel met een *taktvol* briefje aan mr. M. Nijhoff zenden, 10bis Potterstraat. Utrecht Het zou voor jou aardig zijn als dit boekje de prijs kreeg en ik zou er mijn zomerreisje uit halen!

Vraag hem eenvoudig of hij dit boek, dat niet een willekeurige bundel is, doch een levenswerk bevat, aan de commissie voor de Van der Hoogtprijs zou willen voorleggen. meer niet. *zoo sober mogelijk*.

Laat er geen gras over groeien. Doe het nu en schrijf mij even, dat het gebeurd is. Krijgen wij de *prosp.* U.M.?

Hierbij een lijstje voor De Wieken.³

Laat ook verder iets hooren.

Met hart.gr. v.h.t.h

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.
- 2 De C.W. van der Hoogtprijs voor 1937 zou worden toegekend aan Henriëtte van Eyk voor haar roman *Gabriël*. Dit was de eerste maal dat deze aanmoedigingsprijs voor jonge auteurs aan een romanschrijver werd toegekend. Op 11 februari en 11 maart had de Commissie voor Schoone Letteren van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde over de voordracht vergaderd. De commissie bestond uit K.J.L. Alberdingk Thijm, W.J.M.A. Asselbergs, N.A. Donkersloot, Jo van Dullemen-de Wit, F.C. Gerretson en Martinus Nijhoff. Tijdens de jaarvergadering op 16 juni stemden 43 leden voor en 39 tegen de toekenning van de prijs aan Henriëtte van Eyk.
- 3 Er zijn twee lijstjes voor de presentexemplaren van *De wieken van den molen* bewaard gebleven, beide afkomstig uit het archief van Stols. Op 4 mei (br.454) zou Greshoff Stols opnieuw een lijstje sturen. Het is niet vast te stellen welk lijstje op welke datum gezonden is. Op de ene staan vermeld de namen van D.A.M. Binnendijk, M.P. Brunt, Menno ter Braak, Jan van Nijlen, A. van Schendel, J. de Sturler en Hendrik de Vries, die allen een gecartonneerd exemplaar moesten ontvangen; en die van L.P.J. Braat, E. Boekman, M. de Jong, J. Kutter, Johan Koning, W.L.M.E. van Leeuwen, K. Lekkerkerker, A.E. van Rantwijk, Alfons de Ridder, P.H. Ritter Jr., H.W. Sandberg, J.H. Speenhoff, F.V. Toussaint van Boelaere, Victor Varangot, Adriaan van der Veen, S. Vestdijk en Victor E. van Vriesland, die een gebrocheerd exemplaar moesten ontvangen. Op het tweede lijstje komen deze zelfde namen voor, maar daarenboven die van N. Debrot, A.J.J. Delen, G.H. 's-Gravesande, Reimond Herreman, M.S.B. Kritzinger, Joh. de Maegt, M. Nijhoff, E. du Perron en G. Stuiveling. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, G 785 H 3.)

447. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 23 maart 1937

23-3-37

Beste Jan,

Vanmorgen bereikte me in Bussum, waar ik op aanbidding was, je brief geopend door Haentjens Dekker. Hij voegde er een ex van de Gedichten bij en ik heb dit terstond met de door jou aangegeven bewoordingen aan Pom¹ gezonden.

Je artikel in het Vaderland dat zooveel stof deed opwerpen over de aanbidding zal nu ook in het Nieuwsblad v.d. Bh. van morgen behandeld worden.²

Ik ben tot Woensdagavond op reis (verkoop vrijwel nihil). Ben je bereid (maar ditmaal ook werkelijk *doen*, en me niet in den steek laten zooals bij de teekeningen van Levigne's Leven van Jezus!)³ om de afgedrukte vellen te lezen van Bruyn-Ouwehand's roman: 'Dokter Helderings groote conflict' en er een redelijke critiek op te schrijven?⁴ Ik meen nog steeds dat het boek dit waard is. En de tactiek v.d. boekhandel tegenover nieuwe auteurs is nu: eerst kijken wat de critiek zegt, en dan koopen we 't. Dit boek *moet* erin gaan; het heeft alle kenmerken van een boek voor het groote publiek zonder dat het beroerd is. In elk geval (zij het dan technisch nog niet zoo knap) is het veel beter dan Szekeley-Lulofs⁵ en Kuller.⁶ Waarom zou *dit* toch niet eens een succesje kunnen worden? In Parijs zou dit boek best de Prix Femina⁷ kunnen krijgen!

M.h.gr. t.t.

Sander

Engelman⁸ en v.Duinkerken⁹ beloofden mij ook de critiek vooraf klaar te hebben. Laten we elkaar helpen!

Eindnoten:

- 1 Martinus Nijhoff was sinds 1934 lid van de Commissie voor Schoone Letteren van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden die de C.W. van der Hoogtprijs toekende. Tijdens de commissievergadering van 11 maart had Nijhoff te kennen gegeven ontslag te nemen uit de commissie. Er is geen brief van Stols aan hem over de kandidatuur van Greshoff voor de Van der Hoogtprijs bewaard gebleven.
- 2 In Het Vaderland van 27 februari had Greshoff gereageerd op een anonieme bijdrage in het Nieuwsblad voor den Boekhandel van 17 februari waarin een klacht van een uitgever werd doorgegeven over de geringe moeite die boekverkopers voor goedverzorgde, maar traag verkopende boeken wilden doen. In zijn artikel bepleitte Greshoff als oplossing het uitsluitend zenden van boeken in commissie, waardoor de boekhandel er geen belang meer bij zou hebben het ene boek meer te steunen dan het andere. In het Nieuwsblad voor den Boekhandel van 24 maart werd vervolgens betoogd dat Greshoffs voorstel een vervlakking van de boekhandel zou inhouden omdat dit niet stimulerend voor de boekverkoper zou zijn.
- 3 Zie br.419 n.8.
- 4 De roman *Dokter Heldring's groote conflict* van Maria Albertina Bruyn-Ouwehand (1901-1968) zou in maart bij A.A.M. Stols' Uitgevers-Maatschappij te Maastricht verschijnen. Besprekingen door Greshoff in het Hollandsch Weekblad en de Sumatra Post zijn niet achterhaald.

- 5 Madelon Székely-Lulofs (1899-1958) had vooral faam verworven met haar in Nederlands-Indië spelende roman *Rubber* (1931). (Zie over haar succes: J. Goedegebuure, *Rubber, een bestseller uit de jaren dertig*, in *Literatuur* 1 (1984) 1, p. 22-27.)
- 6 Johanna van Ammers-Küller (1884-1966) had vooral naam gemaakt met haar roman *De opstandigen* (1925), waarin zij de geschiedenis van de vrouwenemancipatie verbeeld had. Sinds het verschijnen van dit boek hield zij overal lezingen over haar boek. Tot 1940 werden er 45.000 exemplaren van haar boek verkocht. (Zie Ludy Giebels, *De opgewekte secretaresse van de geschiedenis. Jo van Ammers-Küller en haar roman 'De Opstandigen'*, in *Bzzlletin* 134 (maart 1986), p. 63-67.)
- 7 De Prix Femina is in 1904 ingesteld door de tijdschriften Femina en Vie Heureuse. De prijs wordt jaarlijks in december toegekend aan de beste roman uit dat jaar. De jury bestaat uitsluitend uit vrouwelijke letterkundigen.
- 8 Een bespreking in *De Nieuwe Eeuw* door Jan Engelman van *Dokter Heldring's groote conflict* van Mia Bruyn-Ouwehand is niet achterhaald.
- 9 Een bespreking door Anton van Duinkerken van *Dokter Heldring's groote conflict* van Mia Bruyn-Ouwehand in *De Tijd* is niet achterhaald.

448. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 maart 1937

[Schaerbeek 31.III 1937]

B.S.

1° *Hartelijk* dank voor de Wieken.

2° hartelijk dank voor Parlando:¹ Waar komt dat in godsheeren naam vandaan???

3° Stuur mij die roman snel en ik zal er snel over schrijven *a.* in *HollWeekbl.* *b* *Sumatra Post.*²

4° Hoe staat het met Toussaint??³ En krijg ik *aub* duplicaat proef Atl.[antische] Ball.[aden]

In groote haaste

Spoedigst lange brief.

Veel liefs v. Gr. en ki.[nderen]

als steeds

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 De bundel *Parlando* van E. du Perron was in februari 1930 als deel 4 in de reeks Luchtkasteelen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschenen in een oplage van 150 exemplaren, waarvan de nummers 126 tot en met 150 gereserveerd waren voor de schrijver, de uitgever en de pers. Greshoff bezat al een exemplaar. Op 28 februari 1930 had Du Perron aan hem geschreven: 'Ik zend je gelijk hiermee ook nog 4 exx. *Parlando*: 1 voor jou, 1 voor Sander, 1 voor Jan [van Nijlen], 1 voor Maurice [Roelants]. [...] Vraag S. of hij mij dan 3 andere exx. stuurt.' (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.2, Amsterdam 1978, p. 82.)
- 2 Zie br.447 n.4.
- 3 *De doode die zich niet verhing*.

449. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 2 april 1937¹

[Maastricht,] 2-4-37

Beste Jan,

Toussaint wil graag voor 9 april zijn Dooden² hebben. Ga je daarmee accoord? En *hoeveel* (van de 25 buiten den handel) mag hij er *totaal* hebben? Hij heeft er al 3 in losse vellen gehad.

Moet hij nu verder gebonden en/of ingenaaide ex. hebben?

Gaarne *omgaand* bericht want ik ga begin volgende week naar A'dam om in Sted.Mus. de tentoonstelling Nijkerk/Stols in te richten.³ Je komt toch zeker 10 April met Bob mee naar de opening?

M.h.gr.

t.à.t.

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Stols zou omstreeks 19 april een beperkt aantal auteursexemplaren van *De doode die zich niet verhing* aan F.V. Toussaint van Boelaere zenden. Op 20 april zou hij hem daarenboven nog 12 gebrocheerde recensie-exemplaren zenden. (Zie br.451 n.5 en br.453 n.4.)
- 3 Van 10 april tot en met 2 mei werd in het Stedelijk Museum te Amsterdam de VANK-tentoonstelling gehouden. Deze tentoonstelling viel uiteen in vier rubrieken: werk van

Peter Alma, typografie, de collecties Nijkerk en Stols, en een afdeling machinaal vervaardigde boekbanden.

450. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 april 1937¹

14/4 37

Beste Sander,

Je bent een even brave als zonderlinge kameraad! Waarom kregen Bob en ik ieder één Toussaint,² terwijl afspraak is 3 exx van iedere Ursa Minor uitgave? Waarom kregen Bob en ik niet één ex. van een Ursa Minor prospectus, dat ik in Den Haag ontdekte? Waarom kreeg Menno tot nu toe geen ex. v.d. Wieken v/d Molen? (Hij heeft er mij al herhaaldelijk naar gevraagd). Waarom hoor ik niets van UEd betreffende de Atlantische Balladen?

Zeer veel Waarom's.

Hoe gaat het met je, met Greet, kroost, zaak? Loopt de grintkar niet meer?

Na overleg met Bob wou ik je voorstellen Toussaint in het geheel 10 exx. te verstrekken 5 geb. 5 ing. Hij heeft 3 ing. gehad. Rest 5 geb en 2 ing.

Voor pers zie lijstje dat *volgt*

Antwoord op alle punten!!!

Met heel veel liefs van huis tot huis,
een hart. hand,
geheel je
Jan³

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.

2 *De doode die zich niet verhing.*

3 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: '3 pl + 1 ing = 5 ing 5 geb
4 ing 1 geb
1 ing 4 geb'

451. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 19 april 1937

[Schaerbeek] 19/4 37

Beste Xandre,

Wel pakje - hartelijkst dank - doch [:geen] brief! In dat pakje wel boeken - zeer erkentelijk - doch geen prospectus!

Laat eens iets hooren, oude luiaard.

Van Menno heden ochtend weer een brief over de Wieken. Hij heeft er allerlei over op zijn hart doch verdomt het als je hem geen rec. ex. doet toekomen.¹

Over je tent in Amst. hoor ik niets dan lof.² Hoe staat het met Hendrik de Vries????³

Kom per grintkar of grijp de pen!!

Veel liefs v huis tot huis,
geheel je
Jan

en een ex. voor mij aan G.H.s Gravesande.⁴

Beste Sander

Zo[:oef]en Toussaint gesproken.

Ik beloofde hem⁵

12 ing. exx. voor de pers *door hem* te verzenden

4 ing. exx voor eigen gebruik

2 geb. exx voor eigen gebruik zijnde 16 ing

Wil je die zenden aub.

Do it now

Eindnoten:

- 1 Bedoelde brief van Menno ter Braak aan Greshoff is niet bewaard gebleven. Onder de titel *Aphorismen* zou Ter Braak in Het Vaderland van 30 mei *De wieken van den molen*, te zamen met *Aphorismen* van C.J. Wijnaendts Francken, bespreken. Ter Braak kende *De wieken van den molen* ‘de frisheid [...] van een malse Meiregen’ toe, en wees er op dat het laat zien, ‘hoe Greshoff onder invloed der omstandigheden evolueerde van het Maurras-fascisme naar zijn tegenwoordige opvattingen, die men gerust democratisch kan noemen. In *De Wieken van den Molen* treft men hem op de grens; er klinkt nog iets na van de thans ietwat aesthetisch-snobistisch aandoende voorliefde voor de dictator [...], maar de tegenmelodie is reeds veel sterker; de scepticus heeft zijn argumenten tegen ieder ogenblik klaar. Niet Greshoff is eigenlijk van principe veranderd, want in principes heeft hij nooit veel gedaan, maar de *kleur* en *toon* van het begrip “democratie” zijn veranderd! Daarom is deze overgang van aristocratische naar democratische houding geen “beking”, maar een evolutie, die zowel de beweeglijkheid van Greshoff als de veranderde omstandigheden in Europa typeert.’ (Geciteerd naar Het Vaderland, 30 mei 1937; zie Menno ter Braak, *Verzameld werk* (ed. M. van Crevel et al.), dl.6, Amsterdam 1950, p. 420-421.)
- 2 Zie br.449 n.3.
- 3 *Atlantische balladen*.
- 4 G.H. 's-Gravesande bezat al een exemplaar van de eerste druk van *De wieken van den molen*. (Zie voor 's-Gravesandes exemplaren: veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 31 maart-1 april 1966, nrs.518 en 523.)
- 5 Zie br.449 n.2 en br.452 n.2.

452. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 20 april 1937¹

[Maastricht] 20-4-37

Beste Jan,

Toussaint heeft zijn auteurs ex. ontvangen en vandaag vervul ik je opdrachten om hem de 12 ingenaaide recensie-ex te zenden.² Verder gaat ook het ex naar 's Gravesande.

De proeven van de Vries³ hoop ik je nu spoedig te zenden.

En Menno krijgt vandaag De Wieken. Door de uitvoering der voorjaarsaanbieding zijn de recensie ex nog niet alle verzonden.

De grintkar loopt wel nog, doch ik heb geen tijd. Wij stikken in het werk en ik zit zonder bediende in De Gulden Roos! Doch na 26 dezer hoop ik gauw eens te komen.

Het leesexemplaar van 'Dokter Helderling's groote conflict'⁴ is verzonden aan je adres.

Maak je nu een 2e prospectus Ursa, of misschien eindelijk het 'groote'?⁵ We moeten U.M. nog altijd bij de bibliofielen presentereen.

Laat gauw iets hooren.

M.h.gr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Editions A.A.M. Stols. Société Anonyme, Maastricht, Hollande.
- 2 Zie br.449 n.2 en br.451 n.5 voor de aan F.V. Toussaint van Boelaere gezonden exemplaren van *De doode die zich niet verhing*.
- 3 *Atlantische balladen*.
- 4 Zie br.447 n.4.
- 5 Voor *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk is pas na verschijnen een afzonderlijk prospectus vervaardigd. (Zie br.361 n.8.) Voor *De doode die zich niet verhing* van F.V. Toussaint van Boelaere werd geen prospectus vervaardigd. Er bestaat wel een prospectus 'Ursa Minor [.]. Een reeks luxeuitgaven welke verschijnt bij A.A.M. Stols' Uitgevers-Mij [.]. Maastricht [.]. Prospectus deel 1, 2 & 3'. (Zie br.445 n.2.) In veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 26-28 september 1972, nr.1742 staat een uit de bibliotheek van P.N. van Eyck afkomstig exemplaar van *Atlantische balladen* beschreven, 'with the prospectus'. Vermoedelijk gaat het hier om bovenbedoeld prospectus voor deel 1, 2 en 3; een afzonderlijk prospectus voor *Atlantische balladen* is niet bekend.

453. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 of 22 april 1937^{1, 2}

Beste Sander,

Ik was erg blij weer eindelijk eens iets van je te vernemen. Het boek³ in goede orde ontvangen. Er wordt aan gewerkt.

Met Toussaint is het niet in orde nog. Ik vroeg op de briefkaart om 12 recensie-ex. + (door mij beloofd) nog 6 exx voor auteursgebruik.⁴ ZEd is n.l. kwaad over de oplage (en niet geheel ten onrechte!) ik sprak van 150 maximum en het is bijna $2 \times$ zooveel geworden!! Ik moet hem nu te vriend houden.

Stuur dus *in godsnaam* (want hij hangt constant aan de telefoon) nog de eenige exx. aan zijn adres.

1. geb. voor ZEd dr Julius Hoste⁵
3. geb voor hemzelf
3. *ing.* voor hemzelf
- 7 ex zijnde 4 *geb* en 3 *ing.*

J.v. Oudshoorn (J.K. Feijlbrief 7 van der Heimstr s Gravenhage) werkt aan een nieuwe roman.⁶ Is dat soms iets?

Ik ben erg moe en lusteloos, eigenlijk al maanden lang.

10 Mei a.s. J.C. Bloem 50 jaar⁷

Met heel veel liefs voor gade en kroost,
steeds geheel je

Jan⁸

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat op de brief door Stols of een medewerker bij de alinea over de te versturen exemplaren bij Julius Hoste is bijgeschreven: 'gez[onden] 23/4/37'.
- 2 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.
- 3 *Dokter Heldring's groote conflict*.
- 4 Zie br.451 voor de voor Toussaint bestemde exemplaren.
De doode die zich niet verhing was in een oplage van 300 exemplaren gedrukt.
- 5 Julius Peter Hoste (1884-1954) was directeur van het te Antwerpen verschijnende dagblad Het Laatste Nieuws.
- 6 De roman *Achter groene horren* van J. van Oudshoorn (ps. van Jan Koos Feijlbrief, 1876-1951), die in 1943 bij L.J. Veen te Amsterdam zou verschijnen.
Van Oudshoorn was onder Frans Coenen medewerker van Groot Nederland geworden. Na Coenens dood in 1936 zou Greshoff na enig geharrewar enkele fragmenten uit *Achter groene horren* in Groot Nederland opnemen. (Zie Wam de Moor, *Van Oudshoorn. Biografie van de ambtenaar-schrijver J.K. Feijlbrief*, dl.2, Amsterdam 1982, p. 545-553.)
- 7 J.C. Bloem was op 10 mei 1887 geboren. Vlak voor zijn verjaardag verscheen zijn bundel *De nederlaag*. (Zie br.375 n.7.)
- 8 Bijschrijving: zie n.1.

454. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 4 mei 1937^a

4/5 '37

Beste Sander,

Thuisgekomen besprak ik de zaak met Aty. Zij meende zich te herinneren, dat bij de herdruk in Kaleidoscoop, een klein bedrag - waarschijnlijk 10 c p. ex - overeengekomen was.² Ook mij zweeft daar iets van voor den geest. Er is hierover zeker gebriefwisseld. Wil zoo vriendelijk zijn, dit eens even precies na te kijken in onze oude correspondentie. Dat wil heelemaal niet zeggen, dat ik niet bereid zou zijn het op een accoordje te gooien! Ik ben tot alles bereid; maar het is prettig eerst even precies na te gaan hoe de vork nu eigenlijk in de steel zit. Schrijf mij dit even en dan zal ik een voorstel doen.

Met die present- en recensieexx. van De Wieken *moet* een misverstand zijn: Varangot, Pannekoek, Ter Braak, Binnendijk (die mij zoo juist schreef) hebben *niets* ontvangen. Ook J.v. Nijlen en v.d. Veen.³ Ik mag wel aannemen, dat alle zes exx. weg zijn! Bovendien kreeg ik niet één bedankje, hetgeen onaannemelijk is, bij richtige verzending.

Je zult er dus wijs aan doen je pakknecht eens onder handen te nemen. En laat hem, in godsnaam als hij in verzuim is, de boel alsnog zoo snel mogelijk verzenden. Voor alle zekerheid voeg ik hier een lijstje bij.⁴

Ik zal Bob vanavond over de Pinksterreis spreken.

Antw. even p.o.

Met veel goeds en liefs h.t.h

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.
- 2 Bij het aanbieden van de herdruk van *De wieken van den molen* op 17 april 1936 (br.370) schreef Greshoff: 'Je kunt de text gansch gratis krijgen [...]'. In zijn reactie op 12 mei (br.378) schreef R.W. Haentjens Dekker, met wie Greshoff de onderhandelingen voerde, hem, hierop doelend, onder meer: 'Uw voorwaarden toch zijn zoo généreus dat dit boekje voor ons nooit een "strop" zal worden.' In latere correspondentie over deze herdruk - voorzover bewaard gebleven - is Greshoff hierop niet meer teruggekomen.
- 3 Adriaan van der Veen.
- 4 Zie br.446 n.3.

455. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 10 mei 1937¹

[Maastricht,] 10-5-37

Beste Jan,

Met gelijken post zend ik je papiermonsters voor Ursa 4, 5, 6² te drukken bij Duwaer. Het is alles van Van Gelder.³ Doch reken erop dat het drukken met 4 pags in verhouding veel duurder wordt dan met 8.

Besprek de zaak met Bob, en zend mij *alle* monsters terug + geef mij gekozen nr(s) op.

En welk papier moet ik nemen voor de Vries?⁴

Liever geen pannekoek. Dat van Binnendijk is leelijk en mooier heeft *hij* niet.⁵

M.h.gr.

t.t.

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Geen van de uitgaven van Ursa Minor is gedrukt door NV Boek-, Kunst- en Handelsdrukkerij v/h J.F. Duwaer & Zonen te Amsterdam. In 1938 zou deze firma wel een prijsopgave doen voor het drukken van *Fabels met kleurkrijt* van S. Vestdijk en *Nachtgedaanten* van Arthur van Schendel. (Zie br.542 n.5 en br.543 n.2.) Als deel 4, 5 en 6 in de reeks Ursa Minor zouden resp. *Mephistophelisch* van Menno ter Braak, *Fabels met kleurkrijt* en *Nachtgedaanten* verschijnen.
- 3 De NV Vereenigde Koninklijke Papierfabrieken Van Gelder Zonen. De fabriek voor geschept papier was sedert 1869 gevestigd te Apeldoorn.
- 4 *Atlantische balladen* van Hendrik de Vries zou worden gedrukt op Van Gelder. De bundel zou worden gedrukt bij Boosten & Stols.
- 5 *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk was gedrukt op Pannekoek. De bundel was gedrukt bij Boosten & Stols.

456. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 13 mei 1937¹

[Maastricht] 13-5-37

Beste Jan,

Er is allerwege vraag naar een prospectus voor Ursa Minor. Hierbij een ontwerp (formaat als deel 1-3).²

Verander wat je wilt, doch stuur *omgaand* de copy toe. Men huult om prospectussen.

M.h.gr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Zie br.452 n.5.

457. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 mei 1937

[Schaerbeek] 20/5 37

B.S.

Aan een van de papiermonsters heb ik een paperclip gestoken. Dat is de keuze. Dit papier en dit formaat voor de volgende trits bij Duwaer te drukken. Stel je met

prof.mr. P.N. vEyck 12 Hertelaan Wassenaar in verbinding betreffende de kopij.¹
 Antw. mij even op mijn brief, dan kunnen wij tot wederzijds genoegen die zaak definitief regelen.

Prosp. volgt morgen. Bob is niet thuis

Heel veel hartelijks vh th

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 P.N. van Eyck was betrokken bij de samenstelling van een bundel voor Ursa Minor van zijn vriend I.I. Brants.

I.I. Brants was tot 1936 correspondent voor het Algemeen Handelsblad te Londen geweest. Hij schreef in deze krant ook over Engelse literatuur. Gedichten van hem waren opgenomen geweest in Van Eycks tijdschrift Leiding.

458. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 21 mei 1937¹

[Maastricht] 21-5-37

Beste Jan,

Hartelijk dank voor papiermonsters en briefkaart. Ik heb van Eyck zoo juist geschreven.²

Wat de herdruk van je bundel³ betreft: wij hebben er nu nog een paar honderd en de verkoop staat momenteel stil. We hebben een bijeenkomst gehad met van Oorschot (onze reiziger) en onze commissarissen. Van Oorschot, die zeer voor je werk geporteerd is, bleek erg bang te zijn voor een nieuwe druk, (die toch 2000 ex zou moeten zijn om den bundel, met de krankzinnig hoge papierprijzen en belangrijk hogere kosten van brocheeren en binden à 1.90 ing te kunnen brengen), zoodat wij er niet eerder aan wilden beginnen dan wanneer we merken dat het vastleggen van een dergelijke som gerechtvaardigd is. Ik wil natuurlijk niet dat je bundel niet meer te krijgen zou zijn, en je werk in den doofpot geraken, doch je zult toch ook niet willen dat we een strop halen en met een berg exemplaren blijven zitten als het voorkomen kan worden. Van de eerste druk snijden we geen dikke stukken, al gaan wij *gaarne* accoord met het betalen van fl 0.10 per verkocht exemplaar en al was daarop niet gerekend. Voor de eventuele herdruk zullen we een en ander met een contractje vastleggen, dat is toch altijd beter.

Reken erop dat ik in dezen diligent blijf en je belangen niet uit het oog zal verliezen. Het is bedonderd dat alle grondstoffen voor het boek stijgen.

Ik hoop dat inmiddels alle recensie-ex van de Wieken safe gearriveerd zijn. Heb je nu dankjes gekregen? Ik zag behalve in de H.P. nog geen bespreking.⁴

Hier ben ik nog aan handen en voeten gebonden al zou ik er graag eens uit willen. Greet gaat begin Mei logeeren in Noordwijk (met kinderen) bij mijn zwager⁵ die een huisje heeft gehuurd.

Meulenhoff beweert nu ook een boek over Vermeer in voorbereiding te hebben.⁶
Ik zal morgen met hem confereeren.

Ik begin hoe langer hoe meer de pest aan de uitgeverij te krijgen!

Mhgr. vthh

je

Sander

P.S. schrijf even:

kan ik voor Hendrik de Vries *hetzelfde* papier nemen als voor Toussaint? Of wil je liever een soort van Van Gelder? De proeven zijn terug voor afdrucken. En welke kleur band? *Groen* voor Atlantische Balladen??⁷

Mhgr. S

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 De brief van Stols aan P.N. van Eyck is niet bewaard gebleven.
- 3 In het najaar zou Stols een derde druk van Greshoffs *Gedichten 1907-1936* opleggen. In de titel van deze druk werden de jaartallen weggelaten. (Zie ook br.481 en br.482.) Van de planovellen van deze derde druk liet Stols, met een veranderde titelpagina, in resp. 1938 en 1940 een vierde en een vijfde druk aanmaken.
- 4 *De wieden van den molen* werd besproken in de Haagsche Post van 1 mei.
- 5 Charles Victor Kemmerling (1899-1985), gehuwd met Geertruy Johanna Stols.
- 6 In 1939 zou bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam *Jan Vermeer van Delft* door A.B. de Vries verschijnen.
- 7 Hendrik de Vries' *Atlantische balladen* zou in groen linnen worden gebonden.

459. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 mei 1937¹

23/5 37

Beste Sander,

Hartelijk dank (wil die ook aan H.D. overbrengen) voor de goede regeling. Meld mij nu eens even de preciese verkoop. Het mij toekomende bedrag, zoo ong. honderd pop, kun je natuurlijk, wanneer je dat beter schikt in termijnen voldoen. Stort het dus, precies zooals het je het beste uitkomt, op de Amsterd. Bank te *Arnhem*.

Van de W.[ieken] v/d M.[olen] heb ik de bedankjes binnen.

Is voor H.deVr² niet wat *steviger* papier te vinden. Bob houdt *heelemaal* niet van dat papier v Toussaint.³ *Groene* band. Vraag H.d.Vr. om zijn *handteekening*.

Met heel veel liefs vthh

en nogmaals hart. dank

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.
- 2 *Atlantische balladen*.
- 3 *De doode die zich niet verhing*.

460. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 25 mei 1937¹

25-5-37

Beste Jan,

Is het de bedoeling de handteekening van Hendrik de Vries te laten graveeren, of zijn naam door hem geschreven?

Stuur me omgaand een van beide kaarten terug.

J. GRESHOFF
 Verzamelde Gedichten, derde druk. ing. 1.90 geb. 2.50
 De Wicken van den Molen, dialogen. ing. 0.60 geb. 0.90
 Uitgaven van A.A.M. Stols' U.M., Maastricht.

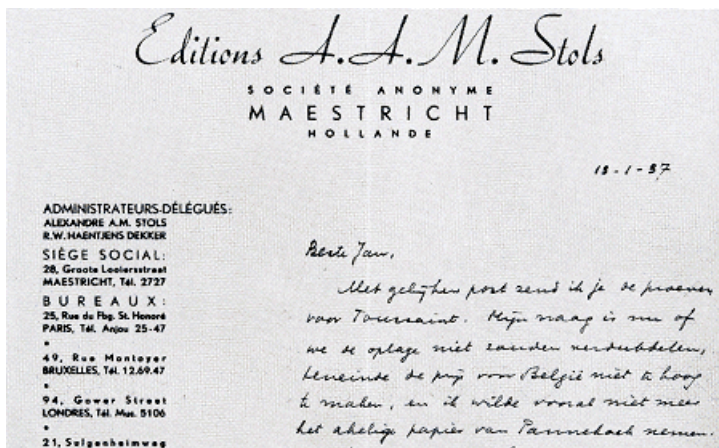
Door Stols als reclame vervaardigde prentbriefkaart met portret van Greshoff.

Staande de redactie van Groot Nederland, v.l.n.r.: Jan van Nijlen, S. Vestdijk en Greshoff; zittend de poëziechroniqueur van het tijdschrift, D.A.M. Binnendijk, 1937.

M.B.B. Nijkerk.

Stols aan Greshoff op briefpapier van Editions A.A.M. Stols S.A., 13 januari 1937.

Voor de Vries² heb ik papier van Van Gelder (wit) besteld.

Stuur me de prospectus U.M. 1-3 aangevuld en verbeterd terug.

Greet gaat de volgende week met de 3 kinderen naar Noordwijk. Dat zal dus verandering van plannen brengen. Doch jullie kunt toch in Maastricht logeeren.

Schrijf dan uur van aankomst, dagen dat jullie hier logeert enz. - *precies*. Want ik blijf in Maastricht.

Met hgr vhth

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij N.V.

2 *Atlantische balladen*.

461. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 mei 1937,^{1, 2}

Beste Alexis,

In haaste

Hartelijk dank voor de afrekening.

Hierbij de Vries: ik vind de *geschreven* naam mooier dan de handtekening en jij?³ Als we komen (90% kans) is het Vrijdag 11 Juni in gezelschap van Jhr. dr. J.V. de Sturler en gade⁴ met wie wij een autotochtje door de achterhoek maken

Ik krijg een Indische roman *veel* te lang voor G.N.

Schrijf jij maar eens a/d schrijfster als je er zin in hebt.

Titel:

Wat wij Indië Brachten

door Franciska van Swieten

zijnde mevr. M. Wallig-Roelofsema

65 Fred Hendriklaan Zeist

Als je er wat voor voelt moet je er geen gras over laten groeien, want ze gaat weer weg.

Ik houd het M.S. hier zolang hier[*sic*] vast, tot zij mij machtigt het naar jou te zenden.⁵

Heel veel liefs vh.t.h.

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Greshoff in deze brief antwoordt op Stols' brief van 25 mei (br.460) over een bezoek aan Maastricht en het feit dat R.W. Haentjens Dekker, bij afwezigheid van Stols, Greshoff antwoordt op 27 mei (br.462).
- 2 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.
- 3 Op de band van Hendrik de Vries' *Atlantische balladen* werd in tegenstelling tot de andere uitgaven van Ursa Minor waar de handtekening van de auteur op de band was gestempeld, De Vries' naam in diens handschrift afgedrukt.
- 4 Jean Victor de Sturler (1907-1979) was een achterneef van E. du Perron. Zijn moeder had in 1932 de zorg voor Du Perrons zoontje Gille op zich genomen; hijzelf werd in 1936 voogd van Gille, in welke hoedanigheid Greshoff regelmatig met hem te maken had.
- 5 *Wat wij Indië brachten* van Franciska van Swieten (ps. van M. Wally-Roelofsma, geb. 1903) is niet verschenen.

462. Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker) aan J. Greshoff, 27 mei 1937¹

[Maastricht] 27 Mei, 1937.

Hooggeachte Heer Greshoff,

Bij afwezigheid van Sander opende ik vanmorgen Uw brief, en schreef naar die Zeister dame,² opdat zij U machtige haar manuscript aan ons te sturen. Ik ben nieuwsgierig of het wat is.

Wat de tweede (of derde?) druk van Uw gedichten betreft, zou ik U willen vragen of het niet mogelijk is dat U daar zelf een voorrede voor schrijft Wellicht dat wanneer zij van Uw hand is, dat men haar ook zal lezen, wat in negentig van de honderd gevallen wel niet het geval zal zijn geweest met die van Vestdijk.³

Gaarne Uw antwoord over een en ander tegemoet ziend, teken ik, met vriendelijke groeten en de meeste hoogachting,

R.W. Haentjens Dekker

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 De brief van R.W. Haentjens-Dekker aan mevrouw M. Wally-Roelofsma is niet bewaard gebleven.
- 3 Vanaf de derde druk van Greshoff's *Gedichten* is de inleiding van S. Vestdijk voor de tweede druk, *Hemelsche en aardsche poëzie*, weggelaten, zonder dat daarvoor een inleiding van Greshoff in de plaats kwam.

463. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 31 mei 1937¹

Maastricht, 31 Mei 1937

Beste Jan,

Ik heb de handtekeningstempel van Hendrik de Vries besteld en wel de naam voluit.

De recensies die je opgaf over de deelen Ursa Minor om in het prospectus te voegen bezit ik niet. Wil je me deze even toezenden?

Wij hebben aan Mevrouw Wallig Roelofsma te Zeist geschreven om haar Roman. Zij antwoordde inmiddels dat zij je machtigde om het manuscript² aan mij te zenden. Indien je het niet alreeds verzonden hebt doe mij dan het genoegen en zend het naar Greet, adres 'Klein Kempenhout, Beethovenweg 7, Noordwijk aan Zee', waarheen ik ook vertrek.

Ik heb n.l. besloten om toch maar enkele dagen vacantie te nemen want ik was er hard aan toe. Dat zal dan helaas ook de reden zijn waarom ik jullie Vrijdag 11 Juni niet in Maastricht zal kunnen ontvangen. Doch mocht je toch over Maastricht komen

probeer dan gerust of ik thuis ben. Jullie kunt dan ook bij mij logeeren dat brengt geen moeilijkheden mee. Doch mocht ik er niet zijn houdt het mij dan ten goede.

Ik ga morgen op reis en ben dan Uiterlijk Donderdagavond in Noordwijk.

Inmiddels met hartelijke groeten, ook voor Atie,

tàt.

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 De brief van mevrouw M. Wally-Roelofsma aan Stols over haar roman *Wat wij Indië brachten* is niet bewaard gebleven.

464. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 1 juni 1937¹

[Maastricht] 1-6-37

Beste Jan,

Mijn vertrek naar Noordwijk een dag uitgesteld omdat mijn zuster gisteren een dochter heeft gekregen.²

Ik kreeg net staal groen ballon-linnen voor de Vries.³ Ga je daarmee accoord? Zal met goud wel fraai staan.

Stuur even bericht naar Noordwijk a/Z.

Klein Kempenhout

Beethovenweg 7

M.h.gr.

je

S.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Op 31 mei was Alida Auguste Charlotte geboren, de dochter van Geertruy Johanna Kemmerling-Stols (geb. 1905) en Ch.V. Kemmerling.
- 3 *Atlantische balladen*.

465. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, na 1 juni 1937^{1, 2}

Beste Xander,

Gisteren zond ik je het gevraagde M.S.³ Denk er om: ik heb het *niet* gelezen, daar had ik geen tijd voor over, daar het van wegen zijn omvang al niet in G.N. kan.

Ik ben benieuwd of het wat is.

Ik vind het ballon linnen *iets* te groen: ¼ toon donkerder zou wellicht deftiger zijn.⁴ Maar een dringend verzoek: spoed.

Laat het *zoo gauw mogelijk* verschijnen

Schrijf ernstig[?] aan den binder, dat hij er achter heen zit.

Wanneer kan het *klaar* zijn?

Kun je van je verblijf in Noordwijk geen gebruik maken om er persoonlijk contact te zoeken met P.N. vEyck over Brants⁵

Geniet van je vacantie!

Veel liefs voor gâ en kroost.

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat de brief zowel naar br.463 van 31 mei als br.464 van 1 juni verwijst.
 - 2 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.
 - 3 *Wat wij Indië brachten* van M. Wally-Roelofsema.
 - 4 Het linnen voor de band van Hendrik de Vries' *Atlantische balladen*.
 - 5 Er zijn geen brieven van Stols aan Van Eyck over Brants' bundel bewaard gebleven. (Zie br.456 n.2.) P.N. van Eyck woonde sinds 1935, toen hij benoemd werd tot hoogleraar in de Nederlandse letterkunde aan de universiteit van Leiden, te Wassenaar. Op 7 juni zou hij aan Stols schrijven: 'Door influenza ben ik enige dagen buiten gevecht gesteld geweest. Mocht U nog hier kunnen komen, dan zal ik U gaarne ontvangen. U zoudt mij dan even kunnen opbellen [...]. Er is een busje van Noordwijk aan Zee naar Wassenaar [...]. Wat Brants betreft, hij is juist weer in een bui, waarin hij weinig toegankelijk is, maar ik zal mijn best doen. Haast moet men eigenlijk nooit met hem maken en Greshoff had gezegd dat het voldoende is wanneer de kopie voor 1 Aug. in Uw bezit komt.'
- In het archief van Van Eyck berust een groot aantal autografen en typescripten van gedichten van Brants. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Van Eyck, omslag Brants, sign. E 453 B 2.)

466. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, na 2 juni 1937¹

Noordwijk, Dinsdag

Beste Jan,

Is deze kleur beter? 'Nieuw'²

Van P.N.v.E. heden bericht dat ik met hem kan komen praten, doch dat Brants weer in een bui is dat hij liever niet uitgeeft, en dat ik toch vóór 1 Aug. geen copie verwachten kan.³

Ik blijf tot Maandag 14 hier. Tot mijn spijt zal ik je dus niet in Maastricht zien, doch daar ik onbestorven weduwnaar zal zijn hoop ik de gelegenheid te hebben een weekend naar Brussel te kunnen komen.

Wil je me even, tezamen met bericht over de kleur groen, melden wanneer je weer in Brussel terug bent?

M.h.gr. ook voor Aty

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Stols in br.464 van 1 juni meedeelt dat hij zijn vertrek naar Noordwijk een dag heeft uitgesteld.
- 2 Waarschijnlijk is een nieuwe kleur linnen voor de band van Hendrik de Vries' *Atlantische balladen* bedoeld. (Zie br.464 n.3 en br.465 n.4.)
- 3 Zie br.465 n.5.

467. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 juni 1937¹

9/6 '37

Beste Alex,

De tocht met de Sturler's gaat *niet* door. Wij zijn nu hier tot 2 July. Van 2-9 July in Parijs met oma Greshoff. Van 14 July-2 Sept. naar Antibes. Reken daar op.

Deze kleur *nieuw*. is mij sympathieker.² En jou?

Laat die bundel wat opschieten aub!

Zou het mogelijk zijn de exx. 1 July het huis uit te hebben?

Met veel liefs voor gade en kroost

Een stevige hand

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.
- 2 Zie br.466 n.2.

**468. Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker) aan J. Greshoff,
9 juni 1937¹**

Maastricht, 9 Juni 1937

Zeer geachte Heer Greshoff,

Zoudt U ons omgaand willen mededeelen of U ermee accoord gaart [*lees: gaat*] dat het omslag voor *Atlantische Balladen* gemaakt wordt van hetzelfde papier dat ook gebezigd werd voor het omslag van 'De Doode Die Zich Niet Verhing', zoodat wij dit papier kunnen bestellen?² Het boek wordt thans afgedrukt.

Gaarne Uw bericht tegemoetziende, teekenen wij,

Met de meeste hoogachting,

A.A.M. Stols' Uitgeversmij

R.W. Haentjens Dekker

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Naast de in linnen gebonden exemplaren bestaan er van een aantal uitgaven van Ursa Minor ook gebrocheerde exemplaren in een chamoiskleurig papieren omslag met flappen. Op het omslag is de handtekening die op de linnen band in goud gestempeld is, gedrukt in zwart. Dit papieren omslag is op Franse wijze bij de gebonden exemplaren meegebonden, waarbij de flappen werden afgesneden. Mogelijk vormen deze exemplaren het deel van de oplage dat niet door Stols in de handel werd gebracht, en waren ze als recensie- en presentexemplaren bedoeld. De gebrocheerde editie van Hendrik de Vries' *Atlantische balladen* is in een papieren omslag van een zwaardere kwaliteit dan sommige andere delen uit de reeks verkrijgbaar gesteld. (Zie ook br.469 n.3.)

**469. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (R.W. Haentjens Dekker),
10 juni 1937**

[Schaerbeek] 10/6 37

Z. Geachte H.D.

Accoord! Voor De Vries¹ hetzelfde omslag als voor Toussaint.² Wilt u er een beetje spoed achter zetten. Het boekje zou eigenlijk vóór 1 July i/d handel moeten zijn.

Met vr.gr en onderscheiding

uw dw

J.G.³

Eindnoten:

1 *Atlantische balladen.*

2 *De doode die zich niet verhing.*

3 Op deze brief is door Haentjens Dekker bijgeschreven: '165 vel Banzay mat no 722 - 135 gram. 22 Kls p.r.'

470. A.A.M. Stols' Uitgeversmij. (J. Metz) aan J. Greshoff, 14 juni 1937¹

[Maastricht,] 14 Juni 1937

Zeer geachte Heer Greshoff,

Gaarne zouden wij van U vernemen welke korting wij de firma A. Manteau te Brussel op *De doode die zich niet verhing* kunnen toestaan, speciaal met het oog op wederverkoop. aan den boekhandel in België.

Kan de korting op den band 30% bedragen?

Gaarne Uw bericht tegemoetziende, teekenen wij,

Met de meeste hoogachting,

A.A.M. Stols' Uitgeversmij.

J. Metz²

Eindnoten:

1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 Op de briefkaart is door Greshoff bijgeschreven: 'Hoe weet ik dat?? daarvoor moet men de inkoopprijs v/d band kennen! Doe *precies* als met uw andere uitgaven in dit geval! 60% of 30% v/d band het is wel *veel*'.

De briefkaart is afkomstig uit het archief van Stols, daarom moet worden aangenomen dat Greshoff de kaart met zijn bijschrijving heeft teruggestuurd aan Uitgeverij A.A.M. Stols.

471. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 14 juni 1937¹

[Maastricht] 14-VI-37

Beste Jan,

Met gelijken post zend ik je de proeven van 'Gedichten'² Ik heb *zoveel mogelijk* ieder gedicht op een blz gezet, doch het kon niet *altijd*. Houd dus de indeeling zooals ze nu is. Het formaat wordt even hoog en iets breder ($\pm \frac{3}{4}$ cm).

Wil je alles *grondig* nalezen en me dan alles inclusief jouw (of andermans) voorrede toezenden?

Ik hoop dat ik het boek zal kunnen uitgeven à 1.90 ing 2.50 geb. Doch het moet dan een vrij groote oplage (2000 denkelijk) worden. Het is een heel waag!³

We zullen nu een contractje opmaken. Blijft dus de afspraak fl 0.10 per ex verkocht? Of hoe wil je de zaak regelen? Thans liever *geen* grand papiers.

Ik heb het in Noordwijk heerlijk gehad en zie nu weer tegen het werk op, al voel ik dat ik wat krachten heb opgedaan.

Met hartelijke groeten ook aan Aty

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 De derde druk van Greshoffs *Gedichten*. (Zie br.458 n.3.)
- 3 *Gedichten 1907-1936* was in een oplage van 2000 exemplaren verschenen. Op 1 oktober (br.506) zou Stols aan Greshoff melden nog ruim 100 exemplaren hiervan in voorraad te hebben. In het najaar van 1937 zou een derde druk en in mei 1938 al een vierde druk moeten worden opgelegd. De oplagen van deze drukken bedroegen waarschijnlijk 1000 exemplaren elk. Uit Stols' afrekening van 18 januari 1938 (br.526) blijkt dat tot op dat moment 411 exemplaren van de derde druk van *Gedichten* waren verkocht.

472. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 juni 1937¹

15/6 37

Beste Xander,

Hart. dank voor de proeven.²

Ik ben het op één punt met je indeeling *niet* eens

- 1 Prodomo is één gedicht: dus *achter* elkaar zetten: 3 strofen per blz.

Janus Bifrons:

ieder sonnet op een *aparte* blz. zoodat iedere Ego *naast* zijn alter Ego komt.

Verder prima. krijg ik revisie van deze [:vo]oral?

- 2 Zou een voorrede noodzakelijk zijn?³ Als we nu de text eens zóó gaven. Me dunkt, dat het boekje nù geen introductie meer behoeft.
- 3 Geen groot papier: heel jammer, maar niets aan te doen! Waarom niet 6 exx???
- Laat het geheel aan jou over.
- 4 Stuur mij eens een monster papier ook om het juiste formaat te zien. Zoo *juist* mogelijk! Ik v[:ind] de maat die jij opgaf *erg* klein.
- 5 Proeftitel blad.

- 6 Zou je mij als bandje willen geven:
 model David de Jong, maar dan in marineblauw met *zilver* in pl. van goud.
 alleen titel op de zij en op het plat mijn *handteekening*.⁴
 7 is 2.25 ing 2.90 geb. nu niet mogelijk? heusch, maakt dat nu zoo'n verschil -
 8 10 c per ex. acc.
 contr.[act] best.[el?] *brief*. is [xxx] goed. met alles er precies [:xxx].

Schrijf eens even. ook over Herman vdBergh⁵

Wat zei vEyck?⁶
 Heel veel liefs v ons allen
 geheel je
 Jan

Kom je nog deze dagen?

antw. op 8 punten a.u.b.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.
- 2 In de Kaleidoscoop-editie van Greshoffs *Gedichten 1907-1936* waren zijn gedichten gestapeld. In *Gedichten* zou ieder gedicht op een aparte bladzijde beginnen. *Gedichten* zou een formaat van 13,5 × 19,5 cm krijgen. *Gedichten 1907-1936* had een formaat van 13 × 19,5 cm.
- 3 De derde druk van *Gedichten* zou zonder voorrede uitgegeven worden.
- 4 Wij hebben geen exemplaren van Stols' uitgave van David de Jongs *De steenen doolhof* onder ogen gehad. Op het voorplat van Greshoffs *Gedichten* staat zijn handtekening in goud op een grasgroen fond afgedrukt; er zijn eveneens exemplaren in een beige-gele band bekend, waarop de handtekening en de rugtitel in bruin is gestempeld.
- 5 Begin juni (br.474) zou Greshoff aan Stols schrijven dat M.B.B. Nijkerk accoord ging met de opname van de verzamelbundel van Herman van den Berghs gedichten in Ursa Minor.
- 6 Begin juni (br.465) had Greshoff Stols gesuggereerd tijdens zijn verblijf te Noordwijk een bezoek te brengen aan P.N. van Eyck te Wassenaar om te overleggen over de voor Ursa Minor bestemde bundel van I.I. Brants.

473. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 15 juni 1937¹

[Maestricht] 15-6-37

Beste Jan,

van Eyck schrijft me zoojuist dat hij met Brants goed is opgeschoten met den bundel.²

Alleen vrees ik dat deze bundel nog niet uit de Meidoorn zal kunnen gezet worden, want Brants verlangt *meer* regels per blz dan Binnendijk.³ Dit beteekent dus zetten

uit een kleiner corps dan 14, dus 12. En ik zou je dan willen voorstellen om U.M. IV door mij te laten drukken uit de *Bembo*, een prachtige letter.⁴

Zou je dan IV dan in ieder geval in formaat niet uniform houden met I-III?

Laat even iets hooren.

Wat het prospectus betreft: ik vroeg je om de kritieken die ik niet bezit. Doch lijkt het je erg belangrijk die erbij te hebben? Anders wilde ik het liefst nu in proef maken volgens de copij die ik je gezonden heb.

De Vries⁵ is afgedrukt, doch wij zullen nog 10 dagen moeten wachten op het Banzai-omslag dat bij de fabriek momenteel is uitverkocht. En dan moeten we zeker nog 14 dagen rekenen voor het binden (vouwen en naaien met de hand enz).

Geduld dus....

Je bestelling ontvangen. Ze wordt vandaag uitgevoerd. Ik kom zodra ik geld voor de trein heb, een dagje over. Doch ik ben nog doodarm.

Met hartelijke groeten

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Editions A.A.M. Stols. Société Anonyme. Maestricht, Hollande.
- 2 Op 14 juni had P.N. van Eyck aan Stols geschreven: 'Vandaag heb ik Brants bij mij gehad en wij zijn goed opgeschoten. alleen zou ik graag even van U willen vernemen, hoeveel regels U per bladzijde denkt te doen zetten. Liefst niet te weinig. Meer dan bij Binnendijk bv.'
- 3 Het langste gedicht uit *Onvoltooid verleden* telt zevenentwintig regels.
- 4 De vierde uitgave van Ursa Minor, *Mephistophelisch* van Menno ter Braak, is gezet uit de Bembo, nadat Stols enige tijd had overwogen de letter Meidoorn van S.H. de Roos te laten gebruiken. (Zie br.467 n.3.)
De Bembo was in 1929 door Stanley Morison ontworpen. Deze letter heeft weinig of geen interlinie nodig. (Zie voor deze letter: Huib van Krimpen, *Boek over het maken van boeken*, Veenendaal 1986², p. 243.)
- 5 *Atlantische balladen*.

474. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, juni 1937¹

Beste Sander,

In Noordwijk ben je onvindbaar!

1. Bob *volledig* accoord met uitgave Herm. v/d Bergh² handel deze zaak dus rustig af en we kunnen dan nòg zien welke bundel éérst verschijnt
2. Ik heb wel eenig bezwaar tegen een andere letter dan Binnendijk.³ Ik had zoo gaarne telkens iedere 'groep' van 3 of 4^{nos} *gelijk* gehouden.
Jij en niet Brants bepaalt *hoeveel* regels er per blz. komen: jij bent *boek*-maker, hij *verzen*-maker. Jij bepaalt toch ook niet hoeveel voeten zijn verzen moeten hebben.⁴
Overweeg dit eens. Wanneer dus UM IV bij B. en S. komt, dan zou ik zeggen: precies als Binnendijk⁵
3. In mijn vorige brief vergat ik nog: wil je *a.u.b.* het portret van Leirens vervangen door het portret dat jij op je kantoor hebt hangen dat van Jan uit Portugal.⁶
4. De recensies heb ik ook *niet*. B.⁷ en T.v.B.⁸ hebben ze natuurlijk. Erg belangrijk is dit *niet*.
5. Is het niet het beste: Hendrik de Vries⁹ per 15 Sept. i/d handel te brengen. Wij kunnen *onze* exx. dan al [xxx] kwijt[?]

Veel liefs vhlth
geheel je
Jan

5 = te beantw.

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de zinsnede 'In Noordwijk ben je onvindbaar'; Stols zou tot 14 juni in Noordwijk blijven.
- 2 Herman van den Bergh (1897-1967) had in 1917 de bundel *De boog* gepubliceerd, in 1925 gevolgd door de bundel *De spiegel*, die als speciale aflevering van het tijdschrift *De Vrije Bladen* verscheen. Van zijn poëzie ging een grote invloed uit, evenals van zijn theoretische proza gebundeld in *Nieuwe tucht. Studiën over litteratuur* (1928). Op 12 juni had Van den Bergh aan Greshoff, in antwoord op diens niet bewaard gebleven voorstel zijn verzamelde gedichten in *Ursa Minor* uit te geven, geschreven: 'Voor uw denkbeeld kan ik inderdaad veel voelen. Zelf zou ik nooit aan her-uitgave gedacht hebben: maar de namencombinatie Stols-Greshoff lokt mij rondweg gezegd aan.' Er zou geen bundel van Herman van den Bergh als uitgave van *Ursa Minor* verschijnen. In 1954 zou *Verzamelde gedichten* van Van den Bergh bij Stols verschijnen, waarin alleen zijn *De boog* en *De spiegel* werden herdrukt.
- 3 *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk, *De doode die zich niet verhing* van F.V. Toussaint van Boelaere en *Atlantische balladen* van Hendrik de Vries waren alle gezet uit de door Jan van Krimpen ontworpen Lutetia.
Omdat de bundel van I.I. Brants, die aanvankelijk als vierde uitgave van *Ursa Minor* was bedoeld, niet is verschenen, is niet na te gaan of Stols aan Greshoffs verzoek gevolg zou hebben gegeven. Uit Stols' brief van 15 juni (br.474) zou kunnen worden afgeleid dat hij van plan was om voor de bundel van Brants de Meidoorn van S.H. de Roos te laten benutten; Stols overwoog

deze en volgende Ursa Minor-uitgaven te laten drukken bij de firma v/h J.F. Duwaer & Zonen te Amsterdam. Duwaer had deze letter in augustus 1936 van de geliquideerde De Heuvelpers overgenomen. (Zie Inleiding, p. X.)

Mephistophelisch van Menno ter Braak, dat in de plaats van Brants' bundel als vierde uitgave van Ursa Minor zou verschijnen, zou worden gezet uit de Bembo. De bundel zou gedrukt worden door Boosten & Stols.

4 Zie br.473 n.2.

5 Zie n.3.

6 Het is niet bekend op welk portret door Jan Greshoff Jr. Greshoff hier doelde. De portretfoto door Henri Grèce te Brussel op de prospectus van *Gedichten 1907-1936* werd op het prospectus voor *Gedichten* vervangen door een andere portretfoto door Grèce.

7 Ten behoeve van een prospectus voor de reeks Ursa Minor zou Stols passages kiezen uit de recensies door Menno ter Braak en H. Marsman van D.A.M. Binnendijks *Onvoltooid verleden*. (Zie br.452 n.5 en br.463.)

8 Ten behoeve van een prospectus voor de reeks Ursa Minor zou Stols een citaat kiezen uit het oordeel door Arthur van Schendel over F.V. Toussaint van Boelaeres *De doode die zich niet verhing*. (Zie br.452 n.5 en br.463.)

9 *Atlantische balladen*.

475. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 16 juni 1937¹

[Maastricht] 16-6-37

Beste Jan,

Dank voor je brief van 15 dezer²

1 ° Prodomo zal ik dus in 3 strofen per blz zetten

in Janus Bifrons telkens op aparte blz Ego en Alter Ego

2 ° Een voorrede lijkt me niet noodzakelijk. We zullen ze dus weglaten

3 ° Als ik nog kans zie om op dat formaat grand papiers te maken, dan gaarne.
Doch het is nooit in voorraad en 't moet met een klein partijtje uit Engeland komen. Is dus duur...

- 4° Ik kan je geen monster papier zenden. Je moet tegenwoordig nemen wat je krijgen kunt. Fabriceeren duurt 4 à 5 mnd en je moet dan 1000 kilo nemen, wat we niet noodig hebben. We maken het boek niet groter omdat dan de papierprijs te hoog wordt en de indeeling wordt er niet fraaier op.
- 5° Proef titelblad zal ik zenden tezamen met revisie van de [xxx] waar fouten in zijn.
- 6° Bandje kan wel blauw en zilver worden en ik ben bereid om handtekeningstempel te laten maken, doch het linnen kan niet duurder worden dan dat voor de Kal.[eidoscoop] gebruikt wordt. Dergelijke banden zijn thans véél duurder geworden, en een bandje als om David de Jong³ wordt onbetaalbaar. De kleur zal dus ± worden als om de beide Mauriacs en Larbaud uit de Kaleid.⁴ of moet het donderder[*less*: donkerder] zijn?
- 7° Neen, het boek *moet* onder de 2 gulden ingenaaid te krijgen zijn. Dus 1.90 ing, 2.50 geb.
- 8° Ik zal contract opmaken

Over van Eyck en Brants heb ik je geschreven.

Ik weet niets van Herman van den Bergh. Wat bedoel je. Wordt dit een U.M.⁵ Stuur mij *zoo spoedig mogelijk* de proeven van je bundel terug, opdat ik alles voor druk gereed kan maken en papier bestellen. Het cliché (naar Henri Grèce)⁶ is klaar, doch ik heb geen afdrukken.

Met hartelijke groeten

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Zie br.473 voor de corresponderende vragen bij Stols' antwoorden.
- 3 *De steenen doolhof*.
- 4 Thérèse Desqueyroux en *Het einde van den nacht* van François Mauriac, die resp. in 1936 en 1935 als deel 7 en 8 van de reeks Kaleidoscoop waren verschenen, waren gebonden in een bruine linnen band, evenals de in 1935 als deel 9 verschenen vertaling van *Fermina Marquez* van Valéry Larbaud. *De arme hemdenmaker* van Larbaud, waarvan de eerste druk in 1932 en de tweede druk in 1935 of 1936 als deel 4 van de reeks verschenen was, is alleen gecartonneerd in een lichtcrèmekleurig omslag verkrijgbaar geweest.
- 5 In de eerste week van juni (br.467) had Greshoff aan Stols geschreven dat M.B.B. Nijkerk en hij het er over eens waren Herman van den Bergh om een bundel voor Ursa Minor te vragen. Deze bundel is niet in de reeks verschenen.
- 6 Als frontispice in *Gedichten 1907-1936* was een portretfoto van Greshoff door Charles Leirens gebruikt. Op de prospectus, de omslag en tegenover de titelpagina van de derde druk van *Gedichten* zou een portretfoto van Greshoff door Henri Grèce te Brussel worden afgedrukt. Deze laatste foto zou ook benut worden voor een briefkaart die Stols als reclame voor Greshoff's *Gedichten* zou vervaardigen. (Zie ill. p. 311.)

476. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 juni 1937

[Schaerbeek] 16/6 37

B. Sander,

De boeken onder dankzegging in goede orde ontvangen.

Nu schijnt, volgens bericht van P.N.vEyck, die zonderlinge Brants in ééns weer wèl te willen en zelfs een dikkere bondel;¹ *regel jij dat*.

Ik voel het *meest* voor een [xxx] [xxx] Binnendijk² en de Vries³ [xxx] wanneer men *niet* tot de Heuvelpers⁴ overgaat. Méér op een blz. wordt toch ook weer duurder! H.v.d.Bergh⁵ kan dan *daarna* komen.

Regel jij alles te beste met die twee snoeshanen (Brants, kleinzoon [:va]n Staring)⁶ en (mr H.v.dBergh joodsch NSB-er.)⁷

Met veel liefs vthh

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Na Van Eycks brief aan Stols van 14 juni dateert de eerste bewaard gebleven brief van 22 juni. (Zie br.484 n.3.)

2 *Onvoltooid verleden*.

3 *Atlantische balladen*.

4 De Heuvelpers van S.H. de Roos, Menno Hertzberger en P. May was al in 1935 gestaakt. Voor deze pers had De Roos speciaal zijn letter Meidoorn ontworpen. Deze letter was in 1936 in eigendom overgegaan aan de firma v/h J.F. Duwaer & Zonen te Amsterdam, bij welke drukkerij Stols overwoog de volgende uitgaven van Ursa Minor te laten drukken. (Zie C. van Dijk, *S.H. de Roos en zijn(?) Heuvelpers*, in *Boek, bibliotheek en geesteswetenschappen. Opstellen door vrienden en collega 's van dr. C. Reedijk geschreven [...]*, Hilversum 1986, p. 87-94.)

5 Zie br.467 n.2 en br.457 n.5.

6 Biografische gegevens over I.I. Brants zijn niet achterhaald.

7 Sinds 1934 was Herman van den Bergh lid van de Nationaal-Socialistische Beweging. (Zie Jaap Meijer, *Herman van den Bergh 1897-1967. Een documentatie*, Heemstede 1977, p. 32-33.)

477. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 17 juni 1937¹

[Maastricht] 17-6-37

Beste Jan,

Nu begrijp ik de Van den Bergh mystificatie. Ik heb hem direct over de door jou aangegeven punten geschreven.²

Ik zal P.N.v.E. schrijven dat het niet gaat, méér regels op een blz.³ Van Eyck en zijn keutelarijen kennende *durf* ik dat deel van Brants niet aan Duwaer toe te vertrouwen. We kunnen dan beter eventueel v.d. Bergh aan Duwaer geven.

Ik schreef je reeds dat cliché portret Portugal⁴ gemaakt is, doch ik heb er geen afdrukken van. Dat is dus al in orde.

Het prosp. U.M. zal ik zónder verdere recensies maken.

Ja, laten we Hendrik de Vries⁵ liever uitstellen tot het nieuwe seizoen. Ik kan dan ook de 3 U.M.'s nog eens aan mijn reiziger meegeven.

Met hartelijke groeten

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Grootte Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Bedoelde brief van Stols aan Herman van den Bergh is niet bewaard gebleven. Op 25 juni zou Van den Bergh aan Stols schrijven: 'Wil mij excuseeren, dat ik U zoo lang op antwoord deed wachten. [...] U weet, hetgeen ik den heer Greshoff heb geschreven. In aansluiting daarop thans dit: Gedurende het week-end zal ik in mijn bundels "De Boog" en "De Spiegel" aangeven wat m.i. voor herpublicatie in aanmerking komt; ik heb er zeer weinig uit weg te laten... en niets aan toe te voegen. Een voorrede? Ik heb er persoonlijk niets tegen; maar strookt zulk een voorwoord juist met den stijl van Uw reeks "Ursa Minor"? [...] Afstand doen van ieder honorarium - stellig. Dat is, jammer genoeg, het weinige dat ik tot het welslagen van Uw uitgave kan bijdragen.'
- 3 Genoemde brief van Stols aan P.N. van Eyck is niet bewaard gebleven.
- 4 Bedoeld is een portretfoto van Greshoff door Jan Greshoff Jr., die aanvankelijk voor het prospectus van *Gedichten* zou worden gebruikt. (Zie br.467 n.6.)
- 5 *Atlantische balladen*.

478. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 juni 1937¹

17/6 37

Beste Sander,

Goed, geen voorrede.²

Kun je niet een paar exx. op simili japon (zwaar) laten drukken en de vellen (als ze groter zijn dan het door jou gebruikte papier) laten afsnijden. Die scheprand komt er niet op aan. Zie wat je doet.

Papier liefst een beetje opdikkend, dat het boek wat meer ‘oogt’ in boekhandelarenzin.

Linnen-Kaleidoskoop accoord: maar *aub* donkerder blauw of *groen* als het maar *donker* is.³

Contract of brief is mij al om het even

H.v.d.B.⁴ weet je nu wel. Je schijnt uit Noordwijk met de noorderzon vertrokken te zijn, zonder achterlating van adres!!

Wil je een ex. van Us Krige⁵ ter bespr. zenden aan prof.dr. M.S.B. Kritzinger 221 Statiestraat Pretoria. (hij is hoogleeraar Nederl. t. en Lett. a/d Universiteit Pretoria en heeft veel gezag én invloed)⁶

Dit is alles.

Van 4-9 July zijn we in Parijs om Oma Gresh. (bij de 80!) de tent.⁷ te laten zien. Daar was ze niet van af te brengen en ze inviteert ons. Dus zodoende...

15 July gaan we naar het wufte Zuiden. Mik dus je komst tusschen nù en 2 July. Want, tusschen 9-15 is er veel te beredderen voor Aty.

Is Greet ook weer in Maastricht

Met heel veel liefs v allen.

geheel je

Jan⁸

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.
- 2 In *Gedichten* zou geen voorrede worden opgenomen, hoewel Greshoff gevraagd was zelf een voorrede te schrijven. (Zie br.462.)
- 3 De band van de derde druk van *Gedichten* is groen of beige-geel. (Zie br.472 n.4.) Exemplaren op simili japon zijn ons niet bekend.
- 4 Herman van den Bergh.
- 5 In juni was bij A.A.M. Stols te Maastricht de bundel *Afrikaanse versameling* door Uys Krige verschenen. Dirk Coster had een inleiding voor deze bundel geschreven. Uys Krige (geb. 1910) was een Zuidafrikaanse schrijver, die regelmatig meewerkte aan Costers tijdschrift *De Stem*.
- 6 Matthijs Stefanus Benjamin Kritzinger (1896-?) was hoofdredacteur van het Zuidafrikaanse tijdschrift *Ons Tydskrif*. Kritzinger werkte regelmatig mee aan Groot Nederland.
- 7 De 'Exposition Internationale des Arts et des Techniques dans la Vie Moderne' die te Parijs werd gehouden. Door een internationale jury werden van de inzendingen in de afdeling grafische kunsten onderscheidingen toegekend aan Lettergieterij Amsterdam, Joh. Enschedé en Zonen, Charles Eyck, S.H. de Roos, J.F. van Royen en Stols.
- 8 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'gez.[onden] 18/6/37'.

479. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 juni 1937¹

18/6 37

Beste X,

Als je met V.d.B. tot iets komt hoor ik het wel.² Rustig aan.

de Vries 15 Sept³

Brants 15 Nov.⁴

v/dBerg 1 April.

Bèst, neem Brants in Maastricht. Hij wil zijn deeltje uitbreiden en zèlf betalen.

Daar is niets tegen. Regel dit zoo *schappelijk* mogelijk.

Maar is het mogelijk *onze* exx. DeVries voor de gr. vac. d.w.z. voor 13 July te hebben??? Ik ben zeer benieuwd naar dat boekje.

Nog een ding over bandje herdruk gedichten.⁵ *Heel* eenvoudig en goedkoop: best. Maar toch een beetje smakelijk a.u.b. Ik zou zoo graag op *donkergroen* of

donkerblauw op de rug de titel met een nogal *zware flinke* letter over de geheele lengte in *zilver*

Is dat mogelijk?

Verder geen nieuws.

Veel liefs v h.t.h.

geheel

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.
- 2 Zie br.477 n.2.
- 3 *Atlantische balladen*.
- 4 Van I.I. Brants is nooit een bundel verschenen.
- 5 Zie br.473 n.4, 475 n.4 en br.478 n.3.

480. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 juni 1937

[Schaerbeek] 20/6 '37

B.S.

Hierbij een flink stuk correctie tweemaal gelezen door Pannekoek en door mij.¹
Zou ik de revisie vóór mijn vertrek naar het wufte Zuiden d.w.z. voor 13 July kunnen krijgen? Want dáár convenieert het mij slecht omdat ik voor mezelf wil werken.

Dag. In haaste.

Veel liefs htat[?]

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 De proef van *Gedichten*.

481. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 21 juni 1937¹

[Maastricht] 21-6-37

Beste Jan,

Nadat de zetters en drukkers wekenlang hebben staan duimendraaien is het nu ineens druk. Heb dus even geduld met de revisie van je *Gedichten*. Haast is er nog niet bij, en fabriceeren van papier vergt 3 maanden tegenwoordig!

Afgesproken dus

15 Sept De Vries²15 Nov? Brants³1 April v.d.Bergh⁴

Voor je *Gedichten* laat ik 2 proefbanden maken. Zal zien wat het wordt. Doch zouden we op den rug 1907-1936 niet *weglaten*? Want dan is het teveel op het oog een boek uit 1936. Band aangevraagd in blauw en zilver, voorloopig met ander

(Binnendijk en merk)

handteek[ening]stempel (Binnendijk en merk. merk), doch de

(Binnendijk en merk)

definitieve band wordt met jou handteek + merk. merk.

Je rubber stempel is onbruikbaar voor nagrafeeren handteek. Wil je me dus een fraaie geschreven ht zenden, liefst met O.I. inkt op wit bristol?

Ik zal zien of met simili japon iets te doen is voor luxe-ex.

Het similipapier voor De Vries is er *nog steeds niet*. Ik kan dus nog niet laten binden....

Morgen moet ik naar de begrafenis van mijn oom Prof ir. W.Th.Clous in Breda.⁵
De arme man was al lang ziek. Hij is 56 jaar geworden. De eenige intellectueel uit
mijn familie is nu verdwenen...

Ik doe mijn uiterste best om voor 2 Juli te komen.

Met h.gr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 *Atlantische balladen*.
- 3 Zie br.479 n.4.
- 4 Zie br.477 n.2.
- 5 Op 17 juni 1937 overleed W.Th. Clous, scheikundig ingenieur en hoogleraar Koninklijke Militaire Academie te Breda.

482. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 juni 1937

[Schaerbeek 22.VI 1937]

B. Sander

Laat de jaartallen op de band *wèg* en [:ze]t ze op het titelblad zeer klein.

Bij nader inzien ook op het titelblad *weg*. Ze staan immers toch bij iedere *afdeeling*¹
Voor handteekening zal ik zorgen.

Kun je meenemen als je komt.

Waarom ben je niet van Breda via Brussel naar Maastr. geweest. Dat is niet eens
véél om.

Met hart. gr. v Aty.

een stevige hand van

Jan

Eindnoten:

- 1 De jaartallen die in de titel van *Gedichten 1907-1936* voorkwamen, werden bij de derde druk zowel op de omslag als op de titelpagina weggelaten.

483. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 juni 1937

[Schaerbeek 23.VI 1937]

Beste Sander,

Hierbij een boekeje in z.g. Rexine, dat *héél* goedkoop is. Een soort zeildoek.¹ Ik vind het *bijzonder* aantrekkelijk. Vraag eens aan je binder of hij dat niet kan leveren i[:n] dezelfde ruit.

Boekje graag ev. te[:rug]. In haaste
veel groeten t.t.

je
Jan

Eindnoten:

- 1 Het is niet bekend welk boek Greshoff aan Stols als voorbeeld stuurde.

484. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 23 juni 1937¹

[Maastricht,] 23-6-37

Beste Jan,

Hierbij gaan de revisies der paginas van je Gedichten. Op de titelpag. heb ik De jaartallen weggestreept.² Ik hoop nu werkelijk spoedig te komen, misschien Donderdag of Vrijdag. Zaterdag moet ik in Maastricht zijn. Kom ik dus deze week niet, dan zeker volgende week.

Helaas kon ik gisteren niet via Brussel terug, ik was in auto met ouders broer en zwager.

Van P.N.v.E. zoojuist bericht over Brants.³ Niets bijzonders. Zal hem prijs opgeven voor 1 à 1½ vel méér.

Mhgr
je S.

Eindnoten:

1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 Zie br.482 n.1.

3 Op 22 juni had P.N. van Eyck aan Stols geschreven: 'Ik zou graag willen weten hoeveel het de dichter zou kosten om een of anderhalf vel meer in het boekje te krijgen met dien verstande dat de prijs van het boekje er niet hoger door zou worden. M.a.w. de kostprijs van druk en papier. Het zou kunnen zijn dat hij de gelegenheid aangrijpt om iets meer te geven maar hij wou het werkje in geen geval duurder hebben. [...]. Brants is allesbehalve een millionnair en U wilt het zeker wel schappelijk berekenen. Hij vindt het alleen jammer dat er nu het er toch van komen moet dingen buiten zouden blijven dien hij er graag in zou willen hebben en *ik* juich dat toe omdat er zo weinig zekerheid bestaat dat deze stemming aanhoudt.'

485. J. Greshoff aan de directie van A.A.M. Stols Uitgevers Maatschappij, 26 juni 1937

[Schaerbeek 26.VI 1937]

Van 9 July àf tot 28 Aug. *alle* brieven, proeven, zendingen [:a]an:

J. Greshoff
Villa Riva Bella
Boul. Edouard Baudouin
Juan-Les-Pins
France (A.M.)

Bewaren.

486. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 29 juni 1937¹

[Maastricht,] 29-6-37

Beste Jan,

Dank voor instructies gratis exx.² Met gelijken post zend ik je 5 proefbandjes in linnen. Met stempel op rugplat wordt het te duur. Dus alleen je handtekening op

voorplat. En zou een aardige diapositief stempel op rug niet aardiger zijn (vide onze romans).³ Stuur alleen *die* band terug die je kiest voorgeval rexine niet verkrijgbaar of betaalbaar.

Mhgr

je

S.

Persoonlijk vind ik het lichte blauw het aardigst. Het andere blauw is te paars. Goed blauw is er niet in de goedk. soorten.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 De brief van Greshoff met de instructies voor de presentemplaren van de derde druk van *Gedichten* is waarschijnlijk verloren gegaan. (Zie ook br.505.)
- 3 Op het voorplat van *Gedichten* is de handtekening van Greshoff in goud of bruin afgedrukt. De rug draagt auteursnaam en titel in een schreefloze letter. Wat Greshoff op het achterplat van zijn verzamelbundel had willen laten stempelen is niet bekend.

487. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 29 juni 1937¹

[Maastricht] 29-6-37

Beste Jan,

Dank voor correctie rest *Gedichten*. Het handtekeningstempel is klaar. Ik zal nu naar den binder schrijven voor het rexine.

Jammer dat we niet naar Juan les Pins kunnen gaan, het is altijd weer de bedonderde kwestie van het geld.

Ik schrijf je spoedig wel naar Juan, waarheen ik (of nog naar Brussel) duplicaat revisie zal zenden.

Veel plezier in het Zuiden!

Hartelijke groeten voor Aty en jongens

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

488. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, kort na 29 juni 1937^{1, 2}

Beste Xander,

Ik zal even zakelijk op alle punten antwoorden. Alle revisies³ etc. verder naar *Hein Pannekoek* a.j.b.

Dit bandje vind ik het beste, doch had veel liever *donkerblauw*, van de jekkers onzer jonglingsjaren.

Blindstempel op de rug bèst.

Maar dan (*als* het boekje zoo dik wordt)

liever in de breedte

GRESHOFF GE'DICHTEN

Dit is erg banaal.

Ik blijf hopen op Rexine. Schrijf daarover zoodrà je bescheid hebt. - Ik vind zilver *veel* mooier d[:an] g[:ou]d.

Ik laat het graag aan jou over, maar iets sjeuïgers en origineelers dan *dit*: en iets 'anders' behoeft niet duurder te zijn.

Maak je die briefkaarten??? Daar ben ik zoo op gesteld en je schrijft er niets over.

Als je ooit op je zolder een ex. Werther⁴ vindt, b.v. in losse vellen en met eenige vlekjes, dan wil ik het graag hebben: dat is voor mij het *ideaal* van typo-architectuur. Dank bij voorbaat.

Met heel veel liefs v.h.t.h.
geheel je
Jan

Tot 8^e s'avonds alles posten met adres: Brussel

Van 9^e July s ochtend alles posten met adres:

Villa Riva Bella

Boul. Edouard Baudouin

Juan-les-Pins AM

France

Is het mogelijk dit gedicht,⁵ mijne[?] inedit[?], nog dezer dagen te laten zetten?

Eindnoten:

1 Gedateerd op grond van de inhoud van de brief die een antwoord is op br.486 van 29 juni.

2 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.

3 G.H. 's-Gravesande hielp Greshoff met het corrigeren van de proeven van *Gedichten*.

4 *Die Leiden des jungen Werthers** van J.W. von Goethe was eind 1931 als vierde duitstalige uitgave van Die Halcyon-Presse te Maastricht verschenen. De tekstverzorging was in handen van C. Beckenhaupt. Het boek was volgens de opgave in de colofon gedrukt op de persen van Boosten & Stols in een oplage van 140 exemplaren. Het boek was geïllustreerd met bij Maurice Vernant te Parijs gedrukte kopergravures van J. Buckland Wright, die ook het bandstempel maakte.

Er zijn van deze uitgave maar enkele exemplaren gedrukt, waarin alle illustraties zijn opgenomen. Er bestaat een groot aantal exemplaren in losse vellen zonder de illustraties, waarschijnlijk omdat Wright ontevreden was over de kopergravures, die de eerste waren die hij als boekillustrator maakte. (Zie Anthony Reid, *A check-list of the book illustrations of John Buckland Wright*, Pinner 1968, p. 36, nr.A3.)

- 5 Waarschijnlijk bedoelde Greshoff zijn sonnet *Le radeau de la Méduse* waarmee de derde druk van *Gedichten* zou besluiten.

489. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 juli 1937

[Juan-Les-Pins] 16/7 37

B.S.

Tot mijn schrik hoorde ik van John, dat hij de Binnendijk¹ en de Toussaint² met zijn merk nog niet gekregen heeft.

Wil je zoo goed en zoo vriendelijk zijn hem p.o. van ieder een geb ex. te doen toekomen?

En ook van de De Vries³ als het zoover is.

Spoedig meer. Ik schrijf dit alles voor de koest[?]

Met veel liefs, h.th.

een hand van

je

Jan⁴

Eindnoten:

1 *Onvoltooid verleden* .

2 *De doode die zich niet verhing* .

3 *Atlantische balladen* .

4 Op de briefkaart is door Stols of een medewerker bijgeschreven: ‘gestuurd’.

490. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 juli 1937

[Juan-Les-Pins] 17/7 '37

B.S.

De *laatste* regel van Le Radeau de la Meduse¹ *moet worden*.De duivel *lust* die stank niet in zijn hel.

Wil je dat veranderen?

1000 danken.

Heb je nog iets over *Rexine* vernomen

Laat eens iets hooren.

Heel veel liefs v alle v alle

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 In *Gedichten* luidt de laatste regel van *Le radeau de la Méduse* inderdaad 'De duivel lust die stank niet in zijn hel!'.
 2 Zie br.490 n.1
 3 *Atlantische balladen*.

491. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 22 juli 1937¹

[Maastricht,] 22-7-37

Beste Jan,

Dank voor je briefkaarten. De regel in het gedicht² is veranderd en de exx zijn naar John verzonden. Rexine-bandjes: onmogelijk: ze kosten veel en veel te duur. Ik houd me dus bij het door jou gekozen linnen. Doch ik geloof dat goud toch veel mooier en duidelijker is dan zilver. En zilver wordt na ½ jaar altijd zwart. Schrijf even of ik goud mag nemen.

De Vries³ is klaar. Wil je exx naar Juan?

Veel plezier.

Hartelijke groeten voor allemaal,

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
 2 Zie br.490 n.1
 3 *Atlantische balladen*.

492. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 juli 1937

[Juan-Les-Pins] 23/7 '37

B.S.

Hart. dank voor kaart. Ga accoord met blauw bandje,¹ maar zou eigenlijk *donker* groen of *donker* bruin, niet mooier zijn. En *goud*.

Ik laat het nu verder *aan jou over*. Maak het *zoo mooi* en origineel *mogelijk* voor het geld.

Stuur mij *1 exx* De Vries² naar hier *goed* verpakt doe vooral iets extra's om de *hoeken Do it now!*

2 exx naar Brussel.

Bij voorbaat dank

Is mijn bundel al afgedrukt?

Veel liefs v. ons allen

ook vr Greet

Steeds geheel

je

Jan

Eindnoten:

1 *Gedichten* zou worden gebonden in grasgroen of beige-geel linnen. (Zie br.472 n.4.)

2 *Atlantische balladen*.

493. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 2 augustus 1937¹

[Maastricht 2.VIII 1937]

Beste Jan,

De briefkaarten zijn klaar.²² Naar je zin? Moet ik er naar Juan zenden? Morgen stuur ik je ex de Vries.³ Van v.d.Bergh en van Eyck nog steeds geen bericht.

Hier is 't niks leuk.

Hartelijke groeten voor allemaal

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende een fotoportret van Greshoff door Henri Grèce.

- 2 Zie n.1. Onder het fotoportret is de volgende tekst gedrukt: 'J. Greshoff/Verzamelde Gedichten, derde druk. ing. 1.90 geb. 2.50/De Wieken van den Molen, dialogen. ing. 0.60 geb. 0.90/Uitgaven van A.A.M. Stols' U.M., Maastricht'. (Zie ill. p. 311.)
- 2 [Errata] Henri Grèce is een pseudoniem van Jan Greshoff Jr.
- 3 *Atlantische balladen*.

494. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 5 augustus 1937

[Juan-Les-Pins] 5/8 37.

B.S.

Hartelijk dank voor je bericht. De briefk. is fraai. Stuur er mij een *30 tal* naar hier
[:en] een 100 naar Brussel. Do it now!

Ik snak naar De Vries.¹

Het is hier geen prettig oord. Snob. Maar *heerlijk* weer.

Veel liefs ook van en voor de vrouw

een hart. hand

van

je

Jan²

Eindnoten:

1 *Atlantische balladen*.

2 Op de briefkaart is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'gezonden 7/8/37'.

495. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 31 augustus 1937¹

[Maastricht,] 31-8-37

Beste Jan,

Hierbij bericht van Van Eyck inzake Brants² van Van den Bergh nooit meer iets
gehoord. Heb je geen andere plannen voor U.M.?

Morgen, Woensdag, moet ik in Brussel zijn om Toussaint te spreken. Zal je dan
even opbellen. Laat gauw eens iets hooren. Je bundel is afgedrukt en naar Binder.
Hij zal verschijnen als we de laatste ± 150 kaleidoscopen kwijt zijn, doch wordt
aangeboden fnaf[sic] morgen.³

Hoe was 't verder in Juan? Schrijf even als ik je morgen niet zie.

M.h.gr.

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 Op 29 augustus had P.N. van Eyck aan Stols geschreven: 'Tot mijn spijt moet ik U melden dat
de uitgave van Brants' verzen nog enkele maanden uitgesteld zal moeten worden. Wij waren
goed op weg en het liet zich aanzien dat ik het handschrift niet veel over tijd zou kunnen

inleveren. Maar de dichter kan heel weinig hebben en de aan het werk bestede inspanning heeft een reactie uitgelokt waar wij nu eerst weer over heen moeten komen.'

De bundel van I.I. Brants zou in de correspondentie tussen Van Eyck en Stols niet meer ter sprake komen tot 20 december 1938, toen Stols aan Van Eyck schreef: 'Eenigen tijd geleden mocht ik met U in correspondentie zijn over de uitgave van de gedichten van den heer Brans[sic]. Daar wij thans bezig zijn met het samenstellen van het programma van de tweede serie van de reeks "Ursa Minor", zou ik het zeer op prijs stellen, indien U mij kondet mededeelen of de Heer Brans thans bereid is, tot de uitgave van een bundel over te gaan.' Een reactie van Van Eyck op deze vraag is niet bewaard gebleven.

- 3 Op 1 oktober (br.506) zou Stols aan Greshoff schrijven dat er nog ca. 100 exemplaren van *Gedichten 1907-1936* voorradig waren. *Gedichten* zou aan de boekhandel vanaf september worden aangeboden. In Stols' 'Beknopte Nederlandsche Fondscatalogus Winter 1937' staat uitsluitend de derde druk van Greshoffs *Gedichten* vermeld en niet langer de Kaleidoscoop-uitgave van *Gedichten 1907-1936*.

496. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, kort ná 7 september 1937¹

Beste Alexander.

Wil je dat aftrekken van wat mij nog toekomt voor *Gedichten - Kaleidoskoop*. -
Stuur even een afrekeningetje gebaseerd op de stand op 1 Sept -

Spoedig lange brief.
 nu razend druk
 Veel liefs [xxx]
 geheel je
 Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op een brief van Kunstzaal De Gulden Roos aan Greshoff d.d. 7 september 1937 (zie ill. p. 333), met als inhoud:
 ‘Zeer Geachte Heer Greshoff,
 Bij de controle onzer boeken constateeren wij dat er nog een vervallen postje op Uwe rekening open staat ad Fl. 9,95, betreffende een verchroomd boekenrekje.
 Wij verzoeken U beleefd dit bedrag op onze postrekening No 2463.55 te willen storten.
 U bij voorbaat dankend verblijven wij met de meeste Hoogachting.
 Kunstzaal “de gulden roos”.’

497. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 september 1937

[Schaerbeek 13.IX 1937]

B.S.

Mag ik het *cliché* v/h *profiel*portret¹ van het *voorige* prosp. van je leenen.
 Zend het *aub* p.o. aan
 Mr. Richard Declerck²
 Vredesrechter
 6 Pandreitje *pandreitje*
Brugge
 België
 Mag ik er op rekenen?
 Do it now!!!!
 10. 000 danken.
 Veel liefs v hth
 geheel je
 Jan

Ik heb géén prosp. Ursa M gekregen
 Bob aub³

Eindnoten:

- 1 Bedoeld is het portret door Henri Grèce. (Zie ill. p. 311.)

- 2 De advocaat en essayist Richard Declerck (geb. 1899), die in 1935 als vrederechter te Brugge was benoemd.
Bij deze passage is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'gez[onden] 15/9/37'.
- 3 Bij 'prosp. Ursa M' is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'gez[onden] 17/9/37'. Zie ook n.2 voor een tweede bijschrijving.

498. A.A.M. Stols' Uitgevers-Maatschappij (J. Metz), 16 september 1937¹

Maastricht, 16 September 1937

Zeer geachte Heer Greshoff,

Heden ontvingen wij Uw briefkaart met het verzoek rec ex. te zenden aan Dr. Menno ter Braak,² Binnendijk,³ Van Vriesland,⁴ Vestdijk⁵ en Schepens.⁶

Wij zonden bij verschijnen van Atl. Balladen aan Hendrik de Vries 22 ing en 4 geb ex van dit werkje, waarvan 10 ing als recensie-ex.

Is het niet mogelijk dat De Vries reeds aan bovengenoemde heeren een rec. ex. heeft gezonden?

Van Atl. Balladen zijn thans nog 3 ing en ± 25 geb ex beschikbaar. Wie van bovengenoemde heeren moet 1 gebonden exemplaar ontvangen?

Gaarne Uw bericht tegemoetziende, verblijven wij,
Hoogachtend,
A.A.M. Stols' Uitgeversmij.
J. Metz

P.S. Tevens deelen wij U mede dat wij aan De Gulden roos een bedrag van fl.9.35, welk bedrag wij in mindering zullen brengen van het nog door U te ontvangen honorarium.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Menno ter Braak zou Hendrik de Vries' *Atlantische balladen*, te zamen met *Een winter aan zee* van A. Roland Holst, onder de titel *Uit de voortijd* bespreken in Het Vaderland van 17 oktober.
- 3 Een bespreking door D.A.M. Binnendijk van Hendrik de Vries' *Atlantische balladen* is niet in De Groene Amsterdammer gevonden. In Groot Nederland zou de bundel worden besproken door S. Vestdijk (zie n.5).
- 4 Een bespreking door Victor E. van Vriesland van Hendrik de Vries' *Atlantische balladen* is niet achterhaald. In de Nieuwe Rotterdamsche Courant zou de bundel door S. Vestdijk worden besproken (zie n.5).
- 5 S. Vestdijk zou Hendrik de Vries' *Atlantische balladen* onder de titel *Een beschouwing over diep-zee-poëzie* bespreken in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 19 maart 1938. Onder de titel *Aan de bronnen der mythologie* zou hij de bundel eveneens bespreken in Groot Nederland 36 (1938) 5 (mei), p. 416-422.
- 6 Jan Schepens zou Hendrik de Vries' *Atlantische balladen* niet in de Mercure de France bespreken.

499. J. Greshoff aan A.A.M. Stols en A.A.M. Stols' Uitgevers Mij., 18 september 1937

[Schaerbeek 18.IX 1937]

B. Sander

Zoo juist je brief gekregen. *Hart dank*

Zou je mij willen laten zenden en liefst p.o.

2 exx van de 3e druk in vellen met omslag en schutomslog om te laten binden.

(Heb je nog eenige exx. op *Banzai* gemaakt?????) Zoo ja dan één op *Banzai*. een op gewoon.¹

Heb je nog een ex. van de Kaleidoscoop editie op *mooi* papier?² Stuur mij die dan ook p.o. voor *mijn rekening*.

dus.

1 luxe Kaleidosc. *voor rek*

1 luxe 3e druk auteursex in vellen

1 gew. 3e druk auteursex in vellen.

indien geen luxe 3e dr. gemaakt, dan 2 *gew.* exx 3e druk

Ik *zal Bob* spreken en hem opzweepen tot [xxx] [:maar] je weet, dat Benno[?]³ als
2 *mnd* in het ziekenh.[uis] ligt (autoongeluk) en Bob het dus *zeer* druk heeft.

Mijn gedicht is af⁴

Dàg veel liefs

je

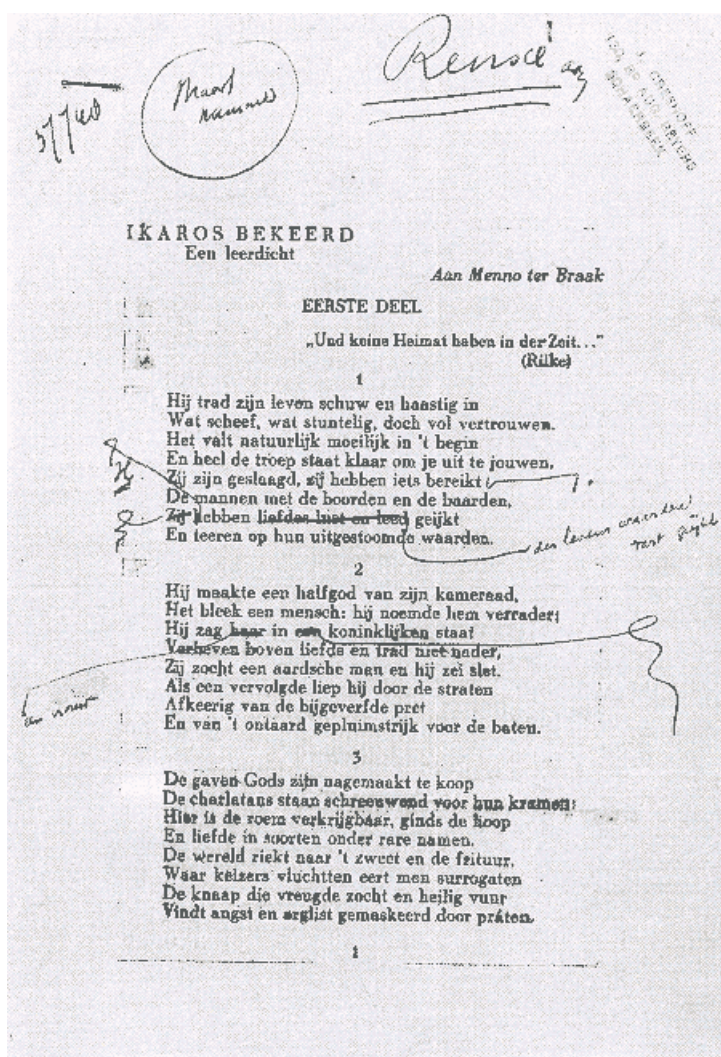
Jan

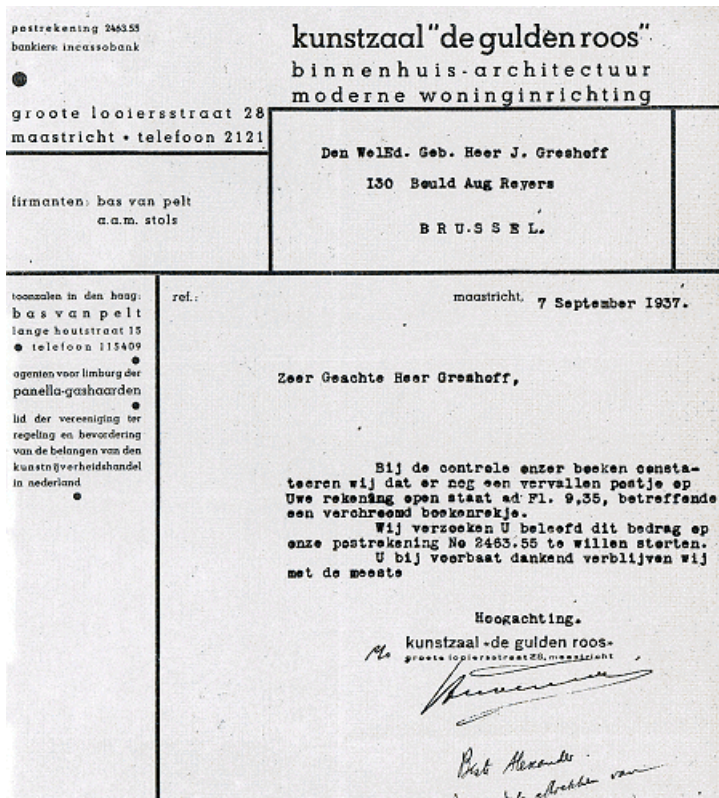
ZG. Heeren.

a.u.b. alléén 1 geb De Vries aan Dr M. ter Braak⁵ en de *drie* U.M. *ing* aan Jan
Schepens⁶

R.W. Haentjens Dekker.

Drukproef voor publikatie in Groot Nederland van het begin van *Ikaros bekeerd*, maart 1938.

De Gulden Roos aan Greshoff, met brief Greshoff aan Stols, september 1937.

Groote Looiersstraat 28-30 te Maastricht (laatste pand voor bocht), waar zowel de uitgeverij als de kunstzaal gevestigd was.

als [:er] geen ing. Binnendijk⁷ is [:da]n geb. maar *liefst ing*

Met dank

en vr.gr.

gaarne uw

Gr

Eindnoten:

- 1 Zie br.478 n.3.
- 2 Van *Gedichten 1907-1936* waren enkele exemplaren op geschept papier gedrukt.
- 3 Waarschijnlijk M.B.B. Nijkerks neef Benno Nijkerk (overl. 194?), die bij hem in de zaak werkzaam was.
- 4 Bedoeld is *Ikaros bekeerd*, dat tussen 22 juli en 30 augustus 1937 te Juan-les-Pins was geconcipeerd. Op 24 augustus zou Greshoff Menno ter Braak schrijven: 'Ik schiet goed op met mijn rijmproeve. Of hij deugden heeft zal moeten blijken. Ik heb er nu zeker geen kijk op [...].'
Ikaros bekeerd zou eerst worden opgenomen in Groot Nederland 36 (1938) 3 (maart), p. 241-254. Op 27 november (br.516) zou Stols Greshoff melden dat hij hem een drukproef van de afzonderlijke uitgave stuurde; *Ikaros bekeerd* zou officieel in juni 1938 in boekvorm verschijnen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel. De bundel zou in een oplage van 310 exemplaren in februari worden gedrukt bij Boosten & Stols.
Er zijn vierentwintig pentekeningen van Tinus van Doorn bij *Ikaros bekeerd* bekend. Het is onduidelijk of Van Doorn deze tekeningen hetzij rechtstreeks, hetzij via Greshoff aan Stols ter publikatie heeft aangeboden. In Van Doorns correspondentie met Greshoff worden deze tekeningen niet vermeld. (Zie Sjoerd van Faassen, *Tekeningen door Tinus van Doorn bij 'Ikaros bekeerd' van J. Greshoff*, in Juffrouw Ida 10 (1984) 2, p. 1-7.)
- 5 Zie br.498 n.2.
- 6 Jan Schepens publiceerde met grote regelmaat besprekingen over Nederlandse literatuur in het maandblad *Mercure de France*.
- 7 *Onvoltooid verleden*.

500. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 19 september 1937¹

[Schaerbeek] 19/9 [:37]

B. Sander,

Heb je dat cliché van het Kaleidosc. prosp. met mijn portret,² aan den heer kantonrechter mr. Richard Declerck 6 Pandreitje Brugge gezonden?

de drie U M. (vooral [xxx]) ongebonden

E[n] als je zoo vr. wilt zijn: Microchaos voor de *Mercure de France* aan Jan Schepens 8 Dampoortstr *St Kruis Brugge*³

Eindnoten:

- 1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende een fotoportret van Greshoff door Henri Grèce.

² Zie br.497 n.1.

³ Jan Schepens zou *Mikrochaos* van E. du Perron bespreken in de *Mercure de France* van 1 april.

501. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 september 1937¹

[Schaerbeek] 23/9 37

Beste Alex,

De boeken en vellen ontvangen, waarvoor *hartelijken* dank.

Schrijf vooral *vooruit* wanneer je komt.

Mijn nieuwe gedichten 48 stuks, titel 'Ikaros Bekeerd' zijn reeds voor Gr. Nederl. gezet. Waarschijnlijk *Jan*. N^o.²

Menno beklagde zich *en terecht* dat hij geen Kaleidoscoop Microchaos gekregen hebt[*sic*]. met de nieuwe verzen erbij gedrukt.³ Het komt hem *toe* en hij schrijft er *zeker* over. Do it now!

Stuur a.u.b. óók een ex. v Microchaos aan Jan Schepens voor de *Mercure de France*
8 Dampoortstr. St Kruis Brugge

Is je Noorsche roman nog niet uit?⁴

Wat nieuws?

Ik heb het razend druk.

Met heel veel goeds en liefs voor gade en kroost, een hartelijke hand
van

Jan⁵

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

² Zie br.499 n.4.

³ Bij deze alinea is door Stols bijgeschreven: 'Metz zegt: geen exp. meer!'

⁴ *Alli's zoon* van Magnhild Camilla Haalke (1885-?) zou in oktober bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen. De roman was uit het Noors vertaald door Greta Baars-Jelgersma.

⁵ Bijschrijving: zie n.3.

502. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 27 september 1937¹

[Maastricht,] 27-9-37

Beste Jan,

Over 'Ikaros bekeerd' wil ik gaarne contact met je houden.²

Wat Mikrochaos voor Ter Braak en Schepens betreft: de bundel (er waren er nog een paar honderd) is uitverkocht. Wel zwerven er nog een paar in Cie. Als ik die terugkrijg zal ik ze naar de heeren sturen.

Juist terug uit den Haag en razend veel werk.

M.h.gr.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 In november zou Stols de eerste proef van *Ikaros bekeerd* aan Greshoff zenden; de bundel zou officieel in juni 1938 verschijnen. Stols had behoefte de verschijning van de bundel te temporiseren. R.W. Haentjens Dekker en hij zouden per 1 januari 1938 uit elkaar gaan, zodat hun fonds verdeeld moest worden. (Zie br.506.)

503. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 september 1937¹

[Schaerbeek] 28/9 37

B. Sander,

Hartelijk dank voor je bericht.

Krijg ik mijn exx. 3^e druk² *zoodra* ze van de binder zijn? Ik verlang er zeer naar.1 de Vries *ingenaaid* aan

S. Vestedijk

Heuvelhoek

19 Boschrand

Putten o/d Veluwe

a.u.b.[?] hij schrijft een stuk over H.deVr. voor Gr.N.³

Verder nog geen enkel nieuw boek klaar?

Hoe was het in Parijs? Sprak je John.

Wanneer kom je???

Met heel veel liefs vh. th.

geheel je

Jan

rijdt de grintkar niet meer?⁴

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.
- ² *Gedichten*.
- ³ S. Vestdijk zou *Atlantische balladen* van Hendrik de Vries onder de titel *Aan de bronnen der mythologie* bespreken in Groot Nederland 36 (1938) 5 (mei), p. 416-422.
In de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 19 maart 1938 zou hij eveneens aandacht aan de bundel besteden. (Zie br.498 n.5.)
Bij dit gedeelte van de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'gez[onden] 31/9/37'.
- ⁴ Bijschrijving: zie n.3.

504. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 september 1937¹

[Schaerbeek] 29 Sept. 1937

Beste Sander,

Hierbij heb je de volledige, gecorrigeerde, persklare kopij van mijn boekje.²

Ik zal je precies zeggen hoe de vork in de steel zit. Ik heb 3 aanbiedingen gekregen, op een aankondiging in de krant dat ik er mee bezig was.³ Eén uitgever valt àf, omdat ik er niets voor voel. De andere laat de voorwaarden aan mij over, de derde biedt 250 gld voor 1000 ex. bij inlevering der kopij. Het spreekt vanzelf, dat jij voorgaat en ik wil met jou ook niet onderhandelen als met een vréemde uitgever; maar je zult wel begrijpen, dat ik mijn kopij niet geheel gratis kan afstaan.

f250 is te véél; dat is dit bundeltje niet waard en dit hon. wordt dan ook alléén geboden om mij te 'hebben'. Verdienen is daarbij niet mogelijk.

Ik biedt *jou* aan.

luxé ed. en gewone ed. *samen* niet meer dan 1000 exx. duizend

part. prijs ing. f1.50 gew. editie (geb. 240) hiervan voor den auteur 20 cts, d.i. nog *geen* 15% met een onderugvorderbaar voorschot over ¼ der oplage; zijnde f50 te voldoen in 2 termijnen van f25 bij het inleveren der kopij, en bij het verschijnen. Ook voor de *luxé* exx ontv. ik slechts 20 cts.

Ik zou je willen vragen (als deze voorwaarden je aanstaan) er nu weer eens een ouderwetsch mooi drukje van je[*lees:te*] maken in een *vierkant* formaat met een 16 p. letter. anders wordt het zoo iel. Hierbij het ideaal formaat. (boekje terug). Als 16 p. niet op een machine is, kan je dan voor die paar strophen geen *handzetsel* nemen? Je kunt dadelijk met zetten beginnen, dan kunnen wij alles op ons *gemak* corrigeeren etc. Een nieuw boekje stimuleert *natuurlijk* weer de verkoop van de Verzamelde Gedichten. Het verschijnt 1 Jan in Groot-Nederland

Doe mij een plezier *dadelijk* te antwoorden, dan kan ik de questie met de anderen hierbij definitief afbreken.

Met heel veel liefs van h.t.h.

geheel je

Jan

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.

² Zowel bij de Koninklijke Bibliotheek (sign. 133 M 123) als bij het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum (collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1) berust een autograaf van *Ikaros bekeerd*, beide uit het bezit van G.H. 's-Gravesande.
Het is niet vast te stellen of een van beide overeenstemt met de persklare kopij waarover Greshoff in deze brief repte. Beide autografen vertonen echter veel wijzigingen, dus het ligt in de rede te veronderstellen dat ze van later dateren.

³ Een dergelijke aankondiging van *Ikaros bekeerd* is niet getraceerd.

**505. Bijlage bij niet aanwezige brief van J. Greshoff aan A.A.M. Stols,
eind september 1937¹**

Verz. Ged. Nieuwe Druk.²

geb. exx. aan

Het Vaderland dr. Menno ter Braak³ 36 Kraaienlaan s Gr.

*De Grof:ene*⁴ D.A.M. Binnendijk 57 Beethovenstr Amst Z.
particulier

Mevr. M.P. Brunt 151^{II} Stadh.[ouders]kade Amst Z.

Arthur vSchendel 18 via Garibaldi Sestri Levante

G.H. s Gravesande p/a Het Vaderland s Gr.

A. Kievit⁵ 7 Merelstr. Leiden

Adriaan v.der Veen 71 rue Dupont Schaerbeek

ing. *verder* zooals je zelf wilt *pers.* daarbij ook nièt is mij ook goed alleen de N.R.C.⁶
[xxx] Tel.⁷

Avro dr P.H. Ritter J^r 23 Adm. v Gentstr Utr.⁸

Tubantia W.L.M.E. van Leeuwen 'D'Eglantier' Driene bij Enschedé⁹

I.N.R. R. Brulez 10 Joë Englishpark St Michiels bij Brugge¹⁰

Mercure de France Jan Schepens 8 Dampoortstr St Kruis bij Brugge¹¹

aan mij a.u.b.

4 geb.

2 ing.¹²

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat onderaan de bijlage door Stols of een medewerker is bijgeschreven: '2 ing *nog zenden* gez[onden] 2/10/37'.
- 2 De derde druk van *Gedichten*.
- 3 Menno ter Braak zou *Gedichten* niet bespreken in Het Vaderland.
- 4 D.A.M. Binnendijk zou *Gedichten* niet bespreken in De Groene Amsterdammer.
- 5 A. Kievit is niet nader geïdentificeerd.
- 6 *Gedichten* zou in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 23 december kort worden aangekondigd.
- 7 Een bespreking van *Gedichten* in De Telegraaf is niet achterhaald.
- 8 P.H. Ritter Jr. zou *Gedichten* bespreken in het Utrechts Dagblad van 23 oktober.
- 9 Een bespreking van *Gedichten* door W.L.M.E. van Leeuwen in *Tubantia* is niet achterhaald.
- 10 Of Raymond Brulez *Gedichten* voor de Belgische radio heeft besproken kon niet worden achterhaald.
- 11 Jan Schepens zou *Gedichten* in zijn rubriek 'Lettres Néerlandaises' in *Mercure de France* van 1 februari 1938 bespreken.
- 12 Bijschrijving: zie n.1.

506. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 1 oktober 1937

1-10-37

Beste Jan,

Hartelijk dank voor de toezending van 'Ikaros bekeerd'. Ik stel het zeer op prijs dat je het aan mij wilt geven, en ik ga met je voorwaarden accoord.

Je begrijpt natuurlijk wel, dat het dit najaar niet meer kan verschijnen. Mijn reiziger¹ is al een maand onderweg en heeft juist alle groote firmas afgewerkt. Tot nu toe plaatste hij ± 120 ex nieuwe druk 'Gedichten' Wij hebben er nog een dikke 100 van de Kaleidoscoop. Toch zullen we de 3^e druk laten verschijnen in de 3^e week van October, misschien al iets eerder.

Onze ervaring is, dat alle boeken eind October in den boekhandel moeten zijn willen ze een redelijke verkoopkans in het najaar maken. En dat is vrijwel onmogelijk voor 'Ikaros'. Daarbij komt nog iets anders: *Doch dit strikt vertrouwelijk tegenover iedereen:*

Ik ben van plan om van Haentjens Dekker te gaan scheiden per 1 Januari 1937.²

Er bestaat *kans* dat ik directeur word bij Meulenhoff. Je weet dat de oude heer erg ziek is en zeker nooit meer in staat zal zijn volop te werken. John M. zoekt

iemand, en we zijn in principe accoord. De aandeelhoudersvergadering is half October. Je begrijpt wat een spannende tijd het voor mij is.³

De bedoeling is nu dat het fonds Stols voorzoover dit na 1 mei 1935 door H.D. en mij is aangemaakt verdeeld wordt in verhouding tot het kapitaal dat we erin hebben. Je begrijpt dat ik er zeer op gesteld ben de fondsen van jou, Jany, van Schendel enz. te krijgen. Ik zal er alles op zetten om ze uit H.D.'s ondeskundige handen te houden.

Daarom wilde ik je voorstellen: schrijf een briefje aan onze *firma* waarin je zegt Ikaros terug te vragen omdat je het plan hebt het uit te breiden of weer ik wat, en dat je er in 1938 op hoopt terug te komen.⁴

Ik kan het dan weer uitgeven (want in ieder geval houd ik naast Meulenhoff mijn eigen uitgaven, zij het in gemeenschappelijke exploitatie) in 1938. Het zou trouwens zéér onraadzaam zijn om naast de 'Gedichten' die we nu pousseeren een *nieuwe* bundel te plaatsen, waardoor het publiek zegt: dit werk is niet meer volledig, we wachten wel op de 4e druk waar Ikaros in komt. Laten we dus eerst zorgen om althans weer een groot deel der kosten van de 'Gedichten' gedekt te hebben.

Als je aan mij *privé* schrijft (zorg in Godsnaam dat er nooit toespelingen of zoo iets in staan op mijn a.s. scheiding van H.D.) doe dat dan door aan mijn moeder te adresseeren (28 Kapoenstraat) met verzoek de brief aan mij persoonlijk af te geven en er niet over op te bellen.

En vergeet dan niet het kattenbelletje waarin je Ikaros met een smoes terugvraagt. We zullen er een mooi boekje van maken, eerst een Halcyon-editie (b.v. 20 of 25 ex) en daarna een gewone druk.⁵

Dezer dagen krijg je 'Een Winter aan Zee'.⁶ Kijk eens of je *die* uitvoering niet aardiger vindt dan het □ formaat voor Ikaros. Het zijn ook allemaal 8 regelige strofen.

Heb je al je ex 'Gedichten' in goede orde ontvangen? De recensie en persoonlijke ex gaan reeds de volgende week de deur uit.

Alli's Zoon van Magnhild Haalke is ook klaar.⁷ Daarna komt nog Nowakowski.⁸ Hoor ik gauw wat van je?

Met h.gr. van h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 G.A. van Oorschot was al sinds ca. 1 september op pad met Stols' aanbieding. (Zie ook br.495 n.3.)

Ikaros bekeerd komt niet voor in Stols' 'Aanbieding Najaar 1937' noch in 'Beknopte Nederlandsche Fondscatalogus Winter 1937', maar is voor de eerste maal vermeld in de 'Mei-aanbieding 1938'.

- 2 Bedoeld is 1 januari 1938.

Stols zou zijn uitgeverij onder het imprint A.A.M. Stols voortzetten.

R.W. Haentjens Dekker behaalde, blijkens het Nieuwsblad voor den Boekhandel van 9 maart, in maart 1938 het uitgeversdiploma. Van maart tot mei 1938 zou hij onder eigen naam in Maastricht gevestigd blijven. Vanaf mei 1938 dreef hij te Amsterdam een uitgeverij onder de naam CV Uitgeverij De Windroos; deze uitgeverij werd in mei 1939 opgeheven. Na de opheffing

- van zijn uitgeverij verkocht Haentjens Dekker zijn fonds aan W.L. Salm & Co te Amsterdam, die een groot aantal delen uit de reeks Kaleidoscoop als titeluitgave in de handel zou brengen.
- 3 J.M. Meulenhoff was als sinds 1935 ziek; door zijn ziekte voelde hij zich gedwongen zich in 1938 uit zijn uitgeverij terug te trekken. Eind 1937 werd zijn zoon, Jan Rudolph (John) Meulenhoff, directeur van de uitgeverij.
Uit de verslagen van de aandeelhoudersvergadering in 1937 blijkt dat er met verschillende (niet bij name genoemde) kandidaten gesprekken zijn gevoerd. (Med. L. van Krevelen, Amsterdam.)
- 4 Zie br.508.
- 5 *Ikaros bekeerd* zou niet bij De Halcyon Pers verschijnen, maar bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel in een oplage van 310 exemplaren, waarvan 10 op geschept papier.
- 6 *Een winter aan zee* van A. Roland Holst was in september verschenen als deel 7 van De Halcyon Pers in een oplage van 35 exemplaren. De bundel was gezet uit de Lutetia en gedrukt op geschept papier van Van Gelder. Het formaat van *Een winter aan zee* was 17 × 24 cm. De kort daarna bij A.A.M. Stols' Uitg.-Mij te Maastricht verschenen handelsuitgave had ditzelfde formaat. Beide edities waren bij Boosten & Stols gedrukt.
Ikaros bekeerd kreeg een formaat van 14 × 20 cm.
- 7 Zie br.501 n.4.
- 8 *Kaap de Goede Hoop** van Zygmunt Konrad Nowakowski (1891-?) zou in oktober bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen. De roman was uit het Pools vertaald door Irina Canté-Kryloff en Louis F.C. Canté.

507. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 oktober 1937¹

[Schaerbeek] 1 Oct. 1937

Beste Sander,

Hartelijk dank voor de drie exx.² *Keurig!* Doe mij nu een plezier en zend *zoo spoedig mogelijk*

- 1 een geb. ex aan dr Menno ter Braak
36 Kraaienlaan
- 2 een geb. ex. GHs Gravesande Pannekoek J^r
68 Irisstraat beide *s Gravenhage*
- 3 een geb. ex. aan D.A.M. Binnendijk
57 Beethovenstr Amsterd. Zuid.
- 4 een geb ex. aan Arthur van Schendel
18 via Garibaldi Sestri-Levante (prov.d.Genova) Italia
- 5 1 *ing.* aan Jan Schepens
8 Dampoortstr. St Kruis Brugge

Wat je verder ter recensie wil sturen moet jezelf weten.

Ik zou zeggen in elk geval Tel,³ N.R.C.,⁴ AlgHbld,⁵ Utr.Dagbl.⁶ Tubantia.⁷ Groene⁸
H Post.⁹ Maar dat laat ik over.

Wil je die 5 exx a.u.b. *p o* laten verzenden plus 2 exx *ing* aan mij.

Dan is die zaak ook weer geregeld.

Ik verlang zeer naar je antwoord.

Wanneer zien we je?

Met veel goeds en hartelijks van woonhuis tot woonhuis
geheel je

Jan¹⁰

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.
- 2 *Gedichten*.
- 3 Zie br.505 n.7.
- 4 Zie br.505 n.6.
- 5 Een bespreking van *Gedichten* in het Algemeen Handelsblad is niet achterhaald.
- 6 Zie br.505 n.8.
- 7 Zie br.505 n.9.
- 8 Zie br.505 n.4.
- 9 Een bespreking van *Gedichten* in de Haagsche Post is niet achterhaald.
- 10 Onder aan de brief is door Stols bijgeschreven: 'gez[onden] rec enz 11/10
Het Volk
NRC
Brulez NIR
Leeuwen-Tubantia
Ritter jr.

Alg.Handelsbl.
Telegraaf
Schepens.
v Schendel.
Binnendijk
Gravesande
ter Braak'.

508. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 oktober 1937¹

[Schaerbeek] 3 Oct. 1937

Beste Sander,

Het komt eigenlijk goed uit, dat ik niets van je hoorde over 'Ikaros'. Je moet weten, dat ik plotseling, iets wat ik bijna nooit doe als ik iets definitiefs af acht, aan het veranderen ben gegaan.²

Aangezien de verschijning toch pas in 1938 zal kunnen plaatsgrijpen, daar het najaar al te ver gevorderd is, zou je mij een *groot plezier* doen, mij het M.S. *p o* terug te

zenden. Je krijgt het dan weder van mij zoodra mijn veranderingsmanie botgevierd is.

Zóó kan het toch niet gezet worden.

Ik zal het in elk geval niet lang houden

Do it now

Met hart. dank en hart. gr. van h.th

geheel je

Jan

Het Volk heeft tegenw. een *zeer goede* litt. rubriek *vél beter* dan Tel en Hbl., onder leiding van Max Wolters. stuur die vooral ook een rec. ex.³

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d.Aug.Reyers 130, Schaerbeek.
- ² Zowel uit de beide bewaard gebleven autografen (zie br.504 n.2) als uit de drukproeven van de Groot Nederland-publicatie (zie br.499 n.4) en van de boekuitgave van *Ikaros bekeerd* blijkt dat Greshoff tot op het laatst in zijn tekst gewerkt heeft.
- ³ *Gedichten* zou op 2 november door Max Wolters in Het Volk besproken worden.

509. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 oktober 1937¹

[Schaerbeek] 9 Oct. 1937

BS.

Ik heb nog geen bericht en bedankjes gekregen van Menno, Binnendijk, Pannekoek en Schepens. Zijn die exx nog niet verzonden?² Wees gezellig: do it now! En de Grintkar.

Met heel veel goeds en liefs vthh

geheel je

Jan

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op prentbriefkaart voorstellende een fotoportret van Greshoff door Henri Grèce.
- ² Zie br.505 en br.507 n.10.

510. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 12 oktober 1937¹

[Maastricht] 12-10-37

Beste Jan,

De recensie ex van onze beide romans² + Jany³ zijn verzonden. Wij wachten nog tot de volgende week met het verzenden van recensie-ex van je bundel,⁴ in de hoop dat er dan iets méér verkocht is van je (Vestdijk) editie.⁵

Van de grintkar hoop ik spoedig weer eens gebruik te maken, doch nu, in het begin v.h. seizoen, is het nogal druk.

Met hartelijke groeten van + voor allemaal

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 *Alli's zoon* van Magnhild Haalke en *Kaap de Goede Hoop* van Zygmunt Nowakowski.
- 3 *Een winter aan zee*.
- 4 Blijkens een bijschrijving op Greshoffs brief van 1 oktober (br.507) heeft Stols op 11 oktober de recensie-exemplaren van *Gedichten* laten versturen.
- 5 *Gedichten 1907-1936*. (Zie ook br.495 n.3 en br.506.)

511. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 oktober 1937

[Schaerbeek] 12 Oct. 1937

B.S.

Vergeet je mij??

Menno schrijft a.s. Zondag over Jany's bundel,¹ waar ik naar smacht en snakt[?],
 doch welke mij *niet* gewerd!!

Dag! Veel liefs vthh

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 In Het Vaderland van 17 oktober zou Menno ter Braak *Een winter aan zee* van A. Roland Holst, te zamen met Hendrik de Vries' *Atlantische balladen*, bespreken onder de titel *Uit de voortijd*.

512. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 14 oktober 1937

14-10-37

Beste Jan,

Veel nieuws kan ik je nog niet melden! Ik wacht op bericht uit Amsterdam, waar ik misschien een behoorlijke en leidende positie in een uitgeverij kan krijgen.¹ Het is een spannende tijd.

Mijn contract met H.D. wordt 30 October opgezegd voor 31 December. Dat betekent dus dat het fonds verdeeld wordt naar verhouding van het kapitaal dat we in de zaak hebben, dus vermoedelijk 15:20 (H.D.).²

Het is natuurlijk zaak dat ik mijn eigen relaties behoud (omdat, naast de begeerde baan, mijn uitgeverij blijft voortbestaan) en dat er dus zooveel mogelijk persoonlijke dingen (jij, Jany, Arthur v.S. v.D. Woestijne enz) in mijn bezit blijven. Daar ik geen contracten met je heb, zal het je makkelijk vallen door je er op te beroepen dat je alleen met mij afspraken hebt gemaakt.

Nu is de toestand evenwel zóó, dat ik voor het voorjaar geen groote dingen kan aannemen, tenzij ik de baan krijg. Ik kan dus onmogelijk den Heeren Koning³ en Roth⁴ eenige toezeggingen doen. Zou je ze willen vragen om zich tot mij *privé* te wenden begin Januari, als dat niet te laat voor hen is?

De recensie-exx van 'Gedichten' zijn ook verzonden, en ik heb je gisteren de romans⁵ + de Jany⁶ gestuurd. Jany verkoop ik momenteel beter dan je Gedichten, doch dat zegt nog niets, omdat het nieuw is.

Ik wacht op bericht van Van Hoogenbemt⁷ om de volgende week in Brussel te komen.

We spreken dan wel nader af.

Met hartelijke groeten v.h.t.h.
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Waarschijnlijk het directielidmaatschap bij uitgeverij J.M. Meulenhoff te Amsterdam, waarover hij Greshoff op 1 oktober had geschreven. (Zie br.506 n.3 en br.517.)
- 2 Zie Inleiding, p. XIX-XX.
- 3 Waarschijnlijk de journalist Johan Frederik Lambertus Koning (1887-1946), die in 1923 E.J. van Lidth de Jeude was opgevolgd als redacteur van het tijdschrift *Nederland*. Er verscheen geen uitgave van hem bij Stols. Er is geen correspondentie tussen Koning en Stols uit deze periode bewaard gebleven.
- 4 Waarschijnlijk de Oostenrijkse schrijver Joseph Roth (1894-1939), die in 1933 Duitsland ontvlucht was. Werk van Roth was bij de Amsterdamse exil-uitgeverijen Querido Verlag en Allert de Lange verschenen. Roth onderhield eveneens contact met uitgeverij De Gemeenschap. Laatstgenoemde uitgeverij had in september de betaling van voorschotten aan Roth gestaakt. (Zie Th.A.P. Bijvoet, *'Aber das Leben marschiert weiter und nimmt uns mit'*. *De Gemeenschap en de zaak-Roth*, in *Het Oog in 't Zeil* 6 (1988-1989) 4, p. 27-38.) Wellicht was het staken van de betalingen door De Gemeenschap de reden dat Roth zich tot Stols wendde. Roth was bevriend met Nico Rost, die te Brussel woonde en daar regelmatig Greshoff ontmoette.
- 5 *Alli's zoon* van Magnhild Haalke en *Kaap de Goede Hoop* van Zygmunt Nowakowski.
- 6 *Een winter aan zee*.
- 7 Van Albert van Hoogenbemt (1900-1964) zou geen uitgave bij Stols verschijnen. Er is geen correspondentie tussen Van Hoogenbemt en Stols uit deze periode bewaard gebleven.

513. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 oktober 1937¹

[Schaerbeek] 21 Oct. 1937

B.S.

Wil je mij *voor mijn rek.* zenden nog 3 geb. + 2 ing. Wieken.

Wil je mij als *auteursexx* zenden 2 geb Ged. 3e druk²

Wil je mij vriendschappelijk aanbieden de 2 Nijhoff's in Kaleidoscoop, welke ik *niet* bezit.³

Met duizend danken

geheel je

Jan⁴

Eindnoten:

- 1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende een fotoportret van Greshoff door Henri Grèce.
- 2 *Gedichten*.
- 3 *Pierrot aan de lantaarn* en *De pen op papier* van M. Nijhoff had Stols al in oktober 1936 aan Greshoff gezonden. (Zie br.413 n.5 en br.414 n.4.)
Mogelijk had Greshoff zijn exemplaar van beide boekjes aan Arthur van Schendel ten geschenke gegeven, die, zoals Greshoff op 8 november 1936 (br.424) aan Stols had geschreven, '[...] erg gelukkig [zou] zijn met de twee Nijhoven in de Kaleidoscoop'.
- 4 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'gez[onden] 22/10/37'.

514. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 23 oktober 1937¹

[Maastricht,] 23-10-37

Beste Jan,

Van Binnendijk U.M. zijn er 150 gemaakt;² 25 buiten den handel waren direct gedistribueerd. Van de 125 *in* den handel zijn nog afgegaan: 12 ex voor Binnendijk, 2 ex voor Schepens (van wien ik *nooit* recensies zie)³ 1 ex reisex, 1 ex John B.W. samen 16, rest 109. Van de 109 zijn er op 31 Oct totaal verkocht 55. Over zijn er dus nog 54, waarvan momenteel 38 in Cie.

Zou je aan Bob eens remises willen vragen over Toussaint?⁴ En hem eraan herinneren dat ik nog fl 50.- krijg van de boeken over typografie, die hij begin 1937 overnam?⁵

Ik kom spoedig nà 5 Dec. in Brux.^s

Met hartelijke groeten

je

Sander

Van de 3e druk van je Gedichten zijn 308 ex verkocht.⁶ De overige 300 zijn in Cie, zoodat we de 4e druk hebben ‘aangebrouwen’.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 *Onvoltooid verleden* .
- 3 Zie br.499 n.6.
- 4 *De doode die zich niet verhing* .
- 5 Zie br.425.
- 6 Op 1 oktober (br.506) had Stols aan Greshoff geschreven dat er ca. 120 exemplaren van de derde druk van *Gedichten* bij aanbieding waren verkocht en dat hij deze derde druk in de derde week van oktober zou laten verschijnen.

515. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 4 november 1937

[Schaerbeek 4.XI 1937]

B.S.

Even in haast meld ik je dat je binnenkort de kopij van Ursa Minor IV ontvangt:
proza v M.ter Br.¹ *zeer* gevarieerd. Een mooi *no*

Schrijf eens iets

Geheel je

Jan

Denk je om een Winter aan Zee

voor de *Mercure de France*²

p/a Jan Schepens

8 Dampoortstr.

St Kruis-Brugge**Eindnoten:**

- 1 Eind april 1938 zou de essaybundel *Mephistophelisch* van Menno ter Braak als vierde uitgave van Ursa Minor verschijnen. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 300 exemplaren, waarvan 275 in de handel werden gebracht door A.A.M. Stols, Uitgever te Maastricht.

Op 19 november schreef Ter Braak aan E. du Perron: 'Ik heb juist een boekje "gemaakt" voor de serie Ursa Minor; een soort bloenote klein formaat, zogvuldig samengesteld uit allerlei plakboeken van mijn krantenstukken.' (Menno ter Braak/E. du Perron, *Briefwisseling 19301-1940* (ed. H. van Galen Last), dl.4, Amsterdam 1967, p. 202.)

- 2 *Een winter aan zee* van A. Roland Holst werd niet door Jan Schepens in de *Mercure de France* besproken.

516. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 27 november 1937¹

[Maastricht,] 27-11-37

Beste Jan,

Met gelijken post zend ik je de ruwe proef van Ikaros. Zend deze gecorrigeerd aan *Boosten & Stols*, dus niet aan mij, ook *niet aan mij* p.a. B & S, anders bezorgt de post *toch* in de Gr. Looierstr.

De titelpagina is *provisoir*.

Het boekje van Schepens² kan ik pas in Januari laten zetten. Ik moet trouwens, voor berekening, eerst *volledige* copie + te reproduceeren stukken hebben.

Hoop tusschen 7 en 15 dec even in Brux^s te komen.

Met hartelijke groeten

je

Sander

Adresseer ook alle correspondentie voor mij aan Boosten & Stols, dus *niet mijn* naam op envelop!

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van de Fa Boosten & Stols. Boekdrukkerij en Registerfabriek, O.L. Vrouwe Plein 23, Maastricht.
- 2 In september-oktober had Jan Schepens *J. Greshoff. Een studie* geschreven. De studie zou in april 1938 verschijnen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel. Ze werd gedrukt bij Boosten & Stols. Buiten de gewone oplage, werden 10 genummerde exemplaren op geschept Hollands papier gedrukt.

517. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 1 december 1937¹

1 December 1937

Beste Jan,

Dank je zeer voor je brief van eergisteren Ik hoop spoedig het geld van Bob te ontvangen, want ik moet nu de Toussaint aan Boosten en Stols betalen wil ik met hen goede vrienden blijven.²

Ik ben je zeer dankbaar voor je inlichting bij Meulenhoff; ze denken dus toch nog steeds aan me. Zeg mij eens of het de oude of de jonge M. was, die naar me informeerde.³

Het boekje van Schepens⁴ zal ik spoedig een[*lees: eens*] berekenen en je het resultaat melden. Ik ben evenwel nog met handen aan voeten gebonden, zolang ik door de scheiding van H.D. niet precies weet, waar ik aan toe ben. Doch wees niet bang, het boekje verschijnt in het voorjaar.

De copie voor deel 4 van U.M. heb ik ontvangen.⁵ Het is een omvangrijk geheel, en ik denk wel dat we een kleinere letter moeten gebruiken, om binnen den gestelden omvang te blijven, of, wat belangrijker is, de prijs van 4 gld gebonden. Je krijgt hierover dus spoedig bericht.

We zullen eens nagaan, tot welk ander formaat Ikaros zich leent, als je dat van Jany⁶ te groot vindt. Corrigeer het zakje[*lees: zaakje*] maar gauw, dan kan ik aan het werk gaan.

Misschien kan ik spoedig na Sinterklaas een dag naar Brussel komen. Nu heb ik geen geld. Het zal wel Vrijdag of Zaterdag 11 december worden; ben je dan in Brussel? Ik moet Toussaint ook spreken.

Het schrijven op een onbekende machine is geen onverdeeld genoegen.

Hartelijke groeten van huis tot huis,

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Firma Boosten & Stols. Boek- en Handelsdrukkerij - Registerfabriek, [:xxx]
- 2 Bij drukkerij Boosten & Stols had Stols doorlopend een hoge schuld. De precieze cijfers zijn niet alle bekend, maar in oktober 1936, bij het aangaan van Stols' compagnonschap met R.W. Haentjens Dekker, bedroeg Stols' schuld fl 7591,58. In februari 1938 was deze schuld nog steeds fl 7500,-. (Zie Inleiding, p. XIX-XX.)
- 3 De oude Meulenhoff was Johannes Marinus Meulenhoff, de jonge Jan Rudolph Meulenhoff (1906-1978). (Zie ook br.512 n.1.)
Er is geen correspondentie tussen Meulenhoff en Greshoff bewaard gebleven over Stols' sollicitatie. Op 16 januari 1938 zou Greshoff aan D.A.M. Binnendijk schrijven: 'Ik ben lichtelijk verstijfd van schrik door mededeelingen van Nini betreffende de zaak Stols-Meulenhoff. Ik heb over een *particuliere* aangelegenheid 8 j. geleden hooglopende ruzie met Stols gehad (roddelpartij met Van Krimpen), maar dat heeft *niets* met de *záák* te maken en gaat derden niet aan. [...]
Bovendien heb ik Meulenhoff *uitdrukkelijk* gezegd, dat Stols voortreffelijke eigenschappen

heeft als typograaf en relatie-maker, maar er bij gezegd, dat hij hem *nooit* het commercieele gedeelte moet opdragen. Stols is een superieure “chef de fabrication”, een inferieure koopman. Als M. de administratieve en economische leiding heeft, kan hij daarnaast een enorme steun hebben aan Stols als de *boekenmaker*. Hij is *zeer* accuraat, heeft veel smaak, kent het vak door en door, heeft zeer veel goede relaties in de litt. en typogr. wereld (in *binnen-* en *buitenland*), heeft een goede internationale naam en heeft alleraangenaamste omgangsvormen. Wat ik M. gezegd heb geeft *precies* mijn meening weer.’

4 J. Greshoff. *Een studie*.

5 Menno ter Braak, *Mephistophelisch* .

6 Zie br.506 n.6.

518. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 6 december 1937

[Schaerbeek] 6 Dec. 1937

Beste Sander.

Wil je voor mijn rek. en met auteurskorting [:zend]en aan

Franz Delbeke¹

Brunsdale[?]

Tenterden Grove *Tenterden*

Hendon

London N W 4

1. Spijkers met K[oppen]

1. Voetzoekers Voeg er een prosp. Ursa Minor bij.

1. Currente Calamo

Ik bezit geen Voetzoekers op Holl. Vermaak mij er een. 10.000 danken!

Met veel liefs v h th

Geheel je

Jan²

Eindnoten:

1 De franstalige schrijver en industrieel Franz Delbeke (1890-1947).

2 Op de briefkaart is door Stols of een medewerker bijgeschreven: gez[onden] 6147'. (Voor dit laatste nummer zie br.526.)

519. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 13 december 1937

13-12-37

Beste Jan,

Hartelijk dank voor de gezellige dagen. Je weet niet half, hoe goed het mij doet om eens een paar etmalen uit Maastricht weg te zijn. Ik leef erdoor op.

Vandaag heb ik naar de NRC geschreven; je kunt nooit weten hoe een koe een haas vangt.¹

Schrijf mij even of schrijven van v. Vriesland noodzakkelijk is;² ik ken hem eigenlijk niet.

Ik heb vanavond ook de ter Braak gecalculeerd.³ We zullen toch, om binnen de 64 blz te blijven de Bembo moeten nemen, die ik persoonlijk véél mooier vind dan de Lutetia.

De Bodoni kan ook, maar dan wordt de blz erg vol, en ik heb er geen cusief van. Van de Bembo ook niet, maar daar past tenminste de Garamond goed bij.

Schrijf me nu even, of ik het, zoodra er op de zetterij tijd is, het boekje uit de Bembo kan laten zetten?

Stuur je ook gauw de copie van de van Schendel⁴ ter bestudeering op? Ik zal dan naar zetten uit de Heuvelpersletter van de Roos informeerden. We houden dus het formaat eender, nietwaar? Dat is mijn liefste wensch.

Ter Braak wordt in de Bembo 55 blz zetsel, waarbij dan komen 7 blz opschriften en witregels (er zijn 44 stukjes) en 9 blz bijwerk. De stukjes lopen dan achter elkaar door, dus niet ieder op een nieuwe blz.

Moet er bij elk stukje een initiaal(tje)?⁵

Met hartelijke groeten van huis tot huis

je
Sander

Hein P. zond de proeven⁶ gelukkig naar B & S. Ik heb ze vandaag naar je toe gestuurd.
Zal na terugontvangen formaat overwegen.

Eindnoten:

- 1 Victor E. van Vriesland had per 1 januari ontslag genomen als redacteur van de Nieuwe Rotterdamsche Courant. Voor zijn opvolging bij de NRC waren onder andere de namen van Anthonie Donker, Jan Campert en Martinus Nijhoff genoemd; ook E. du Perron had naar de vrijgekomen betrekking gesolliciteerd. Per 1 januari zou echter S. Vestdijk worden benoemd.
- 2 Victor E. van Vriesland was vanaf 1931 als redacteur van de Nieuwe Rotterdamsche Courant werkzaam.
- 3 *Mephistophelisch*.
- 4 Als zesde uitgave van Ursa Minor zou in november *Nachtgedaanten* van Arthur van Schendel verschijnen. De bundel zou worden gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 250 exemplaren, waarvan er 200 door A.A.M. Stols, Uitgever te Maastricht in de handel werden gebracht.
- 5 De verschillende hoofdstukjes van Menno ter Braaks *Mephistophelisch* zouden alle beginnen met een dubbelgelijnde initiaal.
- 6 G.H. 's Gravesande corrigeerde voor Greshoff de proeven van *Ikaros bekeerd*.

520. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 december 1937

[Schaerbeek] 15 Dec. 1937

B. Sander

Hart. dank voor je brief

1. Schrijf aan V.v Vr. 34^b Leuvehaven. Rotterdam.¹ ik zal er morgen over spreken op N.R.C. en Vaderland²
2. accoord Bembo hoe eerder zetten hoe liever. bij ieder stukje wit[xxx]. titel rechts cursief. *niet* op nieuwe bl³
3. zal heden v Sch. aanporren⁴
4. proeven terug gezonden. graag sp.[oedig] *revisie*.

Veel liefs v h.th.

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Uit deze periode zijn geen brieven van Stols aan Victor E. van Vriesland bewaard.
- 2 Greshoff was Brussels correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche Courant en Het Vaderland. Het Vaderland, dat eigendom was van de NRC, stond net als dit dagblad onder directie van H. Nijgh. P.C. Swart, de hoofdredacteur van de NRC, was uit hoofde van zijn functie gedelegeerde voor redactiezaken van Het Vaderland.
- 3 De hoofdstuktitels in *Mephistophelisch* staan in cursieve kapitalen om de verticale as van de bladzijde gecentreerd. De hoofdstukken beginnen niet elk op een nieuwe bladzijde.
- 4 Bedoelde brief van Greshoff aan Arthur van Schendel is niet bewaard gebleven.

521. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 4 januari 1938

[Schaerbeek] 4 Jan. 1938

B.S.

Wil je mij *p.o.* zenden voor mijn rek. met de gebruikelijke auteurskorting

4 geb 1 ing Wieken.-

Ik hunker naar allerlei nieuws.

Met hart.gr vthh

geheel je

Jan¹**Eindnoten:**

1 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: '6591'. (Zie hiervoor ook br.526.)

522. *A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 4 januari 1938*¹

[Maastricht] 4-1-1938

Beste Jan,

Ontvang met Aty en je beide zoons ook uit naam van Greet onze allerhartelijkste wenschen voor 1938.

Hoe is de reis naar Londen geweest? Laat eens iets hooren.

1 Januari is de afwikkeling met Haentjens Dekker begonnen;² ik ben benieuwd hoe die afloopt, en wat ik als fonds krijg. Zou je erg boos zijn als het mij niet zou lukken om de ‘Gedichten’ en, als ik de serie Kaleidoscoop niet kan bemachtigen, ‘De Wieken’, over te nemen? Ik zal doen wat ik kan, hoog bieden, doch eisch niet het onmogelijke. Bovendien maak je met H.D. toch nooit afspraken voor herdrukken, en bestaat zelfs de mogelijkheid dat ik je *Volledige* Gedichten uitgeef, dus niet een zeer uitgebreide bloemlezing, wat ‘Gedichten 1907-1936’ eigenlijk is!³

Ik stuurde aan Hein P. de nieuwe proeven van Ikaros, met verzoek je die na correctie op te zenden. Adresseer vooral retourzending naar Boosten & Stols, zonder mijn naam op envelop!

Met gelijken post zend ik je de proefpaginas van Ter Braak's Ursa Minor.⁴ *Hij* vindt evenals ik de *Bembo* veel mooier dan de Bodoni,⁵ en ik hoop dat Bob en jij het daarmee eens zijn. Bovendien eischt ter Braak eene *cursief* erbij.

Zoodra ik je antwoord heb, begin ik met zetten.

Mag het boekje van Schepens over jou eventueel bij Boosten & Stols verschijnen inplaats van bij mij?⁶ Ik mag momenteel niet te veel risico nemen: op last van mijn schoonvader,⁷ die zoo lief is enkele uitgaven, waaraan ik geen strop kan halen (Ikaros, hoop ik, en de herdruk van *Serenade*,⁸ hoop ik, en Lippe⁹ - gedekt door intekeningen - en een bundel van De Molenaar - gedekt door intekeningen).¹⁰ Heb je *haast* met het boekje van Schepens?

Hoor ik gauw wat van je?

Met hartelijke groeten

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Firma Boosten & Stols. Boek- en Handelsdrukkerij. Registerfabriek. O.L. Vrouwe Plein 23, Maastricht.
- 2 Zie Inleiding, p. XIX-XX en br.506 n.2.
- 3 In *Gedichten 1907-1936* is slechts een gedeelte van Greshoffs poëzie gebundeld. (Zie voor een overzicht van de weggelaten gedichten: ‘Chronologie en structuur van de afzonderlijke bundels’, in Louis Gillet, *Jan Greshoff. Zijn poëzie en poëtiëk*, Hasselt [1971], Bijlage III A, p. 339-362.)
- 4 *Mephistophelisch*.
- 5 *Mephistophelisch* van Menno ter Braak zou worden gezet uit de *Bembo*, die in 1929 door Stanley Morison was ontworpen. De Bodoni dateert van omstreeks 1800, maar kent enkele modernere varianten: (Zie voor voorbeelden van deze letters: Huib van Krimpen, *Boek over het maken van boeken*, Veendendaal 1986², p. 243 resp. p. 256.)
- 6 *J. Greshoff. Een studie* van Jan Schepens zou verschijnen onder de imprint A.A.M. Stols, Maastricht & Brussel.
- 7 F.J. Kroesen.
- 8 De eerste druk van *Serenade* van J. Slauerhoff was in april 1930 verschenen als derde uitgave van De Halcyon Pers. In maart zou een tweede druk van de bundel verschijnen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel. De tekstverzorging was in handen van K. Lekkerkerker, die ook voor de Commissie voor de Verzorging van de Nalatenschap van J. Slauerhoff de *Verzameld werken* van Slauerhoff zou bezorgen. *Serenade* werd gedrukt in een oplage van 510 exemplaren.

Op 24 februari zou Greshoff aan Menno ter Braak schrijven: ‘Het gaat niet goed met de Slauerhoffcommissie. Tot mijn stomme verbazing las ik dat bij Stols een herdruk van *Serenade* verscheen door Lekkerker[*sic*] verzorgd. Hiermede is dus de mogelijkheid op de Verz.Ged. voorgoed van de baan. Sander heeft geen enkel *recht* op dit boek en bezit geen contract. Het is een grove fout v Lek. zich daartoe te leenen, omdat hij daarmede een recht van St. erkend[*sic*]. Hij heeft dit *geheel* buiten de commissie òm gedaan. De commissie blijkt onwillig Stols, die geen enkel papier bezit, op de juiste wijze aan te pakken. Maar dan kan men ook moeilijk volhouden dat zij de posthume belangen van Slauerhoff dient. *Integendeel*. Het is een raar gezeur, waar ik maar liever niets meer mee te doen wil hebben. De Verz. Ged. hadden er *allang* moeten zijn. Ik heb heden een brief aan Lek. geschreven, waarin ik met groote waardeering voor zijn werk, zijn houding in deze aangelegenheid sterk laak en ik heb Stols geschreven dat ik zijn houding t.o. van Slau's nalatenschap *infaam* vind. Ik zal over dit saboteeren v. St. eens een klein hartig stukje schrijven.’

Als deze brief aan Stols al door Greshoff geschreven is, is hij niet bewaard gebleven. Het door Greshoff in het vooruitzicht gestelde stukje is nergens gepubliceerd.

- 9 In februari zou Stols zijn *Geslachts-register van het vorstenhuis Lippe (Lippe-Detmold, Lippe-Biesterfeld, Lippe-Weissenfeld, Lippe-Brake) alsmede van het vorstenhuis Schaumberg-Lippe. Gevolgd door genealogische en heraldische aantekeningen betreffende de geslachten Lippe, Oranje-Nassau en Mecklenburg door Th.J. van Alffen en R.T. Muschart* publiceren. Het boek werd in een oplage van 323 exemplaren bij Boosten & Stols gedrukt.
- 10 *Het spinet* van Johan de Molenaar zou in maart bij A.A.M. Stols, Uitgever te Maastricht & Brussel verschijnen. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 200 exemplaren.

523. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 5 Januari 1938¹

[Maastricht,] 5 Januari 1938

Beste Jan,

Mijn brief van gisterenavond was net weg, toen ik vanmorgen de jouwe bij Boosten en Stols vond.

Het formaat van *Ikaros* had ik gedacht als *Soleares* van Slauerhoff,² dat je moet bezitten, en dat juist het formaat van je proeven is.

De oplage heb ik bepaald op wat ik in dit seizoen op de reis en bij naverkoop hoop te verkopen. Een tweede druk is gauw genoeg klaar, als die nodig is. Misschien verander ik de uitgeversnaam op de titelpagina nog wel in *Halcyon Pers*, in welke serie je nog niet vertegenwoordigd bent.³

Heb je van Toussaint als iets gehoord over de roman?⁴ Zou je hem even willen bellen en zeggen, dat ik er zeer nieuwsgierig naar ben en gaarne spoedig met hem wil komen onderhandelen?

Greet gaat einde van de maand met mijn schoonouders een reisje maken naar de Riviera, Italië en Zwitserland.

Mocht je soms nog iets weten voor mijn uitgeverij, dan houd ik me zeer aanbevolen; het is mijn bedoeling om alles, behalve het reizen weer te gaan doen zonder personeel, om zooveel mogelijk onkosten te besparen. En dan alles in het betere en litteraire genre, in kleine oplagen, om het risico ook zooveel mogelijk te beperken... Ik ben er wel toe verplicht, nu de contanten ontbreken; wel heb ik hier en daar crediet, doch ik wil er een erg voorzichtig gebruik van maken.

Vraag je aan Van Schendel ook even om de copie voor Ursa?⁵

Wie is er in de plaats van Van Vriesland benoemd?⁶

Met hartelijke groeten,

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.
- 2 De eerste druk van *Soleares* van J. Slauerhoff, die in december 1933 bij Stols in een oplage van 15 exemplaren was verschenen, heeft een formaat van 14 × 23 cm; de tweede druk, die twee maanden daarna bij Stols in een oplage van 300 exemplaren verscheen, meet 14 × 22 cm. Uit Stols' brief aan Greshoff van 10 januari 1934 (br.290) zou kunnen worden afgeleid dat Greshoff een exemplaar van de tweede druk bezat.
Ikaros bekeerd zou een formaat van 14 × 20 cm krijgen.
- 3 De oplage van *Ikaros bekeerd* is blijkens de colofon 310 exemplaren.
Er zou geen titel van Greshoff onder de imprint van De Halcyon Pers verschijnen.
- 4 Waarschijnlijk F.V. Toussaint van Boelaeres *Barceloneesche reisindrukken*. De tweede druk van dit boek zou in de zomer bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschijnen. Het werd gedrukt bij Boosten & Stols. De eerste druk was in december 1930 met illustraties door Henri van Straten bij Uitgeversfirma Lumière te Antwerpen verschenen.
- 5 *Nachtgedaanten*. Er is geen correspondentie tussen Greshoff en Arthur van Schendel over diens bijdrage aan de reeks Ursa Minor bewaard gebleven.
- 6 Victor E. van Vriesland had per 1 januari ontslag genomen als redacteur van de Nieuwe Rotterdamsche Courant. In 1938 zou hij eindredacteur van De Groene Amsterdammer worden. Voor zijn opvolging bij de NRC waren onder andere de namen van Anthonie Donker, Jan Campert en Martinus Nijhoff genoemd; ook E. du Perron had naar de vrijgekomen betrekking gesolliciteerd. Per 1 januari was echter S. Vestdijk benoemd. Vestdijk zou tot juni 1939 aan de NRC verbonden blijven. (Zie J.H.W. Veenstra, *Vestdijk als journalist*, in *Vestdijkkroniek* 37 (december 1982), p. 1-33.)

524. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 6 januari 1938¹

[Maastricht,] 6-1-1938

Beste Jan,

Het doet me zeer veel genoegen dat je zoo op mijn vraag gereageerd hebt. Ik weet nu zeker dat, als je t.z.t. de vraag zal worden voorgelegd of je je 'Gedichten' toestemt aan H.D. over te doen, je er zelfs niet over zult denken, en liever procedeert dat[*lees: dan*] het hem goedschiks of kwaadschiks laat. Ik had trouwens niet anders verwacht. Je begrijpt natuurlijk dat er 3 relaties zijn die ik met alle geweld wil hebben: jij, Jany en van Schendel. Doch ik moet dan de heele serie Kaleidoscoop met alle stroppen daarin ook overnemen. De Wieken hebben de drukkosten net gedekt, dus nog niet de 30% alg. onkosten, waarna er eerst op verdiend wordt. Ik beloof je dat ik voor je Gedichten zal bieden wat menselijkerwijs mogelijk is, ik wil gaan tot 50% van den verkoopprijs (ik kan er dus niet meer op verdienen, doch dat laat ik gaarne schieten ten gerieve van onze relatie). Mijn schoonvader² zal ik inlichten, opdat hij mij niet remt.

De Wieken lijken me niet zoo belangrijk: ze zitten in een serie die, als H.D. ze krijgt, hij wel goed zal moeten exploiteeren, omdat die dan het belangrijkste deel van zijn fonds vormt. Er zijn nu ± 23 ing + 134 geb. ex. verkocht; happig zal hij er wel niet op zijn, want zoo slecht is het met vrijwel alle deeltjes behalve de van Schendels.³³

De verdeling zal zoo spoedig mogelijk na 15 Jan. plaats hebben. Eerst moet de balans 1937 worden opgemaakt, dan blijkt hoeveel kapitaal we ieder per 31-12-37 hebben, en dan wordt het fonds verdeeld. Ik moet eerst mijn goodwill en het lettermateriaal terugkopen, en voor de rest moet ik dan fonds nemen. Ik neem natuurlijk wat ik het liefste heb: het litteraire goed, de Valéry enz. Doch hij mag hebben de vertaalde romans, en ander moois!

Ik verlaat je niet, wil je niet verlaten. Als er onverhoopt geprocedeerd moet worden heb ik een prachtig advocaat, en ik steun je in ieder opzicht. Hamer er vooral op dat *ik* de relatie van je ben, dat je nooit een meneer H.D. in het handelsregister hebt ingeschreven gezien (dat is zoo) en dat hij bij de Vereeniging totaal onbekend is (dat is óók zoo). Dus dat je alleen met mij te doen hebt gehad, dat H.D. nooit recht heeft verkregen.

Doch het zal zoover wel niet komen.

Ik laat met *ter Braak* beginnen.⁴

Je *Schepens*⁵ is al getikt.

W.[ieken] v.d.M.[olen] zijn gisteren direct na bestelling verzonden.

Stuur je gauw de proeven van Ikaros? (naar *B&S*).

Met hartelijke groeten

je

Sander

Ik zit er naar te snakken dat H.D. dit oord voorgoed verlaat. Het schijnt dat hij geen erkenning als uitgever heeft verkregen!⁶ Prachtig! en een argument te meer om H.D. *nooit* toe te staan je *Gedichten* te exploiteeren.

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.

2 F.J. Kroesen.

3 *Fratilamur* was in 1935 en *Florentijnsche verhalen* in 1936 resp. als nummer 14 en 22-23 in de reeks Kaleidoscoop herdrukt. Verkoopcijfers van de reeks Kaleidoscoop zijn niet bewaard gebleven.

3 [Errata] Op 20 december 1939 zou Stols aan Arthur van Schendel schrijven: 'In dank ontving ik Uw brief van 17 dezer. Wat de afrekening betreft over "Fratilamur" en "Florentijnsche Verhalen" moet ik U verwijzen naar het schrijven van den heer R.W. Haentjens Dekker en mij (als vroegere partners in A.A.M. Stols' Uitgeversmaatschappij) van eind 1937, waarin wij U meedeelden, dat onze uitgeversmaatschappij ontbonden is, en dat de serie "Kaleidoscoop" waarin Uw beider titels herdrukt waren, bij de deeling is overgegaan aan den heer Haentjens Dekker [...]. Afgerekend werd door ons gezamenlijk nog het honorarium verschuldigd wegens verkoop tot en met 1937.' (Olim Erven Arthur van Schendel, Amsterdam, correspondentiearchief-Arthur van Schendel, map 2/a/6/9; thans Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, archief-Van Schendel, sign. S 312 B 2, omslag A.A.M. Stols.)

4 *Mephistophelisch*.

5 *J. Greshoff. Een studie*.

6 R.W. Haentjens Dekker zou in maart zijn uitgeversdiploma behalen. In mei zou hij van Maastricht naar Amsterdam verhuizen. (Zie br.506 n.2.)

Uit correspondentie tussen Haentjens Dekker en Stols blijkt dat Stols half juli, te zamen met W.L. Salm, op verzoek van Haentjens Dekker diens lidmaatschap bij de Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels heeft ondersteund. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag R.W. Haentjens Dekker.)

525. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 7 januari 1938¹

[Maastricht,] 7-1-1938

Beste Jan,

Dank je zeer voor je brief van gisteren. Ik zal het dan maar eens probeeren met 1000, en zien of ik deze voor 1.00 ing aan den man kan brengen (ik zal calculeeren).²

1.90 voor geb. is te duur, mag dan niet meer dan 1.50 zijn, dus 0.50 voor band, netto 0.40. Of dat lukken zal? Zal 't calculeeren.

Ben je met de correctie klaar? Zal dan colophon veranderen, maar toch enkele luxe-ex maken.³

Heb Boucher nog niet geschreven: wacht op bericht van elders. Als dat niet lukt, schrijf ik Boucher aan.⁴

Stuur je proeven van Ikaros gauw?

Het hoofddeel van Schepens is gezet. Op formaat Angiolino wordt het te groot. Ik maak het (ook om praktische redenen) evengroot als de ‘Gedichten’, kan dan ook een soortgelijk omslag maken. De letter is de Garamond als Angiolino. We zullen nog voor kopregels en een initiaaltje zorgen.⁵

Met hartelijke groeten

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.
- 2 De oplage van *Ikaros bekeerd* was 310 exemplaren. De verkoopprijs zou fl 2,50 voor gebrocheerde en fl 3,25 voor gebonden exemplaren bedragen; de gebrocheerd luxe-exemplaren kostten fl 5,00.
- 3 De colofon van *Ikaros bekeerd* luidt: ‘Deze eerste druk van “Ikaros Bekeerd” werd in Februari 1938 gezet uit de letter “Lutetia” en gedrukt onder leiding van A.A.M. Stols bij de firma Boosten & Stols te Maastricht. De oplage bedraagt 10 exemplaren op geschept papier, genummerd I-X en 200 exemplaren op G.H.B.-Tekst genummerd 1-300, benevens enkele exemplaren op beide papiersoorten gemerkt P.E.’
- 4 Het is onduidelijk waarop Stols doelde. Mogelijk probeerde hij tot een vorm van samenwerking tussen zijn uitgeverij en die van L.J.C. Boucher te komen in verband met de ontbinding van zijn vennootschap met R.W. Haentjens Dekker.
- 5 De eerste druk van Arthur van Schendels *Angiolino en de lente* meet 13 × 18 cm. *J. Greshoff. Een studie* zou eenzelfde formaat als *Gedichten* krijgen, nl. 13,5 × 20; beide boeken kregen een stofomslag dat grotendeels met elkaar overeenkomt. *J. Greshoff. Een studie* werd gezet uit de Garamond. De kopregels, waarin de hoofdstuktitels werden herhaald, zijn gezet uit cursieve kapitalen; elk hoofdstuk begint met een dubbelgelijnde initiaal.

526. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 18 januari 1938¹

[Maastricht] 18-1-1938

Beste Jan,

Naar aanleiding van je vraag om afrekening van het honorarium over 1937 deel ik je mede, dat sinds de laatste afrekening verkocht zijn:

97 ex Kaleidoscoop-editie ‘Gedichten’

411 ex 3^e druk

508 ex totaal.

Het honorarium bedraagt dus fl 50.80.

Van dit bedrag gaan de volgende facturen af:

15-6-37	N ^o 3849	11.82
20-9-37	N ^o 4908	3.75

19-10-37	N° 5389	5.89
22-10-37	N° 5476	2.97
23-11-37	N° 6002	5.65
13-12-37	N° 6147	3.68
6-1-38	N° 6591	3.21
		36.97

Rest dus te betalen: fl 50.80 - 36.97 = fl 13.03, welk bedrag ik hierbij in chèque Asd. Bk. insluit, en die je dus op je bankrekening in Arnhem kunt laten bijboeken.
Met hartelijke groeten

je
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker. Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

527. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 20 januari 1938¹

[Maastricht,] 20-1-38

Beste Jan,

Met gelijken post zend ik je het tweede deel der proeven van Schepens.² Ik zond hem niets, doch jij wilt hem zeker wel een proef sturen, nadat je de enkele germanismen en rare vlaamsche woorden eruit hebt gehaald.

Dit zijn dus de bijlagen.

Zeg mij nu even of je alle drie de portretten van jezelf in het boekje wilt hebben of alleen het laatste.³

De verdeling van het fonds heeft nog niet plaats gehad. Doch wees niet bang! Stuur je gauw de proeven van 'Ikaros' terug?

Greet gaat 25^e op reis. Het zal dus nog wel even duren voor ik naar Brux kan komen.

Met hartelijke groeten vh.th

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.

2 *J. Greshoff. Een studie*.

3 In *J. Greshoff. Een studie* van Jan Schepens zouden geen portretfoto's van Greshoff worden opgenomen. Op de stofomslag zou een foto en profil van Greshoff worden afgedrukt. (Dit is noch de foto door Charles Leirens die in *Gedichten 1907-1936* was opgenomen, noch de foto door Henri Grèce in *Gedichten*, dus mogelijk een foto door Jan Greshoff Jr.)

528. A.A.M. Stols Uitgeversmij. aan J. Greshoff, 25 januari 1938¹

[Maastricht,] 25 januari 1938

Zeer geachte Heer Greshoff,

Zoudt U ons aan het tegenwoordige adres van E. du Perron in Indië kunnen helpen?²

U bij voorbaat dankend, verblijven wij,

Met de meeste hoogachting,

A.A.M. Stols Uitgeversmy.

J. Metz

Eindnoten:

1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

- 2 E. du Perron verbleef van november 1936 tot augustus 1939 in Indië. Hij verbleef van 8 januari tot 16 februari in het Park-Hotel, Rijswijk, Batavia-C., vervolgens woonde hij op het adres Molenvliet West 9^a te Batavia. Daarvoor woonde Du Perron in Garoet.

529. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 januari 1938

[Schaerbeek] 26 Jan. 1938

Beste Sander,

Schepens bericht mij, dat hij het eerste stuk van de proeven aan B. en S. zond.¹ Stuur die even aan mij terug voor de Vlaamsche termen.

De bijlagen heb ik hier door Sch. gecorrigeerd.²

Met hart.gr.

geheel je

Jan

C.E. du Perron

Parkhòtel

Rijswijk

Batavia C

Java

Eindnoten:

- 1 *J. Greshoff. Een studie.*
- 2 Jan Schepens had in *J. Greshoff. Een studie* het oeuvre van Greshoff in drie perioden en even-zovele hoofdstukken verdeeld. Hij had aan zijn studie twee bijlagen toegevoegd, een over *Ikaros bekeerd* en een over de voornaamste thema's in Greshoffs werk.

530. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 januari 1938

[Schaerbeek] 29 Jan. 1938

Beste Sander,

Hierbij de proeven van Schepens.¹ Ik heb alles nauwkeurig gezuiverd. Het is een goed stuk.

Let *a.u.b.* (dringend verzoek) op de tweede bijlage (of liever op beide bijlagen).² Zijn al die kleine kap en cursieven nodig. Deze werken m.i. rommelig en verwarrend.

Alles in één letter.

Krijg ik *revisie*

Van 30 jan-4 febr. ben ik in Den Haag

p/a dr. M.ter Braak

36 Kraaienlaan

s. Gravenhage

Met heel veel hart. van ons allen

je

Jan

Laat eens iets hooren.

volg. proeven morgen[?]

Eindnoten:

1 *J. Greshoff. Een studie* .

2 In de bijlagen bij Jan Schepens' *J. Greshoff. Een studie* zijn de titels van Greshoffs bundels en die van de afzonderlijke gedichten met een totaal gebrek aan consequentie uit kapitalen, klein-kapitalen danwel cursieve letters gezet, terwijl in het hoofddeel van de studie de titels van de bundels en de gedichten tussen dubbele aanhalingstekens zijn geplaatst.

531. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 2 februari 1938¹

[Maastricht,] 2-2-38

Beste Jan,

De proeven van Ikaros en die van de studie van Schepens² heb ik terugontvangen. Van het eerste krijg je spoedig revisie.

Wat is er ellendig veel correctie in de Schepens gekomen! Allemaal onnoodige kosten die voorkomen hadden kunnen worden als je het ms. eerst eens had doorgelezen. En het houdt zoo lang op.

In de zetwijze der titels van gedichten, bundels enz. breng ik *geen* verandering aan. Ik heb die juist voor de duidelijkheid zoo gezet: het is geen roman, maar een wetenschappelijke verhandeling. En daarom moet de lezer-leek toch kunnen zien of we over een bundel (cursief) of over een gedicht spreken. En in die lijsten (die toch al typografisch zoo moeilijk op te lossen zijn) moet toch ook *juist* door groot en klein kapitaal een duidelijk onderscheid worden gemaakt.

De revisies krijg je dus spoedig.

Krijg ik van M.t.B. ook gauw de proeven terug?³

Met b.gr.

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.

2 *J. Greshoff. Een studie*.

3 *Mephistophelisch*.

532. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 11 februari 1938¹

[Maastricht,] 11-2-38

Beste Jan,

1. De proeven van Menno zijn terecht.² Er is *enorm* veel correctie in, en die zal extra betaald moeten worden. Mijn prijzen zijn berekend op *persklare* kopie. Wat is het toch raar dat de auteurs niet evengoed vooruit kunnen corrigeeren op goedgetypte kopie!
2. Ik zal je een dupl.-revisie van t.B.'s boek sturen
3. Dank voor bericht deel 5³ en 6⁴ U.M. Krijg ik instructies hoe en waar te drukken? Het formaat zou ik in ieder geval aanhouden.
4. Greet komt Zaterdagavond (na bijna 3 weken) weer thuis, ze heeft het zéér naar haar zin gehad.
5. Waar hangt Toussaint v.B. toch uit? Hij antwoordt heelemaal niet op m'n brieven en houdt ook de 1500 frs achter. Hoe moet dat nu?

6. Ik stuur je dezer dagen m'n eerste nieuwe uitgave, een gedicht van Rob. Franquinet,⁵ een zeer jonge knaap, niet onbegaafd, waar Vstdijk zeer apprecieerend over schreef.⁶

Met hartelijke groeten ook voor Aty
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.
- 2 *Mephistophelisch*.
- 3 Als vijfde uitgave van Ursa Minor zou in augustus *Fabels met kleurkrijt* van S. Vestdijk verschijnen.
- 4 Als zesde uitgave van Ursa Minor zou in november *Nachtgedaanten* van Arthur van Schendel verschijnen.
- 5 *In memoriam Maurice Ravel* van R. Franquinet zou in februari bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschijnen. Het boekje werd gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 150 exemplaren. Franquinet maakte zelf de tekeningen en initialen.
De Limburger Robert Marie Philomain Joseph Franquinet (1915-1979) was behalve schrijver ook beeldend kunstenaar en kunstericus. In 1933 was hij gedebuteerd met de bundel *Het vroege uur*. In 1936 had hij voor uitgeverij Leiter-Nypels te Maastricht de bloemlezing *Nieuwere klanken van de jongste lichting in Nederland en Vlaanderen* samengesteld.
- 6 Op 13 augustus 1937 had S. Vestdijk in de Nieuwe Rotterdamsche Courant de bundel *Gracilis* van R. Franquinet besproken. Al eerder, op 25 augustus 1936 had hij in de NRC de door Franquinet samengestelde bloemlezing *Nieuwere klanken* besproken. Aan deze bloemlezing had hij onder de titel *Katholieke dichters* ook aandacht besteed in zijn poëziechroniek in Groot Nederland 35 (1937) 2 (februari), p. 200-205.

533. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 februari 1938

[Schaerbeek] 14/2 38

B.S.

Mag ik je even wijzen op het verschijnen van
Philip L. Hale
*Vermeer*¹
Medici Society 21 sb
zoo juist out of print
Met veel hart. van huis tot huis
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Eind 1937 was bij de Medici Society te Londen postuum de studie *Vermeer* van Philip Leslie Hale (1865-1931) verschenen.

534. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 16 februari 1938¹

[Maastricht,] 16-2-1938

Beste Jan,

Vanmorgen de proeven van Ikaros terugontvangen. Zoodra ik met Voltaire,² Lippe³ en de Molenaar⁴ klaar ben (de eerste twee deze week, hoop ik) komt je boek aan de beurt.

Ik heb het formaat nog iets korter gemaakt, n.l. 20, zoodat het boekje dus 13 × 20 wordt.

Als papier koos ik het papier der gewone editie van Een Winter aan Zee,⁵ als omslag blauwe Arabella, een mooie gehamerde kwaliteit.

Volgende week is de groote bespreking over de deeling met H.D. s.v.p. Duimen! Laat me nog even weten of er een of meer portretten van je in het boekje van Schepens⁶ moeten. Het eene (allerlaatste) lijkt me voldoende. Stuur je (via Schepens?) de proeven ook gauw terug?

Greet is terug en heeft een heerlijke reis gehad. Ik hoop nà de volgende week eens even in Brussel te kunnen komen uitblazen.

Krijg ik ook bijzonderheden over Ursa v⁷ en vi?⁸

Met hartelijke groeten v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.

2 In maart zou Stols *Lettres d'Alsace à sa nièce Madame Denis* van Voltaire drukken voor La Compagnie Typographique te Parijs. De tekst, die voor de eerste maal verscheen, was verzorgd door G. Jean-Aubry. Het boek werd in een oplage van 88 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols.

3 Zie br.522 n.9.

4 *Het spinet*.

5 *Een winter aan zee* van A. Roland Holst was oorspronkelijk verschenen als deel 7 van De Halcyon Pers. De kort daarna bij Stols verschenen handelsuitgave was gedrukt op G.H.B-Tekst. *Ikaros bekeerd* zou gedrukt worden op G.H.B-Tekst, met uitzondering van de luxe-exemplaren die op geschept papier werden gedrukt.

6 *J. Greshoff. Een studie*. (Zie ook br.527 n.1.)

7 *Fabels met kleurkrijt* van S. Vestdijk.

8 *Nachtgedaanten* van Arthur van Schendel.

535. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 februari 1938

[Schaerbeek] 22 Fev. 1938

B.S.

Hierbij copy Ursa Minor 5.¹ Laat die *dadelijk* zetten. *groote* letter 16 p.

proef pag's aub

De twee stukken van het gedicht steeds tegenover elkaar.

Met hart.gr.

t.t.

Jan

In gr. haaste

Bob verzocht je *voor zijn rekening*

U.M. 1 Binnendijk² en 3 De Vries³

aan A.v.Schendel

89 Leidsche kade

Amsterdam

te zenden *Do it now* -

Eindnoten:

1 *Fabels met kleurkrijt* van S. Vestdijk.

2 *Onvoltooid verleden*.

3 *Atlantische balladen*.

536. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 24 februari 1938¹

[Maestricht,] 24-2-38

Beste Jan,

De strijd is uitgestreden:² ik heb je 'Gedichten' 3^e druk bemachtigd en heb er, zooals ik reeds verwachtte, een dusdanig bedrag voor moeten geven (doorelkaar ± 80 cts), zoodat ik er nooit meer winst op kan maken.

De kaleidoscoop heb ik moeten laten schieten.³ Die ging mij veel te hoog: er zijn mij te veel onverkoopbare deelen bij; tot mijn spijt is mij dit object dus ontgaan. Verder heb ik nog behouden: Een Winter aan Zee.

Het is een zéér moeilijke tijd voor me geweest, ik heb veel dat me dierbaar was moeten afstaan. Maar als ik naga dat ik mijn volledige goodwill terugheb, al mijn lettermateriaal en dan nog wat aardig fonds, dan mag ik niet ontevreden zijn als ik bedenken dat hij voor de rest après tout fl 25.000.- heeft geofferd.

In ieder geval is déze rotperiode afgesloten om nu wellicht nog groter moeilijkheden, doch gelukkig in vrijheid en sereniteit tegemoet te gaan.

Menno t.B. krijgt vandaag nieuwe proeven;⁴ de uiterst uitgebreide correctie kostte heel veel tijd en nieuw opmaken.

De proeven van Schepens⁵ heb ik nog niet terug.

Laat mij even hooren wat je wenschen zijn omtrent zéér eenvoudig bandjes voor Ikaros en de Schepens.

De copy Vestdijk⁶ heb ik ontvangen: Maandag zal er wel met zetten begonnen kunnen worden.

Had ik maar ergens een veilige baan! Waar moet ik op den duur van gaan leven! De copij van A.v.S.⁷ zie ik gaarne tegemoet.

Ik heb nu een zuiver litterair fonds over: geen vertaalde dingen meer behalve Guiraldes⁸ en Lippe.⁹ Doch geen bedrijfskapitaal meer: ik kan alleen dán nieuw goed aanmaken als ik het vooruitzicht heb het nieuwe object *snel* te verkoopen (als b.v. Lippe en, laten we hopen Ikaros en Schepens) of als de kosten gegarandeerd zijn (als Ursa Minor of andere drukopdrachten).

Over U.M. schrijf ik je nader. Ik hoop dat je uit de groote opofferingen die ik me voor je getroost heb (voor 't zelfde geld had ik de Indische roman¹⁰ + de Pool¹¹ + de Noor¹² kunnen koopen!) een bezegeling van onze vriendschap zult zien. Ik hoop maar dat er weer eens een run op je Gedichten zal ontstaan en dat ik daardoor alvast een deel van de door mij overgenomen beer bij Boosten & Stols (fl 7500,-) kan betalen.

Na 7 Maart hoop ik in Brux te kunnen komen. Laat even weten wanneer je er *niet* bent.

Met hartelijke groeten ook voor Aty

je

Sander¹³

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.

2 Zie br.522.

3 De delen uit de reeks Kaleidoscoop gingen alle over aan R.W. Haentjens Dekker. (Zie de rubriek 'Overgegangene Fondsartikelen' in het Nieuwsblad voor den Boekhandel van 20 april.) Haentjens Dekker heeft hiervan nooit titeluitgaven in de handel gebracht.

4 Op 24 februari schreef Greshoff over de drukproeven van *Mephistophelisch* aan Menno ter Braak: 'Schrijf jij eens een briefk. aan Stols om revisie.'

5 J. Greshoff. *Een studie*.

6 *Fabels met kleurkrijt*.

7 *Nachtgedaanten*.

8 *Don Segundo Sombra* van Ricardo Güiraldes.

9 Zie br.522 n.9.

10 *Wat wij Indië brachten* van Franciska van Swieten.

11 *Kaap de Goede Hoop* van Zygmunt Nowakowski.

12 *Alli's zoon* van Magnhild Haalke.

13 Op de brief is door Greshoff bijgeschreven: 'terug aan:' met daaronder het adresstempel: 'J. Greshoff/30, B^d Aug.Reyers/Schaerbeek'.

537. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 2 maart 1938¹

[Maastricht,] 2-3-38

Beste Jan,

Op je brieven inzake Slau zal ik mondeling nog eens terugkomen.² Ik stel me voor begin volgende week een dag of twee naar Brussel te komen. *Ben je er dan?*

¹° *Inzake ter Braak*: Doordat M.t.B. nog een stukje toevoegde wordt de omvang nu al reeds aan tekst + voorwerk 64 à 65 blz. En dan valt het motto nog tegen de titelpag. aan. Er moet toch zeker een inhoud bij (2 blz), de colophon + lijst U.M. We komen dan op 4½ vel en dan is er nog geen wit voor en achter.³ Mijn vragen zijn nu: *a* moet de oplage worden als van Toussaint,⁴ nu de om-

vang nog ½ vel groter is? Die verkoopen we nooit, denk ik. *b* Hoe groot moet ze worden? (het wordt dan natuurlijk een verliespost!) *c*. welk papier? *d* kan Bob een voorschot geven, daar ik nu kapitaaleloos ben? *e* welke kleur linnen? *f* moeten er ex. *gebrocheerd* worden (vrienden en pers).⁶

2° Inzake *Ikaros Bekeerd*: Ik heb reeds *blauw* omslag gekocht. Mag de band nu toch groen worden (als van de *Gedichten*)? Om de te binden ex wilde ik geen stofomslag doen.⁷ Men begint heden met afdrukken.

3° Inzake *Schepens*: *a* heb ik financiële verplichtingen tegenover hem?⁸ *b* ik ga accoord met het groene linnen als van 'Gedichten'. Maar zouden we *Ikaros* toch maar niet liever in *blauw* binden? *Schepens* wordt ook binnenkort afgedrukt. Wat hebben die zakken van *Onze Tijd* toch tegen jou en *Schepens*?⁹ Is dat nog een uitvloeisel van het geval *Roelants*?¹⁰ In n° 3 schelden ze al weer!

Ik heb vandaag gesolliciteerd naar de baan van Adjunct Directeur in Alg. Dienst bij de Arbeiderspers.¹¹ Ken je daar soms mensen waarbij je me kunt aanbevelen? Een baan heb ik voor m'n financiën *erg* nodig.

Hoor ik gauw wat van je op m'n vragen? Anders wordt de uitvoering belemmerd. Met hartelijke groeten

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.
- 2 Bedoelde brieven van Greshoff aan Stols over de uitgaven van J. Slauerhoff en de Slauerhoff-commissie zijn niet bewaard gebleven. (Zie ook br.522 n.8.)
- 3 Inclusief voorwerk heeft *Mephistophelisch* een omvang van 67 bladzijden. De inhoudsopgave zou twee bladzijden beslaan, de colofon een bladzijde, de lijst van de uitgaven van *Ursa Minor* zou op de versozijde van de colofon worden exemplaren gedrukt.
- 4 *De doode die zich niet verhing* was in een oplage van 300 exemplaren gedrukt; *Mephistophelisch* van Menno ter Braak zou eveneens in een oplage van 300 exemplaren gedrukt worden.
- 5 *Mephistophelisch* zou in rood linnen worden gebonden.
- 6 Van de oplage van 300 exemplaren van *Mephistophelisch* zouden er 275 door Stols in de handel worden gebracht. Mogelijk werden de overige 25 exemplaren *gebrocheerd*. (Zie ook br.469 n.2.)
- 7 Zowel de omslag van de gebonden als van de *gebrocheerde* exemplaren van *Ikaros bekeerd* zou *blauw* worden.
- 8 Zie br.546.
- 9 In 1936 had Leo Johannes Baptist Kryn (1878-940) in Brussel in samenwerking met Angèle Manteau uitgeverij *Onze Tijd* opgericht; de uitgeverij zou na de dood van Kryn worden samengevoegd met uitgeverij A. Manteau. Uitgeverij *Onze Tijd* gaf ook een tijdschrift *Onze Tijd*, Bibliografisch Maandblad voor Letterkunde, Kunst en Wetenschap uit, dat onder redactie stond van Kryn. Het tijdschrift verscheen van 1936 tot 1940. Naast Greshoff zelf werkten aan het tijdschrift onder anderen F.V. Toussaint van Boelaere, Raymond Brulez, Reimond Herreman en Albert van Hoogenbemt mee.
- 10 In 1937 was in de reeks *De Salamander* bij Em. Querido's Uitgevers-Maatschappij te Amsterdam de tweede druk van *Rebuten*. (*Onbestelde brieven*) verschenen. Aan deze tweede druk had Greshoff een uit diverse kranteartikelen samengestelde brief *Aan een Zuiderbroeder* toegevoegd,

waarin hij de Vlaamse schrijvers verweet te kameraadschappelijk met elkaar om te gaan, waardoor 'een hartstochtelijke critiek en een scherp onderscheiden' onmogelijk werd gemaakt (p. 206). Met name Maurice Roelants stelde zich tegen deze beschuldigingen teweer. In mei zou bij Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam Maurice Roelants' brochure *Bakkeleien met Jan Greshoff* verschijnen, waarin hij zijn kranteartikelen tegen Greshoff bundelde.

- 11 De Arbeiderspers was in 1929 voortgekomen uit de socialistische uitgeverij Ontwikkeling, die gesticht was op initiatief van de SDAP. Naast boeken en brochures, gaf De Arbeiderspers ook het dagblad Het Volk uit. Algemeen directeur van De Arbeiderspers was IJ.G. van der Veen. De Arbeiderspers was onderverdeeld in vier hoofdafdelingen: periodieken, boeken, technische drukkerijen en handelsdrukwerk. In 1937 was Fred. von Eugen, voordien vertegenwoordiger van Em. Querido's Uitgeversmaatschappij, tot adjunct-directeur benoemd en als zodanig met de boekuitgeverij belast. (Zie Frank de Glas, *Nieuwe lezers voor het goede boek. De Wereldbibliotheek en Ontwikkeling/De Arbeiderspers voor 1940*, Amsterdam 1989, m.n. p. 223 en p. 225.)

538. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 4 maart 1938¹

[Maastricht,] 4-3-38

Beste Jan,

Voor *Mephistophelisch* weet ik nu alles. Alleen moet nu nog inhoud + colophon + lijstje + dat nieuwe hoofdstuk² bijgezet worden. Dat zal nog even duren!

Ikaros dus blauwe band + handtekeningstempel

*Schepens*³ zelfde blauwe band.

Ik zit alleen nu nog met het *cliché*! Dat wat in de Vestedijkeditie der Gedichten⁴ staat is hier niet meer, maar je zond me een *nieuw* cliché. Moet *dit* niet gebruikt worden. En wat is het onderschrift.

Ben bezig *Ikaros* te drukken. Schepens gaat Maandag op een andere pers. schrijf dus gauw over cliché.

Hgr.

je

Sander

's Zaterdags kan ik *nooit* naar Brussel, wanneer kan ik persé bij jou *niet* terecht en eventueel een nacht logeeren?

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Fa Boosten & Stols. Boekdrukkerij en Registerfabriek. O.L. Vrouwe Plein 23, Maastricht.
- 2 Mogelijk het hoofdstukje *De vie romancée* (p. 20-21). Op 27 februari had Menno ter Braak aan E. du Perron geschreven: '[...] ik heb me voorgenomen over H.[uizinga] niets meer te schrijven (afgezien van bepaalde noodzakelijkheden door de krant), zoolang hij nog in leven is. In *Huizinga voor den Afgrond* staat eigenlijk alles, wat ik over hem te zeggen had; dat ik daar nog veel te veel eer gaf aan de "vie romancée" is mijn fout [...]. In *Mephistophelisch* heb ik dat punt nog even gecorrigeerd.' (Menno ter Braak/E. du Perron, *Briefwisseling 1930-1940* (ed. H. van Galen Last), dl.4, Amsterdam 1967, p. 259.)
Huizinga voor den afgrond was gepubliceerd in De Stem 10 (1930) 7-8 (juli-augustus), p. 822-839. Het hoofdstukje *De vie romancée* in *Mephistophelisch* is daaraan ontleend.

- 3 *J. Greshoff. Een studie* zou een bruingrijs kartonnen voorplat en een chamois linnen rug krijgen.
Op het voorplat is Stols' uitgeversmerk gedrukt. Het stofomslag is analoog aan dat van *Gedichten*.
- 4 Zie br.527 n.3.

539. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 5 maart 1938¹

[Maastricht,] 5-3-38

Beste Jan,

Laten we nu nog even het honorarium regelen van *Ikaros Bekeerd*, het boekje is half afgedrukt; ik kan dan direct een dubbele briefkaart met de prijzen maken. De ingenaaide luxe-ex moeten fl 10.- kosten, de prijs v.d. gewone hangt nog af van je honor. wensen.

En hoe zit het met mijn verplichtingen t.o. Schepens? Als hij van honorarium af ziet zal ik zijn boekje voor 1.25 ing. in den handel brengen en 1.95 gebonden. Dat is dan een aantrekkelijk object en de prijs blijft 'propagandistisch'. Moet er honorarium af (dat ik dan met 3 moet vermenigvuldigen in den kostprijs) dan worden de prijzen belangrijk duurder. Laat *Schepens* me schrijven als jij hem ingelicht heb[+ t]. Na zijn brief zal ik dan een contractje maken voor alle zekerheid, je kunt nooit weten.²

M.h.gr.

je

S.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van Fa Boosten & Stols. Boekdrukkerij en Registerfabriek. O.L. Vrouwe Plein 23, Maastricht.
- 2 De brief van Jan Schepens aan Stols over het honorarium voor *J. Greshoff*. Een studie is niet bewaard gebleven. (Zie ook br.546.)

540. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 5 maart 1938^{1, 2}

[Maastricht,] 5-3-37

Beste Jan,

Op papier worden al die dingen zoo erg zwaarwichtig; ik ben nog even aan Maastricht gebonden door de Voltaire die af *moet*.³ En dan kom ik eens in Brussel praten.

Een opgave aan het Nieuwsblad is geen advertentie; in advertenties heb ik *steeds* de naam U.M. gebruikt.⁴

Juist omdat U.M. geen uitgave van mij is wilde ik Bob eerst schrijven of liever spreken over dat contractje. Ik breng het dus mee naar Brussel.

Hoe sterk dergelijke aankondigingen in het NBI wel de aandacht trekken moge blijken uit het feit dat er zegge en schrijve één firma is, die informeerde naar de aangekondigde uitgaven. De rest 'merkt het wel' en kan het op 4 of 5 boekhandelaren na niets verdommen.

Verder moet je niet vergeten dat mijn litteraire uitgevers aspect, nu ik van het inkomstenbrengend fonds geamputeerd ben, weer wat ‘verguld’ moet worden, al le-

vert dit geen financiën op. Goedwillenden zullen na lezing van mijn lijstje zeggen: ‘Stols gaat weer meer de litteraire kant uit’. Doch de meesten zullen, met een collega uit Maastricht uitroepen: ‘Ben je nu heelemaal gek geworden, al die onleesbare rommel?’

Ik ben er me zeer goed van bewust dat alles op een paar kleine objecten na (Ikaros⁵ en het boekje van Jany)⁶ spelerei is; ik doe het omdat het me niets (U.M.) of niet veel kost. Doch ik zou het ook niet doen of niet kunnen doen als het wèl zoo was. Als Bob en jij inderdaad meenen dat ik U.M. niet naar behooren behartig trek ik me *gaarne* terug. Voordeel heb ik er niet van, alleen werk. Men kan nog in de Ter Braak⁷ een *andere* naam als ‘exploitant’ drukken. Verdienen doe ik er niet aan en dat wilde ik ook niet. Nu Bob toch klaarblijkelijk ‘altijd last met Sander heeft, dan dit en dan dat’ lijkt me het moment gekomen om dien lastigen vent te laten stikken en een ander te nemen. Een drukker als Duwaer⁸ lijkt me prettig. *Tien* dagen geleden zond ik hem copieën van Vestdijk⁹ en van Schendel.¹⁰ Nu nòg geen lettertje bericht!

Laten we de pluimen van U.M. die ik draag niet overdrijven! Doch ik gun ze een ander *graag*.

Dit dus wat U.M. betreft. Ik zal Mephistophelisch afwerken op de colophon na, en trek dan met B.N. je plan.

Wat het boek van Jany betreft: Jany dringt zelf aan op afwerking vóór 1 Mei (hoewel ik nog *geen* letter copie heb). Waarom die drang als het niet voor zijn verjaardag is? Denk je heusch dat die ongemerkt voorbij gaat? Zeker zes critici hebben bij mij al zijn boeken gevraagd om er uitvoerig over te schrijven speciaal voor zijn verjaardag.¹¹ Als hij die verjaardag zoo vervelend vindt mag hij wel zorgen dat hij uit Wie is Dat en uit al de litteratuurgeschiedenissen met zijn geboortedatum verdwijnt. We zijn weer aardig op weg om de correspondentie van verleden week (of was het deze week nog) te hervatten, vooral nu je de Slau-commissie er bij haalt.¹² Ik ken je lang genoeg om te weten dat je liefdes en je wenschen (een complete Slau, Couperus, Boutens' Gedichten enz. enz.) je aanleiding geven tot zure opmerkingen over uitgevers. Maar je moet toch eens even nuchter weten te blijven.

Een *onmiskenaar* belang van Slau is, dat zijn boeken *steeds* verkrijgbaar zijn. Dat is de *eenige* reden voor den herduk van Serenade,¹³ die, ik herhaal het, een Verzamelde Gedichten nooit in den weg zal staan. Zoo goed als er nog losse bundels van jou verkocht worden zal dat het geval blijven met Slauerhoff, ook al zal er eens, naar ik hoop, die complete editie komen. Overigens verwondert het me dat na de hand die ik je daaromtrent uitstak en de aanwijzingen die ik je gaf, ik nog steeds geen bericht van die beroemde commissie heb gekregen. Of moet *ik* soms officieel iets gaan aanbieden? *Dat* ligt niet op mijn weg, die *nooit* officieel door die commissie te spreken ben gevraagd.

Ik wil je wel zeggen dat ik er *schoon* genoeg van heb om me langer te laten pesten.

Au fond wil ik alleen nog voor jou en Jany uitgeven. De rest kan me opvliegen. Ik geef liever boeken van Valéry uit, waartoe ik nu weer de kans heb.¹⁴ Als ik dan toch *iedereen* tegen me inneem... Jullie (Bob en jij) bekijkt de zaak alleen van den kant van het *plezier* dat je ervan kunt hebben, *ik* zit altijd met de *moeilijkheden*. Want *plezier* heb *ik* er al in geen negen jaar meer van gehad. Denk daar ook eens over na voor je me, over wat ik nog altijd als futiliteiten beschouw, met onvriendelijke brieven op het lijf valt, en geloof me, als steeds (werkelijk als steeds)

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Hoogstwaarschijnlijk is deze brief niet van 5 maart 1937, zoals de handgeschreven datering van Stols boven de brief luidt, maar van 5 maart 1938.
Ikaros bekeerd werd eerst tussen 22 juli en 30 augustus 1937 te Juan-les-Pins geconcipteerd; in september was pas de eerste versie gereed. Op 24 augustus zou Greshoff Menno ter Braak schrijven: 'Ik schiet goed op met mijn rijmproeve. Of hij deugden heeft zal moeten blijken. Ik heb er nu zeker geen kijk op [...].' Het is dus zo goed als onmogelijk dat Stols al in maart 1937 van het gedicht weet zou kunnen hebben gehad. (Zie G.H. 's-Gravesande, *Greshoff's Ikaros bekeerd*, Maastricht-Brussel 1938, p. 8; en Sjoerd van Faassen, *Tekeningen door Tinus van Doorn bij 'Ikaros bekeerd' van J. Greshoff*, in Juffrouw Ida 10 (1984) 2, p. 2.)
Er zijn meer aanwijzingen voor de datering van deze brief. *Mephistophelisch* van Ter Braak kwam voor het eerst ter sprake in br.516 van 4 november 1937. Daarnaast zou op 23 mei 1938 A. Roland Holst vijftig jaar worden. De moeilijkheden met de Slauerhoff-commissie, die weliswaar in maart 1937 was opgericht, speelden in februari 1938 (zie br.537 n.2 en br.522 n.8.). Ten slotte schreef Stols in br.534 van 16 februari 1938 aan Greshoff: 'Zoodra ik met Voltaire [...] klaar ben ([...] deze week, hoop ik) [...].'
- 2 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols Éditeur.
- 3 *Lettres d'Alsace à sa nièce Madame Denis*.
- 4 In het Nieuwsblad voor den Boekhandel 105 (1938) 9 (2 maart), p. 129 stonden in de rubriek 'Uitgaven in Voorbereiding' als voorgenomen uitgaven van A.A.M. Stols te Maastricht onder meer de uitgaven van Ursa Minor van Menno ter Braak, Arthur van Schendel en S. Vestdijk vermeld. Op de titelpagina van de delen uit de reeks Ursa Minor staat Ursa Minor als uitgever vermeld, in de colofon dat de exemplaren 'in den handel gebracht worden' door A.A.M. Stols.
- 5 *Ikaros bekeerd*.
- 6 Waarschijnlijk doelde Stols op de bundel *Uit zelfbehoud* die in juni 1938 als deel 8 van De Halcyon Pers te Maastricht zou verschijnen. De bundel werd door Stols ter gelegenheid van Roland Holsts vijftigste verjaardag in een oplage van 40 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. Eveneens in juni, maar kort na de Halcyon-uitgave verscheen bij A.A.M. Stols te Maastricht een handelsuitgave van Holsts bundel.
- 7 In de colofon van *Mephistophelisch* zou vermeld staan dat de exemplaren in de handel werden gebracht door A.A.M. Stols, Uitgever te Maastricht.
- 8 Op 8 maart zou de firma v/h J.F. Duwaer & Zonen te Amsterdam in antwoord op Stols' aanvraag van 26 februari prijsopgave sturen voor het drukken van *Fabels met kleurkrijt* van S. Vestdijk en *Nachtgedaanten* van Arthur van Schendel.
- 9 *Fabels met kleurkrijt*. (Zie n.8.)
- 10 *Nachtgedaanten*. (Zie n.8.)
- 11 Op 23 mei 1938 zou A. Roland Holst vijftig jaar worden. Hij vierde zijn verjaardag in het gezelschap van enkele intieme vrienden in Ascona. (Zie Jan van der Vegt, *Adriaan Roland Holst. Een beknopte biografie*, Baarn 1988, p. 59.)
- 12 De brieven van Greshoff waarop Stols reageerde, zijn niet bewaard gebleven.

Kennelijk had Greshoff in die brieven gezinspeeld op de tegenwerking die de Commissie voor de Verzorging van de Nalatenschap van J. Slauerhoff in zijn ogen van Stols ondervond. De Slauerhoff-commissie was na Slauerhoffs dood in maart 1937 opgericht en bestond aanvankelijk uit D.A.M. Binnendijk, Menno ter Braak, N.A. Donkersloot, Greshoff, K. Lekkerkerker, H. Marsman en A. Roland Holst. In mei 1937 was bovendien Constant van Wessem tot de commissie toegetreden. Blijkens een aantekening van K. Lekkerkerker machtigden in dezelfde maand de erven-Slauerhoff de commissie 'alle stappen te doen in het belang van 's dichters werk en nagedachtenis, met name het vaststellen van de teksten en het bezorgen van een uitgave van zijn verzamelde werken'. In juni 1938 zou Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam met de erven-Slauerhoff een contract afsluiten voor een uitgave van Slauerhoffs *Verzamelde werken*. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Slauerhoff, sign. s 646 H 5.) (Zie ook br.537 n.2 en br.522 n.8.)

- 13 De tekstverzorging van de tweede druk van J. Slauerhoffs *Serenade* was in handen van K. Lekkerkerker. De tweede druk zou in maart in een oplage van 510 exemplaren verschijnen. In januari 1941 zou *Gedichten I*, het eerste deel van Slauerhoffs *Verzamelde werken* verschijnen, waarin naast de afdeling *Eerste verzen*, de bundels *Archipel*, *Saturnus* en *Serenade* werden opgenomen. Dit deel zou eveneens worden bezorgd door Lekkerkerker.
- 14 Afgezien van vertalingen had Stols in 1926 *Album de vers anciens, Analecta ex mss. Pauli Ambrosii Valerii ad usum amicorum ejus qui a septentrione habitat, De la diction des vers, La jeune parc, Narcisse, Notes sur le livre et le manuscrit, Quelques vers anciens en Le retour de Hollande* van Paul Valéry uitgegeven, in 1928 gevolgd door *Discours sur Emile Verhaeren* en in 1937 door *Villon et Verlaine*. In 1939 zou *Existence du symbolisme* verschijnen; dit boek werd al aangekondigd in Stols' 'Najaars-aanbieding 1938'. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 29 november-1 december 1977, nrs.346 t/m 404 voor Stols' correspondentie met Valéry en zijn Valérycollectie.)

541. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 7 maart 1938

7-3-38

Beste Jan,

Dit is een cliché dat me toegestuurd werd.¹ Is dit voor Schepens t/o titelpag?

Verder heb ik nog portret dat in Kaleid.ed. stond

Verder heb ik nog portret dat in 3e druk stond

Ik heb *niet* meer het profielportret van het prospectus.²

Ik doe aan ter Braak³ wat ik kan. Maar die inschuiving achterin en het noodzakelijke overzetten van 1 hoofdstukje maakt de zaak niet makkelijker.

M.h.gr.

je

S.

Eindnoten:

- 1 Zie ill. p. 361. In *J. Greshoff. Een studie* van Jan Schepens zou geen portret van Greshoff als frontispice worden opgenomen. Het portret dat op de stofomslag zou worden afgedrukt, is een ander portret dan het op deze brief afgedrukte. (Zie br.527 n.3.)
- 2 Het profielportret van Greshoff dat Stols voor de prospectus van *Gedichten* gebruikt had, was een portret dat vervaardigd is door Henri Grèce. Dit portret is ook als frontispice en op de omslag van *Gedichten* benut.
- 3 *Mephistophelisch*.

542. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 10 maart 1938¹

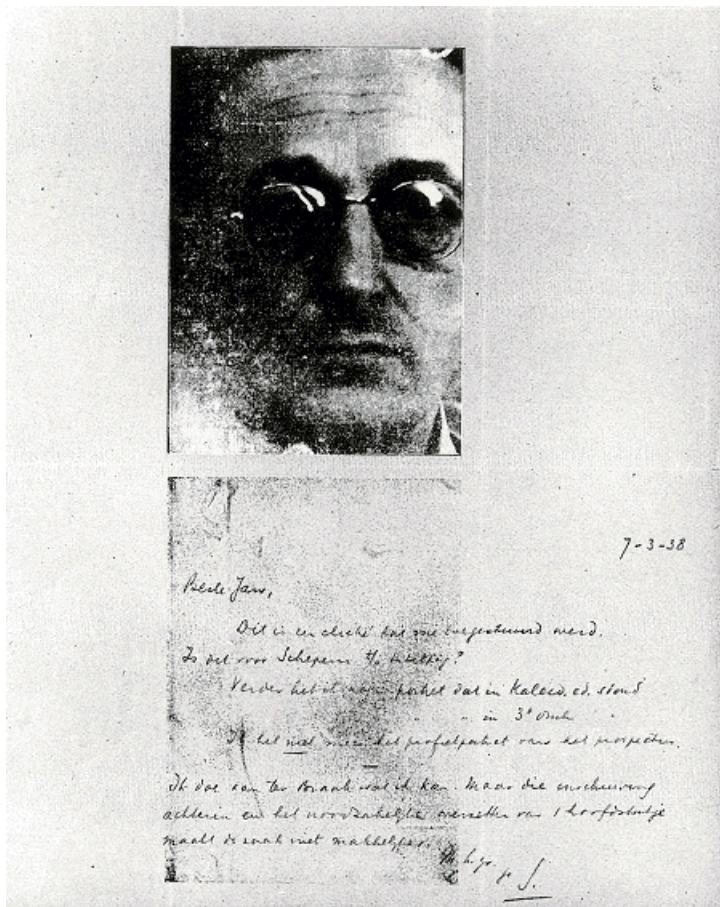
[Maastricht,] 10-3-38

Beste Jan,

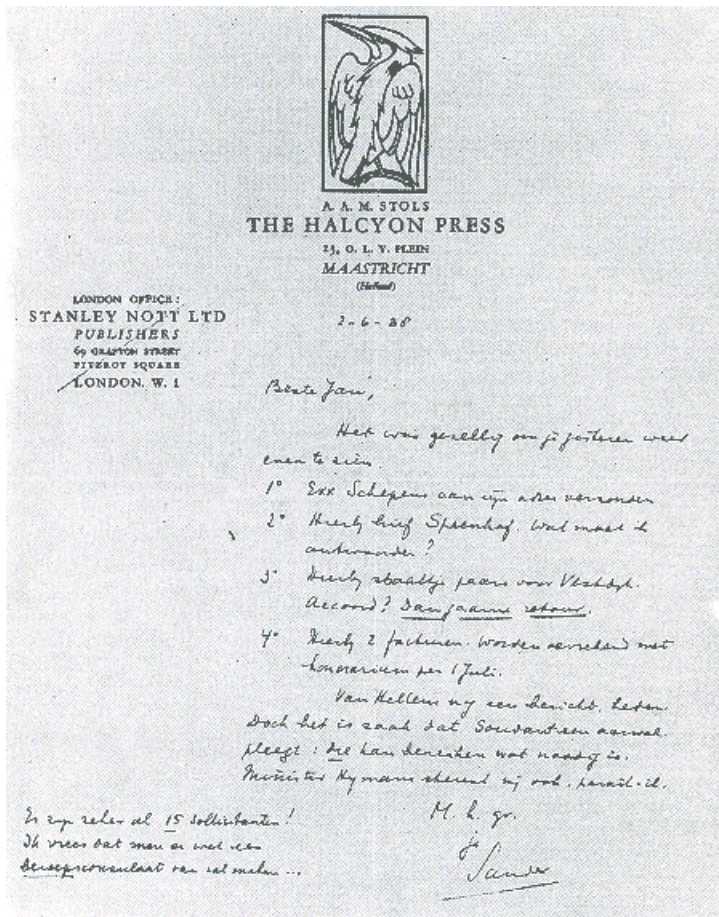
De twee dagen Brussel hebben me goed gedaan, wees met Aty nog hartelijk bedankt voor de gastvrijheid.

Ik stuur je hierbij het artikel over Lippe; een geschikt cliché heb ik toch niet kunnen vinden; voeg er dus maar portret van Beatrix bij!²

Men schiet op met drukken van Schepens.³ Als het klaar is stuur ik het samen met Ikaros naar den binder.

Stols aan Greshoff met cliché van een voor de prospectus bestemde portretfoto van Greshoff, 7 maart 1938.

Stols aan Greshoff op briefpapier The Halcyon Press, 2 juni 1938.

V.r.n.l.: Ant ter Braak, A. Roland Holst, Greshoff en onbekende, Monaco 1938.

Op de zetterij de eerste drie weken *absoluut* geen tijd. Ik kan dus nog niet zorgen voor proefpag^s v. Schendel.⁴

Ingesloten zend ik je het antwoord van Duwaer. De prijzen zijn wel erg hoog. Doch zouden we toch Vestdijk⁵ laten maken? Er komt nog bij:

papier
omslag
band
handtekeningstempel
omslagpapier

Het wordt dus dan toch wel een erg duur grapje.

Voor van Schendel lijkt me bij Duwaer geen kans.

De copy van Jany⁶ heb ik ontvangen.

Lijkt het je niet 't beste als ik van Schendel maak ± als de Lettres d'Alsace van Voltaire⁷ waarvan Bob over 10 dagen zijn ex ontvangt? Ik kan er *nu* niets aan doen.

Men stikt in het werk. Voor die vervloekte boekenweek⁸ moet nog van alles af.

Met h.gr. v.h.t.h.

je

Sander

Bij Massardo liet ik een paar schoenen bezorgen!⁹

Cliché uit Brugge ontvangen!¹⁰

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Éditeur.

2 In het Hollandsch Weekblad van 7 mei zou *De prinsessen Beatrix* van Stols worden gepubliceerd.

3 *J. Greshoff. Een studie.*

4 *Nachtgedaanten*.

5 De firma v/h J.F. Duwaer & Zonen te Amsterdam had voor het zetten en drukken van *Fabels met kleurkrijt* van S. Vestdijk een prijsopgave gedaan van fl 205,- voor 150 exemplaren of fl 220,- voor 200 exemplaren, beide prijzen exclusief papier. De bundel was door hen begroot op 5 vel à 16 pagina's.

6 *Uit zelfbehoud*.

7 *Lettres d'Alsace à sa nièce Madame Denis* was gezet uit de Garamond. *Nachtgedaanten* zou worden gezet uit de Lutetia.

8 Van 2 tot en met 9 april zou de jaarlijkse Boekenweek worden gehouden.

9 Het is niet duidelijk wat Stols hiermee bedoelde. Massardo was een boekhandel in de galerie de la Reine te Brussel.

10 Zie br.541 n.1.

543. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 maart 1938

[Schaerbeek] 11 Mars 1938

B.S.

Hartelijk dank voor je berichten. Het artikel gaat naar de zetters.

Stuur mij a.j.b. afgedr. vellen Schepens.¹

De Amsterd. prijzen zijn *schrikbarend*.²

Hoe maak je Jany? Als Goethe, maar met een andere letter.³ Eén raad: druk het vooral niet *compact*. Het is moeilijke lectuur van nature, die m.i. een beetje luchtig en vrij gezet moet worden.

Ik zend je heden *Verwey*.⁴

Met veel liefs v.h.th.

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 *J. Greshoff. Een studie.*

2 Zie br.542 n.5 voor de prijsopgave van firma v/h J.F. Duwaer & Zonen te Amsterdam voor *Fabels met kleurkrijt* van S. Vestdijk.

Voor de op 13 vel à 8 pagina's begrote bundel *Nachtgedaanten* van Arthur van Schendel had Duwaer een prijsopgave gedaan van fl 585,- voor 150 exemplaren of fl 615,- voor 200 exemplaren, beide prijzen exclusief papier.

3 In juni 1937 had Greshoff een exemplaar van Goethes *Die Leiden des jungen Werthers* van Stols ontvangen, dat in 1931 als deel 4 van Die Halcyon-Presse was verschenen. (Zie br.488 n.4.) Het boekje was gezet uit de Romanée en gedrukt in een oplage van 140 exemplaren, nl. 125 op geschept Pannekoek en 15 op Japans supernacré. J. Buckland Wright had de kopergravure en de bandstempel voor deze uitgave gemaakt. Louis Malcorps had 125 exemplaren in blauw chagrijn en 15 exemplaren in blauw marokijn met de hand gebonden.

De Halcyon-uitgave van *Uit zelfbehoud* van A. Roland Holst zou worden gezet uit de Bembo en worden gedrukt in een oplage van 40 exemplaren op geschept papier van Van Gelder Zonen. Enkele exemplaren zouden door Louis Malcorps met de hand in rood leer worden gebonden. *Uit zelfbehoud* werd niet geïllustreerd.

4 Bedoeld is waarschijnlijk de aan Hein van Aken toegeschreven *De roman van Heinric en Margriete van Limborch* (1317), die in hedendaags Nederlands omgezet en ingeleid door Albert Verwey in 1937 bij Uitgeverij v/h. C.A. Mees te Santpoort en De Sikkels te Antwerpen was verschenen. (Vgl. br.544.)

Verwey's editie was gedrukt bij Meijer's Boeken Handelsdrukkerij te Wormerveer. Mogelijk dat dit de reden van de toezending was, want Stols zou in de komende jaren zo nu en dan gebruik gaan maken van de diensten van Meijer.

544. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 maart 1938¹

[Schaerbeek] 13 Mars 1938

B.S.

Hierbij de roman, die de namen Verwey en Limburg samenbrengt.²

Wil je het cliché van de Vestdijk-editie der Gedichten (foto Leirens) p.o. zenden aan L.P.J. Braat, 250 Amstel Amsterdam.³

Met hart.gr. v.hth

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende een fotoportret van Greshoff door Henri Grèce.

2 Zie br.543 n.4.

3 L.P.J. Braat was redacteur van de Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Kultuur. Het fotoportret door Charles Leirens van Greshoff zou niet worden afgedrukt bij de bespreking van *Ikaros bekeerd* door G.H. 's-Gravesande, die werd opgenomen in Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Kultuur 3 (1937-1938) 6 (april 1938), p. 184-187.

545. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, tussen 13 en 17 maart 1938^{1, 2}

[Maestricht]

Beste Jan,

Morgen stuur ik je de Schepens³ in losse vellen; het omslag wordt gezet.

Van Schepens *nog geen bericht*, ik kan dus nog geen prijs vaststellen. Zoodra ik bericht heb maak ik prospectus, ook voor Ikaros.

Voor ter Braak⁴ heb ik een mooi amerikaansch geschept papiertje besteld; de dikte wordt ± als Toussaint.⁵

Over de rest schrijf ik spoedig: ik heb het erg druk gehad met verzending Lippe⁶ + Franquinet⁷ + de Molenaar⁸ + Serenade.

Misschien kom ik Dinsdag 22 dezer voor een Rotary feest in Brussel. Kan ik dan bij je logeeren?

Ik schrijf spoedig over de rest.

Vandaag stuur ik 'Lippe' naar Charlotte van Luxemburg.⁹ Wil jij me nu het genoegen doen en Weber zien te bewegen wat voor me te doen?¹⁰

Bij voorbaat hartelijk dank!

M. b.gr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Stols in deze brief toezegde de vellen Schepens, waarom Greshoff in zijn brief van 11 maart (br.543) vroeg, te zullen sturen. Bovendien vroeg Stols Greshoff of hij ‘Dinsdag 22 dezer’ mogelijk bij hem kon logeren, een verzoek waarop Greshoff op 18 maart (br.546) antwoordde.
- 2 Geschreven op briefpapier van Editions A.A.M. Stols, Maastricht, Hollande.
- 3 *J. Greshoff. Een studie* . Brieven van Jan Schepens aan Stols uit deze periode zijn niet bewaard gebleven.
- 4 *Mephistophelisch* zou worden gedrukt op Old Colony Text Strathmore.
- 5 *De doode die zich niet verhing* was gedrukt op geschept Haesbeek.
- 6 Zie br.522 n.9.
- 7 *In memoriam Maurice Ravel*.
- 8 *Het spinet* .
- 9 Er is niet achterhaald of Stols zijn *Geslachts-register van het vorstenhuis Lippe* aan groothertogin Charlotte van Luxemburg heeft gezonden.
- 10 Over prof.dr. Paul Weber zijn geen nadere gegevens gevonden.

546. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 maart 1938

[Schaerbeek] 18 Mars 1938

Beste Sander,

Reken maar gerust dat onze afspraak met Sch.[epens] goed is. Ik heb hem heden nog even geschreven: van de *tweede* helft der oplage 10 cts per ex. Ga je *gang*. Over 2 dagen heb je bevestiging.

Krijg ik de Serenade?

Je kunt hier *natuurlijk* logeeren. Maar wij zijn er niet. alleen de jongens en Leontien. Waar wij zijn zullen weet ik nog niet, waarschijnlijk in Putten o/d Veluwe. Ik meld je dat nog wel. Stuur *niets* meer naar Brussel maar aan het adres dat ik je zenden zal.

Dinsdag a.s. schrijf ik uitvoerig aan Weber.

Met veel liefs vh.t.h.

geheel je

Jan

547. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 28 maart 1938¹

[Maastricht,] 28-3-38

Beste Jan, Natuurlijk ben ik gaarne bereid om met de bundel van Vestedijk² te beginnen of te laten beginnen, maar ik heb geen instructies van jou of van Bob N. *1°* Wie drukt het boek? *2°* Welke letter *3°* Welk formaat?

Ik ben Dinsdag/Woensdag in Brussel geweest en heb bij jullie gelogeed, nog even gezellig met J.[an] & K.[ees] gepraat. 8 April moet ik er weer zijn. Zijn jullie dan al terug?

Ikaros en Schepens³ zijn naar den binder. Ter Braak⁴ gaat er morgen heen.

Laat je me even iets over de Vestedijk weten?

M.h.gr.

je

Sander

P.S. Vertelde je me niet, dat je Dichters in het Koffyhuis weer ging laten herdrukken?⁵ Ik vind in het m.s. van Valéry dat ik ga uitgeven de volgende zin: 'Une histoire de la Littérature qui ne mentionne pas l'existence et la fonction de ces établissements à cette époque est une histoire morte et sans valeur' Valéry delireert

dan verder over de litteraire café's die hij o.a. de véritables laboratoires d'idées noemt. Wij moeten allen dit boekje aan onze gaden geven. Misschien gebruik jij deze zin als epigraaf. Hij is uit Paul Valéry: *Existence du Symbolisme*.⁶

S.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 *Fabels met kleurkrijt*. (Zie ook br.542 n.5.)
- 3 *J. Greshoff. Een studie*.
- 4 *Mephistophelisch*.
- 5 In 1924 was bij Hollandia-Drukkerij te Baarn *Dichters in het koffyhuys* verschenen, een bundeling van oorspronkelijk in Den Gulden Winckel verschenen artikelen over café's, die Greshoff onder het pseudoniem Otto P. Reys had gepubliceerd.
Een herdruk van dit boekje is nooit verschenen.
- 6 In 1939 zou *Existence du symbolisme* van Paul Valéry bij A l'Enseigne de l'Alcyon te Maastricht verschijnen. Het boek werd onder leiding van Stols gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 650 exemplaren.

548. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 30 maart 1938¹

[Maastricht,] 30-3-38

Beste Jan,

Met gelijken post zend ik je twee verschillende kleuren proefband *Ikaros* + omslag. Laat me omgaand even weten wat je uitkiest (*ik* stem voor het mooie blauw).

Ik wacht nu op proefband *Schepens*.²

Heb nog geen tijd gehad om de plaquette over *Ikaros* door 's-Gr.P. te laten berekenen.³ Doch ik zal het toch maar direct onderhanden geven. En ik maak het dan *op formaat Ikaros*.

Aan Duwaer zal ik de copyen van Vestdijk⁴ en v.Schendel⁵ terugvragen, en na ontvangst direct Vestdijk laten zetten (hoop dat het uit de 16 pt gaat!) *of mag eventueel formaat groter worden?* Ik voteer nog altijd voor uniformiteit der reeks, al kunnen we *daarnaast* een *kleiner* formaat voor proza nemen, te beginnen met de Van Schendel. Het diner der K.v.K. is 8 April.⁶ Dus zien we elkaar in Brussel en ik kom, als ik mag, logeeren.

Denk je om *Weber*? Ik kreeg al een brief namens Gr.H. Charlotte. De zaak ligt nog versch in geheugen. Dus als er *nu* aan gewerkt wordt! Toe, schrijf hem even een briefje en praat er dan weer over als je in Luxemb. bent.

Met hartelijke groeten

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Éditeur.
- 2 *J. Greshoff. Een studie* .
- 3 In mei zou *Greshoff's Ikaros bekeerd. Een proeve van exegese* van G.H. 's-Gravesande bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschijnen. Van de oplage van het boek werden 300 genummerde exemplaren op G.H.B.-Tekst gedrukt voor de intekenaren op *Ikaros bekeerd*; daarnaast werden er nog 10 exemplaren op geschept papier gedrukt, benevens enkele exemplaren op beide papiersoorten gemerkt P.E. De gewone oplage werd op Beets-papier gedrukt.
- 4 *Fabels met kleurkrijt* .
- 5 *Nachtgedaanten* .
- 6 Stols was correspondent voor Limburg van de Nederlandse Kamer van Koophandel voor België en Luxemburg.

549. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 1 april 1938¹

[Maastricht,] 1 April 1938

Beste Jan,

Zoojuist ontving ik het bandje van *Ikaros Bekeerd* terug. Ik zend het direct door aan den binder, dan kan dit werkje alvast worden gereed gemaakt.

Met gelijken post zend ik je het proefbandje voor het boekje van *Schepens*.² Ik wil alleen weten, of je met de stempeling accoord gaat. Het linnen kan dan worden hetzelfde groen van je *Gedichten*. Tenzij je alsnog anders beslist. Doch het lijkt me wel gewenscht beide boekjes groen te laten.

Helaas heb ik het laten zetten van de studie van Pannekoek³ toch weer moeten uitstellen, doch Maandag kan er mee begonnen worden.

De copie van Vestdijk⁴ heb ik aan Duwaer teruggevraagd; zodra ze in mijn bezit is, laat ik met zetten beginnen. Doch mocht blijken, dat de 16-punts letter te groot is, dan ga je toch zeker ook accoord met de 14? Ander zou ik geen raad weten, tenzij formaatverandering, en dat zou niet aardig zijn: ik lees juist met genoeg uit je brief dat Bob besloten heeft de zes eerste deelen in hetzelfde formaat te houden.⁵ Dank je zeer voor je belofte van een brief aan Weber; voor je vertrek naar Luxemburg zie ik je dus nog in Brussel. Ik kom 's-morgens de 8e April aan. 's-Avonds is het banket, -s-middags de vergadering. Als ik dan een sleutel krijg, behoef ik jullie 's-avonds niet te derangeeren.

Stuur me even het proefbandje *Schepens* terug,⁶ ik kan het dan aan de binder retourneren.

Met hartelijke groeten, ook voor Aty, mede van Greet,
je
Sander

Ik heb deze schrijfmachine op proef, omdat ik die met de groote letter toch maar wil opdoeken; deze kleine letter heeft wel een aardig cachet, vind je niet?

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.

2 *J. Greshoff. Een studie.*

3 *Greshoff's Ikaros bekeerd.*

4 *Fabels met kleurkrijt.*

5 Alle uitgaven van Ursa Minor hebben het formaat 15 × 23,5 cm.

In maart 1936 had Greshoff aanvankelijk overwogen om het proza in de reeks op een kleiner formaat te laten maken, maar van dat idee was hij al direct afgestapt. (Zie br.361 n.4.)

6 Zie n.2.

550. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 13 april 1938¹

[Maastricht,] 13-4-38

Beste Jan,

Gisteren heb ik aan je adres in Luzemburg[*lees*:Luxemburg] gestuurd 1 luxe, 1 gewoon ingenaaid en 1 gewoon gebonden ex van de beide nieuwe boekjes: *Ikaros Bekeerd* en *Schepens*.²

Ik hoop, dat ze naar je zin zijn.

Je bestelling op 1 ex Gedichten met de inleiding van Vestdijk³ voor den heer Muller kan ik niet uitvoeren, omdat die exx met de srie[*lees:serie*] Kaleidoscoop zijn overgegaan naar den Heer Haentjens Dekker, die nu zijn voorraad in Amsterdam heeft.

Mag ik daarom een ex zonder de inleiding zenden,⁴ en moet het dan een ingenaaid of een gebonden ex. zijn?

De Ursa van Vestdijk⁵ kan uit de 16p Lutine zoodat ik het boekje nu onderhanden gegeven heb.

Met het laten verschijnen van de Ikaros en de Schepens moet ik wachten totdat mijn reiziger zijn tournee kan maken, volgende maand. Het verschijnen van deze boekjes is trouwens niet aan tijd gebonden. Ik verzend geen vrienden- of recensie-exx voordat de boel naar de boekhandel kan; ik krijg er altijd narigheid met den boekhandel door.

Mijn bedoeling is, om den boekhandel dusdanige voorstellen te laten doen door mijn reiziger,⁶ dat zoo mogelijk de *geheele* oplage van Ikaros bij aanbidding verkocht wordt.

Hij kan ook niet gaan aanbieden, voordat het boek van Jany⁷ in reisex gereed is, en Jany laat niets meer van zich hooren. Zou hij zeker zijn, dan hij eerste[sic] voorgaf te zijn?

Nu nog een verzoek. Je zult wel eens bij den Boekhandel Brück⁸ in Luxemburg komen. Zou je hem eens willen vragen, of hij bereid is te werken met mijn uitgave van het Geslachtsregister Nassau?⁹ Daarmee moet toch onder den adel in Luxemburg iets te doen zijn. Ook bij bibliotheken. Als hij er toe bereid is, zal ik hem met 40% korting ingenaai en met 40-20% gebonden exx in dépôt zenden.

Vraag je hem even of hij me dan wil schrijven? Dat het een boek in het nederlandsch is, is geen bezwaar, zooals ook in Germania is gebleken.

Het is geen leven, zonder bediende; veel tijd gaat verloren aan prutswerkjes en correspondentie, die ik anders dicteerde. Maar wat wil je....

Poot van
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.
- 2 *J. Greshoff. Een studie.*
- 3 *Gedichten 1907-1936.* Joseph Emile Muller is niet nader geïdentificeerd.
- 4 De derde druk van *Gedichten*.
- 5 *Fabels met kleurkrijt.*
- 6 G.A. van Oorschot.
- 7 *Uit zelfbehoud*.
- 8 Er zijn geen nadere gegevens over boekhandel Brück te Luxemburg achterhaald.
- 9 *Geslachtsregister van het vorstenhuis Nassau (Walramsche en Ottosche lijnen).*

551. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 april 1938¹

[Luxembourg] 13 April 1938

Beste Sander,

Hartelijk dank voor de toezending der boekwerken.² Als immer een weelde voor het oog. Ik ben er zeer blij mede.

Stuur je rec. en pres.ex. volgens lijstje en vergeet vooral niet van ieder een luxe-ex aan s Gravesande te zenden. (68 Irisstr. 's Gravenhage).³ En verder nog gew. ex. geb. van beide S. Alderwereld Hollandsche Weekblad 204 Rue Royale Bruxelles.⁴ Als er nog proeven van s Gravesande's stuk komen, zend ze dan na ontvangst van deze brief aan mijn *Brusselsch* adres.

Weber komt heden uit Parijs terug. Ik pak hem dan morgen (Vrijdag) bij zijn knopen.

Mijn vriend Kutter is zeer ziek.

Nogmaals allerhartelijkst dank.

Veel liefs voor gade en kroost.

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Hotel Schintgen, Luxembourg.
- 2 *J. Greshoff. Een studie* van Jan Schepens en *Ikaros bekeerd*. (Zie br.550).
- 3 Uit het archief van Stols zijn twee lijstjes in Greshoffs hand afkomstig, waarop de namen staan van degenen die hij gebonden danwel gebrocheerde exemplaren van *J. Greshoff. Een studie* van Jan Schepens en *Ikaros bekeerd* wilde laten sturen. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 3.) Het is niet vast te stellen of dit de lijstjes recensie- en presentexemplaren zijn waarover in deze brief gesproken wordt, of dat het de lijstjes betreft die Greshoff blijkens Stols' brief van 26 april (br.553) op 22 en 25 april aan Stols zou sturen. Blijkens deze lijstjes moesten gebonden recensie-exemplaren gezonden worden aan Menno ter Braak (voor Het Vaderland), G.H. 's-Gravesande (voor het Hollandsch Weekblad), J. Schepens (voor de Mercure de France) en S. Vestdijk (voor de Nieuwe Rotterdamsche Courant). Gebrocheerde recensie-exemplaren moesten worden gezonden aan D.A.M. Binnendijk (voor De Groene Amsterdammer), L.P.J. Braat (voor de Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Cultuur), Walter Brandligt (voor het Deventer Dagblad), Maurits Esser (voor Eigen Haard), Johan Koning (voor de Haagsche Courant), S.B. Kritzingen, W.L.M.E. van Leeuwen (voor Tubantia), E. du Perron (voor het Bataviaasch Nieuwsblad), P.H. Ritter Jr. (voor het Utrechtsch Dagblad), Garnt Stuiveling (voor Tijd en Taak) en Max Wolters (voor Het Volk). Gebonden presentexemplaren moesten worden gezonden aan E. Boekman, Nini Brunt, R. Meulenhoff, Jan van Nijlen, Arthur van Rantwijk, Arthur van Schendel en Adriaan van der Veen. Gebrocheerde presentexemplaren moesten worden gezonden aan J.C. Bloem, Georges Bouché, Ary Delen, Willem Elsschot, Franz Hellens, M. de Jong, Joseph Kutter, G. Mogin, Willem Paerels, E. Paillaret Hoogland, A. Roland Holst, J.H. Speenhoff, Jean de Sturler en A. Vigoleis Thelen. G.H. 's-Gravesande bezat van *Ikaros bekeerd* een van de exemplaren op geschept papier gemerkt P.E. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 3 maart-1 april 1966, nr.507.)
- 4 Simon Aldewereld (1899-1974) was directeur van Het Hollandsche Weekblad.

552. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 20 april 1938¹

[Maastricht,] 20-4-38

Beste Jan,

Hartelijk dank voor je brieven waarop antwoord hieronder

1° Je schreef me nog niet of het voor den heer Joseph Emile Muller ook een ex

Gedichten 3^e druk mag zijn. En *ing.* of *geb.*?

2° Voor-toezending Ikaros + Schepens,² beide luxe, aan's Gravesande zorg ik.

- 3° Ik heb aan 's Grav. proeven van zijn studie over Ikaros³ gezonden, en aan jou duplicaat. Hij zendt je de proeven door, stuur ze dan aan mij. De titelpag maak ik nog wel iets beter.
- 4° Voor ex aan Alderwereld zorg ik morgen.
- 5° Dank je zéér voor de aanwijzingen voor Weber. Het lijkt me meer gewenscht dat jij hem die levensbeschrijving zendt die ik zal opstellen.
- 6° Ja, die keur van fraaie edities voor de Staatsbibl. dat kan wel, maar ik moet toch éénige zekerheid hebben.⁴ Ik hoorde dat Beck geen minister v. buitenl. z. meer is,⁵ is dat zoo? Wil je dit nog even naslaan? Hellens zal 't je telefonisch wel kunnen opgeven uit een Staatsalmanak.
- 7° Ik zal beginnen met Weber de Valery 'Villon & Verlaine' te zenden.⁶
- 8° Aan Brück zal ik 1 ex Nassau⁷ + Lippe⁸ in dépôt zenden. *Hartelijk* dank voor je bemiddelingen.

Ik wacht nu op de Ter Braak⁹ van den binder en op het afdrukken van de studie over Ikaros. Dan kan mijn reiziger¹⁰ op pad. Heb me vandaag gek gecorrespondeerd.

Excuus.

M.h.gr.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.
- 2 *J. Greshoff. Een studie.*
- 3 Op 5 april had G.H. 's-Gravesande over de proef van *Greshoff's Ikaros bekeerd* aan Greshoff geschreven: 'Van Stols niet gehoord en niets ontvangen. Als ik proeven krijg zal ik ze verbeteren.'
- 4 Er kon niet achterhaald worden of Stols publikaties uit zijn fonds aan de Staatsbibliotheek van Luxemburg heeft geschonken.
- 5 Joseph Bech (geb. 1887) was vanaf november 1937 minister van buitenlandse zaken van Luxemburg in het kabinet-Dupong. Hij was lid van de Christelijke Volkspartij.
- 6 *Villon et Verlaine* van Paul Valéry was in 1937 als deel 7 van A l'Enseigne de l'Alcyon verschenen. Het boekje was gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 535 exemplaren. De titel en initialen waren, naar ontwerp van A.A.M. Stols, uitgevoerd door G. Serpenti.
- 7 Zie br.550 n.6.
- 8 Zie br.522 n.9.
- 9 *Mephistophelisch*.
- 10 G.A. van Oorschot.

553. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 26 april 1938¹

[Maastricht,] 26-4-1938

Beste Jan,

Dank voor je brieven van 22 en 25 dezer. De daarin opgegeven exemplaren zijn heden de deur uitgegaan, doch ik kon Paula Delen niet helpen aan de proeven van *Schravesande*.² Wil jij nu de jouwe aan haar sturen?

Misschien, heel misschien komen Greet en ik Zaterdag naar Brussel, voor de opening van John's tentoonstelling bij Dietrich.³ Doch mijn vader is niet al te best, de laatste dagen, en gaat vandaag misschien naar het ziekenhuis. Nogal alarmeerd voor iemand [*lees*: iemand], die nooit iets gemankeerd heeft.

Mephistophelisch⁴ is nog niet gereed. Doch zoodra hier zend ik de exx weg.

Ik ben bezig met een neuw[*lees*:nieuw] prosp. voor Ursa. Ik heb van de verschillende heeren gegevens gekregen, *behalve van Vestedijk*[*sic*], die niet antwoordt. Kun jij hem niet eens op zn[*lees*:zijn] vestje spugen? Zonder hem kan ik niet verdr[e]*lees*:verder]. Ik moet hebben een 'karakteristiek' van zijn bundel, ongesigneerd te plaatsen in het prosp. en twee kritiekenuittreksels[*sic*] van 4 regels over vorige bundels, dus makkelijk genoeg bijeen te brengen.⁵

Maandag 2 Mei, tot en met 7 Mei (dus 6 mei weer naar Maastricht schrijven) ben ik in dienst[*lees*:dienst] in Venlo.⁶ Het adres deel ik je nog wel mede.

Ik heb nog geen tijd om iets aan Weber enz te doen, doch dat komt wel in orde. Schreef hij je, dat hij het boekje van Schepens⁷ en de Valéry⁸ ontvangen heeft? Met hartelijke groeten van huis tot huis,

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.
- 2 Zie br.551 n.3 voor een opgave van de namen van degenen die volgens Greshoff een recensie of een presentemplaar van *J. Greshoff. Een studie* van Jan Schepens en *Ikaros bekeerd* moesten ontvangen.
Waarom een proef van *Greshoff's Ikaros bekeerd* aan Paula Delen gezonden moest worden, is niet bekend. Paula Delen (1909-1989) was de jongste dochter van Ary Delen.
- 3 Gegevens over een tentoonstelling van John Buckland Wright bij kunsthandel Dietrich te Brussel zijn niet achterhaald.
- 4 *Mephistophelisch* zou op 27 april gereedkomen. (Zie br.554.)
- 5 Waarschijnlijk doelde Stols op het 'Prospectus van de eerste serie der reeks Ursa Minor welke tot stand komt door de samenwerking van J. Greshoff, M.B.B. Nijkerk en A.A.M. Stols (deel I-VI) [...] In den handel gebracht door A.A.M. Stols, Uitgever [...] Maastricht'.
In dit prospectus staat een citaat uit de recensie van Menno ter Braaks *Mephistophelisch* door Anthonie Donker in *Critisch Bulletin* 9 (1938) 7-8 (juli-augustus). In het prospectus wordt bovendien *Nachtgedaanten* van Arthur van Schendel aangekondigd als te verschijnen in het najaar; *Nachtgedaanten* zou in november verschijnen. Het prospectus moet dus tussen augustus en november verschenen zijn.

⁶ Stols was reserve-1^e luitenant van het 13^e Regiment Infanterie.

⁷ *J. Greshoff. Een studie.*

⁸ *Villon et Verlaine.*

554. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 27 april 1938¹

[Maastricht] 27/4/38

Beste Jan,

Mephisto² is zoojuist aangekomen. Ik zal vanavond aan jou en Bob drie ex zenden. Schrijf me omgaand even, of alle ex voor Ter Braak (15) gebonden moeten zijn, of bv 5 geb en 10 ing Deze laatste zijn dan zeker voor de pers? Of moet ik nog apart zenden.

Ons plan van Zaterdag staat nog op zeer losse schroeven.

Je

Sander

Zeg ook welke ex *genummerd* en welke *ongenummerd* (H.C.) moeten zijn

Eindnoten:

¹ Geschreven op prentbriefkaart voorstellende een fotoportret van Greshoff door Henri Grèce.

² *Mephistophelisch.*

555. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 april 1938

[Schaerbeek] 28 Avr. 1938

B.S.

Ik sta op het punt te vertrekken. Heden naar Gent; morgen vroeg naar s
Gr.[avenhage.] Vrijdagavond ben ik weer thuis.

Zend Menno om te beginnen 6 exx. *geb* de rest zal ik *morgen* (Vrijdag) met hem
bespreken.

Je hoort dan nader

De quaestie genum. of ongenum. laat ik aan jou over: handel als gewoonlijk.

Is s Gravesande Ikaros¹ al afgedrukt?

[xxx][xxx][xxx][xxx][xxx][xxx]

Veel liefs v h th

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 *Greshoff's Ikaros bekeerd* zou omstreeks 13 mei verschijnen.

556. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 5 mei 1938

[Schaerbeek] 5 Mai 1938

B.S.

Stuur in elk geval *p.o.* een ex. Schepens aan S. Vestdijk, arts

12 Leuvensestr

*Scheveningen*¹

Mag ik er op rekenen

Bob vraag[+t] je *voor zijn rek.* een ex.

H. de Vr.²

M. t Br.³

te zenden aan John B.W.

Je stuk over alle Beatriksen verschijnt Zaterdag.⁴

Schrijf eens.

Met veel liefs vth

geheel je

Jan

*Hoe is het met je Vader?*⁵

Eindnoten:

- 1 S. Vestdijk heeft *J. Greshoff. Een studie* in de Nieuwe Rotterdamsche Courant, in Groot Nederland noch elders besproken.
- 2 *Atlantische balladen*.
- 3 *Mephistophelisch*.
- 4 Zie br.542 n.2.
- 5 Op de briefkaart is bijgeschreven: 'gez. [onden] 7/5 M[etz]'.

557. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 9 mei 1938¹

[Maastricht 9.v 1938]

Beste Jan,

Je hebt klaarblijkelijk over een van m'n brieven heengelezen waarin ik schreef dat ik van 1-8 Mei in Venlo in dienst was. Vandaag heb ik de 2^e zending naar Menno t.B. gestuurd² en I.[karos] B.[ekeerd] + Schepens³ naar Vestdijk.⁴ Ik zal I.B. + Vestdijk⁵ + 's Grav.⁶ in het NBL. adverteeren.⁷ Mijn reiziger⁸ gaat over 4 dagen op pad met je boeken.

Er ligt hier een hoop achterstand om van te griezelen.

Mhgr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende een fotoportret van Greshoff door Henri Grèce.
- 2 *Mephistophelisch*. (Zie br.555.)
- 3 *J. Greshoff. Een studie*.
- 4 Zie br.556 n.1.
- 5 *Fabels met kleurkrijt*.
- 6 *Greshoff's Ikaros bekeerd*.
- 7 Stols zou op 18 mei in het Nieuwsblad voor den Boekhandel (p. 332) een advertentie plaatsen voor *Ikaros bekeerd*, Jan Schepens' *J. Greshoff. Een studie* en G.H. 's-Gravesandes *Greshoff's Ikaros bekeerd* gezamenlijk.
- 8 G.A. van Oorschot.

558. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 13 mei 1938¹

[Maastricht,] 13-5-38

Beste Jan,

Als het een beetje meevalt heb ik morgen de eerste exx van het boekje van 's Gravesande² en anders zeker Maandag. Woensdag verschijnt een groote advertentie van en over Greshoff in het Nieuwsblad.³ Zoodra bestellingen binnen komen voer ik ze uit.

Vrijdag ga ik naar Parijs. Kun je Bob niet opwarmen om daar ook te komen voor de vergadering der Cie Typogr.⁴

Nu iets anders. Mijn vriend Robert, de belgische consul, die je kent, is vandaag voor een week gestorven en Maandag begraven.⁵

Men heeft mij verzekerd dat het geen beroepsconsulaat is, en sterk aangeraden daarnaar te solliciteeren.⁶

Ken jij in Brussel bij Buitenl. Zaken mensen die me helpen kunnen (b.v. partijgenoten van Spaak)?⁷ Ik heb aan Piérard gedacht.⁸ Doch misschien is de directie van Buitenl. Z. toch nogal conservatief en moeten we het juist niet van dien kant hebben.

De zaak is n.l. dat dit consulaat zooveel oplevert dat ik er van leven kan. Doch je mag *nooit* laten doorschemeren dat ik eigenlijk berooid ben, eerder zeggen: van goeden huize, financieel onafhankelijk, bekend uitgever, groot vriend v. België, perfect bilinguist, geen flamingant enz. enz.

Mocht je er iets aan kunnen doen, dan *gaarne*. Laat je even iets weten?

M.h.gr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.
- 2 *Greshoff's Ikaros bekeerd*.
- 3 Zie br.557 n.7.
- 4 Stols maakte deel uit van het bestuur van La Compagnie Typographique. M.B.B. Nijkerk had lidnummer 10. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Compagnie Typographique II.)
- 5 De op 6 mei overleden L.Th.A. Robert zou als consul van België voor Limburg te Maastricht worden opgevolgd door L.E.E. Hustinx.
- 6 Gegevens over Stols' sollicitatie als consul van België zijn niet achterhaald.
Op 29 juli zou Stols aan Adriaan van der Veen schrijven: '[...] ik ben [...] door allerhande omstandigheden niet zeker, of ik mijn uitgeverij kan doorzetten. Ik deel U dit vertrouwelijk mede. De kwestie is nl de volgende: Ik solliciteer naar het ambt van Belgisch Consul te Maastricht. Die benoeming, gesteld dat ik ze krijg, zal wel niet voor September afkomen. Wòrd ik benoemd, dan blijf ik in Maastricht wonen, en dan zet ik mijn uitgeverij gewoon voort. Word ik niet benoemd, dan ga ik Maastricht verlaten om mij in de buurt van Den Haag te vestigen; ik zal dan nl benoemd worden tot directie-secretaris van een der grootste uitgeverijen van ons land; deze geeft evenwel geen litteraire boeken uit, alleen wetenschappelijke, en ik weet dan niet wat er met mijn eigen fonds zal gebeuren. Hoogstwaarschijnlijk zal het dan verder worden geëxploiteerd door mijn vader (fa Boosten & Stols), misschien verkoop ik het fonds ook aan een collega, die in gelijke richting heeft gewerkt.'
- 7 De socialistische journalist Paul Henri Spaak (1899-1977) was vanaf maart 1935 minister van buitenlandse zaken van België.
- 8 Louis Piérard was socialistisch Senaatslid. In 1938 zou zijn *Maeterlinck* bij A.A.M. Stols te Bruxelles & Maestricht verschijnen. Het boekje werd door Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 100 exemplaren.

559. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 mei 1938

[Schaerbeek 30.v 1938]

B.S.

Hoe zit het nu met proeven Vestdijk?¹ Als ze weg zijn, moet jij toch *duplikaat* hebben. Hij vraagt er naar.

Willen we Woensdag a.s. in Luik samen thee drinken?

Met veel liefs vthh

geheel je

Jan

Eindnoten:

¹ *Fabels met kleurkrijt* .

560. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 31 mei 1938¹

[Maastricht] 31-5-38

Beste Jan,

Dank je zeer voor je brief + artikel over Iek.² dat ik ook reeds ontvangen had. Er zijn nu reeds 60 ex b/aanb. verkocht. Denk dus wel dat op de reis (dit is slechts 1 week) het grootste deel zal weggaan.

Van Jany vanmorgen ook een bericht.³

Met Bob de Fransche Ursa⁴ en de Holst⁵ nog niet besproken. Het was in Parijs wel gezellig, doch de laatste avond (Zaterdag) was financieel een slag!

Over het consulaat wordt zwaar gevochten door reeksen kandidaten.⁶ Wil je *Hellens* nog eens vriendelijk verzoeken te doen wat hij kan?⁷ De baan was al beloofd, doch aan een schoelje en we probeeren daar Spaak van af te brengen.

Het consulaat levert 4 à 5000 gld op! Dus als dat eens zou lukken! Veel hoop heb ik niet.

Het zou anders heerlijk zijn.

Met hartelijke groeten

je

Sander

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier van Editions A.A.M. Stols, Maastricht, Hollande.

² Er is niet achterhaald welk artikel over *Ikaros bekeerd* Stols aan Greshoff gestuurd had. Mogelijk doelde Greshoff op de bespreking die Johan Koning aan het boek gewijd had in de Haagsche Courant van 25 mei.

³ Bedoelde brief van A. Roland Holst is niet bewaard gebleven.

⁴ Een Franse pendant van Ursa Minor noch een uitgave van een Franse tekst is ooit verschenen. Op 1 april 1940 (br.657) zou Greshoff Stols suggereren een reeks Franse gedichten van Kees Greshoff in Ursa Minor op te nemen.

⁵ Mogelijk *Uit zelfbehoud* van A. Roland Holst. Het boek verscheen echter niet als uitgave van Ursa Minor, maar als achtste deel van *De Halcyon Pers*.

⁶ Zie br.558 n.6.

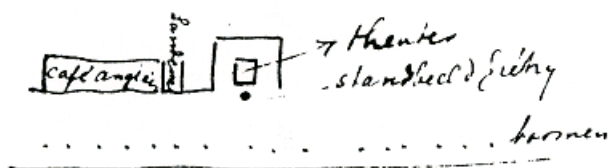
⁷ Franz Hellens was hoofd van de bibliotheek van het Belgische parlement.

561. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 31 mei 1938¹

[Maastricht] 31/5/38

Beste Jan,

Dank voor Briefkaart.

Proeven Vestdijk² zijn terechtJa, ik kan morgenmiddag naar Luik. Ik kom aan 13.05 en ga dan naar Café des Anglais in Hotel Britannique bij den Theater³

Ik weet niet hoe het plein heet. Zal daar rustig op je wachten.

Mhgr

S.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende een fotoportret van Greshoff door Henri Grèce.
- 2 *Fabels met kleurkrijt*.
- 3 In Luik bestond het café Le Britannique, dat gevestigd was op 49 place de la République Française.

562. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 mei 1938

[Schaerbeek] 31 Mai 1938

B.S.

Schepens wou zoo dolgraag zijn 20 exx.¹ hebben, voor den auteur èn voor de pers in België samen.

16 ing. 4 geb.

Heel veel liefs v.ht.h.

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 *J. Greshoff. Een studie*.

563. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 2 juni 1938¹

[Maastricht] 2-6-38

Beste Jan,

Het was gezellig om je gisteren weer even te zien.

1° Exx Schepens² aan zijn adres verzonden2^o Hierbij brief Speenhoff. Wat moet ik antwoorden?³3° Hierbij staaltje paars voor Vestdijk.⁴Accoord? *Dan gaarne retour.*4° Hierbij 2 facturen. Worden verrekend met honorarium per 1 Juli.

Van Hellens nog een bericht, heden.⁵ Doch het is zaak dat Soudant⁶ een aanval pleegt: *die* kan bereiken wat nodig is. Minister Hijmans⁷ steunt mij ook, paraît-il.

M.h.gr.

je

Sander

Er zijn zeker al 15 sollicitanten! Ik vrees dat men er wel een *beroepsconsulaat* van zal maken...

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van The Halcyon Press. A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht, Holland.

2 *J. Greshoff. Een studie.*

3 Correspondentie tussen Stols en J.H. Speenhoff is niet bewaard gebleven. Mogelijk had Speenhoff de uitgave van een van zijn bundels aangeboden. In 1943 zou Stols Speenhoffs herinneringen *Daar komen de schutters* uitgeven. Greshoff was al sinds ca. 1915 bevriend met de dichter-zanger Jacobus Hendrikus Speenhoff (1869-1945).

4 Voor het linnen van de band van *Fabels met kleurkrijt* zou donkerpaars worden gekozen.

5 De brief van Franz Hellens aan Stols is niet bewaard gebleven. (Zie br.560 n.7.)

6 De socialist Eugène Soudan (1880-1960) was in 1938 minister van financiën in België.

7 De liberale jurist Paul L.A.H. Hymans (1865-1941) was van 1927 tot 1934 minister van buitenlandse zaken, daarna tot 1935 minister van buitenlandse zaken en handel, en van 1935-1936 lid van de ministerraad geweest. Hij was volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Brussel.

564. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 juni 1938

[Schaerbeek] 3 Juin 1938

B.S.

Ik zou Koos (26^B Seinpostduin Schev.) terugschrijven, dat je je *in hoofdzaak* met luxe-editie's in beperkte oplagen toe legt en dat zijn werk juist een groote verspreiding eischt.¹

Hellens was nogal optimist.²

Ik bezoek hem heden om 4 u nog eens.

Met veel liefs vthh

geheel je

Jan

Ik vind dat paars veel te *licht*.³ Is er niet iets *diepers* en donkerders te krijgen. *Vraag* het eens p.o.

Portret A.A.M. Stols door Edmond Bellefroid, 1938 (collectie Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag).

Eindnoten:

- 1 Zie br.563 n.3.
- 2 Zie br.560 n.3.
- 3 Zie br.563 n.4.

565. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 3 juni 1938

3-6-38

Beste Jan,

Hierbij reeds het artikeltje over de Peetoom.¹ Zou ik ditmaal, bij wijze van uitzondering, met het oog op de staatjes, een *proef* kunnen hebben?

Van Hellens heb ik vanmorgen brieven van Soudan en Hijmans gekregen.² Moge het helpen! Hellens is een engel.

Ik bedacht me vannacht dat ik Carton de Wiart kende, en heb hem spoorslags een brief geschreven.³ Ik heb nu al een heele garde. Als die Spaak niet weet te vermurwen weet ik waarachtig niet hoe het wèl kan.

Dezer dagen stuur ik je een luxe Holst⁴ (volgende week).

Met hartelijke groeten vhth

je

Sander

Eindnoten:

- 1 In het Hollandsch Weekblad van 18 juni zou *Vorstelijke familierelaties. De Koninklijke peetoom van Prinses Beatrix* door Stols worden opgenomen. Dit artikel handelde over koning Leopold III van België.
- 2 De door Franz Hellens aan Stols doorgezonden brieven van E. Soudan en P.L.A.H. Hymans zijn niet bewaard gebleven.
- 3 De rooms-katholieke jurist en politicus Henri graaf Carton de Wiart (1869-1951) was van november 1920 tot december 1921 minister van buitenlandse zaken en premier geweest. Hij was volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Brussel en permanent vertegenwoordiger van België bij de Volkenbond.
- 4 Buiten de gewone exemplaren van de Halcyon-uitgave van A. Roland Holsts *Uit zelfbehoud* zouden enkele exemplaren door Louis Malcorps met de hand in rood leer worden gebonden. Greshoff bezat echter een van de gewone exemplaren op geschept papier van Van Gelder Zonen. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.467.)
Waarschijnlijk bedoelde Stols met 'luxe-Holst' de gewone Halcyoneditie ter onderscheiding van de kort na de Halcyon-uitgave verschenen handelsuitgave van Holsts bundel.

566. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 4 juni 1938

[Schaerbeek] 4 Juin 1938

B.S.

Artikel in goede orde ontvangen,¹ gaat heden n.d. zetterij. Je krijgt proef. Ik hunker naar Holst!²

Met veel liefs vh.th

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Zie br.565 n.1.

2 De Halcyon-editie van *Uit zelfbehoud* . (Zie br.565 n.4.)

567. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 juni 1938

[Schaerbeek] 8 Juni 1938

B.S.

De heer L. Monteyne schreef onlangs een art. van twee blz over mij in het dagblad 'De Dag'. En werkelijk niet slecht.¹

Zou je hem een rec. ex. van Iek² + aanhang Schepens³ - s Grav.⁴ willen doen toekomen.

Do it now:

Lode Monteyne

9 de Moyst^r moy

Antwerpen.

Goede moed! Alles sal reg kom.

Met veel liefs vth.

geheel je

Jan⁵

Eindnoten:

1 Ludovicus Gustavus Cornelius Monteyne (1886-1959) was hoogleraar toneelgeschiedenis aan het Koninklijk Vlaams Conservatorium te Antwerpen. In De Dag van 19 maart had hij naar aanleiding van Greshoffs *Rebuten* een omvangrijk artikel gewijd aan *De Nederlandsche dichter en kritikus Jan Greshoff*.

2 *Ikaros bekeerd*.

3 *J. Greshoff. Een studie*.

4 *Greshoff's Ikaros bekeerd*.

5 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'gez.[onden] 10/6/38'.

568. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 10 juni 1938¹

[Maastricht,] 10-6-1938

Beste Jan,

Dank je zeer voor je briefkaart. Vandaag zend ik de exx² naar Monteyne.

Ik heb nu wel den indruk dat mijn candidatuur zeer welwillend wordt beschouwd; doch de schrik is mij gisteren om het hart geslagen, toen de weduwe van den vorigen consul mij mededeelde, dat er een beroepsconsul zal worden aangesteld. Als dat waar is, is er natuurlijk geen schijn van kans.³

In ieder geval: hoe langer de zaak duurt, hoe beter. Straks bel ik den gezant in Den Haag⁴ op om hem een onderhoud te vragen. Dat zal dan wel het laatste zijn, dat ik doen kan.

Vandaag stuur ik je het luxe ex van Jany.⁵ Zeg nog niets ervan aan Jany of anderen, ik heb nog geen ex gereed verder. Dat duurt nog wel even, met het oog op het binden door Malcorps.⁶

Met hartelijke groeten van huis tot huis,

je

A. Stols(Sander)

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.
- 2 Zie br.567 n.2, n.3 en n.4.
- 3 Zie br.558 n.5.
- 4 Joseph baron Herry was sinds november 1937 buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister van België te Den Haag.
- 5 De Halcyon-editie van *Uit zelfbehoud* .
- 6 Enkele exemplaren van A. Roland Holsts *Uit zelfbehoud* zouden door Louis Malcorps met de hand in rood leer worden gebonden.

569. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 11 juni 1938¹

[Maastricht,] 11-6 1938

Beste Jan,

Ten eerste zou ik het op prijs stellen, indien je je thans definitief met Jan van Nijlen en de fa Enschedé in verbinding zoudt willen stellen over de uitgave van de *Gedichten van Jan van Nijlen*.²

Ik wilde deze editie, eventueel met een andere letter, uitgeven in het formaat van jouw *Gedichten*, en de oplage zoo maken, dat ik het boek voor fl 1.90/2.50 kan uitgeven.

Overleg ook eens over een niet al te lange voorrede en wie die moet maken.³ Ik moet er thans aan beginnen, wil mijn reiziger⁴ 1 September op stap kunnen gaan. En dat is voor het succes onontbeerlijk.

Ik hoop, dat je het klaarspeelt om voor je vertrek deze aangelegenheid zoover te hebben, dat ik met het zetten kan laten beginnen in Juli.

Met mijn hartelijken dank voor je bemoeienissen en cordiale groeten van huis tot huis,

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.

2 In het najaar zou *Gedichten 1904-1938* van Jan van Nijlen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschijnen. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols.
In 1934 was bij Joh. Enschedé & Zonen te Haarlem de bundel *Geheimschrift* van Jan van Nijlen verschenen.

3 Aan Jan van Nijlens *Gedichten 1904-1938* zou geen voorrede worden toegevoegd. Wel zou ter gelegenheid van de verschijning van de bundel een prospectus in de vorm van een brochure verschijnen, *Over de gedichten van Jan van Nijlen*, met uittreksels uit besprekingen door onder anderen Greshoff.

De prijs voor de gebonden uitvoering was fl 2,50.

4 G.A. van Oorschot.

570. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, wschl. 12 juni 1938^{1, 2}

Zondag

Beste Sander,

Om te beginnen *hartelijk* dank voor het boek van Jany.³ Prachtig!

Ik hóóp van de zomer ook een reeks prozastukken klaar te maken.⁴ Maar ik hoop zooveel!

Ik schreef al 10 dgn geleden aan J.v.Kr. over Geheimschrift doch kreeg nog geen antwoord.⁵ Ook J.v.N. was een beetje recalcitrant⁶

Schrijf hem in dezen zin:⁷

Dat je het noodig vind[*sic*] dat de bundels in je fonds herdrukt worden, of hij het nu goed vind dat je er de rest aan toevoegt.

Schrijf hem spoedig.

Ik ben *erg* blij met de Jany.

Schrijf vooral wanneer je iets *nieuws* hoort!

Veel liefs vh.th.

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Greshoff bedankte voor *Uit zelfbehoud*, dat Stols hem op 10 juni (br.568) beloofd had te sturen. Greshoff antwoordde bovendien op Stols' brief van 11 juni (br.569). 12 juni 1938 viel op een zondag.
- 2 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.
- 3 *Uit zelfbehoud*.
- 4 In juli zou *In alle ernst* bij Em. Querido's Uitgeversmaatschappij te Amsterdam verschijnen, waarin Greshoff proza opnam dat hij in 1936 en 1937 had geschreven. Waarschijnlijk bedoelde Greshoff echter een deel van de stukken die opgenomen zouden worden in *Steenen voor brood*, dat in het najaar van 1939 bij P.N. van Kampen & Zoon zou verschijnen. Deze bundel bevat onder meer Greshoffs *Overpeizingen te Langres*, gedateerd juni 1938.
- 5 Zie br.569 n.2.
- 6 Het is uit de bewaard gebleven correspondentie tussen Jan van Nijlen en Stols of Greshoff niet duidelijk waaruit Van Nijlens rebellie tegen de voorgenomen uitgave van zijn gedichten bestond.
- 7 Op 15 juni zou Stols aan Jan van Nijlen schrijven: 'Reeds herhaalde malen heb ik met je gesproken over een uitgave van je Gedichten, verzameld in één deel. Het moment lijkt me nu gekomen om daartoe over te gaan; de tijd van verkoop van losse bundels, die voor dezen tijd te duur zijn, is voorbij; we moeten een andere oplossing zoeken, willen we niet de kans krijgen, dat je werk in een vergeethoekje zal geraken. Ik stel je daarom voor daar thans toe over te gaan [...]. Gaarne zou ik zien, dat je je volle medewerking aan dit plan zoudt geven, in de eerste plaats wat het samenstellen van den tekst betreft. Verder wat betreft de voorrede, als je die gewenscht acht. Mijn bedoeling is nl om deze uitgave te doen plaats hebben in het formaat der gedichten van Jan Greshoff, eventueel met een andere letter (Lutetia 12 punt). Als honorarium kan ik je bieden wat Jan Greshoff ook krijgt, nl 10 cent per verkocht exemplaar. [...] Voor de tekst behoef je me alleen een lijstje van de uit verschenen bundels over te drukken paginas op te geven en er verder de te publiceeren inedita aan toe te voegen.'

571. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 15 juni 1938¹

[Maastricht] 15/6/38

Beste Jan,

Hartelijk dank i.z. van Nijlen. Hierbij de copie v.d. brief aan J.v.N.²

Kun je me de brief van JvKr. voor m'n dossier zenden?³ Ik ben dan altijd gedekt. Schrijf me ook even een briefje als secretaris of zoo van Palladium om te zeggen dat het A.d.A. vrij is. Die kan ik dan steeds aan Hijman (die altijd erg lastig is) voorleggen.⁴

Toussaint heeft me een brief gestuurd die Spaak aan minister Balthazar geschreven heeft.⁵

Gisteren ben ik op bezoek geweest bij den Belg. gezant in den Haag.

Strikt vertrouwelijk: de f^{re} Brill, Leiden, wil me als secr. v.d. directie vermoedelijk aanstellen tegen salaris van fl 5000.-⁶ Ik houd dit achter de hand. Moet dan evenwel mijn fonds opdoeken!

Liever consul + eigen uitgeverij Maar wat moet, mòet.

M.h.gr.

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van The Halcyon Press. A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht.

2 Zie br.570 n.7.

3 De brief van Jan van Krimpen aan Greshoff is niet bewaard gebleven. (Zie br.570.)

4 In 1923 was *Het aangezicht der aarde* van Jan van Nijlen bij Palladium verschenen. De uitgaven van Palladium werden in de handel gebracht door Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande te Arnhem.

5 De brief van P.H. Spaak aan de socialistische minister van openbare werken August Balthazar (1893-1982) is niet bewaard gebleven.

6 Nadere gegevens over Stols' sollicitatie bij de firma E.J. Brill te Leiden zijn niet achterhaald. (Zie ook br.558 n.6.)

572. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 juni 1938

[Schaerbeek 16.VI 1938]

B.S.

Ik ben geschrokken van de titelpag der Fabels.¹ Kan de naam v.h. boek niet wat *kleiner*!

Tegen herdruk Binnendijk geen bezwaar mits deze in formaat, letter, indeeling, papier en inhoud maar zooveel *mogelijk* van de Ursa-editie *afwijkt*.²

M.vr.gr.

geheel je
Jan

In haaste

N.B.

belangrijk

Wel gaarne de heele Ursa lijst erin *als* in Ter Braak³

Vergeet dat *niet* s.v.p.

Eindnoten:

- 1 De titel op de titelpagina van *Fabels met kleurkrijt* is gezet uit een 22 punts letter. Er is geen proef bewaard gebleven.
- 2 In het najaar zou een tweede, vermeerderde druk van *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te Maastricht. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols.
Twee gedichten uit de eerste druk van *Onvoltooid verleden* zouden niet worden herdrukt in de tweede druk; deze was ten opzichte van de eerste druk met twaalf gedichten vermeerderd, terwijl ook de volgorde van de bundel belangrijke wijzigingen had ondergaan. Het formaat van deze tweede druk was 12 × 20 cm, dat van de eerste druk 15 × 23,5 cm. De tweede druk werd evenals de Ursa Minor-uitgave gezet uit de Lutetia, maar uit een kleiner corps.
- 3 Aan de versozijde van de colofon van *Mephistophelisch* van Menno ter Braak is een lijst van verschenen uitgaven van Ursa Minor opgenomen. Bij *Fabels met kleurkrijt* van S. Vestdijk zou dat eveneens het geval zijn.
In de tweede druk van *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk is geen opgave van de uitgaven van Ursa Minor opgenomen.

573. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 17 juni 1938¹

[Maestricht] 17/6/38

Beste Jan,

Ja, die titelpagina² zal ik uniform maken met die van de overige Ursae.

De lijst van Ursa was toch bij de proef? In mijn stel zat deze tenminste.

Separaat stuur ik je proefpagina van de Van Schendel. Ieder hoofdstuk met een initiaal.³

Als je met deze pagina accoord gaat zal ik omvang berekenen.

Het is wel de pest, dat we slechts 150 ex in den handel mogen brengen. Anderzijds zou het jammer zijn de prijs van fl 4.- van de serie te verlaten... Wat moet dat nu?

Welke kleur band voor Van Schendel?

Mhgr.

je

Sander

Dank voor brief i.z. van Nijlen⁴ en berichten over Binnendijk.⁵Ik zet woensdag mooie annonce over Vestdijk in Nbl v.d. Bh.⁶**Eindnoten:**

1 Geschreven op briefpapier van Editions A.A.M. Stols, Société Anonyme, Maestricht, Hollande.

2 Zie br.572 n.1.

3 *Nachtgedaanten* werd gezet uit de Lutetia. Elk hoofdstuk begint met een dubbelgelijnde initiaal. Een proefpagina is niet bewaard gebleven.

4 Deze brief van Greshoff is niet bewaard gebleven; waarschijnlijk was dit de brief als secretaris van Palladium waarom Stols in zijn brief van 15 juni (br.571) had gevraagd.

5 De tweede druk van *Onvoltooid verleden*. (Zie br.572 n.2.)6 Stols zou ter gelegenheid van de bekroning van S. Vestdijks roman *Het vijfde zegel* met de C.W. van der Hoogtprijs op 22 juni in het Nieuwsblad voor den Boekhandel (p. 412) een advertentie plaatsen voor diens *Fabels met kleurkrijt*.**574. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 20 juni 1938¹**

[Maestricht] 20-6-38

Beste Jan,

Dank je zeer voor je brieven van 16 en 17.

1. Ik hoop vandaag nog de berekening voor *van Schendel*² te kunnen maken en ik hoop dat je me dan nog in overleg met Bob voor je vertrek antwoorden kunt.2. Ingesloten staaltje paars is het *eenige* kleurechte. Het zal met goud wel mooi staan. iets anders is er in paars niet te krijgen dat goed is.³3. Ikaros, Schepens⁴ en Mephisto⁵ zijn officieel verschenen

4. Holst verschijnt 25 dezer. De luxe is reeds verschenen.⁶
5. Ik wacht dus op bericht van J.v.N.⁷ Een záák wordt het niet: ik doe het alleen ten gerieve van Jan. Doch zeg hem dat maar niet. Ik zal nagaan wat er sinds de laatste afrekening verkocht is.
6. Najaarsreis: Ik moet je, *in je eigen belang* afraden om dit najaar nog iets uit te geven.⁸ *Moet* het per se, dan doe ik het natuurlijk. Doch In Alle Ernst⁹ + Ikaros + Schepens + Roelants¹⁰ vindt men *allerwege* in den boekhandel *overdadig*. En

dan: de boekhandel, dat zegt men altijd nog tegen Van Oorschot, heeft een oude veete tegen je. Dus liever Februari dan December. Doch nogmaals: als je liever December wil...

7. Laat v.d. Veen de copij eens sturen.¹¹ Zal dan zien.

8. Nog geen bericht uit Brussel.¹²

Mhgr.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Editions A.A.M. Stols, O.L.V. Plein 23, Maastricht, Hollande.
- 2 *Nachtgedaanten*.
- 3 Zie br.563 n.5 en br.564.
- 4 *J. Greshoff. Een studie*.
- 5 *Mephistophelisch*.
- 6 Van *Uit zelfbehoud* verscheen in juni een tweede druk onder de imprint A.A.M. Stols te Maastricht. De eerste druk als deel 8 van *De Halcyon Pers* was eveneens in juni verschenen.
- 7 Zie br.569, br.570 en br.571.
- 8 Vermoedelijk reageerde Stols hiermee op het in Greshoffs brief van 12 juni (br.570) uitgesproken voornemen 'van de zomer ook een reeks prozastukken klaar te maken'.
- 9 In juli zou van Greshoff bij Em. Querido's Uitgeversmaatschappij te Amsterdam *In alle ernst. Overpeinzingen op reis* verschijnen. Dit boek bevatte *Met uitzicht op zee*, dat Greshoff in 1936 tijdens zijn vakantie in Portugal had geschreven, en *In een koffijhuis geschreven*, dat dateerde uit 1937.
- 10 *Bakkeleien met Jan Greshoff*.
- 11 *Oefeningen* van Adriaan van der Veen zou in oktober bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen. De bundel zou worden ingeleid door S. Vestdijk. Hij werd gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 300 exemplaren. Een deel van de novellen in de bundel was vanaf 1936 gepubliceerd in *Groot Nederland*. Van der Veen was secretaris van Greshoff, aan wie hij *Oefeningen* ook zou opdragen.
- 12 Bedoeld is bericht over Stols' sollicitatie als Belgisch consul te Maastricht. (Zie br.558 n.6.)

575. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 23 juni 1938¹

[Maastricht,] 23-6-38

Beste Jan,

Heb bericht van J.v.N.² en ik ga nu met zetten beginnen. Bezit jij de *Zilverdiste*[+l]bundel van JvN., of is die ergens in herdrukt?³ Wil hem me dan even zenden, ik laat die dan overtikken.

Van Schendel⁴ wordt volgens ingezonden bladspiegel al 88 blz, alles inbegrepen. En meer kan er al niet op een blz. Hooger dan fl 4. verkopen lijkt me onmogelijk. Probeer dus gedaan te krijgen de oplage van 275 evenals Ter Braak⁵ en Toussaint.⁶ Dan kan het voor fl 4.- lukken. Laat dan contract veranderen als je bij A.v.Sch. bent.

M.h.gr.
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Bedoelde brief van Jan van Nijlen is niet bewaard gebleven.
- 3 In 1911 was *Naar 't geluk* van Jan van Nijlen als tweede uitgave van *De Zilverdistel* verschenen. De bundel werd nooit herdrukt. Acht gedichten uit deze bundel waren opgenomen in de door Greshoff ter gelegenheid van Van Nijlens vijftigste verjaardag verzorgde bloemlezing *Gedichten van Jan van Nijlen* die in 1934 was verschenen bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem.
- 4 *Nachtgedaanten* zou, inclusief voor- en nawerk, 95 bladzijden omvatten. Het boek werd gedrukt in een oplage van 250 exemplaren, waarvan 200 door Stols in de handel werden gebracht. De verkoopprijs bedroeg fl 4,-. De oplage was echter al vóór verschijning uitverkocht. In Stols' 'Prospectus van de eerste serie der reeks *Ursa Minor* [...] (deel I-VI)' staat alleen vermeld dat de prijs van *Nachtgedaanten* op aanvraag te verkrijgen was.
- 5 *Mephistophelisch* was verschenen in een oplage van 300 exemplaren, waarvan 275 door Stols in de handel waren gebracht.
- 6 *De doode die zich niet verhing* was verschenen in een oplage van 300 exemplaren, waarvan 275 door Stols in de handel waren gebracht.

576. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 juni 1938

[Schaerbeek] Zaterdag [25.VI 1938]

B.S.

J.v.N. wil (terecht) niet meer dan een 20 tal blz Jeugdproeven uit zijn drie bundels gekozen Verzen, Het Licht Naar het Geluk¹

En dan verder alle bundels in de complete bundel aanhouden. Je krijgt dus onderafdeelen

- 1 Jeugdproeve[+ n]

- 2 Het Aangezicht der Aarde
- 3 De Lokstem
- 4 De vogel Phoenix
- 5 Geheimschrift
- 6 ... (nieuwe verzen ± 20 blz.)

het geheel zal er 225 blz. zijn op zijn hoogst.

titel Gedichten

1906-1939

Het zou aardig zijn als je het *geheel* uitvoerde als mijn laatste druk.²

Schrijf vooral als Br.³ of Leiden⁴ definitief[?] bericht geven.

Met veel liefs vthh

geheel je

Jan

Over 1 uur rijden we weg.

Eindnoten:

- 1 De bundel *Verzen* was in 1906 bij De Nederlandsche Boekhandel te Antwerpen verschenen; *Het licht* was in 1909 bij Flandria te Antwerpen en C.A.J. van Dishoeck te Bussum verschenen; *Naar 't geluk* was in 1911 bij De Zilverdistel verschenen. Uit deze drie eerste bundels van Van Nijlen werden voor *Gedichten 1904-1938* in totaal negentien gedichten gekozen.
- 2 In Stols' 'Najaars-aanbieding 1938' stond over Jan van Nijlens verzamelbundel te lezen: 'In dezelfde uitvoering als onze succesuitgave der verzamelde "Gedichten" van J. Greshoff'. In deze aanbiedingsprospectus werd de titel van Van Nijlens bundel als *Gedichten 1906-1938* opgegeven.
- 3 Bedoeld is bericht over Stols' sollicitatie als Belgisch consul te Maastricht. (Zie br.558 n.6.)
- 4 Bedoeld is bericht over Stols' sollicitatie als directiesecretaris van uitgeverij E.J. Brill te Leiden. (Zie br.571 n.6.)

577. A. Roland Holst/J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 juli 1938¹

Juan les Pins 10/7 38

Jany

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende La Corniche D'Or aan de Côte D'Azur.

578. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 11 juli 1938¹

[Maastricht,] 11-7-38

Beste Jan,

Even een kort bericht. Nieuws uit Brussel² of Leiden³ is er niet. Vestdijk⁴ is bij den binder. Over van Schendel⁵ spoedig bericht. De exx van Ikaros zijn naar Marsman en Schm.[idt] D.[egener] verzonden. Jany is weg uit Cagnes (verwikkelingen),⁶ zit in Nice, gaat hws weer naar Ascona. De prijs is fl 300.-.⁷ Ik heb er enkele ex door verkocht... Vergeef dit haastig bericht. Je suis débordé de travail.

Mhgr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Bedoeld is bericht over Stols' sollicitatie als Belgisch consul te Maastricht. (Zie br.558 n.6.)
- 3 Bedoeld is bericht over Stols' sollicitatie als directiesecretaris van uitgeverij E.J. Brill te Leiden. (Zie br.571 n.6.)
- 4 *Fabels met kleurkrijt*.
- 5 *Nachtgedaanten*.
- 6 Op 10 juli (br.577) stuurde Roland Holst samen met Greshoff nog een kaart uit Juan-les-Pins. Roland Holst zou tot en met oktober in Ascona blijven. (Zie Jan van der Vegt, *Adriaan Roland Holst. Een beknopte biografie*, Baarn 1988, p. 59.) Het is niet duidelijk op welke verwikkelingen Stols doelde.
- 7 Op 5 juli was aan A. Roland Holst de D.A. Thieme-prijs van de Vereniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels uitgereikt voor zijn bij Stols gepubliceerde bundel *Een winter aan zee*.

579. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 21 juli 1938¹

[Maastricht] 21-7-38

Beste Jan,

Dank voor je korte briefkaartjes. Voor de daarin gegeven opdrachten is gezorgd. Gisteren was ik even in Brussel bij Manteau - Leroux² - Pulings³ - Bertelson.⁴ Doch nog geen voortgang in de zaak: Spaak heeft het nog steeds te druk in Senaat en Kamer. Dus nog geen slecht nieuws voor mij.

Die ellendeling van een Brandt (dit is nu ook *het laatste* boekje dat hij ooit te maken krijgt) heeft Vestdijk *nòg* niet klaar,⁵ niettegenstaande brieven en telefoontjes... 't is om je reuzel te scheuren.

De Van Nijlen⁶ is nu geheel gezet. Ik zag Jan gisteren even: hij leek me toch wel in z'n nopjes.

Nu dit: ik wil er eindelijk wel eens een dag of acht uit. Ken je in Juan een goedkoop, behoorlijk pension voor een week? Als er kans is dat ik onderdak kom, kom ik zoo wel eens overwaaien. en anders zal ik vooruit bespreken. Die reis moet ik geheim houden: voor de buitenwacht ben ik jouw gast en betaalt Nijkerk de reis...

Doch eerst de Vestdijk de deur uit.

Met hartelijke gr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Editions A.A.M. Stols, Société Anonyme, Maastricht, Hollande.
- 2 De journalist en dichter Karel Leroux (1895-1969).
- 3 De schrijver Gaston Pulings was algemeen dienstoverste der quaestuur van de Belgische Senaat. Van Pulings zou bij Stols in 1938 *Le père de famille* verschijnen.
- 4 Niet nader geïdentificeerd.
- 5 *Fabels met kleurkrijt* werd gebonden bij J. Brandt & Zoon.
- 6 Naast *Gedichten 1904-1938* zou omstreeks maart 1939 de bundel *Het oude kind* van Jan van Nijlen als deel 9 van De Halcyon Pers verschijnen. De bundel werd in een oplage van 30 exemplaren door Stols gedrukt bij De Halcyon Pers te Maastricht.

580. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 25 juli 1938

25/7/38

Beste Jan,

Dank je zeer voor je brief van 22 dezer. Ik meende al dat er in Juan in de Hotels geen plaats zou zijn. Doch iets in de buurt is ook goed. Ik heb ook nog even naar Frits Klein geschreven (Cagnes).¹ Verder is natuurlijk Sanary of Villefranche, zelfs Nice heel goed. Is dat hotel van Jany iets voor mij?² Of te duur. Enfin, als je iets

definitieft weet, dan gaarne bericht. Ik wacht op de Vestdijk³ (ja, nog steeds). Zoodra die de deur uit is kan ik weg.

De verandering zal me goed doen. Uit Brussel⁴ geen nieuws.

Met hartelijke groeten v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 De Nederlandse schilder Friedrich Franz Albert (Frits) Klein (1898-1990) die in Frankrijk woonde.
- 2 Zie br.578 n.6.
- 3 *Fabels met kleurkrijt*.
- 4 Bedoeld is bericht over Stols' sollicitatie als Belgisch consul te Maastricht. (Zie br.558 n.6.)

581. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 1 augustus 1938¹

[Maastricht,] 1-8-1938

Beste Jan,

Hartelijk dan voor je briefkaart. Ik zal voor verdere exx aan Vestdijk² zorgen zodra er bijgebonden is. Het tweede stuk der proeven van J.v.N.³ heb ik je gezonden. Voor recensie ex naar M.t.B. zal ik zorgen.⁴

Mijn plannen voor een reis naar het zuiden zijn van de baan, noodgedwongen. Ik zal me moeten beperken tot een weekend in Brussel of Parijs... Bof ik ooit?

Uit Brussel⁵ nog steeds geen nieuws. Toussaint zou heden met een collega van Sp.[aak] praten.

Lukt het niet, dan ga ik verder met Leiden⁶ onderhandelen.

Met hartelijke groeten, als steeds je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op vouwbriefkaart van A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 *Fabels met kleurkrijt*.

3 *Gedichten 1904-1938*.

4 Menno ter Braak zou *Gedichten 1904-1938* van Jan van Nijlen onder de titel *Aanvaardend pessimisme* bespreken in Het Vaderland van 20 november.

5 Bedoeld was bericht over Stols' sollicitatie als Belgisch consul te Maastricht. (Zie br.558 n.6.)

6 Bedoeld was Stols' sollicitatie als directiesecretaris van uitgeverij E.J. Brill te Leiden. (Zie br.571 n.6.)

582. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, eind augustus 1938^{1, 2}

Zaterdag

Beste Sander,

Hoe komt het dat we na je vertrek zonder afscheid *niets* meer van je gehoord hebben? We maken ons een beetje ongerust.

Schrijf nu naar Brussel.³

Ook had ik zoo *dolgraag hier* Zelfbehoud gew. ed. geb. gehad.⁴ Stuur het nu naar Br.

A.s. Woensdag vertrekken wij

Zondagavond zeer laat zijn we thuis

5 Sept begint het normale leven

Veel hart. groeten van allen voor allen

Steeds geheel

je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Greshoff schrijft dat het normale leven 5 september weer begint.
- 2 Geschreven op briefpapier van Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Kultuur.
- 3 D.w.z. naar Greshoffs huisadres, i.p.v. naar zijn vakantieadres te Juan-les-Pins.
- 4 Op 10 juni (br.568) had Stols Greshoff een exemplaar van de Halcyon-uitgave van A. Roland Holsts *Uit zelfbehoud* gezonden. In juni was er van *Uit zelfbehoud* ook een tweede druk onder de imprint A.A.M. Stols te Maastricht verschenen.

583. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 8 september 1938¹

[Maastricht,] 8-9-1938

Beste Jan,

Je zult nu wel in het bezit zijn van de proeven van het boekje van Arthur van Schendel.² Zooals je ziet ben ik ieder verhaal op een oneven bladzijde [*lees*: bladzijde] begonnen. Het is toch après tout een 'luxe'-boekje. Met het wit voor en achter wordt het dan 96 blz of 6 vel. Je kunt nu op je vingers narekenen dat, bij een oplage de prijs van 4 gulden niet te handhaven is, als die slechts 150 ex in den handel mag zijn. Kun je van Van Schendel niet gedaan krijgen, dat de oplage, evenals van Toussaint³ en van Ter Braak⁴ 275 ex in den handel wordt? Ook dan is, omdat het boek dan nog groter wordt dan die van Toussaint en Menno, de marge niet zoo heel groot, doch we hebben dan kans om er zonder kleerscheuren van af te komen. Het kan toch niet de bedoeling van Bob zijn om er *perse* geld bij te leggen. Overleg dus alsnog de mogelijkheid van een grotere oplage. Hoe groter die boven de 150 ex is, hoe meer kans op succes (gesteld altijd dat je den prijs van 4 gld wilt handhaven); we moesten toch ook eens een overschotje hebben om iets van het vorige te dekken.

In de tweede plaats het papier. Ik zal zoo dun mogelijk geschept papier nemen; ik dacht aan een soortgelijk papier als dat waarop de brieven van Vo[+ l]taire van de comp, Typographique⁵ gedrukt zijn. Accoord? Of moet het getint zijn? Bereid je er in ieder geval op voor dat ik bij dezen omvang *niet* kan garandeeren dat het boekje ongeveer dezelfde rugdikte krijgt van de andere.

In de derde plaats moet ik nu spoedig een goede duidelijke *handteekening* van van Schendel hebben voor het bandstempel en het cliché.

De band wordt dus muisgrijs, of was het donkergrijs? Heb je hem ook geraadpleegd? Hij is erg kitteloorig op het gebied van banden.

Graag omgaand bericht over papier, band en handteekening, daar ik *dezer dagen* het reisexemplaar gereed moet hebben.⁶

Van der veen [*sic*] heeft proeven gekregen.⁷ Ik hoop, dat Vestedijk spoedig het voorwoordje kan schrijven.⁸ Ok [*lees*: Ook] dat boekje, wil het eenigen kans hebben, [+ moet] behoorlijk en op tijd worden aangeboden.

Mijn reiziger⁹ moet volgende week op stap. Schrijf dus gauw aan Arthur, en gaarne spoedig overleg met Bob, want ik moet de prijs van de Van Schendel in de aanbodingslijst drukken. Alles wacht daarop. Je zoudt in Juan al aan Arthur geschreven hebben nadat we toen reeds over de oplage spraken.

Met hartelijke groeten van huis tot huis,

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 *Nachtgedaanten*.

- 3 *De doode die zich niet verhing* was verschenen in een oplage van 300 exemplaren, waarvan er 275 in de handel waren gebracht.
- 4 *Mephistophelisch* was verschenen in een oplage van 300 exemplaren, waarvan er 275 in de handel waren gebracht.
- 5 *Lettres d'Alsace à sa nièce Madame Denis* was gedrukt op zuiver lompenpapier Strathmore Permanent Book.
- 6 De band van *Nachtgedaanten* van Arthur van Schendel zou grijsblauw worden, met daarop in goud zijn handtekening. De bundel werd op geschept papier gedrukt.
- 7 *Oefeningen* werd aangekondigd in Stols' 'Najaars-aanbieding 1938'.
- 8 *Oefeningen* is voorzien van een inleiding door S. Vestdijk.
- 9 G.A. van Oorschot.

584. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 12 september 1938¹

[Maastricht,] 12-9-1938

Beste Jan,

Binnenkort hoop ik een dag naar Brussel te kunnen komen om je iets te vertellen van den pech, die me als een schaduw volgt en mij weer vastkluistert aan mijn oude zoo wisselvallige bestaan. Ik werd na mijn verblijf in Cagnes veel vlugger dan ik dacht weer in de ellende geworpen. Mijn toekomst, met een zuiver litterair fondsje, is nu onzekerder dan ooit.²

Vanmorgen kreeg ik een kort briefje van Menno. Ik ga nu een door hem opgegeven gedragslijn voor mijn artikels in Het Vaderland volgen.³ het wordt veel prettiger dan eerst. Ik lan [*lees:kan*] die artikelen vanwege de kleine daaraan verbonden diensten absoluut niet missen; ik moet zelfs naar meer mogelijkheden in de gelegenheidsjournalistiek zoeken. Ik heb Menno gevraagd of ik misschien ook boeken kan bespreken die hij toch niet of liever niet bespreekt.⁴ Uitgevers vinden het valtijd[*lees:altijd*] vervelend als er geen of heel lang na dato een bespreking verschijnt. Ik kan dus misschien een handje meehelpen; het kan ook den roep van Het Vaderland helpen hooghouden.

Ik wend me nu ook weer tot jou als machtig man van het Holl. Wbl. Jullie hebt natuurlijk onder de in België wonende lezers heel veel oud - Limburgers. Ik heb nu gedacht dat deze mensen, die als geen andere aan hun provincie hangen, maar om de vrij hoge kosten geen limburgsch blad kunnen lezen, misschien belang zouden stellen in een wekelijkschen brief uit hun landstreek. Mocht het Holl. Wbl. iets in dit voorstel zien, dan wil ik me gaarne, tegen een vast bedrag per week of per maand, met het schrijven van een dergelijk artikel belasten.⁵ Voel je er iets voor, dan zul je het ongetwijfeld wel met Alderwerelt (van wien ik nog steeds het honorarium over de Beatrixen⁶ verwacht, dat over het volgende artikel betaalde hij prompt) in orde maken.

Mocht je verder elders mogelijkheden voor me zien, dan sta ik gereed. Weet je ook of de Kroniek voor K. en K. honorarium betaalt?⁷ Dat zou dan misschien ook iets zijn. Er staat nooit iets over de Limburgsche kunstenaars in.

Ik zit wel zéér diep in den put. Je zoudt het om minder...

Met hartelijke groeten, ook voor Aty en de jongens, mede van Greet,

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever.
- 2 Waarschijnlijk doelde Stols op afwijzende reacties op zijn sollicitaties als Belgisch consul te Maastricht en als directiesecretaris van uitgeverij E.J. Brill te Leiden. (Zie br.558 n.6. resp. br.571 n.6.)
- 3 Op 10 september had Ter Braak aan Stols geschreven: '[...] dank voor de verwerking en spoedige terugzending van Vos, je zult het wel met mij eens zijn, dat het stuk zoo 5 × beter is geworden!

Voor de toekomst in het algemeen: graag *weinig* opsommingen, ik heb in je art. over de Limb. tent. ook wat namen moeten schrappen, die den lezer hier niets zeggen, zooveel mogelijk *karakteristiek*, van het werkelijk belangrijke!’

In Het Vaderland van 13 september zou een artikel met de titel *Veertig jaar Limburgsche kunst* en in Het Vaderland van 21 september een artikel met de titel *Tentoonstelling Charles Vos* verschijnen. Deze artikelen waren niet ondertekend, maar zouden openen met de zinsnede: ‘Onze correspondent voor kunst in Limburg schrijft ons’.

4 Zie br.587 n.2.

5 Stols' voorstel vond geen warm onthaal, want hij zou maar sporadisch aan het Hollandsch Weekblad meewerken.

6 Zie br.542 n.2.

7 Stols zou geen bijdragen leveren aan de Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Kultuur.

585. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 20 september 1938¹

[Maastricht,] 20-9-38

Beste Jan,

Met spanning wacht ik op bericht A.v. Schendel,² vooral op zijn *handtekening* voor het maken van stempel voor reis ex.

Ik *moet* nu ook de aanbiedingscirculaire afdrukken: het is al bijna October en v.Oorschot kan niet op reis. Mocht ik Donderdagmorgen geen bericht hebben dan gaat hij zonder de v.S. op reis en moet deze maar per circulaire worden aangeboden. Ik neem in ieder geval als prijs aan fl 4.-; kan het niet dan waarschuw ik de boekh. voor verschijnen.

Wil je *omgaand* even de kleur v.d. band uitzoeken?

Mhgr.

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 Zie br.583.

586. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 20 september 1938¹

[Maastricht,] 20-9-1938

Beste Jan,

Vandaag ben ik bezig geweest met het opstellen van diverse honorariumnotas en kwam zodoende ook op de jouwe. Het resultaat tot en met Augustus van dit jaar is over dit jaar:

Gedichten	311	exempl. Honor	fl	0,10	per ex:	fl	31.10
Ikaros	168	exempl. Honor		0,25	per ex:		42.-
<i>Totaal</i>							73.10.

Ik heb van jou te vorderen:

fact	15/4	No	402	fl	4.41
	13/5		525		5.31
	19/5		598		14.29
	8/7		1005		3.76

23/8	1210	3.64
14/9	1300	2.36
20/9	1313	49.25
	<i>Totaal</i>	83.02

Zoodat ik van jou te vorderen heb Fl 83.02 - 73.10 = fl 9.92.

Je behoeft me, tenzij je absoluut schoone lei wilt maken, dit geld niet te sturen: we rekenen einde van het jaar toch weer opnieuw af.

Bewaar dezen brief alleen goed, dan behoef ik later niet nog eens de situatie van Januari tot en met Augustus te detailleeren.

Inmiddels met hartelijke groeten, ook voor Aty,
je
Sander

Heb je Ter Braak nog gesproken in Holland, en heeft hij het nog gehad over het uitbreiden van mijn werk bij het Vaderland door het mogen bespreken van boeken die hij toch niet bespreekt?

Heb je het met Alderwerelt nog gehad over een Limburgschen Brief?² Ik heb van hem nog steeds niet het hon. gekregen over mijn artikel der Beatrijzen.³ Is hij altijd zoo traag?

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 Zie br.584 n.5.

3 Zie br.542 n.2.

587. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 22 september 1938¹

[Maastricht,] 22-9-1938

Beste Jan,

Dank voor je brief van 21 dezer. Het is erg jammer, dat er voor mij aan het Vaderland niet meer te doen zal zijn.² Ik had er zóó op gehoopt. Rest mij alleen nog maar de hoop, dat ik begin November iets van je zal hooren inzake het Holl. Wbl. Bijverdiensten zijn absoluut noodzakelijk, want, al heeft mijn uitgeverij voor het eerst sedert jaren over de periode Januari tot en met Augustus geen verlies opgeleverd (en ik hoop, dat dit over het laatste kwartaal ook niet het geval zal zijn), aan een overschot dat voor privé gebruikt zou kunnen worden is nog geen denken. Al jaren is er geen cent privé door mij uit de zaak genomen, alles is gebruikt voor het maken van nieuwe uitgaven en het delgen van kosten en verlies. Dáárom zou het zoo wenschelijk zijn als er een bijbaantje voor me los kon komen, of dat ik althans door het schrijven van enkele stukjes wat zou kunnen verdienen. Ik kan mij dan in iets mindere mate als steuntrekker gaan beschouwen. Want ik verzeker je dat het een beroerd gevoel is...

Ik laat Wöhrmann nu maar op goed geluk de reisxx van Van Schendel klaar maken.³ Ik zet het boek op het aanbiedingslijstje voor fl 4. Mocht dit niet te handhaven zijn, dan stuur ik de boekhandels, die besteld hebben later wel bericht; ze kunnen dan annulleeren[sic] als ze willen. Maar van Oorschot *moet* op reis. Spreek je spoedig

met Bob als je bericht van Van S. hebt, dat hij de oplage niet wil uitbreiden? Want dan zal de prijs verhoogd moeten worden.

Ik vergat in mijn vorigen brief de facturen in te sluiten, die je nog niet gehad hebt. De hooge factuur is, zooals je ziet, het drukken enz van het boekje van Hein over Ikaros.⁴

Ik hoop, dat Arthur je spoedig bericht stuurt. Latat [*lees*: Laat] hij de te graveeren handteekening niet vergeten.⁵

Vanmiddag ga ik naar Den Haag, waar morgen vergadering van den uitgeversbond is.⁶ Zaterdag ga ik smiddags naar de huldiging van Jan van Royen, die 60 is geworden. Adres: Stedelijk Museum, voor geval je je opvolger in De Zilverdistel een telegrammetje zouwt willen sturen.⁷

Met hartelijke groeten van huis tot huis,

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Er is geen correspondentie tussen Greshoff en Menno ter Braak bewaard gebleven over Stols' medewerking aan Het Vaderland.
Mogelijk vreesde Greshoff concurrentie van Stols. Op 23 april had G.H. 's-Gravesande, die eveneens aan Het Vaderland verbonden was, aan Greshoff geschreven: '[...] de quaestie-Jonas. Ik had kort tevoren een noodkreet van Stols gekregen of ik niets voor hem te verdienen had. Ik schreef hem toen dadelijk terug, dat ik bij Schilt moeite zou doen om hem aan te stellen als kunstcorrespondent in Limburg. Dat zal wel niet gaan, maar Schilt wilde wel, dat hij af en toe iets schreef. Je vindt het dus zeker goed, dat ik hem vraag, over Jonas te schrijven. Hij schijnt het erg noodig te hebben.'
- 3 *Nachtgedaanten* zou bij Boekbinderij v/h C.H.F. Wöhrmann & Zonen te Zutphen worden gebonden.
- 4 Voor het drukken van G.H. 's-Gravesandes *Greshoff's Ikaros bekeerd* had Stols Greshoff op 20 september fl 49,25 in rekening gebracht. (Zie br.586.)
- 5 Zie br.583 n.6.
- 6 Op 23 september werd in de Dierentuin te Den Haag de algemene jaarvergadering van de Nederlandsche Uitgeversbond gehouden.
- 7 Op 27 juni was J.F. van Royen zestig jaar geworden. Ter gelegenheid daarvan was er op 28 september een bijeenkomst in het Stedelijk Museum te Amsterdam.

588. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 26 september 1938¹

[Maastricht,] 26-9-38

Beste Jan,

Hartelijk dank voor de opdracht artikel Jonas waarvoor ik zal zorgen, vóór 15 October.²

Zou je me omgaand even willen melden of je ooit een gedicht geschreven hebt getiteld *Witte Zwanen*, en zoo ja, *in welken bundel* dat gedrukt is?³ Een boekh. die veel 'Gedichten' van je kocht vraagt er naar.

Huldiging v.Royen was erg aardig.

M.h.gr.
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Van 8 tot en met 22 mei was er in het Stadhuis te Maastricht een tentoonstelling van het werk van Henri Jonas te zien geweest ter gelegenheid van diens zestigste verjaardag.
In Het Hollandsche Weekblad van 27 mei 1939 zou Stols' artikel *H.C. Jonas, de hernieuwer der Maastrichtsche schilder- en glazenierskunst* worden opgenomen.
- 3 Een gedicht met de titel *Witte zwanen* komt in geen van Greshoffs bundels voor. Mogelijk is bedoeld het gedicht *De zwanen* uit de in 1910 verschenen bundel *Door mijn open venster...*, waarin twee witte zwanen figureren.
De zwanen werd in geen van Greshoffs latere bundels herdrukt.

589. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 27 september 1938¹

[Maastricht,] 27-9-38

Beste Jan,

Hartelijk dank voor je tweede opdracht: het artikel van ± 1000 woorden over het geestelijk leven in Limburg. Limburg als intellectueel en artistiek centrum.²

Ik zal er mij *gaarne* van kwijten!

Wat duurt het antwoord van A.v.Sch. inzake de oplage en de handteekening lang...³

Op het reisex. van 'Drie op een Perron'⁴ na zijn de reis-exx gereed. Ook het boekje van Piérard over Maeterlinck.⁵

Zoodra iets gereed zend ik het je.

Met h.gr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 In Het Hollandsche Weekblad van 10 juni 1939 zou Stols' artikel *Cultureel leven in Limburg* worden opgenomen.

3 Zie br.583 n.6.

4 In november zou de bundel *Drie op één perron* van Gerard den Brabander, Jac. van Hattum en Ed. Hoornik verschijnen bij A.A.M. Stols te Maastricht. De bundel werd in een oplage van 350 exemplaren gedrukt door Boosten & Stols. Gedrieën vormden Den Brabander, Van Hattum en Hoornik de z.g. Amsterdamse School. Zij behoorden alle drie tot de generatie dichters die zich rond de tijdschriften Werk en Criterium zouden scharen; van deze generatie zou Hoornik een van de belangrijkste woordvoerders zijn. (Zie Pierre H. Dubois, *Een litteraire mythe: De Amsterdamse School*, in De Gids 115 (1952) 12, p. 459-468 en Martien J.G. de Jong, *Eén perron maar drie treinen. Den Brabander, Van Hattum, Hoornik*, Leiden 1970.

Gerard den Brabander (ps. van Jan Gerardus Jofriet, 1900-1968) was in 1932 gedebuteerd met de bundel *Vaart*.

Eduard Hoornik (1910-1970) was aanvankelijk als journalist verbonden aan De Tijd en sinds 1933 aan het Algemeen Handelsblad. Hij had onder meer aan de tijdschriften Het Venster, Forum, De Gemeenschap en Helikon meegewerkt. Hij was in 1936 gedebuteerd met de bundel *Het keerpunt*. In 1939 zou hij mede het tijdschrift Werk oprichten, in 1940 het tijdschrift Criterium.

5 In oktober zou *Maeterlinck. (Une étude)* van Louis Piérard verschijnen bij A.A.M. Stols te Bruxelles & Maastricht. Het essay werd bij Boosten & Stols in een oplage van 100 exemplaren gedrukt.

590. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 13 oktober 1938

13-10-38

Beste Jan,

Langzamerhand haal ik den achterstand in. Ik ben t/m Zaterdag in dienst moeten blijven, en dat van 28 Sept. af...¹

Separaat zend ik je de aanb.lijst.

Karin Larsen (= vertrouwelijk: Mevr. Eekhout-Reitsma)²

Afgedrukt zijn nu:

Otten³

Larsen

Toussaint⁴

Holst⁵

v.Nijlen⁶

Eekhout⁷

Piérard⁸

en bij den binder

Voor afdrukken zijn:

Binnendijk⁹

Pulings¹⁰

Valéry¹¹ + v.Schendel¹²

In laatste proef zijn:

v.d. Veen¹³

Drie op een Perron¹⁴

Teste.¹⁵

Het is een heele lijst geworden!

Ingesloten de twee artikelen voor het Holl.Wbld.¹⁶ Hoop dat ze goed zijn. Over
de

Beatrixen nog *steeds* geen honor. ontvangen na 4 reclames!¹⁷ Hoe zit dat toch? Ik zou een tientje krijgen.

Hoop volgende week een dag naar Brux te komen.

Mhgr.

je

Sander

Eindnoten:

- ¹ Stols was reserve 1^e luitenant van het 13^e Regiment Infanterie. Vanwege de situatie in Tsjechoslowakije was de internationale situatie zeer gespannen.
- ² De novelle *Een mensch op aarde* van Karin Larsen (ps. van Elisabeth Eekhout-Reitsma, 1897-?) zou in oktober verschijnen bij A.A.M. Stols te Maastricht.
- ³ De novelle *Kidnapping in Colorado* van Jo Otten zou in oktober verschijnen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel.
- ⁴ *Barceloneesche reisindrukken*.
- ⁵ De tweede, goedkope druk van *Voortekens*, die in het najaar zou verschijnen bij A.A.M. Stols te Maastricht. Het boek werd gedrukt door Boosten & Stols. De eerste druk was in augustus 1936 als deel 6 van *De Halcyon Pers* verschenen in een oplage van 125 exemplaren.
- ⁶ *Gedichten 1904-1938* stond in Stols' 'Najaarsaanbieding 1938' aangekondigd als *Gedichten 1906-1938*.
- ⁷ *Harmonica. Een reeks strofen* van Jan H. Eekhout zou in het najaar verschijnen bij A.A.M. Stols te Maastricht. De bundel werd in een oplage van 250 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols.
- ⁸ *Maeterlinck*.
- ⁹ De tweede druk van *Onvoltooid verleden*.
- ¹⁰ *Le père de famille. (Poème en prose)* van Gaston Pulings zou in het najaar verschijnen bij A.A.M. Stols te Bruxelles & Maastricht. Het boek werd bij Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 100 exemplaren.
- ¹¹ *Existence du symbolisme*.
- ¹² *Nachtgedaanten*.
- ¹³ *Oefeningen*.
- ¹⁴ Zie br.589 n.4.
- ¹⁵ Stols' vertaling van *De avond met den heer Teste* van Paul Valéry.
- ¹⁶ Zie br.588 n.2 en br.589 n.2.
- ¹⁷ Zie br.542 n.2.

591. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 14 oktober 1938¹

[Maastricht,] 14-10-38

Beste Jan,

Behalve het *grijs* dat ik je verleden keer zond is alleen dit nog te krijgen (voor v.Schendel). Zou je niet overschakelen op een andere kleur? We hebben nog geen blauw of geel.²

Tenzij *dit* grijs goed is...

Laat je 't even weten?

Mhgr.
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Arthur van Schendels *Nachtgedaanten* zou worden gebonden in grijsblauw linnen.
Bilzenkruid van Jac. van Hattum, dat in 1939 als zevende uitgave van Ursa Minor zou verschijnen, werd gebonden in geel linnen.

592. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 oktober 1938

15 Oct. 1938

Beste Sander,

Dit vuile hemdenkleurtje kan *niet*.

Wat denk je van het alledonkerste bruin, z.g. tête de negre.¹
en anders *donker* blauw (bleu marine foncé)

Zaak Holl.Weekbl. is in orde.² Er was een vergissing (waarschijnlijk mijnerzijds)
in het spel: de 10 pop zullen je spoedigst geworden.

2 stukken ontv. Jonas goed. Het andere te veel een opsomming, maar toch
bruikbaar.³

Prepareer een stuk over Joep N. Korte karakteristiek van mensch en werk. ± 1200
woorden.⁴

Stuur per omg. een reproductie en een kenmerkend werk v. Jonas.

Met veel liefs vthh
geheel je
Jan

Van morgen[?] 15-Vrijdag 21 zijn Aty en ik in Nederland
daarna ben je v.h. welkom.

Eindnoten:

- 1 Arthur van Schendels *Nachtgedaanten* zou worden gebonden in grijsblauw linnen. Geen van de nog te verschijnen uitgaven van Ursa Minor zou in een donkerbruine band worden gebonden. Mogelijk dat met het 'vuile hemdenkleurtje' de kleur van het linnen bedoeld werd, waarmee *Vizioen en geboorte* van Hendrik Cramer gebonden zou worden.
- 2 Zie br.542 n.2.
- 3 Zie br.588 n.2 en br.589 n.2.
- 4 Een artikel door Stols in Het Hollandsche Weekblad over Joep Nicolas is niet achterhaald.

593. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 19 oktober 1938

19-10-38

Beste Jan,

Hierbij monsters blauw linnen voor v.Schendel.¹ Ik hoop dat je er een keus uit kunt doen.

M.h.gr.
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Zie br.592.

594. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 28 oktober 1938¹

[Maastricht,] 28-10-38

Beste Jan,

Vandaag zend ik je 5 dln. Ursa (voor volledig stel).² Verder zend ik aan J.v. Nijlen zijn exx der *Gedichten*.³ Vraag hem een gebonden ex met opdracht.⁴ Later krijg je luxe-ex.⁵

Wil je me s.v.p. *de postzegels* die ik op je pakje plakte, terugzenden?
Ik vond het erg gezellig, Dinsdag en Woensdag! Je weet niet half wat deze dagen
in Brussel voor mij moreel te betekenen hebben.
M.h.gr. ook voor Aty, J[an] & K.[ees]
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 *Onvoltooid verleden* van D.A.M. Binnendijk, *De doode die zich niet verhing* van F.V. Toussaint van Boelaere, *Atlantische balladen* van Hendrik de Vries, *Mephistophelisch* van Menno ter Braak en *Fabels met kleurkrijt* van S. Veldijk.
- 3 *Gedichten 1904-1938*.
- 4 Greshoffs exemplaar van *Gedichten 1904-1938* van Jan van Nijlen draagt geen opdracht. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.427.)
- 5 Greshoff bezat een van de 20 exemplaren op beter papier van Jan van Nijlens *Gedichten 1904-1938*.

595. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 oktober 1938

[Schaerbeek] 30 Oct. 1938

B. Sander,

Zou je naar aanleiding hiervan niet iets kunnen schrijven over Maastrichtsche
Bouwplannen en Architecturale Schoonheid.¹

En nagaan *hoe* dit alles opgevat wordt, *wie* het doet en je daar zoo noodig scherp
critisch tegenover stellen.

Kijken of er geen belangrijke L.[imburgsche] arch. gepasseerd worden etc.

Met veel liefs vthh

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Bij deze brief is een kranteknipstel gevoegd. (Zie ill. p. 394.) Een artikel door Stols in Het
Hollandsche Weekblad over bouwplannen in Maastricht is niet achterhaald.

596. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 1 november 1938¹

[Maastricht,] 1-11-38

Beste Jan,

Het artikel over de Limb. bouwplannen zal ik trachten te maken.²

De herdruk van Binnendijk³ blijkt onverkoopbaar: oogst na 3 weken bij de
belangrijkste firmas: 15 ing + 21 geb! Van Van der Veen:⁴ 19 ing + 24 geb! Van
'Drie op Een Perron':⁵ 53 ing + 90 geb.

Waarom gaat dat laatste nu wel?

J.v.N. is in Holland ook onbekend.⁶ Als dit nu in België maar wat gaat...

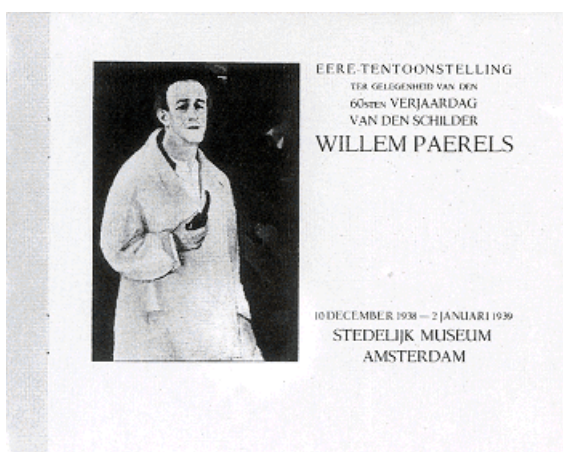
Het boekje van Karin Larsen⁷ wordt verwonderlijk *goed* verkocht. Zou dat door
't pseudoniem zijn? Vraag of v.d. Veen *zelf* iets kan doen. Laat hij eens een goed
prosp. opstellen voor een dubbele briefkaart die ik naar zijn adressen kan sturen.⁸

Mhgr.

je

Sander

Zoojuist brief van Hijmans die proeven wil wegens herdruk Aangezicht der Aarde!⁹

Titelpagina van de door Stols vormgegeven catalogus van de tentoonstelling van werk van Willem Paerels in het Stedelijk Museum te Amsterdam, 1938.

Krantenbericht, meegestuurd met Greshoffs brief van 30 oktober 1938.

MAASTRICHT, 8 Mei 1939

Beste Jan,

Het heeft Greet en mij zeer veel plezier gedaan jullie stem althans door de telefoon nog eens te horen voor je vertrek. Ellendig dat ik door deze dienst nu niet naar Parijs kan komen om, zoals mijn plan was, daar de laatste week in jullie nabijheid voor te brengen. Doch 't heeft zoo moeten zijn.

Als je nog even tijd heb, licht dan even af je boek zoon kunt brengen dat hij recht uitbrecht over de toekomstige opzichten en zijn de Ura Minor. Ik krijg daar nog de praef van Bilsenheid voor afrukken terug en wil dan inhoud + colophon bevroegen. Maar dan moet de oplage in staan. Ik kan dan dus niet verder. Liefst wilde ik een oplage die toetst dat de verkoopsprijs fl. 1.90, droogden 2.50 gebonden wordt. We moeten rekening houden met de koopkracht van de lezers, altho' Maltje die patris kopen!

Verder ontving ik nog van je uit Brussel een bundel vanden Arlet van Braat. Is deze ook voor Ura Minor? Wil mij o.p. Brant's adres geven.

De bundel van Hoornik komt wellicht deze week gereed. Hoornik heeft en al een paar, ik heb er geen. Als je hem een laatste schijft wat hij wil sturen.

En nu nogmaals: Gaede Reis! Dat jullie verblijft in Liefde mag beantwoorden aan al jullie verwachtingen. Schijf onderweg een met de beeldrijke postkaart, liefst vliegpost!

Greet zegt al aan beide vrienden lieft
Als steeds jullie Land.

Stols aan Greshoff, 8 mei 1939.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Zie br.595 n.1.
- 3 *Onvoltooid verleden*.
- 4 *Oefeningen*.
- 5 Zie br.589 n.4.
- 6 Ter gelegenheid van de verschijning van *Gedichten 1904-1938* zou Stols een brochure van 8 pagina's maken *Over de gedichten van Jan van Nijlen*. In deze brochure werden reacties op het werk van Van Nijlen aangehaald van J.C. Bloem, Menno ter Braak, Greshoff, Reimond Herreman, E. du Perron, Maurice Roelants, F.V. Toussaint van Boelaere, Jan de Vries en Karel van de Woestijne. Na 1911 was overigens al Van Nijlens werk bij Nederlandse uitgevers gepubliceerd.
- 7 *Een mensch op aarde*.
- 8 Een prospectus in de vorm van een briefkaart voor *Oefeningen* van Adriaan van der Veen is niet achterhaald. Wel is een dubbelgevouwen en aan vier zijden bedrukt prospectus voor deze uitgave bewaard gebleven; dit prospectus heeft een formaat van 11,5 × 19,5 cm.
- 9 Zie br.571 n.4.

597. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 7 november 1938¹

[Maastricht] 7-11-38

Beste Jan,

Het H.Wbl. is prachtig! Het is alle succes waard. Ik hoop dat 't lukken zal, in Holland.²

Nu dit:

Voor 't voorjaar heb ik nog *niets*. Alleen hoop ik dat 't lukken zal met den herdruk van 't drieluik van Van de Woestijne.³ Dat hangt o.m. van v.Dishoeck af.⁴

Heb jij geen ideeën? Jonge romanschrijvers waarvan je iets krijgt voor Gr.N.?

Ik krijg niets toegestuurd dan poëzie. En niets dan slechte. *Een* goede bundel van een *goede* jongere durf ik nog wel aan. Weet je wat?

Zou Lek niet een boekje over Slau kunnen maken?⁵ Iets leuks, met reproducties?

Krijg ik van jou nog een tekst voor 't voorjaar?

M.h.gr.

je

Sander

Denk over alles eens na. Je hebt me zoo vaak goed geadviseerd.

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van Editions A.A.M. Stols. Société Anonyme, Maastricht, Hollande.

2 Het Hollandsche Weekblad verscheen na een reorganisatie vanaf aflevering 45 in vernieuwde vorm.

3 Er is ons geen voorjaarsaanbiedingsprospectus voor 1939 bekend. In juni 1942 zou bij A. Manteau NV te Brussel de verzamelbundel *Wiekslag om de kim* van Karel van de Woestijne verschijnen. De bundel werd gedrukt bij drukkerij Vromant te Brussel. In november 1942 volgde een tweede druk. In 1943 zou bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage eveneens een editie van *Wiekslag om de kim* verschijnen. Dit was geen titeluitgave van de editie van Manteau, want Stols' uitgave werd gedrukt bij Boosten & Stols.

Wiekslag om de kim bevatte de bundels *Het menscheijk brood* en de trilogie die de bundel zijn naam gaf: *De modderen man*, *God aan zee* en *Het berg-meer*.

4 Geen van de in *Wiekslag om de kim* opgenomen bundels was oorspronkelijk verschenen in het fonds van C.A.J. van Dishoeck te Bussum. Van 1948 tot 1950 zou in acht delen Karel van de Woestijnes *Verzamelde werk* bij uitgeverij C.A.J. van Dishoeck verschijnen. Waarschijnlijk waren de rechten op Van de Woestijnes werk op dit tijdstip al overgegaan aan Van Dishoeck. Directeur van uitgeverij C.A.J. van Dishoeck was op dit moment August Marinus Eliza van Dishoeck (1892-1973).

Het menscheijk brood was in 1926 door Stols in de serie To the Happy Few uitgegeven, *God aan zee* was, eveneens in 1926, bij Stols in de reeks Trajectum ad Mosam verschenen, *Het bergmeer* was door Stols in 1928 gepubliceerd.

De modderen man was in 1920 bij Het Roode Zeil te Brussel en Valkhoff & Co te Amersfoort verschenen. De bundel was, voorafgegaan door *Het menscheijk brood*, door Stols in 1930 herdrukt.

- 5 K. Lekkerkerker heeft geen afzonderlijke publikatie over J. Slauerhoff gepubliceerd. Cornelis Pieter Lekkerkerker (geb. 1910) was secretaris van de Commissie voor de Verzorging van de Nalatenschap van J. Slauerhoff.

598. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 9 november 1938¹

[Maastricht] 9-11-38

Beste Jan,

Hartelijk dank voor je lange brief. Ik zal hem grondig overwegen. Vooral zoek ik wat substantieelen boeken (qua omvang meen ik).

Wat denk je van:

1 ° Een soort officieel gedenkboek 100 jarig bestaan van Luxemburg 1939 onder redactie van Greshoff en Weber?²

2 ° Ik schreef v.Schendel met verzoek op tegen nader vast te stellen voorwaarden *Nachtgedaanten* te mogen herdrukken (in geheel ander formaat enz).³

Wil je mijn verzoek bij v.Sch. *ondersteunen*?

Ik kreeg van v.Sch. nog geen antwoord.

Zit hij nog in Sestri?

Nachtgedaanten zal tegen 17 Nov. gebonden zijn. Ik zend dan terstond de exemplaren naar jou en Bob.

De heele opslag is *uitverkocht*! En dat maakt wel wat goed.

- 3 ° Kan iemand over 't prentenboek van *Worm* een stukje in H.Wb. schrijven? Ik betaal eventueel cliché(s) ter opluistering. Aty misschien?⁴

Mhgr.
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols' Uitgevers-maatschappij. Directeuren: A.A.M. Stols & R.W. Haentjens Dekker, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Een gedenkboek over Luxemburg is niet bij Stols verschenen. Als bijdrage aan het honderdjarig bestaan van het Groothertogdom Luxemburg zou Stols in 1939 zijn *Luxembourg-Nassau, Précis généalogique de la dynastie grand-ducale de Luxembourg, issue des deux lignes de la maison de Nassau (1100-1939)* met een inleiding door Auguste Collart uitgeven.
- 3 *Nachtgedaanten* zou niet bij Stols worden herdrukt. De tweede druk zou in 1947 bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam verschijnen.
- 4 *Nanne's reis. Verteld en op steen geteekend door Piet Worm* was in november bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschenen. In Het Hollandsche Weekblad van 26 november zou een korte anonieme aankondiging van *Nanne's reis* worden opgenomen; Stols' uitgave werd in dit bericht abusievelijk *Naunen's reis* genoemd.

599. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 24 november 1938

24-11-38

Beste Jan,

Verwacht nog geen lang schrijven: ik stik in de Sinterklaasdrukke en moet bovendien van Vrijdag-Dinsdag op reis voor zaken enz.

Waarom heeft Paerels nu weer tot 't *allerlaatste* moment gewacht?¹ En ik kan voor Woensdag *niets* doen: ik heb de cliché's nog niet, kan dus geen bladspiegel vaststellen, laten zetten, papier bestellen....

Hij wist toch een maand geleden wel wat voor *oude* cliché's er in kwamen. We hadden dan formaat kunnen vaststellen, zorgen dat we papier in huis hadden, enz.... Nu wordt het haast-, dus rotwerk *als* 't bijtijds klaar komt. 7 dagen voor iets dat nog wel voor 't Sted. Mus. bestemd is! Ik zet er m'n naam niet in als 't niet eenigszins behoorlijk wordt.

Vloek Paerels namens mij uit. Jij kunt er niets aan doen.

Ik heb Sandberg² opgebeld: die wist ook van geen formaat. Op de Hoogte had nog geen cliché's gestuurd.³

De ingen. boekjes waren recensie-exx. Gr.Ned.⁴ Je krijgt de gebonden boeken + luxe v.Nijlen volgende week.⁵

Je plannen (Lof A'dam o.a.)⁶ zijn voortreffelijk. Ik ga juist met schoonpapa confereëren over het financieren daarvan. Ik wil ook (event. met jou) naar Luxemb.⁸ over Gedenkboek praten.⁷

M.h.gr.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Stols zou de catalogus voor de 'Eere-tentoonstelling ter gelegenheid van den 60sten verjaardag van den schilder Willem Paerels' drukken, die van 10 december 1938 tot 2 januari 1939 in het Stedelijk Museum te Amsterdam zou worden gehouden. (Zie ill. p. 394.)
De catalogus zou een formaat van 22,5 × 19,5 cm krijgen.
De drukkosten van deze catalogus zou door een aantal van Paerels vrienden worden betaald; Stols moest op de afrekening ervan in zijn correspondentie met Greshoff herhaaldelijk aandringen. (Zie br.602, br.606, br.610, br.612, br.620 en br.621.)
- 2 Jhr. Willem Jacob Henri Berend Sandberg (1897-1984) was sedert eind 1937 adjunct-directeur van het Stedelijk Museum te Amsterdam.
- 3 In de kerstaflevering van het tijdschrift *Op de Hoogte* 25 (1928), p. 279-282, 303 en 313 was het artikel *Willem Paerels en Florence* door Greshoff gepubliceerd. Bij dit artikel was een zestal afbeeldingen van Paerels werk afgedrukt. Vijf er van zouden tien jaar nadien worden opgenomen in de catalogus van Paerels' eretentoonstelling in het Stedelijk Museum te Amsterdam, t.w. afbeeldingen van *Zelfportret* (1921), *Ponte della Trinità*, *Ponte Vecchio*, *Brug en booten (Arno)* en *Hoekje van de Arno*.
- 4 Het is niet te achterhalen welke boeken Stols bedoelde. (Vgl. br.590 voor Stols' najaarsproductie.)
- 5 *Gedichten 1904-1938*.
- 6 Het is onduidelijk aan welk plan van Stols Greshoff refereerde.
- 7 Zie br.598 n.2.

600. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 30 november 1938¹

[Maastricht,] 30-11-38

Beste Jan,

Hoe wil je nu dat ik de catalogus voor Paerels² maak als nog ontbreken:

1° tekst voor 't omslag

2° tekst voor titelpagina

3° tekst voor Eerecomité (zou 3 blz worden volgens Sandberg)³

4° tekst voor jouw inleiding.⁴

Wat heb ik aan het lijstje met de schilderijen! De cliché's heb ik nu. 4 zijn er bruikbaar. De catal is daardoor *oblong* formaat geworden. Ik kan niet *beloven* dat 9 Dec. de catal. klaar is, doch ik zal m'n best doen.

Mhgr.

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 Zie br.599 n.l.

3 De drie eerste tekstpagina's in de catalogus van de eretentoonstelling van Willem Paerels in het Stedelijk Museum te Amsterdam zouden de namen van de leden van de ere-comités in België en Nederland behelzen.

Voor België waren dit de Nederlandse gezant te Brussel B.H. baron Van Harinxma thoe Slooten, de bankier G. Janssen, Herman Teirlinck, de secretaris-generaal van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen M. Nyns, de directeur-generaal van Schoone Kunsten Edmond Glesener, de conservator van de Koninklijke Musea voor Schoone Kunsten van België prof. dr. L. van Puyvelde, de hoofdconservator van het Koninklijk Museum te Antwerpen prof. dr. A.H. Cornette, de voorzitter van L'Art Contemporain E. Mistler, de directeur van de vereniging Pour l'Art R. baron Steens, de secretaris van de Société des Beaux-Arts de Liège E. van Zuylen, Charles Bernard, de kunstcriticus Richard Dupierreux, Louis Piérard, de kunstcriticus Georges Marlier en de directeur van de Soc. Auxiliaire des Exposition au Palais des Beaux-Arts Robert Giron.

Voor Nederland waren dit de gezant van België J. baron Herry, de burgemeester van Amsterdam dr. W. de Vlugt, de wethouder van kunstzaken van Amsterdam E. Boekman, de secretaris-generaal van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen prof. dr. G.A. van Poelje, de consul-generaal van België te Amsterdam J.E. van Haute, de administrateur van de afd. Kunsten en Wetenschappen van het Department van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen P. Visser, de ouddirecteur der Gemeente Musea van Amsterdam G.H.W. Baard, de voorzitter van de Amsterdamsche Federatie van Beeldende Kunstenaarsverenigingen Jan de Boer, de verzamelaar P. Boendermaker Czn., W.J.R. Dreesmann, de directeur van de Dienst voor Kunsten en Wetenschappen van 's-Gravenhage dr. H.E. van Gelder, de directeur van Museum Boymans te Rotterdam D. Hannema, prof. H. Luns, Willem Mengelberg, P.H. van Moerkerken, prof. W.A.E. van der Pluym, prof. dr. J.Q. van Regteren Altena en F. Schmidt Degener.

De tentoonstellingscommissie bestond uit mevr. mr. H. van Dam van Isselt, Greshoff, M.B.B. Nijkerk, jhr. D.C. Roëll en jhr. W.J.H.B. Sandberg.

- 4 In de catalogus van de ere-tentoonstelling van Willem Paerels in het Stedelijk Museum te Amsterdam zou geen inleiding worden opgenomen.

601. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 20 december 1938¹

[Maastricht,] 20-12-1938

Beste Jan,

Zoo voor en na schrijf ik nu invallen op betreffende het Gedenkboek Luxemburg.² Als jij nu hetzelfde doet kunnen we elkaar aanvullen en zodoende komen tot een geheel, dat we met de Luxemburgsche heeren kunnen bespreken.

Je bent niet lief voor me inzake het Hollandsch Weekblad: ook ditmaal geen artikel van me,³ en dat ook nog tot teleurstelling van vrienden en kennissen, die ik ertoe bracht om een abonnement te nemen.

Als deze brief niet te laat komt, kun je er misschien nog voor zorgen, dat er a.s. Zaterdag nog iets van mij in komt. Het is voor mij, hoe gering de baten dan ook zijn, toch ook een financieel belangetje, dat ik niet gaarne zou willen missen: met het Vaderland is het den laatsten tijd ook al huilen, omdat er zoo weinig te schrijven is over Limburgsche kunst.⁴

Wees eens vriendelijk en put uit de artikelen die ik je op je verzoek toezond. Met plaatsen zul je me *zeer* verplichten.

Van Van der Woude ontving ik bericht dat hij z'n roman bij Querido gaat uitgeven.⁵ Met Hensen wacht ik liever nog maar wat; zijn werk is wel curieus, doch nog wei-

nig oorspronkelijk; tenzij je me aanraadt toch reeds de hand op dezen dichter te leggen.⁶

Hier momenteel geen nieuws.

Met h.gr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Zie br.598 n.2.
- 3 Zie br.584 n.5.
- 4 Zie br.587 n.2.
- 5 Deze brief van de schrijver en criticus Johan van der Woude (1906-1979) aan Stols is niet bewaard gebleven. Waarschijnlijk ging het om zijn roman *Blauwbaard en Octopus*, die in april 1939 bij Em. Querido's Uitg.-Mij. te Amsterdam zou verschijnen.
- 6 Stols zou pas in 1941 contact hebben met de Vlaamse dichter Herwig Hensen (ps. van Florent Constant Albert Mielants Jr., 1917-1989) over de uitgave van een bundel.

602. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 28 december 1938¹

[Maastricht] 28-12-38

Beste Jan,

Naar wie moet de rekening catalogus Paerels?² Van Willem, dien ik ernaar vroeg kreeg ik geen antwoord. 't Is nog een dure geschiedenis geworden...

Waarom toch is van Hattum zoo op je gebeten?³ Toch niet alleen wegens terugzenden gevraagde bundel Ursa Minor?

Schrijf je gauw even? Hoe was 't in Parijs?

Mhgr.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende een fotoportret van Greshoff door Henri Grèce.
- 2 Zie br.599 n.1.
- 3 Al in maart 1936 had Greshoff met Jac. van Hattum contact gehad over de uitgave van een bundel bij Ursa Minor. De bundel, *Bilzenkruid*, zou pas in juli 1939 verschijnen. Op 26 december had Van Hattum aan Stols geschreven: 'Van den Heer Hoornik vernam ik Uw voornemen, najaar '39 een bundel van mij uit te geven. Ik zou van U gaarne daaromtrent een schriftelijke bevestiging tegemoet zien [...], opdat het mij niet andermaal vergaat, als indertijd met de bundel "Bilzenkruid" [...]. Voorjaar '36 vroeg Vestdijk mij, zo spoedig mogelijk 'n bundel te zenden naar Greshoff [...]. Zomer '38 kreeg ik de, uiteindelijk door Vestdijk vriendelijk samengestelde

& door Greshoff aanvaarde, bundel terug, omdat G. teveel “tegenstand ontmoette” bij de uitgave. Jammer, dat ik toen reeds Greshoff de schriftelijke aanvaarding v/d bundel woedend had teruggezonden & alle correspondentie daaromtrent. [...] Verder tril ik weer van woede op dien Greshoff. Doe me geen tweede Ursa. Minor aan.’ Stols antwoordde hem daarop op 27 december: ‘Uw brief van 26 dezer is mij in geen enkel opzicht sympathiek. [...] de heer J. Greshoff is litterair adviseur, doch niet degene, die in laatste instantie beslist of een boek uitgegeven wordt of niet. [...] U beschuldigt dus geheel ten onrechte de heer Greshoff, die een mijner oudste en dierbaarste vrienden is.’

603. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 2 januari 1939

2-1-39

Beste Jan,

Ontvang met Aty, Jan Jr. en Kees, mede namens Greet, de hartelijkste gelukwensen voor 1939.

We moeten nu eens gauw plannen maken voor 1939 en special voor Luxemburg.¹ Laat je me binnenkort weten wanneer we er heen kunnen?

Nu het volgende: ik ga in 1939 uitgeven een zéér luxueus Nederlandsch tijdschrift, driemaandelijksch, dat bestemd is voor drukkers, uitgevers en bibliofielen. Hoe het zal heeten weet ik nog niet, zooiets als Typografia, Imprimatur, en met als ondertitel Driemaandelijksch Tijdschrift voor Boek- en Drukkunst.²

Het moet iets, ook in 't formaat, worden als Arts & Métiers Graphique,³ doch zónder artikelen over reclame, alleen over het boek, doch in iedere techniek (boek-

druk, steendruk, offset, koperdiepdruk, lichtdruk, enz.).

De illustratie krijgt daarbij een groot deel. Ik ben bereid de illustratoren en de schrijvers fatsoenlijk te honoreeren.

Ieder artikel wordt een los vel 2-4-8-16 pags, uitmuntend gedrukt door mij of andere goede drukkers (Enschedé, Mouton⁴ enz.) op luxueus papier, dat ik aan de drukkers lever. Al die losse vellen worden dan 1 × in de 3 maanden, met een inhoud apart, in een ‘map’ gedaan, dus niet gebrocheerd onder omslag.

Nu gaat het er om, met een goed eerste n^r voor den dag te komen

Elk omslag wil ik anders maken (typografisch of litho). De illustratoren: eerst wilde ik de hollanders en vlamingen afwerken, dan de anderen in 't buitenland. Het moet er aardig uitzien. Het prettige is, dat ik kan doorwerken. Is er genoeg voor 't eerste n^r dan bewaar ik de volgende vellen voor n° 2 enz.

Voor het 1e nr. wilde ik gaarne een goed artikel van je hebben over je betrekkingen tot de typografie (je voorbereiding, de uitgaven was 't niet bij Dixon, de Zilverdistel, de overdracht aan v.Royen, Palladium, je betrekking met mij, Ursa Minor enz.) Het kan in mémoirevorm heel aardig worden.⁵ Ik laat dan (bij Enschedé en v.Amerongen⁶ + Boosten & Stols) er een paar origineele paginas bij maken en ‘opzetten’ op carton of in den tekst. Maak er iets leuks van en laat me niet te lang wachten.

Het 1° nr. wilde ik aldus maken:

1. Inleiding van mij⁷

2. een artikel over Nederl. Typografie (ditmaal dus door jou)

boekletter 3. een artikel over de libra letter van de Roos door hemzelf en in die letter gedrukt (ergens waar ze die hebben)⁸

illustratie 4. een artikel over een illustrator⁹

litho 5. een gelithografeerd-geïllustreerd gedicht (in kleuren) door Piet Worm. Het moet iets zijn dat zich tot illustreeren in kleuren goed leent. Heb je een idee? ‘Enkele *Fabels in kleurkrijt* van S.V.’?¹⁰

procédé 6. Iets in lichtdruk of koperdiepdruk uitgevoerd.¹¹

7. Mededeelingen over recente mooie boeken, boekomslagen,¹²

8. B.v. een studietje over 18e eeuwse nederl. boekillustratie door mej. De la Fontaine Verwey.¹³

Zoo kan ik een fleurig en gevarieerd 1e nr. krijgen.

Mijn bedoeling is later b.v. een soort wedstrijdje te houden: we nemen een gedicht b.v. van Marsman, een moeilijk typografisch te zetten gedicht en vragen 5 drukkers een oplossing en een illustratie erbij (illustrator en procédé door hem aan te wijzen)¹⁴ Later doen we dat eens met proza.¹⁵

Er kan iets heel aardigs van gemaakt worden. Maak je geen zorgen over de financieën: het 1e jaar kan ik er op verliezen. Het moet zóó worden dat iedere drukker, uitgever en boekenliefhebber zegt: dat tijdschrift wil ik hebben. Het moet, niette-

genstaande de luxueuze uitvoering, goedkoop worden. Daarom veel geven, goede dingen geven (ook origineele grafiek: etsen, houtsneden, lithos, zoo mogelijk gesigneerd).

Het moet een verbeterde editie van Arts & Métiers worden, zonder de (ik geef toe soms zeer aantrekkelijke) reclamerommel. Want daarin verzuipt het boek.

Ik hoop dat je m'n enthousiasme deelt en me gauw schrijft.

Met hartelijke groeten

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Zie br.598 n.2.
- 2 Van het aan typografie gewijde tijdschrift Halcyon verschenen van mei 1940 tot en met juli 1944 twaalf afleveringen, waarvan twee dubbelnummers. Het tijdschrift verscheen losbladig; elk artikel werd al naar gelang de inhoud en de vorm afzonderlijk vormgegeven. Stols had aanvankelijk geprobeerd onder meer papierhandel P. Proost & Zonen te interesseren voor het gratis leveren van het papier waarop Halcyon werd gedrukt, maar ging na de weigering van Proost uiteindelijk in zee met G.H. Bührmann, voor wie het tijdschrift min of meer als reclameblad fungeerde. Er werden van elke aflevering ca. 650 exemplaren gedrukt, maar er waren slechts 200 abonnees. (Zie Cees van Dijk, *The magazine Halcyon*, in *Hellings Festschrift/Feestbundel/Mélanges*, Amsterdam 1980, p. 159-167, en C. van Dijk, *Halcyon, het mooiste typografische tijdschrift ooit in ons land gemaakt*, Zutphen 1989.)
- 3 Het tijdschrift Arts & Métiers Graphique (1927-1939), dat onder redactie van André Lejard stond, verscheen vijfmaal per jaar. Het hoofdkantoor van het tijdschrift was gevestigd in Parijs, maar het tijdschrift had ook een kantoor te New York. Het werd gedrukt bij de Imprimerie de Vaugirard onder leiding van Henri Jonquières. Het tijdschrift gaf nieuws op het gebied van drukkerijen en bibliotheek uitgaven, bibliografische gegevens en een rubriek 'Notes et Échos'. Ook werden soms los ingeplakte illustraties in het tijdschrift opgenomen en bevatte het bijlagen met apart vormgegeven gedichten.
- 4 Drukkerij Mouton & Co, waaraan de typograaf Henri Friedlaender was verbonden, was gevestigd te Den Haag. Mouton & Co drukte slechts drie bijdragen voor Halcyon. Tussen Mouton & Co en Stols ontstond onenigheid over de hoogte van Moutons rekening. (Zie C. van Dijk, *Halcyon, het mooiste typografische tijdschrift ooit in ons land gemaakt*, Zutphen 1989, p. 28.) Zie voor de door Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem resp. Mouton & Co voor Halcyon gedrukte bijdragen: C. van Dijk, *Halcyon. Inhoud 1940-1942*, Zutphen 1989, nrs. 2, 13, 23, 24, 31, 47 en 72, resp. nrs. 8, 44 en 103.
- 5 Een dergelijk artikel van Greshoff is niet in Halcyon verschenen. In Greshoffs nalatenschap is wel een artikel als het door Stols gevraagde bewaard gebleven, maar dit dateert vermoedelijk van het einde van de jaren veertig. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 A 1.)
- 6 Drukkerij G.J. van Amerongen & Co te Amersfoort heeft geen bijdragen voor Halcyon gedrukt. Bij G.J. van Amerongen & Co was een groot aantal Palladium-uitgaven gedrukt.
- 7 Halcyon 1 (voorjaar [mei] 1940) opende met een *Ter inleiding* van Stols, waarin hij over het tijdschrift onder meer schreef: 'Het richt zich tot allen, die van goeden wil zijn en mede willen werken aan, of belang stellen in het op hooger peil brengen der boek-, druk- en prentkunst. Teneinde daartoe niet alleen de inhoud, doch ook het uiterlijk te laten spreken, wordt ieder artikel afzonderlijk in den vorm van een specimen, waarin letter, druk, illustratie en papier een bijzondere waarde bezitten, gepresenteerd. De medewerking van bekende kunstenaars op graphisch en typographisch gebied, alsmede de hulp van de beste drukkerijen, lettergieterijen en papierfabrieken wordt daartoe ingeroepen. Deze vorm der artikels heeft bovendien het

voordeel, aan ontwerpers de gelegenheid te geven hunne ideeën te toonen. Behalve voor boekdruk zal plaats worden ingeruimd voor andere technieken, inzooverre deze met boek of prent in verband staan. Aan de keuze der papiersoorten, waarop de artikels en de origineele graphiek gedrukt worden, zal de meeste zorg worden besteed. Origineele houtsneden, etsen, kopergravures en lithographiën zullen, al dan niet in verband met de artikels, toegevoegd worden.’

Dezelfde tekst was ook als prospectus gepubliceerd.

- 8 In Halcyon 1 (voorjaar [mei] 1940) publiceerde S.H. de Roos *‘Libra’*. Een nieuwe letter. De bijdrage was gezet uit de Libra en gedrukt door Meijer te Wormerveer op Rising Red Lion Text.
- 9 In de eerste aflevering van Halcyon zou geen artikel over een illustrator worden opgenomen. Pas in Halcyon 2 (zomer [december] 1940) werd *W.J. Rozendaal. Illustrator en schilder* van G.H. 's-Gravesande gepubliceerd. Deze bijdrage zou worden gezet uit de Bodoni en worden gedrukt door Meijer te Wormerveer op Banzay.
- 10 In Halcyon 1 (voorjaar [mei] 1940) werd het gedicht *De cactus* van Jan van Nijlen gekalligrafeerd door Erna van Osselen. Deze bijdrage was gedrukt door Trio te Den Haag op Haesbeek de Luxe.
- 11 Van Hubert Levigne zou in Halcyon 1 (voorjaar [mei] 1940) een kopergravure gepubliceerd worden en van M. Witteveen een lithografie. De gravure van Levigne was gedrukt door J.H.A. Hodiamont te Maastricht op Mitsumatu, de lithografie van Witteveen door Jongen & Co te Heerlen op Banzay.
- 12 Elke aflevering van Halcyon werd afgesloten door de rubriek ‘Uittreksels’ waarin buitenlandse literatuur over typografie werd samengevat.
- 13 Onmiddellijk na Stols' *Ter inleiding* volgde in Halcyon 1 (voorjaar [mei] 1940) de studie *Jacob van der Schley. Een Amsterdamsch graveur met Fransche leermeesters* door E. de la Fontaine Verwey. Deze bijdrage was gezet uit de Fleischmann en gedrukt door Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem op Pannekoek.
In Halcyon 5 (voorjaar [augustus] 1941) zou Verwey nog *Gedichten en boekillustraties van Jan Goeree* publiceren. Deze laatste bijdrage werd gezet uit de Garamond en eveneens gedrukt bij Joh. Enschedé en Zonen op Haesbeek-Imperium.
Eleonore de la Fontaine Verwey (geb. 1903) was als wetenschappelijk hoofdmedewerker verbonden aan de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, waar zij onder meer verantwoordelijk was voor de aanschaf van kunsthistorische publikaties en het beheer van de collectie boekbanden.
- 14 Dit idee is niet verwezenlijkt. Wel werd in Halcyon 1 (voorjaar [mei] 1940), naast het door Erna van Osselen gekalligrafeerde gedicht van Jan van Nijlen (zie n.10), het gedicht *De tuinman en de dood* van P.N. van Eyck met een houtsnede door Nico Bulder gepubliceerd. Het gedicht van Van Eyck was gezet uit de Grotius en gedrukt bij Trio te Den Haag op Velijn van Pannekoek.
- 15 Dit idee is niet verwezenlijkt.

604. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 3 januari 1939¹

[Maestricht,] 3-1-1939

Beste Jan,

Gisteren schreef ik je uitvoerig naar Brussel om jullie allen onze beste wensen voor 1939 aan te bieden. Vanmorgen ontving ik je briefkaart uit Parijs, waarin je me mededeelde, dat je daar nog tot 23 dezer blijft. En ik las toen tevens in de krant, dat je benoemd bent tot officier in de orde van Oranje-Nassau.² Mijn hartelijke gelukwensen! Moge deze onderscheiding je veel genoegen doen.

Ik hoop nu maar, dat je post uit Brussel wordt doorgestuurd; ik heb je daarin uitvoerig geschreven over het nieuwe tijdschrift voor boek- en drukkunst,³ dat ik bezig ben op te richten. Momenteel heb ik geen tijd om te herhalen, wat ik daarin schreef.

De firma Boosten en Stols zal je het Helikonnummer van Bastiaanse naar Parijs sturen.⁴

Ik heb nu door de voorbereidingen van dit tijdschrift ineens heel wat drukte [+ er] bijgekregen. Als de medewerking van dien aard wordt als ik mij die voorstel, kan alles vlot gaan.

Schrijf je me gauw terug, als je mijn brief van 2 dezer naar Brussel gezonden, ontvangen hebt?

Het is jammer voor mij, dat door je langdurig verblijf in Parijs onze eerste reis naar Luxemburg zo lang uitgesteld zou worden. Daar bij komt, dat ik in de derde week van deze maand met Bob naar Parijs moet voor de Compagnie Typographique.⁵ Het zal dus wel Februari worden, tenzij jij bij terugkomst weer erg veel werk hebt, en er weer uitstel van zou komen. Enfin, ik wacht je berichten af.

Amuseer je goed in Parijs. Hartelijke groeten, ook aan Aty,
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Éditeur.
- 2 Bij Koninklijk Besluit van 27 december 1938 was Greshoff benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau.
- 3 Halcyon.
- 4 '*Ultima thule*' van Willem Ange François Bastiaanse (1868-1947) verscheen als Helikon 8 (1938) 6, p. 121-144.
- 5 Zie br.558 n.4.

605. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 14 januari 1939¹

[Maastricht,] 14-1-39

Beste Jan,

Deze kaart dient om je mede te deelen, dat Bob en ik resp. 20 en ik 18 Januari in Parijs zullen komen.

Bob logeert in hotel Louvois en ik ga logeeren bij Jules Laloux, 59 Bd. des Invalides.²

Hij heeft telefoon.

Met hartelijke groeten,

Sander

A.A.M. Stols³

Eindnoten:

- 1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Jules Laloux was penningmeester van La Compagnie Typographique. Hij was afkomstig uit Luik, maar woonde in Parijs.
- 3 Op de briefkaart komt als kenmerk voor: 's/p'.

606. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 24 januari 1939¹

[Schaerbeek] 24/1 39

Beste Alexander,

Ik kreeg van Jac. van Hattum talloze dichtstukken. Met behulp van Simon zal ik daar een bundel uit samenstellen, welke lang niet slecht belooft te worden. De schrijver verkiest een gewone uitgave van A.A.M. boven een verschijnen in de U.M.²

Zoodra ik de kopij gereed heb, zal ik je je[sic] die toezenden. Ik heb hem eenige spoed toegezegd.

Vergeet het project Luxemburg niet.³

Gaarne 1 lux. Schepens⁴

Nu dit. Wil de rekening Paerels⁵ bij B. en St. *afbetalen* met *mijn* nog te vorderen tantiemes voor Verz. Ged. en Ikaros. Dat gaat dan langzaam, maar zeker.

Met veel liefs van ons beiden voor Greet,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d. Aug. Reyers 130, Schaerbeek.
- ² *Bilzenkruid* zou als zevende uitgave van Ursa Minor verschijnen. Op 3 maart 1936, tijdens de eerste beraadslagingen over *Bilzenkruid*, had Van Hattum aan Greshoff geschreven: '[...] zou het niet mogelijk zijn, dat U den Heer Stols bewoog tot een uitgave van een uiterst simpel, maar smaakvol bundeltje van mijn hand, tegen zeer geringe prijs? Ik persoonlijk vind het meer van belang met een uiterst smaakvol, goedkoop boekje meerdere mensen te bereiken, dan men zulks wel kan met een fraaie, kostbare uitgave.' In latere correspondentie met Greshoff zou Van Hattum deze opvatting niet expliciet herhalen.
- ³ Zie br.598 n.2. Op 2 januari had Stols Greshoff zelf herinnerd aan het voorgenomen Luxemburgse gedenkboek. (Zie br.603.)
- ⁴ *J. Greshoff. Een studie.*
- ⁵ Zie br.599 n.1.

607. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 januari 1939¹

[Schaerbeek] 29/1 39

Beste Sander,

Hartelijk dank voor de boeken,² welke v.Velthem³ mij ter hand stelde. Het speelt mij zéér dat ik er niet was. Wij waren in Den Haag in verband met een dringende aangelegenheid. Wij vertrekken n.l. zodra wij de vestigingstoelating hebben dwz over een maand of drie naar Kaapstad.⁴ Er is dus nog heel wat te bedisselen.

Wij hopen dan ver van alle politieke onrust alle aandacht aan ons werk te kunnen besteden en voor de jongens ligt er een mooie toekomst.

De tent. Bijenkorf opent 24 februari.⁵

Stuur vooral portretclichés.

Adriaan Morriën, 25 Edisonstr. IJmuiden schrijft over Binnendijk [+ en] 3 op een Perron *als je hem rec. ex zendt* in het Holl W.⁶ Do it now.

Van 2-7 ben ik weer in Den Haag.

Veel liefs voor gade en kroost,

geheel je

Jan

Stuur mij *a.j.b.* een ex. van de Z.Afr. bloemlezing! p.o.!⁷

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d. Aug. Reyers 130, Schaerbeek.
- ² Het is onduidelijk op welke boeken Greshoff doelde; op 24 januari (br.606) had hij Stols uitsluitend om een luxe exemplaar van Jan Schepens' *J. Greshoff. Een studie* gevraagd.
- ³ Van Velthem dreef een krantenwinkel tegenover de zowel door Greshoff als door Stols gefrequenteerde Taverne du Passage in de galerie de la Reine te Brussel.
- ⁴ Op 8 mei zou Greshoff uit Brussel vertrekken. Hij bracht daarop afscheidsbezoeken aan Den Haag, Amsterdam en Parijs, en scheepte zich op 19 mei te Marseille in. Op 12 juli arriveerde hij in Kaapstad.
- ⁵ Ter gelegenheid van de boekenweek van 25 februari t/m 4 maart zou bij NV Magazijn De Bijenkorf te Den Haag de 'Tentoonstelling van de werken van Jan Greshoff' worden gehouden. De catalogus voor de tentoonstelling in Den Haag werd ingeleid met Greshoffs *97 Laan van Meerdervoort*. Bij de opening op 25 februari hield Ed. Hoornik de lezing *Jan Greshoff, dichter en denker*, die in mei onder de titel *Jan Greshoff. Dichter en moralist* bij P.N. van Kampen & Zoon in brochurevorm zou verschijnen. De tentoonstelling zou vervolgens nog te zien zijn in het filiaal van De Bijenkorf te Amsterdam.
- ⁶ *Binnendijk's dichterlijk verleden* door Adriaan Morriën zou worden opgenomen in Het Hollandsche Weekblad van 25 februari.
Een bespreking van *Drie op één perron* van zijn hand is niet achterhaald. Wel zou Greshoff zelf in zijn artikel *Rondom Hoornik. De dichter en zijn figuur* in Het Hollandsche Weekblad van 16 september *Drie op één perron* ter sprake brengen. De dichter Adriaan Morriën (geb. 1912) was in december 1935 gelijktijdig in Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift en in de laatste aflevering van Forum gedebuteerd. In 1939 zou zijn bundel *Hartslag* bij Stols verschijnen. Hij maakte deel uit van de zgn. Criterium-generatie, van welke Ed. Hoornik een van de

woordvoerders was. Zijn bundel *Landwind* zou in 1942 worden opgenomen in de Atlantis-serie, de opvolgster van *Helikon*.

7 *Afrikaanse versameling* door Uys Krige.

608. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 30 januari 1939¹

[Maastricht] 30-1-1939

Beste Jan,

Wat een zonderlinge manier om me te laten weten dat je in Kaapstad gaat wonen! Enfin, ik wensch je veel geluk, en ik verzeker je dat ik je èrg zal missen.

Moge het verblijf aldaar je voor je werk de zoo gewenschte rust geven. Ik hoop, dat de verre afstand (zal ik je na je vertrek ooit weerzien?) geen schade aan onze relaties zal doen. Vergeet je vriend en uitgever niet!

Vrijdag moest ik even in Brussel zijn. Jammer dat je er niet was.

Kunnen we spoedig na 7 Februari naar Luxemburg gaan? b.v. direct na 15 Februari? Laat je me dit even weten?

De Zuid-Afrikaanse Verzameling² heb ik niet meer, uitgave De Windroos, Nes 55, A'dam.³

Wat gaat er nu gebeuren met Het Holl. Wbl.⁴ en met Gr. Ned.⁵ Is er soms door je vacatures een baantje voor mij?

Wees lief, en *plaats in het Holl. Wbl. weer eens artikelen van mij*.⁶ Je hebt er sinds maanden nog ettelijke liggen.

Ik zal Morriën vragen wat hij nog niet ontving.

Mhgr.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Maastricht.
- 2 *Afrikaanse versameling* van Uys Krige.
- 3 Vanaf mei 1938 dreef R.W. Haentjens Dekker CV Uitgeverij De Windroos te Amsterdam. Deze uitgeverij werd in mei 1939 opgeheven. *Afrikaanse versameling* van Uys Krige behoorde tot het deel van Stols' fonds dat Haentjens Dekker bij hun scheiding in januari 1938 had behouden.
- 4 In de kop van Het Hollandsche Weekblad stond tot nummer 16 van 22 april vermeld: 'Onder leiding van J. Greshoff. Directeur S. Aldewereld Jr.'. Na die datum vermeldde de kop uitsluitend: 'Directeur S. Aldewereld Jr.'. In nummer 21 van 27 mei werd *De heer Greshoff vertrokken* door G. van Gelder gepubliceerd. Het weekblad zou nog verschijnen tot 4 mei 1940.
- 5 Tot november 1941 zou de naam van Greshoff als redacteur in de colofon van Groot Nederland vermeld blijven; met ingang van die datum werd zijn naam op aandrang van de Duitse bezetter uit de colofon verwijderd. Sinds zijn vertrek in mei naar Zuid-Afrika had hij echter geen directe bemoeienis meer met het tijdschrift gehad, al diende hij de redactie van afstand nog wel van advies.
Vanaf februari 1940 zou Arthur van Rantwijk waarnemend redacteur-secretaris van Groot Nederland zijn. Met ingang van november 1941 zou hij officieel als zodanig in het tijdschrift worden vermeld. (Zie S. Vestdijk & Theun de Vries, *Briefwisseling* (ed. S.A.J. van Faassen), Amsterdam 1985, p. 61.)
In 1943 werd het tijdschrift overgenomen door de Germaanse SS. Met ingang van juli bestond de redactie van Groot Nederland uit Hendrik Lindt, J.A. van der Made en S.B. Modderman. Het tijdschrift zou tot en met juli 1944 blijven verschijnen. (Zie Frank van den Boogaard, *Een stoottroep in de letteren. 'Groot Nederland', de SS en de Nederlandse literatuur (1942-1944)*, 's-Gravenhage 1987.)
- 6 Een artikel van Stols over Henri Jonas zou worden opgenomen in Het Hollandsche Weekblad van 27 mei. Waarschijnlijk om dit artikel had Greshoff hem op 26 september 1938 (br.588) gevraagd.

609. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 januari 1939¹

[Schaerbeek] 31/1 39

Beste Sander,

Nou breekt me klomp! *Hoe* had ik je dan moeten melden, dat ik verhuizen ga?? Per aangeteekende brief? Of op rijm? Natuurlijk vergeet ik jullie *nooit*. Vertrek. waarschijnlijk 4 Mei.

Voor Luxemburg dit:

ik ben van 1-6 in Den Haag

7-8 voor het Weekblad² werken.

Het beste zou zijn Donderdagavond 9 te vertrekken. Ik ben dan Zaterdag weer thuis en jij kunt er rustig dóór werken. Zorg dan dat je een schema hebt.

Ik zal sterk *porren* voor plaatsing Holl. Weekblad. Dat is, ook voor mij een misère; altijd het oude lied: weinig plaats en veel kopij.

Met veel liefs van huis tot huis,
geheel je
Jan

Eindnoten:

¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d. Aug. Reyers 130, Schaerbeek.

² Het Hollandsche Weekblad.

610. *A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 31 januari 1939*¹

[Maastricht,] 31-1-39

Beste Jan,

Aan je verzoek, de rekening van Willem Paerels uit je honorarium te betalen, kan ik tot mijn spijt niet voldoen.² Het betreft hier n.l. niet alleen het betrekkelijk lage bedrag, dat ik voor het drukken der catalogi aan Boosten & Stols moet betalen, doch ook de posten van papier, omslag en cliché's, die ik zelf aan derden moet voldoen. Ik moet je dus wel verzoeken met Willem Paerels een regeling te treffen ter

spoedige afdoening dezer rekening. Ik vertrouw er op, dat je daarvoor zorgen zult. De rekening sluit ik hierbij in en ik heb daarbij nog niet eens rekening gehouden met de vele telefoontjes en expresse brieven, die ik met Sandberg over deze kwestie gewisseld heb.

Wat je honorarium over 1938 betreft: sinds de laatste opgave op 31 Augustus, toen jouw rekening debet stond voor fl. 9.92 (zie mijn desbetreffend schrijven),³ zijn er verkocht 180 ex. Gedichten en 29 ex. Ikaros. Het verschuldigde honorarium hiervoor is fl. 18 + fl. 7.25 = fl. 25.25. Wanneer ik hiervan de door jou verschuldigde fl. 9.92 aftrek, blijft er door mij te betalen over een bedrag van fl. 15.33. Wil mij even mededeelen of dit bedrag van de rekening van Willem Paerels kan worden afgetrokken?

Van Nine van der Schaaf kreeg ik bericht, dat Groot Nederland van haar een verhaal heeft aangenomen, hetwelk bij mij in boekvorm moet verschijnen.⁴ Gaarne zou ik van je vernemen wanneer dit in Groot Nederland geplaatst wordt, opdat ik met de boekuitgave rekening kan houden.

Betreffende van Schendel's Nachtgedaanten, wilde ik je mededeelen, dat er nog ongeveer 25 ongenummerde ex. aanwezig zijn. De genummerde zijn op twee of drie na, geheel uitverkocht. Zou het niet mogelijk zijn deze ongenummerde ex. te laten binden en te verkoopen aan particulieren? Aan de boekhandel lever ik dan niet meer, doch particulieren die bestellen kunnen het dan nog krijgen tegen den prijs van fl. 4.-- netto. Dit zou dus een meevallertje voor Ursa Minor kunnen zijn. Hoor ik gauw wat van je over deze drie kwesties?

Inmiddels met hartelijke groeten,

je

Sander⁵

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 Zie br.606.

3 Zie br.586.

4 *Droomvaart* van Nine van der Schaaf zou in september 1943 als deel 10 in de Atlantis-serie in een oplage van 400 exemplaren bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Een fragment ervan verscheen onder de titel *Droom, de geleider* in Groot Nederland 37 (1939) 12 (december), p. 547-574.

Trijntje van der Schaaf (1882-1973) was een dichteres die behoord had tot de groep rond het tijdschrift *De Beweging* van Albert Verwey.

5 Op de brief komt als kenmerk voor: 's/p'.

611. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 1 februari 1939¹

[Maastricht,] 1-2-39

Beste Jan,

Dank voor je brief van 31 Januari.

We kunnen natuurlijk Donderdagavond 9 Februari naar Luxemburg vertrekken, doch ik moet zelf ook Zaterdag 11 Februari in den loop van de ochtend weer in Maastricht terug komen. Ik laat dus de vergadering op 9 Februari in Den Haag vervallen.

N.B. Als jij er nu voor wilt zorgen, dat wij Vrijdag 10 Februari Weber en Riess² kunnen treffen, ben ik ver genoeg en kan ik na 15 Februari of na 23 Februari alleen

wel weer naar Luxemburg gaan, om de zaak verder af te handelen.

Mochten we Weber en Riess op 10 Februari daar niet kunnen spreken, dan vrees ik, dat de tocht vruchteloos wordt.

Inmiddels met hartelijke groeten van huis tot huis,
Sander

duplicaat gaat naar je adres p.a. Het Vaderland.³

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Niet nader geïdentificeerd.
- 3 Op de brief komt als kenmerk voor: 's/p'.

612. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 februari 1939¹

[Schaerbeek] 1.2.39

Beste Sander,

Ik zal zien Bob te spreken om die zaak Paerels² zoo spoedig mogelijk te regelen. Wij hebben niet kunnen vermoeden dat een cat. van enkele blz zóó kostbaar zou zijn. Nederland is en blijft duur met zulke dingen. Ik maak me sterk, dat ik voor 1000 à 1200 frs. hier iets heel promenobels had kunnen krijgen. Maar dat is nakaarten. Ik zal zien de zaak spoedig en aangenaam te regelen.

Het te goed van 15.33 moet bij je blijven staan, omdat ik voor mijn vertrek eenige exem van mijn boeken moet hebben om mede te nemen.

Wanneer publiceert jij N.v.d.S.?³ October? Daar hangt alles van af.

Nachtgedaanten accoord. Als er maar x (b.v. 12 of 10) *complete stellen* blijven.

Prepareer alles goed voor Luxemburg.

Met een hart. hand

geheel je

Jan⁴

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d. Aug. Reyers 130, Schaerbeek.
- 2 Zie br.599 n.1.
- 3 *Droomvaart*. (Zie br.610 n.4.)
- 4 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'v. Hattum'.

613. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 7 februari 1939*¹

Bruxelles 7/2 [193]9

Luxemburg later
Greshoff

Eindnoten:

1 Telegram.

614. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 8 februari 1939¹

[Maastricht,] 8-2-39

Beste Jan,

Je telegram was een groote deceptie voor me, aangezien daardoor al mijn plannen in de war worden geschopt.

Ik heb nu inmiddels een brief geschreven aan den heer Auguste Collart, zaakgelastigde van Luxemburg te Den Haag,² die momenteel op zijn kasteel te Bettembourg verblijf houdt. Hij heeft zoojuist een boek gepubliceerd,³ dat reeds veel bevat van wat ik had willen opnemen en ik zou ook graag van hem de noodige introducties verkrijgen voor een eventueele inleiding door de Groothertogin.

Ik wacht nu zijn bericht af om te weten wanneer ik naar Luxembourg zal kunnen gaan. Dit zal niet kunnen tusschen 14 en 22 Februari. Als ik bericht van hem heb zal ik hem schrijven; we kunnen er dan voor zorgen dat we op dezelfde dag in Luxemburg ook de heeren Weber en Ries kunnen spreken.

Wat de uitgave van den bundel van van Hattum⁴ betreft; door het aannemen van andere manuscripten, zie ik er momenteel geen kans toe. Neem hem dus voor Ursa Minor aan en overweeg nog eens met Bob, wat ik je schreef over grootere oplage en lagere prijs. Op deze wijze wordt ons doel: goede boeken in uitstekende typografische uitvoering, voor een grooter publiek, toch mogelijk.

Ik zou je gaarne nog eens over mijn nieuwe tijdschrift⁵ willen spreken. Laat me eens weten of je Vrijdag 10 dezer in Brussel bent, of anders Zondag 12 of Maandag 13.

Inmiddels met hartelijke groeten van huis tot huis,

Sander⁶

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier an A.A.M. Stols, Uitgever, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Auguste Collart was sinds december 1933 zaakgelastigde voor Luxemburg in Den Haag.
- 3 Auguste Collart had in 1938 *Am Wege zur Unabhängigkeit Luxemburgs* gepubliceerd; in 1939 zou hij een voorwoord schrijven bij Stols' *Luxembourg-Nassau. Précis généalogique de la dynastie grand ducale de Luxembourg, issue des deux lignes de la Maison de Nassau (1100-1939)*.
- 4 *Bilzenkruid* zou in een oplage van 300 exemplaren verschijnen, waarvan 275 exemplaren door Stols in de handel werden gebracht. De verkoopprijs van de bundel was fl 2,50. In Stols' 'Zomeraanbieding 1939' stond de bundel aanvankelijk aangekondigd voor een prijs van fl 4,-.
- 5 Halcyon.
- 6 Op de brief komt als kenmerk voor: 's/p'.

615. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, waarschijnlijk 9 februari 1939^{1,2}

[Schaerbeek] Donderdag

Beste Sander,

Het speet mij zoo, dat ik je teleur moest stellen; doch aan het samenbrengen van alle papieren zat zóó veel vast, dat ik er niet aan kan denken iets anders er bij te doen.

Gisteren is alles per luchtpost naar Pretoria vertrokken.

Ik occupeer me nu *dadelijk* met Lux. Vrijdag en Zaterdag a.s. zijn wij thuis en je bent dus van harte welkom.

Veel liefs voor gade en kroost.

steeds geheel je

Jan.

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat de brief een vervolg is op het telegram van 7 februari (br.613), waarop Stols in zijn brief van 8 februari (br.614) reageert. 9 februari 1939 viel op een donderdag.
- 2 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d. Aug. Reyers 130, Schaerbeek.

616. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 11 februari 1939¹

[Maastricht,] 11-2-39

Beste Jan,

Tot mijn spijt is het mij niet mogelijk geweest naar Brussel te komen, ik hoop dat iemand anders je de Aflukin² wel meebrengt, doch laat ik je zeggen, dat je net zoo goed gewoon kininepillen kunt slikken.

Inmiddels heb ik bericht gekregen van den heer Auguste Collart, zaakgelastigde van Luxemburg te Den Haag, dat hij mij Woensdag 15 dezer in Hotel Brasseur te Luxemburg verwacht. Kun jij er dan ook zijn en kun je er voor zorgen, dat wij Woensdag of Donderdag de heeren Weber en Ries spreken?

Ik moet reeds Dinsdag uit Maastricht vertrekken, wil ik Woensdag om half een op het rendez-vous aanwezig kunnen zijn. Uit Brussel kun je Woensdagochtend vertrekken.

Met hartelijke groeten van huid[sic] tot huis,

Sander³

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Aflukin was een geneesmiddel dat invloed had op de hoogte van de bloeddruk.
- 3 Op de brief komt als kenmerk voor: 's/p'.

617. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 februari 1939¹

[Schaerbeek] 16/2 39

Beste Sander,

Je bent ook een Mooie!

We wachten je Dinsdag volgens je brief...

Wie er komt géén.. Sander en wat nog verwonderlijker is, geen *bericht* van Sander! Laat spoedig hooren wat je deed en van plan bent te doen.

Met veel liefs v. Greet, ook v Aty

geheel je

Jan

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding B^d. Aug. Reyers 130, Schaerbeek.

618. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 17 februari 1939¹

[Maastricht] 17-2-39

Beste Jan,

Door overmatige drukte is alles heel anders gelopen dan ik dacht. Zoo kon ik dus Dinsdag ineens niet weg en Woensdag vertrok ik naar Luxemburg. Het deed me daar zeer veel genoegen dat je de heeren Muller en Weber gewaarschuwd hadt.

Het resultaat is helaas volkomen negatief: er is mij n.l. gebleken dat de regering al een bijna gelijklopend gedenkboek² onderhanden heeft. Ik trek me dus terug!

Spoedig na Carnaval hoop ik naar Brussel te komen.

De gevraagde boeken stuur ik morgen weg.

Mhgr.

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Maastricht.

2 Zie br.598.

619. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 27 februari 1939

[Schaerbeek 27.II 1939]

B.S.

Ik heb met B.N., die wonder boven wonder, weer eens hier in Brussel was nu definitief afgesproken, dat wij de Ursa voorlopig met 4 dln uitbreiden. Greshoff,¹ vHattum,² Vestdijk³ en Cramer.⁴ De kopij van de eerste drie stukjes krijg je spoedig.

Ik zou mijn proeven *zoo dolgraag* voor ik 1 Mei vertrek gecorrigeerd hebben.

Ik stel mij voor, zodra het weer iets [xxx] is, eenige dagen in Maastricht te komen.

Met veel liefs v ga tot ga

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Aanvankelijk zou een tekst van Greshoff de achtste uitgave van Ursa Minor vormen. (Zie br.639.)

Greshoff hield Stols op de hoogte van zijn steeds wisselende plannen, zoals *Drie is compagnie* of *Kabinetformaat*. De kopij van deze laatste titel zou hij aan Stols gezonden hebben. Deze kopij is echter nooit gearriveerd. (Zie br.650, br.651, br.654, br.657 en br.659.)

2 *Bilzenkruid* .

3 S. Vestdijk, *Strijd en vlucht op papier* zou in december als achtste uitgave van Ursa Minor verschijnen. Het boek werd gedrukt op de persen van Boosten & Stols in een oplage van 300 exemplaren, waarvan 275 in de handel werden gebracht door A.A.M. Stols, Uitgever te Maastricht.

4 Hendrik Cramer, *Vizioen en geboorte* zou omstreeks december 1939 als negende uitgave van Ursa Minor verschijnen. Het boek werd gedrukt op de persen van Boosten & Stols in een oplage van 300 exemplaren, waarvan 275 in de handel werden gebracht door A.A.M. Stols, Uitgever te Maastricht.

Hendrik Willem Egbert Cramer (1884-1944) was vanaf 1919 Amerikaans correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche Courant geweest. Van 1927 tot 1929 verbleef hij te Parijs waar hij in 1928 met o.m. René Daumal het tijdschrift *Le Grand Jeu* oprichtte, dat contact onderhield met de Franse surrealisten. In 1930 vestigde Cramer zich te Parijs, waar hij met enige onderbrekingen tot in de oorlog zou blijven wonen.

In 1939 logeerde Cramer enige tijd in Den Haag, waar hij kennismaakte met Greshoff, Stols en S. Vestdijk.

620. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 3 maart 1939¹

[Maastricht,] 3-3-39

Beste Jan,

Graag had ik zoo spoedig mogelijk bericht i.z. de betaling van Paerels.² Kun je eens gauw overleggen met Willem en met Bob, want ik heb dringend geld nodig? Verder zou ik gaarne zien, dat je zoo spoedig mogelijk bericht zond aan van Hattum i.z. de Ursa Minor uitgave,³ daar hij wederom bij mijn vertegenwoordiger⁴ mopperde over het uitblijven van je antwoord. Hij vreesde, dat je hem weer opnieuw in den steek zoudt laten.

De gevraagde boeken stuur ik je vandaag. Inmiddels met hartelijke groeten van huis tot huis,

je

Sander⁵**Eindnoten:**

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Zie br.599 n.1.
- 3 Op 11 maart zou Jac. van Hattum aan Greshoff schrijven: '[...] zoëven vind ik 'n enveloppe verzen verzonden door S. Vestedijk via looper N.R.C., in m'n bus met buitenop krabbeltje: andere verzen naar Greshoff doorgezonden voor bundel. Wie bundel? Wat bundel? 'k weet van niets. Wel ontving ik óók juist zoëven per looper Alg.H.Bl. brief van Eddy Hoornik waarin hij zegt, dat U hem Frisia non cantat vroeg te zenden ter eventuele overname gedicht(en) in nieuwe bundel. [...] Wordt het Ursa Minor?' Een dag later schreef Van Hattum aan Stols: 'Ik vernam vage geruchten, omtrent het verschijnen van een bundel van mij [...]. Uit, door den Heer Vestedijk mij toegezonden gedichten, die resteerde na keuze voor bundel [...] maak ik op, dat er iets bezig is te worden. Den Brabander vertelde mij dat er een Ursa'tje in de maak is.' Op 13 maart schreef Stols aan Van Hattum: 'Zojuist ontving ik Uw brief van 12dz; hedenochtend heb ik de copy van "Bilzenkruid" van Greshoff ontvangen. Terstond heb ik hem geschreven dat ik bereid was ermee te beginnen. [...] après tout weet ik er niet veel meer van af dan U. [...] Zoodra mij dus meer bekend is omtrent "Bilzenkruid" zal ik U schrijven, doch maakt U vooral alle verdere afspraken met Greshoff, tenzij ik merk dat hij het aan mij overlaat.' (Zie ook br.621.)
- 4 G.A. van Oorschoot was nauw bevriend met Jac. van Hattum.
- 5 Op de brief komt als kenmerk voor: 's/p'.

621. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 maart 1939¹

10/3 '39

Beste Sander,

Hartelijk dank voor de bundel van Hoornik.² Een kostelijk boekje.

De zaak Paerels³ is een catastrofe: er is, tegen alle toezeggingen, voorspellingen en beloften in, *niets* verkocht. Er wordt nu geld bij elkaar gebracht om hem te helpen. Zoodra ik iets naders weet, zal ik het je melden.

Is die Hustinckxst nu doorgereden of niet?⁴ Laat Mok a.u.b. niet vóór 2 april
verschijnen⁵

kopij vHattum is bij Vestdijk.⁶ Ik krijg die morgen terug en zend je alles.

Jan v N. beklaagt zich sterk over je zwijgen.

En je bent inderdaad niet schrijflustig!

Veel liefs van huis tot huis

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.

2 In april was de bundel *Steenen. Gedichten* van Ed. Hoornik bij A.A.M. Stols, Uitgever te Maastricht verschenen. De bundel was bij Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 500 exemplaren.

3 Zie br.599 n.1.

4 De Belgische consul in Maastricht, L.E.E. Hustinx.

5 *Verloren droomen* van Maurits Mok zou in april bij A.A.M. Stols, Uitgever te Maastricht verschijnen. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols.

Mozes Mok (1907-1989) was in 1930 gedebuteerd in De Gemeenschap. Hij publiceerde onder meer in Forum, Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift, Helikon en De Stem. Mok debuteerde in 1934 met de roman *Badseizoen*; zijn poëziedebuut, *Exodus*, was in 1938 verschenen. Hij maakte deel uit van de zgn. Criterium-generatie, van welke Ed. Hoornik een van de woordvoerders was.

6 Zie br.620 n.3.

622. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 13 maart 1939¹

[Maastricht] 13-3-39

Beste Jan,

Na een week ziek te zijn geweest kom ik er eindelijk toe je weer eens te schrijven. Vandaag stuur ik je de nieuwe uitgaven voor zoover verschenen.

Woensdag ga ik voor een week in het Noorden relaties bezoeken. Je kunt me schrijven p.a. Kroesen, 3 W. Bilderdijklaan - *Bussum*.

Het gaat met de voorjaarsaanbieding dit jaar erg bedonderd... Mok² en Hoornik³ gaan een beetje, de rest niet. En toch is Franquinet⁴ een aardig auteur. Kun je voor hem niet eens wat laten doen in Gr.N.⁵ en Holl.Wbl?⁶

Copij van *Hattum* $\frac{1}{3}$ vandaag ontvangen.⁷

Schrijf mij eens:

wie hem drukken moet

welke letter

oplage/prijs zie hierover mijn advies om te komen tot een serie à 2.50 gebonden (liever nog 1.90 gebonden).⁸

Dan kan de serie een succes worden. fl 4.- is *te duur*!

Ik zit nog steeds vast met m'n tijdschrift,⁹ doch ik hoop dat er einde maand schot in komt (we moeten nog decideeren of 't een internationaal of een hollandsch tijdschrift wordt - ik voteer voor't eerste).

Zoo *erg prettig* zou ik het vinden als je tijd zag althans 4 flinke paginas *memoires* over je Zilverdisteltijd te vinden!¹⁰ Het wordt dan mooi gedrukt.

Ik hoorde dat je bij Van Kampen een boek gaat uitgeven.¹¹ Mag ik je *proza* niet uitgeven? Moet ik ten eeuwige dagen uitgever van poëzie blijven? Het is een groote draw-back voor me als andere auteurs zien dat de dichters hun *proza* steeds elders uitgeven... Je bent natuurlijk vrij om te doen wat je wilt. Maar waarom er zelfs niet met mij over *gesproken*?

Wil je aan J.v.N. zeggen dat Het Oude Kind is afgedrukt en nu gebrocheerd wordt?¹²

Ik heb 't erg druk gehad, omdat ik, nu 't Luxemb. Gedenkboek niet doorgaat ik zelf met Collart, de gezant v. Lux. in Den Haag een boekje over de Dynastie gemaakt heb. De copij (fransch) is klaar en ter correctie in Parijs.¹³

Van 15-18 en van 20-22 Maart ben ik dus zwervende. 18 Maart kan ik hier dus in Maastricht post vinden. Daarvóór in Bussum, daarna (20-22 Mrt) weet ik niet waar ik zitten zal, dus liefst naar Maastricht schrijven.

We moeten elkaar *zeer spoedig* weer eens zien, temeer waar we elkaar binnenkort *niet* meer zullen zien. Ik moet ook nog van 17-22 April in dienst...¹⁴ Wanneer ga je op de boot? Eddy schreef me dat hij van plan was ook naar Kaapstad te gaan...¹⁵

Mhgr. van huis tot huis

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Maastricht.
- 2 *Verlaren droomen*.
- 3 *Steenen*.
- 4 In 1939 was de roman *Ghislaine la Bruyère en ik* van Robert Franquinet verschenen bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel. Het boek was gedrukt bij Boosten & Stols. De roman had een stofomslag met een tekening door Ilja Destinow (ps. van Joseph Viegen).
- 5 In de rubriek 'Nieuwe Poëzie' in Groot Nederland 37 (1939) 8 (augustus), p. 189-193 zou Ed. Hoornik *In memoriam Maurice Ravel en Andrianoer en Fatima 's heimwee* van Robert Franquinet bespreken.
- 6 Aan Robert Franquinet zou in Het Hollandsche Weekblad geen aandacht worden besteed.
- 7 *Bilzenkruid*, (Zie br.620 n.3.)
- 8 *Bilzenkruid* zou worden gezet uit de Bodoni en worden gedrukt bij Boosten & Stols. (Zie voorts br.614 n.4.)
- 9 Halcyon.
- 10 Zie br.603 n.5.
- 11 In de herfst zou *Steenen voor brood* verschijnen bij P.N. van Kampen & Zoon te Amsterdam. Het boek, dat aforismen en korte essays bevatte, zou worden gedrukt bij Meijer's Drukkerij te Wormerveer.
Op 8 maart had Stols aan Ed. Hoornik geschreven: 'Door Amsterdam loopt het praatje, dat jij gehoord zoudt hebben, dat Greshoff in het vervolg niet meer bij mij zou willen uitgeven. Is dat zoo? Laat het mij eens weten! Ik kan mij niet voorstellen dat Jan [...] achter mijn rug om met Van Kampen zou onderhandeld hebben. Ik zou aan die praatjes geen belang hechten, ware het niet dat je op Jans verzoek je lezing over hem ook aan Van Kampen hebt gegeven. [...] Zit Van Kampen achter mijn auteurs aan?'
- 12 In maart, maar met het jaartal 1938 op de titelpagina, zou *Het oude kind* van Jan van Nijlen als negende uitgave van De Halcyon Pers verschijnen.
- 13 *Luxembourg-Nassau. Précis généalogique de la dynastie grandducale de Luxembourg, issue des deux lignes de la maison de Nassau (1100-1939)** verscheen in 1939 bij A.A.M. Stols te Maastricht, Paris & Bruxelles. Het boek was voorzien van een inleiding door Auguste Collart. Het was gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 323 exemplaren.
- 14 Van 8 april tot eind juni zou Stols gemobiliseerd worden. Hij was gelegerd in Mill te Noord-Brabant.
- 15 Op 8 februari had E. du Perron vanuit Bandoeng aan Greshoff geschreven: 'In iedere brief dien je me schreef, raadde je me Z. Afrika af - en nu ga je opeens zelf! [...] Ook vragen we ons af: ben je er zeker van, dat je, als het oorlog wordt, daar veilig zit? De "dominions" doen mee, en Z. Afr, zit vlak bij de duitsche koloniën die die rotkerels terug willen. Heb je dat allemaal goed "bestudeerd"? Ik vraag 't je min of meer voor ons-zelf, want als je daar werkelijk gaat zitten, gaan wij er misschien ook heen.' Op 21 februari herhaalde hij zijn voornemen aan Stols. (Zie E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.8, Amsterdam 1984, p. 85 resp. p. 104.) Du Perron zou uiteindelijk in augustus uit Nederlands-Indië vertrekken en naar Nederland terugkeren.

623. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 maart 1939¹

14/3 39

Beste Sander,

Hierbij mijn hartelijke dank voor je *prachtige* zending. Op het romannetje van Fr. ben ik als boekje verliefd.² Moge de inhoud er aan beantwoorden. Ook de andere boekjes zéér aantrekkelijk. Helaas, denkt het publiek er nooit zoo enthousiast over als wij.

Vraag Ed. Hoornik of hij een Kroniek: G.N. aan Franq. wil wijden en verstrek hem het materiaal.³ Ik vond het best.

van Hattum

titel *Bilzenkruid* ik zou zeggen *B en St*

letter indeeling *laat ik aan jou over*

Niet al te groote letter

over prijs en oplage zal ik met Bob confereeren: ik zie hem zoo zelden. Begin met zetten. Er is eenige haast bij

Voor Zilverdistelmemoires zorg ik in elk geval.⁴

Met B.v.K. al een oude afspraak. Hij vroeg mij al *jaren* geleden.⁵

Ik vertrek als ik de vergunning op tijd krijg *21 Mei* v Marseille

Veel liefs voor allen. Mijn respecten aan je schoonouders,

Steeds geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.

2 *Ghislaine la Bruyère en ik* van Robert Franquinet.

3 Zie br.622 n.5.

4 Zie br.603 n.5.

5 *Steenen voor brood* van Greshoff zou bij P.N. van Kampen & Zoon te Amsterdam verschijnen. Op 13 februari had Bob van Kampen aan Greshoff over *Glossen*, dat waarschijnlijk overeenkomt met *Steenen voor brood*, geschreven: 'Ik was erg blij met je brief, waarin je me schreef over je eigen werk. Blij, omdat ik het prettig vind, dat nu je zoo ver weggaat, ik hier een deel van je belangen kan behartigen. [...] Ik denk natuurlijk niet aan "rijk" worden. Ik heb geen een auteur waardoor ik rijk word! Met je verlangens gaan we zoo ongeveer accoord. [...] Ik verwacht dus voor 1 Mei a.s. de kopij van "Glossen". Dit boekje verschijnt in het a.s. najaar [...]. Je ontvangt geen voorschot. Krijgt echter 15% van de winkelprijs van het ingenaaide boek. Afrekening 1 Januari en 1 Juli.'

Met Bernhardus (Bob) van Kampen (1908-1977) was Greshoff bevriend. Van Kampen was sedert september 1935 naast zijn vader, Jan Wijnand van Kampen, directeur van uitgeverij P.N. van Kampen & Zoon.

624. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 5 april 1939

5/4 39

Beste Sander,

Wat is het verdrietig, dat wij zoo weinig van UEd vernemen.

Hier geen nieuws. Steeds wachtende op de vestigingsvergunning. -

De tent. te Eindhoven met lezing door M.tB. was een succes.¹ Er waren geen exx. der Gedichten *genoeg* voorhanden.

Nu gaat alles naar de Bijenkorf te Amsterdam, waarschijnlijk met voordracht Stuiveling.²

Hoe staat het met bundel Mok?³

Ik stuurde het romannetje van Franquinet naar de *medewerker* van G.N. (de bespreking kwam reeds binnen).⁴ Stuur *mij* een ex. ter bespr. in Het Weekblad.⁵

En stuur mij voor rek

1 geb. Ikaros

2 geb. Gedichten

En laat iets hooren over de gezondheid van

je vrouw

je kindertjes

je hond

je zaak

en jezelf.

Veel liefs v allen voor allen

geheel je

Jan⁶

Eindnoten:

- 1 Gegevens over een tentoonstelling van Greshoffs werk in Eindhoven zijn niet achterhaald.
- 2 Vanaf 11 mei zou de ‘Tentoonstelling van de werken van Jan Greshoff’ in het filiaal van De Bijenkorf te Amsterdam worden gehouden. De catalogus voor de tentoonstelling in Amsterdam werd ingeleid door Pierre H. Dubois.
- 3 *Verloren droomen*.
- 4 *Ghislaine de la Bruyère en ik* van Robert Franquinet zou niet in Groot Nederland worden besproken.
- 5 Zie br.622 n.6.
- 6 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: ‘5.77

~~308~~	2.50	~~306~~	1.90	~~282~~
2.4		83	1.8	63
—		—	—	—
10		1.67	10	1.27

625. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 6 april 1939¹

[Maastricht,] 6-4-39

Beste Jan,

Door de steeds aanhoudende drukte; ik maak dit jaar ook een zomeraanbieding dus nog voor de najaarsaanbieding, kom ik moeilijk tot schrijven. Het doet mij genoeg te vernemen dat de tentoonstelling te Eindhoven een succes was. Er zijn totaal 8 ex. der gedichten verkocht. Over de plannen van de Bijenkorf te Amsterdam hoor ik dus nog wel nader.²

De bundel van Mok³ stuur ik je met gelijke post toe, de roman van Franquinet⁴ volgt zoodra weer in voorraad; eveneens zend ik je nu de bestelde boeken. Het bio-bibliografische handboek ‘Onze Letterkundigen’ gaat door.⁵ *Alle* thans levende

letterkundigen en enkele overledenen, zooals van de Woestijne en Slauerhoff die tot de hedendaagsche litteratuur gerekend worden, worden er in opgenomen. Het wordt een zeer uitgebreid werk, redacteur er van is D. de Jong te Den Haag,⁶ van wie je in den loop der volgende week wel een invulbiljet zal ontvangen. Verder zal er verschijnen het eerste deel van het schildersboek, bevattende 100 biografien[*sic*] en zeer vele reproducties van 100 moderne Nederlandsche schilders.⁷

Over verdere plannen van deze reeks⁸ wil ik mij nog niet uitlaten voordat ik de definitieve contracten gesloten heb. Het schildersboek wordt samengesteld door den heer Jac. P. Romijn,⁹ een voortreffelijk jong kunsthistoricus en journalist.

Zoo mogelijk kom ik tusschen 10 en 14 dezer een dag in Brussel; laat me even weten of ik kans heb je thuis te treffen anders kom ik twee weken later. want van 17 tot 22 moet ik in dienst.

Met hartelijke groeten vam[*lees:van*] huis tot huis,
Sander¹⁰

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Zie br.624 n.2.
- 3 *Verloren droomen*.
- 4 *Ghislaine la Bruyère en ik*.
- 5 Zie br.432 n.1. Hoewel er in 1941 een prospectus voor *Onze letterkundigen* werd vervaardigd, is het biografisch woordenboek niet verschenen.
- 6 Dirk de Jong (1910-1974) was als bibliograaf werkzaam bij Martinus Nijhoff's Boekhandel en Uitgevers Maatschappij te Den Haag. (Zie br.432 n.1 voor *Onze letterkundigen*.)
- 7 Zie n.9 en br.432 n.1.
- 8 Van verdere plannen voor deze reeks biografische woordenboeken wordt op de prospectus voor Dirk de Jongs *Onze letterkundigen* niet gerept en ook overigens is er van plannen voor andere delen dan de delen voor literatuur en beeldende kunst niets bekend.
- 9 Op 24 maart had de kunsthistoricus en schrijver Jacob Pieter Romijn (1912-1985) aan Stols geschreven: 'Hierbij zend ik U een lijstje van 100 schilders - niet omdat het, naar mijn idee, definitief zou zijn, maar omdat ik U beloofde het deze week te sturen. Bovendien zouden wij naar aanleiding van dit lijstje wellicht over het boek van gedachten kunnen wisselen.' Op 27 december moest Romijn Stols schrijven: 'Vele malen heb ik mij voorgenomen om U eenige opstellen over schilders op proef te zenden. Een onvoorziene opdracht en de tijdelijke uitbreiding van mijn werkzaamheden wegens mobilisatie van verschillende collega's hebben dat tot dusverre verhinderd, terwijl ik dezer dagen ook zelf een oproep ontving.' Mogelijk dat een door Romijn verzorgd deel in de voorgenomen reeks biografische woordenboeken (zie n.8) uiteindelijk geen doorgang vond, doordat in 1944 bij de Wereldbibliotheek te Amsterdam een door S.J. Mak van Waay samengesteld *Lexicon van Nederlandsche schilders en beeldhouwers, 1870-1940* zou verschijnen.
- 10 Op de brief komt als kenmerk voor: 's/p'.

626. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 7 april 1939

[Schaerbeek] 7/4 39

B.S.

Hart. dank voor je brief en *zending* Ik kreeg *wel* de roman van Franquinet¹ (die je zeide *niet* te sturen[]) en *niet* de bundel Mok² die je zeide *wel* te sturen!

Stuur vooral *Mok* !!

Hart. dank ook voor Teste.³ Keurig!

Veel succes. Spoedig meer!

Geheel, en voor allen,

je

Jan⁴

Eindnoten:

1 *Ghislaine la Bruyère en ik*.

2 *Verloren droomen*.

3 *De avond met den heer Teste* van Paul Valéry.

4 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'werd met gelijk post verzonden'.

627. Uitgeverij A.A.M. Stols (J. Popelier) aan J. Greshoff, 8 april 1939¹[Maastricht,] 8-3-39²

Naar aanleiding van Uw briefkaart en doordat de heer Stols hedennacht voor militaire dienst werd opgeroepen,³ beantwoord ik deze even en deel U mede, dat de bundel van Mok⁴ door mij met *gelijke post*, doch separaat, omdat het pakket anders het max. gewicht voor drukwerk overschreed, aan U verzonden werd en twijfel ik niet, of U zult het inmiddels wel ontvangen hebben,

Inmiddels verblijf ik met de meeste hoogachting,

Jef Popelier⁵

Eindnoten:

1 Geschreven op vouwbriefkaart van Uitgeverij A.A.M. Stols, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.

2 Als datum is door Jef Popelier abusievelijk 8 maart ingevuld; het poststempel vermeldt echter 8. IV.

3 Zie br.622 n.14.

4 *Verloren droomen*.

5 Op de vouwbriefkaart komt als kenmerk voor: 'p/p'.

628. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 april 1939

[Bruxelles 8.IV 1939]

B.S.

Mok¹ gekregen

Hart dank.

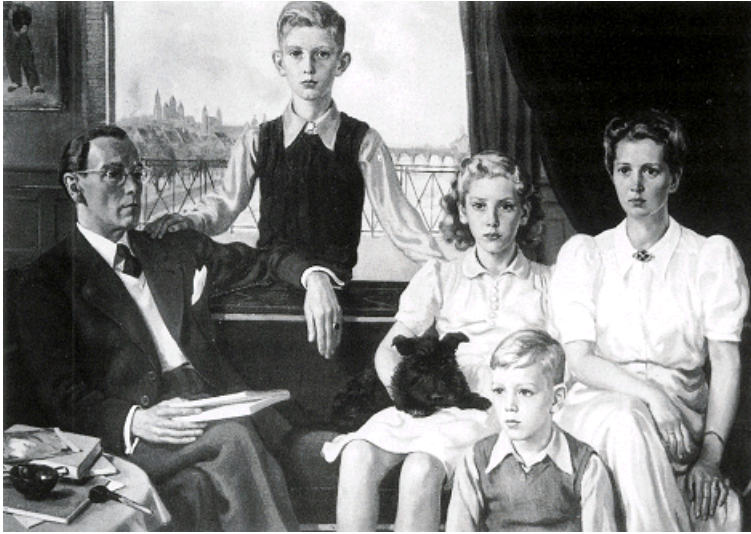
Heb je nog een *Ravel* Franquinet²

ik stuurde de [:xxx] indertijd n. Hoornik. Ik wil er over schrijven³

m.h. hart. dank

geheel je

Jan

Portret door J. Franken Pzn van Stols en zijn gezin, 1943. V.l.n.r.: Stols, Sander jr., Eva, Fons, Greet Stols (collectie A.L.H. Stols, Molenhoek).

Eindnoten:

- 1 *Verloren dromen.*
- 2 *In memoriam Maurice Ravel.*
- 3 Zie br.622 n.5 en n.6.

629. J. Greshoff aan A.A.M. Stols' Uitgevers-Mij (J. Popelier), 13 april 1939

[Schaerbeek 13.IV 1939]

Z.G.H.

In de veronderstelling, dat de heer S. nog afwezig is verzoek ik U mij voor mijn rekening met de gebruikelijke auteurskorting te zenden

3 ex. *geb.* Greshoff Gedichten

1 ex. *ing* Greshoff Ikaros

1 ex. *ing* Schepens Greshoff^d

Met dank en vr. gr

uw dw

J. Greshoff^e

Eindnoten:

1 *J. Greshoff. Een studie.*

2 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'gezonden' en '190-125 60-48

250-167	120-80	48
		3
		——
		144
3.75	2901	
1.44		
1.67		
80		
——		
7.66'		

630. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 april 1939

15/4 '39

Beste Sander,

Indertijd heb ik met jou uitvoerig de regeling voor Slau besproken en het resultaat daarvan, jouw voorstel, aan de commissie overgebracht.¹

N. en v D. gaat er mede accoord maar heeft een voor jouw[*sic*] gunstiger amendement: alle risico's worden uitgeschakeld en je krijgt een bepaalde som in

handen. De hoofdzaak, dat jij het recht houdt je bundels² te exploiteeren en te herdrukken zooals het je goeddunkt is nadrukkelijk vast gelegd

Maak deze zaak nu *dus snel* in orde.

Met veel liefs vthh.

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Stols voorstel behelsde onder meer dat hij 'van het door mij [...] te toucheeren bedrag niets aan de erven Slauerhoff [behoefde] af te staan' en dat hij 'geheel vrij [bleef] de thans bij mij zijnde uitgaven der losse bundels verder te exploiteeren en te herdrukken in den vorm en tegen den prijs dien ik daarvoor wensch vast te stellen.' (Zie br.634 n.3.)
- 2 Stols had de dichtbundels *Serenade* en *Soleares*, de prozawerken *Het lente-eiland en andere verhalen* en *Yoeng Poe Tsjoeng*, en het toneelstuk *Jan Pietersz. Coen* van J. Slauerhoff in zijn fonds. Tot en met 1944 verschenen de vierde en vijfde druk van *Soleares* (1939, resp. 1940) en de derde druk van *Serenade* (1942) bij Stols.

631. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 29 april 1939

Arnhem, 29-4-1939

Beste Jan,

Via Greet hoorde ik dat je aan Franquinet verteld zoudt hebben deze week te ver-

trekken. Het spijt me ontzettend dat we elkaar door deze mobilisatie niet meer gezien hebben.

In de nacht van Goede Vrijdag op Zaterdag werd ik plotseling uit m'n bed gehaald om 'mijn oorlogsbestemming te volgen' (zoo luidde het sinistere telegram[]), en sindsdien draag ik de wapenen... Paaschmaandag ben ik met achterlating van alles naar een plaatsje in Brabant getrokken en werk daar nu 'militair'.

Dat ik je nu uit Arnhem schrijf heeft de volgende oorzaak. Dinsdag moest ik ter ontmoeting van een Engelsche zakenvriend¹ naar Amsterdam, waar deze Woensdag zou aankomen om met me te confereeren. Ik logeerde van Dins- op Woensdag in American Hotel en word Woensdag wakker met het begin van een pijnlijk abces in m'n mond. Gelukkig heb ik tot 't vertrek van m'n vriend 's middags opgewektheid kunnen voorwenden en met hem praten, maar bij tijden dacht ik dat ik dood zou gaan. Woensdagnacht bij terugkomst in Brabant liet ik de dokters nog even komen die in 't zelfde hotelletje logeeren als ik. Het resultaat was steeds erger wordende pijn en Donderdag naar 't Militair Ziekenhuis in Arnhem, je oude stad. Ik weet niet of je deze inrichting kent.... Greet kwam me Vrijdag een bezoek brengen, ze was natuurlijk nogal geschrokken, dacht dat er iets anders was (er gebeuren nogal wat ongelukken met al die revolvers en geweren!). Enfin, ze was gauw gerustgesteld en komt morgen weer even terug. Ik hoop maar dat ik gauw ter verpleging naar Maastricht (naar huis) kan gaan.

Dat zijn in 't kort de minder opwekkende lotgevallen.

Verleden week was ik even in Maastricht en vond daar de copie van Vestdijk voor U.M.²

Wil je me even laten weten hoe die gezet moet worden.

Heeft Bob al een besluit genomen omtrent oplage en prijs der toekomstige U.M.'s (fnaf[*lees*: vanaf] Van Hattum?).³

Heb je iets gemerkt van de Amsterdamsche Bijenkorf tentoonstelling van je werk?⁴ M'n boekje over Luxemburg⁵ is ook nog altijd niet opgeschoten; ik heb er proeven van doch heb nog geen tijd gehad ter correctie.

Laat, als je deze brief nog tijdig krijgt, eens iets hooren! Ik ben erg verlangend naar bericht. Als je nog niet weg bent, probeer dan even naar Arnhem te komen; ik zou het erg, erg jammer vinden als we zonder elkaar weergezien te hebben, van elkaar zouden moeten gaan.

Hartelijke groeten ook voor Aty en de jongens

je

Sander

Eindnoten:

1 Niet geïdentificeerd.

2 *Strijd en vlucht op papier*.

3 *Bilzenkruid* van Jac. van Hattum, *Strijd en vlucht op papier* van S. Vestdijk en *Vizioen en geboorte* van Hendrik Cramer zouden alle verschijnen in een oplage van 300 exemplaren, waarvan 275 in de handel werden gebracht.

4 Zie br.625 n.2.

5 Zie br.622 n.13.

632. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 2 mei 1939

[Brussel 2.v 1939] Dinsdag

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief. Ik hoop dat je spoedig, als een *beter* mensch weer op vrije voeten zult zijn! Honny[*sic*] soit qui mal y pense!

Ik wist niet waar ik je bereiken kon. Ook een strop voor je, die lange afwezigheid. Van 6-13 ben ik in Nederl.

te bereiken via

M.t.B. 36 Kraaienlaan. 39.37.59

13-20

[xxx] Palace Hôtel

[:xxx] rue Blaise-Des goffe

Paris VI

21

embarcement à Marseille.

Snel herstel en volledig

Veel liefs ook voor Margaretha en kinderen

Geheel je

Jan

633. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 8 mei 1939¹

[Maastricht,] 8 Mei 1939

Beste Jan,

Het heeft Greet en mij zeer veel genoegen gedaan jullie stem althans door de telefoon nog eens te hooren voor je vertrek. Ellendig dat ik door dezen dienst nu niet naar Parijs kan komen om, zooals mijn plan was, daar de laatste week in jullie nabijheid door te brengen. Doch 't heeft zoo moeten zijn.

Als je nog even tijd heb[*sic*], kijk dan eens of je Bob zoover kunt brengen dat hij zich uitspreekt over de toekomstige oplagen en prijs der serie *Ursa Minor*. Ik krijg dezer dagen de proef van Bilzenkruid voor afdrukken terug en wil dan inhoud + colophon toevoegen. Maar daar moet de oplage instaan. Ik kan dan dus niet verder. Liefst wilde ik een oplage die toestaat dat de verkoopprijs fl 1.90, hoogstens 2.50 *gebonden* wordt. We moeten rekening houden met de koopkracht van de lezers, altijd dezelfde die poëzie koopen!

Verder ontving ik nog van je uit Brussel een bundel zonder titel van *Braat*.² Is deze ook voor *Ursa Minor*? Wil mij s.v.p. Braat's adres geven.

De bundel van Hoornik³ komt wellicht deze week gereed. Hoornik heeft er al een paar, ik heb er geen. Als je hem een kaartje schrijft zal hij wel sturen.

En nu nogmaals: *Goede Reis*! Dat jullie verblijf in Afrika moge beantwoorden aan *al* jullie verwachtingen. Schrijf onderweg eens met de beeldigste postzegels, liefst *vliegpost*!

Greet voegt al haar beste wenschen hierbij

Als steeds jullie

Sander.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Groote Looiersstraat 28, Maastricht.
- 2 Mogelijk bedoelde Stols de bundel *De witte wereld. (Gedichten 1929-1940)* van L.P.J. Braat die in 1941 bij A.A.M. Stols te Rijswijk zou verschijnen. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 150 exemplaren.
De beeldhouwer en schrijver Leendert Pieter Johan Braat (1908-1982) was redacteur van de door hem opgerichte *Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Kultuur* (vanaf november 1939: *Kroniek voor Kunst en Kultuur*). Greshoff was van november 1937 tot en met oktober 1939 redacteur van de *Kroniek van Hedendaagsche Kunst en Kultuur*.
- 3 *Steenen*.

634. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, tussen 15 april en 18 mei 1939^{1,2}

Beste Sander,

Ik krijg een noodkreet van de Slauerhoffcommissie. Dat je niet antwoordt!³

Maak een oogenblikje vrij daarvoor. Het is een zaak die ons allen, maar Jany het meest ter harte gaat.

Er is toch loyale *samenwerking* mogelijk, met behoud van al je rechten.

Wordt actief!

Veel liefs v.h.t.h.

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud van Greshoffs brief van 18 mei (br.635) waarin hij zou schrijven dat hij Stols drie weken daarvoor het voorstel Nijgh & Van Ditmar inzake de uitgave van de *Verzamelde werken* van J. Slauerhoff had gezonden.
- 2 Geschreven op briefpapier van Groot Nederland.
- 3 Op 21 mei zou Stols aan Menno ter Braak schrijven: 'Vandaag ontving ik hier den brief van jou, Jan Greshoff en Jany betreffende de uitgave van de *Verzamelde Poëzie* van Slauerhoff

welke moet verschijnen bij Nijgh & Van Ditmar. Ik kan mij met het voorstel van den heer Zijlstra in den brief aan Jan, gedateerd 13 April wel vereenigen. Wil, nu je toch tusschenpersoon bent geworden (als je tenminste nog relaties met een firma hebt waarin de naam Nijgh voorkomt) dezen heer Zijlstra mededeelen, dat ik dus met de financieele regeling accoord ga, doch dat ik: 1. van het door mij uit dien hoofde te toucheeren bedrag niets aan de erven Slauerhoff behoef af te staan; 2. geheel vrij blijf de thans bij mij zijnde uitgaven der losse bundels verder te exploiteeren en te herdrukken in den vorm en tegen den prijs dien ik daarvoor wensch vast te stellen.

Jan Greshoff schreef me: "De hoofdzaak, dat jij het recht houdt je bundels te exploiteeren en te herdrukken zooals het je goedgevallen is nadrukkelijk vastgelegd." Op den basis van dit gentleman's agreement kan de firma Nijgh en van Ditmar haar gang gaan; ik wensch dit agreement evenwel zoo spoedig mogelijk in een contract omgezet te zien, en ik zie dus gaarne spoedig het concept van deze firma tegemoet; zooals je misschien bekend is, weigerde de firma N. & v.D. nog steeds met mij persoonlijk in relatie te treden. Zonder dit contract behoeft deze firma evenwel niet op mij te rekenen. Ik heb in den loop der jaren te veel narigheid meegemaakt om allures à la Hitler te apprecieeren. Begrijp me dus goed: uit vriendschap voor jou, Jan en Jany ben ik tot alles bereid; van de firma N. & v.D. wensch ik alles op schrift.'

635. J. Greshoff/M. ter Braak/A. Roland Holst aan A.A.M. Stols, 18 mei 1939¹

18 Mei 39

Beste Sander,

Voor drie weken zond ik je het voorstel Nijgh en vDitmar, geheel gebaseerd op de regeling door jou aan mij voorgesteld. Zelfs, door het opheffen van ieder risico, nog voordeeliger als jouw opzet.²

We wachten dringend op je fiat.

Stuur dat p.o. aan Menno (36 Kraaijenlaan s Gr.) Het behoeft je niet veel tijd te kosten. De zaak is amper door ons besproken en wij waren het roerend eens. Dus alleen maar: hierbij verklaar ik mij accoord met de regeling vervat in de brief v N e v D dato....

De dienst neemt je zeer in beslag. Maar vind tot elken prijs 5 min voor dat briefje.
Veel liefs van Aty en de jongens

Geheel je
Jan

B.S.

het verschijnen van de verzamelde poëzie in den herfst is afhankelijk van je snelle
afhandeling dezer zaak!³ Ik hoop dus, dat je mij omgaand het gevraagde bericht kunt
zenden! Wij wachten erop. Ik ben a.s. Zondag weer in Den Haag.

hart. gr. t.t.
Menno t B.

Ja, Sander, doe 't zoo *gauw mogelijk* even! Er is nu eindelijk kans, dat deze uitgave
in orde komt!

Ik schrijf je spoedig weer eens -
hart. gr. van
je
Jany.

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier van La Coupole, B^d du Montparnasse 102.
- ² Zie br.630 n.1 en br.634 n.3.
- ³ De eerste twee delen van de *Verzamelde werken* van J. Slauerhoff, *Gedichten I* en *II* zouden in januari 1941 bij Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam verschijnen. Ten gevolge van het bombardement van Rotterdam was in mei 1940 zowel het kantoor als de drukkerij van de uitgeverij door brand verwoest, waardoor een deel van het zetsel van de *Verzamelde werken* verloren ging.

636. A.A.M. en G. Stols aan J. en A. Greshoff, tussen 2 en 15 juli 1939^{1, 2}

[Cagnes Sur Mer [xxx] [xxx] 39]

Beste Aty en Jan,

Uit Cagnes, waar Greet en ik sedert 2 Juli voor een korte vakantie zitten, zenden we jullie onze hartelijkste groeten. Ik heb 1 Juli groot verlof uit dienst gekregen. Moge het groot verlof blijven! We hopen spoedig wat van jullie te hooren. Zelf ga ik 16 Juli weer aan 't werk en zal Jan voor en na de nieuwe uitgaven sturen.

Greet en Sander

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud van de prentbriefkaart.
- 2 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende Château Grimaldi, Cagnes-sur-Mer.

637. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 juli 1939¹

[Kaapstad 31.VII.39]

Van 1 Augustus 1939

J. Greshoff
 'La Verne'
 Kloofnekweg
 Wyllie Siding
Kaapstad (Z.A.)
 Tel. 2-2227

Eindnoten:

1 Gedrukt verhuisbericht.

638. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 augustus 1939

Kaapstad, 17 Aug. '39

Beste Sander,

Je beklaagt je dat je niets van mij gehoord hebt. Terecht? Ik dacht zeker, dat ik je uit de een of andere havenplaats geschreven had. In elk geval ligt de fout bij mij of bij de post, welke in deze barre oorden niet best is.

We hebben hier, in weerwil van de woningnood, binnen drie dagen een schat van een huis gevonden, wat je noemt een vrije villa op een flink terrein, éven buiten de stad en toch met de trolleybus slechts 10 min van het centrum. Ons huis ziet er aller gezelligst uit van binnen en het is godzalig weer. Winter, maar mooier dan bij ons een mooie lente. Ik ben hard aan de loonslaverij, want zoo'n landverhuizing kost bloedgeld! En ik heb voor de pers ook het een en ander te doen.

Alles zou heerlijk zijn, indien ik niet zoo sterk naar jullie allen, de vrienden verlangde. Wij hebben eenige aardige kennissen; maar alles is nog te *nieuw*. Hoe heb je het in het Zuiden gehad? Wie heb je er ontmoet? Hoe ben je uit dienst gekomen? Wat bereid je voor??? Ik hunker naar een zending van je: Hoornik Geboorte¹ geb. en wat er verder in dit voorjaar was (Franquinet² en Morriën³ heb ik) *Roman van Mok⁴ aub*. Ik moet ook stof voor boekbespr. hebben!⁵

Ik schreef over je vertaling v Valery: voortreffelijk.⁶

Laat eens gauw *uitvoerig* wat hooren.

Ik hoor, dat Hoornik de roem naar het hoofd stijgt!⁷

Wil je voor *mijn* rekening een Greshoff *Gedichten geb* zenden aan Mej. Annie Zuiker,⁸ p.a. Secretariaat Het Vaderland. Parkstr. s Gravenhage. zet er netjes in: *v.d.Schr.*

Vergeet het *niet*.

Schrijf over vrouw en kroost
 over je uitgeverij
 over je plannen
 over Maastricht
 over de vrienden
Heel veel liefs v Greet ook v Aty
 heel veel handen
 van geheel je
 Jan

Eindnoten:

- 1 De tweede, vermeerderde druk van *Geboorte. Gevolgd door Mattheus en andere gedichten* van Ed. Hoornik zou in augustus bij A.A.M. Stols, Uitgever te Maastricht verschijnen. *Mattheus* was oorspronkelijk in januari 1938 als cahier van De Vrije Bladen verschenen, *Geboorte* in december 1938 bij L.J.C. Boucher te 's-Gravenhage.
- 2 *Andrianoer en Fatima's heimwee. Gedicht* van Robert Franquinet was in maart bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschenen. De bundel was gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 250 exemplaren. Franquinet had zelf een omslagtekening voor de bundel gemaakt.
- 3 *Hartslag* van Adriaan Morriën was in maart bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschenen. De bundel was gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 300 exemplaren.
- 4 *Figuren in het zand* van Maurits Mok zou in september bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschijnen.
- 5 *Figuren in het zand* van Maurits Mok noch *Geboorte gevolgd door Mattheus en andere gedichten* werd door Greshoff in Groot Nederland besproken. De roman van Mok zou door Gerard van Eckeren worden besproken in Groot Nederland 38 (1940) 1 (januari), p. 105-109.
- 6 *De avond met den heer Teste*. Een artikel over deze vertaling van de hand van Greshoff is niet achterhaald in Het Hollandsche Weekblad.
- 7 Mogelijk doelde Greshoff op de met enig rumoer omgeven toekenning van de C.W. van der Hoogtprijs aan Ed. Hoornik op 21 juni. (Zie ook br.642 n.9.)
 Het is ook mogelijk dat Greshoff doelde op de literaire avond gewijd aan de jongeren rond het tijdschrift Werk, die op 6 juni in de Haagsche Kunstkring in Den Haag was georganiseerd, ter gelegenheid waarvan L.J.C. Boucher in zijn boekhandel een tentoonstelling aan het werk van de jongeren wijdde. Tijdens deze avond had Hoornik een lezing over moderne poëzie gehouden, waarin hij blijkens het verslag in Het Vaderland van 7 juni onder meer had geponeerd: 'Wie regelmatig kennis neemt van de nieuwe poëzie zal opmerken, dat deze dichtkunst meer op de werkelijkheid betrokken is dan vroeger het geval was. Enerzijds is dit het gevolg van [...] de sociale en politieke omstandigheden [...], anderzijds moet men dit zien als de nawerking van een reactie door "Forum" ingezet tegen de fondant-poëzie der epigonen van Marsman en Engelman.'
- 8 Johanne Cornelia (Annie) Suiker (geb. 1918) was van ca. 1937 tot februari 1941 als verslaggeefster verbonden aan Het Vaderland. Vanaf medio 1941 tot en met 1945 zou zij bij Stols op kantoor werkzaam zijn. Buiten Het Vaderland om had zij contact met Menno ter Braak en G.H. 's-Gravesande; zij was bovendien bevriend met Adriaan van der Veen. Via Wolfgang Cordan ontving zij een exemplaar van de vijfde druk van Greshoffs *Gedichten*. (Med. mevr. J.C. van 't Veer-Suiker, Amsterdam.)

639. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 augustus 1939¹

Kaapstad, 22 Aug. '39

Allerbeste Alexander,

De Bloemfontein² bracht je aangename zending mede, welke mij heden gewerd. Ik zal dadelijk de roman van Mok³ lezen en er een kroniek aan wijden. Hartelijk dank voor alles. Hier doen mij deze bewijzen van vriendschap nog oneindig meer genoeg dan in Brussel. Als je zoo ver weg zit, voel je je, geloof mij, zeldzaam verlaten. Wil je de maat van je goedheid volmeten, met een gebonden exemplaar van Geboorte Mattheus,⁴ dat ik niet bezit.

Het papier van de Van Hattum⁵ viel mij niet mede en van vallen gesproken, het valt zeer af bij de vorige deeltjes; maar ik begrijp, dat dit noodig is om de verkoop te bevorderen. Ik heb van alle Ursa's *drie* exx. gekregen. In je pakje staken er twee. Dat komt prachtig uit. Ik heb namelijk één stel met opdrachten van de auteurs. Stuur dus, als je zoo vriendelijk wilt zijn, dat derde mij toekomende exemplaar naar Van Hattum en verzoek hem dat per keerende [+ post] aan jouw adres terug te zenden voorzien van inschrift. Ik krijg het dan wel van jou. Ik heb Bob geschreven of hij ermede accoord ging, dat nummer acht een text van mij behelzen zou.⁶ Zoodra ik zijn toestemming heb zend ik je de kopij. De titel luidt *Kabinetformaat*. Mijn handteekening voor het omslag is in jouw bezit en als omslag-kleur zou ik graag een héél *donker* groen willen hebben, vooral iets gehéél anders dan de Atlantische Balladen.⁷

Het donkerste groen, dat je krijgen kunt in ons soort linnen.

Als ik de reeks gedichten waar ik mee rondloop werkelijk schrijven kan en hij wordt toonbaar, dan zou ik die graag precies eender als de Ikaros uitgegeven willen hebben, maar dan ditmaal in helder rood bandje. De titel zal luiden: 'Slaat Haman dood...'⁸

We hebben dan nog een deeltje van Vestdijk als nummer negen⁹ en als slotnummer zou ik zoo dolgraag de *complete* dichtstukken van *Herman van den Bergh* p.a. Redactie de Telegraaf geven¹⁰ Hij heeft ons die nadrukkelijk beloofd. Zou jij er geen kans toezien de kopij uit zijn handen te krijgen en desnoods deze zelf samen te stellen uit de bundels, welke hij uitgaf, zijnde er slechts twee, zoo ik mij niet bedrieg. Bijzonder graag zou ik er eenige inedita, of belangrijke varianten of een kort nieuw woord vooraf bij hebben. Maar deze taak, het samenstellen van een ed. ne/ var.[ietur] is je wel toevertrouwd. Dit zou dan een fraaie klap op de vuurpeil[sic] zijn en een mooie slotverkoopkans.

Laat eens gauw wat hooren over alles en nog wat en heel veel over je zelf en je plannen.

Heel veel liefs voor Greet en kroost van ons allen, steeds geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Het Hollandsche Weekblad.
- 2 De NV Nederlandsche Scheepsbouw Mij onderhield met het in 1934 gebouwde SS Bloemfontein een verbinding met Zuid-Afrika.
- 3 *Figuren in het zand* van Maurtis Mok zou, te zamen met diens romans *De tweede jeugd* en *Badseizoen* onder de titel *De dichter M. Mok als prozaschrijver* door Gerard van Eckeren worden besproken in zijn kroniek 'Nederlandsch Proza' in Groot Nederland 38 (1940) 1 (januari), p. 105-109.
Badseizoen was oorspronkelijk in 1934 bij Rozenbeek & Venemans Uitgeversbedrijf NV te Hilversum verschenen. In 1939 had Stols een opbindpartij van deze roman op de markt gebracht. De band van de exemplaren van deze opbindpartij draagt een bandstempel met het uitgeversmerk van Stols; het binnenwerk, met inbegrip van het imprint, is dat van de oorspronkelijke uitgave.
- 4 *Geboorte. Gevolgd door Mattheus en andere gedichten.*
- 5 *Bilzenkruid* was gedrukt op geschept G.H.B-Tekst.
- 6 Zie br.619 n.1.
- 7 De linnen band van *Atlantische balladen* van Hendrik de Vries was groen van kleur.
- 8 *Slaat Haman dood...* is als zodanig niet gepubliceerd en ook waarschijnlijk niet voltooid. Mogelijk maakt Greshoffs gedicht *Zo begon het* deel uit van de reeks. Het gedicht werd voor de eerste maal opgenomen in de zevende druk van Greshoffs *Verzamelde gedichten*, die in 1956 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage zou verschijnen.
- 9 *Strijd en vlucht op papier.*
- 10 Zie br.467 n.2. Uit deze periode is geen correspondentie tussen Herman van den Bergh en Stols bewaard gebleven.
Als negende en laatste uitgave van Ursa Minor zou *Vizioen en geboorte* van Hendrik Cramer verschijnen.

640. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, wschl. na 23 augustus 1939¹

Beste Jan,

Even een woordje om je te melden dat ik momenteel onder de wapenen ben.² Als dus iets vertraagd afgewerkt wordt is het mijn schuld niet.

Adresseer je brief aan

1^e Lt. Adjudant 11-13 RJ
Veldpost
Nederland
Ik heb in 3 dagen 7 uur geslapen!
Mhgr.
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de inhoud van de brief van 10 september (br.642) waarin Stols schrijft dat hij sinds 23 augustus weer in dienst is.
- 2 Stols zou in augustus opnieuw worden gemobiliseerd. Na een korte periode te velde, werd hij half oktober om gezondheidsredenen overgeplaatst naar het Ministerie van Oorlog te Den Haag. (Zie br.645 n.1.)

641. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 augustus 1939

[Kaapstad 25 Aug 39]

B.S.

Hartelijk dank voor N° 1 Centaur.¹ Het ziet er keurig uit, doch wat is het nut van deze publicatie?

Hartelijk gelukgewenscht met de uitbreiding van je eeretekenen.²

Welke kleur? Ik hoop iets anders dan rood.

Hoe gaat het thuis?

Ik vrées dat je weer onder de wapenen moet komen. Verschrikkelijk.

Heel veel liefs voor Gr.[eet]

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 De eerste aflevering van Centaur verscheen in juli. Het grotendeels duitstalige tijdschrift werd uitgegeven door A.A.M. Stols te Maastricht en stond onder redactie van Gerard den Brabander, Wolfgang Cordan en Jac. van Hattum. Centaur zou oorspronkelijk bij W.L. & J. Brusse's Uitgeversmaatschappij te Rotterdam gaan verschijnen. Er verschenen slechts twee afleveringen van het tijdschrift; de tweede aflevering zou in september/oktober verschijnen. In oktober 1945 zou Centaur, Internationaal Cultureel Maandblad onder redactie van D.A.M. Binnendijk, Gerard den Brabander, Wolfgang Cordan, J. Presser en S. Vestdijk worden voortgezet bij W.L. Salm & Co te Amsterdam. (Zie Hans Renders, *Verijdelde dromen. Een surrealistisch avontuur tussen De Stijl en Cobra*, Haarlem 1989, p. 153-157.)
- 2 Op 2 augustus was Stols tijdens een receptie ten huize van de gezant van Luxemburg te Den Haag benoemd tot officier in de Orde van Adolf van Nassau.

642. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 10 september 1939

Veldleger, 10-9-39

Beste Jan,

Je brieven en briefkaart van 17, 22 en 25 Aug ontving ik alle hier in de loopgraven. Het is een ellendige tijd: ik vrees op den duur alle contact met de uitgeverij te verliezen, tenzij we buiten den oorlog kunnen blijven en de toestand zich stabibiliseert. Je brief van 17 Aug was de eerste die ik van je kreeg; dus niets uit havenplaatsen. Prettig te hooren dat het jullie vooralsnog goed bevalt en dat jullie een mooi huis gevonden hebt. Ik hoop dat ook Aty zich in de nieuwe omgeving goed schikken kan; alles is natuurlijk Engelsch?

Heb je in Afrika al een baan of correspondentschappen? Of ga je gewoon door met Holl. Wbl. en Vaderland? En Gr.Ned.?¹

We hebben 14 heerlijke dagen in Cagnes gehad van 1-15 Juli. Daarna waren Greet en ik in Maastricht met de kinderen tot 2 Augustus. 1 Juli had ik 'groot' verlof gekregen! Daarna ging Greet met de kinderen naar Voorthuizen; ik zat 3 weken alleen en ik heb Cordan,² een aardige jongen met veel talent, volkomen verarmd opgenomen. 23 Aug moest ik ineens weer in dienst, 's nachts uit bed gehaald! En sedertdien ben ik weer bij mij regiment in functie als bataljonsadjutant + commandant staf, net genoeg werk om nog een gek te worden. We zitten in een geïsoleerd plaatsje in Brabant, ik ben gelukkig ingekwartierd bij een dokter³ en ik heb het daar best. En als daar alles nu maar bij blijft!

Helaas heb ik bij die dokter, die ook overigens geen ruimte heeft, maar een heel klein kamertje zonder plaats voor een tafel + tikmachine, zoodat ik alles op 't bureel in verloren oogenblikken moet probeeren af te doen.

Je spreekt van verlangen naar ons: ik vind het nog steeds vreeselijk dat je zoover weg bent en ik hoop dat er geen stagnatie in vlieg en bootverkeer komt. Hier is 't al sinds weken ellendig met post en spoor, maar 't wordt langzaamaan beter.

Deze week zal ik je Mok's Figuren in het Zand laten zenden.⁴ Zijn groote roman heb ik geweigerd, was oninteressant, clicheschrijfwerk en beroerd.⁵ Zijn nieuw

episch gedicht is onleesbaar;⁶ ik geef 't ook niet uit. Wel maak ik een geill. editie van De Rattenvanger.⁷

Dank je zéér voor het stuk over de vertaling van Teste:⁸ je hebt er me een bijzonder groot genoegen hier gedaan: 10-tallen kennissen zonden het mij hier op! Hoornik is weer gecalmeeerd. Zijn bundels zijn 'goed' gegaan na de prijs.⁹ Doch nog geen Greshoff¹⁰ of Jany!¹¹ Het ex aan Mej. Annie Lucker¹² p/a Vaderland is verzonden.

Als romans geef ik uit dit najaar: Drijvend Casino van Jo Otten,¹³ zeer onderhoudend; Jacht op het Noodlot van Theo J.v.d. Wal,¹⁴ zeer goed; De Biecht van een Bezetene door J.J. de Maagd,¹⁵ een nieuweling, uiterst curieus en boeiend, zeer goed, en dan een maastrichtsche historische roman,¹⁶ van locale beteekenis, frisch en raak, ouderwetsch. Verder bundels van Giza Ritschl (keuze en inleiding van Hendrik de Vries),¹⁷ Achterberg,¹⁸ van Geuns.¹⁹

Centaur zal ik wel moeten stoppen. N° 2 is heel aardig maar 't zal wel onmogelijk worden door den intern. toestand.²⁰

Ik zie dat je de roman van Mok²¹ al hebt; over eenige tijd dus ontvang je verder nieuwe uitgaven. Wel zal ik je geb. Mattheus/Geboorte²² laten zenden. Ook het 3^e ex van v. Hattum.²³

Ik heb nu voor Ursa Minor:

Vestdijk, Strijd o (titel vergeten)²⁴

Cramer, Vizioen en Geboorte²⁵

Beide dikke deelen, dus kleine letter. En dan gaarne *jouw* tekst.²⁶

Van Van den Bergh zal ik nog eens werk maken. Tenzij je met 10 dln afsluit inplaats van 12.²⁷

Ja, de reeks eereteekens is uitgebreid. De kleur is gelukkig blauw.²⁸ Nu word ik nog zooiets als commandant in de orde v.d. draak v. Annam inplaats van Off. Legioen v. Eer (waarvan aantal nu beperkt is en waarvoor ik te jong schijn te zijn).²⁹ Je moet weten dat ik per 1 Sept hoogstwaarschijnlijk zou zijn benoemd tot consul v. Frankrijk in Maastricht (agent consulaire) Maar nu zal die benoeming niet doorgaan omdat ik als militair 't exequatur niet krijg.³⁰ Ik hoop dat de tegenwoordige consul, de heer Houben,³¹ zijn ontslag intrekt en 't aanhoudt en voor mij reserveert, zoo wij willen en leven...

Je went hier aan alles, zelfs aan 't gevoel dat er morgen op moffen of, god beter 't op Franschen of Engelschen moet geschoten worden. Wat een toestand. Beter niet te *denken* en automatisch te leven. Anders word je gek.

Van Greet komen de brieven traag door. Ik heb haar nu in 5 weken niet gezien, op 3 uur na op de doorreis van Greet met de jongens van Voorthuizen naar Maastricht. Eva die in Voorthuizen was achtergebleven is nu ook weer in Maastricht. Je kunt je de positie daar voorstellen na het bombardement van de omstreken van Aken.³² ze moesten per ongeluk eens bommen op Maastricht laten vallen...

Julie zit daar fijn en benijdenswaardig. Zaten we er maar allemaal (al is jouw land oorlogvoerend!)

Hartelijke groeten ook voor Aty, Jan Jr. en Kees,
van je
Sander

Je brieven zullen me in deze woestijn een lavenis zijn

N.B. adres:

1^e Luit. A.A.M. Stols
C. Staf 11-13 R.J.
Gebied T.B.N. Br.
Veldpost (Nederland)

Eindnoten:

- 1 Greshoff zette zijn werkzaamheden voor Het Vaderland en voor het Indische dagblad De Locomotief voort. In Zuid Afrika zou hij onder meer meewerken aan de dagbladen Die Burger en Die Huisgenoot, en aan het veertiendaagse blad Trek. (Zie voor Het Hollandsche Weekblad en Groot Nederland: br.608 resp. n.4 en n.5.)
Eind 1940 zou Greshoff naar Nederlands-Indië vertrekken.
- 2 Wolfgang Cordan (ps. van Heinrich Wolfgang Horn, 1909-1966) was in de jaren dertig via Frankrijk uit Duitsland naar Nederland geëmigreerd. In 1934 werd hij samen met zijn vriend Gerard den Brabander redacteur van het tijdschrift Het Fundament.
- 3 Stols was ingekwartierd op het adres Burgemeester Verstraatenlaan 124^a te Mill ten huize van A.P.H. de Bekker(geb. 1904).
- 4 De roman *Figuren in het zand* van Maurits Mok.
- 5 Waarschijnlijk doelde Stols op *Drama aan zee* van Maurits Mok. (Zie br.643 n.1.)
Mogelijk doelde hij ook op de roman *De tweede jeugd* van Maurits Mok, die in augustus 1939 door De Tijdstroom te Lochem zou worden uitgegeven. Over deze roman had Stols echter op 23 december 1938 al aan Ed. Hoornik geschreven: 'Van Mok[...] kreeg ik bericht, dat hij zijn roman reeds vergeven had.'
- 6 Waarschijnlijk doelde Stols op *Volksgerecht* van Maurits Mok. (Zie br.643 n.1.)
- 7 *De rattenjager* van M. Mok zou in oktober als deel 10 van De Halcyon Pers bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen. De tekeningen in de bundel waren van de hand van M. van Koolwijk. De bundel werd in een oplage van 500 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols.
- 8 Zie br.638 n.6.
- 9 Op 21 juni werd Ed. Hoornik voor zijn bundel *Mattheus* bekroond met de C.W. van der Hoogtprijs. De commissie die de prijs toekende bestond uit W.J.M.A. Asselbergs, J.C. Bloem, Jo van Dulleman-de Wit, Jan Engelman, W.A.P. Smit en Victor E. van Vriesland. In de commissie waren aanvankelijk evenveel stemmen op Hoornik als op Clara Eggink voor haar bundel *Schiereiland* uitgebracht. Daarop was door loting de uiteindelijke winnaar aangewezen. (Zie Han G. Hoekstra, *Het miserabele lotgeval met den van den Hoogtprijs*, in Den Gulden Winckel 38 (1939) 7-8 (juli-augustus), p. 15-16.)
- 10 Er zijn geen verkoopcijfers van Greshoffs *Gedichten* bekend.
- 11 Verkoopcijfers van de uitgaven van A. Roland Holst zijn niet bekend, maar uit de frequentie waarmee zijn bij Stols verschenen bundels moesten worden herdrukt, kan een levendige belangstelling voor zijn werk worden afgelezen.
- 12 Bedoeld is Annie Suiker.
- 13 *Drijvend casino* van Jo Otten zou in 1939 bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen.

- 14 *Jacht op het noodlot* van Theo van der Wal zou in november bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen.
Theo Jacob van der Wal (1910-1984) was schrijver en grafoloog. Hij was bevriend met Wolfgang Cordan. In 1933 had hij de roman *Ambtenaren* gepubliceerd.
- 15 *De biecht van een bezetene** van Johannes Jacobus de Maagd (geb. 1894) zou in 1939 bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen.
- 16 *Ketters aan de poort* van Pauline Anne Caroline Marres (1884-1973) zou in 1939 bij A.A.M. Stols te Maastricht verschijnen.
- 17 *Keur uit liefdeverzen* van de Hongaarse dichter Giza Zsuzsánna Ritschl (1869-1942) zou eind 1939 bij A.A.M. Stols, Uitgever te Maastricht verschijnen. De bundel werd ingeleid door Hendrik de Vries. (Zie over de samenstelling van deze bundel: Antal Sivirsky, *Giza Ritschl en Hendrik de Vries een halve eeuw geleden*, in *Teruggedaan. Eenenvijftig bijdragen voor Harry G.M. Prick* (ed. Th.A.P. Bijvoet et al.), 's-Gravenhage 1988, p. 318-324.)
- 18 *Eiland der ziel* van Gerrit Achterberg zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te Maastricht verschijnen. De bundel werd ingeleid door Ed. Hoornik.
Stols had enkele bezwaren tegen Hoorniks inleiding, '[...] en ik zou graag willen zien, dat je de persoonlijke vergelijkingen met Mok en Franquinet daaruit liet vervallen. In een artikel kun je zeggen wat je wilt, doch niet in een voorrede: ik kan niet twee boeken door je laten afbreken om er een nieuw voor uit te geven.' (Zie hierover en over de drukgeschiedenis van de bundel: *'Misschien is 't me mogelijk hem te schrijven?'* *De briefwisseling tussen Achterberg en Hoornik (I)* (ed. R.L.K. Fokkema), in *Achterbergkroniek II* (november 1987), p. 1-20.)
- 19 *De ziel der steden* van J.J. van Geuns zou eind 1939 bij A.A.M. Stols te Maastricht in een oplage van 500 exemplaren verschijnen.
- 20 Zie br.641 n.1.
- 21 *Figuren in het zand*.
- 22 *Geboorte. Gevolgd door Mattheus en andere gedichten* van Ed. Hoornik.
- 23 *Bilzenkruid*.
- 24 *Strijd en vlucht op papier*.
- 25 *Vizioen en geboorte* zou als negende uitgave van Ursa Minor verschijnen. (Zie ook br.619 n.4.)
- 26 Zie br.619 n.1.
- 27 Zie br.639 n.10. (Zie Bijlage II voor een overzicht van de uitgaven van Ursa Minor.)
- 28 Zie br.641 n.2.
- 29 Stols was ridder van het Legioen van Eer van Frankrijk.
- 30 Over deze sollicitatie van Stols zijn geen nadere gegevens achterhaald. De toenmalige consulaire agent nam geen ontslag.
- 31 Hendrik Ferdinand Johannes Houben was sinds 1928 consulaire agent van Frankrijk te Maastricht.
- 32 Specifieke gegevens over een bombardement van Aken zijn niet achterhaald. Op 4 september hadden de Engelsen Wilhelmshaven en Cuxhaven gebombardeerd en op 7 september waren Franse troepen Duits grondgebied binnengevallen.

643. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 oktober 1939

Kaapstad 8 October '39

Beste Sander,

Je lange en prettige brief bereikte ons gisteren. Je ziet de post gaat deze dagen niet snel. Je schreef 10 September wat ik 7 October in mijn bezit kreeg. Ik was èrg blij weer eens iets van je te vernemen. Over het algemeen snakken we naar brieven en ze komen maar schaars door. Wat een toestand overigens en wat moet er van je zaak onder zulke omstandigheden worden? Bob vond het in '14 heerlijk om gemobiliseerd te zijn en ik geloof ook wel dat er wat aardigs in zit, wanneer je héél jong en ongetrouwd en zonder zorgen bent; maar in jouw geval vind ik het een héél ding en ik beklaag je van geanscherharte[sic]. De eenige troost is, dat er nu zeer zeker in de boekhandel niet veel zal omgaan en je nu ten minste een vast salaris krijgt. Wanneer word je eigenlijk kapitein? Heerlijk dat jullie nog nèt van Cagnes genoten hebben!

Wat we maar niet begrijpen is, dat Greet met haar kindertjes nog steeds in Maastricht zit. Ik dacht, dat als de moffen binnenvallen, Maastricht er dadelijk bij zou zijn en dat ze dus achter de waterlinie in Bussum oneindig rustiger en veiliger zouden zitten. Je boft er nog bij, dat je bij een dokter zit, dan heb je in elk geval een aanspraakje. Kun je je werk en je correspondentie, volgens alle goede traditiën niet *in het café* afdoen??? In dit van godverlaten oord zijn geen café's in de ware zin des woords, alleen staangelegenheden, echte drankholen, en kattenkroegen. Iets rechtschapens, daartusschenin, iets voor ons soort mensen, is hier onbekend, teeken van volkomen barbarij.

Je hebt gelijk, dat je je door Mok c.s. maar niet alles in je maag laat splitsen.¹ Het noodlot van die heeren is, dat zij van hun pen willen leven en geen Vestdijks zijn. Ze schrijven dus tegen de klippen op en de kwaliteit lijdt daar onder. Ik ben zéér benieuwd naar De Rattenvanger.² Wat betreft de vertaling van Teste:³ ik vind dat een verduiveld knap stuk werk. Het is om de dooie dood geen gemakkelijk werkje geweest! Het is bovendien zulk een rustig klaar Nederlandsch geworden. Weet je wat je nu eens vertalen moest: 'Il y a Quarante Ans' door M. Saint-Clair (nrf) = Mevrouw de Wed. Van Rijsselberghe.⁴ Je kent haar naam natuurlijk uit Gide's Journal[*lees: Journal*].⁵ Dit boekje is een uniek meesterstukje. Met een kort naschrift van je kan het een prachtig klein uitgaafje worden. Lees het dadelijk, wanneer je het onverhoopt niet kennen mocht. Wij bezitten er hier 3 exx.! van: Jan jr, Kees en ik en we dwepen er om het hardst mede. Ik ben zééér benieuwd naar die nieuwe romans.⁶ Geef Popelier opdracht ze mij *dadelijk* na verschijnen te zenden. je weet het adres? Alle boeken voor mij bestemd moeten gezonden worden aan de firma de Bussy, Rokin Amsterdam Afdeling Zuid-Afrika,⁷ met *de naam van J. Greshoff duidelijk op de verpakking vermeld*. Dit is héél vriendelijk van die firma, want het bespaard allen die mij iets te zenden hebben véél kosten en moeite. Ik ontvang het dan van hun filiaal in Kaapstad. Ook de bundels⁸ zullen mij welkom zijn. Vooral Giza Ritschl!!!! Die ik vroeger weleens ontmoet heb!⁹

Wat betreft Ursa Minor wacht ik maar steeds op berichten van Bob, die van 12 Mei tot heden in alle talen van Babel zwijgt! Ik zou zeggen geef Vestdijk¹⁰ maar vast naar de zetterij, want hij zit er erg op te springen, dat het boekje verschijnt in zijn laatste brief, welke ik tegelijk met de jouwe ontving, dringt hij er nog sterk op aan.* Ik zou liefst tot twaalf gaan, maar ik kan natuurlijk dit niet buiten Bob om beslissen! Kan jij hem bereiken en wat méér is, hem een beslissing in de richting van *twaalf* ontlokken? Probeer eens. Bob is de éénige van mijn vrienden, die *niets* van zich heeft laten hooren. Van Han krijg[:en] we gelukkig geregeld nieuws.¹¹ Die draak lijkt mij niet gek, hoewel ik op de klank afgaande ook wel iets voelen zou voor de Allaloewiet of de Nicjamiftiekar!¹² Als je er een over hebt, stuur hem dan mij maar!

Wanneer ik om op UM terug te komen bericht van Bob heb, direct of via jou zal ik dadelijk mijn kopij voor een deeltje gereed maken. Ik hoop maar dat die oude heer Houben dat baantje voor je kan vasthouden tot de mobilisatie voorbij is. Hij mag je geloof ik nogal en zal dat dus wel voor je willen doen.

Je zit daar benijdenswaardig - schrijf je. Inderdaad; van iets wat ook maar in de verste verte op oorlog gelijkt, is hier niets te bespeuren. Alles gaat zijn gewone gang, of liever buitengewone, want de wolprijzen zijn met meer dan 60% gestegen, zoodat er hier een geweldige boem gaat komen. De krant[+ en] zijn zijn[sic] héél kalm en geven weinig sensationieuws. Maar het gekke is, dat deze rust mij alles behalve bevredigt!!! Je zou denken: wat zit hij daar rustig [:en] zalig. Ik dacht

* bandkleur *hetzelfde* paars van de Fabels²⁰ vooral *precies hetzelfde*

dat ook.... Vóór ik er zat. Ik ben met al mijn vezelen nog zoo innig met Europa verbonden, dat ik juist door die onverschilligheid hier geprikkeld word en onrustig door het gebrek aan uitvoerige berichtgeving. *Nu* zie je hoe wonderlijk de mensch geschapen is. In de rotzooi hunkerde ik naar het Eenzame Eiland en nu ik ergens zit, dat met het Eenzame Eiland te vergelijken is, hunker ik naar de rotzooi terug!!! We hebben een bijzonder aangename woning met groote tuin, tooverachtig uitzicht over stad en baai, ik heb een werkkamer zoo ruim en fraai als ik nog nooit voordien bezeten heb; en het weder is boven alle lof verheven.... en desniettemin gaf ik mijn heele bibliotheek, wanneer ik morgen op een zolderkamer in Amsterdam of in ZuidFrankrijk kon zitten. Rara, wat is dat? Ongedurigheid?? Neen, werkelijk niet? Het bewijst, dat (voor mij althands[*sic*]) geriefelijkheden, mooiweer en rust, de afwezigheid der vrienden niet kan vergoeden èn dat ik de Europeesche atmosfeer noodig heb om gelukkig te kunnen leven. Ik zet de tanden op elkaar en maak er het beste van maar zoodra ik de kans schoon zie, keer ik terug! Men zegt algemeen, dat na het eerste moeilijke jaar pas de waardeering voor ZA komt en dat men er dan niet meer vandaan wil. Misschien gaat het mij ook zoo; maar dat kan ik mij op dit oogenblik nog niet v[+ o]orstellen! Mijn eenige troost is de drukke omgang met N.P. van Wijk Louw,¹³ een goed dichter en kritikus, een alleraardigste kerel, op ons ontwikkelingspeil (iets zéér zeldzaams hier) en met gevoel voor humor (nog zeldzamer!). Hij is lector in de opvoedkunde aan de Universiteit hier en woont in onze buurt, hetgeen voor den omgang van veel belang is, daar de stad ongelooflijk ruim gebouwd is en men dikwijls met bus en treintjes meer dan anderhalf uur noodig heeft om iemand te bezoeken. Vandaar dat ieder een auto heeft. ZA heeft in verhouding tot de bevolking het[*sic*] m[+ e]este auto's nà de Ver.St. Wij kunnen er helaas niet aan denken, omdat de reis ons véél geld gekost heeft en de inkomsten maar schaars vloeien. Ik heb mijn Hollandsche medewerkingen behouden en we schrijven in plaatselijke kranten en weekbladen, die goed betalen; maar toch maken we ons wel eenige zorgen voor de toekomst. Jan en Kees zijn nu beiden ingeschreven aan de Universiteit: Jan afd Architectuur,¹⁴ Kees Fransch.¹⁵ Kees geeft nog al wat Fransche lessen, waarmede hij zich een maandgeldje van ongeveer veertig gulden vergaart en Jan maakt iets dergelijks uit zijn fotografie. Ze hebben hier twee beeldschoone flaarsen ontdekt van goeden huize, die van Fransche geboorte zijnde Fransch spreken.¹⁶ Deze omgang schenkt hun veel vermaak, hetgeen ik me begrijpen kan, al weet ik niet hoe vèr dit gaat! Twee werkelijk beeldschoone jongedochters, 'nooiens' zegt men hier! Engelsch spreken we zelden of nooit. Men kan hier volledig met Nederlandsch terecht. Met de kennissen spreek ik Nederlandsch en zij spreken Afrikaansch tegen mij. Het verschil is tenslotte zoo gering, dat dit nooit éénige moeilijkheid hoe klein ook, oplevert.

Verder hebben we veel aan een echtpaar Jacques en Hélène Malan,¹⁷ beide journalist, bijzonder geschikte ontwikkelde en wereldsche lieden. Zij wonen in Hout-

baai, ongeveer op 24 Km van hier in een ideaal huisje door een Holl. architect opgericht met een zeldzaam uitzicht op zee. Van Houtbaai komt de kreeft die hier zoo populair is. Een groote kost in Houtbaai 15 centen in Kaapstad een kwartje.

Ik ben met allerhande dingen bezig, maar het werk wil nog niet recht vlotten. Mijn hart en mijn hoofd hangen nog te zeer aan Holland en de vrienden. Heb je nog aan die opvolger van de Hanedekker geschreven, die zoo naief was om mijn gedichten te willen herdrukken????¹⁸ Het tijdschrift voor Boekkunst ligt natuurlijk ook op zijn derrière.¹⁹ Als we nu maar na al deze ellende het voorrecht hebben Hitler kwijt te raken!

Schrijf, desnoods met potlood op je pottenkastje! Je kunt van antwoord *verzeker*d zijn!!! Schrijf Greet onze allerliefste en beste groeten en zelf sterkte en vele handen van geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Op 10 augustus had Stols aan Maurits Mok geschreven: 'Je manuscripten "Drama aan Zee" en "Volksgericht" heb ik nauwkeurig gelezen en herlezen. Helaas kan ik er niet toe besluiten deze uit te geven. Dit besluit heb ik na lang wikken en wegen genomen. "Volksgericht" zal wel door Groot-Nederland worden aangenomen, hoewel ik sterk vermoed dat de critiek dit gedicht na "Exodus" en "Kaas en Broodspel" een teruggang zal vinden. Ik vind het gedicht zeer veel minder dan je vorig werk en voel er onder deze omstandigheden niets voor om er een afzonderlijke uitgave van te maken. "Drama aan Zee" is mij eveneens ontzettend tegengevallen. Ik vraag mij bij je proza wel eens af: is dat nu een dichter die schrijft, een dichter die dramatische spanningen zoo goed weet weer te geven. De taal van "Drama aan Zee" komt niet uit boven die van "Badseizoen" en is minder direct dan in "Figuren in het Zand". Ik vind dat de "stijl" is opgebouwd uit een aaneenschakeling van zeer onpersoonlijke gemeenplaatsen. Het boek wordt daardoor niet leesbaarder dan een stapel zakenbrieven. Iedere lyriek, iedere romantische spanning ontbreekt erin.'

Mok antwoordde hem op 11 augustus: '[...] ik waardeer je openhartigheid, ook al is het niet aangenaam voor mij wat je schrijft. [...] Je hebt mij met veel enthousiasme binnengehaald, doch tot nu toe slechts teleurstellende resultaten bereikt. Dit heeft je ongetwijfeld uiterst sceptisch gestemd, ten aanzien van verdere uitgaven. Ik wil hiermee niet je critiek ontzenuwen, maar het staat voor mij vast, dat je een half jaar geleden, deze manuscripten met een ander oog hadt bekeken. Wat "Drama aan Zee" betreft, het werk heeft fouten, en deze zijn ook mij niet onbekend, maar met een "stapel zakenbrieven" zou ik het desondanks niet willen vergelijken.'

- 2 *De rattenvanger* van M. Mok die in Stols' prestigieuze reeks *De Halcyon Pers* verscheen.
- 3 *De avond met den heer Teste* van Paul Valéry.
- 4 *...Il y a quarante ans* door M. Saint-Clair (ps. van van Marie van Rysselberghe-Monnon, 1866-1959) was in 1938 bij Gallimard te Parijs verschenen. Marie Monnon was de weduwe van de Belgische schilder Theo van Rysselberghe (1862-1926).
- 5 Op dat moment was het dagboek van André Gide nog maar gedeeltelijk, tot 1935, gepubliceerd. (Vgl. 'Note de l'éditeur' in André Gide, *Journal 1889-1939*, Paris 1970, p. 9.)
- 6 Zie br.642 n.13, n.14, n.15 en n.16.
- 7 In 1896 had J.H. de Bussy een Zuidafrikaans filiaal in Pretoria gevestigd, in 1901 gevolgd door een filiaal te Kaapstad, de Hollandsche Afrikaansche Uitgevers Maatschappij v/h Jacques Dusseau en Co., dat was gevestigd in de Kerkstraat 3. Directeur in 1939 was C.L. de Bussy. Directeur van het filiaal in Kaapstad van J.H. de Bussy was een zekere Hutten, over wie Greshoff op 7 januari 1940 in zijn dagboek zou opmerken: 'Hutten is kwaadaardig, bekrompen en

onwetend, volkomen ongeschikt voor zijn betrekking [...].’ (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1, Dagboek 1940.)

- 8 Zie br.642 n.17, n.18 en n.19.
- 9 Waar en wanneer Greshoff Giza Ritschl had ontmoet is niet achterhaald. Giza Ritschl was in 1896 in Nederland aangekomen en had enige tijd met Bas Veth samengewoond. Zij was onder meer bevriend met Frederik van Eeden, Victor E. van Vriesland en Hendrik de Vries.
- 10 *Strijd en vlucht op papier*.
- 20 De kleur van het linnen van de omslag van *Strijd en vlucht op papier* is hard-blauw; er zijn ook exemplaren bekend met een lichtblauw stofomslag om een kartonnen band met een blauw linnen rug.
- 11 H.E. Nijkerk-van den Bergh, de echtgenote van M.B.B. Nijkerk.
- 12 Zie br.642 n.29.
- 13 Met de Zuidafrikaanse schrijver Nicolaas Petrus van Wyk Louw (1906-1970) was Greshoff in contact gekomen via Gerrit Bakker. (Zie over de vriendschap tussen Van Wyk Louw en Greshoff: Jean Lombard, *N.P. van Wyk Louw en Jan Greshoff*, in *Voortbestaan in gerechtigheid: dichten en denken van N.P. van Wyk Louw* (ed. Jan Biezen et al.), Leiden 1985, p. 81-92.)
- 14 Jan Greshoff Jr. studeerde tot zijn mobilisatie in 1942 en vervolgens van 1945 tot en met 1949 architectuur aan de School of Fine Art & Architecture van de Universiteit van Kaapstad.
- 15 Kees Greshoff studeerde vanaf 1940 Frans aan de Universiteit van Kaapstad. Vanaf 1938 had hij in Brussel aan het Institut Solvay van de Université Libre de Bruxelles sociologie gestudeerd.
- 16 Wie deze Franse vriendinnen van Jan Jr. en Kees Greshoff waren, is niet meer na te gaan. (Med. C.J. Greshoff, Rondebosch.)
- 17 Het eerste bezoek dat Jan en Aty Greshoff na hun aankomst aflegden, gold Jacques en Hélène Malan. Jacques Malan was redacteur van het viertiendaags verschijnende blad *Trek*, Hélène Malan was redacteur voor vrouwenzaken van *Die Huisgenoot*.
- 18 Bedoeld is uitgeverij W.L. Salm & Co te Amsterdam, die de reeks *Kaleidoscoop* van R.W. Haentjens Dekker had overgenomen. Er is geen correspondentie tussen Greshoff en Salm & Co bewaard.
- 19 De eerste aflevering van *Halcyon* zou in mei 1940 verschijnen.

644. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 oktober 1939

20 October '39

Beste Sander,

Ik zal je maar weer eens iets laten hooren in je eenzaamheid. Hoewel er niets nieuws te vertellen is. Het leven gaat hier rustig zijn gang alsof men van oorlog in Europa niet afweet. En men zit te wachten op de welvaart, welke onder de exotische naam van boem, alom hier aangekondigd wordt. *Ik* kan er niet van profiteren! We zitten op het oogenblik in moeilijkheden, een artikel waar jij ook in dit leven je deel gekregen heb[*sic*] en méér dan ik! Van de dag van mijn vertrek af heeft Het Hollandsche Weekblad mij nog geen cent uitbetaald, zoodat ik daar nu aan allerhande posten een vordering op heb van een twaalfhonderd gulden.¹ Ik weet niet hoe jij daarover denkt, maar voor mij is dat geen kattendrek! Alle berichten blijven, ondanks dringende aanvragen om uitsluitel, uit. En er is niet veel aan te doen. Afwachten en daarna afschrijven! Ik heb er Bob, die commissaris is,² overgeschreven maar nog geen tegenbericht; maar dat kan nog komen.

Heb jij soms nog over voor mij een onverkoopbare Jongeling Hannibal³ en wat is de uiterste vriendenprijs voor een Jonge Werther??⁴ Laat mij die werkjes door Populair-Populier⁵ zenden p/a J.H. de Bussy afdeling Zuid-Afrika, met mijn naam duidelijk op de verpakking. Ik heet J. Greshoff met twee ff en één s.

Heden bracht de post mij de Locomotief met mijn artikel over je Valéryvertaling,

daarin *stelenderwijze* overgenomen.⁶ We zullen maar rekenen dat het reclame voor jou is, al zul je er wel [+ geen] ex méér door verkoopen!

Journalistiek is hier althans voor mij weinig te doen. Aty, Kees en ik schrijven alle drie in Die Huisgenoot met bijbehorend jeugdorgaan Die Jongspan.⁷ Daar halen we als we een voordeelige maand hebben nog *niet* onze huishuur van 11 pond uit. 8 is een maximum en verder is er dan ook niets te doen! Aangezien er uit Holland ook niets komt, moeten we zoo zuinig leven als ik nog nooit gedaan heb. Dat is niet prettig; maar er zijn er toch altijd nog die er nog broerder[*lees*: beroerder] voorzitten en dus moeten we nog dankbaar zijn en niet kniezen. Verder blijft het weer mooi, het huis ons best bevallen, de vriendschap met N.P. van Wijk Louw en Jacques Malan ons veel genoeg en voldoening schenken; maar ook nog steeds blijft de afwezigheid, juist nu van Holland en de oude getrouwe vrienden, mij drukken. Gelukkig ben ik weer een beetje aan het werk en ik broei over een reeks gedichten over Parijs: ‘Schaduw en Fakkel’,⁸ naar de versregel van Vigny: [‘]Paris, principe et fin! Paris, ombre et flambeau!’⁹ Of: Schaduw en Vlam??

Maar je weet hoe het gaat, ik zit te knoeien en te knoeien: soms komt er iets van en soms niets! Maar ik ben al blij dat er iets broeit! In elk geval heb ik zéér veel gelezen. ik was in Brussel achtergeraakt en werk ik lang zaam aan een boekje over mijn reis Catrijntje Afrika, waarvan hoofdstuk 1 waarschijnlijk December in GN komt.¹⁰

Van Eddy, die al eenigen tijd in Holland is,¹¹ heb ik in lang niets vernomen. hij moet natuurlijk eerst een beetje weer op orde komen. Ik vraag me af wat hij moet gaan doen? Dat zal niet makkelijk zijn.

Nu oude strijdmakker, schrijf weer eens gauw en ik zal je ook geregeld op de hooget[*lees*: hoogte] houden. Groet Greet als je haar schrijft allerhartelijkst van ons allen, een hand van geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Gegevens over Greshoffs achterstallige honorarium van Het Hollandsche Weekblad zijn niet achterhaald.
- 2 Greshoffs brief aan M.B.B. Nijkerk, die commissaris was bij Het Hollandsche Weekblad, is niet bewaard gebleven.
- 3 In 1929 was *Le jeune homme Annibal* van Franz Hellens bij A.A.M. Stols te Maestricht & Bruxelles verschenen. De bundel was in een oplage van 310 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols, en had een door Marcel Stobbaerts gegraveerd frontispice. Greshoff bezat reeds een door Louis Malcorps gebonden exemplaar h.c., met een opdracht van Hellens. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 24 juni 1981, nr.1088.)
- 4 *Die Leiden des jungen Werthers* van J.W. von Goethe.
- 5 Jef Popelier.
- 6 In De Locomotief van 27 september was een anonieme bespreking verschenen van de vertaling van Stols van *De avond met den heer Teste* van Paul Valéry.
- 7 Die Huisgenoot, Weekblad vir die Hele Gesin een uitgave van de Nasionale Pers te Kaapstad, stond onder redactie van Markus Viljoen en Fred le Roux.
- 8 *Schaduw en fakkel* is niet gepubliceerd en waarschijnlijk ook niet voltooid.

- 9 De versregel 'Paris! principe et fin! Paris! ombre et flambeau!...' van Victor-Alfred de Vigny (1797-1863) was afkomstig uit zijn gedicht *Paris*, geschreven in 1831 en gepubliceerd in zijn *Poèmes antiques et modernes* (1837).
- 10 *Catrijntje Afrika* werd opgenomen in *Groot Nederland* 38 (1940) 1 (januari), p. 49-66. De boekuitgave van dit fragment zou in een oplage van 1250 exemplaren in november 1944 clandestien verschijnen bij Huib van Krimpen. Op de voorzijde van het omslag en als frontispice was een portrettekening uit 1938 van Greshoff door Tinus van Doorn afgedrukt.
- 11 E. du Perron was op 21 september in Nederland teruggekeerd. Vanaf 9 oktober woonde Du Perron in Bergen (NH). Pas op 9 november zou Du Perron Greshoff weer schrijven.

645. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 30 oktober 1939

Den Haag, 30-10-1939

Beste Jan,

Eindelijk heb ik dan weer eens even de tijd om wat van me te laten hooren. Het zal met de post ook wel niet vlug gaan, of is er nog vliegpost mogelijk? Ik kan er hier niet achter komen.

Sedert 14 dagen ben ik in Den Haag, als adjudant van een alleraardigste oude Heer, Generaal-Majoor-Hoofd van den Dienst der Interneering.¹ Het is prettig na

6 maanden boerendorpen en loopgraven weer in de bewoonde wereld te zijn. We denken er zelfs over, maar het zal wel erg duur zijn, om gezin en uitgeverij naar Den Haag over te plaatsen. Toch is het zeer gewenscht. Stel je voor dat er eens iets gebeurde in Maastricht, dan liggen ze daar wel erg ongunstig tusschen de Belgische linie en de Siegfried linie. Het zou een soort niemandsland worden en evacuatie zou onmogelijk zijn.

Er wordt nu gedacht over samenwonen met de oude lui Kroesen in Den Haag.² Het zal wat de woning betreft wel veel vóór, maar voor de rest vrijwel alles tegen hebben. We zoeken nu naar een goedkoopere manier, temeer waar ik de uitgeverij toch ook aan huis moet hebben.

In ieder geval heb ik nu reeds (ik logeer voorloopig bij van Pelt)³ meer tijd om aan de uitgeverij te werken. Toen ik nog te velde was had ik er vooral sedert 22 Augustus geen gelegenheid voor.

De 4 romans die ik uitgeef zijn klaar.⁴ Ik heb ze voor je naar De Bussy gestuurd. Verder ook De Rattenvanger van Mok⁵ en Koning Bohoesj van Rilke.⁶ Laat mij eens weten of je alles ontvangen hebt. Er volgen nu nog de bundels van Achterberg,⁷ van Geuns⁸ en Giza Ritschl.⁹ Heb je 'Figuren in het Zand' van Mok ontvangen? Het publiek wil nog niet aan Mok. Daar zou je eens een degelijk artikel in Gr.N. of Holl. Wbl. moeten aan wijden.¹⁰

Verder werk ik voor Ursa aan de boeken van Vestdijk¹¹ en van Cramer.¹² Met dezen laatste heeft het veel vertraging gegeven omdat hij in Frankrijk zat. Erg veel fraais van papier is er niet meer te krijgen en banden zijn onrustbarend duur geworden. Enfin, ik zal ervan maken wat ik kan. Linnen is haast niet meer te krijgen. Dat zijn dus totaal al 9 deelen. Stuur je gauw je copie voor het 10^e deel?¹³

Ik ben erg benieuwd naar je oordeel over de romans van *J.J. de Maagd*¹⁴ (ik zelf vind het een uiterst curieus boek, zooals er maar weinig geschreven zijn) en van *Theo J. van der Wal*¹⁵ (ook zeer goed, vind ik). De Maagd is al een iets oudere man, curieuze figuur. Hij is onderwijzer in Ede. Van der Wal ken je, ik las een goede bespreking van je over zijn novellen.¹⁶

De roman van Otten¹⁷ heeft ook aardige kwaliteiten.

Greet en de kinderen maken het goed. Greet heeft het erg druk omdat zij nu voor de facturen + expeditie + loopende zaken moet zorgen. Zij heeft nu wel meer tijd omdat alle 3 de kinderen naar school gaan. Maar ongezellig is dat leven wel met 200 km tusschen ons... De dienst bevalt me hier, mijn talenkennis is de oorzaak van deze betrekking. Mijn adres blijft dus voorloopig als boven deze brief vermeld.¹⁸

Laat eens iets uit de Zuidpool hooren!

Met hartelijke groeten ook voor Aty en de jongens,

je

Sander

Eindnoten:

- 1 In augustus was Stols opnieuw gemobiliseerd. Om gezondheidsredenen was hij half oktober overgeplaatst naar het Ministerie van Oorlog te Den Haag, waar hij adjudant was van generaal-majoor J.C.J. Kempeers b.d.
- 2 In februari 1940 zouden de ouders van Greet Stols van Bussum naar een huis op de Van Kijfhoeklaan te Den Haag verhuizen. Zij zouden daar tot 1943 wonen.
- 3 Stols logeerde van september tot en met november bij Bas van Pelt.
- 4 Zie br.642 n.13 t/m n.16.
- 5 *De rattenvanger* van Maurits Mok was verschenen als uitgave van De Halcyon Pers en was blijkens de colofon in augustus gedrukt.
- 6 *Koning Bohoesj* van Rainer Maria Rilke (1875-1926) was, in een vertaling door Gerard den Brabander, in oktober bij A.A.M. Stols te Maastricht & Brussel verschenen. Het boek was gedrukt bij Boosten & Stols. Het was oorspronkelijk in 1899 onder de titel *König Bohusch* in *Zwei Prager Geschichten* bij Adolf Bonz & Comp. te Stuttgart verschenen.
- 7 *Eiland der ziel.*
- 8 *De ziel der steden.*
- 9 *Keur uit liefdeverzen.*
- 10 Zie br.639 n.1.
- 11 *Strijd en vlucht op papier.*
- 12 *Vizioen en geboorte.*
- 13 Zie br.619 n.1.
- 14 *De biecht van een bezetene.*
- 15 *Jacht op het noodlot.*
- 16 Een bespreking door Greshoff van *Jacht op het noodlot* van Theo van der Wal is niet achterhaald.
- 17 *Drijvend casino.*
- 18 Boven zijn brief heeft Stols als adresaanduiding ‘Wassenaarsche Weg 6, Den Haag’ geschreven. Dit was het adres van de Dienst der Interneering, waar Stols als luitenant-adjudant van het hoofd van deze dienst werkzaam was.

646. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 4 november 1939

[Kaapstad] 4/11/'39

Beste Sander,

Ik zal blij zijn weer eens spoedig iets van je te vernemen, want de berichten omtrent Nederland vervullen ons met ongerustheid. Laten we hopen dat als deze brief je bereikt, de directe bedreiging weer geweken is.¹ Hierbij zend ik je voor de aardigheid twee portretjes zooals die voor het vreemdelingen-register hier noodig waren. Van Jany, Simon² en Menno ontvang ik zeer geregeld berichten, ook vriend Esser is trouw. Tot mijn verbazing en verdriet hoorde ik nog niets van Eddy, sedert zijn terugkeer in Nederland. Terwijl hij anders juist zoo'n vlugge schrijver is!³ Zoo langzamerhand begin ik toch wel een beetje aan het werk te komen. Ik heb nu het tweede hoofdstuk van mijn boekje Catrijntje Afrika af, het eerste verschijnt, naar ik hoop, in het Decembern timer van Groot Nederland.⁴ Van Bob kreeg ik eindelijk een aardige brief, doch daarin repte hij, in weerwil van mijn herhaald dringend schrijven over dat onderwerp, niet van de Ursa Minor.⁵ Ik heb hem er dadelijk nogmaals over gepolst.

Ik heb het gevoel dat je er wijs aangedaan hebt die roman van Mok af te wijzen.⁶ Na de lezing van Figuren in het Zand vrees ik, dat zijn talent op een ander gebied ligt. Zou je, in weerwil van je gebondenheid, toch in het voorjaar het boek van Vestdijk over Verwey kunnen uitgeven??⁷ Dat zou heerlijk zijn. Ik zag de Camera door Jo Spier geïllustreerd.⁸ het is wel een kostelijk boek geworden. Veel succes oogste GN met de Herinneringen van J.H. Speenhof welke in October verschenen.⁹ Ik kreeg er van Jany,¹⁰ Menno¹¹ en Van Kampen¹² bepaald enthousiaste brieven over. Het doet me werkelijk plezier voor de oude man, die zich erg verlaten en miskent voelt.

We blijven behagen schappen[*les*: scheppen] in de omgang met N.P. van Wijk Louw, die vooral op den duur en bij nadere kennismaking een bijzondere en bijzonder aardige kerel blijkt te zijn en de éénige letterkundige figuur op ons normale peil. Menno schreef 8 of 9 October jl over hem in Het Vaderland een uitstekend en juist zondagsartikel.¹³ Verder kom ik wat nader in contact met J. du Plessis Scholtz,¹⁴ een filoloog maar met groote litteraire belangstelling, kennis en smaak. Hij is getrouwd met een dochter van die bekende advocaat uit Middelburg Heyse.¹⁵ Scholtz is een rustige, ernstige en open kerel, die ik zeer waardeer. Tot mijn spijt heb ik Krige¹⁶ nog niet ontmoet. Hij leefde eerst, doodarm in Pretoria, nu heeft hij een baantje bij de radio in Johannesburg. Ik verneem niets dan goeds en aardigs over hem. het moet een allergeschiedtste en pittige jongen zijn. Zijn werk is zeer ongelijk. Die bloemlezing van hem, door de Haantjesdekker weer aan een ander (wie?) overgedaan wordt goed verkocht.¹⁷ Ik was juist getuige van de aankomst

van een nieuwe zending, die er wezen mocht. Hier kan je alleen groote getallen afzetten, wanneer een boek officieel voor het onderwijs voorgeschreven wordt. Maar dan gaat het ook met duizenden tegelijk: Zwerver verliefd,¹⁸ Armoede,¹⁹ Perk...²⁰ Ik schrijf nu geregeld in Die Huisgenoot,²¹ Die Brandwag²² en Trek,²³ drie weekbladen, waarvan het eerste, denk je daar eens in: een 50.000 abonnées heeft op een Afrikaanssprekende blankenbevolking van één miljoen, dat zou dus voor Nederland bij hetzelfde percentage 400.000 zijn!!!! Ze betalen niet slecht, zes pond voor vijfduizend woorden. Maar met dat al verdien ik nog lang niet genoeg om ook maar een beetje van te kunnen leven. Wat dat betreft zijn we er wel héél erg op achteruit gegaan bij Brussel vergeleken.

Laat vooral eens gauw wat van je hooren en geef Populier opdracht mij ten snelste alle nieuwigheden te zenden. Ik vind zendingen heerlijker dan ooit! Veel dank van te voren en veel liefs van ons allen, ook voor Greet als je haar ziet of schrijft.

Veelhandig geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Op 1 september was Duitsland de oorlog met Polen begonnen, op 3 september hadden Engeland en Frankrijk ieder voor zich Duitsland de oorlog verklaard. Op 4 november was in de memorie van antwoord inzake de begroting van het Ministerie van Buitenlandse Zaken nog eens nadrukkelijk de neutraliteit van Nederland bevestigd.
- 2 Simon Vestdijk.
- 3 Zie br.644 n.11.
- 4 Het tweede hoofdstuk van *Catrijntje Afrika* is niet gepubliceerd. (Zie ook br.644 n.10.)
- 5 Vanaf februari al had Stols geprobeerd duidelijkheid te krijgen over de voortgang van Ursa Minor. Bedoelde brieven van Stols aan M.B.B. Nijkerk zijn niet bewaard. (Med. K. Nijkerk, Amsterdam.)
- 6 *De tweede jeugd*.
- 7 *Albert Verwey en de Idee* van S. Vestdijk, geschreven van augustus tot september 1939, zou in september 1940 bij A.A.M. Stols te Rijswijk verschijnen. Helmut Salden ontwierp het stofomslag.
- 8 In september was bij de Erven F. Bohn te Haarlem de veertigste druk van de *Camera obscura* van Nicolaas Beets verschenen. Deze zgn. 'groote jubileum-uitgave' was ter gelegenheid van de honderdjarige herdenking van de *Camera obscura* gedrukt bij Joh. Enschedé & Zoon en telde ruim 200 illustraties door Jo Spier (1900-1978). In dezelfde maand was ook de negenendertigste druk, de zgn. 'kleine jubileum-uitgave' verschenen.
- 9 In Groot Nederland 37 (1939) 10 (oktober), p. 333-344 publiceerde J.H. Speenhoff *Herinneringen (Kees van Dongen)*. In 1943 zouden Speenhoffs herinneringen door A.A.M. Stols te 's-Gravenhage worden uitgegeven onder de titel *Daar komen de schutters!* Aart van Ewijk maakte de omslagtekening. Voor de uitgave hiervan vroeg Stols voor 5000 exemplaren papier aan.
- 10 Een reactie van A. Roland Holst op de bijdrage van J.H. Speenhoff in de oktober-aflevering van Groot Nederland is niet bewaard gebleven.
- 11 Een reactie van Menno ter Braak op de bijdrage van J.H. Speenhoff in de oktober-aflevering van Groot Nederland is niet bewaard gebleven.
- 12 Een reactie van Bob of J.W. van Kampen op de bijdrage van J.H. Speenhoff in de oktober-aflevering van Groot Nederland is niet bewaard gebleven.
- 13 In Het Vaderland van 8 oktober besprak Menno ter Braak onder de titel *Problemen van Afrika* N.P. van Wyk Louws opstellenbundel *Berigte te velde*.

- 14 Johannes du Plessis (Canis) Scholtz (geb. 1900) was verbonden aan de Universiteit van Kaapstad.
- 15 Niet nader geïdentificeerd.
- 16 Uys Krige.
- 17 *Afrikaanse versameling*.
- 18 Uitgeverij Meulenhoff herdrukte diverse titels van Arthur van Schendel in haar reeks Dietse Letteren, Bibliotheek voor de Dietse Landen Nederland-Vlaanderen-Zuid Afrika. Een uitgave van *Een zwerver verliefd* in deze reeks komt niet voor in de bibliografie opgenomen in de Mededelingen van de Documentatiedienst van het Nederlands Letterkundig Museum. In 1941 zou de combinatie H.A.U.M. v/h Jacques Dusseau en J.H. de Bussy te Kaapstad-Pretoria Van Schendels *Het fregatschip Johanna Maria* uitgeven. In de door Greshoff en H.A. Mulder geredigeerde reeks Nederlandsche Boekerij, uitgegeven bij J.L. van Schaik te Pretoria, zou in 1942 Arthur van Schendels *Een Hollandsch drama* en in 1943 *De waterman* worden gepubliceerd.
- 19 Er is ons geen Zuidafrikaanse uitgave van Ina Boudier-Bakkers *Armoede* bekend.
- 20 Er komt geen Zuidafrikaanse uitgave van Jacques Perk in de bibliografie opgenomen in de Mededelingen van de Documentatiedienst van het Nederlands Letterkundig Museum.
- 21 Zie br.644 n.7.
- 22 Er verscheen zowel een geïllustreerd weekblad *Die Brandwag* in Johannesburg als in Pretoria. Waarschijnlijk werkte Greshoff mee aan dat welke verscheen in Pretoria.
- 23 *Trek* was een veertiendaags, tweetalig tijdschrift, dat onder redactie van Jacques Malan tussen 1940 en 1944 zou verschijnen, als opvolger van de *Independent* (1936-1939). In het blad verschenen artikelen over politiek, economie, kunst en literatuur. Greshoff zou samen met Fred le Roux, die als redacteur aan *Die Huisgenoot* was verbonden, vanaf juni 1941 onder het pseudoniem Kees Konyn de rubriek 'Kanttekenings' verzorgen. (Zie de inleiding op *Die koléperas van Kees Konyn* (ed. J.C. Kannemeyer), Emmerantia 1982, p. 1-10.)

647. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 22 en 23 november 1939

Rijswijk, Z.H. 22-11-1939

Beste Jan,

Je vlieg? brief van 8 October heb ik eergisteren ontvangen; deze is dus 1½ maand onderweg geweest. Of hij toch met een boot gekomen is? Ik vermoed het haast. Trouwens mijn brief van 10 September heeft er ook al bijna een maand over gedaan. Of ik je sindsdien nog geschreven heb weet ik eigenlijk niet meer. Wel zijn er boeken voor je naar De Bussy gegaan.

In ieder geval is er enorm veel gebeurd op allerlei gebied. Voor ons is wel het voornaamste dat we van Maastricht naar Rijswijk zijn verhuisd,¹ gezin en uitgeverij. We zijn daartoe overgegaan toen de spanning hier zóó hevig was dat we dachten dat ieder oogenblik ons land en Maastricht dan in de eerste plaats, in de knel zou komen.² En na veel moeite hebben we boedel + boeken hier gekregen, en hebben een huis gehuurd in Rijswijk, zeer ouderwetsch, maar tamelijk ruim en binnen ons bescheiden budget (want ik baseer me nu op mijn luitenantstractement van fl 295.- per maand!...)

Het huis (van buiten monsterachtig) ligt in een aardig stil straatje, alle huisjes met voortuintjes. Haagscher kan het niet. Beneden hebben we een zéér ruime zitkamer met erker, dan en suite een eetkamer en een serre. Beneden dan nog de keuken. De gang is vrij ruim, wat een genot is voor de uitgeverij. De tuin is nogal groot en

heeft een achter-uitgang. Op de eerste verdieping zijn dan twee groote en een kleine slaapkamer en een badkamer en op de derde mijn kantoor (nogal bekrompen), de boekenzolder, een archief (waar nu mijn bibliotheek op hopen ligt) en een dienstbodenkamer. That's all. Maar we kunnen het er mee doen. Nu wemelt het nog van schilders, behangers en ander volk, je wordt er crazy van, of liever gezegd Greet (die mij zoojuist opbelde) en ik heb haar gezegd er nu eens uit te gaan.

Schreef ik je al dat ik sedert 13 October luitenant-adjutant van den Generaal-Majoor, Hoofd van den Dienst der Interneering ben (Wassenaarscheweg 6)? Het is een prettige baan. Wel ben ik overdag altijd aan kantoor gebonden en heb maar weinig tijd tusschen den middag, maar ik ben de avonden en de weekend vrij, en dat is al heel wat beter dan bij het veldleger.

De kinderen zitten nog in Bussum bij mijn schoonouders maar zullen Zaterdag ook wel hier komen, als de bedden dan opstaan. Wijzelf slapen er al sinds de 18de. Overigens merk ik van de vrienden nog weinig. Eddy heb ik 5 minuten in een café gezien, Menno spreek ik alleen door de telefoon, Hein 's Gravesande eveneens. De eenige die ik 1 × per week spreek is Henri Mayer als ik even spijbel om boekjes te kijken. Arnold Verster spreek ik op de Rotary.³ En dat is voorloopig alles.

Het zal wel wat gezelliger worden als we wat meer rust hebben en eens uit kunnen gaan. Met de tram zijn we maar 10 minuten van het Plein af.

Laten we nu eens over de boeken praten. De volgende week hoop ik klaar te zijn met 2 deelen Ursa, nl. 'Strijd en Vlucht op Papier' van Vestdijk en 'Vizioen en Geboorte' van Hendrik Cramer. Dat zijn dus 9 deelen. Als nu jouw copie⁴ nog komt, zijn we aan de 10. Ik zal ze je sturen. Beide zijn nogal lijvig en ik heb ze maar niet te kostbaar gemaakt. Cramer is nog totaal onbekend en dus bij aanbidding niet verkocht.

Dit najaar heb ik nu verder nog uitgegeven de romans van Otten,⁵ Van de Wal,⁶ J.J. de Maagd⁷ en P. Plantenberg-Marres,⁸ bundels van Achterberg,⁹ Mok¹⁰ en Van Geuns.¹¹ Verder zijn nu verschenen de vertaling van Rilke,¹² het romannetje van Mok¹³ en Poëtisch Appèl.¹⁴ Schrijf me eens of je alles ontvangen hebt.

Van Vestdijk heb ik een zeer geleerd ms ontvangen over Verwey, dat ik zal uitgeven.¹⁵ Zéér lijvig. Dan een zeer goede roman van Van de Wal,¹⁶ een boeiende roman van Mok¹⁷ en nog een groot episch gedicht van Mok dat ik nog niet gelezen heb¹⁸

Ik zal 'Il y a quarante Ans' van M. Saint-Clair eens lezen. Kennen doe ik het niet. Het boek van Giza Ritschl zal nu ook wel spoedig verschijnen. De oude dame wordt 70.¹⁹

Van Bob krijg ik ook taal nog[sic] teeken. De verloven zijn ingetrokken geweest. Ik hoop, als alle narigheid voorbij is, eens gauw naar Amsterdam te kunnen gaan.

Ook moet ik noodig eens naar Maastricht.

De Draak van Annam schijnt onderweg gestorven te zijn. Het zou anders een

prachtige verfraaying van mijn nieuwe uniform met gouden en zilveren ster zijn geweest.²⁰

23-11-39

Gister werd ik onderbroken. Vandaag dus verder!

Ja, het is een gekke geschiedenis: jij verlangt naar Holland en wij zouden juist liever in de buurt van de Zuidpool zitten! Inderdaad, het zal niet gemakkelijk zijn om Europa te verlaten, waaraan men met hart en ziel verbonden is. Maar bedenk dat in ieder geval - tenzij de hééle wereld vergaat, jij en je gezin safe zijn, wat ik van geen enkel land in Europa zeggen kan. Maar wij zijn nu eenmaal Europeanen en kunnen de lucht niet goed missen. Het is nu ook wel erg beroerd dat de post zoo lang onder weg blijft (Jan van Nijlen kloeg er ook over).²¹ Maar anderzijds is het toch ook wel goed de zaak hier eens op een afstand te bekijken. Vergeet niet, dat het in Brussel nu verre van leuk schijnt te zijn,²² veel minder leuk dan in Holland (ja, heusch), waar de cafés tot 1 uur open zijn, waar alle trams en treinen rijden, waar men steeds nieuwe boeken ziet (al worden ze dan slecht verkocht), kortom, waar men, als er geen directe druk is zooals laatst, niet merkt dat er oorlog is... Kom maar niet te gauw terug (hóé slecht we je ook missen kunnen, werkelijk, Jan) want je kunt nooit weten hoe het hier nog eens wordt.

NB Het tijdschrift voor Boekkunst²³ gaat door, en ik wacht met spanning op je typografische mémoires.²⁴ Doe het nu!

Wil ook van Greet mijn hartelijke groeten aan Aty en de jongens doen. En schrijf weer eens gauw.

Geloof me, als steeds
je
Sander

N.B.

Koninginnelaan 10
Rijswijk, Z.H.

Eindnoten:

- 1 Begin november was Stols met zijn gezin en zijn uitgeverij verhuisd naar het adres Koninginnelaan 10 te Rijswijk (ZH).
- 2 Na 16 september hadden de vijandelijkheden tussen Duitsland en Frankrijk zich voornamelijk op het Saargebied geconcentreerd. (Zie ook br.646 n.l.) Op 1 november was de staat van beleg afgekondigd.
- 3 In 1933 was Stols lid geworden van de Rotary te Maastricht. Hij zou pas in 1954 in Den Haag lid van de Rotary worden.
- 4 *Kabinetformaat* . (Zie br.619 n.l.)
- 5 *Drijvend casino* .
- 6 *Jacht op het noodlot* .
- 7 *De biecht van een bezetene* .
- 8 *Ketters aan de poort* .

- 9 *Eiland der ziel* .
- 10 *De rattenvanger* .
- 11 *De ziel der steden* .
- 12 *Koning Bohoesj*.
- 13 *Figuren in het zand* .
- 14 *Poëtisch appèl 1939* was samengesteld door Jan H. de Groot en Maurits Mok. Het was uitgegeven door A.A.M. Stols te Maastricht en in een oplage van 1000 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols.
Op 31 maart hadden Mok en Jan H. de Groot zich per circulaire tot de Nederlandse dichters gewend, met het verzoek om ‘gedichten, welke kunnen worden beschouwd als een getuigenis tegen de politiek-ideologische geestesverwarring, waaraan de beschaving ten onder dreigt te gaan.’ Van Greshoff was het gedicht *Het nummer* uit de reeks *Bruine liedjes* opgenomen.
- 15 *Albert Verwey en de Idee* .
- 16 In maart had Stols Theo J. van der Wals roman *Klaver* geaccepteerd; een tegelijkertijd aangeboden novelle *Menschen in den storm* wilde Stols alleen uitgeven ‘nà de uitgave van Meneer Klaver of hoe die roman definitief heeten zal’, zoals hij in juli aan Van der Wal schreef.
- 17 Stols doelde waarschijnlijk op de opbindpartij die hij van Maurits Moks roman *Badseizoen* in de handel bracht. (Zie br.639 n.3.)
- 18 Waarschijnlijk *Scheppingsdroom* , dat in februari 1940 in een oplage van 500 exemplaren zou verschijnen bij Uitgeversmaatschappij De Tijdstroom te Lochem.
- 19 *Keur uit liefdeverzen* van Giza Ritschl, die op 22 december haar zeventigste verjaardag zou vieren.
- 20 Zie br.642 n.29.
- 21 Op 21 november had Jan van Nijlen aan Stols geschreven: ‘Van Greshoff ontving [+ ik] een brief gedateerd van 4 October en per vliegpost verzonden: hij bereikte me 16 dezer! Een gewone kaart doet er maar 4 weken over. Het is moeilijk in die voorwaarden te corresponderen.’
- 22 Stols doelde op de gespannen situatie in Brussel door de Duitse dreiging. Gegevens over een avondklok e.d. zijn niet achterhaald.
- 23 *Halcyon*.
- 24 Zie br.603 n.5.

648. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 5 december 1939

[Kaapstad] 5 dec. '39

Beste Sander,

Je brief van 30 Oct heb ik heden gekregen, het blijkt daaruit niet of je mijn berich-

ten en zendingen ontvangen hebt! Correspondeeren wordt een moeilijk ding op die manier! Ik ben blij dat het je goed gaat en dat je nu in Den Haag zit. Hier alles wel, maar down over alle gebeurtenissen.

Boeken nog *niet* ontvangen. Ik hoop op de Bloemfontein die hier half Dec aan moet komen.

Je begrijpt hoe benieuwd ik ben en hoe ik ernaar verlang. Ik schrijf je natuurlijk dadelijk mijn indrukken.

Ik schreef je 2 of 3 brieven naar je veldpostadres. Heb je die gekregen? Ook zond ik je een n^o van de Locomotief met een stuk over je Valeryvert.¹

Ik zal zien spoedig kopy te zenden voor U.M.²

Heel veel liefs v ons allen voor Greet mijn resp. aan je schoonouders.

Veel hart. handen

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Zie br.644 n.6.

2 *Kabinetformaat*. (Zie br.619 n.1.)

649. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 11 en 12 december 1939

Rijswijk 11-12-1939

Beste Jan,

Je brief van 20 October, dien ik verleden week ontving, heeft mij veel genoegen gedaan. Na de spannende Novemberdagen is het hier nu weer rustig.¹ En ook de dienst is gemakkelijk. In Rijswijk is nu vrijwel alles in orde (al hebben we nu geen geld om overal linoleum te leggen - maar een mensch kan buiten veel als 't moet) en onze woonkamers zijn ruim en zien er knus uit. Eddy Hoornik was onze eerste bezoeker. Hij is buitengewoon eerlijk en kameraadschappelijk: ik doe met hem heel wat betere ervaringen op dan b.v. met Van der Veen, die me eerst 'Oefeningen' laat uitgeven (natuurlijk onverkoopbaar), daar zeer goede recensies op krijgt en dan naar Leopold holt om z'n romans uit te geven, zonder mij te consulteren.² Dat soort gedrag schijnt tegenover mij mos te worden, doch ik pas voor dergelijke jongelui. Eddy Hoornik had een 'mooi' aanbod van Q.,³ dat een directe aanval op mijn heele poëziefonds beteekende. Hij heeft het om mijnentwille spontaan afgewezen en als belooning laat ik hem nu een serie jonge poëzie redigeeren, 12 cahiers.⁴ Al het overige, ook dat wat hij wenscht te weigeren kan ik altijd nog zelf uitgeven.

12-12-'39

Gisteren werd ik onderbroken door dienst en ik moest daarna weg om Jany in de stad te ontmoeten. Om half 6 arriveerde hij in Riche, waar we zeer gezellig hebben gepraat en een borrel gedronken om daarna met de tram naar Rijswijk te gaan en bij Greet te gaan eten. Jany blijft toch steeds een puike kameraad. Al zie ik hem weinig, hij is iemand waar ik echt contact mee heb. Hij loopt erg weg met Mok en vindt het episch gedicht 'Scheppingsdroom'⁵ waarvan ik het ms. hier heb, erg mooi. Zijn oordeel is mij van veel waarde.

Jany logeerde bij Minnie⁶ die nu een flat heeft aan de Alkemadelaan. Minnie zelf heb ik nog maar 2× even gezien in een café, doch ze was dan telkens geflankeerd van een manspersoon zodat het bij shake-hands bleef.

Greet's ouders gaan 1 Februari ook uit Bussum weg (dat in oorlogstijd geëvacueerd wordt)⁷ en hebben een flat gehuurd aan de Van Kijfhoeklaan. Zoo wordt de familie nog eens compleet.

Wat alveranderingen hier, je kent Holland niet meer terug! Joep en Suzanne Nicolas, van wie wij altijd erg veel gezelligheid gehad hebben, vertrekken Zondag 16 dezer voor goed naar Californië! Joep heeft zijn huis, atelier en glasbranderij verkocht aan zijn ex-chef Weiss.⁸ Met vrouw en kroost gaat hij nu scheep. Ik vind het ongelooflijk triest dat na jou nu ook Joep gaat... Als nu Jany nog eens de beenen neemt, dan is voor mij alle pret eraf. Naar Frankrijk kan ik niet meer reizen. Men geeft n.l. geen passen af. Misschien dat het mij met m'n legioen nog zou gelukken. België is ook een sof. De eenige die ik daar wil zien is Jan van Nijlen. Verder vind ik het hier een benauwd landje als je zoo het gevoel hebt er niet meer uit te kunnen. Je ervaringen met het Holl. Weekblad zijn wel erg bedroevend. Trouwens ik krijg ook nog een bedrag van 30 à 50 gld van hen, die ik onmogelijk kan missen. Aan journalistiek werk kom ik niet meer toe. Al mij vrijen tijd is voor de uitgeverij en voor het tijdschrift Halcyon, waarvan N° 1 in Januari zal verschijnen. Ik hoop van harte dat je me je mémoires typographiques⁹ niet zult onthouden.

Vandaag komen Ursa Minor 8 en 9 aan: Vestdijk¹⁰ en Cramer.¹¹ Ze zijn dus nog mooi voor Kerstmis in den handel.

Ik stuur dus ook direct jouw 3 exemplaren van ieder naar De Bussy. Laat me even weten of je de bundels van Van Geuns¹² en van Achterberg¹³ ontvangen hebt; ik meen dat ze verzonden zijn.

Nu reserveer ik dus Ursa Minor 10 voor jou,¹⁴ en als Bob doorgaat kan hij als N° 11 een Du Perron krijgen.¹⁵ Van Bob krijg ik ook taal nog[sic] teeken, hij reageert nergens op.

Erg blij te hooren dat je weer aan een gedicht werkt 'Paris, ombre et flambeau'.¹⁶ Ik hoop dat je het tot een goed einde zult brengen en dat ik het gauw ter uitgave krijg. Naar ik hoor is er bij Van Kampen nu verschenen: 'Steenen voor Brood'.¹⁷

Heb je vergeten mij op het lijstje der gratis (en liefst *luxé* ex) te zetten?

Verder ben ik erg benieuwd naar 'Catrjntje Afrika' en ik reken er *vast* op dat je de uitgave voor *mij* zult reserveeren.¹⁸

Van Hoornik ga ik de kronieken over jonge dichters die hij in Gr.N. publiceerde, uitgeven onderden titel 'Tafelronde'.¹⁹ Ik denk wel dat er eenige belangstelling voor zal zijn. Dan ga ik nòg een roman van Van der Wal²⁰ uitgeven en een bundeltje van Jany (gedichten).²¹ Het wordt dus weer een heel voorjaarsprogram en ik zal dan ook vast laten aanbieden het biografisch woordenboek der Nederlandsche letterkundigen (met Zuid Afrika en Vlaanderen erbij!) waarin korte biographien en bibliographiën. Samensteller is Dirk de Jong, bibliograaf bij Nijhoff.²² Langzaam maar zeker wil ik een zwenking maken naar het litterair-historische en kunsthistorische boek.

Denk je ook nog wel eens aan de groote bloemlezing uit de Zuid-Afrikaansche Letterkunde in 2 dln (poëzie en proza)?²³ Het moet een standaardwerk worden dat op universiteiten en scholen gebruikt kan worden. Misschien kun je het met een erkend letterkundige van daar samendoen en er een inleiding van een hooge autoriteit in Zuid Afrika voor vragen. Je weet dat we dit plan besproken hebben kort voor je vertrek. Denk er hu eens serieus aan.

Het beroemde gedicht van Jany, dat toen door familiecensoor niet in Gr N kon is nu anoniem verschenen voor enkele vrienden van den dichter, gedrukt door de zorgen van een van zijn makkers in Amsterdam.²⁴ Verder heeft hij een allerkostelijkste correspondentie met Van Deyssel gehad, die hij voor enkele vrienden zal laten cyclostyleeren.²⁵ Jany zal er jou dan ook wel een sturen.

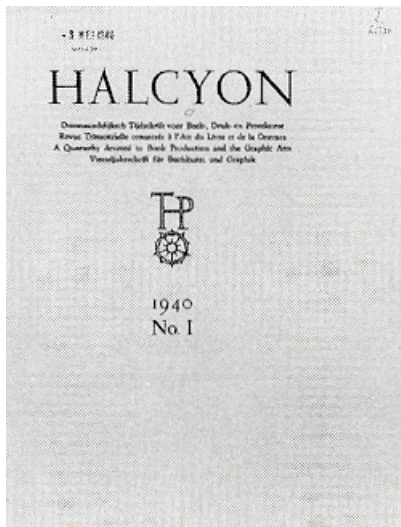
Piet Worm heeft voor het tijdschrift Halcyon een allerliefst omslag geteekend, speelsch en toch streng, enkel de regel Halcyon op voorplat en rug.²⁶ Ik ben zelf erg benieuwd naar het aspect van N° 1. Het moet nog véél leuker worden, nu is het nog wat saai en kleurloos. Schrijf ervoor (ik kan er honorarium voor betalen) desnoods over Negertypografie, als het maar met boek of prent te maken heeft (sigarenzakjes, plaatjes op tabaksverpakking, sinaasappelen, wat je wil). Als het ook maar aardig geïllustreerd kan worden. Maar vooral je typografische mémoires.²⁷ Greet en de kinderen maken het gelukkig goed. De kinderen gaan op een aardige moderne gemeenteschool in Rijswijk, heel wat aardiger dan de school in Maastricht waar sinds mijns moeders jeugd niets aan veranderd was!

Misschien is er met fotowerk van Jan jr voor Halcyon ook wel eens wat te doen.²⁸ Ik betaal hem dan copyright. Het formaat v.h. tijdschrift is 25 × 32½.

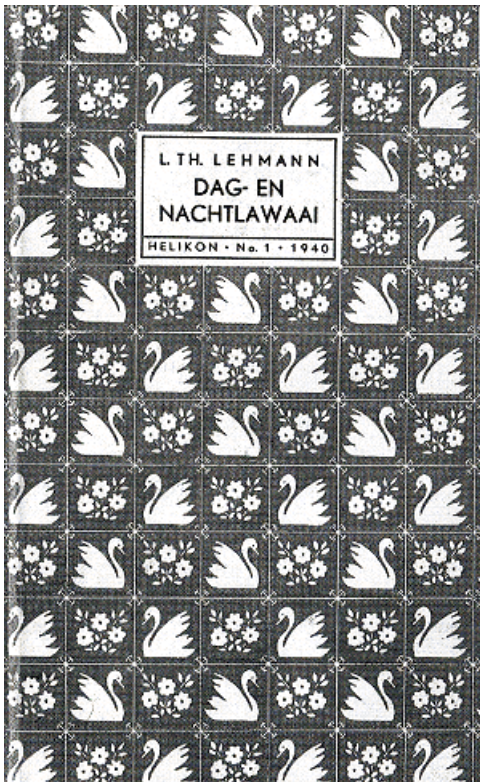
Hartelijke groeten van huis tot huis,

je

Sander

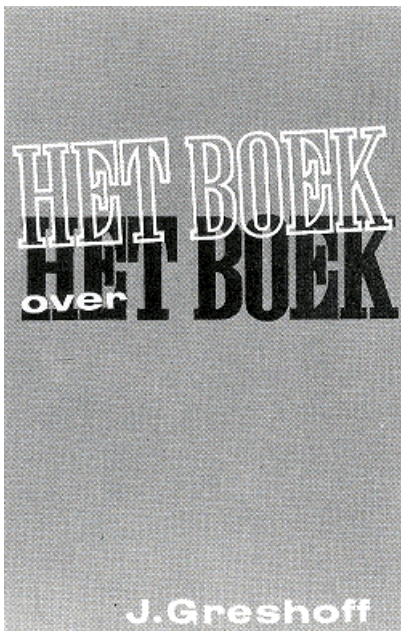
Omslag eerste aflevering van Halcyon, 1940.

Door Piet Worm ontworpen omslag van het eerste deeltje uit de Helikonreeks, maart 1940.

Illustratie door M. van Koolwijk bij *De rattenvanger* door Maurits Mok (1939)

Omslagontwerp door Helmut Salden voor *Het boek over het boek*, (collectie Helmut Salden, Amsterdam). 1940.

Eindnoten:

- 1 Zie br.647 n.2.
- 2 Bij H.P. Leopold's Uitg.-Mij te 's-Gravenhage was in 1939 de tweede, gewijzigde druk van de roman *Geld speelt de groote rol* van Adriaan van der Veen verschenen. De eerste druk was in 1938 bij Ach. van Acker te Brugge verschenen. Er is over deze herdruk geen correspondentie tussen Adriaan van der Veen en Stols bewaard gebleven.
- 3 Op 9 december hadden Stols en Ed. Hoornik een ontmoeting in Rijswijk gehad. Bij die gelegenheid is waarschijnlijk Hoorniks redacteurschap van Helikon besproken. Op 6 december d.a.v. had Hoornik aan Stols geschreven: 'Het ligt in de bedoeling van Querido naast de Salamander-roman-reeks, een serie gedichtenbundels uit te geven, waarvan ik *de algehele leiding* zou krijgen. [...] Hij deed mij een ook uit financieel oogpunt gezien zeer gunstig aanbod, waarop ik hem zeide de zaak in overweging te zullen nemen.'
- 4 Met ingang van januari 1940 zou Helikon niet meer als tijdschrift verschijnen, maar worden omgezet in een boekreeks, waarvoor aanvankelijk de titel Zwanenreeks was bedacht, maar die uiteindelijk de serietitel Helikon, Tijdschrift voor Poëzie zou behouden; ook de jaargangnummering van Helikon werd voortgezet. In theorie werd ook de maandelijkse verschijning gehandhaafd, maar de maand van verschijnen die in de deeltjes gedrukt staat, wijkt in de meeste gevallen af van de werkelijke maand van verschijnen. De reeks zou, met voorbijgaan aan de toenmalige redactrice Jo Landheer die niets bleek af te weten van de voorgenomen omzetting van Helikon, onder redactie staan van Ed. Hoornik. A.A.M. Stols zelf trad weer als uitgever op, nadat Boosten & Stols vanaf 1934 als uitgever van het tijdschrift hadden gefungeerd. De deeltjes in de reeks kregen een uniform omslag van Piet Worm. (Zie ill. p. 438.)
Op 20 december schreef Stols aan Ed. Hoornik: 'Gisteren was ik in Maastricht, waar ik van mijn broer hoorde, dat *Helikon* zal ophouden te bestaan. Ik heb toen van hem het recht verkregen te publiceren, dat de *Zwanenreeks* een voortzetting zal zijn van Helikon, hetgeen makkelijk kan, omdat het een periodieke publicatie wordt. Ik krijg dus de adressen van de abonnees. Deze zullen het recht van voorkeur hebben bij de inteekening op de reeks, tegen voorkeursprijs. Ik geloof dat het een goed ding is te kunnen voortbouwen op iets, dat reeds bestaat. Desnoods kunnen we aankondigen: De Zwanenreeks, waarin opgenomen het tijdschrift voor poëzie "Helikon".' En: 'Voor de goede orde bevestig ik hierbij onze afspraak inzake het redigereen van een reeks poëzie van twaalf nummers door jouw goede zorgen. De reeks zal bestaan uit tien deeltjes poëzie, ieder groot 32-48 bladzijden, bestaande uit werk van één enkelen dichter, alsmede een deel, dubbelnummer, zijnde een bloemlezing uit de jongste Nederlandsche dichtkunst.' Deze bloemlezing zou niet in Helikon-verband verschijnen, maar als *Twee lentes. De beste gedichten uit 'Werk' 1939 en 'Criterium' 1940*, ingeleid door Hoornik, volgens de imprint in 1941 (maar in werkelijkheid in 1943) bij A.A.M. Stols, Uitgever te Rijswijk. (Zie voor een overzicht van de in de reeks verschenen deeltjes Bijlage II, p. 468.)
- 5 Op 20 december zou Stols aan Maurits Mok schrijven: 'Inderdaad heeft A. Roland Holst, die ik verleden week twee maal over je gesproken heb, mij verteld, dat hij Scheppingsdroom heel goed vindt.'
- 6 Niet nader geïdentificeerd.
- 7 De ouders van M.W. Stols-Kroesen woonden in de Willem Bilderdijkstraat te Bussum; in februari 1940 zouden zij verhuizen naar Den Haag. (Zie ook br.645 n.2.)
- 8 De Limburgse glazenier Joep Nicolas emigreerde eind 1939 op aandrang van zijn zwager Aldous Huxley en van de schrijver Hendrik Willem van Loon naar Amerika. In 1929 had Nicolas de Duitse glazenier Max Weiss (1910-1972), die bij de Bayerische Hofkunst Anstalt te München werkzaam was, in dienst genomen; kort daarop was Weiss de schilder Gerard Mesterom opgevolgd als chef van het atelier. Weiss nam Nicolas' huis en de firma Frans Nicolas & Zonen te Roermond voor fl 40.000,- over. (Zie Claire Nicolas White, *Joep Nicolas. Leven en werk*, Venlo 1979, p. 66-67.)
- 9 Zie br.603 n.5.
- 10 *Strijd en vlucht op papier*.
- 11 *Vizioen en geboorte*.
- 12 *De ziel der steden*.
- 13 *Eiland der ziel*.
- 14 Zie br.619 n.1.
- 15 Op 8 januari 1937 had E. du Perron aan Greshoff geschreven: '[...] vanmorgen ben ik zoowaar begonnen aan een novelle in verzen, d.w.z. aan een gedicht in beelden, paragrafen, etc., dat de draai neemt van een novelle. [...] Als het goed wordt stuur ik het je voor *Ursa Minor*. [...] Als het gedrukt wordt, ben ik absoluut gesteld op een aparte blz voor ieder stukje, ook voor de

- losstaande kwatrijnen, zoodat het een boekje wordt van ± 60 blzn.’ (E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.6, Amsterdam 1980, p. 337.) Op 12 december 1939 had Du Perron aan Stols geschreven: ‘Neen, die herdruk van mijn gedichten, daar moet je nog wat op wachten. Eerst moet ik het lange gedicht afmaken waar ik nu mee bezig ben: *De Grijze Dashond*. Is dat klaar, dan wou ik daarvan een aparte editie laten maken, zooniet in “Ursa Minor”, dan elders, bijv. in een uitgave als *Een Winter aan Zee*.’ (*Brieven*, dl.8, Amsterdam 1984, p. 371.) *De grijze dashond* zou worden gepubliceerd in Groot Nederland 38 (1940) 8 (augustus), p. 661-671, en in maart 1941 afzonderlijk verschijnen als Helikon-uitgave.
- 16 Zie br.644 n.8.
 - 17 *Steenen voor brood* was in het najaar verschenen. De eerste 10 exemplaren waren gedrukt op Oud-Hollands papier van Van Gelder Zonen.
 - 18 Het eerste hoofdstuk van *Catrijntje Afrika* zou in november 1944 clandestien worden uitgegeven door Huib van Krimpen. De tekst is niet door Greshoff voltooid. (Zie ook br.644 n.10 en br.646 n.4.)
 - 19 *Tafelronde. Studies over jonge dichters* van Ed. Hoornik zou in augustus 1940 bij A.A.M. Stols te Rijswijk verschijnen. Het omslag werd ontworpen door Helmut Salden. In *Tafelronde* was een deel van de poëziekronieken van Hoornik uit Groot Nederland gebundeld.
 - 20 Zie br.647 n.16.
 - 21 In december 1940 zou als twaalfde uitgave van De Halcyon Pers te Maastricht *Onderweg* van A. Roland Holst verschijnen. De bundel werd bij Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 40 exemplaren. Tegelijkertijd verscheen een handelsuitgave met als imprint A.A.M. Stols te Rijswijk.
 - 22 Zie br.625 n.5 en n.6.
 - 23 Van het plan een bloemlezing te maken uit de Zuidafrikaanse letterkunde is niets naders bekend. In zijn brief van 4 november (br.646) had Greshoff verlekkerd gesproken over de grote aantallen die er van Uys Kriges bloemlezing *Afrikaanse versameling* ten behoeve van het onderwijs werden verkocht.
 - 24 *Voor West-Europa* zou in 1943 bij C.A.J. van Dishoeck te Bussum verschijnen. Het gedicht was in maart-april in Ascona geschreven en was door A. Roland Holst ter publikatie in Groot Nederland aangeboden. De assurantiefirma van de familie van Holst onderhield nauwe banden met Duitsland en verzette zich om die reden tegen publikatie van het gedicht dat hun belangen zou kunnen schaden. (Zie Jan van der Vegt, *Adriaan Roland Holst. Een beknopte biografie*, Baarn 1988, p. 59-60.) In de bibliografie die A. Bornkamp, toendertijd werkzaam op de uitgeverij van Stols, omstreeks 1942 van het werk van Holst vervaardigde, wordt vermeld dat het gedicht onder de titel *West-Europa* in 1939 door Holst in eigen beheer werd uitgegeven. Deze uitgave wordt niet vermeld in de bibliografie van Holst opgenomen in de Mededelingen van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum. (Vgl. A. Bornkamp, *Bibliografie van de werken van A. Roland Holst*, S.l. 1942, p. 10.)
 - 25 Een afzonderlijke uitgave van A. Roland Holsts correspondentie met Lodewijk van Deyssel is niet achterhaald. Deze briefwisseling zou gepubliceerd worden door Harry G.M. Prick, *Twee bezielden: A. Roland Holst en Lodewijk van Deyssel*, in *Maatstaf* 21 (1972-1973) 12 (april), p. 785-814.
 - 25 [Errata] In het najaar had A. Roland Holst een korte briefwisseling gevoerd met Lodewijk van Deyssel over een geweigerde bijdrage van Holsts hand voor een in oktober ter gelegenheid van Van Deyssels vijfenzeventigste verjaardag te verschijnen aflevering van het tijdschrift *De Nieuwe Gids*. Deze briefwisseling is door W.Gs. Hellings en G.H. 's-Gravesande onder de titel *Zwaar weer op til* gepubliceerd in *Maatstaf* 6 (1958-1959) 1 (april 1958), p. 2-12.
 - 26 Zie ill. p. 438.
 - 27 Zie br.603 n.5.
 - 28 Van Jan Greshoff Jr. noch van enige andere fotograaf zijn ooit foto's in Halcyon afgedrukt.

650. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 december 1939

[Kaapstad] Oudejaar '39

Beste Sander,

Bij de boekhandel hier zag ik je nieuwe uitgaven, welke er goed uitzien. Mijn exemplaren zullen wel komen met de boot welke hier ongeveer 1[:0 J]anuari aankomt. Ik ben er zéér benieuwd naar. Door de verhuizing en de abnormale toestanden, heb je vergeten mij een geb ex van Geboorte-Mattheus te laten zenden.¹ Nu moet ik je nòg iets verzoeken en wel met *drang*! Herinner je je die dikke en joviale oplichter Van Look in Brussel??² Die heeft mij mij[*lees*: mijn] Van Halsbeke,³ godbetert een luxe-ex; afhandig gemaakt en ik heb het boekje telkens zoo bitter nodig! Wil jij mij, niet per De Bussy, doch per post, als drukwerk een ex laten zenden, desnoods een vuil en onleverbaar ex.!!!

In één van mijn vorige brieven vroeg ik je ook nog om iets. Wie zooveel durft vragen, moet toch ook zoo nu en dan, en hoe bescheiden ook, iets kunnen aanbieden. Ik heb Van Kampen gevraagd je een geb; *luxe* ex van Steenen voor Brood dat er aardig uitziet, te doen toekomen. Ik hoop dat je het bij ontvangst van deze missieve reeds in je bezit hebt.

Ik ben bezig de text voor Ursa Minor nummer tien klaar te maken.⁴ Mag ik je eraan herinneren, dat ik altijd mijn derde ex van Van Hattum⁵ nog hebben moet met inschrift des dichters. Wil je ook zorgen voor een ex met inschr van Vestdijk⁶ en Cramer.⁷ Dus van ieder twee gewone exx en één met inscriptie.

Ja, beste Sander, als je het rustig en redelijk bekijkt, zou ik héél blij moeten zijn hiet te zitten, verwèg van krigsgevaar; maar het gekke is, dat het heimwee geen rekening met redelijke en rustige argumenten houdt! Natuurlijk leef ik hier bij jullie vergeleken als god in Frankrijk en dan nog in de achttiende eeuw! En toch is het mij onmogelijk dit met mijn hart te waardeeren, ook al begrijpt mijn verstand het. Aty somt een lange lijst van voordeelen van ons verblijf hier op en ik moet dan toegeven, dat ze groot gelijk heeft; doch desniettemin vind ik het hier niet prettig, omdat ik mij er in weerwil van alle voordeelen aan het verblijf verbonden, niet *thuis* gevoel.

Oorlog bestaat hier niet. Niemand trekt er zich iets van aan en er wordt werkelijk, in welk gezelschap ik nu ook kom, *nooit* over gepraat, laat staan over geurmd. De omgang met N.P. van Wijk Louw blijft een groot genoegen. Deze week komt Uys Krige voor een maand of vier naar Kaapstad. We stellen ons daar veel van voor, want ieder hier dweept met Uys!

*Wil je mij eens p.o. opgeven op welke voorwaarden je die novelle van Kees in het Fransch zou willen uitgeven;*⁸ *Vraag de Fransche text dadelijk even aan Fred Batten,*⁹ *125 Sportlaan 's Gravenhage. Uitvoering als Het Licht achter Golgotha door Louis de Bourbon.*¹⁰

Heb je In Aanbouw bestudeerd?¹¹ Houd een oogje op Anna Blaman,¹² op Lehmann¹³ en op Kloppers.¹⁴ Zou er belangstelling bestaan voor een bundel opstellen van D.A. de Graaff??¹⁵

Ik zal je dezer dagen de beste bundel poëzie sturen in ZA verschenen. De Halve Kring door N.P. van Wijk Louw¹⁶ Typografisch zwak, maar voor hier iets héél bijzonders, omdat de kunst van drukker en uitgever hier nog op een peil staan van voor de eerste Witte Mier.¹⁷ Maar, wat ten slotte het voornaamste is, er staan prachtige verzen in. Ook zijn twee prozaboekjes zijn belangrijk, die zal ik je ook laten zenden.¹⁸

Gaat er nog weleens een ex van mijn Poëtix werken de deur uit of zijn dezelve dood als een pier???? Ik zal iets voor je typografische tijdschrift maken.¹⁹

Antwoord vooral op alle punten!!!!

Stuur Halsbeke!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!

*Ritschl*²⁰

Heel véél liefs voor gade en kroost, veelhandig geheel je
Jan

Wanneer word je kaptijn???

N.P. *Van Wijk* in v W L.[ouw] is een *voornaam* - zijn vader heet (notaris en schatrijk) *Bismarck von Moltke* Louw! zoo heet ook een van zijn broers! De jonge broer. (ook verdienstelijk dichter)] (doctorandus van Donkersloot[?]) heet W.E.G. = Gladstone! Louw wordt ook *altijd* Gladstone *genoemd*!!²¹

net als Jan *du Plessis* Scholz = du P. *voornaam*

Uys Krige = Uys *voornaam*

men neemt de naam van een familielid (of de moeder) als *voornaam* aan. vWijk is de naam van Louws grootvader.

Stel je vooral in verbinding met mr. Ar.vRantwijk

108 Vondelstr. s Gr tel 33.34.89

1° kan hij je als waarn. secretaris v G.N.²² wel eens waardevolle tips geven

2° zijn het alleraardigste mensen om als 'kennisjes' te hebben. Nike²³ (Aty's nichtje) is *allerliefst*. best een vriendinnetje v Greet bel hem spoedig eens op.

Spoedig krijg je een langer brief

De post gaat veel beter Ik ontving brieven 12 dec verz per avion op 28 dec = dat is *mooi*. Schrijf dus *po* Ik antw weer *p.o.*

Eindnoten:

1 *Geboorte. Gevolgd door Mattheus en andere gedichten* van Ed. Hoornik.

2 Mogelijk de uitgever-drukker J. van Looek, die in 1932 de ter gelegenheid van Franz Hellens' vijftigste verjaardag gehouden toespraken als plaquette wilde uitgeven. (Zie br.196 n.4.) Van Looek was directeur van de Éditions les Ecrits op de place Sainte Gudule te Brussel. Deze

uitgeverij zou in 1945 worden overgenomen door de firma York & Co in de rue Royale te Brussel, die de imprint La Sixaine voor haar uitgaven gebruikte. Nadere gegevens over Van Loock zijn niet bekend.

- 3 *L'art typographique dans les Pays-Bas depuis 1892*.
- 4 Zie br.619 n.1.
- 5 Jac. van Hattum schreef in Greshoffs exemplaar van *Bilzenkruid* het achttienregelige gedicht *Paas '40* als opdracht. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.586/vii en prijscat. Antiquariaat Schuhmacher (Amsterdam) nr.220 (november 1989), nr.225/7.)
- 6 S. Vestdijk schreef op 18 maart 1940 in Greshoffs exemplaar van *Strijd en vlucht op papier* als opdracht: 'Voor Jan Greshoff ter opfleuring in ballingschap'. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981 nr.586/viii en prijscat. Antiquariaat Schuhmacher (Amsterdam) nr.220 (november 1989), nr.225/8.)
- 7 Vanwege zijn verblijf in het buitenland slaagde Stols er niet in Hendrik Cramer een opdracht in Greshoffs exemplaar van *Vizioen en geboorte* te laten schrijven. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.586 en prijscat. Antiquariaat Schuhmacher (Amsterdam) nr.220 (november 1989), nr.225; zie ook br.656 n.12.)
- 8 In Werk 1 (1939) 12 (december), p. 31-64 was de novelle *De nutteloze komedie* van Kees Greshoff gepubliceerd. De novelle was uit het Frans vertaald door F.E.A. Batten, blijkens een handgeschreven aantekening in de overdruk uit diens bibliotheek. (Coll. S.A.J. van Faassen.) Er is van deze novelle geen afzonderlijke uitgave verschenen. In het archief van Stols is een van Batten afkomstig typescript met de titel *La comédie inutile* bewaard gebleven. Het typescript draagt als datering: 'Bruxelles, Février 1937'. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Kees Greshoff.)
- 9 Frederik Eduard Anton Batten (1910-1979), een jongere vriend van E. du Perron, die verkeerde in de kringen van de jongeren rond het tijdschrift Werk.
- 10 De roman *Het licht achter Golgotha* van Louis de Bourbon was in 1934 door Stols gepubliceerd. De roman was geïllustreerd door Charles Eyck. Het boek was gezet uit de Lutetia, had een formaat van 13 × 20 cm en was gebrocheerd met flappen.
- 11 De door K. Lekkerkerker samengestelde bloemlezing *In aanbouw. Letterkundig werk van jongeren* was verschenen bij H.P. Leopold's Uitg.-Mij te Den Haag. Het doel van deze bloemlezing was blijkens de verantwoording 'een zoo levendig en representatief mogelijk beeld te geven van de huidige letterkundige werkzaamheid der jonge schrijvers in Nederland en Vlaanderen - voornamelijk van hen, die in het laatste decennium debuteerden.
- 12 Van Anna Blaman waren in *In aanbouw* het verhaal *Singeldrama* en de gedichten *Joueuse à la harpe*, *Regen*, *Stadsrand*, *Flirtation* en *De zeeman* opgenomen. Anna Blaman (ps. van Johanna Petronella Vrugt, 1905-1960) was in de april-aflevering van Werk gedebuteerd. In 1937 had Stols geweigerd haar poëzie uit geven. Er verscheen geen uitgave van haar bij Stols.
- 13 Van L. Th. Lehmann waren in *In aanbouw* de gedichten *Louisiana*, *Polder bij avond*, *Voor de spiegel*, *Regen*, *Laatste waanhoop*, *Slottuin te Kopenhagen*, *Uittocht uit Odense* en *Pygmalion* opgenomen. Louis Theodorus Lehmann (geb. 1920) was in de januari-aflevering van Werk gedebuteerd. Zijn eerste bundel, *Subjectieve reportage* verscheen in januari 1940 als cahier van De Vrije Bladen. Zijn tweede bundel, *Dag- en nachtlawaai*, zou in maart 1940 als eerste deeltje in de reeks Helikon verschijnen; in deze reeks verscheen verder nog in september 1941 de bundel *Schrijflings op den horizon*.
- 14 Van A.G. Kloppers waren in *In aanbouw* de gedichten *Verzwegen nachtbraak* en *Karavaan* opgenomen. Anton George Kloppers (1919-1974) was in de februari-aflevering van Werk gedebuteerd. Er verscheen van zijn hand geen uitgave bij Stols.
- 15 Van D.A. de Graaf was in *In aanbouw* het essay *Fantasie en logica* opgenomen. Daniel A. de Graaff (1906-1981) had onder meer in De Gemeenschap, Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift en Groot Nederland gepubliceerd. In 1938 was als cahier van De Vrije Bladen zijn opstel *De hedendaagsche jeugd* gepubliceerd. Er verscheen van zijn hand geen uitgave bij Stols.
- 16 *Die halwe kring* van N.P. van Wyk Louw was in 1937 voor de Vereniging vir die Vrye Boek door de Nasionale Pers te Kaapstad uitgegeven.
- 17 De eerste reeks van De Witte Mier, die verscheen van mei 1912 tot en met november 1913, was gedrukt bij G.W. van der Wiel en Co te Arnhem.

- 18 Waarschijnlijk doelde Greshoff op N.P. van Wyk Louws *Berigte te velde. Opstelle oor die idee van 'n Afrikaanse nasionale letterkunde en Lojale verset: kritiese gedagtes oor ons Afrikaanse kultuurstrewe en ons literêre beweging* die beide in 1939 waren verschenen bij resp. J.L. van Schaik te Pretoria en Nasionale Pers te Kaapstad.
- 19 Zie br.603 n.5.
- 20 *Keur uit liefdeverzen.*
- 21 William Edward Gladstone Louw (geb. 1913).
- 22 Vanaf februari 1940 zou Arthur van Rantwijk waarnemend redacteur-secretaris van Groot Nederland zijn.
- 23 Wiesje (Nike) van Rantwijk-Pietersen (1908-1988) was een nichtje van Aty Brunt.

651. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 januari 1940

[Kaapstad] 23 January '40

Beste Sander,

Je allergezelligste brief van 11 Dec. '39 bereikte mij eerst heden, een half uur geleden. Ik zal beginnen met je punt voor punt te beantwoorden. Ik ben zeer blij, dat je zulke goede ervaringen met Hoornik hebt. Ik mocht hem altijd, maar er werd nogal bedenkelijk over hem gesproken. Ik vind het altijd prettig als zulke praatjes door de feiten gelogenstraft worden. Hij heeft natuurlijk, gezien zijn snelle succes, veel benijders. Ik ben zéér benieuwd naar de poëtische schriften.¹ Hij vroeg er mij een text voor.² Maar a. heb ik niets gereed en b. geef ik het dan véél liever gewóón bij jou uit in een boekje uniform aan Ikaros. Zoodra ik genoeg klaar heb, daar kun je op rekenen, zend ik het je toe. Er verschijnt één gedicht van mij in het Feb. no. van GN³ en aan een ander, grooter wordt gewerkt.⁴ De kopij voor UM no. 10 is gereed en wordt op dit oogenblik door Aty overgetikt. Titel: *Drie is Compagnie*, inhoud een kleine inleiding en dan drie opstellen, mijn bèste, I Letterkunde in Parijs; II Schilderkunst in Venetië; III Tooneel in Brussel.⁵ Bandje *donker bordeaux*, mijn handtekeningstempel heb je. *Liefst een beetje joyeuzer papier dan Van Hattum!!!!*⁶ Van je boeken heb ik nog niets ontvangen, aangezien de verbindingen stilstaan. Te Vlissingen ligt de Heemskerk⁷ met 32 kisten boeken voor De Bussy, van dewelke er menig voor mij bestemd is; maar wat heb ik aan boeken in Vlissingen! Juist naar die twee nieuwe Ursa⁸ zit ik zoo te snakken! Ook kreeg ik *nooit* het beloofde geb. ex. van Geboorte.⁹ Stuur mij *Tafelronde* geb. *goed verpakt* per post direct na verschijnen. Wat is dat voor text die Eddy eventueel voor UM beschikbaar heeft???¹⁰ Je weet dat ZEd soms met het bèste, maar soms ook met iets wonderlijks komt aandrigen. Dus eerst zien! Van je romans heb ik er nog niet één gekregen, allemaal de schuld van de slechte verbindingen. Je begrijpt *hoe* ik naar dat bundeltje van Jany¹¹ verlang. Ja, hij is van alle vrienden de gaafste, de rijkste, de beminlijkste. Elke bijeenkomst met Jany is een waar genot. Ik heb al geruimen tijd geleden aan Bob van Kampen gevraagd je een geb. luxe ex van Steenen voor Brood te zenden en je zult het dan ook wel ontvangen hebben voor deze brief bij je binnenloopt. Het is het éénige geschonken luxe-ex. en jij bent de eenige wien dat toekomt, van wege je onverwoestbare liefde voor mooie boeken en voor al wat je voor mij gedaan hebt. Aan Jany's oordeel in zake poëzie hecht ik zéér. Hij heeft ook mij al meermalen enthousiast over Mok gesproken;¹² maar ik geloof stellig dat hij méér dichter dan romancier is! Stuur je me vooral *Halcyon* *goed verpakt* per post, anders duurt het maanden!! Een gewone brief of zending doet er een vier tot zes weken over. Mijn kopij voor UM-10 zend ik aangetekend per vliegpost. Wil je het werkje dan *dadelijk* laten zetten en de proeven toezenden aan M. Esser, 45 Oudkerkhof *Utrecht*; en wil je zèlf

met een dubbele bril en een vrome aandacht de revisie verbeteren. Nu wat die bloemlezing betreft.¹³ Ik heb die zaak duchtig onderzocht, daar ik er natuurlijk ook graag wat aan zou verdienen. Maar ten eerste is het een gok of een boek voor de scholen wordt vóórgeschreven of niet. Zoo ja dan ben je binnen, zoo neen, dan is het fataal een strop. Ten tweede zijn er al héél veel bloemlezingen. Ten derde zijn de uitgevers juist daardoor zééééér lastig geworden: zij geven geen toestemming of tegen belachelijke voorwaarden. Ik geloof dus niet dat zulk een uitgave aan te bevelen is. Iets anders is, dat Uys (die hier veel komt: een charmante jongen) een geheel nieuwe, verbeterde, uitgebreide druk van zijn uitverkochte ZA bloeml. wil maken*.¹⁴ Uys, een neefje van de eerste minister,¹⁵ heeft nu een regeeringsbaantje en mateloos veel relaties hier. Dat zou iets zijn. Van Hanendekker¹⁶ of opvolger heeft hij nooit eenige afrekening gehad. Als je dit wilt kun je een *uitgesteld* telegram aan mij zenden, dat is héél goedkoop, met Uys accoord honorarium X pond; dan zal ik wel verder met hem onderhandelen en afspreken. De voorrede van D. Coster¹⁷ was een misgreep, daar heeft iedereen zich hier blauw aan geërgerd. Van het Holl. Weekblad nog steeds geen nieuws. We zitten hier rustig maar toch niet zonder zorgen, want ik kan nog niet de helft van het minimum benodigde verdienen, zoodat we inteeren, hetgeen immer een naar gevoel is. Vergeet niet een nauwkeurige staat van onze zaken per 1 Jan. '40 op te maken. Hon over de verkochte exx. sedert de laatste afrekening, al weer geruimen tijd geleden, eenerzijds en wat ik je schuldig ben voor geleverde exx met de gebruikelijke auteurskorting anderzijds. Allen[*lees*: Alleen] maar om te weten waar we aan toe zijn en hoe we staan. Zoodra ik wat van mijn loopende stukken af heb, ga ik voor Halcyon schrijven.

Wat een ellendig denkbeeld dat daar nu in Vlissingen Giza Ritschl¹⁸ en Agtergerg¹⁹ en Mok's Rattenvanger en de hemel wat al niet meer voor heerlijkheden opgeslagen liggen en wij hier versmachten en hunkeren naar nieuwe boeken!! Stuur mij nog een Cramer²⁰ en Vstdijk²¹ UM *extra deugdelijk verpakt* per post!!!! Wat zou ik graag een weekeind of als men hier, beter, zegt een naweek, in Rijswijk komen logeeren. We zitten midden in de zomer. Heerlijk weer, warm, maar minder warm dan Juan-les-Pins in Julij, doodrustig. Maar toch heb ik er geen vrede mede en het heimwee is nog steeds even sterk. Ook Kees lijdt daaraan. Aty en Jan schikken zich. Schrijf vooral spoedig. Brieven zijn spijs voor de ziel. We léven enkel op brieven. *Alles* interesseert ons!!!

Héél véél liefs voor gade en kroost van ons allen, een stevige hand van geheel je Jan

Eindnoten:

1 Helikon.

2 Op 12 december 1939 had Ed. Hoornik aan Greshoff meegedeeld dat hij redacteur van Helikon, of zoals hij het nog noemde De Zwanen-serie, zou worden. In een post-scriptum schreef hij: 'Stols vraagt mij U te willen verzoeken medewerking te verleen aan bovengenoemde Zwanenserie. Ik zou het natuurlijk ongemeen prettig vinden, indien daarin ook een bundel van Uw hand verscheen.'

* maar *niet* met Salm²² of wie ook, alleen met een bekende uitgever dus bv. AAMStols

- 3 In de februari-aflevering van Groot Nederland zou geen gedicht van Greshoff verschijnen. In Groot Nederland 38 (1940) 1 (januari), p. 1 verscheen het gedicht *Heimwee* ('Het voorjaar was wat schuw en wispelturig').
- 4 Na het gedicht *Heimwee* (zie n.3) zouden er geen gedichten van Greshoff meer in Groot Nederland verschijnen.
Greshoffs dagboek uit begin 1940 geeft geen enkele aanwijzing over de gedichten waaraan hij in deze periode werkte. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1, Dagboek 1940.)
Vanaf de zesde, eerste naoorlogse druk zou Greshoffs *Gedichten* een afdeling *Sparsa* met gedichten uit de periode 1937-1947, waaronder *Heimwee*, bevatten.
- 5 *Drie is compagnie* is nooit in die vorm verschenen. Welke opstellen Greshoff in *Letterkunde in Parijs*, *Schilderkunst in Venetië* en *Tooneel in Brussel* wilde samenvoegen, is niet achterhaald. *Letterkunde in Parijs* zou wellicht een selectie bevatten uit de artikelen die in de rubriek 'Letterkundig Leven in Frankrijk' of 'Fransche Letteren' rond 1930 in Den Gulden Winckel waren verschenen. Mogelijk ook wilde Greshoff onder de noemer *Schilderkunst in Venetië* zijn essay *Vierduizend schilderijen* opnemen; dit essay was gewijd aan de negentiende biënnale van Venetië en was gepubliceerd in Groot Nederland 32 (1934) 12 (december), p. 558-575.
Op 21 januari noteerde Greshoff in zijn dagboek: 'Ik heb thans het tiende deeltje in de reeks Ursa Minor gereed. De titel luidt "Drie is Compagnie". Wanneer ik de kopij nog eens rustig doorgelezen heb, zal ik hem aan Stols zenden. Ik heb ook vrijwel klaar een andere bundel, groter, *Rariteiten*, welke ik aan Boucher denk aan te bieden.' Greshoff werkte dus gelijktijdig aan *Drie is compagnie* en *Rariteiten*. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1, Dagboek 1940.) Later zou Greshoff zijn bijdrage aan Ursa Minor wijzigen in *Kabinetformaat*, dat geen opstellen, maar een 'portret' zou bevatten. (Zie br.653 n.1.) Het is niet ondenkbaar dat de bundel *Rariteiten*, die in 1942 bij de Fakkel-Reeks te Batavia zou verschijnen, geheel of gedeeltelijk overeenkomt met *Kabinetformaat*, want *Rariteiten* zou stukken bevatten, die men onder de noemer portretten kan rangschikken.
- 6 Zie br.639 n.5. voor het voor *Bilzenkruid* gebruikte papier.
- 7 De NV Verenigde Nederlandsche Scheepvaartmij onderhield met het in 1921 gebouwde ss Heemskerk een vrachtverbinding met Zuid-Afrika.
- 8 *Strijd en vlucht op papier* van S. Vestdijk en *Vizioen en geboorte* van Hendrik Cramer.
- 9 *Geboorte. Gevolgd door Mattheus en andere gedichten*.
- 10 Zie br.649 n.15.
- 11 *Onderweg*.
- 12 Zie br.649 n.5.
- 13 Zie br.649 n.23.
- 22 W.L. Salm & Co te Amsterdam, die het deel van Stols' fonds dat aan R.W. Haentjens Dekker was toebedeeld, had overgenomen.
- 14 Van *Afrikaanse versameling* is geen heruitgave verschenen.
- 15 Jan Christiaan Smuts (1870-1950) was gehuwd met Sybilla Margaretha Krige. Smuts was vanaf 1939 premier en tevens minister van buitenlandse zaken en minister van oorlog van Zuid-Afrika.
- 16 R.W. Haentjens Dekker.
- 17 In *Afrikaanse versameling* van Uys Krige was een voorrede door Dirk Coster opgenomen. De criticus Dirk Coster (1887-1956) was redacteur van het tijdschrift De Stem.
- 18 *Keur uit liefdeverzen*.
- 19 *Eiland der ziel* van Gerrit Achterberg.
- 20 *Vizioen en geboorte*.
- 21 *Strijd en vlucht op papier*.

652. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 6 februari 1940

Rijswijk, 6-2-1940

Beste Jan,

Een periode van lusteloosheid en overbelasting met werk is er de oorzaak van dat ik je brieven van 5 dec. en oudejaar 1939 eerst vandaag beantwoord. Ik heb zooveel beslommeringen aan m'n hoofd dat ik er wel eens over dacht de uitgeverij stop te zetten en alleen aan het militaire leven te doen, en, als dat ooit afloopt, ergens een baantje zien te krijgen. Maar ik ben nu door het ergste van de depressie heen en ik werk alweer aan de voorjaarsuitgaven. Deze zijn: *Vestdijk*, Albert Verwey en de Idee; *Hoornik*, Tafelronde (de poëziekroniekken uit Gr.N.) en *du Perron*, Documenten over Multatuli.¹ Alle drie verschijnen met mooie omslagen van Salden,² wiens werk enorm vooruit is gegaan. Verder heb ik *Helikon* weer overgenomen van B&S,³ en vergroot: tot 10 nrs van 48 blz, formaat als de laatste dichtbundels (*Hoornik*,⁴ *Mok*,⁵ *Binnendijk*)⁶ en in een kleurig cartonnen bandje.⁷ Abt. fl 12.50, losse nrs 1.90. *Alle* gratis ab^t zijn afgeschaft behoudens enkele pers-exx. N° 1 (Lehmann)⁸ is klaar maar nog niet verschenen. Wat ik dit najaar zal doen zal afhangen van een heeleboel dingen.

Ik heb, behalve je brieven als zendingen alleen krantenknipsel Teste⁹ ontvangen, dus nog *niet* de bundel van v. Wijk Louw.¹⁰ Heb jij inmiddels de boeken gekregen die ik je zond (alle najaarsuitgaven)? Bericht mij dit even. Alles is verzonden per De Bussy. *Hoornik*-Mattheus, v. *Halsbeke*,¹¹ *Ritschl*,¹² *Helikon I* zend ik deze week aan je af.

Verder mijn hartelijken dank voor het luxe-ex van *Steenen voor Brood* hetwelk ik terstond met veel smaak genoten heb. Aan *Vestdijk*¹³ (en Cramer,¹⁴ als hij te bereiken is) zal ik vragen je 1 ex met opdracht te sturen.

Van het tijdschrift *Halcyon* (dat ontzettend veel tijd vergt) is N° 1 nu bijna klaar. Mag ik je als abonné noteren (fl 17.50)? Dat maken we wel weer goed met honor. van een bijdrage *waarop ik nu heel sterk hoop*.

Sedert 2 dagen dooit het na meer dan een maand van de afschuwelijkste, alles remmende vorst. Het was gewoon niet warm te stoken en voor het verkeer met de vrienden was dat alles fnuikend. Ter Braak en 's Gravesande zie ik een enkele keer op het Vaderland. Ook Van der Veen, die binnenkort naar Amerika hoopt te vertrekken, o.a. met aanbevelingsbrieven van mij op zak.¹⁵

Eddy is nogal eens ziek en verder zie ik hier niemand (bovengenoemden zoo ééns in de maand). Ik heb het dan ook verre van gezellig in den Haag. In Maastricht mocht ik dan geen intellectueele omgang hebben: er waren althans de schilders en de borrelvriendjes. Hier in Dienst zit ik alleen met de generaal (we hebben nu bureel in de Parkstraat); op de Witte¹⁶ zwalk ik eenzaam rond. En 's avonds thuis moet ik weer in de uitgeverij duiken.

Enfin, met het voorjaar zal er wel veel veranderen, ten goede of ten kwade. We zitten net midden in de ‘sensatie’ van het aftreden van Generaal Reynders als

Opperbevelhebber.¹⁷ Wat de toekomst ons op oorlogsgebied brengen zal??

Buiten al dat werk heb ik een opdracht om een gedenkboek v.e. Verzeerings Mij te verzorgen.¹⁸ De heeren zijn vervloekt lastig.

Uit Frankrijk krijg ik geregeld berichten, en goede, van mijn vrienden. Tannery is deze zomer overleden toen ik in Monte Carlo was.¹⁹ Mijn Engelsche vrienden laten niets van zich hooren, ook John Buckland Wright niet, die nu in Londen zit. Verder ben ik in drukke correspondentie met Ary Delen die een artikel voor me schrijft over Rubens als boekillustrator.²⁰ Paula is in Parijs getrouwd met een medicus. Zelf heeft ze een baan bij het Ministère des Aff.[aires] Etr.[angères] en spreekt in het Nederlandsch voor de radio Poste Parisien.²¹

Ik was erg blij met je gedicht in Gr.N. van Januari²² en Catrijntje Afrika. *Stuur je vooral gauw de volledige copie hiervan voor de boekuitgave?* En schrijf dan omgaand over uitvoering en honorarium. We zouden er, als Uit Zelfbehoud van Jany eerst een Halcyon-Uitgave en daarna een gewone uitgave van kunnen maken.²³ Accoord? De Fransche tekst van Kees²⁴ zal ik aan Batten vragen en je er over schrijven.

Maar de uitvoering als De Bourbon-Golgotha²⁵ verfoei ik. Wil je de typografie aan mij overlaten?

Van je Gedichten gaat zoo nu en dan nog weg. Ik zal je volgende maand de opstelling en afrekening 1939 sturen. Greet zal aan Aty schrijven.

Met hartelijke groeten voor jullie allen van

je

Sander

Eindnoten:

- 1 *De bewijzen uit het pak van Sjaalman. Nieuwe documenten betreffende de Havelaarzaak en Lebak* van E. du Perron zou in juli bij A.A.M. Stols te Rijswijk verschijnen. De stofomslag was ontworpen door Helmut Salden.
- 2 De typograaf Helmut Salden (geb. 1910) was docent fotografie aan de Folkwangschule in Essen. In 1938 vluchtte hij naar Nederland en ging werken bij Piet Zwart. Via Menno ter Braak kwam hij in contact met Stols.
- 3 Zie br.649 n.4.
- 4 *Steenen*.
- 5 *Verloren droomen*.
- 6 De tweede, vermeederde druk van *Onvoltooid verleden*.
- 7 Het formaat van de Helikon-reeks was 12,5 × 20,5 cm. (Zie ill. p. 438 voor het bandontwerp van Piet Worm.)
- 8 *Dag- en nachtlawaai. Gedichten* van L. Th. Lehmann zou in maart bij A.A.M. Stols te Rijswijk verschijnen als Helikon 10 (1940) 1 (januari).
- 9 Zie br.644 n.6.
- 10 *Die halwe kring*.
- 11 *L'art typographique dans les Pays-Bas depuis 1892*.
- 12 *Keur uit liefdeverzen*.
- 13 *Strijd en vlucht op papier*.
- 14 *Vizioen en geboorte*.

- 15 Adriaan van der Veen, die redacteur bij Het Vaderland was, vertrok in februari 1940 naar Amerika voorzien van enkele opdrachten en aanbevelingsbrieven van dagbladen en uitgevers als Stols en J.M. Meulenhoff.
- 16 Pas in maart 1946 zou Stols als aspirant-lid van De Witte of Litteraire Sociëteit te Den Haag worden ingeschreven; in maart 1954 werd hij gewoon lid. Waarschijnlijk bezocht hij in deze periode de sociëteit als introducé.
- 17 Op 5 februari was I.H. Reijnders eervol ontslagen als opperbevelhebber van de land- en zeemacht, een functie die hij sedert augustus 1939 bekleedde.
- 18 Bedoeld is *Zee-risico 1915-1940* dat was samengesteld door J.G.W. van Driel Krol, onder-directeur van verzekeringsmaatschappij Centraal Beheer. Het gedenkboek werd in februari gedrukt bij Boosten & Stols.
- 19 De biblio  el Jean Tannery was op 7 juli 1939 overleden.
- 20 Van Ary Delen verscheen geen bijdrage in Halcyon.
- 21 Paula Delen was in 1939 getrouwd met de Fransman Yves Gu  gan, met wie zij in Parijs woonde. Aldaar was zij enkele maanden ten behoeve van Nederlandstalige radio-uitzendingen in dienst van het Franse Ministerie van Buitenlandse zaken.
- 22 *Heimwee*. (Zie br.651 n.3.)
- 23 *Uit zelfbehoud* van A. Roland Holst was in juni 1938 als achtste uitgave van De Halcyon Pers verschenen in een oplage van 40 exemplaren; bijna gelijktijdig met de eerste druk verscheen een tweede druk onder de imprint A.A.M. Stols te Maastricht.
Catrijntje Afrika is niet voltooid. (Zie br.649 n.18.)
- 24 Op 22 maart schreef F.E.A. Batten aan Stols: ‘Op verzoek van [Helmut] Salden zend ik U hierbij het getypte ms. van de novelle van Kees Greshoff: *La Comédie inutile*. Ik heb U zolang laten wachten, omdat de heer van Nijlen het ter lezing in zijn bezit had [...]. Ik heb de novelle op verzoek van den auteur voor het tijdschrift *Werk* vertaald. [...] Uit een recente brief weet ik, dat Kees het toegevoegde “Journal de Lucien” aan het slot van de novelle liever weggelaten zou hebben willen zien. [...] Ik heb Kees evenwel voorgesteld de beste gedeelten van het dagboek *in de overeenkomstige hoofdstukken in te lassen*, waardoor deze een zekere interne “echo” zouden krijgen in de vorm van persoonlijke aantekeningen van den hoofdspersoon Lucien. [...] Ik weet niet wat Uw bedoeling is met het ms. Volgens Salden, die er reeds een band voor tekende, zoudt U genegen zijn om het in het oorspr. Frans te doen verschijnen.’
- 25 Zie br.650 n.10.

653. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 24 februari 1940

[Kaapstad] 24 Februarij '40

Alderbeste,

Dat ik zoo weinig van je hoor, schrijf ik toe aan de dubbele drukte van je dubbele bezigheid als Officier en Uitgever. Maar het is zoo verdrietig, dat ik ook *niets* van je ontvangen heb. Ge  n van je bundels, ge  n van je romans. En (het toppunt!) de twee nieuwe deeltjes van Ursa Minor, toch ook mijn kind, liggen hier al veertien dagen minstens bij de boekhandel, doch ik heb ze *niet*. Denk je eens in mijn toestand in. Ik vind het hier toch al niet erg dragelijk; maar wanneer ik me dan nog zoo volkomen afgezonderd voel....

De kopij voor mijn deeltje Ursa Minor is gereed en gaat overmorgen aan je af.
Het

is een ‘portret’ en heet *Kabinetformaat*. Dus géén opstellen.¹ Verder wordt er druk overgetikt aan een boek voor je, dat ook op gezegd overtikken nà kláár is en dat ik je aan bied, mijn bontste en gezelligste boekje. Titel: ‘Een Boek over het Boek’² de bandtekening van Salden is reeds klaar en in mijn bezit;³ ik voeg die bij het MS. Omvang zooiets als de roman van Otten.⁴ Wijze van uitgave liefst wat formaat betreft als de Paulus van Pascoaes bij Meulenhoff.⁵ Hon. 15% van de ing. verkoopprijs, zonder voorschot.

Heb je mijn bericht betreffende Uys Krige ontvangen? Stuur je me per post; doch extraverpakt een ex. Vestdijk⁶ en Cramer⁷ UM!

En zolang er geen of weinig Nederlandsche booten varen aub alles per post!

Hoe leef je, wat doe je??? Tevreden???? Gade en kroost?

Heel veel hartelijke handen, geheel en als immer je

Jan

P.S. Mijn beste. Ik mag je de waarheid zeggen? De Rattenvanger, die ik bij de boekhandel zag, is de prachtige Halcyonserie *onwaardig*. Die vulgaire en onmachtige, bovendien ondecoratieve en ontypografische prentjes⁸ deden mij de haren te bergen rijzen. En dan het papier dat zoo alles doorlaat dat je steeds twee blz. tegelijk ziet! Heeft Mok je die beunhaas opgedrongen als illustrator? Verzet je met hand en tand tegen zulke funeste invloeden. Jij beslist en dat *kàn* jouw smaak *niet* zijn!

Vraag eens aan vGeuns of hij mij zijn drie vorige bundels wil zenden ten einde een artikel over zijn geheele werk te kunnen schrijven.⁹ Plus portret.

Pas op voor *éénzijdige* voorlichting door Eddy Hoornik. hoor steeds *eenige* [xxx]

Let op van Heerikhuizen.¹⁰ Leeraar M.O. te Goes Dat is iemand om mee aan te pappen.

Eindnoten:

1 Zie br.651 n.5.

2 Op 28 januari noteerde Greshoff in zijn dagboek dat hij ‘de geheele ochtend besteed [had] aan het verzamelen en opvijlen van mijn stukjes over het Boek. Ik wil er een bundeltje van maken: “Een boek over het Boek”.’ (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1, Dagboek 1940.)

Een boek over het boek is nooit verschenen. Mogelijk dat de voor dit boek bestemde inhoud voor een deel overeenstemt met *Het spel der spelen. Causeriën over het boek* of de aan Stols opgedragen bundel *Mijn vriend Coster*.

Het spel der spelen zou in 1944 bij Querido te New York verschijnen. *Mijn vriend Coster* werd in 1948 ter gelegenheid van de zestigste verjaardag van Greshoff voor de leden van de Nederlandsche Vereniging voor Druk- en Boekkunst bij Drukkerij Meijer te Wormerveer gedrukt in een oplage van 400 exemplaren. De titel en de vignetten waren van de hand van S.L. Hartz.

3 Zie ill. p. 438.

4 *Drijvend casino* heeft een omvang van 332 bladzijden.

- 5 *Paulus. De dichter Gods* van Teixeira de Pascoaes was in 1937 verschenen bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam. Het boek was vertaald door A. Vigoleis Thelen en H. Marsman. Het boek had een formaat van 14,5 × 22,5 cm.
- 6 *Strijd en vlucht op papier*.
- 7 *Vizioen en geboorte*.
- 8 *De rattenvanger* van M. Mok was geïllustreerd door M. van Koolwijk. (Zie ill. p. 438.)
- 9 In Groot Nederland 38 (1940) 4 (april), p. 435-440 zou D.A.M. Binnendijk in de rubriek 'Over Poëzie' uitsluitend *De ziel der steden* van J.J. van Geuns bespreken. Een artikel van Greshoff over het gehele werk van Van Geuns is niet achterhaald.
- 10 Frederik Wilhelm van Heerikhuizen (1910-1969) was na zijn studie Nederlands leraar te Goes. In 1936 had hij de dichtbundel *Tussen twee zomers* bij C.A.J. van Dishoeck te Bussum gepubliceerd. In *In aanbouw* was hij aanwezig geweest met een tweetal gedichten. Hij had meegewerkt aan Forum en Werk. In 1942 zou Van Heerikhuizen de bloemlezing *Stille opmars. Verzen van de nieuwe generatie in Nederland* publiceren bij de Wereldbibliotheek te Amsterdam, in 1948 bundelde hij zijn opstellen over de poëzie van zijn generatie in *In het kielzog van de romantiek. Studies over nieuwe Nederlandse poëzie*, dat bij F.G. Kroonder te Bussum zou verschijnen.

654. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 februari 1940

[Kaapstad] 28 Februarij '40

Beste Sander, je brief van 6 dezer bereikte mij heden, dus zeer vlug. Hartelijk dank voor je berichten. Ik hoop dat ik de boeken nu spoedig krijg, want er zijn dezer dagen twee groote zendingen van De Bussy op komst. Het filiaal alhier zit er ook naar te snakken. Ik verlang nu alweer naar je voorjaarsuitgaven. Natuurlijk ben ik

abonné op Halcyon! Ik zend je deze week nog de kopij voor no. 10 van de reeks Ursa Minor: 'Kabinetformaat', bandje zoo donkerrood mogelijk, liefst nog véél donkerder dan de bundel van Morriën.¹ Zou het mogelijk zijn, dat hier een beetje vaart achter gezet wordt??? Verder wordt er hard gewerkt aan het overtikken van een bont en, voor zoover ik dat zeggen mag: boeiend, althans zéér afwissel[:en]d werk: 'Een Boek over het Boek', dat in elk geval aan Sander Stols is opgedragen,² en dat, naar ik hoop, door ZEd zal worden uitgegeven in het najaar van 1940. Ik schat de omvang ongeveer als die roman van Otten. Ik denk, op het traditionneele romanformaat, een 280 à 300 blz. Een boek echt ook voor jouw fonds omdat het alleen maar stukken zijn in verband met 'Het Boek'. Ik stuur het je toe zoodra de tik klaar is; maar ik kan daar maar geen geschikte hulp voor vinden. Ik heb nu een Hollandsch meisje dat slakkig langzaam is!³ Ik word er tureluursch van. Het bandje dat Salden ervoor teekende, zal ik bij de kopij voegen. Dan is alles al klaar! Voorwaarde 15% per verkocht ing. ex. (nl van de verkoopprijs); zonder voorschot. Wat Catrijntje betreft: ik kan niet zeggen wanneer dat klaar zal zijn. ook vrij dik Ik heb geen lust mij ermede te haasten en ik wil omderwille van de smeer alles eerst in GN plaatsen.⁴ Dus dat wordt in èlk geval '41. Drie hoofdstukken zijn gereed. Twee zoo goed als en daarmee ben ik dan zoowat op de helft.

Met de dichtader is het weer huilen! Volkomen verstoppt!

Wat Kees betreft: het stuk uit 'Werk' blijkt een fragment te zijn.⁵ Het gehéél ligt nu klaar en wacht ook al op een tikster, hetgeen nog oneindig veel moeilijker te vinden is, daar Fransch hier alles behalve courant is. Het heeft de omvang van een normale Fransche roman, iets aan de dunne kant. Op het gewone Fransche formaat, met een 14 letter en een beetje interlijn, zal het 200 à 240 blz maken.

Ik heb Zondag Achterberg⁶ gelezen en Dinsdag herlezen: er zijn enkele verwonderlijk mooie gedichten in! Ik leende het boekje van De Bussy hier. Ik hoop dat het ook in de kisten zit!

Nu nog wat: ik zal morgen aan Bob schrijven over Ursa Minor. We moeten toch in elk geval *weten* of hij nu door wil gaan of *niet*. Ik zal hem zeer opwarmen. Maar mondeling is zooiets toch altijd veel overtuigender.

Texten: de verzamelde prozastukken, kritieken en aantekeningen van Bloem;⁷ Gedichten van F. Schmidt Degener;⁸ een novelle die Elsschot juist voltooid heeft;⁹ een keur uit de jeugdverzen van Van de Woestijne;¹⁰ Nijhoff Het Uur U;¹¹ J.J. Brandts gedichten;¹² Notities over Poëzie door Victor E. van Vriesland;¹³ de verzamelde gedichten van Herman van den Bergh;¹⁴ Uit brieven van R.N. Roland Holst;¹⁵ een bundel van Vercammen;¹⁶ de nalatenschap van Bon[*lees*:Bob] Stempels;¹⁷ een bundel opstellen van Arthur van Rantwijk;¹⁸ een bundel van Van Heerikhuizen;¹⁹ een bundel varianten van Slauerhoff²⁰ door Lekkerkerker²¹ samen te stellen. Proza van Gilliams²².... je ziet er is nog brood genoeg op de plank en ik somde alléén dingen op die uitsluitend binnen het Ursakader vallen. Want de reeks

heeft ten doel teksten te drukken, die anders niet of moeilijk gedrukt zouden kunnen worden en zulks niettemin ten zierste[*lees:zeerste*] verdienen.

Ik heb indertijd maar twee ex. Van Hattum²³ ontvangen, terwijl ik altijd 3 exx kreeg. Ik vroeg je toen mij dit derde ex alsnog te zenden, door J. van Hattum *geteekend*. Heb je dit vergeten, wat ik me levendig zou kunnen begrijpen; of weigert het hermafroditisch loeder dat? *Schrijf mij over de toekomst van Ursa*.

Je bent nog wat kort in den Haag en in Maastricht ben je geboren en getogen; dat maakt een groot verschil. Waarom ga je toch niet eens naar de Rantwijks, dat zijn zulke buitengewoon hartelijke en gezellige mensen. Mijn nichtje Nike is een schat. Laat niet zo lang op je volgende brief wachten! Je kunt je niet voorstellen, welke een vreugde de post hier in huis brengt. We zijn ten slotte maar arme ballingen. Leuk is het hier niet!* Ik verbaas me erover dat ik nog niets van je hoorde betreffende een nieuwe bloemlezing van Krige, waarover ik je uitvoerig schreef. *De typografie hier is nog in de kinderschoenen*.

Met vreugde zal een brief van Margaretha ontvangen worden.

Veel liefs voor allen van allen, als steeds geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 *Hartslog*.
- 2 Zie br.653 n.2.
- 3 Blijkens Greshoff's dagboek was dit een zekere juffrouw Schoeller, die hem door de Zuidafrikaanse boekhandelaar Gerrit Bakker was aangeraden. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1, Dagboek 1940.)
- 4 Het eerste hoofdstuk van *Catrijntje Afrika* was in januari in Groot Nederland gepubliceerd. Andere hoofdstukken zijn niet verschenen. (Zie ook br.649 n.18.)
In september zou in een oplage van 325 exemplaren bij Constantia Drukken te Kaapstad de bundel *Mimosa pudica* van Greshoff verschijnen. Deze bundel bevat aforismen, die Greshoff tussen 1 oktober 1939 en 1 april 1940 te Kaapstad had geschreven.
In 1941 zou bij NV Koninklijke Drukkerij De Unie te Batavia de aan Arthur van Rantwijk opgedragen bundel *Kalender zonder dagen* verschijnen. Deze bundel bevat aforismen, geschreven te Kaapstad tussen april en december 1940.
- 5 Zie br.650 n.8.
- 6 *Eiland der ziel*.
- 7 *Verzamelde beschouwingen* van J.C. Bloem verscheen in 1950 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. De bundel zou gedrukt worden bij Boosten & Stols.
- 8 De verzamelde gedichten van F. Schmidt Degener verschenen in 1955 onder de titel *De poort van Ishtar* bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam. De bundel zou gedrukt worden bij Drukkerij G.J. Thieme te Nijmegen. De boekverzorging was in handen van Stols.
- 9 Mogelijk doelde Greshoff op Willem Elsschots *De leeuwentemmer* of op *Het tankschip*. Het eerste gedeelte van *De leeuwentemmer* was verschenen in Groot Nederland 37 (1939) 5 (mei), p. 417-432, de overige hoofdstukken in Groot Nederland 38 (1940) 8 (augustus), p. 690-706 en 9 (september), p. 760-788. *De leeuwentemmer* zou in 1940 bij P.N. van Kampen & Zoon te Amsterdam verschijnen.
Het tankschip zou worden gepubliceerd in *Criterium* 2 (1941) 10-11 (oktober-november), p. 593-618. *Het tankschip* verscheen in 1942 bij P.N. van Kampen & Zoon te Amsterdam.

* daar is Den Haag en zelfs Rijswijk een paradijs en een Parijs bij!

- 10 Waarschijnlijk doelde Greshoff op de gedichten die Karel van de Woestijne had geschreven vóór zijn bundel *Het vader-huis* (1903). Met een keuze uit deze bundel opende de door Greshoff gemaakte bloemlezing *Gedichten van Karel van de Woestijne*, die in maart 1928 bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem was verschenen.
Eind 1942 zou bij A. Manteau te Brussel Van de Woestijnes *Nagelaten gedichten* verschijnen, waarin gedichten uit de periode 1899 tot en met 1912 waren opgenomen. De bundel werd gedrukt bij Drukkerij Vromant te Brussel. De gedichten uit de periode 1899 tot en met 1912 werden voor de eerste maal in deze uitgave gebundeld; voor het overige was deze uitgave van Angèle Manteau een herdruk van de bundel *Nagelaten gedichten van Karel van de Woestijne* die in 1931 verschenen was bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem en A.A.M. Stols te Brussel.
- 11 *Het uur U, gevolgd door Een idylle* van M. Nijhoff zou in september 1941 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen als eerste deel in de Atlantis-serie, de opvolgster van Helikon.
- 12 Een bundel van I.I. Brants zou aanvankelijk als vierde uitgave van Ursa Minor verschijnen. Maar na lange onderhandelingen, via Brants' vriend P.N. van Eyck, stierf dit plan een zachte dood.
- 13 Victor E. van Vrieslands artikelen uit de NRC en uit andere periodieken werden verzameld in *Onderzoek en vertoog. Verzameld kritisch en essayistisch proza*, dat in 1958 in twee delen zou verschijnen bij Em. Querido's Uitgeverij te Amsterdam.
- 14 Al in juni 1937 (br.467) opperde Greshoff het idee de verzamelde gedichten van Herman van den Bergh als uitgave van Ursa Minor te publiceren. Tot in Stols brief van 10 september 1939 (br.643) is sprake van deze uitgave, zonder dat ze ooit is verschenen. In het voorjaar van 1954 zou *Verzamelde gedichten* van Van den Bergh bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen, onder welke titel alleen Van den Berghs bundels *De boog* (1917) en *De spiegel* (1925) werden herdrukt. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols.
- 15 Een keuze uit de brieven van R.N. Roland Holst is nooit verschenen. Najaar 1940 verscheen Holsts bundel *In en buiten het tij. Nagelaten beschouwingen en herdenkingen* bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam. Deze bundel was samengesteld door A.M. Hammacher. Het boek was gedrukt door M. de Waal te Groningen.
- 16 De Vlaming Jan Vercammen (1906-1984) was van 1936 tot en met 1941 redacteur van De Gemeenschap. Daarvoor was hij van 1931 tot en met 1934 redacteur van het Belgische literaire tijdschrift De Tijdstroom geweest. Hij was medewerker geweest van Forum, Helikon en Werk. In 1941 publiceerde hij bij Kunstuitgeverij Pro Arte te Diest de bundel *Drie suite's*.
- 17 Bob Stempels (1915-1939) had meegewerkt aan Groot Nederland, Helikon, Opwaartsche Wegen, Het Venster en Werk. In mei 1943 zou zijn bundel *Het ouderhuis* als deel 8 in de Atlantis-serie bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel was bezorgd door Adriaan Morriën. Ze werd gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 500 exemplaren.
- 18 Arthur van Rantwijk heeft niet in boekvorm gepubliceerd.
- 19 Van F.W. van Heerikhuizen heeft Stols nooit een bundel gepubliceerd. (Zie ook br.653 n.10.)
- 20 Een bundel varianten van gedichten van J.J. Slauerhoff is nooit verschenen. K. Lekkerkerker zou in een aan Slauerhoff gewijde aflevering van het tijdschrift Proloog 1 (1946) 10-11 (oktober-november), p. 433-451 een aantal onvoltooide gedichten openbaar maken. Een aantal varianten werd ook als bijlage opgenomen in Constant van Wessems *Slauerhoff. Een levensbeschrijving* die in december 1941 bij Stols zou verschijnen.
- 21 Op 7 november 1938 had Stols al aan Greshoff gevraagd of K. Lekkerkerker 'niet een boekje over Slau [zou] kunnen maken'. Lekkerkerker was secretaris van de Commissie voor de Verzorging van de Nalatenschap van J. Slauerhoff.
- 22 Mogelijk doelde Greshoff op Maurice Gilliams' *Elias of het gevecht met de nachtegalen*, waarvan in 1936 een later door Gilliams verworpen editie was verschenen bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam. In 1943 zou eveneens bij Meulenhoff een nieuwe editie verschijnen. Van Gilliams zou geen uitgave bij Stols verschijnen.
- 23 *Bilzenkruid*.

655. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 maart 1940

[Kaapstad 11.III.40]

Allerbeste Sander,

Heden, 11 Maart, ontvang ik in grooten dank Otten,¹ De Maegt,² vdWal,³ Plantenberg,⁴ Achterberg,⁵ Mok,⁶ vGeuns.⁷ -

De Ursa's 8 en 9 zijnde Vestdijk⁸ en H. Cramer⁹ nog *niet*. Terwijl ze al meer dan een maand i.d. boekhandel hier zijn. Verdrietig. Maar jouw schuld *niet*. Heb je die twee deeltjes U.M. per post nogeens nagezonden?

Ik zal spoedig weer dus iets laten hooren.

Dit alleen om je de goede ontv. te melden en je *hartelijk dank* te zeggen voor deze zending.

Veel liefs v.h.t.h.

Geheel je

Jan

Dw Ursa-Minor boeken zijn nu ook (in de namiddag) aangekomen. Dat is in orde dus. *Geen Ritschl*.¹⁰

Eindnoten:

1 *Drijvend casino* .

2 *De biecht van een bezetene* van J.J. de Maagd. Greshoff verwarde zijn naam bij het neerschrijven mogelijk met die van Johan de Maegt (1876-1938), die redacteur van het Antwerpse dagblad Het Laatste Nieuws was geweest, en Greshoff bij zijn komst naar België had geïnterviewd voor Den Gulden Winckel 28 (1929) 11 (november), p. 289-295.

3 *Jacht op het noodlot*.

4 *Ketters aan de poort*.

5 *Eiland der ziel* .

6 *Figuren in het zand*.

7 *De ziel der steden*.

8 *Strijd en vlucht op papier*.

9 *Vizioen en geboorte*.

10 *Keur uit liefdeverzen*.

656. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 15 maart 1940

Rijswijk, 15-3-40

Beste Jan,

Gisteren kreeg ik je luchtpostbrieven van 24 en 28 Februari, waarvoor hartelijk dank. Ik beantwoord nu maar eerst de zakelijke punten om, als er nog plaats over is, over de rest te schrijven. 1. Ik begrijp niet wat de De Bussy aanvangt met de vele zendingen die ik je doe toekomen, en *altijd* tegelijk met de pakken voor henzelf. Laat de Heeren eens goed nagaan of De Bussy-Amsterdam soms niet op de begeleidfactuur bijschrijft dat er 1 gratis gebonden ex voor jou bij is, anders begrijp ik het niet! Het is heusch *mijn* schuld niet. 2. Met spanning zie ik uit naar je copy van

‘Kabinetformaat’ voor ‘Ursa Minor’ n° 10. Voor mooi donkerrood zal ik zorgen. 3. Eveneens verheug ik me op ‘Een boek over het boek’. Ik ga accoord met 15% over het verkoopsbedrag, zonder voorschot. Doch, lieve Jan, we moeten er *heusch* geen romanformaat voor nemen, doch een langwerpiger, in den geest van de Erasmus van Zweig of zoo.¹ Ik heb een hekel aan die vierkante formaten. Salden, die ik veel zie en die alle omslagen voor mijn voorjaarsuitgaven heeft ontworpen liet me de schets v.d. omslagteekening zien. 4. Van een nieuwe bloemlezing door Uys Krige² moet ik voorloopig afzien. De financieele resultaten van 1939 zijn door al die beroerde omstandigheden verre van prettig. Ik reserveer dus in de eerste plaats mijn mogelijkheden voor oude vrienden die bij mij komen (jij, Jany, Vestdijk, Eddy du P., Hoornik). Misschien zou ik er over kunnen denken als hij op royalty-basis van 10% wil werken. 15% kan niet door de hoge extra-kortingen voor Afrika, waar bijna alles heengaat. 5. Je verzoek inzake Van Geuns gaat met gelijken post naar hem toe. De brief is al klaar.³ 6. Natuurlijk laat ik me niet eenzijdig voorlichten door Hoornik, daar ben ik te oud voor geworden. Hij luistert gaarne naar mij. Doch ‘Helikon’ heb ik hem in handen gegeven en ik moet zeggen dat hij er een alleraardigste serie van maakt.⁴ De eerste 3 nummers zijn juist klaar en gaan morgen naar je toe per post.⁵ We hopen nog in N° 10 jouw nieuwe bundeltje te kunnen brengen (40 blz, niet véél minder).⁶ Doch als je ziet aankomen dat 't niet lukt, schrijf Hoornik dan even (Stadionstr. 25^{II}, A'dam, Z)⁷. Jouw bundel kan ik altijd nog apart uitgeven, wat ik van enkelen die nu in Helikon opgenomen zijn niet kan zeggen. 7. Het spijt me dat je het niet eens bent met De Rattenvanger van Mok. Het is toch heusch geheel van mij! Met Mok heb ik overigens geheel gebroken.⁸ 8. Gaarne noteer ik je abonnement op Halcyon. Het eerste nummer komt nu heusch deze maand klaar. Ik hoop *vurig* op een artikel van je; door een operatie is onze arme Ary Delen niet in staat voorloopig zijn artikel over Rubens als boekillustrator gereed te maken. Hij is aan blindedarm en buikvlies geopereerd. Schrijf hem eens een briefje! 9 Ik hoop van harte dat je ‘Catrijntje’ verder zult afmaken. Ieder, die

het verschenen stuk gelezen heeft heeft er van gesmuld en is er gek op. Natuurlijk plaats je het eerst in Gr.N., en we kunnen het dan in het voorjaar 1941 uitgeven. Dus in 1940 'Een boek over het boek', misschien een bundeltje in Helikon en dan in 1941 Catrijntje. *10* Door den achterstand in de hoofdboekhouding kan ik je nog niet het overzicht over de verkochte bundels geven. Doch ik kan je tot je geruststelling mededeelen dat deze nog steeds behoorlijk verkocht wordt. Wel zal ik den prijs ervan (voor den band) moeten verhoogen. Alles wordt schrikbarend duur. *11*. Ik hoop dat je dichtader weer spoedig gaat vloeien. Telkens wordt er gevraagd naar nieuwe gedichten van je. Je bent nu eenmaal de meestgelezen dichter geworden, het 'publiek' heeft den smaak beet, de boekhandel weet dat je verkoopbaar bent. En ik hoop dat we gauw weer een bundel kunnen uitgeven. *12* Als eventueel de 'Gedichten' herdrukt moeten worden,⁹ moet *Ikaros* er toch niet in, hè? Dat is het begin van een tweede deel 'Gedichten' als ik je destijds goed begrepen heb. *13* Op het stuk van Kees¹⁰ zal ik wachten en je den prijs opgeven zoodra ik het manuscript heb. *14* Blij te hooren dat je Achterberg apprecieert. Er komt ook weer een erg goed bundeltje van hem in Helikon.¹¹ *15*. Bob, die nu toch zoo vlakbij zit, zwijgt in alle talen. Maar hij heeft weer wat geld gezonden voor de 3 laatstverschenen nummers. Je ideeën voor den voortgang van Ursa zijn voortreffelijk. We moeten toch maar weer terugkeeren tot kleinere oplagen en hooger prijs, want het nieuwe systeem (dat met de hooge papier- en bindprijzen toch niet vol te houden is) zet ook al geen zoden aan den dijk. *16* Waar Hendrik Cramer nu weer uithangt weet ik niet. In ieder geval in Frankrijk. Ik kan hem dus geen opdracht vragen.¹² Wel zal ik zorgen voor een geteekend ex van Vestdijk¹³ en Van Hattum.¹⁴ De Nagelaten gedichten van Bob Stempels zijn bij Boucher verschenen.¹⁵ *17* Weet je dat de verzamelde werken van Slauerhoff in April beginnen te verschijnen? De typographie van J.v.K. ne casse rien. En de band is wit met goud!¹⁶ Slau zou op die engelachtigheid gevloekt hebben. Hij had zelf voorkeur voor tango, geel, groen en blauw! Dat komt ervan als een dergelijke uitgave terecht komt bij menschen die nooit contact met Slau hebben gehad.

En wat zal ik je nu overigens voor nieuws schrijven? Menno zie ik zoo nu en dan. Hij heeft voor 'Halcyon' een voortreffelijk artikel over Salden geschreven.¹⁷ Eddy du Perron zou zich vandaag weer in Bergen gaan vestigen.¹⁸ Van hem geef ik dit voorjaar (als het nog ooit voorjaar wordt, want vandaag ligt er weer eens 10 cm sneeuw) een derde boek over Multatuli uit.¹⁹ De zoon van Piet van Eyck heeft een, volgens Jany en Eddy d.P. voortreffelijk bundeltje gedichten in het engelsch gereed.²⁰ Dat zou nog eens wat voor Ursa zijn. En ook wel te verkoopen door de relaties van P.N.v.E. Schrijf gauw of het goed is. Dan zal ik er Bob weer over schrijven. De laatste maand heb ik het in dienst, steeds op bureel, erg druk gehad met een minder verkwikkelijke affaire. Wat is de N.S.B. toch een rot-tuig. Hoe moet het met ons gaan, als we er ooit 'in' geraken? Arm Finland, dat nu juist afgekraakt is

door die afschuwelijke Stalin...²¹ Van Lucien Jaïs uit Parijs, die met zooveel enthousiasme Fransch redacteur van Halcyon was kreeg ik enkele weken geleden bericht dat hij plotseling opgeroepen was.²² Sindsdien geen woord meer. Ik ben doodelijk ongerust. Van John Buckland Wright ook geen letter meer. Hij is ook in dienst. Wat moet dat allemaal worden, juist mijn generatie! De eenige die nu nog wat van zich laat hooren is Serge Fleury.²³ Jacques Delaraud zwijgt ook in alle talen.²⁴ Overigens is het hier nog steeds hetzelfde. Greet is een week in Maastricht geweest en komt vanavond weer thuis. Met de kinderen gaat het best. Eva is bij de kabouterpadvinderij en Sandertje dicht, schrijft, teekent en bouwt vliegtuigen. Het is mijn plan om de uitgeverij in deze periode zéér au ralenti voort te zetten. De drie boeken van dit voorjaar zijn nog te riskant. Voor het najaar heb ik alleen nog maar aangenomen een boekje met kinderversjes van Jac. van der Ster, geïllustreerd door Tia Wiegman²⁵ en een boekje dat C. van Wessem in mijn opdracht over Slauerhoff schrijft.²⁶ Daarbij komt dan jouw 'Kabinetformaat' en je 'Boek over het boek', welke ik beide *met vreugde* zal uitgeven. Dat zijn boeken waar *ik alles* voor voel.

Maar verder ben ik uiterst voorzichtig! Ik hoop Jany nog zoover te krijgen dat hij een goede keuze uit het ongepubliceerde werk zal doen. Dirk de Jong heeft *ontzaglijk* veel werk verzet om al die ongepubliceerde gedichten bijeen te verzamelen. Hij is met overtikken bijna klaar. En dan ga ik Jany eens overrompelen.²⁷

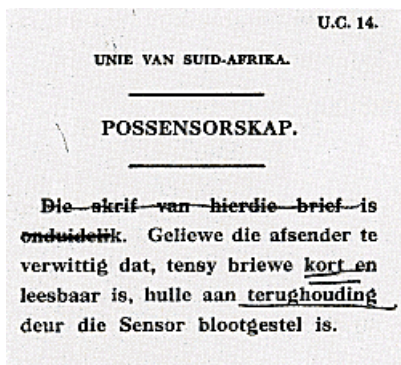
Met die nieuwe vereeniging van Van Royen schiet het ook al niet op.²⁸ Ik heb nu binnenkort een conferentie met hem en Boucher. Ik zal voorstellen om er de oude sokken uit het bestuur te gooien en jonge actieve kerels te nemen. Misschien komt er dan nog iets van terecht. Zooals het nu gaat, gaan we een carrière als van Joan Blaeu tegemoet.²⁹ En dat mag niet. Wat is het toch jammer dat alle internationale verbindingen verbroken zijn. Halcyon zou zoo aardig kunnen worden. Maar met Nederland alleen is het niet te vullen, ik moet er Engeland, Frankrijk en Amerika bij hebben.

Mijn opdrachtje voor het 'Gedenkboek' van Zee-Risico³⁰ heb ik voltooid. Ik werk nu aan de 'Kantooragenda' voor de P.T.T.³¹ Erg royaal zijn ze met honorarium voor typografen ook al niet, als je ziet wat de reclamemensen van P.T.T. krijgen. Ik begrijp Van Royen niet. Hij heeft per se iets tegen me, maar hij *doet* altijd erg vriendelijk.

Toch wil ik probeeren om, met opdrachten en een paar uitgaven mijn naam als uitgever en typograaf gevestigd te houden. Maar toch zal ik probeeren om, als ik het er levend afbreng en we blijven onafhankelijk, een baantje bij Defensie, Kunsten en Wetenschappen, P.T.T. of Bührmann te krijgen. En dan alleen nog maar als private-printer door te gaan. Want, als de steun van schoonouders en ouders me eens ontvalt (de heer Kroesen is 70 geworden, mijn vader wordt 70), en ik heb geen militair inkomen meer (dat reeds is teruggevallen van 435 tot 295 gld

Drukkerij Boosten & Stols na het bombardement, mei 1940.

Strookje van de Zuid-Afrikaanse censor.

1940-1941		JANUARI	
1940	ZONDAG	2	DONDERDAG
29		3	VRIJDAG
30	MAANDAG	4	ZATERDAG
31	DINSDAG		
1941	WOENSDAG - Nieuwjaar		FRANKEITING DOOR MEDEL VAN STEERELMANNEN Omdat heren die 1ste van 1941 aan te bevelen, dat metropoos welke hanteer metend dat die posten welde gelykend, is dat metend hanteer te gelykend met de posten welde metend met metend dat welde. Metend gelykend metend de metend met de posten welde in de PTT gely.
1			

Door Stols vormgegeven PTT-agenda 1941 (Postmuseum, Den Haag).

per maand) dan weet ik niet hoe ik er komen moet. Of kun jij me bij De Bussy in Afrika later een baan bezorgen?³² Enfin, geen zorgen vóór den tijd.

Laat weer eens gauw wat van je hooren. Ik heb zoo'n idee dat twee brieven van mij je niet bereikt hebben... Voor toezending der boeken zal ik zorgen. Schrijf me voor alle zekerheid *wat* je tot *nu* toe uit Holland in Kaapstad ontvangen hebt.

Met hartelijke groeten van ons allen, ook voor Aty, Jan en Kees

en een stevige poot van je

Sander

Eindnoten:

- 1 De door Stols in 1934 uitgegeven Nederlandse vertaling van *Triomf en tragiek van Erasmus van Rotterdam* had het formaat 16 × 25 cm. (Zie ook br.653 n.5.)
- 2 Zie br.651 n.14.
- 3 Deze brief van Stols aan J.J. van Geuns is niet bewaard gebleven. (Zie ook br.653 n.9.)
- 4 Zie br.649 n.4.
- 5 *Dag- en nachtlawaai* van L. Th. Lehmann (zie br.652 n.8); *Het gevecht met de muze* van Bertus Aafjes (geb. 1914) zou in maart bij A.A.M. Stols te Rijswijk in een oplage van 300 exemplaren verschijnen als *Helikon* 10 (1940) 2 (februari); *Transitieven en immobielen* van Pierre Kemp zou in maart bij A.A.M. Stols te Rijswijk in een oplage van 300 exemplaren verschijnen als *Helikon* 10 (1940) 3. (Zie Bijlage II, p. 468.)
- 6 Van Greshoff zou geen bundel in de reeks *Helikon* verschijnen.
- 7 Zie br.651 n.2.
- 8 Op 20 december schreef Stols aan Maurits Mok: 'eerlijk gezegd is langzamerhand het uitgeven van je enorme productie, waarvan ik, wat de poëzie betreft, ik[*sic*] de litteraire waarde zeer goed inzie, door je steeds aangehouden drang een obsessie geworden. Ik heb [...] ruim de gelegenheid gehad om over je werk te praten met vele auteurs, van wie ik een objectief oordeel kan verwachten, en met boekhandelaren, die sympathiek tegenover je werk staan. Het algemeene oordeel is: De poëzie is merendeels goed, moeilijk te verkopen. Het proza is zeer slap en niet verkoopbaar. [...] Er zal dus een maecenas nodig zijn, om toch tot uitgave van je werk over te gaan.' Hierop verbrak Mok de relatie.
- 9 Van *Gedichten* is nooit een tweede deel verschenen. In 1948 zou de zesde druk van Greshoff *Gedichten* als deel 1 van diens *Verzameld werk* verschijnen bij P.N. van Kampen & Zoon en Em. Querido's Uitgeverij te Amsterdam. In deze zesde druk is *Ikaros bekeerd* opgenomen. Van de vijfde druk van Greshoffs *Gedichten* uit 1940 zouden tijdens de Tweede Wereldoorlog exemplaren verkrijgbaar gesteld worden waaruit onder meer de *Bruine liedjes* door Stols waren verwijderd.
- 10 Zie br.650 n.8.
- 11 *Dead end* van Gerrit Achterberg zou in april bij A.A.M. Stols te Rijswijk in een oplage van 300 exemplaren verschijnen als *Helikon* 10 (1940) 4.
- 12 Na de evacuatie van Parijs, was Cramer via Dieppe en Le Havre naar Cassis en Marseille getrokken. Op 22 april zou Cramer vanuit Dieppe aan A. Mout schrijven: 'Je ontving van uitgever Stols [...] het manuscript getiteld *Profetie van het bloed*. Ik had hem gevraagd dit werkje zo spoedig mogelijk, als een eenvoudig boekje, uit te geven, en sluit hierbij de antwoord-briefkaart in. Hij zond jullie het manuscript op mijn verzoek, want op dit ogenblik kan men niet zonder gevaar zulke zaken heen en weer sturen tussen Holland en Frankrijk. [...] Greshoff had het indertijd voor Groot-Nederland aanvaard [...]. De weigering van Stols het uit te geven is onaanvaardbaar. Waarom?' (Hendrik Cramer, *Vizioen en geboorte* (ed. Laurens Vancravel), Amsterdam 1974², p. 144.)
- 13 Zie br.650 n.5.
- 14 Zie br.650 n.6.

- 15 Van Bob Stempels was najaar 1939 de debuutbundel *Klein verlies* verschenen bij L.J.C. Boucher te Den Haag. De gedichten uit Stempels nalatenschap zouden onder de titel *Het ouderhuis* in de reeks Helikon verschijnen.
- 16 De eerste twee delen van de *Verzamelde werken* van J. Slauerhoff zouden, tengevolge van het bombardement van Rotterdam waardoor een deel van het zetsel verloren ging, pas in januari 1941 bij Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam verschijnen. (Zie br.635 n.3.)
De tekst was gezet uit de Romanée van Jan van Krimpen, die verantwoordelijk was voor de typografische verzorging. Een deel van de oplage werd gebrocheerd, een ander deel werd gebonden in wit linnen, met Slauerhoffs monogram op het voorplat en de rugtitel in goud. Het monogram en de rugtitel waren zowel op het omslag van de gebrocheerde exemplaren als op het stofomslag van de gebonden exemplaren in groen gedrukt. Naast deze gewone oplage werden er nog 50 exemplaren gedrukt op Haesbeek de Luxe en gebonden in bruin leer met gouden opdruk.
- 16 [Errata] De tekst van de *Verzamelde werken* van J. Slauerhoff is gezet uit de Garamond.
- 17 Menno ter Braak heeft dit artikel inderdaad geschreven. Op 15 mei pleegde Ter Braak zelfmoord. Zijn bijdrage voor Halcyon was gezet en de bijbehorende clichés waren gedrukt, maar de publikatie van zijn artikel werd door de bezetter verboden.
Het artikel werd onder de titel *Helmut Salden* voor de eerste maal gepubliceerd in Ter Braaks *Verzameld werk* (ed. M. van Crevel et al.), dl.4, Amsterdam 1951, p. 688-693.
- 18 Vanaf 17 november 1939 woonde E. du Perron op het adres Laan van Meerdervoort 835 te Den Haag. Op 23 maart vertrok hij weer naar het adres Nesdijk 19 te Bergen (NH).
- 19 *De bewijzen uit het pak van Sjaalman. Nieuwe documenten betreffende de Havelaarzaak en Lebak* zou E. du Perrons vierde boek over Multatuli worden.
Voorafgaand aan *De bewijzen uit het pak van Sjaalman* verscheen in 1940 bij Uitgeverij Contact te Amsterdam *Multatuli en de luizen. Aantekeningen bij een nieuw waarheidsboek over Multatuli*. De tekst van *Multatuli en de luizen* is gedateerd januari 1940, die van *De bewijzen uit het pak van Sjaalman* november 1939.
Eerder al had Du Perron *De man van Lebak. Anekdoten en documenten betreffende Multatuli en Multatuli tweede pleidooi. Beschouwingen en nieuwe documenten* gepubliceerd.
De man van Lebak was in 1937 verschenen bij Em. Querido's Uitgevers-Mij te Amsterdam, *Multatuli tweede pleidooi* in 1938 bij A.C. Nix & Co te Bandoeng en Burgersdijk & Niermans te Leiden.
- 20 *Endless interval. Poems* van Robert Floris van Eyck (geb. 1916) zou begin 1941 bij A.A.M. Stols te Rijswijk verschijnen. De bundel werd in een oplage van 150 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols.
- 21 Op 30 november 1939 had de Sovjet-Unie haar niet-aanvalsverdrag met Finland opgezegd en was Finland binnengevallen. Op 13 maart was Finland gedwongen in Moskou een vredesverdrag te ondertekenen.
- 22 Lucien Jaïs zou na de Duitse inval in Frankrijk uitwijken naar de vrije zone, van waaruit hij via Jules Laloux tot juni 1944 met Stols bleef corresponderen. Jaïs was geen redacteur van Halcyon; in Halcyon 2 (zomer [december] 1940) zou zijn bijdrage *Images pour grands enfants* verschijnen. Jaïs' bijdrage zou worden gezet uit de Memphis en worden gedrukt door Trio te Den Haag op Strathmore Diagonelle. Op 22 februari had Jaïs aan Stols geschreven: '[...] je vous annonce que je suis à mon tour rappel sous les drapaux et [xxx] difficile mon impossible s'attiret des fonctions de rédacteur français de votre Halcyon.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Lucien Jaïs)
- 23 Serge comte Fleury (1885-1973) was werkzaam in Franse diplomatieke dienst, onder meer in Canada, Engeland, Marokko, de Scandinavische landen en de Verenigde Staten.
In 1939 had Stols Fleury's *Terre de France* uitgegeven.
Op 1 maart had Stols nog aan Fleury geschreven, 11 maart antwoordde Fleury op deze brief. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Serge Fleury)
- 24 Jacques Delavaud[sic] was een een van Stols medebestuurdersleden van La Compagnie Typographique. Op 28 november 1939 had Delavaud aan Stols geschreven: '[...] j'étais en Berry depuis le début d'aout. Je ne suis pas encore mobilisé parceque je suis de la plus ancienne classe.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Jacques P. Delavaud)
- 25 *Bonte kralen. Versjes voor kleine kinderen** van Jacobus van der Ster (geb. 1909) zou in 1940 bij A.A.M. Stols te Rijswijk verschijnen. Het boekje zou niet worden geïllustreerd door Christina Maria Cornelia (Tia) Wiegman (geb. 1913), maar door haar echtgenoot Piet Worm.

- 26 *Slauerhoff. Een levensbeschrijving* van Constant van Wessem zou in december 1941 bij A.A.M. Stols te Rijswijk verschijnen. Het boek werd gedrukt bij Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer. Van de hand van G.H. 's-Gravesande was een bibliografie van J. Slauerhoff opgenomen.
Jacques Constant van Wessem (1891-1954) was van 1924 tot 1935 muziekredacteur van De Groene Amsterdammer geweest. Hij was van 1917 tot mei 1922 redacteur van Het Getij en van 1924 tot 1939 redacteur van De Vrije Bladen. In oktober 1938 had hij als cahier van De Vrije Bladen zijn *Slauerhoff-herinneringen* gepubliceerd.
- 27 Mogelijk de bundel *Onderweg*, die in december 1940 als deel 12 van De Halcyon Pers zou verschijnen. Ook in de bundel *Tegen de wereld*, die in 1947 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage zou verschijnen en die een gedeeltelijke herdruk van *Onderweg* bevatte, werden een aantal niet eerder gebundelde gedichten van A. Roland Holst opgenomen. (Zie voor een overzicht van de eerste publikaties van de gedichten opgenomen in *Onderweg* en *Tegen de wereld*: A. Roland Holst, *Verzameld werk. Poëzie II* (ed. W.J. van den Akker et al.), Amsterdam 1981, p. 1308-1309 resp. p. 1310-1311.)
Er is geen correspondentie tussen Stols en Dirk de Jong over deze samenstelling van de bundel bewaard gebleven.
- 28 De Nederlandsche Vereeniging voor Druk- en Boekkunst zou in februari 1941 haar eerste prospectus publiceren. De vereniging zou bestaan tot 1956.
- 29 De Vereeniging Joan Blaeu was in 1916 opgericht en had tot doel het wekken van belangstelling voor boek- en prentkunst in Nederland. Daartoe wilde de vereniging elk jaar een goed verzorgde publikatie het licht doen zien. In totaal zou de vereniging echter slechts drie uitgaven verzorgen. De vereniging was in maart 1938 ontbonden, maar leidde al sinds 1930 een slapend bestaan. Ondervoorzitter en later voorzitter van de vereniging was J.F. van Royen geweest.
- 30 Zie br.652 n.18.
- 31 Zie ill. p. 451.
- 32 Pas in januari 1946 zouden Greshoff en Stols serieus overleggen over de mogelijkheden voor Stols in Zuid-Afrika emplot te vinden als uitgever. (Zie voor de dan gevoerde correspondentie deel 2 van deze uitgave.)

657. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 april 1940¹

[Kaapstad] 1 April '40

Beste Sander,

Heden, zie boven, kregen we de brieven van 15 Maart, waarvoor hartelijk dank. Aty zal Greet antwoorden. Het is mij opgevallen, dat Greet bijzonder levend en helder schrijft, waarom draag je haar niet eens op een roman voor je te schrijven! Ik begin met het zakelijke.

1. Heden heb ik de laatste kopij voor Een Boek over het Boek naar de tikkerij gebracht. Alles komt dus aan het eind van de week klaar en je hebt het dan ongeveer half Mei zéker in je bezit. Je hebt dus alle tijd om het bijtijds te doen verschijnen. Ik laat de uitvoering *geheel* aan je over. Allen [*lees*: Alleen] zou ik dolgraag op de bandvoorplat mijn handtekening zien, wanneer zulks met jouw opvattinge[+ n] strookt. Nog *véél* liever echter zou ik de *band net eender* willen hebben als het door Salden gemaakte omslag.
2. Ik reken echter op één ding; nl dat je de onkosten voor overtikken en verzending op de rekening der vervaardigingskosten zult brengen en die voorschotten mij p.o. vergoeden, want dàt kan de bruin, die steeds krachtelooser wordt bepaald niettrekken. Dat is voor Kabinetformaat een pond en voor Het Boek over het Boek vier pond. Samen vijf pond: zijnde 37 gulden vijftig Amsterd. Bank.

3. Ik zal Uys² zeggen, dat je de zaak nog wat laat rusten. Je hebt groot gelijk dat je de kat een beetje uit de boom kijkt. En met je serie van Hoornik³ heb je genoeg om je niet te laten vergeeten.
4. Ik kan je nog niets zeggen over mijn nieuwe verzen.⁴ Jij krijgt ze in *elk* geval maar *niet* voor die serie, ook al zou ik er op tijd mee klaar zijn. Ik zou ze in een uniforme editie met Ikaros willen hebben. Ikaros blijft in *elk geval* buiten een herdruk van de Gedichten, tenzij ik vóór de herdruk daarvan sterven mocht. Maar het is zoover nog niet; ik heb boeken vol kladjes liggen maar kom nog maar niet tot definitieve redactie.

5. Zoodra ik klaar ben met kopij voor Een Boek over het Boek en met twee artikelen voor GN welke halfaf liggen,⁵ begin ik aan een bijdrage voor je Halcyon,⁶ waar ik *zeer* benieuwd naar ben!!!!
6. Ik geloof dat je je vergist: bij Boucher verscheen, tijdens het leven van Stempels zijn bundel Klein Verlies.⁷ Van zijn nalatenschap weet ik niets.
7. Ik schreef je reeds, dat ik nu al je uitgaven ontvangen heb, behalve het gebonden ex. van Geboorte.
8. Bob zal zich nu toch eens moeten uitspreken. Ik legde hem *drie* mogelijkheden voor: de reeks met no.10 afsluiten; er nog twee bij maken en met het *dozijn* stopzetten; en een nieuwe reeks van tien maken. Ik drong sterk op het laatste aan. Ik heb nog géén antwoord van hem ontvangen. Maar hoe dan ook er *moet* nu een beslissing komen. Bel hem eens op of ga hem eens bezoeken.
9. Ja, ik heb hier een heel pak gedichten van Robert van Eyck, en ook hier waar men de Engelsche poëzie bijzonder goed kent, acht men ze belangrijk. Ik publiceer in October of November een reeks Engelsche gedichten van Robert⁸ en een reeks Fransche van Kees⁹ in GN. Is wel iets voor UM òf voor Hoornik.
10. Dring sterk bij Jany aan!!!!!!¹⁰ Houd mij op de hoogte van de vereeniging van Jan van Royen.¹¹

Ga toch vooral met Greet eens naar de Rantwijks: het zijn zulke bijzonder aardige lieden.

Aty schrijft Greet over de typografische toestanden hier. Als De Bussy niet zoo'n totaal uitgedoofde en verouderde firma was, zou er met de uitgeverij alhier op een moderne basis nog *veel* te doen zijn. Nu laten ze zich overvleugelen door de Nationale Pers.¹² Het zijn stommerikken. Ken jij er niemand, om eens mede te gaan praten?? Maar ik weet niet of het wel helpen zal. Op de basis die zij hier hebben is nog alles mogelijk; maar ze hebben al menige kans voorbij laten gaan.

Houd er de moed maar in. Ballingschap is ook zoo prettig niet, zelfs al is die vrijwillig.

Doe mij een omvangrijk plezier en stuur je voorjaars uitgaven niet per De Bussy, Vooral naar de Vestdijk¹³ hunker ik. En het duurt maanden, dat heb je nu gezien.

Wat ik nooit gekregen heb is die Halsbeke,¹⁴ waar ik je om vroeg, de mijne door een belg, die dikke oplichter wiens naam ik vergeten ben,¹⁵ achterover gedrukt zijnde. Ook met een Annibal¹⁶ zou je mij zéér verplichten. Dat vind ik een blijvend aantrekkelijke uitvoering, wat formaat en druk betreft.

De proeven van mijn boeken worden nagekeken door *Maurits Esser* 45 Oudkerhof Utrecht; maar het zou mij een groote rust geven, wanneer ik wist dat jij de slotrevisie voor je rekening neemt. Het is zéér onaangenaam niet zèlf de[*lees:te*] kunnen corrigeeren.

Nieuws is hier niet. Het begint te herfstten, zonnig en koel.

Héél véél liefs voor Greet en de kinderen een stevige hand van als van ouds geheel je
Jan

Ik zal je in het najaar een bloemlezing uit Leipoldt zenden. Vijftig gedichten ter eere van zijn zestigste verjaardag. Ik heb mijn best gedaan het boek door jou te laten verzorgen, maar de Hooge Oomes zwoeren bij Enschedé.¹⁷ Maar het ligt in de bedoeling nog méér zulke boeken uit te geven. En dan lukt het mij *zeker* er een of eenige aan jou op te laten dragen.

Je ziet hier weer wat een oude naam doèt! Want geen dezer heeren is in staat het verschil tusschen Enschedé, Stols of wie ook te *zien*!!

Heb je *Criterium* gezien??¹⁸

Ben er zeer benieuwd naar.

Eindnoten:

- 1 Bij deze brief is een censorbriefje gevoegd. (Zie ill. p. 451.)
- 2 Uys Krige. (Zie br.651 n.14.)
- 3 Helikon.
- 4 Bedoeld is waarschijnlijk de reeks *Slaat Haman dood...* of anders de reeks *Schaduw en fakkel*. (Zie br.639 n.8 en br.644 n.8.)
- 5 Mogelijk betrof dit hoofdstukken uit *Catrijntje Afrika*. In Groot Nederland 38 (1940) 3 (maart), p. 252-271 was Greshoffs artikel *Waarom daarom* verschenen; in Groot Nederland 38 (1940) 5 (mei), p. 496-509 zou zijn *Een afscheid* verschijnen.
- 6 Zie br.603 n.5.
- 7 Zie br.656 n.15.
- 8 *Endless interval*.
- 9 Kees Greshoffs Franse gedichten zouden niet in Groot Nederland verschijnen. In juli 1944 zou zijn bundel *Équilibres précaires. Poèmes* bij L.B. Fischer te New York verschijnen. De bundel werd in een oplage van 400 exemplaren gedrukt bij de Presse du Belier (The Ram Press).
- 10 Zie br.656 n.27.
- 11 Zie br.656 n.28.
- 12 De Nasionale Pers was de uitgever van Die Huisgenoot.
- 13 *Strijd en vlucht op papier*.
Van Vestdijk zou in september *Albert Verwey en de Idee* bij Stols verschijnen.
In september zou bovendien als Helikon 10 (1940) 7 in een oplage van 300 exemplaren Vestdijks bundel *Water in zicht* verschijnen; de eerste oplage van deze bundel werd vernietigd bij het bombardement op Maastricht op 11 mei. Van de nakende verschijning van deze laatste bundel was Greshoff echter niet op de hoogte.
- 14 *L'art typographique aux Pays-Bas depuis 1892*.
- 15 Zie br.650 n.2.
- 16 *Le jeune homme Annibal* van Franz Hellens. (Zie br.644 n.3.)
- 17 Blijkens een dagboekantekening van 9 januari had Greshoff zich bovendien voorgenomen het decembernummer van Groot Nederland te wijden aan de Zuidafrikaanse dichter Christiaan Louis Leipoldt (1880-1947). (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1, Dagboek 1940.)
De door W.E.G. Louw gekozen en voor rekening van Greshoff bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem te drukken bloemlezing is nooit verschenen.
In 1946 zou *Vijftig gedigte van C. Louis Leipoldt*, gekozen door W.E.G. Louw, ter gelegenheid van Leipoldts zesenzestigste verjaardag verschijnen bij A.A. Balkema te Amsterdam.
- 18 De eerste aflevering van het Letterkundig Maandblad *Criterium* was in maart 1940 verschenen. Het tijdschrift stond onder redactie van Cola Debrot, Han Hoekstra en Ed. Hoornik en werd uitgegeven door J.M. Meulenhoff te Amsterdam.
Het tijdschrift, dat als opvolger beschouwd moet worden van *Werk*, bundelde de jongste generatie schrijvers. In het prospectus heette het: 'De laatste jaren heeft de jongste dichters- en

schrijversgeneratie in de Nederlandse literatuur, die men gedurende vele jaren afwezig meende, meer van zich doen hooren; hare uitingen hebben een vastere vorm aangenomen en verschillende “jongeren en jongsten” hebben in breeden kring reeds een bekendheid verworven. Naarmate deze nieuwe generatie zich ontwikkelt en haar stem doet hooren, stijgt de behoefte aan een eigen orgaan, waarin zij zich onbeïnvloed op haar eigen wijze kan uiten en waardoor zij, in gemeenschappelijke concentratie, een actief element van leven en vernieuwing in de Nederlandsche letteren kan vormen. Voldeed in het afgelopen jaar het thans opgeheven tijdschrift “Werk” in zeker opzicht aan deze behoefte, de wensch bleef bestaan naar een selectiever orgaan, dat een scherper omljnd standpunt zou innemen en op critisch terrein een positieve waarde zou vertegenwoordigen.’

Criterium zou tot en met april-mei 1942 verschijnen. Na de oorlog zou Meulenhoff een gelijknamig tijdschrift uitgeven.

658. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 23 april 1940

Rijswijk, 23-April 1940

Beste Jan,

Laat ik maar meteen de verklaring geven van dit potloodschrift: ik ben al 14 dagen ziek[;] eerst een week thuis, toen een week in het Voorburgsche ziekenhuis voor onderzoek. Daar bleek dat ik aan galstenen enz. lijd. En dat moet nu binnenkort hier of in Utrecht geopereerd worden. Daar ben ik nu alles bijelkaar 2 maanden mooi mee Het is een buitengewoon vervelende geschiedenis en ik moet er niet aan denken.

Gelukkig loopt dank zij Hoornik de fabricatie van ‘Helikon’ normaal door, en van de voorjaarsboeken zijn Hoornik¹ en Du Perron² nu bij den binder. Salden verzorgt den druk der stofomslagen bij Mouton, hier. Vestedijk³ is geheel gezet en zal wel spoedig worden afgedrukt. En dan is het voorjaarsprogram ook al weer af.

Voor het najaar heb ik behalve een kinderboekje van Van der Ster met plaatjes van Tia Wiegman⁴ alleen nog maar het bundeltje⁵ (48 blz als nieuwe Helikon formaat) aangenomen, behalve jouw beide boeken.⁶ Ik ben uiterst voorzichtig met uitgeven. Wellicht komt er nu nog een bundel inedita van Jany.⁷ Van de oude gedichten wil hij perse niets weten. Eddy was zondag hier op bezoek. Hij had de oude gedichten van Jany ook gelezen en hoewel hij zelf nogal bloemlezerig en collectionneur is, zag hij in die oude gedichten toch ook geen heil. Ik hoop nu maar dat hij een goede bundel uit het nieuwe werk zal samenstellen.

De kosten van verzenden en tikken van je manuscripten zal ik na ontvangst omgaand vergoeden. Stuur er voor de boekhouding een door jou opgestelde nota bij. Wacht met het zenden van het omslag van Salden niet tot je het manuscript stuurt, ik heb het ook nodig voor een artikel over Salden door Menno voor ‘Halcyon’.⁸ ‘Halcyon’ is nu gereed en ik stuur je deze week extra verpakt het eerste nummer.

Helaas ontstaat er door mijn ziekte nu ook weer stagnatie bij het 2^e nummer.⁹ Salden helpt me wel met enkele dingen, maar hij is uiterst langzaam en *te* conscientieus. Het is ontstellend als je nagaat hoe ontzettend weinig mensen bij een tijdschrift als dit helpen kunnen. Terwijl het toch onbeperkte mogelijkheden biedt. De nieuwe vereeniging van Van Royen,¹⁰ in combinatie met de treuzelaar Boucher geeft ook al weer niets. Een stel zeuren.

Ik heb helaas de tijd niet om me ook met die vereeniging in te laten, maar het is alweer jammer om dat kapot te laten gaan. Enfin, de sufferds hier verdienen niet beter.

Het is wel jammer dat juist nu, na die ontzettende winter, het voorjaar aanbreekt, en ik dacht weer lekker te kunnen gaan paardrijden, ik twee maanden opgeborgen zal worden. Laten we hopen dat de operatie goed verloopt. Momenteel ben ik slap en suf (al 14 dagen niets dan melk en pap!) daarbij ontsteking in linkerarm door injecties. Erg vervelend. Dit is de eerste brief sinds 14 dagen. In dienst wordt ik vervangen door een ex-ritmeester. Ik hoop dat ze het baantje openhouden. Het bevalt me best. Juist enkele weken geleden kregen we ook een stel Engelsche gasten,¹¹ alleraardigste jongelui. Ik ben nog met hen bij de Engelsche gezant¹² op de thee geweest.

Overigens gaat het hier in Den Haag heel goed. We zitten wel eens in den angst om al onze familie zoo dicht bij de grenzen. Zoo b.v. 14 dagen geleden weer bij den inval in Denemarken en Noorwegen. Het is afschuwelijk te bedenken dat ons ook zooiets overkomen kan... Gelukkig is ons volk tot de tanden gewapend en heeft men den onverzettelijken wil om zich te verdedigen.

Ik moet je namens de Suid-Afrikaansche censor schrijven dat je brieven te lang zijn, zoodat zij aan terughouding deur die Sensor blootgesteld is.¹³ Wil je erom denken? Nu eindig ik dan ook maar op gevaar af anders hetzelfde standje te krijgen.

Greet zal wel weer aan Aty schrijven.

Hartelijke groeten voor jullie beiden en de jongens en alle liefs van
Sander

Eindnoten:

1 *Tafelronde* .

2 *De bewijzen uit het pak van Sjaalman* .

3 *Albert Verwey en de Idee* .

4 *Bonte kralen*. (Zie br.656 n.25.)

5 Mogelijk *De grijze dashond* van E. du Perron of Greshoffs bundeltje voor Helikon waarom Ed. Hoornik hem had gevraagd. (Zie br.651 n.2.)

6 *Kabinetformaat en Het boek over het boek*.

7 Zie br.656 n.27.

8 Zie br.656 n.17.

9 De tweede aflevering van Halcyon zou pas in december verschijnen. Het bevatte na *Een voorstel* van Stols, *Abraham Ortelius' 'Aurei saeculi imago'* van H. van de Waal (gezet uit de Lutetia en gedrukt bij Luctor et Emergo te Den Haag op Celesta), een prospectus van L.J.C. Boucher voor de verschijning van zestien reproducties uit Sepp-Nozemans *Nederlandsche vogelen 1770-1829*, *Over de lithographie* van Aart van Dobbenburgh (gezet uit de Baskerville en gedrukt

bij G.J. Thieme te Nijmegen op Strathmore Thistle-Boom Omslag), Lucien Jaïs' reeds genoemde bijdrage *Images pour grands enfants* (zie br.656 n.22), *In memoriam H. Marsman* van A. Roland Holst en Ed. Hoornik (gezet uit de Lutetia en gedrukt door Boosten & Stols op Dürer Text), G.H. 's-Gravesandes al eerder genoemde bijdrage *W.J. Rozendaal. Illustrator en schilder* (zie br.603 n.9), het gedicht *Cafeteria* van G.H. 's-Gravesande met tekeningen van W.J. Rozendaal (gezet uit de Legende en gedrukt door Trio op Crocus), het door Piet Worm op steen getekende gedicht *Zangles* van Maurits Mok (gedrukt door L. van Leer te Amsterdam), een proefblad van Piet Worms boekje *De 3 broertjes* (gedrukt door C.A. Spin & Zoon te Amsterdam op Darwin Offset), *De aesthetische verzorging der Nederlandsche postzegels* van Jos. de Gruyter (gezet uit de Lutetia en gedrukt door Joh. Enschedé en Zoon te Haarlem op Astra), *Het graveeren van postzegels* door H. Levigne (gezet uit de Romulus en gedrukt door Joh. Enschedé en Zoon te Haarlem op Astra), en *Het werk van Pam G. Rueter* door J.W. Hofstra (gezet uit de Perpetua en gedrukt door Meijer te Wormerveer op Banzay).

10 Zie br.656 n.28.

11 Niet geïdentificeerd.

12 Sir Neville Bland, die sinds september 1938 buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister van het Britse Rijk in Den Haag was.

13 Zie br.657 n.1 en ill. p. 451.

659. A.A.M. Stols aan A.v.d. Veen, A. en J. Greshoff, 5 februari 1941

Rijswijk, 5 Februari 1941

Beste Adriaan, Aty en Jan,¹

Eindelijk kom ik er toe eens te schrijven, hoe het hier gaat. Wij zijn blij zoo nu en dan berichten over jullie te krijgen. Ons gaat het gelukkig goed. Na mijn operatie

ben ik gauw naar huis gekomen, daar verder door Greet verpleegd en tot 10 Juli nog in dienst geweest.² Daarna als ambteloos burger weer aan mijn uitgeverij begonnen. Spoedig daarna verschenen de boeken van Eddy over Multatuli,³ van Vestdijk over Verwey⁴ en van Hoornik over onze jonge dichters.⁵ Ook Helikon werd spoedig weer voortgezet, en zoojuist heb ik den jaargang afgesloten met een nummer van M. Vasalis.⁶ Nu begin ik aan den volgende jaargang met 'De Grijs Dashond' van Eddy;⁷ vervolgens komen een aantal debutanten en andere jonge dichters.⁸

Doch de groote boeken van het seizoen, die ik heb uitgegeven zijn: de nieuwe bundel 'Onderweg' van A. Roland Holst,⁹ waarvan ik reeds aan den *derden* druk toe ben, de zeer goede biografie van Slauerhoff door Constant van Wessem¹⁰ en den nieuwen bundel van Hoornik, 'De Erfgenaam'.¹¹

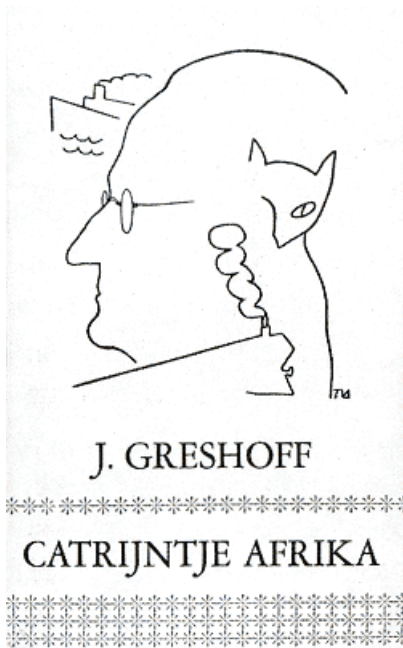
Verder heeft mijn tijdschrift voor boek- en prentkunst 'Halcyon' veel succes, doch het zal pas loonend worden als ik het naar het buitenland kan exporteeren. Het begint nu naar België te gaan.

De manuscripten van 'Het Boek over het Boek' en 'Kabinetformaat' heb ik niet meer ontvangen. Ik hoop dat zij niet verloren zijn gegaan.

De belangstelling voor poëzie is groeiende; Helikon heeft zoowaar 180 abonnees! Voor losse bundels is er soms ineens vraag. Zoo gaf ik den nieuwen bundel van Clara Eggink uit, die ook 'Het Schiereiland' heet, en die den Van der Hoogtprijs ontving.¹²

Verder werk ik aan mijn programma voor 1941. Er komt een boek over Eddy door 's Gravesande¹³ en een uitgave van zijn verzamelde poëzie, die 'Parlando' zal heten, met een inleiding van Vestdijk.¹⁴ Verder een nieuwe bundel van Achterberg getiteld 'Osmose',¹⁵ een bloemlezing uit 'Werk 1939' en 'Criterium 1940' door Ed. Hoornik met een voortreffelijke voorrede. Deze anthologie heet 'Twee Lenten'.¹⁶ En eindelijk zal ook dit jaar het bio-bibliografische woordenboek der Nederlandsche, Vlaamsche enz. letterkundigen 1880-1940 onder den titel 'Onzen Letterkundigen' verschijnen. Maar dat alles geeft veel arbeid en weinig genoeg. Je begrijpt dat ik geen 'Gedichten' meer verkoop, noch een herdruk die ik uitbracht in gekuischten vorm.¹⁷ Verder is er heel wat moeten opgedoekt worden; daarentegen verkoop ik bij opruiming veel Fransche en andere oude uitgaven. Doch werk is er genoeg, ik heb drie volontairs op kantoor.¹⁸ Verder werk ik als typografisch adviseur in een drukkerij in den Haag,¹⁹ dat geeft mij althans een gering stabiel inkomen.

Wij leven in Rijswijk verder vrij afgezonderd. Boucher zie ik heel veel, de van Randwijks een enkele maal.²⁰ Wij zoeken gezelligheid in werk en huiselijk leven. Huib is onlangs met zijn meisje hier geweest, hij geeft de studie in de rechten er aan.²¹ Bij Jany heb ik in het najaar twee maal gelogeed. Bep heb ik vele malen gezien, zij maakt het goed.²² Ook was Ant hier verleden week,²³ zij is enthousiast aan

Omslag *Catrijntje Afrika* (1944), met portrettekening door Tinus van Doorn.

Portret door J. Franken Pzn van A.A.J. Stols, 1944 (collectie mevr. M.H.J. Stols-Roebroeck, Maastricht).

Drukkerij Boosten & Stols, situatie in de jaren veertig.

het boekbinden. De weduwe van Jo Otten²⁴ is naar Hilversum verhuisd. Natuurlijk branden we van verlangen naar nieuws en we hopen dat als Adriaan weer schrijft, ook jullie, Aty en Jan, een onderschrift of beter nog een langen brief eraan toevoegen.

Mijn vader is in October 70 jaar geworden en bouwt met mijn broers aan de nieuwe drukkerij die onze geliefde oude vervangt.²⁵ In Maastricht is [:xxx] [:xxx]en gezond. Ook Jan van Nijlen, Ary Delen en Angèle [:xxx] volgens de laatste berichten.

Voor van[:xxx] het hierbij. Greet en de kinderen laten jull[:xxx] [:xxx]ten. Het beste ook met Jan en Kees.

Een hand van je

Sander

Eindnoten:

- 1 Bij de aanhef is bijgeschreven: 'vd Veen N.[ew]York'.
- 2 Vanaf 24 mei 1940 had er een geleidelijke demobilisatie van het Nederlandse leger plaatsgevonden.
- 3 *De bewijzen uit het pak van Sjaalman*.
- 4 *Albert Verwey en de Idee*.
- 5 *Tafelronde*.
- 6 *Parken en woestijnen* van M. Vasalis (ps. van Margaretha Leenmans, geb. 1909) was in januari bij A.A.M. Stols te Rijswijk als Helikon 10 (1940) 10 (december) in een oplage van 300 exemplaren verschenen. Gedurende de Tweede Wereldoorlog zouden nog elf drukken met een totale oplage van 12.200 exemplaren van deze bundel verschijnen. (Zie voor een overzicht van de in de jaargang 1940 van Helikon verschenen delen: Bijlage II, p. 468.)
- 7 Het gedicht *De grijze dashond* van E. du Perron zou in maart bij A.A.M. Stols te Rijswijk in een oplage van 300 exemplaren verschijnen als Helikon 11 (1941) 11 (januari). De bundel zou door S. Vestdijk worden ingeleid.
- 8 Zie voor een overzicht van de in de jaargang 1941 van Helikon verschenen delen: Bijlage II, p. 468.
- 9 *Onderweg* van A. Roland Holst was in december 1940 als deel 12 van De Halcyon Pers verschenen, gelijktijdig met de handelsuitgave bij Stols. In 1941 publiceerde A.A.M. Stols, Uitgever te Rijswijk een derde druk, die eveneens bij Boosten & Stols gedrukt werd.
- 10 *Slauerhoff. Een levensbeschrijving*.
- 11 *De erfgenaam. Een bundel gedichten* van Ed. Hoornik was in oktober 1940 als deel 11 van De Halcyon Pers verschenen. De bundel was in een oplage van 35 exemplaren bij Boosten & Stols gedrukt. Eind 1940 was een tweede druk van deze bundel als handelsuitgave verschenen bij A.A.M. Stols, Uitgever te Rijswijk. In 1941 zou een derde druk bij Stols volgen.
- 12 *Het schiereiland. Verzamelde gedichten* van Clara Eggink was in november 1940 bij A.A.M. Stols, Uitgever te Rijswijk verschenen. De bundel was gedrukt bij Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer in een oplage van 500 exemplaren. In 1941 zou een herdruk in een oplage van eveneens 500 exemplaren bij Stols verschijnen. Clara Eggink ontving voor haar bundel *Het schiereiland* in 1940 de Lucy B. en C.W. van der Hoogtprijs van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, tot dan toe de C.W. van der Hoogtprijs geheten. De commissie die haar de prijs toekeende bestond uit W.J.M.A. Asselbergs, J.C. Bloem, Jo van Dullemen-de Wit, Jan Engelman, K. Heeroma en Victor E. van Vriesland. (Zie ook br.642 n.9.)
- 13 Op 2 december zou A.F. Mirande namens J. van Ham, het hoofd van de afdeling Boekwezen van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten, aan Stols schrijven dat een zinsnede uit G.H. 's-Gravesandes boek over E. du Perron bij uitgave moest worden weggelaten. In *E. du*

Perron. Journalistieke herinneringen werd bedoelde zinsnede weggelaten en vervangen door een aantal puntjes. In deze vorm is 's-Gravesandes boek in 1942 in een oplage van enkele tientallen exemplaren gedrukt. Van de hand van F.E.A. Batten en Stols te zamen was een bibliografie van Du Perron opgenomen. (Zie cat.tent. *De Nieuwe Orde en de Nederlandse letterkunde, 1940-1945*, 's-Gravenhage (Koninklijke Bibliotheek) 13 september-1 november 1985, nrs.108-111.)

In de zomer van 1947 zou de herziene en uitgebreide versie van 's-Gravesandes studie onder de titel *E. du Perron. Herinneringen en bescheiden* verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. Dit boek werd gedrukt bij Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer. De bibliografie van Batten en Stols is in deze uitgave niet opgenomen.

- 14 *Parlando. Verzamelde gedichten* van E. du Perron zou in augustus bij A.A.M. Stols, Uitgever te Rijswijk verschijnen. S. Vestdijk zou een inleiding voor de bundel schrijven. Van de hand van Stols was een bibliografie van Du Perron opgenomen. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols. De bandstempels en het stofomslag waren ontworpen door Helmut Salden.
- 15 *Osmose* van Gerrit Achterberg zou in maart bij A.A.M. Stols, Uitgever te Rijswijk verschijnen. De bundel werd gedrukt bij Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer in een oplage van 300 exemplaren.
- 16 *Twee lentes*.
- 17 Zie br.656 n.9.
- 18 Waarschijnlijk Max Nord (geb.1919), Clara Eggink en Koen van Someren Greve. (Med. Huib van Krimpen, Amsterdam; Max Nord, Amsterdam; en mevr. J.C. van 't Veer-Suiker, Amsterdam.)
- 19 Per 1 september zou Stols worden benoemd tot adjunct-directeur van NV Drukkerij Trio te Den Haag, per 1 januari 1943 tot mededirecteur naast F. Kerdijk. In september zou ook Stols' uitgeverij worden gevestigd op het adres van drukkerij Trio, Nobelstraat 27^a. Als esthetisch adviseur was Stols de opvolger van Kerdijks zwager, de typograaf S. Schlesinger, die ook werkzaam was voor de Lettergieterij v/h N. Tetterode te Amsterdam. (Zie cat.tent. *Industrie & vormgeving in Nederland 1850-1950*, Amsterdam (Stedelijk Museum) 21 december 1985-9 februari 1986, p. 144 resp. p. 134.)
- 20 Arthur en Nike van Rantwijk.
- 21 Huib van Krimpen had van 1936 tot medio 1940 rechten gestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam. Het bedoelde meisje is Mimmi Nooteboom (geb. 1918), die Van Krimpens eerste echtgenote zou worden.
Als voorwaarde bij Stols' benoeming tot adjunct-directeur hadden de commissarissen van drukkerij Trio geëist dat Stols voor de dagelijkse gang van zaken bij zijn uitgeverij een assistent in dienst zou nemen. In het voorjaar van 1942 zou Huib van Krimpen als zodanig worden aangetrokken. Vanaf het voorjaar van 1941 tot het tijdstip waarop hij in dienst zou treden bij Stols was Van Krimpen volontair bij uitgeverij Contact. (Med. Huib van Krimpen, Amsterdam.)
- 22 Elizabeth de Roos, weduwe van de op 14 mei overleden E. du Perron.
- 23 Ant Faber (geb. 1905), weduwe van de op 15 mei overleden Menno ter Braak.
- 24 Henrietta Margaretha Kattenburg, de weduwe van de op 10 mei 1940 te Den Haag overleden J.F. Otten.
- 25 Op 11 mei had een bom van een Engels vliegtuig, bedoeld om de brug over de Maas te vernietigen, de drukkerij Boosten & Stols op het O.L. Vrouweplein te Maastricht getroffen en een gedeelte daarvan vernield. De nieuwe drukkerij verrees op dezelfde plaats. (Zie ill. p. 457.)

Verantwoording¹

Bronnen

Het onderhavige deel van de correspondentie tussen J. Greshoff en A.A.M. Stols, het eerste van een tweedelige uitgave, beslaat de periode 1922-1941. De correspondentie tussen Greshoff en Stols bevindt zich voor een deel in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te Den Haag (sign. G 785 B 1/B 2), en voor een deel in de Stadsbibliotheek te Haarlem (archief-Stols, omslag J. Greshoff). De documenten die in dit deel worden gepubliceerd, bevinden zich alle in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum.

Greshoff emigreerde in 1939 naar Zuid-Afrika; doordat tijdens de oorlog de postverbinding tussen Nederland en Zuid-Afrika verbroken was, is er tussen 1941 en 1945 een hiaat in de correspondentie. In het tweede, in 1990 te verschijnen deel van deze uitgave zullen de overige documenten van deze briefwisseling - uit de periode 1945-1957 - worden gepubliceerd.

Het gedeelte van de correspondentie dat in dit deel wordt gepubliceerd, telt in totaal 659 documenten: brieven, briefkaarten, correspondentiekaarten, prentbriefkaarten, telegrammen en een voorbedrukte adreswijziging. Er is slechts een enveloppe bewaard gebleven. Een groot aantal van de documenten kent een voorbedrukt briefhoofd. Van de in dit deel gepubliceerde documenten zijn er 461 van de hand van Greshoff en 198 afkomstig van Stols.

De correspondentie is klaarblijkelijk niet in haar geheel bewaard gebleven en kent daardoor een wat onevenwichtige samenstelling: uit de beginperiode van hun correspondentie zijn er alleen brieven van Greshoff aanwezig, in later jaren hebben de brieven van Stols juist de overhand, terwijl bovendien uit sommige jaren bijna geen of in één geval zelfs helemaal geen brieven bewaard zijn gebleven. Een deel van de brieven van Greshoff aan Stols is vermoedelijk op 11 mei 1940, toen drukkerij Boosten & Stols door een bombardement deels werd vernietigd, verloren gegaan; dit betreft waarschijnlijk in elk geval de jaren eind 1937-1938. De drukkerij werd in 1982 opgeheven; het archief bevat alleen financiële bescheiden.² Voor andere hiaten is niet altijd een reden aan te geven, maar, mede op grond van de inhoud van de wel bewaard gebleven documenten, moet aangenomen worden dat brieven verloren zijn gegaan.

Het uitgeversfonds van Stols is van groot belang geweest voor de Nederlandse en Vlaamse literatuur. Een van de voornaamste adviseurs bij de opbouw van Stols' fonds is Greshoff geweest. Het doel van deze editie is te laten zien hoe een uitgever en zijn fonds de literatuur van zijn tijd mee vorm gaf en op welke wijze hij daarbij door een schrijver geadviseerd werd. Daarom wordt in deze editie de correspondentie tussen Greshoff en de uitgever Stols openbaar gemaakt. Dit betekent niet dat voor de pe-

riode 1922-1957 een scheiding is gemaakt tussen zakelijke en persoonlijke correspondentie, maar dit houdt wel in dat de correspondentie die tussen Greshoff en Stols gevoerd is ná de beëindiging van Stols' uitgeefactiviteiten in 1957 geen plaats in deze editie heeft gekregen.

Het merendeel van de documenten is geschreven, meestal met inkt, soms met potlood. De brieven 147 t/m 158, 168, 192, 257 t/m 259, 261 t/m 264, 266, 269 t/m 271, 273, 280, 281, 283 t/m 285, 287, 289, 290 t/m 293, 295, 301, 304, 305, 307, 308, 310, 313, 320, 323, 324, 327, 330, 332, 334, 340, 356 t/m 358, 364, 368, 370, 371, 374, 376 t/m 379, 382, 389, 392, 410, 413, 439, 441, 442, 462, 463, 468, 470, 498, 517, 523, 528, 549, 550, 553, 554, 568, 569, 581, 583, 584, 586, 587, 601, 604, 605, 610, 611, 614, 616, 620, 625, 627, 639, 643, 644, 646, 650, 651, 653, 654 en 657 zijn getypt.

De brieven 201, 204, 207, 325, 326, 328, 331, 335, 355, 393, 427 en 444 zijn slechts in doorslag of kopie aanwezig.

De brieven 290, 327, 329, 330, 340, 356, 377, 382, 410, 413, 441, 442, 462, 463, 468, 470, 498, 502, 528, 604, 605, 610, 611, 614, 616, 620, 625 en 627 zijn zowel in origineel als in doorslag aanwezig.

Brief 2 is uitsluitend als minuut aanwezig.

Document 637 is een gedrukt verhuisbericht.

Er wordt niet aangegeven of het gepubliceerde document een brief dan wel een briefkaart is; wel wordt verantwoord of het een telegram of een prentbriefkaart betreft. In het laatste geval wordt de afbeelding van de prentbriefkaart in een annotatie beschreven.

In deze uitgave zijn ook de brieven die namens Stols of Greshoff geschreven zijn en bijschrijvingen door derden op brieven van Greshoff of Stols opgenomen. In dergelijke gevallen wordt dit in de vaste kopregel bij de brieven expliciet vermeld.

Omdat deze editie bedoeld is als leeseditie, is het verschil in schrijfmateriaal niet bij de brieven verantwoord. Om dezelfde reden worden geen gegevens verstrekt over papiersoort en -formaat. Verder is ervan afgezien in de tekst met behulp van cijfers aan te geven uit hoeveel kantjes of losse blaadjes de brief bestaat.

Datering

De documenten zijn chronologisch gerangschikt en doorlopend genummerd. Dit leverde in een aantal gevallen problemen op omdat vooral Greshoff zijn brieven vaak niet dateerde.

De door beide schrijvers gebezigde datering is niet geüniformeerd, maar ongewijzigd overgenomen. Gedurende de jaren 1937-1938 dateerde Greshoff zijn brieven met een Frans datumstempel; ook deze dateringen zijn zonder meer overgenomen.

In een enkel geval is een brief in gedeelten op verschillende dagen geschreven. Dergelijke documenten zijn als één geheel beschouwd en in de chronologische rangschik-

king opgenomen onder de datum waarop de brief afgesloten is.

Wanneer verscheidene brieven op één dag zijn geschreven, is een poging gedaan de juiste onderlinge volgorde vast te stellen.

Bij ongedateerde briefkaarten is de datum van het poststempel overgenomen en tussen teksthaken boven de brief geplaatst. In andere gevallen is een poging gedaan de datering vast te stellen of te schatten op grond van de inhoud van de brief. Deze datering is in de kopregel bij het document geplaatst. Ongedateerde brieven die slechts in een bepaald jaar onder te brengen waren, zijn na de gedateerde brieven uit het betreffende jaar afgedrukt. In al deze gevallen wordt de gekozen datering verantwoord in een annotatie bij het document.

In de 'Chronologie' is de loop van de bewaard gebleven correspondentie na te gaan.

Tekstconstitutie

Er is gekozen voor de volgende principes.

De spelling van de brieven is, inclusief spellingseigenaardigheden, gehandhaafd.

De alinea-indeling van de brieven is gehandhaafd. Witregels in de brieven ter aanduiding van een nieuwe alinea zijn weggelaten.

De plaats van de datering en van de ondertekening is geüniformeerd, namelijk respectievelijk linksboven en linksonder de brief.

De plaats van verzending is ongewijzigd overgenomen. Als deze ontleend is aan een voorbedrukt briefhoofd, is ze tussen teksthaken boven de brief geplaatst. In de jaren dertig plaatste Greshoff regelmatig een natte dan wel droge stempel met zijn naam en/of adres ter aanduiding van de afzender op onbedrukt briefpapier en op briefkaarten; ook in deze gevallen is de plaatsnaam tussen vierkante haken boven de brief gezet. Aan het poststempel ontleende verzendplaatsen zijn eveneens tussen teksthaken boven de brief geplaatst.

Van de voorbedrukte briefhoofden en de door Greshoff gebruikte naamstempels zijn alleen de plaats en in een enkel geval (een deel van) de datering overgenomen. De tekst van een voorbedrukt briefhoofd wordt in een annotatie bij de brief samengevat. De tekst van de gebruikte naamstempels wordt niet in een annotatie samengevat.

Postscripta die boven de aanhef van de brief staan, of die aan de zijkant van de brief zijn geschreven, zijn na de ondertekening geplaatst.

Kantlijnaantekeningen die naar de belendende tekst verwijzen, worden achter de brief, maar voor eventueel aanwezige postscripta, afgedrukt.

Later door derden op de brief geplaatste aantekeningen worden in een annotatie weergegeven.

De interpunctie is gehandhaafd. Omdat vooral Greshoff een buitengewoon eigenzinnig gebruik van leestekens maakte, is alleen op die plaatsen waar het begrip door het ontbreken van een leesteken aangetast dreigde te worden een leesteken tussen teksthaken toegevoegd. Daarbij is echter een grote terughoudendheid betracht.

Omdat de brief als een doorlopend geheel wordt afgedrukt, zonder dat wordt aangegeven dat de briefschrijver aan een nieuw blad begint, doorschrijft in de kantlijn of iets dergelijks, zijn bladzijdecijfers en aanduidingen als ‘z.o.z.’ niet overgenomen. Het kenmerk op een getypte brief ter aanduiding van degene die de brief getypt heeft, is niet overgenomen. In voorkomende gevallen wordt het voorkomen van een dergelijk kenmerk op het origineel in een annotatie verantwoord.

Dubbele aanhalingstekens zijn vervangen door enkele.

Vroeger geldende typeconventies, zoals het weergeven van de ij door y, zijn aan het thans gebruikelijke systeem aangepast.

Er wordt niet verantwoord of een tekstgedeelte eenmaal, meervoudig of met een golf-lijn onderstreept is, noch of kapitaal dan wel een afwijkende kleur gebruikt is. Alle onderstreepte, ter nadruk kapitaal of in een andere kleur geschreven tekstgedeelten zijn steeds gecursiveerd, met uitzondering van de ondertekening.

Herhalingstekens in de tekst zijn om typografische redenen stilzwijgend vervangen door de te herhalen tekst.

Alle verschrijvingen, schrijf- of typefouten zijn ongewijzigd overgenomen. Alleen wanneer deze resulterden in vreemde zinsconstructies, onafgemaakte zinnen of andere onduidelijkheden wordt gebruik gemaakt van de toevoeging ‘[sic]’ om aan te geven dat de daaraan voorafgaande lezing juist is. Deze toevoeging is ook gebruikt op die plaatsen waar een woord of een zinsdeel abusievelijk twee maal achter elkaar is geschreven. Spel- of grammaticale fouten vallen hier niet onder. Tot verwarring leidende schrijf- of typefouten worden tussen teksthaken gevolgd door de juiste lezing, voorafgegaan door ‘[lees:]’

Door de briefschrijvers in de tekst vergeten woorden worden voor een juist begrip tussen teksthaken toegevoegd voorafgegaan door een plusteken.

In de brieven komen weinig doorhalingen, dooreenschrijvingen en (latere) toevoegingen voor. Deze zijn, gezien de aard van onderhavige editie, niet verantwoord, behalve bij brief 2. Deze is slechts bewaard als minuut en kan niet worden teruggebracht tot een eenduidige vorm. Ter plekke wordt bij deze brief verantwoord welke diacritische tekens bij de weergave ervan gebruikt zijn. In n.7 bij br.67 worden dezelfde diacritische tekens benut.

Door perforatie uitgeponste tekstgedeelten worden tussen teksthaken en voorafgegaan door een dubbele punt gereconstrueerd.

Door beschadiging weggevallen tekstgedeelten worden aangeduid door een dubbele punt gevolgd door drie x-en tussen teksthaken.

Van vaak voorkomende afkortingen en voornamen wordt in een aparte lijst de oplossing gegeven. De overige afkortingen worden, voor zover het geen algemeen gebruikelijke zijn, in de tekst tussen teksthaken opgelost.

Woorden waarvan de lezing onzeker is, worden gevolgd door een vraagteken tussen teksthaken.

Woorden die wij niet hebben kunnen ontcijferen, worden aangegeven door drie x-en tussen teksthaken.

In deze uitgave worden dus de volgende diacritische tekens gebruikt:

Schols[<i>sic</i>]	de lezing ‘Schols’ is van de briefschrijver afkomstig
twee[<i>lees:</i>]tweede	lees ‘tweede’ in plaats van ‘twee’
[+ door]	‘door’ staat niet in de tekst, maar is door ons toegevoegd
nad[: <i>er</i>]s	‘er’ in ‘naders’ is door perforatie uitgeponst en is door ons aangevuld
[<i>:xxx</i>]	tekst is door beschadiging verloren gegaan
bel[<i>eefde</i>]	de afkorting ‘bel’ is door ons aangevuld tot ‘beleefde’
altijd[?]	de lezing van ‘altijd’ is onzeker
[<i>xxx</i>]	onleesbaar woord

Commentaar

In de inleiding is de achtergrondinformatie verstrekt die nodig is voor een juist begrip van de context van de briefwisseling.

Alle vragen die de tekst van de brieven in onze ogen voor de hedendaagse lezer zouden kunnen oproepen, worden zo volledig mogelijk beantwoord. Deze toelichtingen worden per brief gegeven en staan achterin de editie afgedrukt. Toegelicht worden namen en titels van in de brieven al dan niet expliciet genoemde historische personen en gebeurtenissen, namen van instellingen, uitgeverijen, verenigingen, periodieken, series en reeksen enz., fictionele personages, citaten, titels van boeken en tijdschriftbijdragen.

Een groot deel van de commentaar bestaat uit bibliografische beschrijvingen; deze berusten altijd op autopsie, tenzij de beschrijving wordt voorafgegaan door een asterisk. In de gevallen dat het formaat van een in de brieven ter sprake gebrachte uitgave wordt gegeven, wordt dit formaat afgerond tot halve centimeters; het eerste cijfer duidt de breedte, het tweede de hoogte aan. Voor de beschrijving en formaataanduiding wordt uitgegaan van de gewone, niet van de bijzondere exemplaren, tenzij de inhoud van de brief anders vereist.

Waar in de annotaties wordt verwezen naar of geciteerd uit brieven en documenten bevinden deze zich in de collectie van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, tenzij een andere vindplaats wordt gegeven.

Tenzij anders vermeld, wordt in de annotaties bij publikaties steeds verwezen naar de eerste druk. Er is van afgezien eventuele opname in latere bundelingen of verzamelwerken te vermelden.

Annotaties zijn niet doorlopend, maar per brief genummerd. Om misverstanden te voorkomen staat boven de noten het nummer van de brief waarbij ze horen.

Chronologie

Aan de editie van de brieven is een chronologie van de opgenomen brieven toegevoegd, waarin de precieze loop van de bewaard gebleven correspondentie is na te gaan.

Bijlagen

Als bijlage I is een overzicht van de tot 1945 bij Stols of Boosten & Stols verschenen, danwel door Stols of Boosten & Stols gedrukte publikaties van Greshoff opgenomen. Als bijlage II zijn overzichten opgenomen van zowel de door Stols uitgegeven reeksen Atlantis, De Halcyon Pers, To the Happy Few, Helikon, Kaleidoscoop, Luchtkasteelen, De Onvindbaren, Orpheus, Rijmprenten & Planodrukken, Standpunten & Getuigenissen, Trajectum ad Mosam en Ursa Minor, als van de door Boosten & Stols uitgegeven reeks De Schatkamer. Deze overzichten beslaan de periode tot 1945. Een asterisk geeft aan dat de beschrijving niet op autopsie berust.

Register

In het register zijn opgenomen de namen en titels van in de inleiding, brieven, annotaties en bijschriften bij de illustraties al dan niet expliciet genoemde historische personen, instellingen, uitgeverijen, verenigingen, periodieken, series en reeksen enz., boekuitgaven en tijdschriftbijdragen, tenzij deze namen of titels deel uit maken van een door de bezorgers gegeven literatuurverwijzing. In het tweede deel van deze uitgave zal als bijlage een bibliografie van in de inleiding en in de noten gebruikte secundaire literatuur worden opgenomen.

Het register is alfabetisch ingericht. Gehuwde vrouwen hebben een hoofdingang op hun werkelijke naam, met een 'zie'-verwijzing bij hun mansnaam. Schrijvers onder pseudoniem hebben een hoofdingang op hun pseudoniem, met een 'zie'-verwijzing bij hun werkelijke naam.

Vanwege het specifieke karakter van deze uitgave - de correspondentie tussen een uitgever en een van zijn belangrijkste auteurs en adviseurs - zijn de namen van boekbinderijen, drukkerijen en papierfabrieken, met welke Stols voor zijn uitgaven contact had, per onderwerp gegroepeerd; hetzelfde geldt voor de ter sprake komende lettertypen en papiersoorten die Stols voor zijn uitgaven gebruikte of overwoog te gebruiken. De namen van illustratoren zijn in het reguliere alfabet opgenomen, omdat met hen het contact vaker een persoonlijk karakter had en niet altijd resulteerde in bemoeienis met een van Stols' uitgaven.

Publikaties zijn onder titel in het alfabet opgenomen en niet onder de naam van de schrijver van de publikatie; lidwoorden zijn bij de alfabetisering genegeerd.

Als in een noot, louter ter opheldering van een impliciete vermelding in een brief, zonder enig aanvullend gegeven uitsluitend een naam of de titel van een publikatie wordt genoemd, resulteert deze vermelding niet in een verwijzing in het register.

Cijfers in het register verwijzen naar de bladzijdenummers.

In het tweede deel van deze uitgave zal een cumulatief register voor de beide delen worden opgenomen; om die reden is het register bij dit eerste deel los toegevoegd.

Dankbetuiging

De bezorgers hebben ten behoeve van deze editie dankbaar gebruik kunnen maken van de kennis en/of documentatie van de volgende personen en instellingen:

Academisch Historisch Museum (Leiden), Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, H.P. van Berkel, Th.A.P. Bijvoet, P.C. Cossee, C. van Dijk, Pierre H. Dubois, Joh. Enschedé & Zonen, Gemeentearchief 's-Gravenhage, C.J. Greshoff, Haags Gemeentemuseum, R.W. Haentjens Dekker, Christie Hak, Marianne ten Have, Lize Herlaar, mevr. H. Hijmans-van Hoorn, Antiquariaat Willem Huijer, Iconografisch Bureau, J. Jacobs, Kamer van Koophandel voor Maastricht en Omstreken, Koninklijke Bibliotheek, mevr. A.J.M. Kramers-Stols, H. van Krimpen, K. van Laar, K. Lekkerkerker, F. van der Linden, Gemeentelijke Archiefdienst Maastricht, mevr. A. Manteau, Rijksmuseum Meermanno-Westreenianum, Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Nederlands Postmuseum, K. Nijkerk, Bas van Pelt BV, A. van Rantwijk, Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, H. Salden, Antiquariaat Schuhmacher, R. Spork, Stadsbibliotheek Haarlem, Stedelijk Museum Amsterdam, F.J. Stols, L.A.H. Stols, mevr. M.W. Stols-Kroesen, mevr. M.H.J. Stols-Roebroeck, L. Uding, Universiteitsmuseum De Agnietenkapel (Amsterdam), Bibliotheek van de Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels, J.M. Versteeg, H.T.M. van Vliet, D. Welsink en C.B.J. de Wolf.

Eindnoten:

- 1 Voor de verschillende aspecten van deze uitgave is deels aansluiting gezocht bij de principes van de volgende edities: *Brieven van J.C. Bloem aan P.N. van Eyck* (ed. G.J. Dorleijn et al.), 's-Gravenhage 1980; Louis Couperus/L.J. Veen, *Een bloemlezing uit hun correspondentie* (ed. H.T.M. van Vliet), Utrecht-Antwerpen 1987; E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.1, Amsterdam 1977; Marita Mathijssen, *De brieven van De Schoolmeester. Documentair-kritische uitgave*, dl.3, Amsterdam 1987; S. Vestdijk/Theun de Vries, *Briefwisseling* (ed. S.A.J. van Faassen), Amsterdam 1985.
- 2 Het archief van Drukkerij Boosten & Stols bevindt zich bij de Gemeentelijke Archiefdienst Maastricht.

Bijlage I

- Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde.* Boosten & Stols, Maastricht 1924 (De Schatkamer).
- Schaduw.* Enkele gedichten. A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1924 (To the Happy Few).
- Latijnsche lente.* Tweede druk. A.W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij, Leiden 1927 (Gedrukt door Boosten & Stols).
- Sparsa.* Enkele gedichten. Trajectum ad Mosam, Maastricht 1925.
- Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* (met Jan de Vries). Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande, Arnhem 1925 (Gedrukt door Boosten & Stols).
- Aardsch en hemelsch.* A.A.M. Stols, Maastricht 1926.
- Anch'io.* Enkele gedichten. Boosten & Stols, Maastricht 1926.
- Het voorbeeld van Christiaan Rudolph de Wet.* Boosten & Stols, Maastricht 1926.
- Une saison en enfer.* Herinneringen aan een tooneelwinter. Boosten & Stols, Maastricht 1926.
- Uren.* Boosten & Stols, Maastricht 1926.
- Keurdicht (1907-1927).* Bloemlezing met inleiding door Jan de Vries. Boosten & Stols, Maastricht 1926.
- De vaders.* [Rijmprent met een houtsnede door J. Franken Pzn.]. A.A.M. Stols, Bussum [1927] (Rijmprenten & Planodrukken).
- Confetti.* Kleine gedichten. A.A.M. Stols, Brussel & Maastricht 1928.
- Bij feestelijke gelegenheden.* Gedichten. A.A.M. Stols, Brussel & Maastricht 1928.
- Aardsch en hemelsch.* Tweede druk. Boosten & Stols, Maastricht 1928.
- De ceder en andere gedichten.* Tweede druk. Boosten & Stols, Maastricht 1928.
- Vonken van het vuur.* Tweede druk. Boosten & Stols, Maastricht 1928.
- Oud zeer.* Eerste gedichten. Tweede druk. Boosten & Stols, Maastricht 1928.
- Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* (met Jan de Vries). Tweede druk. Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande, Arnhem [zomer] 1929 (Gedrukt door Boosten & Stols).
- Currente calamo.* A.A.M. Stols, Maastricht & Brussel 1930 (Luchtkasteelen).
- Spijkers met koppen.* A.A.M. Stols, Brussel 1931 (Standpunten & Getuigenissen).
- Voetzoekers.* A.A.M. Stols, Brussel 1932 (Standpunten & Getuigenissen).
- Janus Bifrons, een debat in sonnetten.* A.A.M. Stols, Maastricht & Brussel 1932.
- Gedichten 1907-1934.* Folemprie, 's-Gravenhage 1934 (Gedrukt bij de Halcyon Pers door A.A.M. Stols).
- Gedichten 1907-1936.* Herziene en vermeerderde uitgave. A.A.M. Stols' Uitgevers-Mij NV, Maastricht & Brussel [1936] (Kaleidoscoop).
- De wieken van den molen.* A.A.M. Stols, Maastricht [1937] (Kaleidoscoop).¹
- Gedichten.* Derde druk. A.A.M. Stols, Maastricht 1937.
- Ikaros bekeerd, een leerdicht.* A.A.M. Stols, Maastricht & Brussel 1938.
- Gedichten.* Vierde druk. A.A.M. Stols, Maastricht 1938 (Gedrukt in 1937).
- Gedichten.* Vijfde druk. A.A.M. Stols, Maastricht 1940 (Gedrukt in 1937).²

Eindnoten:

- 1 Antiquariaat Willem Huijer te Amsterdam vermeldt in cat. 33, september 1984, als nummers 338 en 339 twee exemplaren van een tweede, eveneens bij Stols verschenen druk uit 1937.
- 2 Van deze vijfde druk van de *Gedichten* zijn tijdens de Tweede Wereldoorlog exemplaren waaruit de laatste katernen, waaronder de *Bruine liedjes*, verwijderd waren door Stols verkrijgbaar gesteld.

Bijlage II

Atlantis-serie

- 1 M. Nijhoff, *Het uur U, gevolgd door Een idylle* (september 1941)
- 2 E. den Tex, *Slagzij* ([april] 1942)
- 3 H.W.J.M. Keuls, *Rondeelen en kwatrijnen* (1941 [april 1942])
- 4 W. Hussem, *Uitzicht op zee* (1941 [april 1942])
- 5 Adriaan Morriën, *Landwind* ([april] 1942)
- 6 J.W. Hofstra, *Het glazen huis* (1942 [mei 1943])
- 7 Pierre H. Dubois, *Het gemis* (1942 [mei 1943])
- 8 Bob Stempels, *Het ouderhuis* (1942 [mei 1943])
- 9 *Oden en fragmenten van Sappho* (vertaling P.C. Boutens) ([mei] 1943)
- 10 Nine van der Schaaf, *Droomvaart* ([september] 1943)

De Halcyon Pers

- [1] *Oden en fragmenten van Sappho* (vertaling P.C. Boutens) ([december] 1928)
- [2] A. Roland Holst, *Het elysisch verlangen* (september [december] 1928)
- [3] J. Slauerhof, *Serenade* (april 1930)
- 4 [P.C. Boutens], *Strofen en andere verzen uit de nalatenschap van Andries de Hoghe* ([april] 1932)
- 5 A. Roland Holst, *Tusschen vuur en maan* (december 1932)
- 6 A. Roland Holst, *Voortekens* (mei [augustus] 1936)
- 7 A. Roland Holst, *Een winter aan zee* (juli [september] 1937)
- 8 A. Roland Holst, *Uit zelfbehoud* (mei [juni] 1938)
- 9 Jan van Nijlen, *Het oude kind* (1938 [maart 1939])
- 10 Maurits Mok, *De rattenvanger* (augustus [oktober] 1939)
- 11 Ed. Hoornik, *De erfgenaam* (oktober 1940)
- 12 A. Roland Holst, *Onderweg* (september-oktober [december] 1940)

To the Happy Few

- 1 Jan van Nijlen, *De lokstem en andere gedichten* (april 1924)
- 2 J.C. Bloem, *Het verlangen* (november 1924)
- 3 J. Greshoff, *Schaduw* (oktober 1924)
- 4 J.W.F. Werumeus Buning, *Voorbarig berijmde ruzie* (april 1925)

- 5 Antoine Bourdelle, *Trente journées du grand travail. Anatole France* (augustus 1925)
- 6 Roel Houwink, *Doodsklok* (september 1925)
- 7 Claude Aveline, *Examen* (oktober 1925)
- 8 Jo Landheer, *Golven* (december 1925)
- 9 Valéry Larbaud, *Divertissement philologique* (juni 1926)
- 10 Paul Valéry, *De la diction des vers* (juli 1926)
- 11 Paul Valéry, 'Tante Berthe' (juni 1926)
- 12 Karel van de Woestijne, *Het menscheijk brood* (november 1926)
- 13 Roel Houwink, *Zes kleine elegieën* (december 1926)
- 14 Arthur van Schendel, *Huon of over den hond* (1928 [december 1927])
- 15 E. du Perron, *Gebed bij de harde dood* (1928)

Helikon

1940

- 1 L. Th. Lehmann, *Dag- en nachtlawaai* (januari [maart])
- 2 Bertus Aafjes, *Het gevecht met de muze* (februari [maart])
- 3 Pierre Kemp, *Transitieven en immobielen* (maart)
- 4 Gerrit Achterberg, *Dead end* (april)
- 5 Jac. van Hattum, *Alleen thuis* (mei)
- 6 Nes Tergast, *Glas en schaduw* (juni [september])
- 7 S. Vestdijk, *Water in zicht* (september)
- 8 Freek van Leeuwen, *Wederkomst* (oktober)
- 9 Eric van der Steen, *Cadans* (november)
- 10 M. Vasalis, *Parken en woestijnen* (december [januari 1941])

1941

- 11 E. du Perron, *De grijze dashond* (januari [maart])
- 12 C. Buddingh', *Het geïrriteerde lied* (februari [maart])
- 13 Bertus Aafjes, *Het zanduur van de dood* (maart)
- 14 Max Dendermonde, *Tijdelijk isolement* (april)
- 15 Jan Campert, *Huis en herberg* (mei)
- 16 Jac. van Hattum, *De waterscheiding* (juni)
- 17 Aart van der Alm, *Marathon* (september)
- 18 Gerrit Achterberg, *Thebe* (oktober [september])
- 19 Pierre H. Dubois, *In den vreemde* (november [september])
- 20 L. Th. Lehmann, *Schrijlings op den horizon* (december [september])

Kaleidoscoop¹

- 1 R.M. Rilke, *De wijze van liefde en dood van den cornet Christoffel Rilke* (vertaling Victor E. van Vriesland) ([1930])
- 2 Marcel Schwob, *De kinderkruistocht* (vertaling Victor E. van Vriesland) ([1931])
- 3 S.T. Coleridge, *De ballade van den oud-matroos* (vertaling Anthonie Donker) ([1931])
- 4 Valery Larbaud, *De arme hemdenmaker* (vertaling E. du Perron) ([1932])
- 5 Alexander Poesjkin, *Het pistoolschot* (vertaling Constant van Wessem) ([1932])
- 6* Philip Macdonald, *Het gevaar dat nadert* (vertaling Nini Brunt) ([1935])
- 7* François Mauriac, *Thérèse Desqueyroux* (vertaling M.W. Stols-Kroesen) ([1936])
- 8* François Mauriac, *Het einde van den nacht* (vertaling M.W. Stols-Kroesen) ([1935])
- 9 Valery Larbaud, *Fermina Marquez* (vertaling E. du Perron) ([1935])
- 10 Maurice Roelants, *De jazz-speler* ([1935])
- 11* Karel van de Woestijne, *Laethemsche brieven* ([1935])
- 12 Karel van de Woestijne, *Het zatte hart* ([1935])
- 13 Walter Savage Landor, *Serena* (vertaling E. du Perron) ([1935])
- 14 Arthur van Schendel, *Fratilamur* ([1935])
- 15 A. Roland Holst, *Over den dichter Leopold* ([1935])
- 16* David Garnett, *Zeemans thuisvaart* (vertaling Nini Brunt) ([1937])
- 17 J. Slauerhoff, *Jan Pietersz. Coen* ([december 1936])
- 18 J. Greshoff, *Gedichten 1907-1936* ([1936])
- 19 M. Nijhoff, *Pierrot aan de lantaarn* ([1936])
- 20 M. Nijhoff, *De pen op papier* ([1936])
- 21 J. Greshoff, *De wieken van den molen* ([1937])
- 22 Arthur van Schendel, *Florentijnsche verhalen* ([1936])
- 24 E. du Perron, *Mikrochaos* ([1935])
- 25 F.V. Toussaint van Boelaere, *Het gesprek in Tractoria* ([1937])
- 26 E. du Perron, *Een voorbereiding* ([1937])
- 28 William Shakespeare, *Richard III* (vertaling A. Roland Holst) ([december 1937])
- 30* Oskar van der Hallen, *Niemandslaan* ([1937])
- 32 E. du Perron, *Bij gebrek aan ernst* ([1937])
- 34* William Shakespeare, *Storm* (vertaling M. Nijhoff) ([1937])
- 36 Maurice Roelants, *Het verzaken* ([1937])

Luchtkasteelen

- 1 Jo Otten, *Verloren vaderland* (november 1928 [1929])
- 2 J. Slauerhoff, *Yoeng poe tsjoeng* (januari 1930)²
- 3 J. Slauerhoff, *Het lente-eiland (Kau-Lung-Seu)* (januari 1930)
- 4 E. du Perron, *Parlando* (januari 1930)

- 5 J. Greshoff, *Currente calamo* (maart 1930)
- 6 Willem ten Berge, *De zoon van het hemelsche rijk* (mei 1930)
- 7 C.J. Kelk, *De parasieten* (november 1930)
- 8 Maurice Roelants, *Het verzaken* (november 1930)
- 9 Gabriël Smit, *Voorspel* (januari 1931)
- 10 Joris Vriamont, *De exploten van Tabarijn* (1932)

De Onvindbaren

- 1 H. Marsman, *Voorpost* (juli 1931)
- 2 A. Roland Holst, *De pooltocht der verbeelding* (mei 1936)

Orpheus

- 1 Bertus Aafjes, *Amoureuus liedje in de morgenstond* (tekening J.F. Doeve) (1941 [september 1942])
- 2 J.C. Bloem, *Het kerkhof aan het meer* (tekening C.A.B. Bantzinger) (1941 [augustus 1943])
- 3 P.C. Boutens, *Een lied van Isoude* (tekening W. Hussem) (1941 [september 1942])
- 4 Anton van Duinkerken, *Voorbijgang* (tekening C.A.B. Bantzinger) (1941 [augustus 1943])
- 5 Clara Eggink, *De vrouw en de cormorant* (tekening Fiep Westendorp) (1941 [mei 1942])
- 6 Jan Engelman, *Philomela* (tekening C.F. Roelofsz) (1941 [mei 1942])
- 7 P.N. van Eyck, *Brent Bridge* (tekening Pam G. Rueter) (1941 [augustus 1943])
- 8 Ed. Hoornik, *Mijn dochter en ik* (tekening J.S. Sjollema) (1941 [mei 1942])
- 9 M. Nijhoff, *De vogel* (tekening A.C. Willink) (1941 [september 1942])
- 10 Jan van Nijlen, *Betooverd bosch* (tekening Jan Roede) (1941 [mei 1942])
- 11 E. du Perron, *Een grote stilte* (tekening A.C. Willink) (1941 [mei 1942])
- 12 A. Roland Holst, *Weer een dag* (tekening Gisèle van Waterschoot van der Gracht) (1941 [mei 1942])
- 13 J. Slauerhoff, *De ochtendzon* (tekening C.F. Roelofsz) (1941 [mei 1942])
- 14 M. Vasalis, *Het ezeltje* (tekening R.L. Fernhout) (1941 [mei 1942])
- 15 S. Vestdijk, *Het geroofde lam* (tekening J.M. Prange) (1941 [mei 1942])

Rijmprenten en Planodrukken

- 1 J. Greshoff, *De vaders* (houtsnede J. Franken Pzn) ([1927])

- 2 E. du Perron, *Sonnet van burgerdeugd* (houtsnede A.C. Willink) ([1928])
- 3 *Kerstliedeken* (tekening Felix Timmermans)
- 4 A. Roland Holst, *De stervende* (tekening W. Arondéus) ([1929])
- 5 Anthonie Donker, *Bacchus in Heidelberg* (tekening J. Franken Pzn) ([1931])
- 6 Victor E. van Vriesland, *Amsterdamsche bohème* (tekening A.C. Willink) ([1931])
- 7 Hans G. Rink, *La Argentina* (houtsnede Pieter den Besten)
- 8 Joost van den Vondel, *Stedekroon van Frederick Henrick, Prince van Orangen* (tekening H. Levigne)

De Schatkamer

- 1-2 Jan de Vries, *Henrik Ibsen. Zes voordrachten* (december 1923)
- 3 J. Greshoff, *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde* (maart 1924)
- 4 Karel van de Woestijne, *Zon in den rug* (april [juli] 1924)
- 5 L.J.M. Feber, *Israël, Twee treurspelen* (mei 1924)
- 6 *De dichters van 't Fonteintje* (september 1924)
- 7 Frans Erens, *Litteraire overwegingen* (augustus 1924)
- 8 Bernard Verhoeven, *De pelgrim* (oktober 1924)
- 9 J.W.F. Werumeus Buning, *Tooneel en dans* (1925)
- 10 Arthur van Schendel, *Oude Italiaansche steden* (november 1924)

Standpunten & Getuigenissen³

- H. Marsman, *Kort geding* (1931)
 Menno ter Braak, *Afscheid van domineesland* (1931)
 Menno ter Braak, *Man tegen man* (1931)
 Martinus Nijhoff, *Gedachten op Dinsdag* (1931)
 E. du Perron, *Voor kleine parochie* (1931)
 E. du Perron, *Vriend of vijand* (1931)
 J. Greshoff, *Spijkers met koppen* (1931)
 J. Greshoff, *Voetzoekers* (1932)
 Anthonie Donker, *De schichtige Pegasus* (1932)
 E. du Perron, *Tegenonderzoek* (1933)

Trajectum ad Mosam

- 1 Joost van den Vondel, *Aenleidinge ter Nederduitsche dichtkunste* (januari 1922)

- 2 *Shake-speares Sonnets* (januari 1923)
- 3 Marie Cremers, *Nieuwe loten* (april 1923)
- 4 Arthur van Schendel, *Angiolino en de lente* (juli 1923)
- 5 Joost van den Vondel, *Het lof der zee-vaert* (september 1923)
- 6 Louïze Labé, *Sonnets* (januari 1924)
- 7 Louïze Labé, *De sonnetten* (vertaling P.C. Boutens) (april 1924)
- 8 P.C. Hooft, *Reden vande waerdicheit der poesie* (winter 1925)
- 9 J. Greshoff, *Sparsa* (februari 1925)
- 10 [Joachim du Bellay], *La deffence & illustration de la langue françoise* (1925)
- 11 A. Roland Holst, *De afspraak* (mei [= juli] 1925)
- 12 Jan van Nijlen, *De lokstem en andere gedichten* (oktober 1925)
- 13 Stendhal, *D'un nouveau complot contre les industriels* (december 1925)
- 14 Valéry Larbaud, *Paris de France* (maart 1926)
- 15 Lodewijk van Deyssel, *Kleinigheden* (oktober 1926)
- 16 Karel van de Woestijne, *God aan zee* (november 1926)
- 17 A. den Doollaard, *De verliefde betonwerker* (december 1926)
- 18 Théophile de Viau, *Sonnets* (januari 1927)
- 19 Jan R.Th. Campert, *De bron* (februari 1927)
- 20 Henrik Scholte, *Intermezzo* (mei 1927)
- 21 Theun de Vries, *Terugkeer* (mei 1927)
- 22 Anton van Duinkerken, *Onder Gods ogen* (juli 1927)
- 23 Ioannis Secundus, *Het boeck der kuskens* (maart 1930)
- 24 A.J.M. van Moorsel, *De kinkhoorn* (september 1927)
- 26 Jan van Nijlen, *De vogel Phoenix* (januari 1928)
- 27 Arthur van Schendel, *Fratilamur* (april 1928)
- 28 Karel van de Woestijne, *Het berg-meer* (1928)
- 29 Ioannis Secundus, *Basiorum liber* (1928)
- 30 Jo Landheer, *Golven* (1930)

Ursa Minor

- 1 D.A.M. Binnendijk, *Onvoltooid verleden. Gedichten* (1936)
- 2 F.V. Toussaint van Boelaere, *De doode die zich niet verhing* (1937)
- 3 Hendrik de Vries, *Atlantische balladen* (1937)
- 4 Menno ter Braak, *Mephistophelisch* (1938)
- 5 S. Vestdijk, *Fabels met kleurkrijt* (1938)
- 6 Arthur van Schendel, *Nachtgedaanten* (1938)
- 7 Jac. van Hattum, *Bilzenkruid* (1939)
- 8 S. Vestdijk, *Strijd en vlucht op papier* (1939)
- 9 Hendrik Cramer, *Vizioen en geboorte* (1939)

Eindnoten:

- 1 De reeks Kaleidoscoop was opgedeeld in zes genres, corresponderend met elk een verschillende omslagkleur: blauw: romans, rood: detectiveromans, oranje: novellen, bruin: gedichten, groen: reisverhalen, geel: biografieën.
- 2 J. Ravenswood (ps. van J. Slauerhoff), *Mo yang ke* (januari 1930) was aanvankelijk bedoeld als deel 2 in de reeks Luchtkasteelen. Er zijn slechts enkele exemplaren van gedrukt, die niet in de handel werden gebracht. Slauerhoff kon niet meer accoord gaan met de titel; de afgedrukte vellen werden deels gebruikt voor *Yoeng poe tsjoeng*.
- 3 [Errata] Op de achterzijde van de gebrocheerde edities van *Gedachten op dinsdag* door M. Nijhoff en *Vriend of vijand* door E. du Perron staat de reeks Standpunten & Getuigenissen omschreven in de navolgende volgorde en voorzien van de genoemde deelnummers, waarbij de delen die met een asterisk gemerkt zijn op dat moment waren verschenen:
 - 1 M. ter Braak, *Afscheid van domineesland**
 - 2 M. ter Braak, *Man tegen man**
 - 3 Anthonie Donker, *Taptoe*
 - 4 J. Greshoff, *Spijkers met koppen**
 - 5 J. Greshoff, *Voetzoekers*
 - 6 H. Marsman, *Kort geding**
 - 7 M. Nijhoff, *Gedachten op Dinsdag, I**
 - 8 M. Nijhoff, *Gedachten op Dinsdag, II*
 - 9 E. du Perron, *Voor kleine parochie**
 - 10 E. du Perron, *Vriend of vijand**
 - 11 Victor E. van Vriesland, *Rekening, verantwoording*
 - 12 Victor E. van Vriesland, *Tekst en uitleg*.

Een aantal van de aangekondigde delen is niet, of niet onder de gegeven titel verschenen.

Chronologie

	J. Greshoff	A.A.M. Stols Uitg. A.A.M. Stols
	<i>1922</i>	
1	15 februari	
2		16 februari
3	23 februari	
	<i>1923</i>	
4	26 januari	
5	4 februari	
6	15 februari	
7	9 april	
8	14 april	
9	25 april	
10	28 april	
11	ongedateerd	
12	10 mei	
13	17 mei	
14	18 mei	
15	18 mei	
16	27 mei	
17	28 mei	
18	1 juni	
19	8 juni	
20	30 juli	
21	2 augustus	
22	12 augustus	
23	14 augustus	
24	20 augustus	
25	ongedateerd	
26	ongedateerd	
27	3 september	

28	6 september
29	7 september
30	10 september
31	11 september
32	12 september
33	13 september
34	20 september
35	28 september
36	ongedateerd
37	1 oktober
38	2 oktober
39	3 oktober
40	4 oktober
41	20 oktober
42	23 oktober
43	26 oktober
44	28 oktober
45	30 oktober
46	31 oktober
47	1 november
48	ongedateerd
49	21 november
50	28 november
51	14 december
52	15 december
53	16 december
54	17 december
55	18 december
56	19 december
57	20 december
58	21 december
59	22 december
60	ongedateerd
61	31 december
62	31 december

63	ongedateerd
64	ongedateerd

1924

65	1 januari
66	2 januari
67	3 januari
68	3 januari
69	4 januari
70	8 januari
71	9 januari
72	10 januari
73	11 januari
74	11 januari
75	ongedateerd
76	13 januari
77	13 januari

78	14 januari
79	14 januari
80	15 januari
81	ongedateerd
82	16 januari
83	17 januari
84	ongedateerd
85	25 januari
86	28 januari
87	30 januari
88	30 januari
89	31 januari
90	5 februari
91	8 februari
92	8 februari
93	10 februari
94	11 februari
95	12 februari
96	ongedateerd
97	ongedateerd
98	14 februari
99	15 februari
100	ongedateerd
101	16 februari
102	ongedateerd
103	18 februari
104	18 februari
105	18 februari
106	19 februari
107	20 februari
108	20 februari
109	21 februari
110	ongedateerd

111	22 februari
112	22 februari
113	18 maart
114	27 maart
115	ongedateerd
116	29 april
117	2 mei
118	ongedateerd
119	12 mei
120	12 mei
121	ongedateerd
122	ongedateerd
123	ongedateerd
124	18 mei
125	19 mei
126	21 mei
127	ongedateerd
128	21 juni
129	ongedateerd
130	24 juni
131	26 juni
132	ongedateerd
133	ongedateerd
134	12 augustus
135	15 augustus
136	15 augustus
137	ongedateerd
138	ongedateerd
139	ongedateerd
140	ongedateerd
141	ongedateerd
142	ongedateerd
143	ongedateerd
144	ongedateerd

1925

145	ongedateerd
146	5 januari
147	8 maart
148	10 april
149	ongedateerd
150	9 mei
151	15 mei
152	16 mei
153	19 mei
154	11 juni
155	8 augustus
156	17 augustus
157	ongedateerd
158	6 oktober

1926

159	22 februari
160	ongedateerd
161	ongedateerd
162	ongedateerd
163	ongedateerd

164 18 augustus
165 ongedateerd

1927

166 ongedateerd
167 21 februari
168 23 februari
169 6 mei
170 9 mei
171 ongedateerd
172 31 mei
173 ongedateerd
174 19 juli
175 9 augustus
176 11 augustus
177 ongedateerd
178 18 augustus
179 12 september
180 15 september
181 24 september
182 ongedateerd
183 ongedateerd

1928

184 ongedateerd
185 ongedateerd

1929

186 ongedateerd
187 10 augustus
188 22 november
189 23 november
190 28 november
191 ongedateerd

1930

192	21 februari
193	ongedateerd
194	ongedateerd
195	ongedateerd

1932

196	ongedateerd	
197	ongedateerd	
198	ongedateerd	
199	ongedateerd	
200	30 april	
201		2 mei
202	3 mei	
203	3 mei	
204		4 mei
205	16 mei	
206	20 mei	
207		23 mei
208	24 mei	
209	ongedateerd	
210	ongedateerd	
211	ongedateerd	
212	ongedateerd	
213	23 juni	
214	ongedateerd	
215	28 juli	
216	29 juli	
217	31 juli	
218	1 augustus	
219	8 augustus	
220	20 augustus	
221	12 september	
222	16 september	

223	17 september	
224		18 september
225	20 september	
226	22 september	
227	23 september	
228	24 september	
229		27 september
230	29 september	
231	30 september	
232	1 oktober	
233	5 oktober	
234	8 oktober	
235	13 oktober	
236	1 november	
237	3 november	
238	10 november	
239	13 november	
240	16 november	
241		22 november
242	22 november	
243		24 november

244	28 november	
245	30 november	
246	13 december	
247	14 december	
248		21 december
249	ongedateerd	
250		23 december
251	23 december	

1933

252	14 januari	
253		16 januari
254	17 januari	
255	18 januari	
256	19 januari	
257	ongedateerd	
258	3 februari	
259	ongedateerd	
260		20 februari
261	ongedateerd	
262	24 februari	
263	26 februari	
264	1 maart	
265		2 maart
266	3 maart	
267	ongedateerd	
268	ongedateerd	
269	ongedateerd	
270	15 juli	
271	31 juli	
272	ongedateerd	
273	7 augustus	
274	ongedateerd	

275	9 augustus	
276	14 augustus	
277	ongedateerd	
278	12 september	
279		13 september
280	26 september	
281	6 oktober	
282		6 oktober
283	8 oktober	
284	27 oktober	
285	8 november	
286	11 november	
287	22 november	
288		2 december
1934		
289	9 januari	
290		10 januari
291	11 januari	
292	26 januari	
293	8 februari	
294		15 februari
295	16 februari	
296	16 februari	
297		20 februari
298	ongedateerd	
299		27 februari
300	28 februari	
301		13 maart
302	ongedateerd	
303		24 maart
304	25 maart	
305	13 april	
306		16 april
307	29 april	

308	5 mei	
309		11 mei
310	16 mei	
311		16 mei
312		11 juni
313	12 juni	
314		13 juni
315	12 september	
316	30 september	
317	13 oktober	
318		ongedateerd

1935

319	3 juni	
320	31 juli	
321	8 augustus	
322		14 augustus
323	6 september	
324	20 september	
325		23 september
326		3 oktober
327	7 oktober	

328		8 oktober
329		10 oktober
330	11 oktober	
331		14 oktober
332	15 oktober	
333	ongedateerd	
334	31 oktober	
335		4 november
336	13 november	
337	5 december	
338	28 december	
339	28 december	
340		30 december
341	31 december	

1936

342		2 januari
343		3 januari
344	4 januari	
345		9 januari
346	12 januari	
347		20 januari
348		21 januari
349	25 januari	
350	31 januari	
351		3 februari
352		18 februari
353	21 februari	
354	24 februari	
355		27 februari
356		4 maart
357	5 maart	
358	13 maart	

359		13 maart
360	ongedateerd	
361	16 maart	
362	20 maart	
363	25 maart	
364	28 maart	
365	28 maart	
366		6 april
367		9 april
368	10 april	
369		15 april
370	17 april	
371	26 april	
372		27 april
373		27 april
374	28 april	
375		28 april
376	4 mei	
377		7 mei
378		12 mei
379	13 mei	
380		18 mei
381	19 mei	
382		19 mei
383		20 mei
384	25 mei	
385		28 mei
386	3 juni	
387		4 juni
388		9 juni
389	11 juni	
390	27 juni	
391		29 juni
392	29 juni	
393		30 juni

394		6 juli
395	16 juli	
396	15 augustus	
397	16 augustus	
398		22 augustus
399	3 september	
400		5 september
401	7 september	
402		10 september
403	12 september	
404	13 september	
405	16 september	
406		16 september
407		17 september
408	18 september	
409	23 september	
410		1 oktober
411	9 oktober	
412	10 oktober	
413		12 oktober
414	13 oktober	
415	14 oktober	

416	14 oktober	
417	27 oktober	
418	29 oktober	
419	30 oktober	
420	3 november	
421		4 november
422	ongedateerd	
423	8 november	
424	8 november	
425		10 november
426	11 november	
427		12 november
428	21 november	
429		27 november
430	29 november	
431	16 december	
432	17 december	
433	29 december	
434		30 december
435	ongedateerd	
436	ongedateerd	
<i>1937</i>		
437		13 januari
438	24 januari	
439		27 januari
440	28 januari	
441		29 januari
442		23 februari
443	25 februari	
444		15 maart
445	17 maart	
446	20 maart	

447		23 maart
448	31 maart	
449		2 april
450	14 april	
451	19 april	
452		20 april
453	ongedateerd	
454	4 mei	
455		10 mei
456		13 mei
457	20 mei	
458		21 mei
459	23 mei	
460		25 mei
461	ongedateerd	
462		27 mei
463		31 mei
464		1 juni
465	ongedateerd	
466		ongedateerd
467	9 juni	
468		9 juni
469	10 juni	
470		14 juni
471		14 juni
472	15 juni	
473		15 juni
474	ongedateerd	
475		16 juni
476	16 juni	
477		17 juni
478	17 juni	
479	18 juni	
480	20 juni	
481		21 juni

482	22 juni	
483	23 juni	
484		23 juni
485	26 juni	
486		29 juni
487		29 juni
488	ongedateerd	
489	16 juli	
490	17 juli	
491		22 juli
492	23 juli	
493		2 augustus
494	5 augustus	
495		31 augustus
496	ongedateerd	
497	13 september	
498		16 september
499	18 september	
500	19 september	
501	23 september	
502		27 september
503	28 september	

504	29 september	
505	ongedateerd	
506		1 oktober
507	1 oktober	
508	3 oktober	
509	9 oktober	
510		12 oktober
511	12 oktober	
512		14 oktober
513	21 oktober	
514		23 oktober
515	4 november	
516		27 november
517		1 december
518	6 december	
519		13 december
520	15 december	

1938

521	4 januari	
522		4 januari
523		5 januari
524		6 januari
525		7 januari
526		18 januari
527		20 januari
528		25 januari
529	26 januari	
530	29 januari	
531		2 februari
532		11 februari
533	14 februari	
534		16 februari

535	22 februari	
536		24 februari
537		2 maart
538		4 maart
539		5 maart
540		5 maart
541		7 maart
542		10 maart
543	11 maart	
544	13 maart	
545		ongedateerd
546	18 maart	
547		28 maart
548		30 maart
549		1 april
550		13 april
551	13 april	
552		20 april
553		26 april
554		27 april
555	28 april	
556	5 mei	
557		9 mei
558		13 mei
559	30 mei	
560		31 mei
561		31 mei
562	31 mei	
563		2 juni
564	3 juni	
565		3 juni
566	4 juni	
567	8 juni	
568		10 juni
569		11 juni

570	ongedateerd	
571		15 juni
572	16 juni	
573		17 juni
574		20 juni
575		23 juni
576	25 juni	
577	10 juli	
578		11 juli
579		21 juli
580		25 juli
581		1 augustus
582	ongedateerd	
583		8 september
584		12 september
585		20 september
586		20 september
587		22 september
588		26 september
589		27 september
590		13 oktober
591		14 oktober

592	15 oktober	
593		19 oktober
594		28 oktober
595	30 oktober	
596		1 november
597		7 november
598		9 november
599		24 november
600		30 november
601		20 december
602		28 december

1939

603		2 januari
604		3 januari
605		14 januari
606	24 januari	
607	29 januari	
608		30 januari
609	31 januari	
610		31 januari
611		1 februari
612	1 februari	
613	7 februari	
614		8 februari
615	ongedateerd	
616		11 februari
617	16 februari	
618		17 februari
619	27 februari	
620		3 maart
621	10 maart	
622		13 maart

623	14 maart	
624	5 april	
625		6 april
626	7 april	
627		8 april
628	8 april	
629	13 april	
630	15 april	
631		29 april
632	2 mei	
633		8 mei
634	ongedateerd	
635	18 mei	
636		ongedateerd
637	31 juli	
638	17 augustus	
639	22 augustus	
640		ongedateerd
641	25 augustus	
642		10 september
643	8 oktober	
644	20 oktober	
645		30 oktober
646	4 november	
647		22-23 november
648	5 december	
649		11-12 december
650	31 december	
1940		
651	23 januari	
652		6 februari
653	24 februari	
654	28 februari	
655	11 maart	

656		15 maart
657	1 april	
658		23 april
	<i>1941</i>	
659		5 februari

[Deel 2, 1945-1951

‘Stols blijft Stols, denk daarom.’]

Inleiding

‘Wat een zonderlinge manier om me te laten weten dat je in Kaapstad gaat wonen!’, schreef Stols op 30 januari 1939 aan Greshoff in reactie op diens terloops gedane mededeling dat hij al spoedig voorgoed naar Kaapstad zou vertrekken. Greshoffs aankondiging kwam voor Stols volkomen onverwacht, de wat gepikeerde reactie van Greshoff op zijn verbijstering ten spijt. Stols beklemtoonde Greshoff erg te zullen missen en vroeg zich wat vertwijfeld af of de afstand geen schade aan hun relatie zou toebrengen.

Greshoffs vertrek betekende een afscheid als auteur van Stols' uitgeverij tot 1955. In dat jaar zou Greshoff in Stols' fonds terugkeren met een monografie over Marnix Gijsen, die hij te zamen met diens broer René Goris publiceerde. Het jaar daarop zouden de zevende druk van zijn *Verzamelde gedichten* en de essaybundel *Volière* bij Stols verschijnen. Greshoffs terugkeer kwam op een wat ongelukkig moment, omdat Stols zich juist hoe langer hoe meer aan zijn uitgeverij onttrok.

Greshoff en Stols zouden elkaar bovendien in de periode 1945-1951 nog maar enkele malen in levende lijve zien: tijdens Greshoffs bezoeken aan Nederland van december 1946 tot juni 1947 en van juni tot eind 1951 (aan het einde van welk jaar zij elkaar ook nog in New York ontmoetten), en natuurlijk tijdens Stols' bezoek aan Zuid-Afrika in 1948.

Al tijdens de laatste jaren vóór Greshoffs vertrek was er een lichte verwijdering tussen hem en Stols ontstaan, in ieder geval tussen hen in hun rol als de auteur en de uitgever. De verschijning van *In alle ernst* (1938) bij Em. Querido's Uitgeversmaatschappij en die van *Steenen voor brood* (1939) bij P.N. van Kampen & Zoon was wat dat betreft een teken aan de wand.

Na Greshoffs vertrek in mei 1939 trad er ondanks alle goede voornemens een ingrijpende verandering op in de verhouding tot zijn vrienden in Nederland en België. Greshoff kreeg, zoals uit de brieven aan Stols na mei 1939 blijkt, al snel een Zuidafrikaanse kennissenkring, maar zijn oriëntatiepunt bleef toch vooral Europa, en met name Nederland. In eerste instantie kon hij nog op zijn aanwezige kennis van de Nederlandse literatuur teren, maar al gauw voelde hij zich afgesneden van zijn voedingsbodem. In mei 1940 kreeg deze mentale scheiding door de bezetting van Nederland bovendien een fysiek karakter. Greshoff ontving toen alleen nog via Londen of New York berichten over Nederland, die vaak ook nog verminkt overkwamen. Vooral onmiddellijk na de bezetting van Nederland maakte Greshoff zich blijkens zijn dagboek grote zorgen over zijn in

VIII

Nederland achtergebleven vrienden. Op 26 juni 1940 hoorde hij van Rien Marsman-Barendregt over de dood van H. Marsman op 21 juni, een maand later pas kreeg hij van Adriaan van der Veen of H.W. van Loon uit New York bericht over het overlijden van Menno ter Braak en E. du Perron, op resp. 15 en 14 mei.

Greshoffs redacteurschap van Groot Nederland werd aanvankelijk in naam gehandhaafd, maar het eigenlijke redactiewerk werd gedaan door Arthur van Rantwijk, die vanaf februari 1940 als waarnemend redacteur-secretaris zou fungeren. Weliswaar bestookte Greshoff hem na zijn vertrek naar Zuid-Afrika voortdurend met uitgebreide voorstellen en omvangrijke, arbeidsintensieve plannen, maar hij wilde of kon niet begrijpen dat Van Rantwijk zich niet met eenzelfde energie op de realisatie van al deze ideeën kon storten. Tot november 1941 zou de naam van Greshoff als redacteur in de colofon van Groot Nederland vermeld blijven.¹ Van Rantwijk had half januari 1942 het redactiesecretariaat willen neerleggen en raadde de uitgevers toen tevergeefs aan het tijdschrift eind van dat jaar te staken. Vanaf de juli-aflevering zou echter naast Vestdijk en Van Nijlen ook J.B.Th. Spaan, een redacteur van De Telegraaf, als redactielid vermeld staan.² In 1943 werd Groot Nederland overgenomen door de Germaanse ss. Vanaf juli bestond de redactie uit Hendrik Lindt, J.A. van der Made en S.B. Modderman. Het tijdschrift zou tot en met juli 1944 blijven verschijnen.³ Van deze ‘Werdegang’ hoorde Greshoff pas na de oorlog. Over de voortzetting van Groot Nederland tijdens de oorlog schreef Greshoff op 1 februari 1946 aan Stols: ‘Tenslotte: ik ben en blijf het hardnekkig en hardstikken oneens met jullie allen op het punt van het “doorgaan” onder de mofs. Als ik mijn zin had kunnen doen zou Groot Nederland 1 Juni 1940 *niet* en *niet meer* verschenen zijn. [...] Je schrijft we zijn geen collaborateurs. Dàt weet ik wel. Maar er is wèl, over het algemeen, veel te veel water in de wijn gedaan.’ Greshoff verweet Stols overigens hetzelfde met betrekking tot zijn eigen publikaties in Stols' fonds.

Van de publikaties die Greshoff voor de oorlog vanuit Zuid-Afrika aan Stols en andere uitgevers toezegde, is weinig tot niets terecht gekomen. *Drie is compagnie*, dat als achtste of tiende deel van de reeks Ursa Minor zou hebben moeten verschijnen, is nooit in die vorm gepubliceerd. (Later zou Greshoff de titel wijzigen in *Kabinetformaat*.)

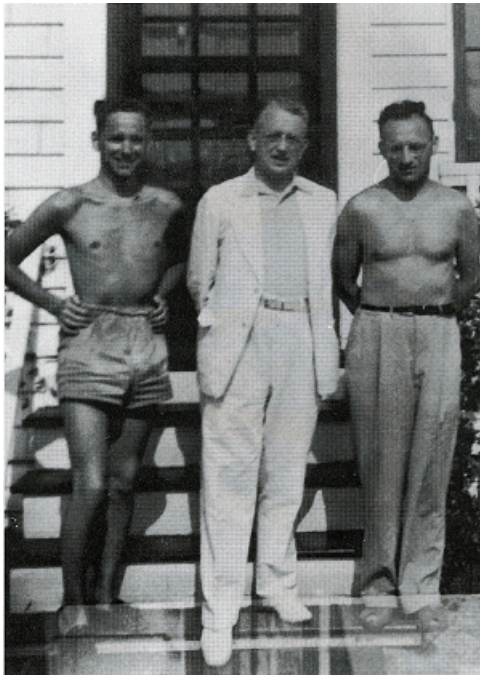
Ook is niet helemaal duidelijk of de essaybundel *Rariteiten* dezelfde bundel is als een in 1942 in De Fakkel-Reeks te Batavia onder deze titel verschenen bundel. Greshoff had *Rariteiten* blijkens een dagboekantekening van 21 januari 1940 aan L.J.C. Boucher aangeboden, maar ook in april in een brief van P.N. van Kampen & Zoon aan Greshoff figureerde de bundel als een bij hen te verschijnen titel. *Een boek over het boek*, waarvan Greshoff op 28 januari 1940 in zijn dagboek noteerde dat hij ‘de geheele ochtend besteed [had] aan het verzamelen en opvijlen

van mijn stukjes over het Boek', is waarschijnlijk niet verschenen. De mogelijkheid bestaat dat de voor dit boek bestemde inhoud voor een deel overeenstemt met de in juli 1944 bij Querido te New York verschenen bundel *Het spel der spelen. Causeriën over het Boek* of de pas begin 1949 te verschijnen bundel *Mijn vriend Coster*.

Het eerste hoofdstuk van *Catrijntje Afrika*, dat in december 1939 in Groot Nederland gepubliceerd was en dat Greshoff na voltooiing aan Stols had toegezegd, zou in november 1944 clandestien door Huib van Krimpen worden gedrukt.

Stols zou tijdens de oorlog van de in 1938 verschenen vijfde druk van Greshoffs *Gedichten* exemplaren verkrijgbaar stellen, waaruit de *Bruine liedjes* door Stols waren verwijderd. In een bibliografie van het werk van Greshoff door G.H. 's-Gravesande werd kort na de oorlog vermeld dat deze vijfde druk in 1941 'op last van de Gestapo verminkt' zou zijn.⁴ Ook Stols zelf schreef op 18 september 1945 aan Greshoff dat hij 'ongenoegen met de moffen' had gekregen over diens *Bruine liedjes*: 'Ik stond al op de lijst. De oplaag werd vernietigd, nadat ik eerst een aantal ex van de br.l. had geamputeerd'. Of dit waar is, mag worden betwijfeld, want op 17 januari 1946 was de volgorde in het verhaal gewijzigd, en schreef hij aan Greshoff: 'Toen ik, als eerste Nederl. uitgever de eer genoot om bij de moffen op het matje te komen, had ik inderdaad de Bruine Liedjes uit den bundel gelicht (5^e druk) en dien bundel juist aangekondigd.' Ondanks het feit dat Stols dus op de hoogte was van de aandacht van de Duitsers voor Greshoffs werk, had Stols nog in oktober 1940 uitgeverij Van Holkema & Warendorf geadviseerd de naam van Greshoff als redacteur van Groot Nederland te handhaven.⁵ Een jaar later zou Greshoff in het Bataviaasch Nieuwsblad schrijven: 'Persoonlijk ontving ik een bericht dat mij buitengewoon onaangenaam trof en wel dat mijn uitgever een zoogenaamde gekuischte uitgave van mijn verzamelde gedichten op de markt heeft gebracht. Dat wil dus zeggen een uitgave waaraan alles onttrokken is wat ook maar in de verste verte onaangenaam aan den invaller zou kunnen zijn. Dat ik hierin niet gekend ben, spreekt vanzelf en dat ik deze handelwijze uit den grond van mijn hart afkeur, niet minder. Ik kan alleen hier ter plaatse, dat wil dus zeggen uit de verte en helaas machteloos, *protesteren*. De strijd, welke ik van 1930 af, zijde aan zijde met Menno ter Braak, tegen het fascisme gevoerd heb, vormt zulk een onafscheidelijk deel van mijn wezen en werk, dat men mij misvormt wanneer men het er aan onttrekt. Een groot deel van wat ik in die jaren schreef is strijdbare poëzie en wanneer men, gelijk het geval schijnt te zijn, deze verdonkeremaant, blijft er slechts een caricatuur over.'⁶

Tijdens de oorlog ontplooiëde Greshoff vele propagandistische activiteiten, om-

V.l.n.r.: Adriaan van der Veen, Greshoff en Marnix Gijsen, Long Island, juli 1943.

Omslag door Helmut Salden voor de Atlantis-serie, 1942.

Omslag door Piet Worm van Stols' prospectus 'Voorjaar 1940'.

dat hij zich verplicht voelde zich zo actief mogelijk voor het behoud van de Nederlandse cultuur in te zetten. Een deel van die activiteiten ondernam hij op instigatie van de Nederlandse regering in ballingschap.

Eind 1940 vertrok Greshoff naar Nederlands-Indië, waar hij een groot aantal lezingen hield, met veel uitgevers confereerde over publikaties van Nederlandse literatuur, en zich hartstochtelijk bemoeide met het tijdschrift *De Fakkel*, dat bij uitgeverij *De Unie te Batavia* verscheen.⁷ Hoewel Leo Vroman en Rob Nieuwenhuys probeerden hem in de redactie van *De Fakkel* te krijgen, stuitte dat op te grote weerstand bij de overige redactieleden. Ook overigens werd Greshoffs verblijf in Indië niet het succes waarop hij gehoopt had. Teleurgesteld keerde hij halverwege 1941 naar Kaapstad terug.

Van oktober 1942 tot mei 1945 verbleef Greshoff in New York, waar hij een functie had bij het Nederlands Informatie Bureau (10 Rockefeller Plaza). Op 14 februari 1942 schreef Arthur Lehning als redacteur-secretaris van het in Londen op te richten tijdschrift *Buitengaats* aan Greshoff om hem om medewerking te verzoeken; het tijdschrift, dat mede als spreekbuis van de Londense vestiging van het Nederlands Informatie Bureau zou moeten fungeren, is nooit verschenen.

Eind 1942 richtte Greshoff te zamen met Fritz Landshoff (de gevluchte directeur van de Amsterdamse exil-uitgeverij *Querido Verlag*) uitgeverij *Querido Inc.* te New York op. Kort daarop voegde M.E.H. Warendorf (een voormalige directeur van *Van Holkema & Warendorf*) zich bij hen.

Aanvankelijk vanuit Nederlands-Indië en later vanuit New York werkte Greshoff mee aan het vanaf september 1940 op Curaçao verschijnende tijdschrift *De Stoep*, dat onder redactie stond van Luc Tournier (ps. van Chris Engels) en Frits van der Molen. Tegen de zin van de redactie zou hij bij de Nederlandse regering in Londen subsidie voor het tijdschrift proberen te krijgen. Zijn blinde enthousiasme wekte soms ergernis.⁸

Vanaf oktober 1942 werkte Greshoff regelmatig mee aan het *Knickerbocker Weekly* te New York. Hij was op weekbasis in dienst genomen om elke middag op het kantoor (30 Rockefeller Plaza) kopij persklaar te maken, onder meer op basis van knipsels uit Europa en de persberichten van Aneta. Daarnaast mocht Greshoff maximaal twee afzonderlijk gehonoreerde artikelen per maand aan het weekblad bijdragen. In zijn aanstellingsbrief werd nadrukkelijk gestipuleerd dat Greshoff op geen enkele wijze materiaal, dat hem bij het *Knickerbocker Weekly* onder ogen zou komen, mocht gebruiken voor andere doeleinden, zoals bij voorbeeld zijn werkzaamheden bij het Nederlands Informatie Bureau.

Aan het einde van de oorlog was Greshoff zevenenvijftig en Stols vijfenveertig jaar.

Tijdens de oorlog had Greshoff buiten Nederland een aantal boeken gepubliceerd. In september 1940 was bij Constantia Drukken te Kaapstad de aforismenbundel *Mimosa pudica* verschenen, in 1941 zou bij Drukkerij De Unie te Batavia de aforismenbundel *Kalender zonder dagen* verschijnen, en met H.A. Mulder had Greshoff voor J.L. van Schaik te Pretoria de reeks Nederlandse Boekerij geredigeerd, waarin vanaf 1942 een negentiental delen zou verschijnen. Bij Querido te New York publiceerde Greshoff buiten de al genoemde essaybundel *Het spel der spelen* een tweetal bloemlezingen uit de recente Nederlandse literatuur: in november 1945 *Harvest of the Lowlands* en in december 1945 *In de verstrooiing*.

In december 1945 zou ook de eerste aflevering van het Zuidafrikaanse tijdschrift Standpunte verschijnen; hoewel Greshoff een belangrijk aandeel had gehad in de oprichting van het tijdschrift, zou hij pas in januari 1947 tot de redactie toetreden.

Greshoffs gevoelens over Zuid-Afrika, Europa of andere werelddelen wisselden in sommige perioden van dag tot dag: had hij het ene moment een grote afkeer van Zuid-Afrika en het gebrek aan cultuur aldaar en wist hij niet hoe graag hij dat land voorgoed achter zich wilde laten, het volgende moment al kan in de correspondentie met zijn vrienden een volstrekt tegenovergestelde mening worden aangetroffen.

Op 11 mei 1946 zou Greshoff aan Jan van Nijlen schrijven dat hij in januari 1947 naar Brussel zou komen waar hij voor Het Parool zou gaan werken. Zijn voorkeur ging echter uit naar emplooi in de Verenigde Staten, want, schreef hij: ‘Ik kan niet zeggen, Jan, dat ik gaarne terug keer. Niet dat ik iets tegen Brussel heb, ik heb iets tegen Europa. Men heeft mij het Brussels correspondentschap van Het Parool aangeboden, en ofschoon ook het dagbladwerk mij weinig aantrekt, zal ik wel, uit geldnood, gedwongen worden het aan te nemen.’ Op 4 september al liet hij echter aan Van Nijlen weten het aanbod van Het Parool te hebben afgeslagen, omdat hij een correspondentschap “waarlijk te drùk” achtte.⁹

Toch was het de journalistiek waarmee Greshoff, net als voor de oorlog, zijn inkomen zou proberen verdienen. Op 18 oktober 1947 zou de eerste aflevering van Greshoffs ‘Kritische Aanteekeningen’ verschijnen in de Nieuwe Courant, zoals Het Vaderland toen in verband met de na-oorlogse perszuivering heette; al vóór die datum had hij incidenteel aan de Nieuwe Courant meegewerkt, maar zijn medewerking kreeg vanaf deze datum een wekelijkse frequentie. Greshoff zou zijn medewerking aan Het Vaderland tot ver in de jaren zestig voortzetten. Op 29 januari 1947 schreef G.P. de Neve van Uitgeverij Contact te Amsterdam, de uitgever van het weekblad De Stem van Nederland dat in 1946 ontstaan was uit een fusie tussen het illegale blad Je Maintiendrai en het tijdens de oorlog in Londen onder redactie van M. van Blankestein verschenen weekblad Vrij Nederland,¹⁰ aan Greshoff: ‘Met groot genoegen bevestigen wij hiermede ons

XIII

onderhoud van Zaterdag jl., waarbij U zich bereid verklaarde eenmaal per maand een artikel eventueel ter keuze uit meerdere, af te staan aan De Stem van Nederland. [...] Wij kwamen overeen, dat U voor ons tweeërlei soort artikelen zult schrijven, nl. artikelen betreffende Zuid-Afrika en artikelen die herinneringen aan groote tijdgenooten bevatten.' De Stem van Nederland zou opgaan in het uit de illegaliteit voortgekomen weekblad Vrij Nederland, waarin Greshoff vanaf juni 1949 (toen het blad niet meer onder hoofdredactie van H.M. van Randwijk maar onder die van Johan Winkler stond) een wekelijkse rubriek onder de titel 'Mijn Beschermd Domein' zou publiceren. Om financiële redenen stapte Greshoff in april 1951 over naar Elseviers Weekblad, waaraan Greshoff tot januari 1953 zou meewerken. Hoewel Greshoff waarschijnlijk beter op zijn plaats was in Elseviers Weekblad waaraan zijn vrienden Maurice Roelants, J.W.F. Werumeus Buning en W.G.N. de Keizer waren verbonden, blijkt uit Greshoffs overstap weinig gevoel voor de verhoudingen in Nederland, want tussen Elseviers Weekblad en met name Vrij Nederland en Het Parool heerste een grote animositeit.¹¹

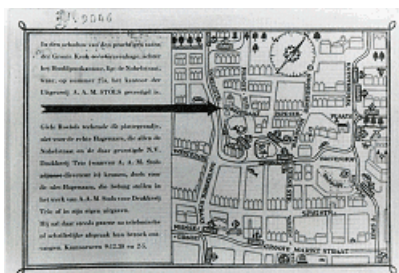
Stols zou, nadat in 1940 een sollicitatie bij J.F. van Royen als typografisch adviseur bij de PTT was mislukt, vanaf begin 1941 een soortgelijke functie bij uitgeverij Nijgh & Van Ditmar bekleden. Omstreeks november 1945 zou hij bij Nijgh & Van Ditmar in vaste dienst komen, maar per 1 januari 1946 verbrak Stols deze verbintenis al weer, mede omdat hij de directeur J.Th. Piek een incompetente uitgever vond. Stols was per 1 januari 1941 bovendien typografisch adviseur van NV Drukkerij Trio te Den Haag geworden. Op 1 september 1941 zou hij daar adjunct-directeur worden en per 1 januari 1943 tot mededirecteur naast F. Kerdijk benoemd worden, met de bedoeling dat Stols na de pensionering van Kerdijk vanaf 1 april 1944 alleen de directie zou voeren. Wegens onenigheid met Kerdijk nam Stols formeel per 15 september 1944 ontslag; hij zou nog wel tot september 1945 aan drukkerij Trio verbonden blijven als typografisch adviseur. Eind 1942 stuurde Stols zijn auteurs een circulaire waarin hij hen vroeg er mee accoord te gaan dat hun bij Stols uitgegeven publikaties naar een andere uitgever zouden overgaan. Stols moest dit vragen, omdat hij bij de indiensttreding bij drukkerij Trio had moeten beloven zich niet langer of slechts zijdelings te bemoeien met zijn uitgeverij. In januari 1943 kon hij in een tweede circulaire zijn auteurs melden dat hij 'na rijp beraad' tot de conclusie was gekomen dat zijn broers Fons en Clim 'de aangewezen uitgevers zijn om mijn fonds op waardige wijze voort te zetten': 'Het is mijn bedoeling, mijn eersten assistent bij de firma Boosten & Stols te introduceeren en mijn broers uit te noodigen hem met de opdracht te belasten mijn uitgeverij als afzonderlijke afdeling hunner firma te leiden, voorlopig aan het adres Nobelstraat 27a, Den Haag, totdat een ander

geschikt pand in Den Haag zal zijn gevonden. De overdracht mijner uitgeverij, zal in ieder geval niet vóór 1 Mei 1943 geschieden.’ Uitgeverij Contact, die in oktober 1942 nog had geïnformeerd of Stols zich ook wilde belasten met de typografische verzorging van uitgaven van andere uitgevers, en op die vraag van Huib van Krimpen een positief antwoord hadden gekregen, zag in deze démarche van Stols aanleiding om een vorm van samenwerking met Stols te zoeken. De hele operatie was echter fictief, want niet Stols' uitgeverij werd ondergebracht bij Boosten & Stols, maar Stols nam vanaf 1943 de exploitatie van het fonds van Boosten & Stols ter hand, omdat zijn eigen fonds uitverkocht raakte en de voorraden van Boosten & Stols werkeloos opgeslagen lagen. Op 9 februari 1946 zou Huib van Krimpen aan Greshoff schrijven: ‘Wat de verkoop en van B&S betreft: Uren is uitverkocht, Keurdicht ook, De Ceder, Vonken van het Vuur etc. ook, Mengelstoffen *waarschijnlijk* ook (weet ik niet zeker) evenals de meeste andere Schatkamer-deelen. De magazijnen van B. & S. waren inderdaad schatkamers, want ik trof er omtrent Pasen 1943 *honderden* exx. van al deze werken in verschillende staten van afwerking aan. We hebben er een prachtige aanbieding van gemaakt, die een omzet van *duizenden* guldens produceerde.’ Op 11 januari 1943 schreef Huib van Krimpen aan Uitgeverij Contact dat ‘M. le Patron sinds 1 Januari tot mededirecteur van Trio is benoemd, maar zich nu met ingang van 1 Mei niet meer met de uitgeverij mag occupeeren. De uitgeverij gaat nu over aan de firma Boosten & Stols in Maastricht (zijn broers), maar het zal er op neer komen dat alles bij het oude blijft, maar dat we hier ook het fonds Boosten & Stols er bij krijgen. De broers hebben nl. noch tijd noch ambitie om een uitgeverij te exploiteeren. Daarom word ik nu tot “bedrijfsleider” gecoacht. [...] Deze mededeelingen zijn vooralsnog nog niet vatbaar voor publicatie, omdat nog niet Jan en Alleman het hoeft te weten: er is voordat de zaak min of meer definitief in orde was toch al te veel uitgelekt, zoodat o.a. de firma Veen en de heer Balkema als gegadigden op kwamen zetten.’ Dat was niet tegen dovemansoren gezegd, want anders dan Van Krimpen waarschijnlijk verwacht had, deed ook Uitgeverij Contact een poging Stols' uitgeverij te bemachtigen.

Op 15 januari schreef G.P. de Neve aan Stols: ‘Uit een brief van den Heer H. van Krimpen lees ik tot mijn schrik, dat het in Uw bedoeling ligt U geheel uit Uw uitgeverij terug te trekken en de leiding van Uw bedrijf aan Uw broers en assistent over te laten. [...] Intusschen hoop ik, dat Uw besluit nog niet definitief vaststaat en dat er nog slechts van een voornemen sprake is. Ik zou het nl. buitengewoon betreuren, indien Uw fonds niet op hetzelfde hoge peil zou kunnen worden voortgezet, als waarop U het heeft weten te plaatsen. En ik heb mij dan ook in ongerustheid afgevraagd, of Uw broers, die toch in de eerste plaats drukkers zijn, over voldoende tijd zullen kunnen beschikken om Uw fonds de aandacht te geven, die het eischt. [...] Ik hoop dat U het mijn niet ten kwade

Circulaire betreffende Stols' ontslag bij drukkerij Trio, september 1945.

Beeldzijde van briefkaarten met een plattegrond van het centrum van Den Haag door Giele Roelofs, zoals Stols tijdens de oorlog gebruikte, 1943-1944.

F. Kerdijk (tweede rij van onderen, vijfde van rechts) en rechts naast hem Stols te midden van het personeel van drukkerij Trio te Den Haag, december 1941.

zult duiden, dat ik [...] U de vraag stel, of niet aan andere oplossingen tot handhaving van Uw fonds de voorkeur moet worden gegeven. Of het bv. niet mogelijk is Uw uitgeverij, onder Uw eigen naam, aan een andere behoorlijk geëxploiteerde uitgeverij te lieeren, waardoor U van de commercieele leiding bevrijd zoudt zijn en alleen betrokken zou blijven bij de redactioneele leiding en de typografische verzorging der uitgaven', waarna De Neve zijn uitgeverij voor een dergelijke samenwerking ter beschikking stelde; De Neve ging zelfs zo ver door zijn medewerker Kees Lekkerkerker een inventaris van Stols' fonds en de commerciële mogelijkheden op te laten stellen. Dat Stols op dit voorstel niet inging, zal gezien het fictieve karakter van de hele samenwerking met Boosten & Stols geen verwondering wekken.

Een van de redenen dat Stols ontslag nam bij drukkerij Trio was dit fictieve karakter van de overdracht van zijn uitgeverij aan Boosten & Stols. Hoewel Stols in deze jaren voor zijn correspondentie schaamteloos briefkaarten gebruikte waarop (op de beeldzijde naast een plattegrond van Den Haag met daarop aangegeven de situering van drukkerij Trio) onder meer stond de lezen: 'In de schaduw van den prachtigen toren der Groote Kerk [...] ligt de Nobelstraat, waar, op nummer 27a, het kantoor der Uitgeverij A.A.M. Stols gevestigd is', spuide hij op 13 januari 1944 in een brief aan Th. Ligthart (de toenmalige president-commissaris van drukkerij Trio) waarin hij zijn ontslag aankondigde, een aantal grieven over zijn mede-directeur F. Kerdijk en hield hij tegen beter weten in vol dat hij zijn uitgeverij daadwerkelijk verkocht zou hebben: 'Hoewel ik mijne uitgeverij verkocht heb aan de firma Boosten & Stols te Maastricht, en daarin financieel zwaar geïnteresseerd ben gebleven (het eerste op verzoek, het tweede met goedvinden van commissarissen), heeft Kerdijk het noodig gevonden, mij mede te delen, dat hij dezen verkoop een schijnmanoeuvre vindt, omdat ik mij nog steeds met de uitgeverij, zij het dan m.i. in uiterst bescheiden mate, bemoei. Ik had wellicht verstandiger gedaan, deze bescheiden bemoeienis mij uitdrukkelijk voor te behouden, zooals Kerdijk t.a.v. De Veluwe gedaan heeft, waarvoor hij geregeld werk verricht, in Trio-tijd. [...] Daar de uitgeverij voor Kerdijk een steen des aanstoets blijft, en hij blind wenscht te zijn voor de ervaring, waarvan ik Trio-kanten op uitgeversgebied daadwerkelijk kan laten profiteren (dit komt thans bijna dagelijks voor), ben ik niet van plan langer tegen zijn redeneeringen in te blijven praten.'¹² Vooral de verontwaardigde toon is opmerkelijk; het valt nauwelijks aan te nemen dat hij dit werkelijk meende.

De bezetting betekende papierrantsoenering en uitsluiting van alle schrijvers die niet bij de Kultuurkamer waren aangesloten, maar de bedrijvigheid ging bij de uitgeverijen door op basis van 'oud goud'. Naarmate de bezettingstijd vorderde, daalde de legale produktie in de Nederlandse uitgeverij van 10.000 nieuwe titels en herdrukken in 1938 naar 2.000 in 1944.¹³ Zoals elke uitgever werd

Stols lid van de Kultuurkamer, om zijn legale publikaties zoveel mogelijk veilig te stellen. In toenemende mate zagen echter steeds meer clandestiene titels het licht.

Samen met Pierre Seghers gaf Stols in 1944 een drietal Franstalige uitgaven uit. Onder de imprint Halewijn-Pers werkte Stols in november 1944 en februari 1945 voor een tweetal clandestiene uitgaafjes samen met Fokko Tamminga van drukkerij ANDO te Den Haag, die zelf met de uitgever Bert Bakker en de tekenaar Cees Bantzinger de Mansarde-Pers dreef. Simon Carmiggelt, die met Tamminga voor het illegale Het Parool samenwerkte, herinnerde zich dat hij Stols ter drukkerij het illegale blad *De Vrije Kunstenaar* zag opmaken.¹⁴ Ook werkte Stols van augustus 1943 tot het einde van de reeks in februari 1944 voor de Schildpadreeks van Jac. P. Romijn te Utrecht en verzorgde hij een enkele uitgave van *De Bezige Bij* te Amsterdam in de reeks *Quousque Tandem*.¹⁵ Het zijn mogelijk deze activiteiten die Stols in de zomer van 1944 enige tijd in Duitse gevangenschap deden belanden.

Stols' nog voor de oorlog aan Greshoff aangekondigde aan typografie gewijde tijdschrift *Halcyon*, waarvan in mei 1940 de eerste aflevering was verschenen, kon nog tot juli 1944 verschijnen. Ook de poëziereeks *Helikon* verscheen normaal door tot september 1943, zij het dat de reeks in september werd omgedoopt tot *Atlantis*-serie, nadat eerst de reeksnaam *Apollo* schijnt te zijn overwogen.¹⁶ Ook zagen tot 1943 nog een zestal publikaties van de bibliothele *Halcyon Press* het licht, waaronder een drietal Duitstalige titels.

In mei 1941 had Stols tegen een honorarium van fl 500,- van de Gemeentelijke Commissie voor Kunstopdrachten van de Gemeente 's-Gravenhage een opdracht ontvangen voor het typografisch verzorgen van drukwerk voor de verschillende diensten en bedrijven van de gemeente. De directeur van het Gemeentemuseum, G. Knuttel, die uit hoofde van zijn functie secretaris van de Commissie was, schreef in mei 1941 dat hij Stols de verzorging in handen had gegeven van twee briefhoofden voor het Gemeentemuseum, uit te voeren bij drukkerij Trio, welke hij als voorbeeld voor andere gemeentelijke instanties zou gebruiken. Het maken van de ontwerpen werd opgedragen aan jonge grafici, wier werkzaamheden afzonderlijk door de gemeente werden gehonoreerd via de Commissie Sociale Kunstopdrachten. Deze Commissie schroomde overigens niet de Kultuurkamer in te schakelen als een kunstenaar verzuimde zijn opdracht in te leveren, zodat de betreffende kunstenaar 'ook van die zijde voortaan geen opdrachten meer zal ontvangen', zoals bij gelegenheid onbekommerd in de notulen van een commissievergadering van 7 augustus 1942 werd vermeld.¹⁷

Stols was op 20 september 1945, te zamen met onder meer Martinus Nijhoff,

XVIII

Bert Bakker en F. Bordewijk, benoemd door het ministerie van Handel en Nijverheid in de Zuiveringsraad voor de Uitgeverij, den Boekhandel, het Leesbibliotheek- en Kioskenbedrijf. In november zou hij al weer ontslag nemen, naar zijn zeggen wegens drukke werkzaamheden,¹⁸ maar waarschijnlijk ook omdat Nijhoff hem zijn lidmaatschap van de Kultuurkamer kwalijk nam en er twijfel was uitgesproken over de houding van drukkerij Trio tijdens de oorlog.¹⁹

Stols trad van september 1945 tot juni 1948 als beheerder van de Haagse uitgeverij Holle & Co en van december 1945 tot december 1947 van de De Schouw op, beide namens Het Nederlandsche Beheersinstituut, dat 'landverraderlijke vermogens' beheerde. Stols ontving hiervoor een honorarium van ca. fl 2000,- per jaar.

Stols ontplooidde vele, vaak onverwachte activiteiten om zijn uitgeverij een bredere basis te verschaffen. Zo bracht in november 1946 Accountantskantoor H.F. van Zuylen op zijn verzoek een rapport uit inzake het weekblad *De Stem van Nederland*, waarin Stols als beheerder van Holle & Co een belang wilde nemen.²⁰

Stols slaagde er ook in de papiervoorraad van Holle & Co voor zijn eigen uitgeverij te bemachtigen. De vordering op Stols die Holle & Co daardoor eind 1945 (na krap vier maanden beheer door Stols) had, bedroeg ruim fl 13.000, dat is omgerekend naar heden ca. fl 97.000,-.²¹

Na de oorlog hoopte Stols enige tijd op een benoeming tot cultureel attaché in Parijs. Waarschijnlijk rekende hij daarbij op voorspraak van Martinus Nijhoff, die kort na de oorlog tot regeringsadviseur van minister G. van der Leeuw op het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen was benoemd. Ook Greshoff en een aantal van zijn vrienden hebben enige tijd verwachtingen gekoesterd over een dergelijke functie. Op 25 september 1945 schreef Stols aan A. Roland Holst: 'Ik [...] hoor ook niets meer over de kwestie van de culturele attache's. Als jij het niet accepteert voor Londen kan er van Jacques [Bloem] natuurlijk geen sprake zijn [...]. Zelf maak ik mij geen illusies omtrent een benoeming in Parijs. Ik heb zoo'n idee dat Pom zelf behalve New York en Moskou ook Parijs ambieert en dan visch ik toch zeker achter het net. Het zou jammer zijn als dergelijke posten nu toch weer in handen kwamen van gepatenteerde schoolmeesters, zooals Walch en Tielrooy. Ik geloof wel dat ik het zelf in Parijs er zeer behoorlijk zou afbrengen, temeer waar ik eindeloze relaties heb ik alle mogelijke kringen.' Greshoff zelf schreef op 3 januari 1946 aan S. Vestdijk: 'Je hebt natuurlijk mijn telegrafische noodkreet ontvangen. De zaak zit zóó. Hier blijven kan ik niet, om finantieele redenen, en wil ik niet omdat men toch te ver van alles verwijderd is. Nu zijn er twee mogelijkheden: de ambtelijke en de niet-ambtelijke, m.a.w. cultureelattaché of vrijlansdagbladschrijver. Het eerste lokt mij niet aan, doch het tweede evenmin! De keus tusschen finantieele

zekerheid plus onvrijheid en vrijheid plus fin. onzekerheid! Een verdomd moeilijk geval! Ik kies de ambtenarij alleen in de uiterste nood!!! Maar hoe of wat, ik heb voorloopig gesolliciteerd voor cultureel attaché en heb daarbij alle zeilen bijgezet, vandaar nu het telegram aan jou. Ik meende te weten dat je de eerste minister + enkele andere excellenties intiem kent en deed dus een beroep op je bemiddeling.' Hij hoopte daarbij waarschijnlijk op connecties die Vestdijk had opgedaan tijdens zijn internering in Sint-Michiëlgestel, waar tegelijkertijd met Vestdijk onder meer de huidige minister-president W. Schermerhorn en diens ministers L.J.M. Beel (binnenlandse zaken), W. Drees (sociale zaken), P.J. Lieftinck (financiën) en J.H.A. Logemann (overzeese gebiedsdelen) gegijzeld waren geweest.

Onmiddellijk na de oorlog trof Stols voorbereidingen om zijn poëziereeks *Helikon* te doen herverschuiven. Hij gaf voorts de tijdschriften *Erasme*, *Columbus*, en *De Vrije Bladen* uit. *Erasme* was een algemeen cultureel tijdschrift, gericht op de Frans-Nederlandse betrekkingen, *Columbus* een letterkundig jongerentijdschrift. Voor *De Vrije Bladen*, dat hij aan het begin van de oorlog van H.P. Leopold's Uitgevers Maatschappij had overgenomen, had Stols in augustus 1942 al een prospectus verspreid. Het tijdschrift was in januari 1946 opnieuw verschenen. Half december stelde redacteur Garnt Stuijveling aan Stols voor het tijdschrift om te vormen tot een literair-kritisch orgaan. Het is mogelijk dat Stols daarop de namen van Greshoff en de Nieuw Vlaams Tijdschrift-redacteur Raymond Herreman als potentiële redacteurs heeft genoemd, want op 29 januari 1947 schreef Stuijveling hem: 'Ik heb destijds niet meer de gelegenheid gehad bij U aan te komen, maar waarschijnlijk zou dat, zolang Greshoff niet in Amsterdam was geweest, ook weinig concreets hebben opgeleverd [...] ik zou het in verband met de eventuele voorbereidingen toch wel buitengewoon wenselijk vinden, indien U ten aanzien van "De Vrije Bladen" tot een beslissing kunt komen. Pas wanneer U in principe een besluit hebt genomen en Greshoff's medewerking vaststaat, kan ik mij wenden tot Raymond Herreman en hem om medewerking verzoeken.' Stols liet daarop op 1 februari antwoorden 'dat de Heer Greshoff in andere richting nog niets definitiefs heeft besloten en dat er dus ten aanzien van de wijze van voortzetting van de Vrije Bladen tot onze spijt niets naders vaststaat.' In Greshoff's correspondentie met Stols is over een mogelijk redacteurschap van *De Vrije Bladen*, noch over 'de andere richting' waarover Greshoff een besluit moest nemen iets terug te vinden, maar het is niet onwaarschijnlijk dat hier gealludeerd wordt op Greshoff's pogingen het na de oorlog niet herverschuiven Groot Nederland te laten fuseren met het Nieuw Vlaams Tijdschrift.²²

Op 9 oktober 1946 had Stols onder meer aan Martinus Nijhoff geschreven: 'In Parijs heb ik het erg druk gehad met de oprichting van de "Editions A.A.M."

Stols” aldaar. Vroeger had ik er, zooals je weet, (in feite van 1923-1939) een kantoor dat meer een agentschap mijner uitgeverij was, dan een eigenlijke uitgeverij. Nu is dan eindelijk tot stand gekomen waar ik jarenlang over heb nagedacht: een zelfstandige Fransche uitgeverij, onder een aparte directie. Deze zal, als mijn plannen kunnen doorgaan, ook voor de Nederlandsche auteurs van belang zijn.’ Zijn Franse kantoor zou Stols te zamen met Jules Laloux en Lucien Jaïs in 1947 stichten. Jaïs fungeerde uitsluitend in naam als mede-eigenaar, omdat hij als enige van het driemanschap de Franse nationaliteit had.

Na de oorlog ontstond er tussen Greshoff en Stols aanvankelijk een wat geprikkelde sfeer. Greshoff verweet Stols de verspreiding van zijn van de *Bruine liedjes* ontdane *Gedichten* en was bovendien hevig verontwaardigd over de ongevraagde herdruk die Stols van zijn *Ikaros bekeerd* had voorbereid. Door de samenwerking met Fritz Landshoff in New York had Greshoff een groot vertrouwen in diens capaciteiten als uitgever gekregen. Toen Greshoff dan ook voorbereidingen trof voor een uitgave van zijn verzamelde werken voer hij blind op Landshoffs oordeel. Niet alleen Stols voelde zich door diens weliswaar nauwe, maar jongere verbintenis met Fritz Landshoff en, via hem, met uitgeverij Em. Querido door Greshoff in de steek gelaten. Op 8 november 1945 had Bob van Kampen aan Greshoff geschreven: ‘Van Krimpen sprak mij over je plannen, in 1947 je verzamelde werk uit te geven. Dat lijkt me een goed idee. Daar is iets moois van te maken. Alleen verwondert het me, dat ik dat van v. Kr. moest hooren. Ik ben toch je uitgever! Je hebt me voor je naar Z.A. ging, verzekerd dat alles van jouw hand bij mij het licht zal zien. Dus hoe zit dat?’

Tegenover Stols zou Greshoff weliswaar op 10 juni 1946 een manmoedige poging doen de achtergronden van zijn handelwijze te verklaren, maar het moet worden gezegd dat dit pleidooi voor de objectieve buitenstaander overtuigingskracht mist. Stols kon zich, zoals hij op 24 juni aan Greshoff antwoordde, met recht ‘verraden’ voelen. Hoewel Greshoff nog wel Stols bij de onderhandelingen over de uitgave van zijn verzameld werk had proberen te betrekken, zou dat uiteindelijk in vijf delen tussen 1948 en 1950 door de zorgen van P.N. van Kampen en Zoon en Em. Querido's Uitgeversmaatschappij het licht zien.

In de nalatenschap van Stols bevindt zich een getypt afschrift van een brief van Greshoff aan Landshoff van 6 maart 1946, waarin hij de loftrumpet over Stols stak in de hoop dat deze zou kunnen worden betrokken bij de uitgave van zijn verzameld werk: ‘Je weet uit mijn brieven dat ik je herhaaldelijk gevraagd heb om persoonlijk overleg te plegen met Stols en eventueel Van Kampen. Van Stols vernam ik uit zijn laatste brief dat hij nog niets van je vernomen had. Wij hebben allen op onzen tijd wel eens onze bezwaren tegen Stols. Maar die bezwaren mogen ons nooit doen vergeten dat hij (van zijn eerste optreden als uitgever af)

boeken heeft uitgegeven waar de andere uitgevers niet aan durfden. Hij heeft tientallen jonge schrijvers hun intrede in de letterenwereld mogelijk gemaakt en velen van hen hebben later net gedaan of zij hem niet meer kenden. Toen nog geen uitgever bereid was mijn werk uit te geven, stond Stols steeds gereed om allerlei van mij af te drukken. En in de eerste jaren wist hij, evengoed als ik, dat hij er niet veel aan kon verdienen, dat hij al blij mocht zijn wanneer hij er niet aan verloor. Toen Boucher na 600 ex van de dure druk van mijn Verzamelde Gedichten in enkele maanden verkocht te hebben, mij met een plons, liet vallen en weigerde het werk te herdrukken, was het wéér Stols, die bereid was het heel wat groter risico van een goedkoope druk op zich te nemen. Stols heeft als ik hem vroeg iets uit te geven *nooit* “neen” gezegd, ook al was wat ik hem aanbood uit een zuiver handelsoogpunt alles behalve aantrekkelijk. Bovendien, geheel buiten de uitgeverij om, sta ik sedert onheugelijke jaren in een vriendschappelijke verhouding tot Stols en hij heeft mij, als vriend, altijd op meer dan royale wijze van zijn boekenrijkdom laten meedelen. Daarom, Frits, vroeg ik je met Stols (en eventueel Van Kampen) een vriendschappelijke regeling te treffen. [...] Het is, daar ben ik zeker van, voor Stols niet in de eerste plaats een vraagstuk van geldelijken, doch veeleer een van zedelijke aard. Hij wil niet gaarne, nadat hij mij (en anderen) zooveel diensten bewezen heeft, zonder méér uitgeschakeld worden. Aangezien Stols herhaaldelijk en duidelijk bewezen heeft mij genegen te zijn, aangezien het hem als lettervriend, genoeg doet mijn verzameld werk te zien verschijnen, zal hij, zijnerzijds, daar ben ik zeker van, alles doen om het tot stand komen ervan te bevorderen, mits daarbij zijn geestelijke en stoffelijke aanspraken erkend worden. Ik weet zeker, dat als je een uurtje met Stols praat, je een aangename regeling zult treffen.’ Gezien deze lovende woorden over Stols als uitgever is het merkwaardig dat Greshoff in zijn correspondentie met Stols nergens melding maakt van de kleine uitgeverij Janda Pers die hij te zamen met zijn vriend David Schrire van circa 1950 tot ten minste 1956 in Zuid-Afrika dreef.

Al kort na de bevrijding zou Stols er naar streven in Zuid-Afrika of elders emplooi te vinden. Hij riep daarbij Greshoffs bemiddeling in. Die getrooste zich veel moeite om de mogelijkheden van vestiging voor Stols te onderzoeken. Deze moeite deed Greshoff echter niet voor Stols alleen. Ook voor de Amsterdamse boekhandelaar A.A. Balkema nam Greshoff een dergelijke rol op zich. Balkema zou zich uiteindelijk met succes in Zuid-Afrika vestigen, Stols lukte dat niet. Stols zou vele pogingen doen zich hetzij zelfstandig hetzij in dienstbetrekking in Zuid-Afrika te vestigen. Er is een concept van een enigszins megalomane brief van 17 oktober 1947 van Stols aan de uitgeverij en boekhandel J.H. de Bussy bewaard gebleven, waarin Stols onder meer schreef: ‘Het schriftelijk contact

met vooraanstaande personen in Zuid-Afrika: hoogleraren, schrijvers, uitgevers, alsmede met enkele diplomatieke persoonlijkheden aldaar en hoge functionarissen van het Ministerie van O.K.W. hier te lande, gevolgd door bezoeken van Zuid-Afrikaansche schrijvers aan mij gebracht, heeft mij [...] gesterkt in de overtuiging, dat er voor mij een arbeidsveld in Zuid-Afrika ligt. Gesteund door mijn eigen uitgeverij en in contact met andere uitgeverijen hier te lande en in Vlaanderen bestaat de mogelijkheid om in Kaapstad, Pretoria of Johannesburg[sic] een uitgeverij annex boekhandel te vestigen. [...] Dit bracht mij op het denkbeeld, U voor te stellen, mij bij Uw bedrijf in Kaapstad te benoemen [...]. Immers, indien ik mij zelfstandig in Kaapstad zou vestigen, zouden wij onvermijdelijk concurrenten worden. Mocht U mij evenwel in Uw bedrijf willen inschakelen - in de leidende positie van hoofd van Uw afdeelingen Kaapstad en Pretoria - dan zou het aantal uitgevers-boekhandelaren niet met nòg een vergroot worden. [...] Mijn fonds, in den oorlog geheel uitverkocht geraakt, heeft zich na de bevrijding snel hersteld - al moeten nog veel herdrukken uitblijven. Sedert Mei 1945 zijn meer dan 150 titels verschenen. Binnenkort treedt, zoodra de eerste uitgaven van den binder komen, ook weer mijn Parijsche uitgeverij (Editions A.A.M. Stols) in werking. [...] In Zwitserland worden mijn uitgaven geëxploiteerd door Dr Alfred Hoeffliger [...]. Op deze wijze meen ik gezorgd te hebben voor afzetgebieden, welke het mij mogelijk maken ook bij een eventueele crisis in Nederland mijn omzet niet te zien terugloopen. Daartoe heb ik ook nog agentschappen in New York en in Oxford gevestigd. [...] Thans is voor mij Zuid-Afrika aan de beurt. Om hier te bereiken wat ik bereiken wil (het importeren en uitgeven van wetenschappelijke uitgaven, schoolboeken en wellicht enkele litteraire uitgaven) is mijn persoonlijke aanwezigheid daar vereischt.²³ Stols wilde, als hij de baan bij De Bussy zou krijgen, zijn uitgeverij in Nederland onder de hoede van zijn assistent Arie Bornkamp achterlaten, met M.C. Loot (de directeur van H.P. Leopold's Uitgeversmaatschappij) en zijn broer Fons als toezichhouders. Greshoff suggereerde hem zijn uitgeverij bij De Bussy in te brengen, waarbij Greshoff in Zuid-Afrika en Fons in Nederland namens Stols commissaris bij de aldus ontstane combinatie zouden worden.

Nog tijdens zijn pogingen zich in Zuid-Afrika te vestigen, onderzocht Stols ook op al even wereldvreemde wijze in Centraal-Amerika de mogelijkheden die daar voor hem zouden kunnen liggen. Op 1 oktober 1947 deed hij de Mexicaanse diplomaat Alfonso Reyes het voorstel in Mexico een eerste-klas drukkerij te vestigen: 'J'en assumerais avec plaisir la direction et je procurerais tous les matériaux nécaissaires à faire un établissement de réputation mondiale. Voulez-vous y penser si mon projet ne vous paraît pas trop fantaisiste?' Twee dagen later schreef Stols een brief waarin hij zijn curriculum gaf en zijn ideeën omstandiger uiteenzette: 'C'est un project que je retourne en ma pensée depuis très long

temps déjà: chercher à me rendre utile dans un pays de langue et de culture latine comme architecte du livre, métier très rare et difficile, dans le monde entier'; na een schets van zijn loopbaan, ging Stols voort: 'Mais j'ai d'autres projets. Je voudrais dans un pays neuf (au point de vue culture typographique moderne) créer quelque chose, qui pourrait faire rivaliser ce pays avec l'U.S.A., l'Angleterre, la France et la Hollande. Dans ce cas le moyen le plus indiqué serait de faire créer par l'Etat (je parle donc du Mexique) d'une imprimerie moderne, arrangée par moi avec les meilleurs moyens techniques et les plus beaux caractères anciens et modernes et dotée des plus beaux papiers. Cette imprimerie serait placée sous ma direction artistique. On attacherait à cette imprimerie une maison d'édition, chargée d'éditer les meilleurs textes mexicains et éventuellement les classiques espagnols et les auteurs sud-américains. Ainsi on créerait quelque chose de très important, pouvant réaliser avec les meilleurs officines du monde. On pourrait envisager en outre une espece de "Mexico University Press", à la mainièrre de l'Oxford ou Cambridge University Press. Mexico deviendrait ainsi le centre de l'édition de l'Amérique latine.' Reyes antwoordde Stols weliswaar hoffelijk, maar liet er in zijn brief van 11 oktober geen twijfel over bestaan dat er op korte termijn geen zicht was op de realisatie van een dergelijk project.²⁴

In 1948 ondernam Stols een reis naar Zuid-Afrika om te onderzoeken welke opties er daar mogelijk voor hem waren. Hij was niet kieskeurig: zowel drukkerij, uitgeverij als typografisch adviseur waren voor hem mogelijkheden. Gesteund door een kleine subsidie van de Nederlandse ministeries van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, en, vermoedelijk, Economische Zaken hield Stols in Zuid-Afrika een groot aantal besprekingen. Na terugkomst bracht hij aan het ministerie van Economische Zaken als advies uit dat er geen deviezen beschikbaar zouden moeten worden gesteld aan drukkers en uitgevers die op de bonnefooi naar Zuid-Afrika vertrokken.²⁵ Enige jaloezie ten opzichte van de uitgever en boekhandelaar A.A. Balkema en de drukker J. Kaleveld uit Amsterdam die dat wel hadden gewaagd en inmiddels tamelijk succesvol bleken, zal aan dit advies niet vreemd zijn geweest.

Inmiddels was Stols gestuit op zijn grenzen als uitgever in Nederland. Landshoff had al op 13 april 1946 aan Greshoff geschreven: 'Bij alle waardeering voor vroegere prestaties van Stols en zijn momenteele ondernemingsgeest, ben ik zeer bang, dat hij op het oogenblik veel te groote en moeilijke projecten in handen neemt en binnen afzienbare tijd in moeilijkheden zal raken van allerlei aard. [...] Er heerscht op het oogenblik in zekere Nederlandsche uitgeverskringen een soort "inflatiestemming", die ik mij uit de na-oorlogschén tijd in Duitsland maar al te goed herinner. De "kater", die op zoo'n tijd volgt, ben ik echter even-

min vergeten. [...] De ervaringen van het vorige jaar bewijzen niets. De markt was volkomen leeg en heeft natuurlijk alles opgenomen.' Stols moest dat tot zijn schade zelf ervaren. Op 10 september 1947 zou hij aan Greshoff schrijven: 'De boekhandel begint erg slecht te betalen. Ik heb 25 mille te laat binnen'. In de tweede helft van 1948 kwam Stols steeds meer in liquiditeitsmoeilijkheden, mede als gevolg van een weinig kritische en selectieve acceptatie van manuscripten en een te groot personeelsbestand, vooral in de niet-productieve sector. In april 1948 had Stols er nog naar gestreefd een vorm van samenwerking te zoeken tussen uitgevers met gemeenschappelijke belangen; nadere gegevens zijn hierover nauwelijks bekend, alleen dat hij Bert Bakker uitgenodigd had voor een bespreking over dit onderwerp.²⁶ In 1948 zou Stols eveneens onderhandelen met Geert van Oorschot over een vorm van samenwerking, om uiteindelijk in zee te gaan met Elsevier. Op 6 december 1948 schreef Stols aan J.P. Klautz, de toenmalige president-directeur van uitgeverij Elsevier: 'Naar aanleiding van het onderhoud, hetwelk ik op Vrijdag 3 December j.l. met U en de heeren Van den Brink en Van Eck mocht hebben, en na nadere bestudering van het door U opgestelde memorandum, gebruikt bij bovenvermelde bespreking, ben ik tot de conclusie gekomen dat te trachten reeds vóór het einde van 1948 tot een overeenkomst te geraken en per 1 Januari 1949 te beginnen met de samenwerking [...] mij te weinig spijt laat voor het nemen van een voor mij zoo gewichtige beslissing [...]' Er is een uitgebreider concept van Stols' brief bewaard gebleven, waaruit valt af te leiden, welke punten hij nog aan een nader beschouwing wenste te onderwerpen; dit betrof onder meer de vraag over de financiering van Stols' uitgaven. Een bewaard gebleven versie van het contract tussen Stols en Elsevier suggereert dat Stols uitgaven zou aanbrengen die voor rekening van Elsevier zouden worden geproduceerd.²⁷ Het is niet geheel zeker of het hier het definitieve contract betreft, maar het geeft hoe dan ook aan dat het water Stols tot de lippen was gestegen. Hij zou in ieder geval daarnaast drie dagen per week bij Elsevier als typografisch adviseur werkzaam zijn voor een salaris van fl 416,50 per maand.

Bij Stols waren van begin 1945 tot eind 1948, afgezien van herdrukken, 172 titels verschenen; bij Elsevier verschenen in de eerste vier jaar na de oorlog 186 uitgaven.²⁸ Deze vergelijking geeft een wat vertekend beeld. Gaf Stols in 1947 maar liefst 80 titels uit, en in 1948 nog 30, vanaf 1949 zouden de door onder Stols' imprint verschijnende nieuwe titels echter snel in aantal afnemen, hoewel in 1951 een kleine opleving te bespeuren was (1949: 21, 1950: 19, 1951: 26).²⁹ In het Nieuwsblad voor de Boekhandel zou Stols door middel van een kleine advertentie laten weten dat met ingang van januari 1949 Elsevier de aflevering en aanbidding van zijn fonds op zich zou nemen. Elsevier was na de oorlog verweten te weinig actief verzet tegen de Duitsers te hebben geboden,³⁰ waardoor Stols' besluit onbegrip bij de boekhandel ontmoette en op weerstand stuitte bij enkele-

le van zijn auteurs. Stols voelde zich daardoor genoodzaakt zich in een, overigens nooit verzonden, circulaire van 3 januari 1949 tot de boekhandel te wenden om zijn onafhankelijkheid te benadrukken: ‘Mij is gebleken dat de advertentie, door mij geplaatst bladzij 720 van het Nieuwsblad voor de Boekhandel (23 december 1948) door enkelen verkeerd is gelezen. Voor anderen gaf de daarin aangekondigde louter administratieve maatregel, zoals ik bemerkte, zelfs aanleiding tot “gissingen”, welke zonder nadenken liefst terstond als “zekerheden” worden gecolporteed. Hoewel ieder verstandig lezer uit mijn verklaring “mijn uitgeverij blijft zelfstandig als mijn persoonlijk eigendom voortbestaan” toch niet anders zal kunnen lezen dan dat mijn uitgeverij zelfstandig (d.w.z. op zich zelf staand, onafhankelijk) en als mijn persoonlijk eigendom (d.w.z. aan mij persoonlijk, dus aan niemand anders, toebehorend) blijft voortbestaan (dus zal worden voortgezet), meen ik er goed aan te doen een verklaring te geven van de administratieve maatregel, welke door mij is genomen. Zij volgt hier: Iedere verstandige uitgever weet dat het van belang is om de vaste kosten van zijn bedrijf zo laag mogelijk te houden. Iedere uitgever moet de beschikking hebben over een kantoorgebouw, een staf van personeel en een pakhuis, dus een technisch en administratief apparaat. [...] Deze kosten drukken op de aanmaakkosten van de boeken, welke de uitgever brengt. Hoe lager deze kosten zijn, hoe hoger de mogelijkheid van het rendement wordt. [...]’. Een aantal auteurs keerde zich door zijn samenwerking met Elsevier van Stols af. Op 7 juni 1949 schreef M. Vasalis aan Stols: ‘Na grondig overleg met mezelf ben ik tot de conclusie gekomen dat ik de oplossing, die jij voorstelde, n.l. om met jou en een andere uitgever te publiceeren, toch niet kan accepteren. Het is voor mijn gevoel een schijn-oplossing. Mijn aversie gaat tegen de combinatie Stols-Elsevier. Die combinatie blijft bestaan zolang jij die handhaaft, al zou je mij uitgeven buiten die combinatie om. Jouw uitgeverij bestaat op het oogenblik dankzij Elsevier - ik heb je probeeren uit te leggen, dat het niet tegen jou gaat, maar tegen je naam.’ Op 29 mei had Ed. Hoornik aan Stols geschreven: ‘Zonder mijn toestemming te vragen heb je kort na je besluit met “Elsevier” in zee te gaan, een advertentie in het Nieuwsblad van de Boekhandel geplaatst, waarin je mijn Verzamelde Gedichten aankondigde. Ik heb mij daar achteraf bij neergelegd en zou je omstreeks 1 Juni de copie leveren. [...] Ik vind deze behandeling werkelijk beneden ieder niveau en kan dat niet accepteren.’ En ook Clare Lennart, die via Stols' employé Rico Bulthuis in Stols' fonds zou terechtkomen, hikte tegen zijn verbintenis met Elsevier aan. In 1949 had Stols Bulthuis gevraagd of hij geen werk van haar kon krijgen. ‘Toen bleek het, dat de schrijfster in een kist in een hoek van haar kamer [...] het eerste deel van haar roman “De Blauwe Horizon” had liggen, en geruimte tijd bezig was om een uitgever voor dat werk te zoeken. Stols ging er direct op in, reed in zijn auto naar Utrecht en stel-

de een zakelijk gesprek voor in een of andere gelegenheid. [...] Tijdens de mokka en de slagroom zei Clare: “Ik weet eigenlijk niet of uw uitgevershuis mij aanstaat. U heeft geloof ik een te nauwe samenwerking met Elsevier.” [...] Ik zat paf en Stols werd zichtbaar woedend, maar “die schriële kattermadam”, zoals hij haar later venijnig noemde, bleek niet te intimideren. Het kostte Stols en mij een dozijn brieven en verklarende gesprekken om Clare ervan te overtuigen [...] dat Stols alleen wat de verzending van de boeken betrof, met Elseviers was verbonden. Eerlijk gezegd was dat ook een halve waarheid, maar het fonds van Stols was onafhankelijk, daar viel niets op aan te merken.”³¹ Op 26 juni had Stols aan Clare Lennart geschreven: ‘Laat ik U nu eerst *in strict vertrouwen* (ook Rico B. weet hiervan nog niets) mededelen, dat het mijn plan is om de verkoop van mijn fonds door gebruikmaking van het apparaat van de Uitgeverij Elsevier zo spoedig mogelijk te doen ophouden. Ik heb met Elsevier een afspraak (niet eens een contract) dat eind 1951 afloopt. Doch ik heb het gevoel dat, als ik Elsevier voorstel éérder te eindigen, zij geen bezwaar zullen maken. Mijn bedoeling is dan, mijn fonds te laten factureren enz. door een andere uitgeverij, waar niemand bezwaar tegen kan hebben. Deze zal ik wel vinden.’

Dat de samenwerking Stols in elk geval beperkingen oplegde blijkt uit mededelingen van Ferdinand Langen dat Stols zijn roman *Een rood paardje* niet uitgaf omdat de verkoopafdeling van Elsevier hem dat ontraadde. Ook Stols zelf werd terughoudender. Toen Helma Wolf-Catz hem haar roman *De vreemdeling* ter publikatie aanbood, zou Stols haar op 19 juni 1950 schrijven: ‘Uw roman “De Vreemdeling” heb ik met stijgende bewondering gelezen. Ik vind het, eenvoudigweg uitgedrukt, een heel mooi boek, boeiend, in het algemeen zeer goed geschreven [...]. Dat ik dit boek nu toch aan U moet terugzenden, heeft dus niets te maken met de kwaliteit van Uw werk, dat ik zeer bewonder, doch komt uitsluitend voort door materiële omstandigheden, veroorzaakt door deze moeilijke tijden. [...] In de eerste plaats moeten de zekere “geldmakers” voorgaan (en daartoe behoren ook goede auteurs als Marnix Gijsen en Jo Boer). Daarop volgen boeken, ook van jongeren, waartoe ik mij contractueel heb verbonden. Eerst daarna kan ik overgaan tot het aannemen van nieuw werk.’

Stols' uitgeverij dreef op enkele auteurs wier werk, naar mag worden aangenomen, door hem alleen om commerciële redenen werden uitgegeven. Of Marnix Gijsen tot die categorie behoort, is niet waarschijnlijk, want daarvoor hadden Greshoff en Stols te veel waardering voor zijn romans. In de relatie tussen Stols en Gijsen heeft Greshoff een belangrijke rol gespeeld. Niet alleen was hij het die er voor zorgde dat ieder nieuw boek van Gijsen bij Stols werd ondergebracht, Greshoff herschreef blijkens de correspondentie ook gedeeltelijk Gijsens werk. Zeker is dat Gijsens werk een van de pijlers was waarop Stols' uitge-

verij vanaf 1948 dreef.³² Ook het werk van Jo Boer en, in mindere mate, Clare Lennart was in commercieel opzicht belangrijk voor Stols.

Toch was Stols niet ongevoelig voor wat onzekerder publikaties. Hoorde het werk van jonge romanschrijvers als Rico Bulthuis, Hubert Lampo of Bas van den Tempel waarschijnlijk nog tot die boeken waarvan Stols een zeker commercieel succes verwachtte, datzelfde kan waarschijnlijk niet worden gezegd van de poëzie van de Vijftigers, voor wie Stols zich korte tijd als uitgever opwierp. In Elseviers Weekblad was op 25 november 1950 een enquête opgenomen over de jongste literatuur. Stols gaf bij die gelegenheid te kennen, dat het de jongste auteurs aan talent ontbrak. Simon Vinkenoog publiceerde vervolgens in februari 1951 in zijn tijdschrift *Blurb* een tegenenquête. Hierdoor kwam hij in contact met Stols, die als gevolg daarvan de bloemlezing *Atonaal* zou uitgeven.³³ Stols' uitgeverij werd gedurende korte tijd een brandpunt van de experimentele literatuur. Mogelijk speelde de vriendschap tussen J.-P. Barth en Paul Rodenko, de theoreticus van de experimentelen, daarbij een rol.³⁴ De uitgeverij was echter niet bij machte deze positie te consolideren. Het feit dat Stols inmiddels als typografisch adviseur van de Unesco naar Ecuador was vertrokken, zal daarbij een niet onbelangrijke rol hebben gespeeld, temeer daar hij de lust in de uitgeverij steeds meer verloor en het commerciële succes niet groot zal zijn geweest. Bibliothele uitgaven gaf Stols in de periode 1945 tot en met 1951 nauwelijks uit, al is het opvallend dat zijn uitgaven meer dan voorheen werden geïllustreerd. Er verschenen slechts enkele uitgaven van The Halcyon Press: om voor de hand liggende redenen geen Duitse, maar bij voorbeeld ook geen Engelse uitgaven; alleen Franse uitgaven als *Les amours jaunes* (1947) van Tristan Corbière en *Message de l'île déserte* (1947) van Philippe Soupault; later alleen nog maar Roland Holsts *In gevaar* (1958) en begin jaren zestig een drietal Spaanstalige uitgaven.³⁵ In een interview uit april 1966 zei Stols dat hij na de oorlog er aanvankelijk in geslaagd was een 'commercieel niet verantwoorde uitgeverij van literaire teksten' om te zetten in een 'gewone uitgeverij'. In 1951 wilde hij 'wel eens wat anders' gaan doen: 'Ik ben een beetje vastgelopen, ik zal altijd wel een behoorlijke, kleine uitgever blijven, maar geld om een pocket-uitgeverij te beginnen heb ik niet.'³⁶ De 'massaficatie' van het lezerspubliek in de jaren vijftig werd vooral veroorzaakt door de opkomst van het pocketboek.³⁷ Een collega-uitgever als Querido had dat met het voorbeeld van Penguin en The Albatross voor ogen al veel eerder onderkend, maar ook Bert Bakker/Daamen, Meulenhoff en Het Spectrum zagen kans een deel van deze markt te bemachtigen.

Tijdens de oorlog hadden de meeste bestaande uitgeverijen hun voorraden nagenoeg geheel verkocht. Eén van hen schreef na de oorlog: 'Zullen wij in staat zijn, zodra de papierstroom begint, ons aan de alleenheerschappij van getal en omzet te ontworstelen? Zullen wij niet aan de dictatuur van het succesboek en

de eendagsvlieg ten offer vallen?’³⁸ Tijdens en vlak na de oorlog begon een groot aantal nieuwe uitgeverijen, die de concurrentie met de bestaande uitgeverijen aangingen, zoals De Bezige Bij, De Driehoek, G.A. van Oorschot en Moussault's Uitgeverij. Bestaande uitgeverijen als De Arbeiderspers, Bert Bakker/ Daamen en Querido maakten onder nieuwe directies een frisse start. De ervaringen van deze laatste uitgeverij, die zeer goed met die van Stols' fonds is te vergelijken, zijn veelzeggend. Voor de oorlog zag deze uitgeverij in dat een puur-literaire uitgeverij een commerciële onmogelijkheid was, na de oorlog streefde deze uitgeverij naar een stevige basis van goedlopende romans.³⁹ In beide tijdvakken slaagde Stols er met zijn fonds niet in zich te schikken in deze wetmatigheden.

Werden er in 1938 in Nederland 4.521 nieuwe titels en 1.651 herdrukken uitgegeven, in 1950 zouden deze cijfers 3.715 resp. 2.822 zijn. De omzet van publiksboeken verdrievoudigde bijna tussen 1938 en 1951.⁴⁰ Stols slaagde er niet in van deze omzetvermeerdering te profiteren. Een vergelijking met de wijze waarop De Bezige Bij, Meulenhoff en Querido hun uitgeverij dreven, heeft aangetoond dat deze drie uitgeverijen op de markvergroting inspeelden door intensief reclame voor hun uitgaven te maken, terwijl Stols dacht te kunnen teren op de naam die zijn uitgeverij in de jaren dertig had opgebouwd. Daarbij was een groot deel van de auteurs van zijn fonds weggefallen en slaagde hij er nauwelijks in auteurs aan te trekken die een groot publiek aanspraken.⁴¹

Eind 1949 was Jan-Pieter Barth (geb. 1927) in dienst bij Stols getreden. Hij studeerde op dat moment economie.⁴² Eind 1951 werd Stols benoemd als typografisch adviseur van de Unesco met als standplaats Quito in Ecuador. Hij liet zijn uitgeverij onder de hoede van Barth achter.

Had Stols op 2 februari 1951 nog aan Greshoff geschreven: ‘Het zou misschien voor mijn lichamelijke en zielerust beter zijn als ik me liet opslokken door deze of gene grote uitgeverij. Doch als ik dat niet laat doen, althans tot het uiterste trachten zal dit niet te laten doen, dan is dat alleen omdat ik er me van bewust ben dat het dan uit is met een aantal uitgaven waardoor ik me in dienst der Ned. Letterkunde weet’. Toch zou hij na zijn benoeming als typografisch adviseur bij de Unesco, zoals hij op 28 september 1951 aan Greshoff schreef, niet aarzelen zijn samenwerking met Elsevier voort te zetten: ‘Mijn exploitatie-contract met Elsevier wordt voor 2 jaar verlengd (ik kon geen 1^e klas vertegenwoordiger vinden, dus kon ik ook de exploitatie niet aan het Centraal Boekhuis overlaten). Ik kies de manuscripten, zij fabriceren voor mijn rekening naar mijn lay-outs of die van Salden of zo, zij verkopen en propageren enz. [...] De uitgeverij moet blijven draaien, want ik moet er over 2 jaar op kunnen terugvallen.’ Op 23 oktober 1951 had Stols een circulaire naar zijn relaties gestuurd waarin hij van zijn

komende vertrek mededeling deed en waarin hij net als in zijn brief aan Greshoff benadrukte dat de leiding van de uitgeverij bij hem zou blijven berusten ('De uitgeverij wordt zonder onderbreking voortgezet, en ik bepaal zelf wat er wordt uitgegeven. Gaarne zie ik manuscripten, via de Heer J.P. Barth, tegemoet. Deze zorgt voor doorzending. De productie geschiedt als voorheen voor mijn rekening') en dat zijn notaris en de bij Elsevier werkzame P. van Eck tekeningsbevoegdheid hadden gekregen. Al snel na Stols' aankomst in Ecuador bleek dat hij de overdracht van zijn uitgeverij te optimistisch had gezien, omdat hij geen rekening had gehouden met én de trage postbezorging én de aversie tegen het schrijven van brieven die J.-P. Barth aan de dag legde. Gedurende de gehele periode die hij in Latijns-Amerika zou doorbrengen, zou dit een telkens weerkerende klacht in zijn correspondentie met Greshoff en anderen zijn. Een klacht ook die maakte dat Stols zich hoe langer hoe meer op afstand van zijn uitgeverij gezet voelde.

Toen Stols in 1950 vijftig jaar werd, schreef Greshoff hem op 8 februari: '[...] dat niet één uitgever in Nederland een zoo omvangrijke kennis van het boek paart aan een zoo zuivere smaak en dat er zeker nooit één zulke groote persoonlijke offers gebracht heeft voor de goede zaak der letterkunde en voor het "book beautiful"'. Zeker de oude heer Van Dishoeck gaf dikwijls een bundel of een prozawerk uit zonder aan de mogelijkheid van winst te denken, doch hij kon dit doen omdat hij een schoolfonds had dat een goudmijn was en omdat hij door een persoonlijk vermogen geruggesteund werd. Jij deed 10× zooveel als C.A.J. *zonder* de vaste inkomsten uit andere hoofde, *zonder* omvangrijk familiekapitaal. Ik herhaal het: jij bent, bij mijn weten, de éénige uitgever in ons land die zelfs al zat hij zelf in de pijnlijkste penarie, nooit een belangrijk of fraai boek hebt afgewezen. [...]' Hoewel deze woorden met meer recht betrekking hebben op de vooroorlogse periode van Stols' uitgeverij, golden ze in mindere mate ook voor de periode 1945 tot en met 1951. Stols was zich terdege bewust van zijn belang als uitgever: op 16 oktober 1950 had hij nog enigszins pathetisch aan Greshoff geschreven: 'De letterkunde zal nooit weten wat ik voor haar geleden heb.'

Eindnoten:

- 1 S. Veldijk/Theun de Vries, *Briefwisseling* (ed. S.A.J. van Faassen), Amsterdam 1985, p. 61.
- 2 S.A.J. van Faassen, *'Ik ben er van overtuigd dat er zelfs met de gedunde gelederen toch nog een zeer behoorlijk tijdschrift te maken is'*. *Documenten uit de jaren 1945-1947 rond Groot Nederland: Groot Nederland, Nieuw Nederland of Nieuw Tijdschrift?*, in Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek 11 (1990), p. 60-61.
- 3 Frank van den Boogaard, *Een stoottroep in de letteren. 'Groot Nederland', de ss en de Nederlandse literatuur (1942-1944)*, 's-Gravenhage 1987.
- 4 Standpunte 4 (1949) 1 (januari), p. 54.
- 5 Stols aan Van Holkema & Warendorf N.V., 11 en 18 oktober 1940. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J. Greshoff.)
- 6 J. Greshoff, *Letterkundig leven in bezet Nederland*, in Bataviaasch Nieuwsblad, 21 oktober 1941.

- 7 Liesbeth Dolk, *Een uitgeweken Gids in Indië. Literaire aspecten van het tijdschrift De Fakkel* (nov. 1940-jan. 1942), in *Indisch-Nederlandse literatuur. Dertien bijdragen voor Rob Nieuwenhuys* (ed. Reggie Baay/Peter van Zonneveld), Utrecht 1988, p. 243-277.
- 8 Marion Snetselaar, *Geen landsgeld voor vreemde letteren. De subsidiegeschiedenis van De Stoep*, in *Het Oog in 't Zeil* 7 (1989-1990) 2-3, p. 42-46.
- 9 Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, Antwerpen, collectie-Van Nijlen, inv.nr. 76.700/358 resp. 360.
- 10 L.E. Winkel, *De ondergrondse pers 1940-1945*, 's-Gravenhage 1954, p. 143.
- 11 Gerard Mulder/Paul Koedijk, *H.M. van Randwijk. Een biografie*, Amsterdam 1988, p. 616.
- 12 Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Trio.
- 13 R.E.M. van den Brink, *Informatie over informatie. Handboek van de informatiemedia in Nederland 1938-1985*, Leiden-Antwerpen 1987, p. 88-89.
- 14 Lisette Lewin, *Het clandestiene boek, 1940-1945*, Amsterdam 1983, p. 217.
- 15 Zie Dirk de Jong, *Het vrije boek in onvrije tijd. Bibliografie van illegale en clandestiene belletrie*, Leiden 1958.
- 16 Adriaan Venema, *Schijvers, uitgevers & hun collaboratie*, dl. 1, Amsterdam 1988, p. 383.
- 17 Haags Gemeentearchief, Bnr 610, archief van het Gemeentebestuur; en Haags Gemeentearchief, Bnr 883, archief van de Gemeentelijke Commissie voor Kunstopdrachten 1940-1942 en archief van de Commissie van Advies voor de Kunstzaken, 1942-1945.
- 18 Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Zuiveringsraad 1945.
- 19 C. van Dijk, *Alexandre A.M. Stols (1900-1973), uitgever-typograaf. Een documentatie*, Zutphen 1992 (ter perse).
- 20 Algemeen Rijksarchief, Den Haag, Tweede Afdeling, archief Het Nederlandsche Beheersinstituut 1945-1967, archiefnr. 2.09.16, inv.nr. 014509.
- 21 Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, Hoofdafdeling Statistieken van de Prijzen, Totaalprijsindexcijfers van de gezinsconsumptie 1900-1990 (1900=100, 1945=223, 1990=1679).
- 22 S.A.J. van Faassen, *'Ik ben er van overtuigd dat er zelfs met de gedunde gelederen toch nog een zeer behoorlijk tijdschrift te maken is'*, p. 65.
- 23 Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.H. de Bussy.
- 24 Capilla Alfonsina, Centro de Estudios Literarios Alfonso Reyes, Mexico, archief-Reyes.
- 25 Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Zuid-Afrika.
- 26 D.A. Daamen's Uitgeverij aan Stols, 20 april 1948. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Bert Bakker.)
- 27 Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Elsevier.
- 28 J.P. Klautz, *In de ban van mijn schaduw*, Huizen [1987], p. 167.
- 29 C. van Dijk/H.J. Duijzer, *Lijst van titels door Stols uitgegeven en/of typografisch verzorgd*, in C. van Dijk, *Alexandre A.M. Stols (1900-1973), uitgever-typograaf*.
- 30 J.P. Klautz, *In de ban van mijn schaduw*, p. 115 e.v. Bij Klautz' relaas moet worden bedacht dat hij een direct belanghebbende was.
- 31 Rico Bulthuis, *De bekende onbekende*, in Dolf Verroen, *Clare Lennart*, 's-Gravenhage/Rotterdam 1975, p. 52-53.
- 32 Zie C. van Dijk, *Alexandre A.M. Stols en Marnix Gijsen*, in *Ons Erfdeel* 34 (1991) 3, p. 387-395.
- 33 R.L.K. Fokkema, *Het komplot der Vijftigers. Een literair-historische documentaire*, Amsterdam 1979, p. 67-74.
- 34 Cornets de Groot, *De kunst van het falen*, 's-Gravenhage 1978, p. 53.
- 35 A.A.M. Stols, *A short history of The Halcyon Press*, in *The Private Library* 5 (zomer 1972), p. 74.
- 36 D.F. van de Pol, *Een leven vol literatuur en typografie. Ex-uitgever A.A.M. Stols: 'Ik ben geen zakenman'*, in *Het Vaderland*, 14 april 1966.
- 37 Margot Engelen, *'Literatuur liep niet in de jaren vijftig'. Uitgevers aan het woord*, in *Literatuur* 2 (1985) 2, p. 67; zie ook Sjaak Hubregtse, *Het Nederlandse pocketboek. Oriënterend bibliografisch onderzoek terzake het goedkope serieboek in Nederland en Vlaanderen*, Amsterdam 1982, p. 31.
- 38 Jo van Rosmalen, *Goud op snee. Boek en tijdschrift in de Lage Landen, 1935-1985*, Utrecht 1985, p. 143-149.
- 39 A.L. Sötemann, *Querido van 1915 tot 1990. Een uitgeverij*, Amsterdam 1990, p. 103.
- 40 R.E.M. van den Brink, *Informatie over informatie*, p. 306 en p. 512-513.
- 41 Madelon Koning, *De literaire verdiensten van A.A.M. Stols*, Nijmegen 1989, p. 54-65.

42 R. Boltendal, *Boekmakers. Portretten van uitgevers*, Amsterdam 1965, p. 24.

Lijst van vaak voorkomende afkortingen

Adriaan	Adriaan van der Veen
Albert	Albert Wessels
Am.	Amerika, Verenigde Staten, Amerikaans(e)
Angèle	Angèle Manteau
ARH	A. Roland Holst
Aty, Atie	Aty Greshoff-Brunt
B., Balk.	A.A. Balkema
de B.	J.H. de Bussy
Bert, Bert G., B.G.	J.A. Goris/Marnix Gijsen
Bob	M.B.B. Nijkerk
B & S	Boosten & Stols
Dirk, Dirk O.	D.J. Opperman
v.E.	P.N. van Eyck
Ed	Ed. Toussaint van Hove
Eddy	E. du Perron
Elisabeth	Elisabeth Eybers
Eng.	Engels(e)
Eva	Eva Stols
ex, exx.	exemplaar, exemplaren
Fons	A.A.J. Stols
fr., Fr.	Frans(e), Frankrijk
Frans, Frans Jan	F.J. (Frans) Stols
G.	Bert Goris/Marnix Gijsen
Gerrit	Gerrit Bakker
Greet	Greet Stols-Kroesen

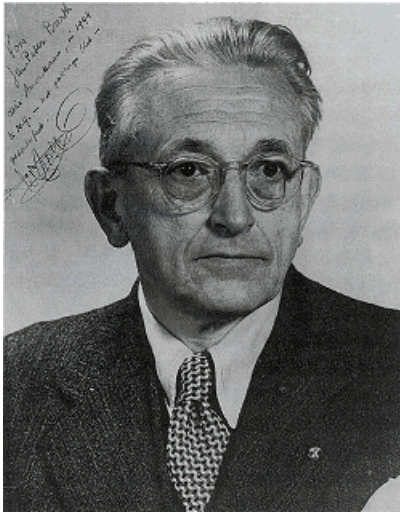
h., hart.	hartelijk(s)
Han	H.E. Nijkerk-van den Bergh
Hein	G.H. 's-Gravesande
Hélène	Hélène Malan
hon.	honorarium
Huib, Huib v.Kr.	Huib van Krimpen
ing.	ingenaaid
Jacques	J.C. Bloem óf Jacques Malan
Jan	Jan Greshoff Jr.
Jany	A. Roland Holst
JCB, J.C.B., J.C.Bl.	J.C. Bloem
Jean	Jean van der Vlucht
JvN	Jan van Nijlen
JvandV	Jean van der Vlucht
Johburg	Johannesburg
K.	J. Kaleveld
v.K.	P.N. van Kampen & Zoon
Kees	Kees Greshoff
v.Kr.	van Krimpen

L.	F.H. Landshoff
Leentje	M.M. Bambust
Liesbeth	Elisabeth Eybers
Margaretha	Greet Stols-Kroesen
Menno	Menno ter Braak
M.G.	Marnix Gijsen
Mickey	Marjorie Farmer
ms, MS	manuscript
Nancy	Nancy Baines
Nas. Pers	Nasionale Pers
v.N.	Alice von Eugen van Nahuys
N.C., N.Cr., N.Crt., N.Ct.	Nieuwe Courant
N. & v.D.	Nijgh & van Ditmar
Nd., Ned., Nederl.	Nederland(se)
Nijn, Nini	Nini Brunt
N.P.	Nasionale Pers
N.Y.	New York
P.N.v.E.	P.N. van Eyck
Pom	Martinus Nijhoff
prosp.	prospectus
Q	Em. Querido's Uitgeversmij
v.R.	A.E. van Rantwijk
Sander	A.L.H. (Sander) Stols Jr.
Simon, Simon V., S.V.	S. Vestdijk
Slau	J. Slauerhoff
Thea	Th. Toussaint van Hove-Exalto
Truida	Truida Louw-Pohl

typ.	typografie, typografisch
v.h.t.h.	van huis tot huis
v.d.V., v.d.Vl.	Jean van der Vlucht
Wijk, vWyk L., vW.L.	N.P. van Wyk Louw
Yta	Aty Greshoff-Brunt
Z.A.	Zuid-Afrika

Kaart van de Unie van Zuid-Afrika, met de in dit deel ter sprake komende plaatsen.

Portretfoto van Greshoff (met latere opdracht aan J.-P. Barth), New York, 1944.

Interieur van drukkerij Boosten & Stols te Maastricht, ca. 1941.

Brieven

660. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 augustus 1945

[Kaapstad] 25 Aug. 45

Beste Sander,

Toen de postverbinding met Nederl. hersteld was, schreef ik dadelijk aan Nini.¹ Ik wist dat zij op het oude adres woonde. Maar overigens had ik geen flauw vermoeden van de verschillende verblijfplaatsen. Ik kon mijn moeder niets laten weten, omdat de Statenlaan waar zij woonde naar ik meen verdwenen is en ik haar nieuwe adres niet kende.² Stond de Vondelstraat nog rechtop.³ Is Rijswijk nog in wezen en woon jij er nog?⁴ Bestaat Bergen nog en woont Jany er?⁵ Waar zit Simon?⁶ Enz. enz. Ik schrijf nu maar op goed geluk aan je oude adres in de hoop dat het je bereiken zal.

Schrijf schrijf schrijf!!! uitvoerig over vrouw, kinderen, jezelf, de zaak, de zaken in het algemeen, de vrienden en bekenden, de Nederl. letterk!!!! Ik weet *niets* en *alles* interesseert mij. Wat heb je sedert 1 mei 1940 uitge[:geven]? Goed verkocht? Wat zijn je plannen?? En wát de mogelijkheden??? Hoe zien jullie er uit? Heb je kiekjes?

Van Han Nijkerk kreeg ik een enthousiaste brief over de steun en liefde die zij in haar moeilijke dagen van Greet en jou ondervonden had.⁷ Je bent zelf ook nog norwaarts gebracht, heb ik vernomen.⁸ Schrijf over dit alles!! Sandertje, neem een rustig uur om mij *alles* te schrijven, *alles* interesseert mij.

Ik schrijf jou, wat ik Bob schreef.⁹ ik heb geen lust om veel over mij zelf te vertellen. Terwijl jullie in de diepste ellende zaten, ontbrak het ons, geestelijk en lichamelijk aan *niets*. Wij hadden boeken, tijdschriften, conversatie, voedsel en reisgenot.

Ik vind het pijnlijk en hoogst onaangenaam om over dit alles uit te wijden. Wellicht heb je Jan Junior gezien toen hij half July in Den Haag was,¹⁰ dan weet je alles omtrent onze omstandigheden.

Zie hier zakelijk onze tijdindeeling.

12 July	1939 - Nov	1940	Kaapstad
Dec	40 - July	41	Java & Bali
Aug	41 - Sept	42	Kaapstad
Oct	42 - Mei	45	Nieuw York - reis via Buenos Aires
July	45 - ??		Kaapstad

Wat publicaties betreft zie bijlage.

In N.Y. zagen wij als dagelijksche vrienden: Adr. v.d. Veen,¹¹ F.H. Landshoff,¹² Marnix Gijsen (heeft in April '45 rang van gezant en titel van excellentie gekregen)¹³ en L.A. Ries.¹⁴ -

Hier N.P. van Wijk Louw en Fred le Roux.¹⁵

De Van Swinderen met wie wij in 1941 veel verkeerden, zitten in NY¹⁶ en Prinses Marie van Griekenland (Marie Bonaparte[,] boek over E.A. Poe.) die wij veel zagen is weer in Parijs terug¹⁷

En daarmede basta

Wat zijn wij gelukkig dat de Nijkerks het overleefd hebben!!

Tot mijn verdriet vernam ik dat Arthur bijna blind is.¹⁸ Is het zoo erg??

Wat doet Hein,¹⁹ waar zitten Simon, Jany, Beb de Roos,²⁰ Ant ter Br??²¹

Wat is De Bezige Bij, *wie* is De Bezige Bij? Waar was en is De Bezige Bij mee bezig??²²

Is het niet mogelijk om als simpel drukwerk boekwerken over te maken???

Ik wou zoo dolgraag hebben

Vestdijk - S. Sebastiaan²³

- Murk Tuinstra²⁴

- Albert Verwey²⁵

- Rum Eiland²⁶

- alles verder van zijn hand²⁷

Het eenige boek dat ik heb is E.d.P. de *door jou* uitgegeven Verz. Gedichten²⁸ en hoe kom ik daaraan?

Van een zeeofficier genaamd vRavestein zoon van Utr. architect.²⁹

en hoe komt die zeeofficier daaraan?

[:g]ekocht in 1942 op een openbare veiling in Bermuda!!!

Boeken van Jany³⁰

- Eddy³¹

- Menno³²

- Hoornik³³

- Pom³⁴

en alle andere *goede boeken*

Stuur mij een *lijstje*!

Angèle heeft mooie uitgaven ter markt gebracht in 1943 en 44³⁵ Gijsen was in België en bracht er een aantal van mede! Prima!

Wat gaf of geeft H.v Kr. uit?³⁶

Wat gaf of geeft Enschedé uit?³⁷

Ik had in 1939 ter eere van Leipoldt's zestigste verjaardag (in Dec 1940) een bundel van 50 van zijn beste gedichten ter [xxx] aan J.v.Kr. gestuurd. Voor ik proef kreeg kwam de [xxx].

Is dat boek *ooit* afgemaakt door Enschedé????³⁸

Schrijf schrijf schrijf!!

En ontvang met Greet en de kinderen
mateloos veel goeds en liefs
van geheel je
Jan.

Met *twee* bijlagen.

Bijlage I³⁹

publicaties van J.G. en werken in portefeuille.

A. *Aphorismen* iedere bundel bevat er 365

1. *Mimosa Pudica* Kaapstad 1940.⁴⁰
2. *Kalender zonder Dagen* Batavia 1942⁴¹
3. *Bitterzoet* Willemstad 1943⁴²
4. *Voor Volwassenen* Brussel 1945⁴³
5. *Zand en Drijfzand* in portefeuille⁴⁴

B. *opstellen*

1. *Rariteiten* Batavia 1942⁴⁵
2. *Fabrieksgeheimen* Pretoria 1942⁴⁶
3. *Muze mijn Vriendin* Pretoria 1943⁴⁷
4. *Het Spel der Spelen* Nieuw York 1944⁴⁸

C. Rede over Van Schendel Willemstad 1942

1 van vier voordrachten gehouden voor de Univ. Kaapstad in 1942⁴⁹

D. *Gedichten*

- 1 *Nocturnes* 5 ged.⁵⁰
- 2 *Kleine Suite* voor de B.B.C. 12 ged.⁵¹
- 3 *De Heeren van Londen* 14 ged.⁵²
in portefeuille

E. Bloemlezingen

- 1 N. Neder. Dichtkunst Rondom Tachtig Pretoria 1943
- 2 N. Neder. Dichtkunst Hedendaagsche Dichters Pretoria 1943⁵³
(Deze deelen ieder met uitvoerige inleiding)
3. *In de Verstrooiing* 1940-45 Nieuw York 1945
Keuze uit werk *buiten* Nederl. verschenen⁵⁴
4. *Harvest of the Lowlands*
proza na 80 in het Engelsch (400.000 woorden)
met inleiding van 10.000 W. van J.Gr.⁵⁵

F. Reeks.

in samenwerking met H.A. Mulder⁵⁶
'De Nederlandsche Boekerij' Pretoria 1941-1945

twintig deelen.⁵⁷

waarbij De Waterman⁵⁸

Een Holl. Drama⁵⁹

ieder met uitvoerige inleiding van J.Gr.

Bijlage II

In Nov. a.s. verschijnt afl. 1 van een tijdschrift (Kwartaal) onder leiding van N.P. van Wijk Louw, W.E.G. Louw en H.A. Mulder

titel: '*Standpunten*'⁶⁰

Wil jij mij het ontzettend groote plezier doen voor No 11 te zenden.

12 gedichten liefst van jonge dichters, die na 10 Mei 1940 *gedebuteerd* hebben of anders 12 gedichten na 10 Mei 1940 *geschreven* door jonge dichters, ook al hadden zij reeds voor die tijd iets gepubliceerd.

Het *aantal* dichters laat ik aan jou over.

dus bv. 3 dichters ieder met 4 gedichten

of 4 dichters ieder met 3 gedichten

6 dichters ieder met 2 gedichten

of 2 dichters ieder met 6 gedichten!!!

Maar een *goede*, representatieve keuze.

Wanneer jij de gedichten bijelkaar hebt, stuur ze dan door aan Simon en vraag hem om een kleine inleiding erbij[,] lengte geheel aan hem overgelaten, tusschen laten we zeggen: 1000 en 2000 woorden.⁶¹

Het geheel gedichten + inleiding zenden aan

N.P. van Wijk Louw

‘Sea Girt’

Tweede Strand

Beneden het Cliftonhotel

Clifton-aan-Zee

Kaapstad (K.P.)

Zuid Afrika

Sander, je zoud er mij een onbeschrijfelijk gul plezier en *bovendien* een goed werk mee doen.

Krijgt vWijk *alles* voor 1 Jan. dwz te verzenden $\pm$ 1 Dec.

dag dag dag dag dag dag dag dag dag dag dag

Zoo mogelijk, zoo eenigszins mogelijk *inedita*

Eindnoten:

1 Greshoffs brief aan Nini Brunt is niet bewaard gebleven.

2 In 1942 slaagde Greshoffs neef Jan Buijs erin Greshoffs moeder onder te brengen in Pension Bos op de Groot Hertoginnelaan 50 te Den Haag. Daar woonde zij op dit moment nog steeds.

- 3 Arthur van Rantwijk had de gehele oorlog op zijn adres Vondelstraat 108 te Den Haag gewoond. Hij was werkzaam bij de juridische afdeling van de PTT. Vanaf september 1944 tot eind mei 1945 hadden de ouders van Greet Stols bij hem gewoond.
- 4 Stols was sinds augustus 1942 woonachtig in de Nassau Dillenburgstraat 22 te Den Haag. Zijn uitgeverij was verplaatst naar de Nobelstraat 27^a, boven drukkerij Trio. In verband met de ontruiming van het Benoordenhout moest Stols zijn huis in november 1943 verlaten. Hij betrok daarop met zijn gezin de kantoorruimte in de Nobelstraat. De medewerkers van zijn uitgeverij vonden zolang onderdak aan de Laan van Meerdervoort 88, in enkele vertrekken van een kunsthandel annex etsdrukkerij. In april 1944 kreeg Stols voor zijn uitgeverij door de Evacuatiehulpdienst het pand Stationsweg 121 toegewezen. Begin september zou Stols verhuizen naar Bildersstraat 8; de uitgeverij werd toen gevestigd in de Van Blankenburgstraat 71.
- 5 A. Roland Holst was medio 1942 in Breukelen bij het gezin van de acteur Eduard Verkade gaan wonen, omdat zijn broer hem gewaarschuwd had Bergen te verlaten na Holsts weigering lid te worden van de Kultuurkamer. Hij verbleef daar onder de schuilnaam Erik (of ook wel A.) van Tijen. Vervolgens was hij in het voorjaar van 1944 bij zijn broer Henk in Laren gaan wonen. Kort na zijn vertrek uit Bergen werden de huizen aan de Nesdijk en in de directe omgeving ontruimd en werd in het huis van Holst een opleidingsschool voor militairen gevestigd. Na de bevrijding was Holst bij zijn toenmalige geliefde, de actrice Asta Lee die hij in 1943 bij Verkade had ontmoet, in Amsterdam in de Lairesestraat ingetrokken. Pas in het voorjaar van 1946 kon hij weer zijn huis in Bergen betrekken. (Zie Jan van der Vegt, *Adriaan Roland Holst*, Baarn 1988, p. 65-66 en p. 69-70.)
- 6 Simon Vestdijk was van 4 mei 1942 tot maart 1943 geïnterneerd geweest in het kleinseminarie 'Beekvliet' te Sint-Michiëlsgestel. Na zijn vrijlating woonde hij op zijn oude adres in Doorn, Parklaan 6. Vanaf september 1945 zou Vestdijk als medewerker aan Het Parool verbonden zijn, maar hij bleef in Doorn wonen.
- 7 Op 15 juli had Han Nijkerk vanuit Zwitserland aan Greshoff geschreven: 'Van Greet Stols had ik ook een kaart; Sander zat vorig jaar nog een paar maanden in de gevangenis. Zoowel Greet als Sander hebben zich *buitengewoon* tegenover ons in den oorlogstijd gedragen. Ik had het nooit van Sander durven hopen maar ze bleken echte trouwe vrienden te zijn.'
- 8 Op 6 augustus 1943 had Stols zich als reserve-officier in Amersfoort moeten melden om als krijgsgevangene naar Duitsland te worden afgevoerd. Kort daarvoor had hij zich echter in het Diaconessenhuis te Naarden met een voorgewende maagkwaal laten opnemen, waardoor hij voor vrijstelling in aanmerking kwam. In april 1940 was Stols weliswaar aan zijn galblaas geopereerd, maar daarvan heeft hij later nooit meer last gehad. Stols was vervolgens op 14 juni 1944 door de Sicherheitspolizei gearresteerd, op verdenking van het verbergen van wapens en het illegaal importeren van publikaties. Stols werd bij de Duitsers aangegeven door een zekere Brinkman. Stols zou twee maanden doorbrengen in de gevangnissen in Scheveningen en Haren en in het kamp Vught. Hij werd op 14 augustus 1944 vrijgelaten, na actie van Greet Stols die een request aan de Duitsers richtte met getuigenissen van onder meer de Bauersche Giesserei (Frankfurt), J. Brandt & Zoon, G.H. Bührmann's Papiergroothandel, Joh. Enschedé en Zonen, Van Gelder Zonen, Ernst Göpel (een voormalig medewerker aan Halcyon, die nu verbonden was aan het Referat für Sonderfragen van het Reichkommissariat), Lettergieterij Amsterdam v/h N. Tetterode, P. Proost & Zonen en S.H. de Roos. Bovendien betaalde zij een bedrag van fl 4000 voor de vrijlating van Stols aan Brinkman, van wie zij later het vermoeden kreeg dat hij dit bedrag zelf gehouden had in plaats van aan de Duitsers te geven. (Med. mevr. M.W. Stols-Kroesen, Leiden.) Aan J. Buckland Wright schreef Stols op 31 juli 1945 dat de Duitsers hem hadden verdacht van het drukken van vervalste persoonsbewijzen, van het verbergen van wapens in zijn huis en van contacten met Engelse parachutisten. Aan Greshoff zou hij schrijven dat hij gedurende zijn detentie '3× ter dood gewijd' was. (Zie br.662.)
- 9 Op 23 augustus had Greshoff aan M.B.B. Nijkerk onder meer geschreven: 'Wat waren wij gelukkig met je brief van 13 July, welke heden aankwam. Je eerste levensteeken uit Brussel!! Betrekkelijk kort geleden ontvingen wij een lange brief van Han, waarin zij iets vertelde van de onbeschrijflijke verschrikkingen welke jullie doorstaan hebt. Er zijn weing mensen over wie wij sedert 10 Mei 40 zóóveel gepraat hebben als over jullie, onze liefste mensen uit Brussel. [...] Het is mij *onmogelijk* je te schrijven hoe wij deze jaren zijn doorgekomen. Terwijl jullie de diepste ellende hebt doorleden, ontbrak het ons aan niets, leefden in stoffelijke en geestelijke welstand en vrijheid en ondernamen grote reizen. Ik zwijg daarover tegenover jou liever, omdat het een gevoel van schaamte geeft.' (Archief K.J. Nijkerk, Amsterdam.)

- 10 Jan Greshoff Jr. verbleef van 31 juli tot 14 augustus in Den Haag. Het grootste deel van de oorlog had hij als militair in Engeland doorgebracht.
- 11 Adriaan van der Veen was in februari 1940 naar Amerika vertrokken. Hij was daar aanvankelijk secretaris van Hendrik Willem van Loon; later trad hij in dienst bij het Nederlands Informatie Bureau te New York en bij de Commissie voor Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao te Washington, waarvan H.A. Gomperts secretaris was. Tevens ging hij werken voor het Knickerbocker Weekly.
- 12 Friedrich Helmut (Fritz) Landshoff (1901-1988) was in 1926 tot de directie van de Berlijnse Gustav Kiepenheuer Verlag toegetreden. Vanaf 1933 waren de uitgeverijen in Nazi-Duitsland door velerlei maatregelen van de Reichskulturkammer gedwongen hun fonds te 'arisieren' en hun joodse auteurs af te stoten. Via Nico Rost kreeg Landshoff in april 1933 het aanbod voor Em. Querido's Uitgeversmaatschappij te Amsterdam een uitgeverij voor het werk van gevluchte Duitse schrijvers te stichten. Onder de imprint Querido Verlag gaf hij tussen 1933 en 1940 ongeveer honderd boeken uit. Tijdens de Duitse inval in Nederland bevond Landshoff zich in Londen. Aanvankelijk had hij geprobeerd daar Querido Verlag voort te zetten met Batavia en, later, Curaçao als fictieve vestigingsplaats. In maart 1941 vertrok hij naar New York en had daar in de zomer van 1941 met Gottfried Bermann Fischer (de vroegere directeur van de S. Fischer Verlag) de uitgeverij L.B. Fischer Publishing Corp. gesticht. Met Greshoff had Landshoff eind 1942 in New York met behulp van Alfred Harcourt (de directeur van de Amerikaanse uitgeverij Harcourt, Brace & Co) ook Querido Inc. opgericht. Kort daarop werd ook M.E.H. Warendorf, een voormalige directeur van Van Holkema & Warendorf te Amsterdam, aan deze uitgeverij verbonden.
- 13 Marnix Gijsen (ps. van Johannes Alphonsus Albertus Goris, 1899-1984) was in september 1937 belast met de voorbereiding van de Belgische deelname aan de Wereldtentoonstelling van New York in 1939. Ter gelegenheid van de heropening van de tentoonstelling in 1940 keerde Goris, die inmiddels in september 1939 in Brussel commissaris-generaal voor toerisme was geworden, in april 1940 naar New York terug. Tijdens de oorlog was hij belast met de leiding van het Belgian Information Center. Na de oorlog zou hij tot in 1947 persattaché zijn van de Belgische delegatie bij de in 1945 opgerichte Organisatie van de Verenigde Naties; in november 1946 zou hij bovendien benoemd worden tot commissaris voorlichting bij het Belgian Government Information Center te New York. Hij kreeg toen in de praktijk de rang van buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister. (Zie cat.tent. *Marnix Gijsen-Jan Albert Goris 1899-1984*, Brussel (Paleis voor Schone Kunsten), 31 oktober-30 november 1984, p. 76-77.)
- 14 Leopold Abraham Ries (1893-1962) was van 1935 tot 1937 thesaurier-generaal op het Ministerie van Financiën geweest. In mei 1936 was hij gearresteerd wegens ontucht met een minderjarige jongen; hoewel het wegens gebrek aan bewijs niet tot een veroordeling kwam, werd hij toch gedwongen ontslag te nemen. Gedurende de oorlog was hij hoofd van het Nederlands Informatie Bureau te New York, waar ook Greshoff werkzaam was.
- 15 Frederick Jacobus Le Roux (geb. 1913) was redacteur van het tijdschrift *Sarie Marais* en van *Die Huisgenoot*, Weekblad vir die Hele Gesin. Samen met Greshoff had hij vanaf juni 1941 tot 1944 onder het pseudoniem Kees Konyn de rubriek 'Kanttekenings' verzorgd in het onder redactie van Jacques Malan staande tijdschrift *Trek*. (Zie de inleiding op *Die koléperas van Kees Konyn* (ed. J.C. Kannemeyer), Emmerantia 1982, p. 1-10.)
- 16 Jhr. Gerard Regnier Gerlacijs van Swinderen (1906-1956) was van 1938-1944 waarnemend consul te Kaapstad geweest. Van 1944-1947 was hij waarnemend consul-generaal te New York. Hij was gehuwd met Klaartje Heemstra.
- 17 Marie Letizia Bonaparte (1882-1962), was sedert 1906 gehuwd met Prins George van Griekenland en Denemarken. Zij was bovendien zelf een Prinses van Canino, welke Italiaanse titel de toenmalige paus haar overgrootvader in 1814 had verleend. Zij stamde af van Napoleon Bonaparte. Van juni 1941 tot november 1944 woonde zij in Kaapstad. Na een verblijf in Londen was zij begin 1945 naar Parijs teruggekeerd. Marie Bonaparte werd na een psychoanalyse bij Sigmund Freud in 1925 zelf een bekende analytica. In 1932 was bij Denoël & Steele te Parijs haar tweedelige studie *Edgar Poe* verschenen. In 1958 zou haar driedelige *Edgar Poe: Sa vie, son oeuvre. Étude analytique* verschijnen bij de Presses Universitaires de Paris. Zij was erevoorzitter van het bibliotheek Parijse genootschap Le Cent-Une.
- 18 Onmiddellijk na de oorlog was Arthur van Schendel, die in Italië een attaque had gehad, vanuit Italië naar Amsterdam getrokken. In oktober 1944 waren de Van Schendels gedwongen geweest hun woonplaats Sestri te verlaten en te evacueren naar het bergdorp Cascine. Daar verergerde zijn reeds aanwezige oogkwaal tot halve blindheid.

- 19 G.H. 's-Gravesande was nog steeds aan het Haagse dagblad Het Vaderland verbonden. Hij was daar in juni 1904 in dienst getreden. Het Vaderland was gedurende de gehele oorlog verschenen, en verscheen uit voorzorg per 12 december 1945 als Nieuwe Courant, een in 1922 door H. Nijgh, de directeur van de NRC, opgekocht imprint.
In juli had 's-Gravesande pogingen in het werk gesteld bij Stols in dienst te komen als vervanger voor Annie Suiker, die vanaf ca. februari 1941 bij Stols als secretaresse-facturiste werkzaam was geweest. Op 6 juli had Stols aan 's-Gravesande geschreven: 'Ik dank U hartelijk voor Uw aanbod om assistentie te komen verlenen in mijn uitgeverij. Ik moet U echter berichten dat in de werkzaamheden van mej. Suiker reeds op andere wijze is voorzien, zoodat ik geen gebruik zal kunnen maken van Uw vriendelijk aanbod.' In september zouden Jan Vermeulen en Hermien Stuurman bij Stols in dienst treden.
- 20 Elizabeth du Perron-de Roos woonde tijdens de hongerwinter van 1944-1945 in Haarlem en Overveen. Omstreeks maart 1945 kon zij haar intrek nemen bij Tia en Piet Worm in Alkmaar. In juli of augustus logeerde Bep de Roos vier à vijf weken bij de familie Van der Meulen in Wapenveld om daarna te verhuizen naar Pension De Haemstede in Bergen (NH). (Med. A.E. du Perron, Dronrijp, en mevr. Chr. Worm-Wiegman, Arnhem.)
- 21 Ant ter Braak had tot augustus bij haar vader in Marssum (Friesland) gewoond. Daarna vond zij kamers op de Prinsenweg 42 te Wassenaar, van waaruit zij Stols enkele malen heeft bezocht, en ook in 1947 Greshoff ontmoette toen hij voor het eerst weer in Nederland was. Zij werkte in deze periode in Voorburg op het handbindatelier van H. van Rijmenam, bij Dieuwke Aalbers-Kollewijn. Omstreeks 1948 heeft Stols haar nog geholpen met een vestigingsvergunning voor een binderij en de inschrijving bij de Kamer van Koophandel. In 1951 zou zij naar Epe verhuizen. (Med. mevr. A. ter Braak-Faber, Epe.) (Zie ook br.662 n.14.)
- 22 Na de eerste anti-joodse maatregelen ontstond in Utrecht een groep studenten, die later als het Kindercomité aangeduid werd. Dit comité zorgde voor onderduikadressen voor joodse kinderen. Geert Lubberhuizen, die betrokken was bij het Kindercomité, maakte, waarschijnlijk begin 1943, een rijmprint van het clandestien circulerende gedicht *De achttien doden* van Jan Campert om te verkopen ten bate van het Kindercomité. Later ontstond het plan om verder te gaan met het uitgeven van boeken, nu met het doel naast het Kindercomité ook schrijvers en toneelspelers financieel te ondersteunen. Dit werd uitgeverij De Bezige Bij. Het oorlogsfonds van De Bezige Bij omvat 72 titels. (Zie Rigter Roegholt, *De geschiedenis van De Bezige Bij 1942-1972*, Amsterdam 1972, p. 33 en p. 38-51.)
Op 4 juli had Greshoff in zijn dagboek geschreven: 'Zoo juist hoorde ik, toevallig, een uitzending uit Kaapstad met een uitvoerig verslag over de ondergrondse pers en uitgeverij in Nederland. Hieruit vernam ik voor het eerst het bestaan van de uitgeversmaatschappij "De Bezige Bij"? Een der directeurs gaf een overzicht van de werkzaamheden. Ik hoorde met innig genoegen de naam van Jany Holst als een der medewerkers. Verder Van Duinkerken, Blijstra en Johan van der Woude. Van Simon Vestdijk niets. Wat zou ik gaarne hier meer van horen, uitvoeriger en nauwkeuriger aanduidingen. En wat zou ik gaarne deze boeken zien, om van bezitten niet te spreken. Alles wat ik vernam boeide mij bovenmate en wat die directeur (Blommestein) zei was sober, zuiver, zonder een zweem van opschepperij.' (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1, Dagboek 1945 (T), p. 74.)
- 23 S. Vestdijk, *Sint Sebastiaan. De geschiedenis van een talent* was in 1939 als Anton Wachter-Romans I verschenen bij Nijgh & Van Ditmar N.V. te Rotterdam.
- 24 S. Vestdijk, *Surrogaten voor Murk Tuinstra. De geschiedenis van een vriendschap* (Anton Wachter-Romans II) zou pas in november 1948 voor de eerste maal in boekvorm verschijnen bij Nijgh & Van Ditmar N.V. te Rotterdam & 's-Gravenhage, in één band met de tweede druk van *Sint Sebastiaan* (Anton Wachter-Romans I).
De roman was echter van augustus 1939 tot en met juni 1940 voorgepubliceerd in Groot Nederland.
- 25 S. Vestdijk, *Albert Verwey en de Idee* was in september 1940 bij A.A.M. Stols te Rijswijk verschenen.
- 26 S. Vestdijk, *Rumeiland. Uit de papieren van Richard Beckford, behelzende het relaas van zijn lotgevallen op Jamaica 1737-1738* was in november 1940 bij Nijgh & Van Ditmar N.V. te Rotterdam verschenen.
- 27 Stols had naast *Albert Verwey en de Idee* (zie n.25) in de periode mei 1939-september 1945 de volgende titels van S. Vestdijk uitgegeven: *Strijd en vlucht op papier* was in december 1939 als achtste uitgave van Ursa Minor verschenen.
Water in zicht was in september 1940 in de Helikon-reeks verschenen.

In mei 1942 was in de Orpheus-reeks het gedicht *Het geroofde lam* met een tekening door J.M. Prange verschenen.

In het voorjaar van 1942 was het eerste deel *Muiterij tegen het etmaal, Proza*, verschenen. In september zou bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage *Brieven over literatuur* van Vestdijk en H. Marsman verschijnen. Het boekje werd in een oplage van 10 exemplaren gedrukt bij ANDO te Den Haag. Naast deze in half perkament gebonden oplage, werd nog een groot aantal gebrocheerde exemplaren in omloop gebracht.

Zie voor de overige publikaties van Vestdijk in deze periode: Daisy Wolthers, *Vestdijk in kaart*, Den Haag 1967, p. 20-25.

- 28 E. du Perron, *Parlando. Verzamelde gedichten* was in juni 1941 verschenen bij A.A.M. Stols, Uitgever te Rijswijk. De bundel was naar typografische aanwijzingen van Stols gedrukt bij Boosten & Stols en gebonden bij N.V. v/h J. Giltay & Zn te Dordrecht. De bandstempels en het stofomslag waren ontworpen door Helmut Salden. S. Vestdijk had de bundel ingeleid. Aan de bundel was een *Bibliografie der dichtbundels van E. du Perron* van de hand van Stols toegevoegd; deze bibliografie verscheen in 1941 in een oplage van 75 exemplaren ook afzonderlijk.

Blijkens de door F. Batten en A.A.M. Stols na de oorlog gemaakte bibliografie van Du Perrons werk was *Parlando* nog door Du Perron zelf voor de druk gereed gemaakt en was de bundel, op Vestdijks inleiding en Stols' bibliografie na, in deze vorm aangetroffen in diens nalatenschap. (*Bibliographie van de werken van Charles Edgar du Perron*, 's-Gravenhage 1948, p. 15.)

- 29 Sybold van Ravesteyn (geb. 1919), de tweede zoon uit het omstreeks 1929 ontbonden huwelijk van de architect Sybold van Ravesteyn (1889-1983) met Dora Hintzen, was op 8 april 1940 beëdigd als marine-officier en week a/b van Hr. Ms. Kruiser 'Sumatra' in mei 1940 uit naar Engeland. Nadat het schip prinses Juliana en haar kinderen naar Canada had getransporteerd, werd besloten het via Kaap de Goede Hoop naar Nederland-Indië te sturen. Tijdens een veertien-daags verblijf in Kaapstad ontmoette Van Ravesteyn in een boekwinkel Greshoff. Na de nederlaag tegen Japan werd besloten schip en bemanning naar de Verenigde Staten door te sturen. Op de tocht naar de v.s. was de laatste aanloophaven Bermuda, waar Van Ravesteyn in september of oktober 1942 een veiling bijwoonde van de inventaris van een Nederlands koopvaardij-schip onder Duitse vlag dat de blokkade van de Engelse marine had proberen te doorbreken. Tijdens deze veiling heeft Van Ravesteyn een aanzienlijke hoeveelheid gedurende de bezetting in Nederland uitgegeven boeken kunnen bemachtigen. Begin 1943 nam Van Ravesteyn in New York weer contact op met Greshoff en deed hem toen een deel van de in Bermuda aangekochte boeken cadeau. (Med. S. van Ravesteyn Jr., Den Haag.)

- 30 Bij Stols waren in de periode mei 1939-september 1945 van A. Roland Holst de volgende publikaties verschenen:

De bundel *Onderweg* was in december 1940 als twaalfde uitgave van De Halcyon Pers verschenen; tezelfdertijd was in een oplage van 500 exemplaren een handelsuitgave verschenen met Stols' imprint. In 1941 had Stols in een oplage van 600 exemplaren een derde druk van deze bundel gepubliceerd.

Stols gaf daarnaast de derde en vierde druk van *Helena 's inkeer. Een fragment* uit, waarvan de beide eerste drukken in 1944 door A.A. Balkema te Amsterdam waren uitgegeven. De derde druk was zogenaamd uitgegeven door Gerard Leeu te Gouda in 1944. De vierde druk was zogenaamd uitgegeven door G. van Leempt te 's-Hertogenbosch in februari 1945.

In 1941 had Stols zonder vermelding van een uitgeversnaam de tweede druk van *In memoriam Charles Edgar du Perron et Menno ter Braak. Obierunt ibidus v MCMXL* uitgegeven. De eerste druk was in 1940 door Holst in eigen beheer uitgegeven.

In mei 1942 was in de Orpheus-reeks het gedicht *Weer een dag* met een tekening door Gisèle Waterschoot van der Gracht verschenen.

Zie voor Holsts overige publikaties in deze periode: Dirk de Jong, *Het vrije boek in onvrije tijd. Bibliografie van illegale en clandestiene belletrie*, Leiden 1958, nrs. 231, 370-371, 704-705, 708, 710-711, 898 en 965.

- 31 Bij Stols waren buiten *Parlando* (zie n.28) in de periode mei 1939-september 1945 van E. du Perron de volgende publikaties verschenen:

De bewijzen uit het pak van Sjaalman. Nieuwe dokumenten betreffende de Havelaar-zaak en Lebak was in juli 1940 verschenen.

De grijze dashond was in maart 1941 in de Helikon-reeks verschenen.

In mei 1942 was in de Orpheus-reeks het gedicht *Een grote stilte* met een tekening door A.C. Willink verschenen.

Bij andere uitgevers dan Stols waren de volgende publikaties van Du Perron verschenen:
Als cahier van De Vrije Bladen was in april 1940 bij H.P. Leopolds Uitgevers-Mij N.V. te Den Haag *Een lettré uit de 18e eeuw: Willem van Hogendorp* verschenen.

Bij Uitgeverij Contact te Amsterdam was in januari 1940 *Multatuli en de luizen* verschenen.

Zie voor de overige van Du Perron gedrukte publikaties in deze periode: Dirk de Jong, *Het vrije boek in onvrije tijd*, Leiden 1958, nrs.654-657.

- 32 Bij Stols waren in de periode mei 1939-september 1945 van Menno ter Braak geen publikaties verschenen.

Over waardigheid en macht was begin 1945 bij De Bezige Bij te Amsterdam verschenen.

Zie voor de overige van Ter Braak gedrukte publikaties in deze periode: Dirk de Jong, *Het vrije boek in onvrije tijd*, Leiden 1958, nrs.105-106.

- 33 Bij Stols waren in de periode mei 1939-september 1945 van Ed. Hoornik de volgende publikaties verschenen:

In augustus 1939 was de tweede druk van *Geboorte* verschenen. In 1941 verscheen de eerste derde druk van deze bundel bij A.A.M. Stols, Uitgever te Rijswijk. In 1943 verschenen de tweede derde druk en de vierde druk van staand zetsel van de eerste derde druk. (Zie K.

Lekkerkerker, *Bibliografie van Ed. Hoornik*, in Ed. Hoornik, *Kritisch proza (Verzameld werk*, dl.5), Amsterdam 1978, p. 272-273, nrs.A 4-1/c-e.)

In augustus 1940 was *Tafelronde. Studies over jonge dichters* verschenen. Een gedeelte van de eerste oplage was na de Duitse inval nog in hetzelfde jaar in de handel gebracht met gewijzigde tekst. (Zie verder br.692 n.6.)

In oktober 1940 was als elfde uitgave van de Halcyon Pers te Maastricht de bundel *De erfgenaam* verschenen. Eind 1940 was een handelsuitgave van deze bundel met Stols' imprint verschenen. In 1941 zou een derde druk het licht zien.

In 1941 was Hoorniks bloemlezing *Twee lentes. De beste gedichten uit 'Werk' 1939 en 'Criterium' 1940* verschenen. Waarschijnlijk in 1943 verscheen van deze bloemlezing een tweede druk. (Zie Lekkerkerker, *Bibliografie van Ed. Hoornik*, p. 302, nr.B3/a-b.)

In 1943 verscheen een clandestiene oorlogsdruk van *Steenen*, dat in 1939 voor de eerste maal was verschenen. (Zie Lekkerkerker, *Bibliografie van Ed. Hoornik*, p. 275, nr.A7-1/b.)

In juni 1941 was *Drie op één perron, Deel II* door Gerard den Brabander, Jac. van Hattum en Hoornik verschenen. In juli 1941 was de bundel *Een liefde* verschenen. In mei 1942 was in de Orpheus-reeks *Mijn dochter en ik* met een tekening door J.S. Sjollema opgenomen. Bij andere uitgevers dan Stols waren de volgende publikaties van Hoornik verschenen:

In 1940 was bij L.J. Veen's Uitgeversmij. N.V. te Amsterdam *Joosje* door Willy Hora Adema en Hoornik verschenen.

In 1941 had Hoornik in eigen beheer *Monoloog* gepubliceerd.

Eveneens in 1941 was bij A.J.G. Strenght's Uitgevers Maatschappij N.V. te Amsterdam *Zal ik vertellen? Een boek voor jonge mensen* door W. Hora Adema en Hoornik verschenen.

In 1942 was bij N.V. Em. Querido's Uitgeversmaatschappij te Amsterdam *Tussen de anderen* door Wim Hora Adema en Hoornik verschenen.

Zie voorts: Dirk de Jong, *Het vrije boek in onvrije tijd*, Leiden 1958, nr.402.

- 34 Bij Stols waren in de periode mei 1939-september 1945 van Martinus Nijhoff de volgende publikaties verschenen:

In 1942 verschenen de derde en vierde druk van *De wandelaar*.

In maart 1942 was *Het uur u, gevolgd door Een idylle* verschenen. Blijkens de colofon van de in 1946 bij Stols verschenen tweede druk, is in 1944 nog een clandestiene herdruk verschenen. In september 1942 was in de Orpheus-reeks het gedicht *De vogel* met een tekening door A.C. Willink verschenen.

In 1944 was een vertaling door Nijhoff van *Moer* door André Gide verschenen, met op de titelpagina 1929 als jaar van uitgave.

Bij andere uitgevers dan Stols waren de volgende publikaties van Nijhoff verschenen:

Vermoedelijk in 1943 waren bij W.L. Salm & Co te Amsterdam in de van R.W. Haentjens Dekker overgenomen Kaleidoscoop-reeks herdrukken van *Pierrot aan de lantaarn* en *De pen op papier* verschenen.

Zie voor de overige van Nijhoff gedrukte publikaties in deze periode: Dirk de Jong, *Het vrije boek in onvrije tijd*, Leiden 1958, nrs.135, 178, 182, 232, 284, 318, 347, 355, 394, 422-423, 505, 611-613 en 616. Blijkens de Mededelingen van de Documentatiedienst van het Nederlands Letterkundig Museum, sub Nijhoff, Afzonderlijk Verschenen Werken v is ook het gedicht *Gods vrouw* (De Jong nr.317) van de hand van Nijhoff.

- 35 In het jaardeel 1946 van Het Boek in Vlaanderen, Jaarboek van de Vereeniging ter Bevordering van het Vlaamsche Boekwezen zou uitgeverij A. Manteau per advertentie een opgave doen van de ‘voornaamste nieuwe uitgaven en herdrukken sedert december 1943’ (p. 129-144).
Op 30 januari had Angèle Manteau aan Greshoff geschreven: ‘Ik ben zo vrij U een beknopt verslag te doen toekomen van onze activiteit, nadat U België verlaten hadt. De Heer Kryn is in April 1940 gestorven en ik heb zijn zaak overgenomen. Van 1940 tot nu heb ik naast de voortzetting van den importboekhandel de uitgeverij uitgebreid door 1. herdrukken van vooraanstaande Vlaamsche en Hollandsche auteurs: alle werken van Walschap, Roelants, Elsschot, werken van Corsari, Antoon Coolen, Werumeus Buning, verschillende werken van K.v.d. Woestijne 2. uitgave van nieuwe werken van Vlaamsche auteurs: twee boeken van August Vermeylen [...], twee boeken van Roelants, drie boeken van Herreman, en talrijke werken van jonge auteurs. 3. in voorbereiding een dundrukuitgave in 7 banden van het complete werk van Karel van de Woestijne 4. talrijke wetenschappelijke werken en schooluitgaven. In 1943 heb ik de uitgeverij Lumière overgenomen en daar herdrukken in luxe-uitgaven gebracht van Giraudoux, Colette, Mauriac, Elsa Triolet, enz. met illustraties van Tytgat, Ramah, Delvaux, Magritte, enz. Kunstmonographiën, romans en wetenschappelijke werken in het Fransch. Sedert de bevrijding hebben wij voor Lumière een bijhuis in Parijs. Tenslotte sedert de bevrijding geven wij een algemeen weekblad uit, in den trant van de Haagsche Post, nl. “Zondagspost”, met P.G. van Hecke als hoofdredacteur, Herreman, Leroux, Gust De Muynck (Directeur Vlaamsche Radio) en Prof. Dr J. van Tichelen, als redacteurs. [...] Het zal U waarschijnlijk interesseeren te vernemen dat verschillende onzer uitgaven, voor Vlaanderen alleen in oplagen van 50.000 exemplaren werden gedrukt. Voor den nieuwen roman van Vermeylen werden, alleen in ons land 1200 luxe exemplaren verkocht en 20.000 exemplaren in volksuitgave. “Wiekslag om de Kim” de trilogie van K.v.d. Woestijne hebben wij drie keer moeten herdrukken.’ Aan deze opsomming verbond Manteau het verzoek voor haar uitgeverij rechten te kopen van goede Amerikaanse literatuur ter vertaling in het Nederlands of het Frans. Het is onzeker wanneer Greshoff deze brief ontvangen heeft. In zijn archief bevindt zich zowel het origineel als een getypt afschrift van de brief; uit latere correspondentie blijkt dat Manteau vanwege het uitblijven van een reactie van Greshoff een kopie of het afschrift van haar brief in maart aan De Muynck meegaf toen deze Amerika bezocht.
- 36 Huib van Krimpen had in november 1944 *Catrijntje Afrika* van Greshoff clandestien uitgegeven. Het boekje was in een oplage van 1250 exemplaren gedrukt door N.V. Luctor et Emergo en gebrocheerd door H. de Koningh beide te 's-Gravenhage.
Zie voor de overige door Huib van Krimpen anoniem of onder de imprint Le Lapin et le Chat gedrukte danwel verzorgde publikaties in de periode mei 1939-september 1945: Dirk de Jong, *Het vrije boek in onvrije tijd*, Leiden 1958, nrs.149, 165, 241, 331, 409, 435 en 439.
- 37 Zie voor de door Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem gedrukte publikaties in deze periode: Dirk de Jong, *Het vrije boek in onvrije tijd*, Leiden 1958, nrs.5, 72, 117, 133, 192, 232, 321, 378, 482, 519, 531, 543, 591, 606, 620, 680, 683, 697, 762, 765 en 852. Een groot aantal van deze publikaties was typografisch verzorgd door Jan van Krimpen.
- 38 Een door W.E.G. Louw gekozen en voor rekening van Greshoff bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem te drukken bloemlezing is nooit verschenen. (Zie br.657 n.17.)
Op 27 maart 1946 zou Jan van Krimpen aan Greshoff schrijven: ‘Je vraagt naar Leipoldt. Daar is hoegenaamd niets mee gebeurd. Het zou juist gezet worden toen voor ons de oorlog begon. Dat leek, voor ons, het einde. Later zou het - behalve dan ondergronds: maar zou er belangstelling voor geweest zijn? - weinig verstandig zijn geweest een Zuid-Afrikaanschen dichter uit te geven: Op het oogenblik is de toestand ter zetterij en drukkerij zoodanig dat er de eerste verscheiden maanden niets meer bij kan. Het is bovendien trouwens heel moeilijk aan papier te komen zelfs voor den zoo zwaar bezwetsten export van boeken. De copy heb ik natuurlijk nog bij mij liggen. Laat dus eens hooren wat je je verder voorstelt.’ Nog op 18 maart zou Greshoff antwoorden: ‘Over de Leipoldt schrijf ik je nog. Ik moet even overleg plegen met G. Bakker, de eenige man die hier iets van boeken weet en verstaat.’
Vijftig gedigte van C. Louis Leipoldt, gekies uit sy bundels Oom Gert vertel, Dingaansdag, Uitgesoekte gedigte vir Jong-Suidafrika, Uit drie wêrelddele [en] Skoonheidstroos zou ter gelegenheid van Leipoldts zesenzestigste verjaardag op 28 december 1946 verschijnen bij A.A. Balkema te Amsterdam & Kaapstad.
- 39 Aan S. Vestdijk stuurde Greshoff met zijn brief van 6 september een soortgelijke bijlage mee, waarin de hier opgesomde titels in iets andere volgorde werden weergegeven. De reeks *Nocturnes* telde op deze bijlage zes in plaats van vijf gedichten. Aan Vestdijk meldde Greshoff bij de

- poëzie in portefeuille bovendien nog 20 gedichten onder de titel *Het rampjaar*, en gaf hij op te werken aan een zes gedichten omvattende reeks met als titel *Hein op huisbezoek* en een nog onbekend aantal gedichten omvattende reeks *Monologen*.
- 40 De aan Gerrit Bakker opgedragen bundel *Mimosa pudica* was in september 1940 als eerste uitgave van Constantia Drukken te Kaapstad verschenen. De bundel was in een oplage van 325 exemplaren gedrukt bij Hortors Ltd. te Kaapstad.
- 41 In 1941 was bij NV Koninklijke Drukkerij De Unie te Batavia de aan Arthur van Rantwijk opgedragen bundel *Kalender zonder dagen* verschenen.
- 42 *Bitterzoet* was in maart 1944 als nummer 2 van de tweede serie van De Stoep, Nederlands Periodiek, Curaçao te Willemstad verschenen. De bundel was gedrukt bij Drukkerij De Stad N.V. in een oplage van 500 exemplaren, waarvan 50 exemplaren in linnen werden gebonden. Deze laatste waren genummerd en op het voorplat voorzien van een linsnede door E. Winters. In een aantal exemplaren is een 'Verantwoording der oplage' ingeplakt. Greshoffs eigen exemplaar draagt een opdracht van Luc. Tournier (ps. van Chr. Engels), de redacteur van De Stoep: 'Aan J. Greshoff 4. III '44. Het eerste exemplaar van de binder. Luc Tournier'; dit exemplaar is gebonden, maar de blauw-linnen band is beplakt met het omslag van de gewone, geniete exemplaren. (Collectie S.A.J. van Faassen, Den Haag.)
- Er is ons verder een exemplaar gebonden in rood-linnen bekend, waarvan de voorzijde van de band beplakt is met de linsnede van E. Winters; dit exemplaar - afkomstig uit het bezit van H. Jonker - draagt aan de binnenzijde van de band de handtekening van Greshoff, met daaronder zijn handgeschreven opmerking 'niet verantwoordelijk voor de typographie'. (Collectie Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag.)
- 43 *Voor volwassenen. Aphorismen* zou eind november door A. Manteau Uitgeversmaatschappij te Brussel worden uitgegeven. De bundel was in september gedrukt bij Drukkerij Henri Proost & Co te Turnhout in een oplage van 1100 genummerde exemplaren.
- 44 *Zand en drijfzand* is niet onder deze titel gepubliceerd. Een reeks aforismen met een dergelijke titel is evenmin in Greshoffs archief aangetroffen. Ook in een brief aan S. Vestdijk van 6 september zou Greshoff deze cyclus aankondigen.
- 45 De aan Leo Vroman opgedragen essaybundel *Rariteiten* van J. Greshoff was in oktober 1941 als uitgave van de Fakkels-Reeks te Batavia verschenen. (Zie ook br.651 n.5.)
- 46 De aan H.A. Mulder opgedragen essaybundel *Fabrieksgeheimen* was eind december 1941 door J.L. van Schaik Bpk. te Pretoria als nummer 23 van de Monument-reeks gedrukt en uitgegeven.
- 47 *Muze, mijn vriendin* was begin 1943 door J.L. van Schaik Bepk. te Pretoria als nummer 24 van de Monument-reeks gedrukt en uitgegeven.
- 48 *Het spel der spelen. Causerieën over het Boek* was in juli 1944 bij Querido te New York verschenen. De bundel is opgedragen aan L.A. Ries.
- 49 In juli 1942 was als aflevering 6 van De Stoep, Nederlands Periodiek Greshoffs *Rede over Arthur van Schendel* verschenen. De rede was op 6 augustus 1941 uitgesproken voor de letterkundige faculteit van de Universiteit van Kaapstad.
- 50 De vijf gedichten die te zamen *Nocturnes* vormden, zijn niet onder deze titel gepubliceerd. Een cyclus met deze titel is evenmin in Greshoffs archief aangetroffen. Ook in een brief aan S. Vestdijk van 6 september zou Greshoff deze cyclus aankondigen.
- 51 *Kleine suite voor de B.B.C.* was blijkens een dagboek aantekening van Greshoff van 19 juni in die maand ontstaan op de boot van New York naar Zuid-Afrika: 'Ik vermaakte mij met enige spotrijmpjes ten koste van de radio [...]. Ik schreef een en ander gedurende de eerste zonnige dagen in de Caraïbische zee. Hier en daar moest er nog iets aan veranderd worden. [...] Het zijn twee reeksen, één tegen de kulkast gericht en één over de Heren van Londen.' (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1, Dagboek 1945 (T), p. 19.) Ook in een brief aan S. Vestdijk van 6 september zou Greshoff deze cyclus aankondigen.
- Op 15 juli had Greshoff in zijn dagboek geschreven: 'Van Wyk Louw [...] kwam souperen. Wij spraken uitvoerig over Standpunte [...]. Ik las, iets wat ik zelden of eigenlijk nooit doe, mijn laatste proeven voor. De kleine Suite voor de B.B.C. beviel Wyk zéér. Deze wil hij ook in nummer één plaatsen.'
- Op 4 september schreef Greshoff echter te werken aan een gedicht met de titel *Het rampjaar*, dat hij blijkens een dagboek aantekening op 11 september voltooide. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1, Dagboek 1945 (T), p. 94 resp. Dagboek 1945 (A).) Onder de titel *De zondvloed* werd *Het rampjaar* opgenomen in Standpunte 1 (1945-1946) 1 (december 1945), p. 25-31.

Kleine suite voor de B.B.C. werd gepubliceerd in *Kroniek van Kunst en Cultuur* 7 (1945-1946) 7 (1 mei 1946), p. 208-209. In *Gedichten* (Amsterdam 19486, p. 377-388) werd de cyclus opgenomen onder de titel *Rammelkast en rommelpot*.

- 52 De veertien gedichten die te zamen *De heeren van Londen* vormden, ontstonden in dezelfde tijd als *Rammelkast en rommelpot*. De cyclus was blijkens een dagboekantekening van Greshoff van 19 juni in die maand ontstaan op de boot van New York naar Zuid-Afrika. (Zie n.51.) Ze zijn niet gepubliceerd. Een cyclus met deze titel is evenmin in Greshoffs archief aangetroffen. Ook in een brief aan S. Vestdijk van 6 september zou Greshoff deze cyclus aankondigen.
- 53 In 1943 waren bij J.L. van Schaik Bpk. te Pretoria de door Greshoff verzorgde en ingeleide bloemlezingen *Nieuwe Nederlandsche dichtkunst (I) Rondom Tachtig* en *(II) Hedendaagsche dichters* verschenen. De bloemlezingen maakten deel uit van de Nederlandse Boekerij die onder redactie van Greshoff en H.A. Mulder stond. De titelpagina's geven beide 1942 als jaar van uitgave.
- 54 In december zou bij Querido te New York de door Greshoff bijeengebrachte bloemlezing *In de verstrooiing. Een verzameling letterkundige bijdragen van schrijvers buiten Nederland, 1940-10 mei-1945* verschijnen. De bloemlezing had een bandontwerp en stofomslag door G. Hordijk.
- 55 In november zou bij Querido te New York de door Greshoff bijeengebrachte bloemlezing *Harvest of the Lowlands. An anthology in English translation of creative writing in the Dutch language with a historical survey of the literary development* verschijnen. De bloemlezing, die gedrukt werd bij de American Book-Stratford Press Inc. te New York, had een bandontwerp en stofomslag door G. Hordijk. De bloemlezing werd, blijkens de correspondentie van M.E.H. Warendorf, de directeur van Querido Inc., met Greshoff waarschijnlijk niet vóór februari 1946 in de handel gebracht.
- 56 Hendrik Adolph Mulder (1906-1949) was aan de Universiteit van Pretoria werkzaam, maar had in deze periode juist een lectoraat aan de Rhodes Universiteit aanvaard. Hij was van 1931-1934 in Nederland redacteur van het tijdschrift *Het Korenland* geweest en had een vooraanstaande rol gespeeld in de beweging der Jong-Prottestanten rond het tijdschrift *Opwaartsche Wegen*. Daardoor was hij bevriend geraakt met Bert Bakker.
- 57 In de reeks Nederlandse Boekerij, die onder redactie van Greshoff en H.A. Mulder bij J.L. van Schaik te Pretoria was verschenen, zijn negentien delen gepubliceerd. (De nummering van de hieronder opgesomde reeks is ontleend aan P.J. Nienaber, *Bibliografie van Afrikaanse boeke*, dl.2 (6 april 1943-1948), Johannesburg 1948; ze komt niet in de delen zelf voor noch in enig andere bibliografie.)

Eerste reeks

- 1 Jacques Perk, *Gedichten** (1942) (inl. Mulder)
- 2 Arthur van Schendel, *Een Hollandsch drama* (inl. Greshoff) (1942 [=1943])
- 3 *Nieuwe Nederlandsche dichtkunst (II) Hedendaagsche* (samenst./inl. Greshoff) (1942 [=1943])
- 4 *Drie Nederlandsche novellen** (samenst. Greshoff/Mulder) (1942). (Bevat verhalen van: Ina Boudier-Bakker, Top Naeff en Augusta de Wit)
- 5 Aart van der Leeuw, *Ik en mijn speelman. Een luchthartige geschiedenis* (1942 [=1943])
- 6 Willem Kloos, *Poëzie en proza** (samenst./inl. Mulder) (1942)
- 7 Herman de Man, *Het wassende water** (1942)
- 8 Stijn Streuvels, *De vlaschaard** (1942)
- 9 *Nieuwe Nederlandsche dichtkunst (I) Rondom Tachtig* (samenst./inl. Greshoff) (1942 [=1943])
- 10 Arthur van Schendel, *De waterman* (inl. Greshoff) (1943)
- 11 H. Marsman, *Poëzie en proza* (samenst. Greshoff/inl. N.P. van Wyk Louw)(1943)
- 12 F. Bordewijk, *Karakter. Roman van zoon en vader* (1942)

Tweede reeks

- 1 Lodewijk van Deyssel, *Proza* (samenst./inl. Mulder) (1943)
- 2 *Drie Vlaamsche verhalen** (samenst. Greshoff/Mulder) (1943). (Bevat verhalen van: Maurice Roelants, F.V. Toussaint van Boelaere en Karel van de Woestijne)
- 3 M. Scharren-Antink, *In den vrijen Amerikaan** (1944)
- 4 *Vlaamsche lyriek. Van Gezelle tot 1940** (samenst./inl. Marnix Gijsen) (1944)
- 5 *Novellen uit De Nieuwe Gids-tijd** (samenst. Mulder) (1944)
- ? *Hedendaagsche Nederlandsche novellen** (samenst. Mulder) (1945)
- ? S. Ulfers, *Oastloorn. Dorpschetsen** (1946). (Nienaber vermeldt bij deze titel als reeksnummer '9'; dit moet op een misverstand berusten aangezien nummer 9 al bezet was. De titel is op grond van het verschijningsjaar door ons ter plekke in de reeks geplaatst.)

- 58 De achtste druk van *De waterman* door Arthur van Schendel was in 1943 verschenen bij J.L. van Schaik Bpk. te Pretoria met een inleiding door Greshoff. De inleiding was een gewijzigde herdruk van Greshoffs in 1934 bij Nijgh & Van Ditmar N.V. te Rotterdam verschenen *Arthur van Schendel. Aanteekeningen over 'Jan Compagnie' en 'De Waterman'* en het in datzelfde jaar bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam verschenen *Arthur van Schendel*.
- 59 De vierde druk van *Een Hollandsch drama* door Arthur van Schendel was in 1943 verschenen bij J.L. van Schaik Bpk. te Pretoria met een inleiding door Greshoff.
- 60 Hoewel hij aanvankelijk niet tot de redactie toetrad, had Greshoff een belangrijk aandeel gehad in de oprichting van het tijdschrift *Standpunte*. De eerste aflevering zou in december verschijnen. Het tijdschrift werd gedrukt bij de Nasionale Pers Bpk. te Kaapstad. Als stille redacteuren traden Fred Le Roux en D.J. Opperman op, die vanwege hun beroep - zowel Le Roux als Opperman was redacteur van *Die Huisgenoot* - niet openlijk tot de redactie konden toetreden. (Zie Willem Bant, *Jan Greshoff en het Zuidafrikaanse tijdschrift Standpunte*, Amsterdam 1987, p. 67.) Greshoff had op 15 juli in zijn dagboek geschreven: 'Van Wyk Louw [...] kwam souperen. Wij spraken uitvoerig over *Standpunte*. Van het waarborgkapitaal dat drie honderd pond moet zijn, kwamen er twee honderd, vier maal vijftig binnen. Ik schreef voor vijftig pond in [...].'
(Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1, Dagboek 1945 (T), p. 94.) Met ingang van de tweede jaargang in januari 1947 zou Greshoff alsnog in de redactie worden opgenomen. Per die datum zou de naam van het tijdschrift ook worden uitgebreid tot *Standpunte, Onafhanklike Kwartaalblad vir Literatuur en Kuns*. Na Mulders dood zou Greshoff in een brief van 22 februari 1950 aan redactiesecretaris W.E.G. Louw schrijven dat Fred Le Roux, de beide Louws, D.J. Opperman en hijzelf de 'kern' van *Standpunte* vormden en dat het tijdschrift 'het geestelijk eigendom is van de vijf mensen die het gemaakt hebben'. (Zie J.C. Kannemeyer, *D.J. Opperman. 'n Biografie*, Kaapstad-Pretoria 1986, p. 202.)
- In de beginselverklaring in de eerste aflevering van het tijdschrift stond onder meer: 'Hierdie nuwe reeks wil die vrye geestelike en intellektuele lewe dien. Ons werksaamheid gaan in hoofdsak strek oor die gebied van die literatuur en van die literêre en verwante ideëkritiek; in die tweede plek ook - aangesien geen enkele geestelike aktiwiteit volkome los van ál die ander staan nie - sal die reeks (vir sover prakties moontlik blyk) die gebiede van die musiek, die beeldende kunste, die wysbegeerte, die godsdienstige en staatkundige denke aanraak. Ons doel is nie om 'n standpunt te propageer nie, maar om die vrye bespreking van die grondslae van hierdie aktiwiteite in Suid-Afrika moontlik te maak. 'n Geloof aan die waarde van so 'n vrye bespreking is miskien self reeds 'n standpunt - maar die enigste dan wat gemeen is aan die skrywers wat ons hul medewerking toegesê het. Daar is weinig dinge waaraan die hedendaagse intellektuele mens meer behoefte het as so 'n vrye bespreking van grondslae. Die neiging om jouself binne 'n sekte toe te sluit, om alleen met eendersdenkendes om te gaan, en om in dié afgeslotenheid jou menings eerder te beskut en te verhard as om hulle aan wind en weer bloot te stel; om 'n "teenstander" se mening, voordat jy behoorlik kennis daarvan geneem het, skeef te ruk totdat daar slegs 'n karikatuur van oorbly en om dan dié houtpop van jou eie maaksel te "bestry" - dit is die kenmerk en die vloek van soveel wat vandag as "geestelike lewe" wil deurgaen. Stryd op hierdie peil is egter die stryd van bloot biologiese organismes - van wolf teen wolf - en nié van mens teen mens nie. Daar is geen edeler plesier as die intellektuele omgang met mense wat totaal anders dink as jy nie - wat ánder dele van die eindelose rykdom van die werklikheid tot hul besit gemaak het - en om dan in die meningswisseling met hulle jou eie grense en beperkings effens wankelrig te laat word. Die intellektuele lewe het vandag, ook in Suid-Afrika, 'n soort *impasse* bereik. Ons sien allerweë groeppvorming en organisasie die plek van vrye meningswisseling inneem. Op elke gebied word van die mens geëis dat hy *vir* of *teen* moet kies - *vir* of *teen* die halwe waarhede wat elke groep aanbied; dis "Jahre der Entscheidung" in die allerboosste sin. Vir 'n jong kultuur is dit 'n ernstige bedreiging. Ons glo dat die rykste kulture ontstaan in tydperke waarin "eens-wees" enja-sê' nie die hoogste waardes is nie, en waarin die naas-mekaar-bestaan van botsende wêreldbeskouings nie as teken van dekadensie beskou word nie. Daarom sal ons die geleentheid verskaf om die mees uiteenlopende standpunte te stel. Ook Europa, ook die wêreld wat die bitterheid van die oorlogsjare veel meer as ons gevoel het, sal die bedreiging van die eensydigheid sterk voel. Sodra 'n mens naby die seerkry-plekke van die geestelike lewe komt, roer jy aan dinge wat ver buitekant die eie nasionale sensitiwiteit strek. Die taal, die klankbord van ons geestelike lewe, is egter die enigste medium waardeur mens en mens mekaar kan bereik. Daarom gebruik ons die drie tale wat vandag dié lewe in Suid-Afrika dra: Afrikaans, Engels en, in beperkte mate, Nederlands. Alleen oorwegings van praktiese aard belet ons om te sê dat ons bereid is om aan enigeen van die ander tale wat

by ons in staat mag wees om die brug tussen mens en mens te slaan, wat in mindere of meerdere mate by ons gelees word - Duits, Frans of een van ons naturelletale - sy beskeie plek in te ruim. Suid-Afrika is 'n land waar daar meer as een of twee volke woon; sy woord aan die wêreld sal ook in meer as een of twee tale gehoor moet word. Hierdie vryheid van standpunt is egter nie 'n vae alles-laag-geld nie, 'n byeenraap van menings om hul uiteenlopendheid, hul nuutheid of interessantheid nie; dis 'n vryheid wat diensbaar is aan die idee van 'n "ryk" kultuur in Suid-Afrika en, by name, in Afrikaans - die taal wat die sterkste kultuurdraer in hierdie land is. Moet 'n mens betoog dat die tyd verby is toe Afrikaans hom angsvallig moes afsluit van "on-Afrikaanse" menings (wat beteken dié woorde?) om "sy eie" te bewaar - en wat beteken dit presies? So 'n betoog sou 'n erkenning van versuim in die verlede wees en 'n aanklag teen ons kultuur in die oë van intelligente mense wat dit as hul natuurlike reg beskou om in elke "klimaat van die denk" te mag woon; en dié erkenning sou ook *onwaar* wees. Inderdaad is geen gedagte-kompleks in Suid-Afrika so "oop" vir ander menings as die Afrikaanse nie; en selfs waar dit nie vrywillig oop is nie, is dit, weens ons menigvuldige aanrakingspunte met ander denke, onherroeplik *blootgestel*. Ons verwag dus alleen dat die Afrikaanse kultuur sy deelname aan die stryd van wêreldbeskouings met trots en vreugde as menslike reg sal aanvaar - nie as *noodlot* nie. Die blootgestel-wees aan "weer en wind" wat vir die individu noodsaaklik is, is ook noodsaaklik vir 'n volk. Die literatuur is sentraal in elke kultuur. *Standpunte* wil dus ook die ernstige literatuur in Suid-Afrika dien. Dit wil vir die goeie poësie wat by ons geskryf word 'n tuiste skep - minder finaal as die bundels waarin dit later versamel word en tog duursamer as die weekblaie waarin goeie verse dikwels binne die stroom skriftuur-van-die-dag verdwyn. Dit wil kritiek op poësie en prosa vanuit een standpunt alleen uitoefen: dié van die eis van kwaliteit. Dit wil die ander geestelike aktiwiteite in Suid-Afrika deur bespreking bevorder en ook in hierdie bespreking alleen dieselfde maatstaf aanlê: kwaliteit, intellektuele peil. En waar die doel is om die intellektuele en skeppende lewe in Suid-Afrika te bevorder, sal ons reeks nie anders kan doen as om (sover moontlik) werk en stromings in die stamlande van ons kultuur - Nederland, Engeland, Frankryk en Duitsland - ook te bespreek nie. Vir die mens wat effens losgekom het van sy eie bloot geografiese beperkings, word die geestelike lewe in baie ander lande (miskien in die hele wêreld) *lewensaak*. En eindelijk: die bereidwilligheid om uiteenlopende menings toe te laat, veronderstel geen standpuntloosheid by die drie redakteurs van die reeks nie. Ook hulle sal die reg hê om eie standpunt skerp te stel. Dit is die eerste keer dat die sogenaamde "jongere literatuur" in Suid-Afrika 'n eie orgaan het waarin hy hom volkome vry kan uitspreek, waarin hy deur geen druk wat op redakteurs en persdireksies uitgeoefen word, gemuilband kan word nie. Om dit te verseker, word die reeks op eie onkoste en volkome onafhanklik uitgegee - onafhanklik sowel van die politieke partye as van die groot uitgewersfirmas. Net soos daar vroeër verset was teen die opkoms van Afrikaans as kultuurtaal, so is daar vandag nog verset teen elke vernuwung van die geestelike lewe in Suid-Afrika. As onderdeel van sy werksaamheid sal *Standpunte* soms hierdie verset vir later dokumenteer - en hopelik meewerk om dit te verbreek.'

- 61 In *Standpunte* 1 (1945-1946) 3 (juli 1946), p. 31-40 zouden onder de overkoepelende titel *Vijf nieuwe Nederlandsche dichters* tien gedichten worden gepubliceerd van Guillaume van der Graft (ps. van W. Barnard), L.J. Pieters, Jan Praas, Hans Warren en Hans van Straten. De gedichten waren blijkens een toelichting bijeengebracht door Stols in zijn hoedanigheid als redacteur van *Helikon*. S. Vestdijk droeg geen essay bij. Op 9 februari 1946 zou hij aan Greshoff schrijven: 'Tegende de gedichten, waar ik een inleiding voor moet schrijven, heb ik een tijd aangekeken. Ik wil de jongeren niet afvallen; maar ik weet bij God niet wat ik over al die verdienstelijke gedichten moet schrijven, die zoo sprekend op elkaar lijken! Een persoonlijkheid is er niet bij. Toe, plaats ze maar zonder inleiding, want anders denken ze daar nog, dat dit nu het laatste en opperste woord is in zake Nederlandsche moderne poëzie.' Blijkens Stols' brief aan Greshoff van 17 januari 1946 (br.679) had hij Vestdijk zijn keuze onmiddellijk toegezonden.

661. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 augustus 1945

Kaapstad 30 Aug. 45

Beste Sander

Dit alleen maar om je mede te delen dat ik 27 Augustus een lange brief aan je geschreven heb,¹ gericht aan het oude adres te Rijswijk Z.H. Zie *aub* dat je de brief in handen krijgt want er staan vele mededeelingen en verzoeken in.

Ik ben zeer benieuwd van je te vernemen hoe je het bezoek van Jan en Jan vond.²

Wanneer je geen pakken boeken mag sturen dan toch zeker wel *enkele* boeken, wanneer je ze als gewone brief, *dicht*, frankeert. Wat de frankeer kosten betreft,

Arthur v.R. heeft nog eenig geld van mij,³ *meer* dan genoeg voor de porto!

Vraag het hem.

Alles interesseert mij!

Antwoord mij *uitvoerig* op mijn brief!!!

Heel veel liefs van huis tot huis,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Bedoeld is br.660 van 25 augustus, waarvan geen enveloppe bewaard is gebleven. Greshoffs brief moet gericht zijn geweest aan het adres Koninginnelaan 10 te Rijswijk, waar Stols sinds medio 1942 niet meer woonde. (Zie br.660 n.4.)
- 2 Zie br.660 n.10 voor Jan Greshoff Jr.'s bezoek aan Nederland.
- 3 Na Greshoffs emigratie naar Zuid-Afrika waren zijn financiële zaken in Nederland voor hem geregeld door Arthur van Rantwijk. Uit de correspondentie tussen Greshoff en Van Rantwijk zijn geen gegevens achterhaald over een eventueel saldo dat Greshoff ter beschikking stond.

662. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 18 en 24 september 1945¹

['s-Gravenhage] 18 Sept. 1945

Beste Jan,

Vanmorgen kwam tot mijn groote verrukking je brief van 25 Aug. op den voet gevolgd door je luchtpostbrief van 30 Aug. Mijn heele dag was goed, en hoewel ik dezen vanavond niet kan afmaken, begin ik toch maar. Ik zit nog in een onbeschrijflijken rommel, want sinds 8 dagen wonen we in een onbeschadigd en keurig gerestaureerd huis aan bovenvermeld adres, een zijstraat van de Wassenaarsche weg, niet ver van het Rosarium waarop de Josef Israelslaan uitkomt (in den oorlog genoemd Thorn Prikkerlaan!) waar Slau vroeger woonde bij Darja, en wat je je nog wel zult herinneren.²

De eerste berichten over je kwamen van Nini, toen van je zoon Jan, met wiens bezoek we uiterst ingenomen waren, en die ons heel veel vertelde en zich verbaasde dat we onze sigarettenpeukjes weer rolden tot sigaretten!

Je Mama maakt het nog steeds goed. Jan Buys had zich harer aangetrokken.³ Van de Van Rantwijks heb je natuurlijk ook al bericht en je hebt dan ook

gehoord dat mijn schoonouders er in den afgeloopen ellende-winter er [*sic*] woonden en hen (de v.R.'s) nogal eens met voedsel konden helpen.⁴ In 1942 verliet ik Rijswijk en ging in de Nassau-Dillenburgstr. wonen, doch we moesten er 1 Dec 1943 weer uit en leefden toen op mijn kantoor in de Nobelstraat 27^a op twee kamers, 1 kamertje en 1 keuken met z'n vijfen. Je zoon heeft de noodwoning nog gezien. Nu wonen we eindelijk weer in een prettig huis en niet meer in een steegje.

Jany, Pom, Jacques, Simon leven allen nog. Jany in Laren bij zijn broer (Herdersweg 22),⁵ Jacques is griffier kantongerecht Zutphen,⁶ Pom woont Kl. Kazernestraat 1^a,⁷ Den Haag en Simon nog steeds in Doorn.

Vrouw en kinderen maken het goed, Eva is 16, Sander 14, Frans 12. Eva: Gymnasium 4e klas, Sander Lyceum 3e, Frans Lyceum 1e. Ze zien er allen best uit. We zijn over den honger heen, gelukkig!

Als bekend anglo-franco-belgo-tchècophiel heb ik veel last van de moffen gehad. Op 25 April 1940 werd ik aan de galblaas geopereerd (geamputeerdernstig), werd 10 Mei naar huis vervoerd, knapte wonderwel op, maakte de liquidatie van mijn regiment mee, ging niet naar den Opbouw- of Arbeidsdienst, ging weer in de uitgeverij en had het genoeg, het eerste ongenoegen met de moffen te krijgen over je bruine liedjes.⁸ Ik stond al op de lijst. De oplaag werd vernietigd, nadat ik eerst een aantal ex van de br.l. had geamputeerd. Voor en na werd er nogal wat weggehaald en vernietigd (rest van Ikaros) doch ik zeilde nog overal tusschen door niettegenstaande totaal ± 70 klandestiene uitgaven!!!⁹ Juni 1944 gearresteerd, 3× ter dood gewijd, plotseling vrijgelaten 14 Aug: het bleek dat Greet de adjudant van Rauter via de verzetsbeweging had omgekocht (10 mille!).¹⁰ Daarna mij gewijd aan de klandestiene drukkerij van Vrij Nederland, Parool, Trouw enz enz...¹¹ Sedert 10 Mei dozijnen en dozijnen boeken uitgegeven, 't meeste wel voor je bewaard. We kunnen drukwerk tot 1 kilo zenden. Zal daarmee spoedig beginnen. Heb jij ook 1 ex van *al* je Greshoviana voor mijn collectie bewaard?

We zijn dolblij dat de Nijkerks er goed doorheen zijn gekomen: we hadden de hoop al opgegeven toen een briefkaart van Bob kwam uit Zwitserland direct na onze bevrijding.

Waarom heb je na 14 Sept. '44 nooit eens naar Maastricht geschreven? Enfin we leven allemaal nog (mijn vader is 10 Dec 1942 overleden aan een operatie, 72 jaar oud, jammer, hij was nooit ziek en had zonder die mislukte prostaat operatie nog jaren kunnen leven). En nu hebben we weer contact met jou. Ik had je al lang willen schrijven maar ik kom handen en voeten te kort en mijn fiets (eenig vervoermiddel) heeft het begeven (de banden...)

We hoorden zoo nu en dan over je in de radio. Heb je in New York Joep Nicolas wel eens ontmoet?¹² Wat doet hij en werkt hij het bol?

Dit voor vandaag. We hebben maar 2 K.W.U. per *week* en ik *moet* nu naar bed.
Binnenkort méér!

24 Sept. 1945

Ik heb het in de afgelopen dagen met van alles en nog wat zoo krankzinnig druk gehad, dat ik je niet eerder kon schrijven. Nu vervolg ik mijn brief. Juiste berichten over Arthur v. Schendel heb ik nog niet. Hij durft niet per vliegtuig terugkeeren, wacht op een boot of anderszins. Hein 's-Gr. vertelde dat hij weinig meer ziet... Het is erg zielig. Hein mag geen journalist meer zijn, wacht op de zuivering,¹³ de goede ezel! Ant ter Braak woont tijdelijk bij haar zuster, mevr. dr. W.ter Braak, aan de Nassaulaan, hier.¹⁴ Bep du Perron is zwervende. Weet je dat Charles van Nijlen in Duitsland is gestorven?¹⁵ En Emile van der Borch gefusilleerd?¹⁶ Je weet zeker ook dat Van Royen in het conc.k. Amersfoort overleden is?¹⁷

Voor en na zal ik je boeken uit mijn fonds sturen. Voor de boeken van Simon V. kun je je het best tot hemzelf wenden. Nijgh & v.D. (waar ik productieleider ben!) heeft *geen enkel ex* meer op magazijn.

Het is wel héél merkwaardig hoe je aan Eddy's Verz. Gedichten bent gekomen.¹⁸ Nu wordt van hem gezet: 'In deze grootse Tijd'.¹⁹ Lijstjes sturen kan ik niet! Maar boeken komen per post, mits 1000 gram niet overschrijdend. Met Huib v.Kr. die een tijd op mijn kantoor werkte, heb ik nare ervaringen opgedaan.²⁰ Zorg dat je van hem los krijgt: *Dévotions Particulières*.²¹ Ik gaf Huib *jouw ex* om voor je te bewaren. Het is het fraaiste boek dat ik clandestien in oorlogstijd uitgaf. Ter gelegenheid van Larbaud's 60e verjaardag (vervolg op *Poésies de Barnabooth*²²). Ik hoop, dat de schurk (Huib) het niet verpatst heeft.

Overigens gaf Huib enkele aardige boekjes uit (o.a. *jouw Catrijntje Afrika-fragment*). Hij reserveerde geld als honorarium (want je zeide *mij* in April dit boek toe), doch hij zond mij niets voor jou. Zorg dat hij je betaalt, de oplaat is uitverkocht.²³

Enschedé gaf in de oorlog niets uit.

Ik gaf ± 70 clandestiene boeken en boekjes uit en dozijnen andere boeken toen 't nog mocht en over kunst (dat mocht bijna altijd).

Het boek van Leipoldt is nooit bij Enschedé verschenen.²⁴ Ik ben *erg* benieuwd naar *al* je boeken. Kunnen wij ook weer samen wat doen? Of heb je je verkocht aan Querido?²⁵ Je manuscripten die je in April '40 aankondigde zijn *nooit* aangekomen!²⁶

Voor je tijdschrift *Standpunten* ontvang je binnenkort de 12 uitgekozen gedichten, en ik zal S.V. vragen om een inleiding.

In den oorlog ben ik enkele jaren directeur geweest van een groote drukkerij

(Trio, in Den Haag), eerst commercieel, werd me te druk, toen artistiek.²⁷ Heb 1 Sept. bedankt. Ben nu:

1° uitgever

2° productie leider Nijgh & van Ditmar²⁸

litt. adv. is Laurens v.d. Waals

Directeur: J.Th. Piek.²⁹

Zijlstra is in Mei 1940 †.³⁰

3° beheerder c.q. bestuurder van twee N.S.B. uitgeverijen (Holle & Co³¹ vroeger van Rijkscommissariaat! en 'De Schouw'³² vroeger van Department v. Volksvoorlichting![])

Ik heb het dus druk genoeg.

We zitten nu in de geldzuivering + enorme belastingen. Wat zal er over blijven van het nu geïnde geld wegens uitverkocht fonds?

Heb veel in voorbereiding, o.a.:

complete Campert³³

complete Keuls³⁴

complete Jany (met v. Dishoeck)

complete Eddy (alleen)

complete Menno (met Nijgh & v.D.)³⁵

Verder veel losse bundels, boeken over kunst, historie, natuurhistorie, economie, internationaal recht, brochures, enz. Veel herdrukken! Er is nog niets gereed, doch de eerste boeken komen in October van den binder. O.a. twee zeer fraaie bundels van Piet van Eyck (nog geantedateerd!).³⁶

Stuur jij nu ook gauw alles wat je publiceerde? Kan ik je 'Gedichten' uitbreiden met je poëzie van na 1938?³⁷ Een flinke bundel? Ik werk met 7 drukkerijen.³⁸ Papiersituatie is nog erg slecht. In den oorlog herdrukte ik nog Jan van Nijlen's Poezie.³⁹ Ik hoor maar niets van hem.⁴⁰

Wanneer kom je naar Holland? Is er voor mij wat te doen in Kaapstad? Kan ik er mij als uitgever vestigen, denk je? Heb genoeg van ons land! Wil naar Parijs (over een jaar of zoo) of naar Kaapstad!

Hartelijke groeten, mede van Greet, ook voor Aty en Kees

van je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.

2 J. Slauerhoff en Darja Collin waren in 1930 getrouwd en gingen vervolgens boven de dansschool van Collin op de Jozef Israëlsaan te Den Haag wonen. In dit pand woonden gedurende die periode ook Alexei d'Ormesson, en Everard en Hertha Bouws. (Zie br.263 n.2.) Begin 1932 vertrokken zij naar Merano; bij terugkeer naar Nederland in augustus 1932 woonden Slauerhoff

en Darja Collin in Wassenaar, terwijl de dansschool gevestigd was op het Piet Heinplein te Den Haag. De Jozef Israëlslaan werd van 1943 tot 1945 Thorn Prikkerlaan genoemd.

- 3 De architect Jan Willem Eduard Buijs (1889-1961) was een neef van Greshoff. Door zijn bemiddeling had Greshoffs moeder, P.J.M. Greshoff-Buijs, in de oorlog Den Haag niet hoeven te verlaten, maar kon zij ondergebracht worden in een pension op de Groot Hertoginnelaan. Buijs leidde vanaf 1924 met J.B. Lürsen het Bureau Ir. J.W.E. Buijs en J.B. Lürsen. In de winter van 1942 was Buijs gedwongen geweest zijn woning aan de Statenlaan 62 te Den Haag te verlaten en een veel kleinere woning aan het Stuyvesantplein te betrekken. Zijn moeder, G.C.A. Buijs-Kuypers, met wie hij steeds had samengewoond, was op 23 januari 1940 overleden. (Zie C.M. Rehorst, *Jan Buijs, architect van De Volharding*, Meppel 1982, p. 145; en br.660 n.2)
- 4 F.J. Kroesen en E.A.M. Kroesen-van de Stadt waren in februari 1940 vanuit Bussum naar de Van Kijfhoeklaan te Den Haag verhuisd. In november 1943 vonden zij onderdak bij de familie Henny te Wassenaar. Vanaf september 1944 tot eind mei 1945 hadden zij bij Arthur van Rantwijk in de Vondelstraat gewoond. (Med. mevr. M.W. Stols-Kroesen, Leiden.)
- 5 A. Roland Holst was in het voorjaar van 1944 bij zijn broer Hendrik Wouter Roland Holst (geb. 1900) in Laren komen wonen. Pas in het voorjaar van 1946 zou hij weer zijn huis in Bergen kunnen betrekken. (Zie ook br.660 n.5.)
- 6 J.C. Bloem was per 1 juli 1942 tot griffier van het kantongerecht te Zutphen benoemd. Vanaf september 1940 had hij in Voorburg gewoond. Het laatste oorlogsjaar had hij met Clara Eggink en zijn zoon Wim op de Deventerscheweg in Zutphen gewoond. Bij de bevrijding was zijn huis door granaatvuur getroffen, waardoor hij naar Pension Derkshof in Warnsveld had moeten verhuizen; Clara Eggink keerde toen terug naar Amsterdam. (Zie A.L. Sötemann, *Vier opstellen over J.C. Bloem*, Amsterdam 1979, p. 57 en p. 59.)
- 7 Martinus Nijhoff was op 10 mei 1940 gemobiliseerd. Op 12 mei was hij bij Arnhem gewond geraakt en had hij twee weken in krijgsgevangenschap doorgebracht. Tijdens de oorlog had men hem willen benoemen tot hoogleraar aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam ter vervanging van N.A. Donkersloot. Na zijn weigering was hij in de Kleine Kazernestraat te Den Haag ondergedoken. Na de oorlog was hij door de op 25 juni aangetreden minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen G. van der Leeuw benoemd tot regeringsadviseur voor letteren.
- 8 Greshoffs *Gedichten* was op 20 februari 1941 opgenomen op de 'Aanvullende lijst van boeken waarvan de uitleening verboden of voorbehouden is' van de Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszaal en Bibliotheken in de rubriek 'Voorbehouden belletrie'; deze categorie omvatte 'belletristische werken, die [...] als on-Duitsch moeten worden beschouwd'. De titels van de werken op de lijst moesten uit de catalogi worden verwijderd, maar de categorie 'Voorbehouden belletrie' mocht nog wel voor 'ernstige studiedoeleinden en onder verantwoordelijkheid van de leiders der leeszaal' worden uitgeleend. (Zie G.A. van Riemsdijk, *Geschiedenis van de Openbare Bibliotheek in Nederland (2), Van mei 1940 tot mei 1945*, Den Haag 1979, p. 147-152.) Op 22 mei 1940 al was een circulaire aan de Nederlandse boekhandelaren, uitgevers en houders van leesbibliotheken of leesinrichtingen gezonden met richtlijnen voor het uit de voorraad verwijderen van boeken die als 'deutsch-feindlich' moesten worden beschouwd. (Zie De Boekverkooper, 25 mei 1940.)

Van de vijfde druk van Greshoffs *Gedichten* zijn door Stols vervolgens tijdens de Tweede Wereldoorlog exemplaren verkrijgbaar gesteld, waaruit de laatste katernen, te beginnen met dat waarin de *Bruine liedjes* stonden (p. 189), door Stols waren verwijderd. Stols verspreidde in augustus 1940 zijn 'Fondscatalogus Voorjaar 1940' voorzien van een aanvulling en op de voorzijde beplakt met een papieren strook die de tekst droeg: 'N.B. Deze catalogus bevat enkele uitgaven, die door de tijdsomstandigheden uit de circulatie zijn genomen. Alleen indien voorzien van de los bijgevoegde *Aanvulling en verbetering*, gedateerd *Augustus 1940*, mag deze catalogus verspreid worden.' Blijkens de aanvulling waren van Greshoff de titels *Currente calamo*, *Spijkers met koppen*, *Gedichten*, *Ikaros bekeerd*, *Confetti* en *Bij feestelijke gelegenheden* zogenaamd uitverkocht. Vanaf Stols' 'Fondscatalogus Voorjaar 1941' kwamen zij dan ook in diens catalogi niet meer voor.

De bezetting had papierrantsoenering en uitsluiting van nieuwe boeken van alle schrijvers die niet bij de Kultuurkamer waren aangesloten betekend, maar de uitgevers hadden hun enorme boekenvoorraden gewoon door verkocht.

Zie over de oorlogsperiode van Stols' uitgeverij ook Huib van Krimpen, *Kaleidoscoop van een uitgeversleven: enkele retouches*, in *Spektator* 9 (1979-1980) 3, p. 263-268.

- 9 Zie voor een overzicht van Stols' clandestiene uitgaven: *Het vrije boek in onvrije tijd. Bibliografie van illegale en clandestiene bellettrie* (ed. Dirk de Jong), Leiden 1958, p. 340; en *Publish and be free. A catalogue of clandestine books printed in the Netherlands 1940-1945 in the British Library* (ed. Anna E.C. Simoni), The Hague-London 1975, p. 263.
- 10 Stols was op 14 juni 1944 door de Sicherheitspolizei gearresteerd. Hij werd op 14 augustus 1944 vrijgelaten, na actie van Greet Stols die een request aan de Duitsers richtte. Greet Stols had over Stols' vrijlating overigens geen contact met de adjudant van Hans Albin Rauter (1892-1949), maar met een zekere Frank (mogelijk Kriminalkommissar Friedrich Frank van de Abteilung IV (Gegnerbekämpfung) van de staf van de Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD). (Zie ook br.660 n.8.)
- 11 Over de precieze aard en omvang van deze activiteiten van Stols zijn geen nadere gegevens achterhaald.
Simon Carmiggelt vertelde tegen Lisette Lewin in een interview, sprekend over drukkerij ANDO van Fokko Tamminga te Den Haag: 'Ik kwam een keer naar zijn drukkerij om *Het Parool* op te maken en daar zag ik Stols die ik uit Den Haag kende. Hij stond *De Vrije Kunstenaar* op te maken.' (Lisette Lewin, *Het clandestiene boek 1940-1945*, Amsterdam 1983, p. 217.)
Voorts is melding gemaakt van de technische medewerking die Stols in de bezettingstijd aan uitgeverij De Bezige Bij heeft gegeven. (Richter Roegholt, *De geschiedenis van De Bezige Bij 1942-1972*, Amsterdam 1972, p. 288.) Greet Stols kan zich herinneren dat Stols te zamen met Fokko Tamminga regelmatig met illegaal drukwerk naar Amsterdam reisde. (Med. mevr. M.W. Stols-Kroesen, Leiden.)
- 12 De Limburgse glazenier Joep Nicolas was eind 1939 naar Amerika geëmigreerd. (Zie voor zijn verblijf in New York: Claire Nicolas White, *Joep Nicolas. Leven en werk*, Venlo 1979, p. 69-76.)
- 13 Al tijdens de bezetting gingen stemmen op om foute Nederlanders na de bevrijding te straffen. De Nederlandse regering te Londen bereidde hiertoe een aantal wettelijke regelingen voor. In 1943 en 1944 kondigde de regering enkele besluiten af die voorzagen in de instelling van Bijzondere Gerechtshoven en Tribunalen. Ook werd er een aantal zuiveringsbesluiten uitgevaardigd. In 1944 werd het Tijdelijk Persbesluit 1944 afgekondigd dat voorzag in de instelling van een perscommissie. In 1945 werd dit persbesluit vervangen door het Tijdelijk Persbesluit 1945.
In september 1945 startte de Commissie voor de Perszuivering haar werkzaamheden, die naast het zuiveren van personen, met de mogelijkheid tot het ontzetten uit een functie, ook het uitgeven van certificaten van geen bezwaar omvatte. In 1947 kreeg de Commissie de mogelijkheid tot het opleggen van een naamsverbod en van gehele of gedeeltelijk onteigening van een onderneming. De in oktober 1945 geïnstalleerde Persraad hield zich onder meer bezig met de verschijning van periodieken.
(Zie F.J.F.M. Duynstee/J. Bosmans, *Het kabinet Schermerhorn-Drees 25 juni 1945-3 juli 1946*, Assen-Amsterdam 1977, p. 285-291; en Jan Driever/Jan Brauer, *Perszuivering. De Nederlandse pers 1944-1951*, Weesp 1984.)
Hoewel de Commissie voor de Perszuivering niet overging tot het opleggen van een naamsverbod voor Het Vaderland, werden de directeur en de hoofdredacteurs van Het Vaderland voor resp. 12 en 1½ jaar uit hun functie ontheven. (Zie René Vos, *Niet voor publicatie. De legale Nederlandse pers tijdens de Duitse bezetting*, Amsterdam 1988, p. 212, p. 360, p. 409, p. 435 en p. 429.)
In juni 1947 zou G.H. 's-Gravesande met pensioen gaan en afscheid nemen als kunstreducateur van Het Vaderland; na deze datum zou hij nog wel als medewerker aan deze krant verbonden blijven.
- 14 Ant ter Braak-Faber had van 1 juli 1940 tot januari 1941 bij haar zuster Mien ter Braak-Faber gelogeerd op het adres Statenplein 3^b te Den Haag. In die tijd was zij in de leer bij de boekbinder Hilde Schröder. In januari 1941 vergezelde zij haar vader naar Marssum (Friesland), waar hij weer als predikant ging werken. Zij bleef daar tot augustus 1945. (Zie br.660 n.21 voor de verblijfplaats van Ant ter Braak in september.)
Haar zuster Harmina Johanna Faber (geb. 1916) was sedert 18 januari 1939 getrouwd met Jan Willem Gijsbertus ter Braak (1903-1971), de broer van Menno ter Braak.
- 15 Charles van Nijlen (1921-1945) was op 12 februari 1944 in Brussel gearresteerd, maar wist op 23 februari op het station te Leuven te ontsnappen. Tot 2 april dook hij onder, maar op die dag werd hij door de Gestapo opnieuw gevangengenomen. Eerst verbleef hij in de gevangenis van St. Gillis (Brussel), later in het Fort van Breedonck. Vervolgens was hij als politieke gevangene

- overgebracht naar Buchenwald. Hij werd overgeplaatst naar Dora en vervolgens naar Ellrich, waar hij op 1 februari aan dysenterie was gestorven.
- 16 Emile van der Borch van Verwolde was in juni 1942 gearresteerd op beschuldiging van spionage en sabotage. Van der Borch was lid van de vanuit Londen geleide ID (Inlichtingendienst), die in Nederland inlichtingen verzamelde over Duitse activiteiten. Hij werd ter dood veroordeeld en op 20 mei 1943 op de Leusderheide gefusilleerd. (Zie C. van Dijk, *Aux frais d'un amateur. Emile baron van der Borch van Verwolde en het boek*, in *Uit bibliotheektuin en informatieveld. Opstellen aangeboden aan dr. D. Grosheide [...]* (ed. H.F. Hofman et al.), Utrecht 1978, p. 270.)
 - 17 J.F. van Royen was op 10 juni 1942 in het concentratiekamp te Amersfoort overleden. In maart was hij door de SD gearresteerd, omdat men hem als drijvende kracht beschouwde achter het protest tegen de Kultuurkamer. Aan het begin van de oorlog had hij met G.A. van Poelje de Nederlandse Organisatie van Kunstenaars (NOK) opgericht; gedurende de oorlog bleef hij algemeen secretaris van het hoofdbestuur van de PTT. (Zie A.M. Hammacher, *Jean François van Royen, 1878-1942*, Den Haag 1947, p. 166-183.
 - 18 *Parlando. Verzamelde gedichten*.
 - 19 E. du Perron, *In deze grootse tijd* zou in 1946 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het boek werd in het najaar van 1946 gedrukt door N.V. Drukkerij Trio te 's-Gravenhage. De typografie, bandstempels en stofomslag waren van Henri Friedlaender.
 - 20 Huib van Krimpen was in het late najaar of het begin van de winter van 1943 op staande voet ontslagen, omdat hij opbrengsten van clandestiene uitgaven niet onmiddellijk had afgedragen. (Med. H. van Krimpen, Amsterdam.)
 - 21 Valéry Larbaud, *Dévotions particulières* was in 1941 bij A.A.M. Stols te La Haye uitgegeven. Het boek was gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 40 exemplaren en gebonden door J. Brandt en Zn. te Amsterdam. De titel en initialen waren getekend door Helmut Salden.
 - 22 Valéry Larbaud, *Les poésies de A.O. Barnabooth* was in 1923 te Brugge verschenen. Stols had in 1944. zgn. 'Pour les Amis Danois de Maxime Claremoris' op de privépers van Jens Skovgaard te Copenhagen en met het jaartal 1941 op de titelpagina een gezamenlijke herdruk van *Les poésies de A.O. Barnabooth* en *Dévotions particulières* uitgebracht. Deze bundel was in een oplage van 99 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols.
 - 23 In november 1944 had Huib van Krimpen clandestien *Catrijntje Afrika* gedrukt in een oplage van 1250 exemplaren. (Zie br.644 n.10.)
Op 5 september had Van Krimpen aan Greshoff over zijn uitgave van *Catrijntje Afrika* geschreven: 'Dit was een groot succes. Er zijn hier nog eenige exemplaren ter beschikking van den auteur alsmede f 450.- honorarium.'
 - 24 Zie br.660 (p. 2) en br.657 n.17.
 - 25 In New York had Greshoff eind 1942 te zamen met F. Landshoff de uitgeverij Querido Inc. opgericht. Greshoff had door deze samenwerking zoveel vertrouwen in Landshoff gekregen dat hij zijn werk voortaan bij hem wilde uitgeven. Begin januari 1946 zou Landshoff naar Nederland reizen, maar hij zou daar geen formele binding met Em. Querido's Uitgevers-Mij aangaan.
 - 26 Op 1 april 1940 (br.657) had Greshoff aan Stols geschreven dat hij het manuscript van een werk getiteld *Een boek over het boek* in mei zou sturen. In dezelfde brief beloofde hij Stols ook zijn nieuwe gedichten, die in eenzelfde uitvoering als *Ikaros bekeerd* zouden moeten worden uitgegeven, en beloofde hij een artikel voor Halcyon over De Zilverdistel.
In Greshoffs correspondentie met Stols was al voor april 1940 sprake van een aantal titels. Aanvankelijk zou een tekst van Greshoff de achtste uitgave van Ursa Minor vormen. Hij hield Stols vervolgens op de hoogte van zijn steeds wisselende plannen, zoals *Drie is compagnie* of *Kabinetformaat*. De kopij van deze laatste titel zou hij aan Stols gezonden hebben. Deze kopij is echter nooit gearriveerd. Het is niet ondenkbaar dat iets van deze plannen gerealiseerd is met de bundel *Rariteiten*. Verder had Greshoff ook *Catrijntje Afrika* na voltooiing aan Stols beloofd. (Zie br.639, br.650, br.651 n.5, br.654, br.657 n.4 en br.659.)
 - 27 Per 1 januari 1941 was Stols typografisch adviseur van NV Drukkerij Trio te Den Haag geworden. Op 1 september 1941 zou hij adjunct-directeur worden en per 1 januari 1943 benoemd worden tot mededirecteur naast F. Kerdijk, met de bedoeling dat Stols na de pensionering van Kerdijk vanaf 1 april 1944 alleen de directie zou voeren. Wegens onenigheid met Kerdijk nam Stols formeel per 15 september 1944 ontslag; hij zou nog wel tot september 1945 aan Trio verbonden blijven als typografisch adviseur.

- 28 Vanaf begin 1941 was Stols typografisch adviseur bij uitgeverij Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam. Omstreeks november 1945 zou hij bij Nijgh & Van Ditmar in vaste dienst komen.
- 29 Johannes Theodoor Piek (1883-1966) was in 1904 bij Nijgh & Van Ditmar in dienst getreden. Van 1908 tot 1959 was hij directeur, vanaf 1921 president-directeur van de uitgeverij.
- 30 D. Zijlstra, een van de directeurs van Nijgh & Van Ditmar, was tijdens het bombardement van Rotterdam omgekomen.
- 31 De oorspronkelijk in Berlijn gevestigde Holle & Co's Uitgevers-Maatschappij N.V. had zich in april 1942 gevestigd in de Parkstraat 4^a in Den Haag. De directie werd gevoerd door Gerard du Ry van Beest Holle, H. Kooistra en St. Rajsár; vanaf augustus 1944 voerde G. Doepke mede de directie. Het fonds bestond vooral uit kunstboeken met een nationaal-socialistische inslag. (Zie M.J. Visser, *De Haagse boekhandel 1900-1961*, in Jaarboek Die Haghe (1962), p. 120.) De uitgeverij werkte nauw samen met het in 1937 opgerichte autoritair-conservatieve en tegen de NSB aanleunende weekblad De Waag. Samen wilden Holle & Co en De Waag een Duits-Nederlands cultureel maandblad uitbrengen, zoals later met de verschijning van Westland, Blätter für Landschaft, Geschichte und Kultur am Rhein, Mosel, Maas und Schelde bij een andere uitgever gerealiseerd zou worden. (Zie *Correspondentie Mr. M.M. Rost van Tonningen (1) 1921-mei 1942* (ed. E. Fraenkel-Verkade), 's-Gravenhage. 1967, p. 188 n.2.) Stols trad van 1 september 1945 tot juni 1948 als beheerder op namens Het Nederlandsche Beheersinstituut, dat in opdracht van de Raad voor het Rechtsherstel 'landverraderlijke vermogens' beheerde. Stols ontving hiervoor een honorarium van ca. fl 2000,- per jaar. De successieve accountantsrapporten tonen aan dat Holle & Co per 31 december een vordering op Stols had van ruim fl 13.000,- wegens papierleveranties. (Algemeen Rijksarchief, Den Haag, Tweede Afdeling, archief Het Nederlandsche Beheersinstituut 1945-1967, archiefnr. 2.09.16, inv.nr.014509.) Op 21 september 1949 schreef Stols aan Het Nederlandsche Beheersinstituut: 'In Uw brief d.d. 14 Sept. deelt U mij mede, dat mijn schuld aan de N.V. Holle fl. 10190, 14 bedraagt. [...] Tot mijn spijt moet ik U mededelen, dat ik niet over contante middelen beschik om dit bedrag ineens te betalen. Heden schrijf ik wederom fl. 1000,- [...] over, zodat hierdoor de schuld teruggebracht is tot fl. 8000,-. Indien de verkoop van mijn uitgaven enigszins meevalt, zal ik in de maand December wederom een afbetaling op dit bedrag kunnen doen. Slechts indien U de uiterste coulance betreffende de afwikkeling van deze schuld zoudt willen betrachten, zal ik U volledige afbetaling kunnen toezeggen. - Zoals U bekend is, heb ik indertijd aan het van de N.V. Holle & Co. overgenomen papier een strop gekocht, die ik slechts zeer langzaam kan liquideren.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Het Nederlandsche Beheersinstituut.)
- 32 De Schouw was in 1941 door A. Meyer Schwenke, directeur van de Vereenigde Persbureaux, opgericht. De uitgeverij was gevestigd aan de Nieuwe Havenstraat 38 te Den Haag. In oktober 1942 werd de firma overgenomen door A.D. Oosthoek, die haar verplaatste naar de J.P. Coenstraat 26. Oosthoek was op die datum als directeur van N.V. Oosthoek's Uitgeversmaatschappij te Utrecht uitgetreden. Schwenke had in 1941 de NSB-boekhandel De Boekenschouw opgericht, gevestigd op de Herengracht 56 in Den Haag. Op het adres Herengracht 56bis zou in augustus 1941 ook Uitgeverij Delta onder directie van A. Storm van Leeuwen gevestigd worden (later Uitgeverij A. Storm van Leeuwen, met als mede-vennoten P.L. Giele en J.M. Bus), die weer in 1942 verhuisde naar Nieuwe Havenstraat 42. In 1943 was De Boekenschouw omgedoopt tot C.V. Algemene Boek- en Kunsthandel De Boeckenhof en was C.J. Boers in de directie opgenomen. (Zie M.J. Visser, *De Haagse boekhandel 1900-1961*, in Jaarboek Die Haghe (1962), p. 121.) Oosthoek was uit hoofde van zijn functie directeur van het maandblad De Schouw, Orgaan van de Nederlandsche Kultuurkamer, dat van januari 1942-januari 1945 was verschenen. Stols trad van 27 september 1945 tot 31 december 1947 als beheerder op namens Het Nederlandsche Beheersinstituut. (Algemeen Rijksarchief, Den Haag, Tweede Afdeling, archief Het Nederlandsche Beheersinstituut 1945-1967, archiefnr. 2.09.16, inv.nr.015100.) Op 4 april 1946 zou Stols aan Het Nederlandsche Beheersinstituut schrijven: 'Hierbij bevestig ik de goede ontvangst van mijn benoeming tot bestuurder van de stichting De Schouw te 's-Gravenhage, gedateerd 1 April 1946 en de intrekking van mijn benoeming tot beheerder van het vermogen van A.D. Oosthoek (uitgeverij De Schouw) [...]. Onder verwijzing naar de hierover gevoerde correspondentie verwacht ik thans nog gaarne mijn aanstelling tot beheerder van het tijdschrift "De Schouw", alsmede van het vermogen van A.D. Oosthoek. Op deze wijze zal het mij mogelijk zijn thans [...] daadwerkelijk verder te handelen aan het beheer dezer drie onafscheidelijke vermogens.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Het Nederlandsche Beheersinstituut.)

- 33 Jan Campert, *Verzamelde gedichten 1922-1943* zou in december 1947 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd ingeleid door G.H. 's-Gravesande. Het boek werd gedrukt bij Boosten & Stols en gebonden bij N.V. v.h. Giltay & Zoon te Dordrecht. Er werden 50 genummerde exemplaren gedrukt op Hollands van Van Gelder Zonen. Stofomslag en bandstempel waren van H. Salden.
- 34 Stols zou in vier delen de *Verzamelde gedichten* van H.W.J.M. Keuls uitgeven. Als eerste zou in augustus 1947 het derde deel, *Rondeelen en kwatrijnen*, bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Dit deel werd gedrukt bij Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer. Er werden 25 exemplaren op geschept papier gedrukt. Band en stofomslag waren van Bertram Weihs. Het vierde deel, *Wegen en wolken*, zou in mei 1948 verschijnen; de eerste twee delen, resp. *In den stroom/De dansende lamp* en *Om de stille*, zouden pas begin 1950 volgen.
- 35 Nadere gegevens over Stols' voornemen de verzamelde werken van Menno ter Braak, E. du Perron en A. Roland Holst uit te geven zijn niet achterhaald. Tijdens de onderhandelingen tussen Greshoff enerzijds en Fritz Landshoff en Em. Querido anderzijds, zou Landshoff op 13 april 1946 aan Greshoff schrijven: 'Bij alle waardeering voor vroegere prestaties van Stols en zijn momenteel ondernemingsgeest, ben ik zeer bang, dat hij op het oogenblik veel te groote en moeilijke projecten in handen neemt en binnen afzienbare tijd in moeilijkheden zal raken van allerlei aard. [...] Er heerscht op het oogenblik in zekere Nederlandsche uitgeversskringen een soort "inflatiestemming", die ik mij uit de na-oorlogschene tijd in Duitsland maar al te goed herinner. De "kater", die op zoo'n tijd volgt, ben ik echter evenmin vergeten. Holland met zijn acht miljoen inwoners en zijn tegenwoordige armoede is zeer zeker geen land, waar op den duur verzamelde werken van du Perron of Menno ter Braak voor f. 100.- afzet kunnen vinden in oplagen van 5000 exx. Dergelijke projecten zijn prachtig, maar moeten met de grootste voorzichtigheid en op kleinere schaal worden opgezet. De ervaringen van het vorige jaar bewijzen niets. De markt was volkomen leeg en heeft natuurlijk alles opgenomen.' Op 26 november 1943 had A. Roland Holst aan Stols geschreven: 'Een haastig oogenblik sprak ik v. Dishoeck bij een tramhalte in A'dam. Hij beweerde dat jij, wat die verzameluitgave van mijn werk betreft, voorstellen had gedaan, die voor hem niet aannemelijk waren. Er was geen tijd voor verder uitleg, maar ik vermoed, dat er te zijner tijd weer eens gedreeën over geconfereneerd zal worden. Het zou jammer zijn, als dit plan nu toch weer misliep, en ik hoop, dat jullie wederzijds zoo inschikkelijk mogelijk zult willen zijn.' Op 11 juni had A. Roland Holst aan Stols geschreven dat hij een lezing van Bep du Perron over Indië in Alkmaar had bijgewoond: 'Zij maakt zich zorg over de complete uitgave van Eddie's werk in verband met een voorstel dat zij jou deed, om het samen met de Uitgeverij Contact te doen omdat die over een groote papiervoorraad beschikken. In je antwoord - zoo zeide zij - ging jij er niet of nauwelijks op in, en zij vreesde, dat je er niet voor voelde.' In 1941 had Stols *Parlando. Verzamelde gedichten* van Du Perron uitgegeven, in 1946 zouden 'definitieve' edities van *Cahiers van een lezer* en *In deze grootse tijd* volgen. Er is een opgave door Bertram Weihs bewaard gebleven waaruit blijkt dat hij voor Stols wel degelijk een omslagontwerp voor de verzamelde werken van Du Perron heeft gemaakt. (Zie Reinold Kuipers, *Gerezen wit*, Amsterdam 1990, p. 169-170.) Het *Verzameld werk* van E. du Perron zou echter van 1948-1950 in vier delen bij Uitgeverij Contact te Amsterdam & Antwerpen verschijnen; deze editie zou worden gedrukt bij Drukkerij H. Tulp te Zwolle. Deze editie omvatte herdrukken van *Het land van herkomst*. (1948), *Parlando* (1948), *De man van Lebak* (1949) en *Poging tot afstand* (1951). Op 8 oktober 1953 zou Stols aan E. du Perron-de Roos schrijven: 'Van Eddy's Verzamelde Werken bezit ik nog steeds maar 3 delen: Het Land van Herkomst, *Parlando* en *De Man van Lebak*. Is er nooit méér van verschenen? Heb je de andere delen - de vorige zond je me vriendelijkerwijze toe - misschien voor me bewaard? Erg tevreden over de wijze, waarop Contact deze uitgave verzorgd, ben ik overigens niet. M.i. is alles à refaire. Kunnen we hierover praten? Het snijdt me door de ziel, als ik deze lelijke boeken zie...' Van 1955-1959 zou een nieuwe editie van het *Verzameld werk* in zeven delen bij G.A. van Oorschoot te Amsterdam verschijnen; de delen zouden naar typografische aanwijzingen van Helmut Salden worden gedrukt bij N.V. Drukkerij G.J. Thieme te Nijmegen; het door Van Oorschoot uitgegeven *Verzameld werk* werd verzorgd door een commissie bestaande uit E. du Perron-de Roos, F.E.A. Batten en H.A. Gomperts. Het *Verzameld werk* van Menno ter Braak zou van 1950-1951 in zeven delen bij G.A. van Oorschoot te Amsterdam verschijnen. De delen zouden naar typografische aanwijzingen van Helmut Salden worden gedrukt bij N.V. Drukkerij G.J. Thieme te Nijmegen. Het *Verzameld*

werk werd verzorgd door een commissie bestaande uit M. van Crevel, H.A. Gomperts en G.H. 's-Gravesande, met medewerking van A. ter Braak-Faber, J.W.G. ter Braak, Jo M. Donkersloot, Greshoff en E. du Perron-de Roos.

- 36 Tijdens de oorlog verschenen drie uitgaven van P.N. van Eyck bij Stols:
Idee en wil. Tafelrede over Albert Verwey dat in 1944 bij A.A.M. Stols was verschenen; de titelpagina geeft als jaar van verschijnen 1940 en de imprint vermeldt geen plaats van verschijnen. Het boekje was door Boosten & Stols gedrukt in een oplage van 140 exemplaren, waarvan 15 romeins genummerde op handgeschept papier van J.B. Green & Son. *Over leven en dood in de poëzie* waarvan de tweede druk in oktober 1945 bij A.A.M. Stols te Den Haag was verschenen; de titelpagina geeft als jaar van verschijnen 1939 en als plaats van verschijnen Maastricht. Het essay was in juli 1944 bij A.A.M. Stols te Maastricht gedrukt in een oplage van 240 exemplaren, waarvan 15 romeins genummerde op handgeschept papier van J.B. Green & Son. Blijkens de colofon was het essay najaar 1939 gedrukt. Het essay was gebonden door H. de Koningh te 's-Gravenhage. De oplage kwam niet in de handel. De eerste druk was in 1938 verschenen bij J. Ploegsma te Zeist; *Benaderingen. Vertaalde gedichten 1916-1940* dat in oktober 1945 bij A.A.M. Stols was verschenen; de titelpagina geeft als verschijningsjaar 1940. De bundel was door A.A.M. Stols te Maastricht gedrukt in een oplage van 240 exemplaren, waarvan 15 exemplaren op papier van Barcham Green & Son. De bundel was gebonden door H. de Koningh te 's-Gravenhage. De oplage kwam niet in de handel.
- 37 Zie voor een precieze opgave van de na de vijfde druk aan *Gedichten* toegevoegde gedichten: Louis Gillet, *Jan Greshoff. Zijn poëzie en poëtiëk*, Hasselt 1971, Bijlage III (B), p. 367-368.
- 38 De in dit jaar verschenen publikaties van Stols' uitgeverij werden gedrukt bij ANDO (Den Haag), Boosten & Stols (Maastricht), Van Marken's Drukkerij (Delft), Meijer's Boek-en Handelsdrukkerij (Wormerveer), De Mercur (Hilversum), N.V. Boek- en Kunstdrukkerij v/h Mouton & Co (Den Haag), N.V. Drukkerij G.J. Thieme (Nijmegen) en N.V. Drukkerij Trio (Den Haag).
- 39 In juli 1944 was de tweede druk van *Gedichten 1904-1938* van Jan van Nijlen verschenen bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage. De bundel was gedrukt bij de Firma Boosten & Stols.
- 40 Op 21 september zou Jan van Nijlen onder meer aan Stols schrijven: 'Sedert lang had ik het voornemen je te schrijven, maar ik kwam er niet toe door allerlei omstandigheden, veel werk en ook een zekere neerslachtigheid. [...] In Januari 1944 heb je me geschreven dat je een herdruk van mijn verzamelde gedichten in voorbereiding had. Is dat gebeurd, of heb je van dit plan afgezien? Ik heb thans een nieuwen bundel gedichten klaar. [...] Het laatste bericht van Jan Greshoff ontving ik uit Amerika toen hij op het punt stond naar Zuid-Afrika terug te keeren. Dat was in het voorjaar. Ik schreef hem toen naar zijn oud adres in Kaapstad, maar tot nog toe ontving ik geen antwoord.'

663. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 oktober 1945

Grahamstad K.P. 30 October 45

Beste Sander,

Je brief deed mij veel plezier! Welk een activiteit! Bij voorbaat dank voor komende zendingen. Je kunt je niet voorstellen *hoe* ik snak naar Nederlandsch drukwerk! Mijn boekjes zal ik je sturen. Ik moet wachten tot [+ik] in Johannesburg ben (± 20 Nov.) omdat Gerrit Bakker¹ 'Constantia' Boekhandel en Uitgeverij de exemplaren voor mij bewaarde. Ik denk 1 Dec. weer thuis te zijn.

Nu even, als van ouds, een openhartige uiteenzetting. Ik weet van andere zijde dat je je bitter te beklagen hebt over Huib en misschien is het gebeurde zelfs ernstiger dan men mij gezegd heeft. Het staat dus als een paal boven water dat je harde oordeel in je brief geuit grond heeft, máár Sander doe mij een groot persoonlijk plezier en laat verzachtende omstandigheden gelden. Je weet onder welke funeste invloed de jonge man stond. In theorie behoort een man sterk genoeg te zijn om aan zulke invloeden weerstand te bieden, doch wij kennen het leven genoeg om te weten dat de zwakkere broeders de meerderheid vormen en dat niemand geheel zònder zwakheden is. Deze noodlottige invloed is nu uit Huibs leven verdwenen. Hij heeft een nieuwe baan en naar ik vernam is hij een ander mensch geworden. Hij is jong, hij heeft nog een heel leven voor zich. Mij dunkt, men moet hem een kans geven. Ik zou ze niet graag de kost willen geven, die na een jeugdzonde, weer goed op hun pootjes terecht kwamen. Wil je mij, voornamelijk omderwille van Nini, niet het groote plezier doen het verleden, voor zoo ver het Huib betreft, radikaal te vergeten. Je behoeft hem ten slotte niet aan je boezem te drukken. Maar praat neutraal over hem. 'Schurk' is een héél zwaar woord, Sander!

Zand erover!

Wat publicaties betreft. Ik wou *even* wachten! Een gelegenheid als deze komt nooit weerom: dat alle boeken van een schrijver uitverkocht of vernietigd zijn. Ik wil nu een stevige schifting maken. En alles wat ik bewaren wil anders groepeeren. Ik kom dan tot acht uniforme deeltjes.²

1 Gedichten 1907-1947³

2 Zwanen Pesten (boutaden etc.)⁴

3 De Slechte Leerling (autobiogr. en in bewerking)⁵

4 Bereisde Roel (reisnotities waarin Catr Afrika etc veel nieuwe stukken)⁶

5 Ernstig Gemeend (essays over letterk.)⁷

6 Lappendeken (bonte notities over lit)⁸

7 Rebuten en Rariteiten⁹

8 Formulae (verzamel, uitgezochte aforismen [?])¹⁰

Ik ben *niet* aan Q. ge [xxx] noch gebonden. Ik ben geheel vrij niet alleen van vreemde smetten, doch ook van uitgeversboeien. Maar ik zou dit alles toch graag willen *overleggen* en regelen met mijn dagelijksche vriend in N.Y..

Dr. F.H. Landshoff, een alleralleraardigste, loyale, bescheiden, hartelijke kerel. Zoodra hij in Nederland terug is, kan ik de zaak entameeren. Ik wacht dus nog even, maar ik houd je gehéél op de hoogte van de verdere ontwikkelingen. Wacht jij dus ook even. Géén herdrukken in een vorm die mij niet meer bevredigt!! Het is nog heelemaal niet zeker dat Landshoff zijn relaties met Q. hervat¹¹

Nu nog een kleinigheid:

Ik heb indertijd het initiatief tot de Slauerhoffcommissie genomen en was er tot mijn vertrek een actief lid van. Ik mag toch veronderstellen, dat N&vD [:voor] de leden een ex. der Slauerhoffuitgave gereserveerd heeft.¹² Zoo *niet* dan kan ik dat niet anders dan *honds*ch noemem. Zoo ja, geef mijn ex. dan aan Balkema¹³ mede.

Stuur mij *zoo spoedig mogelijk* de 12 nieuwe gedichten voor Standpunten II met de korte inleiding van Simon.¹⁴

Waarom ik niet naar Maastricht schreef? Omdat ik tot voor enkele weken, op grond van een onvolledig bericht in de meening verkeerde dat B en St. weggeschoten was.

Joep heb ik nogal gezien. Hij heeft een kwade tijd doorgemaakt, hetgeen hem niet belette als een vorst te leven, maar nu is hij boven Jan door opdrachten (o.a. van Philip's Radio Corp)¹⁵

Waarom is Emile¹⁶ gefusileerd: als gijselaar of als ondergrondswerker?

Kun je zijn verzen niet in een plaketje verzamelen?

Nu, Sander, schrijf gauw weder. Je brieven zijn honing voor mijn geschaafde ziel.

Veel liefs voor Margaretha en haar Kroost.

Veel, heel veel liefs van Aty voor allen,

geheel je

Jan

N B Herdruk vooral *nooit* de 'Afrikaansche Verzameling' van onze kleine Uys.¹⁷

Deze was nooit goed en is nù een aanfluiting!

Wie heeft Simons boek over Verwey uitgegeven?¹⁸

Eindnoten:

- 1 Gerrit Bakker (1907-1988) was in de tijd dat Greshoff in Arnhem woonde bij boekhandel Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande werkzaam geweest. In 1928 was hij in dienst getreden bij de Hollandsch-Afrikaansche Uitgevers Maatschappij (H.A.U.M.) te Kaapstad. In 1943 had hij te Johannesburg boekhandel en uitgeverij Constantia opgericht.
- 2 Greshoffs *Verzameld werk* zou in vijf delen bij P.N. van Kampen & Zoon N.V. en Em. Querido's Uitgeverij N.V. te Amsterdam verschijnen. De delen werden alle naar typografische aanwijzingen van Susanne Heynemann gedrukt bij Boosten & Stols. Band- en stofomslag waren

van Henri Friedlaender; over dit ontwerp zou Bob van Kampen op 19 mei 1948 aan Greshoff schrijven: 'Nu wat de uitvoering betreft. Ik ben het met je eens, dat dit beter gekund had, toch mogen de delen, wanneer ze in de toekomst zo naast elkaar staan, er zijn. Vergeet ook niet, dat er uitstekend houtvrij papier voor gebruik wordt. [...] Ik voor mij had Friedländer niet genomen voor de omslagen. Salden was mijn man geweest. Uit de correspondentie van Greshoff met Van Kampen blijkt dat ook Piet Byl een ontwerp voor de omslag van het *Verzameld werk* gemaakt had; dit ontwerp is niet achterhaald.

Deel 1 had een oplage van 3000 exemplaren gebonden (plus 600 exemplaren plano), deel 2 tot en met 4 een gebonden oplage van 1500 exemplaren (plus 300 in plano) en deel 5 een gebonden oplage van 1300 exemplaren (plus 200 in plano). (Med. Em. Querido's Uitgeverij, Amsterdam.) Zie voor de onderscheiden delen n.3, 8, 4, 7 en 5.

Aanvankelijk zou het *Verzameld werk* zeven delen omvatten. Er is een, ongedateerd maar waarschijnlijk uit juli 1946 stammend, contract tussen Greshoff en N.v. Em. Querido's Uitgevers-Mij bewaard gebleven, waarin de uitgeefster zich verbindt 'in druk uit te geven een zes- à ten hoogste zevendeelige uitgave *Verzameld werk*'.

Op 8 november schreef Bob van Kampen aan Greshoff: 'Van Krimpen sprak mij over je plannen, in 1947 je verzamelde werk uit te geven. Dat lijkt me een goed idee. Daar is iets moois van te maken. Alleen verwondert het me, dat ik dat van v.Kr. moest hooren. Ik ben toch je uitgever! Je hebt me voor je naar Z.A. ging, verzekerd dat alles van jouw hand bij mij het licht zal zien. Dus hoe zit dat?' Op 23 januari 1946 zou Greshoff aan S. Vestdijk schrijven: 'Wij ploeteren, Aty en ik, aan het persklaar maken der Verz. Werken 5 dln zijn in een vergevorderde staat van gereedheid. 2 dln eischen nog wat meer tijd. Het is afschuwelijk die oude kost te herkauwen.' Op 13 januari had hij Vestdijk zijn *Verzameld werk* al aangekondigd: 'Ik ben nu bezig de geheele zwik te herzien en anders te rangschikken. Aty tikt zich rot, ik kijk toe. Ik kom dan tot zeven deelen, waarvan er zes vóór 1 July persklaar zullen zijn: 1. Legkaart (een *keuze* uit de aphorismen en lapidaire beschouwingen) 2. Rariteiten, gevolgd door Rebuten 3. Eerbare Voorstellen ("serieuze" studies) 4. Zwanen Pesten (boutades en scheurplaatjes[?]) 5. Bereide Roel (reisnotities) 6. Gedichten 1902-1947 7. De Slechte Leerling (autobiographisch)'. Ook aan Jan van Krimpen zou hij op 18 maart 1946 schrijven: 'Wat mijn eigen proeven betreft. Deze verschijnen, uitgelezen, in zeven deelen, bij? Er zijn verschillende gegadigden. Ik denk ten slotte bij Querido. Doch er is nog niets definitiefs.' In een brief van 15 februari 1946 schreef Alice von Eugen-van Nahuys namens Querido aan Greshoff: 'Ik heb mij in betrekking tot Uw eigen werk altijd zeer passief gedragen, omdat onze uitgeverij pas tweemaal en, gezien de vele jaren waarin U publiceert, eigenlijk pas op een vrij laat tijdstip (en eenmaal zelfs onder vrij vreemde omstandigheden) in de gelegenheid gesteld was werk van U uit te geven en ik meende, dat U, door vriendschap verbonden met den jongen Boucher en met Stols, hen zou laten voorgaan wanneer U nieuw werk uit te geven had. Nu hoor ik van Fritz Landshoff [...] dat U van plan bent, een selectie uit Uw omvangrijke en veelzijdige werk te maken en die als *Verzameld Werk* uit te geven. En nu is voor mij, meen ik, het oogenblik gekomen om naar voren te treden en U te zeggen, dat onze uitgeverij het een eer zal vinden [...] als wij uw *Verzamelde Werken* mogen uitgeven.' Vier dagen later schreef Landshoff aan Greshoff: 'Onmiddellijk na mijn aankomst heb ik de kwestie van je *Verzamelde Werken* ter hand genomen. Ik hoop en geloof, dat ik de situatie zoo objectief mogelijk en uitsluitend in jouw belang heb bestudeerd. Zooals de situatie is, acht ik een verschijning van je *Verzamelde Werken* bij Em. Q. een zeer goede oplossing. Ik geloof beslist, dat je hier bij actievere en vooruitstrevender firma terecht komt dan bij één van de door jou genoemde, behalve misschien Meulenhoff, die echter zeer groote bezwaren heeft. Iedereen, je neef inclus, klaagt steen en been over het verschrikkelijk langzame tempo, waarin Meulenhoff besluiten neemt. [...] Em.Q. is er enthousiast voor je *Verzamelde Werken* te laten verschijnen en wil met [Jan] van Krimpens hulp een bijzonder mooie uitgave maken. De kwestie van den omvang is nog niet heelemaal duidelijk, nu we niet alle boeken en manuscripten bij de hand hebben. Wij waren oorspronkelijk van meening, dat het niet meer dan vijf deelen zouden worden. Je schrijft, dat het er waarschijnlijk zeven zullen zijn.'

Over de eventuele betrokkenheid van Stols en andere uitgevers bij de uitgave zou Greshoff begin 1946 met Landshoff corresponderen. Buiten het ter plekke geciteerde van wat Landshoff over Stols zou schrijven, schreef hij: 'Natuurlijk kan ik ook met Meulenhoff of van Kampen over de verzamelde werken spreken. Ik zie daarvan echter het voordeel niet in. Je kunt alles wat je wilt bij Querido krijgen; wat is dan het voordeel, naar een anderen uitgever te gaan? Je eigen neef kan bevestigen, hoe langzaam Meulenhoff is en v. Kampen is zuinig en moeilijk. Waarom dus moeilijkheden zoeken, die niet noodig zijn.' (Zie verder br.687 n.5.)

Uit latere correspondentie blijkt dat Querido uiteindelijk alleen om reden van de verwachte papiervoorraad van P.N. van Kampen & Zoon met hen voor de uitgave van Greshoffs *Verzameld werk* in zee is gegaan.

- 3 Het eerste deel van Greshoffs *Verzameld werk* zou de zesde, aan N.P. van Wyk Louw opgedragen druk van zijn *Gedichten* bevatten. Het zou in juni 1948 verschijnen.
- 4 Het derde deel van Greshoffs *Verzameld werk* werd gevormd door het aan Adriaan van der Veen opgedragen *Zwanen pesten*. In dit deel zouden onder meer *Spijkers met koppen*, *Voetzoekers*, *De wieken van de molen* en *Rebuten* worden herdrukt. Het zou in december 1948 verschijnen.
- 5 Als vijfde deel van Greshoffs *Verzameld werk* zou in december 1950 het aan Jan van Nijlen opgedragen *Het boek der vriendschap* verschijnen, dat autobiografische notities van Greshoff bevatte.
Aan Vestdijk zou hij op 23 januari 1946 de titel *De slechte leerling* voor zijn autobiografische schetsen noemen. (Zie n.2.) In 1955 zou Greshoff ook Barth een bundel autobiografische schetsen aanbieden. (Zie br.1023 n.1.)
- 6 *Bereide Roel* zou geen deel van het *Verzameld werk* uitmaken. (Zie ook br.983 n.1.)
- 7 Het vierde deel van Greshoffs *Verzameld werk*, het aan J.C. Bloem opgedragen *Grensgebied*, zou opstellen over literatuur bevatten. Het zou in maart 1950 verschijnen. Mogelijk dat dit deel overeenstemt met wat Greshoff als *Ernstig gemeend* aankondigde. (Zie ook n.8.) Aan S. Vestdijk zou Greshoff op 23 januari 1946 waarschijnlijk dit deel onder de titel *Eerbare voorstellen* aankondigen. (Zie n.2.) In februari 1949, toen de kopij voor dit deel al lang was ingeleverd en deze zelfs al gezet was, zou Greshoff nog proberen dit deel te verwisselen met *Klein kabinet van curiosa*.
- 8 Als tweede deel van Greshoffs *Verzameld werk* zou in augustus 1948 het aan A. Roland Holst opgedragen *Legkaart* verschijnen. Dit deel omvatte aforismen en notities over literatuur. Mogelijk vormt dit deel een combinatie van de door Greshoff voorgestelde delen *Lappendeken* en *Formulae*. (Zie ook n.10.)
- 9 *Rebuten* zou worden opgenomen in *Zwanen pesten*. *Rariteiten* zou gedeeltelijk worden opgenomen in *Grensgebied*. (Zie n.4 en n.7.)
- 10 Mogelijk dat het door Greshoff beoogde deel aforismen *Formulae* een plaats heeft gevonden in *Legkaart*. (Zie n.8.)
- 11 F.H. Landshoff zou eind 1946 benoemd worden tot directeur van de nieuw opgerichte internationale medische uitgeverij Excerpta Medica, die door Querido Verlag, Amsterdamsche Boek- en Courantenmaatschappij en J.M. Meulenhoff werd gesticht.
Landshoff zou daarnaast vanaf eind 1946 verantwoordelijk zijn voor het Duitstalige fonds van het Querido Verlag te Amsterdam, en in mei 1948 beheerder worden van het Bermann-Fischer/Querido Verlag. Het Bermann-Fischer Verlag was in 1936 door Gottfried Bermann in Wenen opgericht, en had de in Duitsland verboden auteurs uit het fonds van het S. Fischer Verlag onder zijn hoede genomen. In 1938 werd het Bermann-Fischer Verlag in Wenen onteigend. De uitgeverij moest toen eerst uitwijken naar Stockholm en later naar New York, waarnaartoe Bermann in september 1940 vluchtte. Na de oorlog werd in 1947 in Wenen het Bermann-Fischer Verlag heropgericht; in 1948 werd een fusie aangegaan tussen het Querido Verlag en het Bermann-Fischer Verlag; L.B. Fischer Publishing te New York - een gezamenlijke activiteit van Landshoff en Bermann - zou in januari 1946 aan de Amerikaanse uitgever A.A. Wynn verkocht worden. Onder de naam Bermann-Fischer/Querido Verlag werd het bedrijf in Amsterdam tot eind 1951 voortgezet. (Zie A.L. Sötemann, *Querido van 1915 tot 1990. Een uitgeverij*, Amsterdam 1990, p. 99-100.)
Querido Inc. - een gezamenlijke activiteit van Landshoff, Greshoff en M.E.H. Warendorf - zou nog tot circa 1965 in New York door Warendorf alleen worden voortgezet. (Zie M.E.H. Warendorf, *Van Holkema & Warendorf 1891-1 januari-1991*, Scarsdale 1989.) In 1952 associeerde Landshoff zich met de Amerikaanse uitgever van kunstboeken Harry N. Abrams, voor wie hij in Amsterdam het Europese kantoor stichtte. (Zie ook br.660 n.12.)
- 12 In januari 1941 waren de delen I en II van de *Verzamelde werken* van J. Slauerhoff verschenen bij Nijgh & Van Ditmar N.V. te Rotterdam. Deze delen bevatten resp. *Poëzie I* en *II*. In augustus van dat jaar was deel III (*Poëzie III*) verschenen, en in december deel IV (*Proza I*). (Zie ook br.667 n.8.)
- 13 August Aimé Balkema (geb. 1906) had zich in 1934 als boekhandelaar te Amsterdam gevestigd. In 1937 verplaatste hij zijn boekhandel naar Het Huis aan de Drie Grachten, op het kruispunt van Oude Zijds Voorburgwal, Oude Zijds Achterburgwal en Grimburgwal. Tijdens de oorlog

had Balkema een groot aantal clandestiene uitgaven gedrukt. (Zie *Catalogus van vijftig boeken en boekjes zonder toestemming uitgegeven in de jaren 1942-1945 door A.A. Balkema te Amsterdam*, Amsterdam 1945.) Hij deed dit zowel onder eigen naam, als - in samenwerking met H. de la Fontaine Verwey, W.Gs. Hellinga en Jan van Krimpen - onder de naam Vijf Ponden Pers en - in samenwerking met F.E.A. Batten en Adriaan Morriën - onder de naam Het Zwarte Schaap. In april 1946 reisde hij ter verkenning van de vestigingsmogelijkheden naar Zuid-Afrika, waar hij zich in maart 1947 definitief zou vestigen. Hij nam al spoedig in Kaapstad (Burgstraat) The South African Bookman van Julian Rollnich over. Eén van zijn medepassagiers op zijn eerste reis naar Zuid-Afrika schreef na aankomst in een brief aan haar echtgenoot over de contacten die Balkema met Greshoff had: 'B. is nogal teneergedrukt. Hij is in de boekwinkels en bibliotheek geweest, vindt dat er niets gebeurt, heeft van G. ook gehoord dat de mensen hier geen boeken kopen en er zeer zeker geen moeite voor doen, kan *niet* begrijpen dat iemand liever lekker eet en in een auto rijdt dan een goed boek koopt [...]. G. heeft hem natuurlijk bij alle belangrijke mensen geïntroduceerd' (Zie M.A. Bax-Botha, *Oortog geboekstaaf*, in *Liber amicorum pro A.A. Balkema* (ed. P.E. Westra et al.), Kaapstad 1984, p. 22.)

14 Zie br.660 n.60.

15 Zie over deze periode in Joep Nicolas' bestaan: Claire Nicolas White, *Joep Nicolas. Leven en werk*, Venlo 1979, p. 71-73, en voor de wekelijkse reclameopdrachten van Philips: p. 72.

16 Emile van der Borch van Verwolde. (Zie br.662 n.16 en br.667 n.11.)

17 Uys Krige.

18 *Albert Verwey en de Idee* was bij Stols verschenen.

664. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 4 november 1945

Pretoria 4 Nov.'45

Beste Sander,

Even een korte toevoeging bij mijn laatste brief. Ik ben op reis en daardoor weinig 'schrijfsch'!

Ik heb Huib opdracht gegeven alle uitstaande posten voor mij te innen. Al is er wat van mijn gedichten vernietigd, je zult toch in '39-'40 wel *éénige* exx verkocht hebben, zoodat er toch in elk geval éénig hon. voor mij staat.¹ Ook wellicht [:xxx] B en S.² Aangezien ik er alles behalve florisant voor sta is iedere gulden er één. Wil je zoo *vriendelijk* zijn eens precies na te gaan wát ik te vorderen heb en het bedrag aan Huib te doen toekomen.

Do it now!

Met innigen dank bij voorbaat en veel liefs van huis tot huis
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 In het bedrijfsarchief van Stols is over deze periode slechts één afrekening d.d. 15 april 1941 ten belope van fl 30,75 achterhaald. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Auteurs honoraria + Financiële Stukken.)
- 2 Vanaf 1943 had Stols naast zijn eigen fonds ook dat van Boosten & Stols te Maastricht geëxploiteerd, omdat zijn eigen fonds uitverkocht raakte en de voorraad van Boosten & Stols werkeloos opgeslagen lag. (Med. H. van Krimpen, Amsterdam.)
Op 9 februari 1946 zou Huib van Krimpen aan Greshoff schrijven: 'Wat de verkoopen van B&S betreft: Uren is uitverkocht, Keurdicht ook, De Ceder, Vonken van het Vuur etc. ook, Mengelstoffen *waarschijnlijk* ook (weet ik niet zeker) evenals de meeste andere Schatkamer-deelen. De magazijnen van B. & S. waren inderdaad schatkamers, want ik trof er omtrent Pasen 1943 *honderden* exx. van al deze werken in verschillende staten van afwerking aan. We hebben er een prachtige aanbieding van gemaakt, die een omzet van *duizenden* guldens produceerde. Clim wist niet hoe hij het had!' Op 28 februari daaraanvolgend zou hij schrijven: 'Zelfs Fons geeft antwoord, in dier voege dat hij meedeelt dat zijn broer Clim overwerkt is en rust moet houden, maar niettemin zoo spoedig mogelijk een "opstelling" (dit is Stolsch) zal maken van de honoraria voortvloeiende uit de verkopen van alle Schatkamers (redactioneel honorarium), Mengelstoffen, Uren, Keurdicht, Vonken, Ceder etc.' Een dergelijke opstelling is niet aangetroffen bij de correspondentie tussen Huib van Krimpen en Greshoff.
Zie '*Beste Sander, Do it now!*', Bijlage I voor de in de periode vóór 1940 bij Boosten & Stols verschenen publikaties van Greshoff.

665. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 27 november 1945^{1, 2}

Ikaros reeds gebonden Brief volgt
Stols

Eindnoten:

- 1 De datering is vastgesteld op grond van de codering op het telegram, het aankomststempel en op grond van de inhoud.
- 2 Telegram.

666. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 7 december 1945^{1, 2}

Berried[*lees:verbied*] ongeautoriseerde herdruk Ikaros en eenig ander boek. Zal verdediging van mijn belangen aan Haagsch advocaat opdragen³

Jan Greshoff

Eindnoten:

- 1 De datering is vastgesteld op grond van de codering op het telegram, het aankomststempel en op grond van de inhoud.
- 2 Telegram.
- 3 Waarschijnlijk de advocaat en procureur Gerard Adolf Boon (1882-1962), die te zamen met F.G. Versteegh praktijk hield te Den Haag (Laan van Meedervoort 62). Boon was van 1922-1937 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal geweest voor de liberale fractie. Tijdens de oorlog verbleef hij in Londen en Toronto. Hij had Greshoff tijdens de oorlog in Amerika ontmoet. Boon was op dit moment hoofd van de missie die de repatriëring uit door Rusland bezet gebied begeleidde.

667. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 9 december 1945^{1, 2}

[’s-Gravenhage] 9-12-1945

Beste Jan,

Je brief van 30 October uit Grahamstad ligt al geruimen tijd op antwoord te wachten. Tot 3 november ben ik in Parijs geweest. Bij terugkomst moest een hoop achterstallig werk worden ingehaald, ik moest 100.000 ex van een winteravondboek (een soort Kerstnummer) voor de hulpactie Roode Kruis gereed maken,³ daartusschen een weekend naar Maastricht, twee naar Amsterdam en daarbij nog al mijn werk voor Nijgh & van Ditmar.

Huib schreef me, tot mijn verbazing, dat je geen herdrukken wenscht. Zooals ik je schreef, bereidde ik illegaal al een herdruk van ‘Ikaros’ voor, die niet geheel afgewerkt kon worden, doch nu geheel gebonden bij binder klaar ligt.⁴ Ik telegrafeerde je dit. Er is bij mijn weten nog niets geleverd. Doch ik wacht je antwoord af. In ieder geval: mocht er iets de deur uit zijn, dan zal ik achterhalen wat ik kan. Mijn assistent Bornkamp⁵ is ziek en ik ben net 3 dagen weg geweest. Zonder jouw fiat gaat er dus niets de deur uit.

Hoe krijg ik in 's hemelsnaam al de boeken en tijdschriften, die ik in de afgelopen 5½ à 6 jaar voor je verzamelde, in Kaapstad? Ja, het boek van Vestdijk over Verwey is ook door mij uitgegeven.⁶

Maak je over mijn verhouding tot Huib niet ongerust. Ik ben al lang weer au mieux met hem, dronk 10 dagen geleden op mijn club in Amsterdam een borrel met hem en vroeg hem mee ten eten. Als hij zich goed houdt, wat ik van harte hoop en wensch, kan het hem in de toekomst goed gaan. Hij kan dan zelfs, niettegenstaande wat hij mij aandeed, op mijn steun rekenen. Daartoe moet hij eerst al de materiele schade hebben hersteld; de moreele zal wel slijten. In ieder geval zal hij er van mijn kant geen last van hebben, als hij toont vast van karakter te blijven.

In ieder geval is hij op den goeden weg. Heusch, Jan, kansen heb ik hem genoeg gegeven, dat zal Nini je in de eerste plaats kunnen bevestigen, nu ze gauw naar te[*lees*:je] toe komt.

Met heel veel belangstelling las ik over je plannen inzake de nieuwe indeeling van je werk. Prachtig vind ik, dat je Gedichten 1907-1947 bovenaan zet. Maar waarom nu niet je Poëzie herzien gebundeld? Ik verwacht met eenige zekerheid (ook in Frankrijk) een ernstige crise du livre. Nu kunnen we *misschien* nog van het getij profiteeren. Wacht dus geen oogenblik meer, als je van plan bent *hier* te publiceeren, maar stuur, desnoods telegrafisch je instructies over herdruk Gedichten (en andere 7 deelen) en zend per expresse de kopij die je toevoegt + inedita.

Mocht het je plan zijn, bij Landshoff en Querido te gaan, dan blijft niets anders over, dan dat ik mij, zeer tot mijn spijt, terugtrek.

Wat de Slauerhoff-commissie betreft: alle bezittingen van Nijgh & v.Ditmar uit 1940 (5 panden) zijn totaal verwoest en daarbij ook de Slauerhoff.⁷ Tenzij zij exemplaren voor de commissie-leden naar Lekkerkerker hebben gestuurd, is er niets voor jou (behalve deel v dat juist gereed is, en dat ik voor je bewaar[]).⁸ Er zijn zelfs geen archiefexx. bij N. & v.D. van de vorige deelen! Schrijf er in ieder geval èn Lecq èn N. & v.D. over; ik ben daar maar fabricatiechefje en heb niets in de leiding, noch in litteraire aangelegenheden te vertellen.

De Afrikaanse Versameling van Uys Krige is mijn eigendom niet meer, doch 31 Dec. 1937 bij de deeling met Haentjens Dekker diens eigendom geworden.⁹ Voor een goede bloemlezing ben ik nu zeer toegankelijk. Kun jij die voor mij maken?¹⁰

De 12 nieuwe gedichten van goede onbekenden heb ik een week na ontvangst van je 1^{en} brief aan Vestdijk gezonden met verzoek om een inleiding. Die is niettegenstaande herhaald verzoek nòg niet gekomen. Vestdijk schijnt in heel ander werk te zitten.

Emile van der Borch is betrokken geweest in een der groote verzetsprocessen en, naar ik meen in Duitschland, ter dood gebracht. Zijn werk mag pas 10 jaar na zijn dood - op zijn verzoek - worden uitgegeven. Ik verzamelde voor zijn moeder ieder stukje poëzie en proza, dat ik van hem kon vinden. Een afschrift is in mijn bezit.¹¹

Dit jaar, en in Januari, geef ik alleen nog maar *herdrukken* uit:

ter Braak - Nieuwe Elite¹²

ter Braak - De Augustijner Monnik¹³

ter Braak - Het Christendom¹⁴

Cl. Eggink - Het Schiereiland¹⁵

Cl. Eggink - Landinwaarts¹⁶

Jan Campert - Sonnetten voor Cynara¹⁷

Slauerhoff - Soleares¹⁸

Slauerhoff - Een Eerlijk Zeemansgraf¹⁹

Slauerhoff - Yoeng Poe Tsjoeng²⁰

Van Wessem - Biografie over Slauerhoff²¹

A. Roland Holst - Een Winter aan Zee²²

A. Roland Holst - Helena's Inkeer²³

Verder enkele geschriften op ander gebied: Jaspar (Volkenrecht)²⁴ Feuilleton de Bruyn (Indie's Toekomst),²⁵ Savelberg (Zuid Amerikaansch Internat. Recht).²⁶

In 1946 begin ik met Eddy's 'In deze grootse Tijd' en een herdruk van de Cahiers + Dirk Coster²⁷ (in door Eddy bezorgden nieuwen vorm).

Naast mijn reeks over kunst (redactie dr. J.G. van Gelder)²⁸ dan vooral de Verz. Werken van Eddy en die van Menno (deze laatste samen met N. & v.D.). Dan een nieuwe Helikon-reeks (ditmaal 12 deeltjes, waarin enkele zéér goede debutanten),²⁹ en nieuwe reeks der Vrije Bladen (overgenomen van Leopold.³⁰ In de redactie is Menno nu opgevolgd door Rudie van Lier).³¹ En dan komt ook Halcyon (4e jaargang) weer aan de beurt.³² Helikon verscheen nog in 1940 en 41,³³ Halcyon in 1940-41-42.

Maar nu iets héél ernstigs. Ik wil uit Europa wèg, Greet ook. Ik wil mijn uitgeverij hier onder Bornkamp aanhouden (hij is zéér competent). Eerst dacht ik mij in Parijs te vestigen,³⁴ maar dat is al even onveilig als Den Haag.

Europa gaat naar de maan: of in 1946 of 10 jaar later. Ik wil hier weg. Hòè kan ik in Kaapstad komen? Is er eenige mogelijkheid om een uitgeverij te beginnen, of om een baan in een uitgeverij te krijgen, of om als typografisch adviseur mijn brood te verdienen? Jij kent de situatie ter plaatse. Jij kunt mij adviseeren. Ik had gedacht b.v. de boeken te importeerén, die mijn uitgeverij in Den Haag maakt, en daarnaast in Kaapstad Afrikaansche en andere boeken te laten drukken en uit te geven. Denk je dat er iets in dit plan zit? We willen hier weg, we moeten hier weg, als we niet binnen afzienbaren tijd in de ellendigste rotzooi willen komen te zitten.

Het is me heilige ernst. Denk er over na, en geef me alle inlichtingen die je kunt. Ik ga nog deze maand met Balkema naar Londen. Daarna, 2^e helft van Januari, voor 14 dagen naar Zwitserland (waarschijnlijk). (Weet je dat Mary Buckland Wright onlangs een zoon heeft gekregen).³⁵

Je hebt geen idee hoe bedrukt alles hier is. Mijn pessimisme (en ik ben toch heusch geen pessimist) krijgt de overhand. Wat moeten we, wat kunnen we hier nog doen? Is ons leven dan niets meer waard? Hier draaien we in de duisternis van ellende en neofacisme [*sic*] rond. En dat heet democratie of, zoek je het elders, altijd nog Stalin.

Jan, ik stop voor vanavond. Morgen schrijf ik misschien nog even iets bij, als ik op kantoor ben geweest en ik weet precies hoe het met Ikaros staat.

Hartelijke groeten, mede van Greet, ook voor Aty en de zonen
van je
Sander

Eindnoten:

- 1 Gezien de inhoud van de tweede op 9 december gedateerde brief van Stols aan Greshoff (br.669) is het waarschijnlijk dat Stols deze eerste brief in de nacht van 8 op 9 december schreef, want in de tweede brief verstrekte hij de details over de stand van zaken met betrekking tot de herdruk van *Ikaros bekeerd* die hij in deze brief beloofde. Deze brief is bovendien met blauw potlood met een romeinse I gemerkt.
- 2 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 3 *Mistletoe* onder redactie van Charles Bressers en Han G. Hoekstra zou in opdracht van de Stichting Nationale Hulpactie Roode Kruis eind 1945 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Het boek werd in november in een oplage van 1000.000 exemplaren bij N.V. Boeken Kunst drukkerij v/h Mouton & Co te 's-Gravenhage en de Nederlandsche Rotogravure Mij. te Leiden gedrukt. De typografie was in handen van H. Friedlaender. Will H. Tweehuyzen had het omslagontwerp gemaakt.

- 4 De tweede druk van *Ikaros bekeerd. Een leerdicht* zou in mei 1946 verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. De bundel was in februari gezet en gedrukt bij N.V. Drukkerij A.N.D.O te 's-Gravenhage. Enkele exemplaren van de oplage werden gedrukt op geschept papier. Blijkens de colofon werd deze druk 'gereedgemaakt en gebonden terstond na de bevrijding.' De titelpagina geeft het jaartal 1945 als verschijningsjaar, maar pas op 24 mei 1946 (br.695) werden de auteursexemplaren van de tweede druk aan Greshoff gestuurd.
- 5 Arie Bornkamp (geb. 1917) had vanaf omstreeks 1942 persoonlijk contact met Stols ten behoeve van zijn *Bibliografie van de werken van A. Roland Holst* die hij in 1942 in eigen beheer uitgaf. Op 1 mei 1944 was hij bij Stols in dienst getreden.
- 6 *Albert Verwey en de Idee.*
- 7 In mei 1940 waren de kantoren van uitgeverij Nijgh & Van Ditmar en de drukkerij bij het bombardement op Rotterdam afgebrand, waarbij een deel van het zetsel van de *Verzamelde werken* van J. Slauerhoff verloren was gegaan. (Zie br.663 n.12 voor de tijdens de Tweede Wereldoorlog verschenen delen.)
- 8 *Proza II* was in november als *Verzamelde werken V* van J. Slauerhoff bij Nijgh & Van Ditmar N.V. te Rotterdam verschenen. Dit deel bevatte *Jan Pieters. Coen, Het verboden rijk* en *Laatste verschijning van Camoës*. De tekstbezorging was in handen van K. Lekkerkerker. Buiten de gewone oplage waren 50 ex. op Haesbeek de Luxe gedrukt. De titelpagina vermeldt 1944 als verschijningsjaar.
- 9 Zie 'Beste Sander, Dot it now!', Inleiding, p. XXI-XXII en br.536.
- 10 Een dergelijke bloemlezing is niet bij Stols verschenen. Hij had op 12 december 1939 al eens aan Greshoff geschreven: 'Denk je ook nog wel eens aan de groote bloemlezing uit de Zuid-Afrikaansche Letterkunde in 2 dln [...] Je weet dat we dit plan besproken hebben kort voor je vertrek.' (Zie br.649, p. 437.) Op 30 juni 1948 zou Bob van Kampen aan Greshoff schrijven: 'Nu die Afrikaanse Bloemlezing. Wanneer wij hiervan niet naar Zuid-Afrika zullen mogen verkopen, voel ik er weinig voor in deze - betrekkelijk - slechte tijd alleen voor Holland zoiets uit te geven. Het lijkt me beter, dat ik er niet met Alice [van Nahuys] over spreek. Behandel jij het met haar. Tenslotte is zij nu jouw uitgeefster.' In de correspondentie tussen Greshoff en Em. Querido's Uitgevers-Mij is noch voor, noch na deze datum sprake van een dergelijke bloemlezing.
- 11 Omstreeks 1933 had Emile van der Borch van Verwolde al aan Stols voorgesteld zijn gedichten te bundelen. Stols wees toen dit voorstel van de hand. (Zie C. van Dijk, *Aux frais d'un amateur. Emile baron van der Borch van Verwolde en het boek, in Uit bibliotheektuin en informatieveld. Opstellen aangeboden aan dr. D. Grosheide [...]* (ed. H.F. Hofman et al.), Utrecht 1978, p. 282.) Van der Borch heeft wel aan het eind van de jaren dertig een gestencild bundeltje vervaardigd, dat hij alleen onder vrienden verspreidde. Een verzamelbundel zou onder de titel *Verzamelde verzen* pas in 1979 door L.J.C. Boucher in een oplage van 185 exemplaren worden gedrukt. Deze bundel bevatte 33 gedichten. (Zie H. de la Fontaine Verwey, *Herinneringen van een bibliothecaris* (8). *Emile van der Borch van Verwolde*, in *De Boekenwereld* 3 (1986-1987) 4, p. 117 en p. 120-121.) In Stols' archief bevindt zich inderdaad de bijeengebrachte kopij voor een bundel *Nagelaten gedichten*; op de provisorie titelpagina staat het jaartal 1944 vermeld, zodat vermoedelijk overwogen is van deze verzen een clandestiene uitgave uit te geven. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Nagelaten gedichten van W.H.E. van der Borch van Verwolde.) In november 1952 had Stols nog steeds of weer het plan deze bundeling uit te geven. (Zie br.918 n.7.)
- 12 Najaar 1945 was bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage de tweede druk van *De nieuwe elite* van Menno ter Braak verschenen. De eerste druk was in mei 1939 als cahier van De Vrije Bladen bij H.P. Leopolds Uitgevers-Mij N.V. te Den Haag verschenen. De herdruk was bij N.V. Drukkerij A.N.D.O. te 's-Gravenhage gedrukt.
- 13 In mei 1946 zou bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage de tweede druk van *De Augustijner monnik en zijn trouwe duivel* van Menno ter Braak verschijnen. De eerste druk was in februari 1938 als cahier van De Vrije Bladen bij H.P. Leopold's Uitgevers-Mij N.V. te Den Haag verschenen. De herdruk zou bij N.V. Mouton & Co te 's-Gravenhage worden gedrukt.
- 14 In maart 1946 zou bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage de tweede druk van *Het christendom. Twee getuigenissen in polemischen vorm* van Menno ter Braak en Anton van Duinkerken verschijnen. (De brochure geeft op de titelpagina het jaar 1945 als verschijningsdatum.) De eerste druk van *Het christendom* was in juli 1937 als cahier van De Vrije Bladen bij H.P. Leopold's Uitgevers-Mij N.V. te Den Haag verschenen. Aan *Het christendom* was in deze tweede druk het opstel *Ter herdenking van Menno ter Braak* door Van Duinkerken toegevoegd. De

- herdruk zou bij N.V. Mouton & Co te 's-Gravenhage worden gedrukt. Het omslag was van Henri Friedlaender. Stols had in september toestemming aan Van Duinkerken tot herdruk gevraagd. Op 1 oktober had Van Duinkerken laten terugschrijven: 'Tegen een herdruk van de brochure Ter Braak-van Duinkerken bestaat geen bezwaar, doch Prof. Asselbergs zag gaarne 1° dat een korte inleiding het ontstaan van het werkje verklaarde. 2° dat het honorarium in zijn geheel aan de Wed. Ter Braak werd toegekend. 3° dat als besluit het "In Memoriam" artikel werd opgenomen, hetwelk Dr. Asselbergs in het "Critisch Bulletin" van Juni 1940 aan Dr. Menno Ter Braak wijdde.' Op 9 oktober deelde Stols aan Van Duinkerken mee dat Ant ter Braak accoord met diens voorstel ging en dat het haar het beste leek als Van Duinkerken de korte inleiding zou schrijven. Op 30 maart 1946 zou Stols aan Van Duinkerken de hem toekomende auteursexemplaren benevens een gebonden exemplaar van *Het christendom* zenden.
- 15 Najaar 1945 zou bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage de vijfde druk van *Het schiereiland. Verzamelde gedichten* van Clara Eggink verschijnen. De bundel zou in een oplage van 2000 ex. worden gedrukt bij Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer.
 - 16 Najaar 1945 zou bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage de derde druk van *Landinwaarts* van Clara Eggink verschijnen. De bundel zou in september worden gedrukt bij N.V. Mouton & Co te 's-Gravenhage. De typografie was van Henri Friedlaender.
 - 17 De derde druk van *Sonnetten voor Cynara* van Jan Campert zou najaar 1945 verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. De bundel werd onder leiding van Henri Friedlaender gedrukt bij N.V. Drukkerij Mouton & Co te 's-Gravenhage.
 - 18 De vijfde druk van *Soleares* van J. Slauerhoff was in oktober bij A.A.M. Stols te Den Haag verschenen. Op de titelpagina stond het jaartal 1940 als verschijningsjaar genoemd en Maastricht als plaats van uitgave. De bundel werd, naar de vierde, door K. Lekkerkerker bezorgde druk, gedrukt door Van Marken's Drukkerij-Vennootschap te Delft.
 - 19 De derde druk van *Een eerlijk zeemansgraf* van J. Slauerhoff was in oktober bij A.A.M. Stols, Uitgever te Den Haag verschenen. Op de titelpagina stond het jaartal 1941 als verschijningsjaar genoemd en Rijswijk als plaats van uitgave. Volgens een aantekening in de vierde druk uit 1954 is de derde druk in 1944 clandestien gedrukt bij Van Marken te Delft.
 - 20 De derde druk van *Yoeng Poe Tsjoeng* door J. Slauerhoff was in november bij A.A.M. Stols te Den Haag verschenen. De bundel was in september gedrukt door N.V. Mouton & Co te 's-Gravenhage. De typografie was van Henri Friedlaender.
 - 21 Een herdruk van *Slauerhoff. Een levensbeschrijving* door Constant van Wessem is niet bij Stols verschenen. In Stols' 'Najaarsaanbieding 1945' staat Van Wessems *Slauerhoff* echter wél opgenomen; waar achter de andere in deze prospectus vermelde titels een drukaanduiding voorkomt, ontbreekt deze bij Van Wessem. In het voorwoord van deze aanbiedingsprospectus schreef Stols onder meer: 'Het is mij een vreugde U hierbij een lijstje te kunnen zenden van enkele nieuwe uitgaven en herdrukken die voor verzending gereed staan of zeer binnenkort zullen komen.' De eerste druk was in december 1941 gepubliceerd. (Zie ook br.656 n.26.)
 - 22 In november was bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage de zesde druk van *Een winter aan zee* door A. Roland Holst verschenen. De bundel werd in een oplage van 4000 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols.
 - 23 In januari 1946 zou de vijfde druk van *Helena's inkeer. Een fragment* bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen, in een oplage van 3000 exemplaren waarvan 25 op geschept papier. Op de titelpagina wordt het jaar 1945 als verschijningsjaar vermeld. De derde en vierde druk waren tijdens de oorlog clandestien bij Stols verschenen. (Zie br.660 n.30.) Blijkens de colofon van de vijfde druk was deze al in augustus 1944 gezet bij Boosten & Stols om als derde druk te verschijnen, maar werd de verschijning verhinderd door de oorlogsgebeurtenissen waardoor de verbinding tussen Noord en Zuid-Nederland was verbroken.
 - 24 *De grondslagen van het volkenrecht* door Edmond Joseph Marie Hubert Jaspar (1906-1955) zou in het najaar bij Uitgeverij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Het voorwoord van de brochure is gedateerd juli 1945. De brochure werd gedrukt bij N.V. Drukkerij ANDO te 's-Gravenhage.
In 1946 zou ook *Het handvest van San Francisco getoetst aan de grondslagen van het volkenrecht* verschijnen bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage. Deze brochure zou worden gedrukt bij Mouton & Co te 's-Gravenhage.
 - 25 *Indië's toekomst. Richtlijnen voor het Nederlandsche politieke, economische en sociale beleid over zee na den Tweeden Wereldoorlog* door W.K.H. Feuilletau de Bruyn (1886-1972) zou

- einde 1945 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het naschrift van het boek is gedateerd oktober 1945.
- 26 *Le problème du droit international américain. Étudié spécialement à la lumière des conventions panaméricaines de la Havane* van M.M.L. Savelberg zou in februari 1946 bij A.A.M. Stols, Éditeur te La Haye verschijnen. M.M.L. Savelberg was advocaat en procureur te Den Haag en zou in 1947 tijdelijk zaakgelastigde te Lima (Peru) worden. Het boek diende als zijn proefschrift; de produktie ervan werd door hem zelf betaald.
- 27 Zomer 1946 zou *Cahiers van een lezer. Gevolgd door Uren met Dirk Coster* van E. du Perron verschijnen. Het boek was gedrukt bij Boosten & Stols. 15 exemplaren waren op geschept papier gedrukt. De typografie, bandstempels en stofomslag waren van Henri Friedlaender. *In deze grootse tijd* werd uniform aan *Cahiers van een lezer* uitgegeven.
- 28 Zie Bijlage II voor de reeks Onbetreden Gebieden der Nederlandsche Kunstgeschiedenis. (Zie ook br.338 n.8.)
- 29 De twaalfde jaargang van *Helikon*, Tijdschrift voor Poëzie zou in mei 1946 beginnen te verschijnen. Stols zelf voerde, bijgestaan door Jan Vermeulen, de redactie. In de prospectus schreef Stols: 'Zooals de vertrouwden van *Helikon* niet anders verwacht zullen hebben, wordt deze poëzierreeks, na een gedwongen onderbreking van vier jaren, in 1946 opnieuw voortgezet. Evenals de jaargangen 1940 en 1941 zal ook nu weer elk nummer uitsluitend werk bevatten van één dichter. De reeks, die thans uit 12 in plaats van 10 deeltjes bestaat, zal behalve aan reeds bekende auteurs [...] vooral aandacht besteden aan enkele jonge dichters, die in de afgelopen jaren in allerlei moeilijk toegankelijke, clandestiene tijdschriften reeds werk publiceerden dat van talent getuigde.'
- Jaargang 1947, die medio 1948 begon te verschijnen, zou weer onder redactie van Ed. Hoornik staan. De titel werd toen gewijzigd in *Helikon, Een Reeks Verzenbundels*. In 1948 staakte Stols de reeks.
- In 1955 zou hij nog eenmaal een nieuwe reeks van *Helikon, Een Reeks Verzenbundels* uitgeven, nu onder redactie van Michel van der Plas; na vier deeltjes moest Stols echter de verschijning staken. (Zie C. van Dijk, *Helikon. Het tijdschrift, de reeks*, Oosterhesselen 1990.)
- Zie Bijlage II voor de inhoud van de reeks *Helikon*.
- 30 Met tijdschrift *De Vrije Bladen* was in 1923 opgericht. Vanaf 1937 was het uitgegeven door H.P. Leopold's Uitgeversmaatschappij N.V. te Den Haag. Met ingang van januari 1932 was het tijdschrift in cahiervorm uitgegeven, zodat elke aflevering een op zichzelf staande eenheid, meestal gewijd aan één auteur, vormde. De verschijning van *De Vrije Bladen* werd na juni 1940 gestaakt, 'aangezien onder de tegenwoordige omstandigheden deze uitgave commercieel niet verantwoord is', zoals in een prospectus voor het tijdschrift uit juli 1940 stond te lezen. Op dat moment werd de redactie gevormd door W. Jos de Gruyter en G. Stuiveling; de derde redacteur, Menno ter Braak, had bij de inval van de Duitsers zelfmoord gepleegd. Ook de uitgever, R.I. Leopold, had zich in mei het leven benomen.
- Vanaf januari 1946 verscheen het tijdschrift onder redactie van W. Jos de Gruyter, R. van Lier en G. Stuiveling bij A.A.M. Stols te Den Haag. Bij de herverschijning liet de redactie bij penne van Stuiveling op de binnenzijde van de vooromslag het volgende bericht opnemen: 'Toen in Mei 1940 de *Vrije Bladen* bijna gelijktijdig zowel hun belangrijkste redakteur als hun uitgever verloren, meenden de overblijvenden, dat de eerbied voor hun gestorven vrienden van hen vergde, niet het gezamenlijke tijdschrift te handhaven in omstandigheden, die aan Ter Braak en Leopold het leven hadden gekost. Wanneer wij zien, wat het lot geweest is van de andere maandbladen tijdens de bezetting: een bestaan dat al gauw slechts kon worden gerekt als men zijn bestaansrecht verloochende, zo, dat een vroeg verbod wel gelden mag als eerbewijs - dan hebben wij reden te meer om onze toenmalige beslissing juist te achten. Hoewel wij de kritische gaven en de onvoorwaardelijke eerlijkheid van Menno ter Braak bij ons verdere werk zeer zullen missen, willen wij in samenwerking met een nieuwe uitgever de goede traditie der *Vrije Bladen* doen herleven: te zijn één der centra, en zo mogelijk *het* centrum der wordende literatuur.'
- In een in dezelfde tijd door Stols verspreid prospectus heet het: 'Nu het geestesleven in ons land bezig is zich langzamerhand te herstellen, is voor "De *Vrije Bladen*" het oogenblik gekomen om, na een gedwongen rust van vijf en een half jaar opnieuw bij te dragen tot dezen wederopbloei. "De *Vrije Bladen*" kunnen dit met te grooter fierheid doen, omdat dit het eenige tijdschrift is geweest, dat uit de gebeurtenissen van Mei 1940 de consequenties heeft getrokken en op principieele gronden direct de uitgave heeft gestaakt.' In weerwil van deze mededelingen had Stols in augustus 1942 een prospectus voor *De Vrije Bladen* verspreid waarin hij de resterende exemplaren van het tijdschrift aanbood; in december 1940 was hij al onderhandelingen

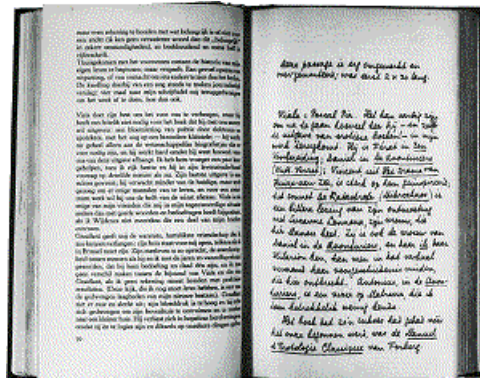
over de overname van het tijdschrift begonnen. Op 16 juli 1945 had H.P. Leopolds U.M. N.V. aan Stuiveling met betrekking tot De Vrije Bladen geschreven: 'In den loop van den oorlog heb ik over deze uitgave meermalen met den heer A.A.M. Stols gesproken en het is zoover gekomen dat hij de rechten van uitgave van ons heeft overgenomen.' Tien dagen later had Stols aan Stuiveling geschreven: 'Toen ik in 't begin van den oorlog de uitgave van de "Vrije Bladen" van de firma Leopold overnam, was ik er mij terdege van bewust dat zolang de oorlog duurde van uitgave geen sprake kon zijn. [...] Ik geloof wel dat het niet slecht zou zijn de V.B. per 1 Jan. 1946 weer te laten verschijnen. In welken vorm dit zal moeten geschieden is mij nog niet geheel duidelijk, doch ik neig er meer en meer toe over het cahier te handhaven. Nu blijft natuurlijk de kwestie of ik door het overnemen van de rechten tot uitgave der V.B., daarmede tevens de verplichting op mij heb genomen om U en den Heer de Gruyter als redacteuren over te nemen [...]. Mijzelf had ik eigenlijk voorgesteld geheel vrij te zijn in de keuze van redactie en het bepalen van formaat, oplage enz.' Als mogelijk redactieleden passeerden in de correspondentie tussen Stols en Stuiveling naast Rudi van Lier ook Bertus Aafjes, Adriaan Morriën, Koos Schuur en M. Vasalis de revue.

Zie Bijlage II voor de cahiers die van De Vrije Bladen deel uitmaken.

- 31 Rudolf Asueer Jacob van Lier (1914-1987) was in 1928 vanuit zijn geboorteland Suriname naar Nederland gekomen. In 1945 was hij redacteur buitenland van de Haagse editie van Het Parool. Van oktober 1945 tot september 1946 zou Van Lier redacteur van Criterium, Algemeen Cultureel Maandblad zijn. In 1947 zou hij redacteur van het door Stols uitgegeven tijdschrift De Vrije Bladen worden. Van Lier was in 1939 gedebuteerd met de als cahier van De Vrije Bladen verschenen bundel *Praehistorie*.
- 32 Na de oorlog zou F. Mayer, die werkzaam was bij Joh. Enschedé & Zonen, als redacteur van Halcyon, Driemaandelijksch Tijdschrift voor Boek-, Druk- en Prentkunst worden aangezocht. Blijkens het gemaakte briefpapier van het tijdschrift noemde Stols zich directeur van het tijdschrift; buitenlandse redacteuren waren Jules Laloux in Parijs, Alfred Hoefliger in Bru (Zwitserland) en Frances Hume in Londen. Het lukte Stols echter niet de financiering rond te krijgen. (Zie C. van Dijk, *Halcyon, het mooiste typografische tijdschrift ooit in ons land gemaakt*, Zutphen 1989, p. 30.) Op 31 december (br.671) zou Stols nog aan Greshoff schrijven Halcyon als jaarboek voort te willen zetten.
Het voornemen was de eerste na-oorlogse aflevering geheel te wijden aan Jan van Krimpen. Maar nadat John Dreyfus aanvankelijk bereid was gevonden het inleidende essay te schrijven, bleken diens bezigheden achter Stols' en Mayers rug om uit te monden in een boekpublicatie. Een handgeschreven inhoudsopgave (ill. p. 15) van de geplande tweede aflevering en een aantal bijdragen is bewaard gebleven. (Archief F. Mayer, Haarlem.)
- 33 Helikon was in 1942 voortgezet als Atlantisserie. In september 1943 was in deze serie het laatste deel verschenen. Stols is voornemens geweest Helikon in 1942 onder dezelfde naam voort te zetten. Er bestaat een exemplaar van *Het uur U* van Martinus Nijhoff met op de titelpagina de vermelding dat dit deel 21 van 'De Cahiers van Helikon' vormde. *Het uur U* zou echter als deel 1 in de Atlantisserie verschijnen. (Olim collectie Antiquariaat Schuhmacher, Amsterdam; med. G.J. Dorleijn, Groningen.) Zie voor een overzicht van de in 1940 en 1941 verschenen delen in de reeks Helikon en voor de Atlantis-serie: *'Beste Sander, Do it now!'*, Bijlage II.
- 34 In de periode 1947-1949 zou Stols onder de naam Éditions Stols S.A.R.L. op het adres 56 rue Raynouard & Champs Elysées een te zamen met Lucien Jaïs (?-1965) en Jules Laloux (1899-1970) gestichte vestiging in Parijs hebben. De vestiging was juridisch zelfstandig. Jaïs was alleen in naam compagnon, omdat naar Frans recht een van de compagnons de Franse nationaliteit diende te bezitten en Laloux een Belg was.
- 35 Mary Elizabeth Anderson (1907-1976), een Canadese musicienne, had John Buckland Wright in 1926 in Brussel ontmoet. In december 1929 waren zij in Parijs getrouwd. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog waren zij naar Londen verhuisd, waar op 19 november hun zoon Christopher werd geboren.

668. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 9 december 1945^{1, 2}

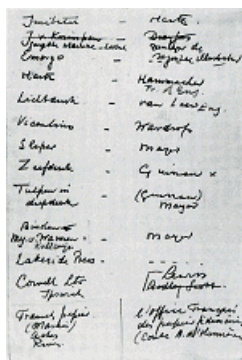
Ikaros nog niet in boekhandel. Wacht mijn brief af
Stols

Door E. du Perron voor Greshoff geannoteerd exemplaar van zijn autobiografische roman *Het land van herkomst* (1935) (collectie Pierre H. Dubois, Den Haag).

F.H. Landshoff, ca. 1942.

Inhoudsopgave voor de nooit verschenen eerste aflevering van de naoorlogse heruitgave van het tijdschrift *Halcyon* (collectie F. Mayer, Haarlem).

Briefpapier voor de nooit verschenen naoorlogse heruitgave van het tijdschrift *Halcyon* (collectie F. Mayer, Haarlem).

Eindnoten:

- 1 De datering is vastgesteld op grond van de codering op het telegram, het aankomststempel en op grond van de inhoud.
- 2 Telegram.

669. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 9 december 1945¹

9 December 1945

Beste Jan,

Vanmorgen op mijn kantoor aangekomen heb ik hier je telegram gevonden, waaruit ik meen te moeten lezen: ‘Verbied ongeautoriseerde herdruk Ikaros en eenig ander boek stop zal verdediging van mijn belangen aan Haagsch advocaat opdragen’. Het telegram was verminkt.

Op kantoor is mij verder gebleken, dat de geheele oplage nog bij den binder ligt en dat er nog geen enkel exemplaar is afgeleverd. Er is dus wat jou betreft nog niets verloren en ik hoop dat je wat mij betreft mij de strop wil sparen van de kosten die ik reeds in de illegale tijd maakte, om dit boek te laten zetten uit de hand met de Romanée en liet drukken op het beste papier dat beschikbaar was, d.w.z. natuurlijk niet erg fraai, maar toch acceptabel.

Ik stuur je vandaag of morgen een compleet stel vellen, zoodat je je van de vellen rekenschap kunt geven. De oplage bedraagt 4000 ex. op gewoon en 10 ex. op beter papier. De Verkoopsprijs was nog niet vastgesteld doch ik wilde deze zooveel mogelijk houden op f. 3.50 gebonden, tenzij na Januari de algemeene toestand voor het boek somberder wordt en een prijs van f. 2.50 meer kansen zal bieden. Als honorarium wilde ik je voorstellen 15% per verkocht exemplaar. Beslis dus nu wat je wilt doen. Deze uitgave zal waarschijnlijk terstond uitverkocht zijn en zij zal een uitgave van je verzamelde werken noch welk ander plan ook in den weg staan. In ieder geval wilde ik zóó werken dat de uitgave direct bij aanbidding uitverkocht is. Merk ik dat ook f. 2.50 te hoog is, dan stel ik de verkoopsprijs lager doch ik denk wel niet dat dit noodig zal zijn.² Wel te verstaan bereken ik het honorarium van 15% over de prijs van het gebonden exemplaar, zoodat je dus, indien de verkoopsprijs van f. 2.50 mogelijk zal blijken, je honorarium zal bedragen: $4000 \times 15\%$ van 2.50 is f. 1500.- En indien de prijs f 3.50 zal bedragen f. 2100.- Laat mij dus maar weten wat je doen wilt, het zou zonde zijn het boek op de brandstapel te moeten gooien, nu het niet eens meer als pakpapier kan dienen.

Vandaag telegrafeer ik je terug: ‘Ikaros nog niet in boekhandel stop wacht mijn brief af, stols’.

Met hartelijke groeten,
(A.A.M. Stols)

Eindnoten:

- 1 Deze brief is uitsluitend in doorslag (afkomstig uit het archief van Stols) bewaard gebleven. Uit Stols' brief van 17 januari 1946 (br.679) zou kunnen worden afgeleid dat Greshoff deze brief niet heeft ontvangen. (Zie br.667 n.1 voor de volgorde van de brieven.)
- 2 Blijkens de ‘Najaarsaanbidding 1946’ van Stols was de verkoopsprijs van *Ikaros bekeerd* fl 3,25.

670. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 december 1945

[Kaapstad] 10 Dec. 45

Beste Sander,

Je telegram heeft mij een paar ellendige dagen bezorgd. Je hebt mij, op zijn onverwachtst, een stevige tik op het hoofd gegeven en ik ben er nòg een beetje duizelig van. Ik vind het geval [?] op zich zelf èrg vervelend, maar ik vind het nog véél vervelender om zoo behandeld te worden door iemand die ik als *vriend* beschouwde.

En ik vraag mij nog steeds af: *wat* je bezielt heeft? Het behoort tot de meest elementaire eischen van het fatsoen, dat men een schrijver toch *raadpleegt* over het herdrukken van zijn boeken. Te méér waar [:het] hier een bijzonder geval betrof. Jij hebt n.l. in 38, Ikaros in een 'eenmalige', 'demiluxe' editie gebracht en omtrent een herdruk bestond of bestaat er *geenerlei* schriftelijke of mondelinge afspraak.¹

In zóó'n geval moet men toch *zéker* in overleg met den schrijver treden.

Er zijn tal van mogelijkheden

1. de schrijver kan zijn gedicht in die 8 jaar herzien en verbeterd hebben en dan natuurlijk die verbeterde uitgave willen doen drukken
2. de schrijver kan in die 8 jaar tot het inzicht gekomen zijn dat zijn werk niet deugt en het daarom aan zijn reputatie verplicht zijn het ding *niet* meer te herdrukken
3. de schrijver kan zijn werk in een groter geheel dat later voltooid werd, willen opnemen.

Hoe dat ook zij: *de schrijver* moet beslissen of hij een herdruk wenscht, *hoe* hij die herdruk wenscht en *welke* text hij wenscht te herdrukken. En werkelijk het gaat niet aan dat een uitgever *geheel eigenmachtig* over het werk van een schrijver beschikt.

Ik herhaal, Sander, ik begrijp *niet* waar je die onheusche vrijmoedigheid vandaan haalt. Ik ben geen onmondig kind! Ik wil gaarne *zelf* en alleen uitmaken *wat* ik uitgeef en *hoe* ik het uitgeef.

En dan, Sander, *waarom* deed je dit????? Is het zoo moeilijk een *telegram* te zenden????? Dan ware *iedere* moeilijkheid voorkomen

Zoo iets is mij nog *nooit* overkomen.

Wat te doen?

Ik wil die herdruk *niet* en wil geen enkele andere herdruk ook *niet* van de *Gedichten*. Het spijt mij verdomd als je daar een strop aan hebt, maar à qui la faute? Jij hebt iets gedaan dat [+je] in géén geval doen mocht en moet daar dan de [:gev]olgen maar van dragen. Dat is werkelijk mijn schuld niet.

Ik zou het *afschuwelijk* vinden indien ik gedwongen werd tegen een oude vriend met een advocaat te moeten optreden. *Dat moet tot elke prijs voorkomen worden!* Maar als je je plan tegen mijn wil doorzet, dan zal ik mij tot mijn vriend Boon moeten wenden, hoe beroerd ik het ook vinden moge.

Trek dus je plan, als ze in Brussel [:ze]ggen en meldt mij p.o. tot mijn groote verluchting dat de *ongeautoriseerde* herdruk van Ikaros *niet* doorgaat.

Met veel liefs van huis tot huis

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Op 29 september 1937 (br.504) had Greshoff aan Stols geschreven: 'Ik zal je precies zeggen hoe de vork in de steel zit. Ik heb 3 aanbiedingen gekregen, op een aankondiging in de krant dat ik er mee bezig was. Eén uitgever valt af, omdat ik er niets voor voel. De andere laat de voorwaarden aan mij over, de derde biedt 250 gld voor 1000 ex. bij inlevering der kopij. Het spreekt vanzelf, dat jij voorgaat en ik wil met jou ook niet onderhandelen als met een vréemde uitgever; maar je zult wel begrijpen, dat ik mijn kopij niet geheel gratis kan afstaan. f 250 is te véél; dat is dit bundeltje niet waard en dit hon. wordt dan ook alléén geboden om mij te "hèbben". Verdienen is daarbij niet mogelijk. Ik biedt *jou* aan. luxe ed. en gewone ed. *samen* niet meer dan 1000 exx. duizend part. prijs ing. f 1.50 gew. editie (geb. 240) hiervan voor den auteur 20 cts, d.i. nog *geen* 15% met een on terugvorderbaar voorschot over ¼ der oplage; zijnde f 50 te voldoen in 2 termijnen van f 25 bij het inleveren der kopij, en bij het verschijnen. Ook voor de *luxe* exx ontv. ik slechts 20 cts.'

671. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 31 december 1945

Den Haag, 31 Dec. 1945

Beste Jan,

27 Dec. ben ik uit Londen teruggekeerd. Ik had er het voorrecht met je schoondochter¹ kennis te maken en Jan en haar te lunchen te hebben. Wat een uitermate gezellig paar! Jan heeft een lotje uit de loterij getrokken. Een dergelijke vrouw wensch ik voor mijn jongens en ik hoop, dat ze deze in Zuid-Afrika zullen vinden, want ik blijf bij mijn plan naar Kaapstad te gaan, als mij de mogelijkheid geboden wordt. Na den dood van mijn vader ben ik in het bezit van een heel klein beetje onroerend goed gekomen, waarvan mijn moeder weliswaar het vruchtgebruik heeft, maar dat ik zou kunnen verkopen om onze reis + de eerste installatiekosten in Kaapstad te betalen. Ik wacht met spanning op je antwoord om te weten of er voor mij een werkkring te vinden zou zijn, of dat boekhandel + eigen uitgeverij bestaansmogelijkheden kunnen opleveren: ik moet mijn drietal nog behoorlijk onderdak brengen (in het 'leven'); Eva zit nu 4^e Gymnasium, Sander 3^e Lyceum en Frans 1^e. Daar zit dus al eenig schot in. Verder wilde ik onder leiding van mijn 1^e assistent Arie Bornkamp - een aardige en actieve jongen - mijn kantoor in Den Haag aanhouden, om van daaruit te kunnen fabriceeren en exporteeren. Hier werk ik nu

veel met Mouton en ook wel wat met Meijer-Wormerveer. Met Boosten & Stols (te weinig; doordat zij Sept. '44 al bevrijd waren, hebben zij enorme orders uit het Zuiden gekregen, o.a. een weekblad voor de Staatsmijnen, 45.000 ex.² En zij kunnen geen personeel bij krijgen. Enfin, langzaamaan zal ook daar wel weer de normale weg worden gevonden.

Ik maak mij nu ook vrij van Nijgh & van Ditmar zoodat ik dan doen kan wat ik wil en wèg kan als het mij belieft. Piek is een domme man, na den dood van

Zijlstra is de litteraire uitgeverij hard achteruit geboerd. Van der Waals is zeer competent maar weinig ondernemend en erg bang voor Piek. Ik ben blij mijn baan daar er aan te kunnen geven.

Bij mijn terugkomst vond ik hier je brieven van 4 Nov uit Pretoria en 10 Dec uit Kaapstad.

In Januari bij het maken der verkoopsstaten over 1945 zal ik je meteen opgeven wat ik je schuldig ben.³ Van den verkoop van je uitgaven van B & S (die ik sedert een 2 tal jaren exploiteer) kan ik je ook opgeven wat er verkocht is en ik zal hun vragen welke % je krijgt.⁴ Dan maak ik alles aan Huib over.

Wat nu *Ikaros* betreft: daarover heb je mijn brief al ontvangen, waarin ik je mededeelde dat ik de zaak zal laten rusten totdat we het eens zijn over òf laten doorgaan, òf vernietigen.

Ik kòn je geen toestemming vragen, omdat het boekje al in het voorjaar '45 was afgedrukt. Maar de binders lieten eeuwenlang wachten. *Ikaros* zou dus een verlaatte (!) clandestiene uitgave worden (zooals er nù nog zooveel verschijnen). Huib heeft je toch ook geen toestemming voor Catrijntje gevraagd (dat je in April '40 aan mij beloofd had).

Indien we vrij waren geweest, zou ik natuurlijk niets zonder een voorafgaande afspraak met jou gedaan hebben. Nù was dit onmogelijk. En je moest eens weten hoe men in Holland hunkert naar je gedichten. Er is hier niets meer van je te krijgen. Het liefst wil men natuurlijk je Gedichten, maar dat was door mij niet te doen, ik had er ook geen papier voor, tòen. Enfin, we zullen binnenkort wel merken, wat je in New York, Afrika of... bij mij zult willen doen.

Vandaag ontving ik een aantal pakken met boeken uit Pretoria. *Hartelijk* dank! Ik heb er mij als een uitgehongerde op geworpen. Ik ben verrukt: na 6 jaar eindelijk weer nieuw werk van je te lezen!!! Het is de vreugde van het einde van dit jaar, en het zal mij dagenlang genot geven in 1946.

Tot mijn genoegen merk ik dat de pakjeszenderij dus weer mogelijk is. Ik zal je nu voor en na zenden wat ik sedert ons contact verbroken werd, heb uitgegeven. Ik zal het ook in kleine pakjes moeten doen. Heeft Huib je het zel[+d]zame ex. van 'Devotions Particulieres' van Larbaud al gezonden? Zorg dat je het krijgt, want het is onvervangbaar en goud waard.

In de uitgeverij is het nog steeds druk en met 4 man personeel⁵ kòm ik er nog niet. Nu hoop ik maar op een goede secretaresse + nog 1 assistent. Het boek zal in ons land toch uiteindelijk wel winst boeken al zal er veel, heel veel van den enormen verkoop afvallen. Maar 'het publiek' is toch veel meer book-minded geworden en je staat verstomd wàt ze aan goede boeken lezen.

Helikon en De Vrije Bladen gaan nu ook weer bij mij verschijnen. Dan ga ik een blaadje uitgeven, gewijd aan de Fransche kunst en beschaving 'Erasmus'⁶ en ook Halcyon gaat als jaarboek 'in vier stukken' verschijnen (ik kreeg geen papier voor dit 'periodiek'!)⁷

Dit najaar verschenen niets als herdrukken bij mij + enkele niet-litteraire werken. In Januari komen gereed de Brieven van Rilke over Cézanne, vertaald door mevr.

Sangster⁸ en een boekje over den Kunstzin der Eskimo's door A.J. de Lorm.⁹

Jany heeft een der 1000 guldensprijzen der regeering gekregen voor 'Helena's Inkeer' waarvan in Januari ook de 5e druk bij mij verschijnt.¹⁰

Ik werk aan 'In deze grootse Tijd' van Eddy, aan de 'Verz. Gedichten' van Jan Campert, ingeleid door Claartje (die onlangs hertrouwd is met Mr. Wim Ivens, broer v.d. cineast),¹¹ aan ander werk van Jany,¹² van Keuls,¹³ Jacques¹⁴ & z. Jany, Jacques, Vic v. Vr. en Braat zijn bij de Koningin op de thee geweest.¹⁵ Dit zou een roman op zichzelf zijn!

Nu, Jan, dit is de laatste brief van het jaar. Ik wensch jullie allen ook uit naam van Greet en de kinderen heel veel liefs en het allerbeste in 1946. Laat Aty, als ze tijd heeft, Greet eens een woordje schrijven over leven en huishouden in Kaapstad. Wij verlangen èrg naar de oude gezelligheid van Brussel... het is ons eeuwige heimwee gebleven.

Als steeds je

Sander

Eindnoten:

- 1 Nancy Baines.
- 2 Door Beheer der Nederlandsche Mijnen werd Steenkool, Bedrijfstijdschrift van de Nederlandsche Mijnen uitgegeven. Het stond onder redactie van Bern. J.M. Bekman en verscheen van december 1945 tot december 1955. Het tijdschrift verscheen maandelijks.
- 3 In het bedrijfsarchief van Stols is een afrekening d.d. 9 januari 1946 ten belope van fl 11,60 achterhaald; voorts bevinden zich hierin lijsten 'Uitbetaalde of nog te verrekenen auteursrechten en honoraria' over 1945 en 1946, waarop Greshoff met in 1946 uitbetaalde bedragen van fl 228,14, resp. fl 925,- en fl 33,50 figureert. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Auteurshonoraria + Financiële Stukken.) Geen van deze bedragen stemt overeen met de door Stols in januari 1946 aan Huib van Krimpen gestuurde afrekening. Verkoopstaten van Stols uit deze periode zijn niet bewaard gebleven. (Zie br.679 n.19; en voorts br.664 n.1, br.679 n.17 en br.684, p. 49.)
Zie 'Beste Sander, Do it now!', Bijlage I voor de in de periode vóór 1940 bij Stols verschenen publikaties van Greshoff.
- 4 Vanaf 1943 had Stols het fonds van Boosten & Stols te Maastricht geëxploiteerd, omdat zijn eigen fonds uitverkocht raakte en de voorraad van Boosten & Stols werkeloos opgeslagen lag. (Zie voorts br.664 n.2.)
- 5 Op dit moment waren Arie Bornkamp, Pieter Petiet (1870-1953?), Hermien Stuurman (geb. 1925) en Jan Vermeulen (1923-1985) bij Stols werkzaam. Bornkamp stond op de loonlijst voor fl 100 per maand, Stuurman voor fl 140 en Vermeulen voor fl 100; het salaris van Petiet is niet achterhaald. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Personeel.)
- 6 De eerste, dubbele aflevering van Erasme, *Révue Mensuelle Consacrée aux Relations Culturelles Franco-Néerlandaises* zou in januari-februari 1946 bij Editions A.A.M. Stols te La Haye verschijnen. Stols zelf voerde de directie, waarbij hij zich liet bijstaan door een drietal correspondenten. Voor Frankrijk: Comité Erasme (Jo Boer 3, rue François 1er, Parijs); voor Groot-Brittanië: Francis Hume, 10 Nevern Mansions, Nevern Square, Londen; en voor Zwitserland: Alfred Hoefliger, Bru par Grandson (Vaud). Het tijdschrift werd gedrukt bij Mouton & Co te 's-Gravenhage.

De in twee talen afgedrukte beginselverklaring in het eerste nummer luidde: ‘Tusschen Mei 1940 en Mei 1945 hebben de Duitschers, na Nederland overweldigd te hebben, al het mogelijke gedaan om dit land onwetend te houden omtrent hetgeen er in de vrije landen en in het bijzonder in Frankrijk op cultureel gebied werd gepesteed. De zeldzame nummers van Fransche week- en maandbladen, welke door de onoplettendheid der censuur tòch Nederland wisten te bereiken, stonden te zeer onder Duitschen invloed om een betrouwbaren indruk te geven van wat er in werkelijkheid in Frankrijk op cultureel gebied werd gepesteed. De Fransche kunsten, letteren en wetenschappen zouden en moesten uit Nederland worden gebannen; in de “Fransche” pers dier dagen kon men dan ook lezen, dat het met de Germanisatie van Nederland al aardig vorderde! Niets is echter minder waar. De bezetters hebben nooit vermoed, dat Nederland de banden met Frankrijk tijdens den oorlog niet alleen nooit heeft verbroken, maar zelfs sterker aangehaald. Daarvoor zorgden, behalve die vrije Fransche radiozenders, over en weer de trouwe correspondenten, die langs vele wegen hun berichten wisten uit te wisselen. En in Nederland slaagden enkele uitgevers er met gevaar van hun leven in, door clandestiene uitgaven de belangstelling voor de Fransche letteren in leven te houden. Wat deze uitgevers en drukkers presteerden vormt niet het minst-glorieuze hoofdstuk uit de geschiedenis van het Nederlandsche verzet. Nu is dan eindelijk weer de tijd aangebroken, dat Frankrijk en Nederland hunne cultureele betrekkingen ongehinderd kunnen voortzetten! In Frankrijk bestaat er op ieder gebied voor Nederland een veel grootere belangstelling dan vóór 1940; in Nederland hunkert men, na vijf jaren de “zegeningen der “Kultur”” naar den geest en aan den lijve te hebben ondervonden, naar een hernieuwd contact met de Fransche beschaving; deze heeft immers voor Nederland steeds een weldoende invloed gehad. Het maandschrift “Erasmé” stelt zich ten doel, de Nederlanders in te lichten over wat er in Frankrijk op cultureel gebied de aandacht trekt. Dat iedere beschaafde Nederlander Fransch leest, maakt het mogelijk artikels van Fransche schrijvers in de oorspronkelijke taal op te nemen. Over Fransche aangelegenheden zullen ook artikels in het Nederlandsch verschijnen. Daarnaast stelt “Erasmé” zich tot taak, de Franschen in te lichten over de Nederlandsche kunsten, letteren en wetenschappen. Dit is echter niet zoo eenvoudig, omdat er weinig Franschen zijn, die Nederlandsch lezen. Daarom is “Erasmé” aangewezen op Nederlanders die bij machte zijn Fransch te schrijven of vertalingen uit het Nederlandsch te brengen. “Erasmé” is er zich van bewust, dat deze eerste nummers nog verre van het ideaal van “uitwisseling” staan: Frankrijk geeft hier méér dan het ontvangt. “Erasmé” belooft echter beterschap en doet een beroep op allen, die kunnen medewerken aan het bereiken van het gestelde doel. “Erasmé” heeft het volste vertrouwen in de goede resultaten van zeer nauwe Fransch-Nederlandsche cultureele betrekkingen. Beide landen zullen er wél bij varen!’ Het Franse Comité Erasmé, dat op het Parijse adres van Jo Boer was gevestigd, was geen initiatief van Stols, maar van Dolf Verspoor en Jo Boer. Op 13 september had Jo Boer aan Stols geschreven: ‘Dolf Verspoor heeft U, meen ik, reeds geschreven over het Comité Erasmus. Dit staat nu op pooten. Er is een Comité d'honneur gevormd, waarin zitting hebben genomen André Gide, André Malraux, le Comte Patrice de la Tour du Pin, terwijl Georges Duhamel en Professor Cohen op het oogenblik niet in Parijs zijn, maar zeer binnenkort zullen terugkomen en volgens Gide en Malraux zeer zeker hun medewerking zullen verleenen. Dit is dus de Fransche zijde. Van de Nederlandsche zijde heeft Jan Greshoff toegezegd. Verder had ik willen vragen of U en de heer Van der Waals in het eere-comité zitting zouden willen nemen, wat niet wegneemt, dat ik Uw directe medewerking [...] zeer noodig heb, zoodat U dus ook uitvoerend comité zou zijn. In het uitvoerend comité hebben zitting genomen: de heer Desgraupes, hoofd van Radio Monde, de radio-afdeeling van den Volkenbond, Jean Amerouche van “L'Arche”, de heer Maugée, hoofd van de litteraire afdeeling van de Editions Du Chêne. Verder wilde ik nog uitnoodigen Max-Pol Fouchet van “Fontaine” en Madame Touchard van de Radio-diffusion Française, sectie Noordelijke landen. Ikzelf ben redactrice aan deze beide radio's.’ In deze brief is geen sprake van het tijdschrift Erasmé.

7 Zie br.667 n.32.

8 Rainer Maria Rilke, *Brieven over Cézanne* zou in april 1946 verschijnen bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage. De titelpagina vermeldt 1945 als verschijningsjaar. Het boek was vertaald en ingeleid door C.W. Sangster-Warnaars. J.G. van Gelder had een woord vooraf geschreven. Het boek was in oktober 1945 gedrukt bij N.V. Boek- en Kunstdrukkerij voorheen Mouton & Co te 's-Gravenhage. Bertram Weihs had de omslagtekening gemaakt.

9 A.J. de Lorm, *Kunstzin der Eskimo's. Ethnografische voorwerpen uit Oost-Groenland* zou in maart 1946 bij Uitgeverij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De titelpagina vermeldt 1945 als verschijningsjaar. Het boek werd gedrukt bij N.V. Boek- en Kunstdrukkerij v.h. Mouton

& Co te 's-Gravenhage. De cliché's waren vervaardigd door Clichéfabriek Gravure N.V. te 's-Gravenhage. Het bandontwerp was van J.B. Aalbers.

De bioloog en kunsthistoricus Abraham Johannes de Lorm (geb. 1902) was van 1945 tot en met 1947, in welk jaar hij directeur van het Gemeentemuseum te Arnhem zou worden, conservator bij het Haags Gemeentemuseum. Daarvoor was hij verbonden aan de etnografische afdeling van het Onderwijsmuseum in Den Haag.

- 10 A. Roland Holst had de Verzetsprijs groot fl 1000 ontvangen voor de bundel *Helena's inkeer*. Deze prijs was beschikbaar gesteld door het departement van Onderwijs & Wetenschappen voor letterkundigen die zich bijzonder verdienstelijk hadden gemaakt tijdens de bezettingsperiode. Behalve Holst hadden ook Jan Engelman, Yge Foppema, Jan H. de Groot, K. Heeroma, H.M. van Randwijk, Fedde Schurer, Koos Schuur en Theun de Vries de prijs gekregen. (Zie br.667 n.23 voor vijfde druk van *Helena's inkeer*.)
- 11 Clara Eggink was op 7 november gehuwd met de jurist Henri Jacques George (Hans) Ivens (1903-1971), dus niet met de medicus W.H.J. (Wim) Ivens (1895-1938). Wim Ivens was de oudere broer, Hans Ivens de jongere van de filmer George Henri Anton (Joris) Ivens (1898-1989). Hans Ivens had rechten in Amsterdam gestudeerd, waar hij zijn medestudenten Menno ter Braak en Henrik Scholte in contact met Joris Ivens had gebracht. Hans Ivens was tweede secretaris van de Filmliga geweest. Egginks huwelijk met Hans Ivens zou in 1950 ontbonden worden.
- 12 In juni 1946 zou de derde druk van *Tusschen vuur en maan* bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd in een oplage van 700 exemplaren gedrukt in het voorjaar van 1946 bij N.V. Drukkerij A.N.D.O. te 's-Gravenhage. De bundel bevatte de naar cliché's afgedrukte houtsnedes van John Buckland Wright. Het gedeelte van de colofon dat betrekking heeft op de derde druk is afzonderlijk ingeplakt.
- 13 Pas in augustus 1947 zou het eerste deel van de *Verzamelde gedichten* van H.W.J.M. Keuls, *Rondeelen en kwatrijnen*, bij Stols verschijnen.
- 14 In september was bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage de bundel *Sintels* van J.C. Bloem verschenen. De bundel was gedrukt bij N.V. Drukkerij Trio te 's-Gravenhage. 10 exemplaren waren op Hollands gedrukt. Begin 1946 zou buiten medeweten van Bloem een niet als zondanig aangegeven tweede druk verschijnen. (Zie J.C. Bloem, *Gedichten* (ed. A.L. Sötemann en H.T.M. van Vliet), dl.2, Amsterdam 1979, p. 183.)
- 15 Op 18 december waren J.C. Bloem, L.P.J. Braat, A. Roland Holst en Victor E. van Vriesland bij koningin Wilhelmina op bezoek geweest om te spreken over hun ervaringen tijdens de oorlog.

672. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 7 januari 1946

strikt vertrouwelijk

[Kaapstad] 7 Januari 46

Beste Sander,

Je brieven van 9 Dec. komen zoo juist binnen. Op de Ikarosgeschiedenis antwoord ik je morgen. Daar moet ik een nacht over slapen.

Ik antwoord nu over Z.A.¹

Om te beginnen dit. Ik zelf heb hier nooit een cent kunnen verdienen en ben dus verplicht om vrijwel blut eind 46 of begin 47 naar Brussel terug te keeren. Bovendien zou ik hier, ook al bood men mij een betrekking aan, niet willen blijven omdat dit een geestelijke dood beteekenen zou. Ook Kees die zoo je weet thans lector aan de Univ. Kaapstad is, wil eind 46 wèg, op avontuur, omdat hij gevoelt dat hij hier verstikken zou. Als je niet de ervaring ervan hebt, kun je je niet voorstellen, welk een vreemde, verlamdende indruk er uitgaat van het 'vèr-weg' zijn. Dit land ligt op een uithoek, is een vergeten oord. En gedurende de oorlog is er een kunstmatige levendigheid ontstaan, die langzaam afebt.

Jouw mogelijkheden hier lijken mij niet groot. Ten eerste hangt alles af van het kapitaal, dat je achter je hebt en van het feit of je dit moogt uitvoeren!

1. De uitgeverij, d.w.z. de eenigzins serieuze, is in handen van twee firma's J.L. van Schaik *Pretoria*²

De Nationale Pers *Kaapstad*, Bloemfontein etc.³

Verder worden enkele boekjes uitgegeven [*lees: uitgegeven*] door Constantia (G. Bakker) Johannesburg.

Het lijkt mij uiterst moeilijk om, gezien het feit dat er nog tientallen kleine of liever vulgairdere firma's zijn, aan Afrik. auteurs te komen. Zij die populair zijn en groote oplagen maken (romanciers als b.v Chr. van den Heever⁴ of speurromanschrijvers als Joh. v.d. Post⁵) geven hun nieuwe boeken eenvoudig aan de meestbiedende. Het is een gewone brutale, amerikaansche manier van zaken drijven, waarbij van kunst of geestesleven *geen sprake meer is*. De boeken zien er schandelijk uit, doch het publiek vraagt niet beter, wenscht niet beter en men maakt oplagen van meerdere tienduizendtallen welke grif verkocht worden. Dan zijn er de serieuze auteurs.

Van Wijk Louw. } Nationale Pers

W.E.G. Louw. } Nationale Pers

D.J. Opperman⁶ } Nationale Pers

Marie Rothman⁷ } Nationale Pers

Uys Krige } Nationale Pers

Elisabeth Eybers⁸ } Nationale Pers

en enkele anderen.

Deze publiceeren weinig en zijn vrijwel alle vast verbonden en denken er niet aan weg te gaan bij hun firma

Je zoudt dus wèl eens een aardige text kunnen krijgen (misschien?) maar toch nooit genoeg om een normaal bedrijf op te vestigen. De A.A. zijn alle nogal sterk nationalistisch gezin[+d] en niet erg geneigd om 'vreemdelingen' aan te moedigen of te steunen.

Nu zou je Engelsche, Nederlandsche, Fransche etc. boeken kunnen publiceeren Maar:

1. hier is geen *enkele* drukkerij die ook zelfs maar kan maken wat wij demi-luxe noemen. Aan iets als Ursa Minor valt hier niet te denken, in de verste verten niet.
2. is de binderij *vèr* beneden de drukkerij.
3. ⁹is het drukken hier ± 25 a 30% duurder dan in Engeland, waar, het weer duurder dan in Nederland is. Ik heb hier naast mij liggen een simpel uitgevoerd dichtbundeltje in het Engelsch van 32 blz: *kosten* van zetten en drukken 850 glden! (End and Beginning door David Lewis)¹⁰

De bundel van Liesbeth Eybers, die ik je zend, is het uiterste maximum wat hier met oneindige moeite en hoge kosten te bereiken valt.¹¹

Een ZAfr. 'Halcyon' is dus onmogelijk. Het werk dat hier geleverd kan worden, wordt door geen enkele kenner in Europa en Am. geaccepteerd.

Summa Summarum. In de uitgeverij is heel misschien iets te doen, wanneer je er niet om geeft wát je uitgeeft en over zooveel geld beschikt dat je de ingevoerde, *zeer* kapitaalkrachtige uitgeversbedrijven, behoorlijk kunt over bieden.

[2] *De Boekhandel.*

In 1940 was hier met een nieuwe bekwaam geleide Boekhandel een fortuin te verdienen. Constantia die in 43 begon heeft zeer goede zaken gemaakt. Maar zooals het altijd gaat: de welvaart laat de concurrentie als paddestoelen uit de grond schieten. Nu zijn Kaapstad en Johannesburg *over*laden met boekhandels en het vet is van de ketel. Bovendien is er geen uitzicht op het verkrijgen van winkelruimte in de eerstkomende 2 jaren. Voor sleutelgeld op goede stand wordt in Joh.burg tot 5000 pond! ½ ton in Nederl geld gevraagd en betaald!!!

[3] Blijft. Typografisch adviseur.

Daar ligt mijns inziens de eenige kans.

JLvSchaik zoekt een ervaren *Nederl* bedrijfsleider.

Maar:

- a. Pretoria is een ellendig oord. Zoo aangenaam als Kaapstad is, zoo afschuwelijk is Pr. Er heerscht een geestesgesteldheid, waar je je eenvoudig geen voorstelling van vormen kunt. Bovendien ver wèg (2½ dag sporen van Kaapstad), ongezellig, kleindorpsch. etc.
- b. vSchaik is een fatsoenlijk, rijk welvarend, strengchristelijk man (ik ben zeer bevriend met hem), maar *onmogelijk* eigenwijs en lastig om mee te werken. Hij zegt dat hij om advies dringend verlegen is, maar als puntje bij paaltje komt, verkiest hij toch zijn eigen wansmaak!
Constantia kan een kracht van jouw kaliber niet bekostigen en heeft er bovendien geen werk voor.

Blijft de Nationale Pers. Enorm lichaam, bulkend van het geld. Uitgeverij onder leiding van dr Alberteijn[*sic*], rustig, beschaafd, ontwikkeld man, doch volkomen onkundig van het vak, een rechtschapen beunhaas.¹²

Drukkerij onder leiding van een zekere Snoek Oud-Nederlander, onbekwaam, zonder smaak, zonder onderscheidingsvermogen en eigenwijs.¹³ Staat op de drempel van het pensioen en tracht zijn zoon¹⁴ er in te duwen.

De Snoeken (vader en zoon) zijn geestdriftig produitsch. De geheele Nationale Pers is mild[?] anti engelsch en heel bescheiden en voorzichtig toch nog wel een klein pietsie produitsch, althans 'neutraal'. -

Om tot een besluit te komen.

De volgende wegen staan je open:

- 1 een uitvoerig schrijven te richten tot de heer J.L. van Schaik Libri Gebouw Kerkstraat Centrum *Pretoria* (Transvaal) Zuid Afrika.
- 2 id. tot de directie van Die Nasionale Pers, Keeromstraat, *Kaapstad* K.P. Zuid-Afrika.

Dat verplicht je verder tot *niets*. Als hun antwoorden je niet aanstaan, zeg je beleefd doch beslist ‘dank-ie’.

Zie je kans hier het een jaar of vier uit te zingen, m.a.w. kun je gedaan krijgen dat de baten uit je Nederlandsche zaak naar Z.A. overgemaakt worden, dan kun je ter plaatse alle mogelijkheden zelf onderzoeken. Ik zeg zulk een lange termijn, omdat het absoluut noodzakelijk is je eerst hier ‘in te werken’ hetgeen heel langzaam gaat, voor je iets bereiken kunt. Om met je gezin hier eenvoudig doch behoorlijk te leven, heb je noodig per maand: 75 pond.

Moeilijk zal het zijn huisvesting te vinden.

En je zin voor wat luxe kennende zou ik zeggen 80 à 85.

Nu valt me nog iets in.

De meeste kans geef ik je wanneer je (*volledige levensloop*)¹⁵ *zeer* uitvoerig met *alle* details en specimina van werk, schrijft aan

Director of The Cape Times¹⁶

Sint Georges Street

Cape Town C.P.

South Africa.

(Stinkend rijke firma beste ochtendblad in het land)¹⁷

in het Engelsch.

Als dit lukt, dan zorgen zij meteen voor je visum en verblijfsvergunning. Zij zijn zéér machtig

The Cape Times heeft de eenige ongeveer Europeesche drukkerij in Z.A. Leveren behoorlijke kleurendruk. Doch missen[?] typografische traditie en smaak.

Van alles wat ik voorstelde heb ik alleen eenig vertrouwen in een brief (in het *Engelsch*) aan de Cape Times.

Stuur een doorslag van de brief aan

den heere D. Goudsmit¹⁸

p/a Consulaat der Nederlanden

Bostonhuis

Strandstraat

Kaapstad K.P.

Zuid Afrika

met vriendelijk, doch dringend verzoek de Cape Times op te bellen, ter aanbeveling, nadat hij (Goudsmit) mij om inlichtingen heeft gevraagd.

Van de opstelling en de volledigheid van je brief hangt veel af.

Wat de boeken betreft, welke je voor mij hebt: stuur die gerust in postpakketten. Ik kreeg er *talloze* in goede orde zoowel uit Nederland (van Van Kampen en Meulenhoff) als uit België (van Angèle).

Ik *brand* van verlangen om de boeken te aanschouwen.

Het meest naar de vier plaketten van J.C. Bloem¹⁹

Tot spoedig dus over iets anders,

veel liefs v h. tot. h.

geheel je

Jan

Voordeelen van Kaapstad: prachtige ligging, heerlijke omgeving, natuurschoon, gezondheid, verrukkelijk klimaat

Univ. voor de kinderen en voor hen, hier zeker een toekomst vooral in technische en administratieve beroepen

Een ideaal land voor jongelui die niet, aan kunst en letteren verslingerd zijn.

Eindnoten:

- 1 Zie voor de uitgeverij in Zuid-Afrika in deze periode in het algemeen: *Beknopt oorsig van die Afrikaanse uitgewery*, in P.J. Nienaber, *Bibliografie van Afrikaanse boeke (6 april 1891-6 april 1943)*, Johannesburg 1943, p. 53-79; en C.F.J. Muller, *Sonop in die Suide. Geboorte en groei van die Nasionale Pers 1915-1948*, Kaapstad 1990.
- 2 De uit Weesp afkomstige Johannes Lambertus van Schaik (1888-1965) had in 1914 in Pretoria een boekhandel opgericht. In 1916 was aan de boekhandel een uitgeverij toegevoegd. De boekhandel en de uitgeverij waren in 1938 weer gescheiden. Sinds 1944 voerde Van Schaiks zoon, Jan Jacob van Schaik (geb. 1917), mede de directie van de uitgeverij.
- 3 Nasionale Pers Bpk. was in 1915 te Kaapstad opgericht. De uitgeverij was uitgever van Die Burger en Die Huisgenoot. Later zou de firma filialen vestigen in Bloemfontein en Port Elizabeth, waar ze de dagbladen Die Volksblad resp. Die Oosterlig uitgaf. De Nasionale Pers was nauw verbonden met de Nasionale Party. (Zie C.F.J. Muller, *Sonop in die Suide. Geboorte en groei van die Nasionale Pers 1915-1948*, Kaapstad 1990.)
- 4 Christiaan Maurits van den Heever (1902-1957) was hoogleraar Afrikaans en Nederlands aan de Universiteit van de Witwatersrand te Johannesburg. Zijn romans hadden het leven op het Zuidafrikaanse land als onderwerp. Van den Heever werd als voorloper van de zgn. 'Digters van Dertig' (Elisabeth Eybers, Uys Krige, N.P. van Wyk Louw en W.E.G. Louw) gezien.
- 5 Nadere gegevens over Joh. v.d. Post zijn niet achterhaald.
- 6 Diederik Johannes Opperman (1914-1985) was in 1945 gedebuteerd met de bundel *Heilige beeste*. Opperman was in januari redacteur van Die Huisgenoot geworden.
- 7 Maria Elizabeth Rothmann (1875-1975) publiceerde onder het pseudoniem M.E.R. Zij was redactrice van het dagblad Die Burger, waaraan ook Greshoff meewerkte.
- 8 Elisabeth Françoise Eybers (geb. 1915) was in 1936 gedebuteerd met *Belydenis in die skemerling*. Zij werd tot de 'Digters van Dertig' gerekend. (Zie n.4.)
- 9 Op de brief is bij punt 3, waarschijnlijk door Greshoff, in potlood bijgeschreven: 'Verkoopsprijs 6 of 7 shilling'.
- 10 *End and beginning. A poem** door David Neville Lewis (geb. 1924) was in 1945 bij Constantia te Johannesburg verschenen.
- 11 De tweede druk van Elisabeth Eybers, *Die vrou en ander verse* was eind 1945 verschenen bij Constantia te Johannesburg en J.H. de Bussy te Pretoria. De bundel was gezet uit de Bodoni

en in november 1945 in een oplage van 1000 exemplaren gedrukt bij drukkerij Hortors Bpk. te Kaapstad. Typografie en omslagontwerp waren van de hand van Pieter Byl. De eerste druk was in juli 1945 verschenen.

- 12 Christiaan Fick Albertyn (geb. 1909) was sinds 1932 bij de Nasionale Pers in dienst. Sinds 1944 was hij directeur van de in dat jaar opgerichte uitgeefafdeling in Kaapstad. Van 1954 tot 1958 zou hij de tijdschriftenafdeling onder zijn hoede hebben.
- 13 De drukkerij van de Nasionale Pers in Kaapstad stond sinds 1923 onder leiding van C. Snoek. De geschiedschrijver van de Nasionale Pers noemt hem 'die uiterst bekwame C. Snoek'. Snoek was in 1944 directeur geworden. (Zie C.F.J. Muller, *Sonop in die Suide*, Kaapstad 1990, p. 506.)
- 14 Niet nader geïdentificeerd.
- 15 De zinsnede '(volledige levensloop)' is boven de regel bij deze passage bijgeschreven.
- 16 De Cape Times was een in 1876 gesticht ochtendblad. Het stond sedert 1944 onder redactie van Victor Norton.
- 17 De zinsnede '(Stinkend rijke firma beste ochtendblad in het land)' is in de marge van deze alinea bijgeschreven.
- 18 David George Goudsmit (1890-?) was in september 1946 aangetreden als waarnemend consul. Hij was voorheen werkzaam geweest op het Handelsbureau voor Nederland en Koloniën te Kaapstad en als vertegenwoordiger van de Nederlandsch-Zuidafrikaansche Vereeniging.
- 19 Behalve op de bundel *Sintels* (zie br.671 n.14) doelde Greshoff waarschijnlijk op de volgende publikaties van J.C. Bloem bij Stols: *Over het verlangen* dat in september 1941 bij A.A.M. Stols, Uitgever te Rijswijk was verschenen. Het essay was in juli 1941 naar ontwerp van Stols gedrukt bij Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer in een oplage van 250 genummerde exemplaren. De eerste druk was onder de titel *Het verlangen* in 1924 als tweede deeltje in Stols' reeks *To the Happy Few* verschenen; *Over poëzie* dat in mei 1924 was verschenen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. Het essay was in december 1941 naar ontwerp van Stols gedrukt bij N.V. Drukkerij C. Blommendaal te 's-Gravenhage in een oplage van 500 exemplaren; en *Enkele gedichten* dat in mei 1942 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage was verschenen. De bundel werd voorafgegaan door een inleiding van Bloem. Ze was in februari 1942 naar ontwerp van Stols gedrukt bij N.V. Drukkerij Trio te 's-Gravenhage in een oplage van 1000 exemplaren.

673. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 januari 1946

[Kaapstad] 8 Jan. 46

Beste Sander,

Ik zend je hierbij per zeemail het M.S. van de Verz. Ged. van Willem Hessels.¹ Hij is nu ongeveer veertig jaar oud en wil m.i. terecht zijn levenswerk verzameld zien. Je kunt zijn ontwikkelingsgang mooi volgen en zijn later werk is *bijzonder* goed.

Hij heeft in Nederland een goede naam, mede in de Christelijke kringen, en hier is hij een autoriteit.

Hij was jaren lang lector aan de Voortrekkers Universiteit te Pretoria en is nu lector te Grahamstad

Hij heeft hier een behoorlijk publiek.

Ik geloof dat je er goed aan zou doen dit boekje uit te geven, waar je hem en mij mede verplichten zult en *hoè!*

Ik beveel het *dringend* en *overtuigd* (naar ik hoop ook overtuigend) bij je aan. Schrijf hem, stuur contract en drukproeven aan

H.A. Mulder

p/a Rhodes Universiteits Kollege

Grahamstad K.P.

Zuid Afrika.

Met veel goeds en liefs
van huis tot huis

je
Jan

Eindnoten:

- 1 *Con sordino. Verzamelde gedichten* van W. Hessels (ps. van H.A. Mulder) zou begin 1949 verschijnen bij Daamen N.V./A.A.M. Stols te 's-Gravenhage en Constantia te Johannesburg. De bundel zou in de winter van 1948 worden gedrukt bij N.V. v/h Mouton & Co te 's-Gravenhage. Typografie, stofomslag en bandstempels waren van H. Krijger. De bundel werd gebonden bij N.V. J. Giltay & Zn. te Dordrecht.

In het archief van Stols berust een bandontwerp voor deze bundel door Bertram Weihs. (Zie ill. p. 45.)

Op 17 juli 1947 zou Mulder aan Bert Bakker schrijven: 'Ik vind het een verbazend leuk idee dat een oude vriend als jij van mij bent, mijn verzamelde gedichten zal uitgeven en ben er ook van overtuigd dat het goed zal worden. In Mei j.l. schreef Jan Greshoff mij nog dat Stols mijn bundel in 't voorjaar van 1948 zou uitgeven. Ik stuurde toen onmiddellijk 'n luchtpostbrief zowel aan Greshoff als aan Stols, met het verzoek om mij het manuscript te retourneren, aangezien ik er enige wijzigingen in aan wilde brengen. Ik had hierover reeds 'n jaar geleden aan Stols geschreven, maar zonder ooit antwoord te ontvangen. Je moet niet vergeten dat ik de bundel eind 1945 samenstelde en Greshoff mij min of meer voorgespiegeld had dat hij tegen Kerstmis 1946 zou verschijnen.'

674. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 januari 1946

Kaapstad 8 Januari 1946.

Beste Sander,

Je brief betreffende de herdruk van 'Ikaros' gaat buiten de zaak om en geeft mij geen opheldering. Al is het boek gedurende de bezetting gedrukt, dan verandert dit niets aan het feit dat ik sedert de bevrijding verscheidene brieven van je mocht ontvangen, waarin met geen woord van gezegde herdruk gerept wordt. Dàt is wat ik je kwalijk neem. Ik vind het onheusch dat jij met mij in briefwisseling staat en onderwijl stilzwijgend een herdruk op stapel hebt.

Ik heb je geschreven *waarom* een auteur de beslissing over zijn herdrukken moet hebben.

Je schrijft in je brief over verdere uitgaven en herdrukken. Ik zal je precies vertellen waarom ik er zoo weinig lust in heb om met je in zee te gaan. Naast mij ligt de vijfde druk van mijn gedichten. Je hebt me zelf in het begin van de oorlog via Amerika doen weten dat je een 'gekuischte' uitgave op de markt gebracht hadt. Dat is dus de *zesde*. (Dit heb ik je ook zéér kwalijk genomen. Men *doet* zulke dingen niet. Je compromitteert daar een auteur mede.)¹

Van verschillende zijden heb ik gehoord dat je, clandestien, met exemplaren van de niet gekuischte uitgave goede zaken gedaan hebt. Of dit waar is kan ik niet nagaan.

Maar in elk geval bestaat het onwederlegbare feit dat ik van jou *nooit* een volledige staat van zaken ontvangen heb.

Ik wil nu eens eerlijk en nauwkeurig weten hoeveel exemplaren van mijn gedichten door je opgelegd zijn: dus de totale som der op zijn minst zes drukken. En dan tegelijk het totale aantal der verkochte exx. Het kan zijn dat een deel van de zesde oplage in beslag genomen is. Dat valt niet te controleeren. Doch de vijf drukken daarvoor zijn in elk geval vóór den inval verschenen en verkocht. Hoe dit ook zij. Een schrijver heeft recht om te weten *hoe* het met zijn boek staat.

Dus ik wil graag van je hebben:

a.- totaal aantal opgelegd van alle drukken samen.

- b.- totaal aantal verkochte exx. van alle drukken samen.
- c.- totaal aantal vernielde exx.
- d.- totaal opbrengst honorarium.
- e.- ontvangen honorarium.
- f.- restant, nog te ontvangen honorarium.

Ditzelfde ook van 'Ikaros', eerste druk en alle andere boeken.²

Als ik deze lijst van je heb en het restant honorarium, zie boven, betaald is, wil ik Ikaros 2e druk autoriseeren op twee voorwaarden:

- 1.- de helft van het totaal honorarium wordt vooraf gestort op mijn rekening Amsterdamsche Bank, Hoofdkantoor Amsterdam.
- 2.- Op 1 Januari 1947 ben ik vrij 'Ikaros' te herdrukken in een nieuwe bundel of in de Verzamelde Gedichten (niet apart), geheel afgescheiden van het feit of deze druk al of niet uitverkocht is.

Zoodra ik dus bevredigend antwoord heb op a-f vragen en bericht dat de beide betalingen geschied zijn, stuur ik je telegrafisch mijn toestemming. Hoe sneller ik dus alles ontvang, des te spoediger kan je je gang gaan.

Ik weet niet wat met mijn verzamelde werken te doen. In elk geval doe ik niets zonder mijn vriend dr. F.H. Landshoff. Of hij verder met Querido in zee gaat is nog geheel onbeslist. Stel je met hem in verbinding. Hij is een alleraardigste kerel en hij kan je inlichten en kan desnoods afspraken of regelingen met je treffen. Al wat hij voorstelt beschouw ik als bindend. Schrijf hem p/a Querido, Singel, Amsterdam. Volgens mijn berekening moet hij thans in Nederland zijn. Met hartelijke groeten, geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 De derde, vierde en vijfde druk van *Gedichten* waren gelijktijdig gedrukt in 1937. De vierde druk werd aangebroken in 1938, de vijfde in 1940; strikt genomen waren dit dus z.g. titeluitgaven.
Van de vijfde druk van Greshoffs *Gedichten* zijn vervolgens tijdens de Tweede Wereldoorlog exemplaren verkrijgbaar gesteld, waaruit de laatste katernen, te beginnen met dat waarin de *Bruine liedjes* stonden (p. 189), door Stols waren verwijderd. Stols had Greshoff over deze editie terloops bericht in zijn brief van 5 februari 1941 (br.659). Dit deel van de oplage van de vijfde druk werd dus door Greshoff als zesde druk beschouwd; de titelpagina ervan is - inclusief de drukvermelding - identiek aan die van de vijfde druk.
- 2 In het bedrijfsarchief van Stols is een afrekening d.d. 9 januari 1946 ten belope van fl 11,60 achterhaald; voorts bevinden zich hierin lijsten 'Uitbetaalde of nog te verrekenen auteursrechten en honoraria' over 1945 en 1946, waarop Greshoff met in 1946 uitbetaalde bedragen van fl 228,14 resp. fl 925,- en fl 33,50 figureert. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Auteurshonoraria + Financiële Stukken.)
Op 15 april 1941 had Stols blijkens zijn administratie, mogelijk via Huib van Krimpen of Arthur van Rantwijk, aan Greshoff een bedrag van fl 30,75 als honorarium uitgekeerd. (Zie br.664 n.1.)

675. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 januari 1946

[Kaapstad] 9 Januari 46.

Beste Sander,

Gisteren verzond ik drie brieven aan [+je]. Ieder was aan een afzonderlijke *zaak* gewijd

1. aan de mogelijkheden van ZAfr.
2. aan de Verz. Ged. van W. Hessels
3. aan Ikaros.

Zoveel zakelijkheid kan niet bestaan zonder begeleiding van een persoonlijk woord. Wij zouden het natuurlijk zéér aangenaam vinden jullie hier te begroeten. Maar als het je lukt hierheen te komen, zal dat toch in elk geval niet

in een vloek en een zucht gaan. Zoodat als jullie hier aankomt, wij op het punt van vertrek staan!

Als er niet iets heel bijzonders gebeurt gaan wij Jan. 47 dus nu over een jaar naar Brussel terug

Waarom? Om twee redenen: *a.* omdat het voor mij onmogelijk is behoorlijk mijn brood te verdienen, *b.* omdat het niet mogelijk is veel langer buiten Europa te leven, hoe groot de rotzooi aldaar ook zijn moge.

Materieel laat het leven hier niets te wenschen over (afgezien van een tijdelijke voedselschaarste ten gevolge van de ongewone droogte). Goed voer (veel vruchten!), een goed klimaat, een rustig tempo, allergezelligst vriendschappelijk verkeer, behoorlijke bediening in huis, prachtig landschap, eindelooze mogelijkheden voor uitstapjes. En ondanks àl deze voordeelen blijft men, blijven wij althans, een leegte gevoelen en gebrek aan onmiddellijke verbindingen met Parijs-Brussel-Londen-Amsterdam. - Als mij alsnog een broodwinning alhier geopenbaard zou worden, ga ik niettemin begin 1947 wèg, om dan, eenmaal weer in Brussel wonende, naar Kaapstad terug te verlangen! - Ik wil dolgraag *alles* hebben wat je missen kunt aan boekwerken, stuur ze als drukwerk of postpakket *voor mijn rekening, maar zoo spoedig mogelijk*. Ik brand van nieuwsgierigheid en verlangen naar Nederl. boeken.

Angèle, vK. en Meul.[enhoff] zonden al veel. God hebbe hunne zielen (later). Bovendien schrijf ik over Ned. litt in Die Huisgenoot, hèt weekblad hier, (45.000 oplage!) en zit om stof verlegen. Geef dus, zoo bidde ik U, opdracht tot *onmiddellijke* verzending. Men moet even ten postbureele informeerden, hoe zwaar ieder pakket[sic] of iedere drukverzending zijn mag.

Porti, met honoraria te verrekenen.

Zeer belangrijk:

Binnenkort zal je in den Haag zien verschijnen R. Nieuwenhuys, lector aan de Litt. Faculteit te Batavia, vriend van Eddy en van mij. Bijzonder aardige, talentvolle, belezen jongeman. Hij heeft 6 mnd Europeesch verlof om een beetje op zijn verhaal te komen. Zijn eerste bezoek zal aan jou zijn. Behandel hem als je jongste broeder. Hij is voorzien van lieve gade plus 5 jarige spruit.¹

Hij wil graag wat menschen zien: zorg voor introducties etc. Kortom: adopteer hem.

Nu nog even over verblijf en vertrek. Je begrijpt wel dat ik (behalve in de 2 j. en 10 mnd in N.Y. doorgebracht) uitsluitend *ingeteerd* heb (met van 1939-42 twee studeerende zoons). Kees staat nu op eigen beenen, doch Jan moet nog *twee* jaar studeeren zoodra hij terugkeert. Van het waarlijk niet groote bedrag, dat ik naar hier medevoerde, is vrijwel niets meer over. Ik kan het met de *uiterste* zuinigheid hier tot begin '47 rekken.

En wat dan in Nederland of België? Ik heb er geen flauwe notie van. Ik heb alhier een *kleine* hoop op een regeringsfunctie; maar een *heel* kleine. Daarom

dring ik er bij je op aan mijn finantieele zaken met de uiterste zorg te behartigen en alles *goed* te berekenen, zoodat ik ten minste, bij mijn terugkeer, iets op mijn rekening heb staan, zoodat ik het eenige maanden kan uitzingen. Je begrijpt dat je mij in de gegeven omstandigheden geen beter vriendendienst kùnt bewijzen.

Ik reken erop dat je eens met dr. F.H. Landshoff gaat praten om met hem mijn belangen te bespreken. Mijn vertrouwen in zijn genegenheid voor mij is *onbeperkt*. Je zult hem zeker hoogelijk waardeeren.

Wat je schreef over Huib deed mij veel plezier. Alleen was je vergeten wat de aanleiding tot mijn pleidooi was. N.l. een zeer krasse, zeer hatelijke uitlating over hem in één van je brieven. Deze gaf mij aanleiding een beroep op je clementie te doen. Deze zaak is dus ook geregeld. -

Ik zond Hein Pannekoek het ex. van zijn boek over Eddy terug met tallooze aantekeningen, en ik schreef hem erover.² M.i. bezit het werk, dat als geheel goed is, een aantal kleine onjuistheden. Ook zond ik hem per diplomatieke koerier het ex. van L.v. Herk. door Eddy zelf van a-z geannoteerd.³

Als hij aan de hand van de nieuwe gegevens het werk herziet en uitbreidt, kan het een *goed* boek worden. -

Ik ben zeer benieuwd naar het boek van Simon over Verwey!⁴ -

Ik stuurde je *alles* wat ik gepubliceerd heb, met uitzondering van 'Rariteiten' (in Batavia gedrukt) waar ik géén ex. meer van kan vinden. Deze verzameling is bijeengebracht door Constantia Boekh. (Gerrit Bakker) die zijn uiterste best heeft gedaan óók Rariteiten op te sporen. Misschien vindt hij het alsnog. Ikzelf bezit al sedert lang niet één boek van mezelf meer. Deze zijn mij in de loop der jaren alle afgetroggeld. -

Uit je brief blijkt dat je bevriend bent met Balkema. Wat is dat voor een wonderlijk sinjeur. Hij schreef mij een lange brief. Ik antwoordde daar (op reis zijnde!) per omgaande op. Schreef hem nòg eenige malen: boeh noch bah; met volstrekte stomheid geslagen!

Ik heb Huib gevraagd mij te bezorgen.

1 Sint Sebastiaan } S. Veldijk.

2 Rum Eiland } S. Veldijk.

3 Aktaion⁵ } S. Veldijk.

Kun je hem daarbij helpen? Doe het dan!! Ik ben zonder deze boeken *niet* gelukkig

De 12 gedichten voor Standpunte heb ik nog niet. Ik zal Simon er over schrijven.⁶

Ik was diep teleurgesteld over N° 1 Criterium:⁷ mat, gewoontjes, vervelend. Is Rudi v Lier niet tot iets beters in staat dan zoo'n nummertje te maken? Dan kies ik voor Vrije Bladen.

Van Helicon met de witte zwaantjes heb ik *alleen*

Achterberg Dead End

Aafjes Gevecht met de Muze

verder nooit iets van gezien.

Ik wou zoo *dolgraag* Hoorniks verzamelde poëzie kronieken hebben!⁸

Nu ben ik aan het eind van mijn latijn,

Veel liefs ook van Aty voor jullie *allen*

Steeds geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Greshoff had Robert Nieuwenhuys (geb. 1908) tijdens zijn verblijf in Nederlands-Indië leren kennen. Nieuwenhuys was leraar bij het middelbaar onderwijs en vervolgens lector aan de Litteraire Faculteit in Batavia geweest. Eind 1940 had hij mede het maandblad *De Fakkel* opgericht. In maart 1946 zou hij in Nederland arriveren. Half juli 1947 zou hij naar Indonesië terugkeren om daar hoofd van de dienst Culturele Zaken van het Departement van Onderwijs te worden. In 1952 zou hij naar Nederland emigreren. Van 1947-1952 was hij redacteur van het culturele maandblad *Oriëntatie*. Nieuwenhuys was sedert juli 1935 getrouwd met Johanna Frederika van Bommel (geb. 1910). Op 3 april 1941 was hun zoontje Jan Rogier geboren.
- 2 Op 11 oktober 1945 had Greshoff aan G.H. 's-Gravesande een uitvoerige brief met commentaar op diens *E. du Perron. Journalistieke herinneringen* gezonden. Tezelfdertijd stuurde hij hem het door E. du Perron voor Greshoff van aantekeningen voorziene exemplaar van *Het land van herkomst* (zie n.3). In 1947 zou een tweede druk van 's-Gravesandes studie verschijnen onder de titel *E. du Perron. Herinneringen en bescheiden*, waarin hij van Greshoffs gegevens gebruik maakte.
- 3 In juni 1935 had Greshoff tijdens een bezoek aan Parijs van E. du Perron een met wit doorschoten exemplaar van *Het land van herkomst* gekregen waarin Du Perron aantekeningen had gemaakt over de autobiografische achtergronden van deze roman. (Zie E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl.5, Amsterdam 1979, p. 358.) Het zgn. Greshoff-exemplaar van *Het land van herkomst* is thans in het bezit van Pierre H. Dubois. Het merendeel van Du Perrons aantekeningen is opgenomen in de dertiende, vermeerderde druk van *Het land van herkomst*, die in 1989 bij Uitgeverij G.A. van Oorschot te Amsterdam verscheen.
- 4 *Albert Verwey en de Idee*.
- 5 *Aktaion onder de sterren. Roman uit het voor-Homerische Griekenland* van S. Vestdijk was van januari tot november 1941 in afleveringen in Groot Nederland gepubliceerd. De roman was najaar 1941 verschenen bij Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam.
- 6 Zie br.660 n.61.
- 7 *Criterium*, Letterkundig Maandblad was in maart 1940 voor het eerst verschenen onder redactie van Cola Debrot, Han Hoekstra en Ed. Hoornik. Het tijdschrift was onder deze redactie en met deze ondertitel tot en met mei 1942 blijven verschijnen. De uitgever was J.M. Meulenhoff te Amsterdam.
In oktober 1945 was het tijdschrift opnieuw verschenen, nu met als ondertitel *Algemeen Cultureel Maandblad*. De nieuwe redactie werd gevormd door Bertus Aafjes, W.S.A. Colenbrander, H. Drion, R. van Lier en Adriaan Morriën. Meulenhoff trad nog steeds als uitgever op. In het prospectus dat bij de herverschijsning verspreid werd, stond onder meer te lezen: 'Na een periode van gedwongen rust zal *Criterium* binnen eenige dagen worden voortgezet. De oude redactieleden hebben in vriendschappelijk overleg een nieuwe redactie, die niet meer uitsluitend uit literatoren bestaat, in de gelegenheid gesteld het tijdschrift op bredere basis voort te zetten.' De eerste afleveringen bevatte poëzie van Aafjes, Michael Deak (ps. van S. Kapteyn), H.A. Gomperts en

Morriën, en proza van Gomperts, Willem Frederik Hermans, Sjahrazad (ps. van S. Sjahrir) en M. Vasalis. Op 17 december 1945 had Greshoff aan S. Vestdijk geschreven: 'Dezer dagen ontving ik het eerste nr van Criterium. Dit viel mij bitter tegen. Eddy [du Perron] zou zeggen: "een dunne bestelling". Wat is dit alles levenloos, mat, banaal. De inleiding is nietszeggend. Het vers van Morriën houderig en leeg, dat van Hans Gomperts aanstellerig en smakeloos. En die aantekeningen van de indonesiër zijn ook al niets bijzonders. Is dat een jeugd tijdschrift?'
8 *Tafelronde. Studies over jonge dichters.*

676. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 januari 1946

9 Januari '46

Beste Sander,

Hierbij een aanvulling van mijn mededeelingen ZAfr. betreffende.

Ik sprak, na het verzenden van mijn brieven aan je, iemand die goed op de hoogte is van de zaken v. Die Nasionale Pers.¹ Snoek gaat daar weg en zijn zoon, die hij erin wil duwen, lust men niet. Mijn zegsman raadde sterk aan te solliciteeren, daar de kans behoorlijk is.

Schrijf dus voor al *uitvoerig* (met al wat je gedaan hebt) (voorál dir. Trio en bedrijfsleiding N.&vD.!) met enkele specimina - zoowel aan vSchaik als aan

Die Nasionale Pers in het Nederlandsch en aan de Cape Times in het Engelsch. Dus *drie* brieven of liever boekdeelen! Spreek met geen woord over politiek of over je ondergrondsche bezigheden. -

Van de aantrekkelijkheid[?] en volledigheid, d.i. de overtuigingskracht van je brief hangt veel af.

Mijn zegsman zal intusschen eenige zeer invloedrijke mannen bij Die Nas. Pers opwarmen voor je en ik zal er ook eenige over je spreken.

Nu nog iets

De bedrijfsleider van DeBussy in Kaapstad, *Hutten*,² een imbecil, die de zaak in de 4[+à] 5 jaar dat hij eraan verbonden was, onnoemelijk veel kwaad deed gaat 1 Juni met pensioen. DeBussy heeft 2 zaken in ZA.³

1 te Pretoria onder leiding van 80 jarige man, die er nooit is en alleen salaris trekt.⁴ Deze zaak lijkt mij niet te redden, daar van Schaik de markt in Pretoria geheel beheerscht met zijn pracht zaak. -

2. te Kaapstad. Tot 1942 een behoorlijke zaak omdat Gerrit Bakker er zijn kracht aan gaf. Naam H.A.U.M. (Holl. Afr. Uitg. Mij) voorheen Jacques

Dusseau.: uitgeverij, boekhandel, kunsthandel

Na Bakkers vertrek is deze zaak naar beneden gevlógen. Maar hij is, met krachtig en voorzichtig beleid, te redden door iemand die iets wéét en kent. Hutten probeert er een nog groter, hakkende imbeciel in de duwen, genaamd Erasmus[?].⁵ Als dat lukt is de zaak binnen de 4 jaar wèg.

Ga praten met De Bussy Amsterdam.

maar je moet eventueel pleinpouvoir krijgen om eenige vernieuwingen door te voeren. Wil de zaak op peil gebracht worden dan *moet* er wat geleverd en verbouwd worden, door jou ter plaatse te beoordeelen. Het geheel is door onkunde en onverschilligheid zoowel van de plaatselijke beheerder als van de Amsterd. directie *niet* met zijn tijd meegegaan en er zijn thans zéér moderne zaken in Kaapstad, die alle klanten van H.A.U.M. wegtrekken:

Maar: De Bussy laat zijn menschen een *onzedelijk* contract teekenen, n.l. dat zij nooit ergens anders of voor zich zelf mogen werken in Z.A.!! VanSchaik en Bakker zijn tòch weggelopen, omdat het contract, erkend als onzedelijke verbintenis, geen waarde in Z.A. heeft. Maar de Nederl. rechter erkent het wèl. Zoodat vSchaik, toen hij in Nederland terugkwam voor een bezoek, de 500 pond schadeloosstelling moest betalen! En hetzelfde lot wacht Bakker.

Als Z.A. je ernst is.

schrijf dan de drie lange brieven (geen doorslagen!) aan
vSchaik

Die Nasionale Pers

Cape Times

en ga met *De Bussy* praten.

In haaste ik sta op punt om uit te gaan.

Dag geheel je

Jan

O ja zie bijlage.

Bijlage

Ik zou toch maar vier brieven schrijven n.l. ook aan

De Directie van *Die Unie Volks Pers* Van Riebeeck Plein *Kaapstad K.P. Z.Afr*
deze ook in het Nederlandsch

Die Unie Volks Pers is een reusachtige onderneming van de regeeringspartij
Weekblad 'Die Naweek' (1or) 65.000 exx per week Ik ken de directeur dr. Strijdom
Zij geven binnenkort ook een groot weekblad in het Engelsch uit. Verder eenige
kranten (o.a. Die Suiderstem)⁶ en veel boekwerken in Engelsch (o.a. v Uys Krige⁷
en I.D. du Plessis⁸) nogal amerikaansch.

zijn zeer geporteerd voor iets 'nieuws'

Eindnoten:

- 1 Er is niet achterhaald met wie van de Nasionale Pers Greshoff gesproken heeft. Waarschijnlijk was dit C.F. Albertyn.
- 2 Niet nader geïdentificeerd.
- 3 De firma Jacques Dusseau & Co, met vestigingen in Amsterdam en Kaapstad, was in 1899 door de Amsterdamse uitgever J.H. de Bussy overgenomen en te zamen met de in 1895 gestichte vestiging van De Bussy in Pretoria voortgezet als Hollandsch-Afrikaansche Uitgeversmaatschappij (H.A.U.M.). Het oorspronkelijke plan van de uit Nederland afkomstige Dusseau was geweest boeken van godsdienstige aard onder de Nederlands sprekende bevolking van Zuid-Afrika te verspreiden. Het religieuze karakter had H.A.U.M. in 1945 nog steeds. (Zie Neek Hilderbrand, *Nederlandsche bedrijven in Zuid-Afrika. 50-jarige bijdrage van H.A.U.M. de Bussy aan de geschiedenis van dit land*, in *Nederlandsche Post* 8 oktober 1948, p. 12-13.)
- 4 De uit Rotterdam afkomstige Leendert Lambertus Steen (1866-1964) was van 1932 tot 1947 directeur van het filiaal in Pretoria van J.H. de Bussy.
- 5 In 1946 zou George François Laurence (geb. 1911) in Kaapstad hoofbestuurder van H.A.U.M. worden.
Mogelijk doelde Greshoff op het parlamentslid voor de Nasionale Party François Christiaan Erasmus (1896-1967), die vanaf de oprichting van de Voortrekkerspers in 1934 bij deze uitgeverij was betrokken en in 1942 tevergeefs had geprobeerd tot de directie van de Nasionale Pers toe te treden.
- 6 De in 1936 opgerichte Unie-Volkspers Bpk. te Kaapstad werd geleid door C.J. Scheepers Strydom. De Unie-Volkspers was nauw gelieerd aan de in 1934 gevormde Verenigde Party. De Unie-Volkspers gaf het weekblad *Naweek*, het Engelstalige weekblad *Spotlight* en het dagblad *Die Suiderstem* uit. Uys Krige was redacteur bij deze uitgeverij.
- 7 Bij de Unie-Volkspers was van Uys Krige onder meer verschenen: *Magdalena Retief. Toneelstuk in agt tonele en epiloog* (1938) en *Die witmuur en ander eenbedrywe* (1940). Als enige Engelstalige titel zou in 1946 *The way out* uitkomen.
- 8 De meeste werken van Izak David du Plessis (1900-1981) waren uitgegeven door de Nasionale Pers. Bij de Unie-Volkspers was van Du Plessis onder meer verschenen: *Land van ons vadere* (1945) en *Die vlammeende fez* (1945). Engelstalige titels van hem zijn niet achterhaald. Du Plessis werd als voorloper van de 'Digters van Dertig' beschouwd. (Zie br.672 n.4.)

677. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 januari 1946

Kaapstad 14 Jan. 46

Beste Sander,

De stroom van brieven, vijf stuks, heeft je intusschen, naar ik hoop en veronderstel, bereikt.

Ik kom thans tot je met een verzoek:

Kun jij door de een of andere verbinding met Parijs, voor mij verkrijgen en doorzenden, wat Mauriac sedert '40 schreef. Het laatste wat ik kreeg en las is: *Journal III* en 'La Pharisienne'. Ik wou graag hebben een toneelstuk: 'Asmodée' (geloof ik) en zijn kronieken: [']Le Baillon Dénoué'. - Is er nog een ander boek verschenen. Zijn hagiographie interesseert mij niet. Ik ben de laatste jaren zeer in M. bevangen. Een prachtig schrijver!¹

Ik snak eenvoudig naar Nieuw Fransch Goed. Een nieuwe roman van Malraux,² een nieuwe roman van Cassou[?],³ en tal van belangrijke nieuwe jonge schrijvers!

Ik kreeg wat uit Fransch Zwitserland, doch dat is vrijwel uitsluitend poëzie. Als je iets uit Am.[erika] wilt hebben of iets in Am. wilt verkoopen (er is een kleine markt voor Nederl. boeken) wend je dan tot mijn goede vriend

Gerard E. Haagens⁴

597 Fifth Av.

New York 17 (N-Y) U.S.A.

Hij heeft een kleine maar reine im- en exportboekhandel[,] noem mijn naam en hij zal je zeker van dienst zijn.

Als hij een kleine voorraad Nederl. boeken van je krijgt, kan hij Am. boeken voor je inkoopen. Er zijn vooral op het gebied van de kritiek en het essay eerste rangs schrijvers in Am: Allen Tate, John Crowe Ransom, Robert Penn Warren, Cleanth Brooks, Kenneth Burke, Ivor Winters, R.P. Blackmuir,⁵ Malcolm Cowley, William Carlos Williams, Edmund Wilson.

De belangrijkste poetische figuren zijn Wallace Stevens en Marianne Moore. Novellisten: Katherine Anne Porter, Eudora Welty, Caroline Gordon.

Ik ben zeer benieuwd te vernemen wát je voor mij hebt liggen. Ik verlang erg naar boeken uit Nederland.

Vergeet de Mauriacs niet!

Met veel liefs van huis tot huis,

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Het derde deel van François Mauriacs *Journal* was in 1940 bij Éditions Bernard Grasset te Parijs verschenen; zijn *La pharisienne* in 1941 bij dezelfde uitgever. *Asmodée. Pièce en cinq actes* was in 1938 bij Grasset verschenen en *Le baillon dénoué. Après quatre ans de silence* in 1945.

- Behalve enkele plaketten tijdens de oorlog had Mauriac in 1945 *Les mal-aimés. Pièce en trois actes* bij Grasset en *Sainte Marguerite de Cortone* bij Flammarion uitgegeven. Bovendien had hij in dat jaar voor La Table Ronde een bloemlezing uit het werk van Maurice Barrès bezorgd.
- 2 Van André Malraux (ps. van André Berger, 1901-1976) zou in deze jaren geen nieuwe roman verschijnen. In 1946 verscheen slechts het eerste hoofdstuk van *Le démon de l'absolu* bij de Éditions du Pavois te Parijs, waaraan hij sedert 1942 werkte. Vanaf 1941 had Malraux gewerkt aan *La lutte avec l'ange*, waarvan het manuscript, op het eerste hoofdstuk *Les noyers de l'Altenburg* na, echter door de Gestapo was vernietigd. Dit hoofdstuk was in 1943 bij de Éditions du Haut-Pays te Lausanne verschenen. Direct na de oorlog ontplooië Malraux voornamelijk activiteiten ter ondersteuning van de politiek van generaal Charles de Gaulle en diens in 1947 gestichte Rassemblement du Peuple Français, bij welke partij Malraux verantwoordelijk voor de propaganda zou worden.
 - 3 Waarschijnlijk de romancier en kunstcriticus Jean Cassou (1897-1986). In 1945 was van hem bij Éditions du Sagittaire te Parijs de roman *Le centre du monde* verschenen; in 1946 verscheen bij Hypérion te Parijs zijn studie *Picasso*.
 - 4 Gerard E. Haagens was al voor de Tweede Wereldoorlog naar New York geëmigreerd. Hij was daar onder meer agent voor de Haagsche Post en Vrij Nederland, en trad op als distributeur van de uitgaven van Querido Inc. Nadere gegevens over hem konden niet worden achterhaald.
 - 5 Bedoeld is R.P. Blackmur (1904-1965).

678. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 17 januari 1946^{1, 2}

Brieven 8 [+en] 9 Januari ontvangen Moet Maandag onbepaalde tijd in dienst Boeken reeds onderweg Zal je brieven zodra tijd beantwoorden Honoraria begin Januari aan Huib betaald
Sander

Eindnoten:

- 1 De datering is vastgesteld op grond van de codering op het telegram, het aankomststempel en op grond van de inhoud.
- 2 Telegram.

679. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 17 januari 1946¹

[’s-Gravenhage] 17-1-1946

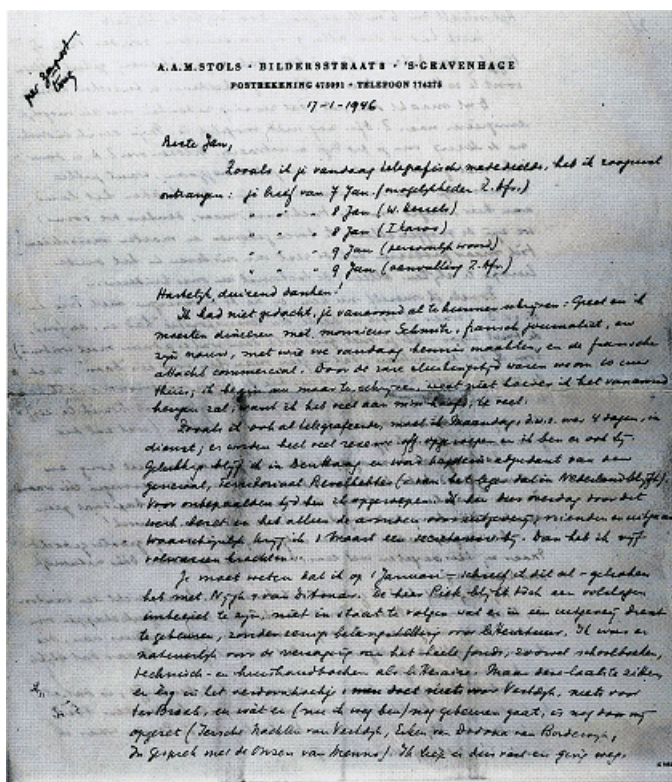
Beste Jan,

Zooals ik je vandaag telegrafisch mededeelde, heb ik zoojuist ontvangen:
je brief van 7 Jan. (mogelijkheden Z.Afr.)
je brief van 8 Jan (W. Hessels)
je brief van 8 Jan (Ikaros)
je brief van 9 Jan (persoonlijk woord)
je brief van 9 Jan (aanvulling Z.Afr.)
Hartelijk, duizend danken!

Ik had niet gedacht, je vanavond al te kunnen schrijven: Greet en ik moesten dineeren met monsieur Schmitz, fransch journalist, en zijn vrouw, met wie we vandaag kennis maakten,² en de fransche attaché commercial.³ Door de rare sluitingstijd waren we om 10 uur thuis; ik begin nu maar te schrijven, weet niet hoever ik het vanavond brengen zal, want ik heb veel aan mijn hoofd, te veel. Zooals ik ook al telegrafeerde, moet ik Maandag, d.w.z. over 4 dagen, in dienst; er worden heel veel reserve-off. opgeroepen en ik ben er ook bij. Gelukkig blijf ik in Den Haag en word kapitein-adjutant van den generaal, Territoriaal Bevelhebber (= van het leger dat in Nederland blijft).⁴ Voor onbepaalden tijd ben ik opgeroepen. Ik ben dus overdag door dit werk bezet en heb alleen de avonden voor uitgeverij, vrienden en uitgaan. Waarschijnlijk krijg ik 1 Maart een secretaresse [+er] bij.⁵ Dan heb ik vijf volwassen krachten...

Je moet weten dat ik op 1 Januari - schreef ik dit al - gebroken heb met Nijgh & van Ditmar. De heer Piek blijkt tòch een volslagen imbeciel te zijn, niet in staat te volgen wat er in een uitgeverij dient te gebeuren, zonder eenige belangstelling voor litteratuur. Ik was er natuurlijk voor de verzorging van het heele fonds, zoowel schoolboeken, technisch- en huishoudboeken als litteraire. Maar deze laatste zitten

er èrg in het verdomhoekje: men doet niets voor Vestedijk,⁶ niets voor ter Braak,⁷ en wàt er (nu ik weg ben) nog gebeuren gaat, is

Stols aan Greshoff, 17 januari 1946.

nog door mij opgezet (Iersche Nachten van Vestdijk,⁸ Eiken van Dodona van Bordewijk,⁹ In Gesprek met de Onzen van Menno).¹⁰ Ik liep er dus vast en ging weg. Het scheelt me 6 mille per jaar. Doch vrijheid, blijheid.

Juist had ik dus alles georganiseerd om zonder Trio of Nijgh & van Ditmar of wie dan ook mijn uitgeverij geheel alleen voort te zetten, nu deze militaire geschiedenis er tusschen komt.

Dat maakt dan ook, dat rustig nadenken over een mogelijk emigreeren naar Z.Afr. nog niet mogelijk is. Mijn eerste indruk na de lezing van je prettige en uitvoerige brieven over Z.A. is dan ook: niet gaan, vooral niet als jullie weggaan, want jullie vriendschap zou ons onmisbaar zijn. We hebben het land aan hier, angst voor de toekomst, maar, denken we soms: we zijn de moffenellende te boven gekomen en moeten misschien tòch maar probeeren ook de rest van ons leven in het oude Europa te slijten. Alleen: de toekomst van onze kinderen...

Zooals ik mezelf nu ken, en, na de ervaringen met Trio en N. & v.D. (waar ik toch in beide een 'levenspositie' had en[sic], au fond, de tout repos - als je niet góéd wilt doen wat er gedaan moet worden -) [,] kom ik tot de conclusie, dat ik geen man ben voor een 'baan', niet de man om een zaak te leiden, die de mijne niet is, want ik kan er mijn hart en mijn ziel niet in-leggen. Misschien ook ben ik tè zelfstandig om iemand naast of boven me te hebben (wat zal die generaal een last krijgen).

Toch zijn al de mogelijkheden, die je met zooveel zorg en uitvoerigheid hebt beschreven, de moeite van het overwegen zéér waard. Zooals de zaken nu staan, is er van uitvoeren van kapitaal geen sprake. Hoe lang dat nog duren kan, weet geen mensch!

De mogelijkheden voor een uitgeverij had ik mij grooter gedacht. Maar wij hier vergeten wel eens, dat de afzetgebieden dáár natuurlijk veel kleiner zijn.

Bij mijzelf had ik gedacht: ik huur een huis, richt een kantoor in, laat voorraad Nederl. fonds overkomen, neem agentschappen van andere Holl. uitgevers, knoop connecties met auteurs aan, die ik eindelijk góéd zal uitgeven, en het zal wel gaan. Maar dat blijkt nu heel anders te zijn...

Indien het geestesleven is, zooals je het beschrijft, is dat al heel weinig aantrekkelijk, vooral indien wij als hollanders toch buitenlanders blijven. Dan liever buitenlander in Parijs, waar ik nooit zóó gedépayseerd zou zijn.

En om alles in Holland te laten drukken - waar de drukprijzen ook met 50-100%, evenals de papierprijzen, gestegen zijn - is ondoenlijk.

Ik ben èrg benieuwd naar den bundel van Liesbeth Eybers,¹¹ die je me zendt. Als jij, die toch en met je pen, en als literair adviseur van een uitgeverij in Z.A. geen broodwinning hebt, dan ziet het er voor mij zeker somber uit.

De boekhandel is inderdaad tè gevoelig voor crisissen om daar vast in te

geloven. Constantia - ik moet den man nog steeds schrijven - heeft dus wel geluk gehad. Maar in Joh. burg zou ik toch niet willen zitten (liever niet). En ook niet in Pretoria.

In ieder geval zal ik uitvoerig nadenken over J.L. van Schaik, Die Nasionale Pers, The Cape Times. En ik zal ook eens met De Bussy gaan praten. Maar eerst moet ik het met mijzelf er over eens zijn of ik nogmaals een baan op me zal nemen. Want de zaak is dat, als ik daar niet zou slagen ik, weldra 50 jaar, niet meer opnieuw zou kunnen beginnen.

Het leven hier is ook niet goedkoop. Van wat je verdient gaat 50 à 60% belasting af. Met dat al is het in Nederland toch nog een (geforceerd) wonder van goedkoopte. Maar ik kan hier van 85 pond per maand met mijn gezin niet leven.

Enfin, de zaak heeft me, sinds ik vanmiddag je vijf brieven ontving, niet met rust gelaten en ik zal er nog veel over te denken hebben.

Zooals ik je ook al telegrafeerde zijn sinds een dag of 10 à 14 geregeld pakken met boeken naar je gezonden. Maak een *lijstje* van wat je ontvangt. Stuur me dat (ik vergat er een te maken) en ik zal dan nagaan wat ik nog aan kan vullen. Je wenscht toch alleen litteraire werken? Ik heb voor jou *alles* bewaard, dus wat je niet ontving kan ik je altijd nog leveren. Met belangstelling zie ik het ms van Willem Hessels tegemoet.¹² Ik zal het zeker graag uitgeven als het me ook maar even mogelijk is (papier!!!). Zal hem dan schrijven, concept contract sturen en later drukproeven.

Je brief over Ikaros en Gedichten kan ik niet puntelijk beantwoorden zonder de boekhouding er bij, die op kantoor ligt. En wannéér ik weer op kantoor kom? In *ieder* geval komt deze zaak in orde. *Dit* kan ik je wel zeggen.

1° Er moet dus een brief zijn weggeraakt waarin ik je geschreven heb, dat Ikaros in voorbereiding (bijna àf) was.¹³ Heb je mijn brieven goed doorgelezen? Het zal wel, anders zou je me dit verwijt, je onkundig te hebben gelaten, niet gemaakt hebben.

2° Het zal je nu toch wel bekend zijn, dat in Holland talloze drukken en herdrukken van auteurs, die buitensland waren zijn gemaakt, zonder dat contact met de auteurs mogelijk was. Hebben b.v. de Z.Afr. en Ned. Ind. uitgevers (ik vermoed zelfs op jouw instigatie) geen herdrukken gemaakt van boeken die aan Ned. uitgevers of auteurs toebehoorden, en waarover nu nog de Ned. uitgevers niets hebben gehoord? Ik merkte b.v. bij Nijgh & v.D. nooit, dat er ook maar achteraf toestemming werd gevraagd om b.v. Aart v.d. Leeuw,¹⁴ Bordewijk¹⁵ e.a. te herdrukken.

3° De geschiedenis van de 5 drukken (er zijn er geen zes!) zul je je nog wel herinneren.¹⁶

1° druk bij Boucher

2° druk in Kaleidoscoop, volledig afgerekend

3^e, 4^e, 5^e druk zijn *samen* gemaakt in 1937? 1938 of 1939 (heb geen ex bij de hand). Daar weet je alles van, dat werd in Brussel nog bedisseld. Overigens heb ik Huib, zooals je me vroeg, een afrekening gezonden. Ik zal je nu natuurlijk, zodra ik de boekhouding hier heb, precies kunnen mededeelen wat je in je getypte brief vraagt. We hebben het laatst afgerekend vóór je vertrek; je kocht toen veel boeken om mee te nemen, op honorariumafrekening.¹⁷ Alle specificaties volgen dus.

4° Toen ik, als eerste Nederl. uitgever de eer genoot om bij de moffen op het matje te komen, had ik inderdaad de Bruine Liedjes uit den bundel gelicht (5^e druk) en dien bundel juist aangekondigd. Ik deed dat niet zóó maar, omdat ik geld voor dat restant wou zien, maar na veel overleg met diverse boekhandelaars. We waren n.l. tot de conclusie gekomen dat het jammer was, de belangstelling voor je Gedichten, die sedert de Kaleidoscoopuitgaaf bleef stijgen, stop te zetten. Niet voor mij privé (je pouvais me passer des quelques florins que cela me rapportait) maar voor jóú, om onze mensen de gelegenheid te geven je werk te blijven lezen en voor hen iets te zijn, dachten we, dat het beter was, dat je ‘aan de markt’ bleef.

Achteraf blijkt nu, dat je me dit kwalijk neemt. Tant pas [*sic*]. Hier hebben we gedaan, wat we dachten dat góód was. Wij zijn geen collaborateurs. Ik heb je niet willen compromiteeren. We hebben je bij ons publiek willen houden, meer niet.

Van Huib heb je natuurlijk gehoord, dat ik exemplaren van je Gedichten duurder heb verkocht dan de oorspr. prijs. Je boeken werden door den boekhandel onder de toonbank duur verkocht als ze te krijgen waren.¹⁸ Waarom zou ik ze voor 2.60 - korting verkoopen als de boekhandel er 5, 10 en soms 15 voor vroeg? Er staat tegenover dat ik aan Huib ook honorarium heb afgedragen over alle vernietigde exemplaren.

Juist vandaag verraste de binder mij met een restantje van den volledige 5^{en} druk, die hij verborgen had gehouden en nu afgebonden heeft. Ik weet nog niet, hoeveel het er zijn, ik schat 30 of 40. In ieder geval: ik zal ze vasthouden voor 't geval jij er nog van hebben wil. Omdat ik dacht dat er *niets* meer was rekende ik met Huib over de volle oplage af.

Natuurlijk heb je het recht om te weten hoe het me je boek staat. Maar heb ik niet direct op je brief gereageerd, heb ik je ooit een afrekening onthouden? Je hebt over mij nooit te klagen gehad. Voor jou heb ik speciaal alles t/m December '45 laten nazoeken. Normaal kost dat voor alle auteurs uit mijn fonds 3 maanden; een heksenwerk. Over *Ikaros* heb ik ook met Huib over de volledige oplaag afgerekend.¹⁹

Ik wensch nu eerst ook *mijnerzijds* al deze zaken naar volledig, beiderzijds,

genoegen geregeld te hebben, voordat er een beslissing over Ikaros 2^e druk genomen heb[*lees:wordt*]. Wat in het vat zit verzuurt niet, en de vellen kunnen altijd nog als pakpapier dienen. Een uitgever moet ook zijn verlies weten te nemen. En welke uitgever heeft dat van 1922-1940 getoond zoo goed te kunnen als ik?

Met den heer Landshoff zal ik me t.z.t. in verbinding stellen.

Alle zakelijke details over deze kwestie krijg je dus nog behalve van Huib, nog verder gespecificeerd van mij.

Dank je zéér voor je persoonlijk woord van 9 Januari. Ik bergrijp je houding en standpunt t.o. het leven in Z.A. volkomen. En dat is het juist, wat mij ‘den schrik’ bezorgt.

Ik geloof toch ook dat ik nooit buiten Parijs, Londen, Brussel en Amsterdam zou kunnen als het er op aan komt je leven niet in bedonderde isolatie door te brengen.

Zelf heb ik véél over Parijs gedacht, waar nu al weer zoo iets als een crise du livre begint, maar waar toch altijd mogelijkheden blijven. En ook een officieele baan behoort er voor mij niet tot de onmogelijkheden.

De porti voor de verzonden pakketten doe ik je cadeau! Het is me een veel te groot genoegen, je alles te kunnen sturen. Als je nu nog ooit de ‘Rariteiten’ tegenkomt! Ik zal er ook in Batavia naar laten zoeken.

Ja, ik hoorde ook van andere zijde, dat R. Nieuwenhuys naar hier onderweg is. Natuurlijk is hij, als hij zich meldt, van harte welkom. We hebben geen plaats om hem met vrouw en kind te herbergen (ook geen meubels daartoe) maar we zullen verder alles voor hem doen.

Ik weet waarachtig niet, of ik je mag aanraden, in België te gaan wonen, tenzij je er een rijkbetaalde baan krijgt. Je hebt er, in guldens omgerekend, kapitalen nodig, zou je er willen leven zooals je dat daar vóór 1939 gewoon was. Je zou eerst hierheen moeten komen en dan trachten daar weer binnen te komen, te vestigen. Van een regeeringsfunctie zou je er nooit kunnen leven. Je zoudt, dunkt me, zeker 25.000 gulden moeten verdienen om er nú te leven (alles: marché noir). Dat kan in Holland dan nog goedkoop. In Engeland moet je met 2 menschen toch zeker op £100.-per maand rekenen. In Frankrijk kun je niet leven, nu: ook alles marché noir. Een typiste heeft 300 gulden per maand nodig om te leven, daar.

Je kunt, wat mij betreft, steeds op puntelijke zorg voor je financieele aangelegenheden rekenen. Herinner je je, dat we, om destijds de uitgave van ‘Gedichten’ mogelijk te maken, het honorarium gesteld werd[*lees:hebben*] op 10 cts per ex? Je zult dit aan oude afrekeningen nog wel kunnen nagaan. Ik hield deze afspraak aan; *nù* zouden we voor een eventueele nader en in overleg met jou te maken herdruk zeker 15 à 20% van den ing. prijs als honorarium kunnen vaststellen.²⁰

Van Huib had ik juist gisteren een lang en gezellig bezoek. Al is de oude kwestie, waardoor hij me zéér diep gegriefd en teleurgesteld had, begraven, en al heeft hij charmante kanten, je zult, als je hem over een jaar of zoo ontmoet, zelf wel opmerken dat hij zeker intelligent is, maar vrij los van moraal (zijn beloften komt hij zelden na, en van hèm heb ik geen afrekening nog gekregen. Als ik hem eens geschreven had: 'Je oom Jan moet zooveel van me hebben. Ik krijg nog zooveel van je; je kunt het best betalen of afbetalen', dan zou ik zijn gezicht wel eens willen zien). Ook is hij èrg eigenwijs, weet nu ineens *alles* van *alle* uitgevers, drukkers, boekhandelaren, papiermakers en illustratoren. Wat dat betreft nèt z'n pa²¹ en even denigreerend. Dat is jammer, want ik merk in de vakkringen, waar hij het toch als typ. adv. en later misschien als drukkeruitgever het[*sic*] van hébben moet, dat ze hem nog niet lusten; niet omdat zijn werk niet goed is, maar omdat hij het 'zoo verdomd goed wéét' (al is hij bij lange na z'n pa nog niet). Hij moet heusch oppassen, niet àl te veel mensen tegen het hoofd te stooten. En wat schiet hij er mee op? Schrijf er hem *niet* over, maar houd dit in gedachten, observeer hem later eens en zie dan zelf wat je hem voor wijzen raad kunt geven. Want hij verdient, dat hij er kòmt en au fond mag ik hem nog altijd even graag.

Balkema is inderdaad het mengsel van een uitstekend boekhandelaar, een uiterst slordig en geslepen zakenman en een rare sinjeur. Hij antwoordt nooit op brieven, schrijft alleen hatelijke epistels. En met dat al mag ik hem wel omdat hij een van de weinige boekhandelaren is 'waar je wat aan hebt'. Ik heb hem juist naar Engeland geholpen. Verwonder je dus niet over het uitblijven van antwoord. Hij is soms erg onhebbelijk. Wat hij in Z.Afr. wil is me nog niet duidelijk, vooral na wat je mij daarover schreef. Maar ik hoorde dat je er hem gauw zult zien.

Ook al waren mijn relaties met N. & v.D. niet verbroken, dan nòg zou ik geen kans hebben gezien, je aan de gevraagde boeken van Vestdijk te helpen.²² Want er is *niets* meer van. Ze legden nooit wat op!

Dus Simon heeft je nog steeds niet de 12 gedichten (die we hem per keerende post zonden) en zijn inleiding gezonden?²³ Wat bezielt hem?

Schrijf me, of ik je Helikon 1940 en 1941 (samen 20 deeltjes)²⁴ en Atlantis (10 deeltjes)²⁵ heb gezonden. Anders krijg je ze nog.

Van Hoornik is er tot nu toe maar één deel poezie-kronieken²⁶ Zond ik je die? Het 2e deel komt in het najaar.²⁷

Nu eindig ik maar, het is ver na middernacht. Ik weet niet wanneer dienstzaken me weer gelegenheid geven je te schrijven. Ik heb een duizelingwekkende correspondentie dagelijks. Hoe dat nu moet gaan?

Met hartelijke groeten, ook van Greet, mede voor Aty en Kees,

je

Sander

Ben zéér verlangend naar Kees' nieuwen bundel in specialen band.²⁸ Zal hem na ontvangst schrijven. Ik geniet dagelijks van het lezen in je boeken, je weet niet hóé goed het me doet, je stem te hooren na àl die jaren dat ik je persoon en je omgang, je hartelijke vriendschap miste. Greet verlangt ook erg naar Aty en de oude nabuurschap.

S.²⁹

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Niet nader geïdentificeerd.
- 3 Niet nader geïdentificeerd.
- 4 Stols was adjudant van generaal-majoor Mathijs Tans (1894-?), die Territoriaal Bevelhebber Nederland was en als zodanig belast met de opleiding, uitrusting, verzorging en huisvesting van in Nederland verblijvende onderdelen.
- 5 Op 1 april zou Emilie Henriette Maria Spijkerman (geb. 1923) bij Stols in dienst treden tegen een salaris van fl 150 per maand.
- 6 Op 27 maart zou Theun de Vries aan S. Vestdijk schrijven: 'Wanneer komt er toch eens een boek van *jou*? Ik vind, dat Nijgh afschuwelijk slof is.' (S. Vestdijk & Theun de Vries, *Briefwisseling* (ed. S.A.J. van Faassen), Amsterdam 1985, p. 192.) Op 29 september 1945 had Vestdijk aan Greshoff geschreven vijftien boeken in portefeuille te hebben. Na de oorlog waren van Vestdijk tot dusverre *Het schuldprobleem bij Dostojewski* bij F.G. Kroonder te Bussum, *Brieven over literatuur* (met Marsman) bij Stols, en een vertaling van *De zonderlinge geschiedenis van dr Jekyll en mr Hyde* van R.L. Stevenson bij Uitgeverij Contact te Amsterdam verschenen.
- 7 Na de oorlog zou alleen nog *In gesprek met de onzen* van Menno ter Braak bij Nijgh & Van Ditmar verschijnen. (Zie n.10.)
- 8 S. Vestdijk, *Iersche nachten* zou in augustus verschijnen bij Nijgh & Van Ditmar N.V. te Rotterdam. Een Duitse vertaling door G.K. Schauer was al in oktober 1944 bij het Rudolf M. Rohrer Verlag te Brünn, München & Wien verschenen.
- 9 De roman *Eiken van Dodona* van Ferdinand Bordewijk (1884-1965) zou in augustus bij Nijgh & Van Ditmar N.V. te Rotterdam verschijnen. Het boek werd gedrukt bij Pamco N.V. te Voorburg.
- 10 Menno ter Braak, *In gesprek met de onzen* zou eind 1496 bij Nijgh & Van Ditmar N.V. te Rotterdam verschijnen.
- 11 *Die vrou en ander verse*.
- 12 *Con sordino*.
- 13 Waarschijnlijk is dit Stols' brief van 9 december 1945 (br.669).
- 14 In 1942 was in de Nederlandse Boekerij bij J.L. van Schaik Bpk. te Pretoria een uitgave van *Ik en mijn speelman. Een luchthartige geschiedenis* verschenen. Andere uitgaven van Aart van der Leeuw in Zuid-Afrika of Nederlands-Indië tijdens de oorlog zijn niet bekend.
- 15 In 1942 was in de Nederlandse Boekerij bij J.L. van Schaik Bpk. te Pretoria de achtste druk van *Karakter. Roman van vader en zoon* verschenen. Andere uitgaven van F. Bordewijk in Zuid-Afrika of Nederlands-Indië tijdens de oorlog zijn niet bekend.
- 16 De eerste druk was onder de titel *Gedichten 1907-1934* in september 1934 bij L.J.C. Boucher te 's-Gravenhage in de serie Folemprijs verschenen. De tweede, uitgebreide druk was onder de titel *Gedichten 1907-1936* in oktober 1936 bij Stols in de reeks Kaleidoscoop verschenen. Najaar 1937 was de derde druk onder de titel *Gedichten* bij Stols verschenen; van planovellen van deze derde druk had Stols in resp. 1938 en 1940 de vierde en vijfde druk met aangepaste titelpagina's laten aanmaken.

- 17 De laatste afrekening tussen Greshoff en Stols dateert waarschijnlijk van 31 januari 1939 (br.610). Ook in de periode daarna heeft Greshoff blijkens zijn correspondentie met Stols vele uitgaven uit diens fonds gekocht. (Zie ook n.19.)
- 18 Op 5 september 1945 had Huib van Krimpen aan Greshoff geschreven: ‘Verboden boeken en werken van auteurs in ongenade waren van onschatbare waarde: Menno [ter Braak] en Eddy [du Perron] in het bijzonder, terwijl voor de Verzamelde Gedichten van zekeren J. Greshoff wel eens f75.- (vijf en zeventig gulden) is betaald.’ Op Koppermaandag 1946 zou hij een prijs van fl 10,- noemen. (Zie n.19.)
- 19 Op de Koppermaandag, de tweede maandag in januari, schreef Huib van Krimpen aan Greshoff: ‘Dan de uitgevertjes, die vaak innemertjes zijn [...]

De heeren Van Kampen zijn dus bevallen van	f 164.25
En Sander zoojuist van	71.77
Dat ligt[sic] hij aldus toe:	
Gedichten: 254 exx. [...] à 10 cts	25.40
Ikaros 25 exx. [...] à 25 cts	6.25
Ikaros 10 exx. luxe [...] à 50 cts	5.-
	36.65

Blijft f 35.12.

Sander schrijft: Tot 1938 was alles betaald. Het totale honorarium sinds 1-1-'38 was f 192.25 (waarvan vermeldt hij niet). Wegens diverse leveringen was u S. nog f 157.13 schuldig. Blijft dus f 35.12.

[...] Eveneens taal noch teken gaven de heeren Fons en Clim Stols te Maastricht, maar deze zijn anti-schrijfsch, doch overigens fatsoenlijk.

Er valt me nog juist een overweging ten aanzien van Sander in: in 1943 of 44 heeft hij tussen de 50 en 100 exemplaren van uw Gedichten, 5^e druk, verkocht voor 10 gulden of zoiets [...] en dan lijkt een honorarium van een dubbeltje toch overdreven laag.’

Volgens Van Krimpen had Stols hem geschreven dat de afgerekende exemplaren van *Gedichten* en *Ikaros* in mei 1940 waren verbrand. (Zie voorts n.17 en br.671 n.3.)

- 20 Op 7 oktober 1935 (br.327) had Greshoff de definitieve afspraak met Stols over de uitgave van *Gedichten 1907-1936* bevestigd. Stols kreeg het recht 2000 exemplaren te maken te verdelen over zoveel drukken als hem goed dacht. Greshoff zou 15 cent per verkocht exemplaar ontvangen; over de eerste 250 exemplaren zou Stols geen honorarium verschuldigd zijn. Voor de derde en latere drukken zou Greshoff een honorarium van 10 cent ontvangen. (Zie br.471.) In februari (br.684) zou Stols dit honorarium met terugwerkende kracht verhogen tot 19 cent per exemplaar. Tijdens de onderhandelingen tussen Greshoff en Em. Querido's Uitgevers-Mij over de uitgave van zijn *Verzameld werk* schreef Alice von Eugen-van Nahuys hem op 22 juli: ‘Wij moeten alles doen om deze uitgave te doen slagen en alles nalaten, wat haar kan schaden. Dat is [...] financieel van belang voor jou, maar ook voor ons, want je begrijpt wel dat in deze uitgave veel geld gaat zitten en ik zou het niet verantwoord vinden als ik niet zou zorgen 1) dat dit geld er uit kwam en 2) dat jij een behoorlijk bedrag aan honorarium kreeg. (Hoe is het godterwereld mogelijk, dat je je met f. 50.- door Boucher hebt laten afschepen en met 10 cent per exemplaar door je “kameraad” Stols? [...])’. In Greshoffs contract met Querido zou uiteindelijk een royaltypcentage van 15% worden overeengekomen, nadat Greshoff in februari aanvankelijk een percentage van 12½% was geboden.
- 21 Jan van Krimpen.
- 22 *Sint Sebastiaan, Rumeiland en Aktaion onder de sterren*. (Zie br.675, p. 28.)
- 23 Zie br.660 n.61.
- 24 Op 15 maart 1940 (br.656) had Stols aangekondigd de volgende dag de eerste drie deeltjes uit de reeks *Helikon* aan Greshoff te sturen: resp. L.Th. Lehmann, *Dag- en nachtlawaai*; Bertus Aafjes, *Het gevecht met de muze*; en Pierre Kemp, *Transitieven en immobielen*. Op 1 februari

1946 (br.681) zou Greshoff schrijven dat hij *Het gevecht met de muze* en het als vierde nummer in de reeks verschenen *Dead end* van Gerrit Achterberg bezat.

Zie voor een opgave van de twintig in Helikon verschenen deeltjes: '*Beste Sander, Do it now!*', Bijlage II, p. 468.

- 25 Zie voor een opgave van de tien in de Atlantis-serie verschenen deeltjes: '*Beste Sander, Do it now!*', Bijlage II, p. 467.
- 26 *Tafelronde. Studies over jonge dichters*, dat een deel van de kronieken van Ed. Hoornik uit Groot Nederland bevatte, was in augustus 1940 verschenen.
- 27 Een tweede bundeling kronieken van Ed. Hoornik uit Groot Nederland is nooit verschenen, al waren er tijdens de oorlog wel plannen voor gemaakt. Op 11 maart 1942 had Hoornik aan Stols geschreven: 'Ik bereid een bundel essays over poëzie voor "*Met hart en ziel*" en die zou ik gaarne bij jou uitgeven.' Stols accepteerde de bundel en betaalde Hoornik zelfs een voorschot. Na de oorlog, op 2 augustus 1945, vroeg de uitgeverij Hoornik om de kopij, en op 22 oktober schreef zij: 'Zooals U zich zult herinneren, maakte U in 1943[sic] met den heer Stols een afspraak over de prozabundel "*Met hart en ziel*", waarvoor U bereids een voorschot ontving. Door de omstandigheden is van uitgave toen verder niets gekomen. U beloofde ons destijds de copy voor deze bundel zoo spoedig mogelijk te zullen sturen. Gaarne zouden wij thans dit boek op korte termijn uit willen geven [...].' Waarom de uitgave op dat moment niet doorging, is onbekend, al blijkt uit correspondentie tussen Stols en Hoornik uit 1947 dat Stols daarvoor papierschaarste als reden aanvoerde. Op 27 juli 1948 zag Stols definitief van uitgave van de bundel af: 'Bij nader inzien zou ik de bundel toch liever niet uitgeven, omdat mijn liquide middelen mij dit op het oogenblik niet toestaan. Mocht je dus alsnog deze bundel bij Meulenhoff of elders willen onderbrengen, dan heb ik daartegen géén bezwaar [...].' De bundel verscheen evenmin bij J.M. Meulenhoff. Mogelijk dat een gedeelte van de inhoud terecht kwam in Hoorniks essaybundel *Toetssteen*, die in 1951 bij D.A. Daamen's Uitgeversmaatschappij N.V. te 's-Gravenhage zou verschijnen.
- 28 Exemplaren van *Équilibres précaires* van Kees Greshoff in een bijzondere band zijn niet getraceerd; gegevens over het uiterlijk van deze band konden evenmin worden achterhaald. (Med. C.J. Greshoff, Rondebosch.)
- 29 Bijschrijvingen: op de brief heeft Greshoff genoteerd 'per zeepost terug', en Stols
'24
8
19200'.

680. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 januari 1946

21 Jan 46

Beste Sander,

Je prettige gezellige brief van 31 Dec. ontving ik heden.

Nog één ding over Ikaros. Je vergéet dat je mij na de bevrijding *drie* brieven schreef waarin je met geen woord repte van de reeds gezet en gedrukt zijnde heruitgave!!!. Dáár ligt je fout. Verder Basta. Zoodra ik bericht heb dat ½ van het hon. gestort is, sein ik mijn fiat, geheel volgens mijn brief.-

Ik ben *benieuwd* wat je inzake de Z.Afr. plannen besloten hebt!!!! Heb je de brieven geschreven? Ben je bij De Bussy geweest??? Ik brand van verlangen om iets naders te hooren.

Wat is dat voor farce van de dienst? Nu de geheele wereld *demobiliseerd*[sic], gaat de paskwillige Nederl. regeering mobiliseeren! En dan oude kerels van 45 j. met zaak en gezin! Laat mij niettemin spoedig iets hooren. Ook *waarom* je in dienst bent!

Ik stuurde je de boeken bij mijn weten via Constantia in Johannesburg en niet uit Pretoria.

Rariteiten is *niet* meer te krijgen. Tot mijn ontzettende spijt. Ik zoek nog steeds.
Er was n.l. een zending onderweg uit Batavia toen de inval aldaar plaats vond en
deze heeft ons nooit bereikt.

Catrijntje Afrika is een *fragment* van een boekje dat nooit afkomt! Ik[*lees*:Het]
komt in het deel 'Bereisde Roel' van de Verz. Werken.

Zie Landshoff, spreek Landshoff, eet met Landshoff, wordt dronken met Landshoff.

En maak iedere regeling die je wilt. *Als Frits L.* er mede accoord gaat, ga ik er
automatisch mede accoord.

Schrijf g.v.d. 10 kantjes.

Met veel liefs v huis tot huis

je

Jan

681. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 februari 1946

[Kaapstad] 1 Febr. 46.

Beste Sander,

Wij waren natuurlijk erg blij met je lange brief van 17 Jan, die 30 Jan. aankwam. Welk een tegenslag, die dienst! Waarom mobiliseert Nederland, nu er in de geheele wereld slechts van demobilisatie sprake is? Ik begrijp er *niets* van. Maar jij zit met de ellende. Wat wonderlijk dat N.& vD. zeer snel afgezakt is. Ik vond die Zijlstra al zoo'n koe, maar die blijkt nu achteraf de 'intellectueel' van het zoodje te zijn geweest!! Ook niet prettig voor Simon!

Dat je geestdrift voor Z.A. bekoeld is, begrijp ik volkomen. Greet heeft intusschen de brief van Aty zeker ontvangen. Je kunt nu oordeelen: een rustig land, een veilig land, een aangenaam land, met een tempo, dat ons (jou en mij) past (n.l. langzaam en bedachtzaam); een prachtig landschap en een *kleine* groep van hoogst ontwikkelde en belezen lieden, zonder verbinding met een goedwillende, maar onontwikkelde volksmassa. Wat hier ontbreekt zijn de *tusschen schakeeringen* tusschen het hoogste en de middelmaat. Er zijn hier drie weekbladen, in den trant van de Saturday Evening Post, op een zeer laag peil maar toch ook weer niet 'niks'. Let een op de *oplagen*: Die Huisgenoot (verreweg het beste) ± 45.000 exx. per week, Naweeke ± 65.000 ; Brandwag ± 40.000 . Dus te samen ± 150.000 ex. per week op een Afr. sprekende bevolking van ruim één miljoen. Breng dat naar Nederl. over en je zoudt komen tot $8 \times 150.000 = 1$ milj. 200.000. Ken jij bij ons drie weekbladen, welke te samen het miljoen overschrijden??! Dus eenerzijds een enorme elementaire belangstelling, anderzijds een volkomen afwezigheid van kwaliteitsbesef. Beide kenmerkende verschijnselen van een jonge, excentrisch gelegen beschaving.

Vandaar ook de snelle, verbluffende ontwikkeling van de uitgeverij van goedkope leesstof. Er verschijnen hier ontelbare snertenstrontromannetjes in oplagen van 10 tot 30.000 - Maar *ook* het goede heeft een betrekkelijk groote oplage. In 1944 verkocht Van Wijk L. van zijn 3 bundels¹ (en dat jaar verscheen er *géén nieuwe* bundel van hem) dus van zijn oude bundels 2400. exx. Vermenigvuldig dat weer met 8 en je krijgt bijna 20.000 exx. Welke dichter haalt dat bij ons. En nog wel zoo'n 'moeilijk' dichter. Voor boekuiterlijk voelt men echter niets. De hoofdwensch is en blijft *goedkoop*!

- 1 De uitgeverij, d.w.z. het stichten van een *nieuwe* zaak, is m.i. zoo bezwaarlijk, omdat a. er reeds te veel uitgevers van Afr. boeken zijn; b het drukkersbedrijf niet in staat is boeken op Europeesch peil te leveren. Maar het is niet onmogelijk bij een der bestaande groote solide zaken een leidende positie te krijgen.

2. De boekhandel is een paddestoelen bedrijf geworden. Iedere dag komen er weer bij! (Alleen *hoofd* van bestaande oude zaak als De Bussy!)
- 3 De import kàn niet genoeg opleveren, gezien de *zeer beperkte omzet* van Nederl. en Belg. en Fr. goed. En wat de totale import betreft daar komt een nieuw bedrijf niet ‘*tusschen*’.

Ik zal als kleine wederdienst een kleine verzameling van de werkelijk belangrijke Afr. bundels voor je aanleggen en je die sturen. Let op de *hoofdnamen* (van het jonge geslacht)

vèr bovenaan:

N.P. van Wijk Louw ± 38.

W.E.G. Louw 32

Elisabeth Eybers (Mevr. Albert Wessels, geb. E.) 31

D.J. Opperman 29

alle vier zouden, zoo zij Nederlandsch schreven, tot onze allerbeste jongeren behoren.

Heb je Standpunte ontvangen?

Nu wat jouw uitgaven betreft.

Ik heb *niets* ontvangen tot heden dan enkele kostelijke werkjes welke Jan Junior mij deed toekomen.

Zijnde:

A.R.H. Helena

A.R.H. Onderweg

A.R.H. Catelene²

2 vert. van Rilke,³ Sonnetten van Jan Campert.⁴

Zoodra ik de pakketten krijg zal ik je de inhoud melden. Daar zal nu wel een week of wat mee gemoeid zijn, want de gewone post, de zeepost, gaat nog uiterst langzaam. Ik wil natuurlijk dolgraag Helikon volledig hebben. Ik heb er 2 van (Aafjes⁵ & Achterberg Dead End) ik geloof N° 1. en 2. Wat is Atlantis??? En vooral ook Hoorniks poeziekronieken.⁶

Vergeet niet ik heb *niks* van wat er sedert 10 Mei verschenen is. Behalve nu *enkele* uitgaven van Meulenhoff, welke hij mij zond, van vKampen en van Manteau.

Ik heb nog steeds niet de 12 gedichten! Dat is nu voor Standp III 1 July en oorspronkelijk hadden wij ze voor 1 bestemd!⁷

Ja *schrijf vooral* aan Gerrit Bakker.

G. Bakker

Boekhandel Constantia

Stuttaford Gebouw

Rissikstraat

Johannesburg (Transvaal)

Zuid Afrika

Hij gaat den helft combineeren met:

Mej. I. Dennler⁸

I.D. Boekhandel

1 Kerkplein

Kaapstad (K.P.)

Zuid Afrika

en houden te samen beide zaken aan en zijn dan *zeker* de *beste*, verreweg de beste internationale boekh. in Z.A. - Zij hebben vroeger samen bij H.A.U.M. (de Bussy) te Kaapstad gewerkt.

Als er in het vervolg *iets* te doen is voor verbetering van de Nederl. omzet en in het bijzonder het goede boek dan zijn zij het. Treed, ook voor je zelf, met hen in relatie. Balkema zal alléén bij hen begrip voor de contentinentale[*sic*] [?] handel vinden. De andere boekverkoopers zijn krenten- of steenkolenhandelaars die *toevallig* en contrecoeur in boeken doen. W.E.G. Louw (prof in Grahamstad) die Balkema goed kent en waardeert en ik vragen ons af wát hij (B) zich in 's hemelsnaam voorstelt. Maar ja, vergeet één ding niet. Het zou de eerste keer niet zijn dat een linke jongen een gaatje vond, waar iedereen dacht dat het waterdicht was. Dus afwachten. Als hij slaagt is dat een gelukkige samenloop van linkheid en gelukkig toeval.

Om nog eens op een verblijf in Z.A. terug te komen.

Alles wordt gekocht en betaald in dit leven: de rust en de veiligheid welke dit land je bieden, moetje betalen met afstand-doen van het leven in of bij een cultuur centrum.

Je vindt hier enkele *zéér gecultiveerde* mensen, doch deze leven in het luchtledig. Er is om hen heen géén cultuur dampkring.

Je moet dus weten of je die prijs betalen wilt.

Menschen (Nederl. die ik ken en waardeer b.v. de Penterman's)⁹ (die wel eens een goed boek lezen doch geen onmiddellijke behoefte aan een cultuuratmosfeer hebben) zijn hier *zonder uitzondering* zalig gelukkig. Ze genieten van natuur, van weder, van voedsel, zij eten vruchten, drinken wijn ... En jongemensen zijn gèk op dit land: zon, sport, vrijheid, kampeeren, tochtenmaken, bergklimmen. Prachtige universiteits gebouwen met zwembaden, sportterreinen.

100 p. per m. is hier een professorsinkomen. Daarvoor heb je een huis in de Kaap, een plaas in die Boland¹⁰ en een auto; als je natuurlijk geld hebt om die plaas te koopen. Het bezit van een plaas is het gemeenschappelijk ideaal van alle Afrikaaner.

Maar Kees b.v., die wel dringend behoefte heeft aan een geestelijke atmosfeer, gaat hier ofschoon hij (met zijn vrouw samen) *goed* geld verdient (zeker wel 75 p.m) per sé *wèg*.

Ik zal je het restant van Kees' bundel laten zenden. Wil je die voor mij verhandelen? Het zijn slechts enkele exx. Verder heeft hij een kleine nieuwe bundel klaar, waar Hellens enthousiast over is. Ik stuur je daar het MS van

Je kunt zien wat er te doen is

- a. beperkte oplage nieuwe bundel alleen
- b. nieuwe, *gewone* uitgave van een selectie uit I + de nieuwe gedichten
- c. een beperkte oplage van de beide bundels te samen

Hij heeft binnenkort een bundel goede *essays* gereed over Malraux, St Exupery, verzetspoëzie literatuur [?] en [xxx]. in het Engelsch geschreven

Zoodra je het M.S hebt, dat ik eerst uit zijn vingers moet zien te peuten en je dan toezend, krijg ik wel je advies¹¹

Als wij terugkomen, wellicht Jan. 47 of iets later zullen de toestanden wellicht iets beter zijn en de prijzen iets abordabeler.

Hartelijk dank voor de afrekening met H.¹² - Ik krijg dan later wel eens dat overzicht over alles, voor de statistiek.

Nu rest er, zakelijk, nog één punt; dat onaangeroerd bleef in je brief.

- 1 Ben je bereid voor Ikaros 2e druk een voorschot van ½ der oplage te betalen?? Ik wil n.l. een klein tegoedje bij de Amst. Bank kweken om mijn terugkeer te vergemakkelijken.
- 2 En mijn conditio sine qua non (die je zeker billijken zult) is dat ik in 1947 *vrij* moet zijn het ding in een ev. herdruk der *verz. ged.* of (dit is *niet* waarschijnlijk) in een nieuwe bundel op te nemen
- 3 Ik zou daarom, juist met het oog op de tweede bepaling, graag zien dat je, als we het eens zijn, hetgeen vrijwel het geval is, het boekje zoo *snel mogelijk* ter markt bracht en zoo hard mogelijk pousseerde.

Schrijf dus *hierover* je definitieve bericht p.o. Er zijn vier punten: 1.2.3.4¹³

En dan basta verdomme met het zakelijke gezwam!

O nee toch nog even de nieuwe en oude zakelijkheid.

- 4 Weet je nog dat ik bij B en St. een klein % van *ieder* deeltje uit De Schatkamer kreeg. En er waren er zoo ik mij niet bedrieg tien.¹⁴

Wil je a.u.b. die B en St. zaak even voor mij onderzoeken en zóó mij nog wat toekomt dat aan Huib doen zenden.

Nu werkelijk basta!

Sander, ik stel er bepaald de allerhoogste prijs op, dat je zoo spoedig mogelijk contact met Frits Landshoff maakt.

In mijn vorige brief schreef ik je al dat ik niet de minste of geringste bezwaren had tegen herdrukken gedurende bezetting, maar dat ik pijnlijk geworden was omdat je mij in je brieven van *na* de bezetting *niet* over je plan geschreven had. Het blijkt nu dat deze brief mij niet bereikt heeft. Dat is best mogelijk, want ofschoon ik niet te klagen heb over de postverbinding en alles vrij goed

en geregeld aankomt, gingen toch 2 brieven aan JvN¹⁵ + 1 ex. *Mimosa Pudica* (ook aan Jan v Nijlen) verloren. De brieven per vlieg- dat boek per zeepost. Ik schreef Jany 2 brieven en zond hem Kees' bundel.¹⁶ Hij zei aan Nini dat hij *niets* van mij vernomen had!! Geheel volmaakt is de PTT dus *niet*.

Tenslotte: ik ben en blijf het hardnekkig en hardstikken oneens met jullie allen op het punt van het 'doorgaan' onder de mofs. Als ik mijn zin had kunnen doen zou Groot Nederland 1 Juni 1940 *niet* en *niet meer* verschenen zijn.¹⁷ Ik zou gewild hebben dat je mijn boek 15 Mei verstoep had en alléén nog (volledig) klandestien verkocht of *in het geheel* niet meer verkocht had. Wat kan mij g.v.d. die 'markt' schelen. Dit is geen verwijt aan jou, dat is een verwijt aan jullie *allen*. Herinner je je wel dat in 1914 na de bezetting van België, *alle* dagbladen ogenblikkelijk hun bedrijf stopzetten. In 1940 zijn de dagbladen lekker doorgedaan. En wat heeft die verdomde karakterloosheid hen opgeleverd? Goddank niets.

Het vieze geknoei met Gr. N. na 1940 is mij een doorn in het oog. De éénige die de zaak juist ingezien heeft is vRantwijk geweest. Hij heeft het goddank weten te *voorkomen* dat er een herdenkingsnummer over Menno en Eddy zou verschijnen. Welk een aanfluiting een Ter Braak-Du Perron n^o onder Duitse *censuur*!!!¹⁸ Je schrijft we zijn geen collaborateurs. Dàt weet ik wel. Maar er is wèl, over het algemeen, veel te veel water in de wijn gedaan. Vooral *in den beginne*. Later is het veel beter geworden. Maar voor de dagbladen was het toen te laat.

Zie vooral aan die stompzinnige militaire dienst genoeg tijd te ontfutselen om ons weer zoo'n lange, interessante, gezellige brief te schrijven

Veel liefs v. vrouw tot vrouw,
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 In 1937 was de bundel *Die halwe kring* van N.P. van Wyk Louw verschenen, in 1938 de derde druk van *Alleenspraak*, in 1941 *Raka* en in 1942 *Gestalten en diere*. De bundels waren alle door de Nasionale Pers uitgegeven.
- 2 A. Roland Holsts vertaling van *De gravin Catelene* door William Butler Yeats was in november 1941 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. De vertaling was in juni 1941 gedrukt bij Boosten & Stols. Het was oorspronkelijk in 1892 onder de titel *The countess Kathleen, and various legends and lyrics* bij T.F. Unwin te Londen verschenen. In oktober 1946 zou een tweede druk verschijnen.
- 3 In februari 1944 waren *Het landschap* en *De dichter* van Rainer Maria Rilke verschenen bij Uitgeverij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage. Beide boekjes waren vertaald door Stols en waren gedrukt bij Boosten & Stols. Eind 1945 had Stols bovendien een vertaling van Rilkes *Brieven over Cézanne* uitgegeven.
- 4 *Sonnetten voor Cynara*.
- 5 *Het gevecht met de muze*.
- 6 *Tafelronde* en het nooit verschenen *Met hart en ziel*.
- 7 Zie br.660 n.61.
- 8 De in 1945 door Irmgard Dennler opgerichte ID Boekhandel annex galerie. Irmgard Dennler was vanaf 1936 bij de H.A.U.M. werkzaam geweest.
- 9 Annie en Elibert Penterman. Elibert Penterman was directie-secretaris bij Cape Steel Corp.

- 10 Die Boland is het gedeelte van de westelijke Kaapprovincie waar druiven en fruit worden verbouwd. Bij uitbreiding wordt ook wel een groter deel van de westelijke Kaapprovincie zo genoemd; dat is het gedeelte dat de districten Stellenbosch, Worcester en Swellendam omvat.
- 11 Er is in deze periode noch een tweede dichtbundel noch een bundel al dan niet Engelstalige essays van de hand van Kees Greshoff verschenen. Het is niet bekend op welke nieuwe bundels Greshoff doelde, noch wat Franz Hellens' enthousiasme wekte. (Med. C.J. Greshoff, Rondebosch.)
Stols zou wel Kees Greshoffs eerste dichtbundel, *Équilibres précaires*, in Nederland verkopen.
- 12 Zie br.679 n.19.
- 13 De nummering is later met rode pen aangebracht, waarbij de aanvankelijk genoemde drie punten werden aangevuld met een vierde.
- 14 In het contract voor de reeks De Schatkamer dat Greshoff op 5 november 1923 met H. Boosten en L.H.A. Stols had afgesloten was opgenomen dat de redacteur een honorarium van fl 0,10 (voor oorspronkelijke werken) of fl 0,15 (voor vertalingen) per verkocht deel zou ontvangen. (Zie br.142 n.4.) Zie voor een opgave van de tien in De Schatkamer verschenen delen: '*Beste Sander, Do it now!*', Bijlage II, p. 471.
- 15 Bedoelde brieven van Greshoff bevinden zich niet bij de overige uit de nalatenschap van Jan van Nijlen afkomstige correspondentie met Greshoff. (Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, Antwerpen, sign. G 785 B 1, omslag Van Nijlen.)
Op 16 december 1945 had Greshoff aan Van Nijlen geschreven: 'Nu begin ik mij toch werkelijk ongerust over je te maken! Waarom hoor ik maar *niets* van je. [...] Je *laatste* brief was die waarin je mij het overlijden van Charles aankondigde. Ik heb je daarop per keerende post geantwoord. Dat was een betrekkelijk korte brief, zoodat ik spoedig daarna je uitvoerig schreef en je een ex. van *Mimosa Pudica* zond [...]. Dat was eind Augustus. (23 volgens mijn agenda).' Van Nijlen antwoordde daarop op 4 januari: 'Je brief van 16 december bereikte mij 3 Januari 1946. Maar van de andere brieven: je eerste antwoord op mijn schrijven waarin ik je het overlijden van Charles berichtte, je tweede uitvoeriger schrijven en het exemplaar van "*Mimosa Pudica*", *van dit alles heb ik niets ontvangen*.' Blijkens een brief van 16 januari van Greshoff aan Van Nijlen besloeg zijn uitvoerige brief van 23 augustus 1945 vierentwintig bladen.
- 16 Uit deze periode zijn geen brieven van Greshoff aan A. Roland Holst bewaard gebleven. Op 4 februari zou Roland Holst aan Greshoff schrijven: 'Het leek in die jaren niet altijd even zeker, dat ik je ooit weer zou schrijven... Na onze bevrijding wilde ik eerst een brief van jou afwachten; ik was onzeker, waar je was. Maanden verliepen - van alles hoorde ik over je, en gelukkig goed nieuws. Maar tot mijn teleurstelling bereikte mij geen bericht van jou direct tot ik kort geleden van Nini hoorde, dat je mij al lang geleden had geschreven. Die brief moet dus verloren zijn gegaan... wat mij meer spijt dan ik je zeggen kan, want ik had er mij erg op verheugd.' En op 28 maart schreef Holst: 'Vele weken geleden schreef ik je een brief, waar ik nooit antwoord op kreeg. Hij is toch niet zoekgeraakt?'
- 17 Tot november 1941 bleef Greshoffs naam als redacteur in de colofon van Groot Nederland vermeld, naast die van S. Vestdijk en Jan van Nijlen. Na die datum moest Greshoffs naam op last van de Duitse bezetter verwijderd worden. Sinds zijn vertrek in mei 1939 naar Zuid-Afrika had Greshoff echter geen directe bemoeienis meer met het tijdschrift gehad, al diende hij de redactie op afstand nog wel van advies. Vanaf februari 1940 was Arthur van Rantwijk waarnemend redacteur-secretaris van het tijdschrift geweest. Van Rantwijk wilde aanvankelijk half januari 1942 het redactiesecretariaat al neerleggen en raadde de uitgevers, Van Holkema & Warendorf, aan het tijdschrift eind van dat jaar te staken. Met ingang van de juli-aflevering zou naast S. Vestdijk en J. van Nijlen ook J.B.Th. Spaan, een redacteur van De Telegraaf, als redactielid vermeld staan. Spaan zou, omdat hij als journalist bij de Kultuurkamer aangesloten was, in naam hoofdredacteur zijn. Vestdijk was van mei 1942 tot maart 1943 in Sint-Michielsgestel geïnterneerd; na het begin van zijn detentie zou ook hij niets meer aan het tijdschrift bijdragen. Hij bedankte echter pas in maart 1943 formeel als redactielid. Van Holkema & Warendorf werd in de oorlog onder beheer van een zgn. 'Verwalter' gesteld, die de redactie van Groot Nederland toevertrouwde aan de Germaanse ss. Met ingang van juli 1943 zou de redactie van Groot Nederland bestaan uit Hendrik Lindt, J.A. van der Made en S.B. Modderman. Het tijdschrift zou tot en met juli 1944 blijven verschijnen. (Zie S.A.J. van Faassen, '*Ik ben er van overtuigd dat er zelfs met de gedunde gelederen toch nog een zeer behoorlijk tijdschrift te maken is*.' *Documenten uit de jaren 1945-1947 rond Groot Nederland: Groot Nederland, Nieuw Nederland of Nieuw Tijdschrift?*, in Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek II (1990), p. 57-84.)

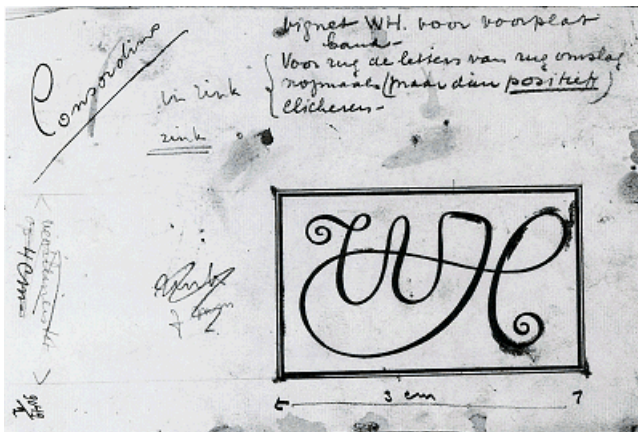
- 18 Op 5 december 1945 had Arthur van Rantwijk aan Greshoff geschreven: ‘In gezamenlijk overleg hebben wij besloten om geen herdenkingsstukken over Menno en du Perron te plaatsen, omdat deze niet anders dan een onvolledig en dus vals beeld konden geven. Hun anti-fascistische activiteit was weliswaar slechts één aspect van hun persoonlijkheid, maar deze was zoozeer in strijd met alles wat naar nieuwe orde zweemde, dat een strikt “litteraire” beschouwing van hun werk, een wel zeer verwrongen beeld zou hebben gegeven. Bep du Perron heeft mij deze houding destijds zeer kwalijk genomen, weet deze, naar ik meen, aan lafheid. In een [...] samenkomst heeft ze de redelijkheid van mijn opvatting moeten toegeven.’ Van Rantwijk had het standpunt van de redactie van Groot Nederland indertijd toegelicht in *Spreken en zwijgen*: ‘Ik wil allerm minst ontkennen, dat in verschillende opzichten het sluiten van compromissen nuttig en noodzakelijk kan zijn om “het leven voortgang te doen vinden” [...] maar hier was het geval anders: Wat andere tijdschriften, wier verhouding tot de overledenen een andere was dan die van Groot Nederland, ook meenden te moeten doen, Groot Nederland heeft [...] principieel en consequent willen zijn door het zwijgen te verkiezen tegenover Ter Braak en Du Perron, die in essentiele aangelegenheden nóóit transigeerden, nu niet mogelijk was een *adequaat* beeld te geven van hun persoon en werken.’ (Groot Nederland 38 (1940) 9 (september), p. 794.)

682. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 4 februari 1946

Den Haag, 4-2-1946

Beste Jan,

Je brief van 14 Januari is nu ook binnengekomen. Bij mij logeerde toen de schrijfster Jo Boer (die enkele prachtige romans persklaar heeft) die in Parijs woont.¹ Ik droeg haar op, de Mauriacs voor je te zoeken. Het zal èrg moeilijk zijn, want, tenzij je gekke prijzen wilt betalen, is er zelfs in Parijs niets te krijgen en is alles altijd direct uitverkocht. Krijg je iets te zien van tijdschriften

Ontwerp door Bertram Weihs van het vignet op de stofomslag van *Con sordino* (1949) van W. Hessels, 1946.

V.l.n.r.: Greshoff, N.P. van Wyk Louw en Uys Krige, Kaapstad, 1945.

Greshoff (rechts) met naast hem v.l.n.r.: A. Roland Holst, Elisabeth Eybers en Aty Greshoff, Kaapstad, oktober 1946.

(Fontaine,² Arche,³ Temps Nouveaux,⁴ Cahiers du Sud⁵) waardoor je eenigermate georiënteerd bent over wat er verschijnt? Laat me dan precies schrijvers en titels weten van wat je hebben wilt en ik zal voor je *trachten* te kopen.

Van den heer Haagens ontving ik nu den bundel van Kees⁶ en uitknipsels van Adriaan's artikel over jou uit de Knickerbocker Weekly.⁷ Hartelijk dank. Ik zal Kees gauw schrijven.⁸

Sedert 14 dagen ben ik nu in dienst. Het is wel ellendig mijn zaak nu alleen 's avonds te kunnen bijhouden. Mijn personeel is dan weg (woont R'dam - Leiden - Voorburg enz) en overdag kan ik op z'n hoogst even telefoneeren, op de vingers gekeken door majoors en kapiteins - want ik ben nog steeds maar 1e Luitenant (46 jaar).

Je brief van 21 Januari eveneens zoojuist ontvangen. Er mòèt een brief aan jou zijn weggeraakt waarin ik je uitvoerig schreef over mijn clandestiene uitgaven plus wat clandestien voorbereid of gezet nog niet geheel gereed was. Ik schreef daarin over den herdruk van Ikaros.

Heb je nu ook van Huib iets gehoord over het geld dat ik hem voor jou overmaakte?⁹ Doordat ik niet meer in de uitgeverij kom ('s avonds ben ik vaak doodmoe, logees, bezoek) heb ik nog niet alle oude gegevens over je andere boeken (behalve dus 'Gedichten' en 'Ikaros') zoodat ik deze 'oude' zaak nog niet af heb. Ik wilde je ook n.l. laten weten hoe het is gegaan met 'Spijkers', 'Voetzoekers' en 'Currente Calamo'.¹⁰ Verder wacht ik nog op bericht van Boosten & Stols omtrent hun verkoop van je boeken van vóór Mei 1943. Sedertdien exploiteer ik hun fonds (zij bleven eigenaar) omdat de verzending vanuit Maastricht te moeilijk is. Als ik dat alles weet (en ik snak ernaar) zal ik je dat mededeelen en erover afrekenen.

Heb je dat goedgekeurd, dan is Ikaros 2^e druk voor afwikkeling vatbaar. Ik stort dan ½ honorarium bij de Amst. Bk. ingevolge je verzoek.

Maar gezien het tempo van Boosten & Stols (zij kunnen maar geen kantoor- en technisch personeel krijgen) zal het nog wel even duren.

Mocht je me het vertrouwen niet onthouden dat de oude honorariumafrekening geheel naar recht en billijkheid zal geschieden, telegrafeer dan nù terstond na ontvangst van dezen brief dat Ikaros afgewerkt mag worden (ik liet het binden stopzetten): dan stort ik ½ hon. op je bank. De prijs wordt 2.-ingen; 3.25 geb. Want ook dan nog heeft de binder nog god-weet-hoe-lang nodig om het boek verder af te leveren.

Doordat ik nu overdag in de militaire sfeer gedompeld ben, kan ik er niet toe komen iets te doen aan een eventueel vertrek naar Z.Afr., waartoe ik onder deze omstandigheden toch geen vergunning zou krijgen.

Waarom ik in dienst ben? De Nederl. Regeering moet zorgen voor een leger, zoowel voor Indië als voor hier. Of dat juist is wil ik hier niet beoordeelen.

Zeker is, dat 2 lichten worden opgeroepen, dit jaar. Daartoe is kader nodig. Het beroepskader is onvoldoende. Men roept nu juist de oudere reserveofficieren op, die èn politiek betrouwbaar èn bekwaam zijn. Het schijnt dat ik aan beide voorwaarden voldoe. De jongeren (tot 35 jaar) zijn voor Indië bestemd, de oudere voor eigen land + eventueel bezettingsleger in Duitschland. Met dat al ben *ik* het haasje.

Landshoff heb ik nog steeds niet gezien of te pakken gekregen. Zou je ooit bereid zijn om bij mij je Verz. W. uit te geven, dan moet je toch heusch spoedig beslissen: het getij begint langzaam maar zeker te verloopen.

Heb je nog steeds niets binnen van den stroom van pakken dien ik je toezond? Ik ben erg benieuwd naar je bevindingen en oordeel. Het is een uiterst kostbare en onvervangbare zending, zeker meer dan duizend gulden waard, inclusief het exemplaar van Larbaud's 'Dévotions Particulières' dat ik aan Huib toevertrouwde en dat je het[?] vooral moet reclameeren als hij het je uit eigen beweging nog niet zond.

Er komen nu in Februari weer een aantal nieuwe uitgaven klaar.¹¹ Er is ontzaglijk veel werk, en ik ben er niet! Ellende...

Schrijf weer eens gauw en telegrafeer zoo nodig (zie voren).

Met h.gr. ook voor Aty, mede van Greet

Je

Sander

Eindnoten:

- 1 Stols was eind 1945 in contact gekomen met Johanna Maria Boer (geb. 1907), die hem benaderd had in verband met het Comité Erasme. (Zie br.671 n.6.) Jo Boer woonde in Parijs (op dit moment op het adres 3 rue François 1er), waar zij als tolk-vertaler op de Nederlandse ambassade werkzaam was. In 1938 was zij gedebuteerd met de bij Nijgh & Van Ditmar verschenen roman *Catharina en de magnolia's*. Zij had in de jaren twintig schilderles gehad van Charley Toorop. De later voor Stols werkzame Rico Bulhuis schrijft dat hij voor de oorlog het manuscript van een roman met de titel *De moeders* had bemachtigd, dat hij na de oorlog naar Stols bracht. (Zie Rico Bulhuis, *De koordansers en andere herinneringen*, 's-Gravenhage 1985, p. 92-93.) Op 17 november 1945 had zij Stols geschreven: 'Ik zend U deze week een stuk op van de roman, die U meegenomen heeft. U vroeg naar de titel: deze was eerst Een eenzame [...]. Ik wilde de titel liever veranderen in: Een Zelfportret (niet van Jo Boer, troost U) of "Pavane". Wat denkt U? [...] "Pavane" lijkt mij als titel mooier, maar "Een Zelfportret" beter.' En omstreeks 12 maart 1946 schreef ze: 'Zoals ik je reeds per telefoon zei ben ik bezig de laatste hand te leggen aan een roman, die aan jou opgedragen is [...]. De titel is "Manuscript in den nacht gedictieerd". De laatste roman is vermoedelijk *Melancholie der verzonken jaren*, dat aan Sander en Greet Stols werd opgedragen; *Een eenzame*, *Pavane* of *Een zelfportret* komt mogelijk overeen met *Kruis of munt*.
- 2 Fontaine, Revue Mensuelle de la Poésie et des Lettres Françaises was in 1946 aan de zevende jaargang toe. Het blad werd geredigeerd door Max-Pol Fouchet, die het in eigen beheer te Parijs uitgaf.
- 3 L'Arche, Revue Mensuelle was in 1946 aan de derde jaargang toe. André Gide was beschermheer van het tijdschrift. De redactie werd gevormd door Maurice Blanchot, Albert Camus en Jacques Lassaigne; Jacques Amrouche was hoofdredacteur. Het tijdschrift werd uitgegeven door de Édition Carlot te Parijs.
- 4 Waarschijnlijk bedoelde Stols het tijdschrift Les Temps Modernes, Revue Mensuelle dat door Jean-Paul Sartre in 1945 was opgericht en onder redactie stond van Raymond Aron, Simone

de Beauvoir, Michel Leiris, Maurice Merleau-Ponty, Albert Olivier, Jean Paulhan en Sartre zelf. Het adres van het tijdschrift was 5 rue Sébastien Bottin te Parijs, hetzelfde adres als van uitgeverij Gallimard.

- 5 Het maandblad Cahiers du Sud was in 1946 aan de drieëndertigste jaargang toe. Het stond onder redactie van A. Blanc-Dufour, Félix Gattegno, Pierre Guerre, Jean Tortel en Alexandre Toursky; hoofdredacteur was Léon-Gabriel Gros. Het tijdschrift verscheen te Marseille.
- 6 *Équilibres précaires*.
- 7 Van 19 maart tot en met 2 april 1945 was *Portrait of a Dutch poet* van Robert J. Moreland (ps. van Adriaan van der Veen) in afleveringen in Knickerbocker Weekly verschenen.
- 8 Stols brief aan Kees Greshoff is niet bewaard gebleven.
- 9 Zie br.679 n.19.
- 10 Er is geen gespecificeerde afrekening van de genoemde titels bewaard gebleven. (Zie ook br.226 n.1 t/m n.5.)
- 11 Het is niet met zekerheid vast te stellen op welke uitgaven Stols doelde.

683. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 februari 1946

[Kaapstad] 11 febr. 46

Beste Sander, Ik heb deze week zóó veel brieven moeten schrijven dat al mijn energie ermede opgebruikt is! Vergeef dus deze nieuwe-zakelijkheid-stijl.

1. Ik zou zoo graag enkele *bijzondere* Afr: teksten uitgeven in een reeksje, formaat Ursa,¹ letter (groot) b.v. de 50 exx druk van Tabarijn.²

1. Goedgeluk (novelle) Marie Rothmann 15.000 woorden.³
2. Die Heks (een bedrijf) C. Louis Leipoldt⁴
3. Drie Prozastukken N.P. van Wijk Louw ook ± 20.000 w.⁵
4. Nieuwe Gedichten D.J. Opperman ± 32 blz.⁶
5. Keur uit de Gedichten v Totius⁷
6. Een novelle E. Marais.⁸

Zie je kans dat we zoo'n reeksje maken.

- 1.º zal je nogal wat afzet in Nederl hebben = gezien de belangst[elling] voor Afr.

2°. ook hier

Aangezien men hier niet wéét wat biblioef. [iel] is *moet* dit *voorbeeldig* goed zijn.

Ik zou denken

oplage 250. in den handel. 300 in werkelijkh.[eid] (50 voor pers en persoonlijk gebr[ui]k))

gewoon genummerd 125 voor Ned prijs???

romeins genummerd. 125 voor Z.Afr. prijs 1 guinjes (±10 gld.)

Is zoo iets te maken voor ± 2500 gld???

Als je er een mogelijkheid in ziet dan zal ik mij dadelijk beijveren voor texten en *rechten*. Maar nog eens: het moet iets *bijzonders* worden.

Misschien niet kwaad voor b.v. plannen om hier te komen

Die Nasionale Pers heb ik door een invloedrijk persoon doen naderen. Ze zijn zeer in je geïnteresseerd en een der direc.[teuren] dr. Albertijn heeft mij gevraagd hem wat over je te komen vertellen.

Hierbij een alleraardigst geschreven portret van onderget. Allerlei bekende Am. schrijvers (Tate,⁹ Cowley¹⁰) schreven mij erover. Wil je er een klein, leuk boekje van maken.

Gerard E. Haagens,

Books Import and Export.

597 Fifth Av.

Scribners Building

New York 17

zal het *graag* in de v.s. verspreiden

en voor *hier*

Constantia Boekhandel.

Stuttaford Gebouw

Rissikstraat Johburg (Transvaal)

en ook in Ned en Belg wel iets te verkopen

Ik zou het *verbazend* leuk vinden.

Wend je tot de auteur

A.v.d. Veen¹¹

p/a Het Parool.

Dagblad

Amsterdam

Ik hunker naar je zendingen! Ze kunnen nu zeker iedere dag komen. Heb je Standpunte gekregen?

Antw. gauw!

Veel liefs v huis tot huis

Later meer nu te moe te lui en te warm!

Geheel je

Jan

Ik verblijf tot in maart
 ‘Kleinplasie’
 Worcester K.P.
 schrijf echter *gewone* adres.

Eindnoten:

- 1 Een reeks Afrikaanse teksten als de van 1936 tot en met 1939 door Stols, Greshoff en M.B.B. Nijkerk in negen delen uitgegeven reeks *Ursa Minor* is nooit verschenen. De delen in *Ursa Minor* hebben alle het formaat 15,5 × 23 cm; lettertype en corpgrootte verschilt van deel tot deel.
- 2 De eerste druk van *De exploten van Tabarijn* van Georges Vriamont was in oktober 1927 door Stols voor Vriamont gedrukt in een oplage van 25 genummerde exemplaren welke niet in de handel kwamen. In maart 1932 had Stols in zijn reeks *Luchtkasteelen* een handelsuitgave van de bundel gepubliceerd. De in 1927 verschenen eerste druk was gezet uit de 16 punts *Lutetia*.
- 3 Van de novelle *Goedgeluk* van Marie E. Rothmann zou najaar 1958 een door C. Delespierre geïllustreerde uitgave voor de Wereld-Bibliotheek-Vereniging te Amsterdam & Antwerpen verschijnen. De novelle werd ingeleid door Jan Greshoff. De novelle was ontleend aan Rothmanns in 1927 verschenen bundel *Onweershoogte en ander verhalen*.
- 4 C. Louis Leipoldt, *Die heks* was oorspronkelijk in 1923 verschenen.
- 5 De drie prozastukken van N.P. van Wyk Louw zouden ontleend kunnen zijn aan *Berigte te velde* (1939) of *Lojale verset* (1939). Greshoff zou ook kunnen doelen op opstellen over Jan Celliers en C. Louis Leipoldt, die pas zouden worden gebundeld in *Opstelle oor ons ouer digters*.
 Op 30 april (br.691) zou Greshoff overigens spreken van een uitgave van een drietal essays van W.E.G. Louw en was N.P. van Wyk Louws bijdrage aan de reeks gewijzigd in een vijftigtal gedichten. Mogelijk is hier dus bij Greshoff enige verwarring opgetreden.
- 6 D.J. Opperman had in mei 1945 de bundel *Heilige beeste* gepubliceerd. Mogelijk doelde Greshoff op gedichten van Opperman die in 1947 gebundeld zouden worden in *Negester oor Ninevé*. Weliswaar dateert een aantal gedichten in deze bundel van ná de geboorte van zijn dochter op 10 mei, maar er zijn ook gedichten in de bundel opgenomen uit het jaar 1945. (Zie J.C. Kannemeyer, *D.J. Opperman. 'n Biografie*, Kaapstad 1986, p. 106.)
- 7 Welke keuze uit de gedichten van Totius (ps. van Jacob Daniël du Toit, 1877-1953) Greshoff voor de reeks in gedachten had, is niet bekend.
- 8 Mogelijk een van Eugène Nielen Marais' (1871-1936) novellen uit *Dwaalstories en ander vertellings* (1927).
- 9 De brief van de Amerikaanse criticus John Orley Alan Tate (1899-1979) aan Greshoff is niet bewaard gebleven.
- 10 De brief van de Amerikaanse schrijver Malcolm Cowley (geb. 1898) aan Greshoff is niet bewaard gebleven.
- 11 *Portrait of a Dutch poet* van Adriaan van der Veen zou onder het pseudoniem Robert J. Moreland in augustus 1948 bij A.A.M. Stols te The Hague verschijnen. Het boekje werd in een oplage van 1000 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. Als frontispice werd een portretfoto van Greshoff door E. van Moerkerken opgenomen. (Zie ill. p. 88.)
 Op 6 juli 1945 had Greshoff in zijn dagboek geschreven: ‘De slaap wilde niet komen. Wachtende op de uitwerking van de sedormite herlas ik “Portrait of a Dutch Poet” door Robert J. Morland[sic]. Herlas is eigenlijk niet geheel juist. Toen dit opstel verscheen heb ik het doorgevlogen. Stukken over mezelf wekken altijd een gevoel van sterk onbehagen in mij en ik kan er zelden toe komen ze aandachtig te lezen. Ik had er met een half oog in gebladerd. Tal van kleinigheden waren mij daarbij ontgaan. Het is een levendig, vermakelijk stuk. De daarin vermelde feiten zijn in hoofdzaak juist. De enkele onjuistheden zijn van ondergeschikten aard. En toch is het beeld door Morland getekend *niet* juist. Het is een portret zonder relief, omdat

de schaduwen er in ontbreken. Wat er staat is waar en toch is het geheel onwaar. Ik mis er in beperkingen, mijn tekortkomingen, mijn vergissingen, mijn mislukkingen, mijn fouten. Er wordt niet genoeg aandacht besteed aan het tijdelijke element in mijn werk, dat voor een deel reeds verouderd is en voor de rest snel verouderen zal. De schrijver had er op moeten wijzen, dat mijn oeuvre een eenzijdig oeuvre is, dat zelden of nooit werkelijke scheppingskracht verraaft. Het is geestig, sierlijk, puntig, gevarieerd, al wat men wil, maar het komt niet voort uit de diepten van het leven en het dringt niet tot de diepten van het leven door. Het bedenkelijkste is dit: het heeft geen geheimen. Dit stuk nu voor het eerst ernstig lezend kom ik tot de slotsom, dit is niet het portret van een dichter, doch van een "literat" en, op zijn best, van een welgezinde, gematigde zonderling, een wezen half netteman, half bohemien.' (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1, Dagboek 1945 (T), p. 87-88.)

Van der Veen was van februari tot juli door bemiddeling van Max Nord op de Haagse redactie van Het Parool werkzaam. Op uitnodiging van Maarten Rooy zou hij in juli als redacteur Letteren bij de Nieuwe Rotterdamse Courant in dienst treden.

684. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 14 februari 1946¹

[’s-Gravenhage] 14-2-46

Beste Jan,

Vanmorgen, nog te bed liggend (ik ben beroerd, griep enz.) heb ik Kees bedankt voor de toezending van *Equilibres Précieuses*² en hem aangekondigd dat ik jullie (maar jij hebt de eerste keus!) 4 Fransche boeken zend.

Dank je zeer voor je brief van 1 Februari, dien ik gisteren of eergisteren, toen ik te ziek was om te lezen, ontving. Nu ga ik even voor m'n schrijftafel zitten om je te antwoorden. En ik wil nu maar eerst de 'zakelijke' dingen uit de wereld helpen.

1° In de zakelijke afrekening met Huib over 'Gedichten' is een foutje geslopen. De beginvoorraad op 1-1-1938 was 1581 ex. en niet 1489, zoodat ik je nog schuldig ben $92 \times 0.10 = 9.20$.

2° Ik heb besloten om over de sedert 1938 verkochte exemplaren je honorarium te verhoogen van 0.10 tot 0.19 (dus 10%) over *alle*, dus ook de vernietigde exemplaren. Daarvoor betaal ik je dus een supplement van $1581 \times 0.09 = \text{fl } 142.29$

3° Het honorarium over Ikaros verhoog ik van 10% tot 15%, zoodat ik je nog betaal:

$$10 \times 0.25 = 2.50$$

$$300 \times 0.12\frac{1}{2} = 37.50$$

In totaal stort ik dus als supplement over de oude geschiedenissen (*alles* is nu uitverkocht)

9.20

142.29

2.50

37.50

fl 191.49

=====

Dit bedrag wordt op je rekening bij de Amsterdamsche Bank te Amsterdam bijgeschreven.

Betr. 'Ikaros Bekeerd', 2^e druk.

1° De verkoopprijs is nu definitief vastgesteld op fl 2.50 ing., fl 3.25 gebonden (dus gelijk aan 1^e druk).

Ik stort zoo mogelijk deze maand nog en anders zeker begin volgende maand de helft van het honorarium op je rekening bij de Amsterdamsche Bank.

2° Je bent vrij om in 1947 Ikaros Bekeerd hetzij in de Verzamelde Gedichten, hetzij apart of toegevoegd aan een anderen bundel uit te geven (mits ik natuurlijk eventueel onverkochte ex van mijn 2^{en} druk mag blijven doorverkoopen: dit moet toch ook *jouw* bedoeling zijn?)³

3° De binder ontvangt vandaag opdracht, zoo snel mogelijk te binden, zoodat we gauw kunnen verschijnen.

4° Ik wacht nog bericht van B & S over de honoraria die zij jou (en die ik dus namens B & S aan jou) betalen moet en zal dan ook vragen wat jij van ieder verkocht *deel* der (inderdaad) 10 deelen Schatkamer toekomt.

Ik hoop nu van harte, dat alle zakelijke dingen, voorzoover die jou en mij persoonlijk aangaan, afgehandeld zijn!

Van den heer Landshoff taal noch teeken. Ik zal nu nog eens via Mevr. von Eugen (Alice Nahuys) probeeren.

Een goede raad: Neem, als je kunt (de postverbindingen zijn behoorlijk) *zèlf* je belangen t.o. je Nederlandsche uitgevers in handen. We zijn nu al bijna een jaar bevrijd, en behalve een enkel ex van het Spel der Spelen is er in ons land nog niets van je doorgedrongen. Men zal je vergeten, als je niet oppast.

Daarom vraag ik je nu: Kun je en wil je een nieuwe uitgaaf van je '*Gedichten*' in een deel bij mij uitgeven? Zoo ja, wat zal de inhoud zijn en wat zijn je condities? Ben je vrij om een van de andere boeken, die je buiten Europa uitgaf, bij mij te laten herdrukken? Ik doel natuurlijk niet op wat je bij Querido uitgaf.⁴ *Of*: kunnen wij onderhandelen over de uitgave van je werk in *uniforme deelen*, zoodat we op deze wijze op den duur tot een soort 'Verzameld Werk' komen? Neem mijn raad ter harte: houd *zèlf* alles in handen, niemand kan iemands zaken beter behartigen dan hijzelf.

Zoojuist de kopij van *Hessels* ontvangen.⁵ Zal hem lezen en nagaan of deze bundel in dezen tijd voor ons land geschikt is. Haast kan ik *hiermee* nog niet maken. Anderen (Jany⁶, Pom⁷, Simon⁸, Hoornik⁹, Achterberg,¹⁰ Vasalis,¹¹ Keuls, Bloem¹²) staan te trappelen van ongeduld en gaan vóór, daar is niets aan te doen.

Dank je zéér voor *Die Vrouw* van El.Eybers en *End and Beginning* van David Lewis. Je hebt er mij en [*less:een*] groot genoeg mee gedaan.

Hiermede is je brief van 1 Febr. niet beantwoord, maar dat zal ik, misschien morgen al, doen. Ik ben nu te moe..

Met h.gr. v.h.t.h.

je Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 *Équilibres précaires*.
- 3 De derde druk van *Ikaros bekeerd* werd opgenomen in de zesde druk van Greshoffs verzamelde *Gedichten*, die als eerste deel van zijn *Verzameld werk* in 1948 zou verschijnen.
- 4 Met zijn brief aan Stols van 25 augustus 1945 had Greshoff een bijlage meegezonden met een opgave van zijn sinds 1940 verschenen boeken. Daarvan waren *Het spel der spelen* en de door Greshoff bezorgde bloemlezingen *In de verstrooiing* en *Harvest of the Lowlands* bij Querido Inc. te New York verschenen. (Zie br.660 n.40 t/m 55.) Geen van de in die brief vermelde titels is door Stols herdrukt.
- 5 *Con sordino*.
- 6 Van A. Roland Holst gaf Stols na februari de volgende publikaties uit:
In juni de derde, in het voorjaar in een oplage van 700 exemplaren gedrukte druk van *Tusschen vuur en maan*.
De tweede, in juli in een oplage van 300 exemplaren gedrukte druk van *Shelley. (Een afscheid)*.
In augustus in een oplage van 300 exemplaren het in maart 1946 gezette essay *De dichter, de persoonlijkheid en het karakter*.
In oktober de tweede druk van Holsts vertaling van *De gravin Catelene* door W.B. Yeats. In oktober in een oplage van 300 exemplaren de eerste afzonderlijke, in maart gezette druk van *In memoriam Herman Gorter*.
In oktober in een oplage van 250 exemplaren het in maart gezette essay *Sirenische kunst*.
In oktober de vierde, in oktober 1945 in een oplage van 500 exemplaren gedrukte druk van *Voorteekens*.
- 7 Van Martinus Nijhoff gaf Stols na februari de volgende publikatie uit:
In juni de tweede, in de lente in een oplage van 2000 exemplaren gedrukte druk van *Het uur U, gevolgd door Een idylle*.
- 8 Van S. Vestdijk gaf Stols in 1946 geen enkele publikatie uit.
- 9 Van Ed. Hoornik gaf Stols na februari de volgende publikaties uit:
De tweede, in mei gedrukte druk van *Tweespalt*.
De vierde, in de zomer gedrukte druk van *Geboorte, gevolgd door Mattheus en andere gedichten*.
In 1947 de tweede, in september 1946 gedrukte druk van *Steenen*.
Voorts wilde Stols een tweede essaybundel, *Met hart en ziel*, van Hoornik uitgeven; deze is echter nooit verschenen. (Zie br.679 n.27.)
- 10 Op 17 januari had uitgeverij Stols aan Achterberg gemeld dat de bundels *Existentie* en *Stof* naar de drukker waren gegaan, en dat zij de bundels *Eiland der ziel*, *Dead end*, *Osmose*, en *Thebe* wilden herdrukken. Daarop reageerde Achterberg met de vraag naar de uitgave van zijn bundels *Sphinx* en *Zestien*. Op 27 januari had Gerrit Achterberg aan Stols geschreven: 'Ik ben blij dat het mogelijk zal zijn "Sphinx" voor "Stof" te doen verschijnen, zulks met oog op de chronologie, enigszins. Wat de voorgenomen herdruk der vier bundels betreft: ik ben geheel verzekerd, dat U mij het grootst mogelijke rendement zult geven en laat daarom aan Uw inzicht over de bundels apart of samen te herdrukken. [...] In welke oplaag had U zich de herdrukken voorgesteld?' (Gerrit Achterberg, *Briefwisseling met zijn uitgevers* (ed. R.L.K. Fokkema/Joost van der Vleuten), Amsterdam 1989, p. 180 en p. 184.)
Van Achterberg gaf Stols na februari de volgende publikaties uit:
In april in een oplage van 1000 exemplaren de bundel *Stof*.

In juni de in het voorjaar in een oplage van 200 exemplaren gedrukte bundel *Sphinx*. In november de in de zomer in een oplage van 1000 exemplaren gedrukte bundel *Existentie*.

In november de in de zomer in een oplage van 2000 exemplaren gedrukte verzamelbundel *Cryptogamen*.

11 Van M. Vasalis zou Stols in 1946 geen enkele titel uitgeven.

12 Begin februari had J.C. Bloem geïnformeerd naar de herdruk van *Sintels*, die op dat moment waarschijnlijk buiten zijn medeweten al verschenen was. Pas in maart zou hij aan Stols schrijven te voelen voor een nieuwe bundel die aan het einde van het jaar zou moeten verschijnen. In januari 1947 verscheen deze bundel, *Quiet though sad*, bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. De titelpagina geeft 1946 als verschijningsjaar. De bundel werd in de herfst in een oplage van 1025 exemplaren, waarvan 25 op Ingres van Van Gelder, gedrukt bij de Firma Boosten & Stols.

In mei 1947 zou Bloems *Verzamelde gedichten* verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. De bundel had een naschrift door Bloem, gedateerd 15 oktober 1946. De bundel werd in een oplage van 2050 exemplaren, waarvan 50 genummerde op geschept papier, gedrukt bij Boosten & Stols. Band en stofomslag waren van Helmut Salden. Over deze bundel was al sedert juni 1945 onderhandeld.

(Zie J.C. Bloem, *Gedichten* (ed. A.L. Sötemann/H.T.M. van Vliet), dl.2, Amsterdam 1979, p. 183, p. 202-203 en p. 205-207.

685. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, tussen 11 februari en 4 maart 1946¹

Worcester

Beste Sander,

Hartelijk dank voor Dry Coninghen Leis,² zoo juist ontvangen. Ben vreeselijk verlangend naar de rest. Vooral naar Helikon en Atlantis.

In een Cat. van Het Nederl. Antiq. Arnhem³ zie ik
Vestdijk Muiserij tegen het Etmaal. bij A.A.M. St.

Ik wist niet dat dit boek *bestond*!!!!⁴

+ Vestdijk-Verwey⁵

+ Hoornik-Tafelronde.

Wat is verder v Schendel *Sparsa* Bezige Bij???

Wil je voor mij *koopen*.

J.Wesselink. Zomertocht⁷ } Nederl.Ant. 11^b Bakkerstr. Arnhem

id. Sancho⁸ } *Ca/.t./* 1-357-358

en het mij *zenden*

Stuur mij indien nog niet geschied *Vestdijk*!!

Aty zond eenige zoetigheid aan Greet, moge het goed aankomen

Heel veel liefs vthh

in overgr. [ote] haaste

geheel je

Jan

Ik ga n.1. straks op reis om in de eenzaamheid te werken (als het *lukt*)⁹

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Greshoff op 11 februari (br.683) aan Stols schreef tot in maart in Worcester te verblijven. Op 6 maart (br.687) zou hij schrijven, dat hij 'eergisterenavond' van een drie weekse reis terugkeerde in Kaapstad. Deze brief is geschreven in Worcester. Gezien het feit dat Greshoff meedeelt 'straks' op reis te gaan 'om in de eenzaamheid te werken' dateert de brief waarschijnlijk eerder van half februari dan van begin maart.
- 2 De plaquette *Dry coninghen leys uit 'Het hofken der geestelijcker liedekens' Leuven 1577** was met houtsneden door Bert Bouman in december 1945 door A.A.M. Stols te 's-Gravenhage uitgegeven. Het boekje was naar typografische aanwijzingen van Henri Friedlaender gedrukt bij Mouton & Co te 's-Gravenhage in een oplage van 300 exemplaren. Stols verspreidde deze uitgave als nieuwjaarswens.
- 3 In prijsca. nr.1 'Nederlandsche Letterkunde sinds 1900' (december 1945) van Het Nederlands Antiquariaat Van Heijst, Gijsbers & Van Loon te Arnhem was als nr.339 een exemplaar van de 'legale' druk voor fl 8,50 aangeboden. (Coll. Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek, Arnhem, sign. T 1492.)
- 4 Van *Muiterij tegen het etmaal*, Deel 1, *Proza* was voorjaar 1942 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage een legale editie verschenen. De titelpagina geeft 1941 als jaar van verschijnen. Deze editie telt 144 bladzijden. Het boek werd gedrukt bij Boosten & Stols. In september 1941 had J. van Ham, het hoofd van de Afdeling Boekwezen van het Departement van Volks-voorlichting en Kunsten, Stols verzocht hem proeven van *Muiterij tegen het etmaal* toe te zenden. Op 17 december kreeg Stols vervolgens opdracht een aantal pagina's te schrappen. De katernen (p. 53-60 en p. 97-132) met geschrapte artikelen over *Schandaal in Holland* van E. du Perron, *A propos of Dolores* van H.G. Wells, *Goat green or the better gift* van Theodore Francis Powys, *A world I never made* van James T. Farrell, *In hazard* van Richard Hughes, *Count Belisarius* van Robert Graves, *Erika* van Kasimir Edschmid, *La nausée* en *Le mur* van Jean-Paul Sartre werden (te zamen met een tweetal, op het artikel over Du Perron volgende en eveneens in de legale editie van *Muiterij tegen het etmaal* voorkomende, artikelen over *Een Hollandsch binnenhuisje* en *Blauwbaard en octopus* van Johan van der Woude) door Stols tegelijkertijd afzonderlijk zonder titelpagina en los in een omslag in een oplage van 1000 exemplaren uitgegeven. Het merendeel van deze oplage werd na de oorlog verspreid met een ingeplakt 'Ten geleide', gedateerd: 'September 1945'.
 Ten opzichte van de ongekuiste uitgave werd de gekuiste editie vermeerderd met oorspronkelijk niet opgenomen artikelen over *De menschenhater* van Arthur van Schendel, *De verhalen van Belcampo*, *Stiefmoeder Aarde* en *Het rad der fortuin* van Theun de Vries, *Howison's metamorphose* van Johan van der Woude, *'s Mensen heen- en terugweg* van Albert Helman, *De wonderlijke familie* van A. Defresne en Vestdijks essay *Over de compositie van de roman*. Op 27 januari 1942 schreef Vestdijk aan Theun de Vries: 'De gecensureerde stukken in den essaybundel van Stols moesten vervangen worden, en daar mijn voorraad boek-besprekingen niet erg groot meer was, was ik wel genooddaakt ook de twee kritieken over de Wiardakroniek op te nemen. Eigenlijk had ik ze liever willen laten liggen, vooral omdat zij [...] geen juist beeld meer geven van mijn schatting; maar, met enkele veranderingen zijn ze toch wel te verantwoorden [...]. Bundeling van dgl. stukken heeft trouwens vaak het nadeel een figuur onvolledig te belichten. [...] En Heine mocht ik niet noemen, en Ewers en Kafka niet, en Joyce ook niet.' (S. Vestdijk/Theun de Vries, *Briefwisseling* (ed. S.A.J. van Faassen), Amsterdam 1985, p. 74-75.) Van de oorspronkelijke, ongekuiste uitgave liet Stols door Boosten & Stols een clandestiene editie in 10 exemplaren drukken. Deze editie telt 136 bladzijden.
 (Zie Dirk de Jong, *Het vrije boek in onvrije tijd*, Leiden 1958, nrs.863-864; Mededelingen van de Documentatiedienst van het Nederlands Letterkundig Museum, sub Vestdijk, Afzonderlijk Verschenen Werken VIII; en cat.tent. *De Nieuwe Orde en de Nederlandse letterkunde*, 's-Gravenhage (Koninklijke Bibliotheek) 13 september-1 november 1985, nrs.80-86.)
- 5 *Albert Verwey en de Idee*.
- 6 *Sparsa* door Arthur van Schendel was in 1944 door De Bezige Bij te Utrecht uitgegeven als zevende deel in de reeks Quousque Tandem. De opstellen waren verzameld door Ch.E. van Blommestein. Het bundeltje was in een oplage van 525 exemplaren naar typografische aanwijzingen van Stols gedrukt bij N.V. Drukkerij Trio en was gebrocheerd door H. van Rijmenam, beide te 's-Gravenhage.
- 7 Johan Wesselink (1880-?), *De zomertocht van den reus* was in 1917 bij S.L. van Looy te Amsterdam verschenen. In de prijsca. nr.1 'Nederlandsche Letterkunde sinds 1900' (december 1945) van Het Nederlandsch Antiquariaat Van Heyst, Gijsbers & Van Loon te Arnhem was

- onder nr.357 een exemplaar voor fl 2,25 aangeboden. (Coll. Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek, Arnhem, sign. T 1492.)
- 8 *De dwaze Sancho* van Johan Wesselink was in 1932 bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem verschenen met vijf houtgravures door André van der Vossen. In de prijscat. nr.1 (december 1945) van Het Nederlandsch Antiquariaat was onder nr.358 een gewoon exemplaar voor fl 5,- aangeboden. (Zie ook n.7.)
- 9 Op de brief is door Stols bijgeschreven: 'a/N.A. Arnhem 6/3/46 AS'.

686. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 3 maart 1946

Den Haag, 3 Maart 1946

Beste Jan,

De mil. dienst neemt nu zóó veel van mijn tijd, dat ik - als ik 's avonds niet door bezoek opgehouden wordt, of uit móét - nauwelijks tijd heb om te schrijven. Gelukkig krijg ik deze maand nog een nieuwe secretaresse op kantoor,¹ die mij dan wel 's Zaterdagmiddags kan assisteeren. Vandaar het late antwoord op je brief van 11/2. Maar eerst dit: ik ontving deze week een pakje met suiker, chocolade en suikergoed van een mij onbekenden heer Fred le Roux uit Kaapstad. Per keerende post heb ik hem bedankt: de zending was zéér welkom. Maar nu bedenk ik me opeens, dat jij of Aty wel eens de goede gever van het pakje zou kunnen zijn. Als dat zoo is, dan hãrtelijk bedankt: het was heerlijk en buitengewoon welkom, we hebben er allemaal, in het bijzonder Greet en de kinderen, van genóten.

Nu je brief van 11/2.

Het is een goed idee om 6 Z.Afr. boekjes uit te geven.² Er zal wel *eenige* verkoopmogelijkheid in Nederland zijn Een oplaag van 250 (+ 50) is dan ook zeker mogelijk, en ik zie wel kans om die boekjes voor en na, naar gelang ik papier krijg, te maken.

Het is toch zeker *niet* je bedoeling om de 6 boekjes *samen* voor 1 guinje te geven: dat kan niet (alles is dubbel en méér zoo duur als in 1939.) Goed uitgevoerde boekjes als Ursa op houtvrij papier (niet geschept) in goede letter (laat mij de keuze naargelang de mogelijkheid) kan ik zeker maken. Zorg dus maar gauw voor teksten en rechten. Alles wil ik *per contract* met de auteurs of hun rechthebbenden regelen. Reken op niet meer dan 10-12½% honorarium per verkocht gebonden ex., want ik zal veel kosten krijgen om naar Z.Afr. te exporteeren.

Deze week sprak ik Adriaan van der Veen - toevallig zat ik in Riche te lunchen, wat me nooit overkomt - en ik ontmoette er zijn vrouw die een alleraardigsten indruk maakt.³ Hij wil zijn boekje over jou bij mij wel uitgeven,⁴ en ik zal mij t.z.t. met Haagens en Constantia daarover in verbinding stellen. Ook dit komt dus in orde.

Heb je ervoor gezorgd dat de rest der oplage van Kees' Equilibres Précaires uit N.Y. naar mij ter exploitatie gezonden wordt? Prijs??⁵

Vervelend, dat je nu nóg niets van de vele door mij aan jou gezonden pakketten boeken (book-post) hebt ontvangen. De beide Vestdijk'en ('Verwey'⁶ - 'Mouterij tegen het Etmaal I') moeten er bij zijn. Ook Helikon en Atlantis. Helikon gaat in 1946 weer verschijnen. Binnenkort zend ik je ook weer de

nouveautés: Rilke,⁷ Rimbaud,⁸ Jan Steen,⁹ Eskimo's,¹⁰ enz.

Het leven is voor mij momenteel geen lolletje. De concurrentie is enorm (en vaak, als gebruikelijk, zéér unfair). Maar ik kan niet anders dan: doorwerken. Welke Nederl. tijdschriften ontvang je: Gids,¹¹ Columbus,¹² Criterium, Ad Interim,¹³ Podium¹⁴ enz.? Laat 't eens weten, anders neem ik wel abonnementen voor je. Is dat goed? Of doet Huib het reeds?

Hartelijke groeten van ons allen ook voor Aty
je
Sander

Eindnoten:

- 1 E.H.M. Spijkerman.
- 2 Zie br.683.
- 3 Adriaan van der Veen was eind 1942 in New York in het huwelijk getreden met de Amerikaanse Jeanette le Messurier (1914-1973).
- 4 *Portrait of a Dutch poet*.
- 5 Op 10 september zou Gerard Haagens aan Stols 143 exemplaren van de bundel *Équilibres précaires* van C.J. Greshoff sturen. De verkoopprijs in Amerika was \$1.25. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag G.E. Haagens.) In Stols' 'Fondslijst 1947' zou Kees Greshoffs bundel worden aangeboden voor fl 4,50.
- 6 *Albert Verwey en de Idee*.
- 7 *Brieven aan een jongen dichter* van Rainer Maria Rilke zou in november bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Het boekje was vertaald door C.W. Sangster-Warnaars. Het boekje kreeg een stofomslag van Bertram Weihs. Het was oorspronkelijk onder de titel *Briefe an einen jungen Dichter* in 1929 bij de Insel-Verlag te Leipzig verschenen.
- 8 *Poésies complètes* van Arthur Rimbaud was zogenaamd in 1938 bij Éditions Paul Demeny-Fils te Douai verschenen, maar in werkelijkheid clandestien in 1945 bij A.A.M. Stols te La Haye. De bundel was gedrukt door Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer. In oktober 1945 had Stols een circulaire aan de boekhandel doen uitgaan, waarin hij deze uitgave van Rimbaud speciaal aanbood. (Zie ill. p. XXX.) Het boek stond bovendien vermeld op Stols' prospectus 'Eerste Persoonlijke Aanbieding 1946'.
- 9 *De komedianten bij Jan Steen en zijn tijdgenooten* van Sturla Jonasson Gudlaugsson (1913-1971) was begin 1946 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. Het boekje was in 1945 gedrukt door de Firma Boosten & Stols. Bertram Weihs maakte de bandstempels. Op de titelpagina staat het jaartal 1945 als jaar van verschijnen vermeld.
- 10 *Kunstzin der Eskimo's*.
- 11 Het in 1837 opgerichte tijdschrift De Gids, Algemeen Cultureel Maandblad was in oktober 1945 na een pauze van meer dan een jaar weer beginnen te verschijnen. Het tijdschrift stond begin 1946 onder redactie van Anton van Duinkerken, E.J. Dijksterhuis, A.N. Molenaar en M. Nijhoff, en werd uitgegeven door P.N. van Kampen & Zoon N.V. te Amsterdam. Van de redactie maakte ook J.W.F. Werumeus Buning deel uit, maar hij wilde in verband met de te verwachten zuivering door de Eereraad voor de Kunst niet als zodanig vermeld worden.
- 12 Columbus, Literair Cultureel Maandblad voor Jongeren was voor het eerst op 1 oktober 1945 verschenen. Het tijdschrift was ontstaan als bundeling van de clandestiene tijdschriften Maecenas, Parade der Profeten, Zaans Groen en De Roode Lantaarn. Het tijdschrift stond begin 1946 onder redactie van Ad den Besten, Willem Karel van Loon, C.A.G. Planije en Jan Praas; tot en met maart zou Jan Vermeulen redactiesecretaris van het tijdschrift zijn. Het werd uitgegeven door de Amsterdamsche Boek- en Courant-maatschappij te Amsterdam. Vanaf oktober 1946 zou het tijdschrift door Stols worden uitgegeven. Het tijdschrift zou begin 1947 worden samengevoegd met Podium.

- 13 Ad Interim, Tijdschrift voor Letterkunde was in 1944 opgericht. De redactie bestond sinds september 1945 uit Bertus Aafjes, Gerrit Kamphuis, C.J. Kelk, J. Romijn en Gabriël Smit, en werd uitgegeven door A.W. Bruna & Zoon N.V. te Utrecht. Het tijdschrift zou in 1949 fuseren met De Gids.
- 14 Podium. Onafhankelijk Tijdschrift voor Literaire, Culturele en Politieke Zaken was voorjaar 1944 opgericht. Het stond begin 1946 onder redactie van Peter van den Burch (ps. van Peter Verhoeff), Jaap Mulder (ps. van Gerrit Borgers), Fokke Sierksma en Anne Wadman, en werd uitgegeven door Van Gorcum & Comp N.V. (G.A. Hak & H.J. Prakke) te Assen.

687. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 6 maart 1946

[Kaapstad] 6 Mrt. 46

Beste Sander,

Van een 3 weeksche reis terugkerende vond ik eergisterenavond je vorstelijke boekenzending. Ik kan je niet beschrijven *hoe* verrukt we waren. We hebben *den geheelen nacht* niet kunnen slapen: aldoor zijn we opgestaan en weer gebladerd, gekeken, bewonderd

Ik ontving ook van Huib de superdeluxe Larbaud!!!¹

Ik ben je veel méér dan dankbaar -

Allerlei details beschrijf ik in een volg. brief, want deze *moet* heden weg, met het oog op het vliegtuig van deze week. Ik heb allerlei dingen te vragen. Ik was zes jaar *zonder* inlichtingen, vergeet dat niet.

Op die *Atlantis* bandjes ben ik verliefd! Wie heeft die geteekend???²

Bestaat er een geschrift Halcyon???³ Ook bij jou??? Alleen mis [+ik] nu nog: Helikon 1 tot en met 10. (met de zwaantjes) Kan ik die niet antikwarisch koopen. Ik wou deze reeks zoo gráág compleet hebben.

Ik vond ook een brief van Alice v. Eugen.⁴ Ik antw. daarop nog *niet* aan haar, doch met een *vertrouwelijk* schrijven aan Landshoff, waarvan hier doorslag bijgaat.⁵ Spreek er met *niemand* over. Maak contact met L. en stuur het met wijs beleid daarheen dat de Verz. Werken net als die v Henny⁶ uitkomen. bij 2 uitgevers, St. en Q, En in *elk* geval: mijn poezie. Ook *moet* er overleg met Bob v K. gepleegd worden.⁷

Nogmaals 1000 danken!

Veel liefs van huis tot huis

Steeds geheel je

Jan

In vliegende haast!⁸

Eindnoten:

1 *Dévotions particulières*.

2 De omslagen voor de Atlantis-serie waren gemaakt door Helmut Salden. (Zie ill. p. x.)

3 Over Stols' voornemen Halcyon, Driemaan-delijsch Tijdschrift voor Boek-, Druk- en Prentkunst uit te geven, had hij Greshoff al op 2 januari 1939 ingelicht. Ook in latere brieven kwam het tijdschrift regelmatig ter sprake, al was het alleen maar omdat Greshoff een bijdrage over de geschiedenis van De Zilverdistel, Palladium en Ursa Minor in het vooruitzicht had gesteld. Deze bijdrage is nooit verschenen.

Halcyon was van mei 1940 tot en met juli 1944 verschenen in twaalf afleveringen, waarvan twee dubbelnummers. (Zie voorts br.603 n.2 en n.5.)

- 4 Zie br.663 n.2 voor de inhoud van Alice von Eugen-van Nahuys' brief van 15 februari aan Greshoff.
- 5 In de nalatenschap van Stols bevindt zich inderdaad een getypt afschrift van Greshoffs brief van 6 maart aan Fritz Landshoff: 'Ik ontving een hartelijke brief van Mevrouw Van Eugen en wacht op bericht van jou. Ik ben je zeer dankbaar inzake de uitgave van mijn verzamelde werk, doch in onze gesprekken vroeger en mijn brieven daarna, heb ik altijd gezegd: ik wil met jou, Frits Landshoff, in zee gaan. Wanneer jij niet directeur van Querido bent, of althans in de een of andere leidende functie een controleerende invloed op Querido uitoefent, zie ik niet in waarom ik dan Querido als uitgever zou kiezen. Je weet heel goed dat het mij om een onmiddellijke samenwerking met jou te doen is en wanneer jij naar Amerika teruggaat of je uitsluitend met de Deutsche uitgaven bemoeit, is er van zulk een samenwerking geen sprake. Wil je mij dus even doen weten welke in de naaste toekomst jouw verhouding tot de Nederlandsche Querido zal zijn? Voorts een tweede punt. Je weet uit mijn brieven dat ik je herhaaldelijk gevraagd heb om persoonlijk overleg te plegen met Stols en eventueel Van Kampen. Van Stols vernam ik uit zijn laatste brief dat hij nog niets van je vernomen had. Wij hebben allen op onzen tijd wel eens onze bezwaren tegen Stols. Maar die bezwaren mogen ons nooit doen vergeten dat hij (van zij eerste optreden als uitgever af) boeken heeft uitgegeven waar de andere uitgevers niet aan durfden. Hij heeft tientallen jonge schrijvers hun intrede in de letterenwereld mogelijk gemaakt en velen van hen hebben later net gedaan of zij hem niet meer kenden. Toen nog geen uitgever bereid was mijn werk uit te geven, stond Stols steeds gereed om allerlei van mij af te drukken. En in de eerste jaren wist hij, evengoed als ik, dat hij er niet veel aan kon verdienen, dat hij al blij mocht zijn wanneer hij er niet aan verloor. Toen Boucher na 600 ex van de dure druk van mijn Verzamelde Gedichten in enkele maanden verkocht te hebben, mij met een plons liet vallen en weigerde het werk te herdrukken, was het wéér Stols, die bereid was het heel wat groter risico van een goedkope druk op zich te nemen. Stols heeft als ik hem vroeg iets uit te geven *nooit* "neen" gezegd, ook al was wat ik hem aanbood uit een zuiver handelsoogpunt alles behalve aantrekkelijk. Bovendien, geheel buiten de uitgeverij om, sta ik sedert onheugelijke jaren in een vriendschappelijke verhouding tot Stols en hij heeft mij, als vriend, altijd op meer dan royale wijze van zijn boekenrijkdom laten meedelen. Daarom, Frits, vroeg ik je met Stols (en eventueel Van Kampen) een vriendschappelijke regeling te treffen. Het verzameld werk van H. Marsman is tot stand gekomen door een samenwerking tussen Querido en De Gemeenschap; waarom kan mijn verzameld werk niet tot stand komen door een vriendschappelijke samenwerking tussen Querido en Stols? Het is, daar ben ik zeker van, voor Stols niet in de eerste plaats een vraagstuk van geldelijke, doch veeleer een van zedelijke aard. Hij wil niet gaarne, nadat hij mij (en anderen) zooveel diensten bewezen heeft, zonder méér uitgeschakeld worden. Aangezien Stols herhaaldelijk en duidelijk bewezen heeft mij genegen te zijn, aangezien het hem als lettervriend, genoeg doet mijn verzameld werk te zien verschijnen, zal hij, zijnerzijds, daar ben ik zeker van, alles doen om het tot stand komen ervan te bevorderen, mits daarbij zijn geestelijke en stoffelijke aanspraken erkend worden. Ik weet zeker, dat als je een uurtje met Stols praat, je een aangename regeling zult treffen. Een alléén daarmee ben ik "gered". De Verzamelde werken zonder de gedichten zouden mij weinig bevredigen. En ik voel dat ik, juist omdat er geen schriftelijke overeenkomst tusschen Stols en mij bestaat, *niet* mijn gedichten "zoo maar" aan zijn fonds kan onttrekken, ook al zijn ze uitverkocht.'
- Op 3 april antwoordde Landshoff: 'De kwestie van je verzamelde werken houdt mijn gedachten zeer bezig. [...] Je reactie heeft mij in zeer groote verlegenheid gebracht. Natuurlijk verheugt het mij zeer dat je graag bij een uitgeverij publiceert, waarmee ik verbonden ben. Aan de andere kant is dat een argument, dat ik onmogelijk in het geding kan brengen. Trouwens, de samenwerking met Alice [van Nahuys] is zoo nauw, dat het feit of ik al dan niet bij Em. Querido hoor practisch geen rol speelt. Mijn advies, de verzamelde werken bij Em.Q. te laten verschijnen is gebaseerd op indrukken, die ik tijdens mijn verblijf hier opgedaan heb. Ik ben ervan overtuigd, dat je - als je hier was - tot hetzelfde resultaat zou komen. Ook Adriaan [van der Veen] is deze meening toegedaan. [...] Na alles wat je aan anderen en aan mij over Stols geschreven hebt, verbaast het mij niet weinig, dat je nu persé met Stols in zee wilt gaan. Als het moet, zal ook Querido deze conditie aanvaarden, maar zeer zeker niet graag. Ik heb een groot aantal brieven van jou, waarin je schrijft, hoe kwaad je met Stols was en wel om zeer gegronde redenen. Een samenwerking met Stols is volgens de algemeene opinie niet gemakkelijk. Bij alle waardeering voor vroegere prestaties van Stols en zijn momenteele ondernemingsgeest, ben ik zeer bang,

dat hij op het oogenblik veel te groote en moeilijke projecten in handen neemt en binnen afzienbare tijd in moeilijkheden zal raken van allerlei aard. [...] Je opmerking, dat zonder medewerking van Stols de gedichten niet in de verzamelde werken kunnen worden opgenomen, is mij volkomen onbegrijpelijk. Je hebt anderen en mij altijd gezegd, dat je je boeken uitsluitend voor een bepaalde tijd en voor bepaalde oplagen afstond. De auteursrechten zijn aan jou en zoodra de oplaag verkocht is, heb je de vrije beschikking. - Ik heb met Stols ge-correspondeerd [...] wij hebben een afspraak voor volgende week.'

Het contract dat Greshoff afsloot voor de uitgave van zijn *Verzameld werk* maakt geen melding van een eventuele betrokkenheid van Stols. (Zie br.663 n.2.)

- 6 De *Verzamelde werken* van H. Marsman verschenen in 1938 in drie delen bij Em. Querido's Uitgevers-Mij te Amsterdam en De Gemeenschap te Bilthoven. In 1947 zou een aangevulde herdruk in vier delen van Marsmans *Verzameld werk* bij Em. Querido's Uitgeversmij N.v. te Amsterdam verschijnen.
- 7 Bij P.N. van Kampen & Zoon was najaar 1939 *Steenen voor brood* verschenen. Bob van Kampen ging er van uit dat Greshoff hem voor zijn vertrek naar Zuid-Afrika had toegezegd dat hij in de toekomst Greshoff's voornaamste uitgever zou zijn. Op 8 november 1945 had hij aan Greshoff geschreven: 'Van Krimpen sprak mij over je plannen, in 1947 je verzamelde werk uit te geven. Dat lijkt me een goed idee. Daar is iets moois van te maken. Alleen verwondert het me, dat ik dat van v.Kr. moest hooren. Ik ben toch je uitgever! Je hebt me voor je naar Z.A. ging, verzekerd dat alles van jouw hand bij mij het licht zal zien. Dus hoe zit dat?' Het contract dat Greshoff afsloot voor de uitgave van zijn *Verzameld werk* maakt geen melding van een eventuele betrokkenheid van P.N. van Kampen & Zoon. (Zie br.663 n.2.)
- 8 Op de brief is, waarschijnlijk door Stols, bijgeschreven: 'sigaretten'.

688. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, ná 6 maart 1946¹

Beste Sander,

Bestaat er een mogelijkheid om via Nederland of via Angèle of op welke wijze ook deze boeken te bemachtigen. Bovenal de DuBos!!

Heb jij iemand in Parijs, die mij een pakje kan sturen. Het is *wanhopig* dat men hier geen letter fransch kan verkrijgen.

Kun je mij een complete van *Nº 1* af van 'La Nef' 12 n^{os} parus chez Albin Michel bezorgen??²

Zie dit voor mij belangrijke vraagstuk eens ernstig onder oogen.

Van *Sartre* heb ik

Le Mur.

La Nausée

L'Imaginaire³

maar *niets* van na 1940!!⁴

Mauriac!

Sartre!

Met hart. dank bij voorbaat

en veel lief v huis tot huis

steeds geheel je

Jan

Luppé: Merimée	Albin Michel ⁵
Carrouges: Eluard et Claudel	Editions du Seuil ⁶
Billy: La Terrasse du Luxembourg	A. Fayard ⁷ x
Dumesnil: Epoque realiste et naturaliste	Tallandier ⁸ xxx
Du Bos: Qu'est-ce-que la litterature?	Plon ⁹ xxxx
Troisfontaines: Le Choix de Sartre.	Montaigne ¹⁰ xx
Jacob: Conseils à un Jeune Poète	Gallimard. ¹¹

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Greshoff op 14 januari (br.677) Stols om Franse boeken (o.m. van François Mauriac) had gevraagd; op 4 februari (br.682) antwoordde Stols hem aan Jo Boer verzocht te hebben de gevraagde boeken voor Greshoff in Parijs te zoeken. Omdat Greshoff vanaf 13 februari voor drie weken in Worcester verbleef en pas op 4 maart weer in Kaapstad terugkeerde, is het waarschijnlijk dat hij kort na die datum Stols herinnerde aan diens belofte. Op 30 april (br.691) zou Greshoff melden dat hij twee pakjes Franse boeken had ontvangen.
- 2 Het in 1944 opgerichte tijdschrift *La Nef* (Nouvelle Équipe Française) werd uitgegeven door Albin Michel te Parijs. Het tijdschrift stond onder redactie van Lucie Faure.

- 3 *Le mur* van Jean-Paul Sartre (1905-1980) was in 1939 bij Gallimard te Parijs verschenen; *La nausée* was in 1938 bij dezelfde uitgever verschenen en *L'imaginaire. Psychologie phénoménologique de l'imagination* in 1940.
- 4 In 1943 was bij Gallimard *L'être et le néant. Essai d'ontologie phénoménologique* van Sartre verschenen, en in 1945 de twee eerste delen van de trilogie *Les chemins de la liberté*. (Zie br.692 n.13.)
- 5 *Merimée** van Albert Marie Pierre marquis de Luppé (1893-?) was in 1945 bij Albin Michel te Parijs verschenen.
- 6 *Eluard et Claudel* van Michel Carrouges (ps. van Louis Couturier, geb. 1910) was in 1945 bij de Éditions du Seuil in Parijs verschenen.
- 7 *La terrasse du Luxembourg* van André Billy (1882-1971) was in 1945 bij Librairie Arthème Fayard in Parijs verschenen.
- 8 *L'époque réaliste et naturaliste* van René Dumesnil (1879-?) was in 1946 bij Éditions Jules Tallandier te Parijs verschenen in de reeks *Histoire de la Vie Littéraire* onder redactie van André Billy.
- 9 *Que-ce que la littérature et Dernier journal intime, suivi de Hommage à Charles du Bos* was in 1945 bij Librairie Plon te Parijs verschenen. De eerste uitgave van het essay van de Franse criticus Charles du Bos (1882-1939) was onder de titel *What is literature?* in 1940 bij Sheed and Ward te New York verschenen. De Franstalige uitgave was uit het Engels vertaald door Du Bos' weduwe.
- 10 *Le choix de J.-P. Sartre. Exposé et critique de L'être et le néant* van Roger Troisfontaines (geb. 1916) was in 1945 bij Aubier (Éditions Montaigne) te Parijs verschenen.
- 11 *Conseils à un jeune poète, suivi de Conseils à une étudiante* van de Franse dichter en criticus Max Jacob (1876-1944) was in 1945 bij Gallimard verschenen.

689. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 maart 1946

[Kaapstad] 26 Mrt 46

Beste Sander,

In mijn vorige briefje heb ik je reeds kortelijks de aankomst van je hemelsche zending gemeld. Ik ben daarop aan het schrijven geslagen en moest daardoor mijn briefwisseling tijdelijk onderbreken.

Ja, Sander, alles is aangekomen en het één is al heerlijker dan het andere. Ik weet niet waar [+ik] het meest mede in mijn schik ben: de Larbaud's¹ of de Adolphe²... maar ik ben in één woord verliefd op de Atlantisreeks. Wie heeft die prachtige cartonnage ontworpen?

Ik ben je voor dit alles zeer, zeer dankbaar: en alles wat ik zeg of schrijf hierover, blijft ver beneden de innerlijke werkelijkheid.

Het is waarlijk geen onbescheidenheid wanneer ik je vraag of er nog een Tafelronde voor mij over is en vooral Helikon 1 tot en met 10. Ik ontving 11-20. Ik wil ze met liefde betalen, als jij ze zelf moet opkopen.

Verder zag ik dat er nog twee boekjes van Jacob Corneles Bloem verschenen zijn te weten:

a. Over Poezie

b. Sintels

beide bij A.A.M. Stols.

Van de zes ZAfr. deeltjes zal ik werk maken.³ Het is geen slecht plan, geloof ik. Ik schrijf je erover zoodra ik beschikking over de teksten heb en alles met de uitgevers geregeld.

Neen, deze kleine versnapering ontving je van een groote bewonderaar van je werk.

Fred. le Roux, een van mijn allerbeste jeugdige vrienden hier (32 j.) Hij is hoogst begaafd, doch komt niet tot schrijven: Van beroep is hij redacteursecretaris van het weekblad 'Die Huisgenoot' (opl. 75.000 ex)

Zijn adres is

F.J. le Roux

Talsen Mansions

130 Davenportweg

Vredehoek

Kaapstad K.P.

Als je hem een pleziertje wilt doen stuur hem dan een *Nederl* boek met of over poezie

Gerrit Bakker ligt in het ziekenhuis in Johburg. Wat hij heeft weten de geneesheeren niet, maar hij is beroerd ziek. Met deze afstanden (2 d. en 2 nachten sporen!) kun je nooit eens even gauw een vriend gaan opzoeken.

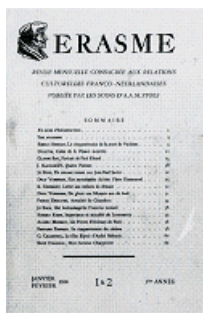
Aty was zeer gelukkig met Greet's allergezelligste brief.⁴ En ik ben altijd zeer blij met jouw berichten. Ik betreurt dat de militaire dienstje zoo weinig tijd voor briefwisseling laat.

Je hebt waarschijnlijk intusschen een onderhoud gehad met mijn boede[+1]-beredderaar Frits Landshoff en ik twijfel er niet aan of jullie zijn tot overeenstemming gekomen.

Van de Amst. Bank kreeg ik bericht dat je daar die tweede afrekening

V.l.n.r.: Truida Louw-Pohl, N.P. van Wyk Louw en A. Roland Holst, Clifton-aan-See, 1946.

Omslag van het door Stols uitgegeven en geredigeerde tijdschrift Érasme, januari-februari 1946.

Omslag van het tijdschrift De Vrije Bladen, januari 1946.

Omslag van het door Stols uitgegeven tijdschrift Columbus, oktober 1946.

[+ge]stort hebt. *Hartelijk, hartelijk dank!* Wanneer denk je het voorschot van Ikaros te kunnen deponeren? Ik ben n.l. bezig en ik *moet* dit wel, alles bij elkaar te schrapen, met het oog op mijn terugkeer. Ik hoop die tot 1 Jan 47 te kunnen uitstellen; maar ik vrees dat ik gedwongen zal worden eerder Europawaarts te komen. O, dat verdomde geld! Ik zit hier nu naar mijn zin en op mijn gemak.

en, mèt *alle* bezwaren aan zoo'n groote afstand van de beschaafde wereld verbonden, zou ik hier toch mijn eindje wel willen halen. Maar neen, noodgedwongen keer ik terug, omdat ik hier mijn kost niet kan verdienen. Een van de zoojuist geschreven gedichten (waardoor onze briefwisseling vertraagd werd[]) heet De Keuze en verschijnt 1 July in Standpunte III.⁵ Standp II komt de volg. week uit en wordt je p.o. toegezonden.⁶

Beste Sander, ik ben moe. dus slot. en andere keer meer en beter

Nogmaals innig en hartelijk en geestdriftig bedankt voor je goede gaven, veel liefs van huis tot huis

geheel je

Jan

Ja, ik heb Haagens gevraagd je Kees' restant te zenden.⁷ Ik weet *niet* hoeveel! O ja. ik zond je een gehectografeerd geschriftje van de meisjes Nicolas. Een bundel gedichten van Claire Nicolas zou m.i. iets voor je zijn. Het adres staat er in.⁸ Dag!

Eindnoten:

- 1 *Dévotions particulières* en, waarschijnlijk, *Les poésies de A.O. Barnabooth*, welke titel door Stols in zijn brief van 18-24 september 1945 (br.662) genoemd werd, overigens zonder aan te geven dit boek voor Greshoff bewaard te hebben.
Zie voor de overige drie titels die Stols tijdens de oorlog van Larbaud had uitgegeven: Valery Larbaud/A.A.M. Stols, *Correspondance 1925-1951* (ed. Marc & Christiane Kopylov), dl.2, p. 92-93.
- 2 *Adolphe. Anecdote trouvée dans les papiers d'un inconnu* van Benjamin Constant was door Stols in 1941 in een oplage van 88 exemplaren voor La Compagnie Typographique te Parijs uitgegeven. In 1942 zou Stols in een oplage van 125 exemplaren een heruitgave van deze tekst onder zijn eigen imprint laten verschijnen, in hetzelfde jaar gevolgd door een uitgave in 200 exemplaren voor de Éditions Académiques Panthéon te Amsterdam. Stols had sedert maart 1936 deze editie voorbereid en had bovendien in september 1938 geprobeerd Greshoffs naderende vijftigste verjaardag aan te grijpen *Adolphe* met behulp van een aantal vrienden van Greshoff uit te kunnen geven. (Zie ook br.359 n.3.)
Er is niet achterhaald van welke editie Greshoff een exemplaar toegezonden kreeg.
- 3 Zie br.683 n.1.
- 4 Op 21 februari schreef Greet Stols aan Aty Greshoff een brief van twee tweezijdig beschreven bladen, met naast familiale mededelingen onder meer de volgende passage: 'Het was prettig, om van allerlei van je te hooren over het leven van alledag in Z.A., maar zooals de zaken nu staan, komt het er voorloopig voor ons zeer zeker niet van. Zoo vast als Sander nu zit, en dan de kwestie van het niet mee mogen nemen van onze schaarsche duitjes, en ik moet je eerlijk zeggen, dat ik persoonlijk althans, al lang afgeschrikt ben door het toekomstig geestelijk isolement, dat we dan tegemoet zouden gaan, te lang hebben we in de afgelopen jaren al ge-isoleerd gezeten, en dit deelden we dan nog met de goede vrienden die we dan daar, volgens jullie, ook wel weer zouden krijgen, maar in dat opzicht vertrouw ik Sander niet zoo erg: hij

zit al steeds meer in een ivoren torentje en dat zal er met de jaren niet beter op worden. En dan is voor ons een groot deel van de attractie weg, wanneer jullie er niet meer zouden zijn, nee, ik zie de Z.A. vizioenen in rook opgaan [...].’

- 5 Het gedicht *De keuze* zou worden opgenomen in Standpunte 1 (1945-1946) 3 (juli 1946), p. 1-7.
- 6 Standpunte 1 (1945-1946) 2 (april 1946) bevatte het vierde bedrijf van het versdrama *Germanicus* door N.P. van Wyk Louw (p. 1-24), *Probleme van die jongste Afrikaanse poësie* door H.A. Mulder (p. 24-33), het gedicht *Zegt de Stoicijn* door Marnix Gijsen (p. 34-36), ‘*Krisis in ons Dietse verhoudinge*’ door W.E.G. Louw (p. 37-54), de gedichten *Ballade van die Gryslan* (p. 55-57) en *Negester en stedelig* (p. 58) door D.J. Opperman, *The poet as public writer* door K. Greshoff (p. 59-73), drie gedichten onder de overkoepelende titel *By die riviere van Babel* door Olga Kirsch (p. 74-76), *The object of philosophy II* door M. Versfeld (p. 77-82), en de rubriek ‘Aantekeninge’ met bijdragen door Van Wyk Louw en W.E.G. Louw.
- 7 *Équilibres précaires*.
- 8 Claire Nicolas (geb. 1925) en Sylvia Nicolas (geb. 1928), de dochters van Joep Nicolas en Suzanne Nys.
Claire zou van januari 1944 tot zomer 1946 onder meer Engelse literatuur studeren aan het Smith College te New York, maar hield zich in deze tijd ook bezig met toneel en dans, en Sylvia had schilderles bij Rufino Tamayo en beeldhouwles bij Ossip Zadkine. Het is niet duidelijk wat Greshoff met de ‘gehectografeerde bundel’ van Claire Nicolas bedoelde. Mogelijk heeft Joep Nicolas enkele doorslagen van haar gedichten aan Greshoff of, tijdens zijn bezoek in 1946 aan Nederland, aan Stols laten zien. Mogelijk verwarde Greshoff een bundel van Claire Nicolas met het door haar in deze tijd uitgegeven Engels- en Franstalige gestencilde tijdschrift *Marsyas*, waaraan onder meer Adriaan van der Veen en Kees Greshoff meewerkten. (Med. mevr. C. Nicolas White, St. James, N.Y.)

690. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 27 april 1946

[Kaapstad] 27 April 46

Beste Sander,

Er klopt iets niet. Ik begrijp natuurlijk zeer goed dat je het razend druk moet hebben. De combinatie van militaire dienst en een omvangrijke zaak is natuurlijk slopend. Maar je schreef dat je goede hulp kreeg.

Ik wacht n.l. antwoord op tal van brieven, op nadere bijzonderheden omtrent het verschijnen van *Ikaros* en over de overeengekomen storting van ½ hon. bij de Amsterdamsche Bank te Amsterdam. Je hebt intusschen zeker ook mijn vriend Landshoff ontmoet en met hem een en ander geregeld.

Heb je de Z.A. plannen nu definitief uit je hoofd gezet? Ik acht de kansen voor je op dit oogenblik goed. Die Nasionale Pers zoekt een typografisch adviseur en een leider voor de boekhandel (enorm bedrijf)

Ik zou zoo dolgraag Sintels willen hebben en de Tafelronde. Desnoods indien niet àl te gek duur antikwarisch

Jan en Nancy kwamen eergisteren hier aan. Ik zag van Jan een reproductie van een schilderij (van Franken?) voorstellende een familietafereel van het Stolsengebroed.¹ Ben je werkelijk zóó mager, Sander! Vergeet niet mij dat te schrijven.

Ik geniet nog dagelijks van de gezonden boeken. Maar voor mij gaat er niets boven de Atlantisreeks.

Wie maakte deze bandjes??

Hartelijk dank voor De Vrije Bladen i²

Ik verlang erg naar berichten van je en maak nu a.j.b. even de nu reeds oude Ikaroszaak in orde.

Met heel veel liefs van huis tot huis, steeds geheel je
Jan.

Eindnoten:

- 1 Zie 'Beste Sander, Do it now!', p. 414 voor een afbeelding van het door J. Franken Pzn in 1943 geschilderde portret van Stols en zijn gezin.
- 2 In januari 1946 was *Het nieuwe geuzenlied. Een symposion* van Garmt Stuiveling als schrift 1 van De Vrije Bladen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. Greshoff kende Garmt Stuiveling (1907-1985) al van voor de oorlog, doordat Stuiveling regelmatig meewerkte aan Groot Nederland; hij was bovendien, overigens zonder tastbaar resultaat, door Greshoff gevraagd een editie van de *Kenteringssonnetten* van Herman Gorter in de reeks Ursa Minor te bezorgen. Stuiveling was eind 1939 tot de redactie van De Vrije Bladen toegetreden.

691. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 april 1946

30 April 46

Beste Sander,

Hierbij een brief van mijn zoontje Kees, wiens volledige naam etc is.

C.J. Greshoff M.A.

je kunt hem schrijven

p/a Universiteit van Kaapstad

Rondebosch-Kaapstad K.P.

Z.Afr.

of La Verne.

Mijn zoontje Jan is nu ook hier.

Zijn adres is.

J.H. Greshoff

'De Driehoek'

Kloofnekweg

Wyllies Siding

Kaapstad K.P.

Z.Afr.

Wil je deze adressen laten opschrijven ten einde verwarring te voorkomen! Al die Greshoff's hier op een kluitje bijeen!

Voor het denkbeeld om een zestal kleine, doch superieure Afrk. teksten uit te

geven, in een superdeluxeuitvoering,¹ bestaat hier *grootte* belangstelling. Vooral ook omdat je daarmee een voorbeeld stelt en een peil aangeeft. Er bestaat hier nog *niets* op dat gebied met[*lees:men*] *begint* in die richting te streven. Daarom is dat plan juist nu van zooveel gewicht.

Voorloopig heb ik deze teksten in het oog.

- 1 50 ged. van C. Louis Leipoldt (zeker)²
- 2 Keur uit de Psalmen van Totius?³
- 3 Goedgeluk novelle van Marie Rothmann (zeker)
- 4 50 ged. door N.P. van Wyk Louw. (zeker)⁴
- 5 drie essays van W.E.G. Louw?⁵
6. Nieuwe Gedichten door D.J. Opperman. (zeker)⁶

G. Bakker Constantia Boekh. is geesdriftig. Hij was onlangs hier. Mislukking vrijwel uitgesloten. Alleen: hij vraagt waarom jij zijn *twee* lange brieven onbeantwoord liet. Ik antwoordde: militaire dienst! *Tracht* hem uitvoerig te schrijven. Hij is jè relatie voor Z.A., dat in de toekomst wel iets kan opleveren. Bakker noch Marguard (ook een groot man in de (*Engelsche*) boekhandel hier[]),⁷ begrijpt wát Balkema zich voorstelt.

De *boekhandel* is een overladen vak en bovendien is er geen □ M. winkelruimte of opslagplaats te verkrijgen. Aan ‘vertegenwoordiging’ van Nederl. uitg. is (door geringe omzet) geen droog brood te verdienen. Voor de uitgeverij is een veemdeling hier minder geschikt.

Heb jij *alle* Z.A. plannen voorgoed uit het hoofd gesteld?

Heb je Standpunte II ontvangen? Zoo *niet*, laat het weten en je krijgt het.

Verder stuur ik je een kleine bundel ‘Het Oponthoud’ van F. Oosterhof.⁸ m.i. een *zeer* goede bundel. Hij is lector Fr. t. en lett. te Pretoria. Oosterhof typt hem netjes over. Ik zal hem wel krijgen en zend hem door.

Hoe staat het met Con Sordino van W. Hessels????

Tot mijn *grootte* vreugde, tot mijn [xxx] vreugde ontving ik twee pakjes Fr. boeken, beide naar ik veronderstel door jouw vriendelijke bemiddeling: één van Pierre Seghers,⁹ één van Camille Bloch.¹⁰

Nog géén nieuwe Mauriacs.

Stuur mij het *adres* van die Jo Boer eens. Ik wou n.l. op een of andere slinksche wijze *Arche* 9-10-11-12 etc hebben, ik bezit 1-8.¹¹

Wij verlangen erg naar een uitvoerige brief met *veel* nieuws, boekennieuws.

Ik heb de indruk dat er weinig verschijnt in de Lage Landen.

O Sander, waar blijven de Sintels!

Als één boek mij aantrekt dan dit.

Dan is er nog een klein boekje v Jacques bij jou.¹²

Ik schreef je ook over Helikon 1-10 nog verkrijgbaar zou zijn, desnoods antikwarisch (tegen abordabele prijs).

Ik hoop op spoedig bericht
 Veel hartelijks en goeds van huis tot huis
 Steeds geheel, je
 Jan

Eindnoten:

- 1 Zie br.683 n.1.
- 2 Zie br.660 n.38.
- 3 Zie 683 n.7.
- 4 Mogelijk een gedeelte van het in 1956 te verschijnen versdrama *Germanicus*, waarvan het vierde bedrijf was opgenomen in Standpunte 1 (1946-1947) 2 (april 1946), p. 1-24.
- 5 Welke drie essays van W.E.G. Louw Greshoff voor de reeks in gedachten had, is niet bekend. Op 11 februari (br.683) had Greshoff overigens gesproken van een uitgave van een drietal prozastukken van N.P. van Wyk Louw; diens bijdrage aan de reeks was nu gewijzigd in een vijftigtal gedichten. Mogelijk is hier dus bij Greshoff enige verwarring opgetreden.
- 6 Waarschijnlijk *Negester oor Ninevé*. (Zie br.683 n.6.)
- 7 Leopold Marquard (1897-1974) was na de oorlog hoofd van de Zuidafrikaanse vestiging van de Oxford University Press geworden.
- 8 Finus Marthinus Pieter Oosterhof (1913-1961) was eind 1936 als student in een uitwisselingsprogramma naar Zuid-Afrika gekomen. Van 1939 tot begin 1941 was hij assistent aan de afdeling Frans van de Pretoriase Universiteit geweest; vanaf 1941 was hij leraar Frans in Batavia geweest. Daar was in hetzelfde jaar zijn bundel *Het oponthoud* gepubliceerd. In 1946 keerde hij terug naar Pretoria waar hij uiteindelijk hoofd van de Franse afdeling werd. Een herdruk van zijn bundel *Het oponthoud* is niet bij Stols verschenen.
- 9 Pierre Charles Gustave Seghers (1906-1987) had in 1944 te Parijs een uitgeverij opgericht. In september 1939 had hij het tijdschrift PC 39 opgericht. Tijdens de oorlog had hij de in de vrije zone gebleven schrijvers proberen samen te brengen in *Poésie 40* tot en met *Poésie 1944*. Een aanbod van Gaston Gallimard in deze periode samen te werken had hij geweigerd. Na de oorlog richtte hij te zamen met onder anderen Vercors van de Éditions de Minuit een vereniging op van uitgevers die niet hadden gecollaboreerd. Seghers gaf onder meer de bekende reeks Poètes d'Aujourd'hui uit. Tijdens de Tweede Wereldoorlog had Stols te zamen met Seghers een drietal bij drukkerij Trio gedrukte boekjes uitgegeven, onder de imprints Les Amis du Grand Meaulnes, Les Amis du Chien de Pique en Les Amis de Génétrix. (Zie Dirk de Jong, *Bibliographie des éditions françaises clandestines*, La Haye-Paris 1947, nrs.41-43.) Greshoff ontving de Franse boeken mogelijk door bemiddeling van Jo Boer. (Zie br.682.)
- 10 Camille Bloch (1865-1949) was tot 1934 een bekende uitgeefster van bibliotheek boeken geweest. Na die datum dreef zij een boekhandel te Parijs. (Zie ook n.9.)
- 11 Een dergelijk verzoek aan Jo Boer is niet achterhaald. Greshoff zou de afleveringen inderdaad door bemiddeling van Jo Boer ontvangen. (Med.Jo Boer, Capelle a/d IJssel.)
- 12 Waarschijnlijk *Over poëzie*.

692. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 13 mei 1946

Den Haag, 13 Mei 1946

Beste Jan,

Ja, natuurlijk ik had je al lang moeten schrijven, want je brieven van 6 en 26 Maart lagen me al lang verwijtend op mijn schrijftafel aan te kijken, maar ik kan nu eenmaal

niet meer dan ik kan: je hebt er geen idee van, hoe volkomen uitgeput ik ben, als ik 's avonds om 6 uur van het militaire bureau terugkom, waar ik dan van 9 uur heb gewerkt in de dubbele functie van adjudant van den generaal en secretaris. Na het eten plof ik in elkaar, slaap een uur, en klim dan in het werk van de uitgeverij. Het wordt dan meestal 1 uur voordat ik op bed kom. Mijn zaak is ontzettend druk, en sinds begin April mis ik mijn beste kracht, Bornkamp, die ernstig ziek is, rust moet houden, misschien wel in lichten graad tbc heeft.¹

Zoo kon ik je dus nog altijd niet alleen bedanken voor je brieven, maar ook nog niet voor het heerlijke pak sigaretten, waarmee je me een enorm genoegen hebt gedaan.

Overigens was er zakelijk niet veel te schrijven: de uitgave van Ikaros is nu gebonden en wordt afgeleverd. Inmiddels blijkt alweer dat de oplaat te groot is geweest, de boekhandel vermindert de oorspronkelijke bestellingen.

Intusschen heb ik ook kennis gemaakt met je vriend Landshoff. Eerst hebben wij een lang gesprek gehad op mijn militair bureau. Mijn voorstel was toen (ik meen in jouw geest): Querido en Stols zullen voor gezamenlijke rekening en risico je Verzamelde Werken uitgeven. Gisteren was hij hier, vergezeld van Adriaan van der Veen. Hij kwam me toen vertellen, dat je aan Alice Nahuys geschreven hebt, dat je je Verzamelde Werken bij Querido wilt uitgeven.² Ik stond er natuurlijk van te kijken. Genadiglijk bood de heer Landshoff mij aan, op het deel, dat de Gedichten zou bevatten, ook mijn naam op de titelpagina te vermelden. Ik heb hem medegedeeld, dat ik daarop geen prijs stelde: het is toch geen gezamenlijke uitgave, alleen een 'eervolle vermelding', en deze heb ik na wat ik voor je gedaan heb, van de zijde van de firma Q (ik weet niet eens, wie dat is) niet nodig. Je hebt me nog eens een goede les in het 'zakendoen'

als uitgever gegeven, voorzoover dit noodig was. Want al jaren lang geef ik geen boek meer uit zonder een deugdelijk contract met de auteur. Met jou heb ik, evenmin als met Jany of Eddy du Perron, ooit een contract gemaakt. Doch het is mij gebleken, dat het ook of juist met de beste vrienden noodig is.

We zullen dus nu maar als auteur en uitgever afscheid van elkaar nemen, nietwaar? Voor mij is er nu toch, wat die verhouding betreft niets meer te beginnen.

Na den brief van jou aan Landshoff,³ waarvan je me een afschrift zondt hetgeen ik zeer apprecieerde en waardoor ik zelfs zeer geroerd was, kon ik niet voorzien, dat je, mij geheel voorbijgaande, toch zèlf een aanbod aan de firma Querido zou doen. Het is nu eenmaal gebeurd en ik hoop, dat je er geen spijt van zult hebben. En nu basta.

De dienst, waardoor ik zoo gebonden ben, en ik weet niet voor hoelang, is er ook de oorzaak van, dat ik niet reageerde op je prettige en uitvoerige nieuwe inlichtingen over Afrika. Ik weet niet, of deze vorm van slavernij een half, een heel of twee jaar zal duren. Daarom heeft het geen zin om plannen voor de toekomst te maken.

Inmiddels zul je al wel kennis met Balkema hebben gemaakt, en is ook Nini bij je aangekomen.⁴ Het zal wel een heele voldoening zijn geweest om na de verhalen van je zoon Jan, ook de vive voix eens berichten uit het vaste land van Europa te krijgen.

Aan je verzoeken om toezending van boeken uit mijn fonds heb ik zooveel mogelijk voldaan. Zoo zond ik je een stel Helikon 1-10, dat ik voor een van mijn kinderen had bewaard. Je hebt dus nu Helikon en Atlantis compleet (30 deeltjes), en ik laat je ook den jaargang 1946, die nu verschijnt, toezenden. Nu kom ik dan verder tot de beantwoording van je brieven. Neem nu eerst eens een half uurtje, en stuur mij de lijst van alle boeken, die ik je zond. Ik zal dan laten nagaan, of er nog iets belangrijks bij mij is verschenen, dat je niet hebt ontvangen. De bandjes van de Atlantis reeks zijn geteekend door Bobby Salden,⁵ die nog steeds door de Russen in een kamp wordt gehouden, en nog niet naar Holland mag terugkeeren. Maar hij heeft er gelukkig het leven afgebracht.

Verder laat ik je een complete serie van het uiterst kostbare en zeldzame tijdschrift *Halcyon* sturen. Het is totaal uitverkocht. Spaar dus je Afrikaansche vrienden de moeite, het te bestellen. Zelfs op veilingen komt het niet voor. Van Tafelronde van Hoornik hen [*lees:heb*] ik ook nog een der vijf onverminkte exemplaren voor je bewaard.⁶ Dat is nu onderweg.

Sintels en Over Poezie van Bloem zend ik je tegelijk toe.

Tot het beantwoorden van de brieven, die enkele Afrikaanders me op jou aanraden schreven, ben ik nog steeds niet kunnen komen, doch ik verlies deze niet uit het oog.

Van Haagens heb ik nu het restant van Equilibres Precaires ontvangen maar zonder factuur en zonder aanwijzing omtrent verkoopprijs en korting. Wat moet ik nu doen. Regel je dat gauw met hem?

Nog steeds ben ik niet in het bezit van het beloofde gestencilde manuscript van Claartje Nicolas.⁷

Ik zond je een exemplaar van het uiterst zeldzame Theatre de Maurice Boissard, tweede deel,⁸ dat ik door een duizendste toeval dubbel bezat. Heb je het ontvangen?

Op een complete serie van La Nef heb ik nooit de hand kunnen leggen; ik bezit er zelf maar enkele post war nummers van.

Van Sartre is in Frankrijk niets te koop; wel kocht ik gisteren het vertalingsrecht van zijn boekje over het Existentialisme.⁹

Het bedrag van het auteursrecht voor Ikaros moet toch al lang bij je bank zijn. Heb je nog geen bericht? Ik ben in geen twee maanden op mijn kantoor geweest, doch ik zal ernaar bij de boekhouding informeerden. (Het is nu Zondag).

Je b[+r]ieven van 27 en 30 April heb ik ook ontvangen. Na wat ik hierboven schreef, valt er niet veel meer op te antwoorden. De brief van Kees heb ik eveneens ontvangen.

Met belangstelling zie ik je nadere berichten over de uit te geven Zuid-afrikaansche boekjes tegemoet.¹⁰

Noch Standpunten I, noch II heb ik ooit van je ontvangen. Evenmin ontving ik een boek van je, dat bij Manteau is verschenen.¹¹

Over Willem Hessels kan ik nog geen besluit nemen,¹² er moet nog zooveel eerst gebeuren, voordat nieuwe teksten aan de beurt zijn. En de fabricatie is, bij welke drukkerij dan ook, nog steeds uiterst moeizaam en moeilijk.

Mauriacs zijn er niet te krijgen. Ja, ik kreeg van Seghers en Bloch gedaan, dat ze enkele boeken stuurden *om over te schrijven in je bladen en tijdschriften*. Doe dit dan ook, en laat me geen figuur slaan.

Het adres van Jo Boer is: 3, rue Francois 1er Paris 8^e. Onze dochter Eva heeft er juist drie weken geloged, het gelukskind.

Er verschijnt in Holland weinig goeds. Ontvang je het Nieuwsblad v.d. Boekhandel? Of zie je het ergens?

Heb je mijn tijdschrift *Erasme* ontvangen?

Een mijner vrienden heeft den nieuwen roman in twee deelen van Sartre en wil deze ruilen tegen 1000 Virginia sigaretten. Is dat iets voor jou? Het is de gewone uitgaaf van de N.R.F. dus geen eerste druk.¹³

We hebben gesmuld van de heerlijke vruchten en jams in blik, die Aty ons heeft gestuurd, Greet heeft haar, meen ik, al geschreven.

Ons broodrantsoen is weer verminderd. Vroolijk Europa!

Vanmiddag ga ik naar Piet van Eyck in Wassenaar. Het zal het eerste vrienden-bezoek zijn, dat ik sinds maanden breng. Van hem gaf ik tijdens de bezetting uit:

Idee en Wil (tafelrede over Albert Verwey)

Benaderingen (vertaalde poezie)

Over Leven en Dood in de Poezie (essay).

Alle drie luxueus uitgegeven.

Binnenkort verschijnen van hem bij mij in beperkte uitgaven:

De Tuin¹⁴

Broeder Bernard (gedicht over De Zilverdisten [sic] en Van Royen)¹⁵

en zeer dik boek, zijnde één gedicht: *Medousa*.¹⁶

Van Eddy zijn nu volledig in proef: Cahiers van een Lezer, gevolgd door Uren met Dirk Coster, verder:

In deze grootse tijd (nieuw).

Dit heeft nog niets te maken met de Verzamelde Werken.¹⁷

Ik werk aan mijn luxe-druk van de Amours Jannes van Corbière,¹⁸ een erg moeilijk werk.

Ik heb honderd boeken in voorbereiding, voor en na zend ik ze je toe.

Nu nog een vraag van anderen aard. Je zult wel van Nini gehoord hebben dat het onmogelijk is, hier aan kleeren en ondergoed te komen. Zou je bereid zijn, een en ander voor ons te koopen, en is het goed dat ik je de besteede bedragen op de Amsterdamsche Bank in Hollandsch geld betaal? Het zal in hoofdzaak over stoffen en ondergoed gaan, die dan als Relief pakket moeten worden verzonden. Kan dat? Of weet je iemand in Amerika, die het voor ons zou willen doen. Is het werkelijk niet te lastig? Dan zal Greet je haar wenschen schrijven. Je zoudt er ons een enormen diénts mee bewijzen.

En nu stop ik voor vandaag.

Met hartelijke groeten van ons allen, ook voor Aty en Nini en je zoons en dochteren,
je
Sander

Inderdaad ben ik zoo mager geworden, nog veel magerder dan op het portret, dat in 1944 werd geschilderd.¹⁹ Eva is nu groter dan Greet. Misschien laten we ons binnenkort eens photopgrapeeren.

S.

Eindnoten:

- 1 Van 1 april tot eind december was Arie Bornkamp wegens ziekte afwezig; in januari 1947 zou hij pas weer voor halve dagen gaan werken.
- 2 Op 11 mei 1946 zou Greshoff een telegram van Fritz Landshoff ontvangen met als inhoud: 'Happy about acceptance proposal collected works. Agree your suggestions aphorismen first. Writing Monday after seeing Stols.'
In de correspondentie tussen Landshoff en Stols wordt niet gerefereerd aan deze bespreking van Stols enerzijds en Landshoff en Adriaan van der Veen anderzijds.
- 3 Zie br.687 n.5.

- 4 Vanaf april tot begin december bracht Nini Brunt een bezoek aan Zuid-Afrika, mede in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen om daar een tentoonstelling van Nederlandse kunst voor te bereiden.
- 5 In februari 1942 was Helmut Salden gevangengenomen op zijn onderduikadres bij Titia en Dora Gorter te Den Haag. In mei 1943 werd hij door het Kriegsgericht te Den Bosch veroordeeld tot de doodstraf en 3 jaar Zuchthaus wegens dienstweigering en illegale activiteiten. Dankzij inspanningen van Annie Suiker en de medewerking daarbij van Stols werd Saldens straf omgezet in 1 jaar Zuchthaus, die hij na de oorlog zou moeten uitzitten. Op 27 april 1945 was Salden door de Russen bevrijd. Na een verblijf van circa een jaar in een United Nations Relief and Rehabilitation Administration-kamp te Berlijn keerde hij in 1946 naar Nederland terug. (Zie ook ill. p. x.)
- 6 *Tafelronde. Studies over jonge dichters* van Ed. Hoornik was in augustus 1940 verschenen. De bundel was in mei 1940 echter al geheel gedrukt. Vanwege enkele, de bezettingsautoriteiten mogelijk onwelgevallige passages werd vervolgens besloten die weg te laten. In de in de handel gebrachte exemplaren zijn op p. 9-10, 13-14, 15-16, 17-18, 37-38, 55-56 en 63-64 duidelijk zichtbaar nieuwe pagina's ingeplakt.
 De tussen stompe haken geplaatste passages werden gesupprimeerd (en in een enkel geval vervangen door de tussen Duitse komma's geplaatste tekst): '[...] zonder klankbodem in de burgerij, <-die òf in gezapigheid verzonken zit, òf den beginnenden angst afreageert in het bouwen van grafkelders, die men schuilplaatsen noemt,> zonder weerklank ook in de weinige bewuste arbeiders [...]' (p. 9), '[...] zich verzettend tegen het nivelleerende, koel-wetenschappelijke verstand, waarbij de klopp van het hart nauwelijks telt, <-en vol afschuw tegen de macht van de kalfsleeren laars,> wordt zijn talent, dat geen kans kreeg zich maatschappelijk te verwezenlijken en tot geestelijke ontplooiing te komen, in de loopgraaf geplaatst om <-het minste van twee kwaden:> de hypocriete democratie te verdedigen.' (p. 9), '[...] het voortdurende gevoel van onveiligheid, dat cultureelen arbeid welhaast onmogelijk maakt, <-het opdringen der horde-beweging, die geen vrije persoonlijkheid duldt,> en de angst voor de toekomst [...]' (p. 10), 'De sterkste talenten onder de nieuwe generatie van dichters der tweede groep, die college liepen bij "Forum", waar de engelen der Marsman-epigonen werden ontmaskerd <-en die sedert de komst van het Derde Rijk met gerechtvaardigde achterdocht staan tegenover dafgene, wat zich als "mystiek" aandient>, zijn nochtans dichter genoeg [...]' (p. 13), 'Want indirect verraaft hun werk wel degelijk den druk, dien de realiteit op hen oefent. <-Wordt in dictatuurstaten door verstandige menschen slechts behoedzaam en binnenskamers of in het geheel niet gesproken, de overmacht, die de werkelijkheid hier op onze dichters oefent, is reeds zóó groot, dat hun stem slechts fluisterend kan openbaren, wat zich in hun innerlijk afspeelt.> De scheppingsdrang van deze groep dichters [...]' (p. 15), '[...] meer houvast zouden hebben gehad dan aan zuiver artistieke voortbrengselen. <-Wellicht had hun intelligent gefluit de jongeren wel uit de tent gelokt, wanneer dezen net mèt de oudere generatie voor één centraal probleem werden gesteld: de verdediging van niet eens meer de men-schelijke waardigheid maar van het menschelijk leven tegen de opdringende barbaren, waaraan de aesthetische vraagstukken ondergeschikt werden, en dat E. du Perron er zelfs toebracht zijn "Uren met Dirk Coster" te vernietigen.> Maar <-afgezien van deze "toevalligheid" stelt> de nieuwe generatie, die er in hoofdzaak een is van dichters, /stelt/het *bewogen* [...]' (p. 17), 'Zijn walg in een regel als: "De onderwereld voerde heerschappij". <-Tegen den afbrokkelenden muur der democratie geleund kan Mok zich niet volledig overgeven aan den droom, waar immers aan den anderen kant dwangbuis en zweep geen stil leven meer toelaten.> De opstand der boeren is niet meer dan een schakel [...]' (p. 37), '[...] zijn psychologisch gebonden, doordat alle een bepaald begrip suggereeren <-; de periode van de concentratiekampen en schuil-kelders leverde in poëtici's vooral de begrippen angst, leegte, afgrijzen, enz>. Nog een stap verder, en we zijn bij het surrealisme te land!' (p. 55), en '[...] tusschen tijdgenooten, in wie men een nieuwe generatie van dichters kan zien. <-Zij mogen slechts verbonden worden door een gemeenschappelijke artistieke aandrift, en, op ander gebied door een afkeer van het fascisme - in laatste instantie minder uit een sociaal dan wel uit een egoïstisch motief: wij willen met rust gelaten worden! - dit doet niets af aan het feit, dat - het is misschien goed nog eens namen te noemen! - Vasalis, Achterberg, Aafjes, Mok, Morriën, Van Hattum, Den Brabander, Eric van der Steen, Marja, Lehmann, Gomperts, Noordstar, Franquinet en anderen hun talent overtuigend hebben aangetoond.> Veel gemeenschappelijke kenmerken kan men in hun werk niet aanwijzen [...]' (p. 64).

- Er is een beperkt aantal van de oorspronkelijke oplage bewaard gebleven. (Vgl. Hans van Straten, *De omgevallen boekenkast*, in *Het Oog in 't Zeil* 7 (1989-1990) 5-6 (juli-augustus 1990), p. 11.)
- 7 Zie br.689 n.8.
 - 8 *Le théâtre de Maurice Boissard 1907-1923* van Paul Léautaud (1872-1956) was in 1926 in twee delen bij Librairie Gallimard te Parijs verschenen in een oplage van 1053 exemplaren. Het tweede deel was zopas, uitgebreid met een supplement, herdrukt.
 - 9 *Het existentialisme is een humanisme. De bestaansleer** van Jean-Paul Sartre zou in september als schrift 9 van *De Vrije Bladen* verschijnen. Het essay werd vertaald door T.J.C. Gerritsen. Het werd in een oplage van 1000 exemplaren gedrukt bij Mouton.
 - 10 Zie br.683 n.1.
 - 11 *Voor volwassenen*.
 - 12 Bedoeld is een beslissing over de uitgave van *Con sordino*.
 - 13 *L'âge de raison* en *Le sursis*, de eerste twee delen van de trilogie *Les chemins de la liberté* van Jean-Paul Sartre, die beide in 1945 bij Gallimard te Parijs in de Collection Blanche waren verschenen. Tegelijkertijd verschenen de delen in de Collection Soleil en in de Collection Folio. In 1949 zou het derde deel, *La mort dans l'âme* verschijnen.
 - 14 P.N. van Eyck, *De tuin. Een gedicht* zou begin 1946 bij A.A.M. Stols te Den Haag verschijnen. De titelpagina draagt het jaartal 1945. Het boekje werd gedrukt bij N.V. Drukkerij Trio te 's-Gravenhage in een oplage van 325 arabisch genummerde exemplaren op Hollands papier en 15 romeins genummerde op Engels papier.
 - 15 P.N. van Eyck, *Broeder Bernard* zou in mei bij A.A.M. Stols te Den Haag verschijnen in een oplage van 250 exemplaren, waarvan 25 luxe-exemplaren. De bundel werd naar typografische aanwijzingen van Van Eyck gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 250 exemplaren, waarvan 25 luxe-exemplaren.
Het gedicht is een tweeluik. In een aantekening bij *Broeder Bernard* heeft Van Eyck een deel van zijn bronnen voor dit gedicht onthuld (p. 27-28). De gegevens voor het eerste deel zijn ontleend aan Bernard van Quintavalle en Bernard van Clairvaux. In het tweede deel verhaalt Van Eyck van zijn samenwerking met J.F. van Royen in *De Zilverdistel*; in deze reeks was in 1918 Van Eycks editie van *Een boecxken gemaket van Suster Bertken* verschenen. (Zie ook br.1 n.4.)
 - 16 P.N. van Eyck, *Medousa. Een mythe* zou in maart 1947 bij A.A.M. Stols te Den Haag verschijnen. De bundel werd gedrukt bij N.V. Mouton & Co te Den Haag in een oplage van 524 exemplaren, waarvan 24 luxe-exemplaren. Aan het boek was een erratumblad toegevoegd.
 - 17 Het *Verzameld werk* van E. du Perron zou van 1948-1950 in vier delen bij Uitgeverij Contact te Amsterdam & Antwerpen verschijnen. (Zie br.662 n.35.)
Stols zou in 1946 identieke uitgaven verzorgen van *Cahiers van een lezer. Gevolgd door Uren met Dirk Coster* en *In deze grootse tijd*.
 - 18 *Les amours jaunes* (1873) van Tristan Corbière (1845-1875) zou in oktober 1947 als twaalfde deel in de Franse reeks van *De Halcyon Pers* verschijnen. G. Jean-Aubry verzorgde de tekst. Bertram Weihs calligrafeerde de tussentitels van de afdelingen. Het boek werd in een oplage van 667 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols en werd gebonden bij J. Brandt & Zoon te Amsterdam.
In de prospectus zou Stols onder meer schrijven: 'Meer dan vijf jaren heeft het geduurd voordat dit boek van de pers kon komen. Tijdens de bezetting werd er clandestien aan begonnen en kwam het geheel in proef. Het zou echter nog geruime tijd duren, eer aan vooroorlogse eisen kon worden voldaan.'
 - 19 Zie br.690 n.1.

693. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 17 mei 1946

Den Haag, 17 Mei 1946.

Beste Jan,

In aansluiting op mijn brief van Zondag deel ik je mede, dat op 9 April een bedrag van fl. 925,- is overgemaakt op de Amsterdamsche Bank inzake 'Ikaros' 2en druk.

Met hartelijke groeten,

(A.A.M. Stols)¹

Eindnoten:

1 Op de brief komt als kenmerk voor: 'S/HL.'

694. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 mei 1946

[Kaapstad] 22 Mei 1946

Beste Sander,

De post bracht mij vele goede gaven jouwerzijds. Allereerst een storting op de Amst. Bank, dan een N^o van Erasmus + de dichtjes van Mej. Klinkenbijl.¹ Hartelijk, *hartelijk* dank.

Schrijf mij nu eens *welk* deel van de oplage van Ikaros je nu vooruitbetaald hebt? En stuur mij een Erasmus, want ik gaf het mijne aan Kees, die er aan 'medewerkt'.²

Het is een mooi tijdschrift!

Sander, ik heb je al eens gevraagd is Helikon 1-10 voor geld en goede woorden nog te verkrijgen? En ik verlang zoo sterk naar Hoornik's Tafelronde.

In het Nieuwsblad volg ik je activiteiten.³ Ik begrijp niet hoe je dat mèt het kapiteinschap klaar speelt. Tracht een verloren kwartiertje te vinden voor een briefje. Van Greet kregen wij een allerliefste brief, welke ons veel genoegen deed.

Nogmaal, beste, veel, *veel* dank!!!

Heel veel liefs van huis tot huis en tot spoedig.

als steeds geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Als Helikon 12 (1946) 21 verscheen in mei bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage *Diafragma* van Cornelia Huiberdina Klinkenbijl (1904-1987). De bundel werd in een oplage van 1000 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. Dit was het eerste deeltje van de eerste naoorlogse jaargang van Helikon, Tijdschrift voor Poëzie.

- 2 Van Kees Greshoff was in *Erasme* 1 (1946) 1-2 (januari-februari), p. 30 het uit zijn bundel *Équilibres précaires* overgenomen gedicht *Lettre aux enfants de demain* gepubliceerd. Buiten de inleiding bevatte deze aflevering van *Erasme* verder *La cinquantenaire de la mort de Verlaine* (p. 5-11), *Culte de la France meurtrie* van Colette (ps. van Sidonie Gabrielle Colette) (p. 12-14), *Portret de Paul Éluard* door Claude Roy (p. 15-17), *Quatre poèmes de J. Slauerhoff (1898-1936)* (p. 18-21), *De nieuwe roman van Jean-Paul Sartre* door Jo Boer (p. 22-24), *Een apocalypties dichter: Pierre Emmanuel* (p. 25-29) en *De glorie van Maurois aan de kaak* (p. 31-33) door Dolf Verspoor, *Actualité de Giraudoux* door Pierre Descaves (p. 34-37), *Aanteekeningen over het hedendaagsche Fransche tooneel (Anouilh, Sartre, Camus)* door Jo Boer (p. 38-52), *Importance et actualité de 'Lorenzaccio'* door Robert Kemp (p. 53-55), *Les 'pierres précieuses' de Paris* door Albert Mousset (p. 56-57), *Le cinquantenaire du cinéma. Naissance et progression du 'septième art'* door Bernard Zimmer (p. 58-59), *Le film 'Espoir' d'André Malraux reçoit le prix Louis Delluc* door G. Charensol (p. 60-61), en *Un collaborateur de Molière: Marc-Antoine Charpentier* door René Dumesnil (p. 62-64).
- 3 Het Nieuwsblad voor den Boekhandel, Uitgegeven door de Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels verscheen sinds 1834 en stond onder redactie van Th. Wink. Het verscheen wekelijks op donderdag. Een groot gedeelte van het blad werd ingenomen door de rubriek 'Nieuwe Uitgaven in Nederland'.
Vanaf januari waren in verschillende rubrieken berichten over Stols en zijn fonds verschenen. Op 17 januari in het 'Niet Officiëel Gedeelte' een bericht over het laten herdrukken van *Dry Coninghen Leys* onder leiding van H. Friedlaender bij Mouton en Co; op 14 februari in de rubriek 'Advertentiën' een bericht aan boekhandelaren over de betaling van de bundel *Mistletoe*; op 11 april een bericht over het weer verkrijgbaar zijn van o.a. *Ikaros bekeerd* van Greshoff; en op 18 april een advertentie met de volgende inhoud: 'Hiermede bericht ik, dat van 1 April 1946 af aan den heer J. Hartman de vertegenwoordiging van mijn fonds is toevertrouwd.'

695. Uitgeverij A.A.M. Stols (J. Vermeulen) aan J. Greshoff, 24 mei 1946

24 Mei 1946.

Zeer Geachte Heer Greshoff,

Wij hebben het genoegen U hierbij te doen toekomen van Uw bundel 'Ikaros Bekeerd' 10 auteurs-exemplaren, benevens een luxe exemplaar op geschept papier en genummerd No. 1.

Wij verblijven inmiddels met vriendelijke groeten en de meeste hoogachting, p/o
Uitgeverij A.A.M. Stols
(J. Vermeulen)¹

Eindnoten:

1 Op de brief komt als kenmerk voor: 'HL.'

696. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 juni 1946

[Kaapstad] 10 Juni 46

Beste Sander,

Aty heeft je lieve gade geschreven en ik ben je nog een antwoord schuldig op je laatste brief. Voor ik tot het allerhartelijkste en prettige persoonlijke deel daarvan inga, moet eerst even het zakelijke afgehandeld worden. Ik zou het afschuwelijk vinden indien er misverstand bleef bestaan. En je ziet, althans naar mijn opvatting, de situatie verkeerd in.

Om te beginnen dit:

Toen ik, in een van mijn eerste brieven, kritiek uitoefende op iets wat mij niet beviel, schreef Greet:¹ 'Je moogt niet oordeelen over wat hier gedurende de bezetting geschied en gedaan is, wanneer [+je] er niet in die tijd geleefd heb[+t], want alleen dan kun je niet alleen alle factoren, maar ook de atmosfeer in je oordeel verdisconteeren' - Dat waren niet haar woorden, maar wel de strekking van haar opmerking Deze trof mij als zoo volkomen juist, dat ik mij er verder strikt aan gehouden heb. Maar, Sander, deze opvatting geldt algemeen, dus *ook* ten opzichte van hen die buiten Nederland leefden. De ballingschap bracht problemen mede, welke jullie op jullie beurt niet of moeilijk verstaan kunt. Natuurlijk, leefden wij in een paradijs, vergeleken bij jullie hel. Maar zelfs het paradijs heeft zijn eigenaardige bezwaren! Zooals ik mij oogenblikkelijk heb trachten in te denken in jouw moeilijkheden en mij van verdere kritiek op je beleid te eenenmalen onthouden heb, zoo moet jij het zelfde trachten te doen.

De voorlichting betreffende Nederland was minder dan slecht, was non-

existent. De Nederlandsche regeering in Londen is ook op dat gebied schromelijk te kort geschoten. En van voorlichting betreffende het geestelijk leven was heelemaal geen sprake. In Z.Afr. hoorde ik nooit iets, in N. York zoo nu en dan een vaag gerucht.

Ik leefde in de vaste veronderstelling dat de moffen alle publikaties verboden hadden na 1 Jan 1942;² ik heb er zelfs een radio bericht van gemaakt (van begin 43) dat in '42 uitsluitend N.S.B. boeken en *enkele* vertalingen uit het Fransch, Duitsch en... *Turksch* bij NSB uitgevers verschenen waren. Hoe dit bericht in de wereld gekomen is, weet ik niet. Van een ondergrondsche uitgeverij heb ik pas vernomen in Mei 45, toen ik dobberende op de Caraïbische Zee, een radio interview van [xxx] met de Bezige Bij opving.³ Ik zal nooit vergeten hoe *stomverbaasd* A. en ik toen waren. Wij dachten, dat er geen papier, geen druk-materiaal, geen lood, geen inkt meer was. En dus dat de uitgeverij, na aanvankelijk alle voorraden snel uitverkocht te hebben, tot geen nieuwe productie gerechtigd en in staat, zoo *dood* als een pier was.

Tweede punt: men geloofde *algemeen*, dat de oorlog veel langer zou duren, dan hij in werkelijkheid geduurd heeft. Eigenlijk rekende iedereen met tien jaren.

Dus '49, op zijn gunstigst '48.. -

Dus *niets* wetende omtrent Nederland en geloovende dat het uitgeversbedrijf daar door de moffen tot op de fundamenteën afgebroken was, verder in de overtuiging dat deze toestand zich zeer lang zou bestendigen, achtten wij het mijn plicht (aangemoedigd door de *páár* intelligente vingers[?] van de hoogerhand) het Nederl. geestesleven in de diaspora zoo veel mogelijk te bevorderen, vooral met het oog op de noodzakelijkheid om na de nederlaag van de moffen weer een embryonair uitgeversbedrijf gereed te hebben. Hieruit is Querido Inc N.Y. ontstaan, opgericht door ondergetekende, en Landshoff (pas betrekkelijk veel later dook Warendorf te N.Y. op).⁴

Toen de bevrijding kwam, goddank vroeger dan we in ons pessimisme voor mogelijk gehouden hadden, bleek het dat de toestand in Nederland *heel* anders was, dan iemand onzer zich had voorgesteld. In enkele opzichten veel slechter, in andere veel beter.

Q. N.Y. is 'overvallen' door de vrede. D.w.z. de plannen hadden rekening gehouden met een veel langer periode van werkzaamheid. De uitgave van mijn Verz. Werk in 7 dln was reeds in 44 tot in details uitgewerkt en zou als de bevrijding later gekomen ware in N.Y. verschenen zijn.⁵ Ik *kòn* daarbij geen rekening houden met overwegingen, waarvan ik de geldigheid niet kon beoordeelen. Ik wist niet eens of je nog leefde!

Toen ik hoorde dat de Nederl. uitgeverij nog bestond, in zekeren zin zelfs bloeide, heb ik Landshoff dadelijk gevraagd zich met jou in verbinding te stellen. De des betreffende brief heb ik je in afschrift doen toekomen. Ik had

gaarne eenige vorm van samenwerking gezien (zooals bij de Marsman tusschen Querido en De Gemeenschap); maar het blijkt mij dat Landshoff en jij geen modus gevonden hebben. Dat spijt mij, maar ik kan er werkelijk niets aan doen. Ware ik in Nederland geweest en hadden wij gedrieën een bespreking kunnen hebben, dan zou alles anders gelopen zijn. Maar hier, op zoo'n afstand, kan ik niets doen. Ben jij niet erg 'absoluut' geweest? Hoe verliep het gesprek?⁶

Sander, je moet verder één ding begrijpen en ik had gehoopt dat je dit van meet af begrepen had: het tot stand komen van deze uitgave is om twee redenen, van *kapitaal* belang voor mij. Ten eerste beschouw ik het op mijn zestigste jaar als een bekroning en afsluiting van mijn werk, ten tweede hoop ik er eenige baten uit te krijgen opdat ik op mijn oude dag niet de geheele dag 'stukkies' voor kranten meer behoef te schrijven. Ik rekende dus op het vriendschappelijke overleg van mijn twee vrienden Stols en Landshoff om de moeilijkheden voor mij uit de weg te ruimen, waar ik zelf te ver weg zat om dat te doen. Dat een overeenstemming niet bereikt is, kan mij moeilijk verweten worden.

Het voortzetten (door v *Holkema* en W.) van G.N. na Mei 40, het in den handel brengen van een 'gekuischte' uitg. van mijn gedichten, de aanvankelijk ongeautoriseerde uitgave van Ikaros zijn dingen die mij *zeer* hinderden toen ik er van hoorde; maar deze ergernis heb ik volkomen en ogenblikkelijk *overwonnen* door Greets opmerking - Ik geloof dat jij hetzelfde moet doen en de opzet van mijn Verz. W. *moet* zien, in de tijd, de omgeving en de atmosfeer waarin die opzet ontstond en vaste vorm kreeg en waarbij geen rekening *kon* gehouden worden met een verleden, waarvan niemand wist of het nog bestond of liever waarvan een ieder overtuigd was dat het niet meer bestond.

Wat ik in mijn brief aan Landshoff schreef geeft mij[+n] oprechte overtuiging weer: A.A.M.St. heeft *meer* dan éénige uitgever in Nederl. voor de jongere letterkunde gedaan, óók wanneer hij vrijwel *zeker* was dat er géén geld aan te verdienen viel. En verder heeft gezegde kapitein zich tegenover mij *altijd vriend* getoond. Ik zal dat altijd, in het openbaar en in part. gesprekken vurig volhouden, ook tegenover hen die je niet goed gezind zijn. Maar juist omdat ik *getuige*, ooggetuige, in zoo veel gevallen geweest ben van je offervaardigheid, was ik ervan *overtuigd* dat je in dit geval het tot standkomen van mijn v.w. (een liefste wens van mij) zou toejuichen en bevorderen, geheel afgescheiden van je persoonlijke belangen en wenschen. Ik kan je nu eenmaal niet enkel als 'uitgever' beschouwen. En ik vraag mij af of het per slot niet beter en aangenamer is, wanneer zakelijke en vriendschappelijk verhoudingen *niet* door elkaar geweven zijn. De kleine strubbelingen[,] in het zaken-doen onvermijdelijk, dreigen toch altijd de vriendschappelijke atmosfeer te bederven.

Ik zou het ellendig en méér dan ellendig vinden, indien jij deze kleine *zaken*-teleurstelling, die ik je door omstandigheden ‘beyond my control’ (zie boven) niet besparen kòn, eenige nadeelige invloed op onze vriendschappelijke omgang zou uitoefenen.

Wat een verschrikking dat je door die diensttijd je werk niet behoorlijk doen kunt. Je [*lees: het*] lijkt mij doodvermoeiend en bovendien *zenuwslopend*, want je weet dat er veel wat afdoening eischt, blijft liggen.

Ik weet nog niets definitiefs over mijn toekomstig lot. Ik heb altijd nog een klein, klein hoopje dat er iets voor mij in Amsterdam gevonden wordt. Maar de kans daarop is zéér gering. Je zult me dus zeker begin Januari zien opdagen. Jan en Nancy wonen naast ons en Nini is hier: heel gezellig dat alles!

Je vriend Balkema is in Kaapstad. Ik kende hem niet. Maar ik kan goed met hem over de baan. Hij kent zijn vak! Hij vertrekt morgen naar Transvaal. Ik weet niet of hij hier blijven wil; maar hij zal een harde, harde dobber hebben. Ik ben *ontzettend* verlangend naar de aangekondigde pakken boeken. Bij voorbaat duizend danken.

Van N. & D. kreeg ik toch nog de vijf deelen Slauerhoff.⁷ Godlof!

Beste kerel, schrijf mij gauw even, op dat er geen misverstand en ergernis meer tusschen ons zij.

Heel veel goeds en liefs van gade tot gade,

hart.gr. van Nini, Jan en Kees,

Steeds geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Op 21 februari had Greet Stols aan Aty Greshoff onder meer geschreven: ‘Pom [Nijhoff] is nu een heel groot man, als adviseur voor de letterkunde bij het departement van kunsten enz. Pom is ook een groot quislingjager geweest, of is het nòg, en ik weet niet, of ik als mènsh wel erg van Pom houd, ik geloof van niet. Het is zoo verdomd gemakkelijk, wanneer je een stevig jaargeld achter je hebt staan om dan van het begin af aan je houding strak te kunnen bepalen. Dat is, wat ik erg waardeer in het overigens niet zoo belangrijke werkje van meneer Steinbeck: “The Moon is Down” ofwel de Vliegenvanger, zoo-als het bij ons in vertaling geheeten is: Dat het verzet er niet van meet af aan in die mate geweest is, dat is uit allerlei kleinigheidjes in de loop der jaren gegroeid tot iets onverbrekelijks en machtigs. Maar het was er niet in die vorm, toen we in '40 vooral, eigenlijk alleen nog maar beduusd waren. Dit ook nog terloops even in verband met Jans oordeel en veroordeeling van de houding van de schrijvers en uitgevers in de laatste jaren. Er zijn met al die dingen zooveel bijkomende factoren en nuances, dat de groei van het verzet ons zelf niet heelemaal in elke trap duidelijk meer voor oogen staat, maar dat het voor iemand, die er niet “in” gezeten heeft, verduiveld moeilijk juist te beoordeelen is.’
- 2 Eind november 1941 was de Nederlandse Kultuurkamer opgericht, maar pas op 22 januari 1942 was ze officieel in werking getreden. Alle kunstenaars waren verplicht zich vóór 1 april 1942 aan te melden. Er was per 1 januari 1942 geen publikatieverbod uitgevaardigd. Wel was er vóór deze datum al een beperking in publikatiemogelijkheden, bijv. door de papiertoewijzing.
- 3 Zie br.660 n.22.
- 4 Marinus Eduard Henri Warendorf (geb. 1896) was van 1919 tot september 1940 directeur geweest van de uitgever van Groot Nederland, Van Holkema & Warendorf te Amsterdam. Als jood werd het hem toen verboden nog langer als uitgever werkzaam te zijn. Begin juli 1942 kon hij naar Buenos Aires vertrekken, waar Greshoff hem had opgezocht om hem over te halen

naar New York te komen en daar als technisch leider van de door Greshoff en Fritz Landshoff opgerichte uitgeverij Querido Inc. te fungeren. Warendorf was tevens 'Verwalter' van de door Landshoff te zamen met Gottfried Bermann Fischer opgericht L.B. Fischer Publishing Corp. te New York. (Zie M.E.H. Warendorf, *Van Holkema & Warendorf 1891-1 januari-1991. Kroniek van een uitgeverij* (1989), Bibliotheek van de Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels, Amsterdam; F. Pfäfflin/Ingrid Kussmaul, *S. Fischer Verlag. Von der Gründung bis zur Rückkehr aus dem Exil*, Marbach am Neckar 1985, p. 552 en p. 557; en voorts br.660 n.12.)

- 5 Van een dergelijk uitgewerkt plan blijkt uit de correspondentie tussen Greshoff en Fritz Landshoff of M.E.H. Warendorf niets. Het plan kan in New York mondeling besproken zijn. In februari noemde Fritz Landshoff een vijfdelige uitgave als oorspronkelijk plan, maar dan is ook al sprake van een eventuele uitbreiding tot zeven delen. (Zie br.663 n.2.)
- 6 Zie br.692, p. 60 voor Stols' verslag van zijn gesprek met F. Landshoff over Greshoffs *Verzameld werk*, en br.687 n.6 voor de uitgave van de *Verzamelde werken* van H. Marsman.
- 7 Zie br.663 n.12 en br.667 n.8 voor de van januari 1941 tot en met november 1945 bij Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam verschenen *Verzamelde werken* van J. Slauerhoff.

697. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 24 juni 1946

Den Haag, 24 Juni 1946

Beste Jan,

Je brief van 10 Juni met de explicaties van de redenen waarom je, in den oorlog al, met den heer Landshoff een afspraak over je *Verzamelde Werken* hebt gemaakt, heb ik met belangstelling gelezen.

Dat het verschijnen (t.z.t.) van deze werken bij de firma Q. niet voor mij, zooals je denkt, een kleine zakenteleurstelling is, maar een groot échec, voel je, dunkt me, niet voldoende.

Jouw naam en de mijne zijn sedert een 20-tal jaren (als ik de oorlogsjaren meereken) nauw aan elkaar verbonden geweest. Het is nu eenmaal een gek iets, misschien, maar publiek en boekhandel 'zoeken' je niet bij Q. of bij v.K., maar

bij mij. De uitgave, niet alleen van De Schatkamer, De Witte Mier, Ursa Minor, talrijke plaquettes, inleidingen tot mijn catalogi en vooral de populaire uitgaven van je ‘Gedichten’ en van ‘Ikaros Bekeerd’ hebben er klaarblijkelijk meer toe bijgedragen ons beider namen als een onverbrekkelijk geheel te beschouwen, dan een incidenteele uitgave (ik spreek van vóór 1940) bij Q., v.K. of wie dan ook.

Wij zijn toen in correspondentie geraakt over mijn voorstel, dat ik de Verz. W. zou uitgeven. Indien je me toen ronduit gezegd had: ik heb al een vaste afspraak met Q., dan had ik er mij beter bij kunnen neerleggen dan nu. Ik zou het dan ook beter begrepen hebben, want ik wist - in den oorlog al lang - dat je Q. Inc. te N.Y. met Landshoff opgezet had, en Greet en ik hadden al lang tegen elkaar gezegd: ‘J.Gr. ben je na den oorlog als auteur kwijt’. Maar wat was het geval?

Je schreef me terug, dat ik met L. contact moest zoeken, je schreef een lange brief aan L. om hem nog eens op onze (jouw en mijn) oude relaties te wijzen, en hem te vragen een gemeenschappelijke oplossing te zoeken.

Landshoff (die klaarblijkelijk niets te zeggen heeft in de Nederlandsche N.V. Querido - of doet alsof) komt bij mij en vraagt mij, een voorstel te doen, dat hij dan aan de Nederl. N.V. Q. zal voorleggen.

Ik stelde daarop voor: laten we het *samen* doen - als ik het niet alléén doen mag - dus laten wij (Q. en ik) de Verz. W. samen uitgeven: alle kosten, risico en eventuele baten fifty-fifty.

L., blij dat dit voorstel er is, (althans hij maakte dien indruk) zal het aan Alice v.N. voorleggen. Ik wachtte op antwoord.

Op zekeren Zaterdagmiddag komt L., daarbij medebrengende Adriaan v.d. Veen (als klaarblijkelijk getuige), mij vertellen, *dat jij rechtstreeks* aan Alice v.N. een brief had geschreven, waarin je haar verzocht of opdroeg, de Verz. W. uit te geven. L. vertelde mij dat, toen hij en ik nog naar een samenwerking zochten, hij van dien brief *niets* wist.

Ik kan daaruit - aannemende dat L. de eerlijke man is, waar ik hem voor houd - niet anders concludeeren, dan dat je *hem* (je zoo vertrouwde vertegenwoordiger in Europa) *en mij* (je oude vriend waaraan je je, niettegenstaande we nooit contracten hadden over de ‘Gedichten’ verplicht voelde) voorbij bent gegaan, en liever *zelf* met mej. v.N. onderhandelde. L. deed tenminste erg verbaasd over je brief, die alle verder onderhandelen tusschen ons (L. en mij) overbodig maakte. We namen toen ook afscheid, en ik liet mej. v.N. veel heil en zegen wenschen. Zie verder mijn brief van 13 Mei.

5 Juni schreef mej. v.N. mij (over een andere aangelegenheid) een brief, waarvan ik je, om den toon, de aanhef niet wil onthouden:¹

‘Zeergeachte Heer Stols,

Nu het in kannen en kruiken is, dat ik de Verzamelde werken van Greshoff zal gaan uitgeven, waarbij dan eventueel nog nader zal worden overlegd, hoe Uw naam zal worden genoemd in verband met de door U uitgegeven verzen, waarvan Greshoff zelf de auteursrechten bezit, wilde ik nog even een woordje zeggen....' (volgt een verhaal dat niets met je te maken heeft.[])

Zoo staan de zaken dus, en ik heb *geen kans* gekregen om met Landshoff iets te bereiken. Dat heb je nòch aan mij, noch aan Landshoff, maar uitsluitend aan je *zelf* te danken. De door jou gewenschte samenwerking Querido-Stols heb je *zelf* door je brief aan A.v.N. onmogelijk gemaakt.

Mijn aanbod, voor 50% te participeeren in alles, was, dunkt me, mijnerzijds royaal genoeg. Doch Q. wilde, nu je het *zelf* aanbod, liever *alles*. Geef haar eens ongelijk! Maar dan moet je me niet schrijven: 'Juist omdat ik *getuige*, ooggetuige, in zoo vele gevallen geweest ben van je offervardigheid, was ik ervan *overtuigd* dat je (S.) in dit geval het tot standkomen van mijn v.w. (een liefste wensch van mij) zou toejuichen en bevorderen, geheel afgescheiden van je persoonlijke belangen en wenschen. Ik kàn je nu eenmaal niet enkel als "uitgever" beschouwen.'

Jan, wees er dus goed van doordrongen dat, nu mijn naam niet aan je v.w.. zal worden verbonden (want alleen de toon al van A.v.N.'s brief lust ik niet), je dit alleen en uitsluitend aan *jezelf* te danken hebt.

Nu zul je misschien denken: 'wat kan het mij verdommen; als de v.w. er maar komen'. Goed, maar wees er dan evenzeer van overtuigd, dat je mij, meer nog als vriend dan als uitgever misschien, aan A.v.N. hebt verraden, en dat je je vriend L. (tenzij deze, wat ik niet venvacht, van je transactie met gezegde Alice op de hoogte was) een poepfiguur tegenover mij hebt laten slaan.

Intusschen is veel tijd voorbijgegaan; de tijd heelt alle wonden, en reeds op 13 Mei heb ik als uitgever afscheid van je genomen. Rest onze vriendschappelijke verhouding. Ik schreef je al, dat onze vriendschap door dit feit niet aangetast zal worden. Je schrijft: 'Ik zou het ellendig en méér dan ellendig vinden, indien jij deze kleine zakenteleurstelling, die ik je door omstandigheden "beyond my control" niet besparen kòn, eenige nadeelige invloed op onze vriendschappelijke omgang zou uitoefenen.'

Een kleine zakenteleurstelling is het niet voor mij (zie boven) en dat dit 'beyond your control' was, en mijn niet bespaard kòn worden, klopt noch met je vorige brieven, noch met je brief aan Landshoff waarvan je mij copie zond. Ik beschouw deze affaire nu als afgedaan en ik wensch mijn naam *niet* op de titelpagina te zien van dat deel, waarin je 'Gedichten' voorkomen.

Over andere dingen is niet veel te zeggen. Ik zal nu binnenkort, als alles goed gaat, den kapiteinsrok wel weer aan den kapstok kunnen hangen. Mijn Nederlandsche uitgaven (de fabricatie daarvan) heeft gelukkig, doordat ik in

Den Haag kon blijven, niet door den militairen dienst geleden. Maar wèl mijn buitenlandsche activiteit. Ik had juist in November in Parijs, en in December in Londen heel veel gedaan om er daar weer 'in' te komen, en het lukte aardig. Nu moest ik al zes maanden lang alles per brief afdoen, nooit persoonlijk iets behandelen.

Mijn plan blijft - als de deviezenregeling weer eens gunstig wordt - naar Parijs te gaan met vrouw en kroost, en dáár mijn buitenlandsche uitgaven te maken.

Een week per maand kom ik dan naar Holland om mijn Nederl. Uitgeverij te activeeren. Conditie hiertoe is, dat mijn arme Bornkamp weer beter wordt. Hij is niet alleen een prima, toegewijde kracht, maar een geboren uitgever tevens. En de jonge Jan Vermeulen, mij evenzeer toegedaan en niet voor geld te bewegen elders zijn voortreffelijke kwaliteiten ten beste te geven, is, hoewel nog erg jong, mijn tweede voortreffelijke kracht.

Binnenkort komen weer boeken en boekjes klaar. Schrijf mij eens, hoelang zendingen per boot onderweg blijven, opdat ik je geen boeken naar Afrika stuur als ik ze beter hier voor je kan bewaren.

De vijf deelen van Slauerhoff die je nu ontving zijn de particuliere exemplaren van den heer J.Th. Piek, directeur N. & v.D. 'die Slauerhoff toch een onleesbaar auteur vindt' (van der Waals dixit!).

Greet was zeer blij met Aty's brief. Ze zal er, als ze het minder druk heeft, wel gauw op reageeren.

Ik kan, dezen zomer misschien al, zetcapaciteit vinden voor de Verz. Ged. van Slauerhoff,² die ik ga uitgeven, en het 1^e deel van de Verz. Ged. van Keuls.³ De productie van boeken blijft uiterst traag en de verkoop (vooral van poëzie en essays) *holt* achteruit. Ik ben dan ook voor twee dingen blij:

1° dat ik mij niet al te zeer aan de poëzie heb vastgelegd, al ben ik nog altijd uitgever van poëzie par excellence (en onbaatzuchtig: zie mijn uitgaven van den overkoopbaren van Eyck!)

2° dat ik daarnaast vele kunsthistorische, juridische en biologische werken heb opgezet, die alle het stempel van echte *fonds* artikelen dragen.

En toch hangt er iets in de lucht, dat misschien mijn *heele* activiteit nog eens elders heen zal dirigeren. Maar daarover nù niet.

Ik zal blij zijn, je in Januari, met Atie, waar dan ook in Europa te ontmoeten, tenzij je alsnog cultureel attaché in Amerika wordt. Je hebt dan je vriend Van Kleffens bij de hand.⁴

Met hartelijke groeten van en voor allen.

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Op 5 juni had Alice von Eugen-van Nahuys aan Stols onder meer geschreven: 'Nu het in kunnen en kruiken is, dat ik het Verzameld Werk van Greshoff zal gaan uitgeven, waarbij dan eventueel nog nader zal worden overlegd, hoe Uw naam zal worden genoemd in verband met de door U uitgegeven verzen, waarvan Greshoff zelf de auteursrechten bezit, wilde ik nog even een woordje

zeggen over iets, dat U tegen Dr. Landshoff hebt gezegd. En wel het volgende. Ik heb nooit met Jani [Roland Holst] over het uitgeven door mij van zijn verzamelde gedichten gesproken. De vriendschap tussen Jani en mij is te goed en te groot en de verhouding tusschen U en hem te vriendschappelijk, dan dat ik daar, in welk opzicht ook, maar eenige vertroebeling in zou willen brengen. Wel heb ik eens met den Heer Werumeus Buning over de noodzakelijkheid van een verzamelde uitgave van Jani's verzen gesproken en natuurlijk spreekt het vanzelf, dat ik ze graag uitgegeven had, maar ik heb er nooit eenige poging toe gedaan. Ik zou wel graag willen, dat U dat goed in U opnam.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Em. Querido.)

- 2 De tweede druk van J. Slauerhoff, *Verzamelde gedichten* zou in december 1947 in twee delen bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De Lektverzorging was van K. Lekkerkerker. De delen werden naar typografische aanwijzingen van Martin Engelman gedrukt bij N.V. Boeken Kunst drukkerij v/h Mouton & Co te 's-Gravenhage. De delen werden gebonden bij N.V. v.h. J. Giltay & Zn. te Dordrecht. Het bandontwerp en de stofomslag waren van Helmut Salden. In de colofon was opgenomen dat de tekst van *Verzamelde gedichten* overeenkwam met die van de afdeling *Gedichten* in de bij Nijgh & Van Ditmar verschenen *Verzamelde werken*, 'met dit voorbehoud, dat de verbeteringen, welke men in de Errata in het laatste deel der "Verzamelde werken" zal aantreffen, in den tekst van deze uitgave reeds zijn aangebracht.'
- 3 Als eerste van de *Verzamelde gedichten* van H.W.J.M. Keuls zou in augustus 1947 het derde deel, *Rondeelen en kwatrijnen* verschijnen.
- 4 Eelco Nicolaas van Kleffens (1894-1983) was vanaf augustus 1939 tot en met maart 1946 minister van Buitenlandse Zaken. Hij was vervolgens vertegenwoordiger van Nederland bij de Veiligheidsraad te New York geworden; in juli 1947 zou hij ambassadeur te Washington worden.

698. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 5 september 1946

[Kaapstad] 5 Sept. 46

Allerbeste Alexander,

Met opzet heb ik de briefwisseling een oogenblikje stop gezet. Je laatste brief leek mij niet zeer redelijk. Je nam daarin geenerlei notitie van mijn argumenten en toonde geen begrip voor de onoplosbare moeilijkheid waarin ik mij bevond. Maar ik voelde er *niets* voor om je daarweer, heet van de naald, op te antwoorden, omdat de goede verstandhouding mij ten slotte meer waard is dan gelijk-hebben. Het is niet mogelijk om een verschil van meening en opvatting uit te vechten over een afstand van drie weken varens! Als wij een uurtje samen konden bekvechten en een paar keer luid en krachtig g.v.d. zeggen, dan zouden wij, opgelucht en broederlijk, een kopje koffie gaan drinken als van ouds.

Intusschen kregen wij een lieve brief van je gade, welke ons goed deed. En ik ontving, per Oranjefontein, de eerste tien nummers van Helikon. Ik kan je niet zeggen, Sander, *hoe* blij ik daarmee ben. Ik heb nu de reeks volledig en heb er reeds veel van genoten. Het is een ongelijk geheel, maar bezit toch veel, veel moois en interessants.

Dus, Sander, hartelijk, hartelijk dank.

Nù iets pijnlijks! Denk niet dat ik onbescheiden ben; maar ik meen dat er iets is weggeraakt. Je *schreef* mij namelijk dat je mij gezonden had Hoorniks Tafelronde (een laatste, bezoedeld (doch zéér welkom) exemplaar) èn een mij overigens onbekende publicatie geintituleerd Halcyon. Welnu Tafelronde en Halcyon hebben mij niet bereikt. Waar ligt de fout[:] bij jouw expeditie-afdeeling of bij de Posterijen? Wil dat eens even onderzoeken.

Ik hoop dat je, als je deze brief ontvangt, ontslagen zult zijn van de militaire boei. Ik begrijp niet dat zij zulke oude huisvaders onder dienst roepen. Ook je collega Meulenhoff is, naar ik verneem, slachtoffer. Verder is bij je thuis en in de zaak alles in orde, mag ik hopen. En is je bedrijfsleider al weer op de kneppels? Je was, zoo ik mij niet bedrieg, zeer tevreden over zijn diensten. Vriend Balkema vaart huiswaarts en hoop[+t] half Januari weer hier te zijn. Ik zal dan, hoogstwaarschijnlijk, reeds in Nederland vertoeven, waar ik op zijn aller hoogst twee maanden, liefst zes weken hoop te blijven. Vriend B. heeft hier zoowel op de Afrikaners als op de leden der Nederl. kolonie een allergunstigsten indruk gemaakt. Hij zal hier een harde dobber hebben, maar het is een vent die alle eigenschappen bezit om onder de moeilijkste omstandigheden te slagen.

Vertel mij eens iets over je plannen zoowel persoonlijke als uitgeverlijke. Ik

hoor dat jij gesolliciteerd hebt als ‘cultureel attaché’ te Parijs, zooiets als mijn vriend Van As te Buenos Aires is.¹ Ik kom er ook voor in aanmerking. Dat is dus een nobele wedstrijd tusschen ons! Maar ik zie van het geheele plan niets komen!!! Ik heb n.l. zeer positieve en directe aanwijzingen, dat gezien de bezuinigingen het project voor onbepaalde tijd op de achtergrond geschoven is. Het zou mij niet onwelgevallig zijn deze baan te veroveren, doch wanneer men jou verkiest zal het geenszins mijn naijver opwekken. Ik ben er van overtuigd dat je er iets goeds van zoudt maken.

Wij weten nog steeds niets omtrent de scheepsgelegenheid. Ik hoop dat wij tusschen 15 Nov-15 Jan wèg komen, doch ik ga *alléén* weg, wanneer ik volstreckte zekerheid heb van mijn terugreis naar hier of elders. Uit alles wat ik hoor en lees, kom ik tot de slotsom, dat het leven in Europa geen pretje is. Wat denk jij persoonlijk van het kozakken gevaar. Hier verwacht en hoopt men, dat binnen het jaar de afrekening met het tartaarsche fascisme zal beginnen. Ik voor mij hoop het, doch verwacht het *niet*, daar ik niet geloof dat Engeland en Amerika zoo kort na de demobilisatie weer kunnen mobiliseeren. Het gevolg zal zijn een snelle doordringing van de horden van Ghengis Khan naar het westen. Indien dit gebeurt lijkt het mij wenschelijk elders te zijn. En dat het gebeurt staat m.i. vast. Zie de Russische smeerlapperij in Polen, in Perzië, in Turkije, in Servië, in Griekenland, in Duitschland, in Tsjechoslowakije, in Oostenrijk. Waar dienen de groote kwantiteiten v2 bommen voor die door de Duitschers in opdracht van de Russen gemaakt worden? Om sigaren mee aan te steken?

De geschiedenis herhaalt zich. Wij herbeleven de jaren van 1930-'40, maar in een sneller tempo en met de bedreiging niet van het Teutoonsche, doch van het Tartaarsche fascisme. Die zelfde angst, diezelfde onzekerheid, dat zelfde bedrog en gekonkel, dat zelfde gestook en gelaster.

Hoe staat men in Nederland tegenover de nabije fusie van de restanten van het Duitsche, met het Russische fascisme, om te samen Europa te ‘unifieeren’ en te ‘pacificeeren’?

Ik verlang naar eenig aangenaam en uitvoerig bericht van je. Atij zal Greet wel schrijven over aankopen etc. En antwoord dan terloops even op de enkele vragen in deze brief voorkomende, want ik wil graag zekerheid hebben omtrent het lot van deze aangekondigde zending.

Met veel goeds en liefs van huis tot huis,

Steeds geheel je

Jan

Jany was hier een maand en had het razend druk met ontvangsten [+en] feestelijkheden. Hij is nu voor twee maanden op reis door de Unie. Overál zijn comités van ontvangst opgericht. Er heerscht groote geestdrift. Een ware triomftocht. Nog nooit te voren is een Nederlander hier zóó ontvangen. Heerlijk dat dit alles zoo goed slaagt.²

Eindnoten:

- 1 Jan van As (1897-?) was sinds 1946 persattaché van het gezantschap te Buenos Aires. Hij was tevens hoofd van de Nederlandse voorlichtingsdienst in Latijns-Amerika.
- 2 A. Roland Holst was begin augustus in Kaapstad aangekomen. Op 30 augustus vertrok hij daar om aan een tournee te beginnen die hem naar Johannesburg, Potchefstroom, Pretoria, Durban, Bloemfontein, Grahamstown, Wellington en Stellenbosch voerde, voor hij op 23 oktober in Kaapstad terugkeerde. In maart 1947 zou hij de terugreis naar Nederland aanvaarden.

699. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 oktober 1946

[Kaapstad] 26 Oct. 46

Beste Sander,

Het was ongezellig, já verdrietig, in zóólang niets van je te vernemen. Maar ik weet dat je in Frankrijk en Belgie gereisd hebt en schrijf daaraan en veel werk je ongewoon stilzwijgen toe.

Ben je nog steeds in dienst?

Wij komen zoo rond half December in Europa aan. Wat we gaan doen staat nog niet vast. Ons *hoofddoel* is het bezoek aan Oma.¹ En het grootste deel van onze tijd (2 mnd) zullen wij bij haar en dus in den Haag doorbrengen. Wellicht doe ik straks een beroep op jullie beproefde gastvrijheid. Maar is Oma (50 Groothertoginnelaan) van jullie uit bereikbaar? Ik heb weinig idee van de ligging van de Bildersstraat.

Nini vertrekt van hier veertien dagen na ons, aangezien het schip dat ons vervoert vól was! Janij blijft nog tot half Februari. Zijn rondreis door de Unie, die twee maanden duurde, was een ware triomftocht.

Ik zit in een onttakeld huis Mijn boeken zijn ingepakt. Wij gaan nl. La Verne verlaten, omdat Kees het huis prachtig verkoopen kon en hij toch in April naar Europa vertrekt.

Verder valt er weinig te melden.

Zoo'n laatste tijd voor een vertrek is altijd rommelig en weinig vruchtbaar. De postverbindingen met Nederland blijven behalve voor luchtpost, schandelijk slecht. Wij kregen drukwerkpost 3 Aug en verwachten nu weer drukwerkpost 1 Nov (per Oranjefontein) in 3 mnd *niets* geen krantje, geen boekje!

Met heel veel liefs van gâ tot gâ, van kroost tot kroost,
als steeds geheel je

Jan

Ik verneem dat de Parijsche post ons beider neuzen voorbij gegaan is! Mij lijkt overigens Rob de Roos géén slechte keuze.²

Houtsnede door Hubert LeVigne in het *Liber amicorum* dat Stols t.g.v. zijn vijftwintigjarig uitgeversjubileum werd aangeboden, februari 1947 (collectie Stadsbibliotheek Haarlem).

Eindnoten:

- 1 P.J.M. Greshoff-Buijs.
- 2 De componist Robert Frans de Roos (1907-1976), broer van Elizabeth du Perron-de Roos, was benoemd als attaché voor Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij het gezantschap te Parijs. Hij zou deze functie tot 1956 uitoefenen. Van 1936 tot en met 1946 was hij redactie-chef van Ten Hagen's Drukkerij en Uitgeversbedrijf N.V. te 's-Gravenhage geweest.

700. Uitgeverij A.A.M. Stols (A. Bornkamp) aan J. Greshoff, 21 februari 1947¹

[’s-Gravenhage,] 21-2-47

Geachte Heer Greshoff,

U zult wel gehoord hebben van het plan om Stols op 26 Febr. als voorproefje van het *Liber Amicorum*, een titelpag. van het boek aan te bieden. Deze titelpag. gaat vergezeld van 3 pag. gedichten en een houtsnede van H. Levigne. Helaas zal het nog geruimen tijd duren voordat het boek klaar is, - verschillende bijdragen zijn nog niet binnen, - en U begrijpt dat het weinige dat nu wordt aangeboden op aardige wijze moet worden goedgeemaakt.² Wij weten eigenlijk niemand beter dan U die hiervoor in aanmerking zou komen. Ik stuur U hierbij de 1^e proef, waarin nogal wat veranderingen zijn aangebracht, maar dat toch wel een indruk geeft. De kleur wordt groen. Het omslag ervoor wordt gemaakt door Friedlaender.³ Ik ben natuurlijk veel te laat met het U te vragen, maar ik was in de veronderstelling dat U eerder op kantoor zou komen en had het dan mondeling willen doen. Mocht U onverhoopt niet aan mijn verzoek kunnen voldoen dan gaarne zo spoedig mogelijk telefonisch of telegrafisch bericht.

Tenslotte nog dit. Er is een commissie van voorbereiding voor het boek. Friedlaender, Ir. A.A.J. Stols, 's-Gravesande, J. Schwencke, J. Vermeulen en ikzelf zitten erin. Wij hadden graag U willen vragen als vertegenwoordiger van de auteurs en bovendien omdat U ons zeker waardevolle adviezen zal kunnen geven. Veel tijd zal het U zeker niet kosten, daar het directe werk eraan door een kleine groep uit ons midden wordt gedaan.

Ook hierom reeds zou ik het prettig vinden als U het mapje aan Stols wilt aanbieden.

Met vriendelijken groet

uw

Arie Bornkamp.

Het origineel overhandig ik in den Haag. Het is pas Zondag klaar.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, 's-Gravenhage. Hoofdkantoor: Bildersstraat 8. Administratie en expeditie: Stationsweg 121.
- 2 De proeve van een *Liber amicorum* werd Stols ter gelegenheid van zijn vijftienvig-jarig uitgeversjubileum door Greshoff overhandigd op 26 februari tijdens een receptie in Pulchri Studio te Den Haag.
De bewaard gebleven proeve omvat de door Henri Friedlaender vormgegeven titelpagina, gedichten door P.N. van Eyck (*Sleeping fawn*), Pierre Kemp (*Feestmarsch*) en J. van Nijlen (*Lof der drukkunst*), en een houtsnede door Hubert Levigne. (Zie ill. p. 75.)
Er zijn geschreven of getekende bijdragen aan het *Liber amicorum* bewaard van Bertus Aafjes, Gerrit Achterberg, Emile Bauwens, M. Berveiller, Albert Besnard, J.C. Bloem, G.H. Bührmann, Anthonie Donker, Robert van Eyck, J. Franken Pzn., Henri Friedlaender, T.J.C. Gerritsen, G.H.

's-Gravesande, Jos de Gruyter, Alfred Hoefliger, A.D. Huijsman, W. Hussem, C.J. Kelk, J. Knoef, Pieter Koomen, Chr. Leeftang, M.C. Loot, Henri Mayer, Jean Meunier, G.W. Ovink, Maurice Roelants, S.H. de Roos, M.R. Radermacher Schorer, Johan Schwencke, A. Staring, A.A.J. Stols, F.V. Toussaint van Boelaere, P.J. Venemans, J.M. van de Venne, Victor E. van Vriesland, Constant van Wessem en John Buckland Wright.

In Stols' archief bevindt zich een groen leren cassette, waarin de oorspronkelijke bijdragen voor het *Liber amicorum* verzameld zijn. In deze cassette bevindt zich ook het concept van de colofon, waaruit is op te maken dat het *Liber amicorum* door Boosten & Stols zou worden gedrukt op door J. Barchem Green, G.H. Bührmann en Van Gelder Zonen beschikbaar gesteld papier; dat het zou worden gebonden bij J. Brandt & Zoon en J. Giltay & Zoon; en dat de typografie was toevertrouwd aan M.N. Engelman en H. Friedlaender. Blijkens de zetinstructie van de laatste moest het *Liber amicorum* gezet worden uit de 12 punts Bembo met 2 punten interlinie, een zetsbreedte van 20 cicero en een bladspiegelhoogte van 32 regels. Het *Liber amicorum* is nooit in druk verschenen.

- 3 De Duitse typograaf Henri Friedlaender (geb. 1904), die bij Jakob Hegner en, laatstelijk, bij de Leipziger drukkerij Haag-Drugulin werkzaam was geweest, was in 1932 naar Nederland gekomen en was daar bij drukkerij Mouton gaan werken. Tussen 1933 en 1940 had hij veel boeken van de exil-uitgeverijen Querido Verlag en Allert de Lange te Amsterdam verzorgd, maar hij heeft daarnaast ook een belangrijk aandeel gehad bij de vormgeving van het fonds van L.J.C. Boucher te Den Haag.

701. Boosten & Stols (A.A.J. Stols) aan J. Greshoff, 10 april 1947¹

10 April 1947

Beste Jan,

Hierbij doe ik je de afdeeling Sparsa 1937-'46 toekomen waarom je gevraagd hebt en waar nog eenig[+e] correcties in moeten worden aangebracht.²

Je treft het niet dat je voor de korte tijd dat je nog in Holland bent nog ziek bent geworden, en ik wensch je van harte spoedig herstel toe.

Met hartelijke groeten, ook voor Atie,

Fons

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Fa Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 De in de zesde druk van Greshoffs *Gedichten* opgenomen afdeling *Sparsa* (p. 359-374) zou gedichten uit de periode 1937-1947, dus ná de verschijning van de derde druk, omvatten. De zesde druk van *Gedichten* zou in juni 1948 bij P.N. van Kampen en Em. Querido's Uitgeverij verschijnen, maar werd gedrukt bij Boosten & Stols. Welke de correcties zijn, die Greshoff wilde aanbrengen, is door het ontbreken van de kopij niet te achterhalen.

702. Boosten & Stols (A.A.J. Stols) aan J. Greshoff, 15 april 1947¹

15 April 1947

Beste Jan,

Vanochtend ontving ik de copie van 'Sparsa' en vanmiddag de brief met het gedicht gemerkt 11: 'Verzeilde wereld.....'.

Je vraagt me het slotsonnet dat zich aan het einde van de copie bevindt die hier is, te nummeren met 1, doch dit gedicht is een doorslag van het sonnet dat ik zoojuist ontving.

In de copie die ik hier heb is dit sonnet als 2 genummerd van 'Le Radeau de la Méduse'.²

Wil je me even laten weten of de copie hier dus toch in orde was of dat er nog een ander, dat 1 moest zijn, ontbreekt.

Van Querido heb ik nog niet vernomen of de bundel nu uit de Bembo of de Bodoni gezet moet worden.³ Op hun verzoek werden hieruit proefpagina's gezet.

Met hartelijke groeten, ook voor Atie,

als steeds je

Fons

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Fa Boosten & Stols, Maastricht.
- 2 Het sonnet met beginregel 'Verzeilde wereld tot de draad versleten' zou de zesde druk van Greshoffs *Gedichten* afsluiten; het kreeg daar de titel *Le radeau de la Méduse* (2). Het gedicht was gepubliceerd in *Standpunte* 2 (1947) 1 (januari), p. 59.
Het sonnet *Le radeau de la Méduse* (1) ('We klemden ons kleinmoedig aan dit vlot') sloot sinds de derde druk *Gedichten* af.
- 3 Als lettertype voor Greshoffs *Verzameld werk*, waarvan zijn *Gedichten* het eerste deel vormden, werd gekozen voor de Bodoni.

703. Uitgeverij A.A.M. Stols (A. Bornkamp) ann J. Greshoff, wschl. april 1947,²

[’s-Gravenhage,]

Geachte heer,

Het zal U ongetwijfeld hekend zijn, dat op 10 Mei a.s. J.C. Bloem 60 jaar wordt.³ Ter gelegenheid hiervan verschijnen zijn Verzamelde Gedichten, waarvan wij U hierbij een exemplaar toezenden.

Wij zullen het zeer op prijs stellen, indien U omstreeks de jubileumdatum in Uw blad een bespreking aan deze uitgave zoudt willen wijden,⁴ eventueel onafhankelijk van de aandacht, die Uw blad misschien aan dit jubileum zelf zal schenken.

Hoogachtend

A. Bornkamp

Excuseert U wel enkele stupiditeiten in dit briefje, maar het is een concept voor 40 recensie ex.⁵

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat de brief geadresseerd is p/a De Pauwhof te Wassenaar, waar Greshoff in april verbleef.
- 2 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, 's-Gravenhage. Hoofdkantoor: Bildersstraat 8. Administratie en expeditie: Stationsweg 121.
- 3 J.C. Bloem was op 10 mei 1887 geboren. Greshoff zou in de Nieuwe Courant van 9 mei een artikel aan Bloems zestigste verjaardag wijden.
- 4 Op 10 mei zou Greshoff in de Nieuwe Courant een bespreking wijden aan de *Verzamelde gedichten* van J.C. Bloem. Hij schreef hierin onder meer: ‘Men moet bewondering hebben voor de typografische verzorging van dit boek: eenvoudig en waardig, zoals een jubileumuitgave zijn moet. De titel op het plat en de rug evenals die op het stofomslag, zijn uitnemend getekend door H. Salden [...]’ (Zie ill. p. 107)
- 5 Op de brief komt als kenmerk voor: ‘S/B/P’.

704. J. en A. Greshoff aan A.A.M. en G. Stols, 6 juni 1947

a/b Boschfontein 6 Juni 47

Lieve Greet, Beste Sander,

Nadat jullie vertrokken zijn bleven wij nog twee volle dagen te Antwerpen, in de snikhitte, liggen. Zaterdagavond laat vertrokken wij. Daarna bleven wij een heele dag op de reede van Southampton liggen uit hoofde van herstelwerken aan het mechaniek. Nu varen wij voorspoedig. De golf van Biskaje was vrijwel spiegelglad. Nu zijn wij op de hoogte van Gibraltar. Morgen zijn wij in Teneriffe, vanwaar ik deze brief verzenden zal.

Aty en ik weten niet *hoe* wij jullie beiden danken moeten, voor al wat je voor ons gedaan hebt en meer nog voor al wat jullie voor ons geweest zijt. Want hoe heerlijk wij ook bij jullie logeerden en hoe goed je voor ons gezorgd heb[+t], méér dan al het materieele, werden wij getroffen door jullie hartelijke vriendschap. Dit samenzijn heeft *bewezen*, hoe boven alle meenigsverschillen, de vriendschap uitgaat; hoe alle moeilijkheden, alle misverstanden in het niet verzinken bij een eenvoudige oprechte genegenheid. Wij meenden dat wij ons over malkanderen te beklagen hadden, maar toen wij elkaar terug zagen verdwenen in de ontroering van het weerzien, alle wederzijdsche bezwaren als

sneeuw voor de zon. Dat was een heerlijke ervaring.

Wij hebben innig genoten van jullie hartelijkheid, van jullie gezelligheid en jullie gulheid. Daar komt nog bij dat er in jullie huis zulk een prettige atmosfeer heerscht, zoodat wij ons er gehéél thuis gevoelden. -

Wat was het aangenaam jullie in België voor het laatst te zien.

Na jullie vertrek gingen wij het onheilig avondmaal bij Ary Delen nuttigen. ZEd was, in zijn rol van Julius Pruttelman-Brommeyer, vermakelijk als altijd. Den volgende dag bezocht ik Pelkmans van de Nederl Boekhandel eerst in zijn bedrijf daarna in zijn wooning.¹ Hij schonk mij talloze uitgaven van zijne firma, waarvan er enkele keurig uitgevoerd zijn. Deze pokdalige persoon woont in een kasteel-van-een-wooning met veel smaak ingericht, het geheel onbelgisch fraai. Zijne gade leek ons aanminnig. Ken jij deze Pelkmans?

Wij hebben, temidden van een onwaarschijnlijke verzameling barbaren, een alleraardigste tafel, gepresideerd door den kapitein. Daar zitten verder aan: Karnebeek, benoemd tot legatieraad te Pretoria (die ik uit N.Y. kende),²

Keuning de dir van de Nederl Bank van ZAfr (die wij uit Pretoria kenden), Jan Schilthuis, lid van de Tweede Kamer der St.G. met zijne gade³ en wij tweeën. Er wordt veel gelachen, Karnebeek is hoogst amusant en Schilthuis wordt duchtig geplaagd met het feit dat hij (waarom begrijp niemand!) tot de P.v.d. Arbeid behoort!

Dan zijn er nog drie mensen en aan boord waarmede men spreken kan v.d. Hoojen[?], dir. van een Levensverzekering[?], Mauwen[?], Kapitein en suikerplanter en Uljée gepens. secr. v.d. Volksraad.⁴ De andere aanwezigen ± 130 spreken Hooghaarlemmerdijksch en er is geen tolk aan boord zoodat het niet mogelijk is met hen in nadere verbinding te treden.

Onder de Barbaren bevindt zich ook een Canadees op leeftijd, die tegelijk doof en lap⁵ is en die gisteren avond in de rooksalon zijn broek vol waterde zoodat het stoelleder geheel geel uitgebeten was. Onze lieve Heer heeft rare eerste klassepasagiers!

Ik werk het boek van W.L.M.E.v Leeuwen 'Drie vrienden' door om er mijn eerste kroniek in De N. Courant aan te wijden.⁶ Verder las ik betrekkelijk weinig.

Stuur mij wat knipsels over de receptie op de Nieuwe Uitleg⁷ en herinner Jean v.d V.⁸ aan de photo's!!

Ons adres is voorloopig

'De Driehoek'

Kloofnekweg

Kaapstad KP.

Met nogmaals onze innigste, warmste, oprechtste dank en mateloos veel liefs, ook voor de jeugd,
van geheel je
Aty en Jan

Eindnoten:

- 1 Albert Julius Johannes Maria Pelckmans (geb. 1910) was van 1934-1973 directeur van De Nederlandsche Boekhandel te Antwerpen. De Nederlandsche Boekhandel was in 1910 door onder meer Max Rooses en S. Warendorf Jr. (van de Amsterdamse uitgeverijfirma Van Holkema & Warendorf) opgericht. De firma was vooral een import-boekhandel, maar had daarnaast een uitgeverijafdeling, die van groot belang was voor het niveau van de boekverzorging in Vlaanderen. De uitgeverij was gevestigd op het adres Sint Jacobsmarkt 50 te Antwerpen; Pelckmans woonde Alphons Schneiderlaan 164 te Deurne.
- 2 Jhr. Jan Derck van Karnebeek (1905-1991) was van 1947-1950 gezantschapsraad in Pretoria. Van 1940 tot 1945 was hij gestationeerd geweest te Parijs, Vichy, Madrid, Londen, Ottawa en Bern; van 1945 tot 1947 was hij werkzaam te Bern.
- 3 Jan Schilthuis (1882-1965) was in 1933 lid van de Tweede Kamer geworden voor de Vrijzinnig Democratische Bond. Na de oorlog werd hij namens de toen zojuist opgerichte Partij van de Arbeid lid van de Tweede Kamer; hij zou tot 1956 kamerlid blijven. Hij was in 1929 gehuwd met Johanna Jacoba Kuyters. Sedert 1922 was Schilthuis handelscommissaris voor de Unie van Zuid-Afrika geweest; in 1939 werd hij consul-generaal. In 1947 maakte hij op uitnodiging van de Zuidafrikaanse regering een reis van vier maanden door het land om de emigratiemogelijkheden te bestuderen.
- 4 De vier andere mede-passagiers van Greshoff (Keuning, v.d. Hoojen[?], Mauwen[?] en Uljé) zijn niet nader geïdentificeerd.
- 5 Waarschijnlijk in de betekenis van: dronkaard, dronkelap.
- 6 *Drie vrienden. Studies over en herinneringen aan Menno ter Braak, H. Marsman, E. du Perron* van W.L.M.E. van Leeuwen was in augustus verschenen bij Uitgeversmaatschappij W. de Haan N.V. te Utrecht.
Greshoff zou *Drie vrienden* de Nieuwe Courant van 1 november bespreken. Hij schreef daarin onder meer: 'Het is mij, na jaren, nog niet mogelijk om persoonlijke herinneringen aan deze Drie Vrienden, die de mijne waren, met de gewenste onbevangenheid te lezen en te beoordelen. Terwijl ik Van Leeuwen volg, en ik heb zijn boek méér dan éénmaal doorgenomen, vermengen mijn eigen herinneringen zich zo innig met de zijne, dat ik op het laatst niet meer onderscheiden kan wat zijn, wat mijn aandeel was. Maar ik moet zeggen, dat, zeker voor zover het Ter Braak en Marsman betreft, zijn beeld in hoofdzaak overeenstemt met wat ik bewaard heb en altijd bewaren zal.'
- 7 Op 30 april was bij de Service Française d'Information van de Franse ambassade op de Nieuwe Uitleg 10 te Den Haag een tentoonstelling van geïllustreerde boeken uitgegeven door Stols en Mouton & Co geopend. De tentoonstelling was daar tot 6 mei te zien geweest. Aanleiding voor de tentoonstelling waren de door Louis Favre geïllustreerde edities van *Une saison en enfer* door Arthur Rimbaud en *Le corbeau* van E.A. Poe.
- 8 Jean-Harold van der Vlucht (1920-1947) was als adjunct-persattaché verbonden aan de Franse ambassade te Den Haag.

705. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 augustus 1947

10 Aug. 47

Beste Sander Ik zou je al veel eer geschreven hebben, hadde ik mij dadelijk na aankomst niet zoo buitengewoon bedonderd gevoeld. Ik was totaal overwerkt of liever overspannen. Dr Querido heeft mij volgepompt met lever en vitaminen.¹ En nu gaat het wel weer. Doch ik ben toch nog lang niet de oude. Mijn belangstelling is nog niet wat hij placht te zijn en ik ben nog steeds moe. Van arbeid komt dan ook niet veel. Wij hebben een (summier) gemeubeld huis gehuurd van de schoonmoeder van Jacques Malan, waar wij tot 1 Jan. a.s. in kunnen blijven. Als wij voor dien tijd niets hebben, gaan wij zwerven. Het huis ligt niet onaardig, ongeveer 9 min van het station. De reis duurt 12 min. En er is elke tien minuten een trein.

Ik ben meer dan benieuwd iets van jou, van jullie allen te vernemen. Over de bootreis heeft Aty, geloof ik, reeds aan Greet geschreven. Ik ben er nog niet over heen: zooveel Jan Rap en zoo dicht bij! Onze tafel was een oase. Het eten zeer slecht, accomodatie nog slechter. En dan te denken dat die overtocht ons meer dan tweeduizend gulden gekost heeft!

Ik kreeg eenige fraaie boekwerken van UEd, waarvoor hartelijken dank, oa de keurige Keuls,² Lehmann,³ Jo Boer⁴ etc.

Het lezen gaat mij ook nog slecht af. Aan boord las ik vrijwel niets en sedert mijn terugkeer een boek van Louis Martin-Chauffier over Chateaubriand⁵ en de brieven van Degas.⁶ Heb jij ooit gehoord van sonnetten van Degas??⁷ Zijn die in de gewoone boekhandel verkrijgbaar gesteld? Zijn het er vele???

Ik heb een geweldige vragenlijst.

Door achteloosheid mijnerzijds veronderstel ik zijn een aantal zaken waar ik zeer hoge prijs op stel in het ongereede geraakt. Met dat voortdurende reizen en trekken, pakken en ontpakken!

1. een nummer van Columbus met het verslag van een bezoek aan *Leautaud*.⁸
2. Mijn ex. van In deze grootsche tijd.
3. De photos en de brieven van Jelgersma aan en over Kloos (Hein weet hiervan)⁹

Kun jij een en ander weer in mijn bezit brengen.

Kosten verneem ik wel van je.

4 Ik wou zoo graag hebben (Bornekamp[sic] kent het adres)

2 foto's *briefk* formaat van de 4 Zestigjaren¹⁰

2 foto's wat *groot* van de 4 Zestigjaren

superglansend

met zoo weinig mogelijk omgeving. *alléén* vier knullen flink duidelijk en groot

Heb jij nog iets van Mej. Rueb gehoord?¹¹

Ik ben bezig met de Eybers bloemlezing.

Zij wil graag. Ik wacht op bericht van vSchaik.¹²

Jacques wil zoo *vroeg mogelijk* komen

Liefst in Oktober.

Zijn er dan exx. beschikbaar?¹³

Schrijf bijtijds aan

Balkema } *hoeveel* ze wenschen te [xxx]

Bakker } *hoeveel* ze wenschen te [xxx]

vSchaik. } *hoeveel* ze wenschen te [xxx]

H.A.U.M. } *hoeveel* ze wenschen te [xxx]

Laat het *geld hier staan* en kom in 1948 lezingen houden met een tent. van je boeken!

Ben je in contact met Goris??¹⁴

Zit er òpschiet in de twee deeltjes??¹⁵

Wat doe je?

Wat staat er op stapel?

Wat zijn je plannen?

Antwoord op alle punten in het bijzonder op de Bloem. *Wanneer* leverbaar.

Mateloos veel goeds en liefs voor gade en kroost en een stevige hand van je pessimistische vriend

Jan (en Aty)

Eindnoten:

- 1 Greshoffs huisarts was dr. M. Querido, 148 St. George's Street te Kaapstad.
- 2 *Rondeelen en kwatrijnen*.
- 3 *Verzamelde gedichten* van L. Th. Lehmann was in juni bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. De bundel was in mei gedrukt bij de Firma Boosten & Stols in een oplage van 1010 exemplaren, waarvan 10 exemplaren op geschept papier.
- 4 Jo Boer, *De vertroosting van het troostelooze* zou in juni bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Het boek werd in de lente gedrukt bij de Firma Boosten & Stols.
- 5 *Chateaubriand, ou L'obsession de la pureté* van Louis Martin-Chauffier (1894-?) was in 1943 bij Gallimard te Parijs verschenen.
- 6 Een vermeerderde herdruk van de door Marcel Guérin bijeengebrachte en bezorgde uitgave van de brieven van de Franse schilder Hilaire Germain Edgar Degas (1834-1917) was in december 1945 onder de titel *Lettres de Degas* bij Éditions Bernard Grasset te Paris verschenen. De eerste druk was in 1931 in de serie Les Cahiers Verts bij Grasset verschenen.
- 7 *Huit sonnets* van Edgar Degas was in april 1943 bij de Vijf Ponden Pers van A.A. Balkema te Amsterdam verschenen. Het was naar typografische aanwijzingen van Dick Elffers in een oplage van 50 exemplaren gedrukt bij drukkerij Meijer te Wormerveer.
- 8 In Columbus 2 (1946-1947) 4-5 (januari-februari 1947), p. 110-117 was *Paris 11 Octobre 1946* over Paul Léautaud (1872-1956) van Rachel Baes gepubliceerd. Volgens een van de redacteurs van het tijdschrift heeft Stols zelf deze bijdrage aangebracht. (Zie Hans van Straten, *Léautauds laatste maîtresse*, in Maatstaf 36 (1988) 6, p. 2-7.)
- 9 Noch uit de correspondentie van Greshoff, noch uit die van Stols met 's-Gravesande wordt duidelijk waarop Greshoff bedoeld kan hebben.

In september 1946 was als aflevering X van de Mededelingen van het Frederik van Eeden-Genootschap een uitgave van de brieven van Willem Kloos aan Van Eeden gepubliceerd. In een noot bij deze uitgave werd vermeld dat een zevental brieven was overgenomen 'uit den bundel "Brieven van Willem Kloos", die eerlang bij de firma A.A.M. Stols te 's-Gravenhage zal verschijnen.' Een dergelijke bundel is nooit verschenen. Het is echter niet ondenkbaar dat in deze bundel ook brieven van Kloos aan de psychiater Gerbarandus Jelgersma (1859-1942) een plaats zouden krijgen.

Het is ook mogelijk dat Greshoff doelde op 's-Gravesandes documentenpublicatie *Het conflict tusschen Willem Kloos en Frederik van Eeden. De quaestie 'Lieven Nijland'*, die eind 1947 bij Stols zou verschijnen. Daarin speelt Jelgersma echter geen rol.

- 10 In mei 1947 was op De Pauwhof te Wassenaar een foto genomen van J.C. Bloem (geb. 10 mei 1887), P.N. van Eyck (geb. 1 oktober 1887), Greshoff (geb. 15 december 1888) en A. Roland Holst (geb. 23 mei 1888). (Zie ill. p. 88.)
- 11 De beeldhouwer Gerharda Johanna Wilhelmina Rueb (1885-1972) was in Den Haag leerling geweest van de Belgische beeldhouwer Toon Dupuis. In Parijs had zij les gehad van Antoine Bourdelle. In 1946 was bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage een door Cornelis Veth geschreven monografie over haar verschenen; in deze monografie is een overzicht van uitgevoerde werken opgenomen. Gra Rueb zou een bronzen penning met een diameter van 60 mm ter gelegenheid van Greshoffs zestigste verjaardag ontwerpen. (Zie ill. p. 88.)
- 12 Correspondentie over de bloemlezing uit Elisabeth Eybers' werk tussen Greshoff en J.L. van Schaik is niet bewaard gebleven. Op 30 augustus schreef Van Schaik begin oktober naar Kaapstad te komen om een aantal zaken te bespreken. Waarschijnlijk was de uitgave van *The quiet adventure* van Eybers hier één van.
- 13 J.C. Bloem zou van december 1947 tot juni 1948 in Zuid-Afrika verblijven. In augustus was de eerste druk van zijn in mei verschenen *Verzamelde gedichten* al uitverkocht. Op 3 augustus had Bloem aan Greshoff geschreven: 'Sander laat er nog 2000 bijdrukken: meer houtvrij papier is er niet te krijgen.' Op 7 maart 1948, tijdens zijn verblijf in Zuid-Afrika, zou Bloem aan Stols schrijven: 'Zooals je ziet ben ik op het oogenblik in Stellenbosch, waar ik o.a. de chef van de grootste boekhandel hier ter plaatse sprak, die zei, dat het zoo jammer was, dat mijn verzamelde gedichten niet meer te krijgen waren, omdat hij er zeker van was dat hij [...] er wel vijftig à honderd van had kunnen verkopen.' (Zie J.C. Bloem, *Gedichten* (ed. A.L. Sötemann/H.T.M. van Vliet), dl.2, Amsterdam 1979, p. 207-208.)
- 14 Op 10 juni had Marnix Gijsen een telegram aan Stols gestuurd om te informeren naar diens beslissing inzake de uitgave van *Het boek van Joachim van Babylon* en *Het huis*, omdat hij inmiddels aanbiedingen terzake had gekregen van P.N. van Kampen & Zoon en De Arbeiderspers. Op 15 juni zou Gijsen aan Stols in antwoord op een niet bewaard gebleven brief schrijven: 'Met dank Uw brief van 11 dezer ontvangen. Ga graag accoord met de door Jan [Greshoff] en U getroffen schikkingen. Om de questie der correcties te vergemakkelijken, zend ik U mijn correcties aangebracht, op een afdruk van het N.V.T. Als U die wil in acht nemen, hoef ik geen proeven te zien. Wilt U echter bijzonder op de punctuatie letten. Dank. Aangezien het formaat zou ik afzien van de illustraties. Komt er ooit een breede luxe-druk dan is het nog altijd tijd. Daarbij mijn vriend J. Creytens vordert niet.' (Zie ook br.707 n.11.)
- 15 Waarschijnlijk doelde Greshoff op de roman *Het boek van Joachim van Babylon* en de gedichtenbundel *Het huis* van Gijsen die bij Stols zouden verschijnen.
Het boek van Joachim van Babylon[.] *hetwelk beval het oprecht verhaal van zijn leven en dat van zijn beroemde huisvrouw Suzanna*[.] *kort geleden ontdekt in de opgravingen van Nat-Tah-Nam en voor het eerst zorgvuldig vertaald en uitgegeven door een liefhebber der oudheid* zou in maart 1948 verschijnen bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage. Op de titelpagina staat als jaar van uitgave 1947 vermeld. Het werd naar typografische aanwijzingen van Stols in de zomer van 1947 in een oplage van 275 genummerde exemplaren gedrukt bij N.V. Drukkerij Trio te 's-Gravenhage.
Het huis[.] *verzen waarin opgenomen De loflitanie van Sint Franciscus van Assisi en Vier gedichten van Joachim* zou eveneens in maart 1948 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Op de titelpagina staat als jaar van uitgave 1947 vermeld. Het werd naar typografische aanwijzingen van Stols in de herfst van 1947 in een oplage van 275 genummerde exemplaren gedrukt bij N.V. Drukkerij Trio te 's-Gravenhage. Dit was een vermeerderde herdruk; de eerste druk van *Het huis* was in 1925 verschenen bij De Gemeenschap te Utrecht.

706. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 augustus 1947

Rondebosch 17 Aug. 47

Beste Sander,

Vanmorgen bij het opstaan werden wij verrast met een allergezelligste brief van je gade.¹ Breng haar daarvoor onze hulde en dank over. Van hier valt weinig te melden. Mijn gezondheid is nog niet wat zij zijn kàn. De zenuwtjes zijn tot bedaren gekomen, doch nu spookt het ingewand. Wij wonen hier tot 1 Januari nogal prettig. Maar dan? Jakob Blöm wil zoo spoedig mogelijk hier komen. Dat kèn! Wij huurden voorloopig van 1 Oct. af een kamer voor ZEd. En verder wordt voor alles gezorgd.

Por ZEd aan! Hij moet drie dingen doen

1. met Bender² zijn reis en prioriteit regelen en vooral vastleggen dat zijn terugreis in Nederland wordt betaald zoodra hij weet met welke boot hij terugkomt

2. mijn vriend Jan Schilthuis, consulgeneraal van de Unie v ZA. (Wassenaarsche weg 4 sGr.) alles voor zijn ZAfr. visum regelen. (Schilthuis is juist van hier vertrokken en 1 Sept weer op zijn kantoor)
3. met de Holland Afrika Lijn een afspraak maken *zoodra* hij met Bender alles geregeld heeft

Hij behoeft daarvoor *niet* op Schilthuis te wachten, want zijn visum krijgt hij

a. *zeker*

b. binnen *twee* dagen.

Hij moet zich dan inschepen met de eerste boot die $\pm$ 15 Sept vertrekt.

Help hem een beetje.

Zorg voor wat exx. van zijn bundel³ *in voorraad* (als hij hier komt) bij

1 Balkema

2 H.A.U.M. (De Bussy) (Kerkstraat Kaapst.)

3 I.D. Boekhandel (1 Kerkplein Kaapstad)

4 Constantia Johannesburg

5 vSchaik Pretoria

Het bericht van je heerlijke Zwitsersche vacantie doet mij denken aan de mogelijkheid van zulk een ruil met Z.A.

VWijkL. komt in *Dec* 48. naar Nederland⁴ Kun je hem 2000 pop bezorgen dan kan hij hier 200 pond voor jou storten. (d.w.z. de nauwkeurige getallen later te berekenen) Zooveel heb je trouwens niet nodig als je je reis in Nederl. kunt betalen. Als hij *hier* bet. moet worden heb je natuurlijk méér nodig.

Reis heen en terug met verteeering aan 2100.-
boord

verblijf van 3 mnd in ZA. pension 20 p.p. 600.-
en n.

verplaatsingen (reis Johburg) met hotel 500.-
diners en onverwacht 300.-

gld. 3500,-

Dit is ruim gerekend zonder overdrijving, maar jij bent ook geen man om zoo iets zuinigjes op te zetten.

Ik ben zeer benieuwd naar de Slau.

Is deel II al afgedrukt???

Is je rozet afgekomen? Por Jean!

Ze zijn in Parijs èrg schriel tegenwoordig.

Laat Jean eens iets in Nederl. aan de schrijvers uitdeelen. Waarom tenslotte Tielrooy *niet*.⁵ Hij is geen genie en geen charme van jou en van mij, maar hij komt toch in aanmerking. En Premsele ook.⁶ En dan een paar schrijvers die zich speciaal v Fr. geïnteresseerd hebben

Top Naeff (heeft *prima* stukken over Fransch toneel geschreven),⁷ Dick Binnendijk,⁸ onderget. etc etc.

Maak jij dat in orde als je kunt en dat lijkt mij wel doenlijk

Ik doe nog niet veel.

Ik hang en hannes en heb de pest in over mijn rotte buik.

Heb je Standpunte 6 en 7.⁹ gekregen

Zoo niet laat het weten en ze volgen met groote snelheid.

Heel veel dank, heel veel liefs voor Greet, een hart. hand als steeds

geheel je

Jan

Zend *vooral* een aantal van die prospectusboekjes (door Hein vervaardigd) van J.C. Bloem¹⁰ aan de heeren boekverk. hierboven vermeld aan ieder een honderdtal, met uitz. n 3. (I.D.) Die aan 40 genoeg heeft.

En stuur mij altijd een van al je prosp. en cat.

om bij te blijven

Dag!

Dank!

Eindnoten:

- 1 In haar brief van 9 augustus aan Aty Greshoff schreef Greet Stols onder meer: ‘Sander heeft het erg druk met de fabricatie van de najaarsaanbieding, die half aug. klaar moet zijn. Er komt een tweede Druk van de v.w. van Jacques, 2000, waarvan nu al weer ruim de helft verkocht, de Verz. W. van Slauerhoff gaan ook goed, wat nu nog met geen stok de deur uit is te krijgen, is Keuls. We zagen Jacques vorige week nog op een verjaarspartijtje van Riek Gispén, zijn Financien zijn nog altijd “low”. [...] Jacques verheugt zich wel op de Z.A.-reis. Een paar Zondagen geleden waren we bij Piet van Eyck, die we bijzonder opgeknapt vonden, het zat er vol bezoek, wat hem niet zichtbaar vermoede, hij spreekt bijna weer als vroeger, toen hakkelde hij ook wel, hij loopt als een kievit, komt ook makkelijker uit een lage stoel op, de rechterhand is natuurlijk nog niet dāt, maar het geheel was stukken beter dan ik hem ooit na de catastrophe gezien heb, erg plezierig. Jany zagen we één keer hier, Asta [Lee] speelt nu bij Cor Ruijs in Scheveningen, we gingen haar een maal bezien, maar hadden dat wat “tooneelspel” van haar betreft, wel kunnen laten. Maar ze is aardig en gezellig, en kleedt zich goed.’
- 2 Frans Bender (geb. 1903) was chef van de afdeling Intellectuele en Culturele Betrekkingen met het Buitenland op het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.
- 3 *Verzamelde gedichten*.
- 4 N.P. van Wyk Louw was lector bij de faculteit van opvoedkunde aan de Universiteit van Kaapstad. In mei 1948 zou hij tevergeefs pogingen in het werk stellen ambassadeur voor Zuid-Afrika in Nederland te worden. In september 1948 zou hem echter een eredoctoraat van de Rijksuniversiteit van Utrecht voor zijn literaire werk worden toegekend, dat hij zelf in ontvangst zou nemen. Van 1950 tot 1958 zou hij als hoogleraar Zuidafrikaanse letterkunde en geschiedenis aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam werkzaam zijn.
- 5 Johannes Bernardus Tielrooy (1886-1953) was sinds 1938 hoogleraar Franse taal- en letterkunde aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Hij had voor de oorlog regelmatig deelgenomen aan de zgn. ‘Décades de Pontigny’ waar de Franse intellectuele elite debatteerde, en publiceerde over Franse literatuur in onder meer De Groene Amsterdammer. In deze periode werkte hij onder meer regelmatig mee aan De Nieuwe Stem en aan Apollo.
- 6 Martin Jacob Premela (1896-1960) was in 1933 gepromoveerd in de Franse taal- en letterkunde. Sedert 1931 was hij leraar aan het Vossius-gymnasium te Amsterdam. In deze periode werkte hij onder meer regelmatig mee aan Palaestra, Erasme en Tooneelschild. Premela was lange

tijd redacteur van Het Fransche Boek geweest. Premssela heeft geen Franse onderscheiding ontvangen.

- 7 Anthonetta (Top) Naeff (1878-1953) was van 1914 tot 1930 toneelcriticus van het weekblad De Groene Amsterdammer geweest. Naeff heeft geen Franse onderscheiding ontvangen.
- 8 D.A.M. Binnendijk heeft geen Franse onderscheiding ontvangen. Binnendijk had gedurende een aantal jaren Franse literatuur in het weekblad De Groene Amsterdammer besproken.
- 9 De zesde aflevering van Standpunte, 2 (1947) 2 (april), bevatte het gedicht *Morituri* van J.C. Bloem (p. 1), *Drie gedigte* (*Nagwaak by die ou man*, *Man met flits* en *Pasiënt*) van D.J. Opperman (p. 2-5), *Language and nationality in South Africa* van R.K. Cope (p. 5-20), het gedicht *Fragment* van N.P. van Wyk Louw (p. 21), *Die digter Totius* van D.J. Opperman (p. 22-34), het gedicht *The blessed Angela of Foligno prays* van M. Versfeld (p. 35), *Aspekte van Ibsen se dramatiek?* van W.A. de Klerk (p. 35-39), *Twee gedigte* (*Die sterflikes* en *Aantog*) van G.A. Watermeyer (p. 40-41), *De poëzie van Van Ostayen en de muziek van het woord* van J.J. Klant (p. 41-54), *Heerser en humanis. Nie-dramatiese gesprek van die toekoms* van N.P. van Wyk Louw (p. 54-61), en de rubriek 'Aantekeninge' met bijdragen van Greshoff, W.E.G. Louw, N.P. van Wyk Louw, H.A. Mulder, D.J. Opperman en H.O. Simon (p. 62-76).
Aflevering 7 van Standpunte, 2 (1947) 3 (juli), bevatte de cyclus *Pygmalion* van Maurice Roelants (p. 1-9), het eerste deel van *Vorm-probleme by Leipoldt* van W.E.G. Louw (p. 9-24), het gedicht *Bome* van Elisabeth Eybers (p. 25-27), *Two poems* (*Narcissus* en *Possession: The Celt speaks*) van F.D. Sinclair (p. 27-28), *Pieter Corneliszoon Hooft (1581-1647)* van H.A. Mulder (p. 28-45), *Drie gedigte* (*Sirkusmusiek*, *Fietswedren* en *Nagstruik*) van Ernst van Heerden (p. 45-46), *The crisis of Finnish bilingualism* van M. Roberts (p. 47-66), *Drie gedigte* (*Voorwaarde*, *Wag* en *Ruïne*) van Merwe Scholtz (p. 67-68), *Calvinistiese wijsbegeerte* van H.G. Stoker (p. 68-78), *Two poems* (*Window* en *The lava-form*) van Anna Ducat (p. 78-80), de gedichtenreeks *Motieven uit het Hooglied* van Finus M.P. Oosterhof (p. 81-82), en de rubriek 'Aantekeninge' met bijdragen van H.A. Mulder en M.V. (p. 83-87).
- 10 Bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage was *J.C. Bloem 60 jaar. De jubileum-uitgave van zijn 'Verzamelde gedichten' ten geleide* door G.H. 's-Gravesande verschenen. Deze prospectus telde 16 bladzijden en had een formaat van 12 × 15,5 cm.

707. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 2 september 1947

Rondebosch, 2 Aug 47¹

Beste Alexander,

Gij zijt traag ter penne geworden. Maar ik heb goed praten. Ik doe weinig en jij hebt het ongetwijfeld zeer druk. Niettemin verlang ik sterk naar eenige berichten van je. Je gade schreef ons uitvoerig en gezellig, o.a. over het zomergenot.² Hier beleven wij een kwade winter. Niet dat het vriest, zooiets is hier nog nooit vertoont[sic], doch het is natter, dan het om dezen tijd behoort en pleegt te zijn. En deze nattigheid heeft een slechte uitwerking op onze zielen. Wij zijn er bedroefd over. Maar wij bezitten een takshond, grof kaliber, zwaar gefronsd, die veel goed maakt. Zijn naam is Frits Malan.

Het huis dat wij tot 1 Jan. 48 bewonen bevalt ons wel. Maar wat dan? Ik vrees, dat ik gedwongen zal worden mij op Woester (Worcester) 80 mijl van hier, terug te trekken. Hetgeen mij spijt, vooral om het innige contact met zonen en schoondochters, dat hier bestaat. En een takshond, hoe zeer ook het nuttige met het aangename verenigend, kan het gemis van een motorrijtuig niet geheel te niet doen

Wij verwachten J.C.Bl. nu half Oct. hier. Van 1 Oct is zijn kamer gehuurd. Uit een aankondiging in het N.v.d B. blijkt dat de tweede druk nog mooier is dan de eerste.³ Is deze mededeeling uitsluitend bestemd om de kooplust te

prikkelen of bevat zij waarheid? In het laatste geval zou ik willen weten waar die meerdere schoonheid in bestaat. De eerste druk leek mij reeds zoo fraai. Van Balkemade zag ik een ex. op Holl. Papier,⁴ niet voor de kat. O ja, de Kadt (Jacques) komt ook in ZAfr. Hij gaat bij zijn broeder in Johsburg loogeeren, wanneer hij, gelijk te doen gebruikelijk is, niet in de nor wordt ondergebracht.⁵ Wijk verheugt zich zeer over de Kadt's komst en stelt zich voor veel met hem te redetwisten. Ik ben ook blij, want het is een bijzonder prettige vent. Dan Nico Donkersloot⁶ en wanneer A.A.M. Stols?

Wat gelooft men in Nederland omtrent de a.s. wereldoorlog? Hier en [+in] Amerika wordt algemeen zomer '48 aangenomen als begin.

Ik kan mij niet voorstellen dat die oorlog *niet* komt.

Wanneer Rusland gelegenheid krijgt zijn tegenwoordige positie te consolideeren, beheerscht het binnen zes jaar geheel Europa. De helft van Duitschland is nu reeds geheel verrust, tot de opschriften op straat toe. Wanneer men dan de nijverheid van oorlogvoortbrenging op vrede overschakelt en men komt, vooral dank zij het geannexeerde deel van Moffrika, op de wereldmarkt met producten 50% of meer beneden de mogelijkheid van Amerika en Engeland dan brengt dat de landen economisch aan de ondergang. Rusland kan, met zijn lage loonen, zijn slavendiscipline en zijn onbepaalde, ten *minste* 10 urige werkdag en zijn onbeperkte grondstoffenvoorraden *alles* doodconcurreren. Het lijkt mij toe dat Am. en Engl. zoo zij niet zoo snel mogelijk ingrijpen hun doodvonnis teekenen: Nog geheel afgescheiden van de onrust die er blijft, zoolang zich een fascistische dwangstaat in diè omvang in de wereld blijft handhaven. Een kennis van mij, scherp waarnemer, juist uit N.Y. terug, vertelde mij dat vooral 'de gewone man' de onvermijdelijke afrekening zoo spoedig mogelijk wenscht. Dat Roubaix-Tourcoing dag en nacht khaki weeft, schreef ik je reeds.

Ware de toestand in de wereld en in WEuropa vooral niet zoo onzeker, dan zou ik misschien toch zien een broodje in Brussel te verdienen. Ik heb eenvoudig heimwee naar Brussel. Wij blijven *alléén* hier, omdat ik overtuigd ben van een nieuwe oorlog én dat binnenkort.

Onze gezondheden zijn redelijk. Aty heeft veel pijngeleden uithoofde van haar gordelroos. Ik ben weer bijna normaal, alleen nog wat mat, weinig opgewekt. In mijn laatste brief schreef ik je juist over eenige meters rood lint, Ik zie dat men nu aan het uitdeelen is gegaan en dat het knoopsgat van onze vriend Sjeu versierd is.⁷ Ik vraag mij af of men, door jou geadresseerd, nog wat verder in die richting wil en zal gaan? Ook het knoopsgat Heins is ontmaagd.⁸ Ik misgun niemand deze kleine ijdele vreugden. Waarom ook; maar is het niet gewoonweg (onder ons gebleven) ridicuul dat onze Hein, gode bevolen, voorzien wordt, terwijl men jouw jubileum ongemerkt laat voorbijgaan? Ze doen altijd

zoo raar en onberekenbaar met die dingen. Ik vind het zéér gepast dat Hein dat ridderschap krijgt, maar ze hadden jou in Febr. officier moeten maken. Ik zal dat toch eens schrijven aan Gielen, met wien ik in een vrij geregelde particuliere briefwisseling ben.⁹

Is de Slauerhoff al gereed?¹⁰

Het spijt mij zoo dat Goris mij geen proeven van Joachim¹¹ heeft doen zenden. Ik had er zoo graag enkele taalonzuiverheden in verbeterd.

Zijn zijn gedichten¹² ook al in proef?

Ik verlang sterk naar gezellig nieuws omtrent

UEd.

UEd's famielje

UEd's bedrijf

UE's ziel.

Met veel liefs ook van Aty, voor alle bekenden en geliefden,

steeds geheel

je Jan

V 1 Jan '48

La Porte Rouge

Avocaweg

Rondebosch-Kaapstad KP

Z.Afr.

Eindnoten:

- 1 De door Greshoff op de brief geplaatste foutieve maandaanduiding is door Stols met blauw potlood verbeterd in: 'Sept.'
- 2 Op 24 september had Greet Stols onder meer aan Aty Greshoff geschreven: 'Ik heb n.l. net veertien dagen in een ziekenhuis vertoefd, voor een kleine rectificatie, met het wonderlijke effect dat ik na tien dagen thuis nog erg veel weg heb van een vaatdoek, de leverinjecties ten spijt. [...] Van der Vlucht vroeg gister of de tentoonstelling van de affiches al had plaats gehad, en of Jan hem daar wat van op de hoogte wilde houden. We zien Jacques nog wel eens een enkele keer, op onze vraag, wanneer hij afvaart, zegt hij dan steeds meer lispelend, dat hij klaar is, maar dat het afhangt van meneer X, die voor de hut moet zorgen, en "och, hij laat Wim ook liever niet zoo lang alleen". Moet je weten, dat bewuste knaap in dienst is en bijster goed opgeborgen in Harderwijk of die contreien. Maar Jacques lijkt me bijster moeilijk in beweging te komen. En zoo zullen we a.s. Donderdag de zestigste verjaardag van Piet van Eyck vieren, ik weet heelemaal niet, wat er gedaan wordt, hij zal wel niet zoo veel bezoek kunnen verdragen. Sander heeft deze week bezoek op zijn kantoor gehad van de wethouder van schoone kunsten of aanverwan te zaken, meneer van Zwijndregt. Hij had in het kantoor van Bornkamp [...] een heel fraaie tentoonstelling van zijn boeken gemaakt, het is altijd zoo'n beelderig gezicht, zijn boeken bij elkaar, en dan loopt hij er zelf zoo kinderlijk gelukkig tusschen door. De wethouder was ook belangrijk verrukt, heeft er twee uur doorgebracht, en er is nu uitgemaakt, dat er in Januari of daaromtrent een groot[+e] retrospectieve tentoonstelling zal worden gehouden in het Gemeentemuseum, van al het werk, dat kan enorm worden, want nu had hij b.v. de fransche boeken er nauwelijks bij.' (Zie ook br.711 n.1.)
- 3 In het Nieuwsblad voor den Boekhandel van 31 juli was in de rubriek 'Advertentiën' een bericht verschenen met de volgende inhoud: 'Deze zomer verschijnt: de tweede druk van *Verzamelde*

Gedichten van J.C. Bloem Geb. f9.50. De eerste druk verscheen in Mei en was terstond uitverkocht. Sedertdien verschijnt er geen nummer van het “Nieuwsblad” of het boek wordt “gezocht”. Zag het er eerst naar uit dat een herdruk tot de vrome wensen zou blijven behoren, thans is er papier voor deze uitgave beschikbaar, waardoor de herdruk *nog fraaier en royaler dan de veelgeprezen eerste* kan worden uitgevoerd, namelijk op prima houtvrij offsetpapier en op formaat 17½ × 25 (i.pl.v. 16 × 23) cm. Banden, stofomslag en omslagtekening blijven dezelfde als die van de eerste druk. *Tot 15 Augustus kan tegen aanbiedingsvoorwaarden worden besteld.*’

- 4 Van de eerste druk van J.C. Bloems *Verzamelde gedichten* waren 50 exemplaren op geschept papier gedrukt. Greshoff bezat een exemplaar van de gewone oplage met een handgeschreven opdracht van Bloem. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.169.)
- 5 Begin 1948 zou Jacques de Kadt (1897-1988) drie maanden in Zuid-Afrika verblijven. Van 8-14 april 1948 zou hij in Kaapstad vertoeven. Voor de oorlog was de politicus en essayist De Kadt een regelmatige medewerker aan Groot Nederland geweest.
- 6 N.A. Donkersloot zou van begin maart tot medio juni 1948 in Zuid-Afrika verblijven. Donkersloot zou het dagboek dat hij tijdens zijn reis door Zuid-Afrika had bijgehouden onder zijn pseudoniem Athonie Donker in 1949 bij D.A. Daamen's Uitgeversmaatschappij N.V. te 's-Gravenhage publiceren onder de titel *De bliksem speelt om de doringboom. Verkenning van Zuid-Afrika*. Greshoff zou dit boek onder de titel *De Zuidafrikaanse reis van Anthonie Donker* bespreken in Vrij Nederland van 26 november 1949; in dit artikel schreef Greshoff dat hij tot de slotsom was gekomen ‘dat van alle Nederlandse kunstenaars en geleerden die naar Zuid-Afrika togen, Anthonie Donker aldaar de diepste indruk gemaakt en de levendigste herinnering heeft nagelaten.’
- 7 A.F.E. van Schendel zou pas bij Koninklijk Besluit van 24 april 1957 worden benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau.
- 8 Bij Koninklijk Besluit van 8 juli was G.H. 's-Gravesande benoemd tot ridder in de Orde van Oranje-Nassau.
- 9 De neerlandicus Josephus Johannes Gielen (1898-1981) was sedert juli 1946 minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen. In zijn archief bevinden zich brieven van Greshoff noch van Stols. (Katholiek Documentatie Centrum, Nijmegen.)
- 10 *Verzamelde gedichten*.
- 11 *Het boek van Joachim van Babylon* van Marnix Gijsen was gepubliceerd in Nieuw Vlaamsch Tijdschrift 1 (1946-1947) 12 (maart 1947), p. 1261-1352. Op 25 maart had Gijsen aan Stols geschreven: ‘Ik verneem dat “Joachim” verschijnt in het “Nieuw Vl. Tijdschrift”. Daar ik zelf de tekst zelf zal herlezen in proef zal het niet noodig zijn mij proeven te zenden van het geheel. Alleen wilde ik u verwittigen dat ik mijn vriend Julien Creytens [...] gevraagd heb enkele illustraties te maken.’ Uit andere brieven blijkt dat Gijsen een aantal correcties op de tekst, zoals die in Nieuwe Vlaams Tijdschrift was afgedrukt, heeft gezonden, maar ook dat hij wel degelijk in augustus de proef van de boekuitgave heeft gecorrigeerd.
- 12 *Het huis*.

708. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 10 september 1947

Den Haag, 10-9-1947

Beste Jan,

Sedert je vertrek heb ik het zóó krankzinnig druk gehad - op de 14 dagen in Zwitserland na - dat ik alle correspondentie buiten kantoor heb moeten stopzetten. Ook Balkema ben ik nog een, zelfs zakelijken, brief schuldig. Daarbij komt, dat er op kantoor tot einde van deze week telkens iemand met vakantie is, wat het meerdere werk dan op mijn hoofd doet neerkomen. Ik ben nu meer dan overwerkt, maar ik moet volhouden totdat de najaarsuitgaven gereed zijn + de modellen voor het voorjaar 1948. En dan komt volgens jou de oorlog. Tant pis. Hier praat men er gelukkig niet over, maar ik zou dolgraag schoenpoetser in Kaapstad worden.

Greet ligt sinds 8 dagen in Bronovo, waar ze een week geleden werd

geopereerd. Vandaag voelde ze zich voor het eerst weer goed. Ik ga haar iederen avond van 7-830 gezelschap houden.

Den Haag is doodscher dan ooit. Met Pom heb ik geen contact meer¹ (zal ook wel aan mij liggen...) en verder is hier geen ziel waar je mee praten kunt. We missen jullie heel erg, en zouden liefst naar Kaapstad komen. Maar Lieftinck,² en dan nog?

Prettig dat jullie althans tot 't eind van het jaar weer een woning hebt. Maar ga in Godsnaam niet in Worcester wonen, zelfs met taxhond lijkt me dat je dan toch van alles bent afgesloten.

Nu enkele punten uit je brief.

1. *Sonnetten Degas* zijn o.a. uitgegeven door Balkemade.³
2. *Columbus n° Léautaud* zal ik je zenden.
3. *In Deze Grootse tijd* zal ik je zenden.
4. Hein is met vakantie. Zal hem fotos en brieven Jelgersma-Kloos vragen.⁴
5. Als Bornkamp van vakantie terug is, zal ik hem vragen de *fotos* voor je te bestellen.⁵
6. Laatste staat plaquette *Rueb* vond ik zeer goed, jammer dat je niet poseerde. Hein zal haar ook nog aanwijzingen geven. Misschien kun je, als *zij* je een foto zend, zelf een foto in gelijke houding in K.[aapstad] laten maken, waarnaar zij verder kan werken. Op al de fotos ben je zoo gerimpeld, en omdat ze je niet kent neemt ze te veel rimpels over. Ik heb er al een schoonheidsmassage op toegepast.
7. Ben en blijf zéér gesteld op bloemlezing *Eybers*.⁶
8. Ik kom gaarne in 1948 *lezingen* houden!
9. Beide boekjes van Goris heeft hij in proef gehad. *Joachim* is ter perse; het *Huis* nog niet.⁷
10. *Bloem*, Verz. Ged. 2e druk is vandáág van de pers gekomen en gaat naar den binder. Moet deze maand nog verschijnen. Is op fraaier importpapier gedrukt en iets groter (17½ × 25). Is vrijwel geheel volteekend!
11. Dit *najaar* moeten verschijnen (vrijwel alles ter perse of klaar):

Poëzie

{ *Campert*, Verz. Ged.
 { *Holst*, I Onderweg⁸
 { II Tegen de Wereld⁹
 { v. *Nijlen*, Dauwtrapper¹⁰
 { *Vasalis*, Vogel Phoenix¹¹

Essay

{ *Sartre*, Portret v.e. antisemiet¹²
 { *Vestdijk* Muiterij I en II¹³

Kunst

{ *Friedländer* Essays¹⁴

{ *Staring*, Fransche Kunstenaars¹⁵

{ *Hein von Essen*, Samenspraken met
Yokita¹⁶

- Proza { *Terborgh*, Gezicht van Peñafiel¹⁷
 { *Wilders* (=Sierksma), Grensconflict¹⁸
- vertaald porza. { *Vercors* - De Droom¹⁹
 { *Vercors* - Wapens der Duisternis²⁰
- Verder:*
- Fransch { *Corbière*²¹
 { *Larbaud-Jammes*²²
 { *Larbaud*: Lettres à A. Gide²³
 { *Rilke*, Les Roses²⁴
 { *Parny*, Chansons Madécasses²⁵
- school-uitgaven { *Vercors*, Silence de la mer²⁶
 { *Vercors*, Marche à l'étoile²⁷
- Tenslotte*
- v.*Eyck*, Leven en Dood, 3e druk²⁸
- afd.: Oude Dames { *Moulijn-Haitsma Mulier*, Spiegelingen²⁹
 { *Sangster-Warnaars*, Mater Dolorosa³⁰
- Gijzen* 2 boeken³¹
- Aafjes*, Laars vol Rozen 4e druk³²
- Genoeg om volslagen gek te worden. Maar:
 1° ik heb nu gelukkig eindelijk een prima chef v.d. administratie (ministerssalaris)³³
 2° een assiste [*sic*] voor Bornkamp³⁴
 3° ik krijg deze week drie sollicitanten voor tweede secretaresse³⁵
 Alle salarissen bij elkaar zullen de schamele winst (s'il y en a) wel opvreten.
Slauerhoff I is nu afgedrukt. Het wachten is op II om alles tegelijk te laten verschijnen.
 Inmiddels heb ik papier voor nòg 2000 ex., die wel weg zullen gaan.³⁶
 Aan *Jacques* al je instructies overgebracht. Doch ZEdGestr. taaft niet naar
 vertrekken voordat hier de steenen uit de grond zullen vriezen. En nu is het hier nog
 warm. Zijn 2^e druk zal er wel vóór hem zijn.
 v. *Wyk Louw*. Komt hij Dec. '47 of '48? Ik hoop '47. Hij is welkom. Als ik bij kas
 ben, bezorg ik hem zeker de 2000 pop, desnoods in deelen terwijl hij hier is: hij zal
 ze wel niet de eerste dag willen verboemelen in de Wagenstraat³⁷ De reis kan ik hier

toch betalen? En met £200 heb ik dan in Z.Afr. zeker genoeg! *Rozet* niet afgekomen op 14 Juli. Zou volgende promotie (Jan. '48) worden. Gek, maar ik zou liever de verzetsmedalje hebben (voor mijn cultureel fransch verzetswerk 1940-45).³⁸ Je plannen al met Jean besproken. Hij zal het voorzichtig inluiden. Wij hopen op vertrek van Berveiller, en soepeler opvolger.³⁹ Aan jou wordt in de 1e plaats gewerkt. Maar ze zijn karig (trouwens: welke Fransche kunstenaars werden in ons land gedecoreerd, behalve muzikanten? En dat

Illustratie door Bertram Weihs door *Chansons madécasses* van Évariste Parny, maart 1948.

Voor- en achterzijde van de door Gra Rueb ontworpen penning t.g.v. Greshoffs zestigste verjaardag.

Voor- en achterzijde van de door Gra Rueb ontworpen penning t.g.v. Greshoffs zestigste verjaardag.

V.l.n.r.: J.C. Bloem, P.N. van Eyck, A. Roland Holst en Greshoff, Wassenaar, mei 1947.

Portretfoto van Greshoff, die als frontispice in *Portrait of a Dutch poet* van Robert J. Moreland is afgedrukt, 1947 (foto Emiel van Moerkerken).

wordt er niet beter op met de muzikant De Roos als cul-attaché in Parijs).

*Standpunte 5-6-7 enz. niet gekregen!*⁴⁰

Medousa van Van Eyck zal ik je sturen.

Mocht je *Gielen* over mij willen schrijven, dan zeer gaarne. Ik voel me, eerlijk gezegd, lichtelijk gepasseerd. En ik weiger beslist het chevalierdom. Dat is me te min. Ik liet Z.Exc. trouwens voor iets hoogs op de Fr. lijst zetten, men vergat hem, er wordt nu aan gewerkt.⁴¹

Er zijn natuurlijk 1001 dingen die ik vergeet, en ik ga dus nu maar wat wauwelen. Het is nu rustig thuis, de jeugd tijgt naar bed en 't huiswerk is af. Eva zorgt voor 't huishouden. We hebben nu vrij vaak een werkster. Je kofferkamer is ontruimd, de boeken staan op kantoor en Frans Jan heeft er nu zijn zitkamer. Wij hebben de suite beneden wit laten behangen en het houtwerk wit laten schilderen, het is nu beeldig! Dat wat de Bildersstraat betreft.

Op kantoor is er niet veel veranderd. Het Halletje wordt boven de lambriseering keurig behangen, maar een nieuw vloertje (3 × 3½ M.) zou 275 gld moeten kosten. Dus maar niet, en wacht op linoleum t.z.t.

Wachtkamertje is nu keurig behangen. Mijn kantoor laat ik zoo, totdat ik 't eens ineens góéd kan laten behangen, begordijnen en verven.

Bij Bornkamp hangt nu een licht behang en de vloer is gebeitst. Z.Ed. zal er als een minister zitten.

Misschien kan ik deze winter verf van deuren en trappenhuis laten retoucheeren. En ik laat voor mij een privé-privaat inrichten. Ben dol op eigen doos!

Veel nieuws uit Frankrijk is er niet. Ik zou eigenlijk eind Sept. naar Parijs en begin Oct. naar Oxford moeten.

Wij hadden Gilberte en Jean Loize hier een week te logeeren (van de Galerie waar mijn tentoonstelling is: geopend begin Mei duurt zij voort, heeft véél bezoek en veel succès d'estime; veel aardige artikeltjes in de pers).⁴² Mijn naam is dus in Parijs weer opgeverfd en als ik met de nieuwe uitgaven kom, zal 't wel weer gaan.

Corbière ± 15 Oct. gereed van binder;⁴³ Larbaud/Jammes is gebrocheerd, moet ik nog nummeren.⁴⁴ Parny is afgedrukt op suites na.⁴⁵

De boekhandel begint erg slecht te betalen. Ik heb 25 mille te laat binnen. 15 Aug. had het er moeten zijn. Nu begint het gedonder weer van met wissels te moeten werken, maanbrieven schrijven, enz. Alsof het leven eens uitgevers al niet erg genoeg is!

Columbus wordt samengesmolten met Podium en gaat bij Contact verschijnen.⁴⁶ *De Vrije Bladen* heb ik aan Van Oorschot verkocht.⁴⁷ Met *Erasme* ga ik nog een laatste propaganda stunt uitvoeren. Lukt die niet, dan sneeft ook *Erasme*.⁴⁸ Maar *Halcyon* wil ik in 1948 doen hërleven.⁴⁹

Heb je *Si j'étais vous* van Green gelezen?⁵⁰

Denk je om je beloften:

1° Ed. orig. van *Thésee*⁵¹ (Schiffrin)⁵² } Gide

2° Ed. orig. van *Hamlet* (Schiffrin)⁵³ } Gide

Je zoudt er mij mede combleeren.

Verschijnt er in Z.Afr. nog iets leuks? Stuur eens, zoo nu en dan, een oud geïllustreerd tijdschrift per zeepost!

Heb je *La Peste* van Camus al? Ik wacht nog op een éd. orig. uit Parijs.⁵⁴

St *John Perse* verdomt het om me te antwoorden. Hij zit nog in Washington.⁵⁵ Je zoudt ook moeite voor me doen voor zijn Z.Amerikaansche edities. Kan dat nog?

Vervelend dat Aty gordelroos heeft gehad. Is zij nu weer beter? Ik heb 't jaren geleden ook eens gehad. Wat een rare ziekte is dat toch.

Behalve dat ik overwerkt ben en dus doorlopend dood-moe ben ik er lichamelijk niet kwaad aan toe. Al ben ik dan nooit in Scheveningen geweest en heb ik nooit gezwommen of gezonnebaad, deze heerlijke warme zomer heeft mij deugd gedaan. En we beklagen jullie met die nattigheid.

Van Jany merken we niets meer. De verhouding met Asta schijnt zijnerzijds niet meer zóó warm te zijn?⁵⁶ Nike?⁵⁷ Of Z.Afr. hartzeer?⁵⁸

Pieter Nicolaas van Eyck is veel beter, maar ongelooflijk pietluttig, achterdochtig, voelt zich steeds gepasseerd. Hij wil van geen hulde weten en van geen Herwaarts (plan is weer eens veranderd, text dus nog niet af). Maar vergeet hem 1 October niet.⁵⁹

De Roos wordt 14 dezer 70 jaar. Stuur de goede oude eens een kort briefje (Welgelegenstr 50, Haarlem).⁶⁰ Hij zal 't apprecieeren.

Jany zou op z'n 60^e jaar de Leeuw krijgen!⁶¹ Zouden ze het heusch doen? Pijnlijk dat er voor J.C.B. niets aan te doen was.⁶² Maar Keuls,⁶³ Besnard,⁶⁴ P.N.v.E.⁶⁵ en (t.z.t.) UEd.⁶⁶ Kan de Ned. Gezant in Z.Afr. je niet voorstellen?⁶⁷ Hij heeft toch ook een contingent lint te vergeven?

In 1948 wilde ik gaarne de Verz. Ged. van *Jan v. Nijlen*⁶⁸ uitgeven. Hij voelt er zelf ook veel voor. De Dauwtrapper verschijnt in een genummerde luxe-editie op geschept papier in 2 kleuren, oplaag 1000 ex.⁶⁹ Of er in Belgen [*sic*] nog iets van de [*lees:te*] plaatsen is? De boekenmarkt is daar finaal kapot.

De Vogel Phoenix (ditmaal van Vasalis) verschijnt ook in 1000 ex op geschept. Later, als er papier is, goekoopere uitgaaf.⁷⁰

Het worden twee fraaie bundels.

Onderweg van Jany is nu afgedrukt; het deel met de tijdgedichten: *Tegen de Wereld* moet nog gezet worden. Wordt een aardige tweelinguitgaaf.⁷¹ Voorjaar '48 moet ook het 1e deel van zijn Verz. W. brengen.⁷² Alles kan in 4 dln à 250 blz.

Ter Braak: 1948 moet ook het 1e deel van zijn Verz. W. brengen.⁷³

B & S heeft het nog steeds erg druk, zoodat de productie nog wat mij betreft traag is.

Mouton is zóó ondeskundig, dat ik van Slauerhoff 12 vel (liefst) in 5000 ex moest laten overdrukken. Wat een papierverlies! De heeren weten van *niets*: ze hadden de smalle marge buiten, en de breede binnen gezet. Dat is nu een oude firma...

Meijer heeft nog geen tijd voor Keuls IV,⁷⁴ doch gaat nu Heins boekje over Eddy afdrukken. Er komen 35 plaatjes in. Zal wel gaan.⁷⁵

Binnenkort stuur ik je ook *Jo Boer*, De Erfgenaam.⁷⁶ Voortreffelijk boek. Voorjaar 1948 breng ik haar 3^e roman: Melancholie der verzonken jaren.⁷⁷ Die het lezen zijn er verrukt van.

En nu eindig ik, met heel veel hartelijks aan Yta, heel veel groeten voor je zonen en schone dochteren, veel liefs van ons allemaal en een poot van

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Op 9 oktober 1946 had Stols onder meer aan Martinus Nijhoff geschreven: 'In Parijs heb ik het erg druk gehad met de oprichting van de "Editions A.A.M. Stols" aldaar. Vroeger had ik er, zooals je weet, (in feite van 1923-1939) een kantoor dat meer een agentschap mijner uitgeverij was, dan een eigenlijke uitgeverij. Nu is dan eindelijk tot stand gekomen waar ik jarenlang over heb nagedacht: een zelfstandige Fransche uitgeverij, onder een aparte directie. Deze zal, als mijn plannen kunnen doorgaan, ook voor de Nederlandsche auteurs van belang zijn. Daarnaast heb ik de Editions de Minuit beloofd, een advies in te dienen over tien of twaalf Nederlandsche romans, die, in het Fransch vertaald, een goeden indruk van onze hedendaagsche letteren kunnen geven. Is het daarom niet mogelijk nu eens leven in te blazen in de "Commissie van advies voor vertalingen van Nederlandsche letterkundige werken", die Mr. Reinink indertijd instelde, en die bestaat uit hem, jou, dr. Bender en mij? Ik kan dan mijn voorloopig lijstje eens voorleggen. De Editions de Minuit vragen niet beter dan spoedig te kunnen beginnen, en hun reputatie kan voor onze letteren in Frankrijk veel doen. [...] En nu onze afspraak voor een ontmoeting. Bel mij eens op, opdat we deze kunnen maken: tot en met 15 October ben ik iederen avond bezet, maar ik kan mij overdag wel eens vrij maken. En na 15 October hopen Greet en ik je weer eens voor een gezelligen borrel bij ons te zien: je hebt de goede gewoonte, ons op te zoeken, al lang laten varen; neem ze weer op!'
- 2 Stols doelde waarschijnlijk op de door de toenmalige minister van financiën Pieter Lief tinck (1902-1989) getroffen maatregelen in het kader van de geldzuivering en de vermogensaanwasbelasting, waarbij de vermogensaanwas, die tussen 1 mei 1940 en 1 januari 1946 had plaatsgevonden, zou worden belast. In 1947 voerde Lief tinck bovendien een belastingherziening door, die ten opzichte van de tarieven vóór 1940 een aanzienlijke verzwaring betekende. (Zie M.D. Bogaarts, *Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945. De periode van het kabinet-Beel, 3 juli 1946-7 augustus 1948*, 's-Gravenhage 1989, band B, m.n. p. 904-915 en p. 989-1000.)
- 3 *Huit sonnets*.
- 4 Zie br.705 n.9.
- 5 Zie br.705 n.10.
- 6 *The quiet adventure*.
- 7 *Het boek van Joachim van Babylon* was in de zomer gedrukt, *Het huis* zou in de herfst worden gedrukt. Beide boeken verschenen in maart 1948.

- 8 De vierde, uitgebreide druk van *Onderweg* van A. Roland Holst zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd naar typografische aanwijzingen van Stols in de zomer gedrukt bij Drukkerij ANDO te 's-Gravenhage. Buiten de gewone oplage werden 30 exemplaren gedrukt op geschept papier. Omslag en bandstempels waren van Bertram Weihs. Gelijktijdig verscheen de vijfde druk. (Zie voor de splitsing van de oorspronkelijke uitgave van *Onderweg* in resp. de herziene uitgave van *Onderweg* en de bundel *Tegen de wereld*: A. Roland Holst, *Verzameld werk. Poëzie II* (ed. W.J. van den Akker et al.), Amsterdam 1981, p. 1306-1308.)
- 9 *Tegen de wereld* van A. Roland Holst zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd naar typografische aanwijzingen van Stols in de herfst gedrukt bij de firma Boosten & Stols. Buiten de gewone oplage werden 30 exemplaren gedrukt op geschept papier. Omslag en bandstempels waren van Bertram Weihs. In december verscheen de tweede druk. (Zie voor de oorspronkelijke publikatie van een gedeelte van *Tegen de wereld* als onderdeel van de bundel *Onderweg*: A. Roland Holst, *Verzameld, werk. Poëzie II* (ed. W.J. van den Akker et al.), Amsterdam 1981, p. 1308-1309 en p. 1310-1311.)
- 10 Jan van Nijlen, *De dauwtrapper* zou in oktober verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. De bundel werd gedrukt bij de Firma Boosten & Stols in een oplage van 1000 exemplaren. Het stofomslag was van Helmut Salden.
- 11 M. Vasalis, *De vogel Phoenix. Gedichten* zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel was naar typografische aanwijzingen van Stols in de lente in een oplage van 1000 genummerde exemplaren bij de Firma Boosten & Stols gedrukt. Bandstempel en stofomslag waren van Helmut Salden.
- 12 Jean-Paul Sartre, *Portret van een antisemiet. Overdenkingen over het joodse vraagstuk* zou in december verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. Het oorspronkelijk onder de titel *Réflexions sur la question juive* eerder dit jaar verschenen essay was vertaald door W. Mensink. Het boek werd gedrukt bij drukkerij Trio te 's-Gravenhage. Het omslag was van Stols.
- 13 *Muiterij tegen het etmaal* van S. Vestdijk zou in december bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Deel 1 was de tweede druk van het deel *Proza*, deel 2 behandelde *Poëzie en essay*. Beide delen werden in de zomer gedrukt bij de firma Boosten & Stols. Omslag en bandstempels waren van Helmut Salden. Het voorwoord bij de tweede druk van het eerste deel luidt: 'Het eerste deel van *Muiterij tegen het Etmaal* verscheen in het tweede oorlogsjaar, in een tijd derhalve dat er andere muiterijen aan de orde waren dan die van letterkundige critici tegen journalistieke vervlakking en betweterij. Niet dat dit eerste deel veel tot het nieuwe soort muiterij scheen bij te dragen. Door de censuur waren verscheidene stukken verboden, die thans in de tweede druk hun oorspronkelijke plaats innemen. In verband hiermee ware het wellicht beter geweest de publicatie te laten vervallen: een onmerkbare vorm van muiterij, die ook iets waard kan zijn. Bij nader inzien wenschten uitgever en schrijver zich te laten leiden door de overweging, dat de publicatie van dit boek, hoezeer ook verminkt, maar waar buitenop het woord "muiterij" voorkwam, een bescheiden stimulans kon zijn in den cultureelen strijd, die zich toen reeds begon af te tekenen [...].'
- 14 *Essays über die Landschaftsmalerei und andere Bildgattungen* van Max J. Friedländer (1867-1958) zou in november bij A.A.M. Stols te Den Haag verschijnen. Het boek werd naar typografische aanwijzingen van Henri Friedlaender gezet en gedrukt bij Mouton & Co te Den Haag. Het stofomslag en de band waren van Henri Friedlaender.
- 15 *Fransche kunstenaars en hun Hollandsche modellen in de 18de en in den aanvang der 19de eeuw* van A. Staring zou in december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het boek werd gedrukt bij N.V. Boek - en Kunstdrukkerij v/h Mouton & Co. te 's-Gravenhage. De cliché's waren vervaardigd bij Gravura te 's-Gravenhage. Het bindwerk was van N.V. v/h J. Giltay & Zn. te Dordrecht. De omslag en band waren van Stols.
De kunsthistoricus Adolph Staring (1890-1980) was, na een kortstondige carrière in de diplomatieke dienst, in de jaren 1920 tot 1922 tijdelijk verbonden geweest aan het Haags Gemeentemuseum. Vanaf 1923 tot 1935 was hij secretaris van de Vereeniging Oranje Nassau Museum. Vanaf 1931 woonde hij op het voorvaderlijke huis De Wildenborch te Vorden, waar hij zich uitsluitend aan zijn kunsthistorische publikaties en een aantal bestuurlijke activiteiten wijdde.
- 16 *Samenspraken met Yokita* van de beeldend kunstenaar en schrijver Hein von Essen (1886-1947) zou in december bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Het omslag was van F. Tamminga.

- 17 *Het gezicht van Peñafiel* van de diplomaat F.C. Terborgh (ps. van Reijnier Flaes, 1902-1981) zou in oktober bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman werd in maart door F. Tamminga op de persen van Drukkerij A.n.d.o. te 's-Gravenhage gedrukt. Het stofomslag en de band waren van Bertram Weihs, die ook de linoleumsnede op de frontispice maakte.
- 18 *Grensconflict* van Frank Wilders (ps. van Fokke Sierksma) zou in april 1948 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het omslag was van Helmut Salden. De theoloog Fokke Sierksma (1917-1977) had in 1944 het illegale tijdschrift Podium mede opgericht. Hij was werkzaam bij de Universiteitsbibliotheek te Groningen.
- 19 *De droom* van Vercors (ps. van Jean Bruller) zou in oktober bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Het oorspronkelijk in 1945 onder de titel *Le songe* verschenen boekje was vertaald door Clara Eggink. Het werd in de lente in een oplage van 3000 exemplaren gedrukt bij de Firma Boosten & Stols. Het stofomslag was van Helmut Salden. De illustrator Jean Bruller (1902-1991) had tijdens de bezetting samen met Pierre de Lescure de uitgeverij Les Éditions de Minuit opgericht. Vercors' *Le silence de la mer* was in februari 1942 de eerste clandestiene uitgave van deze uitgeverij geweest. De veertig tijdens de oorlog gepubliceerde titels leverde de uitgeverij in 1944 de Prix Fémina op. In 1948 zou Vercors de uitgeverij verkopen.
- 20 Vercors, *De wapens der duisternis* zou in oktober-november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het oorspronkelijk in 1946 onder de titel *Les armes de la nuit* verschenen boek was vertaald door Jo Boer. Het werd bij Boosten & Stols gedrukt. Het stofomslag was van Helmut Salden.
- 21 *Les amours jaunes*.
- 22 *Lettres inédites* van Francis Jammes (1868-1938) & Valery Larbaud zou in november verschijnen bij Éditions A.A.M. Stols te Paris & La Haye. De brieven waren bezorgd door G. Jean-Aubry. Het boek werd naar typografische aanwijzingen van F. Mayer in maart in een oplage van 340 genummerde exemplaren gedrukt bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem. De correspondentie beslaat de periode 1911-1932.
- 23 Valery Larbaud, *Lettres à André Gide* zou in maart 1948 bij Éditions A.A.M. Stols te Paris & La Haye verschijnen. De brieven waren bezorgd door G. Jean-Aubry. Het boek werd gedrukt bij Joh. Enschedé & Zonen te Haarlem in een oplage van 1140 exemplaren. De typografie was, gezien de eenvormigheid met *Lettres inédites* van Francis Jammes & Valery Larbaud (zie n.22), van F. Mayer.
- 24 Stols zou uiteindelijk afzien van de geïllustreerde heruitgave van *Les roses* van Rainer Maria Rilke. De eerste druk was in 1927 als eerste Franse uitgave van The Halcyon Press verschenen. (Zie br.166 n.3.) De door Stols overwogen heruitgave zou worden geïllustreerd door Tia Worm-Wiegman. In 1948 zou uiteindelijk een niet-geïllustreerde herdruk bij Stols verschijnen. (Zie ill. p. 107.)
- 25 *Chansons madécasses* van Évariste Parry zou in maart 1948 bij A.A.M. Stols te La Haye & Paris verschijnen. De bundel werd naar typografische aanwijzingen van Lucien Jaïs gedrukt door F. Tamminga te Den Haag in een oplage van 837 exemplaren. De illustraties waren van Bertram Weihs. Een gedeelte van de oplage was bestemd voor leden van de Nederlandsche Vereeniging voor Druk- en Boekkunst.
- 26 Een schooluitgave met inleiding en aantekeningen door H.R. Boulan van *Le silence de la mer** van Vercors zou in oktober bij A.A.M. Stols te La Haye verschijnen.
- 27 Een schooluitgave met inleiding en aantekeningen door H.R. Boulan van *La marche à l'étoile** van Vercors zou in oktober bij A.A.M. Stols te La Haye verschijnen. De uitgave werd in een oplage van 4500 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. Het omslagontwerp was van Hans de Jong.
- 28 De derde druk van *Over leven en dood in de poëzie* van P.N. van Eyck zou in december verschijnen bij A.A.M. Stols te Den Haag. Stols zou een afzonderlijke prospectus voor dit uitgaafje verspreiden.
- 29 *Spiegelingen* van H.H.J. Moulijn-Haitsma Mulier zou eind 1947 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd in de herfst gedrukt bij Mouton & Co te 's-Gravenhage in een oplage van 515 exemplaren, waarvan 15 genummerde exemplaren op geschept papier. Hester Henriette Jacoba Haitsma Mulier (1877-1948) was getrouwd met de lithograaf Simon Moulijn.

- 30 C.W. Sangster-Warnaars, *Mater Dolorosa* zou in december bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Het boek werd naar typografische aanwijzingen van M.N. Engelman in een oplage van 225 genummerde exemplaren gedrukt bij N.V. Boek- en Kunstdrukkerij v/h Mouton & Co te 's-Gravenhage.
- 31 *Het boek van Joachim van Babylon en Het huis.*
- 32 Niet de vierde, maar de tweede druk van *Een laars vol rozen* van Bertus Aafjes zou in augustus bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen.
- 33 Per 1 augustus was Harm Martens (1901-1973) als medewerker voor de administratie en de verkoop bij Stols in dienst getreden voor een salaris van fl 315,- per maand.
- 34 Hermien Stuurman.
- 35 Per 20 oktober zou Kryna Verlaan (geb. 1931) bij Stols in dienst treden tegen een salaris van fl 60,- per maand.
- 36 *Verzamelde gedichten* van J. Slauerhoff zou in december verschijnen. De delen werden bij N.V. Boek - en Kunstdrukkerij v/h Mouton & Co te 's-Gravenhage gedrukt.
In december zou ook een herdruk, de derde druk, van Slauerhoffs *Verzamelde gedichten* verschijnen. Deze herdruk werd blijkens de colofon eveneens in 1947 gedrukt bij Mouton en gebonden bij N.V. v.h. J. Giltay & Zn. te Dordrecht.
- 37 De Wagenstraat, gelegen in de binnenstad van Den Haag, was een geliefd uitgaanscentrum, met een theater, een bioscoop, café's en bodega's.
- 38 Stols had deze activiteiten laten documenteren in de door Dirk de Jong vervaardigde *Bibliographie des éditions françaises clandestines imprimées aux Pays-Bas pendant l'occupation allemande 1940-1945*, die met een voorwoord door Vercors in mei bij Éditions A.A.M. Stols te La Haye & Paris zou verschijnen. De bibliografie was gedrukt bij Mouton & Co te Den Haag in een oplage van 1020 exemplaren, waarvan 20 genummerde exemplaren op Hollands.
Stols zou op 1 februari 1949 gepromoveerd worden tot officier in het Legioen van Eer van Frankrijk.
- 39 Over Michel Berveiller noch over zijn opvolger zijn nadere gegevens achterhaald. In 1948 werd H. Malleu als informatie-secretaris aan de Franse ambassade te Den Haag verbonden en M.G.L.B. Charrier als toegevoegd informatie-attaché, als opvolger van Jean van der Vlugt.
- 40 Aflevering 5 van Standpunte, 2 (1947) 1 (januari), bevatte *Verboden verzen (Grafschrift voor Miep van 't Hoff, Drie kleine gedichten, Ballade de tout mon coeur, Op een glas in den oudejaarsnacht 1945, Diep in den nacht en Gebed met de dooden)* van J.W.F. Werumeus Buning (p. 1-13), *Enkele aspecten van Ibsen se dramatiek* van W.J. du P. Erlank (p. 13-22), de gedichten *Drie laat-heidense keiserportrette (Aurelianus, Diocletianus en Galerius)* van N.P. van Wyk Louw (p. 23-24), het essay *Gerrit Achterberg. Dalosgooier van die woord* door D.J. Opperman (p. 24-32), *Nieuwe gedichten (Duel, Maria Magdalena, Trance, Kinderangst, Het weer is goed, Herzelving, Dorp, Lente, Woestijn, Beklemrecht, Devaluatie, Perpetuum mobile, Regendroppels, Proteïne, Raster en Zelfmoordenaar)* van Gerrit Achterberg (p. 33-39), het tweede deel van het essay *Contemporary criticism of the Romantics* van P. Segal (p. 40-47), *Vier gedigte (John Donne, Maria Magdalena, Circe en Afscheid)* van Elisabeth Eybers (p. 48-50), *Hamlet in Afrikaans* van P. du P. Grobler (p. 50-59), het gedicht *Verzeilde wereld* van Greshoff (p. 59), het essay *Van die stiebeuel in die saal* van W.E.G. Louw (p. 60-68), het gedicht *Griekse digter* van N.P. van Wyk Louw (p. 69), *Twee gedichten (Terugkeer en Bij een gobelijn)* van Finus M.P. Oosterhof (p. 70) en bijdragen aan de rubriek 'Aantekeninge' van N.P. van Wyk Louw, H.A. Mulder en Greshoff (p. 71-75). (Zie br.706 n.9. voor de inhoud van Standpunte 6 en 7.)
- 41 J.J. Gielen zou in juli worden benoemd tot grootofficier in de Orde van het Legioen van Eer van Frankrijk.
- 42 In mei en juni zou in Galerie Jean Loize te Parijs (47, rue Bonaparte) de tentoonstelling 'Un Grand Typographe de Hollande: Stols' te zien zijn. De tentoonstelling omvatte 'Tous ses livres français (dont 12 de Paul Valéry) [,] Des publications clandestines[,], Un choix parmi 25 années d'éditions hollandaises, latines, grècques, anglaises et espagnoles'. De tentoonstelling was op 2 mei geopend door de Robert de Roos, in aanwezigheid van Louis Joxe, directeur-generaal voor culturele betrekkingen, en Jean Hytier. (Zie ill. p. 115.)
- 43 *Les amours jaunes.*
- 44 *Lettres inédites.* De nummering liep van I-XXV voor de exemplaren op Hollands en 1-275 voor de exemplaren op offsetpapier; niet in de handel kwamen de exemplaren genummerd A-P op Hollands en de exemplaren a-z op offsetpapier.
- 45 *Chansons madécasses* was geïllustreerd met 12 tekeningen door Bertram Weihs. (Zie ill. p. 88.)

- 46 De laatste aflevering van Columbus was in januari-februari verschenen. Het tijdschrift was vanaf oktober 1946 door Stols uitgegeven. In oktober zou het tijdschrift, te zamen met het tijdschrift Proloog, opgaan in Podium. Podium werd vanaf die datum onder redactie van G. Borgers, W.H. Nagel, Paul Rodenko, Fokke Sierksma en Anne Wadman uitgegeven door Uitgeverij Contact te Amsterdam.
- 47 De Vrije Bladen was in 1947 niet verschenen. Vanaf januari 1948 zou het tijdschrift onder redactie van H.A. Gomperts, J. de Kadt, V.W.D. Schenk, G. Stuiveling en M. Vasalis worden uitgegeven door N.V. Uitgevers Maatschappij G.A. van Oorschot te Amsterdam. Stols zou in september het tijdschrift voor een bedrag van fl 500,- verkopen aan Van Oorschot.
- 48 De uitgave van Erasme zou na het nummer 22/24, dat verscheen in oktober-december 1947, gestaakt worden. Aan het laatste nummer was een los blad toegevoegd waarop onder meer stond te lezen: 'Après deux ans d'une existence difficile, mais illuminée d'espoir et de foi, Erasme se voit réduit à la nécessité de suspendre sa publication. A plusieurs reprises, nous avons fait appel aux associations culturelles intéressées à la diffusion de la pensée française en Hollande. Nous les avons priées avec insistance de conjuguer leurs efforts avec le nôtre et d'assurer ainsi à la revue la base économique indispensable à sa survie. Il nous a été répondu par maints encouragements flatteurs qui, malheureusement, ne se sont pas traduit par une aide substantielle sur le plan pratique.'
- 49 Zie br.667 n.32.
- 50 *Si j'étais vous. Roman* van Julian Hartridge Green (geb. 1900) was in mei bij Librairie Plon te Paris verschenen.
- 51 Bedoeld is de in januari 1946 bij Pantheon Books in New York verschenen editie van André Gides *Thésée*. In 1946 zou ook bij Gallimard in de Collection Blanche een uitgave verschijnen; er verscheen tegelijkertijd een editie in de Folio-reeks.
De Pantheon-editie wordt niet met name genoemd in een van de veilingcatalogi van Stols' bibliotheek. (Zie m.n. veilingcat. Internationaal Antiquariaat Menno Hertzberger & Co. N.V. (Amsterdam) 13-14 november 1962, nrs.544-550.)
Na de oorlog had Gide aan Stols voorgesteld een luxe-editie van *Thésée* uit te geven. Stols had voor de illustraties van deze editie zelfs contact opgenomen met André Derain, maar uiteindelijk is de editie nooit verschenen. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 29 november-1 december 1977, nr.243.)
- 52 Jacques Schiffrin (1894-1950) had gewerkt bij de uitgever Henri Piazza te Parijs. Vervolgens had hij te zamen met zijn broer Simon Schiffrin, zijn zwager Joseph Pouterman en Alexandre Halpern in 1929 de Éditions de la Pléiade opgericht, welke uitgeverij in 1933 door Gallimard werd overgenomen. Bij Gallimard bleef Schiffrin verantwoordelijk voor de Pléiade-reeks. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog vluchtte Schiffrin, na een kort verblijf in Marseille, vanwege zijn russisch-joodse afkomst naar Amerika waar hij samen met de uit Duitsland gevluchte uitgever Kurt Wolff de uitgeverij Pantheon Inc. oprichtte.
- 53 Bedoeld is de in december 1944 bij Pantheon Books te New York verschenen editie van André Gides vertaling van *Hamlet* van William Shakespeare. In 1946 zou bij Gallimard in de Collection Blanche een editie verschijnen; er verscheen toen tegelijkertijd een editie in de Folio-reeks.
De Pantheon-editie wordt evenmin met name genoemd in de veilingcatalogi van Stols' bibliotheek. (Zie voorts n.54.)
- 54 *La peste* van Albert Camus (1913-1960) was in 1947 bij Gallimard te Parijs verschenen.
- 55 De Franse dichter Saint-John Perse (1887-1975), oorspronkelijk genaamd Marie René Alexis Saint-Léger Léger, van wie Stols in 1951 een door Michel van der Plas gemaakte vertaling van *Exil* zou uitgeven. In het archief van Stols bevindt zich een omslag met in Stols' hand 'notities voor eventuele uitgave' van *Exil*. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Saint-John Perse.) Perse, een goede vriend van Valéry Larbaud, was verbonden aan de Franse ambassade te Washington.
Blijkens de inventaris van Stols' uitgebreide collectie van de publikaties van Saint-John Perse bezat hij Zuidamerikaanse edities van *Anabase* (1941), *Éloges* (1946), *Exil* (1942) en *Pluies* (1944). (Harry Ransom Humanities Research Center, The University of Texas at Austin, Austin, Reg.Nr. 535; Stols' collectie werd in mei 1961 aangekocht.)
- 56 A. Roland Holst had in 1943 de actrice Augusta Louise Lee (geb. 1918) ontmoet bij Eduard Verkade te Breukelen, waar hij toen was ondergedoken. Pas in april 1944 was het tot een verhouding gekomen. Aan hun verhouding kwam in 1948 een einde. (Jan van der Vegt, *Adriaan Roland Holst*, Baarn 1988, p. 69-70.)

- 57 Nike van Rantwijk-Pietersen. Arthur van Rantwijk en zij waren eind 1945 uit elkaar gegaan. In 1953 zouden zij officieel scheiden.
- 58 Tijdens zijn verblijf in Zuid-Afrika had A. Roland Holst alleen een kortstondige verhouding met de actrice Anna Servasina Pohl (geb. 1907), de zuster van Truida Louw. Anna Pohl was van 1930 tot 1945 getrouwd geweest met J.C. Neethling. Ter onderscheiding van de zangeres Anna Elizabeth Pohl gebruikte zij ook na haar scheiding de naam Anna Neethling-Pohl. Tot eind 1946 werkte zij voornamelijk voor de radio, daarna trad zij op in enkele eigen produkties. In juli had zij plannen ontwikkeld voor een staatstheater, dat in oktober 1947 onder de naam Nasionale Toneelorganisatie opgericht werd. In 1948 zou zij uit de N.T.O. treden en van december 1948 tot eind 1949 zou zij eerst bij de B.B.C. werkzaam zijn en vervolgens voordrachtprogramma's uitvoeren in België en Nederland. (Jan van der Vegt, *Adriaan Roland Holst*, Baarn 1988, p. 76; en J.J. Horne, *Anna Neethling-Pohl se bydrae tot die Afrikaanse verhoogkuns*, Pretoria 1970, p. 1-5.)
- 59 P.N. van Eyck zou op 1 oktober zijn zestigste verjaardag vieren. Hij had op 27 augustus een attaque gehad.
In Standpunte 2 (1947) 4 (oktober), p. 73-77 zou Greshoff onder de titel *Die Sestigjariges. Kort aantekeninge oor J.C. Bloem, Albert Besnard, Dirk Coster, P.N. van Eyck e.a.* aandacht aan Van Eycks verjaardag besteden.
In 1939 was een voor-uitgave van de verzamelbundel *Herwaarts* bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem verschenen. De definitieve uitgave van *Herwaarts. Gedichten 1920-1945* zou in augustus 1949 bij Nijgh en Van Ditmar N.V. te Rotterdam & Den Haag verschijnen. De bundel zou worden gedrukt bij N.V. Drukkerij G.J. Thieme te Nijmegen.
- 60 Een dergelijk briefje van Greshoff aan S.H. de Roos is niet achterhaald. Stols zou onder de titel *Nederlands oudste letterkunstenaar* in Het Parool van 6 september ter gelegenheid van De Roos' verjaardag een beschouwing wijden aan diens werk.
- 61 A. Roland Holst was bij Koninklijk Besluit van 13 september 1946 benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau; bij K.B. van 28 mei 1968 zou hij worden bevorderd tot commandeur. Pas bij K.B. van 21 mei 1958 zou hij worden benoemd tot ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.
- 62 J.C. Bloem zou bij Koninklijk Besluit van 9 mei 1952 worden benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau.
- 63 H.W.J.M. Keuls zou bij Koninklijk Besluit van 15 mei 1953 worden benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau.
- 64 A.P.A.A. Besnard komt niet voor in de registers van de Kanselarij der Nederlandse Orden.
- 65 P.N. van Eyck zou bij Koninklijk Besluit van 27 november worden benoemd tot ridder in de Orde van de Nederlandsche Leeuw.
- 66 Greshoff was al bij Koninklijk Besluit van 27 december 1938 tot officier in de Orde van Oranje-Nassau benoemd. Blijkens de registers van de Kanselarij der Nederlandse Orden heeft hij verder geen Nederlandse onderscheidingen ontvangen.
- 67 Philips Christiaan Visser (1882-1955) was van maart 1945 tot maart 1948 buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister te Pretoria. In de periode 1940-1945 was hij gezant te Kopenhagen geweest.
- 68 Jan van Nijlen, *Verzamelde gedichten 1904-1948* zou in november 1948 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd gedrukt bij drukkerij Boosten & Stols en gebonden bij N.V. v.h. J. Giltay & Zoon te Dordrecht. Stofomslag en bandstempels waren van H. Salden. Aan de bundel was een 'Bibliographie der dichtbundels en rijmprenten van Jan van Nijlen' toegevoegd.
- 69 Er verschenen van *De dauwtrapper* van Jan van Nijlen 1000 exemplaren op geschept Hollands van G.H. Bührmann's Papiergroothandel N.V. De exemplaren werden niet genummerd. Het boekblok was gedrukt in zwart met blauwe titels en initialen.
- 70 Er verschenen van *De vogel Phoenix* van M. Vasalis 100 exemplaren op geschept Hollands. De in oktober te verschijnen tweede druk werd op gewoon papier gedrukt. In 1947 verschenen nog een derde en vierde druk.
- 71 In Stols' 'Najaarsaanbieding 1947' kondigde hij deze uitgave als volgt aan: 'Teneinde de bekende bundel "Onderweg" (1e druk 1940, 2e druk 1940, 3e druk 1941) handzamer te maken en een duidelijke afscheiding tussen de rubrieken te geven, besloot de dichter dit werk bij herdruk in twee delen te splitsen. [...] Alle sedert 1940 door A. Roland Holst gepubliceerde gedichten werden in deze nieuwe uitgave opgenomen. Beide bundels werden dermate uitgebreid, dat

- feitelijk twee nieuwe bundels zijn ontstaan,' De bundels werden indientiek uitgegeven met stofomslag en bandstempels van Bertram Weihs. (Zie voorts br.708 n.8 en n.9.)
- 72 *De Verzamelde werken* van A. Roland Holst zouden in vier delen verschijnen bij C.A.J. van Dishoeck te Bussum en A.A.M. Stols te 's-Gravenhage. De delen werden naar typografische aanwijzingen van Stols gedrukt bij de Firma Boosten & Stols. Het bindwerk was van N.V. J. Giltay & Zn te Dordrecht. Bandstempels en stofomslag waren van Helmut Salden. De delen hadden een wisselende omvang. Deel I (*Verzamelde gedichten I*) omvatte 254 pagina's, deel II (*Verzamelde gedichten II*) 225 pagina's, deel III (*Verzameld proza I*) 215 pagina's en deel IV (*Verzameld proza II*) 273 pagina's. Deel I (*Verzamelde gedichten I*) bevatte de bundels *Verzen*, *De belijdenis van de stilte* en *Voorbij de wegen*. Het zou in mei 1948 verschijnen.
- 73 Het *Verzameld werk* van Menno ter Braak zou in 1950 bij G.A. van Oorschot te Amsterdam beginnen te verschijnen. (Zie voorts br.662 n.35.)
- 74 Stols zou *Wegen en wolken* pas op 27 april 1948 voor afdrukken geven. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij.)
- 75 In december zou de tweede, uitgebreide druk van *E. du Perron. Herinneringen bescheiden* door G.H. 's-Gravesande verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. De studie werd in de zomer gedrukt bij Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer. Omslag en bandstempels waren van H. Salden. De eerste druk was in 1942 in een beperkte oplage verschenen onder de titel *E. du Perron. Journalistieke herinneringen*. Op 11 oktober 1945 had Greshoff een geannoteerd exemplaar van die eerste druk aan 's-Gravesande teruggestuurd. (Zie br.675 n.2.)
- 76 Jo Boer, *De erfgenaam. Roman* zou in oktober bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De roman werd gedrukt bij Boosten & Stols. Stofomslag en bandontwerp waren van H. Salden.
- 77 Jo Boer, *Melancholie der verzonken jaren* zou in mei 1948 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman is opgedragen aan Greet en Sander Stols. Omslagtekening en bandstempels waren van Helmut Salden. Jo Boer had een illustratie voor de frontispice van haar roman gemaakt. (Zie ill. p. 115.)

709. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 september 1947

Rondebosch, 25 Sept 47

Beste Sander,

Je uitvoerige, gezellige en hartelijke brief zou ons nòg meer plezier gedaan hebben, indien wij daarin niet het slechte nieuws van Greet in het hospitaal en onder het mes gelezen hadden. Je verzuimt ons in te lichten over de aard en de 'ergheid' van de ziekte die dit ingrijpen noodzakelijk maakte. In elk geval wenschen wij haar (en jou) van harte een snel en volledig herstel toe. Wij hopen *spoedig* goede tijding te ontvangen, het liefst in HED's eigen hand.

Nú neem ik je brief erbij om alle punten welke antwoord eischen te behandelen. Ik zou tòch Pom eens een enkel keertje opzoeken. Het is geen charme van je, noch van mij; doch hij is zijn conversatie waard en je hebt altijd een aardig uur als je met hem praat. Bovendien is hij er niet zoo best aan toe, want al is hij beter, oppassen blijft de boodschap. Ik zou zeker ééinig contact met hem houden. Balkemade is ergens in Transvaal op een congres van bibliothecarissen. Zoodra hij terugkomt zal ik hem Degas' sonnetten¹ uit de neus pulken. Dank voor beloofde zendingen, dank voor je bemoeiingen in zake photo's etc, dank, veel dank. Ik ben op deze afstand sterk op de hulpvaardigheid van mijn vrienden aangewezen. In zake Rueb. Ja als zij

nauwkeurig de posche van het hoofd schetst zal ik eenige zeer scherpe plastische photo's doen vervaardigen. Laat haar het teekeningetje *dadelijk* sturen.

Bloemlezing Eybers: Zij heeft vier bundels en drie uitgevers.² Met de Nasionale Pers en Constantia ben ik accoord. Maar ik moet nog een toestemming van vSchaik hebben. Hij, Johan vSch, komt in Okt hier en ik behandel deze zaak liever mondeling, Liesbeth komt in Dec. hier en ik kan dan met haar de keuze doornemen. Als alles dan goed gaat heb je de kopij in Jan. 48. voor 'Helikon'. Ik denk wel dat de voorwaarde zal zijn geen export naar ZAfr, dus uitsluitend Europeesche rechten. Het kan een prachtige bundel worden.

- De lezingen. Ik zal de zaak dadelijk met de hoofdbibliothecaris³ bespreken. zoodra hij van het congres terug is. Het gesproken woord zou vergezeld moeten worden van een *goede* tentoonstelling van je werk in alle talen.

Kun je lezen in Engelsch en Nederlandsch over:

1. de ontwikkeling der Nederl. Boekkunst (een samenvatting van je Halsbeke)⁴
2. theorie en practijk van de typographische architectuur. (*hoe* een boek te maken.)
3. illustratie. (vroeger en nu) met behandelen van eenige [xxx] met [xxx] van en [xxx].
4. *eigen* werk en ontwikkelingsgang (in verband met de boekkunst in Ned. Engl. Fr. D. etc.)

Laten wij practisch zijn. Schrijf mij nauwkeurig

- a. de titels van 3 à vier lezingen (liefst 1.2.4.) in het Nederl. en Engelsch.
- b. een beknopt overzicht van wat de tentoonstelling omvatten zal.

Op die basis onderhandel ik met de hoofdbibl. voor een tournée. Als dan van hier belangstelling blijkt, schrijf ik erover aan onze regeering voor subsidie. Maar dit laatste kan ik alleen doen als gezant⁵ en consulgeneraal⁶ *hier* overtuigd zijn van succes en dus mijn voorstel steunen

- Ik brand [+van] verlangen naar Joachim geef Bornk.[amp] opdracht mij vast een stel losse vellen te zenden?⁷

- Je lijst is prachtig! Ik hunker naar Holst⁸ v Nijlen,⁹ Vasalis,¹⁰ Vestdijk,¹¹ Terborgh,¹² Wilders!¹³ En dan nog het Fransche goed!¹⁴ Er ontbreekt maar één ding aan: dat je er rijk mee wordt!

- Gelukkig dat je personeel nu uitgebreid is. Je *moet* toch je hoofd en je tijd hebben voor m.s. en relaties. Als je te veel van jezelf moet opofferen voor administratie droogt je fonds uit. Jij ben[+t] de man om schrijvers en boeken te lokken: boekhouden en briefjes schrijven kan een ander voor je doen. Wie zit er nu op de plaats van Vermeulen?¹⁵ Is Verm. nu bij Friedländer en wat *doet* hij daar??¹⁶

- Gelukkig dat je de Slauerhoff oplage wat grooter kunt maken.¹⁷ Ik heb ook

wel idee dat die weggaat en zelfs vrij gauw.

- Van J.C.B. begrijpen wij niets. Eerst wou hij zoo dolgraag komen en nu doet hij niets dan talmen en praat nu al van terug zijn vóór 10 Mei 43!!! Dat gemem met die 'Wimpie' gaat mij op de zenuwen.¹⁸ Als Jacques in Nov. beg. Dec aankomt en April weer vertrekt is hij welgeteld 3½ maand hier! Als hij nu gezorgd had in Sept te vertrekken was hij nu reeds hier geweest en hij kan gerust tot Juni blijven. Maar zoowel Jany als Jacques zijn, tot mijn stomme verbazing, weinig reizerig aan hunne harten. Terwijl ik snak naar een nieuwe onderneming: Java, Australië, N.Zeeland bijv, is Jany blij dat hij in Bergen hokt. En het lijkt mij toe dat Jacques er ook tegen op ziet zoo ver van honk te gaan Ik doe niets dan porren. Nù begint hier de beste tijd, de lente.

- Wijk komt naar Nederland in Juni '48 en blijft tot Febr. 49. Over de finantieele transacties schrijf ik wel nader. Je zult hem hoop ik veel zien. Zoowel hij als zijn vrouw Truida, geboren Pohl,¹⁹ is bijzonder aardig als je even met hem op je gemak gekomen bent. Je moet hem vooral in den beginne wat op weg helpen en met enkele menschen in aanraking brengen. Maar daarover nader als het zoover is.

- Standpunte 5.6.7. zijn thans onder mijn oogen verzonden als mede

- a. D.J. Opperman Negester oor Ninevé (een hoogst belangrijke bundel vrij behoorlijk uitgegeven)²⁰
- b. De twee eerste deelen van de uniforme uitgave van N.P.vWijk Louw zijnde:
Die Halwe Kring
Gestalten en Diere
zeven deeltjes poëzie en proza volgen in vrij snel tempo. Ik zal ze je doen geworden²¹

Ook deze uitgave ziet er tamelijk, voor ZAfr zéér behoorlijk uit

In verband hiermede dit: Je zult *twee* exx Opperman krijgen één via I.D. Bookhandel, één direct van de Nasionale Pers. Zoek er het beste ex uit en stuur het andere onverwijld aan mijne schoonzuster genaamd Nijnij.

- Ik hoop van harte dat jouw pogingen vóór mij, ondersteund door Jean van der Vlugt, succes zullen hebben.

- De brief aan Gielen vertrekt spoedig.²² Ik wacht n.l. tot ik nog eenige andere zaken met deze Kuif te behandelen heb, zoodat de hoofdzaak niet zoo 'opzettelijk' lijkt. Ik zal dit varkentje wel voorzichtig en met beleid waschen. Of het zoo schoon wordt als jij en ik wenschen, hangt echter niet van mij maar van de varkensboer af.

- Ik zou graag het verfraaide huis in de Bildersstr. willen zien! en het kantoor! Ja, een Eigen Doos is een gave gods. Op de Telegraaf was vroeger de E.D. het hoogste prerogatief van de Hoofdredacteur.

- Veel succes met de Fransche uitgaven. Wat ga je in Oxford doen?
 - Bravo, Halcyon. Het gaat mij aan het hart dat ik de eerste serie, door die rotoorlog moest missen.
 - Neen ik las 'Si j'etais vous' niet? Goed??
 - Je kunt *alle* ed.org. krijgen die ik bezit, maar eerst moet ik mijn bibl. hebben die nu in kisten bij een verhuizer ligt.
 - Neen, ook La Peste heb ik niet. Dáár ben ik wel zéér benieuwd naar
 - Kun jij Léger niet bereiken via de Fr. Ambassade te W.?²³ Vraag anders of Thomas Mann als hij teruggaat hem tot antwoorden kan bewegen. Je hebt Mann zeker wel gesproken. Het spijt mij zoo dat ik weg was toen hij kwam²⁴
 - Ik zal eens wat geïllustreerde Z.Afr. bladen zenden voor de huiskamer zooals je verzoekt.
 - Jany is een raadsel. Hij heeft sedert zijn vertrek uit ZAfr. vrijwel niets laten hooren aan menschen die allerliefst voor hem geweest zijn. Nu heeft hij een geldige verontschuldiging: hij is aan het werk en voltooid een groot gedicht²⁵
 - Neen, Z.A. hartzeer in de strikte zin des woords heeft hij zeker niet, want de verbintenis welke hij daar aanknoopte (óók met een toneelspeelster) heeft hij op weinig sierlijke wijze verbroken.²⁶ = Hij wil natuurlijk niets van trouwen weten en met haar aandringen daarop heeft Asta²⁷ zich van hem vervreemd. Nike?²⁸ Zij praat er nooit over zelfs niet met Nini!
 - P.N.vE. is een droevig geval. Ik had en heb innig met hem te doen, maar was in Wassenaar eenvoudig verbijsterd door zijn egocentrisme, zijn zelfaan-bidding. De Roos heb ik geschreven.
 - Denk je heusch dat Jany in Mei '48 een Leeuw krijgt, 1½ jaar nà off. O.N.? Daar moet gewoonlijk een jaar of vier vijf tusschen liggen. Of Visser over lint beschikt betwijfel ik zeer. Ik zal er hem eens naar vragen. Hij zit nu in Nederland. Verlies deze zaak niet uit het oog voor me.
 - Bravo *Verz.* JvN!²⁹
 - Ja, Pelkmans van de Nederl. Boekh. te Antwerpen liet mij ook de allersomberste kreten hooren. Er schijnt geen *boek* meer verkocht te worden.
 - B & S. heeft het druk, welke drukkerij niet? Hier kan men het werk niet aan en besteed het in Nederland uit! *Hierover straks* meer.
 - Verlang naar Eddy's biographie,³⁰ maar nog meer naar de twee romans van Jo Boer maar welke is de oudste van de twee, het eerste geschreven? En wat doet zij nu?³¹
- Hiermede heb ik je brief volledig beantwoord.
- Nu een en ander, mede in verband met een eventueele komst.
- Om te beginnen. Wij zoeken een terrein om een klein huisje op te bouwen. Dat is de éénige oplossing. Wij hebben iets op het oog (Kloofnekweg tegenover waar Kees laat bouwen) en als de bouwvergunning niet al te lang wegblijft

kunnen wij voor 1 Mei onder dak zijn. Dit huisje bevat ook een logeerkamer. Dus dat zou je komst veel vergemakkelijken en goedkooper maken. Alles hangt er van af of het terrein dat wij graag willen hebben betaalbaar is; waarschijnlijk wel. Vier kamers waarvan een heel groote in L-vorm met de korte poot van de L als eetruimte + badk. keuken, meidenk.[amer] Het is dus niet uitgesloten dat je in 48 of 49 of[*lees:op*] 'De Grashof' logeert.

Van 1 Jan tot 1 Mei moeten wij blijven zwerven: Worcester, Grahamstad, Pretoria, Johannesburg etc etc. -

Die eventuele bouwerij neemt veel van mijn aandacht in beslag! Het moet natuurlijk met wonderbaarlijke hypotheeken etc gefinancierd worden, want grond- en bouwprizen hier zijn om te griezelen, en dus ook huurprizen. Een klein nieuw driekamerhuisje in een buitenwijk heb je niet beneden de 150 gld per maand.

Er zwerft hier rond een kennis van Balquemade een zekere Kaleveld of zoo iets. Hij heeft een drukkerij in Amsterdam naast of tegenover Balquemade's winkel. (O.Z.Voorburgwal.)³² Die knaap leurt drukwerk hier voor Nederl. drukkerijen. Wat hij zelf niet aankan doet hij over. Hij heeft al voor meer dan 1½ ton gld opdrachten gekregen. De Nasionale Pers laat *zooveel* in Nederl. drukken dat zij een *eigen corrector* naar Amsterdam zenden. Dit is een aardige jongen Stoffel Nienaber met zijn vrouw Sheila, geb Cussons. Zij schildert en schrijft gedichten o.a. in Standpunte.³³ Dikke vrienden van Nancy en Jan. Ik stuur ze spoedig na hun aankomst op je dak.

Als die reis doorgaat kan je misschien ook als vertegenw.[oordiger] van eenige drukkerijen optreden. Waarom maak je geen combinatie van B & St, Mouton, Trio, Tamminga,³⁴ etc etc. om de export van drukwerk naar ZA te bevorderen? Men krijgt alle faciliteiten van de hooge oomes, want export gaat *vóór*. Mij dunkt als dat goed voorbereid wordt haal je je *reiskosten* er uit. Nasionale Pers, Unie Volks Pers, Constantia, zij alle laten nu reeds in Nederland drukken. En men wil nog veel *méer* werk overzee uitbesteden.

Informeer eens grondig naar die Kaleveld in drukkerskringen Ik kreeg geen plezierige indruk van de man.

Nu is er nog een mogelijkheid nl. om *niet* alléén een tent. Stols, maar een door *jou samen te stellen* tent. van Het Nederlandsche Boek te maken,³⁵ waarop Zilverdistel, Palladium, Cunera,³⁶ Heuvel,³⁷ Nypels en de *beste* uitgevers-voortbrengselen, als mede illustratie etc. bijeengebracht worden. In zoo["]n geval is het gemakkelijker subsidie te verkrijgen.

Als je kans ziet die opdracht van eenige drukkers tot marktonderzoek te krijgen en het departement warm te maken voor een tentoonstelling, dan behoeft de geheele tocht je niets te kosten. Met de inrichting van de tent. kan ik je natuurlijk alle aanwijzingen geven.

En je zou in elk geval als propaganda materiaal een aantal kleine afr.[ikaanse] teksten gedrukt door verschillende meesterdrukkers moeten mede brengen (*niet* ter verkoop) als reclame. Deze teksten bezorg ik je. Maar één ding zoo iets neemt véél tijd aan voorbereiding. Als je in het beste seizoen van 1 Mrt-1 Juli (herfst en winter) 1949 wilt tentoonstellen moet je nu al met de voorbereidingen beginnen

De fout van alle tent. is dat zij *te laat* begonnen worden en dus altijd iets haastig geïmproviseerd hebben. Dat had zelfs de *zeer geslaagde* Nederl schilderijtent. hier.

Je moet in elk geval, ook voor andere dingen, aanpappen met Vroom³⁸ en je *moet* Reinink³⁹ Bender en Bierens de Haan⁴⁰ bescheiden doch doeltreffend cultiveeren.

Laat je gedachten eens over dit alles gaan. Er schuilt iets in! En schrijf mij het resultaat van dit diepdenken.

Één ding: ik geloof dat alléén een goede tent. te maken is *buiten* de uitgeversbond om, want die kàn geen onderscheid tusschen haar leden maken. Het moet een streng gekozen overzicht van het *Goede* Boek zijn, het werkelijk goede, *het bèste*!

Ik ben nog steeds niet al te best. Na 1919 heb ik niet zóón instorting gehad als na mijn terugkeer uit Europa. En ofschoon ik nu weer aardig opgeknapt ben, mis ik toch nog iedere veerkracht, zoodat ieder werk mij 10× zooveel inspanning kost als in normale omstandigheden. Ik zit veel thuis, maar verricht weinig. Ik lees wat, maar niet meer zoo gespannen als eertijds.

Ik vrees dat de vele slaap pillen en zenuwstillende dranken mijn hersenen ietwat aangetast hebben. Dat is dus een kwestie van tijd. Het zou heelemaal niet èrg zijn, indien De Nieuwe Courant niet op kopij zat te wachten; indien niet veel ander werk *om den broode* verricht *moest* worden. Ik kan helaas! niet rentenieren.

Aty's gordelroos, zeer pijnlijk, is voorbij

Kees en Micky zijn vol van hun nieuwe huis dat zij laten zetten.

Nancy en Jan zijn vol van Jan's laatste examen in Nov.

Hier wonen wij rustig, maar niet aangenaam. Het huis met de roode deur doch zonder roode lantaarn, is vochtig en ligt in een soort hofje.

Loopen naar het station Rondebosch 9 min

Traject Rondebosch-Kaapstad 12 min.

Mijn hond, genaamd Frits Malan, is een *engel* oud 9 mnd. Hij heeft een biographie van Goethe opgevreten, uiterst letterkundig van hem.

Wacht niet zo lang met antwoorden nu je een huis vol personeel hebt!

Heel veel liefs voor Greet, de kinderen alle bekenden (vooral JvandV.)

een stevige hand van geheel je

Jan

Let wel:

1 tekening Rueb voor foto.

2 foto's der zestigjarigen!⁴¹

Eindnoten:

- 1 *Huit sonnets*.
- 2 De gedichten voor Elisabeth Eybers' bloemlezing *The quiet adventure* werden gekozen uit *Belydenis in die skemering* (Nasionale Pers), *Die stil avontuur* (J.L. van Schaik), *Die vrou en ander verse* (Constantia) en *Die ander dors* (Constantia).
Correspondentie van Greshoff met genoemde uitgevers over Eybers' bloemlezing is niet bewaard gebleven.
- 3 Niet nader geïdentificeerd.
- 4 Stols' in 1929 onder het pseudoniem Charles-Léon van Halsbeke gepubliceerde overzicht *L'art typographique dans les Pays-Bas depuis 1892*.
Een deel van de onderwerpen die Greshoff aandroeg, zou Stols behandelen in zijn artikelen *De ontwikkeling van de verzorging van het Nederlandse boek sedert 1890*, in Standpunte 8 (1953) 1, p. 25-34 en *De logische grondslagen van de typografie van het boek*, in Standpunte 7 (1953) 3, p. 68-76.
- 5 Ph. Chr. Visser.
- 6 Henricus Josephus Levelt (1903-?) was van 1946 tot 1952 consul-generaal op het consulaat te Kaapstad als opvolger van D.G. Goudsmit.
- 7 *Het boek van Joachim van Babylon* werd gedrukt bij drukkerij Trio te 's-Gravenhage.
- 8 *Onderweg en Tegen de wereld*.
- 9 *De dauwtrapper*.
- 10 *De vogel Phoenix*.
- 11 *Muiterij tegen het etmaal*.
- 12 *Het gezicht van Peñafiel*.
- 13 *Grensconflict*.
- 14 Zie br.708 (p. 87).
- 15 Jan Vermeulen had per 1 juli ontslag gekregen. Vanaf half november 1946 was Guillaume Hendrik Priem (1918-1987) bij Stols werkzaam, die tot taak had manuscripten persklaar te maken. Mogelijk werden Vermeulens werkzaamheden gedeeltelijk ook overgenomen door Rico Johannes Bulthuis (geb. 1911) die enige tijd als lector voor Stols heeft gefungeerd. (Zie Rico Bulthuis, *De koordansers en andere herinneringen*, 's-Gravenhage 1985, p. 94.)
- 16 Na zijn ontslag bij Stols werd Jan Vermeulen gedurende enige tijd assistent bij Henri Friedlaender, die werkzaam was bij drukkerij Mouton. In februari 1949 zou Vermeulen nog aan Stols vragen bij hem terug te mogen komen. In februari 1950 zou Vermeulen bij de produktie-afdeling van uitgeverij Meulenhoff te Amsterdam worden aangesteld. (Zie Gerrit Achterberg, *Briefwisseling met zijn uitgevers* (ed. R.L.K. Fokkema/Joost van der Vleuten), Amsterdam 1989, br.241 n.2.)
- 17 Greshoff reageerde hiermee op Stols' aankondiging van de derde druk van Slauerhoffs *Verzamelde gedichten*. (Zie br.708 n.36.)
- 18 In 1927 was Wim Bloem, de zoon van J.C. Bloem en Clara Eggink, geboren. Na het huwelijk van Clara Eggink en Hans Ivens eind 1945 was Wim Bloem bij zijn vader gebleven. (Zie Clara Eggink, *Leven met J.C. Bloem*, Amsterdam 1977, p. 144.)
- 19 Geertruida Isabella Reineta Pohl (geb. 1913) was in 1940 getrouwd met N.P. van Wyk Louw.
- 20 D.J. Opperman, *Negester oor Ninevé* was in september verschenen bij Nasionale Pers Beperk te Kaapstad. De bundel was gezet uit de Baskerville; elk gedicht begon op een aparte pagina. (Zie ook br.683 n.6.)
- 21 Bij Nasionale Pers Beperk te Raapstad, Bloemfontein & Port Elizabeth was de derde druk van *Die halwe kring* van N.P. van Wyk Louw en de tweede druk van diens *Gestalten en diere*

- verschenen. De bundels hadden een identieke vormgeving; beide waren gezet uit de Baskerville, in beide bundels begon elk gedicht op een afzonderlijke pagina, en beide waren gebonden in een zwart linnen band met op het voorplat een monogram van N.P. van Wyk Louw in goud. In 1947 zouden ook nog herdrukken verschijnen van de dichtbundels *Alleenspraak* en *Raka*, en van het versdrama *Die dieper reg*. Verdere delen in deze uniforme reeks zijn ons niet bekend.
- 22 Zie br.707 n.9.
 - 23 Saint-John Perse, die verbonden was aan de Franse ambassade in Washington. (Zie voorts br.708 n.55.)
 - 24 Thomas Mann (1875-1955) had van 18 tot 28 augustus een bezoek gebracht aan Nederland, waar hij in Hotel Huis ter Duin te Noordwijk logeerde. Tijdens zijn bezoek hield hij in Amsterdam toespraken voor de Stichting '40-'45 en de P.E.N., en las hij in Den Haag uit *Doktor Faustus* voor. Op 29 augustus zou hij per schip naar Amerika terugkeren. (Zie Léon Hanssen, *Bemind en bewonderd van jongs af. Thomas Mann en Nederland*, in *Maatstaf* 33 (1985) 8-9, p. 147-148.)
 - 25 *In ballingschap* dat voor het eerst zou worden gepubliceerd in De Groene Amsterdammer van 24 december 1947 en ook zou worden afgedrukt in Standpunte 3 (1948) 1 (januari), p. 1-2. Het gedicht zou worden gebundeld in de door Stols in 1958 uitgegeven bundel *In gevaar*.
 - 26 Anna Pohl.
 - 27 Asta Lee.
 - 28 Nike Pietersen.
 - 29 Greshoff reageerde op Stols' aankondiging van de *Verzamelde gedichten 1904-1948* van Jan van Nijlen. (Zie br.708 n.68.)
 - 30 Waarschijnlijk doelde Greshoff op *E. du Perron. Herinneringen en bescheiden* van G.H. 's-Gravesande. Greshoff zou het boek bespreken in de Nieuwe Courant van 29 november onder de titel *Het leven van E. du Perron*.
 - 31 Waarschijnlijk doelde Greshoff op de in oktober te verschijnen roman *De erfgenaam* en op *Melancholie der verzonken jaren*, dat in mei 1948 zou verschijnen. Het manuscript van *De erfgenaam* was blijkens de datering in het boek in november 1946 afgesloten, *Melancholie der verzonken jaren* draagt als datering '1945-1946'.
 - 32 Jan Kaleveld (geb. 1911) had omstreeks 1937 de leiding op zich moeten nemen van Drukkerij De Hoop (fa. A. Korten). De drukkerij was gevestigd schuin tegenover de plaats waar A.A. Balkema in dat jaar zijn boekhandel naartoe verplaatste. Kalevelds echtgenote, A.M.W. Korten, was een schoolvriendin van mevrouw Balkema.
De drukkerij was in 1942 gesloten. Na de oorlog werd de drukkerij weer opgebouwd, maar vanwege de pessimistische vooruitzichten besloten zowel Kaleveld als Balkema naar Zuid-Afrika te emigreren, waar Kaleveld een handelsdrukkerij begon. Drukkerij De Hoop heeft onder leiding van Kalevelds schoonzuster nog tot 1980 in Amsterdam bestaan. (Med. J. Kaleveld, Kaapstad.)
 - 33 Christoffel Johannes Michael (Stoffel) Nienaber (1918-1988) en Sheila Cussons (geb. 1922) waren in 1943 getrouwd. Zij studeerden beiden van 1948 tot 1950 Nederlands aan de universiteit van Amsterdam.
 - 34 Fokko Tamminga (1905-1975) was directeur van drukkerij ANDO te Den Haag.
 - 35 Of een dergelijke tentoonstelling van het Nederlandse bibliotheek boek door Stols' bemoeienissen in Zuid-Afrika is gehouden; kon niet worden vastgesteld. Wel ontving Stols ten behoeve van zijn reis naar Zuid-Afrika een subsidie van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ten bedrage van fl 750,-; bovendien schreven H.J. Reinink en N.R.A. Vroom van dat ministerie introductiebrieven voor Stols. Reinink achtte Stols' reis van 'groot cultureel belang', Vrooms verklaring behelsde dat Stols lezingen zou houden in Zuid-Afrika en dat hij daarom Nederlandse boeken zou moeten meenemen. In Stols' archief bevindt zich daarnaast een ná zijn reis naar Zuid-Afrika uitgebracht verslag aan het ministerie van Economische Zaken, waaruit een mogelijke betrokkenheid van ook dit ministerie bij Stols' reis zou kunnen worden afgeleid. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Zuid-Afrika.)
 - 36 De Kunera Pers van J.F. van Royen was in 1923 opgericht als opvolger van De Zilverdistel. In 1929 had de pers haar activiteiten gestaakt, al zou zij in 1942 nog een laatste uitgave het licht doen zien. (Zie A.M. Hammacher, *Jean François van Royen, 1878-1942*, Den Haag 1947, p. 131-136.)
 - 37 De Heuvelpers was in 1927 door S.H. de Roos te zamen met de antiquaar Menno Hertzberger en de bankier Paul May opgericht. In 1935 had de pers haar activiteiten gestaakt. (Zie C. van Dijk, *S.H. de Roos en zijn(?) Heuvelpers*, in *Boek, bibliotheek en geesteswetenschappen*.)

Opstellen door vrienden en collega's van dr. C. Reedijk geschreven [...], Hilversum 1986, p. 87-94.)

- 38 Nicolaas Rudolph Alexander Vroom (geb. 1915) was in mei chef afdeling Kunsten van het ministerie van Onderwijs, Kunsten & Wetenschappen geworden.
- 39 Hendrik Jan Reinink (1901-1979) was sinds mei 1946 secretaris-generaal op het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, en waarnemend directeur-generaal van de afdeling Kunsten en Wetenschappen van dat ministerie.
- 40 Juliaan Marius Bierens de Haan (geb. 1912) was werkzaam op de afdeling Intellectuele en Culturele Betrekkingen met het Buitenland op het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.
- 41 Zie br.705 n.10.

710. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 3 oktober 1947

3 October 1947

Beste Jan,

Je lange brief in dank ontvangen. Binnenkort zal ik er, vooral door boekzendingen, op antwoorden.

Vandaag schrijf ik je om je te zeggen, dat het mij nu heusch in Europa te onveilig wordt en dat ik, vooral met het oog op vrouw en kroost hier vandaan wil. Ik heb nu de eerste stappen gedaan om mij 'los' te maken: ik ga de uitgeverij omzetten in een N.V. waarvan Bornkamp directeur wordt,¹ ik eenig aandeelhouder (met mijn kinderen), en commissarissen mijn broer Fons en misschien Loot (van Leopold),² die dan als adviseurs van Bornkamp kunnen optreden. Het beheer van mijn 'vermogen' (d.w.z. mijn uitgeverij + de huizen in Maastricht + wat effecten) draag ik op aan den accountant Deurloo alhier.³ Ik kan dan alleen beschikken over geld om mijn passage te betalen, krijg misschien per man een paar gulden mee, en wil dan elders een 'nieuw' leven gaan beginnen.

Daarom kom ik je vandaag weer eens lastig vallen om je te vragen hoe nù de kansen in Afrika zijn. Dat kan alleen neerkomen op een 'betrekking' in een drukkerij of uitgeverij. Je weet dat ik een harde werker ben en veel werk kan verzetten. In de drukkerij 'liggen' mij het meest de omgang met klanten (acquisitie) en de drukwerkverzorging. Ik ben in den oorlog onder de moeilijkste omstandigheden jarenlang directeur van Drukkerij Trio geweest als 'gewoon' directeur en ik heb het er goed afgebracht. Dat ik er toen ben uitgegaan had alleen als reden de minder goede verstandhouding met Kerdijk, die al lang had moeten aftreden maar het veld niet wilde ruimen.⁴

In een uitgeverij kan ik *alles* doen, zoowel de heele productie leiden als de administratie, de verkoop, de reclame &c. In een land dat ik niet ken, neem ik liever niet de verantwoording voor de keuze der teksten. Maar ik kan toch niet voor eigen rekening gaan uitgeven (tenzij je mij een financier zou kunnen bezorgen, die een nieuwe uitgeverij wil opzetten, mij daar directeur of mededirecteur van maken, en jou als litterair adviseur nemen). Heb je geen geldschietersrelaties? Dan kom ik de zaak daar organiseeren.

Maar overigens ben ik tevreden met iedere baan, hoe en waar dan ook, die mij in staat stelt om, in het begin desnoods zéér bescheiden, doch met vooruitzichten op betere salariering, met Greet en de kinderen rond te komen. Dat kan dus zijn als drukker (bedrijfsleider, adviseur of wat dan ook) of als uitgever (productielieder of assistent[+t] idem, verkoopleider, propagandaleider &c). Daarnaast, ben ik bereid iedere andere betrekking (laten we zeggen voorloopig) aan te nemen in welk bedrijf ook (natuurlijk in de eerste plaats in den boekhandel of boekimportbedrijf), waar men iemand met een gezond stel hersens en werkcapaciteiten een broodje voor 5 personen wil laten verdienen. Eva zit nu in de 6^e klas gymn. en zal dus zonder al te veel moeite na een jaar in de kaap ook eindexamen kunnen doen en daarna haar eigen brood verdienen. Sander zit in de 5^e gymn. β en is uiterst knap. Wil natuurkunde of natuurkundig ingenieur gaan studeren. Frans zit in de 3^e H.B.S. en is nog volkomen nondescript.

Zou je nu voor je oude makker eens serieus willen informeeren. Je kunt gerust namens mij ‘solliciteeren’: als ik een baan in Afrika kan krijgen die op papier (zelfs telegram) staat, zal ik met jouw aanbevelingen en die van je vrienden zeker vlug mijn paspoort krijgen.

Er moet alleen aan deze zaak géén ruchtbaarheid worden gegeven, vooral niet aan Balkema.

Ik wil geen lieverkoekjes bakken, omdat ik nu eenmaal weg wil. Greet en de kinderen gaan er van harte (min of meer) mee accoord.

Het was erg jammer dat ik in 1946, toen je me zoo uitvoerig inlichtte (en de kansen wellicht groter waren) niets serieus kon ondernemen, omdat ik toen tot in Augustus in dienst was.

En daarna had ik het gevoel dat ik de uitgeverij geheel op de been moest helpen.

Nu kan ik Bornkamp, mits geadviseerd door Fons en Loot, wel loslaten. Zelf laat ik alles achter wat ik heb. Ik weet niet of de mogelijkheid bestaat om 't beste deel van mijn bibliotheek + het kostbaarste uit 't meubilair mee te nemen. Dat laatste zal wel niet mogen. Misschien is 't maar 't beste dat ik alles verkoop of 't huis gemeubeld verhuur en het geld in de zaak laat vloeien.

Ik kom dus berooid aan, maar als ik een baan heb waar ik direct kan beginnen, en een onderdak, hoe eenvoudig dan ook, dan kom ik *direct*.

Er zijn misschien elders ter wereld ook nog wel mogelijkheden, ik denk aan relaties in Mexico, Buenos Aires (trekt me minder aan) en aan Chicago (The Lakeside Press,⁵ een soort Enschedé bedrijf).

Maar Kaapstad trekt me bijzonder aan, omdat jullie er zitten en we dan niet direct van alle mensen verlaten zullen zijn.

Vat, wat ik je bidden mag, deze brief zéér ernstig op. Heb je kosten van

adverteeren, telefoneeren of telegrafeeren, dan kan ik je die over korten tijd via Marnix Gijsen laten vergoeden.

Ziehier het essentieele.

Nu nog enkele uitgeversnieuwttjes.

Bloem 2e druk is al weer bijna uitverkocht (1600 van de 2000 verkocht!).⁶

Vasalis 1e druk (1000 luxe) totaal uitverkocht.⁷ Campert wordt bij aanbieding goed verkocht.⁸ Slauerhoff I is bij den binder en II wordt volgende week gedrukt (4500 ex verkocht: wij drukken er nog 2000 bij).⁹ Ik stuur je binnenkort Vasalis; Peñafiel;¹⁰ v. Nijlen¹¹ en vertalingen van Vercors¹² (alles ± 15 Oct. verzendklaar).

Greet is gelukkig weer opgeknapt. Mijn moeder logeert hier enkele dagen. Jean Aubry en vrouw zijn de volgende week hier.¹³

Hartelijke groeten aan Aty, aan Nancy en Jan, aan Kees (+ respecten onbekende ega)¹⁴ van ons allen.

Je

Sander

Eindnoten:

- 1 Over de mogelijke omzetting van de uitgeverij in een naamloze vennootschap zijn geen gegevens achterhaald.
- 2 Marten Cornelis Loot (1891-1978) was in 1923 medewerker van R.I. Leopold geworden; na diens dood in 1940 volgde hij hem op als directeur van H.P. Leopolds Uitgeversmaatschappij N.V. te Den Haag. In de bewaard gebleven correspondentie met hem komt een eventueel commissariaat niet ter sprake. Loot was commissaris van N.V. Uitg. Mij. A. Manteau te Brussel.
- 3 Adriaan Johannis Deurloo (1909-1975) was vennoot van de accountantsmaatschap Van Zuylen, Lindner & Co (voorheen Accountantskantoor H.F. van Zuylen) te Den Haag.
- 4 Frits Kerdijk (1879-1972) was van 15 maart 1932 tot 31 december 1948 lid van de Raad van Beheer van N.V. Drukkerij Trio. Van 1949 tot april 1961 zou hij als commissaris van de drukkerij fungeren. (Zie ook br.662 n.27.)
- 5 The Lakeside Press van R.R. Donnelly & Sons Company te Chicago (350 East 22nd Street) was een van de eerste grote commerciële drukkerijen die een typografische ontwerpafdeling hadden. Van 1922 tot zijn dood in 1945 had deze afdeling onder leiding van William A. Kittredge gestaan. (Zie Ruari McLean, *Modern book design*, London 1958, p. 69.)
- 6 *Verzamelde gedichten*.
- 7 *De vogel Phoenix*. De tweede druk zou in oktober verschijnen.
- 8 *Verzamelde gedichten 1922-1943*.
- 9 *Verzamelde gedichten*.
- 10 F.C. Terborgh, *Het gezicht van Peñafiel*.
- 11 *De dauwtrapper*.
- 12 *De droom en De wapens der duisternis*.
- 13 G. Jean-Aubry (eig. Georges Jean Aubry, 1882-1950) en zijn vrouw Paule waren sedert 1920 goede vrienden van Valéry Larbaud. Jean-Aubry bezorgde diverse teksten van Larbaud en schreef ook een biografie van hem.
- 14 Kees Greshoff was in 1942 met Marjorie Barbara (Mickey) Farmer (geb. 1922) getrouwd.

711. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 oktober 1947

Kaapstad 13 October 1947

Beste Sander,

Even een kort, enkel zakelijk briefje. Aty die het nu zeer volhandig heeft, zal Greet spoedig op haar lieve, gezellige brief antwoorden.¹

Ik verneem dat je, begrijpelijkerwijze, bezwaar hebt tegen de uitgave van een bundeltje proza van J.C.Bl. bij een andere uitgever, i.c. Daamen.² Maar zou jij dan Jacques niet kunnen bewegen tot aflevering der kopy. Bert Bakker had mij namelijk, om J.C.Bl's reis naar hier mogelijk te maken, drie honderd present exemplaren toegezegd, welke exx. alhier verkocht zouden worden voor het fonds van Jacques' reis naar Z.A. Ik twijfel er niet aan of jij zult met de uitgave ook deze toezegging gaarne overnemen. Maar..... de moeilijkheid ligt nooit bij ons, jou en mij (wij worden het altijd wel eens) maar bij het luie beest Bloem. Kan jij niet eens *ernstig en dringend* met hem spreken? Hij heeft mij op de Pauwhof verzekerd dat het m.s. op een oor na gevild was en dat ik mijn exx zou hebben voor zijn aankomst! Jacques moet toch één ding begrijpen, dat het niet mogelijk is een doeltreffende regeling te maken als hij zich niet aan de afspraken houdt. Wij *hunkeren* ernaar hem hier te hebben, wij brengen allen daarvoor de noodige offers. Is het dan te veel gevergd van hem, dat hij de kopy

Plattegrond van Stols' kantoor Van Blankenburgstraat 71 te Den Haag, 1946-1947.

‘die op een oor na gevild is’ aan jou aflevert?

Wil deze zaak even snel en krachtadig aanpakken en mij erover schrijven.

Spoedig een meer huiselijk schrijven!

Heel veel liefs voor jullie allen, een stevige hand van

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Op 24 september had Greet Stols onder meer aan Aty Greshoff geschreven: ‘[...] is Jan weer wat opgeknapt? Sander zal bij hem ook stellig in de schrijfschuld staan, zooals te doen gebruikelijk, vandaag zag ik op zijn bureau op de uitgeverij de stapel onafgedane correspondentie, het begint bijna op de methode van Jacques te lijken, af en toe kan er inderdaad wat af, wat inmiddels al op een andere manier afgedaan is, maar er blijven natuurlijk stapels ontevreden mensen over [...]. Bovendien heeft de stakker met reumatiek in de rechterhand te kampen, wat ook niet bevorderlijk is voor een vlotte correspondentie. Maan Jan dus maar tot geduld.’

- 2 Mogelijk dat op dit moment al sprake was van de uitgave van de *Verzamelde beschouwingen* van J.C. Bloem.

In Bloems correspondentie met Bert Bakker, Greshoff of Stols is in deze periode geen sprake van een bundel proza van zijn hand. Bloem verbleef echter in 1947 gedurende lange tijd op De Pauwhof te Wassenaar, dus het is mogelijk dat hij tijdens een van zijn ontmoetingen met Bakker, de directeur van de in Den Haag gevestigde uitgeverij Daamen, een dergelijk plan te berde heeft gebracht.

Welke bijdrage Bloem nog aan zijn *Verzamelde beschouwingen* wilde toevoegen, is niet bekend. Op 29 maart 1950 (br.821) zou Stols aan Greshoff schrijven: ‘Uit Bloems vingers eindelijk de proef der Verz. Beschouwingen. Verwierp veel, dat reeds gezet [+was], doch vulde aardig aan.’

712. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 oktober 1947,²

Directeurschap DeBussy Zuid Afrika vacant. Aftredende functionares Lawrence³ zal je candidatuur krachtig steunen. Zie onmiddellijk directeue Rettershaus.⁴ Set alle zailen bij.

Greshoff

Eindnoten:

- 1 Datering op grond van codering op het telegram en op grond van de inhoud.
- 2 Telegram.
- 3 G.F.L. Laurence was in 1946 directeur van H.A.U.M. geworden. De reden van zijn vertrek op dit vroege tijdstip, na slechts één jaar, is niet achterhaald.
- 4 J.H. Rittershaus (1876-1963) was sinds maart 1921 directeur van N.V. J.H. de Bussy, naast C.L. le Cosquino de Bussy. Rittershaus zou in 1947 aftreden als directeur, maar nog wel als adviseur aan de firma verbonden blijven.

713. *A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 14 oktober 1947*^{1, 2}

Hartelijk dank telegram Was heden bij Rittershaus Kans gering doch niet onmogelijk
Verzoeken naar verdere mogelijkheden te informeren Stols

Eindnoten:

1 Datering op grond van codering op het telegram en op grond van de inhoud.

2 Telegram.

714. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 oktober 1947*¹

Kaapstad 14 October

Beste Sander,

Je brief deed ons in zooverre groot genoegen, dat we nu de hoop mogen koesteren jullie binnen korten tijd in onze omgeving te hebben. Je brief kwam om half tien en om elf uur zat ik bij Lawrence² om de zaak te bespreken. Dit is een Afrikaan van nationaliteit, doch in Nederland opgevoed en aldaar werkzaam in de papierhandel. Gedurende de oorlog was hij in Zuid-Afrika, direct daarna weer in Nederland. Op 1 December verleden jaar begon hij zijn werkzaamheid als directeur van de Z-Afrikaansche afdeeling van De Bussy. En in het verloop van twaalf maanden, hij gaat 1 December weg, heeft hij veel van de Augiasstal gereinigd. De zaken zijn nu administratief op een gezonde basis

en zien er ook uiterlijk weer frisch en levend uit. Hij was *geestdriftig* over je komst en zei ze: ‘kunnen geen betere man vinden’. Hij kende Z.A. doch *niet* het bedrijf; jij kent het bedrijf door en door, doch niet Z.A. Wij waren het er over eens, dat in dit geval men spoediger kennis van het land, dan kennis van het vak verwerft en dat jij er dus beter voor staat dan hij toen hij ging. Hij beloofde mij dadelijk te zullen schrijven en niets na te zullen laten om, binnen zijn vermogen, je benoeming te bevorderen. Ik vroeg hem waarom hij wegging? Om twee redenen. Ten eerste om dat hem een betere positie was aangeboden, ten tweede omdat hij tegen gewerkt werd door een zekere Van Rossem, een oude heer die in Amsterdam[*sic*] de afdeeling Z.A. van De Bussy verzorgde.³ De directie heeft verzuimd deze Van Rossem te raadplegen bij de benoeming van L.[aurence] en dat heeft V.R.[ossem] op L willen wreken. L prees de directeur Rittershaus als een rustig, beschaafd, fatsoenlijk en betrouwbaar man. Je zou in elk geval moeten zorgen voor je weggaat, als er wat van komt, dat je *tot elken* prijs met deze Van Rossem koek en ei bent samen lunchen, stroop aan de mond etc. etc. Verder moet je, precies als L, volledige volmacht tot zelfstandig handelen ter plaatse hebben en een nader te bepalen salaris, maar *niet beneden* de duizend pond per jaar. Dat kunnen en willen ze wel betalen en jij kunt er zéér behoorlijk van leven met je heele gezin. De zaak bestaat uit een boekhandel te Kaapstad, lang niet slecht, maar waaraan nog veel te verbeteren valt en een te Pretoria en een uitgeverij, welke prachtig was, jarenlang verwaarloosd werd en nu van meet af aan opgebouwd moet worden. Dit laatste is moeilijk omdat de twee groote uitgevers, de Nasionale Pers en J.L. van Schaik, de beste auteurs naar zich toe getrokken hebben. Doch met verstandig beleid en mijn relaties is langzaam maar zeker wel iets te bereiken; ten derde staat het vast dat je, indien de drukkerij van De Bussy dat wenscht, vrij veel goedbetaalde druk-opdrachten kunt verwerven. Kortom er is een prachtig werk te doen waarvoor je eenvoudig geknipt bent. De firma heeft twee winkels, een op de beste stand in Kaapstad en een kleinere ietwat achteraf gelegen in Pretoria. Jij zou dan, L opvolgende, het hoofd worden van het gehééle bedrijf, dat wil zeggen de twee boekhandels èn de uitgeverij. Welke veranderingen in beleid en personeel nodig zijn, zullen we eventueel ter plaatse bespreken. Laat dus werkelijk *niets* onbeproefd, Sander, zet niet alleen je beste beentje voor, maar breng *alle*, denkbare en ondenkbare, relaties in werking. Als dit lukt kom je naar Z.A. in de allerbeste onstandigheden [*sic*] in een goed betaalde baan, geheel binnen je capaciteiten en met zeer behoorlijke vooruitzichten. Het is ook mogelijk, gelijk vroeger geschiedde, de afdeeling plaat- en kunsthandel thans in embrionaire staat weer succesvol op te bouwen. Laat vooral, zoonoodig telegrafisch, weten hoe de zaak verloopt. Mislukt dit, *onverhoopt en ongedacht*, dan ga ik verder werken. Ik weet, dat men bezig is in de opkomende industriestad Worcester

een drukkersbedrijf op te richten en de twee leidende figuren ken ik.⁴ Eén ervan de weverijmagnaat Pollet uit Ryssel is tijdelijk in Frankrijk en daar wellicht voor jou bereikbaar.⁵ Ik zal zijn adres vragen en je dadelijk doen weten. Maar concentreer, om te beginnen, al je tijd en energie op De Bussy.

Wat betreft je verhuizing kan ik je één *algemeene* raad geven: neem *alles* wat maar eenigszins mogelijk is méé. Om te beginnen vindt je hier niets moois en goeds, voorts is wat je krijgen kunt peperduur en tenslotte levert alles wat je niet nodig hebt en hier verkoopt ponden voor je op. Er bestaan in Nederland bepaalde bepalingen voor de inboedels van landverhuizers; ze zijn niet ongeschikt wanneer je ze kunt overtuigen dat dit een *bona fide* verhuizing geldt en dat je géén deviezensmokkelaar bent. Boeken leveren weinig bezwaar, mits zijnde particuliere bibliotheek en boeken voor studie. Neem vooral *alles* mee, want je hebt ze nodig voor tentoonstellingen van je werk, als voorbeelden, en zeker ook voor je eigen levensgeluk. Als de uitvoer enig bezwaar oplevert wendt je dan vooral dadelijk tot dr Bender van Onderwijs die ongetwijfeld verstandig genoeg is om de geweldige propagandistische waarde van je verblijf in Z.A. in te zien. Ik raad je verder aan om je particuliere bibliotheek te doorschieten met je meest verkoopbare fondsartikelen, *niet* samengevoegd, maar zorgvuldig over alle kisten verdeeld. Ook op die manier krijg je dan de noodige ponden, die je hier in het begin nodig zult hebben. Neem ook *fietsen* mee. Of ze gebruikt kunnen worden hangt af van de plaats [(]Kaapstad is *zeer* uitgestrekt, gedeeltelijk vlak, gedeeltelijk geaccidenteerd[)] waar je eventueel gaat wonen. Gebruik je ze *niet*, dan verkoop je ze: ponden! Wat van zeer veel belang is: zie je kands[*sic*] op de een of andere slinksche wijze een gebruikte auto te bemachtigen? Breng die dan *in elk geval* mee. Die heb je nodig. Vergeet déze regel niet: het vervoer betaal je in guldens en wat je hier kwijt wilt wordt in ponden betaald. Aan die guldens heb je, eenmaal hier, toch niets.

Wat huizen betreft, je moet vooral niet rekenen op een huurhuis. Maar volgens Lawrence bestaat er geen enkel bezwaar tegen bouwvoorschot van DeBussy Ik denk dat dit wel in orde zal komen, zou me daar geen zorg over maken de zaak *niet* te berde brengen in Amsterdam en dat eventueel van hieruit regelen. Bouwen is de éénige en de goedkoopste oplossing. Aangezien L. met 1 December weggaat, achten wij het, indien je tot een overeenkomst geraakt, het beste dat jij zoo spoedig mogelijk per K.L.M. vooruit komt. Je kunt dan van hieruit direct voor de bouw van het huis gaan zorgen en L verzekerde mij dat hij genoeg invloed had om bootpassage voor je gezin te verzekeren. Vindt je het wat benauwd om vrouw en kinderen achter te laten wat ik zou vinden dan moet je gezamenlijk per boot komen, wat alléén met relaties kan. Ik zal in dit geval zoodra ik bericht van je heb Lawrence aan het werk zetten. *Of* je moet gezamenlijk komen vliegen, hetgeen natuurlijk duurder maar mateloos veel

sneller is, namelijk *34 uur*, terwijl de boot er toch altijd 21 dagen over doet. Doordat je salaris zooveel eerder ingaat krijg je toch weer een deel van de meerdere vliegkosten terug, je inboedel volgt dan wel per boot, wat geen bezwaar is omdat je toch nog geen huis hebt en je hier voor het *opslaan* moet betalen. Dit laatste (vliegen) namelijk heeft nog een *enorm voordeel*. Het universitaire en schooljaar begint direct na de zomervacantie dus in Februari middelbare school en Maart univ, de kinderen komen dan op een gunstige tijd, namelijk *niet* midden in de cursus aan. In het laatste geval verliezen ze zeker een jaar, want vergeet niet dat ze toch al moeite zullen hebben zich aan te passen aan het onderwijs in twee vreemde talen, Engelsch en Afrikaansch. Als ik het goed zie, kunnen de twee oudsten dan in November 48 hun ‘matriek’ doen. Dit ontsluit voor hen de universiteit. Wat Eva betreft zou ik haar aanraden *in elk geval* haar B.A. graad te halen. Die heeft hier *iedereen* en het geeft je zoo'n achterafgezet gevoel wanneer je die niet hebt. Het is *niet* moeilijk, zeer afwisselend en alle meisjes vinden het universitaire leven hier aller plezierigst met veel sport en uitgaan. De vakken die Sander wil lopen worden aan deze universiteit bijzonder goed onderwezen.

Je moet rekenen dat je de eerste tijd, zolang je geen eigen woning hebt, moeite zult hebben met onderdak. De eenige oplossing is een gemeubileerd huis. Zoodra wij weten dat je komt en wanneer je komt, kunnen we daar naar uitzien. Dit kost je tenminste dertig pond per maand, maar het kan ook meer worden. Dit is onvermijdelijk, máár tijdelijk. Huurprijzen zijn hier enorm hoog vooral met de schaarschte.

Wijzelf gaan ook bouwen en hebben al een terrein dat ons zeer bevalt. Wij hopen dat je aanwezig zult zijn in Mei a.s. op het openingsfeest van ‘De Grashof’. Tenslotte dit: in je laatste brief klaag je over het gebrek aan contacten in Den Haag. Mijn vrienden zullen hun huizen wijd voor jullie open zetten. En hartelijker, liever mensen als de Van Wijk Louws, De Le Roux[']s en de Oppermannen zal je vèr moeten zoeken, dan zijn wij er, en onze twee jongens; binnenkort verwachten we Toussaint Van Hove die met een meisje Exalto getrouwd is, je hebt ze geloof ik ontmoet,⁶ en in de Nederlandsche kolonie zijn ook een paar zéér prettige mensen. Jullie zult het hier bepaald *gezellig* hebben. Wat betreft het vestigingsbewijs en verdere formaliteiten moet je je in verbinding stellen met de consul-*generaal* van de Unie, het Tweede Kamerlid Jan Schilthuis, kantoor Wassenaarsche Weg 4. Je kunt je op mij beroepen, want we zijn zeer bevriend met hem en zijn vrouw⁷ en ik zal hem, *als je me bijtijds waarschuwt wanneer je naar hem toe gaat*, uitvoerig schrijven over het groote belang van je komst voor de Ned Z.A. toenadering. En nu een láátste, dringende raad. Met het oog op het overbrengen van de bibliotheek en andere dingen, *moet je duidelijk en overal* doen uitkomen dat je niet alléén boek-

handelaar en uitgever bent, maar ook schrijver, vertaler, dat je historische publicaties op je naam hebt staan en dat je lezingen gehouden hebt en houden gaat. Leg vooral *tegenover alle autoriteiten*, zoowel Nederlandsche als Zuid Afrikaansche het accent op de culturele zending.

Nu weet je alles en mocht ik nog iets verzuimd hebben, laat het je[*lees:me*] dan weten, dan kan ik aanvullende mededeelingen doen. Met heel veel goed, liefs en hartelijks, voor allen van allen,

geheel je

Jan

De Bussij heet in Pretoria De Bussy

In Kaapstad H.(ollandsche) A.(frikaansche) U.(itgevers) M.(ij) 3 Kerkstraat.

Eindnoten:

- 1 In dit jaar geplaatst op grond van de inhoud van de brief, waarin Greshoff reageerde op Stols' brief van 3 oktober (br.710).
- 2 G.F.L. Laurence.
- 3 Niet nader geïdentificeerd.
- 4 In de correspondentie van Jacques Malan met Greshoff is nergens sprake van dit plan, en ook overigens bleken hierover geen nadere gegevens te achterhalen.
- 5 In Zuid-Afrika, bij de Service de l'Administration Générale de la Ville de Lille noch bij de Chambre de Commerce et d'Industrie de Lille, Roubaix & Tourcoing konden nadere gegevens betreffende Robert Pollet worden achterhaald.
- 6 De uit België afkomstige schilder Edgard Toussaint van Hove (1898-1972) die met Greshoffs nichtje Thea Exalto (geb. 1916) was getrouwd.
- 7 J.J. Kuyters.

715. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 oktober 1947

Rondebosch, 15 October 47

Beste Sander,

Aangezien ik l'esprit d'escalier bezit, bedenk ik van allerlei als de brief al gepost is. Ook ditmaal.

Zou het niet mogelijk zijn je geheele fonds bij De Bussy in te brengen, zoodat je als *mededirecteur*, speciaal belast met ZA, naar hier komt. Overweeg dit en kijk of dit in de loop der onderhandelingen te berde te brengen is. Dan verdeel je je geld en energie niet over twee zaken, maar heb *alles* in de hand, je positie is dan geheel anders en je prestige veel groter.

De administratie wordt *vereenvoudigd* en je kunt er meer geld uit krijgen eventueel, dat je directeurs-*tantièmes* in Kaapstad uitbetaald kunnen worden. Voor De Bussy is het een prachtige, unieke gelegenheid om met een eerste klas fonds oogenblikkelijk vooraan onder de uitgevers te komen.

Ik voor mij geloof dat combinatie *altijd* beter is dan versnippering.

De regeling der bijzonderheden kan het beste aan jezelf overgelaten worden.

Ik drink op de firma

De Bussy & Stols

Amsterdam-Kaapstad-Pretoria.

Met als *pres. comm.* de oude heer De Bussy.¹

verder

2 in Nederland

? voor De B

Ir.A. Stols voor Stols

2 in Z.A.

dr v.d. Horst voor De Bussy²

J.Gr. voor Stols.

directeuren Ritterhaus (Nederl) en Stols (Z.A.)

Ik kreeg in dank

Du Perron In deze grootsche tijd

En Jo Boer Erfgenaam.

Ik schreef en verstuurde 8 kronieken voor de Nieuwe Cr. Maart a.s. gaan er weer 8 weg. Zie vooral toe dat ik zoo *vroeg* mogelijk alles krijg. Ik wil trachten eenigszins actueel te blijven.

Is het je mogelijk nog

2 stel afgedr. vellen òf

2 stel proeven (gecorrigeerd)

te zenden van Portrait of a Dutch Poet??

Do it now.

Dit alles in betrekkelijke haast want ik moet een stuk afmaken Laat hooren wat je hiervan denkt

Met veel liefs van allen,

steeds geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Greshoff doelde op Constant Louis le Cosquino de Bussy (1883-1954), die van 1918 tot 1949 directeur van N.V. J.H. de Bussy te Amsterdam was, vanaf 1921 naast J.H. Rittershaus en vanaf 1947 naast diens zoon E. Rittershaus. In 1949 zou C.L. de Bussy worden opgevolgd door zijn zoon Jacob Herman le Cosquino de Bussy (geb. 1923).
- 2 De Zuidafrikaanse econoom en bankier dr. Johannes Gerhardus Pieter van der Horst (1876-1950), die in 1902 als gedelegeerd commissaris door De Bussy was aangezocht. Van der Horst was ook medewerker van Die Burger.

716. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 oktober 1947

Donderdag 16 Oct 47

Beste Sander,

Vandaag had ik twee besprekingen met Laurence. Hij acht je komst voor De Bussy van zoo groot belang, dat hij heden een dringend telegram en een lange brief verzond. Hij zei dat hij geen enkele reden kan aanvoeren waarom ze je niet zouden nemen. En het plan om eventueel je fonds in te brengen, leek hem meer dan prachtig. Tracht bij De B. toch iets te forceeren. Het is de beste mogelijkheid

Ik begaf mij voorts naar de Nasionale Pers, waar de heer Potgieter hoofd der afd. uitgeverij juist vertrok;¹ maar de hoofddirecteur, dr. Albertijn met wien ik bevriend ben, was met vakantie en komt pas over drie weken terug.

Dan is er nog de vage mogelijkheid van de drukkerij te Worcester.

Blijkt het, na Albertijns terugkeer, niets te worden met de N.P, dan stel ik mij in

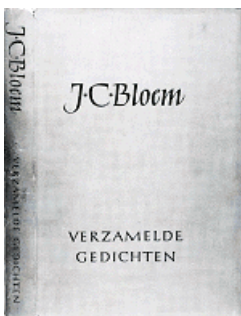
V.l.n.r.: A. Roland Holst, Greshoff en N.P. van Wyk Louw, Kaapstad, februari 1947.

Greshoff (midden) met naast hem S. Vestdijk en Aty Greshoff, Doorn, mei 1947.

Portret van Greshoff door C.A.B. Bantzinger, 1947.

Door Helmut Salden getekend stofomslag voor *Verzamelde gedichten* van J.C. Bloem, mei 1947.

Illustratie door Tia Worm-Wiegman voor de nooit in deze vorm verschenen geïllustreerde heruitgave van *Les roses* van Rainer Maria Rilke, 1947 (collectie Tia Worm-Wiegman, Arnhem).

verbinding met dr Strijdom van de Unie Volks Pers

Ik blijf diligent.

1° wil ik *alles* doen om je van dienst te zijn

2° zou jullie aanwezigheid hier een der vreugde van ons leven zijn.

Je telegram was teleurstellend. Ik liet het *niet* aan Laurence lezen om zijn ijver niet te bekoelen.

Wil je iemand op het kantoor opdracht geven om *al* mijn stukken die in de Nieuwe Courant verschijnen (zonder er één te missen) uit te knippen op te plakken en, telkens als er een twaalftal verschenen zijn, die aan mij te zenden. Hart. dank bij voorbaat.

Heeft Bornkamp de foto's laten maken??

Vergeet door je emigratieplannen het geval Bloem,² waar ik je over schreef, *niet*.

Wanneer komt het nieuwe boekje van Knoef??³

Die kroniek in de N.Crt. kost mij veel tijd en hoofdbrekens, ik doe er erg mijn best op. Ik begin nu ook aan een serie over Zuid Afr. litt in de N.RC.⁴

Wat is er met Bert Bakker: delirium??

Heb je de Pest van Camus al? Ik nog niet.

Nu beste ik houd je op de hoogte

Heel veel liefs v h t h

Geheel je

Jan

tot 1 Dec.

La Porte Rouge

Avocaweg

Rondebosch Kaapstad K.P.

Z.A.

Eindnoten:

1 Over D.J. Potgieter, die al onder C.F. Albertyn werkzaam was bij de Nasionale Pers, konden geen nadere gegevens worden achterhaald.

2 Zie br.711 n.2.

3 *Van Romantiek tot Realisme. Een bundel kunsthistorische opstellen* van J. Knoef zou in november bij Uitgeverij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen als tweede deel in de reeks Onbetreden Gebieden der Nederlandsche Kunstgeschiedenis. Het boek werd gedrukt door de firma Boosten & Stols. Het bandstempel was van J. van Krimpen.

De kunsthistoricus Jan Knoef (1896-1948) was een regelmatige medewerker geweest aan Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift. Sinds 1942 was hij conservator bij het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te Den Haag, onder welks auspiciën de reeks Onbetreden Gebieden der Nederlandsche Kunstgeschiedenis verscheen. In 1943 was zijn bundel *Tussen Rococo en Romantiek* verschenen. *Van Romantiek tot Realisme* was het vervolg hierop.

4 Noch in de Nieuwe Rotterdamsche Courant noch in de Nieuwe Courant is in deze periode een serie over Zuidafrikaanse literatuur van de hand van Greshoff achterhaald.

717. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 19 oktober 1947¹

Den Haag, 19 Oct. 1947

Beste Jan,

Zeer bedankt voor je lange en gezellige brief van 25/9, je telegram inzake De Bussy, en je brief van 13/10. Denzelfden dag dat ik je telegram ontving ben ik naar den heer Rittershaus gestapt en heb toen mondeling gesolliciteerd in een zeer kort onderhoud dat ik met hem - in den winkel! - had. Hij verzocht me

toen schriftelijk te solliciteeren, wat ik inmiddels ook heb gedaan.² Het lijken me geen prettige heeren, en niet erg vol van begrip (ook zelfs voor hun eigen belang). Veel fiducia in een goeden afloop heb ik dus niet. Daarom telegrafeerde ik je terug en verzocht je nog naar verdere mogelijkheden te willen uitzien.

Intusschen heb ik ook nog naar Z. Exc. Alfonso Reyes in Mexico City geschreven om te vragen of er daar iets voor mij te doen valt.³ Ik zou dólgraag naar dat land willen, maar ik vrees dat er wel heel weinig kans zal zijn. Met Z.Afr. zou ik dus heel, heel erg tevreden zijn.

En nu wil ik je toch alvast zeer bedanken voor de moeite die je nam om direct werk te maken van mijn verzoek. Je bent een trouwe vriend. En wat zou het heerlijk zijn als we weer samen waren. Hier is het niets meer gedaan (al geeft de uitgeverij met zéér hard werken reden tot voldoening) en Greet, de kinderen en ik leven in gedachten al in verre landen, ver van deze politiestaat. Greet is, dank zij leverinjecties, weer geheel de oude. De operatie was van weinig belang, doch had haar erg verslapt. We zijn al zoo'n beetje aan het liquideeren - wat heeft een mensch veel rommel - van overtolligheden. We hebben hoop dat we nog op tijd weggelopen, zorgen voor passen, betalen belasting, laten ons op lijsten zetten voor scheepspassage &z. Dit is op zichzelf al hartverheffend.

Binnenkort zul je van Hein wel iets over de plaquette van Gra Rueb hooren.⁴ Ze schijnt nu erg gelukkig te zijn.

Goris heeft een 2^e roman klaar.⁵ Ik hoorde dit via Jonckheere,⁶ telegrafeerde hem⁷ en hij geeft hem mij na publicatie in het Nw Vlaamsch tijdschrift.⁸ We drukken nu aan Het Huis. Vellen volgen spoedig hoop ik.

Verschenen zijn nu Jo Boer 'De Erfgenaam' en Terborgh 'Peñafiel'⁹ + Vasalis,¹⁰ die ik je laat zenden. + Jammes/Larbaud id.¹¹

Ik verwacht spoedig J.v. Nijlen,¹² Corbière.¹³ Rest van de lijst ook nog deze maand.¹⁴ Slauerhoff in December.¹⁵

Jacques is de meest besluiteloze man ter wereld. Als je 't me op den man af vraagt, heeft hij geen zin en komt hij niet. Als mij zoo iets aangeboden werd....! Gisteren ontving ik Standpunte 5, 6, 7, de beide Van Wyk Louw's¹⁶ en de Negester.¹⁷ Hartelijk dank. Ze zien er goed uit en het werk bevalt me zeer. Als ik de 2^e Negester ontvang zal ik deze naar Nini sturen.

Jean v.d.Vl. is nog steeds niet uit Parijs terug. Als daar vandaag of morgen de revolutie uitbreekt (wat verwacht wordt) kan het nog even duren. Maar je *moet* gauw de affichetentoonstelling arrangeeren om *in Z.Afr.* iets op je Fransche credit te krijgen (+ openingsredetje, stukjes in de krant - stuur er ook een berichtje over aan de N.Ct. alhier -) dan kunnen Jean + Berveiller deze *directe* aanleiding gebruiken om iets aan den ambassadeur voor te leggen en

behoeven ze niet terug te grijpen op wat je van 1910-1939 deed. (en waar *zij* niets van weten, al zorg *ik* voor docum. daaromtrent).¹⁸

Heb je Gielen nog geschreven?¹⁹ Want ik zal gauw vergeten zijn als ik ooit weg ga.

Ik ben nog steeds niet naar Parijs en Oxford kunnen gaan. Parijs is nu unsafe (stakingen enz), en Oxford kan haast niet meer in Holland laten drukken (ze krijgen geen deviezen meer). Ik wacht op een ja-of-neen beslissing uit Z.Afr; anders krijg ik deviezen om eens polshoogte te gaan nemen in Mexico voor mogelijke export (drukken voor M., verkoop van letters, papier enz). Er móét iets te doen zijn, ze willen het goede wel dat Holland kan leveren. Als ik daar eenmaal ben geweest (God verhoede dat in den tusschentijd een oorlog uitbreekt, en Greet + kinderen er alleen zou achterblijven), dan zal ik alles in 't werk stellen om dáár een baan te krijgen.

Ik zal probeeren je La Peste van Camus te bezorgen, anders zal ik je mijn ex zenden. Het boek is niet zoo goed als ik verwacht had, en ook Green is me nogal tegen gevallen.²⁰

Jany zwijgt in alle talen. Ik weet niet wat hem bezielt.

1 October ben ik bij P.N.v.E. geweest. Ik bood hem het 1^e ex. van de 3^e druk van zijn essay 'Leven en Dood' aan.²¹ Hein en ik waren het eenige mannenbezoek: geen Jany,²² Jacques,²³ Geyl,²⁴ Gerritson:²⁵ geen enkele *oude* vriend. Verder alleen oude dames van de Pauwhof. Het was zielig. De pers nogal elogieus. Vestdijk haalde de smerige streek uit om op dien dag een afbrekende recensie over zijn werk te geven.²⁶ Ik ben geenszins tegen het schrijven van afbrekende critiek, mits behoorlijk gefundeerd, maar waarom in shemelsnaam op *dezen* dag? Het is verbazend weinig elegant. We weten nu eenmaal dat Vestdijk en v. Eyck elkaar niet 'liggen'. Maar je weet hoe Piet zich, in zijn tegenwoordigen toestand, zoo iets aantrekt.

Overigens zijn nu de Vuuraanbidders van Vestdijk verschenen, in het formaat en den omvang van den Statenbijbel.²⁷ Ik zal er wel eens aan gaan beginnen, maar ik zal eerst een lessenaar voor mijn makkelijke stoel moeten laten bouwen, want het boek weegt zeker 10 kilos.

Nu wat mijn komst naar Z.Afr. betreft, als er eens geen oorlog mocht komen en ik het gevoel heb, dat ik hier een paar maanden weg kan.

Het is een voortreffelijk idee om een huisje te laten bouwen mèt een logeerkamer. Ik zal er zéér graag gebruik van maken, in 1948 of '49 dus. Dan zal ik ook niet nalaten in Z.Afr. werk voor Ned. drukkerijen in te pikken. Het zal in Holland wel slapper worden, want de krach kàn niet lang meer uitblijven. En dan komt er genoeg capaciteit vrij voor Z.Afr. Ik heb nog geen bericht over Kaleveld, doch zal je inlichten.

Natuurlijk zal ik t.z.t. een tentoonstelling van de beste Holl. boeken

samenstellen; ik zal er Reinink (+ Rijksbureau + Grafisch Exportcentrum²⁸) eens over polsen. Bezorg mij eens de (gratis als reclame) te drukken teksten. De voorbereiding duurt lang, al wordt het Maart 1949. En ik heb die tijd zeker nodig. Natuurlijk moet ik, wat de keuze betreft, alles in *eigen* hand houden; dus geen uitgeversbanden en dergel[ijke].

Ik ben blij te hooren, dat je je depressie weer te boven bent. Gisteren lasen we - eindelijk - je eerste stuk in de N.Ct.²⁹

Jacques heb ik nu opgecommandeerd om hem te spreken over het prozaboek.³⁰ Natuurlijk krijg je van mij ook de 300 present-ex. Ik vrees alleen dat hij de eerste letter van het *ontbrekende* stuk nog moet schrijven! Je kunt met Jacques nooit iets afspreken. De 2^e druk (2000 ex) van zijn Verz. Ged. is al weer bijna uitverkocht. Wij doen genoeg voor Jacques, maar wat doet hij ooit waar hij ons plezier mee zou doen? Een rare kostganger. Maar ik zal nu een hartig woordje met hem praten.

Heel veel liefs voor jullie allen. Binnenkort meer.

Steeds gaarne je

Sander

Eindnoten:

- 1 Deze brief is door Stols te zamen met zijn brief van 21 oktober (br.718) verzonden. Bovenaan de brief heeft Stols met rood potlood geschreven: '*r^e brief*'.
- 2 Er is een concept van een brief van 17 oktober van Stols aan N.v. Drukkerij en Uitgeverij J.H. de Bussy bewaard gebleven, waarin Stols onder meer schreef: 'Het schriftelijk contact met vooraanstaande personen in Zuid-Afrika: hoogleraren, schrijvers, uitgevers, alsmede met enkele diplomatieke persoonlijkheden aldaar en hoge functionarissen van het Ministerie van O.K.W. hier te lande, gevolgd door bezoeken van Zuid-Afrikaansche schrijvers aan mij gebracht, heeft mij, zooals ik het voorrecht had op 14 dezer aan den Heer J. Rittershaus in een onderhoud mede te deelen, gesterkt in de overtuiging, dat er voor mij een arbeidsveld in Zuid-Afrika ligt. Gesteund door mijn eigen uitgeverij en in contact met andere uitgeverijen hier te lande en in Vlaanderen bestaat de mogelijkheid om in Kaapstad, Pretoria of Johannesburg[*sic*] een uitgeverij annex boekhandel te vestigen. Door correspondentie daarover vernam ik dat de heer Lawrence [*sic*] Uw bedrijf gaat verlaten, en dat U dus naar een nieuwen functionaris voor Uw bedrijf zult moeten uitzien. Dit bracht mij op het denkbeeld, U voor te stellen, mij bij Uw bedrijf in Kaapstad te benoemen in de plaats van den heer Lawrence. Immers, indien ik mij zelfstandig in Kaapstad zou vestigen, zouden wij onvermijdelijk concurrenten worden. Mocht U mij evenwel in Uw bedrijf willen inschakelen - in de leidende positie van hoofd van Uw afdelingen Kaapstad en Pretoria - dan zou het aantal uitgevers-boekhandelaren niet met nòg een vergroot worden. [...] Mijn fonds, in den oorlog geheel uitverkocht geraakt, heeft zich na de bevrijding snel hersteld - al moeten nog veel herdrukken uitblijven. Sedert Mei 1945 zijn meer dan 150 titels verschenen. Binnenkort treedt, zoodra de eerste uitgaven van den binder komen, ook weer mijn Parijsche uitgeverij (Editions A.A.M. Stols) in werking. De bureaux zijn gevestigd 70, Avenue des Champs Elysées, in het pand van de firma Louis Vuitton, wier directeur, erkend boekhandelaar, de aflevering mijner uitgaven op zich neemt. Gérants van de uitgeverij zijn de heeren Lucien Jaïs en Jules Laloux. In Zwitserland worden mijn uitgaven geëxploiteerd door Dr Alfred Hoefliger [...]. Op deze wijze meen ik gezorgd te hebben voor afzetgebieden, welke het mij mogelijk maken ook bij een eventueele crisis in Nederland mijn omzet niet te zien terugloopen. Daartoe heb ik ook nog agentschappen in New York en in Oxford gevestigd. [...] Thans is voor mij Zuid-Afrika aan de beurt. Om hier te bereiken wat ik bereiken wil (het importeren en uitgeven van wetenschappelijke uitgaven, schoolboeken en wellicht enkele litteraire uitgaven) is mijn

persoonlijke aanwezigheid daar vereischt.’ (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.H. de Bussy.)

- 3 De Mexicaanse diplomaat Alfonso Reyes (1889-1959) was van 1913 tot 1927 in Europa werkzaam geweest, aanvankelijk op de Mexicaanse ambassade te Parijs, vervolgens in Spanje, en na 1924 opnieuw in Parijs, nu als ambassadeur. Hij was een vriend van Valéry Larbaud. Deze had op 17 december 1932 aan Reyes geschreven: ‘J’ai été content de vous savoir entré en rapports avec A.A.M. Stols. C’est un bon ami, et, de l’avis des connaisseurs, un des premiers imprimeurs d’Europe; digne de vous imprimer et d’entrer ainsi dans l’histoire bibliophilique de l’Amérique. J’ai rarement vu homme plus épris de son métier, on peut dire: de son art. La gloire des Aldes, des Estienne et des Dolet l’empêche de dormir. Il descend d’une ancienne famille d’imprimeurs hollandais; ils ont été anoblis pas leur gouvernement comme imprimeurs, - cela donne une haute idée de la Hollande, n’est-ce pas? - Il est très justement fier de ses armoiries et il tient à joindre à cette noblesse héréditaire la noblesse personnelle; ainsi, il est peut-être le seul imprimeur étranger, de sa génération, qui soit Chevalier de la Légion d’Honneur; et je peux vous dire, entre nous, qu’il serait très heureux de recevoir quelque décoration américaine pour la joindre à la liste des honneurs qui ont été, en sa personne, rendus à l’Imprimerie.’ (Valéry Larbaud/Alfonso Reyes, *Correspondance 1923-1952* (ed. Paulette Patout), Paris 1972, p. 102-103.)

Van Reyes had Stols in 1933 de bundel *Romances del Río de Enero* en in 1935 de bundel *Minuta. Juego poético* uitgegeven. De bundels vormden het eerste en tweede deel van de reeks Oficinas Gráficas Halcyon.

Stols had op 1 oktober aan Reyes geschreven: ‘[...] j’ai souvent pensé à votre beau pays et dernièrement une conférence du ministre du Mexique à la Haye m’a donné grande envie d’aller habiter votre pays. Ne pourrait-on pas envisager de créer à Mexique une belle imprimerie destinée à imprimer les auteurs mexicains? J’en assumerais avec plaisir la direction et je procurerais tous les matériaux nécaissaires à faire un établissement de réputation mondiale. Voulez-vous y penser si mon projet ne vous paraît pas trop fantaisiste?’ Twee dagen later schreef Stols een brief waarin hij zijn curriculum gaf en zijn ideeën omstandiger uiteenzette: ‘C’est un projet que je retourne en ma pensée depuis très long temps déjà: chercher à me rendre utile dans un pays de langue et de culture latine comme architecte du livre, métier très rare et difficile, dans le monde entier’; na een schets van zijn loopbaan, ging Stols voort: ‘Mais j’ai d’autres projets. Je voudrais dans un pays neuf (au point de vue culture typographique moderne) créer quelque chose, qui pourrait faire rivaliser ce pays avec l’U.S.A., l’Angleterre, la France et la Hollande. Dans ce cas le moyen le plus indiqué serait de faire créer par l’Etat (je parle donc du Mexique) d’une imprimerie moderne, arrangée par moi avec les meilleurs moyens techniques et les plus beaux caractères anciens et modernes et dotée des plus beaux papiers. Cette imprimerie serait placée sous ma direction artistique. On attacherait à cette imprimerie une maison d’édition, chargée d’éditer les meilleurs textes mexicains et éventuellement les classiques espagnols et les auteurs sud-américains. Ainsi on créerait quelque chose de très important, pouvant réaliser avec les meilleurs officines du monde. On pourrait envisager en outre une espece de “Mexico University Press”, à la manière de l’Oxford ou Cambridge University Press. Mexico deviendrait ainsi le centre de l’édition de l’Amérique latine.’ Reyes antwoordde Stols weliswaar hoffelijk, maar liet er in zijn brief van 11 oktober geen twijfel over bestaan dat er op korte termijn geen zicht was op de realisatie van een dergelijk project. (Capilla Alfonsina, Centro de Estudios Literarios Alfonso Reyes, Mexico, archief-Reyes.)

- 4 Er zijn geen brieven van G.H. 's-Gravesande over de door Gra Rueb te ontwerpen penning van Greshoff bewaard gebleven.
- 5 Marnix Gijsen, *Aanvankelijk onderwijs* dat onder de titel *Telemachus in het dorp. Een verhaal zonder wind of wolken* in november 1948 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage zou verschijnen. Het boek werd in een oplage van 5000 exemplaren gedrukt bij de firma Boosten & Stols. Op 19 januari 1948 zou Gijsen aan de Belgische houtsnijder Jozef Cantré schrijven: ‘Stols heeft Joachim gedrukt zonder illustratie. Het N.V.T. geeft een nieuw boek uit Aanvankelijk Onderwijs. Stols zal het denklijk drukken. Ik eisch dan dat je 't illustreren zoudt maar zooals de teekeningen voor dat boek van Gerard [Walschap]. De titel ontgaat me. 't Zijn lijntekeningen.’ Op 13 oktober had Gijsen al aan Stols geschreven: ‘Ik ben gaarne bereid U mijn tweede boek af te staan, maar het zal, zooals *Joachim*, eerst moeten verschijnen in het *Nieuw Vlaamsch Tijdschrift*. Indien U het uitgeeft, zou ik liefst zien dat het in een gewone uitgave verschijnt en dat het door Jozef Cantré zou worden geïllustreerd.’ Op 28 juli 1948 zou Gijsen nog aan Stols schrijven: ‘Cantré

- zou graag Zonder wind noch wolken illustreren met kleine randtekeningen zoals hij deed voor Celibaat van Walschap.' *Telemachus in het dorp* zou zonder illustraties verschijnen.
- 6 Karel Jan Baptist Jonckheere (geb. 1906) was redacteur van het Nieuw Vlaams Tijdschrift. Er is geen correspondentie tussen Stols en Jonckheere uit deze periode achterhaald.
 - 7 Een dergelijk telegram van Stols aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.
 - 8 *Aanvankelijk onderwijs. Een dorpsverhaal zonder wind noch wolken* van Marnix Gijsen zou worden gepubliceerd in Nieuw Vlaams Tijdschrift 2 (1947-1948) 8 (februari 1948), p. 779-870. Het zou in boekvorm verschijnen onder de titel *Telemachus in het dorp*.
 - 9 *Het gezicht van Peñafiel*.
 - 10 *De vogel Phoenix*.
 - 11 *Lettres inédites*.
 - 12 *De dauwtrapper*.
 - 13 *Les amours jaunes*.
 - 14 Zie br.708, p. 86-87.
 - 15 *Verzamelde gedichten*.
 - 16 *Die halwe kring* en *Gestalten en diere*.
 - 17 D.J. Opperman, *Negester oor Ninivé*.
 - 18 Greshoff had in 1918 een essaybundel over Franse literatuur onder de titel *Latynsche lente* gepubliceerd, en in 1924 *Mengelstoffen op het gebied der Fransche letterkunde*. Een voorgenomen tweede deel *Mengelstoffen* is nooit verschenen. Evenmin is de voorgenomen tien-delige reeks *Literatuur in Frankrijk* verschenen. (Zie br.21 n.6, en voor Greshoffs activiteiten ten behoeve van de Franse letterkunde in het algemeen: P. Brachin, *Jan Greshoff, de francofiel*, in Tijdschrift van de Vrije Universiteit Brussel 16 (1973-1974) 1-2, p. 1-20.) Over een tentoonstelling van Franse affiches in Kaapstad konden geen nadere gegevens worden achterhaald. (Zie ook br.707 n.2 en br.725 n.2.)
 - 19 Zie br.707 n.9.
 - 20 *Si j'étais vous*.
 - 21 *Over leven en dood in de poëzie*.
 - 22 Op 29 november had A. Roland Holst aan P.N. van Eyck geschreven: 'Naar ik tot mijn gróót genoeg hoor, zal je Zaterdag 11 October zelf aanwezig zijn als je ter vergadering van de Maatschappij [der Nederlandsche Letterkunde] gehuldigd wordt. Het is de eerste maal, dat ik zulk een vergadering bij hoop te wonen, en ik zal je daar dus eindelijk weer de hand kunnen drukken en je nog eens mondeling gelukwensen met den dag, waarop dit briefje je, hoop ik, bereikt.'
 - 23 Op 1 oktober had J.C. Bloem aan P.N. van Eyck geschreven: 'Als ik mij niet vergis, bereik je morgen den leeftijd, dien ik reeds eenige maanden geleden heb bereikt. Ik wilde je op dien dag gaarne mijn beste wenschen voor een spoedig herstel van je aanbieden. Als Nelly eenige oogenblikken den tijd kan vinden, zou ik het prettig vinden, als zij mij met een enkel woord wilde schrijven, hoe je het nu maakt.' (J.C. Bloem, *Brieven aan P.N. van Eyck* (ed. G.J. Dorleijn et al.), 's-Gravenhage 1980, p. 431.)
 - 24 De historicus Pieter Catharinus Arie Geyl (1887-1966), had P.N. van Eyck tijdens zijn studietijd in Leiden leren kennen. In 1913 zou hij correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche Courant in Londen worden, in welke functie Van Eyck hem in 1920 opvolgde. Geyl bezette toen de leerstoel voor Nederlandse studiën aan de universiteit van Londen. In de jaren 1930-1931 vormde Geyl te zamen met F.C. Gerretson en Van Eyck de redactie van het tijdschrift *Leiding*. In 1936 werd Geyl hoogleraar in de nieuwe geschiedenis aan de Rijksuniversiteit van Utrecht.
 - 25 Frederik Carel Gerretson (1884-1958), die zijn literaire werk onder het pseudoniem Geerten Gossaert publiceerde, had in 1911 P.N. van Eyck leren kennen. Door Van Eycks toedoen verscheen Gossaerts bundel *Experimenten* in datzelfde jaar bij De Zilverdistel. In de jaren 1930-1931 vormde Gerretson te zamen met P. Geyl en Van Eyck de redactie van het tijdschrift *Leiding*. Hij was buitengewoon hoogleraar in de constitutionele geschiedenis van het Koninkrijk aan de Rijksuniversiteit van Utrecht. Zijn correspondentie met Van Eyck, die de periode 1911-1949 omvat, is in 1984 gepubliceerd: *Briefwisseling Gerretson-Van Eyck* (ed. P. van Hees/G. Puchinger), Baarn 1984.
 - 26 In Het Parool van 27 september had S. Vestdijk een artikel ter gelegenheid van P.N. van Eycks zestigste verjaardag onder de titel *Persoonlijke en onpersoonlijke poëzie* gepubliceerd.
 - 27 S. Vestdijk, *De vuuraanbidders. Roman uit de tachtigjarige oorlog* was in augustus bij Nijgh & Van Ditmar N.V. te Rotterdam verschenen. Vestdijk had vanaf 1943 aan deze roman gewerkt. Het boek telde 585 bladzijden en had een formaat van 17 × 25 cm.

- 28 Over eventuele contacten van Stols met het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie en het Grafisch Exportcentrum over een mogelijke tentoonstelling van Nederlandse boekkunst in Zuid-Afrika zijn geen nadere gegevens achterhaald. (Zie ook br.709 n.37.)
- 29 Op 18 oktober zou de eerste aflevering van Greshoffs rubriek 'Kritische Aanteekeningen' verschijnen in de Nieuwe Courant. In deze bijdrage zette Greshoff zijn kritische beginselen uiteen. In een kader schreef de redactie van de Nieuwe Courant: 'Wij openen hiermede een letterkundige rubriek, die verzorgd wordt door de bekende, te Kaapstad wonende Nederlandse letterkundige J. Greshoff. Dank zij de snelle verbinding per luchtpost levert de afstand, die de criticus en onze lezers scheidt, geen bezwaar meer op voor een voorlichting, die behalve deskundig, ook up-to-date kan zijn [...].' Al voor deze datum had Greshoff incidenteel aan de Nieuwe Courant meegewerkt.
- 30 Waarschijnlijk *Verzamelde beschouwingen*.

718. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 21 oktober 1947^{1, 2}

[The Hague,] 21-10-47

Beste Jan,

Bijgaande brief van 20 October³ had ik in mijn zak om vanmorgen te posten toen juist je brieven van 14 en 15 October binnenkwamen. Ik ben je voor al wat je daarin mededeelt zéér dankbaar, vooral ook voor den spoed en de energie, die je betoont. Een en ander geeft me nog aanleiding om je het volgende te schrijven:

Het Mexicaanse plan is volkomen vaag en daas: ik stelde Reyes voor om een centrale Spaansch-Z. Amerikaansche uitgeverij annex drukkerij in Mexico op te laten richten door de Mex. regeering en mij daar directeur van te maken (drukkerij).⁴ Ik heb nog geen antwoord. Hij denkt misschien met een gek te doen te hebben. Misschien ook zegt hij: dat is *de* kans voor Mexico, want hij kent en bewondert mijn werk. Mexico trekt mij als geen ander land ter wereld aan: ik heb er veel over gelezen (ken (nog) geen Spaansch). Maar als De Bussy of wie ook in Z.Afr. mij hebben wil, dan Vaarwel Mexico.

Ik ben blij iets meer te weten over De Bussy in Z.Afr. en vooral over Lawrence,⁵ over wiens sympathie ik me zéér verheug. Als hij dus inderdaad direct naar

Rittershaus heeft geschreven, is er een *kans*. Ik ben blij dat althans de administratie en het uiterlijk der zaak in Kaapstad weer op de been is. Met van Rossem heb ik juist eenige schriftelijke meningsverschillen gehad over het feit dat zij het *minst* van alle Z.Afr. boekhandels bestelden. Mijn redeneering was: 'als d.B. mijn uitgaven niet pousseert, doen de anderen het wel en verliest d.B. terrein'. Hun antwoord was: 'Er is met Uw uitgaven haast niets te doen, wij weten heusch wel wat er in Z.Afr. kan verkocht worden.' Ik: 'Denkt er nog eens goed over na. De anderen doen véél meer en bestellen na, bewijs dat mijn uitgaven gaan. In ieder geval reserveer ik voor U, zonder risico voor U.' En toen stond de zaak stil!

Ik zal eens zien hoe ik dien ouden v. Rossem kan lijmen, en nagaan wie de vrienden van Rittershaus zijn. De oude Rittershaus is juist afgetreden en vervangen door den jongen⁶ (die zoo vriendelijk was zich in den winkel 15 minuten met mij te onderhouden. Quelle réception!)

Aan mijn vakkennis twijfel ik zelf niet, en ik ben er heusch van overtuigd, dat d.B. aan mij de man zal krijgen, die ze hebben moeten. Als salaris had ik ook 1000 à 1200 £ gedacht. Hier heb ik zeker het dubbele in een goedkooper land, maar 75% gaat naar fiscus, schoolgeld naar rato, &c.

Natuurlijk reken ik op je steun en medewerking, en ik wilde dan ook, gesteld dat je daarvoor voelt, jou tegen salaris aanstellen als contactman (litt. adviseur) der uitgeverij. Doch ik moet natuurlijk, zooals je zegt, een volledige volmacht tot zelfstandig handelen hebben. Want zonder deze kan de uitgeverij niet worden opgebouwd. Ik denk niet dat de B voor drukopdrachten voelt, want ook zij zitten stikvol en laten... in Engeland drukken!

Ook de plaat- en kunsthandel liggen mij; er zal zeker veel te bereiken zijn. Voor alle zekerheid zal ik ook trachten den weverijmagnaat Pollet uit Rijssel te bereiken: ik heb relaties met een suikermagnaat in Lille.⁷

Ja, bij verhuizing neem ik *zoo veel mogelijk* mee, en een goeddoorspekte bibliotheek. Doch reeds nu deel ik haar in 2 dln: wat per se mee moet voor mijn eigen geluk, en wat ik achter kan laten. Fonds tusschen boekerij in: dat komt zeker in orde. Geef me vooral op, wat je denkt dat hier 't beste gaat. Nieuwe fondslijst gaat hierbij.

Op een auto is weinig kans, maar we zullen het probeeren.

Het woningprobleem is weinig aantrekkelijk, maar als er gebouwd kan worden, is ook daar een mouw aan te passen.

Inderdaad laat ik liever vrouw en kinderen *niet* achter, al zou ik natuurlijk bereid zijn per KLM te komen. Doch dan zou snelle passage per boot voor Greet + k moeten kunnen volgen. Ik zal naar alles informeerden.

Omtrent de opleiding der kinderen ben ik zéér gerustgesteld. Ook daarvoor is Z.Afr. gunstiger dan Mexico!

Zoodra ik van De Bussy bericht heb, telegrafeer ik je weer. Maar ik vond ze weinig toeschietelijk. Heeft de Nationale Pers nog een typogr. adviseur nodig? Ik zit *liefst* in Kaapstad, maar alles is beter dan Holland!

Als er voor papieren moet gezorgd worden, ga ik weer naar Schilthuis.

Op het eerste gezicht voel ik *niets* voor een volledige combinatie van de Bussy en Stols. Maar het denkbeeld is het overwegen waard. Als *Stols* zelfstandig blijft (in Holland) en *d.B.* heeft de vertegenwoordiging voor Z.Afr. valt er toch genoeg te doen. Enfin, het is nog te veel om direct te beslissen.

Portrait of a Dutch Poet wilde ik maken tot gratis nieuwjaarsboekje. Het is gezet. Wilde het alleen buiten Nederland trachten te verkopen (enkele ex!). Hier *wil* de boekhandel het niet. Is een strop geworden. Hindert niet! Zal je proeven zenden.⁸ Wordt dezer dagen afgedrukt.

Heel veel groeten voor allen van allen

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Deze brief is door Stols te zamen met zijn brief van 19 oktober (br.717) verzonden. Bovenaan de brief heeft Stols met rood potlood geschreven: '*2^e brief*'.
- 2 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.
- 3 Bedoeld is de brief gedateerd 19 oktober (br.717).
- 4 Zie br.717 n.3.
- 5 G.F.L. Laurence.
- 6 E. Rittershaus (geb. 1908), die sedert oktober 1929 bij N.V. J.H. de Bussy in dienst was. Nadat hem eerst in 1940 procuratie was verleend, volgde hij in 1947 zijn vader J.H. Rittershaus op als directeur, een functie die hij tot oktober 1963 zou uitoefenen. Tot 1949 zou hij met C.L. le Cosquino de Bussy de directie voeren, vanaf 1949 te zamen met diens zoon J.H. le Cosquino de Bussy. In 1948 zou E. Rittershaus zelf zich in Zuid-Afrika oriënteren.
- 7 Dit was een zekere Delloyes, met wie Stols via Jean van der Vlucht in contact was gekomen. (Med. mevr. M.W. Stols-Kroesen, Leiden.) Bij de Service de l'Administration Générale de la Ville de Lille noch bij de Chambre de Commerce et d'Industrie de Lille, Roubaix & Tourcoing konden nadere gegevens betreffende Delloyes worden achterhaald.
- 8 In het Nieuwsblad voor den Boekhandel, noch in een van Stols' prospectussen of catalogi staat *Portrait of a Dutch poet* als nieuwjaarsuitgave vermeld. Het zou ook pas in augustus 1948 verschijnen.

719. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 24 oktober 1947^{1, 2}

Tentoonstelling Franse affiches gaarne spoedigst houden
Stols

Eindnoten:

- 1 Datering op grond van codering op het telegram en op grond van het aankomststempel.
- 2 Telegram.

720. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 24 oktober 1947

Kaapstad 24 October 1947

Amice,

Geruimen tijd geleden, ongeveer de helft van 1946, heb je mij verzocht je op de hoogte te houden over de uitgeverswereld in Zuid Afrika. Tot heden viel er betrekkelijk weinig te melden. Nu echter geloof ik dat er, nog nauwelijks merkbaar, veranderingen plaats grijpen, die in [:d]e toekomst van belang zullen blijken. Ik meen, in de beste kringen van letterkundigen en publicisten, een stijgende ontevredenheid met het beleid van de Nasionale Pers waar te nemen. Er schijnen daar invloeden te werken, die niet bevorderlijk zijn voor het contact met de jongere intellectueelen, met de krachten der toekomst, waar men het tenslotte van moet hebben.

Het is *nu* de tijd om een uitgeverij op te bouwen.

Van Schaik zal zeker niet profiteeren van de groeiende ontevredenheid tegen de Nasionale Pers en wat De Bussy betreft, heb ik geen oordeel omdat Lawrence¹ weggaat en ik niet weet wie hem opvolgt.

Ik had dezer dagen een bespreking met een groep schrijvers die mij unaniem vroegen: doe alles wat mogelijk is om Stols hier te krijgen, nú hebben we hem nodig, meer dan ooit, nú is de gelegenheid er om nieuw leven in de uitgevrij te brengen. Ik wees hen op de onmogelijkheid om bedrijfskapitaal uit Nederland uit te voeren, maar beloofde hen je niettemin te schrijven, hetgeen ik hierbij doe.

Met vriendelijke groeten, je

J. Greshoff

Eindnoten:

- 1 G.F.L. Laurence.

721. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 oktober 1947

25 Oct 47

Beste Sander,

Ingesloten brief is ietwat vreemd gesteld, met het oog op eventueel laten-lezen aan De Bussy te Amsterdam.¹ De inhoud is *waar* strikt waar. Ik kan je schriftelijk niet alle bijzonderheden mededeelen; dat zou te veel tijd en papier kosten; maar er is nú een kans voor De Bussy om eenige van de beste ZA. auteurs te krijgen om daarmee de kern van een nieuw fonds te vormen. Als jij er komt *garandeer* ik je de volle medewerker[*sic*] van vrijwel alle schrijvers die tellen, behalve Opperman omdat hij vast aan de Nasionale Pers verbonden is.

Ik kan mij nog niet vereenigen met het denkbeeld dat De Bussy zoo stompzinnig zou zijn dit jouw aanbod niet met handen en voeten aan te grijpen.

Jij, maar alleen jij, kunt dadelijk een reeks van 20 Afr. boeken uitgeven (de Standpunte reeks),² je kunt het werk van N.P.vWL, van W.E.G. Louw, H.A. Mulder, eenige jongeren en enkele romanciers zóó krijgen.

De Bussy kan door jou een Nederlandsch fonds krijgen en jij kan ook hun, *totaal verwaarloosde*, ZAfr. fonds geheel opbouwen. Maar alleen jij. Als er een ander komt, denkt vWijk L., denken de anderen er niet aan naar De Bussy te gaan, dan nog liever naar vSchaik.

Ik ben *zeer* benieuwd.

De dir. Nas. Pers, dr Albertijn, met wien ik zeer goed sta, is met vakantie. Ik kan hem dus niet spreken.

Houdt mij op de hoogte. Schrijf!

Veel liefs v h. t h geheel je

Jan

Illustratie door Jo Boer voor het frontispice van haar *Melancholie der verzonken jaren*, mei 1948.

Bewaar je de NCr. met stukkie? Waar blijft tekening Rueb om foto in de juiste houding te laten maken???

Eindnoten:

- 1 Het is onbekend welke brief Greshoff had bijgesloten. Mogelijk was het een brief die de inhoud vastlegde van het gesprek met een groep schrijvers over de gewenste komst van Stols naar Zuid-Afrika dat Greshoff in zijn brief van 24 oktober (br.720) noemde. De inhoud van de onderhavige brief (br.721) ondersteunt dit vermoeden.
- 2 Een Standpunte-Reeks is bij Stols noch elders ooit verschenen; evenmin is correspondentie van Greshoff met N.P. van Wyk Louw, W.E.G. Louw, H.A. Mulder en D.J. Opperman over een dergelijke reeks bewaard gebleven. (Universiteit van Stellenbosch, Universiteitsbibliotheek, N.P. van Wyk Louw-versameling (inv.nr. 2.K.1.27, 48 en 58, W.E.G. Louw-versameling (inv.nr. 158 K.G.), en D.J. Oppermanversameling (inv.nr. 118.K.Gr.1-2); Nederlands Letterkundig Museum, archief-Greshoff.)

722. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 november 1947

Rondebosch, 10 Nov. 47

Beste Sander,

Wij begrijpen niets van deze stilte na den storm; doch wij vatten hem op als een goed teeken. Wij veronderstellen dat je nog steeds met De Bussy in onderhandeling ben[*sic*] en wat[*lees*: wacht] met berichtgeven tot je iets definitiefs kunt melden.

Je begrijpt *hoe* nieuwsgierig wij zijn! Hoe verlangend ook naar jullie komst. Ik doe nu niets voor ik weet hoe of wat. Het heeft geen zin twee dingen tegelijk aan de gang te zetten.

Met dank ontving ik Vasalis,¹ Terborgh² en De Erfgenaam.

Ik hunker naar

Jv.N.³

Slau I & II⁴

Campert⁵

Ik hunker nog meer naar eenig levensteeken julliërzijds!

Mijn nicht Exalto was geschrokken van mijn afbeelding door Gra Rueb.⁶ Als zij geen *goed* ding kan maken, doordat ik niet geposeerd heb, dan liever *niets*!! Heeft vriend Bornkamp de foto's der Wassenaarsche ouderlingen besteld?⁷ Spoedig éénig bericht!

Steeds geheel je

Jan,

met veel liefs aan allen Stolsen en Stolsjes.

Eindnoten:

- 1 *De vogel Phoenix.*
- 2 *Het gezicht van Pen□afiel.*
- 3 Jan van Nijlen, *De dauwtrapper.*
- 4 J. Slauerhoff, *Verzamelde gedichten.*
- 5 *Verzamelde gedichten 1922-1943.*
- 6 Greshoff doelde op de door Gra Rueb te ontwerpen penning. (Zie br.705 n.11.)
- 7 Zie br.705 n.11.

723. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 10 november 1947

10 November 1947

Beste Jan,

Om 12 uur ben ik teruggekomen van een 14-daags verblijf in België en Frankrijk. Daartusschen in ben ik nog 2 dagen in Holland geweest. Ik schrijf je

nu direct om je verslag uit te brengen over mijn tocht naar Roubaix. Na eenig informeren in de industriele milieus in het Noorden van Frankrijk ontdekte ik dat de heer Pollet (een van de 50 van dien naam!) in Roubaix woonde. Na heen en weer getelegrafeer bleek dat hij me Dinsdag l.l. kon ontvangen. Ik ging de zaterdag tevoren naar Parijs en maakte Dinsdags dus de reis op en neer naar R. De heer Pollet moet je ontmoet hebben. Hij herinnerde zich jou heel goed. Maar van een drukkerij wist hij *niets*. Die drukkerij zou worden bevorderd door.... je vriend Jacques Malan! *Hij* is het, die je over de Worcestersche plannen kan inlichten: het schijnt dat hij daar le Grand Manitou is. Maar dat weet je beter dan ik. *Als* er dus in W. iets op drukkerijgebied gaat gebeuren, zal het zijn door Malan. En als deze edele Heer mij hebben wil, kan hij me krijgen.¹

De firma De Bussy heeft *met geen woord* gereageerd op mijn sollicitatie. Ik vind dit niet alleen onaangenaam, doch onbeleefd en vernederend: zoo iets doet men een collega niet aan. En ik kan maar niemand ontdekken die eenig contact met Rittershaus of De Bussy heeft. Eerlijk gezegd kan ik het niet over mijn hart krijgen om nòg eens te schrijven. Ik ben après-tout geen 18 jaar meer. Doch tijdens het eenige onderhoud, waarover ik je schreef, leek het mij al toe alsof ze iemand voor Z.A. zoo goed als zeker aangenomen hadden.

Je brief van 13/10 inzake J.C. Bloem.

Jacques reageert nergens op.² Ook is hij al bijna door zijn honorarium van de 2e druk (bij mij uitverkocht!) heen.³ Er valt met hem niet te praten. Hij reageerde heel kinderachtig op het Proza:⁴ 'Ik zal het in Z.A. gereed maken, daar laten drukken en je de oplaag sturen!' Hij is onmogelijk geworden en ik steek geen hand meer naar hem uit. Helaas zal ik, hoe graag ik het ook gewild had, je niet kunnen helpen Jacques naar Z.A. te krijgen. Mijn indruk is dat hij niet *wil*.

-. Heeft de heer Lawrence van de zijde van De Bussy eenige reactie gekregen op zijn mij aanbevelenden brief? Ik heb zoo'n idee dat ze Lawrence laten stikken.

-. Ik heb nu hoop, dat Malan, die *alles* in Kaapstad en Worcester *kan* doen, het belang van de oprichting van een drukkerij, annex uitgeverij, inziet. Als hij (of zijn consortium) het zouden willen, valt er een prachtig bedrijf te stichten: volgens Mr. Pollet is succes verzekerd. En goede vaklieden krijg ik uit Holland wel mee (onder aanvoering van Tamminga als technisch chef).

-. Per post stuurde ik je een dag of 14 geleden een laatste proef van Adriaan's boekje over UEd.⁵ We gaan dit boekje drukken als geschenk voor jouw en mijn relaties. Te verkoopen valt dat hier *nu* niet meer. Wannéér het kan worden afgedrukt is nog lang niet met zekerheid te zeggen.

-. Wellicht is dr. Albertijn nu van vakantie terug en heb je al bericht van de

Nasionale Pers. Misschien is dus een brief hierover al onderweg.

En mocht ook hij niets kunnen doen, dan is er nog, zooals je schrijft, dr. Strijdom van de Volkse Pers.

Ik wil hier *graag* weg, temeer waar Mexico toch pas op den zeer langen duur zou kunnen lukken. En na mijn 50^e jaar (1950) kan ik moeilijk nog iets anders gaan doen. Nu voel ik me nog jong en frisch!

- Voor het verzamelen van je stukken uit de N.Ct. wordt gezorgd.

- Mijn fotos van Jo Boer zijn bij de verhuizing weggeraakt. Ik vroeg nieuwe, doch ze zit in Normandië en antwoordt niet. Evenmin antwoord van Keuls. Binnenkort zie ik Nelly v.E. over fotos van Piet. Zelfs de kleinste kleinigheden worden hier bedonderd moeilijk!

- Door Nijhoff liet ik je La Peste van Camus zenden.

- Er komen voor 1 Dec allerhande boeken klaar,⁶ die ik je terstond zal zenden. Heb nog even geduld.

- Zeer bedankt voor je brief van 25/10 en de 'bijlage' (om eventueel aan de B. te laten lezen).

- Van Gra Rueb moet je nu de fotos in je bezit hebben. Ik vond hier vandaag duplicaten. In ieder geval zal ik me op de hoogte gaan stellen bij haar.

- In Parijs (waar het leven, als we met een franc van 2¼ ct rekening houden, ellendig duur is) heb ik het zeer naar mijn zin gehad. Er valt nog heel wat te doen, en men is er wat optimistischer geworden. De communisten saboteeren wat ze kunnen, doch dat versterkt alleen nog maar de middenpartij en De Gaulle. De Fransche reacties op Rusland zijn m.i. zéér gezond.

De heer Kaleveld, waarnaar je informeerde, is een klein drukkertje uit A'dam (schuin t.o. Balkema, zei men mij?), ijverig, goed zakenman, doch over wiens moraliteit en betrouwbaarheid men zich liever niet uitliet, te zeer bevoegder plaatse. Dat geeft dus te denken. Laten de heeren in Z.A. oppassen met een persoon als deze K.

- In Brussel o.a. Jan van Nijlen gesproken, die erg naar een brief van je verlangt.⁷ Roelants werkt weer aan een cyclus: Afrodite op Aarde.⁸ Als deze af is, zal ik zijn Verzamelde Gedichten uitgeven.⁹

Vriamont is vreemder dan ooit. Au fond zeer onbetrouwbaar, en steeds in de alcohol. In de boekhandel gaat het er nog steeds slecht.

- In Holland komt de boekhandelaarskrach vandaag of morgen. Toch doet zich het fenomeen voor dat *mijn* uitgaven hoe langer hoe beter verkocht worden. Zou het werkelijk goede boek toch eindelijk gaan triomfeeren? Jan, ik eindig nu. Ik heb het gevoel dat ik voor een groot vacuum sta, nu De Bussy in alle talen zwijgt. Van jou uit zal er dus iets anders moeten komen: Nasionale Pers, Worcester, wat?.... Mijn hoop is op je berichten gericht. Greet en kroost maken het best en laten jou en Aty hartelijk groeten.

Hartelijk dank, Jan, voor alles wat je voor me doet. Ik hoop van harte, dat ik je binnenkort in Kaapstad de hand kan drukken.

Met veel liefs, ook voor Aty,
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Zie br.714 n.4. Jacques Malan was de eigenaar van een textielbedrijf, en mogelijk uit dien hoofde in het vestigen van een drukkerij geïnteresseerd. (Zie Karel Jonckheere, *Wuiven naar gisteren*, Baarn 1987, p. 66.)
- 2 Op deze plaats in de brief heeft Stols de volgende zin doorgehaald: 'Men denkt dat Jacques de subsidie voor Z.A. die hij van onze regeering kreeg, reeds opgesoupeerd heeft.'
- 3 Waarschijnlijk ontving J.G. Bloem ook voor de tweede druk van zijn *Verzamelde gedichten* een honorarium van fl 1,- per exemplaar.
- 4 *Verzamelde beschouwingen*.
- 5 *Portrait of a Dutch poet*.
- 6 In het Nieuwsblad voor den Boekhandel van 13 november zou in de rubriek 'Advertentiën' melding gemaakt worden van de recente verschijning van *De wapens der duisternis* en *De droom* van Vercors. Op 20 november zou in de rubriek 'Nieuwe Uitgaven' *Les amours jaunes* van Tristan Corbière, *Essays über die Landschaftsmalerei und andere Bildgattungen* van Max Friedländer, *Lettres inédites* van Francis Jammes en Valéry Larbaud, *Van Romantiek tot Realisme* van J. Knoef, en de tweede druk van *Twee tegen een* van B. Rijdes voorkomen. In ditzelfde nummer van het Nieuwsblad zou in de rubriek 'Advertentiën' melding gemaakt worden van de recente verschijning van *Verzamelde gedichten* van Jan Campert. Op 27 november tenslotte zou in de rubriek 'Advertentiën' melding gemaakt worden van de recente verschijning van *Onderweg* en *Tegen de wereld* van H.[sic] Roland Holst, *Muiterij tegen het etmaal* van S. Vestdijk, *Portret van een antisemiet* van Jean-Paul Sartre en van *Fransche kunstenaars en hun Hollandse modellen* van A. Staring.
- 7 Greshoff had op 25 oktober een brief aan Jan van Nijlen geschreven, waarin hij hem onder meer om bijdragen voor Standpunte vroeg. Ook op 10 november schreef Greshoff aan Van Nijlen, in antwoord op diens brief van 4 november. (Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, Antwerpen, collectie-Van Nijlen, inv.nr.76700/363 resp. 364.)
- 8 *Afrodite op aarde* van Maurice Roelants zou in januari 1950 worden opgenomen in zijn bundel *De lof der liefde* die als gezamenlijke uitgave van Elsevier en Stols zou verschijnen. (Zie br.799 n.3.)
- 9 Een verzamelbundel van Maurice Roelants' poëzie is noch bij Stols noch elders verschenen.

724. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 december 1974

Kaapstad, 10 Dec 47

Beste Sander,

Ik moet twee lange, prettige blieven van je, uitvoerig, beantwoorden. Maar ik wachtte daarmee tot ik je weer iets kon melden.

Het is nu de beroerdste tijd om iemand te spreken of iets gedaan te krijgen. Alle mensen hebben één gedachte: vakantie!

Ik heb zes keer Worcester opgebeld zonder Jacques Malan te pakken te krijgen.
Eergisteren had ik hem, maar hij kòn geen afspraak maken vóór in Januari.
dr. Albertijn Nasionale Pers is net van vacande terug,
dr. Strijdom van Unie Volks Pers staat op het punt met vakantie te gaan.
Maar ik laat niet af! Wij vinden het te heerlijk jullie hier te hebben.
Spoedig meer!!!
Ik hunker naar
Knoef II¹
Vestdijk Etmaal.²
Slau I & II³
Ik *moet* vandaag een stuk over J.C. Bloem schrijven voor Die Huisgenoot.⁴
Is dat af en afgeleverd dan zet ik mij tot het beantwoorden van je beide goede
brieven
Veel liefs aan gade en kroost
geheel je
Jan

De Driehoek
Kloofnekweg
Kaapstad K.P ZA

Eindnoten:

- 1 *Van Romantiek tot Realisme.*
- 2 *Muiterij tegen het etmaal.*
- 3 J. Slauerhoff, *Verzamelde gedichten.*
- 4 In Die Huisgenoot van 2 januari 1948 zou Greshoff het artikel *Nederlandse digter J.C. Bloem besoek ons land. Karakteristiek van sy werk en persoonlikheid* publiceren.

725. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 december 1947

Kaapstad, 20 dec. 47

Beste Alexander,

Ik ben nu zoover dat ik met H       Malan getelephoneerd heb. Jacques heb ik nog niet te pakken kunnen krijgen. Ik loop achter de doctoren Albertijn en Strijdom aan. resp. van de Nasionale en de Unievolkspers. Maar in deze vacanti       is het schriklijk lastig iemand rustig te benaderen! Maar het lukt wel!

Nu het corps dipl. *hier* is, ben ik er ook in geslaagd leven in de affichebrouwerij te brengen! Jean v.d.Vl. krijgt dezer dagen uitvoerig bericht van Pierre Lav      ¹ en Kees over zijn zending.² Men is nu *werkelijk* bezig iets goeds voor te bereiden. Men wil enkele aanvullingen (Cassandre o.a.³).

Je *moet* hier de menschen *spreken*, aan hun jasknoop vasthouden! Men vergeet te veel dat dit een zuidelijk land, dat Kaapstad een soort Marseille is.

Ik ontving, tot mijn vreugde, het boekje over Eddy, dat er keurig uit ziet.⁴ Ik ben alleen *nijdig* op Hein en schreef hem dat.⁵ Ik heb *dagen* besteed om zijn boek door te werken, letter voor letter te bestudeeren en aan te vullen of te verbeteren. Ik stelde mijn ex. van Het L. vHerk met de annotaties *all      * aan hem ter beschikking.⁶ Maar hij is nog te beroerd om op het schutblad        vriendelijk woord te zetten.

Afgescheiden van het feit dat hij dit, als oude vriend, had behooren te doen ook *zonder* dat ik mijn best had gedaan hem van dienst te zijn, iets wat onder kameraden vanzelf spreekt. Wat *bezielt* hem?

Ik hoop voor 1 Maart in Den Haag te zijn. Wij kunnen dan allerlei voor jou en voor ons belangrijke zaken, je uittocht betreffende, rustig mondeling bespreken.

De rare, louche Kalevoet is heel druk bezig hier.

Hij drukte voor Bakker een tweede druk van 'Die Ander Dors' van Elis.Eybers: *abominabel* slecht.⁷ Bakker was zeer kwaad. Dat komt ervan als men zich op beunhazen verlaat!

Je kunt mij per vliegpost bereiken tot 24 Jan '48 (datum van *afzending* uit Holland)
De Driehoek Kloofnekweg Kaapstad K.P.

Welk een geluk jullie zoo spoedig weer aan de boezem te drukken!

Heb je de N.Crt. met mijn stukken van 1. af *bewaard* voor me?

Ik verlang er[*lees:erg*] naar een uitvoerige brief van je.

Ik zelf ben wat minder tot briefwisselen geneigd dan gewoonlijk, omdat

1 ik veel moet werken om voor mijn vertrek alles in orde te hebben [xxx] etc

2 omdat ik allerlei besprekingen en afspraken heb

3 omdat ik niet rustig woon en mijn eigen rommel incl boeken niet heb

4 omdat het zomer en heet is.

Ik breng voor jullie een zee van zalig playpaper mee!

Sander, wat gezellig dat wij binnen 3 mnd samen zitten te kletsen!

Met héél veel goeds en liefs van huis tot huis,
als steeds geheel je

Jan

Antw. s.v.p.: is hij nijdig? Waarom in godsnaam?

Eindnoten:

- 1 Pierre Lavéry was als secretaris verbonden aan de Franse ambassade te Kaapstad.
- 2 Waaruit de zending van Jean van der Vlucht ten behoeve van de tentoonstelling van Franse affiches in Kaapstad aan Kees Greshoff en Pierre Lavéry bestond, kon niet worden achterhaald.
- 3 De Franse ontwerper Cassandre (ps. van Adolphe Jean-Marie Mouron, 1901-1968), die vooral bekendheid genoot door zijn afficheontwerpen.
- 4 G.H. 's-Gravesande, *E. du Perron. Herinneringen bescheiden*.
- 5 Op 19 december had Greshoff aan G.H. 's-Gravesande geschreven: 'Zoojuist bereikte mij je boek over Eddy. Hartelijk, hartelijk dank. Ik kan mij niet verhelen, dat het boek voor mij aan waarde nog veel gewonnen had met een enkel woord van vriendschap op de witte bladzijde voor de Fransche titel.'
- 6 Greshoff bezat een met wit doorschoten en door E. du Perron van aantekeningen voorzien exemplaar van diens *Het land van herkomst*. In zijn prospectus 'Nieuwe Uitgaven 1947' schreef Stols, na gezegd te hebben dat 's-Gravesandes eerste boek over Du Perron tijdens de oorlog verboden was: 'Toen na de bezetting de schrijver de beschikking kreeg over veel meer gegevens, o.a. het archief van J. Greshoff, heeft hij zijn boek geheel herzien en uitgebreid.'
- 7 De tweede druk van *Die ander dors* van Elisabeth Eybers was in juni 1947 in een oplage van 1000 exemplaren bij Constantia te Johannesburg verschenen. De tweede druk van de bundel was gezet uit de Lutetia; in de colofon wordt geen drukker vermeld. De eerste druk was gezet uit de Bodoni en was gedrukt bij Hortors Bpk. te Kaapstad. De indeling van beide drukken was indentiek.

726. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 23 december 1947¹

[The Hague,] 23-12-1947

Beste Jan,

Het is al te laat geworden om Aty en jou een prettig kerstfeest toe te wensen, maar misschien ontvang je dit epistel nog voor het einde van het jaar, zoodat we jullie nog onze hartelijke wensen voor 1948 kunnen zenden.

1947 heeft mij een van de grootste voldoeningen van mijn leven geschonken: je, nu bijna een jaar geleden, met Aty te mogen terugzien en zoo'n buitengewoon interessanten tijd met je hebben. Het heeft héél veel voor mij beteekend, en met alle punten waarop we het niet eens zijn heeft het onze oude vriendschap en eensgezindheid toch zeer versterkt.

Ik hoop, dat het lot mij nog eens naar Afrika zal voeren. Een paar dagen geleden kreeg ik van Rittershaus bericht dat hij me bij gebrek aan ervaring t.a.v. Afrikaansche toestanden niet lust.² Tant pis! Ik heb nu hoop, dat je bij een vroolijker en energiekere firma iets goeds voor me kunt bereiken. Inmiddels correspondeer ik - omdat ik toch niet in Europa wil blijven - ook voort met Mexico, dat me in principe aanbiedt: 1° leeraarschap aan de School van het boek, gecombineerd met 2° typografisch adviseur van een semi-officieele uitgeverij en 3° bemiddelaar voor rijke mexicanders, die voor eigen rekening boeken willen laten drukken. Aantrekkelijk is het wel, doch ik heb de heeren nu verzocht mij uitvoerig in te lichten over salaris, levensomstandigheden, woningen &c. Mexico trekt me heel erg aan, al zal ik daar in m'n dooie eentje mijn verdere levensweg moeten banen.

Zeer erkentelijk ben ik je voor de voortzetting van je pogingen om in den Afrikaanschen vacantiетijd nog iets voor me te bereiken. Ik begrijp heel goed, dat het nu moeilijk is om de menschen te pakken te krijgen. Toch heb ik het gevoel dat ik moet zorgen vóór Maart hier weg te zijn, want al lijkt het, dat het

Portretfoto van Greshoff, Kaapstad, 1948 (foto John Adriaan).

Portrettekening van A. Roland Holst door Jean Mirck, die gebruikt werd voor de prospectus van Holsts *Verzameld werk*, 1948.

Linkertitelpagina van het eerste deel in *De Blauwe Distel* met het reeksmerk door Helmut Salden, 1948.

Marnix Gijsen, november 1948.

communisme in W. Europa terrein verliest, het zal Stalin alleen maar prikkelen om zijn 'missie' door te zetten.

Ik kom dus op ieder baantje dat mij in staat stelt met Greet en de kinderen te leven, doch met kansen op 'later beter'. Onze hoop is, dat het lukt.

Greet en ik zijn 8 dagen in Engeland geweest. Wij hebben het er zéér naar onzen zin gehad. In Engeland is het per se beter dan hier, al zijn de aardappelen schaarsch.

Mijn najaarsprogram is gereedgekomen op één boekje na (Grensconflict van Frank Wilders, alias Fokke Sierksma). Wij verwachten allerhande rare bindende regelingen in boekhandel en uitgeverij om de slecht-betalende boekhandel weer vlot te maken.

- Slauerhoff II is ook gereed.³

Jacques zit dan sinds Donderdag eindelijk op de boot. Houd hem aan den teugel. Reinink had een hard hoofd in zijn gedragingen in de Kaap. (Ik vloog met Reinink & gade naar Londen). Laat J.C.B. ons niet te schande maken. Met Jany & v. Dishoeck (lastige compère) heb ik morgen een conferentie inzake de Verz. Werken van A.R.H., in 4 dln. Jany & v.D. haten elkaar, en ik zit daar tusschen, en geen van ons 3^{en} kan iets doen zonder samenwerking....

Maandag ga ik met mijn zoon Frans voor 2 of 3 dagen naar Brussel. Oudejaar hopen we weer thuis te zijn. - Boeken voor je zijn onderweg.

Met veel liefs van ons allen, ook voor Aty,

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.
- 2 Op 6 december had J.H. Rittershaus, de directeur van N.V. Drukkerij en Uitgeverij J.H. de Bussy aan Stols geschreven: 'Uw uitvoerig schrijven dd 17 October j.l. bereikte ons in goede orde en gaf ons aanleiding ons nader over het door U voorgestelde te beraden en advies in te winnen bij onze Afrikaansche adviseurs. Hoewel in het door U voorgestelde uiteraard aantrekkelijke elementen schuilen, die ons deze aangelegenheid met de noodige zorgvuldigheid hebben doen beschouwen, spijt het ons dat onze eindconclusie toch voor U negatief is uitgevallen. De reden hiervan is hoofdzakelijk, dat Uw onbekendheid met Afrikaansche toestanden althans in den beginne een zeer groote hindernis zal zijn bij het geven van leiding, waarbij komt, dat juist in den komende tijd ook in Afrika zeer voorzichtig en met volledige kennis van de plaatselijke omstandigheden moet worden gehandeld. Er zijn niet te verwaarlozen symptomen, dat het evenwicht tusschen de ook daar te lande geheerscht hebbende leeshonger en de activiteit van de diverse uitgevers in ernstige mate verstoord dreigt te geraken. Het zal U duidelijk zijn, dat het onzerzijds onverstandig zou zijn de leiding van onze Afrikaansche zaken toe te vertrouwen aan iemand, dien wij als uitgever hoog achten, doch die de specifieke kennis van de Afrikaansche markt mist en dus gemakkelijk tot verkeerde beslissingen zou kunnen komen.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.H. de Bussy.)
- 3 *Verzamelde gedichten*.

727. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 1 januari 1948^{1, 2}

[The Hague,] 1-1-47

Beste Jan,

Hartelijk dank voor je brief van 20 dec. We zijn erg verheugd te hooren dat je vóór 1 Maart weer in Den Haag hoopt te zijn. Wat zijn dat voor onverwachte plannen? Je schrijft er niets over en je doet of je binnenkort met een trammetje uit Wassenaar komt!

Allereerst dan ons aller beste wenschen voor 1948, voor jou, Aty, je zoons en dochteren. Moge dit jaar voor jullie in alle opzichten erg gelukkig en prettig worden.

Helaas is 1947 heel erg droevig voor ons geëindigd. Eergisteren is onze goede en toegewijde vriend Jean van der Vlucht verongelukt...³ Gisterenavond kwam ik met Frans uit Brussel terug, waar ik hem op z'n eerste buitenlandsche reis

getracteerd heb. Greet wachtte ons in Den Haag aan 't station op en vertelde me toen al gauw het afschuwelijke nieuws. Dinsdagmiddag was hij nog bij Greet, erg monter en opgewekt, reed toen naar Amsterdam, en is op de terugweg bij Hoofddorp verongelukt. In het donker reeds[*sic*] hij tegen een achteruitrijdende vrachtauto... Hij heeft nog maar kort, buiten kennis, geleefd, de arme jongen. We zullen hem ontzettend missen, want je weet hoezeer hij hier kind aan huis was. Jean was 27 jaar.

Deze maand wordt ook de Fransche Service d'Information van de Ambassade hier opgedoekt. Berveiller gaat nu ook weg. We raken wel ineens uit de Fransche vrienden. Het is droevig, vervelend en onaangenaam.

Morgen begint het werk weer op kantoor, waar ik sinds 24 Dec niet meer ben geweest. Ik schrijf je wel weer gauw.

Heel veel groeten van huis tot huis
van je
Sander

Eindnoten:

- 1 Gezien de inhoud van de brief, met name de vermelding van het overlijden van Jean van der Vlucht, heeft Stols zich bij het neerschrijven van het jaartal vergist.
- 2 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.
- 3 Jean van der Vlucht was op 30 december 1947 op de rijksweg Amsterdam-Den Haag in botsing gekomen met een lijnwagen van de Wereldomroep. Van der Vlucht overleed vrijwel onmiddellijk.

728. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 januari 1948

Mowbray, 16 Jan. 48

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je lange, hartelijke brief

Hierbij een korte, maar niet minder hartelijk bedoelde terug. Ik ben n.l. weer onder doktershanden en het inspuiten met thiamienchloride en lever is weer begonnen! Maar zóó belabberd als in Aug-Sept 47 ben ik niet goddank.

Jakob Blöm is hier goed aangekomen. Hij valt zeer in de smaak. Hij heeft nog niet éénmaal in zijn hôtél geluncht of gegeten. Steeds uitgevraagd.

Wij wonen nu tot 1 febr. in een ellendig flatje in een ellendige buurt! Ik hoop dan een behoorlijk onderdak te vinden tot 'De Grashof bewoonbaar is, tusschen 15 Mei en 1 Juni al.

Onze reis gaat *niet* door.¹ Het zou mij bladen kosten je het geheele wèl-niet-wèl-niet-verloop te schetsen. Dat doe ik later wel eens. Het spijt mij bitter dat ik jullie en enkele andere vrienden nu niet zal zien.

Ik ben er in geslaagd voor de 25ste dezer twee besprekingen te organiseren, een met de directie v.d. Nasionale, de ander met die van de Unie Volks Pers over jou. Ik had een lang gesprek met Jacques Malan, die sterk geïnteresseerd was. Wij gaan met

Jacques² en Karnebeek vier dagen bij de Malans logeeren, 30, 31 Jan 1, 2 Febr. en krijgen dan gelegenheid tot nadere bespreking over je

mogelijkheden in deze richting: *nieuwe* drukkerij op te richten.

Je moet niet denken dat ik je belangen verwaarloos. Ik ben er steeds mee bezig. Maar Januari is de aller onmogelijkste der maanden, vooral in Kaapstad: tegelijk opening Parlement en hoogtepunt badseizoen. Die het eenigszins leveren kan smeert em en die blijven moèt heeft het razend druk.

De stad is tot de laatste kubieke centimeter vòl!

Ik zag Slau I bij Balk en weende dat mijn ex. nog niet aangekomen was - en nog steeds niet is.³

Ik hoop je spoedig drie nieuwe deeltjes in de V.W.L. serie te kunnen zenden.⁴ Ze zijn nog niet uit, maar zoo goed als gereed.

Hoe gaat de Campert.⁵ Ik hoop voor jou: goed. Maar eerlijk gezegd: het is toch een dunne bestelling.

Vergeet je niet mij *dadelijk* de twee deeltjes M Gijsen te doen zenden?⁶

En nog twee dingen

1 je directeur zou mij nog twee foto's, iets *grootter* dan briefk.formaat, bezorgen van de vier zestigers.⁷

Fot. Starreveld Den Deyl. tel 4047 of 67.

2. heb je mijn Zaterdagsche stukjes bewaard.⁸ Zoo ja, stuur ze mij dan per zeepost toe! Ik krijg wel eenige prettige reacties. Maar nu wil men mij *bekorten* en ze zijn reeds zoo kort! Schrijf mij je indruk.

Ik denk telkens en telkens weer aan Jean v dV. Ik mocht hem *bijzonder* graag. En welk een intelligentie, welk een geestdrift. Wij zijn nog steeds zeer onder de indruk en praten er samen, A en ik, telkens weer vanzelf over.

O, als jùllie op de een of andere manier hier konden komen!!!!

En de vrienden verheugen er zich zoo op.

Wat betreffende

Mexico

Uruguay

Argentinië

Brazilië???

Schrijf eens *gauw*, Sander.

Met héél veel liefs, ook v Aty, voor jullie *allen*,

geheel je

Jan

Zooeven zie ik je fondscat. De inleiding is *uitstekend* een voorbeeld van takt en goede smaak: er spreekt een gepast gevoel van eigenwaarde uit en is toch alles behalve opschepperig. Integendeel het is een kiesch understatement⁹

Ik zie daarin boeken waar mijn hart nog naar dorst:

1 Hv. Essen¹⁰

2 *Wilders*¹¹

3 Hans Warren¹²

4 Knoef.¹³

Ik schrijf vol week over Liesbeth Eybers Bloemlezing¹⁴ en Helikon.

Eindnoten:

- 1 In december 1947 had Greshoff passage bij de Holland-Afrika Lijn geboekt naar Europa. Op 16 januari schreef hij echter aan deze firma dat hij om gezondheidsredenen verhinderd was de voorgenomen reis te maken.
- 2 Jacques Bloem.
- 3 *Verzamelde gedichten* van J. Slauerhoff was in december verschenen. Greshoff zou pas omstreeks 27 april een exemplaar ontvangen. (Zie br.747.)
- 4 Zie br.709 n.21.
- 5 *Verzamelde gedichten 1922-1943*.
- 6 *Het boek van Joachim van Babylon* en *Het huis*.
- 7 Zie br.705 n.10.
- 8 Greshoff doelde op zijn bijdragen aan de Nieuwe Courant.
- 9 Stols' omstreeks december 1947 verschenen catalogus 'Nieuwe Uitgaven 1947' opende met de volgende inleiding: 'In Februari 1922 verscheen te Maastricht een klein boekje van Vondel "Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunst". Het zag er, voor het oog van den leek vrij eenvoudig uit en de oplaag bedroeg slechts 90 exemplaren. Toch werd dit boekje opgemerkt Want de kenners der Nederlandse drukunst zagen terstond dat dit boekje, hoe klein van omvang ook, een ernstige poging was om een voortreffelijke klassieke tekst in een typografisch verantwoorde vorm uit te geven. Drukker en uitgever van dit boekje was ondergetekende, die daarmede als zelfstandig uitgever debuteerde. Vijf-en-twintig jaren zijn sindsdien verstreken, en de kleine uitgeverij is in de loop der jaren gegroeid tot een bedrijf, dat in de rij van grote en kleine uitgeverijen in Nederland een eigen plaats heeft mogen verwerven. Er is welhaast geen auteur van enige naam, die in de loop van het laatste kwart eeuw niet een boek of boekje bij mij heeft uitgegeven. Het grote publiek kent nu mijn uitgeverij als die van de "mooi verzorgde boeken". Ook in het buitenland hebben mijn uitgaven algemene waardering mogen ondervinden. En als zijn dan vrijwel al mijn uitgaven in vreemde talen, vóór 1940 verschenen, thans uitverkocht, mijn tentoonstelling, te Parijs van Mei-October van dit jaar in de Galérie Jean Loize, 47 rue Bonaparte gehouden, heeft bewezen, dat men mij daar niet was vergeten. Duizenden hebben met veel belangstelling de vitrines bekeken, waarin al mijn Franse, en een keuze uit mijn Engelse, Spaanse, Griekse en Duitse uitgaven waren tentoongesteld. De Parijse pers wijdde waarderende artikels aan deze Frans-Nederlandse manifestatie, waarvoor Franse en Nederlandse autoriteiten, in het bijzonder onze Ambassadeur te Parijs, Jhr. mr A.W.L. Tjarda van Starkenborgh Stachouwer belangstelling toonden. In dit jubileumjaar is in mijne uitgeverij zéér hard gewerkt. Door de "Kultuurkamer" en de bezetters in de periode van Mei 1940-Mei 1945 verhinderd op normale wijze boeken van dichters en schrijvers uit te geven (wat niet heeft mogen beletten, dat ik in die periode een 60-tal boeken en boekjes in verschillende talen clandestien in de handen van belangstellende en betrouwbare lezers heb weten te spelen), moest reeds terstond na de bevrijding met het zeer weinige beschikbare papier worden overgegaan tot het herdrukken van oude en het drukken van nieuwe uitgaven. In 1945 zagen 17, in 1946 75 uitgaven het licht. Wat het jaar 1947 brengt, leren de hierachter volgende aankondigingen van 48 nieuwe uitgaven, waarbij dan nog niet zijn vermeld 14 Franse uitgaven, welke in een afzonderlijke catalogus worden geannonceerd, benevens een 5-tal herdrukken, welke ik nog als in 1946 uitgegeven beschouw. In totaal dus 67 uitgaven in 1947. Buiten het gebied der letterkunde vindt de lezer van deze

catalogus en cultuurhistorische, filosofische, juridische en tijdrekenkundige werken. Veel meer dan voorheen beweeg ik mij op het gebied der uitgeverij van romans en novellen. En dat de poëzie niet werd verwaarloosd, zullen zij, die mijn uitgaven in de loop der jaren hebben leren kennen, als vanzelfsprekend beschouwen. [...] Voor de belangstelling en de steun der lezers in de afgelopen jaren ben ik zeer erkentelijk. Zij stelden mij in staat, de culturele taak, welke ik voor 25 jaren op mij heb genomen, voort te zetten. En al moge de naaste toekomst misschien niet zo gunstig zijn als wij allen dit na de bevrijding van ons vaderland hadden gehoopt, bij mij blijft het vertrouwen leven dat voor werkelijk goede boeken steeds een groep van lezers zal worden gevonden, welke dergelijke uitgaven mogelijk maakt.'

10 *Samenspraken met Yokita*.

11 *Grensconflict*.

12 *In memoriam Dr. Jac. P. Thijsse. Een gedicht* van Hans Warren was in september 1947 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. Het boekje was in de lente gedrukt in een oplage van 1000 exemplaren bij de firma Boosten & Stols.

Johannes Adrianus Menne Warren (geb. 1921) was in 1946 bij Stols gedebuteerd met de in de Helikon-reeks verschenen bundel *Pastorale*.

13 Van J. Knoef werden in de catalogus 'Nieuwe Uitgaven 1947' zowel de in december 1947 verschenen tweede druk van *Tusschen Rococo en Romantiek* als de in de maand daarvoor verschenen eerste druk van *Van Romantiek tot Realisme* aangeboden.

14 *The quiet adventure*.

729. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 februari 1948

Groenpunt 20 febr. 48

Beste Sander,

Het spijt mij dat ik je nog niets kan melden in weerwil van de grootste moeite, welke ik mij geef. Het bezwaar ligt voor een groot deel hierin dat men den heer Stols toch niet de eerste de beste baan kan aanbieden! En banen in overeenstemming met zijn staat, zijn talent en zijn levensstandaard liggen niet voor het opscheppen.

Ik ben nog steeds bezig met de Unie Volkspers en zie de volg. week dr Strijdom, de directeur, wéér. Ik ben ook weer in contact met Robert Pollet, want Jacques Malan is een alleraardigste kerel, maar in vátbaar.

Het zou mijn liefste wensch zijn

a je van dienst te zijn

b je hier te hebben met Greet en kroost!!!

Wat zou dat een aanwinst zijn

Maar ik kan geen ijzer met handen breken. Ik heb de raarste dingen geprobeerd!

En ik heb het katterige gevoel te moeten zeggen: tot nu toe zonder succes.

Ga je Barnabooth vertalen? Heerlijk! Wie doet het??¹

Ik verlang zoo *bitter* naar

1 Hein von Essen²

2 Slau I & II³

3 Gijsen!⁴

4 Knoef!!!!⁵

en wat er meer van de pers kwam

ook prospectus en catalogi.

elke keer als er een schip binnen komt, denk ik hà! maar te vergeefs⁶

Ik ben weer onder doktershanden en wordt weer vol gespoten. Nu iets beter. Ik geloof dat het seniele aftakeling is.

Heb je nog mijn stukken in de N.C. laten uitknippen??? Zoo ja, zend mij dan het complete stel!!!!!!

En laat je pen de vrije loop!!!!

Schrijf!!!! Wij hunkeren naar een lange, gezellige, hartelijke brief van je. Die helpt beter dan insputtingen.

Veel liefs voor Greet en de kinderen

Geheel je

Jan

J.C. Bloem valt zeer in de smaak. Drinkt veel, maar *niet* overmatig

Eindnoten:

- 1 Valery Larbaud, *A.O. Barnabooth. Dagboek van een multimillionair* zou worden vertaald door W. Mensink en Stols. In Stols' 'Najaarsaanbieding 1948' zou de vertaling van *A.O. Barnabooth* worden aangekondigd als tweede deel in de reeks De Blauwe Distel; in de catalogus 'Nieuwe Uitgaven 1948' staat de vertaling als derde deel aangekondigd. In latere catalogi komt de titel echter niet meer voor. De vertaling is wel gereed gekomen, maar niet verschenen. Uit een afrekening d.d. 6 januari 1949 in het archief van Stols blijkt dat Mensink voor haar vertaling van *A.O. Barnabooth* een honorarium van fl 300,- heeft ontvangen. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Vertalers.)
Ook de illustraties door Jean Silvent zijn gereedgekomen. (Zie br.731 n.21.)
- 2 *Samenspraken met Yokita*.
- 3 J. Slauerhoff, *Verzamelde gedichten*.
- 4 *Het boek van Joachim van Babylon* en *Het huis*.
- 5 *Van Romantiek tot Realisme*.
- 6 Deze passage staat in de marge geschreven.

730. Uitgeverij A.A.M. Stols (G.H. Priem) aan J. Greshoff, 26 februari 1948¹

[The Hague,] 26 Februari 1948

Zeer geachte Heer Greshoff,

De heer 's-Gravesande vraagt mij U het volgende te schrijven:

De kopij voor het Liber Amicorum van den Heer Stols is thans compleet op uw bijdrage na.

Daar wij deze kopij zoo spoedig mogelijk naar de drukkerij zouden willen zenden zou het erg prettig zijn wanneer wij de tekst van Uw redevoering, uitgesproken t.g.v. de receptie van den heer Stols per omgaande van U zouden mogen ontvangen. De heer 's-Gravesande doet dus nogmaals een dringend beroep op Uw medewerking.²

In afwachting van Uw bericht, gaarne,
met de meeste hoogachting

G.H. Priem

Met excuses, dat ik een brief voor Zuid-Afrika op Engelsch briefpapier schrijf, doch ik heb geen luchtpostpapier met een Hollandsche kop.^{3, 4}

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.
- 2 De bijdrage van Greshoff aan het *Liber amicorum* voor Stols luidt: 'Toen Stols in Februari 1947 zijn zilveren bruiloft met de Typografie vierde, was het mij gegeven hem toe te spreken. De enkele woorden, welke ik voor die gelegenheid op papier zette, gingen tijdelijk verloren. Wie een zwervend leven leidt, kan niet altijd de gewenschte ordelijkheid betrachten. Toen ik ze, onlangs, terugvond, voldeden ze mij niet. Wat met warmte en overtuiging gezegd wordt, verliest veel van zijn waarde als men het nuchter gedrukt ziet. Wanneer ik deze text hier weergeef, dan acht ik mij verplicht er aan te laten voorafgaan dat ik daarin wel recht deed wedervaren aan den uitgever, doch niet aan de kameraad, wel aan de kunstenaar, niet aan den mensch. Ik heb gelegenheid gekregen Stols, geheel buiten het vak om, te leeren kennen als een offervaardig vriend. En in een aangelegenheid waarin ik hem pijn moest doen, heeft hij een onbaatzuchtigheid en een ruimheid betoond, welke ik niet licht vergeten zal. De ware vriendschap wordt door moeilijkheden en botsingen niet aangetast, doch gelouterd. En ik gevoel mij aan Stols verbonden, niet alleen door onze gemeenschappelijke bewonderingen en onze gedeelde geestdrift voor het boek en de boeken, doch ook door onze verschillen van meening en opvatting. Twee menschen die elkander oprecht waardeeren behoeven geen tegenstellingen te vreezen, wetende dat hun genegenheid ze alle overbrugt. Er bestaat nu eenmaal een overbrekelijk verband tusschen de mensch en zijn werk. En Stols zou nooit in staat geweest zijn om een zoo rijk en rijkgeschakeerd levenswerk op te bouwen, indien hij niet over groote menschelijke hoedanigheden beschikte. Ongeveer aldus sprak ik op Stols' gedenkdag: Het zij mij vergund enkele woorden tot Stols te richten en ik meen het recht daartoe te hebben omdat ik getuige was van zijn geboorte als uitgever. Het is dus nu vijf en twintig jaar geleden, dat ik toevallig een boekje in handen kreeg, een tekst van Vondel, eenvoudig en helder gedrukt, door een mij en ons allen onbekende jongeling. Nu het algemeen typografisch peil, mede dank zij Stols, in dit land een tijdlang zeer bevredigend was en het, in mindere mate, nog is, kan het misschien eenigszins verbazen dat toen een zoo simpel drukwerkje de aandacht trok. Maar kort na de vorige wereldoorlog zaten wij nog midden in de strijd om het schoone boek en in de jonge man, die Vondel's "Aanleidinge ter Nederduitsche Dichtkunst" zoo kiesch en met zoo zuivere smaak uitgaf, vermoedden wij een medestander. Wij konden echter niet vermoeden wélk een medestander hij zou worden! Ik schreef Stols een briefje en ik geloof dat onze eerste ontmoeting plaats had ten huize van Van Krimpen. De jonge boekkunstenaar bleek student in de rechten te zijn, doch zonder een bijzondere voorliefde voor dat vak. Er zijn oogenblikken geweest in zijn leven, waarin Stols het betreurd heeft, de studie der rechten opzij geschoven te hebben om zich geheel aan drukkunst en uitgeverij te wijden. Vooral omdat hij over de gaven beschikte om in meenig ambt uit te blinken. Doch deze oogenblikken waren zeldzaam. Hij heeft altijd geweten, wat wij állen weten, dat zij, die een roeping in dit leven hebben, zich door niets mogen laten afbrengen van wat hun wezenlijke levenstaak is. Stols nu is geboren met één bestemming, met één doel: het maken van mooie boeken. Dát doel is hij nooit ontrouw geworden. Hij heeft zich door niets laten weerhouden om, ook onder de ongunstigste omstandigheden en in de moeilijkste tijdperken van een leven dat rijk was aan moeilijkheden, mooie boeken te maken. Zij die Stols van nabij kennen wéten, dat hij zeer donkere momenten gekend heeft. Hij heeft gestaan voor zware beslissingen, heeft tegenstand en onbegrip moeten overwinnen en zware vraagstukken hebben zich in de loop der jaren aan hem voorgedaan. Hij had te kampen met tegenslag zoo bitter dat niemand er zich over verbaasd zou hebben, wanneer hij, ontmoedigd, er het bijltje bij had neergegooid. Maar zijn innerlijke drang bleek sterk genoeg om alle weerstanden te overwinnen en niets bleek in staat hem te beletten door te werken aan zijn heerlijke taak. Van het eerste oogenblik af, dat ik mij in het letterkundig leven begeven heb, leefde daar de legende van de schatrijke uitgever, die zich volzoog met het bloed van de arme schrijvers. Ik zal niet ontkennen dat er, over het algemeen, meer rijke uitgevers dan rijke schrijvers zijn, doch de ingewijden

weten, dat in de jaren van Stols' strijd om het bestaan, die nu gelukkig ver achter hem liggen, hij dikwijls de armoede van zijn armste auteurs deelde. Geen onzer is boven kritiek verheven en Stols is, als wij allen, dikwijls terecht, dikwijls ten onrechte bekritiseerd. Maar niemand zal ooit met recht van hem kunnen zeggen, dat hij geldelijke overwegingen vóór ideeën en idealen deed gaan. We hebben hier niet voor ons liggen een volledige fondsenlijst van Stols, een opgave van alle titels die hij in die vijf en twintig jaar heeft uitgegeven, maar ook zonder die lijst weten wij allen, dat tachtig procent daarvan werd uitgegeven, en zonder aarzeling, met oprecht plezier werd uitgegeven, in weerwil van het feit, dat hij, zoo goed als iedere vakman wist, dat er van winst geen sprake kón zijn. Het aantal jonge schrijvers die aan Stols hun eerste kennismaking met het publiek te danken hebben is dan ook legio. Hij heeft voor tientallen beginnelingen de weg gebaad, niet alleen door hun eerste proeven te drukken, maar méér nog door het prestige dat hij daaraan verleende. Stols heeft het fonds, waarmede hij een wereldnaam vestigde, alléén kunnen opbouwen doordat hij naast een typograaf van beteekenis, een man is met een groote belesenheid en wat meer zegt een scherp oordeel. Hij heeft zich gelukkig herhaaldelijk vergist, daarmee bewijzende dat hij een levend mensch is. Niet al zijn boeken zijn typografisch geslaagd, niet al zijn teksten zijn even gelukkig gekozen; doch ik tart een ieder naast dat van Stols een ánder fonds te noemen, dat bij gelijke omvang zoo weinig vergissingen telt. Hij heeft allereerst vele uitnemende Nederlandsche teksten gedrukt en herdrukt; maar ook Engelsche, Amerikaansche, klassiek Duitsche, Spaansche, Italiaansche en natuurlijk bovenal Fransche. De Fransche litteratuur van verleden en heden heeft zijn groote liefde, hij kent die tot in alle onderdeelen als weinig anderen en als weinig anderen ook is hij thuis in de geheimen van het letterkundig leven van Frankrijk. Alles wat Stols doet, doet hij grondig en met smaak. Ik wensch er hier vooral op te wijzen, dat hij een uitnemend stylist is en dat zijn vertaling van Monsieur Teste van Paul Valéry een stuk prachtig Nederlandsch proza is geworden. Hij publiceerde op het gebied van zijn vak verschillende waardevolle beschouwingen, maar daarnaast leverde hij niet minder belangrijke bijdragen op het gebied van zijn groote liefhebberij: geschiedenis, in het bijzonder genealogie en heraldiek. Vijf en twintig jaar lang heeft Stols de strijd volgehouden en hij heeft thans de voldoening te weten dat zijn verdiensten erkend, zijn werk gewaardeerd en bewonderd wordt. Het fonds Stols met zijn kleine inzinkingen en hooge stijgingen vormt een uniek en onvervangbaar geheel. Het vertegenwoordigt een belangrijk deel Nederlandsche cultuur en het oefende een groote invloed uit, niet alléén binnen onze landsgrenzen. Het is met invloeden zóó, dat zij die ze ondergaan er maar liefst over zwijgen. Ik wensch dit zwijgen te verbreken. Het moet geweten en erkend worden, dat Stols' veelzijdige kennis en zekere smaak de Nederlandsche typografie, neen de Europeesche, nawijsbaar duidelijk beïnvloed heeft. En in dit verband noem ik dit grootsche monument van drukkunst, dat de wereld aan Stols dankt: de Molière die hij voor de Compagnie Typographique maakte. Deze zes monumentale deelen zullen tot in lengte van dagen door alle liefhebbers gezocht en met goud betaald worden, als het edelste en schoonste wat de drukkunst in de twintigste eeuw heeft voortgebracht. Velen hier bijeen moeten Stols dankbaar zijn. Om te beginnen zijn auteurs, voor zooverre zij niet aan accuut geheugenverlies lijden, en de beginnelingen die aan hem te danken hebben dat zij op waardige wijze in het letterkundig leven werden binnengeleid. Dan de jonge drukkers, die in zijn voorbeeld aanleiding vonden zelf te zoeken en te streven naar nieuwe typografische uitdrukkingsmogelijkheden. Dan de ware boekenliefhebbers in de geheel wereld, die de beste, duurzaamste, belangrijkste stukken uit hun verzameling uit zijn handen ontvingen. En tenslotte het geheel Nederlandsche volk. Er wordt in de laatste tijd meer dan ooit te voren aandacht besteed aan de verspreiding van de Nederlandsche cultuur in het buitenland. Lang voor de overheden dit vraagstuk ter hand namen had Stols, door eigen bekwaamheid en arbeid, reeds de aandacht van het buitenland op zichzelf en dus ook op Nederland gevestigd. In Frankrijk en België, in Engeland en in Amerika, overal waar ik geweest ben, heb ik gemerkt dat er geen kenner is die niet, mede dank zij Stols, de Nederlandsche typografie als een der edelste uitingen van het Nederlandsche ambacht kent. Stols heeft méér dan iemand anders gewerkt voor de eer en de faam van zijn land en ik spreek namens u allen [,] daar ben ik van overtuigd, wanneer ik de wensch uit dat zijn land, ons aller land, zijn wezenlijk groote verdienste zal erkennen en eeren gelijk wij dit thans doen. Stols heeft, ik zei dit reeds in den aanvang, het lot van vele kunstenaars gedeeld, ook hij heeft zware offers moeten brengen terwille van zijn werk, ook hij is door donkere perioden heengegaan terwille van zijn ideaal. Dit was hem niet mogelijk geweest indien hij daarbij niet had mogen rekenen op de steun van zijn vrouw. Het vele, groote, schoone werk dat Stols volbracht heeft, had hij niet kunnen volbrengen wanneer hij niet zeker was geweest dat zij zijn idealen deelde en dat ook zij bereid was offers te brengen. Zij heeft

onwankelbaar vertrouwd in hem, in zijn groote gaven, zijn werkkraft, zijn levensliefde, zij heeft vertrouwd in de waarde van de zaak waar Stols voor vocht en voor vecht. En uit dat vertrouwen putte Stols zijn kracht in het verleden en zal hij in de toekomst zijn kracht putten. Ik eindig met de wensch, dat als ik het moede hoofd heb neergelegd, een nieuwe groep van boekenminnaars en schrijvers zal gereed staan om met dezelfde innigheid en hartelijkheid Stols geluk te wenschen met zijn vijftigjarig jubileum! Met andere woorden en minder omslachtig: wij wenschen Stols nog op zijn minst vijf en twintig jaar van vruchtbaren arbeid ten bate van alle aanwezige en toekomstige minnaars van de schoone letteren en het schoone boek, ten bate van Nederland's faam in den vreemde. En voor zijn eigen levensgeluk!’ (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Liber Amicorum 1947.)

3 Zie n.1.

4 Op de brief komt als kenmerk voor: ‘s-Gr./Pm. typ’.

731. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 11 maart 1948

Den Haag, 11-3-1948

Beste Jan,

Steeds weer stelde ik een brief aan je uit. De tijd vliegt voorbij... Ik leef al maanden lang in spanning, om niet te zeggen overspanning, ik zit boordevol met projecten, te vol eigenlijk, want ik heb steeds in m'n hoofd, dat ik klaar moet zijn om vandaag of morgen in Kaapstad, Mexico of New York te starten... doch nergens vandaan komt ook maar iets opdagen, dat me een schijn van kans geeft!

Maandag ben ik van een 10-daags verblijf uit Parijs teruggekeerd. Je hebt zeker wel begrepen dat door het kelderen van de franc de export daarheen (Corbière¹ en Jammes/Larbaud²) erg moeilijk is geworden (prijzen 80% hoger), en dat het voor de boeken, die nu bij de binder zijn (Parny,³ Rilke,⁴ Lettres de Larbaud à Gide⁵) niet gemakkelijker zal worden.

Vlak te voren had ik mijn collega uit Oxford, George Hill, hier een week te logeeren. Hij (Bruno Cassirer) en ik hebben een belangengemeenschap gesloten. Ik ga nu o.a. zijn fonds op het continent 'leveren' en zoek iemand in Z. Afrika, die dit ook (via mij) zou kunnen doen. Het zijn boeken over kunst (meestal) in het Engelsch. Wie kun je me als Z.Afr. agent voor deze uitgaven aanbevelen?⁶

Gisteren ben ik bij Jany in Bergen geweest. De regeling is nu geworden dat Keuls' 65^e verjaardag op 23 Mei (= Jany's verjaardag) wordt gevierd,⁷ en Jany's 60^e verjaardag op 30 Mei.⁸ Is je dat ingewikkeld genoeg? Het houdt verband met het vrij zijn van De Koepel op Zondag.⁹ Hoe leuk zou 't zijn geweest als nu b.v. Jacques 61^e verjaardag op Keuls' verjaardag had kunnen worden gevierd! Enfin, vandaag is deel I van Jany's vierdeelig Verz. Werk ter perse gegaan.¹⁰ Deel IV van Keuls Verz. Ged. moet nog IX in revisie (Z.Ed. is niet vlug) en wordt dan ook nog voor zijn verjaardag gereed gemaakt.¹¹

Voor het overige begint het in de boekhandel in ons land aardig mis te gaan, d.w.z.: de boekhandel verkoopt lang niet slecht, maar het grootste deel van deze imbecielen zit met een te groote voorraad, die ze na de bevrijding onverstandig hebben ingekocht, en die ze nooit meer kwijt raken. Daarin zit een groot deel van hun oorlogswinst vast, en nu kunnen ze nog maar mondjesmaat kopen. Tot mijn genoegen constateer ik, dat de nabestellingen op mijn oud fonds voortreffelijk zijn, maar dat het uiterst moeilijk is, iets met mijn voorjaarsaanbieding te doen. Zoo reageert men niet op de 3^e druk van J.C.B. die nu aangeboden wordt,¹² en haast niet op de complete Jan van Nijlen (uitvoering als Bloem en Campert).¹³ Enfin ik heb nu eenmaal een (te) goed

fonds, dat tijd nodig heeft om de *boekhandel* te overtuigen (het publiek is altijd *eerder* overtuigd). Met dat al heb ik het gevoel dat mijn kennis en energie in het buitenland meer geapprecieerd wordt. Ik zou o, zoo graag naar de Kaap gaan en dáár werken. Ik ben je dan ook zéér erkentelijk voor de vele stappen, die je voor mij deed en nog doet. Volgens Robert Pollet moet het zeer makkelijk zijn om geld te krijgen voor een drukkerij en uitgeverij. Ik ben ervan overtuigd, dat je je best voor me doet en dat je, *als* er een kans is, mij er in drukt.

Greet zal Aty, van wie ze gisteren een lange brief kreeg, wel weer gauw eens schrijven over het huiselijk nieuws.¹⁴ Er valt daarover trouwens niet veel bijzonders te vermelden. Binnenkort zal Donkersloot je de vive voix wel de nieuwzen uit Holland vertellen. Hij vertrekt deze week, de veinard. Wanneer zal ik eens kunnen komen.

Nu je niet hierheen komt (ik wachtte op je komst en schreef daarom al niet meer) zal ik je vaker schrijven. Deze week kan ik de beide Gijsens aan je toesturen.¹⁵

Heb je de stukken van de N.Ct. ontvangen, die ik je stuurde?

Je schreef me *niets* over de besprekingen, die je met de Nasionale en met de Volkse pers zou hebben, noch over het contact met Jacques Malan. Is dat alles op niets uitgelopen? Het is wel buitengewoon teleurstellend voor mij. Of zie je nog ergens een lichtpunt?

Heerlijk, dat jullie huis nu begint op te schieten, dat je Nancy en Jan tot burens krijgt, en dat Nini (la veinarde) dit najaar bij jullie komt. Ik hoop van harte, jullie huis gauw te zien!

Deze week komt ook eindelijk het boekje van Wilders klaar.¹⁶ Dit voorjaar komen uit:

1. Fokke Sierksma, 'Schoonheid als Eigenbelang' (Essays)¹⁷
2. Dr. L.C. Suttorp, 'Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohmann' Levensbeschrijving, kapitaal werk (450 à 500 blz)¹⁸
3. Mr. A. Staring, 'Kunsthistorische Verkenningen'¹⁹ (in de reeks waarin ook de beide Knoefs verschenen)
4. Jan van Nijlen 'Verzamelde Gedichten'
5. Jo Boer, 'Melancholie der Verzonken Jaren', m.i. een allervoortreffelijkste roman, vèr uitstekend boven 'De Erfgenaam'

Verder een aantal herdrukken (o.a. 11e duizendtal van Vasalis' Vogel Phoenix, enz. enz.)

We zijn erg voorzichtig geworden in verband met de matte houding van den boekhandel.

Ja, voor het najaar vertaal ik, samen met Mevr. Mensink (ex-Walch)²⁰

Barnabooth, en ik laat er teekeningen bij maken door Jean Silvent.²¹

Laat je me gauw weten, wat je nu nog ontbreekt van mijn uitgaven.

Overmorgen, Zaterdag, moet ik aan Piet van Eyck de Constantijn Huygensprijs (fl 2000,-) uitreiken.²² Ik ben tijdens de ziekte van Bordewijk waarnemend voorzitter der Jan Campert Stichting, die de litteraire prijzen der Gemeente 's-Gravenhage uitlooft.²³

Het Rijk gaf onlangs een posthume prijs aan Arthur van Schendel,²⁴ en een 2^e aan een mevrouw van Boetzelaer (persoon en werk mij onbekend!)²⁵

Heeft Gielen je nog gevraagd om een gedicht voor het regeeringsjubileum te schrijven (fl 2500.-). Jany weigerde.²⁶ Heb je Gielen ooit geschreven over het lint? Na een jaar heb ik nog niets gezien van het Liber Amicorum voor mijn kwart eeuwfeest. Men schijnt nog op inzendingen te wachten. Na een jaar... Zooals ik je al schreef zit ik boordevol met plannen. In Nederland is er niet veel te beleven: men *wil* hier, geloof ik, het goede niet. Alleen amerikaansche Schund heeft succes. Het is een ge-elleboog van je welste.

De Roos heeft in Parijs als cult. attaché een heel slechte pers. Ik hoorde van Fransche zijde niet veel goeds over hem. Waarom zenden ze ook een muzikant? Parijs was lief en aanminnig als steeds. Ik zou er willen wonen, maar binnenkort vestigt Stalin zich in het Elysée (met Het Loo en Laeken als buitenverblijven). Wie volgen er nog na Tsjechoslowakije en Finland? Het ziet er bepaald niet vroolijk uit in Europa.

Jany las me een brief van Van Wyk Louw voor.²⁷ Ik hoop toch zéér dat we het echtpaar V.W.L. hier nog (uitvoerig) zullen zien. Jany verheugt zich ook over hun komst.

Voor vandaag staak ik. Hartelijke groeten voor Aty, Jan, Kees en de schoondochters. Groeten aan Jacques!

Ik hoop zéér op spoedig gunstig bericht over de Kaap...

Veel liefs van je

Sander

Eindnoten:

1 *Les amours jaunes*.

2 *Lettres inédites*.

3 *Chansons madécasses*.

4 De tweede druk van *Les roses* van Rainer Maria Rilke zou begin 1948 bij A.A.M. Stols, Éditeur te La Haye verschijnen. De bundel had een inleiding van Paul Valéry. De titel op bladzijde 11 was getekend door H. Salden. De bundel was in januari gedrukt bij Ando te Den Haag in een oplage van 500 exemplaren. (Zie ook br.708 n.24.)

5 Valéry Larbaud, *Lettres à André Gide*.

6 Bruno Cassirer (1872-1941) was van 1901 tot 1938 als uitgever gevestigd geweest in Berlijn. Cassirer werd vanwege zijn joodse afkomst in februari 1937 uitgesloten uit de Reichsschrifttumskammer, en was toen gedwongen zijn uitgeefactiviteiten in Duitsland te beëindigen. Hij vluchtte na de Kristallnacht (9-10 november 1938) met hulp van Faber & Faber te Londen en hun redacteur T.S. Eliot naar Engeland. Zijn grotendeels kunsthistorische fonds kon nog tot na november 1938 door Carl Cnobloch te Leipzig worden uitgeleverd.

George Hill (olim Georg Hell) was Cassirers schoonzoon. In Oxford was de uitgeverij gevestigd op 31 Portland Road. De in Oxford door Bruno Cassirer uitgegeven boeken werden door Faber & Faber verspreid.

In 1950 zou Hill in samenwerking met het Verlag F.A. Herbig te Berlijn een poging ondernemen weer voet aan de grond in Duitsland te krijgen. Na korte tijd moest hij dit streven opgeven. (Zie Volker Dahm, *Das jüdische Buch im Dritten Reich*, dl.1, Frankfurt am Main 1982, p. 132 en p. 174; en Heinz Sarkowski, *Bruno Cassirer. Ein deutscher Verlag 1898-1938*, in *Imprimatur*, Neue Folge 7 (1972), p. 107-131.)

Vanaf juli 1948 zou Bruno Cassirer Ltd. op Stols' briefpapier vermeld worden als een van zijn kantoren in het buitenland. (Zie br.755 n.1.)

- 7 Op zondag 23 mei zou de vijftenzestigste verjaardag van H.W.J.M. Keuls in Sociëteit De Koepel te Amsterdam worden gevierd. Keuls was geboren op 19 mei 1883. A. Roland Holst zou een feestrede uitspreken.

Op 30 januari had Stols aan Holst en Victor E. van Vriesland geschreven: 'Op 19 Mei van dit jaar wordt onze vriend Hans Keuls 65 jaar. [...] zooals jullie bekend is heeft het prachtige werk van Keuls niettegenstaande de moeite, die de critiek en zijn uitgever zich gegeven hebben om het bekend te maken, nog maar bedroevend weinig weerklank bij het poëzie-lezend publiek. Dit is ook zeer bedroevend, omdat ik op grond van mijn ervaring meen te mogen opmerken, dat er in ons land zeker 3000 serieuze lezers van poëzie bestaan. Voor de oorlog was dit misschien een tiende gedeelte en het is helaas dit tiende gedeelte dat Keuls leest en koopt, maar waarbuiten hij nog steeds een onbekende blijft. [...] Wij moeten dunkt mij iets voor Keuls doen en ik wilde jullie daarom voorstellen om over te gaan tot het vormen van een huldigings-comité, onder jullie beider voorzitterschap en den heer Jhr Dr Radermacher Schorer uit te noodigen als penningmeester in het comité zitting te nemen. Zelf zal ik mijn uiterste best doen om de nog ongepubliceerde bundel "Doortocht", die thans ongeveer 100 pagina's beslaat op zijn 65e verjaardag gereed te hebben. Ik hoop hem dan het eerste exemplaar te kunnen aanbieden. Het zou natuurlijk prettig zijn indien ook deel I en II van zijn "Verzamelde Gedichten" spoedig zouden kunnen verschijnen, maar ik heb hier te doen met een meestal moeilijken drukker, den heer Meyer te Wormerveer, die zeer afwijzend staat tegenover het aannemen van werk. Ik heb een contract met Keuls voor de uitgave van zijn geheele werk en ik zal mij dus ook executeeren, doch jullie vermoeden zeker wel welke offers dit voor mij meebrengt. Het lijkt mij, dat bij het Ministerie stappen zullen moeten worden ondernomen tot benoeming van Keuls tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau [...], doch daarnaast zal er geld bij elkaar moeten worden gebracht voor de huldiging. [...] Er zal natuurlijk een eerecomité moeten worden gevormd [...] en wij kunnen misschien de receptie weer in De Koepel houden.'

- 8 Op zondag 30 mei zou de zestigste verjaardag van A. Roland Holst in Sociëteit De Koepel te Amsterdam worden gevierd. Holst was geboren op 23 mei 1888. H.W.J.M. Keuls zou een feestrede uitspreken. Bij deze gelegenheid werd Holst door Jo de Wit de bundel *Over den dichter A. Roland Holst* aangeboden. Deze bundel bevat opstellen door Jan Engelman, M. Nijhoff, Henriette Roland Holst-van der Schalk, M. Vasalis, Victor E. van Vriesland en Jo de Wit zelf, en was uitgegeven bij De Bezige Bij te Amsterdam. Achterin de bundel was een bibliografie van Holst door A. Bornkamp opgenomen. Als toelichting bij deze bibliografie stond vermeld: 'Deze bibliografische aantekeningen zijn niet meer dan een kort uittreksel uit de "Bibliografie van de werken van A. Roland Holst", welke binnenkort in volledige vorm, met uitvoerige bijzonderheden over alle uitgaven, publicaties in tijdschriften, curiosa, etc., zal worden gepubliceerd bij A.A.M. Stols, uitgever te 's-Gravenhage.' Deze bibliografie is nooit in druk verschenen.

- 9 Sociëteit De Koepel te Amsterdam was op 1 juli 1945 opgericht. De sociëteit was op dit moment gevestigd in gebouw Bellevue in de Marnixstraat 400-402. De sociëteit zou in 1951 worden opgeheven.

Op 21 maart 1947 had Greshoff voor de leden een druk-bezochte voordracht gehouden over 'Cultuur in Zuid-Afrika' (Zie A. Pitlo, *De Koepel*, Amsterdam 1979, p. 42-43.)

- 10 *Verzamelde gedichten I*.

- 11 H.W.J.M. Keuls, *Wegen en wolken* (het vierde deel van zijn *Verzamelde gedichten*) zou in mei bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd gedrukt bij Meijer's Boeken Handelsdrukkerij te Wormerveer. Er werden 25 exemplaren op geschept papier gedrukt. Op het prospectus voor Keuls' *Verzamelde gedichten* dat in 1947 was vervaardigd, stond dit deel aangekondigd onder de titel *Doortocht*.

- Het derde deel van Keuls' *Verzamelde gedichten, Rondeelen en kwatrijnen*, was in augustus 1947 verschenen; het eerste en tweede deel, resp. *In den stroom/De dansende lamp* en *Om de stilte*, zouden pas begin 1950 volgen.
- 12 Het is niet duidelijk wanneer deze derde druk uitverkocht raakte. Op 3 september 1951 zou Bloem aan Stols schrijven: 'Hoe staat het nu met de herdruk van mijn VG?' Op 27 oktober schreef J.-P. Barth hem namens Stols dat er reeds plannen voor een herdruk waren. Op 31 oktober bracht Boosten & Stols een prijsopgave voor de herdruk uit. De vierde druk zou echter pas in 1953 verschijnen. (Zie J.C. Bloem, *Gedichten* (ed. A.L. Sötemann en H.T.M. van Vliet), dl.2, Amsterdam 1979, p. 236.)
 - 13 Jan van Nijlen, *Verzamelde gedichten 1904-1948* zou worden gezet uit de Bembo; stofomslag en bandstempels waren van H. Salden.
De bundel van Van Nijlen was gezet uit hetzelfde lettertype als de *Verzamelde gedichten* van J.C. Bloem en Jan Campert, had een overeenkomstig stofomslag en bandstempel, en had evenals deze bundels een formaat van 15 × 23 cm.
 - 14 Op 21 januari had Greet Stols aan Aty Greshoff onder meer geschreven: 'De nieuwzen van hier zijn, behalve dat we het druk hebben met de z.g. Haagsche kunstmaand, als eerste viering van het jubileumjaar van den Haag dat Sander, deel van het bestuur van de "Jan Campert" stichting, er gisteren door gedrukt heeft, van de subsidie een Constantijn-Huygens-prijs in te stellen, ad. Fl. 2000, toe te kennen aan een litterator voor het gehele oeuvre, en dat de eerste gelukkige Piet van Eyck zal zijn, de welke daar heel verrukt mee. Wanneer de gemeente 's-Gravenhage niets feestelijks doet bij de uitreiking, wil Sander hier aan huis een kleine officieele ontvangst organiseren, met notabelen en vrienden [...]. De brave Gra Rueb laat vragen, of Jan haar brief met foto's kreeg, in November per zeepost verzonden, wat zijn aanmerkingen daarop zijn, Sander gaf inmiddels de zijne, en dat ze niet beleedigd is, wanneer dit ontwerp verworpen wordt, kortom, hoe het ermee staat.'
 - 15 *Het boek van Joachim van Babylon* en *Het huis*.
 - 16 *Grensconflict*.
 - 17 Fokke Sierksma, *Schoonheid als eigenbelang. Essays* zou in juni bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd gedrukt bij drukkerij ANDO te 's-Gravenhage. Stofomslag, bandstempel en titel waren van Helmut Salden.
 - 18 *Jhr Mr Alexander Frederik de Savornin Lohman 1837-1924. Zijn leven en werken* van Leendert Christiaan Suttorp (1901-1991) zou in augustus bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het boek had een formaat van 15.5 × 24 cm, en telde 390 bladzijden.
 - 19 A. Staring, *Kunsthistorische verkenningen. Een bundel kunsthistorische opstellen* zou in december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen als derde deel in de reeks *Onbetreden Gebieden der Nederlandsche Kunstgeschiedenis*.
 - 20 Wilhelmina Gezina Mensink (1882-1963), de echtgenote van Jan Walch die op 12 december 1946 was overleden. Zij had onder meer het in 1946 bij Stols verschenen *Portret van een antisemiet. Overdenkingen over het Joodse vraagstuk* van Jean-Paul Sartre vertaald.
 - 21 Uit correspondentie tussen Stols en Jean Silvent blijkt dat de laatste in november 1947 illustraties voor *A.O. Barnabooth* had gemaakt. De illustraties bevinden zich niet in Stols' archief. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Silvent.)
De Franse tekenaar Jean Silvent woonde op dit moment te Amsterdam, en was met Stols in contact gekomen via Joffer Roelofswaert, de vriendin van Jo Boer.
 - 22 De Constantijn Huygens-prijs was een jaarlijkse oeuvreprijs, die in januari door de Jan Campert-stichting te Den Haag was ingesteld. De prijs werd met terugwerkende kracht vanaf 1947 toegekend. Een jury bestaande uit F. Bordewijk, Martinus Nijhoff en J. Hulsker kende P.N. van Eyck de prijs groot fl 2.000,- voor het jaar 1947 toe. De prijs werd Van Eyck op zaterdagmorgen 13 maart in de trouwzaal van het Haagse stadhuis door Stols als waarnemend voorzitter overhandigd. (Zie ill. p. 151.)
 - 23 De Jan-Campertstichting was bij besluit van de Haagse gemeenteraad van 18 augustus 1947 opgericht. In 1948 werd het bestuur gevormd door F. Bordewijk (voorzitter), J. Hulsker (secretaris-penningmeester), D.W. Dettmeyer (namens de gemeenteraad), J.J. Hangelbroek (namens de gemeenteraad), Martinus Nijhoff, Paul Steenbergen en Stols. De Jan Campert-stichting kende verder nog de Jan Campert-prijs voor poëzie en de Vijverberg-prijs voor verhalend proza.
 - 24 Arthur van Schendel Sr. was op 11 september 1946 te Amsterdam overleden. De P.C. Hooft-prijs voor 1947 groot fl 1.500,- was hem door een jury, bestaande uit Gerard Brom, L. Brummel, Dirk Coster, Garnt Stuiveling en Victor E. van Vriesland, toegekend voor zijn roman *Het oude*

- huis*, die in 1946 bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam was verschenen. In 1947 werd de P.C. Hooft-prijs voor 1947 gedeeld tussen Van Schendel en Amoene van Haersolte. (Zie n.25). Zie voor de toekenning van de prijs: Lucie Beaufort, *De eerste P.C. Hooft-prijs*, in *Nederlandse literaire prijzen 1880-1985* (ed. Aart Hoekman et al.), 's-Gravenhage 1986, p. 12-26.
- 25 In 1947 werd de P.C. Hooft-prijs groot fl 1.000,- toegekend aan Amoene van Haersolte (Ernestine Amoene Sophie van Haersolte-van Holthe tot Echten, 1890-1952) voor haar roman *Sophia in de Koestraat*. De P.C. Hooft-prijs voor 1947 werd gedeeld tussen Amoene van Haersolte en Arthur van Schendel. (Zie n.24.)
- 26 Er is geen correspondentie tussen het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen of minister J.J. Gielen en A. Roland Holst over een dergelijk gedicht ter gelegenheid van het vijftigjarig regeringsjubileum van Wilhelmina in 1948 bewaard gebleven. Uiteindelijk zou het gedicht worden geschreven door W.A.P. Smit. Diens *Bij het vijftigjarig regeringsjubileum van Hare Majesteit Wilhelmina, bij de gratie Gods Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz. 1898-1948* zou bij N.V. Uitgeverij W. van Hoeve te 's-Gravenhage verschijnen.
- Op 27 mei zouden Bert Bakker en Stols een offerte uitbrengen aan de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen voor de uitgave van een bundel gedichten ter gelegenheid van koningin Wilhelmina's jubileum. De bundel zou gedichten bevatten van Jan Engelman of Anton van Duinkerken, Martinus Nijhoff, M. Vasalis of Ida Gerhardt, en Muus Jacobse, die daarvoor ieder een honorarium van fl 500,- zouden ontvangen. Elk van de gedichten zou een periode of karakteristiek moment uit het leven van koningin Wilhelmina moeten belichten. De bundel zou worden geïllustreerd door Wim Beuning, die daarvoor een honorarium van fl 900,- à 1000,- zou ontvangen. De bundel, die een omvang zou krijgen van 16 pagina's en een formaat van ca. 16 × 25 cm, zou typografisch worden vormgegeven door Stols; Stols had als letter de Janson in gedachten. De bundel zou worden gedrukt bij Mouton & Co. De offerte had betrekking op 100.000 exemplaren, die Stols en Bakker voor fl 25.000,- dachten te kunnen leveren. De minister moest tot zijn leedwezen meedelen dat het door de regering toegestane krediet voor het ter beschikking stellen aan de schooljeugd van een souvenir niet toereikend was. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.)
- 27 Er zijn uit deze periode geen brieven van N.P. van Wyk Louw aan A. Roland Holst bewaard gebleven.

732. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 15 maart 1948

Den Haag, 15-3-48

Beste Jan,

Nadat ik je geschreven had, verleden week, en Hein 's-Gr. terug was op kantoor ontdekte ik, dat men je *niet* de boeken had gestuurd, die inmiddels al door de N.Ct. waren besproken of aangekondigd buiten je om. De fout is intusschen hersteld en er zijn heel wat pakjes onderweg, o.a. ook de beide boekjes van Gijsen¹ en dat van Frank Wilders.² Veel nieuws zal er voorlopig nog niet klaar

komen: vermoedelijk het eerste de roman van Jo Boer (De Vertrouwing v.h. Troostelooze),³ een boek dat m.i. mijlenver uitsteekt boven hetgeen ze vroeger schreef. Je las er al een fragment van, het verhaal 'De Bruidsnacht', dat je, meen ik, het beste uit de bundel vond.⁴

Zaterdag heb ik als wvd voorzitter der Jan Campert Stichting de Huygens-prijs der Gemeente 's-Gravenhage (2000 pop) uitgereikt aan Piet van Eyck. Het was een aardige plechtigheid. Zondag hoorde ik diens gevolge m'n eigen stem door de radio, een vreemde gewaarwording.

De 'crisis' in de boekhandel is nu in vollen gang. Die crisis beteekent niet dat de boekhandel erg veel minder verkoopt, maar dat dit instituut, dat God op aarde heeft neergelegd als een hel voor de uitgevers het verdomt om nieuwaangeboden boeken te kopen! De boekhandel zit met een in 1945 en '46 (in hoofdzaak) volkomen ondeskundig (hoe kan 't anders) ingekochte voorraad die ze *nooit* meer kwijt zullen raken, tenzij ze de moed hebben om verlies te nemen en die boel verramschen in overleg met de uitgevers. Maar daar voelt de boekhandel (nog) niet voor.

De uitgevers zijn de boekhandel tegemoetgekomen door $\frac{1}{4}$ van het bij aanbidding in 't voorjaar 1947 gekochte terug te nemen. Na 1 Juni nemen we $\frac{1}{4}$ van het in 't najaar '47 gekochte terug.

Ik kreeg *haast niets* terug van wat ik in 't voorjaar '47 leverde. Je zou dus zeggen dat de boekhandel nu tot de conclusie zou komen: 'Stols geeft goedverkoopbare boeken uit', maar neen: de heeren houden liever hun geld op zak en zeggen nu: de boeken van Stols zijn zóó moeilijk te verkopen dat we ze niet in voorraad durven nemen. Het zonderlinge verschijnsel doet zich voor dat ik tot vandaag véél voor 1 Jan. 1948 verschenen fonds sedert 1 Jan verkocht, maar dat men het nieuwe, dat ik je beschreef niet kopen wil. Dat beteekent nu, dat ik, om de boel kwijt te raken veel direct tot aspirant-koopers gerichte propaganda moet maken, dus veel kosten, veel werk, en voor tenminste 25%... ten bate van de boekhandel.

Ik begin hartgrondig de pest aan de uitgeverij, dat overigens zoo aantrekkelijke vak te krijgen; ik wil zoo dolgraag weg, dat weet je, en ik blijf er op rekenen dat je in de Kaap moeite voor me blijft doen: leider v.e. drukkerij, typografisch adviseur, leider v.e. uitgeverij, boekhandel of wat dan ook...

Mijn export naar Frankrijk is zéér bemoeilijkt door de 80% devaluatie v.d. franc, waardoor mijn boeken 80% duurder worden. Ik heb o.a. een uitgave van Une Saison en Enfer (niet de jouwe!) in voorbereiding⁵ met 10 lithos in kleuren van den franschen illustrator Louis Favre (école de Paris)⁶ en een met 4 kleurige lithos van rozen voor Les Roses van Rilke.

Van Ary Delen geef ik (volgend jaar?) een boek uit dat ik in 't Engelsch liet vertalen 'Rubens as a book illustrator', zwaar geïllustreerd. Hij werkte er aan

sinds hij de eerste voet in het Plantijn Museum zette.⁷

Vertelde ik je al, dat ik een belangengemeenschap met Bruno Cassirer in Oxford heb gesloten? Wij gaan samen boeken voor Amerika (en voor Engeland, als dat land weer in Nederl. gedr. Engelsche boeken binnenlaat) uitgeven.

Pom is weer op de klaver, hij was bij de prijsuitreiking aan P.N.v.E. Hij zal zich nu wel met de zaken van de Jan Campert Stichting gaan bemoeien en het zal dan wellicht niet zoo makkelijk zijn iets te 'bereiken'. Wie nu in 1948 de Huygensprijs krijgt? Ik vrees Keuls niet (hoewel deze miskende, nooit bekroonde, zeker aan de beurt is[]). Jany misschien (die de prijs niet nodig heeft)?⁸ Waarom jij niet ('lust' Pom je eigenlijk).

Albert Besnard gaat over enkele dagen voor twee maanden voor het Hbl. naar Indië. Hij telefoneerde erg verrukt. Er komt waarschijnlijk een deeltje van zijn poëzie in de Vrije Bladen (uitgave Van Oorschoot).⁹

Verder zag ik dat Querido thans je Verzameld Werk aanbiedt. Wanneer komt het eerste deel? Komen er luxe-exemplaren?¹⁰

Gijsen zond mij zijn tweede verhaal 'Aanvankelijk Onderwijs' (zeer onaantrekkelijke titel). Ik zal dit ook uitgeven, al blijkt er althans in ons land niet de minste belangstelling voor Gijsen.¹¹ Je stuk over Terborch was, met dat van Adriaan het eenige dat begrip toonde voor Peñafiel.¹² Alle andere critici vinden er 'niks an'. Wat mankeert die menschen toch? In ieder geval gevoel aan verhoudingen; ze hebben geen beschaving meer.

Zelf blijf ik onder het gevoel leven dat ik zwaar overwerkt ben en rust zou moeten nemen. Maar Bornkamp gaat trouwen en daarna op vakantie, zoodat ik het eerder dubbel druk dan rustig krijg.

En dan moet je al de pest aan alles hier hebben, met Stalin voor de deur en het gevoel in een Staatsconcentratiekamp te zitten...

De Mexikanders zwijgen, nu spijkers met koppen moeten worden geslagen, na een hartelijke correspondentie ineens in alle talen. Of zou het er nu 't warme seizoen zijn en dus vakantie? Ik heb er geen idee van. Eerst was ik van plan in Mei naar New York te gaan, maar daar komt nu niets van. Of 't in October (nog) kan? Jammer dat de K.L.M. mij niet eens (als aan de Van Wyk Louw's) eens[sic] een gratis reis naar Kaapstad aanbiedt. Ik zou er dan zelf eens Zuid-poolshoogte kunnen nemen.

Den Haag is saaier dan ooit, verder. Dank God dat je hier niet zit. Maar dort wo du nicht bist, da ist das Glück (zei Goethe geloof ik). Enfin, mijn zwerversbloed speelt me parten. Ik heb geen rust meer. Misschien knijp ik nog even uit naar Londen.

Zoo, Jan, nu heb ik m'n hart weer eens uitgestort. Schrijf je weer gauw?

Heel veel hartelijks, ook van Greet en de kinderen, van ons allemaal, ook voor Aty.

Je

Sander

Eindnoten:

1 *Het boek van Joachim van Babylon en Het huis.*

- 2 *Grensconflict*.
- 3 Mogelijk doelde Stols, zoals hij in zijn brief van 11 maart (br.731) schreef, de roman *Melancholie der verzonken jaren*. (Zie ook n.4.) De novellenbundel *De vertroosting van het troosteloze* van Jo Boer zou in de lente bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols. Het bandontwerp was van Helmut Salden.
- 4 Greshoff zou zijn bespreking van *Melancholie der verzonken jaren* van Jo Boer onder meer schrijven: 'Ik trof hier een hoofdstuk in aan dat ik reeds kende als verhaal in een bundel afgedrukt.' Het verhaal *De bruidsnacht* komt voor in de bundel *De vertroosting van het troosteloze*. (Zie ook br.740 n.2.)
- 5 Arthur Rimbaud, *Une saison en enfer* zou in 1949 verschijnen bij A.A.M. Stols, Éditeur te La Haye & Paris. Het werd in april 1949 gedrukt bij Mouton & Co te 's-Gravenhage in een oplage van 150 exemplaren. De initialen voor de uitgave waren getekend door Helmut Salden. De uitgave was geïllustreerd door Louis Favre.
Une saison en enfer. Herinneringen aan een tooneelwinter van Greshoff was in 1926 bij Boosten & Stols verschenen.
- 6 Louis Favre (1892-1956) wordt niet tot de Franse schildersgroep École de Paris gerekend. In deze periode werkte Favre ook aan de illustraties voor Edgar Allan Poe's *Raven* die bij Mouton werd uitgegeven.
- 7 Ary Delen was sedert 1920 werkzaam bij het Museum Plantin-Moretus te Antwerpen. Al op 6 februari 1940 (br.652) schreef Stols aan Greshoff in drukke correspondentie te zijn met Delen over een artikel van diens hand voor Halcyon over Rubens als boekillustrator. Deze bijdrage is door ziekte van Delen nooit verschenen.
In *Oude Vlaamsche graphiek*, het eerste deel van Delens verzamelde opstellen dat in 1943 bij N.V. Het Kompas te Antwerpen en L.J. Veen's Uitgevers Mij N.V. te Amsterdam verschenen was, stond als in voorbereiding zijnde publikatie van Delen vermeld *P.P. Rubens als boekillustrator. Rubens as a book illustrator* is nooit verschenen.
- 8 In 1948 zou A. Roland Holst de Constantijn Huygens-prijs worden toegekend; Greshoff zou deze prijs pas in 1967 ontvangen en Keuls nooit.
- 9 Er is in deze periode noch als cahier van De Vrije Bladen noch elders een bundel van Albert Besnard verschenen.
- 10 P.N. van Kampen en Zoon N.V. en Em. Querido's Uitgeversmaatschappij N.V. te Amsterdam verspreidden een prospectus voor het vijfdelige *Verzameld werk 1888-1948* van Greshoff. Dit prospectus, bestaande uit twee dubbelbladen, bevatte een tekst van Gerard van Eckeren. De vijf delen kostten bij intekening samen fl 47.50; de prijs van de losse delen bedroeg fl 10.50.
De delen zouden worden gedrukt bij Boosten & Stols. Er werden geen luxe-exemplaren in de handel gebracht.
- 11 Greshoff doelde op *Telemachus in het dorp*, dat in november bij Stols zou verschijnen; de roman was overigens al in februari 1948 in het Nieuw Vlaams Tijdschrift gepubliceerd.
- 12 Greshoff had *Het gezicht van Peñafiel* van F.C. Terborgh onder de titel *F.C. Terborgh, een uitnemend prozaïst. Volmaakte tegenstelling met letterkundige parvenu's* besproken in de Nieuwe Courant van 3 januari. De bespreking van Adriaan van der Veen was gepubliceerd in de Nieuwe Rotterdamse Courant van 6 maart.

733. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 maart 1948

16 Mrt. 48

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief, welke mij goeddeed.

Ik zal met het 'zakelijke' beginnen. Helaas, kan ik je niets definitiefs melden. De moeilijkheid schuilt hem, wat betreft de Unie Volks Pers, hierin, dat zij geen plaats en geen werk hebben voor iemand van jouw kaliber. Voor een goede meesterknecht of bedrijfsleider zou het makkelijker gaan. Maar zoo stom zijn ze niet, dat ze niet voelen, dat ze jou niet met een subaltern baantje kunnen afschepen. En aangezien de afkeer van en vrees voor verantwoordelijkheid de grondslag vormt van het bestaan hier, durft men zoo'n menonkel als jij in je vak bent niet aan. Ik heb uit en te na gesproken met de directeur van de U.V.P., dr Strijdom, maar hij zag er geen gat in.

Met de Nasionale Pers is het au fond dezelfde geschiedenis. Ook hier durft men, zonder het natuurlijk te bekennen, geen bekende figuur aan. Men weet dat men achter is, doch is bang voor vernieuwing en schaamt zich, tegenover iemand als jij, over het beschikbare materiaal, dat uit misplaatste zuinig [+heid] onvoldoende aangevuld wordt. Hier komt nog bij dat die Kaleveld daar zijn stinkende aars in gedraaid heeft. Ik schreef je over hem. Je antwoordde dat hij niet al te best bekend stond. Wat ik echter moest (en nog moet) hebben is een *volledige* doopceel van de knoeier. Hij heeft voor Constantia een herdruk van 'Die Ander Dors' gemaakt *ver* beneden de Afrikaansche drukken. Schandelijk werk. Maar hij heeft, als koning in een land van blinden, hier tonnen drukwerk weggesleept, laat zich, dank zij de protectie van Balkema, voor een fameus typograaf doorgaan en is nu zooveel als adviseur van de Nationale Pers, de baan die jij had moeten hebben.

Het 'succes' van gezegde beunhaas berust in de allereerste plaats op het feit dat hij hier was. Hij is op eigen houtje en risico hier gekomen en is, geholpen door B., gaan wroeten. En nu is zijn gezin hier; hij heeft een huis gekocht en is de meneer, waar hij de sigaar behoorde te zijn. Je voelt zelf wel welk een enorm voordeel er in de 'aanwezigheid' schuilt. Hij was de vogel in hand, jij één van de tien in de lucht. En dat hij nu wat mager en schurftig is, ziet men in de vreugde hem gevangen te hebben, over het hoofd.

Daarbij komt, zie boven, dat men, onuitgesproken, een voorkeur heeft voor het mindere of liever dat men bang is voor het meerdere. Men kan hier geen toestand of gebeurtenis beoordeelen, zonder rekening te houden met het hier alom tegenwoordige gevoel van minderwaardigheid. Maar... als jij in 1946 of begin 47 naar ZAfr. gegaan was, als eerste typograaf, zou je *zonder* twijfel, de

positie en de opdrachten gekregen hebben die nu in de schoot van het groezige mannetje, met een vuile brutale Amsterdamsche bèk, gevallen zijn. Op het ogenblik is er, daar ben ik, na lange besprekingen, zeker van [xxx] [xxx] voor jou aan de N.P. niets te doen.

Je bent dus in de ietwat verwarrende positie dat je hier niets vinden kunt, omdat je te goed bent.

Dan rest nog de drukkerij.

Ik heb die zaak uitvoerig behandeld met Jacques Malan, bij wien ik met Dick v Karnebeek en J. CBloem ben gaan logeeren. Hij is een fantast, maar uitermate intelligent en hij kent de kaart van het land. Om te beginnen is er een gebrek aan drukvermogen in het geheele land. Alle deskundigen zijn het er overeens dat een goed opgezette, *moderne* drukkerij hier een goudmijn worden kan, en dat een plaats als Worcester, het toekomstige industrie centrum, aangewezen is voor de vestiging van de nieuwe onderneming. Ook acht men het verkrijgen van geld vrijwel zeker en tot vrijwel ieder bedrag. Maar men vreest, men zijn de deskundigen door mij geraadpleegd, dat er twee moeilijkheden zijn, misschien *niet* onoplosbaar, doch niettemin uiterst bezwaarlijk: het verkrijgen, in Amerika en Engeland, van de benodigde machineriën binnen afzienbare tijd; het verkrijgen van toestemming der Typografen Vakbond tot invoer van ervaren personeel. Er is hier een beangstigend te kort aan zetters en drukkers. De Bond zou gerust een flink aantal hunner kunnen binnenlaten, zonder zich zelf te benadeelen[?]. Doch de pointe schuilt elders. De typographen willen geen invoer omdat zij, *terecht*, vreezen dat bekwame Europeesche vakgenoten een peilsverhooging zullen bewerken, waar zij niet aan kunnen beantwoorden. Een goede Nederlandsche zetter, maar *bovenal* een goede Nederl. *drukker* haalt zijn neus op voor het beste wat hier op hun vakgebied volbracht wordt. De H.H. Typografen, die hier *veel* geld verdienen (tot 800 gld per maand) voor minderwaardig werk, zijn, begrijpelijkerwijze, doodsbenuwd voor de aanvoer van werkelijk bekwame vaklieden.

Om een drukkerij te beginnen, die *beter* en vooral opvallend beter werk levert dan de hier bestaande, moet men *goed* materiaal en *goed* personeel krijgen. Dat is wellicht niet volledig uitgesloten, maar wel uiterst moeilijk!

Om dit vraagstuk grondig te bestudeeren en meteen de geldmensen te polsen moet de ondernemer hier zelf aanwezig zijn. Ik kon niet anders doen, dan wat ik deed: het terrein verkennen.

Ik vrees dat je plannen schipbreuk zullen lijden, ten gevolge van het feit dat je niet aanwezig kunt zijn. Anderzijds acht ik de kans van welslagen, wat betreft de drukkerij, niet groot genoeg om je [+te] raden een groot bedrag in een reis te steken.

Maar je weet zelf hoe het gaat. Als je hier, niet gehaast, kan zijn, zou je wellicht

V.l.n.r.: Aty Greshoff, de Franse ambassadeur Jean Rivière, Greshoff en Stols, Den Haag, mei 1947.

Stofomslag door Jan Goeting voor de vijfde druk van *Het boek van Joachim van Babylon* van Marnix Gijsen, 1948.

Stofomslag door Jan Goeting voor *Het antwoord van Suzanna aan Joachim Babylon* van Esther de Raad, 1950.

Stofomslag door Jan Goeting voor *Brief van Daniël over Joachim van Babylon en Suzanna* van L.S. Palder, 1951.

mogelijkheden ontdekken, die mij (niet volledig ter zake kundig) ontgaan. Zoo heeft een snel opgekomen, snel zich uitbreidende drukkerij, The Peninsula Press te Kaapstad, juist een groot nieuw fabriekgebouw doen zetten.¹ Wellicht valt er met de baas van deze inrichting, die zeer vooruitstrevend is, te praten.

Ik kan je alleen dit zeggen, Sander, dat ik *niets* onbeproefd heb gelaten om een opening te vinden. Al ware het alleen reeds uit eigen belang, om de vreugde jullie hier te zien.

Mijn slotsom is: als je de tijd en de middelen hebt om rustig ter plaatse de noodige besprekingen te voeren, acht ik een welslagen, op drukkerij gebied, *niet* uitgesloten. Doch van de verte uit bereik je niets, ook al praat ik als Brugman. Het blijft dus - per slot - de vraag: is de kans gróót genoeg om een lange, kostbare reis te rechtvaardigen. Daar durf ik niet op te antwoorden. Als men zuiver theoretisch redeneert zegt men ja: in een land met een zich sterk uitbreidende nijverheid en een tekort aan drukcapaciteit, *moet* een nieuwe drukkerij, die beter is, slagen.; maar als men het land wat beter kent en ervaring heeft van de sloomheid, de laksheid, de welwillende zuidelijkheid, welke alom heersche, dan aarzelt men om het jàwoord uit te spreken!

Schrijf mij eens, wat je over deze uiteenzetting, naar mijn beste weten opgesteld, denkt.

Nu neem ik je brief ter hand.

- Neen, Sander, ik ontving tallooze heerlijke werken uit UEd. werkplaats *niet*. B.v. de Slau in 2 dln. (waar ik naar snàk.)² de Von Essen,³ de Knoef, puik auteur.⁴ En godweet wat niet al. De laatste zending omvatte Campert,⁵ Vasalis⁶ en de Chef.⁷ Daarna kwam afzonderlijk Terborch.⁸

- De NCrt ontving ik tot heden niet, maar het gaat langzaam.

- Ik hunker naar Gijsen⁹ (heb je zijn nieuwe m.s. al: roman?)¹⁰

- Ben zéér benieuwd naar je tweede voorjaars scheut.

- Ik ontving ook niet de vergrooting van de *vier* oude loelen die Bornekamp [*sic*] zou laten maken voor mij op een iets *groot*er formaat dan briefkaart en sterk glanzend.¹¹ Hij heeft het adres van de fotograaf te Wassenaar

- Van de Fransche uitgaven zag ik Jammes-Larbaud: zeer fraai.¹² Jà, dat zal een strop zijn met die devaluatie.

- ZAfr. agent voor Hill-Stols?¹³ Weet je zeker dat Z.Afr. binnen jouw gebied valt, want meestal rekent men Engeland en het 'Empire' als een eenheid. Ik vrees dat de ZAfr. boekverkoopers, die belang bij Hill's uitgave hebbe[+n], die eerder direct in Engeland, dan via Nederland zullen zenden, ook al omdat de betaling naar E. 10× zoo gemakkelijk is als naar Nederl. En omdat ze de boeken via Londen verzonden 3× zoo vlug hebben als uit N. Vergeet niet dat de Nederl. post met Nederl. schepen verzonden hoogstens 1 × per maand vaart en de

Engelsche met Engelsche (1 à 2× p. week).

Ik kreeg gisteren de N.R.C. van Dec van Jan.

Maar voor *alle* zaken komen m.i. alleen in aanmerking

Joh.v Schaik.: J.L.vSchaik - Libri Gebouw - Kerkstr. Centrum Pretoria (Transvaal)

Gerrit Bakker: G. Bakker Constantia 62 Lovedaystraat Johannesburg (Transvaal)

Over Balkema's omzetmogelijkheden kan ik niet oordeelen. Wel hoorde ik [+uit] de beste bron dat de Univ. Kaapstad, die vrijwel alles bij hem bestelde, weer naar zijn oude leverancier te Oxford terug is. Dat scheen hen dus niet te bevallen!

En van H.A.U.M. (Kerkstr 3 Kaapstad K.P.) zijnde tegelijk DeBussy, gaat weinig uit.

- Het zal misschien meevallen als J.C. Bloem *derde* druk¹⁴ en Jan v Nijlen¹⁵ verschenen zijn. Van de Eerste druk van J.C.B. is op reis ook schandelijk weinig gekocht. De H H Boekverkoopers kennen zelden hun vak en koopen dus als koeien. Natuurlijk loopt dat op stroppen uit.

- Nico Donkersloot komt hier ± 2 April aan. Ik zal hem gaan halen. Ik heb reeds de noodige stappen genomen om aan boord te komen, hetgeen zéér moeilijk is, maar mij altijd lukt door het consulaat.

- Het is heel jammer voor ons dat Visser weggaat. Van de heer v.d. Berg zijn opvolger, die 20 jaar in China gezeten heeft, weet ik niets.¹⁶

- Ik schreef Gielen en aangezien ik nog een en ander met hem te behandelen heb, zal ik hem nog eens herinneren aan dat schandelijk verzuim¹⁷

- Komt die tent. in het Sted Museum van je werk? Zoo ja *wanneer*.¹⁸

- Heerlijk, een goede Nederl. Barnabooth!!!¹⁹

- Hoe was de Huygensplechtigheid van P.N.vE???

- Als ik 2000 pegels krijg, kom ik onmiddellijk naar Nederland om ze op te maken!!!

- Geen gedicht voor regeringsjubileum.²⁰ Gelukkig dat G.[ielen] het mij niet gevraagd heeft, want het is naar het te moeten weigeren. Niet omdat ik iets bepaalds tegen H.M. heb, maar omdat zoo iets mij zeer slecht afgaat

- Nà Tsjechosl. Finland? *Italië* is de toetssteen.

- V.W.L. + zijn Truida vliegen weg half July. en terug naar Kaapstad *eind* Febr. '49. Je zult ze zeker uitvoerig zien en ze zijn te bereiken via *Nini* die altijd hun adres zal hebben. Het zijn verdomd aardige lieden.

- J.C.B. is nu te Johannesburg, waar hij sterk gevierd wordt. Gaat dan verder Pretoria, Potchefstroom, Pietermaritzburg, Durban, Bloemfontein, Grahamstad om 8 April weer hier te zijn en dan zoo snel mogelijk naar Nederland terug te gaan. Hij vindt de toestand zoo bedenkelijk in Europa, dat hij er *dadelijk* naar toe moet. Wie dat begrijpt is een geleerde! Ik *niet*!!

- 'De Grashof' schiet zeer goed op. 1 Juni hoop ik erin te trekken.
Ga alle punten nà en zie wat je voor mij doen kunt!
Heel veel liefs voor Greet en kroost, ook van Aty
een stevige hand van ons beiden,
als steeds geheel je
Jan

J. Greshoff Hotel Radnor Hoofdweg *Groenpunt Kaapstad K.P.*

Wij hebben hier een aardig verblijf 3 k. + badk. en *goed* eten.

Schrijf nog eens gauw: antwoord verzekerd

Mocht je besluiten de zaak ter plaatse te onderzoeken moet je

- zien wat *deviezen* te krijgen, met als aas het verwerven van drukopdrachten voor Nederl. drukkerijen en export van boeken

- Annie v Schendel zien te overreden je, tegen Nederl. contanten, 125 pond ZAfr. af te staan.²¹

- per K.L.M. reizen anders verlies je zes weken heen en terug door de boot

- hier op zijn minst 3 mnd blijven. Het is een *langzaam* land, men is wantrouwend, je moet *tijd* hebben om te praten met hen

- je kunt logeeren op de Grashof *zoo lang* als je wilt. Je moet dus komen wanneer gezegde Grashof klaar en ingericht is, laten we zeggen half Aug, begin Sept. Dan kun je *Sept, Oct, Nov.* werken. In Dec. begint overal de Zomervacantie en valt er niets meer te doen. Dus zeg van ± 1 Sept tot ± 1 Dec.

- Je komt aan op Palmietfontein en kan dan eenige dagen in Johannesburg blijven bij de Wesselsen (Elis.Eybers en haar man²²) en daarna naar Pretoria gaan om Johan vSchaik te spreken. (afstand Joh-Pret ± 1 uur sporen) Dit alles zonder extra kosten. Dan kom je per trein naar hier. Ik zal alles regelen. *Maar* indien eenigszins mogelijk: *vestig* je *nooit* in Transvaal. Alleen Kaapland is bewoonbaar of liever Kaapstad en omgeving, waar ik Worcester onder reken (afst[and] 75 mijl)

Maar *als* je erover denkt, laat het mij niet op het laatste nippertje doch *bijtijds* weten: B.v. de *juiste* datum van aankomst vóór 1 Aug. En zorg dat je voldoende geld bij je hebt, want ik zou niet weten hoe je *hier* iets kan verdienen of opnemen: niemand laat ponden los!

Je hebt, als je geen gekke dingen doet, aan 50 p. per maand genoeg = 150 pond, bij ons logeerende. En als je wat *over* houdt kun je dat naar Londen of elders laten zenden. Hoe méér je er dus uitkrijgt hoe beter het is, ook al maak je het niet op. Maar ik acht 150 een *minimum*. Dan moet je het zuinigjes aan doen.

Als je in een hotel moest zou je bijna het dubbele nodig hebben.

Nu beschik je over alle gegevens voor een beslissing, hoop ik.

Dag dag dag

Eén van de schuldigen aan de vertraging van het Liber Amicorum ben ik! Ik heb, met dat verdomde getrek van huis naar hotel, van hôtel naar huis, en aldoor werk daar tusschen door, het geval vergeten, tot ik er verleden week door een wenk van de samenstellers aan herinnerd werd. Ik stuur het nu een dezer dagen af. Peccavi!

Dag dag dag

Eindnoten:

- 1 Nadere gegevens over The Peninsula Press te Kaapstad, welke veel voor de door A.A. Balkema overgenomen uitgeverij African Bookman drukte, zijn niet achterhaald.
- 2 *Verzamelde gedichten*.
- 3 *Samenspraken met Yokita*.
- 4 *Van Romantiek tot Realisme*.
- 5 *Verzamelde gedichten 1922-1943*.
- 6 *De vogel Phoenix*.
- 7 Jan van Nijlen, *De dauwtrapper*.
- 8 F.C. Terborgh, *Het gezicht van Peñafiel*.
- 9 *Het boek van Joachim van Babylon* en *Het huis*.
- 10 *Telemachus in het dorp*
- 11 Zie br.705 n.11
- 12 *Lettres inédites*.
- 13 De combinatie A.A.M. Stols/Bruno Cassirer heeft nooit een Zuidafrikaans vertegenwoordiger gehad. Als Zuidafrikaans agent voor uitgeverij A.A.M. Stols alleen trad Gerrit Bakker/Constantia officieus op.
- 14 *Verzamelde gedichten*.
- 15 *Verzamelde gedichten 1904-1948*.
- 16 Jan van den Berg (1899-1982) zou in juni als gevolmachtigd minister in Zuid-Afrika worden benoemd als opvolger van Ph. Chr. Visser. Van den Berg was vanaf 1922 in diverse functies op de Nederlandse ambassade in China werkzaam geweest.
- 17 Zie br.707 n.10.
- 18 In het Stedelijk Museum te Amsterdam is geen tentoonstelling van Stols' uitgaven gehouden. Wel was in maart-april 1947 aldaar de tentoonstelling 'Livres Illustrés' te zien geweest, op welke tentoonstelling ook werk van Stols getoond werd. De catalogus van deze tentoonstelling was ingeleid door Greshoff.
Mogelijk doelde Greshoff echter op een tentoonstelling in het Haags Gemeentemuseum, waarover in september 1947 sprake was geweest. (Zie br.753 n.3.)
- 19 Valéry Larbaud, *A.O. Barnabooth. Dagboek van een multimillionair*.
- 20 Zie br.731 n.26.
- 21 Het is niet duidelijk wat Greshoff precies met zijn voorstel voor ogen stond. Mogelijk had Annie van Schendel een tegoed bij uitgevers als J.L. van Schaik vanwege de Zuidafrikaanse uitgaven van het werk van wijlen haar echtgenoot en kon zij hierover vanwege Zuidafrikaanse of Nederlandse deviezenbepalingen niet beschikken.
- 22 De industrieel Albert Jan Jurie Wessels (1908-1991), met wie Elisabeth Eybers van 1937 tot 1961 was gehuwd.

734. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 maart 1948

Groenpunt 23 Mrt 48

BSander,

Je hartelijk doch somber schrijven van 15 Mrt heden ontvangen. Dit heeft mijn lange brief gekruist

Ik antwoord nu kortelijks op deze:

Ja, S., ik mis heel wat: de Slau,¹ de Knoef.²

Het is afgesproken dat ik mij niet stoor aan korte besprekingen of aankondigingen in de NCrt en dat ik, zoo ik het noodig acht, een reeds besproken boek toch in mijn Krit. Aant. behandelen kan³

Wilders = Sierksema??

De boekhandel is bot. Hij koopt zonder benul en klaagt steen en been als hij met de drek blijft zitten De angst voor het goede bestaat *niet* bij het publiek, maar bij de burgerpieën die zich tusschen uitgever en publiek plaatsen Als Pom het te zeggen heeft kan ik de 'twee dui.[zend]' wel op de buik schrijven. Ik had de buit in Holland komen verteeren.⁴ Tenzij er wat ik steeds sterker vrees voor dien een oorlog uitbreekt. Gooi er in elk geval een bal van op.

Van uitg V. Werk weet ik *niets*. Ik zag wel een maquette, doch *niet* van de uitgever, doch van een boekhandelaar hier ter stede, wel een prospectus, maar *niet* van de uitgever doch idem. Over datum van verschijnen weet ik niets. Uitvoering *matig*. Precies als Marsman in vier deelen. Niet leelijk, niet mooi. Luxe-ex. Jamais de la vie.

Vraag Goris om een *andere* titel. Dat kàn niet: Aanv. onderwijs. Eerst heette het. 'Te Lourdes in de Bergen' of zoo, véél mooier.⁵

Stuk N.C. over Terborch was ‘wegens plaatsruimte’ *zeer bekort*.⁶

Er zijn geen *gecultiveerde* kritikasters meer

Waarom gaat Bornkamp trouwen?

J.C. Bloem zit in Durban.

Hij is in Johburg en Pretoria *duchtig* gevierd en onthaald. Maar even als Jany doet hij niet anders dan *klagen* vooral over vermoedheid. Hij heeft maar één verlangen: naar huis! Die grijsaards van heden hebben geen weerstand meer. *Où sont les vieillards d'autan?*

Ik had het in Jan. Febr. 47 in N.[ederland] héél wat drukker dan Jany en Jacques in Johburg. En ik heb mij nooit zoo lekker gevoeld.

Het huis schiet op. Maar het geeft een [xxx] gevecht met de architect-bouwer! De man kan niet luisteren, bewijs van oppervakkigheid; en is bovendien eigenwijs.⁷

Kees bouwt ook, vlak bij ons. Jan nòg dichterbij ons. Een kolonie!

Ik schreef je uitvoerig over ZAfr

Als je zelf komt en het geld wáagt: is er een *kàns*. Hoe groot die is durf ik niet te schatten. Hij is er. Als [+je] niet komt, zie ik er niets van komen. Het is dus een groot risico of liever een zware gok.

Schrijf over alles

Tot spoedig

mateloos veel liefs vthh

geheel je

Jan

Hotel Radnor Hoofdweg

Groenpunt

Kaapstad KP

Dag

Eindnoten:

1 *Verzamelde gedichten*.

2 *Van Romantiek tot Realisme*.

3 Greshoffs besprekingen in de Nieuwe Courant verschenen, doorlopend genummerd, onder de serietitel ‘Kritische Aantekeningen’.

4 Greshoff doelde op de verhoopte toekenning van de Constantijn Huygens-prijs aan hem. (Zie br.732 n.8.)

5 *Aanvankelijk onderwijs* zou verschijnen onder de titel *Telemachus in het dorp*.

6 Zie br.732 n.14 voor Greshoffs bespreking van *Het gezicht van Peñafiel* van F.C. Terborgh. Er is geen autograaf of typescript van Greshoffs artikel bewaard gebleven, zodat niet kan worden nagegaan in welk opzicht het bij publikatie in de Nieuwe Courant was bekort.

7 Greshoffs huis was gebouwd door J. Bylsma.

735. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 30 maart 1948¹

[The Hague,] 30 Maart 1948

Beste Jan,

Je brieven van 16 en 23 Maart kwamen hier Zaterdag en vandaag aan. Hartelijk dank. Nu is gebleken, dat noch bij de Volkse Pers, noch bij de Nasionale iets voor mij te doen is, is in ieder geval de situatie iets duidelijker geworden. Misschien is er bij de Peninsula Press nu nog iets te bereiken. Er mòèt toch

ergens nog een kans zijn. Natuurlijk kost een reis per KLM heen en terug + het verblijf in je land mij om en bij de 5500 gulden. Dit geld heb ik niet, maar een goede vriendin is bereid, het mij te leenen. Ik ga er nu mijn gedachten op richten en mijn werk naar regelen om in Augustus naar de Kaap te vertrekken. En daar ik toch hard aan een vakantie toe ben, zou een zeereis (heen of terug) niet zoo gek zijn. Ik zal trachten om van het Min. v. Econ. Zaken ponden te mogen koopen. En dan Annie v.S.² Heeft v.W.L. soms zin in een troc? Dan hoor ik het graag.

Ik heb het volgende bedacht:

1° Ik zal trachten voor een aantal goede uitgevers uit Nederland bij de voornaamste boekhandels hun fonds aan te bieden;

2° Ik zal trachten de 'vertegenwoordiging' te krijgen van enkele goede drukkerijen, die gaarne voor export werken, en kwaliteit kunnen leveren die boven de Z.Afr. kwaliteit ligt, en bereid zijn de door mij eventueel verkregen orders door mij typografisch te laten verzorgen en mij een percentage geven. Op deze beide wijzen kan ik misschien wat geld van de leening aflossen.

Het is nu wel zaak, dat ik de reis goed voorbereid. Kom ik per KLM, dan bezoek ik dus eerst Johannesburg[sic]. Ik zal dan graag een paar dagen logeeren bij de Wesselsen. Daarna naar Pretoria (kun je daar logies regelen, hotel of particulier), en dan verder per spoor naar Kaapstad, waar ik natuurlijk bij jullie op de Grashof logeer. Het zal heerlijk zijn.

Waar haalt de neet Kaleveld zijn orders vandaan? Toch zeker niet alleen van uitgevers, maar ook van fabrieken (catalogi, bestekken, jaarverslagen &c??). Weet je er iets meer van?

En misschien zou ik lezingen kunnen houden. Kom ik per KLM, dan zal ik erg weinig bagage hebben, dus zeker geen boeken (Kunera, Palladium en andere) kunnen meebrengen. Wat heb jij nog op dit gebied, dat ik zou kunnen leenen bij mijn lezingen. Schrijf in ieder geval, wat je niet hebt en wat niet ontbreken mag, dan zorg ik daarvoor, en zend dit materiaal vooruit.

En de vestimentaire kwestie: wat heb ik aan kleren nodig in de maanden Aug &c? Veel zomerondergoed? Is de wasch er vlug klaar? Ik weet zoo niets over al deze dingen. Smoking of rok nodig? Dunne overjas of regenjas?

Over de neet K. wist men in A'dam eigenlijk niets anders te vertellen dan dat hij een klein baasje is, een linkmicheltje, zonder vakkennis, alleen maar handig. Ik zal zien of ik nog verder iets te weten kan komen.

Natuurlijk moeten we de mogelijkheid van een nieuwe drukkerij niet uit het oog verliezen. Aan materiaal is in Amerika wel te komen, maar ik zou het dan zelf in opdracht moeten kunnen koopen. Dat kan niet op catalogus.

Personeel is in Holland wel te krijgen... als ze binnen mogen. Tamminga als bedrijfsleider zou niet gek zijn; zijn volledig personeel is bereid t.z.t. mee te gaan.

Enfin, al deze dingen kunnen bekeken worden als ik er ben.

Vandaag voor 't eerst na Paschen weer gewerkt. Mevr. Schipper ontbrak: pols gebroken;³ hoofdboekhouder Martens had een verstuikte enkel. Bornkamp nog steeds op de huwelijksreis. Ik moet sterk bezuinigen. Hein wordt 'overbodig'; ik heb t.o. hem geen scrupules meer: hij behoeft de moeder van zijn kinderen niet meer te onderhouden, nu ze dood is, en Hein heeft pensioen.⁴ Mevr. Schipper wordt vervangen door een jonge goedkoope kracht.⁵ Over de heele linie moet er bezuinigd worden.

Alle boeken die je miste zijn nu onderweg naar Kaapstad. De bespreking van Gijsen stond Zaterdag in de N.Ct.⁶ Hartelijk dank! Ik ben erg benieuwd hoe je Frank Wilders' boek 'Grensconflict' zult vinden.⁷ Wilders = inderdaad Fokke Sierksma, de eenige essayist (naast Gomperts⁸ en Rodenko⁹) waar ik veel in zie (nà de generatie Vestdijk).

- Als Bornkamp terug is (19 April) zal ik terstond naar foto 60-jarigen informeren.¹⁰

Ik week-end 17/19 April te Vorden op de Wildenborch bij mr. A. Staring.¹¹

- Ik zal de 3e druk van JCBloem toch wel moeten maken, want een dergelijk boek móét verkrijgbaar blijven;¹² alleen zal 't geld ditmaal lang geïnvesteerd blijven.

- Jany's 1e deel is afgedrukt en bij den binder. We wachten nog altijd op de bandstempels...¹³

Dank je zeer voor de brief aan Gielen. Zou het helpen? Die Exc. moest mij toch ook eens uitnodigen, hij en ik hebben toch nog wel enkele belangen gemeen...

- De plechtigheid van P.N.v.E. was heel eenvoudig. De burgemeester (kletsmeier) leidde mij in.¹⁴ Ik wees op alle verdiensten van Pierre, overhandigde oorkonde + envelop met inhoud. Piet zat met verstuikte enkel en Nellie en de vrouw van Rob op de eerste rij.¹⁵ Piet was gelukkig niet te erg aangedaan, maar sprak geen dankwoord. Het heele college van B & W was er, het bestuur v.d. Stichting (Pom voor de 1^e maal aanwezig), veel journalisten, radio en fotograaf. Mijn speech viel in goede aarde.

- De Europeesche politiek ziet er kwaad uit. Finland is nu de sigaar. Italië is gelukkig nog bezet door de U.S.A. Nu volgt druk op Noorwegen, dan Denemarken...

- Ik zal erg blij zijn de Van Wyk Louw's hier te ontvangen. Als ze genoeg nemen met de kamer + gebruik van badkamer (je kunt hun alles beschrijven) zijn ze van harte welkom.

- Laat mij vooral weten het *vroegste* tijdstip, waarop ik in Kaapstad bij jullie zal *kunnen* logeeren. Is dat niet vóór 15 Aug? Als ik per boot reis, zou ik dus de laatste week van Juli kunnen vertekken. Wordt het KLM, dan pas ± 12 Aug.

Ik wilde *liefst* van de zomermaanden (hier) gebruik maken om weg te zijn, en dan in de herfst weer in Holland werken (najaarsproductie, s'il y en a). Drie maanden zal voor mij wel wat lang zijn - ik bedoel om weg te zijn van de uitgeverij - maar mijn verblijf (en eventueel succes) zal dat wel uitwijzen. Je schrijft 'juiste datum van aankomst vóór 1 Aug' te schrijven. Daar kun je op rekenen!

- Er zal binnenkort wel weer een vergadering van de Jan Campert Stichting zijn. Pom heeft het niet voor het zeggen; behalve Hulsker¹⁶ en Pom ben ik de eenige die iets van de letteren weet; Bordewijk is nog steeds ernstig ziek, de verdere leden zijn gemeenteraadsleden + Paul Steenbergen (acteur).¹⁷ Ik zal zien wat ik met Hulsker doen kan.

- Gek, dat je zelf niet van of over je Verz. W. hoort. Mijn vroegere reiziger (Hartman) is nu bij Querido en biedt ze aan.¹⁸

- Ik hoop, dat ik in Z.Afr. meer energie kan ontwikkelen dan de 60-jarigen JCB & ARH. Gelukkig dat P.N.v.E. er nooit heen hoeft!

- Een goede kennis, Oosterbaan, wil in Z.Afr. in het onderwijs (leeraar Ned of Fransch). Zijn vrouw is een nichtje(?) van de oud-gezant Broekhuijzen. Hij heeft aan Donkersloot p/a jouw adres geschreven.¹⁹ Wil jij zorgen dat Nico de brief krijgt en in onderwijskringen zijn oor te luisteren legt? Oosterbaan zou een *aanwinst* voor Z.Afr. zijn, aardige vent, zeer au courant van de Franche letteren (iets voor Kees); hij is tegen de 40.

- Zooals de zaken nu staan, zie je me dus over een maand of vier, vijf! Ik stel er me zéér veel van voor.

Nieuws is er na mijn laatste brief niet. Hoor ik gauw weer wat van je?

Heel veel liefs, ook voor Aty, mede van Greet en de kinderen.

Geheel je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.
- 2 Zie br.733 n.21 voor de voorgestelde financiële transactie met Annie van Schendel.
- 3 Wilhelmina C. Schipper-Cruyff (1900-?) was van 1 januari 1947 tot en met 1 oktober 1948 bij Stols in dienst.
- 4 G.H. 's-Gravesande was in 1907 getrouwd met Adriana Jacoba Maria Boellaard. Uit dit huwelijk werden een dochter en een zoon geboren. Het huwelijk was in februari 1927 ontbonden. In 1928 was 's-Gravesande met Helena Maria Catharina Voûte hertrouwd. Zij had vijf dochters uit een eerder huwelijk. In juni 1947 was 's-Gravesande bij Het Vaderland gepensioneerd. Hij stond van 1 februari 1947 tot 1 april 1948 bij Stols op de loonlijst.
- 5 Er is niet achterhaald op wie Stols doelde. Op dit moment waren Arie Bornkamp, de vertegenwoordiger L.J.G. Krüger, Harm Martens, Pieter Petiet, Guillaume Priem, de magazijnbediende Arie Radstake, Hermien Stuurman en Kryna Verlaan bij Stols in dienst. (Zie ook n.3.)
- 6 Op 27 maart had Greshoff onder de titel *Het proza van Marnix Gijsen*. 'Joachim van Babylon' een meesterstuk in de Nieuwe Courant *Het boek van Joachim van Babylon* van Marnix Gijsen besproken.

- 7 *Grensoconflict* van Frank Wilders zou op 11 september door Greshoff onder de titel *Proza met een pols* in de Nieuwe Courant worden besproken.
- 8 Henri Albert (Hans) Gomperts (geb. 1915) was als literatuurcriticus verbonden aan Het Parool en vormde te zamen met W.F. van Leeuwen de redactie van *Libertinage*, Tweemaandelijksch Tijdschrift, dat sinds januari verscheen. In *Libertinage* was een sterke voorkeur voor essayistiek in de lijn van het tijdschrift *Forum* te bespeuren. Gomperts was bovendien sinds begin 1948 redacteur van *De Vrije Bladen*.
- 9 Paul Thomas Basilius Rodenko (1920-1976) was sinds 1947 redacteur van *Podium*, Literair Maandblad. Rodenko werd gezien als de theoreticus van de zgn. Experimentelen.
- 10 Zie br.705 n.10.
- 11 A. Staring, die getrouwd was met Henrietta Magdalena de Mol van Otterloo. In 1931 was hij het voorvaderlijk huis De Wildenborch te Vorden gaan bewonen.
Van Staring was in 1947 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage de bundel *Fransche kunstenaars en hun Hollandsche modellen in de 18de en in den aanvang der 19de eeuw* verschenen. In december 1948 zou zijn *Kunsthistorische verkenningen. Een bundel kunsthistorische opstellen* volgen.
- 12 De derde druk van *Verzamelde gedichten*.
- 13 *Verzamelde gedichten I* zou worden gebonden bij J. Giltay & Zn te Dordrecht; de bandstempels waren ontworpen door Helmut Salden, die daar pas op 28 januari opdracht van Stols voor had gekregen. Waarschijnlijk werden de door Salden ontworpen bandstempels vervaardigd bij Graveerinstelling en Stempelfabriek Jilles A. Dal & Zn te Haarlem. (Med. H. Scalden, Amsterdam.)
- 14 Willem Adrianus Johan Visser (1904-1975), die van 1947 tot en met 1948 burgemeester van Den Haag was.
- 15 Nelly Estelle van Eyck-Benjamins (1891-1971) en de echtgenote van Robert van Eyck, Nela van Eyck-Koenigs.
- 16 Jan Hulsker (geb. 1907) was hoofd van de afdeling kunstzaken van de Gemeente 's-Gravenhage.
- 17 De acteur en regisseur Paul Jozef Steenbergen (1907-1989) was verbonden aan het gezelschap De Haagsche Comedie, de opvolger van het Residentie tooneel en sinds 1947 vaste bespeler van de Koninklijke Schouwburg te Den Haag.
- 18 Johannes Hartman (1907-1981).
- 19 De brief van Oosterbaan aan N.A. Donkersloot is noch in het archief-Donkersloot noch in het archief-Greshoff bewaard gebleven. Nadere gegevens over hem zijn niet achterhaald.

736. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 5 april 1948

Groenpunt Maandag 5 April 48

Beste Sander,

Je brief van 30 Maart bereikte mij een uur geleden. Ik haast me je te antwoorden, dat het vooruitzicht op een kans je hier te zien ons het hart verjeugdigt.

Lees mijn brief goed: ik kan niet beoordeelen hoe groot je mogelijkheden van welslagen zijn, alleen weet ik dat als je hier *nièt* komt, ze gelijk staan aan nihil.

Wij trekken zoo God en de Architect wil *1 Juni* in de Grashof. Zijn dus 15 July in staat je te herbergen voor iedere onbepaalde tijd, hoe langer hoe liever; in elk geval tot ± 15 Nov wanneer wij Nini verwachten.

5500 is veel.

Als je één reis per schip maakt en een per avion kost je dat $100 + 175$ pond = 275 pond.

Dus met onkosten 3000 pop. In Johannesburg logeer je bij Gerrit Bakker (Constantia) midden in de stad. Liesbeth is nu in Nederland. Albert Wessels in N.Y.

In Pretoria bij Johan vanSchaik, je vak- en ambtgenoot.

Als je dus geen gekke dingen doet heb je behalve reisgeld *niets* uit te geven.

Je kunt er van 1000 pop dus best komen = $3 + 1 = 4$ dui.[zend] d.i. toch nog $\frac{1}{12}$; minder dan 5500.

*Voor*al de vert. van drukkerijen lijkt mij iets.

Kalekont is nu in Nederland (per vliegtuig). Verzamel gegevens over hem! Hij heeft *alleen* uitgeversorders.

Ik raad je aan per boot te komen. Heerlijk om uit te rusten. Zie een plaats te krijgen op een schip dat ± 1 July vertrekt. Dan ben je in Aug-Sept, Oct. hier. Drie heerlijke lente maanden. Je kunt dan materiaal medenemen en het per schip van hier laten terug zenden.

Neem mee zomerpakken maar met een of twee stevige truien. Wasschen gaat hier vlug. Verder een demi en een regenjas.

Wat Oosterbaan betreft. Ik zal de zaak met Nico D bespreken als de brief komt.¹ Hij, de brief is er nog *niet*, Nico wel. Nogal gezellig.

J.C. Bloem heeft een prachtreis gehad, zit nu in Grahamstad.

Komt 12 weer hier en vertrekt ± 28 April, per schuit.

Ik zal dezer dagen informeerden *hoe* men hier voor een event. drukkerij aan geld komt

Ik adviseer boot *heen*. geen betere rust denkbaar

Spoedig meer,

Veel liefs v Greet en de kinderen

steeds gehéél je

Jan

Eindnoten:

¹ Zie br.735 n.19.

737. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 7 april 1948

7 April 48 Groenpunt.

Beste Sander,

Zou je het mogelijk zijn het bijgaande dichtstuk (separaat per vliegpost) van Wijk, zijn laatste, tot een buitengewoon fraai boekje* te maken, ten einde dat hier, hier en daar, als visitekaartje achter te laten? Je kunt wat hem betreft 120 exx drukken, mits in de colophon vermeld wordt: niet in den handel.. Hij heeft er geen bezwaar tegen als je ze ‘onder de toonbank’ verkoopt! Dit alles staat in verband met zijn relatie met de Nasionale Pers.¹

Heden ontving ik, in dank, Lieven Nijland² en Haitsma-Mulier.³

Ik behoef je niet te vertellen dat de mogelijkheid van je komst een dagelijksch onderwerp van gesprek is. Je bent de eerste gast op ‘De Grashof’. Mijn architect⁴ blijft er bij, dat hij 1 Juni gereed komt.

Het is verkieselijk dat je met Kaapstad begint. Dus ook als je per vliegtuig komt, moetje m.i. dóór reizen naar hier. Aangezien je in dat geval ook van Johburg (Palmietfontein) vertrekt, kun je Johb. en Pretoria (vlak bij elkaar) op je thuisreis aandoen.

Dus of je komt per schip, wat ik adviseer, dan kom je vanzelf hieraan

of je komt per KLM en reist dan onmiddellijk door naar Kaapstad

Want als je iets vindt moet het in de buurt v K.[aapstad] zijn, alleen hier kun je het uithouden. Alleen hier is, voor de kinderen, een goed leven in een prachtige omgeving. Z. Transvaal bv heeft weinig ‘omgeving’. Johburg ligt akelig en Pretoria is een troosteloos geheel.

Als je per schip komt kun je heel wat meebrengen om te laten zien en dat weer per schip terugsturen als je zelf gaat vliegen.

Als je de eerste boot in July neemt ben je dus $\pm$ 10 Aug. hier. Als je dan $\pm$ 15 Oct terug vliegt ben je bij tijds thuis. Vlieguren: 25.

Balkema komt van $\pm$ 20 April-15 Mei in Ned. Spreek hem niet over je reisplannen. Ik zweeg gelijk een Zwitser. Alleen de vriendenkring vWL. Opperman etc is op de hoogte.

Gisteravond zat ik gezellig met Jacques de Kadt, die gelukkig nu eens *niet* in oorlog gelooft. Nico Donkersloot is bijzonder hartelijk: maar zijn voordracht over de nieuwste poezie was en werd algemeen bevonden beneden peil.

Vergeet Bornekamp *niet* om de foto te vragen: iets *groot*er dan briefk. en *glanzend*.⁵ Ik verlang machtig naar de 2 vol Gijsen!!!!⁶

Ik schreef hem dat ik Aanvankelijk onderwijs een krankzinnige titel vind. Eerst heette het boekje, dat *uitstekend* is!, Te Lourdes in de Bergen, een prachttitel en véél meer passend bij de text.⁷ Ik kreeg een lange brief van Flaes, aller-

hartelijkst.⁸ Wanneer geef je zijn bundel korte novellen uit? Conform Peñafiel?’⁹ Ik wèrk, maar niet vlot. Mijn nachtrust is best, eindelijk, goddank!

De Nederlandsche letterkunde lijkt mij meer en meer een suffe bedoening.

Ik hunker naar de roman van *Sierksema*.¹⁰ De postverbinding over zee is *uiterst* langzaam. Gisteren 8 April kreeg ik de N.Crt van 4 Febr!

Laat mij vooral weten of je reis doorgaat. Zoo spoedig mogelijk!

Stuur mij aub een laars voor rozen, een maars vol abrikozen, een werkje dat ik niet bezit¹¹ en ook, als het zoover is, een ravenzwarte. Dit boekje heb ik gehad, maar is waarschijnlijk bij de ramp verdwenen.¹² Ik heb je toch verteld dat gedurende mijn verblijf in N.Y. van begin Sept 1942-July 45 eenige kisten boeken, in Kaapstad achtergelaten, als sneeuw gesmolten, verdwenen!, zijn. En niemand weet hoe! Vrijwel al mijn Engelsch en niet Nederlandsch. Ik heb daarna weer een en ander aangevuld doch niet *alles*! Als men die ontdekking doet denkt men dat men het niet overleven zal, maar na eenige maanden leeft men weer als voorheen!

Met heel veel goeds & liefs voor gade en kroost,
steeds geheel je

Jan

J. Greshoff Hotel Radnor Hoofdweg *Groenpunt Kaapstad K.P. ZAfr*

* Niet àl te ‘klassiek’. Want men heeft hier nog niet de ervaring een typographie pure op zijn juiste waarde te schatten. Ik zou er dus een kleurtje in brengen en zoo mogelijk een gesneden of gegraveerd titelvignet. Iets wat ook het ongeoeffend oog onmiddellijk als ‘mooi’ herkent!

Eindnoten:

- 1 Het is niet duidelijk waarop Greshoff doelde. Bij Stols is niet een dergelijke publikatie van N.P. van Wyk Louw verschenen. Mogelijk was hier sprake van het versdrama *Germanicus*, dat weliswaar pas in 1956 bij Nasionale Boekhandel te Kaapstad zou verschijnen, maar waarvan al vanaf april 1946 fragmenten in Standpunte waren verschenen. Voorts zou in 1954 Louws bundel *Nuwe verse* worden gepubliceerd, eveneens bij Nasionale Boekhandel; tussen de verschijning in 1942 van *Gestalten en diere* en *Nuwe verse* is geen bundel van Louws hand verschenen. Er is geen correspondentie tussen Stols en Louw of tussen Greshoff en Louw over de publikatie van een bundel of een gedicht bij Stols bewaard gebleven. In Nieuwe Vlaams Tijdschrift 3 (1948-1949) 2 (augustus 1948), p. 206-220 zouden een aantal gedichten van Louw worden gepubliceerd.
- 2 Eind 1947 was de door G.H. 's-Gravesande bijeengebrachte documentenuitgave *Het conflict tussen Willem Kloos en Frederik van Eeden. De quaestie 'Lieven Nijland'* bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschenen.
- 3 *Spiegelingen*.
- 4 J. Bylsma.
- 5 Zie br.705 n.10.
- 6 *Het boek van Joachim van Babylon* en *Het huis*.
- 7 Deze brief van Greshoff aan Marnix Gijsen over *Telemachus in het dorp* is niet bewaard gebleven.
- 8 Deze brief van F.C. Terborgh (ps. van R. Flaes) aan Greshoff is niet bewaard gebleven.

- 9 Waarschijnlijk is dit de bundel *De meester van Laertes* van F.C. Terborgh, die in april 1954 in De Salamander-reeks bij N.V. Em. Querido's Uitgeversmaatschappij te Amsterdam zou verschijnen.
- 10 Greshoff bedoelde de essaybundel *Schoonheid als eigenbelang* van Fokke Sierksma.
- 11 Bertus Aafjes, *Een laars vol rozen* was in oktober 1941 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. De bundel was geïllustreerd met tekeningen door F. Reitmann. In 1947 waren de derde en de vierde druk verschenen.
- 12 Anton van Duinkerken, *De ravenzwarte* was in 1928 bij Stols verschenen. In juni zou bij Stols een herdruk van deze uitgave verschijnen.

738. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 9 april 1948¹

[The Hague,] 9 April 1948

Beste Jan,

Even een woordje om je te vertellen, dat de transactie met Annie van Sch. mislukt is.² Ik zou nu graag zien, dat je Van Wyk Louw vroeg of er iets te beginnen is. Destijds vroeg je het mij, en ik antwoordde toen: ja. Als dat zou kunnen is alles voor mij in Augustus geregeld.

Sedert mijn laatste brief hier geen nieuws. Behalve de ingenaaide herdruk van Slauerhoff's J.P. Coen³ is er nog niets gereed, maar ik verwacht nu binnenkort de herdruk van deel I van Knoef⁴ en de beide boekjes van Gijsen in de

goedkope uitgaaf.⁵ Dan volgt de nieuwe roman van Jo Boer,⁶ de eerste 6 deeltjes Helikon,⁷ Sierksma *Schoonheid als Eigenbelang*, en in Mei: Keuls IV⁸ en Roland Holst I.⁹ Er zijn nu ook eindelijk enkele Fransche boekjes in zicht.¹⁰ Jan van Nijlen klaagt over het uitblijven van brieven van UEdele. Schrijf de oude Jan eens!¹¹

Met Greet en de kinderen gaat alles best. Bornkamp is nog steeds op de huwelijksreis. Ik heb een etage van mijn kantoorhuis verhuurd om de kosten wat te drukken. In de nieuwe uitgaven zit nog weinig schot. Alleen de nieuwe roman van Jo Boer wordt bij aanbieding goed verkocht. Het is dan ook een bijzonder boek.

Heel veel liefs, ook voor Aty,

van je

Sander¹²

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.

2 Zie br.733 n.21.

3 De derde druk *Jan Pietersz. Coen. Drama in elf tafereelen* van J. Slauerhoff was in maart bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. De uitgave was gedrukt bij Meijer's Boeken Handelsdrukkerij te Wormerveer, die de gedrukte vellen op 12 maart van J. Giltay & Zn. te Dordrecht stuurde om te brocheren. Op de voorplat van de omslag is een houtsnede van J. Franken Pzn. afgebeeld.

4 *Tusschen Rococo en Romantiek*. De eerste druk was in 1943 verschenen.

5 In 1948 zou de derde tot en met vijfde druk van *Het boek van Joachim van Babylon* en de derde druk van *Het huis* bij Stols verschijnen.

6 *Melancholie der verzonken jaren*.

7 Zie Bijlage II voor de in de jaargang 1947 van de reeks Helikon verschenen bundels van Jacoba Eggink, Pierre Kemp, Theun de Vries, B. Rijdes, Freek van Leeuwen en W.F. Hermans. In Stols' catalogus 'Nieuwe Uitgaven 1948' stonden buiten de genoemde deeltjes ook deeltjes door Pierre H. Dubois en M. van der Plas aangekondigd.

In deze catalogus schreef Stols dat de acht deeltjes van de vierde reeks, hoewel aangekondigd voor 1947, door technische moeilijkheden niet meer in dat jaar hadden kunnen verschijnen.

Stols had eind 1947 een afzonderlijk prospectus voor Helikon laten verschijnen. Hierin schreef hij onder meer: 'Het was reeds lang mijn plan U een mededeling te zenden over de reden van het zo lang uitblijven van nieuwe delen in de reeks *Helikon*. Doch wat moest ik mededelen?

Dat er geen goed papier beschikbaar was? Dat de drukkers nog voor jaren vol zitten met orders? Dat de binders ons steeds laten wachten? Dat er zoveel belangrijker uitgaven te verzorgen waren dan die van onze dichters? Had ik U dit geschreven, dan zou ik toch nog maar ten dele gelijk hebben gehad. Want, hoe ongelooflijk dit in ons land, met zijn "overproductie" aan poëzie,

moge klinken: er was gebrek aan werkelijk goede kopij voor *Helikon*! Eind verleden jaar mocht ik den dichter Ed. Hoornik, die in 1940 voor het eerst als redacteur van *Helikon* optrad en de jaargangen 1940, 1941 en *Atlantis* 1942 (een nauwelijks verkapte voortzetting van de door de bezetter verboden *Helikon*) samenstelde, bereid vinden in 1947 wederom de leiding van deze reeks op zich te nemen. Teneinde niet te vallen onder allerhande regelingen, welke voor "tijdschriften" bestaan werd besloten het periodieke karakter van *Helikon* inderdaad prijs te geven en over te gaan tot het vormen van een reeks of serie verzenbundels van deze naam, als voortzetting van de in 1940, 1941 en 1946 reeds verschenen 32 deeltjes. [...] Het peil der reeks moet zo hoog mogelijk blijven. Daarom kondig ik niet tegelijk al de 8 deeltjes in de eerstvolgende reeks aan. Is dit een bezwaar? Ik geloof het niet, want van de 8 te verschijnen titels kan ik er reeds 6 aankondigen, zodat thans een oordeel kan worden gevormd over het gehalte der nieuwe

reeks. Hierbij wordt de verzekering gegeven, dat de redacteur geen delen zal accepteren, waarvoor hij niet de persoonlijke verantwoording wil dragen. Het 7e deel zal waarschijnlijk een bundel van Gerrit Achterberg zijn.' De zes in deze prospectus aangekondigde deeltjes, stemmen overeen met de hierboven genoemde; de bundel van Achterberg zou niet in Helikon verschijnen.

- 8 H.W.J.M. Keuls, *Wegen en wolken*, het vierde deel van zijn *Verzamelde gedichten*, zou in mei bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Dit deel werd gedrukt bij Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer. Er werden 25 exemplaren op geschept papier gedrukt. Band en stofomslag waren van Bertram Weihs.
- 9 *Verzamelde gedichten I*.
- 10 In Stols' prospectus 'Najaarsaanbieding 1947', noch in zijn catalogus 'Nieuwe Uitgaven 1947' of de prospectus 'Voorjaarsaanbieding 1948' worden Franstalige uitgaven aangekondigd, dus waarschijnlijk doelde Stols op publikaties van zijn Parijse uitgeverij.
- 11 Op 4 april had Jan van Nijlen aan Stols onder meer geschreven: 'Van J. Greshoff heb ik ook niets meer vernomen. En jij?' Tussen 16 november 1947 en 30 augustus 1948 zijn geen brieven van Greshoff aan Van Nijlen overgeleverd. Op laatstgenoemde datum schreef Greshoff hem: 'Je zult wel gedacht hebben dat ik je vergat. Niets is minder waar. Echter het bouwen van een huis plus een verhuizing geeft zooveel ergernis en beslomming, dat van werk en briefwisseling weinig kan komen.' (Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, Antwerpen, collectie-Van Nijlen, inv.nr. 76700/366.)
- 12 Op de brief komt als kenmerk voor: 'AAMS. dict/Pm. typ' en 'Directie'.

739. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 april 1948

13 April 48

Beste Sandre,

Even een kort briefje.

Tegelijk hiermede stuur ik je eenige afdrukken van mijn laatste afbeeldsel, door een ieder uitnemend bevonden, zelfs door Agatha die alle foto's altijd leelijk vindt.¹

Wil je die laten zenden, door een van je slaven, goed verpakt, aan de op de achterzijde vermelde adressen. Doe het even gauw. Bij voorbaat *matelooze dank*. Ten tweede. Ik was heel veel met Duhamel zamen en wij gingen zoo goed over de baan, na een hartelijk weerzien, dat we met akkolade gescheiden zijn. Schrijf hem p/a Mercure de France rue le Condé etc. met een korte biographische schets van ondergeteekende en deszelfs verdiensten voor de Fr. cultuur in Ned en *alhier* in ZA, in verband met een roode 'verrassing' op mijn zestigste verjaardag.² Hij kan dat dadelijk in orde maken en hij zal het zeker gráág doen. Maar ik kan hem er moeilijk over schrijven. *Do it now!*

Spoedig, minder zakelijk, tot ziens.

Veel liefs voor gade en kroost

Geheel je

Jan

Text gedicht v Wijk Louw³ + herziene text Toespraak tot AAMStols⁴ volgen deze week, per vliegpost.

Eindnoten:

- 1 Deze foto is niet in het Stols-archief achterhaald. Mogelijk ging het om de in dit jaar door John Adriaan te Kaapstad (Parlements-sstraat 8) vervaardigde portretfoto van Greshoff. (Zie ill. p. 122.)
- 2 Op 20 april zou Stols aan Georges Duhamel, die kort daarvoor een reis door Zuid-Afrika had gemaakt, schrijven: 'J'ai l'honneur de porter à votre connaissance que notre ami commun, Monsieur Jan Greshoff à Capetown, fêtera en décembre prochain son soixantième anniversaire. Vous savez que depuis bientôt une quarantaine d'années monsieur Jan Greshoff est le propagateur le plus actif des lettres françaises en Hollande, en Belgique et au Cap. Nombreux sont les livres qu'il a consacrés à la littérature française; dans de nombreuses revues il a publié d'innombrables articles sur la littérature française actuelle. La peinture française a toujours eu sa prédilection et il a été l'organisateur de mainte exposition. En lisant ceci vous serez peut-être étonné d'apprendre que jusqu'à présent Monsieur Greshoff n'a jamais reçu une distinction de la part du Gouvernement Français. C'est pourquoi je me permets de vous prier de bien vouloir faire une demande au Gouvernement Français de nommer Monsieur Greshoff Chevalier de la Légion d'Honneur.' Op 29 april al zou Stols een antwoord van Duhamel ontvangen, waarop Stols aan Duhamel schreef: 'Je suis heureux d'apprendre que vous ferez présenter la demande par l'Alliance Française et que vous espérez obtenir un bon résultat.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Duhamel.)
- 3 Zie br.737 n.1.
- 4 Greshoffs bijdrage aan Stols' *Liber amicorum*. (Zie br.730 n.2.)

740. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 april 1948

14 April 48 Groenpunt

Beste Sander

Je brief AAMS dict/Pm typ, Directie, kreeg ik heden, dus ik haast mij je te antwoorden.¹ Ik zal Wijk over de geldzaken vragen. Dat zal wel lukken. Ik zie hem eind van de week.

Kun je mij van de roman van Jo Boer niet een stel *proeven* laten sturen *vooraf*, dan maak ik de bespreking ook dadelijk.² Ik hoop zoo van harte dat ik deze beter vindt dan haar novelle.³ Dat wijf is hóógst begaafd, maar pourrie de littérature.

Ik hunker en snak naar Holst I!!⁴

Ik zal de Oude Chef schrijven.⁵

Laat mij vooral weten zodra je besluit om te komen definitief is. Als je komt zorg dan voor eenige goede foto's. (per luchtpost) voor de pers. Kom welbeslagen ten ijs.

Stuur je de foto dadelijk rond, die van mij n.l. aan de op de achterzijde vermelde adressen!⁶ 10.000 danken.

Het is een ellende dat al de stukken van mij door de redactie gelubd worden. Er wordt wild in geknapt en geschrapt.

Kon ik het geld niet zoo bittergoed gebruiken, ik zou zeggen, vaarwel!

Nu, beste der besten, tot spoedig.

Laat mij van je hooren *zoodra* er nieuws is.

Met veel goeds en liefs vth

Geheel je

Jan

Reken er op met zendingen dat van 1 Juni af mijn adres luidt

‘De Grashof’

Steengroefheuvel

bij Kloofnekweg

Kaapstad K.P.

Ik kreeg deze week de N.C. van 4 Febr. Je moet dus rekenen dat alles er op zijn langst 2 mnd op zijn kortst 5 weken over doet per zeepost

Dag dag dag

Eindnoten:

1 Bedoeld is Stols' brief van 9 april. (Zie br.738 n.12.)

2 *Melancholie der verzonken jaren* van Jo Boer zou door Greshoff onder de titel *Jo Boers 'Melancholie der Verzonken Jaren'*. Krampachtig verzinsel met woordenpraal worden besproken in De Nieuwe Courant van 31 juli.

3 Zie br.732 n.4.

4 *Verzamelde gedichten 1*.

5 Zie br.738 n.11.

6 Zie br.739 n.1.

741. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 april 1948

14 April '48

Beste Sander,

De zaak is opgelost.

G. Bakker 'Constantia'

62 Lovedaystr. *Johburg*. Transvaal

wil een *klein* boekje van Liesb Eybers gedrukt hebben, met in het *Engelsch* vertaalde gedichten.¹

Als je Fons kunt bewegen dat *snel* en *goed* te doen kun jij hem betalen, de boeken tusschen vele andere (expositie materiaal!) hier brengen en de som in ponden innen. Je moet dan per boot komen, wat ook veel *aangenamer* en *beter* is en de *zwik* mede brengen. Ik heb er Bakker heden over geschreven.² Stel je dus *dadelijk* met hem in verbinding. Dit is *dè* oplossing. Ik zal intusschen óók v Wijk polsen.

In haaste.

Veel liefs v huis tot huis

geheel je

Jan

Hôtel Radnor Hoofdweg Groenpunt

Eindnoten:

1 Waarschijnlijk bedoelde Greshoff de bloemlezing *The quiet adventure*, waarin Nederlandstalige gedichten naast de Engelse vertaling zijn afgedrukt. Deze uitgave zou dan het uiteindelijk resultaat zijn van de sinds augustus 1947 ondernomen pogingen een bloemlezing uit Elisabeth Eybers' poëzie samen te stellen. (Zie br.705.)

Pas op 20 april schreef Stols aan Gerrit Bakker: 'Van den heer Jan Greshoff verneem ik, dat U van plan is een klein boekje van El. Eybers met in het Engelsch vertaalde gedichten door mij te laten drukken.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Constantia Boekhandel.)

De bundel zou pas in oktober in Zuid-Afrika arriveren.

2 Greshoffs brief aan Gerrit Bakker is niet bewaard gebleven.

742. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 19 april 1948

Groenpunt 19 April 48

Beste Sander,

Van Wijk Louw geeft je de toestemming dit gedicht te drukken.¹ Niet in de handel (maar wel onder de toonbank) mits je een aantal exx voor hem reserveert. Wat denk je van 125 waarvan 25 voor hem?

En dan dit. Hij gaf 30 pond aan Jacques. Op voorwaarde dat jij hem, vWL, bij aankomst in Nederl. de tegenwaarde overhandigd in afkorting[?] op Jacques hon. voor de derde druk.

Hoor ik spoedigst iets van je. Ik ben natuurlijk zeer verlangend wat te horen. En
je komst is in den huize Gr. het gesprek van de dag
Met veel liefs voor gaai en kroost
Steeds geheel je
Jan

Hôtel Radnor Hoofdweg *Groenpunt* Kaapstad KP

correctie door

den heer Stoffel Nienaber
p/a mr Arthur vRantwijk
124 Amstelkade
Amsterdam

Eindnoten:

1 Zie br.737 n.1.

743. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 20 april 1948¹

[The Hague,] 20.4.'48

Beste Jan,

Voor ik morgen voor enkele dagen naar België vertrek, wil ik toch even mijn schrijfschuld afdoen, mede naar aanleiding van de prettige avalanche van brieven, (5, 7, 13, 14 en 14 April).

Ik begrijp heel goed dat je niet kunt beoordeelen, hoe groot mijn mogelijkheden van welslagen zullen zijn en ik begrijp ook heel goed, dat, als ik niet in Kaapstad kom de kansen nihil zullen zijn.

Ik richt dus nu mijn heele denken op het verwezenlijken van de tocht naar Kaapstad. Jullie zijn dus van 1 Juni in je nieuwe huis en van 15 Juli af zou ik dus bij jullie kunnen logeeren.

Eertse [*lees*:eerste] informaties hebben als resultaat gegeven, dat reizen per boot uitgesloten zal zijn, vooral op zoo korten termijn. De booten zijn reeds voor een jaar volgeboekt.

Ik zal dus zowel de heen- als de terugreis per vliegtuig moeten maken, want gesteld, dat ik per boot terug wilde, dan zou ik toch de passage in ponden moeten betalen, en dit is uitgesloten.

Gaarne noteer ik, dat ik in Johannesburg de gast zal zijn van den heer Gerrit Bakker en in Pretoria van den heer Johan van Schaik. Daarna reis ik dus door naar Kaapstad.

De vliegtocht kost ruim f 3200.- en voor mijn verblijf aldaar heb ik toch minimum 100 pond nodig volgens je brief, zoodat ik toch wel op f 4500.- zal moeten rekenen.

Ik heb op het oogenblik contact met twee drukkerijen, die niets te maken hebben met de combinatie van K. en die bereid zijn voor Zuid-Afrika te werken en niet alleen uitgeversorders maar bijv. ook industriele orders uitvoeren. Dank je zeer voor de vestimentaire inlichtingen. Ik zal probeeren in het bezit

Greshoff met D.J. Opperman (links), Kaapstad, 1948.

Greshoffs huis 'De Grashof' te Kaapstad in aanbouw, ca. mei 1948.

„Huygens”-prijs aan prof. dr. P. N. van Eyck uitgereikt

In de voormalige treasuur van het Stadhuis vond hedenmorgen, in tegenwoordigheid van het vrijwel volledige college van B. en W. en vele belangstellenden, de uitreiking door het bestuur van de Jan Campermanstichting plaats van de „Constantijn Huygens”-prijs aan prof. dr. P. N. Eyck.

Na een inleidend woord van burgemeester Visser, heeft de heer A. M. Stols, als waarnemend-voorzitter van de Jan Campermanstichting, in een boeiende rede de verdiensten van prof. van Eyck als dichter-essayist belicht, waarbij hij, wees op de grote bescheidenheid van de onderscheidene, die ben en en katbader verken, hooft de publicatienmidelen, als radio en film, De bundel „Hervormers” uitte een nieuwe periode in en van Eyck's versen over de rampspoedige jaren van Mei 1940, belopen tot de beste eijlansgeschieden Niet ten onrechte heeft men het oeuvre van prof. van Eyck „monument” van de geest genoemd.

Tot slot overhandigde de heer Stols de prijs met de daarbij behorende oorkonde vermeldende, dat de onderschikking beschouwd moet worden als een eerbewij van de burgemeester betekenis van het oeuvre van de dichter.

De heer A. N. M. Stols reikt de Constantijn Huygensprijs uit aan prof. dr. P. N. van Eyck.

Bericht in de Haagsche Courant over de uitreiking van de Constantijn Huygens-prijs aan P.N. van Eyck door Stols, 13 maart 1948.

Portret van Greshoff door S.L. Hartz, dat als frontispice in Greshoffs *Mijn vriend Coster* werd afgedrukt, 1949.

van zomerpakken te komen. Ik bezit deze namelijk niet.

Het aangekondigde dichtstuk van Van Wijk heb ik nog niet ontvangen. Ik ben gaarne bereid er 120 exemplaren van te drukken en in de colophon te vermelden: 'niet in den handel'.

Ik zal ervoor zorgen, dat het boekje er aantrekkelijk gaat uitzien, met initialen en kleuren, enz. Zonder poenig te worden, maar toch opvallend genoeg, dat ook de leek dit boekje als iets moois herkent.²

Ook ik zou nergens anders willen wonen dan in Kaapstad, want ook andere menschen die ik sprak zijn niet erg enthousiast over Johannesburg en Pretoria. Ik ben benieuwd of ik Balkema nog te zien krijg.

De photo's van de zestig-jarigen zijn al lang besteld en er wordt heel vaak om gemaakt, maar de heeren photographen zijn niet erg vlot.³ Ik zit ook al heel lang te wachten op de photo van de prijsuitreiking van P.N. van Eyck.⁴

Aan Gijsen heb ik geschreven over zijn boekje 'Aanvankelijk Onderwijs' en hem verzocht de titel te veranderen.⁵

De tweede bundel van Flaes zal ik voorloopig niet uitgeven, want de eerste is een enorme strop geworden.⁶ Behalve jouw recensie en die in het Parool was de pers zeer slecht en omdat de heer Flaes (Terborgh) onbekend is, wil men niet aan zijn werk.⁷ Per zeepost zend ik je 6 nieuwe deeltjes *Helikon*⁸ en de beide goedkope uitgaven van Gijsen.⁹ Ik heb je ook *Een laars vol rozen* laten zenden. Zeer bedankt voor de fraaie photo's waar ik mijn eigen exemplaar direct heb uitgepikt. De andere worden vandaag doorgezonden, maar denk je nu ook eens aan de photo voor Mejuffrouw Gra Rueb. Zij moet deze pening toch kunnen afmaken en het maken van stempels en de penningen kost toch ook nog veel tijd. Laat dit nu eens in orde maken!

Voor de zaak Duhamel zal ik zorgen. Vandaag ztel[*lees:stel*] ik nog een epistel voor hem op. Heb jij jouwerzijds nog eens aan Gielen gedacht?

De herziene tekst van de toespraak tot A.A.M. Stols zal de heer Bornkamp gaarne deze week ontvangen.¹⁰ Het wachten is op jou namelijk.

Van de nieuwe roman van Jo Boer stuur ik je zoo spoedig mogelijk een exemplaar. De stellen losse vellen die ik had zwerven bij boekhandelaren als leesexemplaren. De gebonden exemplaren komen zeer binnenkort van den binder.¹¹

Holst I is afgedrukt en eveneens bij den binder.

Wij zitten nu te wachten op de fabrikant van het linnen, die ons in de steek laat.¹²

Ik zal enkele goede photo's laten maken voor de pers.

Ja, ik vind het ook in hooge mate hinderlijk, dat je stukken in de Nieuwe Courant zoo gecastreerd worden. Maar Polak Daniels¹³ voelt nu eenmaal niets voor litteratuur. Uit letterkundig oogpunt is de N.C. 90% minder waard dan zelfs in de oorlog.

Het was een verheugend bericht, dat de heer Gerrit Bakker bij mij een klein boekje wil laten drukken in het Engelsch van Elis. Eybers. Ik zal het bij Fons of elders wel onderdak krijgen.¹⁴

Kom ik per vliegtuig, dan is meenemen natuurlijk onmogelijk, want een dergelijke zending zou in een vliegtuig zijn gewicht aan goud aan vracht kosten. Het is in ieder geval al een stap in de goede richting en ik hoop, dat Van Wijk Louw de verdere oplossing zal brengen.

Ik eindig nu maar, omdat ik nu direct met de brieven aan den heer G. Bakker en aan Duhamel wil beginnen.

Zoodra er meer nieuws is, schrijf ik je weer.

Met hartelijke groeten, ook voor Aty,

geheel je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.
- 2 Zie br.737 n.1.
- 3 Zie br.705 n.10.
- 4 Bij een bericht in de Haagsche Courant van 13 maart over de uitreiking van de Constantijn Huygensprijs aan P.N. van Eyck was een foto afgedrukt waarop te zien is hoe Stols de prijs aan Van Eyck overhandigt. (Zie ill. p. 151.)
- 5 Deze brief van Stols aan Marnix Gijsen over *Telemachus in het dorp* is niet bewaard gebleven.
- 6 Er is geen correspondentie tussen F.C. Terborgh (ps. van R. Flaes) en Stols over de uitgave van een tweede bundel bewaard gebleven. (Zie ook br.737 n.9.)
- 7 Zie br.732 n.12 voor de besprekingen door Greshoff en door Adriaan van der Veen van *Het gezicht van Pen□afiel*.
- 8 Jacoba Eggink, *Tussen Euphraat en Tigris*; Pierre Kemp, *Phototropen en noctophilen*; Theun de Vries, *De dood*; B. Rijdes, *Orpheus*; Freek van Leeuwen, *De kruistocht der bedelaars*; en Willem Frederik Hermans, *Hypnodrome*.
- 9 De derde druk van *Het boek Joachim van Babylon* en de derde druk van *Het huis*.
- 10 Greshoffs bijdrage aan Stols' *Liber amicorum*. (Zie br.730 n.2.)
- 11 *Melancholie der verzonken jaren*.
- 12 *Verzamelde gedichten I* zou worden gebonden bij J. Giltay & Zn te Dordrecht.
- 13 Gerard Polak Daniëls (1884-1952) was sinds december 1905 werkzaam als redacteur bij Het Vaderland. Van 1945 tot 1951 was hij hoofdredacteur van de Nieuwe Courant/Het Vaderland.
- 14 *The quiet adventure* werd gedrukt bij drukkerij ANDO te Den Haag.

744. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 april 1948

20 April 48. Groenpunt

Beste Sander,

Ik schreef je gisteren over die leening van J.C. Bloem van N.P. v Wijk L. (30 pond). Het blijkt mij nu dat J.C.B. daar liever niets over geweten wil weten!! *Zwijg er dus over Hij* zorgt voor de terugbetaling. Dat is dus de zorg van jou af!!!

In haaste
Veel liefs
Schrijf gauw
Geheel je
Jan

Hotel Radnor Hoofdweg Groenpunt

745. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 april 1948

Groenpunt 22 April 48

Beste Sander,

Ik schrijf je nog even op verzoek van Gerrit Bakker. Ik raad je ten zeerste aan

op zijn voorstel in te gaan.¹ Dat geeft je een behoorlijk bedrag in ponden. En de gedrukte boeken pak je tusschen andere uit je collectie in als ‘tentoonstellingen en demonstratie materiaal’.

Hij is gebaat bij een fraai boekje, jij bij ponden!

Een betere oplossing voor je probleem kan ik mij niet denken. En ik geloof dat ik er goed aan deed Bakker er toe te krijgen.

Je kunt in Johburg in zijn flatje logeeren.

Liesbeth Eijbers komt dezer dagen in Nederland en zal je bezoeken.

Heb je Duhamel geschreven. Zoo niet, doe het dan spoedigst.

Is Bornekamp[*sic*] al terug? Vraag hem om de vergrooting der grijsaards te Wassenaar!!² Ik heb er nl. geen.

Mijn bestaan is nu werken! omdat ik in Juni een maand wil niets doen, of liever niets anders doen dan het inrichten van mijn huis. Om op tijd klaar te zijn voor de eerste gasten: A.A.M.S. begin Aug of eind July, N. Brunt half November.

Denk erom dat het winter is: géén winterjas, doch demisaison en regenjas. Verder alles gewoon.

Kijk vooral al mijn katebellen na of er nog vragen in staan.

Nu, beste, tot spoedig. Mateloos veel liefs vth.

Steeds geheel je

Jan

Hôtel Radnor Hoofdweg Groenpunt Kaapstad KP

Eindnoten:

1 Bedoeld is Gerrit Bakkers voorstel *The quiet adventure* van Elisabeth Eybers door Stols te laten drukken.

2 Zie br.705 n.10.

746. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 27 april 1948¹

[The Hague,] 27.4.'48

Beste Jan,

Het is gezellig zoo'n aaneengeschaalde reeks van brieven van je te ontvangen. De tekst van Van Wijk Louw heb ik met je brief van 19 April ontvangen.²

Ik ga nu spoedig aan het werk om deze tekst tot een fraaie plaquette te maken. Over de geldgeschiedenis van Jacques wordt dus voorloopig niet meer gepraat; Ik ontvang trouwens een brief van hem d.d. 21 April, waarin hij mij zelf vroef[*less*:vroeg] hem f 500.- te betalen bij terugkomst in Holland, waardoor de heer Van Wijk Louw wel gedekt zal worden.³

Heb je voor mij zelf nog een regeling kunnen treffen met Van Wijk Louw? Ik hoop het van harte, want daarvan alléén zal mij[+n] al of niet gaan naar Zuid-Afrika afhangen.

Zooals ik je reeds schreef is komen en gaan per boot uitgesloten en ik moet dus wel per vliegtuig reizen.

Ik kan van het boekje van El. Eybers natuurlijk wel een klein gedeelte in het vliegtuig meenemen, doch niet de geheele oplage, van 300 à 500 exemplaren.⁴ Ik ontving nu ook een brief van Gerrit Bakker met instructies.⁵ Het boekje zal ± 4 vel worden. Heb jij eenig idee wat ik hiervoor maximum zou mogen vragen? In ieder geval[*less*:geval] zal Gerrit Bakker mij, ook al is het boekje nog niet in Zuid-Afrika gearriveerd mij [*sic*] wel een voorschot willen geven, maar dat kan nooit groot genoeg zijn om mijn verblijf te betalen.

Ik zie met belangstelling het bezoek van El Eybers tegemoet.

Aan Duhamel heb ik denzelfden dag nog geschreven, waarop ik jou schreef. Ik lees in een krant, dat hij weer in Parijs terug is.

De photo's van de vier 60-jarigen zijn in Wassenaar besteld, maar nog steeds niet gearriveerd.⁶

Schrijf mij nog even precies wanneer je mij het liefst zou ontvangen. Reken er op, dat ik toch heusch niet langer dan twee maanden zal kunnen blijven. Als je mij schrijft: kom dan en dan, dan kan ik tenminste al iets met de K.L.M. regelen. Want ook op de vlieglijn is de passage zeer druk.

Je brieven bewaar ik trouw en al je instructies volg ik op.

Met hartelijke groeten, ook van Greet mede voor Aty,

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.

2 Zie br.737 n.1.

3 Op 21 april had J.C. Bloem onder meer aan Stols geschreven: 'Mijn dank voor je brief die ik zooeven ontving en maar dadelijk wil beantwoorden. Inderdaad is 250 exemplaren niet veel (mijn boek is echter oorspronkelijk bij aanbidding ook niet best verkocht, terwijl het toch later heel goed is gegaan), maar ik vind je voorstel om het honorarium niet in zijn geheel vooruit te betalen ten slotte redelijk. In de gegeven omstandigheden lijkt mij het maken van een goedkoopere editie geen zin hebben; dat zou het alleen wel hebben als je er onmiddellijk eenige duizenden van kon verkoopen en dat is nu wel uitgesloten. Ik reken dus maar weer op een honorarium van f. 1.- per exemplaar afgerond, dat is dus f. 2000.- voor 2000 exemplaren en zou je dan willen voorstellen, dit te betalen in vier half-jaarlijksche termijnen, de eerste op 1 Juli a.s.' In Bloems brief is nergens sprake van N.P. van Wyk Louw.

4 *The quiet adventure* werd gedrukt in een oplage van 1015 exemplaren.

5 Deze brief van Gerrit Bakker aan Stols is niet achterhaald.

6 Zie br.705 n.10.

747. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 27 april 1948

27 April 48 Groenpunt

Beste Sander,

Je lange brief van 20 dezer bereikte mij zoojuist.

Zou je niet een of twee kisten met boeken per schip vooruit kunnen sturen. Het zou toch wel aanbeveling verdienen indien je wat kon toonen. Dit zou dan vrij snel moeten gebeuren. Want de zee weg is een lange weg. Je kunt ook wel een niet àl te dik winterpak dragen. Je bent hier n.l. in de winter. Aug. is de koudste maand. Maak je dus geen zorg. Ik heb *net* mijn palmbeach opgeborgen en draag nu ook 'gewoone' pakken. Alleen niet tè dik en geen winterjas, doch een demi.

Gra Rueb kreeg die foto éérder dan jullie. Ik liet die, op haar verzoek, in een bepaalde houding maken

Zou je die oplage van Eybers¹ of een deel er van niet (b.v. als drukwerk) *zonder* uitvoervergunning naar ZA. kunnen krijgen. In dat geval kun jij de ponden die Gerrit je betaalt *houden* en hier gebruiken

Maar nu dit:

ik kreeg de pakken boeken bevatten [+de]. Gijzen Luxe,² Slau,³ Knoef,⁴ Staring,⁵ vonEssen⁶ etc. Hartelijk, hartelijk dank. Doch deze dank is *niet* voldoende voor het prachtige geschenk van de Corbiere.⁷ Daar zijn geen woorden voor! Duizend maal dank.

Wat een ellende dat men niet aan Terborgh wil! Het is m.i. prachtig werk. Men leest liever, blijkbaar, over poepen en piesen door van 't Reeve.⁸

Hoe gaat het de Uwen???

Ik moet hard werken omdat ik de maand Juni vrij wil zijn om mijn huisje in te richten.

Wat een heerlijk idee dat jij de eerste gast zult zijn!

Klara Eggink is hier.⁹ Mijn genre niet. Te zeer stoomdraaimolenmooi.

Veel liefs van huis tot huis en nogmaals veel, veel dank.

Geheel je

Jan

Stuk Bornkamp wordt overgetikt.¹⁰

Ik kan nu wel bekennen dat ik het kwijt was!

Ik heb me er een rotje naar gezocht. Aanvankelijk zonder resultaat tot ik het verleden week, toevallig in een verkeerde map ontdekte!

Ik poetste het op en bij. En Aty tikt het over.

Dag dag dag

Eindnoten:

1 *The quiet adventure.*

2 De eerste drukken van *Het boek van Joachim van Babylon* en *Het huis*.

3 *Verzamelde gedichten.*

4 *Van Romantiek tot Realisme.*

5 *Fransche kunstenaars en hun Hollandsche modellen in de 18de en in den aanvang der 19de eeuw.*

6 *Samenspraken met Yokita.*

7 *Les amours jaunes.*

8 Waarschijnlijk doelde Greshoff op de in november 1947 verschenen roman *De avonden* van Simon van het Reve (geb. 1923), die bij verschijning heftige reacties opriep. Op 10 april had Greshoff in de Nieuwe Courant een bespreking gewijd aan *De avonden* onder de titel *De nieuwe gemelijkheid produceert een waardeloos prul*. (Zie voor de geruchtmakende receptie van *De avonden*: *Over De avonden. De eerste roman van Gerard Reve. Kritieken, artikelen en interviews* (ed. G.F.H. Raat), Schoorl [1989].)

9 Clara Eggink maakte in het kielzog van Hans Ivens, die bij de firma Heineken werkzaam was, een rondreis door Zuid-Afrika. (Zie Clara Eggink, *Leven met J.C. Bloem*, Amsterdam 1977, p. 145-147.)

10 Greshoffs bijdrage aan Stols' *Liber amicorum*. (Zie br.730 n.2.)

748. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 mei 1948

Groenpunt 18 Mei 48

Beste Alexandre,

Jonckheere is hier en ik regel een en ander, daarom kort.

Ik hoor dat je Albert en Liesbeth te Scheveningen onthaald heb[+t] en daarbij hun harten gewonnen. Ze zijn geestdriftig over je.

Schrijf zelf een aardige brief *p.o.* aan Wijk over het geld.¹ Dat is beter

N.P. van Wijk Louw

Huize Sea Girt

Tweede Strand

Clifton-aan-Zee

Kaapstad K.P.

Z.Afr

Jakob Blöm vertrekt per Blömfontein 26 of 27 *dezer* van Kaapstad. Niko Donkersloot reis[+t] rond, komt 5 Juni weer te Kaapstad. Kan niet voor eind July terug komen. In Juni is er geen boot

Als je 31 Aug en 6 Sept hier bent *moet* je rok of ten minste smoking mede brengen voor Koninginnefeest. Je kunt die misschien in een kist met eenige boeken per boot zenden p/a mijn adres. Informeer daarnaar.

Je kunt waarschijnlijk ook wel een financieele transactie met Albert Wessels doen, als hij soms iets uit Nederland wenscht.

Stuur je *dadelijk* Jany i!!!²

Wil Greet niet eens veel gezellig huiselijk nieuws aan Ajalhalbruntana melden. Heel veel goeds en liefs vth.

geheel je

Jan

Is het stuk voor het Album goed aangekomen?³

Is het gedicht vWijk al gezet?? Proef per vliegpost want drukfouten zijn zeer hinderlijk.⁴

tot 15 Juni

Hôtel Radnor

Hoofdweg

Groenpunt

Kaapstad KP

daarna

‘De Grashof’

Quarry Hill

bij Kloofnekweg

Kaapstad K.P

Eindnoten:

1 Een dergelijke brief van Stols aan N.P. van Wyk Louw is niet achterhaald.

2 *Verzamelde gedichten I.*

3 Zie br.730 n.2.

4 Zie br.737 n.1.

749. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 24 mei 1948

Groenpunt 24 Mei 48

Beste Sander,

Ik vernam dat je allerprettigst bent uit geweest met Liesbeth en Albert. Ze waren verrukt over jou en je vriendelijkheid.

Schrijf Wijk *zelf* ook nog even vriendelijk over het geld.¹

N.P. van Wijk Louw

‘Sea Girt’

Tweede Strand

Clifton-aan-Zee

(*Kaapstad K.P.*)

Hij heeft J.C.B. 40 pond gegeven, die hem in guldens, bij zijn aankomst, door de betrokkene overhandigd zouden worden.

vWL. vertrekt 1 July van hier, 13 July p KLM van Johburg en kom[+t] 15 July op Schiphol aan.

Hij laat, ik nam de vrijheid hem dat aan te bevelen, zijn post aan jouw adres v Blankenburgstr. zenden.

De Grashof gaat langzaam.

Als ik er 1 July in kan trekken ben ik blij.

Wat nieuws over je reis?

Reken van 1 Aug, liever nu, 15 Aug af op onze algeheele en volstreckte gastvrijheid.

Je kunt in Johburg bij Albert logeeren of bij Gerrit Bakker.

Ik slaap weer slecht.

Ik heb hoofdpijn

Ik schei er uit

Dag dag dag dag dag

Véél liefs voor alle vrouwen en kinderen

Steeds geheel je

Jan

Stuur mij *p.o.* de kopij van Flaes over Slau. Fl. schreef mij dat ik deze van jou (voor Standpunte) ontvangen zou.²

Eindnoten:

1 Zie br.748 n.1.

2 Op 8 mei had F.C. Terborgh (ps. van R. Flaes) aan Greshoff onder meer geschreven: ‘De novellen worden voorloopig niet herdrukt - wel bestond belangstelling voor het nog niet geheel afgewerkte manuscript Slauerhoff-herinneringen. Vooral de brieven bleken meer bijzonderheden te bevatten dan de overige aan Stols bekende correspondentie. Ik zal het ms., ± 30 wijd getijpte vellen machineschrift, zoo spoedig mogelijk klaarmaken en U dan een exemplaar sturen per luchtpost door tusschenkomst van Stols [...]’

Slauerhoff. Herinneringen en brieven zou in de herfst van 1949 verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. Het boek werd gedrukt bij Ando te 's-Gravenhage. De typografie was van H.P. Doebele. Het boek werd gebonden bij J. Giltay & Zn. te Dordrecht. Stols zou pas in mei 1949 de kopij van Terborgh ontvangen. (Zie br.793.)

Een voorpublicatie zou verschijnen in Standpunte 4 (1949-1950) 3 (oktober 1949), p. 10-36.

750. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 26 mei 1948¹

[The Hague,] 26 Mei 1948

Beste Jan,

Wanneer men hier in Nederland denkt eindelijk eens iets voor elkaar te hebben gebracht, dan blijkt eerst heel duidelijk, dat men toch eigenlijk in een soort staatsgevangenis opgesloten zit. Je moet weten, dat mijn pas ongeveer volgestempeld was, binnenkort verloopt en dat ik dus de tijd gekomen achtte om een nieuwe aan te vragen. Ik vraag de beambte dus mijn pas, die alleen

voor Europa is afgegeven, te veranderen in een voor de geheele wereld of voor Europa en Afrika. Daartoe moest ik eerst een verklaring hebben van den Inspecteur der Belastingen. Ik naar de Belasting toe, wachtte daar een paar uur en kreeg toen te hooren, dat mijn definitieve belasting-aangifte nog niet gereed was, zoodat ik de vereischte verklaring niet kon krijgen!

Daar komt nog bij, dat ik onmogelijk mijn belastingschuld zoo maar kan betalen. Daar zijn kapitalen mee gemoeid en ik zou niet weten hoe ik die, één, twee drie vrij zou kunnen maken. Bovendien zit het grootste deel van mijn kapitaal in boeken vast, die slechts uitermate langzaam verkoopen.

Ik kan dus voorloopig Europa niet uit tenzij er een andere oplossing wordt gevonden. Mijn accountant zal met den Inspecteur gaan praten. Het is overigens te dol om over te praten, want alles wat ik bezit, inclusief vrouw en kinderen blijft hier achter, behalve een klein beetje deviezen, die ik toegewezen kan krijgen.

Ik zal dus voorloopig de reis naar Zuid-Afrika uit mijn hoofd moeten zetten. Intusschen schiet ik aardig op met het boekje van El. Eybers, dat nu geheel in proef is.² Ik hoop de Wessels' Zondag op de receptie van Jany te zien. Zij heeft mij beloofd, de proeven nog in Nederland te zullen corrigeeren. Tamminga drukt terstond het werk af. 't Werd gezet uit de 12 punten Romanée en zal zeker zeer fraai worden. Ik heb er ook goed papier voor.

Zondag j.l. hebben wij Keuls gehuldigd. 't Was een erg aardige receptie en ik meen, dat zijn cadeau zoo ongeveer f 1600.- heeft bedragen. Ik kon hem bij deze gelegenheid ook het eerste exemplaar van het 4e deel van zijn Verzamelde Gedichten aanbieden.³

Maandag hebben wij een tentoonstelling aan Jany gewijd bij Broese te Utrecht geopend, waarbij ik hem toen ook luxe-exemplaar nr 1 in heel perkament van deel I van zijn Verzamelde Werken kon aanbieden.⁴

A.s. Zondag is dus de receptie van Jany in De Koepel te Amsterdam -

De heer Gielen heeft zich weer eens van zijn beste kant laten zien. Aan Keuls is het Officierschap in de Orde van Oranje Nassau geweigerd⁵ en aan Jany de Nederlandsche Leeuw.⁶ Ik geloof, dat men nu besloten heeft in kringen van letterkundigen om voortaan Nederlandsche onderscheidingen te weigeren. Dit lijkt mij een voortreffelijke houding.

Je hebt misschien al wel gehoord, dat ik tien dagen in Londen ben geweest, waar ik ook de Wessels' weer heb ontmoet. 't Zijn alleraardigste lieden en ik hoop van harte hen later in Johannesburg terug te zien.

De toestand in de uitgeverij wordt hoe langer hoe moeilijker. Van de Verzamelde Werken van Jany zijn er momenteel nog geen 700 verkocht. Waar moet dat heen, als het zoo door gaat met de poëzie? In ieder geval weiger ik nu strijk en zet werk van debutanten of onbekende jongeren aan te nemen. Ik zal

mij moeten gaan concentreren op ander werk, waar een broodje mee te verdienen valt. Valt dat broodje mee, dan kan ook weer eens aan poëzie worden gedacht.

Geloof mij wanneer ik je zeg, dat zolang als ik uitgeef het in de boekhandel nooit zoo beroerd is geweest als nu. Maar er wordt ook zoo veel geproduceerd, dat de boekhandel het eigenlijk niet meer bij kan houden en nergens meer zijn best voor wil doen. Zouden de heeren nu eindelijk niet eens kunnen besluiten selectief te worden in hun aankopen en goede lectuur te laten gaan boven slechte? Maar dat zal in dit land wel een utopie blijven.

Ik liet je een exemplaar van deel I van de Verzamelde Werken van Jany zenden. Het stuk voor het Liber Amicorum is in goede orde ontvangen.⁷ Hartelijk dank. De commissie kan nu voort.

Jullie verhuizing begint nu te naderen, geloof ik. Veel succes en sterkte! Ik hoop je binnenkort weer eens te schrijven.

Hartelijke groeten van huis tot huis,

je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.
- 2 *The quiet adventure*.
- 3 *Wegen en wolken*.
- 4 Van 24 mei tot 5 juni was in Broese's Boekhandel in de Nachtegaalstraat te Utrecht een ere-tentoonstelling van het werk van A. Roland Holst te zien. De tentoonstelling was op 24 mei door Jan Engelman geopend. Net als tijdens de huldiging van Holst op 30 mei had Victor E. van Vriesland, als vervanger van de afwezige Jo de Wit, het door Henriette Roland Holst-van der Schalk, M. Nijhoff, Jan Engelman, M. Vasalis, Jo de Wit en hemzelf geschreven *Over de dichter A. Roland Holst* aangeboden, dat bij De Bezige Bij te Amsterdam was verschenen. Ten slotte overhandigde Stols, mede namens uitgeverij C.A.J. van Dishoeck, aan Holst een bijzonder exemplaar van *Verzamelde gedichten I*, het eerste deel van diens vierdelige *Verzamelde werk*.
- 5 Zie br.708 n.63.
- 6 Zie br.708 n.61.
- 7 Zie br.730 n.2.

751. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 mei 1948

30 Mei 48

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief, welke mij zoojuist bereikte. Die belastinggeschiedenis is weer stompzinnige ambtenarij. Er komen hier *wekelijks* lieden uit Nederland op een zakenreis. Laten zie[less:ze] die allemaal éérs hun geheele belasting afbetalen? Ik ben ervan overtuigd, dat je met eenig over- en weerpraten een pas zult kunnen

krijgen. En waarom dan wèl voor Europa. Dan kan je toch ook de inspecteur ontvluchten!! Ze zijn stapel.

Ik verlang heftig naar A.R.H. I¹ en Keuls IV!²

Wat de verkoop van de Verz. Ged. v. Jany betreft mag je niet vergeten dat zoowel vD. als jij pàs herdrukken van al zijn werk ter markt gebracht hebben, daarmede je eigen markt afroomende.³

Wat de lintjesregen betreft dit: het is *onzinning* dat men Hans⁴ géén Off O.N. gegeven heeft, vooral waar hij als specialiteit in auteursrechten als een groote maatschappelijke verdienste kan doen gelden.

Dat Jany geen Leeuw kreeg, is doodgewoon. Hij kreeg in 1947 het Off. van O.N.⁵ en dan geeft men *nooit* een jaar daarna de L. Ik geloof dat het gebruik wil dat

tusschen 2 onderscheidingen 3 of 5 jaar verlopen.

In dat geval treft Kuif Gielen géén, in het eerste geval des te meer schuld. J.C.B. is vertrokken. Hartelijk bemind door de ZAfr. vrienden. Hij leende *40 pond* van N.P.vW.L., op de verzekering dat jij er hem, voor de nieuwe druk van Verz. Ged. 2000 schuldig bent, zij het dan in afleveringen of gedeelten! Schrijf mij *p.o.* en uitvoerig over Jany's receptie. En wat meer over die van Hans. Veel Volk? Toespraken?

Ja, de Wessels' zijn bijzonder aangename personen. Men is geneigd om natuurlijk Liesbeth de voorkeur te geven. Maar Albert is heusch veel méér dan enkel le mari de sa femme. Ik ben zeer op hem gesteld. -

Hier weinig nieuws.

Karel Jonckheere die hier 3 weken vertoefde vertrekt morgen. Wij, Aty en ik, gaan naar Worcester. Voor een dag of veertien. En we hopen nu vast 1 July in 'De Grashof' te zijn:

Het zou eenvoudig een slàg zijn als wij je niet hier zouden zien. Wij hebben er ons zoo veel van voorgesteld. Maar ja, het is en blijft een dure grap én een kleine kans.

Schrijf *spoedig*.

De foto der vier zestigjarigen?⁶

Laat Greet eens aan Aty schrijven over gezellige huiselijkheden. *Alles* van jullie interesseert ons

Een stevige hand,
van geheel je
Jan

Nog steeds:

Hotel Radnor
Hoofdweg
Groenpunt Kaapstad

Eindnoten:

1 *Verzamelde gedichten I.*

2 *Wegen en wolken.*

3 Greshoff doelde op de in 1947 verschenen bundel *Onderweg* en de daaruit gelichte bundel *Tegen de wereld*, die ten opzichte van de oorspronkelijke bundel *Onderweg* aanzienlijk waren gewijzigd danwel aangevuld.

4 H.W.J.M. Keuls.

5 A. Roland Holst was bij Koninklijk Besluit van 13 september 1946 benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau.

6 Zie br.705 n.10.

752. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 1 juni 1948¹

[The Hague,] 1 Juni 1948

Beste Jan,

Nu de Zuid-Afrikaansche plannen voorloopig van de baan zijn, doet zich het onverwachte feit voor, dat ik van de Regeering de uitnoodiging heb ontvangen om een lezingen-tournée van drie maanden in Indië te houden.

Ik heb dit na kort beraad aanvaard en zooals de zaken er nu voorstaan vertrek ik op het einde van Juni naar die verre landen.

Dit is dus ineens een geheel ander aspect dan Zuid-Afrika.

Zondag 11 hebben wij de 60e verjaardag van Jany gevierd. De receptie was zeer geanimeerd en uitermate druk bezocht. Er is veel en lang gesproken, o.a. door Jany zelf, die een soort uiteenzetting heeft gegeven over het dichterschap. Jany heeft zooals ik je al schreef niet de Nederlandsche Leeuw gekregen, doch de Regeering heeft aan Karel Willink opdracht gegeven zijn portret te schilderen, dat dan bestemd is voor een openbaar gebouw door Jany nader aan te wijzen.²

Verder heeft Jany ook gekregen de Constantijn Huygens-Prijs van de Jan Campert-Stichting.³ Deze is dus helaas aan je neus voorbijgegaan. De prettige dingen zijn niet altijd voor ons bestemd en les absents ont tort....

Nu je niet voor de plaquette hebt kunnen poseeren en er uitsluitend met photo's gewerkt moest worden heb ik uitvoerig met Gra Rueb samengewerkt over het afmaken van het ontwerp. Dit is nu gereed. Je hebt wel een verbazend moeilijke kop en zoo'n ongelooflijk beweeglijk masker, dat het erg moeilijk is de gelijkenis van een moment vast te leggen. Maar ik ben er van overtuigd, dat zij er voortreffelijk in geslaagd is de algemeene indruk van je physionomie weer te geven. Het ontwerp is nu in gips afgegoten. Ik meen je toch wel beter te kennen dan je nichtje De Bloeme⁴ en tegen haar advies in heb ik nog enkele kleine veranderingen laten aanbrengen, die de gelijkenis m.i. zeer ten goede gekomen zijn.

Ik zal er voor zorgen, dat voor mijn vertrek het comité in elkaar wordt gezet om de gelden voor deze penning bij elkaar te brengen.⁵ Misschien wil je mij daarom even schrijven (*en liefst per keerende post*) wat je bedoeling met deze penning is. Het aardigste zou zijn, dat ieder, die bijdraagt (een zeker bedrag) ook een exemplaar van de penning kreeg. Wij zouden dan kunnen trachten jou een zilveren of verguld-zilveren penning aan te bieden.

Het zal met zilver al moeilijk zijn, omdat er bij de Munt ongemunt zilver moet worden ingeleverd en hoe komen wij daaraan?

Van goud is natuurlijk geen sprake, hoe graag ik je dat ook gegund zou hebben en hoe waardevol dat ook geweest zou zijn.

Wat zullen wij dus probeeren, zilver of verguld zilver?

En laat mij dan ook even weten hoeveel exemplaren je zelf zoudt willen hebben.

Van Wijk Louw zal ik dus tot mijn spijt niet ontmoeten.

Wat de leening aan Jacques betreft, ik hoop, dat Jacques in staat zal zijn hem de 40 pond terug te betalen. Jacques kan misschien wel iets van mij krijgen, doch zeker niet wat hij zich voorstelt.⁶ Wij hebben slechts papier voor 1500 ex van de

Verzamelde Gedichten 3e druk. Hiervan zijn er naar ik meen bij aanbidding 300 verkocht en er komt helaas niets bij. Dit komt natuurlijk ook, omdat er sinds het verschijnen van Jacques' bundel al weer zooveel nieuws gekomen is: Slauerhoff,⁷ Campert⁸ en Jany.⁹

Heerlijk, dat jullie 1 Juli in je huis kunt trekken. Ik hoop, dat ik volgend jaar daar jullie gast mag zijn. Wij weten dan ook iets meer van de anti-immigratie plannen van Malan!¹⁰

Ik hoop, dat bij ontvangst van dezen brief je gezondheid weer wat opgeknapt is. De heer en mevrouw¹¹ Flaes hebben ons laatst een bezoek gebracht. 't Was erg gezellig en hij heeft toen ook uit zijn stuk over Slauerhoff voorgelezen. Maar de kopij is nog lang niet persklaar en ik heb dan ook niets van hem ontvangen.¹² Ik sprak Balkema even bij Jany's receptie-tentoonstelling bij Broese te Utrecht. Hij liet mij een exemplaar zien van Jany's werkje voor Zuid-Afrika bestemd.¹³ Hij bleek weigerachtig te zijn mij exemplaren te verkopen. Mag ik er dus *vast* op rekenen, dat jij in Afrika 3 exemplaren voor mij koopt en dat deze naar den Haag worden gezonden, zoodra zij in Kaapstad zijn aangekomen. 't Is 1 ex voor Bornkamp,¹⁴ 1 voor 's-Gravesande en 1 voor mij.

Wij maakten op de receptie van Jany te Amsterdam nog kennis met de Nienabers. Elisabeth Eybers was Jany's tafeldame bij het diner. Greet en ik zijn zeer verrukt van de Wesselsen. Zij zitten nu in België en zij corrigeert er de proef van de Afrikaansch-Engelsche bundel, die ik voor Gerrit Bakker gereed maak.¹⁵ Deze komt voor mijn vertrek nog in orde.

Sterkte met de verhuizing! en hartelijke groeten van ons allen, ook voor Aty,
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8.
- 2 Het *Portret van de dichter A. Roland Holst* (1948) van A.C. Willink is door het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in bruikleen gegeven aan het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te Den Haag. (Zie H.L.C. Jaffé, *Willink*, Amsterdam 1983², cat.nr.218; en ill. p. 170.)
- 3 De Constantijn Huygens-prijs was in 1948 door een jury bestaande uit F. Bordewijk, Martinus Nijhoff en J. Hulsker toegekend aan A. Roland Holst voor zijn gehele oeuvre. De prijs bedroeg fl 2000,-.
- 4 Antoinetta Maria (Nek) Exalto-de Bloeme (1889-1984).
- 5 Ter viering van Greshoffs zestigste verjaardag op 15 december was een uitvoerend comité gevormd bestaande uit G.H. 's-Gravesande, F. Mayer (secretaris), M.R. Radermacher Schorer (penningmeester), A. Roland Holst (voorzitter) en Stols.
Dit comité werd bijgestaan door een comité van aanbeveling, bestaande uit A.P.A.A. Besnard, D.A.M. Binnendijk, J.C. Bloem, L.J.C. Boucher, A.J.J. Delen, Maurits Esser, A. von Eugen-van Nahuys, P.N. van Eyck, S.L. Hartz, F. van Hecke, K. Jonckheere, B. van Kampen, J.W. van Kampen, C.J. Kelk, H.W.J.M. Keuls, R. Marsman-Barendregt, Henri Mayer, R. Minne, P.H. van Moerkerken, M.B.B. Nijkerk (op de verspreide circulaire abusievelijk als N.B.B. Nieuwkerk venneld), M. Nijhoff, G.W. Ovink, G. Polak Daniëls, H.J. Reinink (voorzitter), P.H. Ritter Jr.,

Maurice Roelants, H. Roland Holst-van der Schalk, S.H. de Roos, A. van Schendel-Boers, Jan Schepens, G. Stuiveling, Adriaan van der Veen, S. Vestdijk, Victor E. van Vriesland en J.W.F. Werumeus Buning.

Er werd door beide comité's een circulaire verspreid met de volgende tekst: 'Op 15 december a.s. hoopt de dichter en essayist Jan Greshoff zijn zestigste verjaardag te vieren. Hij is de jongste van zijn tijdgenoten Albert Besnard, J.C. Bloem, Dirk Coster, P.N. van Eyck en A. Roland Holst. Het is bijna onnodig om op de betekenis van de figuur van Greshoff voor onze letterkunde te wijzen. Hij immers behoort tot de dichters met een heel eigen toon, dadelijk van anderen te onderkennen; de hekelaar van alles wat niet echt is. Bewonderaar van de Franse cultuur, heeft hij van zijn jeugd af daarvan getuigd. Als leider van tijdschriften heeft hij steeds een stimulerende invloed gehad op de ont-wikkeling van de Nederlandse Boekkunst en na het aarzelend begin van anderen, zeer veel baanbrekend werk op dat gebied verricht. Aangezien het bekend is, dat zeer vele personen op deze dag van hun bewondering en vriendschap voor Greshoff blijk willen geven, hebben zich twee Comité's gevormd, om gezamenlijk met zijn vrienden en belangstellenden zijn zestigste verjaardag op waardige wijze te vieren. Daar Greshoff zich in Kaapstad gevestigd heeft, zal er helaas van een persoonlijke huldiging geen sprake kunnen zijn. Wij stellen ons echter voor op tweeerlei wijze deze bijzondere figuur onze waardering te tonen. Tijdens het laatste bezoek van Greshoff aan Nederland heeft de beeldhouwster Gra Rueb een penning van hem ontworpen, waarvan wij de zestigjarige een afslag willen aanbieden. Tevens wordt in samenwerking met de Nederlandsche Vereeniging voor Druk- en Boekkunst een boekje van Greshoff uitgegeven, dat als titel draagt: "Mijn vriend Coster". De graveur S.L. Hartz zal voor deze uitgave twee kleine gravures maken, namelijk van Laurens Janszoon en van de auteur. Om het bovenstaande te verwezenlijken nodigen wij U hierbij uit enige gelden beschikbaar te stellen. Daar wij aannemen dat velen onder U niet alleen gaarne medewerken om ons doel te bereiken, maar tevens zelf een herinnering aan deze huldiging willen bezitten, heeft het Uitvoerend Comité gemeend de volgende regeling te moeten maken: degene die tenminste f 7.50 beschikbaar stelt ontvangt een exemplaar van "Mijn vriend Coster"; voor een bedrag van f 10.- ontvangt men een afslag van de penning, terwijl aan ieder die tenminste f 15.- stort, de penning en het boekje te zijner tijd zullen worden toegezonden.'

- 6 Op 1 juli zou J.C. Bloem volgens afspraak recht hebben op een voorschot van fl 500,- op zijn honorarium voor de derde druk van *Verzamelde gedichten*. (Zie br.746 n.3.)
- 7 *Verzamelde gedichten*.
- 8 *Verzamelde gedichten 1922-1943*.
- 9 *Verzamelde gedichten I*.
- 10 Op 26 mei waren in Zuid-Afrika verkiezingen voor het Huis van Afgevaardigden gehouden. Deze verkiezingen hadden geresulteerd in een stembusoverwinning voor de Nasionale Party van D.F. Malan. Malan ging een samenwerkingsverband aan met de Afrikaner Party en vormde een nieuw kabinet, dat, buiten hemzelf als premier en minister van buitenlandse zaken, uit de volgende ministers bestond: T.E. Dönges (binnenlandse zaken, post en telegrafie), N.C. Havenga (financiën), E.G. Jansen (kleurlingen), J.S. Strydom (grondbezit en irrigatie), C.R. Swart (justitie), P.O. Sauer (transport), S.P. Le Roux (landbouw en boswezen), A.J. Stals (gezondheid, sociale zaken en onderwijs), F.C. Erasmus (defensie), R.J. Schoeman (arbeid en openbare werken), E.H. Louw (economische ontwikkeling en mijnbouw). Het kabinet-Malan zette de politiek voort dat alleen Nederlanders voor wie een officieel erkende instelling of organisatie in Zuid-Afrika garant stond, danwel immigranten die hetzij een baan toegezegd hadden gekregen, hetzij over voldoende financiële middelen beschikten, werden toegelaten.
- 11 R. Flaes en diens echtgenote Augusta Jenny Stever.
- 12 Stols zou in mei 1949 de kopij van *Slauerhoff. Herinneringen en brieven* van F.C. Terborgh (ps. van R. Flaes) ontvangen. (Zie br.793.)
- 13 A. Roland Holst, *De twee planeten* bevat de uitgewerkte tekst van een lezing, gehouden in 1946 tijdens zijn rondreis door Zuid-Afrika. Het was in 1947 verschenen bij A.A. Balkema te Kaapstad & Amsterdam. Het boekje was gedrukt bij drukkerij 'De Hoop' te Amsterdam in een oplage van 275 exemplaren, waarvan 25 op oud-Hollands.
- 14 Stols' assistent A. Bornkamp had in 1942 in eigen beheer een *Bibliografie van de werken van A. Roland Holst* gepubliceerd.
- 15 *The quiet adventure*.

753. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 2 juni 1948

Groenpunt, 2 Mei 48¹

Beste Sander,

Ik antwoordde je onmiddellijk op je brief, doch er blijven nog eenige punten ter behandeling

1. N.P. van W L. komt 15 July op Schiphol aan en verblijft tot ± 22 July Hôtel Americain L.Pl. Amst. gaat dan naar de Boetprocessie te Veurne kijken.² Zorg dat je, met het oog op eventueele verbindingen met, relaties in Z.A., *dadelijk* met hem in contact komt. Bovendien is het een van mijn beste vrienden. Wees *èrg* aardig voor hem.

2. Wat je[*lees:is*] het laatste N° Standpunte in jou bezit. Ik zorg dan voor aanvulling.
3. Wat komt er nog van die tentoonstelling van al je werk in het Gemeente Museum??? Ik wil eventueel neen, ik zou het [+een] eer vinden eventueel een voorrede voor de cat. te vervaardigen, mits *tijdig* gewaarschuwd.³
3. [*sic*] Van GraRueb prettig bericht ontvangen. Het kunstwerkje schijnt goed gelukt te zijn en ook volgens mijn nicht, Exalto die zeer kritisch is, behoorlijk gelijkend. Als die rijksdaalder van de pers komt, stuur er dan dadelijk een aan mijn moeder,⁴ Pension Bosch, 50 Groothertoginnelaan, sGr, één aan Mevr. A. Exalto-de Bloeme, 119 Groothertoginnelaan sGr. en één aan dr. L.A. Ries 240 Central Park *South* New York 19 NY.
4. Wat heb je te Londen gedaan en beleefd John⁵ gezien? Indrukken. Gaarne uitvoerig bericht
- 5 Er begint herrie te komen over de meer dan abominabele kwaliteit van het drukwerk, *vòl* drukfouten, door Kaleveld voor Z.A. afnemers geleverd.
6. Er is herrie over Balkema, die niet alleen het buitenl. en dus het Nederl. goed tegen dagkoers levert, doch nu begint met ver *beneden* de Nederl. part. prijs te verkoopen b.v. een boekwerk van 4 pond vier, voor 3 p. 10. of zoo iets
7. Doe mij een groot plezier en noodig eens bij je twee *alleraardigste* begaafde ZAfr de heer en mevr. C. Nienaber (zij heet van haar eigen Sheila Cussons en schreef merkw. gedichten in Standpunte⁶)]
adres C.N.
p/a Mr. A. van Rantwijk.
124 Amstelkade
Amsterdam.
Doe het!
- 8 Komt er nog iets van Moreland?⁷ Zoo niet kan je dan voor mijn rek. nog niet eens een of twee stel drukproeven laten trekken?
9. Waar blijft de nieuwe roman v Jo Boer?⁸ Hoe is De Erfgenaam verkocht?
- 10 Zal je mij Terborgh-Slauerhoff *dadelijk* na ontvangst zenden?⁹ Voor mijn rek. *per lucht* Ik zit er op te springen. Bel Terborgh anders nog eens op.
- 11 Heb je indertijd die foto's van mij nog doen verzenden?¹⁰ Ik heb van *niemand* daarover iets gehoord, behalve zoo ik mij niet bedrieg van Vrouwe Riem Vis¹¹

Neem ¼ uur en schrijf mij gezellig en toch nauwkeurig!

Heel veel dank, bij via en voorbaat,
Heel veel goeds
Nee veel liefs voor gade en kroost
Geheel je
Jan

Hôtel Radnor Hoofdweg *Groenpunt* (Kaapstad K.P.)

Eindnoten:

- 1 De door Greshoff op de brief geplaatste foutieve datering is, waarschijnlijk door Stols, met potlood verbeterd in: 'Juni'.
- 2 De boetprocessie te Veurne had jaarlijks op de laatste zondag van juli plaats. Deze traditie ontstond in de 17^e eeuw op initiatief van de paters Kapucijnen. Door een groep boetelingen, gekleed in grove pijen, werden houten kruisen in een rondgang door de stad getorst, als uiting van boetvaardigheid van de gemeenschap ten opzichte van God, van wie vergeving en redding werd verwacht.
- 3 Op 24 september 1947 had Greet Stols Aty Greshoff over een bezoek aan Stols van de voor het Haags Gemeentemuseum verantwoordelijke wethouder geschreven, die bij die gelegenheid Stols een toezegging over een tentoonstelling in het Gemeentemuseum zou hebben gedaan. (Zie br.707 n.2.)
- 4 Bedoeld is de door Gra Rueb ontworpen penning van Greshoff.
- 5 John Buckland Wright.
- 6 Sheila Cussons had *Drie gedigte* gepubliceerd in Standpunte 1 (1945-1946) 3 (juli 1946), p. 48-49.
- 7 *Portrait of a Dutch poet.*
- 8 *Melancholie der verzonken jaren.*
- 9 *Slauerhoff. Herinneringen en brieven.*
- 10 Zie br.739 n.1.
- 11 Mogelijk W.C.A. Riem Vis, die directeur van de Dienst Maatschappelijk Hulpbetoon in Den Haag was. Bedoelde brief is echter niet bewaard.

754. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 juni 1948

15 Juni 48 Groenpunt

Beste Sander

Uit Worcester terugkerende, waar wij een week met Pollet bij de Malans logeerden, als altijd zeer gezellig, vond ik je brief, tegelijkertijd teleurstellend en verheugend.

Het spijt ons natuurlijk bitter dat wij je nu voorlopig niet zien en het verheugd ons dat je een interessante opdracht kreeg.

Vergeet niet ons op de hoogte te houden. Wij wenschen je een heerlijke reis. Ik zal je zenden het boekje van Jany op luxepampier voor UEd, en gewoon voor de heeren B en s Gr.¹ Zoodra Balk. hier weer terug is.

Ik begrijp bij God niet *waarom* hij je geen exx. wou verkoopen, daar een deel van de oplage voor Ned. bestemd is.

Ik hunker naar A.R.H. I.²

Het schijnt dat I. van mijn Verz W. ook uit is.³ Met Av. Eugen vN. ben ik niet op speaking or writing terms. Alle mededeelingen aan de fa Q. doe ik *via* mijn brave Bob vKampen!!⁴

Breng even een bezoek aan Oma. 50 Gr. hertoginnelaan, Pension Bosch.⁵ Misschien heeft zij wel genoeg zilver voor *I* ex.

Verder maar het metaal waar jouw Boutensrijksdaalder uit vervaardigd is!⁶

Ik zelf gaarne eenige exx. voor

1 (liefst zilver) mezelf of liever Yta.

2 Jan

3 Kees.

4 Nini.

In elk geval 1 present ex zenden aan

dr. L.A. Ries

240 Central Park *South*

New York 19 (N.Y)

US.A

En graag als het zoover is een *foto* van *beide* kanten in 2 exx.

Ik ben groen van de hoofdpijn, gevolg van hardlijvigheid.

Verder alles wel

Wij hebben hier een uiterst bekwaam kabinet. Let vooral op de min. v.

Binnenl. Zaken. dr. Dönges. de komende man v Z Afr.⁷

Schrijf vooral wat je laatste Standpunte is opdat ik kan bijvullen.

Je ziet NPvWijk L. wel, want hij blijft tot eind Febr.

In groote haaste (of liever onder hoge hoofdpijn druk).

Veel goed, liefs hartelijks
 voor jullie allen
 Geheel je
 Jan

Goede Reis!

Zijn de nieuwe Jo Boer⁸ en de ARH al aan mij verstuurd??

Flaa beloofde mij het m.s. aan jou te zenden voor mij en voor zijn vertrek.⁹ Als het komt draag B.[ornkamp] op het per vliegpost te zenden¹⁰

Eindnoten:

- 1 *De twee planeten.*
- 2 *Verzamelde gedichten 1.*
- 3 *Gedichten* was in juni verschenen.
- 4 Op 9 juni had Alice van Nahuys Greshoff geschreven: 'Het eerste deel van je Verzameld Werk ligt voor me en van Kampen, die de verzending op zich heeft genomen, heeft je je presentexemplaren gestuurd. Ik wens je met de verschijning - eindelijk - van harte geluk. Ik heb er alle zorg aan besteed en ben wel een beetje trots op het resultaat. Maar nog veel trotser ben ik dat ik dit - jouw - werk mag uitgeven. Nu ik deze verzameling weer doorblader en bedenk dat zo'n boek toch feitelijk vrucht van samenwerking tussen schrijver en uitgever is, in dit geval dus tussen jou en mij, vind ik het geharrewar per brief toch wel heel mal. Laten we daarover dus verder zwijgen. We hebben elkaar verkeerd begrepen: ik jou, maar jij mij ook, doordat we in elkaars brieven dingen hebben gelezen, die anders bedoeld waren. Zullen we de strijdbijl begraven?'
- 5 P.J.M. Buijs.
- 6 In mei 1947 had Stols in een oplage van 500 exemplaren een herdenkingspenning voor P.C. Boutens laten slaan uit een zinkalliage bij de N.V. Ateliers voor Edelsmeed- en Penningkunst voorheen Koninklijke-Begeer. In maart had Begeer deze penningen tegen kostprijs teruggenomen en vernietigd, om vervolgens de penning in brons opnieuw uit te brengen.
- 7 Theophilus Ebenhaezer Dönges (1898-1968) was sinds 1941 lid van de Zuidafrikaanse Volksraad. Hij was redactielid van Die Burger geweest, en, namens de Nasionale Pers, directeur van de New Age Press Ltd. te Kaapstad. In het pas aangetreden kabinet-Malan was hij minister van binnenlandse zaken, post en telegrafie.
- 8 *Melancholie der verzonken jaren.*
- 9 Zie br.749 n.2.
- 10 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: 'Boucher 1 Corbière op zicht' en:
 '91452 ×
 70636
 734.05 ×' en:
 '1200
 200
 200
 50
 150
 300
 300

755. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 2 juli 1948¹

[’s-Gravenhage,] 2 Juli 1948

Beste Jan,

Inplaats van vanochtend in het vliegtuig naar Batavia te zijn gestapt, zit ik ‘rustig’ op kantoor. Er is n.l. over mijn eventuele reis ruzie ontstaan tusschen de militaire autoriteiten te Batavia (voor wie ik uitgezonden zou worden om lezingen te houden) en de burger autoriteiten, die de onhandigheid hebben gehad om alvast aan te kondigen, dat ik in Augustus in Batavia de boektentoonstelling zou openen.

Met dat al ben ik nu het kind van de rekening. Décidément je n’ai pas de chance. Na mijn mislukte pogingen om naar New York, Mexico en Kaapstad te gaan nu dit!

Maar vandaag is dr. van Opstal, directeur der NIWIN naar Batavia gegaan, die zal trachten de heeren tot rede te brengen.² Lukt hem dat niet, dan moet het wel lukken aan mijn vriend A. van Velsen,³ die er 8 Juli heen gaat. Ik verwacht dus tegen de helft van Juli het bericht ja of neen.

Mocht het toch nog een ‘ja’ worden (*is* er voor mij zoo iets weggelegd?) dan blijf ik tot 15 October in Indië, en ik wilde dan trachten per boot naar Kaapstad of zoo te gaan. Ik kom daar dan zonder geld aan, maar ik geef me dan aan je liefdadigheid over, totdat Gerrit Bakker me de ‘marge’ wil uitbetalen. Ik kan hier koopen en betalen de vliegtocht Johannesburg-Amsterdam. *Als* dat eens allemaal mocht lukken, wat zou dat heerlijk zijn. Ik moet alleen kans zien, de reis Batavia-Kaapstad te betalen (het geldverkeer met Indië is niet vrij!)

Ik weet niet hoe lang die zeereis duurt, maar het zal toch in dit geval wel

November worden voor ik je zie. Het zou heerlijk zijn. Ik stel me dan wel voor hard te spurten in de Kaap, orders op te visschen en weer gauw weg te gaan, d.w.z. geen toeristieke vermaken te bedrijven.

Balkema heeft zijn grijnslach nog niet vertoond. Het schijnt dat hij voor tonnen drukwerkorders te plaatsen heeft!

Aan je adres is deel I van de Verz. W. van Jany verzonden.⁴ Ik zag bij Nijhoff *jouw* deel I, maar ik ontving nog geen auteurs-ex. Heb je het vergeten aan Querido-van Kampen op te geven?⁵ Foei!

Er zal nu een comité voor je 60e verjaardag en de penning worden gevormd, waarvan Flip Mayer⁶ (bij Enschedé) secretaris van [*sic*] is en Radermacher Schorer⁷ penningmeester. Aan je wenschen zal zooveel mogelijk tegemoetgekomen worden.

Joachim van Babylon krijgt delireerende kritieken, evenals Melancholie der Verzonken Jaren van Jo Boer. Overigens gaat het met de verkoop allerbedonderdst, het is in geen jaren zóó slecht geweest.

Afgedrukt is nu de 3^e druk van Bloem.⁸ We verkochten er bij aanbidding maar 300 ex van. Jacques is weer terug, dik en drankzuchtig en verder uiterst bekoorlijk.

Jany is met zijn Asta⁹ in Ascona.

Jan van Nijlen's Verz. Ged. zijn thans geheel in 2^e proef.

We werken nu hard aan de najaarsmodellen. Het ziet er in Holland niet vroolijk uit. Bovendien is het winterkoud en zonloos. De menschen zijn triest en somber. Quel pays!

Flaes liet *niets* meer van zich hooren. Zijn stuk over Slau was nog lang niet persklaar.¹⁰ Maar wat hij voorlas was voortreffelijk.

Ik leef nu nog op de wip. Slaat ze door naar Batavia, dan zien we elkaar, hoop ik, in november. Je kunt me dan bereiken via Dirk de Vries, Koningsplein 9^A, Batavia.¹¹

Hartelijke groeten van ons allen, ook voor Yta,

Je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Van Blankenburgstraat 71, 's-Gravenhage.
Vanaf deze datum staan als Stols' kantoren in het buitenland op zijn briefpapier vermeld: Uitgeverij A.A.M. Stols, Frans de Manstraat 9 te Berchem-Antwerpen (België); Louis Vuitton-A.A.M. Stols, 70 Champs Élysées te Parijs (Frankrijk); Bruno Cassirer Ltd, 31 Portland Road te Oxford (Engeland); en Leuba-Soeurs te Grandson (Zwitserland).
- 2 De Nationale Inspanning Welzijnsverzorging Indië (NIWIN) was een Nederlandse organisatie die zich van 1946 tot 1951 inzette voor het welzijn van de Nederlandse militairen in Indonesië. Deze organisatie hield collectes in Nederland en organiseerde cursussen en ontspanningsprogramma's voor de troepen in Indonesië. W.H.F. van Opstal was vertegenwoordiger van de NIWIN in Batavia. Directeur van de NIWIN was F.F. van Rhijn.
- 3 A. van Velzen was hoofd van de afdeling Publiek Contact van het ministerie van Overzeese Gebiedsdelen.
- 4 *Verzamelde gedichten I*.

- 5 Er bevindt zich bij Greshoffs correspondentie met Em. Querido's Uitgeverij en P.N. van Kampen & Zoon geen opgave voor te versturen present-exemplaren van *Gedichten*.
- 6 Filip Mayer (geb. 1914) was vanaf 1945 algemeen bedrijfsleider en hoofd van het bureau organisatie bij de firma Joh. Enschedé & Zonen. In 1945 was hij door Stols aangezocht als redacteur van Halcyon. Flip Mayer is de zoon van Henri Mayer.
- 7 De Utrechtse bibliofiel en mecenas Matthieu René Radermacher Schorer (1888-1956).
- 8 *Verzamelde gedichten*.
- 9 Asta Lee.
- 10 *Slauerhoff. Herinneringen en brieven*.
- 11 Dirk de Vries (1902-1983) was hoofd van de afdeling Culturele Zaken van de Rijksvoorlichtingsdienst, en voorzitter van de redactieraad van het in november 1947 opgerichte culturele tijdschrift Oriëntatie.

756. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 5 juli 1948^{1, 2}

Zend vliegpost gelegaliseerd bewijs dat ik gedurende verblijf door u onderhouden wordt en geld ter beschikking staat
vdStols

Eindnoten:

- 1 Datering op grond van de codering op het telegram en het aankomststempel.
- 2 Telegram.

757. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 6 juli 1948

6 July 48

Beste Aller Sandren,

Wat een afschuwelijke pech!!

Laten wij hopen dat alles zich toch nog ten goede schikt!

Er loopen schepen van de K.P.M. van Batavia via Kaapstad naar

B.[uenos]A[ires] en Rio. Maar hoogst zelden:

Ik stel mij nog heden met Gerrit in verbinding over het geld. Je kunt in elk geval altijd bij ons logeeren, of wij *zorgen* voor logies als Nini er mocht zijn. Houd mij op de hoogte

D. de Vries is een vriend van mij Doe hem mijn *hartelijkste* groetenNee ik vergat *niet* je een ex Ged te doen toekomen! Hoe zou ik!!!Ik wil alleen het ex van een passend inschrift voorzien.¹

En ik heb hier nog geen ex gezien, laat staan gekregen.

Balkema is een scharrelaar, maar een *handige*!*Laat* spoedig iets hooren!Ik schrijf *zoodra* ik bericht van G. Bakker heb.16 July ontvangst v N.P.vWijkL. op de Koepel ga er *ajb* heen!!!²*Hart. dank* voor A.R.H. i³Ik snak nu nog naar Keuls IV!⁴

Wanneer komt Het nieuwe verhaal van Goris???⁵ Joachim is meesterlijk.⁶ Met je vriendin Boer kàn ik niet dwepen.⁷

Spoedig meer. Het zou zeer heerlijk zijn je toch nog hier te hebben!

Veel liefs voor gade en kroost

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Er is ons geen exemplaar van Greshoffs *Gedichten* met een inschrift voor Stols bekend.

2 Op vrijdag 16 juli was in Sociëteit De Koepel te Amsterdam een bijeenkomst belegd ter kennismaking met N.P. van Wyk Louw.

3 *Verzamelde gedichten 1.*

4 *Wegen en wolken.*

5 *Telemachus in het dorp.*

6 *Het boek van Joachim van Babylon.*

7 Greshoffs bespreking van *Melancholie der verzonken jaren* van Jo Boer droeg als ondertitel *Krampachtig verzinsel met woordenpraal.* (Zie br.740 n.2.)

758. Uitgeverij A.A.M. Stols (G.H. Priem) aan J. Greshoff, 6 juli 1948¹

[s-Gravenhage,] 6 Juli 1948

Zeer geachte Heer Greshoff,

In opdracht van den heer Stols zend ik U heden per zeepost toe: 10 ex *Portrait of a Dutch poet* door Robert Moreland.

Inmiddels gaarne,
met de meeste hoogachting,
uitgeverij A.A.M. Stols
Priem
seer.²

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Van Blankenburgstraat 71, 's-Gravenhage.
- 2 Op de bewaard gebleven doorslag van deze brief staat in potlood geschreven: '7086'.

759. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 29 juli 1948¹

[’s-Gravenhage,] 29 Juli 1948

Beste Jan,

Het niet doorgaan van mijn reis naar Indonesië heeft mij geestelijk dusdanig geknakt, dat ik er een aantal weken beroerd van ben geweest. Mijn dokter verklaarde dat ik lichamelijk niets mankeerde, doch dat het een soort nervous breakdown was tengevolge van de ondervonden teleurstelling.

Langzamerhand was ik weer aan het werk getogen en zie: vanmorgen word ik opgebeld door de voorzitter van de N.I.W.I.N., die mij verzocht zoo spoedig mogelijk naar Indonesië te vertrekken, omdat alle misverstanden nu uit den weg waren geruimd.²

Het eerste wat ik nu gedaan heb is, ervoor te zorgen, dat mijn visum voor Zuid-Afrika in orde komt. Morgen kan ik dit gaan halen.

Zaterdag heb ik een bespreking met mijn accountant³ en van deze bespreking zal het afhangen of ik nu naar Indonesië ga of niet...

De teruggang in de uitgeverij heeft namelijk ernstige vormen aangenomen en uitgezocht zal moeten worden of Bornkamp het tijdens mijn afwezigheid niet alleen zakelijk maar ook met de mij ten dienste [+staande] middelen kan rooien. Daarna zal ik weer alle mogelijke zakelijke schikkingen moeten treffen om mijn afwezigheid mogelijk te maken.

Wanneer ik dan inderdaad naar Indonesië vertrek, hoop ik zooals mijn plan was per K.P.M. of met een andere gelegenheid naar Zuid-Afrika te gaan en je daar in October of November de hand te komen drukken, en uitvoerig bij je te komen logeeren.

Helaas kon de laatste brief, dien je mij schreef, hoe hartelijk en overtuigend ook, bij de Zuid-Afrikaansche legatie niets uitrichten, omdat de handteekening niet gelegaliseerd was. Maar gelukkig had ik de voorzorgsmaatregel genomen om eenzelfde verzoek tot Gerrit Bakker te richten, die mij keurig de gewenschte documenten heeft gezonden en op wiens garantie ik nu in de Unie zal worden toegelaten.

Wat er in mijn uitgeverij aan nieuwe boeken is verschenen is aan je afgezonden.

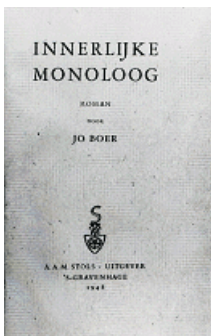
Zelf heb ik echter nog steeds niet je gedichten door Van Kampen uitgegeven ontvangen.⁴ Doch misschien heb je er nu exemplaren van in Kaapstad en bewaar je er een voor mij?

Thuis gaat alles gelukkig goed; Eva zit in Neuchatel bij de Hoefligers,⁵ Sander is gisteren naar een kamp vertrokken en Frans Jan werkt bij een boer ergens in de buurt van Ommen.

Met hartelijke groeten voor jullie beiden,
steeds gaarne je
Sander

Jo Boer, ca. 1948-1949.

Drukproef van de titelpagina van de roman *Innerlijke monoloog* van Jo Boer, die najaar 1949 onder de titel *Een zachtmoedige* zou verschijnen.

Tijdens de overhandiging van het aan Greshoff gewijde nummer van Standpunte. V.l.n.r.: Kees Greshoff, D.J. Opperman, Greshoff, Jan Greshoff Jr. en J. du Plessis Scholtz, Kaapstad, december 1948.

Omslag door Jan Goeting voor *Koken in tien minuten* door Édouard de Pomiane, december 1948.

Portret van A. Roland Holst door A.C. Willink, 1948 (collectie Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, bruikleen Rijksdienst Beeldende Kunst, Den Haag).

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Van Blankenburgstraat 71, 's-Gravenhage.
- 2 Voorzitter van de NIWIN was Prins Bernhard; het lijkt onwaarschijnlijk dat deze zich daadwerkelijk met de organisatie bezighield. Tweede voorzitter was P.F.S. Otten, directeur van Philips te Eindhoven.
- 3 A.J. Deurloo. Het kantoor (Van Zuylen, Lindner & Co te Den Haag) waarvan hij deel uitmaakte, was in 1948 opgegaan in de Verenigde Accountantskantoren.
- 4 *Gedichten*, het eerste deel van Greshoffs *Verzameld werk*.
- 5 Alfred Hoefligers was medewerker van Schweizer Grafische Mitteilungen en het tijdschrift Graphis. Hij zou in 1945 redacteur van de nooit verschenen heruitgave van Halcyon zijn en was correspondent van Erasme geweest. Tot juni van dit jaar was hij Stols' Zwitserse agent geweest.

760. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 7 augustus 1948

7 Aug 48

Beste Sander,

Dat je eenigen tijd niets van mij vernam, vindt zijn oorzaak in de verhuizing. Dat is nooit een prettig en gemakkelijk werk maar zeker niet hier waar niemand op tijd komt of zich aan afspraken houdt. De zaak is nú in orde. We wonen. En wachten alleen nog op enkele détails.

Maar waarom hoorde ik niets van jou?

Wat gebeurt er nu: Indië, Z.Afr.???

Ik heb natuurlijk aan JanSchilthuis geschreven over je komst (2×.)¹ Hij moet je het visum verstrekken. H[eb] je hem bezocht. Ik heb ook naar Pretoria geschreven en het Nederl. consulaat alhier verwittigd. Ik kan mij niet voorstellen dat er nog moeilijkheden zouden zijn, voor zooverre het de overheden aanbelangt.

Hartelijk dank voor Jany I,² Keuls IV³ en de bibliografie v Eddy.⁴

Je begrijpt hoe groot mijn achterstand is! In Radnor heb ik weinig, te weinig, gewerkt en die verhuizing of liever die bouwrij + verhuizing kostte mij al mijn energie, die niet groot is

Ik brand van verlangen

a. iets van je, dwz. van jullie allen, te hooren

b. iets naders over je plannen te vernemen

Laat mij niet langer smachten!!

Heb je de Gide's ontvangen?⁵

Met *heel* veel goeds en liefs voor gade + kroost

een stevige hand van geheel je

Jan

‘De Grashof’

Quarry Hill

bij Kloofnekweg

Kaapstad K.P.

Tel. 2-2709

Eindnoten:

1 Bedoelde brief van Greshoff aan J. Schilthuis is niet achterhaald.

2 *Verzamelde gedichten I.*

3 *Wegen en wolken.*

4 In augustus was de door F. Batten en Stols samengestelde *Bibliographie van de werken van Charles Edgar du Perron* verschenen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. De bibliografie was gedrukt bij Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer.

5 *Thésée* en zijn vertaling van *Hamlet*.

761. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 augustus 1948

12 Aug. 48.

Beste Sander,

Zoojuist ontving ik je brief, welke mij hoogst onaangenaam nieuws bracht. Ik hoop van ganscher harte, dat je de crisis te boven bent als deze je bereikt. Ja, het was natuurlijk een bittere teleurstelling en ik weet bij ondervinding dat zoo iets je niet in je koude kleeren gaat zitten.

Gerrit Bakker was hier voor enkele dagen. Ik ben blij dat hij, wat je wilde, voor je bereikt en in orde gebracht heeft.

Ik ben indertijd met je brief naar allerhande overheden gestapt, in de hoop op hun bevoegdheid, maar niemand bleek precies op de hoogte te zijn en te begrijpen wat je nodig had. Ik zelf had ook nog nooit vernomen van de noodzakelijkheid van de legalisatie van je handtekening.

Pretoria, waar de opperste administratieve wijsheid zetelt, is ligt [*sic*] hier ver vandaan!

Gelukkig is alles nu in orde. Je kunt je niet voorstellen *hoè* wij ons verheugen op de mogelijkheid je bij ons te hebben.

Ik schreef je reeds over dat boek.¹ Ik wilde je niet rauwweg een ex door Bobv K. laten toezenden; maar ik wilde er iets in schrijven. Ik zelf heb slechts 3 exx hier, waarvan mijn gade en zoons er ieder één in palmden.

Maar meerdere zullen volgen.

Moet ik het voor je *hier* houden of, onafhankelijk van je reizerij, naar 8 Bildersstr. zenden?? Schrijf mij dit even. Het boek ziet er maai heel matigjes uit, vooral vergeleken bij de V.W. v Jany.

Vraag Bornkamp nog eens om de foto van de 4 grijsaards!!!²

Die Sierksema is een scherpzinnige schutter.³ Prima.

Heel veel goeds en liefs voor gade en kroost, het allerbeste voor je zelf (dit alles ook van Aty)

Steeds geheel je

Jan

Heeft je administratie mijn adres verandering aan geteekend????

‘De Grashof’

Quarry Hill

bij Kloofnekweg

Kaapstad K.P.

Eindnoten:

1 Het eerste deel van Greshoffs *Verzameld werk, Gedichten*.

2 Zie br.705 n.10.

- 3 Waarschijnlijk doelde Greshoff op de essaybundel *Schoonheid als eigenbelang* van Fokke Sierksma.

762. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 12 augustus 1948

Den Haag 12 Aug. 1948

Beste Jan,

Wellicht heb je al een woordje van den heer Gerrit Bakker ontvangen en ben je dus al op de hoogte van het feit dat het mijn plan is, zoo spoedig mogelijk naar Z.Afr. te vliegen. Ik wacht alleen op een berichtje van Bakker om me te laten weten dat ik *nu* bij hem een tijdje logeeren kan; dan stap ik naar de K.L.M. en neem mijn ticket voor heen en terugvliegen.

Mijn bedoeling is om eerst met Bakker al mijn zakelijke mogelijkheden te Johannesburg uit te putten, dan in Pretoria, en vervolgens in andere steden om dan tenslotte af te zakken naar Kaapstad, en van jullie lieve invitatie in het nieuwe huis gebruik te maken.

De reiskosten kan ik hier betalen; verder krijg ik wat geld mee. Voor de rest hang ik van de gastvrijheid der Afrikaners af. Ik wil *gaarne* lezingen houden over boekkunst, als deze of gastvrijheid of geld opleveren. Mijn doel is om in *korten* tijd alle zakelijke mogelijkheden (voor drukopdrachten) hier te onderzoeken, o.a. aan de Universiteiten. Doe mij dus het genoegen en schrijf mij p/o Gerrit Bakker wat je denkt dat voor mij van belang kan zijn. Natuurlijk wil ik ook alles probeeren met het oog op een baan. Met de uitgeverij gaat het in Nederland alles behalve goed. België ligt op z'n achterste, Frankrijk, Zwitserland en Engeland leveren evenmin iets op. Enfin, daar praten we wel over.

Naar Indië had ik nu tòch weer mogen gaan, maar, hoe erg het me ook aan mijn hart gaat, die prachtige 3-maandsche tocht te moeten opgeven, het is niet verantwoord me 3 maanden aan mijn zaak te onttrekken. Mijn Afrikaansche reis moet veel resultaten afwerpen (opdrachten) of me voor de toekomst een baan bezorgen, want ik moet niet alleen de 5000 pop er uit halen, die ze me kost, maar véél meer, om in Holland door te kunnen gaan.

Dat is de situatie. Het is prettig, er aan te kunnen denken, dat ik binnen niet al te langen tijd bij jullie zal zijn. Denk je dat de Wessels'en me ook te kuieren zullen vragen? Wie kan of wil me in Pretoria hebben? Zie je in andere steden nog gastheeren? Dat lees ik dus wel in Johannesburg.

Tot spoedig dus, hoop ik.

Met hartelijke groeten, ook van Greet, voor jullie beiden van Sander.

Ik reis met 30 kilo bagage, dus géén boeken en geen smoking (bezit ik ook niet).

Pas, visum en deviezen in orde!

763. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 augustus 1948

13 Aug 48

Beste Sander,

Zoojuist brengt de post mij een pakje Portraits of a Dutch Poët. Hartelijk, hartelijk dank. Deze uitgave is weer het x^{de} bewijs van je generositeit. Stel je in verbinding met G.B. Constantia 62 Lovedaystr. Johb. Transv[aal] En stuur hèm een pakje, voor de boekhandel alhier

Het werkje ziet er fraai uit.

Mag ik je eenige adressen opgeven?

- 1 Mevr. de Wed P.J.M. Greshoff-Buys
Pension Bosch
50 Groothertoginnelaan
sGr
- 2 Mevr. A. Exalto[-]de Bloeme.
119 Groothertoginnelaan
sGr
- 3 dr. L.A. Ries
240 Central Park *South*
New York 19 (N.Y.)
- 4 prof. dr. J.A. Goris
Dir. Belgian Inf. Center.
630 Fifth Av. N.Y. City (N.Y.)
- 5 dr Giacomo Prampolini
Spello Perrugia. (Italia)
- 6 Mevr. M.P. Brunt
584 Prinsengracht Amsterdam
- 7 James Brockway 58 Riouwstr sGr¹
- 8 S.A.R. la Princesse Marie de Grèce²
6 rue Adolphe Yvon
Paris XVI
- 9 mr. H.J. Reinink 62 L. Voorh sGr
- 10 J. Schilthuis 11 VanSoutelandelaan sGr.

Spoedig meer

Dit alléén om je innig te danken en te bedelen!

Met héél veel goeds en liefs van h th

Geheel je

Jan

‘De Grashof’
 Quarry Hill
 bij Kloofnekweg
Kaapstad K.P. ³

Eindnoten:

- 1 De uit Engeland afkomstige journalist en vertaler James Brockway (geb. 1916) met wie Greshoff sinds december 1947 schriftelijk contact had.
- 2 Marie Bonaparte.
- 3 Op de brief is door Stols of een medewerker bijgeschreven: ‘voor rekening van Jan Greshoff verzonden op 20 Augustus '48 *Priem 10 stuks*’ en ‘fact.8647’.

764. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 31 augustus 1948

Johannesburg Dinsdag 31-8-48

Beste Jan,

Nu de eerste 8 dagen hier om zijn komt er wat meer tekening in mijn plannen. Ik heb het hier heerlijk, eerst tot Vrijdag gelogeed bij de Wessels'en, sedertdien bij Gerrit Bakker. Iedereen is even lief en gastvrij. Zakelijk ben ik nog niet erg hard opgeschoten, maar er zijn toch perspectieven. Door G.B. heb ik kennis gemaakt met een meneer H. Kolff, die al 20 jaar in Z.Afr. woont en familie is van de Van Stolk'en, Mees'en enz. uit Rotterdam. Deze willen iets beginnen waar [+bij] G. Bakker en ik nauw betrokken zouden worden. Het is in ieder geval een vooruitzicht.¹

Ik blijf nog tot Donderdag hier, ga dan een paar dagen naar Pretoria en wilde dan het week end gebruiken om naar Kaapstad te reizen, tenzij men mij hier nog nodig zou hebben. Doch komt er niets tusschenbeide, dan telegrafeer ik je om te melden dat ik Maandag of Dinsdag bij jullie kom (ik telegrafeer juiste tijd van aankomst).

Het zal heerlijk zijn elkaar weer te zien en te mogen logeeren in jullie nieuwe huis, waarvan G.B. me al zoo veel heeft verteld.

Al mag dan Johannesburg volgens jou onbewoonbaar zijn, ik zou er al lang tevreden mee zijn. Maar ik ken de rest nog niet en schort mijn oordeel op.

Kaapstad is volgens iedereen het paradijs op aarde.

Ik heb hier al heel wat drukkers-uitgevers ontmoet. Al het werk is even afgrijselijk. Er *kan* wat gedaan worden als ze maar willen. Ik heb het gevoel dat ze hun mankementen gaan inzien. Maar ze verdienen ook veel geld zónder goede typografie.

Enfin, we zullen nog véél te bepraten hebben. Hartelijk dank voor je artikel in de Burger.² Er is ook hier een en ander in de maak, en op de terugweg moet ik hier zeker nog blijven voor radio, lezingen en interviews.

Met hartelijke groeten, ook voor Aty en zoons + schoondochters van Sander

Eindnoten:

- 1 Op 20 september zou Gerrit Bakker aan Stols schrijven: ‘Kolff was zoojuist even in de winkel en vroeg wanneer je hier weer terug verwacht wordt. Hij heeft weer met Gray gesproken en heeft nu een idee in welke richting deze drukker denkt. Hij schijnt bereid te zijn om een verdieping op zijn drukkerij te laten bouwen en die te verhuren aan een nieuwe combinatie voor 125 pond per maand. Nu vraagt Kolff wat ik denk dat via jou en mijn tussenkomst ongeveer per jaar aan werk verwacht kan worden. Dit is wel heel moeilijk te voorspellen. De opdracht voor de advertentie-fuik schijnt wel zoo goed als zeker aan je gegeven te worden, althans voor de eerste uitgave. Kolff denkt nu in de richting om bij Gray aan te komen met bepaalde cijfers aan werk dat in een combinatie met Gray door Kolff en ons jaarlijks gegarandeerd kan worden, om Gray zodoende deelgenoot van de onderneming te maken en hem van het bouwplan af te brengen. Er zijn natuurlijk allerlei mogelijkheden als wij voldoende kapitaal uit Nederland kunnen krijgen om die uitgeverij behoorlijk aan te pakken, maar om dat zwart op wit voor te leggen is een andere vraag, die niet zoo gemakkelijk te beantwoorden is. Ik dacht het raadzaam je even op de hoogte te brengen. In hoeverre van Schaik in je werk belangstelt weet ik niet. Hij laat nogal eens tamelijk dure boeken drukken, niet alleen bij Wallach, in welke drukkerij hij geloof ik zelf aandelen heeft.’ Vier dagen later schreef Bakker: ‘Ik heb zoojuist je samenvatting van het Kolff-plan met Kolff besproken. Hij is het niet met je eens dat wij zonder extra ruimte in het gebouw van Gray klaar kunnen komen. Deze ruimte is nodig voor de binderij, een afdeling die bepaald onmisbaar is in ons schema. Ook moeten wij ruimte hebben voor de lithografische afdeling. Verder sprak Kolff over je opmerking “Jammer dat ik geen kapitaal hier heb”. Kolff zou natuurlijk graag zien dat jij ook direct finantieel in de onderneming betrokken werd. Het geld dat uit Nederland moet komen, moet daar door van Stolk bijngebracht worden, die voor dit werk een zeker aantal aandelen krijgt. Zooals je weet heeft hij reeds een papier-leverancier geinteresseerd. Misschien zie je in dit schema kans om een deel van je bezit, hoe dan ook al, hier te krijgen, waar dit normaal totaal onmogelijk is. Ik hoorde dat een van de directeuren van de Bussy hier aangekomen is om de mogelijkheid te onderzoeken voor het verplaatsen van een deel van hun drukkerij naar dit land. Een van zijn drukkers vertelde mij dit. Hem werd gevraagd of hij eventueel genegen zou zijn om hier bij de Bussy in dienst te treden als zij een drukkerij beginnen. Ik geloof dat Ritterhaus nu in Kaapstad is. Verder wordt er nog een plan aangekondigd waarvan ik een advertentie insluit. Wordt de markt niet overvoed??? Kan je Kolff een idee geven wanneer je hier weer verwacht kunt worden? Hij voelt dat zijn plannen nu lang genoeg onder bespreking zijn geweest en wil graag trachten om tot finale regeling te komen.’ (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Constantia Boekhandel.)
H.F. Kolff was directeur van een uitgeverij/ drukkerij. Hij was geparenteerd aan Apjar van Stolk (1894-?), president-directeur van Van Stolk Trading Co. te Scheveningen.
- 2 Er is niet achterhaald op welk artikel van Greshoff in Die Burger Stols doelde.

765. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, begin oktober 1948¹

Maandag

Beste Sander,

Om 12.15 kwamen wij behouden op De Grashof aan. Hierbij een brief, welke ik daar aantrof + 2 vel. Weet je ook of die *aansluiten* bij wat je verbeterd hebt?

Wil je deze proef² per vliegmasjien zenden aan

F Mayer

10 Bestevaêrstr

Haarlem.

Het is stil en ongezellig zonder jou.

Met veel liefs v Aty

geheel je

Jan

in haaste

alles bests en goeds voor Gerrit en de Wesselsen

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat de brief geschreven is na een van de bezoeken van Stols aan Kaapstad. Op 31 augustus (br.764) meldde Stols dat hij het weekeinde daaraanvolgend naar Kaapstad zou afreizen; weliswaar is er op 15 oktober (br.766) sprake van een tweede bezoek aan Kaapstad, maar Stols dankte Greshoff in laatstgenoemde brief voor het doorzenden van de brieven en de toezending van de proeven waarvan in br.765 sprake is.
- 2 Waarschijnlijk de proeven van *Mijn vriend Coster*.
Het aan Stols opgedragen *Mijn vriend Coster* werd in 1949 ter gelegenheid van de zestigste verjaardag van Greshoff voor de leden van de Nederlandsche Vereeniging voor Druken Boekkunst naar typografische aanwijzingen van Stols bij Drukkerij Meijer te Wormerveer gedrukt in een oplage van genummerde 400 exemplaren. De titel en de vignetten waren van S.L. Hartz, die ook een portret van Greshoff voor deze uitgave graveerde. (Zie ill. p. 151.) De opdracht aan Stols luidt: 'Ik draag dit boek op aan wie het toekomt[.] Aan A.A.M. Stols[,] die zijn leven en werk gegrondvest heeft op de overtuiging dat de vriendschap en een boek ieder offer waard zijn.'

766. A.A.M. Stols aan A. en J. Greshoff, 15 oktober 1948

Johannesburg, 15 Oct. 1948

Beste Aty en Jan,

Hartelijk dank voor het doorzenden van de brieven en de toezending der proeven. Ik hoop gelegenheid te krijgen, deze te corrigeren.

Tot nu toe steeds in drukke besprekingen geweest met de heeren H. Kolff, met de directeur van Annuals Ltd en Gerrit Bakker.

Gerrit en ik zijn langzamerhand wel tot de conclusie gekomen dat het plan *te* fantastisch is om goed te kunnen slagen. Kolff is bovendien volkomen ondeskundig. Dit zal dus wel niets worden.

Morgen, Zaterdag, ga ik naar Pretoria, bij de van Schaiks logeeren. Hij zal dan wel over de plannen verder praten, en ik zal ook deze in overweging houden. Ik hoop er ook Jhr van Karnebeek nog te zien.

Daarna, liefst zoo kort mogelijk, weer naar Johannesburg, en dan naar jullie. Ik ben verrukt over de Malan's en hun prettige ontvangst. Worcester zal ik niet gauw vergeten. We hadden gedrieën: Jacques Malan, Pierre Pollet en ik, een

heel gezellige avond, zóó gezellig dat J.M. om 10 voor 12 op z'n horloge keek, we de auto in vlogen en ik nog juist op tijd in de trein kwam. De reis was erg saai.

Hier prachtig weer, ik mis overdag mijn zomerpakken die in Den Haag liggen!

Van Greet goede belichten, behalve over de deurwaarder...

Met hartelijke groeten, ook van Gerrit, die zich weer een goed gastheer betoont,

van

Sander

767. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 19 oktober 1948

Johannesburg, 19 Oct. 1948

Beste Jan,

Zoojuist ben ik uit Pretoria terug van een goedbedoeld maar allervervelendst weekend bij de van Schaik's. Waren de jacaranda-boomen[?] er niet geweest, die de stad tot één verrukking maakten, en een allergezelligst bezoek bij de Pierneef's, die een uitermate originele woning hebben, en een aardige dochter, dan zou ik bezwiken zijn onder de gebeden, zes maal per dag, en de bijbellezingen...

Van Schaik was zéér terughoudend, schoof alles op de lange baan, leek me oververmoeid, wilde met Jan overleggen, die op het uitgeverscongres in Port Elizabeth is, dacht dat de drukkerij pas over een paar jaar gereorganiseerd kon worden, enz. Ik heb er bijna mijn geduld door verloren, en ik heb niet de gewoonte om mij op te dringen. Hij lijkt me veel aan vooruitziendheid ingeboet te hebben. Enfin: dit is dus niets geworden!

Nu ook de zaak in Johannesburg niets wordt (ik kreeg heel slechte inlichtingen over den persoon van den directeur van Annuals Ltd) ben ik van plan om zoo gauw mogelijk naar jullie terug te keeren, en de terugkomst van H.R. Malan (26 of 27 Oct) af te wachten. Of deze heer met mij spreken wil, is nog lang niet zeker.¹

En dan is er nog het plan van Jacques M. en de Cape Times.² Misschien kom ik daartoe wel eerder naar jullie terug. Als het te lastig is, stop me dan in een hotel of ergens anders. Ik weet niet of ik nog bij de Wesselsen ga logeeren. De berichten van Greet over de zaak in den Haag waren erg matig. Ik voel me niet op mijn gemak!

Doe mijn allerhartelijkste groeten aan Aty. Ik telegrafeer, wanneer ik kom.

Als steeds, je

Sander

Eindnoten:

- 1 H.R. (Recht) Malan was een der directeurs van de Nasionale Pers. Malan was redacteur van Die Burger geweest. Op 13 oktober had C.F. Albertyn Stols namens de Nasionale Pers bericht dat Malan op 26 of 27 oktober op kantoor terugkwam, en dat hij hem verslag zou doen van de gevoerde besprekingen: 'Soos reeds deur my aan u verduidelik, is ek nie in staat om u 'n aanduiding te gee van wat mnr. Malan of ons Raad van Direkteure dink van die stigting van 'n dogtermaatskappy op die huidige tydstip nie.' Op 26 oktober voegde Albertyn daar, na overleg

met Malan over de oprichting van een dochtermaatschappij, aan toe dat ‘mnr. Malan van mening is dat dit op die oomblik en vir seer geruime tyd nie vir die Nasionale Pers moontlik sal wees om op hierdie voorstel in te gaan nie’.

- 2 Van dit plan van Jacques Malan en het in 1876 opgerichte dagblad Cape Times is niets naders bekend.

768. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 oktober 1948

20 October 48

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je berichten. Het deed ons veel genoegen dat je het in W[o]r[c]ester zoo naar je zin gehad hebt. Voor ons is het een tweede thuis. Helène en Jacques zijn onze oudste vrienden in dit land.

Pierre Pollet komt hier morgen soupeeren. Wij hebben zeer moeten lachen om jullie feestmaal, dat je bijna de trein deed missen!

Ik ben benieuwd of je nog naar het uitgevers congres te Durban gaat of gegaan bent.

Hier is alles bij het oude. Wij leven nog. Het weer is, sedert je vertrek, heerlijk! En wij lunchen en middagmalen in de patio.

Over Frits Malan valt niets dan hoffelijks te vermelden.¹

Kom spoedig terug. Wij missen je!

Met heel veel liefs van Aty,

En een hartelijke hand

steeds geheel je

Jan

Quarry Hill bij Kloofnekweg²

Eindnoten:

1 Greshoffs takshond.

2 Op de brief is door Stols bijgeschreven: '5,00 m. incl. 2. lang' en '4.40 m. breed' en:

'2,45	2,75		
45	79		
_____	_____		
12 25	2,475' en:		
'0,90/5,00\5	0,90/	10,00\11	2,54/91,44\
4,50		9,00	
_____		_____	
500		100	
		90' en:	

'5 yards + 20 inch lang

5 yards breed' en

'10 yards + 40 inch lang'.

769. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 oktober 1948

20 October 48

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je berichten. Wat wonderlijk dat alles zoo anders verloopt dan wij verwachtten.

Onze laatste hoop is nu op de Nasionale Pers gevestigd. Als Albertijn de zaak overtuigend voordraagt is de kans behoorlijk!

Als je in een hôtél zou trekken broeljeer ik mij met je!

Schrijf of sein bij tijds wanneer je hier aankomt.

Essy Schrire moet je in elk geval zien vóór je vertrek.¹ En we zullen Mevrouw Jan Heemstra op[?] je vragen.²

Morgen soupeert Pierre Pollet hier.

Verder alles bij het oude.

Heel veel liefs van Aty,
een stevige hand van

Jan

Eindnoten:

1 Esther Lynette Robinson (1912-1976), was sinds 1940 met David Schrire getrouwd. Tot 1948 was zij werkzaam in een boekhandel.

2 Niet nader geïdentificeerd.

770. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, wschl. eind oktober 1948¹

Dinsdagavond
in haaste

Beste Sander,

Zoojuist belt Davie Schrire mij op.²

Louw³ had hem opgebeld en gezegd dat hij bij nader beschouwing zóó geïnteresseerd was in je plan dat hij een van zijn onderdirecteuren, een zekere Roerig,⁴ heeft opgedragen een finantieel plan op te stellen.

Davie luncht morgen met Roerich. Daarna zal hij mij opbellen.

Davie is optimistisch, omdat hij zegt dat Louw nooit opdracht had gegeven een plan uit te werken als hij niet zeer ernstig overwoog iets te ondernemen. Dat zou tijd- en geldverlies zijn.

We missen je.

De Grashof is leeg en stil

Frits is veel minder pestuleus.⁵

Veel liefs van Aty,

geheel je

Jan

Groet onze Gerrit 10×

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat Greshoff in deze brief melding maakt van een telefoongesprek met David Schrire. In zijn brief van 4 november (br.771) verwijst hij naar de inhoud van br.770.
- 2 De jurist David Schrire (1908-1991) was directeur van het door zijn vader opgerichte kledingbedrijf, waar hij verantwoordelijk was voor de financieel-administratieve kant van de zaak. De Schrires bewogen zich weinig in het zakenmilieu, maar hadden een grote vriendenkring van beeldende kunstenaars, academici en schrijvers, voor wie hun huis elke zondag open stond. Schrire was in 1930 een van de oprichters van de South African Trotskyist Movement geweest; hoewel hij op dit moment politiek minder actief was, behield hij altijd een theoretische belangstelling voor linkse politiek. Hij was een verzamelaar van boeken en had de oprichting door Anthony Clarke van het enige behoorlijke antiquariaat in Kaapstad gefinancierd. Waarschijnlijk had Greshoff David en Essie Schrire via de Malans ontmoet. De Greshoven en de Schrires woonden vlakbij elkaar in Kloofnek. In juni 1950 zouden Greshoff en Schrire te zamen de uitgeverij Janda Pers/Press (Edms./Pty.) Bpk./Ltd. te Kaapstad oprichten, bij welke uitgeverij een tiental uitgaven is verschenen.
- 3 Op 10 januari 1949 (br.781) zou Greshoff aan Stols schrijven: 'Je weet dat Louw van Santam je voorstel heeft voorgelegd aan een van zijn economische raadslieden, die een gunstig advies uitbracht.' Nadere gegevens betreffende deze Louw zijn niet achterhaald.
- 4 Op 10 januari 1949 (br.781) zou Greshoff aan Stols schrijven: 'Ik ga nu nog eens met Querido spreken over zijn Tsjechische kapitalerlen[?].' Deze Querido is niet nader geïdentificeerd.
- 5 Greshoffs takshond.

771. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 4 november 1948

4 Nov. 48

Beste Sander,

Wij zijn natuurlijk zeer benieuwd, eerst naar je laatste ervaringen te Johburg, daarna naar je aankomst in patria. Mijn brief, geschreven na een telefoon-gesprek met Davie, heb je zeker nog bij Gerrit ontvangen.¹ Wij dineeren Zondag bij hen en dan zal ik bijzonderheden vernemen over zijn lunch met Roerich, de deskundige van Louw.

Hier niets nieuws.

Alleen dat Gladstone (W.E.G.) Louw niet naar Amsterdam gaat als hoogleeraar. Dan komt natuurlijk N° 2 op de voordracht dr. JduPlessis Scholtz aan bod. Hij neemt het niet aan. Dan moet er een nieuwe voordracht komen, waarschijnlijk met dr. N.P. vW.L. als N° 1.² Wat een getob om in een professors vacature te voorzien!

Ik ben natuurlijk op. Maar voel mij nog slapjes. Griep heeft altijd zoo'n lange nawerking.

Ik sprak gisteren Dirk en Fred.³ En beide spraken hun sterk verlangen uit je toch nog hier te zien. Ik zweeg natuurlijk als een mof over Louw!

Je afwezigheid maakt het leven stil.

Laat spoedigst een en ander hooren!

Stuur spoedigerst de foto's aan Nijn.

Veel liefs voor Margaretha en haar rejetonen,
als steeds geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Zie br.770 voor Greshoffs verslag van zijn gesprek met David Schrire.

2 In mei was er sprake van geweest dat W.E.G. Louw als hoogleraar Zuidafrikaanse letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam zou worden benoemd vanwege de Nederlands-Zuidafrikaanse Vereniging. Uit zijn correspondentie met N.A. Donkersloot in deze periode blijkt dat Gladstone Louw in principe zijn benoeming had aanvaard, maar er vanwege het in zijn ogen te geringe honorarium en het feit dat hij geen plaatsvervanger voor zijn functie bij de Rhodes Universiteit kon vinden uiteindelijk van moest afzien. In maart 1949 werd vervolgens N.P. van Wyk Louw voor deze hoogleraarspost benaderd; Van Wyk Louw zou van 1950 tot 1958 in Amsterdam doceren.

De mogelijkheid dat J. du Plessis Scholtz als hoogleraar in Amsterdam zou worden benoemd komt noch in de correspondentie van W.E.G. Louw noch in die van N.P. van Wyk Louw met Donkersloot ter sprake.

3 Fred Le Roux.

772. A.A.M. Stols aan A. en J. Greshoff, 8 november 1948

Den Haag, 8 Nov. '48

Lieve Aty, Beste Jan,

Vrijdagochtend, prompt 10 uur, daalde na een uiterst voorspoedige tocht het vliegtuig op Schiphol, waar Greet en Eva mij in de auto van Bert Bakker¹ kwamen afhalen.

De reis van Kaapstad naar Johannesburg, van Maandagavond tot Woensdagmorgen was tamelijk vervelend, al had ik twee niet ongeschikte Afrikaansche ambtenaren als coupégenoten. Gerrit stond op het perron. We ontbeten samen op z'n flatje, daarna ging Gerrit naar de boekhandel en ik in bad. Vervolgens besprekingen met de heeren Kolff en Ramus[?]² (voor de zooveelste maal) en ik kreeg eindelijk het fantastische 'memorandum' over het oprichten van de nieuwe 'zaak' in handen. Vandaag heb ik dat aan de heeren van Essen en Kessler, zaakgelastigden van den heer van Stolk (die in India is en niet voor het einde van het jaar terugkomt) overhandigd.³ Het leek de heeren al even fantastisch als Gerrit Bakker en mij, zoodat van het 'plan Kolff' zeker niets komt. Maar het is niet uitgesloten dat de heeren buiten Kolff & Cie iets met

Gerrit Bakker en mij willen beginnen in Kaapstad.... Dit zou te mooi zijn om waar te worden.

De avond bracht ik verder bij Gerrit door. Donderdagochtend om half acht bracht Elisabeth me per auto naar Palmietfontein. We waren ruim op tijd voor douane e.d. en konden dus nog gezellig thee drinken en praten. Daarna kwamen ook nog de heer Kolff en zijn moeder opdagen; ik werd dus feestelijk uitgeleide gedaan.

De reis was heerlijk, maar acht passagiers, waarvan er twee in Karo uitstapten.

Het uitzicht was voortreffelijk, totdat het donker was. We werden prettig bediend en door de overtollige ruimte had ik 's nachts een tweepersoonsbed. Om 4 uur waren we in Tunis, ontbeten er met bacon, eieren en koffie, stegen om 6 uur op en hadden prachtig uitzicht totdat we de besneeuwde alpen voorbij waren. Toen alleen nog maar wolken, tot België toe, en om 10 uur landden we. Ik was de eenige passagier voor het binnenland, de rest ging (de gelukzaligen) door naar New York. Ik reisde met de directeur van de Central African Airways uit Rhodesia, die me vroeg in het vervolg zijn drukwerk te maken! Dat kan wat worden. Hij besteedt 17 duizend pond per jaar...

Het was Vrijdag nogal zonnig en niet koud, de kou kwam daarna pas. De centrale verwarming brandt natuurlijk. Zondag gietregen en vandaag koude wind. Veel nachtvorst.

Thuis was alles bij het oude; Greet en de kinderen maken het best; ze waren opgetogen over het meegebrachte.

Ik heb het huis van dr. Exalto opgebeld om een afspraak te maken. Mevrouw had juist een kleine operatie ondergaan en ligt in het R.Kr. Ziekenhuis. De boodschap van Ed en Thea heb ik dus nog niet kunnen doen.⁴

Zondag veel aanloop en vandaag natuurlijk ineens veel werk + conferentie over Kolff, zodat ik nog niet naar oma Gres⁵ kon gaan. Dat komt dus morgen aan de beurt.

Belangrijke mensen heb ik nog niet gesproken, zodat ik de mentaliteit nog niet heb kunnen peilen. Van Velzen is adviseur van Beel geworden!⁶

In de nederlandsche uitgeverijen gaat het bedroevend (ik hoorde over Contact en Meulenhoff en Daamen)⁷ en ook mijn omzetten zijn uiterst gering. Waar moet dat heen?

De boekhandel daarentegen heeft het druk vertelden Nijhoff⁸ en Couvée;⁹ de meesten zeker met het liquideeren van hun oude voorraden en het weigeren van koopen van nieuwverschenen boeken! De verzamelde gedichten van Jan van Nijlen zijn onderweg naar jullie toe. Dan volgt binnenkort 'Telemachus'. Deze maand verschijnt het merendeel der aanbieding. Maar er zal nog heel wat werk moeten verzet worden.

Van naar Amsterdam gaan zal vooreerst wel niet komen. Het pakje en de brief voor Nini gaan dus per post.¹⁰

De reis naar de Unie en vooral het logeeren bij jullie zal een van mijn *prettigste* herinneringen blijven en de desillusies op zakelijk gebied wel weer gauw overschaduwen.

Wie weet, komt er op den duur toch nog iets van verhuizing naar Kaapstad. Doet mijn hartelijke groeten aan Jan en Nancy, Kees en Mickey, Ed en Thea en Tommy¹¹ en natuurlijk aan Frits Malan.¹²

Greet + kroost zenden jullie ook hun allerbeste groeten.

En heel veel liefs van je dankbare logé en vriend

Sander

Eindnoten:

- 1 De uitgever Lambertus Jozef (Bert) Bakker (1912-1969), sedert 1946 directeur van uitgeverij D.A. Daamen te Den Haag.
- 2 Niet nader geïdentificeerd.
- 3 Het aan Gerrit van Essen (geb. 1905) en Dominic Anton Joseph Kessler (geb. 1921) overhandigde memorandum is niet achterhaald. Van Essen en Kessler waren resp. directeur en adjunct-directeur van Van Stolk Trading Co. te Scheveningen. Van Essen zou in september 1951 naar Kaapstad emigreren.
- 4 Welke boodschap Ed en Thea Toussaint van Hove Stols voor Thea Toussaints ouders hadden meegegeven, is niet achterhaald.
- 5 P.J.M. Greshoff-Buijs.
- 6 Louis Joseph Maria Beel (1902-1977) was sedert februari 1945 voor de Katholieke Volkspartij minister van binnenlandse zaken geweest. Vanaf mei 1946 tot september 1947 had hij deze post enige tijd met het premierschap gecombineerd, daarna beperkte hij zich tot de functie van minister-president. Als uitkomst van de verkiezingen in 1948, waarbij de Partij van de Arbeid het premierschap overnam, werd Beel in oktober 1948 Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon in Nederlandsch-Indië.
A. van Velzen was daarvoor hoofd van de afdeling Publiek Contact van het ministerie van Overzeese Gebiedsdelen geweest.
- 7 Uitgeverij Contact, die sinds 1933 te Amsterdam was gevestigd en onder directie stond van G.P. de Neve en, sedert 1936, Chr. Blom; uitgeverij J.M. Meulenhoff, nu onder leiding van J.R. Meulenhoff; en D.A. Daamen NV te Den Haag, van welke uitgeverij Bert Bakker directeur was. In april had Stols pogingen in het werk gesteld een groep uitgevers met gemeenschappelijke belangen te vormen. Bert Bakker had hem op 20 april laten terugschrijven daar zeker voor te voelen. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Bert Bakker.)
- 8 Het is onduidelijk of Stols doelde op Martinus Nijhoff's Boekhandel en Uitgeversmaatschappij te Den Haag of op haar directeur Wouter Nijhoff Pzn (1895-1977) persoonlijk.
- 9 Waarschijnlijk Eduard Dirk Couvée (1903-1978) die zich in 1935 als boekhandelaar in de Van Hoytemastraat 66 te Den Haag, vlakbij de Bildersstraat waar Stols woonde, had gevestigd.
- 10 Deze door Stols doorgezonden brief van Greshoff aan Nini Brunt is niet achterhaald.
- 11 Pierre Thomas, de in februari 1947 geboren zoon van Thea en Ed. Toussaint van Hove.
- 12 Greshoffs takshond.

773. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 15 november 1948¹

['s-Gravenhage,] 15 November 1948

Beste Jan,

Je brief, die van Kaapstad naar Johannesburg en van Johannesburg weer naar Kaapstad was teruggegaan, heb ik nu ontvangen.

Het doet me zeer veel genoegen te vernemen, dat Schriere[sic] contact is blijven onderhouden met Dr Louw en dat Dr Louw zo geïnteresseerd is in mijn plan, dat hij heeft opgedragen een financieel plan op te stellen. Ik hoop daar binnenkort iets meer van te horen.²

Je hebt dus waarschijnlijk 7 November bij Schriere gedineerd en er al iets meer van gehoord. Misschien is de brief al onderweg?

Waarom komt Gladstone Louw nu ineens niet naar Amsterdam? Is hij bang voor oorlog? Men is hier op het oogenblik zeer optimistisch en gelooft, dat in ieder geval Rusland de oorlog niet zal beginnen en ik geloof ook, dat Amerika sterk genoeg is om toch op den duur van de Russen gedaan te krijgen, dat er een zeker evenwicht in Europa ontstaat.

Eerst vandaag kreeg ik van de zieke Mevrouw Exalto de photo's terug en heb deze nu direct met een briefje aan Nini gestuurd.³

Ik heb enkele aardige Afrikana op de kop getikt en ik hoop, dat ik toestemming krijg deze naar Gerrit Bakker te exporteer.

Thuis gaat alles gelukkig goed. Deze week verschijnt de nieuwe Gijsen;⁴ de herdruk van *Joachim* is ook klaar en men heeft een exemplaar naar Afrika verzonden.⁵ Van Nijlen was reeds eenige tijd onderweg.⁶ De rest volgt zodra gereed.

Het is gelukkig op het oogenblik zacht weer en door de Zuidenwind zelfs warm, zoodat de overgang van klimaat niet al te groot is.

Maar ik verheug mij er sterk op weer naar de Kaap terug te kunnen gaan en daar onze plannen voort te zetten...

Met hartelijke groeten ook voor Atie en de Van Hove's,⁷ mede namens Greet, als steeds je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Van Blankenburgstraat 71, 's-Gravenhage.

2 Zie br.770 voor het contact van David Schrire met Louw.

3 Deze brief van Stols aan Nini Brunt is niet achterhaald, zodat ook niet bekend is op welke foto's Stols doelde.

4 *Telemachus in het dorp*.

5 In november verscheen de vijfde druk van *Het boek van Joachim van Babylon*. De tweede t/m vierde druk was gezet uit de Bodoni en gedrukt bij N.V. Drukkerij Trio te 's-Gravenhage; de vijfde druk werd gezet uit de Lutetia en gedrukt bij Boosten & Stols. De vijfde druk had een stofomslag door Jan Goeting. De in 1949 verschenen zesde druk moest in december 1948 opgelegd worden.

6 *Verzamelde gedichten 1904-1948*.

7 Ed. en Thea Toussaint van Hove.

774. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 november 1948

18 november 1948

Beste Sander,

De brieven van Greet¹ en jou hebben ons in goede orde bereikt en veel genoeg verschaft. Bij voorbaat dank voor de reeds gezonden en nog te zenden boekwerken.

-

Van Nini kregen wij bericht dat de schoonheidsmiddelen en Aty's brief haar in goede orde bereikt hebben.² Hartelijk dank voor de verzending.

De photo's zal zij intusschen ook wel ontvangen hebben.

Hier is niets voorgevallen. Een ieder maakt het wel. Ed. Toussaint klaagt, maar wat zou hij moeten beginnen als hij niets te klagen had.

Ik ben zeer benieuwd of er nog iets komt van die Midden Afrikaa[:nsc]he Luchtvaart M[aatschap]pij. Als dat dóór zou gaan en ze àl hun drukwerk aan jou besteden, zou je reis niet vergeefs geweest zijn!

Van Santam,³ Schrire, Querido⁴ etc niets naders. Maar de zaak is in studie. Ik kreeg de laatste weken weinig post.

Frankie⁵ is bezig je boeken te verpakken.

Met heel veel liefs voor gade en kroost,

als steeds geheel je

Jan

Quarry Heuvel bij Kloofnekweg

Eindnoten:

- 1 Op 8 november had Greet Stols onder meer aan Jan en Aty Greshoff geschreven: 'Al weer vier dagen is Sander thuis, en ik heb af en toe bijna het gevoel, dat hij niet weg geweest is, behalve dan dat hij aanmerkelijk dikker is geworden, er vergeleken bij ons bruin en zonverbrand uit ziet [...]. Hij was gelukkig niet zóó ontmoedigd als ik wel gevreesd had na zijn laatste brief, eerlijk gezegd was die voor mij, ondanks mijn bezwaren tegen een eventuele emigratie, zóó teleurstellend, dat ik er bepaald tegen opzag, hem weer hier te hebben [...].'
- 2 Deze brief is niet achterhaald.
- 3 Santam is de grootste Zuidafrikaanse verzekeringsmaatschappij, en was nauw verbonden met de Nasionale Party. Mogelijk verschaftte Santam kapitaal aan bedrijven.
- 4 Zowel met het verzekeringsbedrijf Santam als met David Schrire voerde Greshoff gesprekken over een mogelijke vestiging van Stols als uitgever of drukker in Zuid-Afrika. Het is onduidelijk wie of wat Querido in dit verband is.
- 5 Niet nader geïdentificeerd.

775. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 29 november 1948¹

['s-Gravenhage,] 29-11-48

Beste Jan,

Op verzoek van Hein stuur ik je hierbij een stukje kopij over Verhaeren en een brief van Hein.²

Sinds onze laatste brieven niet veel nieuws. Nini komt Vrijdag bij ons. Verder contact opgenomen met N.V. Elsevier. Ik zal daar waarschijnlijk mijn administratie & expeditie kunnen onderbrengen en er wellicht een kantoor huren.³ Stols blijft Stols, denk daarom, en geloof *niets* van geruchten omtrent het verkopen van mijn zaak. Van Oorschot,⁴ Querido en Hartman⁵ achtervolgen mij om mijn zaak te kopen, maar ik voel er niets voor. Dus alleen wat je

van *mij* hoort is waar. Schrijf *niemand* nog over Elsevier.

Veel drukte en nabestellingen en gedonder. Wat een rotvak.

H.gr. ook voor Aty,

als steeds je

Sander

Van 'Mijn vriend Coster' nog steeds geen revisie. Hartz is zóó bezet met graveeren postzegels en bankbiljetten bij Enschedé dat hij nog niets voor je boek kon doen.⁶

Verder technische moeilijkheden bij de penning, komt dus helaas ook te laat, maar daarom niet minder goed bedoeld!

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Van Blankenburgstraat 71, 's-Gravenhage.
- 2 De brief van G.H. 's-Gravesande is niet bewaard gebleven, zodat niet kon worden nagegaan op welke kopij Stols doelde.
- 3 Met ingang van 1949 stonden de volgende adressen op Stols' prospectussen en catalogi vermeld: Spuistraat 118^a-118^b te Amsterdam (verkoopkantoor); Van Blankenburgstraat 71 te Den Haag (exportafdeling en hoofdkantoor).
- 4 Op 5 december zou Stols aan G.A. van Oorschot een telegram met de volgende inhoud sturen: 'Bevestiging gesprek heden. Verzoeken spoedigst mededeling tegen welk percentage van netto factuur-bedrag na aftrek omzetbelasting mijn gebonden fondsvoorraad bij u kan worden opgeslagen en door u kan worden aangeboden en gefactureerd en verder geadministreerd, inclusief incasso openstaande bedragen. Fabricatie en financiering nieuwe uitgaven blijft door mij geschieden. Voorjaar 1949 zal intense aanbieding oud fonds vermeerderd met enkele prima nieuwe uitgaven moeten plaats hebben. Kunt u dit aan, gesteld dat wij over percentage accoord geraken? Over verdere samenwerking kan onderhandeld worden nadat accoord over opslag, aanbieding en administratie is bereikt.' (Geciteerd naar C. van Dijk, *Stols & Van Oorschot*, in *Optima* 16/17 ([maart 1988]), p. 381.)
- 5 Van pogingen door Em. Querido's Uitgeverij en hun reiziger J. Hartman om de uitgeverij van Stols over te nemen, is niets naders bekend.
- 6 Samuel Louis Hartz (geb. 1912) was in 1936 in dienst bij de firma Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem getreden.

776. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 november 1948

30 Nov. 1948

Beste Sander,

Wil je mij dit werkje bezorgen!¹

Vraag het je collega voor mij!

Wij hebben geen nieuws.

Ik lees en schrijf, schrijf en lees. Wij gaan minder uit dan ooit. We missen je aangenaam rustig gezelschap. -

Ik heb weleens het gevoel dat er eens iets *gebeuren* moet! Maar ik zou niet weten wat. Shire[*sic*] heeft geen verder nieuws en acht dit geen slecht teken. Als het ‘niks’ was, had men het hem wel *dadelijk* gezegd.

Ik verwacht met verlangen de Van Nijlen² en andere boeken.

Zou je niet eens, door middel van Bert Bakker, van die Wassenaarsche photograaf de vier-grijsaards kunnen krijgen. Ik wil er zoo dolgraag een aardige vergrooting van hebben.³

Van Wijk schreef mij dat hij je zien wou.⁴ Maar hij zit nù in De Panne. Dat zal dus in Januari moeten gebeuren.

Bij de Toussaints alles wel.

Fred le Roux is naar Transvaal. Komt pas eind Dec terug.

Aty heeft eergisteren een plan van Levelt hardhandig doch vriendelijk de kop ingedrukt, n.l. om mij op 15 Dec. een diner door de Ned gemeenschap te laten aanbieden. Dat nooit zei VanSpeyck.

Er gebeurt nu niets anders dan dat de Opperlieden⁵ + Ria leRoux⁶ + de Toussaints + de Scholtzen⁷ + de Malans op 13 dec. een koud avondetentje komen nuttigen. Op 15 Dec. moet ik n.l. uitzaaien (het gewone programma)⁸

en op 14 Dec Dirk O. Dus *moest* het 13 zijn En daarmee is alles dan basta.

Ik zit zoo in mijn piepzak dat dat comité in Nederland niet voldoende belangstelling ondervindt en met een strop blijft zitten. Ik zou dat verdomd vervelend vinden.⁹

Nu, beste oude, veel liefs voor al de jouwen ook van mijn Aty + kinderen, als steeds geheel je

Jan

Quarry Heuvel bij Kloofnekweg.

Dood *aan* de Deurwaarders!¹⁰

Eindnoten:

- 1 Op de brief is een kranteknipstel geplakt met een bericht over de brochure *Een drukker ziet Zuid-Afrika* door L.C. Rotting. Blijkens het bericht had Rotting in 1948 een rondreis door Zuid-Afrika gemaakt. Rotting was directeur van de Grafische Kunstinrichting Rotting te Hilversum, maar was jaren geleden geruime tijd in Zuid-Afrika als drukker werkzaam geweest, vandaar dat zijn brochure, blijkens het kranteknipstel, een goed inzicht in de drukkerijwereld van Zuid-Afrika bood.
- 2 *Verzamelde gedichten 1904-1948*.
- 3 Zie br.705 n.10.
- 4 Een brief met een dergelijke mededeling van N.P. van Wyk Louw aan Greshoff is niet bewaard gebleven.
- 5 Dirk Opperman en zijn vrouw Marié van Reenen (geb. 1918).
- 6 Ria Le Roux, de echtgenote van Fred Le Roux.
- 7 J. du Plessis (Canis) Scholtz en zijn echtgenote Ena Heyse.
- 8 Greshoff had in Zuid-Afrika een veertiendaags radio-programma over Nederlandse literatuur.
- 9 Zie br.752 n.6 voor het comité ter viering van Greshoffs zestigste verjaardag.
Op 16 november had Stols aan Gra Rueb geschreven dat er op dat moment fl 1000,- bruto was ontvangen van negenenzestig gevers, waarvan er zevenenveertig de penning wensten te ontvangen.
- 10 Naast het opgeplakte kranteknipstel (zie n.1) is door Priem bijgeschreven: 'besteld 9-12-48 Pr'.

777. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 december 1948

1 Dec. 1948

Beste Sander,

Heden namiddag bereikte mij in goede orde en uitstekend verpakt de Jan van Nijlen.¹ Hartelijk, hartelijk dank. Het is een mooi boek.

Nieuws is hier verders niet. De Afrikaansche vrienden vieren mijn verjaardag op Zaterdag 11 Dec. a.s.² Ria,³ Marie⁴ en Thea zorgen voor spijs en drank. Maar Aty moet de mayonaisse maken! Bij ons aan huis is dat veel gezelliger dan in een Publiek Huis.

Aanwezig:

Marie en Dirk

Ria zonder Fred. (deze is in de Transvaal)⁵
Thea en Ed
Rose en Gladstone⁶
Ena en Canis⁷
Helene en Jacques.
+ zes personen Greshoff.
Ik zal je na afloop een kort verslag der plechtigheid doen toekomen.
Gisteren avond de Levelts te dineeren.⁸ Gezellig. Hij is alleraardigst. Zij wat opdrustig⁹
Veel liefs voor gade en kroost
en nogmaals beste dank
Geheel je
Jan

Ik heb aan Bert Goris geschreven.¹⁰

Eindnoten:

- 1 *Verzamelde gedichten 1904-1948.*
- 2 Op 15 december zou Greshoff zestig jaar worden.
- 3 Ria Le Roux.
- 4 Marié Opperman.
- 5 Fred Le Roux zou pas eind december uit Transvaal in Kaapstad terugkomen. (Zie br.776.)
- 6 W.E.G. Louw en zijn echtgenote, de componiste Rosa Sophia Cornelia Nepgen (geb. 1909).
- 7 J. du Plessis Scholtz en Ena Scholtz-Heyse.
- 8 H.J. Levelt en zijn echtgenote Maria A. Levelt-Hoogvelt.
- 9 Waarschijnlijk in de betekenis van koppig o.i.d.
- 10 Deze brief van Greshoff aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.

778. *M.W. en A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 4 december 1948*

4 December 1948

Beste Jan,

Hoe heerlijk zou het om velerlei redenen geweest zijn, mijn verblijf in de Kaap nog zes weken te verlengen, maar vooral om je persoonlijk op dien dag in de groote vriendenkring je [*sic*] te kunnen gelukwensen met je zestigste verjaardag. Ik moet het nu wel per epistolam doen, en als ik je nog vele, vele jaren met Aty, je jongens en schoondochters toewensch, dan weet je dat het geen phrase is, maar dat je dit wordt toegewenst door iemand, die je al veel jaren tot je echte vrienden rekent.

Je zult wel eenige blijken van vriendschap uit Nederland ondervinden, waarschijnlijk niet zoo erg veel, want je weet hoe het bij de meeste menschen gaat: uit het oog, uit het hart. En daarbij komt dat vele menschen er niet tegen kunnen, je stem niet te hooren als je kritieken schrijft en de nuances niet begrijpen, veel dingen te letterlijk opvatten en op dezen afstand de genegenheid verliezen. Maar je zult in Holland altijd een trouwe schaar blijven houden, al blijkt steeds dat de burger in de Hollander overweegt.

Zooals ik reeds vreesde, zal de penning, waarin ook mijn deel van het verjaars-cadeau steekt, niet op tijd klaarkomen. Dat ligt maar voor een deel aan het feit dat ‘men’ nu eenmaal op 't laatste moment gireert (en dus de beslissing van het Comité laat viel), ook de Munt, waar de penning moet worden geslagen is overbelast en kan niet op tijd leveren.¹ S. Hartz, die van nature lui is (en naar ik hoorde, dit tusschen ons, een slof cigarettten verwacht had in ruil voor een merk, dat hij voor je teekende)² is door het graveeren van postzegels en bankbiljetten ook overbelast. Zoo is er nog vrijwel niets gedaan aan de titelpagina van je boek.³ Het zal wel volgend jaar worden voor het klaar komt.

De laatste nieuwzen zijn dat Keuls zoowel de prijs van de Gemeente Amsterdam als de Tollens-prijs gekregen heeft,⁴ Jo Boer voor de onuitgegeven (en bij mij te verschijnen) roman ‘Kruis of Munt’ de Haagsche romanprijs,⁵ en Van Elburg de Jan Campert-prijs.⁶ Het flaarsje Bouhuys kreeg de Prinsen Geerling-prijs.⁷ Aan Jany werd verleden week officieel de Constantijn Huygensprijs van de Gemeente Den Haag uitgereikt.

Deze week heb ik een langdurige voorbespreking gehad met de heeren van Elsevier over de exploitatie van mijn oud fonds. Dat zal wel doorgaan, denk ik. Hoe het met nieuwe uitgaven moet gaan, zie ik nog niet. Er zal eerst flink wat geld moeten loskomen uit het ‘bevroren’ fonds.

We maken dus alleen maar plannen en zullen zien wat we er van zullen uitvoeren. De boekhandel heeft dit seizoen goed verkocht, niet minder dan

verleden jaar (ce n'est pas jurer gros), dus geen achteruitgang. En als je nagaat dat ze weinig nieuwe uitgaven kochten bij aanbieding (maar nog al aardig nabestelden) moeten ze toch flink wat oude boel gespuid hebben. Gijsen's Joachim⁸ blijft goed lopen: de 5^e druk (2000 ex) is al weer uitverkocht, en de 6^e juist afgedrukt. Waarom gaan niet alle goede boeken zoo? Ik zou dan een rijk man worden! Nu is een goedverkocht boek er alleen om de stroppen goed te maken (van Nijlen).⁹ In ieder geval zal ik voorjaar 1949 niet veel uitgeven, tenzij ik er ergens geld voor vind.

Van de behanger Liebreich, noch van de schoenenboer uit Kaapstad tot op heden pakjes ontvangen, ook nog niet van de hamleverancier uit Johannesburg. Dat duurt lang!

Van dr. Louw & Schrire dus nog geen bericht. Het zal er wel op neerkomen dat, als ik hier ooit wegkan, ik wel door fiscus + verliezen totaal uitgekleeft zal zijn (na 27 jaar ploeteren) en dat ik dus erg blij mag zijn als de nieuw op te richten uitgeverij mij een vast salaris verschaft, dat mij in staat stelt in de Kaap te leven. Ik probeer nu via Gerrit iets te verdienen aan Africana, die hier overigens vrijwel opgekocht zijn door Engelschen, Joles¹⁰ en Balkema c.s. Mr. Staring zal je wellicht zijn pasverschenen boek over zijn voorvader ter bespreking in Die Huisgenoot sturen.¹¹ Thea en Ed maken het zeker goed. We hadden laatst een zeer gezellig etentje bij de Exalto's. Overigens zijn we niet uitgeweest. De Reininks waren een avond hier, die eindigde met het ziek worden van haaredele.

Heb je Jan Boex, de vriend van Danny Bolle gekend?¹² De arme jongen is deze week plotseling in alle eenzaamheid op z'n kamer gestorven. Wij zijn er zéér van onder den indruk. Arme Danny...

Vrijdag komt Nini hier; we moesten haar bezoek een week uitstellen.

Nu beste Jan, gezellige dag met Aty!

Heel veel liefs van je

Greet & Sander

Eindnoten:

- 1 De door Gra Rueb van Greshoffs portret ontworpen penning.
- 2 Op 2 juni 1950 zou S.L. Hartz aan Greshoff schrijven met het verzoek 'om mijn handenarbeid die ik eenige jaren geleden voor Standpunten en Libra heb verricht te honoreeren!'. Het is niet bekend op welk merk Stols hier doelde. Hartz is in elk geval niet verantwoordelijk voor het omslag dat, ter vervanging van het omslag door Piet Byl, vanaf januari 1947 Standpunte sierde. (Med. S.L. Hartz, Haarlem.)
- 3 *Mijn vriend Coster*.
- 4 H.W.J.M. Keuls was door een jury bestaande uit Maurits Mok, Adriaan Morriën en Hendrik de Vries de Poëzieprijs van de Gemeente Amsterdam groot fl 1.000,- toegekend voor zijn bij Stols verschenen bundel *Rondeelen en kwatrijnen*. In 1948 kreeg hij voor zijn hele oeuvre ook de vijfjaarlijkse Tollens-prijs groot fl 500,-. De jury voor deze prijs bestond uit Henriëtte L.T. de Beaufort, Ina Boudier-Bakker, N.A. Donkersloot, K.H.R. Josselin de Jong, Frans Mijnsen, J.E. van der Pot, C.W. Ritter en Elisabeth Zernike.
- 5 De roman *Kruis of munt* van Jo Boer zou in maart 1949 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman werd gedrukt bij Boosten & Stols. Het bandontwerp was van Helmut Salden.

De roman was in december door een jury, bestaande uit F. Bordewijk, J. Hulsker en Martinus Nijhoff, bekroond met de door de Jan-Campert-stichting uitgeloopte Prijs voor de Haagse Roman groot fl 1500,-.

- 6 Jan Gommert Elburg (geb. 1919) ontving in 1948 de Jan Campert-prijs, de jaarlijkse poëzieprijs van de Gemeente 's-Gravenhage, groot fl 500,- voor zijn bundel *Klein t(er)reurspel*. De jury voor deze prijs had dezelfde samenstelling als die voor de Prijs voor de Haagse Roman. (Zie n.5.)

Klein t(er)reurspel was begin 1947 bij De Bezige Bij te Amsterdam verschenen.

- 7 In 1948 ontving Maria Albertha Bouhuys (geb. 1927) de Reina Prinsen Geerligs-prijs groot fl 200,- voor haar bundel *Ariadne op Naxos*. De jury bestond uit Ed. Hoornik, Jeanne van Schaik-Willing en H.J. Smeding. *Ariadne op Naxos* zou in december bij D.A. Daamen te 's-Gravenhage verschijnen.

- 8 *Het boek van Joachim van Babylon*.

- 9 *Verzamelde gedichten 1904-1948*.

- 10 Nadere gegevens over Alexander Joles, die een zaak in Oosterse en moderne tapijten, glaswerk, ijzerwaren e.d. in Kaapstad dreef, zijn niet achterhaald.

- 11 Bij Thieme te Zutphen was *Damiaan Hugo Staring. Een zeeman uit de achttiende eeuw, 1736-1783* van A. Staring verschenen. Een bespreking door Greshoff van deze studie in *Die Huisgenoot* of elders is niet achterhaald.

- 12 Danny Bolle had in 1930 bij Stols gewerkt. Daarna was zij werkzaam in de boekhandel van haar vader te Rotterdam. Via een door haar georganiseerde tentoonstelling over Forum was zij in contact gekomen met de meeste schrijvers van die groep. J.C. Bloem zou op 27 september 1947 aan P.N. van Eyck over Jan Boex schrijven als de echtgenoot van Danny Bolle. Jan Boex was directeur van een wijnimportbedrijf in Amsterdam. (Zie J.C. Bloem, *Brieven aan P.N. van Eyck* (ed. G.J. Dorleijn et al.), dl.2, 's-Gravenhage 1980, p. 432.)

779. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, tussen 1 en 2 december 1948¹

[:xxx] December 1948

Beste Sander,

Na de Jan van Nijlen,² ontving ik nu ook de fraaie nieuwe druk van Joachim.³ Hartelijk dank. Het boekje ziet er nu zeer smakelijk en aantrekkelijk uit [:I]k kreeg het tegelijk met Johan Doxa (Van Kampen), dat ik herlas.⁴ Heel aardig.

Maar *zonder* de ‘lading’ van Goris. Teirlinck komt nergens in dit verband boven de spelerei uit. En de uitgave, in het zelfde formaat, is in ieder opzicht minder, veel minder dan Joachim. Wanneer komt *Tel. in h[et] D???* Waarom is dat boekje (dunner dan Joachim) duurder??⁵

Houd mij op de hoogte van Elsevier. Ik zwijg als een mof. Ik hoop dat ze alles naar je zin regelen zullen

Hier *niets* bijzonders. Ik zit in mijn huis, lees, schrijf, doeniets en speel met Frits.⁶ Een paar keer per week drink ik een kobbie kowwie op de klubb met Ed. Kortom, een mossel is er ongedurig bij.

Met *heel* veel liefs voor gade en kroost
als steeds je
Jan

denk je om de Gorter (ruil)⁷

Geen nieuws van de Shrire's[sic], daar Essy's vader gestorven is en zij niet ontvangen.⁸

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat Greshoff schreef dat hij *Verzamelde gedichten 1904-1948* van Jan van Nijlen had ontvangen, waarvoor hij Stols al op 1 december (br.777) bedankte. Op 11 december (br.780) zou Greshoff Stols bedanken voor diens brief van 4 december (br.778).
- 2 *Verzamelde gedichten 1904-1948*.
- 3 De vijfde druk van *Het boek van Joachim van Babylon*. (Zie br.773 n.5.)
- 4 De derde druk van *Johan Doxa. Vier herinneringen aan een Brabantschen Gothieker* van de Vlaamse schrijver Herman Teirlinck (1879-1967) was in november bij P.N. van Kampen in Amsterdam verschenen.
De eerste druk was in 1917 bij W.P. van Stockum en Zoon te Amsterdam en De Nederlandsche Boekhandel te Antwerpen verschenen.
- 5 *Telemachus in het dorp* had een omvang van 172 bladzijden, had een formaat van 14,5 × 22,5 cm en kostte fl 4,90; de vijfde druk van *Het boek van Joachim van Babylon* had een omvang van 176 bladzijden, had een formaat van 12,5 × 20 cm en kostte fl 3,90.
- 6 Greshoffs takshond.
- 7 Waarschijnlijk gaat het om het eerste deel van de *Verzamelde werken* van Herman Gorter (1864-1927), dat bij C.A.J. van Dishoeck te Bussum en Em. Querido te Amsterdam werd uitgegeven. Als eerste deel was in maart een door Garnt Stuiveling bezorgde uitgave van *Mei* verschenen. Deze uitgave werd afgekeurd, en had als afwijkingen ten opzichte van de definitieve uitgave een ander rugstempel en een formaat van 17 × 23,5 cm. In september was de verbeterde uitgave verschenen, die een formaat van 14,5 × 23 cm had.
In september was ook het tweede deel verschenen, dat *De school der poëzie* bevatte. Het is ook mogelijk dat Greshoff hiervan een incidentele misdruk had ontvangen.
- 8 Hyman Robinson (1885-1948) was tijdens een zakenbezoek aan Londen overleden.

780. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 december 1948

11 December 1948

Beste Sander,

Je hartelijke brief bereikte mij heden en ik wil niet wachten tot na de 15de om je er oprecht voor te danken.

Het was een dikke post vandaag. En hedenavond komen de vrienden, die jij ook kent, op 'De Grashof' bijeen om van de voorpret te genieten. Ik moet n.l. 15 dec. mijn veertiendaagsch radioprogramma uitzenden. Vandaar deze vervroegde feestelijkheid.

Ik zie Schrire eind van de week. Als er nieuws is, goed of slecht meld ik het je onmiddellijk.

Wat zouden Aty en ik gelukkig zijn zoo er een combinatie getroffen kan worden, welke jou uit de zorgen hielp en je toch de mogelijkheid liet je initiatief te handhaven.

Ik kreeg de nieuwe druk van Jonathan,¹ Keurig! Maar Telemachus nog niet. Héél veel liefs voor gade en kroost
en nogmaals heel veel dank
van geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Bedoeld is de vijfde druk van *Het boek van Joachim van Babylon*. (Zie br.773 n.5.)

781. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 januari 1949

10 Januari 1949

Beste Sander,

Hartelijk dank voor Telemachus en de twee bondetjens dicht.¹

Na je verjaarsbrief mocht ik niets meer van UEd. vernemen en vooronderstel ik UEd overdruk. Toch zou ik graag een en ander willen weten over je lot, je plannen en je vriendschapsverhouding tot deurwaarders, over je werk, je gezin, je gezondheid van ziel, geest en lijf.

Je weet dat Louw van Santam je voorstel heeft voorgelegd aan een van zijn economische raadslieden, die een gunstig advies uitbracht. Volgens deze heer, wiens naam mij ontgaan is zou er aanvankelijk 16.000 pond mede gemoeid zijn. Santam was bereid 8 mille te verstrekken als 'Nationaal Beheer', die semiambtelijke voorschotkas voor nieuwe bedrijven, de andere 8. leverde. Dit laatste lichaam heeft echter geweigerd En daarmee is ook deze kous verkeken. Ik ga nu nog eens met Querido spreken over zijn Tsjechische kapitalerlen[?]. Verder gaat hier alles zijn oude gang. Het is volop zomer en zeer warm. Ik zit nog dik onder de brievenschuld en schrijf iedere dag een tiental om als alles goed gaat eind van de maand er doorheen te zijn.

De garage is door Ed Toussaint in een allergezelligste werkplaats, teekenkamer, voor Jan herschapen.

Laat eens spoedig iets hooren, liefst *goed* nieuws! Zelfs een klein kattenbelletje is van harte welkom

Met van ons beiden + jongelui veel liefs voor jullie allen,

Steeds geheel je

Jan

Quarry Heuvel

bij Kloofnekweg *Kaapstad*²

Eindnoten:

- 1 Mogelijk doelde Greshoff op *Ex tenebris* van Ed. Hoornik en *Toonladder* van Louise Moor, die beide in december bij Stols waren verschenen.
- 2 Op de brief is bijgeschreven: 'Wanneer er van het ziekenhuis gebeld wordt. Vooràl *niet* zeggen dat ze op reis is: wat ziek en Maandag weer naar haar werk.'

782. A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 januari 1949

Kaapstad 11 Januari 49

Beste Sander,

Even eerst een zakelijke kwestie. Ik heb aan de H.A.U.M. £ 1.2.3. betaald voor verpakking en verzending van je boeken naar Den Haag. Zou je zoo vriendelijk

willen zijn dit bedrag in Hollandsch geld over te maken aan Annie van Schendel, ik schrijf er haar over.¹ Het heeft wat lang geduurd voor we de boeken konden verzenden omdat ze het hier zoo druk hadden met Kerstmis, maar nu zijn ze al een tijdje onderweg en zal je ze dus over een maandje wel hebben.

We hadden hier zooals je begrijpen zult een drukke tijd. Eerst Jan's verjaardag en toen gedurende veertien dagen een tweetal logés in Jan en Nancy's huisje, die het ons nogal lastig maakten, en waarbij ik steeds met weemoed dacht aan jou die ons alleen maar gezelligheid en geen last bracht.

Jan's verjaardag of liever verjaarweek - want het begon al dagen van te voren met het Afrikaansche vriendenmaal (door de vrouwen bij mij klaar gemaakt) en het aanbieden van Standpunte² -, was alleraardigst. De radio uitzending uit Holland was werkelijk een verrassing en kwam, met de bibberende stem van Oma, erg goed over.³ De dag zelf was een groote drukte met stapels telegrammen en heel veel bloemen, de eerste uit werkelijk alle deelen van de wereld en uit Holland ook van heel veel menschen waar we het heelemaal niet van verwachtten. Jou[+w] sombere voorspelling dat we (je brief ligt hier naast me) 'waarschijnlijk wel niet zoo erg veel uit Nederland zouden hooren' is dus bepaald niet uitgekomen.

Eerlijk gezegd Sander vond ik die heele tirade in je brief over 'uit het oog uit het hart' en 'op deze afstand de genegenheid verliezen' enz enz, een beetje misplaatst in een verjaarsbrief Ik begrijp heel goed dat je het niet onaardig bedoeld hebt maar toch... Niemand, zelfs Jan niet, die al heel weinig hecht aan roem en eer, zooals je zelf wel weet, vindt het toch prettig te lezen dat hij, waar het toch min of meer op neer komt, vergeten is of wordt. Wanneer dat werkelijk zoo zou zijn, zouden we het wel merken en behoeft ons dat niet van tevoren al reeds medegedeeld te worden. En dan nog wel op een dag die je voor de jubilaris toch zoo prettig mogelijk wilt maken! Vindt je eigenlijk niet dat ik gelijk heb? Maar een slip of the pen maakt iedereen wel eens en daarom: even goede vrienden.

En nu nog even dit, je schrijft: 'daarbij komt dat vele menschen er niet tegen kunnen, je stem niet te hooren alsje kritieken schrijft en de nuances niet begrijpen, veel dingen te letterlijk opvatten enz' Jan heeft zijn stem nooit and[+e]rs laten hooren dan op papier en dat doet hij nu ook en vergeet niet dat dezelfde menschen die nu hetgeen Jan voor de oorlog schreef zoo aardig en mooi vinden, tóén ook geen enkele waardeering voor hem hadden en tegen derden zeiden: wat moet het verschrikkelijk zijn met zóó'n man getrouwd te zijn!!!! Jan heeft de menschen altijd geprikkeld en heeft altijd nuances gehad die niet begrepen zijn en ik geloof dat wanneer dit niet meer het geval zou zijn we hem wel rustig onder de afgestorvenen kunnen bijzetten.

En nu basta. Jan heeft zich van de heele kwestie niet veel aangetrokken Maar je weet hoe het gaat, vraag het maar aan Greet: de vrouwen zetten dan hun haren op.

We hebben het hier op het oogenblik erg warm, wanner dan mij lief is, maar de avonden zijn altijd heerlijk koel en we genieten dan van ons plaatsje dat nu vol bloemen staat. Ed en Thea zien we veel. Ed heeft zijn vrije dagen met Kerstmis en Nieuw Jaar gebruikt om de garage in een kamer om te tooveren, weer ongeloofelijk handig! 't Was een verrassing voor Jan Jr die nu een werkkamer heeft met een groote teekentafel. Ze kunnen zich nu ook een beetje beter roeren met een vertrek er bij. Verder gaat alles hier rustig z'n gangetje. We zijn allebei hard aan het werk en de dagen zijn om voor we het weten. En hoe gaat het bij jullie? Laat Greet mij nog eens schrijven en wat van jullie kroost vertellen. De laatste keer schreef ze dat Eva waarschijnlijk een baantje kreeg.⁴ Is dat nog doorgegaan? Nu beste Sancler geloof me, *sans rancune*. Goede vriendschap moet tegen een stootje bestand zijn, dat weten we nu eenmaal. Heel veel liefs van je

Aty

Eindnoten:

- 1 Deze brief van Aty Greshoff aan Annie van Schendel is niet achterhaald.
- 2 In januari zou een geheel aan Greshoff gewijde aflevering van Standpunte verschijnen. Nummer 13 van Standpunte, 4 (1949) 1 (januari) bevatte *Kleine ode aan Jan Greshoff* van Jan van Nijlen (p. 2), *Een zelfportret in proza. Zwerfzucht en zelfucht* van W.L.M.E. van Leeuwen (p. 3-7), *Het debuut* van J.C. Bloem (p. 8-12), het kwatrijn *Jan Greshoff* van A. Roland Holst (p. 13), *Greshoff's vooroorlogsche poëzie* van S. Vestdijk (p. 14-17), *Die digter J. Greshoff* van D.J. Opperman (p. 18-22), *J. Greshoff als moralist* van Gerard van Eckeren (p. 23-26), *Greshoff se intellektuele houding* van N.P. van Wyk Louw (p. 27-31), *Greshoff: zoals de jongste generatie hem ziet* van Adriaan van der Veen (p. 32-34), *Greshoff en de Zuid-Nederlandsche letterkunde* van Marnix Gijsen (p. 35-37), *J. Greshoff als tijdschriftleider* van D.A.M. Binnendijk (p. 38-41), *Greshoff en het schoone boek* van Stols (p. 42-47), de aforismenreeks *Zestig regels voor een zestigjarige* van Jan Schepens (p. 48-49), *Jan Greshoff als mens* van L.A. Ries (p. 50-53) en een bibliografie van de hand van G.H. 's-Gravesande (p. 54-55).
- 3 Door de afdeling Gesproken Woord van Radio Nederland Wereldomroep was tussen 10 en 13 december het ongeveer 10 minuten durende programma 'Greshoff' opgenomen. Aan dit programma werkten, naast de moeder van Greshoff, Gerard van Eckeren, Adriaan Morriën, Garnt Stuiveling en Adriaan van der Veen mee. A. Roland Holst verscheen niet persoonlijk voor de microfoon, maar had zijn groet laten voorlezen. De uitzenddatum van dit programma is niet achterhaald.
- 4 Eva Stols zou van augustus 1949 tot december 1951 als au pair werkzaam zijn bij schoutbij-nacht H.A. van Foreest, die vanaf 15 mei als marine-attaché aan de ambassade te Washington werkzaam zou zijn.

783. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 19 januari 1949

19 Januari 1949

Beste Sander,

Het Nieuwsblad bericht de samensmelting van St. en Els.¹ Ik weet niet of ik je daarmee moet gelukwensen of condoleeren, aangezien ik *niets* verder van de zaak weet. Ik wacht dus op berichten uit de éénige bron: de jouwe.

Wel kan ik je zeggen dat je geen oogenblik uit onze gedachten ben[+t] en dat ons gesprek telkens weer op dit geval komt. Een gesprek vol vraagteekens.

Wij zouden zeer gelukkig zijn indien je nu *inééns* en *volledig* uit *alle* zorgen was. Je hebt altijd hard gewerkt, je hebt van *alle* Nederlandsche uitgevers de beste kijk, de zuiverste smaak, de hoogste maatstaven. Maar wellicht zijn deze deugden in een wereld van haastige prollen slechts gebreken. Helaas!

Schrijf Schrijf Schrijf

aan geheel je

Aty-en-Jan

Quarry Heuvel

bij Kloofnekweg

Eindnoten:

- 1 In het Nieuwsblad voor de Boekhandel van donderdag 23 december 1948 was in de rubriek 'Advertentiën' de volgende tekst opgenomen:
'Van 23 December a.s. tot en met 3 Januari 1949 zal mijn kantoor gesloten zijn. In deze periode gelieve U nabestellingen te richten tot het *Centraal Boekhuis*. Ingaande 4 Januari neemt de *N.V. Uitgeversmaatschappij Elsevier*, Spuistraat 118a-b, Amsterdam, op mijn verzoek de aflevering en aanbidding mijner uitgaven op zich. Gelieve van deze datum af bestellingen op mijn fonds naar de *N.V. Uitgeversmaatschappij Elsevier* te zenden. Het kantoor van mijn uitgeverij blijft gevestigd te 's-Gravenhage, Van Blankenburgstraat 71. Deze samenwerking betreft derhalve louter een administratieve aangelegenheid. Mijn uitgeverij blijft zelfstandig als mijn persoonlijk eigendom voortbestaan. *A.A.M. Stols-Uitgever*'

784. A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 januari, 1949

Kaapstad 25 Januari

Beste Sander,

Vanmorgen kreeg ik je brief en ik wil hem dadelijk beantwoorden.¹ Hartelijk bedankt voor de uitvoerige uiteenzetting. Hetgeen jij over een en ander schrijft verwondert me in het geheel niet. Ik vind het toch jammer dat je niet gedacht hebt: wat niet weet wat niet deert, dan was al deze correspondentie niet noodig geweest, maar ik begrijp volkomen je goede bedoelingen. We hebben je brief samen gelezen of liever ik heb hem voorgelezen aan Jan en we hebben ons over sommige dingen verbaasd over andere dingen onze schouders opgehaald. Ik heb van mensen waar we, of in dit geval Jan, iets voor gedaán hebben, nooit eenige erkentelijkheid verwacht, integendeel een mensch schijnt zich niet graag iemands schuldenaar te voelen. De erkentelijkheid slaat dan gewoonlijk in het tegendeel over. Dit wat Van Rantwijk betreft. Gelukkig kunnen we dit van anderen als bijvoorbeeld Adriaan bijvoorbeeld[sic] niet zeggen.² Maar zand erover. Het contact met vR was toen we in Holland waren de laatste keer toch ook niet bijster groot. en we zullen er dus geen traan om laten. Als we ons zin gedaan hadden, was er geen enkel huldeblijk geweest en nu achteraf spijt het me dat we dat niet doorgezet hebben.

De geschiedenis van het boekje voor de V.v.D en B. is door Flip M. wel heel raar behandeld.³ Toen we indertijd bij hem in Haarlem waren, vroeg hij Jan of hij nu niet eens een aardige tekst had voor de Vereeniging En Jan gul als altijd beloofde er toen een. Hij behoefde er geen honorarium voor te hebben als het alleen voor de leden was. Het boekje zou dan bij E. gedrukt worden. Enfin alles was in orde en Flip erg dankbaar en verrukt. Toen nu putje bij paaltje kwam bleek het de vereeniging toch te duur te komen, misschien was er ook een andere reden. Flip wilde het toen gewoon uitgeven maar dat kon natuurlijk niet met het oog op Querido. Ook kon het boekje niet bij Enschede gedrukt worden. Jan schreef toen laat het dan maar vervallen. Maar neen Flip schreef dat hij er wel wat op wist te vinden, wat bleef voor ons voorloopig nog een geheim en dat bleek pas later. Gezegde Flip heeft [+zich] dus wel heel raar gedragen. Het boekje was oorspronkelijk bedoeld om hem een plezier te doen. Enfin..... En nu heeft Jan er, zij het dan ook indirect, nog de last van. Wat de aanbidding van de penning betreft, de aardigheid van dat 'huldeblijk' is er door die strubbelingen zoo af en vooral als je dan nog het gevoel krijgt dat er voor gebedeld moest worden dat we nu verder van een 'aanbidding' maar liever geen werk gemaakt willen hebben.

En de lastercampagne.... ach er is altijd gelasterd en [+er] zal altijd gelasterd

worden, dat gaat wel weer voorbij en zoo niet tant pis. Waarom Rien plotseling aan het lasteren is geslagen begrijp ik niet⁴ Zij is een kip zonder kop en praat over dingen waar zij niets van weet en bovendien over 'on dit's' Want wij hebben er haar nooit van in kennis gesteld dat Jan een aanhanger van Malan zou zijn of een aanhanger van de rassentheorie zou zijn: hij is noch het een noch het ander, zooals jij wel weet. Maar laat ze als ze dat nu prettig vinden maar roddelen in Amsterdam, dat raakt werkelijk onze koude kleeren niet, daarvoor zitten we ook, gelukkig te ver weg.

Wat de Leeuw betreft.⁵ Het is Ries geweest die deze zaak behartigd heeft en de zaak toen hij in Holland was met Bolkestein⁶ en Van Rhijn⁷ besproken heeft. Zij zouden er toen geloof ik Donkersloot voorspannen. Natuurlijk wist Jan ervan Jij weet even goed als ik dat ridderorden niet uit de lucht komen vallen, maar Jan heeft er persoonlijk behalve ter loops aan Jany nooit aan iemand, wie ook over geschreven. Toen Ries hem indertijd schreef eenige gegevens op te stellen heeft Jan dit geweigerd zeggende: als ze nu nog niet weten waarom ze me dat 'eere teeken' moeten geven, dan moeten ze het maar nalaten! Er is dus van een vertrouwelijke brief geen sprake. Jany wist ook dat men moeite deed voor de Oranje Nassau die hij verleden jaar kreeg en ik zie daar niets ijdeltuits in. En nu zullen we deze zaken maar met rust laten. Wie aan de weg timmert enz.

Ook over jou en het 'overdoen' van je zaak aan Elsevier bereiken ons hier al berichten die nu niet geheel juist blijken te zijn Er wordt nu eenmaal graag gepraat en we hebben zoo langzamerhand wel geleerd alles met een korreltje zout te nemen. Ik ben blij dat je me zoo gauw geschreven hebt. En nu praten we er verder niet meer over. Het spijt ons heel erg dat de zaken in Z.A. mis gelopen zijn. We hadden jullie graag hier gehad. Nu moeten we maar wachten tot het eind van het jaar of het begin van '50 voor we elkaar weer zien. Met heel veel hartelijke groeten van ons beiden voor jullie beiden als steeds je Aty

Eindnoten:

- 1 De brief van Stols aan Aty Greshoff, naar mag worden aangenomen in antwoord op haar brief van 11 januari (br.782), is niet bewaard gebleven.
- 2 Adriaan van der Veen was in november 1936 Arthur van Rantwijk opgevolgd als secretaris van Greshoff. Hij was tijdens zijn verblijf bij Greshoff tevens redacteur van Het Hollandsche Weekblad geweest. In januari 1939 zou hij worden verbonden aan Het Vaderland. Eind 1938 zou hij, mede op instigatie van Greshoff, met Johan Daisne, Ed. Hoornik en Jan Schepens het tijdschrift Werk oprichten. Over de hulp die hij van Greshoff heeft ondervonden, zou Van der Veen schrijven in zijn autobiografische roman *Kom mij niet te na* (Amsterdam 1968, p. 124 e.v.), waarin Greshoff als Hondius figureert.
- 3 *Mijn vriend Coster* dat via Flip Mayer bij de Nederlandsche Vereeniging voor Druk- en Boekkunst ter gelegenheid van Greshoffs zestigste verjaardag zou worden uitgegeven.
- 4 Het is onduidelijk waarop Aty Greshoff doelde. De correspondentie met Rina Louise Marsman-Barendregt (1897-1953) is altijd hartelijk van toon geweest. Op 30 juli zou zij aan Jan en Aty Greshoff onder meer schrijven: 'Misschien weet Jan nog alles wat er in Europa gebeurt en hebben jullie ook gehoord dat ik voorloopig voor een jaar, maar waarschijnlijk langer hier in Bandoeng werk aan de opzet van een jeugdafdeling der uitgeverij Nix & Co. [...] Ik heb eigenlijk geen afscheid genomen van Nederland, want ja, wat is een jaar of langer en de wereld

is zo klein. Ik zou er best voor voelen om met een boot via Zuid-Afrika of Amerika terug naar Nederland te gaan over enkele jaren.'

- 5 Over een eventuele bemiddelingspoging van L.A. Ries zijn geen nadere gegevens achterhaald. (Zie ook br.708 n.66.)
- 6 Gerrit Bolkestein (1871-1956) was als vertegenwoordiger van de liberale Vrijzinnig-Democratische Bond vanaf augustus 1939 minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen in het kabinet-De Geer geweest. Met de overige ministers week hij na de Duitse inval uit naar Londen. Na de bevrijding werd hij persoonlijk adviseur van de nieuwe minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen, G. van der Leeuw.
- 7 Arie Adriaan van Rhijn (1892-1986) was van 1937 tot 1940 secretaris-generaal van het ministerie van Economische Zaken geweest. Op 9 mei 1940 was hij minister van landbouw en visserij in het kabinet-De Geer geworden. Hoewel hij na de Duitse inval bedenkingen had gehad over het vertrek van het kabinet naar Londen, ging hij toch in ballingschap. In mei 1941 liet de toenmalige minister-president Gerbrandy hem bij de herschikking van de ministersposten vallen. Na de oorlog was hij secretaris-generaal op het ministerie van Sociale Zaken. Voor de oorlog was Van Rhijn lid geweest van de Christelijk-Historische Unie, na de oorlog zou hij lid van de Partij van de Arbeid worden.

785. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 februari 1949

14 febr. 49

Beste Sander,

Om te beginnen wensch ik je van ganscher harte geluk met je bevordering in het L.vE.¹ Indien er ooit één onderscheiding verdiend is, dan is het wel deze. Ik ben er echt blij om. Dat is dan weer een pleister op de wonden, door het onbegrip geslagen.

Verder moet je mij eens antwoorden op mijn vraag betreffende je contract met Elsevier. Welke voordelen biedt het je, boven b.v. een aflevering via [:he]t Centrale Boekhuis.

En wat is nu Bornkamp's positie.² Blijft hij voor je reizen? Kortom ik verlang zeer naar eenige bijzonderheden.

Hoofdzaak is dat jij tevreden bent over de regeling. Dat er deining-en-kift is, verbaast je zeker niet. Deinig-en-kift was er altijd, maar in het naoorlogsche

Nederland in een verbijsterende mate

Schrijf mij over je samenkomsten met Bert Goris.

Wanneer verschijnt In Paradisum????³

Heb je de boeken gekregen door Frankie verzonden?

Heb je mij Jo Boer's nieuwe, bekroonde roman reeds gezonden?⁴ Jany's vierde deel??⁵ Ik snak naar pakjes van je! En naar prettige, goede, gezellige berichten! Laat mij vooral weten wanneer Eva naar Washington vertrekt. Ik zal dan aan Mevr Slotemaker de Bruïne schrijven, die aardige meisjes van haar leeftijd heeft⁶

Het is jammer dat je de Van den Berg's niet meer ontmoet hebt. Ze zijn bijzonder aardig en wij zien ze zeer veel.

Heb je Dick K. nog die boeken gestuurd?⁷

Klim nu in de pennehouder en barst los niet al je nieuws!

Heel veel liefs van Aty ook aan Greet

Als steeds je

Jan

Ik heb indertijd Bert Goris uitvoerig geschreven over je verlangen naar ee[:n] reisje naar Am. en de mogelijkheden, voor zoover in zijn hand, heeft hij je daar *over gesproken*?⁸

Heb je de tegenwaarde van £ 1/2/3 aan Annie vSchendel betaald, zijnde *vracht* boeken door Aty voorgeschoten

Heb je mijn Gorters geruild???⁹

A Rol. Holst Proza, 2 zoo juist in dank ontvangen

Bestaat er een boek Jo Landheer *Verzamelde Gedichten* en heb jij dat uitgegeven?¹⁰
Nog voorradig???

Greshoff (rechts) met Stephen Le Roux en Aty Greshoff, 1949.

Niet gebruikt stofomslag door Piet Worm voor *In paradisum* van Marnix Gijsen, dat in december 1949 onder de titel *De man van overmorgen* zou verschijnen (collectie Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag).

V.l.n.r.: A. Roland Holst, J.C. Bloem, Victor E. van Vriesland en Stols, Den Haag, zomer 1949.

Stofomslag door Jan Goeting voor *De man van overmorgen* van Marnix Gijsen, december 1949.

Eindnoten:

- 1 Stols was per 1 februari op voorspraak van de Franse Ambassade te Den Haag bevorderd tot officier van het Légion d'Honneur.
- 2 Arie Bornkamp was per 31 december 1948 niet meer in dienst van Stols, maar van Elsevier.
- 3 *In paradisum* van Marnix Gijsen zou onder de titel *De man van overmorgen* in december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het boek werd gedrukt bij Boosten & Stols en gebonden bij J. Giltay & Zn te Dordrecht. Buiten de gewone oplage werden er 10 exemplaren op geschept papier gedrukt.
Aan de versozijde van de titelpagina staat vermeld: 'De titel van dit boek luidde oorspronkelijk *In Paradisum*. Op verzoek van den uitgever werd deze veranderd in *De Man van Overmorgen*.' Het boek zou in Stols' prospectus 'Zomer 1949' worden aangekondigd onder de titel *In Paradisum*, uit te geven met een stofomslag door Piet Worm, van welk omslagontwerp een proef bewaard is gebleven. In Stols' prospectus 'Nieuwe Uitgaven 1949' is de titel gewijzigd in *De man van overmorgen*. Het boek zou uiteindelijk verschijnen met een stofomslag door Jan Goeting. (Zie ill. p. 195.)
- 4 *Kruis of munt* was in december 1948 bekroond met de door de Jan-Campertstichting uitgelooft Prijs voor de Haagse Roman.
- 5 *Verzameld proza II*, deel IV van de *Verzamelde werken* van A. Roland Holst, was in februari verschenen; het deel werd in de herfst van 1948 gedrukt. De titelpagina draagt 1948 als jaar van verschijnen.
- 6 Greshoff kende N.C.A. Slotemaker de Bruïne (?-1969) en diens echtgenote Lous Rutgers uit de oorlog, toen zowel Slotemaker als Greshoff verbonden waren aan het Nederlands Informatie Bureau te New York. Later was Slotemaker consul-generaal in Washington.
- 7 Het bleek niet te achterhalen welke boeken Stols beloofd had aan Dick van Karnebeek te sturen.
- 8 Deze brief van Greshoff aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.
- 9 Zie br.779 n.7.
- 10 In 1941 was bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage de bundel *Verzamelde gedichten* van Jo Landheer verschenen. De bundel was in een oplage van 300 exemplaren bij de firma Boosten & Stols gedrukt.

786. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 18 februari 1949¹

[’s-Gravenhage,] 18-2-49

Beste Jan, Zeer bedankt voor je brief van 14-2 en je gelukwensen bij mijn bevordering in het L.v.E. Het is na mijn terugkomst uit Z.Afr. één renpartij geweest, eerst om de herfstuitgaven klaar te krijgen (de achterstallige boeken zijn nu 15/1 verschenen), daarna om de reorganisatie tot stand te brengen. Die reorganisatie bestaat hierin, dat mijn magazijn en factureerafdeling bij de uitgeverij Elsevier zijn ondergebracht, tengevolge waarvan nu per 1/1 door 3 vertegenwoordigers mijn boeken worden aangeboden en ik ontslagen ben van al dit akelige werk. De fabricatie (productie) geschiedt voor *mijn* rekening *ten deele* door Bornkamp, die nu een baan heeft bij E. Het Centraal Boekhuis kwam daarvoor niet in aanmerking (levert alleen *nà*), en bij ‘collega’s’ als Querido, Meulenhoff enz zou ik bij den duivel te biecht zijn. Ze roddelen er nu op los: ik laat ze hun gang gaan. Rijk ben ik ook vroeger niet geworden.

De tegenwaarde van £ 1-2-3 voor de porti is aan A.v.S. betaald. De boeken heb ik inmiddels tot mijn zéér groot genoegen ontvangen.

Zaterdag 12 Febr. opende ik mijn tentoonstelling in het Musée du Livre in Brussel.² Ik zag er veel oude vrienden,, en 's avonds hadden we een gezellig feestje in een restaurant, o.a. met de Roelantsen.

Goris zag ik enkele dagen tevoren, met Greet en Eva, een heele avond in zijn hôtel. We hebben vermakelijk gepraat, maar hij taalt niet naar een uitnodiging voor N.Y. Met zijn boekjes heeft hij bij mij al enkele duizenden verdiend. In Paradisum komt dit najaar, ik heb de *definitieve* kopij nog niet. De bekroonde roman van Jo Boer is nu bij den binder.³ We hopen er 6000 ex van bij aanbidding te plaatsen. Er is nu weer een deel van Jany afgedrukt (Poëzie II) en we gaan nu Proza I zetten.⁴ Dat schiet dus ook op. *Stuur je mij je derde deel?*⁵

Behalve aan het boek van Jo Boer werk ik nu - langzaam aan - aan de 3 vertaalde boeken (Cazotte,⁶ Capote,⁷ Skouen⁸) en aan An Artist's Diary in Pictures van Katerina Wilczynski.⁹ Verder drukken we dezer dagen af ‘Labyrinthe’ van Jean Chauvel (secr. gen. van B.Z. te Parijs, per 1/3 benoemd tot Permanent Vertegenw. v. Frankrijk b/d Veiligheidsraad: heb ik effe deftige vrienden).¹⁰ Van Joachim komt een 8^e druk.¹¹ De luxe-uitgaaf van Une Saison en Enfer schiet langzaam op (lithos in kleur). Ik herdruk Die Vrou van Liesbeth,¹² en Adam van W.E.G. Louw¹³ voor Gerrit Bakker. Verder heb ik twee cultuurhistorische uitgaven over de Kaap in voorbereiding: uitgaven van mij ter verkoop in Z.Afr.¹⁴ Hierover later. Ik moet ook nog Keuls I en II uitgeven...¹⁵ We hebben in Den Haag een opgewekt litterair ‘leven’ gehad in Jan. en Febr.,

dank zij Jacques, Jany, Hoornik, Donker &c &c.¹⁶

In Maart exposeer ik in Luik (13-27).¹⁷ Daarna hoop ik enkele dagen naar Parijs te kunnen gaan.

Ja, ik gaf (wanneer?) een bundeltje 'Verzamelde Gedichten' van Jo Landheer is[*lees:uit*], waarvan ik *geen enkel* ex meer buiten mijn archief ex bezit.

Ken jij een Indische dichter Van der Kooy,¹⁸ vriend van Nieuwenhuys en Vroman?¹⁹ Hij stuurde me voortreffelijke gedichten. De groote man van nu is Van der Plas (Michel v.d. Plas), waarvan ik een deeltje in Helikon bracht. Zeer goede kritieken.²⁰

Persoonlijke nieuwzen zal Greet wel weer eens schrijven. Ik laat mijn kantoorgebouw schilderen (van binnen), het wordt erg netjes (en duur!). Ik heb de benedenverdieping ook verhuurd.²¹ Mijn privé-kantoor is ook erg keurig geworden. Kom maar gauw kijken!

Doe heel veel hartelijke groeten aan Aty, en verder aan Jan & Nancy, Kees & Mickey, de 3 Toussaints, de Opperlieden²² en Leroux²³ en alle andere Afrikaners en Hollanders die ik ken. Ik stik nog in 't werk en stop nu.

Veel liefs van je
San der

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Van Blankenburgstraat 71, 's-Gravenhage.
Met ingang van deze datum is bij Stols' kantoren in het buitenland het adres voor België (Frans de Manstraat 9, Berchem-Antwerpen) met de hand doorgehaald. (Zie br.755 n.1 en br.796 n.2.)
- 2 Op 12 februari 's middags om drie uur was in het Musée du Livre in 9 rue Ravenstein te Brussel een tentoonstelling gewijd aan het werk van Stols geopend. Franz Hellens zou ter gelegenheid van deze tentoonstelling *A.A.M. Stols, Éditeur* publiceren in *Le Musée du Livre, Bulletin Bitrimestriel* 43 (1948-1949) 5-6 (januari-februari 1949), p. 1-2. De tentoonstelling was tot 2 maart te bezichtigen.
- 3 *Kruis of munt*.
- 4 *Verzamelde gedichten II*, deel II van de *Verzamelde werken* van A. Roland Holst, zou in maart verschijnen; het werd in de herfst van 1948 gedrukt. *Verzameld proza I*, deel III van de *Verzamelde werken*, zou in september verschijnen; het werd in de zomer gedrukt. Beide titelpagina's dragen 1948 als jaar van verschijnen.
- 5 Als derde deel van Greshoffs *Verzameld werk* was in juni 1948 bij P.N. van Kampen & Zoon en Em. Querido's Uitgeverij te Amsterdam *Zwanen pesten* verschenen. In deze bundel was onder andere de bij Stols verschenen uitgave *De wieken van de molen* herdrukt.
- 6 *De verliefde duivel* van Jacques Cazotte (1720-1791) werd aangekondigd als derde deel in de reeks *De Blauwe Distel* in Stols' catalogus 'Voorjaar 1949'. De roman zou uit het Frans vertaald worden door Jo Boer en worden geïllustreerd met houtgravures naar Édouard de Beaumont. De vertaling is nooit verschenen.
Op 15 december 1947 had Jo Boer aan Stols geschreven: 'Hierbij ontvang je dan eindelijk de vertaling van *De Verliefde Duivel*, en ik hoop, dat deze naar je zin is. Ik bied je mijne verontschuldiging aan voor de vertraging [...].' In Stols' latere correspondentie met haar is nergens meer sprake van deze vertaling.
- 7 *De herfst van een jeugd* van Truman Capote (1924-1984) zou in oktober als derde deel in de reeks *De Blauwe Distel* verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. Het boek was uit het Amerikaans vertaald door Clare Lennart. Het boek werd naar typografische aanwijzingen van Stols gedrukt bij Boosten & Stols. Band- en stofomslagontwerp waren van de hand van

- Helmut Salden. Het was oorspronkelijk in 1948 onder de titel *Other voices, other rooms* verschenen bij Random House te New York.
- 8 *Feest op Réunion* van de Noorse schrijver Arne Skouen (geb. 1913) zou in oktober als tweede deel in de reeks De Blauwe Distel verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. Het boek was uit het Noors vertaald door Greta Baars-Jelgersma en Rolv Ravn. Het boek werd naar typografische aanwijzingen van Stols in de lente gedrukt bij Mouton & Co te 's-Gravenhage en werd gebonden bij J. Giltay & Zn te Dordrecht. De tekening op de stofomslag was van de hand van J.F. Doeve. De roman was oorspronkelijk in 1947 onder de titel *Fest I Port des Galets* verschenen bij H. Aschehoug te Oslo.
 - 9 *An artist's diary in pictures. Pen and ink drawings of a continental journey* van Katerina Wilczynski (1894-?) zou in 1951 bij A.A.M. Stols te The Hague en Bruno Cassirer te Oxford verschijnen. Het boek werd naar ontwerp van Stols in een oplage van 550 exemplaren gedrukt bij de Ando Press te The Hague. Het boek was gebonden bij J. Giltay and Sons te Dordrecht. Aan het boek was een inleiding van Eric Newton toegevoegd.
 - 10 *Labyrinthe* van Jean Chauvel (1897-1979) zou in juli verschijnen bij A.A.M. Stols, Éditeur te Paris & La Haye. Het boekje werd in februari in een oplage van 500 genummerde exemplaren gedrukt bij Ando te 's-Gravenhage. Band- en stofomslagontwerp waren van de hand van Helmut Salden.
 - 11 In 1949 verschenen de zesde tot en met negende druk van *Het boek van Joachim van Babylon*; de totaaloplage kwam daarmee op 11.250 exemplaren.
 - 12 De derde druk van *Die vrou en ander verse* van Elisabeth Eybers zou omstreeks juli bij Constantia te Johannesburg en A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd in juni naar typografische aanwijzingen van Stols gedrukt bij de Ando Pers te 's-Gravenhage in een oplage van 1000 exemplaren.
 - 13 *Adam en ander gedigte* van W.E.G. Louw zou bij Constantia te Johannesburg en A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd naar typografische aanwijzingen van Stols gedrukt bij de Ando Pers te 's-Gravenhage in een oplage van 1000 exemplaren.
 - 14 Mogelijk doelde Stols op *Die Kaap in 1776-1777. Akwarelle uit die Swellengrebel-argief te Breda* van Johannes Schuhmacher, dat hij in 1950 zou uitgeven. Op 26 mei 1950 (br.826) schreef Stols aan Greshoff na de aquarellen uit het Swellengrebel-archief een soortgelijke uitgave van de Gordon-collectie te willen maken.
 - 15 *In den stroom/De dansende lamp* en *Om de stilte* van H.W.J.M. Keuls zouden beide begin 1950 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen als eerste en tweede deel van diens *Verzamelde gedichten*. De delen werden beide gedrukt bij Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer. Er werden van elk deel 25 exemplaren op geschept papier gedrukt. Het derde en vierde deel van de *Verzamelde gedichten* van Keuls, resp. *Rondeelen en kwatrijnen* en *Wegen en wolken*, waren al in 1947 resp. 1948 verschenen.
 - 16 Blijkens de 'Kroniek over 1949' in het Jaarboek Die Haghe waren er in januari en februari geen bijzondere activiteiten op literair gebied.
 - 17 Van 13 tot en met 27 maart zou het Comité de l'Union Liégeoise du Livre et de l'Estampe op 7^a rue Soeurs-de-Hasque te Luik een tentoonstelling aan Stols en zijn werk wijden. De tentoonstelling werd op 12 maart om drie uur 's middags geopend. Op de uitnodiging werd de tekst van Franz Hellens bij de tentoonstelling in Brussel (zie n.2) afgedrukt.
 - 18 Mogelijk doelde Stols op Frans van der Kooi, die hem op 10 februari de kopij van een vijftal dichtbundels had gestuurd. Van der Kooi, die als leraar in het middelbaar onderwijs met buitengewoon ziekteverlof uit Indië was teruggekeerd, zou in deze jaren onder meer aan Podium en De Nieuwe Stem meewerken.
 - 19 Leo Vroman (geb. 1915) was in mei 1940 Nederland ontvlucht. Via Kaapstad, waar hij door bemiddeling van G.R.G. van Swinderen met Greshoff kennis maakte, belandde hij in Batavia, waarheen Greshoff hem later nareisde. Na de oorlog vestigde Vroman zich in New York. In 1946 was hij gedebuteerd met de bij Em.Querido's Uitgeversmaatschappij verschenen bundel *Gedichten*. (Vromans correspondentie met Greshoff is uitgegeven onder de titel *Brieven over en weer* (ed. Sjoerd van Faassen), Amsterdam 1977.)
 - 20 *Dance for you* van Michel van der Plas (ps. van Bernardus Gerhardus Franciscus Brinkel, geb. 1927) was in december 1948 als Helikon 13 (1947) 40 verschenen bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage. Het was in een oplage van 1000 exemplaren bij Boosten & Stols gedrukt. In 1950 zou bij Stols een tweede druk verschijnen.

- 21 Op 2 september zou Stols aan accountants-kantoor Abma, Den Dulk & Maas de grote achterkamer en twee kleinere kamers aanbieden voor een bedrag van fl 1600,- per jaar. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Huisvesting.)
- 22 D.J. en Marié Opperman.
- 23 Fred Le Roux.

787. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 maart 1949

9 Maart 1949

Beste Oude Sander,

Klim *onmiddelijk* in je vulpen en schrijf mij punt na punt.

- a. hoe het staat met de geruilde ex. Gorter te mijnen behoefte.
zeer verlangend!¹
- b. of die vierkante legpenning van Gorter in de N.R.C. afgebeeld voor redelijke prijs verkrijgbaar is? En of je mij die bezorgen kunt.²
- c. of de Verz. Hoornik uitgevoerd wordt als de Verz. vN, Bloem en Campert.³
- d. Wat is Innerlijke monoloog v Jo Boer? roman? En hoe ver staat het ermede?⁴
- e. Wanneer komt Kruis of munt?
- f. Proza van JCB!!! Heb je *éénige* zekerheid???⁵
- g. kan ik Cryptogamen II al spoedig tegemoet zien?⁶
- h. *hoe werkt de nieuwe regeling??? Aangenaam en vlot?*
Geeft het je meer tijd en minder zorg?
- i. hoe is de staat van je ziel?

Veel liefs voor Greet en alle reijetonen

Steeds geheel je

Jan

Quarry Heuvel bij Kloofnekweg

O ja!!

Wat is in godsnaam 'De Man van overmorgen' van Bert?

Is dat 'In Paradisum'???? en wannéér komt dat werkjen uit???

Ik schrijf over In Paradisum voor het verschijnt, daarom moet ik weten of het de juiste titel is voor het boek.⁷

Kon Nek Exalto je maar in haar handtas meesmokkelen!

Dag nogmaals alle goeds

Laat mij niet langer dan strikt noodig is in onzekerheid omtrent al deze kapitale punten!

Schrijf over je tent. te Br.? Groot Succes?⁸

Eindnoten:

1 Zie br.785 n.9.

2 Een geïllustreerd bericht in de Nieuwe Rotterdamsche Courant over een legpenning van Gorter is niet achterhaald.

3 Ed. Hoornik, *Verzamelde gedichten* zou in december 1950 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. J.C. Bloem droeg aan de bundel een voorwoord bij. De bundel werd uit de Lutetia gezet en gedrukt bij Drukkerijen vh Ellerman Harms nv te Amsterdam en gebonden bij N.V. v.h. J. Giltay & Zoon te Dordrecht. Stofomslag en bandstempels waren van H. Salden. Buiten de gewone oplage werden 15 genummerde exemplaren gedrukt op geschept Hollands. De verzamelbundels van J.C. Bloem, Jan Campert en Jan van Nijlen waren alle gezet uit de Bembo en gedrukt bij Boosten & Stols. Zij waren wel gebonden bij Giltay & Zoon. De vier bundels hadden een overeenkomstig stofomslag en bandstempel, en hadden een formaat van 15 × 23 cm.

De bundel werd voor het eerste aangekondigd in Stols' 'Herfstaanbieding 1950'. Op welke wijze Greshoff van deze en enkele verderop genoemde voorgenomen publikaties van Stols op de hoogte was, is niet bekend. Mogelijk is er een brief van Stols dienaangaande verloren geraakt.

4 *Innerlijke monoloog* van Jo Boer zou in het najaar onder de titel *Een zachtmoedige. Roman* bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman werd gedrukt bij Boosten & Stols en gebonden bij J. Giltay & Zn te Dordrecht. Buiten de gewone oplage werden er 5 exemplaren op geschept papier gedrukt. De omslagtekening en de bandstempels waren van Helmut Salden. In het archief van uitgeverij Stols is een drukproef van het eerste katern bewaard gebleven waarop de roman nog *Innerlijke monoloog* getiteld is; op de titelpagina van deze proef staat als jaar van uitgave 1948 vermeld. (Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, collectie-Jo Boer, sign. B 6751 D 1.)

5 *Verzamelde beschouwingen* van J.C. Bloem zou in oktober 1950 verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols. Buiten de gewone oplage werden 50 genummerde exemplaren op geschept papier gedrukt. De bundel werd gebonden bij J. Giltay & Zn. te Dordrecht. Het stofomslag en de bandstempels waren van H. Salden. Het uiterlijk van de bundel was conform de poëzieverzamelbundels van Bloem, Jan Campert, Ed. Hoornik en Jan van Nijlen.

6 Gerrit Achterberg, *Oude cryptogamen* zou in september 1951 verschijnen bij N.V. Em. Querido's Uitgeverij te Amsterdam.

Op 30 mei 1946 had Achterberg aan Jan Vermeulen geschreven: 'Weet jij soms de tegenstelling van Cryptogamen, dan kan ik de herdruk bij Dishoeck (Afvaart, Morendo, ½ Sintels) zoo noemen misschien.' Op 9 april 1948 had Stols aan Achterberg geschreven: 'Helaas kan ik nog geen beslissing nemen om Sphinx + Stof + Radar in één bundel te herdrukken. Daarbij komt

dan dat Stof nog niet uitverkocht is. De toestand in de boekhandel is nu zoo, dat deze zeer huiverig staat tegenover nieuwe uitgaven, en nog meer afwijzend staat tegenover de verkoop van poëziebundels. Doch ik zal gaarne, zoodra dit weer mogelijk is, een nieuwe verzamelbundel uitgeven. Misschien zou het psychologisch het beste zijn als wij deze bundel “Cryptogamen, deel II” noemden: dat prikkelt dan de koopers van deel I om deel II ook te bezitten.’ De tweede bundel cryptogamen zou uiteindelijk niet onder de titel *Phanerogamen* maar als *Oude cryptogamen*, en niet bij C.A.J. van Dishoeck of bij Stols maar bij Querido verschijnen. (Zie Gerrit Achterberg, *Briefwisseling met zijn uitgevers Bert Bakker, A.A. Balkema, C.A.J. van Dishoeck, A. Marja, A.A.M. Stols & Jan Vermeulen* (ed. R.L.K. Fokkema en Joost van der Vleuten), Amsterdam 1989, p. 203 en p. 266.)

Oude cryptogamen zou de afdelingen *Afvaart, Morendo, Inertie, Sintels, Radar, Stof* en *Sphinx* bevatten. De bundel zou worden gedrukt bij Boosten & Stols.

- 7 In Stols' prospectus ‘Zomer 1949’ luidde de titel nog *In Paradisum*; in zijn catalogus ‘Nieuwe Uitgaven 1949’ zou de titel gewijzigd zijn in *De man van overmorgen*.

Greshoff zou Gijsens roman onder de titel *De derde roman van Marnix Gijsen. Drie onderling zeer verschillende kunstwerken* bespreken in de Nieuwe Courant van 10 december.

- 8 Bedoeld is de tentoonstelling van Stols' werk die van 12 februari tot 2 maart in het Musée du Livre te Brussel te bezichtigen was. (Zie br.786 n.2.)

788. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 22 maart 1949¹

[’s-Gravenhage,] 22-3-49

Beste Jan,

Zeer blij met je berichten van 9 Maart. Door mijn reizen in België i.v.m. mijn tentoonstellingen in Brussel en Luik en een weekend bij mijn vriend Staring op den Wildenborch kwam er niet van schrijven. Ziehier de antwoorden:

1. Gorter zond ik destijds naar v.Dishoeck, met verzoek het ex te ruilen en je toe te zenden.²
2. Legpenning Gorter mij onbekend!³ Ik zie NRC en Adriaan vrijwel nooit. Wie gaf de penning uit?
3. Verz. Ged. (d.w.z. ‘Gedichten 19..-1948’ van Hoornik worden òf als Bloem òf als Slauerhoff.⁴
4. Innerlijke Monoloog van Jo Boer is een roman, die Winter van dit jaar verschijnt (titel moet m.i. aantrekkelijker worden gemaakt).⁵ Deze week verschijnt haar bekroonde roman ‘Kruis of Munt’ bij mij.
5. Stel je niet te veel van het ‘Proza’ van J.C.B. voor!⁶ Het zijn de jou bekende stukken ‘Het Verlangen’,⁷ ‘Over Poëzie’, de inleiding tot Enkele Gedichten, een stuk over Henriette R.H.⁸ en een stuk over Havelaar (dat hij nog omwerken moet).⁹
6. Cryptogamen II: Winter '49 (als Bert Bakker meedoet) of Lente '50.¹⁰
7. De overdracht van het magazijn aan Elsevier en de ‘Auslieferung’ door dit huis loopt nu, en zij bieden dit voorjaar met 3 man aan. Behalve Jo Boer wordt er weinig verkocht en van 't oud fonds heel weinig. Ik ben blij,

daarom nu minder onkosten te hebben; de voornaamste onkosten zijn nu aan de omzet gekoppeld. Op kantoor heb ik nu alleen Priem, en dan de oude Petiet voor boodschappen enz. De boekhouder heeft nog geen nieuwe baan, zit hier dus nog, maar behoeft alleen in de avonduren de boekhouding bij te houden.¹¹ De heeren van Elsevier zijn aardige lieden, kooplieden als je wilt, maar geven toch aardige boeken uit. Bornkamp zit er nu. Ik werk voor mezelf aan een 40-tal boeken, die voor en na klaar moeten komen. Hierbij 2 boeken voor Z.Afr. waarover later méér.

8. 'De Man van Overmorgen' is inderdaad 'In Paradisum'. Het boek (waarvan Goris het ms nog niet terugzond!) zal wel onder den titel 'In Paradisum' moeten verschijnen (begin Herfst van dit jaar).
9. Ik benijd Mevr. Exalto, die nu wel bij je zal zitten, zéér! Ik sprak haar nog even over de telefoon voor haar vertrek. Het is natuurlijk een heele teleurstelling voor me geweest dat ik niet naar Z.Afr. kon, maar afgezien van 't feit dat het daar (volgens de Econ. Berichten) ook niet meer alles is, zou ik graag in Kaapstad (alleen dáár) hebben gewoond en gewerkt. Bovendien laat Lieftinck me niet gaan en ik heb veel verplichtingen aan crediteuren die ik alleen door hier dóór te werken kan afdoen. Ik heb wel eens erg genoeg van ons schoone vak: steeds heel hard ploeteren en geen succes. Daarbij komt nog dat mijn fr. uitgaven Frankrijk niet binnenmogen en dat Gerrit Bakker de grootste moeite zal hebben mijn Afrikaanse uitgaven af te nemen. Die gedirigeerde economie maakt mijn werken onmogelijk. Doch ze schijnt de eenige rem voor het Marxisme te zijn...

Thuis gaat alles goed. Eva vertrekt begin Augustus naar Washington. De heer van Foreest vertrekt vandaag al, een aardige kerel.¹²

Sander werkt voor z'n eindexamen, Frans zal gelukkig wel blijven zitten. Ik heb het magazijn + de 4 kamers per 1 Mei (boven mij) verhuurd voor een goede prijs, liet alles netjes behangen en schilderen, ook trappenhuis. Ziet er nu prima uit. *Komen jullie in December?* Ik verlang er erg naar jullie weer te zien. Jullie komen toch weer bij ons? Als Eva weg is, is er wat meer ruimte.

Heel veel liefs voor jullie beiden van ons allemaal. Groeten aan de vrienden en kennissen in 't bijzonder de Exalto's en Toussaint.

Je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Van Blankenburgstraat 71, 's-Gravenhage.
- 2 Zie br.785 n.9.
- 3 Zie br.787 n.2.
- 4 In de titel van de *Verzamelde gedichten* van Ed. Hoornik zouden geen jaartallen worden opgenomen.
- 5 *Een zachtmoedige*.
- 6 De inhoud van de bundel *Verzamelde beschouwingen* is aanzienlijk uitgebreider dan Stols hier schrijft.
- 7 *Over het verlangen*.

- 8 In De Gids 85 (1921) 3 (maart), p. 472-479 had J.C. Bloem een bespreking gepubliceerd van *De held en de schare. (Een verbeelding van Garibaldi en de Italiaansche vrijheidsbeweging)* van Henriette Roland Holst-van der Schalk. Deze bespreking zou onder de titel *Roode hagiographie* worden opgenomen in zijn *Verzamelde beschouwingen* (p. 164-171).
- 9 *De oude mensch*, Bloems bespreking van de essaybundel *De nieuwe mensch* (1928) van Just Havelaar, was verschenen in De Gids 93 (1929) 6 (juni), p. 405-425. Het artikel zou niet in Bloems *Verzamelde beschouwingen* worden opgenomen.
- 10 Gerrit Achterberg, *Oude cryptogamen*.
- 11 Harm Martens.
- 12 Hendrik Albert van Foreest (1898-1981), de nieuwe marine-attaché in Washington, bij wie Eva Stols als au pair ging werken.

789. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 7 april 1949¹

7 April 1949

Beste Jan,

Vandaag logeer ik bij mijn vrienden Tia en Piet Worm en nu is er ineens een aanleiding om je te schrijven. Veel bijzonders is er sedert mijn laatste brief niet, en het uitblijven van berichten van UEd wijst er ook op dat er in de Unie niets bijzonders is (behalve dat de kisten met Elisabeth Eybers' *Quiet Adventure* in Durban gevonden zijn!)

Waarom ik je nu ineens schrijf is om je aan te kondigen, dat Piet Worm, mijn dierbare vriend en duivelskunstenaar, van plan is om over enkele maanden naar Kaapstad te komen om daar eens rond te neuzen en te zien wat er voor een man als hij te doen is. Hij heeft een opleiding gehad als architect en heeft gebouwd. Hij heeft interieurs voor huizen en winkels ontworpen, muurschilderingen, glas in lood en gobelins gemaakt, kinderboeken gelithografeerd en wat al niet meer. En hij doet dit alles met liefde, toewijding en oneindig veel smaak.

Hij krijgt deviezen voor een paar maanden. Zou jij voor hem een kamer in Radnor of een dergelijk hotel kunnen vinden, of zou hij ergens als paying guest kunnen komen? Zou jij hem van de boot willen halen en je de eerste dagen wat van hem aantrekken? Je herinnert je Piet Worm nog wel, hij kwam - schoonzoon van Matthieu Wiegman - in Brussel nog wel eens bij ons. Ik zou het erg prettig vinden als je met hem eens zou willen praten zooals wij zoo vaak over alle mogelijke mogelijkheden hebben gepraat. Hij voelt erg veel voor tapijtweverij en binnenhuis architectuur, en nu schiet me ineens te binnen dat misschien Liebreich, de behanger, hem best zou kunnen gebruiken voor de binnenhuisafdeeling. Piet Worm richt momenteel vele winkels van Vroom & Dreesmann in (al deze winkels worden gemoderniseerd) en hij heeft erg veel warenkennis.²

Maar hij kan net zoo goed werken voor de Peninsula Press of kinderboeken ontwerpen, ja weet ik wat allemaal.

Wees eens erg lief en praat met hem, leg contact met je zoons (Jan jr zal zeker door zijn levendigheid geboeid worden), laat hem praten en borrelen met de Toussaints, enfin doe voor hem wat je voor mij hebt gedaan. We zullen je natuurlijk op de hoogte houden van tijdstip van aankomst (boot of vliegtuig) enz.

Ik zal je er zéér dankbaar voor zijn!

Hier bereiden we de Zomeraanbieding voor. Behalve 'In Paradisum'³ en een bundeltje van Van der Plas⁴ eigenlijk geen litteratuur. In de boekhandel gaat

het slecht dus bij ons ook. Ik kots van dit land en z'n bewoners. Zat ik maar bij jullie... Maar als gevangene van Lieftinck kan ik niet weg. Ik ben al weer erg aan vakantie toe.

Goris zond me nog steeds 't m.s. van In Paradisum niet toe. Zou je mij *jouw* ex voor mijn kosten (te vergoeden door Gerrit Bakker) *per KLM* willen zenden om althans het *reis* ex te kunnen maken? Daar zou je mij een enorme dienst mee bewijzen.

Gaat bij jullie alles goed? Schrijf weer eens gauw.

Met veel liefs voor Aty, je zoons en schoondochters van
Sander

Kun je me het adres van Liebreich even schrijven of spreek je hem zelf wel eens? Hij bood me aan bij hem te komen, maar Piet Worm kan dat duizend maal beter. Ik zou hem dan eens kunnen schrijven.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Piet Worm, Prinsengracht 848, Amsterdam-C.
- 2 Piet Worm was getrouwd met Tia Wiegman, de dochter van de schilder Matheus Johannes Maria Wiegman (1886-1971).
Hij werkte op dit moment voor het filiaal te Leiden van Vroom & Dreesman. Over zijn werkzaamheden in Zuid-Afrika, met name die voor de firma Liebreich, konden geen andere gegevens achterhaald worden. (Med. P. Worm, Arnhem.)
- 3 Marnix Gijsen, *De man van overmorgen*.
- 4 In september zou bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage *Going my way. Gedichten* van Michel van der Plas verschijnen. Deze bundel werd in de lente in een oplage van 1000 exemplaren bij de Firma Boosten & Stols gedrukt. Het stofomslag van de bundel was van Helmut Salden. In 1950 zou Stols van deze bundel een tweede druk uitgeven, en in 1951 een derde druk.

790. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 april 1949

10/4/49

Beste Sandeman,

Uitvoerig bericht volgt!

Alleen dit: zijn Kruis of Munt } aan mij gezonden?

A.R.H. II¹ } aan mij gezonden?

De Pomiane² } aan mij gezonden?

Ik ben laks en lui. Maar zoodra ik ontwaak ben jij het éérst aan bod!

Heel veel liefs voor Gade en Kroost

als steeds geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 *Verzamelde gedichten II.*
- 2 *Koken in tien minuten, of De aanpassing aan het rythme van onze tijd* van Édouard de Pomiane (ps. van Edward Pomian Pozerski, 1875-1964) was in december 1948 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. Het was vertaald door C.L. Hengeveld. Het boek was geïllustreerd met tekeningen van H. de Toulouse Lautrec. De omslagtekening was van Jan Goeting. In dezelfde maand moest Stols al een tweede druk opleggen; in november zou de derde druk verschijnen. Het was oorspronkelijk onder de titel *La cuisine en dix minutes, ou L'adaption au rythme moderne* gepubliceerd. Het boek werd gedrukt bij de Firma Boosten & Stols.

791. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 12 april 1949

12 April 49

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief. Ik had je juist geschreven! *Natuurlijk* zal ik alles doen wat mogelijk is om Worm te helpen. Laat hem vooral zooveel mogelijk

werk meebrengen. Als de zitting voorbij is ± 1 Juni komt er natuurlijk meer hotelruimte vrij. Ik zal wel wat vinden.

Ik had juist In Paradisum ingepakt, toen je telegram kwam!¹

Het adres van Liebreich is:

H.H.Liebreich

57 Langstraat

*Kaapstad KP*²

Hoofdzaak is dat wij zoo spoedig mogelijk datum van aankomst weten. Spoedig meer.

Jan v.d.Berg komt mij (ons) afhalen om naar een kokteelpartij te gaan.

Wanneer vertrekt Eva??

In haaste.

Heel veel liefs voor jullie *allen* ook van mijne wettige

Veel goeds, veel hartelijks

geheel je

Jan

Quarry Heuvel bij Kloofnekweg³

Eindnoten:

- 1 Het telegram, waarmee Stols kennelijk verzocht om onmiddellijke toezending van het manuscript van *De man van overmorgen* van Marnix Gijsen, is niet bewaard gebleven.
- 2 Bij deze passage is door Stols bijgeschreven: 'Liebreich (Dit is de "behanger")'.
- 3 Op de brief is door Stols bijgeschreven: 'Beste Piet, Hierbij het antwoord van J. Greshoff. Je kunt dus op hem rekenen. M.h.gr. *Sander* Brief gaarne retour moet hem nog beantwoorden'.

792. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 6 mei 1949

6 Mei 49

Beste Sander,

De arme Henk Mulder Willem Hessels heeft zijn bundel¹ toch niet meer mogen aanschouwen. Hij stierf 3 Mei, des ochtends te zeven uur, te Grahamstad.

Vraag of Bert Bakker zijn vrouw schrijft²

Mevr. R.Mulder-Stagger

'De Luyfel'

8 Fitzroystraat

Grahamstad K.P. ZAfr.

En wat doe je? Waar denk je over? Is de dochter al weg? Hoe gevoelt je lieve gade zich? Hoe werkt de afspraak met Elsevier; Naar je zin?? Hoe gaan de zaken? Wees nu eens *bijzonder* welwillend, klim *onmiddelijk* in je penhouder en schrijf mij uitvoerig over *alles* en nog wat, ernst en luim.

Hier alles wel. Mijn nicht Exalto vertrekt 16 dezer uit Johannesburg en is 17 dus weer thuis. Ze heeft zeer genoten. Bel haar maar eens op. Haar zoon mr.

J. Exalto houd[+t] ons trouw op de hoogte van het familienieuws uit Nederland.³

Ik houd niet van Blakerels en Blawijven, maar talent heeft ze wel.⁴ Ik zou haast zeggen: helaas.

Ik begin zoodra die stukken af zijn aan Jo Boer. Haar laatste boek leek mij bij het *doorbladeren* veel beter, echter, eenvoudiger dan de vorige. Maar ik heb er nog geen definitieve meening over!⁵

Schrijf!

Heel veel liefs van ons beiden voor jullie allen,

geheel je

Jan

Beste Sander⁶

wil deze brief a.u.b p/o aan *Gispen* doen toekomen.⁷ Ik weet niet waar hij woont

Schrijf!!!! g.v.d. -

Dag Veel liefs van allen voor allen

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 *Con sordino*.

2 Een dergelijke brief is niet achterhaald.

3 Uit deze periode zijn geen brieven van J. Exalto, de zoon van A.M. Exalto-de Bloeme en dus Greshoffs neef, aan Greshoff bewaard gebleven.

4 Greshoff doelde waarschijnlijk op de romanschrijfster Anna Blaman, van wie hij op 31 december 1939 (br.650) aan Stols had geschreven: 'Houd een oogje op Anna Blaman'. In november 1948 was haar roman *Eenzaam avontuur* bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam verschenen, waartegen vooral in de christelijke pers morele bezwaren werden aangetekend. Ter gelegenheid van de Boekenweek 1949 was in Rotterdam een 'tribunaal' over *Eenzaam avontuur* georganiseerd. (Zie Henk Struyker Boudier, *Speurtocht naar een onbekende. Anna Blaman en haar Eenzaam avontuur*, Amsterdam 1973, p. 58-74.)

5 Een bespreking door Greshoff van *Kruis of munt* van Jo Boer is niet achterhaald.

6 Deze tekst is aan de brief geniet.

7 Greshoffs brief aan W.H. Gispen is niet bewaard gebleven. De industrieel ontwerper Willem Hendrik Gispen (1890-1981) was in 1949 afgetreden als directeur van Gispen's Fabriek voor Metaalbewerking te Culemborg. Hij was van 1940 tot 1950 voorzitter van de Bond voor Kunst en Industrie en was in 1948 redacteur van het tijdschrift *Goed Wonen* geworden. Mogelijk kenden Greshoff en Gispen elkaar al sinds eind 1917, toen Greshoff onder de titel *Kunstnijverheid te Rotterdam* in De Telegraaf van 6 december de eerste tentoonstelling waarop werk van Gispen te zien was (in diens kunsthandel Het Gulden Vlies te Rotterdam) had besproken.

793. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 12 mei 1949

12 Mei 1949

Beste Jan,

Deze week hebben we een erg plezierig bezoek gehad van Mevrouw en Dr. R. Flaes. Hij is nu benoemd tot gezant in Oslo, zit er nu nog niet. Zijn adres is dus voorlopig p/a Buitenl. Zaken, Den Haag.¹

Hij bracht me het m.s. van zijn 'Slauerhoff'; ik maak er een klein boekje van.² Een doortik van dit m.s. is voor jou, in de hoop dat je het *direct* in Standpunte kunt opnemen.³ Kan het niet, retourneer het dan, dan stuur ik het aan De Gids of het Nieuw Vlaams Tijdschrift.

Ik hoop een van deze dagen tijd te vinden je een vliegbrief te schrijven, die je dus al lang vóór dezen ontvangt (ik heb geen geld voor dure brieven, helaas). Ben erg moe, kan de heele dag wel slapen, maar mag niet: veel werk.

Kruis of Munt is uitverkocht (ruim 5000 ex), moet herdrukt worden. Alle andere boeken van Jo Boer bij mij ook uitverkocht. Met Gijsen ongeveer 't eenige dat nog 'gaat'. De boekhandel lijkt wel 'en pleine crise'. Of we er ooit

uit komen? Het is om dol te worden: steeds hard rotwerken en geen resultaat of genoeg.

We hopen op francs uit de deviezenloterij voor een korte vakantie in Zuid-Frankrijk, eind Juni. Ik ben hard aan vakantie toe. Van Gerrit Bakker ook weinig geruststellende berichten.

Mijn 'Rimbaud', die 200 pop per ex gaat kosten, komt over 2 maanden klaar.⁴ Zal wel onverkoopbaar zijn.

Ik hoor dat je in December *niet* komt. Is dat zoo?

Hartelijke groeten ook voor Aty

van

Sander

Eindnoten:

- 1 R. Flaes zou van 1949 tot 1953 gezant te Oslo zijn.
- 2 *Slauerhoff. Herinneringen en brieven.*
- 3 F.C. Terborgh, *Slauerhoff. Herinneringen en brieven* zou worden opgenomen in Standpunte 4 (1949-1950) 3 (oktober 1949), p. 10-36.
- 4 De oplage van *Une saison en enfer* bleef beperkt tot 150 exemplaren, waarvan er 130 in de handel kwamen. Het exemplaar nummer 1 bevatte de 10 originele ontwerpen voor de litho's in wasverf, een stel afdrukken van de litho's in kleur en een stel afdrukken van iedere steen afzonderlijk (49 stuks) extra; dit exemplaar kwam niet in de handel. De nummers 2-5 bevatten een stel afdrukken van de 10 litho's in kleur en een stel afdrukken van iedere steen afzonderlijk extra, en werden verkocht voor een prijs van fl 400,-. De nummers 6-20 bevatten een stel afdrukken van de 10 litho's in kleur extra, en werden verkocht voor fl 300,-. De overige exemplaren werden verkocht voor fl 200,-.

794. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 30 mei 1949¹

[’s-Gravenhage,] 30 Mei 1949

Beste Jan,

Al geruimen tijd heb ik hier je brieven van 12 April en 6 Mei voor mij liggen, en altijd hoop ik, dat er eens iets leuks zal zijn om je te schrijven, maar behalve het gewone routine-leven en -werken is er *niets*. Ik was dan ook hard op weg om melancholiek te worden, maar ik heb me nu voorgenomen, nu het lot niet anders met me wil, dan dit leven voor lief te nemen en te proberen de zaak weer van de zonzijde te bekijken.

Ik heb nog even een telefoongesprek met Mevrouw Exalto gehad: zij was verrukt van haar reis; we zullen gauw nog eens praten.

De arme Mulder heeft dus 'Con Sordino' toch niet meer gezien. Of er voor 't boek nog iets te doen zal zijn, nu Gerrit Bakker importmoeilijkheden heeft? Wij verkochten hier slechts 62 van de 1000 ex bij aanbidding...

Jo Boer's Kruis of Munt is uitverkocht (5700 ex) en we werken aan een 2e, licht herziene, druk. Ook is 'Melancholie' nu uitverkocht. Gijsen verkoop ik nog geregeld

door. 'In Paradisum' is nog niet eens gezet: ik wacht nog op enkele gegevens, o.a. voor al dan niet illustreren.²

Jany's Verzamelde Werken zijn après-tout toch nog goed gegaan, en die van Jacques Bloem en Campert verkopen dóór; Jan van Nijlen (schrijf er eens over!) gaat erg langzaam;³ in België wil het boek niet.

Van Piet Worm hoor ik ineens niets meer. Ik had het voor elkaar dat hij per KLM naar Johannesburg zou gaan en dan dóór naar Kaapstad. Ook kreeg hij de beschikking over wat ponden. Of er een kink in de kabel is? Piet Worm is een

aardige jongen, en je zult zeker erg gezellige tijden met hem in Kaapstad hebben,

Eva's tijd voor haar vertrek naar Washington begint nu op te schieten. 5 Aug vertrekt ze per Nieuw Amsterdam.

Sander Jr heeft zijn schriftelijk deel eindexamen achter den rug en heeft half Juni mondeling.

Frans-Jan zal wel blijven zitten.

Greet is èrg oververmoeid, ziet er slecht uit, moet nodig vakantie hebben. Kon ik haar maar eens naar Kaapstad sturen.

Zaken: we doen nu een Zomeraanbieding, waarvan ik je per zeepost een lijst van[sic] toezend.⁴ Vier reizigers zijn op pad. Ben benieuwd naar resultaat. De boekhandel is zéér slecht.

Nieuws, zooals ik je al zei: Niets. De oude Brusse wordt vandaag begraven. (J.C. Brusse, uitgever, 80 jaar).⁵

Jany zien we vrij veel, Zaak ook. Hij zit nu in Bergen, leeft van de Const. Huygensprijs (hoop ik).⁶

Heel veel liefs voor Aty, je kroost + schoonkroost.

Hartelijke groeten van Greet en kinderen.

Poot van je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Van Blankenburgstraat 71, 's-Gravenhage.
- 2 Uit een brief van Stols aan Marnix Gijsen van 8 juli zou kunnen worden afgeleid dat *De man van overmorgen* zou worden geïllustreerd door Jozef Cantré: 'Ik maak van deze gelegenheid tevens gebruik nog eens aan te dringen op een beslissing inzake de tekeningen van Cantré. Persoonlijk zou ik [...] er liever van afzien, doch ik zou uit Uw stilzwijgen op dit punt toch liever geen voorbarige conclusies trekken.' Brieven van Gijsen over deze kwestie zijn niet bewaard gebleven. De roman zou uiteindelijk niet worden geïllustreerd.
- 3 Greshoff had *Verzamelde gedichten 1904-1948* van Jan van Nijlen onder de titel *De dichter Jan van Nijlen. Hunkering naar het zuivere, zorgloze leven* besproken in de Nieuwe Courant van 30 oktober.
- 4 In Stols' prospectus 'Zomer 1949' stonden aangeboden *Vogelsproken* van M. Blöte-Obbes, *In paradisum* van Marnix Gijsen, de tweede druk van *Melancholie der verzonken jaren* van Jo Boer, de tweede druk van Victor E. van Vrieslands vertaling van *Het lied van liefde en dood van cornet Christoffel Rilke* van Rainer Maria Rilke, de tweede druk van Van Vrieslands vertaling van *De kinderkruistocht* van Marcel Schwob, *Going my way* van Michel van der Plas, *Het kind en zijn somatopsychische fundering* van Suze M.C. van Veen, *Taxidermie. Handboek voor het opzetten van vogels en zoogdieren* van C. Eykman, *Labyrinthe* van Jean Chauvel, *Mind's weather* van Margaret Millett, *An artist's diary in pictures* van Katerina Wilczynski, en een aantal eerder verschenen uitgaven die tijdens de zomeraanbieding tegen aanbiedingsvoorwaarden konden worden besteld.
- 5 Johan Christiaan Brusse (1868-1949), een der directeurs van W.L. & J. Brusse's Uitg. Mij te Rotterdam, was op 27 mei overleden en werd op 30 mei te Westerveld gecremeerd.
- 6 Bedoeld is Jacques Bloem, aan wie in 1949 door een jury bestaande uit F. Bordewijk, Martinus Nijhoff en J. Hulkser de Constantijn Huygens-prijs groot fl 2000,- was toegekend. Na zijn vervroegde pensionering als griffier bij het kantongerecht te Zutphen had Bloem een woning in het Witsenhuis te Amsterdam gekregen, die op dit moment werd verbouwd.

795. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 juni 1949

14 Juni 1949

Beste Sander,

Je hebt ons groot genoeg gedaan met iets van je te laten hooren. Het speet ons alleen dat de toon van je brief minder opgewekt was als wij het wel zouden wenschen!

Wij zouden het heerlijk vinden om Greet een paar maanden hier te vertroetelen om haar rustig, gezond en moddervet te maken. Stuur haar maar zoo spoedig mogelijk. Met die nieuwe luchtlijn 'Alro' kost een *retour* honderd pond. Wil de generaal haar daar niet op trakteeren.¹ Het zou *werkelijk* zoo goed voor haar zijn.

Hartelijk dank voor het stuk van Flaes. Eindelijk gekomen! Hij had het mij al *jaren* geleden beloofd! Het verschijnt in het no. dat 1 July moest, maar 1 Aug *zal* uitkomen. Jouw boekje komt toch zeker niet voor het najaar, October.² Ik schreef er meteen een kritiek over voor de NCrt. Die kan dan tegelijk met het

boekje uitkomen.³ Ik schreef ook al over 'In Paradisum'.⁴

Nu iets anders.

je moet mij een gróót plezier doen

En een stuk schrijven

Slauerhoff en zijn Uitgever.

In het boekje van vWessem wordt herhaaldelijk verwezen naar zijn brieven aan jou.⁵ Dit moet een hoogst belangrijk stuk worden

I Je kennismaking met Slau, alle details, de ontwikkeling van jullie relatie

II Je eerste boekje van zijn hand.

III verdere uitgaven.

IV samenvatting: Slau tegenover zijn uitgever. lastig? gemakkelijk? verstandig?
een *goede karakteristiek* in zijn verhouding tot jou.

Dit alles aan de hand van uitvoerige aanhalingen uit je correspondentie.⁶

Ik schrijf dan in het n^o. waarin je stuk verschijnt een artikel over jou en je betekenissen voor het Nederl. geestesleven.⁷

Dit alles is voor N° 16 St. [andpunte]

Kopij in mijn bezit

voor 1 September 1949

Je kunt er dan later ook een boekje van maken. (met of zònder mijn inleiding.)

Tweede Groote Plezier.

We moeten voor Standp. vijfde jaar een nieuw omslag en nieuw titelblad hebben.

Ik wil dat aan Salden vragen maar heb er geen flauw idee van waar hij woont. *Schrijf mij p.o. zijn adres.*⁸

Dirk Opperman vraagt of je nog een volledige Helikon en Atlantis kunt leveren.

Hij besprak de zaak met je en jij weet wat hem *ontbreekt*.

Schrijf hem of mij daarover

Zijn adres luidt

D.J. Opperman

N° 1 Richmondwoonstee

Richmondweg

Drie Anker Baai

Kaapstad K.P. ZAfr

Sander zie hier de samenvatting:

a. zend mij p.o. Greet.

b. zend mij voor 1 Sept je Slauerhoffstuk

e. het adres van Salden

d. de mededeelingen voor Dirk.

Heel veel liefs van huis tot huis

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Bedoeld is Stols' schoonvader, F.J. Kroesen.
- 2 Zie br.793 n.3 voor de voorpublicatie van *Slauerhoff. Herinneringen en brieven* van F.C. Terborgh in Standpunte.
- 3 Greshoff zou *Slauerhoff. Herinneringen en brieven* van F.C. Terborgh onder de titel *Slauerhoff herleefd als duidelijke gestalte* bespreken in de Nieuwe Courant van 18 maart 1950.
- 4 Zie br.787 n.7 voor Greshoffs bespreking van *De man van overmorgen*.
- 5 Greshoff doelde op *Slauerhoff. Een levensbeschrijving* van Constant van Wessem. In zijn, eveneens in 1941 door Stols uitgegeven, *Mijn broeders in Apollo. Literaire herinneringen en herdenkingen* verwees Van Wessem in de gedeelten over Slauerhoff nergens naar diens brieven aan Stols.
- 6 Een dergelijke artikel heeft Stols nooit geschreven.
- 7 Een dergelijk artikel van de hand van Greshoff is niet in Standpunte verschenen.
- 8 Het door Helmut Salden getekende omslag zou vanaf oktober 1951 (jaargang 6, aflevering 1) Standpunte sieren. (Zie ill. p. 212.)

796. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 5 juli 1949¹

[The Hague,] 5 Juli 1949

Beste Jan,

Je brief van 14 Juni vond ik hier na terugkomst uit Parijs. Ik ben helaas niet meer dan 12 dagen weggeweest: eerst een dag in Antwerpen, waar ik van een agent moet veranderen,² daarna een dag in Brussel, toen naar Parijs, daarna het weekend in Chantilly, waar ik nooit eerder geweest was, om het prachtig museum in het nieuwe kasteel te bezichtigen,³ toen weer tot Vrijdag in Parijs, Vrijdags naar Jo Boer die au diable vert verweg buiten Parijs woont, 's-Zaterdags weer terug en Maandag naar Den Haag... Ik was moe toen ik terugkwam (ben het nòg), maar ben toch voldaan over dit reisje: ik was in geen 15 maanden in Parijs geweest.

Mijn zoon Sander ontmoette ik de laatste zondag ook in Parijs: hij auto-stopt met een vriend richting Riviera; gisteren kregen we een briefkaart uit Lyon. Hij is, zoals je wel zult hebben begrepen, voor zijn eindexamen geslaagd en gaat in October chemie studeeren. We hebben een kamertje voor hem in Leiden (buitenwijk) gehuurd. Frans-Jan blijft gelukkig zitten. Zo hebben we dan nog één kind in huis. Eva gaat ons 5 Augustus verlaten. Momenteel is ze in Maastricht om afscheid van mijn moeder te nemen.

Hoe graag Greet ook van jullie uitnodiging gebruik zou willen maken, we hebben er het geld niet voor om de reis te betalen. En mijn schoonvader hangt een uitgeputte Indische pensioenkas boven het hoofd. Wat dat moet worden... Ik was blij dat ik je het stuk van Flaes over Slauerhoff kon sturen.⁴ Het boekje wordt nu gezet. Is een aardig geheel. Of het verkocht zal worden?

In Paradisum⁵ zal pas dit najaar kunnen verschijnen. Bij de aanbieding gaat het niet al te best. Idioot dat het grote publiek dat Joachim⁶ heeft gelezen niet aan de andere boeken wil.

Nu de verkoop in de uitgeverij zo sterk terugloopt, is het gedonder natuurlijk niet van de lucht. Hoewel ik nu geen andere verkoopskosten heb als die, welke aan de omzet zijn gebonden (percentage voor Elsevier) en ik de productie zèlf doe, nu ik ook een goede huur krijg voor de 2 etages in de v. Blankenburgstraat, vallen toch de onkosten van het bedrijf erg tegen. Nu weet ik wel dat er dit jaar eigenlijk pas maar één nieuw boek verscheen (Kruis of Munt) dat bovendien uitverkocht is (en herdrukt wordt) maar onkosten + belastingen vreten alles op.

Ik heb èrg veel werk met correspondentie en administratie, heb te weinig tijd om te lezen en geen om te schrijven. Nu het slecht gaat in de litteraire- en uitgeverswereld zijn de pesterijen niet van de lucht en ik schijn er het mikpunt

van te moeten worden. Bovendien is een woord geen woord meer in Holland. Sjeu v. Schendel was ontevreden over B & S. Ik stelde hem voor de van Schendel-uitgaven te maken. Hij accepteerde. Na terugkomst uit Parijs had hij zich ‘bedacht’ (= bedonderen door Meulenhoff)!!⁷

Verder is Vasalis ook (voor nieuw werk) zóó lang bij mij weg als Elsevier de factuurtjes schrijft en de aanbieding doet. Je begrijpt wel wie daar achter zitten.⁸

Weet je dat ik van *Standpunte* alleen de nummers 1-2-3-4 5-6-7-8 + 3^e jrg. N° 11 bezit,

dus *niet*: 9-10-12-13-14-15. En N^f 16 verschijnt in Aug? Kun en wil je dit *aanvullen*? Ik wil graag eens proberen iets over Slauerhoff en mij te schrijven, doch of het erg belangrijk zal zijn? Mijn brieven aan hem heb ik niet meer, zijn brieven moet ik nog wel kunnen terugvinden. Het is een hele zoekert, en of het de moeite waard wordt? Wees niet boos als er niets van komt.⁹

Het adres van H. Salden is: Ilpendam (dorp) N° 18 (huisn^f), doch ook te bereiken op de Pauwhof-Wassenaar.

Volledige Helikon en Atlantis heb ik zeker *niet* meer voor Dirk Opperman. Neen, Priem zegt me juist dat Helikon 1-40 en Atlantis 1-10 nog dubbel in het archief staan. Wij weigerden herhaalde malen een bod, doch als D.O. er £ 6-6-0 voor over heeft (de oorspr. vooroorlogse prijs) en die aan jou of Gerrit B. betaalt, zal ik ze hem in kleine pakjes sturen. Jij ziet hem wel eens of belt er hem over op?

Mijn Rimbaud (Saison en Enfer) komt nu eindelijk deze maand klaar. De prijzen worden fl 200-300-400. Ook komt het bundeltje van Jean Chauvel klaar.¹⁰ We drukken Die Vrou van El.Eybers, en Adam van W.E.G. Louw is gezet. We werken aan de 18^e eeuwse Kaapse stadsgezichten (onuitgegeven aquarellen).¹¹ Truman Capote¹² en Skouen¹³ zijn voor afdrukken. Jany hield de proeven van het 1^e deel proza maanden lang bij zich, maar ik heb ze nu terug. Na 1 revisie drukken we af, en dan is ook de verzamelde Jany compleet.¹⁴

Dit is nu al het weinig schokkende nieuws, behalve dan dat je penning nu vrijwel gereed is en binnenkort in zilver aan UEd zal worden verzonden. Het is een aardig object en ik vraag me af wat je van de gelijkenis vindt.

Hartelijke groeten, ook voor Aty, de dochters en de zoons
van je
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.
- 2 Tot begin 1949 stond als Belgisch adres op Stols' briefpapier vermeld: Frans de Manstraat 9, Berchem-Antwerpen. Aan de prospectussen en catalogi uit 1949 van Stols kan ontleend worden dat zijn uitgaven daarna verspreid werden door Rembrandt Boekhandel, Ste Kathelijnevest 14, Antwerpen.
- 3 In Chantilly was het Musée Condé gevestigd in het in de 19e eeuw gedeeltelijk herbouwde kasteel. De collectie bestond onder andere uit schilderijen, Chantilly-porselein en handschriften.

- 4 *Slauerhoff. Herinneringen en brieven.*
- 5 Marnix Gijsen, *De man van overmorgen.*
- 6 *Het boek van Joachim van Babylon.*
- 7 Op 12 maart 1947 had Boosten & Stols aan A.E. van Schendel onder meer geschreven: 'In antwoord op Uw schrijven van 21 februari jl. deelen wij U mede dat "Angiolino en de Lente" reeds geruime tijd gelden gezet werd en dit boekje zoodra wij het papier hiervoor ontvangen hebben afgedrukt wordt. [...] Ook voor de beide andere boeken "Verdichtsel [van Zomerdagen]" en "Oude Italiaansche Steden" wachten wij op houtvrij papier.' Op 20 juni 1949 had Van Schendel per aangetekende brief aan Stols geschreven: 'Na ons gesprek van 24 Mei ben ik veel op reis geweest, zodat ik er niet eerder toe kon komen je te schrijven. Ik heb echter wel over de toen besproken aangelegenheden nagedacht en tevens de contracten en de correspondentie nog eens nagekeken. Dientengevolge heb ik mijn inzichten moeten wijzigen. Het buiten mijn toestemming overdoen van de rechten tot uitgave van "Angiolino en de Lente", "Verdichtsel van Zomerdagen" en "Oude Italiaansche Steden" was ongeoorloofd en wordt dus door mij niet erkend.' Op dezelfde dag liet hij, eveneens per aangetekende brief, Boosten & Stols weten: 'Teleurgesteld door het lange wachten op de uitgave der herdrukken van "Verdichtsel van Zomerdagen" en "Oude Italiaansche Steden" heb ik besloten gebruik te maken van de bevoegdheid, omschreven in art. 10 van de betreffende contracten, en de genoemde werken thans te doen uitgeven bij een andere uitgever. [...] Bovendien is Uw overdoen van de rechten tot uitgave aan de Uitgeverij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage niet geoorloofd. Met betrekking tot "Angiolino en de Lente", waarvan ik verneem dat de rechten door U eveneens aan de Uitgeverij A.A.M. Stols zijn overgedaan, wil ik t.a.v. de thans uitgekomen herdruk van maatregelen afzien, hoewel ik U nog wel mijn ontstemming wil kenbaar maken dat [...] het verschijnen van de herdruk in de catalogus van A.A.M. Stols en de distributie van het boek door de Uitg. Mij Elsevier voor mij als een niet te aanvaarden verrassing kwam. Ik deel U echter reeds nu mede dat ik een eventuele volgende herdruk bij een andere uitgever zal laten verschijnen.' Stols reageerde op 4 juli door te schrijven: 'Jij en ik waren toch overeengekomen dat van nu af aan Boosten en Stols met het uitgeven van *Angiolino en de Lente*, *Verdichtsel van Zomerdagen* en *Oude Italiaansche Steden* niets meer te maken hadden en dat er voortaan alleen nog sprake zou zijn van jou en mij in deze kwestie [...]. Dat je je nu achteraf "bedenkt", vind ik niet fair; een mondelinge afspraak moet even goed zijn als een schriftelijke en een woord moet een woord blijven [...]. Ik heb je bovendien de vrijheid gegeven om zelf het contract te redigieren en je hebt dit uitgesteld, doch daar kan ik niets aan doen. Nu begrijp ik heel goed wat er achter deze kwestie zit, behalve dan de aangelegenheid met Boosten en Stols, waar ik zelf geheel buiten sta, doch een afspraak tusschen jou en mij gemaakt, moet een afspraak blijven. [...] Ik kan mijn inzichten over deze kwestie niet wijzigen en ik stel mij hierbij op het standpunt van het gegeven woord. Ik ben ervan overtuigd, dat je je brief van 20 Juni in een stemming hebt geschreven, waarbij je niet hebt gedacht aan mijn persoonlijke relaties met je vader, welke steeds zeer vriendschappelijk zijn geweest. Ik weet nog heel goed hoe verheugd je vader was, toen de twee "moeilijke" boeken (*Verdichtsel van Zomerdagen* en *Oude Italiaansche Steden*) door mijn toedoen bij mijn vader werden uitgegeven.'
- De zesde druk van *Angiolino en de lente* was in 1948 bij Boosten & Stols te Maastricht verschenen; de zevende druk zou in 1962 in de verzamelbundel *Angiolino en de lente* bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam verschijnen; in deze verzamelbundel werd ook de tweede druk van *Verdichtsel van zomerdagen* gepubliceerd. *Oude Italiaansche steden* zou niet worden herdrukt.
- 8 Op 7 juni had M. Vasalis aan Stols geschreven: 'Na grondig overleg met mezelf ben ik tot de conclusie gekomen dat ik de oplossing, die jij voorstelde, n.l. om met jou en een andere uitgever te publiceren, toch niet kan accepteren. Het is voor mijn gevoel een schijn-oplossing. Mijn aversie gaat tegen de combinatie Stols-Elsevier. Die combinatie blijft bestaan zolang jij die handhaaft, al zou je mij uitgeven buiten die combinatie om. Jouw uitgeverij bestaat op het oogenblik dankzij Elsevier - ik heb je probeeren uit te leggen, dat het niet tegen jou gaat, maar tegen je naam. Het beste bewijs is dit: mocht je door een gelukkig toeval losraken van Elsevier, dan zou ik graag bij je terugkomen.' Vasalis' eerstvolgende bundel, *Vergezichten en gezichten* die gedichten uit de jaren 1948 tot en met 1954 omvat, zou in 1954 bij G.A. van Oorschoot te Amsterdam verschijnen.
- 9 Zie br.795 n.6.
- 10 *Labyrinthe.*
- 11 *Die Kaap in 1776-1777. Akwarelle uit die Swellen-grebel-argief te Breda.*
- 12 *De herfst van een jeugd.*

13 *Feest op Réunion.*

14 *Verzameld proza I* zou in september verschijnen.

797. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 augustus 1949

23 Aug 49

Beste Sander,

Even een woordje. Ik ben je als antwoord op je hartelijke brief, een uitvoerig bericht schuldig. En dat komt ook! Maar ik zit midden in nare schrijfwerken die af moeten. Dit kattenbelletje dient uitsluitend om je te doen weten dat we je niet vergeten.

Waarom, in godsnaam, is Jo Boer, die door jòu haar naam gekregen heeft en met wie je zoo bevriend was, naar een *onbekende* firma als De Driehoek overgegaan??¹

Wil je mij (dringend verzoek) een stel *proeven* van In Paradisum doen zenden.²
A.u.b, A.u.b, A.u.b!

Is de volledige Hoorn ik, hoorn jij al ter perse?³ En het verzameld proza v Jacobus Cornelis?⁴ Wat doet hij, waar zit hij? Zie je hem geregeld?

Heb je het gemakkelijk nu de dagelijksche distributiezorgen door Elsevier van je afgenomen zijn? Wat is je laatstverschenen uitgave, wat je eerstvolgende?

Ik hoor weinig uit Nederland.

In de NCrt zag ik dat Jany het Commandeurslint v Leopold II om de hals heeft.⁵ Vergeld kwaad met goed en schrijf nog eens over *alles*, ook over de kinderen en je van godgeveengade.

Het is al bijna een jaar geleden dat wij het zoo gezellig met je hadden *hier*!

Wij denken Dec 1950 naar Nederl te komen.

Heel veel liefs van huis tot huis
als steeds geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Op 30 juli had Stols aan Jo Boer geschreven: 'In het Nieuwsblad v/d Boekhandel van 28 Juli lees ik de volgende advertentie van "De Driehoek": "Belangrijke Mededeling. Dit najaar verschijnt bij ons de nieuwste roman van Jo Boer. Het boek, waaraan de schrijfster thans de laatste hand legt, behandelt het leven van een Hollandsche familie in Noord-Afrika en Marokko en hun moeite, zich bij het leven daar aan te passen. Prijs gebonden f. 6.90. De aanbieding begint 1 Sept. a.s." Je begrijpt, dat ik van deze "belangrijke mededeling" heb opgezien, omdat je tijdens je verblijf bij ons met geen woord van de verkoop van een roman aan Methorst hebt gerept. Ik kan me dan ook al haast niet voorstellen dat het waar is, en dat er dit najaar *drie* boeken zullen verschijnen, n.l. Een Zachtmoedige, Voorjaar en de roman bij De Driehoek. Is het inderdaad waar, dan zul je je kunnen voorstellen dat ik me zeer teleurgesteld voel 1e door het feit dat je me van de roman voor Methorst niets hebt gezegd, 2e dat er, na de grap van dit voorjaar toen "Kruis of Munt" moest concurreren met "Beeld en Spiegelbeeld", we nu weer het feit krijgen dat er twee romans tegelijk van je verschijnen (met daarnaast nog de jeugdroman) en 3e doordat je niet gestand hebt gedaan aan je woord dat *ik* in het vervolg al je werk zou uitgeven. Als er inderdaad dit najaar een boek (roman) van je uitkomt bij "De Driehoek" zal dit op mij niet erg animerend werken om het volgend voorjaar direct weer te komen met "Christus en zijn Wereld", waarvoor ik nu de nieuwe foto's van Stefan Nijhoff ontvangen heb. En dan zullen we ook het Lenteboek met de kleurenreproducties nog wat moeten uitstellen, omdat ik geen twee uiterst moeilijke (d.w.z. in productie zeer kostbare, en om hun verhalen-inhoud zeer

moelijk te verkopen) boeken in 1950 kan uitgeven, als ik niet *zeker weet*, dat ik in 1950 ook in ieder geval de grote roman “De Kersentaart” van je krijg.’ Op 7 augustus antwoordde Jo Boer: ‘Sanders woe-begone brief kwam inmiddels ook binnen; ik had wel een monster van harteloosheid moeten zijn indien er, na mijn laatste verblijf in den Haag een boek van mij zou verschijnen bij een anderen uitgever, en dan nog zonder waarschuwing. Geloof me, lieve Sander, er verschijnt van mijn hand deze herfst en in 1950 geen ander boek dan de boeken bij Sander. [...] Wanneer Greet hier is zullen wij het er samen wel eens over hebben, maar geloof me, er verschijnt noch deze herfst, noch volgend voorjaar, noch daarop volgend najaar een manuscript van mij bij een ander.’ Stols reageerde op 12 augustus: ‘Maar hoe is dit te rijmen met het feit, dat De Driehoek nu met man en macht een roman van je aanbiedt, die deze herfst of deze winter (dus in 1949) zal verschijnen, en die de titel (voorloopig) draagt van de “Onverzoenlijken”, waarvan de hoofdlijnen in een groote advertentie worden aangegeven [...], waarvan de prijs is vastgesteld op f 6.90, en waarvan De Driehoek bij boekhandelaren die twijfelden of er wel een roman van Jo Boer bij De Driehoek verschijnt, aanbiedt het door jou geteekende contract te laten zien! De Driehoek vertelt ook rond, dat je f 2000,-voorschot hebt ontvangen. Hoe kan dit allemaal? [...] Ik heb mijn goede wil tegenover jou getoond, door het uitgeven van *moelijke* uitgaven [...], doch ik kan dat alleen doen, als ik je *romans*, *al* je romans krijg, althans de *optie* over al je romans krijg. Weiger ik een boek, dan ben je vrij met het geweigerde boek naar een andere uitgever te gaan [...]. Doch je zult mij als je *eerste* uitgever moeten beschouwen en geen boeken buiten mij om moeten uitgeven.’

De uitgave van *Beeld en spiegelbeeld* was in 1948 voor de boekenclub De Muiderkring te Amsterdam door J.M. Meulenhoff verzorgd; De Muiderkring was een samenwerkingsverband van N.V. Amsterdamsche Boek- en Courantmaatschappij, P.N. van Kampen en Zoon N.V., H.P. Leopold's U.M. N.V., J.M. Meulenhoff en N.V. Em. Querido's U.M. Bij De Driehoek te 's-Graveland zou geen publikatie van Jo Boer verschijnen. Na de roman *Een zachtmoedige*, die in het najaar bij Stols zou verschijnen, zouden er bij Stols noch elders publikaties in boekvorm van Jo Boer verschijnen. (Zie ook br.835 n.1.)

2 Marnix Gijsen, *De man van overmorgen*.

3 Ed. Hoornik, *Verzamelde gedichten*.

4 J.C. Bloem, *Verzamelde beschouwingen*.

5 A. Roland Holst heeft blijkens het register van de Kanselarij der Nederlandse Orden geen buitenlandse onderscheiding ontvangen.

798. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 september 1949

8 September 1949

Beste Sandro,

Van Worm, die hier in Maart 1950 komt, hoor ik van buitenlandsch verblijf van Uwe gade en UEd. Vandaar het uitblijven van berichten. Ik hoop dat jullie van de vakantie genoten en geprofiteerd hebt.

Aan mijn dringend verzoek in mijn vorige brief (om een stel vellen van De Man v overmorgen) wil ik nog eenige zakelijke dingen toevoegen

1. mijn moeder zal op je kantoor brengen of laten brengen een door Jan Boon geteekend portret van Jan Junior.¹ Indien in lijst wil het dan *ontlijsten* en in een rol, goed verpakt, zenden aan
Den Heer D. Klink²
Klein Bergsteyn³
Ellecom (bij Dieren)
Het komt dan met zijn inboedel mee naar ZA. en het is voor Nancy. -
2. Ik wou zoo graag penningen verzamelen maar *alléén* die op letterkunde betrekking hebben Bestaan die? Is er behalve de Boutens van jou, iets van Vondel of Hooft of Kloos
En zoo ja hoe kom ik er dan aan?⁴
Licht mij eens nauwkeurig en uitvoerig in.
3. Heb je Kees al Gide's dagboek in Pleiade gestuurd in ruil voor de 4 deelige Braziliaansche[?] uitgave?⁵
4. Wat zijn je uitgeversplannen. Ik ben zeer benieuwd te hooren hoever een en ander staat: Hoornik⁶ b.v. Holst proza I.⁷
5. Wat is De Driehoek in sGraveland Heeft het geval iets flikkerigs over zich?⁸
6. Is het waar dat de volledige Herwaarts verschijnt? Zoo ja, bij UEd?⁹
- 7 Het *adres van Salden*!!!! Aub

Ik ontving de penning van Gra Rueb. Het geheel is met zorg en fraai bewerkt. De gelijkenis wordt algemeen niet slecht, doch ook niet treffend genoemd. Het paardje is liefelijk. Ik moet je nu nogeens hartelijk danken voor je omvangrijk aandeel in het tot standkomen van deze hulde. Zonder jouw initiatief en stuurkracht zou er waarschijnlijk niet veel van gekomen zijn. Ik heb in deze zaak je trouwe vriendschap weer sterk gevoeld en dankbaar gewaardeerd.

Hoe zijn Eva's eerste indrukken van de V.St???

Is het erg stil in jullie huis??

Heel veel liefs en goeds als altijd

voor jullie allen,

geheel je

Jan

Quarry Heuvel

bij Kloofnekweg

P.S.

Ik wil hem n.l. vragen een omslag voor Standpunte 5^e jaargang te maken.¹⁰

Eindnoten:

1 Het portret Jan Greshoff Jr. door Jan Boon is noch in natura noch als afbeelding achterhaald.

- 2 De fabrikant Dirk Jacobus Klink (1892-1960) was een vriend uit Greshoffs HBS-tijd. In 1949 reisde hij voor enkele maanden naar Zuid-Afrika om de vestigingsmogelijkheden te onderzoeken. In september 1950 vestigde hij zich met zijn gezin definitief in Zuid-Afrika.
- 3 Het adres van D. Klink is in Stols' hand ingevuld.
- 4 In 1935 was door de Vereeniging voor Penningkunst voor haar leden een penning van Lodewijk van Deyssel (60 mm) naar een ontwerp van L.P.J. Braat uitgegeven, in 1943 een penning van P.C. Boutens (60 mm) naar een ontwerp van Corinne Franzén-Heslenfeld, in 1947 een penning van P.C. Hooft (50 mm) naar een ontwerp van Joop Hekman, en in 1949 een penning van Jan Luyken (60 mm) naar een ontwerp van Bram Roth. De eerste drie penningen waren geslagen, de laatste gegoten. De penningen waren alle in brons uitgevoerd. De Vereeniging voor Penningkunst was in 1925 opgericht. Stols was bestuurslid van deze vereniging. Een penning van Willem Kloos is nooit geslagen.
- 5 *Journal 1889-1939* van André Gide was als deel 80 in de Bibliothèque de la Pléiade bij Gallimard te Parijs verschenen. Een vierdelige, mogelijk Braziliaanse uitgave van Gide is niet achterhaald.
- 6 *Verzamelde gedichten*.
- 7 *Verzameld proza I*.
- 8 Uitgeverij De Driehoek te 's-Graveland was in 1933 opgericht. Directeur was H.W. Methorst Jr. De Driehoek had o.m. in 1948 S. Vestdijks *De glanzende kiemcel* uitgegeven; daarnaast gaf ze een goedkope pocket-reeks uit en publiceerde in de Paria-reeks belangrijke buitenlandse literatuur in vertaling. De Driehoek was daarnaast sedert 1948 uitgever van het tijdschrift Podium.
- 9 De definitieve uitgave van *Herwaarts. Gedichten 1920-1945* zou in augustus bij Nijgh en Van Ditmar te Rotterdam & Den Haag verschijnen.
- 10 Zie br.795 n.8 voor het door Helmut Salden gemaakte omslag van Standpunte.

799. A.A.M. tols aan J. Greshoff, 13 september 1949¹

[The Hague,] 13-9-1949

Beste Jan,

Je brief van de 8e kwam hier vanmiddag aan. Neen, ik ben nog niet met vakantie weg geweest, maar Greet is drie weken in Frankrijk geweest, waarvan twee in kleine plaatsjes aan de Loire, - Gennes en Vézère - en is als een bloem teruggekomen. Zelf zal ik dit jaar niet aan vakantie toekomen, want ik zit volop in het werk: Vrijdag moest ik mijn reismodellen klaar hebben voor de bespreking met de 4 vertegenwoordigers, die sinds gisteren op pad zijn. Als nieuwe boeken komen: Bloem 'Verzamelde Beschouwingen', Boer 'Een Zachtmoedige' (roman), Terborgh 'Slauerhoff', Keuls I en II,² Roelants 'Lof der Liefde' (Pygmalion + 2 andere even lange gedichten),³ een bundeltje van Mevr. Sangster-Warnaars⁴ en een debutant: N. Wijnen.⁵

Dit jaar heb ik nog maar één boek uitgegeven, Kruis of Munt. Al de rest van de voorjaars, zomer en herfstaanbieding is nog niet afgefabriceerd, om gek van te worden. Maar alles komt in het 4e kwartaal.

Morgen op kantoor zal ik informeren naar de proeven van 'De Man van Overmorgen'. Stel je voor dat Hubert Lampo van Gijsen de opdracht kreeg om zijn ms te corrigeren voor het N. Vlaams Tijdschrift. Lampo corrigeerde zó erg in een soort schoolmeester belgisch hoog-Nederlands, dat de tekst volkomen verprutst was!⁶ Mijn proeven waren binnen. Toen we onze tekst (naar het jou bekende ms) wilden vergelijken met de tevoren goedgekeurde (door Gijsen nooit geziene) versie van het tijdschrift schrokken we ons dood. Ik telegrafeerde Goris uitvoerig om hem te verzoeken vooral zijn eigen tekst te laten drukken. Gelukkig accepteerde hij dit.⁷

Ik doe nu het restje van mijn personeel op (Priem,⁸ de boekhouder⁹ en de pakknecht¹⁰) en laat het restje administratie ook in Amsterdam doen. Verder ga ik zelf de 60 voornaamste adressen in de driehoek Amsterdam-Utrecht-Rotterdam bezoeken. Daartoe schaf ik me een wagentje aan, ook al omdat ik na de aanbieding om de andere dag in Amsterdam wil zijn. Dat ik het dus druk heb, begrijp je wel.

Verleden week Woensdag belde ineens Johan van Schaik op, dien ik pas de 15^e verwachtte. Hij kwam + gade¹¹ uit N.Y. en logeerde in het Victoria Hotel in Amsterdam. Zes maanden heeft hij in Amerika gereisd, hij is nerveuzer dan ooit en volkomen vrij van humor. Vrijdag sprak ik hem, zonder gade, in Amsterdam, we lunchten samen. Gisteren, Maandag, kwam hij in Den Haag[,] logeert met gade in Terminus, waar ik met moeite kamers voor hem vond. Ik heb hen Den Haag laten zien, dat ze niet kenden, doch de binnenstad sloegen

Illustratie door A. Alexëieff voor het frontispice van *Message de l'île déserte* van Philippe Soupault, 1947.

Omslag door Helmut Salden voor Standpunte, oktober 1951.

we over. Vandaag is hij naar Rotterdam geweest. Ik zie hem morgen weer in Amsterdam.

Jany hebben we gisteren en vandaag in Den Haag gehad.¹² Ze ontmoetten ook Van Schaik, doch hij vluchtte wegens drankmisbruik der heren. Jany gaat geheel op in een kwatrijnenstrijd met Vestedijk.¹³ Jacques is absoluut leeg, lijkt het wel. Zo zie je waar het afwennen van geregeld werken toe leidt.

1. Voor het portret van Jan Jr zal ik zorgen.¹⁴
2. Er is bij de vereeniging voor Penningkunst (contributie 7.50 per jaar) juist een aardige gegoten penning van Jan Luiken verschenen. Verder ken ik een plaquette van Vondel. Schrijf eens aan Jhr.Ir.A.C. von Weiler, dir. Koninklijke Begeer, Voorschoten Z.H. Hij zal je *zeker* antwoorden en prosp. zenden.¹⁵
3. Ik ben nog niet in Parijs toegekomen aan een Gide voor Kees, maar ik vergeet het niet. Hier kost hij 20% meer!¹⁶
4. Plannen: zie boven. Hoornik Verz. Ged. gaat niet door. Z.Ed. 'voelde' er niet voor.¹⁷ Ik schei uit met de snotjongens. Poëzie is onverkoopbaar, en in 1950 zal er bij mij niets meer komen. Proza I Roland Holst komt van binder.
5. Driehoek sGraveland: is inderdaad handjeplak. Houd je er verre van!
6. Volledige Herwaarts verschijnt bij Nijgh & v. Ditmar. Laten zij ook maar eens wat aan de poëzie doen. Ik legde op van Eyck's 5 boeken fl 2000.- toe.
7. Het adres van H.Salden is: 'De Pauwhof', Wassenaar.

Blij te horen dat de penning goed is gearriveerd. De gelijkenis viel mij in de verkleining van plaquette tot penning nog mee. Had je maar vaker geposeerd...¹⁸

Van Eva krijgen we prettige berichten uit Washington, het bevalt haar best. Sander is vandaag naar Leiden vertrokken waar hij met een jaargenoot samen kamers huurde. Zijn groentijd begint morgen...

Ik ontvang *nooit* Standpunte, zelfs niet het nummer aan jou gewijd waar ik in schreef¹⁹ (zie je oekaze over de mores der tijdschriftredacties!)

Ben nu klaar met afdrukken Eybers 'Die Vrouw' en Louw 'Adam'. Jammer dat Dirk prefereerde bij de N.P. te blijven.²⁰

Dat is het nieuws van vandaag. Schrijf weer eens gauw.

Heel veel liefs voor Atie, veel groeten voor Jan en Kees + vrouwen + Toussaints.

Je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier waarvan het Engelstalige briefhoofd is afgeknipt, en alleen de voorbedrukte plaatsnaam is gehandhaafd.
- 2 *In den stroom/De dansende lamp en Om de stilte.*
- 3 Maurice Roelants, *De lof der liefde, omvattende Pygmalion, Aphrodite of aarde [en] Wat het orakel weet* zou januari 1950 verschijnen bij Elsevier te Amsterdam & Brussel en A.A.M. Stols te 's-Gravenhage. De bundel werd in september 1949 onder typografische leiding van Stols gedrukt bij de firma Boosten & Stols in een oplage van 500 exemplaren.

- 4 C.W. Sangster-Warnaars, *Koordansers* zou in november verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage.
- 5 *Het spiegelbeeld* van Nicolaas Wilhelmus Wijnen (geb. 1916) zou in juni 1950 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd gedrukt bij N.V. Drukkerij Trio te 's-Gravenhage in een oplage van 300 exemplaren.
- 6 In Nieuw Vlaams Tijdschrift 4 (1949-1950) 1 (juli 1949), p. 1-51 en 2 (augustus 1949), p. 145-206 was onder de titel *In paradisum* Gijsens roman *De man van overmorgen* gepubliceerd. Hubert Leon Lampo (geb. 1920) was sinds 1946 redactiesecretaris van dit tijdschrift. De tekst van de boekuitgave wijkt enigszins af van die in het Nieuwe Vlaams Tijdschrift; bij voorbeeld de zin 'Met mijn moeder durfde ik over het begin van mijn bestaan nooit te spreken' (p. 8) luidde in de tijdschriftversie 'Met mijn moeder dorst ik over het begin van mijn bestaan nooit te spreken', en 'Een week lang was ik niet in staat aan Christine te schrijven' (p. 90) was aanvankelijk 'Een week lang voelde ik mij niet bij machte Christine te schrijven'.
- 7 Stols' telegram aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.
- 8 G.H. Priem zou op voorspraak van Stols in dienst treden bij uitgeverij Martinus Nijhoff.
- 9 Harm Martens.
- 10 P. Petiet.
- 11 J.J. van Schaik was sinds 1946 getrouwd met Herma Falletisch.
- 12 Uit het vervolg van deze passage blijkt dat Stols bedoelde te schrijven 'Jany [Roland Holst] en Jacques [Bloem]'.
- 13 Vanaf oktober 1948 tot en met december 1949 publiceerden A. Roland Holst en S. Vestdijk om beurten kwatrijnen in Podium. De reeks zou in 1950 in de Podium Reeks bij uitgeverij De Driehoek in 's-Graveland in boekvorm verschijnen onder de titel *Swordplay-Wordplay*. (Zie de toelichting in S. Vestdijk, *Verzamelde gedichten* (ed. Martin Hartkamp), dl. III, Amsterdam & 's-Gravenhage 1971, p. 528-533.)
- 14 Zie br.798 n.1.
- 15 Op 26 september schreef Arnold Carl von Weiler (geb. 1892), de directeur van N.V. Ateliers voor Edelsmeed- en Penningkunst voorheen Koninklijke Begeer te Voorschoten en vice-voorzitter van de Vereeniging voor Penningkunst aan Greshoff: 'In antwoord op Uw schrijven van 16 September bericht ik U, dat door mijn firma in de loop der jaren niet zo heel veel penningen zijn uitgegeven die betrekking hebben op letterkundige persoonlijkheden. [...] De enige firma in Holland die antiquarische munten en penningen verhandelt is de firma Schulman [...]. Ik heb Uw naam en adres reeds aan genoemde firma doorgegeven en haar van Uw voornemen op de hoogte gesteld, zodat U vanaf heden er zeker van kunt zijn op de hoogte te worden gehouden wanneer in veilingen enz. een stuk, passend in Uw toekomstige verzameling, opduikt. [...] Uw vraag of het een kostbare liefhebberij is, is moeilijk te beantwoorden; dit hangt van U zelf af nl. of U t.z.t. de verleiding zult kunnen weerstaan om een zeldzaam doch duur stuk, dat U antiquarisch wordt aangeboden, voor Uw verzameling aan te kopen. Een enkele bronzen penning of plaquette is niet duur, meestentijds goedkoper dan een boek! Op het door mij bijgevoegde lijstje heb ik de prijzen in brons vermeld. Echter komen op deze lijst drie penningen voor [...], die voor de Vereeniging voor Penningkunst zijn gemaakt, uitsluitend voor haar leden. Ik zou echter met Uw Vriend Stols, bestuurslid van de Vereniging kunnen afspreken, dat hij deze penningen voor U koopt [...].' (Zie br.798 n.4. voor de penning van Jan Luyken.)
- 16 De Pléiade-editie van André Gides *Journal*. (Zie br.798 n.5.)
- 17 Op 29 mei had Ed. Hoornik aan Stols geschreven: 'Zonder mijn toestemming te vragen heb je kort na je besluit met "Elsevier" in zee te gaan, een advertentie in het Nieuwsblad van de Boekhandel geplaatst, waarin je mijn Verzamelde Gedichten aankondigde. Ik heb mij daar achteraf bij neergelegd en zou je omstreeks 1 Juni de copie leveren. Bij de bekroning van Jacques [Bloem] deelde je mij mede, dat je van idee veranderd was en deze verzamelbundel toch maar niet uitgaf. Ik vind deze behandeling werkelijk beneden ieder niveau en kan dat niet accepteren.' Op 1 juni antwoordde Stols hem: 'Je moet je toch terdege herinneren, dat ik je vertelde, dat de verkoop van losse bundels in de laatste tijd tot nihil gereduceerd is, maar dat ik in de formule van een bundel *Verzamelde Werken* nog wel een kans zag om je werk in deze vorm ("Verzamelde Gedichten") nog eens met *eenige* kans in de boekhandel te brengen. Bij de bekroning van Jacques Bloem, waar ik je een oogenblik sprak, heb je alleen gevraagd of ik er *haast* mee had. Ik heb toen geantwoord dat er geen directe haast was [...]. Maar gezegd dat ik het niet uitgaf, heb ik *nooit*.' Hierop reageerde Hoornik op 13 augustus, waarop Stols op 15 augustus aan Ed. Hoornik schreef: 'Nu *jij* niet enthousiast bent voor de uitgave van je "Verzamelde Gedichten"

ben ik tot het inzicht gekomen, dat *mijn* enthousiasme voor deze uitgave ongerechtvaardigd is. Ik zal dus van deze uitgave afzien [...].’

18 De door Gra Rueb van Greshoffs beeltenis ontworpen penning.

19 Zie br.782 n.2.

20 D.J. Opperman was in maart als docent aan de Universiteit van Kaapstad benoemd. Tot op dat moment was hij redacteur van het weekblad Die Huisgenoot, dat bij de Nasionale Pers werd uitgegeven. Zijn literaire werk werd eveneens bij deze uitgeverij gepubliceerd. (Zie ook J.J. Human, *D.J. Opperman en die uitgewersbedryf*, in Standpunte 32 (1979) 5, p. 3-19.)

800. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 september 1949

16 Sept 49

Beste Sander,

Wij waren blij met je uitvoerige, vriendschappelijke berichten. Om te beginnen. Ik zal je Standpunte 13¹ en 14² laten zenden. 13 is 'mijn' n! Als je nog meer mist, laat het dan weten. 15 is ter perse.

Wat betreft het toezenden van nummers aan medewerkers. De redactie legt onmiddellijk na verschijnen een lijstje voor aan de uitgever (Nasionale Pers) die in ons geval *niet* de uitgever, doch alleen de betaalde exploitant is. Men veronderstelt natuurlijk dat die opdrachten uitgevoerd worden! Ik maak er heden nog werk van.

Wie is N. Wijnen? Een zoon of dochter van de snijmeester Henri Wijnen?³

Zoo is Johan vSch. terug in Europa. Hij huwelijkt zijn dochter in Virginia uit. Ik schrijf nog heden aan von Weiler

Ik kan mij begrijpen dat je er weinig lust toe voelt flapdrollen als Hoornik achter het gat te lopen. Laat rustig doodvallen.

Als nu het vervelende werk door Elsevier overgenomen wordt, lijkt mij wat er voor je overblijft nogal aangenaam. Onder voorwaarde, dat de buidel er behoorlijk mede gevuld wordt. Ben zéér benieuwd naar de Roelants.⁴ Heb jij soms ergens nog een Verzaken? In de groote verdwijning is ook die verdwenen en ik zou graag over hem als poet schrijven.⁵ Met Kruis of Munt heb je, dunkt mij, goed geboerd.

Je vriend Worm komt nu toch. Heel gezellig! Wij snakken naar wat gezelligheid. Wijk gaat in Dec. voor goed naar Nederland, Fred (die hier vandaag eet) woont ver buiten (in Milnerton).⁶ Alleen Dirk is en blijft bereikbaar en allerhartelijkst

Thea en Ed hebben een kleine nieuwe Austin. Wij zouden eind Oct. noordwaarts gaan om op de Oranjehof bij Erica en Jan v. dBerg te logeeren (Frits⁷ medenemende). Maar alles welberekend kan de bruin het *niet* trekken en zoo blijven wij in het Zuiden. *Misschien* een dag of veertien op Merindol.⁸ Als Raymond Pollet weg is. Hij gaat mij op den duur op de nerven.

Wat neem jij voor wagentje? Natuurlijk is het een enorme tijdbesparing en misschien ook wel geld en bovendien is het verdomd prettig. En een mensch mag toch naast zijn ergernissen, wel eens iets *prettigs* hebben!

Laat ons niet zoo lang op bericht wachten. De tijdbesparing door automobiel verkregen kan voor een deel in briefwisselen met ZA. omgezet worden.

Met veel liefs voor gade en kroost

als steeds geheel je

Aty en Jan

Eindnoten:

1 Zie br.799 n.19.

2 Nummer 14 van Standpunte, 4 (1949) 2 (april), bevatte het verhaal *Die sterfbed* van Sannie Uys (p. 1-13), het aan Aty en J. Greshoff opgedragen verhaal *Christine* van Marnix Gijsen (p.

13-29), *Enkele tendense in ons jongste liriek* van A.P. Grové (p. 30-45), *Doktor Faustus* van Thomas Mann van Walter G. Hesse (p. 45-52), bijdragen aan de rubriek ‘Kritieke en Dokumente’ van E.A. Venter (p. 52-55), Ernst van Heerden (p. 55-57), J.T. Brockway (p. 58-62), Mea Nijland-Verwey (p. 63-66) en Christina van Heyningen (p. 66-75).

3 Niet nader geïdentificeerd.

4 *De lof der liefde*.

5 Een artikel van Greshoff over het poëtisch werk van Maurice Roelants is niet achterhaald.

6 Fred Le Roux.

7 Greshoffs takshond.

8 Het huis van Jacques Malan te Worcester.

801. A.A.M. Stols aan A. Greshoff, 26 september 1949

Den Haag, 26 Sept. 1949

Beste Atie,

Heb ik goed onthouden dat je in het bestuur of een commissie zit van het Stedelijk Orkest van Kaapstad? Of dat je er goede relaties mee onderhoudt? In dat geval zou je mijn vriend Georges C. de Rosa,¹ cellist, een grote dienst kunnen bewijzen door hem te steunen, bij Jorda,² in zijn sollicitatie als cellist bij dat orkest.

De Rosa is laatstelijk eerste cellist geweest bij het Philharmonisch Orkest te Batavia. Hij heeft moeten bedanken omdat hij niet tegen het klimaat in Batavia kan.

In Februari schreef de Rosa een brief naar Jorda, die hem 17 Maart verwees naar de Londensche agent van zijn orkest, Davis & Soper.³

13 April kreeg De Rosa van Davis & Soper bericht, dat er wel een vacature als cellist zou komen en dat het salaris zou bedragen: *Principals*: £600 per annum rising by annual increments of £24 to a maximum of £696 per annum *Others*: £516 per annum ... to a maximum of £612 p.a. *plus*: cost of living allowance about £78 for a married man (de Rosa is getrouwd). The Capetown City Council are willing to advance the amount of passage of the Musician, the same to be repaid monthly £5, all tot be returned to the Musician on completion of five years satisfactory service (de Rosa is bereid zijn eigen passage te betalen!).

Op 19 Sept. schreven Davis & Soper dat ze De Rosa's application per luchtpost naar Kaapstad hadden gezonden (City of Cape Town, Municipal Orchestra, City Hall, The Business Manager = die Besigheids-bestuurder).

Nu is het dus zaak, te trachten iets voor De Rosa te doen, te trachten hem de baan als cellist te bezorgen. Ik ken De Rosa al lang; hij is, als alle Portugeese Joden, zeer beweeglijk, en als alle Joden zeer muzikaal (reproducerend). Hij zal zeker geen slechte kracht zijn, hij is ijverig en toegewijd.

Wat zal ik meer zeggen? De Rosa verdient dit baantje. Hier wordt het voor hem honger en ellende, en hij vertikt het om in strijkjes te spelen. Wellicht kan hij desnoods nog bijverdienen met lessen.

Ik hoop van harte, dat je iets voor hem kunt doen!

Na mijn laatste brief aan Jan valt er niet veel nieuws te vertellen. Ik zit midden in de aanbieding Herfst. Jo Boer verkoopt vrij goed,⁴ de prozabundel van Jacques matig,⁵ het boekje van Terborgh over Slauerhoff moeilijk,⁶ Keuls èrg moeilijk,⁷ Roelants niets mee te doen,⁸ de Pomiane (3e druk) goed.⁹ Ik verwacht dat mijn wagentje eind van de maand geleverd wordt; dat zal mij het

reizen makkelijker maken. Greet en ik nemen om beurten les voor ons rijbewijs!

Sander loopt nog steeds in Leiden groen. Zijn haar is er voor de 2e maal af, en zal Vrijdag, voor hij geïnaugureerd wordt, nog een derde maal er af moeten. Van Eva krijgen we erge plezierige berichten uit Washington. Ze moet hard werken (en Mevr. van Foreest werkt nog harder mee) maar ze heeft ook erg veel verzetjes, autotochten, country clubs, concerten enz. Er zijn nog al wat hollandse meisjes en jonge vrouwen; eenzaam voelt ze zich dus niet. Verleden week werd ze 20 jaar!

Frans Jan is opgewekt voor de 2e maal aan de vierde klas begonnen. Hij mocht over naar de 5e, maar we vonden het beter dat hij doubleerde.

Greet is zeer goed uitgerust van Loire en Cher teruggekeerd. Het is nu stil thuis, met nog maar één jongen.

Werk heb ik genoeg. De verkoop is matig maar niet onbevredigend. Volgend jaar wil ik alleen romans en wetenschappelijke boeken uitgeven. Poëzie (behalve van de grootsten - maar die produceren niet meer) is vrijwel onverkoopbaar. Uitzondering: Michel van der Plas. Gelukkig duikt er dus nu en dan nog wel een jong talent op. Van de jonge romanciers ga ik uitgeven Rico Bulthuis¹⁰ en Ferdinand Langen.¹¹

De nieuwe reorganisatie van m'n uitgeverij geeft niet meer vrije tijd (ik moet enorm veel, bijna alles, zelf doen) maar wel minder zorgen. En dat is al heel veel waard.

Wanneer komt van Wijk Louw hier? Ik moet hem terstond na aankomst dringend spreken: ik kan hem wellicht een zeer goede bijverdienste bezorgen in verband met een groot plan (in het Afrikaans) waarbij ook ik in belangrijke mate ben betrokken, en waarbij v. Wijk en ik dan ook andere Afrikaners kunnen betrekken.¹² Mocht jullie hem nog zien, spoor hem dan aan, direct contact met mij te zoeken.

Ken jij de gezant Bosman?¹³ Vertellen jullie mij eens uitvoerig over hem. Mijn nieuwe boeken (vertalingen Capote,¹⁴ Skouen,¹⁵ Rilke,¹⁶ Schwob¹⁷) verschijnen deze week. Helaas niets voor Jan! Gijsen volgt later, zodra gereed.¹⁸

Heel veel groeten, mede van Greet, ook voor Jan, voor je lieflijke schoondochters en je zonen. Ik hoop jullie allen, als het 'grote project' doorgaat, nog eens in Kaapstad, zij het helaas dan veel korter dan verleden jaar, te zien!

Je

Sander

Eindnoten:

- 1 C.G. de Rosa was tot augustus 1942 reiziger voor Stols geweest; hij was vervolgens opgenomen in de Valeriuskliniek en gedurende de oorlog financieel door Stols ondersteund. Op dit moment was hij verbonden aan het orkest te Batavia. Op 29 januari had hij Stols geschreven: 'Mijn vrouw vertelde mij, dat ze met U over werkmogelijkheden voor mij in het orkest in Kaapstad gesproken had en dat U wellicht door bemiddeling van Mevr. Greshoff, iets voor mij in die richting zou kunnen doen.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag C.G. de Rosa.)
- 2 Enrique Jordà was van augustus 1947 tot januari 1951 dirigent van het Kaapstadse Stadsorkes. Zijn mede-dirigent was Geoffrey Miller.
- 3 Nadere gegevens over het impressariaat Davis & Soper te Londen zijn niet achterhaald.
- 4 *Een zachtmoedige*.
- 5 *Verzamelde beschouwingen*.

- 6 *Slauerhoff. Herinneringen en brieven.*
- 7 *In den stroom/De dansende lamp en Om de stilte.*
- 8 *De lof der liefde.*
- 9 *Koken in tien minuten.*
- 10 *Edmond de Wilde en de werkelijkheid* van Rico Johannes Bulthuis (geb. 1911) zou in oktober verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. Het boek werd gedrukt door Boosten & Stols en gebonden bij J. Giltay & Zn. te Dordrecht. J.F. Doeve maakte de omslagtekening.
- 11 *Een rood paardje* van Ferdinand Langen (ps. van Egbertus Pannekoek, geb. 1918) is noch bij Stols noch elders verschenen. Stols zou de roman aanbieden in zijn prospectus 'Voorjaar 1950'. Er is in het archief van uitgeverij Stols een gecorrigeerde drukproef van 16 bladen (tot hoofdstuk 4) en een schone proef van het eerste katern (tot hoofdstuk 3) bewaard gebleven, en bovendien een omslagontwerp van H. Salden. (Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, collectie-Langen, sign. L 2080 D 1.)
- 12 Nadere gegevens over dit plan ontbreken. (Zie ook br.807.)
- 13 De taalkundige Daniël Brink Bosman (1888-1960) was sinds september buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister voor Zuid-Afrika in Nederland, als opvolger van de in mei 1948 benoemde Otto du Plessis die vanwege zijn nazi-sympathieën tijdens de oorlog voor de Nederlandse regering onaanvaardbaar was. Bosman was hoofd van het Departement Nederlands en Afrikaans van de Universiteit van Kaapstad, en dus de superieur van D.J. Opperman. N.P. van Wyk Louw had door bemiddeling van Opperman geprobeerd de post van ambassadeur in Nederland te bemachtigen.
- 14 *De herfst van een jeugd.*
- 15 *Feest op Réunion.*
- 16 De derde druk van de vertaling door Victor E. van Vriesland van *Het lied van liefde en dood van den cornet Christoffel Rilke* van Rainer Maria Rilke zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het boekje werd gedrukt bij de Firma Boosten & Stols. De bandtekening was van Piet Worm. (Zie ill. p. 223.)
- 17 De derde druk van de vertaling door Victor E. van Vriesland van *De kinderkruiستocht* van Marcel Schwob zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het boekje werd gedrukt bij de Firma Boosten & Stols. De bandtekening was van Piet Worm.
- 18 *De man van overmorgen.*

802. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 oktober 1949

1 October 1949

Beste Sander,

Vanmorgen, Zaterdag, gingen wij als gewoonlijk stadwaarts in de hoop eenige snuisterij op de Parade te ontdekken. Wij kwamen Jorda tegen. Hij was pas van een tournee door de provincie terug en zag er best uit. Wij zien hem vrij geregeld. Zij komen nogal eens bij ons eten. Ik ga overmorgen naar Worcester voor een dag of veertien, vergezeld gelijk betaamt door mijne gade en mijn Huis Dier Frits. Ik zal heden een kort briefje aan Jorda schrijven en hem onmiddellijk na mijne terugkeer dus ± 18 dezer over de Rosa gaan spreken. Ik vrees echter dat dR. een geringe kans heeft. De gemeenteraad (waar géén Afrikaner in zit!) heeft in een vraag van verhevigde xenofobie besloten alléén ZAfr muzikanten aan te stellen. Zoodra ik iets naders hierover weet, zal ik je schrijven.

Heerlijk dat het jullie en de kinderen wel gaat.

Wie is Rico Bulthuis? Hoe oud? Zou hij, gezien zijn van niet bereid zijn een schuilnaam uit jouw handen te aanvaarden. Heeft hij al eer iets romanachtigs voortgebracht. Je zoudt mij zoo heerlijk helpen als je mij de vroegere werkjes van B.¹ en Ferdinand Langen deed toekomen door middel van deze personen. Van de laatste bezit ik iets met een pyama.² Verder niets. Dan sta ik wat beter beslagen op het ijs als jij hun boeken lanceert. *Vergeet het niet*

Aty sméékt om een ex. Pomiane!³

Wijk kàn niet weg voor 1 Dec. 49. Hij wacht de partus af. ± 15 Dec. Hij vertrekt dan onmiddellijk. Truida en Reinetje en de Nieuwe Baba volgen dan eind Maart.⁴ Ik zal hem zeggen dat hij *onmiddellijk* met je in contact treedt.

Hij is natuurlijk te bereiken p.a. Nederl. ZAfr. Ver. en p/a Gem. Universiteit Wat is dat voor geheimzinnig Grootsch Plan???

Prof. dr. D.B. Bosman ken ik goed. Hij is geb. 1888. Hij kàn héél aardig zijn, doch krijgt soms ineens last van le ton bourru, de kleine bullebak. Hij is niet zeer taktvol. Verder aartslui. Zijn gade is een juffr [:Me]yer (uit Groningen), zuster van de dir. der Hevea Fabr. te Doorwerth.⁵ Zij het pitte.

Ben[*lees:Bel*] hem *gerust* uit mijn naam op. Maar dat is niet nodig. Jouw eigen naam is bij hem introductie genoeg. Het gezantschap is vlak bij je kantoor (in Zorgvliet)

Het vooruitzicht je weer hier te zien, verkwikt ons nu reeds. Wij denken eind Dec 1950-begin July 1951 van hier wèg te zijn. Zorg dus dat je er vóór Dec. bent!!!! Het was toch zoo gezellig, toen je de Grashof frequenteerde.

Heel veel liefs van/voor gade + der kroosten

Steeds geheel je

Jan

Waar blijft het laatste deel [+van] de Verzamelde Jany?⁶

Eindnoten:

- 1 Naast de in br.807 n.17 vermelde titels van Rico Bulhuis had hij onder meer *Het andere verleden* (1947) en een aantal boeken over poppentheater op zijn naam staan.
- 2 In 1946 was de verhalenbundel *In pyama* van Ferdinand Langen verschenen bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam.
- 3 *Koken in tien minuten*.
- 4 Truida Louw zou op 13 januari 1950 bevallen van Peter Nicolas Moltke. Het eerste kind van N.P. van Wyk en Truida Louw, Elisabet Reinet Kemp, was geboren in december 1947.
- 5 Frouwien Meyer.
- 6 *Verzameld proza I*.

803. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 oktober 1949

1 Oct. 49

Beste Sander,

Je schreef mij over een groot plan in verband met ZA. Weet je wát een buitengewoon plan zou zijn?? Een uittreksel maken uit de Winkler Prins, dat speciaal voor Afrika laten bewerken, en *in het Afrikaansch* uitgeven.¹ Dus alle stukken die er nu in staan *sterk* bekorten. Maar nieuwe, uitgebreide artikels over heel Afr. van noord tot zuid, en bijzonder Zuid, opnemen.

Het geheel vier a 6 deelen. Die zoo mogelijk tegelijk verschijnen moeten. De *ervaring* heeft geleerd dat de Afr. wat kort van memorie zijn. Als zij op een reeks intekenen, zijn zij bij deel 2 of drie al totaal vergeten dat zij ooit hun handtekening gezet hebben. Dit verschijnsel, gepaard aan veel verplaatsing en verhuizing, heeft *alle* uitgevers van reeksen of intekenwerken last en verlies bezorgd. Ik beschouw dit tegelijk verschijnen als *wezenlijk* voor het succes. Waarschuwing: benoem zelf een redactie met een redactiesecretaris. Als je in handen van de 'Academie' valt, die altijd wacht zulke dingen aan zich te trekken, is iedere kans op *objectieve* voorlichting verkeken. Voorzitter moet zijn een *werkelijk* onafhankelijk man en een onafhankelijke geest b.v. prof. dr. J. du Plessis Scholtz, die dan zelf voor een bekwame, ijverige secretaris kan zorgen. Van de secr. hangt veel af. *Zéér* geschikt daarvoor zou zijn dr. H. Bax,² te Kaapstad, die slechts vrienden telt, zoowel in het Noorden (Transvaal) als hier. Wel moet Joh. en Pret. *degelijk* in de commissie vertegenwoordigd zijn, om iedere *schijn* van voorkeur voor N. of Zuid te voorkomen

Het is een heel werk, vooral botanie en zoologie, die geheel anders behandeld moeten worden. Dan het heele vak der bantologie, dat zoo uitgebreid is: taalkunde, zedeleer, godsdienst, kunst, geneeskunde der negers.

Maar het lijkt mij, als leek, een klein goudmijntje.

In haaste, met veel liefs vht.h.

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Een dergelijk plan is noch door Stols noch door Elsevier gerealiseerd.
- 2 Niet nader geïdentificeerd.

804. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 4 oktober 1949¹

4 oktober.

Broeder Sander,

Zoojuist ontving ik bericht van vWeiler² Hij geeft mij een volledige lijst van auteurspenningen. Drie ervan kan ik alléén, schrijft hij, krijgen door middel van een lid van V. vPenningkunst, in casu UEd.

te weten:	Thijm.	1935	f 5.	
	Boutens	1943	f 5	een andere dan
				de jouwe
	Luyken	1949	f 7.50	
			f 17.50	

Wil die voor mij aanschaffen. Ik stort het bedrag in ponden (bij Gerrit).

Pakje met mijn naam en adres *daarom één* een ander pampier (met ingesloten vriendelijke brief om de inhoud aan mij door te zenden) aan:

Z.Exc. J. van den Berg } dit op het buitenste adres.

Gezant der Nederlanden } dit op het buitenste adres.

Pretoria } dit op het buitenste adres.

en het geheel te bezorgen B.Z. Plein

Wees eens hartelijk en bezorg dit *snel*. *Niet* dat er eenige haast bij is, maar ik ben plotseling zoo vurig!

Heel veel goeds en liefs voor *allen*

als steeds, thans met innige dank,

geheel je

Jan

Eindnoten:

1 In dit jaar geplaatst gezien de inhoud van de brief.

2 Zie br.799 n.15.

805. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 oktober 1949

20 October 1949

Beste Sander,

Van een veertiendaagsch verblijf op Merindol, bij Hélène en Jacques, terugkeerende, vind ik de vellen van de Man van Overmorgen. *Hartelijk dank*

Ik zie daarin op blz 5

Orty in pl. van Aty.!! Is dat veranderd?

En... zou je Voor Aty en Jan Greshoff niet oneindig beter vinden voor Bert's faam van hoffelijkheid?¹

Hoor ik iets? Over je plannen? Wij zitten natuurlijk in spanning: komt hij, komt

hij niet? Met sterke hoop van wèl.
 Veel achterstand, dus kort, spoedig lang.
 Nogmaals veel dank en veel liefs voor gade en kroost,
 Steeds geheel je
 Jan

Eindnoten:

- 1 De opdracht in *De man van overmorgen* luidt: 'Voor Jan en Aty Greshoff, de verre goede vrienden, werd dit boek geschreven.'

806. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 oktober 1949

26 Oct 1949

Beste Sander,

Zoojuist ontving ik de lijst der 50 beste boeken. Tot mijn innig genoegen zie ik daarin je naam veelvuldig paradeeren.¹ Terecht.

Kun je mij op

Parny²

Les Roses³

Souppault⁴

eenige korting verstrekken? Strikt onder geheimhouding. Stuur ze mij dan. Ik kan ze in Nederl. guldens betalen of hier in ponden als je komt of aan Gerrit Wij hadden een heerlijke veertien dagen op Merindol. Je moet de *hartelijke* groeten hebben van Helene en Jacques en van RaymondP.[ollet], die heden naar Egypte vertrekt. Je moet beloven, zeggen zij, dat als je weer in ZA komt, je hen niet zult vergeten.

We gaan dus weer een weekend naar Merindol.

Zie eens tijd te vinden voor een woordje en antw. op al mijn brieven. Ik verlang zóó te weten óf je komt en wanneer.

Met *veel* liefs v. Aat tot Greet

èn als steeds geheel je

Jan

Het vierde deel Holst reeds 3 w. ad Balkemadum
 nog *niet* bij mij!!⁵ Ik ween.

Eindnoten:

- 1 In het Nieuwsblad voor de Boekhandel van 13 januari had de Commissie voor de Propaganda van het Nederlandse Boek een oproep gedaan aan 'alle instanties, die bij de tot standkoming

van het boek betrokken zijn' in 1948 uitgegeven boeken in te zenden. Uit deze inzendingen zou een jury de vijftig best verzorgde boeken kiezen. Er zouden ruim 500 boeken worden ingezonden.

De jury bestond uit M.R. Radermacher Schorer (voorzitter), G.W. Ovink (secretaris), G.H. Benier, F.P. d'Huy en Chr. Leeftang. De bekroonde boeken werden eind april tijdens de officiële bekendmaking van de auteur van het Boekenweek-Geschenk 1949 tentoongesteld in het Vondelparkpaviljoen te Amsterdam. Daarna werden de boeken op verschillende andere plaatsen in Nederland geëxposeerd. Bij de tentoonstelling verscheen ook een catalogus. Een keuze van 25 boeken uit de bekroonde werken zou eveneens in Engeland worden tentoongesteld. Op de lijst van vijftig best verzorgde boeken uit 1948 prijkte Stols met acht titels: *Don Segundo Sombra* van Ricardo Güiraldes, *Verzamelde gedichten 1904-1948* van Jan van Nijlen, *Chansons madécasses* van Évariste Parry, *Les roses* van Rainer Maria Rilke, *Verzamelde werken* van A. Roland Holst (uitgegeven in samenwerking met C.A.J. van Dishoeck), *Verzamelde gedichten* van J. Slauerhoff, *Message de l'île déserte* van Philippe Soupault en *De vogel Phoenix* van M. Vasalis.

- 2 De verkoopprijs van *Chansons madécasses* was blijkens Stols' 'Fondslijst 31 December 1949' fl 7,75 voor de gewone gebrocheerde editie en fl 15,50 voor de luxe gebrocheerde editie.
- 3 Van *Les roses* waren alleen nog luxe, gebonden exemplaren verkrijgbaar. De verkoopprijs was fl 10,-.
- 4 *Message de l'île déserte. Poème* van Philippe Soupault (1897-?) was in 1947 als twaalfde uitgave van A l'Enseigne de l'Alcyon bij A.A.M. Stols, Éditeur te La Haye verschenen. De dichtbundel was in een oplage van 628 exemplaren bij Boosten & Stols gedrukt. De illustratie op de frontispice was een door Edmond Rigal te Parijs gedrukte ets van Alexandre Alexeïeff. De verkoopprijs bedroeg fl 11,-.
- 5 *Verzameld proza I.*

807. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 31 oktober 1949

Den Haag, 31 Oct. '49

Beste Jan,

Door je - overigens zeer gezellige en uiterst gewaardeerde - stòrtvloed van brieven stapel je vurige kolen op mijn hoofd. Als je wist hóé druk ik het heb: met de aanbidding, met drie dagen in Amsterdam en met werk op kantoor, met bijna iedere avond òf werk thuis, òf auteurs op bezoek, zou je medelijden met me hebben.

Hoewel ik dus nog midden in de aanbidding zit moet ik alweer zorgen dat mijn reismodellen voor de voorjaarsaanbidding per 2 Januari a.s. gereed zijn... Sinds vandaag heb ik het Fordje: dit gaat mij gelukkig wat tijd sparen.

Ik schreef je al, geloof ik, dat Jo Boer wèl met de Driehoek-flikkers in contact is over vertalingen maar dat ze mij *verzekerd* heeft dat ik optie heb op al haar romans en verhalen.¹ Van dat boek dat de ▲ aanbiedt is nog geen letter geschreven!² Ik geef van haar dezen winter uit *Een Zachtmoedige*.

De Man van Overmorgen is afgedrukt en naar de binderij. Het boek zal dus wel gauw verschijnen. Geef jij dus een seintje aan de Nieuwe Courant?³

De *Volledige Hoornik* gaat niet door: meneer stelde er geen prijs op.⁴ Nu, *mij* bespaart het alleen verlies, want er wordt *geen* poëzie meer verkocht. En Essays gaan ook niet meer. Vier reizigers + ik verkochten in 6 weken aanbiedens nog geen 200 ex van J.C. Bloem's Verzamelde Beschouwingen. Behalve de bekende 2 dozijn boekverkopers is er daarbuiten geen belangstelling. Waar moet het heen met onze letterkunde, als buiten romans niet meer verkocht wordt?

Ik stuur je hierbij fotos, dezen zomer in onze tuin gemaakt bij de koffietafel ter eere van Jany en Vic. v. Vriesland.⁵ Overigens is Jany's ex-vriendin Asta thans gehuwd met Ir. van Dijk te Eindhoven.⁶

Ik hoop Piet Worm deze week in Amsterdam te zien en dan van zijn plannen te horen. Hij is een gezellige, gekke vent, waarmee jullie veel zullen lachen als hij eerst over de eerste schroom heen is

Het portret dat je Mama zou laten bezorgen is er nog steeds niet, zodat ik het niet aan vriend Klink kon sturen. Wil je dat ik het bij je Mama weghaal? Doe ik er haar geen verdriet door?⁷

De penningen, die ik voor je kocht, zijn geadresseerd aan Z. Exc. van den Berg geruimen tijd bij Buitenl. Zaken bezorgd.

Het adres van Salden is: De Pauwhof, Wassenaar.

Waarom kreeg ik nòch het Standpunte-n^r aan jou gewijd,⁸ noch dat waarin Flaes' text over Slau staat?⁹ En Vrij Nederland (die er een artikel uit fokte) wèl?¹⁰ Foei!!

Wijnen is geen zoon van Henri. Een jong poet van eenvoudigen huize. En natuurlijk onverkoopbaar.

Heerlijk, dat jullie weer bij de Malan's op Merindol zijn geweest. Ik kan soms erg naar Z.Afr. verlangen...

Over het grote plan mag ik je, helaas, nog niets mededelen, doch het is wel iets in de trant van je voorstel inzake de Winkler Prins.

Ik verlang èn om persoonlijke èn om zakelijke redenen erg naar de komst van Van Wyk Louw.

Zou je het bedrag van fl 17.90, dat ik aan Begeer betaalde aan Gerrit willen afdragen? Bij voorbaat mijn dank.

Wat de proeven van De Man van Overmorgen betreft: Orty was al veranderd in Aty, doch Jan is vóór Aty blijven staan: Goris moet het gezien hebben, en ik durfde het niet te veranderen...¹¹

Ik zal deze week eens nagaan wat ik je al dan niet voor rekening van Rilke,¹² Parny¹³ en Soupault¹⁴ kan zenden. Heb nog even geduld.

Nu komt ook spoedig mijn Rimbaud met lithos van Favre gereed (£20 per ex!). Ik verkocht er in Holland (al!) twee.¹⁵

De vier delen van Jany zijn nu klaar. *Wie* zond je de vorige: v. Dishoeck of ik? Schrijf wat je mist en *wie* je het reeds ontvangene zond.¹⁶

Van Eva krijgen we iedere week een lange gezellige en enthousiaste brief. Ze heeft het erg druk, maar het bevat haar best. Ze steelt de harten van alle Hollanders, maar het zijn meest oude excellenties! Waar blijven de jonge secretarissen en raden? (Maar haast hebben we niet!)

Mijn werkkamer (waar jullie logeerden) is nu aan één wand tot de zoldering met withouten boekenrekken bezet. Er staat nu mijn vroegere Louis Philippe mahonie bureau. De kamer is nu veel gezelliger en ze wacht jullie weer gaarne eind 1950.

Onze eetkamer heeft nu op de stoelen (L. XV) fraaie Isabellakleurige zijde van Vanderborght, Brussel. We wachten nu op 2 leuke crapauds, die we ergens op een veiling hopen te ontdekken (genre 1850) om deze te laten bekleden met een zeer gezellige lichtgroene en witte zijde - beide met heele kleine sterretjes bezaaid -. Zij moeten onze zitkamer verfraaien. Maar we rillen bij de gedachte dat over een half jaar de Personele belasting verhoogd wordt. Ik hoop vóór dien tijd de vitrine + chinees blauw verkwanseld te hebben. Overigens moet ik eventjes *extra* fl 7500,- belasting betalen, vermogensaanwas, die de heren over t hoofd hadden gezien. Ik heb *geen* cent ander vermogen meer dan datgene wat er in de uitgeverij zit (en stevig bevroren is door slechte omzet). Ik ga nu méér romans uitgeven dan voorheen. Ik schreef je al, dat ik van je[*lees:de*] jongste generatie romans nam van Rico Bulthuis (die je enkele oudere fantastische romans zal sturen),¹⁷ Ferdinand Langen¹⁸ en Bas van den Tempel.¹⁹ Deze drie

Omslag door Piet Worm voor *Het lied van liefde en dood van den cornet Christoffel Rilke* van Rainer Maria Rilke, november 1949.

Stofomslag door J.F. Doeve voor *Feest op Réunion* van Arne Skouen, oktober 1949.

Stofomslag door Helmut Salden van de nooit verschenen roman *Een rood paardje* van Ferdinand Langen, vermoedelijk eind 1949 (collectie Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag).

Louis Favre met de chef van de drukkerij Van Dam bij Mouton & Co te Den Haag, 1948 (foto C.J. Wassmann).

jongens zijn, na proefnemingen, nu aan serieus werk toe. Verder beloofde Goris mij zijn vierde boek,²⁰ en Jo Boer werkt, als ze woord houdt, aan een jeugdboek.²¹ Clare Lennart komt ook bij mij, eerst met een verhalenbundel,²² dan met een roman.²³ Heb je haar vorig werk gelezen?²⁴ Ik ben er dol op. Overigens ga ik het in 1950 trachten iets kalmer aan te doen. In October ben ik 3 dagen in Parijs geweest en ik had *geen tijd* om zelfs maar *even* in een boekwinkel te stappen. Ik hoop nu eindelijk 15 Nov-1 Dec vakantie te kunnen houden, als er wat geld is, en vooral, als ik weg kan.

Met veel liefs voor jullie beiden, ook van Greet,
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Jo Boer zou onder de titel *De vesting en de zoutpilaar* voor uitgeverij De Driehoek *The city and the pillar* van Gore Vidal vertalen. De vertaling zou in december 1950 verschijnen.
- 2 Zie br.797 n.1.
- 3 Zie br.787 n.7 voor Greshoffs bespreking van *De man van overmorgen* van Marnix Gijsen.
- 4 Zie br.799 n.17.
- 5 Zie ill. p. 195.
- 6 In oktober was Asta Lee getrouwd met R. van Dijk, die als ingenieur bij Philips werkzaam was.
- 7 Bedoeld is het portret van Jan Greshoff Jr. door Jan Boon.
- 8 Zie br.799 n.19.
- 9 Zie br.793 n.3.
- 10 In Vrij Nederland van 15 oktober was een fragment uit *Herinneringen aan Slauerhoff* van F.C. Terborgh opgenomen.
- 11 Zie br.805 n.1.
- 12 *Les roses*.
- 13 *Chansons madécasses*.
- 14 *Message de l'île déserte*.
- 15 *Une saison en enfer*.
- 16 Op 2 december zou A.M.E. van Dishoeck namens Uitgevers-Maatschappij C.A.J. van Dishoeck C.V. te Bussum aan Greshoff schrijven: 'Door overgrote drukte zijn de recensieexemplaren van het 3e deel van Gorter "Verz. Werken" en A. Roland Holst "Verz. Werken" Proza I, nog niet verzonden. Heden heb ik de boeken per zeepost naar Afrika geëxpedieerd.'
- 17 Mogelijk betrof het hier *De schim van Joyce* van Rico Bulthuis, die in december 1948 bij de Nederlandsche Uitg. Mij te Leiden was verschenen, en *Madama Clazina Rooselinde clairvoyante* die in februari 1949 bij dezelfde uitgever was gepubliceerd.
- 18 *Een rood paardje*.
- 19 *Rudolf Lith. Roman* van Bas van den Tempel (geb. 1920) zou in december 1950 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het bandstempel was van H. Salden en het stofomslag van J.F. Doeve.
- 20 *Goed en kwaad*, waarvan het manuscript in december zou worden afgesloten. Op 17 oktober schreef Marnix Gijsen aan uitgeverij Stols: 'Gelieve aan den heer Stols te zeggen dat indien ik mijn nieuw boek beeindig, ik het hem zal geven.'
- 21 Bedoeld is de nooit verschenen jeugdroman die in de correspondentie afwisselend *Voorjaar* of *Lente* werd genoemd. Het boek zou door Fiep Westendorp worden geïllustreerd. In Stols' prospectus 'Herfst 1949' stond in de aanbiedingstekst bij Jo Boers *Een zachtmoedige* onder meer te lezen: 'Thans publiceert zij de nieuwe roman "Een Zachtmoedige" en een roman voor jonge mensen "Lente" (voorloopige titel, zie volgende bladzijde).' Op de volgende bladzijde

- in deze prospectus staat echter *Verzamelde beschouwingen* van J.C. Bloem aangekondigd. *Lente* zou hierna niet meer in Stols' prospectussen of catalogi worden genoemd.
- 22 Waarschijnlijk de bundel *Liefde en logica* die in 1952 bij Stols zou verschijnen.
- 23 *De blauwe horizon* van Clare Lennart zou in december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman werd gedrukt bij Drukkerijen v/h Ellerman Harms nv te Amsterdam in een oplage van 3000 exemplaren. Band en stofomslag waren van H. Salden. Het eerste deel van *De blauwe horizon* was in 1936 bij N.v. A.W. Bruna's Uitgeversmaatschappij te Utrecht verschenen; in deze editie was dit deel herdrukt en aangevuld met een in 1937 geschreven tweede deel. Clare Lennart (ps. van Clara Helena Klaver, 1899-1972) was via Rico Bulthuis, die haar sinds 1939 kende, in Stols' fonds terechtgekomen. In 1949 had Stols hem gevraagd of hij geen werk van Clare Lennart kon krijgen. 'Toen bleek het, dat de schrijfster in een kist in een hoek van haar kamer [...] het eerste deel van haar roman "De Blauwe Horizon" had liggen, en geruime tijd bezig was om een uitgever voor dat werk te zoeken. Stols ging er direct op in, reed in zijn auto naar Utrecht en stelde een zakelijk gesprek voor in een of andere gelegenheid. [...] Tijdens de mokka en de slagroom zei Clare: "Ik weet eigenlijk niet of uw uitgevershuis mij aanstaat. U heeft geloof ik een te nauwe samenwerking met Elsevier." [...] Ik zat paf en Stols werd zichtbaar woedend, maar "die schriele kattermadam", zoals hij haar later venijnig noemde, bleek niet te intimideren. Het kostte Stols en mij een dozijn brieven en verklarende gesprekken om Clare ervan te overtuigen [...] dat Stols alleen wat de verzending van de boeken betrof, met Elsevier was verbonden. Eerlijk gezegd was dat ook een halve waarheid, maar het fonds van Stols was onafhankelijk, daar viel niets op aan te merken. "De Blauwe Horizon" verscheen na veel aarzelingen bij Stols, gevolgd door "Serenade uit de verte" en een bundel novellen: "Liefde en Logica". Toen schreef ze mij: "Ik wou dat ik toch maar een andere uitgever had uitgekozen." Alweer om Elsevier.' (Rico Bulthuis, *De bekende onbekende*, in Dolf Verroen, *Clare Lennart*, 's-Gravenhage/Rotterdam 1975, p. 52-53.) Op 26 juni had Stols aan Clare Lennart geschreven: 'Laat ik U nu eerst *in strict vertrouwen* (ook Rico B. weet hiervan nog niets) mededelen, dat het mijn plan is om de verkoop van mijn fonds door gebruikmaking van het apparaat van de Uitgeverij Elsevier zo spoedig mogelijk te doen ophouden. Ik heb met Elsevier een afspraak (niet eens een contract) dat eind 1951 afloopt. Doch ik heb het gevoel dat, als ik Elsevier voorstel eerder te eindigen, zij geen bezwaar zullen maken. Mijn bedoeling is dan, mijn fonds te laten factureren enz. door een andere uitgeverij, waar niemand bezwaar tegen kan hebben. Deze zal ik wel vinden. Doch het vergt weer een hele reorganisatie. Natuurlijk is het mijn bedoeling, dat U er op vooruitgaat als ik Uw werk uitgeef in plaats van Bruna.'
- 24 Zie voor het eerder gepubliceerde werk van Clare Lennart de bibliografie in Dolf Verroen [et al.], *Clare Lennart*, 's-Gravenhage-Rotterdam 1965, p. 158.

808. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 november 1949

14 Nov. 1949

Beste Sander.

Wil jij Jan Jr's portret door Jan Boon, [xxx] etser, doen halen bij Oma en het aan vriend Klink doen toekomen?¹

D.J. Klink.

'Klein Bergsteyn'

Ellecom.

tel. Dieren 4312

Hij komt n.l. met pak en zak hier heen in Dec. en kan dan dat dingetje medenemen.

Jany IV kreeg ik nog niet. Ik ontving de eerste drie van UEd door UEd.²

Ik ben weinig schrijfsch, omdat ik hard werk aan een boekwerkje, waarvan ik zes kapitels te samen ± 32.000 w. af heb. Het geheel wordt denk ik twintig kap.³ Ik geef daar *alle* tijd, welke de driewerfverdoemde broodschrijverij mij overlaat. Kom. Kom Kom.

Essy Schrire is eind Nov. beg. Dec. twee of drie dagen in Amsterdam. Ze zal je bijtijds waarschuwen en wou je dolgraag ontmoeten. Wil je haar een en ander van oud Amsterdam toonen? Hoorn en Enkhuysen! Hoorn is mijn lievelingsstad.

Wijk komt *begin* volg jaar in Amsterd. aan De moeilijkheid is: scheepsruimte. Truida + tweede baby (± 15 dec. te verschijnen) volgen in april.

Mijn Holst!

Heel veel dank

heel veel goeds en liefs

van gehéél je

Jan

Eindnoten:

1 Zie br.798 n.1.

2 *Verzameld proza I.*

3 Mogelijk is dit Greshoffs *Duiten en daalders, of Een ieder het zijne*, waarvan een typescript bewaard is gebleven. Bij dit typescript is een getypte titelpagina gevoegd waarop Stols-Barth als uitgever vermeld staat. (Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, collectie-Greshoff, sign. G 785 H 1.)

809. A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 19 november 1949

Kaapstad 19 Nov 1949

Beste Sander,

Even een kort briefje. Ik sta op het punt om uit te gaan maar wil deze nog graag met het vliegtuig mee hebben. Je vroeg ons in je laatste brief of jij het portret van Jan Jr dat bij Oma is even zult laten halen.¹ Als je dat doen wilt *dolgraag*. De ‘wandeljuffrouw’ van Oma is namelijk al maanden ziek en alleen uitgaan durft ze niet meer. Je weet haar adres Gr Hertoginnelaan 50 Pension Bosch

De toestand van het Kaapsche orkest hangt op het oogenblik af van het feit of men een garantiefonds van £5000 bij elkaar kan krijgen Er zijn er al drie, dus ik heb alle hoop. Als dat er is kan men pas denken over nieuwe aanstellingen. Ik zit niet in het comite maar ik ken de dirigent persoonlijk heel goed en zal zeker met hem praten. Trouwens hij zal waarschijnlijk in Januari wel in Holland komen[,] laat je vriend waarvan ik me op het oogenblik de naam niet herinner en ik heb je brief niet bij me, dan eens met hem in contact zien te komen. Maar laat hij er op rekenen: vetpot is het hier óók niet voor musici. Prettig dat Eva het zoo naar haar zin heeft. Vraag eens aan Greet me eens te schrijven,² ze kan er op rekenen gauw een antwoord van me te krijgen. Ze heeft het nu zeker wel aanzienlijk minder druk met één kind in huis.

De volgende maand of eind v. deze maand gaat Essy Schrire naar Engeland en is van plan (ze komt met de K.L.M.) een paar dagen in Holland te blijven. We gaven haar je adres, misschien kan je haar eens wat van Amsterdam laten zien. Ze zal er zeker enthousiast over zijn. Je zult wel van haar hooren.

Nu beste Sander, ik laat het hier bij. Bij voorbaat dank. Wil je alsjeblieft het portret gauw verzenden. Dit is zoo[']n unieke gelegenheid die niet gauw weer voorkomt.

Veel liefs je

Aty³**Eindnoten:**

1 Zie br.798 n.1.

2 Zie br.811 n.1.

3 Op de brief is door Stols bijgeschreven: '25/11
Geachte Heer de Rosa, na lezing gaarne terug. *Stols*'.

810. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 december 1949

1 December 1949

Beste Sander,

Gisteren ontving ik via Jan van den Berg drie legpenningen Boutens, Thijm en Luyken.¹ Hartelijk dank voor je goede zorgen. Het [:b]edrag zal ik met Gerrit regelen. Hij komt deze maand hier logeeren, voor hij met het Pretoria Kasteel naar Europa vaart. Je ziet hem dus half Januari.

Ik ben benieuwd of je Essy Schrire nog zien zult

Hier, oude man, is het zeer stil. vWijk heeft afscheid genomen van de Univ. Kaapstad. De baby van Truida wordt rond Kerstmis verwacht.² Hij gaat dan per éérste scheepsgelegenheid naar Nederland, zij volgt in April.

Is er niets naders over je kòmst bekend???

Wat kost het om lid te worden van de Ver van Penningkunde?

Schrijf nog eens iets, iets prettigs, gezelligs, opwekkends over jullie.

Met veel liefs, ook voor G en van A,
als steeds,

je
Jan

Eindnoten:

1 Zie br.798 n.4.

2 Peter Louw.

811. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 7 januari 1950

7 Jan. 1950.

Beste Sander,

Wij waren natuurlijk dolgelukkig met de Goede Greet's lange brief.¹ Aty antwoordt haar deze week.

Ik *moet* stukkie's schrijven, slaap echter afschuwelijk en ben dan, ten gevolge van de barbituraten, tot niets goeds in staat. Dus: malaise. Ook dàt gaat voorbij

Ik kreeg nu de Gorter² en de laatste Janij.³ Doch ik kreeg (ik schrijf dit met tranen in mijn pen) *niet*:

M Gijsen De Man van Overmorgen

Hans Keuls Verz Ged I en II⁴

en godweet welke *verdere* heerlijkheden onder de naam Stols de wereld in, doch mijn neus voorbij gingen.

Wel kreeg ik, dankbaar en verrukt, de Fransche boekjes uit UweEd's fonds.⁵ De Evariste Parny vooral is een *juweel*.⁶

Wij kregen juist een brief van Kees uit Haïfa. Hij heeft een vermoeiend doch boeiend leven in Palestina. 20 febr. is hij weer hier.

N.P.v.W.L. vertrekt de eerste week van febr.

Je zult binnenkort Gerrit Bakker zien. [:G]eef hem nu *aub* het lijstje van de ontbrekende Standpunten. Vergeet dat niet, maak het nu vast op! Ik zorg dan voor aanvulling.

Wil je zoo extreem vriendelijk zijn mij alles *onmiddelijk* door een der expeditie-slaven te doen toezenden.

Met *heel* veel liefs vth

steeds geheel je

Jan

Niets nieuws betreffende de zakenreis naar ZAfr????

Ik sprak [:met] Gerrit over mijn denkbeeld om een *sterk verkorte* Winkler Prins in het Afr. uit te geven. (6 delen).⁷ Hij ook achte succes verzekerd.

Eindnoten:

- 1 Greet Stols had op 6 december 1949 een brief van twee getypte bladen aan Aty Greshoff gestuurd, waarin zij voornamelijk huiselijke onderwerpen behandelde. Over Stols schreef zij in haar brief onder meer: 'Van Sanders verrichtingen in de uitgeverij ben je via de brieven aan Jan in grote trekken natuurlijk wel op de hoogte. Sedert hij het auto'tje heeft, is het trekken naar Amsterdam niet meer zo dodelijk vermoeiend, en het bezoeken van de boekhandel, dat in Januari weer zal moeten beginnen, ook niet meer zo'n afschuwelijk karwei, al is het nooit het prettigste deel van het werk, dat hij allemaal verzetten moet. Ik hoop, dat er door zijn omgeving ooit nog eens gerealiseerd zal worden, hoe ongelooflijk hard hij altijd gewerkt heeft, al heeft het dan niet altijd resultaten in klinkende munt afgeworpen! Ook wat hij nu allemaal moet doen, met als personeel een brave stotteraar, tevens romancier [Rico Bulthuis], en een piepjong student, die wat bij moet verdienen [J.-P. Barth], maar overigens meent de wijsheid in pacht te hebben, is op het verbijsterende af. [...] Sander is het afgelopen weekend naar Antwerpen en Brussel geweest, en heeft in deze laatste stad heel geslaagde bezoeken afgelegd aan de huize Roelants [...]. 's Avonds kwamen er ook Karel Leroux met gâ eten [...]. 's Middags heeft hij met een bezoek aan Tytgat een heel oud plan eindelijk voltoerd, het was ongelòöflijk aardig. Maria [de Mesmaeker] eigenlijk niet veranderd, tenslot zijn we allemaal 20 jaar ouder, dus dan merk je het van een ander niet zo, en Edgar beeldig spierwit, maar ook nog prima uitzien. Nog precies hetzelfde slimme kind, (laat hem maar schuiven) hij maakt prachtig werk. Zo schijnt hij al jaren (2? 5?) te werken aan een erotisch manuscript verhalende van twee geestelijken en Les Huit Dames, daarbij maakt hij prachtige illustraties, van die geestelijken heeft een schilderij verkocht aan de gemeente Brussel, de heren moesten eens weten, wat er de achtergrond van is! en de acht dames zijn voor en na ook onderwerp van schilderijen geweest, het schijnt hem helemaal bezig te houden, wat een curieuze vent, hè? Sander kocht een beeldige kleurenhoutsnee van hem, wel 15 spreekwoorden illustrerend. Aan een schilderij hoeven we niet meer te denken, hij maakt fabuleuze prijzen, en heeft in dat opzicht nooit last van sentimentele gevoelens tegenover arme bewonderaars: je betaalt, of anders geen schilderij! Och, een boekje is ook gemakkelijker weg te geven!'
- 2 Greshoff doelde op het derde deel van de *Verzamelde werken* van Herman Gorter dat in juli 1949 bij C.A.J. van Dishoeck te Bussum en Em. Querido te Amsterdam was verschenen. (Zie ook br.807 n.16.)

3 Het in september 1949 verschenen deel *Verzameld proza I*.

4 *In den stroom/De dansende lamp* resp. *Om de stille*.

5 Greshoff doelde, behalve op *Chansons madécasses* van Évariste Parny (zie n.6), op *Les roses* van Rainer Maria Rilke, *Une saison en enfer* Arthur Rimbaud en *Message de l'île déserte* van Philippe Soupault, om welke publicaties hij Stols op 26 oktober 1949 (br.806) had gevraagd.

6 *Chansons madécasses*.

7 Zie br.803 n.1.

812. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 20 januari 1950¹

[The Hague,] 20 Januari 1950

Beste Jan,

Je brief van 7 Januari ontving ik kort na mijn terugkomst uit Zwitserland, waar ik in verband met het veranderen van agentschap een tiental dagen doorbracht. De nieuwe agenten zijn nu de Editions Ides et Calender te Neuchâtel.²

Zwitserland is een rijk en vervelend land. Met de franc die nu ongeveer een gulden is, is het er voor onze begrippen meer dan schreeuwend duur.

Van 'De Man van Overmorgen' zond ik je nog geen exemplaar, omdat ik een van de tien geschepte exemplaren in half perkament voor je bestemde.³ Keuls I en II zal ik je sturen vandaag.⁴ De luxe Gijsens moeten nog van de binder komen.

Ik ben erg verlangend naar het bezoek van Gerrit Bakker. Doordat ik 22 December uit Den Haag weg moest (mijn moeder werd die dag 75 jaar en er was een feest, waar we allemaal bij moesten zijn) en van Maastricht uit naar Zwitserland, miste ik tot mijn zeer groten spijt het bezoek van Mrs Schrire. Mijn spijt is des te groter, omdat ik destijds bij hen zo buitengewoon vriendelijk werd ontvangen.

Thans is de aanbiedingsreis begonnen:

1. roman van Rico Bulthuis⁵
2. roman van Ferdinand Langen⁶
3. verhaal 'Antwoord van Susanne aan Joachim van Babylon' door Esther de Raad⁷
4. een boekje van Van Deyssel over... Jany, Eddy, Menno en andere schrijvers, Curieus! 85 jaar...⁸
5. Een groot werk 'De Exlibris der Nederlandsche Medici' met meer dan 600 clichés.⁹
6. Een mapje met 50 exlibris van Jeanne Bieruma Oosting¹⁰
- 7 Die Kaap in 1775-1776 (reproducties van de meer dan 50 aquarellen van Johannes Schumacher, uit het Swellengrebel archief, ingeleid door Hallema) Komt zowel in het Afrikaans als in het Engels¹¹

Dit is het voorjaarsprogram.

Er wordt blijkbaar niet veel goeds in Nederland geschreven: geen uitnemende poëzie, weinig goede romans. Wat moet een uitgever als ik doen?

Je idee voor een 'Kleine Winkler Prins' is reeds door Elsevier verwezenlijkt. Ziet er prima uit.

Wij onderhandelden met Van Schaik, doch hij durfde de Afrikaanse vertaling niet aan. De kleine W.P. zal nu wel in het Engels en in het Frans verschijnen. Ik wacht de komst van Van Wijk Louw af om te overwegen hoe wij een Afrikaanse uitgave kunnen brengen.¹²

Ik hoop dat jullie het jaar goed begonnen zijn en dat we het volgende oudejaar met jullie in Den Haag vieren kunnen. Mijn kamer is weer ter beschikking.

Heel veel liefs voor jullie beiden

van

Sander¹³

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.
- 2 Vanaf medio 1948 was de firma Leuba-Soeurs te Grandson Stols' Zwitserse agent geweest.
- 3 Er waren 10 exemplaren op geschept papier van *De man van overmorgen* gedrukt. In de veilingcatalogus van Greshoff's bibliotheek is een dergelijk exemplaar niet opgenomen. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981. p. 38-39.)
- 4 *In den stroom/De dansende lamp resp. Om de stilte.*
- 5 *Edmond de Wilde en de werkelijkheid.*
- 6 *Een rood paardje.*
- 7 *Het antwoord van Suzanna aan Joachim van Babylon* van Esther de Raad (ps. van Mellie Uyldert, geb. 1908) zou in juni bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Het boek werd gedrukt bij Boosten & Stols. Jan Goeting tekende het stofomslag. Uyldert had aanvankelijk overwogen als pseudoniem Gijsbertha Marnix te kiezen, maar zag daar van op verzoek van Marnix Gijsen af.
- 8 Lodewijk van Deyssel, *Aanteekeningen bij lectuur* zou met een woord vooraf door H.L. Prenen in augustus verschijnen bij Elsevier te Amsterdam & Brussel en A.A.M. Stols te 's-Gravenhage.

- Het boek werd in de lente onder leiding van Stols gezet en gedrukt op de Ando-Pers te 's-Gravenhage in een oplage van 1000 genummerde exemplaren op geschept papier.
- 9 *Het exlibris der Nederlandse medici* door M.C. Croockewit zou in juli bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het boek had een voorrede van G. van Rijnberk en een inleiding door Johan Schwencke. Het boek werd winter 1949-1950 in een oplage van 700 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols en gebonden bij Boekbinderij v.h. J. Giltay & Zn te Dordrecht. De clichés werden vervaardigd door Gravura N.V. te 's-Gravenhage. De typografie was van Schwencke en Stols te zamen. De bandstempels waren van Helmut Salden. De uitgave was tot stand gekomen met medewerking van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde.
 - 10 *Exlibris naar vijftig tekeningen van A.J.W. Bieruma Oosting* zou bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen als deel IX in de reeks Het Nederlandse Exlibris. Het mapje werd in mei gedrukt bij N.V. Drukkerij ANDO te 's-Gravenhage in een oplage van 225 exemplaren. Johan Schwencke schreef een inleiding. De grafica Adriana Johanna Wilhelmina (Jeanne) Bieruma Oosting (geb. 1898) had haar opleiding onder meer genoten bij de Haagse schilder Albert Roelofs en van 1929-1940 aan het Atelier 17 van de Engelsman Stanley William Hayter in Parijs, waaraan ook John Buckland Wright als docent verbonden was.
 - 11 *Die Kaap in 1776-1777. Akwarelle door Johannes Schumacher uit die Swellengrebel-argief te Breda* zou in 1951 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage en Constantia te Johannesburg verschijnen. Het boek werd ingeleid door A. Hallema. Het werd in een oplage van 450 exemplaren naar typografische aanwijzingen van Stols gedrukt door drukkerij ANDO te Den Haag. De Engelstalige editie, *The Cape in 1776-1777. Aquarelles by Johannes Schumacher from the Swellengrebel-Collection at Breda* verscheen tegelijkertijd bij dezelfde uitgeverscombinatie, aangevuld met Bruno Cassirer te Oxford. De Engelstalige editie werd in een oplage van 550 exemplaren gedrukt door drukkerij Trio te Den Haag.
 - 12 Zie br.803 n.1.
 - 13 Op de brief komt als kenmerk voor: 'St/RB.'

813. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 januari 1950

23 Jan. '50

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief van 20 Jan, die ik heden 23, om 3.- n.m. ontving. Supersnel. Je verzocht mij als een vader, als Onze Vader. Bij voorbaat hartelijk dank voor de Keulsen¹ en voor het luks ex van Bert.² Hij heeft een *nieuwe roman voltooid*, waarvan hij mij spoedig een doorslag zal zenden. Titel nog onbekend. Schrijf hem dadelijk om er beslag op te leggen.³

Wil je mij helpen en genoeg doen met als het zoover is een stel proeven van je Van Deyssel. Ik kan dan mijn stukkie vooraf voorbereiden.⁴

Wie verbergt zich achter de schuilnaam [:E]sther de Raad?? Ook hier ben ik benieuwd naar.

Er wordt inderdaad weinig goeds geschreven. Toch heb je een mooie lijst Ja, Sander, je kent Johan vSchaik toch! Eerlijk als goud, maar zonder eenige moed. Hij heeft er geen aardigheid meer in. Voelt zich ouder dan hij is en durft weinig m[:ee]r aan.

Van Wyk vertrekt van hier op 1 Febr. per Oranjef.[ontein]. Hij is dus ± 22 Febr. in Amsterdam. Men heeft een fraaie kamer voor hem ingericht in de Nederl. ZAfr Ver[eniging], waar hij permanent zal zetelen als hij niet naar de Univ. is om college te geven.

Hij is aldaar dus te bereiken.

Verleden week werd hem een zoon Peter geboren. Truida komt met de kinderen een boot later

Je moet die Elsevierzaak met Wyk bespreken. Maar wellicht beter nog met D.B.[osman] Als hij het plan bij Albertijn aanbeveelt, is het vrijwel uitgesloten dat het niet door zou gaan. Heb je al met hem gesproken? Hij woont vlak bij je kantoor. (prof.dr. D.B. Bosman Gezant v.d Unie v Zafr. Zorgvliet sGr[])

Ik hoop toch zóó dat Johannes Schumacher⁵ + de Kl. WP in het Afr. je weer op DeGrashof zullen brengen!!!

Doe je best in die richting.

Of wij in Dec '50 hier vertrekken staat nog te bezien. Het hangt af van het voltooien van een werkje waarvan ik 1/13; zijnde 50.000 woorden af heb. Ik ga [:h]ier *niet* vandaan voor het àf is.⁶

Dezer dagen gaan wij met Dick Karnebeek bij de Malans logeeren. Het is wel wat warm nu in Worcester, maar ik verheug er mij toch zeer op

(Ik zou in *elk geval* ook voor je Schumacher eens rustig en onderdanig met D.B. gaan praten)

Met *heel veel liefs* van huis tot huis
en nogmaals veel dank
als steeds geheel
je Jan

Eindnoten:

1 *In den stroom/De dansende lamp* en *Om de stilte*.

2 *De man van overmorgen*.

3 Marnix Gijsen, *Goed en kwaad* zou eind van het jaar verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. Het boek werd in een oplage van circa 5000 exemplaren gedrukt bij Drukkerijen vh Ellerman Harms nv te Amsterdam en gebonden bij N.V. J. Giltay & Zn te Dordrecht. Het bandontwerp was van Helmut Salden, het stofomslag van Maria Segers.

Op 3 januari had Gijsen aan Greshoff geschreven: 'In December begon ik een boek te schrijven dat ik op 2 Januari beeindigde. Ik weet niet wat ik er moet van denken. Het speelt in de Village. Ik heb het niet herlezen en als ik het copieer, zal ik je het ms. zenden. Het is heelemaal

verschillend van de vorige.’ Op 2 maart stuurde Gijsen aan Greshoff het typescript van zijn roman. Gijsen had al in oktober 1949 Stols zijn nieuwe roman toegezegd. (Zie ook br.807 n.20.)

- 4 Greshoffs bespreking van *Aanteekeningen bij lectuur* van Lodewijk van Deyssel zou onder de titel *Lodewijk van Deyssels laatste boek. Een werkje waarmede niemand gebaat is* worden gepubliceerd in de Nieuwe Courant van 22 juli.

5 *Die Kaap in 1776-1777*.

6 *Duiten en daalders*.

814. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 8 februari 1950

8 februari 1950.

Beste Sander,

De brave Piet Worm maakt in een brief melding van het feit dat je, onlangs, (wanneer?) je vijftigste verjaardag vierde.¹ Ik kan je niet zeggen hoe het ons spijt, dat wij niet bijtijds van deze heugelijke gebeurtenis op de hoogte gebracht zijn, om op de dag zelf bewijzen van onze genegenheid en waardeering te zenden. Nu, te laat, zijn zij niet minder hartelijk, niet minder welgemeend. Wij (Aty en ik) hopen van ganscher harte, dat de komende jaren je eindelijk de stabile welvaart zullen brengen waar je eenvoudig *recht* op hebt. Wij hebben wel eens verschil van meening gehad en zullen het nog wel eens krijgen, maar zelf[+s] al kregen wij hooglopende ruzie, wat de hemel verhoede, dan nog zal ik, omdat het de simpele waarheid is, van de daken verkondigen, dat niet één uitgever in Nederland een zoo omvangrijke kennis van het boek paart aan een zoo zuivere smaak en dat er zeker nooit één zulke groote persoonlijke offers gebracht heeft voor de goede zaak der letterkunde en voor het 'boek beautiful.' Zeker de oude heer VanDishoeck gaf dikwijls een bundel of een prozawerk uit zonder aan de mogelijkheid van winst te denken, doch hij kon dit doen omdat hij een schoolfonds had dat een goudmijn was en omdat hij door een persoonlijk vermogen geruggesteund werd.² Jij deed 10× zooveel als C.A.J. *zonder* de vaste inkomsten uit andere hoofde, *zonder* omvangrijk familiekapitaal.

Ik herhaal het: jij bent, bij mijn weten, de éénige uitgever in ons land die zelfs al zat hij zelf in de pijnlijkste penarie, nooit een belangrijk of fraai boek hebt afgewezen. En die nimmer (misschien moet je zeggen: helaas) hebt geaarzeld om klaar te staan voor een schrijver die het verdiende, de verkoopskansen daarbij geheel uit het oog verliezende. Een recent voorbeeld: de Keuls.³ Deze verzamelde uitgave *moest* er komen. Doch wanneer jij je er niet voorgespannen had, zou [:deze?] er toch *niet* gekomen zijn. En Dieu sait, dat je er geen dikke stukken van zult snijden! En dat voorbeeld is met tientallen te vermenigvuldigen.

Verjaardagen zijn alleen te verdedigen, als zij dienen om te getuigen van vriendschap, erkentelijkheid en bewondering. Wanneer je op de mij tot heden onbekende datum van je vijftigste geboortedag *niet* bedolven bent onder de bewijzen van dankbaarheid, bewijst dat alleen dat wij leven in een rotwereld en een rottijd. Ik denk nu allereerst aan allen die dankzij jou de moeilijkste periode van het schrijverschap, het debuut, hebben overleefd; aan [:xxx] meer gevestigde reputaties, die zoo niet alles dan toch heel, heel veel aan jou te

danken hebben: Keuls, Jacques, Jany, Jv. Nijlen. JoBoer etc etc. etc. De lijst is lang.

Dan is er de wereld van uitgeverij en boekhandel aan wie jij geleerd hebt wat *peil* is. En dan is er de overheid, die als zij haar taak verstaat, behoort te beseffen welk een levende cultuurkracht jij met je fonds vertegenwoordigt.

Ik hoop wat nader over de viering te vernemen. Knijp er een uurtje af voor een brief.

Keuls I en II nog niet hier aangekomen.⁴ Informeer eens of ze verzonden zijn Is de Man v Overmorgen, mij ex, al gereed?

Schreef je Bert Goris al over zijn nieuwe *vierde* kl. roman, die hij voltooide?⁵

Wat is er geworden van JacquesBloems's *proza*??????⁶

Wanneer krijg ik je VanDeyssel???

Nogmaals met gade en kroost het allerallerbeste, voor jezelf eindelijk de rust en zekerheid, die noodig zijn om nog eenige prachtige boeken de wereld in te sturen.

Met veel liefs voor beide,

Geheel je

Aty en Jan

Gerrit is hier terug. Hij komt morgen eten. Kom jij nog eens hier naar toe???

Eindnoten:

- 1 Op 23 januari had Piet Worm aan Greshoff onder meer geschreven: 'Sander vierde vorige week zijn 50ste verjaardag met een tentoonstelling in de Openbare Leeszaal in den Haag. 's-Gravesande hield een lief maar weinig zeggend lezingke. Er waren weinig vrienden. Alleen Pom Nijhoff. Geen Jany, geen Jacques Bloem, niemand van de jonge auteurs, terwijl juist Sander zo voor hen klaar gestaan heeft. Hoe is 't mogelijk? Hij was wel teleurgesteld, hoewel hij het niet zeide.' Stols, die op 28 januari 1900 was geboren, had op 20 januari zijn vijftigste verjaardag gevierd.
- 2 C.A.J. van Dishoeck (1863-1931) was een van de weinige uitgevers die sedert ca. 1890 serieuze aandacht besteed had aan de uiterlijke verzorging van zijn uitgaven. Het is echter gebleken dat hij zich bij de vormgeving grotendeels liet leiden door de wensen van zijn auteurs, zodat onduidelijk is wat zijn eigen invloed daarop is geweest. (Zie Marloes van Buuren/Marije de Jong, *C.A.J. van Dishoeck, mercator en mecenas. De geschiedenis van uitgeverij Van Dishoeck, 1898-1931*, Amsterdam 1985, p. 191-192.) Stols gaf als zijn mening dat Van Dishoeck met S.L. van Looy de enige van de oudere generatie uitgevers was geweest die tot het einde van hun werkzaamheid veel aandacht aan het uiterlijk van het boek bleven besteden. (A.A.M. Stols, *Het schoone boek*, Rotterdam 1935, p. 86-87.) Na de dood van Van Dishoeck werd de uitgeverij voortgezet door diens zoon, A.M.E. van Dishoeck (1892-1973), die al sinds 1928 mede-directeur was. Deze had echter aanmerkelijk minder belangstelling voor het boek, zodat Greshoff hem niet bedoeld kan hebben.
- 3 De vierdelige uitgave van diens *Verzamelde gedichten: In den stroom/De dansende lamp, Om de stilte, Rondeelen en kwatrijnen en Wegen en wolken*.
- 4 *In den stroom/De dansende lamp resp. Om de stilte*.
- 5 Zie br.813 n.3.
- 6 *Verzamelde beschouwingen*.
- 7 *Aanteekeningen bij lectuur*.

815. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 februari 1950

20 Februari 1950

Beste Sander,

Gisteren bereikte mij de Nieuwe Courant met een verslag over de opening van je eeretentoonstelling.¹ Dat lijkt mij toch wel een aangename gebeurtenis voor je. Mij speet het dat ik er niet aanwezig was. Als wij ons oorspronkelijke plan, om in December 1949 naar Europa te reizen, uitgevoerd hadden, zou ik dit genoeg gesmaakt hebben. Maar de bruin, die oud wordt, kon het niet trekken.

Hein ontplooit op zijn ouden dag een koortsachtige bedrijvigheid. Hij schrijft zelfs in de tijdschriften der alderjongsten.² Verder wedijveren, naar het mij voorkomt, mensen als Gomperts, Sierksma, Meulenbelt³ en consorten, in verzuurde gemelijkheid. In de polemieken van Menno en Eddy schuilde altijd een duidelijke opgewektheid, een vuur, [:ee]n drift. In die van de ook al niet meer zoo piepjongen ontdekte ik voornamelijk gif, naijver en eigenwijsheid en,

in weerwil van de krachttermen welke niet van de lucht zijn, een duidelijke verveling.

Talent hebben mensen als Sierksma en Gomperts à revendre en ze zijn degelijk belezen, doch zij missen iedere vorm van élan en wat gemoeds warmte is vermoeden zij zelfs niet Ik ken Hans G. vrij goed: een boeiend, indringend verstand, maar, menselijk gesproken, zoo hard als een bikkell en een egoïst tot en met.

Ik zou wel eens van jezelf iets over je feest willen vernemen.

Gerrit heeft, naar hij mij omstandig mededeelde, van zijn bezoek aan jullie innig genoten. Hij is waarschijnlijk met de mij van nabij vertrouwde hartelijkheid en gulheid van den huize Greet-en-Sander ontvangen. Ik meende uit zijn berichten op te maken dat je bezoek aan Z.A. niet meer zoo zeker is als het aanvankelijk leek. Het zou ons allen hier verdrieten indien er een definitieve kink in de kabel kwam

Kees bereisde acht weken lang het land Israël en, volgens zijn zeggen, genoot hij iedere seconde van zijn verblijf. Hij werkte op twee van die gemeenschappelijke boerderijen en had verder, [:dank] zij een brief van de Cape Times, een regeeringsvoertuig tot zijn beschikking.

vWijk is in Amsterdam 141 Keizersgracht. Truida volgt zoodra zij plaats krijgt. Heb je nu aan Gerrit opgegeven welke afleveringen van Standpunte je bezit? Om volledig te zijn moeten het er *zestien* wezen.

Ik snak, hunker, honger en dorst naar Keuls I & II,⁴ Terborgh-Slauerhoff, Bloem's proza⁵ en naar losse vellen van vDeyssel.⁶ Maar niets bereikt mij. Toen jijzelf de verzending beheerde, werd ik heel wat sneller gelukkig g[:em]aakt. Die Elsevier behandelt mij slecht! Ben je gelukkig in en tevreden over je samenwerking met die heeren? Geeft het je wat je je ervan had voorgesteld? Kun je nu een bestaan vrij van zorgen, als jullie toekomt, leiden? Schrijf over alle punten!

Heel veel liefs van ons allen aan jullie allen

als immer je

Jan

Eindnoten:

- 1 Van 27 januari tot en met 11 februari zou in de Openbare Leeszaal en Bibliotheek te Den Haag (Bilderdijkstraat 1) de tentoonstelling 'Schone Boeken verzorgd door A.A.M. Stols' te zien zijn. De tentoonstelling was vrijdag 27 januari om vier uur 's middags geopend met een inleiding tot het werk van Stols door G.H. 's-Gravesande. In de Nieuwe Courant van 28 januari had een kort verslag van de opening gestaan.
- 2 G.H. 's-Gravesande had in Podium 5 (1948-1949) 12 (december 1949), p. 707-716 *Persoonlijke herinneringen aan Arthur van Schendel* opgehaald. Daarnaast werkte hij in deze periode uitsluitend mee aan Het Boek van Nu, in welke tijdschrift hij een reeks gesprekken met schrijvers publiceerde.
- 3 De dichter Jan Meulenbelt (geb. 1921) publiceerde kritieken in Het Boek van Nu.
- 4 *In den stroom/De dansende lamp resp. Om de stilte.*
- 5 *Verzamelde beschouwingen.*
- 6 *Aanteekeningen bij lectuur.*

816. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 5 maart 1950

5 Maart 1950

Beste Sander,

Wijk houdt 15 Mei zijn intreerede. Je gaat er zeker heen. Wellicht kun je er een

fraai vlugschrift van maken.¹ Meestal zien die werkjes er stomvervelend uit. Hij valt misschien in handen van die boekhandelaar-uitgever (ik ben zijn naam vergeten) die zich in ZAfr gespecialiseerd heeft.²

Ga hem dus gauw bezoeken. Hij zal het prettig vinden je weer te zien.

Gelijk ik zou doen. Doch wanneer?

Mijn ziel hunkert nog steeds naar Keuls I & II,³ naar Bloem's proza,⁴ naar De Man van Overmorgen, naar Terborgh's Slauerhoff. Je levert af door Elsevier, maar levert Elsevier af?! Zeker niet aan kofnoentjesschooiers als le soussigné Ook eenig nieuws UEd, de Uwen, Uwe bezigheden, plannen en toekomstdroomen betreffende, zou mij meer dan welkom zijn.

Ik ben benieuwd of je met Wijk tot een overeenkomst komt

Met veel liefs van allen voor allen

dwz de jouwen en de mijnen,

Steeds geheel je

Jan

*Denk om Kees!*⁵

Eindnoten:

- 1 De op maandag 22 mei uitgesproken rede bij de aanvaarding van zijn buitengewoon hoogleraarschap in de Zuidafrikaanse taal, letterkunde, cultuur en geschiedenis aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam van N.P. van Wyk Louw zou onder de titel *Die digter as intellektueel* in juni bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage en Constantia te Johannesburg verschijnen.
- 2 Niet nader geïdentificeerd.
- 3 *In den stroom/De dansende lamp resp. Om de stilte.*
- 4 *Verzamelde beschouwingen.*
- 5 Op de brief is waarschijnlijk door Stols bijgeschreven: '45770' en '45771'.

817. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 6 maart 1950

6 Maart 1950

Hooggeachte Heer Stols,

De heer Albert Wessels, uit Johannesburg, bezocht mij gisteren. Hij deelde mij mede dat de Afrikaner Pers een groote belangstelling bezit voor uw plannen van een beknopte encyclopedie in het Afrikaansch; - doch dat hij, door overdrukke bezigheden al 3½ week vergat u daarvan in kennis te stellen. Hij acht de Afr.P. (meester Havenga's onderneming) in elk opzicht degelijk en betrouwbaar.¹

En hij is bereid verdere bemiddelingsstappen te ondernemen.

Ik meende er goed aan te doen u in kennis te stellen van deze feiten. U kunt dan naar goeddunken verdere stappen ondernemen.

Met de verzekering van mijn hoogachting,

Uw dw
Gr

Zoo zou ik je (g.v.d.) moeten schrijven! Ik weet niet meer hoe je handschrift er uit ziet. En van de eens zoo talrijke zendingen zwijg ik nu nog!

In ernst: alles wel thuis en in zaken? Reis je veel heen en weer tusschen hof- en hoofdstad? Hoe was je tentoonstelling?² Ben je tevreden met je verhouding tot Elsevier? Heb je vrede met de fiscus gesloten?

Vrouw, kinderen: alles naar wensch? Gezond en lief?

Ik had Albert in langen tijd niet gezien. Het was een allergezelligst bezoek. Liesbeth bevalt over 3 weken, dus om en de bij 1 April.³

Kom maar *gauw hier* om de transactie af te sluiten! Een ànder dan jij heeft hier niet hetzelfde prestige, niet dezelfde relaties, [xxx] niet dezelfde 'goodwill'. Jij moet komen!

Met héél veel goeds en liefs
van huis (met gade) tot huis (met gade)
steeds geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Die Afrikaanse Pers Bpk. was in 1932 opgericht door een aantal politici van de Verenigde Party, waaronder Nicolaas Christiaan Havenga (1882-1957), die op dit moment minister van financiën was. De uitgeverij gaf onder meer een aantal dagbladen uit.
- 2 Zie br.815 n.1.
- 3 Op 15 maart zou Elisabeth Wessels-Eybers' dochter Jeanne Marianne worden geboren.

818. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 maart 1950

15 Maart 1950

Mijn beste Sander,

De toestand begint nu pijnlijk voor mij te worden. Ten eerste hoor ik *niets* van je, ten tweede weiger je mij boeken ter bespreking te doen toekomen. Ik begrijp er *niets* van, waar deze houding zoo volkomen in strijd is met de onbeperkte gulheid en hartelijkheid welke ik tot nu toe van je mocht ondervinden en waar ik je innig dankbaar voor ben.

Schrijf
stuur
of ik blijf
overstuur.
Met veel liefs van huis tot huis
Geheel je
Jan

819. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 20 maart 1950¹

[’s-Gravenhage,] 20-3-1950

Beste Jan,

Inderdaad, ik ben wel zéér achter met mijn correspondentie! En al is het leven op kantoor door de reorganisatie nu veel eenvoudiger geworden, minder druk is het niet. Ik doe zelf een deel van de aanbidding - zeer tijdrovend - en moet toch alles fabriceren, waarbij ik geen hulp heb. In 1949 leed ik weer verlies, gelukkig minder dan in 1948.² Ik hoop dat dit jaar me uit de put helpt. Daartoe is nodig dat ik alleen romans + wetensch. werken uitgeef. Het aanbod van goede poëzie is trouwens nihil.

Er moeten zendingen zijn weggeraakt of vertraagd. Daarom zend ik vandaag nog eens opnieuw: Keuls I en II,³ Roelants,⁴ Terborgh⁵ en Gijsen.⁶ Jo Boer komt in herdruk.⁷ Geen ex op magazijn.

Zeer bedankt voor het goede stuk van Terborgh in de N.Ct.⁸ Wanneer komt dat over Gijsen?⁹ Of is het mij ontgaan? De luxe-ex van Gijsen zijn nog steeds niet gereed. Proeven van Van Deyssel zal ik trachten je vooruit te zenden.¹⁰ Het pseudoniem van Esther de Raad mag ik nog niet verklappen.

29 Maart ga ik met prof. Bosman kennis maken. Ik zal hem mijn Eybers-uitgaafjes¹¹ + de plannen laten zien.

Verder dank ik je zéér voor je hartelijke en uitvoerige brief bij mijn 50ste verjaardag. Jij bent een van de weinig[+e] mensen die begrijpen hoe ik nu al 28 jaar vecht om het goede boek, en hoe weinig welstand me dit heeft gebracht. Nog steeds zit ik in grote moeilijkheden en nog steeds hoop ik met een zeker optimisme, daar uit te geraken, ditmaal met zakelijke adviezen die ik vroeger nagenoeg ontbeerde. Je begrijpt dat ik van officieele zijde niet anders dan enkele kulbriefjes mocht ontvangen. Maar ook daaraan ben ik al gewoon geraakt. De kleine eretentoonstelling, die Hein had ingericht, was aardig en goedbedoeld.¹² Helaas mag ik op 50-jarige leeftijd nog niet in het Gemeentemuseum exposeren, ik moet nog 10 jaar wachten!¹³ Toch zou nú een retrospectieve tentoonstelling waarde en nut kunnen hebben gehad. Over 10 jaar zal ik misschien toch wel iets hebben ingeboet en verouderd zijn...

Wat je schrijft over Gomperts en Sierksma is juist. Ik ben nu zover, dat al dat geschrijf me niet meer interesseert. Word ik er te oud voor, moet men jong zijn om nog aan dit literaire leven te geloven? Ik lees nu alleen nog maar voor mijn genoegen.

Deze week hoop ik ook eindelijk contact met Wijk te kunnen opnemen. Er is nog niet[+s] van gekomen. Jany heeft hem ook nog niet gezien. We hebben Jany vaak te gast gehad, de laatste maanden. Hij is altijd erg gezellig. 14 dagen

geleden waren Greet, Jany en ik in Brussel. We spraken er Jan v. Nijlen, Vriamont en Norge.¹⁴ Ik ging daarna 4 dagen naar Parijs. Zo'n week afwezigheid brengt naderhand dubbel werk...

Dank je zeer voor het bericht van Albert Wessels. Men begint nu bij Elsevier weer belangstelling voor de Afr. uitgave van de kl. encyclopaedie te krijgen. Doch ik vrees dat de reis naar Havinga dan niet door mij, doch door een van de directeuren wordt gemaakt...

Gijsen beloofde me zijn nieuwe boek.¹⁵ Verder is er een Journal van Gide via Nijhoff op weg naar jou voor Kees. Gide zond mij juist zijn vervolg op het Journal 1942-1949.¹⁶

Met Greet en de jongens gaat alles naar wens. Van Eva blijven we opgewekte berichten uit Washington ontvangen.

Parijs was heerlijk als steeds, doch vermoeiend (geen metro of bus). De existentialisten en wie er zich voor uitgeven zijn veel vrolijker dan hun lectuur en het leven in St Germain des Prés is als vroeger Montparnasse.

Over enkele minuten verwacht ik een schim uit het verleden: Theo van Ameyde. Hij komt me een bundel ter lezing aanbieden...¹⁷

Ik stop nu dus. Later meer.

Hartelijke groeten aan Aty, de jongens + hunne gaden.

Steeds geheel je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier waarvan het Nederlandstalige briefhoofd is afgeknipt en alleen de voorbedrukte plaatsnaam is gehandhaafd.
- 2 Winst- en verliesrekeningen van Stols' uitgeverij over 1948 en 1949 zijn niet bewaard gebleven.
- 3 *In den stroom/De dansende lamp resp. Om de stilte.*
- 4 *De lof der liefde.*
- 5 *Slauerhoff. Herinneringen en bescheiden.*
- 6 *De man van overmorgen.*
- 7 In oktober zou de derde druk van *Kruis of munt* verschijnen.
- 8 Zie br.795 n.3 voor Greshoffs bespreking van *Slauerhoff. Herinneringen en brieven* van F.C. Terborgh.
- 9 Zie br.787 n.7 voor Greshoffs bespreking van *De man van overmorgen.*
- 10 *Aanteekeningen bij lectuur.*
- 11 Stols doelde waarschijnlijk op de door hem in 1948 gedrukte bloemlezing *The quiet adventure* en op de in 1949 door hem gedrukte derde druk van *Die vrouw en ander verse.*
- 12 Zie br.815 n.1.
- 13 In het Haags Gemeentemuseum is nooit een tentoonstelling van Stols' publikaties gehouden.
- 14 Géo Norge (1898-1990, ps. van Georges Mogin). Van Norge zou in 1950 de bundel *Famines* bij A.A.M. Stols te La Haye verschijnen. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols in een oplage van 250 exemplaren op getint Hollands van Pannekoek.
- 15 Op 26 januari had Gijsen aan Stols geschreven: 'Ik weet niet wat ik u kan beloven betreffende mijn laatste werk. Het is wel af, maar ik herlees het nu terwijl ik het voor mijn genoegen in het Frans vertaal. Zo zie ik eventuele gaten veel beter. Dat vraagt echter tijd en het is nog niet afgetypt van het manuscript. Dat kan einde volgende maand. Ik weet niet eens of het goed is. En zou graag het oordeel van Jan [Greshoff] kennen voor ik het uitgeef. Ik heb er geen oordeel

over, want het staat te dicht bij me. Daarbij heeft het ook geen naam, want ik ben zo ontmoedigd door die naamsverwisselingen dat ik het ding maar opus 4 heb genaamd. Soms heet het *Goed en kwaad*, soms heet het *De kruik*. Ik zal mijn best doen het u tijdig te laten geworden, maar u moet mij niet opjagen.' (Geciteerd naar C. van Dijk, *Alexandre A.M. Stols en Marnix Gijsen*, in *Ons Erfdeel* 34 (1991) 3, p. 391-392.)

- 16 *Journal 1942-1949* van André Gide, dat in februari in de Collection Blanche bij Gallimard te Parijs was verschenen.
- 17 *Aarde en hemel. Een gedicht* van Th. van Ameide (ps. van J.H. Labberton) zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd in de herfst in een oplage van 500 exemplaren gedrukt bij de Ando-Pers te Den Haag. De typografie was van F. Tamminga.

820. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 maart 1950¹

[:]2]5 Maart 1950

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je bericht, waar wij beide gelukkig mee waren. Wij hadden waarlijk in te langen tijd niets van je vernomen.

Over M. Gijzen's man v Overmorgen schreef ik l ng geleden al.² Vraag even het n . aan Nico Oosterbeek.³ Ik schreef ook reeds een lang stuk over 'Goed en Kwaad' dat zéér goed is.⁴

Je schreef *niets* over Jacques Bloem's Proza, dat [+ik] uitvoerig aangekondigd zag.⁵ Is het ooit verschenen. Zal het ooit verschijnen *Vergeet niet mij dat te melden*. Nog steeds Keuls,⁶ Roelants,⁷ Terborgh,⁸ Gijzen⁹ niet ontvangen. Dat een pakje wegraakt is niet waarschijnlijk. Voel de pakknecht maar eens aan de tand!

Hoe was Labberton? Oud geworden?

Spoedig meer. Dit alleen om je te danken voor je uitvoerige brief

Heel veel liefs vth

Geheel je

Jan

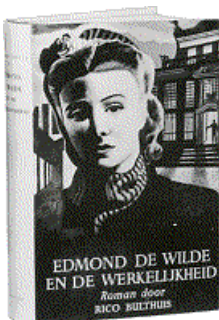
Helmut Salden, ca. 1948 (foto Edith Visser).

Greshoff (rechts) met Aty Greshoff en Adriaan van der Veen, Parijs, juni 1951 (foto Edith Visser).

Marnix Gijzen (derde van rechts) met rechts naast hem Maria Segers, New York, 1949.

Stofomslag door J.F. Doeve voor *Edmond de Wilde en de werkelijkheid* van Rico Bulthuis, oktober 1949.

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op 25 maart op grond van het feit dat Stols, op 29 maart (br.821), Greshoff zou bedanken voor zijn brief van 25 maart.
- 2 Zie br.787 n.7.
- 3 Wouter Nicolaas Ernestus Oosterbeek (1887-1974) was vanaf 1919 in dienst bij de Nieuwe Courant, later bij Het Vaderland. Na de pensionering in 1947 van G.H. 's-Gravesande zou Oosterbeek als kunstredacteur de literaire rubriek verzorgen, maar hij zou geen kronieken schrijven.
- 4 Greshoffs bespreking van *Goed en kwaad* van Marnix Gijsen zou onder de titel *Nieuw werk van Marnix Gijsen. Roman in de volle zin des woords* worden gepubliceerd in de Nieuwe Courant van 25 november.
- 5 *Verzamelde beschouwingen* van J.C. Bloem was aangekondigd in Stols' prospectus 'Herfst 1949'.
- 6 *In den stroom/De dansende lamp resp. Om de stilte.*
- 7 *De lof der liefde.*
- 8 *Slauerhoff. Herinneringen en bescheiden.*
- 9 *De man van overmorgen.*

821. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 29 maart 1950¹

[The Hague,] 29-3-50

Beste Jan,

Dank voor je brief van 25/3. Dat was vlug, gisteren hier!

Maandag prof. Bosman begroet: zeer geschikt, prettig gepraat, contact gelegd. Betreurde dat Nat.[ionale] Pers zoveel kansen miste (o.a. mij). Woensdag - eindelijk - van Wyk Louw gesproken. Allerliefste man, ben verrukt van hem. Zal zijn inaug. rede drukken (5 Juni).² Lunch a.s. Dinsdag met hem en redactie Winkler Prins.³ Hij zal wel medewerken. Ik wilde ook prof. (du Plessis?) Scholtz uitnodigen. Wijk werkt graag met hem samen. Ik ken Scholtz toch? Help mijn memorie en geef me zijn adres.

Het wordt dan wel Nat. Pers i.pl.v. Afrikaner Pers (gezien goede relaties van Wijk), *als* ze accepteren. Ik tracht t.z.t. dan zelf even naar Kaapstad over te wippen. Wie is nu directeur van de *uitgeverij* der N.P.? Albertijn? Wijk wist het niet.

Uit Bloems vingers eindelijk de proef der Verz. Beschouwingen. Verwierp veel, dat reeds gezet [+was], doch vulde aardig aan. Er komt in het 'debat' over Rhetoriek, en ik neem stukken van Verwey, v. Eyck en v. Ameide op.⁴ Het boek zal dus t.z.t. verschijnen.

Van Ameide gezien en gesproken. Lijkt me ruim 70. Aardige baas. Ik zal zijn gedicht uitgeven, boekje ± 40 blz.⁵

Van Gijsen nog steeds geen kopie van 'Goed en Kwaad' (alias: De Kruik?) Verder geen nieuws. Binnenkort meer, hoop ik. Schrijf veel!!!

H.gr. v.h.t.h.

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.

2 *Die digter as intellektueel*.

3 De redactie van de vanaf 1947 verschijnende zesde druk van de Winkler Prins Encyclopaedie bestond uit E. de Bruyne, G.B.J. Hiltermann en H.R. Hoetink.

4 In een appendix bij *Verzamelde beschouwingen* van J.C. Bloem waren *De richting van de hedendaagsche poëzie* van Albert Verwey (p. 223-237), *Een nieuwe rhetoriek?* van Th. van Ameide (p. 238-242) en *Aanteekeningen over rhetoriek* van P.N. van Eyck (p. 243-255) opgenomen. Het essay van Verwey was oorspronkelijk in *De Beweging* 9 (1913) 1 (januari), p. 52-66 gepubliceerd. De stukken van Van Ameide en Van Eyck waren reacties op Verweys artikel, en werden oorspronkelijk gepubliceerd in *De Beweging* 9 (1913) 3 (maart), p. 288-292 resp. p. 298-310. (Zie voor het verloop van het debat en Bloems bijdrage daaraan: J. Kamerbeek Jr., *Albert Verwey en het nieuwe classicisme*, Groningen 1966, p. 1-4, m.n. p. 2 n.3.)

5 *Aarde en hemel* zou 35 pagina's tellen.

822. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 april 1950

3 April 1950

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief van 29 Maart. Ik haast mij je te antwoorden.

prof.dr. J. du Plessis Scholtz

Villa 'Lorne'

Argyllweg

Nuwelande-Kaapstad K.P

Ik geloof dat je hem in K.[aapstad] ontmoet en zelfs bij hem gegeten heb[+t]
Getrouwd met een meisje Heyse uit Middelburg. Hij is een langzaam, doch degelijk,
bekwaam en door en door betrouwbaar man.

De afd. uitgeverij en boekhandel zijn van de Nat. Pers losgeweekt en vormen een
eigenn N.V.: 'Nasionale Boekhandel' te Kaapstad.¹ Deze N.V. wordt voor 100%
gecontroleerd door de Nasionale Pers Beh.[erend] directeur is Philip van Zijl. Maar
het is beter je *altijd* te wenden tot

dr. C.F. Albertijn

Villa 'Eikedal'

Marmionweg

Oranjezicht-Kaapstad K.P

Hij staat n.l. boven de beide N.V's. Je kent hem. Hij is je zeer genegen. Hij is
voorzichtig, ietwat angstig, maar eerlijk.

'Goed en Kwaad' is voor mij het beste van de vier boekjes van Gijsen. Ik ben
 bezig de taal wat op te werken.

Wij hopen je spoedig hier te zien. Je kunt een zoo belangrijke zaak niet schriftelijk
afdoen. En *in alle ernst*: alleen iemand die de toestanden hier een beetje kent, als jij,
kan iets bereiken. Wanneer er een buitengewoon zakenmannige zakenman bij de
N.P. binnen stapt, schrikken ze en valt er niets met de mensen te beginnen. Als jij,
die men kent, rustig, kalm, op je gemak komt praten krijg je gedaan wat je wilt. Laat
Elsevier niet eigenwijs zijn en denken dat een van hun flinke mannen dat zakie wel
1 2 3 kan opknappen.

De weekbl.[aden] van de N.P. gaan sterk opwaarts

Huisgenoot nu 120.000 per week

Sarie Marais (damesblad) 80.000²

Als je eens wist, Sander, *hoe* naar ik het vind dat die Keuls,³ Terborch,⁴ Gijsen⁵
maar niet komen. Kun je de afd. exp. v Elsevier niet eens opjuttten. En Jo Boer!⁶ Dit
geval wordt een obsessie voor mij

Aty schreef juist aan Greet.

Als je wat weten wilt: schrijf en ik antwoord p.o

± 15 Mei komt Pierre Ver de Terre hier logeeren.⁷ Wij verheugen er ons zéér op.
Jij kunt dan *óók* komen, want op de achter plaats verheft zich dan een klein huisje.
Er is *altijd* plaats voor je.

Met veel liefs vh.th.

geheel je

Jan⁸

Eindnoten:

1 Begin 1950 was de Nasionale Boekhandel Beperk als gevolg van een omvangrijke reorganisatie
van de Nasionale Pers afgescheiden. (Zie C.F.J. Muller, *Sonop in die Suide. Geboorte en groei
van die Nasionale Pers 1915-1948*, Kaapstad 1990, p. 521-525.)

Nadere gegevens over Philip van Zyl zijn niet achterhaald.

- 2 Het weekblad *Sarie Marais* was in juli 1949 opgericht als voortzetting van de vrouwenpagina's in *Die Huisgenoot*. Hoofdredacteur van *Sarie Marais* was Fred Le Roux.
- 3 *In den stroom/De dansende lamp* en *Om de stilte*.
- 4 F.C. Terborgh, *Slauerhoff. Herinneringen en bescheiden*.
- 5 *De man van overmorgen*.
- 6 *Een zachtmoedige*.
- 7 Piet Worm.
- 8 Op de brief is, waarschijnlijk door Stols, bijgeschreven:
 - '6 Barents
 - 1 Cryptog
 - 25 Angiolino
 - 6 Melancholie.
 - 6 Kruis of M.' en:
 - 'Keizerlei 39-41'.

823. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 12 april 1950¹

[The Hague,] 12-4-50

Beste Jan,

Hartelijk dank voor je brief van 3 April en de uitvoerige inlichtingen over prof d.P. Scholtz, Ph.v. Zijl en Albertijn.

We hebben nu een onderhoud gehad met v.W. Louw. Hij is ten volle bereid mede te werken, en zal eerst de N.P. vragen of ze belangstelling hebben voor het object, en bereid zijn een bepaald aantal ex. te kopen, die ze dan kant en klaar geleverd krijgen. Ik ben benieuwd of ze happen, er is natuurlijk een groot bedrag mee gemoeid. Winkler Prins betaalt hier clan alles (redactie + productie). Een Afr. gezelschap zou in geen eeuwigheid de stof bij elkaar krijgen die Winkler Prins reeds bezit (up to date!) en die door v.W. Louw + Scholtz + andere Afrikaners wordt aangevuld.

Haast je je met het opwerken van 'Goed en Kwaad' (alias De Kruik)? Ik heb de kopij gauw nodig, wil het boek in September klaar zijn. Bij voorbaat dank voor de hulp.

Je luxe-ex van De Man van Overmorgen is verzonden. De overige boeken zijn reeds lang onderweg, uit Den Haag verzonden (Keuls² enz).

Ik zou weer een nieuwe roman van Jo Boer³ en een van Clare Lennart krijgen.⁴ Verder Bas v.d. Tempel.⁵ Ferd. Langen laat ik waarschijnlijk vallen.⁶ Verder 2 medische boeken⁷ + wat kleingoed.⁸ Misschien Verz. Ged. van Herman van den Bergh.⁹ Verder geen poëzie (behalve van Ameide¹⁰). Ik doe kalm aan.

5 Mei open ik in Antwerpen een tentoonstelling van Nederl. Boekkunst + Grafiek.¹¹ 6 Mei gaan Greet en ik per wagentje door naar Frankrijk. We willen de Dordogne bezichtigen, rustig middeleeuws. 22 Mei ben ik terug. Vóór 5 Mei nog een hoop te doen! Met de fiscus een kleine wapenstilstand gesloten.

Informaties chocolade Schrire worden binnenkort genomen.¹² Aty's brief was zeer gezellig.

Voor vandaag dit in telegramstijl.

Veel liefs voor jullie allen

van

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier waarvan het Engelstalige briefhoofd is afgeknipt en alleen de voorbedrukte plaatsnaam is gehandhaafd.
- 2 *In den stroom/De dansende lamp* en *Om de stilte*.
- 3 Stols doelde waarschijnlijk op de nooit verschenen roman *De kersentaart* waarover in zijn correspondentie met Jo Boer sprake was. (Zie br.797 n.1.)
- 4 *De blauwe horizon*.
- 5 *Rudolf Lith*.
- 6 *Een rood paardje* is noch bij Stols noch elders verschenen. Er is geen correspondentie tussen Stols en Ferdinand Langen over de uitgave van dit boek bewaard gebleven.

- 7 *De voeding van de zuigeling op constitutionele basis* van B.P.B. Plantenga, en *Lees- en schrijf-stoornissen bij kinderen* van V.W.D. Schenk en Anke B. Korndörfer. (Zie br.835 n.6 en n.7)
- 8 In Stols' 'Herfstaanbieding 1950' worden, buiten de in deze brief genoemde titels, voorts *Avond* van J.C. Bloem, de tweede druk van *Benaderingen* van P.N. van Eyck, *Verzamelde gedichten* van Ed. Hoornik, *Psalm* van Michel van der Plas en de vierde druk van *Uit zelfbehoud* van A. Roland Holst aangekondigd.
- 9 Al in juni 1937 (br.474) had Greshoff voorgesteld de verzamelde gedichten van Herman van den Bergh als deel van de reeks Ursa Minor uit te geven. De *Verzamelde gedichten* van Van den Bergh zouden echter pas in het voorjaar van 1954 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel zou in de lente van 1954 worden gedrukt bij de Firma Boosten & Stols.
- 10 *Aarde en hemel*.
- 11 Over een dergelijke tentoonstelling zijn geen nadere gegevens achterhaald.
- 12 Het is onduidelijk waarop Stols doelde; mogelijk reageerde hij op een vraag van Aty Greshoff in haar door Greshoff op 3 april (br.822) aangekondigde brief, waarvan Stols in deze briefde ontvangst bevestigde.

824. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 april 1950

13 April 1950

Beste Sander,

De boeken Keuls 2 vol,¹ Terborgh,² Roelants³ en Goris⁴ zijn in goede staat aangekomen! Hartelijk dank!! Laat mij vooral weten wanneer je hier komt. Het huisje op de achterplaats is bijna voltooid en zal ± 15 Mei door Pietro Worm worden ingewijd. Als jij tegelijkertijd hier zou zijn, krijg je Aty's kamertje waar je laatste maal ook logeerde.

Verder geen nieuws hier. Een rustig bestaan, nu en dan opgevrolijkt door Dick Karnebeek, die dikwijls oploopt.

Tot spoedig. Heel veel liefs v. huis tot huis
als steeds je
Jan

Ik ben bezig 'Goed en Kwaad' een beetje op te poetsen
een heel werk.

Eindnoten:

1 *In den stroom/De dansende lamp en Om de stilte.*

2 *Slauerhoff. Herinneringen en bescheiden.*

3 *De lof der liefde.*

4 *De man van overmorgen.*

825. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 mei 1950

17 Mei 1950

Beste Sander,

Ik vraag je niet om mij een plezier te doen, doch om mij een groote *dienst* te bewijzen! Stuur mij zoo spoedig *mogelijk per luchtpost* en voor mijn rekening een stel proeven van Wijks Intreerede.¹ Desnoods vuile proef!

Ik ben wachtende op Pierre Ver de Terre² die hier a.s. Maandag aankomt. Op de achterplaats is nu een klein logeershuisje verrezen, waar ik jou ook spoedig in hoop te mogen onderbrengen. Klein doch lieflijk en vrij.

Over vDeyssel heb ik geschreven.³ Dank voor je hulp. Ken jij mij op de een of andere slinksche wijze helpen aan Jean Genets meesterwerk 'Sainte Marie des Fleurs'? Het is te Lyon verschenen.⁴

Ik lees mij blauw, doch schrijf weinig.

Ik ga dezer dagen over Keuls schrijven. Het is wel heel mooi als hij op zijn best is.⁵

Het laatste deel van Gide's Journal lijkt mij wat mat.⁶

Laat mij eens iets hooren. Ieder kattebelletjes van je hand is hier klokspijs. Aty

zal Greet op haar lieve gezellige brief omstandig antwoorden. HEd is nu dagelijks in de tuin bezig, zijnde dit, herfst, het ware jaargetijde van zaaien, planten, verplanten, snoeien enz.

Wij waren in de laatste tijd veel in Worcester. Eerst, langer, met Dick Karnebeek, daarna een naweek met de vdBergs en nu, pas, alleen. Altijd gezellig. De Malans gaan Merindol echter opgeven en iets bouwen, dichterbij Kaapstad.

Beste, tot spoedig nader bericht

Zend mij Wyks *proeven*!

Met *veel* liefs vth.

Geheel je

Jan

Eindnoten:

1 *Die digter as intellektueel.*

2 Piet Worm.

3 Zie br.813 n.4.

4 In 1948 was door Marc Barbezat te Lyon een editie van *Notre-Dame des fleurs* van Jean Genet (1910-1986) in een beperkte oplage gedrukt.

5 Een bespreking door Greshoff van *In den stroom/De dansende lamp* en *Om de stilte* is niet achterhaald.

6 *Journal 1942-1949.*

826. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 26 mei 1950

26 Mei 1950

Beste Jan,

Dank voor je brief. Wijk had beloofd zijn Rede op tijd voor de druk klaar te hebben, doch hij heeft deze l.l. Maandag uitgesproken, zonder de kopij in te leveren.¹ Zojuist is deze in mijn bezit gekomen! Jammer, want er was drukcapaciteit gereserveerd, die ik nu zó vlug niet meer vind. Doch zodra er proeven zijn, zend ik je een exemplaar ervan.

Ik ben van 5-22 Mei in Frankrijk geweest, met Greet in het Fordje. Heerlijke vacantiereis (Dordogne, Limousin, Auvergne, Berry). Miste echter Wijk's grote dag.

Nu iets anders.

Al maandenlang sukkel ik met het Swellengrebel-boek.² Gerrit Bakker liet de Nederlandse text vertalen in Johannesburg. Zelfs met mijn lekenoog haalde ik er vele verkeerde vertalingen uit. Ik wierp mij op een korte, intense studie van het Afrikaans en corrigeerde toen weer. Deze kostbare proef zend ik je hierbij, laat ze in 's-hemelsnaam niet wegraken!!!

De bedoeling is, dat een *Kaaps* historicus,³ althans iemand met grondige kennis van de Afrikaanse taal en topografie, deze proeven doorleest, en daarbij vooral zorgt

voor de vertaling der namen van steden, dorpen, plase en rivieren, bergen enz, in de hedendaagse *officieele* spelling.

Zo moet overal ‘Kaap de Goede Hoop’ natuurlijk worden: ‘Kaap die Goeie Hoop’; er moet op worden gelet, of de officieele spelling is ‘Heren Logements

Gebergte' of bijv. 'Herenlogementsgebergte'.

De grote brok zal zijn: de absoluut juiste spelling van de namen, die achter de nummers 1 t/m 66 op bladz 10 en 11 der proef zijn gezet, en waar de vertaler zeer veel namen in het (oud-) Nederlands heeft laten staan. Dat kan niet (tenzij die namen zo gebleven zijn, of door een totaal andere vervangen[]). Overal moet dus *hedendaags officieel Afrikaans* komen! Bestond er een goede encyclopedie of een goede atlas, dan zou ik je niet hebben behoeven lastig te vallen.

De Nederlandse namen bleven in deze proef cursief staan; dit vervalt dus, als er Afrikaanse voor in de plaats komen.

Mij vielen enkele dingen reeds op: men schrijft toch 'Valsbaai' en niet 'Falsbaai' of 'Baai Falsch'. Enfin, ik laat dit alles aan je deskundige over.

N.B. : De met een kruisje getekende nummers moeten ook dienen voor de onderschriften der platen. Daarom is een juiste text hiervan zo belangrijk.

Dan heb ik nog een verzoek.

Er komen ook exemplaren met Engelse text en met Engelse onderschriften onder de prenten.

Gerrit zorgde ook (via een vertaler) voor de Engelsche text. Toen ik deze in Oxford liet nalezen, vond met het Engels zó slecht, dat men stevig corrigeerde. Doch m.i. ontzag met Van de Merwe (de vertaler)⁴ nog te veel. Ik greep toen zelf in, maakte alles *duidelijker* Engels (en voor Engelse[+n] geschreven) en heb nu het nieuwe MS naar Oxford gestuurd met verzoek van mijn vertaling *goed en echt* Oxford-Engels te maken. De Engelse text is korter en vervalt minder in de ouwehoerige herhalingen.

Doch:....

Voor een goede vertaling der topografische namen (voorzover daarvan een Engelse vertaling in Zuid-Afrika bestaat) kan men in Oxford niet zorgen. De Engelsen zijn nu eenmaal niet zó goed bij....

Mijn verzoek is nu, dat [+van] de met een kruisje gemerkte nummers tussen 1 en 66 op bladz. 10 en 11 ook *een Engelse vertaling* wordt gemaakt.

Ik heb veel gevonden op een Engelse (Z-Afr.) spoorwegkaart die ik in Johannesburg kocht, doch er staan geen rivieren en bergen op!

Een en ander zal wel kosten meebrengen: Gerrit zal deze voor mij betalen.

De hoofdzaak is *spoed*, doch nog noodzakelijker is: *puike cor[:rect]heid*. (Ik wil geen slordig werk afleveren: niemand mag zeggen 'dat komt wee [:r] uit Holland'...)

Wat ik hierboven schrijf, geldt ook voor de lijsten op bladz. 17 en 18 (*ook voor wat de Engelse vertaling betreft*) en in het algemeen voor iedere plaats in de proef, waar een topografische naam wordt genoemd.

Men is klaarblijkelijk in het Afr. Museum te Johannesburg niet voldoende op

de hoogte met de Kaapse topografie, om dit alles in orde te maken (gezien Gerrit's resultaten.)

Laat een echte *Kaapse* deskundige dus alles in orde maken en stuur mij de proeven per luchtpost (voor mijn rekening: Gerrit betaalt!) terug.

Geve de hemel, dat deze brief + proeven je in goede orde bereiken, en dat ik ze keurig terugkrijg. Ik zou *gek* worden, als alles nog eens moest worden overgedaan. Ik ben er dagen en nachten mee bezig geweest. (Kon Wijk in deze tijd niet lastig vallen).

De bedoeling is, dat ik daarna ook een boek van de Gordon Collectie maak, (als tenminste Swellengrebel verkocht wordt).⁵

Spoedig meer! Reeds nu bedankt voor je hulp.

Veel liefs voor jullie allen van

S.⁶

Eindnoten:

- 1 *Die digter as intellektueel.*
- 2 Van *Die Kaap in 1776-1777* zouden twee edities verschijnen, een Zuidafrikaanse bij Stols en Constantia te Johannesburg, en een Engelse bij Stols, Constantia en Cassirer te Oxford.
- 3 Op 26 juni (br.828) zou Greshoff aan Stols schrijven dat hij hiervoor een niet nader geïdentificeerde dr. Hiemstra zou inschakelen. Er is niet achterhaald welke correcties door Hiemstra zijn aangebracht.
- 4 Niet nader geïdentificeerd. De naam van de vertaler wordt in de Engelstalige editie van *Die Kaap in 1776-1777* niet genoemd.
- 5 *Die Kaap in 1776-1777* omvatte aquarellen uit het Swellengrebel-archief te Breda. De collectie tekeningen van de Zuidafrikaanse geografie door Robert Jacob Gordon uit de periode 1778-1779 berust in het Rijksprenten-kabinet te Amsterdam. Stols heeft hiervan geen uitgave vervaardigd.
- 6 Op de brief komt als kenmerk voor: 'St/Rb.'

827. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 24 juni 1950^{1, 2}

Urgent. Please send manuscript Goris³

Sander

Eindnoten:

- 1 Datering op grond van de codering op het telegram en op grond van de inhoud.
- 2 Telegram.
- 3 *Goed en kwaad.*

828. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 juni 1950

26 Juni 1950

Beste Sander,

In haaste.

1. De Afrk. text was volgens deskundigen zoo slecht dat hij alleen door dr. Hiemstra, specialiteit in aardrijkskundige en geschiedkundige namen, in orde gemaakt kan worden. Dr. Hiemstra komt $\pm$ 1 July hier terug en ik zal hem *onmiddelijk* het geval voorleggen. Hij was in Nederland.¹
2. Aan Goris werk ik snel voort. Ik zal je het m.s. dan per *luchtpost* zenden!²
- 3 inzinking en hoe!
- 4 P.W. is een prettige gast.³

Heel veel liefs

van Aty-en-Jan

voor Greet-en-Sander

Ik ontvang je laatste Jo Boer *niet* ter bespr.⁴

Eindnoten:

- 1 Niet nader geïdentificeerd.
- 2 *Goed en kwaad*.
- 3 Piet Worm.
- 4 *Een zachtmoedige*.

829. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 26 juni 1950¹

[The Hague,] 26-6-50

Beste Jan,

Hoewel vermoedelijk Wyk je wel een ex van zijn inaugurale rede zal sturen, zend ik je per zeepost een ex.² De tekst ken je al uit de proeven die ik je liet sturen. Wyk heb ik na het drama niet meer gezien. Zou hij werkelijk het professoraat er aan geven, en met Sheila naar Italië vluchten? En Truida? Je begrijpt dat een en ander in Amsterdam nogal opschudding verwekt.³

1° Enkele weken geleden zond ik je de proeven van 'Die Kaap' (het Swellengrebel boek) per luchtpost, en ik hoop van harte: 1° dat je deze ontving, 2° dat ik ze spoedig terugkrijg om te corrigeren en af te drukken. Ik ben al erg laat met dit boek, en het *moet* rúim voor December in Afrika te koop zijn.

2° Zaterdag telegrafeerde ik je met verzoek mij het ms. van Gijsen's 'Goed en Kwaad' te sturen. Goris schreef me, dat je er correcties in zoudt aanbrengen. Hij heeft alleen een ongecorrigeerd manuscript. Ik moet begin Augustus met het reis-ex op stap. Er kan dus geen tijd meer verloren worden. Want Goris en ik zouden èrg gedupeerd zijn als het boek niet op tijd kon verschijnen. Mocht je het dus nog niet aan mij toegezonden hebben, stuur het dan op mijn kosten per luchtpost (haal zware kaften e.d. er af om porto te sparen). Gerrit zal je de kosten vergoeden.

3° Behalve Wyk's boekje verscheen nog dat van Esther de Raad over Suzanna.⁴ Ik zond je dit per post. De roman van Bulthuis komt pas begin September.⁵ Bloem is nu eindelijk in revisie, verschijnt ook in September.⁶ De rest: exlibris-uitgaven.⁷ Langen gaat niet door.⁸

Voor de herfst 2 medische boeken,⁹ Gijsen en misschien Jo Boer.¹⁰ Het is erg moeilijk in de uitgeverij. Ik snak naar wat anders.

Schijf je me even over Swellengrebel en Goris? Laat me niet in den steek. - Kreeg een enthousiaste brief van Piet Worm.¹¹ Wat is je indruk van zijn kansen? Kon ik zelf maar weg....

Met hartelijke groeten voor Aty, je zoons en schoondochters en ook aan Piet Worm,
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier waarvan het Engelstalige briefhoofd is afgeknipt en alleen de voorbedrukte plaatsnaam is gehandhaafd.
- 2 *Die digter as intellektueel*.
- 3 N.P. van Wyk Louw was alleen naar Amsterdam vooruitgereisd; Truida Louw zou later volgen, omdat zij op 13 januari was bevallen van hun zoon Peter. Begin 1950 was Stoffel Nienaber naar Zuid-Afrika teruggereisd omdat zijn vader op sterven lag. In deze situatie begon Van Wyk Louw een verhouding met Sheila Nienaber-Cussons, welke hun gemeenschappelijke

vriendenkring ontstelde. Het huwelijk van Stoffel Nienaber en Sheila Cussons zou in 1950 worden ontbonden. (Zie J.C. Kannemeyer, *D.J. Opperman. 'n Biografie*, Kaapstad-Pretoria 1986, p. 200-201.)

- 4 *Het antwoord van Suzanna aan Joachim van Babylon.*
- 5 *Edmond de Wilde en de werkelijkheid.*
- 6 *Verzamelde beschouwingen.*
- 7 *Het exlibris der Nederlandse medici* van M.C. Croockewit en *Exlibris naar vijftig tekeningen van A.J.W. Bieruma Oosting.*
- 8 *Een rood paardje.*
- 9 Zie br.823 n.7.
- 10 *De kersentaart.*
- 11 Deze brief van Piet Worm aan Stols is niet achterhaald.

830. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 28 juni 1950¹

[The Hague,] 28-6-50

Beste Jan,

Inzake *Henri Mayer*.²

Het is met huldigingscomités nu eenmaal zo, dat tenslotte alles op een man aankomt. De ongelukkige ben ik ditmaal geweest. Reeds lang voordat ik naar Frankrijk ging met vakantie was er een comité. Toen ik 3 weken later terugkwam... was er nòg niets gebeurd. Ik heb toen op een Zondag (Pinksteren) een vergadering laten oproepen; Maandags verstuikte ik m'n voet, Dinsdag werden de circulaires gedrukt en verzonden en 10 dagen later was het feest. Voor correspondentie met jou was geen tijd meer, en ik meende in je geest te handelen door je op de gedrukte lijst van vrienden te zetten en namens jou een tientje te gireren. Henri had een prettige dag. Hij genoot kennelijk en het deed me goed deze ouderling, die op geen lezing, première, verjaardag en begrafenis ontbreekt, nu zèlf eens als feestvarken te zien. Schrijf de nog jeugdige oude Henri, die ons allen op onze tijd diensten heeft bewezen, nog een briefje met gelukwensen. Nu er veel mensen met vakantie zijn, valt de latere komst niet op.

Gisteren telefoneerde ik even met Wyk. Hij is dus nog in Amsterdam. Vragen stellen kon ik natuurlijk niet. Zou hij werkelijk als hoogleraar gaan bedanken, en met Sh naar Italië 'vluchten'?³ De duivel van het midden heeft hem kennelijk te pakken!

Sinds mijn brief van eergisteren geen nieuws.

Hartelijke groeten, ook voor Aty

van

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier waarvan het Engelstalige briefhoofd is afgeknipt en alleen de voorbedrukte plaatsnaam is gehandhaafd.
- 2 Henri Mayer zou op 11 juni zijn zeventigste verjaardag vieren. Op 10 juni zou er een receptie in Pulchri Studio te Den Haag worden gehouden.
- 3 Zie br.829 n.3 voor N.P. van Wyk Louws relatie met Sheila Cussons.

831. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 juli 1950

9 July 1950

Beste Sander,

Deze week heb ik een onderhoud met Dr. Hiemstra Ik schrijf je onmiddellijk de uitslag daarvan.

M.S. Bert Goris komt einde van de week gereed.¹

Wie is Nico Wijnen, van wie je een bundel uitgaf en die mij een akelig joviale

brief schreef.² Ik houd niet van die familjariteiten van mij volkomen onbekende personen. Vergeet *niet* mij over ZEd in te lichten.

Ik sta op het punt, met mijn gade en Dick Karnebeek, naar Merindol te vertrekken voor een lange naweek.

Piet Worm is en blijft allergezelligst

Wij zijn blij dat hij tot ons kwam, zijn aanwezigheid is onzer zielen een welbehagen.

Veel liefs voor je Gaaïke en jezelf

Steeds en geheel je

Atij-en-Jan³

Eindnoten:

1 *Goed en kwaad*.

2 Op 14 juni had Nico Wijnen aan Greshoff geschreven: ‘Waarde Greshoff, Ik was van plan geweest deze brief ongeveer als het volgt te beginnen: dat voor mij als jongmaatje (d.w.z. voor 1940) een zekere Mijnheer Greshoff iets betekend heeft als gids op het moeilijke terrein van de juiste literatuur waardering. En verder dat ook na deze oorlog zijn artikelen in de Nw. Courant en in Vrij Nederland vaak richtinggevend voor mij waren. Wat niet wil zeggen, dat ik het daarom altijd met hem eens was, maar zulks allerm minst gaf, want dat was deze zekere Mijnheer Greshoff met allerlei andere personen en hun meningen eveneens en even vaak niet. Dus juist daarom. Ik bedacht echter, dat je destijds in je boek “Rebuten” een hoofdstuk hebt geschreven, getiteld “Aan een debutant”, waarin je deze adviseerde een brief aan een gearriveerde literator te beginnen met bovengedemonstreerde wijze, wat dus betekende dat, wanneer een debutant zou schrijven aan Greshoff, hij in ieder geval *niet* met een dergelijke smoes aan boord moest komen. In dit geval bleef mij niet veel anders over dan mijn brief op deze wijze te schrijven: Waarde Greshoff, Ik was 23 jaar toen Nederland in de oorlog werd betrokken. Gedurende de oorlog zat ik vier jaar in verschillende Duitse vakantieoord en als Buchenwald, Natzweiler (N.N. Lager), Dachau, Mauthausen en Ebensee. [...] Terug in Nederland probeerde ik de 23 jarige jongen terug te vinden, maar het ging niet goed. Je kunt de doden zo slecht van je afschudden. De gedichten van bijgaande bundel zijn één vorm van reactie op deze ervaring. Mag ik je deze bundel aanbieden en mag ik je vragen om een recensie. Ik zou het n.l. zeer op prijs stellen een recensie te krijgen, juist van Greshoff. Tenslotte heb ik de oplossing gevonden om beide brieven te schrijven in de hoop, dat je ook deze maal een paar regels wilt wijden aan een debutant.’ Kennelijk heeft Greshoff hem op vriendelijker toon dan hij hier aan Stols deed voorkomen geantwoord, want op 13 juli schreef Wijnen hem: ‘Zeer Geachte Heer Greshoff, Het is met enige moeite dat ik mijn brief aldus begin [...]. Echter na de plechtige aanhef van de brief welke ik van U ontving n.l. “Weledelgeboren Heer”, durf ik toch niet goed op een andere wijze te schrijven. Intussen waarde ik het ten eerste dit spoedig en wel vriendelijk antwoord ontvangen te hebben. Oók ik stel mij veel voor van een nadere kennismaking [...].’

3 Op de brief is, waarschijnlijk door Stols, bijgeschreven: ‘Nijhoff 182384’ en ‘Aragon (Segers)’.

832. M.W. en A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 12 juli 1950¹

[The Hague,] 12-7-50

Beste Jan,

Dank je zeer voor je briefje van 9 dezer.

- 1° Ik heb Henri Mayer opdracht gegeven je 1 ex van Aragon uit de serie Poètes d'Aujourd'hui te bestellen en je dit te sturen.² Dat verrekenen we wel.
- 2° Blij te horen dat het ms van Goris³ deze week per luchtpost wordt verzonden. Het is dan ook *juist op het nippertje*, anders kan het boek niet met de herfstaanbieding mee. *Vergeet dus niet te zenden!!!*
- 3° Ik hoop dat ik het afrikaanse ms over *Die Kaap* spoedig met de goede topografische namen hier ontvang om af te drukken. Spoor dus, als je kunt, dr. Hiemstra aan, het vlug te doen. Zojuist ontving ik ook het ms voor de Engelse voorrede uit Oxford. Hierbij is de text geheel veranderd, ten gebruike van Engelsen. Ik heb nu spoedig (behalve met het oog op afdrukken) het Afr. ms. nodig om bepaalde dingen tussen beide teksten te laten kloppen, want de platen moeten voor *beide* uitgaven tegelijk worden gedrukt.
- 4° Nico Wijnen is een allemansvriendje, burgerjongen, niet onaardig, over 't paard getild, oud-verzetsman, Dachau, enz. Vriend van Hoornik, Louise Moor,⁴ &c. Deze generatie kent geen afstand en manieren meer. Moeten we dit kwalijk nemen, of maar accepteren?....
- 5° Hartelijke groeten aan de Malan's en van Karnebeek (dien ik spoedig hier hoop te zien: spoor hem daartoe aan. Wat wordt hij nu, en wààr?).⁵ Ik wilde dat ik bij jullie was!
- 6° Groeten aan Piet Worm. Zal hij er in slagen iets in Z.Afr. te bereiken? Het

zal wel èrg moeilijk zijn, vrees ik. En toch zou hij er zo goed op z'n plaats zijn.
 7º Ik krijg nu ook Clare Lennart in mijn fonds. Beslist een aanwinst.

Van Eva steeds goede berichten uit Washington. Ze logeerde onlangs bij Hunningher in New York,⁶ en ontmoette Goris, die haar mee uitnam.

Sander is vannacht naar Engeland overgestoken (in de storm, arm jong) en gaat een maand in Oxford Engels leren. Hij haalde verleden week een tentamen in Leiden.

Frans is over naar de 5^e H.B.S. Die gaat dus ook over een jaar studeren.

Wanneer komen jullie hier?

Wanneer komen Kees en Mickey?

Het is hier saai en we hebben afwisseling nodig. Uitgeverij: veel werk, veel risico, resultaat nihil...

Veel liefs voor jullie beiden

van

Greet en Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier waarvan het Engelstalige briefhoofd is afgeknipt en alleen de voorbedrukte plaatsnaam is gehandhaafd.
- 2 In juli 1945 was als tweede deel van de reeks Poètes d'Aujourd'hui bij Pierre Seghers, Éditeur te Parijs het deel *Aragon* verschenen. Het geïllustreerde deel bevatte een studie over Louis Aragon door Claude Roy en een keuze uit de gedichten van Aragon. (Zie ook br.831 n.3.)
- 3 *Goed en kwaad*.
- 4 Van Louise Moor (geb. 1908) had Stols in 1948 de bundel *Toonladder* uitgegeven.
- 5 J.D. van Karnebeek was als gezantschapsraad in San Francisco benoemd. Hij was van 1947 tot op dit moment gezantschapsraad te Pretoria geweest.
- 6 Benjamin Hunningher (1903-1991) was voor de oorlog toneelrecensent van de Nieuwe Rotterdamse Courant geweest. Hunningher doceerde Nederlandse literatuur aan de universiteit van Columbia te New York.

833. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 31 juli 1950¹

[The Hague,] 31e Juli 1950.

Beste Jan,

Mag ik nog even een dringend beroep op je doen i.z. Marnix Gijsen? Ik heb, dank zij een stuk ongecorrigeerd ms. voorbereidingen kunnen treffen voor reisexx. Goed en Kwaad, doch wil dit boek nu ook in October verschijnen, dan moet ik het als de bliksem laten zetten en drukken.

Boosten en Stols kunnen al dit jaar niets meer voor mij doen, al deze drukkerijen zijn propvol. Ik heb nu Ellerman Harms te Amsterdam² bereid gevonden het boek op korte termijn te zetten en te drukken, maar zij kunnen natuurlijk deze capaciteit niet eeuwig voor me reserveren, en ik moet over enige dagen het ms inleveren, anders

is het te laat en dan wordt ook Gijsen enorm gedupeerd, nog afgezien van het feit, dat een uitgever niet kan leven, als hij geen boeken uitgeeft.

Zou je dus zo vriendelijk willen zijn, het ms terstond aan mij te zenden per vliegpost? Mocht je het nog niet geheel gecorrigeerd hebben, dan doet dit er niet toe, ik zie wel aan de manier, waarop je in het begin gecorrigeerd hebt, hoe ik zelf het ms desnoods verder af kan corrigeren.

In verband met een bepaalde omzet, die ik voor mijn fonds halen moet, ook in

verband met de export is het voor mij van groot belang, dat het boek over de Kaap³ spoedig kan verschijnen. Zou je dus zo goed willen zijn, nog eens sterk aan te dringen bij de deskundige, die het ms onderhanden heeft, op spoedige inlevering. Zend ook dit per vliegpost aan mij toe, Gerrit Bakker is steeds bereid de kosten der luchtpostzendingen aan je te voldoen.

Ik hoop je binnenkort weer eens uitvoerig te kunnen schrijven over de plannen voor de herfst. Momenteel zit ik tot over de oren in het werk met het gereedmaken der reisxx.

Laat je oude kameraad niet in de steek en voldoe zoveel mogelijk aan zijn verzoeken. Ik weet wel dat jullie in een heerlijk en rustig land leven en dat wij hier onder hoogspanning zitten, maar wij moeten toch kunnen doorgaan en daar heb ik je hulp bij nodig voor deze twee boeken.

Met hartelijke groeten, ook voor Atie en mede namens Greet, van
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.
- 2 *Goed en kwaad* zou worden gedrukt bij Drukkerijen v/h Ellerman Harms nv te Amsterdam. Vanaf 1865 was G.J. Holtz Jr. werkzaam geweest bij de drukkerij Wed. I. Ellerman, die toen onder leiding stond van zijn vader. In 1872 had hij een eigen boekdrukkerij opgericht en in 1874 kocht hij steendrukkerij Wilke & Harms, welke zaak hij voortzette onder de naam Harms & Co. In 1877 werden de drie firma 's gebundeld tot de Firma Ellerman, Harms & Co. Vanaf 1887 was de firma gevestigd in de Warmoesstraat. In 1891 werd de Firma Ellerman, Harms & Co ontbonden en werd de N.V. Amsterdamsche Boek- en Steendrukkerij v/h Ellerman, Harms & Co opgericht. Vanaf juli 1945 werd de directie gevoerd door B. van Oel en E.M. Holtz, die sinds 1943 in het bedrijf werkzaam was.
- 3 *Die Knap in 1776-1777*.

834. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 augustus 1950

10 Aug. 50

Beste Sander

De heer Hiemstra, die langer wegbleef dan oorspronkelijk het plan was, is nu druk bezig met de tekstherziening.¹ Hij zal mij dezer dagen opbellen en ik zend het je dan per luchtpost.

Aty helpt nu met tekst Goris.²

Ik schrijf spoedig meer!

Véél liefs v/h

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Zie br.828.
- 2 *Goed en kwaad.*

835. *A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 13 augustus 1950*

Den Haag, 13-8-50

Beste Jan,

Nu begin ik toch te vermoeden, dat je ziek bent, of op reis. Want je weet uit

mijn vorige brieven, hoe zeer ik zit te springen om het manuscript van *Goed en Kwaad* van Goris.

Ik had je zelfs gevraagd om het desnoods niet af-gecorrigeerd te sturen (wat ik dan zelf zou hebben gedaan), en nu heb ik nog niets. Als een gek moet ik achter het zetten en drukken heen zitten (bij een vreemde drukkerij: Ellerman Harms te Amsterdam), gesteld dat ik het ms dezer dagen nog ontvang. Alles loopt me tegen: ruzie met Jo Boer, die me 2 manuscripten beloofde, en niets zond (en nú is het te laat).¹

Mijn programma wordt nu:

Clare Lennart² } roman

Bas v.d. Tempel³ } roman

Marnix Gijsen⁴ } roman

Hoornik - Verz. Gedichten

v. Ameide - Aarde en Hemel

Bloem - Avond⁵

v. Eyck - Benaderingen, 2^e druk

A.R. Holst - Uit Zelfbehoud, 4^e druk

Plantenga⁶ } medische boeken

Schenk⁷ } medische boeken

Bloem's Verzamelde Beschouwingen zijn nu eindelijk voor afdrukken, evenals Bulthuis' roman 'Edmond de Wilde en de Werkelijkheid'.

De roman van Ferdinand Langen, 'Een Rood Paardje' geef ik toch maar niet uit. Ik aarzel nog over een heel curieus boek van Helma Wolf-Catz. Ken je haar andere werk, en wat denk je er van?⁸

Voor 1951 nog zo goed als geen projecten.

Wyk Louw vond het niet nodig, me ook maar één regel bedankje te sturen voor het drukken van zijn inaugurale rede.⁹ Je hebt vreemde landgenoten!

Voor Gerrit ga ik Die Ander Dors nu herdrukken,¹⁰ en later een nieuw boekje van Krige maken met spaanse gedichten.¹¹

Wat doe je, werk je, ben je ziek? Stuur, in welke staat dan ook, nu *per vliegpost* het ms van Gijsen. Hij zal woest zijn als je hem (en mij) dupeert.¹²

Wat doet Piet Worm? Krijgt hij de baan aan het warenhuis (waar, en hoe heet het?)? Ik hoop het voor hem.

Van Eva ontvangen we iedere week een lange brief. Ze zit nu aan het Cuba Lake (N.Y.) en gaat binnenkort voor korte tijd naar Chicago (in de buurt van -) Sander is een maand in Oxford geweest, maakt nu met andere Leidenaars een fietstocht Engeland-Dover-Calais-Noord Frankrijk-België-thuis.

Frans heeft met andere scholieren in het Sauerland gekampeerd, zit nu bij mijn moeder in Maastricht.

Wij hebben het stil, thuis. Het is meestal slecht weer: veel regen.

Greshoffs werkkamer in 'De Grashof'; met op de achtergrond het portret van Aty Greshoff door Edgar Tytgat.

Greshoff (midden) met Aty Greshoff en L.A.Ries, New York, najaar 1951.

Aty Greshoff met Piet Worm, Kaapstad, ca. juni 1950.

Op kantoor veel rotwerk. De affaire in Amsterdam bevalt me niet al te best, al mag ik zakelijk allerm minst mopperen. Maar belangstelling: ho maar.

Komen jullie deze winter in Holland? We hopen van harte, dat jullie je door le père Stalin niet laat afschrikken. Wat leven we overigens in een rot-wereld! Hoe maakt Aty het? Wat doet Kees nà Israël? Teekent Jan nog steeds? Hoe maken het je uiterst lief tallige schoondochteren?

Kom ons eens wat opvrolijken! Je hebt weer wat contact met Holland nodig. Het is nu al 2 jaar geleden dat ik bij jullie was. Wat heb ik een heerlijke tijd in Afrika gehad. Hoe idioot, dat de lieden daar me niet hebben wilden. Ik zou er zo veel goed werk hebben kunnen doen, beter dan hier, en met veel minder zorgen. Die encyclopedie affaire met de Nat. Pers geeft natuurlijk ook weer niets.

Wanneer denk je dat ik de inleiding van Hallema met de juiste afrikaanse topografische namen terugkrijg?¹³ Ik zit ook hier om te springen. Als ik te laat kom, verlies ik alle kosten voor de aanbieding gemaakt, en moet ik opnieuw aanbieden (= in deze tijd: minder bestellingen). Por je de revisor nog eens aan? Ik reken in ieder geval op *Gijsen's* Goed en Kwaad per kerende post.

Ook van Greet hartelijke groeten voor jullie beiden.

De vijf van

Sander

Eindnoten:

- 1 In haar herinneringen *Leren lezen en schrijven* schrijft Jo Boer over Stols: 'Ik had hem liever overgeslagen om het naar voren brengen van een grief te vermijden, maar zijn werk is té belangrijk om zwi gend aan voorbij te gaan. Het ging niet om een ruzie die bijgelegd had kunnen worden maar om een jaren geduurd hebbend gebrek aan vertrouwen zijnerzijds. Afgezien daarvan is zijn on-hollands aandoende werk voor mij nog steeds een genotmiddel. Ik snoep ervan als van heel fijne bonbons en indien hij naar mij toe was gekomen en gezegd had: "Luister eens, Jo Boer..." dan zou Jo Boer geantwoord hebben: "ik begrijp het heel goed, Sander. Denk er maar niet over, het belangrijke is dat het werk wordt gedaan. De rest zien we later wel." Hij heeft dat niet gedurfd of niet gewild en er onwaarheden voor in de plaats gesteld, een paar jaar lang.' (Juffrouw Ida 13 (1987) 3, p. 6.)

Na haar brief van 7 augustus 1949 zijn geen brieven van Jo Boer aan Stols bewaard gebleven. (Zie ook br.797 n.1.)

Op 22 april nog was een op 25 april geregistreerd contract tussen Jo Boer en Stols ondertekend, waarin art. 1 luidde: 'De auteur verplicht zich al haar werk, waaronder begrepen romans, korte romans, lange verhalen, bundels verhalen, levensbeschrijvingen, kortom ieder werk op letterkundig, biografisch of historisch gebied aan te bieden aan de uitgever, alvorens enig ander uitgever of enig andere uitgeversmaatschappij een werk aan te bieden'. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Jo Boer, sign. B 6751 P.)

- 2 *De blauwe horizon*.

- 3 *Rudolf Lith*.

- 4 *Goed en kwaad*.

- 5 J.C. Bloem, *Avond* zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd in september gedrukt op de Ando-Pers te 's-Gravenhage onder leiding van F. Tamminga in een oplage van 1015 exemplaren. Maarten Engelman tekende de stofomslag. De bundel werd gebonden bij J. Giltay & Zn. te Dordrecht.

- 6 *De voeding van de zuigeling op constitutionele basis* van Stols' oom, de kinderarts Broer Pieter Bernard Plantenga, zou in het najaar bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen.

- 7 *Lees- en schrijfstoornissen bij kinderen. Genese, symptomatologie en behandeling van alexie en verwante aandoeningen* van Victor Willem Damien Schenk en Anke B. Korndörfer zou begin 1952 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. In 1952 zou als supplement op deze uitgave bij Stols *Moeilijke woorden. Woordenlijsten voor het gebruik bij het taalonderwijs aan leerlingen met moeilijkheden in lezen en schrijven* van Anke B. Korndörfer verschijnen.
- 8 Op 5 juni had Helma Wolf-Catz (1900-1979) Stols het manuscript van haar roman *De vreemdeling* gestuurd. In de begeleidende brief schreef zij: ‘Adriaan van der Veen heeft mij toestemming gegeven te zeggen dat hij het voor Elsevier heeft gelezen. De heer Bakels deelde mij indertijd mee, dat Van der Veen er in zes bladzijden een loffelijk rapport over had geschreven en ook de heer Bakels zelf was met deze roman zeer ingenomen.’ Op 19 juni had Stols haar teruggeschreven: ‘Uw roman “De Vreemdeling” heb ik met stijgende bewondering gelezen. Ik vind het, eenvoudigweg uitgedrukt, een heel mooi boek, boeiend, in het algemeen zeer goed geschreven [...]. Dat ik dit boek nu toch aan U moet terugzenden, heeft dus niets te maken met de kwaliteit van Uw werk, dat ik zeer bewonder, doch komt uitsluitend voort door materiële omstandigheden, veroorzaakt door deze moeilijke tijden. [...] In de eerste plaats moeten de zekere “geldmakers” voorgaan (en daartoe behoren ook goede auteurs als Marnix Gijsen en Jo Boer). Daarop volgen boeken, ook van jongeren, waartoe ik mij contractueel heb verbonden. Eerst daarna kan ik overgaan tot het aannemen van nieuw werk. En als ik nu mijn programma overzie, merk ik, dat ik zeker nog anderhalf à twee jaar zal moeten wachten, voordat ik verdere verplichtingen op mij kan nemen. Mijn uitgeverij is een kleine “eenmanszaak” en ik werk zonder vreemd kapitaal. Ik zou dit wel kunnen krijgen, doch ik wens mijn zelfstandigheid vooralsnog niet prijs te geven. En daarom ben ik gedwongen om zeer aantrekkelijke objecten - ik spreek nu niet commercieel - te laten varen. Daartoe behoort, helaas, ook Uw roman.’ Er is noch bij Stols noch bij een andere uitgever een roman van Herma Wolf-Catz onder de titel *De vreemdeling* verschenen. In 1954 zou bij A.A.M. Stols *De droomgestalte* van haar verschijnen.
- 9 *Die digter as intellektueel*.
- 10 De derde druk van *Die ander dors* van Elisabeth Eybers zou in het najaar bij Constantia te Johannesburg en A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd gedrukt bij drukkerij Trio te 's-Gravenhage.
- 11 *Sol y sombra. Spaanse sketse* van Uys Krige was in 1948 uitgegeven door de Unie-Volkspers Boekhandel te Kaapstad. De bundel was geïllustreerd door François Krige. Een andere bundel Spaanse gedichten van Krige is niet achterhaald.
- 12 Op 7 oktober zou Stols aan Marnix Gijsen melden dat Greshoff hem het gecorrigeerde manuscript van *Goed en kwaad* had gezonden.
- 13 Anne Hallema had een inleiding op *Die Kaap in 1776-1777* geschreven. Over hem zijn geen nadere gegevens achterhaald.

836. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 september 1950

28 Sept. 1950

Beste Sander,

[:H]oe staat het, hoe gaat het?

Hier niets bijzonders. Ik ben lichamelijk goed (te veel hoofdpijn naar mijn zin), doch wat de gemoedsstemming betreft beneden nul.

Ik was verplicht eenige onvriendelijke woorden over Esther deRaad te schrijven.¹ Kerel, hoe kwam je [+er] toe [:z]oo'n door en door rot lor uit te geven? Waar was je anders zoo treffende peilgevoel toen je dit aannam. Niet dat er eenig bezwaar bestaat tegen een aanval op Joachim of op Goris. Maar dan mag men toch een minimum van intelligentie eischen!

Een van mijn vrienden, géén schrijver, doch scherpzinnig en belezen schrijft mij: ‘dat ongehoórd prullige antwoord van E.dR. Ik kan mij niet begrijpen, dat Stols zulk een uitgesproken misbaksel uitgeeft’!²

En het feit dat Bert het lor zag en doorliet, excuseert jou niet. Je had het hem niet eens moeten voorleggen. Ik begrijp *niets* van het heele geval.

Maar ja, de beste breister laat wel eens een steek vallen.

[Is] de Afr. Guiraldes al gereed?³

Heb je het druk?

Verdien je behoorlijk?

Ben je zorgenvrij?

Ben je gelukkig?

Hoe gaat het met onze Greet en je spruiten. Schrijf eens [:ga]uw.

vWyk L is volslagen gek. Ik kan je niet schrijven *wat* hij voor krankzinnigheden zegt en doet. *Niemand* had dat verwacht. Ik ben er nog niet overheen. Het heeft ons zeer [:aa]ngegrepen.

Troost mij met vroolijke vriendenkout.

Komt er veel geld voor Blöm binnen???

Nieuws, nieuws, nieuws!!!

Onnoemelijk veel liefs voor Greet van ons beiden

een stevige hand van

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Een bespreking door Greshoff van *Het antwoord van Suzanna aan Joachim van Babylon* van Esther de Raad is niet achterhaald.
- 2 Er is niet achterhaald op wie van zijn vrienden Greshoff doelde.
- 3 *Don Segundo Sombra* van Ricardo Güiraldes zou in 1951 bij Constantia te Johannesburg verschijnen. Het boek was vertaald door Marie Malherbe (1898-?).
- 4 Er is geen circulaire voor een dergelijke inzameling voor J.C. Bloem achterhaald. Mogelijk doelde Greshoff op de uitgave van het bundeltje *Liefde* dat in de zomer door de Ando-Pers te 's-Gravenhage onder leiding van F. Tamminga en Stols was gedrukt in een oplage van 75 exemplaren voor 'De Vrienden van J.C. Bloem'.

837. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 16 oktober 1950

16 October 1950

Beste Jan,

Zaterdagmiddag ben ik bij de begrafenis van je Moeder aanwezig geweest.¹ Samen met mevrouw Exalto hebben we gemeend, in jouw geest te handelen, door *jouw* familie daar min of meer te vertegenwoordigen, het aan Jan Buis² - die een onmiskenbaar talent als entrepreneur de pompes funèbres heeft - de familie van je moeder te vertegenwoordigen.

Haar heengaan zal nauwelijks meer een verlies voor je zijn, dunkt me. Jullie waren elkaar al zo lang ontgroeid...

Wat mevrouw Exalto en ik echter van harte hopen is, dat je aanstaand bezoek aan Den Haag daardoor geen uitstel zal ondervinden. Misschien komt mevrouw Exalto nog wel weer eens bij jullie op bezoek. Ikzelf zie me zo gauw niet meer in Kaapstad, tenzij Gerrit Bakker er in slaagt veel ponden voor me te sparen...

Al heel lang ben ik, door krankzinnige drukte (heus niet door de verkoop!),

heen en weer geren naar Amsterdam, gedonderjaag met Jo Boer en andere onaangename situaties, gepaard gaande met apathie, en een aversie van schrijven, een heel slecht correspondent geworden. Ik had je al lang willen schrijven om je hartelijk te danken voor je bemoeienissen met het corrigeren van het Kaapse boek,³ en voor de correcties van 'Goed en Kwaad', waarvan ik alles overnam (vrijwel), helaas in het reeds gezette boek, zodat er nu met man en macht in het zetsel gecorrigeerd wordt, opdat Goris voor afdrukken nog eenmaal de tekst kan zien.

Om het boekje van het wijf Mellie Uyldert (Esther de Raad) is nogal wat te doen, met als resultaat dat juist 'Joachim' in de belangstelling blijft staan: 11^e druk! Verder vind ik háár opus evenzeer een lor als jij dit doet, doch ik rook er de rel en de reclame in, al had ik liever een intelligente aanval gezien. Maar 't wijf houdt lezingen en doet over Gijsen spreken, en dat moet ik hebben.

De tijd nadert nu dat de nieuwe boeken komen:

de roman van Rico Bulthuis⁴

de Beschouwingen van J.C.B.⁵

'Avond' van J.C.B.

'Benaderingen' van P.N.v.E. (2^e dr)

'Uit Zelfbehoud' van ARH (4^e dr)

een roman van Clare Lennart⁶

een roman van Bas van den Tempel⁷

de Verz. Gedichten van Hoornik,

Goed en Kwaad

en twee medische boeken.⁸

De verkoop is niet onbevredigend, maar zeker nog lang niet bevredigend: men heeft geen geld meer (voor boeken).

Ik heb het druk met Amsterdamse zaken, doch ik voel me daar niet gelukkig en het zal ultimo 1951 daar wel aflopen. Dan weer een nieuwe baan zoeken en een nieuwe vorm van exploitatie. En zo raak ik nooit uit die ellendige onzekerheid, die me al 28 jaar de angst in het hart jaagt. De letterkunde zal nooit weten wat ik om haar geleden heb. En dan de impertinente keutelbrieven van lieden als Keuls⁹ en Binnendijk¹⁰ (onverkoopbare vrienden, heus niet door mijn schuld), die me koejeneren om een paar tientjes honorarium, dat niet 'op tijd' kwam. Enfin, we zien wel weer. Voor Afrika ben ik druk bezig. Afgedrukt zijn de afr. vertaling van Don Segundo Sombra (Marie Malherbe), de herdruk van 'Die Ander Dors'. In proef is haar nieuwe bundel 'Tussenzang'¹¹ en een bundeltje van Van Heerden.¹² Met het boek over de Kaap¹³ - voor mijn doen - een heel program.

Aan het volgend voorjaar denk ik nog maar niet te veel; ik wil een knoopje dichthalen met een boekje van Ed. Elias over Toon Hermans (onze nieuwe Buziau).¹⁴ Schrik niet!

Jo Boer laat me in den steek.¹⁵ Ik leg het nu aan met Clare Lennart, die tenminste een schrijfster is. En dan mijn jongeren: Bulthuis en Bas v.d.T.[empel], harde en serieuze werkers, die ik graag wil helpen.

Er is in dit land zo weinig. Ik verwacht nogal wat van mijn vriendinnetje Inez van Dullemen (die nu met een reisbeurs in Spanje is).¹⁶

Poëzie: ik zie *niets*.

Wat doe je? Hoe maken jullie zessen het? Komen jullie in December?

Ik procedeer met de eigenaar van mijn kantoor: ook al niet leuk.¹⁷

Van Eva steeds goede berichten (ze kreeg een aanzoek; afgewezen.) Sander is nu 2e jaars, vrij populair op de kroeg... Frans werkt voor z'n eindexamen. Greet wordt geportraiteerd door Wim Gispén.¹⁸

Veel liefs voor jullie allemaal

van

Sander

Greet hoopt Aty spoedig te schrijven.¹⁹

Eindnoten:

1 P.J.M. Buijs, Greshoffs moeder, was op 12 oktober overleden.

2 Jan Buijs.

3 *Die Kaap in 1776-1777*.

4 *Edmond de Wilde en de werkelijkheid*.

5 *Verzamelde beschouwingen*.

6 *De blauwe horizon*.

7 *Rudolf Lith*.

8 Zie br.835 n.6 en n.7.

9 Uit het jaar 1950 zijn geen brieven van H.W.J.M. Keuls aan Stols bewaard gebleven. Op 22 februari 1951 zou Keuls aan Stols in antwoord op een eveneens niet bewaard gebleven brief van de laatste van 9 december schrijven: 'Ik betwijfel volstrekt niet, dat je op de uitgave van mijn gedichten tot nu toe verlies hebt geleden, en begrijp dat je dit betreurt omdat het ook voor jou een tegenvaller is geweest. Ik zal niet in discussie treden over de cijfers [...]; alleen komt het mij niet juist voor tweemaal 30% voor algemene kosten te berekenen, en wel eenmaal als opslag van het geïnvesteerde bedrag en eenmaal als aftrek van de opbrengst, maar dit is een boekhoudkundige kwestie die ik van weinig gewicht acht. Ik heb je naar ik meen ook niet verweten dat je te weinig voor de verkoop hebt gedaan, of minder dan voor andere dichters. [...] Wel meen ik, dat je in het najaar 1948, en wellicht ook in het jaar 1949, meer profijt had kunnen trekken van de twee prijzen die mij in November 1948 zijn toegekend. Ik heb de indruk dat dit verband houdt met de moeilijkheden waarin je in die tijd verkeerde, want juist in die tijd konden van de delen III en IV geen exemplaren worden geleverd omdat er geen gebonden boekjes meer voorradig waren.'

10 Op 1 oktober had D.A.M. Binnendijk aan Stols geschreven: 'Ongeveer een maand geleden is bij P.N. van Kampen en Zoon te Amsterdam verschenen de 17de druk van de bloemlezing *Dichters van dezen Tijd*. De uitgever heeft mij desgevraagd doen weten, dat hij steeds voor ieder daarin uit de bundels overgenomen gedicht een vergoeding beschikbaar heeft gesteld van Fl. 2.50. Voor de gedichten, die hij aan de bij jou verschenen bundel *Onvoltooid Verleden* heeft ontleend, heeft hij steeds het verschuldigde honorarium aan jou overgemaakt. Van de 14de tot en met de 17de druk van de bloemlezing is derhalve aan jou uitbetaald een bedrag van [...] Fl. 17.50.' Binnendijk wees Stols er vervolgens op dat volgens het in 1938 gesloten contract

dergelijke vergoedingen tussen uitgever en auteur gedeeld moesten worden, en dat bovendien het contract in zijn ogen geen rechtskracht meer bezat omdat de bundel al lang was uitverkocht, zodat de gehele vergoeding hem toekwam. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag D.A.M. Binnendijk.)

- 11 *Tussensang* van Elisabeth Eybers zou in februari 1951 bij Constantia te Johannesburg en A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd in oktober naar typografische aanwijzingen van Stols in een oplage van 1000 exemplaren gedrukt bij de Trio Pers te 's-Gravenhage.
- 12 Ernst van Heerden, *Die sewe vrese* zou in 1951 bij Constantia te Johannesburg en A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd in januari 1951 naar typografische aanwijzingen van Stols gedrukt bij de Ando Pers te 's-Gravenhage in een oplage 1000 exemplaren.
- 13 *Die Kaap in 1766-1777*.
- 14 *Portret van Toon. Het leven van een humorist* van E. Elias zou in september 1951 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het boekje werd gedrukt bij Boosten & Stols in twee edities, een luxe in een oplage van 1600 exemplaren en een volkseditie van 3100 exemplaren. Hermans zelf illustreerde het boekje.
Het boekje van de journalist Eduard Marinus Elias (1900-1967) was gewijd aan de Limburgse cabaretier Antoine Gérard Théodore Herman (geb. 1916). Toon Hermans had de revueclown Johannes Franciscus Buziau (1877-1958) in 1943 laten herleven met een imitatie in Willy van Hemerts revue *Première* in het Amsterdamse Citytheater. Buziau zelf zou na de oorlog niet meer optreden.
- 15 Zie br.835 n.1.
- 16 Van Inez van Dullemen (geb. 1925), de dochter van Jo van Dullemen-de Wit, zou in 1954 de novelle *Het verzuim* bij Stols in de Atlantis-Reeks verschijnen. Zij was in 1949 gedeputeerd met *Ontmoeting met de andere*. Inez van Dullemen had een reisbeurs voor jonge auteurs van fl 2000,- van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ontvangen voor haar novelle *Het wiel*, die in november bij de Wereldbibliotheek te Amsterdam zou verschijnen. Met deze reisbeurs heeft zij onder meer bezoeken gebracht aan Barcelona en Parijs. (Med. mevr. I. Vos-van Dullemen, Den Haag.)
- 17 In 1951 zou N.V. Parfumerie Parisienne gevestigd zijn op het adres Van Blankenburgstraat 71; in augustus 1951 zou Stols kantoor verhuizen van Van Blankenburgstraat naar Johannes Bildersstraat.
- 18 Het door W.H. Gispen geschilderde portret van Greet Stols is waarschijnlijk niet bewaard gebleven.
- 19 Op 21 november zou Greet Stols onder meer aan Aty Greshoff schrijven: 'De grootste scherts, die we in de uitgeverij beleven op het ogenblik, is de aanvraag tot beslagname op alle honoraria, die Jo Boer zouden toekomen, uit naam van Mouton, de drukker. Ik weet niet of Sander dat terloops wel eens gemeld heeft in zijn brieven, hij heeft het nooit zo belangrijk gevonden, maar ik heb me eerst doorlopend verbaasd, en nu amuseert het me. Die twee dames, Jo Boer en haar grote vriendin, zijn niet alleen immoreel, maar volkomen amoreel, op het gebied van de sjente, (op andere gebieden kan ik er niet over oordelen). [...] Ze "leenden" van de uitgeverij De Driehoek, buiten Sander om, 6.000, met de belofte van manuscripten [...] en bovendien "leenden" ze van Mouton ook nog eens hetzelfde sommetje.'

838. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 21 oktober 1950

Zaterdag, 21 October 1950

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief (16 Oct) welke ik hedenochtend ontving. Oma heeft een gezegende leeftijd bereikt, stierf zonder lijden. Aangezien men nu eenmaal sterven moet, is dit een benijdenswaardig einde. Ik was blij dat jij naar het kerkhof ging om met Nek Exalto het gezond verstand te vertegenwoordigen. Je kunt je geen voorstelling maken van de exaltatie, welke zich openbaarde in de brief van mijn neef Buijs, welke tegelijk met de jouwe hier aankwam.¹ Hij is niet alleen architect, maar ook architek. *Entre Nous*!

Er bestaat een groote kans dat wij in Mei of Sept. in Nederland komen.² Ik zie er tegen op; Aty heeft er plezier in. Als het éénigszins mogelijk blijkt, gaan wij dan van Nederland uit naar de Ver. Staten. Maar dat alles hangt nu af van zóóveel factoren, dat ik je verzoek er over te zwijgen. Niet omdat het een geheim is, maar omdat het nog zoo schrikkelijk onzeker is. In elk geval (al of niet N.Y.) in Nederland blijven wij op zijn allerhoogst twee maanden. -

Wat mij pijnlijk trof bij het lezen van je brief, was de mededeeling dat de samenwerking met de Elsevieren je toch niet de rust en zekerheid schenkt, welke je noodig hebt om goede boeken voort te brengen. Wat schort eraan?

Laten de heeren je niet genoeg vrij? Steunen ze je niet genoeg?

Ik schreef nogal geestdriftig over de eersteling van Flaars Dullemei.³ Talent genoeg. De kwestie is: werkt zij of meent zij dat ze het al kàn? Het is waard om op haar te speculeren.

Ik las nog nooit één letter van Clara Lennart, behalve één novelle die Coenen in 1935 voor G Nederl. aannam en die ik terugzond (wel betaalde) omdat ik hem niet op GN peil vond. Doe mij een levensgroot plezier en maak een lijstje van haar geschriften en doe mij die toekomen, opdat ik op de hoogte ben wanneer jij een boek van haar uitgeeft.⁴ Doe het metéén! Zorg vooral, Sander, dat die Elsevierafleverlieden mij alles *onmiddelijk* (geb.) toezenden.

Het stuk over Goed en Kwaad *ligt* al bij Oosterbeek. Je kunt hem dus opbellen als het boek gereed is en hem vragen het te plaatsen⁵ Ik popel van ongeduld in verband met JCB's beschouwingen.⁶ Heb je geen stel proeven over???

Je hebt gelijk, wanneer je je beklaagt over de houding die allerlei lieden tegen je meenen te mogen aannemen. Keuls mag niet vergeten dat, behalve jij, *niemand*, in de letterlijke zin des woords *niemand* het in zijn hoofd gehaald zou hebben zijn verz. poezie in 4 vol uit te geven. Wat heb je met Binnendijk van doen? Dat bondeltje dichtjes? Nog altijd niet uitverkocht.⁷ Het rare is dat deze vrienden altijd onmiddelijk een tóon aanslaan. Waarom? Je hebt véél[:l] mooie boeken uitgegeven, veel boeken die zonder jou nooit het licht gezien hadden. En daarin moet je voldoening schuilen. Dankbaarheid van anderen daarvoor behoef je niet te verwachten.

Het geval Keuls ergert mij bijzonder. Hans weet toch donders goed, dat *niemand ooit* ook maar bij benadering voor hem gedaan zou hebben, wat jij voor hem deed.

Basta.

Het blijvende succes van Joachim, verheugt mij.⁸ Voor Bert èn voor jou. Je hebt gelijk als je door dat vrouwengemem de verkoop kunt prikkelen! Maar zou er niet een ietwat menselijker peketeef te vinden geweest zijn als uitgerekend deze Melige Uyldert. Een dochter van Maurits???

[Zoo]als ik je al schreef gevoelde ik mij de eerste helft van 1950 (door intoxicatie met barbituraten) ellendig. Nu ben ik véél beter. Ik werk vooruit om voorraad te maken. Van 10 Nov-16 Dec ben ik wèg. Wij nemen (voor het eerst na Juni 1947) vakantie. Ik wil dan lezen noch schrijven! Alleen vreten en zuipen! Zoo'n vaart zal het niet lopen. We beginnen een dag of wat op Merindol door te brengen. Voor het laatst, want Helene en Jacques zijn van April 1951-April 1952 in Europa. Dan gaan zij op Houtbaai een nieuw huis bouwen. Dit is dus een afscheid van Merindol, waar wij gedurende ons verblijf in ZAfr, de heerlijkste dagen weken, maanden hebben doorgebracht. Dan gaan wij noordwaarts bij de V.d.B's logeeren. Je kunt mij, zoo noodig, altijd daar

bereiken p/a ZEx. Jv.d. Berg 'Oranjehof' 447 Prinsloostraat Pretoria (Transvaal). 16 Dec. zijn wij weer thuis.

Het is hier natuurlijk stil. Het vertrek van Dick Karnebeek is een groot verlies voor ons.

Van 21 Dec tot??? d.w.z. voor onbepaalde tijd neemt Truida Louw met twee kinderen haar intrek bij ons.

Standp. 17 liet ik je zenden,¹⁰ 18 is ter perse.¹¹ 19 komt begin Maart.¹²

Vergeet vooral Cl.Lennart *niet*.¹³ Ik kom altijd graag goed beslagen ten ijs. Wij zien verlangend uit naar een brief van Greet, boordevol kleine, gezellige, aandoenlijke en hartversterkende nieuwsjes.¹⁴

Niets is onbelangrijk, *alles* interesseert ons als het jullie betreft

O ja. Wat doet de eigenaar van je kantoor je nu weer aan? Waarom procedeer je? Waarom stel je je niet onmiddellijk in verbinding met 'Murder Incorporated'. Duizend pop maar voortreffelijk werk.

Eva een aanzoek? Interessant. Maar (en nu moet Greet inspringen) van wie, van wat, van hoe. En waarom néé. Dàt is nieuws! Kan Wim Gispen ook teekenen? Stuur indien tekening gereed een foto ervan.¹⁵

Heel veel goeds en liefs (en vooral veel *moed!*) toegewenscht aan jullie beide, steeds geheel je

Aty-en-Jan

Eindnoten:

- 1 Deze brief van Jan Buijs aan Greshoff is niet bewaard gebleven.
- 2 Greshoff zou op 1 juni 1951 naar Nederland vliegen. Tijdens zijn verblijf in Europa zou hij niet alleen in Nederland verblijven, maar ook in Brussel en Parijs. Op 15 september zou hij per boot naar New York reizen.
- 3 Op 4 juni 1949 had Greshoff *Ontmoeting met de andere* van Inez van Dullemen onder de titel *Een merkwaardig debuut. Jong schrijfster met tovermacht* in de Nieuwe Courant besproken.
- 4 Het is niet bekend op welke novelle van Clare Lennart Greshoff doelde. Er is geen correspondentie tussen Lennart en Greshoff of tussen haar en Groot Nederland bewaard gebleven.
- 5 Zie br.820 n.4.
- 6 *Verzamelde beschouwingen*.
- 7 In 1938 was bij Stols de tweede druk van D.A.M. Binnendijks bundel *Onvoltooid verleden* verschenen; de eerste druk was in 1936 in de reeks Ursa Minor verschenen.
- 8 Van *Het boek van Joachim van Babylon* verschenen in 1950 de tiende en de elfde druk.
- 9 Mellie Uyldert, die onder het pseudoniem Esther de Raad *Het antwoord van Suzanna aan Joachim van Babylon* had geschreven, was niet de dochter van de aan het Algemeen Handelsblad verbonden criticus Maurits Henri Eduard Uyldert (1881-1966).
- 10 Aflevering 17 van Standpunte, 5 (1950-1951) 1 (oktober 1950), bevatte het gedicht *Proloog en epiloog uit Dias* van N.P. van Wyk Louw (p. 2-11), *Die 'hoofdrang' in die werk van M.E.R.* van Helena P. Jordaan (p. 12-17), het gedicht *Zij is weer in het licht aanwezig* van A. Roland Holst (p. 17), *Four poems (Aubade, Cape coloured batman, The last trekker en Sundowner)* van Guy Butler (p. 18-23), *De nieuwe Vlaamse poëzie* van Karel Jonckheere (p. 23-34), het gedicht *Zonsverduistering* van P.J. Philander (p. 34), het gedicht *Apollyon* van Phyllis Haring (p. 35), *Herinneringe* van J.M.H. Viljoen (p. 36-48), het gedicht *Roos van Assisi* van P.C.J. Jordaan (p. 49), de aforismenreeks *Losse opmerkingen over dichtkunst* van Greshoff (p. 49-52), *The poetry of Roy Campbell* van C.J.D. Harvey (p. 53-59), de gedichten *Draaikewers* (p. 59-60)

en *Gebed om die gebeente* (p. 61-62) van D.J. Opperman, in de rubriek 'Dokumente en Kritieke' bijdragen van Enno Endt over Herman Gorter (p. 63-67), Garnt Stuiveling over C. Busken Huet (p. 67-72), Maurits Uyldert over Rembrandt (p. 73-74) en Ad den Besten (p. 74-77), en in de rubriek 'Aantekeninge' een bijdrage van M. de Villiers (p. 77-78).

- 11 Aflevering 18 van Standpunte, 5 (1950-1951) 2 (december 1950), bevatte de gedichtenreeks *Die loflied van die alskepper* van G.H. Franz (p. 2-10), *Het verhalend proza van Marnix Gijsen* van Greshoff (p. 10-32), *Twee gedigte* (Marceline Desbordes-Valmore en *Die Samaritaanse vrou*) van Ina Rousseau (p. 32-33), de gedichten-reeks *Brandaan* (*Brandende boek*, *Swartkop*, *Lintwurm*, *Tokolosi*, *Vuurlopers*, *Kronos*, *Séance* en *Man met horries*) van D.J. Opperman (p. 34-37), het essay *Art and intelligence* van M. Versfeld (p. 38-46), *Three poems* (*Cango caves*, *Orgy* en *The coming*) van A. Delius (p. 47-51), *Baudelaire, eerste 'moderne' digter (1821-1867)* van Uys Krige (p. 51-58), *Sewe vertalinge uit Baudelaire* (*Die albatros*, *Die dood van die armes*, *Die blindes*, *Die hawe*, *Die skare*, 'n *Halfgrond* in 'n *bos hare* en *Word dronk*) van Uys Krige (p. 59-62), *Faustus* van C. Louis Leipoldt (p. 63-67), *Boulens als simbolis* van A.P. Grové (p. 67-81), het gedicht *Alphonsine Plessis* van Bartho Smit (p. 82), in de rubriek 'Dokumente en Kritieke' een autobiografisch fragment van C. Louis Leipoldt (p. 82-84), een bijdrage van J.W.v.M. over Jeroen Bosch (p. 85), en in de rubriek 'Aantekeninge' een bijdrage van G.H. Franz (p. 86-87).
- 12 Aflevering 19 van Standpunte, 5 (1950-1951) 3 (maart 1951), bevatte het essay *Study in black and white* van Anthony Delius (p. 1-16), *Is dit Fransche kunst? Protest teen een tentoonstelling* door Greshoff (p. 17-21), het gedicht *Harlekyn van die dieretuin* van S.J. Pretorius (p. 22), het verhaal *Papadiamantopolous* van Boerneef (p. 26), het gedicht *Anonymaat* van K. Jonckheere (p. 26), *Enkele kanttekeningen bij A.P. Grové's 'Die duister digter'* van W.A.P. Smit (p. 27-34), *Two poems* (*Clouds over Johannesburg....* en *The street preacher*) van Muriel Alexander (p. 35), 'n *Stilistiese ondersoek* van G. Dekker (p. 36-40), het verhaal *Eggo....* van Uys Krige (p. 40-43), *Vier kwatryne* (*Meer*, *Firenze*, *Derde dag* en *Pastorale*) van Merwe Scholtz (p. 44), *Dostoefski, profeet van die vryheid* van J.P. Mostert (p. 45-48), het gedicht *Die oester* van P.J. Philander (p. 48), *Oor die verstegniek van Elisabeth Eybers* van P. du P. Grobler (p. 49-61), het gedicht *Daphne* van A.J.J. Visser (p. 62), *Verskynsels en rigtings in die jongste Duitse letterkunde* van Kurt Löhnig (p. 63-75), het verhaal *Kaartjie vir oortreding* van Etienne [Le Roux] (p. 75-81), het gedicht *Logement in Havenstad* van Ab Visser (p. 81), en in de rubriek 'Aantekeninge' een bijdrage van M. de Villiers (p. 82).
- 13 *De blauwe horizon*.
- 14 Zie br.837 n.20.
- 15 Zie br.837 n.19.

839. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 oktober 1950

30 Oct 1950

Beste Sander,

Wat klieren de Elsevieren met recensie-exemplaren? Mijn vriend Ries in Amerika heeft Jacques' proza al en al lank want hij schreef mij erover.¹ Iedere dag dat ik erop wacht verkort mijn leven met een week.

De Van Deyssel kreeg ik in het geheel nooit!² Ga eens na of de Elsekoeien met mijn recensieboeken knoeien? En mij eenvoudig negeren.

Ik las weken achtereen 'Les Mémoires d'Outre-tombe'.³ Dat is *schrijven*!

Bezorg mij iets van de Vrouw Lennart opdat ik haar roman bij jou met eenige achtergrond kan bespreken.⁴

Ik vrees dat ik Jacques boek nu niet ontvang voor mijn terugkeer hier ter stede op 16 Dec. 50

*Heel veel liefs en goeds van
geheel jullie
Aty-en-Jan*

Vertrek van Kaapstad 10 Nov
 terugkeer aldaar 16 Dec.
 Adres waar gedurende die tijd alles mij bereik[+t]
 p/a ZEx. J. van den Berg
 'Oranjehof'
 477[sic] Prinsloostraat
 Pretoria (Transvaal)
 ZAfr.

Ik ben niet gek op Johburg en Pret. maar wij moeten er even uit anders begaan wij
 een moord of een brandstichting
 Met nogmaals allen liefs
 Jan

Eindnoten:

- 1 Op 22 oktober had L.A. Ries aan Greshoff onder meer geschreven: 'Lodeizen bracht me het boek van Bloem mee: Verzamelde Beschouwingen, waarin jouw naam gedurig voorkomt.'
- 2 *Aanteekeningen bij lectuur.*
- 3 Welke editie van *Mémoires d'outre-tombe* van François Auguste René Chateaubriand (1768-1848) Greshoff las, is niet na te gaan.
- 4 Een bespreking door Greshoff van *De blauwe horizon* van Clare Lennart is niet achterhaald.

840. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 16 november 1950¹

[The Hague,] 16 November 1950

Beste Jan,

Je brieven van 21 en 30 October met hartelijken dank ontvangen. Het zou heerlijk zijn als jullie in Mei of Sept '51 konden komen. Ik maak dan de kamer weer voor jullie in orde.

Ineens is er weer enige verbetering in de verhouding met Elsevier gekomen. Niet zozeer wat mijn fonds betreft: dat is nu eenmaal moeilijk te verkopen op een enkele roman na. Maar ik werk nu meer voor hun uitgeverij en heb daardoor bescheiden de *quoi vivre*. Als ik nu maar eens kon ophouden met riskante boeken uitgeven, dan kon ik langzamerhand mijn grote schulden afdoen uit de verkoop. Ik zou niet graag mijn erfgenaam zijn!

De boeken van Gijsen² en Lennart³ zijn nog niet klaar, het zal wel December worden. Heb je nu ontvangen (eventueel via de Nieuwe Courant):

Bulthuis 'Edmond de Wilde'
 Bloem 'Verz. Beschouwingen'
 v. Ameide 'Aarde en Hemel'
 Bloem 'Avond'
 v. Eyck 'Benaderingen'

Later volgen:
Hoornik⁴
Lennart

Gijzen

v.d. Tempel.⁵

Heb je gelezen dat Gossaert de Constantijn Huygensprijs heeft gekregen?⁶ En Van der Plas de Jan Campert-prijs?⁷

Ik heb in de commissie al 2× voor je gevochten, doch het lukt niet...

Misschien ben je, terwijl ik dit schrijf, nog bij de Malan's, doch voor alle zekerheid stuur ik de brief naar Z.Exc. J.v.d. Berg. Van van Karnebeek heb ik hier niets gemerkt.

Binnenkort is er uitspraak in het proces dat de eigenaar van mijn kantoor mij aandoet om mij er uit te werken. Ik ben zeer benieuwd. Hij wil zelf in het huis komen met z'n bedrijf.

Tegenwoordig werk ik Maandags, Woensdags en Vrijdags in Amsterdam. Ga met de auto heen en weer. Ik heb nu een nieuwe Opel. Dit moffenvoertuig is 100× beter dan de Engelse Ford Prefect die ik had.

Van Eva steeds goede berichten. Ze heeft nu een andere aanbieder, doch treurt nog om de eerste, die niets meer van zich liet horen, en aan wie zij haar hart verloor...

Het portret dat Wim Gispén van Greet schildert is nog niet klaar. Lijkt wel goed, vind ik, maar is een beetje star. Wim wordt binnenkort (7 Dec) 60 jaar! Jacques schijnt in de stad te zijn, maar ik heb hem nog niet gezien. Het is een vreemde klant. Zijn nieuwe bundel 'Avond' verkoopt vrij goed (ruim 500 ex). Zijn beschouwingen⁸ zijn nog minder in trek, maar zullen wel gaan.

Greet is wel iets beter, maar toch nog geen 100%. Zij kan soms erg moe zijn. We hebben de Tytgatten in Den Haag gehad, erg gezellig.⁹ Ze dineerden bij ons met... J.v.Kr. en zijn gade, die we toch terug moesten hebben.¹⁰ Edgar is nu, eindelijk, in Europa een erkend schilder, en hij geniet van zijn roem zoals wij van zijn werk. Helaas bezit ik geen werk, alleen boeken van hem en grafiek. Ik word naar van het onmachtig litterair geleuter in Holland en de onleesbare boeken. Clare Lennart, Bulthuis en Bas van den Tempel betekenen voor mij méér dan al die onmachtige borrelaars bij Reinders.¹¹ Waar moet het met onze letteren heen? Jouw generatie zwijgt, praktisch. Die van Forum is weg, behalve Vestedijk. En daarna? Ik zie niets dat van belang is voor een kring van meer dan 200 lezers!

Liefst zou ik maar met uitgeven van literatuur ophouden: het heeft geen zin meer, de kern en het leven ontbreken.

Ik schei nu maar uit, want ik word weer pessimistisch.

Heel veel genoegen in Pretoria. Jullie zien Gerrit Bakker zeker ook in Johannesburg? Doe hem m'n groeten. De herdruk van Die Andere Dors is nu naar hem onderweg. Tussenspel volgt gauw.

Met veel liefs voor jullie beiden

van

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier waarvan het Engelstalige briefhoofd is afgeknipt en alleen verticaal aan de linkerzijde de voorbedrukte plaatsnaam is gehandhaafd.

- 2 *Goed en kwaad.*
- 3 *De blauwe horizon.*
- 4 *Verzamelde gedichten.*
- 5 *Rudolf Lith.*
- 6 De Constantijn Huygens-prijs 1950 van de Jan Campert-stichting te 's-Gravenhage was door een jury bestaande uit F. Bordewijk, Martinus Nijhoff en J. Hulsker toegekend aan Geerten Gossaert voor zijn gehele oeuvre. De prijs bedroeg fl 2000,-. Wegens ziekte van de voorzitter van de Jan Campert-stichting, F. Bordewijk, zou Stols als waarnemend-voorzitter op 12 december de redevoering bij de uitreiking van de Constantijn Huygens-prijs 1950 en de Jan Campert-prijs 1949 uitspreken. Deze redevoering zou worden opgenomen in het jaarverslag van de Jan Campert-stichting over 1950, maar in juni 1951 ook afzonderlijk verschijnen.
- 7 De Jan Campert-prijs 1949 van de gelijknamige stichting te 's-Gravenhage was door een jury bestaande uit F. Bordewijk, Martinus Nijhoff en J. Hulsker toegekend aan Michel van der Plas voor zijn bij Stols verschenen bundel *Going my way*. De prijs bedroeg fl 500,-. (Zie voorts n.6.)
- 8 *Verzamelde beschouwingen.*
- 9 De Belgische schilder Edgar Tytgat en zijn vrouw Maria Tytgat-de Mesmaeker.
- 10 Jan van Krimpen was in augustus 1938 hertrouwd met Catharina Jacoba Senn (1905-1990).
- 11 Café Reijnders op het Leidseplein te Amsterdam.

841. Uitgeverij A.A.M. Stols (A.M. Deering) aan J. Greshoff, 9 januari 1951¹

[Amsterdam,] 9 Januari 1951.

[Z]eer geachte heer Greshoff,

Op verzoek van de heer Stols gaven wij heden aan onze verkoopafdeling opdracht U recensie-exemplaren te zenden van:

Gysen, Goed en kwaad;
v. Ameide, Aarde en Hemel;
P.N.v. Eyck, Benaderingen;
Bulthuis, Edmond de Wilde;
B.v.d. Tempel, Rudolf Lith;
C. Lennart, De blauwe horizon.

Deze boeken zullen U per separate post worden toegezonden. Met belangstelling zien wij Uw verschillende besprekingen tegemoet.

Wij zijn zo vrij vooral Uw aandacht te vragen voor het boek van de jonge auteur Van de Tempel. De heer Stols zou het ten zeerste op prijs stellen als U hieraan een uitvoerige bespreking zoudt willen wijden.²

U bij voorbaat dankend, verblijven wij inmiddels,
Hoogachtend,
A.M. Deering,
Chef afd. Publiciteit^{3,4}

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever. Afdeling Productie: Spuistraat 118 A en B, Amsterdam-C.
- 2 Bij deze passage heeft Greshoff in rood geschreven: 'Dit lijkt mij geen gelukkige toevoeging van je Ch. Afd. Pub. Ik ben oud en wijs genoeg om uit te maken wie ik een uitvoerige bespreking waard acht.'
- 3 Op de brief komt als kenmerk voor: 'AD/TM'.
- 4 Bijschrijving: zie n.2.

842. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 januari 1951

17 Januari 1951

Oude Vriend,

Welk een stilte! Drukte, zorg, verdriet? Gord U aan en stort je hart uit.

Van hier valt weinig te melden. Kees is in Nederland en logeert aanvankelijk bij de Nijkerks. Jan heeft zijn thesis ingeleverd en deze werd aangenomen. Een zeer omvangrijk werk en een pak van ons hart. Leeszaal en Bibliotheek voor Worcester.
- Helene en Jacques Malan hebben Merindol voor goed aan het Polletvolkje

overgeleverd. Zij wonen nu in Houtbaai, vertrekken begin Maart naar Rome. Zij denken erover na hun terugkeer in 1952 te Houtbaai iets te bouwen. - Dick Karnebeek is benoemd als c.g. te San Francisco, uitstekend voor zijn gezondheid. - Piet Worm treedt 1 April a.s. in dienst van het O.K. concern als algemeen architect en artistiek leider.¹ - Van Wyk hoor ik *nooit* één

letter, Dirk O. zie ik geregeld. - Ook de Schrire[+s] zijn nog zeer in trek; het is er altijd gezellig. - Ed en Thea maken het best, Ed teekent zich blauw, maar verdient dan ook behoorlijk, hetgeen van ondergeteekende helaas niet gezegd mag worden.

Onze plannen zijn nu definitief vastgesteld en wachten nog slechts op de goedkeuring van Lieftinck en Stalin.

eind Mei naar Nederl. per K.L.M.

dan Juni te Parijs en Brussel

July en Aug in patria

Sept. Oct. Nov naar N. York

Dec (waarschijnlijk) naar Curaçao

Jan van Antwerpen per schip via de oostkust (dus door Suez)

Juist terug intijds voor VanRiebeeck.² Er bestaat dus alle kans op dat wij elkander binnenkort aan de vereelde boezem drukken. Het zal mij goed doen jullie allen weer te zien.

In je laatste brief schreef je mij dat je je uitgesloofd had mij de prijs te bezorgen welke nu in Carel Gerretsons zak terecht gekomen is.³ Ik ben je innig dankbaar voor je vriendschappelijke bedoelingen. Maar ik vind dat ik die altijd op prijzen etc zit te kankeren zoon prijs toch niet kan aannemen. De spie zouden dan toch in de zak van een of ander instituut moeten verdwijnen. Dan geven die ze veeleer aan een segaargenoot.[?]

Met de boekzendingen lukt het nog niet hard. Ik kreeg een beleefde brief van de Elsevieren (vrienden of vijanden???) dat zij mij de, door jouw vriendelijke bemiddeling gevraagde, boeken zullen doen toekomen.⁴ Hartelijk dank voor je goede zorgen. Van het fonds-Stols echter niets behalve de Blöm, waarover ik schreef; een stuk reeds eenige tijd in handen der redactie.⁵ Hapert er iets. Is de Goris⁶ te laat gekomen of zoo? Geen Goris, geen Bultman,⁷ geen andere romanman; geen Sikkepitje! Ja, dat vergat ik nog altijd: is dat kookboek nog ooit verschenen.⁸ Zoo ja, hoe was de ontvangst?? En dat schetsboekje van de Hongaarsche(?) dame(?). Kwam dat ooit uit?⁹ En met wel of geen bijval?

Schrijf, als je schrijft, meteen de stand der Standpunte in je bezit. De Nationale Pers is van een slofheid, welke aan het monumentale grenst. Ik gaf niet 1, doch wel 4× je adres. Ik zal als ik de ontbrekende afleveringen van je vernomen heb, mij nu zelf naar de gebouwen begeven, gezegde afleveringen daar laten inpakken, deze mede voeren en hoogsteigenhandig aan de Posterijen overhandigen en deze omkoopen ten einde de verzending te verzekeren, of althans waarschijnlijk te maken.

Schrijf, als je schrijft, ook heel veel nieuwtjes in het bijzonder ontuchtige en schandalige, betreffende de heeren en dames letterkundigen. Van een letterkundig leven in Nederland kan men, met een eerlijk geweten, niet meer

spreken. Ik heb De Gids weer afbesteld: onleesbaar!¹⁰ Podium dito, dito.,¹¹ Libertinage iets, niet véél beter.¹² Ik vind alles zoo vervelend en zoo burgerlijk. Ligt dat aan mijn hoge leeftijd???? Ik lees en lees en lees. Maar waar blijft de Shock of Recognition?

Heeft de vrouw VonEugen je deel IV en V van het Verz. Werk, als afgesproken, doen geworden? Zoo niet laat het mij dan dringend weten.¹³

Kortom, beste, er zijn tal van vragen welke om antwoord smeeken. *Alles* van jullie boeit ons. Greet schreef een heerlijke brief met veel wetenswaardigheden!¹⁴

Tot betrekkelijk spoedig. Mateloos veel liefs van huis tot huis
steeds geheel je
Jan

Quarry Heuvel
bij Kloofnekweg

Eindnoten:

- 1 Over deze betrekking van Piet Worm konden geen nadere gegevens worden achterhaald. (Med. P. Worm, Arnhem.)
Op 2 september 1950 had David Schrire aan Greshoff geschreven: 'Peter Rosenberg tells me he has written to Piet [Worm] offering him the job [...] for 6 months - at Piet's option: i.e. OK Bazaars are bound for 6 months but Piet can, if he choose, leave any time. In addition we made no [xxx] about Piet's childrens books, but said that OK will arrange this direct with Janda.'
- 2 De Nederlander Jan Anthonisz van Riebeeck (1619-1677) had in april 1652 op de Kaap een verversingsstation voor de Nederlandse schepen op weg naar Indië gesticht en had daarmee de basis voor de blanke nederzetting aldaar gelegd. Greshoff was betrokken bij de organisatie van de in 1952 te vieren driehon-derjarige herdenking.
- 3 De Constantijn Huygens-prijs 1950.
- 4 Op 10 januari had A.M. Deering namens N.V. Uitgevers-Maatschappij Elsevier aan Greshoff geschreven: 'Gaarne voldoen wij aan Uw verzoek - dat ons via de heer Stols bereikte - en zenden U per separate post recensie-exemplaren van Jan de Hartog, Stella en Petra Thomasson, De deur stond open.'
- 5 Greshoff zou *Verzamelde beschouwingen* van J.C. Bloem onder de titel *De poëzie als eenheid* bespreken in Het Vaderland van 24 februari.
- 6 *Goed en kwaad*.
- 7 Rico Bulthuis, *Edmond de Wilde en de werkelijkheid*.
- 8 Edouard de Pomiane, *Koken in tien minuten* was in 1948 bij Stols verschenen.
- 9 Katerina Wilczynski, *An artist's diary in pictures* was in 1949 bij Stols verschenen. Overigens was zij niet uit Hongarije afkomstig, maar in Berlijn geboren.
- 10 In het voorjaar van 1949 had de uitgever van De Gids, Algemeen Cultureel Maandblad, P.N. van Kampen & Zoon N.V. te Amsterdam, bij de redactie gepleit voor een meer literaire koers van het tijdschrift. Toen de redactie zijn verzoek afwees trok Van Kampen zich als uitgever terug. Het tijdschrift had op dat moment nog maar 500 abonnees. De Gids ging vervolgens een fusie aan met het tijdschrift Ad Interim. De nieuwe redactie werd gevormd door E.J. Dijksterhuis en Jaap Romijn, die werden bijgestaan door een redactieraad bestaande uit J.W.F. Werumeus Buning, Anton van Duinkerken, B.A. van Groningen, C.J. Kelk, K. Cuypers, Ferdinand Langen, Emmy van Lokhorst, A.N. Molenaar, Gabriël Smit en Bert Voeten. De Gids zou tot 1954 worden uitgegeven door Uitgeversmaatschappij W. de Haan N.V. te Utrecht. Vanaf dit moment zou het tijdschrift verschijnen in een door Jan van Krimpen vormgegeven omslag. Met name het aandeel van de poëzie was sinds de wisseling van uitgever toegenomen. In 1952 zou opnieuw een

redactiewisseling plaatsvinden. (Zie Remieg Aerts et al., *De Gids sinds 1837*, 's-Gravenhage/Amsterdam 1987, p. 162-162.)

- 11 De redactie van Podium, Literair Maandblad bestond sinds januari uit Hans Andreus (ps. van J.W. van der Zant), Louis Paul Boon, G. Borgers, Gaston Burssens, W.H. Nagel, D. Opsomer (ps. van Dick Vriesman), Fokke Sierksma, Hans van Straten en S. Vestdijk. Andreus, Boon, Opsomer, Sierksma en Van Straten waren begin van het jaar tot de redactie toegetreden. W.F. Hermans en Paul Rodenko hadden de redactie zojuist verlaten. Vanaf januari werd het tijdschrift uitgegeven bij C.V. De Bezige Bij te Amsterdam; daarvoor werd het uitgegeven door Uitgeverij De Driehoek te 's-Graveland. De omslag van het tijdschrift was tot eind 1950 van Helmut Salden, met ingang van de nieuwe jaargang was het vormgegeven door Jan Vermeulen. (Zie voor de inhoud van Podium: J.M.J. Sicking, *Podium. Bibliografische beschrijving, analytische inhoudsopgave, index*, Nieuwkoop 1986.)
- 12 Libertinage, Tweemaandelijksch Tijdschrift was in 1948 door H.A. Gomperts en W.F. van Leeuwen opgericht. In 1949 was de redactie uitgebreid met Adriaan Morriën, als vertegenwoordiger van het tijdschrift Criterium waarmee Libertinage toen een fusie aanging. De redactie van Libertinage voerde tevens de redactie over De Vrije Bladen. In 1950 waren F. Dekking, H. van Galen Last, Jacques de Kadt, Rudie van Lier, E. de Roos en M. Vasalis tot de redactie toegetreden. Het tijdschrift werd uitgegeven door G.A. van Oorschot te Amsterdam. Het tijdschrift zou in 1953 de verschijning staken.
- 13 *Grensgebied*, resp. *Het boek der vriendschap*.
- 14 Greshoff doelde waarschijnlijk op Greet Stols' brief van 21 november. (Zie br.837 n.20.)

843. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 januari 1951

22 Januari 1951

Beste Sander,

In de bibliographie, welke het St John Perse-nummer van Les Pleiades besluit, lees ik Anabase vertaald door Eddy du Perron.¹

Is jou daar *iets* van bekend?

Zoo ja, wie bezit het handschrift?

Waarom werd dit nooit openbaar gemaakt?

Ik snap er *niets* van.

Ik wacht met liefhebbend ongeduld op uitvoerige berichten Stolserzijds, voeg daar een antwoord hierop aan toe.

Heel veel liefs als immer voor jullie allen,
geheel je

Aty-en-Jan

Hoornik?²

Eindnoten:

- 1 In de aan Saint-John Perse gewijde aflevering van Les Cahiers de la Pléiade X (été-automne 1950) stond in de bibliografie op p. 183 een overigens ter plekke niet nader geïdentificeerde Nederlandse vertaling door E. du Perron van *Anabase* vermeld. In Du Perrons brieven is nergens sprake van deze vertaling; ze wordt evenmin vermeld in de door Stols en F.E.A. Batten samengestelde *Bibliographie van de werken van Charles Edgar du Perron* die in 1948 was gepubliceerd. (Zie ook br.846 n.1.)
- 2 Verzamelde gedichten.

844. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 januari 1951

22 Jan. 1951

Beste Sander,

Nu zit ik in een bedonderd parket.

Eenerzijds vind ik het onprettig en ongepast me met je zaken te bemoeien, anderzijds acht ik het vriendenplicht je te waarschuwen.

Neem het mij dus niet kwalijk als ik je meld dat Goris zijn verhouding met jou niet geheel bevredigend vindt. Ik acht het een belang voor je om je verbinding met een schrijver van belang als hij is vooral niet te verliezen en zéker niet op een onprettige wijze.¹

Hij beklaagt zich, gelukkig nog in gematigde en vriendschappelijke termen, over moeilijkheden en vooral over uitstel. Je weet hoe spoedig zulke dingen iemand kunnen beginnen te prikkelen en dan heb je het gedonder in de glazen.

Ik zou niet graag willen dat je G verloor en ik wensch je het éclat niet toe, dat daar natuurlijk mede gepaard zou gaan.

Van hier verder niets nieuws.

Ik reken er op dat je deze brief zult opvatten zooals hij geschreven werd: buiten Goris' voorkennis, alléén om je van dienst te zijn, door je in staat te stellen erger te voorkomen.

Met héél veel goeds en liefs
van huis tot huis, als immer
steeds je
Jan**Eindnoten:**

- 1 Een dergelijke brief van Marnix Gijsen aan Greshoff uit deze periode is niet bewaard gebleven.

845. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, wschl. ná 22 januari 1951,²

Beste Sander,

Ik sta op het punt om de diplomatieke betrekkingen met je te verbreken! Je stilzwijgen doorwondt mijn ziel. De boeken komen gelukkig eindelijk!

ziek

Hoe gaat het

zorgen

en gezanik?

Ik ben 2 Juni in Amsterdam

En hoop in July of Aug mij een paar weken aan je onvolprezen familie [xxx] te mogen vlijen.

Laat eens iets hooren, oude man. Veel liefs voor Greet en al de kinderen, als immer,
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 De brief is geschreven op de achterzijde van br.841.
- 2 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat Greshoff klaagt over het zwijgen van Stols. De laatste brief van Stols dateerde van 16 november 1950 (br.840). Op 17 (br.842) en 22 (br.843) januari klaagde Greshoff over Stols' stilzwijgen en meldde hij nog Stols' uitgaven niet te hebben ontvangen. In deze brief meldt hij de brief van A.M. Deering namens Uitgeverij A.A.M. Stols van 9 januari (br.841) ontvangen te hebben.

846. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 2 februari 1951

2-2-1951

Beste Jan,

Zeer bedankt voor je beide brieven van 22 en die van 17 Januari. Ik begin maar met die van de 22ste; de rest komt vanzelf.

1° *Er bestaat geen* vertaling van *Anabase* door Eddy d.P. Ik weet niet hoe die fabel in de wereld is gekomen. Indertijd zag ik die z.g. vertaling al eens in een bibliografie, correspondeerde er zekerheidshalve nog met Bep over. Bovendien bewonderde Eddy St.J.P. niet, zie zijn werken.¹

2° Wat *Goris* betreft: En door het uitblijven van het ms dat je onder je berusting had, en, daarna door het feit dat de drukker de gereserveerde capaciteit niet langer kon vasthouden en dus moest verschuiven (en daarna komt dan nog de binder!) kwam 'Goed en Kwaad' later klaar dan geplanned was.² Ik had het boek ook liever met Kerstmis in de handel gehad. Maar alle drukkers en binders zitten wonderlijkerwijs vol. Boekhandel en publiek vonden het gelukkig niet erg. Ik had 't zelfde geval (tegelijkertijd) met 'De Blauwe Horizon' van Clare Lennart.

Overigens heb ik misschien door al die 'drukken' van Gijsen's boeken de indruk van ook evenveel enorme oplagen gewekt.³ Dat is helaas niet zo! Goed gaat inderdaad 'Joachim', doch de andere boeken zijn nooit herdrukt.⁴ Ik ben nu bezig met een opstelling voor *Goris* te maken per 31-12-1950, doch ik hang voor de cijfers weer af van gegevens die ik van Elsevier moet krijgen, en je weet bij ervaring dat uitgeversadministraties nu eenmaal veelomvattend en tijdrovend zijn.⁵

Gijsen is bij mij nu Auteur N° 1 en ik doe mijn best om hem in alle opzichten te bevredigen, ook met akkevietjes als de Franse uitgave van Joachim en de vertalingsrechten.⁶ Het is toch mijn schuld niet als de rechten wèl worden aangekocht, doch als de boeken zelf niet verschijnen.

Rest dan tenslotte het nog steeds bedonderde feit, dat ik steeds hemel en aarde moet bewegen om Gijsen te *mogen* betalen. Toen ik het geld er voor had, mocht ik het niet kwijt. Nu zit ik even in een moeilijke periode om een

productieseizoen te overbruggen. Doch al heb ik hel moeilijk, ik ben geen oplichter en ik ben ook niet insolvent. Gelukkig is de verkoop in Januari weer bijzonder goed en ik kom er weer doorheen. Het zou misschien voor mijn lichamelijke en zielerust beter zijn als ik me liet opslokken door deze of gene grote uitgeverij. Doch als ik dat niet laat doen, althans tot het uiterste trachten zal dit niet te laten doen, dan is dat alleen omdat ik er me van bewust ben dat het dan uit is met een aantal uitgaven waardoor ik me in dienst der Ned. Letterkunde weet. Ik zou dan nòch Van Eyck,⁷ Keuls,⁸ Hoornik,⁹ van Ameide,¹⁰ Bloem's Beschouwingen,¹¹ noch zelfs Holst's Uit Zelfbehoud kunnen drukken of herdrukken. Nog gezwezen van romans van jongeren als Bulthuis¹² of v.d. Tempel,¹³ hoe men over hun werk (nù) ook denken moge.

Ik heb nu eenmaal het volkomen idiote vak gekozen van alleen goede boeken te willen uitgeven en ik weet dat mijn collega's me er publiekelijk om uitlachen. Toch heb ik het gevoel dat, als later de duizenden tonnen Schund vergeten zullen zijn, mijn naam als idealistische uitgever nog wel eens genoemd zal worden.

Goris krijgt dezer dagen de som waar hij om vroeg. Het is nog maar een deel van wat hij van me krijgt.¹⁴ Ik heb me laten verleiden om enkele stakkers voorschotten te geven: zij hadden het geld werkelijk nodig en dan moeten anderen maar eens wachten. Je kunt Goris geruststellen en je kent me na bijna 30 jaar genoeg om te weten dat je hem in volle vertrouwen *kunt* geruststellen. Als je de geschiedenissen der grote uitgevershuizen leest, tot die van McMillan toe,¹⁵ zul je zien, dat ieder wel eens krap heeft gezeten. Dat het bij mij overigens niet de 1^e maal is, weet je! En ik kom er uit, al zou het na de dood van mijn moeder zijn. Doch binnenkort is het ergste al voorbij.

Nu je gezellige brief van 17 Januari. Dat ik je niet eerder schreef kwam door de drukte en de zorg. Over de zorg schreef ik je hierboven. De drukte ontstaat vooral door het feit dat ik 3 dagen per week in Amsterdam bij Elsevier werk als typografisch adviseur. Ik doe dit, omdat het me een fixum in mijn bestaan geeft. Ik krijg f 10.000 per jaar, behoef daardoor vrijwel geen geld uit de uitgeverij op te nemen en versterk deze dus. Hoe zou ik anders sedert 1945 een fonds van ruim 200 titels hebben kunnen opbouwen, en dan nog een uitermate moeilijk fonds. De heren van Elsevier zijn lang niet altijd makkelijk, vaak wispelturig als grote zakenlieden zijn. Aan deze mentaliteit zal ik nooit wennen, doch ik profiteer nu van hen door 1° honorarium, 2° administratie van mijn fonds. Dit jaar 1951 is het laatste van onze 3-jarige mondelinge afspraak. Daarna zien we wel weer.

Dat ik je nu zo'n lange brief kan schrijven komt door huisarrest: verkoudheid, griepigheid of hoe je het noemen wil. Greet idem. We hadden daardoor niet zulke bår gezellige verjaardagen.

Blij te horen dat Jan nu ‘op een oor na’ afgestudeerd is en dat er al opdrachten op hem liggen te wachten.

Greet telefoneerde met Han Nijkerk over Kees, die aan zou komen. We hebben verder nog niets gehoord. Als ik 5 Febr. in Amsterdam ben, zal ik trachten Kees of de Nijkerks te bereiken. We hebben nu een logeerkamer met 2 bedden ingericht, eerst voor Kees, daarna voor jullie.

Voor Z.Afr. heb ik de laatste tijd een en ander gepresteerd: herdruk Eybers Die Ander Dors, 1° uitgave Eybers Tussensang en schooluitgave Don Segundo Sombra[,], vertaling Marie Malherbe. Nu werk ik aan bundeltje Van Heerden¹⁶ en aan het grote boek over ‘Die Kaap’ waar jij destijds behulpzaam aan was. Van Piet Worm ontving ik destijds, toen hij bij je logeerde, een kort briefje. Daarna taal noch teken, ook niet na terugkomst in Holland. Dat jongmens had me wel eens iets kunnen laten weten, want *ik* was het toch die er voor zorgde dat hij ter betaling van zijn KLM passage een muurschildering mocht maken.¹⁷ Het heeft me alweer geleerd, mij in het vervolg op de vlakke te houden, als ik ‘vrienden’ van dienst kan zijn en introducties geven.

Van Van Wyk Louw nooit meer iets gehoord, zelfs geen bedankje voor zijn inaugurele rede!¹⁸

Erg blij met jullie plannen. Wij hunkeren naar eind Mei om jullie van het vliegtuig te komen halen. De logeerkamer is ter beschikking en we rekenen vast op jullie verblijf hier.

Laat mij eens weten, wat je van mijn fonds ontvangen hebt:

Romans:

Gijsen¹⁹

Lennart²⁰

Bulthuis

v.d. Tempel

Poëzie:

Hoornik (Verz. Ged.)

v. Eyck (Benaderingen)

v. Ameide

Bloem (Avond)

Essays:

Bloem (Beschouwingen)

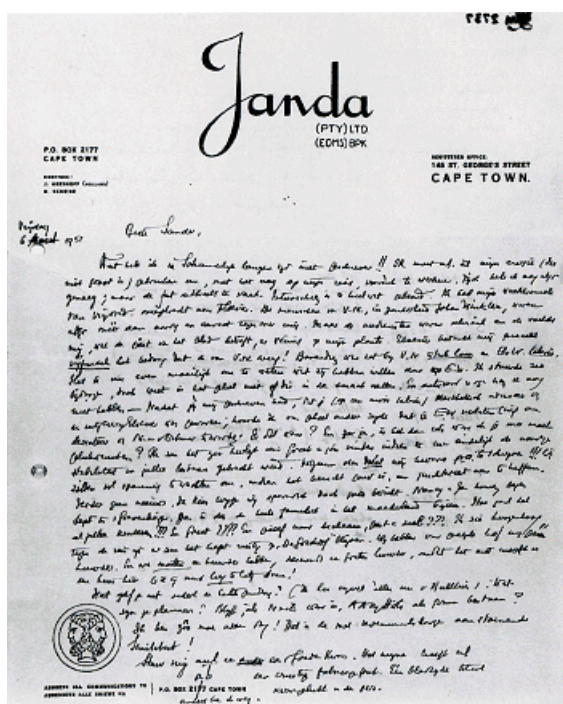
Holst (Zelfbehoud)

De rest ligt op medisch en derg. gebied.

Van het kookboekje van De Pomiane²¹ en het schetsboek van Katerina Wilczynski²² zal ik je een exemplaar sturen.

Weet je dat Oosterbeek bij de N.Ct. bijna *alles* in de wacht sleept en muren van boeken op zijn kamer heeft, die voor jou bestemd zijn? Dit vertelde me Hein.

Standpunte: Ik *bezit* alleen: Reeks 1 n° 1-2-3-4 [,] 2e jrg N° 5-6-7-8 verder *niets* Met aanvulling zul je me zéér verplichten. Zelfs nooit het Greshoff-nummer *gezien*! Nederlandse tijdschriften lees ik ook niet meer. De jongens die kunnen

Greshoff aan Stols, 6 maart 1951.

Omslag door Ed. Toussaint van Hove voor zijn bij Greshoffs Jandapers uitgegeven *Kan jy al tel?*, ca. 1950.

Portret van Greshoff door Paul Citroen, 30 augustus 1951 (collectie Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag).

schrijven en dichten zitten niet meer in tijdschriften, welke ‘geredigeerd’ worden door 6° klas aftrekseltjes van ter Braak, du Perron en Marsman. Het is maar slecht gesteld met onze letteren.

Van je *Verz. Werken* bezit ik nog *niet* IV en V. Houd me aanbevolen.²³

Hier verder geen nieuws. Het leven is grauw en vervelend. Ik ben nu majoor der infanterie... Er gebeurt nooit meer eens iets leuks.

Veel liefs van huis tot huis.

Je

Sander

Per ongeluk was Bulthuis naar de N.Ct. gezonden, waar een zekere Oosterbeek dit boek afkraakte. Toen hij naderhand vrijwel overal elders enthousiaste besprekingen las, schreef hij.... een brief met excuses aan Bulthuis: hij had het boek met griep ziek liggend gelezen en niet begrepen! Fraaie persmanieren.²⁴

Eindnoten:

- 1 In de in september 1948 bij Gallimard te Parijs verschenen uitgave van *Anabase* van St.-J. Perse is een bibliografische noot over de drukgeschiedenis van het in 1924 voor de eerste maal verschenen gedicht *Anabase* opgenomen, waarin vermeld staat dat E. du Perron een Nederlandse vertaling ervan zou hebben vervaardigd. Bij alle andere vertalingen staat echter een uitgever en een verschijningsjaar van de betreffende vertaling genoemd, bij de vertaling van Du Perron niet. De brief van Stols aan E. du Perron-de Roos over de vertaling van Saint-John Perse's *Anabase* door E. du Perron is niet bewaard gebleven. (Zie voorts br.843 n.1.)
- 2 *Goed en kwaad* was aangekondigd voor het najaar van 1950 en zou worden gedrukt bij Drukkerijen vh Ellerman Harms nv te Amsterdam en gebonden bij N.V. J. Giltay & Zn te Dordrecht.
- 3 In juni zou de twaalfde druk van de in 1947 gepubliceerde roman *Het boek van Joachim van Babylon* verschijnen. Uit de correspondentie van Stols met Gijsen blijken geen oplagecijfers.
- 4 De in 1947 verschenen bundel *Het huis* was in 1948 herdrukt, de in 1948 verschenen roman *Telemachus in het dorp* was in 1948 en tweemaal in 1949 herdrukt, de in 1949 verschenen roman *De man van overmorgen* was in 1949 en in 1950 herdrukt, en *Goed en kwaad* zou tweemaal in 1951 worden herdrukt.
- 5 Op 14 februari zou Stols onder meer aan Gijsen schrijven: ‘Binnenkort kan ik U een *opstelling van de tot 31 December 1950 verkochte exx van Uw boeken zenden*, alsmede van het honorarium, dat ik U deswegen schuldig ben’ Deze opstelling, die Stols eerst op 17 mei zou zenden, is niet bewaard gebleven.
- 6 In 1950 was een Franse vertaling van *Het boek van Joachim van Babylon* van Marnix Gijsen onder de titel *Le livre de Joachim de Babylone* in de serie *Le Maîtres Étrangers* verschijnen bij Éditions A.A.M. Stols te Anvers, La Haye & Luxembourg en Nouvelles Éditions Latines te Paris. De vertaling was van de hand van Gijsen zelf. Het boek was gedrukt bij N. Fortin et ses Fils te Parijs.
Van *Het boek van Joachim van Babylon* verschenen in 1951 ook vertalingen in het Engels door F.G. Renier en Anne Cliff, en in het Noors door K. Langvik Johannessen. (Zie Anny Raman, *Bibliografie van Marnix Gijsen*, Hasselt 1973, nrs.28cc-28ee.)
- 7 *Benaderingen*.
- 8 De vier delen *Verzamelde gedichten*.
- 9 *Verzamelde gedichten*.
- 10 *Aarde en hemel*.

- 11 *Verzamelde beschouwingen.*
- 12 *Edmond de Wilde en de werkelijkheid.*
- 13 *Rudolf Lith.*
- 14 Op 14 februari zou Stols aan Marnix Gijsen onder meer schrijven: ‘*Betaling aan de Hollandse Bank Unie* Op deze bank is door mij op Uwe rekening fl. 747,30 overgeschreven, corresponderend met het honorarium over 2650 exx van “Joachim”. De volgende stap is dus, dat U aan deze bank [...] opdracht geeft om fl. 740,- over te maken aan de Heer Siedenburg.’
- 15 Greshoff doelde waarschijnlijk op *The House of MacMillan, 1843-1943* door Charles Morgan, dat in 1943 was verschenen.
- 16 *Die sewe vrese.*
- 17 Door bemiddeling van Stols zou Piet Worm in het hoofdgebouw van de KLM aan de Raamweg te Den Haag een muurschildering maken in ruil voor zijn passage naar Zuid-Afrika. Nadat een eerste ontwerp door mevr. S.J. Plesman-van Eijk was afgekeurd, maakte Worm een tweede, in zijn ogen aanzienlijk minder, ontwerp dat is uitgevoerd. (Med. P. Worm, Arnhem.)
- 18 *Die digter as intellektueel.*
- 19 *Goed en kwaad.*
- 20 *De blauwe horizon.*
- 21 *Koken in tien minuten.*
- 22 *An artist's diary in pictures.*
- 23 *Grensgebied resp. Het boek der vriendschap.*
- 24 Een bespreking door Nico Oosterbeek in Het Vaderland van *Edmond de Wilde en de werkelijkheid* is niet achterhaald.

847. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 6 februari 1951

6. Febr. 195[:1]

Hartelijk dank voor je lange brief, waarop een lang antwoord volgt. *Ontvangen* heb ik alléén

Bloem Beschouwingen¹

Bloem Avond.

De rest is, hoop ik, onderweg.

Voor Standpunte zal ik zorgen, zoodra Opperman van zijn vacantie in Hermamus terug is.

Ik schrijf met gelijke post aan Bob v K. om IV en v VerzW.²

Spoedig dus uitvoeriger berichten.

Heel veel dank, [xxx] [xxx] (van beiden voor allen) goeds en liefs, geheel je

Jan

Ik heb geboekt K.L.M. v *1 Juni* dus 2 Juni in Schiphol.

Wij zien zeer tegen deze reis op:

Heb ik je het voorloopig programma geschreven?

Juni	Parijs-Brussel	}	
July }	patria	}	
Aug }			
Sept }	N.Y.	}	} mijn kronieken gaan door
Oct }			Ik moet dus July of Aug
Nov }			hard werken om voorraad
			te maken. En hoop dat op
			De Pauwhof te doen. ³
Dec	(Curaçao?)	}	
Dec	(indien <i>niet</i> Curacao) of	}	
	anders Jan. patria		
Febr.	weer thuis.	}	

Eindnoten:

- 1 *Verzamelde beschouwingen.*
- 2 *Grensgebied resp. Het boek der vriendschap.*
- 3 In maart 1940 had J. Overvoorde-Gordon haar buitenplaats De Pauwhof te Wassenaar opengesteld voor beoefenaars van kunsten en wetenschappen om in alle rust te kunnen werken.

848. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 6 maart 1951¹

Vrijdag 6 Maart 1951

Beste Sander,

Wat heb ik in schandelijk langen tijd niet geschreven!! Ik moet n.l. al mijn energie (die niet groot is) gebruiken om, met het oog op mijn reis, vooruit te werken. Tijd heb ik nog altijd genoeg; maar de fut ontbreekt te vaak. Intusschen is er heel wat gebeurd. Ik heb mijn weekkroniek van VrijNed. overgebracht naar Elsevier.² De mensen van V.N., inzonderheid Johan Winkler,³ waren altijd méér dan aardig en correct tegenover mij. Maar de verdiensten waren schraal en ik voelde mij, wat de géést van het blad betreft, er weinig op mijn plaats. Elsevier betaalt mij precies *vijfmaal* het bedrag dat ik van V.N. kreeg! Bovendien was het bij V.N. *stuk loon* en *Elsev.* salaris. Het is nu even moeilijk om te weten wát zij hebben willen daar op E.W. Ik stuurde zes bijdragen, doch weet in het geheel niet of die in de smaak vallen.⁴ En antwoord er op kan ik nog niet hebben. - Nadat jij mij geschreven had, dat je (op een mooi salaris) aesthetisch adviseur van de uitgeverij Elsevier was geworden; hoorde ik van geheel andere zijde dat je E.W. verlaten ging om directeur van N. en vDitmar te worden.⁵ Is dat waar? En zoo ja, is het dan iets waar ik je mee moet gelukwensen? Ik zou het zoo heerlijk voor Greet en jou vinden indien er nu eindelijk

de noodige stabiliteit in jullie bestaan gebracht werd. Verzuim dus *niet* mij hierover p.o. te schrijven!!! Wij zitten vol spanning te wachten om, indien het bericht goed is, een juichkreet aan te heffen.

Verder geen nieuws. Van Kees krijgen wij sporadisch doch goed bericht. Nancy en Jan komen begin Sept in s Gravenhage. Dan is dus de heele familie in het moederland bijeen. Hoe gaat het al jullie kinderen??? En Greet???? En jezelf

naar lichaam, geest en ziel??? Ik zie huizenhoog tegen de reis op en zou het liefst rustig op 'De Grashof' blijven. Wij hebben voor gezegde hof nog géén huurder. En we *moeten* een huurder hebben, desnoods een gratis huurder, omdat het niet mogelijk is een huis hier 6 à 9 mnd *leeg* te laten staan!

Wat gaf je uit sedert de laatste zending? (Ik las vrijwel àlles nu v Bulthuis). Wat zijn je plannen? Blijft, àls NenD waar is, AAMStols als firma bestaan?

Ik ben zóó moe iedere dag! Dat is de met zevenmeilslaarzen[sic] aanstormende Seniliteit!

Stuur mij a.u.b. p.o. anders ben ik weg. een *ander* ex. v Goed en Kwaad. Het mijne heeft nl een ernstige fabricagefout. Eén bladzijde totaal verongelukt in de pers.

Vergeld, als Waar Christen die je bent, kwaad met goed. En schrijf!

Hierbij een brief v je auteur Wijnen. Wie zit er nu zóó achter de critiek aan? Een strebertje. Ik antwoordde hem dat een, ongunstige, kritiek reeds op 'Het Vaderland' aanwezig was en dat ik, in Nederland zijnde, *geen tijd* voor bezoeken brengen of ontvangen zou hebben.⁶ Kan jij die jongen niet eens leren hoe het hoort?

Ziehier een approximatief schema voor de komende vermoeienissen.

Met van ons allen mateloos veel goeds & liefs

Steeds geheel je

Jan

24 Mei-1 Juni	Joh. burg	
2 Juni-8 Juni	Rome (bij de Malans. Helene en Jacques)	
8 Juni-15 Juni	Amsterdam (hotel liefst Parkzicht) ⁷	
15 Juni-± 1 July	Brussel-Parijs.	
1 July-1 Sept	De Pauwhof (want dan moet ik iederen dag weer werken voor de centen[]).	
± 10 Sept-± 1 Dec.	N. York (nog géén bericht van het dept) ⁸	
1 Dec-1 Jan	Willemstad	{ bij mijn beste Greet
1 Jan-± 1 febr.	sGravenhage	{ en Sander.
1 Febr.	naar huis	{ bij mijn beste neef
Maart-April	vRiebeeckfeesten	{ en nicht ⁹
15 April	plechtige teraarde bestelling van J. Greshoff.	

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Janda (Pty) Ltd/(Edms) Bpk., 148 St. George's Street, Cape Town. Directors: J. Greshoff (Holland), D. Schrire.
- 2 Op 2 maart had A. Glavimans namens Elseviers Weekblad aan Greshoff geschreven: 'Zowel Jacques Bloem als de Heer Stols hebben mij gezegd dat U waarschijnlijk in principe bereid zoudt zijn geregeld aan Elseviers Weekblad mede te werken. Indien dit zo is, zouden wij over de vorm van Uw medewerking en over de honorering daarvan nog eens uitvoerig kunnen corresponderen. Maar het is natuurlijk beter daarmee te wachten tot ik zeker weet dat U in ons blad zoudt willen schrijven.[...] Ik zie Uw berichten met veel belangstelling tegemoet. Voorzover deze uitnodiging dit nog niet duidelijk genoeg tot uitdrukking mocht brengen, wil ik U wel zeggen dat de Hoofdredactie van Elseviers Weekblad, waarvan de heer W.G.N. de Keizer U naar ik meen zeer goed bekend is, Uw medewerking op zeer hoge prijs zal stellen.' Op 16 maart schreef De Keizer zelf aan Greshoff in antwoord op een niet bewaard gebleven brief: 'Met bijzonder genoegen kreeg ik je brief van 6 dezer en met nog meer genoegen heb ik daarin gelezen, dat je wel bereid zoudt zijn als vast medewerker van Elseviers Weekblad op te treden.[...] Het ontstaan van deze her-ontmoeting was op zichzelf zeker eigenaardig: tegelijkertijd kwamen onze redacteur Glavimans en onze gemeenschappelijke vriend Maurice Roelants op het denkbeeld een uitnodiging tot jou te richten.[...] Ik heb zojuist Roelants aan de telefoon gehad, die mij bovendien nog een copy zond van zijn laatste aan jou gerichte brief. Het is, meen ik, hierin, dat onze bedoelingen het duidelijkste worden uitgedrukt[...]. Wat het zakelijke betreft, komt het mij voor, dat een honorarium van f. 100.- per artikel, waarbij wij onzerzijds vijf plaatsingen per maand garanderen, een redelijke stevigheid biedt; van de wenselijkheid niet in andere dag- of weekbladen te publiceren, is nadrukkelijk uitgezonderd je literaire kroniek in de thans weer "Het Vaderland" hetende Nieuwe Courant in Den Haag.[...] Het zou ons wel een groot genoegen doen, wanneer ge op 1 April a.s. met dit alles zoudt willen beginnen.' Greshoff zou tot januari 1953 aan Elseviers Weekblad meewerken. (Zie ook n.4.)
- 3 Johan Winkler (1899-1986) was redactie-chef bij het Parool geweest, en was in 1948 hoofdredacteur van Vrij Nederland geworden. Greshoff had van 4 juni 1949 tot 7 april 1951 zijn rubriek 'Mijn Beschermd Domein' in Vrij Nederland gepubliceerd.
- 4 Greshoffs eerste bijdrage, *Teleurstellende terugkeer. Het oude Nederland is veranderd*, zou op 16 juni in Elseviers Weekblad worden gepubliceerd.
- 5 Hoe Greshoff een dergelijk gerucht ter ore was gekomen, is niet na te gaan. Op 1 januari was J. Ia Bree adjunct-directeur bij Nijgh & Van Ditmar N.V. geworden.
- 6 Op 13 maart had Nico Wijnen onder meer aan Greshoff geschreven: 'In aansluiting op mijn brief van 13/7-1950 mag ik U wel weer een paar regels schrijven. Ik heb inmiddels op mijn bundel een paar aardige besprekingen gekregen, o.m. van Paul Rodenko, Mr. M. Mok en Kees Kelk. Van Ritter kreeg ik een (nogal) behoorlijke radiobespreking, van Simon Vestdijk een leerzame, maar toch waarderende brief, terwijl Nico Donkersloot mijn bundel, met uitzondering van twee gedichten, in het Jan.-nummer van het Critisch Bulletin heeft gekraakt.[...] Helaas kreeg ik tot nu toe van U geen bespreking en toch zou ik deze graag hebben, ook al zou U mij à la Donkersloot kraken.' (Zie ook br.831 n.2.) Greshoff zou *Het spiegelbeeld* bespreken in Het Vaderland van 7 april onder de titel 'Squatters' in het huis der muzen. *Uitgevers deden beter als uitsmijters op te treden*.
- 7 Van 4 tot en met 7 september zou Greshoff in het Parkhotel (Hobbemastraat I-II) te Amsterdam verblijven.
- 8 Het is niet duidelijk waarop Greshoff doelde. Er is uit deze periode geen correspondentie van Greshoff met het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bewaard gebleven.
- 9 A.M. Exalto-de Bloeme en haar echtgenoot Jacobus Exalto (1881-1966).

849. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 5 april 1951¹

[The Hague,] 5 April 1951

Beste Jan,

Het is werkelijk te gek, dat ik je nog steeds niet heb geschreven en toch kan ik ook vandaag nog geen lange brief aan je schrijven. Ik zit tot over mijn oren in de drukte, zowel in mijn eigen uitgeverij als bij Elsevier, in verband met de Zomeraanbieding.²

Kees hebben we een avond bij ons gehad, doch heeft zich daarna niet meer vertoond; wij hebben veel schik in deze jonkman.

Hartelijk dank voor de toezending van deel 4 en 5 van je Verzamelde Werken!³ 14 April gaan Greet en ik met vakantie naar Frankrijk. Wij hopen 7 Mei weer in Den Haag terug te zijn. Enkele weken daarna arriveer je dus op Schiphol; de logeerkamer staat gereed, wij verlangen erg naar jullie.

Met hartelijke groeten, ook voor Aty

je

Sander

(A.A.M. Stols)

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. Administration-Office: Van Blankenburgstraat 71.
- 2 In Stols' 'Zomeraanbieding 1951' werden *Portret van Toon* van E. Elias, *Serenade uit de verte* van Clare Lennart, *De boodschap van het Wilhelmus* van W.F. Breman, *Brief van Daniël* van L.S. Palder, *De spion van Brahma* van André Peters, *Wat eten wij vandaag?* van V.C.M. Vermeer, *De schelp* van Michel van der Plas, en *Een enkel woord* van Frits Huel aangekondigd.
- 3 *Grensgebied* en *Het boek der vriendschap*.

850. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 10 april 1951

Tien April 1951

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je levensteeken. Onze brieven hebben elkander gekruist. Ik begrijp het best, dat je het druk hebt. In mijn brief stond onze reisindeeling. Het kan zijn dat wij van 2-7 Juni in Rome blijven, dat hangt af van Hélène en Jacques. Anders zijn wij 2 Juni in het Hotel Parkzicht te Amstelredam. Wij verheugen ons zeer over het weerzien.

Kees heeft zich op De Pauwhof terug getrokken om te studeeren. Of hij het inderdaad doèt weet ik niet!

Nancy en Jan komen in de eerste week van September in Nederland.

Waarschijnlijk kun je dan een avondje beleggen met zes Greshoven (3 m, 3 vr.)
Brengt je zomeraanbieding iets hartverheffends?

Ik schreef al twee Kort. Aant. over Bulthuis¹ en een stukkie waar de honden geen
brood van vreten over het rechtuit schàndelijke geschenk.²

Zoodra je een minuutje vrij bent, schrijf dan voor je vertrek naar beter oorden,

een woordje over een en ander, vooral over Greet en jezelf.

Veel liefs ook van Aty en de kinderen

Steeds geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Greshoff doelde waarschijnlijk op zijn artikel *Rico Bulthuis, een goed uitgerust schrijver die uit zichzelf nog te weinig te vertellen heeft* dat op 12 mei in Het Vaderland was gepubliceerd, en op *Nog drie boeken van Rico Bulthuis* dat op 19 mei in Het Vaderland verschenen was. In het eerste artikel besprak Greshoff *Het andere verleden*, in het tweede *Madame Clazina Rooselinde, clairvoyante, Nocturne der zeven spinnen* en *De schim van Joyce Herfst. Edmond de Wilde en de werkelijkheid* van Rico Bulthuis zou door Greshoff in Het Vaderland van 9 februari 1952 worden besproken onder de titel *Een goochelaar met slechts één kunstje*.
- 2 Als geschenk ter gelegenheid van de Boekenweek, gehouden van 24 februari-3 maart, verscheen de novelle *De porseleinen tafel* van Olaf J. de Landell (ps. van J.B. Wemmerslager van Sparwoude). De door J.F. Doeve geïllustreerde novelle was gedrukt in een oplage van 130.000 exemplaren. De novelle verscheen anoniem. De naam van de auteur kon via een wedstrijdformulier geraden worden; van de 5.070 ingezonden oplossingen raadden slechts 511 lezers de juiste oplossing. (Zie Kees de Bakker/Herman Arnolds, *De vijftig Boekenweekgeschenken 1932-1985*, Amsterdam 1985.) Greshoff schreef in zijn bespreking *Onwaardige reclame voor letterkundigen. Een gegeven paard in de bek gekeken*, in Het Vaderland van 21 april, nooit te willen weten wie *De porseleinen tafel* geschreven had.

851. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 september 1951¹

[R.M.S.] Rijndam 15 Sept 1951

Beste Sander,

Met Greet onze allerhartelijkste dank voor de vriendschap welke ook dit maal van jullie genoten. Beproefde vriendschap mag ik wel zeggen. Want hoevele jaren zijn wij al verbonden? Ça ne nous rajeunit pas! Dank voor de gezellige maaltijden, het transport, dank vooral voor het familiefeestmaal.

Ik hoop van harte dat Ecuador een werkelijkheid wordt. Je hebt in Nederland nooit de groote waardeering gevonden, waar je *recht* op hebt. En ik kan het mij voorstellen, hoe je, beu van het kinderachtig gedoe in onze schrijvers- en uitgeverswereld, elder een kans wilt wagen.

Met heel veel goeds en liefs, met nogmaals veel hartelijken dank, ook van Aty, voor jullie beide,

als steeds geheel je

Jan

Eindnoten:

852. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 19 september 1951¹

[The Hague,] 19 September 1951

Beste Jan,

Dank je zeer voor je brief van de Rijndam. Hoe was de reis?² Het was erg jammer dat ik jullie die Zaterdag niet kon wegbrengen; ik had gaarne bij de boot nog eens afscheid van jullie genomen. Het maal met de zes Greshoven en de Nijkerken was erg gezellig.

Van Goris kreeg ik een brief, waarin hij zijn ontstemming luchtte over het feit dat ik zijn boek in de z.g. nieuwe spelling liet zetten.³

Kun jij er hem van overtuigen dat dit in onze tijd nódig is, nu deze spelling in beide landen de officiële is. Waarom zou hij anders niet de spelling van

Siegenbeek of van Hooft nemen? En wat doet het beeld er tenslotte toe? De hoofdzaak is, dat Gijsen veel *gelezen* wordt, en de oude spelling doet op lezers onder de 25 even ridicuul aan als Siegenbeek op ons, die met De Vries en Te Winkel zijn opgegroeid.

Goris leek me nogal geprikkeld. Voor ons (in de uitgeverij) is de nieuwe spelling geen probleem, maar een eis. Probeer hem (die te lang weg is om alles daarover gevolgd te hebben) van mijn goed recht te overtuigen. Je bewijst er hemzelf een dienst mee.

Veel genoeg in New York! Van de Unesco nog geen nieuws. Soupault is in Parijs voor mij aan het werk.

Met veel liefs, ook van Greet, voor jullie beiden,
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, The Hague (Netherlands). Head-Office: Bildersstraat 8. De regel met het adres van het administratie-kantoor in de Van Blankenburgstraat 71 is doorgehaald.
- 2 De brief is gericht aan Greshoff op het adres Hotel San Carlos, 150 E 50th Str, New York.
- 3 Marnix Gijsen, *Klaaglied om Agnes. Roman* zou half december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Als noot werd achterin vermeld: 'De tekst is door de uitgever om redenen van nuttigheid in de nieuwe spelling gezet.' De roman werd gedrukt bij de Firma Boosten & Stols en gebonden bij N.V. v/h J. Giltay & Zn te Dordrecht. Er werden 15 exemplaren op Hollands gedrukt. Het bandstempel was van H. Salden, de stofomslag van Theo Bitter. Op 26 juli had Gijsen aan Stols een telegram gestuurd met als inhoud: 'Accoord publicatie Klaaglied. Please laat Cantré stofomslag maken.' Op 14 september had Gijsen aan Stols geschreven: 'Gisteren ontving ik de proeven van het boek en, zeer tot mijn ontsteltenis, moest ik vaststellen dat de tekst in die verdomde moderne spelling is omgezet. Ik ben er helemaal niet mee akkoord dat U mij zo voor een "fait accompli" stelt en ik wensch dan ook nadrukkelijk dat er in het boek melding gemaakt wordt van dit feit[...].'

853. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, eind september 1951¹

Waarschuw Oosterbeek onmiddellijk als dit geplaatst kan worden.²

Prachtig weer van Rott. tot N.Y. Spiegelgladde zee.
Veel liefs voor alle
Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat Greshoff, gezien de mededelingen over zijn zeereis, dit telegram onmiddellijk na aankomst in New York moet hebben verzonden.

- 2 Geschreven op de doorslag van het typescript van Greshoffs bespreking van Marnix Gijsens *Klaaglied om Agnes* die op 8 december onder de titel *Tragiek der mislukte menswording* in Het Vaderland zou verschijnen. Het typescript heeft een groot aantal handgeschreven verbeteringen, die alle zijn overgenomen in de tekst zoals die in Het Vaderland werd gepubliceerd. Een deel van de bespreking zou als flaptekst op de stofomslag van *Klaaglied om Agnes* worden afgedrukt.

854. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 27 september 1951¹

27 Sept 1951.

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief. Meld mij onmiddellijk als je iets hóórt!

Bert G. was geestdriftig over het nieuwe omslag.² Ik heb hem doen begrijpen dat het niet meer mogelijk is een boek in de archaïsche spelling te doen verschijnen. Hij is daar nu ook mede verzoend. Verder had ik gisteravond een lang gesprek met hem over jou. Ik zal dit dezer dagen eens samenvatten en je doen toekomen. Ik zie hem hier iederen dag en hij is, voor zijn doen, buitengewoon expansief en opgewekt. Ik krijg dezer dagen de 4 eerste hoofdstukken van zijn nieuwe roman.³ Ik zal hem *op het juiste oogenblik* spreken over je reis naar de V.St.

Dit hotel is waarlijk voortreffelijk en goedkoop. Wij hebben een *groote* kamer,

behoorlijk *gemeubileerd*, een badkamer, keurig + een kitchenette voor \$160 p.m. Wij genieten volop. Het wéérzien is altijd heerlijk. Half Oct. gaan wij naar Washington. Voor dien tijd is er een bruiloft bij de Foreesten.

Wil je mij p.o. en voor mijn rek. per vliegpost doen toekomen 2 exx. van Portrait of a Dutch Poet?

Het is klam warm. Z.g. sticky. Maar verder helder en zonnig.

De telefoon staat niet stil. Het is wel prettig, maar ook wel druk om vele goede kennissen en vrienden rijk te zijn.

Met heel veel goeds en liefs voor jullie allen

Geheel je

Jan

Vr.gr. aan den heer vHeusden⁴

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The San Carlos, 150 East 50th Street, New York.
- 2 Op 10 september had Stols aan Marnix Gijsen geschreven: 'Het omslag van Cantré is absoluut mislukt; Jan Greshoff zal U hierover vertellen. Ik heb nu een omslag gevraagd aan Theo Bitter[...], die U, geloof ik, verleden jaar in New York ontmoette.' Op 26 november zou Gijsen schrijven: 'Ik ontving [xxx] juist de maquette met het stofomslag. Het is eenvoudig *verrukkelijk*.'
- 3 Het manuscript van *De vleespotten van Egypte. Een sotternij* van Marnix Gijsen zou blijkens de opgave achterin de boekuitgave worden afgesloten in december 1951. *De vleespotten van Egypte. Een sotternij* zou in december 1952 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen.
De typografie en de omslagtekening waren van Helmut Salden. Er werden 25 exemplaren op geschept papier van Van Gelder gedrukt.
- 4 Niet nader geïdentificeerd.

855. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 28 september 1951

Den Haag 28-9-1951

Beste Jan,

Dank je zeer voor het artikel over 'Klaaglied om Agnes'. Moet ik het doorgeven aan Het Vaderland of is het voor mij?¹

En dan verder *het groote nieuws*:

Ik ben benoemd in Ecuador!

Gisteren kwam het telegram. Vandaag antwoordde ik, dat ik bereid ben in November te vertrekken. Ik wacht nu verder bericht van Unesco.

Er moet nu heel veel geregeld worden:

De jongens gaan beiden in Leiden wonen (apart).

Eva blijft nog een flinke poos in Washington (zij zou Goris weer zo graag ontmoeten)

Wij willen ons huis gemeubeld verhuren voor 2 jaar (niet aan een diplomaatje: volgens Flaes - die hier drie avonden bij ons was om met mij zijn vertaling van St John Perse door te nemen² - vernielen en verbranden de gasten alles)

Mijn exploitatie-contract met Elsevier wordt voor 2 jaar verlengd (ik kon geen 1^e klas vertegenwoordiger vinden, dus kon ik ook de exploitatie niet aan het Centraal Boekhuis overlaten). Ik kies de manuscripten, zij fabriceren voor mijn rekening naar mijn lay-outs of die van Salden of zo, zij verkopen en propageren enz. (Tussen haakjes: een zorg minder; kost wel veel, maar alles is in goede handen)³

Ik verkoop het wagentje (liefhebber: van Heusden)

Hoe de reisroute zal worden, weet ik niet. Zou Ecuador of Unesco omweg over N.Y. en Washington betalen? Zal wel blijken.

Deel dit ook aan Goris mede namens mij. De hoofdzaak is: dat ik alleen prima manuscripten uitgeef, zonder redelijke kans op verlies.

Ik reken *vast* op Goris, Lennart en mijn trouwe min of meer verkoopbare dichters (JCB-ARH-Michel v.d. Plas) + enkele wetenschapslieden.

De uitgeverij moet blijven draaien, want ik moet er over 2 jaar op kunnen terugvallen.

Je begrijpt dat Greet en ik er *vol* van zijn. Vandaag telegrafeerde ik acceptatie en vroeg inlichtingen over contract, reis, assuranties &d.

Dit voor vandaag.

Hoe hebben jullie het in N.Y.?

Mochten we elkaar dáár eens ontmoeten...

Heel veel liefs, ook van Greet mede voor Aty, van

je

Sander

Eindnoten:

1 Zie br.853 n.2.

2 De vertaling door F.C. Terborgh van *Exil* van Saint-John Perse zou onder de titel *Ballingschap* worden gepubliceerd in Standpunte 8 (1954) 4 (juni 1954), p. 2-10. Terborghs vertaling zou in december 1962 bij L.J.C. Boucher te 's-Gravenhage in boekvorm verschijnen.

3 Op 23 oktober zou Stols een circulaire aan zijn relaties rondzenden: 'Zoals U waarschijnlijk reeds bekend is, verlaat ik begin November voor enige tijd ons land met een opdracht van de U.N.E.S.C.O. De korte tijd van voorbereiding heeft het mij tot mijn spijt niet mogelijk gemaakt, van eenieder persoonlijk afscheid te nemen en eenieder, die daar belang bij heeft, op de hoogte te stellen van de gang van zaken in mijn uitgeverij. Mijn afwezigheid is, zoals ik reeds hierboven mededeelde, slechts een tijdelijke. Mijn kantoor blijft gevestigd Johannes Bildersstraat 8, 's-Gravenhage, doch het is gewenst alle correspondentie, welke in normale omstandigheden aan dit adres werd gericht, tijdens mijn afwezigheid te richten tot de heer J.P. Barth, Pieter Langendijkstraat 46, 's-Gravenhage, die aldaar mijn administratie voert. U adressere liefst: "Uitgeverij A.A.M. Stols, ter attentie van de heer J.P. Barth". De heer Barth belast zich met het onderhouden van contact met mij, totdat ik U t.z.t. van mijn nieuw adres in kennis heb gesteld. De leiding der uitgeverij blijft bij mij berusten. Zakelijk is het voor U van belang te weten, dat alleen tekeningsbevoegdheid bezitten mijn gevolmachtigden, de Heren P. van Eck, Merellaan 34, Aerdenhout en C.G.M. Formijne, candidaat-notaris, Laan van Leeuwesteyn 6, Voorburg, Z.H. Alle financiële transacties, zoals het betalen van crediteuren (waaronder de royalty-afrekeningen met de auteurs), zullen op normale wijze namens mij door de Heer P. van Eck worden afgewikkeld. Gegevens aan auteurs omtrent de aantallen der verkochte exemplaren worden via mijn administratie-kantoor te 's-Gravenhage (Pieter Langendijkstraat 46) verstrekt door de Heer P. van Eck. De uitgeverij wordt zonder onderbreking voortgezet, en ik bepaal zelf wat er wordt uitgegeven. Gaarne zie ik manuscripten, via de Heer J.P. Barth, tegemoet. Deze zorgt voor doorzending. De productie geschiedt als voorheen voor mijn rekening, in nauwe samenwerking met de Heer J.P.A. van Ingen, Postjeskade 189^{II}, Amsterdam-West. Mijn herfstaanbieding 1951 is in volle gang; het lenteprogramma 1952 is voor het grootste deel reeds vastgesteld en in bewerking. Er behoeft in de voortgang onzer relaties geen stagnatie op te treden. Wie mij thans op korte termijn wenst te bereiken richtte zijn brieven p/a Consulaat der

Nederlanden te Quito (Ecuador), waar ik kort na 10 November hoop aan te komen. Voor de goede orde wijs ik er nog op, dat mijn kantooradres 71 van Blankenburgstraat, 's-Gravenhage, reeds op 1 September van dit jaar is vervallen.[...].'

Zowel P. van Eck als J.P.A. van Ingen waren werkzaam bij Elsevier. Het getuigt van enige naïveteit dat Stols in zijn circulaire dit feit wél probeert te maskeren door het noemen van hun huisadressen, maar tevens ook aan het slot van de circulaire hun telefoonnummers bij Elsevier verstrekt.

856. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 oktober 1951¹

1 October 1951

Beste Sander,

Zoojuist bereikt het heugelijke bericht ons van je benoeming. *Van harte* gelukgewenscht. Misschien is het het begin van een tweede leven, misschien is het een belangrijk en boeiend intermezzo. In beide gevallen is het meer dan de moeite waard en een zegen des heeren. Jullie zijn nog jong genoeg om het experiment tot op de draad uit te buiten en te genieten. Zulk een kans komt maar eenmaal.

Voor ons is het ellendig jullie in Januari niet meer aan te treffen. Wij gaan na 15 Oct naar Washington om Eva te bezoeken.

- De kopij over Agnes is voor jouw blurb.² Het Vaderland heeft een afschrift. Bert. G. was erg blij met het stukje. Hij is wat prikkelbaar tegenover je. Wat hij *wil* is een volledige afrekening in de juiste vorm.³

D.w.z. *over alles* van het begin tot 1 jan 1952

Joachim	gedrukt	x,000 exx	
	ad.....		
	totaal	fx.000..	
	hon. 15% =		x.

Telemachus	id.		y.
Man v overm.	id		z
G en Kw	id		a.
Agnes			b.
		_____	_____
	honorarium.	f.	π
	totaal generaal		
	waarvan betaald op ?	- x	
	op ?	- x	
	op ?	- x	
	_____	_____	
	te samen		q
	rest te betalen	f	x.

en dan dat bedrag in *België* te storten.

Niet in dollars

Niet in guldens.

Veel geluk veel liefs

geheel je

Aty en Jan

Je hebt het *krankzinnig* druk. Maar als je prijs stelt op de relatie met B.G. geef dan toch nog ½ uur aan deze zaak

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van The San Carlos, 150 East 50th Street, New York.

2 Zie br.853 n.2.

3 Een dergelijke afrekening is niet achterhaald.

857. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 oktober 1951¹

13 October 1951

Beste Sander,

Uit je brief blijkt dat je er prijs opstelt (terecht) om de kern van je fonds zoo stevig mogelijk te bevestigen voor de toekomst. Ik schreef je reeds terloops over M. Gijsen, die toch zeker tot de kern behoort. Ik zie hem vrijwel dagelijks en heb véél met hem

gepraat. Bovendien ken ik hem door en door en weet, dat hij soms *niets* zegt over een zaak en dan op zijn onverwachtst handelt. Je begrijpt ook wel dat er openlijk of in het verborgen aan hem getrokken wordt! Onder je collega's zijn er verscheidene, die [:hem] wel graag naar hun fonds zouden overhevelen!!

Er is op dit oogenblik (en zeker zoolang ik hier ben) géén gevaar Maar, ik schreef het je al: M.G. voelt het als een onprettige toestand dat hij in het geheel niet weet wáár hij met jou, op dit oogenblik, staat. Het is hem minder te doen om het geld onmiddelijk, als wel om een *nauwkeurige wetenschap* van de staat van zaken.

Als je *werkelijk* M.G. ook voor de toekomst wilt vasthouden *moet* je door je boekhouder een *volledig overzicht* doen opstellen. Eenerzijds vermeldende *alles* wat er in de loop der jaren van de vijf romans en de bundel verkocht en welk honorarium daarop verschuldigd is; eenerzijds [*sic*] *alles* wat er in die jaren aan hem is uitbetaald, zoodat hij onmiddellijk zien kan *wat* hem nog toekomt, àls hem nog iets toekomt.

Voorts *moet* je alle betalingen in Belg. franks doen plaats hebben. Alle Vlaamsche auteurs in Nederl. uitgegeven krijgen hun geld in franken. Aan stortingen op een Nederlandsche bankinstelling heeft hij *niets*. En is hij was [*sic*] daarover dan ook uiterst ontsticht. Hij weet net zoo goed als ik, dat de Nederl. Bank altijd deviezen geeft voor buitenl. auteurs of Nederl. auteurs in het buitenland.

Beste vriend als je M.G. *werkelijk vast* wilt binden, zal je aan zijn *redelijke* wenschen moeten voldoen. Geschied dit niet dan, vrees ik dat er, gedurende je afwezigheid, wel eens een aanbod van andere zijde zou kunnen komen, dat onwederstaanbaar bleek.

Ik voor mij vind, onder ons gezegd en gezwegen, dat M.G. *gelijk* heeft als hij nu eens tot op de halve cent precies wil weten hoe hij met zijn uitgever staat en als hij dan verder staat op (liefst half-) doch in elk geval jaarlijksche afrekeningen *niet* met potlood op een kattenbelletje, doch volgens alle regelen der kunst. Je zult het krankzinnig druk hebben! Weet je al iets over je reis-route? Wij zijn van 21-26 Oct in Wash.[ington] D.C. en verheugen ons daar zéér op.

Wanneer zien wij elkander weer: dezer dagen of over x jaren of nimmer meer!
Heel veel goeds en liefs voor jullie allen
 steeds geheel je
 Aty en Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The San Carlos, 150 East 50th Street, New York.

858. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 16 oktober 1951¹

[Amsterdam,] 16 October 1951.

Beste Jan,

Dank voor je tweede brief inzake royalties Goris. Ik heb hem eergisteren het overzicht gezonden en het *volle* bedrag gaat voor 1 November naar de Hollandse Bank Unie.

Van die rekening af kan hij *naar eigen inzicht* geld laten overmaken zowel naar België als naar New York. De Nederlandse Bank heeft het zelf zo uitgemaakt! Meer kan *ik* er niet aan doen; doch Goris zelf kan *steeds* via de Nederlandse

Bank iedere andere regeling treffen, *ik* niet. Dat kan wel voor journalistiek werk, doch de betalingen van uitgevers moeten op een z.g. T-Rekening bij een bank in Nederland worden gestort, waarna *de auteur* beschikken kan.

Goris zelf heeft de zaak nog al eens ingewikkeld gemaakt door nu eens geld in Nederland (Siedenburg),² dan weer in N.Y. of België overgemaakt te willen hebben. Door de T-Rekening kan hij zelf alles regelen.

Tot 1 October is nu alles met Goris verrekend, en hij heeft een overzicht waarop alles is vermeld van het begin van onze relatie af.

Ik beëindig vandaag mijn werk in Amsterdam; Maandag of Dinsdag ga ik naar Parijs, waar ik 14 dagen bij Unesco werk. Dan, kort na 7 November, per vliegtuig naar Quito (met Greet). Liefst via New York en Washington, doch dit heb ik niet in de hand.

Veel groeten aan Eva in Washington, en aan Goris.

Heel veel liefs voor jullie beiden van

Sander³

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever. Afdeling Productie: Spuistraat 118 A en B, Amsterdam-C.
- 2 Zie br.865 n.3. voor bedoelde afrekening, en br.846 n.14 voor (waarschijnlijk) de kunsthandelaar J. Siedenburg.
- 3 Op de brief komt als kenmerk voor: 'St/vK.'

859. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 25 oktober 1951¹

25-10-51

Beste Jan,

De zaken ontwikkelen zich, wat de route betreft, anders dan ik dacht. We komen of per boot, of per vliegtuig naar N.Y., doch we mogen en kunnen er niet langer blijven dan om over te stappen op een vliegtuig of een boot.

Het wordt nu:

per boot naar N.Y. + vliegen naar Quito

of

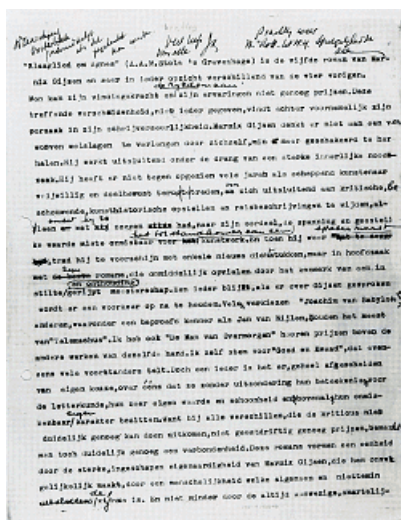
per vliegtuig naar N.Y. + boot naar Quito (dit laatste zou ik prefereren). Doch ze geven geen dollars voor verblijf in N.Y., en we krijgen waarsch. alleen transitovisum. Dus kunnen we elkaar alleen op vliegveld of bij boot zien. We zullen Eva ook uit W.[ashington] laten komen om haar even te zien.

De Ile de France vertrekt 6 Nov(?) en doet er 5 of 6 dagen over. Komen we per vliegtuig naar N.Y., dan kienen ze het zo uit, dat we 'direct' aansluiting hebben met boot. Greet is nog in Den Haag. Ik werk nu tot vertrek bij Unesco. Er moeten nog veel visa en passen worden gemaakt!

Hopen jullie in *ieder* geval even in N.Y. te zien, *met* Goris erbij, natuurlijk. Ik
logeer Hotel des Sts Pères, rue des Sts Pères
Veel liefs, ook voor Aty
van
Sander

Greshoffs bespreking van *Klaaglied om Agnes* in Het Vaderland van 8 december 1951.

Doorslag van Greshoffs bespreking van *Klaaglied om Agnes* van Marnix Gijzen, september 1951.

Greshoff met Marnix Gijsen, New York, najaar 1951.

Eindnoten:

- ¹ Geschreven op briefpapier van UNESCO, 19, Avenue Kléber, Paris 16°.
In het briefhoofd heeft Stols met de hand bijgeschreven: 'Room 514 (*Annex*)'.

860. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 oktober 1951¹

29 Oct 1951

Beste Sander.

Hartelijk dank voor je berichten. Wij keerden juist uit Wash.[ington] D.C. terug, waar wij een allergezelligste week bij de Foreesten beleefden.

Wat bitter jammer dat je geen tijd in N.Y hebt. Ja, per vliegtuig N.Y en *verder* per boot is verkieselijk, want dat geeft toch altijd iets meer tijd voor overstappen! Bert en wij komen dan met Eva op vliegveld of kade! Toch blij je te zien, zelfs even. Hoe teleurstellend ook.

Heb je opdracht gegeven Klaaglied om Agnes *onmiddelijk* na verschijnen naar Bert en naar *mij* te zenden? Stuur ze nog even een 'reminder' met het juiste adres.

dat van Bert *thuis* is:

412 w 20

New York City (N.Y.)

Tot spoedig!

Heel veel liefs voor jullie beiden van ons beide

Geheel je

Jan

Eva hebben wij in [+Washington] iedere dag gezien en veel beter leren kennen. Ze is in één woord een schat. Verstandig, opgewekt, gelijkmatig en heeft met haar natuurlijke takt onmiddelijk in het Foreestenhuis haar plaats gevonden. Ze zijn zéér op haar gesteld²

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van The San Carlos, 150 East 50th Street, New York.

2 Op de brief is door Stols bijgeschreven:

'Wilczynski

27 rue du Tournon

Hôtel Scandinavie 6e;

'Danton 07,07';

'12.15 bureel Goris

630-Fifth Ave

lunch + Jan Club';

'10⁰⁰ Woensdag

D^f Wilson Cordova

1⁵¹ Secr.

secr. gen. Ec. Deleg.

6224

5 Av. 34^e Av';

'Marboro - 57 St

(6^e en 7^e Av)

Concord - Tunes Square

42-46 St';
'Ries
240 Central Park South
bij Columbus Circle
17^e verd';
'Max Tak PL 98000
PE 60323';
'Ecuad. Delegation
Emp. State B 6219
BR 94583 call in advise'; en
'Donderdag - 10 AM Nat. Airline

P.A.

Miami 2.40 P.M

Miami 4.00 P.M

Tocuman 9.35 P.M

[xxx] Vrijdag 17

Tocuman 7.15 AM

Oputo 12.30 P.M.'

861. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 december 1951¹

17 Dec 1951

Beste Sander,

Uit je brief aan Bert vernam ik het een en ander over jullie nieuwe bestaan.² Laat nog eens iets hooren vóór ons vertrek op 5 Jan a.s. Greet's brief aan Eva p/a ons kwam *juist* op de goede dag aan. Bert heeft haar s avonds mede naar de stad genomen om de kerstverlichting te bewonderen en daarna dronken wij champagne in 'Brussels' op haar goede reis. Het is een verdomd lief kind die iedereen voor zich inneemt door haar natuurlijkheid en vriendelijkheid.

Nu iets zakelijks waar haast bij is. De Deutsche vertaling van Joachim is een lijdensgeschiedenis. Deze is, half af, weer verscheurd etc. Nu heb ik met Landshoff en Bert besproken dat jij *per omgaande* aan S. Fischer Verlag te Frankfurt aMain schrijft dat die vertaling *niet* binnen twee jaar na ondertekening van het contract verschenen is en dat dus het verdrag daarmee vervallen is en jij de rechten *weerterug neemt*³

Zoodra dit zoo is, zorgt Landshoff voor een prima vertaling en laat het boek bij Kiepenheuer (de uitgever van Joseph Roth), zéér goede firma, in het voorjaar 1952 verschijnen.⁴

Dringend verzoek dit even *onmiddellijk* te schrijven aan die Knoetvinken in Frankf.

Wij zien het a.s. vertrek naderen en gevoelen ons al bij voorbaat bedroefd. Ons verblijf in N.Y. duurde 104 [+dagen]. Daar hebben wij er nu nog 19 van te goed! Dus van 15 Jan-15 febr:

adres

De Pauwhof

420 Rijksstraatweg

Wassenaar

Berts *nieuwe* boek is Zondag (16 Dec) gereed gekomen.⁵ Het wordt in twee ploegen over te[*lees:ge*]tikt en ik neem het 5 Jan. mede. ± 60.000 woorden. Ik zal het met mijn voorstellen tot correctie aan jou zenden. En jij maakt het dan wel definitief persklaar. Ik las het *begin* dat *goed* is

Heel veel goeds liefs hartelijks voor jullie beiden

Zalig uiteinde, goed begin

Steeds geheel je

Aty-en-Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van The San Carlos, 150 East 50th Street, New York.

2 Deze brief van Stols aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.

3 In 1936 had Gottfried Bermann (geb. 1897) in Wenen Bermann-Fischer Verlag opgericht, dat de in Duitsland verboden auteurs uit het fonds van S. Fischer onder zijn hoede nam. De oprichter van de uitgeverij Samuel Fischer, Bermanns schoonvader, was al twee jaar tevoren overleden. Onder leiding van Peter Suhrkamp bleef een deel van S. Fischer Verlag in Berlijn gehandhaafd. In 1938 werd Bermann-Fischer Verlag in Wenen onteigend. De uitgeverij moest toen eerst naar Stockholm en later naar New York uitwijken. In New York ging Bermann met de eveneens gevluchte directeur van de Amsterdamse Querido Verlag Fritz Landshoff een samenwerkingsverband aan onder de naam L.B. Fischer Publishing Inc. In 1942 werd het Berlijnse restant van S. Fischer Verlag verplicht omgedoopt tot Suhrkamp Verlag. Na de oorlog werd in 1947 in Frankfurt Suhrkamp Verlag heropgericht, evenals in Wenen Bermann-Fischer Verlag. In 1948 werd een fusie aangegaan tussen Querido Verlag en Bermann-Fischer Verlag te Stockholm; L.B. Fischer Publishing te New York was inmiddels in 1945 verkocht. Onder de naam Bermann-Fischer/Querido Verlag werd het bedrijf in Amsterdam voortgezet. Begin 1950 werd Bermann-Fischer/Querido Verlag verplaatst naar Frankfurt am Main en omgezet in S. Fischer Verlag. Peter Suhrkamp richtte toen zijn eigen uitgeverij op. (Zie F. Pfäfflin/Ingrid Kussmaul, *S. Fischer Verlag. Von der Gründung bis zur Rückkehr aus dem Exil*, Marbach am Neckar 1985, p. 690-694.)

Op 26 maart 1952 zou J.-P. Barth namens uitgeverij Stols aan Bermann-Fischer/Querido schrijven: 'In dem am 18. Februar 1949 zwischen A.A.M. Stols uitgever und Bermann-Fischer Querido Verlag abgeschlossenen Kontrakt *re*: die deutsche Übersetzung von *Joachim van Babylon* von Marnix Gijsen ist im Punkt 3 folgen des vereinbart: "The Publisher agrees to bring out his edition of the said work within eighteen (18) months after signature of this contract". Die deutsche Übersetzung hätte deshalb am 18. August 1950 publiziert sein sollen. Herr Stols hat mich jetzt beauftragt Ihnen das obengenannte Kontrakt zu kündigen, weil der Punkt 3 von Ihnen nicht eingehalten worden ist. Der A.A.M. Stols Verlag behält sich ab heute (den 26. märz 1952) wieder *alle* Rechte bevor, um mit einem anderen Verlag in Unterhandlung zu treten bezüglich einer Übersetzung in der deutschen Sprache von Joachim van Babylon und der anderen Werken Marnix Gijsens.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-A.A.M. Stols, omslag Em. Querido.)

- 4 Fritz Landshoff, die in 1941 met Gottfried Bermann de L.B. Fischer Publishing Inc. te New York had opgericht, was tot 1933 werkzaam geweest bij de Gustav Kiepenheuer Verlag in Berlijn. In dat jaar begon hij voor Em. Querido te Amsterdam auteurs te werven, die in Duitsland verboden waren. Deze Duitse afdeling werd in 1934 omgezet in het Querido Verlag. Gustav Kiepenheuer (1880-1949) zette eind 1948 zijn uitgeverij in Keulen samen met Joseph Caspar Witsch (1906-1967) voort. Tot 1951 verschenen de uitgaven onder de imprint Verlag Gustav Kiepenheuer, na die datum onder de naam Kiepenheuer & Witsch. (Zie *40 Jahre Kiepenheuer & Witsch 1949-1989*, Köln 1989.)

Tussen 1951 en 1953 stond Landshoff in nauw contact met uitgeverij Kiepenheuer & Witsch. (Zie Joseph Caspar Witsch, *Briefe 1948-1967* (ed. Kristian Witsch), Köln 1977, p. 309.)

In 1953 zou een Duitse vertaling van *Het boek van Joachim van Babylon* van Marnix Gijsen onder de titel *Das Buch des Joachim von Babylon und seiner berühmten Ehefrau Susanna* verschijnen bij Schwingen Verlag te Kufstein, Wien & Rosenheim. De vertaling was van de hand van Josef Tichy.

- 5 *De vleespotten van Egypte*, dat inderdaad december 1951 als datering draagt.

862. A.A.M. Stols aan A. en J. Greshoff, 23 december 1951

Quito, 23-12-1951

Zondag

Beste Atie en Jan,

Sinds Woensdag zitten we in het door ons gehuurde huis, 'vrij ver' buiten de stad, met als ergste bezwaar dat de verbindingen erg slecht zijn (vlooiënbusen van Indianen - onbruikbaar - en stationwagens: lopen weinig). Het ligt aan de grote weg naar het vliegveld: Avenida 10 de Agosto, huisn^r 5769.

Daar de postbodes hier alleen komen als ze zin hebben, zal het 't beste zijn dat

je blijft schrijven naar het Colegio Central Técnico.

We zitten hier in een volkomen verpolitiekt land met een goede, westers georiënteerde president, die volgend jaar moet aftreden. Er zijn voortdurend veranderingen in het Kabinet, en alle voortgang wordt geremd doordat iedereen gepreoccupeerd is door de verkiezingen in Juni.¹ Die veranderen waarschijnlijk alle ambtenaren tot en met de onderwijzers toe. Verder is er geen geld in de staatskas en ik krijg alleen toezeggingen voor de opbouw van mijn Demonstration Center, en ik weet haast zeker dat het geld nooit komen zal. Wij wachten nu al 2 weken op onze bagage uit Guayaquil, die per vliegtuig zou worden opgezonden en waartoe ik reeds 180 gulden betaalde... Of we ze hier zullen zien vóór 1 Januari is de vraag!

Ik heb het dus met mijn werk niet druk en de ijle lucht prikkelt niet tot activiteit. Mijn grootste preoccupatie is: hoe kom ik aan een auto. Hadde ik 1000 dollar contant, dan kocht ik morgen[*lees: morgen*] een stationswagon. Nu moet ik zien iemand te vinden, die mij een wagen in 12 termijnen betaalbaar wil leveren. Unesco betaalt ons helaas niet in dollars, doch dollars zijn wel vrij duur hier op de vrije markt te krijgen.

De stad is erg mooi en vuil en overbevolkt, kleurrijk en heel typisch.

De regerende klasse is net als in Afrika europees, doch zij weet uit ervaring evenmin iets van Europa of Amerika als de meeste afrikaanders. Juist doordat er veel minder contact met de westerse wereld is, is alles hier zeer veel graden minder dan in Kaapstad. Je hebt er b.v. wel winkelstraten, doch je ziet alleen deuren en hele kleine etalages. Toch zijn de winkels soms groot(!). De stad biedt dus geen window-shoppings-mogelijkheden, waaraan Kaapstad zo rijk is. En alle artikelen zijn hier slecht (veel japans) en erg duur (zeker 2× de prijzen van N.Y.). Er zijn hier geen cafés met terrassen; de weinige toegankelijke cafés zijn erg ongezellig en erg duur. Restaurants zijn onbetaalbaar.

In korte tijd hebben we enkele kennissen gekregen, die erg hartelijk zijn, doch ons bepaald niet voor geestelijke problemen stellen; de literaire begrippen gaan niet verder dan Jan de Hartog en Piet Bakker.²

Onze gebrekkige kennis van het Spaans verhindert nog contact zoeken met Ecuatoriaanse schilders en literatoren. Er zijn hier zéér aantrekkelijke schilders (gezien de tentoonstellingen).

Consul jhr Elias,³ waar we 1 × borrelden en 1 × aten, gaat 27 Dec hier weg en wordt vervangen door een honor. vice-consul, onze vriend John Soeters, directeur van Philips hier ter stede.⁴ Elias is het onderwerp van veel geroddel (drankzucht, wangedrag in Portugal tijdens de oorlog, helper van De Geer enz) doch ik kan dit niet beoordelen.

Ik heb - zoals jullie in het begin in Kaapstad - het gevoel van de westerse wereld afgesloten te zijn; ik krijg ook veel te weinig bericht over de uitgeverij,

behalve dat de verkoop in October slecht, in November zeer goed was (o.a. Gijsen).⁵ Ik heb hier nog geen enkele nieuwe uitgave; de post is erg traag, ik kreeg nog niets van wat ik begin Nov. uit Parijs hierheen stuurde.

We hebben nog geen hoofd der missie (sabotage van hier!) en de missie zelf bestaat uit 1 frans ingenieur, 1 amerik. leraar, 1 amer. lerares, 1 alleraardigste mexic. leraar en ondergetekende. De rest is nog niet komen opdagen (o.a. 2 fransen)⁶

Ons huis is nieuw, primitief gemeubeld, slecht gebouwd, ligt pal aan de weg, 'tuin' erachter, met achterin 2 garages waarboven kamers voor bedienden. We hebben tot nu toe 1 bediende, die we nauwelijks begrijpen (spaans-indiaans dialect) en 2× in de week een werkster. Voor Greet is het soms erg ontmoedigend.

We zullen gelukkiger zijn als we een auto hebben, onze bagage er is, en vooral als Eva hier zal zijn. De jongens, Eva en de ouders schrijven geregeld, doch onze vrienden laten *niets* van zich horen, evenmin als de heer Barth! Maar dat went allemaal wel. Laten jullie en Bert en Leentje⁷ ons niet in de steek; we sturen binnenkort eens voortbrengselen van onze fotokunst als alles ontwikkeld is. Heel veel liefs voor jullie en de Grissen, ook van Greet,

Sander

Eindnoten:

- 1 In juni 1952 zouden er in Ecuador verkiezingen worden gehouden. Op dit moment was Galo Plaza, die in de Verenigde Staten was geboren en opgevoed, president; in 1952 zou hij worden vervangen door José María Velasco Ibarra.
- 2 Johannes de Hartog (geb. 1914) en Pieter Oege Bakker (1897-1960) waren resp. medewerker en redacteur van Elseviers Weekblad.
- 3 Jhr. Burchard Jan Elias (1909-?) was van 1946 tot 1947 eerste gezantschapssecretaris te Bogota geweest; van 1947 tot 1956 was hij onaf gebroken vice-consul te Quito. Dirk Jan de Geer (1870-1960) was in 1939 minister-president geworden, maar was in augustus 1940 door koningin Wilhelmina tot ontslag gedwongen, waarna hij enige tijd in Lissabon verbleef.
- 4 H.J.R. (John) Soeters (geb. 1910) had de leiding van de Philips-vestiging in Ecuador. Er is niet achterhaald of hij honorair consul was. (Zie echter ook n.3.)
- 5 *Goed en kwaad*.
- 6 Op 1 januari 1952 zou Greet Stols aan Aty en Jan Greshoff schrijven: 'Sander vindt het hier opperbst, hij hoeft tot nu toe niet hard te werken, om de eenvoudige reden, dat er niet veel te doen valt, de medewerking, en de financiële mogelijkheden zijn tot nu toe zeer gering, nu gaat helaas ook nog de directeur van het Colegio weg, da[+t] was een man, waar hij nogal hulp van ondervond[...].'
- 7 Marnix Gijsen had Maria Magdalena Bambust (geb. 1913) in 1941 in New York leren kennen. In 1942 was zij zijn medewerkster bij het Belgian Information Center geworden. In 1947 verliet Gijsen Julia de Bie, met wie hij sedert 1929 was getrouwd, en ging met Leentje Bambust samenwonen. In 1976, toen nieuwe wetgeving het mogelijk maakte van Julia de Bie te scheiden, zou hij met Leentje Bambust trouwen; hun relatie was van 1962 tot 1975 verbroken geweest.

863. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 27 december 1951'

Donderdag 27 Dec 1951

95ste dag te NY.

Beste Sander,

Je prettige brief van 23 December bereikte mij heden. Van Zondag tot Donderdag is niet al te slecht. Maar de posterijen werken blijkbaar alleen van Quito naar N.Y. en niet omgekeerd! Aty schreef Greet ± 7 Dec en ik jou ± 17 Dec. Beide brieven zijn blijkbaar zoek geraakt! Beide per luchtpost. Ik probeer het nu met aantekenen!

Ik schreef je dan dat de nieuwe roman Goris ã is: 'De Vleeschpotten van Egypte', een prachtige titel. ± 75.000 woorden. Leentje las de text eergisteren en zegt het is sterker en gaver dan Goed en Kwaad. Ik neem de text (die mij heden namiddag ter hand gesteld wordt) mede en laat er in Nederland mijn oog rustig over gaan. Ik laat het m.s. dan door Barth aan jou sturen opdat jij het persklaar kunt maken. Als je Berts zin doet verschijnt het dan in Oct 1952. Hij wou in Mei dan doen verschijnen: 'Het staat geschreven...' ²² (voorloopige

(goede) titel) voor zijn verzamelde opstellen, waarvan hij je kopy in Jan. zal toezenden. Ook dit moet taalkundig doorgewerkt worden. Doe jij dat meteen maar.

Let wel: Bert zelf heeft er geen idee van hoeveel er in G. en Kw. en Agnes veranderd is! Laat het hem *nooit* merken. En laat vooral de buitenwacht er *nooit* de lucht van krijgen. Dat is - onder ons een geheim - en een zaak van groot vertrouwen.

Hij werkt nu aan een nieuwe roman voor 1953 'De Kat in de Boom' (voorloopige titel).³

Hij wil zoo dolgraag weten of je nu aan Fischer geschreven hebt om de vertaalrechten van Joachim definitief terug te nemen. Er is haast bij. Wil het werkje in Mei (door Herman Kesten vertaald) bij Kiepenheuer doen verschijnen.⁴

Bert kreeg een *lange* brief van Barth die ik gelezen heb 4 kantjes getikt.⁵ Agnes is uitverkocht.⁶ De pers is zeer goed Zelfs België reageert (500 exx) Ik zal mijn opstel in Standpunte over Goris om- en bijwerken, zoodra ik weer thuis en op orde ben. Dan kan daar een aardig boekje van gemaakt worden, hetgeen hem veel plezier zal doen.⁷

Naar aanleiding van je brief zou ik je een goede raad willen geven. Je hebt er de tijd voor. Houdt een dagboek bij. Begin bij het begin van het Eq. avontuur. Je kunt het dan terugdateeren. Of het begin in een inleiding samenvatten, maar dat is niet zoo noodig. Je sollicitatie, de moeilijkheden in N.[ederland] toen, je bezoek aan Parijs en Geneve. N.York en dan Q.[uito] Als je het doet en je zoudt een ezel zijn als je het *niet* deed. Let dan op twee dingen die de ervaring van langjarig dagboekschrijven mij geleerd heeft: I *sla slechts bij uitzondering* een dag over. Schrijf iederen dag je stuk over de vooraangaande. II vergeet niet dat je nù niet kunt beoordeelen wat al of niet belangrijk is. Noteer dus *alles*. En over eenige jaren kun je de schifting maken. Dikwijls blijken onbeduidende anecdoten slechts schijnbaar onbeduidend te zijn. En omgekeerd! Later coupeer je dan, bij uitgave, net als een film gecoupeerd wordt. Doe het, doe het, doe het. Dan heb je tenminste dät van je reis. Het heerlijke is dat je *alles* kunt zeggen omdat daar niemand het leest en lezen kan! Dat geeft een heerlijke vrijheid van uiting. Alles: je eigen doen en laten, het gedoe op straat, de prijzen, de 'politiek', natuurschoon, het Technico, de Unesco delegatie, de vreemdelingen... *Alles* is interessant.⁸

Onze plannen zijn veranderd.

Wij vertrekken wèl 5 Jan van hier per Westerdam, maar *niet* 15 Febr. per Klipfontein naar ZAfr

Doch in plaats daarvan vliegen wij 29 Jan van Schiphol naar Capri, waar wij blijven tot 8 April en vertrekken dan 11 April per Jagersfontein naar ZAfr. Op Capri logeeren wij bij de Malans, die ons smeekten te komen, die daar een

groote villa gehuurd hebben. Wij krijgen er, A en ik, ieder een werkkamer, slaapk. badkamer etc. Wij hebben lang geaarzeld van wege Frits.⁹ Maar meenden toch dit aanbod niet te mogen afslaan. Zij vroegen ons voor onbepaalde tijd. Doch wij willen Noortje Nijkerk *niet* teleurstellen. Zij komt begin Mei in Kaapstad.¹⁰ Wij komen er 29 April aan. Dat klopt dus als een bus. Noteer het adres in je boekje

Van laten wij zeggen 15 Jan-1 April alle brieven etc afzenden aan
J.G.

Villa Gerard
Via Piccola Marina
Capri (Italia)

Schrijf (aan dit adres) of zoo je onmiddelijk in de penhouder klimt p/a De Pauwhof
420 Rijksweg Wass[enaar], waar wij van 14-29 Jan zijn:

1. Zijn er boekhandels.
Zoo ja te vergelijken met...?
- 2 Zijn er schrijvers?
Zoo ja is er een bij die internationaal bekend werd? *Waar* worden die heeren uitgegeven? En *hoè!!!*
3. Waar zie je schilderijen? Is er een kunsthandel.
4. Is er een museum?
5. Bestaat er oude of nieuwe indiaansche kunstnijverheid?? klei sculpturen? [xxx]
van blik of steen?
maskers?
weefsels?
vlechtwerk?
houtwerk?
Zoo ja is er daar een winkeltje voor?
- 6 Als er geen café's zijn, is er dan een internationale *club*.?
- 7 Hoe is het corps Dipl.? Heb je er al contact mede?

Schrijf gauw. Zoodat ik je brief ontvang
of 15 Jan bij aank. op de Pauwhof of gedurende mijn verblijf aldaar
of 30 Jan bij aankomst te Capri.
Wij zullen jullie *geregeld* schrijven.
Aty schrijft dezer dagen aan Greet
Veel goeds en liefs
Geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The San Carlos, 150 East 50th Street, New York.
- 2 Een verzamelbundel van Marnix Gijsens opstellen zou in 1965 onder de titel *Scripta manent* verschijnen bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam en Nijgh & Van Ditmar te 's-Gravenhage & Rotterdam. De bundel zou worden ingeleid door Greshoff. Er is uit deze periode geen correspondentie over een dergelijke bundel tussen Stols en Gijsen achterhaald.

- 3 Marnix Gijsen, *De kat in den boom* zou in juni 1953 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman werd gedrukt bij Boosten & Stols. Er werden 15 exemplaren op geschept papier van Van Gelder Zonen gedrukt. Het bandstempel was van Helmut Salden. Blijkens de datering in het boek werd het manuscript op 8 augustus 1952 afgesloten.
- 4 Een Duitse vertaling van *Het boek van Joachim van Babylon* van de hand van Hermann Kesten is bij Kiepenheuer, Witsch & Co noch elders verschenen. Hermann Kesten (geb. 1900) was van 1926 tot 1933 hoofdredacteur bij de Gustav Kiepenheuer Verlag geweest. Na 1933 leidde hij de Duitstalige afdeling van Allert de Lange te Amsterdam. Met de Querido Verlag van Fritz Landshoff was Allert de Lange de voornaamste uitgeverij in Nederland voor de Duitse schrijvers in exil. (Zie ook br.861 n.3 en n.4.)
- 5 Deze brief van J.-P. Barth aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.
- 6 *Klaaglied om Agnes*.
- 7 *Het verhalend proza van Marnix Gijsen* was gepubliceerd in Standpunte 5 (1950-1951) 2 (december 1950), p. 10-32.
Een omgewerkte versie van het opstel zou worden opgenomen in *Marnix Gijsen* van René Goris en J. Greshoff, dat in december 1955 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage zou verschijnen. Het boek werd gedrukt bij Boosten & Stols.
In *Marnix Gijsen* zouden Greshoffs opstel (onder de titel *Marnix Gijsen's ontwikkeling als romanschrijver*, p. 51-169) en René Goris' *De jeugd van Marnix Gijsen* (p. 7-48) worden bijeengebracht.
René Goris was de oudere broer van Marnix Gijsen.
- 8 Hoewel in het archief van Stols verscheidene aanzetten voor een dagboek aanwezig zijn, is dit plan nooit gerealiseerd.
- 9 Greshoffs takshond.
- 10 Eleonora Nijkerk (geb. 1929) zou van mei 1952 tot ca. zomer 1953 in Zuid-Afrika verblijven.

864. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 december 1951¹

Zaterdag 29 Dec 1951

Beste Sander,

1. Het handschrift van De Vleeschpotten van Egypte heb ik in mijn bezit. Het omvat 240 blz van gemiddeld 300 woorden.

Ik zal het op Capri doorwerken en in zijn geheel of in gedeelten per aangeteekende zeepost naar Quito zenden. Jij kunt het dan op je gemak verder persklaar maken, met het oog op verschijnen in Oct 52.

2. Dit doorwerken van boeken als G & Kw.,² Agnes³ en nu dit, op de wijze als ik het doe, woord voor woord is een heel werk. Daar komt mij een belooning voor toe. En wel deze: wil je Barth opdracht geven mij één volledig stel Gijsen te zenden naar Capri, waar ik hoop te werken aan een uitvoerige studie over hem en twee volledige stellen naar Kaapstad te zenden zoodat zij daar op 1 mei zijn. Onder een volledig stel versta ik: 1 Het Huis, 2 Joachim,⁴ 3 Telemachus, 4 Man van Overmorgen[,] 5 Goed en Kwaad, 6 Agnes.

Mij dunkt een stel per boek door mij herzien is geen overdreven eisch!

Laat Barth het stel voor Capri *dadelijk* versturen

M.J. Greshoff a.b.s. de M. Jacques Malan

Villa Gerard

Via Piccola Marina

Capri (Italie)

3. Bert heeft je Barth's brief doorgezonden en Leentje beloofde aan Greet een lange brief te schrijven tot troost in de woestijn.

4. Dring er p.o. bij Bert op aan dat hij de kopy voor 'Het Staat geschreven...' *zoo spoedig* mogelijk aan je toezende. En, Sander, werk die goed door. Niet zoo zeer lettende op woordenkeus maar vooral op *zinsbouw*, die somwijlen zeer onnederlandsch kan zijn. Bert zelf zegt: ik vòel dat niet (van wege de Fransche opleiding der Jesuiten)

Schrijf *spoedigst*

Van 14-29 Jan:

'De Pauwhof

420 Rijksstraatweg Wassenaar

30 Jan-30 April:

a.b.s. de M Jacques Malan

Villa Gerard

Via Piccola Marina *Capri* (Italie)

Heel veel goeds, liefs, hartelijks

Sterkte, gezondheid, voorspoed, geluk, welvaart

voor jullie beide daar hoog en droog 3000 M

van geheel je

Aty-en-Jan⁵

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The San Carlos, 150 East 50th Street, New York.
- 2 *Goed en kwaad.*
- 3 *Klaaglied om Agnes.*
- 4 *Het boek van Joachim van Babylon.*
- 5 Op de brief is door Stols bijgeschreven: 'ontvangen 23 Jan 1952!'

865. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 30 december 1951¹

30 Dec 1951

Zeer Geachte Heer Barth,

Van 15-29 Jan '52 vertoef ik op 'De Pauwhof' 420 Rijksstraatweg Wassenaar. Ik zou ik[*lees:u*] dan gaarne even spreken. Wilt u verder zoo goed zijn mijn adres van 1 Febr-1 Mei 52 te noteeren.

p/a Jacques Malan

Villa Gerard

Via Piccola Marina

Capri (Italië)

Ik hoop het boek van Lampo-Eyssest. voor 5 Jan. te ontvangen, dag van mijn vertrek hier.²

Ik heb het m.s. van 'De Vleeschpotten van Egypte', de nieuwe roman van Marnix Gijsen bij mij.

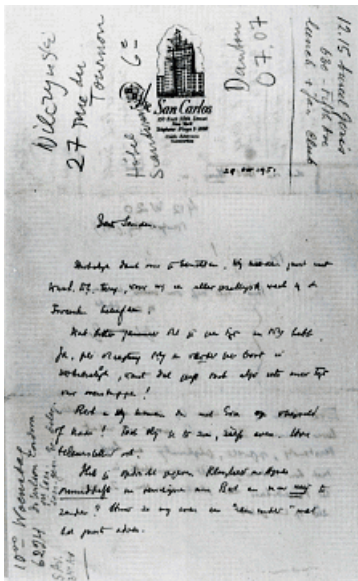
Met vr.gr. en onderscheiding

uw dw

J. Greshoff

Jan en Aty Greshoff, New York, najaar 1951.

Greshoff aan Stols, 29 oktober 1951.

Stols, Greshoff en Marnix Gijsen, New York, oktober 1951.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op brief papier van The San Carlos, 150 East 50th Street, New York.
- 2 *Indomeneia en de Kentaur* van Bernard (Ben) van Eijsselsteijn (1898-1973) en Hubert Lampo zou in maart 1952 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De titelpagina vermeldt het

jaartal 1951 als jaar van verschijnen. Het boek werd in een oplage van 3000 exemplaren gedrukt bij N.v. Drukkerij G.J. Thieme te Nijmegen. De omslagtekening was van R. van Looy.

Verantwoording

Bronnen

Het onderhavige deel van de correspondentie tussen J. Greshoff en A.A.M. Stols, het tweede van een driedelige uitgave, omvat 206 documenten en beslaat de periode 1945-1951. De correspondentie tussen Greshoff en Stols bevindt zich voor een deel in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te Den Haag, voor een deel in de Stadsbibliotheek te Haarlem en voor een deel in het archief van J.-P. Barth te Den Haag.

Van de documenten die in dit deel worden gepubliceerd, bevinden zich de brieven 720, 722, 724, 725, 728, 729, 733, 734, 736, 737, 739, 740, 741, 742, 744, 745, 747, 748, 749, 751, 753, 754, 782, 784, 811, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 820, 822, 824, 825, 826, 827, 828, 831, 834, 836, 838, 839 en 842 in de Stadsbibliotheek Haarlem (archief-Stols, omslag J. Greshoff); de overige berusten bij het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum (sign. G 785 B 1/B 2).

Van de bij het Nederlands Letterkundig Museum berustende brieven 743, 746, 750, 752, 812 en 833 bevinden zich doorslagen in de Stadsbibliotheek Haarlem.

Het gedeelte van de correspondentie dat in dit deel wordt gepubliceerd, telt in totaal 206 brieven en telegrammen. Slechts bij de brieven 722, 724, 736 en 784 is een enveloppe bewaard gebleven. Een groot aantal van de documenten kent een voorbedrukt briefhoofd. De brieven 661, 839 en 847 zijn geschreven op zgn. luchtpostbladen.

Van de in het tekstgedeelte van dit deel gepubliceerde documenten zijn er 127 van de hand van Greshoff en 79 afkomstig van Stols.

Het eerste deel van de correspondentie tussen Greshoff en Stols werd in 1990 gepubliceerd onder de titel *'Beste Sander, Do it now!'*; dit deel beslaat de periode 1922 tot en met 1941.

Greshoff emigreerde in 1939 naar Zuid-Afrika; tijdens de oorlog verbleef hij verder achtereenvolgens in Nederlands-Indië, Curaçao en de Verenigde Staten. Om die reden is er tussen 1941 en 1945 een hiaat in de correspondentie.

Dit tweede deel omvat de correspondentie tussen Greshoff en Stols tot het moment waarop Stols als typografisch adviseur van de Unesco wordt benoemd en naar Zuid-Amerika vertrekt, zijn uitgeverij onder de hoede van J.-P. Barth achterlatend. Op grond van de inhoud van de brieven moet daarnaast worden aangenomen dat een aantal brieven uit de periode 1945-1951 verloren is gegaan.

Het derde deel van deze uitgave zal de periode 1952-1956 beslaan. Het doel van deze editie van de correspondentie tussen Greshoff en Stols is te laten zien hoe een uitgever en diens fonds de literatuur van zijn tijd mee vorm gaf en op welke wijze hij daarbij door een schrijver geadviseerd werd. Daarom wordt in deze editie de correspondentie openbaar gemaakt tussen Greshoff en Stols als uitgever. Dit betekent niet dat voor de periode 1922-1956 een scheiding is gemaakt tussen zakelijke en persoonlijke correspondentie. Hoewel de correspondentie tot Greshoffs dood in 1971 doorloopt, is het jaar 1956 als cesuur gekozen, omdat Stols aan het eind van dat jaar de beslissing nam zijn uitgeverij aan J.-P. Barth te verkopen. Na dat jaar had Stols geen directe bemoeienis meer met de publikaties van de uitgeverij.

In deze uitgave zijn ook de brieven die namens Stols of Greshoff geschreven zijn (met name die van en aan Stols' compagnon J.-P. Barth) opgenomen. Bovendien zijn een drietal brieven opgenomen die tussen Aty Greshoff en Stols gewisseld zijn, omdat deze brieven rechtstreeks aansluiten op correspondentie tussen Greshoff en Stols. In dergelijke gevallen wordt dit in de vaste kopregel bij de brieven expliciet vermeld. Brieven van Greet Stols aan Aty Greshoff zijn niet opgenomen; waar dergelijke brieven in de correspondentie tussen Greshoff en Stols ter sprake komen, wordt de inhoud (voor zover de brief is bewaard) ter plekke in een annotatie samengevat. Brieven van Aty Greshoff aan Greet Stols zijn niet bewaard gebleven. Bijschrijvingen door derden op brieven van Greshoff of Stols zijn in de commentaar bij de brief vermeld.

Het merendeel van de documenten is handgeschreven. De brieven 669, 674, 692, 693, 695, 701, 702, 703, 711, 714, 720, 730, 738, 743, 746, 750, 752, 758, 759, 773, 782, 784, 809, 812, 826, 833, 841, 849, 852 en 858 zijn getypt.

De brieven 669, 693, 695, 713, 826 en 827 zijn slechts in doorslag aanwezig.

De documenten 668, 674, 678, 692, 713, 738, 743, 746, 750, 752, 757, 758, 759, 773, 812, 833, 849, 852 en 858 zijn zowel in origineel als in doorslag aanwezig.

Omdat deze editie bedoeld is als leeseditie, is het verschil in schrijfmateriaal niet bij de brieven verantwoord. Om dezelfde reden worden geen gegevens verstrekt over papiersoort en -formaat. Verder is ervan afgezien in de tekst met behulp van cijfers aan te geven uit hoeveel kantjes of losse blaadjes de brief bestaat.

Datering

De documenten zijn chronologisch gerangschikt en doorlopend genummerd. De door beide schrijvers gebezigde datering is niet geüniformeerd, maar ongewijzigd overgenomen.

In een enkel geval is een brief in gedeelten op verschillende dagen geschreven. Dergelijke documenten zijn als één geheel beschouwd en in de chronologische rangschikking opgenomen onder de datum waarop de brief afgesloten is.

Wanneer verscheidene brieven op één dag zijn geschreven, is op grond van de inhoud een poging gedaan de juiste onderlinge volgorde vast te stellen.

Bij ongedateerde documenten is een poging gedaan de datering vast te stellen of te schatten op grond van de inhoud van de brief of het telegram. Deze datering is in de kopregel bij het document geplaatst. In al deze gevallen wordt de gekozen datering verantwoord in de commentaar bij het document.

In de 'Chronologie' is de loop van de bewaard gebleven correspondentie na te gaan.

Tekstconstitutie

Er is gekozen voor de volgende principes.

De spelling van de brieven is, met inbegrip van spellingeigenaardigheden, gehandhaafd.

De alinea-indeling van de brieven is gehandhaafd. Witregels in de brieven ter aanduiding van een nieuwe alinea zijn weggelaten.

De plaats van de datering en van de ondertekening is geüniformeerd, namelijk respectievelijk linksboven en linksonder de brief.

De plaats van verzending is ongewijzigd overgenomen. Als deze ontleend is aan een voorbedrukt briefhoofd, is ze tussen teksthaken boven de brief geplaatst. Greshoff gebruikte regelmatig een droog stempel met zijn naam en/of adres ter aanduiding van de afzender op onbedrukt briefpapier; ook in deze gevallen is de plaatsnaam tussen vierkante haken boven de brief gezet. Aan het poststempel ontleende verzendplaatsen zijn eveneens tussen teksthaken boven de brief geplaatst.

Van de voorbedrukte briefhoofden en de door Greshoff gebruikte naamstempels zijn alleen de plaats en in een enkel geval (een deel van) de datering overgenomen. De tekst van een voorbedrukt briefhoofd wordt in een annotatie bij de brief samengevat. De tekst van de gebruikte naamstempels wordt niet in een annotatie samengevat.

Postscripta die boven de aanhef van de brief staan, of die aan de zijkant van de brief zijn geschreven, zijn na de ondertekening geplaatst.

Kantlijnaantekeningen die naar de belendende tekst verwijzen, worden achter de brief, maar voor eventueel aanwezige postscripta, afgedrukt.

Later door de ontvanger of door derden op de brief geplaatste aantekeningen, worden in een annotatie weergegeven.

De interpunctie is gehandhaafd. Omdat vooral Greshoff een buitengewoon eigenzinnig gebruik van leestekens maakte, is alleen op die plaatsen waar het

begrip door het ontbreken van een leesteken aangetast dreigde te worden een leesteken tussen teksthaken toegevoegd. Daarbij is echter een grote terughoudendheid betracht.

Omdat de brief als een doorlopend geheel wordt afgedrukt, zonder dat wordt aangegeven dat de brieveschrijver aan een nieuw blad begint, doorschrijft in de kantlijn of iets dergelijks, zijn bladzijdecijfers en aanduidingen als ‘z.o.z.’ niet overgenomen.

Het kenmerk op een getypte brief ter aanduiding van degene die de brief getypt heeft, is niet overgenomen. In voorkomende gevallen wordt van de aanwezigheid van een dergelijk kenmerk in een annotatie verantwoord.

Dubbele aanhalingstekens zijn vervangen door enkele.

Vroeger geldende typeconventies, zoals het weergeven van de ‘ij’ door ‘y’, zijn aan het thans gebruikelijke systeem aangepast.

Er wordt niet verantwoord of een tekstgedeelte eenmaal, meervoudig of met een golflijn onderstreept is, noch of kapitaal dan wel een afwijkende kleur gebruikt is. Alle onderstreepte, ter nadruk kapitaal of in een andere kleur geschreven tekstgedeelten zijn steeds gecursiveerd, met uitzondering van de ondertekening.

Herhalingstekens in de tekst zijn om typografische redenen stilzwijgend vervangen door de te herhalen tekst.

Alle verschrijvingen, schrijf- of typefouten zijn ongewijzigd overgenomen. Alleen wanneer deze resulteerden in vreemde zinsconstructies, onafgemaakte zinnen of andere onduidelijkheden wordt gebruik gemaakt van de toevoeging ‘[sic]’ om aan te geven dat de daaraan voorafgaande lezing juist is. Deze toevoeging is ook gebruikt op die plaatsen waar een woord of een zinsdeel abusievelijk twee maal achter elkaar is geschreven. Spel- of grammaticale fouten vallen hier niet onder. Tot verwarring leidende schrijf- of typefouten worden tussen teksthaken gevolgd door de juiste lezing, voorafgegaan door ‘[lees:]’.

Door de brieveschrijvers in de tekst vergeten woorden worden voor een juist begrip tussen teksthaken toegevoegd voorafgegaan door een plus-teken.

In de brieven komen weinig doorhalingen, dooreenschrijvingen en (latere) toevoegingen voor. Deze zijn, gezien de aard van onderhavige editie, niet verantwoord.

Door perforatie uitgeponste tekstgedeelten worden tussen teksthaken en voorafgegaan door een dubbele punt gereconstrueerd.

Door beschadiging weggevallen tekstgedeelten worden aangeduid door een dubbele punt gevolgd door drie ‘x’-en tussen teksthaken.

Van vaak voorkomende afkortingen en voornamen wordt in een aparte lijst de oplossing gegeven. De overige afkortingen worden, voor zover het geen algemeen gebruikelijke zijn, in de tekst tussen teksthaken opgelost.

Woorden waarvan de lezing onzeker is, worden gevolgd door een vraagteken tussen teksthaken.

Woorden die wij niet hebben kunnen ontcijferen, worden aangegeven door drie ‘x’-en tussen teksthaken.

In deze uitgave worden dus de volgende diacritische tekens gebruikt:

Belgen[<i>sic</i>]	de lezing ‘Belgen’ (in plaats van ‘België’) is van de briefschrijver afkomstig
de[<i>lees:te</i>]	lees ‘te’ in plaats van ‘de’
[+in]	‘in’ staat niet in de tekst, maar is door ons toegevoegd
[<i>:Z</i>]eer	‘Z’ in ‘Zeer’ is door perforatie uitgeponst en is door ons aangevuld
[<i>:xxx</i>]	tekst is door beschadiging verloren gegaan
meidenk.[<i>amer</i>]	de afkorting ‘meidenk.’ is door ons aangevuld tot ‘meidenkamer’
Mauwen[?]	de lezing van ‘Mauwen’ is onzeker
[<i>xxx</i>]	onleesbaar woord.

Daarenboven hebben de volgende specifieke ingrepen, ter vermijding van onduidelijkheid tussen de tekst en de door de editeurs gebruikte diacritische tekens en nootcijfers, plaatsgevonden:

In de brieven 660, 667, 726, 735 en 801 zijn door Greshoff of Stols geplaatste vierkante haken vervangen door ronde haken. In de brieven 737 en 798 is een superieur cijfer 1 gevolgd door een ronde haak, ter aanduiding van een noot onderaan de brief, vervangen door een asterisk; dezelfde ingreep is toegepast op de betreffende noot onderaan de brief zelve.

De spellingeigenaardigheden van Greshoff zijn gerespecteerd; er is van afgezien in alle van de norm afwijkende gevallen de door Greshoff gebezigde vorm te laten volgen door ‘[*sic*]’ of ‘[*lees:xxx*]’.

Commentaar

In de inleiding is de achtergrondinformatie verstrekt die nodig is voor een juist begrip van de context van de briefwisseling.

Alle vragen die de tekst van de brieven in onze ogen bij de hedendaagse lezer zouden kunnen oproepen, worden zo volledig mogelijk beantwoord. Deze toelichtingen worden per brief gegeven en staan achterin de editie afgedrukt. Toegelicht worden namen en titels van in de brieven al dan niet expliciet genoemde historische personen en gebeurtenissen, namen van instellingen, uitgeverijen,

verenigingen, periodieken, series en reeksen enz., fictionele personages, citaten, titels van boeken en tijdschriftbijdragen.

Gegevens - zoals leefjaren van personen e.d. - die al in het eerste deel zijn vermeld, worden in het tweede deel niet herhaald, want kunnen eenvoudig via het

cumulatieve register, dat in het derde deel zal worden opgenomen, worden achterhaald. In relevante gevallen wordt door vermelding van brief- en notnummer terugverwezen naar het eerste deel.

Een deel van de commentaar bestaat uit bibliografische beschrijvingen; deze berusten altijd op autopsie of op gegevens ontleend aan de Mededelingen van de Documentatiedienst van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, tenzij de beschrijving wordt gevolgd door een asterisk. In de gevallen dat het formaat van een in de brieven ter sprake gebrachte uitgave wordt gegeven, wordt dit formaat afgerond tot halve centimeters; het eerste cijfer duidt de breedte, het tweede de hoogte aan. Voor de beschrijving en formaataanduiding wordt uitgegaan van de gewone, niet van de bijzondere exemplaren, tenzij de inhoud van de brief anders vereist.

Brieven en documenten waarnaar in de annotaties wordt verwezen, of waaruit wordt geciteerd bevinden zich in de collectie van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, tenzij een andere vindplaats wordt gegeven.

Tenzij anders vermeld, wordt in de annotaties bij publikaties steeds verwezen naar de eerste druk. Er is van afgezien eventuele opname in latere bundelingen of verzamelwerken te vermelden.

Annotaties zijn niet doorlopend, maar per brief genummerd. Om misverstanden te voorkomen staat boven de noten het nummer van de brief waarbij ze horen.

Chronologie

Aan de editie van de brieven is een chronologie van de opgenomen brieven toegevoegd, waarin de precieze loop van de bewaard gebleven correspondentie is na te gaan. Het briefnummer voorzien van een asterisk is gericht aan J.-P. Barth.

Bijlagen

Bijlage I geeft een overzicht van 1945 tot en met 1951 bij Stols verschenen, danwel naar typografische aanwijzingen van Stols of bij Boosten & Stols gedrukte publikaties van Greshoff.

Als bijlage II zijn overzichten opgenomen van de door Stols uitgegeven reeksen De Blauwe Distel, De Halcyon Pers, Helikon en De Vrije Bladen. Deze overzichten beslaan de periode van 1945 tot en met 1951. Een asterisk in bijlage II geeft aan dat een beschrijving niet op autopsie berust.

Register

In het register zijn opgenomen de namen en titels van in de inleiding, brieven, annotaties en bijschriften bij de illustraties al dan niet expliciet genoemde histo-

rische personen, instellingen, uitgeverijen, verenigingen, periodieken, series en reeksen enz., boekuitgaven en tijdschriftbijdragen, tenzij deze namen of titels deel uit maken van een door de bezorgers gegeven literatuurverwijzing.

De namen van J. Greshoff en A.A.M. Stols zijn niet in het register verwerkt.

In het derde deel van deze uitgave zal een bibliografie van in de inleiding en in de noten gebruikte secundaire literatuur worden opgenomen.

Het register is alfabetisch ingericht. Gehuwde vrouwen hebben een hoofdingang op hun eigen naam, met een 'zie'-verwijzing bij hun mansnaam. Schrijvers onder pseudoniem hebben een hoofdingang op hun pseudoniem, met een 'zie'-verwijzing bij hun werkelijke naam.

Vanwege het specifieke karakter van deze uitgave - de correspondentie tussen een uitgever en een van zijn belangrijkste auteurs en adviseurs - zijn de namen van boekbinderijen, drukkerijen en papierfabrieken, met welke Stols voor zijn uitgaven contact had, per onderwerp gegroepeerd; hetzelfde geldt voor de ter sprake komende lettertypen en papiersoorten die Stols voor zijn uitgaven gebruikte of overwoog te gebruiken. De namen van illustratoren zijn in het reguliere alfabet opgenomen, omdat met hen het contact vaker een persoonlijk karakter had en niet altijd resulteerde in bemoeienis met een van Stols' uitgaven.

Publikaties zijn onder titel in het alfabet opgenomen en niet onder de naam van de schrijver van de publikatie; lidwoorden zijn bij de alfabetisering genegeerd.

Als in een noot, louter ter opheldering van een impliciete vermelding in een brief, zonder enig aanvullend gegeven uitsluitend een naam of de titel van een publikatie wordt genoemd, resulteert deze vermelding niet in een verwijzing in het register.

Cijfers in het register verwijzen naar bladzijdenummers.

In het derde deel van deze uitgave zal een cumulatief register op de drie delen worden opgenomen; om die reden is het register bij dit tweede deel los toegevoegd.

Dankbetuiging

De bezorgers hebben ten behoeve van deze editie dankbaar gebruik kunnen maken van de kennis en/of documentatie van de volgende personen en instellingen:

Algemeen Rijksarchief, Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (M. Somers), Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek, A.A. Balkema, F. Bastaens †, Antiquariaat J.L. Beijers, J.F.K. van Berkel, Bibliotheek van de Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels (N.H. Kool), mevr. J. Boer, mevr. A. ter Braak-Faber, mevr. M. ter Braak-

Faber, De Bussy Ellerman Harms NV, mevr. T. van Buul, Centro de Estudios Literarios Alfonso Reyes, C. van Dijk, mevr. S. Eenhuis, Elsevier NV, H. Ester, mevr. I. von Eugen, E.W. van Faassen, mevr. E. Glastra van Loon-Boon, C.J. Greshoff, J. Greshoff Jr., Haags Gemeentearchief, mevr. Chr.Hak, mevr. E. Herlaar, R. Hofland, mevr. S. Joseph-van Nijlen, J. Kaleveld, Kamer van Koophandel (Den Haag), Kancelarij der Nederlandse Orden, Katholiek Documentatie Centrum, Kempen & Begeer, Koninklijke Bibliotheek, Koninklijke Landmacht (Sectie Militaire Geschiedenis), mevr. A.J.M. Kramers-Stols, H. van Krimpen, R. Kuipers, P. Landshoff, mevr. T. Louw-Pohl, F. Mayer, Rijksmuseum Meermanno-Westreenianum, Ministerie van Buitenlandse Zaken, Ministerie van Defensie (Centraal Archieven Depot), Ministerie van Justitie, Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, Nasionale Afrikaanse Letterkundige Museum, Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Nederlands Persmuseum, Nijgh & Van Ditmar, K.J. Nijkerk, mevr. A. van 't Oosten, mevr. A. van Oostrom, mevr. M. Opperman-van Reenen, A.E. du Perron, Em. Querido's Uitgeverij, A.E. van Rantwijk, S. van Ravesteyn Jr., Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, H. Salden, J. Schrire, mevr. E. Schüller-Stols, Antiquariaat Schuhmacher, mevr. A.J. Sillem-Klink, R. Spork, Stadsbibliotheek Haarlem (H. Duijzer), mevr. M.W. Stols-Kroesen, Suid-Afrikaanse Ambassade (Den Haag), Antiquariaat André Swertz, mevr. Th. Toussaint van Hove-Exalto, A. van der Veen, mevr. A. van 't Veer-Suiker, Vereniging voor Penningkunst, mevr. E. Verrijn Stuart-Nijkerk, J.M. Versteeg, mevr. C. Vranken, H.A. Wage, M.E.H. Warendorf, mevr. F. Westendorp, J. Wiebenga, mevr. Chr. Worm-Wiegman, P. Worm en Chr. Buckland Wright.

Bijlage I

Ikaros bekeerd. Een leerdicht. Tweede druk. A.A.M. Stols, Uitgever, 's-Gravenhage 1945 [1946].

Gedichten (Verzameld werk 1). P.N. van Kampen & Zoon N.V./Em. Querido's Uitgeversmij N.V., Amsterdam 1948 (Gedrukt door Boosten & Stols).

Legkaart (Verzameld werk 2). P.N. van Kampen & Zoon N.V./Em. Querido's Uitgeversmij N.V., Amsterdam 1948 (Gedrukt door Boosten & Stols).

Zwanen pesten (Verzameld werk 3). P.N. van Kampen & Zoon N.V./Em. Querido's Uitgeversmij N.V., Amsterdam 1948 (Gedrukt door Boosten & Stols).

Grensgebied (Verzameld werk 4). P.N. van Kampen & Zoon N.V./Em. Querido's Uitgeversmij N.V., Amsterdam 1950 (Gedrukt door Boosten & Stols).

Het boek der vriendschap (Verzameld werk 5). P.N. van Kampen & Zoon N.V./Em. Querido's Uitgeversmij N.V., Amsterdam 1950 (Gedrukt door Boosten & Stols).

Mijn vriend Coster. Nederlandsche Vereeniging voor Druk- en Boekkunst, [Haarlem] [1949] (Typografie A.A.M. Stols).

Bijlage II

De Blauwe Distel

[1]¹

- 1 Ricardo Güiraldes, *Don Segundo Sombra* ([december] 1948)
- 2 Arnold Skouen, *Feest op Réunion* ([oktober] 1949)
- 3 Truman Capote, *De herfst van een jeugd* ([oktober] 1949)

De Halcyon Pers

- 13 Jan van Nijlen, *De slaapwandelaar* (1948)

Helikon

1946

- 21 Cor Klinkenbijl, *Diafragma* (januari)
- 22 Guillaume van der Graft, *In exilio* (februari)
- 23 Gerrit Achterberg, *Sfof* (maart [april])
- 24 L.J. Pieters, *Randgebergte* (april)
- 25 Pierre Kemp, *Standard-book of classic blacks* (mei)
- 26 Bert Voeten, *De blinde passagier* (juni)
- 27 Alfred Kossmann, *Het vuurwerk* (juli)
- 28 Gerard van Klinkenberg, *Tusschen sterren en steenen* (augustus)
- 29 Hans Warren, *Pastorale* (september)
- 30 Jan Vermeulen, *Vergeefse herfst* (oktober)
- 31 H.P.G. de Wringer, *Verstoorde feesten* (november)
- 32 Jan van Gelder, *Droom en werkelijkheid* (december)

1947

- 33 Jacoba Eggink, *Tussen Euphraat en Tigris* (januari [mei 1948])
- 34 Pierre Kemp, *Phototropen en noctophilen* (februari [mei 1948])
- 35 Theun de Vries, *De dood* (maart-april [mei 1948])
- 36 B. Rijdes, *Orpheus* (mei [mei 1948])
- 37 Freek van Leeuwen, *De kruistocht der bedelaars* (juni-juli [mei 1948])
- 38 Willem Frederik Hermans, *Hypnodrome* (augustus-september [mei 1948])
- 39 Pierre H. Dubois, *Quia absurdum* (oktober-november [augustus 1948])
- 40 Michel van der Plas, *Dance for you* (december [december 1948])

Onbetreden Gebieden der Nederlandsche Kunstgeschiedenis

- 1 J. Knoef, *Tusschen Rococo en Romantiek* (1943)
- 2 J. Knoef, *Van Romantiek tot Realisme* ([november] 1947)
- 3 A. Staring, *Kunsthistorische verkenningen* ([december] 1948)

De Vrije Bladen

1946

- 1 Garmt Stuiveling, *Het nieuwe geuzenlied. Een symposion* (januari [maart])
- 2 Nes Tergast, *Hendrik Chabot* (februari [juni])
- 3 J.C. Brandt Corstius, *Duel om het dichterschap. Herman Gorter en de school van Albert Verwey* (maart [juli])
- 4 Guillaume van der Graft, *Achterstand* (april [augustus])
- 5 Sal Tas, *Leiderschap en intellect of De macht der intellectuelen* (mei [augustus])
- 6-7 Loden Vogel, *Dagboek uit een kamp* (juni-juli [november])
- 8 Michael Deak, *Rederijk* (augustus [november])
- 9 Jean-Paul Sartre, *Het existentialisme is een humanisme. De bestaansleer** (september)
- 10 Max Dendermonde, *Het kind en de dood* (oktober [januari 1947])²
- 11 R. Nieuwenhuys, *Oom Tjen* (november [maart 1947])
- 12 Jos. de Gruyter, *Lajos d'Ebneth. Studie van een ontwikkelingsgang* (december)

Eindnoten:

- 1 De eerste reeks verscheen onder de serietitel *De Blauwe Distel, Een Reeks Onvergankelijke Werken uit de Literatuur van alle Volken der Wereld*, en heeft als imprint A.A.M. Stols, Uitgever.
Van 1960 tot 1962 zou een tweede reeks van *De Blauwe Distel* verschijnen met als imprint de reekstitel en op de versozijde van de titelpagina de vermelding A.A.M. Stols/J.-P. Barth. De in Stols' 'Najaarsaanbieding 1948' in het vooruizicht gestelde uitvoerige prospectus van *De Blauwe Distel* is niet verschenen. In Stols' 'Najaarsaanbieding 1948' stond als tweede deel in de reeks aangekondigd *A.O. Barnabooth* van Valery Larbaud, en als vierde deel *De verliefde duivel* van Jacques Cazotte; deze delen stonden in Stols' catalogus 'Nieuwe Uitgaven 1948' resp. als derde en vijfde deel vermeld. De vertaling van Cazotte stond nog als derde deel in de reeks aangekondigd in Stols' prospectus 'Voorjaar 1949'. Beide delen zijn niet verschenen.
- 2 Brinkman's Cumulatieve Catalogus van Boeken 102 (1947), p. 68 geeft op dat dit cahier als negende nummer is verschenen.

Chronologie¹

	J. Greshoff	A.A.M. Stols Uitg. A.A.M. Stols
	<i>1945</i>	
660	25 augustus	
661	30 augustus	
662		18-24 september
663	30 oktober	
664	4 november	
665		27 november
666	7 december	
667		9 december
668		9 december
669		9 december
670	10 december	
671		31 december
	<i>1946</i>	
672	7 januari	
673	8 januari	
674	8 januari	
675	9 januari	
676	9 januari	
677	14 januari	
678		17 januari
679		17 januari
680	21 januari	
681	1 februari	
682		4 februari
683	11 februari	
684		14 februari
685	ongedateerd	
686		3 maart

687	6 maart	
688	ongedateerd	
689	26 maart	
690	27 april	
691	30 april	
692		13 mei
693		17 mei
694	22 mei	
695		24 mei
696	10 juni	
697		24 juni
698	5 september	
699	26 oktober	
<i>1947</i>		
700		21 februari
701		10 april
702		15 april
703		ongedateerd
704	6 juni	
705	10 augustus	
706	17 augustus	
707	2 september	
708		10 september
709	25 september	
710		3 oktober
711	13 oktober	
712	13 oktober	
713		14 oktober
714	14 oktober	
715	15 oktober	
716	16 oktober	
717		19 oktober
718		21 oktober
719		24 oktober

720	24 oktober	
721	25 oktober	
722	10 november	
723		10 november
724	10 december	
725	20 december	
726		23 december

1948

727		1 januari
728	16 januari	
729	20 februari	
730		26 februari
731		11 maart
732		15 maart
733	16 maart	
734	23 maart	

735		30 maart
736	5 april	
737	7 april	
738		9 april
739	13 april	
740	14 april	
741	14 april	
742	19 april	
743		20 april
744	20 april	
745	22 april	
746		27 april
747	27 april	
748	18 mei	
749	24 mei	
750		26 mei
751	30 mei	
752		1 juni
753	2 juni	
754	15 juni	
755		2 juli
756		5 jul
757	6 juli	
758		6 juli
759		29 juli
760	7 augustus	
761	12 augustus	
762		12 augustus
763	13 augustus	
764		31 augustus
765	ongedateerd	
766		15 oktober
767		19 oktober

768	20 oktober	
769	20 oktober	
770	ongedateerd	
771	4 november	
772		8 november
773		15 november
774	18 november	
775		29 november
776	30 november	
777	1 december	
778		4 december
779	december	
780	11 december	

1949

781	10 januari	
782	11 januari	
783	19 januari	
784	25 januari	
785	14 februari	
786		18 februari
787	9 maart	
788		22 maart
789		7 april
790	10 april	
791	12 april	
792	6 mei	
793		12 mei
794		30 mei
795	14 juni	
796		5 juli
797	23 augustus	
798	8 september	
799		13 september
800	16 september	

801		26 september
802	1 oktober	
803	1 oktober	
804	4 oktober	
805	20 oktober	
806	26 oktober	
807		31 oktober
808	14 november	
809	19 november	
810	1 december	

1950

811	7 januari	
812		20 januari
813	23 januari	
814	8 februari	
815	20 februari	
816	5 maart	
817	6 maart	
818	15 maart	
819		20 maart
820	25 maart	

821		29 maart
822	3 april	
823		12 april
824	13 april	
825	17 mei	
826		26 mei
827		24 juni
828	26 juni	
829		26 juni
830		28 juni
831	9 juli	
832		12 juli
833		31 juli
834	10 augustus	
835		13 augustus
836	28 september	
837		16 oktober
838	21 oktober	
839	30 oktober	
840		16 november
<i>1951</i>		
841		9 januari
842	17 januari	
843	22 januari	
844	22 januari	
845	ongedateerd	
846		2 februari
847	6 februari	
848	6 maart	
849		5 april
850	10 april	
851	15 september	

852		19 september
853	ongedateerd	
854	27 september	
855		28 september
856	1 oktober	
857	13 oktober	
858		16 oktober
859		25 oktober
860	29 oktober	
861	17 december	
862		23 december
863	27 december	
864	29 december	
865*	30 december	

Eindnoten:

- 1 Het briefnummer voorzien van een asterisk is gericht aan J.-P. Barth.

[Deel 3, 1952-1956

‘Ik ben overbodig geworden!']

Inleiding

Stols had in oktober 1951 zijn relaties door middel van een circulaire ervan op de hoogte gebracht dat hij in november als typografisch adviseur van de Unesco voor enkele jaren naar Ecuador zou vertrekken.

Al kort na de bevrijding in 1945 had Stols pogingen in het werk gesteld Nederland te verlaten en zich als drukker, uitgever of typografisch adviseur in Zuid-Afrika te vestigen. Hierbij had hij de bemiddeling van Greshoff ingeroepen. Ondanks een oriënterend bezoek aan Zuid-Afrika dat Stols in 1948 met financiële steun van de Nederlandse ministeries van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en Economische Zaken ondernam, is er van vestiging in Zuid-Afrika niets gekomen. De redenen waarom een boekhandelaar als A.A. Balkema of een drukker als J. Kaleveld wél slaagde waar Stols faalde, zijn niet helemaal duidelijk, maar het is niet gewaagd te veronderstellen dat Stols zijn eisen aanzienlijk hoger stelde dan Balkema en Kaleveld. Uit zijn brieven aan Greshoff in de periode 1945-1951 blijkt wel een zekere afgunst op het succes dat Balkema en Kaleveld in Zuid-Afrika hadden.

In dezelfde tijd dat Stols pogingen in het werk stelde in Zuid-Afrika emplooi te vinden, probeerde hij ook via de Mexicaanse diplomaat Alfonso Reyes als uitgever of drukker voet aan de grond in Midden-Amerika te krijgen. Deze moeite was eveneens tevergeefs.

Ook andere pogingen, zijn uitgeverij in het buitenland te vestigen, strandden. Stols' vestiging te Parijs is, hoe hoog hij er ook af en toe van opgaf, nooit meer dan een veredeld verkoopkantoor geweest, en zijn agentschappen te Zwitserland, Oxford en New York zijn evenmin ooit veel zaaks geweest. In tegenstelling tot de vooroorlogse periode, bewoog zijn uitgeverij zich immers ook niet meer op de internationale markt voor bibliotheek uitgaven. In de periode na 1951 was dat evenmin het geval. Stols gaf, wat betreft dit voor hem toch meest aantrekkelijke aspect van de uitgeverij, de hoop niet op, al zag hij scherp in dat er een kloof lag tussen zijn vooroorlogse en zijn naoorlogse werk. Op 25 september 1955 schreef hij aan Greshoff: ‘Het zou [...] een heel goed ding wezen, indien er over mijn werk een boekje verscheen, waarin mijn werkzaamheid van 1922 af behandeld werd. Het zou in (goed) engels moeten verschijnen, en ik zou er de kosten voor over moeten hebben. Het kan alleen geschreven worden door een nederlander (want wie zou dat in Frankrijk of Engeland kunnen of willen doen) en dan vertaald. [...]. Ik heb per slot van rekening in die 34 jaren zowel litterair als typografisch in ieder geval enige historische betekenis van 1922-1945, en na 1945 betekenis als uitgever van Nederl. werken.’

VIII

Stols had, toen hij indertijd in Zuid-Afrika bij J.H. de Bussy solliciteerde, zijn uitgeverij in Nederland onder de hoede van zijn toenmalige assistent Arie Bornkamp willen achter laten, met M.C. Loot (de directeur van H.P. Leopold's Uitgeversmaatschappij) en zijn broer Fons als toezichthouders.

Eind 1948 was Stols een samenwerkingsverband aangegaan met uitgeverij Elsevier te Amsterdam, die de produktie en distributie van Stols' uitgaven voor haar rekening zou nemen. Het merendeel van Stols' personeel werd toen ontslagen, of kwam, zoals in het geval van Bornkamp, in dienst bij uitgeverij Elsevier. Toen Stols eind 1951 naar Zuid-Amerika vertrok, werd zijn assistent Jan Peter Barth (geb. 1927), die eind 1949 bij Stols in dienst was getreden, zijn zaakwaarnemer. Formele bevoegdheden kreeg Barth echter niet, die had Stols toevertrouwd aan zijn notaris C.G.M. Formijne en de bij uitgeverij Elsevier werkzame P. van Eck. Stols zelf behield nadrukkelijk de verantwoordelijkheid voor de keuze van de uit te geven boeken. De produktie van de uitgaven zou in Amsterdam, voornamelijk door de zorgen van J.P.A. van Ingen, plaatsvinden. De samenwerking met uitgeverij Elsevier werd tot eind 1952 voortgezet. De financiële voordelen, die Stols van zijn samenwerking met Elsevier verwachtte, bleven uit en de exploitatie van zijn fonds werd bovendien ondergeschikt gemaakt aan Elseviers' eigen, zich sterk ontplooiende activiteiten.

Bij Stols waren van begin 1945 tot eind 1951, afgezien van herdrukken, 238 titels verschenen. In de periode 1952 tot en met 1956 zouden slechts 78 titels verschijnen: in 1952 elf, in 1953 tien, in 1954 zestien, in 1955 (grotendeels dankzij de Atlantis- en de Helikon-reeks) vijftientig, en in 1956 zestien.¹

Uit de correspondentie tussen Stols en Barth blijkt dat uitgeverij Elsevier wel degelijk een belangrijke stem in het uitgeefprogramma had. Op 24 januari 1952 schreef Barth aan Stols onder meer: 'Voorts zei de Hr van Ingen mij, en dit breng ik U in vertrouwen over, dat dhr van den Brink hem, d.w.z. dus van Ingen, gezegd zou hebben dat hij, v.d.Br. wenst te beslissen hoeveel er gedrukt en gebonden zou worden van elk boek dat U gaat uitgeven.' Stols reageerde hierop in een brief van 12 februari 1952 tamelijk laconiek met: 'Ik heb er geen bezwaar tegen, dat drs Van den Brink deze vaststelt, doch ik wil dan toch graag tevoren weten, wat drs. V.d.B. van plan is, teneinde mijn eventueel tegenvoorstel te kunnen doen. Natuurlijk is het voor de investering ongewenst dat er meer wordt gebonden dan hoog nodig is, aan onverkoopbare voorraden heeft niemand iets, en het verhoogt onze rekening bij Giltay maar nodeloos.'

Met betrekking tot een mogelijke omnibus die van een drietal romans van Marnix Gijsen zou worden gemaakt, schreef hij op dezelfde datum: 'Indien inderdaad de verkoop van Telemachus nog mogelijk is, De Man van Overmorgen blijft lopen, en Klaaglied herdrukt kan worden, heeft het natuurlijk geen zin om dit project thans reeds uit te voeren. Het was eigenlijk een idee van drs Van den

Brink.’ In een brief van drie dagen later voegde hij hier met betrekking tot *Klaaglied om Agnes* aan toe: ‘Nu dit boek uitverkocht is, moet het natuurlijk ten spoedigste worden herdrukt. De gewenste veranderingen op stofomslag moeten natuurlijk worden aangebracht. Er moet vooral op worden gelet, dat de aansluitende druk op de titelpagina worde vermeld. Ik weet niet meer of de eerste oplage uit twee of drie drukken bestond, doch dat weet in ieder geval B & S wel. Het zal wel zaak zijn, de volgende oplage wederom in twee of meer “drukken” te splitsen. Overleg dus spoedig met den Heer van Eck over deze herdruk, het beste zal zijn, dat drs Van den Brink samen met dhr Groenevelt de oplage vaststelt, en dat dhr Van Ingen direct voor papier en drukken zorgt. Ik hoop dat het zetsel is blijven staan.’²

De samenwerking met Elsevier werd eind 1952 op initiatief van Barth verbroken. Uit de correspondentie tussen Barth en Stols moet geconcludeerd worden dat deze scheiding voor Stols min of meer als verrassing kwam. Op 21 juni schreef Barth aan Stols: ‘[...] er [hebben] zich in zeer vlug tempo grote veranderingen in de omstandigheden van de Uitg. Stols voorgedaan. Het leek mij het beste met alles te wachten tot ik U de definitieve regeling kon berichten. Ik kan U dan mededelen dat de Uitg. Stols geheel los gemaakt zal worden van de Uitg. Elsevier. [...] Productie, publicatie, contacten met auteurs [doe] ik zelf. Dit is natuurlijk een zeer grote verandering, doch ik vertrouw dat deze verandering Uw uitgeverij dankzij de energieke leiding van de hr. v. Eck zeer ten goede zal komen. Voor mij is de Afd. Productie natuurlijk betrekkelijk nieuw. [...] Aanvankelijk had ik nog overwogen om Salden behalve de uniforme Gijsen-reeks ook onze andere boeken typografisch te laten verzorgen, doch na mijn onderhoud met Priem ben ik van mening, dat het niet noodzakelijk zal zijn. Indien U in grote lijnen voor elk bepaald boek Uw gegevens aan mij mededeelt, zal ik ervoor zorgen dat deze naar behoren worden uitgewerkt.’ De personeelsuitbreiding die van deze verandering het gevolg moet zijn geweest, zal de toch al wankelende positie van de uitgeverij geen goed hebben gedaan. Vreemd genoeg is er geen verontruste reactie van Stols op deze actie van Barth gevolgd.³

De uitgeverij was strikt genomen te klein om er met twee huishoudens van te leven; daar bij kwam dat Stols' drie, nog studerende, kinderen in Nederland waren achtergebleven. Op 13 december 1952 zou Van Eck aan Stols schrijven dat hij diens dochter Eva, de oudste van de kinderen, er op had gewezen dat zij en haar broers hun ouders veel geld kostten, ‘bij elkaar ongeveer duizend gulden per maand en dat dit geld uit de uitgeverij moet komen’. ‘Ik geloof wel’, voegde Van Eck er aan toe, ‘dat zij begrip voor dit soort moeilijkheden heeft en dat zij van tijd tot tijd de beide jongens hierop zal attenderen.’ Op jaarbasis kostten Stols' kinderen hem dus, omgerekend naar huidige bedragen, zestigduizend

gulden, een inderdaad niet geringe belasting voor de financiën van een uitgeverij als die van Stols.⁴ Met dezelfde brief zei Van Eck aan Stols de omzetcijfers over september mee te sturen; deze opgave is niet bewaard gebleven. Wel deelde Van Eck mee van het Centraal Boekhuis een voorlopige afrekening over oktober en november te hebben ontvangen ten belope van resp. fl 6.000 en fl 20.000. Van dit bedrag had Van Eck fl 3.500 aan Boosten & Stols en fl 5.000 van Giltay overgemaakt ter delging van de oude schulden. Dat de afrekening van het Centraal Boekhuis over november zo hoog was, was toe te schrijven aan enkele goedlopende boeken, met name Marnix Gijsens *De vleespotten van Egypte* en Clare Lennarts *Liefde en logica*. ‘Daarnaast’, schreef Van Eck, ‘zijn er echter ook uitgaven geweest, die het minder goed “deden” b.v. de gedichtenbundels van Andreus en Olree. Wanneer ik nu de voorjaarsaanbieding 1953 bekijk, zie ik tot mijn grote verbazing hierin weer enkele gedichtenbundels opgenomen t.w. van Landheer en Kousbroek, waarin volgens mij totaal geen verkoopmogelijkheden zitten en daarbij genomen de herdrukken van Cryptogamen en Rouska, waar in het geheel geen vraag naar is, dan zullen wij van het succes van het laatste kwartaal, dat grotendeels wordt veroorzaakt door enkele goede uitgaven, weer veel moeten reserveren voor alle nieuwe uitgaven, die ons nog verder in de put zullen helpen. Slechts zeer goede uitgaven zullen moeten worden gepubliceerd en dan pas kunnen wij zorgen dat van de oude schulden (Boosten & Stols, Giltay enz.) iets wordt afbetaald, wat tot op heden zo goed als niet mogelijk was. Ik vraag mij in alle gemoede af of tijd, moeite en kosten door mijn mensen en mij hieraan besteed, wel in enigerlei belangrijkheid staat tot de opbrengsten die hieruit resulteren. Volgens mij kan alleen die uitgever zich deze luxe permitteren die schatrijk is en niets te doen heeft. De verkoop zet totaal geen zoden aan de dijk en ze vragen zoveel aandacht, dat de andere uitgaven naar mijn mening in gedrang komen. Ik moet dan ook een ernstig beroep op je doen bij de volgende aanbieding hier rekening mee te houden, want indien het zo doorgaat wordt het steeds moeilijker voor jou en voor mij en wanneer het mij dan naar het “aussichtslose” voert, dan geloof ik dat ik er het beste aan doe je te vragen mij te ontslaan om als gemachtigde voor jou op te treden, daar ik vind dat ik mijn tijd beter en prettiger kan besteden.’⁵

Liquiditeitsproblemen bemoeilijkten ook dat uitgeverij Stols zich waagde op de markt van pocketboeken. Toen *Serenade uit de verte* van Clare Lennart in 1952 herdrukt moest worden, schreef Barth op 25 februari aan Stols, de pas gestarte Prisma-reeks van Het Spectrum als voorbeeld aanhalend: ‘Maar *geen* goedkopere druk, hebben we niets aan. Portret van Toon is erg tegengevallen, en mijnheer van Ingen heeft opgemerkt, dat ondanks het krantenpapier de goedkope druk toch nog een te hoge kostprijs heeft. Het zou pas zin hebben, dunkt mij, indien we een reeks konden brengen zoals het Spectrum, zo van fl 1,90 en een

XI

Interieurfoto van De Grashof, 1948 (foto John Adriaan).

A.A.M. Stols, Tarragona, januari 1970 (foto C. van Dijk).

Greshoff (links) met L.A. Ries, New York, december 1951.

J.-P. Barth, ca. 1956.

oplaag van 15000 exx. Maar dan moet men wel met een hele serie tegelijk komen en dan is honderdduizend gulden niets. [...] Ik geloof echter zelf niet en dat meende men ook bij Elsevier, dat bij een prijs van 3,90 het aantal verkochte exemplaren zoveel groter zal zijn dat het de verkoopsom een prijs van fl 6,90 goed maakt of overtreft.⁶

In 1952 en 1953 werd ter bezuiniging de accountantscontrole achterwege gelaten; uit deze jaren zijn er dan ook geen accountantsrapporten bewaard gebleven. Stols voer, wat de controle van zijn boekhouding betreft, in 1952 geheel blind op de financiële afdeling van uitgeverij Elsevier. Vanaf 1954 vond er weer wel een onafhankelijke controle plaats, maar pas in januari 1956 stelde Stols' accountant de winst- en verliesrekening over het boekjaar 1954 vast; daarin werd een vergelijking gemaakt met de, niet gecontroleerde, cijfers voor 1953.⁷ De brutowinst in 1954 werd vastgesteld op fl 56.400, tegen fl 45.000 in 1953; de nettowinst bedroeg fl 10.300, tegen fl 3.400 in 1953. Het negatief eigen vermogen was tussen 1 januari en 31 december 1954 met bijna tienduizend gulden tot fl 29.000 gestegen. Stols had privé in 1954 een bedrag van ruim fl 19.000 opgenomen; Barth had een salaris genoten van fl 4.200 (in 1953: fl 2.780). Grote crediteuren bleken Boosten & Stols (fl 46.047), N.v. Giltay (fl 6.438), Stols' auteurs (fl 31.163) en, merkwaardig genoeg, Halcyon (fl 6.489). De omzet had in 1954 fl 128.646 bedragen (1953: fl 117.750); hiervan kwam fl 72.172 voor rekening van 1954 en de rest voor rekening van het fonds uit voorgaande jaren.⁸ Voor een goed begrip moeten deze bedragen met de factor 4,5 worden vermenigvuldigd om ze naar het heden te transponeren.

Voor de oude schulden bij Stols' drukkers en binders maakten dat de uitgeverij altijd op de rand van haar bestaan balanceerde. Alleen aan de coulante houding van met name Boosten & Stols was het te danken dat het hoofd boven water kon worden gehouden. Op 12 februari 1952 schreef Stols aan Barth: 'Ik vergat te reageren op wat de heer Van Eck mij hierover schreef. De afspraak met B & S was (en dit is de reden waarom zij doorgingen met leveren) dat alle nieuwe facturen eerst, en op tijd zouden worden betaald. [...] De Heer van Eck is er destijds zelf bij geweest toen deze afspraak met mijn broers per telefoon werd gemaakt, want ze weigerden destijds verder te werken. [...] Wat dan de oude schuld betreft: hiervoor zou de regeling moeten worden getroffen in de vorm van een regelmatige afbetaling. De lopende facturen van de andere leveranciers behoeven hier niet onder te lijden, de omzet in 1951 is behoorlijk geweest [...].' Stols probeerde ook op andere manier van zijn schuld bij Boosten & Stols af te komen. Op 27 januari 1955 wees hij Barth er op dat Boosten & Stols hem t.z.t. een kwitantie moesten zenden 'van meer dan 8000 gld voor ½ huis dat ik aan mijn broer C.M. Stols cedeerde'; hij bond Barth bij dezelfde gelegenheid op het

hart zo veel mogelijk bij Boosten & Stols te laten drukken.⁹ Of hij dit nu deed vanwege het ruime krediet dat Boosten & Stols hem gunde, of om zijn broers ter wille te zijn, wordt niet helemaal duidelijk, maar vermoedelijk benadert de eerste veronderstelling toch het dichtst de waarheid.

Deze altijd moeizame gang van zaken maakte dat Stols hoe langer hoe meer de lust in het uitgeversvak verloor. Op 24 maart 1955 schreef hij mistroostig aan Greshoff: ‘Ik voel niets voor al dat gehannes en gedrang van de newcommers als Bakker en van Oorscot, d.w.z. wel voor hun uitgaven, maar niet voor hun menselijke gestalte, hun gejaag naar publiciteit, comités en prijzen. Holland is verpest en ik betreur het dat onze “groten” aan die verpesting mee hebben gedaan.’ Juist echter over een uitgever als G.A. van Oorscot had Greshoff in een bespreking van een publikatie uit diens fonds begin 1953 vol waardering in *Het Vaderland* geschreven: ‘Deze man schijnt het zich tot een plicht te rekenen de verzuimen van zijn vakgenoten, voor zo ver dat mogelijk is, goed te maken. Wanneer een werk van betekenis, dat lang verwaarloosd werd, eindelijk opnieuw aan de markt komt, hebben wij dat de meeste gevallen aan Van Oorscot te danken. Hij bewijst de waarheid van wat ik sedert jaar en dag volhoud: dat het mogelijk is een goed koopman te zijn en *toch* rekening te houden met de belangen van het geestelijk leven.’¹⁰ Dat stond in schril contrast met het wat overdreven lawaai dat hij een half jaar later liet horen in zijn rubriek ‘Mensen en Meninge’ naar aanleiding van Stols’ uitgave van *Rouska* door Clare Lennart, die door Lucebert was geïllustreerd: ‘Vijf en twintig jaar lang heeft de uitgever Stols geploeterd en gevochten en offers gebracht om zich een naam te verwerven als de maker van het goede boek. En hij heeft inderdaad goede boeken gemaakt. Beste boeken. Meesterstukken van Hoge Drukkunst. En nu op het toppunt van zijn leven heeft hij de erkenning gekregen, welke hem toekomt en het overwicht dat daarmee gepaard gaat. Maar nog steeds geldt het noblesse oblige en aan een Stols stellen kenners en liefhebbers, terecht, de hoogste eisen. Wat *hij* voortbrengt moet als maatstaf en voorbeeld kunnen dienen. Wie het hoogste bereikt heeft, mag zich nimmer met het mindere tevreden stellen. Ik behoor al sedert zijn eerste optreden tot de bewonderaars van Stols’ drukkunst. [...]. Nu kunt u zich enigszins een voorstelling maken, hoe het mij te moede was, toen ik dezer dagen, argeloos, Clare Lennart’s “Rouska” (A.A.M. Stols, Den Haag) opensloeg. Niet alleen dat papier, druk en band bitter matig zijn, maar de mensonterende smakeloosheid van de boekverluchting overtreft alles wat ik op dit, aan smakeloosheid zo rijke, gebied ooit aanschouwde. In trouwe: ik heb zulke afschuwelijk gemene, vernederend lelijke prentjes nog nooit voordien gezien. Ook niets wat er in afzichtelijkheid enigszins nabij komt. [...]

Waarom zal men de “tekenaar” lastig vallen? Hij weet niet beter. Maar

Stols! Stols, die tientallen jaren innig betrokken was bij het allerbeste wat er aan boekverluchting voortgebracht werd. Die almede de allermooiste geïllustreerde boeken heeft uitgegeven, die de meesterwerken van zijn vakgenoten bezit en bij de hand heeft; Stols die wéét, die bewezen heeft te weten wat Hoedanigheid met een hoofdletter, wat het Beste van het beste is. Stols mag niet toelaten dat zijn naam verbonden wordt aan het minder-dan-liefhebberig gepruts van een jongmaatje, dat geen talent toont en de alleraanvankelijkste eisen van het vak niet kent. Als Stols het verschil tussen goed en kwaad niet meer weet te ontdekken, is voor ons boekenliefhebbers het einde der dagen nabij.’¹¹

Stols zou tot juli 1953 in Ecuador blijven. Terug in Nederland nam hij de leiding van zijn uitgeverij weer ter hand, om in september 1954 opnieuw voor de Unesco uitgezonden te worden, ditmaal naar Centraal-Amerika in het kader van de voorbereiding van een economisch integratieplan voor Costa Rica, Guatemala, Honduras, Nicaragua, Panama en El Salvador. Stols zou een rapport over het te centraliseren technisch onderwijs voor zijn rekening moeten nemen. Van omstreeks maart 1955 tot begin juli 1956 zou Stols als typografisch adviseur van de Unesco in Guatemala werkzaam zijn. In oktober 1956 was hij - via Mexico en de Verenigde Staten - terug in Nederland. In Mexico was hij op voorspraak van Alfonso Reyes aanvankelijk adviseur van de Escuela Nacional de Artes Gráficas en van de uitgeverij Fondo de Cultura Economica geworden. Na zijn terugkeer in december zou hij zijn werkzaamheden voor de Fondo combineren met een buitengewoon hoogleraarschap aan de universiteit van Mexico. Na 1960 werd hij bij zijn werkzaamheden bijgestaan door Boudewijn Ietswaart. Van 1963 tot zijn pensionering in 1965 was Stols tenslotte als ambassaderaad voor culturele en perszaken in Mexico werkzaam. Stols' werkzaamheden voor de Unesco hebben een aanzienlijke hoeveelheid theoretische geschriften over boekverzorging en drukkunst opgeleverd.¹² Ook Greshoff is er in 1953 in geslaagd Stols voor het tijdschrift Standpunte enkele theoretische artikelen te ontfutselen.¹³

Op 24 december 1953 had Stols in een brief aan Greshoff verzucht: ‘Het is een *rotvak* geworden [...]. Van bibliothele edities (mijn eigenlijke vak) is er geen sprake meer. Ik ben overbodig geworden! En ik zou er dan ook niets tegen hebben, als ik de rest van mijn leven een buitenlandse ambtenaarlijke baan kon krijgen.’ Sollicitaties als directeur van het Collège Néerlandais van de universiteit van Parijs (mei 1952), als uitgever bij de Verenigde Naties te Genève (eind 1953), of als directeur van het door de Nederlandse regering gesubsidieerde Institut Néerlandais te Parijs (maart 1955) en dergelijke liepen echter alle op niets uit. Stols' lusteloosheid werd ook gevoed door de trage manier waarop Barth hem van het reilen en zeilen van de uitgeverij op de hoogte stelde. ‘Ik heb al *maan-*

denlang niets van Barth gehoord, niettegenstaande dringende brieven. Wat kan ik doen? Dat jongetje heeft allures aangenomen! En dat is makkelijk als je op mijn verleden van 33 jaren kunt steunen', schreef Stols op 4 november 1955 aan Greshoff. Toch konden Stols noch Greshoff, die ook zo nu en dan door Barths lakse manier van handelen tot grote woede werd gedreven, lang kwaad op Barth blijven.

Barth was op dat moment inmiddels bijna zes jaar bij Stols in dienst; vanaf eind 1951 had hij het grotendeels op eigen kracht moeten zien te redden, omdat Stols in Zuid-Amerika vertoefde. In 1953 was Stols kort terug geweest in Den Haag, maar in september 1954 was hij opnieuw naar Zuid-Amerika vertrokken, Barth met grotere verantwoordelijkheden achterlatend. In de loop van 1954 werd een contract tussen Stols en Barth opgemaakt, waarin de gewijzigde verhouding formeel in een overeenkomst werd vastgelegd: Barth zou, voorlopig tot eind december 1955, een vaste maandelijkse vergoeding van fl 450,- voor zijn werkzaamheden inzake administratie en produktie ontvangen, en daarboven een percentage van de omzet.¹⁴

Barths ambities reikten echter verder. Op 6 maart 1956 had Barth aan Greshoff geschreven: 'De Heer Stols schreef me inzake mijn plannen die U natuurlijk ook bekend zijn. Hij stelde [+dat] de mogelijkheid van uitvoering daarvan min of meer afhangt van zijn [xxx] elders. U weet enerzijds dat ik dolgraag in de uitgeverij (althans A.A.M. Stols) wil blijven. Doch aan de andere kant is er de onberekenbare factor gelegen in de persoon van de heer Stols zelve. Ik schat hem zeer hoog als kunstenaar en als charmant en vriendelijk mens; maar zakelijk is een eigenschap die niet bij uitstek de zijne is. Ik zou hem dus willen voorstellen dat ik kan aanblijven, mits onze wederzijdse verhouding een andere wordt; m.a.w. dat ik realiter medezeggenschap krijg. Dus een soort maatschap, waar beide partners gelijkwaardig zijn in het *leidinggeven*. Natuurlijk niet wat het inkomen betreft, wel zo, dat er tussen de opnamen een zekere ver[xxx] *indeling* bestaat en ook ten opzichte van de omzet. Ik recapituleer dus: Ik wil aanblijven, en *voor goed*, indien ik als vennoot beschouwd zou worden, dit natuurlijk wettelijk officieel geregeld.' Greshoff zou Barth op 6 april onder meer antwoorden: 'Eén ding staat vast: je kunt en mag niet je gehele leven in een subalterne positie blijven. Daarvoor heb je tenslotte te veel in je mars. Er blijven dus twee dingen te doen: *a.* bij Stols blijven, maar op een geheel andere moreele en finantieele grondslag. *b.* iets anders aanpakken. Als je na rijp beraad tot *b.* overhelt heb je, in verband met je leeftijd, niet al te veel tijd te verliezen. Wanneer men een nieuw leven moet beginnen, kan men dat nooit jong genoeg doen. Daarvan zou je zoodra Stols in patria terugkeert het onderwerp van een gesprek moeten maken. Ik voor mij, zou als Stols tot een ernstig aanbod bereid is, oplossing a verkiezen. Je bent voor jezelf en de buitenwacht zoo nauw met deze firma ver-

bonden, dat het jammer zou zijn de band te verbreken. [...] En ook kan jouwerzijds een zekere soepelheid betracht worden. Ik zou zeggen: voor een aantal jaren (een aantal dat contractueel wordt vastgelegd) niet te lang: onderdirecteur, daarna junior directeur en als Stols een welverdiende rust gaat genieten directeur. Over de mogelijkheid van een Belgische zusterfirma kan ik mij niet uitspreken, omdat ik de mogelijkheden onvoldoende ken. [...] De moeilijkheid is, dat het nog niet vaststaat wat S.St. gaat doen? Twee jaar Mexico? En dan daarna? Hoe dit alles ook zij. [...] Je hebt getoond wat je kunt, en nu moet je positie op de grondslag daarvan geregeld worden. Ik zou het dwaasheid van St. vinden zoo hij geen oplossing zocht om je voor de firma te behouden. Maar ja, men ziet in dit leven de dwaaste dingen gebeuren. Wat was er zonder jou van de firma terecht gekomen in de vier jaar dat de baas in Zuid- en Midden Amerika vertoefde?' Greshoff vond het kennelijk niet opportuun ook Stols een soortgelijk advies te verstrekken. Pas op 18 augustus, toen Barth al besloten had de uitgeverij de rug toe te keren, schreef hij Stols: 'Het spijt mij dat, gelijk je mij schreef, Barth je verlaten gaat. Ik heb altijd op de allerprettigste wijze met hem samengewerkt. [...] Kan je hem geen *onder* directeur maken? Dan heeft hij een positie en jij houdt de eindjes van de touwtjes geheel in eigen handen. [...].'

'Maar', voegde hij er wat dubbelhartig aan toe, 'niemand is tenslotte onvervangbaar.'

Inmiddels had Barth op 19 maart, na aan Greshoff in bovengenoemde brief gevraagd te hebben welke tactiek hij het beste zou kunnen volgen, in een brief aan Stols zijn eventuele toekomstmogelijkheden in de uitgeverij na Stols' verwachte terugkeer later dat jaar ter sprake gebracht. 'Mijn positie bij de uitgeverij is tot nu toe vaag en onzeker geweest', schreef hij Stols, 'Vaag, wat de functionele werkverdeling tussen U en mij betreft; en onzeker wat de toekomst voor mij betreft; n.l. wat mijn plaats en taak zal zijn als (en indien) U blijvend terugkeert. Ik kom nu zo langzamerhand op een leeftijd dat ik een beslissing moet gaan nemen inzake de richting van mijn ambities en werkzaamheden, te meer waar ik nu een gezin heb met alle gevolgen van dien. De tijden zijn momenteel nog van dien aard dat het mij niet al te moeilijk zal vallen met afzienbare tijd een functie te vinden passend aan mijn wensen en met een grote mate van continuïteit, althans met een zo groot mogelijke zekerheid. Doch hoe de omstandigheden te gelegener tijd zullen zijn, is iets waar men met een grote reserve voor in acht moet nemen. Mijn voorstellen, die ik U nu in principe zal geven, vloeien dus enerzijds voort uit de noodzakelijkheid om nu eens te kiezen, zoals ik reeds boven stelde, en anderzijds uit mijn aanhankelijkheid jegens de uitgeverij Stols, waar ik me nu eenmaal na zoveel jaren mee vergroeid voel. Daar ik bovendien de indruk had en nog heb, dat U zelf ook wel eens in die richting gedacht heeft (zij het dan niet misschien direct met betrekking tot mij), geloof ik wel dat er

zowel voor U als voor mij een aanvaardbare modus te vinden zal zijn. Ik zie twee mogelijkheden die de moeilijkheden voor mij wegnemen en die voor U m.i. ook aantrekkelijk kunnen zijn. 1) de firma. De uitgeverij Stols zou dan omgezet worden in een commanditaire vennootschap, waarbij U de commanditaire vennoot zou zijn met een nader te omschrijven jaarlijkse vergoeding. Dit kan zijn een aandeel in de winst, of een vaste jaarlijkse vergoeding resp. een combinatie van beide mogelijkheden. Dit zou dan gekoppeld kunnen worden met de mogelijkheid voor mij om later de uitgeverij in zijn geheel van U over te nemen. In dit kader zijn talloze schakeringen mogelijk. Dit heeft voor U het voordeel dat U een zeker inkomen trekt, doch daarentegen geen risico's meer heeft. Voor mij heeft het het voordeel dat ik min of meer “zeker” ben en voor ons beiden heeft het het voordeel dat het fiscaal aantrekkelijk is en dat U toch, zij het niet rechtstreeks meer, aan de uitgeverij verbonden zou blijven. 2) de overname van de uitgeverij. Terwijl punt 1 het dichtst bij de huidige situatie staat, is dit punt veel verdergaand. Dit houdt dus in dat ik de uitgeverij zoals ze is, dus met alle schulden en lasten en mogelijkheden tegen een nader overeen te komen bedrag overneem. Fiscaal is een contante betaling van het gehele bedrag voor U zeer onaantrekkelijk, omdat U dan het grootste gedeelte meteen kunt afdragen; voor mij zou dat uit andere hoofde minder aantrekkelijk zijn, aangezien ik dan veel meer vreemd kapitaal zou moeten aantrekken, dan bij het meest voor de hand liggende geval, n.l. om dat gefixeerde bedrag in een aantal jaarlijkse termijnen te voldoen, waardoor het a.h.w. een soort obligatielening zou worden. [...] Uw persoon zou ook in dit geval aan de uitgeverij verbonden kunnen blijven door het accepteren van een adviseursschap of iets dergelijks, zodat de uitgeverij vooral de eerste jaren niet van Uw vele kwaliteiten geheel verstoken zou zijn. [...] Ik heb mij veroorloofd U deze zaken onder ogen te brengen. Het is geenszins impertinentie dat ik dat deed, doch ik moet nu wel gaan weten, ondanks onze goede *persoonlijke* verhouding, waar ik *zakelijk* aan toe ben. Bovendien weet ik dat ook U daar zelf wel aan gedacht heeft, zodat het voor U geen verschil zou uitmaken of U mij of een ander de kansen biedt. Wanneer ik U voorstellen doe, die U ook elders zou kunnen krijgen of omgekeerd, dan is het voor U misschien een punt in mijn voordeel dat ik geheel in de uitgeverij gegroeid ben, en met de auteurs bevriend en het vertrouwen van de relaties en leveranciers geniet. Dit geldt nog dat U geen opvolger heeft, zodat U er ook niemand mede dupeert. Ik heb hier met de Heren Formijne en Deurloo over gesproken, die zich met mijn zienswijze konden verenigen.’ Stols bevestigde op 24 maart kort de ontvangst van Barths voorstellen; hij deelde Barth mee advies te zullen inwinnen en hem dan te zullen antwoorden, maar bereidde hem er wel op voor dat hij gezien de onzekerheid van zijn functie bij de Unesco altijd op de uitgeverij zou moeten kunnen terugvallen. In een brief van Stols van

XVIII

10 mei herhaalt hij zijn reserves nog eens: 'Over onze toekomstige samenwerking kan ik mij nog geen beeld vormen. Is een N.V. verwerpelijk, afgezien van de oprichtingskosten? [...] Gesteld dat ik in 1957 voor Unesco zou werken, dan weet ik voor 1958 nog niets. Ik moet dus de uitgeverij achter de hand houden. Dat dit jouw persoonlijke en zakelijke belangen geen schade behoeft te doen, spreekt vanzelf.' Hoewel uit Barths brief van 30 juli af te lezen is dat er nog wel contact geweest is over Barths voorstellen, schreef Barth hem op die datum: 'Op mijn brief van 19 Maart 1956, waarin ik U enkele concrete voorstellen deed inzake de bepaling van onze wederzijdse verhouding de uitgeverij betreffende mocht ik tot op heden generlei positief-concreet antwoord ontvangen. De grote moeilijkheid schuilt, naar ik heb begrepen in de onzekerheid van het UNESCO-adviseursschap, waardoor U de uitgeverij achter de hand wenst te houden. Aangezien deze onzekerheden ook tijdens Uw terugkeer in October en Uw vertrek daarna zullen blijven bestaan, ben ik na lang en rijp beraad tot de overtuiging gekomen dat ik mij na die tijd niet langer aan de uitgeverij kan verbinden en dat ik derhalve naar ander emplooi moet gaan omzien. Behalve de onzekerheid waarmede U te maken hebt is het mij wel zeer duidelijk geworden dat U te zeer met de zaak die U in dertig jaar hebt opgebouwd, verweven bent om er in feite op indirecte of directe wijze afstand van te doen. En het denkbeeld van een continuering van de bestaande toestand, zij het dan misschien op de ene of andere wijze uiterlijk wat aantrekkelijker door officiële procuratie of iets dergelijks is voor mij onaanvaardbaar, omdat ik behalve het zuiver zakelijke risico nog te maken heb met het risico van Uw mening omtrent alle detailpunten van mijn beleid. [...] Vroeg of laat zou dit eens tot een beslissend meningverschil leiden [...]' Stols reageerde hierop wat onderkoeld op 6 augustus: 'Ik had je voorgesteld je positie in de uitgeverij mondeling te bespreken (ik ben over een goede zes weken in Den Haag terug) doch je blijft als hoofdbezwaar zien het feit dat ik wens steeds op de uitgeverij te kunnen terugvallen, en dat een gesprek hieraan niets toe of af zal doen. Ja het is nu eenmaal zo, dat zolang ik eigenaar van de uitgeverij ben, het beleid daarvan door mij wordt bepaald. Dat ik je tijdens mijn afwezigheid grote vrijheid daaromtrent heb gelaten, zul je niet kunnen ontkennen. In hoeverre ik daarin gelijk heb gehad, zullen de resultaten moeten uitwijzen. Je weet, dat het mij niet geheel aangenaam is geweest, dat ik over de resultaten van 1955 nog in het geheel niets weet [...]. Ik weet, dat je een enorme hoeveelheid werk hebt verzet, en ik ben je daar zeer dankbaar voor. Doch dit neemt niet weg, dat ik hierdoor ten enenmale onkundig ben van zeer veel, wat de eigenaar van een uitgeverij nu eenmaal wenst te weten. Anderzijds begrijp ik heel goed, dat je de intieme wens koesterde om de uitgeverij, waarin je na jaren van samenwerking met mij, gedurende vier jaren practisch de leiding hebt gehad met overigens alle financieel risico voor mij, in je eigendom te zien over-

gaan. Wellicht hadden we de oplossing van het probleem, dat de uitgeverij ons beiden stelt, in het door mij voorgestelde onderhoud gevonden. Nu je daarop vooruitgelopen bent, kan ik niet anders doen dan je voorstel om onze samenwerking te verbreken, eerbiedigen.¹⁵

In de gesprekken die Stols en Barth na Stols' terugkomst in Nederland hebben gevoerd, moeten zij echter toch tot overeenstemming zijn gekomen, want eind 1956 kon Stols aan Greshoff schrijven dat hij in principe besloten had de uitgeverij aan Barth over te doen. Het jaar 1957, toen Stols in Mexico verbleef met een nieuwe opdracht van de Unesco, werd benut om het contract op te stellen; de formele overdracht zou op 22 februari 1958 plaats vinden. Stols zou derhalve sedert eind 1956 geen praktische bemoeienis meer met de uitgeverij hebben.

Er is een dossier bewaard gebleven, waarmee de verschillende pogingen de overeenkomst tussen Stols en Barth juridisch vorm te geven, zijn te reconstrueren. In dit dossier is ook een balans van eind 1957 bewaard gebleven, waaruit op te maken is dat de financiële positie van de uitgeverij sedert eind 1954 niet noemenswaard verbeterd was. De documenten in het dossier dragen niet alle een nadere datering, maar op grond van de inhoud is wellicht toch onderstaande volgorde vast te stellen.¹⁶ Correspondentie tussen Stols en Barth uit deze periode is voorzover bekend helaas niet bewaard gebleven.

Aanvankelijk was er sprake van de oprichting van een naamloze vennootschap. Barth had in zijn brief van 19 maart 1956 de oprichting van een commanditaire vennootschap voorgesteld. Stols had daarop gevraagd of een naamloze vennootschap niet verkieslijker zou zijn, en er daarbij fijntjes op gewezen dat Barth in de afgelopen jaren weliswaar meer vrijheid had genomen dan hem lief was geweest, maar dat het financiële risico van de uitgeverij steeds geheel bij hem, Stols dus, had gelegen.

Een commanditaire vennootschap is een vennootschap onder firma met één of meer zgn. stille vennoten, wier naam niet in de naam van de firma mag voorkomen, tenzij deze daarin reeds vroeger voorkwam. Deze stille of commanditaire vennoten hebben geld in de firma gestoken, maar mogen zich niet openlijk met het bedrijf bemoeien. Doen zij dit wel dan worden zij als 'gewone' firmanten beschouwd en zijn zij, evenals de beherende vennoten hoofdelijk aansprakelijk. Het bijzondere van commanditaire vennoten is dat zij bij liquidatie niet delen in het vennootschapsvermogen, maar pas iets van het door hen in de firma gestoken geld terug krijgen wanneer zowel de preferente als concurrente schuldeisers volledig zijn voldaan. Een naamloze vennootschap bezit, in tegenstelling tot een commanditaire vennootschap, zelf rechtspersoonlijkheid en heeft een in aandelen verdeeld kapitaal. Uit de rechtspersoonlijkheid van de naamloze vennootschap vloeit voort dat de vennootschap in beginsel uitsluitend zelf aansprakelijk is voor hetgeen in naam van de vennootschap wordt verricht. Hierin ligt

het principiële verschil tussen de naamloze vennootschap en de commanditaire vennootschap. Het bestaan van de naamloze vennootschap is ongevoelig voor het wel en wee van de aandeelhouders. Het feit dat een aandeelhouder verdwijnt uit de vennootschap (bijv. door overlijden of overdracht van aandelen) heeft geen betekenis voor het voortbestaan van de vennootschap.

Deze nu op te richten N.V. zou een kapitaal krijgen van fl 100.000, verdeeld over 5 aandelen A, 15 aandelen B en 80 aandelen C (alle op naam gesteld en groot fl 1.000). De aandelen A en B zouden worden geplaatst en volgestort, in totaal dus fl 20.000. Stols zou de aandelen A verkrijgen in ruil voor de inbreng van alle activa en passiva van Uitgeverij A.A.M. Stols; de houder van de aandelen A had het recht de commissarissen van de N.V. voor te dragen. Als eerste commissaris zou Stols zelf fungeren. Barth zou de aandelen B volstorten; de houder van de aandelen B kreeg het recht de directieleden van de N.V. voor te dragen. Als eerste directeur zou Barth zelf optreden. Van de netto-winst van de N.V. zou aan alle aandeelhouders 5% over hun nominale bezit worden uitgekeerd; daarenboven zouden nog vast te stellen percentages van deze netto-winst toebedeeld worden aan elk der directieleden, aan elk der commissarissen, en daarenboven aan elk der aandelen A (Stols, in dit geval).

Vervolgens is er een concept-contract (op details na conform aan het uiteindelijk afgesloten contract) waarbij door Stols aan Barth verkocht werd: ‘alle activa en passiva van de door [Stols] tot heden voor eigen rekening gedreven handels-zaak onder de naam “Uitgeverij A.A.M. Stols” [...] en uitoefende het bedrijf van: “boekhandel-uitgeverij en graphisch adviesbureau” [...] waaronder het fonds, voorzover de Nederlandse, Vlaamse en Zuid-Afrikaanse letteren en alle school-uitgaven [...] en alzo met uitzondering van het buitenlandse fonds; alle rechten en actiën uit overeenkomsten met auteurs; de aanwezige voorraden, doch met uitzondering van het lettermateriaal en met uitzondering van een gedeelte van het luxe-papier [...]; [en] het recht op het voeren van de handelsnaam’. De door Barth aan Stols te betalen koopsom bedroeg fl 94.300 waarvan eind december 1958 ten minste f 20.000 zou moeten worden afgelost en vervolgens jaarlijks ten minste fl 4.000 met een rente van 3½% over de resterende schuld.

Per 31 december 1957 was de uitgeverij aan achterstallige honoraria aan auteurs een bedrag van fl 21.743 schuldig, waarvan maar liefst fl 10.738 voor rekening van Marnix Gijsen kwam. Aan crediteuren kwam per 31 januari 1957 een bedrag van fl 69.376 in de boeken voor, waarvan fl 49.724 voor rekening kwam van Boosten & Stols, fl 3.740 voor rekening van Trio, fl 5.749 voor rekening van Giltay en fl 5.910 voor rekening van papiergroothandel Corvey. Barths uitgangspositie kan dus niet erg gunstig worden genoemd. Stols behield zich bij de overdracht uitdrukkelijk het recht voor bibliofiele uitgaven onder de imprint Halcyon Press of een soortgelijke naam te mogen blijven uitgeven. In 1958 zou hij nog eenmaal

een pseudo-Halcyondeel uitgeven (*In gevaar* van A. Roland Holst), in de jaren zestig slechts gevolgd door een drietal Spaanstalige titels.¹⁷

Greshoff reageerde in een brief van 2 januari 1957 aan Barth enthousiast op de bereikte overeenkomst. Hij schreef, in reactie op Barths brief van 26 december, onder meer: ‘Als ooit een brief met vreugde ontvangen is, dan is het heden die van jou! [...] Je hebt gelegenheid gehad om in die jaren dubbel en dwars te bewijzen dat je de eigenschappen bezit nodig om een onderneming als deze te drijven zoo dat een behoorlijke winst gepaard gaat met handhaving van het peil. Mocht ik je ooit op eenige wijze, met raad of daad, van dienst kunnen zijn, ben ik geheel tot je beschikking. De verhouding van schrijver tot uitgever behoort een vriendschapsverhouding te zijn, gegrond op wederzijdsche genegenheid en vertrouwen en zeer bepaald niet op die van een kopijfabrikant tot een groothandelaar! Als je wilt kun je mij gerust een m.s. ter beoordeeling sturen. [...] Heb jij een flauw denkbeeld van hoe Stols zich nu verder de toekomst denkt? Zijn nieuwe contract met U.N.E.S.C.O. loopt slechts voor één jaar! Ik heb altijd opperbest met hem over de baan gekund. Je weet dat hij aan veel kritiek onderhevig was. Lang niet altijd met recht. Hij heeft veel mooie boeken gemaakt. En persoonlijk was hij altijd even hartelijk en tegemoetkomend tegenover mij. Ik hoop van ganscher harte dat je ook ten opzichte van mij de traditie van Stols zult voortzetten en mij [+zult] beschouwen en behandelen als een vriend zoowel van de directie als van de directeur persoonlijk, en mij een wit voetje zult laten behouden, als een auteur die weliswaar eminent onverkoopbaar is, maar verder wel gezellig in het gebruik.’¹⁸ Later, in een terugblik bij de opheffing van uitgeverij Stols, zou Greshoff overigens als zijn mening ten beste geven dat Stols terecht ‘liever géén boeken dan slechte boeken’ maken wilde, en dat diens terugtreden op dít moment, gezien de ontwikkelingen binnen de uitgeverij in het algemeen, een juiste was. Dat had hij, zou je kunnen opmerken, wel eens tegen Barth mogen zeggen.

Over de veranderingen in de Nederlandse uitgeverij in de jaren vijftig in het algemeen en in Stols' fonds in het bijzonder is in de inleiding op Stols' correspondentie met Greshoff uit de periode 1945-1951 al het nodige opgemerkt. De daar geschetste ontwikkeling zette in de jaren na 1951 door. Misschien is Stols' onvermogen zijn uitgeverij aan de veranderde omstandigheden aan te passen wel te vinden in het al vóór de oorlog door Greshoff uitgesproken oordeel, toen hij, ten tijde van Stols' sollicitatie als directeur van uitgeverij Meulenhoff te Amsterdam in januari 1938 (in een brief aan D.A.M. Binnendijk) schreef, dat hij aan Meulenhoff *uitdrukkelijk* (de nadruk is van Greshoff zelf) had gezegd ‘dat Stols voortreffelijke eigenschappen heeft als typograaf en relatie-maker’, maar dat hij er bij had vermeld ‘dat hij hem *nooit* het commercieele gedeelte moet

opdragen.’ ‘Stols is een superieure “chef de fabrication”, een inferieure koopman. Als M.[eulenhoff] de administratieve en economische leiding heeft, kan hij daarnaast een enorme steun hebben aan Stols als de *boekenmaker*. Hij is *zeer* accuraat, heeft veel smaak, kent het vak door en door, heeft zeer veel goede relaties in de litt. en typogr. wereld (in *binnen-* en *buitenland*), heeft een goede internationale naam en heeft alleraangenaamste omgangsvormen.’¹⁹

De neergang van Stols' fonds is ook af te lezen uit het feit dat er geen auteurs als S. Vestdijk, A. Roland Holst, Jan van Nijlen, E. du Perron meer in zijn fonds voorkwamen. Jawel, Stols had nu Marnix Gijsen en Clare Lennart, maar die zijn in gemoede niet in kwalitatief opzicht met de eerdergenoemde auteurs te vergelijken en bovendien was Stols van hen nooit geheel zeker. Op 15 februari 1952 schreef hij bij voorbeeld aan Barth: ‘Ik moet nu ontzettend gaan oppassen, dat ik Marnix Gijsen niet als auteur ga verliezen, want dan kan ik wel gaan sluiten. De Heer van Eck beloofde mij nog voor mijn vertrek het achterstallige honorarium terstond ter beschikking te zullen stellen. Toen ik in November in New York was, kon ik hem dus mededelen, dat het geld er spoedig zou zijn. Nu dit er nog niet [+is], begin ik het ergste te vrezen, en begrijp ik waarom Goris niet meer op zakelijke vragen antwoordt. Het honorarium *moet* dus spoedig naar hem toe, en alle anderen moeten dan maar wachten. Als hij hoort, dat Klaaglied uitverkocht is, weet hij tevens, dat hij nog meer te wachten is.’²⁰ Jo Boer was hij al op een overeenkomstige manier kwijt geraakt, al lag de schuld daarbij zeker niet uitsluitend bij hem. Ook de door Stols korte tijd uitgegeven Vijftigers zou hij spoedig kwijt raken. Andere succesvolle dichters als M. Vasalis en Ed. Hoornik hadden zich van hem afgekeerd toen hij met uitgeverij Elsevier in zee was gegaan. Stols stond, met andere woorden, niet langer in het centrum van de literatuur, zoals hij dat voor de oorlog had gedaan.

Gijsen, de kurk waar de uitgeverij - ook na de terugtrekking van Stols - op dreef, bleef Greshoff en Stols bezig houden. Zo schreef Stols op 18 januari 1961 aan Greshoff, nadat deze de klachten van Gijsen over de uitgeverij aan Stols had overgebiefd: ‘Na eerste lezing van je brief, heb ik vanmiddag een brief van drie getikte kantjes aan Bert Goris geschreven over de kwestie Barth. Ik ben zeer openhartig geweest, en ik hoop, dat hij het ook zal zijn in zijn antwoord. Ik heb Bert verder voorgesteld, om in de toekomst al zijn transacties met de uitgeverij Stols over mij te laten lopen, zodat er alleen een verhouding Goris-Stols (wat hem betreft) zal bestaan, en daarnaast een verhouding Stols-Barth. Dan kunnen alle punten van wrijving worden vermeden, en ik zal wel zorgen, dat alles vlot gaat lopen. Desnoods doe ik de volledige productie, en krijgt Barth de oplagen te verwerken. Me dunkt, als Bert dit niet accepteert, helpt er geen lievermoederen aan. Ik heb hem voorgesteld, dat wij samen Barth in die geest schrijven. Persoonlijk ben ik je zeer erkentelijk, voor wat je voor Barth, en dus in laatste

instantie voor mij hebt gedaan. Ik heb er belang bij, dat Goris bij Barth blijft. En blijft Goris bij Barth, dan zijn er weer andere mogelijkheden voor dingen, die niet zo makkelijk tot stand zouden kunnen komen.'

Barth zou, toen hij en hij alleen de verantwoordelijkheid voor de uitgeverij droeg, er niet in slagen de reeds ingezette neergang om te buigen. Wel zou hij in een poging de omzet te verhogen een aantal van de titels uit het fonds van Stols in de jaren zestig opnieuw uitbrengen in een tweede reeks *De Blauwe Distel*²¹ en zocht hij, toen het verhoopte succes uitbleef, enkele jaren later een samenwerking met Nijgh & Van Ditmar in de *Zakdoeken*-reeks, waarin beide uitgeverijen sommige van hun succesvolle titels zouden inbrengen.²² Maar uiteindelijk moest hij voor de harde realiteit capituleren.

Uitgeverij A.A.M. Stols/J.-P. Barth, zoals de uitgeverij op dat moment officieel heette, zou per 1 juli 1964 weliswaar noodgedwongen, maar niettemin vrijwillig worden geliquideerd. Eind april waarschuwde Stols' accountant hem voor de komende gebeurtenissen onder bijvoeging van een overzicht van Stols' vordering: 'Zoals U bekend is de heer Barth in ernstige financiële moeilijkheden geraakt.' Deurloo baseerde zich in zijn brief op de cijfers tot en met 1962, aangezien hij nog niet over de cijfers na 1 januari 1963 kon beschikken; hij wees er op dat accountantscontrole na 1958 (dus ná de overname van de uitgeverij door Barth) achterwege was gebleven. In oktober 1963 had Deurloo Barth er op gewezen dat het liquiditeitstekort per 30 juni 1963 ruim hondertachtigduizend gulden bedroeg. Een maand eerder achtte Deurloo, na een gesprek met Barth, een sanering van de uitgeverij alleen mogelijk als aan de volgende voorwaarden zou worden voldaan: 'Over te gaan tot diverse kostenbesparingen alsmede invoering van kwartaaloverzichten. Bij uitvoer van Uw plannen zal voor de toekomst een belangrijke besparing op de post salarissen mogelijk zijn. - Limitering der jaarlijkse privé-opnamen. In het verleden zijn de privé-opnamen verhoogd tengevolge van hoge ziektekosten. - Een scherpe beoordeling van het aantal uit te geven boeken per fondsjaar. Hierdoor zal U wellicht meer tijd beschikbaar krijgen voor acquisitie enz.; - Aan de voornaamste crediteuren een betalingsregeling op langere termijn voor te stellen.'²³

Bij de liquidatie werd het fonds verspreid over Nijgh & Van Ditmar, J.M. Meulenhoff en enkele andere uitgeverijen. Er waren nog pogingen in het werk gesteld om tot een fusie te komen met Kruseman's Uitgeversmaatschappij N.V., waar Stols' vroegere zaakwaarnemer P. van Eck sedert juni 1961 de scepter zwaaide. Op 16 april schreef Stols aan Gijsen: 'Over de situatie Barth ben ik pas op het allerlaatste ogenblik ingelicht in die zin dat de uitgeverij Kruseman bereid is het fonds over te nemen mits de voornaamste auteurs, waaronder jij, bij deze firma blijven. De situatie is dus dat Barth er geheel uitvliegt, de auteurs hun ach-

terstallige honoraria voor 100% uitbetaald krijgen en dat de overige crediteuren, waaronder ik, met een kluitje in het riet worden gestuurd'.²⁴ Aan crediteuren (drukkers, binders en papierleveranciers) kwam per 31 december 1963 een bedrag van fl 101.338 in de boeken voor. Grote crediteuren waren de drukkerijen Boosten & Stols (fl 13.880) en Trio (fl 8.309), boekbinderij Spiegelenberg (fl 6.594), en drukkerij/boekbinderij G.F. Callenbach (fl 36.749). De resultatenrekening over 1964 vertoonde een verlies van fl 31.949.

Op dit moment had Stols nog een bedrag van fl 58.670 van Barth tegoed. Op de liquidatiebalans was dit bedrag teruggebracht tot fl 11.119, waarbij nog een door Barth persoonlijk in vijf jaar rechtstreeks aan Stols te betalen bedrag van ca. fl 9.000 gevoegd moet worden; Stols schoot er dus bijna veertigduizend gulden bij in. De overige crediteuren accpeteerden 30% van hun vordering; de auteurs werden voor het volle pond uitbetaald.

Mede door tegenstand van onder meer Greshoff was het voornemen uitgeverij Stols/Barth te doen overgaan in handen van uitgeverij Kruseman afgeketst. Op 10 april had Van Eck aan Greshoff geschreven: 'De volstrekt afwijzende houding, die U hebt aangenomen inzake Uw medewerking aan een eventuele samenwerking Stols/Kruseman, heeft mij genoopt mij uit deze fusie terug te trekken. Dit is daarom zo spijtig, omdat opnemng van de Uitgeverij Stols in Kruseman favorabel zou zijn geweest a. voor de auteurs van het fonds Stols, b. voor de crediteuren, c. voor de Heer A.A.M. Stols, d. voor de Heer J.-P. Barth zelve, omdat voor hem dan een eervolle terugtocht mogelijk zou zijn geweest. Uw afwijzende houding, alsmede de kringen die deze heeft getrokken, maakte een verdere voortgang vrijwel onmogelijk zéér ten detrimente van de hiervoren-genoemde betrokkenen.'

In de correspondentie tussen Greshoff en Stols ontbreken in deze periode een aantal brieven, zodat de gang van zaken rond wat door Van Eck en aanvankelijk ook door Stols als obstructie van de kant van Greshoff werd gezien, niet in detail te reconstrueren valt. Duidelijk is dat Stols aanvankelijk de door Barth in de wereld gebrachte berichten geloofde dat Greshoff een campagne tégen een overname van uitgeverij Stols/Barth door Kruseman voerde. 'Je kon mij alleen zo telegraferen doordat je door Barth verkeerd bent ingelicht', schreef Greshoff op 10 april aan Stols: 'Wat mijzelf betreft, na bij *negen* vooraanstaande boekhandelaren en uitgevers inlichtingen ingewonnen te hebben, kwam ik tot de slotsom dat ik *niet* met de nieuwe combinatie mocht medewerken. Verder moet ieder het voor zichzelf weten. [...] Geschrokken door de eenparigheid en de nadrukkelijkheid van mijn negen (voor het merendeel in geen enkel opzicht belanghebbende) zegslieden en niet wetende of jij en Bert Goris van het verleden van de betreffende persoonlijkheid op de hoogte waren, schreef ik jullie beide ongeveer hetzelfde: doe niets zonder informaties ingewonnen te hebben.'

In een tweede brief aan Bert Goris, als antwoord op zijn antwoord, lichtte ik hem nader in over mijn motieven. Ik heb van het begin af op het standpunt gestaan dat ik uitsluitend voor mijzelf en voor mijzelf alléén besluiten moest. Waar het mijn beste vrienden betrof, jou en Bert, meende ik het aan de vriendschap verplicht te zijn een waarschuwing te laten horen. Alleen maar: let op en stel je op de hoogte van zaken. Uit het telegram blijkt dat je met overtuiging achter de combinatie staat. Ik voor mij hoop van harte dat jij gelijk, ik ongelijk heb. [...] Daar komt bij als tweede motief dat, na jarenlang geduld, het mij onmogelijk was nog langer Barth's valse beloften, draaierijen en zijn principieel niet-schrijven te dulden.' Er ontstond een wat geprikkelde sfeer, mede doordat Stols slecht op de hoogte bleek van de uitzichtloze situatie van de uitgeverij. Nádat tot liquidatie van de uitgeverij was besloten schreef Stols in een brief van 18 juli aan Greshoff dat hij pas in maart 1964 van zijn notaris voor het eerst had gehoord 'dat de afschuwelijke J.P.B. de uitgeverij, waar ik al mijn geld in heb zitten, volledig in de soep had gereden, en dat hij mijn accountant en (het was niet anders mogelijk) een mij onbekende Mr. Sanders in de arm had genomen, om te trachten de zaak, zoal niet te redden, dan toch te trachten een dusdanige regeling met een andere uitgever te treffen dat, met volledige terugtrekking van Barth, een faillissement kon voorkomen worden.

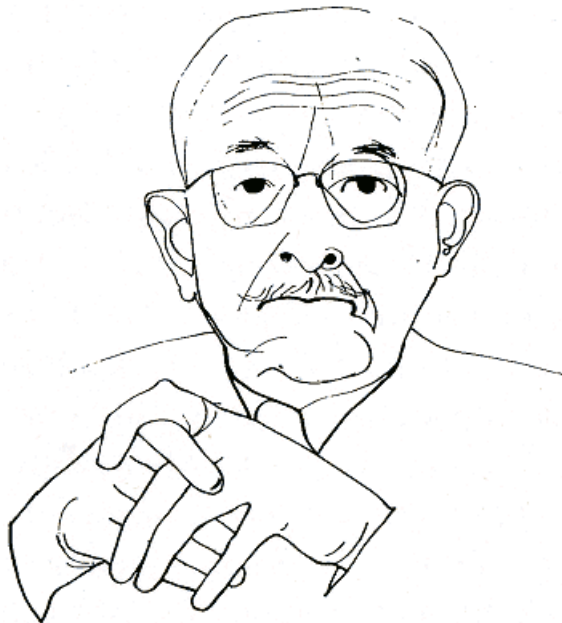
Barth zei in een bericht in de Haagsche Courant van 6 juli 1964 de opheffing niet te betreuren, omdat hij de mening was toegedaan 'dat het conflict tussen artistieke en zakelijke aspecten een eenmaal gevestigde uitgeverij op het verkeerde pad brengen, als de oorspronkelijke basis moet worden verlaten'. In hetzelfde bericht zou Barth meedelen dat de oorzaken van de ondergang van de uitgeverij 'voor een gedeelte gevolg zijn van het feit, dat kleine uitgeverijen in een steeds minder gunstige positie komen te verkeren door fusies en kartelvorming, waardoor de grote uitgeverijen vanzelfsprekend de markt gaan beheersen', voorts was naar Barths oordeel de opheffing te wijten aan 'de grote verscheidenheid van nieuwe uitgaven en herdrukken in allerlei vorm en prijs, waardoor de boekhandel wordt gedwongen haar keuze te richten op het meest verkoopbare' en ten slotte meende Barth dat het niet langer mogelijk was 'de literaire en de typografische voorkeur van deze befaamde firma in het zakelijke kader te wringen, dat voor de voortzetting noodzakelijk was'. De door Barth in dit bericht geschetste ontwikkeling beperkte zich overigens niet tot Nederland. Ook de uitgeverij in andere landen ontwikkelde zich op analoge wijze. De liquidatie van uitgeverij Stols paste in een reeks van bedrijfsbeëindigingen, overnames, fusies en dergelijke binnen de uitgeverswereld.²⁵ Maar anderzijds waren er in Nederland met uitgeverij A.A.M. Stols/J.-P. Barth vergelijkbare uitgeverijen die er wél in slaagden hun 'literaire en typografische voorkeur' in het noodzakelijke 'zakelijke kader te wringen'.²⁶

Ook in de periode 1952 tot en met 1956 voorzag Greshoff in zijn levensonderhoud met journalistiek werk. Vanaf oktober 1947 was zijn voornaamste inkomstenbron zijn wekelijkse rubriek in het Haagse dagblad Het Vaderland; hij zou zijn medewerking aan deze krant tot ver in de jaren zestig voortzetten. Vanaf april 1951 tot januari 1953 zou hij bovendien meewerken aan Elseviers Weekblad. Verder publiceerde hij regelmatig in tijdschriften als De Vlaamse Gids, Het Boek van Nu en De Gids.

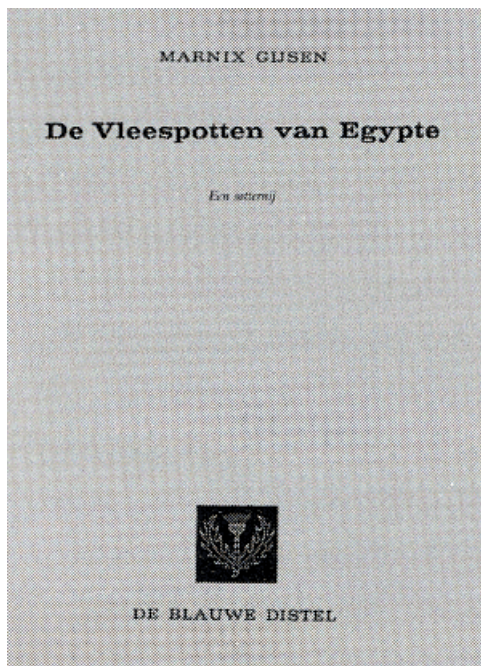
Greshoffs vertrek in 1939 naar Zuid-Afrika had een afscheid als auteur van Stols' uitgeverij betekend tot 1955, omdat Greshoff voor de uitgave van zijn *Verzameld werk* meer vertrouwen stelde in Fritz Landshoff en, via hem, in Em. Querido's Uitgeversmaatschappij te Amsterdam. In 1955 zou Greshoff in Stols' fonds terugkeren met een monografie over Marnix Gijsen, die hij te zamen met diens broer René Goris publiceerde. Het jaar daarop zouden de zevende druk van zijn *Verzamelde gedichten* (in 1960 nog in de reeks De Blauwe Distel herdrukt) en de essaybundel *Volière* bij Stols verschijnen. Greshoffs terugkeer in 1955 kwam op een wat ongelukkig moment, omdat Stols zich juist hoe langer hoe meer aan zijn uitgeverij onttrok. Op 31 augustus 1954 schreef hij aan Stols, op zijn gebruikelijke manier goochelend met de titels van zijn boeken: 'Ik heb nu een boekje klaar "Spelevaren" dat ik, helaas, volgens contract aan Q[uerido] en vK[ampen] moet aanbieden. Mijn autobiografie Klok zonder Wijzers schiet niet op. Tijd heb ik *genoeg*. Maar ik mis de lust om een pen op het papier te zetten als ik mijn krantenboel klaar heb. Ik zou een keuze uit mijn kritische aant en een keuze uit mijn boutades willen samenstellen. Ik mis er moed en lust toe. En toch zou ik wel weer eens een boek van mij willen zien verschijnen.' 28 oktober 1954 zou Bob van Kampen aan Greshoff schrijven: 'Ik vernam reeds van Alice [van Nahuys], dat je haar een nieuw manuscript hebt aangeboden, en dat zij tot uitgave niet heeft kunnen besluiten. Gezien het verleden was het mijns inziens juister geweest, wanneer je - nu je mij geen pré meer geeft - in ieder geval bericht zou hebben, dat je Alice dit boek aanbood en over een gemeenschappelijke uitgave gesproken zou hebben. Dit [maakt], dat ik voor het overwegen van een uitgave van "Bereisde Roel" niet voel.' *Bereisde Roel* zou oorspronkelijk verschenen zijn binnen het verband van Greshoffs *Verzameld werk*;²⁷ daarin heeft het echter geen plaats gevonden. Het boek zou weer opduiken in het vijfledige voorstel dat Greshoff in 1955 aan Barth zou doen over de uitgave van zijn werk, dan onder de titel *Kathedralen en donderkoppen*. In 1958 zou nog de autobiografische essaybundel *Menagerie* verschijnen, in hetzelfde jaar gevolgd door Greshoffs aforismenbundel *Nachtschade* en de dichtbundel *De laatste dingen (1956-1958)*. Op 30 december 1957 had Greshoff aan Barth geschreven: 'Ik schiet goed op met "Het Grote Kijkspel" (waarvan nu ± 12 vel persklaar gereed zijn). Maar ik hoor van twee kanten, dat je het poëziebijltje er definitief bij neer legt.'; in augustus 1957 voegde

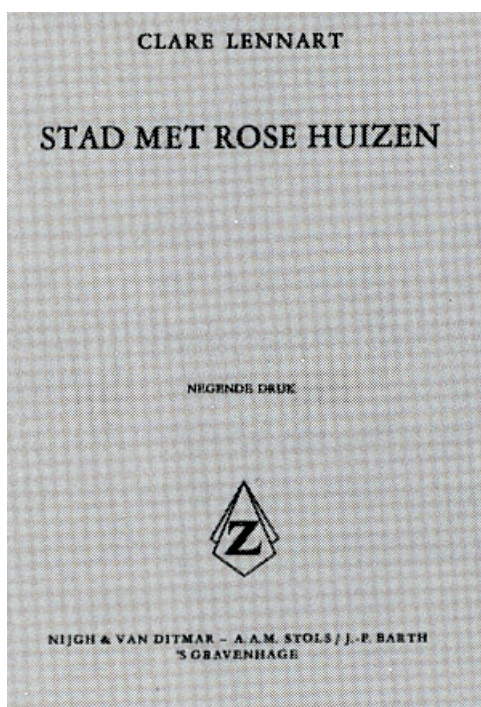
Greshoff (links) en M.B.B. Nijkerk ten huize van K.J. Nijkerk, Amsterdam, ca. 1963.

Portrettekening van Greshoff die als frontispice in de achtste druk van diens *Verzamelde gedichten* werd afgedrukt, 1960.

Titelpagina van de achtste druk van Marnix Gijsens *De vleespotten van Egypte* met signet van de reeks De Blauwe Distel, 1960.

Titelpagina van de negende druk van Clare Lennarts *Stad met rose huizen* met signet van de Zakdoeken-reeks, vermoedelijk 1958.

V.l.n.r.: Greshoff, Stols en J.C. Bloem, Den Haag, 26 februari 1947.

Greshoff er aan toe: ‘Van Het Grote Kijkspel stuur ik je de eerste 70 blz. zoodra ik ze nog eens doorgelezen heb. Bundel? Ja wel heel wat nieuwe gedichten (40 ±) maar ik moet ze even laten besterven.’²⁸

Zomer 1957 ontstonden er moeilijkheden over een bloemlezing uit Greshoffs werk die in dat jaar, ingeleid door Leo Vroman, onder de titel *Uitnodiging tot ergernis* in de Ooievaar-reeks bij Bert Bakker/Daamen zou gaan verschijnen, en waarvan Barth ten onrechte meende dat ze Greshoffs *Verzamelde gedichten* zou bevatten.

Greshoffs activiteiten voor de uitgeverij waren deze jaren niet zo groot; alleen met het werk van Marnix Gijsen hield hij zich intensief bezig. Hij probeerde zijn bemoeienissen met diens werk echter zo veel mogelijk voor Gijsen zelf af te schermen, en bezwoer Stols en Barth herhaaldelijk dat zij geen ruchtbaarheid daaraan mochten geven. Zo schreef hij op 26 april 1952 aan Barth: ‘[:M]ag ik je aan twee dingen herinneren 1° *nooit* aan iemand *iets* over mijn bewerking van Goris m.s. mede te deelen. 2° *nooit* met de drukproeven de kopij aan Goris te zenden, altijd de drukproeven *alléén*. Het is n.l. soms wat pijnlijk als hij ziet *hoe* hij zat te knoeien. Mag ik op die twee punten op je *rekenen*? Je zult zien dat mijn veranderingen, welke mij veel hoofdbreken kosten zich tot enkele punten beperken 1. het verkorten van te lange zinnen, het herschikken van een verkeerde zinsorde 2. het zoeken van synoniemen waar G. aldoor hetzelfde woord herhaalt. 3. het inperken van het gebruik van vreemde woorden, dat bij hem zóó ver gaat, dat hij voor gemiddelde Nederlandsche lezers onverstaanbaar wordt. 4. Het verduidelijken van zijn bedoeling waar hij onduidelijk is 5 Het losser en lichter maken van de volzin door de bijzin te verkorten.’ Dergelijk arbeidsintensief schaafwerk wilde hij alleen doen voor Gijsen, die hij hogelijk bewonderde. Toen Barth hem op 27 juli 1953 vroeg ook Ary Delens *Niemand ontsnapt aan zijn noodlot* te fatsoeneren, bedankte Greshoff voor de eer.

Na 1958 verslechterde de verhouding tussen Greshoff en de uitgeverij aanzienlijk. Na een welwillend vermanende brief van Greshoff en na een kritische bespreking door Greshoff van een van Barths uitgaven,²⁹ schreef Barth op 5 november 1959 met welhaast multatuliaans pathos terug: ‘Ik heb alle grillen en onvriendelijkheden die U omtrent mij in het openbaar verkondigde of die U aan anderen openbaarde, aanvaard, afgewogen tegen de spaarzame brieven waaruit althans *enige* waardering voor mij en mijn werk sprak. En ik had ook dat grievende, persoonlijk gerichte en a-litteraire artikel in de Gids in een rustige stemming willen afdoen, en *moeten* afdoen [...]. Enkele dagen geleden repte M.G. van een brief waaruit zou blijken, dat ik U min of meer zou verhinderen over Lucinda [en de Lotusetter] te schrijven door het niet zenden van drukproeven. Dat dit een aperte onjuistheid is, zoals zovele die U over mij verkondigt, behoef ik U niet te zeggen. [...] Het feit, dat U over deze zaak aan Marnix Gij-

sen en niet aan mij schrijft, geeft mij reden tot de veronderstelling dat U zich niet rechtstreeks meer met mij in verbinding wenst te stellen [...]. Indien U inderdaad van mening bent, als gevolg van handelingen mijnerzijds, een zodanige houding te moeten aannemen, dan geschiedt dit kennelijk zonder begrip of respect voor mij gekwetste gevoelens, gekwetst door het feit, dat ik door U herhaaldelijk als een kwajongen, en soms nog erger, behandeld en beschreven word. Jarenlang heb ik, ook van andere kanten, vernederingen geslikt, want een uitgever, zeker als hij “beginnend is en bezield met idealen”, moet een groot incasseringsvermogen bezitten, en, quod licet scriptori, non licet editori, nietwaar? Jarenlang heb ik de hoffelijke vormen van een - naar mij *nu* voorkomt ongepast - stilzwijgen gehandhaafd: jarenlang heb ik behandelingen lijdzaam ondergaan, die mij het gevoel gaven een sukkel te zijn en die mij in mijn meest elementaire gevoelens van menselijke waardigheid kwetsten. Van sommige kanten is op mij, als “jong beginnend uitgever met idealen”, morele chantage uitgeoefend, in het veilige besef dat in mijn positie een verweer op dezelfde wapens niet te duchten was, nog afgezien van het feit, dat het niet in mijn aard ligt om mee te doen, ook niet bij zeer scherpe critiek, aan de “modevlegelachtigheid” van scheldpartijen en persoonlijke verdachtmakingen. Dat ik in alle stilte, onder soms onwerkbare moeilijkheden en spanningen op velerlei terrein moest werken, wat *U* bekend was, telde niet mee, want het succes stond bij voorbaat vast. *Nimmer* hebt U aan mij in het openbaar één goed woord gewijd; dit verlangde ik ook niet, maar dan moet daar ook tegenover staan dat U mij helemaal met rust laat. Ik weet nu langzamerhand, dat een boek goed is ondanks de uitgever, want dan is hij *quantité négligeable*, of dat een boek slecht is dank zij de uitgever, want dan had hij de auteur tegen zich zelf moeten beschermen [...] Het is mij een raadsel waarom de auteurs niet zelf uitgeven. Nog raadselachtiger wordt het voor mij dat U niet bij de perfecte administratie van andere uitgevers gebleven bent, of moet ik daaruit concluderen, dat ze op een ander terrein nog grotere onhebbelijkheden vertonen dan ik? Maar *nimmer* heb ik, bij mijn weten, directe aanvallen van U onderkend op andere uitgevers, als Querido, van Oorschot, Nijgh en van Ditmar of A.A.M. Stols zelf, althans niet op de wijze als waarop U een “Jong Uitgever met Idealen” in het publiek tentoonstelt.’ Greshoff wees er in zijn reactie weliswaar op dat hij zijn persoonlijke antipathieën en sympathieën buiten zijn kritisch werk hield, en dat hij zich het recht voorbehiel in zijn ogen slechte boeken ook als zodanig aan de schandpaal te nagelen, maar liet overigens sussende geluiden horen. De door Barth aangeslagen overspannen toon moet echter ook hem getoond hebben, dat het water langzaam tot Barths lippen steeg.

Greshoff en Stols zouden elkaar in de periode 1952-1956 niet in levende lijve

zien. Greshoff verbleef de eerste helft van 1952 in Europa, maar Stols zat op dat moment voor Unesco in Ecuador. April 1952 reisde Greshoff van Capri terug naar Zuid-Afrika. Stols vertrok in juli 1953 vanuit Quito naar Den Haag, maar reisde in september 1954 al weer voor een kortlopend project naar Centraal-Amerika, om vervolgens gedurende 1955 en een groot deel van 1956 voor Unesco in Guatemala gestationeerd te zijn. Van oktober tot begin december 1956 vertoefde Stols enkele maanden in Nederland, om daarna op aanbeveling van Alfonso Reyes naar Mexico terug te keren. Hij miste zodoende op een haar na Greshoff die eind december 1954 weer naar Europa was getrokken, eind 1955 in New York verblijf had gehouden, maar ironisch genoeg eind september 1956 na een verblijf van huis van bijna twee jaar weer naar Zuid-Afrika was teruggekeerd. Stols zou tot 1965 in Mexico blijven, de laatste twee jaren als ambassaderaad voor culturele en perszaken.

Hun briefwisseling uit deze jaren vertoont eenzelfde verloop. Dat was gedeeltelijk, maar niet uitsluitend, te wijten aan het wegraken van brieven, zoals in 1954. Op 25 februari 1955 moest Stols zelfs aan Barth vragen: ‘Waar kan ik de heer Greshoff bereiken? Ik ben al bijna een half jaar zonder bericht van hem’, al schreef hij ruim een jaar later, op 10 mei 1956, ook aan Barth: ‘Dat ik *op de hoogte* ben van wat er in mijn uitgeverij gebeurt, kan ik niet zeggen. Veelal krijg ik berichten via Greshoff of anderen!’³⁰

Niet alleen de correspondentie in de jaren 1922 tot en met 1941, maar ook die uit de naoorlogse jaren bevestigt het beeld van een vriendschap die hoofdzakelijk bestond uit de gedeelde liefde voor het goedverzorgde boek. De utilitaire aspecten van de vriendschap lijken altijd de boventoon te hebben gehad; voor een dieper gaande vriendschap zijn persoonlijke mededelingen in de briefwisseling te schaars of te oppervlakkig. De verschuiving in Greshoffs aandacht van Stols naar Barth vanaf 1952 is daarvoor een goede graadmeter. E. du Perron had in 1933, kennelijk voortbordurend op gesprekken die hij met Greshoff over Stols had gevoerd, heel malicieus aan Greshoff geschreven: ‘Het gekke is dat wij gisteravond een heel gesprek over Sander hadden met de Buckland Wrights. Zij hebben hem even goed door als wij, en toch hebben zij hetzelfde gevoel van eigenlijk toch nooit kwaad op hem te zijn. [...] Ik denk heel gemakkelijk (in principe) dat Sander barsten kan; en sterker: hij heeft nooit ook maar even voor mij geteld; maar ik kan niet echt kwaad op hem zijn. Kan jij mij dat verklaren? Is dat omdat wij hem a priori op juiste waarde geschat hebben?’³¹ De heftige, beledigende toon in deze brief werd waarschijnlijk voor een deel veroorzaakt door het feit dat Du Perron op dit moment grote onenigheid had met Stols;³² maar zelfs als de overdrijving er wordt afgetrokken, dan nog sprak Du Perron wellicht uit wat ook in zekere mate bij Greshoff aan gedistantieerde gevoelens leefde. Dat Greshoff naast wel degelijk aanwezige, en herhaaldelijk uitgesproken

vriendschappelijke gevoelens voor Stols, toch ook gedurende hun hele verhouding een scherp oog heeft gehad voor Stols' waarde voor hem als uitgever, bleek wel uit de moeiteloze manier waarop hij Stols in die laatste hoedanigheid bij de overdracht van diens uitgeverij in 1957-'58 inruilde voor Barth. Die dualistische verhouding was overigens wederzijds, kun je uit hun briefwisseling concluderen. Greshoff schreef toen de uitgeverij in 1964 werd opgeheven in een terugblik onder meer: 'Stols maakte in die tijd een groot aantal boeken, behorende tot het beste van wat er toen verscheen. Tussen de onrustige zoeker Nypels en de klassieke Van Krimpen handhaafde Stols een eigen stijl, afspiegeling van zijn geestelijk karakter. Hij was niet zo dogmatisch als Van Krimpen, niet zo overmoedig als Nypels. [...] Reeds voor de oorlog zagen wij, belangstellenden, dat om onbegrijpelijke redenen de belangstelling voor de bibliofilie alom begon te tanen. [...] Sander Stols zag het hopeloze van deze strijd in. De wereld van *The Book Beautiful* brokkelde geleidelijk af om ten slotte plaats te maken voor die van de flodderige pocketboeken. Aan deze overgang van de edelste verfijning van de boekkunst naar de slordigste eendagsvliegen heeft Stols niet mede willen, uit zijn aard niet mede kunnen doen. Alleen zij die nog weten wat voor ons het Boek betekende [...], kunnen inzien waarom Stols zich terugtrok bij het begin van het verval. Hij wilde liever géén boeken dan slechte boeken maken. [...] Stols had intussen zijn zaak overgedaan aan een jonge man, die jarenlang onder zijn leiding gewerkt had, drs. J.P. Barth. Barth, die hoedanigheden bezat om hem tot een succesvol uitgever te maken, is het slachtoffer geworden van het feit dat het bestaan van kleine uitgeversbedrijven met de dag moeilijker wordt. [...] Overal om ons heen zien wij op alle gebied een concentratie van bedrijven. Enkele oude, diepgewortelde kleine zaken kunnen zich gelukkig nog handhaven. Maar voor een jonge onderneming als Stols/Barth was dit onmogelijk. Nu het werk van Stols definitief verleden is geworden, past het ons hem te eren als een van de drie, vier beste en belangrijkste typografen die ons land voor de oorlog rijk was. Daarbij stond hij in een persoonlijke verhouding tot onze bekendste auteurs [...]. Met de opheffing van de uitgeversfirma Stols wordt een stuk geschiedenis zowel van de typografie als de literatuur onherroepelijk, en driewerf helaas, afgesloten.'³³ Greshoffs analyse houdt niet op alle punten stand, want Stols' uitgeverij was niet veel jonger dan bij voorbeeld de uitgeverij Em. Querido en aanzienlijk ouder dan de uitgeverijen Bert Bakker/Daamen, De Bezige Bij of G.A. van Oorschot, die alle wél overleefden. Zijn relaas geeft echter wel goed het gevoel van spijt weer dat hem beving toen de uitgeverij, met het wel en wee waarvan hij sedert 1922 nauw betrokken was geweest, ophield te bestaan.

Eindnoten:

- 1 C. van Dijk/H.J. Duijzer, *Lijst van titels door Stols uitgegeven en / of typografisch verzorgd*, in C. van Dijk, *Alexandre A.M. Stols (1900-1973), uitgever-typograaf*, Zutphen 1992, p. 509-512.
- 2 Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth (1949-1954).
- 3 Barth schreef verder: 'Er zal de volgende functieverdeling optreden: Boekhouding en aanverwante administratie de Hr. Brinkman met Mevr. Lussenburg, Facturen en kwartaaloverzichten door Mej. Marks (dit is een typiste in dienst van de hr. v. Eck), Debiteuren-administratie, hier zal iemand voor benoemd worden, waarschijnlijk in overleg met Elseviers Weekblad. [...] Voor mij is de Afd. Productie natuurlijk betrekkelijk nieuw. Ik heb

- mij echter van de hulp van onze vriend Priem verzekerd die mij in den beginne zal assisteren en wegwijis zal maken in de div. problemen van de productie. Zoals U weet is Priem Chef van de Afd. Productie bij Nijhoff geworden en is hij dus zeer competent om mij te instrueren en in te werken.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth/1949-1954.)
- 4 Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, Hoofdafdeling Statistieken van de Prijzen, Totaalprijsindexcijfers van de gezinsconsumptie 1900-1990 (1900=100, 1952=348, 1990=1679).
 - 5 Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Bedrijfsvoering.
 - 6 Idem, omslag J.-P. Barth (1949-1954).
 - 7 Idem, omslag Bedrijfsvoering III.
 - 8 1949 en ouder: fl 10.972, 1950: fl 2.379, 1951: fl 6.120, 1952: fl 10.062, 1953 fl: 25.210.
 - 9 Archief J.-P. Barth, Den Haag, omslag A.A.M. Stols (1955/56).
 - 10 J. Greshoff, *Schrijver die een diepe indruk maakt. Willem Walraven: 'Op de grens'*, in Het Vaderland, 7 februari 1953.
 - 11 Het Vaderland, 3 september 1953. (Zie voorts br.960 n.9.)
 - 12 *Historia de la imprenta en El Ecuador de 1755 a 1830* (1953), *La educación en artes gráficas* (1953), *Sistema de aprendizaje de artes graficas en El Ecuador* (1953), *La imprenta de la Universidad Central del Ecuador* (1953), *Fray Payo de Ribera y la introducción de la primera imprenta en Guatemala (1600)* (1955), *Dictionary English-Spanish and Spanish-English of technical terms for the graphic industry* (1956), *Nomenclatura tipográfica* (1956), *Teoría de la composición manual* (1956), *La prensa de platina* (1956) en *La introducción de la imprenta en Guatemala* (1960).
 - 13 *De logische grondslagen van de typografie van het boek* (april 1953) en *De ontwikkeling van de verzorging van het Nederlandse boek sedert 1890* (september 1953). Een derde artikel, dat volgens Greshoff 'De geestelijke taak van de uitgever' zou dienen te behandelen, is nooit verschenen. (Zie br.915.)
 - 14 Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth (1949-1954).
 - 15 Archief J.-P. Barth, Den Haag, omslag A.A.M. Stols (1955/56). Van Barths brief van 19 maart zijn twee, onderling nauwelijks afwijkende doorslagen bewaard gebleven; het is onzeker welke door Barth verzonden is.
 - 16 Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, archief-Stols, sign. S 901 P, omslag C.G.M. Formijne.
De overeenkomstige dossiers van Stols' notaris betreffende deze overdracht zijn een aantal jaren geleden vernietigd. (Med. mr. L.C. Gambon, Den Haag, de ambtsopvolger van de notarissen Formijne en C.A.H. van 't Sant.)
 - 17 De Spaanstalige Colección Alción zou de volgende titels omvatten:
 - 1 Alfonso Reyes, *Ífigenia cruel* (1961)
 - 2 Louise Labé, *Sonetos* (1961)
 - 3 Mariana Alcoforado, *Cartas Portuguesas* (1962)
 - 18 Archief J.-P. Barth, Den Haag, omslag J. Greshoff (1957).
 - 19 'Beste Sander; Do it now!', p. 646 (br.517 n.3).
 - 20 Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth (1949-1954).
 - 21 Deze tweede reeks heeft als imprint De Blauwe Distel; op de versozijde van de titelpagina staat als uitgever A.A.M. Stols/J.-P. Barth vermeld.
In 1948 en 1949 was een eerste reeks van De Blauwe Distel verschenen, met als ondertitel 'Een Reeks Onvergankelijke Werken uit de Literatuur van alle Volken der Wereld'. (Zie 'Stols blijft Stols, denk daarom', Bijlage II, p. 298.)
De tweede reeks van De Blauwe Distel zou de volgende titels omvatten:
 - J. Greshoff, *Verzamelde gedichten* (8^e druk, [november 1960])
 - Marnix Gijsen, *De vleespotten van Egypte* (8^e druk, [november 1960])
 - Michel v.d. Plas, *Edelman-bedelman. Gedichten 1945-1955* ([november 1960])
 - Ida Simons, *Een dwaze maagd* ([december] 1960)
 - Esteban Lopez, *Mevrouw Mama* (1960)
 - *Schrijversdebuten* (ed. Pierre H. Dubois) (1960)
 - Clare Lennart, *De blauwe horizon** (4^e druk) ([1960?])
 - Geert van Beek, *Buiten schot* (1961)
 - R. Blijstra, *Ik ben het zelf niet* (1961)
 - J.C. Bloem, *Verzamelde gedichten* (4^e druk, [1961])

- (De uitgave van Bloems *Verzamelde gedichten* betreft een titeluitgave van de vierde druk uit 1953. De uitgave heeft een afzonderlijk ingeplakte blauwe titelpagina, met op de voorzijde, naast auteursnaam en titel, het beeldmerk en de reeksnaam en op de versozijde een drukvermelding en de uitgeversnaam.)
- Marnix Gijsen, *Mijn vriend de moordenaar** (2^e druk, [1961])
 - Rico Bulthuis, *Nocturne der zeven spinnen* (1962)
 - A. Marja, *Nochtans een christen* (1962)
 - Johan van der Woude, *Eduard Verkade en het toneel* (1962)
- 22 De delen in de Zakdoeken-reeks werden aanvankelijk uitgegeven onder de gezamenlijke imprint Nijgh & Van Ditmar-Uitgeverij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage, vervolgens onder die van Nijgh & Van Ditmar-A.A.M. Stols/J.-P. Barth te 's-Gravenhage, en tenslotte onder die van uitsluitend Uitgeverij Nijgh & Van Ditmar te 's-Gravenhage-Rotterdam. In de Zakdoeken-reeks zouden de volgende delen worden opgenomen:
- Clare Lennart, *Stad met rose huizen* (8^e-9^e druk, [1958?])
 - Antoon Coolen, *Herberg 't Misverstand* (8^e druk, [1959])
 - Marnix Gijsen, *Klaaglied om Agnes* (9^e-11^e druk, [1959])
 - Hubert Lampo, *De duivel en de maagd* (3^e druk, [1959])
 - Herman de Man, *Rijshout en rozen* (10^e druk, [1959])
 - Jos Panhuijsen, *Gewoon bespottelijk* (3^e druk, [1959])
 - F. Bordewijk, *Karakter* (11^e druk, 1958)
 - Antoon Coolen, *Dorp aan de rivier* (15^e-16^e druk)
 - Antoon Coolen, *De vrouw met de zes slapers* (4^e druk)
 - S. Vestdijk, *De koperen tuin* (4^e druk, [december 1960])
 - S. Vestdijk, *Het vijfde zegel* (5^e druk, [december 1960])
 - S. Vestdijk, *Aktaion onder sterren* (3^e druk, [september 1964])
 - S. Vestdijk, *Iersche nachten* (7^e druk, [november 1964])
- 23 Vereenigde Accountantskantoren (A.J. Deurloo), Den Haag aan Stols, 21 april 1964; en Deurloo aan Barth, 25 oktober resp. 10 september 1963. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Liquidatie.)
- 24 Geciteerd naar Cees van Dijk, *Alexandre A.M. Stols en Marnix Gijsen*, in *Ons Erfdeel* 34 (1991) 3, p. 394.
- 25 Vgl. Louis Heinsman/Walter van Teefelen, *Concernvorming in de Nederlandse boekenwereld*, Amsterdam 1975, p. 9-13; en R.E.M. van den Brink, *Informatie over informatie. Handboek van de informatiemedia in Nederland 1938-1985, in het bijzonder over de uitgeverij*, Leiden 1987, p. 294 e.v.
- 26 Madelon Koning, *De literaire verdiensten van A.A.M. Stols*, Nijmegen 1989, p. 54-65.
- 27 Zie 'Stols blijft Stols, denk daarom', p. 324 (br.663 n.2).
- 28 Archief J.-P. Barth, Den Haag, omslag J. Greshoff (1957).
- 29 Greshoff had in zijn bijdrage *Schrijven, lezen en prentjeskijken* aan *De Gids* 122 (1959) 8 (augustus), pp. 84-101 ondermeer de bij uitgeverij Stols verschenen essaybundel *Gegist bestek* van C.J.E. Dinaux besproken. Hij had zich met name geërgerd aan de schrijversportretten die als illustratie in dat boek waren afgedrukt: 'Men moet niet denken, dat de aangelegenheid welke ik hier ter tafel bracht, een gering belang vertegenwoordigt. En men moet zeker niet denken dat ik het aangenaam vind om geërgerd te worden ten einde die ergernis met opgewektheid te kunnen luchten. Integendeel. Wat ik wil is, dat er in de zedelijke en maatschappelijke verwildering, waarin wij verplicht zijn te leven, toch nog ergens een oase blijft, waar men tracht met een zeker geestelijk peil, ook een eenvoudige waardigheid van leven, een oprechte eerbied voor de mens, dood of levend, en de goede manieren te handhaven. En dat die oase de letterkunde zou zijn! Wanneer ik dan zie hoe in een boek van een belangrijk schrijver, op de markt gebracht door een jong uitgever met idealen, op een zo wrede potsierlijke wijze een Slauerhoff en een Ter Braak worden afgebeeld, begin ik aan mijn laatste oase te twijfelen. En dat stemt mij wel zeer verdrietig.' (p. 100-101).
- 30 Archief J.-P. Barth, Den Haag, omslag A.A.M. Stols (1955/56).
- 31 E. du Perron, *Brieven* (ed. Piet Delen et al.), dl. 4, Amsterdam 1978, p. 245-246.

- 32 Ad Hodiñius, *E. du Perron en zijn uitgevers (I)*, in *Optima* 14 (lente 1987), p. 104-106.
- 33 *Einde ener uitgeverij die rijkdom aan titels schonk. Belangrijk stuk geschiedenis van typografie en literatuur thans afgesloten*, in *Het Vaderland*, 7 juli 1964.

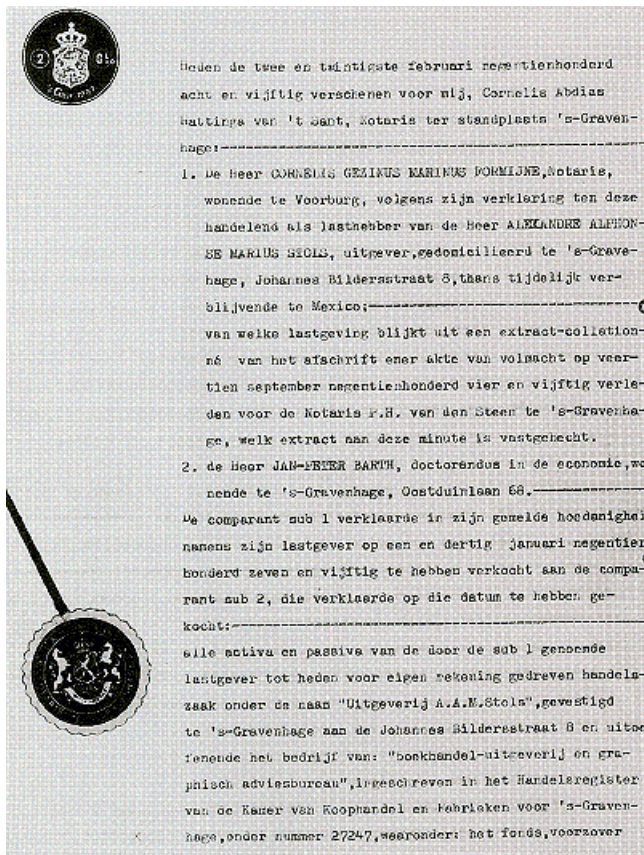
Lijst van vaak voorkomende afkortingen

Albert	Albert Wessels
Am.	Amerika, Verenigde Staten, Amerikaans(e)
Angèle	Angèle Manteau
ARH	A. Roland Holst
Aty, Atie	Aty Greshoff-Brunt
B., Balk.	A.A. Balkema
v.d.B.	J. van den Berg
Bert, Bert G., B.G.	J.A. Goris / Marnix Gijsen
Bob	M.B.B. Nijkerk
B & S	Boosten & Stols
Dirk, Dirk O.	D.J. Opperman
d.v.	dienstvaardige
v.E.	P.N. van Eyck
Ed	Ed. Toussaint van Hove
Eddy	E. du Perron
Eng.	Engels(e)
Eva	Eva Stols
ex, exx.	exemplaar, exemplaren
Fons	A.A.J. Stols
fr., Fr.	Frans(e), Frankrijk
Frans, Frans Jan	F.J. (Frans) Stols
G.	Bert Goris / Marnix Gijsen
G.B., Gerrit	Gerrit Bakker
Greet	Greet Stols-Kroesen
h., hart.	hartelijk(s)

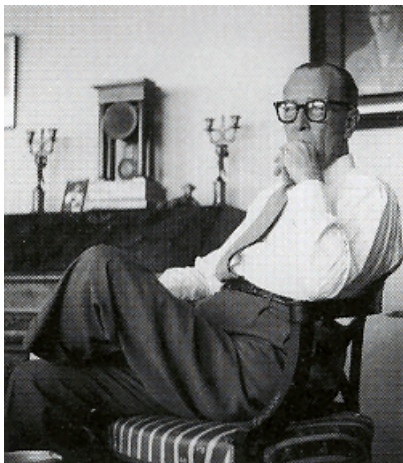
Han	H.E. Nijkerk-van den Bergh
Hein	G.H. 's-Gravesande
Hélène	Hélène Malan
hon.	honorarium
Huib, Huib v.K.	Huib van Krimpen
ing.	ingenaaid
Jacques	J.C. Bloem óf Jacques Malan
Jan	Jan Greshoff Jr.
Jany	A. Roland Holst
JCB, J.C.B., J.C.Bl.	J.C. Bloem
JvN	Jan van Nijlen
Johburg	Johannesburg
Kees	Kees Greshoff
Leentje	M.M. Bambust
Margaretha	Greet Stols-Kroesen
M.G.	Marnix Gijsen
ms, MS	manuscript
Nancy	Nancy Baines
Nas. Pers	Nasionale Pers

XXXIII

Nd., Ned., Nederl.	Nederland(se)
Nijn, Nini	Nini Brunt
Noor, Noortje	Noortje Nijkerk
N.Y.	New York
Pierre H., Pierre H.D., PHD	Pierre H. Dubois
Pom	Martinus Nijhoff
prosp.	prospectus
Q	Em. Querido's Uitgeverij
Sander	A.L.H. (Sander) Stols Jr.
Simon, Simon V.	S. Vestdijk
Slau	J. Slauerhoff
Thea	Thea Toussaint van Hove-Exalto
typ.	typografie, typografisch
v.h.t.h.	van huis tot huis
Z.A.	Zuid-Afrika

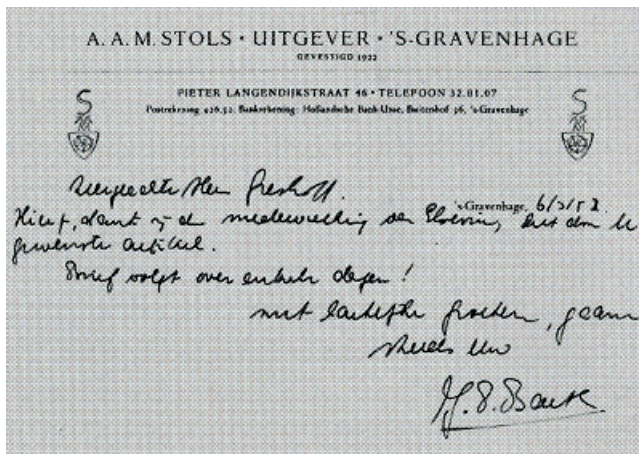
Eerste pagina van de akte van overdracht betreffende Uitgeverij A.A.M. Stols, 22 februari 1958.

A.A.M. Stols, Tarragona, zomer 1972.

J. Greshoff, januari 1971.

J.-P. Barth aan Greshoff, 6 maart 1952.

Brieven

866. *A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 3 en 5 januari 1952*

Quito, 3-1-1952

Beste Jan,

Allereerst: ontvang met Aty, ook uit naam van Greet, de allerbeste wensen voor 1952. Het ziet er, dunkt me, voor jullie niet kwaad uit: eerst naar Wassenaar, dan naar Capri!

Jouw brief van 17/12 heeft de mijne van 23/12 gekruist. Ik ben sindsdien een paar dagen in de lappenmand geweest, daarna de 'feest' dagen, en nu is de gewone routine - voorzover in dit land zonder hersens niet alles routine is - weer begonnen.

Vandaag kwam je lange en gezellige brief van 27 December: een dergelijke brief is een feest; ik moet het vooralsnog van brieven hebben náást Greet en mijn werk.

We waren erg blij te lezen, hoe lief jullie en de Gorissen wederom voor Eva zijn geweest. Hartelijk dank! Vandaag kwam Eva's eerste brief uit Holland. Er was ook een kort berichtje van Goris, waarbij ingesloten de lange brief van Barth, die je hebt gelezen.¹

Ik begin dus nu maar aan het antwoord op je brieven. Dit land, dat in de prospectussen zo 'invigorating' heet, maakt je lui door het gebrek aan zuurstof (3000 M. hoog). Het is om 6 uur licht, en om zes uur donker. We hebben veel slaap nodig, staan om 7 uur op en gaan om 10½ naar bed. Tussen de middag rust ik een half uur, meestal zonder echt te slapen. We wonen erg ver weg voor de begrippen van hier, en hebben dus geen aanloop. Schreef ik je al, dat we een Nash stationwagon hebben gekocht? Een zalig instrument, dat de 2^e dag al opengebroken werd toen wij bij John Soeters (thans hon.[onorair] vice-consul) aten ter gelegenheid van de aftredende beroeps: Jhr. Elias. Vandaag werd ik achter aangereden door een... Nash Demonstratie Stationwagon. Het kostte me vanmorgen 2 uur en vanmiddag nog eens 3 uur met politie e.d. Ik ken dan geen woord Spaans en laat mijn dipl.[omatieke] pas zien. Schuld had ik gelukkig niet en praktisch geen schade (verbogen achterbumper). De politie hier is al een even zonderling instituut als de andere hier. In Europa zou je ze het best met die op de Balkan kunnen vergelijken.

Maar nu ter zake:

Terstond na je brief over de Duitse vertaling van Joachim heb ik naar Barth

geschreven om mij de punten van het contract Fischer/Querido in herinnering te brengen. Ik heb Querido al vroeger geschreven dat zij te laat waren: vroegen toen nog respijt. Ik wil gráág van ze af, doch wil ook graag alles correct behandelen. Het contract werd door... Lanshoff[sic] ondertekend, als ik me niet vergis. Je schreef me Lanshoff/Kiepenheuer's adres niet; *wil me dit even melden*. Als er werkelijk *zoveel* haast is, kun je met Barth de brief of brieven in het Duits opstellen (Barth kent deze taal perfect) en hij kan ze dan direct naar Van Eck ter ondertekening opzenden.²

Laat me, *zodra* maar mogelijk is, het ms van de 'Vleespotten' door Barth zenden, zodat ik het persklaar kan maken. Zeepost duurt 7 weken!

'Het Staat geschreven' hoop ik gauw te ontvangen, ik zal het dan 'doorlezen' enz.

N.B. Druk vooral Barth ook op het hart, dat hij *nóóit* over de veranderingen in de werken van Goris spreekt.

Ik ben uiterst benieuwd naar de 'Vleespotten!' Als uitgever ben ik natuurlijk erg verheugd over het feit dat hij al aan de nieuwe roman 'De kat in de Boom' werkt!

Graag zal ik een boekje over Goris uitgeven. Ik ken je opstel in 'Standpunte' niet, aangezien dit periodiek het verdomt om mijn huis binnen te komen (nà de enkele nrs die je bij je 1e bezoek uit Kaapstad meebracht), doch maak er een lief boekje van.³

Je raad over een dagboek over het verblijf in Ecuador is voortreffelijk. Ik zal er mij op moeten gaan instellen, en ik zal zeker, tot de dag dat ik werkelijk begin, moeten resumeren. Hier leer je trouwens van alles: onlangs heb ik begrepen wat het kabinet van een minister is. Ik moest n.l. even ergens heen, en vroeg de sleutel van een doos die ik kende in de parterre van het Ministerio de Educacio (waar ik ook een schrijftafel heb). Dat hoorde onze ecuadoriaanse liaison-officier (een verstopte idioot en fielt), die het anders wilde, en mij een secretaresse meegaf. Ik volgde haar naar de 1^e verdieping dóór de kamer van de Subsecretario naar de kamer van de Minister, die daar met allerhande personen zat te confereren. Ik zei haar nog (alles spaans!) dat ik die goedige domme Sintbernardshond vandaag niet wenste te spreken, doch ze deed de deur van een andere kamer open, en ik bevond me in een... grote badkamer met alle moderne gemakken inclusief urinoir! Kun je je zoiets ook zelfs maar in enig Europees land voorstellen? Sindsdien maak ik die reis zónder secretaresse. Het schijnt een privilege van zéér hoge ambtenaren te zijn!

Zo val ik hier van het serieuze in het burleske en omgekeerd. Het is hier moeilijk werken, dat leg ik je later wel eens uit. We zijn 10.000 km van Holland weg, ook geestelijk en je moet hier oppassen, niet een aartsluiaard te worden, want alles en iedereen zet je daartoe aan.

Heelemaal m'n draai heb ik in ons nieuwe huis nog niet, maar dat komt wel. Ik moet weer wat meer zelfdiscipline krijgen. Dan kom ik ook meer tot schrijven, en dat is nodig, omdat ik ook zakelijk nog heel wat bij te werken heb. Het contact met Barth is nu veel beter geworden, en ook de correspondentie met Van Eck loopt nu weer.

Dit voor vandaag. Morgen, hoop ik verder!

5-1-1952

Gisteren kwam er van schrijven niets. Nu dus verder: Jullie plan om naar de Malans in Capri te gaan lijkt me overheerlijk. Het zal er wel een heerlijk klimaat zijn. Misschien is dit wel de laatste brief die ik naar jullie in Wassenaar stuur. Gek idee, dat het nog lang zal duren, voor we jullie zien.

Nu je vragen: Ik heb althans één boekhandel ontdekt, gedreven door een Duitse emigrant, die voor de begrippen hier heel goed is. Alle winkelruimten zijn hier klein, doch het is een grote boekhandel, met veel Amerikaans en Duits, een beetje Frans.

Grootte ongeveer als Dijkhoffz.⁴

Schrijvers zijn er ook, vooral dichters. Ik ben nog te weinig vaardig in het Spaans om echt te genieten. Jorge Carrera Andrade (thans in Parijs) is een gróót dichter, jong nog (misschien 50), te vergelijken met Valéry, Rilke, St John Perse (lijkt me). De heren worden in Quito uitgegeven. Beste uitgeverij 'Casa de la Cultura Ecuatoriana' met eigen drukkerij (waar ik wel eens wil ingrijpen). Carrera is ook in Amerika en in Frankrijk vertaald. Hij is vertegenwoordiger van Ecuador bij de Unesco te Parijs.⁵

In de Casa de la Cultura is een vrij goede bibliotheek (ook Frans: zonder Larbaud!), een museum van oude schilderijen en plastieken (typische Quitonese School, 17-19e eeuw); een collectie prachtige pre-Columbiaanse pottery (ik heb zelf ook al een verzameling van een 12-tal stuks - èrg aantrekkelijk); een collectie oude muziekinstrumenten (waarvan alleen de Indiaanse erg belangrijk). Kunsthandels zijn hier niet; het zijn op z'n best z.g. kunstnijverheidswinkels met soms een enkel behoorlijk modern schilderij. Er is hier een vrij aardige, modern geörienteerde academie (onderdeel Univ. van Quito) en er zit hier een stel werkelijk goede moderne schilders. De werken van enkele dezer heren brandt ons de keel af (Maar deze maand moeten we fl 1500.- op de auto afbetalen, en we krijgen nog logees).

Een modern museum is er niet bij mijn weten (er bestaat hier geen Gids of stadsbeschrijving, en je moet alles zelf ontdekken of toevallig van iemand horen). Wel is er een prachtig koloniaal huis met patio ingericht als Koloniaal Museum, waarin alle kunst uit de Spaanse tijd, alles barok (die tot in de 19^e eeuw plichtmatig doorging, geïsoleerd als Quito was tot voor kort), overzalig!

De kerken zijn, vooral vanbinnen (maar er zijn er ook met prachtige gebeeldhouwde gevels) wonderen van barokke sculptuur met wij primitieve schilderijen (heel zelden halen ze de middelmaat: veel touchante zondagschilders - monniken?). Er valt in de stad zéér veel te genieten, maar het leven bij de weg wordt vergald (behalve door de ijselijke drukte) door het feit, dat ‘blanken’ en indianen overal door elkaar wonen, met de onvermijdelijke vuilheid, stank en bedelarij ten gevolge. Maar heel pitoresk is het!

Er zijn hier enkele winkels (natuurlijk van Duitse emigranten: wie anders zou het hebben opgemerkt) waar mooie indiaanse stoffen, weefsels, vlechtwerk, houtwerk en kleine sculptures voor veel geld te koop zijn. Soms is het kitsch, soms erg aardig.

Van een club heb ik niets gemerkt. Ik heb mijn Rotary-papieren uit Maastricht, waar ik destijds voorzitter was (1939) opgevraagd en zal trachten hier in de club te komen. Via de Rotary misschien in de Quito Tennis Club (dat een gewone country club lijkt).

Quito lijkt een strafkolonie voor diplomaten. Amerikanen krijgen 20% méér als ze hier komen. Er wordt in deze kringen ontzaglijk gezopen (wat zouden ze anders doen), en de motor is de vrouw van de wit-chinese gezant, Cheng,⁶ vrouw uit een familie van chinese woekeraars uit onze vroegere Oost (je weet wel: een kwartje lenen, volgende week twee kwartjes terug). Ze heeft al haar geld in Amerika en heeft daaruit een inkomen van 150.000 dollar. Ze kan dus te[*lees:de*] toon aangeven!

In zekeren zin jammer dat Elias weg is, niet dat hij me betrouwbaar leek, doch voor de introducties. De brave John Soeters, die wn vice-consul is kan me daaraan niet helpen.

Greet begint zich wat meer thuis te voelen en is opgewekter. Ze is nu druk bezig (met de hand) gordijnen over te naaien en deze anders te arrangeren. Alles op dit (en op meubelgebied) is èrg primitief in huis. Je kunt wel goede meubels laten máken, maar dat zijn we niet van plan. Het wemelt hier van de heerlijkste houtsoorten. Ook maken ze mooie tapijten (dikke witte met effen randen), doch wat we hier vonden is alles met grote lelijke rozen en groene takken.

Hierbij een paar kiekjes; later méér. Er is hier een aardige holl. schilder: Jan Schreuder uit Den Haag, al 25 jr uit Holland weg; prachtig huis laten bouwen, werkt à la Vlaminck-Permeke.⁷

Hartelijke groeten, ook voor Aty, mede van Greet,
je
Sander

Groeten aan Bobby Salden,⁸ dien ik spoedig hoop te schrijven!

Eindnoten:

- 1 Tussen 9 oktober 1951 en 3 januari 1952 zijn geen brieven van Marnix Gijsen aan Stols bewaard gebleven. Met zijn briefje van 3 januari zond Gijsen aan Stols ‘een “slordige” copy’ van *De vleespotten van Egypte*. (Zie ook br.868; en zie br.863 n.5 voor de brief van Barth aan Gijsen.)
- 2 Pieter van Eck (1908-1986) was directeur van N.V. Uitg. Mij Bonaventura, de uitgeefster van Elseviers Weekblad. In juni 1961 zou hij directeur worden van uitgeverij Kruseman in Den

Haag. (Zie br.861 n.3 voor de brief van uitgeverij A.A.M. Stols aan de S. Fischer Verlag met de opzegging van het contract voor de Duitse vertaling van *Het boek van Joachim van Babylon* van Marnix Gijsen.)

- 3 *Het verhalend proza van Marnix Gijsen*, dat zou deel uitmaken van René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 4 Boekhandel Dijkhoffz, aanvankelijk tot 1915 De Groot & Dijkhoffz, was sinds 1902 gevestigd op de Plaats te Den Haag. Sinds 1944 was P.J. Venemans directeur naast M. Dijkhoffz.
- 5 De uit Ecuador afkomstige dichter en diplomaat Jorge Carrera Andrade (geb. 1903) was werkzaam bij de Unesco te Parijs. Hij vertaalde Franse poëzie (onder meer Paul Valéry) in het Spaans.
- 6 Niet nader geïdentificeerd.
- 7 Jan Hendrik Schreuder (1904-1964) had tot 1926 in Den Haag gewoond. Vervolgens was hij tot 1934 in Venuzuela woonachtig geweest. Na een verblijf van een jaar in Den Haag en Voorburg was hij in 1936 voorgoed vertrokken naar Ecuador. In Quito had hij in 1952 een schildersschool opgericht.
- 8 Helmut Salden was omstreeks 1947 naar De Pauwhof te Wassenaar verhuisd, waar hij tot omstreeks 1952 heeft gewoond.

867. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 17 januari 1952¹

[’s-Gravenhage,] 17 Januari 1952

Zeergeachte Heer Greshoff,

Hierbij zend ik U mijn kaartje, gelijk ik U hedenmorgen beloofde. Mijn privéadres is tevens dat van de uitgeverij Stols.

Ik zou het zéér op prijs stellen, U voor Uw vertrek naar Capri nog eens te ontmoeten. Tegen die tijd zullen er misschien nog wel enkele vragen opgekomen zijn, en bovendien hoop ik dan geheel georiënteerd te zijn over het productie-plan voor het voorjaar 1952 en voor zover mogelijk dat van het najaar 1952. Deze of volgende week ga ik n.l. naar de productie-afdeling van Elsevier. Aan de verzendafdeling gaf ik opdracht om de Gijsen-reeks te zenden aan Mevrouw Brunt en aan den Heer Jacques Malan, voor aan Gijsen een Serenade, een Spion van Brahma en Woest en Moe. Naar Pierre H. Dubois gaan een Man van Overmorgen, Goed en Kwaad en Klaaglied.

Aan van Ingen bij Elsevier schrijf ik, Uw rekening te crediteren wegens ten onrechte afgetrokken fl. 12,-.²

Nu heb ik nog een strikt vertrouwelijke vraag; als U mij daarin van raad zoudt willen zijn, zou ik U daar [+voor] zeer erkentelijk zijn. Wat zijn zo volgens U, de mensen, waar ik op de een of andere [+manier] aandacht aan moet besteden en welke, waar dat beslist niet bij nodig is. En zijn er dingen, die ik weleens zou moeten doen en dingen die ik bepaald laten moet. U behoeft me natuurlijk niet een gehele handleiding te geven, maar allicht kunt U mij enkele tips geven. Misschien wilt U het er weleens over hebben, wanneer ik U weer zie. Ik zal nog veel moeten leren, en als iemand mij daarbij af en toe een handje helpt, zal dat wel vlotter gaan. Bij voorbaat hartelijk dank,

Ik wens U en Uw Vrouw prettige dagen in België en hoop U spoedig weer te zien.

Gaarne met beleefde groeten en de meeste hoogachting,

Uw d.v.

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M.Stols, Uitgever, Pieter Langendijkstraat 46, 's-Gravenhage.
- 2 Nadere gegevens over J.P.A. van Ingen, die bij uitgeverij Elsevier verantwoordelijk was voor de produktie, zijn niet achterhaald.

868. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 23 januari 1952

Quito, 23 Jan. 1952

Beste Jan,

Op volkomen onverklaarbare wijze ontving ik vandaag eerst je brief van 29 Dec. uit New York. En omdat je vandaag over een week in Capri zult zijn, stuur ik deze dus maar daarheen, in de hoop dat de brieven er niet langer dan een week over zullen doen.

Ziehier de antwoorden:

1. Goris zond ook mij een m.s. van De Vleespotten van Egypte, doch een volkomen ongecorrigeerd, zodat ik jouw ms zeer nodig heb. Ik wilde gaarne spoedig met het reis-ex beginnen, want dat neemt steeds veel tijd. Heb je een idee wie het omslag moet tekenen, en wat er op moet staan?¹ Het boek is een erge praatroman, monologue intérieur, voor ons wel boeiend, die Goris kennen. Doch of het anderen zo boeien zal?
2. *Natuurlijk* ben ik bereid, en van ganser harte, je 3 stel Gijsens te geven. Alleen: Telemachus is er niet meer. Wellicht heb je inmiddels Barth in Den Haag zelf al gesproken en hem de exx. gevraagd. 'Het Huis' is ook op, en wordt dit voorjaar herdrukt. In ieder geval geef ik Barth terstond opdracht voor verzending en naar Capri en naar Caapstad.
3. Ik heb aan Goris een lange brief geschreven waarop nog geen antwoord:²
 - a. ik verzocht om zéér spoedige toezending van het ms van 'Het staat geschreven...'
 - b. stelde ik voor om 'Telemachus' voorlopig niet apart te herdrukken³
 - c. stelde ik voor om een 'omnibus' uit te geven, dit najaar, met de 'Vlaamse' boeken:
Telemachus
De Man van Overmorgen
Agnes
dus 3 delen in 1 band.⁴
4. Het wordt een echt Gijsen-jaar:
 - a. Het Staat Geschreven
 - b. De Vleespotten
 - c. Gijsen-Omnibus
 - d. Herdruk 'Het Huis' en wellicht: 'Joachim'.⁵

Ik wacht met spanning op Goris' bericht, en niet minder op de lange brief van Leentje...⁶

Hoe hebben jullie het nog in Wassenaar gehad?

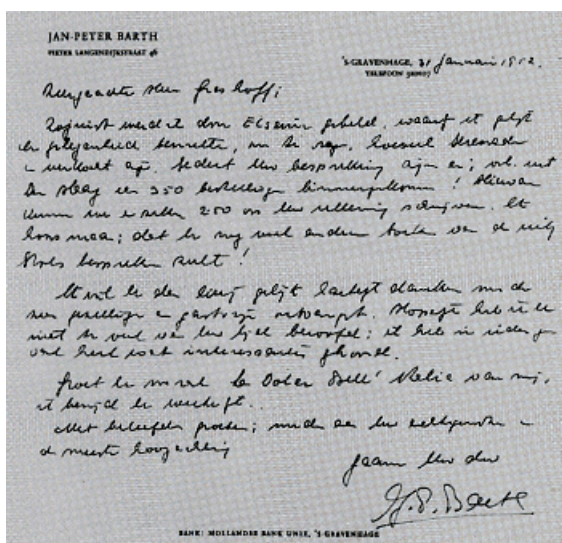
Hier gaat leven en werk al z'n gewone gang met vrij weinig afwisseling.

Stofomslag door Helmut Salden voor *De vleespotten van Egypte* van Marnix Gijsen, december 1952.

Greshoff (rechts) en Marnix Gijsen, begin 1952.

J.-P. Barth aan Greshoff, 31 januari 1952.

J.-P. Barth, begin 1952.

Over een uur ga ik op bezoek bij Don José Maria Galo Plaza, de president van Ecuador. Ik moet eens met hem over Unesco en zo keuvelen. In Juni treedt hij af. Wie we dan krijgen??⁷

Later uitvoeriger. Laat eens iets uit Capri horen. Je lange brief van 27 Dec beantwoordde ik uitvoerig en zond deze naar Wassenaar, ik denk eind Dec-begin Jan. Heb je deze ontvangen?

Met veel liefs van ons beiden, ook voor Aty
je
Sander

Hartelijke groeten voor de Hr en Mevr. Malan!

Eindnoten:

- 1 *De vleespotten van Egypte* van Marnix Gijsen zou een typografisch stofomslag door Helmut Salden krijgen. (Zie ill. p. 7.)
- 2 Aan Barth had Stols op 9 januari over een mogelijke herdruk van *Telemachus in het dorp* en de mogelijkheid van een Gijsen-omnibus geschreven: 'Indien het zetsel nog staat bij Boosten & Stols, en dhr van Ingen heeft papier, zouden er 1100 exemplaren (als ik meen vijfde druk) kunnen worden bijgedrukt. Meer liever niet, daar ik de bedoeling heb, zoals de Heer van den Brink mij aanried, een "Omnibus-volume" van Gijsen uit te geven, inhoudende zijn drie Vlaamsche verhalen: Telemachus, De Man van Overmorgen, en Agnes. Het beste is dan, dat er van deze drie titels niet te veel in voorraad is op het moment, dat de Omnibus verschijnt. Overleg vooral met Amsterdam, of a.s. Sinterklaas een goede tijd zou zijn. Er moet dan een z.g. luxe-band omheen, als om de Ciske-Trilogie van Piet Bakker, doch liefst niet in een zo glimmend leer.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth/1949-1954.) Op 11 januari had Stols aan Marnix Gijsen na ontvangst van het manuscript van *De vleespotten van Egypte* onder meer geschreven: 'Heb je al een idee voor een geïllustreerde omslag? Laat mij dit even weten. Verder ben ik zeer benieuwd naar de bundel essays. Willen wij die vroeg laten verschijnen, dan moet hij in de Zomeraanbieding worden opgenomen, en begin September in de handel zijn. Dit betekent, dat wij thans alles moeten doen om de kopij op de drukkerij te krijgen. "Telemachus in het Dorp" is nu geheel uitverkocht, behalve misschien wat exemplaren in commissie bij de boekhandel. Ik wilde dit boek echter voorlopig *niet* apart herdrukken, omdat ik hoe langer hoe meer begin te voelen voor een Omnibus-Volume, waarin ik de tot nu toe verschenen drie "Vlaamse" verhalen (Telemachus, De man van Overmorgen, en Klaaglied om Agnes) wilde opnemen. Het moet dan een kloek boek worden, een soort geschenkuitgave voor aanstaand Sinterklaas en Kerstmis, in een aantrekkelijke band. Kun je voor deze omnibus een *titel* verzinnen? [...] Ik denk de prijs op 10 gulden of iets hoger te moeten stellen. "Joachim" doe ik er met opzet niet in, het is nu eenmaal een apart boekje in je oeuvre, en het moet zolang het gaat ons apart melkkoetje blijven!'
- 3 De vijfde druk van *Telemachus in het dorp* zou eind april in een oplage van circa 500 exemplaren verschijnen. (Zie br.893.)
- 4 Er is geen 'Gijsen-Omnibus' met *Telemachus in het dorp*, *De man van overmorgen* en *Klaaglied om Agnes* verschenen. (Zie ook n.2.)
- 5 Begin 1952, maar met het jaartal 1951 op de titelpagina, verscheen de veertiende druk van *Het boek van Joachim van Babylon*. In mei verscheen de vierde druk van *Het huis* in een oplage van 1100 exemplaren.
- 6 Marnix Gijsen zou op 29 januari aan Stols schrijven, maar in deze brief ging hij niet in op de door Stols gestelde vragen. Pas in zijn brief van 8 maart zou hij schrijven: 'Wat betreft de essays moet je geduld hebben want ik heb iemand in België gelast een aantal dingen van mij te lezen

en mij zijn oordeel te geven dat ik waardeer. Het is een heele opgaaf en de man heeft wat tijd nodig. Er is echter nu reeds genoeg dat ik je eventueel kan zenden opdat je het boek zou aankondigen.' Over een herdruk van *Telemachus in het dorp* word noch in de brief van 29 januari, noch in die van 8 maart gesproken. Correspondentie tussen beide data is niet bewaard gebleven.

- 7 José Maria Galo Plaza, sinds 1948 president van Ecuador, zou in juni 1952 opgevolgd worden door José María Velasco Ibarra.

869. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 31 januari 1952¹

[’s-Gravenhage,] 31 januari 1952.

Zeergeachte Heer Greshoff;

Zojuist werd ik door Elsevier gebeld, waarbij ik gelijk de gelegenheid benutte, om te vragen, hoeveel Serenades er verkocht zijn. Sedert Uw bespreking zijn er; vnl. uit Den Haag een 350 bestellingen binnengekomen! Hiervan kunnen we er zeker 250 op Uw rekening schrijven. Ik hoop maar; dat U nog veel andere boeken van de uitg Stols bespreken zult!

Ik wil U dan hierbij gelijk hartelijk danken voor de zeer gezellige en gastvrije ontvangst. Hopelijk heb ik U niet te veel van Uw tijd beroofd: ik heb in ieder geval heel wat interessants gehoord.

Groet U vooral La Dolce Bell'Italia van mij, ik benijd U werkelijk.

Met beleefde groeten; mede aan Uw echtgenote en de meeste hoogachting gaarne Uw dw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Jan-Peter Barth, Pieter Langendijkstraat 46, 's-Gravenhage.

870. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 10 februari 1952

10 febr. 1952

Waarde Heer Barth,

Het [+was] mij een oprecht genoegen kennis met u te maken. Ik heb Stols

geschreven dat zijn belangen bij u in voortreffelijke handen zijn.

Ik schreef mijn nicht Exalto, dat u haar f 50 zult zenden.¹

De reeks Gijsens is hier nòg niet aangekomen. *Wanneer* zijn ze verzonden?

Met vriendelijk groeten,

steeds gaarne tot uw dienst,

uw

Greshoff

Chez M. Jacques Malan

Villa Gérard

Via Piccola Marina

Capri (Italië)

Eindnoten:

- 1 Uit Greshoffs brief aan Barth van 22 februari en uit Barths brief aan Greshoff van 24 februari blijkt dat het hier om een bedrag ging dat J.C. Bloem nog aan Greshoff schuldig was.

Brieven van Greshoff aan Bloem zijn niet bewaard gebleven; uit deze periode zijn evenmin brieven van Bloem aan Greshoff aanwezig.

In de brieven van Barth aan Bloem uit deze periode wordt niet aan dit bedrag gerefereerd; op 11 april zou Barth een afrekening over het jaar 1951 aan Bloem sturen: deze vertoonde een saldo ten gunste van de uitgeverij van fl 69,24. Er is eveneens een handgeschreven notitie over de aan Bloem in 1952 uitbetaalde honoraria bewaard gebleven; hierop komt het door Greshoff genoemde bedrag niet voor. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Bloem, resp. sign. B 634 B 2, omslag Stols/Barth, en sign. B 634 P, omslag Rekening-courant Stols 1953-1954.)

871. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 februari 1952

13 februari 1952

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je prettige brief, welke ik hier ontving. Wij zijn als voddens van vermoeidheid op dit eiland aangekomen. Na aankomst in patria begon de drukte, welke tot de dag van ons vertrek duurde, dus van 16 jan-5 febr. met een onderbreking van 7 dagen in België, waarin ik 6 voordrachten hield.¹ Nu is de rust ingetreden en ben ik weer hard aan het werk.

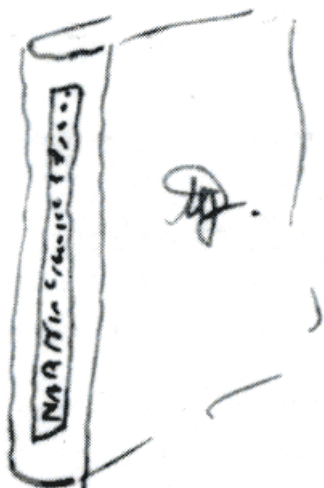
Je moet om te beginnen de allerhartelijkste groeten van Hélène & Jacques hebben. Zij wonen hier goddelijk. Wij hebben een eigen vleugel met bad, slaap- en zitkamer. Hoogst aangenaam. Het weer is niet slecht, maar toch nog te winterig om heelemaal lekker te zijn. Dat wordt iedere dag beter.

In Den Haag had ik de gelegenheid tweemaal uitvoerig met Barth te spreken. Om te beginnen vind ik het een alleraardigste jonkman; maar verder stelde ik tot mijn groote voldoening vast, dat hij je zaken met de grootste zorg en nauwlettendheid behartigt. Hij is gewetensvol, ijverig en je zeer toegedaan. Ik kreeg een in ieder opzicht zéér gunstige indruk van hem. Hij was zoo vriendelijk mij de stellen-Gijsen

te verstrekken. Heerlijk dat Klaaglied zoo goed *blijft* loopen! Zonder mij ook maar in het geringste een oordeel over jouw zaken aan te matigen, moet ik je toch zeggen dat, naar mijn meening, de tijd voor een Gijsen omnibus nog *niet* aangebroken is. Ik heb Bert ook in deze richting geadviseerd. Ook de jonge Barth had dit plan met eenige schrik van je vernomen, een schrik, welke door de verkoopsafdeeling van Elsevier gedeeld

werd. Mijn argument is dat men een verzameling samenstelt wanneer de verkoop der losse deelen tot een eind is gekomen.² Brusse heeft de losse bundeltjes van Adama vScheltema, die je je uit je jeugd nog wel herinnert, tot op den draad geëxploiteerd en pas toen er *niets* meer uitkwam nieuwe belangstelling gewekt, een nieuw publiek aangesproken met de Verz. Gedichten.³

Nu kosten 3 deeltjes Gijsen globaal $3 \times 6 = f\ 18$, een omnibus mag en kan niet meer dan 9.50 zijn, zou ik zeggen. Waarom met 9.50 tevreden zijn zoolang je f 18 kunt maken??? Er bestaat m.i. geen principieel bezwaar tegen een uitgave v. G's proza op VI. thema's in één deel, doch nog lang niet *nù*. Wèl zou ik iets anders doen, als ik in jouw prachtige Amerikaansche schoenen stond. Ik zou *alle* deeltjes als ze herdrukt moeten worden *uniform* maken. Dus om te beginnen een type vast te stellen. Agnes en Telemachus zijn daar nu aan toe. En vervolgens de Vleeschpotten en Het staat geschreven en de verdere deelen als ze uitverkocht zijn. Je krijgt dan een aantrekkelijke *rij*, iets wat de menschen graag in hun kast zien. Dus *ook* 'Het Huis'!! Dan ziet die bundel er ook meteen wat kapitaler uit! Maar dan zou je, m.i. moeten beginnen een behoorlijke *band* te laten maken, met b.v. op het plat een fraaie M.G. al of niet geornamenteerd en de rug bijv. tweekleurig. En dan *dezelfde* kleur linnen voor alle deelen, maar telkens een *andere* kleur voor de titelstrook op de rug.

Een nieuwe druk van Joachim zou dan natuurlijk ook in hetzelfde formaat moeten verschijnen.

En dan wat de stofomslag betreft ook, nu het publiek de naam kent en géén wilde voorstelling meer noodig heeft om geboeid te worden, een *letter*-teekening! Steeds dezelfde kleur papier, maar met op plat en rug een vlak (waarin de letters wit) van dezelfde kleur als de titelstrook op de gebonden rug. Het *formaat* van Agnes vind ik *prachtig*!⁴

Is de belangstelling voor deze reeks verdwenen dan kan je nog altijd iets doen met omnibussen of goedkope herdrukjes. Het lijkt mij zonde nu de nog steeds zéér levendige belangstelling voor Bert niet als een citroen tot de láatste drop uit te persen vóór je daartoe overgaat.

Je voorlaatste brief van 27 Dec. bereikte mij wel. Je laatste was van 3 Jan. met een van Greet [xxx] 1 Jan. 52. (behalve natuurlijk die van 23 Jan.)⁵

Ik schreef een stukje over Lennart.⁶ Volgens opgave v Els. werden er maandags (nadat het Zaterdag in Het Vad. verscheen) 360 ex. besteld. Dat brave oude Vaderland blijkt dus nog wel gelezen te worden. Je weet toch dat Pierre H. Dubois tot alg. red. kunst en letteren aan die krant benoemd is. Als opvolger van de reeds lang overleden, maar koppig doorlevende Nico Oosterbeek.⁷ Wij vinden dat erg prettig, daar Pierre H. bekwaam, accuraat en evenwichtig is. Wat een *prachtig* boek, die Lennart!

Aty smeekt Greet om een brief, omdat zij, Greet, zoo buitengewoon gezellig schrijft en wij zoo graag *alles* over jullie leven willen vernemen (in het nette).⁸ Na deze zakelijke brief, welke mijn sterke overtuiging behelst, volgt spoedig een meer kletserige, voor de gezelligheid.

Met *véél* goeds en liefs van
Steels geheel je
Aty en Jan

Eindnoten:

1 Over deze voordrachten van Greshoff in België zijn geen nadere gegevens achterhaald.

2 Zie br.868 n.4.

3 De *Verzamelde gedichten* van Carel Steven Adama van Scheltema (1877-1924) waren in 1934 bij W.L. & J. Brusse's Uitgeversmaatschappij N.V. te Rotterdam verschenen.

4 In Stols' 'Voorjaars-aanbieding 1954' zou de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen voor de eerste maal worden aangekondigd. De delen in deze uniforme uitgave zouden alle worden gezet uit de Lutetia, kregen een formaat van 13 × 21,5 cm, en hadden een rode linnen band met bandstempels (een monogram van Gijsen op het voorplat en auteursnaam en titel op de rug) in goud en een chamois-kleurig stofomslag (met in onderling verschillende kleuren gedrukte auteursnaam en titel op voorzijde en rug). Stols had op 24 december 1953 (br.969) aan Greshoff onder meer geschreven: 'De uitvoering van Vleespotten en Kat als begin van een Uniforme Reeks moet ik laten varen. Ik kondig nu een reeks aan op 13 × 21¼ in heel linnen. Ik begin met De Lange Nacht; dan volgen Telemachus en De Man van Overmorgen. Vervolgens Joachim. De overige titels, indien na uitverkoop der huidige oplage, daaraan behoeft zal ontstaan.' (Zie ill. p. 28.)

Als eerste deel werd in Stols' aanbiedings-prospectus inderdaad *De lange nacht* aangekondigd; vervolgens werden in de prospectus als tweede deel *Telemachus in het dorp*, als derde deel *Joachim van Babylon*, en, zodra de lopende druk uitverkocht zou zijn als vierde deel *De man van overmorgen* en als vijfde deel *Klaaglied om Agnes* in het vooruitzicht gesteld.

In Stols' 'Zomeraanbieding 1954' zou de volgorde gewijzigd zijn *Joachim van Babylon* (18de druk), *Telemachus in het dorp* (6e druk) en *De lange nacht* (2e druk).

In Stols' 'Voorjaarsaanbieding 1955' stonden onder het tussenkopje 'Werken van Marnix Gijsen' de volgende titels vermeld: *Joachim van Babylon* (19e druk), *Telemachus in het dorp* (6e druk), *De man van overmorgen* (3e druk), *Goed en kwaad* (4e druk), *Klaaglied om Agnes* (8e druk), *De vleespotten van Egypte* (3e druk), *De kat in den boom* (2e druk) en *De lange nacht* (2e druk). Uiteindelijk zouden de volgende romans van Gijsen deel uitmaken van de Uniforme Uitgave:

- *De lange nacht* (1954)
- *Telemachus in het dorp* (zesde druk, 1954)
- *Klaaglied om Agnes* (achtste druk, 1954)
- *De oudste zoon* (1955)
- *De man van overmorgen* (1955)
- *Het boek van Joachim van Babylon* (eenen-twintigste druk, 1955)
- *De kat in den boom* (vierde druk, 1955)
- *De vleespotten van Egypte* (zesde druk, 1956)
- *Goed en kwaad* (vijfde druk, 1957)
- *Ter wille van Leentje* (1957)
- *Er gebeurt nooit iets* (derde druk, 1957)

- 5 Op 1 januari had Greet Stols een brief aan Aty en Jan Greshoff geschreven. Ze schreef hierin onder meer: 'Sander vindt het hier opperbest, hij hoeft tot nu toe niet hard te werken, om de eenvoudige reden, dat er niet veel te doen valt, de medewerking, en de financiële mogelijkheden zijn tot nu toe zeer gering, nu gaat helaas ook nog de directeur van het Colegio weg, dat was een man, waar hij nogal hulp van ondervond, enfin, hij trekt zich van een eventuele slechte gang van zaken buiten zijn schuld niet veel aan. De zakelijke correspondentie met Holland vergt vrij veel tijd, we ontvingen nog steeds Klaaglied niet, de zeepost duurt wel 7 weken!'
- 6 Clare Lennart, *Serenade uit de verte* was in oktober 1951 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. De roman was in een oplage van 2900 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. Bandstempel en stofomslag waren van H. Salden. Greshoff had de roman onder de titel *Clare Lennart schreef een verrukkelijk boek. Volmaakte rechtvaardiging van het 'escapisme'* in Het Vaderland van 19 januari besproken.
- 7 Pierre Hubertus Dubois (geb. 1917) zou officieel per 1 augustus benoemd worden als hoofd van de kunstredactie van Het Vaderland. Hij volgde Nico Oosterbeek op, die met pensioen ging. Bij zijn benoeming had Greshoff een actieve rol gespeeld. (Zie Pierre H. Dubois, *Retour Amsterdam-Brussel. Memoranda 1942-1952*, Amsterdam 1988, p. 216-219.) Van augustus 1949 tot dan toe was Dubois literair adviseur bij uitgeverij J.M. Meulenhoff te Amsterdam geweest.
- 8 Op 23 februari zou Greet Stols aan Aty en Jan Greshoff een brief van vier getikte kantjes sturen, waarin zij onder meer inging op het overlijden van haar vader. Zij schreef in deze brief verder onder meer: 'Het blijft Sander hier uitstekend bevallen, het feit, dat hij zich geen ongeluk hoeft te werken om maandelijks een aardige cheque op te strijken is voor het eerst in zijn leven ook wel eens erg prettig voor hem.'

872. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 22 februari 1952

Quito, 22-2-1952

Beste Jan,

Hartelijk dank voor je brief van 13 Februari. Wij zitten hier momenteel in grote droefenis: Greet's vader is Maandag overleden.¹ We hoorden het pas Dinsdagavond: de familie had aan John Soeters, alhier, getelegrafeerd om ons te waarschuwen. Het is voor Greet, die èrg op haar vader gesteld was, een heel harde slag, en hoewel ze het heeft zien aankomen (mijn schoonvader is in Januari ziek geworden) is het voor haar erg, dat ze hem niet meer heeft teruggezien. We zitten om bericht te popelen, weten niet hoe het met mijn schoonmoeder zal gaan, hoe zij financieel achterblijft, enz. Ze zal zeker niet in het mooie flat met de dure dienstbode kunnen blijven wonen. Heb je er enig idee van, hoe je moeder het had in pension Bosch aan de Gr. H.[ertoginne] Laan? Had ze twee kamers, en wat betaalde ze? Misschien kunnen we dan van hier uit dit adres suggereren. Ze kan dan een behoorlijk deel van haar mooie meubels

houden en krijgt ruime kamers (als ze er nog zijn...).

Zeer bedankt voor je uitvoerige brief over Gijsen. ‘Telemachus’ was, eindelijk, na jaren uitverkocht, en ik durfde niet goed te herdrukken omdat dit boek (evenals ‘De Man van Overmorgen’, en ‘Goed en Kwaad’) zo langzaam ging. Toen ik enkele weken geleden het bericht ‘uitverkocht’ kreeg, en ik via Barth reeds wist, dat je voor de Omnibus niets voelde, heb ik opdracht tot een kleine herdruk gegeven.²

Wat het *formaat* van Telemachus, De Man v.O., Goed en Kwaad en Agnes betreft: je zult kunnen constateren, dat deze van alle vier *gelijk* is. Ik zie geen kans om Joachim en Het Huis op dat formaat te brengen; vooral Joachim is nù al erg ruim gezet, en zou nog duurder worden dan nu, wat de nog steeds bevredigende omzet zou remmen.³

Ik voel wel voor het *uniforme binden* volgens je idee, en ik zal me met Salden in verbinding stellen over banden en stofomslagen der herdrukken, voorzover deze voor en na komen. Helaas zal het juist voor Telemachus en Agnes nù al te laat zijn.⁴

Blij te horen dat Dubois nu vast bij Het Vaderland zit: dit zal deze krant zeker erg ten goede komen.

Ik hoorde van Barth dat ook het bundeltje *Atonaal* geheel uitverkocht is: zelf heb ik het nooit gezien, mijn ex is bij de post weggeraakt. Ik zal het laten herdrukken, lijkt me nodig, nu deze jonge knapen succes blijken te hebben. Het is een meevallertje: had gedacht er jàren over te moeten verkopen.⁵

De bundel van Lucebert schijnt ook behoorlijk te gaan; een tweede verschijnt dit voorjaar.⁶

Stuur je me gauw de eerste hoofdstukken van ‘De Vetpotten’?⁷ Ik kan dan de tekst verder geheel persklaar maken en het reisexemplaar laten vervaardigen. Dit krijgt dan reeds het uiterlijk van de nieuwe reeks.

Van Goris wel een briefje, maar nog geen bericht over de Essays.⁸

Hoe denk je te kunnen doen met je boekje *over Goris*?⁹ Ik zou het graag in de Herfst a.s. uitgeven. Zie je kans het in Capri in orde te maken? Het zou heerlijk zijn.

We hebben hier sinds een week weer het verrukkelijkste zonnige weer, geheel tegen de gang van het seizoen in. We genieten er van.

Met mijn werk gaat het ook goed. De drukkerij van het Colegio Central Técnico is nu vrijwel klaar, met alle oude machines nog, behalve van de clichéafdeling, die een nieuwe installatie heeft. Als alles draait, kan ik de professoren gaan wegwijs maken, om later de wijsheid weer op de alumni over te dragen. Intussen heb ik ook de drukkerij van het Ministerie van Onderwijs onderhanden, en ik heb mijn rapport in klad klaar, om te wijzen op de meer dan povere toestand, waarin deze drukkerij verkeert. Dan volgt nog een groot een

moeilijk werk: het opstellen van een budget voor een vernieuwing der installatie.

Verder werk ik in gelijken trant voor de drukkerij der Universiteit, die van een groot pharmaceutisch laboratorium en die van de Topografische Militaire Dienst in Quito.

Op het programma staat dan nog het geven van esthetische adviezen aan de drukkerij en uitgeverij van de Casa de la Cultura, de beste hier ter stede. Aan werk ontbreekt het niet: ik wil ook nog een tentoonstelling van een 100-tal mijner uitgaven in genoemde Casa houden.¹⁰

Wat hier erg vervelend is, is dat de gelden van Unesco, en vooral de regering hier, zo traag binnen vloeien. Als auto afbetaling en huur er af zijn, hebben we nauwelijks genoeg om in dit dure land te leven, en ik heb hier al een kleine schuld, die afbetaald moet worden. Eerst als in Augustus de Nash betaald is, zijn wij wat beter eraan toe.

Maar met dat al vind ik het een heerlijke onderbreking van mijn slavenarbeid in Europa. Ecuador is misschien niet het ideale Zuid-Amerikaanse land, qua afstand tot Europa of qua algemene beschaving, maar ik kan het er best uithouden. Voor Greet, die nog eenzaam is, zolang Eva er nog niet is, is het minder prettig.

Greet zal jullie wel weer eens schrijven als ze wat over de schok heen is.¹¹ Schrijf weer eens gauw; stuur krantenknipsels en kleine boekjes: hier is *niets*. Met hartelijke groeten van ons beiden, vooral ook voor Aty en de Malan's,

je

Sander

Eindnoten:

- 1 F.J. Kroesen was op 11 februari overleden.
- 2 De vierde druk van *Telemachus in het dorp* was in 1949 verschenen. (Zie br.868 n.3 voor de vijfde druk.)
- 3 De genoemde titels van Marnix Gijsen hadden een formaat van 15 × 23 cm. *Het boek van Joachim van Babylon* en *Het huis* hadden een formaat van 13 × 19,5 cm.
- 4 *Telemachus in het dorp* zou pas vanaf de in 1954 te verschijnen zesde druk deel uitmaken van de Uniforme Uitgave; *Klaaglied om Agnes* vanaf de in datzelfde jaar te verschijnen achtste druk. In 1952 verscheen de vijfde resp. de derde t/m zevende druk van deze romans.
- 5 De door Simon Vinkenoog samengestelde en ingeleide bloemlezing *Atonaal* uit de gedichten van Hans Andreus, Remco Campert, Hugo Claus, Jan G. Elburg, Jan Hanlo, Gerrit Kouwenaar, Hans Lodeizen, Lucebert, Paul Rodenko, Koos Schuur en hemzelf was in 1951 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen in een oplage van 500 exemplaren. De bloemlezing was gedrukt bij Ando te 's-Gravenhage. Het omslag was van Jan Roëde. De bloemlezing was geïllustreerd door Karel Appel en Corneille (ps. van Corneille Guillaume van Beverloo). In december zou een tweede druk in een oplage van 1000 exemplaren verschijnen. (Zie over de samenstelling en het succes van *Atonaal* en Stols' rol hierbij: Redbad Fokkema, *Het komplot der Vijftigers. Een literair-historische documentaire*, Amsterdam 1979, p. 115-170.)
- 6 *Triangel in de jungle, gevolgd door De dieren der democratie* van Lucebert was in december 1951 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. De bundel was gedrukt bij Ando. Het omslag was van Lucebert zelf. Lucebert (ps. van Lubertus Jacobus Swaanswijk, geb. 1924) zou pas in de tweede helft van de jaren vijftig schilderijen gaan maken; voor die tijd maakte hij voornamelijk tekeningen. Hij behoorde tot de Cobra-groep (1948-1951), maar voornamelijk als dichter. Pas in 1958 zou hij als beeldend kunstenaar zijn eerste tentoonstelling krijgen. *Triangel in de jungle* was zijn debuutbundel.

- 7 Marnix Gijsen, *De vleespotten van Egypte*.
8 *Er staat geschreven.....*
9 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
10 Gegevens over een dergelijke tentoonstelling zijn niet achterhaald.
11 Greet Stols zou op 23 februari een brief aan Aty en Jan Greshoff sturen.

873. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 22 februari 1952

22 febr. 1952

Waarde Heer en Vriend Barth,

Heden kwam de reeks Gijsens hier aan. *Hartelijk* dank voor de moeite. Ik schreef Stols en Goris om een Gijsen-omnibus àf te raden. Daar is het nu m.i. nog geen tijd voor.¹

Is er niets nieuws te melden? Eenig bericht van u zal in deze eenzaamheid een prettige afwisseling zijn.

Met nogmaals dank en vriendelijke groeten,
gaarne uw
Greshoff

Villa Gérard, 46 Via Piccola Marina Capri (Italië)

Heeft u nog gelegenheid gehad die f50 van Bloem aan dr. Exalto te zenden?

Eindnoten:

1 Zie br.871.

874. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff 24, februari 1952¹

[’s-Gravenhage,] 24 Februari 1952

Zeergeachte heer Greshoff,

Door een werkelijk overstelpende drukte ben ik er niet eerder toe gekomen Uw brief van de 10e te beantwoorden, maar nu heb ik de Zondag tot schrijfdag geproclameerd en ga ik dus maar aan de slag.

Dr Exalto heeft de bewuste fl. 50, - ruim 10 dagen geleden ontvangen. De rekening van Bloem zal ik hiervoor belasten, ik hoop, dat U hem hierover ingelicht heeft, of moet ik dat nog doen?

Hierbij tevens de verzendfactuur van Elsevier voor de boeken aan Mr Jacques Malan. De boeken zijn aangetekend verzonden. Krijg ik het factuurtje terug? Nu is het mij duidelijk geworden, wat er haperde aan de honorariumbetaling voor Prof. Goris. Het is geheel zijn eigen schuld. Wat is er n.l. gebeurd? Sinds de eerste uitgave van Joachim zijn auteursvergunningen aangevraagd ten name van Prof. Goris te New York. Die zijn altijd geregeld afgekomen en leverden nooit enige moeilijkheid op. Vlg. mededeling van de uitg. Stols kreeg Goris een T USA rekening, d.w.z. voor transfers in Amerikaanse valuta. Aangezien de dollar het hoogst genoteerd staat van elke andere muntsoort betekende dit, dat de Nederl. Bank onmiddellijk vergunning gaf tot betaling in elke andere muntsoort, al zou het Afganistanse roebels geweest zijn, omdat al die andere valuta minder ‘hard’ zijn dan de dollar en betaling in die andere muntsorten een besparing aan kostbaardere deviezen ging opleveren. Vergeeft U mij deze lange uitweiding, maar dit is n.l. de clou. Want, wat is Goris gaan doen? Een tijdje geleden schreef hij een brief aan de H.[ollandse] B.[ank] U.[nie] waarin hij, *geheel ongevraagd(!!!)* iets vermeldde in de trant van ‘Te uwer informatie moge nog dienen, dat ik Belgisch ambtenaar ben, tijdelijk(!!!) in New York verblijf houd, maar Brussels ingezetene ben’. U begrijpt, dat de Nd. Bank onmiddellijk een streep door *alle* vergunningen voor Gijsen haalde en onmiddellijk zijn T-rekening blokkeerde. En, voor zijn T USA rekening een T België-rkg ging zetten, aangezien de B.fr. een veel zwakkere geldsoort is en veel beter aanwezig. We zijn in Nederland, en dus duurde dit uitteraard een paar maanden. Ik kwam er toevallig achter, omdat ik op zeker ogenblik bepaald erg

boos werd en eens bellen ging over de Goris zaak. Toen werd me dat uitgelegd. Enfin, ik vertelde dat Goris daar sedert jàren zat, nooit wegging etc. en dat ze maar moesten doen, alsof hij die brief niet [+had] geschreven. Daar dachten ze gewoon niet aan, want sedert de bankwet van 1950 zijn alle banken als verlengstuk van de Nederl. Bank (de staatsbank) te beschouwen en zou een verdonkeremaning van die brief indruisen jegend de erecode of iets van dien geest. Dit is te meer vervelend omdat er al betalingen gelopen hebben over die T USA rekening en men mij natuurlijk van onjuiste inlichtingen beschuldigt, al is dit geheel te goeder trouw gebeurd. Maar dat betekent tevens, dat men in den vervolge al mijn beweringen met welwillend wantrouwen zal aanhoren, en we hebben nogal wat met buitenlandse auteurs en uitgevers te maken. Het is alles bij elkaar niet zo erg als het misschien lijkt, maar leuk is het bepaald niet. Natuurlijk begrijp ik best, dat Gijsen daar niet het minste kwaad mee bedoeld heeft en elke normale buitenlander vat niets van de ingewikkelde kleinsteeds bepalingen en is argeloos voor al de klemmen die men hier uitgezet heeft om vooral zoveel mogelijk geld in het land te houden. Maar desalniettemin is het me raadselachtig waarom Goris dat schrijven ging, zonder dat hij er om gevraagd werd. Het onplezierigste vind ik echter nog, dit Goris aan zijn verstand te moeten brengen, want die denkt natuurlijk, dat we hem niet betalen willen of kunnen en dat ik hem voor de gek gehouden heb met mijn bewering dat hij zijn geld in alle mogelijke valuta zou kunnen krijgen. Want nu worden het alleen maar frs of glds. Hij zal dan zijn geld naar België moeten laten overmaken en vandaar uit naar de v.s.

Het zal U misschien al bekend zijn, dat de schoonvader van dhr Stols, mijnheer F.J. Kroesen overleden is. Een week voor zijn dood bezocht ik hem nog, en vermoedde ik niet, dat zijn toestand zo kritiek was. Het spijt me oprecht, want het was een allervriendelijkste en correcte oude heer. Ook voor juffr. Stols lijkt het me erg verdrietig, haar vakantie in Holland zal er wel door bedorven zijn. Zoals U mij aanried maakte ik enkele weken geleden kennis met Eva. Het is een buitengewoon charmant en onderhoudend meisje, dat haar ouders in Zuid-Amerika zeer tot nut zal kunnen zijn.

Heer Stols schreef mij, dat hij van Clare Lennart een bundel met verhalen in de herfst verwachtte;² ik zal er voor zorgen dat U bijtijds proeven krijgt, opdat U misschien op een gunstige tijd een kritiek kunt schrijven (wanneer de bundel natuurlijk goed genoeg is) en wij daar wat van kunnen gebruiken voor de flap.³

Ik hoorde een eeuwige tijd niets uit Ecuador, tot opeens ik deze week 2x achter elkaar een lange brief kreeg.⁴ Hierdoor ben ik gelukkig weer geheel georiënteerd, kon ik Elsevier de nodige instructies geven en behoef ik niet mijn informatie bij Elsevier te halen, wat soms wel eens vervelend was.

Nu zit ik met spanning te wachten op de Vleeschpotten. Hopelijk vindt U op het schoon Capri tijd en gelegenheid om dit ms persklaar te maken.

Herdruckt worden nu Klaaglied, Serenade, Atonaal en de Schelp⁵ zal ook wel binnenkort hiervoor in aanmerking komen. Voor Klaaglied laat ik de diverse veranderingen (verjaardag!) aanbrengen.⁶

Ik heb een pittige brief voor Elsevier-Brussel in de pen, in de Volksgazet verscheen n.l. een stukje waarin de uitgeverij Stols beticht werd België als koloniaal achterland te beschouwen, omdat Gijsen niet te krijgen is.⁷ En Elsevier zelf had n.B. de brutaliteit mij dat stukje te zenden. Waar ze de euvele moed vandaan halen is mij een raadsel. Gelukkig heeft Elsevier-Amsterdam ook vaak last met die lieden zodat het dus zeer duidelijk niet aan mij ligt. Dit zullen ze me niet meer leveren, desnoods ga ik er zelf heen.

Ik dank U nog hartelijk voor Uw vriendelijke brief aan mij, wilt U voor mij een woordje doen bij Goris? 't Is toch heus zijn eigen schuld.

Met vriendelijke groeten en de meeste hoogachting,
gaarne Uw d.v.

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Pieter Langendijkstraat 46, 's-Gravenhage.
 - 2 Clare Lennart, *Liefde en logica. Novellen* zou in december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd gedrukt in een oplage van 2000 exemplaren. De tekening op de stofomslag was van Lucebert.
 - 3 Een bespreking door Greshoff van *Liefde en logica* van Clare Lennart is niet achterhaald. Als flaptekst werd de korte inhoud van de bundel weergegeven en het oordeel van J.C. Bloem over Lennarts proza.
 - 4 Stols had op 12 en 15 februari brieven aan Barth gestuurd. In beide brieven ging hij in op het uitgeefprogramma. Als algemene opmerking schreef hij in zijn brief van 12 februari onder meer: '*Druk en bindoplagen*: Ik heb er geen bezwaar tegen, dat drs Van den Brink deze vaststelt, doch ik wil dan toch graag tevoren weten, wat drs. V.d.B. van plan is, teneinde mijn eventueel tegenvoorstel te kunnen doen. Natuurlijk is het voor de investering ongewenst dat er meer wordt gebonden dan hoog nodig is, aan onverkoopbare voorraden heeft niemand iets, en het verhoogt onze rekening bij Giltay maar nodeloos. [...] *Boosten & Stols*: Ik vergat te reageren op wat de heer Van Eck mij hierover schreef. De afspraak met B & S was (en dit is de reden waarom zij doorgingen met leveren) dat alle nieuwe facturen eerst, en op tijd zouden worden betaald. [...] De Heer van Eck is er destijds zelf bij geweest toen deze afspraak met mijn broers per telefoon werd gemaakt, want ze weigerden destijds verder te werken. [...] Wat dan de oude schuld betreft: hiervoor zou de regeling moeten worden getroffen in de vorm van een regelmatige afbetaling. De lopende facturen van de andere leveranciers behoeven hier niet onder te lijden, de omzet in 1951 is behoorlijk geweest [...].'
- Met betrekking tot Marnix Gijsen schreef hij op 12 februari: '*Gijsen-Omnibus*: Indien inderdaad de verkoop van Telemachus nog mogelijk is, De Man van Overmorgen blijft lopen, en Klaaglied herdrukt kan worden, heeft het natuurlijk geen zin om dit project thans reeds uit te voeren. Het was eigenlijk een idee van drs Van den Brink.' In zijn brief van 15 februari voegde hij hier aan toe: '*Klaaglied* Nu dit boek uitverkocht is, moet het natuurlijk ten spoedigste worden herdrukt. De gewenste veranderingen op stofomslag moeten natuurlijk worden aangebracht. Er moet vooral op worden gelet, dat de aansluitende druk op de titelpagina worde vermeld. Ik weet niet

meer of de eerste oplage uit twee of drie drukken bestond, doch dat weet in ieder geval B & S wel. Het zal wel zaak zijn, de volgende opslag wederom in twee of meer “drukken” te splitsen. Overleg dus spoedig met den Heer van Eck over deze herdruk, het beste zal zijn, dat drs Van den Brink samen met dhr Groenevelt de opslag vaststelt, en dat dhr Van Ingen direct voor papier en drukken zorgt. Ik hoop dat het zetsel is blijven staan. [...] *Goris* Ik moet nu ontzettend gaan oppassen, dat ik Marnix Gijsen niet als auteur ga verliezen, want dan kan ik wel gaan sluiten. De Heer van Eck beloofde mij nog voor mijn vertrek het achterstallige honorarium terstond ter beschikking te zullen stellen. Toen ik in November in New York was, kon ik hem dus mededelen, dat het geld er spoedig zou zijn. Nu dit er nog niet [+is], begin ik het ergste te vrezen, en begrijp ik waarom *Goris* niet meer op zakelijke vragen antwoordt. Het honorarium *moet* dus spoedig naar hem toe, en alle anderen moeten dan maar wachten. Als hij hoort, dat *Klaaglied* uitverkocht is, weet hij tevens, dat hij nog meer te wachten is.’ (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth/1949-1954.)

- 5 Michel van der Plas, *De schelp. Gedichten* was in augustus 1951 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. De bundel was in een oplage van 1000 exemplaren gedrukt bij de firma Boosten & Stols. Het bandontwerp was van H. Salden. In oktober zou een tweede druk verschijnen, eveneens in een oplage van 1000 exemplaren.

- 6 Het is niet met zekerheid vast te stellen op welke veranderingen in *Klaaglied om Agnes Barth* doelde; waarschijnlijk hadden deze alleen betrekking op de stofomslag.

Op 15 februari had Stols hem onder meer over over deze herdruk geschreven: ‘Nu dit boek uitverkocht is, moet het natuurlijk ten spoedigste worden herdrukt. De gewenste veranderingen op stofomslag moeten natuurlijk worden aangebracht. Er moet vooral op worden gelet, dat de aansluitende druk op de titelpagina worde vermeld.’ Over de gewenste veranderingen had Barth Stols op 18 december 1951 ingelicht: ‘Prof. *Goris* was er zeer tevreden over, maar signaleerde enkele drukfouten, en wel op het stofomslag. Ik neem dit met de Heer van Ingen op, om bij herdruk van het omslag dit te vermijden. Bovendien wenst Prof. *Goris* gebruik van een nieuwe foto, die “minder geveid” is’, en op 8 februari: ‘We moeten er wel aan denken, dat veranderingen op het stofomslag aangebracht worden, terwijl tevens de juiste geboortedatum van Gijsen weggelaten wordt. Het jaartal vindt hij niet erg, maar volgens hr Greshoff vindt hij de exacte datum onplezierig.’ (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth/1949-1954.)

- 7 Een dergelijk bericht in de *Volksgazet* is niet achterhaald.

In 1943 had Theo Meddens in Brussel N.V. Uitgeverij Elsevier opgericht. Dit was geen dochter van de gelijknamige Amsterdamse uitgeverij, maar de uitgeverij mocht de naam Elsevier in België voeren en had een exclusief verspreidingscontract voor de Nederlandse uitgaven van Elsevier. In 1948 was R.F. Lissens als literair directeur van Elsevier Brussel aangesteld. Pas in 1958 zou Elsevier Amsterdam een eigen filiaal in Brussel oprichten. (Zie Ludo Simons, *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen*, dl.2, Tielt 1987, p. 190-192.)

875. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 februari 1952

26 februari 1952

Beste Sander,

Gisteravond lazen wij in Het Vaderland het sterven op een gezegende leeftijd van generaal Kroezen. Wat zielig dat Greet nu zoo ver weg moest zitten? Was Eva nog in Den Haag? Ik behoef je niet te zeggen hoezeer wij, in zulke omstandigheden meer dan ooit, met jullie medeleven.

Als Eva in Quito zal zijn, wordt het bestaan daar voor Greet natuurlijk veel aannemelijker. De vrouwspersonen kunnen dan samen lachen over dingen waar je je alleen zijnde over ergert. Vertel mij nu eens iets naders over de stelselmatige culturele peilheffing van onderontwikkelde volken? Zie je in die drie maanden eenig *werkelijk* resultaat; niet op schrift? Heb je kennis gemaakt met eenige van de honderd erkende dichters des lands? Zijn die ministers nu eenigermate bijgewerkte, op Fransche leest geschoeide, sousnegers? Hoe staat het met je verzameling

precolumbiaansch? Is er nog iets anders dan aardewerk? In Midden Am. heb je zulk mooi borduurwerk b.v. Zijn er geen barokheiligen, voor een prikje, te verkrijgen? Wát verschijnt daar nu zoo? Romans, vertalingen, essays, gedichten. Of wordt het meeste uit Argentinië of Chili

ingevoerd, behalve dan de lokale grootheden. En zien die in Quito gedrukte werken er enigszins promenobel uit? Hoe staat het met je dagboek of je aantek. voor een boek over je *avontuur*?

Van hier, oude vriend, valt weinig te melden. Ik vertoef iederen ochtend van 11.30-12.30 op de piazza om een kopje koffie te nuttigen, in gezelschap natuurlijk van mijn onvolprezene, en des avonds zitten wij met de Malans wat te kletsen over Vee, over koeien en kalveren n.l. Verder wij staan op om 7.30, lezen schrijven, schrijven lezen. Een ietwat saai bestaan, doch heerlijk als men nu eenmaal tot schrijven geboren is. Ik heb in jaren niet zoo aan-één-stuk zitten pennen. En ik heb na mijn aankomst op dit Eiland der Sirenen al ruim 25.000 woorden vastgelegd, behalve eenige broodartikeltjes. Schreef ik je dat Pierre H Dubois tot alg. red. kunst en letteren van Het Vaderland benoemd is? De sloome Oosterbeek gaat met pensioen. Ik ben erg blij om die keuze. Pierre H is bekwaam en betrouwbaar. Met John Meulenhoff kan hij als mensch best, als uitgever in het geheel niet over de baan.¹ Hij begint zijn nieuwe werkzaamheden op 1 Aug. van dit jaar.

Ik las juist, gisteren, Lampo-Eysselstein. Daar valt wel iets goeds over te melden, doch Lampo's bijdrage is m.i. *stukken* beter dan die van V.E.² Wat schreef je over de Gijsenomnibus Wat is je eindbesluit?³ In een brief verzonden op 13 februari j.l. van dit eiland

Krijg je daar nu b.v. Figaro Litt-⁴ of Nouv. Litt.⁵ en de Lit Suppl. of the Times⁶ om zoo goed op de hoogte te blijven als je altijd was? De bladen kan men hier gewoon aan de kiosk koopen gelukkig. Het weer hier is vroegvoorjaarsch, nog wat onzeker, maar toch meestal zonnig en warm. Wij lunchen al op het terras aan zee. En dat terwijl in patria sneeuwstormen woeden of iets van dien aard. Schrijf mij eens een lange brief, antwoordende op al mijn vragen, met veel wetenswaardigheden zoowel van persoonlijke als algemeene aard. Wij denken veel aan jullie en praten dikwijls over jullie met de Malanen.

Ik vind het verdomd vervelend, of sterker ik ben lichtelijk ontdaan over, dat Jany boos is, omdat hij mij te weinig gezien heeft.⁷ En hij heeft gelijk. Ik heb mijn tijd niet goed verdeeld. In het begin denkt men dat drie maanden een eeuwigheid is en op het laatst moet men alle uitgestelde besognes in veertien dagen àf doen. Ik herinner mij niet dat ik ooit zoo moe was als toen ik 6 febr, om 11 u. te Schiphol in het vliegtuig naar Rome stapte!

Han en Bob komen hier, op Capri, in Hotel Quatro Stagione, van 23 Maart af. Heel gezellig. Han vindt het dól er eindelijk weer eens uit te zijn.

Ik zal de volg. week een stuk van De Vleeschpotten zenden. Er *moet* een en ander in bijgewerkt worden. Bert's zinnen zijn soms zoo onnederlandsch gedraaid. Enfin, je zult wel zien. Jijzelf zult de opstellen aandachtig moeten doorlezen, want daarin is, naar mijn smaak, taalzuiverheid nog van méér belang.

Schrijf, man en vrouw, schrijf!

Hierbij een woordje van mijn gezegende gade,

Heel veel goeds en liefs van

Geheel jullie

Jan

chez M. Jacques Malan

Villa Gerard

48 Via Piccola Marina

Isola di Capri

(Italie)

Eindnoten:

- 1 Zie Pierre H. Dubois, *Retour Amsterdam-Brussel. Memoranda 1942-1952*, Amsterdam 1988, p. 186-222 voor zijn dienstverband van augustus 1949 tot augustus 1952 met uitgeverij J.M. Meulenhoff en voor zijn relatie met John Meulenhoff.
- 2 *Idomeneia en de Kentaur*.
- 3 Zie br.868 voor Stols' voornemen een omnibus met werk van Marnix Gijsen uit te geven, br.871 voor Greshoffs negatieve reactie op dit voornemen, en br.872 voor Stols' uiteindelijke beslissing niet een dergelijke omnibus uit te geven.
- 4 Le Figaro Littéraire verscheen van 1947 tot en met 1971 als wekelijkse bijlage bij het Parijse dagblad Le Figaro.
- 5 Les Nouvelles Littéraires, Artistiques et Scientifiques stond onder redactie van Georges Charensol.
- 6 The Times Literary Supplement verscheen vanaf januari 1902 elke vrijdag als bijlage bij het Londense dagblad The Times. Sinds maart 1914 verschijnt het afzonderlijk, maar nog wel steeds als uitgave van The Times Publishing Company. Vanaf 1948 voerde Alan Pryce-Jones de redactie; hij was in die hoedanigheid de typograaf Stanley Morison opgevolgd.
- 7 Op 21 februari had A. Roland Holst aan Greshoff geschreven: 'Je brief vond ik toen ik terugkwam uit A'dam, waar ik hoorde, dat jullie, behalve op "de Pauwhof", ook nog 3 dagen bij je vrienden Nijkerk logeerde. Je begrijpt nu misschien wel, dat je brief, ofschoon tóch welkom, mij niet zoo héél veel bewijst. Begrijp mij goed: ik heb mij geen moment gegriefd gevoeld, dat je niet "een dag of 3 in Bergen" kwam, zelfs niet, dat je er heelemáál niet kwam, want ik zie werkelijk wel in, dat er veel en voortdurend aan jullie "getrokken werd" en dat je dan "niet gemakkelijk neen zegt". Maar dat je mijn poging jullie in den Haag te zien, na jullie (volkomen redelijk) afzettend telegram, verder blauw-blauw liet, en, daarna 3 dagen in A'dam verblijvend, mij zelfs geen kans gaf jullie daar nog even te zien, doet mij toch - om 't zéér mild uit te drukken - ietwat sceptisch staan tegenover je verzekering dat er "geen sprake van onhartelijkheid" was. Ik heb, geloof ik, een weinig kwalijk nemende aard, maar wél een aard, die kan worden gegriefd - zij 't dan ook alléén bij wege van het vriendschapsgevoel. Dat gebeurde door jou, wat je dus ook mijn vriendschap kan bewijzen, die dit wel zal overleven.... maar die daarvoor geen zinledige excuses nodig heeft.'

876. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 29 februari 1952

29 febr. 1952

Waarde Vriend Barth,

Hartelijk dank voor uw uitvoerige berichten. Met dezelfde post ontving ik een uitvoerige brief van Stols, waarin hij mij schreef dat de Omnibus van de baan was.¹ Ik geloof dat het beter zoo is. Ook had ik hem verzocht wat meer zorg te besteden aan de banden. Ook hierop gaat hij in.

De boeken zijn, intusschen, als ik u al schreef, in goede orde aangekomen. Nu gaat er nog een compleet stel naar Kaapstad, niet waar? Stuur het maar begin April. Zou ik de herdruk van Het Huis nog hier ontvangen? Ik blijf hier tot 28 April. Maar dan als brief, want drukwerk doet er lang over! Heerlijk dat de bundels der jongeren zoo goed gaan. Dat geeft den burger moed. Ja, U *moet* m.i. die levering naar België bevredigend oplossen. De arme Sander krijgt er een slechte naam door. Ik vertelde u reeds hoe men te Brussel over hem klaagde. En... de Vlaamsche uitgevers zouden ook heel graag iets van MarnixG. uitgeven en laten dus niets na om hem tegen Stols voorzichtig op te zetten. Hetgeen waarschijnlijk niet gelukken zal. Maar dan moet er ook verandering in de toestand komen.

U moet Goris maar, juist als aan mij, de geldelijke toestand haarfijn beschrijven. Hij is een redelijk man en zal zeker zijn fout inzien en erkennen. Hij mag *niet* blijven denken dat in eenige tekortkoming bij de firma Stols de oorzaak der moeilijkheden schuilt.

Ik stuur de Vleeschpotten op Stols' verzoek naar Quito.

Zijn laatste brief geschreven op Vrijdag 22 febr. ontving ik Donderdag 28: dat

lijkt mij een record van Quito naar Capri in zes dagen.

Nu een vriendelijk verzoek aan u.

Ik heb tusschen 1 Mei en 1 Sept in Elsevier een vrijlang stuk geschreven over een roman van Charles Maurras.² Dit stuk heb ik dringend nodig. Kunt u het voor mij vinden, verkrijgen, uitknippen en als luchtbrief aan mijn adres hier afzenden? U zoudt er mij, in verband met werk waar ik aan bezig ben, een mateloze dienst mede bewijzen.

Hoe staat het met tentamens, examens, scripties, etc. etc.

Ik vind het altijd erg prettig iets van u te vernemen.

Met nogmaals dank voor uw lang[+e] interessante brief,
steeds gaarne uw

Greshoff

tot 28 April

chez M. Jacques Malan

Villa Gérard

48 Via Piccola Marina

Isola di *Capri*

(Italie)

permanent adres (voor reeks Gijsens)

‘De Grashof’

Quarry Heuvel bij Kloofnekweg

Tamboerskloof-Kaapstad K.P.

ZAfrika

Eindnoten:

1 Greshoff doelde op Stols' brief van 22 februari (br.872).

2 In Elseviers Weekblad van 14 juli 1951 had Greshoff *Het goede proza is een aroma. Maurras' 'Le mont de Saturne' gepubliceerd.*

877. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 6 maart 1952¹

[’s-Gravenhage,] 6/3/52.

Zeergeachte Heer Greshoff.

Hierbij, dank zij de medewerking van Elsevier, het door U gewenste artikel.²

Brief volgt over enkele dagen!

Met hartelijke groeten, gaarne steeds Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Pieter Langendijkstraat 46, 's-Gravenhage.
- 2 Zie br.876 n.2.

878. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 10 maart 1952¹

[’s-Gravenhage,] 10 Maart 1952

Zeergeachte Heer Greshoff,

U zult inmiddels wel mijn brief met het bewuste Maurras-artikel ontvangen hebben, ik hoop dat het op tijd is aangekomen. Hierbij nog een knipsel uit Het Vaderland van j.l. Zaterdag over Maurras, misschien dat het voor U nog enig nut heeft.²

Er is een pak van mijn hart: de heer Goris heeft eindelijk zijn geld gehad. Enkele dagen [+geleden] ontving ik van de bank het officiële bericht dat de overboeking plaats had gevonden,³ nu maar weer aan het werk voor de volgende betaling. Als ik het nu aanvraag, heb ik misschien wel kans dat het dit jaar nog op zijn rekening komt.....

Volgens Uw aanraden schreef ik hem ook nog een brief waarin ik hem de zaken uiteenzette; inderdaad was hij niet boos, hoopte alleen, dat het geld nu spoedig op zijn rekening zou staan.⁴ Dat is gebeurd en we kunnen dus weer even vooruit.

Ook Goris was zeer enthousiast over Serenade (het wordt overigens herdrukt), wie eigenlijk niet? Alleen Klaaglied is beter ontvangen. Goris vond ook het boekje van Peters, de Spion van Brahma, uitstekend, hoe vindt U het? U zult geen spijt hebben het eens gelezen te hebben, het boekje is waarlijk een betere verkoop waardig, waarschijnlijk is het publiek geestelijk nog niet zo ver.... De critieken zijn alle gunstig, al is Peters geen taalkunstenaar.⁵

Tot mijn grote genoegen heb ik de Nordwestdeutsche Rundfunk kunnen bewerken een heel Gijsen programma te geven. Natuurlijk vroeg ik er eerst Gijsen toestemming voor, je weet nu eenmaal niet of er mensen zijn die een bezwaar er tegen hebben voor een duitse omroep besproken te worden. Nu vroegen ze mij nog om gegevens omtrent de persoon van Gijsen, welnu ik schreef heden naar New York, dan kan Goris mij mededelen, wat hij wil dat gezegd mag worden.⁶

Inderdaad is de Gijsen-omnibus van de baan, ook ik had na onze laatste bespreking dhr Stols erop gewezen dat het bepaald inopportuun en oneconomisch zou zijn, daar nu al mee te beginnen.⁷ De marktstrategen bij Elsevier waren dezelfde mening toegedaan. Inplaats van de omnibus komt er nu een serie uit, in het formaat van Goed en Kwaad, zelfde kleur band (buckram), met een verfstrook waarin de naam en titel in gouden letters. Op het voorplat het monogram van Marnix Gijsen, een M met daar doorheengestrengeld een G. Ziet er er aardig uit. Alleen de stofomslagen krijgen elk een andere kleur, en worden typografisch gehouden. Een en ander is in bekwame

handen, n.l. van Bobby Salden. Echter schijnt Het Huis bij de herdruk nog niet veranderd te zijn.⁸

In ieder geval krijgt U en met U de 2 andere adressen de herdruk van Het Huis, maar of U het boek nog in Capri zult ontvangen wéét ik niet; van de juiste verschijningsdatum ben ik nog niet op de hoogte en dat zal ik pas in de loop van deze maand kunnen weten.

Met onze agent in België heb ik van mijn kant een zeer uitgebreide en scherpe correspondentie gevoerd,⁹ maar het zijn helaas Belgen en dus vriendelijk, beminnelijk, tegemoetkomend maar ze doen niets. Ze willen geen groot aantal boeken in commissie nemen, wat jammer is want daardoor zouden de moeilijkheden met de levering bepaald verminderd zijn. Maar, zegt mijnheer Stols zeer terecht, ze zijn bona fide en betalen vlot. Wat dat betreft mogen we erg blij zijn, want daar heb ik vervelende dingen in België van mee gemaakt. Het zou dus op het ogenblik zeker niet verstandig zijn om stenen door de ruiten te gaan gooien. Het is alleen erg spijtig, dat ik geen concrete gegevens heb, zo in de geest van 'Bhl. Dupont in de rue de commerce bericht mij dat ze nooit een vertegenwoordiger voor het Stols-fonds zien, en dat bestellingen voor boeken van Gijsen e.a. niet uitgevoerd worden'. Want nu hoor ik zo in het algemeen: de boeken van Gijsen zijn niet te verkrijgen. Bovendien weet elke bhl. ook in België, dat Stols uitgever van Gijsen is, wanneer ze dus bij Elsevier-Brussel nul op het request krijgen, moesten ze toch, dunkt mij, komen klagen bij mij. En dit is slechts een keer gebeurd, en dat bleek toen te zijn, omdat de bhl. pas erkend was en nog niet bij Elsevier-Br. op de lijst stond. Ik zal maar even afwachten, hoe de zaken lopen. De directie van Elsevier-Amsterdam heeft me al medewerking beloofd wanneer ik duidelijk aanwijsbare klachten heb.

De vorige week ontmoette ik Hans Andreus,¹⁰ Paul Rodenko en W.F. Hermans.¹¹ Het zijn allemaal kalme aardige jongens en ik begrijp waarlijk niet dat deze lieden stormen in glazen water ontketen. Er was n.l. vorige week een debat tussen Hermans, van Oorschot en Bert Bakker of de uitgever censurerend mag optreden bij de redactie van zijn litterair tijdschrift.¹²

Hermans, die erg tam was, betoogde dat de uitgever zo oppermachtig is, dat hij als het hem beliebt de redactie naar huis kan sturen, er is dus geen probleem. Van Oorschot betoogde in een waarlijk demagogisch betoog dat hij bezwaar had tegen elke vorm van censuur en dus ook tegen het bemoeien van de uitgever op litt. gebied met zijn eigen tijdschrift(!) en Bert Bakker verkondigde als zijn opvatting, dat wanneer de uitgever iets uitgeeft, hij daar ook zijn stempel op zal willen drukken of althans dat zal nalaten, wat niet in overeenstemming is met zijn overtuiging en dat hij zijn verantwoordelijkheid van zijn functie als uitgever tonen moet. Overigens waren alle 3 van mening dat de uitgever eigenlijk alleen koopman is zonder meer. Het debat was bepaald verhit.

Zojuist een brief van dhr Stols, d.d. 6 Maart!¹³ Mijn brieven naar Q.[uito] schijnen er nog altijd een dag of 8 9 over te doen.

Voor tentamens e.d. heb ik tot mijn spijt nog steeds geen tijd gehad. Dit is bepaald vervelend en ik ga nu coûte que coûte beginnen, anders zie ik aankomen dat dit jaar mijn doctoraal achter de horizon gaat zinken. En dat is uitteraard niet de bedoeling en afspraak.....

Ik geloof wel dat ik U de stand van zaken zo'n beetje verteld heb. Mocht u nog eens tijd vinden om te schrijven, dan zal ik dat erg prettig vinden. Wanneer er weer iets nieuws of belangrijks voorvalt bericht ik U. Met hartelijke groeten en hoogachting,

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Pieter Langendijkstraat 46, 's-Gravenhage.
- 2 In Het Vaderland van zaterdag 8 maart is geen artikel over Charles Maurras achterhaald. Een dergelijk artikel is evenmin op een van de daaraanvooraangaande dagen in Het Vaderland aangetroffen.
- 3 Er is een formulier van De Nederlandsche Bank bewaard gebleven waarmee P. van Eck namens uitgeverij A.A.M. Stols op 12 februari een aanvraag deed aan Gijsen te New York een bedrag van fl 5.481,72 te mogen uitbetalen wegens verschuldigde royalty's. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Gijsen, sign. G 586 P).
Barth doelde op een reactie op deze aanvraag.
- 4 Deze brief van Barth aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.
- 5 *De spion van Brahma* van André Peters (1900-1969) was in september 1951 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschenen. Het boek was in een oplage van 2000 exemplaren bij de Ando-Pers (F. Tamminga) te 's-Gravenhage gedrukt en was gebonden bij N.V. v/h J. Giltay & Zn te Dordrecht. De omslagtekening was van R. van Looy.
- 6 Over dit radioprogramma over Marnix Gijsen van de Nordwestdeutscher Rundfunk zijn geen nadere gegevens achterhaald.
- 7 Half januari had Barth langdurig met Greshoff geconfereerd. Op 24 januari zou Barth onder meer aan Stols schrijven: 'Omnibus Hr Greshoff en Hr van Ingen waren van mening, dat nu de tijd nog niet rijp is, Klaaglied loopt nog steeds hard, en Telemachus en Man van Overmorgen doen het ook nog wel, al is dat niet zo enorm. Het zou, volgens deze beide Heren beter zijn, te wachten tot de drie Vlaamse boeken inderdaad "dood" zijn. Volgens Hr Greshoff zou ook Gijsen die mening zijn toegedaan.'
- 8 *Het huis* was herdrukt op het oude, kleine formaat, d.i. 12,5 × 19 cm.
(Zie br.871 n.4 en ill. p. 28 voor het uiterlijk van de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen.)
- 9 De correspondentie van Barth met Elsevier Brussel is niet achterhaald.
- 10 Hans Andreus (ps. van Johan Wilhelm van der Zant, 1926-1977) woonde van januari 1952 tot februari 1953 in Parijs. Andreus, die tot de zgn. Vijftigers hoorde, was in 1951 gedebuteerd met de in de reeks De Windroos door U.M. Holland te Haarlem uitgegeven bundel *Muziek voor kijkdieren*.
- 11 Willem Frederik Hermans (geb. 1921) was, na de publikatie van enkele dichtbundels, in 1947 met door Salm & Co te Amsterdam uitgegeven roman *Conserve* gedebuteerd. Gedurende het jaar 1950 was hij redacteur van Podium geweest.
- 12 Op 3 maart hadden de Haagse Kunstkring en de 's-Gravenhaagse Boekhandelaarsvereniging in Pulchri Studio een debat belegd over de vraag, of een uitgever mag ingrijpen in het beleid van

de redactie van een door hem uitgegeven tijdschrift. W.F. Hermans en de uitgever G.A. van Oorschot waren van mening dat dat niet het geval mocht zijn, de uitgever Bert Bakker meende dat een uitgever wel het recht had in te grijpen.

Hermans' roman *Ik heb altijd gelijk* was vanaf juni 1951 voorgepubliceerd in het tijdschrift Podium; op 17 juli was de betreffende aflevering in beslag genomen in verband met de vermoedelijke overtreding van art. 111 en 137c van het Wetboek van Strafrecht. Een van de passage die met name als beledigend was ervaren, luidde 'Ik spuwt op de heleboel, op jullie, op Soekarno, op de Koningin, op alles. Ik schijft erop, ik schijft'. Juist deze passage werd op aandringen van Van Oorschot bij de boekuitgave gesupprimeerd. (Zie voorts br.882 n.4, en Rob Delvigne, *De schrijver als misdadiger. W.F. Hermans en Podium in 1951*, in Het Oog in 't Zeil 4. (1986-1987) 4, m.n. p. 4.)

13 Op 6 maart had Stols aan Barth de ontvangst van diens brief van 25 februari gemeld.

879. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 11 maart 1952

Quito, 11 Maart 1952

Beste Jan,

Je brief van 26/2 (met die van Aty aan Greet) moest even op antwoord wachten, o.a. door hier nog al eens voorkomende ingewandstoornis. Ik ben veel magerder dan in N.Y., waar ik na de heerlijke Parijse tijd dik aankwam. Greet heeft zich de dood van haar vader erg aangetrokken, vooral ook door het machteloze gevoel, niets voor haar vader te hebben kunnen doen. Dagenlang heeft hij, verlamd, naar haar foto liggen kijken...

Nu moet er een oplossing voor Greet's moeder worden gevonden, die met veel minder dan het voormalige gezamenlijke inkomen moet toekomen. Zij wil zolang mogelijk in het flat blijven (wat op den duur toch niet kan) en nu Eva deze maand nog (over 14 dagen, hopen wij) naar Quito vertrekt, heeft zij gevraagd of Sander bij haar komt wonen. Hij heeft toegestemd, maar wij vinden het verre van ideaal, de jongen verliest contact met zijn Leidse milieu, waar hij zijn vrienden en een allergezelligste kamer heeft. Enfin, van hieruit kunnen we er erg weinig aan doen, niet meer dan hem wijzen op wat hij zal gaan missen. Aan de andere kant is het nooit kwaad als je eens leert je voor een ander op te offeren. Maar we vinden het een zwáár offer.

Je vraagt naar de opheffing van het peil van het minder-ontwikkelde equatoriaanse volk. De zaak is (in veel erger mate dan in Z. Afrika) - wat mijn vak betreft - dat zij bepaald technici nodig hebben om de lieden te leren met de machines om te gaan en om te leren, drukwerk behoorlijk te verzorgen.

Originele denkers zijn de equatorianen niet, ze *leren* niet denken. Doch op den duur *imiteren* ze perfect (goede kleermakers, goede schoenmakers) net als de chinezen in Indië.

Nu zijn de meeste installaties hier bovendien òf erg verouderd òf onvolledig (b.v. geen enkele naaimachine om te brocheren, geen goede snijmachines, geen behoorlijke linotype matrijzen - monotypes zijn er niet).

Bovendien zijn alle drukkerijen opgesteld in walgelijke, onverlichte schuren. Het Colegio Central Técnico moet worden gemaakt tot een Centro de Demonstración de Educación Técnico, liefst voor heel Zuid Amerika.... een taak voor jaren.

Ik heb mij nu in verbinding gesteld met de UNO, via prof. Deperon (belg van origine, sinds 1924 prof in Amerika) hoofd van de UNO in Quito, en heb zijn medewerking verkregen voor het aanvragen van materiaal (pers, linotype, monotype enz. enz.). Lukt dit, *dan* kan ik wat tot stand brengen.

Nu, met een Linotype uit 1900, een pers van 50 en een van 60 jaar, wat oude handletter en een nieuw klein degelpersje *denk* ik er niet aan, met onderwijs (zelfs met instructie van de z.g. professoren) te beginnen.

Wat ik heb kunnen bereiken is, dat al de 7 lokalen van mijn afdeling van de vloer tot en met de zoldering keurig gerestaureerd en geverfd zijn zodat de 'omgeving' er is.

Intussen schrijf ik rapporten over andere drukkerijen (Ministerie v. Onderwijs, Universiteitspers enz).

Gelukkig is er een amerikaan, als expert van de UNO, uit Washington gekomen (van de Government Printing Office), een aardige jonkman met veel technische kennis, zodat ik hem de Staatsdrukkerij (al even rot) kan overlaten. Wij zullen een team vormen.

Zes dagen geleden arriveerde hier een brit, die in Johannesburg een technische school leidde. Hij heeft 1 jaar verlof om hier met ons team te werken. Geschikte man: Arthur Canney. Had het hier erg te kwaad, en logeert sinds vanmiddag bij ons, totdat Eva komt. Wij zullen hem opfixen en tot de mysteriën des quitonesen levens inwijden.

Ons Unesco-ILO-team bestaat nu uit 7 leden: twee franse ingenieurs, twee amerikaanse onderwijsleden, een mexicaner, de brit uit Johannesburg, en ik. Van de 100 erkende poëten ken ik er tot nu toe nog geen enkele. De ministers zijn enigszins bijgewerkt, doch spreken (soms) een beetje gebroken engels... Mijn collectie pre-colombiaans en koloniaal spaans breidt zich door gebrek aan financiën, helaas niet uit. Doch ik bezit reeds 4 fragmentjes van een Inca tempel en wat Inca-potterijen. Aantrekkelijk borduurwerk is [+er] in Ecuador niet. Er zijn mooie barokke heiligen, doch erg duur. Het zilver is barbaars leelijk; moet in Peru erg mooi zijn.

Over de *waarde* der boekenproductie heb ik nog geen inzicht. Literaire informaties schijnen hier onbekend te zijn. Ze schrijven wel dergelijke over Mexico en Spanje... Wat hier gedrukt wordt (behalve in de Casa de la Cultura) is ver beneden ieder denkbaar typografisch peil.

Aan een dagboek ben ik nog niet toegekomen... Helaas zien we hier geen buitenlandse bladen. 'Arts'¹ ontvang ik met veel vertraging. We blijven een beetje 'bij' door 'Time' en... 'Elsevier' (waarvoor ik 2 stukken schreef. Of ze ze ooit opnemen? Ik signeerde niet vanwege Unesco).²

Ik mis hier verdomd erg een club, een terras, een stamcafé. Misschien kan ik lid van de Rotary Club worden (als oud-president in Maastricht), terrassen zijn er niet, en als Greet en ik elkaar in de stad ontmoeten, drinken we thee in de Wonderbar(!) een instituut met radiomuziek, doch goede consumptie.

Behalve de bioscoop (met wat voor films!) hier geen uitgang; het theater is nog in de reparatie. We hebben enkele genoeglijke kennissen, en zoeken ons genoeg verder thuis, met veel te weinig boeken en tijdschriften (stuur eens een specimen van een goed litt. ital. week en / of maandblad). Eva zal zeker afleiding geven. Gezellig dat de Nijkerks bij jullie komen. We waren erg blij, hen op ons afscheid te hebben gehad.

Stuur vooral Vleespotten!!! Ik moet *nu* aan het reis-ex beginnen. En ik moet alles eerst nalezen. 'Agnes'³ en 'Serenade uit de Verte' worden herdrukt! Ook 'Atonaal' (1000 ex verkocht). Er zit wel wat leven in de brouwerij der jongste dichters. Hierbij *zeer confidentieel* een staatje van wat er *boven de 100 ex* uit mijn fonds in 1951 werd verkocht. Tot lering en vermaak. Heel veel liefs voor Aty en de Malan's van

Sander

1951 (zonder export naar België)

alleen titels, waarvan 100 of meer verkocht. Je zult zien dat vele bekenden (v.Nijlen, Hendrik de Vries, Aafjes, vele titels van Boer, Jany, Jan v.Nijlen [*sic*], Rilke, Schwob, Vercors, v. Eyck, Keuls, Campert, Hoornik, Boutens, enz. enz.) de 100 per jaar niet halen...

Ziehier dus:

<i>Proza</i>	<i>1951</i>	<i>Jan. 1952</i>
boven de 1000 { Elias, Portret van Toon	6253 ex	65
boven de 1000 { Gijsen, Joachim	2901	288
boven de 1000 { Gijsen, Goed en kwaad	2489	59
boven de 1000 { Lennart, Blauwe Horizon	1682	39
boven de 1000 { Lennart, Serenade	598	386

boven de 1000 { Gijsen, Klaaglied	1510 +750 exp	963
boven de 1000 { Barents, Wetenschap der Politiek ⁴	1191	116
boven de 1000 { Palder, Brief van Daniël (nieuw) ⁵	1091	82

de Raad, Antw. v. Susanna (oud)	877	76
Eysselsteijn + Lampo ⁶	526	16
Gijsen, Man v. Overmorgen	414	53
Gijsen, Telemachus	378	21
Boer, Kruis of Munt	335	28
Peters, Spion v. Brahma (nieuw)	352	5
Holst, Woest en Moe (nieuw) ⁷	303	45
v. Schendel, Angiolino ⁸	290	51
Sartre, Existentialisme ⁹	286	15
Bloem, Verz. Beschouwingen	190	5
<i>Kookboeken</i>		
Pomiane (oud) ¹⁰	243	22
Vermeer, Wat eten wij vandaag ¹¹	842	14
<i>Poëzie</i>		
<i>v.d. Plas</i> - De Schelp	916	21
<i>Bloem</i> . Avond	621	32
<i>v.d. Plas</i> , Going my way	607	43
<i>v.d. Plas</i> Dance for you	596	58
<i>Vasalis</i> , Parken	493	57
<i>Vasalis</i> , Vogel Phoenix	447	52
Atonaal	276	87
Bloem, Verz. Gedichten	229	8
Hoornik, Verz. Gedichten (nieuw)	216	13
Slauerhoff, Verz. Gedichten	184	23
Achterberg, Cryptogamen ¹²	151	16
Nijhoff, Wandelaar ¹³	106	21
Nijhoff, Het Uur u ¹⁴	103	12

Verder geen enkele (ook geen nieuwe bundel v. jongeren) boven de 100!!
 Michel van der Plas spant de kroon (helaas niet in toon). Jammer dat het boekjes van een riks zijn.
 33 titels 'waar ik iets aan heb'
 Mijn fondslĳst telt 230 titels
 ± 200 dienen ter decoratie en tot verlies van geld en winst in aanzien. Het is een dúúr vak!

Eindnoten:

- 1 Waarschijnlijk doelde Stols op het in 1859 opgerichte Parijse weekblad Arts, dat gewĳd was aan beeldende kunst, literatuur en toneel. Het stond op dit moment onder redactie van Georges Wildenstein.
- 2 Het is onbekend of Stols' artikelen in Elseviers Weekblad zijn opgenomen; het onderwerp van zijn bijdragen kon evenmin worden achterhaald.
- 3 *Klaaglied om Agnes*.
- 4 *De wetenschap der politiek. Een terreinverkenning* van de Amsterdamse hoogleraar in de politicologie Jan Barents (1916-1961) was in december 1948 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschenen in een oplage van 1000 exemplaren. De tweede druk was in 1950 verschenen. In 1952 verscheen een derde druk in een oplage van 2100 exemplaren.
- 5 *Brief van Daniël over Joachim van Babylon en zijn kuize Suzanna* van L.S. Palder (ps. van G.J. Geers) was in november 1951 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschenen. Het boek was een reactie op Marnix Gijsens *Het boek van Joachim van Babylon*. Het was gedrukt bij Boosten & Stols. De stofomslag was van Jan Goeting. (Zie '*Stols blijft Stols, denk daarom*', ill. p. 135)
- 6 *Idomeneia en de Kentaur*.
- 7 A. Roland Holst, *Woest en moe. In- en uitvallen naar aanleiding van een oude versregel* was in november 1951 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. Het boekje was in de zomer van 1951 gedrukt bij Meijer's Boeken Handelsdrukkerij te Wormerveer.
- 8 De zesde druk van Arthur van Schendel, *Angiolino en de lente* was in 1948 verschenen bij Boosten & Stols te Maastricht. Pas in 1952 zou bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam de zevende druk verschĳnen. (Zie ook br.796 n.7.)
- 9 De derde druk van J.-P. Sartre *Het existentialisme is een humanisme*, die in een oplage van 750 exemplaren was verschenen.
- 10 *Koken in tien minuten*.
- 11 *Wat eten wij vandaag? 365 menu's (een voor iedere dag van het jaar) en 72 nieuwe recepten* van de lerares voedingsleer V.C.M. Vermeer was in augustus 1951 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. Het boekje was in een oplage van 2000 exemplaren bij drukkerij Trio gedrukt.
- 12 Gerrit Achterberg, *Cryptogamen* was in november 1946 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschenen. De bundel, waarin *Eiland der ziel*, *Dead end*, *Osmose* en *Thebe* waren verzameld, was ingeleid door Bertus Aafjes. *Cryptogamen* was in een oplage van 2000 exemplaren naar typografische aanwijzingen van Henri Friedlaender gedrukt bij n.v. Mouton & Co. te Den Haag.
- 13 De vijfde druk van *De wandelaar. Verzen* van M. Nijhoff was in juni 1947 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. De bundel was in januari 1947 door N.v. Drukkerij Trio te 's-Gravenhage gedrukt.
- 14 De tweede druk van *Het uur U gevolgd door Een idylle* van M. Nijhoff was in juni 1946 verschenen bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage.

880. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 14 maart 1952

Vrijdag 14 Maart 1952

Beste Barth,

Om te beginnen hartelijk dank voor de spoedige toezending van het stukje uit Elseviers.¹ Ik deed dit niet onmiddellijk na ontvangst, omdat je een brief aankondigde welke intusschen is aangekomen. Ook daarvoor dank.

Nu ben ik weer van alles op de hoogte.

Ik ben blij dat Stols mijn raad heeft opgevolgd om in plaats van de omnibus een Uniformeditie uit te geven van Goris' werk. Het spijt mij dat de gedichten er buiten vallen. Was daar al een bandje voor ontworpen?²

Ik zal Peters dezer dagen lezen. Wie is hij, hoe oud is hij, wat doet hij, wat schreef hij meer?³

Ik schreef over Idomeneia: goed ove'r Lampo, slecht over Eysselstein.⁴ Wordt de tweede druk van Serenade weer gelijk aan de eerste?⁵ Ik deel Stols' voorkeur voor groote formaten niet. Ik ben [:te] druk aan mijn eigen werk om hem lange brieven te [:sch]rijven. Maar ik zal dezer dagen eens in mijn penhouder klimmen voor Quito

Ik voor mij geloof dat Rodenko zeer begaafd is.

Oorschot is een rauwe jongen, die zich doodwerkt. En hij had in dat debat nog het meeste gelijk, als er zoiets als gelijk bestaat.

Wij blijven hier tot 29 April

Gaan dan naar Rome, vliegen 30 April weg En zijn dan 1 Mei in Johannesburg, waar wij eenige dagen blijven bij mijn oude vriend Gerrit Bakker, Constantia Boekhandel, 62 Lovedaystraat Johannesburg (Transvaal). Hij heeft een nieuw huis buiten, verrukkelijk gelegen 'De Stulpe'.

Ik ben dan reken maar 7 Mei weer thuis na een jaar afwezi[:ghei]d:

'De Grashof', Quarry Heuvel

bij Kloofnekweg

Kaapstad K.P.

Je moet rekenen dat een brief van sGr.-naar Capri er 5 dagen over doet. De jouwe van Maandag, kwam Vrijdagmorgen aan. Een boek zeker 8.

Wat je dus aan corresp. ruim gerekend voor 20 April naar hier zendt, bereikt mij op Capri.

Met nogmaals oprecht hartelijke dank voor je goede zorgen en uitvoerige berichten

Steeds gaarne je

Greshoff

chez M Jacques Malan
 Villa Gerard
 48 Via Piccola Marina
Isola di Capri
 Italie

Is het nog mogelijk om een ex Serenade* mede te geven aan mijn vrienden Nijkerk die Zaterdag 22 Mrt naar Capri vertrekken

Mevr. H. Nijkerk-van den Bergh
 37/38 Olympiaplein
 Amsterdam Zuid
 tel?

Eindnoten:

- 1 Zie br.876 n.2.
- 2 Zie br.878 n.8 voor de herdruk van *Het huis*.
- 3 Zie br.887 n.4 t/m n.6.
- 4 Greshoff zou *Idomeneia en de Kentaur* van Hubert Lampo en Ben van Eysselsteijn bespreken in Het Vaderland van 22 maart onder de titel *Goede motor- en rammelende bijwagen. Hubert Lampo liet zich verleiden door Ben van Eysselsteijn*.
- 5 *Serenade uit de verte*.

881. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 18 maart 1952

18 Maart 1952

Beste Vr. B.

Doe mij het genoegen en zend een ex. van Portrait of a Dutch Poet naar het onderstaande adres.

Met heel veel dank bij voorbaat
 gaarne je
 Gr.

in haast.

Monsieur,

M. le Dr Mario baron Cottrao¹
 Casa Cottrao
Capri
 Italie

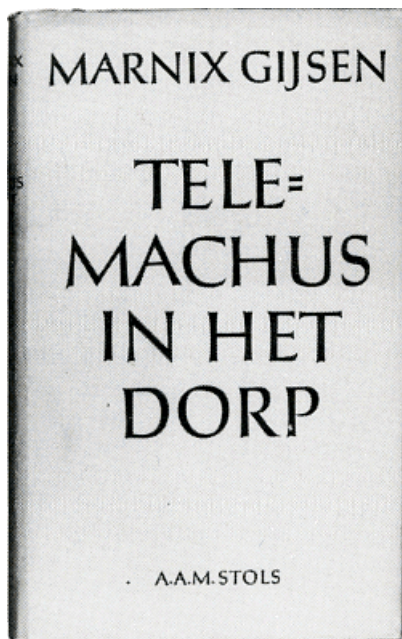
* of is niet één ex meer over?

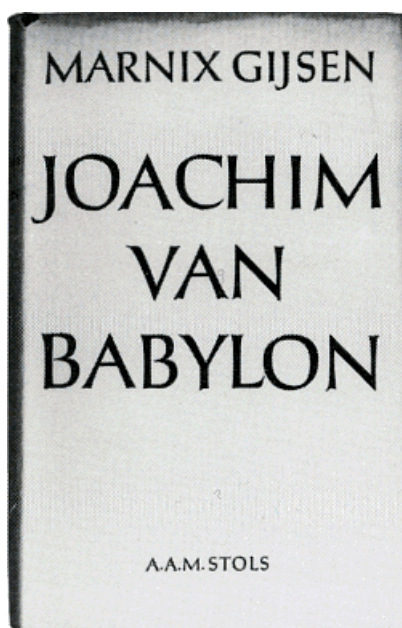
Helmut Salden, ca. 1951 (foto Edith Visser).

Stofomslagen door Helmut Salden voor de drie eerste delen van de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen, die vanaf 1954 zou beginnen te verschijnen.

Stofomslagen door Helmut Salden voor de drie eerste delen van de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen, die vanaf 1954. zou beginnen te verschijnen.

Stofomslagen door Helmut Salden voor de drie eerste delen van de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen, die vanaf 1954 zou beginnen te verschijnen.

V.l.n.r.: Stols, Greshoff en Marnix Gijsen, New York, oktober 1951.

Eindnoten:

- 1 Niet nader geïdentificeerd.

882. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 22 maart 1952¹

[The Hague,] 22 Maart 1952.

Zeer geachte Heer Greshoff,

Mijn hartelijke dank voor Uw brief dd. 14 dezer. Door de bekende bezigheden kom ik nu pas ertoe U hierop te gaan antwoorden. Het verheugt mij, dat mijn zending met het knipsel uit Elsevier tijdig is aangekomen. Zoals U nu ook gelezen zal hebben is Maurras op vrije voeten. Bent U van plan een nieuw artikel over hem te gaan schrijven?²

André Peters.

Van Marnix Gijsen hoorde ik, dat hij het boekje over 'De Spion van Brahma' uitstekend vond en ik hoop van ganser harte, dat U er ook plezier in gehad hebt. André Peters is een alleraardigste jongen van een jaar of vijftig en volkomen pretentieloos. Hij houdt zich nogal veel bezig met Rozenkruizers en zulks, hij schreef o.a. ook nog 'Goud uit Oude Legenden' dat door Nico Oosterbeek zeer gunstig werd beoordeeld.³ Wat hij doet? Hij is bohemien en hoe hij de dag stuk gooit, weet ik niet precies, maar op het ogenblik zit hij in Spanje waar hij correspondent is voor enkele bladen. Hij schreef nog een paar romans, maar hoe ze precies heten weet ik niet. Ik heb hem om een korte levensbeschrijving gevraagd en zodra ik die binnen heb, bericht ik U.

Indomeneia.

Ik ben het geheel eens met U, dat Lampo het beste gedeelte geschreven heeft. Eyszelsteijn is een beetje te zwaar en veel te nadrukkelijk humoristisch. Gijsen vond het een stukje literatuur zonder meer.

Tot mijn genoegen kan ik U berichten, dat W.F. 'Ik heb altijd gelijk' Hermans vrij is gesproken van de aanklacht het Katholieke volksdeel beledigd te hebben.⁴ Op een van de foto's staat een grijnzende van Oorschot achter een genoeglijk lachende Hermans.⁵ Ik zal U een van de knipsels hiervan toezenden. Er was veel belangstelling van de literaire wereld.

Inderdaad wordt de tweede druk van 'Serenade uit de Verte' weer gelijk aan de eerste. Mijnheer Stols stelde een goedkopere uitgave in het vooruitzicht, maar ik heb hem dat, na ruggespraak met de Elseviriaanse marktstrategen afgeraden. Krantenpapier is toch nog vrij duur, kleiner formaat gaat praktisch niet, want U weet, het Hollandse publiek wil romans kopen die minstens 2 kg. wegen en één meter lang zijn.

Ik heb, zoals U mij verzocht een exemplaar van Serenade aan Mevr. Nijkerk laten zenden en zij zal het dus voor U mee kunnen nemen. Voor U is er vanzelfsprekend nog wel een exemplaar van welke titel ook beschikbaar.

Aan M. le Dr. Mario Baron Cottrao heb ik een 'Portrait of a Dutch Poet' laten

zenden. Hij zal het dus nu wel in zijn bezit hebben. Is er nog iets wat ik voor U doen kan?

Zoals U mij dus vertelde gaat U 30 April a.s. per vliegtuig naar Johannesburg om daar bij onze wederzijdse vriend Bakker een paar dagen door te brengen. Nu hoor ik sinds maanden niets meer van Bakker. Wilt U hem eens vragen waarom hij mij niet meer schrijft? Misschien is hij ergens boos om en moet ik het goedmaken, ik weet het niet. Doet U hem in ieder geval de hartelijke groeten van mij als U hem ziet, maar voor die tijd hoop ik U nog wel eens geschreven te hebben.

Uw laatste brief van Capri naar mij toe deed er 2 dagen over, maar soms doen ze er wel eens een week over. Ik weet nog goed van vorig jaar, toen ik allang en breed weer in Nederland zat en Mijnheer Stols nog briefkaarten van mij uit Napels kreeg, hij toen zeer daarvan schrok, omdat hij dacht dat ik nog niet gearriveerd was.

Over een week of drie-vier, moet ik tentamen Nieuwste Geschiedenis doen. De hemel sta me bij, want ik moet nog 3.500 pagina's door worstelen, voornamelijk Italiaans, Engels en Duits, maar met een beetje geluk, zal ik het wel weer rooien. Ik wil met alle geweld dit jaar nog mijn doctoraal af hebben, om dan in Utrecht Letteren en Wijsbegeerte te gaan studeren. Ik heb mijzelf beloofd tot mijn dertigste te blijven studeren, zo heb ik nog een jaar of drie, vier de tijd. Op het ogenblik weet ik niets meer wat U zou kunnen interesseren en ik zal dan nu maar gaan eindigen met de vraag, of U mij nog eens een keertje schrijven wilt en U weet, ik sta altijd voor U klaar als ik iets voor U kan doen.

Met hartelijke groeten, gaarne

Uw

Jan-Peter

P.S.

Van onze vriend Goris hoorde ik niets (sinds twee weken). Ik heb de lieden van de N.W.D.R. kunnen overhalen een bespreking van al zijn werken te geven, waar Goris zeer enthousiast over was. Maar zij vroegen mij hun wat over Goris te vertellen en dus schreef ik Goris wat ik ze zeggen kan, maar daar heeft hij niet meer op geantwoord.⁶

De foto die ik van U kreeg staat op een ereplaats op mijn bureau.⁷ Hartelijk dank.

P.S. P.S.

Inderdaad trekt de Pieter Langendijkstraat al de aandacht van vondelingen, maar ze stammen niet van mij af, die zoudt U hoogstens in Italië kunnen vinden.

Hartelijke groeten,

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, Pieter Langendijkstraat 46, The Hague.
- 2 In Elseviers Weekblad noch in Het Vaderland is in deze periode een artikel van de hand van Greshoff over Charles Maurras verschenen.

- 3 Een bespreking door Nico Oosterbeek van *Goud uit oude legenden* van André Peters is niet achterhaald.
- 4 W.F. Hermans' roman *Ik heb altijd gelijk* was vanaf juni 1951 voorgepubliceerd in het tijdschrift Podium. In de rooms-katholieke pers was naar aanleiding van deze publikatie aangedrongen op justitieel ingrijpen. Op 17 juli was de betreffende juni-aflevering in beslag genomen in verband met de vermoedelijke overtreding van art. 111 en 137c van het Wetboek van Strafrecht; met name de passages: 'Ik spuwt op de heleboel, op jullie, op Soekarno, op de Koningin, op alles. Ik schijt erop, ik schijt' en: 'De katholieken! Dat is het meest schunnige, belazerde, onderkruiperige, besodemieterde deel van ons volk! Maar die naaien er op los! Die planten zich voort! Als konijnen, ratten, vlooiën, luizen. Die emigreren niet! Die blijven wel zitten in Brabant en Limburg met puisten op hun wangen en rotte kiezen van het ouwels vreten!' die Hermans' hoofdpersoon Lodewijk Stegeman in de roman uitsprak, werden als beledigend ervaren. Op 20 maart 1952 diende een proces tegen Hermans, die op 3 april vrijgesproken zou worden van het ten laste gelegde. (Zie Rob Delvigne, *Een pleidooi van Willem Frederik Hermans*, in *Hollands Maandblad* 306-307 (mei-juni 1973), p. 21-25; en Rob Delvigne, *De schrijver als misdadiger: W.F. Hermans en Podium in 1951*, in *Het Oog in 't Zeil* 4 (1986-1987) 4, p. 1-5.) In december 1951 was *Ik heb altijd gelijk* in boekvorm bij G.A. van Oorschot te Amsterdam verschenen. (Zie ook br.878 n.12.)
- 5 Een foto van W.F. Hermans met zijn uitgever G.A. van Oorschot als door Barth beschreven, is niet achterhaald.
- 6 Deze brief van Barth aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.
- 7 Waarschijnlijk is dit de pas later van een opdracht aan Barth voorziene foto die in 1944 in New York van Greshoff was genomen. (Zie '*Stols blijft Stols, denk daarom*', ill. p. XXXII.)

883. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 27 maart 1952

27 Maart 1952

Waarde Vriend Barth,

Hartelijk dank voor uw uitvoerige berichten, waar gij mij een groot genoegen mee deed. Ik zal Peters dezer dagen lezen.¹ Ik was tot nu toe met andere turven bezig.

- Maar Querido geeft *wel* zijn romans in een handzaam formaat uit en verkoopt er zeker niet minder van dan Stols. En de romans van Elsevier zijn gewoonlijk ook niet zoo onvervoerbaar. Ik ben ervan overtuigd, dat de voorliefde van het publiek voor onmogelijke formaten een legende is. Dank voor de toezending van het boekje aan Cottrao. Ik zie hem vandaag en ik hoop dat hij het heeft. Ik zal Bakker op zijn schrijfvingers tikken!

Veel succes met het tentamen!

Je moet tot je tachtigste jaar blijven studeeren.

de laatste zending uit Nederland aan dit adres kan plaats hebben: 20 April. Ik verlaat het eiland 28, Rome 30 en ben 1 Mei om ± 2 uur in Johburg.

Ik ben een lange brief aan Stols schuldig, maar ik heb het zoo volhandig met mijn z.g. autobiografie, dat ik nergens anders toe kom!²

Met nogmaals dank voor je prettige brief en goede zorgen,

Steeds geheel je

Greshoff

Dank voor Delen³ in losse vellen.

Eindnoten:

¹ *De spion van Brahma*.

² Greshoffs autobiografie zou eind 1969 bij Nijgh & Van Ditmar te 's-Gravenhage & Rotterdam verschijnen onder de titel *Afscheid van Europa*.

³ Ary Delen, *Het donkere huis* zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De stofomslag was getekend door Antoon Herckenrath.

884. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 maart 1952

28 Maart 1952

Beste Sander.

Allang had ik je eens moeten schrijven. Doch a. valt er van hier zoo weinig te vermelden, b. schrijf ik zóóveel, dat geestkracht voor briefwisseling schaarsch is. De dagen verlopen eender. Van 8-11.15 à 11.30 voor mijn schrijftafel, werkende aan mijn autobiografie of wat daarvoor moet doorgaan. Thans 70.000 woorden in *éérste* lezing, op pampier. Dan koffie op de piazza, lunch, siesta: van 5-6.30 a 7.

weer voor de schrijftafel, thans voor ander werk: n.l. voor Elsevier, het Vaderland.
Verder in de Vl.Gids iedere maand 6 blz 'Meanders'¹ en in het

Boek v Nu, iedere maand: 'Lezen met een Potlood'.² Er wordt dus akelig veel afgepend. En ik ben soms duchtig beu van niets dan lezen, schrijven, schrijven, lezen...

Laat je zenden door schildknaap Barth

Henry Muller 'Trois Pas en Arrière'

*Ed. de La Table Ronde (Plon) Paris.*³

Muller was secr. gen. der editions Grasset. Onmisbaar voor iedere uitgever in de wereld! En zéér vermakelijk.

Verder 's avonds of lezen of gezellige kout met de Malanen.

En zoo gaat het dag in dag uit. Ik *moest* dit doen, omdat ik in al mijn reismaanden vrijwel niets (alleen het dringend noodige) uitgevoerd had.

Dan is er nog altijd eenige briefwisseling.

Wij verlangen zéér naar De Grashof terug. De boomen zijn enorm gewassen. Je ziet het huis van de weg bijna niet meer.

Ik hoor tot mijn genoegen dat er van Serenade uit de verte een herdruk komt. Als één boek het verdient, dan dit! Een pronkpaardje uit je stal!

Je brief bracht onnoemelijk veel wetenswaardige berichten. Wij hopen toch zoo van harte dat onze lieve Greet zich wat van de schok hersteld heeft. Het was een heel ding voor haar. Eva zal er nu ook zoo langzamerhand wel zijn. Dat zal jullie leven toch veel veraangenamen. Ze heeft zoo'n prettig humeur en heeft zoo'n levenslust. Wat je over het werk schreef, lijkt mij toch tenslotte nogal interessant. Maar het is verkeerd van je, dat je je niet iedere dag 1½ [+uur] aan een soort herinneringen-dagboek zet. Iedere dag (maar zonder fout[?]) 2 blz. tiksel = 600 woorden. Niet meer.

Ik heb je het eerste stuk van De Vleeschpotten toegezonden. Ik heb mijzelf - wat moe van al dat schrijven zijnde - vakantie gegeven en zal in die dagen de rest [xxx] en opzenden.

Sander, dat aanhangsel van Idomeneia door Eysselsteyn is zwak en vooral vulgair. Ik heb het in Het Vaderland nog al ingetogen gezeid. Maar ik *vind* het eigenlijk èrg. Het stuk van Lampo daarentegen is zeer leesbaar⁴

Ik schrijf dezer dagen over Delen.⁵

Lees:

Laurens van der Post

Venture to the Interior

Hogarth Press!!!⁶

Ja, Sander die cijfers zijn niet wildmakend. Maar het bedonderde van je vak is, dat het altijd een pure loterij blijft. Men kan zeggen dat Joachim,⁷ letterkundig gesproken, een goed boek was, maar *niemand* kon voorzien dat het zóó zou loopen. Hetzelfde geldt voor Agnes.⁸ De boeken die gáán, gaan niet slecht. Maar die welke niet gaan, zijn te talrijk. Zie jij een middel om dat bezwaar op te

heffen? Minder uitgeven? Maar heb je ook minder kansen op een succes. Betere keuze? Maar men kan niet kiezen, daar *niemand* ter wereld van te voren weet hoe het lezerspubliek zal reageren.

En dan nog dit: er zijn in Nederland zoo weinig leesbare romanschrijvers! Ik kan er over oordeelen, want ik lees veel (te veel) voor Het Vaderland. Zulke boeken als die van de heer Bulthuis⁹ vormen toch *werkelijk* géén prettige lectuur voor de lange winteravonden. En dan de boeken zijn te duur om een teleurstelling te riskeeren. Daarom koopt men bij voorkeur ‘erkend goede’ werken als die v.M. Gijsen. etc. Als je vroeger een boek kocht dat je niet beviel, smeed je het weg. Het kostte 2.90 ing, 3.50 geb.! ³/₄ van de romans welke ik lees zijn eenvoudig de 7. 8. 9. pop *niet* waard en geen normaal mensch haalt er dat bedrag aan leesgenot uit.

Er is maar één redding.

1 Opheffing van het monopolie v.d. boekhandel.

2 het scheppen van nieuwe outlets

- { in sigarenwinkels,
- { warenhuizen,
- { drogisterijen, cafés,
- { stationwachtkamers,
- { straathoeken., etc etc.

3 het leveren van boeken in 2 soorten 1 Penguinstijl voor 1.50,¹⁰ 11 Salamanderstijl voor 2.90.¹¹

4 het opvoeren van de oplagen door de lage prijzen

Hoe komt het dat de Arbeiderspers voor een boek in de *Arboreeks*¹² aan Simon V. een voorschot van 8000 gld aanbied,¹³ en Ab. Visser voor een roman aan tantième f 6000. uitbetaald.¹⁴ Dit *bewijst* dat er een publiek voor goedkope boeken is, maar dat de boekhandel dat *niet* bereikt. En een groot publiek. Als de Arbeiderspers (met colportage, via de loopers van het Vrije Volk) oplagen tusschen 10 a 30.000 kan halen, waarom een ander dan niet? Omdat hij die organisatie niet heeft, maar ook omdat hij vastzit aan dat verdomde boekhandelmonopolie.

Met héél veel goeds en liefs voor jullie allen.

Steed geheel je

Aty-en-Jan

Eindnoten:

1 Vanaf juli zou Greshoff maandelijks een rubriek onder de titel ‘Meanders’ in De Vlaamse Gids schrijven. In deze rubriek publiceerde hij beschouwingen over dichterschap, kunst e.d., en bovendien autobiografische stukken en aforismen.

De Vlaamse Gids stond onder redactie van Julius Hoste, Karel Jonckheere, André de Ridder, Mathieu Rutten, Marcel Stijns, Herman Teirlinck, J. van Tichelen en Hans van Werveke, met Jan Schepens als redactie-secretaris. Het maandblad werd uitgegeven door Drukkerij Het Laatste Nieuws te Brussel.

- 2 Vanaf april zou maandelijks een rubriek 'Lezen met een Potlood' van Greshoff in Het Boek van Nu worden opgenomen. In deze rubriek publiceerde Greshoff beschouwingen over Franse literatuur.
De redactie van Het Boek van Nu bestond uit Pierre H. Dubois, Top Naeff, P.H. Ritter Jr. en Garnt Stuiveling, met P.J.G. Huincks als redactie-secretaris. Het maandblad werd uitgegeven door Uitgeverij en Drukkerij Hollandia te Baarn.
- 3 In maart was een herdruk verschenen van *Trois pas en arrière* van Henry Muller bij La Table Ronde te Paris. De eerste druk dateerde van 1950.
Henry Muller (geb. 1902) was van 1923 tot 1943 bij uitgeverij Bernard Grasset te Parijs werkzaam geweest.
- 4 Zie br.880 n.4 voor Greshoffs bespreking van *Idomeneia en de Kentaur*.
- 5 Greshoff zou *Het donkere huis* van Ary Delen in Het Vaderland van 26 juli bespreken onder de titel *Auteur die economie der middelen betracht*.
- 6 *Venture to the interior* van Laurens van der Post was verschenen bij The Hogarth Press te London. The Hogarth Press stond overigens op dit moment niet meer onder leiding van Leonard Woolf, maar was sinds 1947 gedeeltelijke eigendom van de Londense uitgeverij Chatto & Windus.
- 7 *Het boek van Joachim van Babylon*.
- 8 *Klaaglied om Agnes*.
- 9 Greshoff doelde mogelijk op de in 1949 bij Stols verschenen roman *Edmond de Wilde en de werkelijkheid* van Rico Bulthuis. Hij had bovendien Bulthuis' *Het andere verleden*, dat in 1951 bij uitgeverij H. Born te Assen was verschenen, op 12 mei 1951 in Het Vaderland besproken onder de titel *Rico Bulthuis, een goed uitgerust schrijver, die uit zichzelf nog weinig te vertellen heeft*; zijn conclusie over dit boek luidde: 'Een mislukking [...]. Doch één die vooruitzichten opent.'
- 10 De Penguin-reeks was in 1935 beginnen te verschijnen. De delen in de reeks waren alleen gebrocheerd verkrijgbaar en hadden een formaat van 11,5 × 18,5 cm. (Zie voor een bibliografie van Penguin-uitgaven: William Emrys Williams, *The Penguin story, 1935-1956*, Harmondsworth 1956.)
- 11 De Salamander, Reeks van de Beste Oorspronkelijke en Vertaalde Romans was in 1934 door Em. Querido gestart. De delen in de reeks, die was opgezet naar voorbeeld van The Albatross, waren aanvankelijk alleen gebrocheerd verkrijgbaar. Vanaf 1935 werden de delen ook gebonden verkrijgbaar gesteld. Tussen 1945 en 1958 verschenen de delen gekartonneerd met stofomslag. Begin 1952 was ter gelegenheid van het honderdste deel in De Salamander *Het Salamanderboekje* verschenen, waarin de reeds verschenen en een vijftal nog te verschijnen delen werden opgesomd. De delen in de Salamander-reeks hadden een formaat van 11,5 × 19 cm; de prijs voor de delen was eind 1951 verhoogd van fl 1,90 tot fl 2,50. (Zie C.J. Aarts et al., *Het Salamanderboek 1934-1984*, Amsterdam 1984.)
- 12 De door uitgeverij Ontwikkeling te Amsterdam uitgegeven Arbo-reeks dateerde van 1926 en zou verschijnen tot in 1967. De Arbeiderspers, onder welke naam uitgeverij Ontwikkeling in 1929 was voortgezet, maakte deel uit van het concern dat ook het socialistische dagblad Het Vrije Volk uitgaf. De bezorgers van deze krant vormden te zamen wat wel genoemd is 'het grootste verkoopapparaat van Europa'; het boekenbedrijf beschikte daarnaast over zestien eigen boekwinkels. De delen in de Arbo-reeks hadden een formaat van 20 × 13 cm en kostten in de boekwinkel fl 5,70 en voor de abonnee fl 2,70 per deel. (Zie Sjaak Hubregtse, *Uitgeverij de Arbeiderspers*, in Het Zevende Jaarboek voor het Democratisch Socialisme (1986), p. 150-153.) De reeks ABC-pockets, die in 1938 door de uitgever Andries Blitz was opgezet naar analogie van de Penguin-reeks, verscheen vanaf circa 1948 ook bij De Arbeiderspers, die daarnaast in de herfst van 1952 met de reeks De Boekvink, Litteratuur in Miniatuur zou starten.
- 13 In de Arbo-reeks zou geen publikatie van S. Vestdijk worden gepubliceerd. Het is onduidelijk waarop Greshoff zijn mededelingen over het door Vestdijk ontvangen voorschot baseert; in de correspondentie tussen Vestdijk en Greshoff wordt daarover niet gerept.
Van Vestdijk zouden vanaf 1957 wel een aantal titels bij De Arbeiderspers in de reeks ABC-Boeken verschijnen.
- 14 In juni 1951 was de roman *De erfenis* van Ab Visser in de Arbo-reeks verschenen. Het is onduidelijk waarop Greshoff zijn mededelingen over het door Visser ontvangen voorschot baseert; in de correspondentie tussen Visser en Greshoff wordt daarover niet gerept.
Uit brieven van De Arbeiderspers aan Visser blijkt dat Visser in februari 1951 een voorschot van fl 500,- voor zijn roman had ontvangen; in september 1951 ontving hij een afrekening van

f1 5.371,55 over 40.540 in serieverband verkochte exemplaren; het aantal buiten serieverband verkochte exemplaren bedroeg slechts enkele tientallen.

885. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 31 maart 1952¹

[The Hague,] 31 Maart 1952.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Direct toen ik Uw kaart ontvangen had,² heb ik Mevrouw Roelofs opgebeld om haar te vragen of zij U een boek over Albert Roelofs zou willen sturen. Dit boek is n.l. weliswaar een uitgave van ons, maar geheel voor rekening van Mevrouw Roelofs geweest en zij zorgt voor de distributie van de exemplaren.³ Nu bleek, dat zij allang van plan was geweest U een exemplaar te doen zenden, doch zij wist Uw adres niet. Ik heb eergisteren van hieruit een exemplaar naar U door gezonden. Het is een pracht boek en U zult er wel gelukkig mee zijn en het is een eclatante hommage aan de schilder Roelofs. Ik was zelfs nog op het tentoonstellinkje dat aan hem gewijd was⁴ en men kan wel zeggen, dat de kunst om zo te schilderen onder de huidige generatie niet meer te vinden is.

Misschien kunt U nog weleens een stukje over Roelofs ergens in schrijven.⁵ Vanmorgen ontving ik Uw brief van 27 dezer. Over het formaat van de romans van Stols kunt U, dunkt mij, het beste met de Heer Stols overleg plegen. Er zit inderdaad wel iets in om het formaat wat handzamer te maken en toevallig vroegen de Elsevierianen mij ook al, of het formaat van onze boeken aangepast kan worden aan [+de] hunne. Ik schreef hierover een paar weken geleden naar Quito en wacht nu het antwoord van de Heer Stols.⁶

Zeer toevallig ontving ik gisteren, nadat ik U vorige week mijn leed geklaagd had een brief van Gerrit Bakker, dus hij was toch niet boos op mij, hoewel tegenwoordig wel gebruikelijk is, dat allerlei mensen zonder enige reden boos op iemand zijn. Lig zeker aan het klimaat. Over klimaat gesproken, het is hier op het ogenblik afgrijselijk. Sneeuwbuien en een gruwzame koude en dat terwijl de lente 10 dagen oud is. Ik hunker alweer naar het schone zonnige Italië. Helaas zult U als ik er kom, al vertrokken zijn naar Zuid-Afrika.

Van André Peters kreeg ik een paar dagen geleden een staat van zijn verrichtingen op literair terrein.⁷ Ik zend U hierbij ingesloten wat hij also op zijn geweten heeft, maar ik zou het graag terug willen hebben, voor het geval, dat andere mensen mij om inlichtingen omtrent hem vragen. Ik hoop, dat het boekje van hem U zal mogen bevallen. Goris vond het zeer goed en naar mijn bescheiden mening is het ook beslist aardig, alhoewel er bij mij natuurlijk een vermenging met een persoonlijke sympathie voor André aan vast zit. Het zij zo! Van onze vriend Goris ontving ik een uiterst koddige brief. Ik had hem n.l. verzocht om in verband met de bespreking die de N.W.D.R. over hem houden zou, mij op te geven wat ik over hem vertellen kon. Hij heeft zich beperkt tot een zeer genoeglijke uiterlijke persoonsbeschrijving, maar wat ik nodig had,

staat er niet in.⁸ Misschien wilt U wel zo vriendelijk zijn om mij kort een paar punten aan te geven die op Marnix Gijsen betrekking hebben en die ter inleiding van de bespreking zeer goed zouden kunnen zijn. Ik maak er dan zelf wel een verhaaltje van.

Enig ander nieuws is er op het ogenblik niet, alleen dan dat de boeken van de voorjaarsaanbieding over een week of zes klaar zullen zijn.

Mevrouw Nijkerk heeft een exemplaar *Serenade* en brengt het voor U mee.

Met hartelijke groeten en de meeste hoogachting

Uw

Jan-Peter.

p.s.

Ik open zojuist een brief uit Italie, van de *Corriere del Libro*, waarin ze mij mededelen, gaarne van mij bijdragen over de nederlandse literatuur etc. te publiceren.⁹ Nu wil ik natuurlijk eerst met Gijsen beginnen, kunt U mij a.u.b. even de grote lijnen aangeven, die ik nader kan uitwerken? B.v. een inleiding met motivering waarom juist Gijsen gekozen etc. Ik heb niet de minste ervaring in dat soort publicaties en wil het toch zoo goed mogelijk doen. Hopelijk neem ik niet te veel tijd van U in beslag!!!! Maar bij voorbaat hartelijk dank!

steeds Uw

JB

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, Pieter Langendijkstraat 46, The Hague.
- 2 Deze kaart van Greshoff aan Barth is niet bewaard gebleven.
- 3 *Albert Roelofs. Herinneringen* door Herman Teirlinck, E.F. Roelofs-Bleckmann en J. Verspyck-van der Elst was in 1951 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. Het boek was ingeleid door T. Koolhaas. Het was in een oplage van 300 exemplaren gedrukt bij N.V. Ando te 's-Gravenhage. De 36 afbeeldingen waren gedrukt bij L. van Leer & Co. N.V. te Amsterdam.
- 4 Ter gelegenheid van zijn vijfenzeventigste verjaardag op 24 februari had Elisabeth Françoise Bleckmann, de weduwe van de schilder Otto Willem Albertus Roelofs (1877-1920), een kleine tentoonstelling van het werk van wijlen haar echtgenoot ingericht in haar woning in de Hasseltsestraat 2 te Scheveningen. In deze woning 'De Kinkhoorn' had Albert Roelofs de laatste jaren van zijn leven gewerkt. De tentoonstelling was geopend van 23 februari tot en met 9 maart.
- 5 Een bespreking door Greshoff van *Albert Roelofs. Herinneringen* is niet achterhaald.
- 6 Op 15 maart had Barth aan Stols onder meer geschreven: 'Vorige week was ik bij Salden. Hij toonde mij de plannen voor de Gijsenreeks. Dus we krijgen nu een uniforme uitgave. Dat zal een bij voorbaat geslaagde poging worden. Ik verzocht van Dijn om Salden monsters van buckram te zenden, we moeten goed contrasterende kleuren hebben, als verfstrook lijkt me rood wel aardig, en de letters in goud erin. Het Gijsenmonogram is zeer fraai, dit zal wel een aantrekkelijke uitgave worden. Maar waarom doet U Joachim er niet in? Zonder Joachim is de reeks niet compleet. Als U Joachim aanpast aan de reeks, zoudt U de prijs misschien iets kunnen verhogen en toch parallel laten lopen [+aan] de kleine Joachim, om Joachim, Suzanna en Daniel in serie te kunnen verkopen. Maar we hoeven ons meen ik, heus niet al te veel aan te trekken van de 2 satellietboekjes, die zijn nu wel zo'n beetje uitgewerkt. Ik legde dit aan van Ingen uit, en die kwam met een voorstel, dat ik U hierbij in overweging geef, en waar m.i. wel iets in zit: Het

papierformaat van Elsevier is 86×112 , hieruit kun je dus een bladafmeting van 21,5 en 14 krijgen. Hierdoor gaat geen papier verloren wegens wegsnijding, indien U van Elsevier papier over neemt en U kunt direct papier via Elsevier krijgen en niet papier meer kopen via Bührmann e.d. Hierdoor gaat tijdverlies verloren, er kan direct bijgedrukt worden terwijl op alle grote persen de 32 pagina's afgedrukt kunnen worden. Het formaat wordt natuurlijk wel iets plomper. Het is dan bijna de "gulden snee". Van Ingen vond het nogal belangrijk en ik geef U dus zijn mening. We krijgen wel een paar problemen met de letters voor de rug Goed en Kwaad of de Vleespotten van Egypte; dat scheelt nogal wat. Ik heb met Salden de mogelijkheden bekeken en hij zal U wel precies de moeilijkheden uitleggen. We kunnen dunkt mij alle *Marnix Gijsen's* op de rug op dezelfde hoogte houden, en variëren met de titels. Maar denkt [+U] vooral nogeens om Joachim, dat boek mag er m.i. bijna niet in ontbreken. De bladspiegel van Joachim, Telemachus, Goed en Kwaad, Agnes zijn practisch eender, wanneer we flink opdikkend romandruk nemen (Esparto!) en dikke, zware buckrambanden krijgen we toch wel een behoorlijke omvang.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth/1949-1954.)

- 7 In het archief van uitgeverij Stols bevindt zich inderdaad een door André Peters opgestelde 'Staat van literair werk'. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Peters, sign. P 370 P.)
- 8 De brief van Marnix Gijsen met een geschreven zelfportret aan Barth is niet bewaard gebleven.
- 9 Bijdragen van Barth in de *Corriere del Libro* zijn niet achterhaald.
De *Corriere del Libro*, *Giornale di Cultura Bibliografica*, *Letteraria*, *Scientifica Artistica e Tecnica sul Movimento Editoriale Italiano e Straniero* verscheen vanaf 1946 te Bologna.

886. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 2 april 1952

2 April 1952

Beste Barthus,

Hartelijk dank voor het fraaie boek aan Roelofs gewijd. Wat zijn die portretten van de meisje[+s] Czernin en van Kassner *prachtig*.¹

Stuur *voor mijn rek.* nog eens een Portrait of a Dutch Poet aan mijn gastheer, die het blijkt niet te kennen, hoewel hij alles van mij heeft.

Mr. Jacques Malan

Villa Gérard

48 Via Piccola Marina

Isola di Capri

En a.u.b. voor alle eventualiteiten 2 exx aan mij:

'De Grashof'

Quarry Heuvel

bij Kloofnekweg

Kaapstad K.P.

Wat nieuws?

Van hier bitter weinig te vermelden.

Ik zit te schrijven of te zonnen of te lezen.

Verder gebeurt er niets met mij of om mij.

Nog maar 25 dagen hier!

Met hart. dank en de allerbeste groeten

Steeds gaarne je

Gr.

Hoe ging het tentamen?

In haaste

Ik schreef uitvoerig over Het Donk[ere] Huis. Als deze besp[:r] versijnt koop dan een Vaderland no voor mij en zend da[:t] in zijn geheel aan A.J.J. Delen, 31 De Mérodelaan Berchem Antwerpen²

Eindnoten:

- 1 In Stols' uitgave *Albert Roelofs. Herinneringen* waren reproducties afgebeeld van Roelofs' *Portret van Rudolf Kassner* (1920), zijn *Portret van Gravin Alix Czernin* (1920) en zijn *Portret van Gravin Vera Czernin* (nrs.31 t/m 33).

887. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 4 april 1952

4 April 1952

Beste Vriend Barth,

Hartelijk dank voor je brief. Hierbij de gegevens betreffende P[:eter]s terug. Mijn vrouw las De Spion v Brahma met genoegen [:en] ik begin er vandaag aan nu ik mijn Hermans,¹ Kossmann,² v. Goeree³ etc. afgewerkt heb.

Zouden de heeren vStockum,⁴ Ploegsma⁵ en Strengholt⁶ niet bereid zijn mij deze werkjes naar ZAfr. te zenden. Ik vind het pijnlijk en vreemd dat ik er niet één van onder de oogen kreeg. Waarom is De Spion van Brahma nu zoo'n onogelijk boekje geworden. Het verhaal telt een dertig duizend woorden. Niet zooveel minder dan Klaaglied.

Het stukje over Roelofs is al geschreven.⁷

Over Goris stuur ik wat, zodra de Nijkerks hier weer weg zijn zowel met het oog op. N.W.D.R.⁸ als op de Corriere del Libro⁹

Ik geloof dat het goed zou zijn twee [:Ita]liaansche critici die Nederlandsch kennen als Nederlanders een serie Gorissen te zenden

Buitenl. kritiek helpt *niet* voor de verkoop, doch wel voor het prestige.

Ant. schrijft *iedere* week een groot art. in de ‘Fiera Letteraria’ en dat is toch nog een veelgelezen blad.¹⁰

zie hier de adressen.

1 Monsieur le Comte Giacomo Antonini

6 Square Henry Paté

Paris 16^e

2 Dr Giacomo Prampolini

Spello (Perugia)

Ik zal zoowel Gino Antonini als Kobus Prampolini, twee heel oude vrienden van mij, over Gijsen schrijven.

Als je in Italië komt ga dan bij Kobus aan. Hij woont bij de stad Perugia in *Spello*, waar zijn vrouw burgemeester is.¹¹ Ik ken hem van ik geloof '22. Aller-alleraardigst. Hij kent een veertigtal talen. En schreef een wereldgeschiedenis der letterkunde in x. deelen.¹² Ga hem *zeker* bezoeken. Hij zal zóó blij zijn weer eens een Hollander te zien. Ook Arthur vSch.[endel] was zéér op onze Kobus gesteld

Hartelijk dank voor je uitvoerige berichten!

Veel goeds met studie en uitgeverij

Steeds gaarne je

Gr

tot 28 April

Villa Gerard

48 Via Piccola Marina

Isola di Capri

Je brief van 31 Maart kwam 3 April des namiddags aan.

Eindnoten:

- 1 Op 21 april zou Greshoffs bespreking van de bij G.A. van Oorschot te Amsterdam verschenen roman *Ik heb altijd gelijk* door W.F. Hermans in Het Vaderland worden gepubliceerd onder de titel *W.F. Hermans schreef een zwart sprookje. 'Ik heb altijd gelijk'... en toch is het niet waar*. Greshoffs lovende bespreking begon met de volgende passage: ‘Het leek mij niet mogelijk met de gewenste onbevangenheid te berichten over W.F. Hermans en zijn roman [...] zolang de strafzaak tegen hem hangende was. Ik had het toen mijn plicht geacht hem en zijn werk te verdedigen, zonder daarbij rekening te houden met mijn oordeel over de letterkundige betekenis ervan. In het onderhavige geval deed het er niet toe of de roman goed of slecht was. Ook een onbegaafd romanschrijver moet het recht bezitten zijn personaadjes te laten zeggen wat zij, naar zijn mening, zeggen moeten om trouw te blijven aan hun karakter.’
- 2 Op 26 april zou Greshoff in Het Vaderland onder de titel *De romantiek van het bezoedelde. Alfred Kossmann miskent de werkelijkheid* een gematigd negatieve recensie publiceren van *De nederlaag* door Alfred Karl Kossmann (geb. 1922). Onder de titel *Romanschrijver met oogkleppen. Ook Kossmanns tweede boek overtuigt niet* zou Greshoff op 3 mei bovendien *De moord op Arend Zwig* van Kossmann bespreken. Beide romans van Kossmann waren bij uitgeverij Querido te Amsterdam verschenen.

- 3 Op 31 mei zou in Het Vaderland Greshoffs bespreking van de bij De Arbeiderspers te Amsterdam verschenen debuutroman *De rivier* door Marinus van Goeree (ps. van Marinus van Ree, geb. 1919) worden opgenomen onder de titel *Evocatieve kracht van Marinus van Goeree*.
- 4 Bij W.P. van Stockum & Zoon te Den Haag was in oktober 1951 *Goud uit oude legenden* van André Peters verschenen. Eerder waren *Villa de Vijf Populieren* (1933) en *De twaalf staties* (1932) door dezelfde uitgeverij gepubliceerd.
- 5 Bij uitgeverij Ploegsma te Amsterdam was in 1946 *De groote rebel* en in 1947 *De laatste reis van Don Andrees* verschenen.
- 6 André Peters, *Een vrouw ging voorbij. Roman* was in 1943 bij A.J.G. Strengholt's Uitgeversmaatschappij N.V. te Amsterdam verschenen.
- 7 Zie br.885 n.5.
- 8 Zie br.878 n.6.
- 9 Zie br.885 n.9. Volgens mededelingen van Barth is het typescript van een dergelijk artikel over Gijsen wel bewaard gebleven en is dit artikel ook geplaatst.
- 10 La Fiera Letteraria, Settimanale di Lettere, Scienze, Arti e Spettacoli verscheen vanaf 1924 wekelijks in Milaan. Giacomo Prampolini werkte vanaf de jaren twintig aan dit weekblad mee.
- 11 Giacomo Prampolini was sinds 1926 getrouwd met Elsa Damiani. Zij woonden sinds 1938 in Spello.
- 12 Van 1933 tot en met 1938 was in vijf delen Giacomo Prampolini's *Storia universale della letteratura* verschenen. Aan de tekst van deze literatuurgeschiedenis, waarin hij ook aandacht besteedde aan de Nederlandse literatuur, had Prampolini ook vertalingen, vooral van poëzie, toegevoegd. In de jaren 1948 tot 1951 verscheen een tweede, herschreven uitgave van zijn literatuurgeschiedenis in zeven delen.

888. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P.Barth) aan J. Greshoff, 5 april 1952¹

[The Hague,] 5 April 1952.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Het doet mij genoegen, dat het boek van Roelofs goed aangekomen is en dat het Uw goedkeuring kan wegdragen.² Ook ik was zeer enthousiast over de uitvoering en inhoud; zoals ik U al zei, dat kunnen ze tegenwoordig niet meer. Ik zal ervoor zorgen, dat naar U nog één 'Portrait' gezonden wordt (naar Capri) en twee naar Kaapstad. Ik zal er tevens voor zorgen, dat Prof. Delen een

complete krant krijgt, waarin Uw bespreking over ‘Het Donkere Huis’ zal komen te staan. Ik weet nog niet wanneer het boek precies uit zal komen, maar ik zal het U zo spoedig mogelijk berichten, opdat bespreking en uitgave synchroon verschijnen.³

De fatale datum van het tentamen rukt langzaam maar zeker naderbij en [+ik] zal nu werkelijk de armen uit de mouwen moeten steken, wil ik dit tot een goed einde gaan brengen. Ik heb eerst 10 dagen zitten Bismarcken en ben er nu wel van overtuigd, dat deze man inderdaad een groot staatsman was, maar tevens een doortrapte smiecht. Om tot deze conclusie te komen moest ik een paar duizend bladzijden pangermaans doorworstelen. Ik ben er 10 pond lichter van geworden.

Zoals ik reeds in een voetnoot in mijn vorige brief schreef, die U echter op 2 April j.l. nog niet ontvangen had, ga ik de Italiaanse pers van besprekingen over de Ned. Literatuur etc. voorzien. Vanzelfsprekend begin ik dus met Gijsen en nu ga ik U vragen of U mij behulpzaam wilt zijn. Ik wil het een beetje informatief houden, aangepast aan de Italiaanse geest en tevens zo, dat wij hier als het enigszins gaat een vertaling van Gijsen's werken kunnen uitslaan. Kunt U mij s.v.p. de richtlijnen verstrekken plus enkele opmerkingen, die ik er zo tussen door kan strooien. Ik begrijp, dat ik hierbij beslag op Uw tijd leg, maar ik zou U voor Uw medewerking heel erg dankbaar zijn. Daar naast wil ik enkele Algemeen artikeltjes schrijven inzake de stand van typografie, poëzie etc. etc. Erg veel nieuws is er op het ogenblik niet. De zaken rollen gewoon door en begin volgende week ga ik naar Salden om nu de nieuwe Gijsen serie definitief vast te stellen. De Heer Stols ging accoord met mijn mening, dat wij ook Joachim in de serie moeten opnemen. Wij krijgen dus nu een compleet geheel.⁴ ‘Het Huis’ moeten wij daar maar apart van laten, want hier zit een heel andere Gijsen in dan in het proza dat hij na de 11 Wereldoorlog heeft geschreven, tenzij U natuurlijk een andere mening koestert.

Tot mijn grote verbazing is het sinds een paar dagen hier een beetje lenteachtig geworden, nadat wij eerst geruime tijd een barre winter met sneeuwvlagen, koude, wind en regen mochten genieten. Hopelijk krijgen we nu een beetje behoorlijke zomer, dan kan ik tenminste krachten op doen om het komende wintergevaar weer als een *man* af te wachten.

Brengt U Uw vrouw mijn beleefde groeten over en aanvaardt U mijn hartelijke groeten. Gaarne steeds

Uw

Jan-Peter

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, Pieter Langendijkstraat 46, The Hague.
- 2 *Albert Roelofs. Herinneringen.*
- 3 Greshoffs bespreking van *Het donkere huis* verscheen in Het Vaderland van 26 juli; de roman zelf zou verschijnen in november.
- 4 Zie br.871 n.4.

889. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 12 april 1952

12 April 1952

Beste Vriend Barth,

Hartelijk dank voor uitvoerige brief.

Hierbij eenige gegevens (per landmail) over Marnix [:Gij]sen. Tot iets meer en beters ben ik op dit oogenblik niet in staat. Ik sluit er bij in een bespreking over Delen, welke je voor flap of prosp. gebruiken kunt.¹

Maar nu iets belangrijks

Strikt vertrouwelijk

Goris schrijft mij²

‘[:Ik] moet je ook aankondigen dat ik een kinderboek ga uitgeven.³ Dat zit zoo in mekaar. Mijn tienjarig neefje Francis is zooals hij schrijft “hoofredacteur” geworden van een scoutblaadje en hij heeft mij om een bijdrage gevraagd. Ik heb toen een “Wolvenverhaal” geschreven dat in dat ding verschenen is. Nu gaat Maria Segers het illustreren en wij zullen wel een uitgever vinden want ik wil Stols met zoo iets niet plagen. Hij gelooft ook niet in illustraties. *Het is natuurlijk meer een verhaal voor groote mensen* (onderstreping van mij). Maar gezien het verschenen is in een scoutblaadje door de Jesuiten uitgegeven zal het wel goed gaan...’

Ik houd er niet van wanneer huisauteurs iets (wat dan ook) bij een ander uitgeven.

En ik zou je voorstellen *onmiddelijk*, heden [:n]og, áán Goris te schrijven. Je kunt dan daarna met Stols hier over in verbinding treden.

Maar ik wil niet dat hij merkt van *wie* het bericht komt.

Je moet dus iets schrijven in deze trant.

‘Een vriend van mij uit België schrijft mij dat hij een verhaal van u gelezen heeft in een kinderblad, een of ander boyscoutorgaan, dat zijn zoontje hem toonde.. Hij gelooft dat het voor een afzonderlijke uitgave, mits aardig geïllustreerd, in aanmerking zou komen.

Indien deze inlichtingen juist zijn, wilt u dan de uitgave, als u daartoe wilt overgaan, voor de firma Stols *reserveeren*. U heeft wellicht iemand die het kan illustreren.

Over wijze van uitgeven en voorwaarden kunnen wij definitief spreken als ik de omvang ken en ik de heer Stols volledig heb ingelicht.

Het gaat nu alleen maar om uw verzekering dat wij, als uw vaste uitgever, het eerste beslissingsrecht ook over dit boekje mogen behouden.

etc.[’]

Ik hoor wel hoe dit afloopt!

tot 21 kunnen brieven [xxx] [xxx] gestuurd worden naar *Capri*.

daarna naar ZAfr

In haaste, met vr.gr.

Steeds gaarne

je

Gr.

Eindnoten:

- 1 De tekst op de voorflap van de stofomslag van *Het donkere huis* van Ary Delen is ontleend aan Greshoff bespreking van de roman in *Het Vaderland* van 26 juli. Er is geen afzonderlijk prospectus voor de roman gemaakt. Voor de tekst in Stols' aanbiedingsprospectus 'Voorjaar 1952' werd Greshoffs tekst niet benut.
- 2 Greshoff geeft, op enkele zeer ondergeschikte wijzigingen na, woordelijk weer wat Marnix Gijsen hem in een ongedateerde brief had geschreven.
- 3 Marnix Gijsen, *Van een wolf die vreemde talen sprak* zou in december 1953 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Het boek werd gedrukt bij de Firma Boosten & Stols en geïllustreerd door Maria Segers. Het verhaal zou verschijnen in *Nieuw Vlaams Tijdschrift* 7 (1952-1953) 9, p. 899-907, en droeg daar de opdracht: 'Voor Francis Goris, die mij dit verhaal "bestelde".' De publikatie van het verhaal in het padvindingsblad is niet achterhaald.

890. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 16 april 1952

Capri, 16 April 1952

Waarde Vriend Barth,

Sedert eenige dagen ben ik lichtelijk in de lappenmand met iets van griepigen aard. Ik lag een dag met vrij hoge koorts te bed, maar ben nu weer op. Aangezien ik mij niet opgewekt genoeg gevoel om aan mijn boek te werken, ben ik bezig allerlei kleine werkjes op te knappen

Hierbij een stuk van *De Vleeschpotten*. Daar is iets vervelends mee gebeurd. Ik maakte het een week of drie vier geleden gereed voor Stols en gaf het als gewoonlijk aan de meid mede om het te posten. Toen deze meid nu eenige dagen geleden door een andere vervangen werd, bleek dat zij de brief niet gepost had, doch in de keuken vergeten had. Ik zend het nu aan jou. En ook het vervolg dat ik afmaak vóór ik dit eiland verlaat.

Mijn goede vriend Goris schrijft soms volzinnen waar men niet uit kan komen. Verder gebruikt hij op één bladzijde drie, vier, vijf keer hetzelfde woord. Dan is [+hij] verzot op vreemde woorden, zoo ongewoon dat geen lezer ze begrijpt. Hoe[*lees*:Hij] geeft trouwens toe, dat hij nooit goed Nederlandsch geleerd heeft en er ook geen sterk gevoel voor bezit.

Ik heb alles, net als in de vorige boeken, zoo zorgvuldig mogelijk veranderd, zonder ooit aan de stijl van Goris te raken. Het is niets anders dan een licht retoucheeren.

Ik zit er uren en uren op te broeien. Ik wil het eindresultaat graag zoo goed mogelijk hebben en ben daarbij doodsbang aan het karakter van Goris' stem en stijl te raken! Ik zou dit werk voor *niemand* anders dan voor hem willen doen.

Denk eraan dat *niemand* mag weten of vermoeden dat er aan eenige text van Goris ooit gedokterd wordt. Beroepsgeheim!

Het is een vermakelijk boek; maar *niet* een Goris op zijn allerbest.

Je zult een [+en] ander wel gekregen hebben. Is het bruikbaar. De tekst stuur

ik per trein en bereikt je dus iets *later* dan deze brief.

Schrijf mij nog even vóór 21 dezer. Want de post is ongelijk en doet er soms □ dagen over! Wij vertrekken hier 28. April.

Met vriendelijke groeten,
Steeds gaarne je
Greshoff

Stuur je alle nieuwe uitgaven naar Kaapstad?

ook de nieuwe Bloem in klein formaat.¹

Ik ben zéér te spreken over het boekje van André Peters

Ik schrijf erover zoodra ik mij wat beter gevoel.²

Eindnoten:

- 1 In juni 1948 was de derde druk van J.C. Bloems *Verzamelde gedichten* bij Stols verschenen; deze druk had hetzelfde formaat als de twee voorgaande drukken, n.l. 15 × 23 cm; pas in juni 1953 zou de vierde druk van Bloems verzamelbundel verschijnen; deze druk had een formaat van 12,5 × 20 cm. (Zie ook br.731 n.12.)
- 2 Een bespreking door Greshoff van André Peters' *De spion van Brahma* zou op 7 juni in Het Vaderland worden gepubliceerd onder de titel *Geslaagde parabel van André Peters. In voortreffelijk verhaal wordt droom tot werkelijkheid.*

891. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 17 april 1952

Quito, 17 April 1952

Beste Jan,

Gisteren kwam Aty's brief voor Greet. Ze zal er natuurlijk zelf op antwoorden. Als je deze brief krijgt, staan jullie waarschijnlijk al gepakt voor Kaapstad (waar het, volgens de kranten hier, nogal rumoerig moet zijn in verband met het kiesrecht van de kleurlingen).¹ Hier merken we van de a.s. presidents- en parlementsverkiezingen nog niet veel, behalve 1 rel en 1 dode, maar a.s. Dinsdag komt de 'fascistische' kandidaat voor het presidentschap op propagandatocht in Quito, en dat zou wel weer eens moord en doodslag kunnen geven. De bevolking in het hoge gebergte, hier, is of rooms of liberaal; aan de kust zijn ze fascistisch (Guayaquil). Wel wordt hier geapplaudisseerd als Hitler op het witte doek komt (Rommel-film; niet door ons bekeken). Het is een vreemde mentaliteit: anti-amerikaans, anti-europees, maar pro-mofs en weer anti-joods (en de joden hebben nog wel gemaakt, dat het land, vooral de steden, bewoonbaar is![])

Veel nieuws is er niet te melden; ik schreef, geloof ik, al, dat Eva hier 3 weken geleden, zéér tot ons genoegen, is aangekomen. Ze heeft twee weken last van de hoogte gehad. Nu is ze 'aangepast'. Ik vraag me trouwens af, of men zich als laaglander hier ooit zal aanpassen. Veel energie heb ik niet, veel lust in wat dan ook evenmin; ik begrijp best dat het gebrek aan zuurstof de mensen erg lauwloenen maakt.

Met mijn werk schiet ik buiten mijn wil in het geheel niet op. Voldoende machines en letters zijn er niet, de monotype die nieuwe letters voor me zou gieten (en inderdaad enkele grote corpsen Bodoni in kleine

hoeveelheid goot) wordt, doordat in dat bedrijf de motor kapot is, met de hand bewogen. Tu t'imagines.

Mijn rapporten over de Ministeriele drukkerij (O.K.W.), die van de Universiteit en die van de laboratoria zijn klaar. Aan de overige drukkerijen werkt een amerikaan, mr Howard Stingle (aardige knaap, doch geen begrip van typografie).² Ik doe dus niet veel, en werk zo nu en dan aan het in orde brengen van de catalogus van de franse boeken van de Casa de la Cultura, een kleine onbetekenende verzameling (b.v. Larbaud³ en Michaud[sic] 'Ecuador'⁴ ontbreken, en de rest is zéér onvolledig), waarin toch nooit iemand kijkt, want niemand kent frans. Ze hebben hiervan een fichecatalogus gemaakt, met heel veel fouten, en van lexicografisch klasseren hebben ze geen benul. Ik maak dus deze catalogus ten eigen gerieve in orde.

Meestal blijf ik 's middags thuis. Ik heb al een beetje gewerkt aan de voorperiode van mijn dagboek. Misschien haal ik alles in, en dan ga ik er regelmatig aan door. Maar behalve kleinigheden valt er weinig te vermelden. Twee avonden in de week teken ik naar naakt model in de 'school' van Jan Schreuder. Zo nu en dan lukt wel eens een tekening, al ben ik onderbewust erg beïnvloed door de contourtekeningen van Matisse. En als je zelf dat eenvoudige tracht te bereiken, merk je pas hoe vervloekt moeilijk het is... Er heerst op dat atelier een prettige toegewijde geest, en ik voel mij iedere keer voldaan, als ware ik een knaap van het eerste jaar der Academie.

De Paasdagen werden mij verpest doordat ik thuis moest blijven om de bediende in het oog te houden. Greet en Eva logeerden van Donderdag-Maandag bij de Bodenhorsten in Atuntaqui, zeer naar genoegen.⁵ De bediende (twee dagen geleden... met een maand salaris aan de deur gezet) had uit Eva's gesloten en in een gesloten kast opgeborgen juwelenkistje twee gouden kettinkjes + medaillons gestolen. Toen we hem opdroegen te gaan 'zoeken' vond hij ze schielijk terug, gewikkeld in een vuil papiertje. We moesten eerst nieuw personeel zoeken, zijn geslaagd: indiaanse meid + kind van 13 maanden + kind van 5 jaar om op dat van 13 maanden te passen! Het personeels-probleem is hier niet eenvoudig. De meid heeft 4 jaar bij een ambtenaar van Shell gewerkt (hij is nu in Curaçao) en schijnt wel betrouwbaar te zijn. Je bent hier als 'gringo' volkomen rechteloos in arbeidstoestanden.

Van Barth krijg ik regelmatig berichten over de uitgeverij. De herdrukken van Gijsen's Agnes⁶ en Lennart⁷ komen volgende maand klaar. Er was helaas geen esparto-papier meer te krijgen. De nieuwe uitgaven (Delen enz)⁸ komen ook in Mei uit. Dat boek over Toon Hermans van Elias⁹ is toch nog een strop geworden, we kregen voor fl 3200 boeken on sale and return terug!

Ik snak naar het eerste stuk van de Vleespotten en ik hoop dat je de rest vóór je vertrek naar Kaapstad hierheen stuurt, want de verbinding Kaapstad-Quito is

eindeloos traag (merk ik uit brieven die mijn 'collega' Canney uit Joh'burg krijgt).

Van Goris' Essays merk ik, ook na herhaaldelijk aandringen niets: hij moet bepaalde dingen in België laten copieëren.¹⁰

Hoe gaat het met, en wanneer krijg ik, je tekst *over* Marnix Gijsen? Het zal een aardig en actueel werkje voor de vele Gijsen-lezers worden. Bert zal voor velerlei oude en nieuwe fotos en voor een bibliografie zorgen.¹¹

Verschijnt er wat goeds in Holland? Wat moet ik lezen? Hermans? Wanneer komen de v.G. van Lodeizen?¹²

Vergeet je Jacques' (ik meen Bloem) verjaardag (65-ste) op 10 Mei niet? Is er weer een collecte?¹³ Lange en gezellige brief van Jany, die inderdaad kloeg over je afzijdigheid in Holland bij je laatste verblijf.¹⁴

Gezellig dat de Nijkerks nu bij jullie zijn en zo goed kunnen opschieten met de Malan's.

Het zal voor jullie weer een hele verandering zijn, als jullie 30 april of daaromtrent weer in Z. Afrika zullen zijn. Doe vooral mijn hartelijke groeten aan Gerrit Bakker (vraag of hij eens schrijft: hij krijgt antwoord) en aan de Wessels. Ik hoop dat er van haar weer een nieuwe bundel komt. Vraag eens hoe Van Heerden 'gegaan' is.¹⁵

In Kaapstad zal de opknapperij van het huis wel heel wat werk vergen. Wij hoorden dat ons huis in Den Haag er in de vijf maanden dat het door de huurder bewoond is, er ook niet bepaald op vooruitgegaan is.¹⁶

Schrijf vooral weer, als je in Kaapstad bent. Ik vind het prettig, precies te weten hoe jullie daar zitten (alleen van de aanbouw heb ik geen idee: krabbel eens een plattegrond). Wonen Nancy en Jan nog in het kleine huis? Is dit ook verbouwd of vergroot? Ik zou graag via Kaapstad naar Den Haag terugreizen (ik probeer een baan bij Unesco in Parijs of Uno in N.Y. te krijgen!).

Van de jongens uit Leiden goede berichten. Ze wonen nu ieder op een kamer in hetzelfde huis. We hielden Sander terug van inwoning bij zijn grootmoeder: de jongen zou zijn studentenleven opofferen, en dat is niet de bedoeling, zeker niet in deze jaren dat we het betalen kunnen.

Goede reis naar Kaapstad!

Veel liefs van ons drieën, ook voor Aty

van je

Sander

Eindnoten:

- 1 Op 5 april waren er in verschillende steden in Zuid-Afrika demonstraties geweest van kleurlingen tegen de rassenspolitiek van de regering-Malan. In mei 1951 had de Volksraad de wet op aparte vertegenwoordiging van kleurlingen aanvaard. Het Hof van Appèl had deze gescheiden vertegenwoordiging ongeldig verklaard. Malan betwistte het recht van het Hof van Appèl door de Volksraad aangenomen wetten ongeldig te verklaren. Op 24 maart waren in Johannesburg betogingen tegen Malans stellingname geweest. De vervolgdemonstraties in de andere steden werden waarschijnlijk naar aanleiding van de Van Riebeeck-herdenking gehouden en richtten zich tegen deze wet.
- 2 Niet nader geïdentificeerd.

- 3 Valery Larbaud, die in 1897 met Spanje had kennis gemaakt, was de eerste Franse auteur geweest die de Zuidamerikaanse literatuur ontdekt had. Hij was onder meer bevriend met de Argentijn Ricardo Güiraldes en de Mexicaan Alfonso Reyes, en was als criticus verbonden geweest aan La Nación te Buenos Aires. (Zie voorts cat.tent. *Valery Larbaud (1881-1957)*, Bruxelles (Archives et Musée de la Littérature) 14 januari-25 februari 1978, p. 117, p. 129, en nrs.587-632.)
- 4 De in België geboren schrijver Henri Michaux (1899-1984) had zich in 1924 in Parijs gevestigd, van waaruit hij regelmatig reizen ondernam. Zijn eerste grote reis maakte hij naar Ecuador. Het dagboek dat hij tijdens die reis bijhield zou in 1929 onder de titel *Ecuador. Journal de voyage* bij Gallimard te Parijs voor de eerste maal verschijnen. Voor hij zich in Parijs vestigde, was Michaux medewerker van Le Disque Vert, het tijdschrift van Franz Hellens.
- 5 Raymond(?) Bodenhorst was eigenaar van een landbouwbedrijf. Nadere gegevens over hem en zijn echtgenote zijn niet achterhaald.
- 6 *Klaaglied om Agnes.*
- 7 *Serenade uit de verte.*
- 8 *Het donkere huis.*
- 9 *Portret van Toon.*
- 10 *Er staat geschreven....*
- 11 In René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen* zou geen bibliografie van het werk van Gijsen worden opgenomen. De uitgave zou wel worden geïllustreerd.
- 12 In 1952 zou bij G.A. van Oorschoot te Amsterdam *Het innerlijk behang en andere gedichten* van Hans Lodeizen verschijnen. Johannes August Frederik Lodeizen (1924-1950) was de zoon van Greshoffs vriend A.F. Lodeizen.
- 13 Ter viering van de vijfenzestigste verjaardag van J.C. Bloem op 10 mei was een comité gevormd dat Bloem, blijkens de rondgezonden circulaire, 'op een nader te bepalen plaats en tijdstip een stoffelijk bewijs van dank en eerbied' wilde overhandigen. Het comité verzocht een geldelijke bijdrage te storten en een kaartje of iets dergelijks ter opname in een speciaal voor de gelegenheid gebonden album in te zenden. Het comité bestond uit: A. Besnard, K. van Boeschoten, H.J. Bouman (voorzitter), N.A. Donkersloot, M. Drooglever Fortuyn-Leenmans, R. Gispervan de Griend (penningmeester), Ed. Hoornik, W. Hussem, E. Lampe, P. Limburg (secretaris), A.F. Lodeizen, Hans Martin, A. Mout, M.R. Radermacher Schorer, H.J.L. Reinink, P. Rodenko, A. Roland Holst en Victor E. van Vriesland.
- 14 Deze brief van A. Roland Holst aan Stols is niet bewaard gebleven.
- 15 *Die sewe vrese.*
- 16 Het woonhuis van Stols in de Johannes Bildersstraat werd voor een bedrag van fl 250,- per maand van eind november 1951 tot eind april 1953 verhuurd aan de jurist Evert Cornelis Jr. (geb. 1908) en diens vrouw Lucy Honigh (geb. 1928). Cornelis, de zoon van de voormalige dirigent van het Utrechts Stedelijk Orkest Evert Cornelis (1884-1931), was de directeur van het Residentieorkest.

892. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 18 april 1952¹

[The Hague,] 18 April 1952.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Hartelijk dank voor Uw brieven van 4 en 12 dezer benevens Uw bespreking over het boek van Prof. Delen² en Uw essay over de werken van Marnix Gijsen.³ Uit Uw bespreking van Delen zullen wij wel enkele zinnen kunnen halen die goed op de flap zullen staan. Ik bericht U zo spoedig mogelijk wanneer het boek uitkomt, opdat de bespreking in Het Vaderland er niet te vroeg in staat. Uit Uw bespreking over Gijsen die in het Zuid-Afrikaanse tijdschrift stond, zal ik wat gegevens halen over de levensloop van Gijsen en die naar de N.W.D.R. sturen (als het inmiddels al niet te laat is)⁴ en zelf zal ik er verschillende stukken uithalen om die voor mijn bespreking in de Corriere te gaan gebruiken,⁵ want ik veronderstel, dat het Uw bedoeling is, dat ik Uw Gijsen-beschouwing daarvoor kan gebruiken.

Ik schreef Peters dat hij ervoor moet zorgen, dat U zijn andere uitgaven in Uw bezit krijgt. Inderdaad is de Spion een beetje smakeloos boekje geworden. Het moest goedkoop blijven, maar het heeft zijn weerslag gehad bij de verkoop die uiterst traag gaat, alhoewel iedereen die het leest en beoordeelt er goed over te spreken is.

Het doet mij genoegen, dat U ook over Roelofs geschreven hebt.⁶ Een van mijn vrienden in Italië houdt een tentoonstelling van bibliophile uitgaven (in Milaan) en ik heb hem opgedragen ervoor te zorgen, dat het boek over Roelofs een ereplaats krijgt.⁷ Ook ik zal nu wel wat over Roelofs schrijven.⁸

Ik zal aan de twee adressen die U mij opgaf t.z.t. een Gijsen-reeks laten zenden. Als er van verschillende kanten iets over Gijsen wordt geschreven in Italiaanse kranten, dan hebben wij allicht kans dat hieruit een vertaling voortvloeit en ik ben het geheel met U eens, dat niet alleen de verkoop, doch ook het prestige belangrijk is.

Ik zal mij nu ook met de Heer Prampolijntjes in verbindig stellen. Prof. Goris schreef mij, dat hij wat over zijn werken had geschreven, allicht kan ik dat gebruiken.⁹

Wanneer ik in Italië ben, zak ik dit keer de Adriatico af en weet dus niet of ik in de buurt van Perugia zal komen. Nu U toch niet op Capri bent, houd ik mij alleen aan de Oostkant.

Als proeve van mijn brief aan Prof. Goris over het Wolven-verhaal, zend ik U hierbij een doorslag die U behouden kunt.¹⁰ Ik heb Uw aanwijzingen een beetje getransponeerd in mijn eigen stijl, zodat het niet te zeer opvalt. Ik ben zeer benieuwd wat hieruit komt, want ik ben het geheel met U eens, dat Gijsen

zich tot ons moet bepalen, want hier zouden complicaties uit voort kunnen vloeien. Nu hoop ik maar, dat de Heer Stols aan wie ik ook een duplicaat zend mij niet desavoueert, maar ik ben er wel van overtuigd, dat Uw raad *onmiddellijk* opgevolgd moest worden.

Het is hier heerlijk Paasweer, veel zonneschijn en weinig wind waardoor een mens gewoon bijkomt. Mijn torso begint al bepaaldelijk een zomerse kleur te krijgen. Hoe schoon zou het zijn, indien het weer in Nederland altijd zo lekker zou wezen, gelooft U mij, ik zou er niet aan denken om ooit Nederland te verlaten.

Inmiddels hoop ik, dat U nog gelegenheid vindt om mij te schrijven. Wanneer er zich nog belangrijke dingen voordoen voor U naar Afrika vertrekt, zal ik U nog een berichtje doen toekomen.

Inmiddels met hartelijke groeten en de meeste hoogachting,

Uw

Jan-Peter

p.s. Wilt U mij a.u.b. even bij dhr Prampolini introduceren? Dan weet hij wie ik ben als ik hem schrijf! Hartelijk dank!! Ik schrijf U Zondag of Maandag nog wel even!!

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, Pieter Langendijkstraat 46, The Hague.
- 2 Zie 884 n.5 voor Greshoffs bespreking van *Het donkere huis*.
- 3 *Het verhalend proza van Marnix Gijsen*.
- 4 Zie br.887 n.8 en n.9.
- 5 Zie br.885 n.3.
- 6 Zie br.885 n.5.
- 7 Blijkens recente mededelingen van Barth is deze tentoonstelling niet door de met hem bevriende bibliothele uitgever Luigi Bolaffio ingericht, maar zou ze door een medewerker van de Italiaanse ambassade in Den Haag, een zekere Ponzanelli, in Milaan zijn georganiseerd; de Stols-uitgave over Albert Roelofs zou bij die gelegenheid overigens niet worden tentoongesteld.
- 8 Een artikel door Barth over *Albert Roelofs. Herinneringen* is niet achterhaald.
- 9 Het is niet duidelijk op welke publikatie van Giacomo Prampolini Barth doelde. In het in 1961 verschenen vijfde deel van de derde druk van Prampolini's *Storia universale della letteratura* (p. 585-586) zou hij aan Marnix Gijsen aandacht besteden.
- 10 Op 18 april schreef Barth onder meer aan Gijsen: 'Van 2 kanten kreeg ik een berichtje dat mij zeer interesseerde. Een van mijn vrienden uit België n.l. schreef mij een paar dagen geleden, dat hij een verhaal van U gelezen zou hebben in een of ander Padvindersblaadje waar zijn zoontje mee thuis kwam. Hij was er nog al enthousiast over en vond het zelfs een afzonderlijke uitgave wel waardig, mits die uitgave van leuke tekeningen zou worden voorzien. Waar het nu precies over gaat kan ik niet opmaken uit zijn brief, maar hij scheen het in ieder geval erg goed te vinden. Als het inderdaad juist is wat hij mij schreef, dan hoop ik, dat wanneer U inderdaad tot uitgave van dit verhaal zou willen overgaan, dit voor de fa. Stols te willen reserveren. Heeft U iemand die het kan illustreren? Over de wijze van uitgave en de voorwaarden kunnen wij nog wel definitief afspreken als ik de omvang ken en ik de Heer Stols volledig heb ingelicht. Voorlopig gaat het mij alleen maar om de verzekering dat wij, als Uw vaste uitgever, het eerste beslissingsrecht over Uw boekje zouden mogen behouden en ik weet, dat de Heer Stols er net zo over denkt als ik. Gisteren hoorde ik nog van iemand uit Amsterdam die zelf ook een of ander hoofd bij de Padvinders is, dat ook hij het verhaal had gelezen. Het schijnt dus al enige bekendheid verworven te hebben en ik hoop maar, dat ik zelf nu ook spoedig een exemplaar

van het blad kan bemachtigen waar het in staat. (En als de omvang wat klein is, zoudt U er misschien nog een paar verhalen aan toe kunnen voegen!) Ik zou het erg prettig vinden, als ik hierover Uw mening zou mogen horen.' Deze brief heeft hij, blijkens een in het archief van Greshoff aangetroffen doorslag, in kopie aan Greshoff gestuurd.

893. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 22 april 1952¹

[The Hague,] 22 April 1952

Zeergeachte Heer Greshoff,

Zeer hartelijk dank voor Uw brief van de 16e April, die ik de dag na de verzending van mijn brief van de 18e ontving!

De door U aangekondigde delen van de Vleespotten kreeg ik vlak na elkaar; ik heb nu de pagina's 1 t/m 118, die ik morgen per luchtpost naar Ecuador doorzend. Natuurlijk nam ik de gelegenheid waar, om ze even door te lezen; het boek is inderdaad buitengewoon aardig, zij het ook inderdaad zoals U zegt, niet Goris op z'n allerbest. Alles bij elkaar geloof ik wel, dat we er een goede verkoop van zullen kunnen maken! Overigens heb ik met verbijstering de correcties gezien, die U moest aanbrengen; ik begrijp nu best dat U daar enkele weken voor nodig had. Het is een allersmaaklijkst jargon dat Goris bij elkaar schrijft, doch ik vrees, dat het, ongekuist zijnde, door niemand begrepen zou worden. Ik meen er nog 2 dingetjes uitgehaald te hebben: een tas thee, moet dat niet zijn een kop thee? en een dame van gemiddelde leeftijd, dat

waarschijnlijk middelbare leeftijd moet zijn. U hoeft niet bezorgd te zijn, dat ook maar iemand te weten komt, dat U Gijsen vernederlandst, ik typ zelfs deze brief persoonlijk, en berg Uw brief en doorslag zelf weg!!!! Zelf kreeg ik een blief van Goris, waarin een zinsnede voorkomt, waarvan ik wel de bedoeling, doch niet de juiste nuance door heb:..... Indien U het handschrift leest, wil me dan zeggen wat U er over denkt. Het is voor mij van belang te weten wat soort indruk het maakt op iemand *die met het kader niet vertrouwd* is(?) Gezwegen van Uw oordeel in se(!). Het komt er dus op neer, dat hij wil weten, wat ik er van denk, maar wat hij mij nu eigenlijk precies ontzegt, resp. toekent, is me niet helemaal duidelijk.² De bladzijden volgende na 118, zendt U die naar Ecuador of eerst aan mij?

Ik hoop, dat U nu weer opgeknapt bent, het is me niet duidelijk waarom iemand op Capri griep gaat krijgen. Een griep is onplezierig, ik weet er van mee te praten. Hier hebben we een dag of 10 heerlijk weer gehad, tot opeens de omslag kwam en we nu weer echt in een Hollandse maand April zitten. Overal ziet men nu bruinverbrande mensen in winterjassen rondlopen..... Nieuwe druk Agnes (verbeterd omslag)³ en Telemachus zijn uit. De Gijsenreeks bestemd voor U liet ik omstreeks 1 April afzenden. Moet U nog een Nieuwe Agnes hebben?

Het deed me zeer veel genoegen, dat het boekje van Peters in Uw smaak viel. Wanneer Uw stuk over hem gepubliceerd is, zal ik wat gaan doen voor hem om de verkoop te stimuleren, waarbij ik hoop zinsneden van U en een uitspraak van Gijsen te gebruiken.⁴

Nadat de meisjes thuis (mijn Moeder⁵ en mijn Grootmoeder⁶) enkele dagen lang met glazige oogjes rondliepen en elkaar veelbetekend [*sic*] aanstieten, daarbij in diep gepeins verzinkend, is het onweer over mijn arm hoofd losgebroken. Schoonmaak. Hierdoor ben ik gedegradeerd tot verschoppeling eerste klas, agressieve woorden en slecht toebereid eten incasserende.

Nergens ben ik meer veilig. Lieve Heer, geef me naderhand een vrouw zonder schoonmaakwellust* of een bruidschat van 2 huizen, opdat ik bijtijds in het andere vluchten kan....

Ik wens U en Uw Vrouw van harte een voorspoedige reis en doet U Gerrit Bakker mijn hartelijke groeten. Hopelijk vindt U ook in het verre Afrika nog tijd, mij af en toe eens te schrijven.

Aanvaardt ook U mijn hartelijke groeten en welgemeende hoogachting,

Uw

Jan Peter

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, Pieter Langendijkstraat 46, The Hague.
- 2 Deze brief van Marnix Gijsen aan Barth is niet bewaard gebleven.
- 3 Zie br.874 n.6 voor de verbeterde stofomslag van *Klaaglied om Agnes* van Marnix Gijsen.
- 4 Zie br.890 n.2. voor Greshoffs bespreking van *De spion van Brahma* van André Peters. Op 8 maart had Marnix Gijsen aan Stols onder meer geschreven: 'Ik heb het boek van

* evt. schoonmaakwellust!!

Lampo-Eysselsteyn gelezen of doorlezen. Zonder groot enthousiasme. Daarentegen genoot ik veel van Serenade en van dat heerlijke boekje van Peters.’

5 Geertruida Kunegunde Barth-Röske (1907-1956)

6 Kunegunde Jacomina Röske-Hornschuh (1879-1954).

894. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 april 1952

Capri. Vrijdag 25 April 1952

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je bijzonder prettige brief. De procedure is aldus: bij ontvangst leest Aty hem aan mij voor. Des avonds in bed lezen wij hem dan nog eens ieder voor zich. We gaan dezer dagen op reis. En ik schrijf je uitvoeriger als ik in Kaapstad weer wat thuis ben.

vertrek naar Rome	29 April wij komen er om $\pm$ 1 uur aan
vertrek uit Rome	30 April de bus verlaat zijn begin om 10 u. s avonds het vliegtuig stijgt op om middernacht.
aankomst Joh. Palmietf.	1 Mei 8 u s avonds.
aankomst Joh. in de stad,	busterminus 10 uur. dan per taxi naar Gerrit's buitenhuisje (idyllisch.) te Fontainebleau buiten Johb.
vertrek Johb.	Zondag 4 Mei.
aank Kaapst	Maand. 5 Mei s avonds laat.

Wij lazen hier in de krant van revoluties in Ecuador.¹ Dat lijkt mij nogal meegevallen.

Kan je niet eens een klein, welgeslaagd tekeningetje van je hand sturen.² Ik wil zoo dolgraag zien hoe dat er uit ziet. Je hebt groot gelijk dit te beginnen als het je voldoening schenkt.

Voor een dagboek zijn er [+geen] onbelangrijke dingen. Zoo'n bediendengeschiedenis is, goed verteld, iets uitstekends ervoor

Over Delen schreef ik uitvoerig en zond aan Barth het duplicaat toe.³ Ook over André Peters, een *juweeltje*.⁴

De Vleespotten.

Ik stuurde een eerste stukje (gelijk aangekondigd) naar jou. Tenminste dat meende ik. Maar door een reeks misverstanden bleek het niet verzonden te zijn. Ik achtte het toen beter het naar Barth te sturen. Hij heeft nu $\frac{3}{4}$ en het laatste $\frac{1}{4}$ vertrekt morgen. Waarom naar Quito wat omslachtig en dúúr is. Hij kan nu een reisex. laten maken enz. Ik heb als altijd *drie* veranderingen gemaakt.

1. wanneer de *zinsbouw* onduidelijk of onhollandsch was.
2. wanneer hij de onmogelijkste fransche woorden 'verhollandschte' Voor een gewoone lezer voor $\frac{3}{4}$ onbegrijpelijk. Wie begrijpt een mijnheer die in een piste draaft?

3. wanneer hij drie, vier, vijf keer achterelkaar hetzelfde woord herhaalt.

Hij kàn er soms wat mee, de beste Bert.

Beste Sander, druk jij Barth nog eens op het hart dat hij *nooit* tegen wie ook iets vertelt over dit ‘edditten’ van Berts kopij, ook al is het onvermijdelijk. En dat hij hem altijd drukproeven en revisies, *zonder* kopij stuurt. Ik wil *niet* dat Bert een soort minderwaardigheidsgevoel krijgt, als hij ziet wát hij er soms uitbraakt. Het boek is geen *belangrijke* Gijsen, maar wel een aller vermakelijkste. En ook door het onderwerp aantrekkelijk voor een groter lezerspubliek.

Ik ga in Kaapstad na de huiselijke bezigheden hard aan het werk. En ik denk dat mijn boekje over Bert⁵ in Mei 1953 het licht kan zien.

Ik schreef hier aan mijn onorthodoxe autobiografie 70.000 woorden;⁶ aan korte essays en aforismen: ‘Meanders’, 40.000 woorden⁷ + 20 art. Het Vaderland + 15 art. Elsevier + 5 het Boek v Nu + 210 brieven. Zonder de brieven 155.000 woorden!

Er wordt inderdaad voor JCBl. gecollecteerd.⁸

Waarom heb je je het Zaterdagavondblad van het Vaderland niet laten opzenden? Waarom niet het geheele Vaderland. Dan blijf je, zij het vertraagd, op de hoogte. Ik spel het in ZAfr. uit! Hermans is knap, maar m.i. onleesbaar.⁹ Verreweg het beste boek van 1951 is Schemering v Lennart.¹⁰ Aty en ik lazen ook met groote waardering De Rivier door M. v Goeree (Arbeiderspers). En natuurlijk de Carmiggelt ‘Omnibus’ Arbeiders[pers]!!!¹¹ Ik las daar veel uit voor aan Helene en Jacques. Het is een Bron van hochgenusz.

Ook lijkt mij Het Geschonden Apollobbeeld (S. Vestdijk NevD) een heele klui, maar de moeite waard.¹² Ik ben er juist in begonnen.

Maar lees in elk geval onmiddellijk

Muller ‘Trois Pas en Arrière’ (Ed La Table Ronde) geloof ik.

Een boek dat iedere *uitgever* moet lezen.

Pierre H. Dubois houdt mij trouw op de hoogte van het letterk. leven in Nederl. Het is de dood in de pot. Ik geloof de dubbeledood.

Heel veel liefs voor Greet en Eva,

als steeds gehéél je

Jan

Eindnoten:

- 1 3 maart was er een opstand van marine-officieren in Guayaquil uitgebroken. Deze opstand werd door loyale strijdkrachten neergeslagen. De meeste opstandelingen waren aanhangers van de leider van de oppositie Carlos Guevara, die burgemeester van Guayaquil was. Guevara had al eerder geprobeerd het bewind van president José Maria Galo Plaza omver te werpen. Begin mei was presidentskandidaat José Maria Velasco Ibarra na vele jaren afwezigheid weer in Ecuador teruggekeerd; in juni zou hij Plaza bij de presidentsverkiezingen verslaan. De regering ontkende de betrokkenheid van Ibarra met de opstand in Guayaquil.
- 2 Tekeningen van Stols' hand zijn niet bewaard gebleven. (Med. mevr. M.W. Stols-Kroesen, Leiden.)

- 3 Met zijn brief van 12 april (br.889) had Greshoff aan Barth zijn bespreking van *Het donkere huis* gezonden.
- 4 Zie br.890 n.2.
- 5 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 6 Zie br.883 n.2.
- 7 'Meanders' was de titel van Greshoffs maandelijkse rubriek in De Vlaamse Gids. (Zie br.884 n.1.)
- 8 Zie br.891 n.13.
- 9 Waarschijnlijk doelde Greshoff op *Ik heb altijd gelijk* van W.F. Hermans. Zijn overigens positieve bespreking van deze roman was op 21 april in Het Vaderland gepubliceerd. (Zie br.887 n.1.)
- 10 *Schemering* is geen titel van een door Clare Lennart gepubliceerd werk; mogelijk bedoelde Greshoff *Serenade uit de verte*, dat in oktober 1951 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage was verschenen.
Deze roman was in een oplage van 2900 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols en had een bandstempel en stofomslag van Helmut Salden. In 1952 zou de tweede en derde druk van *Serenade uit de verte* bij Stols verschijnen.
- 11 De in 1951 bij De Arbeiderspers te Amsterdam verschenen *Omnibus* van S. Carmiggelt (1913-1987) was door Greshoff op 19 april in Het Vaderland besproken onder de titel *Genoegens van Carmiggelts 'Omnibus'. De ware humorist en taalbeheerser*. De omnibus omvatte *Honderd dwaasheden*, *Allemaal onzin*, *Het jammerhout* door Karel Bralleput en *Klein beginnen*; ze had een voorwoord door Wim Kan en was geïllustreerd door Charles Boost.
- 12 S. Vestdijk, *De verminkte Apollo. Roman uit het oude Griekenland (589 v.c.-584 v.c.)* was in februari bij Nijgh & Van Ditmar N.V. te Rotterdam verschenen.

895. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 26 april 1952

Capri. 26 April 1952

Beste Vriend Barth,

Veel dank voor je bericht. Natuurlijk kun je op iedere wijze van mijn stukje over Goris gebruik maken. Ik zond nog twee enveloppen [*sic*] met Vleespotten aan je af. De zaak is daarmee gereed. Waarom moet die heele boel eerst nog naar Quito? Dat is tijd- en geldverspilling!!

[:M]ag ik je aan twee dingen herinneren

- 1° *nooit* aan iemand *iets* over mijn bewerking van Goris m.s. mede te deelen.
- 2° *nooit* met de drukproeven de kopij aan Goris te zenden, altijd de drukproeven *alléén*. Het is n.l. soms wat pijnlijk als hij ziet *hoe* hij zat te knoeien. Mag ik op die twee punten op je *rekenen*?

Je zult zien dat mijn veranderingen, welke mij veel hoofdbreken kosten zich tot enkele punten beperken

1. het verkorten van te lange zinnen, het herschikken van een verkeerde zinsorde
2. het zoeken van synoniemen waar G. aldoor hetzelfde woord herhaalt.
3. het inperken van het gebruik van vreemde woorden, dat bij hem zóó ver gaat, dat hij voor gemiddelde Nederlandsche lezers onverstaanbaar wordt.
4. Het verduidelijken van zijn bedoeling waar hij onduidelijk is
- 5 Het lossen en lichter maken van de volzin door de bijzin te verkorten

Het is een gemakkelijk boek. vooral voor wie Amerik kent. En er schuilt meer in dan men bij oppervlakkige beschouwing vermoedt.

De 4 aangeteekende zendingen kosten

375
335
490
490

1695. zeg 1700 lire, zijnde $\pm 17 \times 60$ cent.

reken het even precies uit en stuur het bedragje aan

Mevrouw M.B. Nijkerk

37/39 Olympiaplein

Amsterdam Zuid

Met veel dank voor je trouwe en prettige briefwisseling

Steeds gaarne je

Gr.

Ik zend je mijn stuk over De Vleespotten zoo spoedig mogelijk toe.¹

Eindnoten:

- 1 Greshoff zou *De vleespotten van Egypte* van Marnix Gijsen bespreken in Het Vaderland van 29 november 1952 onder de titel *Een nieuwe roman van Marnix Gijsen*.

896. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 26 april 1952

Capri 26 April 1952

Beste Vriend Barth,

Hartelijk dank voor je expressebrief.

Ik zou zoo dolgraag willen begrijpen, waarom dit heele zware manuscript nu eerst naar Quito moet?

Het is een honden werk. Er zijn heele stukken volkomen onbegrijpelijk. En hij gebruikt woorden die geen Nederlander snapt.

Als hij leest piste denkt hij *niet* aan een baan! Etc Etc. Etc.

En het 'Hôtel van Gelder' is niet, voor een Nederl. lezer, een heerenhuis, maar een handelsreizigers logement op het Damrak, beroemd om zijn ontbijt.¹

Ik zeg je - onder ons - dat deze boeken in menig opzicht onverstaanbaar waren, indien ze niet degelijk behandeld werden. Ik doe het met liefde voor Bert, maar ik vind het zoo afschuwelijk om (hoe noodzakelijk ook) in een anders werk te knoeien.

Stuur mij *a.ub* een *nieuwe* Agnes, want ik wil die nieuwe uniform uitgave natuurlijk verzamelen.² Wanneer komt Telemachus?³

Schrijf eens wat Bert schreef over het Wolvenverhaal?⁴

Ik heb [*lees:ben*] met de Vleespotten precies (ik heb het opgeteekend) 52 uur bezig geweest.

Met veel goeds en hartelijks

Steeds gaarne je

Gr.

'De Grashof'

Eindnoten:

1 In *De vleespotten van Egypte* komt een Baronesse van Bever voor. In het typescript van de roman heette zij nog 'barones van Gelder'. Hotel van Gelder is nog steeds gevestigd op het Damrak 34 te Amsterdam. Waarschijnlijk werd in het typescript van *De vleespotten van Egypte* naar de woning van de baronesse Van Bever (olim Van Gelder) verwezen als naar 'Hôtel van Gelder'. In de bewaard gebleven versie van het typescript, dat Stols blijkens een aantekening op 8 januari 1952 had ontvangen, is een dergelijke verwijzing echter niet aangetroffen. Mogelijk doelde Greshoff op de volgende passage in de roman: 'Toen ik voor het ruime huis van het geslacht van Bever stond [...]' (p.19). (Zie ook br.898 n.1 en br.899 n.2.)

2 *Klaaglied om Agnes*.

3 De herdruk in de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen van *Telemachus in het dorp* zou pas in 1954 verschijnen.

4 Zie br.897 n.6.

897. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 5 mei 1952¹

[The Hague,] 5 Mei 1952.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Van harte hoop ik dat de reis van Rome naar Johannesburg en van Johannesburg naar Kaapstad glad en naar genoegen is verlopen. U bent dus nu één jaar van huis geweest en het zal voor U en Uw vrouw wel een groot genoegen zijn weer Uw huis en Uw zoons terug te zien (natuurlijk eerst Uw zoons en dan pas Uw huis...).

Ik heb inmiddels het complete manuscript van Gijsen in mijn bezit gekregen.² Het eerste deel t/m blz.118 is reeds naar Ecuador door gezonden en de rest zend ik over een paar dagen weg. Uit het nieuwe gedeelte heb ik nog 2 kleinigheidjes gehaald die misschien voor een verbetering vatbaar zijn. Ik bewonder in ieder geval Uw moed en doorzettingsvermogen.

De kosten die U mij opgegeven hebt van Italiaanse zendingen zal ik aan Mevr. Nijkerk laten overmaken.

Het boek van Gijsen is buitengewoon interessant en ik ben zeer benieuwd hoe de reactie van het Nederlandse publiek is. Door de Amerika collége's van Prof. Polak³ had ik al een indruk gekregen van Amerika dat zeer overeenstemt met hetgeen wat Gijsen schrijft. Het boek heeft dus zelfs nog sociologische waarde. Ik laat U een nieuwe Agnes⁴ en Telemachus toezenden, daarbij een paar boeken van André Peters die zijn andere uitgevers reeds aan mij zonden te Uwer attentie.⁵ Ze halen het echter niet bij de Spion, alhoewel 'Don Andrees' ook erg aardig is.

Nu zal ik U even citeren wat Goris mij schrijft over het wolvenverhaal:⁶

'Wat het bericht betreft over het verhaal voor padvindders, dit vervult mij met de grootste verbazing. Het zit zo in mekaar: een paar maanden geleden schreef mijn neefje Francis die 8 of 10 jaar oud is, mij een opgewonden briefje, mij berichtend dat hij "Hoofredacteur" geworden was van een blaadje uitgegeven door een groepje boy scouts van zijn college. Hij vroeg mij dringend om mijn medewerking. Een aangezien het een schat van een jongen is, heb ik dan maar dadelijk zoals hij het vroeg een "wolvenverhaal" geschreven. Het werd gedrukt in twee nummers van het blaadje dat een heel gekke naam draagt en dat er werkelijk miserabel uitziet. Hoe iemand dat kan ontdekt hebben, gaat mijn verstand te boven.

Ik heb geen bezwaar tegen uitgave als kinderboek, maar er is één *conditio sine qua non*, n.l. dat de illustraties zullen gemaakt worden door Maria Segers,⁷ die er ten aanderen reeds mee bezig is. Ze kreeg de tekst van de "Hoofredacteur". Het afwachten is nu wat de heer Stols zegt. Hopelijk ziet hij er wat in.

Het is met buitengewoon groot genoegen dat ik U mededeling kan doen, van het feit dat onze wederzijdse vriend A.A.M. Stols benoemd is tot Officier in de Orde van Oranje Nassau.⁸ Deze benoeming zal niet alleen bij hem, doch ook bij velen die hem en zijn werk kennen zeer grote voldoening gebracht hebben. Ik ben dan ook van mening, dat bij de paar honderd onderscheidingen die dit jaar toegekend zijn, de onderscheiding die hem ten deel gevallen is, een der weinigen is, die volkomen op haar plaats is, alhoewel het toch een beetje verwondering wekt, dat andere landen erin voor moesten gaan tot dat Nederland eindelijk de culturele waarde van het werk van de heer Stols erkende.

Van de heer Bakker kreeg ik een prachtige herinnerings-enveloppe van de Jan van Riebeeck herdenking. Vergeeft U mij mijn grote vrijpostigheid indien ik U vraag als het mogelijk is, mij nog een van die enveloppen toe te zenden. Bij voorbaat hartelijk dank.

Ik schreef ook de heer Prampolino [*sic*] over zijn stuk dat hij schreef in zijn Wereldgeschiedenis der Literatuur over 'Joachim van Babylon'.⁹ Ik hoop dat U mij van te voren bij hem hebt aangekondigd.

Alhoewel de afstand tussen U en mij vele kilometers groter is geworden, hoop ik dat onze wederzijdse correspondentie moge blijven plaats vinden. Ik van mijn kant zal U in ieder geval voortdurend op de hoogte houden van de gang van zaken.

Ik vergeet U nog te vermelden dat mijn laatste tentamen met succes afgelopen is en blijven nu nog slechts 3 tentamens over, waarvan ik er één in de helft van Juli doe.

Met hartelijke groeten en de meeste hoogachting

Uw

Jan-Peter Barth.

Er is één belangrijke opmerking over de Vleespotten. Gijsen schrijft op bld 107 (van het dikker papier) i.v.m. de 'Ballad for Americans':... de datum 1789 te zingen.... maar luiden de eerste volzinnen van de *Grondwet*..... 'Life, liberty and the Pursuit of Hapiness'.¹⁰

1°). 1789 is de datum van de *Franse Revolutie*, die *na* de Amerikaanse komt.

2°). de *Grondwet* van Amerika is ontstaan in 1787* nadat een Congres in Philadelphia o.l.v. Washington 'the Articles of Confederation' van 1781 *geheel* veranderd had.

3°). 'Life, liberty and Pursuit of Hapiness' is uit de '*Declaration of Independence*' van 4 July 1776, door Thomas Jefferson (met o.a. Paine, Lee, J. Adams): beginnend.... 'We hold these truths to be selfevident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable rights. That among these are: *Life, Liberty and the Pursuit of Happiness*.'

Dit is zeer belangrijk!!! Moet veranderd worden, ik zal hr Stols ook hierover schrijven, opdat U of Hr Stols dit kunt verbeteren en Gijsen kunt zeggen. Hierover steekt anders een storm van critiek op! Ik zeg het liever *niet* aan Prof. Goris, doch misschien wilt U of Hr. Stols het wel doen!!

m.h.gr.

Uw

JP. Barth

* Geratificeerd door alle staten 1788

V.l.n.r.: L.A. Ries, Jan en Aty Greshoff, en Marnix Gijsen, New York, januari 1952.

Illustratie door Frans Dille in de vijftiengste druk van *Het boek van Joachim van Babylon*, 1959.

V.l.n.r.: H        , Greshoff, Jacques Malan en Aty Greshoff, Capri, voorjaar 1952.

V.l.n.r.: Tineke Vroman-Sanders, Aty en Jan Greshoff, New York, najaar 1951.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, Pieter Langendijkstraat 46, The Hague.
- 2 *De vleespotten van Egypte*.
- 3 Barth doelde op Frederik Lodewijk Polak (1907-1985), die van 1949 tot 1960 hoogleraar sociologie was aan de Nederlandse Economische Hogeschool te Rotterdam, aan welke instelling Barth studeerde. Polak was in deze periode tevens directeur van het Centraal Plan Bureau.
- 4 *Klaaglied om Agnes*.
- 5 Zie br.887 n.4 t/m n.6.
- 6 Een brief van Marnix Gijsen aan Barth over zijn *Van een wolf die vreemde talen sprak* is niet bewaard gebleven.
- 7 Marnix Gijsen had de Antwerpse tekenares Maria Segers (1922-1979) in 1949 leren kennen in New York, waar zij met een Fulbrightbeurs studeerde. In zijn *Portret van Maria Segers* schreef Gijsen: ‘Als een van de beste blijken van haar illustratief talent zal ik altijd beschouwen de tekeningen die zij maakte voor mijn kinderboek “Van een wolf die vreemde talen sprak”.’ (Dietsche Warande & Belfort 125 (1980) 8 (oktober), p. 590-592, citaat op p. 592.)
- 8 Stols was op 30 april benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau.
- 9 Zie br.892 n.9.
- 10 In de boekuitgave van de roman luidt deze passage: ‘Een negerzanger en een groot choor zongen de Ballad for Americans, een populair oratorio, waarin met eenvoudige woorden de grote daden van de Amerikaanse geschiedenis worden verhaald. Het volstond voor deze mensen de datum 1773 te zingen opdat zij van trots en blijdschap zouden vervuld zijn. Men hoorde de eerste

volzinnen van de Onafhankelijkheidsverklaring die een edelen en groten klank hebben en die blijkbaar iedereen bezielde. “*Life, liberty and the pursuit of happiness*” dat was wat dit hele volk betrachtte en waarop iedereen persoonlijk recht had.’ (p.263).

De Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring dateert niet van 1773, maar, zoals Barth terecht in zijn brief beweerde, van 4 juli 1776. In het bewaard gebleven typescript, dat Stols blijkens een aantekening op 8 januari 1952 had ontvangen, komt deze passage niet voor.

898. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 10 mei 1952

10 Mei 1952

Beste Vriend Barth,

Hartelijk dank voor je uitvoerig bericht. Ik stuurde onmiddellijk een welgemeende gelukwensen naar Quito.

Ik geloof ook dat de Vleeschpotten er wel in zullen gaan. Je kunt die historische vergissing rustig in het m.s. veranderen zonder er Goris over te schrijven. Ik kreeg juist gisteren een brief van hem waarin hij mij o.a. mededeelt dat hij (op mijn sterk aanraden) de naam van Gelder zal vervangen door van Goelandt. Hij zal je daarover schrijven.¹

Ik zal naar de vanRiebeeck enveloppe navraag doen. Ik heb hem nog niet gezien. Ik stuur je hem volgaarne.

Gelukkigwenscht met de goede uitslag der tentamens.

1 Aug. gaat Pierre H Dubois in zijn Vaderlandzetel zetelen. Tracht met hem bevriend te raken. Het is een *bijzonder* aangenaam iemand en zeer bekwaam. Lieve (Belgische) vrouw. Zijn adres is 11 VanHogendorpstraat Haarlem.² Mijn huis is vol ambachtslieden, zoodat ik geen plek heb om te schrijven!

Met veel goeds en hartelijks,
steeds geheel je
Greshoff

Quarry Heuvel

bij Kloofnekweg Kaapstad K.P.³

Eindnoten:

- 1 De naam Van Gelder werd in *De vleespotten van Egypte* veranderd in Van Bever. (Zie ook br.899 n.2.) Een brief van Marnix Gijsen aan Barth over deze verandering is niet bewaard gebleven. Op 28 mei zou Stols aan Barth schrijven: '[...] *overal* moet in het manuscript de naam *Van Gelder* verbeterd worden in *Van Bever*, op uitdrukkelijk verzoek van Goris. Ik weet niet, of het manuscript nog bij Salden is, of dat het via van Ingen al werd doorgezonden naar de drukker. Zorg er in ieder geval voor, dat het veranderd wordt, anders krijgen we veel extra correctie te betalen.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth / 1949-1954.)
- 2 Pierre H. Dubois was in 1943 getrouwd met de uit Gent afkomstige Simonna Anna Gabriëlla Charlotta de Bruyn (geb. 1910).
- 3 Op de brief is waarschijnlijk door Barth bijgeschreven: 'nog[?] stuk tot Pa[xxx] [xxx] [xxx] in *Vleespotten*'.

899. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 24 mei 1952¹

[The Hague,] 24 Mei 1952.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Hartelijk dank voor Uw brief van 10 dezer. Wat de historische vergissing in de Vleespotten betreft, hierover schreef ik reeds aan de heer Stols, die het dan maar moet veranderen. Overigens ontving ik van Gijsen nog geen bericht over de verandering van de naam van Gelder. Dit zal hij wellicht aan de heer Stols hebben doorgegeven.²

Inmiddels ontving ik ook het Wolvenverhaal.³ Het is buitengewoon aardig en is, voor zover het mij tenminste lijkt, een sprookje gebaseerd op het drama van

de bekroning van Joachim met Pastoor Baers.⁴ Ik heb het manuscript over laten typen en zend U separaat per luchtpost drukwerk een exemplaar toe. Goris eist dat er illustraties bij komen die dan moeten worden gemaakt door Maria Segers. Het enige bezwaar is, dat het boekje heel erg klein is en we mogen er weer niet teveel tekeningen in doen, want dan wordt het weer veel te duur.⁵ Wij zitten dus met de moeilijkheid dat we het zoveel mogelijk moeten uitbreiden en toch de kosten zo laag mogelijk houden. Ik hoop dat de heer Stols daar kans toe ziet, want ik zou het jammer vinden als het geen doorgang zou vinden.

U schreef mij, dat Pierre H. Dubois per 1 Augustus a.s. de scepter in de kunstcritiek bij Het Vaderland zal gaan zwaaien, maar betekent dat nu dat U dan niets meer schrijft? Dat zou ik erg jammer vinden, want Uw critieken behoren tot de weinige waar men inderdaad iets uit leren kan.

Eveneens zend ik U een bundeltje gedichten 'Eigen Stemmen Zeggen' door Mevr. Noordzij.⁶ Het is een merkwaardig samenstel van moderne gedichten waaronder ik enkele zeer goede heb ontdekt, alhoewel er ook veel bij is dat veel minder is. Ik zou hier graag Uw oordeel over horen. Michel van der Plas was over verschillende gedichten zeer enthousiast.⁷ Het deed mij genoeg te bemerken, dat er tegenwoordig nog gedichten geschreven kunnen worden die inderdaad het predicaat gedichten hebben mogen. Ik wil hier wel even bij aanstippen, dat ik mij niet in het minst gerechtigd gevoel om een oordeel over poësie te geven, maar in dit bundeltje trok mij toch wel zeer veel aan. Ik maakte inmiddels kennis met deze dame, een zeer ontwikkelde en intelligente vrouw van ca. 30 jaar. Mij viel vooral op de met zorg samengestelde boekenkast, niet omvangrijk maar zeer exquis.

Michel van der Plas vertelde mij, dat hij indertijd tijdens Uw afwezigheid aan Uw adres een stuk had gezonden bestemd voor 'Standpunte' dat handelde over St. John Perse. Hij informeerde bij mij of U er nog interesse voor had.⁸ Gisteravond was ik even bij onze J.C. Bloem op bezoek, Oosterpark 82a te Amsterdam. Wist U dat hij ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag eveneens is benoemd tot Officier in de Orde van Oranje Nassau?⁹ Ik heb met hem gesproken over de herdruk van zijn verzamelde gedichten. U weet dat die in gestapelde vorm uitkomen en bovendien in chronologische volgorde. Het is jammer dat door allerlei gehannes het boek niet verkrijgbaar was op zijn verjaardag.

Van Gijsen ontving ik enkele dagen geleden een zeer hartelijke brief waarin hij mij schrijft:¹⁰

'Ik heb altijd gehoopt dat er eens een luxe editie van Joachim zou komen, geïllustreerd op aardige wijze en eens heeft Oscar Jespers mij beloofd en ook aan de heer Stols, dat hij tekeningen daarvoor zou maken.'¹¹ Ik weet niet hoe

het met de bibliophielen is gesteld in Nederland en Vlaanderen, maar er moet toch wel plaats zijn voor een uitgave van 500 ex. op tamelijk somptueuse manier. Of moet ik wachten tot een 20e editie?’

Wat vindt U daarvan? Ik zal er eens met de heer Stols over schrijven.¹²

Naar U zijn toe in 2 separate pakjes een paar werken van Peters. Als laatste de roman ‘Een Vrouw ging voorbij’. Ze zijn lang zo goed niet als ‘De Spion van Brahma’. Persoonlijk vind ik nog ‘De Reis van Don Andrees’ het aardigste.

Ik zou het erg op prijs stellen als U mij zo'n van Riebeek-enveloppe zou kunnen sturen, als U hem tenminste nog kunt krijgen. Mijn volgende tentamen zal zijn half Juli, sociologie. Daar moet ik boeken van Mannheim voor lezen, eerlijk gezegd, een kost, die ik niet zo erg lust, maar ik zal me er maar doorheen bijten.¹³ Is inmiddels Uw huis weer bewoonbaar en bent U alweer geacclimatiseerd?

Oh ja, ik ontving van Gerrit Bakker een hele lange en buitengewoon vriendelijke brief. Hij schreef mij, dat U een tijdlang bij hem was geweest. Waarschijnlijk komt hij in de loop van dit jaar naar Holland. Ik zal het erg prettig vinden hem weer te zien.

Met hartelijke groeten mede aan Uw Vrouw als steeds

Uw

Jan-Peter

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, Pieter Langendijkstraat 46, The Hague.
- 2 Op 1 mei had Marnix Gijsen aan Greshoff geschreven: ‘Wat je vertelt over van Gelder verbaast me; bij ons is van Gelder een zuiver arische naam. [...] Mij goed, hoor; we zullen Stols gelasten met een passende naam te vinden. [...] van Goelandt staat me nogal aan.’
- 3 *Van een wolf die vreemde talen sprak.*
- 4 De priester Joris Baers (1888-1975) was sedert 1921 belast met de uitbreiding van het rooms-katholieke bibliotheekwezen in Vlaanderen. Hij richtte voor dat doel het Algemeen Secretariaat voor Katholieke Boekerijen op en stichtte in 1923 het kritisch-bibliografisch tijdschrift Boekengids. Onder zijn redactie kwam het *Lectuur-Repertorium* tot stand, waarin de oordelen van de Idil werden gepubliceerd. (Zie ook br.909 n.6.) *Het boek van Joachim van Babylon* was ingedeeld in de categorie 1; over Gijsens werk werd in het algemeen opgemerkt: ‘Na zich volledig te hebben afgekeerd van zijn vroegere levensbeschouwing schreef hij [...] vooral korte romans in een keurig, emotioneel, doorgaans psychologisch-penetrerend proza waarin hij, klaarblijkelijk gedreven door ressentiment, de grondslagen van de katholieke levensbeschouwing tracht aan te tasten.’
- 5 Weliswaar had Marnix Gijsen als conditie genoemd dat Maria Segers de illustraties zou maken, maar dit deed hij pas in reactie op Barths brief van 18 april, waarin deze zelf als voorwaarde voor uitgave stelde dat Gijsens verhaal geïllustreerd moest worden en bij Gijsen naar de naam van een geschikte illustrator informeerde. (Zie br.897.)
- 6 Een bundel met de titel *Eigen stemmen zeggen* van Pieternella Margaretha Noordzij (geb. 1923) is noch bij Stols noch elders ooit verschenen. Er is evenmin correspondentie tussen uitgeverij Stols en Nel Noordzij bewaard gebleven waaruit kan worden opgemaakt welke gedichten zij aan Barth heeft voorgelegd.
- 7 Op welke manier Michel van der Plas zijn oordeel over de gedichten van Nel Noordzij aan Barth heeft kenbaar gemaakt, is niet bekend.
- 8 In Standpunte is geen bijdrage van de hand van Michel van der Plas verschenen. Greshoff had Van der Plas in februari 1951 verzocht om een artikel over Wallace Stevens. Op 23 februari

van dat jaar had Van der Plas Greshoff geantwoord: 'Ik zeg U te zijner tijd echter gaarne een opstel over Stevens toe, alsmede een bijna gereedgekomen essay over E.E. Cummings en de jonge, verbluffende Engelsman Christopher Fry. Momenteel werk ik aan een studie over St. John-Perse (Al  xis Léger-Léger). Indien Uw blad ook belletrie opneemt zoudt gij wellicht bijgaande verzen voor mogelijke publicatie willen considereren?' Op 5 mei voegde Van der Plas hier aan toe: 'Gelijk ik u dat beloofd had heb ik nu eindelijk mijn opstel over Saint-John Perse voltooid. [...] Ik hoop dat het in deze vorm geschikt is voor "Standpunte". [...] Er is een nieuwe bundel van Auden verschenen, "Nones"; ik heb die nog niet gelezen. Is hij u al bekend? Zou ik voor "Standpunte" niet eens over Auden kunnen schrijven? [...] Hebt u inmiddels mijn stuk over Cummings ontvangen en de daarbij verzonden brief?' Verdere brieven van Van der Plas aan Greshoff zijn niet bewaard gebleven.

- 9 Zie br.708 n.62.
- 10 Deze brief van Marnix Gijsen aan Barth is niet bewaard gebleven.
- 11 Er is geen correspondentie tussen de Vlaamse beeldhouwer en tekenaar Oscar Marie Frans Jespers (1887-1970) en Stols over een door hem te illustreren uitgave van *Het boek van Joachim van Babylon* bekend.
- 12 Op 31 mei had Barth Stols de wensen van Marnix Gijsen over een luxe-heruitgave van *Het boek van Joachim van Babylon* overgebracht. Stols antwoordde hem op 10 juni: 'Dit kan pas geschieden als ik zelf weer in Holland ben. We kunnen een geïllustreerde editie dan in productie nemen. Doch een beperkte oplage heeft geen zin bij gebrek aan verzamelaars. Als de "gewone" Joachim uitverkocht is, en we gaan over op Saldenuitvoering, kunnen we misschien meteen laten illustreren.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth / 1949-1954.) Een geïllustreerde uitgave van *Het boek van Joachim van Babylon* zou pas in 1959 verschijnen. (Zie br.903 n.2.)
- 13 De Hongaarse socioloog Karl Mannheim (1893-1947) had zijn grootste bekendheid gekregen met zijn studies *Ideology and Utopia. An introduction to the sociology of knowledge* (1936) en *Man and society in an age of reconstruction. Studies in modern social structure* (1940). In 1952 verscheen de bundel *Essays on the sociology of knowledge*.

900. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 25 mei 1952

Quito, 25 Mei 1952

Beste Jan,

Met veel genoegen heb ik je brief uit Capri van 25 April en je eerste uit Kaapstad met je gelukwensen ter gelegenheid van het lintje [+ontvangen].¹ Ik kreeg een aardige brief van Reinink en een hele sleep brieven.

Laat eens weten, hoe het met Gerrit Bakker gaat en vraag hem eens, als je hem t  ch schrijft, mij eens te schrijven.

Hoe hebben jullie het huis en de tuin teruggevonden? en Frits?²

Het gehele ms van de Vleespotten heb ik hier gehad en nu naar Salden doorgezonden met het verzoek het boek van cover tot cover te verzorgen. Zeer bedankt voor de veranderingen; ik vond maar heel weinig waar je overheen gelezen had. Van Gelder wordt veranderd in Van Bever.³

Blij te horen, dat je aan het boekje over Bert zult werken en dat het in 1953 kan verschijnen.⁴ Hij heeft de Essays tot '53 uitgesteld. Er zijn er in 3 talen: Ned.,

Eng. en Frans. Het zal een novum zijn, een oospr. 3 talig auteur uit te geven in één deel.⁵

Van Jany een brief, waarin o.a. dat Jacques officier O.N. is geworden.⁶ Wat is Nederland toch een bekakt land.

Overal uit Holland hoor ik dat je indruk omtrent de dubbele dood in de letterkunde bevestigd wordt. Ook de Fransen klagen over 't zelfde bij hèn. Ik las in één adem 'Le Hussard sur le Toit' van Giono;⁷ het lijkt inderdaad Stendhal herboren!

'Trois pas en arrière' heb ik besteld.

Hier is het leven uitermate on-boeiend. Ik heb ineens een heel stuk Quitonese memoires geschreven; zo nu en dan heb ik de gelegenheid om terug te grijpen naar b.v. gesprekken met Gide naar aanleiding van lectuur óver Gide. Als ik de geest krijg ga ik weer door. Er iedere dag aan werken kan ik niet: ik ben nogal lui.

Momenteel heb ik meer dan genoeg van mijn werk hier en de mensen. Het is me een raadsel, hoe Unesco, Uno en de v.s. zoveel geld smijten tegen een land aan, dat het niet waard is. Ze begeren de hulp niet, werken zelf in genen dele mee, hebben er geen geld voor over. Ik denk dat ik er t.z.t., en zeker in mijn eindrapport, een boekje over zal opendoen. Het is niet mijn bedoeling, hier nog een contract voor een tweede jaar te aanvaarden, als ik de baan kan krijgen, waarnaar ik solliciteer, n.l. naar die van directeur v.h. Collège Néerlandais in de Cité Universitaire te Parijs.⁸ Greet en ik zouden het heerlijk vinden als ik benoemd werd. Maar er zullen heus wel enorm veel sollicitanten zijn. De tegenwoordige directeur is dr W.E. van Wijk⁹ (vader van de hoofdredacteur v.h. Vaderland¹⁰) een vriend van mij sinds 1915, waarmee ik steeds contact heb aangehouden. Hij kent me van HBS-scholier af, door en door. *Als* hij me wil aanbevelen, maak ik een goede kans.

Voor 't overige probeer ik een andere Unesco baan te krijgen (Havanna of Parijs), die ik altijd kan aannemen als het Collège niet zou lukken.

En lukt geen van drieën, dan gaan we waarschijnlijk begin October naar Den Haag terug: op hoop van zegen... Parijs zou me passen als een handschoen! We hebben hier bepaald financiële zorgen en ik moet wel mijn hele salaris van 600 dollar plus 540 gulden per maand hier opnemen (van Juni af) en de jongens in Holland door de uitgeverij laten betalen. Het leven hier is krankzinnig duur, en we leven héél veel eenvoudiger dan in Holland. Natuurlijk hebben we de auto af te betalen tot en met Augustus. Maar dan is het contract ook bijna om, tenzij er verlengd wordt. Voor Eva is het hier ook geen land. Ze neemt Spaanse lessen en geeft Engelse, doet boodschappen met Greet en verveelt zich verder gruwelijk. Het zal voor haar een hele toer zijn, de 6 maanden vól te krijgen.

Zelf heb ik weinig lust tot corresponderen en geld om boeken te kopen heb ik niet, zelfs geen pocketbook kan er af. Bovendien zijn de boekhandels slecht voorzien. Tijdschriften zijn er niet. Ik leef op wat ik uit Holland en Frankrijk ontvang (reisduur: 8 weken...).

Neen, het is inderdaad een achterlijk land. Zelfs boeken uit Spanje zie je niet; ik heb nog nooit een volk gezien, dat zó met zichzelf ingenomen is. De schilders kennen de Parijse school alleen van plaatjes en schilderen dit dan nà en ernáást na. Verder kopiëren ze de Mexicanen op hun manier. Frans en Engels lezen ze in vertalingen. Ze schrijven dan existentialistisch en ‘abstract’ zonder tot de kern de zaak ter kunnen doordringen. Toneel is er niet, eigen film niet, de prachtige Indio-muziek verafschuwen ze. Ze zijn dol op Hitler, Peron¹¹ en hùn held: Velasco Ibarra. Het is een volk dat een goed pak slaag verdient! 1 Juni zijn de verkiezingen, het zal wel gedonder worden.¹²

Heel veel liefs van ons driën voor Aty, zonen, schoondochter en Frits.

Je

Sander

Eindnoten:

- 1 De laatstgenoemde brief van Greshoff, welke geschreven zou moeten zijn ná zijn terugkomst in Kaapstad op 5 mei, is niet bewaard gebleven.
- 2 De takshond van Greshoff, Frits Malan.
- 3 Zie br.898 n.1.
- 4 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 5 In *Scripta manent*, onder welke titel *Er staat geschreven...* uiteindelijk zou verschijnen, zijn bijdragen in het Nederlands, Engels en Frans opgenomen.
- 6 Op 11 mei had A. Roland Holst aan Stols onder meer geschreven: ‘Gisterenmiddag en avond vierden wij Jacques, eerst bij Koepel en daarna, spijzend, bij Schiller. Het was wel genoeglijk, en geen dronken boel. [...] Hij kreeg het Officier in de O.N., die hij al jaren geleden had moeten hebben.’
- 7 *Le hussard sur le toit* van Jean Giono (1895-1970) was in 1951 bij Gallimard in Parijs verschenen.
- 8 Het door de Nederlandse overheid gefinancierde Collège Néerlandais in de Cité Universitaire in het zuiden van Parijs huisvestte voornamelijk Nederlandse studenten die in Parijs studeerden. Bij plaatsruimte huisden er ook wel studenten van andere nationaliteiten.
- 9 W.E. van Wijk was vanaf 1938 directeur van het Collège Néerlandais.
- 10 De socioloog en historicus Wouter van Wijk (geb. 1917) was sinds 1948 buitenlandredacteur van Het Vaderland geweest; in 1951 was hij hoofdredacteur geworden.
- 11 De militair Juan Domingo Perón (1895-1975) had in 1945 de peronistische partij in Argentinië opgericht. In februari 1946 werd hij tot president gekozen. Zijn sterk autoritaire regiem steunde op het leger en de door hem gestichte peronistische vakbonden.
- 12 Zie br.862 n.1.

901. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 3 juni 1952

3 Juni 1952.

Beste Sander. Zoojuist ontvingen wij je brief, welke hoe somber ook toch zéér welkom was. Aty zal dezer dagen in haar Draagbare Koninklijke klimmen en een lange brief aan Greet dichten. Ik zal haar het gras niet voor de voeten wegmaaïen. Onze gezondheidten hebben zich tot rede geschikt en ‘De Grashof’ van binnen en van buiten geverfd, blinkt tegen je op.

Morgen ga ik weer geregeld aan het werk. Hetgeen onmogelijk was met schilders, electriciynen en timmerlui over de vloer.

Greet schreef dat ‘De Vleeschpotten’ haar, na Agnes,¹ tegenviel. Maar zij mag deze boeken niet vergelijken. *In zijn soort* is De Vleeschpotten m.i. zéér geslaagd en het vertegenwoordigt een nieuw genre na la vie romancée, le voyage romancé. Het verhaal heeft, met opzet, *niets* om het lijf en vervult toch een nuttige functie. Ik schreef er uitvoerig over en zond een doorslag aan de brave broeder Barth.² Wij hopen van harte en innig dat je wenschen in zake Parijs in vervulling zullen gaan. Het is onze bedoeling het jaar 1955 in zijn geheel in Parijs door te brengen. Hoe heerlijk zou het zijn als jullie daar dan ook woonden. Heb je Bob N. geschreven voor zijn lintje: ridder Oranje Nassau?³ Doe het dan alsnog. Noortje is hier nu een goede week en betoont zich een

gezellige huisgenoote. Dezer dagen gaat zij met de Toussaint vanHove's, in Eds nieuwe auto, de heele Unie door en het Krugerpark tot de Limpopo, het noordelijkste punt. Wat een bof, zoo'n uitnoodiging!

Je schrijft niets over je teekenkunst. Stuur eens een welgeslaagd staaltje van klein formaat!

Heel veel dank voor jullie beider lieve brieven, heel veel goeds en hartelijks voor jullie drietjes en nu is het woord aan het mensch Brunt

Geheel je

Jan

Ik zal Gerrit Bakker porren. Hij heeft een *allerliefst* huis gekocht, buiten. Maar hij sukkelde sterk met personeel.

Eindnoten:

- 1 Op 16 mei had Greet Stols geschreven: 'Sander is nog steeds met enthousiasme aan het tekenen, een blote dame staat tot dat doel voor veel lieden tentoon, soms is hij tevreden, meestal niet, het gaat erg op en neer, en of Eva en ik hem nu al aanbieden, ook eens te gaan staan of zitten, daar gaat hij niet op in! Onze eetkamer is n.l. een stapje hoger dan de zitkamer, dat kon dus best een podium zijn. Maar hij wil zich nu gaan oefenen op onze gezichten, je kunt niet zeggen, dat mijn mannetje niet kuis is! De Vleespotten zijn net in zee, met allerlei instructies, ik las het niet helemaal, maar vond het stukken minder dan zijn vorige boeken, ik hoop erg, dat ik het aan het verkeerde eind heb, maar ik ben bang, dat op deze wijze de markt iets te overvoerd wordt met Gijsen?' Zij noemde in haar vergelijking *Klaaglied om Agnes* dus niet met name.
- 2 Zie br.895 n.l.
- 3 M.B.B. Nijkerk was bij Koninklijk Besluit van 24 april benoemd tot ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

902. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 6 juni 1952

6 Juni 1952

Beste Vriend Barth,

Even een kort briefje om je te bedanken voor: je prettige brief, de alleraardigste foto's en de verschillende zendingen.

Toen wij hier aankwamen, juist een maand geleden, werden wij beiden ziek. Mijn vrouw nogal ernstig dubbele pneumonia. Daarnà: ververs, timmerlui, electriciens etc: kortom: een chaos in huis.

Nu is eindelijk met de gezondheid de rust weergekeerd Zoodra ik wat meer nog op orde en vooral op mijn gemak ben schrijf ik je uitvoeriger

Van Stols kreeg ik een zeer neerslachtige brief.

Ik ben zéér verlangend naar de nieuwe druk van Bloems's Gedichten.¹

Met nogmaals veel dank, steeds gaarne je

Greshoff

Eindnoten:

1 De vierde druk van *Verzamelde gedichten*, die in juni 1953 zou verschijnen.

903. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 14 juni 1952¹

[The Hague,] 14 Juni 1952.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Hartelijk dank voor Uw brief van 6 dezer en ik wacht nu gaarne op Uw reactie

over de in mijn laatste brief aan de orde gekomen vragen en over de inhoud van de drukwerkzending. Wat de luxe uitgave van Joachim betreft ben ik na ampele besprekingen met de verkoopspecialisten en de financiële baas in Amsterdam tot de conclusie gekomen, dat dit nog niet opportuun is. Dit betekent niet, dat het project definitief van de baan is, maar toch wel voor de naaste toekomst.²

De nieuwe druk van de gedichten van Bloem zal nog wel even op zich laten wachten.³ Door het getreuzel van Bloem is een enorme vertraging ontstaan en bijna nooit treft men Bloem thuis, zodat de verschijningsdatum nu gefixeerd is op 1 September en dan nog moet alles vlot gaan. Daarnaast komt nog, dat Bloem geen goede indruk heeft gemaakt met het aanbieden van zijn Aphorismen aan C.A. v.d. Peet inplaats van aan de Uitgeverij Stols,⁴ temeer bevreemdend omdat elke financiële wens van Bloem door mij werd vervuld. Nu kom ik met een zeer brutale vraag. Een paar dagen geleden hebben wij de productie voor het najaar vastgelegd. Ik heb hierbij mededeling gedaan van Uw belofte aan mij voor het essay over Mamix Gijsen.⁵ Kunt U mij a.u.b. per omgaande mededelen, of ik hier ten eerste op rekenen kan en ten tweede het manuscript zo tijdig in mijn bezit is, dat op 1 September het dummy klaar kan zijn. Het zou ons zeer conveniëren indien U hiervoor zoudt kunnen zorgen en ik reken dan ook ten sterkste op Uw medewerking.

Voor de rest rekenen wij met de mogelijkheid van de publicatie van een nieuwe roman van Hubert Lampo.⁶ Ik heb deze gelezen en vind hem literair zeer goed. Hij is nu bij de verkoopspecialist, terwijl ik dezer dagen een exemplaar per luchtpost naar Ecuador zal doen zenden. We moeten proberen in het najaar wat uitgaven te brengen die zoden aan de dijk zetten.

Van harte hoop ik dat U en Uw vrouw geheel zijn hersteld en dat het huis zich weer in bewoonbare toestand bevindt. De brieven die ik van de heer Stols krijg zijn voornamelijk zakelijk getint. Ik hoor zelden of nooit van zijn persoonlijke belevenissen, alhoewel ik wel uit het geheel kan opmaken, dat het hem in Ecuador niet zo goed bevalt. Heeft U enig idee hoe lang de Heer Stols nog weg blijft? Van Gerrit Bakker kreeg ik vanmorgen een zeer hartelijke brief met een hoop kiekjes van hem zelf, huis en hof. Misschien komt hij dit jaar naar Nederland toe en dan zal ik hem gaarne gastvrijheid verlenen.

Nu heb ik een tweede brutale vraag. Ignoreert U hem maar gerust als U hem te bar vindt. Van Professor Goris kreeg ik op mijn verzoek een foto met dedicatie⁷ en ik verstout mij nu aan U hetzelfde te vragen. Al deze foto's krijgen een ereplaats in mijn werkkamer.⁸

Op het ogenblik is er niet zo erg veel nieuws meer, doch ik hoop in de volgende brief weer het een en ander te kunnen mededelen.

In afwachting van Uw beloofde brief met hartelijke groeten en de de meeste hoogachting,
steeds gaarne Uw
Jan-Peter.

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, Pieter Langendijkstraat 46, The Hague.
- 2 Pas in 1959, ter gelegenheid van de vijftiengste druk, zou een luxe uitgave van *Het boek van Joachim van Babylon* van Marnix Gijsen verschijnen bij Uitgeverij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage. Deze uitgave werd voorafgegaan door een beschouwing van C.J.E. Dinaux en was geïllustreerd door Frans Dille. Het boek zou worden gezet uit de Lutetia en werd gedrukt door Drukkerij De IJssel te Deventer. (Zie ill. p. 54.)
- 3 De vierde druk van *Verzamelde gedichten* zou in juni 1953 verschijnen.
- 4 In juni was bij C.P.J. van der Peet de bundel *Aphorismen* van J.C. Bloem verschenen.
- 5 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen* zou pas in Stols' 'Zomeraanbieding 1955' voor de eerste maal figureren.
- 6 Hubert Lampo, *De belofte aan Rachel* zou in december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De stofomslag was getekend door Rein van Looij.
- 7 Deze foto van Marnix Gijsen met opdracht voor Barth is niet teruggevonden.

904. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 19 juni 1952

Quito, 19 Juni 1952

Beste Jan,

Je brief van 3 Juni was wonderlijk vlug over, maar ik was ditmaal niet zo vlug met antwoorden, omdat er (betrekkelijk) veel administratief werk te doen is. De nieuwe directeur van onze missie, prof. Reginald Reindorp is aangekomen, een bijzonder aardige man, jonger dan ik en 2 meter lang; zijn grootvader kwam uit Rotterdam, hij is Amerikaan.¹ Dat geeft wat nieuwe activiteit wat rapporten betref[+t] (ik walg er van). Bovendien is er een nieuwe imbeciele minister (die 31 Aug. moet aftreden)² en die nog even de onderwijswet wil veranderen, en aan het concept moeten we allemaal meewerken. Ik heb nu een 'wet' voor een grafische school gemaakt, en een andere voor opleiding in het bedrijf zelf + avondcursussen. Unesco weet nog lang niet, hoe enorm goed ik wel ben, anders hadden ze me al lang een post in Parijs gegeven. (Het is overigens wel aardig wat je op dit gebied kunt doen, al heb je het nooit éérder gedaan; 't is misschien alleen een kwestie van logisch denken).

Blij te horen, dat de Grashof weer in volle glans tegen de Quarry Hill blinkt. Moge Aty thans spoedig tijd vinden voor een uitvoerig verslag: wij snakken ernaar.

Hier bleef de revolutie op 1 Mei uit, en Velasco Ibarra is gekozen (soortement peronist). Hij treedt 1 September op, tenzij er tegen die tijd nog wat anders gebeurt, wat hier nooit uitgesloten is. Men zegt, dat hij de internationale missies niet erg gunstig gezind is, maar wel op de technische hulp gesteld. Ik zou het dus wel aardig vinden, als ik in Parijs werd benoemd, maar nu ik zelf mijn hof niet kan maken in Parijs en Den Haag, vrees ik dat de kans (van mijn leven) wel verkeken zal worden.

We beleven hier weinig, ook al door het feit dat we volledig gedallast zijn, en niet eens eens gezellig in een restaurant kunnen gaan eten. Gelukkig is de huisbaasbeer tot een klein bedrag geslonken, en is het Unesco-salaris in zicht. Ik laat nu geen geld meer door Unesco naar de jongens overmaken, dat betaalt de uitgeverij nu. We krijgen in het vervolg het hele salaris hier, en als het September salaris er eindelijk is, hopen we ons ruim te kunnen bewegen, want dan is ook eindelijk de auto (onze spaarpot) afbetaald.

Van Bert en Barth geregeld bericht, en een heel gezellige brief van Han Nijkerk. De jongens en de beide oma's schrijven ook trouw.

Een verzoek, Jan: Heb je contact met een groothandelaar in sigaretten, die me - *belastingvrij* - b.v. 2000 *engelse* sigaretten, virginia (geen Zuid-Afrikaanse) zou kunnen sturen, als *geschenkzending*? Als jij die dan betaalt, stuur ik je een

chèque in \$ of £ naar verkiezing. Wellicht is *postpakket*(ten), verzekerd en aangetekend, het beste, en laat de man (altijd: als het kan) adresseren: Mr. A.A.M.S. - Ministerio de Educación - Quito (Ecuador) en op het pak schrijven: *diplomatico*. Ik droom van Benson & Hedges, Three Castles en andere britse heerlijkheden, die hier niet te krijgen zijn.

We dromen van nog veel meer, o.a. van warm weer. Het is hier nu zomer, dus koud, geen regen, veel stof.

We zagen een spaanse vertaling van *Les Mains Sales*, goed gespeeld door een reizende troep.³ Dit was de eerste - en voorlopig eenige - mogelijkheid om toneel te zien.

Verder is ons leven routine...

Heel veel liefs van ons alleen voor jullie beiden.

Je

Sander

Eindnoten:

1 Niet nader geïdentificeerd.

2 Niet geïdentificeerd.

3 Een Spaanse vertaling van de in 1948 bij Gallimard verschenen toneeltekst *Les mains sales* van J.-P. Sartre is niet achterhaald; evenmin konden nadere gegevens worden verkregen over de door Stols bijgewoonde opvoering.

905. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 25 juli 1952

25 July 1952

Beste Jongevriend,

Dat je zoo lang niets van mij vernam, vindt zijn oorzaak in gesukkel met de gezondheid. Als de teekenen niet bedriegen ben ik nu weer op de goede weg. Als ik geheel de oude ben, zit ik natuurlijk met een achterstand van wat ben je me! Geloof mij, stukkies-schrijvers, die van het stukkies-schrijven moeten leven, hebben het niet zoo gemakkelijk als het lijkt.

De poëzie van Nel Noordzij is alleraardigst, echt en oorspronkelijk.¹ Hierover later meer.

Hoe gaat het

met je gezondheid

met je gemoedstoestand

met je studie (examens etc)

met je vakantie genoegens

met je Stolsbezigheden

Waar blijft in shemelsnaam Delen?????²

Waar verdere nieuwigheden van A.A.M.?

Wees zoo goed als immer en zend mij per zeepost, extra verpakt 2 ex. Morland
Dutch Poet³ 1 ex. geb Goed en Kwaad
Goris schiet langzamer maar zeker op met zijn nieuwe roman De Kat in de Boom.

Is het bestaan in Nederland nog immer zoo gedrukt. Zijn onze landgenooten nog altijd zoo prikkelbaar, wantrouwig en nerveuspolitiek?

Ga naar Johannesburg als compagnon van Gerrit, maar *niet (nooit)* zonder eerst een dr. titel te bezitten. Ik kèn mijn ZAfr.

Ik verlang echt naar een lange brief van je.

Met het allerbeste,

geheel je

Greshoff

Eindnoten:

- 1 Greshoff reageerde op de door Barth op 24 mei gestuurde bundel *Eigen stemmen zeggen*. (Zie br.899 n.6.)
- 2 *Het donkere huis*.
- 3 *Portrait of a Dutch poet*.

906. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 3 augustus 1952

Quito, 3 Aug. 1952

Beste Jan,

Goris schreef me dat hij van je gehoord had, dat je een kleine depressie doormaakte na je terugkomst in Kaapstad. Ik hoop, dat deze, en geen andere, de aanleiding van je stilzwijgen is, en dat ik gauw weer iets van je zal horen.

Tegen iedere verwachting in, ben ik in deze z.g vacantiетijd in een heel drukke periode terecht gekomen. Voor een deel is dit te wijten aan de regering, die 31 Aug aftreedt! Verder zal ik van 11-30 Augustus lezingen houden aan de Universiteit (in het Spaans), en de voorbereiding kost extra werk.

Deze week hebben we drie zeer hoge Unesco functionarissen op bezoek gehad. Veel vergaderingen, cocktails en diners. Mijn contract is met een jaar verlengd en er is enig uitzicht op een benoeming bij een vaste staf, die Unesco wil gaan vormen. Ik solliciteer dus nu niet verder naar Amerikaanse Universiteiten, waarheen prof. Reindorp me wilde leiden.¹

Heb ik je al geschreven, dat ik per 1 Oct met mijn fonds weg ga bij Elsevier? De verkoopresultaten zijn niet denderend, en via Barth ga ik alles weer in eigen hand nemen en de aflevering geschied dan via Centraal Boekhuis. Een nieuwe vertegenwoordiger is nodig.²

Van het oude fonds, waarvan nooit meer een stukje af ging (de prachtigste boeken) heb ik nu een groot deel opgeruimd. Dit gaf dan ook weer meer contanten.

Over ons leven in Quito valt niets bijzonders te vertellen. De baan in Parijs heb ik niet gekregen (door gebrek aan doctorstitel!). Eva gaat eind September voor een paar weken naar Washington en dan naar Amsterdam om een cursus voor secretaresse te volgen. Nu werkt ze hier als zodanig op de Nederlandse Legatie, alleen 's middags.

Zaakgelastigde is de nul Jhr B.J.Elias, vroeger vice-consul alhier (die we blij waren kwijt te zijn!).

Greet en Eva zijn een week in Zuid Colombia geweest, logerende bij onze vriendin Hetty Steenhuis, getrouwd met de zwitser Krauss, hacienda-bezitter.³ Ikzelf denk in September een paar weken vakantie te nemen. De rest van de vakantie nemen we dan op omstreeks Kerstmis, om dan naar Peru te gaan. Tegen die tijd hopen we dat onze financiën in orde zijn: de auto is nu bijna afbetaald.

De zomer hier, die warm en droog moet zijn, is in de war. Er is wel zon, maar een ijskoude wind pest ons al een paar dagen, het regent zo nu en dan: erg onplezierig.

Door de drukte heb ik mijn tekenlessen onderbroken tot 1 Oct. Kleine tekeningen kan ik, gek genoeg, nog niet maken. Hierbij 2 fototjes van grote tekeningen om je vast een indruk te geven van mijn onoorspronkelijkheid als leerjongen.⁴

Verleden week ontving ik hier het boek over Jan van Krimpen. Heb je het al gezien? Het is een fraai werk!⁵

Schrijf eens gauw hoe Atij en jij en de zonen en schoondochteren en Noor het maken. Schrijf vele en bijzondere nieuwzen. We snakken er naar.

Heel veel liefs voor jullie allen van ons drieën.

Je

Sander

Eindnoten:

- 1 Over een dergelijke sollicitatie zijn geen nadere gegevens bekend. (Med. mevr. M.W. Stols-Kroesen, Leiden.)
- 2 Per 1 oktober zou het samenwerkingsverband tussen de uitgeverijen Stols en Elsevier worden verbroken. Barth klaagde herhaaldelijk over de trage gang van zaken bij de produktie, over onverklaarbare voorraadverschillen en over weggeraakte papiervoorraden.
Op 21 juni schreef Barth aan Stols: 'Er zijn nu enkele weken verlopen sinds mijn brief no.7 maar dit komt omdat er zich in zeer vlug tempo grote veranderingen in de omstandigheden van de Uitg. Stols hebben voorgedaan. Het leek mij het beste met alles te wachten tot ik U de definitieve regeling kon berichten. Ik kan U dan mededelen dat de Uitg. Stols geheel los gemaakt zal worden van de Uitg. Elsevier. Er zal de volgende functieverdeling optreden: Boekhouding en aanverwante administratie de Hr. Brinkman met Mevr. Lussenburg, Facturen en kwartaaloverzichten door Mej. Marks (dit is een typiste in dienst van de hr. v. Eck), Debiteuren-administratie, hier zal iemand voor benoemd worden, waarschijnlijk in overleg met Elseviers Weekblad. Productie, publicatie, contacten met auteurs ik zelf. Dit is natuurlijk een zeer grote verandering, doch ik vertrouw dat deze verandering Uw uitgeverij dankzij de energieke leiding van de hr. v. Eck zeer ten goede zal komen. Voor mij is de Afd. Productie natuurlijk betrekkelijk nieuw. Ik heb mij echter van de hulp van onze vriend Priem verzekerd die mij in den beginne zal assisteren en wegwijs zal maken in de div. problemen van de productie. Zoals U weet is Priem Chef van de Afd. Productie bij Nijhoff geworden en is hij dus zeer competent om mij te instrueren en in te werken. [...] Aanvankelijk had ik nog overwogen om Salden behalve de uniforme Gijsen-reeks ook onze andere boeken typografisch te laten verzorgen, doch na mijn onderhoud met Priem ben ik van mening, dat het niet noodzakelijk zal zijn. Indien U in grote lijnen voor elk bepaald boek Uw gegevens aan mij mededeelt, zal ik ervoor zorgen dat deze naar behoren worden uitgewerkt.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth / 1949-1954.)
- 3 Hetty Steenhuis (geb. 1918) studeerde rechten te Leiden toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Tijdens de oorlog werkte zij als volontair bij Stols. Omstreeks 1948 emigreerde zij naar Zuid-Amerika met haar echtgenoot Walter Kraus, die een in- en exportfirma in Colombia had.
- 4 Deze foto's zijn niet bewaard gebleven.

- 5 *The work of Jan van Krimpen. A record in honour of his sixtieth birthday* door John Dreyfus was in maart verschenen bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem en W. de Haan te Utrecht. Het boek was rijkelijk geïllustreerd met voorbeelden van Van Krimpens werk. Van Stanley Morison was een voorwoord opgenomen. S.L. Hartz had als frontispice een portret van Van Krimpen getekend. Het boek was gedrukt bij Joh. Enschedé en Zonen. (Zie ook br.667 n.32.)

907. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 3 september 1952

3 Sept 1952

Beste Vriend Bart,

Al terug uit Italië? Hoe heb je het er gehad? Waarom hoor ik *niets* van je?

Ik lig al sedert 1 Aug te bed. Virusinfectie, welke geelzucht veroorzaakte. Ik was erg beroerd. Nu gaat het beter. Maar voor 15 Sept zal ik toch niet beter zijn.

Ik ben bezig Marnix Gijsen: 'De Kat in de Boom' door te werken. Zoodra het gereed is zend ik het je toe. Ik kan echter maar weinig doen.

Laat eens p.o. iets hooren!!!

Met vriendsch. gr. steeds gaarne je

Greshoff

908. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 3 september 1952¹

3 Sept 1952

Beste Barth,

Nog steeds aan bed gekluisterd! Nog steeds *niet* koortsvrij! Schrijf mij eens *wanneer* er nu een herdruk van MarnixG. komt in de uniformeditie, door Salden verzorgd???

Men heeft mij mijn Goed en Kwaad *gestolen*. Wordt dat herdrukt???

Wat verschijnt er in het najaar?³

Heb je soms ergens losse vellen van?

Wanneer komt de nieuwe Bloem's Verz. Ged.?

De Kat in de Boom van M.G. is weer heel anders dan zijn vorige boeken omvang 42.000 woorden

veel subtieler genuanceerd

Ik zal zien iedere dag een hoofdstuk te doen. Er zijn er 12.

Schrijf uitvoerig over je Italiaanse onder [xxx],

Veel hart.gr. steeds gaarne je

Greshoff

Indien niet al te onbescheiden:

Kun je mij 3 Dutch poets zenden.⁴ [Xxx]!!!

Eindnoten:

1 Deze brief draagt als poststempel 5 september, en is daarom in de chronologie geplaatst ná br.907, die op 3 september is afgestempeld.

2 Zie br.871 n.4.

3 Stols' 'Najaarsaanbieding 1952' omvatte *De vleespotten van Egypte* van Marnix Gijsen, *De belofte aan Rachel* van Hubert Lampo, *Liefde en logica* van Clare Lennart, *Piet Meiners* door H.F.W. Jeltjes, *Italië* van Hans Andreus, *Prognose* van Jan Olree en de herdruk van *Atonaal*.

4 *Portrait of a Dutch poet*.

909. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 12 september 1952¹

[The Hague,] 12 September 1952

Zeergeachte heer Greshoff,

U zult wel bij zichzelf gedacht hebben, dat ik U, waar de brieven van mijn kant maar uitbleven, wel vergeten zou hebben of dat ik er de moeite en de tijd niet voor zou willen nemen; doch niets is minder waar. De achterstand in beantwoordingen van mijn kant is werkelijk alleen te wijten aan overmacht, om dit weidse woord te

gebruiken. Ik zit tot over mijn oren, (die niet bepaald klein zijn) in het werk en tot overmaat van ramp ben ik kwakkelende, want lijdende aan een lichte, doch geconsolideerde en hardnekkige griep. Iets, waar ik altijd in de maanden September en October mee tob. Niet, dat ik uitgesproken ziek ben, doch men voelt zich dan loom, hoesterig en... slecht geluimd. Bovendien komt het de energie niet bepaald ten goede, alhoewel ik van 's morgens tot diep in de avond, resp. nacht bezig ben.

Dhr Stols zal U waarschijnlijk wel ingelicht hebben over de mutaties die ter uitgeverij Stols plaatsgevonden hebben. Per 1 October wordt het contract (en het contact) met de U.M. Els. verbroken. De verzending der boeken geschiedt dan via het C.B., productie en publiciteit naast de gewone secretariaats- werkzaamheden door mij. Aangezien ik van professie geen productie-man ben, is dit natuurlijk in den beginne even lastig, doch dit went nu wel. Ik heb nu een uitstekende leerschool, want ik moet in ene de voorjaarsaanbieding (die halverwege is blijven steken) en de najaarsaanbieding (waar helemaal niets aan gedaan was) opleveren.

Het allereerst heb ik mijn aandacht besteed aan het boek van Prof. Delen. Dit is nu voor afdrukken bij Boosten & Stols. Alleen het omslag moet nog gefatsoeneerd worden, te groot en niet helemaal zuiver. Bovendien, onder ons gezegd, foei-lelijk.² Op zichzelf goed getekend, doch gericht op de Belgische smaak en zeer zeker geen Stols-cachet. Uit alles bleek wel, dat de heer Stols er niets van gezien heeft, want die had het vast afgekeurd. Helaas is cliché en alles klaar, zodat ik maar daar mee verder moet gaan. Voor de tekst op de voorflap heb ik gebruik gemaakt van Uw bespreking, ook met mijn te maken folder zal ik hieruit putten.³ Ik heb Prof. Delen alles uitgelegd en een amende honorable gemaakt, hetgeen hij aanvaardde.

Aan de Vleespotten wordt nu hard gewerkt. Salden heeft een fraai omslag getekend, en ook zijn typografische verzorging is uitstekend. De eerste 10 vel zijn al naar Prof. Goris toe. Wenst U ook per luchtpost proeven ter correctie of kunnen we dit alles via New York regelen? (Ben overigens zeer benieuwd naar de nieuwe roman!).⁴ Verder hebben we een novellenbundel van Clare Lennart,⁵ en een nieuwe roman van Hubert Lampo, *De Belofte aan Rachel*, een paraphrase op het bijvelverhaal van Jozef en Benjamin, zeer onorthodox. Hubert Leon demonstreert hier sterk de invloed van Marnix Gijsen, echter zonder diens meesterlijke scherpheid en wijsheid, daar is hij trouwens ook veel te jong voor. Bovendien is het boek veel vleeslijker, zinnelijker en minder spiritueel, vergeestelijkt als Joachim. Doch Lampo heeft naar mijn smaak een fraaie stijl, zij het ietwat weelderig. Het wordt een 'pil', maar dat lust men wel. De inhoud is nogal pikant, dit gecombineerd met de vrije interpretatie van dit O.T. deel zal wel de nodige opschudding in de kamers van IDIL en Pastoor Baers, God zij met hem, verwekken.⁶ Tsjonge wat zullen ze boos zijn, als ze het maar niet dood-zwijgen.

Voorts een nieuwe 'experimentele' gedichtenbundel, *Italie* door Hans Andreus (U weet wel waar Bloem nogal over schijnt te roepen),⁷ de herdruk van de *Verz. Ged. van onze J.C.*⁸ een herdruk van *Atonaal*.⁹ Als boek apart: Piet Meiners, een studie van Mr Jeltens over een Haagse Schilder (*Haags in de betekenis van Haagse School*).¹⁰ Van de eerste de beste complete proeven van

Het huis van Stols aan de Avenida Diez de Agosto in Quito (Ecuador), 1952.

Portretfoto van Greshoff met opdracht aan J.-P. Barth, Kaapstad, september 1952.

Stofomslag door Antoon Herckenrath voor *Het donkere huis* van Ary Delen, november 1952.

Greshoff (linksonder), met v.l.n.r.: H.E. Nijkerkvan den Bergh, Mario Cottrao, Aty Greshoff, M.B.B. Nijkerk, en Hélène en Jacques Malan (op de rug gezien), Capri, april 1952.

Lennart en Lampo zend ik U een stel. Als Uw productie-schema (verontschuldigt U mij s.v.p. deze economisch-aandoende term, resultaat van 5 jaren en 3 diploma's Staathuishoudkunde) van publicaties een vroegtijdige bespreking van beiden of een der beiden toelaat, zou ik U de proeven wel per luchtpost kunnen zenden. Wilt U me dat even melden? Wenst U voor Uw Goed en Kwaad een restitutie-ex? Van de uitkomende boeken gaat er een ex naar U toe.

Morgen komt de Heer Hugo ('de Metsiers') Claus op bezoek.¹¹ Ik ben uiterst benieuwd wat het voor iemand is.

Na zolang over zakelijke dingen gesproken te hebben komt nu pas datgene wat ik U eigenlijk al direct had moeten vragen: Hoe gaat het nu met U en wat heeft U precies? Is de reis U niet goed gekomen? Marnix Gijsen schreef me, dat U waarschijnlijk geelzucht had;¹² indien dit zo is, past U dan vooral goed op, en staat U niet te vlug op; *vooral geen tocht*. Hoe gaat het nu met Uw Vrouw, want ook zij was naar ik meen, vlak na de terugkomst niet zo erg lekker. In ieder geval hoop ik, dat U spoedig beter zult zijn en dat U mij de lange brief zult kunnen schrijven, die U mij beloofd hebt. Was Uw huis in een ruine herschapen toen U terugkwam, vanwege de timmerlui, of heeft U 't laten herbouwen? Op Uw foto's zag het er baje skoon (U ziet, ik schrijf al 'vloeiend' Zuid-afrikaans) uit, ijs weder en goede gezondheid dienende hoop ik het toch nog eens een keer persoonlijk te kunnen bezichtigen.

Over mijn eigen gezondheidstoestand schreef ik U reeds, ik kan er alleen nog aan toevoegen, hoewel dit minder mijn gezondheidstoestand betreft, dat ik praktisch geruineerd ben door een navordering van de omzetbelasting over 3 jaren. Alhoewel ik niets 'omzet', hoogstens energie in zweetdruppels, moet ik 'omzet' belasting betalen. 't Is ongeveer een maand salaris. Als pleister op de wonde werd mij medegedeeld, dat ik geen boete behoef te betalen, omdat men inzag dat iemand met een ongecompliceerde ziel niet helemaal de kronkels in de belastingwetten vermag te volgen. De enige kleine moeilijkheid die men over het hoofd zag is de vraag, hoe ik aan dat geld zou moeten komen; m'n banksaldo bedraagt fl. 1,79. Maar wie daarop let is een kniesoor.

Wat mijn gemoedstoestand betreft; die hangt onmiddellijk samen met mijn gezondheids- en financiële toestand. Dus onnodig hier verder op in te gaan. Mijn studie. Is er de laatste tijd lelijk bij ingeschoten, gevolg van een opeenstapeling van werk, waar steeds meer bij schijnt te komen, doch wanneer de beide aanbiedingen goed lopen, zal ik daar toch weer de tijd voor maken, in ieder geval mijn eigen vrije tijd. Dat zal wel October worden.

Rest me alleen nog vol weemoed terug te zien op het laatste gedeelte van mijn zorgeloze jeugd,..... *il mio soggiorno nella dolce bell'Italia, paese dei sogni miei*..... Hier heb ik, zoals U zelf uit ervaring weet, weer een geweldig fijne tijd

meegemaakt. De eerste week bracht ik, zoals altijd, door te Lenno, waar ik logeerde bij een vriend van me die uitgever is, en te vergelijken met A.A.M.¹³ Alleen meer op het gebied van de beeldende kunst. De muren van zijn behoorlijk omvangrijke landhuis zijn bedekt met doeken, variërende van Modigliani en de Chirico tot Maffai en Guttuso.¹⁴ Voor de rest echter wel het tegendeel van dhr Stols, omvang-rijk, gelijk zijn huis, doch minder behangen, sjofeltjes gekleed, een gourmand zowel per kwaliteit als per kwantiteit, kaal hoofd en enorme snor, een figuur zoals we ze uit de Decamerone wel kennen. Doch ongemeen hartelijk en geestig. Met enorme relaties, waar ik naar behoren van geprofiteerd heb. Toen een paar dagen Milaan, waar ik de schilders Parmiggiani en Scorticati¹⁵ bezocht, daarna een week Santa Margherita Ligure, waar ik was uitgenodigd door Prof. Usiglio, die, behalve een buitengewoon fraaie, en vervelende, dochter ook nog een zeer belangrijke Galleria in de Casa dell'Arte te Milaan bezit.¹⁶ Deze professore, gehuwd met een rijke industrieel, protegeert en vertroetelt diverse vooraanstaande kunstenaars. Met haar medewerking en die van de Italiaanse autoriteiten hoop ik hier t.z.t. een expositie van It. schilders en ceramici te organiseren. Helaas ben ik ietwat sceptisch over de medewerking van Nederlandse zijde! Enfin, misschien lukt het wel.

Van Santa Margherita ging ik naar Rome, waar ik het genoegen had weer 5 goede opera's te mogen beluisteren, van Rome naar Bologna, waar ik te gast was bij de eigenaar van de Corriere del Libro¹⁷ (mijn artikel over Gijsen wordt deze of de volgende maand geplaatst)¹⁸ vervolgens Reggio Emilia, waar ik verbleef bij de familie en in het bijzonder bij het allerliefste zusje van de bekende tenor Ferruccio Tagliavini.¹⁹ Toen via een spoorwegstaking, die overigens erg kalm (slechts een stuk of twintig doodgeschoten) maar zeer lastig was, alle treinen door elkaar, ik had drie dagen nodig om in Zwitserland te komen [,] geslapen op bankjes in het park, onder treinstellen, in bagagenetten etc. (mijn geld was namelijk op). Enfin, ook in Zwitserland was het internationale treinverkeer min of meer in de war, zodat ik de avond en de nacht in Lugano doorbracht, gewapend met 5 frs.s. Een paar dagen later was ik thuis. Maar het was toch wel lollig die staking, eerlijk is eerlijk. Ik moest weliswaar thuis losgebikt worden en enigszins op de been geholpen worden met extra-versterkend voedsel, dat vonden althans de beide dames thuis noodzakelijk doch de terugweg was wel spannend, daar niet van. De meest belangrijke episoden van de tocht heb ik vastgelegd (wat is dat schrijven met een schrijfmachine toch lastig, ik leer het nòòit) op een honderdtal foto's. Wanneer en zodra mijn pecunia zulks mogelijk maken, zal ik daar een anthologie uit samenstellen en U toezenden; behalve mezelf is er veelvuldig belangwekkends op te zien. Ze zijn alle goed gelukt (ik heb de meesten dan

ook niet zelf gemaakt) en volgens mijn fotoman soms zelfs artistiek verantwoord. Het zij zo.

Kunt U mij t.z.t. nog eens nader over de poëzie van Nel Noordzij schrijven? Ze gaf me nog een paar gedichten, die naar haar mening bij het geheel behoorden, ik zal ze U spoedig toezenden.²⁰ En mocht het mogelijk zijn, dat U mij een *gesigndeerde foto van U* zoudt zenden, dan zou ik U ten eeuwigen dage dankbaar zijn.²¹

Ik hoop, dat deze lange, zij het niet geheel smetteloos geschreven brief een deel van mijn schuld gedelgd heeft en dat ik hierop van U een lang antwoord vooral met mededelingen over een *goede* gezondheid zou mogen ontvangen. Kan ik U nog ergens mee van dienst zijn, dan hoor ik dat wel van U. De 3 Portraits zijn naar U toe, evenals de boeken, die U mij in Uw voorlaatste brief te zenden vroeg.

Inmiddels met de beste wensen voor Uw gezondheid (even spoedig en blijvend herstel), hartelijke groeten mede aan Uw echtgenote en de meeste hoogachting,
als steeds geheel Uw
J.P. Barth

Ik was niet te Spello, aangezien ik van Prampolini *nooit* enig antwoord kreeg; de snoodaard!

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, Pieter Langendijkstraat 46, The Hague.
- 2 De omslag van *Het donkere huis* was getekend door de Belgische graficus Antoon Herckenrath (1907-1977). (Zie ill. p. 67.)
- 3 Zie br.889 n.1.
- 4 *De kat in den boom*.
- 5 *Liefde en logica*.
- 6 Het werk van Hubert Lampo werd door de Idil (Informatie-Dienst inzake Literatuur) van de volgende opmerking voorzien: 'Naast waardevol essayistisch werk, schreef hij in een sierlijk, soms ietwat overgestoffeerd proza, psychologische romans en novellen, welke evenzeer wegens de levenshouding der personages, als wegens de sterk geprononceerde erotiek streng voorbehoud vergen'. *De belofte aan Rachel* werd gerangschikt in categorie 1: 'Af te wijzen lectuur: ten enenmale onverenigbaar met de katholieke levensopvatting'. De Idil was in 1937 in opdracht van de rooms-katholieke bibliotheken en boekhandels en met instemming van de kerkelijke autoriteiten door de Tilburgse uitgever George Verbiest opgericht. (Zie Evert Peet, *De rooms-katholieke Informatie Dienst inzake Lectuur (IDIL)*, in Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum 15 (1985), p. 50-80.)
- 7 Hans Andreus, *Italië. Gedichten* zou in december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd gedrukt bij Ando te 's-Gravenhage. De omslagillustratie was van Lucebert.
Op welke manier Barth van het oordeel van J.C. Bloem over de poëzie van Andreus op de hoogte was, is niet bekend. Besprekingen door Bloem van de eerder verschenen bundels *Muziek voor kijkdieren* (1951) en *De ronde kant van de aarde* (1952) zijn niet achterhaald.
- 8 De vierde druk van J.C. Bloems *Verzamelde gedichten*.
- 9 In december zou de tweede druk van de bloemlezing *Atonaal* verschijnen.
- 10 *Piet Meiners (1857-1903). Zijn leven en zijn werk* door H.F.W. Jeltjes zou in december verschijnen bij Uitgeverij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage.
- 11 Hugo Maurice Julien Claus (geb. 1929) was, na de publikatie van enkele dichtbundel in eigen beheer, in 1951 gedebuteerd met de bij A. Manteau N.V. te Brussel verschenen roman *De*

Metsiers. Bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage zou in november zijn bundel *Tancredo infrasonic* verschijnen. Op 8 januari had Barth aan Claus geschreven dat Stols 'gaarne van U *precies* zou willen weten, waarom hij Uw nieuwe roman niet gekregen heeft.' Op 13 maart voegde Barth daaraan toe: 'Een paar dagen geleden kreeg ik vanuit Q. bericht, dat mijnheer Stols er niet veel voor voelt de aanvankelijke bundel uit te breiden. De eerste bundel was al in zijn geheel gezet en gecalculeerd etc. zodat verandering zeer hoge kosten met zich mee zouden brengen. Bovendien zal de niet-doorgegane roman er ook wel het zijne ertoe bijgedragen hebben, om een [+niet] aanmerkelijk verlies te gaan nemen.....'

- 12 Deze brief van Marnix Gijsen aan Barth is niet bewaard gebleven.
- 13 Luigi Bolaffio.
- 14 Amadeo Modigliani (1884-1920), Giorgio de Chirico (1888-1978), waarschijnlijk Mario Mafai (1902-1965), en Renato Guttuso (1912-1987).
- 15 Over de met Barth bevriende schilders Sandro Parmeggiani (geb. 1910) en Lanfranco Scorticati konden geen nadere gegevens worden achterhaald.
- 16 Nadere gegevens over mevrouw Usiglio en haar dochter Daria zijn niet achterhaald.
- 17 De eigenaar van de Corriere del Libro was een zekere dr. Cârpani, over wie geen nadere gegevens konden worden achterhaald.
- 18 Zie br.887 n.9.
- 19 Ferruccio Tagliavini (geb. 1913) en zijn zuster Vittoria.
- 20 Er is geen correspondentie tussen Nel Noordzij en uitgeverij Stols bewaard gebleven waaruit zou kunnen worden opgemaakt welke gedichten zij ter aanvulling aan Barth heeft overhandigd. (Zie voorts br.899 n.6.)
- 21 Greshoff zou op 21 september een gesigioneerde foto aan Barth zenden. (Zie ill. p. 67.)

910. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 september 1952

20 Sept 1952

Beste Sander

Verbaas je niet over mijn stilzwijgendheid. Ik dook 1 Aug. in bed en ging gister avond voor het eerst weer 'uit'. Ik was allerbedonderdst (geelzucht). Nu is mijn hemoglobien gehalte nog veel te laag en ben ik wat zwak op beenen! Ik ben nog nooit zóó ziek geweest.

Het ergste is de Berg Achterstand!!!

Aty schrijft volgende week.

Ik las met groot genoegen Goris' 'De Kat in de Boom'. Ik zal het m.s. zoo spoedig mogelijk bewerken.

Alles vermoeit me! En slapen doe ik om zoo te zeggen niet meer.

Dit is alleen maar een levensteeken, hetgeen in alle deele beter dan een doodsbericht

Met *veel* liefs en goeds

jullie beider geheel

Aty en Jan

911. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 22 september 1952

22 Sept 1952

Beste Jonge Vriend

Even een kort antwoord op je alleraardigste lange brief. Ik ben nu weer geheel hersteld, maar zit met een groote achterstand. Geelzucht (door virusinfectie), 6 weken te bed, 18 p. afgevallen.

Welk een heelijke reis heb je gemaakt!

Waarom is dat boek van Delen van zulk een afschuwelijk omslag voorzien? Is dat zijn keuze?¹

Dolgraag *zoo spoedig mogelijk* een stel proeven van Lennart² en Lampo,³ maar niet per lucht, dat is te kostbaar.

Proeven van Vleeschpotten *niet* nodig.

Wat betreft een ex. G. & Kw. dit: verschijnt het binnen afzienbare tijd herdrukt in de Uniformeditie?⁴ Dan heb ik geen ex. nodig. Zoo niet, dan gráág duplicaat. Wat verschijnt nu van de oude boeken in de Unif. Ed? Telemachus?⁵ Poëzie Nel Noordzij heeft bovenal iets volkomen eigens. Er zijn tal van goede of aardige gedichten bij. Maar vindt jij dat men maar dadelijk bundelen moet?⁶ Ik deed het in de grijze oudheid ook en heb er mijn levenlang spijt van gehad. Als ik de aanvulling heb zal ik alles herlezen en je terugzenden. Hierbij de gevraagde foto, genomen in Jan 1952 op De Pauwhof door Edith Visser.⁷

Later meer, en dat minder telegramachtig.

Steeds veel goeds en hartelijks

van je

Gr.

Gerrit Bakker ligt voor een maand in het hospitaal. (maagdarm [xxx]) schrijf hem eens.

62 Lovedaystr.

Johannesburg (Transvaa[:l])

Eindnoten:

- 1 Uit de correspondentie van Barth met Stols blijkt dat de omslagontwerper voor *Het donkere huis* door A.J. Delen was uitgekozen.
- 2 *Liefde en logica*.
- 3 *De belofte aan Rachel*.
- 4 Pas de in 1957 te verschijnen vijfde druk van *Goed en kwaad* zou deel uitmaken van de Uniforme Uitgave van het Werken Marnix Gijsen.
- 5 *Telemachus in het dorp* zou in 1954 in de reeks uniforme uitgaven van Marnix Gijsens werk verschijnen.

- 6 Nel Noordzij zou in 1954 debuten met de bij A.J.G. Strengolt te Amsterdam uitgegeven bundel. *Bij nader inzien*; kort daarop zou van haar hand bij De Arbeiderspers te Amsterdam in de reeks De Boekvink de bundel *Om en om. Gedichten en korte verhalen* verschijnen.
- 7 De fotografe Edith Bongers (geb. 1923) was sedert 1945 getrouwd met de schrijver Ab Visser. (Zie ill. p. 83 voor de mogelijk bedoelde foto van Greshoff van haar hand.)

912. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 13 oktober 1952

13 October 1952

Beste Barth,

Buitengewoon talentvol: persoonlijk, oorspronkelijk, geestig, gevoelig, intelligent.

Niet alle gedichten zijn even goed!

Niet te vroeg bundelen!!

Voor den dag komen met een dertig- tot veertigtal gedichten van gelijk peil.

Vrijwel *alle* dichters schamen zich later over hun eerste boek.

Liever iets later debuteeren en dan voortreffelijk.¹

[Hoe] gaat het? Druk? Ben je geheel van Elsevier weg? Waar heb je de voorraad opgeslagen? Hoe was de najaarsreis?

Ik ben *gezond*, maar nog wat spoedig moe. Het werken valt mij altijd zwaar, doch nu meer dan ooit.

Laat eens iets en iets gezelligs hooren

Met vr.gr.

Steeds gaarne je

Gr.

Quarry Heuvel

bij Kloofnekweg

Eindnoten:

- 1 Greshoff sprak hier over de poëzie van Nel Noordzij. (Vgl. br.911 n.6.)

913. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 21 oktober 1952

Quito, 21 Oct 1952

Beste Jan,

Je korte brief van 29 September is nog niet door een andere gevolgd, zodat je dus nog niet door de berg Achterstand heen bent.

Via Bert Goris horen we zo nu en dan wat over jullie.

Hier is alles, na het vertrek van Eva, erg stil. Ze is Zaterdag voor een week naar Washington vertrokken na hier zes maanden geweest te zijn. Ze vulde het huis met haar vrolijkheid en toegewijde hulp. Nu is alles hol en leeg. Dat zo'n meisje geen man vindt, die ze hebben wil.

Ons nichtje Xandra, dochter van Fons, heeft zich verloofd met mr Kees Kramers, achterneef van Greet (haar[*les*:zijn] moeder heet de Vlaming Pleysier en was gehuwd met prof.dr. Jan Kramers, prof in het arabisch te Leiden. De moeder van deze mevr. Kramers, dus, was een zuster van generaal Kroesen). De jonge mr Kees Kramers is verbonden aan ons gezantschap in Karatchi. Xandra gaat dus wel ver weg!¹

Met Greet en mij gaat alles in alle stilte goed. 24 October begint mijn nieuwe contractjaar. Kreeg gelukkig wat opslag, wat erg nodig is, nu we binnenkort 3 kinderen in Holland moeten onderhouden. Frans en Sander hebben in het

afgelopen jaar niet veel uitgevoerd... Eva gaat nu Schroeven in 5 talen en moet dan een baan zien te krijgen. Ze heeft met angstwekkend gemak Spaans geleerd, hier, in zes maanden.

Met mijn werk aan het Colegio wil het niet vlotten: er is geen geld voor machines en ander materiaal. Met de oude president is ook de oude directeur, mijn goede vriend Gándara, verdwenen. Er is nu een jong kapitein ingenieur als directeur bemoeid[*lees: benoemd*].² Alle communistische leraren zijn weg. Geen verlies: ze werkten niet mee (wèg met de Unesco, is hun leus).

Ik geef 2x per week in het spaans college aan de Universiteit. Op de openingsrede waren 200 lieden. Mijn stem + onderwerpen lenen zich niet voor volksmenigten. Vanavond geef ik mijn 6e college. Ik ben er nu aan gewend. Blijven 50 collegianten, wat me nog te veel is. Ik zou er 12 willen hebben om een ronde tafel.

Goris zond me 'De Kat in de Boom', voortreffelijk, boeiend, kleurrijk, met een taal van hamerslagen. Stuur je me *gauw* het bewerkte manuscript? Dank!!! Weet je, dat ik 1 October de heren Elsevier en consorten (tot mijn groot genoegen) heb verlaten? We doen nu alles weer zelf. Aflevering via Centraal Boekhuis. Verder blijft mijn vriend P. van Eek toezicht houden en is Barth met alles belast wat ik hier niet doen kan. Het gaat in de uitgeverij niet al te best. Ik spuug er soms van. Vaak heb ik zin om te liquideren. Verkocht (ruimte op) veel oud fonds. Ging toch niet meer. Beter verlies nemen. Heb nu een klein (toch nog te veel) fonds over. Ik neem alleen nog romans [,] enkele dichtbundels en studies. Als ik in Holland terug ben, zullen we wel weer zien. Intussen zou ik liever voor Unesco in Mexico of Parijs zitten. Doch lieverkoekjes.

Het is hier in de politiek vaak een Köpenick-operette. Daarnaast ook veel serieus geprobeer. Het hele corps diplomatique is vervangen, het halve leger. De ontevreden zijn dus weer de volgende heren. En zo voort.

Prins Bernhard komt de volgende maand 3 dagen in Quito als gast van de regering.³ Onze tijdelijke zaakgelastigde, vice-consul Jhr Burchard J. Elias geeft zowaar een cocktail voor de holl. kolonie (12 mensen?) van zes tot kwart voor zeven! Verder blijven we overal koud van.

Laat eens gauw wat van jullie horen. Hartelijke groeten aan Atij, je kroost en Noor.
Je
Sander

Eindnoten:

- 1 Op 22 december zou Alexandra Josephina Maria Stols (geb. 1932) in het huwelijk treden met de jurist Corneille Jean Marie Kramers (geb. 1924). Kees Kramers was in mei benoemd tot ambtenaar van de Buitenlandse Dienst, en diende als ambassade-attaché te Karachi.
- 2 Niet geïdentificeerd.
- 3 Op 27 oktober zou prins Bernhard naar Mexico vertrekken waar hij de opening van een aan Nederland gewijde tentoonstelling zou bijwonen. Daaraanvolgend zou hij tot 5 december een zgn. 'good-willreis' door Zuid-Amerika ondernemen.
Op 13 december zou P. van Eck over het bezoek van prins Bernhard aan Ecuador aan Stols schrijven: 'Binnenkort zal ik je een plakboek sturen met alle berichten en foto's, die in de Nederlandse Pers zijn verschenen, met in het kort ernaast de Spaanse vertaling. Het geheel zal

ik mooi laten inbinden en misschien wil je dit dan aan de Minister van B.Z. uit mijn naam overhandigen. [...] Van een gesprek met jou door de radio heb ik niet gehoord [...].’
(Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag Bedrijfsvoering.)

914. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 oktober 1952

30 Oct 1952

Beste Sander,

Verbaas je niet over het stilzwijgen! Er is niets bijzonders! Alleen heb ik het beetje energie dat de seniliteit mij nog toestaat nodig om mijn achterstand, door ziekte ontstaan, in te halen. Ik ga in een week soms even eenmaal de stad in om een kopje koffij met Nico Slotemaker te drinken. Verder: noeste, maar trage arbeid.

Aty schrijft dezer dagen aan je lieve gade.

Ik zie dat je dubbelganger Bernhard je in Ecuador komt opzoeken. Dat is attent van hem.

Schrijf uitvoerig over de confrontatie.

‘De Kat in de Boom’ is *goed*. Ik stuur de bewerkte kopij in Nov. aan Barth. Ik werk er langzaam aan.

Ik ben driedubbel beu van het lezen van mediocre romans en het schrijven daarover! Ik wil pensioen! Ik wil rust! Ik wil het volstrekke niets doen!

Als immer mateloos veel goeds en liefs voor jullie allen

Van geheel je

Aty en Jan

Quarry Heuvel Hill

Cape Town

915. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 1 november 1952

1 Nov 1952.

Beste aller Alexanders

Juist eergisteren verzond ik een kattebel aan je.

Atij schrijft deze naweek aan Greet.

Heden kwam je brief, waarop ik uitvoerig antwoord zoodra mijn stukken voor Het V. klaar zijn te weten 4 stuks

Nu dit.

Wees eens buitensporig vriendelijk, hulpvaardig en prompt en stuur mij twee[sic] artikelen, ieder van ongeveer 4000 woorden¹

1. De Typografische Grondslagen van het Schoone Boek
 letterkeuze
 bladspiegel
 margeverhoudingen
 titelblad
 band
 en zulke dingen als
 moet het boek als een op zichzelf staand typografische architectuur
 beschouwd worden
 of moet er verband bestaan tusschen *inhoud* v.het boek èn typografie
 Ik zelf ben vóór de zelfstandige architectuur. Het Boek als Boek moet
 verantwoord zijn.
 Als de kamer de juiste verhoudingen de juiste kleuren, de juiste indeeling heeft,
 doet het er niet toe of er een slechte of een goede man, een dikke of een dunne
 in huis[+t]!
 Dit alles *niet* als een lesje voor eerstbeginnenden, maar op wat men noemt: ‘het
 hoogste peil’ en sterk persoonlijk: je *eigen* opvattingen en idealen.
2. De Ontwikkeling van de Boekkunst in Nederland
 Dus, beknopt maar indringend, v. Derkinderen tot heden.
 Zilverdistel *niet* met een zakelijke opsomming maar
 Trajectum *meeningen*
 Palladium
 Halcyon
 Nypels
 vKrimpen
 de Roos
 Stols.
3. De Geestelijke Taak van de Uitgever.
 Dit moet zowel een theoretische beschouwing als een persoonlijk memorandum
 worden.

1. a.u.b. voor 15 dec 1952 posten
- 2 a.u.b. voor 15 Maart 1953
- 3 a.u.b. voor 15 Juni 1952[*lees*:1953]

De redactie van Standpunte zal je zeer dankbaar zijn

De Academie hier heeft n.l besloten zich op het Schoone Boek te gaan toeleggen!!!
 Van dat schertslichaam weet niet één lid het verschil tusschen een boek van Cobden
 Sanderson² en een rol pleepapier

Daarom willen wij deze drie artikelen van een autoriteit hebben.
 Heel veel liefs, hartelijks goeds
 van julliër geheele
 Aty en Jan.³

Eindnoten:

- 1 *De logische grondslagen van de typografie van het boek* zou worden gepubliceerd in Standpunte 7 (1952-1953) 3 (april 1953), p. 68-76.
De ontwikkeling van de verzorging van het Nederlandse boek sedert 1890 zou verschijnen in Standpunte 8 (1953-1954.) 1 (september 1953), p. 25-34.
Het derde onderwerp dat Greshoff Stols suggereerde, heeft nooit tot een artikel van Stols geleid.
- 2 De Engelsman Thomas James Cobden-Sanderson (1840-1922) had in 1893 de boekbinderij Doves Bindery gesticht. In 1900, na de opheffing van de Kelmscott Press van William Morris, had hij te zamen met Morris' medewerker Emery Walker de bibliothele Doves Press te Hammersmith opgericht. De eerste uitgave van deze pers was in 1901 verschenen. De pers was in 1916 gesloten. (Zie voor een overzicht van de door de Doves Press gedrukte boeken: G.S. Tomkinson, *A select bibliography of the principal modern presses [...] in Great Britain and Ireland*, San Francisco 1975², p. 52-59.)
- 3 Op de brief is door Stols bijgeschreven:
'500 regels à 8 w' en:
'64
8

512 w
8 vellen'.

916. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 3 november 1952

3 Nov 1952

Beste Barth,

Weer gaat de Nederlandsche post voorbij zonder bericht van je. En ik maak mij oprecht zorg. Ik veronderstel dat je, door overwerk, in de lappenmand geraakt bent.

Laat éven iets over je weten!

Met vr.gr

tt

Greshoff

917. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 11 november 1952

11 Nov.1952

Beste Jonge Vriend,

Hebt gij het met de uittocht uit Elsevier zoo druk of zijt ge ziek? Anders zoo prompt met schrijven en zenden, vernam ik in langen tijd *niets* van je.

Heb je het gevraagde portret ontvangen?¹

En de gedichten van mevr.? (naam vergeten)?²

Heb je mij drukproeven of vellen van Lampo gezonden?³

En *wil* je mij a.u.b zenden:

twee Dutch poets⁴

en onmiddellijk na verschijnen De Vleespotten

Het boek v Delen kreeg ik nog *niet*.⁵

Help mij uit de ongerustheid en schrijf mij dat je *gezond* bent, maar stikt in het werk.

Met vriendschappelijke groeten,

geheel je

Greshoff

Eindnoten:

1 Zie br.911 n.7.

2 Waarschijnlijk doelde Greshoff op de gedichten van Nel Noordzij.

3 *De belofte aan Rachel*.

4 *Portrait of a Dutch poet*.

5 *Het donkere huis*.

918. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 16 november 1952

Quito, 16 Nov. 1952

Beste Jan,

Dank je zeer voor je brieven van 30 Oct. en 1 Nov. We hebben juist een uitermate gezellige feestweek met Prins Bernhard achter de rug. Hij is een uiterst vriendelijk man met zéér veel belangstelling, ongeveinsd en hartelijk. Rok (nieuw) en ridderorden werden behoorlijk gelucht. Greet schafte de beeldigste avondjurken aan. Behalve op de receptie in de Ned. Legatie, hadden we een dansavond op de chileense Ambassade en waren we uitgenodigd op het diner dat de prins aanbood (als eenige Nederlanders, buiten de legatielieden). We praatten nog uitvoerig met van Haersolte (het konijn), die je uit Z.A. kent,¹ en we hadden een prettige tijd met Kees Vroon (die nu uit Mexico weggaat, vermoedelijk naar Singapore).²

Nu lopen we weer in de tredmolen, die meer vervelend dan vermoeiend is. Overdag moet ik werken of veinzen dit te doen, en 's avonds is er meestal geen licht, zodat ik dan niet tot lezen of schrijven kan komen. Dit is erg beroerd... Prins Bernard had erg veel plezier in mijn dubbelganger verhalen. In werkelijkheid ziet hij er inderdaad toch wel de 12 jaar jonger uit. Hij had erg veel succes bij de quitonese society vrouwen.

Heb je *de Kat in de Boom* al naar Barth gestuurd? Het reisexemplaar moet 31 Dec. gebonden en wel klaar zijn om 2 Jan a.s. gebruikt te kunnen worden. Hårtelijk dank voor je bemoeienissen.

Sinds ik in Quito ben, heb ik geen enkel nieuw Nederlands boek (poëzie of roman) gelezen, en ik heb de indruk, dat ik er *niets* aan gemist heb.

Je verzoek om drie artikels voor Standpunte te schrijven zal ik gaarne voldoen.³ Doch doe jij nu ook eens, wat je al zo lang beloofd hebt: stuur me alles van jaargang 3 af hierheen. Ik heb zelfs het Greshoff-nummer (waarin ik een stukje schreef)⁴ nooit gezien.

Aan het eerste artikel hoop ik spoedig te kunnen beginnen en het dan 15 Dec. posten.

De laatste tijd heb ik aardige boeken uit Frankrijk ontvangen, en ik verdiep me in werken van en over Apollinaire, veel nieuws. Ook is er een goed boekje over St John Perse verschenen, waarover ten onrechte slecht geschreven werd door Paulhan, die kwaad was alleen omdat de auteur het aan de NRF weigerde nadat Paulhan er eerst met veel éloges om gevraagd had.⁵

Met het werk hier zal het wel nooit vlotten. De regering wil nu eenmaal geen geld voor onze plannen uittrekken. Het is wel zéér ontmoedigend.

Kees Vroon en ik hebben besloten het werk van Emile van der Borch uit te geven. Het is nu tien jaar na zijn dood...⁶

Acceptabele aanbiedingen voor mijn uitgeverij krijg ik weinig of niet. In ieder geval belet dit geldverlies (alsmede mogelijke winst...). Doch voorlopig ben ik er niet rouwig om, en ik houd me bij Gijsen en Lennart + enkele kleinere werkjes.

Bert en ik zouden het, ieder voor zich, zéér op prijs stellen, te horen hoe het met je monografie over Marnix Gijsen staat.⁷ Bert in verband met bibliografie en illustratie, ik in verband met het bepalen van het tijdstip van verschijnen. Heb je nog andere publicatie-plannen of zit je onherroepelijk aan Querido vast? Het zou, dunkt me, aardig zijn, als er een typografisch betere uitgave van je Verz. Gedichten gemaakt kon worden, b.v. in de stijl van de 'kleinere' Bloem, waaraan nu wordt gewerkt.⁸

Greet schrijft Aty spoedig! Met drie kinderen in Holland + moeder + vriendinnen heeft ze het op de tikmachine druk.

Met heel veel liefs voor jullie allen
van
Sander

Eindnoten:

- 1 Coenraad Willem Antoni van Haersolte (geb. 1909) was in diverse diplomatieke functies werkzaam geweest in onder meer Berlijn, Parijs en Stockholm. In de periode 1942-1947 was hij aangesteld geweest in Pretoria en van 1951-1953 was Van Haersolte chef van de directie Westelijk Halfrond van het departement van Buitenlandse Zaken.
- 2 Adrianus Cornelis Vroon (geb. 1913) was vanaf 1945 in dienst bij het ministerie van Buitenlandse Zaken. Van 1949 tot 1953 was hij tijdelijk zaakgelastigde en vice-consul te Mexico; in 1953 werd hij tot consul in San José (Costa Rica) benoemd.
- 3 Van de aangekondigde reeks van drie artikelen, zouden er slechts twee in Standpunte worden opgenomen: *De logische grondslagen van de typografie van het boek* en *De ontwikkeling van de verzorging van het Nederlandse boek sedert 1890*. Het gevraagde artikel over de 'geestelijke taak van de uitgever' is nooit verschenen. (Zie br.915.)
- 4 Zie br.782 n.2 voor het Greshoffnummer van Standpunte, waaraan Stols *Greshoff en het schoone boek* bijgedragen had.
- 5 Het is niet bekend op welke publikaties over Guillaume Apollinaire - over wie dit jaar onder meer twee publikaties van de hand van Marcel Adéma verschenen - en Saint John Perse door Stols gedoeld werd. Uit een bewaard gebleven boekenrekening is bekend dat Greshoff Adéma's *Vie d'Apollinaire* in maart 1954 via Boekhandel L.J.C. Boucher te Den Haag aanschafte. Een negatieve bespreking door Jean Paulhan (1884-1968) van een publikatie over Perse uit deze periode is niet achterhaald. Paulhan was van 1925 tot 1940 hoofdredacteur van de *Nouvelle Revue Française* geweest, en zou in januari 1953 samen met Marcel Arland de leiding van het tot op dat tijdstip verboden tijdschrift ook weer op zich nemen. Hij was redacteur van de uitgeverij Gallimard (NRF) te Parijs en was voorts redacteur van het tijdschrift *Les Temps Modernes*.
- 6 Zie br.667 n.11 voor de Stols' plannen met betrekking tot het werk van Emile van der Borch van Verwolde.
- 7 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 8 Pas in oktober 1956 zou de zevende, vermeerderde druk van Greshoffs *Verzamelde gedichten* verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. Deze uitgave zou worden gedrukt bij de Firma Boosten & Stols. De zesde druk maakte deel uit van Greshoffs *Verzameld werk*. De bundel zou een formaat van 12,5 × 20,5 cm krijgen en de gedichten zouden gestapeld worden afgedrukt. De in juni 1953 bij Stols te verschijnen vierde druk van de *Verzamelde gedichten* van J.C. Bloem, die op dit moment al in voorbereiding was, zou een formaat van 12,5 × 20 cm krijgen,

in tegenstelling tot de voorgaande drukken die een formaat van 15 × 23 cm hadden. (Zie br.890 n.1.)

919. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 27 november 1952

27 Nov.1952

Beste Jonge [:vri]end,

Ik begrijp er *niets* van! Ben je ziek? Laat mij dat dan even weten. Ik schreef je 20 Oct en stuurde je daarbij de gedichten van Nel Noordzij + het gevraagde portret. Sindsdien heb ik *niets* meer van je vernomen. Ik maak me werkelijk ongerust, daar je zulk een goede schrijver was. Heeft de verhuizing van Elsevier n. het Bestelhuis je veel last en zorg gegeven?

Ik kreeg géén Delen!!!!¹

géén Vleeschpot!!!!²

géén Lampo op vellen, geen Lampo geheel gereed³

géén nieuwe druk Gijsen Goed en kw. (alleen losse vellen)

géén enkele herdruk Gijsen in de nieuwe uniforme uitvoering.

Ik zal zien je 'De Kat in de Boom', voor 1 Dec. toe te zenden. Per vliegpost.

Maar ik werk druk aan mijn autobiografie⁴ en heb dan s avonds niet altijd lust en moed voor ander werk.

Van Stols kreeg ik een lange brief, waarin veel over Quito en de Prins en weinig over de uitgeverij.

Schrijf mij hoe het gaat	{ met je gezondheid	{ a van lijf { b van geest { c van gemoed
Schrijf mij hoe het gaat	{ met je werk	{ wetenschappelijk { op het gebied der { uitgeverij
Schrijf mij hoe het gaat	{ met het uitgeversbedrijf in het algemeen { met de schoone letteren in Nederland	

Schrijf of laat mij door iemand schrijven. Ik maak mij ongerust over je
Met vriendschappelijke groeten als steeds geheel je
Greshoff

Eindnoten:

- 1 *Het donkere huis.*
- 2 *De vleespotten van Egypte.*
- 3 *De belofte aan Rachel.*
- 4 Zie br.883 n.2.

920. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 7 december 1952¹

[The Hague,] 7 December 1952

Zeergeachte Heer Greshoff,

Met steeds grotere zenuwachtigheid zag ik het getal Uwer onbeantwoorde brieven zich vermeerderen. Inderdaad, zenuwachtigheid; want de *wil* om U te schrijven is en was er steeds, helaas ontbrak het mij steeds aan de gelegenheid en de tijd. Misschien denkt U, dat dit een van de algemeen gebruikelijke *uitvluchten* is, maar het is werkelijk de oorzaak van mijn maandenlange stilzwijgen. Tientallen brieven van vrienden uit alle windstreken liggen opgestapeld op beantwoording te wachten, en de post brengt mij welhaast dagelijks nieuwe schrifturen, variërend gesteld van het diepgrijsblauw der openlijke ironie tot het donkerrood der nauwverholten verontwaardiging. Ik geloof vast en zeker dat ik op deze wijze mijn reputatie van getrouw brieveschrijver- en beantwoorder vakkundig aan het vernietigen ben, doch waarlijk, een dag telt slechts 24 uren, ongeveer de helft van hetgeen ik dringend nodig zou hebben. Zo bezig ik deze, de dag des Heeren, die ik aanvankelijk bestemd had om eindelijk mijn studieboeken weer eens ter hand te nemen, dan maar om de grote braakliggende stapel eens te gaan verminderen en de mij het meest na aan het

hart liggende kennissen van mijn wel en wee, dat nog steeds bijna onafscheidelijk verbonden is aan dat van de uitgeverij Stols, op de hoogte te brengen.

Allereerst zeer hartelijk dank voor Uw foto, die geruime tijd geleden in mijn bezit kwam. Deze is nu fraai ingelijst en prijkt in de gallerij der beroemdheden. Van onze wederzijdse Pierre H. hoorde ik, dat ook *hij* een foto voor mij

ontvangen had,² zodat ik, wanneer ik die in mijn bezit heb, zal kunnen gaan afmeten, welke de mooiste van beiden is en derhalve een ereplaats zal krijgen. In ieder geval ben ik U erg erkentelijk voor die attentie; ik kan me slechts op de toekomst revancheren... als ik eens beroemd ben, krijgt U een foto van mij met inscriptie..... Maar als ik U nu vast met enkele opnamen van mijn kruis-vaart in het Zonnige Zuiden een plezier kan doen, dan gaarne.

Ook het bundeltje met annexe beoordeling van Mevr. Noordzij kwam goed in mijn bezit.³ U zei in duidelijke woorden, wat ik al vaag aanvoelde. We moeten proberen haar niet uit het oog te verliezen, ook al zal ik dhr Stols, wanneer ik hem het bundeltje toezend, aanraden, even met een publicatie te wachten. Ik zal mijn best doen, dat er eens wat van haar in tijdschriften e.d. opgenomen wordt,⁴ dan komt de kritiek los. Ze zou er veel aan kunnen hebben en haar naam zou enige bekendheid kunnen krijgen, iets wat tegenwoordig onontbeerlijk is, als je een gedichtenbundel brengt. Misschien zoudt U wat van haar kunnen laten opnemen als U het de moeite waard acht,⁵ talenten zijn tegenwoordig schaars gezaaid wanneer ik mag afgaan op de litteraire productie en hetgeen mij alzo aangeboden wordt. Men spreekt tegenwoordig veel over 'cultuur-crisis', die ontstaan zou door het achterblijven in ontwikkeling van de geestes- en cultuurwetenschappen tegenover de ontwikkeling van de natuurwetenschappen. Wanneer men muziek en literatuur als criteria neemt dan begint het wel bedenkelijk te worden. Nu geloof ik wel, dat men in elke periode over iets dergelijks klaagde; de mens is nu eenmaal in wezen conservatief, doch ik geloof niet dat een vroegere tijd de huidige op dat gebied overtrof, nu de componenten bestaan uit atoomsplitsing en kernphysica, en kwantificatie, in se ipso dus de-kwalificatie.

Zoals U waarschijnlijk reeds wist, waar U trouwens al op zinspeelde, zal het jaar 1952 als een bijzonder jaar in de annalen der geschiedschrijving geboekstaafd staan. En wel in het bijzonder de datum 1 October, de dag waarop het ranke sloepje van de Uitgeverij Stols de kabels verbrak waarmee het achter aan de kolossale oceaanstomer van de N.V. Elsevier bungelde. Luctatur et emerget, dat het zich ontworstele en ontzwemme. Overigens luidde deze datum een drukke periode voor *mij uit* doch een zeer drukke met grijze haren *in*.

Reeds onmiddellijk na mijn verlof heb ik de productie overgenomen, ik meen dat ik U dat reeds schreef. En successievelijk verschenen Het Donkere Huis, Wetenschap der Politiek 3e druk,⁶ Het Huis, de Schelp, Lucebert A'damse School,⁷ Claus Tancredo Infrasonic.⁸ Moeilijkheden met het vinden van goede vertegenwoordigers brachten de noodzaak om zelf een deel van de aanbieding te verzorgen. Dit is iets, waar ik altijd erg tegenop zag; het leuren met boeken langs zaken; doch dat me erg is meegevallen, en waar ik zeer goede resultaten mee heb bereikt. Het heeft me zo goed befallen dat ik ook in den vervolge de

aanbieding voor een groot gedeelte (en wel bij de ‘grote’ boekhandel) zelf zal doen. Naast mijn gewone, administratieve en representatieve werkzaamheden zijn er dus de complete productie en een belangrijk deel van de aanbieding er bij gekomen. U zult nu wel begrijpen, dat ik niet door onverschilligheid en gebrek aan belangstelling niets van me liet horen, maar inderdaad door een cumulatie van werkzaamheden. Ik heb nu wel zo'n beetje mijn taak voor dit seizoen gedaan; hoe ik het klaar gespeeld heb, begrijp ik nog niet, maar alles is uit, en op het juiste ogenblik. Clare Lennart Liefde en Logica, een bundel verhalen. Is al naar U toe. Ik ben zeer benieuwd hoe U ze vindt. U moet bij een beoordeling wel rekening houden dat ze geschreven werden voor een niet de schone letteren dienend doel n.l. voor kranten en tijdschriften, een 10 tot 15 jaar geleden. Het is natuurlijk niet te vergelijken met *Serenade* uit de Verte, zelfs niet met *De Blauwe Horizon*, maar het is toch Clare Lennart, die, wat bij een ander alledaagse en banale verhaaltjes zou worden, er kleine kunststukjes met een subtiële sfeerbeschrijving van maakt. Ik ben erg benieuwd wat U er van denkt, nogmaals, ik ben niet van mening dat het een belangwekkend, doch wel dat het een interessant bundeltje is. Lucebert tekende er een alleraardigst omslag voor, nadat eerst Rein van Looy er een blote juffrouw gedrapeerd in rozen voor meende te moeten tekenen.⁹ Wel uittermate belangwekkend is het nieuwe boek van onze vriend Lampo, Hubert. *De Belofte aan Rachel*. Gelijk ik u reeds schreef, een bezwaar dat men te berde kan en zal brengen is het feit, dat Hubert zich wel erg door Marnix Gijsen beïnvloed toont. Doch hij blijft, en dat is dus weer een groot voordeel, Hubert Lampo. Met een prachtige weelderige stijl, een soort Titiaan of misschien beter Rubens in het woord. Het boek geeft een romantisering met hedendaagse ‘hineininterpretiering’ van het bekende bijbelverhaal van Jozef en Benjamin, soms nauwgezet op de voet gevolgd, soms volkomen (en vaak onnodig) daar vanaf wijkend. Maar een zeer knap en boeiend boek. Ik hoop dat het allerwege van de critiek en het publiek die belangstelling zal krijgen die het verdient. Het is wel merkwaardig voor de Noord-Nederlander te bemerken, hoe de Zuid-Nederlander heden ten dage de literatuur maakt en bepaalt. Waar vindt men in het Noorden een tegenhanger voor Gijsen, voor Brulez,¹⁰ voor van Aken,¹¹ voor Lampo, zelfs voor een Claus en een Delen? Eigenlijk alleen een Vestdijk, hoewel bij die de kwaliteit erg onder de kwantiteit, algemeen verschijnsel op elk gebied in deze tijd, gaat lijden. Dan nog een A.v.d. Veen en een Lennart, maar toch op een heel ander gebied.

Voorts kwamen resp. uit 2 Emmertjes Water Halen, een parodie van Michel v.d. Plas op diverse auteurs, met muziekjes van Henk Badings en tekeningen van J.P.(Eppo) Doeve, Heel erg aardig.¹² *Piet Meiners* door Mr Jeltens, een monografie in de trant van Gerard Bilders¹³ en die even slecht verkocht zal

worden. Italie, bundeltje door Hans Andreus, met Lucebert samen de meest begaafden van de z.g. experimentelen, een herdruk van Atonaal, een bloemlezing samengesteld door Simon Vinkenoer, Prognose door Jan Olree, een klein bundeltje gedichten in de trant van Achterberg + Marsman gedeeld door 2.¹⁴ Doch niet onaardig, en wanneer Olree Olree zelf wordt kan hier veel goeds uit komen. Achterberg zelf was er zeer enthousiast over, toen ik hem ontmoette prees hij het zeer.

Dan, als laatste, en belangrijkste, de Vleespotjes. Met veel kunst- en vliegwerk is dit boek nog 10 dagen voor St Nicolaas 'uitgekomen'. De typografische verzorging was in handen des heren Salden, oorzaak van mijn grijze haren; maar hij heeft er werkelijk iets moois van gemaakt (van het boek). 3 Dagen voor verschijnen in Elsevier's Weekblad een lovende kritiek van Roelants,¹⁵ de Zaterdag er na een dito van U¹⁶ en de Heer van Eysseltstein, *Ben*.¹⁷ Gevolg, practisch een stormloop op de winkels. Ik heb 's avonds voor St Nicolaas met een taxi rondgereden en overal nog boeken bij geleverd..... Met Belgie mee zijn er tot nu toe een dikke drieduizend weg. Het boek is alleraardigst en zal het wel blijven doen. Nu Amerika zo in de belangstelling heeft gestaan, hadden we natuurlijk de wind mee. Volgens Amerika-kenners (als derzulke inderdaad bestaan) heeft Gijsen het bestaan om in een roman van normale omvang de essentie van Amerika weer te geven. Zij het dan ook dat het enthousiasme van Hollands sprekende Amerikanen iets meer gedempt is dan van Amerikaans sprekende Hollanders..... We kunnen een riante verkoop zeer goed gebruiken; hopelijk wordt het een bestseller.

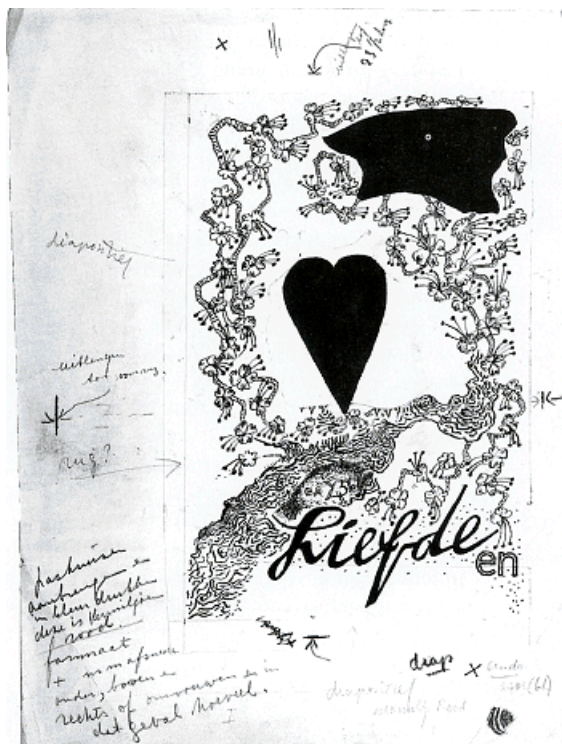
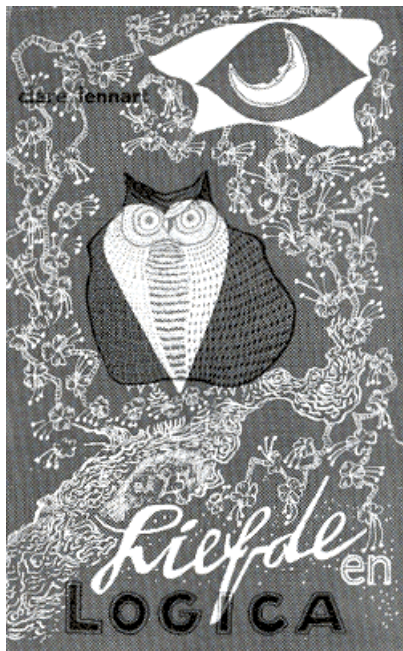
Andere boeken van Gijsen zijn nog niet uniform verschenen en ik vraag mij in gemoede af, of dat zelfs wel noodzakelijk is. B.v. Joachim wordt nu eenmaal onmiddellijk vereenzelvigd met het kleine boekje en de sprekende kop.¹⁸ Bovendien, de financiën, waar haal ik het geld vandaan? De hoop dat men door het brengen van herdrukken in een uniforme editie meer zal verkopen dan bij een herdruk op de oorspronkelijke wijze, kan men practisch reduceren tot een heel erg klein hoopje. Zeer zeker althans zullen de extra-kosten van de uniforme boven de oorspronkelijke druk voor het grootste gedeelte niet goed gemaakt worden. Want het brengen in een uniforme reeks betekent dat het boek geheel opnieuw gezet zal moeten worden (terwijl de rollen van de vorige drukken steeds klaar staan) dat Salden, die niet goedkoop is voor zijn typografische werkzaamheden en voor het nieuwe stofomslag gehonoreerd zal moeten worden. En in prijs verhogen kan men de boeken practisch niet, want U weet dat de werken van Gijsen van beperkte omvang zijn; en de mensen willen nu eenmaal voor een handvaste prijs ook een handvast boek hebben. Al deze overwegingen zouden van geen belang zijn, indien we ons de extra kosten zouden kunnen permitteren, want een dergelijke uniforme reeks zou

V.r.n.l.: Sander Jr., Eva en Frans-Jan Stols, Den Haag, maart 1952.

J. Greshoff, De Pauwhof, januari 1952 (foto Edith Visser).

Stofomslag en werktekening door Lucebert voor de stofomslag van *Liefde en logica* van Clare Lennart, december 1952.

aesthetisch niet alleen volkomen verantwoord, maar zelfs gewenst zijn. Doch nu zal ik dhr Stols moeten verzoeken, deze plannen even uit te stellen, in ieder geval tot zijn terugkeer. Hij kan dan zelf beter beoordelen wanneer de uniforme edities te laten verschijnen. Tot dan zal ik proberen met de beschikbare midelen het meest gunstige resultaat te bereiken. Ik hoop van harte, dat U mijn uitleg zult begrijpen.

Voor het voorjaar zie ik staan De Kat in de Boom, waar ik overigens nog geen gegevens over binnen heb, een herdruk van Rouska, poezenverhalen van Clare Lennart die eerst verschenen zijn bij de N.U. Mij,¹⁹ een herdruk van Cryptogamen,²⁰ een bundel Begrafenis van een Keerkring door ene Kousbroek (dit is géén ps[eudoniem]).²¹ Dat zou dan alles zijn. Tussendoor verschijnt dan nog de herdruk van Bloemz Verz. Ged. Bovendien hoop ik nog een cyclus van Michel v.d. Plas geïnspireerd op de Ilias en Odussee te krijgen.²² Alles bij elkaar niet zo hoopgevend. Heel goed zal het doen de nieuwe Gijsen, behoorlijk zal het doen, als ik het voor de voorjaarsaanbieding krijg, wat v.d. Plas heeft en matig, want een herdruk, Rouska. De rest zullen hun productie-kosten in de termijn dat ik leverancierscrediet krijg, *niet* opbrengen, alhoewel Bloem en Achterberg op den lange duur hun geld wel zullen [+op]brengen. Landheer²³ en Kousbroek wordt niets.

Naast mij biedt aan dhr Jansen, een uiterst sympathieke heer.²⁴ Ik hoop, dat hij t.z.t. de gehele aanbieding zal kunnen doen, wanneer er brood voor hem in zit. Goede vertegenwoordigers voor een fonds als dat van de uitgeverij Stols zijn zeer dun gezaaid en daarenboven erg duur. Dhr Otto Jansen (Oteboe) vormt een gunstige uitzondering, hopelijk kan ik hem vasthouden.

De boeken worden geleverd door het Centraal Boekhuis, waar iemand speciaal de belangen van het fonds Stols behartigt. Het C.B. houdt ook de debiteuren-administratie bij en betaalt ons.

Over het algemeen blijkt wel dat de losmaking van Elsevier betere mogelijkheden biedt, het fonds Stols vereist nu eenmaal speciale aandacht. Hoewel er dus geen verbinding met de Uitg.mij Elsevier bestaat, zijn er nog wel steeds zakelijke en vriendschappelijke banden met de N.V. Bonaventura, beter bekend als Elsevier's Weekblad. De Hr van Eck, directeur van de N.V. Bonaventura is de gemachtigde van dhr Stols, ook voor zaken de uitgeverij betreffende. De samenwerking van en medewerking met hem is uiterst prettig, terwijl ik een zeer grote mate van zelfstandigheid heb.

Veel van hetgeen ik U hier verteld heb, zult U al wel van dhr Stols zelf gehoord hebben, in ieder geval zo staan de zaken op het ogenblik.

Wat mij persoonlijk betreft: mijn studie-lier heb ik sedert enige maanden practisch aan de wilgen kunnen hangen; nu echter zal ik me er weer met de grootst mogelijke voortvarendheid mee gaan bemoeien. Per slot van rekening

komt dhr Stols eind '53 wel weer terug en hoe dan de regeling zal worden valt in vooruit niet te voorzien. In ieder geval lijkt het me wel raadzaam vòòr die tijd klaar te zijn.

Wat mijn gezondheidstoestand betreft: de tijd ontbreekt me om ziek te zijn. Wat dat betreft schijnt hard werken dus wel gezond te zijn, alhoewel ik eerlijk gezegd aan werken in het algemeen en hard werken in het bijzonder enkele broertjes dood heb. Het grote voordeel van mijn werken hier vind ik, dat ik met allerlei interessante mensen in aanraking kom, en dat, vanitas vanitate de naam Barth niet alleen meer met theologie geassocieerd wordt.²⁵ Aan de andere kant is het werk behalve veel ook nog slopend, nooit klopt er iets, altijd vergissen binders, drukkers, clichemakers e.d. zich, en nooit in je voordeel, maar het gekke is, als je dan dagen en nachten aan de telefoon hebt gehangen, dat het toch nog net op z'n pootjes terecht komt. Zonder overdrijving kan ik zeggen, dat de eerste zilveren draden reeds door het goud (nou ja, koper dan) lopen, die dan naarstig door de dames uit mijn omgeving met pincetten verwijderd worden. Zegt U nou zelf, dat kan toch niet! Bovendien zijn er periodes dat allerlei mensen als een soort epidemie boos zijn ergens om, waarom geeft niet, maar ze zijn het. Thuis gaat het goed, afgezien van de klachten dat ik de boel ruineer. Voor de rest is het ontstellend koud en verlang ik erg naar de zon en het Zuiden. Ik zal het hier wel niet lang uithouden, al die regen, mist en sneeuw (ja, die we hier al weer een dag of tien hebben) en koude, nee, ze bevallen me niet. Je wordt er gewoon melancholiek van. Weet U waar ik eens zin in zou hebben? Als ik helemaal klaar ben en dhr Stols is lang en breed terug, dan eens een jaar of anderhalf jaar gaan zwerven, door Europa: in de zomer Zweden, verder Italie, alhoewel ik dat land al als mijn broekzak ken, Griekenland, Spanje, Engeland, Frankrijk. Evt. Joego-keije. Maar, vertelt U het maar niet verder, het zal wel een illusie blijven. Ik ben nu doende te leren autorijden, tegenwoordig kun je voor weinig geld en veel goede woorden aardige wagentjes krijgen. Autorijden gaat wel, maar het stoppen valt niet mee. Het heeft veel zelfoverwinning gekost eer ik mezelf aan mezelf in zoiets toevertrouwde.

Ik ga nu ook, behalve aan Quito, lange brieven (alhoewel niet zo lang als deze) schrijven aan Goris²⁶ en Bakker. Mensen die ik ook weer sedert maanden volkomen verwaarloosd heb.

Nu heb ik zowel mijn vaatje met nieuwskruit verschoten. Behalve misschien, dat ik voor de Nederl. Econ. Hogeschool een aantal lezingen hoop te organiseren;²⁷ te houden door Bloem, Hoornik, Roland Holst (alhoewel ik de laatste nog 'benaderen' moet) Achterberg, v.d. Plas en de Atonalisten, verder een Piet H. Dubois over Marnix Gijsen, en Claartje Lennart, een Lampo etc. Evt. afgewisseld door lezingen van mensen uit het bedrijf, om het geheel toch

nog een 'economische' sfeer te geven; b.v. een papierman, een drukker, een binder, een uitgever etc. Hiermede zou de N.E.H., naast de T.H. te Delft een van de broedplaatsen der niet-intellectuelen vlgz lieden die het weten kunnen, een aardige primeur hebben.

Met dat al heb ik nagelaten te informeren naar Uw omstandigheden, ziekten, huis, vrienden en kennissen. Zijn er nog boeken die U moet hebben? Naar U is al onderweg een *Liefde en Logica* en gaat onderweg 2 *Vleespotten* 1e druk, 1 *Rachel*,²⁸ 1 2-emmertjes, 1 *A'damse School*, 1 *Tancredo Infrasonic* en 1 *Prognose* + 1 *Italie*.

Vergeeft U mij deze slecht getypte brief; ik ben een zeer matig typist, doch handschriftelijke nota's leveren, ondanks kennis van de middeleeuwse palaeografie te grote moeilijkheden op, zelfs voor insiders.

Met hartelijke groeten, mede aan Uw Vrouw, en in afwachting van een briefje met mededeling, dat U mij mijn stilte niet euvel genomen hebt, als steeds Uw dw.

Jan-Peter

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Publisher, Pieter Langendijkstraat 46, The Hague.
- 2 Uit de brieven van Greshoff aan Pierre H. Dubois wordt niet duidelijk welke foto Greshoff via Dubois voor Barth bestemd had. (Zie ook ill. p. 67.)
- 3 Bedoeld is de door Barth op 24 mei aan Greshoff ter beoordeling gestuurde bundel *Eigen stemmen zeggen*. (Zie ook br.899 n.6.)
- 4 Tot aan haar debuut in 1954 zijn er geen tijdschriftpublicaties van Nel Noordzij achterhaald.
- 5 Van Nel Noordzij werden geen gedichten in Standpunte gepubliceerd.
- 6 J. Barents, *De wetenschap der politiek. Een terreinverkenning* was in 1948 voor de eerste maal bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen. De tweede druk was in 1950 verschenen.
- 7 Lucebert, *De Amsterdamse school* zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Lucebert zou zelf de omslagtekening en twee illustraties voor de bundel maken.
- 8 Hugo Claus, *Tancredo infrasonic* zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen.
- 9 De afgekeurde omslag voor *Liefde en logica* van Clare Lennart door Reinder Johannes Cornelis van Looij (geb. 1910) is niet bewaard gebleven. (Med. Rein van Looij, Amstelveen.)
- 10 Van de Vlaamse schrijver Raymond Ferdinand Martijn Jacob Gustaaf Brulez (1895-1972) verscheen in deze jaren zijn tetralogie *Mijn woningen*, waarvan de drie eerste delen (*Het huis te Borgen*, *Het pakt der triumviren* en *De haven*) in resp. 1950, 1951 en 1952 door J.M. Meulenhoff te Amsterdam waren gepubliceerd.
- 11 De Vlaamse romancier Petrus Camille (Piet) van Aken (1920-1984) publiceerde in deze periode bij De Arbeiderspers te Amsterdam de roman *Het begeren*.
- 12 *Twee emmertjes water halen. Een bloemlezing uit de Nederlandse waterstaatsliteratuur voorafgegaan door een cultuurphilosophische inleiding* door Michel van der Plas was in november verschenen bij A.A.M. Stols te Den Haag. De bloemlezing was geïllustreerd door Josef Ferdinand (Eppo) Doeve (1907-1981) en op muziek gezet door de componist Hendrik Herman (Henk) Badings (1907-1987).
- 13 In mei 1947 was bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage *Gerard Bilders. Een schildersleven in het midden der 19de eeuw* van H.F.W. Jeltens verschenen. (Zie br.909 n.10 voor Jeltens' *Piet Meiners* (1857-1903).)
- 14 *Prognose. Gedichten* van Jan Olree (geb. 1929) zou in december verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage.

- 15 Maurice Roelants had *De vleespotten van Egypte* van Marnix Gijsen besproken in Elseviers Weekblad van 22 november onder de titel *Toppen van Vlaams proza. Gijsen en Brulez vervolgen hun meesterromans*.
- 16 Zie br.895 n.1 voor Greshoffs bespreking van *De vleespotten van Egypte* in Het Vaderland van 29 november.
- 17 Ben van Eysselsteijn had *De vleespotten van Egypte* van Marnix Gijsen besproken in de Haagsche Courant van 28 november onder de titel *Marnix Gijsens laatste roman. Een lichter verhaal in speelster stijl, met een milde, wijze glimlach*.
- 18 *Het boek van Joachim van Babylon* van Marnix Gijsen kende vanaf de eerste druk een formaat van 12,5 × 20 cm. Vanaf de in november 1948 verschenen vijfde druk had de roman een stofomslag door Jan Goeting. (Zie 'Stols blijft Stols, denk daarom', ill, p. 135.)
- 19 De uitgebreide herdruk van de novellenbundel *Rouska* van Clare Lennart zou in juni 1953 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De tekening op de omslag was van Lucebert, van wie ook zes illustraties in het boek werden opgenomen. De eerste druk van *Rouska* was in 1948 verschenen bij de Nederlandsche Uitgeversmaatschappij te Leiden. (Zie ill. p. 115 en *Lucebert in het Stedelijk. Catalogus van alle schilderijen, tekeningen, gouaches, aquarellen en prenten in de verzameling* (ed. Ad Petersen), Amsterdam 1987, p. 84 en afb.38.)
- 20 In juni 1953 zou bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage de tweede druk van *Cryptogamen* van Gerrit Achterberg verschijnen.
- 21 *Begravenis van een keerkring, gevolgd door Eight love-poems* van Rudy Kousbroek zou in december 1953 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het omslagontwerp was van Lucebert.
Herman Rudolf Kousbroek (geb. 1929) had in 1950 het tijdschrift *Braak* opgericht en woonde in Parijs, waar hij Japans en Chinees studeerde.
- 22 Michel van der Plas, *Ergenshuizen. Een mythe* zou in november 1953 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel, die was geschreven in opdracht van de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, zou naar typografische aanwijzingen van Jan Vermeulen worden gedrukt bij H. Veenman & Zonen te Wageningen.
- 23 In 1954 zou de tweede, uitgebreide druk van *Verzamelde gedichten* van Jo Landheer bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd in februari 1954 bij de Firma Boosten & Stols gedrukt. Stols was aanvankelijk van plan geweest de herdruk herfst 1952 te laten verschijnen.
- 24 Er zijn geen nadere gegevens over Otto Jansen achterhaald.
- 25 Allusie op de Zwitserse protestantse theoloog Karl Barth (1886-1968) wiens invloed vanaf 1922 in Nederland groot was.
- 26 Deze brief van Barth aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.
- 27 Nadere gegevens over een dergelijke lezingencyclus zijn niet achterhaald. In de correspondentie van Barth met de genoemde auteurs is evenmin sprake van een dergelijk initiatief. Pierre H. Dubois deelde mee zich ook niet een verzoek van die strekking te herinneren.
- 28 Hubert Lampo, *De belofte aan Rachel*.

921. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 12 december 1952

12 Dec[ember] 1952

Beste Jonge vriend,

Ik begin nu de wanhoop nabij te raken! Weer kwam een mail zonder eenig bericht.

Als mijn aantekeningen juist zijn ontving ik je laatste brief 22 *September*! Je vroeg daarin om een foto, welke ik je per omgaande en per vliegpost deed toekomen. De goede aankomst werd niet gemeld. Ik heb dus in 82 dagen boe noch ba van je gehoord. Ik ontving mijn Delen, *op aanvraag*, van Delen zelf.

Geen herdruk gedichten Marnix Gijsen¹

geen Vleeschpotten!!!!

geen Lampo.²

Het kàn niet anders of je moet ziek zijn. Maar dan kan je moeder toch wel even een briefkaartje sturen!

Wat is er???

Ik begrijp er *niets* van!!

Met vr.gr.

als steeds je

Greshoff

Eindnoten:

1 De vierde druk van *Het huis* van Marnix Gijsen.

2 *De belofte aan Rachel*.

922. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 13 december 1952

13 Dec. 1952

Beste B.

Zoojuist ontving ik je lange, lange brief, waarvoor hartelijk dank. Je hebt er mij een groot genoegen mede gedaan. Ik was werkelijk bang dat je ziek was! Ik zal dezer dagen uitvoerig op vele punten antwoorden.

Het voornemen om de Uniforme MGijzen *niet* te doen verschijnen, zal ik met alle macht bestrijden! Ik zal er Stols uitvoerig over schrijven en ik zal Goris 'opstoken'!¹ Vooral die *onooglijke*, Stols onwaardige Joachim moet vervangen worden!

Maar daarover in mijn brief meer.

Wat heerlijk dat er zoo'n belangstelling voor de Vleeschpotten bestaat. Je hebt het boek zeker krachtdadig op reis gepousseerd! Ik heb ook éénmaal met een aanbieding gereisd. Dat was denk ik in 1912 en ik was geïnteresseerd in een kleine uitgeverij (Dixon Apeldoorn).² Ik vond het in één woord afschuwelijk! Maar ik denk dat in die veertig jaar het peil in de boekhandel wel veel gestegen zal zijn.

Dit is dus alleen maar om je te zeggen met hoeveel vreugde je lange brief hier ontvangen is.

Het allerbeste, tot spoedig

Gaarne je
Greshoff

Het Donkere Huis kreeg ik (*op aanvraag*) van Delen!

Eindnoten:

- 1 Een brief van Greshoff aan Marnix Gijzen over de Uniforme Uitgave is niet bewaard gebleven.
- 2 Bij uitgeverij C.M.B. Dixon te Apeldoorn was van mei 1912 tot november 1913 de eerste reeks van het door Greshoff geredigeerde tijdschrift De Witte Mier uitgegeven. Bij Boosten & Stols was van 1924 tot en met 1926 een nieuwe reeks van het tijdschrift verschenen onder de titel De Witte Mier, Maandschrift voor de Vrienden van Boek en Prent.

923. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 14 december 1952

[Kaapstad 14-XII 1952]

Beste Broeder Barth

Bezorg mij *ajb!!!!* die presentuitgave van Slauerhoffs Schuim en Asch door Elsevier.¹ Je bent zoo goed met hen
Veel dank
steeds geheel je

Greshoff

in haast

Eindnoten:

- 1 J. Slauerhoff, *Schuim en asch* zou in de herfst als uitgave van Elseviers Weekblad verschijnen. De uitgave werd ingeleid door J.W.F. Werumeus Buning. Ze werd onder typografische leiding van Johan H. van Eikeren bij Drukkerijen vh Ellerman Harms nv te Amsterdam gedrukt. De omslagtekening was van Eppo Doeve.

924. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 20 december 1952

20 Dec 1952

Beste Sander,

Even een kort woordje. Een lang woordje volgt spoedig. Ook mijn gade heeft een en ander in de pen. Voor *alles* echter: een 1953 dat jullie alles brengt, dat jullie je wensen. Veel goeds, veel liefs, veel voorspoed en succes.

Nu dit: Flaes geeft mij toestemming zijn *Exil* in Standp. te publ.[iceren]¹ Hij vraagt mij mij met jou in verbinding te stellen over een afschrift. Hij heeft dat n.l. niet! Tik het even voor mij over of laat het doen

van Portes ouvertes sur les tables

tot Et c'est l'heure, ô Poète,

de décliner ton nom, ta naissance, et ta race...

(*prachtig* slotstuk!!!)

Wees goedig, edel en engelachtig en doe het nu!

Tot spoedig

Buitensporig veel hartelijks

ook van wettelijke tot wettelijke

Geheel je

Jan

1.000.000 danken bij voorbaat

Eindnoten:

- 1 Zie br.855 n.2 voor de publikatie van Flaes' vertaling van *Exil* door Saint-John Perse in Standpunte.

925. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 21 december 1952¹

Quito, 21 Dec. 1952

Beste Jan,

Hierbij stuur ik je, zes dagen later dan je verzocht hebt, het eerste artikel voor 'Standpunte'. Ik heb het, met het oog op de serie van drie, van een iets langere inleiding moeten voorzien, en ook al omdat bepaalde feiten voor Z. Afrika moeten worden vastgelegd.²

Het is mij niet makkelijk afgegaan; er moest in weinig woorden véél worden gezegd. Ik heb erop gezwogen! Stuur mij maar gauw honorarium naar Quito; het leven wordt met de dag duurder.

We zijn nu aan het aftellen: over tien maanden zijn we in Holland, waar we overigens, behalve voor vakantie niet hopen te blijven. Ik zou erg graag in

Mexico zitten, iets minder graag in Uruguay, Chili of Brazilië, en dan liefst met alle kinderen. Wel heb ik diverse mogelijkheden gehad om in de V.S. hoogleraar te worden, doch daar pikken ze mijn jongens óók direct voor militaire dienst.

Ecuador is eigenlijk geen gek landje, maar het bevalt Greet niet. Hoewel we even ver van Europa zitten, is het wel even cultuurloos als de Kaap, al hebben de Ecuadorianen wel meer traditie; er blijkt alleen zo weinig van. En de stemming is er in bepaalde lagen al even fascistisch als bij jullie. Toch leef je hier vrijer dan in Europa, en Lieftincks zijn er onbekend.

Overmorgen gaan we naar Atuntaqui, logeren bij de Bodenhorsten (textiel), vroeger Meijer geheten. Daarna naar een plaatsje in het zuiden van Colombia, een paar dagen logeren bij Hetty Steenhuis (gehuwd met de helveet Krauss), die nu veeboerin is. Ik zie altijd tegen dat reizen op, al is het landschap erg mooi. Doch het Malanse (Jacques) comfort ontbreekt althans bij de Kraus'en. Nu deze brief jullie omtrent de jaarwisseling zal bereiken, bieden Greet en ik jullie onze hartelijke wensen voor 1953 aan.

Voor ons zal dit heel wat veranderingen en beslissingen meebrengen. Ik vind de Unesco geen gek bedrijf en wil er wel (zolang mogelijk) bij blijven. Maar dan met het gevoel dat ik mijn kinderen niet ten prooi aan de Russen overlaat. Het is een heel probleem.

Ik houd mij vooral met het theoretisch opbouwen van typografische onderwijssystemen bezig, en vatte, in het Spaans, hierover een werkje af, dat, naar ik hoop, door de Casa de la Culture zal worden uitgegeven.³ Komt het er van, dan stuur ik je dit curiosum.

Verder is er al maanden bij de douane allerhand drukmateriaal voor mijn Colegio. Maar de regering doet niets om het hier te krijgen. (Voor mij een zorg minder!) En zo gaat het leven hier voort. Ik ga nu een boekje maken over de geschiedenis van het drukkerswezen in Ecuador.⁴ Zo houd ik mij bezig.

Deze week kreeg ik uit den Haag de beide delen van J.I. de Haan,⁵ en ik hoorde van Vinkenoog dat Lekkerkerker in Z.Afrika zit.⁶ Wáár? Wat doet hij? Heeft hij een verblijfsvergunning?

Uit Holland weinig nieuws. Gelukkig geregeld bericht van de kinderen. Mijn nicht Sandra huwt morgen en verdwijnt dan naar Karachi. Het zal voor het kind een vreemde gewaarwording zijn. Eva is minder trouwlustig en sloeg behalve een N. Amerikaanse jonge millionair ook nog een Ecuadoriaanse journalist af. De jongens bewegen zich bij ons weten nog niet op vrijersvoeten. Je hebt al lang niet meer (behalve zakelijk op 1 Nov.) geschreven. Laat eens gauw wat van je horen.

Met hartelijke groeten voor jullie beiden ook van Greet, mede voor de junioren en Noor,

je
Sander

Eindnoten:

1 De brief is in het jaar 1952 geplaatst op grond van de volgende inhoudelijke overwegingen:

Ten eerste omdat Stols zijn wensen voor 1953 overbrengt. Verder schrijft Stols: '[...] over tien maanden zijn we in Holland'. Stols had een contract van twee jaar, dat eind 1953 zou aflopen. Vervolgens schrijft Stols over een reis naar onder meer Colombia, die hij 'overmorgen' zou gaan ondernemen. Brief 925 is gedateerd op 21 december; op 23 december 1951 (br.862), 'overmorgen' dus als br.925 uit 1951 zou dateren, schreef Stols vanuit Quito een brief aan Greshoff, waarin hij van deze reis niet repte.

Ook de routineuze wijze waarop Stols schrijft over zijn verblijf in Ecuador is in tegenspraak met een datering eind 1951.

Stols' artikelen voor Standpunte, ten slotte, waarvan in deze brief sprake is, zouden in 1953 verschijnen. (Zie br.915 n.1.)

- 2 *De logische grondslagen van de typografie van het boek.*
- 3 *La educación en artes gráficas. Desde la escuela primaria hasta la universidad* van Alexandre A.M. Stols zou in 1953 door het Casa de la Cultura Ecuatoriana te Quito worden uitgegeven. De brochure telt 12 bladzijden, en was vertaald door Raúl Lopez.
- 4 *Historia de la imprenta en El Ecuador de 1755 a 1830. Historia documentos inéditos bibliografía 1759-1830* van Alexandre A.M. Stols zou in augustus 1953 door het Casa de la Cultura Ecuatoriana te Quito worden uitgegeven. Het boek telt 216 bladzijden met als afzonderlijke bijlage de illustraties.
- 5 De twee-delige uitgave van de *Verzamelde gedichten* van Jacob Israël de Haan (1881-1924) was in juli bij G.A. van Oorschot te Amsterdam verschenen. De tekst was bezorgd door K. Lekkerkerker. De delen waren typografisch verzorgd door Helmut Salden en gedrukt bij G.J. Thieme te Nijmegen.
- 6 Kees Lekkerkerker verbleef van juni 1952 tot juli 1953 in Zuid-Afrika, waar hij in opdracht van het Jan van Riebeeck-comité voor A.A. Balkema een uitgave bezorgde van het in drie delen verschijnende dagregister van Van Riebeeck. Uiteindelijk zou hij slechts het eerste deel bezorgen en het tweede deel persklaar maken. Lekkerkerker woonde in de Saint-Ronans Mansions op loopafstand van Greshoffs huis. (Med. K. Lekkerkerker, Amsterdam.)

926. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 22 december 1952

Quito, 22 Dec. 1952

Beste Jan,

Vanmorgen had ik juist mijn brief + artikel aangetekend verzonden, toen er een brief van Barth van 12 Dec. hier arriveerde waarin hij o.a. schreef, dat hij het ms van 'De Kat in de Boom' nog niet had ontvangen.¹

Ik heb daarop je correspondentie nageslagen, en lees in je brief van 30 October: 'Ik stuur de bewerkte kopij in Nov. aan Barth'.

Nu hoop ik maar in 's hemelsnaam dat het niet *eind* November is geworden, want dan loopt de aanbidding in het honderd. Stel mij even gerust! Mocht je - onverhoopt - de kopij nog niet verzonden hebben, stuur ze dan voor mijn rekening per luchtpost (zonder kaften of zo).

We moeten n.l. terstond het reisexemplaar klaarmaken. In normale omstandigheden gaan de vertegenwoordigers 2 Januari op stap. Dit is nu al niet meer mogelijk, helaas. Iedere dag later is verlies, want dan koopt de boekhandel méér andere boeken, niet wetend dat er een nieuwe Gijsen komt. Dit is schadelijk voor de voorverkoop...

Laat je me ook even weten, hoe het met je werk over Goris staat?

1 Januari, uiterlijk, zijn Greet en ik in Quito terug.

Met hartelijke groeten van huis tot huis

je

Sander

927. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 december 1952

29 December 1952

Beste Sander,

Een kwartier geleden bracht de post je artikel plus brief. Het eerste leek mij juist wat het zijn moet. Ik geef het morgen door aan Dirk O, sedert 12 Dec. *dr.* D.J. Opperman. Hij is de *derde* D. Litt, zolang de Univ. Kaapstad bestaat. Ze zijn er bijzonder zuinig mede. Alle andere neerlandici zijn *Ph D.* Bovendien kreeg hij voor vijfjaar een fellowship. Ik zal zien een ex. van proefschrift voor je los te peuteren: 'Dichters van Dertig'.¹ Het verschijnt in Februari a.s.

Om te beginnen: veel liefs en goeds voor het komende jaar, moge dat de verwezenlijking van je toekomstwensen brengen. Ja het is een moeilijk geval.

Ik zou (zonder kennis der verh. in ZAm.) afgaande op wat ik hoorde en las verreweg het liefste in *Rio* wonen. Ik was daar een middag en avond en was onder de indruk van die stad. Het lijkt mij ook het land waar verreweg het meest ‘loos’ is, het meest beschaafde ensemble, de rijkste geschiedenis en al die barok!

Kom, kom zoo cultuurloos is de Kaap waarlijk niet. Dat weet je ook wel. Er is hier waarschijnlijk op muziek- tooneel- en schilderkundig gebied 10× zooveel als in Ecuador. Alle belangrijke solisten komen hier heen. Groote Fransche groote Belgische tentoonstelling. En je schijnt je voorlichting geheel uit Amerikaansche bronnen te putten. Ook zij die véél tegen de oude heer Malan hebben, zeggen *nooit* dat hij fascistisch of ook maar cryptofascistisch is. Ik geloof ook dat de heeren hier zoo nu en dan vreemde en verkeerde dingen doen; maar van fascisme heb ik nooit iets bemerkt of ik weet niet meer wat fascisme is. Men staart zich (vooral in VSt.) blind op Malan en ziet niet dat er hier dingen gebeuren, waar Malan part noch deel aan heeft en die véél ernstiger zijn. Apartheid of geen apartheid, sap of regeering... dit alles is van geen belang voor het verschrikkelijke feit dat de zwarte massa in beweging komt. Niet alleen in ZAfr. *overal* in Afrika. *Ook* waar het woord apartheid nooit werd uitgesproken, ook waar men volgens z.g. liberale beginselen regeerde. Neen Sander wat hier langzaam maar zeker gebeuren gaat is van een beteekenis en een verschrikkelijke werkingmacht[?], welke alle politieke leuzen en onderscheidingen en tegenstellingen te *boven* gaat Denk je dan eens in: er komt beweging in de ontelbare zwarte miljoenen, die voor 95% nog in de meest primitieve staat verkeerden. De Javanen en de Bosch Indiers zijn hóógst beschaafd vergeleken bij de Bantoes. Maar juist doordat zij zoo onbeschaafd, zoo volmaakt primitief zijn, zijn ze zoo gevaarlijk als zij in beweging komen. Het kan nog 20, nog 30, nog 50 jaar duren vóór de groote Afrekening tusschen Blank & Zwart komt, maar komen doet hij *óók* al zouden hier alleen maar Liberale Aartsengelen het bewind voeren De tragedie van Afrika is veel véél groter, dan de plaatselijke politieke strubbelingen waar de wereldpers zich blind op staart.

De Malans wonen nu tusschen Florence en de kust op de hoogte van het beroemde Lerici Zij bewonen daar een donjon behorende aan de Duff Coopers: ‘Castello della Brunella’ te *Aulla* (Massa-Carrara). Ik zag er een foto van. Het is zooiets als The Castle in Kaapstad met vier zware hoekbastions en tuinen op het dak.²

Stuur mij vooral je geschriften!

Maar spreek of schrijf je nu Het Spaansch?

Als je naar Rio gaat, moetje weer in het Portugeesch beginnen!

De J.I. de Haan heb ik nog niet.³ Wel Couperus VI.⁴ Ik wacht tal van zendingen

o.a. van Barth, die het blijkbaar druk heeft en weinig laat hooren. *Lecq* woont hier vlak bij (Hij heeft alleen nog maar een toeristenvisum!). Hij is hier in verband met het persklaarmaken en proeflezen van de ambtelijke uitgave van vR. dagregister.⁵ En verder knapt hij zulke werkjes op voor Balkema die in 1952 heel veel (compte d'auteur) uitgaf, ook groote wetenschappelijk werken. B. opende ook een boekwinkel in Stellenbosch. De kerstomzet in de ZAfr. boekhandel was formidabel. Zelfs Dennler heeft héél veel verkocht. Gerrit stond met zes man in de winkel. De H.A.U.M. is nu een groote zaak geworden. Die kleermakerij is erbij getrokken. Een nieuwe pui, en een *mooi*e voorraad in alle talen. Hoofd is een zekere Struik, die jaren in Indië in de boekhandel was.⁶ Noortje Nijkerk werkt (zeer tot háár *en* hùn genoegen) bij Foyle's. (die de zaak van Paul Koster recht tegenover de H.A.U.M. overnamen).⁷ In de beste dagen voor kerstmis bedroeg de *dagontvang in contant* gemiddeld f 1500.- Maar de contante verkoop is maar een gering deel in de omzet. Het meeste gaat op rekening.

Van hier valt bitter weinig te vermelden. Straks als de v/ dBergs en de Lyndens⁸ uit het Noorden afdalen wordt het gezelliger. Alleen Nico Slotemaker de Bruïne zie ik veel. Wij hebben veel hartelijkheid en gezelligheid van hem. Ik zit van 7-12.30 in mijn huisje-achter-het-huis met een onderbreking van $\pm \frac{1}{2}$ uur voor kop koffie of choc. En dan weer s middags van $\pm$ 4-6. à 6.30. Wij gaan zéér zelden uit. Wij zien Ed en Thea weinig daar ze het druk hebben. Ed is geïnteresserd in een drukkerij en Thea studeert èn heeft een baan. Nancy studeert óók: Engelsch M.A.

Ik heb godlof niets meer met Elsevier te maken!⁹ Die heeren hebben mij 2 jaar lang Awat voorgespiegeld en bedrogen. Ik heb nu mijn werkzaamheden aan Het Vaderland iets uitgebreid en zij hebben nu mijn exclusiviteit.¹⁰ Ik mag dus buiten Het Vaderland *alléén* maar in maand- of kwartaalbladen schrijven En natuurlijk *hier* b.v. in Die Huisgenoot en in het Afrikaansch (*niet* in het Nederlandsch)

Dit geeft nu een kleine maar solide basis. De bekende vogel in de hand, zoo verkieslijk boven het tiental in Elseviers donderlucht.

Ik heb het nu *tamelijk* druk (niet èrg!) met het verzinnen van nieuwe dingen voor Het Vaderland

Ik zou er graag even *uit* willen. Maar het reizen is onbetaalbaar. Ik gevoel mij een gevangen kraai

Nu weet je weer alles
Nogmaals het allerallerallerbeste voor 1953
en heel veel liefs voor jullie beide
van ons beide
Geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 D.J. Opperman zou op 12 december aan de universiteit van Kaapstad promoveren tot doctor in de letteren en wijsbegeerte op een studie over *Die vernuwing van Dertig in die Afrikaanse poësie*. Promotor was J. du Plessis Scholtz. Als co-promotoren traden D.B. Bosman en de Utrechtse hoogleraar W.A.P. Smit op. De handelseditie van Oppermans proefschrift zou in

- januari 1953 onder de titel *Digters van Dertig* bij Nasionale Boekhandel Bpk. te Kaapstad verschijnen.
- 2 De Malans huurden hun huis in Aulla wellicht van de Engelse diplomaat Alfred Duff Cooper (1890-1954) en diens echtgenote Lady Diana Manners (1892-1986). Sinds Coopers pensionering in 1947 woonden zij het grootste deel van het jaar in Chantilly nabij Parijs, waar Cooper laatstelijk ambassadeur was geweest. Cooper was in juli in de adelstand verheven en noemde zich sedertdien Lord Norwich. De Coopers waren bekende society figuren. (Zie ill. p. 197.)
 - 3 *Verzamelde gedichten*.
 - 4 Het zesde deel van de *Verzamelde werken* van Louis Couperus bevatte *Van oude mensen de dingen die voorbijgaan* en *De berg van licht*. De uitgave stond onder redactie van Anna Blaman, Pierre H. Dubois, Marnix Gijsen, J. Hulsker, P.H. Ritter, G. Stuiveling en Herman Teirlinck. De verzamelde werken werden uitgegeven door een gelegenheidscombinatie die zich 'De Samenwerkende Uitgevers' noemde, en die bestond uit De Arbeiderspers, D.A. Daamen's Uitgeversmaatschappij, Van Loghum Slaterus' Uitgeversmaatschappij, Nijgh & Van Ditmar, G.A. van Oorschot, Uitgeverij De Sikkels en L.J. Veen's Uitgeversmaatschappij. Deel VI, het eerste deel dat verscheen, was verschenen in november.
 - 5 Zie br.925 n.6.
 - 6 Niet nader geïdentificeerd.
 - 7 Eleonora Nijkerk (geb. 1929), de dochter van M.B.B. Nijkerk, verbleef tot medio 1954 in Zuid-Afrika. Zij was werkzaam bij het filiaal te Kaapstad van de Londense boekhandel Foyle's.
 - 8 Rijnhard Bernhard baron van Lynden (geb. 1912), was sedert 1950 eerste gezantschapssecretaris bij de ambassade in Pretoria. Hij was gehuwd met Ada Cornelia baronesse van Pallandt (1914-1991). De Nederlandse ambassade was zeven maanden van het jaar gevestigd in Pretoria en de overige maanden in Kaapstad.
 - 9 Op 11 maart 1953 zou W.G.N. de Keizer (de hoofdredacteur van Elseviers Weekblad, die onder Greshoff redacteur van de Nieuwe Arnhemsche Courant was geweest) aan Greshoff schrijven in antwoord op een brief van 28 januari: 'Toen je indertijd bereid bleek te zijn aan ons weekblad mede te werken, heeft mij dat bijzonder verheugd, zeker ook omdat ik je talenten zo gaarne aan Elsevier's Weekblad zag verbonden, maar toch ook omdat een samenwerking met de man, onder wiens leiding ik mijn eerste schreden in de krantenwereld zette, mij zo bijzonder aangenaam was. Het feit, dat deze samenwerking tenslotte op een teleurstelling is uitgelopen, is zeker niet aan jou te wijten: weliswaar zijn je beschouwingen en artikelen niet steeds zó geweest, als ik mij had voorgesteld, - natuurlijk niet in hun kwaliteit, maar wel wat hun onderwerpen aangaat - maar natuurlijk had het dan op mijn weg gelegen om bepaalde wensen kenbaar te maken, en dat heb ik vrijwel nimmer gedaan. De enige verklaring, die ik daarvoor kan geven, ligt in de afstand die ons scheidt en ook wel in het feit, dat een deel van je werk zich op puur-literair gebied bleef bewegen, terwijl in Elseviers Weekblad de eigenlijke drie of vier literaire pagina's een soort autonoom geheel vormen, dat zich min of meer aan de leiding van de eigenlijke hoofdredactie onttrekt.'
 - 10 Op 19 januari 1953 zou Th.D. Struick, de directeur van Het Vaderland, aan Greshoff schrijven: 'Het verheugt mij U te kunnen berichten, dat de hoofdredacteur en ik gaarne uitbreiding aan Uw werk willen geven. Ik ga er dan van uit, dat de honorering van de "Kritische Aantekeningen" blijft zoals die thans is. Daarnaast kan ik U f. 250,- per maand aanbieden. Hiervoor verwacht de heer van Wijk: a. twee maal per week kleine stukjes van maximaal 600 woorden [...], b. vier maal per week aphorismen over -liefst actuele - "Mensen en Dingen", van maximaal 250 woorden, met een schuilnaam te tekenen. [...] Als U hiermee accoord gaat, wil ik deze regeling laten ingaan op 1 Febr. a.s. [...] Daarbij gaan wij er van uit - zoals U zelf schreef - dat U zich tot Het Vaderland beperkt.'

928. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 2 januari 1953

2 Januari 1953

Beste Brave Barth,

Door omstandigheden gedeeltelijk buiten mijn wil, gedeeltelijk ingevolge mijn ingeschapen luiheid, werd De Kat in de Boom vertraagd

½ vertrekt Maandag 5 Januari per luchtpost van hier de tweede ½ vertrekt

Donderdag 8 Jan eveneens per luchtpost.

Tot heden *géén* Lampo¹

niets dan Lennarts verhalen²

géén Vleeschpot!!!³

verschenen ± 15 Nov. - 3 Jan. nog *niet* te Kaapstad

Wat is er verkeerd?

Spoedig meer

Veel hartelijks

Geheel je

Greshoff

Eindnoten:

1 *De belofte aan Rachel.*

2 *Liefde en logica.*

3 Marnix Gijsen, *De vleespotten van Egypte.*

929. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 10 januari 1953

10 Januari 1953

Beste Barth.

Even dit zakelijke bericht:

Ik stuurde je in twee enveloppen [*sic*] De Kat in de Boom. Meld goede ontvangst a.u.b.¹ Dit is het oude recept: laat deze kopy *niet* aan Goris zien. Stuur hem de proef zonder kopy!

Er viel *extra veel* te verbeteren!

1. *onnóódige* vreemde woorden
2. verkeerd gebruikte woorden
3. Vlaamschheden voor een Nederlander *onbegrijpelijk* maar het *ergste* is,
4. eindeloos herhaling van steeds *dezelfde* woorden en *dezelfde* zinsschikkingen
5. onlogische, onnatuurlijke en leelijke zinsconstructies.

Er is één zin bij die ik *niet* begrijp!² Ik heb geen vermoeden waar hij het over heeft. Het beste lijkt mij die te schrappen. Ik plaatste er een? bij. Entre nous: het is een verdrietig werk, dat ik voor niemand anders dan voor een zoo goede vriend zou ondernemen.

Marnix Gijsen, New York, januari 1953.

Illustratie door Maria Segers voor *Van een wolf die vreemde talen sprak* van Marnix Gijsen, december 1953.

Portokosten 26 shillings = f. 12.50

Gelieve dat te overhandigen aan mijn nicht

Mevr. A. Exalto

119 Groothertoginnelaan

s Gravenhage

De boekenzending ontvangen!

Veel dank! De Vleeschpotten is het éénige enigszins behoorlijk uitgegeven boek van Goris! Heel mooi zelfs

Stuur mij a.j.b. een ex. Goed en Kwaad

Heb je een Slauerhoff Schuim & Asch (Elsevier) voor mij kunnen krijgen????

Spoedig meer

Met vriendelijke groeten

Steeds gaarne

je

Greshoff

Eindnoten:

- 1 Deze passage is boven de eerste zin bijgeschreven.

Pas op 28 maart (br.941) zou Barth ingaan op Greshoffs zending van het typescript van *De kat in den boom* van Marnix Gijsen.

- 2 Er is een typescript van Marnix Gijsens *De kat in den boom* bewaard gebleven met zeer veel verbeteringen van de hand van Greshoff. (Zie ill. p. 94.)

In dit gecorrigeerde typescript is echter nergens een vraagteken te bespeuren, zodat niet duidelijk is op welke zin Greshoff gedoeld kan hebben.

930. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 januari 1953¹

[Kaapstad K.P.] 15 Januari 1953

Beste Sander,

Onstuimige gelukwensen van Aty, mij en alle kinderen.² Nog vele jaren in de gunstigst denkbare omstandigheden. Wij hopen dat je daar ginds, hoog en droog, een aangename dag zult beleven. Waarschijnlijk (en helaas) zonder blanc de blanc, wel echter gekoesterd door de stralen der echtelijke min.

Van hier valt niet veel te melden. Ik heb het voor mijn doen druk. Schreef ik je al dat ik tegen Elsevier gezegd heb: val dood. Dit is een onbetrouwbare firma. Niet *één* van de talloze zowel schriftelijke als mondelinge afspraken zijn zij nagekomen. Let wel: niet *één*!³

Ik kan dit doen doordat ik nu met huid en haar door Het Vaderland gekocht ben. Ik mag nu in de N. en Z.Nederlanden alléén in maandbladen, *niet* in dagen weekbladen publiceeren. Ik schrijf nu behalve mijn weekroniek tal van andere stukken in dat gezegende dagblad. En ik ben nu bezig van een en ander voorraad te maken.

Heb je Standpunte tot en met 26 nu gekregen. Dirk Opperman verzekerde mij dat ze je toegezonden waren. Je stuk is reeds op de zetterij en verschijnt (half maart) in N° 27.⁴ Zou het mogelijk zijn mij je stuk (II) voor N° 28 bestemd, vóór 1 Mei te doen toekomen. Hoe vroeger hoe liever.⁵

Ik zit te popelen op de vertalingen van Alexis Léger door Flaes.⁶ (Zonder onbescheiden te zijn: waarom gaat hij met een bundel verhalen naar Alice??!)⁷ Zijn ze al verzonden? Zoo *niet*, doe het dan p.o.

Ik heb mijn kroniek over De Kat in de Boom al gereed liggen.⁸ Ik voor mij vind dat een heel wat beter boek dan de Vleeschpotten. Maar juist dezer dagen ontving ik een brief van iemand uit Brussel die gezegde Vleeschpotten als Berts meesterwerk beschouwt. Gáán de Vleeschpotten goed?

Ik kan je *niet* zeggen *hoe* blij ik ben dat deze Vleeschpotten er zoo prachtig uitzien. En ook de schrijver is daar blij over. Ik hoop van ganscher harte dat je bij je plan blijft, *alle* eventueele herdrukken gelijkvormig uit te voeren. Je krijgt dan een aantal lieden, die de eerste deelen ook koopen omdat zij de komplette uniforme serie willen bezitten.⁹ Bovendien, dat staat als een paal boven water: zulk een uniforme uitgave *klasseert* een schrijver en geeft hem een *klassiek* air. Trouwens S. Fischer die dit uitvond (Gesammelte Werke in Einzelausgaben) was niet gek en een sluwe, ervaren koopman.¹⁰ En vooral de Joachim in zijn tegenwoordige gewaad ziet er wat armoedig uit. Wanneer je die conform de Vleeschpotten, als het zoover is, herdrukt trekt hij opnieuw de aandacht en een nieuw publiek: En je moet toch ook een beetje rekening houden met de wenschen van een schrijver. Ik weet welk een voldoening het schenkt je werk in zoo'n keurige, gelijkvormige rij voor je te zien staan.

Ik ga volgende week de Lampo lezen.¹¹

Je schreef mij eenige tijd geleden over een kleine handzame uitgave van mijn gedichten, in het formaat van je Slauerhoff...¹² Waarom niet? Maar een knappe jongen die de toestemming ertoe aan Alice weet te ontfutselen!

Als Barth het probeeren wil, heeft hij mijn zegen. Ik ben echter machteloos. Heb je gelezen PierreHDubois 'Een Vinger op de Lippen' (vOorschot)¹³ Laat je dit tot elken prijs door Barth sturen. Je kunt het niet niet in je bezit hebben. Verder is er 'Op de Grens' van Wim Walraven¹⁴ en Adriaans derde roman.¹⁵

Voor het overige is de Vaderlandsche boekenmarkt pijnlijk leeg.

Een prettige dag

Een goed jaar

Mateloos veel liefs voor jullie beide.

Van geheel je

Aty en Jan

Quarry Heuvel

Hill.

Kaapstad

Cape Town

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding 'De Grashof', Kaapstad K.P.

2 Op 28 januari zou Stols zijn drieënvijftigste verjaardag vieren.

3 Zie br.927 n.9 voor de verbreking van Greshoffs medewerking aan Elseviers Weekblad.

- 4 *De logische grondslagen van de typografie van het boek.*
- 5 *De ontwikkeling van de verzorging van het Nederlandse boek sedert 1890.*
- 6 Saint-John Perse, *Ballingschap.*
- 7 In april 1954 zou bij N.v. Em. Querido's Uitgeversmaatschappij te Amsterdam in de reeks De Salamander de bundel *De meester van Laërtes* van F.C. Terborgh verschijnen.
- 8 Op 6 juni zou Greshoffs bespreking van *De kat in den boom* van Marnix Gijsen in Het Vaderland verschijnen onder de titel *Het meesterschap van Marnix Gijsen. Peil handhaaft zich in nieuwe roman.*
- 9 Zie br.868 n.1 en ill. p. 7 voor het uiterlijk van *De vleespotten van Egypte*, en br.871 n.4 en ill. p. 28 voor het uiterlijk van de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen. Stols zou op 24 december (br.969) schrijven dat hij de idee had laten varen de uitvoering van *De vleespotten van Egypte* en *De kat in den boom* voortaan voor alle herdrukken van Gijsens werk te benutten. *De kat in den boom* had eenzelfde uitvoering als *De vleespotten van Egypte*.
- 10 Samuel Fischer (1859-1934) had in 1886 in Berlijn de S. Fischer Verlag opgericht. Eind 1921 had Fischer Thomas Manns *Rede und Antwort. Gesammelte Abhandlungen und kleine Aufsätze* zowel zelfstandig als als eerste deel van diens *Gesammelte Werke in Einzelausgaben* uitgegeven. Met deze uitgave had Fischer een formule gevonden om het werk van betrekkelijk jonge auteurs gelijkvormig te publiceren. (Zie Peter de Mendelssohn, *S. Fischer und sein Verlag*, Frankfurt am Main 1970, p. 909-911.)
- 11 *De belofte aan Rachel.*
- 12 De zevende, vermeerderde druk van Greshoffs *Verzamelde gedichten*, die pas in 1956 zou verschijnen, zou een formaat van 12,5 × 20,5 cm krijgen en de gedichten zouden gestapeld worden afgedrukt. Op 16 november 1952 had Stols de in voorbereiding zijnde vierde druk van de *Verzamelde gedichten* van J.C. Bloem als mogelijk voorbeeld gesuggereerd. (Zie br.918 n.8.)
De eind 1947 bij Stols verschenen herdruk van de *Verzamelde gedichten* van J. Slauerhoff mat 12 × 19 cm; in deze uitgave begon ieder gedicht op een nieuwe pagina.
- 13 Pierre H. Dubois, *Een vinger op de lippen. Bekentenissen van Lorenzo Vitelli, Florentijns monnik, omgekomen op de brandstapel in het jaar 1498* was in november 1952 bij G.A. van Oorschot te Amsterdam verschenen. Greshoff had de roman onder de titel *Opmerkelijkste romandebuut van na de oorlog* besproken in Het Vaderland van 20 december 1952.
- 14 *Op de grens. Korte verhalen, brieven, kronieken* van Willem Walraven (1887-1943) was in november 1952 bij G.A. van Oorschot te Amsterdam verschenen.
Greshoff zou de bundel bespreken in Het Vaderland van 7 februari onder de titel *Schrijver die een diepe indruk maakt.*
- 15 Adriaan van der Veen, *Het wilde feest. Roman* was in november 1952 bij N.v. Em. Querido's Uitgeversmij te Amsterdam verschenen. Greshoff had de roman in twee gedeelten besproken in Het Vaderland; het eerste gedeelte was onder de titel *De romankunst van Adriaan van der Veen* op 15 november 1952 gepubliceerd, het tweede onder de titel *Machteloosheid van het goed tegenover het kwaad* op 22 november 1952.

931. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 20 januari 1953

20 januari 1953

Beste Barth.

Laat mij een[+s] gauw weten hoe je de Marnix Gijsen vindt? Ik heb het ding eerst tweekeer gelezen en daarna woord voor woord bestudeerd.

Ik geloof dat het een *goede* M.G. is. Anders van toon, dan het vorige werk. Het heeft hier en daar iets Elsschottigs. Ik zend je een doorslag van mijn aankondiging voor Het Vaderland.¹

Hoe gaat het met je bezigheden voor Stols???

met je studie???

met je gezondheid????

met je geestesgesteldheid????

met je levensgeluk????

Licht mij over je toestand van binnen en van buiten in

Kun je mij zenden

2 ex. sGravesande Du Perron²

1 ex Goed en Kwaad (dit vroeg ik geloof ik reeds aan je mijn benul slijt sterk.)

He[:b je] een Schuim en Asch voor mij op de kop kunnen tikken bij Elsevier??? Heb je Standpunte ontvangen? Hoe vind je dit n° 26??³

Ik kan je niet zeggen hoe blij ik ben, dat ik nu geheel van Elsevier af ben.

Ik heb Stols een *straf*pleidooi gezonden voor een uniforme herdruk van M.G. Wat Fischer vroeger n[:oemde] Gesammelte Werke in Einzelausgaben. Dat is de formule. Ik hoop dat hij zich niet door jou, maar door mij laat bepraten!! Ik ben nu bezig ook Goris op te stoken.

Ik ben het in dit geval in het geheel *niet* met je een[+s], vriend Barth! Ik vind deze Joachim pover.⁴ Hoe eer hij *overgezet* wordt op het Uniformformaat met een flinke letter, hoe beter! Een uitgever moet zeker op zijn voordeel letten, maar hij moet daarbij óók in een niet onbelangrijke mate rekening houden met de wenschen en belangen van zijn schrijvers.

Laat mij eens gauw iets hooren. Ik ontvang graag brieven van je. Weetje geen treffende nieuwtjes uit de letterwereld??

Met vriendschappelijke groeten,

Steeds gaarne

je

Greshoff

Quarry Heuvel

bij Kloofnekweg

Wanneer komt de Verz. *Bloem*??⁵

Eindnoten:

- 1 Zie br.930 n.8 voor Greshoffs bespreking van *De kat in den boom*.
- 2 *E. du Perron. Herinneringen en bescheiden*.
- 3 Standpunte 26 (jg.7, nr.2, december 1952) bevatte *Grou mure* door S.J. Pretorius (p. 1-7), *Die loskoop van Hektor* door J.P.J. van Rensburg (p. 8-23), *Four poems (Seven of the clock, Majuba Hill, The sculptor en End and beginning)* door Roy MacNab (p. 24-28), *Bilderdijkstraat 9* door Greshoff (p. 29-46), *Kersliedjie* door D.J. Opperman (p. 47), *Maar waar's die paljas?* door Boerneef (p. 48-50), het lange gedicht *Zwervend en dromend in Spanje* door Hendrik de Vries (p. 51-68), *Probleme van die Suid-Afrikaanse komponis* door Stefans Grové (p. 69-79), *Verses on a lion* door B.H. Follett (p. 80), *Twee gedigte (Fragment en Guy Fawkes)* door A. Jensen (p. 81), *In die slad geskets* door S.V. Petersen (p. 82), bijdragen aan de rubriek 'Kronieke' door Brian Lello (p. 83-86), Rob Antonissen (p. 87-94), Anthony Delius (p. 95-105) en over Pierre Kemp door Finus M.P. Oosterhof (p. 106-116), aan de rubriek 'Dokumente' door D.J. Opperman (p. 117-119), en aan de rubriek 'Aantekeninge' door D.J. Opperman (p. 120-121) en F.I.J. van Rensburg (p. 122-123).
- 4 In 1953 verschenen de vijftiende t/m de zeventiende druk van *Het boek van Joachim van Babylon* van Marnix Gijsen; de uitvoering hiervan was identiek aan die van de vijfde en volgende drukken.
- 5 De vierde druk van de *Verzamelde gedichten* van J.C. Bloem zou in juni verschijnen.

932. J. Greshoff ann A.A.M. Stols, 2 februari 1953

2 februari 1953

Beste Sander, Dirk Opperman, met wie ik het meeste werk aan Standpunte doe, was echt blij met je stuk.¹ Het gebeurt niet altijd dat [:me]n juist krijgt wat men verlangt. Wil je zoo vriendelijk zijn 11 bijtijds te zenden. Het nummer verschijnt ± 15 Juni. De *volledige* kopij moet dan 15 mei op de drukkerij zijn. Maar wij moeten zoovéel mogelijk vóór die tijd laten zetten. Zou je het zoo kunnen schikken datje 11 op 1 April uit Quito verzendt? Je hebt dan 3½ maand om er aan te werken! En je schudt het waarschijnlijk uit je mouw, daar je de stof volkomen beheerscht. Mag ik daarop *rekenen*?²

- Heb je de ontbrekende Standpunte ontvangen, welke je op last van Dirk O, door de uitgever werden toegezonden.
- Heb je de vertaling van Alexis Léger al afgezonden, gelijk ik je uit naam van Flaes verzocht?³ Hij wordt in Maart je buurman.⁴ Wat is nu de afstand v Buenos Ayres naar Quito? Allebei in Zuid Amerika! Zoo niet, dan vervloek ik je [:h]artgrondig en verzoek je smekend en dringend Exil nog heden op de bus te doen.
- Hoe is de toestand in je ziel

je hoofd
je huis uitvoerig bulletin a.u.b.!
je werk
en in Ecuador.

Ik schreef je geloof ik dat ik nu geheel van de Elsebeesten af ben. Ik ben nu slaaf des Vaderlands.

Gelukkig is er doordat de v.d.B's en de Van Lyndens hier zijn eenig vertier ingetreden.

Ik kan soms zoo intens verlangen naar het uitgeven van een boekje! Voor die Verz. W. heb ik nooit echt hârt gehad, zooals voor de leuke kleine boekjes van toen we allen nog jong waren!

Ik moet nu wachten tot ik dikke boeken klaar heb. En die komen misschien nooit klaar. En alles is zoo duur geworden, anders wil[?] ik zélf eens iets drukken met de Caslon bij Tamminga!⁵ Iets zeer moois en gezelligs.

Het is een sombere rotzooi in de Lage en andere Landen.

Is Greet nog altijd zoo lief en hartelijk en gezellig?

Wij groeten haar vurig

Veel liefs v.h.th

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 *De logische grondslagen van de typografie van het boek.*
- 2 *De ontwikkeling van de verzorging van het Nederlandse boek sedert 1890.*
- 3 De vertaling door F.C. Terborgh van Saint-John Perses *Ballingschap*.
- 4 R. Flaes was van 1953 tot 1958 gezant te Buenos Aires.
- 5 Een bij drukkerij Ando gedrukte uitgave van Greshoff is niet verschenen. Het is onduidelijk welke tekst Greshoff overwoog in eigen beheer uit te geven.

933. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 5 februari 1953

5 febr. 1953

Beste Barth,

Doe mij een *groot* plezier!

Je krijgt toch zeker aanzienlijke korting bij Oorschot?!

Bestel dan:

Pierre H. Dubois Een Vinger op de Lippen

en stuur dat onverwijlt met een stukje papier er in: de la part de M. et Mme J.

Greshof aan:

M. et Mme Jacques Malan

Castello della Brunella

Aulla (Massa Carrara)

Italie

Ik hoor dan later wel wat ik je schuldig ben.

Schrijf even al is het maar een briefkaartje!!

Met veel vriendelijke dank

en vriendschappelijke groeten

Steeds geheel je

Gre[:sh]off

Quarry [:He]uvel

Beste Vriend

Zoojuist ontving ik Goed + Kwaad, waarvoor hartelijke dank!

Maar... ik zit te springen op De Man van Overmorgen! Daar vroeg ik toch om. Of vergiste ik mij??? Laten wij dan ruilen. Stuur p.o. Man v O.

*In dank*¹

Eindnoten:

- ¹ Deze passage is in rood geschreven op de buitenzijde van het luchtpostblad, kennelijk nadat dit al was dichtgeplakt.

934. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 8 februari 1953

Quito, 8-11-1953

Beste Jan,

Vandaag, nadat ik eindelijk de zware taak heb afgemaakt: Flaes' vertaling van Exil voor je te copiëren, kan ik je weer schrijven. Van 'even' overtikken [+of] over laten tikken (door wie?) was geen sprake. Het was geen lichte taak, het

moest met zorg en overleg geschieden.

Nu dit (en doe het vooral):

1. Wil je de oude spelling met alle buigings-n'en hebben, laat Lekkerkerker dan het hele ms zorgvuldig nagaan, want Flaes is er even onzeker in als b.v. Jany.
2. Wil je het door Lek in de nieuwe spelling laten overzetten: mij goed (het moet later tòch nieuwe spelling worden).
3. Aan de interpunctie mag *niets* veranderd worden; zij is door mij zorgvuldig geverifieerd.
4. Het inspringen is door mij door rode lijntjes aangegeven (1 vierkant inspringen) evenals het aantal witregels, dat de fragmenten scheidt. Men houde zich hieraan!

NB .¹ bestaat de mogelijkheid, dat je voor mij een twaalfstal overdrukken laat maken (+ eventueel exx voor jou en Flaes)? Ik kan die dan als werk-ex. gebruiken voor het definitieve ms. Ik heb n.l. nog altijd het gevoel, dat er hier en daar nog wat gevijld dient te worden, nadat ik Léger heb geraadpleegd. - De andere stukken van de 4-delige bundel zijn ook vertaald.²

Van der Plas vertaalt eveneens (andere bundel).³ Weet je dat zijn (Légers) verzamelde gedichten bij de NRF, eindelijk, gaan verschijnen?⁴

Zeer bedankt ook voor brief 29 Dec. en die van 15 Januari met gelukwensen. Ik heb helaas geen verjaardagskalender en geen geheugen, en vergeet dus onhartelijkerwijze alle verjaardagen.

Heb je nog een proefschrift van Dirk Opperman voor me losgekregen?⁵

Je weet toch, dat ook ik met Elsevier heb gebroken, en nu weer zelf (via Centraal Boekhuis) aflever? Deze week wordt ook met Elsevier-Brussel gebroken, om naar 'Diogenes' in Antwerpen te gaan.⁶

Blij te horen, dat je zulke prettige vaste relatie met het Vaderland heb[+t]. Ik ken de jonge van Wyk nauwelijks, doch zijn vader is een goede vriend van mij.⁷

Standpunte heb ik niet nooit nergens ontvangen (behalve N° 1-4, destijds van jou) en ik hunker er naar.⁸

Ik zal je het 2e stuk ± 15 april sturen, doch moet stuk 1 eerst lezen om te weten wat ik daarin schreef (ben doortik kwijt!)⁹

Flaes ging, zonder mij te vragen, naar Nahuys!¹⁰ Enfin, hoe goed ook, verkoopbaar blijkt zijn werk niet te zijn. En als ik dan toch weer eens filantroop wil zijn, geef ik liever zijn Léger-vertalingen uit, doch pas als ik zelf met Gallimard heb kunnen praten (tweetalige uitgaaf).

Eindelijk ontving ik deze week de Vleespotten. Hierheen duurt alles erg lang. Ook ik ben over de uitvoering tevreden. Doch Joachim komt er nog niet in: later, met teekeningen (Jespers?) om het op een eenigszins behoorlijke dikte te brengen.¹¹

Weet je dat Goris' moeder een ongeluk heeft gehad, en dat Bert nu in België is?¹²

Van Pom's dood heb je zeker gehoord.¹³ Door zijn vreemd gedrag na de oorlog waren we eigenlijk al jaren lang uit elkaar gedreven.

Greet is erg verrukt over de (gedrukte) versie van Lampo.¹⁴ Heb zelf geen tijd, nog, om het nu weer te lezen.

Helaas kan en wil ik Nahuys niet vragen om je 'Gedichten'. Eer ik dat mens iets vraag... Als je weer in Holland komt (en ik ben er ook) praten we er wel over.¹⁵ Ik hunker naar het uitverkocht raken van de 2-delige Slauerhoff, om een 1-delige op India-papier te maken.¹⁶

Schreef ik je al, dat het niet uitgesloten is, dat we 30 Juni weggaan? Greet en ik willen dan een paar weken in Guatemala en Mexico verwijlen. En daarna Bert een bezoek brengen, als hij in N.Y. of in Taos zit. En dan per vliegtuig naar huis.

Behalve mijn colleges aan de Universidad Central en Colegio Central Técnico is er niet veel meer. Ik schrijf een boekje over de drukkunst in Quito 1755-1800.¹⁷

Afwisselend is het leven geenszins, de schietpartijen niet te na gesproken. Kómen Han en Bob?

Hartelijke groeten, ook van Greet, voor jullie beiden, je jongens + schoondochters, en Noor.

Je

Sander

Eindnoten:

- 1 Bij deze alinea heeft Stols in de linkermarge twee kruisjes gezet.
- 2 Een boekuitgave van F.C. Terborghs vertaling van *Ballingschap* van Saint-John Perse is nooit bij Stols verschenen. In december 1962 zou Terborghs vertaling verschijnen bij L.J.C. Boucher te 's-Gravenhage. (Zie ook Mededelingen van de Documentatiedienst van het Nederlands Letterkundig Museum, sub Flaes, Afzonderlijk Verschenen Werken III.) De vertaling zou verschijnen in Standpunte 8 (1954) 4 (juni 1954), p. 2-10.
- 3 In zijn in 1951 verschenen bundel *De schelp* had Michel van der Plas een gedeeltelijke vertaling van *Exil* gepubliceerd. Verdere vertalingen van zijn hand van werk van Saint-John Perse zijn niet gepubliceerd.
- 4 Het eerste deel van *Oeuvre poétique* door Saint-John Perse was in 1953 verschenen in de Collection Blanche bij Gallimard te Paris. Het bevatte *Éloges*, *La gloire des rois*, *Anabase*, *Exil en Vents*. Verdere delen in deze uitgave zijn niet verschenen.
- 5 *Digters van Dertig*.
- 6 De import-boekhandel Diogenes te Antwerpen was in 1951 door Marie-Louise Neiryneck opgericht. (Zie Ludo Simons, *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen*, dl.2, Tielt 1987, p. 175.)
- 7 W.E. van Wijk en zijn zoon Wouter van Wijk, de hoofdredacteur van Het Vaderland.
- 8 Bij deze alinea heeft Stols in de linkermarge twee kruisjes gezet.
- 9 Het eerste artikel in Standpunte, *De logische grondslagen van de typografie van het boek*, zou in de april-aflevering verschijnen; de tweede bijdrage, *De ontwikkeling van de verzorging van het Nederlandse boek sedert 1890*, zou in het september-nummer worden opgenomen. Beide vermelden als auteursnaam A.A.M. Stols.
- 10 Bedoeld is de uitgave van *De meester van Laërtes* bij Em. Querido's Uitgeversmaatschappij.
- 11 Zie br.903 n.2 voor de in 1959 te verschijnen door Frans Dille geïllustreerde uitgave van *Het boek van Joachim van Babylon*, en br.899 n.11 voor Oscar Jespers' mogelijke betrokkenheid hierbij.

- 12 Op 3 maart zou Marnix Gijsen aan Greshoff schrijven over het ongeluk dat Euphrasia Goris-Gijsen (1865-1961) had gehad: ‘Op 23 Jan. telefoneerde mijn broer me dat mijn moeder door een auto was aangereden, haar linkerbeen gebroken had en in de coma verkeerde. Ik vloog den 25en naar Brussel en vond haar in angstwekkende toestand maar glashelder van verstand, berusten en olympisch kalm. Zij beterde gestadig na mijn aankomst. Ik stond haar een deel van mijn bloed af en het resultaat was dat ze daarna altijd dorst had zoodanig dat je met die dingen moet oppassen... Op 18 Febr. vertrok ik weer [...].’
- 13 Martinus Nijhoff was op 26 januari te Den Haag overleden.
- 14 *De belofte aan Rachel*.
- 15 De zesde druk van Greshoffs *Gedichten* was in 1948 als eerste deel van zijn *Verzameld werk* uitgegeven onder de gezamenlijke imprint van P.N. van Kampen & Zoon en Em. Querido's Uitgeverij. In 1956 zou bij Stols een zevende, vermeerderde druk verschijnen.
- 16 Bij uitgeverij Stols is na de vijfde druk in 1948 geen herdruk van de *Verzamelde gedichten* van J. Slauerhoff meer verschenen.
- 17 *Historia de la imprenta en El Ecuador de 1755 a 1830*.

935. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 9 februari 1953

9 februari 1953

Beste Jean Pierre-Barth,

Als ik werkelijk (wat ik helaas moet veronderstellen) Goed en Kwaad vroeg, terwijl ik De Man van Overmorgen noodig heb en bedoelde, bewijst dat overduidelijk wat jij en ik reeds lang wisten: dat ik gaga ben en vóór mijn tijd. Stuur mij nu p.o. *De M.v.O.*! 1000 danken bij voorbaat. Verder 1000 danken nù voor Schuim en Asch, dat je mij toezond. Ik ben er zeer mede in mijne schik. De voorrede JWB. is niet al te best. Jobs schrijft over Slau in dezelfde trant en toon als over bloemkool.¹

Wat heerlijk dat de Nouvelle Revue Française weer verschijnt. N° 1 is prima!² Nog altijd zoo druk? Stuur eens een aangezichtkaart met deze woorden: ik leef nog. Heb je nog tijd om te lezen?

Met veel goeds en hartelijks
als steeds
geheel je
Greshoff

*Kan jij soms nog op slinksche wijze, voor geld en goede woorden, de
Elsevier-geschenkuitgave van 1951, zijnde Couperus,³ uit een verloren hoekje
opdelven???*
JG⁴

Eindnoten:

- 1 Greshoff doelde op de door J.W.F. Werumeus Buning ingeleide uitgave van *Schuim en asch* door J. Slauerhoff die in de herfst van 1952 aan de abonnees van Elseviers Weekblad was toegezonden. Buning was een vermaard culinair journalist.
- 2 La Nouvelle Revue Française was in 1911 opgericht. Het werd uitgegeven bij Gallimard te Parijs. Van 1940 tot en met 1943 had het tijdschrift onder redactie van Pierre Drieu la Rochelle gestaan. In januari 1953 was het tijdschrift na een interval van negen jaar weer beginnen te verschijnen onder redactie van Jean Paulhan en Marcel Arland en met als titel La Nouvelle Revue Française.
In deze eerste naoorlogse aflevering stonden bijdragen van de hand van onder anderen Maurice Blanchot, Léon-Paul Fargue, Marcel Jouhandeau, André Malraux, Henry de Montherlant, Saint-John Perse, Jean Schlumberger en Jules Supervielle.
- 3 *Legenden van de blauwe kust* van Louis Couperus was in 1951 als uitgave van Elseviers Weekblad te Amsterdam verschenen. Het had een ten geleide door G.H.'s-Gravesande. Het boek was naar typografische aanwijzingen van Stols gedrukt bij de Zuid-Nederlandsche Drukkerij N.V. te 's-Hertogenbosch. Het was niet in de handel.
- 4 Deze passage is geschreven op de buitenzijde van het luchtpostblad, kennelijk nadat dit al was dichtgeplakt.

936. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 februari 1953¹

16 februari 1953

Beste Sander,

Even een kort bericht om je de goede ontvangst van *Exil* te melden en je recht hartelijk te danken voor de moeite welke je je gegeven hebt. Met je voorschriften zal ik rekening houden. Overdrukken zal wel gaan, denk ik.

Proefschrift D.O. verschijnt pas over 14 dagen.² Zal zien wat ik bereiken kan. De Nas. Pers is weinig scheutig tegenwoordig.

Standpunte nr. 15-25 zijn verzonden, maar drukwerk gaat langzaam.

Toch raar van Flaes.³

Joachim is niet korter dan Agnes.⁴

Ik verfoei die grove boel van Cantré.⁵

Neen, van Berts moeder wist ik niets.⁶

30 Juni weg uit Quito. En wat dan??? Iets blinkends aan de horizon??
 Heerlijk reis vooruitzicht!
 Wij gaan 1 Oct naar Koffiefontein! Waar LeRoux de min v. landbouw een groote
 'plaats' heeft.⁷
 En dan 1 Nov. van daar naar Oranjehof bij de Van den Bergs logeeren.
 Gerrit ligt nu voor de derde maal in het ziekenhuis. Toestand bevredigend. Maar
 hij kan zijn Europeesche reis niet maken.
 Spoedig meer. Ik moet n.l. de stad in om een telegr[+am] te zenden aan Het
 Vaderland, waar een aantal Kronieken van mij blijkbaar weggeraakt zijn
 Spoedig iets meer
 Veel, veel dank
 En nog veel meer dan veel liefs voor Greet en jezelf
 van geheel je
 Atty-en Jan

Quarry Hill off Kloofnek R^d

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van 'De Grashof', Kaapstad K.P.
- 2 In januari had D.J. Opperman de eerste exemplaren van *Digters van Dertig* van de uitgever ontvangen. Hij stuurde direct exemplaren aan de dichters over wie hij had geschreven en aan anderen die hem bij het schrijven hadden geholpen. Op 17 februari zou Greshoff hem bedanken voor de toezending van een exemplaar. (Zie J.C. Kannemeyer, *D.J. Opperman, 'n Biografie*, Kaapstad 1986, p. 224-225.)
- 3 Greshoff doelde op de verschijning van de novellenbundel *De meester van Laërtes* bij Em. Querido's Uitgeversmaatschappij.
- 4 *Het boek van Joachim van Babylon* omvatte 170 bedrukte bladzijden bij een bladspiegel van 8 × 13,5 cm; de tekst was gezet uit corps 13. *Klaaglied om Agnes* omvatte 175 bedrukte bladzijden bij een bladspiegel van 9 × 15,5 cm; de tekst was gezet uit corps 14.
- 5 In 1948 was er sprake van geweest dat Jozef Cantré op verzoek van Marnix Gijsen *Telemachus in het dorp* zou illustreren. Ook is in 1949 overwogen dat Cantré *De man van overmorgen* zou illustreren. Ten slotte had Gijsen in 1951 aan Stols gevraagd Cantré *Klaaglied om Agnes* te laten illustreren.
 In een ongedateerde brief schreef Gijsen, waarschijnlijk over laatstgenoemde roman, aan Cantré: 'Ik hoorde van Jan Greshoff die hier een paar weken geleden toekwam dat Stols niet accoord ging met je project voor mijn boek. Ik heb er natuurlijk geen oordeel over maar heb er wel spijt van.' (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Goris, sign. G 586 B 1.) En in een brief van 21 juli 1951 schreef Gijsen onder meer over Stols: '[...] heeft allerlei gekke ideeën op dat stuk en gelooft tenslotte alleen in typographie.' (Geciteerd naar prijscaat. De Librije (Antwerpen) nr. 84 (mei 1992), item 11.)
 Geen van de genoemde romans is uiteindelijk door Cantré geïllustreerd. (Zie br.717 n.5, br.794 n.2, en br.852 n.3.)
 Kennelijk doelde Greshoff op dit moment op de luxe-uitgave van *Het boek van Joachim van Babylon* waarover gedelibereerd werd. Mogelijk is er een brief verloren gegaan, want uitsluitend de naam van Oscar Jespers was in dit verband gevallen.
 Greshoffs afwijzende oordeel over het werk van Jozef Cantré (1890-1957) is enigszins verbazingwekkend, omdat hij in oktober 1933 een gehele aflevering van De Vrije Bladen had gevuld met een enthousiast essay over *Jozef Cantré, houtsnijder*.
- 6 Zie br.934 n.12.
- 7 S.P. Le Roux was de vader van Greshoff's vriend Etienne Leroux, die sinds 1948 op het familielandgoed Janee woonde.

937. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 27 februari 1953

27 febr. 1953

B.B.B.B.

Ben je weer je Tijdvak van Groote Stilte ingetreden?

Ik begrijp best dat je, als [+je] het erg druk hebt, niet veel lust voor particulieren briefwisselen gevoelt.

Maar...

je hebt me *nooit* de goede ontvangst van *twee* brieven gemeld, bevattende de kopij van De Kat in de Boom, en...

dat behoort niet tot de persoonlijke maar tot de zakelijke correspondentie!!! Laat, zonder je al te zeer te derangeeren, eens iets (desnoods iets kort) van je hooren.

Hoe gaat het met de verkoop van de Vleeschpotten?

Is De Kat in de Boom al gezet? Al afgedrukt?

Staat er is[*lees:iets*] geheel nieuws en mij onbekends op stapel bij de firma St.?

Heb je mij een geb. ex. van De Man van Overmorgen doen zenden? (Ik snak er naar).

Heb je Standpunte 26 gezien en wat vind je ervan?

Kortom er zijn Duizend Vragen, welke mij mijn nachtrust en mijn daggeluk ontrooven, zoolang zij onbeantwoord blijven.

Met veel oprecht hartelijke groeten

Steeds je

Gr[:esho]ff

938. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 3 maart 1953

3 Maart 1953

Beste J.P.B.

Er komt tweemaal post uit Nederland hier aan.

Zaterdag j.l. niets van J.P.B.

Woensdag niets van J.P.B.

Ik wacht nu weer op Zaterdag 4 Maart.

Het verbaast mij ook zoo dat ik de Man van Overmorgen nog niet kreeg. Het is mogelijk dat je het druk hebt, en dat je op een rustig oogenblik wacht om mij te schrijven. Maar dat boek behoef je toch zelf niet te verpakken en te verzenden.

Wanneer komt de Kat uit de Boom?

Pierre H Dubois woont nu bij je in de buurt, geloof ik: 551 Thorbeckelaan.

Met vriendsch. groeten,

Steeds gaarne

je

Gr

*Ik zag in het Nieuwsblad aangekondigd een prospectus voor Goris.¹ Stuur mij eenige
exx. s.v.p.²*

Eindnoten:

- 1 In het Nieuwsblad voor de Boekhandel van 5 februari was in het van de rubriek 'Nieuwe Uitgaven in Nederland' deel uitmakende overzicht van nieuw-verschenen prospectussen door Stols een prospectus voor 'Marnix Gijsen, Diverse romans' aangekondigd. Een dergelijk prospectus is ons niet bekend.
- 2 Deze passage is geschreven op de buitenzijde van het luchtpostblad, kennelijk nadat dit al was dichtgeplakt.

939. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 9 maart 1953

9 Maart 1952¹

Beste Broeder Barth,

Mijn vriend Goris schreef mij dat hij je zoo aardig vond, ik antwoordde hem: ik niet, want hij schrijft mij nooit!²

In ernst:

Hoe staat het met de Kat in de Boom

Zijn de proeven al verbeterd.

Wanneer komt het uit??

Is er al een tweede druk van de Vleeschpotten?

Heb je mij een Man van van overmorgen gestuurd?

Kan je me nog een of twee Dutch Poet'en zenden?³

Is er nog een ex *over* van sGravesande Du Perron, dan gráág.⁴

Ik begin overmorgen aan het nieuwe boek v Lampo⁵ en zal je een doorslag zenden⁶

Wat verschijnt dit voorjaar? De nieuwe druk v Bloem Gedichten?⁷

Ik las in het Nieuwsblad dat je een gezamenlijk prosp van alle boeken v.

M. Gijsen uitgeeft.⁸ Stuur mij eenige daarvan *ajb*! Heb je het véél te druk? Ben je tevre[:den] over de gang van zaken? Zou je ba[:as] in Juni as terugkomen?

Met veel goeds en hartelijks

als steeds geheel

je

Greshoff

Eindnoten:

- 1 Per abuis heeft Greshoff hier 1952 geschreven. Het poststempel vermeldt het jaar 1953.
- 2 Een brief aan Greshoff met een dergelijk oordeel over Barth van Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.
- 3 *Portrait of a Dutch poet.*
- 4 *E. du Perron. Herinneringen en bescheiden.*
- 5 Hubert Lampo, *Terugkeer naar Atlantis* zou in december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman had een stofomslag Theo de Haan.
- 6 Greshoff zou *Terugkeer naar Atlantis* pas in Het Vaderland van 12 juni 1954 bespreken onder de titel *Beste roman van Hubert Lampo.*
- 7 De vierde druk van J.C. Bloems *Verzamelde gedichten.*
- 8 Zie br.938 n.1.

940. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 26 maart 1953

26 Maart 1953

Beste Barth,

Dat [+je] mij geen particuliere brieven schrijft, kan ik mij voorstellen: jij hebt het tenslotte meer dan druk (Hoewel je wel tijd hebt *met beeldschoone vrouwen* de boekenweek te bezoeken!¹) en ik weinig [+heb] te doen. Ofschoon dat ook niet meevalt: ik zou nog veel minder (gedwongen) willen doen! Ik ben pensioenrijp, doch niet-gerechtigd.

Maar... dat je mij, *zuiver zakelijk*, niet meldt de goede aankomst van het M.S. van mijn vriend Goris door mij in twee gedeelten gestuurd,² dàt vindt ik niet juist van je.

Hoe staat het nu met De Kat in de Boom?

Verschijnt het conform De Vleeschpotten? En *wanneer*?

Hoe staat het met Bloem's Gedichten?³

Wat brengt Stols dit voorjaar nog *méér*?⁴

Het lijkt mij voorbarig en ongewenscht om mijn boekje over Marnix Gijsen nù reeds aan te kondigen.⁵ Daar moet men m.i. mede wachten tot men het M.S. *in handen* heeft: auteursbeloften zijn van nul en geener waarde.

Heb je mij een ex. Man v overmorgen gezonden, gelijk verzo[:cht]????

Je bent, alles wel beschouwd, slecht voor mij. En ik zit hier maar, ver van de mensen en hulpeloos.

Schrijf en stuur, stuur en schrijf

Met veel goeds en hartelijks

vh.th.

Steeds je

Greshoff

Eindnoten:

1 Deze zin is in de marge bijgeschreven.

2 *De kat in den boom*.

3 *Verzamelde gedichten*.

4 De 'Voorjaarsaanbieding 1953' van uitgeverij A.A.M. Stols omvatte *De kat in den boom* van Marnix Gijsen, de uitgebreide herdruk van *Rouska* van Clare Lennart, de vierde druk van *Verzamelde gedichten* van J.C. Bloem, de tweede druk van *Cryptogamen* van G. Achterberg en de, complete, *Verzamelde gedichten* van H.W.J.M. Keuls.

5 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen* zou pas voor het eerst worden aangekondigd in Stols' 'Zomeraanbieding 1955'.

941. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 28 maart 1953

Den Haag, 28/3/53.

Zeer geachte Heer Greshoff,

Nadat ik me weer een paar maanden in stilzwijgen heb gehuld, eindelijk weer eens een levensteken. Vergeeft U me bij voorbaat deze *handschriftelijke* nota, doch indien ik zou moeten typen, zou ik er nog niet toe komen. Bovendien meen ik, dat mijn schrift ietwat leesbaarder geworden is, door de nieuwe

vulpen, die ik me in een opwelling van naastenliefde heb aangeschaft.

Met 'De Kat' gaat het uitstekend; ik moet U werkelijk complimenteren voor de waarlijk prachtige taalaanpassing! De eerste proef is reeds van Marnix Gijsen terug en zal nu gereviseerd worden. Natuurlijk had ik U veel eerder de goede ontvangst van het ms. zullen berichten,¹ doch heus, gelooft U mij, ik kom niet meer tot schrijven. De uitgeverij is als een duizend-koppige, alles verslindende hydra, die me niets meer voor mezelf overlaat. Want vergeet U niet, ik doe vrijwel alles *alléén*; productie, correctie, aanbieding, verkoop, representatie etc. etc. Hier en daar word ik een beetje geassisteerd, doch het werk dat een ander dan weleens doet, moet ik toch weer zelf geheel controleren en doordenken. De rest van de aanbieding dit voorjaar bestaat uit: Rouska, uitgebreide herdruk (eerst NU Mij) van poezenverhalen door Clare Lennart, met illustraties van mijn vriend Lucebert.

Voorts: Verz. Ged. van Bloem, kleiner formaat en uitgebreid met Avond;² Cryptogamen door Achterberg. Als geheel een kleine, doch aantrekkelijke aanbieding, waarvan De Kat de steunpilaar is. Kunt U mij een duplicaat van Uw a.s. bespreking over dit boek zenden? En kunt U mij *a.u.b.* helpen aan een tekst, geschikt voor de voorflap??³ Bij voorbaat zeer hartelijk dank. Ik vind de Kat heel goed, qua boek beter dan de Vleespotten, alhoewel van dit boek het succes enorm is. Verschillende zaken hebben dit boek het meest verkocht van alle andere romans!!

Hoe vindt U Liefde en Logica? Marnix Gijsen vind dit geheel zeer goed, maar, zoals hij formuleerde:⁴ wel hier en daar wat schrappel uit het onderste van de pot! Hetgeen m.i. juist is. Hoe vindt U het dus; ik ben erg benieuwd. Zij moet een beetje gesteund worden, dus hopelijk is Uw oordeel niet onomwonden ongunstig, want dat betekent praktisch voor dit boek het einde. Van Serenade uit de Verte zijn door Uw bespreking honderden en honderden verkocht, het boek loopt nog steeds!

En dan, What about Belofte aan Rachel? Men vindt (ik ook) dit boek een van de beste in het afgelopen seizoen verschenen. Lampo is een jongen, die er wel inkomt. Vooral zijn rijke woordkeus is voor mij een steeds groter genoegen. Laat me even weten wat U er van denkt.

Ik zond U indertijd ook van Bert van Aerschot een boekje met 3 novellen.⁵ Volgens mij kan deze jongen, een alleraardigste bescheiden knaap, sfeer wekken en interessant schrijven, alleen.... hij moet in hemelsnaam leren Hollands te gebruiken en niet het taaltje waar de 8oigers indertijd mee begónnen.

Bij de overstroming is ook van ons fonds het een en ander in Dordrecht verloren gegaan.⁶ Klaaglied om Agnes; Koken in 10 Minuten, Mouterij tegen het Etmaal, een paar delen compleet van Keuls etc. Een flinke schadepost. Zelf ben

ik er de volgende dag met mijn auto heengegaan, het was verschrikkelijk. Bovendien haalde ik mij in het water een halve longontsteking op de hals. Door de ramp heb ik de aanbieding wat verschoven, gelukkig, want de depressie en neerslachtigheid is nu wat verminderd. Het is mijn bedoeling de boeken ca. 15 Mei te laten verschijnen. Voor die tijd zal de aanbieding dan wel afgesloten zijn. Ik geloof wel, dat ook dit keer de aanbieding een succes zal zijn. Wanneer krijgen we Uw boekje over Gijsen?⁷ Gijsen is nu *dé mán*, en een geschrift over hem en zijn werk zou, dunkt mij, in een behoefte voorzien! Zoals Gijsen U reeds schreef, ontmoetten wij elkaar geruime tijd alweer geleden in Den Haag. Hij is alleraardigst, een van de weinige mensen tot wie ik mij onmiddellijk aangetrokken voelde. Dit is een voordeel van het werk bij de uitgeverij Stols, men komt zo eens met mensen in aanraking, die je wat 'doen', waar het een genoegen mee is, kennis te maken Onder de ouderen schat ik zeer Bloem, Delen, Brulez, en Lampo. Van de jongeren een Michel v.d. Plas en vooral, Lucebert, een buitengewoon charmante en intelligente jongen.

Door mijn boze praktijken wordt de laatste tijd weer de aandacht op de poëzie van de jongeren en.. de uitgeverij Stols gevestigd. Ik heb verschillende lezingen georganiseerd van de jongeren, Lucebert[,] Campert (Remco), Kouwenaar, Elburg, Kossmann, v.d. Plas, al dan niet in- of uitgeleid door een debat (Sötemann × Nagel=J.B. Charles).⁸ Werkelijk, die jongens kunnen dichten, men moet ze horen en zien dan komt het interesse wel[sic]. Wanneer ze eenmaal de juiste weg gevonden hebben zullen ze inderdaad *poëzie* brengen, daar ben ik van overtuigd. Het succes is in elk geval enorm; het doet de mensen wat. Ik ga dat nu ook in België doen; aan Lucebert heb ik een lezing bezorgd bij de Belg. Nat. Radio in Brussel. Zelf heeft men mij gestrikt met een lezing over de jongere Italiaanse dichters, alleen, ik wéét er niets van.⁹ Hoe zal ik dit ooit oplossen....

Voorts ga ik over enkele maanden samen met Anton van Duinkerken, Gabriel Smit en Michel van der Plas lezingen houden, vnl. in België. De dichters leiden elkaar in, ik leid dan weer het gehele geval in. Het product wordt dan gebundeld onder de titel 'procedamus in pace' = wij gaan in vrede voort.¹⁰ Een of andere liturgische zin. Het zijn 3 Katholieken, vandaar deze, voor ingewijden, Roomse titel. Doch ik zal er wel voor zorgen, dat het bundeltje algemene waarde bezit, dus ook voor de Protestanten en Niet-Religieuzen. Het zal in elk geval wel een kasstuk zijn en daar gaat het om.

Ook in België zijn nu de bindingen met N.V. Elsevier verbroken. De alleenvertegenwoordiging berust bij boekhandel Diogenes, wat men een 'humanistisch' georiënteerde boekhandel zou kunnen noemen. Dit leek me zeer in het belang én voor de stimulering van de verkoop én voor de auteurs, die allen bepaald à-katholiek zijn. De losmaking kostte wel enige zweet-

druppels, daar er au fond geen onmiddellijke redenen toe aanwezig waren..... ik moest wel zorgen dat het zo wrijvingloos en vriendschappelijk mogelijk gebeurt. Maar dat is nu wel zo'n beetje in kannen en kruiken.

Van de Uitg. Elsevier zijn we ook in Holland helemaal los, trouwens eraan 'vast' waren we eigenlijk nooit. De boeken worden normaal op aanbieding verkocht en geleverd via het Centraal Boekhuis, waar een mannetje speciaal ten behoeve van de uitg. Stols zit. Dit gaat geheel naar mijn tevredenheid.

Wel verbindingen zijn er nog met Elsevier's Weekblad een N.V. sedert een jaar geheel losstaand van de uitgeverij met die naam. Hiervan is dhr P. van Eck directeur, een allervriendelijkste man, die tevens door dhr Stols aangesteld is als diens gemachtigde van de uitgeverij Stols, vnl. in financiële zaken. De zakelijke regelingen berusten geheel bij mij, alleen breng ik periodiek verslag uit aan dhr van Eck en aan dhr Stols over mijn doen en laten. Vroeger had de uitgeverij Elsevier gratis advertentieruimte in Elsevier's Weekblad, nu heeft de uitgeverij Stols dat.¹¹ Vandaar dat U periodiek advertenties van Stols in het Weekblad opgenomen ziet. Deze publiciteit, die me anders veel gekost zou hebben, kost me nu niets.

Laatst ontmoette ik bij Delen diens dochters. Allercharmantst, alleen te oud voor mij, helaas!¹² Ik geef Delen nu het exemplaar van Standpunten ter inzage, dat U indertijd zo goed was, mij te zenden. Ik heb het met veel genoegen gelezen, vooral Uw uiterst interessante stukje over de Bilderdijkstraat 9.¹³

Voor de rest kabbelen de zaken rustig voort. Met mijn studie is het nog steeds treurig gesteld. Iedere keer probeer ik het weer opnieuw, maar mijn gedachten zijn er niet meer bij. Doch ik ben niet van zins, in het gezicht van de haven te stranden.

De gezondheid staat onveranderlijk boven Amsterdams Peil, zij het ook enigszins in het teken van de wisselende weersgesteldheden. Mijn humeur is normaal. d.w.z. voor mijn doen, waarschijnlijk in die van andere mensen tamelijk laag genoteerd.

De laatste tijd wordt nogal veel van mijn geest met lezingen, gala-opvoeringen etc. Bij de opening van de boekenweek woonde ik de opvoering van de 4 één-actertjes bij. Allerabominabelst. Slecht gespeelde stukken zonder inhoud.¹⁴ Indien dit kenmerkend zou zijn voor de stand van de Nederlandse poezie en toneelkunst, dan staat dit er maar aller beroerdst bij. J. Bloem weigerde al nog eens bij iets dergelijks aanwezig te zijn. Enkele dagen geleden was ik dan nog bij de première van 'Odysseus weent' door Jeanne van Schaik-Willing¹⁵ en 'De Bezoeker' door Ed. Hoornik.¹⁶ Odysseus was, gelijk men dat in goed-Rotterdams zegt 'Waardeloos', mijn God wat is de echte Homerus dan toch mooi. Het stuk, dat ernstig bedoeld was, wekte vele malen de lachlust van het publiek op. 'De Bezoeker' was qua inhoud voor degeen, die het voor het eerst hóorde,

onbegrijpelijk, echter zit er wel spanning, vaart en sommige ontroerende ogenblikken in. Hinderlijk alleen was het nadrukkelijk rijm: in de trant van: ‘Als men eens wist/Zo wordt men socialist’ of ‘Wilt U muziek/luchtig of klassiek.’ Dit kwam er in voor!! Wat nu de vakbondsbestuurders en socialisten er mee te maken hadden, is mij een raadsel, ze hadden logisch gesproken, beter weggelaten kunnen worden want kwamen het verhaal niet ten goede. Prachtig was het, hoe Hoornik, 2 minuten voor het einde, retireerde richting Bühne, om vooral op tijd voor het voetlicht te kunnen verschijnen. Ik dacht altijd, dat men de kunstenaars er naar toe moest *slepen*!!! Verder geen nieuws, hopelijk kunt U alles lezen! Bent U niet meer boos, dat U zolang niets van me hoorde? Met beleefde groeten, mede aan Uw Vrouw,

Uw

Jan Peter Barth

Eindnoten:

- 1 *De kat in den boom*.
- 2 De vierde druk van J.C. Bloems *Verzamelde gedichten* werd uitgebreid met de in 1950 bij Stols verschenen bundel *Avond*. Het formaat van de vierde druk van *Verzamelde gedichten* was 12,5 × 20 cm, dat van de voorgaande druk 15 × 23 cm.
- 3 Zie br.930 n.8 voor Greshoffs bespreking van *De kat in den boom*. De tekst op de voorflap van deze roman is woordelijk ontleend aan Greshoffs bespreking.
- 4 Er is geen brief van Marnix Gijsen aan Stols of Barth bewaard waarin hij zijn oordeel over *Liefde en logica* van Clare Lennart uitsprak.
- 5 Bij uitgeverij A.A.M. Stols is geen publikatie van Bert van Aerschot (geb. 1917) verschenen. Mogelijk doelde Barth op de in 1952 bij uitgeverij Die Poorte te Antwerpen verschenen bundel *Ik leefde gisteren*, die drie verhalen bevatte.
In januari had Van Aerschot via Barth een gesigneerd exemplaar van deze bundel aan Greshoff doen toekomen; bij dezelfde gelegenheid besprak hij met Barth de mogelijkheid dat uitgeverij Stols deze bundel in Nederland zou gaan verspreiden.
Greshoff zou deze bundel bespreken in Het Vaderland van 3 oktober onder de titel *Verschillende types van schrijvers. Bert van Aerschot: een schrijver die verwachtingen wekt*. Hij schreef daarin onder meer: ‘Zijn taal is over het algemeen zuiver, helder, rechtschapen. De onbeholpen belgicismen, ook hier weer aanwezig, zijn echter zo gering in aantal dat zij het geheel niet ontsieren kunnen.’
- 6 In de nacht van zaterdag 31 januari op zondag 1 februari was tengevolge van de springvloed geheel Schouwen-Duiveland en St. Philipsland, en een groot gedeelte van Tholen, Noord- en Zuid-Beveland en Zeeuws-Vlaanderen onder water gelopen.
Veel van de uitgaven van uitgeverij Stols werden gebonden bij J. Giltay & Zoon te Dordrecht.
- 7 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 8 Er zijn geen nadere gegevens achterhaald over deze door Barth georganiseerde lezingen van jongeren als Lucebert, Remco Wouter Campert (geb. 1929), Gerrit Kouwenaar (geb. 1923), Jan G. Elburg (1919-1992), Alfred Karl Kossmann (geb. 1922), Michel van der Plas, al dan niet in- of uitgeleid door een debat tussen August Lammert Sötemann (geb. 1920), de bibliothecaris van de Vereniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels van 1949-1957, en de criticus J.B. Charles (ps. van Willem Hendrik Nagel, 1910-1983).
- 9 Over deze lezingen van Lucebert en Barth zelf zijn geen nadere gegevens achterhaald.
- 10 Een dergelijke lezingentournee van Anton van Duinkerken, Michel van der Plas en Gab. Smit heeft niet plaatsgevonden. (Zie ook br.956 n.10.)
- 11 In Elseviers Weekblad stond slechts incidenteel een advertentie van uitgeverij Stols.
- 12 Ary Delen had twee dochters. Paula, de jongste dochter, was in 1909 geboren.

- 13 In Standpunte 7 (1952-1953) 2 (december 1952), p. 29-46 had Greshoff het autobiografische fragment *Bilderdijkstraat 9* gepubliceerd.
- 14 De boekenweek werd van 28 februari tot en met 7 maart gehouden. In de Amsterdamse Stadsschouwburg werd bij de opening de toneelvoorstelling *Briefgeheim* opgevoerd. Het traditionele Schrijversbal ging vanwege de watersnood niet door. (Zie Kees de Bakker/Herman Arnolds, *De vijftig Boekenweek geschenken, 1932-1985*, Amsterdam 1985.)
- 15 *Odyseus weent. Lyrisch spel in drie bedrijven* van Jeanne Gabriëlle van Schaik-Willing (1895-1984) was begin van het jaar in boekvorm verschenen bij Uitgeversmaatschappij W. de Haan N.V. te Utrecht. De eerste voorstelling door de Nederlandse Comedie onder regie van Johan de Meester had op 21 februari te zamen met die van *De bezoeker* van Ed. Hoornik in de Stadsschouwburg te Haarlem plaatsgevonden. (Zie ook n.16.)
- 16 *De bezoeker. Toneelspel in drie bedrijven* van Ed. Hoornik was in oktober 1952 bij D.A. Daamen's Uitgeversmaatschappij N.V. te 's-Gravenhage in boekvorm verschenen. De eerste voorstelling had op 21 februari tegelijkertijd met die van *Odyseus weent* van Jeanne van Schaik-Willing plaatsgevonden. (Zie voorts n.15.)

942. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 4 april 1953

4 April 1953

B.J.P.B

Brief en foto enz in goede orde ontvangen. Hartelijk dank. Ik was er zeer blij mede. Spoedig meer.

Vraag kritiek K.idB. aan Pierre H. ter inzage of aan Goris.¹ Ik heb géén derde ex.

Met veel goeds en hartelijks

Geheel je

Greshoff

Eindnoten:

- 1 Greshoff doelde op zijn bespreking voor Het Vaderland van *De kat in den boom* van Marnix Gijsen.

943. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 april 1953¹

[Kaapstad K.P.] 16 April 1953

Beste Sander,

Onze briefwisseling is schandelijk in de versukkeling geraakt. Mijn laatste zending aan UEd is van 16 febr. En daarop is niets Uwerzijds gevolgd.

Je hebt het druk. En ik maakte een duizelingwekkend diepe depressie door.

Dr Querido heeft mij met diverse sappen volgespoten. Met goede uitslag. Maar toen was er natuurlijk een achterstand. Daar ben ik nu ook doorheen. Ik heb Pierre HDubois van een goede voorraad kopij voor de komende maanden voorzien.

Vandaag voor het éérst neem ik journalistieke vacantie. Ik schreef in 20 dagen 12 letterk. kronieken en 38 'Menschen-en-Meeningen' stukjes!

Je stuk staat in Standpunte dat gisteren verscheen.² Mijn mederedacteuren zijn er verrukt over.

Waar moet bewijsn^o en hon. heen? Naar Barth? Je heb[+t] nooit geschreven of je de ontbrekende afl. die ik je sturen liet ontvangen hebt en hoe je het laatste, nú voorlaatste, N^o (26) vond.

Wij horen dat je in Juni reeds in Den Haag bent

De 2 jaar in Ecuador zijn nog niet om, toch zeker?

Wat staat er op het vuur? Wij branden van nieuwsgierigheid. Het is méér dan dat. Want jullie geluk en voorspoed gaan ons innig aan het hart.

Sander, stuur *p.o.* luchtpost *het tweede stuk*³ *Wij rekenen er op.* En vrijwel alle kopij van N° 28 is al op de drukkerij.

Het derde *moet* dan binnen zijn vóór 15 Sept.⁴

Vergeet het in godsnaam niet

Zend 11 *p.o.* en *per lucht*.

Nu ga ik verdere verslofte briefwisseling afdoen.

Alles is hier wel. Het winterd met veel regen.

Schrijf wat je gaat doen!!!!

Veel liefs en *goeds*.

voor jullie beide

van geheel je

Aty en Jan

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van 'De Grashof', Kaapstad K.P.

2 *De logische grondslagen van de typografie van het boek.*

3 *De ontwikkeling van de verzorging van het Nederlandse boek sedert 1890.*

4 Het derde artikel van Stols is nooit verschenen. (Zie br.918 n.3.)

944. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 23 april 1953

23 April '53

Beste Jan,

Hierbij het artikel.¹ We leven in een 'belegerde' stad. Brief volgt spoedig, we maken hier een rottijs door. Greet vertrekt in Mei naar Mexico-Washington-N.Y.-Den Haag. Ik blijf tot eind Juni of eind October. Moet boek over historie typografie Quito 1755-1830 afmaken.²

Hartelijke groeten
Sander

Eindnoten:

- 1 *De ontwikkeling van de verzorging van het Nederlandse boek sedert 1890.*
- 2 *Historia de la imprenta en El Ecuador de 1755 a 1830.*

945. M.W. en A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 23 april 1953

Quito, 23-4-53

Beste Jan,

Vanmorgen is het 2^e artikel per Clipper naar je toe gegaan;¹ nu even tijd voor een briefje.

Sedert een maand zitten we hier allerbedonderst doordat de spoorlijn Guayaquil-Quito is weggespoeld, daardoor geen benzine wordt aangevoerd en etenswaren, die van de kust moeten komen, schaars zijn. We moeten nu wel benzine zwart kopen, want we wonen ver van de stad en er zijn alleen indianen-bussen.

Voor het overige ziet het er naar uit, dat dit nog maanden duren zal, en ik hoop dan ook maar, dat Unesco inderdaad, zoals het plan is, 30 Juni ons project stop zet en ons 1 Juli laat vertrekken. Greet gaat terstond na de eerste week van Mei weg: per vliegtuig naar Panamá, vandaar naar México, waar ze een week wil rondneuzen, dan een dag naar Albuquerque, om daar de trein te nemen naar Washington. Ze probeert dan bij de Foreesten twee dagen te blijven en door te reizen naar N.Y., Leentje en Albert² uitvoerig te ontmoeten, en door te reizen per KLM naar Schiphol.

De zaak is n.l. dat we ons huis verhuurd hadden aan Mr. Evert Cornelis. Deze kan nu per 1 Mei een flat in Den Haag krijgen, en wil dan uiterlijk 14 Mei uit ons huis. En omdat we het huis niet alleen willen laten, trekt Sander junior er dan in, en half Juni is Greet dan in Den Haag. We zullen dan het huis moeten laten opknappen, want zeer waarschijnlijk zal Eva zich gaan verloven met een bijna 25-jarige doodarme Lt. ter Zee 3^e klasse en gauw gaan trouwen, tenzij de jongeman *niet* naar de West gaat, maar b.v. Nieuwe Guinea (voor 2 jaar); dan is er van trouwen geen sprake. Kunnen ze naar de West, dan is trouwen het beste. Je begrijpt dat we vól zijn van al deze dingen, en dat we ons zorgen maken over Evas toekomst met een echtgenoot met 300 gld per maand... Maar we zullen haar niet tegenhouden.³

Verder zijn we in Augustus 25 jaar getrouwd en zullen we voor de kinderen en familie er iets aan moeten 'doen'.

Met dat al is mijn toekomst bij Unesco, waar enorm bezuinigd is, nog erg onzeker. Zelf zou ik liefste naar 1. Mexico, 2 Montevideo, 3 Brazilië gaan. Voor dit laatste land is een kansje, maar het is er erg duur en ik vrees dat ik dan geen geld voor studie jongens en uitzet Eva zal hebben.

Unesco bood mij vagelijk Indonesië aan. Hoewel ik er niet dol op ben, zal ik niet weigeren. De verdere onzekerheid is, dat ik niet weet of ik hier 1 Juli weg kan, dan vakantie nemen, en b.v. 1 Sept. naar Indië - of dat ik hier mijn

contract moet ‘uitzitten’ tot 23 October. Als Greet weg is, verlaat ook ik dit huis en ga in een pension wonen.

Gelukkig hebben onze jongens dit jaar behoorlijk gewerkt, zodat we hopen dat Sander zijn kandidaats in Sept/Oct en Frans zijn propjes in Juli haalt. Eva zal haar Schroevers[*sic*]-examen ook wel halen.

Blij te horen, dat je weer bent opgeknapt. Je schrijft niets over Aty: ze is zeker monter en gezond als steeds.

Hartelijk dank voor de jaargangen ‘Standpunte’. Het laatste nr ziet er best uit, al betreurt ik de verwisseling van omslag.⁴

Mijn 1^e artikel is dus verschenen.⁵ Heb je nog aan de *overdrukken* gedacht? En je liet me zonder bericht over *honorarium*. Schrijf hier eens over (stuur vooralsnog geen geld naar Holland). Blij te horen, dat dit artikel goed is bevallen. Het 2^e was moeilijk te schrijven voor een groot ondeskundig publiek, maar ik geloof wel dat de totale indruk op buitenstaanders begrijpelijk is.

Stuur dus bewijsnummers *uitsluitend* naar Den Haag; de zeepost doet er eeuwen over, naar hier.

Ik ga nu gauw peinzen over 3^e artikel.⁶ Dit is het moeilijkste!

We hoorden van Han dat de Nijkerks *niet* naar Afrika gaan. Jammer voor jullie, het zou gezellig zijn geweest.

Mijn cursus a.d. universiteit staat stop, ook al door benzinegebrek. Maar ik heb als een gek gewerkt aan een boek over de geschiedenis der drukkunst hier van 1755-1830.⁷ Ik moet nog het laatste hoofdstuk 1809-1830 maken. En de bibliografie aanvullen. Volgende week gaat de hoofdmoot ter zetterij. Er is hier geen cursief, dus er zijn vele moeilijkheden! Het wordt wel aardig, ik vond allerhande onuitgegeven historische documenten. Maar het komt in 't Spaans. Later zal ik trachten het in U.S.A. in iets andere vorm en beter typografisch verzorgd in 't Engels uit te geven.⁸

Verder komt er nog een brochure'tje over de Universiteitspers, hier (reorganisatieplan). Heb je mijn spaanse boekje over de ‘Aprendizaje’ ontvangen?⁹

Dit is zowat alle nieuws. Als dan God Ecuador schiep - en hij maakte er iets moois van - de duivel heeft de neo-equatorianen gemaakt.

Schrijf spoedig!!

Heel veel liefs voor jullie allen

van

Greet en Sander

Eindnoten:

1 *De ontwikkeling van de verzorging van het Nederlandse boek sedert 1890.*

2 Marnix Gijsen.

3 Op 7 november zou Eva Stols in het huwelijk treden met de marine-officier Jan Catharinus Schüller (geb. 1928).

4 Tot en met nummer 25 van Standpunte (jaargang 7, aflevering 1, oktober 1952) werd het door Helmut Salden ontworpen omslag gebruikt, waarop de naam Standpunte en het nummer van de aflevering vrij op de voorzijde van de omslag stonden. (Zie ‘*Stols blijft Stols, denk daarom*’, ill. p. 212.)

Vanaf nummer 26 (jaargang 7, aflevering 2, december 1952) stond de door Salden getekende naam van het tijdschrift in een gekleurde balk bovenaan op de voorzijde van de omslag, met daaronder de inhoudsopgave van het desbetreffende nummer.

- 5 *De logische grondslagen van de typografie van het boek.*
- 6 Een derde artikel is nooit in Standpunte verschenen. (Zie br.918 n.3.)
- 7 *Historia de la imprenta en El Ecuador de 1755 a 1830.*
- 8 Een Amerikaanse editie van *Historia de la imprenta en El Ecuador de 1755 a 1830* is nooit verschenen.
- 9 *Sistema de aprendizaje de artes graficas en El Ecuador* van Alexandre A.M. Stols was in 1953 bij de Casa de la Cultura Ecuatoriana te Quito verschenen. De brochure was vertaald door Raúl Lopez. De inleiding van Stols was gedateerd 16 december 1952.

946. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 april 1953^{1, 2}

Donderdag

Beste Sander,

Hartelijks voor het stuk³ en je lange brief. Ik zit in allerlei vervelende kleine haastige dagbladwerkjes en antwoord dus kort, maar dubbelhartelijk gemeend! Allerst onze voorloopige gelukwensen met Eva's plannen. De definitieve volgen bij ambtelijke bekendmaking. Waarom kunnen die jongelui niet trouwen als hij naar Nederl. Indië gestuurd wordt??

Schrijf mij even de *datum* van je Zilveren Bruiloft. Wij willen niet dat onze gelukwensen daarbij zouden ontbreken.

Wij zijn natuurlijk zéér benieuwd om te vernemen wat Unesco nu ten slotte met jullie vóór heeft. Ja, mij lijkt Z.Am. te verkiezen boven Java. En inderdaad is Rio het neusje v.d. zalm. Met wèl het bezwaar van de taal. Maar Montevideo is ook niet te versmaden en als land is Uruguay het éénige eenigszins serieuze van Z.A.[merika]

Het was *noodzakelijk* de inhoud van Standp naar het omslag over te brengen,⁴ met het oog op de sterk toenemende raam-verkoop van losse nummers.

Trouwens de meeste tijdschriften doen het. En hebben daar natuurlijk ook hun goede redenen voor.

Ik zal alles zien te regelen als je mij nu opgeeft.

Ik had n.l. opgegeven het geld naar Nederland en het bewijsnummer naar Equador[*sic*] te zenden. Ik zal nu het geld hier houden en het bewijsn^o naar den Haag door zenden. Tot mijn schande en bittere spijt, moet ik je melden dat ik de overdrukjes totaal vergat. Ik zal straks opbellen om te vernemen of het zetsel nog stáát. Zoo nie[:t] dan treft de adm. v Standpunte geen blaam en moet je mij en mij alleen vervloeken.

Stuur vooral het derde artikel *zoo spoedig mogelijk!*⁵ Ook met het oog op je eventueele toekomstige reizerij en trekkerij.

Géén spaansch boekje ontvangen.⁶ Maar Tante Pos is oud en traag. Het zal nog wel komen. Ik ben er wel zeer benieuwd naar.

Met alle ergernissen en alle gedonder was het tòch een avontuur, tòch een interessante tijd voor jullie.

Ik geloof dat je je vergist: J.C.Bl (de oude Jakob) en JvN (de oude Sjef) maakten geen deel uit van een adviescommissie voor Palladium, bij mijn weten. H[:et] zaakje werd door Het Zwijn (altijd zoo toegesproken) en mij bedisseld.⁷ Ik veranderde het *niet*, omdat ik jouw geheugen méér vertrouwd, dan het mijne. Weet je dat Bert al zijn overblijvende tanden en kiezen 32 in getal uit zijn mond heeft doen verwijderen? Wat verschrikkelijk!

Het verblijf van [:N]oortje was een groot succes. Ze was geze[:l]lig, hartelijk, opgewekt en lief. Wij zullen haar zeer missen. Zij vertrekt zoo iets van 20 July per Jagersfontein, maar gaat eerst een reisje door de Unie maken. Zij werkte een negental maanden bij Foyle's met eveneens groot succes. Zij heeft een goed geheugen, flair voor boeken en kan uitstekend met het publiek over de baan.

Wij maken het goed. Aty als immer: robuust. Ik , eenige dagen 40 dan weer eenige dagen 80 jaar oud. De moeilijkheid is en blijft de nachtrust. Insomnia is de pest van mijn bestaan.

Als je door N.Y. komt koop dan *in elk geval* de complete T.S. Eliot 'Poems and Plays' in één deel. (Harcourt Brace).⁸

In St.[andpunte] 18 (1 july) komt naar alle waarschijnlijkheid 'Exil' vertaald.

Nu ik moet weer pennyalinen

Met veel goeds en hartelijks, van ons beiden

Geheel je

Jan.

Greet is al weg als deze brief aankomt, vandaar dat ik geen groeten en geen liefde aan haar insluit.

Koninginneverjaardag, 1953

Quarry Hill

off KloofnekR^d

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Greshoff bedankt voor Stols' stuk en vraagt om spoedige toezending van het derde artikel. Stols had op 23 april (br.945) geschreven dat zijn tweede artikel onderweg was naar Greshoff.
- 2 Geschreven op briefpapier van 'De Grashof' Kaapstad K.P.
- 3 *De ontwikkeling van de verzorging van het Nederlandse boek sedert 1890.*
- 4 Zie br.945 n.4.
- 5 Een derde artikel van Stols' hand is nooit in Standpunte verschenen. (Zie br.918 n.3.)
- 6 A.A.M. Stols, *Sistema de aprendizaje de artes graficas en El Ecuador.*
- 7 Stols zou in *De ontwikkeling van de verzorging van het Nederlandse boek sedert 1890* over Jan van Krimpen schrijven: 'Zijn eerste werkstukken bestaan uit lettertekeningen voor banden, enkele titels en initialen [...]. Hij kreeg enkele opdrachten voor het verzorgen van boeken, totdat hij in 1917 zelf enkele uitgaven onder de boekenliefhebbers bracht. Hieruit ontstond de reeks "Palladium", waarvoor als mede-adviseurs optraden J. van Nijlen, J.C. Bloem en J. Greshoff (1920)' (p. 28-29).
In 1917 was Jan van Krimpen inderdaad gestart met de uitgave van een reeks bibliothele boeken. Tot 1920 zou hij in eigen beheer een vijftal bundels uitgeven, die later alsnog in Palladium zouden worden opgenomen. In februari 1920 wilde Van Krimpen zijn uitgaafjes laten verspreiden door Hijman, Stenfort Kroese & Van der Zande te Arnhem om zijn reeks op deze manier een officieel karakter te geven. Hij vroeg toen Bloem, Greshoff en Van Nijlen zitting te nemen in de redactie van Palladium. Van Krimpen zelf bleef verantwoordelijk voor de typografische

verzorging van de uitgaven. De reeks werd in 1927 beëindigd. Buiten de vijf pre-Palladium uitgaven zouden er in totaal tweeëntwintig delen in de Palladium-reeks verschijnen. Bloem zou in 1922 uit de redactie treden. (Zie br.1 n.3.)

- 8 *The complete poems and plays (1909-1950)* van Thomas Stearns Eliot (1888-1965) was in november 1952 bij Harcourt, Brace and Company te New York verschenen.

947. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 4 mei 1953

Maandag

Beste Barth,

Ik mag je graag en heb veel voor je over; maar je verkort mijn leven met vele jaren! Ik zit al *maande[:n]* te springen op een ex. geb. van M.G. *De Man van Overmor[:gen]* Iedere post kijk ik uit. *Niets*. Doe mij een plezier en zend mij dit werkje.

Wanneer verschijnt: De Kat in de Boom??????

Is er niets nieuws? Zijn er geen losse vellen?

Je lange brief deed mij véél plezier. Je hebt het razend druk. Toch zou ik dat boek zoo dolgraag willen hebben!!!

Illustratie door Lucebert in *Rouska* van Clare Lennart, juni 1953.

Met veel hart.gr.
steeds geheel je
Greshoff

Quarry Heuvel
bij Kloofnekweg
Kaapstad K.P.

4 Mei 1953

948. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 15 mei 1953

15 Mei 1953

Mijn beste Barth,
Hartelijk dank voor de boeken, een uur geleden, via het Bestelhuis, ontvangen. Je hebt er mij een groote dienst mede bewezen.

Nu wacht ik op De Kat i/d Boom!

Goris dacht, volgens zijn laatste brief aan mij,¹ dat het werkje reeds verschenen was. Ik ben er zeer benieuwd en verlangend naar.

Hoe gaat het met je.

Ik hoop *best*.

Veel dank, veel goeds

geheel je

Greshoff

Eindnoten:

- 1 Op 6 mei had Marnix Gijsen onder meer aan Greshoff geschreven: 'Van Barth hoorde ik geen tijden meer maar ik denk dat dezer dagen De Kat in den Boom van de pers moet komen. Ik verwacht er niet zoo veel van qua critisch onthaal maar ik hou van het boek en ik denk dat het goed is.'

949. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 27 mei 1953

Woensdag

Mijn beste Barth,

Is De Kat in de Boom nog niet uit? Ik ben er zoo verlangend naar. Of heb je mij vergeten? En de Bloem?¹ Hoe gaat het verder? Je hebt Mevr. Stols zeker al gezien. Het zou wel prettig zijn iets te hooren over jezelf, je werk, je plannen. Wil je de Elsevier menschen verzoeken mij Walschap Oproer in Congo toe te zenden?²

Van hier kàn ik niets nieuws melden. Kluizenaars die een winterslaap doen (het is hier, vroeg dit jaar, volop winter) hebben nooit nieuws.

Zie je mijn goede PierreH. wel eens. Ook hij is nu niet bepaald een vlotte correspondent! Jullie jongelui hebben het teugeswoordig véél te druk.

Met veel vriendschappelijke gevoelens
steeds je
Greshoff

Quarry H[:eu]vel
[:bij] Kloofnekweg
27 Mei 1953

Eindnoten:

- 1 De vierde druk van *Verzamelde gedichten*.
- 2 *Oproer in Congo* van Gerard Walschap was zojuist bij Elsevier te Amsterdam & Brussel verschenen.
De Vlaamse romancier Gerard Jacob Lodewijk Walschap (1898-1989) was een voormalige redacteur van het tijdschrift Forum. Er is geen bespreking door Greshoff van deze roman achterhaald.

950. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 26 juni 1953

26 Juni 1953

Beste Barth. Net zooals als verleden jaar legt ik belabberd te bed met een virus-infectie.

Van Gerrit Bakker ontvang ik geestdriftige berichten over de ontvangst die je hem bereid hebt.

Maar *ik* heb nog steeds De Kat in de Boom niet dat 6 weken geleden in de Elsevier *besproken* werd!!!¹ Je behandelt mij verbazend slecht.

Met veel goeds en hartelijks als steeds
je
Greshoff

Eindnoten:

- 1 Maurice Roelants zou *De kat in den boom* van Marnix Gijsen onder de titel *De nieuwste Gijsen* bespreken in Elseviers Weekblad van 23 mei.

951. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) 27 juni 1953

Zaterdag 27 Juni 1953¹

B.B. Gisteren, te bed liggende, schreef ik je enkele woorden. Vandaag, een uurtje op terwijl mijn slaapkamer gedaan wordt, heb ik het gevoel dat ik ongelijk had met je dat briefje van gisteren te zenden. Het geeft n.l. mijn stemming ten opzichte van jou *niet* juist weer.

De waarheid is dat ik verdomde nijdig ben en dat ik je deze geschiedenis werkelijk kwalijk neem. Voor zoover ik weet heb ik steeds klaar gestaan als je

mij wat vroeg. Ik heb je steeds met genegenheid behandeld. En jij behandelt mij als oud vuil. Dit is nu genoeg. En we zullen de relatie maar verbreken. Het begint mij te[*lees:toch*] werkelijk te vervelen om eindeloos om berichten of toezendingen te moeten bedelen.

Waarom was het *onmogelijk* om de *dàg* dat ‘De Kat in de Boom’ van de binder kwam twee ex aan mij te doen zenden? Waarom kon de binder zelf niet even de twee eerst gereedkomende exx goed verpakken en aan mij zenden??

Ik las zes weken geleden een bespr. v Roelants in Elsevier.² Vier weken geleden verscheen mijn eigen bespr. in Het Vaderland.³ Ik veronderstel dus dat de eerste geb. exx. afgeleverd zijn begin Mei en ik had ze dus ± 20 Mei kunnen hebben met een klein beetje welwillendheid, dat helaas bij je ontbreekt.

Het [+is] nu 27 Juni en ik heb nog *niets*! Ook geen Bloem, maar [:m]isschien is die nog niet gereed.⁴

Hoe dit ook zij. Ik vind dit geen juiste toestand. En wanneer ik niet vriendschappelijk behandeld word, kun je ook geen vriendschappelijke behandeling verwachten.

Ik ben werkelijk benieuwd *hòveel* weken na het gereedkomen van de eerste geb. exx, deze mij zullen bereiken.

Het heeft geen zin er grapjes over te maken, als ik gisteren deed

Ik ben nijdig en moet dat ook laten blijken

Met vr.gr.

je

Gr.

27 Juni

Eindnoten:

- 1 Greshoff heeft door de ‘8’ van de datering ‘28 Juni’ een ‘7’ geschreven. Het poststempel geeft als datum 27 juni.
- 2 Zie br.950 n.1.
- 3 Zie br.930 n.8. voor Greshoffs bespreking van *De kat in den boom* van Marnix Gijsen.
- 4 De vierde druk van *Verzamelde gedichten* was in juni verschenen.

952. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 3 juli 1953

Quito, 3-7-1953

Beste Jan,

Vandaag over een week heb ik hier, wat je noemt, aan mijn verplichtingen voldaan en blijft mij alleen nog het beginnen aan mijn eindrapport. Ik hoop 30 Juli naar Panamá te kunnen vliegen en de 31ste naar Guatemala, daar enkele dagen te blijven, in México te gaan zwalken, en dan, de V.St. overslaande vanwege de hitte, van

México met de KLM naar Montreal te vliegen en door naar Schiphol. Ik hoop op deze wijze uiterlijk 22 Aug. in Den Haag te zijn.

Greet is hier 19 Mei vertrokken, heeft eveneens drie weken in Guatemala,

Mexico, Washington en New York gereisd, en is 9 Juni in Den Haag aangekomen.

Ons huis was door het echtpaar Cornelis als een drekstal achtergelaten, zodat Greet van alles en nog wat heeft moeten bijkopen en alle stoelen opnieuw laten overtrekken...

Ze is zeer ingenomen met onze a.s. schoonzoon.¹ Onze kinderen waren bèst. Frans Jan doet nu zijn propadeutisch, Eva haar secretaresse-examen en Sander moet in October - eindelijk - candidaats doen.

Na Greet's vertrek woon ik hier in een klein frans pension met twee vrouwen van niet onbesproken gedrag en een chileens echtpaar, waarvan de man croupier is. Overigens geeft dit gezelschap uit de bijna-onderwereld rede tot veel lachen aan tafel. Voor Goris zou er zó een roman klaarliggen, een vrolijke met de gekste verhalen.

10 Juli eindig ik dus mijn derde cursus aan de Faculteit. De lessen op het Colegio zijn al lang afgelopen. Vanavond word ik door de Faculteit gehuldigd, o.a. met veel voordragen van poëzie!

Het heeft enige tijd geduurd, na het weghalen der uitgeverij bij Elsevier, totdat alles weer draaide. Barth heeft erg zijn best gedaan.

Hoe staat het met je geschrift over Marnix Gijsen?² Ik zou dit graag deze herfst uitgeven, doch dan moet je de kopy *eind Juli* per vliegpost naar Barth sturen, anders kan het dit jaar niet meer.

Heb je nog een proefschrift van D.O. van[sic] me los gekregen?³

Ik ben nu in hoofdzaak bezig met mijn boek over de geschiedenis der drukkunst in Ecuador in de koloniale tijd, hier gedrukt te krijgen.⁴ Het móét voor mijn vertrek klaar zijn: ik zie het nog niet gebeuren. Het tekstgedeelte heb ik in slips in proef gehad. De clichés zijn ten dele klaar. Ik wacht op proeven van de zéér uitvoerige bibliografie der drukken van 1755-1830.

Van Unesco nog geen nieuws over een nieuwe post in ander land. In ieder geval heb ik contract, dus salaris, tot 23 Oct. Men heeft mij vagelijk Bogotá (Colombia) per 1 Januari aangeboden. Maar Unesco heeft geen budget meer. Het spijt me, dat ik Leentje en Bert niet in N.Y. zal zien. Maar ik zie [+me], na 20 maanden in de koele Andes niet daar in een N.Y. in de Augustushitte.

Schrijf, als je tijd hebt, nog eens naar Quito (Casilla 2884)!

Veel liefs, ook voor Aty, zonen en dochter

je

Sander

Eindnoten:

1 J.C. Schüller, met wie Eva Stols in november in het huwelijk zou treden.

2 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.

3 D.J. Opperman, *Digters van Dertig*.

4 *Historia de la imprenta en El Ecuador de 1755 a 1830*.

953. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 7 juli 1953

7 July 53

Beste Barth,

Zoojuist en nogwel per luchtpost De Kat ontvangen. *Hartelijk dank*. Ik ben er erg blij mede.

Waar zat nu eigenlijk de fout? Bij het Centrale Boekhuis?

Ik heb weer zoo'n virusinfectie en lig nu al de derde week in bed aldoor koorts.

Spoedig meer.

Met dank en veel goeds

Geheel je

Gr.

954. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 juli 1953

14 July 1953

Alderbeste Sander,

Ik lig alweer drie weken te bed met een verdomde virusinfectie. Eergisteren even op, gisteren, met op nieuw koorts, er weer in. En zoo maar hannissen op en neer.

Hartelijk dank voor je hartelijke brief. En wat heerlijk dat de a.s. schoonzoon zoo in de smaak valt.¹ Ik zal alles wat je vraagt goed in gedachten houden en er op terug komen als ik weer op de kneppels ben. Ik ben nu zoo lusteloos als een vadoek!

Toch zie ik met verlangen uit naar het m.s. van Berts Nieuwe Roman: 'Er gebeurt nooit iets'.² - Ik zal hem *onmiddelijk* persklaar maken en doorzenden.

Wat zal er toch met jullie gebeuren???

Bógota lijkt mij beter dan Quito.

Ik wensch je een heerlijke reis.

Veel liefs van Aty,

geheel je

Jan

Later meer en beter als die verdomde virussen uit mijn lijf zijn! Ik ben van deze enkele regels schrijven *doodmoe*!! Ook niet fraai!

Eindnoten:

¹ J.C. Schüller.

² Marnix Gijsen, *Er gebeurt nooit iets*. Roman zou pas in maart 1956 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman zou worden gedrukt bij Boosten & Stols. Het bandontwerp was van Helmut Salden. Het manuscript werd blijkens de opgave aan het slot van het boek afgesloten op 4 juli 1953. Er zijn exemplaren bekend waarbij op de titelpagina naast Stols ook Diogenes' Boekhandel te Antwerpen als uitgever staat vermeld.

955. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 17 juli 1953

17 July 1953

Beste J.P.

Van mijn boekhandel alhier kreeg ik opzicht: Bloem (kleine uitgave)¹ R.H.
 Winter aan Zee zevende druk² Twee boeken v Lennart.³ plus nog een en ander.
 Van de fa Stols ontving ik *niets* (behalve dan De Kat i/d Boom)
 Wat is toch de reden? Want ik weet

- dat gezegde firma Stols
- de heer A. Stols persoonlijk
- de heer JPBarth

mij *welgezind* zijn.

Er moet dus ergens een fout of een misverstand zijn. Wáár? Bij het Bestelhuis?
 Stuur mij géén verontschuldiging, want ik ben *overtuigd* van je goede wil.
 Maar stuur mij een verklaring van het raadsel.
 Ik ontvang vandaag of morgen de nieuwe roman van Goris 'Er gebeurt nooit iets'.
 Ik zal deze *onmiddellijk* bewerken en aan je doorzenden.
 Je hebt hem denk ik 15 Aug. Tijd genoeg om hem 15 Nov gereed te hebben
 Je kunt je niet indenken in de geestesgesteldheid van iemand die ver wèg woont.
 (zooals de heer St. in Quito of ik in Kaapstad). Men zit dag in dag uit op de post te
 wachten! En (in dit geval) maanden lang te vergeefs.
 Men lééft op de post omdat men graag bij en erbij wil blijven, zelfs al zit men ver
 weg!
 Met vriendelijke groeten
 Steeds geheel je
 Greshoff

Eindnoten:

- 1 De vierde druk van *Verzamelde gedichten*.
- 2 De zevende druk van *Een winter aan zee* van A. Roland Holst was in 1951 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschenen.
- 3 Waarschijnlijk doelde Greshoff op *Rouska* en *Liefde en logica* van Clare Lennart.

956. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 21 juli 1953

Den Haag, 21-7-53.

Vriendelijke Heer Greshoff,

Eindelijk verbreek ik weer eens het stilzwijgen van mijn kant, nadat ik weer eens enkele maanden in een ware gekkenkermis geleefd heb.

Allereerst *De Kat in de Boom*. Dat dit boek (2×), te zamen met Verz.Ged. Bloem; Rouska, Cryptogamen [+U] nog niet bereikte, is mij een volslagen raadsel. Sinds mijn goede, trouwe hulp, de Heer Petiet, overleden is, laat ik alle

zendingen verrichten via het Centraal Boekhuis, aangezien 1°) mijn handen voor het inpakken van boeken ten enenmale volslagen verkeerd staan 2°) ik de tijd daartoe helemaal mis.

De lieden van het C.B. nu, die mijn volle vertrouwen hebben, beweren dat zij het pakje voor U onmiddellijk na het wegwerken van de bij aanbieding bestelde exx en nog vòòr het toezenden van de voor overige recensenten bestemde exx, verstuurd hebben. Ik neem dit aan; heb hun wel duidelijk gemaakt, dat zij in het vervolg *alle zendingen* voor U bestemd, de *voorkeur* moeten geven. Dit doen zij nu voortaan. Om de vervelendste zaak recht te zetten verzenden zij op *hun kosten* en op *mijn aandrang* 1 Kat per vliegtuig. Dat het pakje nóg niet aangekomen is, verbaast me zeer en ik zal dan ook in de toekomst op aangetekende zendingen [+aan]dringen; opdat ik èn precies de datum van verzending wete, èn na kan laten gaan waar het blijft.

Wat nu de kwestie van de bespreking in E.W. betreft het volgende: van de eerste proef van de Kat liet ik een aantal leesexx van de eerste schone proef vervaardigen en gaf die aan diverse boekhandels en recensenten ter voororientering, daar de verschijning van een nieuwe Gijsen nog altijd een soort gebeurtenis in de litt. wereld is. Ik verzocht een iegelijk met publicatie van de critiek te wachten tot het boek verschenen zou zijn. Men hield zich daar aan, uitgezonderd de Heer M. Roelants, die nog daarenboven een volmaakt *waardeloze* bespreking leverde. Gelukkig kwam mij dit geval nog tijdig genoeg onder ogen, om er iets tegen te doen; daar echter de pagina reeds opgemaakt was, kon ik hem niet laten vervallen. Wel echter kon ik een klein zinnetje laten opnemen, dat het boek nog uit moest komen. De voorbarigheid des Heren Roelants M. heeft me meer hoofdbrekens dan plezier bezorgd. Hij zal dan ook wat mij betreft, in den vervolge van een dergelijke service van de uitgeverij Stols verschoond blijven.¹ Uw bespreking kwam Zaterdag uit,² het boek zelve was echter pas de Maandagmiddag daarop in de boekhandel. U ziet dus dat zoiets vanzelfsprekends als een bespreking alle mogelijke hommage[?] bewezen[?] werd.

Moesten bij mijn terugkeer van vakantie: ca 15 Augustus de boeken *nóg* niet verzonden zijn (van de Kat 2 exx, zodat U dus krijgt 3 exx), dan laat ik U een nieuw pakje geworden, desnoods per lucht.

Ik heb het volgende productieschema voor het najaar op het oog:

- 1°). M. Gijsen: Van een Wolf die Vreemde talen sprak.*
- 2°). G. Walschap: herdruk Bejegening Christus, dat in 1939 bij Nijgh en v.Ditmar verscheen, doch niet meer herdrukt werd.³ Hr Stols verzocht mij om voor werk van Walschap te zorgen. Dit is mij gelukt, alhoewel ik niet weet bij voorbaat, of dit wel zo'n goede greep is. Men mag Walschap niet meer. Men trachtte mij eerst Manneke Maan in de maag te splitsen, doch dit heb ik standvastig

* is dit door U gecorrigeerd?

geweigerd.⁴ Het onderhandelen loopt via Mevrouw Walschap,⁵ in wie ik qua zakelijkheid mijn evenknie meen te hebben gevonden. Ik vind Mevrouw W. meer *zakelijk*, dan, laten we zeggen, ‘begrijpend’. Enfin we zijn wel aan elkaar gewaagd....

- 3°). Ary Delen, Niemand ontsnapt zijn noodlot.⁶ Vriendelijke Heer Greshoff, zo U de uitgeverij Stols, ondanks mijn vermeende nalatigheden enigszins welgezinbent, weet U dan zo goed en assisteert U ook bij hem, vooral waar Delen een vriend van U is. U zoudt ten eerste tot al-dan niet-uitgave kunnen adviseren; ten tweede, de taal kunnen kuisen resp. verbeteren. Wat het kuisen betreft: tot mijn schrik bemerkte ik, dat Delen, die ik persoonlijk zeer sympathiek en hartelijk vind, een neiging tot uitgesproken sterke woorden heeft. Nu ben ik bepaald geen puritein, doch zowel uit aesthetisch als uit zakelijk oogpunt vind ik een overdaad van vloeiende adjectieven en zelfs. nw. van bedenkelijk allooi niet juist. Ik zend U daarom op voorhand de eerste getypte pagina's, die ik voor het reisxxx nodig denk te hebben. Misschien wilt U wel hieraan een voorkeur geven, opdat de aanbieding van dit boek geen vertraging behoeft te ondervinden. *Ik zou U hiervoor zéér erkentelijk zijn!* We moeten echter Delen, die een zeer licht geraakt man schijnt te zijn, wel tactvol en voorzichtig benaderen, doch hij heeft al in principe zijn toestemming gegeven. Het zou mij verdrieten, moest zijn boek door een onjuiste taalkeuze onnodig benadeeld worden.
- 4°). Een roman van H. Lampo, waarvoor ik deze *uren* de titel en de eerste pagina's voor het reismodel ontvangen zal. De inhoud hoorde ik gisteren reeds uit zijn eigen mond en leek mij erg aardig.⁷
- 5°). Een roman van Clare Lennart; de Hemel geve tenminste dat ze op tijd klaar is. Na Liefde en Logica (U schreef me nooit hoe U het vond!) en Rouska heb ik nu wel wat nodig waar ik geld mee kan verdienen.⁸
- 6°). ‘Ergenshuizen’, een bundel gedichten van Michel v.d. Plas; een soort bewerking van de Odissee, één of twee (grote) gedichten verschenen reeds in E.W.⁹
- 7°). Hoop ik op een bundel van A. van Duinkerken[,] G. Smit en M.v.d. Plas (dus 3 Katholieken) met als titel *Procedamus in Pace*.¹⁰
- 8°). een bundel gedichten van Lucebert¹¹ en een van R. Kousbroek (deze laatste naam is géén ps.)¹²
- 9°). durf ik bijna niet te zeggen dat ik nog stilletjes waag te rekenen op een werkje over Marnix Gijsen, dat iemand mij persoonlijk bij zijn laatste bezoek beloofde...¹³

Mij dunkt, dit is alles. Voorwaar heel geen onplezierige aanbieding.

Waarschijnlijk hoorde U reeds, dat de Heer Stols tot ere-Prof. in Quito benoemd is.¹⁴ Eindelijk weer eens een officiële erkenning, die ik hem wel zeer gaarne gun.

Na een gunstige, in financieel opzicht, voorjaarsaanbieding is nu de ‘Grote Stilte’ weer eens ingetreden. Voorlopig en voorzichtig resumerend zou ik geneigd zijn te veronderstellen, dat ‘De Kat in de Boom’ het minder ‘doet’ en zal ‘doen’, dan de Vleespotten. Ik vind het erg jammer want mij lijkt de Kat na Joachim de beste Gijsen, waarvoor een belangrijk deel aan U te danken is!! M.i. is deze tegenspraak te wijten 1°). dat het boek in het voorjaar uit kwam 2°). dat het te vlug na de Vleespotten verscheen (verscheidene boekhandelaars waren kribbig, toen ik wéér een Gijsen aanbod!) 3°). dat het i.v.t. de Vleespotten veel dunner was, iets wat hier toch wel erg meetelt, helaas. Bloem¹⁵ en Cryptogamen leverden op, wat ik min of meer verwachtte, Rouska viel me niet bar mee. Maar ja, je kunt niet alles hebben, zeggen ze.

Wat mezelf betreft:

Studie: enkele weken geleden deed ik eindelijk het examen dat ik gehoopt had vorig jaar om deze tijd te doen... Vraag nu niet, hoe ik het klaargespeeld heb; laat het U voldoende zijn, dat ik van 's nachts 12 uur tot 's morgens 5 uur studeerde; van 5 tot 10 sliep, en dan weer mijn gewone werk deed.

Gezondheid tegen alle redelijke verwachtingen in vrij behoorlijk.

Vriendschappen bederf ik door een pathologische niet-schrijverij, waardoor een ieder zich gekwetst toont.

Het is merkwaardig, maar als ik zo eens terugkijk op mijn werk van de laatste paar jaren, (ik kan dit nu veilig doen, waar dhr Stols weldra terugkeert[]), begrijp ik het eigenlijk niet goed. Ik begrijp n.l. 1°) niet, wát ik gedaan heb en 2°) waarom ik daar zoveel tijd voor nodig had. Het is vrij raadselachtig, waarmee ik al die tijd mijn dagen gevuld heb, en wel zó, dat ik [+het] waarlijk *drúk* had, niet meer kon studeren, niet meer me vermaken kon, wat toch eigenlijk wel bij iemand van nog geen 27 jaar behoort te zijn; niet meer *lezen* kon etc. etc.

Alles wat ik bereikt heb is, een tijd, gevuld met zorgen, zwoegen en twijfel, en vaak boze brieven..... Ik ben nu echter wel blij, dat dhr Stols weldra terugkomt en mij van mijn diensten zal kunnen ontheffen. Ik heb genoeg en eer gekend in mijn functie, maar nog veel meer verdriet en ergernis. Nu lijkt me wel het ogenblik gekomen om weer eens wat voor mezelf te doen. Eigenlijk heb ik er toch wel genoeg van; hopelijk lukt het mij een emplooi te vinden waar er nog wat tijd voor de mens J.P. Barth over blijft, en waar de onaangenaamheden me iets gespaard mogen blijven.

Eind van de week hoop ik met vacantie te gaan, tot ± 15 Augustus. Hoe ik het klaar zal spelen is me een raadsel, maar nu huldig toch het principe ‘après moi le déluge’..... Ik zal het zeker zo arrangeren dat ondanks mijn afwezigheid de productie niet stagneren zal. U kunt dus rustig gecorrigeerde pagina's naar mijn adres zenden, ze zullen [xxx] behandeld worden.

Met dit al heb ik niet geïnformeerd naar Uw stand van gezondheid en zaken, ik hoop echter dat *U* mij nu eens een *lange* brief over *U zelf* schrijft, en geen korte met het signaleren van fouten bij de uitg. Stols. Met beleefde groeten mede aan Uw Vrouw en de meeste hoogachting

Uw dw.

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Zie br.950 n.1 voor Maurice Roelants bespreking van *De kat in den boom*. Onderaan deze bespreking stond gedrukt: 'Deze nieuwe roman van Marnix Gijsen verschijnt tegen het einde van deze maand.'
- 2 Zie br.930 n.8 voor Greshoffs bespreking van *De kat in den boom*, die op 6 juni in Het Vaderland was gepubliceerd.
- 3 Gerard Walschap, *Bejegening van Christus* was in 1940 bij Nijgh & Van Ditmar N.V. te Rotterdam verschenen. In november zou bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage de tweede druk van deze roman verschijnen met een stofomslag van Theo de Haan.
- 4 Gerard Walschap, *Manneke maan. Een verhaal voor jong en oud* zou in 1954 bij Heideland P.V.B.A. te Hasselt verschijnen. Bij een deel van de oplage staat A.W. Bruna & Zoon te Utrecht als uitgever op de titelpagina vermeld. Het boek was geïllustreerd door W. Dolphijn. (Zie Rob Roemans/Hilda van Assche, *Bibliografie van en over Gerard Walschap*, Hasselt 1974, nr.35.)
- 5 Gerard Walschap was sinds 1925 getrouwd met Marie-Antoinette Theunissen (1901-1979). Er is geen correspondentie tussen Walschap of diens echtgenote en Barth bewaard gebleven die meer licht op deze passage kan werpen.
- 6 Ary Delen, *Niemand ontsnapt aan zijn noodlot* zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen.
- 7 *Terugkeer naar Atlantis*.
- 8 Clare Lennart, *Stad met rose huizen* zou in 1954 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Bandontwerp en stofomslag waren van Helmut Salden. De roman zou in 1954 drie maal worden herdrukt. (Zie ook br.984.)
- 9 In Elseviers Weekblad van 30 mei was een voorpublicatie opgenomen van het gedicht *Penelope*, het vijfde gedicht uit de bundel *Ergenshuizen*.
- 10 In februari 1949 hadden Anton van Duinkerken, Michel van der Plas en Gabriël Smit op uitnodiging van Albert Westerlinck een lezingentournee door Vlaanderen gemaakt, waarbij zij uit eigen werk voorlezen en elkaars poëzie bij het publiek inleidden. In 1955 zou de neerslag van deze tournee bij Uitgeverij Paul Brand N.V. te Bussum verschijnen onder de titel *Onderlinge verstandhouding*. In deze, door Karel Meeuwesse ingeleide, bundel schreef Van der Plas over de poëzie van Van Duinkerken, Van Duinkerken over die van Smit, en Smit over die van Van der Plas. Mogelijk had Barth het oog op deze bundel.
- 11 Lucebert, *Van de afgrond en de luchtmens* zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Lucebert had zelf de omslagtekening gemaakt.
- 12 *Begräfenis van een keerring*.
- 13 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*. Dit boek wordt niet aangekondigd in de 'Herfstaanbieding 1953' van Uitgeverij A.A.M. Stols.
- 14 In juli was Stols benoemd aan de faculteit voor letteren en wijsbegeerte van de Centrale Universiteit van Ecuador.
- 15 De vierde druk van *Verzamelde gedichten*.

957. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 25 juli 1953

25 July 1953 Zaterdag

B.Br.B.

Zoojuist ontving ik het pak! Heerlijk! Hartelijk dank
Hoe gaat het?
Beestachtig druk?
Wat staat er op het najaarslijstje?¹
Wanneer ga je naar Italië?
Ik ben nu een week òp, maar nog wat slappevadoekerig!
Veel dank, veel hartelijks
steeds je
Greshoff

Eindnoten:

- 1 Zie br.956, p. 122-123 voor de inhoud van de 'Herfstaanbieding 1953' van Uitgeverij A.A.M. Stols.

958. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 27 juli 1953

27 July 1953.

Beste J.P.

Hartelijk dank voor je lange brief stampvol nieuws. De goede ontvangst Kat door de lucht en later van het groote pakket heb ik je gemeld. Ik zal er mij spoedig toe zetten je *uitvoerig* te schrijven. Maar na een maand met virusgriep in bed gelegen te hebben is mijn energie nog niet tegen mijn achterstand opgewassen!

Ik antwoord dus even puntsgewijs en beknopt.

1. Stuur mij zoo mogelijk Goris kinderboek dan zal ik er (zoo weinig mogelijk)

- taalverbeteringen in maken.¹ Het lijkt mij ongeraden het boek zóó de wereld in te sturen. Ik zend het je *p.o.* per luchtp. terug. Het geheele geval behoeft je dus niet meer dan, heen en terug, 16 dagen te kosten.²
2. de steekproef Delen zal ik vanavond lezen.³ Ik kàn die kopij niet bewerken. Wat Goris betreft doe ik dat op *zijn* verzoek en in zijn volle vertrouwen. Maar ik vrees, mijn oude Ary (De Musch genaamd) kennende, dat van hem een zoodanig verzoek niet te verwachten is. Ik zal je na lezing uitvoerig adviseeren.
 3. Ik hoop dat jij, met een engelengeduld, er in zult slagen de éénige uitgever in N. en Belg. te worden, die géén ruzie met Mevr. Walschap krijgt! Het is een onmogelijk stel mensen.
 4. Ik ga een speciaal stukkie schrijven om de f^a Stols aan te vallen over de onbenullige, onmachtige, menschontearend leelijke prentjes in Rouska.⁴ De f^a St. heeft toch een reputatie op te houden! Dat machteloze, smakeloze, levensloze gepruts hoort niet in een boek v Stols.
 5. Het lijkt mij verstandig de markt even rust te gunnen en Berts nieuwe roman 'Er gebeurt nooit iets' uit te geven in *October 1954*.
 6. Ik schreef BertG. dat mijn boekje over hem moet wachten tot ik mijn autobiogr. af heb.⁵ Ik *moet* het beetje geestkracht dat ik *niet* aan het dagblad verspil voor één ding gebruiken en dat is eerst: Klok zonder Wijzers.
 7. Waarom weg te gaan? Vraag liever aan Stols om adequate hulp. In dit baantje ben je, als St. ditmaal in Bogota zit (Nov.), vrijwel je eigen baas. Je kunt je initiatief uitleven. Het is intelligent werk. Als er dus meer tijd voor J.P.B. moet zijn behoeft dat niet door een ander baantje bereikt te worden. Het kan ook door *verbetering* van de toestand in het ou[:de b]aantje.
 8. Ik vind dat de kleine Bloem er armelijk uitziet.⁶ Alle gedichten onder elkaar gedrukt, papier niet erg mooi. En toch nog vrij duur.

Je maakt de fout die velen (o.a. mijn goede Pierre H Dubois) maken. Je wilt een lange, volle, omslachtige brief schrijven. Dat eischt tijd. Tijd is schaarsch, vandaar uitstel.

Maar als je, onmiddellijk reagerend, korte briefjes schrijft, die niet meer dan 10 min. kosten, blijft de band levend en je correspondent in den vreemde op de hoogte.

Na ontvangst van een brief: *onmiddellijk* antwoorden kort, bondig, ter zake. Voor een lange gezellige brief vindt je dan tijd in vakantie of slappe tijd of gedurende ziekte. Dat is de *éénige* manier om een verhouding op lange afstand door de jaren te bestendigen.

Véél dank voor je buitengewoon prettige brief, veel goeds en hartelijks

Steeds geheel je

Greshoff⁷

Eindnoten:

1 *Van een wolf die vreemde talen sprak.*

2 Bij deze passage is, waarschijnlijk door Greshoff, bijgeschreven: 'verzonden G[?]'.
 3
 4
 5
 6
 7

- 3 Zie br.956 voor Barths verzoek *Niemand ontsnapt aan zijn noodlot* van taaleigenaardigheden te zuiveren.
- 4 *Rouska* van Clare Lennart was geïllustreerd door Lucebert. (Zie ill. p. 115.)
- 5 Deze brief van Greshoff aan Marnix Gijsen met mededelingen over *Marnix Gijsen* is niet bewaard gebleven.
- 6 In de vierde druk van *Verzamelde gedichten* waren de gedichten van J.C. Bloem gestapeld, d.w.z. dat ze achterelkaar waren afgedrukt; in de eerste drie drukken van *Verzamelde gedichten* begon elk gedicht op een nieuwe bladzijde. De bundel was bovendien gedrukt op houthoudend papier. Het formaat van deze uitgave was 12,5 × 20 cm; dat van de voorgaande drukken 15 × 23 cm.
- 7 Bijschrijving: zie n.2.

959. J. en A. Greshoff aan A.A.M. en M.W. Stols, 20 september 1953

Geliefden,

Iederen dag wachten wij op berichten! Wij branden van verlangen iets te hooren:

- 1 Hoe is de gezondheidstoestand van Greet
- 2 Hoe beviel Sander de terugkeer
- 3 In welke staat trof hij de firma aan
- 4 Had Barth het goed gedaan?
- 5 Wat was het bescheid van Unesco
- 6 Wordt het Columbia?
- 7 Hoe staat het met het derde stuk voor Standpunte?¹
- 8 Wanneer vertrekken jullie weer?

Van hier valt letterlijk *niets* te vermelden. Wij hunkeren om er eens even uit te zijn.

Ik ga in de eenzaamheid letterkunde plegen.

adres van heden-± 10 Nov (wij vertrekken van daar 16 Nov)

p/a Den Heer St. LeRoux Jun²

Postbus 60

Koffiefontein o.v.s.

daarna van 10 Nov-28 Nov

p/a Den Heer G. Bakker

Constantia

62 Lovedaystraat

Johannesburg. (Transvaal)

28 Nov-10 Dec

p/a 'Oranjehof'

449 Prinsloostraat

Pretoria (Transvaal)

Wij hopen dat de gezondheden universeel en integraal perfect zijn, dat je geen klachten hebt over de zaak en dat de Unesco iets héél leuks en moois voor je heeft gevonden

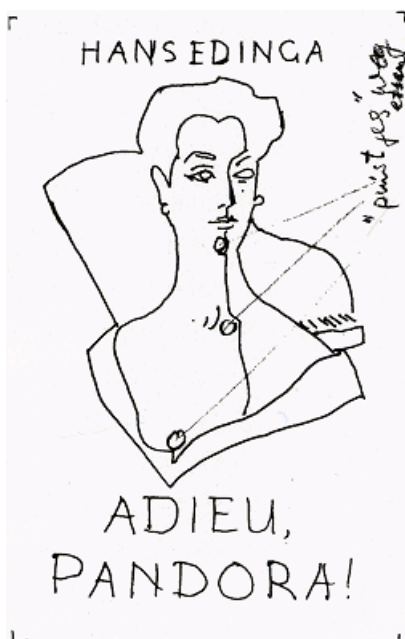
Schrijf, kort en krachtig, maar schrijf!

Met ontzettend veel liefs en goeds voor jullie *allen*

Steeds gehéél jullie

Aty en Jan.

20 Sept 1953³

Omslagtekening door Constance Wibaut voor *Adieu, Pandora!* van Hans Edinga, 1954.

Portretfoto van Alfonso Reyes, met opdracht aan Stols, 1953.

N.V. PARKHOTEL AMSTERDAM, Z. Halbeslootstraat 1-11 Telefoon 717474 Teleax 209 * Postgite 167158 Telegr. Adres: Parkhotel * CAFÉ-RESTAURANT Hobbemastr.-Stadhouderskade Telefoon 721481 * Billardsalen * Eigen garage (50 auto's) in het hotel Telefoon garage 721824 * 	REKENING voor De Weledele Heer J. Greshoff Kamer No. 48 Aantal personen 2 Aankomst 							
	December 1954	21	22	23	24	25	26	27
Arrangement								
Kamer incl. ontbijt	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00
Baden					1.00	1.00		
Bediening op kamer								
Lunch				7.50				6.75
Diner	17.75	32.25						
Diverse Restaurant								
Wijnen		6.75						3.00
Mineraalwater, Bieren		4.00		9.00				6.00
Koffie, Thee, Chocolade	2.00		2.00	1.50	1.00			5.90
Apertifs, Likeuren		6.00						
Verachotten, Was								
Auto			5.00					
Stadstelefoon	1.75	2.00	1.50	1.50				7.00
Dagtotal	43.00	66.40	33.25	24.50	25.00	22.00		36.00
Transport vorige dag		43.25	109.65	143.30	167.80	192.80	214.80	
Totaal	43.00	109.65	143.30	167.80	192.80	214.80	251.60	
Bediening							37.90	
Eindtotal							289.50	

Hotelrekening van Greshoff voor een deel van zijn verblijf in Amsterdam, december 1954.

J. Greshoff, Koffiefontein, 1953.

Eindnoten:

- 1 Van Stols is na zijn *De logische grondslagen van de typografie van het boek* en *De ontwikkeling van de verzorging van het Nederlandse boek sedert 1890* geen bijdrage meer in Standpunte verschenen. (Zie ook br.918 n.3.)
- 2 Greshoff verbleef sinds hun kennismaking begin jaren vijftig regelmatig bij Stephanus Petrus Daniël Le Roux (1922-1989) op het familielandgoed Janee in Koffiefontein. Etienne Leroux, zoals hij zich noemde, zou in 1955 zijn eerste roman publiceren, *Die eerste lewe van Colet*. (Zie Etienne Leroux, *Jan Greshoff, De Grashof, by Kloofnekweg, Kaapstad, Suid-Afrika*, in Tirade 191 (november 1973, p. 570-574.)
- 3 Op de brief is door Stols bijgeschreven: ‘antw. 1-10-53’.

960. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 1 oktober 1953

Den Haag, 1 Oct 53

Beste Jan,

Gisterenavond uit Parijs hier terug gekomen. Er is momenteel voor mij bij Unesco *niets* te doen, noch in Parijs, noch elders. We verdubbelen dus onze krachten voor de uitgeverij. Deze winter, behalve het Wolvenverhaal van Bert:¹ roman van Lampo,² roman van Delen,³ roman van Walschap,⁴ dichtbundels van Van der Plas,⁵ Lucebert⁶ en Kousbroek.⁷ Verder zetten we voor Frankrijk (en de rest van de wereld) een reeks poëzieklassieken op, formaat en uitvoering Oxford World Classics (klein dus pocket formaat).⁸

Greet mag weer op, zo lang en zo veel ze zelf wil en voelt dat ze aan kan. Ze is erg boos over je stukje over de tekeningen van Lucebert voor Clare Lennart.⁹ Je wist toch *a*: dat Lennart zelf de tekeningen goedkeurde (en wie heeft er méér mee te maken, dan de auteur) en *b*: dat ik in Quito zat, en niet alles zelf kan doen.

Over het algemeen heeft Barth als [*lees*:alles] zeer goed en met veel liefde gedaan. De ellende is alleen, dat er door de lieden, die met de administratie belast waren, niets gedaan is, zodat er een enorme achterstand is.

Voorlopig heb ik géén tijd voor een stuk voor Standpunte. Sla dus een nummer over. Laat mij uiterste termijn weten.¹⁰

Zelf voel ik me gelukkig goed, wat moe, doch verder vol kracht. Er moet hier héél wat gebeuren voor de zaak weer gaat zodat ik er van leven kan.

Mijn reis over Guatemala en México was een verrukking, en het weekend bij Leentje en Bert in hun uiterst fraaie appartement erg gezellig.

Mijn boek over de geschiedenis der drukkunst in Ecuador (1755-1830) is in Quito verschenen, en men is er enthousiast over.¹¹ Wanneer zal *ik* het te zien krijgen? Zendingen duren 3 à 4 maanden! Waarom eigenlijk? Mijn bagage was in 5 weken hier.

Jammer, erg jammer, dat ik Gerrit Bakker net miste.

Schrijf nog eens, tussen je memoires en dagboek, door.

Veel liefs voor Aty.

Hand van

Sander

Eindnoten:

¹ *Van een wolf die vreemde talen sprak.*

² *Terugkeer naar Atlantis.*

³ *Niemand ontsnapt aan zijn noodlot.*

⁴ *Bejegening van Christus.*

⁵ *Ergenshuizen.*

⁶ *Van de afgrond en de luchtmens.*

⁷ *Begrafenis van een keerkring.*

- 8 Een dergelijke reeks Franse poëzieklassieken is nooit door Stols uitgegeven. De reeks, die de werktitel *Bibliothèque de l'Alcyon* had, zou onder redactie staan van Stols en Lucien Jaïs, en zou worden uitgegeven in samenwerking met uitgeverij Albin Michel te Parijs. De reeks zou door Boosten & Stols worden gedrukt op dun papier en door J. Giltay worden gebonden in soepele linnen bandjes met een door Gerrit Noordzij te ontwerpen bandstempel. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth/1949-1954.) Door de Oxford University Press werd sinds 1903 de reeks *The World's Classics* uitgegeven. De delen in deze reeks werden adequaat bezorgd en ingeleid. Ze verschenen gebonden met stofomslag in een formaat van $9,5 \times 15$ cm.
- 9 In zijn rubriek 'Mensen en Meninge' in *Het Vaderland* van 3 september had Greshoff geschreven: 'Vijf en twintigjaar lang heeft de uitgever Stols geploeterd en gevochten en offers gebracht om zich een naam te verwerven als de maker van het goede boek. En hij heeft inderdaad goede boeken gemaakt. Beste boeken. Meesterstukken van Hoge Drukkunst. En nu op het toppunt van zijn leven heeft hij de erkenning gekregen, welke hem toekomt en het overwicht dat daarmee gepaard gaat. Maar nog steeds geldt het noblesse oblige en aan een Stols stellen kenners en liefhebbers, terecht, de hoogste eisen. Wat *hij* voortbrengt moet als maatstaf en voorbeeld kunnen dienen. Wie het hoogste bereikt heeft, mag zich nimmer met het mindere tevreden stellen. Ik behoor al sedert zijn eerste optreden tot de bewonderaars van Stols' drukkunst. En telkens als ik zijn "Adolphe" ter hand neem, denk ik: "Dat is toch wel het mooiste boek ooit gedrukt". Nu kunt u zich enigszins een voorstelling maken, hoe het mij te moede was, toen ik dezer dagen, argeloos, Clare Lennart's "Rouska" (A.A.M. Stols, Den Haag) opensloeg. Niet alleen dat papier, druk en band bitter matig zijn, maar de mensonterende smakeloosheid van de boekverluchting overtreft alles wat ik op dit, aan smakeloosheid zo rijke, gebied ooit aanschouwde. In trouwe: ik heb zulke afschuwelijk gemene, vernederend lelijke prentjes nog nooit voordien gezien. Ook niets wat er in afzichtelijkheid enigszins nabij komt. Als een leeg gemoed en een laag-bij-de-grondse geest samenwerken met een slappe, machteloze, bijna verlamde hand, ontstaan ondingen als deze "boekverluchtingen". De versierder bezit geen verbeelding, geen smaak, geen beschaving, geen ervaring, geen kennis van wat er in de loop der jaren op dit gebied geschapen is en geen vaardigheid. Wij hebben hier te doen met stompzinnig aanmatigende lorrepijperij. Waarom zal men de "tekenaar" lastig vallen? Hij weet niet beter. Maar Stols! Stols, die tientallen jaren innig betrokken was bij het allerbeste wat er aan boekverluchting voortgebracht werd. Die almede de allermooiste geïllustreerde boeken heeft uitgegeven, die de meesterwerken van zijn vakgenoten bezit en bij de hand heeft; Stols die wéét, die bewezen heeft te weten wat Hoedanigheid met een hoofdletter, wat het Beste van het beste is. Stols mag niet toelaten dat zijn naam verbonden wordt aan het minder-dan-liefhebberig gepruts van een jongmaatje, dat geen talent toont en de alleraanvankelijkste eisen van het vak niet kent. Als Stols het verschil tussen goed en kwaad niet meer weet te ontdekken, is voor ons boekenliefhebbers, het einde der dagen nabij.' (Zie ook br.920 n.19, en br.958, p. 126.)
- 10 Zie br.959 n.1.
- 11 *Historia de la imprenta en El Ecuador de 1755 a 1830.*

961. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 oktober 1953

‘Geluksdam’

Koffiefontein o.v.s.

Beste Sander,

Gisteren kreeg ik je briefje in mineur. En terecht. Is die mogelijkheid van Bogota zoo ineens in lucht opgegaan? Ik vrees dat de Unesco maar één zorg heeft: bezuinigen! Het zou mij werkelijk verdriet doen als Greet, die wij zoo van harte liefhebben, ècht boos was.

1. Hoe kàn ik nu weten dat het mensch Lennart zelf deze teekeningen wenschte?¹
2. Maar zelfs dan. Moet een uitgever zijn goede naam en zijn geld wagen alléén om een auteursgril?

Het publiek weet *niets* van Lennarts ingrijpen en zegt dus (terecht) hoe kan een man als *Stòls* zulke monstruositeiten verspreiden. Je kunt per slot beter een auteur dan een reputatie verliezen! Ik kan je verzekeren dat het een klap in mijn gezicht was: dit boek onder *jouw* naam!

Ik hoop dat je *véél* succes mag hebben met je nieuwe plannen. Blijft Barth je helpen? Of gaat hij afstudeeren. Ik zie vooral uit naar die poëzieklassieken!!!²

Aty schrijft dezer dagen uitvoerig over het huiselijke

Het is hier hoogst rustig.

Heel veel hartelijks en goeds vh.th

Geheel je

Jan

9 Oct 19[:53]

Eindnoten:

- 1 Greshoff doelde op de tekeningen van Lucebert bij Rouska waarover hij in zijn bespreking in Het Vaderland de staf had gebroken. (Zie ook br.960 n.9.)
- 2 Zie br.960 n.8.

962. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 3 november 1953

3 Nov. 1953.

Beste Brave Barth,

Ben je mij, nu A.A.M.S. terug is, inééns en geheel vergeten? Ik wee[:t] niet waar je je zomervacantie door gebracht hebt, wat je toekomstplannen zijn, of S. dankbaar was voor wat je in zijn afwezigheid tot stand bracht.

Kortom ik weet *niets*.
Laat eens wat hooren.

tot 10 Dec:

‘Oranjehof’

449 Prinsloostraat

Pretoria (Transvaal)

ZAfr

Met recht hartelijke groeten,

Steeds gaarne je

Greshoff

963. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 11 november 1953

11 November 1953

Vriendelijke Heer Greshoff,

Neen, heus niet, ik ben U niet vergeten. Maar ik heb een paar jammerlijke weken achter de rug, overdag zwoegen bij de aanbidding, 's avonds productie en andere klusjes opknappen. Het schrijven schiet er dan weer bij in, mijn vriendinnen in Spanje en Italië schrijven dan ook reeds dreigbrieven en jammerklachten. Het zij zo, ik had niet op deze wereld geplaatst moeten worden, althans niet met een functie die buitensporige eisen aan de schrijfvaardigheid van mij stelt. Ik heb nu eenmaal een Zuidelijk temperament; Zuidelijk in de betekenis van ‘lui’ welteverstaan.

Deze aanbiedingsreis heeft me meer en meer tot de overtuiging gebracht, dat de meest illitteraire [xxx], stompzinnige idiote kwasten, naast de uitgevers, de boekhandelaren zijn. Mijn God, wat zijn dat toch voor rare kwibi (is dit het meervoud van kwibus?). En dit zit dan in dichtvastgesoldeerde commissies, gereglementeerd van kop tot teen, mitsgaders poezen en andere familieleden en een air van roeping over ‘het boekverkopen’. Heus, het zijn niet alléén de uitgevers, alhoewel ik dit toch wel eerst veronderstelde.

Na mijn laatste (langdurige) brief een even langdurige stilte, die ik, tot vóór mijn aanbiedingsreis doorbracht met:

1°). de 23e Juli stapte ik in mijn wagentje en reed, via Alpenpassen e.d. naar mijn geliefd Italië. Zoals gebruikelijk begon ik met een weekje aan het onvergetelijk mooie Como meer, waar vele vrienden van me wonen. Als U ooit naar Italië gaat, vergeet U dan dan vooral niet eens een poosje in *Lenno* door te brengen. Reeds Plinius bezong de lof van het Como-meer,¹ ik kan niets anders doen dan hem volkomen gelijk geven. Wat bovendien het Como-meer gunstig onderscheidt van andere fraaie oorden is de betrekkelijke ongereptheid en het

geringe touristenaantal. Toch zag ik met vreze dit jaar de eerste touringcars uit Parijs ter hoogte van een der hotelletjes. Gelukkig maar voor een paar dagen. Maar ja, het begin is er... Toen ben ik een paar dagen naar Milaan gegaan waar ik logeerde bij de Familie Serticeti, Gianfranco Serticeti is een bekende Italiaanse schilder.² Verschillende van zijn producties sieren mijn huiskamer. Nadien heb ik een van de mooiste tochten van mijn leven gemaakt, n.l. van Genua langs de kust tot Barcelona. Vooral het stuk van Genua tot Ventimiglia is onbeschrijflijk. Ik heb een nacht in mijn wagen doorgebracht en voorts een weekje in San Remo. Wat een land, wat een klimaat. 's Nachts hoorde ik openluchtopvoeringen van Othello mijn lievelingsopera, Le Gioconda, Aida en Rigoletto.³ Overdag luierde ik in de zon, peinzende over Goed en Kwaad in den wereld zonder tot een beslissing te komen. Toen ben ik naar Barcelona gegaan, na Marseille werd het aanmerkelijk minder het landschap, tot aan de Pyreneeën. Die waren weer groots en zo reed ik, weer op een stralende ochtend 'Het land van Philips de Tweede, Don Quichotte en de Falla' binnen.⁴ Eigenlijk een volslagen andere wereld, met geheel andere dan onze Europese opvattingen. Ik bespeurde dit zeer duidelijk daar ik bij een mij bevriende Spaanse familie opgenomen [+was] als 'filius domi' en minnaar van het aller-schattigste dochttertje des huizes.⁵ Helaas bleek alles, wat ik deed, tegen de conventie in te druisen: b.v. gaf ik 's avonds mijn Lolita een arm, dan was het niet goed; verzuimde ik het overdag, dan was het ook niet goed. En zo meer. Spanje is een merkwaardig land; er bestaat toch wel een duidelijk verband tussen de taal; bevolking en geaardheid van de natuur ter plaatse. Spaans: stug, gesloten, doch stralend; Italiaans: liefelijk, melodieus, verwarmend. Mij ligt Italie méér dan Spanje, alhoewel ook Spanje vele boeiende dingen bezit. Ik bezichtigde het fraaie klooster Montserrat, een zeer beroemd oord.⁶ Toch is men (althans in Cateluña) niet zo hartstochtelijk Katholiek als ik aanvankelijk vreesde. Ik hoop volgend jaar méér te zien, n.l. het Zuiden: Andalusia, met Granada en Sevilla. Voor mij als muziekminnaar viel er ook in dit gebied veel schoons te beleven. Ik zou er graag langere tijd willen zijn, o.a. uit studie-overwegingen.

Hier bewees mijn lief, trouw wagentje zijn onmisbaarheid. De minst toegankelijke oorden werden in 'no time' genomen. Van Italie naar Spanje deed ik 1 dag; van Barcelona naar huis (1600 km) iets meer dan 1½ dag. Enfin, een paar dagen voor dhr Stols kwam ik weer thuis.

- 2°). Na de kennismaking met ZHgl.⁷ zijn we gezamenlijk half September voor een viertal dagen naar Parijs gegaan, in mijn wagentje. Het was erg gezellig. Ik vind Parijs een grootse stad, doch zal er nooit heimwee naar hebben. Misschien ook wel daarom, omdat het zo schandalig duur is.
- 3°). Ben ik tussendoor en nadien nog een paar maal in Belgie geweest,

Antwerpen-Brussel, waar ik o.a. Joris Vriamont ontmoette. Ik voel me daar toch wel wat meer thuis dan hier.... Alleen de opening van de Vlaamse Boekenbeurs is afgrijselijk geweest.⁸ Maar ik moest wel acte de présence geven, of hoe dat precies heet.

Er komt uit dit najaar: De Wolf die Vreemde talen sprak (waarom zond U mij de gecorrigeerde tekst niet? Hierdoor heb ik het te elfder ure en in de haast zelf moeten doen, waardoor het natuurlijk oppervlakkiger is geschied dan door U gedaan zou zijn!) Ik ben benieuwd hoe de pers reageert op de Boer Baers/Pastoor Baers vergelijking of beter gelijkenis en Italië/Amerika.⁹ Er zijn prentjes bij van Marie Segers, een beschermelingetje van Marnix Gijsen. Een koddige en bovendien welgestelde juffrouw, die wel enig talent bezit. Ik heb eens een eerbiedwaardige Antwerpse nachtclub op stelten gezet door daar met haar te dansen.... de Heer Stols was 2 dagen daarna nog sprakeloos. Hopelijk vinden deze prentjes meer genade bij U dan die van Lucebert bij Rouska die bij U een toorn opwekte, voldoende om bij gebrek aan bazuinen, de muren van Jericho te doen vallen, helaas had dhr Stols zelve hier niets mee te maken en treft de blaam alleen mij en Clare Lennart. Hr Stols heeft de gewraakte tekeningen zelfs niet eens gezien, wegens de korte tijd die mij restte om dit boekje tijdig te doen verschijnen. En ik vond de tekeningen niet slechter dan men elders ziet aan illustraties. Enfin, de brave A.A.M. kreeg nu de ene dag een lovend artikel over zich zelve, de andere dag een vreselijke uitbrander voor iets, waar hij part noch deel aan had..... Ik kan niet beweren, dat hij bepaald verheugd was, trouwens ik ook niet. Gaat U nog wat schrijven over het Wolvenverhaal? Het komt over een paar weken uit en der traditie getrouw werd een nieuwe Gijsen altijd ingeleid door dhr Greshoff. Voorts komt uit: Bejegening van Christus van het vervelende mannetje G. Walschap. Zijn Vrouw is ronduit een Haai, maar je weet wat je aan haar hebt, en ik kan ze wel aan, dat heeft ze wel gemerkt. Maar hem vind ik bepaald *erg*. Ze heeft zich eindelijk op me kunnen wreken door de laatste keer mij een glas [Xxx] Moezel 1948 te presenteren, een fles die waarschijnlijk van 1949 af open gestaan had. Pure azijn, ik dacht dat ik het bestierf. Maar dat zet ik ze nog weleens betaald. Tot mijn spijt doet het Wolvenverhaal het niet zo erg, de mensen wachten af. Hopelijk maakt de Pers er wat van. Walschap gaat ook beroerd. Hij heeft het hier sedert Zwart en Wit,¹⁰ Zuster Virgilia¹¹ en laatstelijk Oproer in Congo volkomen verkorven. Er zijn (vele) boekhandelaren die het niet eens willen zien of de naam horen. Wilt u erover schrijven?¹² Dan zend ik U per luchtpost de drukproeven (behalve natuurlijk ook per zeepost een goed exemplaar[]). Dan komt van de brave Ary 'Niemand ontsnapt aan zijn Noodlot' waarvan ik U het concept zond. Helaas hoorde ik ook hier verder niet veel meer over. Het boek is, ronduit, allercharmantst, en alhoewel geen litteraire hoogvlieger als

Gijsen of Walschap, ben ik er zeer enthousiast over. Ik zend U zo gauw mogelijk de drukproeven toe. Door mijn enthousiasme heb ik het aardig verkocht, zij het ook niet daverend. De H. Lampo: Terugkeer naar Atlantis in één woord prachtig. Ook hiervan drukproeven. Voorts herdruk Spion van Brahma, U wel bekend.¹³ Dan komt in Januari uit van Clare Lennart Stad met Roze Huizen. Een roman in de trant van Serenade uit de Verte, trant in de betekenis van Joachim vergeleken met Telemachus of Goed en Kwaad etc. Zal wel genade vinden in Uw ogen,¹⁴ alhoewel ik, eerlijk gezegd[,] noch Serenade noch deze Stad met R.H. zo daverend vind. Ik prefereer toch wel M. Gijsen, of Delen, of Lampo. Doch dit is natuurlijk geen argumentum ad hominem.

Dan verschijnen: een nieuwe bundel van Lucebert,¹⁵ die pas de Amsterdamse Prijs voor Poëzie heeft gehad (N.B. voor Apocrief: de enige bundel die *niet* bij ons is verschenen!)¹⁶ een nieuwe bundel van Michel ('[xxx] [xxx]') v.d.Plas: zijnde een moderne bewerking van Odyssee in de trant van Eliot¹⁷ en een bundel van Kousbroek,¹⁸ de oprichter van 'Braak'.¹⁹

Verdere bijzonderheden zijn dat de dochter van dhr Stols gehuwd is.* Samen met haar man vormen ze een aardig paar.²⁰ Voor de huwelijksreis heb ik deze brave lieden mijn wagen ter beschikking gesteld. Dan heb ik eindelijk weer eens persoonlijk een levensteken van Gijsen gehad, zij het ook na een lange brief van mijn kant.²¹ Mijn vermoeden, dat de meeste mensen na de terugkeer van A.A.M. Stols het contact met ene Barth J.P. zullen vergeten, blijkt toch wel niet helemaal onjuist te zijn. Het zij zo.

Mijn persoonlijke plannen bestaan voornamelijk in een nu eens spoedig afmaken van de studie. Langzaam maar zeker neemt dhr Stols de verschillende werkzaamheden over. Vnl. productie en het 'contact met de auteurs'. Voorts heb ik hem dringend gezegd, in zijn eigen belang, zelf weer de aanbieding bij de belangrijkste zaken te doen, om op die manier weer het 'contact met de boekhandel' te herstellen en [+een] groot deel van de inkomsten in eigen zak te kunnen houden. Dus resteren de[sic] nog de administratieve bezigheden, waar ik niet voor geschikt ben, en de aanbieding voor de onbelangrijke zaken, waar ik niets voor voel en waar trouwens reeds iemand voor is.

Noodzakelijkerwijs neemt dan t.z.t. mijn werk dusdanig af, dat ik aan een definitief terugtrekken kan denken. Dit zal m.i. wel in de loop van Januari/Februari zijn. Waarmee ik niet bedoel de banden met A.A.M. abrupt te verbreken, doch wel mijn verbintenis als 'vast' medewerker. Ik hoop dus met enkele maanden klaar te zijn, een half jaartje in Spanje en Italie te verblijven om de taal heel goed te bestuderen en dan mijn schreden te richten naar een continent waar het klimaat milder is dan hier, dus b.v. Zuid-Afrika.

Waarschijnlijk zal Gerrit Bakker me wel wat op weg kunnen helpen.

Ik schaam me dood: ook hem heb ik sedert lang niet meer geschreven...

* bij het huwelijk zag ik nog J.C. Bloem, vers terug uit Rome, die het erg naar zijn zin heeft gehad!

Inderdaad leek het mij, dat dhr Stols mijn werk geapprecieerd heeft, doch U kent hem lang genoeg om te weten dat hij dat niet kenbaar maakt door grote redevoeringen. Maar ik heb in elk geval wel plezier gehad in mijn werk, achteraf, alhoewel het vaak niet mee viel met de mensen goed om te gaan resp. te blijven omgaan.

Zo, dit is een lange brief, ik hoop dat U er even mee voort kunt en.. dat U hem lezen kunt. Als laatste hoop ik dan, dat U mij informatie wilt geven *over U zelf*, vnl. de gezondheid, waar het de laatste tijd aan ontbroken heeft!! (Bij U natuurlijk).

Met beleefde groeten en de meeste hoogachting

Uw

J.P. Barth

Wilt U nog foto's hebben van mijn reizen?

Kent U 'The Catcher in The Rye'?²²

P.S. What about de studie over M. Gijsen? We zijn allemaal erg benieuwd...!²³

Eindnoten:

- 1 De Romeinse staatsman en schrijver Gaius Caecilius Secundus Plinius, of Plinius de Jongere was in 61 of 62 na Christus in Como geboren.
- 2 Niet nader geïdentificeerd.
- 3 Er is zowel een opera van Gioacchino Antonio Rossini (1792-1868) als van Guiseppe Verdi (1813-1901) met de titel *Otello*, resp. uit 1816 en 1886; de overige door Barth genoemde opera's zijn *La gioconda* van Amilcare Ponchilli (1834-1886) uit 1876, en *Aida* en *Rigoletto* van Verdi uit resp. 1871 en 1851.
- 4 Aan welke bron Barth dit citaat - waarin koning Filips II (1527-1598), de hoofdpersoon uit *El ingenioso hidalgo Don Quijote de La Mancha* van Miguel de Cervantes (1547-1616) en de componist Manuel de Falla (1876-1946) in één adem worden genoemd - ontleende, is ons niet bekend.
- 5 Nadere gegevens over de bevriende familie bij wie Barth in Spanje verbleef, zijn niet bekend.
- 6 Het klooster van Montserrat is een bedevaartsoord ten noord-westen van Barcelona. Het stamt uit de twaalfde eeuw en huisvest de Zwarte Madonna.
- 7 Bedoeld is A.A.M. Stols.
- 8 De Vlaamse Boekenbeurs, georganiseerd door de Vereeniging ter Bevordering van het Vlaamse Boekwezen, werd van 31 oktober tot en met 11 november in de Stadsfeestzaal te Antwerpen gehouden. Zaterdagmiddag 31 oktober had de officiële opening plaatsgevonden met aansluitend een banket.
- 9 Pastoor Baers was de oprichter van de Idil. (Zie br.899 n.4.)
De grotendeels in de Verenigde Staten spelende roman *De vleespotten van Egypte* van Marnix Gijsen was in Baers' repertorium ingedeeld in de categorie III (Voorbehouden lectuur: boeken welke ondanks zekere passages of grondgedachten, ook *ontspanningshalve* zonder nadeel door gevormde lezers kunnen worden gelezen).
In *Van een wolf die vreemde talen sprak* komt als personage een zekere 'Boer Baers' voor. De wolf die de hoofdpersoon in dit verhaal is, komt aan het eind ervan in Italië terecht.
- 10 Gerard Walschap, *Zwart en wit* was in 1948 bij P.N. van Kampen & Zoon N.V. te Amsterdam verschenen. Het was in 1949 herdrukt.
- 11 Gerard Walschap, *Zuster Virgilia* was in 1951 verschenen bij N.V. Uitgeverij P. Vink te Antwerpen & Amsterdam. In hetzelfde jaar was de roman herdrukt.

- 12 Greshoff zou *Bejegening van Christus* van Gerard Walschap onder de titel *De tragedie van de twijfel* bespreken in Het Vaderland van 31 juli 1954.
- 13 In december verscheen de tweede druk van *De spion van Brahma* van André Peters bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage.
- 14 Greshoff zou *Stad met rose huizen* van Clare Lennart onder de titel *De eigen wereld van Clare Lennart* bespreken in Het Vaderland van 17 juli 1954.
- 15 *Van de afgrond en de luchtmens*.
- 16 In maart was aan Lucebert door een jury bestaande uit Jan Engelman, Han G. Hoekstra en Gerrit Kouwenaar de Poëzieprijs van de Gemeente Amsterdam groot fl 1.000,- toegekend voor zijn in juni 1952 bij De Bezige Bij te Amsterdam verschenen bundel *Apocrief. De analphabetische naam*.
- 17 Het is niet geheel duidelijk wat Barth met deze vergelijking van de bundel *Ergenshuizen* van Michel van der Plas en de poëzie van T.S. Eliot bedoelde. Mogelijk refereerde hij aan het epische karakter van bijv. Eliots bundel *The waste land* (1922).
- 18 *Begravenis van een keerkring*.
- 19 Het tijdschrift Braak, Maandelijks Cahier voor Proza, Poëzie en Critiek was van mei 1950 tot voorjaar 1951 verschenen. Het tijdschrift werd aanvankelijk geredigeerd door Remco Campert en H.R. Kousbroek; na de derde aflevering waren Bert Schierbeek en Lucebert tot de redactie toegetreden. Er verschenen in totaal zeven afleveringen. Het tijdschrift was een spreekbuis van de Vijftigers.
- 20 Eva Stols was op 7 november in het huwelijk getreden met J.C. Schöler.
- 21 De brief aan Marnix Gijsen waarop Barth doelde, noch de reactie van Gijsen is bewaard gebleven.
- 22 *The catcher in the rye* van J.D. Salinger was in juli 1951 bij Little, Brown te Boston en in augustus 1951 bij Hamish Hamilton te London verschenen. In april 1953 was de paperback-editie verschenen. Het was het debuut in boekvorm van Jerome David Salinger (geb. 1919), die met zijn korte verhalen in The New Yorker bekendheid had gekregen.
- 23 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.

964. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 november 1953

22 Nov. 1953

Beste Oude Vriend

Schrijf eens iets over de huwelijksplechtigheid,¹ over de gezondheid van je lieve vrouw, over de staat van je ziel, geest en lichaam

En laat mij zoo spoedig mogelijk je nieuwe uitgaven toekomen opdat ik er ook zoo *spoedig* mogelijk over schrijven kan

Delen!²

Lampo!³

Lennart!⁴ etc.

Wij leefden bijna twee maanden in een groote eenzaamheid Nu vinden wij 'het groote leven' zéér vermoeiend.

Je hebt het natuurlijk razend druk om alles weer op poten te zetten. Maar wij verlangen toch wel heel erg naar eenig nieuws over jullie. Wij krijgen anders

zoo'n afgestorven idee! Met Nini zijn jullie (trouwe schrijvers geworden) nog de laatste band met patria. Wij krijgen n.l. zelden berichten uit Nederland.

tot 10 Dec.

p/a ZExc. Den Here J.v.d. Berg

'Oranjehof' 449 Prinsloostraat

Pretoria (Transvaal) ZAfr.

Bedank Barth voor zijn brief. Zal hem spoedig antwoorden.

Van 12 Dec tot...? tot mijn begrafenis waarschijnlijk:

'De Grashof[']

Veel liefs en niets dan goeds als steeds

Geheel je

Aty en Jan

Eindnoten:

- 1 Greshoff doelde op het huwelijk van Eva Stols, dat op 7 november had plaatsgevonden.
- 2 Greshoff zou *Niemand ontsnapt aan zijn noodlot* van Ary Delen onder de titel *Ary Delen, veelzijdig en eerlijk schrijver* bespreken in Het Vaderland van 30 januari 1954.
- 3 Zie br.939 n.6 voor Greshoffs bespreking van *Terugkeer naar Atlantis* van Hubert Lampo.
- 4 Zie br.963 n.14 voor Greshoff bespreking van *Stad met rose huizen* van Clare Lennart.

965. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 14 december 1953¹

[s-Gravenhage] 14-12-53

Beste Jan,

Ook uit naam van Greet, en mede voor Aty, mijn hartelijke gelukwensen met het begin van je 66^e jaar.² Dit kroonjaar heb je dus niet in Nederland gevierd en het spijt ons, dat we niet even naar de Grashof hebben kunnen vliegen. De maanden na mijn aankomst hier - nu bijna vier maanden geleden - zijn voorbijgevlogen, en het is natuurlijk al weer, of ik nooit weg ben geweest en die ecuatoriaanse periode een droom was.

Direct na terugkomst zat ik al diep in de, vooral financiële beslommeringen der uitgeverij, ik heb nu wat achterstand kunnen inlopen, hoewel de omzet matig is. Veel best-sellers heb ik dan ook dit najaar niet gehad. Het Wolvenboekje van Goris moet deze week nog verschijnen en is heel slecht bij aanbidding verkocht.³ Voor mijn overige drie Vlamingen: Delen,⁴ Walschap⁵ en Lampo⁶ bestaat en hier en in België maar zéér matige belangstelling, omdat de heren niet toflemoons zijn. Clare Lennart komt vandaag pas haar roman inleveren; deze is wel aangeboden, doch verschijnt in het voorjaar.⁷

Ik zit te springen *en* om het ms. van 'De Lange Nacht' van Goris, want ik moet zéér nodig het reis-ex 2 Januari *klaar* hebben (Bert schreef me, dat je het per luchtpost

zond, maar ik ontving nog niets)⁸ en van ‘Er gebeurt nooit iets’, dat in ‘De Gids’ komt.⁹ Heb je het ms per zeepost gestuurd? Bericht mij *vooral* p.o. hierover.¹⁰
Voorjaar 1954 ga ik een zéér bijzondere roman van Helma Wolf-Catz uitgeven.

Van Vriesland en Adriaan v.d.V.[een] zijn er enthousiast over.¹¹ Ik ben benieuwd wat je er van zult zeggen.

Dan komt misschien nog klaar de roman van Hans Edinga,¹² wiens 1e bundeltje verzen bekroond werd met een reisbeurs.¹³ Het is een uiterst boeiend en levendig boek. Van Edinga gaf ik ook een 2^e bundeltje uit.¹⁴

Verder komt er een herdruk (aangevuld) van de Verz.Ged. van Jo Landheer,¹⁵ en momenteel worden de Verz.Ged. van Herman van den Bergh gezet. Hij schreef er een uitnemende 'terugblik' voor.¹⁶

Met dan nog een bundel van je vriend Bijlsma, aan jou opgedragen,¹⁷ is dan weer de voorjaarsaanbieding compleet.

Met erg veel plezier werk ik nog niet aan de uitgeverij. Dat komt wel weer, als ik zelf weer eens dingen kan opzetten. Maar wàt mogelijk is, weet ik nog niet.

Ik geloof dat je Bert een *enorm* genoeg zult doen - en mij doe je dit zeker - door je boek over hem af te sluiten.¹⁸ Hij heeft zich nu in een roman gestort, waaraan hij jaren zal werken, en die dus wel een nieuwe periode zal inluiden.¹⁹ Wanneer denk je het boek klaar te hebben?

In Parijs ben ik onlangs nog eens al mijn Unesco-vriendjes de hand gaan drukken, maar uitzicht op een baan is er vóór Juli zeker niet. Verder ben ik van plan te solliciteren naar de baan van uitgever der Verenigde Naties in Genève, mits de heer Adriaan Pelt, dien ik schreef, mij een redelijke kans geeft. Ik ken deze heer Pelt niet. Hij is directeur voor Europa van de V.N.²⁰

Mijn vriend van Haersolte is tot gezant in Uruguay benoemd.²¹ Hij vertrekt half Januari. Indertijd liet hij doorschemeren, dat ik wel in aanmerking kon komen voor zaakgelastigde in een kleine Centraal-Amerikaanse republiek, of voor handelssecretaris. Maar nu hij verdwijnt, zal er wel geen sprake meer van zijn.

Hij is nu nog Chef Westelijk Halfrond.

Enfin, mijn illusies zijn nu weer eens in rook opgegaan.

Eva komt ± Kerstmis weer bij ons wonen, als Jack²² voor vijf maanden naar de V.St. vertrekt. De jongens komen langzamerhand weer met vacantie. Het huis is toch al eivol, omdat ik kantoor aan huis heb...

Schrijf eens gauw, bericht mij vooral over de Gijsens.

Met hartelijke groeten, ook van Greet, voor jullie allen van

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.

2 Greshoff was op 15 december 1888 geboren.

3 *Van een wolf die vreemde talen sprak.*

4 *Niemand ontsnapt aan zijn noodlot.*

5 *Bejegening van Christus.*

6 *Terugkeer naar Atlantis.*

7 *Stad met rose huizen.*

8 Op 23 november had Marnix Gijsen onder meer aan Stols geschreven: 'Jan heeft me enkele weken geleden geschreven dat hij het ms. van Er gebeurt nooit iets aan jou heeft verzonden.'

Dat zal met de zeepost gegaan zijn waarschijnlijk. Hij heeft nu de Lange Nacht in handen en ik zal er op aandringen dat hij het dadelijk zou nakijken.' Op 7 december voegde Gijsen daaraan toe: 'Naar ik verneem is Jan opgetogen over "De lange nacht". Ik zal hem schrijven over je zorgen dienaangaande.' (Zie ook br.967 n.1.)

De lange nacht zou in juni 1954 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman werd gedrukt bij de Firma Boosten & Stols. Er werden 10 exemplaren op Basingwerk Parchment gedrukt. Het bandontwerp was van Helmut Salden.

- 9 Een voorpublicatie van *Er gebeurt nooit iets* zou in vijf afleveringen verschijnen in De Gids 107 (1954) 8 (augustus), p. 80-99; 9 (september), p. 10-16; 10 (oktober), p. 251-264; 11 (november), p. 327-339; en 12 (december), p. 414-423.
- 10 In de marge bij deze passage heeft Stols twee kruisjes geplaatst.
- 11 Helma Wolf-Catz, *De droomgestalte* zou in 1954 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman werd gedrukt bij de firma Boosten & Stols.
Over haar destijds aan Stols aangeboden roman *De vreemdeling* had zij in een brief van 5 juni 1950 onder meer geschreven: 'Adriaan van der Veen heeft mij toestemming gegeven te zeggen dat hij het voor Elsevier heeft gelezen. De heer Bakels deelde mij indertijd mede, dat Van der Veen er in zes bladzijden een loffelijk rapport over had geschreven [...].' Van Adriaan van der Veen noch van Victor E. van Vriesland is een bespreking van *De droomgestalte* achterhaald.
- 12 *Adieu, Pandora!* van Hans Edinga (ps. van Hans Heidstra, 1918-1980) zou in 1954 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman had een omslagtekening van Constance Wibaut. (Zie ill. p. 128.)
- 13 De bundel *De vrouw van de herfst* van Hans Edinga was in 1952 door een jury bestaande uit M. Nijhoff, Garnt Stuiveling, Clara Eggink, Guillaume van der Graft en H.L. Prenen bekroond met een regeringsreisbeurs.
- 14 Hans Edinga, *De wintertuin* zou in 1954 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen.
- 15 Zie br.920 n.23.
- 16 *Verzamelde gedichten* van Herman van den Bergh zou voorjaar 1954 bij A.A.M. Stols-Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd gedrukt bij de Firma Boosten & Stols, en bevatte een bibliografische aantekening achterin en een 8 pagina's omvattende inleiding van Van den Bergh.
- 17 *Doorzicht heden* van Frans Sybrand Bijlsma (1907-1968) zou in 1954 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel was opgedragen aan Greshoff.
- 18 Het overzicht, dat Greshoff van Marnix Gijsens werk zou geven in René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*, sloot af met de behandeling van *De oudste zoon*.
- 19 Marnix Gijsen, *De oudste zoon* zou eind 1955 verschijnen. Het manuscript van de roman werd volgens de datering aan het einde van het boek afgesloten op 19 mei 1954.
- 20 Adrianus Pelt (1892-1981) was onder meer van 1916 tot 1920 correspondent voor Het Nieuws van den Dag en De Telegraaf te Parijs geweest, in de periode dus dat Greshoff daar de vredesbesprekingen te Versailles voor De Telegraaf versloeg. In 1920 was Pelt in dienst getreden bij de Volkenbond, waar hij in 1934 directeur van de sectie voorlichting werd. Begin 1946 werd hij benoemd tot adjunct-secretaris-generaal van de Verenigde Naties, speciaal belast met de afdeling conferenties en algemene diensten. Van 1949 tot 1952 was hij hoge commissaris van de VN in Libië. Van 1952 tot 1957 was hij directeur van het Europees bureau van de VN te Genève.
- 21 C.W.A. van Haersolte was benoemd tot gezant te Montevideo (Uruguay). Van 1951-eind 1953 was Van Haersolte chef van de directie Westelijk Halfrond van het departement van Buitenlandse Zaken geweest.
- 22 J.C. Schüler.

966. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 december 1953

14 dec. 1953

Beste Oude Sander,

Wij vertrokken Donderdag uit P.[retoria] en kwamen j.l. Zaterdag hier aan. Zondag opruimen! Er lagen pakkén en pakken boeken, maar niets van de firma die mij zoo na aan het hart ligt: A.A.M.S te sGr. Ik wil zoo *dolgraag* over *Ary Delen* schrijven.¹ Als het nog niet wèg is aan mijn adres, zou het je dan niet ruineeren om mij een stel losse vellen per luchtpost te zenden?

En de nieuwe Lennart!² Nog niet ontvangen!! De nieuwe Lampo dito.³

Wij waren heel gelukkig met Greet's brief.⁴ Als Aty nog niet terugschreef, zal zij het zeker spoedig doen.

Bert's De Lange Nacht is zijn meesterwerk. Een zéér aangrijpend boek. Ik zend je de copij met mijne roode amendementen + bespreking spoedig toe. Er gebeurt nooit iets is heel aardig, maar lang niet zoo *diep* en zoo grootsch.

Je hebt het natuurlijk beestig druk.

Gebruik de kerstdagen om een woordje terug te schrijven.

Met heel veel liefs ook van gâ tot gâ

als steeds geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Zie br.964 n.2 voor Greshoffs bespreking van *Niemand ontsnapt aan zijn noodlot* van Ary Delen.
- 2 *Stad met rose huizen*.
- 3 *Terugkeer naar Atlantis*.
- 4 Op 18 november had Greet Stols aan Aty Greshoff onder meer verslag gedaan van het huwelijk van Eva. Voorts had zij geschreven in reactie op Greshoffs woede over de illustratie bij *Rouska* van Clare Lennart: 'Nu die fameuze kwaadheid op Jan! [...] Kijk, ik ben het 150% met je eens dat de vriendschap van Sander en jou, je het recht geeft opmerkingen te maken, als je meent dat Sander van het rechte pad der esthetiek afdwaalt in zijn uitgeversloopbaan. Maar schrijf hem dan direct, zonder er een journalistiek stukje van te maken, dat ietwat giftig aandoet, en *waar je geld mee verdient*. Je wist bovendien donders goed, hoe de vork in de steel zat, dat Sander in Quito niet altijd de hand in alles kon hebben wat de uitgeverij aanging, geen veto kon uitspreken over elk stofomslagje of illustratietje, waar bovendien de auteur in dit geval de goedkeuring gegeven had. Overigens is je stukje een goede reclame geweest inzake de verkoop van het boekje, zo heeft S. het ook opgevat.'

967. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 december 1953

17 Dec. 1953.

Beste Sander,

Zooeven ontving ik een brief van Bert.¹ Naar aanleiding daarvan schrijf ik je. Hij wil in overleg met jou 'Er gebeurt nooit iets' in 'De Gids' hebben. Ik stuur je het m.s. per vliegpost. *Maar...* als jij het nagekeken hebt en aan jouw argusoogen ontsnapt niets, dan kun je en mag je, onder geen omstandigheid of voorwendsel, het handschrift met ons beider amendementen zóó naar De Gids sturen!! Je moet het dus (het is een klein boek) laten overtikken. Op een behoorlijk daartoe bestemd bureau doet men zoo iets in enkele dagen. Je stuurt dan De Gids een doorslag van deze nieuwe lezing. En behoudt zelf de voorslag. Ten tweede: ik ontving De Lange Nacht 1 Dec (dus pas een dag of 14 geleden) in Pretoria. Ik las het boek onmiddelijk, maar had [:v]erder werkelijk geen tijd de tekst dáár ter hand te nemen. Thuisgekomen, nu vijf dagen

geleden, werd ik in beslag genomen door achterstand en briefwisselen. Je moet het jagen niet overdrijven! Ik vind het een eer en een genoegen, met jou, de handschriften van Bert door te werken. Ik begrijp ook dat er eenige voortgang in moet zitten. Maar overhaasting is niet goed. Ik ben er reeds mede begonnen en stuur het geheel je in twee of drie luchtpostzendingen. Gelijk ik ook De Vleeschpotten en de Kat *per luchtpost* aan Barth deed toekomen.

Tenslotte het boekje over Bert. Ik moet zóóveel tegen mijn zin en gejaagd afwerken, dat ik het verdom een boekje dat [+ik] werkelijk voor mijn plezier maak af te jakkeren. Het is maar goed ook! Want zonder De Lange Nacht zou het beeld *zeer* onvolledig zijn. René Goris werkt aan zijn biografische herinneringen over Bert. Als die goed uitvallen zou ik die willen in sluiten. R.G. en J.G. 'Marnix Gijsen' Eerste gedeelte R.G. De mensch, tweede gedeelte J.G. het Werk. Door wat te wachten krijg jij een beter boekje en bespaar je mij zelfverwijt!

Laat toch eens iets hooren als [*sic*] is het maar een luchtblad als dit. En schrijf eens wanneer je najaarsuitgaven aan mij afgezonden zijn.

Ik snak naar *Lennart*,² *Lampo*³ en *Delen*!!!!!!⁴

Ik zal zien je éérs De Lange Nacht te zenden in drie stukken. Met het eerste stuk kun je al een reisex. laten maken. Als er niets tusschen komt stuur ik alle drie voor nieuwjaar af. Dan volgt daarop na een dag of 10, 15 Er gebeurt nooit iets. En het is vast afgesproken dat je dit laatste boek, na het nogeens doorgenomen te hebben, *overgetikt* aan De Gids zend. Je kunt dit desnoods op Berts rekening, in mindering honorarium, doen geschieden.

Spoedig schrijf ik iets gezelligers. Maar deze zaken moesten even afgehandeld worden. *Veel liefs* voor gade en kroost

steeds als immer

je Jan

Eindnoten:

- 1 Deze brief van Marnix Gijsen aan Greshoff is niet bewaard gebleven. Op 17 december schreef Greshoff aan Gijsen: 'Je brief in goede orde ontvangen. Ik heb Sander geschreven. Alles komt in orde. Voor 1 Jan heeft hij een gecorr. ex. van De Lange Nacht en voor 15 Jan. Er geb. n.I. Hij zal het dan aan De Gids doen toekomen. Alles gaat per luchtpost. Zooals ik ook De Vleeschpotten en De Kat per luchtpost zond. Onze Sander overdrijft. Ik kreeg De L.N. ± 1 Dec. Ik las het onmiddellijk. Maar had, in de ambassade roezemoes, geen tijd, de tekst te verzorgen. Het is nu 17 Dec. En nu begint Sander al te jachten, te jagen en te klagen. Uitgevers zijn alle eender en onverbeterlijk. Zij willen dat alles in groote haast gebeurt, opdat zij met het uitgeven zoo lang mogelijk kunnen talmen en zanikken!' Op 27 december voegde hij daaraan toe: 'Tegelijk met deze brief post ik het eerste deel van De Lange Nacht aan Stols. Hij heeft het dus voor jij deze brief ontvangt. Voor 1 Januari gaat de rest de deur uit. En dan onmiddellijk daarna werk ik "Er gebeurt nooit iets" door. Sander heeft opeens zoo'n koude kippendrukte! Hij vergeet dat het persklaar maken een werk van aandacht en zorg is en dat dus tijd kost. Ik reken op een uur per hoofdstuk. Ik vind het een héérlijk werk, maar ik heb de pest aan opgejaagd te worden!' (Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, Antwerpen, sign. G 785 B 1; zie ook br.965 n.8.)

2 *Stad met rose huizen*.

3 *Terugkeer naar Atlantis*.

968. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 december 1953¹

Dinsdag

Beste Sander,

Naast mij ligt een lijstje met weg te schrijven nieuwjaarsstreven[?], een ietwat beangstigend gezicht! Ik begin à tout seigneur, tout honneur, met jou. Aty en ik wenschen jullie beide het allerbeste, het allerliefste, dat er te wenschen valt.

Waarschijnlijk ligt er, met de wederopbouw van de zaak, een zwaar jaar voor je. Maar je hebt nooit tegen hard werken op gezien. Wij hopen van ganscher

harte, dat je volledig slagen zult en dat je bereiken zult, wat je je voorstelt te bereiken.

Voor mijn gevoel is de oudejaarsavond een soort van goyim groote verzoendag. Men mag niet met misverstanden en wrok, het nieuwe jaar ingaan! En zeker niet onder oude vrienden. Ik wensch daarom, helaas schriftelijk, ons meeningsverschil *definitief* met je af te wikkelen! Je hebt m.i. ongelijk, d.w.z. je neemt mij iets kwalijk, dat je mij niet kwalijk moogt nemen. En dat je het mij kwalijk neemt bleek mij overduidelijk uit het achterwege blijven van eenig blijk van genegenheid op 15 Dec. j.l. Ik ben van nature nooit verjaardagachtig geweest. Wij ‘vierden’ die nimmer. En naar mate ik ouder wordt, begin ik die dag steeds pijnlijker te vinden. Maar als men overladen wordt met brieven en telegrammen, geeft het toch werkelijk de klassieke steek-in-het-hart, wanneer daarbij een levensteeken van een der weinige [:ge] trouwen ontbreekt. Ik zou haast zeggen: ostentatief on[:t]breekt.

Wat is mijn zonde?

Ik krijg een boek dat ik menschonteerend leelijk vond.²

Ik heb een kritische rubriek.

Wat ligt meer voor de hand [+dan] dat ik daarin aan mijn verontrusting lucht gaf.

Als dat leelijke boek was uitgegeven door X.Y. of z had er geen haan naar gekraaid, was je het zéér waarschijnlijk roerend met mij eens geweest.

Maar nu is AAMSt. de uitgever ervan. Ben je nu, met de hand op het hart, eerlijk van meening, dat ik mijn kritiek afhankelijk moet stellen van mijn persoonlijke gevoelens van vriendschap? Zou ik dan een rotboek moeten doodzwijgen of zelfs ophemelen omdat jij het uitgaf? Dat kun je niet meenen! Ik ga verder: ik vrees dat ik je achting zou verliezen indien ik aldus handelde.

Wat is er dus verkeerd?

Het argument werd gebruikt: je wist toch dat Sander in E. zat! Natuurlijk wist ik dat. Maar die wetenschap maakt het betreffende werkje niet fraaier! Als ik een man, die ik niet ken, kritiseer, bestaat de mogelijkheid dat hij juist ziek was of in groote moeilijkheden verkeerde. Ook het feit dat de schrijfster deze teekeningen wilde, geeft mijns inziens je geen gelijk. Jij, niet zij, is voor het uiterlijk verantwoordelijk. Als een auteur eischen stelt op *jouw* gebied heb je het recht je poot stijf dwars te zetten.

1. het feit of...

hier komt Jan J' met de post binnen en brengt mij je hartelijke brief!!!³ Veel dank.
[:H]et heeft geen zin om dus op dit chapter door te gaan!

Over Goris boeken schreef ik je reeds.

Ik zend je *luchtpost*

eerst. de Lange Nacht

verv. [olgens] Er gebeurt nooit iets.

Jan Greshoff en A.A.M. Stols, *Briefwisseling J. Greshoff - A.A.M. Stols*

A. A. M. STOLS - UITGEVER			
'S-GRAVENHAGE			
VOORJAARS-AANBIEDING 1954			
★			
Ondergetekende bestelt tegen aanbiedingsvoorwaarden:			
Geb.	Ing.	Geb.	Ing.
MARNIX GIJSEN			
.....	<i>De Lange Nacht</i>	7,90	6,15
<i>Nieuw roman, Eerste deel der „Uniforme Uitgave“</i>			
Herdrukken in 1954:			
.....	<i>Joachim van Babylon</i> [17e druk]	4,50	3,00
<i>Dit is de laatste druk, die afzonderlijk verschijnt. Na uitverkoop te zijn, wordt dit boek herbrukt in de „Uniforme Uitgave“; de prijs wordt dan verhoogd tot f 4,50.</i>			
UNIFORME UITGAVE VAN HET WERK VAN MARNIX GIJSEN			
1.	<i>De Lange Nacht</i> [zie boven]	7,90	6,15
2.	<i>Telemachus in het Dierp</i>	6,90	5,50
3.	<i>Joachim van Babylon</i>	4,90	3,50
Zodra de huidige uitgaven uitverkocht zijn, verschijnen:			
4.	<i>De Man van Overmorgen</i>	6,90	5,50
5.	<i>Klaaglied om Agnes</i>	6,90	5,50
<i>De „Uniforme Uitgave“ van het Werk van Marnix Gijzen verschijnt in een belangrijke typografische uitvoering, formaat 18 x 24 cm. Inhoudingen en bandontwerpen van H. Gekker, Gerard Broun bewaakt.</i>			

Prospectus van Stols' uitgeverij met aankondiging van de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijzen, voorjaar 1954.

Het is werkelijk niet juist mij zóó op te juttten. Ik heb mijn werk toch óók nog. Het is een verdomd werk, dat weet je heel goed, zoo'n handschrift *woord voor woord* door te werken. Ik behoef jòu niet te zeggen hoeveel tijd daarin gaat. De Gids kan wel effe wachten. Ik werk *alles* voor 15 Jan geheel af. Over het boekje schreef ik je reeds.

Nog steeds geen rec.ex. Delen,⁴ Lampo,⁵ Walschap⁶ hier aangekomen. Laat eens nazien *wanneer* die verzonden zijn.

Hoera voor de Verz.Ged. v. HvdBergh!⁷

Mijn vriend Slotemaker is intiem met Pelt.⁸

Ik zal hem vragen hem onmiddellijk over je te schrijven.

Kerel, ik was zoo blij met je brief.

Heel veel liefs en goeds en beste beste wenschen voor jullie allen

Steeds geheel je

Jan

22 Dec. 1953

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van 'De Grashof', Kaapstad K.P.
- 2 Bedoeld is *Rouska* van Clare Lennart, dat geïllustreerd werd door Lucebert. (Zie br.960 n.9.)
- 3 Bedoeld is Stols' brief van 14 december (br.965).
- 4 *Niemand ontsnapt aan zijn noodlot.*
- 5 *Terugkeer naar Atlantis.*
- 6 *Bejegening van Christus.*
- 7 Herman van den Bergh, *Verzamelde gedichten.*
- 8 Over de relatie tussen N.C.A. Slotemaker de Bruïne en A. Pelt zijn geen andere gegevens achterhaald. Mogelijk kende zij elkaar uit de jaren na 1946 toen Slotemaker achtereenvolgens verbonden was aan het Nederlands Informatie Bureau te New York (1941-1947) en de Nederlandse ambassade te Washington (1947-1952), en Pelt werkzaam was bij de Verenigde Naties in New York (1946-1949).

969. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 24 december 1953¹

['s-Gravenhage] 24-12-53

Beste Jan, bedankt voor je brief van 17 December, die ik zojuist ontving. Wat mij betreft kan 'De Gids' wel een maand of zo wachten op 'Er gebeurt nooit iets'. Ik zal het na ontvangst nazien, en met ons beider correcties laten overtypen door een bureau.

Doch de zaak van 'De Lange Nacht' ligt anders. Wij, uitgevers, zijn aan vaste gebruiken gebonden, en een van die gebruiken is, dat de aanbidding 2 Januari begint. Wie er het eerste bij is, maalt het best. De boekhandel kan niet onbeperkt kopen. Hebben zij b.v. bij een aanbidding (ze weten nooit wát er komt) veel geld vastgelegd in een goed verkoopbare Coolen of Doolaard, en wij komen láter, dan vissen we met Gijsen achter het net. Gijsen wordt dan achteraf wel weer verkocht, maar ze moeten

toch eerst de Coolens kwijt en pousseren die dus, anders blijft *hun* geld er te lang inzitten.

Stuur mij dus na ontvangst van deze brief, als je het nog niet gedaan hebt, tenminste kopij voor 16 paginas van *De Lange Nacht* opdat ik het reis-ex kan zetten. Ik weet absoluut niet waar het boek over gaat, wat er in staat. Hoe kan ik dit nu aanbieden?² Heb je er al een artikel over geschreven, stuur het dan *a.u.b.* mee, dan weet ik tenminste *iets* bij de aanbieding.³

Wat je boek over Bert betreft: accoord.⁴ Hij is met De Lange Nacht zeker aan het eind van een periode. Ik weet niet of René Goris bereid is, over Bert te schrijven. Ik meende te merken, dat Bert over dat schrijven (en hij denkt alleen nog maar aan: het aan jou inlichtingen verstrekken) van René G. niet zo erg gesticht is, doch ik kan me vergissen.

Lampo⁵ en Delen⁶ heeft Bart[*sic*] je laten zenden. Lennart komt pas in Jan/ Febr. uit.⁷

De uitvoering van Vleespotten en Kat als begin van een Uniforme Reeks moet ik laten varen. Ik kondig nu een reeks aan op $13 \times 21\frac{1}{4}$ in heel linnen. Ik begin met De Lange Nacht;⁸ dan volgen Telemachus en De Man van Overmorgen. Vervolgens Joachim. De overige titels, indien na uitverkoop der huidige opslag, daaraan behoefte zal ontstaan. Door de dure uitvoering van de delen, zoals ze nu zijn, houd ik er geen cent aan over. De boekh. korting is langzamerhand gemiddeld 45% geworden. Na aftrek honorarium + 12% voor Centraal Boekhuis + 12½% vertegenwoordiger + alg. onk. leg ik er geld op toe. Het is belachelijk, dat de Nederlandse uitgevers elkaar dood concurreren met lage prijzen. Onze boeken kunnen niet minder kosten dan duitse of engelse. En wat kost niet een gewone franse roman (500-700 fr). We gaan er aan kapot, en niemand heeft er baat bij, behalve Gijsen en Lennart...

Behalve de *Lennart*, die nu eindelijk uit haar handen is (het is weer een voortreffelijk boek, met een wat lange aanloop) en de *Gijsen* die je kent, geef ik alleen uit *De Droomgestalte* van Helma Wolf-Catz. Ik vind het een uitstekend boek. Ken je haar vroeger werk (ik niet!), maar dit heeft mij zeer getroffen. Er zit een typische Alain-Fournier⁹ en Berkeley Square¹⁰ atmosfeer in. Het boek begint met een 1^e deel (kort), dat in de Romeinse tijd speelt, en de karakters 'gaan dan over' op hedendaagse figuren in Engeland. Ik zal je de proeven vooruit sturen.

En dan komen er nog de Verz. Ged. van *Herman van den Bergh* (met een uitstekende nabeschouwing) en *Jo Landheer* (2^e aangevulde druk),¹¹ en een bundeltje van *Hans Edinga*¹² (die verleden jaar een reisbeurs kreeg). Ik geef de bundel van Bijlsma voorlopig niet uit,¹³ kan niet alles investeren in poëzie. Teirlinck beloofde een roman,¹⁴ maar ik zie niets komen. Vriamonts twee of drie verhalen zou ik bundelen, maar hij doet niets, en Jany heeft de korte inleiding nog niet geschreven.¹⁵

Het is een *rotvak* geworden en ik hoop dat mijn *Franse Klassieken* in 1954 verwezenlijkt kunnen worden.¹⁶ Van bibliofile edities (mijn eigenlijke vak) is er geen sprake meer. Ik ben overbodig geworden! En ik zou er dan ook niets tegen hebben, als ik de rest van mijn leven een buitenlandse ambtenaarlijke baan kon krijgen. Maar je weet: noch het directeurschap van het Ned. Instituut te Parijs,¹⁷ noch een cultureel attachéschap zijn voor mij weggelegd, en de

Unesco zit ‘vast’. Ken jij de heer Adriaan Pelt? Ik schreef hem uitvoerig naar Genève, doch kreeg geen antwoord. Er komt een baan vrij als uitgever der V.N. te Genève...¹⁸

Thuis alles naar wens. Eva komt vandaag weer bij ons; haar man Jack¹⁹ gaat van [lees: voor] maanden naar de V.St. De jongens zijn met vakantie. Greet gaat goed vooruit. Mijn moeder maakt het best (ik was 4 dagen in Maastricht, ze is 79 jr geworden); mijn schoonmoeder is, alleen, zielig en lastig.

Schrijf eens uitvoerig over leuke dingen. Is er werkelijk in Z.Afr. voor mij via Bosman niets te doen? -

Heel veel liefs voor Aty, zonen en dochteren, ook van Greet

Je

Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Deze alinea heeft Stols in de marge met rood potlood aangekruist.
- 3 Greshoff zou *De lange nacht* van Marnix Gijsen onder de titel *Objectieve romankunst* bespreken in Het Vaderland van 25 september 1954.
- 4 Zie br.967, p. 139.
- 5 *Terugkeer naar Atlantis*.
- 6 *Niemand ontsnapt aan zijn noodlot*.
- 7 *Stad met rose huizen*.
- 8 Zie br.871 n.4.
- 9 Alain-Fournier (ps. van Henri-Alban Fournier, 1886-1914) had naam gemaakt met de dromerige evocatie van zijn jeugd in *Le grand Meaulnes* (1914).
- 10 Het is niet duidelijk wat Barth met deze toespeling bedoelde.
- 11 *Verzamelde gedichten*.
- 12 *De wintertuin*.
- 13 Er is geen correspondentie over *Doorzichtig heden* van Frans Bijlsma bewaard gebleven.
- 14 Er is geen correspondentie tussen Herman Teirlinck en uitgeverij Stols bewaard gebleven, zodat niet kon worden vastgesteld om welke roman het ging. Mogelijk doelde Barth op de in 1955 bij A. Manteau te Brussel verschenen roman *Zelfportret of het galgemaal*.
- 15 Joris Vriamont, *Verzameld proza* zou in 1963 bij Uitgeverij A.A.M. Stols/J.-P. Barth te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd ingeleid door A. Roland Holst. Hij zou worden gedrukt bij n.v. drukkerij G.J. Thieme te Nijmegen en zou typografisch worden verzorgd door Barth en Th. de Haan. Het boek zou worden gebonden bij de firma J. Spiegelenberg te 's-Gravenhage.
- 16 Zie br.960 n.8.
- 17 Zie br.900 n.8.
- 18 Zie br.965, p. 137.
- 19 J.C. Schüller.

970. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 27 december 1953¹

Zondag.

Beste Sander,

Hierbij de eerste vijf hoofdstukken.² Je kunt nu op je gemak een reisex. laten maken. Ik zend je vóór 1 Januari de rest. Jij weet net zoo goed als ik, dat een werkje als dit heel wat overweging en daarom veel tijd kost. Ik heb per hoofdstuk gemiddeld een uur nodig.

Alleen al dat oneindig aantal keeren dat ‘maar’ gebruikt wordt!

Het is anders een *verdomd* goed boek, waar je zeker veel sukses mee zult hebben.

Ik kreeg een pak boeken van je, gisteren 26 Dec.

Hartelijk dank

Het stuk over Delen, welk boek ik dadelijk las, is al naar Het Vaderland.³ Ik ben nu met Lampo bezig.⁴

Heel veel liefs van huis tot huis

van ga tot ga

van kinderen tot kinderen

Geheel je

Jan

27 Dec 1953

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van ‘De Grashof’, Kaapstad K.P.

2 Marnix Gijsen, *De lange nacht*.

3 Zie br.964 n.2 voor Greshoffs bespreking van *Niemand ontsnapt aan zijn noodlot* van Ary Delen.

4 Zie br.939 n.6 voor Greshoff bespreking van *Terugkeer naar Atlantis* van Hubert Lampo.

971. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 11 januari 1954¹

[’s-Gravenhage] 11-1-54

Beste Jan,

De laatste weken ben ik zó ingespannen bezig geweest met het corresponderen over de reismodellen en met de administratie, dat ik waarachtig niet meer weet of ik Aty en jou al onze hartelijke wensen voor 1954 heb geschreven. In ieder geval doe ik dit dan nù, en ik hoop dat dit jaar ons ook weer het voorrecht zal verschaffen, jullie in ons midden te zien.

Bert Goris stuurde me vandaag een uittreksel uit ‘De Lange Nacht’. Van het stuk, dat je me zond, heb ik vandaag de proeven voor het reisexemplaar gestuurd. Het boek moet toch wel met de Boekenweek verschenen zijn.²

Zodra de reisexemplaren gebonden zijn, ga ik zelf op pad, omdat ik wel - door de financiën - gedwongen ben de provisie, althans in het Westen, zelf te verdienen. Voor het Oosten en alle kleinere plaatsen heb ik een vertegenwoordiger.³

Aanlokkelijk werk is het - in regen en wind - niet, maar het is nodig en nuttig. Barth blijft nog tot April of zo, studeert dan af, en denkt erover daarna bij Gerrit Bakker in Johannesburg te gaan werken. Daar ligt wellicht een schone toekomst voor hem.

In April is de aanbidding voorbij, en dan doe ik verder alles zelf, o.a. ook de boekhouding. De aflevering blijft bij het Centraal Boekhuis.

Bert Goris en Ritter zijn erg enthousiast over ‘Terugkeer tot Atlantis’ van Lampo, Ritter hield er gisteren een lange radiolezing over,⁴ Bert schreef me vandaag.⁵ Mocht het nu eens een goedverkocht boek worden! Ik ben benieuwd naar je artikels over Lampo,⁶ Delen,⁷ Walschap.⁸ Walschap is hier practisch onbekend gebleven (ik bedoel: Bejegening van Christus).

Van thuis niets nieuws te melden. Stuur je me gauw het vervolg van *Gijsen*?

Met veel liefs voor jullie beiden, ook van Greet,

je

Sander

Ik ben bij B.Z. geweest. Het plan om méér legaties her-op-te-richten ligt ten dele in de soep, en ik zou tòch geen kans krijgen, ook niet als comm. of cult. attaché. Wèl wil B.Z. mijn sollicitatie steunen als hoofd v.d. uitgeverij bij de Ver. Naties te Genève.⁹ Dit is tenminste iets, en te verkiezen boven het wisselvallige lot mijner uitgeverij, die ik overigens toch aanhoud, zolang ik geen vaste aanstelling heb. En dan nog blijf ik er in als b.v. president-commissaris.

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.

2 *De lange nacht* zou in juni verschijnen.

- 3 Vanaf 1 februari was A.J. de Boer Jr. uit Lunteren reiziger voor Stols. Er zijn geen nadere gegevens over hem achterhaald.
- 4 Op zondag 10 januari had P.H. Ritter Jr. voor de AVRO *Terugkeer naar Atlantis* van Hubert Lampo besproken.
- 5 Op 5 januari had Marnix Gijsen aan Stols onder meer geschreven: 'Ik meen dat *Terugkeer naar Atlantis* veruit het beste boek is van Lampo. Uitstekend. Hij heeft me daar die arme Delen leelijk naar de keel gezeten. Nogal terecht want de caricatuur in het boek is werkelijk niet goed, al te waar, als schildering.'
- 6 Zie br.939 n.6 voor Greshoffs bespreking van *Terugkeer naar Atlantis* van Hubert Lampo, die pas op 12 juni in Het Vaderland zou verschijnen.
- 7 Zie br.964 n.2 voor Greshoffs op 30 januari in Het Vaderland te verschijnen bespreking van *Niemand ontsnapt aan zijn noodlot* van Ary Delen.
- 8 Zie br.963 n.12 voor Greshoffs bespreking van *Bejegening van Christus* van Gerard Walschap, die pas op 31 juli in Het Vaderland zou verschijnen.
- 9 Zie br.965, p. 137.

972. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 15 april 1954¹

15 April 1954

Goede Oude,

Wat hebben wij in langen tijd niets van elkaar vernomen! In geen máánden! Jij hebt het natuurlijk druk met het opwerken van je zaak, ik komt[*sic*] zoojuist, met krachtige hulp van dr. Querido, òp uit de put waar ik in Januari ingezonken ben! Ik heb mijn leven lang zoo nu en dan een ‘inzinking’ gehad. Maar bijna nooit zóó erg en zóó lang! Alleen in 1919, toen ik wekenlang (te Hilversum) in een Ziekenhuis lag om er weer bovenop te komen.²

Ik ben nu zoo goed als normaal en zit, verbouwereerd, tegen een berg van achterstand aan te kijken. Maar eerst dit levensteeken aan jou! Hoe gaat het

met Greet (weer gehéél de oude?)

met Kroost.

jezelf

met Kroost.

jezelf

je huis.

je zaak.

je huis.

je zaak.

Laat eens iets, al is het in telegramstijl, hooren.

Ik las zelf weinig in die Zwarte Maanden. Nu ligt er een stapel boeken te wachten!

‘Er gebeurt nooit iets’ is op 1½ hoofdstuk na af en ik zend het je onmiddelijk na paasch - dus ± 20 dezer. Je moet dan zelf maar oordeelen of je deze tekst aan De Gids kunt voorleggen.³

Het eenige nieuws onzerzijds is, dat wij (weer en wind dienende) 20 Mei 1955 (het volgende jaar) deze stad verlaten voor een bezoek aan het Oude Vaderland. Wij nemen onze intrek in de Pauwhof en hopen jullie meer dan veel te zien! Wij denken tot ± 1 Sept. in Wassenaar te blijven.

Heb je heerlijke plannen?

Wat is er van de Jonkman Barth geworden?

Wij horen vrijwel *niets* uit Nederland. Alleen Nini en mijn nicht Exalto zijn getrouwe schrijfsters.

Hier alles bij het oude. Het vertrek van de Lyndens was voor ons, die hen héél veel zagen, een waar verlies. Hij is nu overgeplaatst naar Brussel,⁴ en wij hopen hen daar te zien.

Hoe gaat het toch met je Moeder?

Hoor je nog iets van de Unesco?

Tot spoedig. Een jaar is gauw voorbij!

Héél veel liefs voor jullie allen,

Steeds geheel je

Aty en Jan⁵

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier met alleen adres-aanduiding 'De Grashof', Kaapstad K.P.
- 2 Greshoff was van begin 1916 tot januari 1920 als journalist aan De Telegraaf verbonden geweest. Eind 1918 vestigde hij zich in Parijs, waar hij voor De Telegraaf de vredesonder-handelingen tussen Duitsland en de geallieerden versloeg. Na Greshoffs terugkeer in Nederland in 1919 werd hij per 1 januari 1920 aangesteld als hoofdredacteur van de Nieuwe Arnhemsche Courant. Van een zieken-huisopname in deze periode is ons niets bekend. Mogelijk doelde Greshoff op de pyelitis waaraan hij in 1921 had geleden.
- 3 Zie br.965 n.9 voor de voorpublicatie van *Er gebeurt nooit iets* van Marnix Gijsen in De Gids.
- 4 R.B. baron van Lynden, die sedert 1950 eerste gezantschapssecretaris bij de ambassade in Pretoria was geweest, werd als ambassaderaad overgeplaatst naar de ambassade te Brussel.
- 5 Op de brief is door Stols bijgeschreven: 'antw 21-4-54 S.'

973. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 23 april 1954¹

[’s-Gravenhage,] 23/4/54

Zeergeachte Heer Greshoff,

Jammer genoeg heb ik geruime tijd niet meer van U gehoord, en U niet van mij. Van Uw kant, hoorde ik, was een inzinking de schuld van het stilzwijgen, van mijn kant een ongelukkige samenloop van omstandigheden in mijn familie. Eind vorig jaar bleek mijn Moeder een ernstige operatie te moeten ondergaan, die, naar het zich laat aanzien, goed verlopen is, echter moet ze regelmatig onder contrôle blijven om een verder voort woekeren van de gevreesde ziekte tijdig te kunnen ondervangen. In Februari dit jaar werd mijn Grootmoeder plotseling ziek en overleed na 2 dagen.² Dit heeft me zeer aangegrepen, omdat mijn jeugd door mijn Grootouders bepaald werd. Mijn Grootmoeder woonde bij ons in en was het middelpunt van de familie en vooral van ons gezin. Vooral, omdat uit niets bleek dat er ziekte zou zijn en uit de betrekkelijk lage leeftijd (75 jaar) en doordat ze zeer helder van geest was, kwam deze slag zeer onverwacht. Nu ben ik er weer aan gewend, hoewel het wel wat veel was achterelkaar.

In middels ben ik weer hard aan de studie geslagen; doe eind dezer maand een tentamen, eind volgende maand de laatste en zal waarschijnlijk, als alles goed gaat, eind Juni /half Juli het slotexamen doen. Het zal me een genoegen zijn mijn interesse voor de andere takken van wetenschappen te kunnen nagaan. Zo ben ik ook een groot liefhebber [xxx] in muziek, ook in geschiedenis en archeologie.

Wie weet kan ik daar dan weer eens, zonder de voortdurende dwang tot examens, wat verder aan gaan doen.

Mijn werkzaamheden bij Stols-uitgeverij lopen circa eind Mei af. Tegen die tijd hoop ik mijn deel van de administratie geheel gereed te hebben. Dit is *geen* gevolg van oneenigheid of verschil van mening, doch zuiver uit de constellatie van [xxx] voortvloeiende, hetgeen ik reeds lang te voren zag aankomen. De uitgeverij is nu eenmaal te klein om ons 2en een redelijk bestaan te verschaffen + een werkverdeling die voor beiden aanvaardbaar is en aangezien dhr Stols nu eenmaal de eigenaar van zijn zaak is, is het niet meer dan billijk, dat hij het beste voor zich reserveert.

Bovendien gaat de animo ervoor mij ook wel wat af, daar al mijn ‘vriendjes’ waar ik getrouw voor geijverd en geploeterd heb, zich nu mijner niet meer herinneren. Hetgeen ik vooruit ook zag aankomen, en wat [+mij] de naam als cynicus deed geven. Helaas een correcte.

Ik hoop een baan in Zuid-Afrika te kunnen vinden, vooral omdat ik aan het

klimaat in Nederland langzaam maar zeker te gronde zal gaan. Mijn goede vriend Gerrit Bakker is niet van zins me ook maar ergens mee behulpzaam te zijn, uit zakelijke overwegingen, naar hetgeen ik begrepen heb. Een zeer loffelijk en [xxx] standpunt; moge dit mij ook eens gegeven zijn ooit *zakelijk* te kunnen handelen, het zal me *materieel* zeker ten goede komen. Misschien dat U me raadgevingen kunt geven? Wie kan ik schrijven, wat kan ik doen?

Ik zou het erg prettig vinden wanneer U me zoudt schrijven en me vertellen zoudt, hoe het U gaat en of ik U ergens mee van dienst kan zijn. Las U reeds *Lampo: Terugkeer naar Atlantis* en *Lennart Stad met Roze Huizen*? Zo ja, wat vindt U er van? Ik persoonlijk vind Lampo een voortreffelijk schrijver en uitstekend prozaïst. Wanneer 't wat [xxx] zal zijn en zijn werk meer gerijpt, zal hij in menig opzicht een waardig opvolger van Gijsen zijn! Hoor ik spoedig van U? Met beleefde groeten, mede [xxx] aan Uw Vrouw,

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van Jan-Peter Barth, Pieter Langendijkstraat 46, 's-Gravenhage.
- 2 De grootmoeder van Barth, K.J. Röske-Hornschuh, was op 12 februari overleden.

974. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 26 juni 1954¹

2[:6]Juni 1954

Mijn beste Sander,

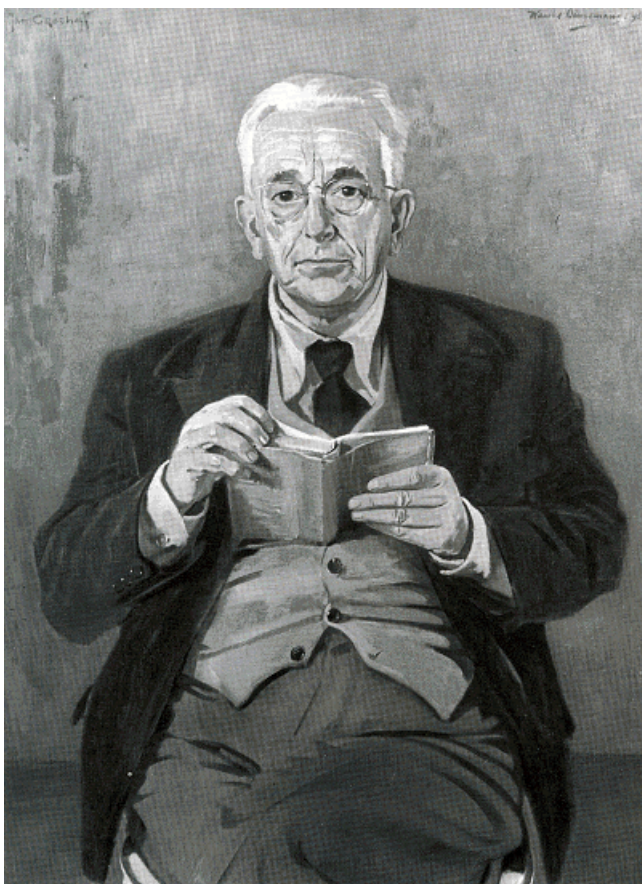
Zoojuist kreeg ik een brief van Nini, die mij vertelde van jullie ontmoeting ter gelegenheid van Noor's ontvangst.²

Wij kennen elkaar nu meer dan *dertig* jaar. En dan lijkt het mij dat misverstanden niet meer voor [:mo]gen komen! Het is wel eens mogelijk dat, door een samenloop van omstandigheden een briefwisseling een vertraagd tempo aanneemt. Maar dat mag toch werkelijk onder zulke oude, goede vrienden geen aanleiding geven tot boosheden of verwijderingen! Ik heb van het begin van het jaar akelig gezanikt met de zenuwtjes, daarna stond ik voor een afgrijpselijke achterstand (die nog niet geheel bij is), dan had ik, als ik 8 u achter mijn schrijftafel gezeten had, niet altijd meer d[:e]moed en de lust wederom de penhouder ter hand te nemen. Dit alles is iets doodgewoons, dat jou en mij en een ieder overkomen kan. Ik heb niets tegen je, ik kàn niets tegen je hebben, ik zou niet weten wat ik tegen je zoù kùnnen hebben. Mijn genegenheid en die van mijn gade voor Greet en jezelf is geen 1/10 grein verminderd, zou niet kunnen verminderen.

Mijn verleden bewijst dat het *nìet* mijn gewoonte is 'vrienden te laten vallen' (Margaretha dixit) Ik weet maar een geval en dat had bijzondere redenen, geheel buiten mij liggende: *J.v. Kr.*³

Beste Sander,

Nu breekt mijn klomp. Van Nini vernam ik klachten over niet schrijven En per omgaande schreef ik je, van harte hartelijk, dat daar geen enkele reden voor bestond, alleen wat geaffaireerdheid en luiheid, maar dat het niets hoegenaamd te maken had met A. 's en mijn oprechte genegenheid voor jullie. Bovendien waren de laatste brieven van A. aan G. van mij aan jou afgegaan. Deze brief deed ik op de post 26 Juni. Zaterdag 26 Juni. Die heb [*lees*: moet] jij

Portret van Greshoff door Waalko Dingemans, 1954. (collectie Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag, bruikleen Rijksdienst Beeldende Kunst).

normaal 2 July ontvangen hebben. Soms zelfs doet een brief er maar *4 dagen* over.

Een antw van jou had dus, alles op zijn elf en dertigst berekend, want de post is hier niet vlug 8 July hier kunnen zijn. Nu ik op een brief van 26 Juni, 15 July nog geen antwoord heb, begin ik mij ongerust te maken. Ik heb nu van Maart ongeveer niets van je gehoord. Ook niet op deze laatste brief. Ik mag niet aannemen dat je ‘boos’ bent omdat ik niet schreef, terwijl jezelf *niets* van je liet hooren.

Ik schreef delireerend over Bejegening met Christus¹

zeer goed over Lennart.²

matig over Wolfkat³

Ik hoop nu in 's hemelsnaam *eindelijk* iets van je te vernemen

Met veel liefs vthh

Steeds geheel je

Jan⁴

Eindnoten:

1 Zie br.971 n.8.

2 *Stad met rose huizen* van Clare Lennart zou door Greshoff onder de titel *De eigen wereld van Clare Lennart* worden besproken in Het Vaderland van 17 juli.

3 *Droomgestalte* van Helma Wolff-Catz zou door Greshoff onder de titel *Wat is verliteratuurheid. Helma Wolff-Catz: groot talent, maar ook mooischrijverij* worden besproken in Het Vaderland van 14 augustus.

4 Op de brief is door Stols bijgeschreven: ‘Geschr. 20-7-54 aangeteek. S.’

976. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 26 juli 1954

26 Juli 1954

Beste Jan,

Vanmorgen bracht de post me de foto van je door Dingemans geschilderd portret.¹ Hartelijk dank! Het portret lijkt m.i. zeer goed; hoe het geschilderd is, kan ik uit de foto moeilijk zien. Maar je zult als oude rot in de kunstkritiek je wel niet hebben laten schilderen door een prul.

Uit den Haag zoals gewoonlijk weinig nieuws te melden. Verleden week was er het bezoek van de Franse President. Er was een uitstekend verzorgde en zeer geanimeerde receptie op de Franse Ambassade, met zeer weinig Hollanders. Ik werd aan de President voorgesteld en gaf hem een Rimbaud cadeau. De heer Coty heeft n.l. een zeer gespecialiseerde verzameling rimbaldiana.²

Donderdag ga ik voor een dag of zes met het autotje naar Parijs en met Sander Jr. als medechauffeur. Misschien treffen we daar wat beter weer. Hier is het nog allerbedonderdst met die onophoudelijke regens... Ik hoop daar resultaten te behalen

met een nieuw opgezette serie Franse klassieken, in combinatie met een Franse uitgever.³

Daarna ga ik met de aanbieding enkele firmas in het westen bezoeken met de Zomeraanbieding⁴ en terstond daarna doorwerken aan de Herfstaanbieding.⁵ Je weet toch dat ‘De Lange Nacht’ verschenen is, zodat je Het Vaderland kunt schrijven de recensie te plaatsen.⁶

Per zeepost zond ik je de *luxé* exx. van 'Klaaglied', 'De Vetpotten' en 'De Kat i/d Boom', van ieder een der 3 in half perkament (Goris-Jij-Ik). Binnen kort hoop ik dat 'De Lange Nacht' (*luxé*) klaar is.⁷

Lennart verkoopt gelukkig zeer goed (4e druk).⁸

Greet en Eva maken het best. Eva is vandaag weer Helderwaarts, om binnenkort weer terug te keren.

Veel liefs, ook van Greet, voor jullie beiden
van
Sander

Ontving Aty Greet's brief⁹ en jij mijn aangetekende van 23 Juni? Moet ik aangetekend blijven schrijven?¹⁰

Eindnoten:

- 1 Het door Waalko Jans Dingemans (1912-1991) met olieverf op doek geschilderde portret van Greshoff is het eigendom van de Rijks-dienst Beeldende Kunst te Den Haag en maakt als bruikleen deel uit van de collectie van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum. Het doek heeft een formaat van 89 × 67 cm. (Zie ill. p. 150.)
- 2 René Jules Gustave Coty (1882-1962), onaf-hankelijk republikein, was van 1947 tot 1948 minister van Wederopbouw geweest. Op 23 december 1953 was Coty gekozen tot president van Frankrijk. Van 21-24 juli had hij een officieel bezoek aan Nederland gebracht. Het was zijn eerste bezoek aan het buitenland in zijn functie als staatshoofd. Op donderdag 22 juli werd ter gelegenheid van zijn bezoek een ontvangst gehouden op de Franse ambassade. Bij deze gelegenheid had Stols hem een exemplaar van zijn uitgave van *Une saison en enfer* van Arthur Rimbaud aangeboden.
- 3 Zie br.960 n.8. voor Stols' niet gerealiseerde voornemen naar analogie van de Oxford World's Classics te zamen met Lucien Jaïs en uitgeverij Albin Michel te Parijs een reeks Franse poëzieklassieken op te zetten.
- 4 In Stols' prospectus 'Zomeraanbieding 1954' kwamen de volgende nieuwe uitgaven voor: *Geschiedenis der natuurkunde* van Max von Lau, *Adieu, Pandora!* van Hans Edinga, de eerste vier deeltjes in de Atlantis-Reeks, de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen (*Joachim van Babylon*, *Telemachus in het dorp* en *De lange nacht*), herdrukken van vier bundels van J. Slauerhoff (*Soleares*, *Een eerlijk zeemansgraf*, *Yoeng Poe Tsjoeng* en *Serenade*) en *Doorzichtig heden* van Frans Bijlsma.
- 5 In Stols' prospectus 'Herfstaanbieding 1954' kwamen de volgende nieuwe uitgaven voor: *Leven alleen is niet genoeg* van Jos Panhuysen, *De glans der dagen* van Fré Dommisse, *Je kunt niet alles begrijpen* van Roëde, *De reis van Korreltje* van André Peters, *Brieven van J. Slauerhoff* van Arthur Lehning, *Durf te spreken!* van L. Booy, en de eerste vier deeltjes van de nieuwe reeks van Helikon.
- 6 *De lange nacht* van Marnix Gijsen zou door Greshoff onder de titel *Objectieve romankunst* worden besproken in Het Vaderland van 25 september. (Zie ook br.978, p. 154.)
- 7 Van Marnix Gijsens *Klaaglied om Agnes* (1951) waren 15 exemplaren op Hollands gedrukt; van *De vleespotten van Egypte* (1952) 25 exemplaren op geschept papier van Van Gelder Zonen; en van *De kat in den boom* (1953) 15 exemplaren op geschept papier van Van Gelder Zonen. Van *De lange nacht* zouden 10 exemplaren op Basingwork Parchment worden gedrukt. Geen van de genoemde *luxé*-exemplaren bevond zich in de veiling van Greshoffs bibliotheek. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, p. 38-39; de exemplaren met perkamenten band worden niet vermeld in Anny Raman, *Bibliografie van Marnix Gijsen*, Hasselt 1973, resp. nrs.37a, 38a en 39a.)

- 8 In 1954 zou *Stad met rose huizen* in totaal viermaal worden herdrukt.
9 Er zijn uit deze periode geen brieven van Greet Stols bewaard gebleven.
10 Stols' brief van 23 juni is niet bewaard gebleven.

977. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, ná 20 juli 1954^{1, 2}

Zaterdag

Beste Sander,

Groote vreugde in den huize over twee Stolsbrieven.³ Aty zal trachten dezer dagen even uitvoerig te antwoorden.

Je antw. op. brieven van 14⁴ en 26 juni heeft mij *niet* bereikt Niet alleen dat dit op zichzelf verdomd vervelend is, maar de hemel weet wat er nog méér weg raakt! Ik heb mij al herhaaldelijk verbaasd over het uitblijven van antwoord.* Ik schreef Jany nu twee maand geleden,⁵ ik schreef Breton de Nijs in Maart etc.⁶ geen antwoorden.

Ik ben blij dat Greet zoo van B.d.N. geniet. Ik ook!⁷ [:J]e kent hem toch wèl? Robbie Nieuwenhuys. Ik zag hem toen ik in Batavia zat dagelijks. Hij is een leeraar M.O. te Amsterdam. Heb ik jullie ons programma al geschreven?

Ik heb genoten van je Walschap. Ik schreef er geestdriftig over.⁸ Maar het stuk zelf is niet best, daar ik in het geheel niet lekker was toen ik het schreef. Je Katz kan mij minder bekoren.⁹ Ik schreef deze week over De Lange Nacht.¹⁰

A. en ik zijn verslagen over mr. J.C.B. ZEd. is oud en daardoor meer dan ooit te voren was in de handen van de harpij Eggerling.¹¹ Dat heele zoodje stinkt uren in de wind. Jacques is daar indertijd door zijn rampzalig huwelijk terecht gekomen, maar hij hóórt er niet thuis. Het is zijn zwakheid, die hem tot slachtoffer maakt van zulke lieden buiten onze gezichtskring valle[:nde]. z.g.

Amsterd. Bohème! Bah

Ik ben dolblij met de Herman vdB. Dit valt meer op het gebied van PierreH. valt[sic], dan op het mijnesche.¹²

* Ik kreeg b.v. ook *géén* trouwkaart van Noor!

Ik zit voortdurend aan het voorraad maken! Want reizen is prettig, maar *alle* werkzaamheden gaan door, vergeet dat niet. D.w.z. gem. 7 stukjes, soms 8 en 9 per week.

Nu, allerbeste, spoedig meer.

Voor globaal en veranderbaar reisplan zie binnenzijde.

Veranderbaar: de Exalto's willen ons nl. zoo gaarne medenemen naar hun buiten op de Semmering.¹³

Misschien gaat ook het geheele plan niet door. Het ruikt mij te veel naar München op het oogenblik.¹⁴

Met veel liefs en goeds v hth
geheel je
Jan

Vertrek

4 Dec. Jagersfontein - aank 21 Dec
Amsterdam *Parkhotel* tot 29.

29-31 bij Jany (Bergen)

Oudjaar bij de Exalto's

1-13 Jan 1955 bij de Exalto's

13 Jan naar Brussel 1 à 2 dagen om te
kijken hoe de Lyndens daar zitten

15 Jan-15 Mei. Parijs.

15 Mei-24 Juni Aula.

24 Juni-1 July Brussel

1 July-eind Aug Pauwhof.

eind Aug - eenige dagen naar Keppel¹⁵

en dan met de laatste boot in Aug. naar
N. York

tot de eerste boot in Jan 1956

Jan 56. bij de Nijkerks tot

boot. ZAfr. (de laatste in Jan. of de eerste
in Febr.)

eind Febr. 1956 weer thuis.

Wij zijn dus in Nederland.

23 Dec 1954-13 Jan 1955

1 July 1955-± 28 Aug.

10 Jan 1956-± 30 Jan 1956

Wij zouden met de volkswagen naar Aula kunnen rijden. Jullie komt [:ons?] halen in Parijs en wij dalen langzaam af naar het Zuiden. Via Marseille-Genoa-Aulla. (enkele K.M. van La Spezia). Jullie rijden dan alleen terug, daar is niets aan te doen.

De grootste zorg is het verhuren van ons huis!

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat Greshoff in deze brief de ontvangst van een brief van Stols bevestigde. Waarschijnlijk was dit Stols' niet bewaarde brief van 20 juli. (Zie br.975 n.4.) Op 30 juli (br.978) zou Greshoff bedanken voor Stols' brief van 26 juli (br.976). De brief van Greet Stols waarop Greshoff doelde, is niet bewaard gebleven.
- 2 Geschreven op briefpapier met alleen adres-aanduiding 'De Grashof', Kaapstad K.P.
- 3 Zie n.1.
- 4 Greshoffs brief van 14 juni is niet bewaard gebleven.
- 5 Deze brief van Greshoff aan A. Roland Holst is niet bewaard gebleven.
- 6 Deze brief van Greshoff aan Rob Nieuwenhuys is evenmin bewaard gebleven.
- 7 Greshoff doelde op E. Breton de Nijs (ps. van Rob Nieuwenhuys), *Vergeelde portretten uit een Indisch familiealbum* dat bij Em. Querido's Uitgeversmaatschappij te Amsterdam was verschenen. Greshoff had het boek onder de titels *Een werk met een eigen aard* resp. *De werking van de afstand* besproken in Het Vaderland van 29 mei resp. 5 juni.
- 8 Zie br.971 n.8.
- 9 Zie br.975 n.3.
- 10 Greshoffs bespreking van *De lange nacht* van Marnix Gijsen verscheen in een deel. (Zie br.976 n.6.)
- 11 Het is onduidelijk waarop Greshoff doelde. J.C. Bloem woonde sinds december 1949 in het Witsenhuis aan het Oosterpark 82 te Amsterdam en had een vriendschappelijke omgang met de inmiddels van Hans Ivens gescheiden Clara Eggink en haar toenmalige vriend A.L. Sötemann. (A.L. Sötemann, *Over de dichter J.C. Bloem*, Amsterdam 1974, p. 57, en Clara Eggink, *Leven met J.C. Bloem*, Amsterdam 1977, p. 147-148.) Mogelijk hielden Greshoffs opmerkingen verband met de breuk die in juni tussen Stols en Bloem ontstaan was naar aanleiding van een conflict tussen Stols en Eggink. Stols en Eggink betwistten elkaar het auteursrecht van de oorspronkelijk bij Stols verschenen bundels *Het schiereiland* en *Landinwaarts*, die Eggink wilde opnemen in haar bij De Arbeiderspers te Amsterdam te verschijnen bundel *De rand van de horizon*. (Zie br.1025 n.2.)
- 12 *Verzamelde gedichten* van Herman van den Bergh zou door Pierre H. Dubois onder de titel *De poëzie van Herman van den Bergh. Over zwijgen en zelfkritiek* worden besproken in Het Vaderland van 2 oktober.
- 13 De familie Exalto bezit een buitenhuis in Oostenrijk bij Steinhaus am Semmering.
- 14 In deze periode vonden in Genève vredesbesprekingen over Indo-China plaats. In september 1938 was in München een verdrag gesloten waarbij Tsjechoslowakije door Engeland en Frankrijk werd opgeofferd in de hoop op die manier de vrede met Duitsland te bewaren. Nog geen jaar na dit verdrag zou de Tweede Wereldoorlog uitbreken.
- 15 Rijnhard van Lynden en Ada van Lynden van Pallandt woonden op kasteel Keppel te Laag-Keppel bij Doetinchem. Het kasteel is sedert de dertiende eeuw in het bezit van de familie Van Pallandt.

978. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 juli 1954

Zaterdagochtend 30 July 1954

Beste Sander.

Brief in goede orde ontvangen. De toestand blijft hachelijk. Want verleden week raakte er een brief van mijn nicht Exalto aan Thea Toussaint weg! Oude postboden zijn prima. Zij sterven uit. De jonge doen willekeurige pakjes brieven en drukwerken in welke bussen.

Onlangs bracht een mij onbekend heer mij mijn bankstaat, door de post bij hem gebracht.

Het schilderij is entre nous bepaald *niet* goed; maar de gelijkenis is frappant.¹ Ik zou niet weten wát te doen als hij het mij aanbood. Ophangen zou ik het niet! Maar Waalko Dingemans is een beste vent, zich bewegend in het kleine Kaapsche kringetje dat je kent. Hij is zeer bevriend met de Vden Berg's. Ik wilde dus niet weigeren te poseeren.

Veel genoegen in Parijs.

Blij om Lennart.²

Ik ga straks voor het eerst uit.

Ik ging verleden Dinsdag naar bed en sliep drie dagen met korte onderbrekingen voor voedsel etc.! Ik zag eruit als 80. Oorzaak: te veel tyvoïde[?] gebruikt, samengaande met een dieet van ten hoogste 1000 calorieën per dag! Nu ben ik nog niet 100, maar toch wel 65 a 70%.

Ja, de brieven waren heerlijk om te ontvangen. Greet is een geboren epistolair talent.³

Bij voorbaat dank voor de aangekondigde Bertboeken.⁴

Is het formaat v de Lange Nacht nu het *blijvende*, ook voor alle herdrukken?⁵ Ik schreef over De Lange Nacht uitvoerig, waarschijnlijk 2 weken achterelkaar maar ik verzond het niet omdat het mij niet beviel. Als ik mij nu over een dag of wat werkelijk goed gevoel zal ik deze stukken definitief in orde en op peil brengen.⁶

Spoedig meer.

Met veel liefs van huis tot huis.

[Jan]

Zoo gaat het altijd als je zelf een ervaring hebt, als met die brieven (god weet wat er verder weg is?), dan hoor je opeens van tal van mensen dat het hun net zoo verging.

Eindnoten:

1 Greshoff doelde op het van hem geschilderde portret door Waalko Dingemans. (Zie br.970 n.1.)

2 Greshoff reageerde op de door Stols aangekondigde herdruk van *Stad met rose huizen*. (Zie br.976, p. 152.)

3 Zie br.976 n.9.

- 4 Greshoff doelde op de door Stols aangekondigde zending van een van de drie luxe-exemplaren in perkamenten band van *Klaaglied om Agnes*, *De vleespotten van Egypte* en *De kat in den boom*. (Zie br.976 n.7.)
- 5 *De lange nacht* van Marnix Gijsen had een formaat van $12,5 \times 20,5$ cm. *De kat in de boom* had nog een formaat van 14×22 cm. De latere boeken zouden alle het formaat van *De lange nacht* krijgen.
- 6 Aan *De lange nacht* zou door Greshoff slechts een kroniek worden gewijd. (Zie br.976 n.6.)

979. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 7 augustus 1954

7 Aug 1954

B. Sander.

1. Wie wat hoe is die Club du Livre Français van meneer Hondius[?]?¹
2. Wanneer verschijnt die rede van Bert over een thema van Leo Vroman. Kan ik die eerst in Standpunte zetten? In het n^o b.v. van. 1 Nov. Jouw edition komt toch zeker pas in 55. Bert heb ik er al over geschreven, hij gaat wat hem betreft met de plaatsing gaarne accoord.²
3. De slapeloosheid ondermijnt mijn laatste resten van benul.
4. Als je schrijft schrijf dan
p/a S. le Roux Jr
postbus 60
Koffiefontein o.v.s.
De laatste datum om iets door de lucht daarheen te zenden is 7 Sept.
5. Ik moet nu uit. *Veel* goeds en liefs v.h.t.h., van ga tot ga.

Geheel je

Jan³**Eindnoten:**

- 1 De boekenclub Club Français du Livre was in 1945 opgericht. Elke maand werd een aantal titels geselecteerd die buiten de boekhandel om met korting aan de leden werden geleverd. In 1959 waren er ongeveer honderd medewerkers in dienst en telde de vereniging ruim 300.000 leden. (Zie Alfred Fierro, *Évolution et typologie de la librairie*, in *Histoire de l'édition française* (4), *Le livre concurrentiel 1900-1950* (ed. Roger Chartier/Henri-Jean Martin), Paris 1991², p. 116.)
- 2 Marnix Gijsen, *Some scholarly comments on the saying of the Dutch poet Leo Vroman 'Liever heimwee dan Holland'* zou in 1955 bij A.A.M. Stols te The Hague verschijnen. De brochure werd gedrukt bij de Ando Press te Den Haag in een oplage van 1000 exemplaren. De lezing was uitgesproken tijdens een bijeenkomst van de Netherland-American University League op 18 december 1953 in de Women's Faculty Club van Columbia University te New York. Gijsens rede werd niet in Standpunte gepubliceerd.
Correspondentie tussen Greshoff en Gijsen over de publikatie van deze lezing in Standpunte is niet bewaard gebleven.
- 3 Op de brief is door Stols bijgeschreven: 'rede Goris + briefje luchtpost 17-8-54 S.'

980. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 17 augustus 1954

17-8-54

Beste Jan,

Na mijn week in Parijs heb ik hier een week op bed gelegen met bronchitis en koorts. Ben nu weer aan het werk, maar ik kom nog niet tot het schrijven van brieven.

-

Hierbij het *ongecorrigeerde* duplicaat van de Rede van Goris;¹ je hebt anglicisten genoeg in je omgeving, om ze persklaar te maken; mijn ex is op de zetterij.

Ben je na 7 Sept. weer in Kaapstad of moet ik, tot je vertrek naar Europa, naar Koffiefontein blijven schrijven?²

Hartelijke groeten van

Sander

Eindnoten:

1 *Some scholarly comments on the saying of the Dutch poet Leo Vroman 'Liever heimwee dan Holland'.*

2 Greshoff verbleef op dit moment bij Etienne Leroux te Koffiefontein.

981. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 24 augustus 1954

Dinsdag

Beste Sander,

Je briefje met het stuk van Bert bereikten mij gisterenavond.¹ Hartelijk dank. Allereerst: het allerbeste met de gezondheid. Bij jouw drukke werk wordt ziek-zijn een dubbele ellende. Wij hopen dat, als deze je bereikt, je weer geheel de Oude zult zijn.

Wij blijven hier tot 14 Sept. Een bericht op 8 gepost bereikt ons misschien nog, maar liever 7. Daarna gewoon De Grashof; waar dan mijn neef Exalto bij mij komt logeeren. Vertrek, per Jagersfontein, op 4 Dec. 1954. *Laatste* berichten per luchtpost zenden 26 Nov. boeken per zeepost zenden 1 Nov.

Ik zie dat je heel wat in voorraad hebt. Waarom vermeldt je niet wát het is. Is Hans Edinga's Adieu Pandorra een roman? Is Frans Bylsma's Doorzichtig heden een roman?²

Ik ben *zeer* benieuwd naar de Atlantis Reeks³

Stuur mij vooral proeven van Wat de Dag meebrengt!! Vergeet dit niet dan schrijf ik er onmiddellijk over.⁴ Ik werk nu aan De Lange Nacht..

Jij hebt natuurlijk binnenkantvoorlichting = inside information over die zonderlinge verschijnsel der Fransche decoraties.

- a. Waarom wordt de lijst der 'gelukkig' gemaakten *niet* gepubliceerd. Dat is nog nooit vertoond!!
- b. Waarom is zelf[+s] het *aantal* der beblikten geheim???
- c. Waarom heeft men d'Etoile Noire de Bénin plotseling tot een Fransche orde voor Europeesch gebruik verheven??? Men spreekt nu van *de Zwarte Ster... van Frankrijk*!!
- d. Hoe *durft* men de La Fontaine Verwey e.a. hoogleeraren off. d'Academie maken, nog een graad *lager* dan die ongelukkige Off. de l[']Instr. Publique????
Wat is hier voor raars aan de gang?
- f. ik popel van nieuwsgierigheid.⁵

Ik zit ontzettend in mijn piepzak.

Heb jij ooit van mij ontvangen het ms. van een (aardige) roman door Henri v Boven?? Zoo niet dan moet hij *a* nog thuis zijn of *b* ook verloren gegaan zijn! Verzuim niet mij hierover te berichten.⁶

De tijd gaat snel

4 Dec. is daar voor wij het weten!

21 Dec. Parkhotel Amsterdam.

[:]Wij verlangen erg naar het wederzien. Meer dan ooit na deze krankzinnige lacune, waar niemand iets van begrijpt.

Ik werk weer wat. Begin mij lekker te gevoelen. Het is hier *ongelooflijk* stil. En danig vroege lente.

Wat heerlijk dat de Rose Huizen zoo gesmeerd gaan! Ik zag 5de druk in het N.v.d. Boekh.¹⁷

Véél liefs voor Gade, Kroost (èn Kleinkroost?)

Steeds geheel je

Jan

24 Aug 1954

p/a SleRoux Jr

postbus 60

Koffiefontein o.v.s.

ZAfr

Eindnoten:

- 1 Bedoeld is Stols' brief van 17 augustus (br.980) met Marnix Gijsens *Some scholarly comments on the saying of the Dutch poet Leo Vroman 'Liever heimwee dan Holland'*.
- 2 Stols had Greshoff al in zijn brief van 14 december 1953 (br.965) de roman *Adieu Pandora!* van Hans Edinga en de dichtbundel *Doorzichtig heden* van Frans Bijlsma aangekondigd.
- 3 De Atlantis-Reeks werd in Stols' prospectus 'Zomeraanbieding 1954' slechts aangekondigd als 'Atlantis-reeks. Verhalen van Noorden Zuid-Nederlandse schrijvers'. Wel werd bij elk der aangeboden deeltjes de naam van de illustrator vermeld. Bij het als derde deeltje genoemde *De laatste verzoeking van Antonius* van Raymond Brulez werd de naam van Maria Segers vermeld; uiteindelijk zou echter H. Berserik de illustratie verzorgen. Zie Bijlage III voor een overzicht van de Atlantis-Reeks.
- 4 Als eerste deel in de Atlantis-Reeks zou in december *Wat de dag meebrengt... Bladen uit een dagboek* van Marnix Gijsen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het werd in een oplage van 2000 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. Het boekje zou worden geïllustreerd door Maria Segers. Een bespreking door Greshoff van *Wat de dag meebrengt...* is niet achterhaald.
- 5 Herman de la Fontaine Verwey (1903-1989) was van 1941 tot 1968 bibliothecaris van de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam. Hij was reeds Chevallier de la Légion d'Honneur.
- 6 Greshoff had omstreeks 1911 kennis gemaakt met de journalist Hendrik Alexander Cornelis van Booven (1877-1964), een vriend van Louis Couperus. In februari 1952 had Van Booven aan Greshoff geschreven bezig te zijn met een roman over de tijd rond de eeuwwisseling. Als mogelijke titels passeerden in de correspondentie daarna *Olivia*, *De lieflijke verschijning* en *1899 de revue*. In maart 1953 had Van Booven het laatste gedeelte van de roman, die uiteindelijk de titel *Aan stille wateren* kreeg, aan Greshoff gestuurd. Uit een brief van 28 september 1954 van Van Booven aan Stols blijkt dat Stols de roman had afgewezen. De roman is ook niet elders verschenen.
- 7 In de rubriek 'Advertentiën' in het Nieuwsblad voor de Boekhandel van 22 juli was een advertentie verschenen voor Clare Lennarts *Stad met rose huizen* met een uittreksel uit de bespreking door Greshoff in Het Vaderland van 17 juli en een opgave van de successieve drukken: 1^e druk (maart), 2^e druk (maart), 3^e druk (april), 4^e druk (juli), 5^e druk (ter perse). De derde druk zou pas in september zijn uitverkocht.

982. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 augustus 1954

25 Aug 1954

Beste Sander

Nancy schrijft dat er overheerlijke pakken boeken UEdelerzijds aangekomen zijn.
Ongezien hartelijk dank!!!!

Als ik 15 Sept terug ben op De Grashoff schrijf ik je uitvoerig over deze geschenken. Nu alleen maar duizend danken voor je allerhartelijkste, vriendschappelijkste bedoelingen.

Ik ben zoo benieuwd naar Atlantis reeks! Ziet die er leuk uit??

Wat zijn onze lieve landgenooten toch van iedere beleefdheid gespeende horken! Denk je dat het mensch Klaver één keer de moeite genomen heeft, mij met een enkel woord haar genoeg te melden?¹ Zooiets valt liever dood dan wellevend te zijn.

Is dat boek *vFr.Bijlsma* $\begin{matrix} \swarrow & \text{roman?} \\ \searrow & \text{poezie?} \end{matrix}$ al gezèt?²

2

Indien proza stuur mij dan liefst p.o. een ongecorr *proef*

Heel veel *dank*

Heel veel *liefs* voor *gade* etc.

een stevige hand

geheel je

Aty en Jan

De laatste dag om in Den Haag iets te vliegposten voor Koffiefontein is 9 Sept. as daarna alles Kaapstad

p/a S.P. leRoux
postbus 60
Koffiefontein

Eindnoten:

- 1 Er is geen correspondentie tussen Clare Lennart en Greshoff bewaard gebleven.
- 2 De dichtbundel *Doorzichtig heden*.

983. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 31 augustus 1954

31 Aug. 1954

Beste Sander,

Het verblijf in deze volstreckte eenzaamheid heeft A en mij, maar mij in het bijzonder, *goed* gedaan. Alleen het slapen blijft bedonderd. In July zag ik er uit als 80, nu als 60. (aldus de omstanders)

Ik schrijf mij (ook hier) blauw aan stukken.

Van 1 Jan-1 July schreef ik ± 180.000 journalistieke woorden. En te denken dat dit tot mijn laatste snik moet dóórgaan. Door al dat dagbladwerk, raak ik meer en meer uit de letterkunde. Ik heb nu een boekje klaar 'Spelevaren' dat ik, helaas, volgens contract aan Q en vK moet aanbieden.¹ Mijn autobiografie Klok zonder Wijzers schiet niet op. Tijd heb ik *genoeg*. Maar ik mis de lust om een pen op het papier te zetten als ik mijn krantenboel klaar heb

Ik zou een keuze uit mijn kritische aant en een keuze uit mijn boutades willen samenstellen² Ik mis er moed en lust toe. En toch zou ik wel weer eens een boek van mij willen zien verschijnen. Maar waartoe in dit Holland?

Waarom heeft Het Vaderland je geschenk aan Coty niet vermeld?³

Waarom ben je geen Grootkruis *Zwarte Ster*(!)?

Waarom is alles wat ik [+aan] dag- en weekblad onder de ogen krijg zoo gepieptkleinburgerlijk. Zijn dat de zegeningen van de PvdA? Beteekent *dal* Nederland nu het ideaal waarvoor op het laatst van de negentiende eeuw de vroege socialisten gestreden hebben? Het schijnt dat revolutionaire bewegingen op de barricade beginnen en in de kruidenierswinkel eindigen. Hier is het goed: men ziet niets, hoort niets, ruikt niets. Straks ga ik naar de stad, naar Koffiefontein: een plein + ongeveer tien laantjes. Daar moet de post gehaald en gebracht worden. Niets wordt hier gebracht, brievenbussen onbekend.

Stuur je me vooral *gauw* je [xxx].

na 1 Nov. géén zeepost meer naar Kaapstad

na 22 Nov geen *luchtpost* meer naar Kaapstad
 Veel liefs voor Gade Greet ook van Amie Aty
 Steeds geheel je
 Jan

Eindnoten:

- 1 *Spelevaren* zou onder de toenmalige titel *Bereisde Roel* aanvankelijk verschijnen binnen het verband van Greshoffs *Verzameld werk*. (Zie br.663 n.2 en n.6.)
 Op 28 december 1953 had Alice van Eugen-van Nahuys aan Greshoff geschreven dat zij het handschrift van *Spelevaren* met belangstelling tegemoet zag. Op dat moment was Greshoffs manuscript kennelijk nog niet gereed. Greshoff wijzigde de titel klaarblijkelijk vervolgens weer in *Bereisde Roel*. Op 6 oktober 1954 schreef Alice van Nahuys: 'Even een berichtje om je de goede ontvangst van "Bereisde Roel" te bevestigen', en op 18 oktober: 'Helaas moet mijn besluit negatief uitvallen. Ik geloof niet, met een manuscript als "Bereisde Roel" belangstelling bij het publiek te wekken, hetgeen toch wel het doel van een publicatie is.'
 Op 28 oktober zou Bob van Kampen vervolgens aan Greshoff schrijven: 'Ik vernam reeds van Alice [van Nahuys], dat je haar een nieuw manuscript hebt aangeboden, en dat zij tot uitgave niet heeft kunnen besluiten. Gezien het verleden was het mijns inziens juister geweest, wanneer je - nu je mij geen pré meer geeft - in ieder geval bericht zou hebben, dat je Alice dit boek aanbood en over een gemeenschappelijke uitgave gesproken zou hebben. Dit [maakt], dat ik voor het overwegen van een uitgave van "Bereisde Roel" niet voel.'
Bereisde Roel zou, opnieuw onder gewijzigde titel, weer opduiken in het vijfledige voorstel dat Greshoff in 1955 aan Barth zou doen over de uitgave van zijn werk. Bij die gelegenheid bood hij Barth onder de titel *Kathedralen en donderkoppen* de uitgave aan van alles wat hij over reizen had geschreven, met inbegrip van *Catrijntje Afrika*. (Zie voorts br.1027 n.3.)
- 2 Mogelijk heeft dit voornemen geresulteerd in *Bric à brac* dat in 1957 bij Ad. Donker te Rotterdam zou verschijnen als nummer 11 in de reeks Donker-Pockets. De tekst aan de binnenzijde van het voorplat zegt onder meer: 'Bric à brac brengt een bonte verscheidenheid korte beschouwingen en boutaden, nimmer tevoren in boekvorm verschenen.'
- 3 Een bericht naar aanleiding van het bezoek van de Franse president R.J.G. Coty aan Nederland in Het Vaderland van 23 juli vermeldt wel degelijk Stols' geschenk van een exemplaar van Arthur Rimbauds *Une saison en enfer*. (Zie ook br.976 n.2.)

984. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 2 september 1954

Den Haag, 2 Sept 1954

Beste J[:xxx]

Je brief van 'Zaterdag', de 2^e van 30 Juli, de 3^e van 24 Aug. en de 4e van 25 Aug. in hartelijke dank ontvangen. Ik heb het in de afgelopen maanden erg druk gehad en heb het nòg erg druk. Twee aanbiedingen overlappen elkaar en dat maakt alles ingewikkeld. Voor het najaar heb ik:

1. *Jos Panhuyzen* (R.K.): Leven alleen is niet genoeg (korte roman)¹
2. *Fré Dommissie*: Paasvaren (voorlopige titel) Een lang verhaal over het probleem van het oud worden, doch ditmaal zeer ontroerend en zó geschreven dat ook oude mensen er troost in vinden.²

3. *Roëde* (=Jan Roede): Je kunt niet alles begrijpen. Een 60-tal tekeningen en wat stukjes tekst. Humour noir. Zeer boeiend. Hoe zullen in dit stomme land de reacties zijn?³
4. *André Peters*: De reis van Korreltje naar de Maan, naar Venus en naar Mercurius. Reeds geheel voor de AVRO voorgedragen. Esoterisch; knap verteld. Voor de radio veel succes gehad.⁴
5. *Arthur Lehning*: Brieven van Slauerhoff. De tekst die je kent uit *De Gids*, aangevuld en met méér brieven + onbekende facsimiles en ongepubliceerde fotos.⁵
6. *L. Booy*: Durf te spreken (Leerboek voor spreken in openbaar, enz.)⁶

Verder ga ik weer beginnen met *Helikon*, ditmaal onder redactie van Michel van der Plas.⁷

De eerste vier bundeltjes zijn van:

Hetty van Waalwijk⁸

Lou Vleugelhof⁹

A. Korthals Altes¹⁰

Nico Verhoeven¹¹

(God zegen de greep!)

Ik ben zojuist terug van besprekingen, die ik op verzoek van Unesco bijwoonde in Parijs en in Genève: Zondag en Maandag Parijs, Maandagavond naar

Genève, Dinsdag en Woensdag in Genève, Woensdagavond weer thuis.

Ik heb de baan van uitgever der UNO in Genève niet gekregen. Iemand uit N.Y. is benoemd.¹²

Naar je stuk over *De Lange Nacht* ben ik zéér verlangend. Er zijn slechts een paar goede kritieken. Bijna overal is het boek afgekraakt. Ze zijn o zo blij Gijsen nu eens te kunnen aanvallen, want ze gunden hem zijn succes niet!¹³ Nu je vragen:

Edinga: Adieu, Pandorra! - Is een roman, uitermate boeiend en beschaafd geschreven. Edinga is een gentleman, studeert voor dominee en heet Heidstra. Zijn boeiend onderwerp - familieroman - beheerst hij volkomen. Sommige critici, dat zie ik nu al, zullen het boek een draak noemen.

Bijlsma: Doorzichtig Heden - Is poëzie. Natuurlijk bij aanbieding onverkoopbaar. Hij werkt aan een (dikke) streekroman.¹⁴

Gijsen: Wat de dag meebrengt... - Zijn de 3 verhalen, in Elsevier gepubliceerd.¹⁵ Over de Franse decoraties weet ik niet meer dan jij (lijst, aantal). De Etoile Noire gaat nu de rol vervullen - in het buitenland - van de Oranje Nassau, omdat de Leeuw zelden naar buitenlanders gaat (weerwraak). Het Legioen = De Leeuw. De Ster = O.N.

Fontaine Verwey was reeds ridder Legioen, en nog niet lang genoeg om Officier te worden.

Ik zelf had gedacht: Commandeur Ster; doch ho maar: alleen wie *niet* werkt krijgt de versnaperingen.

Ik schreef je indertijd over ms. van Booven: vroeg je, of je *dit* abusievelijk gezonden had i.p.v. Er gebeurt nooit iets van Gijsen.

Hield het hier, kreeg bezoek van Van Booven, las het, vond het aardig, durf het niet uit te geven (we zijn helaas geen Engelsen) en zond het hem terug. Wees dus gerust!¹⁶

Ook wij verlangen *erg* naar het wederzien. Mijn moeder hoopt 21 Dec tachtig jaar te worden. Ik moet dus naar Maastricht en kom niet naar de boot. Iets later, ± Kerstmis in Amsterdam.

Lennart, Stad met Rose Huizen is aan de 4^e (niet 5^e druk), d.i. de 1^e werkelijke herdruk.

Clare Lennart is een schat, maar zó onzeker en zó verlegen, dat ik zeker weet dat ze jou geen brief zou *dúrv*en schrijven. Dit is nu eenmaal zo; neem het haar niet kwalijk!!

De pakken, die je in Kaapstad zult vinden, bevatten waarschijnlijk de halfperkamenten Luxe-exx van *Gijsen*. De Lange Nacht luxe is nog niet klaar...¹⁷ Ik ben erg blij met het boekje van Fré Dommissie (In de Salamander verscheen een herdruk van 'Krankzinnigen[']'.¹⁸ Ben benieuwd wat je ervan denkt. Ook wat je van het werkje van Panhuysen denkt. (Voordat ik een opgelegde RK uitgeef...!)

Veel tijd neemt mij het ‘bewerken’ van al die manuscripten: Gijsen, Panhuysen, het leerboek v.d. spraakleeraar, Jef Last (en al de documenten die ik daarvoor moet opzoeken)¹⁹ (Ken je Journal 11 van Gide, in de Pléiade, al?)²⁰ Waarom kunnen de mensen niet meer schrijven, waarom kennen ze geen Nederlands? *Schrijf* weer eens gauw. Heel veel liefs voor jullie allen, ook van Greet.

Je

Sander

Eindnoten:

- 1 *Leven alleen is niet genoeg* van Jos Panhuijsen zou omstreeks december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman werd in een oplage van 2100 exemplaren gedrukt bij G.J. Thieme te Nijmegen. De stofomslag was van Helmut Salden. Josephus Lambertus Antonius Panhuysen (1900-1986) was als criticus aan het Haagse dagblad Het Binnenhof verbonden.
- 2 *De glans der dagen* van Frédérique Carolina Wilhelmina Dommissie (1900-1971) zou omstreeks december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman werd gedrukt bij Ando te Den Haag in een oplage van 2100 exemplaren. De stofomslag was van de hand van Th. de Haan.
- 3 *Je kunt niet alles begrijpen!* van Roëde zou in 1955 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het boek had een voorwoord door Paul Rodenko. Het werd in een oplage van 4000 exemplaren gedrukt bij Ando te Den Haag. De Haagse schilder Jan Roede (geh. 1914), die zich na een verblijf in Parijs Roëde noemde, maakte deel uit van de vereniging Vrij Beelden.
- 4 André Peters, *De reis van Korreltje. Een sterrenkrant voor grote mensen* zou omstreeks december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het boek had een voorwoord door Anny Schuitema. Het werd in een oplage van 2100 exemplaren bij Ando te Den Haag gedrukt. De verhalen vormden een serie voor de A.V.R.O. en werden in de jaren 1952-1954 in de rubriek ‘In Hoger Sferen’ voorgedragen door Anny Schuitema. De stofomslag en de illustraties waren van een zekere Gijsbers.
- 5 *Brieven van Slauerhoff* door Arthur Lehning zou in 1955 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het werd in een oplage van 110 exemplaren gedrukt door ANDO te Den Haag. De stofomslag was van Theo de Haan. *Brieven van Slauerhoff* was eerder gepubliceerd in De Gids 117 (1954) 3 (maart), p. 177-195. Arthur Müller Lehning (geb. 1899) had J. Slauerhoff in 1921 leren kennen, toen Slauerhoff in Zeist H. Marsman bezocht. Lehning bemiddelde bij het in Berlijn drukken van Slauerhoffs bundel, *Archipel* (1923).
- 6 *Durf te spreken! Leerboek voor vrij en vlot spreken in het openbaar en in de conversatie* van de leraar spraak- en redekunst L. Booy zou in januari 1955 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. In de imprint staat 1954 als verschijningsjaar genoemd. Het boek werd in een oplage van 1100 exemplaren bij Ando te Den Haag gedrukt.
- 7 Zie Bijlage III voor de nieuwe, door Michel van der Plas geredigeerde reeks van Helikon.
- 8 *Scribenda* van Hetty van Waalwijk (ps. van Hetty van Kempen, geb. 1924) zou in 1955 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen als Helikon, Nieuwe Reeks (1954/1955) 4.
- 9 *Oorsprong* van Lou Vleugelhof zou in 1955 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen als Helikon, Nieuwe Reeks (1954/1955) 3.
- 10 *Fossielen* van Alexander Korthals Altes (1931-1988) zou in 1955 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen als Helikon, Nieuwe Reeks (1954/1955) 1. Op de titelpagina staat als auteursnaam S. Korthals Altes vermeld.

- 11 *Torso van de tijdgenoot. Gedicht* van Nicolaas Adrianus Verhoeven (1925-1974) zou in 1955 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen als *Helikon*, Nieuwe Reeks (1954/1955) 2.
- 12 Niet nader geïdentificeerd. (Zie voorts br.969, p. 137.)
- 13 Besprekingen van *De lange nacht* van Marnix Gijsen waren tot op dit moment verschenen in het Algemeen Dagblad door G.H.M. van Huet op 3 juli, Het Binnenhof door Jos Panhuijsen op 10 juli, het Haagsch Dagblad door Garnt Stuiveling en De Gelderse Pers door Jos Panhuijsen op 17 juli, de Provinciale Zeeuwsche Courant door Hans Warren, De Tijd door Jan Engelman en Het Vrije Volk door Alfred Kossmann op 24 juli, Oost Brabant door Lambert Tegenbosch op 31 juli, Elseviers Weekblad door Maurice Roelants en de Twentsche Courant op 7 augustus, de Nieuwe Rotterdamsche Courant waarschijnlijk door H. Drion en De Telegraaf door Jan Spierdijk op 21 augustus, en Vrij Nederland door Ruth Zimmerman op 28 augustus.
- 14 Er is geen correspondentie tussen uitgeverij Stols en Frans Bijlsma bewaard gebleven, zodat nadere gegevens over deze nooit gepubliceerde streekroman ontbreken.
- 15 *Klein gevecht met een bedelaar* was gepubliceerd in Elseviers Weekblad van 19 september 1953; *De kokospalm* was opgenomen in het nummer van 7 november 1953; en *De Club der Batavieren* in het nummer van 28 november onder de titel *Haselris' verdwenen parapluie*.
- 16 De brief waarin Stols aan Greshoff over *Aan stille wateren* van Henri van Booven schreef, is niet bewaard gebleven.
- 17 Zie br.976 n.7.
- 18 Blijkens de bibliografie van de Salamander-reeks, die werd uitgegeven door uitgeverij Em. Querido te Amsterdam, was de vierde druk van Fré Dommisses *Krankzinnigen* al in 1950 verschenen. In 1963 verscheen de vijfde druk, eveneens in de Salamander-reeks. (Zie C.J. Aarts [et al.], *Het Salamanderboek 1934-1984*, Amsterdam 1984, resp. nr.86 en nr.143.) *Krankzinnigen* was oorspronkelijk in 1929 bij W.L. & J. Brusse te Rotterdam verschenen.
- 19 Stols doelde op de voorgenomen uitgave van de brieven van André Gide aan Jef Last. Op 2 juni had Last hem geschreven: 'De correspondentie met Gide lijkt inderdaad nog grotendeels intact en ook ik verwacht veel van zo'n boek [...].' Op 14 juni gaf Last als prognose voor de inlevering van de kopij: 'Ik vermoed dat ik omstreeks eind October klaar kan zijn, maar ik verdraag het zeer slecht onder druk te staan of in tijdnood te komen, zodat ik liefst zou willen schrijven: klaar voor het einde van 1954.' Wellicht resulteerde Lasts plan in *Mijn vriend André Gide* dat in 1966 bij Van Ditmar te Amsterdam zou verschijnen.
In 1961 zou Last zijn correspondentie met Gide aan Stols verkopen. Deze heeft ook daarna enige tijd het voornemen gehad deze correspondentie uit te geven, maar heeft uiteindelijk het idee laten varen. (Zie André Gide/Jef Last, *Correspondance 1934-1950* (ed. C.J. Greshoff), Lyon 1985, p. VII.)
- 20 Het derde deel van André Gides *Journal* was in 1950 bij Gallimard te Paris verschenen. Dit deel besloeg de periode 1942-1949. Eerder waren delen over de periode 1889-1939 (1939) en 1939-1942 (1946) bij Gallimard verschenen.
In 1954 was echter ook als nummer 104 in de Bibliothèque de la Pléiade *Journal 1939-1949* verschenen, waarin op diverse plaatsen over Jef Last werd gesproken.

985. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 7 september 1954

Koffiefontein o.vs 7 Sept 1954

Beste Sander.

1. Scheld je binder de huid vol. Mijn ex. Lange Nacht is aan alle hoeken omgekruld en niet zoo'n beetje!
2. Is de nieuwe druk Joachim (17) in het Nieuwsblad aangekondigd nu in de uitvoering van de door jou aangekondigde Uniform Editie? Zoo ja stuur mij dan *ajeb* een ex.¹ -
3. Ik vond De Lange Nacht bijna zoo goed als Agnes.² Zeker een der *toppunten* in Berts werk. Het stuk van HDrion in de NRC. is rondweg *dom*.³ Mijn kritiek is reeds verzonden. Je ziet het wel verschijnen. Ik vroeg Pierre H. deze te doen *voorgaan*⁴

4. Geef je ook kinderboeken of schoolboeken uit? Ik meende dat uit het Nieuwsblad op te maken.⁵
5. *15* dezer zijn wij op De Grashof. Dan begint een Zware tijd tot 4 Dec.
 - { 2½ maand van
 - { *voorraad* maken voor de tijdschriften en kranten
 - { garderobe herziening
 - { pakken
 - { hier verhuizen
 - { inventaris maken. etc etc.

Wij hebben het *hier* heerlijk gehad. En goddelijke lente
Veel liefs voor Greet en jezelf
Steeds geheel je
Aty en Jan.

Het komt mij voor dat nu de briefwisseling weer *normaal* bezorgd wordt!!!!

Eindnoten:

- 1 In het Nieuwsblad voor de Boekhandel van 5 augustus was in de rubriek 'Nieuwe Uitgaven' de achttiende druk van *Het boek van Joachim van Babylon* van Marnix Gijsen aangekondigd.
- 2 *Klaaglied om Agnes*.
- 3 *De lange nacht* van Marnix Gijsen werd onder de titel *Een schematische blik op het jeugdland* in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 21 augustus besproken. De bespreking verscheen anoniem. Mogelijk was deze bespreking van de hand van de jurist en essayist Huibert Drion (geb. 1917).
- 4 Een verzoek van Greshoff aan Pierre H. Dubois om zijn bespreking van *De lange nacht*, met voorrang te plaatsen is niet bewaard gebleven. De bespreking zou in Het Vaderland van 25 september worden geplaatst.
- 5 Een dergelijk bericht is in het Nieuwsblad voor de Boekhandel niet achterhaald; wél was er in de aflevering van 5 augustus sprake van de radiovoordracht door Annie Schuitema van André Peters' *De reis van Korreltje*.

986. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 8 september 1954

8 Sept 1954

Beste Jan,

Voor een grote maatschappij moet ik een boekje als 'Nieuwjaarswens' drukken. Ik maakte daartoe zelf een bloemlezing van 27 gedichten (van Pierre Kemp, tot en met Remco Campert) onder de titel 'Dichters-Omnibus'.

Van jou koos ik het gedicht 'Ik groet U makker, kameraad'

Het moeten voor iedereen begrijpelijke gedichten zijn.

Je krijgt met Kerstmis fl 50.- honorarium voor dit gedicht: is het niet prachtig? Je hebt zeker geen bezwaar tegen de z.g. nieuwe spelling?

Mochten er bezwaren zijn, stuur dan omgaand bericht.¹

Ik zal zorgen dat je de fl 50.- in *Holland* krijgt - tenzij je het geld liever t.z.t. in Kaapstad ontvangt.

Met veel liefs voor jullie allen

van

Sander

Het beste stuk over 'De Lange Nacht' schreef 'Ben van Eysselsteyn' in De Haagse Ct (tot nu toe).² 'Trouw' was ook zeer lovend.³ De Katholieke pers is er *niet* afkerig van.⁴ Gomperts schreef begrijpend, maar met veel slagen om de arm...⁵

Ik ben *erg* verlangend naar je stuk (and so is Het Vaderland)⁶

Eindnoten:

- 1 Het gedicht *Ik groet u* ('Ik groet u, buurman, kameraad') was aanvankelijk gepubliceerd in *Aardsch en hemelsch* (1926); het komt daarna in elke druk van Greshoffs *Gedichten* voor. In geen van de versies luidt de eerste versregel 'Ik groet U makker, kameraad'. In *Dichtersomnibus* zou de herspelde tekst uit *Gedichten* (1948⁶) worden gevolgd. De bloemlezing *Dichtersomnibus 1955* verscheen in december 1954. De bundel was op initiatief en voor rekening van Esso Nederland N.V. te 's-Gravenhage gedrukt bij Boosten & Stols. De typografische verzorging was in handen van Stols, die ook een 'Verantwoording' aan de bloemlezing toevoegde. De bundel had een omslagtekening door G. Noordzij.
- 2 *De lange nacht* van Marnix Gijsen was door Ben van Eysselsteijn onder de titel *Verhaal van een overgevoelige, eenzame jongen* in de Haagsche Courant van 4 september besproken.
- 3 Er is slechts een bericht van zevenentwintig regels over *De lange nacht* in het protestants-christelijke dagblad Trouw achterhaald.
- 4 In de katholieke pers waren de volgende besprekingen verschenen: door Jos Panhuijsen in Het Binnenhof van 10 juli onder de titel *Op zoek naar verzoening* en in De Gelderse Pers van 17 juli onder de titel *Marnix Gijsen verdiept zich in het leven van een dromer*, door Jan Engelman in De Tijd van 24 juli onder de titel *Verdoling van een puber*, door J. Roeland Vermeer in De Maasbode van 25 september onder de titel *Marnix Gijsen's achtste. 'De lange nacht'*, en door Th. Govaert in De Nieuwe Eeuw van 2 oktober onder de titel *Marnix Gijsen op de keper beschouwd*.
- 5 *De lange nacht* was door H.A. Gomperts onder de titel *De vaders zijn dood* besproken in Het Parool van 4 september.

987. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 9 september 1954

9 Sept. 1954

Beste Jan,

Tegen alle verwachtingen in kreeg ik gisteren een aanbieding van Unesco om een taak op mij te nemen in Centraal Amerika: het coördineren van het technisch onderwijs in verband met een aldaar gaande-zijnde economisch integratieplan, genre Benelux.

Ik verwachtte dit aanbod niet meer, omdat ik na mijn conferenties in Genève begrepen had, dat de geneefse instanties het laken naar zich toe (en van Unesco àf) wilde trekken. Het blijkt, dat mijn brief, waarin ik Unesco bijna uitschold, effect heeft gehad; ik ga er heen met een meneer uit Genève.

Dat betekent: afmarcheren uiterlijk 1 October, vijf republieken bezoeken en 15 October verslag uitbrengen aan de vergadering van de ministers der vijf landen, die dan (in Costa Rica?) vergadering [+hebben].

Greet gaat niet mee; we weten niet hoe lang deze grap gaat duren. Drie maanden? Langer???

Barth blijft de uitgeverij behartigen (hij is nu econ. drs.). Ik dicteer alle instructies; hij mag géén risico lopen wat uitgaven betreft (menselijkerwijs bekeken).

Verder ren ik injecties, pasfotos, kleermaker voor de tropen, familie en kennissen (weinige) af. Jany komt afscheid nemen. Ik moet ook nog naar mijn oude mama.

Een adres kan ik je nog niet geven, maar Greet of ikzelf informeren je spoedig. Of ik je in December zal zien? Ik twijfel eraan, gezien de enorme taak. Doch in principe moet je aannemen dat ik met Kerstmis weer thuis ben...

Greet maakt het best. Eva 'loopt op alledag',¹ ze is gezond, opgewekt, vrolijk. Als dit geen vrolijk kleinkind wordt, weet ik het niet.

De zonen zitten in Leiden. En verder is het weer slecht weer: we zijn niet verwend dit jaar, maar ik krijg misschien meer zon en warmte dan me lief is. Standplaats wordt wellicht San Salvador (Rep. El Salvador). Een klein stadje in de kleinste staat.

Dit nieuws wilde ik je niet onthouden. Over 14 dagen zit ik wellicht al weer in Parijs bij Unesco.

Veel liefs van huis tot huis van je
Sander

Eindnoten:

- 1 Op 30 september zou Jan Alexander, de eerste zoon van Eva Stols en J.C. Schüller, worden geboren.

988. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 9 september 1954

Donderdag, 9 Sept 1954

Koffiefontein o.vs

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je uitvoerige berichten van 2 Sept jl. Alles zeer interessant. Stuur mij als je een snelle bespreking wenscht, drukproeven Dus van een boek waar je bijzonder prijs op stelt. Dán maak ik direct te [*lees:de*] bespr. klaar en kan die gelijktijdig met het boek verschijnen.

Waarschijnlijk is mijn bespr. van De Lange Nacht al in de krant, als je deze brief krijgt.¹ Ik verwacht het stuk uiterlijk 18 Sept in Het Vaderland. Ik heb het boek *driekeer* gelezen en met bijzonderen aandacht. Ik ontving het m.s. toen ik

in Dec '53 op de Ambassade logeerde. Aty las het eerst. Ik daarna. Wij waren er beide zéér van onder de indruk. Kort na het verschijnen vernam ik dat 'men' er niet mee wegliep. Ik herlas het, om na te gaan of ik mij soms vergist kon hebben. Neen! Ik herlas het weer vóór het schrijven van mijn stukje voor Het V.: ik *blijf* bij mijn meening dat het *op het peil* van Agnes² staat, maar niet zoo doorzichtig, niet zoo onbevangen is. Al verklaren de heeren ambtgenooten mij voor achterlijk, ik blijf bij mijn meening dat dit boek Bert op zijn Best vertegenwoordigt en [:st]aat *boven* De Man van Overmorgen, De Vleeschpotten en De Kat in de Boom.

Wat je schrijft over de roman van H.v.B. spijt mij: ik las het ms met veel plezier omdat ik geen ander dan Couperus ken die zóó de atmosfeer 1900 in Den Haag heeft weer gegeven. Ik dacht dat het m.s. wèg was! En kneep 'm als een oude dief. Ik schreef je er bij een kort briefje plus een krit. aant. die ik erover schrijven zou als het boek verscheen: Bericht van ontvangst bereikte mij niet. Goddank, dat nu de postverbinding feilloos is! De hemel weet wát er in de maanden verloren is gegaan.³

-

Ik zal nu vast Krankzinnigen zien te krijgen en dat vast lezen. -

Stuur mij vooral *niets* ná 1 Nov. (tenzij per luchtpost) en liever na 25 Oct. Want als het na 4 Dec. aankomt ligt het hier 15 maanden!

Vliegzaken tot 25 Nov. uit Den Haag!

Het spijt mij bitter dat die Unesco geschiedenis misgelopen is voor je. De Amerik. denken: wij betalen het meeste, dus zooveel mogelijk onze mensen erin!

Toch vindt ik het prettig dat jezelf weer in de zaak zit. Het oog der meesters... Neen, ik weet *niets* van Journal 11 Pleiade.⁴ Zal ik mij in Parigi dadelijk aanschaffen.

Wij gaan 15 dezer naar huis omdat Koos Exalto, nu met zijn schoonzoon in het Krügerpark, dan bij ons komt slapen.⁵

[:V]an 1 Oct-15 Nov. wordt het *hard* werken om voorraden te maken!

1.2.3. Oct is je dubbelganger Bernhard in Kaapstad.⁶ Ik weet nog niet precies wat er alles met hem gebeuren gaat.

Wat is die Bej. met Chr.⁷ door de uitzuiger Walschap een *prachtig* boek. Aty, Loes Slotemaker deBr., Nico S.dB⁸ en ikzelf waren er opgetogen over en hebben er veel over gepraat. Hoe is de verkoop?

Ik hoop toch zoo dat HvBooven een uitgever vindt. Het is *niet* sterk maar het is *apart*.

Ik lees met vermaak, heel langzaam om niet alles tegelijk op te snoepen:

Jacques Perret Cheveux sur la Soupe. nrf.⁹

Nu alderbesten, zoowel Greet als Sander,
veel liefs

tot spoedig.
geheel je
Aty en Jan

Wij zijn hier wonderbaarlijk opgeknapt. Ook A. had rust nodig Mijn éénige moeilijkheid is slapeloosheid, verder *niets*.

Eindnoten:

- 1 Zie br.976 n.6.
- 2 *Klaaglied om Agnes*.
- 3 Zie br.981 n.6 en br.984 n.16.
- 4 Bedoeld is *Journal 1942-1949* van André Gide; dit deel was verschenen in de Collection Blanche. In dit jaar was echter ook als nummer 104 in de Bibliothèque de la Pléiade *Journal 1939-1949* verschenen. (Zie br.984 n.20.)
- 5 Jacobus Exalto (1881-1966) en Ed. Toussaint van Hove, die met Thea Exalto getrouwd was.
- 6 Op 21 september was Prins Bernhard uit Nederland vertrokken voor een veertiendaags bezoek aan Zuid-Afrika, waar hij de gast zou zijn van de regering. Op 20 oktober zou hij in Nederland terugkeren.
- 7 *Bejegening van Christus*.
- 8 Lous Slotemaker de Bruïne-Rutgers en N.C.A. Slotemaker de Bruïne.
- 9 *Cheveux sur la soupe* van Jacques Perret (geb. 1901) was in 1954 in de Collection Blanche bij Gallimard te Paris verschenen.

989. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 september 1954

13 Sept 1954 Koffiefontein

Beste Sander,

Zoojuist bericht Q. mij dat er een aantal boeken in ongecorr. losse vellen naar mij toe zijn o.a. Dola de Jong.¹ - Als jij dus ook wat hebt, talm dan niet met sturen!

Je uitvoerig bericht herlezende mis ik daarin mededeelingen over de nieuwe reeks waarin allerlei korte boekjes verschijnen bij je.²

Morgen vertrekken wij van hier, met ietwat looden schoeisel. Want de tijd van 15 Sept-1 Dec. belooft hectic te worden.

Vergeet niet

in de Haag posten

per zeepost vóór 25 Oct

per luchtpost vóór 25 Nov.

Wat is er met Barth geschied? Heb je hem opgegeten?

Veel liefs,

veel goeds

veel succes

geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 *De thuiswacht* van Dola de Jong zou in 1954 bij Em. Querido's Uitgeverij N.V. te Amsterdam verschijnen. Op 1 september had Tine van Buul namens Querido aan Greshoff geschreven: 'Vandaag gaan er losse vellen naar U toe van Dola de Jong *De thuiswacht*, H.J. Oolbekkink *Het recht van ongelijk* en Albert Helman *Spokendans*.' Greshoff zou *De thuiswacht* onder de titel *Roman of geschreven portret* bespreken in Het Vaderland van 6 november.
- 2 Greshoff doelde waarschijnlijk op de Atlantis-Reeks.

990. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 18 september 1954

18 Sept 1954

Beste Jan,

Over enkele uren laat ik me per auto naar Utrecht rijden, stap dan met al mijn

koffers in de trein naar Maastricht en neem daar afscheid van mijn Moeder en verdere familieleden.

Maadagochtend Luik-Parijs, 1½ dag in Parijs, dan Genève, weer Parijs en vervolgens Mexico. Of ik voordien nog naar Holland terug kan om mijn kleinkind te zien (dat a.s. week wel geboren zal worden) betwijfel ik...¹

Zo gaat dus het nieuwe avontuur beginnen, 1 October zal ik wel in Mexico zijn (1 of 2 dagen), dan verder naar de vijf republieken, confereren. Vervolgens ± 15 October de ministersconferentie bijwonen en trachten met deze heren spijkers met koppen te slaan inzake het project.

Dan zal San Salvador wel standplaats worden om van daaruit te rapporteren: deze stad zal het Polytechnisch Instituut herbergen.

Verder hangt alles nog in de lucht.

Barth blijft belast met de leiding van de uitgeverij; hij heeft uitvoerige aanwijzingen voor 1954 en 55. Je bent hem al 6 brieven schuldig.

Greet blijft in Den Haag; voorlopig wachtend op seintje uit Den Helder. We zijn Zondag in Den Helder geweest. Eva als een bloeiende roos, en vrouw 'gemaakt' voor het moederschap.

Sander Jr. woont een deftig wetenschappelijk congres bij (als voorzitter der Verenigde Faculteiten). Frans ligt nog in bed zijn roes van de gisteren verkregen meerderjarigheid uit te slapen. Ik heb nu geen onmondige kinderen meer!

Zodra ik adres heb, hoor je dit van Greet of Barth. Nieuws is er in de litteraire wereld niet. We zullen je proeven van Edinga,² Dommissie,³ Panhuysen⁴ sturen. Hartelijke groeten voor jullie beiden

van

Sander

Eindnoten:

1 Jan Alexander Schüller.

2 *Adieu, Pandora!*.

3 *De glans der dagen*.

4 *Leven alleen is niet genoeg*.

991.J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 september 1954

18 Sept 1954

Beste Sander,

Bij thuiskomst vond ik je twee vliegbrieven 8/9 Sept.

Hartelijk dank. Ik weet niet of ik blij moet zijn of weenen over het bericht dat je naar midden Amerika vertrekt. Voor jou vind ik het toch wel een groote voldoening, voor ons is het verdrietig je in Dec. niet in Nederland aan te treffen. Je komt natuurlijk thuis met de heerlijkste lapen uit Nicaragua etcetera.

Verder meer dan hartelijke dank voor de drie luxebertussen. Eén had ik reeds. De man van overmorgen. Ik wil niet onbescheiden zijn, doch waarom ontbreken Telemachus en Goed en Kwaad in de heerlijke reeks?¹

Jij moogt alles wat je wilt, met of zonder honorarium, van mij overdrukken waar ook. Als er wat geld is, laat het dan zenden, liefs *vóór* 20 Dec. aan J.G. p/a Parkhotel [:Le]idsche Boschje Amsterdam.²

Ben je grootvader? Ik hoop dat je nooit 'opa' zult genoemd worden!

Wij kwamen uitgerust uit Koffiefontein terug met een flink lam (in stukjes), zes kippen, een pot room (die zuur was bij aankomst[]) en 2 brooden. Plus een voortreffelijke gezondheid. Afstand Koffiefontein (station Modderrivier) naar Kaapstad juist 24 uur per sneltrein.

Laat Gauw wat hooren uit Midden Am. vooral over de kunstnijverheid en de volkskunst. In Panama heeft men prachtige statuetten opgegraven ± 12 à 15 cm. hoog.

Mus. Philadelphia heeft een prachtige verzameling ervan.³

Goede, oude, Veel geluk

voorspoed op je belangrijke missie
succes

Veel liefs en hartelijks vh th.

geheel je

Jan

10 Nov. 1954

Jan van Nijlen 70 jaar⁴

35 Decrolylaan

Ukkel Brussel.

Men wilde hem een lintje geven doch kwam tot de ontdekking dat men op grond van de Ned.Belg. overeenkomst hem dan op slag *commandeur* O.N. zou moeten maken aangezien hij *commandeur* Kroonorde en officier

Leopoldsorde *is*.

Nu weet men, geloof ik, niet goed wat te doen.

Eindnoten:

- 1 Van *Telemachus in het dorp* (1948) waren indertijd 10 exemplaren op geschept papier van Van Gelder Zonen en van *Goed en kwaad* (1950) 15 exemplaren op Hollands gedrukt. Of van deze romans exemplaren in perkament zijn gebonden, is niet bekend. (Zie ook br.976 n.7.) Van *Goed en kwaad* bezat Greshoff een luxe-exemplaar met opdracht. (Zie veilingcat. J.L. Beijers (Utrecht) 23 juni 1981, nr.371.)
- 2 Van 21 tot en met 28 december zou Greshoff verblijven in het Parkhotel in de Hobbemastraat 1-11 te Amsterdam.
- 3 Het Philadelphia Museum of Art beschikte sinds 1950 over de collectie pre-Colombiaanse beeldhouwkunst en kunstnijverheid van Louise en Walter Arensburg.

- 4 Jan van Nijlen was op 10 november 1884 geboren. Of Stols Van Nijlen ter gelegenheid van zijn verjaardag feliciteerde, is niet achterhaald. Op 4 november zou Greshoff Van Nijlen een felicitatiebrief schrijven. (Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, Antwerpen, collectie-Greshoff, sign. G 785 B 1.)

992. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 29 januari 1955

Zaterdag.

B. Broeder Barth,

Zooals je ziet heb ik voor jou mijn beste kwaliteit postpapier te voorschijn

gehaald! Laat mij een[+s] gauw hooren hoe je lieve jonge vrouw het maakt. Ik hoop van harte dat er beterschap is ingetreden. Heb jij het overmatig druk nu je weer de geheele firma Stols op je schouders hebt rusten: Atlas met de aardbol tusschen zijn schouderbladen. Ik was echt blij je weer eens gesproken [:te he]bben. Tot mijn spijt heb ik nog niet veel gelezen. Bij de Lydens in Brussel kwam daar niets van en hier werk ik zooveel dat ik er nog niet aan toe kwam. Maar de dure plicht noodzaakt mij heel spoedig weer met het lezen-van-romans-voor-Het-Vaderland te beginnen.

Die Atlantisreeks ziet er gezellig uit. Is het de bedoeling daarin *uitsluitend* novellistisch werk te verzamelen.¹ Wanneer dat *niet* het geval is, kun je een klein bundeltje korte boutades van mij ervoor krijgen.² Als je er wat voor voelt, geef mij dan de gelegenheid het *hier* te maken, want hier beschik ik over de meeste vrije tijd. Wat mij ook aardig lijkt voor zulk een mooi klein boekje is:

1. Herinneringen door Annie Salomons (Van Deyssel, Couperus etc.). Ze zijn alleraardigst eenvoudig en menselijk geschreven. Haar adres weet ik niet.³
2. Er bestaat een prachtig sprookje van M. Philips, dat indertijd, lang geleden, (bij Bruna?) verscheen en *nooit* herdrukt werd voor zoover ik weet. Het heet 'De Jacht op de Vlinder' en zou m.i. eminent geschikt zijn voor de reeks.⁴ Waar de erven van Mevr. M. Goudeket-Philips wonen weet ik ook niet
3. herdruk van Mijnheer Teste (Valery) vert. door A.A.M. Stols.⁵
4. een kleine bloemlezing uit de volkomen vergeten gedichten, welke Is. Querido schreef onder de schuilnaam *Theo Reeder*. 2 bundels, zeker op de K.B. voorhanden. *De jongeren beginnen hem als voorlooper* te beschouwen. Met een korte inleiding van Rodenko⁶

Voorts zie ik véél in kleine boekjes met poëzie en proza van voorheen en thans, geschreven ter eere van 1 Amsterdam, 2 s Gravenhage, 3 Rotterdam, 4 Utrecht.⁷ Men kan daar zeker de verschillende gemeentebesturen warm voor maken. Ik zie een Atlantisje: De Lof van Amsterdam, al voor mijn geestes-oog verschijnen. Ten slotte dit. Ik heb al mijn Gijsens in Kaapstad gelaten. Mijn stuwkracht is niet onbeperkt en mijn koffers zijn niet van rubber! Nu zijn er twee dingen. De drukken in herdrukken in de definitieve uitgave, welke op den duur, door uniforme aankleding, de verz. werken moeten vormen, heb je mij beloofd. Wil je het geheele stel naar hier doen zenden. En wil je daarbij zenden alle Gijsens (ook de poëzie) welke nog *niet* in de Uniforme Uitgave verschenen zijn.⁸ Deze *laatste* zal ik met de uiterste zorg behandelen en ze teruggeven zoodra ik weer in Nederland kom. Het kritisch werk en de reisbeschrijvingen heb ik hier. Met dit alles doe je mij een plezier en bewijs je mij een Groote dienst.

Ik werk ingespannen van 7.30 à 8 uur tot ± 12. Na de siesta storten wij ons onversaagd in de beschaving: tentoonst[ellingen], tooneelvoorstellingen, concerten.

Heb jij als halve Italiaan de Voyage du Condottiere door André Suarès weleens gelezen?⁹ Dit was in mijn prille jeugd je-van-hèt. Het boek bleef een veertig jaren uitverkocht en is nu pas, netjes, herdrukt door de oorspronkelijke uitgever Emile Paul. De ‘men’ in wie ik eenig vertrouwen heb, beschouwen Le Passage door Jean Reverzy als de belangrijkste roman van 1954 en, ook in het algemeen, een bijzonder goed, bijzonder èn goed, boek.¹⁰

Met mijn respecten aan je Moeder, met veel liefs voor jullie beide en de Kat, steeds geheel je

Greshoff

29 Januari 1955

7 rue Méchain

Paris XIV.¹¹

Eindnoten:

- 1 De Atlantis-Reeks was in Stols' prospectus ‘Herfstaanbieding 1954’ aangekondigd als een reeks ‘verhalen van Noord- en Zuid-Nederlandse schrijvers’.
- 2 Al op 31 augustus 1954 (br.983) had Greshoff aan Stols geschreven over een keuze uit zijn boutades. Dit voornemen heeft mogelijk geresulteerd in het in 1957 bij Ad. Donker te Rotterdam verschenen bundeltje *Bric à brac*.
- 3 In Maatstaf 2 (1954-1955) 9 (december 1954), p. 602-608 was een eerste, aan Hein Boeken gewijde aflevering van *Herinneringen uit den ouden tijd* van Annie Salomons verschenen; deze eerste aflevering was in Maatstaf 2 (1954-1955) 10 (januari 1955), p. 670-676 gevolgd door een tweede die over Louis Couperus handelde. In maart 1957 zou een eerste bundeling van haar tot dan verschenen stukken bij Bert Bakker/Daamen N.V. te Den Haag verschijnen. Anna Maria Francisca Salomons (1885-1980) woonde op dit moment op het adres Johan van Oldenbarneveldtlaan 77 te Den Haag; medio juli zou ze verhuizen naar Alexander Gogelweg 23.
- 4 *De jacht op den vlinder* van Marianne Philips was in 1932 bij C.A.J. van Dishoeck te Bussum verschenen. Het is nooit herdrukt. Op 26 januari 1935 had Greshoff in de Arnhemsche Courant geschreven: ‘Dit sprookje werd mij en Jan van Nijlen door Frans Coenen voorgedragen. Hij deed dit op een zachte indringende wijze. Het werkje maakte een diepen indruk op me. Deze handhaafde zich bij de lezing.’ Samuel Goudekot, de echtgenoot van Marianne Philips (1886-1951), was na haar overlijden in 1951 op het adres Händellaan 41 te Naarden blijven wonen.
- 5 Stols' vertaling van *De avond met den heer Teste* van Paul Valéry was in 1939 door hem uitgegeven in een oplage van 150 exemplaren. Een herdruk van deze vertaling is niet verschenen.
- 6 Israël Querido had de bundels *Verzen* (1893) en *Gedichten* (1894) gepubliceerd onder het pseudoniem Théo Reeder. In oktober 1954 was de door Paul Rodenko samengestelde bloemlezing uit de poëzie der avantgarde *Nieuwe griffels schone leien. Van Gorter tot Lucebert van Gezelle tot Hugo Claus* bij Daamen N.V. te Den Haag en De Sikkels te Antwerpen verschenen. In deze bloemlezing waren vier gedichten van Querido opgenomen.
- 7 Dit plan is niet gerealiseerd, al zou Barth in zijn brief van 12 februari (br.997) ideeën ontvouwen voor een apart van de Atlantis-Reeks te verschijnen reeks De Lof der Steden.
- 8 In de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen waren in 1954 als eerste drie delen *De lange nacht*, *Telemachus in het dorp* en *Klaaglied om Agnes* verschenen. In 1955 zou *Het*

boek van Joachim van Babylon, *De man van overmorgen*, *De oudste zoon*, en *De kat in den boom* in deze reeks verschijnen.

- 9 In januari 1954 was bij Éditions Émile-Paul te Parijs een herdruk van *Voyage du condottière* van André Suarès (1868-1948) verschenen. In 1910 was het eerste deel, *Vers Venise*, bij Émile Paul verschenen; in 1932 waren het tweede en derde deel verschenen, resp. *Fiorenza* en *Sienne, la bien aimée*.
- 10 *Le passage. Roman* van Jean Reverzy (1914-1959) was najaar 1954 bij René Julliard te Parijs verschenen.
- 11 Op de brief is waarschijnlijk door Barth bijgeschreven: 'H. Martin.'

993. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 7 februari 1955

Maandag

B.Br.B.

Mijn vrouw is bezig mijn kleine boekje over M.G over te tikken. Zou je het niet in de Atlantis Reeks willen nemen?¹

Ik raad je ook sterk aan daarin op te nemen het *alleraardigste* boekje, van René Goris: 'De Jeugd van Marnix Gijsen'. Het staat in zijn geheel in Standpunte Nuwe reeks N° 1.² Als je het niet hebt heeft Pierre H. het *zeker* voor je. Hij zal het je graag leenen. Bel hem omgaand op en laat dit prachtige boekje zetten.

Ik zorg voor eenige jeugdfoto's welke [:ik] hier bij mij heb.

adres van René Goris is 60 Augusteinslei *Brasschaat* bij Antwerpen

Hoe is het met je vrouw?

Veel liefs v.h.th

Geheel je

Greshoff

in haast

7 Febr 1955

7 rue Méchain
Paris XIV

Eindnoten:

1 *Het verhalend proza van Marnix Gijsen*.

2 *De jeugd van Marnix Gijsen* van René Corneille Léopold Goris (1895-?) was gepubliceerd in Standpunte, Nuwe Reeks 9 (1954) 1, p. 11-25. Het zou tezamen met Greshoffs *Het verhalend proza van Marnix Gijsen* worden gebundeld in René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.

994. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 8 februari 1955¹

Dinsdag

Vriend Barth,

Wees zoo vriendelijk en hulpvaardig mij *p.o.* dat boekje van dr. G.J. Geers tegen Joachim vBabylon te zenden.² Desnoods je eigen ex. Je krijgt het prompt en kraakzindelijk terug.

Ik *moet* er even naar verwijzen en heb de tekst niet.

Heb je nog een opdracht gegeven in zake de Gijsens (zie een vorige brief)?

Met veel liefs voor gade en moeder

Steeds geheel je

Greshoff

in [:haa]st

want ik moet uit lunzen.

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat Greshoff op 12 februari (br.996) de ontvangst zou bevestigen van het per expresse door Barth gezonden boekje van G.J. Geers. (Zie n.2.) 8 februari 1955 viel op een dinsdag.
- 2 *Brief van Daniël over Joachim van Babylon en zijn kuize Suzanna* dat G.J. Geers onder het pseudoniem L.S. Palder in 1951 bij Stols had gepubliceerd.

995. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 11 februari 1955

Vrijdag 11 febr 1955

Allerbeste Barth

Hartelijk dank voor de proeven van De Oudste Zoon. Ik hoopte, het pakje ziende, dat er het boekje van Geers over Joachim in zou zitten!¹ Ik zou dat zoo graag *even* hebben!! Het overtikken van mijn boekje over Gijsen vordert goed en ik kan het [+niet] afsluiten zonder die Geers.² -

Wil jij mij een *groot plezier* doen? Voor jouw rekening de 5 deelen van mijn verzameld werk koopen en die met bijgaande brief doen toekomen aan de [:man?] wiens naam op die brief vermeldt staat.

Ik reken dan in July, als ik [+in] Den Haag ben (op zijn minst een maand) met je af. Bij voorbaat vele danken!

Hoe gaat het met je jonge vrouw. Nog last van reumatische pijnen?

Doe mijn eerbiedige groeten aan je moeder en je vrouw,

met een hartelijke handdruk
Steeds je
Greshoff

7 rue Méchain
Paris XIVme

Eindnoten:

- 1 *Brief van Daniël over Joachim van Babylon en zijn kuize Suzanna.*
- 2 In René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen* heeft Greshoff aan elke roman van Gijsen een afzonderlijk hoofdstuk gewijd. Er is bovendien een hoofdstuk gewijd aan de reacties op *Het boek van Joachim van Babylon* (p. 79-90). Naast *Het antwoord van Suzanna aan Joachim van Babylon* van Esther de Raad (ps. van Mellie Uyldert), behandelde Greshoff hierin *Brief van Daniël over Joachim van Babylon en zijn kuize Suzanna* van L.S. Palder (ps. van G.J. Geers). Zijn slotconclusie luidde: ‘Het boekje van De Raad is een werk van afkeer, dat van Palder een werk van genegenheid.’

996. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 12 februari 1955

Zaterdagochtend 12 febr. 55
des ochtend om 11 u.

Beste Vriend,

Ik werd vanmorgen voor dag en dauw gewekt door een expressebesteller die mij het boekje van *Geers* bracht.¹ 1000 danken. Nu kan ik het MGijsenboekje op één punt aanvullen.²

Heb je er nog aan gedacht mij de deelen die reeds in de Uniforme uitgave bestaan, te doen toezenden?³

10.000 danken bij voorbaat

Wat van mijn kleine ideeën voor Atlantis?

Ik ontving ook De Oudste Zoon in vellen[.] Ik weet nu waarom dit boek moet vóórgaan. N.l. in verband met de 90ste verjaardag van zijn moeder.⁴

Neem al mijn katebellen tesamen en antw. *kort en krachtig* op al mijn vragen!

Veel liefs voor de jouwen + kat

van ons beide

Gr.

Eindnoten:

1 *Brief van Daniël over Joachim van Babylon en zijn kuize Suzanna.*

2 Zie br.995 n.2.

3 Zie br.992 n.8.

4 *De oudste zoon* van Marnix Gijsen zou eind. van het jaar bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De roman werd gedrukt bij de firma Boosten & Stols. Het bandontwerp was van Helmut Salden. *De oudste zoon* heeft als opdracht: 'In de handen gelegd van mijn moeder, aetatis XC, en van mijn broer, die weten wat ik hun beiden in ootmoed verschuldigd ben en die in dit boek het vele kaf der verbeelding zullen scheiden van het koren dat onze liefde voedt.'

Het manuscript van *De oudste zoon* was afgesloten op 19 mei 1954. Op 4 juli 1953 had Gijsen zijn roman *Er gebeurt nooit iets* al voltooid. Deze roman zou echter pas in maart 1956 bij Stols verschijnen.

997. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 12 februari 1955¹

['s-Gravenhage,] 12 Februari 1955²

Zeergeachte Heer Greshoff,

Neemt U me niet kwalijk dat ik er nu pas toe kom om Uw brieven te beantwoorden, maar ik voelde me de laatste week nogal wat hangerig. Ik was weliswaar ten burele

maar voerde practisch geen klap uit, behalve enkele langdurige conferenties (ik weet niet zo gauw een ander mooi woord ervoor) die me de das om deden. Nou gaat het wel weer, alhoewel ik nog beslist niet kan jubelen van gotgotgot wat voel ik me lekker! Ik denk dat het een gevolg van het slechte weer is, iedere keer sneeuw en regen, steeds een onbehaaglijke temperatuur en bijna nooit zon. Als er dan eens wat zon is, voel je je gewoon wat opfleuren. Met mijn Vrouw gaat het, uitgezonderd het been behoorlijk, hetzelfde geldt voor mijn Moeder en Boris. De oorzaak van het been van mijn Vrouw ligt in het feit, dat zij vroeger kinderverlamming heeft gehad. Men heeft dit wel goed onder de knie gekregen en voor een buitenstaander was het dan ook nooit bemerkbaar, dat ze het gehad heeft. Nu mijn Vrouw echter in

verwachting is³ en dus alle organen sterk onder druk staan tekenen de zwaksten daarvan protest aan, in casu die van de rechterzijde. Het meest merkbare gevolg daarvan is het pijnlijke rechterbeen, dat, zwakker dan het linker het eerst geforceerd is. Overigens zal, volgens de medici, een en ander geen nadelige invloed hebben op het kinderen krijgen als zodanig, alleen zal mijn Vrouw wel tot het eind er last van blijven houden. Gelukkig gaat het haar verder goed en voelt ze zich dan ook, zij het dan met uitzondering van het lopen, zeer goed. 't Zal alleen dus nog wel een halfjaartje duren.....

Nu tot Uw brieven. Inderdaad heb ik het afschuwelijk druk. Het zou nog wel gaan als die telefoon er niet was, maar b.v. gisteren ben ik, zonder overdrijving een 20 keer opgebeld. Dan kom je ook letterlijk tot niets.

Wat de Atlantis-reeks betreft; de omschrijving luidt nogal ruim: Verhalen van Noord- en Zuidnederl. schrijvers. Dus het behoeven beslist niet uitsluitend novellen te zijn, en ik zou dus graag een bundeltje verhalen van U ervoor willen hebben.⁴ Voor het najaar heb ik tot nu toe 2 bijdragen, 1 genaamd de laatste een-zaamheid door Jan Hardenberg,⁵ een zeer rationele Orwell/Sartre achtige novelle, maar wel erg indringend geschreven. Dan van ene Bertus Meyer Een Bekentenis.⁶ Een heel typisch, laat-romantisch verhaal. In bepaalde dingen doet hij me aan Gijsen denken en, merkwaardige combinatie, Edg.A.Poe. Ik heb het met ademloze spanning gelezen, alhoewel ik nog steeds niet weet, of het nu 'litteratuur' is of niet.

De Herinneringen van Annie Salomons verschijnen in Maatstaf, meen ik. In dat geval zal Bert Bakker ze wel zelf willen houden. Ik heb er een paar van gelezen, o.a. Couperus en voorts nog over iemand, maar ik weet niet meer wie. Ik vind ze erg aardig. Ik zal er dan ook de Heer Stols over schrijven.⁷

Dan Sprookje van Marianne Philips ken ik niet. Als het bij Bruna is verschenen zal ik wel weinig kans maken, tenzij de rechten weer terug zijn gekomen bij de Erven.⁸ Tussen de Heren Bruna en Stols bestaat een grote animositeit, althans van de kant van Bruna, die erg oneerlijk optreedt, hetgeen ik kan staven, vanwege Clare Lennart.⁹ Maar ik zal eens zien dat boekje te pakken te krijgen en het adres van die Erven. Mijnheer Teste ken ik niet, ik zal dhr Stols eens vragen waar het staat. Een bloemlezing van gedichten van Is.Q. lijkt me niet kwaad, maar dan niet in de Atlantisreeks.¹⁰ De Atl. reeks lijkt mij het beste bestemd voor proza. Iets anders is over de steden, maar ook daarvoor zou ik dan een andere reeks maken, b.v. De Lof der Steden.¹¹ (of een betere titel). Atl. verschijnt n.l. in een uniforme uitgave, en het omslag lijkt mij voor stedenboekjes niet zo geslaagd. Dat zou iets traditioneler moeten zijn, b.v. van de 4 steden de kenmerkende kerktoren in schets. Utrecht de Dom, DH de St Jacobskerk, Rotterdam de St Laurens en Amsterdam de Wester b.v. In een aardige, moderne schets. De grote moeilijkheid is natuurlijk, waar haal ik de

stof vandaan, want daar moet je toch wel verdraaid goed [+voor] in de litt. thuis zijn, om wat behoorlijks te brengen. Of ik zou stedelijke specialisten moeten inschakelen. Maar wie? Voor Utrecht waarschijnlijk Clare Lennart. Voor Rotterdam dr Kossmann?¹²

De Gijsenwerken gaan onderweg en zullen U dra bereiken.¹³ Het boek van Suarès ken ik niet.¹⁴ Moet ik het lezen? Gaat het over Italie? Dan heeft het direct mijn volle belangstelling.

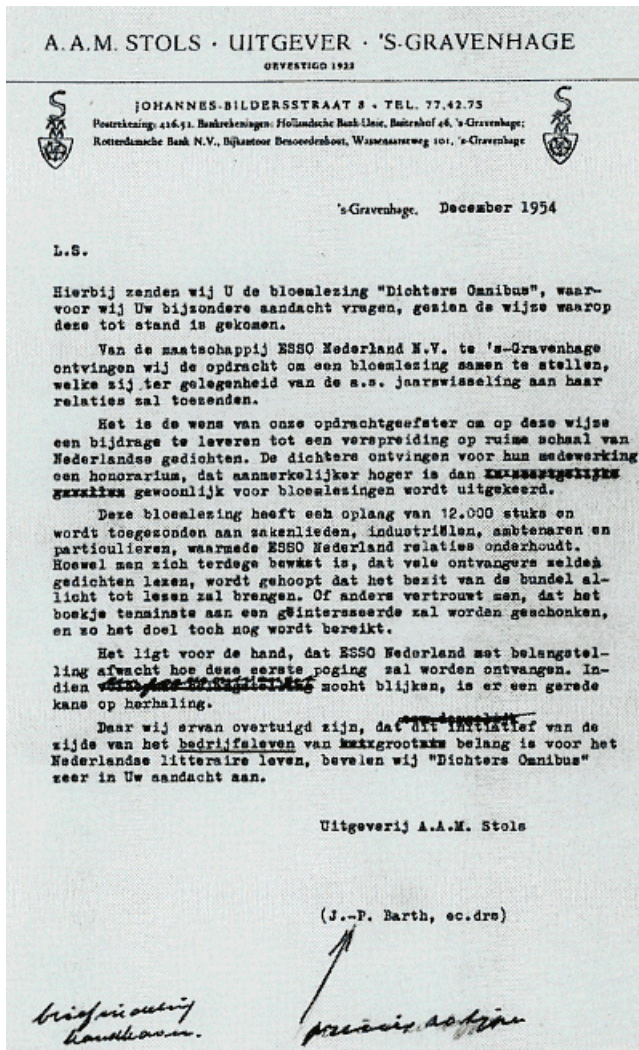
Het boekje van Geers¹⁵ zond ik U per CB en per expresse direct na ontvangst van Uw brief toe en moet derhalve in Uw bezit wezen. Het doet me genoegen dat U de oudste Zoon al hebt ontvangen. (Ik ben nog steeds geen goed typer, vergeeft U mij dus de vele misslagen). Wilt U het s.v.p. lezen en mij Uw mening geven? Ik ben erg benieuwd hoe U het vindt, ik vind het zelf niet zijn beste boek, alhoewel er enkele zeer goede passages in voorkomen. Als Gijsen gauw corrigeert kan het misschien nog eind Maart verschijnen. Wilt U mij alsjeblieft een groot plezier doen? Gijsen weigert een flaptekst te schrijven. Ik voel mij daartoe beslist niet capabel. Kunt U mij iets bruikbaars opleveren?¹⁶ Ik weet niet wie het anders moet doen, de goede Heer Stols kan ik hier moeilijk om lastig vallen. En voor welhaast iedereen ben ik ertoe in staat, doch aan Gijsen waag ik mij niet. Ik ben veel te bang dat ik essentiële dingen over het hoofd zie of verkeerd interpreteer. Zoudt U er kans toe zien?

Uw verz. werken heb ik besteld, ik neem aan dat ik ze tegen de gebruikelijke uitgeverskorting van 40/20 krijg, dus een stuk boven de auteurskorting. Als ik ze heb reik ik ze persoonlijk met brief aan. De kosten verrekenen we dan wel eens met een of ander honorarium of andere kosten, tenzij U natuurlijk op betaling staat.

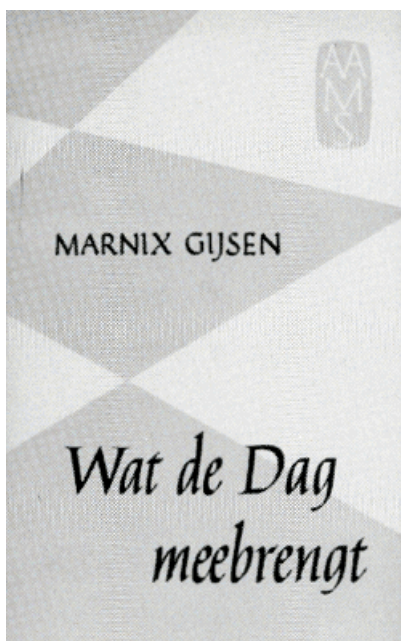
Uw Gijsenboekje zie ik ook graag voor de Atlantis tegemoet, wanneer er foto's inkomen geeft U wel op, waar. Het boekje van René Goris lijkt me ook erg aardig, alhoewel ik het niet ken, maar ik moet zorgen, dat er niet teveel van het goede komt. Of ik zou beide deeltjes in een moeten brengen, maar dan zal de prijs niet meer 1.90 kunnen zijn, neem ik aan tenminste, en zou het dus geen Atl. deeltje kunnen worden. 2 apart in een aanbieding lijkt me niet verstandig (commercieel). Gaarne Uw mening.¹⁷

Met onverholen genoegen heb ik stukje over Martin gelezen.¹⁸ Het toeval wilde n.l. dat ik in de gelegenheid was nu mijn kersverse mening aan de Uwe te toetsen. Enige weken geleden ontmoette ik hem n.l. Clare Lennart moest hem toen voor een artikel geloof ik hebben en ik had beloofd haar om een bepaalde tijd bij hem af te halen. Van meet af vond ik de man een kwibus[,] een opschepper en een querulant. De ontvangst ging als volgt: Binnenkomen, voorstellen [,] kamer in. Mevr. Lennart en Hr en Mevr, Martin in gemakkelijke 'luie' zetels, J.P. op een ongemakkelijke hoge stoel. Taartjes recht voor me,

(waar ik niets van kreeg), de heer M. naast mij met een echte mannelijke oogopslag vragende ‘Zo zo, bent U nou Meneer Barth, tja tja, hoe maakt Sander(!) het, zit ie weer bij de Indianen in Ecuador of hoe heet dat ook weer (even goed laten voelen jongmens hoe onze relaties zijn). Dan met een vriendelijke blik naar Lenn. Och ja, Sander en ik zijn goede vrienden, ziet U. Een alleraardigste man en een groot uitgever. Even stilte. Daarna, zich met een sierlijk gebaar uit zijn stoel verheffende, wijzende op zijn hond, ‘Ach, die Peter, hij is zo dom, doch heeft een stamboom van hier tot gunder’ Dan, in bedachtzame pas naar zijn kast slenterende omvatte hij een tiental in gruwelijk blauw leder gestoken boeken en zei plechtig ‘deze boeken nu vertegenwoordigen 200.000 boeken in meer dan 10 talen’ waarop mevr. Martin steunend zei, zo voeren nu de Finse uitgevers zijn boeken uit.¹⁹ Waarop mevr. Lennart, die met en rood hoofd in haar stoel verscholen zat, en het verhaaltje waarschijnlijk reeds kende, mij toelichtte welke die 10 talen waren. Voorts werd ik in deze volgorde vergast op een schets van zijn gevechten met talloze uitgevers (een ervan in Duitsland had hem bijna het honorarium van 20.000 exx door de neus geboort,²⁰ doch hij had er nog net een stokje voor kunnen steken, zijn uitgever was net vanmorgen bij hem geweest met een brief op het bureau aldaar getypt met verzoek dat te willen typen, och ja, die goeie Loot doet zoveel voor me, een beste man²¹), een Noorse uitgever²² had hem die Mercedes afhandig gemaakt die buiten stond, ja, die vent betaalde maar niet enz. Onmiddellijk daarna schakelde hij over op het vrolijke avondje dat hij gehouden had, en waarop Bloem hem had toegefluisterd hm hm hm, en Cees Laseur²³ met Paul Steenbergen zo geanimeerd hadden zitten praten, doch het mannetje van Elsevier dat er was²⁴ en een stukje van het avondje had willen schrijven had hij maar weggestuurd want och, het was nu maar een privé-avondje en al die publiciteit kon hem toch niets schelen (nu komt het) hij had zijn uitgever verboden zijn boeken aan de critici te sturen, want die akelige mensen kregen dan maar gratis een boek en wat heb je eraan, laat die arme uitgever die exx toch verkopen, dan hebben we er allebei wat aan, want je schiet er niets mee op, al die kritiek heeft toch immers niets om het lijf. Dubois was ook op dat avondje maar ik zei toch maar tegen Loot, je geeft hem ook niets, want het is wel een aardige vent, maar dat laatste stukje wat hij geschreven heeft over mijn boek was toch zo nietszeggend,²⁵ je hebt er niets aan. Voorzichtig interrompeerde ik, dat b.v. aan de boeken van Gijsen en Lennart herself toch wel voldoende en goede aandacht besteed werd, doch ‘nee, U ziet het niet goed, die critiek is toch niets, en ik verkoop toch oplàgen!’ Ai, ai die druiven..... Hiermede was zo'n beetje de kous af, en konden we gaan. U zult denken wat een ouwe kletskous, maar ik wou dat U het in practijke had meegemaakt. Wat een rotvent (slechts dit goed Hollandse woord is in staat om mijn gevoelens het meest juiste uit te drukken) en wat een stakker. Onsterfelijk

Circulaire door J.-P. Barth voor de bloemlesing *Dichtersomnibus* 1955, december 1954.

Omslag van de Atlantisreeks, 1954.

Greshoff (links) en Conrad Kickert in diens atelier voor het door hem geschilderde portret van Greshoff, Parijs, 1 juni 1955.

belachelijk maakte de man zich van het eerste zinnetje tot het laatste toe, en dat tegenover iemand die zo'n jaar of 35 jonger is. Ik ben anders nooit zo gauw om mijn mening omtrent iemand anders te verkondigen, maar hij vormt een uitzondering op die regel. Enfin, Clare Lennart was het roerend met me eens. Daarom deed me Uw stukje zo goed, omdat het zo to the point was en ik precies maar nog veel scherper die mening had. En toch heb ik medelijden met de man. Hoe graag zou hij slechts 2000 exx verkopen maar in het Gouden Boek vermeld staan met briljanten onderstreept.

Vaak is het nu eenmaal zo, dat grote verkopen en litt. aanvaardbare inhoud elkaar niet dekken, laat ie blij zijn dat hij tenminste verdient, alhoewel hij het misschien niet eens nodig heeft. Zeg dan niets omtrent het uitblijven van het ideële succes of betreur het eerlijk, maar doe niet zo gek en schep niet zo op t.o. een vertegenwoordiger van de 'litt' uitgeverij Stols. Het zij zo, en U weet dat ook weer.

Verder momenteel geen nieuws. U ziet, stof voor een langdurige lecture, ik zie gaarne Uw reacties omtrent een of ander tegemoet!

Met hartelijke groeten, mede namens Joschka, mijn Moeder en Boris (op Zonen feestdagen Gozewijn, overigens ook wel Tjummelebum), en gaarne ook aan Mevrouw Greshoff,

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 De brief telt vier bladen, op elk waarvan Barth de datum herhaald heeft; op het derde blad luidt de datering echter abusievelijk: '21/2/55'.
- 3 Op 23 juni zou Annetje Geertruida Alexandra Jacomina Barth worden geboren.
- 4 Barth reageerde waarschijnlijk op Greshoffs aanbod 'een klein bundeltje boutades' in de Atlantis-Reeks te publiceren. (Zie ook br.992 n.2.)
- 5 De novelle *De laatste eenzaamheid* van Jan Hardenberg zou in december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen als nummer 5 van de Atlantis-Reeks. De tekening op het frontispice was van M. Rutjes.
- 6 *De bekentenis* van Bertus Meijer (1900-1980) zou in december bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen als nummer 6 van de Atlantis-Reeks. De tekening op het frontispice was van M. Rutjes.
- 7 Annie Salomons publiceerde in Maatstaf haar *Herinneringen uit den ouden tijd*. (Zie br.992 n.3.)
Op 2 maart zou Barth aan Stols onder meer schrijven: 'Greshoff had een aardig plan om een paar deeltjes in de Atlantis te wijden aan de grote steden, Rotterdam, Den Haag, Amsterdam en desnoods Utrecht. Door een stadskenner daar iets over bijeen rapen. Of een afdeling litteraire herinneringen zoals bv. Annie Salomons dat zo aardig doet. Lijkt me niet gek.' Stols zou hem op 12 maart antwoorden: 'Atlantisdeeltjes aan steden gewijd is heel aardig, doch ik twijfel, eerlijk gezegd aan het succes'; op Barths opmerking over Annie Salomons ging hij niet in. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth 11/1955-1970, resp. archief J.-P. Barth, Den Haag, omslag A.A.M. Stols/1955-56.)
- 8 *De jacht op den vlinder*. (Zie voorts br.992 n.4.)
- 9 Clare Lennart had voor de oorlog gepubliceerd bij A.W. Bruna's Uitgeversmaatschappij te Utrecht. Via de toen bij Stols werkzame Rico Bulthuis was zij in Stols' fonds terechtgekomen. (Zie br.807 n.23.)

- 10 Zie br.992 n.6.
- 11 Een dergelijke serie had Greshoff Barth op 29 januari (br.992) voor de Atlantis-Reeks gesuggereerd.
- 12 Friedrich Karl Kossmann (1893-1968) was bibliothecaris van de Gemeentebibliotheek te Rotterdam.
- 13 Zie br.992 n.8.
- 14 *Voyage du condottière*
- 15 *Brief van Daniël over Joachim van Babylon en zijn kuize Suzanna.*
- 16 De tekst op de voorflap van de stofomslag van *De oudste zoon* van Marnix Gijsen is woordelijk ontleend aan de bespreking die Greshoff aan de roman had gewijd en die onder de titel *Eenheid van tegengestelde elementen* gepubliceerd zou worden in Het Vaderland van 11 juni.
- 17 *Het verhalend proza van Marnix Gijsen* van Greshoff en *De jeugd van Marnix Gijsen* van René Goris zouden tezamen worden gebundeld in René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 18 Een artikel door Greshoff over Hans Martin is niet achterhaald. Hans Martin (1886-1964) was in 1921 directie-secretaris van de KLM geworden en had in 1938 tot 1949 in de directie van deze maatschappij zitting gehad.
- 19 Finse vertalingen van het werk van Hans Martin waren verschenen bij de uitgeverijen Kustannusosakeyhtiö en Pohjolan Kirja te Helsinki.
- 20 Duitse vertalingen van het werk van Hans Martin waren verschenen bij Schwingen-Verlag te Kufstein, Wien & Rosenheim.
- 21 M.C. Loot, de directeur van H.P. Leopold's Uitg.Mij.
- 22 Noorse vertalingen van het werk van Hans Martin waren verschenen bij de uitgeverijen Nasjonalforlaget en Cappelen te Oslo.
- 23 De acteur Cornelis Jan Laseur (1899-1960) had in 1947 de Haagsche Comedie opgericht, van welk gezelschap hij tot zijn dood de directie voerde.
- 24 Het is onduidelijk op welke redacteur of medewerker van Elseviers Weekblad door Hans Martin bedoeld werd.
- 25 Waarschijnlijk had Hans Martin bedoeld op de bespreking die Pierre H. Dubois in Het Vaderland van 20 december 1954 aan zijn roman *Marga* had gewijd. Dubois' oordeel luidde: 'De sentimenten, welke in dit verhaal de doorslag geven, worden niet voldoende verantwoord om ze geheel geloofwaardig te maken.'

998. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 18 februari 1955

Vrijdag

Goede vriend Barth. Hartelijk dank voor alles: voor de Geers,¹ voor de Gorissen² en niet het minst voor je uitvoerige, hartelijke brief, welke ik te meer op prijs stel waar ik wéét dat je tijd overbezet is. Ik hoop, dat je gezondheid zich hersteld heeft en dat je weer geheel de (jonge) oude bent. Mijn liefste gezondheidswensen ook voor je vrouw en je moeder, om van Boris niet te spreken. Nu eerst even 'zaken'. Ik moet mij onduidelijk hebben uitgedrukt. Wat ik je voor Atlantis wilde aanbieden. Is een bundeltje *herinneringen* aan vrienden en bekenden.³ Het is bijna klaar en ik zal het je in elk geval toezenden. Dan kun je met de stukken op tafel beoordeelen of het in de reeks past. Maar eerst moet de kopij van Marnix Gijsen de deur uit. Dat zal *begin* van 1 Maart zijn. Mijn vrouw tikt wat zij kan! Ziehier nu het besluit.

- a. Het boekje verschijnt op het formaat en in de uitvoering van de Uniformeditie van M.G.'s werken.

- [b]. Het zal de omvang hebben van ± 25.000 woorden a.u.b. *uitdrijven* gr. letters, weinig op een blz!
- c. voor titel etc. zie bijvoegsel.
- d. hierbij het begin om een maquette te kunnen maken plus foto's⁴

Dat is dus afgelopen en afgesproken. Ik ben zeer benieuwd naar de twee novellen van Hardenberg⁵ en Meyer.⁶ - Het staat niet vast dat alles wat in Maatstaf verschijnt ook per se bij Daamen als boekje moet uitkomen.⁷ - Het boekje van M. Philips (de titel ben ik kwijt zooiets als: De Dans van de Vlinder. In elk geval: een vlinder!) is al, bij mijn weten, al jaar en dag *uitverkocht*. Dat was het allang vóór de oorlog. Coenen dweept ermede en hij heeft het bij mij in Brussel (uitstekend) voorgelezen aan Jv.N en eenige andere, die er ook zeer over te spreken waren. Ook ik. Dat was dus voor '36 (Coenens sterfjaar). Ik zou het na twintig [:ja]ar nogeens moeten lezen! Maar als het goed gebleven is, is het toch jammer dat zooiets in de vergetelheid raakt. En er is natuurlijk na 20 j. een geheel *nieuw* publiek voor.

M. Teste door Paul Valery is uitstekend vertaald door A.A.M. Stols. en ook *niet* meer te krijgen als ik het wel heb. Dat moet jij na kunnen zien. Wat De Lof der Steden betreft. Het zal niet altijd gemakkelijk zijn iemand te vinden. Maar na eenig zoeken en piekeren vindt men *altijd* iemand vóór ieder werkje.

- Ik zend je een doorslag van mijn kroniek over de oudste zoon, waar je de blurb aan kunt ontleenen.⁸
- Wat betreft de aanschaf van mijn 5 Verz W.: hartelijk dank.

Het beste voor mij is! dat tegen hon. te verrekenen. Maar hoe dat ook zij en op welke wijze dan ook: betalen moet ik, zal ik, wil ik. Anders zou ik je nooit meer zulk een dienst durven vragen. Vroeger deed BobvK.[ampen] het weleens voor mij. Maar ik vraag het liever aan jou omdat ik mij met jou meer thuis én meer vriendschappelijk verbonden gevoel

Ik heb mij kostelijk vermaakt met het verhaal betreffende je ervaringen bij den heer Martin.

Van hier niets bijzonders. s Ochtends hard werken. Na de siësta uit. s Avonds lezen.

Met veel goeds en hartelijks v hth
Steeds geheel je
Gr

*Ik ben ook tel. te bereiken Port Royal 24-34
thuis: vrijwel zeker van 9-11*

18 febr. 1955
7 rue Méchain
Paris 14me

Lees de kopij van Goris⁹ en mij ernstig door of láát die doorlezen en persklaar maken. En zorg voor eenheid van spelling!

Meldt p.o. goede ontvangst

Eindnoten:

- 1 *Brief van Daniël over Joachim van Babylon en zijn kuize Suzanna.*
- 2 Zie br.992 n.8.
- 3 Op 29 januari (br.992) had Greshoff 'een klein bundeltje korte boutades' voor de Atlantis-reeks aangeboden. Op 12 februari (br.996) had Barth op dit aanbod gereageerd door te schrijven: '[...] ik zou dus graag een bundeltje verhalen van U ervoor willen hebben'. Mogelijk doelde Greshoff op zijn *Volière* dat in december 1956 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage zou verschijnen. Het boek, dat een omvang zou krijgen van 205 pagina's, verscheen buiten enig serieverband. (Zie echter ook br.992 n.2.)
- 4 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen* zou een formaat van 12,5 × 20,5 cm krijgen, het formaat van de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen. Het boek had een omvang van 169 tekstpagina's en telde daarnaast 17 fotopagina's.
- 5 *De laatste eenzaamheid.*
- 6 *De bekentenissen.*
- 7 Maatstaf, Maandblad voor Letteren werd uitgegeven bij Daamen N.V. te Den Haag, en stond onder redactie van Bert Bakker, de directeur van deze uitgeverij.
- 8 Zie br.997 n.16.
- 9 Bedoeld is de *De jeugd van Marnix Gijsen*, René Goris' bijdrage aan *Marnix Gijsen*.

999. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 19 februari 1955

Zaterdag

B.B.B. Naar ik hoop heeft mijn zending je bereikt.¹ Ik stuur je in het begin van de volgende week het vervolg van mijn kopij en in de eerste week van Maart het slot. Is het je niet mogelijk het reeds gezondene *onmiddellijk* naar de drukkerij te zenden? Ik geloof nl. dat onze vriend Bert het zéér op prijs zou stellen als het boekje zoo spoedig mogelijk uitkwam. Hoe we het hon. met René Goris moeten [:re]gelen, weet ik niet. Hij is echter een zeer welgesteld man en ik een arme broodschrijver. Bespreek dit ook eens met hem. Staat hij zijn bijdrage gratis af, dan zou dat de zaak zeer vereenvoudigen. Wij behoeven dan samen geen contract te maken. Een *brief* van jou is voldoende.

Voorwaarden

1. hon 15%
2. uitg: in de uitvoering van de Unif. Editie v M.G.'s werken
3. recht van uitgave mag niet aan een andere uitgever overgedragen worden,

zonder toestemming van de schrijver
i.c.J.G.

Als je dit in een korte zakelijke brief vastlegt is wat mij betreft de zaak [:in] orde.
Zijn die stofomslagen van de Unif. Ed. typografie? Of geteekend? Wellicht kun je daar dan, om tijd te sparen, reeds werk van maken. Als ik p.o. proeven krijg, zend ik die ook p.o. terug.

Zou er niet een volledige bibliografie, alleen van het werk *in boekvorm*, aan toegevoegd moeten worden.² Wie moet die maken? s Gravesande? Of Schmook van het Mus. v Letterk. te Antwerpen?³ Aangezien tot de uitgave van dit boek reeds lang door Sander besloten was, behoeft er geen tijdroovende briefwisseling met Guatemala meer over gevoerd te worden.

Zou je aan de illustratie niet, als proeve van Berts handschrift, een brieffragment toevoegen?⁴

Ik verlang *zeer* naar je berichten omtrent deze zaak!

Geloof je dat het een aardig, leesbaar en leerzaam boekje zal worden? Eérlijk zeggen!

Ik schreef nogal geestdriftig over je Dommissie:⁵ een allerliefst boekje. Ik zal zien dat ik Maandag mijn kroniek over De Oudste Zoon klaar heb. Ik stuur je een doorslag, waaruit jij dan de blurb kan samenstellen.⁶

Het is hier koud. Maar (behalve gistermiddag: vrijdag 18) aangenaam droog weder.

Met hart. gr. voor allen die je lief zijn

Steeds geheel je

Greshoff

19 febr 1955

7 rue Méchain Paris 14me

Eindnoten:

- 1 Mogelijk de doorslag van Greshoffs bespreking van *De oudste zoon* van Marnix Gijsen die Greshoff op 18 februari (br.998, p. 177) zei te zullen sturen. Het vervolg van de mededeling wekt echter de suggestie dat Greshoff op de kopij voor *Marnix Gijsen* doelde; op 18 februari (br.998, p. 176) schreef hij echter nog dat op dat moment de kopij voor dat boekje door Aty Greshoff werd getypt en dat hij verwachtte die begin maart te kunnen sturen. Dat lijkt in tegenspraak met zijn vraag naar de aankomst van zijn zending.
- 2 In René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen* zou geen bibliografie van het werk van Gijsen worden opgenomen.
- 3 Gerard Schmook (1898-1985) was van 1945 tot 1963 directeur van de Stadsbibliotheek en van het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven te Antwerpen.
- 4 Geen van de illustraties in René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen* was een facsimile van Gijsens handschrift.
- 5 *De glans der dagen* van Fré Dommissie werd door Greshoff onder de titel *Humaan boek van Fré Dommissie* besproken in Het Vaderland van 5 maart.
- 6 Zie br.997 n.16.

1000. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 22 februari 1955

Dinsdag

Beste J.P.B.

Hierbij weer een stuk van het boekje over M.G.¹

Nu volgen nog ± 15 à 20 blaadjes van hetzelfde tiksel.

Is het eerste gedeelte van René G. en mij al naar de zetterij?

Ik ontving een half uur geleden een lange ontmoedigde brief van Bert.² Ik zal hem vanmiddag, voor mijn 'tea' bij Malraux antwoorden.

Ik zond je de kopij vrijdagochtend per *expr.* Die heb je Zaterdag ontv. Ik hoopte Maandagavond op bericht van goede ontvangst - Geen.

Hierbij in een afzonderlijke enveloppe mijn stukje over De Oudste Zoon, waar je met het oog op de blurb mee doen mag wát je maar wilt.³

Met veel liefs v.h. th.
Steeds geheel je
Gr.

22-2-55.

7 rue Méchain
Paris 14^e

Eindnoten:

- 1 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 2 Op 17 februari had Marnix Gijsen een brief van twee eenzijdig beschreven folioellen aan Greshoff gestuurd. Hierin schreef hij onder meer: 'Hoogstwaarschijnlijk ben ik zeer in gebreke gebleven wat correspondentie betreft maar overspannen werk en zorgen zijn daar de oorzaak van. Al lange tijd gaat het Leentje niet best en niettegenstaande mijn dagelijkse pogingen slaag ik er niet in haar op een redelijke manier te doen leven.' Op 19 februari zou hij overigens aan Aty Greshoff schrijven: 'Gisternacht zond ik jullie een jeremiadebrief waarover ik vanmorgen spijt heb [...]. Wil mijn vorige brief toeschrijven aan het uitzonderlijke feit dat ik voor het eerst sedert tien jaren een dag ziek te bed ben geweest.'
- 3 Zie br.997 n.16.

1001. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 22 februari 1955¹

[’s-Gravenhage,] 22/2/55.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Voor de goede orde bericht ik U even dat een expresse-pakje goed arriveerde:² Zaterdagavond om 11 uur. Ik ga het morgen lezen. Kon niet eerder want moest de Oudste Zoon corrigeren.

Zendt U mij s.v.p. vooral *gauw* de kritiek ‘Oudste Zoon’ voor de *flappentekst*.³ Hoe vindt U het boek? Ik vind het persoonlijk zeer goed geschreven met zeer fraai [xxx] doch het boeit me helaas niet helemaal.

Verontschuldigt U mij dit korte handgeschreven epistel, spoedig meer. Ik heb het momenteel razend druk!

Met beleefde groeten, mede namens de dames en Boris en tot ziens,

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.

2 Het vervolg van de kopij van *Marnix Gijsen*.

3 Zie br.997 n.16.

1002. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 2 maart 1955¹

Tijd heb ik wel. Maar niet altijd energie om brief te wisselen.

Werktijd 8-12½ à 1 met om 11 u ¼ uur voor een kop chocolade na de siësta

3½-7 a 7½ op de been

tent bezoeken
door de stad dwalen
s'avonds lezen

om 10½ *doodmoe* naar bed

André Malraux is door de roem *niet* verpest. Nog altijd even hartelijk en gewóón. Zit nu in Zwitserl. bood een auto met chauffeur aan, schonk mij de 3 dikke deelen 2000 afb. van Musée Imaginaire² Na zijn terugkeer gaan we met vrouwen gezamenlijk naar Chartres. Gezellige lunch bij de Duhamels,³ ook méér dan hartelijk. Maandag a.s. naar Germaine en Louis Chevasson. Komen nog alleen bij Conrad Kickert, bekende van mij uit 1915/16.⁴ Aten met Telders (persman van de N.A.T.O.).⁵

Hellens is in Zwitserl. Dus nog niet gezien. - Gino Antonini zien wij véél. Ook Poulaille als van ouds.⁶ In Pleiade *volledige tooneelwerk* van Montherlant.⁷

Verschenen 15 febr, verkoop tot heden (incl. v. Malraux) 30.000! Van Pleiade-Saint Ex 50.000!⁸ Dat zijn me getallen voor zulke dure boeken.

Ik wou dat jullie tussen 5 Sept en 5 Jan 1956 in N.Y. moesten zijn!!! Wat zou dat buitensporig gezellig en heerlijk zijn!

Bob de Roos *moet* hier vandaan. Onbruikbaar. Maar er is nog geen honorabele oplossing gevonden. Men denkt dat hij op B.Z. op het Plein zal belanden[?]. Heeft *niet* als mensch, maar als functionaris een zéér slechte pers. En zijn gade Von Falkenhayn wordt verfoeid.⁹ Ik zag hem 5 min bij Gino.

Met vele stevige handdrukke[:n] en een vaderlijke kus voor Greet

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op de achterzijde van een brief van Aty Greshoff aan Greet Stols van 2 maart, met als inhoud: ‘Lieve Greet, We zijn zoo benieuwd om eens wat van jullie te horen en ik hoop maar dat deze brief aanleiding zal zijn om eens terug te schrijven. We zijn nog tot eind Mei in Parijs, en jullie weet ons adres. Rue Mechain 7 Parijs (14). Wij hebben t hier *heerlijk*. t. Is voor t eerst dat we eens in Parijs *wonen*, en t[:h]uis zijn en dat is - ik vind tenminste - toch maar je ware. Je voelt je niet als een toerist en doet gewoon wat de meeste mensen hier doen: werken en verder zoveel mogelijk van het leven genieten. En dat dóén we. Jij kunt, beter dan de meeste anderen begrijpen wat t betekent weer eens deel te nemen aan het leven: tentoonstellingen te zien, naar de schouwburg te gaan, concerten te horen en eens andere mensen te spreken en met hen van gedachten te wisselen. En dan toch ons eigen gang te gaan. Hoe prettig we t ook vonden om weer in Holland te zijn hadden we d[:aa]r toch niet de rust om wat tot ons zelf te komen Er zijn dan te veel mensen die je zien wilt (en anderen die je zien móét) en doordat er te veel zijn kom je er niet toe met iemand de banden weer wat nauwer aan te knopen. t Speet ons toch heel erg dat we Sander niet zagen. We hebben aan de Bilderstraat nog zulke prettige herinneringen gedurende onze beide vorige verblijven. Maar ja, zo gaat t nu eenmaal! Maar zullen we elkaar weer eens tegenkomen met ons vieren?’

Op deze zijde van de brief is waarschijnlijk door Greet Stols bijgeschreven: ‘ontv 7-3’.

- 2 Het derde deel van *Le musée imaginaire de la sculpture mondiale* van André Malraux was zopas in de reeks La Galerie de la Pléiade bij Gallimard te Parijs verschenen; dit deel was getiteld *Le monde chrétien*. Het eerste deel, *La statuaire* was in 1952 verschenen, het tweede deel, *Des bas-reliefs aux grottes sacrées* in 1954. De delen hadden gezamenlijk een omvang van ruim achttienhonderd bladzijden en telden ongeveer vijftienhonderd illustraties. Malraux was sedert maart 1948 getrouwd met Madeleine Lioux, de weduwe van zijn in 1944 in Neuengamme overleden halfbroer Roland, en woonde in Boulogne-sur-Seine.
- 3 Georges Duhamel en de actrice Blanche Albana (ps. van Blanche Sistoli, 1886-1975), met wie hij in 1909 was getrouwd.
- 4 De Nederlandse schilder Johan Theodor Conrad Kickert (1882-1965) had zich omstreeks 1910 definitief in Parijs gevestigd. De jaren van de Eerste Wereldoorlog bracht hij echter in Nederland door; pas in 1919 keerde hij terug naar Parijs. In de periode vanaf 1915 hield Kickert zich in Amsterdam bezig met de Moderne Kunstkring, waarvoor hij zijn huis aan de Prinsengracht gedeeltelijk als expositieruimte liet inrichten. Daardoor had hij veel contact met de groep schrijvers en kunstenaars die in Laren en omstreken verbleven, waaronder Greshoff.
- 5 Niet nader geïdentificeerd.
- 6 De schrijver Henri Poulaille (1896-1980) was vanaf het einde van de jaren twintig verantwoordelijk voor de contacten tussen uitgeverij Grasset te Parijs en de pers. Hij had deze functie gekregen op voorspraak van Frédéric Lefèvre, de toenmalige hoofdredacteur van Les Nouvelles Littéraires.
In de aflevering van zijn rubriek ‘Mensen en Meninge’ in Het Vaderland van 22 maart zou Greshoff hem zijn ‘oude vriend’ noemen; mogelijk dateert hun vriendschap al uit Poulailles beginperiode bij Grasset.

- 7 De door Jacques de Laprade bezorgde editie van het *Théâtre* van Henry Marie Joseph Millon de Montherlant (1896-1972) was als deel 106 in de reeks Bibliothèque de la Pléiade bij Gallimard te Parijs verschenen.
- 8 In 1953 was een uitgave van de door Roger Caillois bezorgde *Oeuvres* van Antoine de Saint-Exupéry als deel 98 in de reeks Bibliothèque de la Pléiade bij Gallimard te Parijs verschenen.
- 9 Robert de Roos genoot na beëindiging van zijn functie als attaché bij de Nederlandse ambassade te Parijs wachtgeld. Hij was sedert 1933 getrouwd met de uit Duitsland afkomstige Christa Elisabeth Frieda von Falkenhayn (1907-1992).

1003. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 4 maart 1955

Vrijdag

Beste J.P.

Welk een stilte in je hoek?!

Je hebt mijn zendingen toch, hoop ik, in goede orde ontvangen: te weten eerste deel boekje M.G., daarna tweede gedeelte.¹ En boekje Suarès.² Ook tal van afbeeldingen. Aan de kopij M.G. ontbreekt [:n]og ± 12 blz tiksel, die je reeds gehad zou hebben indien ik niet zwaar verkouden was, mijn longen kapot hoestte en suf was van de codeïne.

Is de boel al naar de zetterij?

Ik kreeg twee lange brieven van M.G. de tweede zeer hoopgevend[,] zijn roman ‘Opus XI’ zal mij dezer dagen bereiken.³ En hij gaat nu werkelijk aan iets grooters en veel ingewikkelders beginnen.⁴ Hij is vol goeden moed.

Er is niets ter wereld dat mij zoo teneerdrukt als het zwijgen van vrienden.

Geen lange brieven! Maar talloze korte. Zoodat ik het gevoel van voortdurend contact krijg.

Heb je de boeken (5 vol) aan de heer vdLecq laten zenden?⁵

Hoe gaat het met je Gade, je moeder, je Huisgenoot? Aan alle mijn vriendelijke groeten

een hart. hand

Steeds geheel je

Greshoff

4 Maart 1955

7 rue Méchain

Paris 14^e

N.B. Schreef ik je dat mijn bezoek aan Malraux was: hartelijk, vriendschappelijk, boeiend als vanouds?

Eindnoten:

1 Marnix Gijsen.

- 2 *Voyage du condottière*.
- 3 Buiten de reeds geciteerde brief van 17 februari (zie br.1000 n.2) is uit deze periode alleen nog een brief van 25 februari van Marnix Gijsen aan Greshoff bewaard gebleven. In deze laatste brief schreef hij onder meer: 'Ik heb verleden week een boek beëindigd dat geen naam heeft, opus XI, zonder pretentie gezegd. Al knoopt het aan bij Klaaglied toch heeft het er niets mee te maken en het behandelt een geval dat tijdloos is. Ik meen niet dat het een herhaling is van wat ook. Ik moet het wat herzien want wil het volkomen in deze tijd situeren en daarom moet ik er hier en daar wat details in wijzigen. Voor ik dat schreef werkte ik, als ik dat zoo mag noemen, aan een ander boek waarin ik het administratief ministerieel milieu wilde afschilderen maar na een aantal hoofdstukken liet ik het steken. Misschien neem ik het weer op. Over mijn jeugd ben ik nu wel uitgepraat [...].'
Opus XI stemt wellicht overeen met *Ter wille van Leentje*, waarvan het manuscript op 22 februari 1955 was afgesloten. De roman zou in november 1957 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage en Diogenes P.V.B.A. te Antwerpen in de uniforme uitgave van Gijsens werk verschijnen.
- 4 In zijn brief van 25 februari (n.3) aan Greshoff schreef Marnix Gijsen ook: 'Ik zou echter een boek willen schrijven dat een aantal vrouwen afschildert, een soort compendium van wat ik meen te weten van le deuxième sexe. Zoals je weet was Leentje [Bambust] voor den oorlog lid van de dansgroep van Elza Darciel (de bestemmeling van Albast van haren leest van Karel Leroux). Sedertdien zijn de leerlingen verspreid geworden en hebben allerlei avonturen gekend: er zijn er zeven die wanneer men hun levensloop nagaat een goed beeld geven van wat er bij ons en in dezen tijd met mensen gebeuren kan. Vooreerst Leentje zelf, een andere was communist en werd ten slotte met de bijl onthoofd in Duitschland, een derde was collaborateur, werd later gevangen en kwam bij ons in hechtenis, een vierde was in de ondergrond en blinkt nu uit als lesbische, een vijfde weegt nu honderd kilo en heeft zes kinderen, een zesde kwam in een klooster terecht en een zevende is een uitgedroogde jonge dochter. Je ziet een net staalboek [...].'
 In zijn correspondentie met Gijsen gaf Greshoff aan deze voorgenomen roman de titel *Zevenster*. Voor zover is na te gaan, heeft Gijsen deze voorgenomen roman niet geschreven. Gijsen publiceerde in 1969 als privé-uitgave *Zeven grote dames*. De bundel, die bij Jo van Hoorick te Brussel werd gedrukt, bevat de verhalen *Georgette Ciselet*, *Dora van Creveld*, *Hélène Capart*, *Betsy Hollants*, *Jacqueline Errera*, *Louise Wijnhausen*, en *Mi chiamamo Mimi*. In *memoriam M.V. † 1966*. Wellicht heeft *Zeven grote dames* enige relatie met *Zevenster*.
- 5 Op 16 maart zou A.Th. van der Lecq de ontvangst van de vijfdelige uitgave van Greshoffs *Verzameld werk* bevestigen. Van der Lecq was werkzaam bij het Haagse kantoor van de firma Wm.H. Müller & Co en bevriend met de vader van Hans Lodeizen, die directeur van deze firma was en Greshoffs reizen financieel mogelijk maakte.

1004. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 9 maart 1955

Woensdag.

Beste J.-P.B. Ik weet nu werkelijk niet meer hoe ik het heb. Een zoo hart-nekkig[sic] stilzwijgen kan niet meer uitsluitend verklaard worden met zakendrukke. Trouwens het geldt hier ook een 'zaak'. Het boekje van R.G. en J.G. mag je gerust *niet* goed vinden.¹ Maar stuur het dan terug. Vrijheid blijheid. Als jij als uitgever bezwaar tegen een tekst heb, kan niemand je kwalijk nemen als hem *niet* uitgeeft. Ook ik niet. Ik ben nooit kwaad als men mijn koek niet lust. Ik ben alleen kwaad als men het mij niet zegt en mij zonder bericht laat stikken.

Heb je nog gedacht om die 5 vol Verz. Werk voor de heer vanderLecq p/a W^mHMuller & Co 1 Carnegielaan sGr? Ook van hem hoorde ik niets. Ik hoor 'überhaupt' niet veel. Pierre H.D. is, als jij een engel in menschengedaante, maar afkeerig van briefwisseling.

Hoe gaat het thuis. Heel veel goeds en liefs voor je vrouw, mijn respecten aan je moeder, een hartgrondige aai voor de Kat en een stevige handdruk voor jezelf.

Gaarne je
Greshoff

9 Maart 1955

7 rue Méchain
Paris 14me

Eindnoten:

¹ René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.

1005. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 12 maart 1955¹

['s-Gravenhage,] 12/3/55.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Op een Zaterdag, ik meen 2 weken geleden, ontving ik des avonds ± 10 uur Uw expresse zending met kopij Gijsen. De Maandag daaropvolgende (dus ± 36 uur later) berichtte ik U de goede ontvangst daarvan. Deze brief was met de hand geschreven. Uit Uw brieven te oordelen heeft deze brief U niet bereikt.²

U moet mij verontschuldigen dat ik deze weken niet of practisch niet schrijf; ik ben op aanbieding en dat is een *slopende* bezigheid. Wanneer ik 's avonds

terugkeer ben ik alleen nog in staat om mijn post te lezen; doch *niet* om te antwoorden. Ik moet nu eenmaal praktisch alleen *alles* doen en dit is bij tijd en wijle erg veel. Daarbij komt nog dat ik geplaagd werd door een [xxx] onschuldige doch hardnekkige en irriterende verkoudheid die het laatste restje van mijn uithoudingsvermogen in beslag nam. Nu nadert, goddank het einde van de aanbiedingsdrukte, die dan weer vervangen wordt door de balansdrukte.

1°) Het boekskén[?] van U en R. Goris over M.G. geef ik *in elk geval uit*.

Doch, daar mijn voorjaarsaanbieding reeds liep, kon ik het onmogelijk daar in schuiven; het doen fabriceren van een *reismodel*, zonder het welk de boekhandel *niet* koopt, duurt minimaal 6 weken. Want: 1°) omslag ontwerpen 2°) dit clicheren 3°) hiervan exx afdrukken voor het reismodel 4°) de 1° zestien pagina's laten zetten 5°) dit corrigeren 6°) die laten afdrukken 7°) dit laten binden is *niet* in korteren tijd te doen, afgezien van het feit, dat *elke* drukker volkomen *vol* zit en dergelijke opdrachten bijtijds aangekondigd moeten worden vanwege de '*planning*' een vreemd woord dat inhoud dat je op je beurt moet wachten.

Doch: in de *zomeraanbieding*, beginnende op 15 Mei neem ik het mee, in de door U gewenste uitvoering. Het kan dan eind Augustus, dus in het begin van het goede seizoen verschijnen.³

2°) *Uw Verz. Werken waren uitverkocht*. Ik ontving daarvan bericht. *Met veel moeite* heb ik hier en daar losse delen uit boekhandels weten bijeen te trommelen zodat ik het stel compleet kreeg (mijn eigen stel wil ik niet afstaan) en het vorige week bezorgde. Het is dus ter bestemder plaatse.

De 1° helft van April zal ik in Rome zijn met mijn Vrouw. Door de K.L.M. opdracht mag ik heen en terug vliegen zonder dat het mij wat kost.⁴ Een zeer verheugende reis, want anders hadden we dit jaar geen vakantie kunnen houden.

Uw bespreking van De O. Zoon heb ik met Uw toestemming geplunderd voor de flappentekst. Dank voor Uw bespreking van Dommissie.⁵ Hoe vindt U *Edinga?* (Adieu Pandora).⁶ Wanneer men zijn litteraire reserves overboord zet, meen ik, dat het een spannend en goed geschreven boek is, dat ik althans in één ruk uitlas.

Met beleefde groeten, mede namens mijn huisgenoten en tevens aan Uw Vrouw, en de meeste hoogachting

Uw dw.

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Met zijn brief van 22 februari (br.1001) had Barth de ontvangst van Greshoffs kopij bevestigd.
- 3 In Stols' 'Zomeraanbieding 1955' zou René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen* worden aangekondigd.
- 4 In opdracht van de KLM was bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage *Gevleugeld woord* verschenen. De bloemlezing was samengesteld door Barth, Ed. Hoornik, Gerrit Kouwenaar, Henrik Scholte en A. Viruly, en was in een oplage van 1256 exemplaren gedrukt bij N.V. Drukkerij Trio te 's-Gravenhage. Typografie en omslag waren van Gerrit Noordzij.

5 Zie br.999 n.5.

6 In Het Vaderland van 9 april zou Greshoff *Adieu Pandora!* van Hans Edinga bespreken onder de titel *Romancier met overtuigende stem*.

1006. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 13 maart 1955

Zondag

Beste Sander. Wij zijn natuurlijk zeer benieuwd naar je indrukken van Guatemala City! Daarbij vergeleken is Quito wellicht een wereldstad. Is er een boekhandel? Heeft er ooit een Guatemaleesch schrijver bestaan? Weet men er dat indertijd de drukkunst werd uitgevonden? Wat er wel is: kunstnijverheid. In N.Y. zagen wij vlechten en naaldwerk daar vandaan. Heb je een behoorlijke woning? Is er met de over[he]den te praten? Willen zij wat jij wilt? Is de minister (van onderwijs?) met wie je te doen hebt, een redelijk en ontwikkeld man? Wat al vragen!! En dan: de gezondheden van HaarEdele en UEdele? Dat vooral niet te vergeten! Wij, A en ik, hadden griepigheden te verwerken. Het is de koudste Maart te Parijs in 75 jaar. Ik houd niet van die meteorologische excessen. Overigens bevalt het ons wel. Wij zagen en hoorden heel veel. Het was nodig onszelf een beetje cultureel bij te werken. De oude vrienden en bekenden waren zonder uitzondering alleraardigst. André Malraux is weinig veranderd en in het minst niet aangetast door zijn wereldroem. Hij was even gewoon en hartelijk als voorheen. Hij schonk mij de drie dikke deelen van zijn Musée Imaginaire, bood mij gedurende zijn verblijf in Zwitserland (waar hij nu zit) zijn auto met chauffeur aan en wij maakten een precies plan voor een uitstapje naar Chartres. Bij de Duhamels hadden wij een zeer goede, huischelijke, hartelijke lunch, bij de Chevassons een aardige avond, Poulaille zie ik zoo nu en dan. Gino Antonini heel veel. En Sadi de G. zit voor herstel van gezondheid in Flins.¹ Conrad Kickert is bijna een buurman en wij loopen nogaleens bij hem op. Hij is zeer h rtelijk. Wij hadden elkaar het laatst gezien in 1915! Dan nog: Pierre Besnard, Alberts oudste broeder.² De Roos is een groot fiasco. Men zoekt iets passend voor hem op het Plein, iets dat op een bevordering lijkt. Want de ambassadeur kan moeilijk *na acht jaar* zeggen: hij deugt niet voor dit werk! Een ieder zou dan terecht antwoorden: hebt u acht jaar nodig gehad dat te bemerken. Zijn vertrek is nodig omdat dat Instituut van Lugt (met wie ik te N.Y. zoo'n ruzie had) niet door de Staat der Nederlanden erkend en gesubsidieerd wordt. Lugt *weigert* er DeRoos als beheerder te hebben. En men wil die functie (terecht) ver  nigen met die van cult. attachée. Men heeft Sadi deG. gevraagd. Die heeft er geen zin in. Hij is nu amb. secr. 1  klasse en heeft zijn handen vol met de pers.³

Wij ontmoeten hier een jongeman (mr.) DeWijkerslooth de Weerdesteyn,⁴ die zeer goed op de hoogte van de Fransche letteren is. Wij dineerden gisteren met hem en Kickert bij Sainte Beuve. (rue Sainte Beuve)

Onze dagindeeling is eenvoudig. De morgen van 7.30-12.30 is aan de arbeid

gewijd, de namiddag (nà de Tuk!) aan tent.[oonstellingen] matinées etc. of [:s]lenteren, de avonden aan lezen. In de flat hebben wij een kamer heel gezellig gemaakt. De groote ‘zaal’ dient alleen voor maaltijden. Verder nog twee kamers, badk, keuken. Maandag 21 as. komt Nek Exalto voor een weekje en 7 April Nini voor drie weken. De Leautaud I en II zijn me *niet* meegevallen. Enkele kostelijke stukken hier en daar tusschen héél veel volmaakt onbelangrijks.⁵ In Green VI staat geen blz. meer zonder O.L.H. Onleesbaar.⁶ Dè roman van het seizoen is Jean Reverzy *Le Passage* (Julliard). Aty las het, ik ga het doen. Gruwelijk sinister, maar verdomd goed, zegt zij. Lees verder: Michel de Saint Pierre *Les Aristocrates* (Table Ronde)⁷ Onze vriend Rijn Lynden heeft er, toen wij in Brussel bij hem logeerden, van genoten ‘Het is net of ik ze thuis bezig hoor’!

Aan te raden: Jean Rousselot: *Une fleur de Sang* (Alb Michel).⁸ Alle dagbladen en weekbladen staan *vol* over Cocteau, de l'Académie française Zijn laatste bundel *Clair obscur* (Le Rocher, Monaco) is wel héél goed [:h]ier en daar.⁹ Ik was zeer ingenomen met je *Dommissie*.¹⁰ Een echt lief boek. Verder is er ‘De onrustzaaiër’ door W.v.Maanen (bij Querido) dat goed is.¹¹ Ik schreef uitvoerig over ‘De Oudste Zoon’ en hielp Barth aan de blurb.¹² Ik herlees nu juist ‘Er gebeurt nooit iets’ dat vooral bij nader beschouwing verdomd goed is. Ik stuur de kopij met enkele taalkundige en zinsbouwkundige verbeteringen aan Barth.¹³ Heeft je onbeleefde Engel Lennart geen nieuwe roman voor je?¹⁴ Die kènt het, die kàn het n.l. het romanschrijven.

Bert heeft zijn ‘Opus XI’ voltooid.¹⁵ En ik verwacht iedereen dag de kopij. Ik ben zéér benieuwd naar ‘Zevenster’, iets omvangrijker dan gewoonlijk, met een zéér goed ‘onderwerp’

Wij blijven hier tot 1 Juni.

Dan tot 15 July: chez M. et Mme Jacques Malan. Fortezza della Brunella Aulla (Massa Carrara) Italie. Wij rijden dan met Han en Bob door N.It. en Fr. naar Belgie. Van 1-28 Aug in patria, gedeeltelijk bij de Exalto's gedeeltelijk op Keppel bij de Lyndens. 28 Aug. vertr. met de Maasdam naar N.Y. Helaas, geen lieve Greet om ons naar het schip te rijden.

Het was echt leeg voor ons, nu we je niet in Den Haag hadden. Wij waren blij toen we Roozendaal passeerde. De week bij de Lyndens was zeer gezellig. Veel gelachen als gewoonlijk met hen. Zij gaven een diner voor ons. Intiem, aangezien zij hooggravida was.¹⁶ Ook RBrulez zat daarbij aan met hyperbelgische gade.¹⁷ Als het met de plannen van Lodeizen strookt, willen wij van 15 Jan-± 15 Mei 1956 weer hier gaan zitten.¹⁸ Dan tot ± 15 Juni [:1956] in patria en dan huiswaarts. In 1954 (een van de rotste jaren van mijn leven) toen ik aldoor ziekerig, hangerig, downerig was, hebben A en ik *ernstig* overwogen ons in s Gravenhage te vestigen. Maar wij zijn daar van afgestapt om de jongelui. Wij hebben hen

naar ZA. gesleept (waar zij het niet prettig vinden) en nú kunnen wij hen niet achterlaten en zelf weer naar Europa gaan! Bovendien zouden wij hun dagelijksch gezelschap niet gaarne missen. Je weet dat Kees gescheiden is.¹⁹ Eindelijk! Goddank! En Nancy lector Eng. litt. aan de Univ. Kaapstad. Zij werkt aan een doct. proefschr. over 'Wallace Stevens'.²⁰

Nu weet ik werkelijk geen nieuws meer. Heb ik je indertijd geschreven (ik weet soms niet meer wat ik wel, wat ik niet meldde, daarom excuse voor eventueele herhalingen) dat ik van Alice af ben?²¹ Zonder ruzie of groote woorden. En oppervlakkig, naar buiten, nog 'goed'. Ze kan doodhagelen!! Dat ik ooit met haar begon (via mijn goede, beste, brave, trouwe Frits Landshoff) is de kapitale fout mijns schrijversbestaans.

Doe onze hartelijke groeten aan de President van Guatemala²² en verder ontzettend veel goeds en liefs voor jullie beide, geheel je

Aty-en-Jan

13 Maart 1955

7 rue Méchain Paris 14me

Eindnoten:

- 1 Sadi de Gorter (geb. 1912) was sinds 1949 eerste ambassadesecretaris bij de Nederlandse ambassade te Parijs en hoofd van het persen informatiebureau; hij was al sedert 1944 aan de ambassade te Parijs verbonden. In 1957 werd De Gorters functie omgezet in hoofd van de afdeling pers- en culturele zaken; hij nam de taken over van De Roos, die tot op dat moment als attaché voor Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij de ambassade was gedetacheerd. In datzelfde jaar zou hij ook tot directeur van de Fondation Custodia en het Institut Néerlandais worden benoemd. (Zie ook n.3.)
- 2 Pierre Besnard was directeur van de confectie-afdeling van het warenhuis Printemps in Parijs geweest.
- 3 Frederik Johannes Lugt (1884-1970) was, na een loopbaan bij het veilinghuis Frederik Muller te Amsterdam, wisselend in Parijs en Den Haag woonachtig. In Den Haag stimuleerde hij de uitbouw van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, bij welk bureau hij een deel van zijn immense bibliotheek onderbracht. Frits Lugt was na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog vanuit Frankrijk naar Zwitserland en later naar Amerika vertrokken. In 1947 bracht hij zijn collectie in bij de Fondation Custodia te Parijs. Pas in 1957 zouden de Nederlandse regering en de Fondation Custodia te zamen het Institut Néerlandais oprichten.
- 4 De oud-diplomaat en jurist Robbert Anton Jozef de Wijkerslooth de Weerdesteyn (geb. 1912) was in Parijs werkzaam als journalist.
- 5 *Journal littéraire I, 1893-1906* van Paul Léautaud was in oktober 1954 bij Mercure de France te Parijs verschenen. In februari was deel II, 1907-1909 gevolgd.
- 6 *Journal VI, 1950-1954* van Julien Green, later getiteld *Le miroir intérieur*, was in februari bij Librairie Plon te Parijs verschenen.
- 7 *Les aristocrates* van Michel de Saint Pierre (geb. 1916) was in 1954 verschenen bij La Table Ronde te Parijs.
- 8 *Une fleur de sang* van Jean Rousselot (geb. 1913) was in 1954 verschenen bij Albin Michel te Parijs.

- 9 *Claire obscur. Poèmes* van Jean Marie Clément Eugène Cocteau (1889-1963) was in 1954 bij de Éditions du Rocher te Monaco verschenen.
- 10 *De glans der dagen*.
- 11 *De onrustzaaiër* van Willem Gustaaf van Maanen (geb. 1920) was in 1954 bij N.V. Em. Querido's Uitgeverij te Amsterdam verschenen.
- 12 Zie br.997 n.16.
- 13 Een door Greshoff gecorrigeerd exemplaar van het typescript van Marnix Gijsens *Er gebeurt nooit iets* is niet bewaard gebleven, zodat de aard en de omvang van zijn correcties onbekend zijn.
- 14 In deze jaren zou Clare Lennart alleen kinderboeken publiceren. Haar eerstvolgende roman zou onder de titel *De ogen van Roosje* in december 1957 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen.
- 15 *Ter wille van Leentje*.
- 16 Op 12 maart werd Elisabeth Reine, het vijfde kind van Rijnhard en Ada van Lynden geboren.
- 17 Raymond Brulez was sinds 1922 getrouwd met Angèle Seynave.
- 18 Greshoff verbleef te Parijs in het appartement van A.F. Lodeizen.
- 19 Kees Greshoff zou in december trouwen met Beulah Florence Brodie (geb. 1928); hij was in 1954 gescheiden van Mickey Farmer.
- 20 Een proefschrift van Nancy Baines over de Amerikaanse dichter Wallace Stevens (1879-1955) is niet achterhaald.
- 21 De correspondentie tussen Greshoff en Em. Querido's Uitgeverij over de herdruk van Greshoffs *Verzamelde gedichten* zou nog tot in september doorlopen. Op 29 juni zou Alice van Nahuys schrijven: 'Ik begrijp best, dat je graag een beslissing wilt hebben in betrekking tot je verzamelde gedichten. Ik schreef je trouwens op 27 Mei, dat wij met die serie, waarin je gedichten opgenomen zullen worden, pas in het voorjaar van 1956 zouden kunnen starten. [...] En als die serie doorgaat, zullen wij natuurlijk jouw bundel bij de eerste drie bundels opnemen. Ik hoop, dat deze toezegging voorlopig voldoende voor je is. [...] Wil je dus nog wat geduld hebben? Mocht je dat geduld niet hebben, dan ben ik natuurlijk de laatste om je niet vrij te laten je tot een andere uitgever te wenden.'
- Op 6 april had Alice van Nahuys aan Greshoff geschreven: 'We hebben er inderdaad al over gedacht om je gedichten te herdrukken in een goedkope editie, niet in de Salamander, want die oplagen zijn voor gedichten persé te groot. [...] Het is een hachelijke onderneming om gedichten in goedkope uitgaven uit te geven, maar wij willen het riskeren. Zou je het goed vinden, als wij hiervoor een contract maakten met een royalty van 7½% van de ingenaalde prijs?' (Zie ook br.1025 n.9 en br.1029 n.2.)
- In 1958 zouden naast de gebonden delen in de Salamander-reeks, ook pockets in de reeks verschijnen. De pocketdeeltjes in de reeks zouden een prijs van f 1,50 per stuk krijgen. Voor de nieuwe reeks die Alice van Nahuys in bovenstaande brief ter sprake brengt, zou Tine van Buul in een brief van 23 augustus aan Greshoff (br.1025 n.9.) de namen van Gerrit Achterberg, Jan Engelman, H. Marsman, Victor E. van Vriesland en Leo Vroman noemen. Er zou nooit poëzie van hen in de Salamander-reeks verschijnen. (Zie C.J. Aarts et al., *Het Salamanderboek 1934-1984*, Amsterdam 1984, p. 30-31.)
- 22 Sinds juli 1954 was Carlos Castillo Armas (1914-1957) interim-president van Guatemala.

1007. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 14 maart 1955

Maandag.

Beste Jean Pierre. Hartelijk dank voor je bericht. Het spijt mij dat ik je zoo opjutte! Ik heb mij geen rekenschap gegeven van het feit dat je op reis was. Het bewijs van goede aankomst ontving ik. Maar ik verlangde zoo naar uitvoeriger berichten. Ook over de foto's etc. Nu ik een en ander weet, ben ik weer gerust. Het is altijd mijn onzekerheid, welke mij zoo ongeduldig maakt. Als ik niets hoor denk ik onmiddellijk: hij vindt het rotzooi, zit [:er]mede in zijn maag en schroomt me te schrijven! Op dat

verdrietige thema bouw ik dan voort tot ik vrijwel over stuur ben. Zou het boekje gereed kunnen zijn voor ik 5 Sept te N.Y. aan kom?¹ Doe je best, is al wat ik vragen wil. Geef veel foto's en versta je over de keuze met René. Je krijgt volgende week het ontbrekende stukje (n.l. over Er gebeurt nooit iets) en het slotwoordje.

Ik las met *veel* plezier Pandorra en schreef er goed over. Jammer van dat potsierlijke drakerige slot!²

Welk een vreugde om in die heerlijke maand in Rome te zijn! Wij gaan pas 1 Juni naar Italië.

Dat mijn Verz. W. uitverkocht is, lijkt mij *onmogelijk*. God weet, welke gemeene truc van Alice daar weer achter schuilt. A.v.d.Veen vroeg haar mijn Verz. Ged. als Salamander te geven. Neen, zei zij: ik heb er nog te veel van! Dat is 1½ maand geleden. Rara wat is dat? Bovendien gaat ze de boeken in prijs verlagen. Zij kan toch uitverkochte boeken [+niet] in prijs verlagen.³ Om de een of andere wijze wil ze jou niet leveren. Zij vermoed nat. dat het voor mij is! Ik dacht dat zij, door onderlinge afspraak, *verplicht* was de fa Stols met korting te leveren. Het afschuwelijke is dat ik hier een stel nodig heb. Ik moet n.l. aan de Sorbonne een paar colleges over vSchendel geven.⁴ En ik wilde het stel ná het daarvoor gebruikt te hebben aan de prof. in het N. (prof Brachin) ten geschenke aanbieden.⁵ Ik zal het nu tegen de volle prijs bij Boucher moeten bestellen, hetgeen mij in het geheel niet convenieert, want het is hier bitter duur! Kan je, als je reis achter de rug is, het niet [:no]geens bij Q. probeeren. Maar *nooit* zeggen dat het voor mij is!! En niet direct van Q. naar mij laten sturen!!!! Wat kan ze daar nu mee vóór hebben, eenvoudig te *liegen*, dat de 5 deelen uitverkocht zijn??? Wat ben ik blij, dat ik (door contractbreuk harerzijds) niets meer met haar te maken heb! Ik geef liever *niet* uit, dan bij haar!

Dus: zie je kans mij nog een stel te bezorgen. Zonder dat het je al te veel tijd en moeite kost?? Dan *gáárne*!!!!

Met heel veel dank voor je brief, met mijn respecten en veel goeds voor je vrouw en je moeder, een hartelijke handdruk

je

Greshoff

14 Maart 1955

7 rue Méchain

Paris 14me

tel POR 23-34

Eindnoten:

- 1 *Marnix Gijsen* van René Goris en J. Greshoff zou pas in december verschijnen.
- 2 Zie br.1005 n.6 voor Greshoffs bespreking van *Adieu Pandora!* van Hans Edinga. Over het slot van de roman schreef Greshoff in deze bespreking: 'Hoezeer betreur ik het [...] dat de schrijver zich van het slot met zulk een luguber Jantje van Leiden afgemaakt heeft. Hij laat namelijk, zonder een zweem van galgenhumor, al zijn personen tegelijk doodgaan.'
- 3 Op 5 januari had Em. Querido's Uitgeverij mij bij penne van Alice van Nahuys aan Greshoff geschreven: 'Je weet, dat de 5 delen *Verzameld werk* in een tijd zijn verschenen toen er nog papier-distributie was en er van houtvrij papier geen sprake was. [...] Wij hebben van die 5 delen nog een aanzienlijke voorraad en achten het het beste, nadat wij de laatste paar jaar nagenoeg niets ervan verkocht hebben, die 5 delen tegen een goedkopere prijs in de handel te brengen. Dat leek ons beter dan ze of ten eeuwige dage op magazijn te houden of ze te verramschen. Daarom willen wij die 5 delen nu verkopen voor f 9.-ingenaaid, f 14.50 gebonden en de losse delen, waarbij ook gedichten, voor f 3.50 /4.50. Wij hopen op deze manier een nieuw publiek voor je werk te vinden.' Op 9 februari had zij daaraan toegevoegd: 'Helaas kan ik je niet meer aan twee stellen van je *Verzameld Werk* helpen [...]. Toen wij met de goedkope

aanbieding begonnen, bleek nl. dat er een aantal stellen incompleet waren, zodat de voorraad van de complete stellen veel kleiner was dan wij verwachtten en die voorraad is ongeveer uitverkocht.⁷

- 4 Nadere gegevens over de colleges van Greshoff over Arthur van Schendel zijn niet achterhaald. In *Het boek der vriendschap* had Greshoff zijn eerdere publikaties over Van Schendel opgenomen (p. 151-295).
- 5 Pierre Maurice François Brachin (geb. 1914) was sinds 1948 lector in de Nederlandse talen letterkunde aan de universiteit van Parijs-IV.

1008. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 19 maart 1955

Zaterdag.

Beste Barth,

Wil zoo vriendelijk zijn mij p.o. de brieven van Slauerhoff toe te zenden?¹ Hoe gaat het? Nog steeds op aanbiedingsreis? En ben je tevreden? Je werkt hard en

dus verdienen je succes. Is er geen roman dit voorjaar? Ik schreef over Pandorra, dat véél goeds bevat. Loopt zoo'n boek nu een beetje?² Was de voorverkoop van 'De Oudste Zoon' bevredigend?³

Ik ben vergeten wanneer je op reis gaat. Via Parijs? Ik leef in gedachten met je mede. Van hier valt niets te vermelden. s Ochtens werken, s middags uitgaan, s avonds lezen: juist als in Kaapstad! Maar in een andere omgeving! En hoè anders. Ik verwacht iedere dag Opus XI van Goris.⁴ En ben zeer benieuwd naar Zevenster, een boek van veel bredere opzet. Kreeg juist vanmorgen een [:op]gewekte brief van hem. Na een paar sombere!⁵

Ik ben deze dagen weinig op dreef. Want anders had je de laatste blz. over M.G. al ontvangen.⁶ Ik *herlas* Er gebeurt nooit iets met veel plezier en ik zie de oude heer Lusch, in werkelijkheid Busch, vóór mijn oogen. Ik heb hem heel veel bij M.G. gezien, als hij zijn stookronde deed.⁷ Als ik Opus XI tijdig ontvang, neem ik het nog in mijn overzicht op met de vermelding 'nog te verschijnen'. Dan veroudert het werkje iets minder snel!⁸ Laat zoodra je er rustig de tijd voor hebt eens iets hooren op de bovenstaande vragen, over jezelf, je vrouw, je moeder, je kat; over je plannen persoonlijk (ben je in Aug. in Nederland?) en als uitgever.

Met veel hartelijks en goeds, steeds geheel je
Gr.

19 Maart 1955

7 rue Méchain Paris 14me

Eindnoten:

1 Arthur Lehning, *Brieven van Slauerhoff*.

2 Zie br.1005 n.6.

3 Op 2 maart had Barth aan Stols geschreven: 'U weet dus de aanbieding. Ik zal U per boek mijn bevindingen geven. Oudste Zoon. Liet daarvan een extra-aantal drukproeven maken en die aan mijn vrindjes-boekhandelaren en critici lezen. Het valt gelukkig erg mee, op een enkele uitzondering vindt iedereen het beter dan de Lange Nacht zij het ook geen meesterwerk. Ik verkoop het dan ook aardig. Tot nu toe ben ik er 301 kwijt, wat het vermoeden wettigt dat ik wel de 700 zal halen. Waarschijnlijk zal de Boer, die het ook goed doet, dit getal ook zeker wel halen, gezien zijn veel groter rayon met verschillende goede Gijsen-klanten.' (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth II/1955-1970.)

4 *Ter wille van Leentje*.

5 Zie br.1003 n.3 voor dit *Opus XI* van Marnix Gijsen.

6 Het gedeelte over *Er gebeurt nooit iets* voor Greshoffs bijdrage aan René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*. (Zie br.1007, p. 186.)

7 Over Busch die model zou hebben gestaan voor Anthony Lusch, de hoofdpersoon in *Er gebeurt nooit iets* van Marnix Gijsen, zijn geen nadere gegevens achterhaald. In zijn bespreking van Gijsens roman schreef Greshoff: 'Ik heb de oude heer Lusch gekend. Zijn ware naam verschilde maar één letter van die welke zijn herschepper hem toedichtte. En als ik even de ogen sluit, zie ik hem, des avonds om zeven uur, binnenkomen om de kachel te stoken. [...] Zijn voorkomen was geheel zoals Gijsen dit beschrijft en zo waren zijn habitus en zijn spaarzame woorden.'

Maar wat ik van mijnheer Lusch in zijn oerbeeld terugvond, is niet anders dan een uiterlijke schijn.’ (Zie br.1043 n.13.)

- 8 In *Marnix Gijsen* zou Greshoff schrijven: ‘Het is niet mogelijk te besluiten met een samenvatting, omdat de schrijver zich nog midden in een tijdperk van voortbrenging bevindt. Reeds werd de elfde roman voltooid en voorlopig “Opus XI” gedoopt. Terwijl de grondslagen gelegd werden voor een breder opgezette roman, waarin de verdere levensloop verteld wordt van zeven meisjes die tesamen een dansklasje vormden. Ik gaf hier, in mijn briefwisseling met Gijsen, de naam “Zevenster” aan.’ (p. 166).

1009. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 24 maart 1955

Donderdag

Beste Barth,

Hartelijk dank voor het boekje van Bert,¹ dat ik heden ontving. Het ziet er allerliefst uit.

Nog steeds op reis? En ben je tevreden over de verkoop? Ik bracht vandaag een bezoek aan Jean Loize, een goede vriend van Stols.

Ik kreeg een dankbrief van den heer Van der Lecq. Mag ik jou op mijn beurt [:opre]cht danken voor de moeite, welke je je in deze aangelegenheid gegeven hebt.

Kun je nog een volledig stel hier heen zenden? N.l. voor 15 April, want dan

moet ik voor de studenten over vSchendel spreken. Het is eenvoudig *niet* waar dat er één van de deelen uitverkocht zou zijn.

Met heel veel liefs voor Gade, Moeder & Kat.

Steeds van harte en geheel

je

Greshoff

24 Maart 1955

7 rue Méchain

Paris 14me

Eindnoten:

- ¹ *Some scholarly comments on the saying of the Dutch poet Leo Vroman 'Liever heimwee dan Holland'.*

1010. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 24 maart 1955

Guatemala, 24-3-55

Beste Jan, Het deed me goed, eindelijk weer eens een lange en gezellige brief van je te ontvangen. Natuurlijk had ik al berichten over jullie verblijf in Holland van Greet, maar jouw brief, voorafgegaan door die van Aty was zeer welkom.

Ik kom in dit land tot niets buiten mijn Unesco werk. De reden daarvan zal wel zijn dat ik hiervoor van 8-12 en 2-6 in de weer ben en Zaterdags ook van 8-12. Het hoofd van de missie is een amerikaan van een allooi waarmee ik niet overweg kan en toch werken moet.¹ Ik heb nooit zo iets vreemds gezien; als ik psycholoog was zou ik een boek over hem kunnen schrijven. De overige leden der missie zijn misschien brave mensen, maar Greet en ik hebben er niets aan. De guatemalteken zijn vriendelijke mensen maar je krijgt de kans niet om een voet over de drempel te zetten. Dank zij [+de wijze waarop] de slagersknecht, die ons hoofd van missie is, zich betoont, is de missie - hier nu al in haar vierde jaar - sociaal niet gezien. Dat valt wel erg tegen, na Quito, en als het niet om de verdoemde centen was, zou ik met een maand opzeggen. De missie 'zit' erg moeilijk (staking van de leerlingen v.h. Instituto, begin deze week - opgeheven door inmenging van de guardia civil!) en ik hoop dat die moeilijkheden de nek van dit 'hoofd' zullen breken. Maar hij zal het, met al zijn leugens t.o. Parijs, wel weer halen...

Tot corresponderen kom ik evenmin als tot het mij intens bemoeien met de uitgeverij. Sporadisch hoor ik iets van Barth; ik krijg de indruk dat het wel loopt en van hier uit kan ik er zo weinig aan doen.

Ik lees behalve wat literaire krantjes heel weinig. Boekhandels van enige standing zijn er niet. Tentoonstellingen, concerten, toneel evenmin - of niet om aan te zien. Er moeten wel enkele goede jonge schilders zijn, maar die heb ik nog niet ontdekt. De kunstnijverheid is inderdaad aantrekkelijk (geweven stoffen) doch wordt al verpest door de Amerikaanse 'smaak' (met kunstzijde en zo). De indio's zijn prachtig en het land is erg mooi. We genieten dan ook alleen van onze tochtjes met het volkswagentje. Het is lieflijker en kleuriger hier, dan in Quito en het klimaat is haast ideaal. Onze gezondheden zijn gelukkig goed.

Het zou heerlijk zijn als ik hier b.v. archeologie zou kunnen bedrijven. Maar de drukkunst hier 'wordt' nooit veel. De universiteitspers is behoorlijk, levert net werk. Het andere werk is nauwelijks om aan te zien. Dat was hier in de 17^e en 18^e eeuw beter!

Mijn functie hier is een dubbele: 1. het adviseren van de leraar van het Instituto (dat voorlopig niet meer is dan een ambachtschool) en het produceren van leerboekjes (dus zelf schrijven) voor typografie volgens de Amerikaanse methode. Tevoren heb ik de drukkerij - 3 degelpersen! - gereorganiseerd. 2. Het produceren van gedrukte leerboeken voor de andere vakken (machineleer, electriciteit, e.d.). Die moeten gezet worden op de drukkerij v.h. ministerie v. onderwijs, waar slechts één linotype staat en gedrukt op het instituut. Ik heb na 2½ maand nog niet eens een proefpagina kunnen loskrijgen. En er is nog geen cliché gemaakt omdat *a* onze tekenaar niet opschiet, en *b* de minister nog steeds geen zink heeft gekocht voor de landsdrukkerij die de clichés moet maken. Je ziet hoe prettig ik hier werk en dan nog die imbeciel van een Amerikaan en de eindeloze discussies die ik met dat stuk onbenul heb. Neen, dan hebben jullie het in Parijs heel wat gezelliger. In Parijs kun je alleen zijn, hier niet; er is zelfs geen café waar je rustig een krant kunt lezen of een briefje schrijven. Er zijn alleen z.g. taartjes winkels en verder de meest afschuwelijke zattermansbars. Ik zal nu trachten lid te worden van de American Club (gelukkig is de chef geen lid), weliswaar geen opwindend bedrijf, maar met een goede leestafel en een behoorlijk restaurant. Goede restaurants heeft deze stad ook al niet. De hotels hebben of afschuwelijk Amerikaans of afgrijselijk Guatemala's eten.

Ik antwoord je maar niet over de Lugt-de Roos-geschiedenis.² Ik ben té nauw betrokken geweest bij de plannen van Lugt - die me op de meest onbetrouwbare manier heeft laten vallen - om er over te willen schrijven. In Holland ben ik bij dit soort lieden evenmin persona grata als jij.

Leautaud heb ik gelezen: valt me bar tegen. Hij is behalve een onmiskenbare persoonlijkheid toch maar de man van één voortreffelijk boek.³ Green trekt me weinig meer aan.⁴ Ik zal 'Les Aristocrates' bestellen; las er al veel over.

Julie hebt een heel programma af te werken voor je in N.Y. komt. Als we in Sept. hier weggaan, reis ik in ieder geval over N.Y., doch er is nog niets zéker. Wat ga je doen nu je van Alice af bent? Weet je wat de voorraden van je werken zijn? Valt er over de 'Gedichten' te praten (met jou) of moeten ze eerst bij Alice uitverkocht zijn?⁵

Maak je nog wat voor het Kattenboek van Barth?⁶ Het kan een prettig werk worden! (Hier zijn bijna geen katten, en alleen miserabele uitgehongerde honden; Leautaud kan hier een nieuw leven beginnen).

Ik zou misschien wel uit Europa weg kunnen, als ik een werkkring had die iets te maken had met kunst, literatuur, bibliografie, historie, archeologie. En zelfs de twee maanden dat ik diplomaat speelde voor de Unesco in de vijf centraal Amerikaanse republieken (Oct. Nov.) zijn me goed bevallen. Maar dat werk hier met een dergelijke imbeciele chef en met weinig kans op resultaten bevalt me niet.

Dit wil niet zeggen dat ik naar Holland terug verlang. Ik voel niets voor al dat gehannes en gedrang van de newcomers als Bakker en van Oorschot, d.w.z. wel voor hun uitgaven, maar niet voor hun menselijke gestalte, hun gejaag naar publiciteit, comités en prijzen. Holland is verpest en ik betreur het dat onze 'groten' aan die verpesting mee hebben gedaan.

Maar ik ben toch met handen en voeten aan Holland gebonden, aan de ene kant omdat de jongens moeten studeren en aan de andere kant omdat ik de uitgeverij nodig heb. Parijs is mijn onbereikbaar ideaal gebleven; mijn vrienden denken al aan zich terugtrekken uit de zaken, enz.

Dit is een epistel geworden dat, geloof ik, nogal gedesillusionneerd klinkt. Vergeef het me: van jou heb ik ook wel dergelijke brieven gekregen...

We denken er over een weekje vakantie te nemen, per vliegtuig naar het stadje Coban te gaan en dan verder per bootje en zo door de wildernis, die nu prachtig moet zijn, naar Puerto Barrios aan de Caribische zee te reizen en vandaar weer terug naar Guatemala.

Een prachtig stadje hier is Antigua, de vroegere hoofdstad, 45 km hier vandaan, verwoest in 1772 door aardbeving. Machtige koloniale ruïnes en veel bloemen. Guatemala zelf is in 1917 na een aardbeving herbouwd; bepaald niet fraai. Alleen enkele kerken zijn blijven staan en gerestaureerd (eind 18^e, begin 19^e eeuw). Sommige delen hebben nog iets van de oude koloniale charme. De stad is niet al te vuil, de hoofdstraat heeft iets van een main street van een stadje uit de midwest, winkels met Amerikaanse spullen (je kunt hier alles krijgen). Verder is het leven hier afschuwelijk duur en het is moeilijk om iets over te houden.

Ik hoop dat Aty en jij een prettige tijd in Parijs zult hebben. Schrijf je nog eens, als je zin hebt? Doe mijn groeten aan Malraux. Hij zou hier heel wat vinden voor zijn boeken! Greet schreef jullie eergisteren.⁷

Heel veel liefs voor jullie beiden van
Sander

Eindnoten:

1 Deze Turner is niet nader geïdentificeerd.

- 2 Over een eventuele betrokkenheid van Stols bij de plannen van Frits Lugt in Parijs de Fondation Custodia te zamen met een Institut Néerlandais op te richten, is niets naders bekend. (Zie ook br.1006 n.3.)
- 3 Zie br.1006 n.5.
- 4 Zie br.1006 n.6.
- 5 De zevende druk van Greshoffs *Verzamelde gedichten* zou in 1956 bij Stols verschijnen, hoewel de correspondentie tussen Greshoff en Em. Querido's Uitgeverij over een herdruk nog tot in september zou doorlopen. (Zie br.1006 n.21.)
- 6 Dit plan van Barth zou resulteren in de door Clare Lennart en Dolf Verroen samengestelde bundel *Over katten. Verhalen en gedichten over katten*, die pas in 1973 bij Uitgeverij Ankh-Hermes BV te Deventer zou verschijnen.
- 7 Op 20 maart schreef Greet Stols onder meer aan Aty Greshoff: 'Over Sanders werk zal hij Jan wel schrijven, het valt toch weer niet mee, in zoverre, dat we toch nog een te hoog idee hadden van wat er hier in die 3½ jaar gepresteerd is door de Unescomensen, ik dacht, S ook, dat het heel wat was. De Chief-of-Mission is een grote non-valeur, extimmerman, slager, handelsreiziger, hoe ze in Parijs ooit een dergelijke vent hebben kunnen benoemen, zullen we nooit begrijpen. Zijn specialiteit is niéts, leuteren, controleren of de heren experts wel werken van 8-12 en van 2-4, S heeft hem gauw duidelijk gemaakt, dat hij daar géén controle op wenste. Maar dat maakt het allemaal niet aangenamer, er zijn nog meer haken en ogen. De minister is vol goede bedoelingen, beloftes, verder is het tempo wel zowat dat van Ecuador, hoewel de hele gang van zaken toch wel iéts vlotter is als gunder. Iets teveel op Amerika afgestemd, in dit nieuwe, anti-communistische regime, als de weegschaal doorslaat, gebeurt dat vaak iets te ver, dat zal met de tijd wel weer reg kom.'

1011. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 maart 1955

Dinsdag.

Beste Sander. Wij zijn verwend. Eerst de lieve, gezellige brief van Greet,¹ nu jouw uitvoerige berichten. Hartelijk dank aan beide. Juist de dag voor Greets brief aankwam (te weten 26 Mrt) had ik met Loize en zijn gade uitvoerig en geestdriftig over jullie gesproken. Aty schrijft spoedig. Wij hadden Nek Exalto een week te logeeren en daardoor heeft zij een achterstand van tikwerk. Eerst een vraag: *hoe* komt het toch dat ambtelijke en semi ambtelijke overheden zich zoo onrustbarend dikwijls vergissen in de [:k]euze van hun mensen? *Hoe* is het mogelijk dat een onbeschaafd, onbekwaam loeder als jouw Slager chef de mission wordt???² Begrijp jij iets van de techniek der benoemingen??? Eén raad: laat je door Slagers en Slachters onder géén voorwaarde uit je doen brengen en zorg ervoor, je werk behoorlijk verrichtende, dat er tijd overblijft voor eigen werk, studie, lectuur en vermaak. Het is op zichzelf al erg genoeg, dat er zooiets naars boven je staat: maar als je dat dan nog je goed humeur, je genoeg in het leven en je veelzijdige belangstelling zou moeten kosten!

Neen, neen, neen. - Bestel niet alléén Les Aristocrates, maar ook Jean Reverzy Le Passage (Julliard) en Jean Rousselot Une Fleur de Sang (Albin Michel). - In September ben ik in *elk* geval in N.Y. Misschien niet in San Carlos. Dezelfde kamer welke ons in 1951 165 dollaren per m. kostte, kost nu 230!! Ries had nu iets goedkoopers dat toch netjes is.³ Ik laat het je bijtijds weten - Van een kattenboek weet ik niets af.⁴ Ik zal er Barth dezer dagen over schrijven. - Leautaud II is zoo ja nog leeger dan I.⁵ -

Wat mijn gedichten betreft... ik snap er niets van. Ziehier twee wonderlijke kenteekenen. Eenigen tijd geleden stelde Avd.V., in Amst. zijnde en met Av.EvN over de Salamander sprekende voor, daar nu eens poezie, b.v. mijn ged. in op te nemen. Antw: dat doe ik niet vóór ze in de VerzW. uitverkocht zijn. Kort daarna bestelde Barth (op mijn verzoek) een stel van 5 dln VerzW. bij Q. en kreeg bericht: uitverkocht, kan niet meer geleverd worden. Rara wat is dat? Wàt het ook zijn moge: *nooit* [:z]uivere koffie! Indien ik de beschikking over het auteursrecht weer terug kan krijgen. Weet ik waarlijk niet wat je[*lees:te*] doen. Ik weet ook niet wat te doen met boekjes, welke ik nu klaar maak. Wat jou betreft, gevoel ik mij gegeneerd. Al was het *niet* mijn bedoeling en al schulde de oorzaak in de breede kloof tusschen bezet Nederl. en de vrije wereld, toch blijft het feit bestaan dat mijn uitgeven bij Q. een trap op je hart was. Het lijkt mij geheel ònjuist, om (nu ik met de kous op de kop) weer op straat sta, bij je aan te kloppen. Bovendien kan het mij niets schelen of Q. of wie ook aan mij verliest, maar ik zou het verdomd vervelend vinden jou een

strop te bezorgen. Erg verkoopbaar ben ik (behalve de gedichten) nooit geweest. En de gedichten zijn nu langzamerhand wel erge oude koek geworden en uit de tijd geraakt. Wat betreft Q. wacht ik even af tot ik in patria ben.⁶ En wat mijn nieuwe boekje ‘Volière’* betreft, moet ik a. wachten tot A. het geheel heeft overgetikt; b tot ik ‘mijn mind heb opgemaakt’.

Ik beloofde twee heel kleine boekjes aan de jongelui van ‘De Beuk’.

Alleraardigste jonkmannen, vooral W. Simons (bij Van Heeteren in de zaak), die van hun schamele spaarcentjes brochures uitgeven. Welke (als volledige verzameling) later wellicht merkwaardig en waardevol zullen blijken..⁷

- Ik sprak Bakker in Jan j.l. Hij deed machtig joviaal. Daar kan ik niet tegen. Geert⁸ heeft veel meer karakter. Hij is wat rauw. Maar ik måg hem toch wel. Vooral uit de verte. Hij is steeds bijzonder aardig voor [:m]ij en dat *niet* op de beschermende manier van de Bruut Bert Bakker. Ook is hij als uitgever toch ‘een àndere menonkel’ dan BBB! Ja, beste, jong en oud doet mee aan boekenkermessen, comités, Bijenkorbijeenkomsten, en alles wat je maar wil. Ik zag zelfs een foto *in de krant* (godbetert) van Jany slapende op een bed in de Bijenkorf (eenige jaren geleden)!⁹ Uitgerekend Jany!

Schreef ik je dat ik Chevasson en zijn Germaine bezocht. Heel gezellig als van ouds. Vanmiddag zal Hellens mij aan zijn nieuwe vrouw voorstellen.¹⁰ Je moet de groeten hebben van Gino Antonini, die met geelzucht te bed ligt. Ik ga dezer dagen naar Supervielle, die zoo lief was in 1939 afscheid van ons te komen nemen op de B.Aug.R. 130.¹¹ - Ik zie hier veel een alleraardigste, niet onbegaafde jongeman (mr. en ± 37) R. de Wijkerslooth de Weerdesteijn. r.k maar zéér ruim. Ook Conrad Kickert is bijzonder hartelijk voor ons. -

Ik kocht penningen van Pascal (nieuw, zeer mooi), Supervielle en Mauriac.¹² Loyze¹³ heeft een prachtige groote v. Rondet[?], maar dat is een fonte (en geen frappe) en dus heel duur).¹⁴

Genieten jullie vooral volop van de vakantie!

- Ik heb altijd gemeend dat van de MiddenA.Staten, Costa Rica *verreweg* het meest modern en het meest gecultiveerd was. Is dat zoo? En Honduras het achterlijkst.
- Misschien zijn er op het platteland wel goede (niet veramerikaanschte) weefsels te vinden. Zijn er ook Santos?¹⁵
- Laat je verblijf niet verpesten door de slagerij. De heer vZwanenberg [:e]xportslager en dir. v. Organon te Oss, is zoojuist eere dr (med) te Utr. geworden. Welverdiend. Een bekwaam rechtschapen man, die ged. de oorlog te Londen onschatbare diensten bewees.¹⁶
- Het knusse gezin Bloem-Sötëman-Eggink geeft bij HDTjeenk Willink een reeks uit Het Landjuweel (oude teksten in mod. spelling en uitvoering). Ik heb de boekjes (er zijn er zes) nog *niet* gezien.¹⁷

* Een bonte mengeling van herinneringen en beschouwingen.

- Ik zal je spoedig weer schrijven. Ik zal je een riem (papier) onder hart steken!

Heel veel liefs en Goeds van Brunt
en van geheel jullie
Jan

Nini is hier van 7-21 April

29 Maart 1955 10.30 v.m.

7 rue Méchain Paris 14me

Eindnoten:

- 1 Zie br.1010 n.7.
- 2 Turner. (Zie ook br.1010 n.1.)
- 3 Greshoff verbleef tijdens zijn verblijf in New York in het najaar opnieuw in hotel The San Carlos. Een bewaard gebleven rekening voor de periode 6 oktober tot 6 november toont dat hij de genoemde prijs van \$230 per maand betaald heeft.
In zijn brieven aan Greshoff bracht Ries verder nog het Henri Hudson Hotel (West 57th Street) en het Park Chambers Hotel (hoek 6th Avenue /58th Street) als mogelijkheid naar voren.
- 4 Zie br.1010 n.6.
- 5 Zie br.1006 n.5.
- 6 Zie br.1006 n.21.
- 7 De Beuk, Stichting voor Literaire Publicaties te Amsterdam was in 1953 opgericht. De redactie bestond uit Willem Jacob Simons (geb. 1926), Johan Bertus Wouter Polak (1928-1992) en Frits Knuf (geb. 1925). De Beuk publiceerde voor de leden van de Vriendenkring uitgaven op het gebied van de 'Hedendaagse Nederlandse Letterkunde' (serie A) en van de 'Klassieke Nederlandse Letterkunde' (serie B). Omdat Knuf (werkzaam bij de schoolboekenafdeling van J.M. Meulenhoff) al in het jaar van oprichting de redactie had verlaten, doelde Greshoff hier ongetwijfeld op Simons (bedrijfsleider bij boekhandel J.H. & G. van Heeteren te Amsterdam, en later directeur van uitgeverij De Driehoek) en Polak (leraar klassieke talen). (Zie Wim J. Simons, *De Beuk: 35 jaar in poëzie*, Amsterdam 1988.)
De Beuk zou in maart 1958 *Janee* uitgeven als deel 1 van de zevende serie A voor de leden van de Vriendenkring van De Beuk. Het aan Jacques Malan opgedragen bundeltje bevat korte essays, en draagt als datering 'juni 1955'. Het werd gedrukt bij drukkerij De Kroon te IJsselstein. In een brief van Greshoff aan Simons van 20 januari had Greshoff Simons' mondelinge toezegging twee publikaties bij De Beuk te laten verschijnen bevestigd. Uit een brief van 12 september 1956 van Greshoff blijkt dat het op dat moment inmiddels om drie publikaties gaat. De enige titel die met name genoemd is, is *Janee*. (Med. W.J. Simons, Amsterdam.)
- 8 Geert van Oorschot.
- 9 Jaarlijks werd ter afsluiting van de Boekenweek in de filialen van De Bijenkorf in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam een literaire boekenmarkt gehouden, in 1955 op zaterdag 3 april. Een foto van een slapende A. Roland Holst op een dergelijke markt is niet achterhaald.
- 10 De uit Polen afkomstige Hélène Burbulis (1908-1971) was de derde echtgenote van Franz Hellens. Zij was in november 1947 met hem in het huwelijk getreden.
- 11 De in Uruguay geboren Franse schrijver Jules Supervielle (1884-1960). Supervielle was zelf in augustus 1939 voor een periode van zeven jaar naar Uruguay teruggekeerd. Bij zijn terugkeer in 1946 naar Frankrijk was hij tot honorair cultureel attaché van Uruguay benoemd.

- 12 Mogelijk doelde Greshoff op drie door de Franse Munt geslagen penningen, namelijk die van de Franse filosoof Blaise Pascal (1623-1662) ontworpen door M. Chauvenet, die van Jules Supervielle ontworpen door A. Sloimovici, en die van François Mauriac ontworpen door M. Courbier. Deze penningen hebben alle een diameter van 68 mm.
- 13 Jean Loize.
- 14 Een geslagen noch een gegoten penning van Laurent-Etienne Rondet(?) (1717-1785) is achterhaald.
- 15 Santos is een uit Brazilië afkomstig wit-katoenen weefsel.
- 16 Salomon van Zwanenberg (1889-1974) was in 1921 president-directeur van Zwanenberg's Slachterijen en Fabrieken te Oss geworden. In 1927 had hij te zamen met Ernst Laqueur en Jacques van Oss de N.V. Organon opgericht, ter bereiding van orgaanpreparaten. Van Zwanenberg had op 25 maart een eredoctoraat in de medicijnen van de Rijksuniversiteit van Utrecht ontvangen, in het bijzonder voor zijn activiteiten op het gebied van de endocrinologie. Zijn promotor was prof.dr. W.G. Sillevis.
- 17 Landjuweel, Een Reeks Bloemlezingen uit het Werk van Klassieke Nederlandse Dichters en Prozaïsten verscheen bij H.D. Tjeenk Willink te Haarlem onder redactie van Clara Eggink, J.C. Bloem en A.L. Sötemann. In 1955 verschenen de eerste zes deeltjes, gewijd aan Philips de Marnix van Sint Aldegonde, J.B. Stalpert van der Wiele, P.C. Hooft, H.K. Poot en J. van Broekhuizen, Justus van Effen, en S. Gorter.

1012. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 1 april 1955¹

[s-Gravenhage] 1/4/55.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Dank voor Uw brieven. Ik zal puntsgewijs de belangrijke dingen behandelen:

1°) Uw Verz. Werken. Door de prijsverlaging van Querido zijn ze *inderdaad* uitverkocht. In Den Haag althans is er geen compleet ex meer te vinden. Morgen ga ik naar A'dam, misschien dat ik daar nog ergens een ex kan krijgen, zo *niet*, dan zend ik U (met bloedend hart) mijn stel. De prijsverlaging is inderdaad zo drastisch geweest, dat ze 'gevloden' moeten zijn.

2°) ik sprak gisteren met René Goris over het Gijsen-boekje. Samen hebben we een hele collectie foto's uitgezocht, die naar de mening van de Heer Goris, in aanmerking zouden *kunnen* komen. Hij vertrekt op 3 April naar de Congo (of 9 April), na zijn terugkeer zullen we ± half Mei weer een bespreking hebben, daar hij dan 1°) nog wat andere foto's opgezocht zou hebben 2°) zijn tekst aangepast zou hebben.

Wanneer ik die complete serie foto's heb, zullen U en ik eens moeten zien, welke foto's hiervan dan *inderdaad* geplaatst zullen worden. Daarvóór echter, zend ik ze eerst naar M. Gijsen of het zijn toestemming heeft. Zijn wij (U en ik) tot overeenstemming van de definitieve foto's gekomen, dan zullen we moeten overleggen *waar* de foto's geplaatst moeten worden: of gestrooid in tekst in de buurt van passages waarop de betreffende foto's betrekking hebben, dit wordt grenzeloos duur met binden of de foto's gemarkeerd op een of meer vellen voor, achter of middenin.

Doch: hoe wordt nu *precies* de titel, zoals die op het stofomslag komt te staan???
Dit opdat Salden er iets goeds van kan maken, dat past in de gehele Gijsen reeks.

Het was nog niet opportuun met René Goris (een alleraardigste man) over honorarium e.d. te praten, dat doe ik wel de volgende keer. Mij lijkt dat hij het financieel niet bepaald nodig heeft. Ik zal hem dus een aantal exx gebonden ter beschikking stellen benevens 1 luxe ex. Het leek me wel aardig om, evenals de andere romans van Gijsen, ook van dit boek luxe-exx te maken.²

Ik vertrek 6 April naar Italie en kom ± 21 April terug; omstreeks die tijd kan ik toch wel de resterende kopij van U hebben?

Mijn Vrouw, mijn Moeder, Boris en mij zelf gaat het goed. Omtrent de positie van mijn Vrouw niets dan geruststellends. Het kindje ligt prima en gevaren zijn er vrijwel niet te duchten.

6 April vliegen we dus naar Rome, daar blijven we dan een paar dagen om dan naar Amalfi of zoiets te gaan. We zien dit wel.

Kan ik nog rekenen op een bijdrage van U voor mijn poezenboek? Dat gaat nu wel aardig vorm nemen.³

Hoe bevalt [+het] U in Parijs, druk?? Hoe is het weer? Hier schijnt geen voorjaar te komen; vandaag gaat het er een beetje op lijken. Schrijft U de Heer Stols? U weet toch zijn adres: Apartado Postal 676 - Guatemala ([xxx]).

Ik ben erg benieuwd naar een bespreking van *Adieu Pandora*!!⁴

Met beleefde groeten, mede namens mijn Vrouw, Moeder en Poes, en de meeste hoogachting

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Er zijn geen exemplaren van René Goris' en Greshoffs *Marnix Gijsen* op geschept papier of met speciale band aangemaakt.
- 3 In *Over katten* werd geen bijdrage van Greshoff opgenomen. (Zie ook br.1010 n.6.)
- 4 Zie br.1005 n.6 voor Greshoffs bespreking van *Adieu Pandora*! van Hans Edinga.

1013. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 4 april 1955¹

DH 4/4/55.

Zeergeachte Heer Greshoff,

In Amsterdam vond ik nog een compleet stel van Uw Verz. Werken in bhl. Erasmus.² Ik verzocht de mensen U deze exx toe te zenden, zodat U ze wel spoedig kunt verwachten. Woensdag a.s. gaan we dus naar Italie. We zijn beiden zeer verheugd. Met beleefde groeten, mede namens mijn 2-en 4-voetige huisgenoten, en al [xxx] hoogachting

Uw
J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Uitgever, 8 Johannes-Bildersstraat, 's-Gravenhage.
- 2 Het in 1933 door Abraham Horodisch gestichte Andquariaat en Boekhandel Erasmus was gevestigd aan de Spuistraat 314 te Amsterdam.

1014. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 4 april 1955

Maandag

Beste Brave Broeder Barth,

Wat zou het mooi klinken als je Bartelomeus heette! Bartelomeus Barth.

Hartelijk dank voor je brief.

Veel plezier in Italië!!!! Geniet met volle teugen.

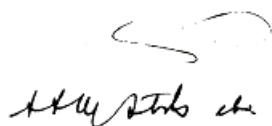
Ik zal zorgen dat je de laatste 10 blz en daarmee de volledige kopij hebt bij je terugkeer.

titel volgens mij

René Goris en J. Greshoff.

MARNIX GYZEN.

zijn jeugd en ontwikkelinggang.

en dan *in* het boekje twee titels

De Jeugd van M.G.

door René Goris

waarna zijn tekst volgt

De Ontwikkelingsgang v MG

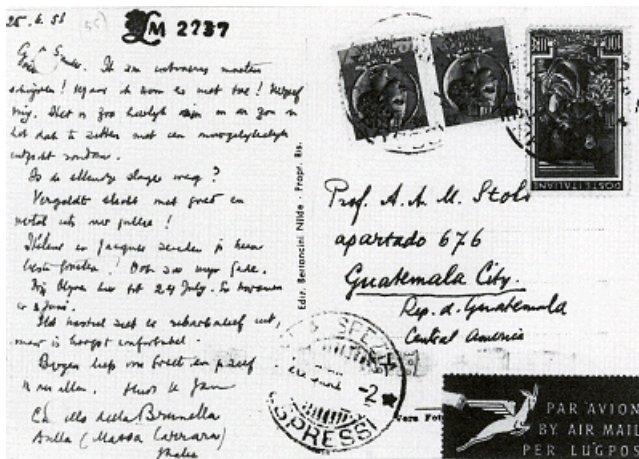
door JGr.

waarna mijn tekst volgt

de meest eenvoudige logica eischt dat we met de jeugd, dus met zijn stuk beginnen.

Prentbriefkaart van Greshoff aan Stols met op de beeldzijde het huis van Jacques en Hélène Malan in Aulla, 25 juni 1955.

Prentbriefkaart van Greshoff aan Stols met op de beeldzijde het huis van Jacques en Hélène Malan in Aulla, 25 juni 1955.

Greshoff (rechts) met Pierre H. Dubois, Parijs, mei 1955.

Ik vind het *voor de lezer* aardiger als de portretten (veel!) in het boekje verspreid zijn. Maar het is *typografisch* fraaier als zij achterin bij elkaar geplaatst worden.¹

Ik maak het best.

Schreef lange brieven naar Guatemala en kreeg lange brieven terug.

Zéér in mineur gestemd.

Veel plezier, veel genoeg, veel geluk in Italië!!!!

Groet van harte alle die je lief zijn (en mij daarom ook)

Geheel je

Greshoff

4 April 1955

7 rue Méchain

Paris 14me

Eindnoten:

- 1 In René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen* zijn drieëntwintig foto's gereproduceerd. Verspreid door het boek zijn negen, op de frontispice na tweezijdig bedrukte, fotopagina's opgenomen.

1015. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 10 april 1955

Guatemala, 10 april 1955

Beste Jan, Dat was een lange en gezellige brief met veel nieuwzen. Dat ik er niet eerder op reageerde komt door het gedonder in de missie, dat nu zijn culminatiepunt nadert, gelukkig. Na 3½ jaar heeft de (nieuwe) regering eindelijk gemerkt dat de cowboy-slager, die hier hoofd van de missie is, een uiterst onbetrouwbaar, leugenachtig en onkundig individu is, en heeft telegrafisch zijn verwijdering gevraagd! Men heeft die hier ietwat ondiplomatiek gedaan, zodat nu sedert woensdag hier is, en bij ons logeren - in een apartementje apart - de heer Raymond Etchats en zijn allerliefste colombiaanse schone gade Maria Emilia.¹ Hij is vertegenwoordiger van de Technical Assistance der UNO en heeft opdracht de zaak met de regering en de (ex?) chie of Mission te behandelen. Het is een uiterst netelige kwestie, waar we vól van zijn, waarmee ik je niet zal vervelen, doch waarvan ik je t.z.t. hoop te kunnen berichten hoe het is afgelopen. - Met dat al is onze Paasvacantie in de war gelopen. Eerst hadden we al bericht gekregen dat de archeologische expeditie naar Honduras niet kon doorgaan omdat de 20 mensen, die er nodig waren om het vliegtuig te bekostigen, niet gevonden waren. Toen brak het volle gedonder in de missie los, en konden we ook de oerwoud-tocht niet maken. - We hebben ons dus, voorzover de vrije tijd dit toeliet, met de Etchats'en tochtjes gemaakt en naar de barbaars-katholieke processies gekeken

die in de paasweek - en vanmorgen nog - door de stad en het 50 KM verder gelegen Antiqua met zijn ruïnes trekken. De mooiste zagen we gisteren, heel toevallig, in een dorpje, Palín[?] genaamd, waar de hele bevolking uit Indios bestaat, met de prachtigste kleren. Midden in het dorp is een plein, waaraan een prachtige barokkerk ligt en midden in het plein staat een vele eeuwen oude boom, die het grote plein als een paraplu beschut en waaronder fruitmarkt wordt gehouden. De bevolking bestaat uit Quiché-Maya's en spreekt uitsluitend Quiché. Ze kennen alleen de spaanse telwoorden voor de handel en zijn als de dood voor fotograferen. Behalve hun mooie zelfgeweven kleren, dragen de vrouwen doeken, op hun hoofd gevouwen als een soort vierkante hoed (waarop ze dan weer hun manden dragen). Het is een ongelooflijk mooi gezicht. We trachtten nog een doek te kopen, maar ze vroegen te veel en we komen er nog wel eens op terug. Juist toen we wilden wegrijden en in het smalle hoofdstraatje waren, kwam ons een processie tegemoet. De vrouwen zingen dan geestelijke liederen in het spaans! We zijn blij, dat we dit gezien hebben. Dit is dan ons paasvermaak geweest.

Mijn hoofd staat nu niet naar de uitgeverij, doch ik wil toch t.z.t. met jou de mogelijkheden weer eens opnemen, als alles met Q. van de baan is.²

Greet heeft het deze dagen, door het bezoek, erg druk in de keuken (restaurants gesloten!). Dat is wel iets te veel voor haar: we hebben geen personeel. Maar aan de andere kant is het bezoek natuurlijk zeer welkom. Etchats is een zeer geslepen diplomaat, Fransman, en geletterd. Zijn veel jongere vrouw, met wie hij pas gehuwd is, is boven alle lof verheven, lief en intelligent. Ze heeft een jaar door Europa gereisd, o.a. in Holland, trekkend van Sacré Coeur tot Sacré Coeur; ze moet nog héél jong zijn.

Beste Jan, later meer. Veel liefs voor jullie beiden en voor Nini. We beginnen te herleven!

Geheel je
Sander

Eindnoten:

1 Nadere gegevens over Raymond Etchats en zijn vrouw Maria Emilia zijn niet achterhaald.

2 Zie br.1006 n.21.

1016. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 april 1955

Maandag.

Beste Sander. Je brief van 10 April zeilde zoojuist binnen. Hartelijk dank ervoor. Wij hopen inbronstig dat de missiezaken (ben je missionaris?) gunstig en tot jouw genoegen opgelost zullen worden. Wij dineerden bij de Loyze's¹ *alleraardigst*. ZEd is een vurig bewonderaar van UEd! Benevens een zwaar

liefhebber van druivennat! Welk een allergezelligste menschen, die wij dankzij jou leerden kennen. Iets van jouw glorie straalt ook op ons af. Nijn, het mensch Brunt dus, logeert hier. En Donderdag 23 komen Bob en Han, die in Lutetia besproken hebben. Conrad Kickert schildert mijn portret. Ik kan nog niet zeggen of het goed wordt.*² Verder alles bij het oude: 's ochtends brood-schrijven, 's middags uit, 's avonds lectuur. Heb je:

1 Pierre Guerre S.J. Perse et l'Homme³

2 Roger Caillois Poétique de SJP⁴ beide Gallimard

Met het Wezen Nahuys beleefde ik uitzinnige verschijnselen. Ziehier een stelselmatig overzicht

1. In het *begin* van *dit* jaar kreeg ik bericht dat zij de 5 deelen, met mijn goedkeuring, $\pm$ 30% in prijs wilde verlagen, van wege de omvang der nog aanwezige voorra[:den.] Toestemming gegeven. -
2. Begin Maart vroeg ik de onvolprezen Beste Broeder Barth een stel voor mij te bestellen, ten einde dit aan de bibl. van het Nederl. seminarium aan de te[*sic*] Sorbonne, te schenken
3. Barth kreeg de bekende gedrukte kaart: Gr. Verz. W. *uitverkocht* Dus in Febr. groote voorraden. in Maart uitverkocht
4. Barth bezorgde mij een stel antikwarisch
5. Ik vroeg om opheldering Antw: Verz. Werk is inderdaad uitverkocht (Rara wat is dat?)
6. Men wil de Gedichten herdrukken (waartoe het contract (*helaas*) het recht geeft.[]) Maar daarbij het hon. van 15% op 7% terug brengen.
7. Ik antwoord dat er over alles te praten valt, doch dat de bundel $\pm$ 40 blz. dikker wordt
8. Hevig gesputter uit Amsterdam.
9. Ik deel mede dat die uitbreiding een *conditio sine qua non* is
10. ? Nog geen bericht!

Dit alles mijnerzijds beleefd, harerzijds of ik een lastige bedelaar of chanteur ben. Zij neemt altijd de houding aan: dat schrijvers in het uitgevers bedrijf lastige, hinderlijke en bijna overbodige dwarskijkers en spelbrekers zijn. Wat is het vrouwelijke voor vlegel? Vlegelin of vlegelesse? - Ik zal je van het verder verloop op de hoogte houden. Het contract, waarop zij zich beroept, bestaat volgens mij niet, omdat zij er eenzijdig en zonder boe of ba van afgeweken is. Het loopt n.l. over een reeks van 6 à 7 deelen. Terwijl zij na 5 de zaak stop zette. Hierdoor vervalt volgens mijn *onjuridisch* verstand de zaak. Over de vier andere deelen is nog niet gesproken. Ik ben bang voor die keiharde, onletterkundige, gewetenlooze vrouw.⁵

Dus tot 31 mei

7 rue Méchain

* Wij brachten een allergezelligste Zondag door bij Hellens (en zijn jonge Poolsche vrouw) te Bougival.⁷ Ch. Leirens die in Dec '51 een kostelijk maal voor ons kookte te NY, ligt nu hier in een hospitaal (t.b. ruggemerg) na 1 jaar in het gips gelegen te hebben. Ik bezoek hem geregeld, de arme kerel. Ook hij heeft zich een piepjonge aangemeten, gescheiden vr. van Chagall.⁸

1 Jun[:i-]27 July

chez dr. Jacques Malan C[:ast]ello della
Brunella Aulla (Massa Carrara)

27 J.-28 Aug	p/a drJExalto 119 Gr.hert.laan.
1 Sept-[:ca.?] 15 Jan '56	Hôtel San Carlos 150 East 50 th str New York City (N.Y.) U.S.A.

Schrijf als de spekslager onthoofd is,⁶ eens over jullie beide!
 Huizen niet goeds
 ook van N. en A. voor jullie beide
 Steeds als van heelouds
 Geheel je
 Jan

18 April 1955

7 rue Méchain Paris 14me

Eindnoten:

- 1 Jean en Gilberte Loize.
- 7 Franz Hellens en Hélène Burbulis.
- 8 De Belgische fotograaf Charles Leirens (1888-1963) was in 1940 naar Amerika uitgeweken, waar hij onder meer werkzaam was geweest bij het Belgian Information Centre. Eind 1951 was hij naar Europa teruggekeerd en had hij zich in Parijs gevestigd. Leirens was in 1952 getrouwd met de Engelse fotografe Virginia Haggard (geb. 1915), die van juli 1945 tot maart 1952 met de Russisch-Franse schilder Marc Chagall (1887-1985) had samengewoond. Een portretfoto van Greshoff door Leirens was als frontispice afgedrukt in Greshoffs bij Stols verschenen *Gedichten 1907-1936*.
- 2 Het door Conrad Kickert in april 1955 van Greshoff geschilderde portret werd in januari 1958 door Kickert aan het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum geschonken. (Zie ill. p. 175.)
- 3 *S.-J. Perse et l'homme* van Pierre Guerre was begin 1955 bij Gallimard te Parijs verschenen. Stols bestelde in een brief van 11 september aan Barth een exemplaar van dit boek bij boekhandel Hachette te Parijs; hij drong er bij Barth op aan dat deze vooral een van de twintig in de handel komende exemplaren op Lafuma-Navarre à raison van Ffrs 1.000 voor hem moest zien te krijgen.
- 4 *Poétique de St.-John Perse* van Roger Caillois (1913-1978) was in maart 1954 bij Gallimard te Parijs verschenen.
- 5 Er bestaat een waarschijnlijk uit juli 1946 daterend contract tussen Greshoff en Em. Querido's Uitgevers-Mij, waarin sprake is van een uit te geven 'zes à ten hoogste zevendeelige uitgave *Verzameld werk*'. Vanaf het begin hielden Fritz Landshoff en Alice van Nahuys, de directeur van Querido, in hun brieven echter de mogelijkheid van een vijfdelige uitgave open. In het in maart 1948 verspreide prospectus van Greshoffs *Verzameld werk* is sprake van slechts vijf delen. (Zie voorts br.663 n.2, br.696 n.5 en br.1006 n.21.)
- 6 Turner. (Zie ook br.1010 n.1.)

1017. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 15 mei 1955

Guatemala, 15 mei '55

Beste Jan, Je laatste brief is bijna een maand oud en ik kan niet zeggen dat we het in deze periode prettig gehad hebben - en we hebben het nòg niet prettig. Maar het hoofd der missie,¹ ex-slager en kapper, is gelukkig nadat de regering hier een tweede maal daarop aangedrongen had, door de Unesco teruggeroepen en zit nu... in Parijs, waar hij ongetwijfeld zijn zakken vol leugens (ook over mij) heeft geledigd. Doch het onderzoek heeft zulke pertinente misdaden van de man Turner aan het licht gebracht, dat het mij haast onmogelijk lijkt dat een instelling, die zich respecteert, een dergelijk persoon handhaaft. Maar je weet het met die heren in Parijs maar nooit: ze hebben hem après-tout destijds aangesteld (wie? waarom?), hebben altijd zijn elogieuze rapporten geaccepteerd (zonder enige contrôle) en hebben dus zelf schuld. Woensdag komt nu het Hoofd van de Technical Assistance van Unesco uit Parijs hier, een

amerikaan die geen woord spaans spreekt.² Ik houd mijn hart vast.

We zitten nu al twee maanden in de beroerdigheid, en dat is lang. Soms bekruipt me de lust om mijn ontslag in te dienen en de heren eens te zeggen waar het op staat.

Onze korte Paasvacantie is er door de investigatie aangegaan, we hebben er vaak slapeloze nachten door gehad en we hebben slechts één Zondag en een Zaterdag + Zondag voor ons zelf gehad. Vandaag heb ik - ook Zondag - voor het eerst sinds heel lang weer een paar korte briefjes geschreven en ik heb nog de energie niet om meer zakelijke correspondentie af te doen. Van lezen komt vrijwel niet, behalve (oude) kranten, New Yorkers,³ Arts en Nouv. [elles] Litt.[éraires] - Onze twee uitstappen hebben ons zéér bevredigd. Voor de eerste huurden we met 25 andere lieden een vliegtuig dat ons naar de oerwouden van de Petén bracht, waar we de tempels (Maya) van Tikál hebben bezocht. Ze zijn geheel door het oerwoud overwoekerd en je ziet er niet veel van. Maar we hadden er veel over gelezen en met behulp onzer verbeelding hebben we toch nog veel gezien. Het was er overigens snikheet en droog (nergens een aasje water) en door de tocht ben ik kilos afgevallen. Greet heeft dapper alles meegelopen. Als de fotos zijn gelukt (kleur) heb ik enkele unieke documenten.

Onze tweede tocht was verleden week. We vertrokken met de volkswagen om 6 uur op Zaterdagmorgen en reden in ruim 2½ uur naar het meer van Atitlán, waar we in het dorpje Panajachél onze bagage achterlieten. We hadden 2 jongelui van het Instituto bij ons, en reden toen het onherbergzame bergland in naar Totonicapán. De markt daar is uitermate curieus, blanken zijn er niet, 99% indianen, 1% gemengd. We bleven er veel te kort naar onze zin, doch kochten nog een lap en een pot (8 cts). We moesten n.l. bij een van de jongelui lunchen, hielden ons hart al vast, maar alles was keurig en verzorgd en zelfs lekker. 's-Middags door naar San Cristobal, waar een kerk uit 1541 een der mooiste interieurs + gekleurde plastieken heeft, die we ooit hebben gezien. Toen terug over Totonicapán naar Panajachel, waar we nog met daglicht aankwamen (het is hier altijd ± 6 à 6.30 donker) en de nacht doorbrachten in Rancho Grande, een soort guest ranch met goede kamers doch nergens makkelijke stoelen, geen drank en zéér matig voer. Maar door de vermoeidheid sliepen we uitnemend. Volgende ochtend weer een korte tocht naar de bergen om het dorpje Sololá te zien, kleurige markt, weer alles indios. Hoop zó, dat mijn kleurenfotos gelukt zijn! Mijn vorige fotos zijn voor 99% geslaagd; ik heb nu een kleine collectie uit Mexico, Managua en Rio de Janeiro, doch het merendeel is uit Antigua (een juweel), Palin (een zeer typisch indio-dorp, niet ver hier vandaan) en Guatemala-stad. We léven pas weer als we de stad en de narigheid kunnen ontvluchten. Ik heb zelfs nog geen lust gevonden om Laloux

en Jaïs te schrijven en om boeken te vragen. Guerre over St John Perse heb ik nog niet,⁴ wel Callois (meen ik).⁵ Hellens ontmoette ik nog even in Parijs toevallig in de Beide Magotten.⁶ Over Leirens hoorde ik 't laatst iets van Bert Goris in '53 in New York; ik heb erg met hem te doen.

Je verslag over je tranacties met Alice v.N. grenzen aan het ongelooflijke. Ze heeft ongetwijfeld je Verz. W. verramscht, zou ik zo zeggen. Ik wacht met spanning het verdere verloop af, en ik blijf in principe reflecteren op je 'Gedichten' (où sont les neiges d'antan?) als we het over de condities eens kunnen worden.

Binnenkort zit je dus bij de Malans. Doe hun vooral mijn hartelijke groeten! We komen, als we in Europa zijn, zeer zeker per volkswagen in Aulla.

Voor het overige zijn we bezig volkomen af te stompen. Ik heb echt mijn draai niet en kom niet tot eigen werk. En ik moet nodig aan de eeuw-editie van de Fleurs de Mal gaan werken, die ik voor de Compagnie Typographique ga maken.⁷ We kennen nu één jong hollands echtpaar, Sillem, vertegenwoordigt Philips voor x-stralen, bioscoopinstallaties (geen radios)[,] is de zoon van wijlen gezant Sillem. Zijn vrouw komt uit Maastricht (de Iongh), doch is geen maastrichtse. Toen wij er woonden (tot 1939) was ze nog een schoolmeisje. Alles jong, welvarend en niet ongeschikt.⁸ Dat is al. Consul-generaal Pieters is al sinds december uitlandigs[,]⁹ consul Willemsen is vrijwel verguatemalteekst (KNSM)¹⁰ en Olislager (Curaç. Hand. M^{ij}) is altijd in San Salvador.¹¹ - We hebben nog 2 tochten op het program: Huehuetenango in het hoogste gebergte, en Rio Dulce (tropische rivier + meer). Dan hebben we het aantrekkelijke gezien. Verder willen we in Honduras nog de Maya-ruïnes van Copán zien, en gaan ons dan verder op Mexico werpen (als er geld voor is). Kon ik maar eens iets in Mexico krijgen! - Hoe hier alles afloopt? Ik zou het liefst willen: eindigen in September en jullie dan in San Carlos weerzien. Ziehier onze experimenten, hopen en verwachtingen! Schrijf, als je nog kunt: uit Parijs en anders uit Aulla. Veel liefs, ook voor Aty, mede van Greet.

Je

Sander

Eindnoten:

1 Turner. (Zie ook br.1010 n.1.)

2 Niet geïdentificeerd.

3 Het weekblad New Yorker verscheen sinds 1925. Het was vermaard om zijn cartoons en korte verhalen.

4 *S.-J. Perse et l'homme*.

5 *Poétique de St.-John Perse*.

6 Het café Les Deux Magots op de boulevard Saint-Germain te Parijs.

7 Deze editie van *Les fleurs du mal* van Charles Baudelaire (1821-1867) voor La Compagnie Typographique te Parijs zou pas in 1958 verschijnen. De bundel werd in een oplage van 88 exemplaren gedrukt door Boosten & Stols.

8 Johann Gottlieb Sillem Jr. (geb. 1921) was van april 1953 tot begin 1956 bij Philips verantwoordelijk voor de verkoop en het onderhoud van professionele apparatuur in Centraal-Amerika en Panama, met als standplaats Guatemala. Sillem was getrouwd met Sietske

de Jongh (geb. 1927) en was de zoon van Johann Gottlieb Sillem (1893-1955), die onder meer van 1943 tot 1946 gezant te Lissabon was geweest.

- 9 L.J.C. Pieters was sinds 1925 consul-generaal in Guatemala. Nadere gegevens over hem zijn niet achterhaald.
- 10 Niet nader geïdentificeerd.
- 11 Niet nader geïdentificeerd.

1018. *J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 22 mei 1955*

Zondag.

Beste Broeder Barth,

Je bent uit Italië thuisgekomen, vòl van al wat jullie genoten hebt en daar, in

Den Haag, vond je een berg achterstand. En nu ben je bezig die langzaam maar zeker op te ruimen Ik hoop van harte dat de reis je opgefrist en nieuwe krachten geschonken heeft, zoodat je niet al te zeer door de overmaat van werk teneergedrukt wordt. En hoe maakt het je lieve jonge vrouw? Heeft de reis ook haar goed gedaan? Als je eens een oogenblik vrij hebt, schrijf dan eens in telegramstijl over de staat waarin jullie je bevinden. Ik hoop innig dat dit een goède staat is!!

Van hier valt weinig te melden. Alleen dat ons verblijf ten einde spoedt. Vrijdag 3 Juni vertrekken wij met de Nijkerks per auto naar Chambéry-Genua-Ravenna-Aulla. 24 Juni vertrekken wij van daar weer. Ik geef je hierbij, ter bewaring, op een apart pampiertje onze dienstregeling. Pierre H Dubois logeert sedert eenige weken in Parijs en ik zie hem veel.¹ Allergezelligst. Ik heb te Parijs zeer genoten, was er zéér gezond, en heb er zéér veel gedaan.

Nu even een en ander *zakelijks*. Maar eerst dit: ik kreeg vanmiddag een brief van Stols, zéér in mineur. De zaken daar ontwikkelen zich niets zooals het hem aangenaam zou zijn. In die brief vraagt hij weer om de herdruk van mijn Verz. Ged. Ik bid iedere dag [+dat] Alice v.N. mijn voorwaarde tot herdruk *weigert*. Ik wil (dit strikt onder ons) zoo *dolgraag* van haar af!!! Zoodra ik bericht heb, laat ik het je weten. De Verz. Gr. zijn met 18 aangevuld (ontstaan na 1948)² en ik wil graag een lage prijs hebben. Liefst 4.90. Zij is nu nog aan het berekenen. Gaat zij er op in, dan moet ik het haar toestaan. Zoo *niet*, dan spring ik van vreugde de lucht in en kom in de Bildersstr. weer neer. Retour au Bercaill!

Je zult verder ontvangen een m.s. (afgezonden door mijn schoonzuster). Dat zou voor '56 zijn.³ Uit *Aulla* zend ik je een m.s. bijna gereed (d.w.z. alles is geschreven, maar nog niet overgetikt) 'Volière', herinneringen welke je zeker aardig zult vinden.⁴ 'Kerken en Donderkoppen' is ± (verzamelde Goris uitvoering) 200 blz, Volière 280. - Maar *Volière* moet éérst verschijnen!

Hierbij slot 'Marnix Gijsen' (*per landpost en aangetekend*).⁵

Hierover:

ik vroeg St. er haast mede te maken. Dat gaat altijd zoo: ik laat de boel verslabàkken en als de rommel dan *eindelijk* klaar is, krijg ik *plotseling háást!!!* Vergeef mij: zoo ben ik nu eenmaal.

Bijv.

proeven in Nederland, dus vóór 28 Aug.
verschijning vóór 15 oct.

Nu dit:

ik zal in Aug. een afspraak maken voor
Marnix Gijsen, Volière, Kathedralen en
Donderkoppen. Een brief over en weer is
voldoende. Contracten zeggen mij weinig.

Ik maakte met Alice een *contract* 'en due en bonne forme' voor 7 deelen en zij gaf er, rustig, maar vijf!!!⁶ Bovendien maak ik met een van mijn beste vrienden, Sander, geen contract.

Ik zal echter alles mondeling met je regelen. Je kunt dat dan op schrift stellen en, via ruggespraak, met Sander schrijf je er mij een brief over. Ik schrijf dan weer een brief dat ik die voorwaarden aanneem.

Maar in afwachting daarvan moet je mij als je zoo vriendelijk wilt zijn en mij helpen wilt: *p.o.* naar hier *driehonderd gulden* doen zenden. Als je morgen vroeg je bank opdracht geeft heb ik [+het] geld *einde* van deze week. Vraag je bank de noodige *spoed* te betrachten.

Ben ik in Aug. in patria dan kan ik je het geld ook *terug* geven. Als ik het nu maar *p.o.* (desnoods tel.) ontvang!!

Ten slotte in strikt vertrouwelijk[*sic*] dit: ik hoor dat Jv.Nijlen zich links en rechts beklagt dat St. hem nog geld schuldig is en dat hij maar geen definitief overzicht van de staat van zaken en zijn tegoed kan krijgen.⁷ Is dat laster? Ga in elk geval als je in Br.[ussel] komt eens praten met de oude chef. Zulke praatjes zijn *altijd* vervelend.

Ik reken dus op je! Héél veel goeds en liefs en hartelijks voor Gade, Moeder, Kat, jezelf, ook namens mijn vrouw.

Steeds gehéél je

Greshoff

22 Mei 1955

tot 2 Juni 1955:	7 rue Méchain Paris 14 ^{me}
tot 24 July:	Castello della Brunella- Aulla (Massa Carràra)
Van 24 July-1 Aug:	p/a prof dr. F. Closset. 63 Nerviërsiaan <i>Brussel</i>
1 Aug-28 Aug:	p/a dr. J. Exalto 119 Groothertoginnelaan sGravenhage
28 Aug-1 Jan 1956:	Hôtel San Carlos 150 East 50 th str. <i>New York City</i> (N.Y)
15 [:Ja]n-.....:	7 rue Méchain Paris 14 ^{me}
van 1 Sept 1956:	De Grashof Quarry Heuvel bij Kloofnekweg Kaapstad K.P. (ZAfr).

Eindnoten:

- 1 Pierre H. Dubois verbleef in het voorjaar slechts enkele dagen in Parijs op doorreis naar Bretagne. (Pierre H. Dubois, *Een soort van geluk. Memoranda 1952-1980*, Amsterdam 1989, p. 98.)
- 2 De bij Stols in 1956 te verschijnen zevende druk van Greshoffs *Verzamelde gedichten* zou ten opzichte van de editie uit 1948 (die deel uitmaakte van Greshoffs *Verzameld werk*) worden uitgebreid met zestien gedichten in de afdelingen 'Bont allerhande (1948-1952)' en 'De nadagen (1950-1955)'. (Zie ook L. Gillet, *Jan Greshoff*, Hasselt [1971], Bijlage III (B), p. 368.)

- 3 Greshoff doelde blijkens het vervolg van zijn brief op *Kathedralen en donderkoppen*, in eerste instantie abusievelijk door hem *Kerken en donderkoppen* genoemd. In de tijdens zijn verblijf in Nederland aan Barth overhandigde voorstellen omschreef Greshoff dit boek als: ‘Een verzameling van alles wat ik over reizen schreef [...]. Bevat o.a. een vollediger en verbeterder lezing van wat algemeen als mijn beste proza beschouwd wordt (Met Uitzicht op Zee en Katrijntje Afrika)’. De omvang schatte hij daar op 240 bladzijden. (Zie ook br.983 n.1 en br.1027 n.3.)
- 4 In de tijdens zijn verblijf in Nederland aan Barth overhandigde voorstellen omschreef Greshoff dit boek als: ‘Een boek met beschouwingen en herinneringen (o.a. aan Du Perron, Ter Braak, Marsman), zeer afwisselend, titel “Volière”.’ Hij schatte de omvang daar op 260 bladzijden.
- 5 Het slot van *Marnix Gijsen's ontwikkelingsgang als romanschrijver*, Greshoffs bijdrage aan René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 6 Zie br.1016 n.5.
- 7 De laatst bekende afrekening van uitgeverij Stols met Jan van Nijlen dateert van 3 juni 1952; Van Nijlen had op dat moment een bedrag van f 124,74 van Stols tegoed.

1019. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 25 mei 1955

Woensdag

Beste J.P.

Soms brom ik weleens en zeg tegen mijn vrouw: mijn beste broeder Barth vergeet mij. Wat ik dan vergeet is: dat ik niets te doen heb en jij hard moet werken en een zware verantwoordelijkheid draagt.

Maar ik weet, dat ik je onmiddellijk bereid vind, als ik je nodig heb. Ook nu weer.

Hedenochtend inde ik de grisbi (= poen).

Hartelijk, hartelijk dank voor de méér dan snelle reactie.

Peter, Petrus, Rots waarop mijn gammel finantieele krotje gebouwd is. Wij vertrekken met de Nijkerks per auto

Vrijdag 3 Juni voor dag en dauw en rijden dan naar Chambéry (Savoie) waar wij 4 Juni verblijven. 5 Juni Chambéry-Genua. 6 Juni Genua Ravenna, 7 Juni verblijf Ravenna, 8 Juni Ravenna-Aulla. Alwaar wij (de Nijkerks gaan weer spoedig terug) tot 23 July blijven. Per trein eerste dag La Spezia-Bazel, tweede dag Bazel-Brussel tot 1 Aug. Brussel. Adressen zie bijlage

Met nogmaals héél veel oprechte dank (ook uit naam van mijn vr.[.])

Als steeds geheel je Greshoff, met veel liefs voor Vrouw, Moeder, Huisdier.

25 Mei 1955

7 rue Méchain

Paris 14^e

1 Castello della Brunella

Aulla (Massa Carrara) (Italië)

2 p/a prof.dr. Fr. Closset

63 Nerviërslaan *Brussel* (België)

3 p/a dr.JExalto

119 Groothertoginnelaan *s Gravenhage* (van 1-28 Aug)

4 Hôtel San Carlos

150 East 50th str. *N.York City* (N.Y.) US.A.

van 1 Sept-1 Jan 1956

5 7 rue Méchain *Paris 14e*

(van 15 Jan 56-?)

1020. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 31 mei 1955¹

['s-Gravenhage,] 31/5/55.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Ik heb het afschuwelijk druk en moet dus volstaan met een kort bericht.

Het deed me genoegen dat het geld bijtijds[?] en in goede orde is aangekomen. Beschouwd U dit geld als niet terugvorderbaar voorschot op Uw werkje over Gijsen.² Ik wil dit suppleren tot fl. 500.- zodat U eventueel nog fl. 200.- t.z.t. kunt krijgen. Wilt U s.v.p. M. Gijsen verzoeken om mij per kerende post de foto's terug te sturen die ik hem zond ter goedkeuring? Laat hij daar geen *dag* mee wachten. Laat hij dan ook s.v.p. het verbeterde stukje van René Goris *direct* aan R. Goris toe sturen.³ Als hij lang aarzelt loopt *alles* in het 100. Ik schrijf hem ook, doch ik vrees dat ik weinig of geen invloed op hem heb. Bericht U mij ook welke 'Gijsen' dit najaar naar Uw mening zou kunnen verschijnen, dan vraag ik M. Gijsen toestemming tot zetten.⁴

Mijn Vrouw, Moeder en Kat maken het uitstekend. Ik zelf word veel te dik, ondanks de drukte. Krijg ik nog een (door U beloofde...) bijdrage voor mijn Kattenboek?⁵

Als U in Aulla bent, bericht ik u nader[?]

Met beleefde groeten, mede namens mijn huisgenoten en [xxx] ook aan Uw Vrouw,
Uw

J.P. Barth

Over *elke* aanbieding dus dan nader![?]⁶

B

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.

2 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.

3 Het is niet bekend welk gedeelte van zijn bijdrage aan *Marnix Gijsen* door René Goris gewijzigd is.

4 Eind van het jaar zou *De oudste zoon* verschijnen. Dit boek was echter al in het voorjaar aan de boekhandel aangeboden. (Zie ook br.1008 n.3.).

In maart 1956 zou *Er gebeurt nooit iets* verschijnen. Deze roman zou in Stols' 'Najaarsaanbieding 1955' worden aangekondigd. Een brief van Barth aan Gijsen met het verzoek om toestemming deze roman ter zetterij te sturen, is niet bewaard gebleven.

5 Zie br.1012 n.3.

6 Barth doelde op de voorstellen die Greshoff had gedaan tijdens zijn verblijf in Nederland. (Zie br.1027 n.3.)

1021. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 2 juni 1955

Allerbeste Jean Pierre

Hartelijk dank voor je bericht, dat ik te meer op prijs stel, waar ik weet dat je met werk overladen bent.

Zeer blij was ik met de geldelijke regeling, dewelke vorstelijk mag heeten. Te veel voor wat de boel waard is. Maar dat is ten slotte jouw zaak.

Wil je zoo vriendelijk zijn de twee honderd pegulieren dezer dagen te gireeren aan de Exalto's met op het girobiljet 'ten bate van J.G'

Wij staan op punt van vertrek.

Uit Aulla méér! Dit alleen om oprecht en van harte dank te zeggen.
 Heel veel liefs voor allen thuis Kater inclusief
 Steeds geheel je
 Gr.

2 Juni 1955

1022. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 25 juni 1955¹

25.6.55

G[:xxx] Sander. Ik zou uitvoerig moeten schrijven! Maar ik kom er niet toe!
 Vergeef mij. Het is zoo heerlijk om in de zon op het dak te zitten met een
 onvergankelijk uitzicht rondom.

Is de ellendige slager weg?²

Vergeldt slecht met goed en vertel iets over jullie!

Hélène en Jacques zenden je hun beste groeten! Ook zoo mijn gade.

Wij blijven hier tot 24 july. En kwamen er 3 Juni.

Het kasteel ziet er rebarbatief uit, maar is hoogst comfortabel.

Bergen liefs voor Greet en je zelf van ons allen

Steeds je

Jan

Ca[:ste]llo della Brunella
 Aulla (Massa Carrara)
 Italie

Eindnoten:

1 Geschreven op prentbriefkaart voorstellende het kasteel te Aulla. (Zie ill. p. 197.)

2 Turner. (Zie ook br.1010 n.1.)

1023. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 12 juli 1955

Mijn beste Barth,

Heb je ontvangen

1 MS. getiteld Kathedralen en Donderkoppen

2 MS. getiteld Ditten en Datten.¹

Heb je tijd en lust gevonden daar een oog in te slaan?

Hoe staat het met het boekje over M.G?²

Zijn de portretten gekozen

Komt het voor 1 Nov. in den handel?

Ten slotte: heb je de 200 gulden op rekening van mijn nicht Exalto gestort? Zij heeft nogal wat uitgaven voor mij te doen. En het bedrag is van jòu uitgegaan!³

Hoe staat het met de geheele familie van jongste spruit af?

Heb je het erg druk?

Zijn er geen losse vellen van een nieuwe roman ter bespreking? Breng je dit jaar een Lampo?⁴

Zie achterzijde adressen en data!!!

Heel veel hartelijks vh. th.

Geheel je

Gr

12 july 1955

Castello della Brunella.

Bewaar dit overzicht!

Wij vertrekken hier 23 a.s.

De laatste datum om iets te posten in Den Haag is

18 July

Van 24 July-1 Aug.

ben ik schriftelijk en telegrafisch bereikbaar bij
prof.dr. Fr. Closset (ofwel de man van Angèle Manteau)

63 Nerviërslaan Brussel

tel. 34.28.36

1 Aug reis ik naar Nederl.

119 Groothertoginnelaan.

tel 33.04.73

tot 28 Aug.

Maar 3 4 5 Aug. ben ik

p/a A. Roland Holst

7 Nesdijk

Bergen Binnen (NH)

Eindnoten:

- 1 In de aan Barth tijdens zijn verblijf in Nederland overhandigde voorstellen noemde Greshoff zijn *Verzamelde gedichten*, *Volière*, *Nachtschade*, *Kathedralen en donderkoppen*, en een titelloze bundel autobiografische schetsen waarvoor hij de kopij begin 1957 wilde inleveren. De eerste drie titels zijn ook inderdaad bij Stols verschenen. Mogelijk doelde Greshoff met de titel *Dillen en datten* op *Volière*, waarover in de correspondentie eerder sprake was. De bundel autobiografische schetsen waarvan in het voorstel sprake was, zou pas in 1958 onder de titel *Menagerie* verschijnen.
- 2 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 3 Bij deze passage heeft Greshoff in de marge vijf verticale streepjes gezet.

- 4 Hubert Lampo, *De duivel en de maagd* zou in oktober bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Het boek kreeg een stofomslag van Th.de Haan.

1024. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P.Barth), 29 juli 1955

Vrijdag

Zwijgende, maar deswegen niet minder dierbare jonge Vriend,

Zondagavond kom ik in Den Haag.

Is het mogelijk dat wij Maandag middag samen een kopje thee drinken in Riche. Laat ik zeggen tusschen half vijf en vijven. Indien je dat schikt, is geen bericht nodig. Maar zoo niet dan even telefonisch afzeggen a.j.b.

Het nummer van de Exalto's is 33.04.73.

Er valt een en ander zakelijks te bespreken. Maar hoofdzaak is en blijft het genoegen je weer te zien.

Met vr.gr.

Steeds gaarne je

Greshoff

Brussel, 29 July 1955

1025. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 augustus 1955

Maasdam, 29 Aug. 1955

Beste Sander, Van mijn eerste dag rust aan boord, maak ik gebruik om je te schrijven. De drie weken in patria gaven mij daartoe niet de gelegenheid Ik reisde nogal wat en had vele beslommingen. Terwijl Aty eenige dagen bij Nini logeerde, ging ik naar Bergen. Het was 23 jaar geleden, dat ik voor het laatst in Jany's huisje logeerde. Er was vrijwel niets veranderd in die tijd en het weerzien van dat interieur verbonden met zooveel aangename veblijven, 'dééd' mij veel. Het huisje is vrijwel onzichtbaar [:gew] orden in het groen. Een ander gaat ten onder in het niet, ik in het riet, zei ARH. Jany was veel jonger dan toen ik hem laatst zag. Hij was opgewekt, geestig en schijnt weer aan het werk te zijn. Later kwam J.C.Bl. er ook bij. Uiterlijk zag hij er blozend uit, maar hij was bepaald vervelend, n.l uitgedoofd en terend op steriotiep geworden toontjes en grapjes. Hij ging ook Jany, duidelijk op de zenuwen. Kort voor mijn vertrek sprak ik hem nogeens en wel in de Posthoren.¹ Aty was er bij. Jacques was vriendelijk, maar ook A. viel zijn matheid op. In Bergen zei ik, geveinsd onbevangen, alsof ik van niets wist: ['jik hoor vaag, dat je iets met Sander hebt. Dat lijkt mij vreemd, een zoo oude vriend,...' Hij werd zeer verward en begon

een volkomen abracadabraverhaal, [:w]aarvan de stuntelige verzonnenheid zelfs voor een buitenstaander onmiskenbaar moest zijn. Ik overdrijf niet: een werkelijk geschifte geschiedenis, waar men over zou moeten lachen als het geval niet zoo droevig ware. Ik sprak er later met Jany over. En wij kwamen tot deze slotsom, aan de hand van vroegere gevallen ons van nabij bekend: Jacques is als een primitieve inlander: als hij in een reeks pijnlijke omstandigheden verknoopt raak[+t], zóó dat hij geen redelijke uitkomst ziet, dan wordt hij *onredelijk* m.a.w. dan maakt hij amok. Hij zag geen [+kans] om ook maar eenigszins honorabel te voorschijn te komen uit de toestand waarin hij zich door zijn ingeschapen onverantwoordelijkheid en drankzucht gebracht had. En in zoo'n geval noopt zijn aard hem tot amok, i.c. door zijn krankzinnige houding t.o. jou. Daarbij komt de noodlottige invloed van het lel Eggink.² Jany kenmerkte haar overmacht aldus: 'ik heb[/*ees*:ben] Klaartje voor één ding dankbaar: dat ze Jacques nog altijd toestaat met mij om te gaan!'

Je kent natuurlijk zijn verzuchting: 'Wat jammer dat er van die mooie armen van Klaartje alleen maar de ellebogen zijn overgebleven.' - Zoo frisch en opgewekt als ik Jany vond, zoo vaal en vaag vond ik J.C.B. in weerwil van zijn blozend gelaat. Van Bergen gingen A. en ik naar Laag Keppel eenige dagen op Keppel van de Lyndens logeeren. Als altijd zeer aangenaam. Wij lunchten bij Klaartje ex VanSwinderen, te Den Dolder,³ bezochten met Han en Bob Hammacher in zijn museum,⁴ en brachten een allergezelligste. Zondag door te Bloemendaal bij Finy en Albert. Deze laatste is de jongste van al zijn tijdgenooten. Bezocht uitvoerig Nieuw Guinea, was weken lang in Bandoeng ter gelegenheid van de conferentie en schrijft een reeks art. over Indië, welke zéér de aandacht trekken.⁵ Verder zagen wij allerhande oude vrienden. Wij dineerden tweemaal met Reinier v Swinderen die gezant in Liberia is,⁶ met Dick Karnebee[:k] (terug uit San Francisco)⁷ met Jules de Vogel.⁸

Daarbij likwildeerde ik mijn relatie met Querido.⁹ Hetgeen nog zorg en over en weer geschrijf gaf. Ik zat veel op Het Vaderland. Had lange gesprekken met Pierre H. en met A.vd.V.¹⁰ En, last not least, met Jean Pierre Barth. Wat ik hem voorstelde zal je allang bereikt hebben.¹¹ Ik hoop van harte dat je er wat voor voelen zal. Wij beide (Aty méér nog dan ik) danken de hemel dat wij van Alice verlost zijn. Zij schrijft aan haar auteurs brieven als ik nog niet zou schrijven aan een inbreker die mijn huis heeft leeggehaald.

Zakelijk heb ik weinig op haar aan te merken. Maar de zakelijkheid kan mij weinig schelen. Ik wil gevoelen dat een uitgever van mij en mijn werk houdt. Ik voel niets voor het beroep van kopijleverancier.

Ik heb in Parijs veel, in Aulla héél veel gewerkt en ga in N.Y. iedere ochtend weer hard aan de gang. Ik zal informeerden hoeveel *méér* de reis van Curaçao *via* Guatamala kost. De dollaren groeien mij niet op de rug. De reis N.Y.-Willemstad

wordt voor ons betaald. En ik houd daarvoor lezingen.¹² Zoodra ik iets weet over prijzen en vliegtijden laat ik je nader hooren. Het samenzijn met jullie lokt ons natuurlijk machtig aan!

Onze vriend Ries werd geopereerd, lag 3 weken tusschen leven en dood, maar komt er nu zeer langzaam bovenop. Wij verheugen ons op het weerzien met Leentje en Bert.

Wij zijn 6 Sept-1 Jan.

Hotel San Carlos

150 E 50

Schrijf even, vooral over mijn plannen,

Een mooi schip maar benauwend vol prol.

Véél liefs voor jullie b[:eid]e

van geheel

je

A en Jan

Eindnoten:

- ¹ Café De Posthoorn, dat sinds september 1945 op het Lange Voorhout 39^a te Den Haag was gevestigd. Dit indertijd door kunstenaars gefrequenteerde café fungeerde sedert 1949 ook als expositieruimte.
- ² J.C. Bloem was in juni 1954 met Stols gebrouilleerd geraakt, doordat Clara Eggink de bij Stols verschenen bundels *Het schiereiland* (1940) en *Landinwaarts* (1941) wilde opnemen in haar bij De Arbeiderspers te verschijnen bundel *De rand van de horizon*. Eggink had eind 1946 al met Stols gebroken vanwege onenigheid over de honorariumafrekening van *Het schiereiland*. De rechten van *Het schiereiland* en *Landinwaarts* berusten echter contractueel nog steeds bij Stols, die daar De Arbeiderspers op wees, maar tevens liet weten dat hij van zijn rechten zou afzien als Eggink zich zelf tot hem zou wenden met een verzoek tot contractontbinding. Bloem zag in Stols brief aan De Arbeiderspers aanleiding hem de vriendschap op te zeggen en schreef op 10 juni: 'Ik heb zo even kennis genomen van je ignobele brief aan "De Arbeiderspers" over de gedichten van Clara. Je bent helaas mijn uitgever; ik kan mij dus niet tegen je "afrekeningen" verzetten. Maar wat ik wel kan: is te zeggen, dat ik niets meer met je te maken wil hebben, noch als uitgever, maar vooral niet als mens.' (Zie *Vriendschap en verwijdering*. J.C. Bloem, Clara Eggink, A.A.M. Stols. *Brieffragmenten* (ed. C. van Dijk), Oosterhesselen 1990, p. 8-11.)
- ³ Anna Clara Heemstra (geb. 1909) was van 1935 tot januari 1948 getrouwd geweest met Regnier van Swinderen. Sinds november 1952 was zij getrouwd met Pieter Butter.
- ⁴ De kunstericus Abraham Marie Wilhelmus Jacobus Hammacher (geb. 1897) was sedert 1947 directeur van het Rijksmuseum Kröller-Müller te Otterloo. In mei 1953 was de door hem geëntameerde nieuwe vleugel met een beeldenzaal geopend.
- ⁵ Albert Besnard was tot 1947 hoofdredacteur van de Sumatra Post te Medan in Nederlands-Indië geweest. In januari 1947 was hij naar Nederland teruggekeerd om Indisch redacteur bij het Algemeen Handelsblad te Amsterdam te worden. Sinds augustus 1920 was hij getrouwd met Petronella Josephina Limbach (geb. 1897). Begin 1955 maakte hij een reis naar Nieuw-Guinea.
- ⁶ Regnier van Swinderen was vanaf 1954 buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister in Monrovia (Liberia) en tevens consul-generaal van Brits West-Afrika, Frans West-Afrika en Portugees Guinea.
- ⁷ Dick van Karnebeek was van 1951 tot 1955 consul-generaal te San Frandisco geweest. In 1956 zou hij buitengewoon en gevolmachtigd ambassadeur te Bogóta (Columbia) worden.

- 8 Nadere gegevens over Julius Frederik de Vogel (1873-?) zijn niet achterhaald. Tijdens Greshoff's verblijf in Nederlands-Indië begin 1941 verbleef hij te Trêtes onder Soerabaja ten huize van De Vogel.
- 9 Op 23 augustus had Tine van Buul, de adjunct-directeur van Em. Querido's Uitgeverij, namens Alice von Eugen-van Nahuys aan Greshoff geschreven: 'Omdat Mevrouw Von Eugen pas voor enkele weken naar het buitenland is vertrokken, beantwoord ik Uw aan haar gerichte briefkaart van 12 Augustus. Ik betreur het ten zeerste, dat U daarin uitsluitend de laatste alinea van de brief, die Mevrouw von Eugen U op 29 Juni heeft geschreven als uitgangspunt neemt. Deze passage had nl. alleen een geruststellende bedoeling en ging ervan uit, dat U het plan voor een goedkope poëziereeks naast de door U zo dikwijls geprezen Salamanderserie zoudt toejuichen en ondersteunen - ook als dit ondersteunen voorlopig slechts uit geduld gedurende de voorbereiding zou bestaan.... Om zo'n reeks kans van slagen te geven moet voor de inhoud, de vorm en de prijs zeer veel ontworpen en verworpen worden, alvorens iets definitiefs is bereikt. Als auteurs voor de reeks hebben wij, behalve Gerrit Achterberg, Jan Engelman, H. Marsman, Victor E. van Vriesland en Leo Vroman, ook steeds U voor ogen gehad. Het spreekt van zelf, dat wij ons, hangende onze overwegingen, niet graag Uw "Verzamelde Gedichten" zien ontgaan. Zij behoren in ons project tot een van de eerste bundels, die wij in de goedkope poëziereeks willen publiceren. Dat zij tot vandaag bij een drukker waren voor een calculatie moge U er te meer van overtuigen, dat het ons met het plan ernst is en dat het U voldoening kan geven het terugvragen van het manuscript op te schorten.' (Archief J.-P. Barth, Den Haag, omslag Greshoff/Div.) Greshoff antwoordde haar op 24 augustus: 'Ik stel er prijs op open kaart te spelen en u mijn overwegingen te doen kennen. Ik voor mij begrijp zeer goed dat een uitgever bij zijn beslissingen steeds rekening met zijn belangen moet houden, maar dan moet een uitgever ook begrijpen dat een schrijver belangen heeft welke hij verplicht is te verdedigen. Ik zond niet lang geleden een verzameling van wat men algemeen beschouwt als mijn beste proza. Deze werd door uw firma geweigerd[.] Dit trof mij des te pijnlijker omdat ik een contract had voor zes a zeven delen terwijl er slechts vijf verschenen zijn. Ik had er dus min of meer op gerekend dat dit betrekkelijk kleine boekje uitgegeven zou worden zij het in een andere typografische vorm ter compensatie van de een a twee delen welke nooit verschenen zijn in weerwil van het contract. De uitgave van dit boekje waaraan mij zeer veel gelegen is en van andere reeds geheel of gedeeltelijk gereed bij een andere uitgever zal mogelijk gemaakt en in elk geval vergemakkelijkt worden indien ik daarbij tegelijkertijd een herdruk van de gedichten kan aanbieden. [...] Toen Alice dus *eigener beweging* voorstelde mij mijn vrijheid te hergeven was ik haar daarvoor ten zeerste dankbaar. Zij redde mij uit een moeilijkheid en diende, op onbaatzuchtige wijze mijn belang. Ik kan niet aannemen dat haar voorstel niet gemeend was. Alice is zakelijk en weet heel goed wat zij wil en zegt. Ik geloof dus niet dat ik haar onrecht doe wanneer ik haar aan haar voorstel houd. Ik stel er prijs op nadrukkelijk te verklaren dat deze beslissing in het geheel niet bedoeld is om op enigerlei wijze de firma Querido te blameren voor wat ook. Ik zou het een eer gevonden hebben om in de ontworpen serie te verschijnen. Maar, de noodzakelijkheid om nog een aantal boeken elders onder dak te breng[+en] noopt mij om Alice's aanbod ernstig op te vatten en nadrukkelijk te aanvaarden.' (Doorslag in archief J.-P. Barth, Den Haag, omslag Greshoff/Div.) (Zie ook br.1006 n.21.)
- 10 Adriaan van der Veen.
- 11 Barth zou eerst op 10 september de hem door Greshoff gezonden voorstellen aan Stols doorzenden. (Zie br.1027 n.3 voor deze voorstellen.) Barth schreef op genoemde datum aan Stols: 'Toen de Heer Greshoff hier was heeft hij [+mij] enkele keren opgezocht [...]. Hij wil van Q. af wat hem ook is gelukt en heeft verschillende plannetjes voor uitgaven bij ons. Allereerst in 1956 zijn Verz. Ged. uitgebreid met een aantal nieuwere. Voorts andere dingen die ik U separaat toezend. Ik ben er wel voor. Winst zie ik er wel niet in, maar de naam lijkt mij belangrijk en bovendien heeft dat ook wel anderszins zijn voordeel. De Heer Greshoff beriep er zich op dat U hem reeds had voorgesteld zijn Gedichten her uit te geven [...]. Voor zijn Mémoires voel ik, ook commercieel veel. Zou het een soort Nederlandse Léautaud kunnen worden?' Barths commentaar op de separaat gezonden voorstellen van Greshoff luidde op Voorstel 1, *Gedichten*: 'beslist doen m.i. commercieel weliswaar twijfelachtig maar toch noodzakelijk[.] gaarne opgaaf[?] typografie.' Dat op voorstel 2, *Kathedralen en donderkoppen*: 'nog geen oordeel, want nog geen tijd van lezen, doch in principe niet [xxx]. honorarium aantrekkelijk.' Op Voorstel 3, *Volière*: 'lijkt me beslist te doen[.] honorarium hoog; proberen er een "lumpsum" van te maken. ook commercieel geen kwaad object. aanbevolen.' Op Voorstel 4, een bundel autobiografische schetsen: 'géén idee. kan

zonder kennisneming der kopij géén oordeel vellen. honorarium erg hoog.’ Op Voorstel 5, *Nachtschade*: ‘zéér moeilijk object vanwege de m.i. grote omvang[.] eerst bezien of inderdaad subsidie geleverd wordt. wat heeft Lekkerkeet er mee te maken? Lekkerkeet levert ons meestal veel “extra-correctie”.’ (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth II/1955-1970.)

Kees Lekkerkerker had indertijd op verzoek van Greshoff een kaartsysteem van diens aforismen gemaakt, ook al omdat er in Greshoffs diverse publikaties doublures optraden; dit kaartsysteem had hij aan Adriaan van der Veen ter beschikking gesteld. (Med. K. Lekkerkerker, Amsterdam.)

12 Over deze voorgenomen reis van Greshoff naar Curaçao zijn geen nadere gegevens achterhaald.

1026. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 1 september 1955

Guatemala, 1-9-1955¹

Beste Jan, Je lange en gezellige brief van 29 Aug. was vandaag al hier; hartelijk dank. Dit antwoord zul je dus wel bij aankomst in N.Y. vinden. Hoe benijden we jullie! Ik weet werkelijk niet meer, wanneer ik je het laatst heb geschreven (behalve een briefkaart uit Mexico naar Aulla).² De tijd is betrekkelijk vlug gegaan sinds de ellende met de ex-slager Turner. Hij is per slot van rekening na een 2^e telegram van B.Z. (hier) naar Parijs teruggeroepen en we werden dus bevrijd. Daarna natuurlijk onaangename onderzoeken. Doch in Juni was er geen tijd om aan iets anders te denken dan aan de eerste bijeenkomst van Ministers van Onderwijs der 5 Centr. Am. landen + Panamá,³ hier, want een groot deel der voorbereiding kwam op mij neer. Overigens bleef ik slechts als ‘waarnemer’ bij deze zaak, want onze op één na hoogste chef uit Parijs vertegenwoordigde Unesco.⁴ En in de laatste week van Juni moest ik hartstochtelijk meedoen aan een seminarium over industrieel onderwijs.⁵ Ik was gáár na die maand, en we vertrokken de laatste zaterdag naar Mexico, bleven daar een volle maand, en genoten volop van land en volk, waarvan we heel wat gezien hebben. Na terugkomst weer in het werk gedoken. Dit schiet nu eindelijk een beetje op: de coördinatie van Landsdrukkerij, Min. v. Onderwijs en ons Instituto was 't moeilijkst tot stand te brengen. Voor 't overige moet ik

alles met één zetter-drukker volbrengen, en ik heb momenteel 2 tekenaars tot mijn beschikking. Zo nu en dan kan een eerstejaars knaapje wat drukken. - Voor de bijeenkomst der ministers van O.K.W. (zie boven) had ik een project voorgesteld: centralisatie der leerboeken voor ál deze (gelijkgeaarde) landen. Tot mijn verbazing is dit aangenomen, hoewel de heren elkaar, zoals je weet, nogal eens in het haar zitten. Mijn crediet bij Unesco is er belangrijk door gestegen (hierover later), en het resultaat is, dat ik wéér een rapport moet maken, ditmaal over de stand van de grafische bedrijven in Centr. Am. + Panamá, waartoe ik in de maanden Nov. + Dec. reizende zal zijn, beginnend met een reis naar Mexico, waar ik de vorm v.h. rapport moet bespreken met de lieden van de U.N.O. (het moet behalve op Onderwijs ook gericht zijn op Economie en krantenproductie), en weer eindigend in Mexico om het eindrapport puntgaaf te maken.⁶ Een aardige, vererende doch ietwat vermoeiende opdracht, die ik echter zó hoop te kunnen inkleden, dat Greet en ik ook de kerstweek in Mexico kunnen doorbrengen. - Dan is er nog het volgende: In Mexico hoorde ik tot mijn stomme verbazing, dat de regering daar niet om een expert in typografie, doch om... de heer Stols heeft gevraagd.⁷ Unesco zéér verbaasd over mijn reputatie (de lieden daar hebben geen flauw idee ervan, wie en wat ik ben). Onlangs was de op-een-na-hoogste chef wéér hier (op zijn wereldtournee) en vroeg me, of ik me nog voor een jaar wilde verbinden. Ik heb daar ja op gezegd, doch onder voorwaarde dat ik in Guatemala niet veel langer meer dan 6 maanden zou zitten en dan òf naar Mexico kon gaan, òf ontslag nemen. We wachten dus nu maar af. Hier zitten we geestelijk in een woestijn, kennen niemand, hebben nooit aanloop (behalve van mevrouwetje Sillem, wier man bij Philips werkt; hij is een zoon van gezant Sillem †). We hebben ook geen tijd voor contact zoeken of bezoeken. Greet is wel erg veel alleen; ik ben vaak 's avonds moe. Mexico is daarentegen heerlijk, er zijn in ieder geval concerten, goede theaters, restaurants (hier kun je buitenshuis nergens eens lekker eten). Ik heb nu opdracht om naar een opvolger uit te zien (z.g. Junior Expert) en hoop nu iemand te vinden die me kan vervangen (moet Spaans spreken of, althans, dit zeer vlot 'aan' leren). Voor het overige gaat het met de gezondheden goed, minder met ons beider kiezen. We krijgen goede berichten van kinderen en moeders. Mijn broer Fons zit met spanning in Italië te wachten op zijn dochter Xandra, die gehuwd is met Greet's neefje Kramers, attaché in New Delhi - die nu in Den Haag wat zal moeten studeren en secretaris-examen doen.

Jij en Jany zijn de enige trouwen uit mijn goede tijd. Met Albert heb ik weinig contact; ik sprak hem vroeger nogal eens bij Scheltema. Doch nadat ik de dikke bundel (wel moest) weigeren- [(]later gaf Meulenhoff er toch een stukje van uit) [-] lijkt het me dat de vriendschap iets koeler was geworden.⁸

Over Jacques pieker is[*lees:ik*] nu maar niet meer. Hij zit nu zó in drank en moeras, dat zijn menselijke waarde danig is verminderd. - Ik hoorde dat Jany's inscriptie voor het Monument op de Dam door J.v.Kr. zal worden getekend voor de uitvoering.⁹ J.v.Kr. zal wel beter betaald worden dan A.R.H.

Blij te horen dat je van Alice v.N. af bent. Ik heb van Barth *niets* gehoord - in langen tijd niet - en ik weet dus ook niet wat je hem voorstelde! Zou je mij *spoedigst* willen berichten wát? Ik zal toch zelfde beslissing moeten nemen. - De omweg via Guatemala naar Willemstad *kan* zo heel veel niet méér kosten dan de directe reis, als je N.Y.-New Orleans (TACA vliegdiens)-Guatemala-Panamá-Willemstad (KLM) neemt. We zouden het *verrukkelijk* vinden, als jullie konden komen, en we zullen alles doen om jullie het werkelijk prachtige land te laten zien. *Wanneer* zou jullie reis plaatsvinden? Schrijf dit *per ommekeer*, want ik moet er natuurlijk rekening mee houden i.v.m. mijn zeven-landentocht.

Van Bert hoor ik niets. Is ook wel mijn schuld: ik heb zo niets te schrijven, doch hij kon zijn uitgever toch zo nu en dan wel eens iets over zijn plannen schrijven. 'De Oudste Zoon' is nu uit, 'Er gebeurt nooit iets' komt volgende lente. Doch verder weet ik *niets* over zijn plannen. Je zult hem zeker spoedig zien. Vraag hem eens, zich over zijn uitgever te ontfemen!

Ik werk nu aan... een Eng/Spaanse-Sp./Engelse dictionnaire van drukkers-termen!¹⁰ Is gelukkig bijna klaar (door mij samengesteld). Dan volgt een klein leerboekje over de geschiedenis der drukkunst in Guatemala (1660-heden)¹¹ en een boekje over 'Handzetten'.¹² En dan geloof ik het wel. Ik moet ook nog een Avondschool voor Typografie organiseren, Je ziet: ik ben van alle markten thuis.

Mijn hoop is op Mexico gevestigd, doch of deze in vervulling zal gaan, hangt niet van mij, zelfs niet van Unesco af, doch van de z.g. Country-planning der U.N.O. Technical Assistance, die uiteindelijk aan het land zelf de keus bij voorkeur laat. Als ze dus liever melk voor schoolkinderen hebben (wat ik bést kan begrijpen) dan hulp van mij, lig ik eruit. Het zou wel een interessante werkkring worden: Universiteit (wetenschap van het boek), Grafische School (layout van boeken) en verzorgen van de uitgaven van het Colegio de Mexico (zoiets als het Collège de France), waarvan mijn vriend Alfonso Reyes (candidaat van Latijns-Amerika voor de Nobelprijs) president is. Het is een schat van een man, uiterst geleerd, zeer fijnzinnig en geestig prozaïst en dichter, filoloog, diplomaat (lange carrière) en wat al niet meer. Heeft onlangs zijn 100ste boek uitgegeven (2 bij Stols vóór de oorlog!).¹³ Hij is nu 65 jaar geworden. Greet is ook erg verrukt van hem!

In onze eenzaamheid missen we onze kinderen natuurlijk zéér, en niet in 't minst onze kleinzoon, die nu bijna een jaar is en kan staan! Jack, onze schoon-

zoon moet binnenkort voor 1½ jaar naar Nw Guinea. Arme Eva! Ze verwacht in Februari haar 2e kind, en Jack zal er dan weer niet bij zijn. En Den Helder is een oord.¹⁴

Als je nu goed en wel in ons geliefd San Carlos zit, *schrijf* dan even: over wat je met Barth besprak, over je reis naar Willemstad, over Aty, over Bert en Leentje.

Beste wensen voor Ries.

Veel liefs voor jullie beiden, ook van Greet,

van je

Sander

Eindnoten:

- 1 Oorspronkelijk was de brief gedateerd '29-8', maar deze datering is in Stols' hand doorgehaald en vervangen door '1-9'.
- 2 Deze briefkaart is niet bewaard gebleven.
- 3 Over deze bijeenkomst van de ministers van Onderwijs van de vijf Centraalamerikaanse landen en Panama zijn geen andere gegevens achterhaald.
- 4 Niet nader geïdentificeerd.
- 5 Gegevens over dit symposium zijn niet achterhaald.
- 6 Een rapport van Stols over stand van zaken in het grafische bedrijf in Centraal-Amerika en Panama is niet achterhaald.
- 7 Een dergelijk verzoek is niet weergevonden.
- 8 Albert Besnard was Indisch redacteur bij het Algemeen Handelsblad te Amsterdam. Café Scheltema op de Oude Zijds Voorburgwal werd gefrequentieerd door journalisten van de aldaar gevestigde dagbladen.
Voorjaar 1952 was bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam Besnards bundel *Doem en dorst* verschenen. Uit de schaarse correspondentie tussen Besnard en Stols blijkt niets van een weigering door Stols van deze of een andere bundel.
- 9 De beeldhouwer John Rådecker en de architect J.J.P. Oud hadden na de bevrijding opdracht gekregen een Nationaal Monument op de Dam in Amsterdam te ontwerpen. Het monument zou pas in 1956 onthuld worden, hoewel het ontwerp al in 1950 gereed was. (Zie cat.tent. *John Rådecker 1885-1956. Beeldhouwwerken, schilderijen en tekeningen*, Haarlem (Teylers Museum) 8 september-18 november 1985, p. 17 en p. 25-26).
Het monument kreeg aan de oostzijde een tekst van A. Roland Holst. Jan van Krimpen's betrokkenheid bij dit monument is noch in de literatuur over het Nationaal Monument noch in die over Van Krimpen gedocumenteerd. (De tekst van Holst is te vinden in: *Verzameld werk. Proza II* (ed. W.J. van den Akker et al.), Amsterdam 1983, p. 700.)
- 10 *Dictionary English-Spanish and Spanish-English of technical terms for the graphic industry/Diccionario Ingles-Espanol y Espanol-Ingles de voces técnicas de la industria gráfica* van Alexandre A.M. Stols zou in 1956 door de Ministerio de Educación Pública in samenwerking met de Misión de Asistencia Técnica de la Unesco te Guatemala worden uitgegeven in de reeks Artes Gráficas Unidad No. 103. Het woordenboek was gedrukt bij het Instituto Industrial Central te Guatemala.
- 11 *Fray Payo de Ribera y la introducción de la primera imprenta en Guatemala (1600)* van Alexandre A.A.M. Stols zou in 1955 verschijnen bij het Instituto Industrial Central te Guatemala; het was een samenvatting van *La introducción de la imprenta en Guatemala. Ensayo publicado en conmemoración del Tercer Centenario 1660-1960* van Alexandre A.M. Stols dat in augustus 1960 door de Universidad Nacional Autónoma de México te México zou worden gepubliceerd. De brochure was gedrukt onder supervisie van Adrián Roche ('instructor de tipografía') en

Enrique Rivas ('instructor de encuadernación'). De illustraties waren gedrukt bij de Tipografia Nacional.

- 12 A.A.M. Stols, *Teoría de la composición manual. Lecciones para alumnos de escuelas de artes graficas* zou in 1956 als publikatie van het Ministerio de Educacion Publica en de Mision de Asistencia Tecnica de la Unesco te Guatemala verschijnen als nr.101 in de reeks Artes Gráficas Unidad. Stols' voorwoord was gedateerd april 1956. Het boekje was gedrukt bij de Taller de Artes Gráficas del Instituto Industrial Central.
- 13 Van Alfonso Reyes had Stols in 1933 de bundel *Romances del Río de Enero* uitgegeven. De bundel was in een oplage van 505 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. In 1935 was de bundel *Minuta. Juego poético* gevolgd. Ook deze bundel was in een oplage van 505 exemplaren gedrukt bij Boosten & Stols. De bundels vormden het eerste en tweede deel van de reeks Oficinas Gráficas Halcyon.
In 1960 zou Stols een herdruk van de oorspronkelijk in 1924 te Madrida verschenen bundel *Ifigenia cruel. Poema dramático* uitgeven. Deze herdruk zou in een oplage van 125 exemplaren worden gedrukt bij Nuevo Mundo te Mexico en vormde het eerste deel van de Colección Alción.
- 14 De echtgenoot van Eva Stols, J.C. Schüller, was werkzaam bij de Koninklijke Marine. Op 21 februari 1956 zou hun zoon Hans Michiel worden geboren.

1027. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, wschl. 6 september 1955^{1, 2}

Beste Sander

Hart dank voor brief gevonden bij aankomst.

Schrijf spoedig als de rust is ingetreden!

Hierbij prospecten³

Veel liefs voor de *lieve* Greet

van geheel je

Aty & Jan

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van de datum van aankomst van Greshoff in New York.
- 2 De brief is met de hand geschreven op het voorste blad van een vijf getypte en genummerde bladen omvattende nota, behelzende evenzovele voorstellen tot publikatie van Greshoffs werk in Stols' fonds. De bladen zijn alle doorslagen. (Zie n.3.)
- 3 De vijf voorstellen luiden:
 - 'Voorstel 1
In een brief uit Guatemala verklaart A.A.M. Stols zich bereid mijn gedichten te herdrukken.
Text gelijkloidend aan die van deel 1 Verz. Werk, met toevoeging van een twintig tal kleine en drie grote gedichten, alle na 1950 ontstaan.
Uitvoering. eenvoudig, ten einde de prijs zo laag mogelijk te houden. Liefst op een dun, niet doorzichtig papier, zodat het boek (in het formaat van de laatste druk Bloem bv) niet te *dik* vordt.
Prijs: <-mogelijk> f. 5.- <-niet> overschrijden. /blijkt mogelijk/
Verschijningsdatum: voor 1 Mei 1956
Oplage: 3000 exx/mag zoo gewenscht ook 4000 worden/
Honorarium <-5% per ingenaaid ex dat ik op f 4 stel,> in eens, vooraf te betalen, zijnde dus f. 600 (zes honderd gulden) /voor 3000 exx onverschillig welke de prijs tenslotte word[+t] /?.
 - 'Voorstel 2
Een verzameling van alles wat ik over reizen schreef, getiteld "Kathedralen en Donderkoppen". Bevat o.a. een vollediger en verbeterder lezing van wat algemeen als mijn beste proza beschouwd wordt (Met Uitzicht op Zee en Katrijntje Afrika) Dit laatste stuk werd alleen klandestien in zeer beperkte oplage onder de bezetting gedrukt.

Geschatte omvang in uitvoering Verzamelde Gijsen ongeveer 240 bldz

Uitvoering in de trant van Verz. Gijsen met andere kleur band

Verschijningsdatum nader te bepalen: niet in 1956

Oplage en prijs door de uitgever te bepalen

Honorarium 5% in eens vooraf te betalen Kopy in het bezit van den uitgever’.

- ‘Voorstel 3

Een boek met beschouwingen en herinneringen (o.a. aan Du Perron, Ter Braak, Marsman), zeer afwisselend, titel “Volière”.

Geschatte omvang: 260 bladz.

Uitvoering in de trant van Verz Gijsen met andere kleur band

Verschijningsdatum nader te bepalen, bij voorkeur voor 1 Mei 1957.

Oplage en prijs door uitgever te bepalen.

Honorarium 15% per verkocht ex. Af te rekenen op 1 Februari en 1 Aug van ieder jaar.

Kopy gereed, moet alleen nog nagezien worden.

Wordt ingeleverd voor 1 Mei 1956.

/najaar 1956 of zoo mogelijk voorjaar 1957/’.

- ‘Voorstel 4

Een bundel autobiografische schetsen. Titel nog niet vaststaande.

Geschatte omvang: 250 bldz

Uitvoering in de trant van Verz Gijsen met andere kleur band

Verschijningsdatum nader te bepalen liefst <-voor> najaar 1958 (70ste verjaardag)

Oplage en prijs door uitgever te bepalen

Honorarium 15% per verkocht ex. af te rekenen op 1 Feb en 1 Aug van ieder jaar.

Kopy voor een belangrijk deel gereed[,] wordt ingeleverd voor 1 Mei 1957’.

- ‘Voorstel 5

De regering heeft A van der Veen opgedragen een bloemlezing uit mijn aforismen samen te stellen en van een inleiding te voorzien. Titel: *Nachtschade*.

Geschatte omvang: 200 bldz

Verschijningsdatum nader te bepalen liefst in overleg met A van der Veen.

Oplage en prijs door uitgever te bepalen

Honorarium 5% voor de schrijver en 5% voor Lekkerkerker af te rekenen op 1 Feb en 1 Aug van ieder jaar

Inlevering copy in overleg met Van der Veen. Volgens de opdracht moet deze najaar 56 gereed zijn.

Daar het hier een regeringsopdracht betreft is het wellicht mogelijk subsidie te verkrijgen van Prins Bernard Fonds, Jan Campertfonds of O.K.W. Ik zelf doe daarvoor *geen stap*’.

Naast de in de ‘Verantwoording’ genoemde, zijn bij het weergeven van deze vijf voorstellen de volgende diacritische tekens gebruikt: <-mogelijk> betekent ‘mogelijk’ is doorgehaald;/blijkt mogelijk/betekent ‘blijkt mogelijk’ is later in handschrift toegevoegd.

1028. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 17 september 1995

Beste Broeder Barth,

Hoe gaat het je? En jullie? Wat is er voor nieuws?

De eerste dagen hier had ik wat last van de overvochtige hitte. Nu is het klimaat beter en begint de werklust weer op te komen. Het is of wij niet uit dit hôtel wêg geweest zijn!

Heb je je lange brief aan Stols al verzonden?¹

Ik schreef uitvoerig over Spoor.² Het is een boek met duidelijke fouten, maar dat toch dubbel en dwars verdient uitgegeven te worden.

Als je *éénigszins* tijd hebt, schrijf dan eens een lange hartelijke brief aan Goris.³ Hij verlangt naar bericht van je. Hij heeft mij dat meer dan eens onomwonden gezegd: Ik zie hem vrijwel dagelijks.

Het bevalt ons tot nu toe beter hier dan in Parijs. Maar het prettigst vonden wij het toch in Italië.

Is er nieuws in [:xxx] [:xxx] [:xxx] [:xxx] uitgeverij?

Ik vergeet je kattenstuk *niet*!⁴ Maar eerst even eenige stukken voor Het Vaderland gereed maken.

Ik verheug mij nog iedere dag dat ik van Q. af ben! Jij zult me, hoop ik, nimmer zoo barsch toespreken.

Met heel veel liefs, ook uit naam van mijn vrouw, voor gade en dochter Steeds je Greshoff

17 Sept 1955

room 1009

Hôtel San Carlos

[1]50 E 50

New York 22 (N.Y) U.S.A.

Eindnoten:

- 1 Op 10 september had Barth een brief van drie getypte vellen aan Stols gezonden; als bijlage bij deze brief had Barth Greshoffs voorstellen voorzien van commentaar meegestuurd. (Stadsbibliotheek Haarlem, archief-Stols, omslag J.-P. Barth II/1955-1970.) (Zie ook br.1027 n.3 voor bedoelde voorstellen van Greshoff en br.1025 n.11 voor Barths commentaar daarop.)
- 2 *Rood is de hemel* van Victor Spoor (ps. van H.H. Hermans, geb. 1912) zou in november bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Greshoff zou *Rood is de hemel* onder de titel *Een opmerkelijke debutant* bespreken in Het Vaderland van 26 november.
- 3 Deze brief van Barth aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.
- 4 Zie br.1012 n.3.

1029. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 22 september 1955¹

22 Sept. '55

Beste Sander,

Even een woordje bij deze minnebrief van Alice.² Stuur hem bij gelegenheid terug voor mijn archief! De eerste dagen hier waren, zooals te begrijpen, roezemoezig. Veel indrukken! Veel mensen! Nu is alles in rechte banen. Het weer was tot gisteren zéér vermoeiend. Zeer vochtig heet. Wij[*lees*: Wat] men noemt 'sticky'. Een ieder leed er onder. Wij bezoeken Ries iederen dag van half vijf tot half zes. Hij is te zwak om verder iemand te zien behalve dokter en bankier. Na 9 weken hospitaal, kwam hij Zaterdag j.l. thuis (het is nu Donderdag), Hij wordt nu niet meer door de aderen gevoed.

Bert zien wij vrijwel iederen dag. Maar hij is zooals je weet bestendig lid van de Belgische U.N.O. delegatie en moet zoo nu en dan acte de présence geven. Bovendien komt vandaag Luik hier aan en hij werd aan Z.K.H. toegevoegd.³ Maar de volgende [w]eek zal hij wel weer tot een normaler bestaan terugkeeren, hoop ik. Schrijf hem eens een lange, gezellige brief over jullie bestaan. Of als je weinig tijd heb[+t] een

korter hartelijk schrijven met een uitvoerige annex van Onze Lieve Greet. Hij heeft werkelijk behoefte aan een bericht van jullie. Behalve dat jullie hem gaarne mogen (een gevoel dat geheel wederkeerig is) is en blijft hij een van je getrouwe auteurs. En hij is in dit opzicht net als ik: *boven* een zakelijke verhouding tot zijn uitgever, verkiest hij een

persoonlijke. Ik heb deze laatste weken natuurlijk veel met hem en over alles en nogwat gepraat. En met een teleurstelling in zijn stem heeft hij meer dan eens gezegd, dat hij weinig of niets van je hoorde. Het is mij niet onbekend dat er telkens door vakgenooten van je aan hem gepeuterd wordt. Zonder enig succes. Maar het lijkt mij, onder ons, toch wel van belang dat je de persoonlijke banden zoo strak mogelijk aanhaalt.

Wij zijn van plan met zijn vieren Magdalena, Agatha, Bert en ik naar het beroemde Williamsburg te rijden. Het heeft iets kunstmatigs, maar is niettemin zeer bekoorlijk. Daarom zou ik [+het] toch wel gaarne willen zien.⁴

Ken je Salinger *Catcher in the Rye*

McCullers *The Heart is a lonely Hunter*?⁵

Waarschijnlijk wel want de werkjes verschenen een jaar of 6 à 7 geleden. Maar beide 'eerstklassig'. Indien je ze niet kent, stuur ik ter kennismaking de pocketuitgaven ervan, dan kunnen eventueel later betere drukken (indien niet uitverkocht) volgen.

Is er nog iets nieuws over Guatemala en jullie te vertellen? Ben je geslaagd in het vinden van een opvolger? Is er iets naders en bepaalders over Mexico bekend geworden?

Een aanval van onderget. op Walschap (in *Het Vad*) heeft eenig stof doen opwaaien.⁶ Zie je de *Zaterdagkrant* wel eens?

Wat is de grootste dichter in Guatemala?

Is er precolombiaansch te vinden?

Is er fraaie kunstnijverheid (ik heb alleen iets uit Nicaragua)?

Is er een kleine zeer gecultiveerde bovenlaag. (als vroeger in Argentinië b.v.)?

Met heel veel liefs en goeds, ook van mijne A.G.B.,

voor jullie beide,

Steeds je

Jan

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The San Carlos, 150 East 50th Street, New York.
- 2 Op 20 september had Em. Querido's Uitgeversmij bij penne van Alice van Nahuys aan Greshoff geschreven: 'Tijdens mijn verblijf in het buitenland is er een correspondentie tussen jou en Mej. van Buul geweest. Deze brief is niet bestemd om je van enig besluit te weerhouden. Ik wil alleen nog even terug komen op je woorden in je brief van 24 Augustus: "Alice is zakelijk en weet heel goed wat zij wil en zegt." Ik wil niet ontkennen, dat ik zakelijk ben en ook niet, dat ik weet wat ik wil en zeg. Toch hebben mijn woorden in mijn brief van 29 Juni: "Wil je dus nog wat geduld hebben? Mocht je dat geduld niet hebben, dan ben ik natuurlijk de laatste om je niet vrij te laten je tot een andere uitgever te wenden" niets zakelijks bedoeld. Integendeel ik proefde uit al je brieven je ongeduld. Wij konden niet opschieten. Ik heb je de redenen trachten uiteen te zetten, wat ook Mej. van Buul geprobeerd heeft. Om je geduld niet langer op de proef te stellen, heb ik je dit voorstel gedaan. Dit lijkt mij de enige juiste en menselijke reactie tegenover een auteur. [...] Mocht je niet slagen met een andere uitgever dan zijn wij altijd nog bereid de bundel opnieuw te ontvangen en te calculeren.' (Zie ook br.1006 n.21 en br.1025 n.9.)
- 3 Bedoeld is Boudewijn (geb. 1930), die in 1951 zijn vader Leopold III als koning van België was opgevolgd, en zijn gevolg.

- 4 Het universiteitsstadje Williamsburg, in de staat Virginia, was in 1633 gesticht. In 1832 werd het stadje door brand verwoest. In 1926 was begonnen met de restauratie, waarbij het stadje in achttiende-eeuwse glorie werd hersteld.
- 5 *The heart is a lonely hunter* van Carson Smith McCullers (1917-1967) was in 1940 bij Houghton Mifflin Company te Boston verschenen.
- 6 Op 3 september had Greshoff in Het Vaderland onder de titel *Gerard Walschap als gelovigenjager* de bij Uitgeverij Ontwikkeling te Antwerpen verschenen afrekening met het rooms-katholieke geloof van Walschap *Salut en merci* besproken. Greshoffs bespreking bevat onder meer de volgende zinsneden: 'Het is geen alledaagse ervaring: geërgerd, ja verontwaardigd te worden door een geschrift, waarin meningen verkondigd worden, welke men van ganser harte deelt. [...] Het werkje bevat geen volzin waar ik iets tegen in weet te brengen. [...] Walschap verdedigt wat mij lief is, maar zó dat ik mij er voor schaam, zodat mijn genegenheid er door bezoedeld wordt. Ja, ik kom er toe mij af te vragen: is waar ik voor sta, dan werkelijk zo plat, laagbijdegronds, gemeenplaatsig, geestloos, zonder drift?' Er is niet achterhaald waaruit de commotie bestond waarop Greshoff doelde.

1030. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 23 september 1955

23 Sept 1955

Beste Sander, Zoojuist kwam Greets gezellige en lieve brief, waarop het mensch Brunt spoedig, uitvoerig zal antwoorden. - Ik sta paf van Barth! - *Je hebt toch de doorslag van mijn voorstellen, door mij naar Guatamala gezonden, wel ontvangen?*¹
- Barth heb ik gedurende mijn drie weken in Den Haag veel gezien. Hij was *allerhartelijkst* en voorkomend. Hij werkt hard. Misschien wel te hard. Wat hem

het meest drukt is, dat hij zich [*sic*] behalve productie en verkoop, ook de geheele boekhouding heeft. Wellicht is hij 's avonds daarmee bezig of te moe om te schrijven. Hij beloofde mij ± 15 Aug dat hij mijn voorstellen, uitvoerig toegelicht, aan je zou zenden. A. en ik zijn de baby gaan zien. De Barth's woonden toen bij schoonouders Schurer. Ik weet *niet* of er iets van poep aan de knikker met mama Barth was.² Ik meende zooiets uit vage aanduidingen te mogen opmaken. Schrijf eens over bovenstaande voorstellen.

- Wij wachten op definitieve berichten uit Curaçao met alle (ook geldelijke) bijzonderheden.³ Wij gaan vliegen van NY-Haiti, Haiti-Willemstad. De bedoeling is dat wij daar ± 3 weken blijven. Dan Suriname waarschijnlijk en dan weer vleugelsgewijs naar patria (slechts enkele dagen) en dan Brussel (bij de Lyndens 14 dgn) voor twee televisieoptredens,⁴ dan Parijs tot? Wij gaan niet Grashofwaarts voor Sept. uiterlijk Oct.

Zoodra ik bericht uit Willemstad heb, zal ik gauw informeeren over de mogelijkheid en de prijs van N.Y.-Guatamala, Guatamala-Haiti, Haiti-Curacao, etc.

Het samenzijn met UEdelen lokt ons zéér aan. Maar er moet rekening gehouden worden met de bruin, die toch al zoo'n zware kar moet trekken. Leentje en Bert zien wij iedere dag. Maar nu heeft Bert het wat druk met de delegatie en Luik.⁵

Ries gaat wel iets beter, maar ligt nu thuis met *twee* verpleegsters.

Met veel liefs van ga tot ga

Geheel je

Jan

Eindnoten:

1 Zie br.1027 n.3.

2 Barth woonde tijdelijk bij zijn schoonvader Harmen Schurer (1891-1985) aan de Loosduinsekade 574 te Den Haag. (Zie ook br.1040 n.7 en br.1052 n.1.)

3 Zie br.1025 n.12, en voorts br.1033, 1041, 1044 en 1046.

4 Over deze televisieoptredens voor het Belgisch Nationaal Instituut voor Radio-Omroep in het najaar zijn geen nadere gegevens achterhaald. Blijkens een bewaard gebleven overeenkomst was Greshoff eerder op 15 januari voor de afdeling Vlaamse Uitzendingen van de N.I.R. geïnterviewd.

5 Zie br.1029 n.3.

1031. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) 23 september 1955

23 Sept. 1955

Beste J.P.

Tot mijn stomme verbazing, hoor ik zoojuist van Stols, dat hij geen enkel advies van je ontvangen heeft over mijn voorstellen!¹ Ik kan mij voorstellen dat jij, die veel werk en een zware verantwoordelijkheid hebt, geen tijd voor gezellige vriendenbrieven

vindt. Maar hier geldt het een zakelijk geval of ongeval. En daarbij is een zakelijke behandeling toch wel gewenscht. De laatste brief welke S. van je ontving was, als ik het wel heb, van July!!

Mag ik je als vaderlijke vriend je vriendschappelijk terecht wijzen? En *zònder* dat je mij dat kwalijk neemt? Het is niet juist, dat je op de goede wenschen en de

kleine geschenken bij de geboorte van je dochter, niet geantwoord hebt. Jij, of liever nog je lieve vrouw. Hoe kunnen er prettige, vlotte, hartelijke menselijke-verhoudingen bestaan, als vriendelijkheden niet met vriendelijkheden beantwoord worden? En menselijke verhoudingen zijn duizendmaal belangrijker dan zakelijke!

Alderbeste, ik zou het zéér op prijs stellen als je mijn voorstellen, *met* je adviezen nu zoo spoedig mogelijk naar Guatemala zond! Eerlijk gezegd, vind ik deze ervaring geen prettig begin van de hervatte relatie met het Huis Stols.

Maar het geval is nu weer niet ernstig genoeg om werkelijk bóós op je te worden!!

Is Lampo's kopij al gereed?² Krijg ik een stel proeven?

Met heel veel goeds en hartelijks voor al de jouwen,

Steeds geheel je

Greshoff

Eindnoten:

1 Barth had pas op 10 september Greshoffs voorstellen aan Stols doorgezonden. (Zie br.1025 n.11.)

2 *De duivel en de maagd*.

1032. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 25 september 1955

Guatemala, 25-9-55

Beste Jan,

Dank je voor je brief van 22 Sept. en de lezing van de brief van A.v.N., die ik hierbij weer insluit.

Sinds mijn laatste brief is er niet veel gebeurd. Het blijft hier druk en vervelend.

Nog iets gek: twee jaar geleden kreeg ik van het hoofd der Unesco-missie in Quito bericht dat ik benoemd was tot ridder van de Mérito van Ecuador. Verleden week belde de zaakgelastigde van dat land (die ik als chef v.h. protocol in Quito goed gekend had) me op... om me van die benoeming in kennis te stellen, en me een diploma + kruis te overhandigen. Ik heb nu toestemming aan de directeur generaal van de Unesco gevraagd! Liever zou ik hebben gehad, dat ze me uit Quito (óók na twee jaren) me [*sic*] exemplaren van mijn boek hadden gestuurd!¹

Bert heb ik vandaag een brief geschreven.² Greet heeft Aty deze week geschreven.

Van Barth kreeg ik een lange brief over de uitgeverij met goede berichten.³ Hij zou nog speciaal schrijven over zijn gesprekken met jou, maar inmiddels heb ik je voorstellen 1 tot en met 5 ontvangen.⁴

Ik zou inderdaad graag met voorstel 1 (Gedichten) beginnen. Mag de titel

‘Verzamelde Gedichten’ luiden, i.v.m. uniformiteit met die van Jany, JCB, Hoornik, Keuls e.a.⁵ De editie van kleinformat van JCB kost 7.90, en ik heb er, om die prijs te kunnen aanhouden, 6000 ex moeten drukken (op hoop van zegen; mijn kleinkinderen zullen er nog van verkopen, hoop ik). Ik weet niet, hoeveel paginas jouw gedichten zullen omvatten, als we - min of meer gestapeld: zie de kleine uitgave van J.C.B. - op dezelfde wijze zetten. Papier, en vooral druk-en bindkosten zijn sindsdien sterk verhoogd. Ik loop bij jouw uitgave meer risico; het is nu eenmaal een feit dat J.C.B. beter verkoopt dan jij. Wat vóór-uitgaven betreft, sta jij iets gunstiger: oude uitgaven vóór 1940 en slechts één (in een niet al te grote oplaat) na 1945.⁶ Doch het wordt in ieder geval een investering op lange termijn. Tegen een voorschot op honorarium van fl 600.- heb ik geen bezwaar. Ik wilde dit evenwel als voorschot op 5% honorarium van de prijs ingenaaid beschouwen, zodat je er op den duur méér voor krijgt Anderzijds moet je mij het z.g. alleenrecht geven. Kun je daarmee accoord gaan?

Wat de overige voorstellen betreft: daarop reflecteer ik gaarne, doch je begrijpt dat ik me toch enigermate op de hoogte moet kunnen stellen van de resp. manuscripten. Er zullen er bij zijn, die goed gaan, en andere minder (aforismen). Voor dit laatste werk valt op steun van buiten niet te rekenen. Laten we die voorstellen geleidelijk, aan de hand van de manuscripten, behandelen, en een gave reeks à la Gijsen opbouwen.⁷

Het zou, voor mijn positie in Unesco, een heel goed ding wezen, indien er over mijn werk een boekje verscheen, waarin mijn werkzaamheid van 1922 af behandeld werd. Het zou in (goed) engels moeten verschijnen, en ik zou er de kosten voor over moeten hebben. Het kan alleen geschreven worden door een nederlander (want wie zou dat in Frankrijk of Engeland kunnen of willen doen) en dan vertaald. Als auteurs zie ik alleen 's-Gravesande (en dan ‘herschrijven’); intelligenter zou Huib v.K. het doen, doch ik vrees dan toch vele eigenwijsheden en... ruzie met zijn papa.⁸ De ‘stof’ moet ik voor een groot deel zelf leveren, en oordelen van lieden als Gide, Valéry, St John Perse, Supervielle, Sturge Moore⁹ en grote nederlanders moeten erin ‘verwerkt’ worden. Ik heb per slot van rekening in die 34 jaren zowel litterair als typografisch in ieder geval enige historise[*sic*] betekenis van 1922-1945, en na 1945 betekenis als uitgever van Nederl. werken.

Men kent mij in Unesco niet, en het zou misschien de heren de ogen openen, als ze wisten wie ik ben. Alleen lieden als Supervielle junior¹⁰ en Soupault kennen me in Unesco, doch ze hebben niets met mijn afdeling te maken. Wat denk je van dit plan voor een boekje?¹¹

Van de beide door jou genoemde amerikaanse romans ken ik alleen McCullers.¹² Greet (en Eva) hebben destijds Salinger gelezen.¹³ Het bezwaar is

dat, wanneer die boeken eenmaal in pocket-editie bestaan, een vertaling in Nederland onmogelijk is. Wil je me *Salinger* eens sturen? Hier zijn *nooit goede* pocketbooks te krijgen. Alleen westerns en detectives...

Van en over Mexico geen nieuws. Ik denk van 15 of 20 October tot eind December *reizende* te zijn: Eerst naar Mexico - dan vandaar rechtstreeks naar Panama. Van Panama terugsjokken naar San José (C.R.)-Managua-Tegucigalpa[?]-San Salvador-Guatemala (om Greet op te halen)-Mexico (daar mijn eindrapport schrijven) en begin Januari weer in Guatemala.

Schrijf nu even wanneer jij (jullie beiden?) naar de West gaan, en of je over Guatemala kunt reizen (vliegen, toch zeker?), en wanneer jullie hier kunt zijn. Ik regel dan mijn reisinterval zó, dat het met jullie verblijf hier samenvalt. Ik heb mijn itinerarium al naar Parijs moeten opzenden (voor de tickets), doch ik kan er altijd wel iets aan veranderen, *mits* ik geen dubbele reizen maak.

Het Zaterdagavondblad van het Vaderland krijg ik met 2 à 3 maanden vertraging! Dus ik ben wèl achter. Kun jij me eens wat *knipsels* toezenden (van je artikelen)?

Er is hier fraai weef-en borduurwerk. Greet legt een lieve collectie aan (èrg moeilijk echte stukken te krijgen). Precolombiaans: een der fraaiste maya-collecties is hier in een erg mooi museum. Te koop: vrijwel niets. Er is hier één voortreffelijk schrijver schrijver[*sic*]: Miguel Angel *Asturias*, wiens boeken bij de N.R.F. vertaald zijn.¹⁴ Zijn spaans is zò moeilijk (jargon + guatemaltecismen) dat ik de lezing heb moeten opgeven. Een goed dichter lijkt me Alberto Velazquez (jouw generatie?), vriend van Alfonso Reyes. Doch hij reageerde niet op een telegram, waarin ik hem gelukwensde met een uitstekend artikel over Reyes en vroeg om kennis te mogen maken.¹⁵ *Schrijf gauw!*

Veel liefs, ook van Greet,
je
Sander

Eindnoten:

- 1 Waarschijnlijk *Historia de la imprenta en El Ecuador de 1755 a 1830*, dat in 1953 door de Casa de la Cultura Ecuatoriana te Quito was uitgegeven. Dit werk heeft een omvang van 312 pagina's. De drie andere in 1953 bij dezelfde uitgever verschenen publikaties van Stols (*La educación en artes gráficas. Desde la escuela primaria hasta la universidad*; *La imprenta de la Universidad Central del Ecuador. Historia, objeto, organización*; en *Sistema de aprendizaje de artes gráficas en El Ecuador*) hebben slechts een omvang van 12, resp. 16 en 31 pagina's, en vallen daarom niet onder de term 'boek' welke Stols in deze brief bezigde.
- 2 Blijkens het antwoord van Marnix Gijsen van 28 september had Stols hem op 25 september een brief geschreven. Deze brief is niet bewaard gebleven. (Zie ook br.1038 n.5.)
- 3 Waarschijnlijk doelde Stols op Barths brief van 10 september. (Zie br.1025 n.11.)
- 4 Zie br.1027 n.3 voor Greshoffs voorstellen.
- 5 De zevende, vermeerderde druk van Greshoffs verzamelbundel gedichten zou in oktober 1956 onder de titel *Verzamelde gedichten* verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. De bundel werd gedrukt bij de Firma Boosten & Stols.
- 6 Stols doelde op de in mei 1946 bij hem verschenen tweede afzonderlijke druk van *Ikaros bekeerd*, en ongetwijfeld niet op de zesde druk van Greshoffs *Gedichten*, die in 1948 als eerste

deel van diens *Verzameld werk* bij Em. Querido's Uitgeverij en P.N. van Kampen & Zoon was verschenen.

- 7 *Verzamelde gedichten, Volière* (1956), *Menagerie. Herinneringen en beschouwingen* (1958) en *Nachtschade* (1958) zouden inderdaad uniform worden uitgegeven. De vormgeving van *De laatste dingen (1956-1958)* (1958) zou afwijken.

Overigens wijkt de vormgeving van Greshoffs *Verzamelde gedichten* af van die van de *Verzamelde gedichten* van J.C. Bloem, Jan Campert en Ed. Hoornik, en ook van die van de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen.

Greshoffs *Verzamelde gedichten* kreeg een formaat van 12,5 × 20,5 cm. De *Verzamelde gedichten* van Bloem c.s. hadden een formaat van 15 × 22,5 cm en eenzelfde, typografisch banden stofomslagontwerp; de vierde, in 1953 verschenen druk van Bloems *Verzamelde gedichten* week weer af van de serie: het formaat was 12,5 × 20 cm en de gedichten waren 'gestapeld', de omslag was echter gehandhaafd. De delen in de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen hadden een formaat van 12,5 × 20,5 cm en eveneens eenzelfde, louter typografisch band- en stofomslagontwerp. (Zie ook br.1039 n.3.)

- 8 Jan van Krimpen.

- 9 De houtsnijder Thomas Sturge Moore (1870-1944) had als illustrator gewerkt voor de Vale Press van Charles Ricketts en de Eragny Press van Lucien Pissarro. Hij was daarnaast dichter en criticus. In 1930 was als negende uitgave van The Halcyon Press zijn *Nine poems* verschenen, dat door Stols in een oplage van 125 exemplaren bij Boosten & Stols gedrukt was.

- 10 Bedoeld is Jules Supervielles zoon Henri Supervielle (geb. 1908). Gegevens over zijn werkzaamheden bij de Unesco zijn niet achterhaald.

- 11 Er is een, drie handgeschreven vellen groot, autobiografisch stuk van Stols bewaard gebleven, dat mogelijk gediend heeft als handreiking voor G.H. 's-Gravesandes biografische schets. Er zou van deze schets geen concept bewaard zijn gebleven en Stols zou gezegd hebben dat hij publikatie ervan verhinderd heeft, omdat hij het niveau van 's-Gravesandes werk te laag achtte. (Zie: C. van Dijk, *Alexander A.M. Stols over zichzelf*, in *Boeken verzamelen. Opstellen aangeboden aan mr. J.R. de Groot [...]*, Leiden 1983, p. 116.)

Er is echter van de hand van 's-Gravesande wel degelijk een achtentwintig bladen omvattend, ongepubliceerd gebleven essay over Stols en diens typografische activiteiten bekend. Dit tien hoofdstukjes omvattende typescript is gedateerd 19 augustus 1959. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-'s-Gravesande, sign. G 747 H 1.) Het is niet ondenkbeeldig dat een eerder essay van 's-Gravesande in dit stuk uit 1959 is verwerkt of op zijn minst er aan ten grondslag heeft gelegen.

- 12 *The heart is a lonely hunter*.

- 13 *The catcher in the rye* zou door Henk de Graaff onder de titel *Puber* voor het eerst in het Nederlands worden vertaald. De vertaling zou in 1958 bij Ad. Donker te Rotterdam verschijnen.

- 14 Van Miguel Angel Asturias (1899-1974) was *Légendes du Guatemala* in 1953 in een vertaling van Francis de Miomandre bij Gallimard te Parijs in de Collection Folio verschenen, in 1955 in de Collection Du Monde Entier gevolgd door *L'ouragan* in een vertaling door Georges Pillement.

- 15 Nadere gegevens over de dichter Alberto Velázquez zijn niet achterhaald.

1033. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 28 september 1955

Woensdag [New York Sept 28 1955]

Beste Sander. Zoojuist (het is nu 8.50 voormiddag) kreeg ik je lange brief, waarvoor dank. Deze kattebel dient alléén om de goede ontvangst te melden. Op alle min of meer zakelijke punten, zal ik spoedig uitvoerig antwoorden. Wij stonden n.l. op het punt de deur uit te gaan. Ik heb n.l. de beschikking over *Ries'* kantoren in het Cryslergebouw. op 8 min afstand van mijn hôtel.¹ Deze

zijn door zijn ziekte verlaten. Het is er doodstil en het geheel rustig en deftig gemeubeld. Ik zit hier iedere dag een aantal uren dood alleen, zalig te knoeien. Gisteravond bij Leentje en Bert. Ik zou haast zeggen: als gewoonlijk. En als gewoonlijk allergezelligst. Wij vinden NY een ware verademing na het vergoorde, verslonsde, verbitterde, verzuurde Parijs. Ik schreef aan iemand (was het niet aan jou?) hetgeen mijn indruk nauwkeurig samenvat: Parijs is een mooie dooie stad, NY een leelijke levende. En de magazijnen! Hier 10× meer keuze, 10x meer zorg voor de kalanten, 10× meer aandacht en zorg voor de uitstalling. Zooals Saks Fifth Ave zijn etalages maakt, maakt *niemand* ze.² En de andere firma's zijn navenant. - Ik zal je dezer dagen Salinger zenden.³ Aty genoot er zéér van. Met vertalingen is het een wonderlijk geval! Er wordt in Nederland onzinnig veel vertaald. En daarvan is het grootste deel uit het Amerikaansch. Maar... *niet één* Am. roman van werkelijke betekenis valt daaronder te ontdekken! Men [*lees*:Met] een feillooze trefzekerheid kiezen de HH Uitgevers de Snert. Boeken waar hier niemand ooit van hoorde, worden in patria met ophef aangekondigd. En als iemand nu eens twaalf *goede* romans uit verschillende talen bracht, zouden die nu net *niet* verkocht w[:ord]en. De gepieptburgerlijke halfontwikkelden die tegenwoordig overal de toon aangeven, hebben een speciaal orgaan voor het opsporen van boeken die wat lijken en niets zijn. Men bezit tegenwoordig den valsche belezenheid. Dat wil zeggen men verslindt heel wat boeken, maar *nooit* boeken van werkelijke betekenis. En je kunt van de v.s. zeggen wat je wilt: daar is het toch mogelijk dat van eersterangs literatuur van Carson McCullers⁴ 100.000-de exx verkocht worden.

Ik heb nog geen nauwkeurig bericht uit Curaçao.⁵ Zoodra ik dat heb, ga ik naar een bevoegd persoon om inlichtingen in te winnen over een mogelijke omweg over Guatemala. Het is uitsluitend een geval van spie, als G. niet doorgaat, waardoor ons hart zou bloeden, gaan wij NY-Haiti. Haiti-Curacao Curaçao-Suriname Suriname Amsterdam. Dit alles op wiekslag. Nu is alléén de vraag wat kóst de route NY-Guatemala, Haiti-Curacao méér. Dat meerdere kan de bruin alleen maar trekken als Curaçao een tikje royaal is met zijn reisvergoeding. Ik heb gezegd tegen die Curacaoenaars: [‘]Ik behoef aan jullie *niets* te verdienen, maar jullie mogen me ook *niets* kosten.[’] Wanneer ik iets weet, schrijf ik je *onmiddelijk* [:Ik] heb mijn kamer in San C. gehuurd en vooruit betaald tot 6 Jan. 1956.. Als wij dus naar G. komen dan is dit in begin Jan. Wij denken als alles doorgaat ± 1 Mrt weer in Parijs te zijn.

Ik kan mijn geen flauw denkbeeld vormen van het bestaan in Midden Amerika. Alleen is mij van jongsaf bijgebracht dat van alle M.A. Republieken Costa Rica de meest geëvolueerde, verreweg de beschaafde, de modernste, de rustigste en de meest Europeesche is. Klopt dat bericht met de werkelijkheid?? In elk

V.l.n.r.: M. Bokhorst, E.R. Krenz-Senior, N.A.C. Slotemaker de Bruïne, Aty en Jan Greshoff, en de schilder A.F.F. Krenz, Kaapstad, 4 december 1954.

J.-P. Barth bij de aanbieding van het eerste exemplaar van *Gevleugeld woord* aan I.A. Aler, de presidentdirecteur van de KLM, Den Haag, 1955.

V.l.n.r.: Max Tak, Jo Spier, G.J. van Heuven Goedhart en Greshoff, New York, herfst 1955.

geval weet ik dat over het algemeen de kostariekers meer dan hun burens voor vól worden aangezien. Uit Panama zag ik in het Mus. te Philadelphia (indertijd) *prachtige kleine* beeldjes in goud en zilver, alsmede het mooiste precolombiaansch dat ik ooit zag.

- Om op die vertalingen terug te komen: er heeft zich na de oorlog een nieuwe internationale gevormd, de zesde, die van de Kitsch. Nergens verschijnt iets waar je van achterover slaat. Zelfs in Fr. niet. Ik ben dol op Perret, maar dat kan men moeilijk gróót noemen! (J.P.: *Bâtons dans la Roues, Cheveux sur la Soupe.*).⁶ Hier verscheen onlangs een nieuwe Robert Penn Warren,⁷ dat is altijd een gebeurtenis. Maar verder zie ik niets uitdagends.

Werk je thuis of heeft de Unesco je een met goudbrokaatgetapisseed bureau aangeboden?

Met veel liefs voor beide van beide
als steeds geheel je
Jan

tot spoedig dus.⁸

Eindnoten:

- 1 L.A. Ries beheerde na de oorlog het kantoor van de firma Wm.H. Müller & Co te New York.
- 2 Saks Fifth Ave is een befaamd warenhuis in New York.
- 3 *The catcher in the rye.*
- 4 Greshoff doelde op *The heart is a lonely hunter.*
- 5 Zie br.1025 n.12, en voorts br.1030, 1041, 1044 en 1046.
- 6 *Bâtons dans les roues* van Jacques Perret was in 1953 bij Gallimard te Parijs verschenen in de Collection Blanche. In 1954 was bij dezelfde uitgever in dezelfde reeks *Cheveux sur la soupe* verschenen.
- 7 In 1955 verscheen bij Random House te New York de roman *Band of angels* van de Amerikaanse schrijver Robert Penn Warren (1905-1989), die Greshoff gedurende zijn verblijf in New York tijdens de oorlog had leren kennen.
- 8 Op de brief is door Stols bijgeschreven: '28 Sept.'

1034. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P Barth), 28 september 1955

28 Sept 1955

Best John P,

Zoojuist kreeg ik een lange brief van Stols. Hij was zeer gelukkig met je berichten, zoowel persoonlijk als zakelijk. Na eenige bittere klachten over zwijgzaamheid uwerzijds, haastte hij zich mij op de hoogte te stellen van je brief. Met de voorstellen stemt hij in hoofdzaak in. Dit alles verheugt mij zeer. Hoofdzaak voor mij is dat de Gedichten voor Mei 1956 weer verkrijgbaar zijn. Als je nu mij nog eens met een ½

woord schrijft op ‘een pietsie anzichtskaart’ (Speenhoff), hoe jij en de jouwen het stellen, ben je een bovenste beste.

Ik heb het kattenverhaal van Goris in mijn bezit en stuur het je binnen eenige weken toe (gecorrigeerd)¹ met mijn elucubrations over dat onderwerp.²

Veel hartelijks en goeds
van geheel je
Gr.

Eindnoten:

- 1 In *Over katten* zou het verhaal *De genezing van de eerwaarde Pater Brosius* van Marnix Gijsen worden opgenomen (p. 47-64). (Zie ook br.1010 n.6.)
- 2 Waarschijnlijk in de betekenis van: langdurige arbeid, bedenksel, vrucht van veel hoofdbrekens. (Zie echter br.1012 n.3.)

1035. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 29 september 1955¹

29 September 1955

Beste Sander,

Hierbij de aangekondigde zakelijke berichten.

1. Tegen de titel Verzamelde Gedichten bestaat geen bezwaar.
2. Ik maak nu een *leeken*opmerking, maar is je prijsberekening niet erg aan de hoge kant. Neem 'Wij hebben vleugels' van A.v.d.Veen. dat meer dan 100.000 woorden telt en dat in De Salamander voor f 2.50 verkocht wordt.² De bundel van JCB telt *làng* geen 100.000 w. en moet 7.90 kosten!³ Ik denk niet dat van Wij hebben vleugels méér dan 6000 exx opgelegd zijn. Maar zelfs al zijn het er 10.000, dan is het prijsverschil nog treffend. Toen ik de boel bij Av.N. (met een zucht van verlichting) weg nam, was de bedoeling een goedkoope druk van 4.90. Wat ik je verzoek is dit: laat aan de hand van de volledige kopij (in Barth's bezit) nog eens narekenen of de kostprijs niet gedrukt kan worden door goedkoopere typografie, goedkooper papier, goedkooper band. De prijsbepaling is tenslotte jouw zaak! Maar, gezien de huidige strekking in de wereld van het boek, geloof ik dat een lage prijs van het allergrootste belang is. In verband daarmee raad ik je af de 600 als voorschot op tantième te beschouwen. Het is het volledige honorarium voor een druk, waarvan wij de omvang nader bepalen. Dit ook om de prijs te drukken.
3. Wat beteekent alleen-recht? Het spreekt vanzelf dat dezelfde kopij niet bij twee of meer uitgevers kan verschijnen! En jij hebt het recht van herdruk. Doch als na een bepaalde tijd het uitverkochte boek *niet* herdrukt is, vervalt automatisch de overeenkomst. Het mag niet mogelijk worden dat gij niet herdrukken wilt en ik niet herdrukken mag! Ook hierover bestaat dus geen verschil van meening.
4. Ik zou je wel dringend willen verzoeken de Gedichten zoo spoedig mogelijk, in begin 1956, te doen verschijnen en Barth dus opdracht te geven de zaak zoo spoedig mogelijk naar de drukker te zenden.
5. Ik stuur je dan de kopij van Volière, geheel overgetikt alreeds, zoodra ik die heb nagezien. Deze is, als we het eens worden, bestemd voor 1957.
6. Het lijkt mij niet juist om *a priori* de kans op steun voor de uitgave der aphorismen zoo volstrekt uit te sluiten! Als de regeering een opdracht verstrekt (i.c. aan AvdV.) is het niet onmogelijk dat hij ook bereid is het resultaat van die opdracht in het licht te zenden.⁴
7. dus: je kent nu mijn plannen en verlangens. Dit is een Vijfjarenplan! *Urgent* is alleen de herdruk gedichten en *werkelijk*, serieus: zoo goedkoop mogelijk.

Zoodra dit boekje op de drukkerij en dus in bewerking is, open ik de besprekingen over N° 2 'Volière', waarvan je dan tegen die tijd de kopij hebt.

Je plan voor een boekje lijkt mij om allerlei redenen goed.⁵

Ten eerste	is het wenschelijk dat, geheel afgescheiden, van practisch nut, een volledig overzicht en juiste waardeering van je levenswerk verschijnt.
Ten tweede	lijkt het mij inderdaad nuttig tegenover Unesco. Hein moet alle stof verzamelen en rangschikken, maar dan moet zijn tekst deugdelijk door jou en mij 'ge-edit' worden, anders wordt het geheel te droog.

Ik zie het zoo.

Vier afdeelingen

- I biografie verweven met karakteristiek en waardebepaling van werk
- II een kort maar essentieel stuk van jou: de beginselen waarop je oeuvre gebouwd is.
- III 'testimonials' van Fr, Eng, It. *Sp.*, N[:ed,] Am. etc. typografen, schrijvers, verzamelaars.
- IV Bibliografie.
- III is tijdrovend, omdat men wel veel beloften doch weinig kopij krijgt! Men moet de lieden *voortdurend* achter de broek zitten. Begin om een lijst van eerste klasse bewonderaars uit alle landen samen te stellen. Vrij ruim, want er vallen er altijd af. -
Hierbij kunnen *ook* opgenomen worden treffende uittreksels uit wat vroeger over je verschenen is.

Als je er nu dadelijk mede begint kan het voorjaar '57 verschijnen, maar dan moet alles meeloopen.

- 1 Brief AvN was *niet* ingesloten⁶
- 2 Hierbij 'separaat' een pakje knipsels. Bij gelegenheid terug géén haast.
- 3 Voor The Catcher in the Rye zorg ik dezer dagen.
- 4 Bert was blij met je brief.⁷ Hij belde mij er dadelijk over op.

Dat lijkt mij alles, met gisteren samen.

Veel liefs en goeds voor Greet en jezelf van
Geheel je
A & J

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van The San Carlos, 150 East 50th Street, New York.
- 2 *Wij hebben vleugels* van Adriaan van der Veen was in 1953 als nummer 108 in de reeks De Salamander bij Em. Querido's Uitgeverij te Amsterdam verschenen. De eerste druk was in 1946 bij dezelfde uitgever verschenen.
- 3 Greshoff doelde op de vierde, in 1953 verschenen druk van *Verzamelde gedichten* van J.C. Bloem. De verkoopprijs van deze bundel was fl 7,90; de oplage was 3000 of 4000 exemplaren. (Zie J.C. Bloem, *Gedichten* (ed. A.L. Sötemann en H.T.M. van Vliet), dl.2, Amsterdam 1979, p. 238.)
- 4 In 1958 zou bij Uitgeverij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage de door G.W. Huygens samengestelde keuze uit de aforismen van Greshoff verschijnen onder de titel *Nachtschade*. Adriaan van der Veen had een inleidende studie voor de uitgave geschreven. Het boek werd gedrukt bij Boosten & Stols en gebonden bij L. van Wijk & Zoon te Utrecht.
- 5 Zie br.1032, p. 220.
- 6 Zie br.1029 n.2 voor de brief van Alice van Nahuys, die Stols op 25 september (br.1032) schreef te retourneren.
- 7 Zie br.1032 n.2.

1036. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 30 september 1955¹

[’s-Gravenhage,] 30/9/55.

Zeerg. H. Greshoff,

Ik schrok me dood toen ik van U moest horen dat de Heer Stols Uw voorstellen niet had ontvangen met mijn opmerkingen, omdat ik er heilig van was[?] overtuigd ze verzonden te hebben weken geleden. Doch inderdaad vond ik na enig zoeken een grote enveloppe met allerlei gegevens, ook financiële e.d. die ik al een maand weg meende te weten, waarin Uw stukjes[?]. Ik heb nu *onmiddellijk* weggezonden en verzoek U mij te verontschuldigen voor deze slordigheid, alleen te wijten aan een complete overbelasting. Ik schreef [xxx] ook reeds de Heer Stols lang[?] over Uw brief, door allerlei mysterieuze omstandigheden deed mijn brief er echter een paar weken

over hetgeen de Heer Stols [?] mij schreef.

Uw proeven van het boekje over Gijsen heb ik nu goed nagekeken en er inderdaad veel uitgehaald.² Een vraag; die ik niet ‘logisch’ wist op te lossen: ergens zegt U... Suzanna, door *David* de Kuise genoemd... moet dit niet *Daniël* zijn????³ Ik moet wel[?] revisie hebben want er zit[?] veel [xxx] veel[?] in, mocht[?] U mij kunt[?] antwoorden. De verkoop is [xxx] teleurstellend. Commericeel had ik het *na* Er gebeurt moeten uit brengen. De laatste 2 romans hebben het niet zo best gedaan en dus is direct de boekhandel (best te vergelijken met *koekhandel*) in zak en as. Bovendien vinden ze het voorbarig omdat hij nog niet dood is..... Als er, België inbegrepen 1000 [xxx] aanbieding verkocht worden ben ik blij. En toch geloof ik, dat de boekhandel het verkeerd ziet. Vooral als ‘Er gebeurt’ zo goed ontvangen wordt als de [xxx] zal het wel meelopen en ook[?] op de lange duur.

Het ga[?] me momenteel niet zo erg goed, heel erg vermoeid en kwakkel bovendien met een stijve nek. Och, eens zal dit leed wel weer geleden zijn. Ik ben erg benieuwd naar Uw stuk over Spoor.⁴ Kan ik een doorslag krijgen? Commercieel zie ik veel in dit boek, om echt litterair te worden zal hij veel cliché-uitdrukkingen en overdrijving moeten afleren.

Ben erg benieuwd naar een nieuw werk van Gijsen.⁵ Zeer verheugd te horen dat U beiden uw Kattenbijdragen zult afmaken. Ik wil er een leuk boekje van maken.⁶

Voor de Bijenkorf schreef ik een stukje over Marnix Gijsen dat in hun orgaan in een oplaag van meen ik 17.000 verspreid wordt.⁷ Het is wel aardig doel uiteraard ingesteld om warenhuispubliek (waar overigens veel Gijsen liefhebbers tussen zitten).[?] Dit, n.a.v. het boekje *over* Gijsen. Hopelijk is Goris niet boos, dat ik een paar geestige passages heb [xxx] uit zijn brieven (zonder er van te

reppen dat [xxx] van *mij* zouden zijn, ik laat hem af en toe in dit stukje aan het woord [)].

Zodra ik revisie Lampo compleet heb stuur ik U proef.⁸ Groet U Uw Vrouw namens mij en mijn Vrouw en zegt U Gijsen dat ik weldra ([xxx] getypt) schrijf. Hopelijk kunt U dit schrijfsel lezen!

Met beleefde groet en de meeste hoogachting,

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 3 Waarschijnlijk doelde Barth op de zin in *Marnix Gijsen*: 'Joachim van Babylon, een rijk Joods koopman, huwt, als hij van verre reizen naar zijn vaderland terugkeert, na enige jaren van geestelijk zwerven, Suzanna, de volmaakt schone, die door Daniël als de Kuise verheerlijkt, de eeuwigheid in zou gaan.' (p. 73). De gesuggereerde verbetering is dus aangebracht.
- 4 Zie br.1028 n.2 voor Greshoffs bespreking van *Rood is de hemel* door Victor Spoor.
- 5 Waarschijnlijk had Barth op dit moment alleen nog geen kennis genomen van *Ter wille van Leentje. De oudste zoon* en *Er gebeurt nooit iets* moet hij op dit moment al gelezen hebben.
- 6 Zie br.1034.
- 7 Een ongesigneerde bijdrage van Barth over Gijsen met de titel *Rondom Marnix Gijsen. De uitgever van prof. dr. Jan-Albert Goris vertelt* zou verschijnen in de november-aflevering van De Boekenkorf, Tijdschrift voor Boekenvrienden en Vriendinnen, dat drie maal per jaar gratis werd verspreid door de boekenafdeling van De Bijenkorf in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam (p. 18-19).
- 8 *De duivel en de maagd*.

1037. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 5 oktober 1955

5 Oct 1955

Beste Kerel, Géén verontschuldigen! Ik wéét immers dat je het overdruk hebt.

Ja, ik geloof ook dat David Daniël moet zijn, maar ik herinner mij de zin en de kontekst *niet*.¹

Zie wat je doet (of zend mij de geheele blz even over)

Ik had ook nooit gedacht dat dat boekje 'goed zou gaan'. Als je de kosten er uit krijgt is het een goedkope reclame voor je auteur. Er verschijnen méér boeken over levende dan over doode schrijvers!! Bij Gide's leven tientallen. Na zijn dood niet een! Ik vind 1000 veel! De boekhandel ziet het natuurlijk verkeerd, omdat de boekhandel alles altijd verkeerd ziet.

Het allerallerbeste met je gezondheid.

Ik ben *niet* ziek maar lusteloos en in de put. Het dagelijksche ziekenbezoek bij een zoo goede vriend als Ries, die er ellendig aan toe is, wekt begrijpelijkerwijze niet op. Ik lees niet ik schrijf niet. Ik zie alleen Goris veel en altijd met genoegen.

Ook mijn maag plaagt mij dezer dagen.
Ik stuurde je Gijsen [+s] kattenverhaal, wel aardig.² Het mijne is in de maak.³
Maar vordert door opgemelde oorzaken traag.
Af ± 2000 woorden. Ik voltooi het voor ik iets anders begin! In elk geval.
Hierbij per zeepost een kattenboekje voor je part. bibl. Ik vind het matig, maar
mèn dweept er hier mede⁴
Veel goeds voor vrouw & dochter en jezelf ook van mijn vrouw,
Steeds je
Gr.

Eindnoten:

1 Zie br.1036 n.3.

2 Zie br.1034 n.1.

3 Zie br.1012 n.3.

4 Er is niet achterhaald welk boek over katten Greshoff uit New York aan Barth heeft gestuurd.

1038. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 12 oktober 1955

Guatemala 12 Oct. 55

Beste Jan,

Een verhuizing naar een iets groter appartement, heel druk werk en avondlijke vermoeidheid in deze zeer natte maand hebben mij tot nu toe de energie benomen om brieven te schrijven. Vandaag is het de Dia de la Raza, zoals Columbusdag hier heet, het is nu al laat op de avond; veel meer dan gelanterfant en getracht te bekomen van een zekere matheid na een diner met veel drank toe dat we gisteren aan onze nieuwe expert, Kendrick, engelsman, + vrouw aanboden, heb ik niet.¹

Dank je zeer voor de gezellige stroom brieven van 23, 28 & 29 Sept. Misschien kun je het goedkoopst vliegen. N.Y.-New Orleans-direct naar Guatemala-San Salvador-Haiti-Curaçao. Dat kán niet veel méér kosten. Begin Januari ben ik zeker van mijn enquêtereis in Centraal Amerika en Panamá terug na mijn rapport eind Dec. in Mexico geschreven te hebben.

Wat je over de vertalingen schrijft, is wel juist. Maar je moet toch niet vergeten dat de enkele honderden of duizenden die in ons land van een werkelijk goed 'buitenlands' boek kunnen genieten dit toch niet in vertaling zullen doen, en zo blijft er alle kans voor de Mitchells en andere fabrikanten van leesstof voor halfontwikkelden, waar de meeste nederlandse uitgevers hun geld aan verdienen.² Ik heb het vaak geprobeerd met goede boeken in goede vertalingen; het succes is altijd, maar dan ook altijd nihil geweest...

Inderdaad is Costa Rica de enige werkelijke democratische staat in Zuid Amerika, en met Uruguay de enige in latijns amerika. Curieus is, dat dit ook de enige staten zijn, die geen indio-probleem hebben. Costa Rica is altijd vrij blank geweest en in Uruguay zijn de indios 'verdwenen' op dezelfde manier als in de V.St.

In al de andere landen is en blijft de president een man van dictatoriale allures, min of meer, en de ministers zijn zijn secretarissen. Het zijn zonderlinge landen, die van het koloniale bewind alleen het slechte hebben behouden, zoals ook in het mengras meestal alleen de slechte eigenschappen zijn overgebleven. Ik wil niet beweren dat de indios engelen zijn, zoals anderen dat van de negers in jou en andere landen beweren. Maar het is een feit, dat de Maya's, die in dit land en in Yucatan leven, moreel op een oneindig veel hoger peil staan dan de neo-guatemalteken.

Je zult, als je tijd hebt, erg genieten van het prachtige museum van precolombiaanse kunst hier. In Costa Rica en Panamá zijn er overblijfselen van iets, dat meer verwant is met de precolombiaanse en pre-inca-kunst van het

noorden van Zuid Amerika. En in al de landen, van Mexico (misschien het westen van de V.St.) tot aan Vuurland toe vindt men in de kunst toch zekere gemeenschappelijke karakteristieken.

Met erg veel belangstelling lees is [*lees:ik*] het boek van Jacques Soustelle (nu Gouv. Gen. van Algerije) over het dagelijks leven der Azteken.³

Nu over je 'Verzamelde Gedichten'.

Ik heb aan Barth opdracht gegeven, zo spoedig mogelijk te laten zetten, vertrouwend dat de kopy volledig in zijn bezit is: precies als de kleine J.C.B., gestapeld, doch niet overdreven, in een zo klein mogelijke opslag tegen een zo laag mogelijke prijs, daarbij het door jou voorgestelde honorarium als 'kosten ineens' in de productiekosten op te nemen. Ik ben zelf benieuwd, wat nu de verkoopprijs moet worden. Misschien kunnen we het boek alléén ingenaaid uitgeven, of ben je daar tegen?

We zijn het er dus over eens, dat je het boek niet ook nog bij een andere uitgever zult laten verschijnen. Ik zal het zo lang blijven herdrukken als mij dit mogelijk is, en je binnen redelijke tijd berichten als mij dit onverhoopt onmogelijk zou zijn.

Naar 'Volière' ben ik zeer benieuwd. Ik zal ook proberen t.z.t. steun voor de uitgave der aforismen te krijgen.⁴

Bij voorbaat bedankt voor de knipsels-te-leen en de Catcher.

Bert schreef een gezellige brief.⁵

Het boekje óver mij: daarvoor zou ik toch echt in Holland moeten zitten, waar ik alle gegevens heb. Of Hein er nú al iets aan kan doen, weet ik niet.⁶ Heb je hem nog gezien? Is hij erg oud geworden? In ieder geval ben ik je erg dankbaar voor je medewerking. Een hoofdstukje van een amerikaan (Paul Standard) zou zeker helpen.⁷ Alle goede engelsen zijn vrienden van J.v.K., die zeker niet over mij zullen schrijven...⁸

Unesco stond mij *niet* toe, de ecuatoriaanse ridderorde aan te nemen. Ze kan me trouwens niet schelen. Liever had ik de exemplaren van mijn boek ontvangen om tenminste auteurs-ex. te hebben kunnen zenden naar enkele vrienden en bibliotheken.⁹

Schrijf je gauw weer eens?

Heel veel liefs, ook voor Aty en de Gorissen, mede van Greet.

Je

Sander

Eindnoten:

- 1 Kendrick en zijn echtgenote zijn niet nader geïdentificeerd.
- 2 Greshoff doelde waarschijnlijk op Margaret Mitchell (1900-1949), wier in 1936 verschenen *Gone with the wind* een miljoenenoplage had behaald. De eerste Nederlandse vertaling was al in 1937 verschenen bij de Zuid-Hollandsche Uitgevers Maatschappij.
- 3 Jacques Emile Yves Soustelle (geb. 1912) had begin van het jaar zijn *La vie quotidienne des Aztèques à la veille de la conquête espagnole* gepubliceerd bij Librairie Hachette te Parijs.
- 4 *Nachtschade*.
- 5 Op 28 september antwoordde Marnix Gijsen op een niet-bewaarde brief van Stols van 25 september. Gijsen schreef onder meer: 'Over je plannen en beproevingen had ik reeds een en

ander gehoord door Greet's brief aan Jan en Aty. Na De O.[udste] Z.[oon] heb ik in Mei nog een boek geschreven dat geen titel heeft en dat ik nog moet herlezen. [...] Het kattenverhaal voor Cl. Lennart heb ik geschreven, het is nogal aardig, denk ik.'

6 Zie br.1032 n.11.

7 De calligraaf Paul Standard, met wie Stols contact had. Dat Van Krimpen goed bekend was met Standard kan blijken uit de correspondentie uit de periode 1947-1952 die zich in het Van Krimpen-archief bevindt. (Universiteitsbibliotheek, Amsterdam, sign. Go 34.47-56.)

8 Stols doelde mogelijk op Stanley Morison en Harry Carter.

Stanley Ignatius Arthur Morison (1889-1967) was van 1926 tot en met 1930 redacteur van *The Fleuron*, *A Journal of Typography* geweest. Hij was in 1923 als typografisch adviseur bij de Monotype Corporation komen te werken, en bovendien in 1925 in dezelfde functie bij de Cambridge University Press. Hij had een groot aantal publikaties op het gebied van typografie en drukkunst op zijn naam staan, zoals *Four centuries of fine printing* (1924), *First principles of typography* (1930) en *A tally of types* (1953). Stols en Morison waren in 1927 met elkaar in contact gekomen. Jan van Krimpen en Morison hadden vanaf 1952 nauw samengewerkt bij het geschikt maken van Van Krimpens letter Spectrum voor de Monotype, waar zij in 1955 beschikbaar kwam. In 1952 had Morison een voorwoord geschreven voor *The work of Jan van Krimpen* van John Dreyfus. (Vgl. ook *Stanley Morison and Jan van Krimpen. A survey of their correspondence, 1926-1958* (ed. Sebastian Carter), in *Matrix* 8 (1988), p. 115-144; 9 (1989), p. 97-127; 10 (1990), p. 92-119; en 11 (1991), p. 125-144.) De drukker en letterontwerper Harry Graham Carter (geb. 1901) was in de jaren twintig en dertig achtereenvolgens werkzaam geweest bij de Monotype Corporation en bij de Kynoch en de Nonesuch Presses. Na de oorlog was hij tot 1954 verantwoordelijk geweest voor de typografische verzorging van de Britse staatspublicaties; in dat laatste jaar werd hij archivaris bij de Oxford University Press, van welke drukkerij hij de geschiedenis tot 1780 schreef met *A history of the Oxford University Press* (1975). Samen met Van Krimpen zou hij begin jaren dertig de redactie van het nooit verschenen typografische tijdschrift *The New Fleuron* gaan voeren. Harry Carter zou in 1978 *Typefoundries in the Netherlands from the fifteenth to the nineteenth century*, het historische overzicht van de bij Van Krimpens werkgever Joh. Enschedé en Zonen beschikbare lettertypen van de hand van Charles Enschedé, voor het Engelse taalgebied bewerken. Dat Van Krimpen goed bekend was met Harry Carter kan blijken uit de correspondentie uit de periode 1947-1952 die zich in het Van Krimpen-archief bevindt. (Universiteitsbibliotheek, Amsterdam, sign. Go 30.87-98.)

Enigszins zuur herinnerde Stols zich later over de eerste jaren van zijn Halcyon Press:

'Vervolgens kreeg ik contact met de bekende typograaf Oliver Simon, dezelfde die de eerste jaargangen van *The Fleuron* [...] met Stanley Morison heeft geredigeerd [...]. Door Simon wist ik voor de Halcyon Press een kantoortje te bemachtigen in het gebouw in Great Russell Street waar hij zijn Londens bureel van de Curwen Press had. Daar heb ik verschillende mensen leren kennen waar Jan van Krimpen pas later mee in contact is gekomen. De wereld van het boek was ook in Engeland niet groot [...].' (Zie C. van Dijk, *Alexandre A.M. Stols (1900-1973), uitgever-typograaf. Een documentatie*, Zutphen 1992, p. 32.)

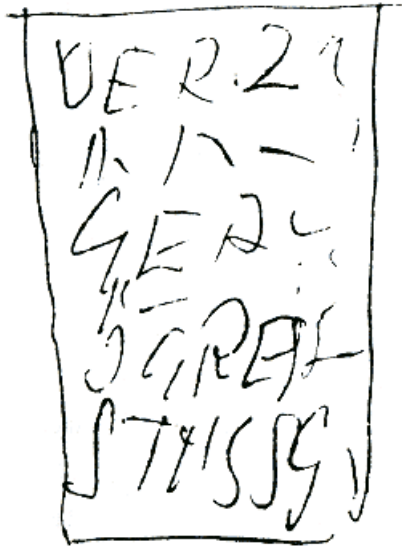
9 *Historia de la imprenta en El Ecuador de 1755 a 1830*.

1039. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 17 oktober 195527 Oct. 1955¹

Beste Sander,

Hart. dank voor je brief, waarop uitvoerig antw. komt.

Alleen dit.

Ik ben enthousiast om het idee de verz. ged. *niet* gebonden verkrijgbaar te stellen!Maar dan wel in een *stevig* omslag (als de Anchor Books b.v.)²En dan geen kosten voor omslag tekening. *Jij* maakt iets typografisch!

de bladz. *geheel vol* met groote een beetje barokke,
 affiche achtige, desnoods versierde letters.
 iets opvallends ongewoons en toch smaakvol aan
 UEd. wel toevertrouwd en m.i. witte letters op
 helder donker paars (mijn kleur) fond.

Maar dit alles behoort tot jouw domein
 geen geld aan bandteekenaar!

Alleen waarom dit: je schrijft in een zoo klein
 mogelijke opslag tegen een zoo laag mogelijke
 prijs. Ik zou zeggen, opslag zoo groot *mogelijk*.

D.w.z. zóó gróót als de *redelijke* risicobeperking
 [:het] toelaat.

De volledige kopij *is* bij Barth.Denk eens na over een echt opwekkend typogr. omslag.³

In haaste

Veel liefs ook voor de Vrouw Greet
 van geheel je

A&J

Bert is Donderdag 20 Oct jarig.

[Xxx] hem. Wij drinken een glas ([xxx] ik wijn hij) *op je gezondheid en dat van harte*

Mijn vriend Swinderen wordt gezant te Havanna en ook geaccr. in Guatemala.⁴ Je zult hem dus zeker zien met zijn alleraardigste tweede vrouw⁵ (waarschijnlijk in Mrt). Ze komen ± ½ Jan. in Havanna⁶

Eindnoten:

- 1 Gedateerd op grond van het feit dat het poststempel 17 oktober vermeldt.
- 2 Het eerste deel van de door Jason Epstein, redacteur bij Doubleday & Co te New York, gecreëerde reeks Anchor Books was in april 1953 verschenen. Het was de eerste reeks van zgn. 'quality paperbacks', d.w.z. pockets op houtvrij papier gedrukt, in tegenstelling tot Nederlandse pocket-series als Prisma-Boeken en Ooievaar-reeks. Anchor Books werden in de handel gebracht voor een prijs \$1,25. (Zie ook br.1040 n.2. en br.1041 n.4.)
- 3 Greshoffs *Vezelde gedichten* zou worden gebonden. Op de groene linnen band staan alleen in reguliere letters auteursnaam en titel vermeld, op de paarse stofomslag auteursnaam, titel en signet van de uitgeverij. (Zie ook br.1032 n.7.)
- 4 Regnier van Swinderen was in 1955 benoemd tot buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister in Cuba, de Dominicaanse Republiek en Haïti.
- 5 In januari 1956 zou Regnier van Swinderen trouwen met Johanna van der Graaf (geb. 1918). Zij was secretaresse van Joseph Marie Antoine Hubert Luns (geb. 1911), die sedert 1952 te zamen met J.W. Beyen minister van buitenlandse zaken was.
- 6 Deze passage is in rood geschreven op de buitenzijde van het luchtpostblad, kennelijk nadat dit al was dichtgeplakt.

1040. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 21 oktober 1955

21 Oct 1955

Beste Brave Barth,

Van ons beider vriend Stols vernam ik, dat hij je verzocht de kopij voor mijn bundel zoo spoedig mogelijk naar de drukker te zenden.¹ Ik wou zoo graag op mijn gemak de proeven verbeteren. Wij kwamen overeen dat wij geen gebonden exx. in de handel zouden brengen. Met een stevig halfcartonnen omslag (zie Spectrumreeks) (typografisch) en dan het boek afgesneden aan alle kanten. Het wordt dan zoo iets als de Spectrum Gezelle.² Kies vooral géén te duur papier. Dit alles om de prijs te drukken! Durven jullie geen 4000 aan?? Ik ontving nog geen enkele uitgave van de firma Stols. Is er nog niets klaar?

Geen Atlantis boeken.³

Onlangs vroeg ik je om een paar Portraits of a Dutch Poet. Heb je dat in de drukte vergeten?

Ik schrijf nog zéér moeilijk. Een echte 'inzinking' zooals ik die weleens 1 × per 2 of 3 jaar heb. Maar je *krijgt* je kattenverhaal!⁴

Goris was zeer gelukkig met een verjaarselegram uit Guatemala.⁵ Ook hij is door en door moe.

Zijn kattenverhaal heb ik je gezonden.⁶ Heb je het ontvangen?

Nog altijd op de Loosd. Kade?⁷

Heel veel liefs voor Gade & Dochter

Steeds geheel je

Gr.

Eindnoten:

1 *Verzamelde gedichten*.

2 In 1953 was in de reeks Prisma-Boeken een door E.J.M. Laudy-Arnolds bezorgde uitgave van Guido Gezelles *Gedichten* verschenen. De delen in deze door Het Spectrum te Utrecht & Antwerpen sinds oktober 1951 gepubliceerde reeks hadden een Formaat van 10,5 × 18 cm en werden verkocht voor een bedrag van fl 1,25. (Zie ook br.1039 n.2 en br.1041 n.4.)

3 Pas in december zouden vier nieuwe delen in de Atlantis-Reeks verschijnen. (Zie Bijlage III.)

4 Zie br.1012 n.3.

5 Dit telegram van Stols aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.

6 Zie br.1034 n.1.

7 Zie br.1030 n.2.

1041. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 24 oktober 1955

24 October 1955

Beste Sander,

Wij vierden onder 8 oogen Bert's verjaardag in zijn nieuwe woonstee op dezelfde verdieping (14^e) in hetzelfde gebouw.¹ De indeeling is *v  l* beter. ZEd was bepaald blij met je gelukwensch. Hij is echt *moe*. Doch kan maar niet besluiten er uit te trekken. Wij hebben twee aardige kleine plannen gemaakt, doch hij komt maar niet tot een besluit.

Ik kwam er door ingekankerde luiheid nog niet toe je de boekjes te zenden.² Ik zal er mij deze week aan wijden! Ik ben nog steeds zeer ingenomen met het

denkbeeld van alleen ingen. ex.³ maar dan een *stevig* omslag en het boekje aan alle zijden afgesneden. Ik ben dol op die 'betere' pocketuitgaven zooals Anchor en Meridian en Vintage.⁴ Alle drie best en met beste texten. - Na zalig en overdadig gewerkt te hebben zoowel te Lutetia als te Aulla, kan ik hier maar niet echt lekker aan de slag komen. Van begin Dec tot begin Sept. heb ik in een euphorie geleefd: blijmoedig, ijverig, hoopvol. Nu komen de depressies mij weer plagen! Ook die zullen voorbijgaan. Ik las met véél plezier de herinneringen van Jeanne vSch. Willing.⁵ Dat zijn nu 3 uitnemende (dunne maar kostelijke) memoirenboekjes van vrouwen

1 Marie Cremers Meulenh⁶

2 Top Naeff Q.⁷

3 JvSch. W Q.

Die van Annie Salomons vind ik nog aardiger. Ik raadde al in Jan of Febr. Barth aan die te vragen voor een Atlantis deeltje. Maar hij ging er niet hard op. Misschien zijn ze al vergeven. Maar het is de moeite waard te *informeeren*! Brokstukken eruit verschenen in Maatstaf.⁸

Ik krijg maar steeds opwekkende tel[egrammen] uit Curaçao: alles is in orde etc. Maar geen nauwkeurige bindende inlichtingen betreffende reis, reisvergoeding, honorarium, aantal lezingen, duur verblijf etc. Ik schreef nu 10 dgn geleden dat ik alles duidelijk en onmiskenbaar en onmiddelijk zwart op wit moest hebben en dat ik zoo niet, niet kwam.⁹ Hetgeen een opluchting voor mijn Gade zou zijn. Hoewel wij dan ook, tot onze bittere spijt Haïti zouden missen om v. Guatemala (zoo die mogelijkheid blijkt te bestaan) niet eens te spreken. Iederéén zegt hier dat G. zéér mooi is. Maar ik zie jullie liever dan een natuurtafreel. Schreef ik je dat onze goede trouwe Regnier (uitgesproken Reinier) vSwinderen gez. wordt te Havana ook gecrediteerd bij de Rep Guatemala. Beide Anneke en hij zijn hartelijk en liggen ons na aan het hart. Je zult ze dus wel zien in begin '56. (Anneke (van der Graaff) was zes jaar secr. van Luns).

Wij zijn hier heden 80 dagen en hebben er nog 70 voor de boeg. Als onze bloeien van kinderen niet in ZAfr. woonden zouden A. en ik ons vestigen ergens in de omgeving van La Spezia of in La Spezia. Echt italiaansch, maar *zonder* het kleinste kunstschatje, hetgeen een rustig gevoel geeft en dus ook zonder de prollen die nu onder de naam 'toeristen' in bussen worden rondgezeuld.

Pierre H.D. was met een beurs 1 mnd in Italie en genoot van iedere minuut.¹⁰ Hoe meer ik hem leer kennen, hoe meer ik hem waardeer. Jullie moeten terug in Patria hem wat meer cultiveeren. Simone is ook zéér lief.¹¹ De nieuwe roman van Adriaan 'Spelen in het Donker' is beneden peil. Ik noemde het in Het V. Malen in de Mist. Bolle ging Delvende[?] Bergopwaarts, Adriaan Lullende Bergafwaarts. Het gaat mij erg aan het hart.¹²

Laat je spoedig met zetten beginnen. Zoodat ik mij niet behoef te haasten met verbeteren en het deeltje in het vroege voorjaar het licht ziet.¹³

Uit Kaapstad hoor ik *geregeld* van mijn rejetonen (Jan behartigt met een volmacht al mijn zaken zorgvuldig); en van Nico Slotemaker de B.[ruïne] Ook Thea T.vH. schrijft wel eens. Van Dirk wel iets maar weinig.

Uit Pret.[oria] een *lange* brief van Jan van Berg.¹⁴ Uit Nederland, behalve van de vrouw Riem Vis,¹⁵ vrijwel niets. Daar hebben de menschen het te druk. Ik zeg dit niet [xxx] Het is wáár. Iemand als Pierre H. wordt tot op de draad uitgebuit.

Horen wij bij gelegenheid nog eens een woordje.

Heel veel liefs voor jullie beide van geheel jullie

A & J

Eindnoten:

- 1 Marnix Gijsen woonde op de veertiende verdieping van 2 Fifth Avenue te New York; op zijn persoonlijke briefpapier gebruikte hij overigens zijn werkadres: 630 Fifth Avenue.
- 2 Mogelijk doelde Greshoff op een deeltje uit de reeks Anchor Books, die door hem in zijn brief van 17 oktober (br.1039) als voorbeeld voor een pocket-uitgave van zijn *Verzamelde gedichten* was genoemd, of op deeltjes uit de reeksen Vintage Books of Meridian Books, die hij in deze brief als voorbeelden toevoegde.
- 3 *Verzamelde gedichten* zou alleen in gebonden vorm verschijnen.
- 4 Meridian Books en de door New Yorkse uitgeverij Alfred A. Knopf in 1954 begonnen Vintage Books waren beide pocket-series. (Zie ook br.1039 n.2 en br.1040 n.2.)
- 5 *Ondanks alles* van Jeanne van Schaik-Willing was in oktober verschenen bij N.v. Em. Querido's Uitgeverij te Amsterdam.
Jeanne Gabriëlle Willing (1895-1984) had onder het pseudoniem Gabriëlle van Loenen toneelkritieken geschreven in De Groene Amsterdammer. Van 1929 tot 1932 had zij de Amerikaanse bibliotheek van H.P. Leopold's Uitgeverij geredigeerd. In 1947 had zij samen met S. Vestdijk de roman-in-brieven *De overnachting* gepubliceerd.
- 6 *Lichtend verleden. Jeugdherinneringen* van Marie Cremers was in 1954 herdrukt bij de Wereldbibliotheek-Vereniging te Amsterdam-Antwerpen. De eerste druk van dit boekje was onder de titel *Jeugdherinneringen* in 1948 verschenen bij J.M. Meulenhoff te Amsterdam als twaalfde deel in de reeks De Eik.
- 7 De tweede druk van *Zo was het ongeveer* van Top Naeff was in mei 1951 bij N.v. Em. Querido's Uitgeverij te Amsterdam verschenen. De eerste druk was in december 1950 verschenen.
- 8 Op 29 januari (br.992) had Greshoff Barth gewezen op *Herinneringen uit den ouden tijd* van Annie Salomons die in Maatstaf werden gepubliceerd.
- 9 Zie br.1025 n.12, en voorts br.1030, 1033, 1044 en 1046.
- 10 In september verbleef Pierre H. Dubois geruimte tijd in Florence, mogelijk gedeeltelijk op kosten van Het Vaderland. (Zie Pierre H. Dubois, *Een soort van geluk. Memoranda 1952-1980*, Amsterdam 1989, p. 101)
- 11 Simone Dubois-de Bruyn.
- 12 Adriaan van der Veen, *Spelen in het donker* was in het najaar verschenen bij N.v. Em. Querido's Uitgeverij te Amsterdam. Greshoff's bespreking van Van der Veens roman zou pas op 5 november onder de titel *Mislukte ideeën-roman van A. van der Veen* in Het Vaderland worden gepubliceerd. In zijn bespreking schreef Greshoff onder meer: 'Gezien het weinig standhoudende van de gesprekken en de onbepaaldheid van de vormen geeft "Malen in de Mist" de kleur en het karakter van dit geschrift veel beter weer.'
- 13 Greshoff doelde op zijn *Verzamelde gedichten*.
- 14 Deze brief van Jan van den Berg is niet bewaard gebleven.

- 15 Waarschijnlijk Nini Brunt. (Zie Nini Brunt, *Het huis in de Heemskerckstraat*, Amsterdam 1978, p. 36.)

1042. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 26 oktober 1955

Bartholino,

Luister, allerbeste, naar de woorden mijns monds:

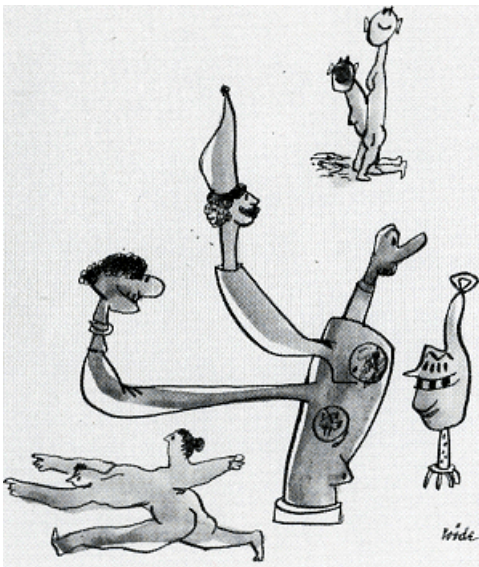
1. Gisteravond verzekerde prof.dr. JAGoris mij met een mengeling van diepe droefheid en ergernis dat hij je 4 brieven geschreven had *zonder* antwoord daarop te ontvangen. En dat hij op dat antwoord (betreffende regeerings-aankoop van 250 exx. LN.) *zit te springen* om zelf de minister te kunnen antwoorden.¹
2. Wij hadden zeer duidelijk afgesproken
300 in handen
300 1 of begin Oct
Maar het kan mij in het geheel niet schelen dit bedrag *later*, maar dan liefst ± 15 Jan 56 te ontvangen. Schikt je dat?? Mij is het *best*. Hiër heb ik er toch niets aan. Doe alles zooals het jou het beste uitkomt²
3. Veel liefs en goeds en hartelijks voor alle mensen en dieren die je lief zijn, als steeds geheel je

Gr.

26 Oct 1955.

V.l.n.r.: Greshoff, Magdalena Bambust, Marnix Gijsen en Aty Greshoff, New York, december 1955.

Illustratie uit *Je kunt niet alles begrijpen!* van Jan Roëde, 1955.

PIETER LANGENDIJKSTRAAT 46 • TEL. 32.01.07
Postrekening 420.32, Bankrekening: Hollandische Bank-Unie, Boezemhof 46, 's-Gravenhage

Helikon : Nieuwe Reeks

's-Gravenhage.

1. Hetty van Wanwijk : Verlies en Winst	} Oct. of Nov.
2. Lou Vleugelhof : Oorsprong	
3. A. Korthals Altes : Fossielen	} Nov. of beg. Dec.
4. Nico Verhoeven : Torsio van de Tijdgenoot	

oplaag : 500 - zetsel bewaren

papier : 85 x 105

formaat : hkt als Windroos.kartonneren : alleenbrochuren : jaomslagoliché : geroed, doch werk misschien opnieuw maken, zie nieuwetekening. (in 4e hand)waar zijn de olichés nu : niet: Tenminsterandoliché omslag : bijwerken door Gravura tekst flappen : 4 v.d. titels - 1 v.d. Plaattekst omslag.omslagpapier : kleur : crème, telkens andere kleur opdruk (2 kleuren)soort : 3e Windroosformaat : 65x100 of 50x65

proeven : 2 v.d. Plas

2 auteurs

1 archief.

wie corrigeert : auteur - v.d. Plas - Barthrevisie : Barth

geen contracten, alleen afspraken : per brief, zo nodig. (ze mogen blij zijn, enz.) 10%

randie : hierin de titel, in werk het nummer.prijs : 2.75 mflintekenen per serie van 10 vullers - 2.25prospectus met intekenblijet ja

Notitie van J.-P. Barth voor de produktie van de nieuwe reeks van Helikon, eind 1954.

Eindnoten:

- 1 Geen van deze brieven van Marnix Gijsen aan Barth is achterhaald. De Dienst der Schone Kunsten en Letteren van het Belgische ministerie van Kunsten en Wetenschappen placht ca. 250 exemplaren van Gijsens boeken aan te kopen ter verspreiding onder Belgische bibliotheken. Specifieke gegevens over de aankoop van *De lange nacht* voor dat doel zijn niet bewaard gebleven.
- 2 Op 19 februari (br.999) had Greshoff een honorarium van 15% op de verkoopprijs van *Marnix Gijsen* bedongen. Op 23 mei (br.1018) had hij een voorschot van fl 300,-gevraagd en gekregen. Op 31 mei (br.1020) had Barth als niet- terugvorderbaar voorschot een bedrag van fl 500,-toegezegd, zodat Greshoff nog recht had op fl 200,-. Op 12 juli (br.1023) had Greshoff al eerder gevraagd dit laatste bedrag op de rekening van Nek Exalto te storten.

1043. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 27 oktober 1955¹

[’s-Gravenhage], 27/10/55

Zeergeachte Heer Greshoff,

Hartelijk dank voor Uw brief; de Christmas story;² het kattenboek³ en het kattenverhaal, door U persklaar gemaakt, van de Heer Goris.⁴ Ik vind de Chr. story allervermakelijkst en de tekening zeer koddig, echter deel ik gaarne Uw mening dat men het niet je dit van je dat kan noemen. Overigens is de Engelse heel wel[?] veel plastischer dan de Nederlandse! Het kattenboek zal ik nagaan op een geschikte vertelling voor mijn boek. Had U iets speciaals op het oog? Het verhaal van dhr Goris is eigenlijk meer een verhaal met ergens een kat erin, dan een kattenverhaal. Overigens is het, inderdaad, uitstekend geschikt. Ik ben nu alleen nog maar erg benieuwd naar Uw bijdrage.⁵

Van de uitgeverij Stols is er nog niet veel uit. Alleen een roman, de nieuwe Panhuysen,⁶ voorts Andreus,⁷ Hoornik,⁸ Gevleugeld Woord (K.L.M.) en diverse herdrukjes. Lampo (een uitstekende roman!) verschijnt eerdaags;⁹ ik laat U per *luchtpost* een exemplaar geworden. Spoor verschijnt half November¹⁰ en daarna Uw boek over Gijsen.¹¹

Ik heb een grote klacht in de uitgevers business, een klacht die me af en toe de gehele zaak beu laat worden. Er is *niets* meer op tijd en volgens afspraak te leveren. *Niets* meer en bij *niemand*. Het begint al bij de clichémaker, die alles doet om de zaak in het honderd te laten lopen; dan komt de drukker, die talmt, treuzelt en teut; zijn die hindernissen genomen: dan verpest de binder de laatste mogelijkheden. Spoor ligt nu al 6 weken bij de binder: het is om wanhopig te worden. Ze zeggen je gewoon, ga dan maar naar iemand anders toe, wetende, dat je dat nu eenmaal niet kunt. De reden is, dat de gehele grafische industrie overbelast is, gezien de salarispositie[?] zal er ook wel voorlopig geen verbetering in komen. Maar het ellendige is, dat elke basis ontbreekt, dat je geheel afhankelijk bent van de willekeur en dat nooit iets klopt. Ik word er soms werkelijk wanhopig onder en betwijfel dan, of ik dat ooit kan volhouden. Als ik altijd in angst en vrees op een vulkaan moet leven, bedank ik er liever voor. Zo is er geen aardigheid meer aan.

Morgen zie ik de Heer Stols uit Maastricht;¹² ik zal hem vragen persoonlijk attent te zijn op Uw Verz. Ged. en er voor te zorgen dat tijdig de druk proeven leverbaar zijn.

De Heer Goris heeft mij verschillende keren geweigerd ‘flapteksten’ voor zijn roman te geven. Kunt U hem vragen mij een tekst te leveren voor ‘Er gebeurt nooit iets’? Uw stuk erover is ‘*beschouwend*’ en voor de flaptekst lijkt mij een ‘*resumerend*’ gegeven beter.¹³

Qua gezondheid ben ik helemaal niet tevreden. Het liefst zou ik een paar dagen eens goed uitrusten en thuis blijven zonder zakelijke[?] besognes.

Helaas is me dat zeker nog een maand volslagen onmogelijk. Ik ben erg vermoeid mede doordat ik een lichte doch zeer hardnekkige griep heb, iets wat in dit druilerige najaarsweer altijd mijn deel is.

Mijn Vrouw is van de weeromstuit ook wat kwakkelende; daarentegen ons beestje (Sandra) blaakt van gezondheid en goedentierenheid. Ze eet[?] dat het een lieve lust is.

Het gaat er nu wat aardig op lijken dat we een eigen huis zullen krijgen. Hetzij aan de Meppelweg (een erg nieuw gedeelte van Den Haag) erg klein maar overigens wel charmant; òf aan de Oostduinlaan; waar ons beider wens naar uit gaat.¹⁴ Hopelijk kan ik U in een volgende brief méér berichten.

Slechte gewoonte getrouw ben ik weer erg achter met mijn correspondentie, zowel aan de Heer Stols als aan de Heer Goris. Helaas moet ik aan deze[?] beide uitsluitend machineschrijven en daar kan ik helemaal de moed en tijd niet voor opbrengen. Toch zal [+ik], zo mogelijk vanavond nog een deel, zeker morgen, de Heer Goris schrijven.¹⁵

Hoe maakt U het zelf? Ik meende uit Uw vorige brieven te moeten opmaken dat er nog wat aan ontbreekt, tenminste wat de gezondheid betreft. Hoe maakt Uw Vrouw het?

Ik werd dezer dagen door Mevr. Exalto opgebeld die mij namens U er aan herinnerde, dat ik fl. 300.- zou storten. Naar ik mij herinner zou ik U dat geld (deel van Uw honorarium der Verz. Ged.) betalen kort voor Uw aankomst in Nederland, en de resterende fl. 300.- wanneer U weer hier bent. Ben ik hierin abus? Verontschuldigt U mij en licht U mij nog even in: uiteraard wil ik U gaarne de gewenste fl. 300.-spoedig betalen.¹⁶

Met beleefde groeten, mede namens Vrouw, Kind en Kat en *aan* Uw Vrouw en met de meeste hoogachting

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Er is niet achterhaald wat Barth met 'de Christmas story' bedoelde.
- 3 Zie br.1037 n.4.
- 4 Zie br.1034 n.1.
- 5 Zie br.1012 n.3.
- 6 Jos Panhuijsen, *Iedereen weet het beter. Roman* zou eind van het jaar bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De stofomslag was van Th. de Haan.
- 7 Hans Andreus, *Empedocles de ander* zou in december bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Het boekje was geïllustreerd door W. Hussem. Het werd gedrukt bij N.V. Drukkerij Trio te Den Haag. De typografie en de omslag waren van G. Noordzij.
- 8 Ed. Hoornik, *Achter de bergen* zou in november bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd in een oplage van 1000 exemplaren bij N.V. Drukkerij Trio te Den Haag gedrukt. De typografie en de omslag waren van G. Noordzij.
- 9 *De duivel en de maagd*.
- 10 *Rood is de hemel*.

- 11 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 12 A.A.J. (Fons) of C.M. (Clem) Stols, de directeurs van drukkerij Boosten & Stols waar Greshoffs *Verzamelde gedichten* werd gedrukt.
- 13 Greshoff zou *Er gebeurt nooit iets* van Marnix Gijsen onder de titel *Een roman van Marnix Gijsen*[.] *altijd een gebeurtenis* al bespreken in Het Vaderland van 4 juni, hoewel de roman pas in maart 1956 zou verschijnen.
De flaptekst is niet ontleend aan Greshoffs bespreking, maar geeft kort de inhoud van *Er gebeurt nooit iets* weer.
- 14 Eind december zou Barth verhuizen naar het adres Oostduinlaan 68 in Den Haag.
- 15 Deze brief van Barth aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.
- 16 Zie br.1042 n.2.

1044. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, tussen 24 en 31 oktober 1955^{1, 2}

Beste Sander,

Eenige dagen geleden ontdekte ik bij Bert vier mappen, waarin een groot aantal korte stukken van zijn hand. Er zijn erbij *zeer* goed. Ik zou er graag een bloemlezing uit maken. Titel b.v. ‘In de Vlucht Getroffen’³ Maar ik doe dat werk niet als jij er a priori en in beginsel niets voor voelt. Ik denk dat ik er

met zorgvuldige keuze een boekje van 160 blz in het algemeene Gijsen formaat van maken kan. Ook hier en daar zou de taal wat op en bij gewerkt moeten worden. Als je er geen lust in hebt, zal ik zien (hoè weet ik nog niet!) er een bibliothele uitgave van te maken. De verkoopskansen van zoo'n boekje kan ik, als leek, niet schatten. Maar een uitgever die een schrijver van belang aan zich binden wil, geeft ook wel eens iets waar hij geen dikke stukken van zal snijden. -

Ries is nu aan het begin van de weg naar beterschap. Hij zit iederen dag al even op en begint weer belang in de dingen te stellen.

Bert is *moe*. Verder heel gezellig.

Er valt hier veel aangenaams aan te schaffen, doch de althans mijn dollars zijn zoo schaarsch!

Wij waren 4 mnd in Parijs

Wij zullen 1 Jan 4 mnd in NY zijn. Nu reeds kan ik zeggen dat ik, hoè graag ik in NY ben, het *op den duur* toch beter in Parijs zou uithouden. En dat *in weerwil* van de gemelijke, narrige, ontevreden stemming waar de Franschen zich in bevinden.

Maar welk een verschil in de winkels!

Hier heeft men 10× grootere verscheidenheid van vrijwel alle artikelen en 10× grootere smaak in het etaleeren daarvan. Er is wat het aanbieden der goederen betreft in P. geen zaak welke in de schaduw van Saks Fifth Ave. kan staan

Ik heb nu (3 w. geleden) naar Curaçao geschreven dat ik onmiddellijk *precies* moet weten wat zij van mij verwachten en waar ik aan toe ben. Aan opgewonden welkomtelegrammen heb ik niets!⁴ Aty zou het wel aanstaan als Curaçao in het water viel! Het eenige spijtige is dat wij dan ook Haïti missen, waar [:wij] op de reis naar c. een weekje willen overblijven.

Schreef ik je al (mijn benul is tot nul gereduceerd) dat mijn vriend Regnier (Reinier) vSw.[inderen] gez. te Havana en dus ook te Guatemala wordt.

Was je *verplicht* toestemming aan Unesco voor dat Equatoriaansche lintje te vragen? Staat dat in je lettre de charge? En wat hebben ze er tegen??

Ik kan *niets* regelen zoolang ik geen definitief bericht uit Willemstad heb. Heel vervelend dat getreuzel

Zoo nu en dan worden wij overvallen door het verlangen naar De Grashof, vooral naar onze bloeien van kinderen en onze Frits!⁵ Maar voor 1 Sept 56 kunnen wij niet terugkeeren. Want tot die datum is het huis verhuurd. Waarschijnlijk zijn wij Mei-Juni-July met de Malanen in Levanto (It.)

Veel liefs van ga tot ga,

[xxx] hart hand

Geheel je

Jan

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat Stols Greshoff op 4 en 6 november (br.1047) in chronologische volgorde zou antwoorden op de brieven van 17 oktober (br.1039), 24 oktober (br.1041), deze brief en de brief van 2 november (br.1046).
- 2 Geschreven op briefpapier van The San Carlos, 150 East 50th Street, New York.

- 3 Een door Greshoff samengestelde bloemlezing uit het werk van Marnix Gijsen met de titel *In de vlucht getroffen* is nooit verschenen. Mogelijk is er hier sprake van een zelfde plan als al in 1952 onder de titel *Het staat geschreven* was geopperd, en heeft Greshoffs voorstel geresulteerd in de bundel *Scripta manent*. (Zie ook br.863 n.2.)
- 4 Zie br.1025 n.12, en voorts br.1030, 1033, 1041 en 1046.
- 5 Greshoffs takshond Frits Malan.

1045. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 31 oktober 1955

31 Oct 1955

Barth van mijn Hart,

Veel dank voor je brief, welke ik bijzonder op prijs stel omdat ik weet dat je niet slechts weinig, doch in het geheel geen tijd hebt - Op alles wat een antwoord eischt, kom ik nader terug.

Deze kattedel dient alleen om je te danken en je te zeggen dat geld aangelegenheden de minste van je zorgen behooren te zijn, voor zoover ik er bij betrokken ben. Ik heb nog een kleinigheid bij mijn nicht Exalto staan, zij kan mij verder vrijwel onbeperkt voorschieten, betaal het restant, hoeveel dat ook zij, wanneer het *jou* convenieert, maar voor ± 15 jan. 1956, met het oog op mijn terugkeer in Patria. Dan zal ik eenige guldens behoeven.

Mijn vrouw en ik wenschen jullie op *ieder* gebied natuurlijk het beste, maar in het bijzonder een spoedige en volmaakte oplossing van het woning vraagstuk. Goris ontving een Uniform-editie *Man v. overmorgen*¹ Werd die ook aan de arme ondergeteekende alhier verzonden? Doe er dan een paar Dutch Poets bij!!!² Zooveel als je missen kunt.

Later meer. Heel veel liefs voor je lieve moedige vrouw, voor je dochter, voor allen die je lief zijn
 en voor jezelf een hartelijke handdruk
 van geheel je
 Greshoff

Eindnoten:

- 1 In oktober was de vierde druk van *De man van overmorgen* verschenen in de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen. De roman was gedrukt bij de firma Boosten & Stols.
- 2 *Portrait of a Dutch poet.*

1046. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 2 november 1955

2 Nov 1955

Beste Sander,

Per luchtpost zend ik je de Spectrum Gezelle.¹ Dit is mijn ideaal voor de Verz Ged., alleen met een fraaier tekening (typografisch) op het kaft. Het formaat is zoo ongeveer gelijk aan de kleine Bloem, het formaat dat je ook voor mij bestemd heb[+t]. Het onze is *iets* grooter geloof ik. In deze uitgave bevindt zich (vooral ten bate van jeugdige lezers) een korte zakelijke inleiding. Zou je daar wat mij betreft ook voor zijn. - In dat geval is PHDubois de eenig aangewezen man. Voor de kleine stukjes

op blz 2 van het kaft en op blz. 4 van het kaft (de achterzijde in het boek) zorg ikzelf.²
- Ik zie dat je president hier is.³ Waarom

ben je niet even als aide de camp voor cultureele zaken en tafelmanieren met hem medegereisd?

Ik kan mij niet ontveinzen dat een min of meer omstandig bericht van uw van godgegeven gade of uzelf mijn hart zoude verwarmen.

Van hier valt bitter weinig te vermelden. Lichte arbeid, afgewisseld met windowshopping en zoo nu en dan cultureele bijwerking. Wij hoorden tot onze groote voldoening de Am chansonnier Burl Ives, die wij tot dan slechts door middel van de gramfoon bewonderden.⁴ Ries is veel beter. Zit veel op. Bert blijft moe en mismoedig. Hij heeft dit jaar geen vakantie gehad en ging gebukt onder de te groote hitte, die hem bepaald aantastte. Ik ontwerp tal van uitstapjes om zijn geest te verzetten, doch hij is niet in beweging te krijgen.

Van de Curacaosche lieden krijg ik geestdriftige telegrammen, maar *niet* zwart op wit *wat* zij van mij verlangen, noch hoe zij het alles geldelijk regelen. De zaak duurt nu van Nov 1954. En nog steeds heb ik haring noch kuit. Aty heeft er tòch al geen zin in. Ik wacht nu tot Zaterdag a.s. en zeg de boel dan af.⁵ Ik moet dat n.l. doen anders kan ik geen plaats op de Westerdam begin Jan krijgen!

Wonderlijkewijze is mijn opgewektheid en levenslust en werklust, in Parijs 100, in Aulla 120, hier nauwelijks 60. Ik doe wat ik doen *moet* maar ook niet meer. En werkelijk niet vanwege veel uitgaan of zoo

Hebben jullie nog eenig nieuws omtrent jullie Mexikaansche toekomst?

De mooiste precolombiaansche figuren die ik ooit zag (in het mus[eum] te Philadelphia) komen uit Panama. Heel klein en van goud. Het Guatemala rigoureusement *niks* dan weefwerk???

Behalve Nini schrijft niemand ons.

Dit is verdrietig.

Heel veel liefs van hotel tot hotel. Of hebben jullie een huis

Steeds geheel je

A.&J.

Eindnoten:

- 1 Guido Gezelle, *Gedichten*. (Zie ook br.1040 n.2.)
- 2 De stofomslag van de zevende druk van Greshoffs *Verzamelde gedichten* draagt op de voorflap de tekst: 'J. Greshoff kan de eer voor zich opeisen sinds meer dan een kwarteeuw een van de meest omstreden figuren te zijn in de Nederlandse letteren. Dit wijst op een strijdbaar en onvermoeid fel reagerend temperament. In één opzicht is hij echter niet omstreden en is de waardering unaniem en die waardering geldt zijn dichterschap. Geen dichter is, als Greshoff, in de werkelijke zin van het woord "populair", dat wil zeggen niet slechts veel gelezen, maar ook bemind. Terecht. Want als dichter neemt hij in onze letteren een volkomen afzonderlijke plaats in. Alle facetten van zijn wisselende persoonlijkheid komen hier tot gelding. Als elegisch, bijna plechtstatig dichter begonnen, geheel in overeenstemming met de toon en de sfeer van zijn generatie, is al heel spoedig in overeenstemming met het adagium van Nicolaas Beets: "Geen orgeltoon/Maar Uw persoon!", de eigen toon doorgebroken. Daarom is de poëzie van Greshoff afwisselend sentimenteel, ironisch, teder, cynisch, romantisch, lyrisch en nuchter. Het is een grote verdienste van deze verzen, dat zij zich onderscheiden door het gebruik van een "gewone" taal die, zoals S. Vestdijk het in de inleiding bij de "Verzamelde Gedichten" in 1936 heeft geschreven, nergens banaal of belachelijk wordt of zichzelf als poëzie verloochent. Door

deze menselijke directheid hebben zijn gedichten sedert tientallen jaren een vast en zich steeds vernieuwende kring van lezers gevonden onder een zeer uiteenlopend publiek, dat verschillende herdrukken heeft mogelijk gemaakt. Deze nieuwe druk werd uitgebreid met de verzen geschreven in de jaren 1948 tot en met 1955.'

Uit Barths brief van 12 april 1956 (br.1070) aan Greshoff zou kunnen worden opgemaakt dat hij verantwoordelijk voor deze tekst was.

3 Er is niet achterhaald wanneer Carlos Castillo Armas een bezoek aan New York bracht.

4 De Amerikaanse folk-zanger en gitarist Burl Icle Ivanhoe Ives (geb. 1909).

5 Zie br.1025 n.12, en voorts br.1030, 1033, 1041 en 1044.

1047. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 4 en 6 november 1955

Guatemala, 4 Nov. '55

Beste Jan,

Een viertal dagen vakantie buiten de stad en toen ineens de definitieve toestemming van Unesco voor mijn reis - waardoor ik gedwongen was tot twee dagen tijdverlies voor zes visa plus alle vliegtickets - hebben mij ervan weerhouden je te schrijven.

Ik begin nu maar aan deze brief, hoewel ik hem

waarschijnlijk morgen pas kan af maken: we krijgen vanavond bezoek van de enige fransman die we hier kennen, Charles de Chateaumorand, telg van een verarmd adelijk geslacht dat hier een generatie geleden gestrand is. Hij is een onuitputtelijke bron van inlichtingen over dit land, heeft een klein baantje bij de Fr. Ambass.¹

We zijn verleden week zaterdag met de nieuwe (engelse) expert² in automobielen (der Unesco) en zijn gade in onze volkswagen naar Panajachel aan het meer van Atitlán gereden, vonden daar een goed hotel en we hebben er onze kwartieren opgeslagen tot dinsdag, toen we in de middag terugreden. Panajachel is een klein indianendorp met twee luxe en twee gewone hotels. In een van de gewone hadden we een 'bungalow'. Van daar uit hebben we twee reisjes-van-een-dag gemaakt: een naar het hart van het thans nog bloeiende Maya-leven, n.l. Chichicastenango en een naar een zeer typisch indianenstadje aan het meer van Atitlan, Santiago. Beide zijn een verrukking voor het oog. Santiago heeft de mooiste meisjes, slank met rode rok tot op de blote voeten, zeer fraaie geborduurde blouses en een hoofdlint in de vorm van een 'halo': het lijken wel griekse godinnen, vooral als ze met een waterkruik op hun hoofd lopen.

Chichicastenango is interessant vanwege de R.K. Kerk (oude spaanse), waarin de mayas tussen zwartberookte barokke altaren een mengsel van 95% maya-cultus en 5% katholicisme bedrijven - uiterst boeiend. Verder is er de markt, misschien wel de kleurigste van Guatemala.

Greet's collectie is weer verrijkt met twee fraaie costuums (een uit ieder der beide plaatsen) plus nog een blouse uit Cotzal.

In Panajachel ken ik een vrouw van duitse origine, die een kleine general store + benzinepomp + een klein, uiterst select museum van precolombiaanse kunst heeft. Zij is de zuster van de duitse vrouw bij wie ik in pension was vóór Greet hier kwam.³ Ze verkoopt ook maya-kunst (pre-Col.), meest aardewerk en steen. Ik kocht er een schat van een oude schaal, beschilderd. Mijn collectie bestaat nu uit 3 voorwerpen uit Costa Rica (*niet* van goud!), twee uit Mexico (Mérida) en twee uit Guatemala. Er is - in tegenstelling met Ecuador - zéér moeilijk aan de dingen te komen, en ze zijn duur. En dan: gisteren kon ik de verleiding niet weerstaan om een jade maya collier (misschien wel 'prehistorisch') voor Greet te kopen. We hadden al jade-stukken voor een armband. We zullen arm aan geld in Holland aankomen doch met een fraaie collectie costuums en enkele goede voorwerpen (ook uit de spaanse tijd).

Mijn reis gaat dus door: Guatemala-Mexico-Panamá-Costa Rica-Nicaragua-Honduras-San Salvador-Mexico-Guatemala. Ik denk in de loop van de volgende week te vertrekken en eind December weer thuis te zijn. Greet vliegt dan in de Kerstweek naar Mérida, waar we de maya-tempels willen bezoeken - ik vlieg daarheen uit Mexico en 1 of 2 Jan. zijn we weer 'thuis'.

We wonen hier in een appartementswoning van 2 kamers + keuken + badkamer. We zouden jullie zo *dolgraag* in Januari hier zien en zullen alles doen om jullie een onvergetelijke indruk van Guatemala te bezorgen.

6 Nov.

(Zoals ik al verwachtte: 4 Nov. onderbroken en gisteren geen tijd...)

We zouden werkelijk erg verdrietig zijn als de reis naar Curaçao niet doorging en [+we] jullie dus hier zouden moeten missen.

Ik ga 15 Nov. per KLM naar Mexico en een week later naar Panamá. Dat staat nu vast. In Januari zijn we geheel tot jullie beschikking. Houd contact met Greet! Nu over je brieven:

Wat je *Verzamelde Gedichten* betreft, wil ik toch bij nader inzien *twee* uitvoeringen brengen. De eerste *gebonden* in de serie Bloem, Campert, Hoornik en de tweede *ingenaaid* en dus belangrijk goedkoper. De eerste krijgt hetzelfde omslag als Bloem, dus door Salden getekend, de tweede: een omslag naar jouw aanwijzingen. Ik ben op de eerste uitvoering gesteld vanwege het serieverband: de boekhandel bestelt b. aanb. vaak series van mijn Verz. Ged.ⁿ. De tweede wordt dan de ‘populaire’ uitgave.⁴

Helaas kan ik me niet permitteren om in mijn afwezigheid memoires van Annie Salomons uit te geven.⁵ Wèl, misschien, als ik er zelf bij ben. Barth is een goede verkoper, doch alleen van ‘courante’ boeken. Over de bijzondere boeken kan hij niet praten, althans niet zó dat de boekhandel koopt. Ik heb al *maandenlang* niets van Barth gehoord, niettegenstaande dringende brieven. Wat kan ik doen? Dat jongetje heeft allures aangenomen! En dat ik[*lees:is*] makkelijk als je op mijn verleden van 33 jaren kunt steunen. Ik weet wel dat hij hard werkt en een omzet haalt, doch hij schrijft me doodeenvoudig niet en ik ben volkomen machteloos...

Blij te horen dat de heer van Swinderen ook hier gezant wordt. Dat betekent dan dat hij 1 × per jaar hier komt. Het zal van het (overknullige) consulaat-generaal hier afhangen of ik hem ooit te zien krijg, tenzij jij hem op mijn bestaan attent maakt.

Helaas heb ik zelf Adriaan v.d.V.[een] al lang tot de voor mij onleesbaren moeten beschouwen. Hij is allerhartelijkst maar zal nooit aan mij denken, is nooit eens tot een dienstje in de NRC bereid (vroeger namen ze alles op wat ik als ‘vooraankondiging[’] instuurde) en is aartslui en zeer gearriveerd. Neen, dan verpand ik liever mijn hart aan P.H.D. (dat hèb ik trouwens al gedaan), van wie ik ook een soort Verz. Ged. (*niet* onder die titel) zal uitgeven.⁶ Simone is erg lief, we zijn dol op haar en we hebben voor beiden een warm hart. Ik zal *zéér gaarne* een goede bloemlezing uit de korte stukken van Bert uitgeven.⁷ Als je de keuze wilt doen, zal ik je zeer dankbaar zijn. Ik zal nooit iets

van Bert weigeren, hoe het ook gaat. Je weet misschien dat de verkoop erg is teruggelopen doordat de nieuwe boeken bij pers (en persoonlijke smaak van boekhandel) geen succes zijn geworden. Doch ik houd er zelf veel van en ik zal er nooit een dikke buil aan vallen!

Wanneer denk je de kopij gereed te kunnen hebben? Ik kan er dan rekening mee houden. Bert wil nooit 2 romans per jaar, doch dit is geen roman. Jammer dat Bert zo moe is. Hij moet zeer zeker vakantie nemen. Waarom komt hij niet eens naar ons aardse paradijs? In Atitlan of Antigua, heerlijke oorden, zou hij zeker tot rust komen. De reis zal hij wel kunnen opbrengen en we zullen alles voor hem doen wat hij wenst!

Ik geloof ook dat ik het, niettegenstaande alles, op den duur alleen in Parijs zou kunnen uithouden. Doch daar zal het wel nooit van komen. De opvoeding van mijn jongens vergt alles van mij, en als die voltooid is ben ik ook al over de zestig...

Het mag dan zijn dat NY veel meer biedt dan Parijs en dat ze prachtig etaleren (ik zelf ben erg verrukt van hun advertenties, bv in de New Yorker), doch als je het van ideeën moet hebben, heb ik liever te doen met de volgelingen van een Malraux en zelfs met de rode jongens daar.

Ja, ik moest toestemming aan de Dir. Gen. van Unesco vragen voor het lintje. We mogen als internationale ambtenaren die zaken niet aannemen. Wèl b.v. eredoctoraten van partic. universiteiten en erelidmaatschappen van academies (zodat ik dus wèl die van de Academia de Historia in 1953 kon aannemen zònder directeur-generaal[]).

Wat een inleiding bij je Verz. Ged. betreft: nòdig vind ik het niet. Aantrekkelijk zou ik alléén vinden een inleiding van Bloem of Jany, want ik voel weinig voor iets dat komt van jongeren (zelfs PHD) *over jou*. Het werk spreekt voor zichzelf. Je zou misschien zelf een soort 'verantwoording' kunnen schrijven, zoals JCB deed.⁸

Mijn mexicaanse post is nog steeds in de maak. Het ministerie van onderwijs heeft om mij gevraagd bij Buit. Z. in Mexico, doch dit heeft nog niet om mij bij Unesco gevraagd. Dat moet ik nu in Mexico via Alfonso Reyes (ex-ambassadeur) zien te forceren.⁹ Ik wil er dolgraag heen.

We zijn ineens véél meer guatemala-gezind nu we werkelijk contact met het *land* hebben gekregen, en we zouden het niet erg vinden, nog een jaar langer (nà vakantie in Europa) te moeten blijven. Doch ook Mexico is als land aantrekkelijk en het volk is er vriendelijker. Hier zullen we met de neo-guatemalteken nooit echt contact krijgen. De indios zijn erg lief en schuw... Dat hebben de spanjaarden en de neo-guatemalteken op hun geweten. 19 Sept. '56 vertrekken we van hier. Of ik dan nog betaald verlof over zal hebben, weet ik niet: we snoepen er hier te veel van op. Doch ik neem dan zelf

verlof tot 1 Jan. '57 als Unesco tenminste verlengen wil. En dan zien we wel of het Mexico of Guatemala wordt. Ik zal het omwille der financiën nog wel enige tijd moeten uithouden.

Mijn reis door centraal amerika wordt weer een harde en vervelende brok, erger dan in 1953 toen ik gezelschap had van een franse ingenieur uit Genève. Na een week in Mexico ga ik een week naar Panamá (snikheet) en dan verder successievelijk de andere landen.

Managua (in Nicaragua) is afgrijselijk, stinkend en warm. Tegucigalpa in Honduras is lief, klein, duur...

Alleen San José in Costa Rica is nogal bewoonbaar, evenals San Salvador (al is het er meestal erg warm). Enfin, dat is allemaal op 1 Januari afgelopen en we verheugen ons voordien erg op ons tochtje naar Mexico.

Onze schoonzoon zit nu in Nieuw Guinea. Eva, die haar 2e kind verwacht,¹⁰ zit nu 1½ jaar eenzaam in DenHelder. Doch ze zal wel bij ons komen in DenHaag en Greet gaat wellicht eerder dan 19 Sept terug.

Alfonso Reyes (een auteur van grote allure) heeft dus niet de Nobel-prijs gekregen doch een noorderling.¹¹ Reyes had hem zeker verdiend. Zo zie je maar weer.

Heel veel liefs voor jullie beiden, ook van Greet,
van je
Sander

Eindnoten:

- 1 Niet nader geïdentificeerd.
- 2 Bedoeld is de niet nader geïdentificeerde Engelsman Kendrick.
- 3 Niet geïdentificeerd.
- 4 Van Greshoffs *Verzamelde gedichten* zou zowel een ingenaaide als een gebonden uitvoering verschijnen. De gebonden uitvoering week wat de uiterlijke vorm af van de *Verzamelde gedichten* van J.C. Bloem. De prijs voor de ingenaaide editie was fl 5,50, die voor de gebonden fl 6,90. (Zie ook br.1032 n.7.)
- 5 *Herinneringen uit den ouden tijd*.
- 6 In december 1956 zou bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage de bundel *Ademhalen* van Pierre H. Dubois verschijnen. De bundel werd gedrukt bij de Firma Boosten & Stols. Ongeveer de helft van de bundel werd ingenomen door een keuze uit de eerder bij Stols in de Helikon-reeks verschenen bundels *In den vreemde* (1941), *Het gemis* (1942) en *Quia absurdum* (1947).
- 7 *In de vlucht getroffen*.
- 8 Aan de *Verzamelde gedichten* van J.C. Bloem was een 'Naschrift' toegevoegd. In de *Verzamelde gedichten* van Greshoff zou voorrede noch nawoord worden opgenomen.
- 9 Uit deze periode is geen correspondentie tussen Stols en Alfonso Reyes bewaard gebleven.
- 10 Hans Michiel.
- 11 In dit jaar zou de Nobel-prijs voor letterkunde worden toegekend aan de IJslandse auteur Halldór Kiljan Laxness (ps. van Halldór Guðjónsson).

1048. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 11 november 1955

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je uitvoerig bericht. Ik zal dezer dagen mijn keuze maken uit Bert's alleraardigste korte stukken.¹ Je oordeel over Barth lijkt mij wat hard. Vergeet niet dat hij je met hart en ziel is toegedaan, dat hij behoorlijke resultaten bereikt en dat hij niet alleen hard werkt, maar zich overwerkt. Hij staat voor alles alleen. En vooral de boekhouding fnuikt hem. Wat zou je in Amerika beginnen *zonder* thuis een zoo toegewijde en bekwame kracht?

Ik deel je opvatting betreffende Pierre H... Al schuilt er waarschijnlijk waars in je oordeel over Adriaan,² *persoonlijk* heb ik mij in geen enkel opzicht ooit over hem te beklagen gehad. Maar zijn werk zakt zienderoogen af, helaas.

Reinier vSw.[inderen] zit nu weer in Liberia (waar hij gezant is) maar ik zie hem zeker in Jan. en ik zal hem zeggen dat hij zich in Guatemala snelstens bij jullie moet aansluiten. A. en ik mogen hem bijzonder graag. Mèn vindt hem dikwijls wat rauw. Ik heb van 1939-1945 eerst in Kaapstad, daarna in NY vrijwel

dagelijks met hem een kopje koffie gedronken. Zijn eerste vrouw (Klaartje van Heemstra) is bijzonder lief. Wij bezochten haar in Aug. Swinderen hertrouwt in Jan. met Anneke van der Graaff, *heel* pittig en levendig, was 6 jaar secretaresse van Luns.

-

Ik was van ons vertrek op 4 Dec 1954 tot ± 10 Sept. ongekend werklustig, levenslustig, verjeugdigd. Maar nu ben ik weer heel erg *moe*.

Ik zal Aty vragen een lange brief aan Greet te dichten. Blijft zij in Guatemala of reist zij mede? En waarheen brieven etc te richten tot 1 Jan?

Met veel liefs voor beide van beide

Geheel je Jan

11 Nov. 1955

ik herinnner mij nog héél goed 11 Nov 1918!³

Er wordt hier enorm veel werk van je president gemaakt.⁴ Kan hij lezen en schrijven?

Eindnoten:

1 *In de vlucht getroffen.*

2 Adriaan van der Veen.

3 Op 11 november 1918 had de Franse maarschalk Foch namens de geallieerde mogendheden in een spoorwegwagon in het bos van Compiègne het document van de Duitse overgave in de Eerste Wereldoorlog ondertekend.

4 Zie br.1046 n.3.

1049. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 24 november 1955

Thanksgiving Day [New York Nov 24 1955]

Allerbeste Barth,

Hoe gaat het? Hoe maken gade en dochter het? Heb je het akelig en mensch-onterend druk?

Dat je niet schrijft verbaast mij niet en ontstemt mij niet. Het is nu de drukste tijd van het jaar en zonder hulp moet je, reken ik uit, op zijn minst twaalf uur per dag hard werken. Te veel voor een mensch. Zelfs al is hij jong en enthousiast zooals jij. Stols, nu op reis, klaagde over je stilzwijgendheid. Ik antwoordde: vergeet niet dat je aan hem een ideaal vervanger hebt: bekwaam, betrouwbaar en toegewijd. Antw van S: dat wéét ik en waardeer ik meer dan ik je zeggen kan, doch zoo nu en dan een briefkaartje zou mij toch een lief ding waard zijn!

Waar ik *niets* van begrijp is dat ik nog niet één uitgave v Stols ontving!!! Ik denk dat Lampo naar een bespreking uitziet.¹ Dat deze uitblijft is niet mijn, doch UED's schuld.

Dat het boekje over M.G. niet op diens verjaardag gereed was, begrijp ik volkomen. De tijd was onvoldoende. Wanneer verschijnt het nu?² Stuur mij 1 ex. Want wij vertrekken hier 24 Dec. 3 Jan in patria tot *uiterlijk* 12, waarschijnlijk

echter 10 Jan. Genoeg tijd om bij Riche omstandig en gezellig te boomen. Is dat bundeltje petroleumpoëzie nog niet uit?³ En de nieuwe Atlantis deeltjes?⁴ Wat mij echter zeer ter harte gaat (en met zorg vervuld) is: of de kopij van mijn Verz Ged. nu al naar Maastricht is. Want wij hebben afgesproken dat het in het *voorjaar* (liefst vóór de boekenweek) 1956 zou verschijnen. Dit is mij door Stols bevestigd. Als de kopij nog *niet* naar Maastr. is, is daar dan eenige reden voor?

Je katten *verhaal*, dat geen verhaal was, beviel mij niet bijster.⁵ Ik liet het even rusten. En zal het of overschrijven en veranderen, òf ik zal een nieuwe voor je trachten te maken.

Schrijf even op een vliegpostblad:

Ondergeteekende verklaart dat

- 1 de nieuwe uitgaven v Stols, o.a Lampo op aan het adres te NY. verzonden zijn
- 2 dat de kopij der Verz Ged. *niet* of op... naar Maastricht gezonden is

Met niets dan goeds en hartelijks voor jou en de jouwen
onveranderlijk je
Greshoff

Eindnoten:

- 1 Op 28 januari 1956 zou Greshoffs *Nieuwe roman van Hubert Lampo* getitelde bespreking van *De duivel en de maagd* in Het Vaderland verschijnen.
- 2 *Marnix Gijsen* van René Goris en J. Greshoff zou eind december verschijnen.
- 3 In de in december verschenen *Dichtersomnibus. Tweede bloemlezing* werd van Greshoff het gedicht *Zee en land* opgenomen. Het gedicht zou met wijzigingen gebundeld worden in de afdeling 'Bont allerhande (1948-1952)' van de zevende druk van Greshoff *Verzamelde gedichten* (p. 244). De bloemlezing werd voor rekening van Esso Nederland N.V. naar typografische aanwijzingen van Stols gedrukt bij de Firma Boosten & Stols. Gerrit Noordzij maakte het omslagontwerp.
- 4 In december zouden vier nieuwe delen in de Atlantis-Reeks verschijnen. (Zie Bijlage III.)
- 5 Zie br.1012 n.3.

1050. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 4 december 1955¹

['s-Gravenhage] 4/12/55.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Hartelijk dank voor Uw vriendelijke brief van 'Thanksgivings Day'. De drukte blijft nog steeds als vurige kolen op mijn hoofd gestapeld; maar gelukkig is het zenuwslopendste voorbij. Nu de aanbieding is afgelopen ben ik druk aan het [xxx] van achterstallige correspondentie en administratie. - Ik verwacht het boekje *over* M.G. met veertien dagen.² Alhoewel het ms. en zo m.i. tijdig bij me was om met de feestdagen het boek geproduceerd te kunnen krijgen, heeft het dit keer uitzonderlijk

lang geduurd. Alle, maar te bedenken moeilijkheden, hebben plaats gevonden, terwijl de vertraging niet in het minst te wijten was aan de steeds veranderende inzichten van M.G. zelf, dit met[?] de foto's. Aan de ene kant is het jammer; aan de andere kant betreur ik het toch niet zo erg i.v.m. het voortreffelijk[?] werk dat er verschijnt en voor de [xxx] datum op de markt gesmeten wordt. Elk jaar wordt er meer geproduceerd, waartegen de klachten van de bkh. in gelijke tred toenemen en elk jaar meer blijkt dat er van 'planning' niets meer terecht komt. Niet terecht kan komen, omdat er zoveel

verschijnt of verschijnen moet, waartegen over staat dat drukkers en binders in aantal en hoedanigheid teruglopen. Als dit zo door gaat zullen [xxx] der *najaarsuitgaven* het daaropvolgende voorjaar uitkomen en voorjaarsuitgaven het komende najaar. Waar het naar toe moet wéét ik niet; het trieste is echter, dat het leesvoer en de leesvoer producerende uitgeverijen floreren, doch dat, wat men in de wandel de litteraire uitgeverijen noemt, de zaak constant blijft m.a.w. dit betrekkelijk gezien het leespeil in Nederland ontzagelijk[*sic*] snel daalt. Er wordt veel meer gelezen, maar ook veel meer rommel: de ‘happy few’ die een goed boek waarderen worden steeds minder in aantal. Kenmerkend is bv. dat ik enkele jaren gelden nog wel speciale verzoeken voor eerste drukken kreeg of luxe exemplaren; nu kijkt geen mens er meer naar. Maar, hier zou ik een hele filosofie over kunnen begaan[?], en dit is niet interessant, omdat ze feitelijk zou zijn en niet meer speculatief.

De lapzwansen, verantwoordelijk voor de verzending van recensie-exx hebben alles naar het ‘Vaderland’ gezonden. Ik leefde in de veronderstelling dat U alles wat U toekwam had ontvangen. Nu laat ik U, althans ik geef wederom die opdracht, 2 ex Lampo sturen,³ per luchtpost en laat er 2 Moreland bij doen.⁴ Geve de Heer deze mensen een inzicht in mijn redelijke verzoeken, ik slaag er kennelijk niet meer in.

De kopij van Uw *Verz. Ged.* heb ik de heer Stols in Maastricht *persoonlijk* in handen gegeven. Ik zal [xxx] [xxx] eerste helft januari de proeven [xxx] hebben, doch kan het niet garanderen. Ik garandeer niets meer, maar ik heb wel goede hoop. Uw honorarium hiervoor zal ik U in Nederland ter hand stellen; ik behoef het dan niet op mijn balans te verantwoorden. Dit vereenvoudigt de rest enigszins.

Ik heb op dringend verzoek van de Bijenkorf een stukje over M.G. geschreven, dat in hun boekenblad is geplaatst.⁵ Het is een onbenullig en zogenaamd ‘geestig’ stukje, doch ik moest rekening houden met het Bijenkorfpubliek en derzelver mentaliteit. Wilt U dit s.v.p. ook de Heer Goris uiteenzetten; ik had het graag beter gedaan, doch wat wilt Ge? Het is in elk geval een gratis reclame. We zijn verhuisd. Een tiental dagen van verwoed sjouwen, breken, stapelen[?], wassen, schilderen, behangen en witten, en bovenal geld uitgeven is voorbij. Adres: Oostduinlaan 68 tel. 777789. Prachtig huis, dicht bij de Joh.Bildersstraat. Hoe ik alles [xxx] is mij een raadsel en voorlopig nog een zorg. Tegen de tijd dat U komt, kunt U in elk geval (in één der kamers) zitten; U moet hoogstens een eigen bestek meenemen als U komt eten. Een blind paard kan er geen schade aanrichten, doch dat is tegenwoordig hoogst modern.

Met beleefde groeten mede namens Joschka en Sandra en tevens aan Mevr. Greshoff en de meeste hoogachting

Uw

J.P. Barth

P.S. Andere recensie + gratis exx. overhandig ik U dan wel in Den Haag.

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.

2 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.

3 *De duivel en de maagd*.

4 *Portrait of a Dutch poet.*

5 Zie br.1036 n.7.

1051. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 6 december 1955

6 Dec 1955

J.P. mijn zoon & broeder

Ik vertrek hier 24 Dec

2 jan in sGr

Is het volstrekt onmogelijk mij *vóór* dien *per luchtpost* een ex

Marnix Gijsen door

{ Rene Goris

{ &

{ JGr

te doen *toekomen*

Wij, Bert en ik, zouden dit willen vieren.

Alles is vergeten en vergeven

Veel liefs voor je Uwen

Steeds geheel je

Gr

1052. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 15 december 1955

15 Dec. 1955

Beste aller Barthen

Hartelijk dank voor je lange prettige brief Heerlijk dat jullie een woning hebben!!!!¹

Lampo ontvangen en reeds aan de lectuur begonnen.²

Veel dank voor de 2 'Dutch poets'.³

Wij wenschen jullie beide met kind en kat en met alle die jullie lief zijn een supergelukkig 1956.

Wat ik jou, J.P. vooral toewensch is: een wat rustiger bestaan!

Wij zijn 2 Jan. in N. en rijden onmiddellijk na aankomst van R'dam naar 119 Groothertoginnelaan, tel 33.04.73 Wil je zoo goed en vriendelijk zijn daar het geld heen te sturen, zoodat ik *bij aankomst* mij kan redden. En verder de in dit najaar verschenen Atlantissen⁴ + het boekje *over Goris*⁵ + 1 ex Uniform herdruk De man van overmorgen + 1 ex. Er gebeurt toch niets + boekje v.d. petroleum!⁶ Ik heb dan, *bij aankomst*, dadelijk iets om mij mede te vermaken.

Bert G. vond je stukje over hem doeltreffend en juist van toon.⁷ Hij was er zeer over te spreken.

Verloochen je beproefde vriendentrouw niet en zorg ervoor dat ik alles 2 Jan *vind* 119 Gr.h.l.

Wij zien elkaar spoedig! Ik verheug mij daarop.

Met veel liefs v h. th.

Steeds je

Greshoff

Eindnoten:

- 1 Tot in november had Barth bij zijn schoonvader op de Loosduinsekade 574 gewoond. In november adresseerde Greshoff zijn brieven aan Barth per adres Joh. Bildersstraat 8, in december aan het adres Pieter Langendijkstraat 46. Eind december zou Barth verhuizen naar het adres Oostduinlaan 68 in Den Haag. (Zie ook br.1030 en br.1040 n.7.)
- 2 *De duivel en de maagd*.
- 3 *Portrait of a Dutch poet*.
- 4 *De laatste eenzaamheid* van Jan Hardenberg, *Een bekentenis* van Bertus Meijer, *Het zomerhuis* van Hans Edinga, en *Zelfkant* van Jan Pedroli.
- 5 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 6 *Dichtersomnibus. Tweede bloemlezing*.
- 7 De brief van Marnix Gijsen aan Greshoff waarin hij een oordeel uitsprak over Barths bijdrage aan De Boekenkorf is niet bewaard gebleven. (Zie ook br.1036 n.7.)

1053. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 20 december 1955

20 Dec 1955 NY

Allerbeste Barth

Zoojuist het boekje van René G. ontvangen.¹ *Hartelijk* dank. Het ziet er fraai uit.

Bert G. had het nog niet. Ik bracht hem mijn ex.

Waarom *Jan Gr.*?² Ik schrijf dat *nooit* zelf. Erg is het ook weer niet!

Met veel dank, veel goeds, veel hartelijks

Beste Nieuwjaarswensen ook voor Gade, Dochter etc

Steeds geheel je

Greshoff

2 Jan: p/a dr Exalto

Eindnoten:

- 1 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 2 Op de stofomslag en op de titelpagina van *Marnix Gijsen* stond als auteursnaam J. Greshoff vermeld; op de voorflap en op de afzonderlijke titelpagina van Greshoffs bijdrage (p. 49) stond als auteursnaam Jan Greshoff vermeld.

1054. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 23 december 1955

23 Dec 1955

Mijn allerbeste Barth, Je weet dat ik je zéér welgezind bent[*sic*], maar nu ben ik toch werkelijk boos op je. Goris was zeer verbitterd dat hij nog *géén* exemplaar van het boekje over hem ontving. Ik gaf hem het mijne. René schrijft: het boekje is in de boekhandel maar ik heb het *niet*.

Als je prijsstelt op een auteur, *moet* je hem *een beetje* vriendelijk behandelen!!

Goris *beteekent* iets voor de firma.

Hij is *werkelijk verdomd* in zijn wiek geschoten; zeggende:

‘Die mijnheer Barth schrijft mij niet

Die mijnheer Barth stuurt mij niets

Die mijnheer Bart doet of ik niet besta of oud vuil ben’.

Is dàt de manier een schrijver aan je te *binden*???

Je vergeet dat, als hij kwader wordt dan hij nu reeds is, vrijwel de geheele N. en

Belg. uitgeverswereld gereed staat hem juichend in te halen. Jullie hebben hem méér nodig dan hij jullie.

Eerlijk gezegd, beste jonge vriend: ik *begrijp* je niet.

Een boekje dat je voor zijn verjaardag beloofde, kwam tegen Kerstmis en je schrijft hem daar met *geen woord* over, je stuurt hem geen ex, geen kerstkaart, geen hartelijk briefje. *Niets*. Niets, niets. Hoe stel je je de verhouding uitgeverschrijver eigenlijk voor? Schrijvers zijn óók mensen!

2 Jan ben ik 119 Groothertoginnelaan.

Met gade, nageslacht, moeder, kat en keudel
het allerallerallerallerbeste voor 1956

Een hart. handdr. van geheel je

Gr.

p/a dr JExalto

119 Groothertoginnelaan

s Gravenhage

1055. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 31 december 1955¹

[’s-Gravenhage,] 31/12/55.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Welkom in den lande! & tevens U en Uw Vrouw van harte een gelukkig en voorspoedig 1956 e.v.

Ik heb enkele dagen geleden fl. 600.- overgemaakt op de postrekening van dr Exalto na vooraf telefonisch overleg. Het had reeds van mijn rekening afgeschreven moeten zijn, maar misschien is dit door de oudejaarsdrukke - annex balans enzo bij de giro wat langer onderweg. Maar het zal er toch nu wel moeten zijn. Ik *heb* het geld dus overgemaakt en *bijtijds*.

Hopelijk heeft U een goede reis gehad en bent U niet te vermoeid!

Wat Goris betreft:

1°) ik schreef hem reeds een paar dagen geleden een lange en vriendelijke brief.² Er ‘stond[?] geen correspondentie open’. Bovendien heb ik de gelegenheid te baat genomen om eens mijn correspondentie van de afgelopen jaren in 't algemeen en die van 1955 in het bijzonder te vergelijken met die van de Heer Goris. Ik geef direct toe dat mijn brieven *geringer* in aantal waren, zelfs aanmerkelijk geringer. Er staat echter tegenover dat *qua omvang* mijn correspondentie veel en veel groter is en ook veel ‘informatiever’ is dan de zijne.

De correspondentie van de Heer Goris bevat voor het grootste deel wensen en vragen, die door mij *prompt* uitgevoerd worden, en wat algemeenheden. Ik ben nu eenmaal niet in staat om kattenbelletjes te schrijven, en bovendien ontbreekt mij daar ten enen male de tijd toe. Vooral, waar de Heer Goris *weigert* om mijn handgeschreven brieven te lezen, waardoor ik aangewezen ben op de tikmachine, voor mij een kwellend[?] en tijdrovend apparaat.

Daar komt dan nog bij dat het schrijven dan weer voor mij een wanhopige zaak[?] wordt, wanneer *stelselmatig* al mijn vragen en wensen en vriendelijke verzoeken genegeerd; in de wind geslagen of geweigerd worden. Maar dan ook *alle*, hoezeer ze ook redelijk en commercieel aanvaardbaar gefundeerd waren. Maar, uiteraard is de Heer Goris een zeer belangrijk auteur en geeft het geen pas correspondenties met lineaal en rekenmachine na te meten, en is hij zelfs zo belangrijk dat ik mijn wrevel dien weg te houden....

2°) Wat de verschijningsdatum van het boekje over Marnix Gijsen betreft,³ waar ik ook van Uw kant een verwijt bespeurde dit:

Het boekje had op tijd kunnen zijn indien Marnix Gijsen niet geregeld met andere foto's was gekomen.* Toen het boek al op de pers lag kwamen er nog andere suggesties en wensen binnen. Het werkte nòch voor clichémaker nòch voor drukker stimulerend iedere keer andere 'spoed'-opdrachten voor hetzelfde boekje te krijgen. Op het laatst moest ik de knoop doorhakken en laten drukken alhoewel er nog foto's bij de clichémaker in bewerking waren. Ik schreef U dit overigens reeds in mijn vorige brief. Bovendien kan men tegenwoordig door de belasting van het grafische apparaat geen *tijd* meer garanderen. Daar kan ik ook niets aan doen.

U schreef mij 'stuur mij een exemplaar vooruit per luchtpost' dan kan ik dit aan Goris overhandigen voor mijn vertrek. Dit deed ik, het 1° ex dat klaar was liet ik versturen. Daar U zeide het aan G. te overhandigen heb ik hem *geen* ex per luchtpost gezonden, maar gewoon 6 exx per normale, i.e. zeepost. Mij dunkt dit toch niet onredelijk. Enfin, we praten daar wel over en het ligt voor de hand dit [xxx] niet geprikkeld dien te [xxx].

Met beleefde groeten, mede aan Mevr. Greshoff, en de meeste hoogachting

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.

2 Deze brief van Barth aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.

3 *Marnix Gijsen* kwam pas eind december gereed.

* en de eerste keus *wekenlang* onder zich had gehouden.

1056. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 30 januari 1956

Beste Broeder Barth,

Hoe staat het met gade en kind en met jezelf? Hoe staat het met de zaken?

Wanneer krijg ik nu meer proeven??¹

Heb je mijn Du Perron besteld?² Bewaar hem tot ik weer in l'Aja kom -

Ik heb het druk daar ik natuurlijk van 15 Dec-15 Jan. *niets* gedaan heb en mijn voorraden dus geslonken zijn. Ik moet nog schrijven, drie kronieken Vaderl.

Minne³

Uyldert⁴

s Gravesande⁵

+ 2 Menschen & Meningen⁶

Dàn doe ik *niets* vóór het kattenstuk àf is!⁷

Heb je Bert's novelle in De Gids Jan. jl. gelezen?⁸ Ik heb weer een andere hier⁹ -

Wij beleefden tot nu toe weinig, daar wij veel thuis zaten om te werken.

Por B. & St. aan tot snelle zending in proeven.

Verder geen nieuws.

Heel veel goeds en hartelijks vhth

geheel je

Greshoff

30 Januari 1956

7 rue Méchain Paris 14me

Eindnoten:

- 1 Greshoff doelde op de proeven van zijn *Verzamelde gedichten*.
- 2 Vanaf 1954 verscheen bij G.A. van Oorschoot te Amsterdam het *Verzameld werk* van E. du Perron. De tekstbezorging van de delen was in handen van F.E.A. Batten, H.A. Gomperts en E. du Perron-de Roos. De editie ging uit van tekst van de laatste, door Du Perron herziene versie. De uitgave zou uiteindelijk zeven delen omvatten. Blijkens een brief van Barth aan Greshoff van 29 april (br.1074) waren er op dat moment slechts drie delen verschenen. Het in 1955 verschenen deel I omvat *Parlando* (*Mikrochaos* en *De grijze dashond*) en, onder de overkoepelende titel *Poging tot afstand*, de tekst van *Een voorbereiding*, *Bij gebrek aan ernst*, *Nutteloos verzet* en ... *E poi muori*. Deel II, dat eveneens in 1955 was verschenen, omvat *Cahiers van een lezer* (waaraan *Uren met Dirk Coster* was toegevoegd) en *De smalle mens*. Deel III, dat in 1954 was verschenen, omvat *Het land van herkomst* en *Schandaal in Holland*. De drie voor Greshoff bestemde delen van Du Perrons *Verzameld werk* werden op 2 mei door Van Oorschoot aan uitgeverij Stols in rekening gebracht. (Archief J.-P. Barth, Den Haag, omslag Greshoff/Div.)
- 3 Eind 1955 was bij G.A. van Oorschoot, Uitgever te Amsterdam *In twintig lijnen* van Richard Minne verschenen. Greshoff zou deze bundeling van stukken uit het dagblad Vooruit onder de titel *Overbodig boekje van onvolprezen dichter* bespreken in Het Vaderland van 25 februari.

- 4 In 1955 was bij Allert de Lange te Amsterdam *Dichterlijke strijdbaarheid* van Maurits Uyldeert verschenen. Het was het tweede deel van diens *Uit het leven van Albert Verwey*. Het eerste deel, *De jeugd van een dichter*, was in 1948 verschenen; het derde deel, *Naar de voltooiing*, zou in 1959 verschijnen.
Greshoff zou *Dichterlijke strijdbaarheid* onder de titel *Een belangrijke biografie* bespreken in Het Vaderland van 24 maart.
- 5 In 1955 was bij Van Loghum Slaterus te Arnhem de door G.H. 's-Gravesande bijeengebrachte documenteneditie *De geschiedenis van De Nieuwe Gids* verschenen. De uitgave zou in 1956 worden vervolledigd met een supplement.
Greshoff zou deze studie onder de titel *De geschiedenis van de 'Nieuwe Gids'. Een akte van beschuldiging* bespreken in Het Vaderland van 18 februari.
- 6 'Mensen en Meninge' was de titel van een rubriek met herinneringen die Greshoff naast zijn wekelijkse 'Kritische Aantekeningen' in Het Vaderland schreef.
- 7 Zie br.1012 n.3.
- 8 In De Gids 119 (1956) 1 (januari), p. 6-20 was de novelle *Marie-Ama van Antwerpen* van Marnix Gijsen opgenomen.
- 9 Op 6 januari had Marnix Gijsen onder meer aan Greshoff geschreven: 'Ik heb ondertusschen het verhaal over de kapper die een dame wilde zijn geschreven. Zal het je zenden maar ik wil het aan het N[ieuw] V[laams] T[ijdschrift] geven waarin ik in geen tijden meer wat publiceerde.' *De ondergang van Nashua-Nebraska* zou worden gepubliceerd in Nieuw Vlaams Tijdschrift 10 (1956) 1, p. 1-18.
In Standpunte 10 (1955-1956) 4 (januari 1956), p. 32-36 werd *Drie Lydische portretten II. Tuda* gepubliceerd; *Drie Lydische portretten III. Gyges* zou in Standpunte 10 (1955-1956) 5 (februari 1956), p. 23-27 worden opgenomen. *Drie Lydische portretten I. Kandaalus* was opgenomen in Standpunte 10 (1955-1956) 3 (december 1955), p. 39-41.

1057. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 30 januari 1956

Maandag

Allerbeste Alexander,

Zoojuist werden wij verheugd met een van Greet's lieve en pittige brieven.¹ Ik zal ook spoedig eens in m[:ijn] pen klimmen. Maar eerst moeten de Voorraden voor het Vaderland aangevuld worden Ik moet n.l. *iedereen* dag een stukkie gaan leveren dus in pl. van 1 letterk. kroniek + 2 stukkie, 1 letterk. kr. + zes stukkie.

Ik denk dat die regeling 1 Maart zal kunnen beginnen.² - Wij gaan hier dan ook weinig uit. Morgen dineeren wij alleen bij de Chevassons. Verder zien wij alleen mijn goede oude vriend Conrad Kickert geregeld -

De overtocht per Noorddam was spiegelglad Het verblijf in patria (9 dagen) over druk.

Hier weinig nieuws in uitgeverij. Alleen de Roger Martin du Gard compleet in 2 vol. Pleiade.³

Waarom ik je voorloopig p.o. schrijf is dit.

Ik ben het zoo bepaald *niet* met je eens dat je de [:roma]n van Victor Spoor⁴ niet uitgegeven verdiende te worden. Het is een eersteling met groote fouten en tekortkomingen, maar ook met *groote* kwaliteiten. De primitieve idioot is een meesterlijke creatie. Ik praat nu niet over verkoopkansen, die kan ik niet beoordeelen, maar zuiver letterk. gesproken verkies is Spoor *met* al zijn fouten boven tien Bulthuizen Het is mijn overtuiging dat je je als uitgever *niet* over Sp. behoeft te schamen. Ik ken de vent overigens niet en weet nieteens hoe hij eigenlijk heet. Maar hij hééft iets. En dat 'iets' komt maar zelden in een eersteling geheel tot zijn recht

Wij *willen* jullie zien alvorens n ZA te gaan!!! Ziehier een programma. Wat rood is staat [:vas]t. Het blauwe is erg onzeker.⁵

Dank Margaretha gade zonder weerga voor haar brief. Tot spoedig

Vier handen, betreurende dat wij er niet meer tot onze beschikking hebben, van geheel jullie

A & J.

30 Jan 1956

tot 20 Maart:

*7 rue Méchain Paris 14e tel Port Royal
24-34*

20 M tot 25 Juni:

*11^a via Dante Levanto (prov. La Spezia)
in een gehuurd apt. in hetzelfde huis als
Hélène en Jacques 5 k. badk. keuken 60
pop per maand!*

als de flat léég is, waarover nog géén
bericht, dan

25 Juni-15 Aug

(verjaardag van Magdalena Bambust): 7
rue Méchain Paris 14^e

15-21 Aug:

p/a mr. R.B. baron van Lynden
8 Av. Jules Genicot Auderghem-Brussel
tel 72.12.57

21 Aug-15 Sept:

p/a dr. J. Exalto
119 Groothertoginnelaan s Gr.

15 Sept-21 Sept:

p/a M.B.B. Nijkerk 37/39 Olympiapl.
Amst z.

na 5 Oct.

'De Grashof'

Het is nog niet gehéél zeker dat wij plaats krijgen op de Jagersfontein van 21 Sept.
Zoo niet dan vertrekken wij ± 3 Oct. uit Amsterdam

Eindnoten:

- 1 Op 23 januari had Greet Stols aan Aty Greshoff onder meer geschreven: ‘Hoe zot toch weer, jullie in Parijs te weten, terwijl je zo “dichtbij” gezeten hebt! Het heeft geen zin om te blijven lamenteeren over het feit dat we elkaar niet gezien hebben, hier of elders: wat echter wél te bont zou zijn, is dat jullie omstreeks 21 Sept weg zouden gaan uit Holland en dat dat omtrent de datum is dat Sander er met vakantie terug keert. Hij is dan nét de tijd weg geweest dat jullie van het Zuidelijk Halfrond weg waren. Laten we toch trachten, het nu niet wéér mis te laten lopen [...]. Van S. [ander] Jr. hoorden we dat hij Jan gezien had, terwijl het huis tijdelijk bewoond werd door Sanders nicht, de jeugdige diplomaten-vrouw? Naar we aannemen, tijdens een bezoek aan de knaap Barth, ik denk toch niet dat Jan een bezoek afstak aan Xandra [Kramers-Stols]? Zoals ik altijd al vond: Barth behartigt de zaken met voortvarendheid en toegewijdsheid, edoch met af en toe iets teveel voortvarendheid wat betreft het aannemen van manuscripten. [...] Zo was S nogal geschokt, ik heb het niet gelezen nog, over het product van een persoon Victor Spoor, over een Rode Hemel. Maar een beter iemand konden we moeilijk vinden, voor de uitgeverij. Ik, voor mijzelf, ga het benauwend vinden, wanneer S nu wéér bijtekent voor een jaar Unesco-werk, waar het nu toch wel op uitloopt, met Mexico. Het wordt dan langzaamaan de uitgeverij J.P. Barth! Het liefst wilden we, dat S ongesalarieerd vakantie kon nemen van Sept tot Januari '57, om weer eens even zich in eigen zaken te kunnen verdiepen, de vraag [+is] of dat mogelijk is.’
De voorgaande brief van Greet Stols dateert van 27 november 1955.
- 2 Correspondentie van Greshoff met Het Vaderland over de frequentie van Greshoffs medewerking is niet bewaard gebleven. Greshoff besprak wekelijks proza in zijn rubriek ‘Kritische Aantekeningen’, en publiceerde bovendien ten minste wekelijks een aflevering in zijn rubriek ‘Mensen en Meningen’. (Zie ook br.927 n.10 over de frequentie waarmee Greshoff aan Het Vaderland geacht werd bij te dragen.)
- 3 Een twee-delige editie van de *Oeuvres complètes* van Roger Martin du Gard (1881-1958) was in het najaar van 1955 verschenen bij Éditions Gallimard te Parijs als deel 113 en 114 in de Bibliothèque de la Pléiade. Het eerste deel had een inleiding door Albert Camus.
- 4 *Rood is de hemel*.
- 5 De door Greshoff met rode inkt geschreven passage is cursief afgedrukt.

1058. A.M. Stols aan J. Greshoff, 4 februari 1956

Guatemala, 4 Febr. '56

Beste Jan, eindelijk dan tijd voor een kort bericht. Je voorlaatste brief van 11 Nov. stuurde Greet me naar Mexico op. Daar begon 15 Nov. mijn grote reis die me, na Mexico, eerst naar Panama voerde en van daaruit successievelijk naar alle hoofdsteden van Centraal Amerika. In Managua struikelde ik over een kabel of door een gat in het trottoir en bezeerde me behoorlijk. Managua is een stinkstad, erg warm en met onaanraakbaar voedsel. In San Salvador moet ik in een douchehok een klein wondje in mijn linkervoet hebben opgelopen. Onmiddellijk hebben zich daarin miljoenen microben gestort. Toen ik thuis kwam, bleek een teen dik opgezwollen en liep er een rode streep van teen naar knie: infectie. Enfin, de dokter heeft er me afgeholpen... Tot nieuwjaar ben ik er mooi mee geweest. - Daarna begon het gewone werk: schrijven van mijn rapport over Centraal Amerika, werk in de drukkerij en avondcursussen typografie (waar ik 2× per week de wacht houd). De nieuwe chef uit Puerto Rico is geen heer en lijkt sterk op een warhoofd.¹ Hij doet populair, wat me nooit imponeert. - Intussen is er een brief van Unesco aan mij gericht binnengekomen om me te melden dat de Mexicaanse regering officieel om mijn hulp en bijstand heeft gevraagd.² Men zoekt nu een opvolger; ik heb er geen kunnen vinden. Als die er is (en er zijn dan ook fondsen voor Mexico) kan ik hier, eindelijk, weg. Het zal me spijten voor het mooie land, maar geenszins om het werk, dat zéér onbevredigend is door de langzaamheid. Laten we hopen dat we gauw naar Mexico kunnen vertrekken. Greet gaat in ieder geval begin Juni (via N.Y.?) naar Den Haag, en ik ben pas 20 September aan de beurt! Het zou toch al te gek zijn, als je net naar Kaapstad vertrok op de dag dat ik Mexico (of Guatemala) kan verlaten, en we elkaar dus niet zouden zien. Gesteld dat ook ik via N.Y. vlieg - wat ik alleen doe als Bert er na 20 Sept. is - dan wordt het toch 1 Oct. voor ik in Den Haag ben. Ik hoop dus met alle hopen dat je pas ± 30 Oct. vertrekt! We blijven hierover wel contact houden.

1. Hoe ver ben je met de keuze uit Bert's korte stukken?³
2. Wanneer arriveert je vriend van Swinderen in Havanna?
3. Barth heeft me al in geen maanden meer kranten of tijdschriften gestuurd.
4. Ik heb hier nog niets gezien van de najaarsaanbieding! De kwaliteiten van Spoor kan ik wel degelijk appreciëren, en juist daarom hindert het me, dat er méér van te maken zou zijn geweest, vooral van het abrupte slot. En dat verhaal van die grote brand heb ik al ergens gelezen (Giono? Het boek is trouwens erg giono-achtig - wat beter is dan bulthuisachtig).⁴

Hier leven we toch wel èrg ver van de uitgeverij, ik weet nauwelijks wat er

gebeurt en laat alles maar rustig over me gaan. Hij (Barth) is *nooit* tot *korte* brieven in telegramstijl te krijgen. Hoe gaat het met je Verz. Gedichten? Behalve de boeken over mechanica van een mede-expert⁵ hoop ik nu binnenkort 3 opera van mezelf te drukken: één over handzetten,⁶ één over de degelpers⁷ en een eng.-spaans /sp.-eng. woordenboekje van vaktermen.⁸ Dan heb ik nog een korte geschiedenis der drukkunst in Guatemala onderhanden (met lange inleiding⁹) doch ik weet niet of ik dat kan afmaken (is voor middelb. en techn. scholen). Binnenkort ga ik een korte week naar Mexico om mijn rapport af te maken. Ik benijd je je verblijf in Parijs.

Hier verder alles goed. We wachten op bericht van Eva in zake de tweede baby... (±15Feb.)¹⁰

Blijf me s.t.p. op de hoogte houden van jullie doen en laten. Je moet voor vertrek per se mijn coloursides zien. Ik film nu ook... Heel veel liefs voor jullie beiden ook van Greet.

Sander

Eindnoten:

- 1 Niet geïdentificeerd.
- 2 Zie br.1047 n.9.
- 3 *In de vlucht getroffen*.
- 4 In *Rood is de hemel* veroorzaakt een van de primitieve hoofdpersonen uit wraak een bosbrand (p. 102-104). Aan welk verhaal van de Franse romanschrijver Jean Giono (1895-1970) dit ontleend is, is niet achterhaald.
- 5 Deze publikatie is niet achterhaald.
- 6 *Teoria de la composición manual*.
- 7 *La prensa de platina. Lecciones para alumnos de escuelas de artes graficas* van Alexandre A.M. Stols, nr.102 in de reeks Artes Gráficas Unidad, zou als publikatie van het Ministerio de Educacion Publica en de Mision de Asistencia Tecnica de la Unesco te Guatemala verschijnen. Stols' voorwoord was gedateerd mei 1956. Het boekje was gedrukt bij de Taller de Artes Gráficas del Instituto Industrial Central.
- 8 *Dictionary English-Spanish and Spanish-English of technical terms for the graphic industry*.
- 9 *La introducción de la imprenta en Guatemala*.
- 10 Hans Michiel zou op 21 februari worden geboren.

1059. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.- P. Barth), 11 februari 1956

Allerbeste J.P.B.

Hiermede meld ik je dat ik al sedert eenige tijd de strijd tegen de elementen heb opgegeven. Ik ben snip-en-snip-verkouden buiten gevecht gesteld en weiger weer in de natuur te treden zolang die niet een redelijker temperatuur heeft aangenomen. Ik ben zulke excessen niet meer gewend en vind de toestand waarin West Europa verkeert, weerzinwekkend. Tot -15°! Vanwege de verkoudheid komt het beetje herzens dat ik nog heb, langs mijn neus, in mijn zakdoek terecht. De daardoor ontstane leegten worden opgevuld met watten. - Ik schreef Stols een briefje ter verdediging

van Spoor. - Tot mijn bittere spijt zal ik hem, Stols, niet zien daar hij aankomt, nadat ik vertrokken ben, te weten 21 Sept. per Jagersfontein

Is er staking uitgebroken bij Boosten & Stols Kun jij begrijpen waarom drukkers bij voorkeur nalaten wat zij beloven te doen? Zie jij kans het zetwerk van mijn boekje te bespoedigen?¹

Hoe gaat het met gade & dochter.

Heel veel hartelijks vhth.

Steeds geheel je

Greshoff

11 Febr 1956

7 rue Méchain Paris 1956

Eindnoten:

- 1 *Verzamelde gedichten* werd gedrukt bij Boosten & Stols te Maastricht.

1060. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 14 februari, 1956¹

[’s-Gravenhage,] 14/2/56.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Troost U zich; hier is het al sedert mensenheugenis barre vorst, oostenwinden en sneeuw-sneeuw-sneeuw. Ben ik nu toch geboren om als Eskimo te sneeuwberen? ’t Landschap is hier herschapen in een ware Poolwoestenij, alleen de penguins ontbreken... de mensen zijn getransformeerd in ijsberen. Vannacht werd ik wakker omdat ik dacht dat de kraan lekte; doch het was mijn neus.

Alle leveranciers zonder uitzondering verdienen ex officio het titel lapzwans, ongeacht hun gunstige status als mens buiten het beroep als zodanig. Ik heb het afgeleerd om me vals te maken wegens de tijdsoverschrijdingen aan de lopende band. Er sterven al genoeg mensen aan hartverlamming. Ik schreef B & S een achttal keren en belde een evenredig aantal malen. Doch werd iedere keer met het bekende kluitje in het riet gezonden. En aangezien ik t.o. de Heer Stols niet scherp kan worden ipso facto, waarmee ik anders nog al wat kan bereiken, ben ik werkloos overgeleverd, al is het dit keer niet aan de goddelozen. Het was de uitdrukkelijke wens van meneer Stols de Guatemalteek dat ik Uw werk [xxx] onder te brengen bij meneer Stols de Boost.² Doch, zolang er leven is, is er hoop, hoewel je in dit klimaat van alles kan verwachten. Ik weet *niets* van eenig terugkeer of plannen van de Heer Stols, hoewel ik dit i.v.m. de toekomst wel verdraaid graag zou willen weten. Uit Uw brief maak ik op, dat de Heer Stols dus ná Uw vertrek zal terugkeren. Overigens treden er naar mijn ervaring nog al eens veranderingen in de plannen op. Waarmee ik maar wil zeggen dat U nog niet behoeft te twijfelen aan een eventuele ontmoeting tussen U beiden.

U schreef mij dat U Spoor heeft verdedigd t.o. de Heer Stols. Had de Heer Stols kritiek op Spoor? Ik heb daar niets van gehoord. Ik ben er erg benieuwd naar, omdat de zaak Spoor mij zeer hoog zit. Voor het eerst n.l. heb ik een kritiek persoonlijk moeten opvatten wegens de infame toon daarin, en wel van Johan v.d. Woude in v.N. Ik zend U hierbij kritiek en mijn antwoord toe.³

Ondanks de evidente fouten en tekortkomingen heeft verder een ieder oog op de positieve kwaliteiten, en vooral de *mogelijkheden* die in de auteur schuilen, waardoor ik het niet verantwoord achtte, het werk te weigeren. Vooral daar ik wist dat P.N.v. Kampen het direct wilde[?] uitgeven, op aanraden van Ina Boudier-Bakker.⁴ Spoor heeft zich de vele geopperde bezwaren, vnl. van U, zeer ter harte genomen en naar ik hoop is het nieuwe werk waarmee hij bezig is, gespeend van de overdadigheid en taalkunstige clowneriën die U signaleerde.

Mag ik wel kritiek en mijn antwoord van U terug hebben? Dan kan ik het naar de Heer Stols sturen. Ook Dubois, die het boek overigens niet kent, was van mening dat de toon de perken der welvoegelijkheid verre te buiten ging. Vrouw en kind maken het goed; met angst zie ik de a.s. pokkeninenting tegemoet.

Hopende, dat we weldra van de heerschappij van Vorst Thialf verlost mogen worden (Van vorst, wind en sneeuw, verlos ons, O, Heer), zodat ik weer iets werk verzetten kan, teken ik met beleefde groeten, mede namens mijn Vrouw en aan Uw Vrouw,

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 A.A.J. (Fons) Stols, die te zamen met zijn broer C.M. (Clem) de leiding had van drukkerij Boosten & Stols.
- 3 Johan van der Woude had *Rood is de hemel* van Victor Spoor op 11 februari onder de titel *Melodramatische kitsch in optima forma* in het weekblad Vrij Nederland besproken. In de aanhef van zijn artikel schreef Van der Woude: 'Het boek verscheen bij A.A.M. Stols, een uitgever die een alleszins respectabel fonds poëzie en proza heeft uitgegeven, weshalve ik het argeloos ben gaan lezen, vertrouwend op de goede naam van het fonds. Ten onrechte zoals na enkele pagina's bleek'; hij eindigde zijn bespreking: 'Het boek van meneer Spoor is een bijzonder vuns boek, geschreven door een naar, en laat ik zeggen eenzijdig georiënteerd, man, die zich likkebaardend verlustigt in op zijn minst onsmakelijke visioenen [...]. Meneer Victor Spoor moge er zijn plezier aan hebben beleefd dit allemaal op te schrijven, het is voor anderen zelfs niet als verschijnsel interessant. Men kan zich dus afvragen wat de uitgever Stols heeft bewogen de goede naam van zijn fonds in gevaar te brengen met de uitgave van een boek als dit [...].'
Van der Woude (1906-1979) was van 1949 tot juni 1953 literair redacteur, en van juni 1953 tot midden 1955 toneelredacteur van Vrij Nederland geweest. Na die datum was hij medewerker. Barths ingezonden brief zou worden geplaatst in Vrij Nederland van 25 februari.
- 4 Er is niet achterhaald waarop deze bewering van Barth stoelde. Ina Boudier-Bakker was een huisauteur van uitgeverij P.N. van Kampen & Zoon te Amsterdam.

1061. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 15 februari 1956¹

['s-Gravenhage,] 15/2/56

Zeergeachte Heer Greshoff,

In mijn haast om gisteren tijdig naar de postbus te hollen zodat mijn brief met de nachttrein meekon vergat ik prompt de gewraakte recensie van Johan van der Woude mee te sturen.² Hierbij gaat ie dan, mag ik en recensie en mijn antwoord weer van U terug?

Er is nog geen verandering in de weersgesteldheid en daarmee gepaard gaande aan mijn gemoedsgesteldheid gekomen. Laat ons gezamenlijk een motie van wantrouwen in het beleid van de meteorologische dienst opstellen met interpellatie

in de kamer. Depressies komen en gaan maar mijn melkboer laat ons in de steek en ik bagger door eindeloze vlakten met sneeuw om mijn Vrouw en Kind een bete droog brood te bezorgen. Dit wordt het einde. Ik heb nu al een complete zomer van 6 hete maanden en rust nodig om bij te komen van deze tormentuur. Laat dan staan als dat nog langer duurt. Ik ruineer me aan de kolen.....

Met hartelijke groeten en oprechte wensen voor een spoedige weersomslag,

Uw

JP

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Zie br.1060 n.3.

1062. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 22 februari 1956¹

[’s-Gravenhage,] 22/2/56.

Zeergeachte Heer Greshoff,

In de hoop dat U nog niet tot de verschrikkelijke sneeuwmannen bent gaan behoren, zend ik U hierbij een brief van B & Stols ter inzage. U ziet dat de vertraging niet aan mij te wijten is.²

Sandra is een paar dagen geleden tegen de pokken ingeënt, we wachten met angst de gevolgen af.

En de kou die wordt maar erger. De terugslag is alreeds verbijsterend. De ‘boekenweek’ wordt pet.³ Men stookt zich arm aan kolen.

Krijg ik de brief terug?

De Kramers' zijn naar Parijs vertrokken.⁴ Ik gaf ze Uw adres. Ik meen dat ze ook in het XIVe komen te wonen. Er komen nu mensen genaamd ‘van Loo’ in.⁵

Het lijken me fatsoenlijke lieden, en gewend zich in andermans boel te bewegen.

Verder geen nieuws. Ik wanhoop af en toe of mijn uitgeversroeping de ware is.

Alles loopt tegenwoordig in de soep of in het honderd. Ik heb sedert onheuglijke tijden geen boek meer ‘gelezen’. Ik ga toch maar ambtenaar worden.

Met [xxx] groeten, mede van Vrouw en Kind en aan Mevr. Greshoff.

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Deze brief van drukkerij Boosten & Stols aan Barth over de *Verzamelde gedichten* van Greshoff is niet bewaard gebleven.
- 3 De Boekenweek zou van 25 februari tot 3 maart worden gehouden. Als boekenweekgeschenk fungeerde *Ontmoetingen met schrijvers* van P.H. Ritter Jr. Het Haagse dagblad Het Binnenhof deed een onderzoek bij de Haagse boekhandel naar de invloed van de Boekenweek met als uitkomst dat het geschenk een verkoopbevorderend effect had. (Kees de Bakker/Herman Arnolds, *De vijftig Boekenweekgeschenken 1932-1985*, Amsterdam 1985).
- 4 In 1956 werd C.J.M. Kramers, de echtgenoot van Stols' nichtje A.J.M. Kramers-Stols, benoemd tot handelssecretaris op de ambassade te Parijs.
- 5 Deze nieuwe huurders van Stols' huis in de Bildersstraat 8 zijn niet nader geïdentificeerd. Barth zou op 19 maart aan Stols schrijven: ‘Het huis is in voortreffelijke handen. Mevrouw van Loo is zeer hand- en werkzaam [...]. Van Loo zelf is een bijzonder aardige, hoffelijke en innemende man, en beslist geen rare snuiter. U heeft het daar buitengewoon mee getroffen.’

1063. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 23 februari 1956¹

Donderdag

Allerbeste Barth,

Het afschuwelijke weer werkt walgelijk op mij in. Ik gevoel mij 85 en tot niets in staat. Met centrale verwarming en twee stevige elektrische kachels kan ik het toch niet geheel naar mijn zin warm krijgen. Mijn vrouw en ik waren beide verkouden. En zijn daar nog niet geheel overheen: twee Zuidpoolwrakken.

Hierbij het dossier Spoor. Heeft v.N. je verweer opgenomen? Het was goed en scherp gesteld. Het stuk van Van Woude [*sic*] is ignobel. Er is geen ander woord voor²

In een brief van Mevr. St. aan mijn vrouw, las ik tusschen de regels door, dat St.

ietwat teleurgesteld was over Spoor.³ Ik klom toen onmiddellijk in mijn balpunt om de uitgave te verdedigen. Met goed gevolg, want ik ontving daarop een kort, maar zeer bevredigend bericht van St. -

Zal ik Fons Stols eens schrijven? Het is zoo verdrietig dat er geen proeven komen.⁴
Wanneer Ditten en Datten?⁵

Als de hersens ontdooit zijn schrijf ik omstandiger.

Veel liefs voor vrouw en kind

Geheel je

Gr.

23 Febr 1956

7 rue Méchain Paris 14^e

Eindnoten:

1 Geschreven op een vouwblad.

2 Zie br.1060 n.3.

3 Zie br.1057 n.1 voor bedoelde brief van Greet Stols aan Aty Greshoff van 23 januari.

4 Greshoff doelde op proeven van zijn *Verzamelde gedichten*, die bij Boosten & Stols werd gedrukt.

5 Waarschijnlijk doelde Greshoff met de titel *Ditten en datten* op zijn *Volière*. (Zie ook br.1023 n.1.)

1064. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 1 maart 1956¹

Donderdag

Allerbeste Janpeter,

Zoojuist ontvang ik een brief van Goris, waar ik je niet onkundig van wil laten.²

‘Ik heb aan Barth geschreven - een nuttelooze onderneming natuurlijk - dat ik graag enkele schrijvers wou ontmoeten.’ ‘Heb nog géén antwoord!’

Hij zend mij ook het lijstje van zijn invités.³ Wat Annie Schmidt daarop doet begrijp ik niet.⁴ Maar dat is zijn zaak! Hoe dit ook zij: schrijf hem p.o. en desnoods een *voorloopig bericht*.

Ik geniet met handen en voeten van de dooi!

Ons verblijf alhier spoedt zich ten einde.

Ik hunker naar wat Italiaansche warmte!

Is er niets nieuws?

Is ‘Er gebeurt nooit iets’ al uit?? Krijg ik een ex, *goed* verpakt naar hier?

Geen Lampo in 1956?⁵

Ik heb de nieuwe Goris hier: 'Ter wille van Leentje'. Hij werkt nu aan de groote, niet autobiografische roman, die hij even onderbroken had.⁶

Hoe is die zaak met Joh.v.d. Woude afgelopen?⁷

Komt het nieuwe boek van Spoor in 1956.⁸

Hoe staat het thuis met de gezondheden, mede in verband met de koepokstof?

Weet je J.P., ik wou één week niet lezen, niet schrijven, alleen maar in de zon zitten!

Veel liefs van huis tot huis, van leen- tot huurhuis,
steeds geheel je
Greshoff

1 Maart 1956

7 rue Méchain Paris 14^e

Eindnoten:

- 1 Geschreven op een vouwblad.
- 2 Op 26 februari had Marnix Gijsen aan Greshoff onder meer geschreven: ‘Ik heb aan Barth geschreven - een nutteloze onderneming natuurlijk - dat ik graag enkele schrijvers wou ontmoeten in april: Dubois, Adriaan[van der Veen], van Maanen, Kossman[SIC], Annie Schmidt, Lenhardt[SIC] en Voeten. Het beste lijkt me ze te inviteren in Den Haag. Vroeg aan Barth of men die mensen zonder gevaar voor doodslag kon samenbrengen. Heb nog geen antwoord. Indien ik er meer vraag word het bepaald ongezellig en dat wou ik vermijden[.] Het zou gebeuren op 14 april in Royale en Ida Simons zou de gastvrouw zijn.’
- 3 Een nadere opgave van Marnix Gijsen met de voor het hem aangeboden diner op 14 april in Restaurant Royal uit te nodigen personen is niet bewaard gebleven.
- 4 Anna Maria Geertruida Schmidt (geb. 1911) was vanaf februari verbonden aan Het Parool. Zij had op dit moment al grote faam als schrijfster van kinderboeken en versjes.
- 5 Van Hubert Lampo zou pas in 1957 bij Uitgeverij Ontwikkeling in Antwerpen de roman *Toen Herakles spitte en Kirke spon. Zijnde het verhaal van Charles-Joseph De Grave en zijn ‘République des Champs Elysées’* verschijnen.
Bij Uitgeverij A.A.M. Stols zou Lampo niets meer publiceren.
- 6 Op 26 februari had Gijsen aan Greshoff onder meer geschreven: ‘Het ms is eindelijk klaar gekomen en ik heb de hele zondag besteed aan het herlezen. Ik zend het je hierbij[.] al wou ik nog wel [+verbeteren?] en hier en daar wat inkorten. De titel is voorlopig. Mocht ik [T.S.] Eliot en Dylan Thomas parodieeren, ik zou zetten: Portrait of the artist as a young imbecile. Ik weet dat het een lastig boek om te lezen is maar intellectueel en moreel is het ernstig gemeend en in dezelfde mate als mijn andere geschriften natuurlijk auto-biographisch. Ik heb in die periode heel wat geleerd en op een harde manier. De vier hoofdpersonages zijn haast photographisch weergegeven. Maar ik moet niet pleiten, je zult het zelf al te gemakkelijk zien. *Ik verlang zeer naar je indruk.* Dat weet je. Nu dit boek achter den rug is zal ik het nieuwe weer aanpakken dat ditmaal niet autobiographisch zal zijn [...].’ In een post-scriptum bij deze brief schrijft Gijsen: ‘Twee andere titels Proefvlucht, Icarus’.
De laatste roman die Gijsen had afgesloten was *Ter wille van Leentje* geweest, dat de datering 22 februari 1955 draagt. Als eerste publiceerde Gijsen vervolgens in 1958 bij Stols de novellenbundel *Mijn vriend, de moordenaar*, waarin verhalen uit 1956 en 1957 werden opgenomen. De eerstvolgende roman zou *Lucinda en de lotoseter* worden, die in 1959 bij Stols zou verschijnen, en die de datering november 1958 draagt. Gezien de omschrijving die Gijsen in zijn brief aan Greshoff van de inhoud geeft, zou het mogelijk zijn dat hij op *Lucinda en de lotoseter* doelde. (Zie ook br.1065 n.1.)
Met de niet-autobiografische roman doelde Gijsen wellicht op *Zevenster*.
- 7 Zie br.1060 n.3.
- 8 Victor Spoor zou in 1961 resp. 1962 de novellen *De tafel van twee* resp. *De vogels* bij De Tijdstroom in Lochem publiceren. Zijn eerstvolgende omvangrijker publikatie was *Amere* dat in 1964 bij uitgeverij Contact in Amsterdam verscheen.
Bij Uitgeverij A.A.M. Stols zou geen publikatie meer van hem verschijnen.

1065. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 6 maart 1956¹

Allerbeste Janpeter,

Brief terug a.u.b. Ik zweet en zwoeg, savonds laat en sochtends vroeg! Dat is niet waar. Maar wel doe ik véel, met het oog op ons vertrek hier. Ik wil dan nl. zonder gevoelens [+van] wroeging een dag of 10 niets doen Dus moeten

Vaderland, B.[oek] v.[an] Nu, Gids, Vl.[aamse] Gids, N.[ieuw] Vl.[aams]

T[ijdschrift], Standpunte en de weledegeb Heer J.P. Barth met kopij voorzien worden vóór mijn afreis. Ik ben dan ook redelijk moe, maar geniet niettemin van het goede weder.

Hoe staat het thuis? Had de koepokinenting geen nadeelen.

Veel liefs van h.th.

steeds je

Gr.

6 Maart zijnde Kees' 36ste verjaardag

tot 20 Mrt 1956 7 rue Méchain

daarna tot 15 July 11ª via Dante *Levanto* (LaSpezia)

Eindnoten:

- 1 Geschreven op een ongedateerde brief van Marnix Gijsen aan Greshoff (zie ill. p. 261), met als inhoud:

‘Beste Johannes,

Ik heb mijn ms nog eens herlezen en heb de indruk dat ik het je te vroeg heb gezonden. Neem dus niet kwalijk allerlei kleine slordigheden die ik over het hoofd heb gezien. Ik heb de tijd om er nog eens met een stofzuiger door te gaan.

Ik ontving een brief van een acteur Van Gasteren die me allerlei vriendelijke dingen schrijft en me vraagt of hij Marie-Ama van Antwerpen mag declameren op een voordrachtavond van Vlaamsche novellen. Gerda en Lousy zeggen dat het een braaf man is en ik heb toegestemd. Het lijkt me wel vreemd. Het is wellicht te verklaren door dat het stuk in de eerste persoon is gesteld.

Van Barth taal noch teeken. Vandaag ontving ik Er gebeurt nooit iets.

Het weer is hier barbaars[?]. Indien je Kadijk ziet, zou je hem willen zeggen dat ik hem graag op 3 april zou ontmoeten en hem die dag met zijn vrouw inviteren wil. Liefst 's avonds. Kan dat.

Veel liefs van Leentje en van Bertus[?]

Aty is omhelsd door ons 2’.

Bij de zinsnede ‘Van Barth taal noch teeken’ schreef Greshoff: ‘Als ik nu maar iets van je begreep!’; bij de zinsnede ‘Vandaag ontving ik Er gebeurt nooit iets’ schreef hij: ‘Ik *niet*.’ De brief maakt deel uit van de correspondentie tussen Gijsen en Greshoff. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Goris, sign. G 586 B 1).

1066. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 6 maart 1956¹

[’s-Gravenhage,] 6/3/56.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Gister werd ik door Boosten/Stols opgebeld. Ze misten daar de laatste 6 pgs van het 1° stuk kopij uit de voorlaatste druk v/d Verz. Ged. Heeft U die bijgeval ergens liggen? Ze zijn inmiddels met zetten doorgedaan. Waarschijnlijk is

[+het] door het een paar keer heen-en-weer sturen ergens blijven liggen. In elk geval niet bij mij want ik heb alles goed nagezocht. Zouden we nu werkelijk weldra proeven gaan zien? Ik kan het haast niet geloven.

Mijn stuk is in v.N. opgenomen, zij het dat ik (met bloedend hart) enkele coupures moest aanbrengen. Ik zend het U hierbij met het onnozele antwoord des Heeren v.d. Woude. Het is jammer dat niet het complete stuk is opgenomen want ik had het in één ruk in ± een half uur geschreven, waardoor het mijn gevoelens het meeste nabijkwam. Het ingekorte stuk heeft daarentegen het voordeel dat het beheersder van toon was en meer representatief voor de eerbiedwaardige uitgeverij Stols.² Mijn antwoord is niet onopgemerkt gebleven en het domme wederwoord heeft het effect van een boemerang gekregen.

Goddank lijkt de koude nu toch wel achter de rug. Ik werd er welhaast redeloos onder. Hoewel ik lichamelijk goed tegen de kou kan, kwijn ik met zoiets geestelijk volkomen weg en ben ik niet in staat enige behoorlijke arbeidsprestatie te leveren.

De pokkeninjectie van ons beestje is nu wel uitgewerkt. Ze was er tamelijk ziek van, verergerd bovendien door een aanval van Rode Hond tijdens het hoogtepunt van de pokken. Daar mijn Vrouw weer, zoals U weet, gravida is,³ zou een besmetting met deze, overigens ongevaarlijke ziekte[,] voor het in aanbouw zijnde kind erge gevolgen hebben. Mijn Vrouw moest derhalve een anti-serum ontvangen, een geweldige injectie [xxx], bij het zien waarvan ik me bepaald zwak voelde worden. Vrouwen zijn nu eenmaal flinker dan mannen. We hebben angstige dagen meegemaakt, zoals U begrijpt. Nu is mijn Vrouw al een dag of wat ziek, waarschijnlijk de nawerking van de injectie; terwijl kleine Sandra weer praats voor 2 heeft. Ik stuur U hierbij een paar kiekjes die ik onlangs van haar maakte.

Tot mijn spijt las ik, dat U het niet eens was met mijn keuze van Bertus Meyer. - Een Bekentenis.⁴ Hoewel ik het verhaal van de 4 boekjes beslist niet het beste vindt, vind ik het toch ook weer niet het minste: ik heb het dan ook zonder aarzelen aanvaard.⁵ Het onvoorzienbare van kritiek is voor mij wel in dit beroep een moeilijke zaak. Nooit kan ik peil trekken aan de hand van vorige kritieken of aan de hand van mijn vorige uitgaven. Als verzamelaar van alle kritieken (die als het goed gaat door de redacties naar mij worden gestuurd) word ik doorlopend gefrappeerd door het volslagen uiteenlopen van de meningen. Nu trek ik me alleen wat aan van enkele critici, vandaar dat ik Joh.v.d. Woude aan mijn laars lapte, doch slechts de auteur en de *naam* van de uitgeverij wilde verdedigen. Doch op Uw mening stel ik veel prijs en dat U dus niets in Meyer ziet spijt me meer dan de 8 of 9 gunstige kritieken mij verheugen.

Wat de Heer Goris betreft, ik schreef hem reeds enkele dagen geleden.⁶ Naar mijn mening moet hij mijn brief ontvangen hebben toen[?] ik[?] die naar U op de post had gedaan. Er is wat tijd mee heen gegaan, maar ik moest nu eenmaal en zonder [+er] opzien over te baren, de mogelijkheid van de samenstelling van het diner nagaan. Waar ik nu eenmaal géén ingewijde ben, was dit niet zoo eenvoudig en moest ik her en der langs mijns neus informeren.

Ik stelde M.G. tevens voor om te mijnen huize een aantal persmensen, of beter kunstcritici, te ontvangen. Het is voor ons van belang dat hij niet de mensen die altoos goed over hem schrijven voor het hoofd zal[?] stoten, door ze, tijdens een bezoek aan Nederland, niet in de gelegenheid te stellen hem eens persoonlijk te ontmoeten en te spreken. Althans, dit is *mijn* mening en ik weet *niet* hoe *U* er over denkt. Het lijkt me in elk geval een vriendelijke geste t.o. de recensenten.

Uw ex van Er gebeurt hebben die kaffers natuurlijk weer naar het Vaderland gestuurd, [xxx] naar Afrika. Ik zal U zelf een ex morgen toesturen. De Heer van Dijk van Boosten en Stols (U vroeg wie dit was: een soort bedrijfsleider)⁷ heeft vergeten luxe-exx te drukken. Moeten we dus wachten tot een herdruk.⁸ Thans gaarne Uw *persoonlijke* en *vertrouwelijke* raad. De Heer Stols schreef me inzake mijn plannen die U natuurlijk ook bekend zijn.⁹ Hij stelde [+dat] de mogelijkheid van uitvoering daarvan min of meer afhangt van zijn [xxx] elders. U weet enerzijds dat ik dolgraag in de uitgeverij (althans A.A.M. Stols) wil blijven. Doch aan de andere kant is er de onberekenbare factor gelegen in de persoon van de heer Stols zelve. Ik schat hem zeer hoog als kunstenaar en als charmant en vriendelijk mens; maar zakelijk is een eigenschap die niet bij uitstek de zijne is. Ik zou hem dus willen voorstellen dat ik kan aanblijven, mits onze wederzijdse verhouding een andere wordt; m.a.w. dat ik realiter medezeggenschap krijg. Dus een soort maatschap, waar beide partners gelijkwaardig zijn in het *leidinggeven*. Natuurlijk niet wat het inkomen betreft, wel zo, dat er tussen de opnamen een zekere ver[xxx] *indeling* bestaat en ook ten opzichte van de omzet. Ik recapituleer dus:

Ik wil aanblijven, en *voor goed*, indien ik als vennoot beschouwd zou worden, dit natuurlijk wettelijk officieel geregeld.

De uitgeverij heeft, gezien de last van de kinderen Stols, toch geen opvolger en waarom zou ik dit niet kunnen zijn, vooral waar ik mijn uiterste best doe de zaak zo goed mogelijk te laten verlopen. Ik ben het tegenover mijn gezin verplicht mijn positie thans te bepalen en kan onmogelijk nog een paar jaar op hoogst onvaste en dubieuze basis voortgaan. Ik heb dit in alle ernst overlegd. Mijn vraag is nu: acht U het mogelijk dat de Heer Stols dit voorstel acceptabel vindt? Natuurlijk zult U mij geen bindend antwoord kunnen geven, doch U kent beter de psyche van de Heer Stols, mede[?] uit zijn laatste[?]

correspondentie, dan ik. U staat vriendschappelijk tegenover hem, ik zuiver zakelijk. Ik weet niet of mijn voorstel redelijk of onredelijk is, maar ik ben nu eenmaal geen vrij man die het risico van eigendom[?] kan nemen. Natuurlijk is niet 100% zeker, waar ik ook terecht zou komen blijft de bestaansmogelijkheid niet onbeperkt. Maar er is een (groot) gradueel verschil.

Aangezien ik de Heer Stols spoedig wilde schrijven, zou ik graag zo gauw mogelijk Uw mening horen.

Verder weinig nieuws meer. Spoor werkt aan een nieuwe, geheel andere en uiterst sober geschreven roman.¹⁰ Hij heeft de kritiek uitstekend ter harte genomen. Wel een bewijs dat kritiek inderdaad een *opbouwende* werking kan hebben.

Met beleefde groeten mede namens mijn Vrouw en aan Uw Vrouw

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Drie bladen geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage; één blad geschreven op briefpapier van Jan-Peter Barth, Pieter Langendijkstraat 46, 's-Gravenhage.
- 2 Zie br.1060 n.3.
- 3 Op 25 augustus zou Harmen Juri Waldemar Barth worden geboren.
- 4 Er is geen bespreking door Greshoff van *De bekentenis* van Bertus Meyer achterhaald.
- 5 *De bekentenis* was in december 1955 gelijktijdig met drie andere deeltjes uit de Atlantis-Reeks verschenen. (Zie Bijlage III.)
- 6 Deze brief van Barth aan Marnix Gijsen is niet bewaard gebleven.
- 7 Niet nader geïdentificeerd.
- 8 Van *Er gebeurt nooit iets* verscheen in de loop van dit jaar een tweede druk en in 1957 een derde druk. Bij geen van deze gelegenheden zijn er luxe-exemplaren vervaardigd.
- 9 In een brief van 25 februari had Stols aan Barth onder meer geschreven: 'Er zijn wel enkele (nog lang niet bevestigde) vooruitzichten, b.v. een missie van 3 maanden (Juli-Aug-Sept) in Mexico, daarna terugkomst in Europa, b.v. tot 1 Jun. '57 en dan een jaar in Mexico. Doch over dit laatste kan ik pas beslissen als ik precies weet hoe de situatie met uitgeverij en huis is, en of de heer Barth nog verder in de uitgeverij wil werken...' (Archief J.-P. Barth, Den Haag, omslag A.A.M. Stols/1955-1956.)
Barth reageerde hierop uitvoerig met zijn brief van 19 maart aan Stols. (Zie 'Inleiding', p. XV-XXI.)
- 10 Zie br.1064 n.8.

1067. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 21 maart 1956¹

DH, 21/3/56

Zeergeachte Heer Greshoff

Separaat zend ik U eindelijk thans de 1e 128 pagina's van de Verz. Gedichten, in 2-voud met de kopij. Het gaat dus eindelijk glore.

Nog separater zend ik U 2 exx Er gebeurt nooit iets. Deed het niet eerder, want ik maakte uit mijn correspondentie op dat U de 10e Maart uit Parijs weg zou zijn, Pierre H. beweerde echter positief in v.m. krantentoezending dat U daar pas omstreeks de 20^e zoudt zijn. Opdat de boeken niet tussen wal en schip zouden vallen verzend ik ze nu pas.

Ik las met een zoete glimlach Uw notities omtrent het levenswerk van de goede ouwe Ritter.²

Hoe bevalt het leven in la dolce bell'Italia? Hoe is het weer, zonder welks goedheid zelfs het paradijs een hel zou zijn? Naar alle waarschijnlijkheid en bij leven en welzijn dra weder en meer!

Met beleefde groeten ook aan Mevrouw Greshoff en namens Joschka en Bobo
Broempa,
J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefkaart van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Op 21 maart had Greshoff in Het Vaderland in zijn rubriek 'Mensen en Meninge' aandacht besteed aan P.H. Ritters *Ontmoetingen met schrijvers* dat ter gelegenheid van de Boekenweek was uitgegeven. Greshoff houdt in deze notitie vooral de beschrijving van Ritters ontmoeting met hemzelf tegen het licht.

1068. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 3 april 1956¹

Dinsdag

Beste Barth,

Heden verzond ik de laatste proeven.² Er zaten heel wat fouten. En er is geen auteurscorrectie, want ik heb *geen woord* veranderd. Wil je de proeven nog even doornemen. En dan de *revisie*!

Wanneer komt de rest????

Heb je niets nieuws om te bespreken??

Ingesloten twee bladzijden waarvan ik wel de kopij doch *niet* de proef kreeg.

Wil je mij een Moreland *p.o.* doen zenden.³ Dit is voor mij van *groot* belang.

Bijvoorbaat veel dank.

Het weer is zoo zoo. In elk geval niet koud.

Heb je nog, gelijk je mij beloofde, de volledige Du Perron besteld bij v

Oorschot??⁴

Hoe gaat het *thuis*? Alles wel? Ja, hoop ik. Onze liefste groeten.

Een hartelijke hand,

Geheel je

Greshoff

6 April 1956

II^A via Dante

Levanto (La Spezia)

Eindnoten:

1 Boven de aanhef van deze brief heeft Greshoff 'Dinsdag' geschreven, aan de voet van de brief als datum '6 April' geschreven; 6 april 1956 viel echter op een vrijdag. Met de datum '6 April' (br.1069) zou Greshoff een tweede brief aan Barth schrijven. Om die reden is 3 april als datum voor br.1068 aangenomen.

2 De proeven van *Verzamelde gedichten*.

3 *Portrait of a Dutch poet*.

4 Zie br.1056 n.2.

1069. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 6 april 1956

Vrijdag

Beste J.P.,

Eenige tijd geleden schreef je mij over je verhouding tot Stols in verband met je toekomst. Ik heb over deze aangelegenheid veel nagedacht, want alles wat jou betreft gaat mij zeer ter harte. Eén ding staat vast: je kunt en mag niet je geheele leven in een subalterne positie blijven. Daarvoor heb je tenslotte te veel in je mars. Er blijven dus twee dingen te doen: *a.* bij Stols blijven, maar op een geheel andere moreele en finantieele grondslag. *b.* iets anders aanpakken. Als je na rijp beraad tot *b.* overhelt heb je, in verband met je leeftijd, niet al te

veel tijd te verliezen. Wanneer men een nieuw leven moet beginnen, kan men dat nooit jong genoeg doen. Daarvan zou je zoodra Stols in patria terugkeert het onderwerp voor een gesprek moeten maken.

Ik voor mij, zou als Stols tot een ernstig aanbod bereid is, oplossing a verkiezen.

Je bent voor jezelf en de buitenwacht zoo nauw met deze firma verbonden, dat het jammer zou zijn de band te verbreken. Jij hebt er je beste jaren aan gegeven, er met hart en ziel en geheel zelfstandig voor gewerkt. Het feit dat Stols geen zoon heeft, die voor de zaak in aanmerking komt, zou wat hem betreft de regeling kunnen vergemakkelijken. En ook kan jouwerzijds een zekere soepelheid betracht worden. Ik zou zeggen: voor een aantal jaren (een aantal dat contractueel wordt vastgelegd) niet te lang: onderdirecteur, daarna junior directeur en als Stols een welverdiende rust gaat genieten directeur.

Over de mogelijkheid van een Belgische zusterfirma kan ik mij niet uitspreken, omdat ik de mogelijkheden onvoldoende ken.¹ Is er plaats voor een *vierde* behoorlijke uitgeverij naast Standaard,² Angèle³ en Sikkel?⁴ Zoo ja, dan zou je dat natuurlijk meer vrijheid van handelen verzekeren.

De moeilijkheid is, dat het nog niet vaststaat wat S.St. gaat doen? Twee jaar Mexico? En dan daarna?

Hoe dit alles ook zij. Het lijkt mij onverantwoord tegenover gade, kroost en jezelf op de oude voet door te gaan. Je hebt getoond wat je kunt, en nu moet je positie op de grondslag daarvan geregeld worden.

Ik zou het dwaasheid van St. vinden zoo hij geen oplossing zocht om je voor de firma te behouden. Maar ja, men ziet in dit leven de dwaaste dingen gebeuren.

Wat was er zonder jou van de Firma terecht gekomen in de vier jaar dat de baas in Zuid- en Midden Amerika vertoefde?

Het geval is tegelijk moeilijk en doodeenvoudig.

Je zegt: als mijn (uiterst gematigde) voorstellen niet aangenomen worden ga ik weg. Maar dat zal je toch zwaar vallen, want je hebt zoo hard en zoozeer con amore voor de zaak gewerkt, dat hij een stuk van jezelf geworden is.

Eén ding staat voor mij vast: je *moet* als S. terugkomt, ik geloof in September tot een oplossing komen. Als hij je redelijk eischen *niet* aanvaardt dan moet je je vertrek van de firma niet langer uitstellen dan fatsoenshalve noodzakelijk is. Je bent nu nog jong genoeg iets nieuws op te bouwen.

Doe mij een reusachtig plezier: stuur mij een uitvoerig verslag over het verblijf van Bert te sGravenhage en de receptie! Veel liefs voor thuis.

Met een hart. handdruk

Geheel je

Greshoff

II^A via Dante Levanto (LaSpezia)

6 April 1956

Eindnoten:

- 1 Of de mogelijkheid een Belgische zusterfirma van Uitgeverij A.A.M. Stols op te richten serieus is overwogen, is niet bekend. Van een dergelijke optie was overigens geen sprake in Barths brief aan Greshoff van 6 maart (br.1066). Stols' fonds werd sinds februari 1953 door boekhandel Diogenes te Antwerpen in België verspreid. (Zie br.934, p. 100.)
- 2 De Standaard Boekhandel te Antwerpen was in 1911 opgericht. Na de Eerste Wereldoorlog was De Standaard ook actief op het gebied van de uitgeverij geworden. Vanaf 1924 werd de directie van de uitgeverij gevoerd door Maurits de Meyer (1895-1970).
- 3 Angèle Manteau.
- 4 Uitgeverij De Sikkels te Antwerpen was in 1919 door Eugène de Bock (1889-1981) opgericht; voor de oorlog had deze uitgeverij veel samengewerkt met uitgeverij De Gemeenschap te Utrecht.

1070. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 12 april 1956¹

[’s-Gravenhage,] 12/4/56.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Zeer hartelijk dank voor Uw vriendelijke brief met goede raadgevingen. Ik hoop van ganser harte dat ik niet de uitgeverij vaarwel behoeft te zeggen. Ik meen ook wel dat de Heer Stols bereid is, me tegemoet te komen, hopelijk op een voor mij aanvaardbare grondslag.

Per expresse liet ik U zenden 2 exx Moreland.² Ontving U de boekjes reeds?

Tevens zond ik U 2 exx Er gebeurt nooit iets.

De pagina's 208-217 ontbreken *niet*, het vel is verkeerd gevouwen.³ Aanvankelijk dacht ik dit ook, doch een simpel rekensommetje (218 is niet door 16 deelbaar) bracht me aan het peinzen en inderdaad, het tweede gedeelte van het vel begint dus met 208. U wenst wel de revisie te zien, neem ik aan? Ik laat de proeven en revisie door de Heer Lauwerier hoofdcorrector van het Vaderland nacorrigeren.⁴

Wat mij de laatste paar weken mankeert, ik weet het niet, gauw vermoeid en volslagen gebrek aan concentratievermogen. Of wat overwerkt, of wat voorjaarsmoeheid of een malaisegevoel i.v.m. mijn onzekere toekomst. Ik weet het niet, maar ik hoop wel dat het gauw wat anders wordt.

Voor ik het vergeet: kunt U mij aanwijzingen geven voor de flappentekst van Uw bundel?⁵ Het is een nogal hachelijke onderneming voor me, dit zelf te ondernemen.

Er is momenteel nog niet veel nieuws te bespreken, dat U nog niet zou hebben. Ik heb nog niet Uw reactie op de andere Atlantisdeeltjes vernomen in het Vaderland. Het voorjaar bracht slechts poezie: t.w. een nieuwe bundel van Karel Jonckheere (Van Zee tot Schelp)⁶ een verzamelbundel van Burssens;⁷ Uw Verz. Gedichten en voorts van Tasseron een boekje: ‘12 Eeuwen Binnenhof’⁸ dus een specifiek Haags boekje zonder ook maar enige litteraire pretentie en de herdruk van Clare Lennart: ‘Blauwe Horizon’.⁹

Het wordt dit jaar wel een poeziejaar: Dubois,¹⁰ Andreus & Vinkenoog samen;¹¹ elk apart,¹² Gerrit Kouwenaar,¹³ Pierre Kemp;¹⁴ Croiset,¹⁵ H.v.d. Bergh (met en nieuwe bundel)¹⁶ Verz. Ged. van Jonckheere¹⁷ en Bert Decorte.¹⁸ En stuk voor stuk goede werken. Hopelijk kan ik wat naar het volgend jaar overbrengen. Proza is tot nu toe mager. Wel voldoende tekst voor een aantal Atlantisdeeltjes, maar dit is ook niet om bepaald vet bij te worden. Panhuijsen heeft een nieuwe roman klaar.¹⁹ Mijn eerste hoop. Dan mijn Kattenboek, waarvan overigens nog enkele bijdragen ontbreken.²⁰ Spoor is met nieuw werk bezig, ik las het 1° hoofdst. veel en veel ingetogener dan Rood is de Hemel.²¹ Kennelijk heeft de

kritiek hem goed gedaan. Doch nu ligt zijn Moeder op sterven, zodat het nog wel duren zal eer het werk af is. Dan is Edinga nog steeds aan de roman bezig die vorig najaar zou verschijnen.²² Het is een aardige jongen die wel wat kan, maar erg wispelturig en zonder enig blijk van concentratie. Een discipline dient per slot van rekening ook en zelfs bovenal een schrijver te hebben, te meer wanneer hij een fantasierijke geest heeft. Dan heb ik een goed ms. van Hardenberg, die in Atlantis 'De Laatste Eenzaamheid' schreef.²³ En dan een uitstekende roman van Yvonne de Man, een bekende van M. Gijsen, die 'Een Vrouw genaamd Suzanne' schreef.²⁴ Wéér... een 'antwoord' op Joachim, doch veel verhevener en sympathieker en bovenal romantischer en boeiender dan de satelietboekjes van het vrouwmens de Raad²⁵ en het heerschap Palder.²⁶ En voorts, niet noodzakelijk een supplement op Joachim, het veronderstelt niet bij voorbaat de kennisname van Joachim, hoewel het in wezen de typisch vrouwelijke tegenhanger ervan is; geen wijsheid met ironie, doch mildheid, geen geserreerd proza waarvan iedere zin met een eigen wijsheid geladen is doch een rustige, romantische langademigheid, met aandacht voor het détail doch zonder het geboeide lezen te kunnen verbreken en met een grote kennis van zaken geschreven. Doch eerst moet ik Gijsen's antwoord hierop weten. Als hij er *niet* mee accoord gaat, geef ik het *niet* uit. Hoewel elke andere uitgever dit zal doen.

Voor de rest weet ik het nog niet. Ik kreeg een ms. van Last, Jef Last.²⁷ Wat vindt U van Last m.b.t. de uitgeverij Stols? Ik persoonlijk vind het erg aardig geschreven, echt Last. Zo op het 1° oog zou ik het wel willen uitgeven want a) ik vind het wel grappig en b) ik vind Last een aardige vent (dit *mag* natuurlijk *nooit* een argument zijn, maar helaas...) doch ik twijfel omdat a) ik niet goed weet of Last 'in het fonds' past om deze vakterm te gebruiken en b) het wel commercieel te doen is. Het is overigens een klein boekje dat de fl. 4.50 niet te boven zou mogen gaan. Wat is Uw mening zo uit de verte? Ik schreef de Heer Stols hier al over doch hoorde nog niets. Het is een van de weinige keren dat ik geen beslissing vermag[?] te nemen.²⁸

Ik verheug me zeer op de komst van M. Gijsen. Hopelijk kunnen we goed vriendschap sluiten, voorzover dit met zo'n leeftijdsverschil goed mogelijk is, opdat de wrijvingen m.b.t. de briefwisseling worden vermeden.....

Van het boekje *over* Gijsen²⁹ zijn tot nu toe in N. en Vlaanderen ruim 1500 verkocht.

Gijsen's 'Er Gebeurt' ontvangt gelukkig overal een zeer gunstige pers. Zeer plezierig vooral waar hij nu in Nederland komt. Ik heb de receptie in Hotel Centraal georganiseerd, met [xxx] kaart en enveloppe.³⁰ Er zouden wel eens heel wat kunnen komen, het zou me niet verbazen indien we omstreeks de 100 (honderd) lieden zagen. En dan heb ik nog het gevoel er vele te hebben moeten overslaan.

Ja, ik ben erg benieuwd naar de (hernieuwde) kennismaking met M.G. Gelukkig kan ik hem nu in eigen huis ontvangen. Ik bericht er U meer over. Kan ik nog wat voor U doen? Nu hoop ik alleen maar dat U dit geschrijf kunt lezen, hoe ik me ook dwing mijn handschrift wordt maar niet beter. - Vrouw en kind maken het uitstekend, ik ben al een echte 'huisvader-arrivé'.

Met beleefde groeten, mede aan Mw. Greshoff en de meeste hoogachting

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 *Portrait of a Dutch poet*.
- 3 Het door Barth bedoelde gedeelte van de proef van *Verzamelde gedichten* van Greshoff met een verkeerd gevouwen katern is niet bewaard gebleven.
- 4 Hendrik Adolf Lauwerier (1892-1983) was van ca. 1943 tot zijn pensionering in 1957 chefcorrector van Het Vaderland, in welk dagblad ook cryptogrammen van zijn hand werden geplaatst.
- 5 Zie br.1046 n.2. voor de tekst op de stofomslag van Greshoffs *Verzamelde gedichten*.
- 6 De tweede druk van Karel Jonckheeres *Van zee tot schelp* zou omstreeks mei bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd gedrukt bij N.V. Drukkerij Trio te 's-Gravenhage.
- 7 *Het neusje van de inktvis* van Gaston Burssens zou omstreeks april bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bloemlezing was ingeleid door Karel Jonckheere en samengesteld door Jonckheere en Halbo C.Kool. Ze was gedrukt bij N.V. Drukkerij Trio te 's-Gravenhage.
Gaston Charles Mathilde Burssens (1896-1965) was bevriend geweest met Paul van Ostaijen en E. du Perron, en was in 1950 en 1951 redacteur van het tijdschrift Podium geweest.
- 8 *Twaalf eeuwen Binnenhof* van Leo Tasseron zou omstreeks april bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen.
- 9 In maart was de derde druk van *De blauwe horizon* van Clare Lennart verschenen.
- 10 *Ademhalen*.
- 11 *Tweespraak. Gedichten* van Hans Andreus en Simon Vinkenoog was in januari bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschenen.
- 12 Hans Andreus, *De sonnetten van de kleine waanzin* zou in mei 1957 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen; Simon Vinkenoog, *Onder (eigen) dak. Gedichten* zou in november 1957 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen.
- 13 *De ondoordringbare landkaart* van Gerrit Kouwenaar zou in 1957 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel bevatte vier illustraties door Jan Cox.
- 14 In december zou de bundel *Engelse verfdoo's* van Pierre Kemp bij Bert Bakker/Daamen N.V. te 's-Gravenhage verschijnen ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van Kemp. Pas in mei 1959 zou bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage Kemps bundel *Emeritaat* verschijnen. Deze bundel kreeg een stofomslag door Th. de Haan.
- 15 *De medeplichtigen. Toneelspel in twee bedrijven, gevolgd door Amphitryon* van Max Croiset (geb. 1912) zou in april 1957 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. Croisets publikatie betrof dus geen poëzie, maar toneel.
- 16 *Het litteken van Odysseus. Gedichten* van Herman van den Bergh zou eind van het jaar bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De bundel werd gedrukt bij Boosten & Stols.
- 17 Karel Jonckheere, *Verzamelde gedichten* zou in juni verschijnen bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage. De bundel was samengesteld en ingeleid door Pierre H. Dubois. De bundel werd

in april gedrukt door N.V. Drukkerij Vada te Wageningen en gebonden bij N.V. Giltay te Dordrecht. Jan Vermeulen ontwierp stofomslag en bandstempels.

- 18 De tweede druk van *Aards gebedenboek. Bevattende naast een viertal inleidende balladen[.] een kleine catechismus[.] Het lang en leerzaam lied van de martelaar[.] alsook Twee balladen tot slot* van de Vlaamse auteur Joannes Martinus Albert (Bert) Decorte (geb. 1915) zou in 1957 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De eerste druk was in 1949 bij Orion te Antwerpen en F.G. Kroonder te Bussum verschenen.
- 19 Jos Panhuijsen, *Gewoon bespottelijk. Roman* zou in februari 1957 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De stofomslag was van Th. de Haan.
- 20 Zie br.1010 n.6.
- 21 Zie br.1064 n.8.
- 22 In Stols' 'Najaarsaanbieding 1955' was de roman *Merci, Marie!* van Hans Edinga voor januari 1956 aangekondigd. Deze roman is nooit verschenen.
- 23 Joop Hardenberg, *Tweede zijstraat rechts* zou in maart 1957 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De omslagtekening was van Th. de Haan.
- 24 *Een vrouw met name Suzanne* van Yvonne de Man zou in april bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De stofomslag was van Th. de Haan. Er zijn ook exemplaren bekend met de imprint Diogenes P.V.B.A. te Antwerpen.
Yvonne de Man (1894-1981) was de echtgenote van Gust de Munynck, een directeur van het Nationaal Instituut voor Radio-Omroep te Brussel.
- 25 Esther de Raad (ps. van Mellie Uyldert), *Het antwoord van Suzanna aan Joachim van Babylon*.
- 26 L.S. Palder (ps. van G.J. Geers), *Brief van Daniël over Joachim van Babylon en zijn kuize Suzanna*.
- 27 Jef Last, *Een lotje uit de loterij* zou omstreeks juni 1957 bij A.A.M. Stols, Uitgever te 's-Gravenhage verschijnen. De korte roman kreeg een stofomslag door Th. de Haan.
- 28 Op 19 maart had Barth onder meer aan Stols geschreven: 'Last gaf mij het ms van een roman (klein formaat, ik denk omvang als Joachim) dat hij tevergeefs had aangeboden bij Kroonder. Hij was er zelf nogal verrukt van, alhoewel hij me voorbereidde op een mogelijk commercieel moeilijk te plaatsen boek. [...] Ik vind het wel aardig, zij het geen meesterwerk, een mening die door dhr de Boer gedeeld wordt. Ik denk dat we er bij aanbidding een 7 à 800 kunnen verkopen, of er daarna nog veel vanaf zullen gaan is de vraag. Een factor die ik de moeite van het overwegen waard acht is de mogelijkheid daardoor Last misschien aan het fonds te kunnen koppelen, al is het dan misschien niet geheel overeenkomstig de litteraire standing van de uitgeverij.' (Archief J.-P. Barth, Den Haag, omslag A.A.M. Stols/1955-1956)
- 29 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 30 De tekst van de uitnodigingskaart luidt: 'In verband met een kort bezoek van Marnix Gijsen stellen wij ons voor een receptie te geven op zondag 15 april 1956 tussen 15.30 en 17.30 uur in Hotel Central[,] Lange Poten 6, Den Haag. Wij zullen het op prijs stellen indien u aanwezig kunt zijn. Uitgeverij A.A.M. Stols.' (Zie ill. p. 271.)

1071. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 13 april 1956

Vrijdag

Beste J.P.

Tegelijk met deze brief zend ik je aangetekend de kopy van een boekje 'Volière'. Wanneer Het Wilde Feest door Bert Goris aangericht voorbij is, zal je hoop ik de tijd vinden het m.s. te lezen. Maar nog véél méér hoop ik dat het je bevallen zal. Zoo dit laatste het geval is, zou dan verschijning in Oct/Nov. van dit jaar uitgesloten zijn?? Ik zou dan de proeven nog in Europa kunnen verbeteren. Dat zou mij heel erg bijzonder aangenaam zijn.

Het geheel lijkt mij, in mijn walgelijke auteursijdelheid, afwisselend en wel leesbaar.

Kun je je indenken, dat ik graag *spoedig* iets van je wil hooren?

Alle proeven van de bundel zijn nu aan je gestuurd. De pagineering van de inhoudsopgave deugt niet. Ik behoef *op één bladzijde na* geen revisie, als jij tenminste de vriendelijkheid wilt hebben er je geofende arendsoogen op te vestigen.

Formaat uniforme uitgave Marnix Gijsen

bandje graag *donker* groen. Indien onmogelijk, dan héél donker bruin z.g. 'tête de nègre'

titel op de band

de geheele rug beslaande

aangezien echt goud te duur is en normaal goud onmiddelijk leelijk wordt, stel ik voor *witte verf*

Ik ben verlangend naar je uitvoerig en nauwkeurig verslag betreffende het letterkundig congrès in 'Royal'!²

Hopende dat in den huize Barth een ieder gezond en opgewekt is met veel liefs voor allen

Steeds geheel je
Gr.

13 April 1956

II^A via Dante *Levanto* (La Spezia)

Eindnoten:

- 1 De band van de gebonden editie van Greshoffs *Verzamelde gedichten* is van donkergroen linnen, de bandstempels zijn met wit afgedrukt.
- 2 Greshoff doelde op het diner ter ere van Marnix Gijsen op 14 april. Restaurant Royal was gevestigd op het Lange Voorhout. (Zie br.1074, p. 275 voor een verslag door Barth van dit diner.)

1072. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 16 april 1956

Maandag

Beste J.P.

Hartelijk dank

{ 1 voor de zending M. Gijsen¹

{ 2 voor de zending Dutch Poet²

{ 3 voor je uitvoerige brief

Je hebt je natuurlijk wat druk gemaakt en bent nu oververmoeid. Kun je er niet eens een weekje uitgaan en in het geheel *niets* doen?

Ik zelf ben toevallig ook wat in de put en tegelijk in de lappenmand. Van 24 Mrt tot 14 April heb ik als een paard gewerkt. Nú doe ik niets. Het weer is in een woord: een schandaal. Al dagen lang tropische regenbuien. Het geheele Middellandsche Zeeklimaat is volkomen in de war tengevolge van het huwelijk van Rainier v Monaco met die filmjuffrouw.³ -

Eén ding begreep ik niet goed. Heeft Yvonne de M[:an] een *roman* geschreven? Of essay over Joachim? Of een nieuwe lezing van het Joachim verhaal?⁴

Wat de náám aangaat, acht ik Jef Last nu bepaald geen aanwinst voor het Huis Stols. Máár als het werk zelf werkelijk *goed* is en verdedigbaar, dan zou ik die laatste overweging *altijd* vóór laten gaan.⁵

Ik verlang sterk naar een verslag van het diner en de ontvangst M. Gijsen! En naar je persoonlijke verhouding tot hem nú. Was Voeten niet uitgenodigd? Dat lag oorspronkelijk in zijn bedoeling.⁶ - Heb je zijn novelle in N.V.T. gelezen?⁷ Niet onvermakelijk. Maar lang niet zoo precies-wat-het-zijn-moet als die in De Gids van

Jan.⁸ Ook vrees ik dat die in het N.V.T niet van de allerhinderlijkste taalvlekjes gezuiverd werd!

Voor text op flap etc. zal ik aan het eind v.d. week zorgen.⁹ - Revisie *alléén* in het op een wonderlijke wijze (door mij, denk ik) vergeten gedicht. Maar *graag* wel nog eens doorlezen door een geoefend oog!!! Heb je een niet al te *opdikkend* papiertje genomen? Hoe dunner hoe liever het mij is.

Als er iets gereed komt, stuur je het wel. Veel dank bijvoorbaat. Ik vergeet je

Marnix Gijsen in Den Haag

Ontvangst van collega's uit het noorden

Marnix Gijsen is enkele dagen in ons land. Hij heeft voor een korte vakantie zijn standplaats als cultureel vertegenwoordiger voor zijn Belgische vaderland in de Verenigde Staten van Amerika verlaten en is naar het Europese vasteland teruggereerd. Van die „tijd thuis" heeft hij enige etmalen in het noorden van het Nederlandse taalgebied doorgebracht. Zijn uitgevermaatenschap A. A. M. Stols in Den Haag, heeft in de persoon van de heer W. Barth, aan de Nederlandse collega's gelegenheid gegeven met Marnix Gijsen de oude banden van vriendschap en toegenegenheid in het-métier te versterken, door zondagmiddag j.l. een ontvangst te belegen waar men elkaar rustig en in een aangename sfeer zou kunnen ontmoeten.

Onder de „aanwezigen" die Van deze welkome „invitatie" gebruik hadden gemaakt bevonden zich dr. Jan Hulsker, chef van de afdeling kunsten van het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen en de heer G. Kamphuis, chef van de dienst voor kunstzaken onzer gemeente, beiden met hun echtgenoten. Een groot aantal letterkundigen was opgekomen, die Marnix Gijsen en diens nicht, mej. Goris, die uit België was meegekomen, tot middelpunt van een steeds wisselenden en altijd levendige kring maakte. Via de schrijver van „Joachim van Babylon", „Goed en kwaad", en zovele andere meesterwerken uit de moderne Nederlandse letterkunde informeerde iedereen uit het noorden naar iedereen in het zuiden en menig goede, gemeenschappelijke herinnering werd opgehaald.

Het was uiteraard moeilijk onder deze omstandigheden Marnix Gijsen rustig te vragen naar diens werk. Hij vertelde dat zijn volgende roman „Terwille van Leentje" in handschrift gereed ligt en als eerst-

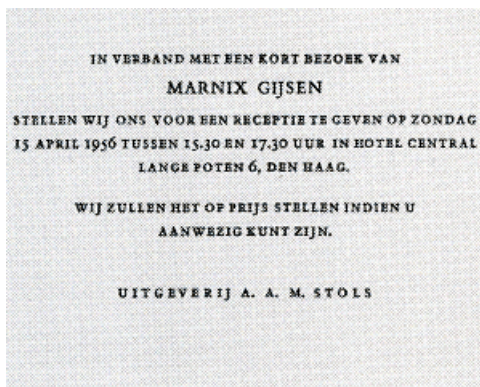
volgende boek bij Stols zal verschijnen. Ideeen voor nieuw werk heeft hij genoeg, maar tijd om ze uit te werken minder. Vóór zijn vertrek naar Amerika, op 3 mei a.s., komt hij misschien nog twee dagen terug tot het houden van lezingen. Tenslotte vertelde Gijsen ons dat hij enkele novellen, waaronder „Maria-Anne van Antwerpen" en „De ondergang van Nashua Nebraska" heeft gebundeld, die ook bij Stols het licht zullen zien.

B. y. E.

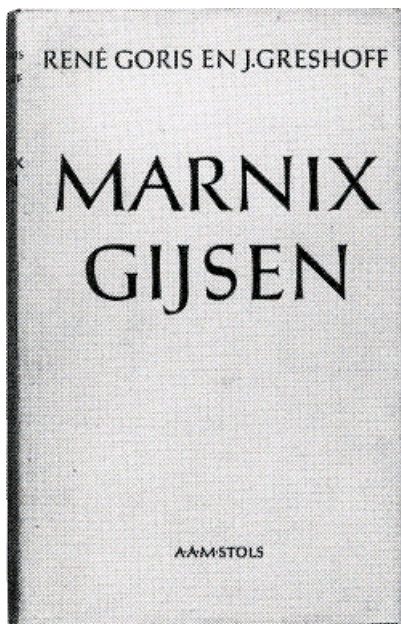
Bericht in de Haagsche Courant over de ontvangst van Marnix Gijsen in Hotel Central te Den Haag, 16 april 1956.

Greshoff (rechts) tijdens een radio-interview met Joost Kadijk, Parijs, augustus 1956.

Uitnodiging voor een ontvangst van Marnix Gijsen in Hotel Central te Den Haag, 15 april 1956.

Stofomslag door Helmut Salden voor *Marnix Gijsen* van René Goris en Greshoff, december 1955.

Gulden Boek van Kat en Kater *niet*.¹⁰ Maar deze ongewone bezigheid, kost mij veel hoofdbreken. Tenslotte, als het je niet bevalt,werp [:je] het doortastend in de prullenbak.

Veel goeds en liefs voor al de Uwen.

Een hartelijke handdruk en veel dank voor de goede zorgen. Steeds geheel je
Greshoff

II^A via Dante *Levanto* (La Spezia)

16 April 1956

Eindnoten:

- 1 De proef van *Er gebeurt nooit iets*.
- 2 *Portrait of a Dutch poet*.
- 3 Prins Rainier III van Monaco (geb. 1923) was op 18 april met de Amerikaanse filmster Grace Patricia Kelly (1929-1982) in het huwelijk getreden.
- 4 *Een vrouw met name Suzanne* was een zelfstandige roman.
- 5 Zie br.1070 n.27 en n.28.
- 6 Lambertus Hendrikus Voeten (geb. 1918) maakte aanvankelijk sinds januari 1950 deel uit van de redactieraad van De Gids, en werd in juli 1952 opgenomen in de redactie. Voor zijn toetreding tot De Gids was hij redactielid van het literaire jongerentijdschrift Ad Interim geweest.
- 7 Marnix Gijsen, *De ondergang van Nashua-Nebraska*.
- 8 Marnix Gijsen, *Marie-Ama van Antwerpen*.
- 9 Zie br.1046 n.2.
- 10 Zie br.1010 n.6.

1073. J. en A. Greshoff aan A.A.M. en G. Stols, 27 april 1956

27 April 1956

Lieve Greet en beste Sander,

Dit is alleen maar een levensteeken en een bewijsje dat wij jullie niet vergeten! Wij kwamen hier 22 Maart aan en hadden vier natte, koude weken. Nu is het echter zalig [:we]der! Wij huurden een groot vervallen appartement, met meubelen die met touwtjes aan elkaar gehouden worden. Schilderachtig doch wrak. Wij zijn er al aangewend. In de zaal van 12 × 20 M. eten wij alleen. Onze 'salone' is heel bewoonbaar. Verder gr. + kl. (van Nini) slaapkamer, keuken, badk. Op de tweede verdieping van dit zelfde oude huis (wij zijn gelijkvloers) hebben de Malans een schat van een flat ingericht.

Het is hier zalig om te werken. In de regen maand schreef ik 64 gr. en kl. stukjes voor dag[-] en weekbladen. Binnenkort gaat Het Vaderland *iedere dag* een stukje van mij plaatsen. Hiervoor[?] moet [+ik] een voorraad maken van 60 (25 zijn er af). Eerst als die gereed is, begint men te plaatsen en ik ga dan voort met schrijven. Zoodat de rubriek door kan gaan zelfs als ik eenige weken ziek zou zijn. De maandkroniek

in De Gids eischt eenige tijd en aandacht.¹ De Gids is sedert 1 Jan. *prima*. Voeten heeft de ware geschriften-neus. Je *moet* je er per 1 Jan op abonneren. In de Jan afl een voortreffelijk verhaal van Bert.² Bert heeft zich in de lage landen geweerd. Moge het de verkoop ten goede komen. Het speet ons zoo bitter, dat wij niet in Parijs waren tegelijk met hem. Barth heeft alles keurig voor hem geregeld. -

Ik hoorde vroeger wel over Luc Dietrich, maar las nooit iets van hem. Hij stierf na de oorlog. Hier las ik zijn twee deelen autobiogr. fr

1 Le Bonheur des Tristes Denoël

2 l'Apprentissage de la Ville³

1. is *ongelooflijk* goed. 2 veel minder, maar toch nog met groote [xx] danigheden. Ik vond het alles bijelkaar een belangrijke ontdekking voor mij.

Je *moet* er kennis van nemen.

Verder zijn wij, A en ik, bepaald diep onder de van 'En Cas de Malheur' van Georges Simenon [xxx] en een meesterwerk. (Presses de la Cité.)⁴

Waar en wanneer zien wij elkaar?

Wij:

Tot 15 July	II ^A via Dante <i>Levanto</i> (La Spezia)
15 July-15 Aug	7 rue Méchain Paris 14 ^{me}
15 Aug-21 Aug	p/a mr. R.B. van Lynden 8 Av. Jules Génicot Auderghem Brussel tel 72.12.57
21 Aug-21 Sep.	p/a dr J. Exalto
21 Sept.	vertr. v Antw. per Jagersfontein

En nu jullie naaste (èn verre!) toekomst??? Mexico??

Heeft Aty geschreven dat wij in Sept of Oct. het hoge ambt van grootmoeder en vader hopen te bereiken. En dat pas op 70 jarige leeftijd!

Jullie begrijpt wel dat er uit dit verlaten oord niets nieuws te vertellen valt opstaan, ontbijten, luchtje scheppen

9-12	in het litterair gareel
lunch, tuk	
4-5	wandelen
5-7	lezen en schrijven
7.30-9	diner met de Malans bij de Malans boven
9-11	schrijven en lezen.

Behalve de Malans, spreken wij zoo nu en dan de oude baronessa Marsola[?] en haar schoondochter en zoon.⁵ Alleraardigste mensen, die hier in een oude, groote, ook lichtelijk verrotte villa wonen.

Wij ontvangen weinig brieven en schrijven er wat meer. Maar als men in één maand 64 bijdragen levert, dan begrijp je dat er weinig schrijflust voor de briefwisseling meer overblijft.

Van Pierre H. hoor ik een en ander, ook Bar[:th] schrijft zoo nu en dan. Een alleraardigst jong stel in Parijs (vertegenwoordiger van het N.I.R. aldaar) schrijft [:ons?] vrij geregeld: Jeanine en Joost Kadijk.⁶ En dan Nini die *zeer* trouw schrijft. Ook van de HH Zonen ui[:t] Kaapstad veel brieven. Schreef je toch vroeger wel dat

Kees een professoraat in Stellenbosch weigerde, omdat hij (in overleg met mij) Kaapstad zonder professoraat verkiest.

Schrijf { jullie plannen
 { allerlei boeiende
 bijzonderheden over je
 bestaan in Midden
 Amerika
 { je lectuur
 { de staat van beider { lichaam
 { geest
 { ziel

Heel veel goeds en liefs
 van geheel jullie
 Aty & Jan

27 April 1956

II^A via Dante
Levanto (La Spezia)
 Italia

Eindnoten:

- 1 In januari was Greshoff in De Gids de rubriek 'Agenda zonder Data' begonnen.
- 2 *Marie-Ama van Antwerpen*.
- 3 *Le bonheur des tristes. Roman* en *L'apprentissage de la ville. Roman* van Luc Dietrich (1912-1944) waren resp. in 1935 en 1942 bij Denoël te Parijs verschenen. In 1945 was een uitgebreide herdruk van *Le bonheur des tristes* en in 1955 een door Lanza del Vasto ingeleide herdruk van *L'apprentissage de la ville* verschenen, beide bij dezelfde uitgever.
- 4 *En cas de malheur. Roman* van Georges Simenon (1903-1989) was in het voorjaar bij de Presse de la Cité te Parijs verschenen.
- 5 Niet nader geïdentificeerd.
- 6 Over de vertegenwoordiger van het Belgische NIR te Parijs Jozef Kadijk (geb. 1923) en zijn vrouw Jeanine Delaute zijn geen nadere gegevens achterhaald.

1074. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 29 april 1956¹

['s-Gravenhage,] 29/4/56.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Direct na ontvangst van Uw kaart heb ik het CB opdracht gegeven de drie reeds verschenen delen van Du Perron verpakt als een kei naar U toe te sturen.² Ze zullen dus wel dezer dagen arriveren.

Eergisteravond nam ik afscheid van Marnix Gijsen, die a.s. Dinsdag weer naar Amerika vertrekt.

De hernieuwde kennismaking met hem is me niet helemaal meegefallen. Hij is, althans voor mij, een moeilijk te ontsluiten mens met weinig neiging het verschil in jaren, ervaring, instelling en eruditie bewust van zijn kant te overbruggen. Vrijdagavond eindelijk kreeg ik heel vaag het gevoel dat het ijs, van polaire afmetingen, aan het ontdooien was.

Waarschijnlijk lag deze stroefheid aan een eigenschap die ons beiden 'siert' (of misschien beter 'ontsiert') n.l. wat men met een fraaie term 'introvert' noemt, in goed gangbaar Nederlands geslotenheid. Ik moet eerst aan iemand gewend zijn en onze wederzijdse belangen kennen eer ik me thuis voel en aldus een vrij samenhangend gesprek kan voeren. Maar ik poog wel doelbewust deze terughoudendheid te overwinnen, zeker wanneer de ander mij daarbij behulpzaam is. Dit nu, deed hij beslist niet, en het eerste bezoek bij mij thuis (tevens het

laatste) was een bezoeking voor mijn Vrouw en mij en ik dank nog God dat zijn nichtje³ er bij was, zodat er tenminste toch wel eens af en toe iemand wat zei. De zelfde avond gaf M.G. toen het befaamde eten, met Dubois, v.d. Veen, Kossmann, van Maanen, Clare Lennart, Annie M.G. Schmidt, Mevrouw Simons,⁴ het nichtje en ik als gasten. Samen met zijn *confraters* (als ik de dames hieronder mag rekenen) ontdooide hij wat en werd eerst gaandeweg wel gezellig. Kossmann draag ik niet bepaald diep in mijn hart en Adrianno Venus is een beminnelijke praatjesmaker bovenal praatjesmelker in deze samenstelling. Overigens is een man als hij wel gemakkelijk op bijeenkomsten waar het wat stroefjes toegaat. Het bezwaar is alleen dat ze, eens begonnen, niet meer van ophouden weten. Het laatste gedeelte van de avond bestond dan ook alleen uit de causerie van Adr. Venus, die met een verbijsterend gemak eens aangehaalde standpunten doch onhoudbaar gebleken, voor nieuwe, diametraal tegenovergestelde weet te verwisselen. Zeer knap doch op den duur ietwat vermoeiend. De rest bestond uit heel lieve mensen, die wel welwillend toeluisterden.

De volgende dag was de receptie. Ondanks het feit dat dit een Zondag was, was de opkomst groot; ik schat dat van mijn 120 uitnodigingen een dikke 80 à 90 verschenen. Merkwaardig waren er echter slechts een vijftal boekhandelaren (van de verwachte 20). Deze profiteerden wel van de bestede moeite. Want het gelukte hen, wat mij nimmer gelukte, n.l. Gijsen voor lezingen te strikken. Het was ietwat pijnlijk voor me te ontdekken dat terwijl ik nog enkele minuten tevoren medegedeeld had dat Gijsen geen lezingen wilde houden in zijn verlofdagen, hij even later wel bereid bleek te zijn. De argumenten v/d boekhandelaren waren dus sterker dan die van de uitgever. De drie lezingen werden vastgesteld in Den Haag (Bijenkorf), Delft (Academia) en Rotterdam (Bijenkorf).⁵ Indien het aan mij had gelegen had ik wel een iets andere samenstelling gedaan, maar goed, ik ben al blij dat er dus lezingen werden gehouden. Voorts waren er ‘officiële’ personen en bijkans de complete pers, de kranten stonden dan ook de dag daarna vol van Gijsen's bezoek. Gomperts had hem nog tevoren een interview afgenomen,⁶ iets wat nog tijdens het geval een paar maal herhaald werd.⁷ De [xxx] der mensen kent zijn grenzen niet: 50.1% bedankte MG. voor het schoons dat hij hen geboden had in zijn werk, 47.9% zei dat men hem zo bewonderde en de resterende 2% stamelde wat doch kon dan door de drukte niet verder aan het woord komen. Wel vroeg iedereen naar zijn indrukken van Amerika.

Adrianus Venus⁸ vulde het laatste gedeelte van de middag met een boeiend betoog tot de gérant ons vriendelijk doch beslist verzocht de zaal te ruimen voor de volgende gelegenheid.

De avond inviteerde MG ons (mijn Vrouw en mij) samen met zijn nichtje en

Mevr. Simons voor een eten in ‘De Kleine Lekkerbeck’.⁹ Dankzij Mevr. Simons met wie ik mij gemakkelijk en plezierig onderhouden kon, verliep dit tamelijk vlot en zonder al te veel stroefheid.

Hierna vertrok MG en hoorde ik niet meer [+van] hem op een telefoontje na tot de Woensdag (de 25^e) om 7.30 toen ik hem haalde voor de 1° lezing. De belangstelling was overweldigend, trouwens het honorarium was ook niet slecht. Weer bijkans de gehele pers + veel officiële lieden.

Daar ik niets van hem had gehoord had ik in overleg met de organisatoren van de lezing een titel gekozen, die elke mogelijke vlucht mogelijk maakte: ‘Amerika en mijn romans’. MG koos Amerika en hield daar een boeiende, economisch-politiek-sociologische verhandeling over, die misschien wel niet het publiek gaf wat het verwachtte, doch wel geheel tevreden stelde. Er werden veel boeken verkocht (volgens alle 3 organisatoren werden de records geslagen) en na de pauze werden vragen gesteld die MG in staat stelde op brillante wijze zijn gaven te tonen. Trouwens ook de lezing was geheel à l'improviste! Na afloop gingen we met wat lieden (o.a. een wethouder)¹⁰ in Terminus zitten.¹¹

De dag daarop was de lezing in Delft. Daar ik de lezing in Den Haag al gehoord had, stelde MG er geen prijs op dat ik wederom de lezing hoorde en moest ik samen met Mej. Bellefroid (Rose Corona) ergens verwijlen. Ik heb me zeer geamuseerd met die dame, jeugd vriendin (en eveneens schrijfster) van MG. Ze vertelde me van U een goede kritiek te hebben gehad. Is zij *waard* voor het fonds Stols? MG drong daar nog al op aan. Kunt U zich haar werk nog herinneren?¹²

Wel mochten wij de vragen bijwonen, die weer erg aardig en vlot waren en waar MG zeer passend op antwoordde. De lezing was evenals in Den Haag druk bezocht.

Toen, Vrijdag, kwam Rotterdam aan de beurt. Waren er in Den Haag en Delft plaatsen tekort, in Rotterdam was er nog wat ruimte over. Hier hield hij een andere lezing, vnl. over zijn jeugd en pas later indrukken over Amerika. Waarschijnlijk meer hetgeen men van hem verwachtte. Zeer interessant overigens, alhoewel de lezing, technisch gesproken, door de samenstelling onevenwichtiger was dan de beide anderen. De vragen waren, U kent het Rotterdamse publiek, erg ‘nuttig’, in de trant van ‘Raadt U een student die [+een] één-jarige beurs voor Amerika heeft gekregen, aan dit te aanvaarden?’ (historisch). Door de vragen was MG gedwongen zijn geestigheid te vergeten en gewoon te antwoorden. Na afloop, mijn Vrouw was mee, gingen we even zitten ergens met Kossmann + Vrouw.¹³ En op deze laatste avond leek mij MG los te komen en praatte we erg gezellig en plezierig. Hopelijk beginnen we er volgende keer daar, waar we Vrijdag eindigden.

Mijn eindindruk is deze:

een gesloten, doch wel sympathieke man, die zich uiterst moeilijk geeft, enerzijds zeer geestig anderzijds zeer bruusk in zijn weigeringen. Een man, die afwisselend welwillend kan zijn dan wel stug en ongenaakbaar. Een man als oude rode Bourgogne. Kostelijk doch het beste te genieten bij kleine teugen en met tussenpauzen. Ik ben wel benieuwd of we ons inderdaad nader zijn gekomen.

Beschouwt U dit wel als een *strikt persoonlijke* ontboezeming, behalve mijn Vrouw bent U de enige die ik deze mening geef. Compleet zijn deze feiten overigens nog niet, doch dan zou ik nog meer moeten schrijven en mijn hand wordt langzamerhand moe, en U, arme, moet dit geschrijf maar ontwarren en ontraadselen.

In het kader van deze brief lijken me verdere mededelingen niet van onmisbaar belang. Weldra schrijf ik weer, en dan meer persoonlijk.

Informeert U mij [xxx] [xxx] omtrent Uw gesteldheid en wat ik nog voor U kan doen. Ik lees dezer dagen Volière. De Gijseniaanse dagen hebben me afgemat, en ik ben nog lang niet 100%.

Met beleefde groeten, ook voor Mevr. Greshoff en de meeste hoogachting

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Zie br.1056 n.2.
- 3 Ida Simons-Rosenheimer (1911-1960). Onder het pseudoniem C.S. van Berchem zou eind van het jaar haar *Slijk en sterren* bij Stols in de Atlantis-Reeks verschijnen.
- 4 Dit was de tweeëntwintig-jarige Betty, de dochter van Gijsens broer René Goris.
- 5 Op woensdag 25 april hield Marnix Gijsen, blijkens de krantenberichten voor een zeer talrijk publiek, een lezing over Amerika in de lunchroom van de De Bijenkorf aan de Grote Marktstraat te Den Haag. Donderdag 26 april sprak hij in boekhandel Academia aan de Oude Delft te Delft, en vrijdag 27 april in De Bijenkorf aan de Coolsingel te Rotterdam. Besprekingen van de laatste twee lezingen zijn in de dagbladen niet aangetroffen.
- 6 Op 16 april was in Het Parool een interview met Marnix Gijsen door 'onze letterkunde-redacteur' opgenomen onder de titel *Marnix Gijsen voor kort bezoek in ons land. 'Romans schrijven geeft een grote voldoening'*.
- 7 Behalve het interview dat H.A. Gomperts Marnix Gijsen afgenomen had (zie n.6), zijn geen andere interviews met Gijsen achterhaald.
- 8 Adriaan van der Veen.
- 9 Restaurant In de Kleine Lekkerbeck is gevestigd aan de Noordwal (hoek Prinsenstraat) te Den Haag.
- 10 Waarschijnlijk doelde Barth op Jacobus van Zwijndregt (1894-1964), die van 1946 tot en met 1962 wethouder van Onderwijs en Kunstzaken van de gemeente Den Haag was.
- 11 Terminus was een aan de Stationsweg te Den Haag, tegenover het Hollands Spoor, gevestigd hotel annex café-restaurant.
- 12 De schrijfster Rose Corona (ps. van Marthe Bellefroid, 1901-1979). Greshoff had haar, in 1954 bij het Boekengilde De Clauwaert te Leuven verschenen, roman *Orso* onder de titel *Historische roman met kwaliteiten* besproken in Het Vaderland van 22 oktober 1955.
- 13 Alfred Kossmann was toendertijd getrouwd met de typografisch ontwerper Jeannette Markus (geb. 1924).

1075. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 6 mei 1956

Zondag

Allerbeste,

Hartelijk dank voor je lange belangwekkende brief. Ik zal je er spoedig op antwoorden. Ik moet iets afmaken en krijg een logé.

Heb je de kopij van 'Volière' in goede orde ontvangen? Heb je al tijd gevonden er een oog in te slaan? Het werd aangeteekend verzonden op 13 April jl.

Met veel goeds en hartelijks vh. t.h.

Steeds je

Greshoff

6 Mei 1956¹

Zoojuist Du Perron I II III in ontvangen²

1000 danken

Eindnoten:

1 Op de brief is door Barth een onleesbare zin bijgeschreven.

2 Zie br.1056 n.2.

1076. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 9 mei 1956¹

Den Haag 9/5/56.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Of mijn gedachten waren vlugger dan mijn hand, òf de betreffende passage in mijn brief was geheel onleesbaar; ik meende n.l. U de ontvangst van Volière in mijn brief bevestigd te hebben. Ik ga er vanmiddag aan beginnen en bericht U a.s. Zondag.

Het weer dreigt wederom en weifelend [xxx] raken, na aanvankelijk 2 dagen mooi warm weer is het nu godbetert weer somber en koel. - Met beleefde groeten en de meeste hoogachting

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op prentbriefkaart, voorstellende een met de mond geschilderde herdersjongen.

1077. A.A.M. en M.W. Stols aan J. en A. Greshoff, 10 mei 1956¹

Guatemala 10-5-56

Lieve Aty

Beste Jan

In de eerste plaats hartelijk gelukgewenst met UEds aanstaand grootouderschap. Wie is de gelukkige vader?² Dat schrijf je niet in je brief van 27 April, die we met vreugde ontvingen.

In de tweede plaats gecondoleerd met het plotselinge overlijden van je vriend Reinier van Swinderen.³ Ik hoorde het gisteren via-via-via van onze Nederl. Legatie hier, sedert kort opgericht onder leiding van zaakgelastigde Texeira[sic] de Mattos, die mij een vriendelijke, stijve, bureaucratische man lijkt.⁴

Greet vertrekt 30 Mei per KLM naar Schiphol, waar ze 1 Juni hoopt te arriveren. Het is nu zo goed als zeker dat ik 1 Juli naar Mexico vertrek (adres: United Nations, Apartado Postal 20719). Het kantooradres is: Hamburgo 63. Doch een vaste datum is nog niet bepaald. Ik moet daar dan tot 19 Sept. blijven. Het is wel *verdomd erg* dat jullie de 21e wegvaren, en dat ik jullie, die dan bijna 2 jaren in Europa zijn geweest, niet zal ontmoeten. Kunnen jullie niet met een volgende boot gaan. Het zou me, méér dan ik zeggen kan, *spijten* dat ik jullie niet zou gezien hebben. *Kun je er iets aan doen?*

Blij te horen dat jullie verblijf in Levanto, met en bij de Malan's - die ik ook

hoop wéér te zien - een succes is, en vooral ook dat je werkkraft *bewonderens-waardig* blijft. Ik werk hier, met alle moeilijkheden, 8-10 uur per dag, en kom helaas niet tot lezen en schrijven. Trouwens, Barth laat me lelijk in de steek, ook met brieven, (laatste: 17 Maart!!). Bovendien vergat hij op het Gijsen feest èn Henri Mayer, én mijn zonen uit te nodigen...

Dank je voor het signaleren van Dietrich⁵ en Simenon:⁶ zal ze in Mexico kopen. We hebben verleden week, per avioneta, een tocht naar de Ruines van Copán (Honduras) gemaakt. Dit is wel het mooiste wat er aan Maya-kunst te zien is. Het was een boeiende tocht: met z'n vieren (piloot inbegrepen) in een vliegtuigje dat niet ruimer is dan mijn volskwagen, in ¾ uur daarheen, er gebleven tot bijna 4. P.M., en om 5 uur weer thuis. Het kostte wel handenvol geld! Ik heb er gefilmd en gefotografeerd (kleuren en zwart). Vrees dat de kleurenfotos mislukt zijn. De zwart-witte geven enkele goede resultaten. Vraag aan Greet vooral mijn collectie colour-slides te vertonen! Neem direct 21 Aug. contact met haar op!

Ik ben nu eindelijk een klein in het sp. geschreven boekje van mezelf over 'zetten' aan 't drukken.⁷ Dan volgt nog een over de 'degelpers'⁸ en een sp.eng.-eng.sp. dictionnaire van grafische woorden...⁹ Verder druk ik technische werken (mondjesmaat: 1 persje + 2 werklieden). Hier heb ik er nu wel genoeg van. Ik heb artikelen gepubliceerd in 'El Imparcial' (het grootste dagblad) en daarin gepolemiseerd met een ex-minister van onderwijs (en ik heb de slag gewonnen!).¹⁰

Uit Holland goede berichten. Eva + kroost komen terstond bij Greet in Den Haag wonen, aangezien schoonzoon nog lang in N. Guinea moet blijven.¹¹ Veel liefs van ons beiden, ook voor Nini als ze er is, je

Greet en Sander

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier met briefhoofd A.A.M. Stols, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage, waarvan het adres is doorgehaald.
- 2 Eind augustus zou Kees Greshoffs dochter Catherine geboren worden.
- 3 Regnier van Swinderen was op 4 mei overleden.
- 4 Jhr. Eugène Victor Edouard Teixeira de Mattos (1899-1982) was buitengewoon gevolmachtigd ambassadeur in Honduras en buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister in Guatemala en El Salvador.
- 5 *Le bonheur des tristies* en *L'apprentissage de la ville*.
- 6 *En cas de malheur*.
- 7 *Teoria de la composición manual*.
- 8 *La prensa de platina*.
- 9 *Diccionario Inglés-Español y Español-Ingles de voces técnicas de la industria gráfica*.
- 10 *Fray Juan de Dios del Cid* y 'El Puntero', de discussie tussen Antonio Villacorta, José Luis Reyes en Stols, was opgenomen in *El Imparcial* van 4 mei. Bij de Misión de Asistencia Técnica de la Unesco verscheen een afzonderlijk gepagineerde overdruk van deze artikelen.
- 11 J.C. Schüler.

1078. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 11 mei 1956¹

[’s-Gravenhage,] 11 Mei 1956.

Zeergeachte Heer Greshoff,

De dag der Hemelvaardij die ik had bestemd om met Vrouw en kind in vrolijk gekout en gewandel door te brengen, heb ik dank zij de weersomstandigheden, gebezigd om Volière af te maken.

Hieromtrent nu heb ik de volgende opmerkingen:

1°) *de spelling betreffende.*

Nederland is jarenlang geteisterd door een zich steeds herhalende neiging de

stijl, taal en spelling te normaliseren. Ik beken U eerlijk dat ik zelf wat achtergebleven ben en het ook niet 100% weet.

In concreto viel me echter wel op dat van enkele woorden de schrijfwijze veranderd moet worden (b.v. *rhythme* in *ritme* enzo) + dat de naamsvaals-*n consequent* [+moet] verdwijnen (behalve in enkele staande uitdrukkingen). U heeft zelf *geen* consequente *n* toegepast, zodat ik aanneem dat U tegen een algehele verwijdering van deze twee-poot *geen* bezwaren zult hebben. Te hooien te gras heb ik reeds ‘aangepast’[,] het uiteindelijke werk zal ik echter, met Uw goedvinden aan een terzake geheel deskundige overlaten, in casus de Heer Lauwerier, hoofdcorrector van het Vaderland, die o.a. voor mij nog eens Uw Verz. Ged. leest. Ik zelf mis n.l. nog de vereiste concentratie om zulks goed te doen, afgezien van het klassiek geworden ‘tijdsgebrek’. Hierop[?] dus Uw antwoord.

- 2°) Het ms, althans grote delen ervan, lijkt mij enige tijd geleden te zijn geschreven. Zo spreekt U b.v. in een aantal pagina's over Léautaud, op een wijze die zou veronderstellen dat U het over een levend auteur heeft i.p.v. een reeds ter ziele zijnde. Op zeer eenvoudige wijze kan, dunkt mij, door toepassing vnl. van de *onvolt. verl. tijd* (O.V.T.) aan dit bezwaar tegemoet gekomen worden. Een boek dient, naar mijn mening, een zo recent mogelijke indruk te maken. Het is dus *niet* mijn wens het ‘de mortibus[sic] nil nisi bene’ op de goede man van toepassing te brengen, uitsluitend echter de sfeer van het post mortem.²

1^{oA}) bij de spellingskwestie verzuimde ik U de vraag voor te leggen, hoe U de spelling toegepast wilt zien bij citaten. Mij lijkt dat citaten *niet* hersteld moeten worden, om de historiciteit geen geweld aan te doen. Tenzij men natuurlijk het idee van de uiterste consequentie aanhangt, wat ik niet doe.

- 3°) een kleine vraag. Op pg 73 schrijft U Bottega Oscura; moet het niet zijn Botteghe Oscure? (meervoud).³ Ik weet het zelf niet zeker, maar het staat me zo bij.
- 4°) nog een kleine vraag. Op pg. 153 bovenaan begint U met 3 regels, die weer een regel verder geheel herhaald worden in het knipsel over Terborgh, die daarin over Slauerhoff vertelt.⁴ Logisch gezien lijkt mij dat deze regels (die getypt werden) weg kunnen.
- 5°) rond[?] pg 110 komen er herstel[?] pagina's opgeplakte tekst Marti & Ter Braak.⁵ Hierin is ontzaglijk veel verbeterd, zodat niet-ingewijden (zeker de zetters) daar niet uit zullen kunnen komen. Het lijkt me beter die pgs te doen herschrijven, om onnodige correctie te voorkomen.

Dan, een hoogst *persoonlijke* vraag, die geen enkele kritiek inhoudt, doch alleen uit mijn skepsis jegens de menselijke aard voortkomt: waren al deze mensen inderdaad zo goed, nobel en integer? Is Volière niet bovenal een *boek der*

(welhaast geheel posthume) *vriendschap*, waarin de auteur als *vriend* maar ook als door de beschrevenen als *vriend beschouwde*, dus bij voorbaat welwillend en vol begrip de stof tegemoet treedt? Zou het oordeel van een objectieve historicus of neerlandicus van 2000 (die U enkele keren aanhaalt) ook zo liefdevol zijn als hij boven de stof staat en er niet meer zelf mee innig verbonden is?

Uit bovenstaande blijkt dat ik A.A.M. Stols gunstig adviseer. Reste mij de volgende vragen:

- a) *wanneer* moet het verschijnen
- b) wat zijn Uw *voorwaarden*? (Uw lijstje waar ook *Volière* opstond, zond ik reeds lang geleden de Heer Stols toe).⁶
- c) welke wensen had U omtrent *omvang* en *prijs*

Met beleefde groeten en de meeste hoogachting

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Dit betreft waarschijnlijk het hoofdstuk *Onze gemeenschappelijke vriend Barnabooth* (p. 55-63) in *Volière*, dat deels over Paul Léautaud handelt.
- 3 In het hoofdstuk *Du Perrons ontwikkelingsgang* (p. 63-69) in *Volière* is de foutieve schrijfwijze Bottega Oscura gehandhaafd (p. 68).
Het internationale literaire tijdschrift Bottegehe Oscure verscheen vanaf 1949 in Rome. In het tijdschrift werden Italiaanse, Franse, Duitse, Engelse en Amerikaanse teksten in de oorspronkelijke taal opgenomen, terwijl er ook af en toe vertaalde teksten uit andere taalgebieden werden gepubliceerd. Het tijdschrift was opgericht door Marguerite Caetani, die voor de oorlog het tijdschrift Commerce had geleid.
- 4 Het vijftiende hoofdstuk in *Volière* is getiteld *Terborgh over Slauerhoff* (p. 150-157); aangezien de kopij van *Volière* niet is bewaard gebleven, moet de bedoeling van Barths opmerking onduidelijk blijven.
- 5 In het twintigste hoofdstuk van *Volière*, *Mefistofelisch* (p. 102-118), wordt door Greshoff verwezen naar *Die Krise der Intelligenz* van de Zwitserse filosoof Walter Marti (p. 111); aangezien de kopij van *Volière* niet is bewaard gebleven, is onduidelijk waarop Barth doelde.
- 6 Greshoff had in september 1955 een aantal voorstellen aan Stols gedaan. Bij die gelegenheid vroeg hij voor *Volière* een honorarium van 15% per verkocht exemplaar. (Zie br.1027 n.3.) Het commentaar van Barth, in een brief van 10 september 1955 aan Stols, luidde toendertijd: '*lijkt me beslist te doen*[...] honorarium hoog; proberen er een "lumpsum" van te maken. ook commercieel geen kwaad object. aanbevolen.' (Zie br.1025 n.11.)

1079. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 14 mei 1956

14 Mei 1956

Allerbeste Jan Peter,

Hartelijk dank voor je uitvoerige brief. Mijn ‘Volière’ schijnt je niet erg te bevalen. Des te meer stel ik het op prijs dat je het aanbeveelt. Maar let wel: als je het werkelijk niet zeer leesbaar vindt, is het wellicht beter de zaak niet in het licht te zenden.

Ik zal je zeer *dankbaar* zijn als je, toch tot publicatie overgaande, het m.s. door een bevoegd persoon duchtig laat nakijken. Uit alle spellingen kan ik niet wijs!

- 1 Voorwaarde 15%
- 2 Verschijningstijd liefst zoo *spoedig* mogelijk, maar niet eerder dan het met jouw plannen strookt
- 3 Indien eenigszins mogelijk (in verband met het dure leven op reis) een voorschot. Acht je mille redelijk?
4. Ik zal, met je goedkeuring, mijn brave Piet Worm om een (gratis) stofomslag vragen¹
- 5 *Stuur de onleesbare blz terug, dan zal mijn vrouw die onmiddellijk overtikken.*
- 6 Met een naamindex zou je mij een *groot* plezier doen²

Regel alles zooals het jou het beste en het gemakkelijkste is, houdt *géén* rekening met mijn grillen en voorkeuren.

Alleen gaarne

formaat *precies* als Verz. Ged
band dito wat kleur en letter betreft³

Wat krijg ik voor VerzG.

donker rood

heel donker groen.

maar liefst

zéér donker violet

hebben mijn voorkeur⁴

Vindt je het niet erg leesbaar? Denk je niet dat men dit ‘half-memoire, half-essay’
genre met eenig genoegen lezen zal??

Schrijf mij hier eens duidelijk over.

Ik zie met eenig verlangen uit naar nader bericht, behelzende antw. op alle deze
punten.

Véél liefs en goeds, ook v. mijn gade,

voor UEd en de Uwen

Steeds geheel je

Greshoff

II^A Via Dante

L[:e]vanto (LaSpezia)⁵

Eindnoten:

- 1 Een verzoek van Greshoff aan Piet Worm een stofomslag voor *Volière* te vervaardigen, is niet bewaard gebleven.

Op 29 augustus zou Piet Worm aan Barth schrijven: ‘Gisteren ontmoette ik den Heer Jan Greshoff en had de mogelijkheid hem een ontwerp voor het omslag van zijn a.s. boek *Volière* te kunnen laten zien. Jan was hierover zeer enthousiast. Hij zal er U wel over gebeld hebben. Nu zijn wij aan de zaak gekomen het U te tonen, mede de techniese aangelegenheden te bespreken. Van Jan hoorde ik, dat den Heer Stols spoedig ons land komt bezoeken en het is mijn vraag kunnen wij het overhandigen van het omslag zo lang uitstellen, opdat ik dan ook den Heer Stols zal kunnen zien en spreken.’ (Archief J.-P. Barth, Den Haag, omslag Greshoff/Div.)

Op 17 oktober antwoordde Barth: ‘De terugkeer van de Heer Stols en de daarmee samenhangende besprekingen hebben veel tijd geverg. Inmiddels was ik in de gelegenheid hem Uw omslag te tonen. Helaas was de Heer Stols er niet bijzonder gelukkig mee en deelt hij beslist niet de mening van de Heer Greshoff. Ik zelf ben noch enthousiast noch bepaald afkerig. Echter hebben mijn ervaringen in de boekhandel mij er van overtuigd dat de Heer Stols het bij het rechte eind heeft. Derhalve zend ik U het ontwerp hierbij terug.’ Gezien het feit dat Barths antwoord afkomstig is uit het archief van de uitgeverij, is de status ervan onduidelijk; waarschijnlijk betreft het hier een minuut danwel een niet-verzonden brief. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Worm, sign. w 8465 B 2.)

Worms ontwerp is niet bewaard gebleven. In zijn herinnering behelsde het ontwerp kleurrijke vogels in een kooi. (Med. P. Worm, Arnhem.)

- 2 In *Volière* is geen register opgenomen.

- 3 *Volière* kreeg een formaat van van $12,5 \times 20,5$ cm, uniform aan dat van de *Verzamelde gedichten*. De band is van rood (niet donkerrood) linnen, de bandstempels zijn met wit afgedrukt, en de stofomslag zou een onbestemde bruingroene kleur krijgen.
- 4 De band van de gebonden editie van *Verzamelde gedichten* is van donkergroen linnen.
- 5 Op de brief is door Barth bijgeschreven: 'Léauteaud naamsafkortingen'.

1080. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 17 mei 1956

Donderdag

Beste Jean Pierre,

Naar aanleiding van je laatste brief over 'Volière', heb ik je onmiddellijk, beknopt en zakelijk geantwoord. Nu wil ik graag op een en ander à tête reposée terugkomen. Om te beginnen dit: je brief maakte een weinig geestdriftige indruk! Het scheen mij toe, dat je tenslotte wel gunstig wilde adviseeren, maar dat het handschrift je eigenlijk maar matig bevallen was. Hierover zit ik nu te piekeren. Zeg mij eens wat je van 'Volière' denkt. Mij leek het geheel nogal gevarieerd en leesbaar, anders had ik het niet aangeboden. Maar een mensch is nu een maal te zeer geneigd zich illusies over zichzelf te maken!

De kleine onjuistheden etc. welke je aanduidt (en waar ik zeer dankbaar voor ben) kunnen gemakkelijk verbeterd worden door degenen die het m.s. persklaar maakt. -

Wat mij hinderen zou, is dat het boekje verscheen *niet* omdat het verdient te verschijnen, maar omdat je de oude man niet durft zeggen, dat het niet deugt!

Nu nog twee dingen. Ze gaan mij in het geheel niet aan en je hebt dan ook het volste recht mij te antwoorden: bemoei je met je eigen bemoeisels. Maar mijn genegenheid voor je, geeft mij de vrijmoedigheid mij even op jouw terrein te wagen.

- 1 de baas beklaagt er zich over dat je laatste brief gedateerd was 17 Maart, (het is vandaag 17 Mei!).
- 2 hoor ik dat je Sander J' en Frans Jan *niet* voor de cocktail Goris hebt uitgenodigd. Is dat waar? Ik kàn het mij niet voorstellen, aangezien ik je ken als een uiterst hoffelijk en vriendelijk man.
- 3 dat je ook ons aller oude vriend Henri Mayer over het hoofd gezien hebt.

Ik kreeg 2 brieven van Bert G. zéér gelukkig en vol dank, ook speciaal voor jou.¹ Ik heb nog veel nagedacht over wat je in je eerste brief naar aanleiding van B.G.'s bezoek schreef. Hij is zeer gesloten en moeilijk. En in Nederland nog veel erger dan in de eigen omgeving! Je moet lang en dagelijks en intiem met hem omgaan, om de kern te raken. Zelfs mijn vrouw voelt zich na zooveel jaar nog niet gehéél op haar gemak met hem. Maar uit allerlei gegevens blijkt toch overduidelijk dat hij je màg èn waardeert.

Ik heb het hier tè druk en ben dan ook echt moe.

Gelukkig is het heerlijk weer.

De Burssens heb ik nog niet gekregen.²

Hoe gaat het thuis??? En met de studie van het recht?³

Niets dan hartelijks en goeds

van steeds je

Greshoff

17 Mei 1956

II^A via Dante

Levanto (LaSpezia)

Eindnoten:

- 1 Er is een brief van 3 mei van Marnix Gijsen aan Greshoff bewaard gebleven. In deze brief schreef Gijsen onder meer: 'Mijn bezoek [aan Den Haag] verliep in elk opzicht goed en het was de 1^e maal sedert de oorlog dat ik met een rustig gemoed in Europa kon evalueren. [...] Het diner in Royal was keurig dank zij Mevrouw Simons en de atmosfeer was goed, alleen praatte A[driaan]vd V[een] daar wel wat veel maar hij deed de boel ook vlotten. Van Maanen die niemand scheen te kennen is een stille man, Kossmann is vlotter en heel aardig. Op Zondag 15 had Barth een hoop mensen gevraagd in Central: zag er Panhuysen voor het eerst sedert 1925. Betty [Goris] vergezelde me op de reis en André Peters werd er sito verliefd op. [...] Ik liet me verleiden 3 maal te spreken alleen omdat die boekhandelaren me zeiden: de mensen die u beschrijft dat zijn wij. De hele pers, blijkbaar geallarmeerd door je hartelijk stuk in Het V. stond vol over Er gebeurt nooit iets en over me. Alleen men nam alles wat ik zei al te zwaar op.

Sprak ook in Den Haag in Bijenkorf. 500 mensen. Barnouw was er ook. Barth straalde toen ik wel een 200 boeken te teekenen kreeg [...].’ Een andere brief van Gijsen aan Greshoff uit deze periode is niet bewaard gebleven.

Het artikel uit Het Vaderland van Greshoff waarop Gijsen doelde in zijn brief was onder de titel *Marnix Gijsen op bezoek* op 13 april gepubliceerd.

2 *Het neusje van de inktvis.*

3 Barth studeerde na zijn studie economie aan de Nederlandse Economische Hogeschool te Rotterdam, die hij in 1954 had afgesloten, korte tijd rechten aan de Rijksuniversiteit van Leiden.

1081. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 17 mei 1956¹

[’s-Gravenhage,] 17/5/56.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Uw schrijven van de 14e Mei kwam zojuist aan. - Ik haast mij om iets recht te

zetten, dat door mijn overmoed en ongewenst lijkt te zijn geschreven. Volière beviel me juist *zeer goed*. Wat ik als geheel dus opmerkte, was *niet* als kritiek bedoeld, zelfs niet als bedekte kritiek. Op Hemelvaartsdag heb ik het ms. in één ruk gelezen, hetgeen wel bewees dat het mij *boeide* en dat het me *interesseerde*, als ik dan resp. de schrijfwijze en de inhoud hiermede omschrijf. Mijn vraag gold alleen dit: waren die mensen zo welwillend; niet alleen jegens U, maar in het geheel. Het totaalbeeld van de mens wordt nu eenmaal bepaald door zijn *intieme* verhoudingen zowel als zijn verschijnen naar *buiten*. De rest wat ik aanstipte, ik weet niet meer precies wat, waren hoogstens losse opmerkingen, suggesties en verzoeken.

Dus nogmaals, ik vind het zeer goed.

U antwoordde niet op mijn vraag inzake *Léautaud*, n.l. of het terwille van het ‘bij-de-tijdse’ niet beter zou zijn d.m.v. werkwoords aanpassing zijn overlijden in rekening te nemen. U schrijft over hem als een nog levende figuur.²

Mij schiet nog een punt in de gedachten; U schrijft veelal over ‘Slau’ i.p.v. Slauerhoff; Henny m.b.t. Marsman; Eddy m.b.t. du Perron. Ik heb zelf niet de minste voorkeur voor voornamenbetiteling of achternaambetiteling; doch zolang ik Uw werk volg, meen ik alleen dat U de behoudende wijze volgde van uitsluitend achternaambetiteling; evt. *mét* de voornaam, doch nimmer de voornaam of de vriendschapsnaam alleen. Indien U het bewust deed, dan uiteraard O.K.; doch ik wil de mogelijkheid niet buiten sluiten dat U het onbewust en ongewild deed.³

15% O.K. Welke prijs had U in gedachten? Ik neem het òf in *de zomer*, òf in de *najaarsaanbieding*, waarschijnlijk het laatste. Wegens de gewenste uniformiteit ben ik gebonden aan Boosten & Stols. Hopelijk treuzelen ze dit keer niet te veel, want dan moet het boek begin November verschijnen.⁴

Het voorschot is een wat teer punt. De middenmaanden zijn zeer krap, waar ik het geld veelal nodig heb voor de verplichte betalingen. Maar ik wil U zoveel mogelijk tegemoet komen. Wanneer heeft U het geld nodig? Is het eentueel mogelijk dat men U het geld voorschiet op een bevestiging mijnerzijds het terugbetalen [sic]? Begin October heb ik het zeker, begin September hoogst waarschijnlijk. Begin Juli kan ik fl. 500.- garanderen. Enfin, ik hoor wel en zal in elk geval mijn uiterste best doen, met wat goede wil zal het wel lukken.

Vanzelfsprekend in[?] orde[?] wat de[?] gratis[?] band van Piet Worm betreft.

Beide delen dus eenzelfde kleur (liefst zéér donker violet zegt U) zelfde formaat, alleen zal dus de letter *zelf* onderling verschillen. Welke kleur *linnen* wilt U [xxx] hebben (voor de band). Worm moet ook de stempels voor de band Volière verzorgen.

Krijg ik van U *direct* thans de *tekst* voor de flappen!! (Verz. Gedichten).⁵

De *naamindex* had ik ook al voor ogen. Ik zal daarvoor laten zorgen.

Ik stuur nog *aangetekend* de moeilijk leesbare vellen retour.

Dank voor de recensie-tekst voor Terwille van Leentje.⁶ Wanneer krijg ik het ms zelf te lezen?? Overigens geen haast, daar Gijsen dit jaar niet wil uitkomen met een tweede roman. In Godes naam dan.

Wilt U, als U terugkomt, voor mij een paar ansichtkaarten van Levanto meebrengen? Ik heb een verzamelwoede van postkaarten uit verre gewesten, eerste teken waarschijnlijk van de geestelijke aftakeling.

Sinds een paar dagen buikpijn, als ik het een niet heb, heb ik het ander wel.

Dochter + Vrouw prima in orde.

Groet Uw Vrouw namens mij. Met beleefde groeten en de meeste hoogachting

Uw J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Zie br.1078 n.2.
- 3 Van de in *Volière* ter sprake gebrachte vrienden van Greshoff is in de gedrukte tekst consequent de volledige achternaam gebezigd.
- 4 *Volière* zou pas worden aangekondigd in Stols' 'Najaarsaanbieding 1956'.
- 5 Zie br.1046 n.2.
- 6 Greshoff zou *Ter wille van Leentje* onder de titel *Een nieuwe roman van Marnix Gijsen* bespreken in Het Vaderland van 2 november 1957.
De tekst op de voorflap van de stofomslag van deze roman zou woordelijk worden ontleend aan Greshoffs bespreking.

1082. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 22 mei 1956

Dinsdag

Mijn beste J.P.

Je brief deed mij goed. Hartelijk dank.

Even zakelijk.

1. Het is in het geheel niet nodig het bedrag nu te hebben! Graag 15 Nov. in Kaapstad. Echter met dien verstande dat mocht ik onverhoopt in Sept in patria zijnde wat krap komen; je mij met een paar honderd pop moet bijspringen. Maar alleen indien strikt nodig. En mocht dat je erg zwaar vallen kan ik natuurlijk altijd van Koos Exalto krijgen waar ik behoefte aan heb.
Maar ik vraag dat liever niet.
In elk geval moeten deze akelige geldzaken zóó geregeld worden, dat jij er geen last van hebt, je hebt het toch al moeilijk genoeg. Ik ben al blij dat het boekje je aanstaat en dat het uitgegeven wordt.
2. Blurb Verz. Ged. valt mij zwaar!

Waarom neem je niets uit het stuk van Vestdijk dat als voorrede staat in de Kaleidoskoopdruk (Stols). Ook (verkort) te vinden in zijn eerste bundel essays (N. en vD).¹

Of iets uit Portrait Dutch Poet²

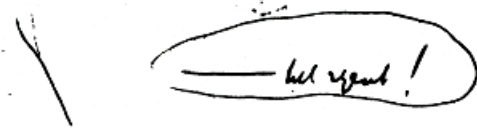
of iets uit Gomperts Jagen om te Leven³

Indien je *niets* kunt maken, zal ik zien hier (zonder eenig materiaal) iets niet al te liederlijks uit te broeien.

3. Ik krijg nog steeds revisie van één blz. Waar blijft die?⁴

4. Stuur a.j.b. terug uit Volière, dat mijn vrouw moet overtikken.⁵ Ik wil dat zoo spoedig mogelijk gereed hebben

5. Verschijningsdatum Volière *liefst* zoo spoedig mogelijk, doch ik laat het geheel aan jou over, per slot.
6. Een jong schrijver schreef een zeer goede *roman* in het Afrikaansch, algemeen menscheijk en tòch typisch [xxx]. M.i. zeer geschikt. Mijn vrouw wil het voor je in het Neder

Nederlandsen overbrengen

Zeer de moeite waard. Succes in ZA.

titel 'De Eerste Jeugd van Colet'

door Etienne Leroux

zijnde Steven le Roux,

postbus 60 *Koffiefontein O.V.S.*

zoon van de minister van landbouw.

Zou dat iets zijn voor voorjaar 1957?⁶

7. Ik vergeet de Katten *niet*, maar ben druk met radiowerk.⁷

8. voor prentbriefkaarten wordt gezorgd!!

Veel dank voor je hartelijke zorgen

veel liefs v ht huis

Steeds geheel je

Gr

22 Mei 1956

II^A via Dante Levanto (LaSpezia)

Nog [:gé]én Burssens⁸

Eindnoten:

- 1 De tekst op de voorflap van de stofomslag van Greshoffs *Verzamelde gedichten* is niet ontleend aan het essay *Hemelsche en aardsche poëzie* van S. Vestdijk dat als inleiding in *Gedichten 1906-1936* was gepubliceerd. In deze tekst wordt wel kort gerefereerd aan Vestdijks inleiding. (Zie br.1046 n.2.)
- 2 De tekst op de voorflap van de stofomslag van Greshoffs *Verzamelde gedichten* is evenmin ontleend aan het essay *Portrait of a Dutch poet* dat Adriaan van der Veen onder het pseudoniem Robert J. Moreland aan Greshoff had gewijd. (Zie voorts br.1046 n.2.)
- 3 In de in 1949 bij G.A. van Oorschoot te Amsterdam verschenen bundel *Jagen om te leven* van H.A. Gomperts was het aan Greshoff gewijde essay *Hermes in het koffijhuis* opgenomen (p. 27-34). Het essay was onder de titel *Ook Hermes bekeerd* oorspronkelijk opgenomen in de in december 1938 bij H.P. Leopold's Uitg.-Mij N.V. te Den Haag ter gelegenheid van Greshoffs vijftigste verjaardag verschenen brochure *De jongste generatie over J. Greshoff 1888-1938* (p.

7-14). Aan dit essay zijn geen passages ontleend voor de tekst op de voorflap van de stofomslag van Greshoffs *Verzamelde gedichten*. (Zie voort br.1046 n.2.)

4 Namelijk p. 254 van *Verzamelde gedichten*.

5 Zie br.1078 (bij punt 5), p. 280.

6 De aan Greshoff opgedragen roman *Die eerste lewe van Colet* van Etienne Leroux was in 1955 bij Uitgeverij Culemborg te Kaapstad verschenen. Het boek was in Nederland gedrukt.

7 Het is onduidelijk waarop Greshoff doelde. Mogelijk bereidde hij in Italië de radioprogramma's voor die hij te zamen met Joost Kadijk in Parijs zou verzorgen.

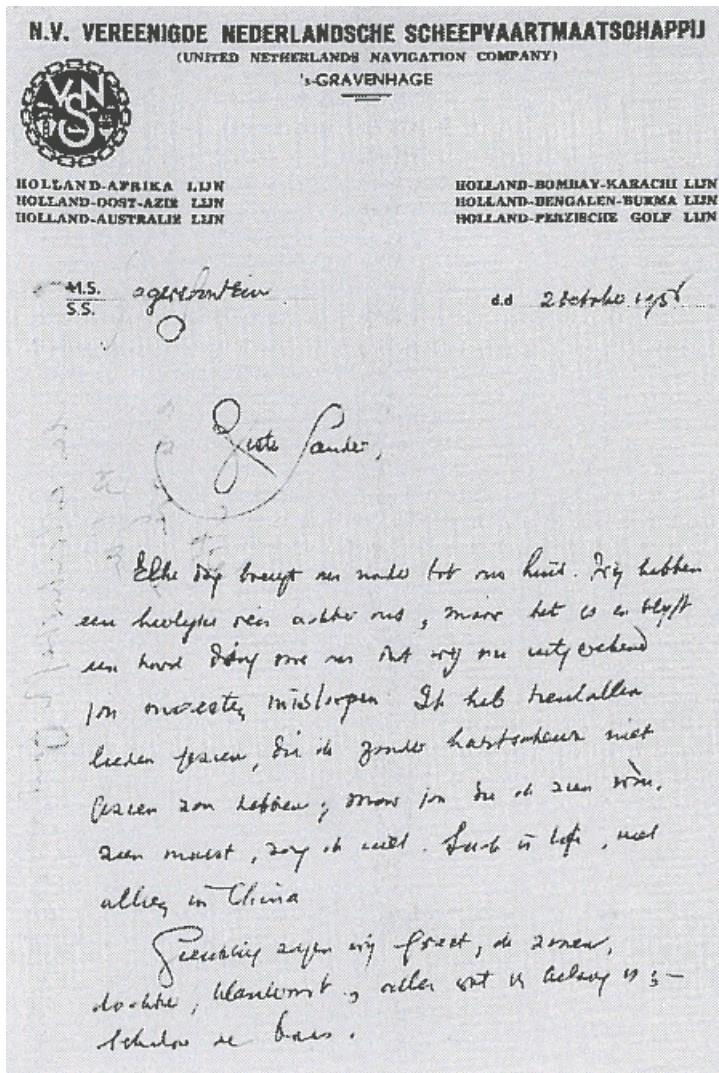
8 *Het neusje van de inktvis*.

1083. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 28 mei 1956¹

[’s-Gravenhage,] 28/5/56.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Hierbij dan pg. 254. De rest is al in revisie geweest en door mij voor afdrucken gegeven. Ze zijn al aan het drukken naar men mij mededeelde. Stuurt U om

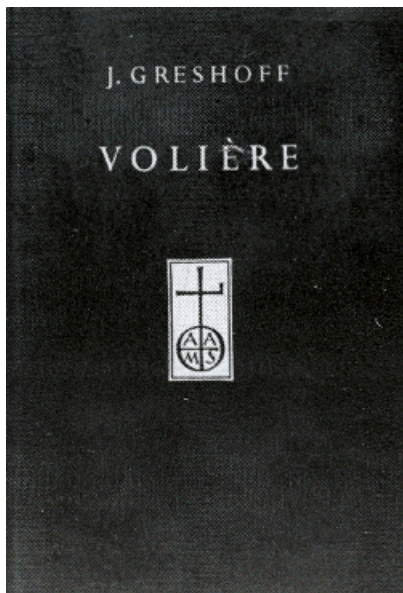
Greshoff aan Stols, 2 oktober 1956.

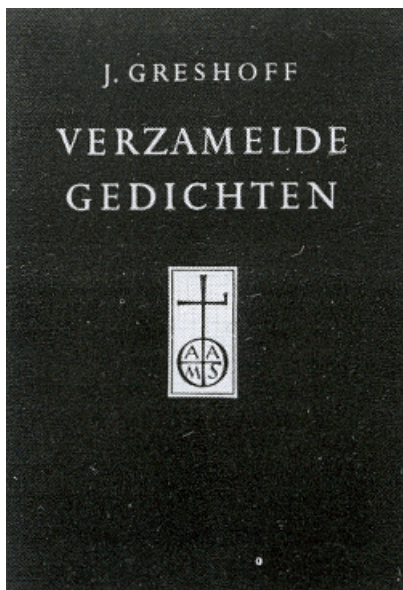
Alice van Nahuys, ca. 1950.

Greshoff (staand) met v.l.n.r.: H.E. Nijkerk-van den Bergh, Aty Greshoff en M.B.B. Nijkerk, Amsterdam, 1959 (foto Edith Visser).

Volière, 1956.

Zevende druk van *Verzamelde gedichten*, 1956.

tijdverlies te voorkomen, de ge[xxx]eerde pagina *rechtstreeks* aan Boosten & Stols, doch geeft U mij wel daarvan bericht, dan weet ik hoe of wat.

Ik vraag P.H.D. wel om een stukkie tekstflap. Op de achterflap som ik de verzamelde gedichtenbundels op die bij A.A.M.S. verschenen.²

Allicht kunt U Uw vriend Fons Stols vragen clementie, spoed en zorgvuldigheid te betrachten met Volière (uiteraard zonder dat mijn andere uitgaven in het gedrang komen).

A.A.M.S. ging accoord met Volière, zodat ik hiermee aan de gang ben gegaan.

Hierbij dan de pagina's waarvan ik gaarne ter wille van de zetter duidelijker blz. kreeg.³ Mijn hartelijke dank voor Uw direct toegezegde medewerking.

Boris bleef achter bij mijn Moeder zoals U weet. Ik heb nu een eigen kat, een broer van Boris, even rood, nog liever en bovendien verstandig. Alleen hij baart ons zorgen; hij is n.l. een springer. Hij springt van de eerste verdieping naar de grond. Tot nu toe kreeg ik hem steeds weer, doch met angst en vrezen zien we de dag tegemoet dat Barrebas de wijde wereld in trekt. Mijn hart bloedt bij de gedachte, want hij is werkelijk voorbeeldig. Maar, zo is het leven, altijd zorgen en bovendien verkouden.

Met beleefde groeten ook voor Mevr. Greshoff, en de meeste hoogachting

Uw

J.P. Barth

P.S. Als voorschot Volière betaal ik zoveel mogelijk. Geen zorgen.

JP

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Op de achterflap van Greshoffs *Verzamelde gedichten* stonden de verzamelbundels van G. Achterberg, Herman van den Bergh, J.C. Bloem, Gaston Burssens, Jan Campert, Marnix Gijsen, W. Hessels, Ed. Hoornik, H.W.J.M. Keuls, Karel Jonckheere, Jo Landheer, L. Th. Lehmann, Jan van Nijlen, A. Roland Holst en J. Slauerhoff opgesomd.
- 3 Zie br.1078 (bij punt 5), p. 280.

1084. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 31 mei 1956¹

Donderdag Corpus Domini [Levanto 1 VI 1956]

Beste J.P.

Gisteren beleefde ik een goede dag. Ik was van 10 u. vm-5.30 nm samen met mijn beste vriend Kobus, die ik in 23 j. niet gezien had. Kobus is dr. Giacomo Prampolini, ke[:enn]er van vele talen en vele letterkunden. Nu is mijn verzoek, in dringende vorm: wil je p.o. opdracht geven hem een Atonaal te zenden.

Zulks voor rek. van onderget.

Ik zend je hierbij een dichtstuk voor je petroleumboeren. Dit ter *vervanging* van het rijmwerk dat ik je reeds met dit doel overhandigde.²

Ik smeekte je om Du Perron v³ en om 1 blz. revisie van mijn boekje⁴

Begin July gaan wij naar Spello (Perugia) bij Kobus logeeren. Dus kort voor ons

vertrek uit Italië (± 13 july)

Heb je vacantieplannen?

Veel liefs voor gade en kroost, je eenige troost.

Steeds geheel je

Gr.

Atonaal aan dr Giacomo Prampolini *Spello* (Perugia), ‘Atonaal’ aan dr Giacomo Antonini[*sic*] *Spello* (Perugia)

Wanneer verschijnt Dubois? ⁵

Eindnoten:

- 1 Het poststempel geeft: 1 juni, maar gezien de datering: ‘Donderdag’ is de briefkaart op 31 mei geschreven. Vandaar dat deze briefkaart in de chronologie vóór br.1085 van 1 juni is geplaatst.
- 2 In de in december verschenen *Dichtersomnibus. Derde bloemlezing* werd van Greshoff het gedicht *Slaap zacht* opgenomen. Een sterk gewijzigde versie van het gedicht zou onder de titel *Treurmars* worden gebundeld in de afdeling ‘Tussen nu en straks’ van de bundel *De laatste dingen (1956-1958)* (p. 44). De bloemlezing werd voor rekening van Esso Nederland N.V. naar typografische aanwijzingen van Stols gedrukt bij de Firma Boosten & Stols. Theo de Haan maakte het omslagontwerp.
Het is niet bekend welk gedicht Greshoff aanvankelijk voor deze bloemlezing had bestemd.
- 3 Op 10 mei had Van Oorschot deel v van het *Verzameld werk* van E. du Perron aan uitgeverij Stols in rekening gebracht. Dit deel omvat, naast onvoltooid werk en verspreide stukken, *In deze grootse tijd* en *Scheepsjournaal van Arthur Ducroo*. Bij welke gelegenheid Greshoff Barth gevraagd had hem deel v toe te zenden, is niet bekend.
Greshoff zou het deel onder de titel *E. du Perron en de polemieken en Over de jeugdproeven van E. du Perron. Bezwaren tegen de bezorgers van zijn nalatenschap* bespreken in *Het Vaderland* van 29 september en van 6 oktober.
- 4 Op 28 mei (br.1083) had Barth aan Greshoff de revisie van p. 254 van diens *Verzamelde gedichten* gestuurd.
- 5 *Ademhalen*.

1085. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) 1 juni 1956¹

Beste Barth,

Ziehier een particuliere aangelegenheid. Aangezien ieder dubbeltje er één is en ik weinig, te weinig, dubbeltjes bezit, zou je mij plezier doen en helpen met voor mij te bestellen en naar 119 Groothertoginnelaan sGr te zenden De Brieven van Vincent v Gogh *dundruk* in twee (dus *niet* in vier) deelen.² Zulks met een maximum van korting!

Verder: te zenden *per omgaande* aan mij te Levanto en dus niet aan het adres te sGravenhage, het puikwerk van dr. W. Thys, genaamd: ‘De Kroniek van Tak’ (Wereldbibliotheek)³ ook dit met een zoo hoog mogelijke korting. Daar ik zéér verlang naar het werk van dr. Thys hoop en verwacht ik dat UEd *niet* zult talmen.

Met onnoemelijk veel *danken*

Met veel *goeds & liefs*
van huis tot huis
steeds geheel je
J. Greshoff

1 Juni 1956

II^A via Dante
Levanto La Spezia

Spoedmissieve!

Eindnoten:

- 1 De briefkaart is door Greshoff gedateerd: '1 Juni'. Het poststempel geeft echter: 2 juni; om die reden is deze briefkaart in de chronologie ná br.1084 geplaatst.
- 2 In 1954 was bij uitgeverij Wereldbibliotheek te Amsterdam & Antwerpen een vierdelige uitgave verschenen van de *Verzamelde brieven van Vincent van Gogh*, bezorgd door V.W. van Gogh. Deze editie was gebaseerd op de editie die Jo van Gogh-Bonger in 1914 had uitgegeven. Een herdruk in twee delen dundruk is in deze jaren niet verschenen.
- 3 In het voorjaar was bij de Wereld-Bibliotheek te Amsterdam & Antwerpen *De Kroniek van P.L. Tak. Brandpunt van Nederlandse cultuur in de jaren negentig van de vorige eeuw* van Walter Thys verschenen.

1086. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 4 juni 1956

BBB

Je bènt een beschut- en hulpengel! Ik kreeg zoonet bericht van Kadijk dat hij door jou gelukkig gemaakt was met het laatste ex van sGravesande-‘Du Perron’¹

Heel hartelijk dank. Je weet niet hoe 'n goed mij je groote vriendelijkheid doet

Veel hartelijks van huis tot huis

Steeds geheel je

J. Greshoff

4 Juni 1956

Eindnoten:

- 1 Op 1 juni had Joost Kadijk Greshoff geschreven om hem te bedanken voor de toezending van G.H.'s-Gravesandes *E. du Perron. Herinneringen bescheiden.*

1087. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 13 juni 1956

Woensdag, 13 Juni 1956

Alderbeste Barth,

Heden ontvangen Dr W. Thys ‘De Kroniek van Tak’, een boek dat ik met huid en haar zal verslinden. Het boeit mij bovenmate. Maar eerst moet ik het Verz.

Werk van mijn Bleeke Broeder Frans (Frans Coenen) uitlezen.¹ Ook dat geeft mij veel aanleiding mij in het verleden te verdiepen: ik heb Frans C. zoo góed gekend.

Je zorgt méér dan goed voor mij. Hoe zou ik je ooit voldoende kunnen danken.

Ik las in het Nieuwsbl. v.d.B. van 7 Juni een advert-Stols in[?] (met aank.

Goris-Greshoff o.a.) maar *zonder* vermelding van ‘Er gebeurt nooit iets’!²

Thuis alles wel, Veel liefs voor je lieve vrouw,

een hart. hand en nog

véél dank

Geheel je

Gr

II^A via Dante *Levanto* (LaSpezia)

Eindnoten:

- 1 Frans Coenen, *Verzameld werk* was in het voorjaar bij G.A. van Oorschot te Amsterdam verschenen. De ééndelige uitgave bevatte een keuze uit het werk van Coenen.
- 2 In het Nieuwsblad voor de Boekhandel van 7 juni werd uitsluitend René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen* en de Atlantis-Reeks aangekondigd in de rubriek 'Advertentiën'.

1088. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 15 juni 1956

15 Juni 1956

B.B.B.

Hoe is de staat van ziel, geest en lichaam?

Hoe is het thuis? Alles zeer goed, hoop ik [:van] harte.

Valt er iets belangrijks te vermelden?

*Hart. dank voor Thijs' 'Tak'.*¹ Ik las het boek met het grootste genoegen en heb er veel uit geleerd.

Voor Het Vaderland heb ik de Verz. W. van Frans Coenen doorgewerkt.² Zijn werk is opmerkelijk frisch gebleven. Ik moest weer veel aan het verleden denken. Ik ging véél om met Frans C. van 1915-1920 en van 1930-zijn dood in 36.

De laatste periode redigeerden wij samen Groot Nederland.³

Geef bij gelegenheid een opgewekt levensteeken!

Veel liefs v.h. tot huis,

steeds geheel je

Greshoff

[:II]^A via Dante *Levanto* (La Spezia)

Eindnoten:

1 *De Kroniek van P.L. Tak.*

2 Greshoff zou Frans Coenens *Verzameld werk* in twee gedeelten bespreken. In Het Vaderland van 11 augustus besteedde hij onder de titel *Verzameld werk van F. Coenen. Betekenis van 'Zondagsrust'* aandacht aan deze roman die hij als de sleutel tot Coenens werk zag; in Het Vaderland van 18 augustus onderwierp hij Coenens levensbeschouwing aan een nadere beschouwing onder de titel *F. Coenens strijdvaardigheid. Een vooruitstrevende anarchist*. Tevoren had hij al in zijn rubriek 'Mensen en Meningen' op 19 juli naar aanleiding van de verschijning van het *Verzameld werk* herinneringen aan Coenen opgehaald.

3 Greshoff was van januari 1933 tot en met oktober 1941 redacteur van het tijdschrift Groot Nederland geweest. Frans Coenen, die in juni 1936 overleed, was in 1914 tot de redactie van dat tijdschrift togetreden.

1089. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 17 juni 1956

Zondag

Beste Vriend Jean Pierre,

Ik zond je eenige rijmproeven. Hieruit kun je een keuze doen voor je petroleumboekje. Ik hoor weleens wát je kiest, wanneer er tenminste iets van je gading bij is.¹

Ik ontving op zijn plotselingst het boek van Thys over Tak van de uitgever!²

Kan jij dat mij gezonden ex. weer teruggeven? Indien *niet*, dan blijf ik er goed voor en neem het in ontvangst als ik bij je kom. Ik stuurde het goed verpakt terug. Het is een belangrijk werk.

Niets nieuws?

over jezelf en de jouwen?

over de Nederlandsche letterkunde?

over de uitgeverij in het algemeen?

over de Maison Stols in het bijzonder?

Wát gebeurt er met het MS van Volière?

Wanneer verschijnen de Verz. Ged?

Heel veel liefs en hartelijks van huis tot huis kat inclus
Steeds geheel je
Gr.

17 Juni 1956

Eindnoten:

1 Zie br.1084 n.2.

2 *De Kroniek van P.L. Tak.*

1090. *J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 9 juli 1956*

Alderbeste J.P. Barth

[:Den]k nu vooral niet dat ik boos ben, ik wordt nooit boos op mensen waar ik werkelijk op gesteld ben.

Wel moet ik je beknorren!

Mijn bundel *niet* in het najaar 1955

Mijn bundel *niet* in het voorjaar 1956

Mijn bundel? in het najaar 1956.¹

Waarom duren zulke dingen toch zoo mensch onteerend lang? En als er een jubileum is maakt men een groot boek vol platen in veer[:tien?] dagen of zoo?

Laat eens iets *hooren*.

Heb je de oliekeus gemaakt uit wat ik je toezond?²

Zie op de achterzijde mijn adressen.

Mijn vriend Prampolini bij wie ik op dit oogenblik eenige tijd logeer, wil *al* zijn best doen een boek van Bert onder te brengen bij Mondadori bij wie hij een oud en invloedrijk lector is.³

Wil je hem een stel sturen minus Joachim dat hij heeft. Waarschijnlijk 2 in 1 vol. want 1 is te dun voor 1 Mondadorideeltje

Ik had gedacht Agnes in elk geval

Je vergeet mij schandelijk en schromelijk! Zelfs geen Karel Jonckheere ontvangen.⁴

Zie hier van Spello ga ik terug naar Levanto en vertrek daar 17. Dan eenige dagen Lausanne.

20 July-4 Aug:

a.b.s. de M. Joost Kadijk

44 Av. de Juffre

Paris 15^e

4 Aug-20 Aug:

Hôtel de Nice

155 Boul. de Montparnasse

Paris 6me

Veel liefs van huis tot huis

Steeds geheel je
Gr.

9 Juli 1956

adres

dr Giacomo Prampolini *Spello* (prov de Perugia)

Eindnoten:

- 1 Greshoffs *Verzamelde gedichten* zou in oktober verschijnen.
- 2 Zie br.1084 n.2. en br.1089.
- 3 Van geen van de romans van Marnix Gijsen, dus ook niet van *Klaaglied om Agnes*, is een Italiaanse vertaling verschenen. Van contacten met uitgeverij Mondadori te Milaan over een vertaling in het Italiaans is ons niets bekend.
- 4 Karel Jonckheere, *Verzamelde gedichten*.

1091. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 1 augustus 1956

1 Aug 1956.

Mijn beste J.P.B.

Dat je mij niet schrijft, neem ik je niet kwalijk. Ik ben er al aan gewend. Hoewel het gewoonte is dat een uitgever zijn schrijvers eenigszins op de hoogte houdt. Mijn verz. ged zijn niet najaar 1955, *niet* voorj. 1956 verschenen. Ik zie niet goed in waarom het maken van zoo'n boekje een jaar moet duren! Maar zooals ik je schreef: ik leg mij bij alles neer.

Erger vind ik het wanneer de *beste* auteur van de f^a Stols mij schrijft in arren moede en in wanhoop: 'Barth gedraagt zich als een ellendeling en geeft geen antwoord op al wat ik schrijf en wat zakelijk van belang is.'¹ Als je geen prijs meer op het werk van Goris stelt, bericht hem dat dan, opdat hij zich een andere en zoowel vriendschappelijker als zakelijker uitgever zoeke.

Beste J.P.: kun je mij in het kort verklaren *waarom* je de mensen die zeer op je gesteld zijn tegen je in het harnas jaagt door eenvoudig niet te schrijven? Ik wil altijd zoo graag begrijpen! Stols, Goris en ik, die je alle drie zeer genegen zijn, hebben *reden* ons ernstig over je te beklagen. Ik vind je houding alles behalve hartelijk (schrijvers zijn tenslotte ook mensen), maar nog minder in het belang van je onderneming. Men kan geen uitgeverij drijven *zonder* eenige briefwisseling te voeren.

Is het nu niet te gek om los te lopen, dat ik *niets* weet over het lot van mijn 'Volière'. Wanneer krijg ik proeven? Wanneer verschijnt het boekje?

Enfin, het is een door en door verdrietig en hopeloos geval met je. De zakelijke zijde hindert mij nog het minste. Veel erger vind ik het dat je mensen, die

vriendschappelijke gevoelens voor je koesteren, zoo volkomen onnoodig (en pijnlijk) voor het hoofd stoot.

Thuis alles wel? Ik ben wat moe, maar verder [:g]ezond. Adres tot 20 Aug (ik vertrek de ochtend van 20 Aug per auto uit Parijs):

Hôtel de Nice

155 Boulevard du Montparnasse

Paris 6me

Met veel goeds voor gade en kroost,

Steeds geheel je

Greshoff

Eindnoten:

- 1 Op 28 juli had Marnix Gijsen aan Greshoff een brief geschreven, waarin de door Greshoff aangehaalde zin woordelijk voorkomt.

1092. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 9 augustus 1956

Mexico 6, D.F., 9 Aug. '56

Beste Jan,

Je verblijf in Parijs heeft je kennelijk zéér in beslag genomen - hetgeen ik overigens zeer goed begrijp - zodat ik op een brief, die ik je in Juni nog naar Levanto stuurde (nog) geen antwoord kreeg.¹

Jullie hebt intussen al van Greet uit Den Haag een en ander gehoord. 1 Juli ben ik (voorgoed) uit Guatemala vertrokken. De reis ging met het volkswagentje naar Mexico, waar ik nu - tot en met 19 September - zit. Het was een hele reis: eerste dag naar de mexicaanse grens gereden in precies 12 uren. De tweede dag de hele dag met de auto op de trein (er is geen wég) naar Tonolá; de derde per auto naar Ouxaca, de vierde naar Mexico. Zonder het traject in de trein ± 1500 KM.!

Hier heb ik het naar mijn zin. Of er een echt of een waarnemend hoofd van Unesco hier is, wéét ik zelfs niet; een Engelse professor, die Fournier d'Albe heet, schijnt zo iets te zijn.² Ik merk niets van hem. Ik ben adviseur van het Ministerie van O.K.W. hier. Dit heeft me twee opdrachten gegeven. Een bestaat uit het typografisch adviseren van een grote, semi-officiële uitgeverij, 'Fondo de Cultura Económica' geheten. Ze maken gelukkig ook veel andere (dan economische) boeken, zodat ik me nu bezig houd met een Tocqueville (dundruk, ± 900 pags) *La Democracia en América*,³ verder een vertaling van Pirenne's *Histoire de l'Europe*,⁴ en ik ga een aardig boekje maken van een aardige tekst van een mexicaan over het restaureren enz. van boeken.⁵

Ik sta vroeg op, haal mijn auto uit de garage en rijd ± een half uur naar die uitgeverij, waar ik om acht uur ben, en werk tot half drie aan een stuk door. Dan terug naar het centrum, lunchen, slapen, even naar United Nations en dan (soms) naar mijn tweede taak. Ik moet n.l. een rapport(je) maken over een school (de enige in Mexico, en een zéér primitieve) voor het boek, waar tot nu toe drie afdelingen vrij behoorlijk werken: *a* opleiding tot produktiechef

van een uitgeverij; *b* graveren (hout, litho, metaal) en *c* boekbinden (met de hand). Doch de 4e afdeling, typografie is nooit tot ontwikkeling gekomen. Zal dus moeten trachten er in 1957 iets van te maken. (Mijn contract is van 20 Sept. af voor een jaar verlengd).

De eerste maand heb ik in een hotel aan de Reforma (de Champs-Elysees van Mexico) gewoond. Sedert 1 Aug heb ik een zeer geschikte flat, gemeubeld, kunnen huren, wel duur, maar toch heel wat anders dan in Guatemala. Ik heb een grote zit-eetkamer, met gemakkelijke meubels, een slaapkamer, een kamer die ik als werkkamer ga inrichten (als ik met Greet in December terugkom), een keukentje en een ruime badkamer. Het adres is: Calle Niza 33 (doch blijf alsjeblieft schrijven naar Hamburgo 63),⁶ in de dure ambassade en winkelbuurt - 2^e verdieping, helaas geen lift. De meubilering is voor Mexico goed (en voor ons *vrij* behoorlijk; quasi modern).

Ik hoop nu maar dat Greet het met mijn keuze eens is. Tijdens onze afwezigheid (ik hoop: 3 maanden) wordt het flat onderverhuurd, en ik laat er niets van mezelf in.

De stad is, zoals je weet, zeer aangenaam. Er wonen nu meer dan 4 miljoen mensen! Het verkeer is druk, en de mexicanen rijden als gekken, zodat je behalve je twee ogen vóór, nog twee opzij en een achter moet hebben. Overdag rijd ik dapper mee; 's avonds liever niet (al moet het wel eens), dan neem ik een taxi.

Op de zondagen heb ik al enkele uitstappen gemaakt. Het zijn steeds kwesties van honderden kilometers... Maar het land is mooi en er zijn prachtige oude stadjes. Aan de Stille Oceaan kust, die volgens europeanen mooier moet zijn dan de Riviera, ben ik nog niet geweest (heen en terug ruim 900 KM).

Er zijn hier prettige boekwinkels, galeries en dan het grote museum, theatertjes, bioscopen, cafés...

Met dat al ben ik na bijna twee jaren in deze streken toch móé en verlang ik naar Den Haag (*niet* om de lieden daar) en Parijs (óók om de vrienden).

Voor het overige zal ik in Den Haag naar een vervanger voor Barth moeten uitzien, want hij is er niet over tevreden dat hij de zaak niet kan overnemen of althans een dusdanige regeling met mij treffen, dat ik - als ik weer voorgoed in Den Haag ben - alleen adviseur zou blijven! Ik kan nu eenmaal mijn uitgeverij, waarvan ik leven moet als Unesco mij niet meer nodig heeft, niet verkopen. Dat heeft Barth niet willen inzien. En dan nog, als hij kapitaalkrachtig was geweest; maar de uitkering zou toch maar (en met welke garantie?) bij stukken en brokken komen. Ik apprecieer zeker wat hij voor mijn uitgeverij heeft gedaan (al weet ik practisch *niets* over wat er gebeurt en ontvang ik ook vaak mijn eigen uitgaven *nooit*). Enfin, er zal wel weer een oplossing voor de leiding in mijn afwezigheid gevonden worden.

Unesco is een zéér krenterige firma als het aankomt op vergoeding van reis- en verhuiskosten. Ik heb er me vandaag weer eens hartelijk over kunnen ergeren. De salarissen zijn voor deze tijd (en in deze landen) zeer zeker laag. En als er dan nog veel af moet voor kosten waar ik niets aan heb! Mijn mening zal ik de heren in Parijs niet onthouden, al weet ik dat het geen resultaat zal hebben. Voor mijn ontbijt zorgt een dienstbode, die ook het appartement schoonhoudt (men noemt dit hier hoteldienst), de overige maaltijden nuttig ik in de stad, waar dat zo uitkomt.

Je hebt nu een indruk van mijn leven hier.

Ben je er nog in geslaagd, je verblijf in Holland te verlengen tot de volgende boot, zodat we elkaar zullen zien? Het zou toch te gek zijn, als het weerzien niet lukte!⁷

Met hartelijke groeten voor jullie beiden

geheel je

Sander

Eindnoten:

- 1 Deze brief is niet bewaard gebleven.
- 2 Fournier d'Albe is niet nader geïdentificeerd.
- 3 Van *La democracia en América* van Alexis Tocqueville (1805-1859) zou in 1957 door Stols een uitgave verzorgd worden bij de Fondo de Cultura Economica te Mexico. De vertaling in het Spaans was van de hand van Luis R. Cuéllar.
- 4 Een Spaanse vertaling van de hand van Juan José Domenchina van *Historia de Europa desde las invasiones al siglo XVI* van de Belgische historicus Henri Pirenne (1862-1935) was al in 1942 bij de Fondo de Cultura Economica te Mexico verschenen. Het boek is herhaaldelijk herdrukt. Over een door Stols verzorgde herdruk zijn geen gegevens achterhaald.
- 5 Er zijn geen gegevens achterhaald over een door Stols verzorgde uitgave over het restaureren van boeken van een Mexicaanse collega.
- 6 Het kantoor van de Verenigde Naties was gevestigd op het adres Calle Hamburgo 63.
- 7 Deze alinea heeft Stols in de marge verticaal aangestreept met een pijltje bij de eerste regel.

1093. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 18 augustus 1956

18 Augustus 1956

Allerbeste

Hartelijk dank voor je bericht, dat ons goed deed. Wij hadden Greet's stem al door de téléphone gehoord, zoodat het [:c]ontact met de fam. Stols al gelegd was. -

Ik heb een boekje waarin ik ontvangen en verzonden brieven aanteeke. ¹ Ik houd dat zeer zorgvuldig bij. Hetgeen niet zeggen wil, dat ik er nóóit een zou vergeten. Ons aller menselijke feilbaarheid plus mijn slechte geheugen! Maar het komt toch werkelijk zelden voor. Welnu ik vind in Juni of July géén brief van mijn oude goede vriend A.A.M. Met al dat reizen en trekken! En dan de opgewekte zorgeloosheid van de Italiaansche posterijen.

Helaas, driewerf helaas, Sander: het is niet mogelijk een ander schip te vinden dan de Jagersfontein vertrekkende 21 Sept. van Antwerpen. Alles is

dubbel-overvolgeboekt. De Slotemaker de Bruines, met verlof, hadden met ons terug willen reizen. Zij zijn verplicht een vroegere boot te nemen. Zelfs B.Z. kan hierin geen verandering brengen.

Wij hadden het heerlijk in Levanto, waar ik als een paard maar met plezier gewerkt heb. ± 120 gr. en kleine stukjes, 400 aphorismen, 19 gedichten, hiervan 2 in De Gids van July j.l.² De Gids is best tegenwoordig. Nu in Parijs heb ik

vrijwel niets anders dan radio werk kunnen doen n.l. 12 toespraken plus 14 interviews, ieder van 45 min.³ En op de meest onverwachte vragen te moeten antwoorden zonder één aantekening.

Het werd wel een levendig geheel. (±500 vragen!) Maar het was een vermoeiende bezigheid. De mensch moet de raarste dingen doen voor zijn broodje!

Het spijt mij dat, gelijk je mij schreef, Barth je verlaten gaat. Ik heb altijd op de allerprettigste wijze met hem samengewerkt. Het zal niet gemakkelijk zijn iemand in zijn plaats te vinden.

Kan je hem geen *onder* directeur maken? Dan heeft hij een 'positie' en jij houdt de eindjes van de touwtjes geheel in eigen handen. Vooral daar geen zonen gereed staan je werk over te nemen.

Maar niemand is tenslotte onvervangbaar. En ik hoop dat je een bekwame en betrouwbare man zult vinden.

Ik wil trachten in de laatste maand (van 21 Aug-21 sept) zoo weinig mogelijk menschen te zien. Want niets vermoeit mij zóó als gewoel. Ik werk met liefde 8 u p.d. maar 3 bezoeken maken mij plát, ook al zijn die bezoeken op zich zelf beschouwd aangenaam.

Je kunt begrijpen hoe wij geschrokken zijn van de [:p]lotselinge dood van Regnier vanSwinderen. Wij hadden hem in 1954 (in Johburg) in 1955 en 1956 in Den Haag weer héél veel gezien. Wij zijn zeer gesteld op zijn nieuwe vrouw,⁴ met wie hij 3½ maand getr. is geweest. 49 jaar afschuwelijk. Dick Karnebeek is amb. te Bogota, ook een gevaarlijk oord!

Wij gaan in N. 2× logeeren.

Eerst bij Simon⁵ te Doorn, daarna op Keppel bij de Lyndens. Verder beloofden wij Teetje en Hannes Foreest een naweek bij hen te komen doorbrengen.⁶

Han & Bob zijn hier. En wij rijden 20 dezer met hen naar patria.

Sander, wat *afschúwelijk* dat we elkaar nu geheel misloopen. Onnoemelijk veel liefs van Aty,
als steeds geheel je
Jan

p/a dr J Exalto

119 Groothertoginnelaan s Gravenhage

Eindnoten:

1 Een dergelijk aantekenboekje is niet in Greshoffs nalatenschap aangetroffen.

2 In De Gids 119 (1956) 7, p. 17-19 publiceerde Greshoff de gedichten *De vogelschrik* en *De tweede kans*.

3 Greshoff doelde op de radioprogramma's die hij met Joost Kadijk in Parijs had opgenomen. (Zie ook ill. p. 271)

4 Anneke van der Graaf.

5 Simon Vestdijk.

6 Theodora van Foreest-van IJzeren (1904-1978) en H.A. van Foreest.

1094. A.A.M. Stols aan A. en J. Greshoff, 3 september 1956

Mexico, 3 Sept. 1956

Lieve Aty, Beste Jan,

Van Greet kreeg ik zojuist een brief waarin ze me o.a. schrijft dat jullie grootouder geworden zijn.¹

Mijn hartelijke gelukwensen! Maar omdat Jan mijn vraag van destijds onbeantwoord liet, weet ik niet of Jan of Kees de gelukkige vader is...

Het spijt me méér dan ik jullie zeggen kan, dat ik jullie niet in Den Haag zal zien. Het is wel bar en boos! Ik vertrek hier nu de 20ste, vlieg naar Washington, waar ik de hispanoamerikaanse afdeling van de Library of Congress wil bezoeken. Dan door naar New York, waar ik Bert hoop te zien, en enkele dagen later naar Schiphol, dus ± 1 October.

Er moet een lange brief aan Jan gericht in Italië of elders zijn zoek geraakt...² In Den Haag wacht me veel werk, o.a. een plaatvervanger zoeken voor Barth, die onlangs vader van een zoon is geworden.³ En dan doet de verdomde fiscus mij weer de dampen aan!

Het blijft me hier in Mexico goed bevallen, ook wat het werk betreft, ik moet zelfs zorgen, niet te veel hooi op mijn vork te nemen. Zo werd ik o.a. aangezocht door de gouverneur van Campêche om een facsimile uitgaaf van een klein boekje voor hem te verzorgen.⁴ Een (spaanse) hoogleraar, hier, vraagt mijn medewerking aan een bibliografie van de geschiedenis der drukkunst in latijns Amerika.⁵ (Ik heb er gelukkig al vele fiches voor in mijn bezit). En een meneer of dominee van de Bible Society kwam mij raadplegen over de typografie van een spaanse (nieuwe) bijbelvertaling... die al geheel in Londen gezet was.⁶ En zo gaat het maar door.

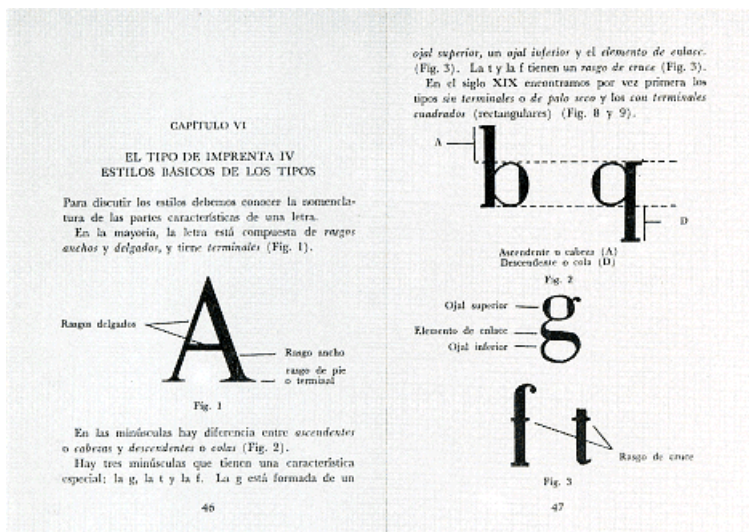
Bovendien werk ik nu aan mijn geschiedenis der drukkunst in latijns Amerika, die ik in het spaans schrijf en waarvan ik een voor leken leesbaar boek wil maken (met honderden noten achterin voor de historici). Het is een hele taak, en ik hoop er later een Amerikaanse uitgever voor te vinden, d.w.z. voor een Engelse vertaling. De Spaanse zal hier bij de mij bevriende uitgeverij verschijnen. Ik moet er veel (dure) boeken voor kopen, en ik tik zo nu en dan ook een antiek Mexicaans drukje op de kop.⁷

Er zijn hier voortreffelijke boekbinders, Spaanse stijl (gevlamd leer, met gekleurde etiketten op den rug), en nog betaalbaar. Het is een genot, weer eens gebonden boeken te hebben. Ik zal ook wat uit Den Haag hierheen sturen om te laten binden.

Volgens de berichten van Greet hebben jullie meer dan afschuwelijk weer in Holland. Dat is toch wel een voordeel van de landen hier, dat regen en kou

A.A.M. Stols bij de Fondo de Cultura Economica, Mexico, 1960.

Twee pagina's uit Stols' *Teoría de la composición manual*, 1956.

A. A. M. STOLS
JOHANNES-BILDERSSTRAAT 8
'S-GRAVENHAGE

10-10-56

Beste Jan,

Spreekwij hoorde ik van je te horen dat je een goed werk
hebt gehad en je zonen, dochteren en kleinkind in Nederland
licht aangekomen.

Ik dank je zeer voor het bericht over je, dat je voor
mij achter laat

Op 1 Oktober arriveerde ik hier, na 4 dagen in
Washington (Library of Congress) en een week in New York.
Vond dit laatste verblijf van erg plezierig, dank zij
onze overal aanwezige vriend Bert.

Stuur je me G.A.W. zijn manuscript van "Leontje"?

Nu iets anders:

Ik ben ERG geschrokken van een omslag, dat
Piet Wurm gemaakt heeft voor je "Vlinder". Ik weet niet
of je het zelf gezien hebt, maar het is zo volkomen
smakeloos, slecht getekend en afgezwakt van kleur,
dat ik dit niet om je back wil zetten.

Tenzij je andere plannen hebt, van ik doe
een omslag met letters - en misschien meer uniform met
verschillende getrokken - om je back te zetten.

Ik blijf hier tot eind November (beide ik).

Met hartelijke groeten, ook voor Aty

je
Stols

V.r.n.l.: Hélène en Jacques Malan, Jan en Aty Greshoff, en een onbekende, Levanto, 1960 (foto Edith Visser).

nooit lang duren. Ik geloof dat ik alles in het werk ga stellen om me in Mexico te vestigen als Unesco mij niet meer nodig heeft: er is hier genoeg te doen doch van een baan kan geen sprake zijn; de locale salarissen laten niet toe als europeaan te leven, tenzij je boft, of bij KLM of zoiets bent (Philips &c) waar ik niet geschikt voor ben. Misschien een kleine uitgeverij?

Ik hoop dat jullie laatste weken in Holland prettig zullen zijn, en dat we jullie bij je volgend verblijf in Europa wáár dan ook zullen zien - uitvoerig. *Dit* is te gek!

Als Jan tijd en zin heeft: gaarne nog een brief! En anders van de boot of uit Kaapstad.

Erge goede reis, prettig verblijf in Kaapstad en veel liefs, ook voor zonen, dochters en kleinkroost van

Sander

Eindnoten:

- 1 Zie br.1077 n.2 voor Greshoffs kleinkind.
- 2 Mogelijk doelde Stols op een niet weergevonden brief die hij begin juni naar Levanto zei gestuurd te hebben. (Zie br.1092, p. 294.)
- 3 Juri Barth.
- 4 Er zijn geen gegevens achterhaald over een dergelijke door Stols verzorgde facsimilé-uitgave.
- 5 Een verzoek mee te werken aan een bibliografie van de geschiedenis der drukkunst in Latijns-Amerika is niet achterhaald.
- 6 Over Stols' betrokkenheid bij een Spaanse bijelvertaling zijn geen gegevens achterhaald.
- 7 Een dergelijk samenvattend werk over de geschiedenis van de drukkunst in Latijns-Amerika is nooit verschenen.

1095. *Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 17 september 1956*¹

[’s-Gravenhage,] 17/9/56.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Te Uwe geruststelling diene het bericht, dat Uw beider passen annex kaarten in mijn bezit zijn. Tot op dit moment weet ik nog niet of ik vóór Vrijdag nog naar Amsterdam ga; heb ik morgenochtend nog geen zekerheid, dan stuur ik U in dat geval de passen aangetekend per expresse toe, zodat U ze uiterlijk morgenavond in Uw bezit heeft. Voor Uw vertrek bel ik U dan nog wel op. Ik vond het wat jammer dat het gistermiddag zo [xxx] toeging; maar ik had gerekend op Uw komst vóór de middag, had ik de namiddag niet vrij gehouden, zodat en André Peters en enkele familieleden het huis bezet hielden. Hopelijk heeft U me dit niet kwalijk genomen.

De zaak Begeer ontwikkelt zich toch niet zo gunstig als ik aanvankelijk meende.² Ik moest vanmorgen weer komen en ontmoette zo de jonge Begeer. Het bleek toen dat Vader en zoon van mening verschilden over de aard van de functie; de Vader had n.l. het oog op een artistiek-zakelijke functie, de zoon alleen een commerciële functie. Dit lijkt me[,] op het moment althans, niet zo bar aantrekkelijk, bovendien

moet ik daartoe eerst weer eens wat kruisverhoren ondergaan; het maniakale psychotechnische onderzoek. Ik zie me, vòòr de terugkomst van de Heer Stols, zeker nog niet veilig geborgen.

Met beleefde groeten en de meeste hoogachting

J.P. Barth

denkt U nog aan het ms van de nieuwe roman van M. Gijsen?³

JP

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Over een sollicitatie van Barth bij N.V. Ateliers voor Edelsmeed- en Penningkunst v/h Koninklijke Begeer te Voorschoten zijn geen nadere gegevens bekend.
- 3 *Ter wille van Leentje*.

1096. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 18 september 1956¹

['s-Gravenhage,] 18/9/56.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Voor alle zekerheid stuur ik de passen nu maar per expresse toe. Ik denk niet dat ik nog weg kom. Wilt U me wel van aankomst van de stuken even verwittigen? Dan heb ik rust en zekerheid.

Met beleefde groeten en de meeste hoogachting

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.

1097. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 19 september 1956

Woensdagochtend

Beste Bartholomeus,

Zooeven is de expr-aanget. brief hier aangekomen. Ik ben je hartelijk dankbaar voor je vriendschappelijke hulpvaardigheid, welke nimmer faalde als ik er ooit een beroep op deed.

Vergeef mijn kortheid.

Ik ben *moe*.

En *hoe*!

Met de beste groeten, ook van gade tot gade,
veel liefs voor jullie allen.

Steeds geheel je
Greshoff

19 Sept 1956

1098. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, eind september 1956¹

Beste Sander,

Dit item zal waarschijnlijk weer in de meeste verzamelingen van Gideana ontbreken.² Ik weet niet of jij het hebt. Mag ik het je in elk geval aanbieden. Spoedig meer!

Geheel je
Jan

S[:ep]t 1956³

Eindnoten:

- 1 In de chronologie geplaatst op grond van het feit dat op de brief is bijgeschreven: 'S[:ept] 1956'; de brief dateert waarschijnlijk van vlak voor Greshoff's vertrek vanuit Den Haag naar Zuid-Afrika op 21 september. Op 10 oktober (br.1101) zou Stols, die op 1 oktober in Den Haag terugkeerde, Greshoff bedanken 'voor het boekje over Gide, dat je voor mij achterliet'. (Zie ook n.2.)
- 2 Er kon niet achterhaald worden welke boeken Greshoff stuurde voor Stols' verzameling betreffende André Gide.
- 3 Bijschrijving: zie n.1.

1099. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 2 oktober 1956¹

[M.S.] Jagersfontein [d.d.] 2 October 1956

Beste Sander,

Elke dag brengt ons nader tot ons huis. Wij hebben een heerlijke reis achter ons, maar het is en blijft een hard ding voor ons dat wij nu uitgerekend jou moesten misloopen. Ik heb tientallen lieden gezien, die ik zonder hartscheur niet gezien zou hebben; maar jou die ik zien wou, zien moest, zag ik niet. Such is life, niet alleen in China

Gelukkig zagen wij Greet, de zonen, dochter, kleinkroost, alles wat van belang is; - behalve de baas.

Je zult het wel schandelijk, afschuwelijk druk hebben deze twee maanden. Maar als je weer in Mexico *terug* bent, reken ik op een lange brief met een overzicht van je Nederlandsche ervaringen!

Zie in elk geval een halfuurtje te vinden voor een onderhoud met Struick, de dir. 'Het Vaderland', die mij gezegd heeft dat hij je wil spreken. Hij heeft plannen, welke je misschien niet onverschillig zullen laten. Ik kreeg de indruk dat een onderhoud met hem de moeite voor je lonen zal.²

Ik kan je moeilijk een prettige tijd wensen, als ik wéét dat je je kapot zult werken. Ik kan alleen wensen dat je alles zoo bevredigend en voordeelig voor je als maar mogelijk is af zult kunnen werken.

De overtocht was ongewoon goed. Het schip heeft nog niet bewogen.

Wij zijn blij de kinderen, de hond, de boeken, het huis terug te zien Wij zijn verdrietig dat wij zooveel heerlijks moesten verlaten Deze verscheurdheid is zeer [+ver]moeiend!

Lees tot elken prijs

Luc Dietrich Le Bonheur des Tristes Denoël.

Heel veel liefs voor jullie allen,

een extrahartelijke [:h]and

van Jan

en een zoen van

Aty

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van NV Vereenigde Nederlandsche Scheepvaartmaatschappij (United Netherlands Navigation Compagny), 's-Gravenhage.
- 2 Thomas Derk Struick (1909-1991) was directeur van Het Vaderland. Het is niet bekend welke plannen hij had, waarbij Uitgeverij Stols betrokken zou worden.

1100. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 4 oktober 1956

4 October 1956

Beste Barth

Doe mij een Groot Plezier.
 Het hoeveelste?
 Je doet niet anders dan mij plezieren doen
 Zend mij *per luchtpost*
 (voor mijn rekening)
 een stel proeven
 of
 liever nog
 een stel afgedrukte vellen
 van Volière
 Wie snel helpt, helpt dubbel
 Veel liefs voor allen die je lief zijn
 Geheel je dankbare
 Greshoff

1101. A.A.M. Stols aan J. Greshoff, 10 oktober 1956¹

[’s-Gravenhage] 10-10-56

Beste Jan,

Spoedig hoop ik van je te horen dat je een goede reis hebt gehad en je zonen, dochteren en kleinkind in welstand hebt aangetroffen.

Ik dank je zeer voor het boekje over Gide, dat je voor mij achterliet.²

Op 1 October arriveerde ik hier, na 4 dagen in Washington (Library of Congress) en een week in New York. Vooral dit laatste verblijf was erg plezierig, dank zij onze onvolprezen vriend Bert.

Stuur je me *gauw* zijn manuscript van ‘Leentje’?³

Nu iets anders:

Ik ben *erg* geschrokken van een omslag dat Piet Worm gemaakt heeft voor je ‘Volière’. Ik weet niet of je het zelf gezien hebt, maar het is zó volkomen smakeloos, slecht getekend en afgrijselijk van kleur, dat ik *dit* niet om je boek wil zetten.⁴

Tenzij je andere plannen hebt, zou ik liefst een omslag met letters - en min of

meer uniform met Verzamelde Gedichten - om je boek zetten.⁵

Ik blijf hier tot eind November (denk ik).

Met hartelijke groeten, ook voor Aty

je

Sander

Eindnoten:

1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.

2 Zie br.1098 n.2.

3 *Ter wille van Leentje*.

4 Zie br.1079 n.1.

5 De stofomslag van *Volière* is wat vormgeving betreft identiek met die van *Verzamelde gedichten*.

1102. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 14 oktober 1956

14 October 1956

Allerbeste Barth,

Tracht eens een kwartiertje te vinden om mij in het kort de ontwikkeling der gebeurtenissen te schetsen. Je begrijpt zeker wel dat ik daar levendig belang in stel, omdat er voor jouw toekomst zooveel van afhangt. Hoe verliep de eerste bijeenkomst met St.? Enz. enz. Heb je intusschen nieuwe openingen hier of daar ontdekt? Leverden de relaties van prof Simons wat op?¹ Er zijn honderden dingen, welke ik je zou willen vragen!

Hoe stelt je Moeder het? Ik hoop toch zoo dat er toch nog een weinig ten goede in haar toestand is gekomen. En wat valt er voor goeds en liefs te vermelden van gade en kroost?

Tot mijn schrik bemerk ik bij het uitpakken van mijn boekwerken, dat ik van Bert G. in de uniforme uitgave slechts bezit: 1 Joachim, 2 Telemachus, 3 De Man van Overmorgen, 4 Agnes, 5 De Lange Nacht, 6 De Oudste Zoon. Hieraan ontbreken dus eenige titels. Welke? In elk geval: 'Er gebeurt nooit iets'. Wil je mij gelukkig maken door onmiddellijk opdracht te geven het ontbrekende onmiddellijk te zenden en wel extra verpakt wat de boeken betreft, gezien Post's ruwheid.²

Daarbij voegende twee exx René Goris-JGr.,³ een werkje dat ik ook *niet* bezit. *Do it now!* Heb je de Verz. Ged aan de verschillende adressen doen sturen? Veel dank voor een en ander.

Ik wou dat je hier zit, door toovermacht, om een en ander als van ouds ampel en rustig te bespreken met je.

Veel liefs voor je vrouw, mede van de mijne,

Steeds geheel je

Greshoff

De Grashof
Quarry Heuvel bij Kloofnekweg
Kaapstad K.P.

Eindnoten:

- 1 De advocaat David Simons (geb. 1904) was sinds 1948 buitengewoon hoogleraar bestuurswetenschappen aan de Nederlandse Economische Hogeschool te Rotterdam. Hij was sedert 1933 getrouwd met de schrijfster Ida Simons-Rosenheimer.
- 2 In de Uniforme Uitgave van het Werk van Marnix Gijsen waren tot dusverre *De lange nacht*, *Telemachus in het dorp*, *Klaaglied om Agnes*, *De oudste zoon*, *De man van overmorgen*, *Het boek van Joachim van Babylon* en *De kat in den boom* verschenen. In 1956 zou *De vleespotten van Egypte* volgen. (Zie ook br.871 n.4.)
- 3 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.

1103. J. en A. Greshoff aan A.A.M. Stols, 16 oktober 1956

[Di]nsdag 16 Oct 1956 9 u. V.m.

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief, zoojuist onvangen. Ik zal mij onmiddellijk aan Berts MS zetten en het je hoofdstuk voor hoofdstuk per vliegpost toezenden.¹ Heerlijk dat je eenige goede dagen in N.Y. met Leentje en Bert hebt gehad. Je brief heeft mij overigens ontsteld en gehéél uit het lood geslagen. Je moet weten dat Aty en ik (en vrijwel iedereen die ik het toonde) *geestdriftig* zijn over het omslag van Piet.² Ik ben er zielsgelukkig mede. Eindelijk eens iets anders dan de dooie gedrukte omslagen of de *monsters* die de Bezige Bij³ of de Arbeiderspers⁴ of Bert Bakker⁵ in de wereld sturen. Het is *niet slecht* geteekend. Het is met *opzet* en geestig geteekend in de trant van folkloristische prentjes, van volks- en [xxx]platen. Het is allergrappigst schril van kleur. Kortom, het lijkt ons *volkomen geslaagd* volgens de bedoeling van de kunstenaar (en van mij) Het is bovendien *opvallend* à souhait. En Piet is in de smaak van het publiek gezien het fantastische succes van zijn kinderbijbel (op *dezelfde* wijze 'niet goed'(!) geteekend en niet goed gekleurd[!]).

Ik begrijp *niets* van je oordeel. Maar... ik kan jou als uitgever, die zijn naam er op zet, moeilijk pressen tot iets dat je niet verantwoorden kunt. Het maken van de tekst is 's schrijvers werk, het maken van het boek is 's uitgevers taak.

Alleen mag ik je niet verzwijgen dat ik met een bloedend hart afstand doe van een omslag dat ons van te voren reeds zoveel plezier deed. Ik geloof vast en zeker dat je je vergist. Maar dat is jouw zaak. Je hebt het recht daartoe, gelijk een ieder. Het is een recht waar ik in mijn leven rijkelijk[?] gebruik van heb gemaakt.

Véél liefs voor alles wat Stols heet
en een, verdrietige, vriendenhand
van A.&J.

Eindnoten:

1 *Ter wille van Leentje.*

2 Zie br.1101 en br.1079 n.1.

3 Vanaf 1954 werkte Karel Beunis bij De Bezige Bij als boekverzorger, naast Han de Vries. (Zie prijscat. Antiquariaat Verzameld Werk (Nijmegen), nr.7 (november 1988) voor een overzicht van Beunis' werk; en voorts Sjaak Hubregtse, *De buitenkant van Nederlandse pockets (2): De Bezige Bij & Karel Beunis*, in Boek & Band 4 (1988) 3-4, p. 8-12.)

4 Vanaf 1955 maakte Helmut Salden strikt typografische omslagen voor de door De Arbeiderspers uitgegeven reeks ABC-Romans. Pas vanaf 1957 zouden de toen geheten ABC-Pockets geïllustreerde omslagen krijgen. (Zie Sjaak Hubregtse, *De buitenkant van Nederlandse pockets [1]: ABC-romans, ABC-boeken, ABC-pockets*, in Boek & Band 3 (1987) 4, p. 10-11.)

5 De delen in de door uitgeverij Bert Bakker/Daamen te Den Haag uitgegeven Ooievaar-pocketreeks hadden merendeels geïllustreerde omslagen van de hand van H. Berserik. (Zie John Sillevius, *Hermanus Berserik*, 's-Gravenhage 1983, p. 90.)

1104. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 22 oktober 1956

Maandag

B.B.B.

Ziehier het laatste nieuws uit de kattenwereld.¹ Hoe gaat het met allen die je lief zijn en jezelf? Ik zit

- a. in een chaos vanwege huisopknapping
- b. tot over de ooren in kleine journalistieke besognes

Vergeef dus dat ik niet wat uitvoeriger ben. Dat komt nog. En waarschijnlijk spoedig.
 Het allerbeste, met gade, kroost en kater,
 Steeds geheel je
 Gr.

22 Oct. 1956

De Grashoff
 Quarry Heuvel bij Kloofnekweg
 Kaapstad K.P.

Eindnoten:

- 1 Het is onbekend welke aanvulling Greshoff stuurde voor Barths verzameling boeken betreffende katten.

1105. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 24 oktober 1956¹

24 Oct.

Beste Jean Pierre,

Zoojuist krijg ik een brief van Piet Worm, met ingesloten jouw briefje aan hem.²
 Dat hij in zijn wiek geschoten is, behoef ik je niet te zeggen! Maar ik nog méér. Ik kan een uitgever natuurlijk niet dwingen een omslag door mij bemind te aanvaarden. Maar de weigering dat te doen is een klap in mijn gezicht en nu niet bepaald een bewijs van hartelijke genegenheid.

Er zijn dingen waar men het recht toe [:h]eeft, maar die men tòch niet doet uit vriendschap.

Heb je mij 'Er gebeurt nooit iets' gezonden. Ik hunker er naar. Ik ben druk bezig met Ter wille van Leentje. Het nieuwe boek heet 'Lucinda'³

Hoe gaat alles thuis.

Schrijf mij eens persoonlijk en vertrouwelijk terug

Veel goeds v h t h

je

Gr.

persoonlijk en vertrouwelijk

Eindnoten:

- 1 In dit jaar geplaatst op grond van het poststempel: Kaapstad 24-x 1956.
- 2 Op 18 oktober had Piet Worm aan Greshoff geschreven: 'Hierbij een briefje van Stols op ons omslag. Ik heb eindeloos geschreven en gebeld en nu eindelijk antwoord en hoe. Het omslag kwam volkomen verkreukeld en stuk aan. Het is wel een teken van waardering. Enfin, Jan, we hebben het samen goed gemeend en gedacht dat ons beider enthousiasme in den Heer Stols plus zijn idealistische uitgeverij zou worden beantwoord.' (Zie br.1079 n.1 voor Barths brief van 17 oktober aan Piet Worm.)
- 3 Marnix Gijsen, *Lucinda en de lotoseter* zou in oktober 1959 bij Uitgeverij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschijnen. Het werd gedrukt bij Drukkerij 'De IJssel' te Deventer. Het manuscript zou blijkens de datering in de boekuitgave worden afgesloten in november 1958. Op 15 oktober had Gijsen aan Greshoff onder meer geschreven: 'Ik ben over de berg van een nieuw boek heen maar heb het plan me een paar weken of tien dagen ergens af te zonderen om er een eind aan te maken en het te herzien. Het heet Lucinda en het bevalt me nogal, voorloopig.'

1106. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 29 oktober 1956

29 October 1956

Allerbeste Barthus,

Je hebt het natuurlijk overdruk, omdat er veel geregeld moet worden in de korte tijd van Stols' verblijf in patria. Hoewel ik zeer benieuwd ben naar het verloop der zaken, verwacht [+ik] geen brief van je vóór je weer tot rust gekomen zult zijn.

Ik schrijf je alleen om je te vragen of de present exx. verzonden zijn.¹ Jan en Kees hebben n.l. nog niets ontvangen.

Thuis alles wel? Hoe gaat het met je Moeder? Mag ik hopen iets beter?

Veel hartelijks van huis tot huis

Geheel je

Greshoff

Eindnoten:

- 1 Een opgave van Greshoff aan wie presentexemplaren van *Volière* gestuurd dienden te worden, is niet bewaard gebleven.

1107. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 18 december 1956¹

Dinsdag

Beste Jan Peter,

Wij wensen jullie onnoemelijk veel goeds voor het nieuwe jaar. 1956 was een akelig jaar voor je. Eerst die lange ziekte en het sterven, op nog zoo jeugdige leeftijd, van je Moeder,² toen de strubbelingen met Stols. Je hebt diep in de zorgen en het verdriet gezeten. Moge 1957 beter verlopen.

Ik ben toch zoo blij dat je met Stols tot een oplossing gekomen bent. Je hebt in die zaak hard gewerkt, blijken gegeven van inzicht, smaak en koopmanschap en het is voor jou èn voor de zaak goed dat je er in blijft. Ik ben natuurlijk, na onze vele gesprekken over dit onderwerp zeer benieuwd naar het verloop der onderhandelingen en naar de voorwaarden waarop je toegestemd heb te blijven. Ik wil graag weten welke je positie nu is.

Ik ben in de eerste plaats oprecht blij voor jou, maar óók voor mezelf. Ik heb met jou steeds allerprettigst samengewerkt. Ik kan mij geen beter, geen vriendschappelijker verhouding tusschen uitgever en auteur denken. Het verheugt mij dus dat deze bestendig wordt. Het is alleen jammer dat ik zoo ver weg zit. Want nu mis ik het aangenaam samenzijn in Riche.

Heb je de najaarsuitgaven aan mij laten sturen? Ik mis (hoe het mogelijk is weet de hemel) 'Er Gebeurt nooit iets' en het boekje van René en mij over

Bert.³ Hiervan gaarne 2 exx. Wil je mij dat ook doen sturen, als het niet reeds gebeurd is, want ik vroeg het al eenigen tijd geleden.

Er is een nieuw deel van mijn Du Perron uit.⁴ Krijg ik dat? Ik verlang er sterk naar! Is Pierre's bundel er al?⁵ En het Shellboekje?⁶ *Wanneer* verschijnt Volière??
Ik hoop dat de kerstvacantie je een minuutje geeft om mijn vragen te beantwoorden.
Wij beiden zenden veel liefs aan je lieve vrouw (alles goed met de kinderen?)
Steeds geheel je
Greshoff

18 December 1956

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding 'De Grashof', Quarry Heuvel, Kaapstad.
- 2 G.K. Barth-Röske was op 5 november overleden.
- 3 René Goris en J. Greshoff, *Marnix Gijsen*.
- 4 Deel IV van het *Verzameld werk* van E. du Perron, dat bij G.A. van Oorschot te Amsterdam was verschenen, omvatte *De man van Lebak*, *Multatuli's naleven*, *Multatuli en de luizen* en enkele verspreide stukken over Multatuli.
- 5 *Ademhalen*.
- 6 *Dichtersomnibus. Derde bloemlezing*.

1108. J. Greshoff aan Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth), 22 december 1956

Bartholomeus, mijn zoon
Stuur *ajb* en vergeet het *niet*
zoo sp.[oedig] mogelijk
1 ex Voliere
aan
Den Heere Ab Visser
28 Nieuwe Heerengracht
Amsterdam¹
1000 Danken. En nog veel meer goede wenschen
voor het geheele gezin,
Steeds geheel je
Greshoff

22 Dec 1956

in haast
waarom eigenlijk haast??

Eindnoten:

- 1 Er is geen bespreking van *Volière* door Albert Visser (1913-1982) achterhaald. Visser was de echtgenoot van de fotografe Edith Visser.

1109. Uitgeverij A.A.M. Stols (J.-P. Barth) aan J. Greshoff, 26 december 1956¹

[’s-Gravenhage,] 26/12/56.

Zeergeachte Heer Greshoff,

Hartelijk dank voor Uw blijken van deelneming en belangstelling die U de laatste weken getoond hebt. - En zeer van harte wensen mijn Vrouw en ik van onze kant U en Uw Vrouw al het mogelijk goede voor de toekomst.

Ja, 1956 was een vreselijk zenuwachtig jaar voor me: zowel wat mijn familie-omstandigheden betrof, als wat het zakelijke aangaat. Maar ik heb wel veel vertrouwen dat 1957 beter zal zijn. Mijn Vrouw, de kinderen en de kat ‘oom Boris’ (die natuurlijk na het overlijden van mijn Moeder honkvast[?] hier[?] geworden is) zowel als ik zelf maken het prima. We hebben allen ‘gemakkelijk’ en spoedig kunnen berusten in het eindelijk overlijden van mijn Moeder. Toen de tekenen van de kwaal zich openbaarden wisten we dat het einde spoedig zou komen, al heeft het nog 3½ maand geduurd. De ziekte periode zelf was veel tragischer, want de dood werd door ons allen, ook door mijn Moeder, alleen maar vurig gewenst. De dood is dan, ten slotte, meer aanvaardbaar dan een jammerlijk lijden, waar elke menselijke waardigheid verloren gaat en men de zin en de betekenis van het leven alleen maar in twijfel gaat trekken. Maar, genoeg van de dood, het leven is per slot van rekening veel belangrijker, want dat is de realiteit waar men mee te maken heeft.

God zij dank zijn inderdaad de zaken met de Heer Stols goed verlopen. Het, achteraf gelukkige toeval wilde dat ik bij de terugkeer van de Heer Stols nog geen beslissende kansen elders had. Ik was dus open voor elk redelijk voorstel dat mij geboden zou worden, en mij inderdaad geboden *werd*. Waardóór de Heer Stols zijn standpunt grondig wijzigde, kan ik slechts ten dele vermoeden, doch dat een interventie van de zijde van de Heer Goris niet vreemd daaraan zal zijn geweest o.a. weet ik welhaast zeker.

In de loop der onderhandelingen hebben zich onze beider uitgangspunten verenigbaar doen blijken. Aanvankelijk stond ons een N.V. voor ogen, waar de Heer Stols commissaris van zou zijn en ik directeur. Uit fiscale overwegingen zijn we daar eigenlijk te elfder ure van af geweken en kwamen we tot de vorm die voor mij het aantrekkelijkste was en die ik reeds in mijn eerste voorstellen in Februari naar voren had gebracht, n.l. het overnemen van de uitgeverij tegen een rond bedrag met soepele aflossingsmogelijkheden. De situatie is nu zo dat ik dus eigenaar-directeur van de zaak ben (of beter [xxx] nog moet worden[]). Het contract zal waarschijnlijk per 1 Jan. of 1 Febr. getekend worden, ook weer uit fiscale overwegingen, doch *in feite* is de toestand reeds zo[,] terwijl de Heer Stols zolang de aflossingen nog niet het bedrag der koop-

som hebben bereikt, geïnteresseerd blijft in de zaak. Vanzelfsprekend zal ik nog veelvuldig gebruik moeten maken van zijn ervaring, relaties en kennis. Mijn bedrijfspolitik zal gefundeerd zijn op volgende overwegingen:

- a) onkostenbesparingen
- b) het handhaven van de kwaliteit der uitgaven
- c) door geringer oplagen, waar tegen over zal staan² een wat hogere prijs, de omloopsnelheid van het geïnvesteerde geld te verhogen.

Aangezien ik in 1957 gunstige vooruitzichten heb zal het wel lopen.

Volière is nog voor de Kerst uitgekomen. Ik gaf opdracht U *per luchtpost* een exemplaar te zenden. Andere door U gewenste uitgaven zullen U ook bereiken.

2 zeer belangrijke vragen: Wanneer krijg ik de persklare nieuwe Gijsen?³ Ik moet Gijsen in het voorjaar brengen om mijn gewenste omzet te halen. Ik had uit Uw brieven begrepen dat het al onderweg was. Indien het U niet uitkomt ben ik geheel bereid dit in eigen beheer te corrigeren. Ik moet het uiterlijk voor *15 Januari* hebben. Stuur U het mij anders met gedeelten.

Wanneer komt de kattenbijdrage??⁴

Met beleefde groeten, ook aan Uw Vrouw en namens de mijne, met nogmaals onze hartelijke wensen voor het nieuwe jaar

Uw

J.P. Barth

Eindnoten:

- 1 Geschreven op briefpapier van A.A.M. Stols, Uitgever, Johannes-Bildersstraat 8, 's-Gravenhage.
- 2 Vanaf deze passage tot aan de slotaline staat in Aty Greshoffs hand een transcriptie van Barths tekst tussen de regels geschreven.
- 3 *Ter wille van Leentje.*
- 4 Zie br.1012 n.3.

1110. A.A.M. Stols aan J. en A. Greshoff, 30 december 1956

México 6, D.F., 30-12-56

Beste Aty en Jan,

Heel veel geluk in het Nieuwe Jaar! Zijn jullie al weer aan 't aftellen voor een reis naar New York, Parijs en Nederland? Het is wel ontzettend ongenoeglijk geweest dat ik jullie net heb moeten missen...

Ik ben nu al weer een maand hier; Greet volgt de 8e januari, en dan is ook de periode van eenzaamheid voorbij. Deze maand is wel bijzonder ongunstig: de schaarse kennissen die ik hier heb zijn met vakantie.

Voor mijn vertrek heb ik diep-ingrijpende besluiten genomen. Binnenkort draag ik aan Barth mijn Nederlandse fonds + goodwill over, niet in de vorm van een N.V. zoals eerst de bedoeling was, maar in eigendom, op afbetaling (want hij is niet krachtig

van kapitaal). Ik heb me het recht voorbehouden om als uitgever door te gaan, mits
mij niet bewegend op het gebied der nederlandse,

vlaamse en zuid-afrikaanse uitgaven. En ik behoud alles wat met ‘Halcyon’ samenhangt: uitgaven en eventuele hergeboorte van het tijdschrift.¹ Voor zo lang ik dit nodig acht, heeft hij mijn buitenlands fonds in depôt.

Uit Mexico nog bijzonder weinig te berichten. In Januari begin ik met het verzorgen van de uitgaven van de uitgeverij Fondo de Cultura Económica (vervolg op wat ik in Juli-Sept. deed).

Ik werk trouw aan mijn bibliografie van de geschiedenis der drukkunst in latijns Amerika,² en in Januari beginnen ook weer de besprekingen over de typografische sectie der grafische school.

Morgen verwacht ik van de KLM mijn 19 kisten hebben en houden uit Guatemala (als de douane woord houdt... en werkt) en binnenkort de grote bagage uit Den Haag. Ik hoop alles in orde te hebben vóór Greet komt; dan ziet het appartementje er wat bewoond uit. Ik heb een fraai fragment van een 18^e eeuwse tapisserie (franse) gekocht voor onze woonkamer en een koloniaal houtsculptuur. En wat bronzen voorwerpen uit de 17^e eeuw. We zullen het toch echt van onze eigen woning ‘moeten hebben’.

Schrijf eens hoe jullie Kaapstad en het huis, de zonen, dochteren en het kleinkind hebt aangetroffen. En alle verdere nieuwnen.

Hartelijke groeten

van

Sander

Portret van Greshoff door Ed. Toussaint van Hove, juli 1961 (collectie Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag).

Eindnoten:

- 1 Het tijdschrift *Halcyon* is nooit meer herrezen.
- 2 Zie br.1094 n.5.

Verantwoording

Bronnen

Het tekstgedeelte van het onderhavige deel van de correspondentie tussen J. Greshoff en A.A.M. Stols, het derde van een driedelige uitgave, omvat 245 documenten en beslaat de periode 1952-1956; uit de periode 1922-1941 zijn bovendien in dit deel als bijlage 3 documenten opgenomen. De correspondentie tussen Greshoff en Stols bevindt zich voor een deel in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te Den Haag, voor een deel in de Stadsbibliotheek te Haarlem en voor een deel in het archief van J.-P. Barth te Den Haag.

Van de documenten die in dit deel worden gepubliceerd, bevinden zich de brieven 163a (Bijlage I), 558a (Bijlage I), 924, 927, 930 en 943 in de Stadsbibliotheek Haarlem (archief-Stols, omslag J. Greshoff). De brieven 870, 873, 876, 880, 881, 883, 886, 887, 889, 890, 895, 896, 897, 898, 902, 905, 907, 908, 911, 912, 916, 917, 919, 921, 922, 923, 928, 929, 931, 933, 935, 937, 938, 939, 940, 942, 947, 948, 949, 950, 951, 953, 955, 957, 958, 962, 992, 993, 994, 995, 996, 998, 999, 1000, 1003, 1004, 1007, 1008, 1009, 1014, 1018, 1019, 1021, 1023, 1024, 1028, 1031, 1034, 1037, 1040, 1042, 1045, 1049, 1051, 1052, 1053, 1054, 1056, 1059, 1063, 1064, 1068, 1069, 1071, 1072, 1075, 1079, 1080, 1082, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1091, 1097, 1100, 1102, 1104, 1105, 1106, 1107 en 1108 bevinden zich in het archief van J.-P. Barth. De overige berusten bij het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, en maken, met uitzondering van brief 469a (Bijlage I) en brief 1065, deel uit van de collectie-Greshoff (sign. G 785 B 1 /B 2); brief 469a en brief 1065 maken deel uit van de collectie-Herman van den Bergh (sign. B 4662 B 1), resp. de collectie-J. Goris (sign. G 586 B 1).

Van de bij het Nederlands Letterkundig Museum berustende brieven 867, 874, 878, 882, 885, 888, 893, 903, 909, 920 en 997 bevinden zich doorslagen in het archief van J.-P. Barth.

Het eerste deel van de correspondentie tussen Greshoff en Stols is in 1990 gepubliceerd onder de titel *'Beste Sander, Do it now!'*; dit deel beslaat de periode 1922 tot en met 1941. Tijdens de oorlog is er een hiaat in de correspondentie, omdat Greshoff tijdens de oorlog in Zuid-Afrika, Nederlands-Indië, Curaçao en de Verenigde Staten verbleef. Het tweede deel van de correspondentie werd in 1991 onder de titel *'Stols blijft Stols, denk daarom'* gepubliceerd, en beslaat de periode 1945 tot en met 1951.

Dit derde deel omvat de correspondentie tussen het tijdstip waarop Stols als

typografisch adviseur van de Unesco werd benoemd en naar Zuid-Amerika vertrok, en het moment waarop hij de definitieve beslissing nam zijn uitgeverij aan J.-P. Barth te verkopen. Op grond van de inhoud van de brieven moet worden aangenomen dat een aantal brieven uit de periode 1952-1956 verloren is gegaan. Het doel van deze editie van de correspondentie tussen Greshoff en Stols is te laten zien hoe een uitgever en diens fonds de literatuur van zijn tijd mee vorm gaf en op welke wijze hij daarbij door een schrijver geadviseerd werd. Daarom wordt in deze editie de correspondentie openbaar gemaakt tussen Greshoff en Stols als uitgever. Dit betekent niet dat voor de periode 1922-1956 een scheiding is gemaakt tussen zakelijke en persoonlijke correspondentie. Hoewel de correspondentie tot Greshoffs dood in 1971 doorloopt, is het jaar 1956 als cesuur gekozen, omdat Stols aan het eind van dat jaar de beslissing nam zijn uitgeverij aan J.-P. Barth te verkopen. Na dat jaar had Stols geen directe bemoeienis meer met de publikaties van de uitgeverij.

In deze uitgave zijn ook de brieven die namens Stols of Greshoff geschreven zijn (met name die van en aan Stols' assistent J.-P. Barth) opgenomen. In dergelijke gevallen wordt dit in de vaste kopregel bij de brieven expliciet vermeld. Brieven van Greet Stols aan Aty Greshoff zijn niet opgenomen; waar dergelijke brieven in de correspondentie tussen Greshoff en Stols ter sprake komen, wordt de inhoud (voorzover de brief is bewaard) ter plekke in een annotatie samengevat. Brieven van Aty Greshoff aan Greet Stols zijn niet bewaard gebleven. Bijschrijvingen door derden op brieven van Greshoff of Stols zijn in de commentaar bij de brief vermeld.

Het gedeelte van de correspondentie dat in dit deel wordt gepubliceerd, telt in totaal 248 documenten: brieven, briefkaarten, prentbriefkaarten en telegrammen. Er zijn geen enveloppen bewaard gebleven. Een groot aantal van de documenten kent een voorbedrukt briefhoofd. De brieven 902, 905, 907, 908, 910, 914, 915, 916, 917, 919, 921, 922, 923, 924, 928, 929, 933, 935, 937, 938, 939, 940, 942, 947, 948, 950, 951, 953, 954, 955, 957, 958, 959, 961, 964, 966, 967, 975, 976, 978, 979, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 989, 990, 991, 1030, 1031, 1033, 1034, 1037, 1039, 1040, 1041, 1042, 1045, 1046, 1048, 1049, 1051, 1052, 1053, 1054, 1100, 1103, 1105, 1106 en 1108 zijn geschreven op zgn. luchtpostbladen.

Van de in het tekstgedeelte van dit deel gepubliceerde documenten zijn er 163 van de hand van Greshoff, 39 afkomstig van Stols en 43 door Barth geschreven; ter onderscheiding zijn deze laatste in de 'Chronologie' met een asterisk gemerkt. De in Bijlage I opgenomen 3 brieven uit de periode 1922-1941 zijn alle van de hand van Greshoff.

Het merendeel van de documenten is handgeschreven. De brieven 558a (Bijlage I), 867, 874, 878, 882, 885, 888, 892, 893, 897, 899, 903, 909, 920, 997, 1061 en 1067 zijn getypt.

Brief 897 is slechts in doorslag aanwezig.

De documenten 867, 874, 878, 882, 885, 888, 893, 897, 899, 903, 909, 920 en 997 zijn zowel in origineel als in doorslag aanwezig.

Omdat deze editie bedoeld is als leeseditie, is het verschil in schrijfmateriaal niet bij de brieven verantwoord. Om dezelfde reden worden geen gegevens verstrekt over papiersoort en -formaat. Verder is ervan afgezien in de tekst met behulp van cijfers aan te geven uit hoeveel kantjes of losse blaadjes de brief bestaat.

Datering

De documenten zijn chronologisch gerangschikt en doorlopend genummerd. De door de schrijvers gebezigde datering is niet geüniformeerd, maar ongewijzigd overgenomen.

In een enkel geval is een brief in gedeelten op verschillende dagen geschreven. Dergelijke documenten zijn als één geheel beschouwd en in de chronologische rangschikking opgenomen onder de datum waarop de brief afgesloten is. Wanneer verscheidene brieven op één dag zijn geschreven, is een poging gedaan de juiste onderlinge volgorde vast te stellen.

Bij ongedateerde documenten is een poging gedaan de datering vast te stellen of te schatten op grond van de inhoud van de brief of het telegram. Deze datering is in de kopregel bij het document geplaatst. In al deze gevallen wordt de gekozen datering verantwoord in de commentaar bij het document.

In de 'Chronologie' is de loop van de bewaard gebleven correspondentie na te gaan.

Tekstconstitutie

Er is gekozen voor de volgende principes.

De spelling van de brieven is gehandhaafd. De spellingeigenaardigheden van Greshoff zijn gerespecteerd; er is van afgezien in alle van de norm afwijkende gevallen de door Greshoff gebezigde vorm te laten volgen door '[sic]' of '[lees:xxx]'.
 De alinea-indeling van de brieven is gehandhaafd. Witregels in de brieven ter aanduiding van een nieuwe alinea zijn weggelaten.

De plaats van de datering en van de ondertekening is geüniformeerd, namelijk respectievelijk linksboven en linksonder de brief.

De plaats van verzending is ongewijzigd overgenomen. Als deze ontleend is aan een voorbedrukt briefhoofd, is ze tussen teksthaken boven de brief geplaatst.

Greshoff gebruikte regelmatig een droog stempel met zijn naam en / of adres ter aanduiding van de afzender op onbedrukt briefpapier; ook in deze gevallen is de plaatsnaam tussen vierkante haken boven de brief gezet. Aan het poststempel ontleende verzendplaatsen zijn eveneens tussen teksthaken boven de brief geplaatst.

Van de voorbedrukte briefhoofden en de door Greshoff gebruikte naamstempels zijn alleen de plaats en in een enkel geval (een deel van) de datering overgenomen. De tekst van een voorbedrukt briefhoofd wordt in een annotatie bij de brief samengevat. De tekst van de gebruikte naamstempels wordt niet in een annotatie samengevat.

Postscripta die boven de aanhef van de brief staan, of die aan de zijkant van de brief zijn geschreven, zijn na de ondertekening geplaatst.

Kantlijnaantekeningen die naar de belendende tekst verwijzen, worden achter de brief, maar voor eventueel aanwezige postscripta, afgedrukt.

Later door de ontvanger of door derden op de brief geplaatste aantekeningen, worden in een annotatie weergegeven.

De interpunctie is gehandhaafd. Omdat vooral Greshoff een buitengewoon eigenzinnig gebruik van leestekens maakte, is alleen op die plaatsen waar het begrip door het ontbreken van een leesteken aangetast dreigde te worden een leesteken tussen teksthaken toegevoegd. Daarbij is echter een grote terughoudendheid betracht.

Omdat de brief als een doorlopend geheel wordt afgedrukt, zonder dat wordt aangegeven dat de briefschrijver aan een nieuw blad begint, doorschrijft in de kantlijn of iets dergelijks, zijn bladzijdecijfers en aanduidingen als 'z.o.z.' niet overgenomen.

Het kenmerk op een getypte brief ter aanduiding van degene die de brief getypt heeft, is niet overgenomen. In voorkomende gevallen wordt van de aanwezigheid van een dergelijk kenmerk in een annotatie verantwoord.

Dubbele aanhalingstekens zijn vervangen door enkele.

Vroeger geldende typeconventies, zoals het weergeven van de 'ij' door 'y', zijn aan het thans gebruikelijke systeem aangepast.

Er wordt niet verantwoord of een tekstgedeelte eenmaal, meervoudig of met een golflijn onderstreept is, noch of kapitaal dan wel een afwijkende kleur gebruikt is. Alle onderstreepte, ter nadruk kapitaal of in een andere kleur geschreven tekstgedeelten zijn steeds gecursiveerd, met uitzondering van de ondertekening.

Herhalingstekens in de tekst zijn om typografische redenen stilzwijgend vervangen door de te herhalen tekst.

Typefouten van Barth zijn stilzwijgend verbeterd. Alle overige verschrijvingen, schrijf- of typefouten zijn ongewijzigd overgenomen. Alleen wanneer deze resul-

teerden in vreemde zinsconstructies, onafgemaakte zinnen of andere onduidelijkheden wordt gebruik gemaakt van de toevoeging ‘[sic]’ om aan te geven dat de daaraan voorafgaande lezing juist is. Deze toevoeging is ook gebruikt op die plaatsen waar een woord of een zinsdeel abusievelijk twee maal achter elkaar is geschreven. Spel- of grammaticale fouten vallen hier niet onder. Tot verwarring leidende schrijf- of typefouten worden tussen teksthaken gevolgd door de juiste lezing, voorafgegaan door ‘[lees:]’.

Door de briefschrijvers in de tekst vergeten woorden worden voor een juist begrip tussen teksthaken toegevoegd voorafgegaan door een plus-teken.

In de brieven komen weinig doorhalingen, dooreenschrijvingen en (latere) toevoegingen voor. Deze zijn, gezien de aard van onderhavige editie, niet verantwoord.

Door perforatie uitgeponste tekstgedeelten worden tussen teksthaken en voorafgegaan door een dubbele punt gereconstrueerd.

Door beschadiging weggevallen tekstgedeelten worden aangeduid door een dubbele punt gevolgd door drie ‘x’-en tussen teksthaken.

Van vaak voorkomende afkortingen en voornamen wordt in een aparte lijst de oplossing gegeven. De overige afkortingen worden, voor zover het geen algemeen gebruikelijke zijn, in de tekst tussen teksthaken opgelost.

Woorden waarvan de lezing onzeker is, worden gevolgd door een vraagteken tussen teksthaken.

Woorden die wij niet hebben kunnen ontcijferen, worden aangegeven door drie ‘x’-en tussen teksthaken.

In deze uitgave worden dus de volgende diacritische tekens gebruikt:

boekeje[sic]	de lezing ‘boekeje’ (in plaats van ‘boekje’) is van de briefschrijver afkomstig
dat[lees:dan]	lees ‘dan’ in plaats van ‘dat’
[+voor]	‘voor’ staat niet in de tekst, maar is door ons toegevoegd
ca[:t.]	‘t.’ in ‘cat.’ is door perforatie uitgeponst en is door ons aangevuld
[:xxx]	tekst is door beschadiging verloren gegaan
fr.[ank]	de afkorting ‘fr.’ is door ons aangevuld tot ‘frank’
fout[?]	de lezing van ‘fout’ is onzeker
[xxx]	onleesbaar woord.

Daarenboven zijn, ter vermijding van onduidelijkheid tussen de tekst en de door de editoren gebruikte diacritische tekens en nootcijfers, in de brieven 976, 984, 1016 en 1041 door Greshoff of Stols geplaatste vierkante haken vervangen door ronde haken.

Commentaar

In de inleiding is de achtergrondinformatie verstrekt die nodig is voor een juist begrip van de context van de briefwisseling.

Alle vragen die de tekst van de brieven in onze ogen bij de hedendaagse lezer zouden kunnen oproepen, worden zo volledig mogelijk beantwoord. Deze toelichtingen worden per brief gegeven en staan achterin de editie afgedrukt. Toegelicht worden namen en titels van in de brieven al dan niet expliciet genoemde historische personen en gebeurtenissen, namen van instellingen, uitgeverijen, verenigingen, periodieken, series en reeksen enz., fictionele personages, citaten, titels van boeken en tijdschriftbijdragen.

Gegevens - zoals leefjaren van personen e.d. - die al in het eerste of tweede deel zijn vermeld, worden in het derde deel niet herhaald, want kunnen eenvoudig via het cumulatieve register worden achterhaald. In relevante gevallen wordt door vermelding van brief- en nootnummer terugverwezen naar het eerste of tweede deel.

Een deel van de commentaar bestaat uit bibliografische beschrijvingen; deze berusten altijd op autopsie of op gegevens ontleend aan de Mededelingen van de Documentatiedienst van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, tenzij de beschrijving wordt gevolgd door een asterisk. In de gevallen dat het formaat van een in de brieven ter sprake gebrachte uitgave wordt gegeven, wordt dit formaat afgerond tot halve centimeters; het eerste cijfer duidt de breedte, het tweede de hoogte aan. Voor de beschrijving en formaataanduiding wordt uitgegaan van de gewone, niet van de bijzondere exemplaren, tenzij de inhoud van de brief anders vereist.

Waar in de annotaties wordt verwezen naar of geciteerd uit brieven en documenten bevinden deze zich in de collectie van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, tenzij een andere vindplaats wordt gegeven.

Tenzij anders vermeld, wordt in de annotaties bij publikaties steeds verwezen naar de eerste druk. Er is van afgezien eventuele opname in latere bundelingen of verzamelwerken te vermelden.

Annotaties zijn niet doorlopend, maar per brief genummerd. Om misverstanden te voorkomen staat boven de noten het nummer van de brief waarbij ze horen.

Toeristische uitweidingen van Stols en J.-P. Barth zijn indachtig de opzet van deze uitgave zeer terughoudend geannoteerd, evenals de gezondheidsperikelen van Barth. Het bleek voorts niet mogelijk toegang te verkrijgen tot de archieven van de Verenigde Naties te Genève en New York en de Unesco te Parijs, waardoor met name de samenstelling van de missies waarvan Stols deel uitmaakte en zijn bij Unesco ingediende rapporten niet konden worden achterhaald.

Chronologie

Aan de editie van de brieven is een chronologie van de opgenomen brieven toegevoegd, waarin de precieze loop van de bewaard gebleven correspondentie is na te gaan. De briefnummers voorzien van een asterisk zijn gericht aan of geschreven door J.-P. Barth.

Bijlagen

Bijlage I behelst een aanvulling op het eerste deel van deze uitgave en omvat een drietal weergevonden brieven van Greshoff aan Stols.

Bijlage II geeft een overzicht van na 1951 bij Stols of Stols/Barth verschenen publikaties van Greshoff; dit overzicht beperkt zich niet tot de periode tot en met 1956.

Als bijlage III zijn overzichten opgenomen van de door Stols uitgegeven reeksen *Atlantis* en *Helikon*. Deze overzichten beslaan de periode van 1951 tot en met 1956.

Bibliografie

In de bibliografie is een lijst van de in de commentaar bij de drie delen geciteerde secundaire literatuur opgenomen.

In deze bibliografie zijn de publikaties van Greshoff en Stols, die in de noten worden vermeld, niet opgenomen. Een bibliografie van Greshoff is te vinden in: Louis Gillet, *Jan Greshoff. Zijn poëzie en poëtiëk*, p. 370-377; een bibliografie van Stols in: C. van Dijk, *Alexandre A.M. Stols (1900-1973), uitgever-typograaf*, p. 523-526.

Register

Het register is een cumulatief register voor de drie delen.

In het register zijn opgenomen de namen en titels van in de inleiding, brieven, annotaties en bijschriften bij de illustraties al dan niet expliciet genoemde historische personen, instellingen, uitgeverijen, verenigingen, periodieken, series en reeksen enz., boekuitgaven en tijdschriftbijdragen, tenzij deze namen of titels deel uit maken van een door de bezorgers gegeven literatuurverwijzing.

Titels van publikaties die voorkomen in een opsomming van de inhoud van een tijdschriftaflevering in een noot, zónder dat bedoelde publikatie expliciet in de brieven of de noten ter sprake komt, worden niet in het register opgenomen; in dergelijke gevallen wordt volstaan met de opname van de naam van de auteur van de publikatie.

De namen van J. Greshoff en A.A.M. Stols zijn niet in het register verwerkt.

Het register is alfabetisch ingericht. Gehuwde vrouwen hebben een hoofdingang op hun werkelijke naam, met een 'zie'-verwijzing bij hun mansnaam. Schrijvers

onder pseudoniem hebben een hoofdingang op hun pseudoniem, met een ‘zie’-verwijzing bij hun werkelijke naam.

Vanwege het specifieke karakter van deze uitgave - de correspondentie tussen een uitgever en een van zijn belangrijkste auteurs en adviseurs - zijn de namen van boekbinderijen, drukkerijen en papierfabrieken, met welke Stols voor zijn uitgaven contact had, per onderwerp gegroepeerd; hetzelfde geldt voor de ter sprake komende lettertypen en papiersoorten die Stols voor zijn uitgaven gebruikte of overwoog te gebruiken. De namen van illustratoren zijn in het reguliere alfabet opgenomen, omdat met hen het contact vaker een persoonlijk karakter had en niet altijd resulteerde in bemoeienis met een van Stols' uitgaven.

Publikaties zijn onder titel in het alfabet opgenomen en niet onder de naam van de schrijver van de publikatie; lidwoorden zijn bij de alfabetisering genegeerd.

Als in een noot, louter ter opheldering van een impliciete vermelding in een brief, zonder enig aanvullend gegeven uitsluitend een naam of de titel van een publikatie wordt genoemd, resulteert deze vermelding niet in een verwijzing in het register.

Het deel wordt aangegeven door vet gezette arabische cijfers. Romeinse cijfers hebben betrekking op romeins genummerde pagina's in het voorwerk van de delen, arabische cijfers op de overige pagina's.

Dankbetuiging

De bezorgers hebben ten behoeve van deze editie dankbaar gebruik kunnen maken van de kennis en/of documentatie van de volgende personen en instellingen:

Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (M. Somers), J.-P. Barth, Yuri Barth, J.F.K. van Berkel, Centro de Estudios Literarios Alfonso Reyes, C. van Dijk, P.H. Dubois, Elsevier NV, M. van Faassen, C.J. Greshoff, Haags Gemeentearchief, Th. de Haan, mevr. Chr. Hak, mevr. E. Herlaar, Antiquariaat Willem Huijter, Kancelarij der Nederlandse Orden, F. Knuf, Koninklijke Bibliotheek, mevr. A.J.M. Kramers-Stols, H. van Krimpen, R. Kuipers, H.A. Lauwerier, R.B. van Lynden, Rijksmuseum Meermannno-Westreenianum, Ministerie van Buitenlandse Zaken, Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Nederlands Persmuseum, G. Noordzij, mevr. A. van 't Oosten, mevr. A. van Oostrom, Philips Company Archives, J.B.W. Polak †, Harry Ransom Humanities Research Center (The University of Texas at Austin), Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, J. Roëde, mevr. E. Schüller-Stols, Antiquariaat Schuhmacher, J.G. Sillem, W.J. Simons, R. Spork, Stadsbibliotheek Haarlem (H. Duijzer), mevr. M.W. Stols-Kroesen, Antiquariaat André Swertz, A. van der Veen, mevr. E. Verrijn Stuart-Nijkerk, D. Verroen, J.M. Versteeg, J. Wiebenga, W. van Wijk, mevr. Chr. Worm-Wiegman en P. Worm.

Bijlage I

163a. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 2 augustus 1926*¹

[Domburg 2.VIII.26]

Beste Sander,

Heb je de boeken ontvangen?² Schrijf eens wat je ervan denkt. Zal je je best doen er een behoorlijke noteering voor te maken?

Het geld van de Valéry (12.50) heb ik door de Amst. B. op je rekening laten overschrijven.³ Stuur mijn ex. naar:

Zeester 1

Villapark Domburg.

Met mijne respecten aan de familie Kroesen,
geheel je
Jan

Eindnoten:

- 1 De brief berust bij de Stadsbibliotheek Haarlem (archief-Stols, omslag J. Greshoff).
- 2 Bedoeld zijn de twaalf exemplaren van *Het voorbeeld van Christiaan Rudolf de Wet* die Greshoff in augustus 1926 (br.163) aan Stols ter verkoop had gezonden.
- 3 Hoewel Stols in 1926 tien titels van Paul Valéry uitgaf, kan aan de hand van de genoemde verkoopprijs worden vastgesteld dat Greshoff hier doelde op *Le retour de Hollande. Descartes & Rembrandt* dat in juli bij Éditions A.A.M. Stols te Maastricht was verschenen. Dit boek was in mei naar typografische aanwijzingen van Stols gedrukt door Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem in een oplage van 400 exemplaren. Het boek was geïllustreerd met een portret van Valéry door J. Franken Pzn. De prijs van fl 12,50 wordt onder meer genoemd in de catalogus 'Nieuwe Uitgaven van A.A.M. Stols[,] Voorjaar 1926'. Deze prijs betrof een van de 258 exemplaren op Hollands van Pannekoek; er verder waren 2 exemplaren op antiek Japans, 15 exemplaren op keizerlijk Japans en 25 exemplaren op antiek Hollands gedrukt. Voor augustus was door Stols ook Valéry's *Album des vers anciens* aangekondigd; de prijs voor een exemplaar op Hollands zou echter fl 50,- bedragen.

469a. *J. Greshoff aan A.A.M. Stols, kort ná 12 juni 1937*^{1, 2}

Beste Sander,

Ik vroeg Herman v.d.B. of hij bereid was *in beginsel* zijn *Verzamelde Poëzie* in een deeltje Ursa te geven.

Ziehier zijn antw.³

Voor we definitief beslissen moeten wij weten

1. ongeveer de omvang

2. of hij bereid is een voorrede (b.v. D.A.M. Binnendijk) te aanvaarden

3. of hij bereid is de kopij voor 200 exx. waarvan 160 i/d handel gratis af te staan, aangezien *U.M. geheel een liefhebberij* is, waar niemand wat aan verdient, integendeel waar verlies is.

Wanneer je toch in Amsterd moet zijn vandaag of morgen, wil je dan niet eens alles met hem *bepraten*, dat is zooveel vollediger[?] en gemakkelijker als correspondentie (thuis of op De Telegraaf)⁴ Schrijf hem vooral je komst. Maar maak géén *def.* afspr. voor Bob zijn beslissing kan nemen.

Heb je al met *Duwaer* gesproken?

de vdBergh vervangt dan eventueel de Brants.
verschijning, als het rond komt *1 Nov.*

Geniet je van *zee zon zand*

Groet ga en kroost veelmaals

Laat even iets horen!

Veel liefs v.h. tot h

geheel

Jan

Eindnoten:

- 1 De brief is geschreven op de achterzijde van een brief van Herman van den Bergh aan Greshoff van 12 juni 1937, welke deel uit maakt van de correspondentie tussen Van den Bergh en Greshoff. (Nederlands Letterkundig Museum, collectie-Van den Bergh, sign. B 4662 B 1). De inhoud van deze brief van Van der Bergh aan Greshoff is grotendeels weergegeven in br.474 n.2.
- 2 Vermoedelijk dateert Greshoffs brief van kort ná 12 juni. Uit Stols' brief van 16 juni (br.475) vanuit Maastricht blijkt dat hij Greshoffs brief op die datum nog niet had ontvangen. Pas op 17 juni (br.477) zou hij schrijven: 'Nu begrijp ik de Van den Bergh mystificatie'. Kennelijk had Greshoffs brief Stols niet meer op zijn vakantie-adres te Noordwijk bereikt, maar is deze hem nagezonden.
- 3 Op 12 juni 1937 schreef Herman van den Bergh aan Greshoff: 'Voor uw denkbeeld kan ik inderdaad veel voelen. Zelf zoude ik nooit aan her-uitgave gedacht hebben: maar de namencombinatie Stols-Gresh. lokt mij rondweg gezegd aan. In beginsel zijn we het reeds eens. Wilt u me nog melden, hoe de uitvoering gedaan wordt?'
- 4 Herman van den Bergh, die sedert 1919 als redacteur verbonden was aan het dagblad De Telegraaf, woonde Noorder Amstellaan 79 te Amsterdam-Zuid.

558a. J. Greshoff aan A.A.M. Stols, 14 mei 1938^{1, 2}

[Schaerbeek] 14 Mai 1938

Beste Sander,

Hartelijk dank voor je brief. Ja, als dat lukken kon zou je een heel stuk verder zijn. Naar mijn meening is Piérard de ware man, daar de minister van B.Z. zijn partijgenoot is.³ Hij heeft wel invloed en men mag hem over het algemeen gaarne. Naar mijn inzicht moet je zoo snel mogelijk naar hier komen om overleg met P. te plegen en tegelijk een plan de campagne met Hellens op te maken, die natuurlijk héél veel parlementaire relaties heeft en je zeer welgehind is.⁴ In zulke gevallen geeft brieven schrijven bitter weinig: hoofdzaak is persoonlijke aanwezigheid om snel en doeltreffend te kunnen optreden. Bel dus dadelijk P. op of en wanneer hij je ontvangen kan. Zijn nummer is: 44.39.17, wanneer hij ten minste 47 Av. Victor Rousseau woont, want in de tel.gids staat alleen meer L.P. zonder député erbij. Zou hij dat zijn?

Ik heb oogenblikkelijk naar Vestdijk geschreven. Hij heeft de proeven zeker al lang geleden teruggestuurd, want hij is daar immer zeer snel en accuraat mee.⁵ Laat de boekjes nu gauw verschijnen!!! Kun jij me helpen aan een ex. van La Quête de Joie door Patrice de La Tour de Pin, door jou uitgegeven en dat ik nodig heb?

Je antwoorde[de]te[*sic*] me me[*sic*] nog niet op mijn vraag of ik een stel vuile vellen van Jany's proza kon krijgen.⁶ Ik ben er zéér verlangend naar. We vertrekken Zondag 22 van hier naar Lucerne en vieren daar dan Maandag Jany's verjaardag.⁷ Zou ik die vellen voor Zonda[+g] kunnen hebben? Daar zou je mij geweldig mede verplichten.

Laat spoedig iets over de Zaak hooren en als ik wat zou kunnen doen dan gaarne. Het spreekt vanzelf, dat over de dalles streng gezwegen dient te worden, integendeel opbeeren is de boodschap. Veel liefs van ga tot ga, heelekendal je

Jan

Eindnoten:

- 1 De brief berust bij de Stadsbibliotheek Haarlem (archief-Stols, omslag Halcyon).
- 2 Geschreven op briefpapier met alleen adresaanduiding 130, B^d Aug. Reyers, Schaerbeek.
- 3 P.H. Spaak, de minister van buitenlandse zaken, en het Senaatslid Louis Piérard waren beiden socialist.
- 4 Franz Hellens was hoofd van de bibliotheek van het Belgische parlement.
- 5 Een brief van Greshoff aan S. Vestdijk over de proeven van *Fabels met kleurkrijt* is niet bewaard gebleven.
- 6 Een brief, waarmee Greshoff een ongecorrigeerde proef van *Uit zelflehoud* vroeg, is niet bewaard gebleven.
- 7 Op 3 mei zou A. Roland Holst in Ascona zijn vijftigste verjaardag in het gezelschap van enkele intieme vrienden vieren. (Zie Jan van der Vegt, *Adriaan Roland Holst*, Baarn 1988, p. 59.)

Bijlage II

Marnix Gijsen. A.A.M. Stols, Uitgever, 's-Gravenhage 1955 (met René Goris).

Verzamelde gedichten. Zevende vermeerderde druk. A.A.M. Stols, Uitgever, 's-Gravenhage 1956.

Volière. A.A.M. Stols, Uitgever, 's-Gravenhage 1956.

Menagerie. Herinneringen en beschouwingen. Uitgeverij A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1958

Nachtschade. Keur uit de aforismen. Samengesteld door dr. G.W. Huygens, met een inleidende studie door Adriaan van der Veen. Uitgeverij A.A.M. Stols, 's-Gravenhage [1958].

De laatste dingen (1956-1958). Gedichten voorafgegaan door een geschreven portret door Pierre H. Dubois. Uitgeverij A.A.M. Stols, 's-Gravenhage 1958.

Verzamelde gedichten. Achtste vermeerderde druk. A.A.M. Stols/J.-P. Barth, 's-Gravenhage [1960] (De Blauwe Distel).

Bijlage III

Atlantis-Reeks

- 1 Marnix Gijsen, *Wat de dag meebrengt...* (tekeningen Maria Segers) (1954)
- 2 Clare Lennart, *Twee negerpopjes* (tekening S. Trivelli) (1954)
- 3 Raymond Brulez, *De laatste verzoeking van Antonius* (tekening H. Berserik) (1954)
- 4 Inez van Dullemen, *Het verzuim* (tekening Jan Goeting) (1954)
- 5 Jan Hardenberg, *De laatste eenzaamheid* (tekening M. Rutjes) ([december] 1955)
- 6 Bertus Meijer, *Een bekentenis* (tekening M. Rutjes) ([december] 1955)
- 7 Hans Edinga, *Het zomerhuis* (tekening H. Berserik) ([december] 1955)
- 8 Jan Pedrolí, *Zelfkant* (tekening Q. Collard) ([december] 1955)
- 9 André Peters, *De spion van Brahma* (tekening Quirine Collard) ([december] 1956)
- 10 Gerrit Kouwenaar, *Val bom!* (tekening W. Bouthoorn) ([december] 1956)
- 11 C.S. van Berchem [=Ida Simons], *Slijk en sterren* (tekening Quirine Collard) ([december] 1956)

Helikon

Nieuwe Reeks 1954/1955

- 1 S. Korthals Altes, *Fossielen* (1955)¹
- 2 Nico Verhoeven, *Torso van de tijdgenoot* (1955)
- 3 Lou Vleugelhof, *Oorsprong* (1955)
- 4 Hetty van Waalwijk, *Scribenda* (1955)

Eindnoten:

- 1 Op de omslag staat A. Korthals Altes als auteursnaam vermeld.

Chronologie¹

	J. Greshoff	A.A.M. Stols Uitg. A.A.M. Stols
	<i>1952</i>	
866		3-5 januari
867*		17 januari
868		23 januari
869*		31 januari
870*	10 februari	
871	13 februari	
872		22 februari
873*	22 februari	
874*		24 februari
875	26 februari	
876*	29 februari	
877*		6 maart
878*		10 maart
879		11 maart
880*	14 maart	
881*	18 maart	
882*		22 maart
883*	27 maart	
884	28 maart	
885*		31 maart
886*	2 april	
887*	4 april	
888*		5 april
889*	12 april	
890*	16 april	
891		17 april
892*		18 april
893*		22 april
894	25 april	

895*	26 april	
896*	26 april	
897*		5 mei
898*	10 mei	
899*		24 mei
900		25 mei
901	3 juni	
902*	6 juni	
903*		14 juni
904		19 juni
905*	25 juli	
906		3 augustus
907*	3 september	
908*	3 september	
909*		12 september
910	20 september	
911*	22 september	
912*	13 oktober	
913		21 oktober
914	30 oktober	
915	1 november	
916*	3 november	
917*	11 november	
918		16 november
919*	27 november	
920*		7 december
921*	12 december	
922*	13 december	
923*	14 december	
924	20 december	
925		21 december
926		22 december
927	29 december	

1953

928*	2 januari	
929*	10 januari	
930	15 januari	
931*	20 januari	
932	2 februari	
933*	5 februari	
934		8 februari
935*	9 februari	
936	16 februari	
937*	27 februari	
938*	3 maart	
939*	9 maart	
940*	26 maart	
941*		28 maart
942*	4 april	
943	16 april	
944		23 april

945		23 april
946	ongedateerd	
947*	4 mei	
948*	15 mei	
949*	27 mei	
950*	26 juni	
951*	27 juni	
952		3 juli
953*	7 juli	
954	14 juli	
955*	17 juli	
956*		21 juli
957*	25 juli	
958*	27 juli	
959	20 september	
960		1 oktober
961	9 oktober	
962*	3 november	
963*		11 november
964	22 november	
965		14 december
966	14 december	
967	17 december	
968	22 december	
969		24 december
970	27 december	
<i>1954</i>		
971		11 januari
972	15 april	
973*		23 april
974	26 juni	
975	15 juli	

976		26 juli
977	ongedateerd	
978	30 juli	
979	7 augustus	
980		17 augustus
981	24 augustus	
982	25 augustus	
983	31 augustus	
984		2 september
985	7 september	
986		8 september
987		9 september
988	9 september	
989	13 september	
990		18 september
991	18 september	
<i>1955</i>		
992*	29 januari	
993*	7 februari	
994*	ongedateerd	
995*	11 februari	
996*	12 februari	
997*		12 februari
998*	18 februari	
999*	19 februari	
1000*	22 februari	
1001*		22 februari
1002	2 maart	
1003*	4 maart	
1004*	9 maart	
1005*		12 maart
1006	13 maart	
1007*	14 maart	
1008*	19 maart	

1009*	24 maart	
1010		24 maart
1011	29 maart	
1012*		1 april
1013*		4 april
1014*	4 april	
1015		10 april
1016	18 april	
1017		15 mei
1018*	22 mei	
1019*	25 mei	
1020*		31 mei
1021*	2 juni	
1022	25 juni	
1023*	12 juli	
1024*	29 juli	
1025	29 augustus	
1026		1 september
1027	ongedateerd	
1028*	17 september	
1029	22 september	
1030	23 september	

1031*	23 september	
1032		25 september
1033	28 september	
1034*	28 september	
1035	29 september	
1036*		30 september
1037*	5 oktober	
1038		12 oktober
1039	17 oktober	
1040*	21 oktober	
1041	24 oktober	
1042*	26 oktober	
1043*		27 oktober
1044	ongedateerd	
1045*	31 oktober	
1046	2 november	
1047		4-6 november
1048	11 november	
1049*	24 november	
1050*		4 december
1051*	6 december	
1052*	15 december	
1053*	20 december	
1054*	23 december	
1055*		31 december
<i>1956</i>		
1056*	30 januari	
1057	30 januari	
1058		4 februari
1059*	11 februari	
1060*		14 februari
1061*		15 februari

1062*		22 februari
1063*	23 februari	
1064*	1 maart	
1065*	6 maart	
1066*		6 maart
1067*		21 maart
1068*	3 april	
1069*	6 april	
1070*		12 april
1071*	13 april	
1072*	16 april	
1073	27 april	
1074*		29 april
1075*	6 mei	
1076*		9 mei
1077		10 mei
1078*		11 mei
1079*	14 mei	
1080*	17 mei	
1081*		17 mei
1082*	22 mei	
1083*		28 mei
1084*	31 mei	
1085*	1 juni	
1086*	4 juni	
1087*	13 juni	
1088*	15 juni	
1089*	17 juni	
1090*	9 juli	
1091*	1 augustus	
1092		9 augustus
1093	18 augustus	
1094		3 september
1095*		17 september
1096*		18 september

1097*	19 september	
1098	september	
1099	2 oktober	
1100*	4 oktober	
1101		10 oktober
1102*	14 oktober	
1103	16 oktober	
1104*	22 oktober	
1105*	24 oktober	
1106*	29 oktober	
1107*	18 december	
1108*	22 december	
1109*		26 december
1110		30 december

Eindnoten:

- 1 De briefnummers voorzien van een asterisk zijn gericht aan of geschreven door J.-P. Barth.

Bibliografie

- Aarts, C.J. [et al.], *Het Salamanderboek 1934-1984*, Amsterdam 1984.
- Aerts, Remieg [et al.], *De Gids sinds 1837*, 's-Gravenhage-Amsterdam 1987.
- Achterberg, Gerrit, *Briefwisseling met Ed. Hoornik* (ed. R.L.K. Fokkema), Amsterdam 1990.
- Achterberg, Gerrit, *Briefwisseling met zijn uitgevers* (ed. R.L.K. Fokkema/Joost van der Vleuten), Amsterdam 1989.
- Al wat in boeken steekt. Dertig jaar radiowerk van dr. P.H. Ritter jr. bij de AVRO* (ed. Jan J. van Herpen), Zutphen [1982].
- Assouline, Pierre, *Gaston Gallimard. Un demi-siècle d'édition française*, Paris 1984.
- Bakker, Kees de/Herman Arnolds, *De vijftig Boekenweekgeschenken 1932-1985*, Amsterdam 1985.
- Bant, Willem, *Jan Greshoff en het Zuidafrikaanse tijdschrift Standpunte*, Amsterdam 1987 (ongepubl. doct. scriptie).
- F.E.A. Batten/A.A.M. Stols, *Bibliographie van de werken van Charles Edgar du Perron*, 's-Gravenhage 1948.
- Bijvoet, Th.A.P., 'Aber das Leben marschiert weiter und nimmt uns mit'. *De Gemeenschap en de zaak-Roth*, in *Het Oog in 't Zeil* 6 (1988-1989) 4, p. 27-38.
- Bijvoet, Th.A.P., *Over de geschiedenis van uitgeverij De Gemeenschap*, in *Teruggedaan. Eenenvijftig bijdragen voor Harry G.M. Prick [...]* (ed. Th.A.P. Bijvoet [et al.]), 's-Gravenhage 1988, p. 36-44.
- Bijvoet, Th.A.P. [et al.], *De Gemeenschap 1925-1941*, 's-Gravenhage 1986.
- Binnendijk, D.A.M., *J. Greshoff als tijdschriftleider*, in *Criterium* 6 (1948) 11-12, p. 711-715.
- Bittremieux, Clem, *Jan van Nijlen via Jan Greshoff*, in *Tirade* 191 (november 1973), p. 553-566.
- Bloem, J.C., *Brieven aan P.N. van Eyck* (ed. G.J. Dorleijn et al.), 's-Gravenhage 1980.
- Bloem, J.C., *Het debuut*, in *Standpunte* 4 (1949) 1, p. 8-12.
- Bloem, J.C., *Gedichten* (ed. A.L. Sötemann/H.T.M. van Vliet), dl.2, Amsterdam 1979.
- Blok, W., *P.C. Boutens en de nalatenschap van Andries de Hoghe*, Amsterdam 1983.
- Boltendal, R., *Boekmakers. Portretten van uitgevers*, Amsterdam 1965.
- Boogaard, Frank van den, *Een stoottroep in de letteren. 'Groot Nederland', de ss en de Nederlandse literatuur (1942-1944)*, 's-Gravenhage 1987.
- Bogaarts, M.D., *Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945. De periode van het kabinet-Beel, 3 juli 1946-7 augustus 1948*, 's-Gravenhage 1989.
- Bornkamp, A., *Bibliographie van de werken van A. Roland Holst*, [S.l.] 1942.
- Braak, Menno ter/E. du Perron, *Briefwisseling 1930-1940* (ed. H. van Galen Last), Amsterdam 1962-1967.
- Braches, Ernst, *Nypels en de boekkunst in de jaren twintig*, in cat. tent. *Charles Nypels, meester-drukker*, Maastricht (Gouvernement) 4 november-9 december 1986, p. 23-43.

- Brachin, P., *Jan Greshoff, de francofiel*, in Tijdschrift van de Vrije Universiteit Brussel 16 (1973-1974) 1-2, p. 1-20.
- Brachin, P., *Jan Greshoffs politieke houding, speciaal m.b.t. de 'Action Française'*, in Spiegel der Letteren 20 (1978) 3, p. 178-186.
- De briefwisseling tussen P.N. van Eyck en H. Marsman* (ed. A.P. Verburg), 's-Gravenhage 1968.
- Briefwisseling Gerretson-Van Eyck* (ed. P. van Hees / G. Puchinger), Baarn 1984.
- De brieven van J.C. Bloem aan Aart van der Leeuw* (ed. A. Kets-Vree), 's-Gravenhage 1979.
- Brink, R.E.M. van den, *Informatie over informatie. Handboek van de informatiemedia in Nederland 1938-1985*, Leiden-Antwerpen 1987.
- Brüll, Jean, *Overzicht van de bijdragen van en over S. Vestedijk in letterkundige en algemeen kulturele tijdschriften uit de jaren 1930-1972*, dl.3, Utrecht 1979.
- Brüll, Jean, *Vestedijk op krantenpapier*, Utrecht 1984.
- Brunt, Nini, *Het huis in de Heemskerckstraat. Meisje tussen boeken*, Amsterdam 1978.
- Bulthuis, Rico, *De koordansers en andere herinneringen*, 's-Gravenhage 1985.
- Buuren, Marloes van/Marije de Jong, *C.A.J. van Dishoeck, mercator en mecenas. De geschiedenis van uitgeverij Van Dishoeck, 1898-1931*, Amsterdam 1985 (ongepubl. doct. scriptie).

- Catalogue des éditions d'art publiés par A.A.M. Stols* (Introduction par J. Greshoff), Maastricht/Bruxelles/Paris 1928.
- Catalogus van vijftig boeken en boekjes zonder toestemming uitgegeven in de jaren 1942-1945 door A.A. Balkema te Amsterdam*, Amsterdam 1945.
- Cat. tent. *Boeken maken 1890-1940. De Collectie Nijkerk*, Amsterdam (Stedelijk Museum) 25 januari-16 maart 1975
- Cat. tent. *Charles Nypels, meester-drukker*, Maastricht (Gouvernement) 4 november-9 december 1986.
- Cat. tent. *Industrie & vormgeving in Nederland 1850-1950*, Amsterdam (Stedelijk Museum) 21 december 1985-9 februari 1986.
- Cat. tent. *John Buckland Wright 1897-1954, boekillustrator*, Den Haag (Rijksmuseum Meermanno-Westreenianum) 14 Juli-17 september 1988.
- Cat. tent. *John Rådecker 1885-1956. Beeldhouwwerken, schilderijen en tekeningen*, Haarlem (Teylers Museum) 8 september-18 november 1985.
- Cat. tent. *Karel van de Woestijne 1878-1929*, Brussel (Koninklijke Bibliotheek Albert 1) 16 juni-22 augustus 1979.
- Cat. tent. *Marnix Gijsen-Jan Albert Goris 1899-1984*, Brussel (Paleis voor Schone Kunsten), 31 oktober-30 november 1984.
- Cat. tent. *De Nieuwe Orde en de Nederlandse letterkunde*, 's-Gravenhage (Koninklijke Bibliotheek) 13 september-1 november 1985.
- Cat. tent. *Valery Larbaud (1881-1957)*, Bruxelles (Archives et Musée de la Littérature) 14 januari-25 februari 1978.
- Cat. tent. *Vlaamse bibliofiele uitgaven 1830-1980*, Brussel (Kredietbank) 22 september-19 oktober 1980.
- Chen, Salma, *A.A.M. Stols als promotor van de Limburgse kunst*, in *Teruggedaan. Eenenvijftig bijdragen voor Harry G.M. Prick [...]* (ed. Th.A.P. Bijvoet [et al.]), 's-Gravenhage 1988, p. 81-87.
- Cornets de Groot [R.], *De kunst van het falen*, 's-Gravenhage 1978.
- Correspondentie Mr. M.M. Rost van Tonningen (1), 1921-mei 1942* (ed. E. Fraenkel-Verkade), 's-Gravenhage 1967.
- Dahm, Volker, *Das jüdische Buch im Dritten Reich*, dl.1, Frankfurt am Main 1982.
- Delft, Marieke van, *Folemprise*, in KB Centraal 16 (1987) 12, p. 2-3.
- Delvigne, Rob, *Een pleidooi van Willem Frederik Hermans*, in *Hollands Maandblad* 306-307 (mei-juni 1973) p. 21-25.
- Delvigne, Rob, *De schrijver als misdadiger. W.F. Hermans en Podium, in 1951*, in *Het Oog in 't Zeil* 4 (1986-1987) 4, p. 1-5.
- Dijk, C. van, *Alexandre A.M. Stols en Marnix Gijsen*, in *Ons Erfdeel* 34 (1991) 3, p. 387-395.
- Dijk, C. van, *Alexander A.M. Stols over zichzelf*, in *Boeken verzamelen. Opstellen aangeboden aan mr. J.R. de Groot [...]*, Leiden 1983, p. 116-126.
- Dijk, C. van, *Alexandre A.M. Stols (1900-1973), uitgever-typograaf. Een documentatie*, Zutphen 1992.
- Dijk, C. van, *Aux frais d'un amateur. Emile baron van der Borch van Verwolde en het boek*, in *Uit bibliotheektuin en informatieveld. Opstellen aangeboden aan dr. D. Grosheide [...]* (ed. H.F. Hofman [et al.]), Utrecht 1978, p. 270-288.

- Dijk, C. van, *Halcyon, het mooiste typografische tijdschrift ooit in ons land gemaakt*, Zutphen 1989.
- Dijk, C. van, *Helikon. Het tijdschrift, de reeks*, Oosterhesselen 1990.
- Dijk, C. van, *De jeugd van Alexander A.M. Stols*, in *De Boekenwereld* 4 (1987-1988) 4, p. 114-119.
- Dijk, C. van, *John Buckland Wright en Alexander A.M. Stols*, in *De Boekenwereld* 4 (1987-1988) 5, p. 154-166.
- Dijk, C. van, *The magazine Halcyon*, in *Hellinga Festschrift/Feestbundel/Mélanges*, Amsterdam 1980, p. 159-167.
- Dijk, C. van, *M.B.B. Nijkerk, book collector*, in *Theatrum orbis librorum. Liber amicorum presented to Nico Israel [...]* (ed. Ton Croiset van Uchelen [et al.]), Utrecht 1989, p. 394-401.
- Dijk, C. van, *S.H. de Roos en zijn(?) Heuvelpers*, in *Boek, bibliotheek en geesteswetenschappen. Opstellen door vrienden en collega's van dr. C. Reedijk geschreven [...]*, Hilversum 1986, p. 87-94.
- Dijk, C. van, *Stols & Van Oorschot*, in *Optima* 16/17 ([maart 1988]), p. 375-382.
- Dijk, C. van, *De tweede schoonheid. Alexander Stols en A. Roland Holst*, Voorburg 1988.
- [Dijk, C. van,] *Vriendschap en verwijdering. J.C. Bloem, Clara Eggink, A.A.M. Stols. Brieffragmenten*, Oosterhesselen 1990
- Dijk, Diana van/Kees van der Wel, *Schrijvers in dienst van het drankkapitaal*, in *Het Oog in 't Zeil* 3 (1985-86) 7, p. 1-8.

- Dooijes, Dick, *Over de drukletters van Sjoerd H. de Roos*, Zutphen 1987.
- Dooijes, Dick, *Sjoerd H. de Roos zoals ik mij hem herinner*, 's-Gravenhage 1976.
- Dolk, Liesbeth, *Een uitgeweken Gids in Indië. Literaire aspecten van het tijdschrift De Fakkel (nov. 1940-jan. 1942)*, in *Indisch-Nederlandse literatuur. Dertien bijdragen voor Rob Nieuwenhuys* (ed. Reggie Baay/Peter van Zonneveld), Utrecht 1988, p. 243-277.
- Dreyfus, John, *The work of Jan van Krimpen*, Haarlem-Utrecht 1952.
- Driever, Jan/Jan Brauer, *Perzuivering. De Nederlandse pers 1944-1951*, Weesp 1984.
- Dubois, Pierre H., *De Brusselse jaren van Jan Greshoff*, in *Ons Erfdeel* 23 (1980) 1, p. 87-95.
- Dubois, Pierre H., *Een litteraire mythe: De Amsterdamse School*, in *De Gids* 115 (1952) 12, p. 459-468.
- Dubois, Pierre H., *Retour Amsterdam-Brussel. Memoranda 1942-1952*, Amsterdam 1988.
- Dubois, Pierre H., *Een soort van geluk. Memoranda 1952-1980*, Amsterdam 1989.
- Duynstee, F.J.F.M./J. Bosmans, *Het kabinet Schermerhorn-Drees 25 juni 1945-3 juli 1946*, Assen-Amsterdam 1977.
- Eggink, Clara, *Leven met J.C. Bloem*, Amsterdam 1977.
- Engelen, Margot, *'Literatuur liep niet in de jaren vijftig'. Uitgevers aan het woord*, in *Literatuur* 2 (1985) 2, p. 66-73.
- Ester, Hans, *Gespräch mit Albert Vigoleis Thelen*, in *Duitse Kroniek* 37 (1987) 3-4, p. 8-18.
- Evers, G.A./P.H. Ritter Jr., *Honderd jaar A.J. van Huffel's Antiquariaat in Utrecht 1849-1949*, Utrecht 1949.
- Ex-libris ontworpen en gedrukt door A.A.M. Stols* (Inleiding van Johan Schwenke), Maastricht 1936
- Faassen, S.A.J. van, *'Een weldoordacht uitgaafje'. P.N. van Eyck, Jan van Krimpen en de uitgave van William Blakes The marriage of heaven and hell door A.A.M. Stols in 1928*, in *Optima* 21 (winter 1988/1989), p. 309-326.
- Faassen, S.A.J. van, *'Ik ben er van overtuigd dat er zelfs met de gedunde gelederen toch nog een zeer behoorlijk tijdschrift te maken is.'* *Documenten uit de jaren 1945-1947 rond Groot Nederland: Groot Nederland, Nieuw Nederland of Nieuw Tijdschrift?*, in *Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek* 11 (1990), p. 57-84.
- Faassen, S.A.J. van, *'Ik geloof dat Greshoff iemand is die meevalt in het gebruik'. Aspecten van de vriendschap tussen E. du Perron en J. Greshoff*, in *Bzzlletin* 125 (april 1985), p. 30-35.
- Faassen, S.A.J. van, *Tekeningen door Tinus van Doorn bij 'Ikaros bekeerd' van J. Greshoff*, in *Juffrouw Ida* 10 (1984) 2, p. 1-7.
- Fokkema, R.L.K., *Het komplot der Vijftigers. Een literair-historische documentaire*, Amsterdam 1979.
- Fontaine Verwey, H. de la, *Herinneringen van een bibliothecaris (8). Emile van der Borch van Verwolde*, in *De Boekenwereld* 3 (1986-1987) 4, p. 114-121.

Forum. Brieven, citaten, dokumenten en knipsels (ed. Willem Mooijman), 's-Gravenhage-Rotterdam 1969.

Franken Pzn, J., [*A.A.M. Stols*], in *Nederlandsche Bibliografie* 90 (1947) 1, p. 4.

Fuhring, Peter/Rudolphine Eggink, *Binnenhuisarchitectuur in Nederland 1900-1981. Een geschiedenis van de interieurarchitect(uur)*, Den Haag 1981.

Gide, André/Jef Last, *Correspondance 1934-1950* (ed. C.J. Greshoff), Lyon 1985.

Giebels, Ludy, *De opgewekte secretaresse van de geschiedenis. Jo van Ammers-Küller en haar roman. 'De opstandigen'*, in *Bzzlletin* 134 (maart 1986), p. 63-67.

Gillet, Louis, *Jan Greshoff. Zijn poëzie en poëtiëk*, Hasselt [1971].

Glas, Frank de, *Nieuwe lezers voor het goede boek. De Wereldbibliotheek en Ontwikkeling/De Arbeiderspers voor 1940*, Amsterdam 1989.

Goedegebuure, J., *Rubber, een bestseller uit de jaren dertig*, in *Literatuur* 1 (1984) 1, p. 22-27.

's-Gravesande, G.H., *Al pratende met...*, 's-Gravenhage 1980.

's-Gravesande, G.H., *Greshoff's Ikaros bekeerd*, Maastricht-Brussel 1938.

's-Gravesande, G.H., *P.N. van Eyck en De Zilverdistel*, in *Folium* 4 (1954), p. 171-188.

Greshoff, J./Leo Vroman, *Brieven over en weer* (ed. Sjoerd van Faassen), Amsterdam 1977.

Hammacher, A.M., *Jean François van Royen, 1878-1942*, Den Haag 1947.

Hanssen, Léon, *Bemind en bewonderd van jongs af. Thomas Mann en Nederland*, in *Maatstaf* 33 (1985) 8-9, p. 142-155.

Heinsman, Louis /Walter van Teeffelen, *Concernvorming in de Nederlandse boekenwereld*, Amsterdam 1975.

- Hesse, Raymond, *Histoire des sociétés de bibliophiles en France de 1820 à 1930*, Paris 1929-1931.
- Hijmans, P., *Johan Willem Frederick Werumeus Buning, 4 mei 1896-16 november 1958*, Groningen 1969.
- Histoire de l'édition française (4), Le livre concurrencé 1900-1950* (ed. Henri-Jean Martin [et al.]), Paris [1986].
- Hodinius, Ad, *E. du Perron en zijn uitgevers*, in *Optima* 14 (lente 1987), p. 90-112 en 15 ([zomer] 1987), p. 181-207.
- Hoekstra, Han G., *Het miserabele lotgeval met den van den Hoogtprijs*, in *Den Gulden Winckel* 38 (1939) 7-8. p. 15-16.
- Hubregtse, Sjaak, *De buitenkant van Nederlandse pockets [1]: ABC-romans, ABC-boeken, ABC-pockets*, in *Boek & Band* 3 (1987) 4, p. 10-11.
- Hubregtse, Sjaak, *De buitenkant van Nederlandse pockets (2): De Bezige Bij & Karel Beunis*, in *Boek & Band* 4 (1988) 3-4, p. 8-12.
- Hubregtse, Sjaak, *Het Nederlandse pocketboek. Oriënterend bibliografisch onderzoek terzake het goedkope serieboek in Nederland en Vlaanderen*, Amsterdam 1982 (ongepubl. doct. scriptie).
- Hubregtse, Sjaak, *Uitgeverij de Arbeiderspers*, in *Het Zevende Jaarboek voor het Democratisch Socialisme* (1986), p. 132-167.
- Human, J.J., *D.J. Opperman en die uitgewersbedryf*, in *Standpunte* 32 (1979) 5, p. 3-19.
- Jacobs, Gabriel, *Claude Aveline: A publisher of fine editions in the Paris of the 1920s*, in *Publishing History* 12 (1982), p. 13-15.
- Jaffé, H.L.C., *Willink*, Amsterdam 1983².
- Janssen, G.W.F. [et al.], *A.A.M. Stols (1900-1973), kaleidoscoop van een uitgeversleven*, in *Spektator* 8 (1978-1979) 9-10, 433-445.
- Janssen, G.W.F., *Stols en Du Perron: 'Zo gratis mogelijk'...*, in *Spektator* 10 (1980-1981) 2, p. 97-110.
- Jonckheere, Karel, *Wuiven naar gisteren*, Baarn 1987.
- Jong, Dirk de, *Het vrije boek in onvrije tijd. Bibliografie van illegale en clandestiene belletrie*, Leiden 1958.
- Jong, Martien J.G. de, *Eén perron maar drie treinen. Den Brabander, Van Hattum, Hoornik*, Leiden 1970.
- Kamerbeek Jr., J., *Albert Verwey en het nieuwe classicisme*, Groningen 1966.
- Kannemeyer, J.C., *D.J. Opperman. 'n Biografie*, Kaapstad 1986.
- Kemp, Math., *'De Suisse', Maastricht, cultureel centrum*, in *De Nieuwe Limburger*, 17 januari 1959.
- Klautz, J.P., *In de ban van mijn schaduw*, Huizen [1987].
- Kockelkoren, Jules, *De generatie van 1900 in Limburg*, Venlo 1980.
- Koning, Madelon, *De literaire verdiensten van A.A.M. Stols*, Nijmegen 1989.
- Kramers, W.A., *Greshoff en Den Gulden Winckel*, in *Het Boek van Nu* 12 (1958-1959) 4, p. 62-65.
- Krimpen, Huib van, *Boek over het maken van boeken*, Veenendaal, 1986².
- [Krimpen, Jan van,] *Het huis Enschedé 1703-1953*, Haarlem 1953.
- Kuipers, Reinold, *Gerezen wit. Notities bij boekvormelijks en zo*, Amsterdam 1990.

- Kuipers, Reinold, *Twee broers, twee pioniers*, in cat. tent. *Uitgeverij W.L. & J. Brusse en haar werk*, 's-Gravenhage (Rijksmuseum Meermanno-Westreenianum) 18 september-15 november 1980.
- Laar, Marianne & Karel van, *Bibliografie van Charles Nypels*, in cat. tent. *Charles Nypels, meester-drukker*, Maastricht (Gouvernement) 4 november-9 december 1986, p. 70-94.
- Larbaud, Valery/Alfonso Reyes, *Correspondance 1923-1952* (ed. Paulette Patout), Paris 1982.
- Larbaud, Valery/A.A.M. Stols, *Correspondance 1925-1951* (ed. Christiane & Marc Kopylov), Paris 1986.
- Leeuwen, W.L.M.E. van, *Avonden op Drienerwolde*, Amsterdam [1966].
- Lekkerkerker, K., *Bibliografie van Ed. Hoornik*, in Ed. Hoornik, *Kritisch proza (Verzameld werk, dl.5)*, Amsterdam 1978.
- Leopold, J.H., *Gedichten 1. De tijdens het leven van de dichter gepubliceerde poëzie* (ed. A.L. Sötemann / H.T.M. van Vliet), dl.2, Amsterdam 1983.
- Lewin, Lisette, *Het clandestiene boek, 1940-1945*, Amsterdam 1983.
- Liber amicorum pro A.A. Balkema* (ed. P.E. Westra [et al.]), Kaapstad 1984.
- Linden, Fons van der, *In linnen gebonden. Nederlandse uitgeversbanden van 1840 tot 1940*, Veenendaal 1987.
- Löb, Kurt, *Drei deutschsprachige graphische Gestalter als Emigranten in Holland, 1925-1950*, in *Philobiblon* 33 (1989) 3, p. 177-207.
- Lombard, Jean, *N.P. van Wyk Louw en Jan Greshoff*,

- in *Voortbestaan in gerechtigheid: dichten en denken van N.P. van Wyk Louw* (ed. Jan Biezen), Leiden 1985, p. 81-92.
- Loosjes, A., *Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels 1915-1940*, Amsterdam 1940.
- Lucebert in het Stedelijk. *Catalogus van alle schilderijen, tekeningen, gouaches, aquarellen en prenten in de verzameling* (ed. Ad Petersen), Amsterdam 1987.
- McLean, Ruari, *Modern book design*, London 1958.
- Mattens, Paul L., *Fondslĳst Uitgeverij G.A. van Oorschoot 1945-1980*, Leiden [1983] (ongepubl. doct. scriptie).
- Meijer, Jaap, *Herman van den Bergh 1897-1967. Een documentatie*, Heemstede 1977.
- Mendelssohn, Peter de, *S. Fischer und sein Verlag*, Frankfurt am Main 1970.
- Meulen, Christian van der, *Matthijs Vermeulen. Zijn leven, zijn muziek, zijn proza*, Nieuwkoop 1982.
- Meulenhoff & Co. *Korte schets van de historische ontwikkeling en de huidige activiteiten van een Amsterdamse uitgeverij*, Amsterdam 1985.
- 'Misschien is 't me mogelijk hem te schrijven?' *De briefwisseling tussen Achterberg en Hoornik (I)*. (ed. R.L.K. Fokkema), in *Achterbergkroniek* 11 (november 1987), p. 1-20.
- Moor, Wam de, *Van Oudshoorn. Biografie van de ambtenaar-schrijver J.K. Feylbrief*, Amsterdam 1982.
- Mulder, Gerard/Paul Koedijk, *H.M. van Randwijk. Een biografie*, Amsterdam 1988.
- Muller, C.F.J., *Sonop in die Suide. Geboorte en groei van die Nasionale Pers 1915-1948*, Kaapstad 1990.
- Nederlandse literaire prijzen 1880-1985* (ed. Aart Hoekman [et al.]), 's-Gravenhage 1986.
- Nicolas White, Claire, *Joep Nicolas. Leven en werk*, Venlo 1979.
- Over De avonden. De eerste roman van Gerard Reve* (ed. G.F.H. Raat), Schoorl [1989].
- Ovink, G.W., *S.H. de Roos en J. van Krimpen (II)*, in *Het Boek* 33 (1958-1959) 2, p. 65-83.
- Pannekoek Jr., G.H., *De herleving van de Nederlandsche boekdrukkunst sedert 1910*, Maastricht 1925.
- Peet, Evert, *De rooms-katholieke Informatie Dienst inzake Lectuur (IDIL)*, in *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum* 15 (1985), p. 50-80.
- Perron, E. du, *Brieven* (ed. Piet Delen [et al.]), Amsterdam 1978-1991.
- Pfäfflin, F./Ingrid Kussmaul, *S. Fischer Verlag. Von der Gründung bis zur Rückkehr aus dem Exil*, Marbach am Neckar 1985.
- Pitlo, A., *De Koepel*, Amsterdam 1979.
- Plaats van ontmoetingen. Uit de geschiedenis van Hijman, Stenfert Kroese & Van der Zande*, Arnhem 1956.
- Pol, D.F. van de, *Een leven vol literatuur en typografie. Ex-uitgever A.A.M. Stols: 'Ik ben geen zakenman'*, in *Het Vaderland*, 14 april 1965.
- Polak, Johan, *Drie brieven van Aart van der Leeuw*, in *Juffrouw Idastraat* 11 5 (1979) 2, p. 1-5.

- Polano, Sergio, *Hendrik Petrus Berlage. Het complete werk*, Alphen aan den Rijn 1988.
- Publish and be free. A catalogue of clandestine books printed in the Netherlands 1940-1945 in the British Library* (ed. Anna E.C. Simoni), The Hague-London 1975.
- Radermacher Schorer, M.R., *Bijdrage tot de geschiedenis van de renaissance der Nederlandsche boekdrukkunst*, Utrecht 1951.
- Raman, Anny, *Bibliografie van Marnix Gijsen*, Hasselt 1973.
- Rehorst, C.M., *Jan Buijs, architect van De Volharding*, Meppel 1982.
- Reid, Anthony, *A checklist of the book illustrations of John Buckland Wright*, Pinner 1968.
- Renders, Hans, *De harde romantiek van Werk*, in *Optima* 14 (lente 1987), p. 59-81.
- Renders, Hans, *Verijdelde dromen. Een surrealistisch avontuur tussen De Stijl en Cobra*, Haarlem 1989.
- Riemsdijk, G.A. van, *Geschiedenis van de Openbare Bibliotheek in Nederland (2), Van mei 1940 tot mei 1945*, Den Haag 1979.
- Roegholt, Rigter, *De geschiedenis van De Bezige Bij 1942-1972*, Amsterdam 1972.
- Roemans, Rob., *Het werk van prof. dr. A. Vermeylen*, Amsterdam 1953.
- Roemans, Rob./Hilda van Assche, *Bibliografie van en over Gerard Walschap*, Hasselt 1974.
- Roemans, Rob./Hilda van Assche, *Bibliografie van Stijn Streuvels*, Antwerpen-Utrecht 1972.
- Roland Holst, A., *Verzameld werk. Poëzie II* (ed. W.J. van den Akker [et al.]), Amsterdam 1981.
- Roland Holst, A., *Verzameld werk. Proza II* (ed. W.J. van den Akker [et al.]), Amsterdam 1983.
- Rooy, Wim van, *De enigmatische Jan Eelen*, in *Dietsche Warande & Belfort* 122 (1977) 1, p. 52.
- Rosmalen, Jo van, *Goud op snee. Boek en tijdschrift in de Lage Landen, 1935-1985*, Utrecht 1985.
- Rosmalen, Jo van, *Uit een oud Maastrichts drukkers-*

- geslacht*, in cat. tent. *Charles Nypels, meester-drukker*, Maastricht (Gouvernement) 4 november-9 december 1986.
- Ruyslinck, Ward, *Valentijn van Uytvanck. Tekenaar zonder vaderland*, Brussel-Den Haag [1977].
- Sarkowski, Heinz, *Bruno Cassirer. Ein deutscher Verlag 1898-1938*, Imprimatur, Neue Folge 7 (1972), p. 107-131.
- Sicking, J.M.J., *Podium. Bibliografische beschrijving, analytische inhoudsopgave, index*, Nieuwkoop 1986.
- Sillevis, John, *Hermanus Berserik*, 's-Gravenhage 1983.
- Simons, Ludo, *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen*, dl.2, Tielt 1987.
- Simons, Wim J., *De Beuk: 35 jaar in poëzie*, Amsterdam 1988.
- Sivirsky, Antal, *Giza Ritschl en Hendrik de Vries een halve eeuw geleden*, in *Teruggedaan. Eenenvijftig bijdragen voor Harry G.M. Prick [...]* (ed. Th.A.P. Bijvoet [et al.]), 's-Gravenhage 1988, p. 318-324.
- Slauerhoff, J., *Het lente-eiland en andere verhalen* (ed. K. Lekkerkerker), 's-Gravenhage 1982⁹.
- Slauerhoff, J., *Verzamelde werken*, dl.3, *Gedichten* (ed. K. Lekkerkerker), dl.3, Rotterdam 1941.
- Smits, Frans, *Willem Elsschot*, Utrecht 1976².
- Snetselaar, Marion, *Geen landsgeld voor vreemde letteren. De subsidiegeschiedenis van De Stoep*, in *Het Oog in 't Zeil* 7 (1989-1990) 2-3, p. 42-46.
- Sötemann, A.L., *Vier opstellen over J.C. Bloem*, Amsterdam 1979.
- Sötemann, A.L., *Over de dichter J.C. Bloem*, Amsterdam 1974.
- Sötemann, A.L., *Querido van 1915 tot 1990. Een uitgeverij*, Amsterdam 1990.
- Stols, A.A.M., *A short history of The Halcyon Press*, in *The Private Library* 5 (zomer 1972), p. 69-83.
- Stols, Alphonse, *Een debuut*, in *Nederlandsche Bibliografie* 90 (1947) 1, p. 7-8.
- Straten, Hans van, *Léautauds laatste maîtresse*, in *Maatstaf* 36 (1988) 6, p. 2-7.
- Struyker Boudier, Henk, *Speurtocht naar een onbekende. Anna Blaman en haar eenzaam avontuur*, Amsterdam 1973.
- Tomkinson, G.S., *A select bibliography of the principal modern presses [...] in Great Britain and Ireland*, San Francisco 1975².
- Twee eeuwen Brandt en Proost. Een bijdrage tot de geschiedenis van de boekbinderij, de uitgeverij van bijbels en kerkboeken en de papierhandel in Nederland*, Amsterdam 1942.
- Veenstra, J.H.W., *Valery Larbaud et Eddy du Perron*, in *Septentrion* 7 (1978) 3, p. 52-63.
- Veenstra, J.H.W., *Vestdijk als journalist*, in *Vestdijkkroniek* 37 (december 1982), p. 1-33.
- Vegt, Jan van der, *Adriaan Roland Holst. Een beknopte biografie*, Baarn 1988.
- Velden, Dora van, *Notes to early work by Jan van Krimpen*, in *Quaerendo* 4 (1974), p. 317-329.
- Venema, Adriaan, *Nederlandse schilders in Parijs 1900-1940*, Baarn 1980.
- Venema, Adriaan, *Schrijvers, uitgevers & hun collaboratie*, dl.1, Amsterdam 1988.

Vergeer, Charles, *Arthur van Schendel*, 's-Gravenhage 1983.

Verroen, Dolf (ed.), *Clare Lennart*, 's-Gravenhage-Rotterdam 1975.

Vestdijk, S./Theun de Vries, *Briefwisseling* (ed. S.A.J. van Faassen), Amsterdam 1985.

Vibraye, Tony de, *Alexandre Stols et 'La Compagnie Typographique'*, in cat. *Eretentoonstelling A.A.M. Stols*, Den Haag (Rijksmuseum Meermannno-Westreenianum) mei 1965.

40 Jahre Kiepenheuer & Witsch 1949-1989, Köln 1989.

Visser, H., *Simon Vestdijk*, Utrecht 1987².

Visser, M.J., *De Haagse boekhandel 1900-1961*, in *Jaarboek Die Haghe* (1962), p. 1-142.

Vos, René, *Niet voor publicatie. De legale Nederlandse pers tijdens de Duitse bezetting*, Amsterdam 1988.

Wage, H.A., *De vriend van zijn jeugd. Van Eyck en Greshoff*, in *Tirade* 191 (november 1973) p. 583-589.

Warendorf, M.E.H., *Van Holkema & Warendorf 1891-1 januari-1991*, Scarsdale 1989.

Wennekes, Wim, *Te mooi om niet waar te zijn*, in *Engelbewaarder Winterboek* (1979), p. 123-129.

Wieringa, W.J., *Ten dienste van bedrijf en gemeenschap. Vijftig jaar boekdrukkersorganisatie*, Amsterdam 1959.

Williams, William Emrys, *The Penguin story, 1935-1956*, Harmondsworth 1956.

Wink, Th., *1777-1813, N.V. boekhandel M. Dijkhoffz voorheen A. van Hoogstraten & Zoon, 1903-1933*, 's-Gravenhage [1953].

Winkel, L.E., *De ondergrondse pers 1940-1945*, 's-Gravenhage 1954.

Witsch, Joseph Caspar, *Briefe 1948-1967* (ed. Kristian Witsch), Köln 1977.
Wolthers, Daisy, *Vestdijk in kaart*, Den Haag 1967.